Briefwisseling van Hugo Grotius. Deel 12

Hugo de Groot

editie Paula P. Witkam

bron
Hugo de Groot, *Briefwisseling van Hugo Grotius. Deel 12* (ed. Paula P. Witkam). Martinus Nijhoff, Den Haag 1986

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/groo001brie12_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren i.s.m.

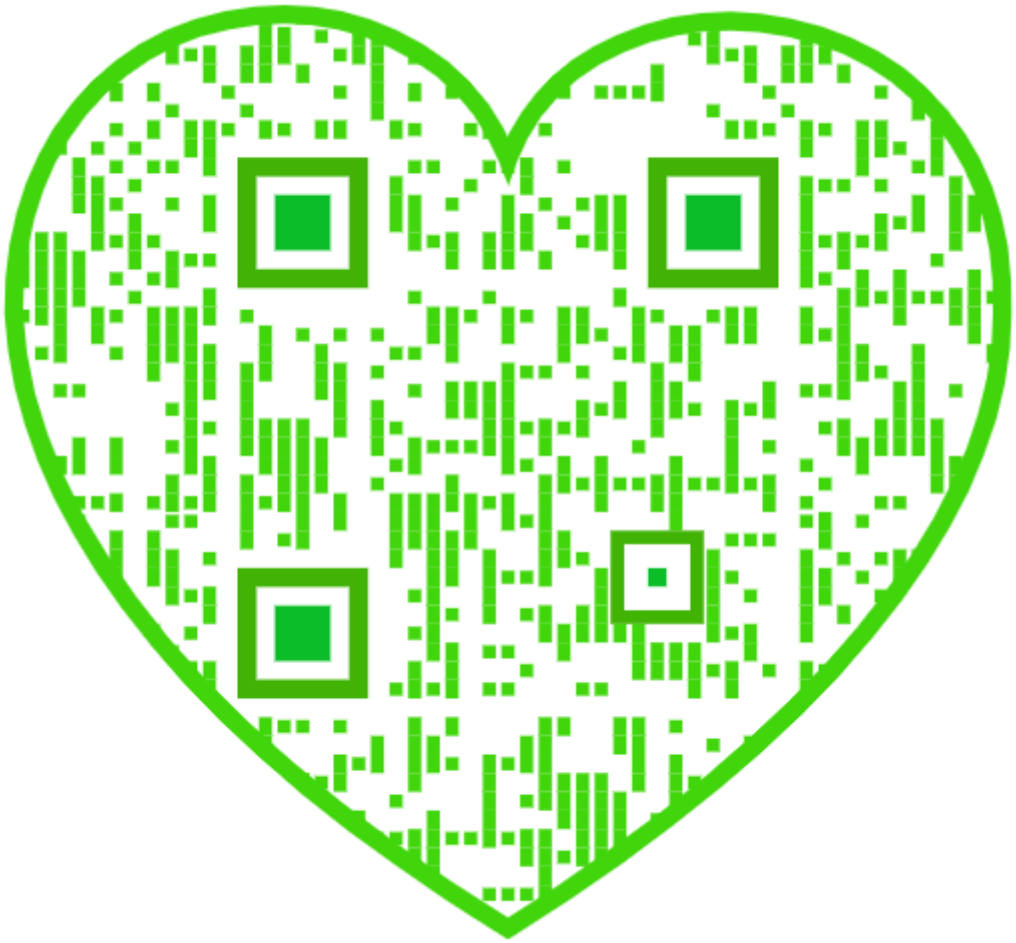

Ter Inleiding

Het twaalfde deel van de Briefwisseling van Hugo Grotius bevat zijn correspondentie van het jaar 1641, 541 brieven genummerd van 4992 tot en met 5531 en 43 bijlagen. Eén brief kwam pas aan het licht, toen dit deel al ter perse was; deze brief is opgenomen als no. 5464A. Van de brieven zijn er 306 niet eerder uitgegeven, terwijl 7 brieven, te weten nos. 5031, 5070, 5077, 5123, 5179, 5266 en 5277, slechts fragmentarisch zijn overgeleverd in Brandt-Cattenburgh, *Historie van het Leven des Heeren Huig de Groot* (Dordrecht-Amsterdam 1727).

De niet eerder gepubliceerde brieven zijn de volgende: aan L. le Bouthillier de Chavigny no. 5226, van N. de Bye no. 5145, van Christina van Zweden no. 5445, aan E. de Courcelles no. 5485, van J. Epstein nos. 5260, 5261, aan J.P. de la Gardie no. 5092, van D. de Groot nos. 5318, 5386, 5406, 5471, van P. de Groot no. 5529, van W. de Groot (48 brieven, zie Register van brieven), van E.W. von Innhausen und Knyphausen no. 5317, van I. Jasky nos. 5027, 5125, 5270, van G. Keller (36 brieven, zie Register van brieven), van C. Marin[i] (49 brieven, zie Register van brieven), van L. Aubéry du Maurier nos. 5075, 5189, 5196, van F.R. Mockhel nos. 5361, 5507, 5521, van F. Moser von Filseck no. 5214, aan A. Oxenstierna no. 5095, van A. Oxenstierna nos. 5013, 5220, 5314, van J. Oxenstierna no. 5464A, van Paulus Pels (12 brieven, zie Register van brieven), van Pieter Pels no. 5228, van J. van Reigersberch no. 5383, aan N. van Reigersberch (74 brieven en een brieffragment, zie Register van brieven), van G. Rosenhane nos 5223, 5355, van J.A. Salvius nos. 5001, 5025, 5180, 5213, 5259, 5308, aan P. Spiring Silvercrona no. 5488, van P. Spiring Silvercrona (44 brieven, zie Register van brieven), van J. de Vassan de Saint-Paul no. 5456, aan J. de Wicquefort nos. 5045, 5327, 5335. Daarvan zijn 189 brieven niet vermeld in H.E. van Gelder, *Lijst der Uitgegeven en Onuitgegeven Brieven van en aan Hugo Grotius 1626-1645* (1942).

De brieven aan W. de Groot nos. 5053, 5375, aan A. Oxenstierna no. 5040, aan N. van Reigersberch nos. 5090, 5096, 5244, 5276, 5288, 5299, 5316, 5377, 5427, 5428, 5494, 5505, van G. Rosenhane no. 5223, en aan J.A. Salvius nos. 5057, 5254, zijn in bovengenoemde *Lijst* onjuist of onvolledig gedateerd; in sommige gevallen heeft een kennelijk minder zorgvuldige datering door Grotius zelf tot de verwarring bijgedragen (nos. 5090, 5276, 5377, 5427). Van no. 5169 wordt in de *Lijst*, in navolging van de uitgave *Epistolae ad domum regiam Sueciae*, ten onrechte J. Oxenstierna als geadresseerde genoemd; no. 5343 is hier, in navolging van de uitgave *Oxenstiernas Skrifter*, ten onrechte geadresseerd aan A. Oxenstierna, en van no. 5421 wordt ten onrechte S. Rosenhane als geadresseerde opgegeven. Onder de datum 3 augustus 1641 staan in de *Lijst*, geheel overeenkomstig een mededeling in de *Catalogus der handschriften*, deel IV 1, van de Universiteitsbibliotheek van Amsterdam, drie brieven aan N. van Reigersberch vermeld, terwijl zich in Amsterdam slechts twee brieven van die datum bevinden. Van de brief no. 5329 ontbreekt de tekst van de brief zelf, maar de bij de brief behorende bijlage is bewaard. De brieven nos. 5022 en 5255 zijn in 1910 bij Fred. Muller te Amsterdam geveild en sindsdien spoorloos verdwenen.

Evenals in deel XI zijn in dit deel de brieven van en aan ruim veertig correspondenten bijeengebracht. Hieronder vormen alleen de brieven gewisseld met W. de Groot en N. van Reigersberch frequente wederzijdse correspondenties. Aan zijn zwager Reigersberch schreef Grotius regelmatig zelfs twee brieven op één dag; één van beide brieven bevat in dat geval de gebruikelijke nouvelles, waarin ook anderen inzage kregen (zie no. 5478 n. 1, 5487 n. 1, 5526 n. 1), terwijl in de andere brief veelal Grotius' eigen oordeel over lopende zaken te vinden is. Van het wekelijkse briefcontact met L. Camerarius, P. Spiring Silvercrona en C. Marin zijn de sporen vooral eenzijdig bewaard gebleven, terwijl de correspondentie met A. Oxenstierna en G. Keller bijna uitsluitend van één kant lijkt te zijn gevoerd.

De brieven, die C. Barlaeus en J. van den Vondel tot Grotius richtten, werden na ontvangst vernietigd, omdat de briefschrijvers niet de correcte titulatuur hadden gebruikt (zie no. 5141).

Voor de geschiedenis van de totstandkoming van Grotius' werken vormt zijn correspondentie de belangrijkste bron. In 1641 vertrouwde Grotius opnieuw het merendeel van zowel nieuwe uitgaven als herdrukken toe aan het uitgevershuis Blaeu in Amsterdam, zodat een uitvoerige correspondentie tussen Parijs en Holland nodig was. Vooral de brieven die Grotius wekelijks met zijn broer Willem de Groot in Den Haag wisselde, verschaffen details over besprekingen met de uitgevers, correctie van de drukproeven en laatste wijzigingen in de teksten.

Grotius had zich voor de uitgave van zijn werken een duidelijk programma gesteld (nos. 5159, 5295, 5367). Nadat de gebroeders Blaeu de druk van de omvangrijke *Annotationes in libros Evangeliorum* hadden voltooid, dienden zij de drie in 1640 verschenen traktaatjes *Commentatio de Antichristo, Explicatio de fide et operibus* en *Explicatio Decalogi* te herdrukken en op te nemen achter de *Annotationes*. Bovendien had Grotius in november 1640, in antwoord op de scherpe kritiek van gereformeerde zijde op zijn interpretatie van de bijbelse passages waarin de antichrist wordt genoemd, een vierde traktaat, *Appendix de Antichristo*, geschreven, en nu verlangde hij dat het spoedig kon verschijnen zodat zijn opponenten Du Moulin en Desmarets niet te lang op antwoord hoefden te wachten. Ook dit vierde traktaat moest achter de *Annotationes in libros Evangeliorum* worden opgenomen, opdat een onlosmakelijk geheel met het hoofdwerk zou ontstaan (no. 5039). Daarna mochten de gebroeders Blaeu een nieuwe uitgave verzorgen van *De iure belli ac pacis* (1642), waarvan Grotius reeds in 1639 een gecorrigeerd exemplaar met uitvoerige annotaties naar de Republiek had gezonden.

Grotius overlaadde zijn uitgevers met nòg meer werk: tijdens het drukken van *De iure belli ac pacis* moesten zij tevens een uitgave van Grotius' *Poemata*, waarin ook de recente gedichten waren opgenomen (nos. 5084, 5097, 5290), en een herziene uitgave van de aantekeningen op de *Pharsalia* van Lucanus verzorgen, alsmede de *Anthologia graeca* (een werk dat pas tussen 1795 en 1822 voor het eerst volledig zou verschijnen). Tegelijkertijd hoopte hij dat ook zijn *Annotata ad Vetus Testamentum*, waaraan hij omstreeks april 1641 de laatste hand legde, weldra voor de druk gereed zou zijn (vgl. nos. 5130, 5408). Hetzelfde gold voor het geschiedwerk *Annales et Historiae*, waarvan P.C. Hooft reeds tevergeefs inzage had verzocht, en de *Historia Gotthorum*.

Naast deze werken, die merendeels al enige tijd in portefeuille lagen, voegde Grotius in de loop van 1641 nieuwe geschriften aan zijn programma toe. Voorzover zijn werkzaamheden als ambassadeur van Zweden dat toelieten, werkte hij na de voltooiing van zijn *Annotata ad Vetus Testamentum* naarstig aan het tweede deel annotaties bij het Nieuwe Testament (no. 5388).

Voorts hield hij zich bezig met het vervaardigen en persklaar maken van enkele kleinere werken. In april 1641 ontving hij van een verre verwant en vroegere huisgenoot, Nicolaes de Bye, een uitvoerige brief, waarin deze enige passages uit Grotius' *De iure belli ac pacis* bestreed en onder meer betoogde dat het christenen was verboden om oorlog te voeren of de doodstraf te laten voltrekken (no. 5145). Grotius besloot hem op indirecte wijze te antwoorden in een korte *Commentatio in Epistolam Pauli apostoli ad Philemonem*; deze was gereed in de tweede helft van juni (no. 5241) en werd opgenomen achterin de nieuwe uitgave

van *De iure belli ac pacis*. Eerder, begin juni, berichtte Grotius dat hij een Nederlandse vertaling had vervaardigd van de traktaten van enige kerkvaders over de weduwstaat, die hij wilde uitgeven tezamen met het traktaat over hetzelfde onderwerp van de hand van zijn schoonzuster Suzanna van Reigersberch (no. 5218). Gedurende de julimaand maakte Grotius de aantekeningen, die hij in de loop van de tijd bij het *Corpus iuris civilis* had gemaakt, geschikt voor publikatie onder de titel *Florum sparsio ad Ius Iustinianeum*. Drie maanden later, in september 1641, verscheen te Parijs op kosten van de auteur, in een beperkte oplage, de *Annotata ad Consultationem Cassandri*. En tenslotte had Grotius in november zijn *De origine gentium Americanarum dissertatio* in principe voor publikatie gereed.

Grotius' oorspronkelijke programma liep door deze toevoeging van nieuwe werken en door nog andere oorzaken veel vertraging op, zodat uiteindelijk de publikatie van een aantal van zijn werken zou worden verzorgd door zijn erfgenamen.

Het drukken van de *Annotationes in libros Evangeliorum* duurde langer dan verwacht. Veel zetfouten bleven ongecorrigeerd en Grotius gaf opdracht om een aantal pagina's op zijn kosten opnieuw te drukken (nos. 5005, 5011, 5018, 5066, 5124). Ook de index bij het werk werd gedeeltelijk opnieuw gedrukt, omdat de samensteller, de predikant De Breen, die overigens ook voor G.J. Vossius de indices bij diens werken placht te vervaardigen, naar Grotius' mening zijn annotaties op onjuiste wijze weergaf en hem in de mond legde wat hij niet bedoeld had te zeggen. Toen Grotius het boek uiteindelijk in oktober 1641 in handen kreeg, was hij wederom ernstig teleurgesteld, want de uitgevers hadden aan het werk zijn portret toegevoegd, waardoor een onjuiste indruk van de persoon van de auteur kon ontstaan (no. 5429). Het ongenoegen over de gebroeders Blaeu nam daarna nog verder toe, met het gevolg dat Grotius tegen het einde van 1641 onderhandelingen opende met de Parijse uitgevers Cramoisy over het drukken van zijn volgende grote werk, de *Annotata ad Vetus Testamentum*.

De traagheid van de uitgevers Blaeu, waarover Grotius vele malen zijn beklag deed, kan in verband worden gebracht met het feit dat zij moeilijkheden vreesden bij de verschijning van Grotius' traktaat *Appendix de Antichristo* (no. 5111). Grotius was echter van mening dat hij met het in openbaarheid brengen van dit traktaat de weg hielp effenen voor een verzoening van de verdeelde christenheid (no. 4995). Hij hield vol, ofschoon zijn broer Willem, mede namens de bejaarde Wtenbogaert, hem trachtte af te houden van een ontijdige publikatie van het traktaat. Ook G.J. Vossius waarschuwde Grotius dat hij van de zijde van de predikanten weer scherpe kritiek kon verwachten, vooral nu de onlusten in Engeland ook in de Republiek de gemoederen hadden verhit (nos. 5008, 5011, 5046, 5078, 5105, 5209). Aanvankelijk was Grotius bereid de publikatie van het traktaat korte tijd uit te stellen, maar hij weigerde ‘res humanae’ te laten prevaleren (no. 5029). Hij zag het als zijn door God gegeven bestemming om tot de vrede van het christendom bij te dragen (nos. 5046, 5061). En hij meende dat hij door de ‘pii et eruditi’ te beïnvloeden een tegenwicht tegen de massa kon vormen (no. 5074). Bovendien ging hij van de veronderstelling uit dat hij nog bij zijn leven de eenheid van de christenen, met name in Frankrijk, zou kunnen meemaken (bijv. nos. 5029, 5230, 5295, 5340, 5458, 5488). Met deze en andere argumenten spoorde hij zijn correspondenten aan om de publikatie van de *Appendix de Antichristo* te bevorderen. Tenslotte verliet het traktaat in juli 1641 de persen van de uitgevers Blaeu. Het ondervond al direct weerstand bij de remonstranten in Amsterdam (nos. 5235, 5267), maar een ware hetze tegen de auteur ontstond pas in oktober 1641, toen het traktaat als bijlage bij de *Annotationes in libros Evangeliorum* een grotere lezerskring bereikte.

Ongeveer te zelfer tijd verscheen het boekje *Annotata ad Consultationem Cassandri*, waarin Grotius de aandacht wilde vestigen op al die leerpunten, waarin protestanten en katholieken konden overeenstemmen. Enkele geleerden zoals G.J. Vossius, Christophe Justel en Claude Sarrau toonden zich over dit laatste werk, althans in uitlatingen tegenover Grotius, niet ontevreden (nos. 5458, 5472, 5496, 5512); Willem de Groot sprak daarentegen als zijn mening uit dat Grotius teveel toegaf aan de katholieken (no. 5403), en weer anderen - zeker de lezers van gereformeerden huize - ervoeren Grotius' werk als kwetsend (no. 5462; Bots-Leroy (ed.), *Correspondance Rivet-Sarrau*, I, p. 20, 22, 26). Al snel daarna deden geruchten de ronde

dat Grotius naar de katholieke kerk was overgegaan (nos. 5462, 5472, 5481). De praatjes werden onder meer bevestigd door de Amsterdamse pater Marius die, tezamen met de eveneens katholieke Van der Goes, bij de voorbereiding van de publikatie van Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* en de vier traktaten betrokken was geweest (no. 5462; Hoogewerff (ed.), *Bescheiden in Italië*, III, p. 329-333). Het kostte de grootste moeite de geruchten weer de wereld uit te helpen (nos. 5488, 5492, 5505).

Terwijl Grotius nog in februari 1641 kon schrijven dat God hem een ‘asylum’ had verschaft om waarheid en vrede te dienen (no. 5039), moest hij aan het einde van dat jaar erkennen dat de hem door zijn broer Willem voorspelde haat en nijd (bijv. nos. 5105, 5267, 5417) doel hadden getroffen.

Als Zweeds ambassadeur te Parijs had Grotius tot taak de berichtgeving naar Stockholm te verzorgen over alles wat zich in Frankrijk en zuidelijk daarvan afspeelde. De depêches naar Zweden geven, evenals de correspondentie met collega-diplomaten in Hamburg, Den Haag en Zürich, en de brieven aan vrienden en familieleden, van week tot week een overzicht van de militaire en politieke situatie.

Het Zweedse leger onder Banér verkeerde in het begin van het jaar in een tamelijk gunstige positie. Tezamen met het leger van wijlen Bernhard van Saksen-Weimar, dat sinds 1640 gecommandeerd werd door de Franse graaf Guébriant, bedreigde het de stad Regensburg, waar keizer en rijksdag vergaderd waren. Onenigheid tussen de beide bevelvoerders bemoeilijkte echter de samenwerking: Banér wilde Bohemen binnentrekken, terwijl Guébriant er meer voor voelde de Franse inspanningen bij de Rijn te steunen. Nadat beide legers uiteen waren gegaan, wist de keizerlijke veldheer Piccolomini Banér in het nauw te drijven en tot terugtrekken te dwingen in de richting van Saksen. Maar in het begin van april voegde het leger van Guébriant zich te Zwickau weer bij de Zweden. Eendrachtig trokken zij vandaar naar Halberstadt, waar Banér, die al enige tijd ziek was, op 20 mei overleed. Vanuit Halberstadt leidde Guébriant, nu bijgestaan door drie Zweedse interim-directeuren, de geallieerde legers naar Wolfenbüttel, dat in Beierse handen was en sinds de winter werd geblokkeerd door de hertogen van Braunschweig-Lüneburg. Ook de beide keizerlijke legers onder aartshertog Leopold Wilhelm en Piccolomini spoedden zich naar Wolfenbüttel en op 29 juni werd in de omgeving van de stad slag geleverd, waarbij de geallieerden de overhand kregen. Daartoe droeg ook Grotius' jongste zoon Dirk bij, want hij vocht in deze slag mee als commandant van een compagnie infanterie onder Guébriant. De vreugde over de overwinning was evenwel van korte duur; weldra begonnen de officieren van het Zweedse leger uitbetaling van hun achterstallige soldij te eisen en zolang deze eis niet was ingewilligd, weigerden zij nieuwe acties te ondernemen. Zo bleef het gecombineerde Frans-Zweedse leger in Duitsland voor de rest van het jaar werkeloos in het Brunswijkse land, want Banérs opvolger Torstensson vervoegde zich pas tegen het einde van november met geld en verse troepen uit Zweden bij het leger. Door het ontbreken van actie aan geallieerde zijde waren inmiddels enige steden verloren gegaan: Dorsten in Westfalen gaf zich over op 18 september en Görlitz in de Lausitz kwam op 2 oktober in handen van de keizerlijken.

In tegenstelling tot de goede vooruitzichten van de Zweden aan het begin van het jaar, zag de toestand er voor de Fransen aanvankelijk zorgwekkend uit. De graaf van Soissons en de hertogen van Bouillon en de Guise, wier partij in Frankrijk weinig daadwerkelijke steun, maar wel veel sympathie ondervond, versterkten de stad Sedan en tekenden in april een overeenkomst met de kardinaal-infante Don Ferdinand. Op 6 juli leverden de opstandige prinsen bij La Marfée slag tegen een

Frans leger onder Châtillon. De koninklijke troepen ervoeren hier een smadelijke nederlaag en moesten op onordelijke wijze de vlucht nemen. De uitslag van de strijd maakte in het gehele Franse land diepe indruk, ook ten huize van Grotius, wiens oudste zoon Cornelis als ritmeester aan Franse zijde had meegevochten. Ook op andere wijze kreeg Grotius te maken met de gevolgen van de nederlaag: hij hielp enige Duitse officieren in Franse dienst, die ervan werden beschuldigd de vlucht bij La Marfée te hebben veroorzaakt, een verweerschrift te publiceren (no. 5311). Overigens zou de algemene

ontreddering niet lang duren, want de opstandelingen hadden bij La Marfée ook een ernstig verlies geleden. Hun leider, de graaf van Soissons, sneuvelde in de strijd en de overgebleven prinsen misten behalve de middelen ook de vastberadenheid om de opstand door te zetten. Hierdoor bleef Frankrijk een burgeroorlog bespaard en konden de koninklijke troepen weer in het offensief gaan. Spoedig behaalden de Fransen enige kleine militaire successen in het noorden: Donchéry viel hun in juli in handen, La Bassée en Lens in augustus, Bapaume op 18 september. Aire-sur-la-Lys, dat op 27 juli in Franse handen overging, werd echter onmiddellijk daarna weer door de Spanjaarden belegerd en moest zich op 7 december na een zwaar beleg overgeven. Ook in de zuidelijke regionen van het koninkrijk leidde de Frans-Spaanse confrontatie tot enkele opvallende gebeurtenissen. In november ging Monaco over naar de Franse partij, terwijl in de loop van het jaar met wisselend succes werd gestreden in Catalonië en voor de kust van Spanje, dit laatste ten behoeve van het in opstand gekomen Portugal. Zo kon Grotius aan het einde van het jaar in een omvangrijk rapport aan de Zweedse gevolmachtigde ter vredesconferentie, Johan Oxenstierna, constateren dat de Franse legers in 1641 alles bijeengenomen tamelijk succesvol waren geweest (no. 5503).

Heel wat minder tevreden waren de Fransen over de krijgsverrichtingen van het Staatse leger onder Frederik Hendrik. Deze was er weliswaar in geslaagd om op 27 juli het versterkte huis Gennep in te nemen, maar had vervolgens, ondanks het vooruitzicht op een vergrote Franse subsidie, in Zeeuws-Vlaanderen niet veel meer uitgericht, zodat de campagne, die medio mei was begonnen, reeds in oktober tot afsluiting kwam. Ook de dynastieke politiek van Frederik Hendrik, wiens zoon Willem in 1641 een Engelse prinses trouwde, terwijl een verbintenis van de oudste dochter met de prins van Wales ernstig werd overwogen, wekte in Franse kringen nogal wat wrevel en argwaan.

In Frankrijk zelf werd de positie van het bewind verstevigd door de druk van hoge belastingen, de voortdurende aanwezigheid van militairen in het land en de knechting van juridische colleges als de parlementen van Parijs en Rouaan. Grotius karakteriseerde de Franse situatie om die reden herhaaldelijk als ‘dominatus’ of ‘dominatio’ (nos. 5085, 5119). Volgens hem lag aan dit centralistisch streven wellicht ook de angst ten grondslag dat de toestand in het land anders, evenals in Engeland, uit de hand zou lopen (nos. 5073, 5086).

Van de ontwikkelingen in Engeland had Grotius overigens een al te rooskleurig beeld. Aanvankelijk liet hij zich vooral informeren door zijn Engelse ambtgenoot in Parijs en door Engelse refugiés zoals Windebank; in de loop van het jaar verzocht hij echter zijn correspondenten in Den Haag herhaaldelijk om hem ook van daar het Engelse nieuws door te geven, opdat hij de informatie uit verschillende bron kon vergelijken (nos. 5042, 5054, 5077, 5090, 5527).

Een tweede taak van de Zweedse ambassadeur te Parijs was het onderhouden van de vriendschappelijke betrekkingen tussen de beide staten. In 1641 werd Grotius door Lodewijk XIII driemaal in audiëntie ontvangen, in januari (nos. 5004, 5007), augustus (no. 5325) en november (no. 5486), om felicitaties over te brengen en lopende zaken te behartigen. Op lager niveau was er onder meer contact met de staatssecretaris Chavigny (nos. 5056, 5057, 5226, 5325, 5372) en de generaal Longueville (nos. 5094, 5207). De contacten met Richelieu verliepen om protocollaire redenen - koninklijke ambassadeurs kregen in zijn huis niet de hogerhand - slechts indirect, hoewel Grotius zich bereid toonde om zo nodig een audiëntie bij de kardinaal aan te vragen (no. 5313).

Over de verlenging van het Frans-Zweedse verdrag van 1638, dat in maart 1641 afliep, was vanaf het voorjaar van 1640 te Hamburg onderhandeld tussen Johan Adler Salvius en Claude de Mesmes, graaf van Avaux. Grotius speelde aanvankelijk niet meer dan een bijrol, maar in het najaar van 1640 werd hij bij de onderhandelingen betrokken (deel XI, nos. 4909, 4938, 4951). Salvius had zich in de onderhandelingen terughoudend opgesteld, maar ook D'Avaux paste een taktiek van vertraging toe om in een nieuwe overeenkomst zoveel mogelijk in de wacht te slepen. De onderhandelingen stagneerden. In januari 1641 zond Salvius aan Grotius een copie van de jongste Zweedse instructie om de impasse te doorbreken (no.

5001). D'Avaux kreeg volgens deze instructie een keuze voorgelegd. Ofwel het bestaande verdrag werd met nog eens drie jaar verlengd; in dat geval zou de Franse subsidie aan Zweden van 400.000 rijksdaalders gelijk kunnen blijven. Ofwel het verdrag werd, overeenkomstig de Franse wens, verlengd tot aan het einde van de oorlog; maar dan diende de Franse subsidie met 100.000 rijksdaalders per jaar te worden verhoogd. Met betrekking tot de plaats waar in de toekomst een algemene vredesconferentie zou worden gehouden, moest Salvius volgens de instructie vasthouden aan de in 1638 vastgelegde afspraak: voor de Fransen Keulen en voor de Zweden Hamburg en Lübeck. Overige obstakels die de verlenging van het verdrag vertraagden, moesten volgens de instructie uit de weg worden geruimd door de Zweedse diplomatieke vertegenwoordiging te Parijs. Een dergelijk obstakel was aan het begin van 1641 inderdaad aanwezig: de uitbetaling van de Franse subsidie aan Zweden, waarvan de termijn in november 1640 was verstreken, had nog niet plaatsgevonden. Grotius liet er via de bankier Hoeufft en de staatssecretaris Chavigny bij Richelieu op aandringen deze kwestie snel af te doen (nos. 5040, 5056, 5057). Hoewel de betaling van de achterstallige subsidie niet veel later werd geregeld, bleven beide onderhandelingspartners te Hamburg het overleg vertragen. In april leek het er zelfs op dat Zweden een aparte vrede met de keizer zou verkiezen boven een nieuw bondgenootschap met Frankrijk (no. 5129). Ook Grotius was tegen die tijd tot de conclusie gekomen dat het voor de Zweden aantrekkelijker was om vrede te sluiten wanneer zij dat wilden, dan zich aan Frankrijk te binden en daarvoor een financiële steun terug te krijgen, die de Zweedse oorlogsuitgaven bij lange na niet dekte (no. 5065). Desalniettemin werd op 16 juli 1641 het nieuwe Frans-Zweedse verdrag getekend, waarin de Zweden met minder genoegen moesten nemen dan ze hadden gevraagd (no. 5308). Wel werd het verdrag op verzoek van Salvius gedateerd op 30 juni, zodat de verhoging van het subsidiebedrag al in het eerste halfjaar van 1641 kon ingaan.

Tot Grotius' ongenoegen werd in het nieuwe Frans-Zweedse verdrag geen clausule opgenomen, waarin de Fransen zich verplichtten tot medewerking aan de uitwisseling van de Zweedse veldmaarschalk Gustav Karlsson Horn tegen de Beierse generaal in Franse krijgsgevangenschap, Johan van Werth (nos. 5259, 5289). Grotius deed van zijn kant zijn uiterste best deze uitwisseling te bevorderen (bijv. nos. 5226, 5232, 5249, 5264, 5372), hoewel hij vreesde dat Beieren na de dood van Banér niet snel bereid zou zijn de bekwame Horn vrij te laten (nos. 5240, 5258). Maar ook van Franse zijde werd de ruil getraineerd, hetzij om de Zweden onder druk te houden, hetzij omdat Werth een geducht tegenstander kon zijn (nos. 5240, 5493). Aan het einde van 1641 was er nog steeds geen behoorlijke volmacht aanwezig om Werth tegen Horn uit te wisselen (no. 5521). De ruil zou tenslotte in maart 1642 plaatsvinden.

In de loop van 1641 werd voorzichtig gewerkt aan de voorbereiding van een algemene vredesconferentie. In Frankrijk en Zweden werden gevolmachtigden aangewezen (nos. 5080, 5436), terwijl ook tot de Republiek een verzoek werd gericht om gezanten te zenden (no. 5379). Eind december stelden vertegenwoordigers van de keizer, Frankrijk en Zweden te Hamburg de preliminaria vast voor een vredesconferentie, die in maart 1642 zou moeten beginnen (nos. 5520, 5531). Daarnaast was in de eerste helft van het jaar al sprake geweest van enige mislukte vredesmissies (nos. 5025, 5046, 5135). Wel slaagde in juli 1641 de nieuwe keurvorst van Brandenburg erin zich uit de keizerlijke partij los te maken en een wapenstilstandsverdrag met Zweden te sluiten. Een tegengestelde beweging maakten echter, na de dood van Georg van Braunschweig-Lüneburg in april 1641, de hertogen van Braunschweig-Lüneburg, toen zij in oktober te Goslar besprekingen

met de keizerlijken openden en vervolgens van een verdrag met Zweden en Frankrijk afzagen. Grotius te Parijs en Spiring in Den Haag beijverden zich daarop steun te vinden voor de landgravin-regentes van Hessen-Kassel om tenminste haar voor de geallieerde partij te behouden (nos. 5337, 5486).

Grotius werd in de uitvoering van zijn taken als Zweeds ambassadeur belemmerd door de omstandigheid dat hij zelden precieze instructies uit Zweden ontving. Herhaaldelijk beklaagde hij zich dat hij niet wist wat hij moest doen. Hoe moest hij de gezanten van het in opstand gekomen Portugal bejegenen (nos. 5057, 5171, 5178, 5234, 5254)? Welke stappen

moest hij nemen ten behoeve van de uitwisseling van Horn tegen Van Werth (no. 5231)? Hij schreef de rijkskanselier dat het werk moeilijk was, als men op elke genomen beslissing kon worden aangevallen (no. 5296). In het begin van 1641 staken in de Republiek bovendien weer geruchten de kop op dat Grotius van zijn post zou worden teruggeroepen. Weliswaar konden deze geruchten aanvankelijk in verband worden gebracht met het ontslag van de tien jaar oudere Camerarius, de Zweedse ambassadeur te Den Haag, maar het vermoeden bleef bestaan dat Grotius' *Commentatio de Antichristo* en de daartegen vooral in de Republiek geuite bezwaren een negatieve stemming in Zweden hadden teweeggebracht (nos. 5032, 5053, 5061, 5078; vgl. no. 5340). Anderzijds wilden de rijksregenten in Zweden ook wel bezuinigen op een dure diplomatieke vertegenwoordiging (no. 5220).

Met bitterheid moest Grotius in het voorjaar van 1641 constateren dat zijn correspondenten in de Republiek hem plotseling niet meer de titel Excellentie gaven, waarop koninklijke ambassadeurs te Parijs recht hadden. Hij verbaasde zich over het excuus van zijn vriend G.J. Vossius, die liet weten dat ‘Excellentia’ geen goed Latijn was, maar een barbarisme (bijv. nos. 5066, 5084, 5141, 5154, 5159). Ook in een brief van de Zweedse resident in Den Haag, Spiring, was Grotius' titel niet correct vermeld, een al dan niet malicieuze nalatigheid, waarover van verschillende kanten naar Zweden werd gerapporteerd (nos. 5188, 5195, 5200, 5209, 5211, 5218, 5230, 5250, 5267). Het baatte niet dat Willem de Groot schreef dat titels tenslotte onbelangrijk waren (no. 5209). Grotius vermoedde dat er door zijn oude vijand Van Aerssen een complot was beraamd met het doel zijn rang te verlagen en hem stap voor stap te degraderen tot resident: ‘repertorem puto Arsenium, promotorem aliquem eo maiorem’ (no. 5168). Evenals in 1640 drong Grotius er bij zijn superieuren op aan, de rang van Zweden in het diplomatieke verkeer beter vast te leggen, opdat hij inzake curialia geen strijd meer hoefde te leveren (no. 5171). De reactie uit Zweden op dit verzoek viel echter anders uit dan Grotius had verwacht. De rijkskanselier deelde hem mede dat de rijksregenten hadden besloten het ambt van ordinaris Zweeds ambassadeur te Parijs te suspenderen, omdat iemand met de rang van resident of agent op voldoende wijze de lopende zaken zou kunnen behartigen. Grotius diende zich er kortom op voor te bereiden dat hij zou worden teruggeroepen (no. 5220). Hierop kon Grotius slechts een zwak protest laten horen (nos. 5285, 5296). In het najaar van 1641 deden in de Republiek opnieuw geruchten de ronde dat hij zou worden vervangen (nos. 5430, 5434, 5444) en zelfs dat hij tot de katholieke kerk was overgegaan (*supra*, p. XI, XII); Grotius' reactie op de geruchten toont duidelijk aan hoe hij door deze lastercampagne onder grote druk kwam te staan (nos. 5448, 5452, 5460, 5462, 5477, 5488).

Evenals in het vorige jaar liet Grotius zich in 1641 zijn salaris en zijn onkostenvergoeding betalen uit de Franse subsidie aan Zweden (nos. 5044, 5171, 5304, 5469, 5515), een handelwijze die in Zweden stilzwijgend werd geaccepteerd, maar welke de goodwill niet zal hebben versterkt. Geheel anders handelden immers Salvius te Hamburg, die de Zweedse legers steunde uit zijn omvangrijke privévermogen, en Spiring, die in Den Haag de handelsbelangen van Zweden op alle mogelijke wijzen bevorderde (nos. 5010, 5246). Grotius hield ook dit jaar naar eigen zeggen van zijn salaris niets over, terwijl hij in zijn privévermogen verliezen leed door het faillissement van zijn zakenrelatie Tresel te Rouaan. Ook in de bevordering van de handelsbetrekkingen tussen Zweden en Frankrijk viel hem in 1641 weinig eer ten deel: Grotius' hulp werd voorzover bekend alleen ingeroepen ten behoeve van de Zweedse glasfabrikant Jung.

Behalve aan zijn ambt en zijn studiën gaf Grotius blijkens zijn brieven ook ruimte aan ontspanning en plezier. Uit zijn brieven krijgt men een indruk van grote activiteit

en van talrijke maatschappelijke contacten, zij het dat hij zich niet voor iedereen openstelde (bijv. Tamizey de Larroque (ed.), *Lettres de J. Chapelain*, I, p. 690-693). Grotius ontving in 1641 in zijn huis geleerden als Edward Pococke, Théodore Godefroy, Dionysius Petavius en de jonge Hottinger. Ook met de Zweedse edellieden die in Parijs verbleven en met de Duitse officieren in het Franse leger bestonden in het algemeen goede relaties; uit de correspondentie met de jonge paltsgraaf van Veldentz-Lautereck en Gustaf Rosenhane blijkt dat dergelijke contacten ook wel werden aangehouden nadat de reizigers Parijs weer hadden verlaten.

In het voorjaar van 1641 betrok Grotius een nieuwe, grotere woning, die op de voor een ambassadeur gebruikelijke royale wijze werd ingericht (nos. 5159, 5285); hier bezochten hem onder meer de jonge Gronovius en Isaac Vossius. Ook enige andere reizende jongelui werden in dit jaar weer vanuit de Republiek bij Grotius aanbevolen, onder wie enkele kandidaten voor de vacante plaats van Grotius' secretaris (nos. 5139, 5153, 5345, 5355, etc.). Via Willem de Groot bereikten Grotius uit de Republiek voorts verzoeken om juridisch advies ten behoeve van de erven Van Overbeke, over de opvolging in de heerlijkheid Bergen en inzake een kwestie van Johan van Mathenes.

Grotius hield te Parijs bovendien de verschijning van nieuwe boeken bij en zond zijn correspondenten exemplaren van pas verschenen werken, waaronder zich zowel theologica bevonden als efemeer drukwerk, bijvoorbeeld de beschrijving van het jongste ‘ballet de cour’ (no. 5057). Een zekere opgewektheid is ook in de stijl van de brieven van 1641 waarneembaar. Vooral de brieven aan Camerarius tonen een humoristisch gebruik van klassieke citaten en munten uit door kernachtige ‘sententiæ.’

Zoals in de inleiding bij deel XI reeds is meegedeeld, is getracht binnen de continuïteit die een uitgave als de *Briefwisseling* oplegt, door kleine aanpassingen de bruikbaarheid en doelmatigheid van de uitgave toch weer te vergroten. De wijze van tekstuitgave is in hoofdzaak gelijk gebleven en kan als volgt nog eens worden samengevat. Uitgangspunt voor de tekstuitgave is, waar mogelijk, het oorspronkelijke handschrift of, bij ontstentenis daarvan, de beste nog bewaarde versie van de brieven. De meeste brieven zijn slechts in één enkele bron bewaard gebleven, die zonder al te veel problemen kon worden uitgegeven. Maar Grotius' brieven van 1641 aan Christina van Zweden, A. Oxenstierna en J.A. Salvius zijn grotendeels overgeleverd in twee even goede copieën, namelijk in copieboeken te Dresden en te Leipzig. Onze tekstuitgave volgt, evenals de negentiende-eeuwse uitgave van de *Oxenstiernas Skrifter*, de copie te Dresden, terwijl de significante tekstvarianten van de copie te Leipzig in de annotatie zijn vermeld. Ook Grotius' brieven aan L. Camerarius van 1641 zijn overgeleverd in twee copieën: bewaard zijn een copieboek te Uppsala, dat vermoedelijk naar de oorspronkelijke handschriften is vervaardigd, maar wel veel schrijffouten bevat, en een copieboek te Linköping dat in 1679 is vervaardigd naar de copie te Uppsala. Bovendien zijn de brieven aan Camerarius overgeleverd in de uitgave van de *Epistolae*. Ofschoon de briefteksten hierin zo nu en dan met kleine wijzigingen, bijvoorbeeld in de woordvolgorde, werden weergegeven, staat het wel vast dat de *Epistolae* de meest coherente en complete versie van Grotius' brieven aan Camerarius verschaffen. Derhalve vormt deze bron in dit geval het uitgangspunt voor de editie in de *Briefwisseling*; de belangrijkste tekstvarianten uit de beide copieën zijn in de annotatie vermeld. Ook de brieven aan J. Duraeus (no. 5037) en D. Petavius (no. 5408) zijn hier uitgegeven volgens de *Epistolae*, met in de annotatie wederom de varianten uit andere bronnen. De brieven van G.J. Vossius aan Grotius, tenslotte, zijn hier bewerkt naar de copie te Oxford; de zeventiende-eeuwse uitgaven van Vossius-brieven, die alle op deze copie teruggaan en nagenoeg geen belangrijke tekstvarianten bieden, zijn volledigheidshalve vermeld in de eerste noot bij de brieven.

De spelling van de brieven is, in overeenstemming met de regels van het Historisch Genootschap, overgenomen met alle eigenaardigheden die erin voorkomen. Bij de tekstuitgave van de Latijnse brieven is mede rekening gehouden met de aanwijzingen zoals gegeven in J. IJsewijn, *Companion to Neo-Latin studies* (1977), p. 222-225. Voor de Duitse brieven is aansluiting gezocht bij de wijze van uitgave in de *Acta*

Pacis Westphalicae (1962 e.v.), evenwel met enige modificaties volgens het advies van de Nijmeegse germanist dr. G. van Gemert.

In de annotatie van personen is, evenals in deel XI, beperking betracht; wel zijn nu ook minder bekende plaatsnamen van een verklarende noot voorzien. Wanneer personen voor de eerste maal voorkomen, is een ‘biografische noot’ gegeven; bij herhaald voorkomen is steeds naar deze biografische noot verwezen, terwijl de biografische noot ook via het Register van persoonsnamen kan worden teruggevonden. In iets ruimere mate dan voorheen werd in de noten een bron- of literatuurverwijzing gegeven, terwijl de brieven die Grotius' correspondenten met derden hebben gewisseld, indien dat wenselijk was, zijn geciteerd.

Bij de voltooiing van dit deel gaat dank uit naar prof. dr. J.J. Poelhekke, die als toezichthouder namens de Grotius-Commissie van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen de uitgave van de *Briefwisseling* steeds heeft gesteund met nuttige aanwijzingen en opbouwende kritiek. Voorts wordt hier dank betuigd aan prof. dr. J.A.H. Bots die, eveneens als toezichthouder namens de Grotius-Commissie sinds 1980, de bewerking van de brieven van 1641 vanaf het begin heeft begeleid. Dr. H.J.M. Nellen, hoofd van het Grotius-Instituut, heeft van een aantal brieven de collatie met de handschriften gecontroleerd en de organisatie van de technische afwerking van dit deel op zich genomen. Door dr. G. van Gemert te Nijmegen is de collatie van de Duitse handschriften kritisch nagezien.

Van velen is medewerking ontvangen bij het oplossen van problemen. Dr. J. Meijer te Heemstede gaf uitvoerige inlichtingen ten behoeve van de annotatie van de brieven nos. 5516 en 5518. Voorts wordt hier erkentelijkheid betuigd aan mevrouw A.M. Albrektson te Uppsala, prof. dr. J. van den Berg te Leiden, dr. H.J. de Jonge te Leiden, dr. S. Margadant te Chur, mevrouw dr. W. Chr. Pieterse te Amsterdam, mr. J. Rombach te Alkmaar, dr. H. Scheible te Heidelberg, dr. C.M. Schulten te Benthuizen, de medewerkers van de bibliotheek van het Vredespaleis en van de Universiteitsbibliotheken te Leiden en Amsterdam.

Het typewerk voor dit deel is weer verricht door mevrouw E.T. van Hilten-den Daas. De drukproeven zijn gecorrigeerd door alle medewerkers van het Grotius-Instituut. Mevrouw J.A.C.G. Ripson-Koeleman transcribeerde een aantal brieven en assisteerde bij de inventarisatie van nieuw materiaal.

April, 1983
P.P. Witkam

Toen mevrouw Witkam in februari 1985 overleed, had zij de bewerking van Deel XII van de *Briefwisseling van Hugo Grotius* nagenoeg tot voltooiing gebracht. De briefteksten waren gezet en reeds in april 1983 had mevrouw Witkam een inleiding geredigeerd, waarvan de tekst hierboven staat afgedrukt. Alleen de bewerking van de 43 bijlagen moest nog worden afgerond. De ondergetekenden, respectievelijk hoofd en wetenschappelijk medewerker van het Grotius-Instituut, hebben de door mevrouw Witkam opgestelde transcripties gecontroleerd en een groot aantal in de annotatie nog opengelaten plaatsen opgevuld.

Voor de bewerking van de in het Italiaans gestelde bijlagen werd dankbaar gebruik gemaakt van de adviezen van drs. H. Kretzers te Nijmegen.

Bij de vervaardiging van het Register van persoonsnamen, aardrijkskundige namen en boektitels werd op enkele ondergeschikte punten van de in Deel XI gevolgde werkwijze afgeweken: aardrijkskundige namen werden meer dan voorheen van een nadere aanduiding omtrent de ligging voorzien en het aantal verwijzingen (bijv. Sommelsdijk, heer van, zie Aerssen, François van) werd aanzienlijk uitgebreid. Ook werden alle boektitels in het Register in een verkorte vorm opgenomen.

Januari, 1986
H.J.M. Nellen, C.M. Ridderikhoff

De dateringen in de kop van de brieven en in de annotatie zijn, tenzij anders vermeld, nieuwe stijl; een datering tussen [ ] ontbreekt in de brief en berust op een conjectuur die in de eerste noot van de brief is verantwoord. In de tekstuitgave zijn hoofdletters, interpunctie en alineaindeling gemoderniseerd. De spellingvarianten i-j, u-v en ii-ij-y zijn genormaliseerd naar tegenwoordig gebruik. Onderstrepingen in de brieven door verzender of ontvanger zijn niet gehandhaafd. Ondubbelzinnige afkortingen en ligaturen zijn uitgeschreven. Tekstvarianten staan in de annotatie aangegeven, tenzij sprake is van kennelijke verschrijvingen in een copie of editie.

( )	= ex conjectura in een beschadigde tekst ingevoegd.
[ ]	= ter verduidelijking ingevoegd in een niet beschadigde tekst.
- -	= in de bron tussen haakjes geplaatst.
.....	= tekst onleesbaar.
------ (aan begin en einde van een brief)	= de brief is slechts fragmentarisch overgeleverd.

4992. 1641 januari 1. Van G. Keller.[1]

Hochedel gestrenger herr ambassadeur, hochgeehrter herr,

Auss Preussen einkommendem bericht nacht [*sic*], spinnen sich daselbsten beraits allerhandt gefährliche motus an, vndt sollen ezliche von dem verstorbenen churfürsten[2] vor diesem ihrer ämpter entsezte von adel sich mit gewehrter handt in dieselbe wieder eingetrungen vndt selbst eingesezt, auch die wieder der stände consens angenommene officianten sich vff eine seiten begeben haben. Den Spieringen[3] soll die audientz, welche sie bey dem churprinzen[4] gesucht, abgeschlagen, hingegen von ihm vndt den ständen die abschaffung derselben vndt des zolls in der Pillaw instanter begehrt, aber durch den Polnischen commissarium Dönhoff[5] verhindert worden sein.

Vnter den arcanis des churfürsten, welche vff der landräthe hefftige instance eröffnet vndt in beysein des hoffmarschallen,[6] welcher vngehindert seiner podagrischen schmertzen sich darzu tragen lassen müssen, visitirt worden, soll neben andern sich eine keyssr. confirmation vber die chur vff den churerben gefunden, vndt er daruff so bald den titul eines churfürsten des H. Röm. reichs an sich genommen haben, welche confirmation aber anderst nicht scheinet alss umbra sine corpore.

Die churfürst. fraw wittib[7] soll auss betrübnuss, angst vndt schrecken tödtlich kranck sein. Sonst wirdt in selbigen landen von einem heurath zwischen dem churprinzen vndt der princessin auss Pohlen,[8] wie auch zwischen prinz Casimir[9] - welcher nach dem keyssr. hoff verraisst sein soll - vndt dem churfürstlichen ältistem fräwlein[10] starck discourirt.

In Pohlen soll gegen künfftigen Maium ein reichstag[11] gehalten werden, theils wegen der Tartarischen contributionen, theils wegen bezahlung des königs schulden, so noch bey dem Moscowitischen krieg gemacht worden.

Die König. fraw wittib zu Schweden[12] ist noch zu Gottorff, soll aber sehr vbel vff sein. Welcher gestallt herr feldtm. Banner[13] zu Erffurt, vndt bey demselben der junge pfalzgraff Mo-

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 12, 22. Eigenh. oorspr. Georg Keller was secretaris van de Zweedse ambassadeur te Hamburg, Johan Adler Salvius.
2 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg, was 1 december 1640 overleden.
3 Arend (1593-1650), Abraham, Dirck (†1641) en Isaac (1600-na 1648) Spiring. Vgl. *Urk. u. Act.* I, p. 20-35; E. Opgenoorth, *Friedr. Wilh.* I, p. 105; G.T. van IJsselsteyn, *Gesch. tapijtweverijen*, Register i.v.; E. Wendt, *Svenska licentväsendet*, Register i.v.
4 Friedrich Wilhelm, keurvorst van Brandenburg, de latere 'Grote Keurvorst'.
5 Gerhard von Dönhoff (†1648), gouverneur van Marienburg; vgl. Zedler, *Universal-lex.* VII, kol. 1149, 1151.
6 Adam, graaf von Schwartzenberg (†24 maart 1641). Vgl. *ADB* XXXIII, p. 779-794; J. Schultze, *Mark Brandenb.* IV, p. 277-280.
7 Elisabeth Charlotte van de Palts (1597-1660).
8 Anna Katarzyna Konstancja (Anna Catharina Constantia) (1619-1651) trouwde echter in 1642 met Philipp Wilhelm van Palts-Neuburg.
9 Jan II Kazimierz (1609-1672), halfbroer en opvolger van de Poolse koning Wladislas IV.
10 Louise Charlotte van Brandenburg (1617-1676) verloofde zich echter in oktober 1641 met Ernst van Brandenburg, markgraaf zu Jägerndorf (no. 5148 n. 9).
11 De Poolse rijksdag werd in augustus-oktober 1641 te Warschau gehouden; zie ook *infra* nos. 5175 en 5410.
12 Maria Eleonora van Brandenburg (1599-1655), weduwe van Gustav II Adolf, was in juli 1640 heimelijk naar Denemarken vertrokken.
13 Johan Gustavsson Banér (1596-1641); vgl. *SBL* II, p. 669-688.

ritz,[14] die armee aber an der Vnstrut angelangt vndt in fernerm marche begrieffen war, wissen Ew. Exc. vber Cölln ehe alss von hinnen.

Schliesse derowegen hiemit vndt verbleibe allzeit

Ew. Excell. gehorsamber knecht

G. Keller mpp.

Hamburg, den 22. Decembris 1640.

Onderaan de brief staat: H. Grotio.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 23 Ian.

4993. 1641 januari 4. Van G. Keller.[1]

Hochedler herr ambassadeur,

Mein lezteres vom 22. dieses[2] werden verhoffendtlich Ew. [Excell.] vor einlangung dieses wol erhalten haben; berichte jezo, dass den 14. detto die Schwedische armee zu marchiren wieder angefangen, vndt vff Weimar vndt Jena ihre marche genommen hatt. Den 15. seind H. obrist Ehm vndt graff von Nassaw[3] Erffurt vorbey mit der Weymarischen armee gefolgt, H. obrist Rosa[4] aber wurd in 2 tagen mit seinen trouppen dabey erwartet. Taupadel vndt Schmidtberg[5] befunden sich auch in Erffurt, vndt soll dieser - massen ich gleich jezo vernehme, dass er vndt der duc de Longueville[6] zu dem ende beraits in Bremen angelangt seyen - wieder nach Franckreich gehen, jener[7] aber der Weimarischen armee für general lieutenant vorgestellt werden. Den 17. seind des herrn feldtmarschallen Banners Exc. mit allen HH. generalen vndt hohen officiers, darunter auch der junge pfalzgraff Moritz,[8] der armee zu folgen, von Erffurt abgeraisst, wo nun weiter hin, wird mann bald vernehmen.

14 Moritz van de Palts (1621-1654) had zich eind december 1640 bij het leger van Johan Gustavsson Banér gevoegd; vgl. *Oxenst. Skrifter* 2 afd., VI (*Banérs bref*), p. 802v.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 12, 23. Eigenh. oorspr.

2 No. 4992.

3 Johann Bernhard von Oehm (Ehm) (†1656) en Wilhelm Otto van Nassau-Siegen (1607-augustus 1641), 'directeuren' van het leger van wijlen Bernhard van Saksen-Weimar. Vgl. resp. Zedler, *Universal-lex.* VIII, kol. 412; A.W.E. Dek, *Graf Johann der Mittlere* § 19.

4 Rheinhold von Rosen (1600-1667), 'directeur' van het leger van Bernhard van Saksen-Weimar; vgl. *ADB* XXIX, p. 197vv.

5 Georg Christoph von Taupadel (Tubadel, Dubatel) (†1647) en Ludwig von Schmidberg. Vgl. resp. *ADB* XXXVII, p. 418v.; Noailles, *Episodes* III, Register i.v. Schmidberg.

6 Henri d'Orléans (1595-1663), hertog van Longueville; vgl. *NBG* XXXI, kol. 586v. Hij werd als opperbevelhebber van het Franse leger in Duitsland echter opgevolgd door Jean-Baptiste de Budes, graaf Guébriant.

7 Grotius schreef hier *in margine*: Tubadel.

8 Moritz van de Palts (no. 4992 n. 14).

Wolffenbüttel ist von beeden seiten nun dergestallt bloquirt, dass niemand weder aussnoch einkommen kann. Der Schwed. obrist Carl Ruth[9] liegt vor dem schloss Dangermünde an der Elbe, beschiesst solches vndt hatt beraits eine mine verfertigt; ob ers nun wegnehmen wirdt, berichte ich vff vernehmen mit nechstem gehorsamblich.

Bleibe vnterdessen vndt allzeit

Ew. Excell. gehorsamber knecht

G. Keller mpp.

Hamburg, den 25. Decembris 1640.

Onderaan de brief staat: H. Grotio.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 23 Ian.

9 Carl Ruth (Ruht); vgl. *Oxenst. Skrifter* 2 afd., VI (*Banérs Bref*), p. 803v.

4994. 1641 januari 5. Aan L. Camerarius.[1]

Illustrissime domine,

Ad literas 24 Decembris datas[2] ut respondeam, primum annum hunc ineuntem rei Suedicae eiusque ministris ac nominatim Excellentiae vestrae felicem precor.

Windebanckius[3] in hac urbe est; nihil ei nocebitur. Princeps elector[4] ex rege Daniae intelliget quid ab imperatore et Bavaro, ex Anglia autem quid a rege Angliae exspectare debeat. Parlamentum haud dubie ipsi totique Germaniae favet. Inter imperatorem et Bavarum si quid frigusculi est, non tamen eo erumpet, ut inde magni aliquid aut nobis aut etiam Gallis sperandum sit.

De morte Christiani landgravii et comitis Schaumburgici[5] video pestilentiam accusari. Satis pestilens est morbus, qui hominem abripit, etiamsi ex coeno nascatur. Germani vero tantis a Deo malis castigati quantis gens ulla nondum tamen vitia sua bona fide dediscunt.

Miror in Bohemia tam multos esse, qui Austriaca imperia gravate ferant, cum protestantes, ni fallor, omnes exsulent, nisi forte antiquas leges eversas ita ibi pontificii, ut in Catalania, dolent. Magna sit gloria Suediae, si per eam Bohemia restitui possit in meliorem statum.

De Rosae[6] nova victoria eadem hic cognovimus. In Silesia Pomeraniaque res nostras esse felices gaudeo. De federe nostro cum Gallis[7] nondum video confectum esse negotium. Ego D. Salvio[8] primas relinquens secundas agere non desino. Pecunia pridem Hamburgi est.

Bene valent qui hic sunt Palatini principes.[9] Rusdorfii Vindicias[10] legam libens. Utinam is liber Gallis adimat, si quid ipsis restat inanis in Bavarum fiduciae.

1 Copie Uppsala, UB, E 388a, 262; copie Linköping, Stifts- och landsbibl., Br. 23, 373. Gedrukt *Epist.*, p. 663 no. 1464. Ludwig Camerarius (1573-1651), afkomstig uit de Palts, was Zweeds gezant in Den Haag; op 11/21 augustus 1640 was hij officieel teruggeroepen en op 30 januari 1641 nam hij zijn afscheid, maar pas in september 1641 werd hij volledig gepensioneerd.

Vgl. Friedrich H. Schubert, *Ludwig Camerarius*, p. 408; Aitzema, II (f.^{o}), p. 768. In mei 1641 vestigde hij zich te Leiden in het Prinsenhof; vgl. *infra* no. 5101 n. 24.

2 Camerarius' brieven aan Grotius van 1640 en 1641 ontbreken.

3 Sir Francis Windebank, Engels staatssecretaris, was, na een beschuldiging van te grote steun aan de katholieken, in december 1640 naar Frankrijk uitgeweken; vgl. *DNB* LXII, p. 162-166.

4 Karl Ludwig van de Palts.

5 Christian van Hessen-Kassel (1622-1640), halfbroer van de in 1637 overleden landgraaf Wilhelm V, en Otto V, graaf zu Holstein-Schaumburg-Pinneberg, waren beiden in november 1640 overleden, na een diner bij de hertog van Braunschweig-Lüneburg in Hildesheim. Vgl. *Theatr. Eur.* IV, p. 179B.

6 Rheinhold von Rosen (no. 4993 n. 4) had in november 1640 Hans Rudolf, vrijheer van Bredaw, verslagen; in december 1640 was een overwinning op twee regimenten onder de kolonel graaf Gallen gevolgd. Vgl. Noailles, *Episodes* III, p. 169v.

7 Het verdrag tussen Frankrijk en Zweden was in 1636 te Wismar gesloten en in maart 1638 in Hamburg geratificeerd; het werd op 16 juli 1641 te Hamburg verlengd, maar dit nieuwe verdrag werd gedateerd op 30 juni 1641. Vgl. Du Mont, *Corps Dipl.* t. VI. I, p. 207vv.; *infra* no. 5308.

8 Johan Adler Salvius, Zweeds ambassadeur residerend te Hamburg (no. 5001 n. 1). Met het volgende 'pecunia' doelde Grotius op de Franse subsidie aan Zweden, waarvan de termijn op 15 november 1640 was verstreken; vgl. *infra* no. 5001 en n. 7.

9 Eduard (1625-1663), Philipp (1625-1659) en Gustav (1632-1641) van de Palts.

10 *Vindiciae causae Palatinae, sive adsertio et deductio iuris inviolabilis legitimae successionis serenissimi et celsissimi principis Caroli Ludovici, comitis Palatini ad Rhenum, ... in electoratum et comitatum Palatinum, ... autore Ioanne Ioachimo a Rusdorf ...,* anno Domini MDCXL. Johann Joachim von Rusdorf, diplomaat in dienst van de 'Winterkoningin' Elisabeth Stuart, was in augustus 1640 in Den Haag overleden; vgl. *ADB* XXX, p. 1vv.

Est iam hic Beverwaertius[11] cum mandatis partim notis, partim ignotis. Sunt et a Catalania hic legati,[12] quibus permissum apud principes regii sanguinis caput tegere. Intelligimus autem Espernonum[13] cum equitibus paucis esse Barcinone; turmas eius et cohortes ad IV millia non longe ab ea urbe; Tarragonae, quod eiusdem Catalaniae oppidum est, a plebe interfectos qui deditionem regi Hispaniae facere moliebantur et ad cingendam Tortosam ivisse Catalanorum copias. Est tamen rumor etiam de pace, quae per episcopos procuretur.

Galli sperare nos volunt principem Thomam[14] huc venturum, cardinalem autem fratrem eius iturum Romam, ut sit ibi Gallici nominis protector cum reditu CM scutatorum.

Erlachius[15] etiamnum hic est, Ossenvillius[16] profectus e Brisaco in comitatum Burgundiae, ut ibi arcem Bellifortiam Sancti Martinii[17] eam obsidentis manibus eripiat. Habemus hic et principem Condaeum et filium eius ducem Anguianum,[18] cuius nuptiis ornandis ingentes hic paratus immensique sumptus fiunt.

Vindicias[19] iam nunc accipio; legam ut primum potero. Iam olim Hamburgi vidi initia operis.

Dicitur et Ulyssipone plebs commota. Caesariani vero cum capere vellent insulam quandam in lacu Constantiensi, prohibiti ab indigenis.

Regi Galliae Britannia Armorica dat extra ordinem IV milliones francorum et quater centena millia. Sperant Galli suam partem revicturam Leodii.

Deus cuncta ad bonum vertat exitum.

Excell. vestrae perpetua observantia devinctus
H. Grotius.

11 Lodewijk van Nassau, heer van Beverweert (± 1602-1665), natuurlijke zoon van prins Maurits bij Margaretha van Mechelen. Hij moest in Frankrijk mededeling doen van het voorgenomen huwelijk tussen Willem II en een der beide Engelse prinsessen, Mary of Elizabeth Stuart. Vgl. *NNBW* I, kol. 1365v.; J.J. Poelhekke, *Fred. Hendr.*, p. 523-526; O. Schutte, *Repertorium* I, p. 99v.; zijn instructie in Groen v. Prinsterer (ed.), *Arch.*, 2e serie III, p. 307-311. Hij kwam terug in Den Haag op 9 februari 1641; vgl. *infra* no. 5058. In maart 1641 reisde hij opnieuw naar Frankrijk; vgl. *infra* no. 5098. In mei bevond hij zich in het gevolg van de jonge prins in Engeland.

12 Llorenç de Barutell, Francisco de Gravalosa en Jaume (of Francisco) Bru; zij waren op 5 november 1640 aangewezen. Vgl. J. Sanabre, *Acción de Francia*, p. 104. Op 11 januari en 20 februari werden zij door Lodewijk XIII in audiëntie ontvangen; vgl. *Gazette* 1641 no. 5, p. 24, dd. 12 januari, en no. 20, p. 99, dd. 23 februari.

13 Roger de Bossost (†1646), graaf van Espenan, goeverneur van Leucate. Vgl. *DBF* VI, kol. 1150; *Mémoires Du Plessis-Besancon*, p. 25 n. 1.

14 Tommaso Francesco van Savoye (1596-1656) had op 2 december 1640 een verdrag met Frankrijk gesloten; vgl. Du Mont, *Corps Dipl.* t. VI.I, p. 195v. Op 25 februari 1641 zou hij echter aan Mazarin schrijven dat de gijzeling van zijn gezin in Spanje hem noodzaakte opnieuw de Spaanse partij te kiezen; zie Claretta, *Storia della reggenza* I, p. 764v. Zijn broer kardinaal Maurizio (1593-1657) bleef steeds Spaansgezind.

15 Johann Ludwig van Erlach (1595-1650), goeverneur van Breisach; vgl. *NDB* IV, p. 592.

16 Paul Le Prévost (1607-1679), baron van Oysonville, adjunct van de goeverneur van Breisach; zijn moeder was een zuster van de staatssecretaris van oorlog, François Sublet de Noyers. Vgl. Noailles, *Episodes* II, p. 286 n. 2. De copie te Uppsala geeft in plaats van het volgende 'profectus' ten onrechte: praefectus.

17 Jean Baptiste de La Baume (1593-1641), markies van Saint-Martin, Spaans goeverneur van de Franche Comté; vgl. A. de Truchis de Varennes, *A. Brun*, p. 612.

18 Louis II de Bourbon (1621-1686), hertog van Enghien, de latere 'Grand Condé', huwde op 9 februari 1641 Claire Clémence de Maillé-Brezé, nicht van Richelieu; vgl. Aumale, *Condé* III, p. 439v.

19 Zie *supra* n. 10.

Lutetiae, V Ianuarii MDCXLI.

Adres (volgens de uitgave der Epist.): Ludovico Camerario, reginae regnique Sueciae consiliario et legato apud praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Bovenaan de brief in de copie te Uppsala: MP.

4995. 1641 januari 5. Aan W. de Groot.[1]

Mi frater,

Sicut tu pergis res meas curare, ita et ego tibi gratias agere. Rogo autem, ut cum primis literis mittas mihi ternionem N, quem mihi deesse iam indicavi,[2] deinde vero per amicum aliquem aut per Treselium[3] omnia, quae sunt edita post Qq. Praeterea velim scire, quando putet Blavius finem futurum imprimendi. Vereor ne, sicut antehac nimia festinatione peccatum est, ita nunc ex tarditate mora nimia molesta sit iis, qui iure optimo meum responsum ad Maraisium et Frontonem[4] exspectant. Eius responsi cum essem debitor, ipsa argumenti necessitas me eo traxit, ut ostenderem multa poni inter Antichristi notas, quae sunt antiqua. Id ipsum autem viam sternit ad concordiam, si quando de ea serio cogitare reges et episcopi velint. Obiter necesse fuit ostendi ne illam quidem partem, quae tam severe castigat alios, suis carere vitiis; quod tamen feci eo cum temperamento, ut nomina eorum, quos dicere me sentio, non adderem. Quanquam autem spiritus ille turbidus magnos motus ciet non in Scotia tantum, sed et in Anglia, non debui tamen, ni fallor, differre responsum, ne nihil credar habere quod opponam. Deinde non despero futuros aliquos τῶν καθαρῶν, qui visis nostris laboribus, si non sanentur, certe ad sanitatem propius accedant. Idemque de pontificiis moderatioribus est cur exspectem, praesertim cum eruditissimi istius partis mea, quae satis sunt libera ac moderata, iam probaverint. Ego autem non Anglis aut Scotis, sed omnibus prodesse cupio, non nostro tantum saeculo, sed vel praecipue posteritati me impendens et, si talia quae semper occurrunt respuere velim, nunquam erit tempus vera dicendi. Deinde cum vitae modus incertus sit, et in hoc et in aliis operibus id ago, ne quid relinquam diligentiae haeredum, quorum negligentiam quotidie video. Nemo eorum est, qui non meas chartas primo empturienti sit venditurus. Hoc autem me cavere oportet. Itaque velim non praecipitari, ut factum antehac est, sed maturari editionem, ut suo ordine lucem videant et alia.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 910 App. no. 528. Antw. op no. 4984 (dl. XI); beantw. d. no. 5008. Zie over Grotius' jongste broer, de Haagse advocaat Willem de Groot (1597-1662), H. Vollenhove (ed.), *Broeders gevangenisse* (*BG* no. 1256), p. 47-92; Van der Aa, VII, p. 466v.; D.P.M. Graswinckel, *Grasw.*, p. 70v.; M. Ahsmann, in: *Tijdschr. v. rechtsgesch.* L(1982), p. 371-401.

2 No. 4981 (dl. XI). Het betreft de drukproeven van Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum. Cum tribus tractatibus et Appendice eo spectantibus* (*BG* no. 1135); het werk verscheen bij Blaeu in Amsterdam in oktober 1641.

3 Daniël Tresel († najaar 1641), voormalige griffier van de Staten-Generaal; na 1618 had hij zich als koopman te Rouaan gevestigd. Vgl. Van der Aa, XVIII, p. 206.

4 Op Grotius' *Commentatio de Antichristo* (*BG* no. 1100), verschenen in maart 1640, waren twee reacties gepubliceerd. Samuel Desmarets (Maresius) (1597-1673), predikant in de Waalse kerk en professor theologie aan de Illustre School te 's-Hertogenbosch, had in september 1640 doen verschijnen: *Dissertatio de Antichristo, qua expenditur et refutatur nupera Commentatio ad illustriora ea de re Novi Testamenti loca, il. V. Hugonis Grotii credita; simulque ecclesiarum reformatarum sententia de Antichristo romano defenditur et confirmatur* ..., Amstelrodami, apud Ioannem Ianssonium, an. Dom. MDCXXXX; vgl. D. Nauta, *S. Maresius*, p. 168-172. Pierre Du Moulin (1568-1658), professor theologie te Sedan, had omstreeks dezelfde tijd onder pseudoniem gepubliceerd: *Hippolyti Frontonis Caracottae Strigil adversus Commentationem authoris anonymi ad loca quaedam Novi Testamenti, quae de Antichristo agunt aut agere putantur*, Amstelodami, apud Ioannem Ianssonium MDCXXXX; vgl. L. Rimbault, *P. Du Moulin*, p. 123. Zie voor de overige tegenstanders van Grotius *BG* no. 1100 rem. 5. Aan zijn *Annotationes* (*BG* no. 1135) voegde Grotius, behalve herdrukken van zijn anoniem verschenen traktaten *Commentatio de Antichristo, Explicatio de fide et operibus* en *Explicatio Decalogi* (*BG* resp. nos. 1102, 1111, 1118), ook zijn weerwoord toe, *Appendix ad interpretationem locorum Novi Testamenti, quae de Antichristo agunt aut agere putantur. In qua via sternitur ad christianorum concordiam* (*BG* no. 1129).

Vatem Molinaei,[5] si habere possim, legam. Videtur mihi audax esse in definiendo tempore ruituri mundi. Nulla enim eius rei firma argumenta video. Et cui persuadeam papam se efferre super omne, quod dicitur Deus aut σέβασμα, tum vero σέβασμα esse hostiam? Et de falsimoniis, non de magicis ostentem agi in illis ad Thessalonicenses[6] et papae imperium coepisse anno 755? Haec sunt difficilia concoctu.

Quod Galli, qui apud vos sunt,[7] praedicant bene mihi velle τοὺς ἐνταῦθα κρατοῦντας, id ego neque nimium credo neque operose refello. Opus interdum est decipi. Et tempus appropinquat, quo ipsis possim esse utilis.

De Catalanis Galli alia sperant, alia iudicant Itali. Galli quod obsides accepere, auxilia autem miserunt, longum ibi bellum spe anticipant; Itali episcopos a Catalanis missos iam esse in aulam Hispanicam,[8] qui putentur pacem confecturi salvis moribus legibusque antiquis.

De principe etiam Thoma nihil habemus certi, omnia suspensa. Multis illum pignoribus tenet Hispania. Cardinalis autem Sabaudus de Nicaea[9] discessurus non videtur.

Salmasius[10] hic manebit, si et salarium accipere potest maius aliquanto quam in Batavis, quando et sumptus tum alii maiores sunt, tum a carruca magna impensae accessio, et si certi aliquid ipsi assignatur, unde accipiet annua. Metuit enim ne pulchris initiis processus non respondeant.

Annum ineuntem matri nostrae, uxori, liberisque tuis et amicis fortunatum precor.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae, 5 Ianuarii 1641.

Rumor hic est et Ulyssipone motum esse aliquem.

5 *Petri Molinaei Vates, seu de praecognitione futurorum et bonis malisque prophetis, libri V. In quibus etiam explicantur difficiliores nonnullae Veteris et Novi Testamenti prophetiae*, Lugduni Batavorum, ex officina Ioannis Maire, MDCXL. Vgl. Willems brief, no. 4984 (dl. XI). Het werk van Du Moulin was in november 1640 verschenen.

6 *2 Thess.* 2:8-11; zie Grotius' *Commentatio de Antichristo* (*BG* nos. 1100-1107), *ad loc.*

7 Willem had als zijn zegslieden de 'ministri hic Galliae' genoemd; vgl. no. 4984 (dl. XI).

8 Over deze missie is mij verder niets bekend.

9 Uit de brief no. 4996 blijkt dat hier niet is gedoeld op Nizza Monferrato, waar kardinaal Maurizio van Savoye placht te verblijven, maar op Nice in de Provence.

10 Claude Saumaise (Salmasius) (1588-1653) was in oktober 1640 uit Leiden in Parijs aangekomen; pas in november 1643 keerde hij terug in de Republiek. Vgl. Haag, [1]IX, p. 158v.; G. Cohen, *Ecrivains français*, p. 311-333; P. Leroy, *Dernier voyage*, p. 79-103.

Lucanum,[11] Poemata,[12] Anthologiam[13] sat scio tibi non excidisse. Valde mihi opus est amico aliquo Amstelodami, qui minime sit meticulosus.[14] Forte Vergoesius[15] ubi venerit - nam

11 Grotius' nieuwe aantekeningen bij de *Pharsalia* van Lucanus verschenen bij Blaeu in 1643 (*BG* nos. 430 en 431).

12 Een uitgave van Grotius' *Poemata* waarin ook de recente gedichten moesten worden opgenomen, kwam niet tot stand; zie ook *infra* no. 5084. Vgl. A. Eijffinger, *Inventory*, p. XLIII-LI.

13 Grotius' uitgave en vertaling van de *Anthologia Graeca* verscheen pas in de jaren 1795-1822 (*BG* no. 534).

14 Blijkens Grotius' brief dd. 12 mei 1641, no. 5181, werd voor de uitgave van zijn werken in Amsterdam de hulp ingeroepen van de Amsterdamse pater Leonardus Marius (1588-1652), rector van het begijnhof aldaar. Vgl. *NNBW* VII, kol. 839v.; B. Klönne, in: *De Katholiek* 95(1889), p. 337-350; 96(1889), p. 220-225; B. Voets, in: *Haarl. bijdragen* 62(1953), p. 225-305.

15 Op wie van de gebroeders Van der Goes hier wordt gedoeld, is niet duidelijk. Mr. Adriaen van der Goes († 1632) had drie zoons, Maarten (1609-1687), advokaat, Willem (1613-1688), jurist en, naar het schijnt, ingenieur, en Adriaan (1619-1686), die in november 1641 aan de Leidse universiteit werd ingeschreven voor de studie in de rechten en pas in 1643 bij Grotius werd geïntroduceerd; vgl. *NNBW* VIII, kol. 616-620. Met name Willem van der Goes heeft in deze tijd veel gereisd, zodat hij hier wellicht het meest in aanmerking komt. Zie ook dl. XI, Register, i.v. De familie Van der Goes was roomskatholiek gebleven en het contact tussen Grotius en Leonardus Marius is via een van de broers tot stand gekomen; vgl. nos. 5066 en 5181.

nunc etiam Diepae haeret -, inveniet aliquem. Mihi caeteris Veteris Testamenti partibus percursis commentandi restant minorum Prophetarum quinque; nam ad ea, quae extra Hebraeum sunt canonem, pauca dicemus.[16] Putem e re esse et mea et typographi in frontispicio Annotatorum[17] fieri mentionem accessionum.

Sperant Galli eam factionem, quae Leodii oppressa est, revicturam. Britannia Armorica dat regi Galliae extra ordinem IV milliones florenorum et CCCC millia insuper.

Dux Carolus[18] ad Marcam in Famina est cum alis decem, peditum cohortibus quatuor. Caesariani insulam quandam capere volentes in lacu Constantiae ab inhabitantibus repulsi sunt. De permutatione captivorum colloquia inter Gallos et Belgas[19] dilata sunt in mensem Martium.

Etiam atque etiam precor, ut mea omnia ex meo voto quam optime curentur. Nihil facio sine magna ratione, sed omnes rationes, etiam honestissimas perscribere non licet. Iustus Brasserus[20] forte nobis aliquem ἐργοδιώκτην Amstelodami monstrare poterit, ad quem scribere possim. Cogita.

4996. 1641 januari 5. Aan A. Oxenstierna.[1]

Excellentissime atque illustrissime domine,

Acceptis modo literis serenissimae ac potentissimae reginae nostrae[2] aditum ad regem exspecto, quem nactus explebo mandata.

Hic omnia strepunt paratu nuptiarum ducis Anguiani.[3] Machinae ad theatrum, quod domi suae fecit cardinalis, constitisse audio D millibus scutatorum.

Beverwaerdius[4] a Batavis huc venit regisque commodum opperitur, ut eum conscium faciat sponsalium inter principis Arausionensis filium et filiam Angliae, habens et secretiora quaedam a principe in mandatis ad domus Nassoviae magnitudinem spectantia.

Comes Suessionensis[5] adhuc Sedani est neque diutius permissum regis habet ibi manendi quam ad Iulium mensem. Interea captivi, qui hic sunt, quidam dicuntur eundem comitem arguere ut participem consiliorum ducis Valettae[6] contra regni

16 Grotius' *Annotata ad Vetus Testamentum* (*BG* no. 1137) verscheen in 1644 bij Cramoisy te Parijs.
17 Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135).
18 Karel IV, hertog van Lotharingen.
19 Bedoeld zijn de Zuidelijke Nederlanden. De onderhandelingen werden gevoerd door Godefroi d'Estrades; vgl. Waddington, *Républ.* I, p. 327 en n. 7.
20 Joost Brasser (geb. 1581), remonstrants koopman te Amsterdam. Zijn vrouw Margaretha Jacobsdr. van der Dussen († januari 1641) was door haar moeder, Geertruid Willem Jansz. van Heemskerck, een achternicht van Grotius; vgl. Elias, *Vroedschap* I, p. 78v.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 662 no. 1463; *Oxenst. Skrifter* 2. afd., IV, p. 94 no. 356. Zie over de Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna (1583-1654) S. Goetze, *Politik des A. Oxenst.* (Kiel 1971), p. 374-398 (bibliografie).
2 No. 4927 (dl. XI), beantw. d. no. 5004. Grotius werd op 7 januari door Lodewijk XIII in audiëntie ontvangen; zie ook no. 5007.
3 Louis II de Bourbon, hertog van Enghien, de latere 'Grand Condé' (no. 4994 n. 18). Zie over het theater van Richelieu *infra* no. 5005 en n. 9.
4 Lodewijk van Nassau, heer van Beverweert (no. 4994 n. 11).
5 Louis de Bourbon (1604-6 juli 1641), graaf van Soissons; vgl. *NBG* XLIV, kol. 134vv.
6 Bernard de Nogaret (1592-1661), hertog van La Valette; vgl. *NBG* XXXVIII, kol. 193v.

huius quietem. Domesticus comitis,[7] cum id ipsi a cardinali diceretur, animose respondit, qui captivos tenent, eos facile a captivis expromere quae volunt verba.

7 Vermoedelijk Alexandre de Campion (1610-1670); vgl. *DBF* VII, kol. 999v. Zie ook M. le Vassor, *Hist. regne Louis XIII* (Amsterdam 1700-1711), X, p. 437: 'Eh, monsieur! Ne peuton pas faire dire tout ce qu'on veut à un misérable enfermé à la Bastille?'

Ossenvillius[8] Brisaco exiit, ut castellum Bellifortium liberet obsessum a comite Sancto Martinio.[9] Est id oppidum in comitatu Burgundiae. Erlachius[10] etiamnum hic retinetur.

Venere huc princeps Condaeus, dux Anguianus, Windebanckius[11] et Catalani tres,[12] qui ut legati regum haberi voluere. Concessum illis non regem, sed principes regii sanguinis tecto capite alloqui.

Espernonus[13] Barcinone est cum equitibus XL, cohortes et turmae eius ad IV millia in locis vicinis. In eadem Catalania Tarragonae deprehensa consilia faciendae deditionis interfectis a plebe auctoribus expiata sunt et, quia multum per agros incendiis grassatur Hispanus, sub gravibus poenis iussi nobiles in urbem Barcinonem se referre. Tortosa a Catalanis nondum quidem obsessa est, sed ab eorum copiis circumvenitur eminus. At ex Italia literae credi volunt spem propinquam pacis inter Catalanos et Hispaniae regem restituto legum usu, per quas proxime libertatem olim egerunt; in id missos a Catalanis episcopos[14] agere Madritii.

De duobus principibus Sabaudis sermones ambigui, vulgantibus Gallis cardinalem Sabaudum iturum Romam ut protectorem Gallici nominis cum reditu annuo CM scutatorum a rege Galliae; principem vero Thomam ob detectos adversum se dolos Leganesii[15] Gallicam amicitiam plane amplecti, aliis vero non credentibus aut hunc principem, qui tanta pignora apud Hispanum habeat, ab eo posse avelli aut illum, qui Nicaeam tenet urbem maritimam, quicquam de eo concessurum Gallis. Comiti Guichio[16] promittitur, ubi ver appetet, proprius exercitus.

Deus, excellentissime et illustrissime domine, Sublimitatis tuae vitam, valetudinem et consilia prosperet.

Tuae Subl. cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 5 Ianuarii anni 1641, ut hic numeramus, quem annum Suediae Suedisque omnibus felicem precor.

Multis ex locis audimus etiam Ulyssipone in Portugallia motum aliquem esse plebis. In Flandriam ex Hispania venere literae cambii de quinque millionibus et dimidio ducatorum. Etiam ad Leganesium pecunia aliqua pervenit in tribus navibus longis. Regi autem Galliae Britannia Armorica dat duos milliones francorum et CCCC millia eiusdem nummi.

De Astae arce Gallis capta falsus fuit rumor. Permutatio captivorum dilata in Martium. Dux Carolus[17] est Marchae in Famina habens secum decem alas equitum, quator peditum cohortes. Insulam in lacu ad Constantiam capere volentes caesariani

8 Paul Le Prévost, baron van Oysonville (no. 4994 n. 16).
9 Jean Baptiste de La Baume, markies van Saint-Martin (no. 4994 n. 17).
10 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15).
11 Sir Francis Windebank (no. 4994 n. 3).
12 Llorenç de Barutell, Francisco de Gravalosa en Jaume (of Francisco) Bru (no. 4994 n. 12).
13 Roger de Bossost, graaf van Espenan (no. 4994 n. 13).
14 Over deze missie is mij verder niets bekend.
15 Diego Mexía Felípez de Guzmán († 1655), markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan; vgl. *EC* XXVII, p. 401.
16 Antoine III de Gramont (1604-1678), graaf van Guiche, luitenant-generaal en maarschalk van Frankrijk in 1641; vgl. *NBG* XXI, p. 621v. Hij had een achternicht van Richelieu gehuwd, Françoise Marguerite de Chivré, dochter van Hector de Chivré, seigneur du Plessis.
17 Karel IV, hertog van Lotharingen.

ab indigenis sunt prohibiti. Sperant Galli partem eam, quae Leodii oppressa est, revicturam.

4997. 1641 januari 5. Aan N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

De formaliteiten in het versoecken ende vorderen van het huwelijck[2] sijn vrij wat buiten exempel. 't Sal nut sijn te weten hoe ende wat voort in Engellant sal passeren. Ick en meene niet dat den coning sal toelaeten dat de gesanten[3] iet handelen met het parlement.

Hier swijgen de grootste. Die van de religie sijn blijde, de andere willen sien hoe het sal gaen met de voorgeslagen alliantie tusschen de croonen van Swede, Vrancrijck, Engelant tot herstelling van de saecken van Duitschlant, waerin het parlement voorseecker contentement soude nemen, ende soo den coning van Engellant wil, sal het noch aen Vrancrijck noch aen Swede niet haperen, ter contraire oorsaeck sijn dat de difficulteiten die haer tusschen Vrancrijck ende Sweden openbaeren, te lichter sullen cesseren.

Ick en meene niet dat d'heer van Beverwaert[4] eenige ambassadeurs sal sien, al soo hij in poste van Rouaen is gecomen ende hoopt terstont audiëntie te hebben.

Dat op het banquet van den hertogh van Lunenburg[5] sterck is gedroncken, verstae ick uit veelen. Evenwel seit men dat den landgraef Christiaen ende den graaf van Scouwenborg[6] niet daervan, maer van de pourpre sijn gestorven. Eius autem morbi et veneni affinia sunt signa.

De menage ende beveilen van de zee sijn saecken van groote importantie, maer, nae mijne opinie, movebitur plus in ea re quam promovebitur. Ende wat middel om tot eenstemmicheit te comen, daer provinciën, steden, in 't laeste oock particulieren, elck op het haere letten.

't Sal te wenschen sijn dat de dispuite tusschen d'heer Ripperda[7] ende die van Somerdijck werde in actis geconserveert in usum posterorum, ende sal garen hooren

1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, H 19k. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Geciteerd Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 282. Beantw. d. no. 5023. Grotius' zwager Nicolaes van Reigersberch (± 1584-1654) was in de jaren 1619-1625 advokaat in Den Haag, in 1625-1654 raadsheer in de Hoge Raad van Holland en Zeeland. Vgl. Van der Aa XVI, p. 189; Nagtglas II, p. 482v.; *NNBW* II, kol. 1185v.

2 Tussen Willem II en een der beide Engelse prinsessen, Mary of Elizabeth Stuart; vgl. J.J. Poelhekke, *Fred. Hendr.*, p. 523-526.

3 Johan Wolfert van Brederode (1599-1655), François van Aerssen (1572-27 december 1641), heer van Sommelsdijk, en Johannes Polyander van Kerckhoven (1594-1660), heer van Heenvliet. Vgl. O. Schutte, *Repertorium* I, p. 6. Zie voor hun aanstellingsbrief *Verslagen 's Rijks Oude Arch.* XXXII (1909), p. 152 no. 255; hun propositie aan Karel I dd. 22 januari 1641 in Knuttel, *Cat. v. Pamfl.* no. 4733.

4 Lodewijk van Nassau, heer van Beverweert (no. 4994 n. 11).

5 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.

6 Christian van Hessen-Kassel en Otto V, graaf zu Holstein-Schaumburg-Pinneberg (no. 4994 n. 5).

7 Willem Ripperda (± 1600-1669), heer van Hengelo, Overijssels afgevaardigde ter Staten-Generaal; vgl. *NNBW* VI, kol. 1192v. Zijn schoonvader, Nicolaes van den Bouckhorst († november 1640) was opgevolgd als afgevaardigde uit de ridderschap van Holland ter Staten-Generaal door François van Aerssen, heer van Sommelsdijk. Deze presideerde de vergadering in de week van 17-23 december 1640. Naar aanleiding van het rekest van Pauwels van Abbesteech (zie *infra* n. 10) ontstond een woordenwisseling tussen Ripperda en Van Aerssen, waarbij Ripperda onder meer zei: 'Ghij sijt een factieux, ghij hebt u met factie in de regieringe ingedrongen ende soect u mette selve factie alsnoch te maincteneren'; Res. SG 23 december 1640. Van Aerssen rapporteerde het gebeurde in de vergadering van de Staten van Holland, die daarop extraordinaris gedeputeerden aan HHM zonden. De kwestie werd tenslotte door een commissie van gedeputeerden uit elke provincie geregeld; Res. SG 14 januari en 24 augustus 1641, *Res. SH* 18 september 1641.

hoe sijne Hoocheit[8] - want daertoe sal het moeten comen - die saecke sal accommoderen.

8 Frederik Hendrik.

Van de Compagnie van Oost-Indië ben ick van opinie dat sij nu beter van haer questiën[9] sullen afraecken dan wanneer het huwelijck sal sijn gesloten ende de dochter overgebracht. Gelijck ick de overstemminge in de Generaliteit[10] heb tegengesproocken in saecken die bij de Unie ofte notoire coustume aen de Generaliteit niet en sijn gedefereert, alsoo can ick niet dat voor goed vinden, dat in 't begeven van der Generaliteits officiën elck sijn lijn wil trecken; doch achte, omdat Hollant in de Generaliteit soo sober is gepartageert nae haere grootheit, meryten ende contributiën, dat het redelijcker soude sijn sulcke officiën bij den Raed van State te doen begeven.

Ick bidde om mijne wedergebiedenisse aen d'heer Joost Brasser[11] met bedancking van veele ontfangene weldaeden in mijne persone ende der mijnen ende aenbieding van alle insgelijck[e] diensten. Soo Magog[12] can Vrancrijck[13] ende Engelant[14] aen sijn kant crijgen, soo sal hij sijne oude bullen voortbrengen op Siwardier,[15] waervan hier veel werdt gesproocken. 't Middel om hiertoe te comen is, dat Gelher[16] sich verbinde aen de voorseide twee tot Telephus[17] nochte tot Sitalcus[18] niet te comen dan met consent van beide. Daertoe werd getracht.

Wij hebben hier te Parijs nu veel gewoels. Mijnheer den prins[19] is hier gecomen met den hertogh van Anguien,[20] sijn soon, tot wiens bruiloft met de dochter van den marescal de Brezé[21] groote preparaten werden gemaect. Wij hebben hier den heer van Beverwaert, die te post van Rouaen hier is gecomen ende hoopt sijne affairen, soo publycke als onbekende, haest te verrichten. Wij hebben hier oock eenige gedeputeerden van Catalogne,[22] die garen getracteert hadden geweest als gesanten van een souveraine croon. Bij provisie is haer toegestaen haer te mogen decken bij de princen van 't bloedt. De rest sal mettertijd comen, nae dat sij haer dragen.

Monsieur d'Espenan[23] is met weinigh genoegen binnen Barcelone; sijne trouppes bestaende in drieduisent man te voet, duisent te paerd, sijn niet verre van deselve stadt. Tortosa is niet belegert, maer eenige trouppes van de Catelans sijn daerontrent. Daerentegen branden de Spaignaerden veele huisen in Catelagne, 'twelck, nevens de diffidentie die men heeft op den adel, oorsaeck heeft gegeven aan die van de regiering om alle de edelen op verlies van haere goederen ende

9 Namelijk met Engeland.
10 Op 21 december 1640 was behandeld het rekest van Pauwels van Abbesteech, zoon van wijlen Barthout van Abbesteech, in leven ontvanger van convooyen en licenten in Gouda. De Staten-Generaal hadden hem op 30 juni 1632 survivance in zijn vaders ambt toegestaan; hij verzocht nu de benoeming. François van Aerssen had daarop gezegd dat een survivance voor ambten die over een groot aantal jaren pas zouden vrijkomen, onredelijk was; naar zijn mening waren survivances, door de provincies verleend, bindend, maar alle andere eerder vergeven survivances konden opnieuw in deliberatie worden gebracht. Na positief advies van de admiraliteit te Rotterdam werd het ambt tenslotte aan Van Abbesteech gegeven; Res. SG 10 januari 1641. In het hs. volgt na ‘heb’ een overbodig: ick.
11 Joost Brasser, remonstrants koopman in Amsterdam (no. 4995 n. 20).
12 Codenaam voor Frederik Hendrik.
13 In het hs. in cijfer: 125.
14 In het hs. in cijfer: 313.
15 Niet geïdentificeerd codewoord. Bedoeld kan zijn: Willem II.
16 Codenaam voor Frederik Hendrik.
17 Niet geïdentificeerd codewoord. Bedoeld kan zijn: vrede.
18 Codewoord voor bestand.
19 Henri de Bourbon, prins van Condé.
20 Louis II de Bourbon, hertog van Enghien (no. 4994 n. 18).
21 Claire-Clémence, dochter van Urbain de Maillé, markies van Brezé.
22 Llorenç de Barutell, Francisco de Gravalosa en Jaume (of Francisco) Bru (no. 4994 n. 12).
23 Roger de Bossost, graaf van Espenan (no. 4994 n. 13).

gerechticheden te belasten sich te retireren in de stadt van Barcelone. In Taragone, mede een stadt van Catalogne, is ontdeckt een conspiratie om deselve stadt te leveren in

handen van den coning van Spagnië ende de principale aenleggers bij de gemeente furieuselijck omgebracht. Evenwel verstaen wij dat eenige Catelaensche bisschop handelen op de paix de Madril[24] ende dat de saeck alleen aencomt op de herstelling van de oude privilegiën, waerin den coninck van Spagnië geen swaericheit sal maecken; off het waer is, dat men hier seit, dat oock te Lisbone een groote oproer is geresen, sal men apparentelijck in Hollant wel weten.

In de saecken van Italië sien wij hier noch niet claer. De Fransoisen willen dat wij geloven dat prins Thomas gantsch de partij van Vrancrijck aenneemt ende dat den cardinael van Savoie, sijne broeder, sal gaen nae Rome om daer protecteur te sijn van de Fransche natie, genietende hondertduisent croonen 's jaers soo in gelt als in beneficiën, staende tot de negotie van den coning van Vrancrijck.

D'heer Erlach[25] is noch hier. Ondertusschen is Ossenville[26] met eenigh volck uit Brisac ende andere plaetsen getrocken in de Franche Comté om te ontzetten 't casteel van Beaucfort, belegert bij St Martin.[27]

Den graef van Soissons is noch te Sedan. Sijne permissie[28] van den coninck om daer te blijven duirt niet langer als tot in Iulio toecomende. Daerentuschen heeft den coninck gesegt aen een secretaris van deselve graef van Soissons, dat hij onderrecht wierd dat den grave eenige dingen bij de hant nam tot sijn naedeel; waerop den secretaris geseit hebbende wel te weten dat daer niet aen en was, heeft den cardinael aen een edelman ende grooten confident[29] van denselve grave geseyt dat eenige, die hier gevangen sijn over eenige desseings van den hertogh van Valette,[30] geseyt hadde dat den grave van Soissons daerinne hadde geparticipeert; waerop den edelman antwoorde dat men gevangen luiden al dede seggen wat men wilde.

Den 5 Ianuarii 1641.

De Fransoisen hoopen dat die partij die onlanx te Luydick onderdruckt is, weder te boven sal comen. De staten van Bretagnië hebben aen den coning alhier belooft vier millioenen guldens ende vierhondertduisent gulden.

In Vlaenderen verstaen wij dat uit Spaignië gecomen sijn wisselbrieven tot vijff millioenen ducaten ende een halff; ende dat drie galeyen mede uit Spaignië eene goede somme gelts gebracht hebben aen Leganes.[31] Van 't casteel van Ast bij de Fransoisen becomen, is het geruchte valsch. De keisersche, haer hebbende willen meesters maecken van een eilant in de Lac de Constance, sijn bij de inwooners van het eilant belet. De wisseling van gevangenen tuschen Vrancrijck ende Nederlant[32] gaet noch niet vast. De conferentie daerover is uitgestelt tot in Maert.

Hertogh Carel[33] is te Marche en Famine met thienduisent regimenten te paerd, vier te voet.

24 Over deze missie is mij verder niets bekend.
25 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15).
26 Paul Le Prévost, baron van Oysonville (no. 4994 n. 16).
27 Jean Baptiste de la Baume, markies van Saint-Martin (no. 4994 n. 17).
28 In het hs. volgt een overbodig: om daer.
29 Vermoedelijk Alexandre de Campion (no. 4996 n. 7).
30 Bernard de Nogaret, hertog van La Valette (no. 4996 n. 6).
31 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan (no. 4996 n. 15).
32 Bedoeld zijn de Zuidelijke Nederlanden. De onderhandelingen werden gevoerd door Godefroi d'Estrades; vgl. Waddington, *Républ.* I, p. 327 en n. 7.
33 Karel IV, hertog van Lotharingen.

In dorso schreef Reigersberch: Broeder de Groot, den 5 Ianu. 1641.

4998. 1641 [januari] 7. Van W. de Groot.[1]

Frater optime,

Postremis tuis litteris XXII Decembris anni exacti ad me datis[2] non respondi stato tempore, quia necdum quicquam a Blavio acceperam. Postero die ad me allatus est fasciculus impressorum iam ternionum a litteris Rr ad Aaaa, ubi fere finiunt Annotata in Lucam.[3] Promittit et alia mittere folia postmodum edita, quae necdum accepi; sperat se sub hunc mensem Annotata absoluturum. Velim ante id tempus nobis adsit Vergoesius,[4] ut libelli prius anonymi[5] ex tuo exemplari imprimantur. Reliqua, nisi ipse interea venerit, per fratrem[6] Amstelodamum mitti curabo, ubi tempus erit. Ternionem N, quem deesse dicis, iam accipies; reliqua, ubi aliqua se offeret occasio, per nautam aliquem Rothomagum deferri curabo, nisi quis se amicorum prius obtulerit. Quaecunque in prioribus litteris super editione tuorum iniunxeras, exacte ad Blavium perscripsi, errata et recudenda addidi, de reliquis monui. Ubi responsum accepero,[7] faciam te certiorem. Scripsi etiam de praefatiuncula, quae penes Corvinum[8] est, cuius in posteriore tua epistola meministi, ne id omisisse me putes, et de Notis in Vetus Testamentum[9] sententiam Blavii exquisivi.

Vatem Molinaei[10] videre te vellem; est et hoc in eo novum, quod tres angelos, quorum in Apocalypsi cap. XVIII fit mentio, exponit de Berengario, Valdo et Luthero[11] magna cum confidentia.

Ad posteriores litteras[12] ut veniam, non dubito, quin Bremius[13] melior sit corrector in Graecis certe Corcelio,[14] sed is, quia multa alia habet agenda, tanto operi vacare non potuit. Corcelium tamen molliter habendum tecum censeo; in titulis peccatum a se ut intelligat, curabo. De Blavio miror, qui in suis ad me litteris nunquam tui nisi cum titulo Ex.^{tiae} meminit.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24, 222. Eigenh. oorspr. Antw. op nos. 4981 en 4987 (dl. XI); beantw. d. no. 5018.
2 No. 4981 (dl. XI).
3 Het betreft de drukproeven van Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135).
4 Vermoedelijk Willem van der Goes (no. 4995 n. 15).
5 Herdrukken van Grotius' *Commentatio de Antichristo, Explicatio de fide et operibus* en *Explicatio Decalogi* (*BG* resp. nos. 1102, 1111, 1118) werden achter de *Annotationes* (*BG* no. 1135) toegevoegd.
6 Maarten of Adriaan van der Goes (no. 4995 n. 15).
7 Willems correspondentie met Blaeu ontbreekt.
8 Johannes Arnoldi Corvinus (Ravens) (± 1582-1650), remonstrants theoloog, vervolgens jurist te Amsterdam. Vgl. *NNBW* II, kol. 1166v.; W.G. Kamerbeek, in: *Lias* IX(1982), p. 85-109. Grotius had hem zijn 'Lectori' bij de traktaten toegezonden; zie *Annotationes* (*BG* no. 1135), p. 1032. Vgl. nos. 4801, 4981 en 4987 (dl. XI).
9 Grotius' *Annotata ad Vetus Testamentum* (*BG* no. 1137) verscheen te Parijs in 1644.
10 Pierre Du Moulin (no. 4995 n. 4-5). Zijn *Vates* was in november 1640 verschenen.
11 *Vates* V, 18-20, p. 508-543. Bedoeld zijn Berengarius van Tours († 1088), die in Rome zijn afwijkende meningen moest verdedigen, en Petrus Valdes († voor 1218), stichter van de sekte der Waldenzen. Vgl. *LTK* resp. II, kol. 215v.; X, kol. 933vv.
12 No. 4987 (dl. XI).
13 Daniël de Breen (Brenius) (1594-1664), theoloog te Amsterdam, leerling van Simon Episcopius; vgl. *NNBW* X, kol. 144v. Hij stelde tevens de index bij de *Annotationes* (*BG* no. 1135) samen; zie *infra* no. 5066.
14 Etienne de Courcelles (1586-1659), remonstrants theoloog, sinds 1634 werkzaam in de Republiek als corrector. In 1643 volgde hij Simon Episcopius op als professor aan het Remonstrants Seminarie in Amsterdam. Vgl. Haag, IV^2, kol. 791-795; *NNBW* II, kol. 357v.

Illud certe ex sperato principis cum filia Britannica matrimonio[15] boni nobis accedet, quod quaestio, quae inter Societatem Indiae Orientalis et regem Britanniae eiusque subditos magnis animis agitata est hactenus, componenda videatur nostris quinquies centena flore-

15 Het huwelijk tussen Willem II en een der beide Engelse prinsessen Mary of Elizabeth Stuart.

norum millia offerentibus, Britannis vero sexties centena petentibus, quae differentia haud tanti est, ut de ea diutius contendi debeat, quare, ut putatur, mediam viam inibit princeps,[16] cuius intercessio multum valebit.

De nova editione Annotatorum in Anglia facienda,[17] ubi prior prodierit, monebo Blavium et sententiam eius perscribam.

Pro iis, quae de Catalanis scribis, gratias habeo. De principis Tomae cum Gallia foedere[18] res iam hic pro comperta habetur.

De rebus filii[19] latius cum eo agam et puto eum proxima vice ad te scripturum.

Hic fere nihil novi est, nisi quod ex Anglia nuntiatur appulisse Pleimuthae navem 21 Decembris, quae Ulissipona solverat ante dies octo, cuius vectores nuntiant turbatum in Lusitania et a tumultuantibus regem creatum principem Braganzam[20] occiso regis Hispaniae secretario.[21] Quantum iis rumoribus fidendum sit, tu optime nosti; caeterum Ioachimicus legatus[22] aliique eorum faciunt mentionem. Legatio Beverovartii[23] quem exitum habitura sit, scire avebo.

Tu interea, frater optime, cum uxore et liberis et amicis vive quam suavissime in hunc et sequentes annos, quos tibi faustos gratulantur mater, uxor, liberi mei, cognata Losecatia[24] et amici.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Raptim. Hagae, VII Decembris [*sic*] 1641.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 17 Ian.

4999. 1641 januari 7. Van N. van Reigersberch.[1]

Mon frère,

16 Frederik Hendrik.
17 Grotius was, blijkens no. 4987 (dl. XI), door een Engelse uitgever benaderd over een nieuwe uitgave van zijn *Annotationes* (*BG* no. 1135); een dergelijke uitgave is echter niet tot stand gekomen.
18 Tommaso Francesco van Savoye had op 2 december 1640 een verdrag met Frankrijk getekend.
19 Pieter de Groot (1615-1678), advokaat te Den Haag. Vgl. *NNBW* X, kol. 305v.; M. v. Leeuwen, *Leven Pieter de Gr.* (Utrecht 1917). Willem doelt hier op de plannen voor Pieters toekomst; zie ook *infra* nos. 5008 en 5245. Een brief van Pieters hand uit deze tijd ontbreekt.
20 Jan IV van Portugal (1604-1656), hertog van Bragança.
21 Miguel de Vasconcelos.
22 Albert Joachimi (1560-1654), heer van Hoedekenskerke, Staats ambassadeur in Engeland. Vgl. O. Schutte, *Repertorium* I, p. 89-94. Zie zijn brief dd. 26 december 1640; ARA, SG no. 5895[II].
23 Lodewijk van Nassau, heer van Beverweert (no. 4994 n. 11).
24 Vermoedelijk Anna van Losecaat, dochter van Adriana de Groot (†1639). Haar zusje Elseline was in 1640 in het gezelschap van Maria van Reigersberch naar Parijs gekomen; vgl. no. 4849 (dl. XI).
1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, K 75j. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge (ed.), *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 636 no. 246. Antw. op no. 4990 (dl. XI); beantw. d. no. 5021.

Brieven van seer goede hant geschreven den 26 Decembris uyt Londen[2] seggen ons dat aldaer tijdynge was gecommen met brieven commende Vrijdaechs tevoren uyt Pleymuyt, hoe dat aldaer een schip was gearriveert, dat maer seven dagen onderwege was geweest van Lisbon, brengende dat binnen Lisbon den hertoch van Bragance als conynck van Portugael was ge-

2 Misschien de brief van Albert Joachimi (no. 4998 n. 22) uit Londen dd. 26 december 1640; ARA, SG no. 5895[II].

croont ende dat hetselffde tot Pleymuyt te meer gelooffs wiert gegeven, overmits twee, drie dagen tevoren van Port à Port een schip aengecommen, relateerde te Port te hebben verstaen dat tot Lisbon grote alteratie was. Voorts, soo seggen de brieven van Londen, dat op een requeste van vijfthienduysent inwoonders van Londen ende clachten van veel andere van buyten de stat clagende over de kercklijcke proceduyren, de commune, dat is het Lage Huys, alle de canones sedert het scheyden van het laeste parlement bij de biscoppen gemaeckt, hadde gerevoceert ende verscheyde resolutiën tegens de biscoppen waren genomen alsdoen noch onbekent; dat een predicant te Westmunster predyckende ende vermaen doende van de Schotse actiën den biscop van Lincol,[3] deecken van die kercke, daer present sijnde, hem cloppende aen de stoel hadde gelast daervan te swijgen ende sijnen text te verhandelen. Meer hebben wij uyt dat rijck niet.

Van Constantinopelen schrijft men,[4] dat een spahy hebbende aen een prins van Tartariën, sijnde in die stat, bekent gemaeckt dat in de douanie was geresolveert denselven prins tot Turcksen keyser te maecken, waerover den prins on[t]stelt sijnde ende niet wetende hoe hem te dragen, hadde geconcludeert hetselve den groten visir[5] bekent te maecken, welcke die notificatie bij geschrift hebbende begeert, hadde den spahy doen stranguleren sonder dat alsdoen tegens den Tartersen prins yet was gestatueert. Dat sijn onse uytheemse tijdyngen.

Binnensslants hebben wij niet sonders. Het accort tusschen de Oostindische Compangie ende Engelant is noch niet getroffen. Sijne Hoocheyt,[6] die nu beter te passe is, hebben Stat ende Landen mede gedefereert het maecken van cappiteinen ende officieren over de uytheemse compangiën, in vougen andere provintiën hetselve voor desen ofte tacite ofte expresse mede hebben toegestaen.

Den heer Camerarius[7] nevens andere ambassadeurs soowel als den heer Spierynck[8] de aengevangen alliantie met Engelant sijnde genotificeert, heeft den heer van Somelsdijck[9] in wat pointen hij stont in sijn bedienynge geopenbaert, nemende raet [hoe] hij hem voortaen soude dragen, dewelcke oordeelde dat hij hem behoort van alle publycke functiën te onthouden, soodat de heer Spierynck nu het bewint van saeken heeft. Den gemelten heer Spirynck is niet weynich on[t]stelt geweest over het affsterven van den heer rijckxtruxis.[10] Inderdaet sal het rijck ende ministr(es) buyten gelegen sijn, wie sijn Ed. sal succederen.

De doot van de(n) marquis van Brandenburch[11] comt den prins te spade ofte te vrouch, die met groote wijsheyt hem in dese conjunctie van saeken ende tijden hem sal hebben te dragen.

Desen 7 Ianu. 1641.

3 John Williams (1582-1650), bisschop van Lincoln; vgl. *DNB* LXI, p. 414-420.
4 Brief van Henric Cops, Staats agent in Constantinopel, aan de Staten-Generaal dd. 13 oktober 1640; ARA, SG no. 6904. Zie ook *infra* no. 5040.
5 Kara Mustafa Kemankeş.
6 Frederik Hendrik.
7 Ludwig Camerarius, Zweeds ambassadeur in Den Haag (no. 4994 n. 1).
8 Petter Spiring Silvercrona, resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag (no. 5000 n. 1). Met ‘alliantie’ is gedoeld op het voorgenomen huwelijk van Willem II met een van beide Engelse prinsessen Mary of Elizabeth Stuart.
9 François van Aerssen, heer van Sommelsdijk (no. 4997 n. 3).
10 Gabriel Gustavsson Oxenstierna (†7 december 1640); vgl. *BLS* X, p. 319v. Hij werd als rijksdrost op 24 april 1641 opgevolgd door Per Brahe (no. 5204 n. 1).
11 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg, was op 1 december 1640 overleden; hij werd opgevolgd door zijn zoon Friedrich Wilhelm.

Adres: Mijnheer mijnheer de Groot, raedt ende ambassadeur van de coninginne ende crone van Sweden bij den alderchristelijcksten conynck. 14 s.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 17 Ian.

En in dorso: 7 Ian. 1641 N. Reigersberg.

5000. 1641 januari 7. Van P. Spiring Silvercrona.[1]

Mijnheer,

In dit ingetreedene nieuwe jaer den 6 deser is mij wel geworden u Ex.[en] seer waerden ende hoochangenaemen van den 29 Decembris 1640,[2] bedanckende u Ex.[en] voor goede comunicatie ten alderhoogsten. Ende nadien wij door godelijcker hulpe met goeder gesondheyt het oude jaer aff- ende het nieuwe jaer ingetreeden hebben, daervoor sijn godelijcke May.[t] gedanckt zij, soo bevinde mij u Ex.[en] te gratuleeren ten hoogsten g'obligeert, als wenschende denselven hiermede een gelucksaelig, gesond, vreed- ende vreuchdenrijcks nieuwes jaer met alle voordere welvaerentheden.

Van hier wil deser tijd weynich schrijvenswaerdich vallen. Alleen sal ick seggen tot continueeringe goeder ende vrundlijcker correspondentie, dat de tractaeten van d'alliantie voor desen gemelt[3] in de provintiën aen verscheyde particulieren om de ratificatie t'expediëren gesonden is met last de secreete poincten sonderlijcken te mesnageeren. Men verhoopt deselve courieuselijck daertoe arbeyden sullen, waernaer men hier verlangt.

Hier seyt men oock dat den churfurst palsgraff[4] tot geen ander intentie naer Dennemarcken gereyst is als om de erffschaft te voorderen van d'oude coninginne van Dennemarcken,[5] die hem van sijn con. May.[t] in Engelland soude geschenckt sijn. Maer dit word hier niet aengenomen, alsoo men presumeerd sulcx alleen geschied om den grond sijns voorneemen te bedecken.

Van Ceulen schrijft men dit naervolgende. Alsoo de keyser ende dat churf. collegium den coninck van Dennemarcken bij die eens verwillichde interpositie gelaeten, daertoe men seggen wil dat dat geruchte, soo daer gaet van eene tuschen de croone Sweeden ende d'heere Staeten-Generael tegens denselven coninck gemaecte alliantie, niet een weynich geopereert heeft, soo hadde datselve collegium aen haere coninck. May.[t] geschreven ende gebeeden alles wat tot bevoorderinge des goeden wercks dienlijck, aen de hand te willen neemen.

D'armee van de hertoch van Longueville is den generael Bannier gevolgt ende sal sich apparentlijck nu bij denselven bevinden. Men maeckt zij t'saemen sterck 16000 paerden ende 11000 te voete.

Hiermede eyndende bevele u Ex.[en] met desselfs famille in de genaedige protectie des Hoogsten ende verblijve,

u Excell.[en] tot diensten alletijt bereyt.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13, 61. Oorspr. Niet ondertek. Petter Spiring Silvercrona (± 1600-1652), heer van Norsholm, was in de jaren 1637-1649 resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag. Vgl. G.T. van IJsselsteyn, *Gesch. tapijtweverijen* I, p. 64-104; A.H.H. van der Burgh, *Gezantschappen Zweden en Nederland 1592-1795*, p. 36v.; E. Wendt, *Svenska licentväsendet*, Register i.v,; Friedrich H. Schubert, *L. Camerarius*, p. 387-410; O. Schutte, *Repertorium* II, p. 491v.

2 Grotius' brieven aan Spiring van 1640 ontbreken.

3 No. 4991 (dl. XI). Gedoeld wordt op het verdrag tussen Zweden en de Republiek, gesloten te Stockholm op 11 september 1640; het werd in Den Haag geratificeerd in mei 1641 en in Stockholm op 13 juli 1641. Vgl. Aitzema, II (f.^{o}), p. 684-698; Du Mont, *Corps Dipl.* t. VI.I, p. 192-195.

4 Karl Ludwig van de Palts.

5 Bedoeld zal zijn Sophie van Mecklenburg (1557-1631), zowel moeder van de Deense koning Christiaan IV als grootmoeder van de Engelse koning Karel I.

Haagh, den 7 Ianuarii 1641.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 17 Ian.

5001. 1641 januari 9. Van J.A. Salvius.[1]

Hochedel gestrenger, insonders grossgünstiger, hochgeehrter herr ambassadeur,

Zu deme nun eintrettenden newen jahr thue Ew. Exc. ich von herzen gratuliren, den Höchsten bittend, S.[e] allmacht dieselbe solches vndt noch viel andere folgende jahr bey beständiger leibs gesundtheit vndt allem wolstand gnädiglich zu erhalten, vndt hingegen von deroselben vndt vielgeliebten angehörigen allen vnfall vndt bekümmernuss cräfftiglich abzuwenden, geruhen wolle.

Von dem vffbruch vndt marche vnssrer armee werden verhoffentlich Ew. Exc. vnter dato 25. huius[2] vor einkunfft dieses von hinnen berichtet sein; nun gehet alhier vnter den kauffleuthen die gemeine opinion, dass des herrn feldtm. Banners Exc. mit dero ganzen force vor Leipzig liegen, deme aber ich, weilen auss Sr Exc. auss Erffurt den 16. huius an mich gethanen schreiben gar ein andrs dessein verspürt, biss noch keinen glauben zumessen kann, sondern mit nechtstem Leipziger oder Erffurter botten der gewissheit erwarten muss. Sonst soll der churfürst zu Sachsen seine bey dem gen. major Goltzen[3] gehabte regimenter auss der Schlesie eylendts abgefordert vndt zu sich beschrieben haben.

I. churfr. Durchl. pfalzgraff Carl Ludwig[4] seind gestern hier angelangt, heut aber beraits wieder auffgebrochen, vndt gehen nach den könig in Dennemarck, welcher aniezo in Jütland sich befindet; von dannen werden S.[e] Durchl. wieder vermuthlich anhero kommen.

Hiemit bin vndt verbleibe ich

Ew. Exc.

Hamb., den 30. Decembris 1640.

Causa Palatina initio Martii Ratisbonae[5] particulatim tractabitur mediante Dano. Salvos conductus hactenus controversos regi Daniae insinuatos et ab hoc in Sueciam in copia missos certum est.[6] Urget iam is diem tractatui pacis.

Davaux[7] constanter negat subsidia adhuc Hamburgum venisse. Addit tamen, etiamsi venerint, se nihil solvere posse sine mandato aulae. Quid monstri alat,[8] ignoro. Ultimam reginae nostrae declarationem circa prolongationem faederis monstrat inclusum apographum.[9] Davaux tamen utrumque recusat, nisi loca

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 10 (1640, 20). Oorspr.; van de hand van de secretaris Georg Keller. Eigenh. ondertek. met eigenh. postscriptum. Antw. op no. 4976 (dl. XI); beantw. d. no. 5044. Johan Adler Salvius (± 1590-1652) was Zweeds ambassadeur residerend te Hamburg. Vgl. *SBL* I, p. 143-156; S. Lundgren, *J.A. Salvius* (Lund 1945).

2 No. 4993 van G. Keller.

3 Martin Maximilian von der Goltz (1593-1653); vgl. *NDB* VI, p. 627. In april 1641 ging het gerucht dat hij in ongenade was gevallen; vgl. *Oxenst. Skrifter* 2 afd., VI (*Banérs bref*), p. 843.

4 Karl Ludwig van de Palts.

5 Te Regensburg werd van 13 september 1640 tot 10 oktober 1641 een rijksdag gehouden; vgl. K. Bierther, *Regensb. Reichstag* (Kallmünz 1971).

6 Zie *infra* no. 5025 en n. 2.

7 Claude de Mesmes (1595-1650), graaf van Avaux, Frans ambassadeur te Hamburg. Vgl. *DBF* IV, kol. 832-837; A. Boppe (ed.), *Corresp. D'Avaux (1627-1642)*. De betalingstermijn van de Franse subsidie aan Zweden was op 15 november 1640 verstreken, de betaling geschiedde echter pas in maart of april 1641; zie ook het ontvangstbewijs voor 200.000 rijksdaalders, getekend te Stockholm dd. 16/26 februari 1641, hs. Parijs, AE, CP Suède t. 5, f. 193.

8 Vgl. Terentius, *Andr.* 250: aliquid monstri alunt.

9 Bijlage no. 1.

tractatuum pacis capiantur a nobis Francofurti vel Osnabrugae vel Wesaliae, ut Galli nobis propiores sint Moguntiae, Monasterii vel respective Coloniae. Omni vero casu extensum faedus vult ad pacem universalem, id est ad tempus indefinitum, sine augmento subsidii nisi post triennium, quanquam etiam hoc promissum vel revoca-

re videtur vel certe trepide repetit. Hic aqua haeret![10] Si v. Exc. poterit, quaeso urgeat subsidiorum debitorum praestationem. Nam ista tergiversatio Suecos magis retrogrades facit sinceritati, non ludibriis assuetos.

Banerianae et Vinarienses copiae iunctim eunt in hostem parati etiam acie decernere, ut ipse mihi Banerius scribit.

Les menées d'Arnimb[11] en Prussie vont, avec la mort de l'electeur,[12] en fumée.

De pace nihil certi, imo plura contra quam pro, Ratisbona nunciantur.

Optime valeat Exc. vestra faveatque

E.s. omni honoris cultu addictissimo

J.A.S.

Quae de subsidiis decerpsit Exc. vestra,[13] nunciavi thessaurario regni non dubitans, quin ita placiturum sit.

Onderaan de brief staat: H. Grotio.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 30 Ian.

5002. 1641 januari 10. Van P. Pels.[1]

Mijnheer,

U Ex.[cie] seer aengenaeme van 25 Novembris en primo Xcembris[2] hebbe ick well ontfangen. Bedancke seer vor de communicatie en wensche u Ex.[cie] voreerst een gelucksaligh lang leven en een vrolijck nieuwjaer met veele naervolgende, hetselve ooc aen madame, jffrauw Cornelia[3] en gantse famillie.

De doot van den churvorst[4] sall aparent groote veranderinge veroorsaacken. Ick hebbe vor mijn particulier denselven dor complimenten aen madame de douarière Palatine[5] beclaagt ende eene extraordinaire courtoyse antwordt ontfangen, te verstaen gevende mijne overcompste in particulier seer gerne sien saude. Ick hebbe de copye daervan aen de Staaten- Generall en sijn Hoogheyt[6] gesonden met bidden

10 Cicero, *Off.* III, 33, 117. Uitdrukking ontleend aan het Romeinse wateruurwerk: ‘hier hapert het.’

11 Hans Georg von Arnim-Boytzenburg (1583-28 april 1641). Vgl. *ADB* I, p. 568vv.; *NDB* I, p. 372v.; G. Irmer, *H.G. von Arnim*, p. 351-365.

12 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg (†1 december 1640).

13 Grotius had zijn salaris afgehouden van de Franse subsidie aan Zweden; vgl. no. 4976 (dl. XI).

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 16 (1641, 1). Eigenh. oorspr. Paulus Pels (1587-1659) was in de jaren 1638-1659 Staats agent te Danzig. Zijn zoon Pieter (no. 5228 n. 1) was in de jaren 1638-1641 Grotius' secretaris. Vgl. O. Schutte, *Repertorium* I, p. 226v.; hs. ARA, Eerste afd., coll. Boreel no. 327 (lijkpredikatie).

2 Grotius' brieven aan Pels van 1640 ontbreken.

3 Cornelia de Groot.

4 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg (†1 december 1640).

5 Louise Juliana van Oranje-Nassau, weduwe van Frederik IV van de Palts; zij verbleef aan het Brandenburgse hof bij haar dochter Elisabeth Charlotte.

6 Frederik Hendrik. De genoemde copie ontbreekt; zie ook ARA, SG no. 7312.

mij in ongenade niet te verdencken dat ick onder pretex van mijn particulier die rayse eens doen. Daer sijn particuliere brieven die seer goede geteuygnissen geven van sijne goede intencie en genegentheyt. Daer saude alreede verboden sijn gene invasiën te doen op de Pommerse frontieren inproberende veele acciën van den H. Negro[7].

7 Niet nader geïdentificeerd.

Soo datelijck ontfange ick brieven van D. Negrino[8] uyt Warschauw, die hem daer van 't podagra laet cureeren, dat de ambassadeurs[9] van den churvorst daer waeren aenkommen ome dor commissie het leen te ontfangen, maer schijnt dat sulckx tot op eenen rijxdagh sall uytgestelt worden, daertoe de Tartaren ooc oorsaacke geven, welckers ambassadeurs[10] soo insolent draygen, dat men den principaelen gedacht is naer Raaff gevangen te brengen contra ius gencium.

In der Wilde[11] hebben de canaille 2 predicanten dootgeslagen; mogen alsoo luttersse nogh calvinisse niet predicken nogh ooc de Russen haere processiën hauden; domineert alsoo aen alle kanten haet en nijdt. Wat voorder passeert met naervolgende.

Ick blijve, mijnheer,

u Ex.ce dienstw. diener
Paulus Pels.

10 Ianuario 1641, Dansick.

Onderaan de brief staat: S. Ex.z
Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 14 Febr.
En in dorso: 10 Ian. 1641 Pels.

5003. 1641 januari 12. Aan L. Camerarius.[1]

Illustrissime domine,

Facit meus in literas amor, ut a literarum rebus incipiam scriptionem. Gaudeo ereptum periculo D. Heinsium,[2] ut diu exstet studiosis exemplum ad poesin, declamationes studiaque alia. D. Salmasius hicne mansurus sit an rediturus in Batavos, ita est dubium, ut nihil certi ne ipse quidem norit. Offeruntur ei salaria opimiora, sed apud Batavos solutiones sunt certiores et minora impendia. Plane vero de eo ita existimari debet non eum esse, qui honorum commodorumque spe adduci possit, ut quicquam faciat dicatve contra animi sui sententiam. Labbaeus is,

8 Bartholomeus Nigrinus (Schwarz) (± 1596-1646), predikant te Danzig; hij ging eind 1641 of begin 1642 over tot de katholieke kerk. Vgl. A. Jobert, *De Luther à Mohila*, p. 384-389.
9 Wolfgang von Kreytz, Johann Kospoth (1603-1665) en Peter Bergmann verzochten te Warschau de investituur van het leen Pruisen voor Friedrich Wilhelm, keurvorst van Brandenburg. Zie Waddington, *Fréd. Guil.* p. 99v.
10 Niet geïdentificeerd.
11 Zie over deze godsdiensttwisten te Wilna, Joseph Lukaszewicz, *Gesch. reform. Kirchen Lithauen* I, p. 142-163; II, p. 73-99; *Theatr. Eur.* IV, p. 170.
1 Copie Uppsala, UB, E 388a, 263; copie Linköping, Stifts- och landsbibl., Br. 23, 374. Gedrukt *Epist.*, p. 663 no. 1465.
2 In december 1640 had W. de Groot bericht dat Heinsius aan stenen leed; vgl. nos. 4953, 4964 (dl. XI). Zie ook Worp (ed.), *Briefw. Huygens* III no. 2640, aan D. Heinsius [februari 1641].

de quo scripseram,[3] idem est, ad quem multae leguntur Scaligeri et Casauboni epistolae, amicissimus et D. Salmasio et mihi.

Viri optimi eruditissimique Ioachimi Camerarii[4] et quidem expresso ipsius, non autem dissimulato nomine Annotationes ad librum primum et secundum Quintiliani Institutionum editae sunt Lutetiae MDXLII pulchris literis in folio una cum ipso Quintiliano et annota-

3 Charles Labbé (1582-1657), Frans jurist en filoloog; vgl. *NBG* XXVIII, kol. 342v. Hij had Grotius op 22 december 1640 bezocht; vgl. no. 4980 (dl. XI). In *Scaligeri Epist.* (1627) bevinden zich 43 brieven aan Labbé, in *Casauboni Epist.* (1638) 12 brieven.

4 Joachim I Camerarius (1500-1574), filoloog en professor in onder meer Leipzig, grootvader van Ludwig Camerarius. Vgl. *ADB* III, p. 720-724; F. Baron (ed.), *J. Camerarius* (München 1978).

tionibus tum Mosellani, tum Antonii Pini.[5] Eius editionis exemplum inspexi beneficio Iohannis Cordesii.[6]

De Italicis rebus nihil perspicimus, nisi, quod credibile non est, aut cardinalem Sabaudum aut principem Thomam quicquam constituturos nolente Hispano.

Catalani, qui huc venerant obsides,[7] ut legati convenere hic regem, deducti sunt a marescallo Franciae, iussi sunt a rege caput tegere novo exemplo. Auditi sunt et a regina. Sed dum nova libertas tam officiose hic colitur, domi eadem vulnus accepit circumventis non longe a Tortosa Gallorum copiis cum Espenano[8] coactisque omnibus deditionem salva vita facere. Erant equitum regimenta, ut loquimur, duo, peditum tria. Unum exemptum ei cladi fuit pedestre regimentum, quod manserat Barcinone, in qua urbe supplicio capitali interfecti sunt procerum nonnulli incusati seorsim de pace egisse cum rege Hispaniae.

Rex Galliae promittit magna se incrementa missurum ad Longavillani exercitum fiuntque passim et dilectus et supplementa. Tum et nuptiarum ducis Anguiani[9] paratu strepunt omnia nec minus sermonibus de nuptiis Anglicanis.[10]

Valde hic displicent accessiones istae libri Rusdorfiani de Bavaricis rebus.[11] Ex iis, quae caesariani Lunaeburgicis et Hassicis offerunt Ratisbonae, cognoscemus, bellum ipsis an pax sit cordi. Dicunt Galli, si rex Angliae in societatem armorum venire velit, paratos se polliceri pacem se non facturos nisi Palatinatu restituto; de electoratu tacent.

Pacem cum Scotis factam nondum hic intelligo. Windebanckius[12] hic est ab omni malo tutus et vidit legatum Angliae.[13] Praeter ecclesiae regimen multae sunt etiam ad statum publicum pertinentes rationes, cur Anglia sine episcopis esse vix possit. Tum vero preces illae a tot millibus signatae[14] a regibus pro minis accipi solent et interdum acerbam sui memoriam relinquere eaque olim res praecipue admiralio Franciae Coliniaco exitium attulit.

Creditur hic Bannerius in Franconiam potius quam in Bohemiam iturus. Novus elector Brandenburgicus[15] a Swartzenburgo[16] eiusque consiliis pridem alienus ad amicitiam Suedicam pedem forte referret, si videret[17] satis tuto se id facere posse.

De negotio federis nostros inter et Gallos exspecto a D. Salvio literas.[18]

5 *M. Fabii Quintiliani, oratoris eloquentissimi, de Institutione oratoria libri XII, ... Additae sunt Petri Mosellani viri eruditi Annotationes in septem libros priores ei Ioachimi Camerarii in primum et secundum; quibus accessit doctissimus commentarius Antonii Pini Portodomaei in tertium* ..., Parisiis, Apud Audoenum Parvum ... MDXLII. Petrus Mosellanus (Schade) (1493-1524) was theoloog en filoloog te Leipzig; vgl. *ADB* XXII, p. 358v. Antonius Pinus is niet nader geïdentificeerd.

6 Jean de Cordes (1570-1642), bibliofiel te Parijs; vgl. *DBF* IX, kol. 623.

7 Llorenç de Barutell, Francisco de Gravalosa en Jaume (of Francisco) Bru (no. 4994 n. 12).

8 Roger de Bossost, graaf van Espenan, goeverneur van Leucate (no. 4994 n. 13).

9 Louis II de Bourbon, hertog van Enghien (no. 4994 n. 18).

10 Het huwelijk tussen Willem II en een der beide Engelse prinsessen Mary of Elizabeth Stuart.

11 Johann Joachim von Rusdorf had aan het einde van zijn *Vindiciae* (no. 4994 n. 10) in een 'Appendix seu Cancellaria Bavarica' enige correspondentie gepubliceerd tussen hemzelf en de Parijse nuntius in 1627-1631, Giovanni Francesco Guidi di Bagno (1578-1641).

12 Sir Francis Windebank (no. 4994 n. 3).

13 Robert Sidney (1595-1677), graaf van Leicester, in 1636-mei 1641 extraordinaris Engels gezant in Parijs, in juni 1641-1643 goeverneur van Ierland; vgl. *DNB* LII, p. 237vv.

14 Op 21 december 1640 had een groot aantal burgers van Londen een petitie aan het Lagerhuis aangeboden. Vgl. S. Gardiner, *Hist. England* IX, p. 247v.; zie ook *supra* no. 4999.

15 Friedrich Wilhelm sloot op 24 juli 1641 een wapenstilstandsverdrag met Zweden.

16 Adam, graaf von Schwartzenberg (no. 4992 n. 6).

17 De copie te Uppsala geeft: referet, si viderit.

18 No. 5001; Grotius ontving deze brief op 30 januari.

Galli qui Creutznachi sunt arcem quandam in proximo cepere. Ossenvillius[19] Brisacum

19 Paul Le Prévost, baron van Oysonville (no. 4994 n. 16).

rediit. Erlachius[20] adhuc in hac urbe est. Pecuniae ex Hispania Genuam aliquantum venit. Classis ex Hispania in Americam profecta est et nuntio pontificio, qui in Hispania est,[21] libertas functionis suae restituta.

In regno Neapolitano tres colliguntur milliones aegre admodum et naves parantur, quae Gallorum maritimis cursibus se opponant. Ex eodem regno Neapolitano transitum per suas terras Hispanorum militi papa permittit. Etiam Rhaeti Hispanis dilectum in suis terris concessere ad MD pedites. Helvetios ideo Hispani a se dimisere, quod nolint inferre arma in Gallos aut Sabaudos parati tantum loca, si qua ipsis committantur, tueri; tales exceptiones Hispanis non placent.

Constantinopoli paratur classis contra Asachum. Pax Persica[22] nutat et in Asia motus quidam imperium Turcicum turbant.

Det Deus et hunc annum et multos sequentes felices Excellentiae vestrae eiusque domui.

Excell. vestrae perpetua observantia devinctissimus[23]
H. Grotius.

Lutetiae, XII Ianuarii MDCXLI.

Bovenaan de brief in de copie te Uppsala: Redd. Hagae, 11/12 [*sic*] Ianuarii.

5004. 1641 januari 12. Aan Christina van Zweden.[1]

Serenissima ac potentissima regina, domina clementissima,

Dedi regi literas augustae Maiestatis tuae scriptas IV Novembris[2] addidique ea, quae ad gratulationem ob novam prolem virilem additam domui regiae[3] et ob redditam regis sorori[4] urbem Taurinorum pertinebant. Commendavi etiam res amicorum in Germania ostendique eas et celeris et validi auxilii egere tantis circum se fundentibus hostium copiis.

Voluit rex Maiestati tuae gratias agi, quod regis res prosperas ad se pertinere sentiat sibique cordi esse ostendat; sibi quoque nihil fore gratius, quam Maiestatis tuae bonos successus cognoscere; quas in Germania haberet copias aucturum esse neque ad pacem venturum absque tua Maiestate.

20 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15).
21 Cesare Facchinetti (1608-1683), in de jaren 1639-1643 extraordinaris nuntius te Madrid; vgl. A. Kraus, *Päpstliche Staatssekretariat*, p. 32.
22 Een Perzisch-Turks vredesverdrag was in 1639 gesloten; het werd pas in 1641 geratificeerd. Met het voorafgaande 'Asachum' is Asow bedoeld.
23 De copie te Uppsala geeft: addictissimus.
1 Copie Dresden, Sächs. Landesbibl., C 61, 2; copie Leipzig, UB, ms. 2633, f. 26. Gedrukt *Epist. ad domum Sueciae*, p. 1 no. 2. Antw. op no. 4927 (dl. XI).
2 Zie dl. XI, bijlage no. 25. Grotius was op 7 januari door Lodewijk XIII in audiëntie ontvangen.
3 Philippe, hertog van Anjou, later hertog van Orléans, was geboren op 21 september 1640.
4 Christine de France, hertogin van Savoye. De stad Turijn had zich op 19 september 1640 overgegeven.

Cum vero novum nobis inchoare annum Deus concesserit, eum sequentesque omnes ut Maiestati tuae augustae et florentissimo sub ipsius ductu regno Suediae felices largiatur, ipsum precor sumque, serenissima ac potentissima regina, domina clementissima,

t[uae] a[ugust]ae M[aiesta]tis h[umillimus] et o[bedientissimus] s[ubditus]
H. Grotius.

II/XII Ianuarii MDCXLI, Lutetiae.

Bovenaan de brief in de copie te Leipzig: Argumentum. Gratulationes regi Galliarum factas recenset. Auxilia Gallorum in Germania urget. Pacem sine Suediae consensu non a Gallis faciendam asserit.

5005. 1641 januari 12. Aan W. de Groot.[1]

Nihil abs te nunc quidem literarum habui, mi frater, quod per absentiam tuam aut negotia magis urgentia evenisse non dubito. Ego tibi pergo commendare omnia, quae scripsi hactenus de editionibus nostris,[2] praesertim ut pagellae ipsae quas indicavi Annotatorum recudantur meo sumtu,[3] ut errata bene exprimantur, ut tria hactenus ἀνώνυμα[4] ad finem accedant ἀχωρίστως, deinde et Appendix de Antichristo.[5] Gaudebo autem doceri, quando huius editionis finem praesumant librarii. In aliis, quae mihi edenda restant, possum exitum aliquem vel hic reperire. Sed Blavios, si id velint, caeteris praeferam, modo de correctore sibi prospiciant Graeca et Hebraea intelligente neque tamen tam audace, ut sensus meos immutet, quod fecere nunc correctores[6] aliquoties. Exspecto per te ternionem N, deinde et caeteros a Qq ad finem, ut et ibi commissa annotem.

Catalani[7] hic a rege auditi sunt tecto capite deducti a marescallo Franciae plane ac Batavi. Sed interim cladem accepere in montibus ad Tortosam, ubi ipsorum miles et totum auxilium e Gallia excepta una cohorte, quae Barcinone manserat, coacti sunt se dedere, Galli cum Espernonio[8] vita salva, Catalani ad arbitrium victoris. Plane furculae Caudinae. At Barcinone mortis supplicio affecti qui cum rege Hispaniae de pace seorsim egerant.

Fiunt hic dilectus ac supplementa pro Longavillani copiis. Tum vero comoediis et choreis strepunt omnia.[9] Papa suas res et cum Hispano et cum Gallo composuit. Cardinalis Riceliacus reconciliationem ecclesiarum plane putat fieri posse et strenue in eo laborat Mileterius.[10] Salmasius vero dubitat, an hic manere debeat.

Vale, mi frater, et mea, ut soles, cura.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

12 Ianuarii anni 1641, quem felicem matri, uxori tuae liberisque et amicis precor, Lutetiae.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 910 App. no. 529. Tezamen met no. 5018 beantw. d. no. 5032.
2 Zie no. 4995.
3 Grotius wenste een herdruk van de katern Nn van zijn *Annotationes ad libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135); vgl. no. 4981 (dl. XI), nos. 5066 en 5124.
4 Herdrukken van Grotius' *Commentatio de Antichristo, Explicatio de fide et operibus* en *Explicatio Decalogi* (*BG* nos. 1102, 1111 en 1118) werden opgenomen achter de *Annotationes*.
5 *BG* no. 1129.
6 Etienne de Courcelles en Daniël de Breen (no. 4998 n. 13, 14).
7 Llorenç de Barutell, Francisco de Gravalosa en Jaume (of Francisco) Bru (no. 4994 n. 12).
8 Roger de Bossost, graaf van Espenan, goeverneur van Leucate (no. 4994 n. 13).
9 Op 14 januari werd het nieuwe theater van Richelieu geopend. Vgl. C. Burkhardt, *Richelieu* III, p. 451 en n. 7; A. Adam, *Hist. lit. fr.* I, p, 468v.; Tallemant des Réaux, *Historiettes* (ed. Adam) I, p. 906. Zie ook *infra* no. 5054 n. 3.
10 Théophile Brachet de la Milletière (1588-1665), advokaat en theoloog. Vgl. Haag ^{2}II, kol. 60-67; *DHGE* X, kol. 332-336; *DBF* VIII, kol. 129v. Over zijn pogingen tot hereniging der kerken, met steun van Richelieu ondernomen, zie men P. Blet, in: *Gregorianum* 48(1967), p. 100-129; H. Bots-P. Leroy, in: *Lias* IV(1977), p. 85-98.

Dux Carolus[11] est in Lutsenburgico cum peditum duobus millibus, equitibus mille. Nam hiberna Treverensis agri eripuit ei Lamboius.[12]

Multa pecunia ex Hispania Genuam venit. Neapoli vero paratur classis XL navium longarum, aliarum centum. De Portugalliae seditionibus magna hic narrantur, sed parum liquida fide.

11 Karel IV, hertog van Lotharingen.
12 De keizerlijke veldmaarschalk Wilhelm, baron van Lamboy (1600-1656). Vgl. *ADB* XVII, p. 557-564; *BNB* XI, kol. 193-198.

5006. 1641 januari 12. Aan M. Mylonius.[1]

Amplissime domine,

Literas illas ab Upsalia non accepi.[2] Quodsi accepissem, responsurus quamprimum fueram pro eo amore, quem semper exhibui viris literatis, quos inter Amplitudo vestra locum non obscurum obtinet; quae quod negotiis reginae nostrae arcanioribus tractandis admota est, de eo et mihi gaudeo, qui adiutorem me fidum firmumque habiturum confido, et Suediae gratulor, cuius plurimum refert rebus admoveri eos, qui et fide sunt egregia et rebus pares.

Sicut vero hoc me delectat, ita commotus sum vehementer morte viri excellentissimi omnibus modis, domini archidapiferi,[3] qui quam utilis fuerit regno, loquuntur omnes, et paucis verbis efficacissime exprimunt literae Amplitudinis vestrae.[4] Mihi autem quam bene voluerit, testes habeo ipsius literas.[5] Sed humana ferenda humanitus neque conquerendum de lege, ad quam nati sumus cum spe adipiscendae vitae melioris, si in hac officium facimus. Solatur me caeterorum regnum regentium[6] vita ac commoda, ut spero, valetudo, praesertim magni D. cancellarii, cuius humeris pondus publicae rei tam feliciter innititur.

Terra marique parari ea, quae aut tuendis domi finibus aut sustentandis per Germaniam exercitibus sunt necessaria, perlibens cognosco speroque abituram sine noxa illam a Borussa procellam. Hic quoque paratus non parvi fiunt, praecipue, ad iuvandos in Germania socios et ad fovendos Catalanorum motus. Italia adhuc quiescit.

Deus optimus maximus conventus in Suedia instituti[7] consilia prosperet neque hunc tantum annum, sed et sequentes omnes regno, rectoribus atque Amplitudini vestrae bene fortunet.

Ampl. vestrae addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 12 Ianuarii 1641.

Scribere soleo ad magnum dominum cancellarium septimo quoque die. Spero recte pervenire literas.

Galli, qui Catalanis auxilio iverant, ingentem cladem ad Tortosam accepere. Periclitatur nascens ibi libertas.

5007. 1641 januari 12. Aan A. Oxenstierna.[1]

1 Gedrukt *Epist.*, p. 664 no. 1466. Matthias Eriksson Mylonius Biörenklou (1607-1671), Zweeds staatsman en diplomaat, was in 1637-1640 professor eloquentiae te Uppsala geweest; sinds juni 1640 was hij secretaris ter kanselarij. Vgl. *SBL* IV, p. 465-472.
2 De brief ontbreekt.
3 Gabriel Gustavsson Oxenstierna (†7 december 1640). Hij werd als rijksdrost opgevolgd door Per Brahe (no. 5204 n. 1).
4 Ontbreekt.
5 De brieven van Gabriel Gustavsson Oxenstierna aan Grotius ontbreken.
6 Jacob de la Gardie, Karl Karlsson Gyllenhielm, de rijkskanselier Axel Oxenstierna en Gabriel Bengtsson Oxenstierna.
7 Het betreft de rijksdag die tot eind januari 1641 te Stockholm werd gehouden.
1 Copie Dresden, Sächs. Landesbibl., C 61, 2a; Leipzig, UB, ms. 2633, f. 27. Gedrukt *Oxenst. Skrifter* 2. afd., IV, p. 95 no. 357.

Excellentissime et illustrissime domine,

Annus qui exiit luctum mihi communem quidem cum multis, sed ita gravem ac si uni mihi prop[r]ius esset, attulit morte viri excellentissimi, domini archidapiferi,[2] cuius bonitatem praedicabunt saecula, summam vero in me benevolentiam, non ullo ex meo merito, sed ex propenso

2 Gabriel Gustavsson Oxenstierna (†7 december 1640). Hij werd als rijksdrost opgevolgd door Per Brahe (no. 5204 n. 1).

illius affectu in literas et literarum amantes, testantur humanissimae ad me literae,[3] quas in solatium servo. Sed quando adversus stimulum calcitrare nihil prosit nec ullum potest offerri Deo sacrificium gratius, quam si de nostris ipsi desideriis faciamus holocaustum et de necessitate virtutem, quod licet et superest, votis cum eo agam, ut et hunc annum et sequentes multos felices prosperosque faciat illustrissimae ac optime de patria meritae domui Oxenstierniae, quod cum facio, tum vel maxime quam debeo Suediae fidem me praestare intelligo.

Eo, qui proxime fuit, Lunae die regi tradidi literas serenissimae ac potentissimae reginae nostrae scriptas IV Novembris[4] dixique literis congruentia. Rex gratias reginae egit pro gaudio, quod de prole virili altera[5] regi et de redacta in obsequium viduae Sabaudicae Taurinorum urbe[6] testaretur; Germaniae res sibi cordi esse et aucturum se quas ibi habet copias. Addebat se pacem non facturum, nisi regina conscia ac volente. De induciis tacebat, quas per Italiam semper prorogari audio neque vero credi ab Italo quoquam aut Thomam principem aut cardinalem Sabaudum ad ullas pactiones venturos, quae Hispano improbentur.

Pridie quam ego, aditum ad regem habuerunt Catalanorum obsides dicti antehac, nunc subito, ita volente cardinali, Catalaniae principatus - neque enim regnum est Catalania - facti legati,[7] deducti a marescallo Franciae ad regem, qui rex et ipsos, ubi fari coeperant, iussit capite esse tecto. Hoc factum plane praeter morem et legato Anglico[8] ob parem Scotorum causam minime probatum causam habere suspicamur, quod voluerit cardinalis Catalanos tanti iuris usurpatione reddere Hispaniae regi minus conciliabiles simulque Portugallensibus et aliis per Hispaniam Italiamque populis animos addere ad defectionem ab Hispanico imperio spe iniecta, ut alii reges tali facto et auctoritatem suam et auxilium accommodarent. Etiam reginae Galliae suas preces commendavere legati iidem, unus ex clero, alter e nobilitate, e plebe tertius, graviter inter caetera criminati Hispanos, quod eucharistiam proculcassent. Interim in Catalania ea evenerunt, quae haud sane longam nascenti reipublicae vitam videntur portendere. Nam primum in urbe Barcinone gravi mortis supplicio affecti sunt primores urbis hoc crimine, quod cum rege Hispaniae de pace egissent. Praeterea auxiliares Gallorum copiae, id est cohortes - sic regimenta voco - tres, alae equestres duae, postquam cum milite Hispano, quem ad Tortosam habet marchio Veles,[9] minus feliciter pugnassent recepissentque se ad quendam in vicinis montibus locum, ab Hispanis eorum locorum peritioribus circumventi sunt coactique ad Caudinam prope deditionem omnes, Galli quidem vitam pacti salvam, Catalanorum autem, qui aderant, in arbitrium victoris. Dux ipse copiarum Gallicarum Espenanus[10] captivus manet. Caeteri Gallorum remittentur in Galliam, quo itinere volent Hispani, et lege imposita, ne intra annos tres adversus Hispaniae regem ferant arma.

Windebanckius[11] e carcere Anglico elapsus hic est. Nihil ei hic periculi est et vidit legatum Anglicum. Apparet, quod ei evenit mali, id conspiratione parlamentaria regi Angliae parum volenti extortum. Idem rex Angliae si ea ratione placare Scotos possit,

3 Zijn brieven aan Grotius ontbreken.
4 Zie dl. XI, bijlage no. 25. Grotius werd op 7 januari in audiëntie ontvangen.
5 Philippe, hertog van Anjou, geb. 21 september 1640.
6 De stad Turijn had zich op 19 september 1640 overgegeven.
7 Llorenç de Barutell, Francisco de Gravalosa en Jaume (of Francisco) Bru (no. 4994 n. 12).
8 Robert Sidney, graaf van Leicester (no. 5003 n. 13).
9 Pedro Fajardo Zúñiga y Requesens (†1693), markies van Los Vélez, Spaans bevelhebber tegen de Catalanen; vgl. *EC* XXIII, p. 105v.
10 Roger de Bossost, graaf van Espenan, goeverneur van Leucate (no. 4994 n. 13).
11 Sir Francis Windebank (no. 4994 n. 3).

concessurus illis est, ut, quando volunt, sine episcopis vivant. Adversus Cantuariensem archiepiscopum[12] querelae ad parlamentum delatae sunt, a parlamento ad regem nondum. Oblatae et parlamento preces signatae a multis millibus, ut in Anglia severior et propius ad Genevense exemplar instituatur sacrorum repurgatio.

Comes Suessionensis, cum intellexisset quaedam adversus se spargi, significavit nihil se

12 William Laud, aartsbisschop van Canterbury.

malle quam rem suam cognosci a parlamento Parisiensi. Nulla re cardinalis Riceliacus iampridem gravius offensus fuit.

Apologeticum Catalanorum[13] hic non sinitur edi, quia asperae querelae contra tributa et contra eos, qui in aula gratiosi regnant sub regio nomine, his locis temporibusque non conveniunt. Negat legatus Anglicus de filia regis sui cum principis Arausionensis filio facta sponsalia;[14] tantum concessum a rege, ut nuptiae illae palam expeti possent. Neque arbitratur virginem regiam, vix sexennem, cum amatore suo ituram in Batavos.

Metuitur hic valde, ne Lunaeburgicus et Hassica per legatos quos Ratisbonae habent[15] suis rebus seorsim consulant. Dixi ego ita me credere audituros eos quid offeratur, quod etiam Palatinum[16] facere Galli consultum iudicarint, sed transacturos nihil nisi sociis consciis. Irate etiam fert hic cardinalis, quod cum Rusdorffii libro[17] editae sunt Bagnii, nunc cardinalis tunc nuntii pontificalis, literae, per quas dispalescunt arcani ipsius sermones de miscendis cum Bavaro consiliis, quae res non magis Bavarum imperatori, quam Gallos protestantibus Germanis sociorumque aliis potest facere suspectos. Galli, qui Crutzenaci sunt, arcem quandam in vicinia cepere. Ossenvillius[18] Brisacum rediit. Subsistit etiamnunc hic Erlachius.[19]

Repeto vota, quae supra posui.

II/XII Ianuarii MDCXLI, Lutetiae.

Quae in Neapolitano regno paratur classis, dicitur esse XL navium longarum, aliarum centum. Ex eodem regno tum in terram Mediolanensem, tum in portus Hetruriae, quos Hispanus tenet, miles missus est. Pecunia, quae Genuam advenit, dicitur cistas habere CCCL regalium nummorum, quinque vero pistoriensium. Sanctimartinus[20] omisit obsidium arcis in comitatu Burgundiae, cum Ossenvillium venire intelligeret. Itaque is confecto quod voluit domum reversus est.

In Portugallia dicuntur arces Ulyssipponis et ipsa regia praefecta Margarita[21] a populo teneri; rex autem a plebe dictus Bragantiae ducis frater minor.

13 Vermoedelijk doelt Grotius op het anoniem verschenen geschrift van Gaspar Sala y Berart (†1670), *Proclamación católica a la Magestad piadosa de Filipe el grande rey de las Españas*, ... En Barcelona ... año 1640. Een Franse vertaling werd in 1641 gepubliceerd in Rouaan bij Jacques Cailloue (BL 9180.cc.22; BN Rés.Ol.54) en in Amsterdam bij Janssonius (Knuttel, *Cat. v. Pamfl.* no. 4765; vgl. no. 4766): *Plainte catholique adressée à la Majesté de Philippe le grand roy des Espagnes*, ... De identificatie van de auteur is naar J.H. Elliott, *Revolt Catalans*, p. 507. Zie ook Grotius' brieven nos. 4949 en 4951 (dl. XI).

14 Het huwelijk tussen Willem II en een der beide Engelse prinsessen Mary of Elizabeth Stuart; aanvankelijk was de jongste, Elizabeth (geb. 1636) voor dit huwelijk bestemd.

15 De hertogen van Braunschweig-Lüneburg werden bij de rijksdag in Regensburg vertegenwoordigd door dr. Jakob Lampadius (1593-1649), dr. Heinrich Langenbeck (1603-1669) en dr. Johann Philipp Bohn. Amalia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel, zond Reinhard Scheffer (1590-1656) en dr. Johann Vultejus (1605-1684). Vgl. K. Bierther, *Regensb. Reichstag*, p. 197.

16 Karl Ludwig van de Palts.

17 De *Vindiciae* van Johann Joachim von Rusdorf. Zie no. 5003 n. 11.

18 Paul Le Prévost, baron van Oysonville (no. 4994 n. 16).

19 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15).

20 Jean Baptiste de La Baume, markies van Saint-Martin, Spaans goeverneur van de Franche Comté (no. 4994 n. 17).

21 Margareta van Savoye (1589-1655), dochter van Carlo Emanuele I, hertog van Savoye; zij was weduwe van de in 1612 overleden Francesco Gonzaga, hertog van Mantua, en regentes van Portugal.

Archiepiscopus Cantuariensis honeste custoditur. Duo episcopi[22] evasere.

22 Niet geïdentificeerd. De *Gazette* 1641 no. 5, p. 23, dd. 12 januari berichtte uit Londen: ‘Sept evesques avoient pareillement esté arrestez, mais deux d'entr'eux se sont sauvez avec le milord Finch, garde des seaux, ...’

Quod monueram nuper,[23] si quod foedus cum Gallia fiat, in eo speciatim stipulandum, ne legato Suedico, qui hic est eritve, minor habeatur honos quam habetur semper et Hispanicis et Anglicis, id repetere cogor, quia cum nuper regem adirem et ab eo redirem, praefectus satellitum[24] per absentiam utriusque admissionalis[25] - Brulonus in Armorica aberat, Berliscus aegrotabat - eo ivit loco, quem tenere sine despectu Suediae non potero. Ego autem nullam ei rei causam dedi, nam qui ad me a rege missi veniunt, eos excipio maiore cum honore quam ullus fecit regius legatus. Qui vero privatim salutandi causa me adeunt, in eos aliquanto etiam sum humanior quam Anglicus legatus, quem consului. Plane volunt aut me deprimere aut cogere, ut me ipsis deprimam, elati in rebus suis secundis saepe et malitiosi. Quod si ea quam dico interposita fuerit cautio, aut aequiores se gerent Galli aut Suedis liberum erit, si occasio sic tulerit, exire de federe.

Bovenaan de brief in de copie te Leipzig: Argumentum. Obitum Oxenstiernae archidapiferi Sueciae dolet. Eadem quae reginae in antecedenti[26] memoraverat, Oxenstiernae refert. Catalanorum defectionem et Riceliaci in ea fovenda artes exponit. Minus prosperum eventum auguratur. Varia Anglica. Suessionensis odia cum Riceliaco. Pactiones privatas Luneburgici et Hassicae metuit. Consilia Bavarum trahendi in partes Gallicas et Sueciae. Nova Italiae et Portugalliae et Angliae. Gallos accusat, quod minorem Sueciae quam Angliae et Hispaniae legato honorem habeant.

5008. 1641 januari 14. Van W. de Groot.[1]

Frater optime,

De tuorum Annotatorum editione[2] nuper scripsi Blavium nimirum terniones usque ad Aaaa mihi misisse, spondere vero absolutum fore opus hoc mense, quanquam dubito an id ita processurum sit ob intensum frigus, quod operas solet morari. Vellem sane aliquem[3] repperiri posse Amstelodami, qui ἐργοδιώκτην agere et operis curam suscipere velit. Caeterum e pontificiis aliquem adhiberi omnino e re non foret publica; ea enim sola causa omnem tibi fructus spem apud reformatos, suspicax hominum genus, intercideret. Vellem tamen adesse Vergoesium[4] vel hoc nomine, ut tres libelli[5] correctiores prodeant. Reliqua tua opera facile curatores invenient. Annotata alterius sunt conditionis, sed ea iam carceres mordent; quare non opus est, ut de iis valde

23 Misschien in een ontbrekende brief. Het verdrag tussen Frankrijk en Zweden werd in juli 1641 verlengd.
24 Niet geïdentificeerd.
25 Anne, graaf van Brulon (†1685), en Nicolas Faure, sieur de Berlize, sinds 1634 ‘introducteurs des ambassadeurs’. De beide copieën en de uitgave der *Oxenst. Skrifter* geven in plaats van ‘Berliscus’ ten onrechte: Bertiscus.
26 No. 5004.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., Aanw. 1942 I no. 44. Antw. op no. 4995; beantw. d. no. 5029.
2 Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135). Vgl. de brief van Willem, no. 4998.
3 Het werd de Amsterdamse pater Leonardus Marius (no. 4995 n. 14).
4 Maarten, Willem of Adriaan van der Goes (no. 4995 n. 15).
5 Herdrukken van Grotius' *Commentatio de Antichristo, Explicatio de fide et operibus* en *Explicatio Decalogi* (*BG* resp. nos. 1102, 1111, 1118).

labores. Longovillanum huc venire audio,[6] cui si aliquis ex amicis aut notis it comes, mittam una eos quos habebo terniones.

6 Henri d'Orléans, hertog van Longueville, keerde vanuit het Franse leger in Duitsland via de Republiek naar Frankrijk terug.

Iudicat mecum Utenbogardus[7] tua, quae ad conciliationem faciunt, absque turbis Anglicanis foret, tempestivius fuisse proditura ideoque nisi scripti adversus Maraisium[8] partem facerent, rectius forte in aliud tempus editionem potuisse differri. Sed id ita nolim accipias, quasi ipse tua introspexerit - nemo enim praeter Vergoesium, in cuius potestate sunt, ea vidit -, sed quia omnia ad conciliationem facientia in concitatis iam animis minus sunt valitura quam quietis ante aut post temporibus. Rationes, quas adducis,[9] legi et relegi. Video cur maturato opus esse iudices, commodiora tamen optassem tempora; quare totum hoc negotium divinae providentiae commendabo. De frontispicio Blavium faciam certiorem, cum quo per epistolas ago, quibus tarde respondet. Si res exigat et gelu aliquantum remittat, vel ipse Amstelodamum excurram.

Filius Petrus recepit se ad te hodie scripturum de suis rebus.[10] Is omnino alienus est a vita Amstelodamensi. Rogat quid ibi acturus, unde victurus sit, nam quae de Societate Indica scripsisti antehac,[11] incerta admodum sunt et Reigersbergius, qui ipsum iuvare deberet, ut et uxor tua antehac, ab isto tuo consilio sunt alieni. Filius vero videtur putare haec omnia a me proficisci, ut ipsum forte meis exturbem aedibus, quamobrem ego solus hanc rem non nimis urgere possum. Rescribe quod videbitur filio et si placet litteras apertas ad me mitte, ut et ego quid scripseris sciam.

Miror de rebus Catalanorum tam varia esse iudicia. Mihi sane eo processisse videntur, ut de venia desperare debeant. Iam vero de motu per Lusitaniam multus sermo, imo et ex India Occidentali grati hic sparguntur rumores, quasi capta ab Houtebenio[12] Cartagena, cum classe, quae argentum vehit. Sed eius auctores Rupellani[13] mihi suspecti sunt et vidi Ioachimici[14] litteras, quibus se ex navibus inde venientibus didicisse adseverat disiectam tempestate Houtebenii classem et ita corruptam bene rei gerendae occasionem.

Legati in Angliam nostri[15] in Dunkerkanas naves quinque inciderunt, sed post unius horae pugnam ab hostibus relictae iter prospere peregerunt. De[16] motu Anglicano tam in civilibus quam ecclesiasticis quid iudices, scire velim.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Raptim. Hagae, XIIII Ianuarii 1641.

7 Johannes Wtenbogaert (no. 5139 n.1).
8 Grotius' *Appendix de Antichristo* (*BG* nos. 1128-1129) was mede gericht tegen Samuel Desmarets (no. 4995 n. 4).
9 No. 4995.
10 Een brief van Pieter de Groot ontbreekt; zie ook Grotius' antwoord, no. 5029.
11 Grotius wenste dat Pieter advokaat in Amsterdam zou worden, bij voorkeur toegevoegd aan de Verenigde Oostindische Compagnie. Vgl. vooral nos. 4709, 4747, 4912 en 4918 (dl. XI); M. van Leeuwen, *Leven Pieter de Gr.*, p. 47-56. Hij werd in 1644 toegevoegd advokaat van de V.O.C.; vgl. Pieter v. Dam, *Beschr. Oostind. Comp.* I, 2 (ed. Stapel), p. 305.
12 Cornelis Jol, alias Houtebeen. Tezamen met Jan Cornelisz. Lichthart was hij in januari 1640 naar Pernambuco vertrokken. Vgl. J.M.C. Warnsinck, 'Een mislukte aanslag op Nederlandsch Brazilië,' in: *De Gids* 104 (1940) I, p. 174-206; J.C. Boxer, *Dutch in Brazil*, p. 93v.
13 Bewoners van La Rochelle.
14 Albert Joachimi, heer van Hoedekenskerke, ordinaris Staats ambassadeur in Engeland (no. 4998 n. 22); diens brief is niet teruggevonden.
15 Johan Wolfert van Brederode, François van Aerssen, heer van Sommelsdijk, en Johannes Polyander van Kerkhoven, heer van Heenvliet (no. 4997 n. 3).
16 Grotius schreef op deze hoogte *in margine*: In Gallia. Zie ook zijn antwoord, no. 5029.

Adres: A monsieur monsieur Grotius, ambassadeur de la reine et couronne de Suède, à Paris.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 23.

En in dorso: 14 Ian. 1641 W. de Groot.

5009. 1641 januari 14. Van N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

Over acht dagen[2] hebbe ick uEd. onderhouden met coopluydentijdyngen. (Ick) weet in 't generael, hoe onseecker sijn, ende hoewel dese ons toe waren gecomen onder het cleet van een publyck persoon, soo hebbe ick die weynych gelooff (ge)geven, omdat ick oordeelde dat de cronynge de tumulte te eer volchde. Men sal hem daer soo wel mede hebben connen vermaecken als men hier heeft, waer veele nu eerst daeraen beginnen te twijfelen, omdat uyt geen ander quart(ier) aen de coopluyden hier vervolch en compt.

Tot Londen hout he(t) parlament sijnen begonnen cours, om welcken te ontgaen sijn naer de detentie van den heer aersbiscop[3] met een conynxschip ende coninckliycke po(mpe) hier aengecommen milord Ciper ofte den guarde des seaux,[4] men seyt sr. Henry Vaen,[5] secretaris van den conynck, ende milord Gorijn;[6] doch v(an de) twee leste sprack men met onseeckerheyt. Meer andere connen haer oock (in) Engelant niet verseeckert houden, alsoo sij aen het parlement qualijck connen verantwoorden hetgene sij onder autoriteyt van den conynck tegens de wetten van het rijck hebben gedaen. Soo lopen de tijden, die mij doende considereren hetgene nu in Engelant ende over 22 jaren[7] in Hollant is gepasseert, dickwels doen seggen ‘ius est in armis,’ waervan sijnde gedestitueert soowel die de parlamenten tegens de conyngen als die de coninginnen tegens de parlamenten dienen, off het is naer of tegens de wetten, moeten succumberen.

Naer het vertreck van de Engelsche ambassade,[8] van welcker arrivement wij nu tijdynge hebben, niet sonder rencontre te hebben gehadt ende een cleyn gevecht op de zee, soo siet al de werelt op hetgene verder op de begonnen alliantie volgen sal. Men twijfelt niet ofte den conynck sal uyt dat voornemen bij het parlement voordeel doen, gelijck het oock hier den gemeenen man ende het meerendeel van de aensienelijke wel smaekt, die veel voordeels voor dese staet van Engelant daerdoor verwachten. Doch in sulke gissyngen kan men licht missen.

Het discours van den secretaris Windebanck aen den comte de Charois[9] tot Calis gehouden van handelynge die tusschen desen staet ende den conynck van Spaengiën soude sijn, sal daer materie geven van miscontentement, indien het aengenomen wert, maer hier meent men[10] dat een gespangoliseert minister ombrage tusschen soo naer geallieerde souckt te geven, die darom sonder goede preuve cleyn gelooff behoort te vinden.

1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, K 75k. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge (ed.), *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 637 no. 247. Vermoedelijk beantw. d. no. 5031.
2 No. 4999 met berichten over de Portugese opstand en de kroning van Jan IV; de berichten waren vermoedelijk afkomstig van de Staatse ambassadeur in Engeland, Albert Joachimi (no. 4998 n. 22).
3 William Laud, aartsbisschop van Canterbury, was op 28 december 1640 gevangen gezet.
4 John Finch, baron Finch of Fordwich (1584-1660), opperrechter in 1634-1640, speaker in het Lagerhuis en ‘lord Keeper’ in 1640. Vgl. *DNB* XIX, p. 14-18; *CSP Ven.* 1640-1642, p. 112.
5 Sir Henry Vane (1589-1655); vgl. *DNB* LVIII, p. 113-116.
6 Bedoeld zal zijn George Goring (1583?-1663), graaf van Norwich; vgl. *DNB* XXII, p. 248-251.
7 In het hs. is ‘jaren’ abusievelijk herhaald.
8 Johan Wolfert van Brederode, François van Aerssen, heer van Sommelsdijk, en Johannes Polyander van Kerkhoven, heer van Heenvliet (no. 4997 n. 3).
9 Vermoedelijk Louis de Béthune, hertog van Charost, commandant van Calais, bij wie sir Francis Windebank (no. 4994 n. 3) korte tijd gevangen gezeten had. Vgl. *DBF* VIII, kol. 625v.; *supra* no. 4988 (dl. XI).
10 In het hs. is ‘men’ abusievelijk herhaald.

Den hertoch van Longueville is nu tot Amsterdam om sijn reyse naer Vranckrijck te voltrecken, den Turcksen chaux[11] in Den Hage.

Uyt de zee hebben wij niet nochte van Oosten ofte Westen, sijnde de actiën van West-Indië tot beneden de hondert gecomen op de opinie dat Houtebeen ende Lichthart[12] niet hebben uytgerecht, ende sullen die van Oost-Indiën met de handelynge tusschen de Engelsche niet beter werden.

In de plaetse van den overleden heer van Diden,[13] gouverneur van Wesel, is gestelt den grave van Stirum.[14] Soo rape ick vast bijeen wat ick kan om desen te vullen, die ick schrijve, eer ick de uwe hebbe gesien, alsoo ick Maendach in Den Hage niet en ben.

Desen 14 Ianu. 1641.

Adres: Mijnheer mijnheer de Groot, raedt ende ambassadeur van de coninginne ende crone van Sweden bij den alderchristelijcksten conynck, tot Paris. 13 s.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 23 Ian.

En in dorso: 14 Ian. 1641 N. Reigersberg.

5010. 1641 januari 14. Van P. Spiring Silvercrona.[1]

Mijnheer,

U Excell.[en] seer waerden ende hoochaengenaemen van den 5[en] deses[2] is mij den 13 selviges wel geworden; bedancke u Ex.[en] ten alderhoogsten voor goede comunicatie. Daerentegens laete u Ex.[en] ick 'tgeene mij hier zedert mijn laesten[3] bekend is gemaeckt, niet onvermeld, dat uyt Engelland een coninclijck schip met den Turckschen cheaux[4] den 12 deses alhier is gearriveert, waermede den seegelbewaerder melord Kieper[5] van Engelland oock overgecoomen, waerbij men seggen wil He[n]ry Vaen ende noch eenen anderen, wiens naemen mij noch onbekend,[6] herwaerts gevlucht zijn. Zij houden sich hier niet openbaer ende meent men dese soowel als Windebanck[7] niet sonder permissie van den coninck gevlucht zijn. In somma, in Engelland siet de saecke wonderlijcken uyt, doch de meeste sustineeren deselve saeck tot een goed uytslaech coomen sal.

11 Mustafa chiaus kwam op 11 januari vanuit Engeland in Rotterdam aan; hij vertrok weer op 7 april 1641 en reisde via Danzig en Polen terug naar Constantinopel. Vgl. Aitzema, II (f.^{o}), p. 774v.
12 Cornelis Jol alias Houtebeen en Jan Cornelisz. Lichthart; zie ook no. 5008 n. 12.
13 Otto van Gent (1580-1640), heer van Dieden; vgl. *NNBW* VI, kol. 566.
14 Herman Otto (±1592-1644), graaf van Limburg en Bronckhorst, heer van Stirum, sinds 1622 commissaris-generaal van de cavallerie; vgl. *NNBW* VII, kol. 753v.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13, 62. Oorspr. Niet ondertek.
2 Grotius' brieven aan Spiring van 1641 ontbreken grotendeels.
3 No. 5000.
4 Mustafa chiaus (no. 5009 n. 11).
5 John Finch (no. 5009 n. 4).
6 Blijkens no. 5009 sir Henry Vane en George Goring.
7 Sir Francis Windebank (no. 4994 n. 3) was naar Frankrijk gevlucht.

De geruchten loopen in Engelland soowel als in dese landen, dat Portugal revolteert ende dat sich de Portugeesen van de hertoginne[8] verseeckert, den grooten secretaris[9] den hals gebroocken ende den grooten ducque de Breganza tot haeren wettelijcken coninck gecroont souden hebben.

8 Margareta van Savoye, hertogin van Mantua, regentes van Portugal.
9 Miguel de Vasconcelos.

De heeren ambassadeurs naer Engelland[10] sterck 3 scheepen zijn op zee coomende van 5 Duynkercksche fregatten omzingelt geweest, alsoo dat zij wel 2 uyren lang sterck tegens malcanderen gevochten hebben ende bijaldien niet een coninclijck Engelisch schip gecoomen waere, meent men deselve vermeestert souden zijn geworden, maer sijn alsoo in salvo naer Engelland gecoomen. In dit gevecht sijn van de heer Brederode een pagie ende noch andere gebleeven.

Ick verneeme dat de heeren deputteerde van de secrete besoignes, naerdien zij d'alliantie - met de croon Sweden gemaeckt[11] - noch eens doorlopen, een versoeck aen de heeren Staten-General gedaen hebben,[12] dat alle d'admiraliteyten mochten gelast worden haere convoyers, cruyssers, custscheepen, nieuwe geusen etc. tegens den uytganck van April in bereydschap te houden om, als men deselve in tijd van nood begeerde, terstonds bij der hand mochten weesen, item dat men aen d'Oost-, Westindische, Groenlandsche ende Noortsche Compagnie oock begeerde sooveel scheepen immer moogelijck tegens den voornoemden tijd parat te houden. Waerop de schrijvens all gedepescheert zijn.

Dat sijn Ex.[en] Bannier het wederom op Bohemen gemunt heeft, geschied om volgende oorsaecken, die hij mij selfs geschreven heeft: dat hij soo diep sal sien te gaen, dat d'imperialisten gedwongen sullen zijn om het tot een hooftactie te laeten coomen, daertoe sijn Ex.[en] sich embsich bearbeyden will. Godt allmachtich geve, dat hem sijn voorneemen wel maech gelingen, in wiens protectie ick u Ex.[en] met desselve famille trouwlijcken ben bevelende ende verblijve,

Haag, den 14 Ianuarii 1641.

u Excell.[en] dienstbereytwilligen.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 23.

En in dorso: 14 Ian. 1641 Spierinck.

5011. 1641 januari 14. Van G.J. Vossius.[1]

Illustrissime domine, vir incomparabilis,

Prope interdum est, ut adaptem mihi Catullianum istoc:

Fulsere quondam candidi tibi soles,[2]

videlicet dum mens in sano corpore sana fuit. Nunc fere aliter est, dum vires minus minusque solitis sufficiunt laboribus. Interea Deo gratias ago maximas, quod annis

10 Johan Wolfert van Brederode, François van Aerssen, heer van Sommelsdijk, en Johannes Polyander van Kerkhoven, heer van Heenvliet (no. 4997 n. 3).

11 Het verdrag tussen Zweden en de Republiek was op 11 september 1640 te Stockholm gesloten.

12 Vgl. Res. SG dd. 9 januari 1641; *Res. SH* dd. 15, 16, 18 januari 1641.

1 Copie Oxford, Bodl., Rawl. letters 84C, f. 178. Gedrukt *Vossii Epist.*, p. 406 no. 401; *Vossii Opera, Epist.*, p. 286 no. 528. Antw. op no. 4923 (dl. XI). Grotius antwoordde Vossius in zijn brief aan W. de Groot, no. 5039; vgl. Vossius' reactie in no. 5066. Zie over Gerardus Joannes Vossius (1577-1649) C.S.M. Rademaker, *G.J. Vossius* (Assen 1981).

2 Catullus, 8, 3.

totis sexaginta, si paucos excepero morbos, qui in climactericum[3] incidere, non corpore minus quam animo valuerim. Si deinceps peius fuit, eo sic voluisse Deum arbitrabor, ut sarcinulis collectis totum me componam, non ad exilium quidem, ut gentiles dixere, sed patriam, quo caput suae ecclesiae ascendit. Bona tamen spes familiam meam habet melius fore, ubi blanda Zephyri aura reduxe-

3 Zie Vossius' brief van 4 juni 1639 (dl. X, p. 380), waarin hij de ziekten noemde die hem in zijn 63e jaar, ‘annus climactericus’, plaagden.

rit nobis egelidos veris tepores,[4] qui foras sinent exire et ambulatiuncula discutere hunc, pene dixero, veternum. Id enim iam binis, ternis mensibus parum licuit ob aëra pene assidue nebulis foedum, sane magis quam a multis retro annis memini non in septentrionali hac Hollandia modo, sed australi etiam ac vicinis provinciis. Itaque alii alio morbo cubant; tussientium vero e catharris crebris ac molestis plena prope omnia. Haec qualecumque mihi solatiolum adferunt in morbo meo, magis tamen quod non prorsus cogar libros abiicere et non desint amici, qui alloquio reficiunt pio et erudito.

In horum numero nunc est optime et egregie de ecclesia promerens Ioannes Duraeus.[5] Iam quasi hebdomas est, quod e Germania huc venit a suis in Britanniam revocatus. Quid promoverit, ex litteris eius[6] intelliges, quas ad te ut mitterem iussit. Plurimum autem metuo ne in irritum cadant quaecumque hactenus inter lutheranos egit. Iam decennio, antequam ille hanc provinciam susciperet, nihil aeque obiectabant lutherani quam pacificatores omnes agere hanc causam malo dolo, ut nempe, postquam pro fratribus agniti sint, simplicibus lutheranis os sublinant, errores suos affricent et numero auctiores facti γνησίους lutheranos sedibus expellant. Atque huius rei firmamenta adferebant partim ex veteribus exemplis, partim ex eo quod synodus Dordrechtana in damnanda remonstrantium sententia simul condemnarint lutheranam, partim etiam quod doctores in exilium eiecerit, auditorum coetus sub gravi poena interdixerit. Ergo inquiebant: ite ac prius componite controversias inter vos et remonstrantes, qui, etsi in sacramentario negotio aeque ac vos dissideant, in dogmate tamen de praedestinatione propius absunt a nobis, plerique etiam plane consentiunt. Quanquam vero adventu D. Duraei non omnino suam opinionem mutarant lutherani, plerique tamen aliquanto meliorem de eo sententiam conceperunt, eo quod missus foret a clero anglicano. Nam agnoscebant ecclesiam, qualis sub Eduardo,[7] Elizabetha, Iacobo et hactenus sub Carolo fuit, seu doctrinam seu ritus considerarent, propius secum convenire. Praeterea videbant vel raro vel nunquam ab iis, qui regimen, liturgiam et disciplinam Angliae comprobarent, suas ecclesias convitiis et maledictis fuisse impetitas, quod aiebant a maxima parte aliarum ecclesiarum fieri solere.

Sed quid animi nunc ad ineundum cum ecclesiis Gallicis et Belgicis fore putabimus, ubi cognorint hoc agi in Britannia, ut accusatis, damnatis, eiectis omnibus, quos non longe a se abire et omnino modestiae et pacis amantiores credebant, triumphant soli, quos ipsi calvinianos, in Anglia autem puritanos nuncupant? Equidem horreo, quando cogito quae Londino a plurimis, sed fere puritanis, perscribantur, praecipue de reverendissimo archiepiscopo,[8] eum in custodiam abductum, perduellionis reum. Liber etiam his terris - urbem certe dicere non possem - Latine editur[9] huius argumenti, praecipites nimis fuisse Scotos in abiurando episcopatu nec Anglos sine hierarchia hac posse regi, sed recidenda stipendia, longe maximam partem sufficere singulis ternas, quaternas, summum quinas libras sterlingicas, meliores vero

4 Vgl. Catullus, 46, 1-3: Iam ver egelidos refert tepores, // iam caeli furor aequinoctialis // iucundis Zephyri silescit auris. Zie ook *infra* no. 5367 n. 5.
5 De Schotse theoloog John Durie (no. 5037 n. 1).
6 Ontbreekt. Grotius' antwoord is bewaard, no. 5037.
7 Edward VI (1537-1553), koning in 1547-1553.
8 William Laud, aartsbisschop van Canterbury.
9 Niet geïdentificeerd. Op 28 januari 1641 schreef Vossius aan William Boswell (no. 5023 n. 8): 'Tamen fore puto paucis diebus, ut liber in lucem exeat Latine, quo hoc propositum sit auctori commonstrari rev. dominum quem dixi intus et in cute papistam esse ... Utrum vero in Batavia is liber mandetur typis an alibi, Anglia puta vel terra quapiam Belgicae Foederatae, ne illis quidem constitit, unde haec hausi.' (*Vossii Epist.* I, p. 410).

sufficiendos in locum multorum; in his Wrenni, Montacutii,[10] potissimum archiepiscopi Cantuariensis, quippe intus et in cute - utcumque adhuc aliud simulet - papistae; hoc etiam abunde

10 Matthew Wren (1585-1667), bisschop van Ely, en Richard Montague (1577-23 april 1641), bisschop van Norwich. Wren zou in juli 1641 worden aangeklaagd. Vgl. *DNB* resp. LXIII, p. 94vv.; XXXVIII, p. 266-270.

comprobari ex opere Anglice adversus iesuitam,[11] dum Menevensis - St. Davidis[12] - esset episcopus, perscripto et postulato regio superiori anno plusculis additis recuso. Obiectatur quod de ecclesiis reformatis, h.e. puritanis, sinistros habuerit sermones; imo - quam hoc vere dicatur, nescio - Calvinum vocarit nebulonem.[13] Et haec propter gravis instituitur querimonia, quod istoc ausit contra magnum illum heroa terrae filius, cuius natales satis noti sint in Britannia. Quasi non ad maiores etiam dignitates evecti sint alii, qui non tam honeste nati ac ille noster! Sed neque de papismo, quod aiunt, in animum possum inducere, cum et coram et litteris non unis me fuerit adhortatus, ut Baronio responderem.[14] Longe aliter etiam de eo praedicant apud me qui maxime illi familiares. Metuo igitur, ne papismum, ut vulgo fieri amat, vocent id omne, quod puritani respuant, utcumque vel semper vel primis saltem seculis obtinuerit in ecclesia christiana. Et sane absolvere illum ab hoc crimine possunt quae in synodo Cantuariensi et Eboracensi sub utriusque archiepiscopi praesidio adversus papistas uti et socinianos sunt decreta anno superiori.[15] Visa tibi arbitror. Mihi quidem exemplar ab ipso D. archiepiscopo transmissum fuit. Et iis, quibus innotuit eius erga me affectus, vilioris me pretii idcirco putant. Non soleo tamen de eius erga me amore quidquam iactare. Novi enim nostrorum invidiam ac mores. Sed ex Anglia venientes hoc diffuderunt. Et in his amplissimus Dordrechtanorum consul, in Angliam nuper legatus, Guilhelmus Beverius, nisi is Cornelius potius,[16] retulit non uni, quomodo, cum de variis regni rebus cum reverendissimo archiepiscopo esset collocutus et iam utriusque currus diversam insisteret viam, miserit famulum, qui paulum sisteret currum Beverianum; tum alterum alteri occurrisse; caeterum Beverium grande quiddam expectasse; archiepiscopum vero non aliud postulasse quam ut amicissimo suo Ger. Io. Vossio plurimam diceret salutem. Hoc qui audiere, πολιτικῶς factum negant. De salute quidem ex ore consulis ac legati accepi, sed de caetero reticuit. Leve tamen delictum et cui facile ignoscant

11 Laud had in 1622 een openbaar dispuut gehouden met de jezuïet John Fisher (1569-1641). Het verslag daarvan verscheen in 1624 als appendix bij Francis White, *A replie to jesuit Fisher's answere*, en werd in 1639 meer volledig gepubliceerd als *A relation of the conference betweene William Lawd, ... and mr. Fisher the jesuite, by the command of king James of ever blessed memorie. With an answer to such exceptions as A.C. takes against it. By the sayd most reverend father in God, William, lord arch-bishop of Canterbury*, London, printed by Richard Badger, printer to the prince his Highnes, MDCXXXIX. Vgl. Laud, *Works* II.

12 St. David's in Wales was het eerste bisdom van Laud in 1621.

13 Deze beschuldiging werd tegen Laud uitgebracht door de arts en pamflettist John Bastwick (1593-1654), die op last van het parlement kort tevoren uit de gevangenis was vrijgelaten. Zie *CSP Dom.* 1640-1641, p. 319.

14 Zie onder andere de brieven van Laud aan Vossius van 1632, *Vossii Epist.* II, p. 102, 117; vgl. Vossius' brief aan Grotius dd. 15 mei 1635, no. 2101 (dl. V, p. 479). Vossius had in 1624 de opdracht gekregen de *Annales ecclesiasticae a Christo nato, ad annum 1198*, in 1588-1607 door kardinaal Caesar Baronius uitgegeven, te bestrijden. Vgl. C.S.M. Rademaker, *Vossius*, p. 152v.

15 *Constitutions and Canons Ecclesiasticall, treated upon by the archbishops of Canterbury and York, presidents of the convocations for the respective provinces of Canterbury and York, and the rest of the bishops and clergie of those provinces; and agreed upon with the kings Majesties licence in their severall synods begun at London and York. 1640* ..., London, ... 1640. De 17 ‘canons’ waren in mei 1640 door de synode van anglicaanse bisschoppen goedgekeurd, maar werden in december van dat jaar door het Lagerhuis onwettig verklaard; onmiddellijk daarop was de arrestatie van Laud gevolgd. Vgl. S. Gardiner, *Hist. England* IX, p. 143-147, 248v. Grotius had de Engelse tekst wel ingezien, maar er geen grondige kennis van genomen; zie ook *infra* nos. 5017 en 5039.

16 Willem van Beveren (1556-1631) was in de jaren 1595-1618 vijf maal burgemeester. Vgl. *NNBW* III, kol. 113v.; M. van Balen, *Beschr. Dordrecht*, p. 961. Zijn zoon Cornelis (1591-1663) was eveneens enige malen burgemeester; in 1636 werd hij als extraordinaris ambassadeur naar Engeland gezonden. Vgl. O. Schutte, *Repertorium* I, p. 390v. Vossius zal hier dus op Cornelis doelen.

qui sciunt, quam paucos in Batavia sit invenire, qui cum mediocri doctrina animum ad compo-

nendas ecclesiae lites adferant. Neque haec dico, quod ad rem tantam videar idoneus, sed quia ad excusationem eius multum valeat, quod me talem putarit.

Tu quoque, illustrissime domine, multum sermone variorum vapulas, quasi istis in Anglia papissantibus faveas. Imo papaturientium istic gratia de Antichristo eam fovere sententiam diceris, quam diatriba tua[17] complexus es. Scio te istac calumnia non terreri; tamen metuo, ne et alii deinceps adversus te exsurgant et virulentum calamum stringant. Iam credo videris et alterius Galli, sed in Gallia agentis nec de nomine tibi ignoti, antidiatribam.[18] Aiunt et Voetium[19] quaedam moliri.

Sed πολεμικοῖς missis aliquid etiam dicamus de tuo in Evangelistas IV commentario.[20] Is videtur intra tres hebdomadas posse absolvi. Ternis proximis excudent diatribas tuas[21] et indicem una cum erroribus commissis, quos interea temporis a te missum iri sperant.

Opus nostrum de Idololatriae origine et rerum natura[22] spisse procedit, non solum culpa typographi, qui totus in tuis desudat, sed etiam ob invaletudinem meam, quae non permittit, ut sim qui in meis esse soleo. Et sane si per typographum liceret, mallem ad mensem unum alterum differre editionem operis nostri, in cuius indicibus quatuor operosis pro totidem libris nunc occupantur operae typographicae. Utinam vero non morbus me etiam impediret, quominus saepius typographum excurrerem et, ut tua procedant, attenderem. Nunc toto mense, imo et altero, vix pedem extra domum pono. Et raro satis consulor ab correctoribus. Iam aliquandiu est, quod quaternionem ad me misere, in quo pag. 768, ubi vidi in αὐτογράφῳ, vel potius inde exscripto, ההח pro והת.[23] Item μίσθος pro μισθός. In postrema etiam pagina in eodem exemplari fuit ‘Thedotio’ pro ‘Theodotio’, κ᾽ἄν pro κἄν, δέσμα ἀίδα pro ἀίδια. Haec similiter typotheta posuerat nec noster ille[24] correxerat. Vellem Brenius[25] solus par fuisset labori, quia talium intelligentior est emendatore altero. Equidem sustuli illa quae dixi, quia adhuc integrum erat corrigere. Sed vereor ne eius generis multa relinquantur, satis praesidii dum ponunt in eo quod transmissum [est] exemplar. Quasi in iis, qui absente authore excuduntur, non opus sit, ut typographi pretio nulli parcant in parando sibi homine ad emendandum idoneo non ea modo, quae typothetae peccant, sed etiam authoris amanuensi.

Quod me meaque placere maximo Salmasio scribis,[26] gaudeo. Nempe utriusque vestri et aliquot aliorum, qui cum doctrina virtutem et candorem, rem raram, coniunxere, solari me soleo adversus obtrectationes phoeniculi cum suo

17 Grotius' *Commentatio de Antichristo* (*BG* no. 1100).
18 Pierre Du Moulin publiceerde onder pseudoniem zijn *Strigil adversus commentationem authoris anonymi*; zie no. 4995 en n. 4.
19 Gisbertus Voetius (1589-1676); vgl. *NNBW* VII, kol. 1279-1282. Hij mengde zich niet in de controverse.
20 Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135).
21 Herdrukken van Grotius' *Commentatio de Antichristo, Explicatio de fide et operibus* en *Explicatio Decalogi* (*BG* resp. nos. 1102, 1111 en 1118).
22 *Gerardi Ioannis Vossii de Theologia gentili et physiologia christiana, sive de origine ac progressu Idololatriae ad veterum gesta ac rerum naturam reductae; deque naturae mirandis, quibus homo adducitur ad Deum, liber I et II. Liber III et IV*, Amsterdami, apud Ioh. et Cornelium Blaeu, MDCXXXXI.
23 De uitgave der *Vossii Epist.* geeft: ההח; pro דחת; in Grotius' *Annotationes*, p. 768, belandde tenslotte ההח. Bedoeld is והת, ‘leegte’, uit *Genesis* 1:2. aant.
24 Etienne de Courcelles (no. 4998 n. 14).
25 Daniël de Breen (no. 4998 n. 13).
26 No. 4923 (dl. XI).

hyperaspiste[27] et aliorum, qui toti ab eo pendent et in eius gratiam, a quo laudari in scriptis exoptant, non cessant caedere te, Salmasium et hunc homullum, qui ita scribit.

27 Met ‘phoeniculus’ zal Daniel Heinsius bedoeld zijn, met ‘hyperaspistes’ wellicht zijn collega en opvolger Marcus Zuerius Boxhorn; vgl. no. 4060 (dl. X). Zie over Boxhorn (1612-1653) *NNBW* VI, kol. 178vv.

Uxori heroinae, quam salvam rediisse in Gallias laetor,[28] et liberis tuis, meo, uxoris et filiorum nomine salutem dicito.

Tuo illustrissimo nomini devotissimus[29]
G.J. Vossius.

Amstelodami, 1641 postr. Id. Ian.

5012. 1641 januari 15. Aan Paltsgraaf Leopold Ludwig.[1]

Excellentissime princeps,

Propensum animum Celsitudinis tuae erga rem Suedicam laudo atque exosculor eique tribuo quicquid honoris a Celsitudine tua ad me pervenit. Deum precor, tantis ingenii morumque dotibus ditata indoles magis magisque surgat et aliquando speratos a se fructus Suediae regno possit edere.

Felicia nobis omnia inde nuntiantur praeter mortem D. archidapiferi[2] omnibus luctuosam. Deus caeteros eius domus diu bono Suediae incolumes florentesque servet.

Princeps Carolus Gustavus Palatinus cum bonis, ut audimus, copiis it facturus militiae suae rudimenta in Pomeraniae partibus. Marescallus Bannerius Erfordiae est et videtur Franconiam petere, si quis forte is qui Ratisbonae est conventus sua opera indigeat.

Deus et hunc et sequentes annos prosperet reginae nostrae regnoque Suedico, toti domui Palatinae ac nominatim Celsitudini tuae.

Celsitudini tuae obsequentissimus addictissimusque
H. Grotius.

Lutetiae, 15 Ianuarii 1641.

5013. 1641 januari 15. Van A. Oxenstierna.[1]

Nobilis et magnifice domine legate, amice observande,

28 Maria van Reigersberch was eind oktober 1640 uit het vaderland in Parijs teruggekeerd.
29 >In de copie te Oxford lijkt een ander, niet meer te ontcijferen woord te staan.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 664 no. 1467. Leopold Ludwig (1625-1694), paltsgraaf van Veldentz en Lautereck, was door zijn moeder, Maria Elisabeth van Zweibrücken, een volle neef van Karl Gustav, paltsgraaf van Zweibrücken, de latere koning Karel X van Zweden. Vermoedelijk tezamen met deze laatste had hij in 1640 enige tijd in Parijs doorgebracht en vervolgens was hij naar de ruiterakademie te Saumur vertrokken; vgl. dl. XI no. 4893 en n. 1.
2 Gabriel Gustavsson Oxenstierna (†7 december 1640).
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 5. Oorspr. Eigenh. ondertek. Beantw. d. no. 5296.

Significavit mihi lator praesentium Melchior Junge[2] caepisse se consilium circa profectionem suam Parisios explorandi ibidem gnarum artis vitreae virum eumque illinc huc in regnum transferendi, ut eius opera et dexteritate omnis generis vitra in patriae nostrae usum conficiantur. Ideoque humiliter me requisivit, ut has commendatitias meas ad Mag.[am] tuam ipsi impartirer, existimans multum adiumenti huic conatui suo inde obventurum.

2 Melchior Jung (1615-1678), lakenhandelaar en glasfabrikant; in 1641 kwam hij naar Parijs, waar hij glasblazers in dienst nam voor zijn fabriek in Stockholm. Vgl. *SBL* XX, p. 466v. Oxenstierna schreef op 11 augustus 1640 een eerste aanbevelingsbrief (dl. XI no. 4779) en op 9 mei 1642 nogmaals (dl. XIII). Op 14 juni 1642 berichtte Grotius aan Oxenstierna (dl. XIII): Vitriarii iam hinc in Suediam profecti sunt.

Quamobrem, cum e re patriae nostrae esse videatur, si hoc institutum eius in effectum deduceretur, oro Mag.am tuam, ut, quantum in se est, id promovere et nominatum Junge interventu authoritatis suae adiuvare velit, quo idoneum huic rei virum possit adipisci.

Quo facto, sicuti Mag.a tua eum sibi summopere est obstrictura, ita ego pro singulari officio reputabo, cum intellexero has literas meas ipsi usui et adiumento fuisse.

Hisce Mag.am tuam divinae protectioni commendo.

Magnificentiae tuae amicissimus
Axelius Oxenstierna mp.

Datum Stocholmiae, die 5. Ianuarii anno 1641.

Adres: Sacrae regiae M.tis Sueciae apud christianissimum Galliarum regem legato ordinario, nobili et magnifico domino Hugoni Grotio, amico observando.

In dorso schreef Grotius: 5 Ianuarii 1641 cancellarius.

5014. 1641 januari 16. Van G. Keller.[1]

Hochedler, gestrenger herr ambassadeur, hochgeneigter herr vndt patron,

Von des herrn gen. feltmarschallen Banners Excell. vndt der armee marche wissen wier hiesiger orthen anderst nicht, alss dz sie nach der Ober Pfaltz gehen, welches zuverhindern, den schon lengst verschiedene keiser. regimenter ihre kaum bezogene winterquartier quittiren vndt dahin gehen mussen.

Vergangene wochen haben die Brandenburgische in den Mechelburgischen einen ainffall gethan vndt etzliche stätthen vndt dorffer geplundert. Der churerbe soll sich sehr bemuhen, die gemuther aller orthen, so wohl in Preysen alss in Pommern, an sich zu ziehen, welcher orthen es bey den landtstenden vndt vntersassen gross nachdencken vndt gute hoffnung bessern comportements verursachet, aber doch auch nicht vnbillich sich besorgt, dz, so lang der graff von Schwartzenburg[2] die administration behelt, es nur seine grieffe sein, vndt dz die fama dementiae vff sein getrieb also hin vndt wieder spargirt werde. Sonsten wollen viel nicht zweiffeln, der konig in Pohlen den printzen[3] das Preysische lehn confirmiren, dabey aber die Pillaw, Memmel vndt grose kirche zu Konigsperg an sich zubehalten, trachten werde.

In Pohlen werd die evang. wieder vervolgt, vndt seint die reformirte prediger zur Wilda[4] im ruckkehren auss ihrer newen versamblung von der jesuiter studenten vbel tractiret, theils erbermblich tractirt, vndt fast gar tott geschlagen, den lutherischen daselbst zupredigen gantz verbotten, vndt so wohl die 3 vornehmste prediger in

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 12, 24. Oorspr. Eigenh. ondertek.
2 Adam, graaf von Schwartzenberg (no. 4992 n. 6).
3 Friedrich Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
4 Betreffende deze godsdiensttwisten te Wilna zie men Joseph Lukaszewicz, *Gesch. reform. Kirchen Lithauen* I, p. 142-163; II, p. 73-99.

Thorn, alss alle priester in den kleinen städten bannisirt worden, theilss in Preysen gewesener practicanten alss Both, Mizloff, Saltaw[5] - von Baudisin[6] will man auch sagen - sollen anitzo alhier sich befinden vndt, vmb deste secreter zu sein, pro forma ihre diener persohn agiren vndt denselben vffwarten.

5 Herman Bothe, voormalig kolonel in Zweedse dienst; Joachim von Mitzlaff, kolonel in Deense, Zweedse en vervolgens keizerlijke dienst; en de luitenant-kolonel Soltow (Solkow), die uit Zweedse in keizerlijke dienst was overgegaan. Vgl. Wrede, *Gesch. k. und k. Wehrmacht* II, p. 80; III, p. 482; *infra* nos. 5117, 5127.

6 Wolf Heinrich von Baudissin (1597-1646). Hij diende achtereenvolgens de keizer, Venetië, het huis van de Palts, Denemarken, Zweden, Saksen en Polen; vgl. *NDB* I, p. 632.

Der konig in Dennemarck soll von einen fall sehr kranck sein. Ihm ist ein keyser, mandat insinuirt vndt alhier publicirt worden, das inhalts, dz, weilen die graffschafft Holstein durch absterben des letzten graffen[7] dem reich heimbgefallen, alle die jenige so wegen schulden oder anderer vrsachen etwas daran zu praetendiren, innerhalb 3 monat deswegen am keyser. hoff sich anmelden vndt inmittelst die graffschafft vnangefochten lassen solten.

Auss der Schlesie hat man, das nach abforderung der Sächsischen regimenter von den gen. major Goltzen[8] er seine cavallerie vffwarts in Oberschlesien in die winterquartier gehen lassen, der vff den fues nachzuvolgen, herr gen. major Stalhansch[9] ehistes tages vffbrechen wolte. Die infanterie aber, so vber 400 man nicht mehr starck sein soll, vndt im vffbruch noch vber 100 man verlohren hat, ist in Grossglogow geleget worden.

Hiemit verbleibe ich

Ew. Exc. gehorsamber knecht

G. Keller mpp.

Hamburg, den 6. Ianuarii a.^{o} 1641.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 6 Febr.

5015. 1641 januari 16. Van C. Marin.[1]

Monsieur,

Le bon souhait qu'il vous a pleu me tesmoigner par vostre dernière[2] pour la prospérité de mes affaires en ceste nouvelle année, je le vous rend[s] avec la mesme affection, priant le bon Dieu qu'il me vueille conserver un si bon amy que vous l'estez en mon endroict, pour longtemps en longue et heureuse vie.

Je vous remercie aussy très-humblement de l'espérance que me donnés sur le reiglement plus exact de nos payes. Le mesme on me fait espérer de Hamburg, mais parce que ces délais tirent trop à la longue, sur vostre advis j'escris à ceste heure à Mon.^{r} Heuf[3] pour le parach[èv]ement de ce qui me doit, et si vous pouvez impétrer quelque chose pour moy, je vous en auray beaucoup d'obligation. Pour le moins attendray-je responce de luy sur cest affaire.

7 Otto V († november 1640), laatste graaf zu Holstein-Schaumburg-Pinneberg. Vgl. ook no. 5034.
8 Martin Maximilian von der Goltz (no. 5001 n. 3).
9 De Zweedse generaal-majoor Torsten Stålhandske (1594-1644); vgl. *BLS* N.F. X, p. 191-199.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9, 203. Eigenh. oorspr. Carl Marin († 1651), afkomstig uit Bohemen, was ± 1628 naar Zürich gevlucht; hij werd in de jaren 1629-1632 secretaris van Cornelis Haga in Constantinopel en in 1633-1649 agent en vervolgens resident van Zweden in Zürich. Vgl. L. Haas, 'Der schwed. Ministerresident C. Marin,' in: *Schweiz. Ztschr. f. Gesch.* 3(1952), p. 60-86.
2 Grotius' brieven aan Marin van 1641 ontbreken.
3 Johan Hoeufft (1578-1651), bankier te Parijs. Vgl. *NNBW* VII, kol. 597; O. Schutte, *Repertorium* I, p. 58.

En Suisse les Bourguignons et d'autres ministres d'Espagne[4] pressent derechef les Suisses afin qu'ils se résolvent à secourir la Comtée de Bourgogne qui est aux abois, mais je ne vois point de moyen com[m]e cela se pourroit faire, les cantons cattoliques estans si mal avec Espagne et les protestans n'osans offenser la France, et sans leur assistance toutes menées des petis cantons réussiront frustratoires, surtout si le nouveau ambassadeur de France[5] sçaura bien manier les Suisses, qui autrement se monstrent plus jaloux de la France pour le présent que d'aucun autre prince leur voisin.

4 Ten behoeve van de Franche Comté beijverden zich vooral Jean d'Accoste († 1664) en Carlo-Emanuele Casati (1600-1645). Vgl. Vogel-Fechter, *Eidgen. Absch.* V, 2, 1, p. 1186v.; E. Rott, *Hist. représ. dipl.* V, p. 420v.

5 Jacques Le Fèvre de Caumartin († 1667), ordinaris Frans ambassadeur in Zwitserland van januari 1641 tot mei 1643. Vgl. E. Rott, *Hist. représ. dipl.* V, Register i.v.

L'accord fait entre le prince Thomas et la France[6] n'est pas encor ratifié, mais il s'est abbouché pour cest effect à Nize avec son frère le cardinal et bientost sçaurons-nous ce qu'ils auront conclu ensemble.

Ce qui se fait à Rome, vous le verrez par cy-joints advis,[7] qui viennent de bonne main. De Perse a escrit l'ambassadeur du Gran Seigneur[8] à Constantinople qu'iceluy roy[9] est résolu de ratifier la dernière paix faite il y a deux ans à Constantinople et que bientost on y envoyera un ambassadeur extraordinaire pour mettre la dernière main sur ce qu'a manqué jusques à présent.

Les Grisons de la faction d'Espagne font des levées pour le Milanois ouvertement et secrètement en Suisse, quelques-uns ayans esté mis en prison à Schaphausen sur ce suject, et crois qu'on fera le mesme icy, puisque les cantons veulent conserver leur[s] gens dans son pays pour avoir de quoy le défendre en cas de besoing.

Le mariage de la fille d'Angleterre[10] don[ne]ra de l'ombrage à la France et fortifiera grandement le party protestant, qui à son temps pourra balancer la grandeur du 132, quand il voudroit trop s'arrichir des ruines de la 89.[11]

On dit que les Hollandois donnent quelques tonnes d'or à la Suède pour le traitté du commerce qu'elle a fait avec eux, et j'attendray de vous la confirmation tant de cecy que de ce qui aura esté conclu avec la France à Hamburg.[12]

Sur ce je me recco[m]mande à vos bonnes grâces et vous supplie pour la continuation d'icelles en me croyant tousjours, monsieur,

vostre serviteur redevable

C. Marin mp.

De Zurig, ce 6 de Jenvier l'an 1641 stylo loci.

Favorizés-nous, s'il vous plaît, de ce que Mon.r d'Erlache[13] aura obtenu à la cour.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 4 Febr.

En in dorso: 6 Ian. 1641 Marin.

5016. 1641 januari 17. Van P. Pels.[1]

6 Tommaso Francesco van Savoye had op 2 december 1640 een akkoord met de Fransen getekend.
7 Bijlage no. 2.
8 Ibrahim, sultan der Ottomanen; zijn ambassadeur in Perzië is niet geïdentificeerd.
9 De Perzische koning Safi I. Zijn ambassadeur Ibrahim khan ratificeerde in de loop van 1641 te Constantinopel het in 1639 gesloten verdrag met Turkije.
10 Het huwelijk van een der beide Engelse prinsessen Mary of Elizabeth Stuart met Willem II.
11 Geen van beide codecijfers is geïdentificeerd. Met ‘s'arrichir’ zal zijn bedoeld: s'enrichir.
12 Bedoeld zijn resp. het Zweeds-Staatse verdrag van 11 september 1640 en het Frans-Zweedse verdrag van juli 1641.
13 Johann Ludwig von Erlach (no. 4994 n. 15) bevond zich sinds begin december 1640 in Parijs.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 16 (1641, 2). Eigenh. oorspr.

Mijnheer,

U Ex.ce hebbe over 8 daegen lest geschreven.[2] Van Coninxbergen, dat prins Casamir[3] daer verwacht wordt; van Warschauw, dat den coning van Polen weder indispos;[4] van Lublin de groote vreese dor de Tartarise draygementen over invall in Polen.

2 No. 5002.
3 Jan II Kazimierz.
4 Wladislas IV leed aan stenen en podagra; vgl. *Theatr.Eur.* IV, p. 170.

Eenen Densen secretarys[5] is hier gepasseert nae Coningsberg, ooc weder gerepasseert, maer vor sijn vertreck uyt Dennemarc en hadden in Dennemarck de tijdinge van des churvorsten doot[6] niet gehadt, hebbe niet anders konnen marcken, ofte 't en gaet de coniginne-douarière van Sweden[7] aen.

Daer gaen hier groote geruchten van aliancie tuschen desen jongen churvorst met eene princesse van Oraniën;[8] dat waer soo well goet, maer Sweden saude nogh better passen. Ick bidde ome u Ex. gevoelen.

Ick blijve, mijnheer,

u Ex.[cie] diener
Paulus Pels.

1641 17 Ianuario, Dansick.

Adres: Mijnheer mijnheer Hugo de Groot, ordinarie ambass. van S.K.M. en croon Sweden tot Paris.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 20.

En in dorso: 17 Ian. 1641 Pels.

5017. 1641 januari 19. Aan L. Camerarius.[1]

Illustrissime domine,

Primum Excellentiae vestrae opto commodiorem valetudinem, ut senectus, per se grave onus, eo toleretur levius et post tot labores liceat inter literarum oblectamenta respirare.

De principe Thoma quid sit, necdum certo conspicimus. Sed dicitur cum sorore[2] se contulisse in oppidum Nicaeam, quod strenue munitur a cardinali Sabaudo. Interim magnum solatium accepere hi principes, quod inimicus eorum summus, comes Philippus,[3] amicus autem viduae, regiae sororis, ipsa ignorante primum, deinde dolente, adeo ut et in morbum inciderit, iussu regis Galliae in urbe Taurinorum captus iam per Galliam ducitur in carcerem Silvae Vicennensis, ex quo heri abiit

5 De kanselarijsecretaris Hans (Johan) Leonhard Klein; vgl. E. Marquard, *Gesandtsk.*, p. 9.
6 Georg Wilhelm van Brandenburg was op 1 december 1640 overleden.
7 Maria Eleonora van Brandenburg, weduwe van Gustav II Adolf, was in juli 1640 naar Denemarken uitgeweken.
8 Friedrich Wilhelm huwde in december 1646 Louise Henriëtte van Oranje-Nassau (1627-1667).
1 Copie Uppsala, UB, E 388a, 264; copie Linköping, Stifts- och landsbibl., Br. 23, 375. Gedrukt *Epist.*, p. 665 no. 1469.
2 Maria Apollonia van Savoye (1594-1656).
3 Filippo d'Agliè, graaf van San Martino (†1667), minister en favoriet van Christine de France, hertogin van Savoye; vgl. Claretta, *Storia della reggenza* II, p. 335-342.

Iohannes Waertius[4] sub bona custodia iturus Nanciacum ibique servandus, donec de federe cum Suedia aliquid constiterit;[5] si id eveniat, liberandus pariter cum Hornio.

Rex Hispaniae dum minora appetit, ut Cincium arcem apud Finale,[6] imperatore, cuius id feudum est, allaborante ut loci dominus repensationem accipiat, periclitatur de regnis et provinciis. Malum apud Taragonem - id enim est oppidum, quo se Galli ex adverso praelio receperant - acceptum imminuunt Galli novasque copias terra ac mari mittunt ad confirman-

4 De Beierse generaal Johan van Werth (1591-1652) bevond zich sinds februari 1638 in Franse krijgsgevangenschap; in maart 1642 werd hij uitgewisseld tegen de Zweedse veldmaarschalk Gustav Karlsson Horn (no. 5264 n. 1). Vgl. H. Lahrkamp, *J.v. Werth*, p. 92-118.

5 Het verdrag tussen Frankrijk en Zweden werd in juli 1641 verlengd.

6 Cengio, ten noorden van Finale Ligure; zie ook *infra* no. 5021.

dos Catalanos, quos pontifex misso nuntio ad pacem hortatur. At de Portugalliae motu rege creato Iohanne Bragantiae duce, archiducissa praefecta[7] in monasterium detrusa, eius scriba trucidato[8] literae hic sunt a nuntio scriptae pontificio, qui Madritii est.[9] Ea res quo processura sit, valde adhuc incertum est. Nam et arx maritima, quae Ulyssipone est, dicitur populo resistere et urbes quaedam ad mare sitae, nonnullae et interiores. Praeterea eos qui circum sunt populos audimus Badaios convenisse ad ulciscendam hanc defectionem. Quatuor millia ex Ruscinonensi comitatu eodem a rege Hispaniae ire iussa et ex Italia accitur Leganesius.[10] Hi impetus Hispanorum si retundi poterunt, novitas ista durando auctoritatem iuris accipiet et brevi, ut puto, habebimus hic legatos[10a] a Iohanne IV, rege Portugalliae.

Britanniae regnis pacem opto internam, quo melius ea vacare externis negotiis possit. Canonas illos,[11] qui obiectantur archiepiscopo,[12] non vidi. Multum autem probo regis Britanniae consilium, quod de re Palatina ipse ultro ad parlamentum retulerit. Omnino nihil boni a Bavaro exspectandum est, nisi is aliquid mali ex Britannia exspectet. Si verum est, quod hic dicitur, nullam anteactorum oblivionem[13] a Ratisbonensi conventu probari nisi pro iis, qui externas societates exuerint, neminem puto tam caecum fore, qui non videat hanc esse pacem quam lupi ovibus offerebant ea lege, ut canes abigerentur, qui latratu suo pacem turbarent.[14]

Quae iam consilia capturus sit novus elector Brandenburgicus,[15] multum refert. Receptus illi forte tutus ad amicitiam Suedicam pateret, si de Pomerania nolit contendere.

Defuncti D. archidapiferi Gabrielis Oxenstiernae[16] tantae praedicantur virtutes, ut pro magno Dei beneficio accipere debeamus, si quis ei succedat non multo impar.

Regina mater Suedica[17] bene fecerit, si redeat, unde abitum non oportuit. Videt exemplum Gallicae matris,[18] quae hospitibus ubique suis oneri est. Fedus Suedos inter et Batavos[19] nondum, quantum audio, ultimam accepit manum. Sed fama tamen frui utrique possunt, Batavi apud Danum, Suedi apud imperatorem. Miror per Suedos non repeti naves, quas cepere Dunquercani, cum inter Suedos et Hispanos bellum non sit.

Intelligimus hic desiderium esse parlamenti Anglicani, ut maior regis filia nubat Palatino electori.[20]

7 Margareta van Savoye (no. 5007 n. 21).
8 Miguel de Vasconcelos.
9 Cesare Facchinetti (no. 5003 n. 21).
10 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan (no. 4996 n. 15).
10a Francisco de Mello en dr. António Coelho de Carvalho (no. 5028 n. 6) kwamen eind maart in Parijs aan.
11 Zie no. 5011 n. 15. Ook in 1640 deelde Grotius Camerarius steeds mede de 17 ‘canons’ niet gezien te hebben. Zie ook *infra* no. 5039.
12 William Laud, aartsbisschop van Canterbury.
13 De kwestie van amnestie was sinds oktober 1640 in de rijksdag te Regensburg ter sprake; vgl. K. Bierther, *Regensb. Reichstag*, p. 145-226.
14 Vgl. Babrius, 93 (ed. Perry, p. 114, 450).
15 Friedrich Wilhelm, keurvorst van Brandenburg, sloot op 24 juli 1641 een wapenstilstandsverdrag met Zweden.
16 Gabriel Gustavsson Oxenstierna (†7 december 1640).
17 Maria Eleonora van Brandenburg, weduwe van Gustav II Adolf, was in juli 1640 uitgeweken naar Denemarken.
18 Maria de' Medici, weduwe van Hendrik IV.
19 Het verdrag tussen Zweden en de Republiek was op 20 september 1640 te Stockholm gesloten.
20 Karl Ludwig van de Palts. Mary Stuart werd echter uitgehuwelijkt aan Willem II.

Tartari, vicinus Poloniae metus, facile id efficient, ne Poloni quicquam in alios cogitent. Nutare pacem Persicam apud Turcas[21] multae literae nuntiant.

21 Het Perzisch-Turkse verdrag was in 1639 gesloten; het werd in 1641 geratificeerd.

Barcinonem obsideri ab Hispanis audimus. Rex Daniae eo minus creditur facturus pro principe Palatino, quod totus inhiet investiturae comitatus Scaumburgici impetrandae ab imperatore. Privata autem apud illum commoda plus publicis valent.

Deus clemens respiciat bellis ac discordiis laceratum orbem christianum idemque Excellentiam vestram eiusque domum bene fortunet.

Excell. vestrae perpetuae observantiae debitor
H. Grotius.

Lutetiae, 19 Ianuarii MDCXLI.

Adres (volgens de uitgave der Epist.): Ludovico Camerario, reginae regnique Sueciae consiliario et legato apud praepot. Ord. Foeder. Belgii.

5018. 1641 januari 19. Aan W. de Groot.[1]

Frater optime,

Mitto errata in ternione N,[2] in quibus unum meum, qui aliorum secutus sententiam de tempore, quo instituta fuere ieiunia quaedam iudaica, nunc eam mutavi. Rogo des operam, ut suo loco annotentur. Ego reliqua Matthaei post Qq, deinde Marci, Lucae et quae sunt Iohannis exspectabo et, quamprimum potero, errata transmittam. Vergoesium[3] Diepa pridem digressum accepi. Mirum ni tempestas aut periculum aliquod eum in Angliam tulerit. Spero iam erit apud suos; quodsi est, ipsi, sin minus, quod nolim, fratri eius[4] meam epistolam, quae huic inclusa est, tradas rogo. Ubi editio consummata erit, facies de exemplaribus ita ut antehac inter nos constitutum est.[5] De recudendis paginis fac certus sis fieri quod volo. Nam impendium non recuso, dum omnino aboleantur prius editae.[6] Non ero satis quieto animo, donec id factum norim. Metuo enim non tam Blavios quam alios, qui se miscere possent, ut mihi noceant. Si quid in Vate[7] - nondum enim vidi - repererim aliquando dignum refutatu, poterit in secunda editione ad Appendicem[8] appendix fieri.

Ubi liber hic meus erit editus, videbunt protestantium multi faciliorem esse viam reconciliationis ecclesiarum quam putant. Nam in quibus praecipue reformatio posita creditur, ea manere poterunt bona pontificis pace, modo ne iniuriis exasperetur.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 911 App. no. 530. Geciteerd in vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 289. Antw. op no. 4998; tezamen met no. 5005 beantw. d. no. 5032.
2 Namelijk van Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135). Het genoemde corrigendum betreft de aantekening ad Mt. 6:16.
3 Vermoedelijk Willem van der Goes (no. 4995 n. 15).
4 Maarten of Adriaan van der Goes.
5 Willem de Groot had 60 exemplaren voor zijn broer bedongen; vgl. no. 4791 (dl. XI). De verdeling daarvan is niet eerder in de nog bewaarde brieven vermeld; zie echter *infra* nos. 5046 en 5061.
6 Grotius wenste een herdruk van de katern Nn van zijn *Annotationes* (*BG* no. 1135); vgl. nos. 5005, 5066 en 5124.
7 *Petri Molinaei Vates, seu de praecognitione futurorum* ...; het werk was in november 1640 verschenen.
8 *Appendix de Antichristo* (*BG* nos. 1128-1129).

Nihil ea de re dixi temere et cardinalis Riceliacus rem successuram putat. Ita certe loquitur multis.

Archiepiscopus Cantuariensis[9] poenas dat honestissimi cogitati, quod et aliis bonis saepe evenit. Sed non debent seditionum prosperi successus nos a vero ac pacis studio dimovere. Neque tales furores absterruerunt Erasmum, Cassandrum,[10] Melanchthonem, quominus et

9 William Laud.

10 Georges Cassander (1513-1566), Zuidnederlands theoloog. Vgl. *LTK* II, kol. 968v.; *RPTK* III, p. 742v.

preces suas et consilia ad veritatem pacemque conferrent. Temporum articulos nosse Dei est,[11] nostrum est officium facere et in bonis desideriis vivere aut mori.

Componi controversiam inter Britannicam et Batavicam Societatem ad Indiam pertinentem gaudeo suasique semper Batavis, ne nimis τὸ ἀκριβές sectarentur.

De caeteris nostris editionibus exspectabo, quid fieri possit aut faciendum censeas.

Beverwartius,[12] ut arbitror, nihil hic aliud quam bene ominata verba accipiet.

Mitto in tergo erratorum N ἀπόγραφον praefatiunculae ad tres libellos, quam ad Corvinum[13] miseram.

Volo te et publicarum quaestionum participem facere. Didici hodie ex editis testimoniis plurimorum, qui videre,[14] in ipso confinio Provinciae Gallicae et Sabaudiae inter vicos Dalvisem et Peannam anno 1637 die 29 Novembris in terram de caelo cecidisse saxum LIV pondo cum fragore, qualem vix ederent trecentae machinae bellicae, coelo sereno. Ingentem in terra factam scrobem, in qua repertum est saxum. Odorem sparsum late sulfureum et qui in propinquo erant lapides in calcem versos. Figuram saxi fuisse plane enormem. Consulo ego physicos, unde ista moles et quomodo in coelo suspensa agitataque permanserit, aut divinos, qualis est Molinaeus,[15] ut norim, quid istud portendat.

Catalanici damni famam, quantum possunt, imminuunt Galli. Damnum quoque ipsum resarcire properant missis illuc copiis terra marique. Et multum illis favet alter ille in Portugallia motus, de quo nuntii pontificii Madritii agentis[16] huc venere literae: regem Eborae coronatum ducem Bragantiae ortum e Catharina Portugallica filia Eduardi, cui Eduardo et Henrico, post Sebastianum regi, et Isabellae, quae mater Philippi Secundi, idem parens fuerat Emanuel Portugalliae rex[17] fueritque tunc Castellanorum sententia pro privilegio masculini sexus in pari gradu, Conimbricensium pro repraesentatione, ita ut monachus quidam Portugallensis de ambone pro Catharina controversiam definiverit ex illo textu ‘qui me videt, videt patrem meum.’ Qui me Catharinam videt, inquit, videt Eduardum e Philippo [*sic*]; Ioh. XIV, 9. Nunc episcopus Ulyssiponensis[18] crucifixum manibus gerens sancte affirmavit populo ius armis oppressum. Itaque populus omnis cum ipso in arcem currens id denuntiavit archiducissae,[19] praefectae pro rege Castellae, eamque detrusit in monasterium. Arx ad ostium Tagi et urbes aliquae Portugalliae ad mare maxime manent in fide Philippi et vicini populi ad Bilbaos se congregant, ut novum regnum armis rescindant. Eodem currunt ex Ruscinonensi comitatu quatuor millia vocaturque ex Italia cum copiis Leganesius.[20] Quia haec controversia multos per

11 Vgl. *Act.* 1:7: Non est vestrum nosse tempora vel momenta, quae Pater posuit in sua potestate.
12 Lodewijk van Nassau, heer van Beverweert (no. 4994 n. 11).
13 Johannes Arnoldi Corvinus; vgl. 4998 en n. 8.
14 Zie ook no. 5020.
15 Grotius maakt hier een toespeling op het in n. 7 genoemde boek van Pierre Du Moulin.
16 Cesare Facchinetti (no. 5003 n. 21).
17 Manuel I (1469-1521), koning van Portugal, werd opgevolgd door zijn oudste zoon, Jan III (1502-1557). Deze werd opgevolgd door zijn kleinzoon Sebastiaan (1554-1578), die in Afrika bij Alcazalquivir sneuvelde. Een jongere broer van Jan III, Hendrik (1512-1580), werd daarop koning van Portugal. Na diens dood was het de vraag of de opvolging moest geschieden langs de lijn van hun zuster Isabella (1503-1539), moeder van Philips II van Spanje, of langs de lijn van hun broer Eduard (Duarte) van Guimarãens (1515-1540), vader van Catharina (1540-1614), hertogin van Bragança. Portugal werd daarop in 1580 onder Philips II met de overige Iberische kronen verenigd. De nu tot koning gekroonde Jan IV (1604-1656) was een kleinzoon van hertogin Catharina.
18 Rodrigo da Cunha (1577-1643).
19 Margareta van Savoye (no. 5007 n. 21).
20 Diego Mexía Felípez de Guzmán, Spaans goeverneur van Milaan (no. 4996 n. 15).

Europam sermones et forte, si initia bene procedent, legatos videlicet Iohannis parturiet, censeo legendam

Historiam Connectagii de unione regnorum Castellae et Portugalliae ac Acostam de Successione regia.[21]

Niceam Provinciae olim, nunc Pedemontani imperii urbem, munit diligenter cardinalis Sabaudus et eo se recipit princeps Thomas legatumque ab Hispania exspectat. Rex autem Galliae comitem Philippum[22] viduae Sabaudiae ad fabulas usque percarum iussit capi in urbe Taurinorum, captum perduci in Galliam, ubi iam Lugdunum transiit habebitque domicilium in Silva Vicennensi in locum Waertii,[23] qui Nanciacum ducitur. Vidua autem Sabaudiae primum ignara illius facti, ubi comperuit, muliebriter dolens, conquerens, lamentans, frustra omnia, in morbum incidit.

Vale, mi frater.

Tuus ex animo frater
H. Grotius.

19 Ianuarii 1641.

XXII millia Hispanorum Barcinonem obsident.

5019. 1641 januari 19. Aan I. Jasky.[1]

Nobilissime domine,

Civitati vestrae opto ex animo, ut pace fruatur fida ac diuturna pacisque fructibus, id vero est, literis atque commerciis. Plane autem illorum laudo institutum, qui pluris ducunt in iis se exercere, quae christiani omnes cum iudaeis ac mahumetistis decertanda habemus, quam ea, per quae christianorum inter se dissidia nutriuntur. Esse me eius sententiae pridem ostendi edito pro Veritate religionis christianae libello;[2] in ea me perstare etiam nuper editis ad eum libellum Testimoniis,[3] quae an ad vos venerint, nescio.

Ad papam cur non putem pertinere illa omnia, quae ad eum a multis referuntur, causas habeo graves, quas complexus fueram libello brevi meum tamen nomen non proferente.[4] Exstitere qui refellerent, ut meum; quare et, ut meum, cogor

21 Geronimo de' Franchi Conestaggio (†1635) publiceerde in 1585 te Genua *Dell' unione del regno di Portogallo alla corona di Castiglia, Istoria*, waarvan in 1602 te Frankfurt een Latijnse vertaling verscheen. Manuel da Costa (†1564), jurist te Coimbra, schreef *Patrui et nepotis de successione regni Portugalliae tractata quaestio*, Conimbricae 1558; vgl. *Catálogo dos reservados da Biblioteca Geral da Universidade de Coimbra* 1970, no. 817.

22 Filippo d'Agliè, graaf van San Martino, vertrouweling van Christine de France, hertogin van Savoye (no. 5017 n. 3).

23 Johan van Werth (no. 5017 n. 4).

1 Hs. Gotha, Stadtarch., cod. A 473, 35. Eigenh. oorspr. Gedrukt *Epist.*, p. 664 no. 1468; *Grotii Epist. ad Iaski*, p. 82 no. 35. De passage 'Illis ... subiaceret' ontbreekt in *Grotii Epist. ad Iaski*; het postscriptum ontbreekt in de uitgave der *Epist.* Antw. op no. 4968 (dl. XI). Israel Köhne (1573-1642), genaamd von Jasky, was een invloedrijk persoon in zijn geboortestad Danzig, niet alleen als raadsheer, maar vooral door de winning van en de handel in barnsteen, waarvan de familie Jasky sedert 1533 het monopolie bezat; vgl. *PSB* XIII, p. 255v.

2 *BG* nos. 944-949.

3 De uitgaven van *De veritate* van 1640 (*BG* nos. 950-953) bevatten Grotius' 'annotationes, in quibus testimonia.'

4 *Commentatio de Antichristo* (*BG* no. 1100). Zie voor de polemiek naar aanleiding van dit werk *supra* no. 4995 n. 4.

defendere. Puto fieri posse, ut aliquando contingat ecclesiae papa, qui ad munus suum pertinere existimet diruptas partes in suum restituere corpus. Sed quamdiu pro certo habetur omnes papas ad finem usque mundi fore antichristos, homines peccati, filios perditionis,[5] omnes, qui in eo sunt grege, esse idolola-

5 Vgl. *2 Thess.* 2:3.

tras, hostes divinae gratiae, qui meritum Christi funditus evertant, nihil pacatum sperari potest. Viri, qui hic sunt magni, existimant non desperandam esse concordiam, sed tollenda primum ea, per quae vulnera ista inflammantur.

Exibunt brevi nostrae Annotationes ad Evangelia,[6] in quibus ad pium iuvandae veritatis ac pacis propositum conferemus quae nostrae erunt facultatis.

Doleo Germanos principes, qui reformatos[7] se dicunt, cum iram Dei tam graviter ac tam diu sibi incumbere sentiant, non cogitare, quae sint tanti mali causae, atque eis cavendis[8] serio dare operam. Illis, qui mortis tempus sine ullo actionum humanarum respectu adamantinis clavis fixum putant, obiicere soleo scripturae loca 'honora patrem tuum et matrem tuam, ut sis longaevus super terram,' et 'viri sanguinum et dolosi non dimidiabunt dies suos.'[9] Si ista obscura sunt, quid erit perspicuum in Sacris Scripturis? Hic illa, contemnere parentes, sanguinem sitire, fidem proculcare, non sunt instrumenta decreti, sed ipsius decreti obiectum constituunt, quod obiectum, ni tale esset, isti decreto non subiaceret.

Vale, vir nobilissime, et perge Deum precari, ut imperiis primum, deinde et ecclesiis pacem restituat.

Nob. vestrae addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, XIX Ianuarii MDCXLI.

In Catalaniam magna hinc auxilia mittuntur. Mittuntur, credo, brevi et ad Iohannem Quartum Portugalliae regem. Sic ii, qui a Castellani imperio defecere, vocant ducem Bragantiae.

5020. 1641 januari 19. Aan A. Oxenstierna.[1]

Excellentissime et illustrissime domine,

Galli famam accepti mali apud Tarragonam[2] - ita enim dicitur oppidulum illud, quo Galli confugerant - imminuunt mittuntque novas copias ad sustentandos Catalanorum animos.

Literae nuntii pontificii, qui Madritii est,[3] ad eum, qui hic agit,[4] significant motus, qui sunt in Portugallia, in ipsa urbe Ulyssipone erupisse; praefectam regiam[5] in monasterium detrusam, praecipuo autem eius ministro ab arcanis[6] abscissa brachia et pedes, cadaver proiectum in amnem Tagum; ducem Bragantiae dubitasse nonnihil,

6 *BG* no. 1135; het werk verscheen in oktober 1641.
7 In het hs. is met andere hand hierboven geschreven 'evangelicos'; de uitgave *Grotii Epist. ad Iaski* heeft eveneens 'evangelicos'.
8 De uitgave *Grotii Epist. ad Iaski* geeft 'eruendis'.
9 Resp. *Exodus* 20:12 en *Psalm* 55(54):24.
1 Copie Dresden, Sächs. Landesbibl., C 61, 102; copie Leipzig, UB, ms. 2633, f. 30. Gedrukt *Oxenst. Skrifter* 2. afd, IV, p. 98 no. 358.
2 De beide copieën geven ten onrechte: Tamponam.
3 Cesare Facchinetti (no. 5003 n. 21).
4 Ranuccio Scotti (1597-1661); vgl. P. Blet (ed.), *Corresp. Scotti*, p. 3-52.
5 Margareta van Savoye (no. 5007 n. 21).
6 Miguel de Vasconcelos.

an regnum, quod populus ipse ut debitum deferebat, acciperet, tandem cessisse consensui, armatum more maiorum Eborae liberasse captivos et alia fecisse, quae regum sunt, vocarique a suis Iohannem Quartum; de duabus in urbe arcibus alteram captam, alteram ad ostium Tagi restitisse populo non tamen ita validam, ut diu se tueri posset contra tantam multitudinem; civitates quasdam secutas Ulyssiponis exemplum; nonnullas aut ad mare sitas aut munitiores coeteris fidem servare regi Philippo.

Dux Bragantiae dives in suis opibus et non spernendam habet pro se iuris speciem, ortus e Catharina Portugallica, Eduardi filia, qui Eduardus frater fuerat Henrici eius, qui post Sebastianum in Africa mortuum regnavit.[7] Huius Catharinae ius ad regnum Portugalliae defendere omnes theologi ac iurisconsulti Conimbricenses, antequam iudicium ea de re constitutum Philippus II armis interrumperet natus ex Isabella, filia Emanuelis, regis Portugalliae, qui pater fuerat eorum, quos iam dixi Henrici et Eduardi. Philippus eo nitebatur, quod mas ipse esset in pari cum Catharina gradu. Catharina quod ex mare esset nata, potius ius suum quam ex femina nati putabat. Illi favebat sexus virilis, huic paterni nominis ac iuris repraesentatio.

Dicitur nunc episcopus Ulyssiponensis[8] Christi crucifixi imaginem manu gestans asseverasse plebi regnum vi a Castellae regibus detentum domui Bragantiae certo iure deberi. Narratur de eodem episcopo aliud quiddam satis festivum, ivisse eum in arcem, cum adhuc ibi esset praefecta archiducissa, dixisse eum tempus esse, ut ex arce decederet, quoniam rex eo venturus esset; illam respondisse nihil se de itinere regis intellexisse, cum recentes admodum haberet a Madritio literas; ibi episcopum dixisse non de Castellae rege se loqui, sed de rege Portugalliae; eum esse Iohannem Quartum. Si res bene successerint, credibile est papam habiturum pro rege Portugalliae eum, cui et populus favet et iuris non spernenda, ut dixi, species. Nam et olim, cum ea controversia disceptaretur, papa, qui tum erat,[9] nihil magis optaverat quam ne Portugallia post se trahens magnum in Africa, India Asiatica et Brasilia dominatum, Castellae accederet. Brevi apparebit, quid de ea re sperandum sit. Iam nunc enim intelligo inter civitates Portugalliae, quae se Ulyssipponi opponunt, esse Setubalem, Cascas, Oportum et Vianum; populos Portugalliae finitimos pro rege Philippo in armis esse prope Badaios; eodem ivisse quatuor millia lecti militis ex Ruscinonensi comitatu et advocari ex Italia Leganesium.[10]

Dici vix potest, quantum Gallis spiritus creverint ex his rebus quantoque minus quam antehac necessarios sibi amicos veteres existiment. Nam et in urbe Taurinorum captus est regis iussu comes Philippus,[11] apud viduam Sabaudicam tanta in gratia, ut per Italiam fabulam de se praebuerint, iamque per Galliam ducitur in carcerem Silvae Vicennensis adeo dolente vidua, ut et morbum inde contraxerit. Is comes Philippus arcem Mommelianum tenuit pro vidua neque unquam Gallis eam aut tradere voluit multum tentatus aut etiam suadere, ut traderetur. Iohannes Waertius[12] Nanciacum ductus est, ut cum Hornio permutetur, ubi foedus Galliae cum Suedia renovatum fuerit.[13]

In Casale multa necessaria Galli intulere. Princeps Thomas cum sorore sua[14] ivit Nicaeam, quam urbem diligenter munit cardinalis Sabaudus. Galli autem S. Damianum et Monteclarum muniunt, loca Astae et Villae Novae infesta. Hispanus de magnis periclitans minora adhuc venatur, nam Cinciam arcem Finali propinquam permutatione cum domino facta sibi vult acquirere adiuvantibus legatis imperatoris, cuius id feudum est.[15] Papa ad Catalanos misit suadens pacem cum rege Hispano.

7 Zie no. 5018 n. 17.
8 Rodrigo da Cunha.
9 Gregorius XIII, paus van 1572 tot 1585.
10 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan (no. 4996 n. 15).
11 Filippo d'Agliè, graaf van San Martino, vertrouweling van Christine de France, hertogin van Savoye (no. 5017 n. 3).
12 Johan van Werth (no. 5017 n. 4) werd pas in 1642 uitgewisseld tegen Gustav Karlsson Horn.
13 Het verdrag tussen Frankrijk en Zweden werd in juli 1641 verlengd.
14 Maria Apollonia van Savoye.
15 Vgl. no. 5021.

Magnum arcani exemplum narratur in hac Portugallica defectione, cuius consilium inchoatum ante annos duos ad centum et quinquaginta homines serpsit nec per eorum quemquam emanavit, donec tanto, quanto videmus, impetu prorumperet.

Tempus hoc magnas mutationes portendit, quarum initia ac progressus observari et ad praesentia consilia usui est et documento in futurum. Deus autem regum regnorumque arbiter

haec omnia, excellentiss.e et illustriss.e dom.e, gubernet ad bonum christiani orbis, reginae regnique Suedici et ad gloriam tuae Sublimitatis.

Tuae Sublimit.tis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, IX/XIX Ianuarii MDCXLI.

Librum iam nunc accipio ex Provincia Gallica, ubi pluribus testimoniis confirmatur anno MDCXXXIIII die XXIX Decembris tempore, quo in ecclesia legebatur 'erunt signa in sole et luna ac stellis, et in terris pressura gentium,'[16] in ipso confinio inter Provinciam et Sabaudiam de coelo cecidisse lapidem pendentem libras LIV tanta vi, ut trecentae machinae sonare putarentur; penetrasse humum ingenti facta scrobe, late sparso sulphuris odore, redactis velut in calcem, qui in proximo erant, lapidibus. Figura fuit plane enormis saxi illius imbre terram lapsi. Rogo, nobis physici dicant causas naturales aut si qui supra eos sapiant, quid ista res tam nova et tali loco reperta portendat.

Audimus iam Gallos sub pacto dimissos contra fidem datam manere in Catalania, Barcinonem autem obsideri ab Hispanicis duplici exercitu ex latere Valentiae et Arragoniae. Esse qui obsident simul XXII millia. Res in periculo est. Praefecta antehac Portugalliae, de qua dixi, vidua est ducis quondam Mantuani.[17] Erlachius[18] adhuc multas ob causas hic retinetur. Ab Atrebatensi milite quidam hostium caesi sunt inter Duacum et Cameracum.

Melianus,[19] qui apud Hollandos [*sic*] pro rege legatus fuit, dicitur ire Hamburgum, Davausius[20] Coloniam. Iohannes Waertius ante abitum regem vidit. Manet autem in carcere Enckefortius.[21] Putatur etiam fore, ut extra ordinem hinc legatus aliquis mittatur in Angliam.[22] Catalanis legatis[23] rex dat diurnos quindecim scutatos, unde vivant. Creditur Danus nihil fortiter acturus in causa Palatini, quod vehementer expetat ab imperatore investituram comitatus Schauwenburgici.

Bovenaan de brief in de copie te Leipzig: Argumentum. Defectio Lusitanica. Deductio iuris Bragantini. Gallorum inde animi aucti. Comitis Philippi multum gratia in Sabaudia pollentis captivitas. Hispani Cinciam acquirere gestiunt. Prodigium lapidis ingentis imbre terram lapsi. Catalaunica. Stipendia in dies legatis Catalaunicis data a rege. Cur Dani Palatini causam non serio agant.

16 Lucas 21:25. Het boek over de meteoriet, waarvan Grotius hier melding maakt, is niet teruggevonden.
17 Francesco Gonzaga, hertog van Mantua (†1612).
18 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15).
19 Blaise Méliand (†1661), ordinaris Frans ambassadeur in Zwitserland in de jaren 1635-1640; hij werd op 20 november 1641 benoemd tot procureur-generaal in het parlement van Parijs. Vgl. E. Rott, *Hist. représ. dipl.* V, Register i.v. De beide copieën geven in plaats van 'Melianus' ten onrechte: Metianus.
20 Claude de Mesmes, graaf van Avaux (no. 5001 n. 7).
21 De keizerlijke officier Adriaen von Enkefort (†1663); hij werd in maart 1641 uitgewisseld. Vgl. *ADB* VI, p. 148vv.; Wrede, *Gesch. k. und k. Wehrmacht* II, Register i.v.
22 Jacques d'Estampes (1590-1668), markies van la Ferté-Imbault; hij doorliep tot 1640 een militaire carrière. Vgl. *DBF* XIII, kol. 169v.
23 Llorenç de Barutell, Francisco de Gravalosa en Jaume (of Francisco) Bru (no. 4994 n. 12).

5021. 1641 januari 19. Aan N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

Wij hooren hier dat het parlement van Engellant versoect dat den coning van Engellant

1 Hs. Amsterdam, UB, coll. Diederichs, 30 B 9. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Geciteerd Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 289. Antw. op no. 4999.

sijne oudste dochter wil geven aen den palsgraef churfurst.[2] De seditieuse maniere bij de puritains aldaer gebruict sal haer mettertijd geen goed doen. Maer de coningen moeten veele dingen voor een tijd dissimuleren ende comen met wijsheit ende patiëntie veel te boven.

't Gerucht van het ongeluck van de Fransoisen bij Tarragone, niet heel verre van Tortose, werdt hier zeer besnoeit ende in generael gesegt dat de saecke soo quaelijck niet en is gestelt ende dat den coning datelijck groote machte soo te landt als ter zee derrewaert sent; waertoe wonder sal helpen de revolte in Portugael getuicht bij brieven van de nuntius van de paus residerende te Madril[3] soo verre, dat sij seggen dat dit desseing twee jaeren lang onder hondert ende meer personen is soo secreet gehouden, dat het niet en is uitgebroocken dan met den slagh den 2 December tot Lisbone, alwaer het volck opgemaect door den bisschop,[4] die het cruys in de hant dragende het volck verseeckerde dat den coning van Castille geen recht en hadde tot het rijck van Portugael, de vice-reine eertschertoginne[5] van het palais hebben doen vertrecken ende doen logeren in een clooster, haeren eersten secretaris Vasconcellos[6] armen ende beenen afgehackt ende doot geworpen in de riviere, haerselve meesters gemaect van de casteelen uitgenomen een op de mont van de rivier, 'twelck nevens de steden van Setubal, Cascas, Oporto ende Viana sich noch hout voor den coninck van Castille. Van hetwelcke den hertogh van Braganza zijnde verwitticht, is van Villa Vitiosa als van een plaets van quaed augurie[7] vertrocken nae Ebora ende aldaer gecroont den vierde December nae gewoonte ende genaemt Jan den Vierde, sijne wapenen overal gestelt, de ordre van sijne nieuwe Majesteit ontfangen van pardons, lossing van de gevangenen ende diergelijcke, die in blijde incomste gewoon sijn gebruict te werden. Desen coning bij haer genoemt Jan de Vierde is gecomen van Catharina de Portugal, hertoginne van Braganse, dochter van Eduard van Portugal, soon van Emanuel, coning van Portugal, welcke coning Emanuel vader was oock van Heindrick, dewelcke coning is geweest nae Sebastiaen, ende van Isabella van Portugael, moeder van coninck Philips de Tweede van Castille,[8] sijnde nae de doot van den coning Heindrick dispute geresen over de successie onder veele pretendenten, waeronder de apparentste waeren de voorgenoemde Catharina van Portugael, wiens recht wierd voorgestaen bij de theologanten ende rechtsgeleerde van Coimbra als representerende haer vader Eduward, die soo hij lang geleeft had, coning soude sijn geweest, ende Philips den Tweede, coning van Castille, dewelcke voor hem hadde dat hij een man gecomen was, hoewel door een vrouw geboren uit de croon van Portugael, ende oversulcx bequaemer om te regeren, 't interest van alle de stucken van Spaegnië om te comen onder eene regiering, de macht van wapenen om te dwingen ende van gelt om de grooten tot sich te trecken, soodat hij pleegh te seggen, dat hij geen rijck en bezat met meerder recht als hetselve becomen hebbende door geboorte, door victorie ende door coophandel. De provinciën naest Portugael sijn alrede op de been bij Badajos om de afvallige Portugesen - soo sij die noemen - te bedwingen, waertoe oock bij den coning van Spaignië ontboden sijn vierduisent oude soldaten

2 Karl Ludwig van de Palts. Mary Stuart werd echter uitgehuwelijkt aan Willem II.
3 Cesare Facchinetti (no. 5003 n. 21).
4 Rodrigo da Cunha.
5 Margareta van Savoye (no. 5007 n. 21).
6 Miguel de Vasconcelos.
7 Vila Viçosa betekent echter: lommerrijke plaats.
8 Zie over het Portugese koningshuis no. 5018 n. 17.

uit het graefschap van Roussillon ende Leganes[9] in persone met volck uit Italië. De beginselen in die saecken sijn de periculeuxste. Soo het den nieuwen coning wat can harden, sal lichtelijck in Napels, Milan, Sicilië mede eenige moeiten vallen, alsoo den coning van Spaegnië veel heeft te bezetten, den inlanders niet en vertrouwt ende de Spaegniaerden te weinigh sijn om Spaignië selff, dat nu peryckel loopt aen twee canten, Nederlant, Italië ende

9 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan (no. 4996 n. 15).

West-Indië te bezetten. Wij mogen hoopen haest hier ambassadeurs[10] te sien van coning Jan den Vierde van Portugael, aen wiens soon[11] men sal eens mogen huwelijcken een dochter van sijn Hoocheit van Orangië.

Den prins Thomas is met sijn suster[12] vertrocken nae Nizza, welcke stadt den cardinael de Savoye seer fortificeert, gelijck Fransoisen doen St. Damian en Montechiaro bij Ast ende Villanova. Denselve prince Thomas heeft aen Leganes gesonden il conte Masserati[13] ende een secretaris uit Spaignië is aen den gemelte prins gesonden. Bij Final is een plaetse genaemt Cincio toecomende een particulier heer, vasal van den keiser; den coning van Spaignië tracht dat door wisseling te becomen ende werdt daerin gefavoriseert door de keiserlicke commissarissen Fondenovo ende Mulasso.[14]

't Geeft mij wonder dat vanwegen Swede niet en werdt getracht om weder te becomen de Sweedsche schepen bij de Duinkerckers genomen, alsoo tusschen Sweden ende Spaignië geen oorlogh en is, oock niet en behoort te wesen, alsoo sij maegschap sijn.

Jan de Waert[15] is onder goede bewaering gegaen nae Nancy om verlost te werden tegen den marescal Horn, wanneer de alliantie tuschen Sweden ende Vrancrijck sal sijn vernieuwt.

Comte Philippo,[16] favory van mevrouw van Savoye, [is] bij ordre van den coning van Vrancrijck te Thurijn gevangen genomen ende is alrede Lions gepasseert om gebracht te werden in 't Bois de Vicenne tegen wille van mevrouw van Savoie, die daerover sieck is. Hij is oorsaeck geweest, dat Mommillan niet en is gecomen geweest in handen van de Fransoisen, die daerop seer geloert hebben. Nu verstaen wij noch dat de Fransoisen die bij de Spaignaerden onder conditie waeren vrijgelaten, tegen belofte blijven in Catalagne, alwaer de saecken groot peryckel loopen, dewijle de Spaignaerden Barcelona belegeren met tweeëndetwintichduisent man van de zijde van Valence ende van Arragon.

19 Ian. 1641.

De vicereine van Portugael is een weduwe van een hertogh van Mantua.[17] D'heer Erlach[18] werdt hier noch opgehouden. Jan de Waert heeft voor sijn vertreck den coning gesien. Enckefort[19] blijft in 't Bois de Vincenne. Die van 't garnisoen van Arras hebben een convoi geslagen tuschen Douai ende Cambrai.

Men seit dat monsieur de Mélian,[20] die ambassadeur van den coning is geweest in Switserlant, nu gaet nae Hamburg ende monsieur d'Avaux[21] nae Colen ende dat

10 Francisco de Mello en dr. António Coelho de Carvalho (no. 5028 n. 6) kwamen in maart 1641 in Frankrijk aan.
11 Teodósio (1634-1653), hertog van Barcelos.
12 Maria Apollonia van Savoye.
13 Balthazar Masserati (Messerati), graaf van Casalborgone (†1656); vgl. Claretta, *Storia della reggenza* II, p. 441-448.
14 Grotius ontleende dit bericht over de plaats Cengio in Liguria waarschijnlijk aan een geschreven nieuwstijding uit Milaan, dd. 24 december 1640 (copie Stockholm, RA., Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641).
15 Johan van Werth (no. 5017 n. 4). Hij werd pas in 1642 uitgewisseld tegen Gustav Karlsson Horn.
16 Filipo d'Agliè, graaf van San Martino (no. 5020 n. 11).
17 Margareta van Savoye was weduwe van Francesco Gonzaga, hertog van Mantua (†1612).
18 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15).
19 Adriaen von Enkefort (no. 5020 n. 21).
20 Blaise Méliand (no. 5020 n. 19).
21 Claude de Mesmes, graaf van Avaux (no. 5001 n. 7).

men denct om een ambassadeur extraordinaris te senden naer Engellant[22] ende te sien off den tijd bequaem is om daer wat goeds te doen voor het gemeen.

Men gelooft niet dat den coning van Denemarcken iet goeds sal doen voor den palsgraef,

22 Jacques d'Estampes, markies van la Ferté-Imbault (no. 5020 n. 22).

alsoo dat hij te seer haect om het vestis van 't graefschap van Schouwenburg van den keiser te becomen.

De drie ambassadeurs van de vrije mogende Catalans[23] hebben 's daegs vijftien croonen tot haer onderhout van den coning alhier.

In dorso schreef Reigersberch: Broeder de Groot, den 19 Ianu. 1641.

5022. 1641 januari 19. Aan J. de Wicquefort.[1]

L'Amnestie telle qu'on la propose à Ratisbonne ne peut tromper que des gens fort grossiers, tels que ne sont pas ni Madame de Hesse ny le Duc de Lunenburg.[2]

5023. 1641 januari 21. Van N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

Den ordinaris, die gewent is Saterdachavont ofte Sondagemorgen te arriveren, is met den doy desen Maendach naermiddach niet aengecommen, waerdoor wij geen Engelsche tijdyngen en hebben. De leste over zee seyden dat milord Ciper ende den secretaris Windebang[2] haer proces wiert gemaeckt ende in effigie wel mochte werden geëxecuteert. Op de eerste aencomste van milord Ciper maakte de coninginne van Bohemen[3] scrupule hem te sien, maer heeft sodanych bescheyt van den conynck getoont, dat hij sedert met haer M.[teyt] in de coetse rijt, deselve uyt ende in de kercke leyt. De aertsbiscop[4] was in het parlement geweest, hadde het Leege Huys beschuldycht van ignorantie, het Hoge van malitieusen nijt, waerop den grave van Ex-

23 Llorenç de Barutell, Francisco de Gravalosa en Jaume (of Francisco) Bru (no. 4994 n. 12).

1 Geciteerd in Veilingcat. Fred. Muller, 16-17 juni 1910, p. 138 no. 2013: 'L[ettre] A[utographe] S[ignée] en français (à Abr. de Wicquefort, 'résident de la duchesse de Hesse'). Paris, 19 janv. 1641. Une grande page in fol. Traite des affaires politiques et de la guerre de cette époque...' Het hs. is niet teruggevonden. Uit de adressering aan de Hessische resident blijkt dat de brief niet is geschreven aan Abraham de Wicquefort (1606-1682), die zich in deze tijd vermoedelijk als privé-persoon in Parijs bevond, maar aan diens oudere broer Joachim de Wicquefort (1596-1670), koopman en bankier te Amsterdam. Deze was in de jaren 1638-1639 diplomatiek agent voor Bernhard van Saksen-Weimar en in de jaren 1632-1665 agent, vervolgens resident van Hessen-Kassel. Hij wijdde zich daarnaast aan letteren en wetenschap, heette belezen te zijn in de klassieke auteurs en stond in een levendige briefwisseling met vooral Caspar Barlaeus. Vgl. *ADB* XLII, p. 336vv.; O. Schutte, *Repertorium* II, p. 235; Louise van Tongerloo, in: *Hess. Jb. Landesgesch.* 14(1964), p. 199-270; C.C. van Valkenburg, in: *JCBG* XXV(1971), p. 179; C.M. Schulten, in: *Lias* I(1974), p. 129-155.

2 Amalia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel, en Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.

1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, K 751. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge (ed.), *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 639 no. 248. Antw. op no. 4997; beantw. d. nos. 5041-5043 en 5054.

2 De 'lord Keeper' John Finch (no. 5009 n. 4) en sir Francis Windebank (no. 4994 n. 3).

3 Elisabeth Stuart (1596-1662), dochter van Jacobus I van Engeland en weduwe van de in 1632 overleden 'Winterkoning', Frederik V van de Palts. Zij hield hof in Den Haag.

4 William Laud, aartsbisschop van Canterbury. Vgl. voor de aangehaalde woorden Tacitus, *Agricola* 1: ignorantiam recti et invidiam.

sex[5] opstaende hadde geseyt ‘Away, away,’ dat is dat men hem wechbrengen soude, ende is weder geleyt ter plaetse daer hij wert gedetineert, met apparentie van in den Tour te gaen ende peryckel van meerder swaricheyt, wordende den viceroy van Ierlant[6] ende sijne Eerweerdycheyt te last geleyt dat sij aen de hooffden van het Schotse leger hebben doen presenteren gelijck charte blanche om daerop te schrijven sulcke conditiën als sij wilden vorderen, hetwelck het parlement oordeelt geen particuliere toe te commen. Bijaldien de biscoppen-regierynge niet en wert verandert, soo sal haer autoriteyt seer werde besneden ende de kercke gestelt in de forme, daer de coninginne Elisabeth die hadde gelaten. Veele sagen garen men verder gynge. De universiteyten wachten mede censure ende wij wat de ambassadeurs[7] bij den conynck sullen verrichten. D'opinie is dat prins Wilhem selffs tegens Maert naer Engelant gaet.

Tusschen den conynck ende de Compangie van Oost-Indiën sijn de saecken noch niet vereffent. Den residents[8] pretensie is noyt minder geweest als van 1200000 guldens. De Compangie heylichlijck gelovende dat haer selffs gelt comt, kan tot geen bieden commen, hetwelcke mogelijck wel volgen soude, indien alle pretensiën ende diff[e]renten daermede waren doot, maer het schijnt de meenynge is weder eenych verdrach[9] soude werden gemaekt, hetwelke de onse meenen alleen materie te sijn om voor het eerste jaer gelijcke dispuyten te hebben, alsoo sij niet connen begrijpen eenyge soci[e]teyt van handel in Indiën met de Engelsche is te houden.

Jegenwoordych is tot Maesselantsluys den hertoch van Longville, die daer gisteren arrive[e]rde van Amsterdam over Leyden sonder door Den Hage te commen, daerop wert geglosseert. Maer de Franse ministres[10] seggen hij swack sijnde vreest voor sieckte ofte mijnheer den prins,[11] die niet wel is, te incommoderen; visiteren den anderen door edeluyden tot dien eynde over ende weder gesonden. Sijn Hoocheyt heeft oock aen den hertoch van Longuev[i]lle doen presenteren het huys te Ho[n]selerdijck om den wint daer te verwachten, hetwelck beleeffdelijck is geëxcuseert.

Van goeder hant is mij geseyt dat den general Bannier intentie is naer den Opperpals te gaen; met de Franse troupes, die bij hem sijn, wert hij sterck gehouden over de vierentwintychduysent man.

Bij occasie van de aencomste van den hertoch van Longeville sal uEd. sijnen soon[12] tot beter employ connen recommanderen, sijnde deselve, naer mij een edelman van den hertoch heeft geseyt, bij deselve in goede estime.

5 Robert Devereux (1591-1646), derde graaf van Essex; vgl. *DNB* XIV, p. 440-443.
6 Thomas Wentworth, eerste graaf van Strafford; hij werd op 22 mei 1641 onthoofd. Vgl. *DNB* LX, p. 268-283.
7 Johan Wolfert van Brederode, François van Aerssen, heer van Sommelsdijk, en Johannes Polyander van Kerkhoven, heer van Heenvliet (no. 4997 n. 3).
8 William Boswell (†1649), Engels resident in Den Haag; vgl. *DNB* V, p. 440.
9 Tot in 1644 was er sprake van een verdrag tussen Engeland en de Republiek, maar dit kwam niet tot stand. Zie voor de voorgestelde verdragsvoorwaarden *CSP Ven.* 1640-1642, p. 127v.
10 Mathieu Coignet (1594-1653), sieur de La Thuillerie, graaf van Courson, in de jaren 1632-1637 Frans ambassadeur in Venetië, in 1637-1639 ambassadeur in Genua, in 1640-1648 ambassadeur in de Republiek; vgl. *DBF* IX, kol. 146v. En Jean Brasset, in 1630-1648 Frans ambassadesecretaris, in 1648-1654 resident in Den Haag; vgl. J. Heringa, *Eer en hoogheid*, p. 641.
11 Frederik Hendrik.
12 Dirk (Diederik) de Groot (1618-1661). Na het beëindigen van zijn dienst onder Bernhard van Saksen-Weimar was hij in 1640 aan het hoofd gesteld van een compagnie infanterie onder de hertog van Longueville. Vgl. dl. XI no. 4882; *NNBW* II, kol. 522.

Den admirael[13] heeft thuys commende medegebracht een conynxschip gemonteert met 18 matalen [*sic*], thien ijsere stucken, ontrent Calis verovert. De Dunkerkers waren noch sterck in de zee ende schijnt Hollant de bevijlynge van deselve soo verde te willen behertygen, dat liever van daerin te cederen sij de middelen te lande gedestineert tot de zee sullen converteren,

13 Maarten Harpertsz. Tromp. Zijn verslag bevindt zich o.a. in *Res. SH* dd. 22 januari 1641; over de beveiliging van de zee *ibid.* dd. 15-18 januari 1641.

daer Amsterdam op aenhout. Het concept is des somers de havens sterck te besetten, des winters grote convoyen te doen ende den viant den buyt belettende te consumeren, dat de ervarenste meenen den beste voet te sijn.

Dese lopende weecke mocht den heer Camerarius[14] sijn volcomen affscheyt wel nemen.

Het Duytsche regiment met de doot van graeff Henderick van Vrieslant[15] vacant geworden, is een dach ofte twee naer de begra[v]ynge van graeff Henderick gegeven aen den grave van Solms[16] ende het regiment van den grave van Solms aen den grave van Horen.[17] Gra[e]ff Wilhem, stadhouder van Vrislant,[18] sal hem met de Vrise regiment moeten contenteren.

Dat sijne Hoocheyt tot noch toe hem met de saecke van Somerdijck[19] heeft gemoyt, hebbe ick niet gehoort; bij Hollant wert de saecke oock matyger genomen als tevoren. De registers spreecken noch nergens van ende sal Aerssens niet garen sien dat de rechte waerheyt daer werde verhaelt, daertoe Iovinianus[20] Ripperda dese dagen animeerde.

Het Oostindysche different aen het parlement van Paris off justitie van Venetiën te willen verblijven meenen de Engelsche niet, want [soo] de Compaignie ongelijck moet hebben, soude Engelant gelt crijgen ende daertoe en is de saeke niet gelegen.

Desen 21 Ianu. 1641.

Men hout hier mede de Franse partije seer sterck binnen Luyck.

Adres: Mijnheer mijnheer de Groot, raedt ende ambassadeur van de coninginne ende crone van Sweden bij den alderchristelijckste conynck, etc.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 30.

En in dorso: 21 Ian. 1641 N. Reigersberg.

5024. 1641 januari 21. Van P. Spiring Silvercrona.[1]

Mijnheer,

Noch is de post, waerbij ick u. Ex.[en] hoochaengenaemen missive verwachte, niet aengecoomen. Van hier is weynich schrijffwaerdichs te noteeren. Met de ratificatie van de alliantie tuschen de hoochloffelijcke croon Sweden ende desen staedt gemaect blijft het noch gelijck voor desen gemelt.[2]

14 Ludwig Camerarius (no. 4994 n. 1) kreeg op 30 januari zijn afscheid.
15 Hendrik Casimir I (1612-1640), graaf van Nassau-Diez.
16 Johan Albrecht (1599-1648), graaf van Solms, zwager van Frederik Hendrik. Vgl. *NNBW* II, kol. 1343; Ten Raa-De Bas, *Staatsche leger* IV, p. 250.
17 Johan, graaf van Hornes, heer van Kessel; vgl. Ten Raa-De Bas, *Staatsche leger* IV, p. 250.
18 Willem Frederik (1613-1664), graaf van Nassau-Diez; vgl. *NNBW* I, kol. 1573vv.
19 De kwestie tussen François van Aerssen en Willem Ripperda; zie no. 4997 n. 7.
20 Codenaam voor Nicolaes van Reigersberch.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13, 63. Oorspr. Niet ondertek.
2 No. 5010.

Den Turckischen chiaux genaempt Mustapha aga is verleeden Donderdaech bij 2 gedeputteerde[3] van haer Ho. Mo. ter audiëntie gebracht worden, bringt confirmatie van alle goede vrundschap tuschen zijnen keyser[4] ende desen staet.

Den admirael Tromp heeft een coningsschip, gemonteert met 18 stucken ende 130 man-

3 Rutger Huygens (†1666), heer van Clarenbeek, en Caspar van Vosbergen (†1649). Vgl. Aitzema, II (f.^{o}), p. 774v.

4 Ibrahim, sultan der Ottomanen.

nen; hier opgebracht. Wat wij hier uyt Duytsland hebben, heeft u Ex.[en] uyt bijgaender copye[5] te verneemen.

Hiermede eyndende bevele u Ex.[en] met desselfs famille in de genaedige protectie des Hoogsten ende verblijve,

u Excell.[en] dienstfertiger.

Haag, den 21 Ianuarii 1641.

Nu bij het sluyten is mij u Ex.[en] seer waerde missive[6] wel ter hand gecomen, bedanckende u Ex.[en] ten alderhoogsten voor de goede comunicatie.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 30 Ian.

5025. 1641 januari 22. Van J.A. Salvius.[1]

Hochedel gestrenger, insonders grossgünstiger, hochgeehrter herr ambassadeur,

Zu Stockholm ist mann nach den H. Christfeyrtagen einer solenne ambassade auss Dennemarck erwartend gewesen,[2] vndt solches beraits den 26. Decembris des herrn reichscanzlers Excell. durch den daselbst anwesenden Dänischen residenten Wybe[3] notificirt worden. Ihr anbringen vermuthet mann, wegen der zu Regenspurg aussgefertigten gelaidtsbrieffe vor beeder crohnen Schweden vndt Franckreich confoederirte stände in Teutschlandt, sampt einer erinnerung zum frieden sein werde. Den 4. huius solte daselbst ein aussschuss der stände zusammen kommen wegen verschiedener der crohn nothwendigkeiten, sonderlich aber der election eines reichstruchsess,[4] von friedens tractaten vndt, die solche nicht zu erhalten, von mitteln, den krieg ferner zu continuiren, zu deliberiren.

Von der könig. fraw wittib zu Schweden[5] raise in selbige crohn wirdts wiedrumb still, vndt sagt mann, dass sie eine zeitlang zu Kiel zu wohnen willens seye vndt zu solchem ende eine behaussung daselbst bestanden habe.

Die Brandenburgische gesandten[6] seind am Polnischen hoff ankommen vndt haben neben notification des churfürsten todt vmb confirmation der belehnung vber

5 Bijlage no. 3.
6 Grotius' brieven aan Spiring van 1641 ontbreken grotendeels.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 10 (1641, 1). Oorspr.; van de hand van de secretaris Georg Keller. Eigenh. ondertek.
2 Jørgen Vind (1593-1644) kwam in de tweede helft van januari in Stockholm aan. Vgl. *DBL* XXVI, p. 55v.; J. Fridericia, *Danmarks ydre pol. hist.* II, p. 148v., 271v. Een copie van zijn propositie te Stockholm en van het antwoord van Christina van Zweden bevindt zich in hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 5; vgl. Londorpius, *Acta publ.* V, p. 27vv., 195-198.
3 Peder Vibe (± 1596-1658); vgl. *DBL* XXV, p. 485-488.
4 Per Brahe (no. 5204 n. 1), opvolger van Gabriel Gustavsson Oxenstierna (†7 december 1640).
5 Maria Eleonora van Brandenburg, weduwe van Gustav II Adolf, was in juli 1640 uitgeweken naar Denemarken.
6 Wolfgang von Kreytz, Johann von Kospoth en Peter Bergmann (no. 5002 n. 9).

Preussen angesucht. Mann hällt aber dafür, dass die resolution vff den reichstag, welcher nach Ostern angesezt,[7] werde verschoben werden.

Auss Hoff im Voigtland haben des herrn general feldtm. Banners Excell. mir jüngst geschrieben[8] vndt berichtet, dass sie von dar zwischen des feindts guarnisonen einzugehen,

7 De Poolse rijksdag werd in augustus-oktober 1641 te Warschau gehouden.
8 Vgl. *Oxenst. Skrifter* 2. afd., VI (*Banérs bref*), p. 810 dd. 29 december 1640 oude stijl.

entschlossen weren. In Böheimb war die forcht vber alle maasse gross, vndt besorgten sich die innwohner, dass beede armeen wiedrumb hinein kommen vndt ihre gänzlich ruine verursachen möchten.

Von dem frieden wird, ehe vndt bevor der reichstag zu Regenspurg zum ende, wenig gewisses zu hoffen oder zu schreiben sein.

Von der alhier sich befindenden obristen Both vndt Mitzloffs[9] practiquen vernimbt mann noch wenig, allein weiss mann, dass sie eine starcke anzahl fahnen vndt standarden verfertigen lassen; wo aber die völcker darzu seyen, ist mir noch vnbekannt. Sie werden, weil nach des churfürsten[10] todt in Preussen ihnen nichts angehen wollen, vermuthlich an der Elb oder Weser eine diversion machen wollen. Wann aber die fürstliche Braunschweig-Lüneburg- vndt Hessen-Casselische haüsser, wie wir nit anderst hoffen, beständig bleiben, wird es der orthen keine noth haben.

Hatzfeld[11] ist vff 3 meyl weegs von hier gewesen, vndt hällt mann gänzlich darfür, dz er incognito alhier in der statt sich befinde vndt vermuthlich zu sollcher entreprinse alle befordersambe ordre stellen werde. Die zeit wird endlich alles am tag bringen.

Indessen aber bin ich vndt bleibe allzeit,

Ew. Excell. dienstbereitwilligster

J.A.S.

Hamb., den 12. Ian. 1641.

Onderaan de brief staat: H. Grotio.

5026. 1641 januari 23. Van C. Marin.[1].

Monsieur,

Je pren[s] pour un bon augure de ceste année les espérances que vous me donnés[2] touchant mes affaires particulières, et prie Dieu que j'en puisse voir désormais l'effect que j'ay depuis si longtemp attendu. Mais pour tout cela je n'ay point obmis de suivre vostre advis, ayant desjà escrit à Mon. Heuf[3] sur le parachèvement de ce qu'il a commencé en mon endroict, vous suppliant de l'y pousser avec vostre authorité et raisons tout ensemble.

Quant aux ambassadeurs de Catalogne[4] je seray fort aise d'apprendre de vous le suject de leur venue à la cour et si c'est en intention de se soustraire tout à fait de l'obéissance de son prince. Car de Milan on escrit tout le contraire et dit-on que

9 Hermann Bothe en Joachim von Mitzlaff (no. 5014 n. 5).
10 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg (†1 december 1640).
11 De keizerlijke veldmaarschalk Melchior von Hatzfeldt und Gleichen (1592-1658); vgl. *NDB* VIII, p. 64v.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9, 204. Eigenh. oorspr.
2 Grotius' brieven aan Marin van 1641 zijn verloren gegaan.
3 Johan Hoeufft, bankier te Parijs (no. 5015 n. 3).
4 Llorenç de Barutell, Francisco de Gravalosa en Jaume (of Francisco) Bru (no. 4994 n. 12).

les Catelans ayent accepté pour leur vice-roy don de Velez,[5] un des généraux du roy d'Espagne, asprès [*sic*] s'estre au préallable accordés de part et d'autre d'une suspension d'armes, durant laquelle on devoit traitter et conclurre la paix, salvis nihilominus ipsorum privilegiis et libertate commercii, quam sibi cum omnibus nationibus concedi volunt, et ce sera peut-estre le principal suject de leur venue à Paris.

Nous ne voyons pas encor clair dans la négotiation des princes de Savoye, et ce que j'en

5 Pedro Fajardo Zúñiga y Requesens, markies van Los Vélez (no. 5007 n. 9).

mande en Suède vient d'une personne qui sçait le secret de la cour de Leghanes.[6] Je suis d'opinion que si l'Espagne peut donner quelque contentement aux princes et les bien appuyer en leurs prétensions, ils ne changeront point de party, leur honneur et obligation les y obligeant. Sed necessitas nullas habet leges maxime hoc tempore, ubi, ut quisque potens est, ita iustissime omnia et dicere et facere videtur.

Je vous supplie de me dire le suject pourquoy le comte d'Aglie[7] a esté arresté et mené là. Car vous le sçaurez mieux que nous, estant proche des secrets de la cour. Au reste je me remet[s] aux lettres de Suède que je vous y envoye ouvertes, vous suppliant de les accompagner de vos accoustumées reccommendations de mon particulier en me croyant tousjours, monsieur, tout le vostre,

Charles de Marin mp.

De Zurig, ce 13 de Jenvier l'an 1641, que Dieu vous donne avec les vostres plein de prospérités souhaittables.

Je voudrois sçavoir ce qu'est devenu le jeune Camerarius,[8] puisque son père a eu sa dimission. M. Spiring[9] est mieux façonné au monde, mais je doutte qu'il aye les qualités requises pour manier les affaires d'estat comme Mon. Camerrarius. De M. Haga[10] je ne sçay pas aussy où il demeure.

Je ne sçais pas encor si nostre comte[11] est desjà arrivé en Suède pour luy pouvoir escrire.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 7 Febr.

En in dorso: 13 Ian. 1641 Marin.

5027. 1641 januari 24. Van I. Jasky.[1]

6 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan (no. 4996 n. 15). Zie bijlage no. 4.

7 Filippo d'Agliè, graaf van San Martino (no. 5017 n. 3). Boven het volgende ‘mieux’ schreef Grotius: pulchrum nimis. In plaats van het volgende ‘sçaurez’ geeft het hs. vermoedelijk: sçauray.

8 Joachim Camerarius (1603-1687), raad en diplomaat in dienst van Zweden, vervolgens van de Palts, zoon van de voormalige Zweedse ambassadeur in Den Haag, Ludwig Camerarius; vgl. *NDB* III, p. 105.

9 Petter Spiring Silvercrona (no. 5000 n. 1).

10 Cornelis Haga (1578-1654), voormalig Staats orator te Constantinopel; vgl. *NNBW* X, kol. 316-320.

11 Vermoedelijk doelt Marin op een van beide broers Karl Mauritz (1620-1666) en Ludwig Weirik (1622-1668) Lewenhaupt (Leijonhufvud), graven van Raseborg en Falckestein. Hij had hun in 1640 gastvrijheid verleend; vgl. no. 4629 (dl. XI). Een oudere broer, Gustav Adolf (1619-1656), werd in 1637 aan de Leidse universiteit ingeschreven en diende tot 1640 als volontair in het regiment van Hendrik Trajectinus van Solms. Vgl. *SBL* XXII, p. 601, 606; Zedler, *Universal-lex.* XVIII, kol. 239v.

1 Hs. Utrecht, RA, arch. van Boetzelaer no. 1057. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 4960 (dl. XI); beantw. d. no. 5074. Zie over Israel Köhne, genaamd von Jasky, no. 5019 n. 1.

Illustrissime et excell.me domine, domine observandissime,

Domini Miletereii[2] ardor in conciliandis pontificiis cum evangelicis, si ex pio zelo proficiscitur, non est omnimodo improbandus. Sed ut haec res est summae difficultatis, ita de succes-

2 Théophile Brachet, sieur de la Milletière (no. 5005 n. 10). Grotius had in no. 4960 (dl. XI) van hem gezegd: D. Mileterii conatus non possum non laudare, ideo quod eius pietas mihi sit cognita.

su quasi despero. Nec mihi persuadere possum pontificios syncere nobiscum acturos, quamdiu perniciabilis illa thesis durabit haereticis non esse servandam fidem.[3] Credo illos, qui Mahometis dogmata amplectuntur, canonem hunc concilii Constantiensis perdidicisse. Nam nuper Tartari contra fidem datam in Poloniam irruperunt, multum damni incolis intulerunt multosque secum in servitutem abduxerunt. Legatus ipsorum,[4] qui apud regem annua regni donaria per aliquot annos certis de causis non soluta pro Tartaris sollicitabat, hoc perfidiae exemplo edito carceri inclusus est.

Novas haec res turbas dabit et comitia accelerare posset, in quibus de feudo Prussiae[5] electori Brandeburgico conferendo forte agetur. Illud enim, licet iure haereditario possideat, certis tamen pactis obligatur mortuo parente electore a rege homagio praestito petere. Simultanea investitura vivente defuncto electore ipsi iam collata fuit, ut a feudo excludi quidem non possit, interim novis difficultatibus implicatur et praestatio homagii in comitia ob solemnitatem actus differri posset.

Matrimonium filii principis Auriaci cum filia regis Angliae[6] ingens firmamentum est domus Auriaci et Hispanis spem accidit consequendae tantae in Anglia potentiae, ut quidem animo conceperant. Sed nescio, an ista principis Auriaci fortuna Belgis non sit suspecta. De matrimoniis, de quibus hic rumor erat de electore Brandenburgico et principe Casimiro,[7] altum iam est silentium.

Felicissimum huius novi anni progressum Excell. vestrae ex animo precor meque favori ipsius quam diligentissime commendo.

Excell. vestrae obsequentissimus
Israel Köhne dictus Jasky mpp.

Dabam Gedani, 24 Ianuarii a^{o}. 1641.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 20 Febr.

5028. 1641 januari 26. Aan L. Camerarius.[1]

Illustrissime domine,

Regi Angliae, quantum video, neque auctoritas constat apud parlamentum neque gratia. Nam eos, quorum opera consiliisque usus est, neque palam tutari audet neque dolet eos sibimet ipsis consulere ac se servare in tempora ipsis secundiora. Viae autem istae mediae saepe regibus periculum adferunt, ubi populi neque metu

3 Vgl. Grotius' antwoord no. 5074 en n. 8 aldaar.
4 Niet geïdentificeerd.
5 Georg Wilhelm van Brandenburg had nog voor zijn dood (1 december 1640) voor zijn zoon Friedrich Wilhelm de investituur van het leen Pruisen laten vragen door zijn resident te Warschau, Johann van Overbeck (Hoverbeck). Zie ook no. 5025 en n. 6.
6 Willem II en een der beide Engelse prinsessen, Mary of Elizabeth Stuart.
7 Jan II Kazimierz; zie voor de geruchten ook no. 4992.
1 Copie Uppsala, UB, E 388a, 265; copie Linköping, Stifts- och landsbibl., Br. 23, 376. Gedrukt *Epist.*, p. 665 no. 1470.

neque amore retinentur. Mittitur hinc in Angliam legatus Fertimbaiotius,[2] ut etiamnunc regi Angliae ea offerat, quae oblata fuere Hamburgi. Haec aura haud dubium quin perflatura sit ad parlamentum usque ac multum animi additura iis, qui Palatinae domui rebusque protestantium favent. Si rex Angliae hoc tempore ad se vocet electorem,[3] valde id mihi placeat. Nam eum principem rem non facturum suam

2 Jacques d'Estampes, markies van la Ferté-Imbault (no. 5020 n. 22).
3 Karl Ludwig van de Palts. In plaats van het volgende ‘calide’ geeft de copie te Uppsala: callide.

apud Danum arbitror tum ob alia, tum quia Danus calide admodum expetit ab imperatore investituram comitatus Schaumburgici.

Nescio an verum sit ab Altenburgico, Culembachio, Onspachio principibus[4] domum revocatos a Ratisbona legatos impendiorum taedio. Dicitur autem venturus Ratisbonam Bavarus et esse valde concors imperatori. Scire autem operae pretium erit, quid et Lunemburgicis et Hassicis oblaturus sit imperator.

Quantum adhuc iudicare possumus, videtur Bohemiam repetere Bannerius et facile res venire posse ad praelium, cuius exitus secundus aut adversus ingens momentum adferre posset.

De Catalaniae Portugalliaeque rebus difficilis est iudicatio, magna initia, processus incerti. Rex educere vult e Catalania Espenanum[5] et alios, qui fidem suam hosti obstrinxere ne militent; mittere autem alios, qui Catalanis auxilio sint, ad decem, ita fama est, peditum, equitum autem tria millia. Quae de Portugalliae motibus antehac intelleximus, ea multis multorum a Madritio literis confirmantur. Sed ibi quoque civitates sunt, quae novo regi non accedunt. Dicitur autem rex novus mittere in Africam, Brasiliam et Indiam Asiaticam, ut qui ibi sunt praefecti, eos in suas trahat partes. Parari etiam legationes Romam, ad Galliae Angliaeque reges et ad Batavos[6] tum ad probandam causam, tum ad opem impetrandam. Hispanus nihil omittet eorum, quae poterit ad hos conatus in semine opprimendos. Sed tot longinquis praesidiis exhausta Hispania sibi tuendae non sufficit; deinde praeter Castellanos, qui sane pauciores sunt quam ut et Hispaniae caetera et tot provincias coerceant, nulli sunt populi, qui id sub quo sunt imperium ament. Quod si ii, qui iam ab isto imperio defecerunt, diu sustentare se poterunt, credibile est manaturum latius exemplum atque ita multis accedentibus alimentis flagraturum vehementius hoc incendium.

Boni ominis est quod legati Batavi[7] in Angliam venere cum rostrata corona. Beverwaertius[8] cardinalem vidit exceptus satis frigide, regem nondum. Dicit autem in Anglia de novo agi federe, de nuptiis[9] tantum.

Princeps Thomas cum fratre cardinali Sabaudo Nicaeae est. Pro his autem venit in Galliam comes Philippus,[10] amicus viduae Sabaudicae, eritque in carcere Silvae Vicennensis cis paucos dies.

4 De protestanten Friedrich Wilhelm II (1603-1669), hertog van Saksen-Altenburg, Christian (1581-1655), markgraaf van Brandenburg-Kulmbach, en Albrecht V (1620-1667), markgraaf van Brandenburg-Ansbach. Zie ook K. Bierther, *Regensb. Reichstag*, p. 56.

5 Roger de Bossost, graaf van Espenan, goeverneur van Leucate (no. 4994 n. 13).

6 Dom Miguel de Portugal (±1601-1670), bisschop van Lamego, een neef van Jan IV van Portugal, werd naar Rome gezonden; vgl. *infra* no. 5072 n. 8; Pastor, *Gesch. Päpste* XIII2, p. 734. Francisco de Mello en dr. António Coelho de Carvalho werden naar Frankrijk gezonden; vgl. E. Prestage, *Dipl. relations of Portugal*, p. 1-5; Avenel (ed.), *Lettres Richelieu* VI, p. 768v.; J.F. Barreto, *Relação da embaixada a França em 1641* (Coimbra 1918). Antão d'Almada en dr. Francisco d'Andrade Leitão waren de ambassadeurs naar Engeland; vgl. E. Prestage, *op. cit.*, p. 99-104. Tristão de Mendonça Furtado ging naar de Republiek; vgl. *ibid.*, p. 171-182; C. v.d. Haar, *Dipl. betrekkingen Republ. en Port.*, p. 17-43. Naar Denemarken en Zweden werd Francisco de Sousa Coutinho gezonden (no. 5156 n. 2). Zie ook C.R. du Bocage, *Subsidios para o estudo das relaçoes exteriores de Portugal ... (1640-1649)*, vol. I (Coimbra 1918).

7 Johan Wolfert van Brederode, François van Aerssen, heer van Sommelsdijk, en Johannes Polyander van Kerckhoven, heer van Heenvliet. Op weg naar Engeland had hun schip zich met succes geweerd tegen Duinkerkse schepen; vgl. no. 5010.

8 Lodewijk van Nassau, heer van Beverweert (no. 4994 n. 11).

9 Het huwelijk van Willem II met een der beide Engelse prinsessen Mary of Elizabeth Stuart.

10 Filippo d'Agliè, graaf van San Martino, vertrouweling van Christine de France, hertogin van Savoye (no. 5017 n. 3).

Pontifex quae habebat controversa cum Gallis et Hispanis composuit. Cum Lucensibus res putatur prope transactionem esse. Hispanus illorum causam ad omnes principes pertinen-

tem non deseret. Gaudeo probari Excellentiae vestrae quae pro Lucensibus scripta sunt.[11] Iesuitae liber[12] nondum hic comparet. Hoc quoque inter belli mala est, quod libri et difficulter et non sine periculo commeant. Rusdorfianus liber[13] plenus est historiae et omnigenae eruditionis dignusque lectu. Sed quae addidit de sociatis cum Bavaro consiliis, ea neque Bagnio ad pontificatum adipiscendum proderunt neque Riceliaco ad devinciendos sibi Germanorum protestantium animos. Non dubito tamen, quin τῷ μακαρίτῃ causae suae fuerint, cur negotio isti supparum detraheret. Sicut auspicantibus munus bene precamur, ita aequum est nos bene precari etiam gravem sarcinam commode deponentibus. Quare Excellentiae vestrae laetum opto otium et in alto adhuc navigans portum apprehendenti gratulor.

Excell. vestrae perennis observantiae debitor
H. Grotius.

Lutetiae, XXVI Ianuarii MDCXLI.

Bovenaan de brief in de copie te Uppsala: Rec. Hago, anno 1641 2 Febr. st. n. MP.

5029. 1641 januari 26. Aan W. de Groot.[1]

Mi frater,

Gaudeo non longe a fine esse Annotata nostra.[2] Rogo nulla mora adferatur et mittantur ad me ubi primum poterunt paginae post Qq. In meis operibus ego reformatorum dolos magis metuo quam invidiam, si bonorum, qui inter romanenses non desunt, opera utar. Et si id fecissem antehac, forte res cessisset melius. Qui omnibus servire desiderat, merito omnium auxiliis utitur.

D. Utenbogardum[3] timidum esse non miror. Fert hoc aetas et status fluctuans tum ipsius, tum remonstrantium. Ego, Deo sit laus, in tuto sum loco et honorum prope satur, ita ut, si pax fiat quam opto, quietem in loco quieto facile possim pati. Si exspectassent Erasmus et Cassander, donec nullae fuissent populorum seditiones, indixissent sibi ipsis aeternum silentium. Illae viperae semper sibilant praesertim afflantibus ventis a Lemauno. Ego ista ferens humanitus nolim differre quae officii mei, qui christianus sum, esse existimo. Vita in nostra non est manu. Profuturi sumus aut huic aetati aut aliis. Cardinalis, quin ἑνώσεως negotium in Gallia successurum sit, dubitare se negat. Poterit et archiepiscopi Cantuariensis[4] causam sublevare, si

11 Zie over het geschil tussen de paus en Lucca, Pastor, *Gesch. Päpste* XIII2, p. 712v.; A. Mancini, *Storia di Lucca*, p. 259vv. Van de bedoelde pamfletten was ook sprake in no. 4811 (dl. XI).
12 Niet geïdentificeerd.
13 De *Vindiciae* van Johann Joachim von Rusdorf († augustus 1640); vgl. no. 4994 n. 10, no. 5003 n. 11.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 911 App. no. 531; de passage 'Petrus ... conveniunt' alleen gedrukt *Clavis Epist.* Antw. op no. 5008; beantw. d. no. 5046.
2 Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135) verscheen uiteindelijk in oktober 1641.
3 Johannes Wtenbogaert; zie ook no. 5008.
4 William Laud, aartsbisschop van Canterbury.

appareat etiam alibi esse qui de restituenda ecclesiarum conglutinatione cogitent, praesertim tali per quam mansurum sit quicquid est verae reformationis. Id ex libello etiam meo,[5] quem eruditissimi probant, apparebit.

Doleo nondum venisse ad vos Vergoesium[6] et sollicitum me ea res habet. Interim absolutis

5 Grotius zal doelen op zijn *Appendix de Antichristo* (*BG* nos. 1128-1129).
6 Vermoedelijk Willem van der Goes (no. 4995 n. 15).

Annotatis edantur tres libelii ex emendationibus antehac factis.[7] Gaudeo autem donec ei absoluti sint, premi Appendicem de Antichristo, ne quid turbamenti interveniat. Non potest natis ad factiones non displicere omnis concordiae mentio. Ante omnia rogo, ut de recusis quas indicavi paginis certus fiam.

Petrus[8] ad me non scripsit nec ego ad eum scribam. Uxor a me non dissentit. Bono filio satis est nosse parentum non iussa tantum, sed et desideria. Senator Reigersbergius suas rationes habet. Sed eae cum nostris non semper conveniunt.

Omnes, qui in Anglia capti sunt aut vi Anglia excessere ob aestus parlamentariorum, regi Britanniae percari sunt. Et legatus hic Anglicus et Windebanckius[9] amice inter se vivunt. Sunt ferme talia ibi tempora, qualia in Gallia, cum Henrici III patientiam Blesensis conventus ad abrupta impulit.[10] Deus sedat hos motus et semina talium ex animis tollat. Quam ad rem connitor, quantum possum, eventum summo rerum arbitro committens.

Salmasius adhuc in consiliis fluctuat.[11] Est in religionis rebus suae parti addictior quam putabatur.

Spero etiam editiones nostras alias tibi cordi fore. Reliquiae poematum[12] et Notae ad Lucanum[13] pauci sunt laboris. De Anthologia[14] et nostris ad Vetus Testamentum[15] quid fieri posse aut faciendum sentias, scribas rogo. Appendix nostra de Antichristo oblocutores habebit. Ego tamen, quin cum tempore multis iniectura sit cogitationem de reconciliatione ecclesiarum ut de re plane non desperanda, plane non dubito. Puto autem id me officium Deo et ecclesiae universae debere, alioqui mihi ipsi non facturus satis.

Rex hic ad Catalanos mittit X peditum, III equitum millia. Sed festinato opus; res enim in periculo est. Nec minus in Portugallia, cuius rex novus legationes parare dicitur Romam, ad Gallos, Britannos, Batavos[16] concitum auxilia aut favorem.

Praeses Memmius et praeses alter Baliolus[17] relegati sunt in villas longinquas. Dux Vendocinensis[18] infamatur veneficii in cardinalem cogitati.

Vale, mi frater, cum matre, uxore, liberis, amicis.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

7 Herdrukken van Grotius' traktaten *Commentatio de Antichristo, Explicatio de fide et operibus* en *Explicatio Decalogi* (*BG* nos. 1102, 1111, 1118) zouden achter de *Annotationes* worden toegevoegd.
8 Pieter de Groot.
9 Resp. Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinaris Engels ambassadeur te Parijs (no. 5003 n. 13), en sir Francis Windebank (no. 4994 n. 3).
10 De vergadering van de Franse Staten-Generaal te Blois (1588), die werd gedomineerd door de Ligue, weigerde aan Hendrik III politieke en financiële steun. Kort daarop liet de Franse koning de leider van de Ligue, Henri de Guise, vermoorden.
11 Claudius Salmasius (no. 4995 n. 10) overwoog de mogelijkheid om zich weer in Frankrijk te vestigen.
12 Een uitgave van Grotius' *Poemata* waarin ook de recente gedichten moesten worden opgenomen, kwam niet tot stand (no. 4995 n. 12).
13 Grotius' nieuwe aantekeningen bij Lucanus verschenen bij Blaeu in 1643 (*BG* nos. 430 en 431).
14 *BG* no. 534; de uitgave verscheen pas in de jaren 1795-1822.
15 *BG* no. 1137; het werk verscheen in 1644 te Parijs.
16 Zie no. 5028 n. 6.
17 Henri de Mesmes (†1650), markies van Moigneville, graaf van Avaux, president van het parlement van Parijs; vgl. Zedler, *Universal-lex.* XX, kol. 1099v. En Nicolas-Léon Bailleul (†1652), 'président à mortier' en kanselier van de Franse koningin; vgl. *DBF* IV, kol. 1299vv.
18 César (1594-1665), hertog van Vendôme, natuurlijke zoon van Hendrik IV en Gabrielle d'Estrées; vgl. *NBG* XLV, kol. 1070vv.

Lutetiae, 26 Ianuarii 1641.

Velim habere exemplum editionis Iansonianae de Veritate christianae religionis[19] atque interim scire, an nihil mutatum sit. Ubi prodierit Appendix nostra, si quid ad conscientiam pertinens animadverterint hi aut alii, deleam libenter. Caetera, quae ad humanas res valde mutabiles attinent, non minus ego hac specula video quam alii. Sed nihili ista facio senescens et mortem semper cogitans.

Urbs Barcino non est extra periculum.

5030. 1641 januari 26. Aan A. Oxenstierna.[1]

Excellentissime et illustrissime domine,

Novae hic turbae sunt. Accusatur ab eremitis tribus[2] dux Vindocinensis, filius naturalis Henrici IV, insidiarum in vitam cardinalis et quidem per venenum. Miserat ad se purgandum cardinali filium ducem Beaufortium.[3] Respondit cardinalis se rem iudicio permittere. Nunc vocatus est ad regem dux Vindocinensis incertumque est, quid facturus sit, venturusne fiducia innocentiae an abiturus alio metu carceris, quem olim expertus hoc magis timet. Sub idem tempus relegati hinc sunt in villas longinquas praesides parlamenti duo praeclarae famae, Memmius, Davausii frater, et Baliolus;[4] praeterea Gondiacus[5] antehac regiarum navium longarum praefectus, deinde mutato vitae genere factus unus patrum qui dicuntur oratorii. Creduntur hi auctores fuisse comiti Suessionensi, ut se de quibus accusatur parlamenti iudicio offerret. Tum vero vacante nunc primi praesidis loco,[6] quem cardinalis implere vult homine aliquo sibi fido, amovendi videntur fuisse illi duo, quos fama et favor regis ei spei propius quam caeteros admovebant.

Dicitur rex in Catalaniam mittere decem peditum, tria equitum millia et eo facto revocare Espenanum[7] et alios sub pacto ab hoste dimissos, qui post id militando Catalanis contra Hispanos rem fecere magis utilem Catalanis periclitantibus ab hostili exercitu viginti millium quam honestam sibi Gallicoque nomini fide violata, quam implebunt, ubi id expediet.

Quae de Portugallia scripsi postremis literis,[8] ea firmantur complurium literis a Madritio crediturque insuper novus rex aliquos mittere in Indiam Asiaticam, Africam et Brasiliam, ut, qui ibi sunt praefecti, eos ad sua trahat obsequia; sed et alios Romam, in Galliam, in Britanniam, ad Batavos,[9] ut causam suam probet et auxilia imploret.

19 *BG* no. 951; de uitgave was in december 1640 verschenen, zie no. 4964 (dl. XI).

1 Copie Dresden, Sächs. Landesbibl., C 61, 4; copie Leipzig, UB, ms. 2633, f. 34. Gedrukt *Oxenst. Skrifter* 2. afd., IV, p. 101 no. 359.

2 Guillaume Poirier, Louis Allaiz en een niet nader geïdentificeerde monnik. Vgl. Avenel (ed.), *Lettres Richelieu* VI, p. 791-794.

3 François de Vendôme (1616-1669), hertog van Beaufort; vgl. *NBG* IV, kol. 912vv.

4 Henri de Mesmes, oudste broer van de diplomaat Claude de Mesmes, graaf van Avaux, en Nicolas-Léon Bailleul (no. 5029 n. 17).

5 Philippe Emanuel de Gondi (1581-1662), graaf van Joigny, markies van Isle-d'Or, derde zoon van Albert de Gondi (†1602), die hij opvolgde als 'général des galères'; na de dood van zijn vrouw in 1626 was hij oratoriaan geworden. Vgl. *NBG* XXI, kol. 181v.

6 Nicolas le Jay, eerste president van het parlement van Parijs, was op 30 december 1640 overleden. Als zijn opvolger werd in november 1641 benoemd de procureur-generaal Mathieu Molé (1584-1656), in wiens ambt Blaise Méliand, voordien ambassadeur in Zwitserland (no. 5020 n. 19), opvolgde; vgl. *NBG* XXXV, kol. 818-828.

7 Roger de Bossost, graaf van Espenan, goeverneur van Leucate (no. 4994 n. 13).

8 No. 5020.

9 Zie no. 5028 n. 6.

Beverwartius,[10] qui a principe Arausionensi huc venit, iam diu est, quod ad regem admitti

10 Lodewijk van Nassau, heer van Beverweert (no. 4994 n. 11).

optat. Cardinalem vidit. Is ostendit non placere hic, quod de filii sui matrimonio[11] constituerit princeps Arausionensis inconscio rege, cui plurimum debent et Batavi et domus Nassavia. Deinde quia anno qui exiit actus Batavorum verbis non responderunt, vult cardinalis scripto explicari, quid hoc anno facturi sint. Ei rei causam forte praebuit etiam Windebanckii[12] sermo Caleti habitus, qui dixit Batavos clam aliquid cum Hispanis agere. Et certe non ita dudum est, cum Mussius,[13] actuarius Ordinum Foederatorum, collocutus fuit cum Hispaniae ministris, ut vulgabatur, de captivorum permutatione, ut hic suspicio est, de negotiis maioribus.

Fertimbautius[14] legatus hinc it in Angliam, ut ex iis, quae regi Britanniae dicturus est, etiam parlamenti populus cognoscat penes regem Galliae non stare, quominus restituatur Palatinus princeps,[15] modo rex Angliae idem serio velit. Eius regis, quantum video, res non optimo sunt in loco. Nam favet satis aperte eis, qui vexantur in parlamento, attamen eos tutos nisi per fugam praestare non potest.

Papa res suas et cum Galliae et cum Hispaniae rege composuit.

Comes Philippus,[16] deliciae antehac viduae Sabaudicae, intra diem unum aut alterum in carcere erit Silvae Vicennensis. Dicitur impediisse, quominus cardinalis Sabaudus et princeps Thomas Gallicas partes amplecterentur.

Magnum exemplum amicitiae edet dux Bulionius,[17] si Sedani retinere audet comitem Suessionensem, qui iam non modo suspectus regi factus est, sed et inter reos habetur.

Bellum videtur hoc anno futurum in comitatu Burgundiae, forte et in Sueviam incumbet Erlachius.[18] Videtur id metuere hostis, qui Constantiam, Cellam et vicina alia munit diligenter.

In Rhaetis motus quidem sunt et multi Hispanis diffidunt. Sed Galli a Rhaetis neglecti eos vicissim negligunt. Principum Germanorum nonnulli[19] minus pares ferendis sumtibus, iam suos legatos a Ratisbona domum revocarunt. Multa autem emanant, quae persuadent bene convenire inter imperatorem et Bavarum venturum, ut creditur, Ratisbonam.

Rex filiae marescalli Brezaei, quae nuptum it duci Anguiano,[20] principis Condaei filio, dat gemmas et monilia ad pretium centies mille scutatorum.

Deus, etc.

Lutetiae, XVI/XXVI Ianuarii MDCXLI.

11 Het huwelijk tussen Willem II en een van beide Engelse prinsessen Mary of Elizabeth Stuart.
12 Sir Francis Windebank (no. 4994 n. 3); zie voor zijn ‘sermo’ ook no. 5009.
13 Cornelis Musch (± 1592-1650), griffier der Staten-Generaal; vgl. *NNBW* I, kol. 1351vv.
14 Jacques d'Estampes, markies van la Ferté-Imbault (no. 5020 n. 22).
15 Karl Ludwig van de Palts.
16 Filippo d'Agliè, graaf van San Martino, vertrouweling van Christine de France, hertogin van Savoye (no. 5017 n. 3).
17 Frédéric-Maurice de la Tour d'Auvergne (1605-1657), hertog van Bouillon. Vgl. *DBF* VI, kol. 1326v.; P. Congar e.a., *Sedan*, p. 299-328.
18 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15).
19 Zie no. 5028 n. 4.
20 Louis II de Bourbon, hertog van Enghien, huwde op 9 februari Claire Clémence de Maillé-Brezé (no. 4994 n. 18).

Urbs Barcino in periculo est et longe adhuc sunt Gallica auxilia terra marique. Exspectatur hic ex Portugallia legatus marchio de Luna de Castro.[21] Comes Philippus iam in carcere est.

Bovenaan de brief in de copie te Leipzig: Argumentum. Vindocinensem Riceliaco insidias struxisse ait; parlamenti praesides relegatos; Catalaunos in protectionem receptos et Espenani

21 Op 21 maart kwamen Francisco de Mello en dr. António Coelho de Carvalho (no. 5028 n. 6) te Parijs aan. Het is niet duidelijk op welk lid van de familie Luna de Castro Grotius hier kan doelen.

fraudes; Portugallici regis, consilia; Batavos Gallis de pactione privata suspectos. Caroli Angli vices dolet. Suessionensis Sedanum se recepit. Varia nova.

5031. 1641 januari 26. Aan N. van Reigersberch.[1]

De Heer van Beverwaart[2] heeft noch geen gehoor gehad by den Koning, en is by den Kardinaal soberlyk ontfangen. Men neemt hier niet wel, dat deze zaak zoo verre gebragt is zonder kennis van den Koning, die zoo veel van dat Landt en het Huis van Oranje meent verdient te hebben. Men wil ook schriftelyke beloften hebben, wat men aldaar dit jaar zal doen, alzoo men hier staande houd, dat de mondelinge beloften 't voorgaande jaar niet wel zyn gehouden. Dezelve Heer van Beverwaart verzekert hier de Heeren, dat in Engelandt van het huwelyk[3] alleen zal worden gesproken, en niet van andere tractaten, waar aan hier word getwyfelt.

Elpenan[4] en veele andere Françoisen, losgelaten onder voorwaarden van niet te dienen tegen den Koning van Spanje, hebben den nood van de Katalanen gestelt voor hunne belofte. De Koning wil dezelve t'huis ontbieden, om hen vry te maken van hunne belofte, en andere in plaats zenden tot tienduizend te voet (zoo gaat het gerugte) en drie te paard. 't Was goed, ware het geschiedt. Ondertusschen lopen de zaken daar groot gevaar, niet alleen door het voorschrevene Spaansche Leger, maar ook door oneenigheden van binnen.

5032. 1641 januari 28. Van W. de Groot.[1]

Frater optime,

Venit tandem ad nos Vergoesius[2] fatis iactatus et alto,[3] qui ad me detulit anonymos libellos[4] tua correctos manu. Accepi et hesterno die errata ternionis N et praefatiunculam tribus tractatibus praefigendam, quae ego ad Blavios mittere constitui. Misi et hodie Roterodamum ad Princium[5] folia a Qq usque ad Aaaa, quae marino itinere ad te deferentur, ut spero. Ubi rescivero, quo pacto et per quem ille curaverit ad te deferri, indicabo. De editione iam nihil aliud scribam quam quod Blavius antehac mihi promisit fore, ut finito hoc mense circum circa

1 Gedrukt Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 282, 287. Vermoedelijk antw. op no. 5009; vermoedelijk beantw. d. no. 5047.
2 Lodewijk van Nassau, heer van Beverweert (no. 4994 n. 11).
3 Het huwelijk van Willem II en een van beide Engelse prinsessen Mary of Elizabeth Stuart.
4 Roger de Bossost, graaf van Espenan, goeverneur van Leucate (no. 4994 n. 13).
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24, 179. Antw. op nos. 5005 en 5018; beantw. d. no. 5053.
2 Vermoedelijk Willem van der Goes (no. 4995 n. 15).
3 Vgl. Vergilius *Aeneis* I, 3: multum ille et terris iactatus et alto.
4 *Commentatio de Antichristo, Explicatio de fide et operibus* en *Explicatio Decalogi*. Zij werden herdrukt achter Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* resp. nos. 1102, 1111, 1118 en 1135). Zie voor de 'praefatiuncula' no. 4998 n. 8.
5 Bedoeld zal zijn Pieter Christiaensz. Prins (1583-1650), lid van de vroedschap van Rotterdam, van remonstrantsen huize. Tijdens Grotius' verblijf in het vaderland (oktober 1631-april 1632) was hij enige tijd diens gastheer. Vgl. no. 2003 (dl. V); *NNBW* II, kol. 1132. In 1641 zou hij voortdurend zorg dragen voor de verzending van de drukproeven naar Parijs.

absolvantur Annotata. Nunc aliquod temporis accedat oportet, ut ea, quae recudi iubes,[6] recudantur. Ego ut de tota re certus sim tibique in hac parte satisfaciam, constitui feriis quadragesimalibus[7] Amstelodamum excurrere forte et mecum tracturus Vergoesium, ut simul aliquid constituamus.

Ad reliqua ut veniam, proxima vice nihil quidem ad te dedi, quia tuae litterae[8] mihi non fuerunt traditae - per quem curari volueris, nescio - ante octavam vespertinam, cum iam mittendum nuntio esset responsum.

Nunc et prioribus illis et recentioribus, quas XIX Ianuarii ad me dedisti,[9] ut respondeam, satis tibi magnas gratias agere non possum, cum quod me de historia rerum in Lusitania gestarum tam accurate edoces, tum quod ius partium et momenta decidendi aperis, quae ego iam in Connestagio[10] latius repeto. Acostam[11] reperire nondum potui, sed audio et alium auctorem[12] eam controversiam late tractasse, quem ab amico, ut spero, accipiam. Est sane illustris ea controversia nec etiam in foro nostro ignobilis, nam eandem nobis fatum Watervlietii nuper exhibuit contendentibus Venissio, amitae filio, cum D.[a] in Sereinskinderen, patrui filia,[13] cui ego tum fui advocatus, sed ea res, nisi amice sit composita, etiamnum hic pendet. Lusitani magnam rem satis feliciter incepere, sed an pares sint futuri Hispanicis, quae evocantur undique, copiis, de eo prudentiores hic valde ambigunt. Ordines Hollandiae, qui conventum erant dissoluturi, auditis his nuntiis etiamnum substitere.[14] Pretium sortis in Societate Indiae Occidentalis positae ad 130 iam excrevit, cum prius sortem non excederet.

Illud ad te pertinens oblivisci non debeo intellexisse me nuper ex homine novarum rerum avido, quandoque et gnaro,[15] rumorem spargi de te ex legatione revocando, quasi Sueci nullis amplius legatis usuri sint, sed actoribus.[16] Id an a Camerarii[17] amicis sic divulgetur ad minuendum quem ipse ex revocatione sentit dolorem, an ab inimicis, qui ubique hoc agunt ut tibi noceatur, tibi cogitandum relinquo. Addam et illud Camerarium nuper a Spiringio[18] septuaginta florenorum millia accepisse, ita ut praeter dona ipsi iam nihil e Suecia restet. Tibi non licet esse tam beato.

Vale, frater optime, et haec nostra sterilis argumenti, quanquam pro uberrimis tuis litteris reponantur, boni tamen consulere ne graveris.

6 De katern Nn; vgl. nos. 5005, 5066 en 5124.
7 In 1641 viel aswoensdag op 13 februari.
8 No. 5005.
9 No. 5018.
10 Geronimo de' Franchi Conestaggio; vgl. no. 5018 n. 21.
11 Manuel da Costa; vgl. no. 5018 n. 21.
12 Niet geïdentificeerd.
13 De Zeeuw Gillis van Watervliet, heer van Ellewoutsdijk, en zijn vrouw Josina van der Does hadden in 1635 een minderjarige enige zoon als wees achtergelaten, Cornelis van Watervliet, heer van Olffdijk; deze jongen kwam in januari 1640 in Parijs bij een ongeval om het leven. Zijn erfgenamen *ab intestato* waren van vaderszijde de kinderen van zijn oom Cornelis van Watervliet, heer van 's Heerheynskinderen (†1636), en Anna van Liere, en de kinderen van zijn tante N. van Watervliet, vrouw van David van Nisse, van moederszijde zijn ooms Diederik en Wigbold van der Does. In deze zaak werd nog in 1722 voor het Hof van Holland geprocedeerd (ARA, HvH 749, no. 54 dd. 13 juli 1646, e.a.).
14 De vergadering werd gecontinueerd om de door de Gecommitteerde Raden gevraagde financiën rond te krijgen. Vgl. *Res. SH* dd. 26 januari 1641.
15 Niet geïdentificeerd.
16 Inderdaad werd Zweden vanaf 1641 tot na 1678 in de Republiek vertegenwoordigd door een diplomaat van lagere rang.
17 Ludwig Camerarius (no. 4994 n. 1).
18 Petter Spiring Silvercrona, resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag (no. 5000 n. 1).

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, XXVIII Ianuarii 1641.

Cognati Brasseri uxor[19] morbo repentino obiit. Salutant te mater, uxor, liberi, amici, inter quos et Breskesii dominus.[20]

Adres: A monsieur monsieur Grotius, ambassadeur de la reine et couronne de Suède prez le roy très-chrestien, à Paris.
Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 6 Febr.
En in dorso: 28 Ian. 1641 W. de Groot.

5033. 1641 januari 28. Van P. Spiring Silvercrona.[1]

Mijnheere,

Voor de waerde ende hoochaengenaeme comunicatie van u Ex.[en],[2] die mij gisteren sijnde den 27 Ianuarii wel ter hand gecoomen is, bedanck ick mij ten alderhoogsten.

Wij hebben hier de seeckerheyt van de mariage tuschen den jongen prince van Oragniën ende een princesse uyt Engelland,[3] daer u Ex.[en] voor 8 daegen aen twijffelden, alsoo dieshalven niet alleen 4 brieven van den coninck ende twee van de coninginne van Engelland, maer oock selfs de conditiën van den coning ende coninginne onderteyckent, bij sijne Hooch.[t] mijnheere den prince van Orangiën sijn.

Hier heeft men seecker advys dat den coning van Dennemarcken heeft een swaeren vall gedaen, daervan hij doodelijck sieck sijn soude. Onseeckerlijck willen ettelijcke dat hij dood sijn sal, waervan men den grond der waerheyt bij d'eerstaencomende Hamburger post sal hebben te verneemen. Des palsgraeff churfursten[4] desseing aldaer is onbekend, doch weet men sooveel, dat hij swanger gaet van te senden eenen doctor Spina[5] nae Regenspurg. Maer bij het affgaen van den voornoemden coninck sal men groote veranderingen sien, die meest ten besten connen geduyt werden.

Dat u Ex.[en] meent geene rupture te zijn tuschen Sweden ende Spangiën, daer is mijn gevoelen anders in, alsoo ick mij wel t'ontsinnen weet dat in Duytsland wij alle d'Italiaensche goederen Spagniaerden ofte Brabanders toecomende, geconfisqueert hebben ende men bij rescontres in 't veld malcanderen oock niet geschoont heeft, dat in de Noordlinger slaechd[6] wel blijckden, ende off nu wel geen opentlijcke, soo is doch een verdeckde vijandschap tuschen de voornoemde croonen.

19 Joost Brasser, remonstrants koopman te Amsterdam (no. 4995 n. 20), was gehuwd met Margaretha Jacobsdr. van der Dussen (geb. 1584); zij werd op 28 januari begraven.
20 Christoffel Sticke (Stecke), heer van Breskens; vgl. *supra* no. 2202 (dl. VI). Hij behartigde de belangen van de Palts-Neuburg in Den Haag; zie Res. SG dd. 4 januari 1641.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13, 64. Oorspr. Niet ondertek.
2 Grotius' brieven aan Spiring van 1641 ontbreken grotendeels.
3 Willem II en een der beide Engelse prinsessen Mary of Elizabeth Stuart.
4 Karl Ludwig van de Palts was naar Denemarken gereisd; vgl. no. 5001.
5 Namens het huis van de Palts onderhandelden te Regensburg vanaf mei 1641 Konrad de Spina (1594-1645) en Georg Johann Peblitz (1577-1650). Vgl. Pufendorf, *Comm. reb. Suec.* XIII § 96; A. Jüdel, *Verhandl. über die Kurpfaltz ... 1641/1642* (diss. Halle 1890). Zie ook de brief van Karl Ludwig aan de Staten-Generaal dd. 30 maart/10 april 1641; ARA, SG no. 6079.
6 De slag bij Nördlingen van 1634.

Wat wij uyt Duytsland hebben gelieft u Ex.[en] uyt bijgaender copy van Ceulen[7] te sien.

Hiermede eyndende bevele u Ex.[en] godelijcker protectie ende verblijve,

u Excell.[en] dienstbereytwilligen.

's-Gravenhaag, 28 Ianuarii 1641.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 6 Febr.

7 Bijlage no. 5.

5034. 1641 januari 29. Van G. Keller.[1]

Hochedel gestrenger herr ambassadeur, hochgeneigter herr vndt patron,

An den konig. hoff zu Stockholm ist wegen des churfursten von Brandenburgss tott[2] eine solenne trawer angefangen worden, da ihr könig. May.[t] in dero zimmer gantz allein taffel halten, die gemache vndt alle hoffbediente schwartz bekleidet, vndt die music eingestelt worden. Dess konig. Dännemärckischen gesandten Windt,[3] so ein reichssraht vndt hiebevor reichssrentmeister gewesen, war man täglich mit einen zimblichen train zu Stockholm gewertig. Den 2. huius fingen sich die beschriebene stadthalter, bischoffe vndt deputirten auss den städten an, sich nacheinander einzustellen, vndt solte in kürzen die proposition geschenen.[4]

Vom 1. huius haben dess herrn gen. Banners Exc. auss Baraith geschrieben, dz sie von dannen innerhalb 4 tagen vmb Regensperg zu sein verhofften vndt nicht zweiffelten den pass vber die Donaw aller orthen offen zu finden, vndt würde solcher ihro ohne praesentirung einer bataille, welche zu acceptiren, sie mit allen generalen vndt hohen officiers resolvirt, die soldaten auch gantz muhtig weren, nicht disputirt werden konnen. Herr Stalhansch[5] soll den letzten Decembris von Beuthen vffgebrochen vndt in der marche nach Niederlausenitz begriffen sein.

Von Stettin seint etzliche compagnien reuter in die vnter Custrin belegene bruchdörffer, welche bishero noch allezeit conservirt worden, gangen, sieben derselben aussgeplundert, vber 400 ochsen vndt kühe vndt 200 pferde, sampt noch anderer groser beuthe darvon gefuhrt vndt hernach inn brandt gesteckt.

Der könig von Dennemarck hat dz wegen der graffschafft Pinneberg angeschlagene keyser. mandat per notarium vndt zeugen abreisen lassen.[6] Nun seindt noch andere mandata hier, dz ihr könig. May.[t] den zoll zu Gluckstadt abschaffen sollen sub poena banni, vndt dörfften wohl vmb dieser vrsachen willen, darzu auch kompt die immeditet der stadt Brehmen, der keyser vndt konig in Dennemarck einander leichtlich in die haar wachsen.

Der hertzog von Holstein[7] will der konig. fraw wittib[8] reconciliation in Schweden versuchen; ist noch wegen des modi bekummert.

Ew. Exell. thue ich hiemit der gnädigen bewahrung dess Hochsten gantz getrewlichen empfehlen.

Ew. Exell. gehorsamber knecht
G. Keller mpp.

Hamb., den 19. Ianuarii a. 1641.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 12, 25. Oorspr. Eigenh. ondertek.
2 Georg Wilhelm was op 1 december 1640 overleden.
3 Jørgen Vind (no. 5025 n. 2).
4 Het betreft de rijksdag in Stockholm, die werd gehouden tot eind januari 1641.
5 De Zweedse generaal-majoor Torsten Stålhandske (no. 5014 n. 9).
6 Na de dood in november 1640 van Otto V, laatste graaf zu Holstein-Schaumburg-Pinneberg, gelukte het Christiaan IV tenslotte het graafschap Pinneberg aan Denemarken toe te voegen; vgl. H.-D. Loose, *Hamburg u. Christian IV*, p. 90v.
7 Friedrich III (1597-1659), hertog van Sleeswijk-Holstein-Gottorp; vgl. *ADB* VIII, p. 15-21.
8 Maria Eleonora van Brandenburg, weduwe van Gustav II Adolf.

Onderaan de brief staat: H. Grot.
Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 20.

5035. 1641 januari 30. Van C. Marin.[1]

Monsieur,

Vostre très-aggréable du 15 courrant[2] m'apprend le bon temps que M. les François ont à Paris, et je vous tiens pour bienheureux que vous vous trouvez parmy une nation où il y a tant de courtoisie et de passetemps pour les estrangers. Icy il n'y a rien de tel, ces bons Suisses ne sçachant parler d'autre chose que de bon vin et d'une bonne bourse, par laquelle ils mesurent et estiment les qualités des estrangers.

M. l'ambassadeur de France[3] sera desjà à Soleure et nous sçaurons bientost ce qu'il apportera de nouveau. L'ambassadeur d'Espagne qui est à Lucerne[4] a tellement quellement racco[m]modé les affaires du gouverneur de Milan[5] avec les Petis Cantons, desquels il se servira derechef pour la défence de Milan, qui est en gran danger; autrement je ne crois pas qu'il eust plus recerché de regagner leurs bonnes grâces ayant à son commendement les Grisons qui vont tousjours de mal en pis.

Zambra qui a tué Planta[6] n'est pas encor justicié, moins son cousin Pompeo, à l'instigation duquel l'assas[s]inat fust fait; tant la justice y est trop foulée. Ils ne sont braves qu'à prendre de l'argent et à chasser les pauvres protestans de la Voltoline, d'où, ayans forcé quelquesuns de sortir avec femmes et enfans, ceux de Puschiavo, Grisons et la plus gran part romanistes, ne les ont pas voulu reçevoir. Seulement pour y passer cest hyver, la montagne de Berline estans trop fâcheuse de passer durant ce gran froid, en sorte qu'ils furent contraints de retourner dans la Voltoline, où ils se veulent laisser plustost tuer que d'en sortir, dont les Voltolins cattoliques sont bien contans, espérans que par ce moyen la capitulation faite avec les Grisons sur ce suject[7] sera à la fin rompue. C'est aussy pour cela que jusques à présent ils ne veulent acheter les bien[s] des protestans, s'excusans sur ce qu'ils n'ont point d'argent ou que le prix est trop excessif. Cependant les Grisons sont bien diligens à faire des levées pour le Milanois, mesme ceux qui sont riches et qui s'en pourroi[en]t bien passer com[m]e Guler, Mulina, Travers[8] et d'autres, tant l'appétit de s'enrichir de l'argent d'Espagne est gran parmy ces peuples qui par ces vices s'en vont certes ruiner tout à fait.

Banier fait des courses jusques à Regenspurg et en Bavière, et je crois qu'il entrera bientost en Austriche où l'espouvante est grande.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9, 205. Eigenh. oorspr.
2 Grotius' brieven aan Marin van 1641 ontbreken.
3 Jacques Le Fèvre de Caumartin (no. 5015 n. 5) kwam op 28 januari 1641 te Solothurn aan, alwaar op 11 en 12 februari een landdag werd gehouden; vgl. Vogel-Fechter, *Eidgen. Absch.* V, 2, 1, p. 1188v.
4 Carlo-Emanuele Casati (1600-1645), tussen 1629 en 1645 Spaans ambassadeur in Luzern; vgl. *DBI* XXI, p. 223vv.
5 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés (no. 4996 n. 15).
6 Rudolf Planta von Steinberg, een van de moordenaars van Georg Jenatsch (†24 januari 1639), was in november 1640 vermoord door ene Prevosto, genaamd Zambra, op instigatie van Rudolf Planta von Rietberg, zoon van de in 1621 vermoorde Pompejus Planta. Vgl. het uitvoerige bericht in de *Gazette* 1640 no. 151, p. 812, dd. 4 december; C. v. Moor, *Gesch. Currätien* II, p. 974-978.
7 Het 'Capitulaat' tussen Spanje en Graubünden van 3 september 1639; vgl. Vogel-Fechter, *Eidgen. Absch.* V, 2, 2, p. 2197-2209.
8 Johann-Peter Guler von Weinegg (1594-1656), tot dan toe de Franse partij toegedaan; vermoedelijk Jakob Molina, schoonzoon van Ulysses von Salis-Marschlins; en de kolonel Rudolf von Travers-Ortenstein (†1642). Vgl. E. Rott, *Hist. représ. dipl.* V, p. 390vv.

Après la mort de l'électeur de Brandeburg[9] on dit que celuy de Saxe[10] est aussy mort, ce qui causeroit sans doute une grande révolution en Allemagne.

9 Georg Wilhelm was op 1 december 1640 overleden.
10 Johann Georg I (1585-1656), keurvorst van Saksen.

Les princes de Savoye sont encor à Nizza de la Paille et traittent avec les ministres d'Espagne qui y sont, tenans par ce moyen tout le monde en suspens de ce qu'ils voudront faire.

Les Suisses prennent gran ombrage de la France en ce qu'elle non seulement veut attaquer la Bourgogne,[11] mais en mesme temps traitte le mariage entre le premier né du prince Thomas[12] et la fille du duc de Longheville, seigneur de Neufchastel,[13] mais le mal est que leur rodomontades ne sont point déniés.

Je demeure, monsieur,

vostre serviteur très-humble

Marin mp.

En haste de Zurig, ce 20 de Jenvier l'an 1641.

Saluez, s'il vous plaît, de ma part le frère de M. le comte Rosboroch[14] en luy offrant mon logis s'il passe par icy.

Les princes de Savoye se veulent tenir neutraux entre les deux couronnes, si l'une et l'autre rendra les places par eux tenues, ce qui sera bien difficile, les Espagnols ayans surpris la citadelle d'Asty et ne veulent rendre ce qu'ils tiennent.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 14 Febr.

En in dorso: 20 Ian. 1641 Marin.

5036. 1641 januari 31. Van P. Pels.[1]

Erleuchter, hochwohlgeborner, gnädiger herr,

Weillen ich zu Königssbergen gewessen, habe vergangne wuchen Ihro Erl. Ex.z nicht geschriben. Hiemit berichte dieselbe, dass die Spiering[2] auch aldar waren, aber an dem tag, alss ich ankommen, sein sie disgustirt weghgeraist, auss vrsachen, weillen sie von den a.o 40 in der Pillauw einkommen zohlgeldern, so rssd. 67000 gewessen, den 20. theill haben wollen, der churfürst ihnen aber nur den 30. bestehet; sollen mit dem Polnischen könig sehr bedrauwet haben.

Inn gehabter audienz habe ich den churfürsten geziert befunden mit tugenden vnd einem gesunden vrtheill. Ich bin confidentlich bericht, dass man mit des graven von Schwarzenburg[3] accien vbell zufriden ist, sonderlich wegen den offensiven, so er an den Pommerischen gränzen verübt. Der fride inn Teütschlandt, dass lehn von

11 De Franche Comté.
12 Emanuele Filiberto van Savoye (1628-1709).
13 Marie d'Orléans (1625-1707); zij trouwde in 1657 met Henri II de Savoye (1625-1659), hertog van Nemours. Vgl. *NBG* XXXVII, kol. 666-670.
14 Zie no. 5026 n. 11.

1 Hs. Stockholm, RA. Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. Oorspr. Niet ondertek. De brief is wellicht copie van een schrijven aan A. Oxenstierna.
2 Arend, Abraham, Isaac en Dirck Spiring (no. 4992 n. 3). Te Koningsbergen bevond zich de nieuwe keurvorst van Brandenburg, Friedrich Wilhelm.
3 Adam, graaf von Schwartzenberg (no. 4992 n. 6).

Pohlen vnd ein gewinschter heürath weren die beste maximens vor solchen herren, ihrer ausssag nach.

Extract von vertrauter handt auss Warschauw, de 26. Ianuarii 1641.

Vff prima vera ist in Vngarn ein Türckenkrieg sicherlich zugewarthen. Der churfürst von Brandenburg hat wegen des leehns Preüssen von I.K.M. grosse vertröstung, weillen meist alle senatoren darein bewilligt; ist noch besorglich - wan es geschieht - dass solches auff einem

reichsstag dem churfürsten in äigner persohn confirmirt werden mus, dan die Polnische ritterschafft v̈bell zufriden war, wie der fürst von Churlandt[4] dass leehn ausserhalb einem reichsstag empfangen hat.

Der Preüssische landthoffmäister Creüz[5] ist vergangne wuchen gestorben. Der general Arnheim[6] soll zu Tressen angelangt sein.

Hiebei v̈bersende Ihro Ex.z drey brieff,[7] so mir auss Pohlen zukommen; mir seind auch andere, nemlich wass jüngst an Türckischen kaysser[8] vnd an den Tartarischen cam[9] geschriben, auch die antworten versprochen worden, welche ich neben der von Ihro Erl. Ex.z begehrten Preüssischen proposition künfftige wuchen gewis v̈berschicken will.

Damit befihle Ihro Ex.z inn die göttl., mich aber inn dero beharliche gnadt, verbleibendt

Ihro Erl. Ex.z meines gnädigen herren vntertäniger diener.

Dantsick, ultimo Ianuarii s.n. 1641.

In dorso schreef Grotius: 31 Ian. 1641 Pels.

5037. 1641 februari 1. Aan J. Duraeus.[1]

Vir plurimum reverende,

Quantopere semper non optaverim tantum, sed et laboraverim, ut quae sunt inter christianos divortia minuantur, ad sic restituendam paulatim ex Christi ipsius praecepto compagem nimium nunc dissolutam, testes multos habeo, qui me vetere in patria noverunt. Possem et rev. Clar. tuam testem appellare super iis, quae post id aut in Germania aut in Suedia acta sunt. Cum omnia sedulo contemplor, video nullam esse auctoritatem inter diversorum regnorum protestantes, cuius reverentia ii, qui opinionibus aut ritibus dissident, permoveantur ad accipiendas non iniquas concordiae leges. Praeterea accusant qui Lutherum pluris faciunt eos, qui Calvini

4 Jacob Kettler (1610-1682), hertog van Koerland.
5 Andreas von Kreytz (†24 januari 1641). Zie over zijn opvolging *infra* no. 5069 n. 6-10.
6 Hans Georg von Arnim-Boytzenburg (no. 5001 n. 11) reisde naar Driessen in Mark Brandenburg.
7 Ontbreken.
8 Ibrahim, sultan der Ottomanen.
9 Behadir-Ghiraï, khan van de Krim-Tartaren.
1 Copie Rotterdam, GB, coll. Rem. Kerk, cat. v. hss. no. 674; de copie is van de hand van Grotius' secretaris Pieter Pels (no. 5228 n. 1). Gedrukt *Epist.*, p. 66 no. 1471. De Schotse theoloog John Durie (±1596-1680) had in de jaren 1635-1641 door Nederland, Duitsland, Zweden en Denemarken gereisd om te werken aan een verzoening tussen lutheranen en gereformeerden; zie ook no. 2207 (dl. VI, p. 120). Hij had al in 1637 met Grotius gecorrespondeerd (dl. VIII), maar was door Vossius onlangs opnieuw geïntroduceerd. Zie no. 5011 en Grotius' antwoord daarop, no. 5039. In 1642 kwam hij als predikant van Mary Stuart naar Den Haag, Vgl. *DNB* XVI, p. 261vv.; J.M. Batten, *J. Dury*, p. 66, 76; G.H. Turnbull, *Hartlib, Durie, and Comenius*, p. 209-222.

sententias magis sequuntur, quod, ubicunque hi aditum reperere aliquem, mox res suas promoveant per eas rationes, quae carnem magis quam Dei spiritum redolent. Haec tamen me non impedient, quominus et preces ad Pastorem Summum fundam pro gregis concordia et iis faveam, qui non ex integro partes, sed ex partibus integrum aliquod facere student.

Deus pia consilia prosperet, dogmata ad pietatem faventia promoveat, ei[2] noxia evellat, quae proxima, ni fallor, ad pacem via est, ac tuae rev.[3] Clar. omnia largiatur optatissima.

Tuae reverendae Clar. observantissimus
H. Grotius.

Lutetiae, Cal. Februariis anni MDCXLI.

Bovenaan de brief in de copie te Rotterdam: D. Duraeo.

5038. 1641 februari 2. Aan L. Camerarius.[1]

Illustrissime domine,

Doleo ex animo ademptum Excellentiae vestrae generum,[2] virum ob eruditionem summam virtutemque dignum tam splendida affinitate. Solatia hic de meo adferre velle, id vero est aquam portare in mare. Novi ego animum Excellentiae vestrae magnis adversis exercitum in id, ut Deo sacrificet quod ipsi gratissimum est, voluntatem ipsius imperia approbantem. Quod si etiam tempora respicimus, quibus nunc vivitur, invidendi potius - si id liceat - quam plangendi sunt qui a malis malorumque causis immunes metam attigere, ad quam currimus. Det nobis Deus, ut in statione nostra parati semper exspectemus illum aeterna omnia secum tracturum diem.

De D. Salmasio nihil certi possum dicere, nisi quod credo in Batavos rediturum potius quam hic substiturum post annum quam absentiae impetravit.

Multi hic sunt amantes Camerarii nominis, qui vehementer exoptant omnia a magnis eius familiae viris scripta in corpus colligi; quae res sane digna est, in quam impendatur pars eius otii, quod Excellentiae vestrae Deus concessit.[3]

Catalanorum res putantur non optimo esse in loco neque melius Portugallensium. Non placuit cardinali quenquam a Batavis[4] eo mitti. Sed Batavi id facerent, non an facerent, interrogari debuerant.

2 De uitgave der *Epist.* geeft ten onrechte: et.
3 Ontbreekt in de uitgave der *Epist.*

1 Copie Uppsala, UB, E 388a, 266; copie Linköping, Stifts- och landsbibl., Br. 23, 377. Gedrukt *Epist.*, p. 666 no. 1473.
2 Friedrich Dorvilius, enige tijd Camerarius' secretaris en sinds 1628 gehuwd met diens tweede dochter Maria Modesta; hij woonde in Culemborg. Vgl. Friedr. H. Schubert, *L. Camerarius*, Register i.v.; hs. München, Bay. Staatsbibl., Clm 10379, nos. 151-152, brieven van P. Strasburgk aan L. Camerarius dd. 21 en 27 maart 1641; hs. Arnhem, RA, Rechterl. Arch. Culemborg 1440-1811, inv. nos. 105 en 106. In plaats van het volgende 'est' geeft de copie te Uppsala: sit.
3 Camerarius verzamelde na zijn pensionering een groot aantal humanistenbrieven en publiceerde werken van zijn familieleden. Zie betreffende de 'collectio Camerariana' Friedr. H. Schubert, *L. Camerarius*, p. 414-428; K. Halm-W. Meyer, *Cat. cod. Lat. bibl. reg. Monacensis* IV. I, p. 189-386; *infra* no. 5073.
4 Er was korte tijd sprake geweest van een bezending naar Portugal van de Staatse gezantschapssecretaris te Parijs, Johan van Euskercke (†1642), tezamen met Jean de

Vidit D. Beverwaertius[5] regem tandem itque in Batavos, unde sperat se relaturum ea, quae regi satisfaciant de rebus hoc anno gerendis.

Interim non sunt hic omnia quieta. Nam et comes Suessionensis et dux Vindocinensis suspecti rerum novarum iussique huc venire, venturine sint conscientiae fiducia an emansuri metu carceris, incertum est interdicto interim ob hospitium comitis Suessionensis Sedanensibus omni cum Gallia commercio.

Saint-Pé, Frans consul in Lissabon; vgl. O. Schutte, *Repertorium* I, p. 9v.; C. v.d. Haar, *Dipl. betr.*, p. 15v.

5 Lodewijk van Nassau, heer van Beverweert (no. 4994 n. 11).

In Italia quiescitur. A Bannerio magni aliquid nos exspectare iubent ipsius literae. Legatorum ab Hassica et Lunaeburgico[6] laudo constantiam nihil agere volentium, quod non omnibus patescat. Ita dignum est iis, qui publicum Germaniae bonum ob oculos habent. Non male sibi consuluerint Altenburgici principes,[7] si se malis belli eximant. De Saxone et Brandenburgico idem sperare difficile est.

A rege Daniae cur nihil magni pro electore Palatino[8] exspectem hoc tempore, scripsi nuper.[9] In parlamento Angliae video multos esse pro Palatina domo bene animatos studio tum in protestantes, tum in regium sanguinem. Sed discordia inter regem populumque ex eo apparet, quod legati et agentes res Britannicas ut regi caros amplexantur eos, qui in odio sunt parlamenti.[10] Ex ea disiunctione animorum nihil est boni quod augurer. Dum cum Scotis pax tentatur, dum altercando trahitur Angliae parlamentum, ver abibit, deinde et aestas. Batavorum quoque legati[11] quanto gratiores populo, hoc ipso regi suspecti esse poterunt. Quod si et de federe ibi agitur Gallis inconsciis - negat id futurum Beverwaertius -, ea quoque res hic in offensam veniet. Ita quippe de re Batavorum meritos se putant Galli, ut aequum non putent celari se quae ab ipsis agitantur consilia.

De federe Suedos inter et Gallos[12] spero brevi rem confectam fore. De morte marescalli Hornii[13] rumor hic fuerat, sed inanis reperitur. Deus ei det vitam et libertatem et res patriae utiles gerere. Idem Excellentiam vestram bono publico domuique suae sospitet detque ei inoffenso pede transigere quod restat spatii.

Excell. vestrae perpetuo observantiae cultu devinctus
H. Grotius.

Lutetiae, II Februarii anni MDCXLI.

Adres (volgens de uitgave der Epist.): Ludovico Camerario, reginae regnique Sueciae consiliario et legato apud praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Bovenaan de brief in de copie te Uppsala: MP.

5039. 1641 februari 2. Aan W. de Groot.[1]

6 Namens Hessen-Kassel waren Reinhard Scheffer en Johann Vultejus naar de rijksdag in Regensburg gezonden, namens Braunschweig-Lüneburg Jakob Lampadius, Heinrich Langenbeck en Johann Philipp Bohn (no. 5007 n. 1).
7 Friedrich Wilhelm II, hertog van Saksen-Altenburg. Zie ook no. 5028 en n. 4.
8 Karl Ludwig van de Palts.
9 No. 5028.
10 Onder meer sir Francis Windebank (no. 4994 n. 3) was naar Frankrijk uitgeweken en John Finch (no. 5009 n. 4) naar de Republiek; zij werden goed ontvangen door de Engelse diplomatieke vertegenwoordigers ter plaatse.
11 Johan Wolfert van Brederode, François van Aerssen, heer van Sommelsdijk, en Johannes Polyander van Kerckhoven, heer van Heenvliet (no. 4997 n. 3).
12 Het verdrag tussen Frankrijk en Zweden werd in juli 1641 verlengd.
13 Gustav Karlsson Horn (no. 5264 n. 1) overleed pas in 1657.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 912 App. no. 532; de passage 'Dicitur... ut Calvinus' alleen gedrukt *Clavis Epist.* Geciteerd in vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 286. Enkele kennelijke verschrijvingen in de uitgave der *Epist.* zijn verbeterd. Antw. op no. 5011 van G.J. Vossius; beantw. d. no. 5055.

Mi frater,

Hoc tempore, quo adveniunt literae, nihil abs te habui. Ego autem anteacta hebdomade directe ad te misi literas;[2] ante eam per Spiringium,[3] quas perlatas arbitror. Pro tuis accepi

2 No. 5029.
3 No. 5018. Petter Spiring Silvercrona was resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag (no. 5000 n. 1).

literas doctissimi D. Vossii,[4] qui paullo plus mihi honoris habuit quam antehac. Nam ante subscripserat ‘illustris Dominationis,’ nunc autem ‘illustrissimae.’ Est hoc aliquid, nempe tale quod regum legati dant ducum legatis. Ego autem regni et quidem magni vices hic tueor. Ne Venetus[5] quidem tales reciperet literas. Tum vero ego, qui D. Vossium mihi amicum esse credo, cogor dubitare an ab Anglia an ab aliquibus apud Batavos potentibus hoc iussum acceperit. Nam video omnes Batavos, quasi in Velabro olearius,[6] in hoc conspirare, ne mihi dent vocabula, quae regiis legatis debentur. At ego mandati mihi muneris memor literis eorum, qui in ea re errant, non respondebo; qui vero ad me veniunt et pariter errant, non recipiam. Τοῦτο κέκριται.

Caetera Vossianae epistolae digna sunt ipso. Ostendit se quaedam correxisse in iis, quae non vidi.[7] Gratiam habeo. Quodsi per occupationes aut luctus domesticos aut etiam per motus quosdam sive ἔσωθεν sive ἔξωθεν ipsi admotos liberum ipsi fuisset idem quod miseram ἀπόγραφον relegere et in accentibus ac literis emendare ac, si quid in sensu ipso dubitaret, de eo me edocere, rem fecisset mihi pergratam et publico, ut credo, non inutilem. Nunc, dum ego longe absum, tu et amici mei minus longe, sed tamen longius quam opus desiderabat, factum est, ut correctores[8] sensus meos de industria mutaverint, caetera autem quae scribae sunt errata quasi de industria reliquerint. Doleo mihi id mali evenisse, ut nulla pridem fuerit editio inquinatior. Erratorum indicem ad Qq misi. Misissem et aliorum, sed nondum sequentes paginas accepi. Confido autem adfuturas propediem, ut saltem constet me fecisse quicquid a tam longe absente exspectari poterat. Spero autem fore non ut praecipitentur, sed ut maturentur quae de Annotatis edenda restant, deinde tres diatribae et egregia Appendix,[9] quam utilissimam fore orbi christiano - etsi forte fructus non ita subito sunt apparituri - pro certo habeo. Rogo, quantum potes, adiuves nec ullorum hominum christianorum, quocumque nomine appellentur, auxilium defugias. Aequum est ab omnibus adiuvari eum, qui omnes adiuvat.

Velim etiam scire, an Blaviis post illa de Iure belli ac pacis[10] placeat edere nostra ad Vetus Testamentum,[11] quae aliis operibus praevertenda duco; et an correctores habere possent idoneos, qui Graeca et Hebraica intelligant et emendent quae a scribis peccantur, si quid in scripto ipso peccatum putant, me admoneant; tum vero si quid de Notis ad Lucanum,[12] de poematum reliquiis,[13] de Anthologia[14] in vestris locis sperare debeam, ut, si talium avidi apud vos non sunt, cogitem, quid hic fieri possit. Plane enim constitui, sicut et antehac scripsi,[15] nihil haeredibus edendum relinquere idque iustissimis de causis.

4 No. 5011.
5 Anzolo Correr (1605-1678), van januari 1638 tot mei 1641 ordinaris Venetiaans ambassadeur in Parijs; vgl. *Relaz. Ven.* II, Francia II, p. 311-362.
6 Plautus, *Capt.* 489: omnes de compecto rem agunt, quasi in Velabro olearii.
7 Het betreft de drukproeven van Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135).
8 Etienne de Courcelles en Daniël de Breen (no. 4998 n. 13 en 14).
9 Herdrukken van Grotius' *Commentatio de Antichristo, Explicatio de fide et operibus* en *Explicatio Decalogi* (*BG* resp. nos. 1102, 1111, 1118) en de *Appendix de Antichristo* (*BG* nos. 1128-1129) werden achter de *Annotationes* (*BG* no. 1135) afgedrukt.
10 *BG* no. 571; de uitgave verscheen bij Blaeu in 1642.
11 Grotius' *Annotata ad Vetus Testamentum* (*BG* no. 1137) verscheen in 1644 bij Cramoisy te Parijs.
12 Grotius' nieuwe aantekeningen bij Lucanus verschenen bij Blaeu in 1643 (*BG* nos. 430 en 431).
13 Deze uitgave kwam niet tot stand; zie *supra* no. 4995 n. 12.
14 *BG* no. 534; de uitgave verscheen pas in de jaren 1795-1822.
15 Onder meer in no. 4995.

Doleo valetudinem D. Vossii non esse eam quam velim Deumque precor, ut viro optimo, optime de literis sacris profanisque merito sit propitius.

Erant in litera D. Vossii literae Duraei.[16] Eis respondeo et simul pariculum - ita legendum

16 John Durie; zie de brief van G.J. Vossius, no. 5011, en Grotius' antwoord aan Durie, no. 5037.

in Codice[17] ‘de sententiis ex pariculo recitandis’, non ‘ex periculis’, nam pariculum est τὸ ἴσον Graecis - tibi mitto. Certe quae lutheranos calvinistis obiicere scribit D. Vossius, non sunt verba et voces; multum rei subest. Illud quoque verum arbitror, si ecclesiae Suedicae ac Danicae cum illa ecclesia Lutherum magistrum non profitente coalescere potuissent, potuisse cum anglicana tum ob ritus quosdam communes, tum quod non aeque usi sint Angli in alios nigra illa thesi.[18]

Archiepiscopi[19] vicem doleo, viri optimi, eruditissimi, pacis ecclesiasticae amantissimi. Sed non debemus crucis vexilla secuti, crucem recusare. Deus suos explorat ubi vult, quando vult, quantum vult. Nostrum est facere officium et malis temporariis non territari. Id omni modo agentibus Deus afflabit vires, quod ut etiam optimo archiepiscopo praestet, summam ipsius Dei bonitatem veneror. Dicitur Calvinum vocasse nebulonem;[20] nescio an verum sit. Sed si hoc fecisset, quid in eo plus esset criminis quam quod Calvinus pari nomine appellavit Balduinum, Cassandrum, Castellionem,[21] viros pios et eruditos admodum? Nihil interest, nisi quod tres illi nullam validam factionem reliquere, ut Calvinus. Si tenues natales obiicere bonis episcopis licet, quid de apostolis fiet, quid de Onesimo[22] et aliis, qui ex servis facti sunt episcopi? Tantum abest, ut eum archiepiscopum papistam credam; vix est in Gallia archiepiscopus aut episcopus, cui iure id nomen competat.

Canonas in Anglia factos anno superiore[23] non vidi. Habebat elector Palatinus,[24] cum hic esset, sed sermone Anglico. Latino sermone eos videre desidero, quia multi multa dicunt, de quibus recte iudicare non possumus non ipsis verbis inspectis.

Non est quod D. Vossius propter adversantem tanto viro fortunam aut clam habeat aut exiguum putet quod ei placuerit. Timidior est D. Vossius quam virum eius aetatis esse oportet. Ego quae de Antichristo scripsi[25] vera arbitror nec vera tantum, sed et perutilia. Cum ita mihi persuasum sit, putasne me, quem Deus in hoc asylo collocavit ut ipsius veritati pacique servirem, virulentos calamos Maraisii, Molinaei,[26] adde et aliorum eius gregis, debere pertimescere? Si vivam, tuebor quae dixi. Ubi moriar, reperiam defensores, si non istos meticulosos, at alios paullo fortiores.

Multum gaudeo nostris ad Evangelia Annotatis indicem addi, utinam a perita manu. Multum enim id prodesse lectori poterit. Quodsi ad alteram editionem adornandam reperiatur

17 *Codex Iustiniani* VII, 44. Dezelfde tekstemendatie die Grotius hier geeft, is eveneens te vinden in zijn *Florum sparsio ad Ius Iustineaneum*, Parisiis ... 1642 (*BG* no. 791), *ad loc.* Vgl. B. Kübler, ‘Pariculum, exemplum’, *Studi in onore di S. Riccobono* (1936) I, p. 435- 453; id., in: *Ztschr. Savigny-Stiftung*, Rom. Abt., 54(1934) p. 327v.

18 De uitgave der *Epist.* heeft: nigro illo thesa. Grotius antwoordde hier op Vossius' mededeling ‘Praeterea videbant ... solere’ in no. 5011.

19 William Laud, aartsbisschop van Canterbury.

20 Zie no. 5011 en n. 13.

21 Franciscus Balduinus (Baudoin) (1520-1573), professor iuris in Bourges, Straatsburg, Heidelberg en Angers; na aanvankelijk te zijn overgegaan tot de reformatie werd hij tenslotte weer katholiek. Georges Cassander (1513-1566), Zuidnederlands theoloog, en Sebastian Castellio (Chateillon) (1515-1563), filoloog en bijbelvertaler, werkzaam in Straatsburg en Basel. Vgl. *LTK* resp. I, kol. 1206; II, kol. 968v.; II, kol. 973.

22 Onesimus, slaaf van Philemon, door Paulus bekeerd, werd volgens de traditie later bisschop van Efese of van Beroea; vgl. *LTK* VII, kol. 1158.

23 Zie no. 5011 en n. 15, no. 5017 en n. 11.

24 Karl Ludwig van de Palts. Hij bevond zich tot september 1640 in Frankrijk; zie dl. XI, p. XII.

25 *Commentatio de Antichristo* en *Appendix de Antichristo* (*BG* resp. nos. 1100 en 1128).

26 Samuel Desmarets en Pierre Du Moulin; zie no. 4995 n. 4.

qui et Hebraica et Graeca transferat, mihi quidem nihil ea in re seratur, sed multum posteris, quorum utilitatibus me dedidi.[27]

Dolet mihi, quod opus D. Vossii[28] tam diu trahitur et, siquidem ob sequiorem ipsius valetudinem, hoc magis dolet; sin exspectat, donec archiepiscopus dignitatem recuperet, velim id quamprimum fiat. Sed haec Θεοῦ ἐν γόνασι κεῖται.[29]

Multum refert, ut quae posthac edentur mea edantur emendatius quam ista Annotata ad Evangelia vel in hoc, ne Maraisius et Molinaeus me Graecae Hebraicaeque linguae imperitum et merum ostentatorem clamitent. Id quomodo fieri possit, rogo tu et amici cogitetis. In meis relegendis, ut quae probe mihi nota sunt, soleo multum festinare ideoque et praetervidere multa. In literis, in accentibus facile do ius mutandi homini talium perito, in sensu nihil nisi me consulto.

D. Salmasius videtur mihi propior ad Batavos rediturus. Magna hic offeruntur, sed omnia sunt incerta nec scribendi et edendi ea quae in Batavis libertas.

Memmius, Baliolus[30] praesides, tantum quod eorum in parlamento libertas metuatur, relegati sunt. Haec pro tua prudentia dispartieris.

Hoc iterum iterumque monebo, ne separentur diatribae et Appendix ab opere Annotatorum et ut haec saltem postrema corrigantur quam diligentissime. Ego me papistam sive socinianum sive aliter appellent homines factiosi, nihil moror nec cuiquam suadeam, ut id flocci faciat. Ante omnia te rogo, ut paginae istae de quibus scripseram[31] totae recudantur ac prius cusae aboleantur. Damnum ferre non recuso. Id quamprimum fiat, quaeso. Valde enim id opus est, antequam errores in textu Notarum commissi in indicem irrepant. Quieto non ero animo, donec id factum sit. Si illa ad Vetus Testamentum ibi edi possunt, e re sit prius illa relegi ab aliquo Hebraice et Graece docto, priusquam tradantur typographo.

Vale cum matre, uxore, liberis, amicis.

2 Februarii 1641.

Literas meas alteras Vergoesio nostro,[32] si is nondum venit, fratri eius tradas rogo.

De tribus eremitis,[33] qui de veneno in cardinalem ducem accusaverant Vendocinensem, quaestio habita est gravis; unus paullo post exspiravit. An venturus sit huc Vendocinensis, ita ut a rege iussus est, dubitatur. Nam relegati qui sunt praesides, amici ipsi erant. Etiam comes Suessionensis an venturus sit, non minus ambigitur. Si datur crimini societas consiliorum cum duce Valetta,[34] paratus est se purgare parlamento, dum securus sit contra carcerem. Rex vult eum venire sine conditionibus. Sedanenses a Galliae commercio exclusi sunt ob eius comitis hospitium. Comes Philippus Sabaudus[35] in carcere est Vicennensi.

27 De index werd vervaardigd door Daniël de Breen (no. 4998 n. 13), terwijl de Latijnse vertaling van de Hebreeuwse en Griekse citaten in 1643 door Grotius zelf is verzorgd. Zie ook *infra* nos. 5130 postscriptum, 5303 postscriptum, 5319 en 5388; voorts Grotius' brief aan G.J. Vossius dd. 22 augustus 1643 (dl. XIV) en het voorwoord bij de *Opera omnia theol.* (*BG* nos. 919-921).

28 Vossius' *De theologia gentili et physiologia christiana, sive de origine ac progressu Idololatriae* ..., Amsterdami, apud Ioh. et Cornelium Blaeu, MDCXXXXI. Zie over de dedicatie van dit werk *infra* no. 5443.

29 Vgl. Homerus, *Ilias* XVII, 514; *Od.* I, 267.

30 Henri de Mesmes en Nicolas-Léon Bailleul (no. 5029 n. 17); zie ook *infra*, postscriptum.

31 De katern Nn; vgl. nos. 5005, 5066 en 5124.

32 Vermoedelijk Willem van der Goes; zijn broers waren Maarten en Adriaan (no. 4995 n. 15).

33 Guillaume Poirier, Louis Allaiz en een niet geïdentificeerde monnik (no. 5030 n. 2).

34 Bernard de Nogaret, hertog van La Valette (no. 4996 n. 6).

35 Filippo d'Agliè, graaf van San Martino (no. 5017 n. 3).

Video esse qui id moliuntur, ut aut tres diatribae aut certe Appendix divellantur a corpore Annotatorum. Te autem impensissime rogo, facias ut ea in re aliisque meis rebus mea voluntas

valeat. Scripsi antehac non pauca abreptus amore patriae, quibus remedium aut lenimentum aliquod adhibendum etiam conscientiae meae exonerandae causa necessarium iudico. Id fiet per istam Appendicem. Indicem satius erit et operi et opusculis subnecti.

5040. 1641 februari [2]. Aan A. Oxenstierna.[1]

Excellentissime et illustrissime domine.

Tres eremitae dicti, qui Vindocinensem ducem testimonio suo asperserant,[2] subiecti fuere quaestioni. Post quaestionem unus interiit. Quid in quaestione dixerint, clam habetur. Fama autem est ducem Vindocinensem, ut a rege iussus est, venturum huc, quod credat nullum pondus in se habere debere dicta hominum iam ante ob alia crimina infamium. Ego tamen dubito, ob metum carceris. Comes Suessionensis, cuius causa a ducis Vindocinensis causa separata est, sed cum duce Valetta[3] connexa esse dicitur, purgare se vult parlamento, dummodo extra vincula sinatur causam dicere. Rex autem vult, ut sine ulla stipulatione se regis arbitrio permittat, iamque civitas Sedanensis interdicta est ab omni Galliae commercio, quo magis dux Bullionius terreatur a receptando comite Suessionensi. In re tam perplexa dux Bullionius uxorem suam[4] Hagam misit ad exquirendum principis Arausionensis consilium. Praefectura domus regiae, qua fungitur comes Suessionensis, destinatur duci Anguiano,[5] principis Condaei filio Breszaeam ducenti; ex quo matrimonio si quis nascetur filius,[6] eum dicitur cardinalis rerum suarum haeredem facere et in suum nomen adoptare velle.

Beverwaertius[7] post longas moras ad regem admissus celeri itinere in Batavos proficiscitur rediturus, ut sperat, cum promissione perscripta de his, quae hoc anno agenda erunt, qualem rex verbis minus fidens desiderat.

Non praeses tantum Memmius, Davausii frater, sed et uxor eius[8] iussa hinc in rus longinquum ire. Causa huius mali et ipsi et Baliolo et Gondiaco[9] amicitia cum Suessionensi comite.

In Italia quiescitur adhuc. Catalaniae rebus ut et Portugalliae timetur. Cardinalis Riceliacus rogatus a Batavis, an ad Catalanos et Portugallenses mittere deberent, dixit regi id non ex usu videri,[10] forte quod nolit cognosci res illas, quales sunt, id est fama minores.

1 Copie Dresden, Sächs. Landesbibl., C 61, 7; copie Leipzig, UB, ms. 2633, f. 36. Gedrukt *Oxenst. Skrifter* 2. afd., IV, p. 103 no. 360. De datering op 24 januari/12 februari kan niet juist zijn; op 24 januari/2 februari past de brief echter in de reeks van wekelijkse correspondentie.
2 Zie *supra* no. 5039 en n. 33-34.
3 Bernard de Nogaret, hertog van La Valette (no. 4996 n. 6).
4 Eleonora van den Bergh.
5 Louis II de Bourbon, hertog van Enghien (no. 4994 n. 17). De opvolging ais ‘grand maistre de France’ viel toe aan zijn vader, Henri de Bourbon, prins van Condé.
6 Een zoon uit het huwelijk met Claire-Clémence de Maillé-Brezé, Henri Jules de Bourbon, hertog van Albret, werd in 1643, na de dood van Richelieu, geboren.
7 Lodewijk van Nassau, heer van Beverweert (no. 4994 n. 11).
8 Henri de Mesmes (no. 5029 n. 17), oudste broer van de diplomaat Claude de Mesmes, graaf van Avaux, en zijn echtgenote Marie de la Vallée Fossez.
9 Nicolas-Léon Bailleul (no. 5029 n. 17) en Philippe Emanuel de Gondi, graaf van Joigny (no. 5030 n. 6).
10 Vgl. no. 5038 en n. 4.

Audimus legatos Hassicos et Lunaeburgicos[11] sua mandata exponere noluisse apud eos, quibus imperator id negotium dederat, sed audiri velle ab ipso imperatore aut in pleno conven-

11 Namens Hessen-Kassel waren Reinhard Scheffer en Johann Vultejus naar de rijksdag in Regensburg gezonden, namens Braunschweig-Lüneburg Jakob Lampadius, Heinrich Langenbeck en Johann Philipp Bohn (no. 5007 n. 15).

tu. Id hic placet. Parantur autem hic pecuniae, quae distribuantur Ratisbonae, si sint qui velint accipere.

Deus, etc.

Lutetiae, XXIV Ianuarii/XII Februarii [*sic*] MDCXLI.

Sedani augentur munitiones et praesidia. Rex ipse fungitur munere praefecti aulae suae voluitque, ne quis a comite Suessionensi codicillos dignitatum impetret; vult, ut qui relegati sunt praesides sua munera abdicent exercenda ab aliis potestate temporaria tantum.

Fama est Rupellae esse quosdam a Portugallia missos;[12] duos autem Sabaudos principes id agere, ut neutrarum sint partium. Ad oram Americae Testudinum insula Gallorum armis ab Anglis recepta; Angli etiam altera illis in locis insula Alanea per indigenas eiecti.[13] In Turcico imperio strangulatus Rhodi Chatim Guira,[14] olim Tartarorum Precopensium rex, hoc crimine, quod sultano hoc sine liberis moriente[15] sibi regnum deberi dixerit. Arx quaedam non longe a Bagdato principis Arabis Persae faventis a bassa Bagdatano armis occupata est.[16]

Catalani extra Barcinonem munimenta faciunt. Beverwaertius regem salutavit capite nudo.

Cum ex D. Salvio[17] intellexissem, quo in loco essent disputationes de federe, edocui Heufdium,[18] ut is animum Chavigniaci[19] pertentaret; is cum cardinali aget. Spero eam, quae iam debetur, pecuniam illico perventuram in manus D. Salvii. Ostendi enim iussi;[20] si aliter ageretur, id etiam ad faciendum fedus impedimento fore. Puto autem hos homines potius daturos augmentum pecuniae in posterum, quale poscitur, quam societatem inituros in tres annos tantum. Brevi certiora perscribam. Multum nostris rebus nocet, quod Galli credunt Suedos ipsorum societate carere non posse.

Veneti legati duo sunt Constantinopoli.[21] Unus ex Transylvania,[22] alius ex Perside[23] exspectatur.

Bovenaan de brief in de copie te Leipzig: Argumentum. Persecutiones cardinalis contra Vindocinensem ducem et Suess[i]onensem comitem eiusve asseclas. Varia

12 Francisco de Mello en dr. António Coelho de Carvalho (no. 5028 n. 6) bereikten Parijs in maart 1641.
13 Grotius ontleende dit nieuws vermoedelijk aan de *Gazette* 1641 no. 11, p. 45-48, 'Extraordinaire' dd. 1 februari. Het betreft Ile de la Tortue nabij Haiti en St. Lucia (Ste. Aloncie) nabij Martinique.
14 Şahin-Ghiraï, kroonprins van de Krim-Tartaren. Grotius ontleende dit nieuws vermoedelijk aan hetzelfde nummer van de *Gazette*; zie ook *supra* no. 4999.
15 Ibrahim, sultan der Ottomanen. Zijn zoon en opvolger Mohammed IV werd op 2 januari 1642 geboren.
16 Zie eveneens *Gazette* 1641 no. 11, p. 48, 'Extraordinaire' dd. 1 februari.
17 Johan Adler Salvius; zie zijn brief no. 5001.
18 Johan Hoeufft, bankier te Parijs (no. 5015 n. 3).
19 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny, Frans staatssecretaris van buitenlandse zaken (no. 5226 n. 1).
20 De lezing der beide copieën is hier waarschijnlijk corrupt. In de uitgave der *Oxenst. Skrifter* is de tekst gewijzigd in: expendi enim iussi.
21 De bailo Gieronimo Trevisan en de extraordinaris ambassadeur Piero Foscarini; vgl. *Gazette* 1641 no. 12, p. 55, dd. 2 februari.
22 Istvan Serédi.
23 Ibrahim khan.

nova ex Americae et Asiae regionibus. Hollandicus legatus nudo capite regem salutavit, quum legati Catalaunici tecto.

5041. 1641 februari 2aant.. Aan N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

De saecke van den graef van Soissons schijnt haer te schicken in beter termen, den coning toelaetende aen den heer grave noch eenigen tijdt sich te houden te Sedan om middelertijd, soo gemeent werdt, het huwelijck te sluiten tuschen denselve grave ende de dochter van den prins van Condé,[2] 'twelck zijnde, soude den prince borge blijven dat bij den grave niet en soude bij de hant genomen werden tot naedeel van den coning, 't rijck ofte mijnheer den cardinael. Soo dat geschiet, meent men dat oock de twee presidenten[3] die als vrunden van den graef van Soissons lijden, sullen wesen gerestitueert, te meer alsoo den coning laest sijnde in sijn parlement, van haere officiën niet en heeft doen spreecken.

Den hertogh van Vendosme is in Engellant. Sijn saecke rust noch. Wij verwachten hier van uir tot uir den hertogh Carel,[4] aen dewelcke den graef de Guiche,[5] neef van mijnheer den cardinael, is tegengegaen, eenige oock gesonden van de princesse Nicole de Lorraine,[6] die den hertogh voor sijn huisvrouw niet en wil kennen. Men seit dat die van Cantecroy[7] dit accord met Vrancrijck heeft tewege gebracht, ende werdt daerom gemeent dat men in Vrancrijck om haer plaisir te doen sal soecken het huwelijck tusschen den hertogh ende de princesse Nicole nul te doen verclaeren, 'twelck veel swaericheit in heeft. Evenwel hoore ick pretexten daertoe beraemen. Off nu Lorraine ende 't Barrois sullen gerestitueert werden, den coning eenige plaetsen inhoudende, dan off in plaetse van dien hem recompense sal gegeven werden, erigerende Anjou ofte Auvergne in souverainiteit, sal den tijdt leeren.

In April verwachten wij de coninginne van Engellant,[8] voor wien een logys te Fontainebleau werdt geprepareert, verre genoech van S.t Germain om den coning niet met allerhande discoursen moeielijck te vallen. De coninginne-moeder[9] heef[t] seer beclaechelijck geschreven aen de hertoginne van Esguillon,[10] soeckende om in Vrancrijck te comen ofte uit Vrancrijck onderhout te becomen. 't Eerste smaect hier niet, het tweede wel, soo sij wil gaen nae Florence, daertoe haere Majesteit niet en can resolveren.

Uit Portugael hooren wij niet als goed, dat den nieuwen coning de stercke plaetsen van het rijck in heeft ende boven de garnisoenen twaelffduisent man in 't velt, goede ordre, de regiering aengenaem. Van hier sal men daer niet senden, maer d'ambassade verwachten.[11] 't Geruchte dat geloopen was van Andalousië, is niet

1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK. H191. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Tezamen met nos. 5042, 5043 en 5054 antw. op no. 5023.
2 Anne-Geneviève (1619-1679), dochter van Henri de Bourbon, prins van Condé. Zij trouwde in 1642 met Henri d'Orléans, hertog van Longueville; deze was weduwnaar van Louise de Bourbon († 1637), zuster van de graaf van Soissons. Vgl. *NBG* XXXI, kol. 587-597.
3 Henri de Mesmes en Nicolas-Léon Bailleul (no. 5029 n. 17).
4 Karel IV, hertog van Lotharingen; zie ook *infra*, postscriptum.
5 Antoine III de Gramont, graaf van Guiche (no. 4996 n. 16).
6 Nicole († 1657), hertogin van Lotharingen.
7 Béatrice de Cusance (1614-1663), prinses van Cantecroix, maîtresse van Karel IV van Lotharingen; vgl. *DBF* VII, kol. 1048-1050.
8 De reis ging echter niet door. Zie ook *CSP Ven.* 1640-1641, p. 123v.; Avenel (ed.), *Lettres Richelieu* VI, p. 756v.
9 Maria de' Medici.
10 Marie-Madeleine de Vignerot (1604-1675), dame de Combalet, hertogin van Aiguillon, nicht van Richelieu; vgl. *DBF* I, kol. 920-924.
11 Vgl. no. 5038 n. 4. De Portugese ambassadeurs, Francisco de Mello en dr. António Coelho de Carvalho (no. 5028 n. 6), kwamen in maart 1641 in Parijs aan.

waer. Ter contrarie is den hertogh van Medina Sidonia[12] met veele uit die quartieren getrocken tegen de Portugesen ende schijnt dat de lust

12 Gaspar Alonso Pérez de Guzmán († 1664), hertog van Medina-Sidonia, goeverneur van Andalusië; vgl. *EC* XXXIV, p. 143. Zijn zuster Luisa de Guzmán (1613-1666) was de nieuwe koningin van Portugal.

van vrijheit geen groote voortganck sal hebben, alsoo men siet dat die van Catelagne soo weinich heeft geduirt ende een uitcomste genomen die veele anderen niet en soude aenstaen.

Prince Thomas luistert noch aen beide zijden ende hout sich stil met den cardinael sijn broeder. Soo doet oock heel Italië, seer luisterende nae 'tgunt in Spaegnië sal passeren. Den marquys de Leganes[13] gaet nae Spaegnië, maer is wel in de gratie van den conte-duc ende den coning, bij denwelcke den prince Thomas hem tevergeefsch heeft gesocht quaelijck te stellen.

Den biechtvader van den cardinael-infant[14] is mede in Spaegnië ende heeft moeite om aldaer wegh te nemen die suspiciën die de Spaegnaerden, van haere nature seer ombrageux, op dien prins hadden genomen, waertoe Vrancrijck niet weinigh heeft geholpen, uitstroyende dat denselve cardinael-infant eenige bedeckte personen hier hadde gesonden.

In Switserlant ende Grisons sijn groote mescontentementen, soo tegen Spaegnië als tegen Vrancrijck, ende oneenicheden in haere landen ende geene resolutiën, noch ten goede noch ten quade, soodat de saecken van de werelt sullen gaen, soo sij mogen, sonder haer belet.

Wij verstaen uit Turckië dat den Grooten Heer[15] heel wel te passe is ende den afgesonden van Polen niet licht de paix aldaer vast sal stellen sonder te renuntiëren aen de protectie van Sevenbergen, Moldavië ende Walachië. Den ambassadeur van den coning van Denemarcken[16] arbeit in Spaegnië om eene ligue te maecken tegen Hollant, maer soude garen gelt hebbende in recompense van de proffyten die hij soude missen, soo hij hem opentlijck tegen Hollant stelde; 'twelck aldaer nu niet en is te vinden, soo door de inlandsche oorlogen als door het uitblijven van de Indiaensche vloten, waerdoor den coning van Spaegnië genoodsaect werdt veel gelts op grooten interest te nemen ende daerenboven nieuwe impositiën op te stellen niet sonde[r] vrese van nieuwe oproeren, welcke vrese den coning belet uit Castille te vertrecken nae die plaetsen, daer andersins sijne presentie grooten dienst soude connen doen.

Don Francisco de Melos[17] werdt in Spaegnië geroepen, alsoo men hem, maegschap sijnde van den nieuwen coning van Portugal, nu soo veel niet en vertrouwt als voor desen.

Uit Duitschlant hebben wij hier seer verscheide tijdinge, insonderheit aengaende Straubing. De meeste advysen loopen daerop, dat d'heer Bannier Cambe, een stadt in de Opperpals, heeft becomen ende tracht te hermaecken de gebroocken brugge bij Deckensdorp;[18] dat 's keisersch ende Beyersche volck meest al is gecomen aen dese zijde van den Donau, Goltz[19] sijnde gegaen tot bescherming van Bohmen, off het daer mochte gelden; dat die van het garnisoen van Hohentwiel Ballinge, een

13 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan (no. 4996 n. 15).

14 Juan de San-Agustín, biechtvader van de kardinaal-infante Ferdinand van Oostenrijk; vgl. A. van der Essen, *Card.-infant* I, register i.v.

15 Ibrahim, sultan der Ottomanen.

16 Hannibal Sehested (1609-1666), in 1640-1641 extraordinaris Deens ambassadeur in Madrid; *DBL* XXI, p. 556-571. Op 19 maart 1641 werd een Spaans-Deens verdrag gesloten; vgl. Du Mont, *Corps Dipl.* t. VI.I, p. 209vv. Zie ook *infra*, postscriptum.

17 Francisco de Mello (1597-1651), graaf van Assúmar, markies van Tor de Laguna, Spaans diplomatiek vertegenwoordiger bij de keizer te Regensburg, van december 1641 tot mei 1643 goeverneur-generaal ad interim in de Zuidelijke Nederlanden; zijn grootvader Jacob van Bragança (1479-1532) was overgrootvader van de Portugese koning Jan IV. Vgl. *GPEB* XVI, p. 800v.

18 Deggendorf aan de Donau; vgl. *Oxenst. Skrifter* 2. afd., VI (*Banérs bref*), p. 812.

19 Martin Maximilian von der Goltz, generaal-majoor in dienst van Saksen (no. 5001 n. 3).

stadt in 't lant van Wirtemberg, hebben ingenomen. Off Meininge met Gil de Haes[20] in handen van Rose[21] sijn gecomen, daervan sijn oock de geruchten onseecker.

Men verseeckert mij uit de registers van de Reeckencamer ende van de Munte dat van de nieuwe penningen, genaemt louys, sijn geslagen tot twintich millioen, waervan nochtans onder 't volck niet heel veel en werden gesien.

20 Gilles de Haes (1597-1657), Vlaming in keizerlijke dienst; vgl. *BNB* V, kol. 136-139.
21 Rheinhold von Rosen (no. 4993 n. 4).

Den tweede Februarius 1641.

Wij verstaen nu soo daetelijck dat den hertogh Carel bedongen heeft sijne vrouw niet te sien ende den coning haer belast heeft te gaen nae Medon, een huis vier off vijf mijlen van hier. De ruiterie van hertogh is fraey,[22] tot ontrent tweeduisentvijfhondert man.

Prince Thomas is te Ivree ende heeft een agent in Spaegnië.[23]

Den ambassadeur van Denemarck seit men dat ontfangen heeft van den coninck van Spaegnië driehondertduisent ducaten om tegen September te furneren vijftigh schepen sonder volck ofte amunitiën.

Den hertogh van Nocere[24] had Aytone in Catalagne belegert. De Catalans met de Fransoisen hebben hem doen aftrecken. Nieu secours is te Barcelone noch niet meer gearriveert als vijfhondert man ter zee. Daerentegen heeft den marquys de las Veles[25] drieduisent man uit Castille ter zee ontfangen. Cardinael Trivultio[26] sal in plaetse van Leganes in 't Milanees commanderen.

Uit Engellant hooren wij dat de Schotten vier millioenen guldens hebben ontfangen voor de costen gedaen in 't oorlogh boven het onderhout van hondertduisent croonen ter maent tot haere subsistentie.

In dorso staat met andere, latere hand: Den 2 Feb. 1641.

5042. 1641 februari 2. Aan N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

Den brief daer uE. van schrijf[t],[2] is ter hande gecomen, doch acht dagen nae den tijde.

De saecke van de reine-mère[3] is mijns oordeels seer quaed te rechten. De saecke van de eremyten[4] raect den hertogh van Vendosme. Den graef van Soissons is niet daervan suspect, maer wel van eenige remuementen te hebben willen aenrechten in Vrancrijck, waeronder die van de religie van Languedoc ende Cevennes mede haer rolle souden hebben gespeelt.

Ick en meen niet dat van ouds in Brabant revisie is gegeven van sententiën, in 't possessoir gewesen.[5] Ick gelove dat den keiserlijcke commissaris, syende de swaericheden die in Spaegnië

22 Grotius verbeterde de woorden ‘is fraey’ uit: is schoon.
23 Vermoedelijk Balthasar Messerati (no. 5021 n. 13).
24 Francesco Maria Carafa (1579-1642), hertog van Nocera, onderkoning van Aragon; vgl. *DBI* XIX, p. 550vv.
25 Pedro Fajardo Zúñiga y Requesens, markies van Los Vélez, Spaans bevelhebber tegen de Catalanen (no. 5007 n. 9).
26 Giovanni Giacomo Teodoro (1596-1656) kardinaal Trivulzio; vgl. *DEI* XII, p. 404.
1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK H 19m. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Tezamen met nos. 5041, 5043 en 5054 antw. op no. 5023.
2 Bedoeld zal zijn een niet meer bewaarde brief van 31 december 1640 of van 7 of 14 januari 1641; zie ook *infra* no. 5047 bij n. 31.
3 Maria de' Medici.
4 Guillaume Poirier, Louis Allaiz en een niet nader geïdentificeerde monnik (no. 5030 n. 2).
5 Dit betreft het geschil tussen Albert (1607-1656), graaf van den Berg, en zijn nicht Maria Elisabeth, gravin van Hohenzollern, over onder meer het markizaat Bergen-op-Zoom. De graaf van den Berg had bij de Staten-Generaal de revisie verzocht van de sententie van de Raad en Leenhof van Brabant, op 19 december 1640 ‘in cas possessoir gewesen’, terwijl de

ontstaen, niet geraiden en vint te spreecken sulcx als was voorgenomen.[6] Nae de wint is, keert men het seil.

De saecken van den churfurst van Brandenborg staen seer verwart ende is soo diep ingewickelt met den keiser, dat sijne Doorl. quaelijck daervan sal sijn los te maecken. Uit het huwelijck dat hij sal doen,[7] sal men de[e]l connen afnemen van sijne intentiën.

Den churfurst palsgraef[8] dient nae Engellant niet te gaen dan bij den coning aldaer ontboden sijnde ofte immers advys hebbende dat het aengenaem sal sijn. Desselve conings harangue in het parlement bij uE. verhaelt,[9] is bondigh ende ick en can hier niet verstaen dat apparentie is iet te veranderen in 't kerckelijck ofte wereltlijck, buiten 'tgunt geweest is ten tijde van de coninginne Elisabeth. Off den coning de legers sal connen doen vertrecken, twijffele ick.

Boven hetgunt ick hier can verstaen, heb ick seer garen van de Engelsche saecken uit Hollant onderrechting om het eene met het ander confronterende, te beter te connen oordeelen. Sal daerom garen onderrecht werden wat is van die Schotsche officieren, van het scheiden ofte continueren van het parlement, wat geschiet is van den jesuyt,[10] wat geschieden sal van milords den deputé ende den eertsbisschop,[11] met de discoursen die daerop in Engellant ende in Hollant vallen. 't Immatriculeren van den guarde des seaux[12] is wat vremds, ende ick en meene niet dat, als sijnen coning hem abandonneerde, dat hem dat privilegie veel soude verschoonen. Van den olderman[13] had ick hier wat verstaen, maer niet soo verre.

Sijne Hoocheit ende den heer van Beverwaert[14] doen wel, dat sij contentement toonen, hoewel het onthael in het beginsel seer sober is geweest. Soo den coning van Engellant persisteert van in 't huwelick[15] niet te willen vorderen sonder oock (een) verbont te maecken met de Vereenigde Nederlanden, soo soude de saecke wel lang mog(en...), insonderheit alsoo Vrancrijck daerop groote bedenckingen sal hebben. Men singt in Catalogne in de misse pro rege nostro Ludovico.

gravin van Hohenzollern eveneens had gerekestreerd. Zie Res. SG dd. 18 februari 1641, et al.; Aitzema, II (f.^{o}), p. 776; *NNBW* VIII, kol. 73v.; W.A. van Ham, *Doorl. huis Bergen op Zoom*, p. 32, 34.

6 Bedoeld zal zijn Johann Weichard (1615-1677), graaf Auersperg, die tezamen met Jean Friquet (1593-1667) in de tweede helft van maart 1641 in Den Haag aankwam. Zie Aitzema, II (f.^{o}), p. 761vv.; Waddington, *Républ.* I, p. 356vv.; J.J. Poelhekke, *Vrede*, p. 147v.; Heringa, *Eer en hoogh.*, p. 328vv.

7 Friedrich Wilhelm, keurvorst van Brandenburg, huwde in december 1646 Louise Henriëtte, dochter van Frederik Hendrik.

8 Karl Ludwig van de Palts.

9 Bedoeld zal zijn de openingsrede van het 'Long Parliament' die door Karel I op 13 november 1640 was uitgesproken.

10 John Goodman; hij werd op 31 januari ter dood veroordeeld, maar het vonnis werd uiteindelijk niet voltrokken. Vgl. S. Gardiner, *Hist. England*, IX, p. 264v., 272.

11 Thomas Wentworth, graaf van Strafford, 'lord Deputy' van Ierland, en William Laud, aartsbisschop van Canterbury.

12 John Finch (no. 5009 n. 4) werd, nadat hij in december 1640 naar de Republiek was uitgeweken, op 24 januari 1641 formeel in staat van beschuldiging gesteld en op 28 januari als 'lord Keeper' opgevolgd door Edward Littleton (1589-1645); vgl. *DNB* XXXIII, p. 366vv. Het is echter niet precies duidelijk op welke mededeling van Reigersberch hier door Grotius wordt gereageerd.

13 Niet geïdentificeerd.

14 Frederik Hendrik en Lodewijk van Nassau, heer van Beverweert (no. 4994 n. 11).

15 Het huwelijk van Willem II met een van beide dochters van Karel I, Mary of Elizabeth Stuart. Een verdrag tussen Engeland en de Republiek kwam niet tot stand (no. 5023 n. 9).

Adres: Mijnheer mijnheer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide.
In dorso schreef Reigersberch: Broeder de Groot, den 2 Feb. 1641 uyt Paris.

5043. 1641 februari 2. Aan N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

D'heer van Beverwaert[2] sal nu daer sijn ende werdt gehoopt dat hij goede ordre vandaer herrewaert sal brengen; heeft den coning gesproocken, maer ongedeckt. Den graef van Soissons is in pijne. Den coninck doet (sel)ve 'tgunt denselve graef als grand-maistre plagh te doen, ende heeft alle personen verboden ordre van denselven heer grave te ontfangen. Te Sedan werdt gewrocht ende 't garnisoen vermeerdert, sijnde deselve stadt geïnterdiceert van alle commercie met Vrancrijck; de hertoginne van Bouillon[3] is om advys in Den Hage. Veele meenen den hertogh van Vendosme[4] sich mede daer sal retireren, hoewel hij geloof[t] dat het getuichenisse van drie geseide eremiten,[5] infaem om andere delicten, hem niet en can schaden. Die drie eremyten sijn gepijnicht ende is een van deselve nae de pijniging gestorven. De gerelegeerde presidenten[6] sijn belast binnen corten tijdt afstant te doen van haere officiën. De mening schijnt te sijn die officiën voortaen bij commissie te doen bedienen tot wederroepen toe.

De saecke van de Catelans sijn in peryckel. Sij maecken eenige buitenwercken buiten Barcelona. 't Spaensche leger daerontrent is van twintichduisent man. In Portugael staen de saecken oock seer wanckelbaer, soo niet haest hulp en comt, om 'twelck te versoecken men seit eenige uit Portugael afgesonden,[7] souden gecomen sijn te Rochelle. Vrancrijck ende Hollant hebben op die twee saecken te letten.

In Italië doet men niet. Maer men meent de twee princen van Savoyen trachten nae neutraliteit.

Voor de custen van West-Indië is het eilant de las Tortugas bij de Fransoisen wederbecomen, de Engelschen vandaer verjaecht bij deselve Fransoises ende uit een ander eiland, genaemt Alanse, bij de inlanders.[8] Wij hooren uit Turquie dat den gebannen can van de Tartaren, genaemt chahin Guira,[9] te Rhodes is geworgt, omdat hij sustineerde de successie van het Turcksche rijck hem toe te comen, soo den Grooten Heer[10] sonder soonen quame te sterven; ende dat de bassa van Bagdet heeft ingenomen een casteel toecomende een Arabische prins, die men hiel[d] den Persiaen te favoriseren.[11]

Men is hier besigh met de bruiloft van den hertogh van Anguien,[12] aen denwelcke gedestineert werdt het gouvernement van Languedoc ende den staet van grand-maistre, voor desen bedient bij den grave van Soissons. Den soon die van

1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK. H 20a. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Tezamen met nos. 5041, 5042 en 5054 antw. op no. 5023.
2 Lodewijk van Nassau, heer van Beverweert (no. 4994 n. 11).
3 Eleonora van den Bergh.
4 César, hertog van Vendôme, vertrok medio februari naar Engeland.
5 Guillaume Poirier, Louis Allaiz en een niet geïdentificeerde monnik (no. 5030 n. 2).
6 Henri de Mesmes en Nicolas-Léon Bailleul (no. 5029 n. 17).
7 De ambassadeurs Francisco de Mello en dr. António Coelho de Carvalho (no. 5028 n. 6) kwamen pas in maart 1641 in Parijs aan.
8 Zie no. 5040 en n. 13.
9 Şahin-Ghiraï; zie no. 5040 n. 14.
10 Ibrahim, sultan der Ottomanen.
11 Zie *Gazette* 1641 no. 11, p. 48, 'Extraordinaire' dd. 1 februari.
12 Louis II de Bourbon, hertog van Enghien (no. 4994 n. 18). De opvolging als 'grand-maistre de France' viel toe aan zijn vader, Henri de Bourbon, prins van Condé.

dit huwelijck sal comen,[13] werdt gesegt dat erfgenaem sal sijn van mijnheer den cardinael, aennemende den naem van Richelieu.

13 Een zoon uit het huwelijk met Claire-Clémence de Maillé-Brezé, Henri Jules de Bourbon, hertog van Albret, werd in 1643, na de dood van Richelieu geboren.

Twee gesanten van Venetië sijn te Constantinople,[14] een van den vorst van Sevenbergen;[15] van Persiën werdt een[16] verwacht. Die schuldigh aen de doot van Planta[17] in de Grisons, hebben haer gevoecht met eenige andere banditen in Val Canona.

2 Febr. 1641.

De saecken van Engellant sijn van seer onseeckere uitcomste, alsoo de affectie van den coninck, soo men opentlijck siet, loopt tegen de affectie van het parlement; welck parlement geduirende desen tijd sijn macht gebruickt, maer sal eens moeten scheiden. Ick gelove dat de bisschoppen van Engellant wat ingetoomt sullen werden, misschien oock haer incomen gemindert. Den adel is jaloux van de autoriteit van de geestelijcke in saecken van staet.

Soo bij de Hollandsche ambassadeurs[18] iet in Engellant werdt gehandelt buiten kennisse van Vrancrijck, dat sal hier de offensie die alrede genomen is, vermeerderen.

De Compagnie van Oost-Indiën in Nederlant sal haere saecken bij alle vremde ende selff bij 't parlement van Engellant seer glimpelijck stellen met de presentatie van alle de differenten te willen verblijven aen de justitie van Venetië, 'twelck ick seeckerder soude vinden als aen het parlement van Parijs.

't Voornemen van die van Hollant tot beveiling van de zee is niet quaed. IJver is daertoe van doen. De resolutie wel genomen, sal den admirael Tromp op de executie wel letten.[19]

Wilt mij laeten weten, soo wanneer d'heer Camerarius[20] sijn afscheyt sal hebben genomen ende soo iet geschiet nopende het different van Somerdijck ende Ripperda.[21]

Ick meen de Fransche partij te Ludyck soo verre is vervallen, dat deselve quaelijck sal sijn te redresseren. Te Calis is advys, 'twelck ick niet en wil verseeckeren, van een nieuw remuement in Andalosië, waervan het hoofd soude sijn le duc de Midoni Sidonie.[22]

In dorso schreef Reigersberch: Broeder de Groot, den 2 Febr. 1641.

5044. 1641 februari 2. Aan J.A. Salvius.[1]

Illustrissime domine,

14 De bailo Gieronimo Trevisan en de extraordinaris ambassadeur Piero Foscarini (no. 5040 n. 21).
15 Istvan Serédi.
16 Ibrahim khan.
17 Zie no. 5035 n. 6.
18 Johan Wolfert van Brederode, François van Aerssen, heer van Sommelsdijk, en Johannes Polyander van Kerckhoven, heer van Heenvliet (no. 4997 n. 3).
19 Zie no. 5023 en n. 13.
20 Ludwig Camerarius (no. 4994 n. 1).
21 François van Aerssen en Willem Ripperda; zie no. 4997 n. 7.
22 Gaspar Alonso Pérez de Guzmán, hertog van Medina-Sidonia, goeverneur van Andalusië (no. 5041 n. 12). Met het eerder genoemde 'Calis' is 'Calis Malis', dat is Cadix, bedoeld.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 666 no. 1472. Antw. op no. 5001.

Gaudeo beneficio Excellentiae vestrae cognosse me, quo nunc in cardine versetur res federis.[2] Ego, qui Gallos novi pridem homines qui nulla re facilius flectantur quam mora, laudavi semper prudentem nostrorum tarditatem. Etiamsi magis nobis esset necessaria, quam forte est haec societas, referret nostra, ne id crederent Galli. Locutus sum hodie Heufdio.[3] Is pecuniam, id est chartas solutionem ipsius fide iubentes, Hamburgi pridem esse asseverat. Dixi ei, si in

2 Het Frans-Zweedse verdrag werd in juli 1641 verlengd.

3 Johan Hoeufft, bankier te Parijs (no. 5015 n. 3). Met het volgende 'pecunia' is gedoeld op de Franse subsidie aan Zweden, waarvan de termijn op 15 november 1640 was verstreken; zie no. 5001 en n. 7, nos. 5056 en 5057.

eis quae debentur solvendis tricae nectantur, id in causa fore, cur minus credatur promissis in posterum. Suscepit se acturum cum ministris regiis. Et puto per eum id optime posse fieri, qui et utrique regno inservit et intelligit, quantum sit pecunias habere in tempore. Edocui etiam eum de conditionibus, sub quibus federis prorogationem velit Suedia, ut tentet animos et, si quid didicerit, mihi dicat deinde acturo caetera quae ex usu esse arbitrabor.

Velim scire, cui velint regni rectores me rationem reddere eorum, quae pro impendiis antehac supra salaria accepi. Nam sive Excellentiae vestrae sive D. Spiringio,[4] ut olim, reddere iubear, mihi ex aequo est, qui nihil magis desidero, quam ut et operam et fidem meam in rebus magnis parvisque regno Suedico approbem.

Maneo autem,

Excell. vestrae perpetuo observantiae cultu devinctissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 2 Februarii 1641.

Coepit a me instructus Heufdius agere cum Chavigniaco,[5] qui aget cum cardinali. Videtur societas ad pacem usque iniri posse cum tali pecuniae augmento, quale poscit Suedia. Nihil tamen certi affirmo. Sed illam quae iam debetur pecuniam credo illuc in manus Excellentiae vestrae perventuram.

5045. 1641 februari 2. Aan [J. de Wicquefort?].[1]

Monsieur,

On attend icy le duc de Longueville et des bonnes nouvelles de ce que fera l'armée du marescal Bannier. Monsieur de Beverwaert[2] à la fin a veu le roi et est allé en Hollande pour rapporter icy quelque escript qui contente sa Majesté sur ce qu'on doibt faire de cette armée.

On crainct icy que les nouveaux estats de Catalagne et de Portugal ne périssent au berceau; et pourtant ne trouve-on pas bon que les Hollandois y envoyent.[3]

4 Petter Spiring Silvercrona, resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag (no. 5000 n. 1).

5 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny, Frans staatssecretaris van buitenlandse zaken (no. 5226 n. 1).

1 Hs. Den Haag, KB, 72 D 34, 2. Eigenh. oorspr. De onderhavige brief is onderdeel van een schenking door de erfgenamen van de Amsterdamse makelaar in effecten, J.W. Kerkhoven Tzn. (1826-1894). Vgl. *Jaarversl. KB* (1915), p. XLV; *Nederl. Patriciaat* 35(1949), p. 141. Deze schenking bestaat uit vijf brieven - vier van Grotius, één van een De Choisy -, waarvan bij drie brieven adres aan en dorsale notitie door Joachim de Wicquefort zijn bewaard. De onderhavige brief, waaraan een adres en dorsale notitie ontbreken, lijkt het antwoord te zijn op een brief uit de Republiek van omstreeks 21 januari 1641; zie ook no. 5023. Grotius' ondertekening ‘vostre très-humble serviteur’, in combinatie met de aanhef ‘monsieur’, is in deze periode alleen bekend uit zijn Franse brieven aan Wicquefort van 1641-1642. Ook is de onderhavige brief door inhoud en toon nauw verwant aan de brieven van Grotius aan Wicquefort. Daarom lijkt Wicquefort het meest in aanmerking te komen als adressaat; zie ook no. 4730A (dl. XI). Over Joachim de Wicquefort zie men no. 5022 n. 1.

2 Lodewijk van Nassau, heer van Beverweert (no. 4994 n. 11).

3 Zie no. 5038 n. 4.

Nous ne sommes pas icy sans remuements, mais de tels qui ne troubleront pas l'estat. Sedan est interdict du commerce de France à cause du séjour qu'y faict le comte de Soissons, qui est mandé icy pour se purger de certaines correspondences avecq le duc de la Valette[4] desquelles on l'accuse. Il se veut défendre devant le parlement, mais soubs asseurance de n'estre

4 Bernard de Nogaret, hertog van La Valette (no. 4996 n. 6).

pas mis en prison. Le roi veut qu'il vienne et se confie à ce que sa Majesté trouvera bon. Les présidents qui sont reléguez[5] estoient creus estre amis dudict comte. Le duc de Vendosme a aussi receu commandement de venir en cour, et dict-on qu'il viendra, croyant que le tesmoignage des prétendus érémites,[6] convaincus d'autres crimes, n'est pas recevable contre un de sa qualité. Les dicts érémites ayants eu la question, un d'eux peu aprez est décédé.

On a esté icy assez malsatisfaict de ce qu'on a procédé si-avant au faict du mariage d'Angleterre[7] sans en donner part au roi, et le sera-on d'advantage, si on vient à quelque traitté, sans que la France en soit bien esclaircie. On nous dict que plusieurs du parlement en Angleterre désirent que leur aisnée soit donnée à l'électeur Palatin.[8] Mais le mal est que, tant en France qu'en Hollande, on voit des marques évidentes de la dissonance entre le roi d'Angleterre et son parlement. Il semble, qu'en prenant, selon les anciens, le roy pour le mari et le peuple pour la femme, on peut dire en Angleterre:

> Saepe etenim mulier, quem coniunx diligit, odit.[9]

Les affections si diverses ne sçauroient produire aucun bien.

Je croi que le Grand Seigneur[10] ne désire pas que le roi d'Espagne s'aggrandisse, mais autre chose est de ne vouloir pas du bien à quelcun et autre de luy faire du mal.

Je demeure, monsieur,
vostre très-humble serviteur
H. de Groot.

Le 2 de Febvrier 1641

Les Catelans se fortifient hors de Barcelon. On attend icy des envoyés de Portugal.[11] Les Anglois ont perdu l'isle de Tortue chassez par les Fransois, et celle d'Alansa chassez par ceux de l'isle.[12] Le bassa de Bagdet a pris un chasteau sur un prince Arabe, suspect de favoriser le Persan,[13] et chahin Guire,[14] cy-devant can des petits Tartares, est estranglé, dit-on, à Rhodes.

On croit que monsieur de Vendosme cerchera de se retirer à Sedan, où le duc de Bouillon augmente les fortifications et la garnison, mais se trouvera bien en peine. Les deux princes de Savoie désirent la neutralité.

5 Henri de Mesmes en Nicolas-Léon Bailleul (no. 5029 n. 17).
6 Guillaume Poirier, Louis Allaiz en een niet geïdentificeerde monnik (no. 5030 n. 2).
7 Het huwelijk tussen Willem II en een van beide dochters van Karel I, Mary of Elizabeth Stuart. Een verdrag tussen Engeland en de Republiek kwam niet tot stand (no. 5023 n. 9).
8 Karl Ludwig van de Palts.
9 *Disticha Catonis* I, 8, 2 (Walther, *Lat. Sprichwörter* no. 27110).
10 Ibrahim, sultan der Ottomanen.
11 Francisco de Mello en dr. António Coelho de Carvalho (no. 5028 n. 6) kwamen pas in maart 1641 in Parijs aan.
12 Zie no. 5040 n. 13.
13 Zie *Gazette* 1641 no. 11, p. 48, 'Extraordinaire' dd. 1 februari.
14 Ṣahin-Ghiraï; zie no. 5040 n. 14.

5046. 1641 februari 4. Van W. de Groot.[1]

Frater optime,

Tuis XXVI Ianuarii ad me datis[2] ut respondeam, hoc habe: nihil in editione tua[3] dolo commissum neque inimicos tuos tantum apud quenquam valuisse aut valere, ut in ea quippiam

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24, 180. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 5029; beantw. d. no. 5061.
2 No. 5029.
3 Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135).

immutatum sit aut immutari valeat; itaque nec opus esse, ut alieni homines cum operis et nominis tui invidia isti curae admoveantur. Potes quod sentis scribere et tamen eorum opera non uti. Desidia forte et ignorantia si quid peccatum est in magno opere, in appendice[4] ne quid ad eum modum fiat, qua possum curabo. Ego persto in ea sententia, ut post octiduum Amstelodamum excurram aliquot ibi dies substiturus, ut omnia componam. Interea tres libellos prius anonymos cum erratis ternionis N et praefatiuncula ad Blavium misi. Appendicem, ubi tempus erit, tradi curabo. Tu quaeso indices, quid exemplaribus,[5] ubi editio perfecta fuerit, fieri velis. Neque enim iam memini, quid scripseris aut diei quo scripseris, ut litteras tuas possim relegere. Imprimis fac sciam, quibus hic dari velis exemplaria et quibus compacta, quibus incompacta. Reliqua in Galliam mittenda non dubito. Ad Princium[6] iam misi omnes quotquot apud me fuere terniones, sed is an iam eos ad te destinaverit et per quem, curabo ut intelligam. Addidi et Vatem Molinaei,[7] quem tibi nondum visum doleo.

Nunc hic prodiit tractatus incerti auctoris[8] contra libellum Halli,[9] quo contendere nititur episcopatum esse iuris divini. Scriptus is est a Belga et tanquam in Anglia excusus. In eo procul dubio vapulabunt episcopi.

Possem ad rationes, quas allegas[10] pro publicatione sententiae tuae de concordia ecclesiarum, nonnulla reponere, sed malo tecum tua consilia Dei providentiae permittere.

Quae de Anglicis rebus scribis, scio esse vera, sed nihilominus archiepiscopo[11] metuo, qui ob nimium pro pontificiis et contra zelotas zelum odium fere totius gentis incurrit, quod nostri invidiose augere non desinent. Et audio iam in Anglia scribi librum,[12] quo ostenditur papam esse antichristum, quale scripti genus paulo antea illic non prodiisset.

Pro iis, quae de Catalanis et Lusitanis scribis, gratias habeo. De Memmio[13] doleo, de Vindocinensi miror eum iterum in eundem lapidem impingere. Hic rumor Noriberga - ut aiunt - ortus fert Banerium glacie stratum transisse Danubium et Ratisbonam, in qua imperator est, obsidere. Forte stulti sibi somnia fingunt.

Ordines Hollandiae vix ulla re gesta discessere ante exitum huius mensis redituri.

4 Achter Grotius' *Annotationes* werden herdrukken opgenomen van de eerder anoniem verschenen traktaten *Commentatio de Antichristo, Explicatio de fide et operibus* en *Explicatio Decalogi* (*BG* nos. 1102, 1111 en 1118); daaraan werd de *Appendix de Antichristo* toegevoegd (*BG* no. 1129). Zie voor de 'praefatiuncula' *supra* no. 4998 n. 8.

5 Willem de Groot had 60 exemplaren voor zijn broer bedongen; zie no. 4791 (dl. XI). De namen van degenen aan wie hij een presentexemplaar wilde geven, noteerde Grotius *in dorso*.

6 Pieter Christiaensz. Prins (no. 5032 n. 5).

7 Pierre Du Moulin; zie no. 4995 n. 5.

8 Willem doelt hier wellicht op een onder pseudoniem verschenen werk van Louis Du Moulin (1605-1684), zoon van Pierre Du Moulin: *Irenaei Philadelphi Epistola ad Renatum Veridaeum* [= Andream Rivetum?], *in qua aperitur mysterium iniquitatis ... et excutitur liber Iosephi Halli, quo asseritur episcopatum esse iuris divini*, Eleutheropoli [= Amstelodami], MDCXLI. Vgl. *McAlpin Cat.* II, p. 58; E. Weller, *Falschen u. fingirten Druckorte*, p. 260; *DNB* XXXIX, p. 200.

9 Joseph Hall (1574-1656), in de jaren 1627-1641 bisschop van Exeter; vgl. *DNB* XXIV, p. 75-80. Op 1 mei 1640 had hij zich in het parlement moeten verontschuldigen voor zijn *Episcopacie by divine right, asserted by Jos. Hall, B. of Exon.*, London ... 1640. In deze kwestie schreef hij vervolgens *An humble remonstrance to the High Court of Parliament, by a dutifull sonne of the church*, London ... 1640; vgl. *McAlpin Cat.* I, p. 550.

10 Zie no. 5029.

11 William Laud, aartsbisschop van Canterbury.

12 Dit boek is niet geïdentificeerd. Zie ook *McAlpin Cat.* II, p. 39, 89, 90; Chr. Hill, *Antichrist*, p. 33-40, 69-77. Willem schreef abusievelijk: libro.

13 Henri de Mesmes (no. 5029 n. 17).

Egi his diebus cum viro physicarum rerum non imperito[14] de saxo quod in terram decidis-

14 Niet geïdentificeerd.

se scribis.[15] Negabat ille factum, id est casum saxi, sed a tonitru et fulmine mutatam saxi, quod illic antea iacebat, formam, factam scrobem, versos alios in calcem lapides etc. Aut si decidisse ponamus, asserebat saxum illud ex magna caloris et frigoris vehementia et collisu subito enatum - ut aliquando quae alias temporis spatio opus habent magna agentis vi fere in instanti protruduntur - ideoque non diu in aere suspensum fuisse. Addebat et alibi in terram decidisse saxa quindecim pondo, quae eodem modo formata arguebat.

Duo ab imperatore commissarii[16] huc mitti dicuntur neque longe a confiniis abesse et iam missas litteras salvi conductus. Hi quid novi allaturi sint, etiamnum ignoratur.

Vale.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, IV Febr. 1641.

Adres: A monsieur monsieur Grotius, ambassadeur de la reine et couronne de Suède, à Paris.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Recu 14 Febr.

In dorso: 4 Febr. 1641 W. de Groot. *En:* W. Grotio, Heinsio, Corsellio, Vossio, Reigersbergiis.[17] Evesques en France.[18] Destin de moi.[19]

5047. 1641 februari 4. Van N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

Ick apprehendere seer het peryckel daerin uEd. ons Barcelona representeert, want de Catalans sijnde gereduceert, sie ick niet hoe den nieuwen conynck in Portugael sal subsisteren, voornemelijck indien het heele rijck, dat qualijck als door een geestelijcke verbintenisse is te imagineren, geen eenen cours en stelt. Van prompt secours uyt dese quartieren can ick niet sien dat is te hopen. Dat Euskercke met een affgesonden van den conynck van Vranckerijck[2] derrewaerts sal gaen, is geresolveert, maer die sal met hem niet nemen als persuasiën ende beloften. Veele meenen de Portugesen haer ooge hebben op secours van de morisques, doch sal den conynck van Spangiën met het volck dat hij in sijn lant heeft ende uyt Italiën promp[te]lijck crijgen kan, alle uytheemsch secours licht connen preveniëren ende een nieuwen conynck met nieuw volck, eer hij in postuyre is, in een open lant overrompelen. Anders, indien hij sijn rijck voor een tijt kan stabiliëren, connen

15 No. 5018.
16 Johann Weichard, graaf Auersperg, en Jean Friquet (no. 5042 n. 6).
17 Grotius wilde dat zij een presentexemplaar ontvingen van zijn *Annotationes* (*BG* no. 1135); zie ook *infra* no. 5061 en n. 14 en 15 aldaar.
18 Zie no. 5061 en n. 7.
19 Grotius doelt op zijn eigen rol in de hereniging der kerken; zie ook no. 5061.

1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, K 75m. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge (ed.), *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 642 no. 249. Geciteerd Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 290. Vermoedelijk antw. op no. 5031; beantw. d. nos. 5063 en 5064.
2 Johan van Euskercke en Jean de Saint-Pé. De bezending ging echter niet door; vgl. no. 5038 n. 4.

onverwachte toevallen commen, daertoe dan met geïmposeerde ofte ware advisen hope wert gegeven, gelijck uEd. sal sien uyt een bijgaende extract,[3] daervan den inhout niet ondienstych en is om desen staet tegens den aenstaenden somer met vigeur in 't velt te brengen, daer Vranckerijck seer toe arbeyt ende veele conferentiën tus-

3 Vermoedelijke bijlage no. 6.

schen sijne Hoocheyt ende den ambassadeur van den conynck[4] over werden gehouden. Men mompelt oock van nieuwe lichtynge ende het en is niet buyten apparentie dat veel verschilt van vijftych compangiën te casseren; dan soude het nieuwe volck buyten costen van het lant aengenomen werden. Het voornemen is de saecken van de zee ernstych bij de hant te nemen ende tot dien eynde tegens halff Maert een goede scheepsarmade voor Dunkercke te brengen om de havenen van Vlaenderen den somer beseth te houden, het eenyge middel, soo de ervarentste oordeelen, om de zee te veylen.

Voor het scheyden van de vergaderynge, hetwelke is geweest Saterdachavont ten thyen uyren,[5] is gearresteert ende de ordre beraemt op de nieuwe impositie van scepenen ende wagenen, groot ende cleyne elkx naer sijn taxt, de cleynste schuytjes tot een last 10 stuvers elcke drie maenden, van een last tot 10 lasten meerder, van thien tot twintych ende van twintych tot dertych ende soo voort, elckx naer advenant. Een carosse sal geven een daelder alle drie maenden, een speel overdeckte wagen een gulden, een voermans wagen gedeckt 15 stuvers, een boere- ofte opene wagen 10 stuvers. Ende maeckt men ramynge, dat daeruyt driehondertduysent guldens in 't jaer gevonden sullen werden, daer bij provisie op is ende wert genegotieert twee millioenen, soodat alle beswaerenissen allenskens in interesten werden geconsumeert, dat bij continuatie van oorloge de ingesetenen seer swaer sal moeten vallen, die, onder wat namen de middelen werden geheven, de betalynge uyt hare beursen moeten vinden.

Wat hope nu is om met handelynge uyt den oorloge te geraecken, weet uEd. best. Hier seyt men dat den Beyervorst seer ernstelijck aen den conynck van Denemarcken heeft geschreven dat hij alle middelen ten dienste van het rijck daertoe soude willen aenwenden. Andere seggen een ambassadeur van den keyser, den graeff van Aurenberch,[6] hoffraet ende mareschal, gedestineert naer desen landen, tot Ceulen is; die willen sij dat daer mede van soude connen spreecken. Want om restitutie te begeeren van de steden die onder het rijck horen, meenen sij, nu den generael Bann(ier geseyt) wert ontrent Amberg ende Regensburg te wesen, den tijt niet bequaem (en is). Maer het soude connen sijn om de clachten van den churfurst van Ce(ulen)[7] te seconderen ofte yet anders.

De ambassadeurs[8] geven uyt Engelant, hoewel sij seggen alles noch heel onseecker is, seer goede hope van een geluckyge negotiatie. De eerste audiëntie in de grote sale, daer les testes couronnées gewen(t) sijn gehoort te werden, is niet alleen in presentie van conynck, coninginn(e) ende prins[9] seer favorabel ende honorabel geweest, maer, hetwelcke een goet augurie geeft, in 't bijwesen van de outste princesse.[10] Acht commissarissen, die men hout meest wel geaffectionneert, waren den 22 dese voorleden maent al gecommitteert, onder dewelcke mede is

4 Resp. Frederik Hendrik en Mathieu Coignet, sieur de La Thuillerie (no. 5023 n. 10); zie ook Ten Raa-de Bas, *Staatsche leger* IV, p. 120v.; Waddington, *Républ.* I, p. 325-328, 334.
5 Zie *Res. SH* dd. 2 februari 1641. Het impost werd geheven vanaf 1 april 1641; vgl. Cau, *Groot Placaetb.* I, kol. 1988-1995.
6 Johann Weichard, graaf Auersperg (no. 5042 n. 6).
7 Ferdinand van Beieren, keurvorst-aartsbisschop van Keulen, had in oktober 1640 Lambert Nutten naar de Republiek gezonden met klachten over de Hessische bezetting van Kalkar. Vgl. Aitzema, II (f.^{o}), p. 722v.
8 Johan Wolfert van Brederode, François van Aerssen, heer van Sommelsdijk, en Johannes Polyander van Kerckhoven, heer van Heenvliet (no. 4997 n. 3).
9 De latere Karel II (1630-1685).
10 Mary Stuart, de 'Princess Royal'.

den grave van Northomberlant,[11] schoonbroeder van den grave van Leyster. Het parlement gynck vast voort ende heeft men heel quade opinie van de saecke van den député van Ierlant ende den aersbiscop.[12]

11 Algernon Percy, graaf van Northumberland (1602-1668); vgl. *DNB* XLIV, p. 385-390. Zijn zuster Dorothy Percy (1598-1677) was gehuwd met Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinaris Engels ambassadeur in Parijs (no. 5003 n. 13).

12 Thomas Wentworth, graaf van Strafford, en William Laud.

Den Cyper,[13] die hier is, heeft voor desen wel soo goeden onthael bij de coninginne[14] gevonden als hij jegenwoordych doet, hoewel hij nevens andere hare M.teyts hoff hanteert ende oock den resident van Engelant[15] siet. Dat de canones[16] sijn gecasseert ende alle geestelijcke ende wereltlijcke ontslagen bij arrest van het parlement de(sel)ve te gehoorsamen, wert mij niet alleen verseeckert, maer oock daerbij gezeyt dat perycke(l) hebben gelopen van te werden verbrant, indien de conynckx naem, die daerin wert gespelt, ende een cappitel 'Wat de gemeente haren conynck schuldych is,' daerin gecomplecteert, deselve canones niet hadde van het vier bewaert. Onder andere redenen van de cassatie werden gegeven, dat het parlement verstaet dat geen geestelijcke vergaderynge sonder authorisatie van het parlement nochte canones mach geven ofte veranderynge in de oude maecken.

Van Carthagena mach uEd. wel geloven dat niet en is, gelijck mede dat het ophouden van het retour van de Spaense vlote die in September in Spangiën hadde behoren te arriveren, meer door storm, die de scepen soo hadde gedevaliseert dat sij alle behoufte uyt Spaengiën nodych hadde, als de equipagie van Houtebeen.[17] Deselve vlote wert nu in Mey ofte Juny in Spaengiën verwacht, wanneer sij overbrengen sal uyt Nova Hispania een driedubbel ende uyt Terra Ferma ofte Mexico een dubbel retour sal medebrengen, waerop de coopluyden meenen dat de princen daerbij geïnteresseert met gemeene equipagie tegens die tijt ontrent de cust van Spange behoren te letten.

Van den gouverneur van de Bahy hebben de participanten van de Compangie van Brasyl seer goede opinie, sijnde den conte van Massecarini,[18] een Portugees ende naer verwant van de nieuwen conynck, die oock van den tijt van sijn aencomste, wanneer sij meenen van het dessein van de Portugesen kennisse heeft gehadt, seer civilijck met de Nederlanders heeft geleeft ende tegens het branden ende blaecken van de ingenios ordre gestelt.

Van het eylant van Madera, gelijck mede van de Vlaemsche eylanden,[19] daer de Portugesen meester sijn, verwacht men hier mede veranderynge. Dat die van Goa ende Malaccas al lange advysen van de onluste in Portugael hebben gehadt, sal uEd. sien uyt dit bijgaende extract.[20] Maer de Compangie van Oost-Indiën sage liever die plaetsen in oorloge bleven.

Graeff Maurits[21] schijnt het ernst te wesen uyt Brasilië thuys te commen ende de Compagnie, bij de Staten-Generael versocht sijn Ex.tie tot continuatie te bewegen, toont daer geen lust toe.

13 John Finch, 'lord Keeper' (no. 5009 n. 4).
14 Elisabeth Stuart, gewezen koningin van Bohemen, de 'Winterkoningin'.
15 William Boswell (no. 5023 n. 8).
16 Zie no. 5011 n. 15. De 17 'canons' waren in 1640 door de Engelse synode van bisschoppen aanvaard zonder parlementaire goedkeuring en vervolgens op 25 en 26 december onwettig verklaard. Zie ook Grotius' antwoord, no. 5064.
17 Cornelis Jol alias Houtebeen (no. 5008 n. 12).
18 Jorge de Mascarenhas, graaf van Castello Novo, markies van Montalvão; vgl. *GEPB* XVII, p. 691v.
19 De Azoren.
20 Ontbreekt.
21 Johan Maurits (1604-1679), graaf van Nassau-Siegen, in de jaren 1637-1644 goeverneur van Brazilië. Vgl. *NNBW* I, kol. 1222vv.; *Joh. Maur. v. Nassau-Siegen* (The Hague 1979); *Soweit der Erdkreis reicht* (Kleve 1979). De politieke raden Matthias van Ceulen en Johan Gijsselingh waren kortgeleden uit Brazilië teruggekeerd met zijn verzoek om ontslag; zie *Res. SH* dd. 26 januari 1641. Zie voor deze brief van Johan Maurits dd. 11 september 1640 en de minuut van het antwoord, ARA, SG no. 5756.

Den hertoch van Longueville blijft noch met den contrari wint in Den Briel. Den stathouder van Vrieslant[22] is in Den Hage, gaet dagelijckx te hove.

Vanwegen Hollant is, gelijck Somersdijck voor sijn vertreck garen hadde gesien, aen de

22 Willem Frederik, graaf van Nassau-Diez (no. 5023 n. 18).

provintie van Overijssel niet geschreven.[23] Acht gedeputteerde uyt Zeelant[24] sijn gecommen om sijn Hocheyt te congratuleren [met] het aennemen van het gouvernement van Stat ende Landen ende het gehoopte huwelijck.[25] Den Turcksen chaux[26] is noch niet vertrocken.

Twee scepen uyt de Strate gecommen, rijckelijck geladen, wel vierhondertduysent guldens waerdych, sijn door faute van piloten in het incommen van het Texel vergaen. In de plaetse van de heeren Hasselaer ende Bicker sijn de burgemeesters Hasselaer ende Bicker [*sic*] gesuccedeert.[27] Dit sijn onse niewe tijdyngen.

Desen 4 Febr. 1641.

Iovinianus[28] versocht sijnde, heeft tot noch toe Verus' man,[29] die hier is, niet gesien. Hij en is daer oock niet begerych toe, 't en ware om te declineren achterdencken dat het om eenych dessein dat Felix[30] schadelijck soude mogen sijn, werde gelaten.

Adres: Mijnheer mijnheer de Groot, raet ende ambassadeur van de coninginne ende crone van Sweden bij den alderchristlijckste conynck.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 14, cum antiquiore littera.[31]

En in dorso: 4 Febr. 1641 N. Reigersberg.

5048. 1641 februari 4. Van P. Spiring Silvercrona.[1]

Mijnheer,

Den 2 Februarii is mij u Ex.[en] seer waerde ende hoochaengenaeme comunicatie van den 26. passato,[2] voor dewelcke ick mij hoochlijcken bedancke, seer wel geworden.

23 Dit zal in verband staan met de kwestie tussen Willem Ripperda en François van Aerssen, heer van Sommelsdijk; zie no. 4997 n. 7.

24 Johan de Knuyt (1587-1654), mr. Pieter van der Burcht (†1643), secretaris van Middelburg, Nicolaes van Heyst, burgemeester van Zierikzee, Matthijs van der Straten, gecommitteerde raad, Pieter de Vroe, pensionaris van Tholen, mr. Michiel van Goch, pensionaris van Vlissingen, mr. Leonard Pool, pensionaris van Veere, en mr. Adriaen Altena, pensionaris van Vlissingen sinds 1637. Vgl. *Notulen v. Zeeland* dd. 14 december 1640 en 13 februari 1641.

25 Het huwelijk tussen Willem II en een van de beide dochters van Karel I, Mary of Elizabeth Stuart.

26 Mustafa chiaus (no. 5009 n. 11).

27 De Amsterdamse burgemeestersverkiezing vond jaarlijks op 2 februari (Maria Lichtmis) plaats; een van de burgemeesters van het vorige jaar werd door de nieuwe burgemeesters herkozen. In 1640 waren burgemeester Gerbrand Claesz. Pancras (1591-1649), dr. Andries Gerritsz. Bicker (1586-1652), Dirck de Vlaming van Oudtshoorn (1574-1643) en Jacob Backer (1572-1643); voor 1641 werden gekozen dr. Andries Gerritsz. Bicker, Jan Cornelisz. Geelvinck (1579-1651), Pieter Pietersz. Hasselaer (1583-1651) en dr. Gerard Schaep (1598-1666). Vgl. Elias, *Vroedschap* I, resp. p. 403, 346, 279, 238, 352v., 369, 355v.

28 Codenaam voor Nicolaes van Reigersberch.

29 Verus is een codenaam voor Frankrijk. Bedoeld zal zijn de Franse ambassadeur Mathieu Coignet, sieur de La Thuillerie (*supra* n. 4); hij was sinds begin november 1640 in de Republiek.

30 Codenaam voor Hugo Grotius.

31 Zie ook no. 5042 n. 2.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13, 65. Oorspr. Niet ondertek.

2 Grotius' brieven aan Spiring van 1641 ontbreken grotendeels.

Hier is zedert mijnen laetsten[3] niets voorgevallen, maer de tijdinge die men hier van sijn Ex.[en] Banier heeft, zijn extraordinarie. Om u Ex.[en] 'tselve te laeten oordeelen sende ick hierbijgaend extract uyt een brieff van sijn voorgenoembd Excell.[en] ende volgens wat daerop van Ceulen geschreven word.[4] Godt almachtich geve dat alles mach gereycken tot loff ende eer van de hoochloffel. croone Sweden ende tot het gemeene beste. In wiens protectie ick u Ex.[en] met desselfs familie getrouwlijcken ben bevelende ende verblijve,

u Excell.[en] dienstbereytvaerdigen.

Haagh, den 4 Feb. 1641.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 14 Febr. 1641.

5049. 1641 februari 5. Van G. Keller.[1]

Hochedel gestrenger herr ambassadeur, hochgenaigter herr vndt patron,

Wass nechst verflossene wochen von des herrn gen. feldtm. Banners Exc. alhier eingelangt, geliebe Ew. Exc. ab der beylage,[2] neben dem wass in Schlesien passirt, zu vernehmen. Seit deme schreibt H. Stalhansch[3] auss Cotbus vom 9. huius, dass er, nachdem der feind in die winterquartir gangen, nach der Marck vndt Niederlaussnitz sich gewendet habe, vndt seyen vom feind, vff vernommene solche marche, Cotbus, Lückaw vndt Besekaw verlassen vndt von ihme besezt worden, vndt stünde ihme, ausserhalb der Peitz, alles land offen.

Die Pohlen wollen dem churfürsten zu Brandenb. die investitur vff Preussen nit per legatos[4] geben, sondern er soll selbige in persohn empfahen. Arnimb[5] soll von Chur-Sachsen citirt vndt von Dantzig nach Dressden verraisst, ihme auch der obr. Krakaw[6] gefolgt sein.

Des graffen von Martiniz sohn[7] wurd in Preussen erwartet, dem churfürsten nomine imperatoris zu condoliren vndt wegen der chur zu gratuliren, auch die vorgewesene werbung zu recommendiren, worauff in Schlesien nicht gering moment gesezt wirdt.

3 No. 5033.
4 Bijlage no. 7.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 12, 26. Eigenh. oorspr.
2 Ontbreekt.
3 Torsten Stålhandske (no. 5014 n. 9).
4 Wolfgang von Kreytz, Johann Kospoth en Peter Bergmann (no. 5002 n. 9).
5 Hans Georg von Arnim-Boytzenburg (no. 5001 n. 11).
6 Joachim Ernst von Krackow (Krockow), kolonel in Zweedse, sinds 1635 in keizerlijke dienst; vgl. H. Klaje, in: *Pommersche Jahrbücher*, Erg. Bd. 1 (Greifswald 1901).
7 Georg Adam Boržita (1602-1651), graaf van Martinitz, oudste zoon van Jaroslav Boržita (†1649), graaf van Martinitz, bekend om zijn rol in de 'Prager Fenstersturz' van 1618; zie *BLÖ* XVII, p. 48v. Hij werd naar Pruisen vergezeld door Johann Kaltschmidt.

Die stände zu Königsberg[8] wollen noch zu keinem schluss kommen, noch iehtwass, ehe vndt bevor die investitur beschehen, contribuiren.

Der herzog von Hollstein[9] will einen edelmann in Schweden schicken, vndt sich wegen der könig. fraw wittib[10] interponiren, vndt wie ich auss Schweden berichtet werde, da dieselbe

8 De Pruisische stenden waren te Koningsbergen bijeen van juni 1640 tot december 1641; vgl. *Urk. u. Act.* XV, p. 236-332.

9 Friedrich III, hertog van Sleeswijk-Holstein-Gottorp (no. 5034 n. 7). Over een bezending naar Zweden heb ik niets kunnen terugvinden.

10 Maria Eleonora van Brandenburg, weduwe van Gustav II Adolf, was in juli 1640 uitgeweken naar Denemarken.

gegen I.[r] kön. M.[tt] der regirenden königin, vndt der hohen reichsregirung wol comportiren wirdt, dörffte es mit solcher ausssöhnung schlechte mühe kosten.

Ich verbleibe hiemit,

Ew. Excell. gehorsamber knecht

G. Keller mpp.

Hamb., den 26. Ian. 1641.

Onderaan de brief staat: H. Grotio.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 28 Febr.

5050. 1641 februari 6. Van C. Marin.[1]

Monsieur,

En suitte de ce que je vous ay mandé des affaires de deçà, l'archiduchesse d'Insprug[2] a escrit ces jours passés à tous les 13 cantons, les exhortant de ne donner point de passage ny d'assistance contre Costance, qu'elle dit devoir estre réassiégée par les armes de France, dont nos Suisses sont fort alarmés, craignans qu'on en veut à eux. Je leur remonstre par des bonnes raisons le contraire, et que tout ce que nous faisons avec la France n'est que pour avancer tant mieux une raisonable et universelle paix, qui ne se peut ravoir sans abbattre ceste excessive puissance de la maison d'Espagne et d'Austriche, et pourtant qu'ils prennent bien garde de nous en empêcher en aucune façon que ce soit, moins offenser avec quelque hostilité la France, puisque cela ne se sçauroit faire sans leur ruine que par tel moyen ils attireroyent sur son pays. Sur ce qu'ils me disent que la France leur devient trop puissante et qu'en prenant tout à l'entour elle voudra avoir la Suisse pour son reste, je leur respon[s] que tant qu'ils se monstreront affectionnés au bon party, ils n'en ayent rien à craindre, la sage conduite du cardinal Richelieu estant telle qu'il se voudra conserver ce boulevard de la Suisse par amour et non par force. Aussy est-il vraysemblable que quand on traittera la paix, les autres alliez ne voudront point permettre que la France retienne tout ce qu'elle possède à ceste heure, mais se contente du raisonable, et toutes et quantes fois qu'elle ne le voudroit pas, je suis d'opinion qu'estant abbandon[n]ée de la Suède et Hollande elle seule ne sçauroit point maintenir son aquit, ains resveilleroit plustost sur soy une non moindre bourrasque que l'Austriche. Au reste suppléera l'ambassadeur de France[3] qui est arrivé à Soleure, et le capitaine Rhon[4] qui est icy fait aussy son devoir pour conserver ce canton-cy en bonne opinion de la France.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9, 206. Eigenh. oorspr.

2 Aartshertogin Claudia. Haar brief dd. 15 januari 1641 werd in de landdag van Baden (3-9 maart 1641) behandeld; vgl. Vogel-Fechter, *Eidgen. Absch.* V, 2, 1, p. 1190v.

3 Jacques Le Fèvre de Caumartin (no. 5015 n. 5).

4 Hans (Johann) Jakob Rahn (†1661), afkomstig uit Zürich, kapitein in Franse dienst. Hij was belast met een missie in Zwitserland; vgl. E. Rott, *Hist. représ. dipl.* V, p. 409v.

Les Grisons avancent bien peu avec leur[s] levées pour le Milanois, où tout panche à une estrange révolution comme le verrez par cy-joints advis.[5] Cependant les pauvres Valtolins sont sortis du pays, forcés à cela par les menaces des Grisons Espagnolisés qui, voyans fort clair le jugement de Dieu sur l'Espagne, la veulent néantmoins flatter contre sa conscience et les loys de la patrie qu'ils vont exposer à toutes extrémités, qui ne leur causeront que la perte de leur liberté.

Je serois bien aise d'avoir ce qu'a publié M. Rusdorff,[6] s'il y a moyen d'en trouver un

5 Bijlage no. 8.

6 Johann Joachim von Rusdorf had in 1640 gepubliceerd *Vindiciae causae Palatinae*; vgl. no. 4994 n. 10.

exempleray [*sic*] en France par l'addresse de M. Heuf,[7] duquel j'attend[s] responce sur ce qui touche mon particulier, estant bien marry que ces espérances qu'on me fait vont si à la longue.

Je me reccom[m]ande à vos bonnes grâces et demeure, monsieur,

tout le vostre

C. Marin mp.

De Zurig, ce 27 de Jenvier l'an 1641.

D'Italie on escrit que le prince Thomas a embrassé derechef le party d'Espagne, ce qui apparemment sera sa ruine; on lui a desboursé desjà 5 m. dublons, ce qui est bien contraire à ce qu'on a publié en France.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 22 Febr.

En in dorso: 27 Ian. 1641 Marin.

5051. 1641 februari 7. Van P. Pels.[1]

Mijnheer,

Over 8 daegen was mijnen lesten.[2] Daerop ontfange uE. aengenaeme[3] met advis, wat daerontrent in de werelt ome gaet.

Men is hier seer verlangende naert 't succes van die groote veranderinge in Engelandt met de revolte van Spaniën, ten principaele ofte in Engeland in 't aprehendeeren van sooveel groote, ooc Spaensche conspiraciën mede onderloopen ofte dat het maer den ijver der religie is. UE. opinie sall gerne hooren.

Den jongen prins van Oraniën doet een groot hauwelijck,[4] van gelijcken, soo den churvorst van Brandeborgh de sustter sall trauwen.[5] Men souckt van dat hoff stillstandt van waepenen.[6] Men sall naer den vrede trachten, op alle manieren bedacht sijn [op] confirmacie van Polen en bedacht sijn op een goet hauwelijck.

Den landhoffmeester van Preuysen was overleden.[7] Eenen anderen is in sijne plaetse in wederwille van den castelaen Denhoff[8] die vanwegen sijne May.[tt] van Polen gerne gesien hadde met die hooge officiën inne te hauden tot naerdere ordre van Polen. De maximens van den grave van Swartsenbergh[9] en gelden niet meer

7 Johan Hoeufft, bankier te Parijs (no. 5015 n. 3).

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 16 (1641, 3). Eigenh. oorspr.

2 No. 5036.

3 Grotius' brieven aan Pels van 1641 ontbreken.

4 Willem II en een van de beide dochters van Karel I, Mary of Elizabeth Stuart.

5 Friedrich Wilhelm huwde in december 1646 Louise Henriëtte, dochter van Frederik Hendrik.

6 Op 24 juli 1641 sloot Brandenburg een wapenstilslandsverdrag met Zweden.

7 Andreas von Kreytz (†24 januari 1641). Zie over zijn opvolging no. 5069 n. 6-10.

8 Gerhard von Dönhoff (no. 4992 n. 5).

9 Adam von Schwartzenberg (no. 4992 n. 6).

sooveel. De stenden van Preuyssen,[10] als het begeeren van sijne May.[tt] in 't stuck van den toll een genoegen gedaen hebbende, op de begeerte van 2 jaeren hebben volkommen de affstellinge gestempt; ick vreese het met de Spiringen[11] eyndelijck op Lami uytvallen sall.

10 De Pruisische stenden waren te Koningsbergen bijeen van juni 1640 tot december 1641.

11 Arend, Abraham, Dirck en Isaac Spiring (no. 4992 n. 3). Zie voor de volgende uitdrukking ‘op Lami uytvallen’ Grimm, *Deutsches Wörterb.* VI, kol. 83: auf ein lami auslaufen = ein klägliches ende nehmen.

Hiermede eyndende blijve, mijnheer,
u Ex.cie diener
P. Pels.

7 Februario 1641, Dansick.

Prins Rasevill[12] was met seer groote magnificencie begraven, maer laet sooveel schulden naer, dat meest alle sijne goederen sullen moeten versett worden.

Adres (met andere hand): Sijn Ex.z mijnheer Hugo de Groot, ordinarie ambass. van S.K.M. en croon Sweden, à Paris.
Onderaan de brief schreef Pels: Ex. Grocius.
Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 13 Martii.
En in dorso: 15[13] Febr. 1641 Pels.

5052. 1641 februari 9. Aan L. Camerarius.[1]

Illustrissime domine,
De valetudine satis commoda nec nimis gravi senectute gaudens intellexi Deumque precor, ista bona diu ut maneant.
De Amberga spero nos brevi laeta intellecturos, praesertim tam vegeto ac bene vestito nostro exercitu.[2] Pacis spem quotidie retro labi doleo. Miseret enim me Germaniae. Sed ferenda quae corrigere non possumus et

Optare liceat, si potiri non licet.[3]

Elector Palatinus[4] velim ex Dania in Angliam transeat cum bona regis Angliae voluntate. Nam qui nunc in parlamento stant venti, pro ipso sunt.
Magna sane sunt quae inceptarunt et Catalani et Portugalli, sed, quod rebus novis periculosum, inter se ipsi discordes. Catalani, si intra duos menses auxilia adventent, putant servari posse Barcinonem, alioqui non abesse periculum. Ego vereor ne spes adipiscendi in Catalanos imperii auxilia tardet. Difficile enim est Gallis cupiditati semper ultra eunti modum imponere. Sunt hic rumores insulas non spernendas, Maderam et Terceram, in partes venisse novi regis.[5] Poterit idem sperari de iis, qui in Asiatica sunt India. Interim Batavi implicita domesticis dissidiis Portugallia res

12 Hetman Christoph Radziwiłł (1585-1640).
13 Het is niet meer na te gaan om welke reden Grotius deze datum noteerde; een brief van Pels aan Grotius van 15 februari 1641 ontbreekt.
1 Copie Uppsala, UB, E 388a, 267; copie Linköping, Stifts- och landsbibl., Br. 23, 378. Gedrukt *Epist.*, p. 667 no. 1475. Het postscriptum ontbreekt in de uitgave der *Epist.*
2 Johan Gustavsson Banér bevond zich met zijn leger nabij Amberg in de Oberpfalz.
3 Vgl. *Anthologia Latina* (ed. A. Riese) I, 2 no. 712: Amare liceat, si potiri non licet.
4 Karl Ludwig van de Palts verscheen tenslotte medio maart ongevraagd aan het Engelse hof; vgl. *CSP Ven.* 1640-1642, p. 130.
5 Jan IV van Portugal.

suas in Brasilia provehent. Dicuntur et in Andalusia motus nasci foverique a duce Medina Sidonio.[6]

Regis Magnae Britanniae, optimi principis, vicem doleo, qui bellum habet a Scotis, turbas in Hibernia non leves et seditiones in Anglia. Tot mala in unum tempus concurrentia ni inopinam opem Deus adferat, sanari vix possunt.

Regi Daniae siquid humanitus eveniat, dubium non est, quin id et Suedi et Batavi in suam occasionem sint versuri Danicis vectigalibus infesti utrique, Batavi quod ea ipsos premant,

6 Gaspar Alonso Pérez de Guzmán, hertog van Medina-Sidonia, goeverneur van Andalusië (no. 5041 n. 12).

Suedi quod crescentem vicini potentiam habeant suspectam. Hamburgi libertas in summo discrimine est, si Pinneburgicum comitatum ad urbis moenia accedentem sui iuris facit rex ille pridem eam civitatem iniquis oculis aspectans.

Brandeburgicus elector quibus se daturus sit consiliis, videbimus. Suspicor ita adstrictos a Swartzenburgico[7] nodos, ut extricari vix possint. De Pomerania miror. Putabam enim lutheranos concionatores satis apud populum laborasse pro Suedis.

Fedus inter Suedos et Gallos in optima spe est, ut ex ministris hic regiis, quibuscum ea de re collocutus sum, cognovi. De altero inter Suedos et Batavos gaudeo convenire nostras coniecturas.[8]

Davausio[9] male evenit, quod frater eius praeses Memmius[10] a rege iussus est rusticari. Illum ab Hamburgo iturum Coloniam, alium Hamburgum mitti etiam hic susurratur.

Tueilleriacus[11] Anglicano itineri se parat. Videtur mihi ista legatio mitti in tempore. Certum est procerum in Anglia plurimos id optare, ut maior natu filia regis[12] electori nubat. Sed in re matrimonii parentum maxime valere debet auctoritas.

Ex Turcico imperio eadem hic audiuntur, quae scribit Excellentia vestra; praeterea Polonum legatum ibi exspectari; et de Hungarorum excursibus graviter expostulasse bassam vicinum illis locis;[13] Persae autem pacem esse cum mogore[14] et finitimis aliis.

Comes Suessionensis ne diutius Sedano molestus sit, ad Batavos se recipit. Vindocinensis autem eodem eat an in Angliam, nondum liquet. Hic saltatur, aguntur comoediae ingenti cardinalis magnificentia.[15]

Comitatensibus Burgundis bellum hoc anno imminere videtur grave, quod ut a se avertant, Helvetios ambiunt; sed quorum nunc apud Gallum pariter et Hispanum non magna est auctoritas aut gratia. Zambra, qui Plantam interfecit,[16] captus multos accusat, qui Gallis sunt amiciores.

In Italia nihil fit. Agitur de producendis induciis. Praeter comitem Philippum[17] huc perductum detinentur a Gallis captivi in ipsa arce Taurina avunculus eius comitis et scriba. Si bellum ibi recrudescat, duo principes Sabaudi videntur abstenturi a partibus, ut facit Mantuana.[18]

Helvetiorum de Hispanis graves sunt querelae ob non soluta stipendia neque impletas alias federum conditiones. In Neapolitano regno tam gravia sunt onera, ut multi agri deserantur facileque et ibi motus nasci possent, si qui nati sunt alibi prospere succedant. Gallorum vero labor de attrahendis in suam societatem principibus Italis irritus fore videtur.

7 Adam, graaf van Schwartzenberg (no. 4992 n. 6).
8 Het Zweeds-Franse verdrag werd in juli 1641 verlengd; het verdrag tussen Zweden en de Republiek werd in Den Haag in mei 1641 geratificeerd.
9 Claude de Mesmes, graaf van Avaux, Frans ambassadeur te Hamburg (no. 5001 n. 7).
10 Henri de Mesmes (no. 5029 n. 17).
11 De Franse ambassadeur naar Londen was echter Jacques d'Estampes, markies van la Ferté-Imbault (no. 5020 n. 22); hij arriveerde begin juli 1641 in Engeland. Mathieu Coignet, sieur de La Thuillerie (no. 5023 n. 10), was sinds november 1640 Frans ambassadeur in de Republiek.
12 Mary Stuart, de 'Princess Royal'. Het bericht dat zij niet zou worden uitgehuwelijkt aan Karl Ludwig van de Palts, maar aan Willem II, had Grotius op 9 februari al bereikt; vgl. no. 5054.
13 Bedoeld zal zijn de pasja van Boeda.
14 Djahan sjah (1592-1666), in de jaren 1628-1657 keizer van het Noordindische Mogolrijk.
15 Zie over het ballet *infra* no. 5054 en n. 3.
16 Zie no. 5035 n. 6.
17 Filippo d'Aglié, graaf van San Martino (no. 5017 n. 3).
18 Maria Gonzaga (1609-1660), hertogin van Mantua.

Dicitur Auerbergius[19] ab imperatore legatus venturus ad Batavos. Forte inducias adferet. Sed aures caera Gallica occlusae sunt.

19 Johann Weichard, graaf Auersperg (no. 5042 n. 6).

Iterum Deum Excellentiae vestrae et ad eam pertinentibus propitium precor.
Excell. vestrae perpetuae observantiae debitor
H. Grotius.

Lutetiae, IX Februarii MDCXLI.

Iohannes Waertius[20] in arce Nanciaci custoditur. Videtur Hohentwila circumsederi iterum.

Adres (volgens de uitgave der Epist.): Ludovico Camerario, reginae regnique Sueciae consiliario et legato apud praepot. Ord. Foeder. Belgii.
Bovenaan de brief in de copie te Uppsala: MP.

5053. 1641 februari [9]. Aan W. de Groot.[1]

Frater optime,

Memini literas istas, quae tam sero ad te pervenerunt,[2] per Spiringium[3] missas. Itaque posthac eo circuitu abstinebo.

Exspectabo paginas a Qq ad Aaaa et menda annotabo atque transmittam.[4] Si Amstelodamum excurris, spero et tibi et Vergoesio[5] curae fore, ut certe haec postrema nitide edantur; simul intellecturum te ex Blavio, an post absolutam editionem novam de Iure belli ac pacis[6] velit edere nostra Annotata ad Vetus Testamentum,[7] quae iam confecta sunt a me omnia exceptis paucis libris dubiae auctoritatis, ad quos nunc scribo pauca. Descripta autem sunt omnia ad Ezechielem usque, ita ut restent describenda tantum pars ad Ezechielem, ad Danielem et ad XII Prophetas minores, quod fieri poterit vel currente praelo. Erit opus, ut spero, perutile.

Portugallensem controversiam gaudeo iam tibi percognitam, ut de ea ex arte nostra loqui possis.[8] Universitas Conimbrica tota olim pro Catharina, unde orti sunt

20 Johan van Werth (no. 5017 n. 4); blijkens *Gazette* 1641 no. 14, p. 67, dd. 9 februari was hij op 26 januari 1641 in Nancy aangekomen.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 913 App. no. 553; de passages 'Petri ... ἀπειθεῖς' en 'Noli ... dissimulando' alleen gedrukt *Clavis Epist.* Antw. op no. 5032; beantw. d. no. 5066. De uitgave der *Epist.* dateert op 10 februari. Willem de Groot refereert echter in zijn antwoord, no. 5066, aan Grotius' brief dd. 'IX Februarii'. Deze laatste datering lijkt aannemelijker en past bovendien beter in de reeks van wekelijkse correspondentie.
2 No. 5005.
3 Petter Spiring Silvercrona, resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag (no. 5000 n. 1).
4 Het betreft de drukproeven van Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135).
5 Vermoedelijk Willem van der Goes (no. 4995 n. 15).
6 *BG* no. 571; de uitgave verscheen bij Blaeu in 1642.
7 *BG* no. 1137; het werk verscheen in 1644 bij Cramoisy te Parijs.
8 Vgl. no. 5032 en n. 13.

duces Bragantiae,[9] respondit. Exspectantur hic legati inde,[10] qui tanquam regis excipientur.

Regnum Suediae nunc in aere meo non est. Recepi enim e Gallica pecunia quae mihi debebantur.[11] De Brasseri uxore[12] doleo. Quae de me revocando sparguntur, falsa esse non dubito. Quod si tamen id evenerit aliquando, possem in loco quieto quietus vivere.

9 Over het Portugese koningshuis zie men no. 5018 n. 17.
10 Francisco de Mello en dr. António Coelho de Carvalho (no. 5028 n. 6) bereikten Parijs in maart 1641.
11 Grotius had zijn achterstallige salaris afgehouden van de Franse subsidie aan Zweden; zie no. 4976 (dl. XI).
12 Margaretha Jacobsdr. van der Dussen, vrouw van Joost Brasser, was eind januari overleden; zie no. 5032.

Pelsius[13] nondum mihi, sed domesticis dixit abiturum se brevi ad patrem. Id si ita sit, mihi incommode eveniat carere scribentis auxilio. Quare quaeso dispicias, an quis reperiri possit καλλίγραφος, diligens, Latinae et Graecae linguae non ignarus. Si reperias, de eo me edoce.

Postquam haec scripseram, dixit uxori Pelsius se patris iussu abire. Exspectabit, donec aliquis veniat, qui locum eius impleat. Sed diu exspectare non potest; quare properandum nobis erit. Opus est bene norit epistolas claudere.

Salmasius aliquoties apud me fuit. Extima omnia parat defendere, etiam Petrum in Italia nunquam pedem posuisse.[14] Miror tantum posse sectaria studia.

De recudendis quas indicaveram paginis[15] noli quiescere, donec res confecta sit. Non ero securus, priusquam factum esse norim. Reginae matris mors[16] hic celatur, donec transierint choreae nuptiales.[17]

Petri[18] impudentiam miror, qui nobis emendum [se] putat et quidem, quanto ipse indicat, si officium faciat. Agit quae vult, feret quae non volet. Pro merito cuique suus erit honos. Rogo te omni modo historica nostra[19] facias tuae potestatis. Vides, in quo periculo futura sint apud υἱοὺς ἀπειθεῖς.

Barcino ultra duos menses defendi non potest. Auxilia hic tarde procedunt forte ob cupiditatem Gallorum volentium a Catalanis exprimere ea, quae sponte non sunt concessuri. Portugallici legati, ut dixi, hic exspectantur ac sine dubio hic excipientur ut regis legati. Alii reges ea in re non sunt properaturi, sed speculaturi eventus. Nescio an verum sit Maderam et Terceram insulas novi regis accessisse partibus. Si id verum est, poterit idem sperari de India Asiatica et limites ibi poni Batavos inter et Portugallos. Nam in Brasilia dubium non est, quin Batavi arrepturi sint has Portugallorum discordias, ut quod ipsis deest recupere[n]t.

In Italia quiescitur. Videntur res ire ad inducias longas. Principes Sabaudi volunt se bello eximere. Qui extra bellum sunt, ut Veneti et Mantuana,[20] implicari bello nolunt. Persa pacem habet cum mogore[21] et finitimis eoque facilius pacem firmam conficiet Constantinopoli, ubi et legatus Polonicus exspectatur. Helvetii et cum Hispanis multa habent controversa et plane diffidunt Gallis.

13 Grotius' secretaris Pieter Pels (no. 5228 n. 1) vertrok in februari of maart 1641; zie ook no. 4948 (dl. XI). Als mogelijke opvolgers zijn in dit jaar achtereenvolgens genoemd Johan de Groot (no. 5066), Pieter de Groot (no. 5093), N. van Arkel (no. 5115), Caspar Barlaeus jr. (no. 5120), een Duitser (no. 5140), een verwant van Pieter Pietersz. Hasselaer (no.5153) en Johan van Reigersberch (no. 5383). In 1642 kwam tenslotte Coenraad van Beuningen (1622-1693) bij Grotius in dienst als secretaris; vgl. *NNBW* VII, kol. 118vv.

14 De reis van Petrus naar Rome wordt alleen in de apocriefe bijbelboeken vermeld; vgl. *LTK* VIII, kol 340v. Grotius verdedigde in zijn *Appendix de Antichristo* (*BG* nos. 1128-1129) op grond van de patristische traditie, dat Petrus te Rome was geweest en daar ook was gekruisigd. Salmasius verdedigde in zijn *De episcopis et praesbyteris* (Leiden 1641) dat Petrus nooit te Rome was geweest. Vgl. P. Leroy, *Dernier voyage*, p. 147; zie voor de gehele discussie ook A.J. Lamping, *Ulr. Velenus*, p. 198-200.

15 De katern Nn van Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135).

16 Maria de' Medici overleed pas in 1642.

17 De bruiloft van Louis II de Bourbon, hertog van Enghien, de latere ‘Grand Condé’, en Claire Clémence de Maillé-Brezé vond plaats op 9 februari. Zie ook no. 5005 n. 9; over het ballet zie men *infra* no. 5054.

18 Pieter de Groot.

19 De drukkerskopij van Grotius' *Historia Gotthorum* ... MDCLV (*BG* no. 735) en van zijn *Annales et historiae* ... MDCLVII (*BG* no. 741) was niet meer in handen van zijn zoon; vgl. no. 5066.

20 Maria Gonzaga, hertogin van Mantua.

21 Djahan sjah, keizer van het Noordindische Mogolrijk. Het verdrag tussen Perzië en Turkije werd in 1641 geratificeerd.

Vale, mi frater, cum optima matre, uxore et liberis. Noli, quaeso, Petri vitia ipsi aliquando pessime eventura fovere dissimulando.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

10 Februarii 1641.

Iohannes Waertius[22] iam in arcem Nanciaci perductus est, ut permutetur cum marescallo Hornio. Videntur hostes iterum circumsessuri Hohentwilam.

5054. 1641 februari 9. Aan N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

De gemeente hout hier doot de coninginne-moeder van Vrancrijck.[2] Te hoof wil men daervan niet weten; oock eenige brieven uit Engellant seggen alleenelijck dat sij sieck is. Ende daerentusschen gaen hier voort de magnificentiën ende vreuchden van ballets, bals ende alles wat daerbij dient, den coning ende de coninginne daerbij sijnde, alwaer monsieur d'Harcourt[3] geen cleine recompense heeft gehadt van sijne diensten, dansende in figure van Hercules gevolgt bij de Victorie ende Fama. Turijn ende Arras sijn daer treffelijck gerepresenteert, met de strijden ter zee ende te lande. Mijnheer den cardinael vraegde aen den coning off dat alles sijne Majesteit wel behaegde ende alsoo den coning seide jae, seide den cardinael dat het dan wel was, dewijl dit alles nergens anders toe en was ingestelt als om te representeren 's conincx geluck. Dit is geschiet op de fiansailles. De bruiloft van den hertogh van Anguien ende maidamoiselle de Bressé[4] sal gehouden werden Maenendagh toecomende. Daernae sal de coninginne-moeder misschien doot sijn ende haest vergeten. 's Conincx broeder[5] is op dese vreuchd van de fiansailles niet geweest.

D'heer Erlach werdt hier noch opgehouden met hoope van hem een clein leger te geven, waertoe ick garen soude helpen. Maer de principale intentie is in sijne absentie Ossenville[6] vast te stellen te Brisac.

Don Francesco de Melos[7] seit overal in Duitschlant dat met de Sweden licht is te accorderen.

22 Johan van Werth (no. 5017 n. 4) werd in 1642 uitgewisseld tegen Gustav Karlsson Horn (no. 5264 n. 1).

1 Hs. Amsterdam, UB, coll. Diederichs, 30 B 10. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Geciteerd Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 280, 288. Tezamen met nos. 5041-5043 antw. op no. 5023.

2 Maria de' Medici overleed pas in 1642.

3 Henri de Lorraine (1601-1666), graaf van Harcourt, Frans opperbevelhebber in Noord-Italië; vgl. *NBG* XXIII, kol. 339vv. Hij danste in het *Ballet de la prospérité des armes de France*, waarin ook de verovering door hem van Turijn (19 september 1640) werd uitgebeeld. Zie H. Prunières, *Le ballet de cour en France*, p. 161; J. Burckhardt, *Richelieu* III, p. 451. Zie ook *supra* no. 5005 n. 9. Grotius zond een beschrijving van het ballet aan Axel Oxenstierna, *infra* no. 5056 n. 21.

4 Louis II de Bourbon, hertog van Enghien, de latere 'Grand Condé', en Claire-Clémence de Maillé-Brezé, nicht van Richelieu (no. 4994 n. 18).

5 Gaston d'Orléans.

6 Paul Le Prévost, baron van Oysonville, adjunct van Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15 en 16).

7 Francisco de Mello, graaf van Assúmar, markies van Tor de Laguna, Spaans ambassadeur bij de keizer (no. 5041 n. 17).

In Italië is alles noch in stilte ende schijnt alles aldaer sich te stellen in een lang bestant in die quartieren, de princen van Savoie trachtende tot neutraliteit, de hertoginne van Mantua[8]

8 Maria Gonzaga, hertogin van Mantua.

ende andere princen van Italië, hoewel bij Vrancrijck seer sijnde gesoll[i]citeert, blijvende geresolveert haer te houden bij gelijcke neutraliteit, den paus wel sijnde met Vrancrijck, niet quaelijck met Spaegnië.

In 't rijck van Napels blijckt groot mescontentement van den adel. Veele landen werden verlaeten om de groote lasten, soodat daer licht een revolte soude connen vallen, gelijck in Catalogne, in Portugael ende, soo men hier ons wil doen geloven, in Andalousië onder de protectie van den hertogh de Medine Sidonie.[9] Doch alle sulcke saecken hebben haere onseeckerheit, insonderheit in den beginselen. Want hoewel men uitstroit dat wij hier haest sullen hebben een ambassade[10] van Jan de Vierde, coning van Portugael, ende dat Madera ende Tercera sich aen zijne zijde hebben verclaert, soo hooren wij, dat in Portugael noch groote oneenicheit is, dewelcke aen de Hollanders schoone occasie sal connen geven om haere saecken te verrichten in Brasyl, haer meester te maecken van de Baia de Todos los Sanctos ende van Rio Genero, ende daernae met de Portugesen in Oost-Indië, soo deselve de partij aennemen van dien nieuwen coning, limyten te maecken ende in vrede te leven.

De Catelans die hier sijn,[11] meenen dat Barcelona twee maenden sal connen tegenhouden. 't Sal veel sijn, soo in die tijdt het secours te land ende ter zee can daer comen. Eenige meenen dat hetselve werdt geretardeert om de Catelans te doen comen in meerder noot ende daerdoor tot grooter verbintenisse aen Vrancrijck.

't Oorlogh schijnt vooralsnoch te gaen nae 't graefschap van Bourgogne. Die van 'tselve graefschap solliciteren seer in Switserlant om door de intercessie van de Switsers, die bij oude tractaten tot defensie van hetselve graefschap sijn geobligeert, te becomen de neutraliteit.[12] Maer de Switsers ende Grisons sijn van seer cleine consideratiën in desen tijdt. De roomsche Switsers claegen seer over de Spaignaerden vanwegen het heenkeren van eenige haere trouppes, wanbetaeling van de anderen ende generalijck gebreck in 't onderhouden van de tractaten. De protestantsche Switsers sijn ten uiterste jalours van Vrancrijck ende oversulcx het mistrouwen soo groot sijnde is de vrundschap clein. In de Grisons is de Spaensche partij buiten twijffel de sterckste ende sal noch stercker werden, doordien Zambra die Planta had omgebracht,[13] gevangen sijnde beschuldigt als complicen die van de reliquie [*sic*]; waeren van de Fransche partij, soodat de Fransche partij daer sal vaeren als te Luydick, waervan de meeste oorsaeck is, dat de Fransoisen meenen soo sterck te sijn, dat sij op cleine vrunden niet seer en hebben te letten; maer veel cleintges maecken een groote.

Den comte Philippo[14] blijft in de Bois de Vincenne ende sijn op desen tijdt bij de Fransoisen, die de sterckste sijn te Turijn, in het casteel gevangen gestelt oock den oom van deselve comte Philippo ende des ooms secretaris om alle de secreten van don Philippo te ontdecken, ende dat in weerwil ende met groote droefheit van mevrouw van Savoie, suster van den coning, in haeres soons[15] eigen stadt, daer sij regente is ende om in die regence gemainteneert te werden de partij van Vrancrijck heeft aengenomen.

9 Gaspar Alonzo Pérez de Guzmán, hertog van Medina-Sidonia, Spaans goeverneur van Andalusië (no. 5041 n. 12).
10 Francisco de Mello en dr. António Coelho de Carvalho (no. 5028 n. 6) kwamen in maart 1641 in Parijs aan.
11 Llorence de Barutell, Francisco de Gravalosa en Jaume (of Francisco) Bru (no. 4994 n. 12).
12 Grotius ontleende deze berichten vermoedelijk aan de brief van C. Marin, no. 5015.
13 Zie no. 5035 n. 6.
14 Filippo d'Agliè, graaf van San Martino, vertrouweling van Christine de France, hertogin van Savoye (no. 5017 n. 3).
15 Carlo Emanuele II van Savoye (1634-1675).

Uit Turckie hooren wij dat daer verwacht werdt een gesante uit Polen; oock een uit Persiën[16] om de paix vast te maecken, sijnde, soo men seit, den Persiaen in desen tijd seer considerabel als vrede hebbende met den mogor[17] ende alle zijne naebuiren.

16 Ibrahim khan kwam in de loop van 1641 naar Constantinopel om de in 1639 getekende vrede met Turkije te ratificeren.

17 Djahan sjah, keizer van het Noordindische Mogolrijk.

In Hongaren is wat misverstaat geresen door eenige coursen van de keisersche Hungaren op de Turcksche grentzen aldaer, waerover den bassa van Buda seer hooch heeft uitgevaeren tegen den keisersche resident die sich aldaer onthout.[18] Doch sulcke saecken gebeuren seer veel in die quartieren ende werden door desadveu seer licht gerecht.

Men spreect hier van de verandering van de oudste dochter van Engellant in plaetse van de tweede om te huwelijcken met den jongen prins van Orangië[19] ende van de intentie van den graef van Soisson, die om Sedan ende den hertogh[20] niet te langer lastigh te sijn sich retireert nae de Vereenigde Nederlanden, van sich te huwelijcken aen de dochter van den prins van Orangië.[21]

Den hertogh van Vendosme[22] is verduistert; off hij de wegh genomen heeft nae de Vereenigde Nederlanden off nae Engelant, werdt getwijffelt. 't Is beter in den vogelsanck te sijn als in den ijserclanck.[23]

't Schijnt dat Hohentwiel weder gebloqueert werdt. In 't Barrois hebben de Fransoisen eenige van de vijanden geslagen. Jan de Waert[24] is op 't casteel van Nancy ende drinckt alle dage op de gesontheit van den marescal Horn.

9 Febr. 1641.

Ick sal seer garen van uE. verstaen de Engelsche tijdingen ende die confronteren met hetgunt ick hier uit den ambassadeur[25] sal connen verstaen, alsoo Blon[26] op mij quaelijck tevrede sijnde aen mij niet en schrijft. Maer overal blijckt dat den coning van Engellant de procedueren van het parlement tegen sijne dienaers improbeert, maer niet en can beletten, 'twelck een seer dangereuse constitutie is voor den coninck, voor sijne dienaers ende voor het rijck. Wij hooren dat de roomschgesinden stout werden in Yrlant. De bischoppen connen sonder den staet t'onderste boven te keeren in Engelant niet afgestelt werden, maer wel besnoeit, daer den adel blijde om sal sijn door jalousie, ende de steden, die vol sijn van puritains, sullen haere lust daeraen boeten.

De Oostindische Compaignie soude naer mijn advys best doen met de saecke te verblijven aen de justitie van Venetië,[27] welcke presentatie soo redelijck is dat niemant binnen ofte buiten 's lands daer tegen can hebben. Soo dat niet vallen wil, dienen sij evenwel niet te accorderen anders als al wat tot desen tijdt disputabel is daerin besluitende. Soo den graef van Soissons in Hollant comt ende sich, soo men hier meent, wilt alliëren aen den prince van Orangië, soo soude met eens de questie tuschen den prins ende den hertogh van Longueville, swager van den graef van

18 Noch de pasja van Boeda noch de keizerlijke resident aldaar is geïdentificeerd.
19 Willem II huwde inderdaad Mary Stuart, de 'Princess Royal', en niet haar jongere zuster Elizabeth.
20 Frédéric-Maurice de La Tour d'Auvergne, hertog van Bouillon.
21 Louise Henriëtte, in december 1646 uitgehuwelijkt aan Friedrich Wilhelm van Brandenburg.
22 César, hertog van Vendôme, bevond zich sinds medio februari in Engeland.
23 Vgl. *WNT* XXII, kol. 599.
24 Johan van Werth (no. 5017 n. 4) was op 26 januari 1641 in Nancy aangekomen; de uitwisseling tegen Gustav Karlsson Horn (no. 5264 n. 1) vond pas in 1642 plaats.
25 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinaris Engels ambassadeur te Parijs (no. 5003 n. 13).
26 Michel le Blon (1587-1658), goudsmid en graveur, trad op als Zweeds diplomatiek agent in Engeland; vgl. H. de la Fontaine Verwey, *Wereld van het boek* II, p. 103-128.
27 Het betreft de lopende kwesties met Engeland. Het hs. geeft: van van Venetië.

Soissons,[28] aengaende de principauté van Orangië afgemaect connen werden. De pretensie is soo heel niet te verachten.

28 Henri d'Orléans, hertog van Longueville, was weduwnaar van Louise de Bourbon (1603-1637), zuster van de graaf van Soissons. Over zijn aanspraken op het prinsdom Orange zie men ook no. 5064.

Het desseing van die van Hollant tot beveiling van de zee is loffelijck, maer sal niet lichtelijck connen werden uitgevoert door het beletsel van deghenen die het oorlogh te land meest estimeren ende sooveel gelds haer mogelijck is derrewaert trecken.

Dit heb ick hierbij gestelt noch eens herlesende uE. brief van den 21,[29] alsoo wij dese mael geene en hebben gehadt apparentelijck door uE. absentie.

In dorso schreef Reigersberch: Broeder de Groot, den 9 Febr. 1641.

5055. 1641 februari 11. Van W. de Groot.[1]

Frater optime,

Distuli Haga ad te scribere sperans ita eventurum, ut aliquantulum temporis mihi superesset Amstelodamo - quo cum Vergoesio nostro[2] ad res tuas curandas excucurri - scribendi, quemadmodum nunc facio.

Et primum quidem gratias tibi ingentes agere non desinam pro amicissimis litteris, quas II huius mensis[3] dedisti, in quibus multa reperio, quae responso ampliore indigent quam nunc temporis ferunt angustiae, et non pauca, ad quae, ubi hic amicos allocutus fuero, melius respondebo.

Interea hoc scias velim causam archiepiscopi Cantuar[i]ensis a nostris hic hominibus pro conclamata haberi, in Anglia vero esse qui in ipsius nomine W I L L L A V D [4] Antichristum et bestiae apocalypticae numerum invenisse se putent additis versiculis id indicantibus.

Hoc unum addam Hagae iam esse Beverowartium[5] ibidemque pro certo haberi principi Arausionensi destinatam maiorem regis Angliae filiam,[6] quod sane arguit propensum parlamenti in Batavos animum, qui et eatenus se extendit, ut et commissarios deputatos dicant, qui synodi Dordrechtanae decreta examinent, ut subscriptione pastorum Britannorum muniantur. En pro litteris sane prolixae humanitatis perbreves admodum, sed cogites velim et iter hodie perfectum et suscepti itineris rationem, quae ut longiorem epistolam scribam non permittunt. Id unum dicam me iam huc venisse, ut omnia tua qua fieri potest ex animi tui sententia componam teque de omnibus proxima vice certiorem reddam.

Deus Opt. Max. te tibi,[7] nobis et imprimis ecclesiae suae servet incolumem.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

29 No. 5023.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24, 181. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 5039; beantw. d. no. 5073.
2 Vermoedelijk Willem van der Goes (no. 4995 n. 15).
3 No. 5039.
4 De getalswaarde van de Romeinse cijfers is in het hs. boven de letters genoteerd: W 10, I 1, L 50, L 50, L 50, A -, V 5, D 500. Een vers op Laud en het getal 666 is elders overgeleverd: I am the Beast. Count it who can // This is the number. I am the man. Vgl. Chr. Hill. *Antichrist*, p. 68.
5 Lodewijk van Nassau, heer van Beverweert (no. 4994 n. 11).
6 Mary Stuart, de 'Princess Royal'.
7 Het hs. geeft ten onrechte: tui.

Raptim. Amstelodami, XI Februarii 1641.

Adres: A monsieur monsieur Grotius, ambassadeur de la reine et couronne de Suède, à Paris.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 20.

En in dorso: 11 Febr. 1641 W. de Groot.

5056. 1641 februari 11. Aan A. Oxenstierna.[1]

Excellentissime et illustrissime domine,

Strepunt hic omnia choreis et comoediis.[2] Reginae matris suae morbum aut mortem[3] rex nescire adhuc vult, ne laetitia turbetur. Creditur tamen a populo.

Catalani, qui hic sunt,[4] sperant urbem Barcinonem servari sibi posse, si intra duos menses auxilia adventent. Gerunt se adhuc pro subditis regis Hispaniae, ut apparet ex libello,[5] quem ad regem Hispaniae misere, cuius exemplum his literis addidi. Non desunt tamen qui existiment a Gallis differri auxilia, ut extrema necessitate compellantur Catalani iurare in Galliae verba.

A Portugallia putantur venturi legati.[6] Sed et ibi non minus quam apud Catalanos discordiae sunt. Hic quidem ut legati regii accipientur. Vix puto fore, ut Angliae legatus[7] ea in re Gallos imitetur. Mihi quid faciendum sit, iussa opperiar.

Comes Suessionensis ne Sedano diutius periculum adferret, Traiectum ad Mosam se tulit mansurus, ut videtur, apud Batavos, si rex sinat. Vindocinensis[8] eodem iturus sit an in Angliam, dubitatur.

Audimus pro secunda primam filiam Angliae regis,[9] quae prope abest a nuptiali aetate, dari filio principis Arausionensis eiusdemque principis filiam[10] expeti a comite Suessionensi.

Conveni D. Chavigniacum[11] ostendique ei, quam sit iniquum et noxium communi rei, quod pecunia a Novembri debita, quam ego et Bulionii[12] rogatu et Heufdii[13] testimonio scripsi pervenisse Hamburgum, non persolvatur eo tempore, quo Banerius eiusque exercitus, a quo tantae res pendent, eius maxime eget; tales moras etiam federi[14] moram iniicere, tantum abesse, ut ad promovendum negotium federis quicquam valeant. Explicavi ei duas conditiones federis: aut in triennium legibus prioribus aut ad pacem usque aucta pecunia in eam summam, de qua ad me perscriptum fuerat; utrum placeret, libertatem D. Hornio[15] reipsa praestandam; locum colloquio ad pacem alium sumi a Suedia non posse quam Hamburgum aut Lubecam, ne longius quam par est absint a Suedia legati; his in rebus ne quid sperarent immutari posse, esse enim haec decreta peremtoria multumque laborasse

1 Copie Dresden, Sächs. Landesbibl., C 61, 5; copie Leipzig, UB, ms. 2633, f. 38. Gedrukt *Oxenst. Skrifter* 2. afd., IV, p. 105 no. 361.
2 Vgl. no. 5054 en n. 3.
3 Maria de' Medici overleed pas in 1642.
4 Llorenç de Barutell, Francisco de Gravalosa en Jaume (of Francisco) Bru (no. 4994 n. 12).
5 Bedoeld zal zijn het anoniem verschenen geschrift van Gaspar Sala y Berart, *Proclamación católica a la Magestad piadosa de Filipe el grande rey de las Españas*, ... waarover Grotius op 12 januari had bericht; zie no. 5007 n. 14.
6 Francisco de Mello en dr. António Coelho de Carvalho (no. 5028 n. 6) kwamen in maart 1641 in Parijs aan.
7 Robert Sidney, graaf van Leicester (no. 5003 n. 13).
8 César, hertog van Vendôme, bevond zich sinds medio februari in Engeland.
9 In plaats van Elizabeth Stuart kreeg Willem II Mary Stuart, de 'Princess Royal', ten huwelijk.
10 Louise Henriëtte.
11 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny, Frans staatssecretaris van buitenlandse zaken (no. 5226 n. 1). Zie over Grotius' bespreking met hem ook no. 5057.
12 Claude de Bullion, sieur de Bonelles (†22 december 1640), 'surintendant des finances'. Vgl. *DBF* VII, kol. 659; J.-P. Labatut, 'Aspects de la fortune de Bullion', *Dixseptième siècle* LX(1963), p. 11-39; O. Ranum, *Richelieu and the councillors*, p. 143-165.
13 Johan Hoeufft, bankier te Parijs (no. 5015 n. 3).
14 Het Frans-Zweedse verdrag werd in juli 1641 verlengd.
15 Gustav Karlsson Horn (no. 5264 n. 1).

Sublimitatem tuam, ut rem eo perduceret, puto eos amplexuros conditionem secundam, de federe ad pacem aucta pecunia. Cum de pecu-

nia nonnihil disputaret Chavigniacus, dixi gravem esse obligationem ad bellum quasi perpetuum. Facilius multo Pomeraniam nobis concedi posse quam Lotharingiam, Alsatiam, Brisgoiam Gallis. Exiguam esse pro tam duro onere eam, quae poscitur, repensationem. Referet ad cardinalem. Heufdius non desinit laborare, ut solvatur pecunia, nam et ipsius fides in hac re vertitur.

In Italia videntur productum iri induciae. Controversiae Gallicae cum papa compositae sunt.

Rumor est Maderam et Terceram insulas accessisse novo Portugalliae regi. Id si est, sperari potest idem eventurum in Brasilia et India Orientali. Alia etiam fama hic spargitur, quae quam vera sit nescio, sed apud optantes facile fidem invenit, motus esse etiam in Andalusia ducemque Medina Sidonium[16] addidisse se partibus. Turcam inter et Persam stabiliri pax creditur.

Deus, etc.

Lutetiae, XXXI Ianuarii/XI Februarii anno MDCXLI.

Causa, cur captus comes Philippus[17] et familiares eius, haec creditur, quod extortis ab ipso confessionibus possunt aliquando Galli duci nunc puero[18] movere controversiam natalium in gratiam cardinalis Sabaudi aut Thomae principis, si eos ad se attrahere queant. Dicitur enim dux Victor Amedaeus[19] impotens ad gignendum fuisse, vicaria autem opera functus hic comes Philippus.

Videtur Hohentvila circumsideri iterum. In Barrensi agro Gallis quaedam pugnae prosperae fuere. Iohannes Waertius[20] iam in arce est Nanciaci et bibit quotidie pro salute marescalli Hornii.

Mitto descriptionem chorearum,[21] scriptum illud Catalanorum, de quo dixi, ad regem Hispaniae et eorundem epistolam ad legatos.[22]

Bovenaan de brief in de copie te Leipzig: Argumentum. Dissimulatio mortis matris regiae. Catalaunica consilia. Ignarus est quomodo Catalaunicos et Portugallicos legatos sit excepturus, quum Anglicus legatus, ne exemplum Scotis detur, nullos honores eis decreverit. Suessionensis et Vindocinensis se ad Batavos recepere. Novum inter Gallos et Suecos foedus proponitur. De praemiis belli utrinque disputatur. Varia nova. Historia arcana Philippi comitis cum vidua Sabaudica.

16 Gaspar Alonso Pérez de Guzmán, hertog van Medina-Sidonia, Spaans goeverneur van Andalusië (no. 5041 n. 12).
17 Filippo d'Agliè, graaf van San Martino (no. 5017 n. 3), vertrouweling van Christine de France, hertogin van Savoye, was gevangen gezet in het kasteel van Vincennes.
18 Carlo Emanuele II van Savoye (1634-1675).
19 Vittorio Amedeo van Savoye († 1637).
20 Johan van Werth (no. 5017 n. 4).
21 Grotius zal de rijkskanselier een exemplaar hebben gezonden van de 16 pagina's tellende beschrijving van het *Ballet de la prospérité des armes de France* (BN, Yf 1375). Zie ook no. 5054 n. 3.
22 Vermoedelijk doelt Grotius op een brief aan de Catalaanse gezanten te Parijs (*supra* n. 4).

5057. 1641 februari 11. Aan J.A. Salvius.[1]

Illustrissime domine,

Postquam Heufdius[2] D. Chavigniaco[3] exposuerat, quam sit et publicae et suae fidei noxium federique impediendo magis quam promovendo, quod pecuniae, quam ipse accepit et Hamburgum misit et hoc ipsum per me significari et ipse voluit et Bullionius,[4] notitiam neget se habere D. Davausius[5] et, ut maxime ibi sit pecunia, se non traditurum sine novo mandato dicat, ego ipsi Chavigniaco dixi paria. Promisit se acturum cum D. cardinali. Simul exposui eidem, quibus conditionibus fedus cum Suedia[6] habere possint. Videntur amplexuri fedus ad pacem usque cum incremento pecuniae quam dant Suedis. Multis ostendi, quam onerosa sit nobis ea obligatio et quanto nobis quam ipsis pax esset sperabilior; utram acciperent conditionem, libertatem D. Hornio[7] reipsa praestandam; colloquio ad pacem locum alium Hamburgo aut Lubeca sumi non posse, ne nimium a Suedia absint legati; haec omnia in Suedia magnis cum curis expensa ac de eo, quod iam constitutum esset, pro certo habendum nihil posse mutari. Exc. vestrae iam incumbit de pecunia debita non quiescere nec quicquam procedere in re federis, donec ea persoluta sit. Est enim plane iniqua et inhonesta ista tergiversatio.

Quandoquidem iussa e Suedia tarde ad nos perveniunt, velim edoceri ab Exc. v.[a], an existimet legatis, qui hic venturi sunt e Portugallia,[8] a me debere honorem exhiberi, qui exhiberi regiis legatis solet, si id faciant Galli. Anglus, Venetus, Sabaudus, Genuensis non faciunt.

Deus Excellentiae vestrae semper faveat.

Excellentiae vestrae observantia cultuque devinctus
H. Grotius.

Lutetiae, XXXI Ianuarii/XI Februarii MDCXLI.

Franciscus Melo[9] in Germania dicit facillimas conditiones esse transigendi cum Suedis.

1 Copie Dresden, Sächs. Landesbibl., C 61, 6; copie Leipzig, UB, ms. 2633, f. 40. Gedrukt *Epist.*, p. 667 no. 1474. De beide copieën zijn gedateerd op 11 februari en bevinden zich in de collectie brieven van Grotius aan A. Oxenstierna. Gezien de aanhef 'Illustrissime domine' en de passage 'Quandoquidem ... faciunt' is de brief echter aan Salvius gericht; misschien heeft deze de brief echter aan Oxenstierna doorgezonden. De subscriptie 'Deus ... Grotius' ontbreekt in de beide copieën. Het postscriptum ontbreekt in de uitgave der *Epist.*, waar voorts een datering is gegeven op 9 februari 1641. Zie voor de inhoud van deze brief ook nos. 5044 en 5056 en bijlage no. 1.
2 Johan Hoeufft, bankier te Parijs (no. 5015 n. 3).
3 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny, Frans staatssecretaris van buitenlandse zaken (no. 5226 n. 1). Zie voor het resultaat van de besprekingen met hem ook Avenel (ed.), *Lettres Richelieu* VIII, p. 368v., brief van Richelieu aan D'Avaux dd. 17 februari 1641.
4 Claude de Bullion, sieur de Bonelles (†22 december 1640), 'surintendant des finances' (no. 5056 n. 12).
5 Claude de Mesmes, graaf van Avaux, Frans diplomaat te Hamburg (no. 5001 n. 7).
6 Het Frans-Zweedse verdrag werd in juli 1641 verlengd.
7 Gustav Karlsson Horn (no. 5264 n. 1).
8 Francisco de Mello en dr. António Coelho de Carvalho (no. 5028 n. 6) bereikten Parijs in maart 1641.
9 Francisco de Mello, graaf van Assúmar, markies van Tor de Laguna, Spaans ambassadeur bij de keizer (no. 5041 n. 17).

Adres (volgens de uitgave der Epist.): D. Salvio.

Bovenaan de brief in de copie te Leipzig: Argumentum. Novum foedus cum Gallis num ad tempus triennii, num vero ad pacis usque sit conficiendum, interrogat.

5058. 1641 februari 11. Van P. Spiring Silvercrona.[1]

Mijnheer,

Mij is met dese ordinaerie u Ex.[en] seer waerde ende hoochaengenaemen van den 2 deser[2] gistern, sijnde den 10, wel geworden; bedancke u Ex.[en] voor goede comuniceeringe ten alderhoogsten.

Den heer van Beverwaert[3] is Saeterdaechs hier gearriveert. Van zijn rapport heb ick noch niet vernomen ende off hij met nieuwe commissie weder derwaerts gaen werd, is mij oock noch onbekend.

Nu is eenmael d'alliantie, die tuschen de hoochloffelijcke croone Sweden en dese Nederlanden in Stockholm gemaect,[4] van dese provintiën geratificeert, die zij mij, soo ick meene, in een daeg 5 off 6 overleveren sullen. Wat zij bij d'overleeveringe in 't stuck van den toll die Dennemarcken bij nieuwe ordonantiën van dit jaer de helft meer van de Hollanders als van alle andere natiën gedenckt te neemen, voorders proponeren werden, sal u Ex.[en] ick niet mancqueren te notificeeren.

Wat ick uyt Duytsland hebbe, heeft u Ex.[en] uyt de bijlaegen te sien.[5]

Hiermede eyndende bevele u Ex.[en] met desselfs famille in de genaedige protection des Alderhoogsten ende verblijve,

u Excell.[en] dienstbereytwilligen.

's-Gravenhaag, 11 Feb. 1641.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 20.

5059. 1641 februari 13. Van C. Marin.[1]

Monsieur,

L'eschec des Catelans est arrivé à temps pour réveiller la France et luy faire desmettre ses balets et comédies qui certes sont à ceste heur hors de la saison,[2] la maison d'Austriche et d'Espagne n'estant encor si abbattue qu'elle ne se puisse relever pour faire du mal à la France.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13, 66. Oorspr. Niet ondertek.
2 Grotius' brieven aan Spiring van 1641 ontbreken grotendeels.
3 Lodewijk van Nassau, heer van Beverweert (no. 4994 n. 11), kwam op 9 februari in Den Haag aan.
4 Het verdrag tussen Zweden en de Republiek was op 11 september 1640 getekend. Op 5 februari 1641 besloten de Staten-Generaal tot ratificatie, behoudens de gedeputeerden van Zeeland die eerst ruggespraak wilden houden. De ratificatie volgde in mei 1641.
5 Bijlage no. 9.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9, 207. Eigenh. oorspr.
2 Vgl. Grotius' brieven nos. 5020 en 5030; zie ook no. 5054 n. 3.

J'envoye en Suède ce que j'ay des affaires d'Espagne et vous supplie d'en faire faire une copie à Mon. Salvius[3] avec mes cordiales baisemains et prières qu'il face accélérer la perfection de mon change, dont il m'en a donné espérance il y a deux mois.

J'escris à Mon. le mareschal Banier sur le sujet de son approche de Ratisbone, qui certes met en gran espouvante l'Empire, et vous supplie de la luy faire envoyer par quelque seure addresse qui me manque.

3 Johan Adler Salvius, Zweeds ambassadeur residerend in Hamburg (no. 5001 n. 1).

Le capitaine Rhon[4] est ès Grisons soubs prétexte d'y revoir ses parens, mais en effect pour les disposer à faire quelque coup, quand les armées de France s'approcheront de leur pays du costé de la Suabe, com[m]e tout le monde icy croit, et les Grisons sont à ceste heure en telle confusion et mesfiance les uns envers les autres que je me persuade qu'on les pourra esbransler fort aisément. On y voit depuis quelque[s] jours en ça d'estranges visions avec une voix qu'on sent en air, ‘weh, weh, weh, dem volck,’ et ce surtout en Engadine et ... rtance.

Ceux de Hohetvil ont pris par stratagème Ballinghen, ville murée du pays de Virtemberg, d'où ils peuvent faire des courses par tout le pays. A Costance on a mis une quantité de blé et la pourvoit-on de tout ce qu'il luy faut.

Les nouvelles d'Allemagne portent que Banier est auprès de Ratisbonne et qu'il a pris par force Kham, place de considération. Le reste vous apprendront cy-joints advis,[5] et je demeure, monsieur,

vostre serviteur très-humble

C. Marin mpp.

De Zurig, ce 3/13 Febvr. l'an 1641.

Je crain[s] que le mariage d'Angleterre avec le fils du prince d'Oranges[6] ne cause des altérations dans l'estat d'Hollande pour des raisons que vous sçavez mieux que moy.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 28 Febr.

En in dorso: Marin 13 Febr. 1641.

5060. 1641 februari 16. Aan L. Camerarius.[1]

Illustris domine,

Non illis tantum gratulandum censeo, quibus nova aliqua dignitas accedit, sed et iis, qui toleratam diu sarcinam commode deponunt et post multas iactationes reddunt se suavi otio et amicis et literis et velut ex portu conspiciunt alios navigantes. Quid enim optabilius homini erudito quam in aetate laboribus impari veteres historias novasque repetere animo et ex utrisque deprehendere omnium rerum humanarum instabilitatem, respublicas in regna versas, regna in respublicas, bella crudelia, paces subdolas et omnia talia, quae commendare nobis possint finem vitae appropinquantem? Haec ego bona ill. Dominationi vestrae concessa mihi pono ob oculos ipse quoque, ubi Deus et ii quibus in nos ius est voluerint, ambabus ulnis excepturus parem tranquillitatem.

4 Hans Jakob Rahn (no. 5050 n. 4).

5 Ontbreken. Cham in de Opperpalts was op 31 januari door Banér veroverd.

6 Het huwelijk van Willem II met een der beide Engelse prinsessen, Mary of Elizabeth Stuart.

1 Copie Uppsala, UB, E 388a, 268; copie Linköping, Stifts- och landsbibl., Br. 23, 379. Gedrukt *Epist.*, p. 668 no. 1477. Geciteerd in vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 288. Blijkens de aanhef, de adressering en de eerste alinea van de brief had het bericht van Camerarius' afscheid als Zweeds ambassadeur te Den Haag - op 30 januari 1641 - Grotius inmiddels bereikt.

Galli nunc demum[2] fortiter incipiunt promovere res Catalanas, postquam Galliae res agitur. Nam fessi malis Catalani metuque - quia rex Hispaniae omnia praeter Barcinonem tenebat nec in urbe discordiae aberant - Galliae regem principem Catalaniae comitemque Barcinonensem dixere regemque iam non ut liberi, sed ut subditi salutaverunt. Pugnae interim quaedam ad Barcinonem pugnatae sunt. XXII die Ianuarii eventus contra Catalanos et Gallos fuit. At XXVI aiunt Galli ita se pugnasse feliciter, ut bis mille hostes ceciderint, caeteri multum ab urbe retro acti sunt.

2 De copie te Uppsala geeft: tandem.

Novus Portugalliae rex legatum nomine Mascarengam[3] miserat ad Catalanos auxilia offerens, quorum ipse indiget. Divisa vero in partes Portugallia incertum valde est et ex eventibus suspensum, utris se addituri sint Portugallorum illi, qui in longinquis provinciis versantur. Nam Algarbam addidisse se novo regi et a Portugallis in Castellanos fines excursus factos Burdegala ad nos scribitur. De Andalosia et de Medinisidonia[4] video rumores etiamnunc esse incertos. Si veri essent et res Portugallicae ex voto Iohannis IV succederent - nam Barcinonem quin bene iam defensuri sint Galli terra marique, non dubito - possent similia evenire in regno Neapolitano et Siculo et apud Mediolanum. Tum vero quae Belgae cardinali Hispano dixere,[5] etsi forte more saeculi in maius aucta, ostendunt tamen res ibi perplexas,[6] nec miror. Premuntur enim utrinque ab hoste valido, cessant commercia, crescunt onera. Accedit inter Hispanos Belgasque magna ingeniorum diversitas.

Quae Bannerii copiae Danubium transierant, eae retro se tulisse dicuntur. Quare quid nunc aggressurus sit Bannerius, exspectandum est. Si in Bavariam, deinde in Austriam penetrari posset, facilis ibi vita esset militi. Sed oppidis opus esset ad commeatus et receptum. Neque ea capi posse diffidam, si exercitum habet, ut hic dicitur, XXV millium, machinas autem CXX.

Comes Auerspergius,[7] ut puto, praeter rem Coloniensis electoris tentabit an aures induciarum sermonibus pateant. Sed praevalebit Galli cantus.

Perterrita est haec aula rumore perlato scriptas a Ratisbonensi conventu ad reginam Suediae de pace literas.[8] Placet interim quod non otiosi sunt Hassici et Lunaeburgici[9].

Elector Palatinus[10] a Daniae rege obtinebit bona verba et larga pocula. Spes ipsius in Anglia potius sitae sunt faventque ei multa, si modo rex adventum eius expetat. Illud mihi dolet, quod quotidie maiora erumpunt inter regem ac ordines Angliae dissidia, quando audimus et pontificium sacerdotem[11] a parlamento damnatum capitis per regis indulgentiam vitasse periculum. Archiepiscopi[12] negotium trahitur nec quicquam ei mali evenire poterit sine magno regis dolore.

De federe si quid in Anglia agere Batavi volent,[13] opus erit id rege Galliae conscio faciant. Alioqui exardescent iactae iam suspicionum scintillae. Batavica ista classis Daniae minari videtur diciturque et in Suedia par institui paratus.

3 Inácio de Mascarenhas SJ (1607-1669), professor in de moraalfilosofie en theologie in Evora en Lissabon. Over zijn gezantschap naar Catalonië publiceerde hij in 1641 een *Relaçao do successo que teve na jornada que fez a Catalunha* ...; vgl. *Memorial histórico Español* XVI, p. 138-156. Een Franse vertaling van zijn geloofsbrief verscheen in de *Gazette* 1641 no. 18, p. 85-88 dd. 19 februari.

4 Gaspar Alonso Pérez de Guzmán, hertog van Médina-Sidonia, Spaans goeverneur van Andalusië (no. 5041 n. 12). In plaats van het volgende 'veri' geeft de copie te Linköping: certi.

5 Zie bijlage no. 4.

6 De copie te Uppsala geeft ten onrechte: prosperas.

7 Johann Weichard, graaf Auersperg (no. 5042 n. 6) kwam zich onder meer beklagen over de Staatse hulp aan de Hessische troepen die delen van het sticht Keulen hadden bezet.

8 De rijksstenden te Regensburg schreven op 17 januari 1641 aan Christina van Zweden. Vgl. Londorpius, *Act. publ.* V, p. 23-27; K. Bierther, *Regensb. Reichstag*, p. 244vv. Een copie van de brief bevindt zich in Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 5.

9 Op 15 januari waren de gezanten van Hessen-Kassel en Braunschweig-Lüneburg (no. 5007 n. 15) door de Regensburger rijksdag in audiëntie ontvangen; vgl. K. Bierther, *Regensb. Reichstag*, p. 160v.

10 Karl Ludwig van de Palts. In plaats van het volgende 'expetat' geeft de copie te Linköping ten onrechte: exspectat.

11 John Goodman (no. 5042 n. 10).

12 William Laud, aartsbisschop van Canterbury.

13 Een verdrag tussen Engeland en de Republiek kwam niet tot stand (no. 5023 n. 9).

Vendocinensis[14] in Angliae insulas se recepit. De Suessionensi quid futurum sit, incertum est. Princeps Condaeus iam cardinalis affinitate subnixus[15] speciem praefert deprecantis periculum a cognato Suessionensi.

Repeto bona vota maneoque

Ill. Dom. vestrae perpetua devinctus observantia

H. Grotius.

Lutetiae, VI/XVI Februarii MDCXLI.

Audio mitti Barcinonem a Massilia XII naves longas, totidem alias cum milite; octo alia millia militum sub Motta Hodincurtio[16] eodem ire terra. Sedanum et Geneva exclusa manent a Galliae commercio.

Adres (volgens de uitgave der Epist.): Ludovico Camerario, reginae regnique Sueciae consiliario.

Bovenaan de brief in de copie te Uppsala: Red. Hagae a.^{o} 1641 d. 14/24 Februarii. MP.

5061. 1641 februari 16. Aan W. de Groot.[1]

Mi frater,

Multum gaudeo res tuas ferre, ut Amstelodamum eas. Spero enim te effecturum, ut recte prodeant quae adiicienda sunt Annotatis ad Evangelia.[2] Ea si non me vivente pariunt effectum, qualem opto et ad qualem me, ut ita loquar, a matris visceribus destinatum arbitror, multum tamen erit serere arbores vel alii saeculo profuturas.

Fuit apud me his diebus Anglus vir doctissimus,[3] qui diu in Turcico vixit imperio et meum librum de Veritate religionis christianae in Arabicum vertit sermonem[4] curabitque, si potest, typis in Anglia edi. Is nullum librum putat esse utiliorem aut instruendis illarum partium christianis aut etiam convertendis mahumetistis, qui sunt

14 César, hertog van Vendôme, was medio februari naar Engeland gevlucht.
15 Zijn zoon had een nicht van Richelieu gehuwd (no. 4994 n. 17).
16 Philippe (1605-1657), graaf van La Mothe-Houdancourt, maarschalk van Frankrijk in 1642, vice-koning van Catalonië in 1642-1644 en 1651-1652; vgl. *NBG* XXIX, kol. 247-250.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 914 App. no. 534. Geciteerd in vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 270. Antw. op no. 5046; beantw. d. no. 5078.
2 Achter Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135) werden herdrukken opgenomen van de traktaten *Commentatio de Antichristo, Explicatio de fide et operibus* en *Explicatio Decalogi* (*BG* nos. 1102, 1111 en 1118); daaraan werd de *Appendix de Antichristo* toegevoegd (*BG* no. 1129).
3 Edward Pococke (1604-1691), professor Arabisch te Oxford; hij bevond zich in de jaren 1629-1635 te Aleppo, in 1637-1640 te Constantinopel. Vgl. *DNB* XLVI, p. 7-11; W.M.C. Juynboll, *Beoefenaars Arabisch*, p. 197vv., 217v. Hij correspondeerde onder meer met G.J. Vossius (in de jaren 1630, 1636, 1641, 1642), *Vossii Epist.* I, p. 175, 425; II, p. 76, 174, 250.
4 *Hugo Grotius De veritate religionis christianae. Editio nova cum annotationibus, cui accessit versio Arabica*, Oxonii ... MDCLX (*BG* nos. 957 en 1075). Zie ook Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 271.

in Turcico imperio aut Persico aut Tartarico aut Punico aut Indiano. Summopere autem me is vir valde pius rogavit, ut ei proposito, quod in fine libri illius patefeci,[5] insisterem neque ullis me factionibus et calumniis paterer deterreri, quominus christianis omnibus propinem concordiae poculum. Nulla enim re magis a christianismo averti τοὺς ἔξω quam tot inter se divisis coetibus. Dixi ei quae mihi ex usu vide-

5 *De veritate* besluit met een 'Peroratio ad christianos qui ex occasione antedictorum officii sui admonentur' (VI, cap. XI).

bantur. Neque dubito, quin multi tales sint in omnibus partibus terrae, qui aliorum vi opprimuntur. Ego plane constitui, quantum in me est, ostendere et causas dissidii et remedia. Rogo autem, ne putes ad existimationem meam pertinere, ut reformatis potius - hominibus seditiosis ferme omnibus - quam ut aliis non minus forte et magis christianis satisfaciam. Deus hanc legationem mihi dedit, ut libere loquar; quod, etiamsi legatio absit, alicubi facturus sum. Quare noli, quaeso, aut tu commoveri aut credere me ullo modo commoveri, si me dicant non ecclesiae hominem, papistam, socinianum aut ut volent.[6] Hic episcopi theologique complures[7] superstitionibus obstant palamque profitentur desiderium restituendi unitatem ecclesiae quam Christo debemus. Egone in tam bono opere cessator ero acceptis a Deo donis, pro quibus gratias satis magnas agere nunquam potero? Absit a me ista socordia et metus.

Spero autem me cogniturum ex te, ubi Amstelodami fueris, an velint Blavii post opus de Iure belli ac pacis[8] suscipere editionem Annotatorum ad Vetus Testamentum,[9] ut iam perfecta sunt, descripta autem tribus quartis, ni fallor, partibus; postea an velint, aut etiam eodem tempore, edere Anthologiam,[10] illa ad Lucanum[11] et poematum reliquias.[12] Noli pati te eludi ambiguis responsis. Nam si de eorum voluntate certus non sim, alibi mihi consulam. Decrevi enim graves ob causas, quod vitae mihi dabit Deus impendere edendis quae utilia iudicabo nec quicquam relinquere fidei haeredum.

In Annotatis ad Evangelia certum est sensus quosdam immutatos insigni aut dolo aut culpa. Interim exscriptoris culpae in accentibus et minutiis relictae sunt et additae aliae immenso numero. Ego potius vel iudaeorum uti opera velim quam pati tam inquinate me prodire et inimicis tam liberaliter praebere obtentum me irridendi. Exemplar compactum[13] retinebis tibi, par dabis Utenbogardo, Episcopio et quanquam non bene perfuncto susceptis partibus Curcellio,[14] Vossio quoque et Heinsio, Reigersbergiis[15] tria aut quatuor compacta aut incompacta ut res feret, item Vergoesio.[16] Caetera ad me mittantur. Rogo etiam si Princius[17] misit Amstelodamo

6 De aantijgingen waren afkomstig van Samuel Desmarets (no. 4995 n. 4); zie ook nos. 4849 en 4854 (dl. XI) en no. 5039 *sub finem*.

7 Gedacht kan worden aan Jean Pierre Camus (1584-1652), bisschop van Belley; zie *DBF* VII, kol. 1013v. Voorts aan de polemisten François Véron (1575-1649) en Etienne Audebert (1592-1647); zie resp. Sommervogel, *Bibl. Compagnie de Jésus* VIII, kol. 603-610, *LTK* X, kol. 729v., en Sommervogel, *ibid.* I, kol. 622vv., *DBF* IV, kol. 345v. En aan Jacques Lescot (†1657), professor theologie aan de Sorbonne en biechtvader van Richelieu; zie Avenel, *Richelieu* III, p. 419v., Hanotaux, *Hist. Richelieu* VI, p. 152. Wellicht doelt Grotius hier echter ook reeds op Richelieu zelf. Over diens plan tot hereniging der kerken zie men P. Blet, in: *Gregorianum* 48(1967), p. 100-129; H. Bots-P. Leroy, in: *Lias* IV(1977), p. 85-98; id. (eds.), *Corresp. Rivet-Sarrau 1641-1650* I no. LVIII Rivet aan Sarrau (7 juli 1642): J'apprens que son Em[inence] a dit rondement à Monsieur Chamier qu'il vouloit pourvoir à nous réunir, et qu'il falloit limiter la puis[sance] du Pape, nous oster le scandale des images.

8 *BG* no. 571; de uitgave verscheen in 1642 bij Blaeu.

9 *BG* no. 1137; het werk verscheen in 1644 bij Cramoisy in Parijs.

10 *BG* no. 534; de uitgave verscheen pas in 1795-1822.

11 Grotius' nieuwe aantekeningen bij Lucanus verschenen bij Blaeu in 1643 (*BG* nos. 430 en 431).

12 Een uitgave van Grotius' *Poemata* waarin ook de recente gedichten werden opgenomen, kwam niet tot stand (no. 4995 n. 12).

13 Vgl. no. 5046; zie ook aldaar n. 5.

14 Etienne de Courcelles had een deel van het correctiewerk verricht (no. 4998 n. 14).

15 Grotius' zwager Nicolaes van Reigersberch en vermoedelijk de zoons van diens oudste broer Johan (†1632), Johan jr. (no. 5383 n. 1) en Pieter van Reigersberch (1612-1661); vgl. *Navorscher* 42(1892), p. 139.

16 Vermoedelijk Willem van der Goes (no. 4995 n. 15).

17 Pieter Christiaensz. Prins (no. 5032 n. 5).

paginas post Qq, nautae nomen norim, ut Treselius[18] sive Rothomagi sive Diepae sine mora inquirat.

18 Daniël Tresel, koopman te Rouaan (no. 4995 n. 3).

Cum quaeritur, an episcopatus iuris divini sit, saepe ὁμωνυμία admitti[tur]. Satis est Christum in apostolorum collegio id dedisse exemplum, apostolos id secutos et ecclesiae universae consensum manifestissimum, si paucos, et quidem nostri tantum saeculi novatores excipiantur.

De archiepiscopo[19] Deum precor, ut iudices ei obtingant aequiores quam olim nobis. Omnia futura prospicere supra humanam prudentiam est. Deus nos respicit et hic male habitos spe meliore solatur.

Si quid ad Batavos ex Anglia veniat de Antichristo,[20] id legam avide ut et Vatem Molinaei,[21] si huc venerit.

De Suedis ita credas velim eos non minus sibi a Calvini seditioso quam a tyrannico pontificum spiritu metuere. Ea in re Suedia

> Et sapit et mecum facit et Iove iudicat aequo.[22]

Catelani cum Gallis egere, ut cum Romanis olim Campani: Quandoquidem nostra tueri adversus vim atque iniuriam iusta vi non vultis, vestra certe defendetis.[23] Regem[24] cunctantem certa auxilia fecere principem suum, id est comitem Barcinonis, et ut subditi ei locuti sunt, triste exemplum mutationis intra breve tempus peractae: pars Hispaniae, inde liberi ad momentum, nunc Galliae portio. Mittentur iam classes mari, cohortes terra. Suspendio necati Barcinonae cives tres[25] pacis avidiores quam expediebat regentibus. Rex in parlamentum ibit, ut novus principatus agglutinetur Galliae. Vidi acta[26] sub nomine novi Portugalliae regis cum omnibus titulis, in quibus ereptum aviae suae a Philippo II regnum et per Philippos duos detentum queritur.

Legatum caesarianum[27] puto praeter res minores etiam de induciis acturum aliquid. De saxo non est improbabile quod scribis.[28] Sunt tamen hic qui aliter sentiant.

Rogo scribam talem qualem antehac depinxi;[29] praecipue vero pium ac probum mihi quaerites amicosque, si opus est, ad eam rem tibi sumas adiutores. Pelsium enim pater, quantum potest, ad se vocat nec meum est obstare commodis veris aut creditis.

Vale cum optima matre, uxore, liberis et propinquis omnibus.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae, 16 Februarii 1641.

19 William Laud, aartsbisschop van Canterbury.
20 Zie no. 5046 n. 12.
21 Pierre Du Moulin. Zie voor de volledige titel van zijn *Vates* no. 4995 n. 5.
22 Horatius, *Epist.* II, 1, 68.
23 Livius, VII, 31, 3. Toen in 343 v. Chr. de Samnieten Campanië binnenvielen, leverden de Campaniërs zichzelf en hun gebied aan de Romeinen uit om aldus hun hulp tegen de Samnieten te verkrijgen.
24 Lodewijk XIII.
25 Dr. Joan Baptista Gori, dr. Rafael Puig en dr. Lluís Ramon; zij waren op 24 december 1640 vermoord. Vgl. J. Sanabre, *Acción de Francia*, p. 123.
26 Grotius doelt op de geloofsbrief van Inácio de Mascarenhas (no. 5060 n. 3).
27 Johann Weichard, graaf Auersperg (no. 5042 n. 6).
28 Zie nos. 5018 en 5046.
29 No. 5053; zie aldaar n. 13.

Sedanum et Geneva exclusa manent a Galliae commercio. Ex Atrebatum urbe eiecti cives quasdam ob suspiciones. Salmasius hic manebit cum salario quater mille et quingentorum florenorum.

Norim, quaeso, an nihil mutatum sit aut omissum in Batavica editione Veritatis christianae.[30] Velim calamo corrigi duo errata, quae sensum vehementer transmutant, p. 238 ‘locum

30 *BG* nos. 952 en 953; zie *BG* no. 952 rem. 1.

Misnaeth,' ita ut transmissis schedis emendandum dixi, et 321 'aliis' pro 'illis.' De paginis recudendis[31] ante omnia fac, ne obliviscaris, et ubi res facta erit, me edoceas. Ubi edentur libri de Iure belli ac pacis, in fine praefationis ad regem - ne nunc ea scripta putetur - adscribendum 'Anno Domini 1625.'[32]

5062. 1641 februari 16. Aan A. Oxenstierna.[1]

Excellentissime et illustrissime domine,

Mitto chartas duas,[2] quarum altera est mandatum legationis ad Catalanos Mascarengae datum a novo rege Portugalliae, in qua late sua iura explicat; altera historiam continet praelii a Gallis et Catalanis contra Hispanos feliciter pugnati ad Barcinonem XXVI Ianuarii, in quo praelio Galli augere magis quam minuere soliti famas sibi prosperas duo millia hostium aiunt occidisse.

Evenit autem hic Catalanis quod prospexeram. Nam rege Hispano omnia Catalaniae tenente praeter Barcinonem, Barcinone ipsa adducta in periculum nec immuni ab internis discordiis, auxiliis hinc tarde se molientibus, omnibus his malis qui motuum auctores praecipui fuerunt non aliud repererunt remedium, quam ut se Galliae regi, ita ut olim in pari malo Campani Romanis,[3] dederent, itaque allocuti nunc sunt regem Galliae ut principem Catalaniae et comitem Barcinonis intra breve temporis spatium mire circumacti: primum Hispaniae regis subditi, inde populus liber, nunc Galliae portio. Creditur citra paucos dies rex venturus in parlamentum, ut, sicut antehac Navarram,[4] ita nunc Catalaniam Galliae regno inseparabiliter annectat, forte et ut aliquid iubeat contra comitem Suessionensem, quanquam deprecator pro eo est princeps Condaeus,[5] quam serio, non dixerim. Creditur a plerisque comes Suessionensis cum Bullionio bellum aliquod civile molitus in Gallia.

Vindocinensis vero in insulam Garnizaeam, quae ab Anglis tenetur, dicitur traiecisse habitu dissimulato. Cum autem uxor Vindocinensis[6] purgare maritum conata cardinali diceret, si quae contra ipsum cogitasset maritus - quod a vero abesse longe - non rem tantam crediturum fuisse hominibus ignotis et criminosis, sed potius sua usurum fuisse manu, dixit cardinalis id non esse perfacile.

Haec necessitas semet Galliae regno subiiciendi iniuncta Catalanis, additis quae Brisaci et quae in Pedemontana regione vidimus, multis populis suspectam faciet Gallicam societatem. Reges multi et regum ministri summam laudem in eo ponunt, ut quocunque modo fines suos prolatent. Ego vero ab antiquis magistris hausi summam in eo esse laudem, si bene custodian-

31 De uitgave der *Epist.* heeft: revidendis. Het betreft hier echter de herdruk, en niet de correctie van de katern Nn van Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135). Zie ook *infra* no. 5084.

32 Het addendum werd pas aangebracht in de uitgave van 1646 (*BG* no. 572). Zie ook Grotius' brief aan Willem dd. 31 mei 1642 (dl. XIII).

1 Copie Dresden, Sächs. Landesbibl., C 61, 8; copie Leipzig, UB, ms. 2633, f. 41. Gedrukt *Oxenst. Skrifter* 2. afd., IV, p. 106 no. 362.

2 Deze bijlagen ontbreken. Bedoeld zijn de geloofsbrief van Inácio de Mascarenhas (no. 5060 n. 3) en wellicht een geschreven nieuwstijding uit Barcelona dd. 28 januari 1641 waarvan een copie zich bevindt in Grotius' nagelaten papieren, hs. Stockholm, RA, Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641.

3 Vgl. no. 5061 n. 23.

4 In 1589 bracht Hendrik IV het gebied van Navarre benoorden de Pyreneeën aan de Franse kroon.

5 Henri de Bourbon, prins van Condé, was een volle neef van Louis de Bourbon, graaf van Soissons.

6 Françoise de Lorraine († 1669), hertogin van Mercoeur.

tur avitae leges, addantur ubi necesse est novae, si iudicia sancte ac rite exerceantur, si aerarium par sit impensis nec tamen populo grave, si subditi exerceantur ad virtutem, eruditionem bonasque artes.

Novus Portugalliae rex aliis opem promittit ipse opis indigens. Est enim divisa studiis Portugallia et, utras partes amplexuri sint ii, qui provincias tenent per Africam, Indiam, Brasiliam, haud satis liquet. Sed ingens in Castellanos odium inde apparet, quod per biennium coniuratio, cuius participes permulti erant, mansit occulta. Scribitur autem a Burdegala etiam in Castellanos fines excursum a Portugallis.

Regina Gallica mater[7] dicta hic obiisse vivit, sed aegra animo ac corpore, quod de factis in eam sumtibus publicae sint querelae.

Sacerdos quidam pontificius[8] a parlamento Angliae damnatus capitis a rege Angliae accepit veniam manifesto tum per hoc tum per alia indicia regis populique dissidio.

Hic vero multi iactantur libelli, multa promuntur vaticinia vetera, quae in cardinalem quadrent, et cum edita esset pictura quaedam orbis cum axe cardinalis ferente insignia et hoc dictum: 'Hoc stante cuncta moventur,' adscripsit quidam: 'Hoc cadente cuncta quiescent.' Non possunt scilicet homines quantumvis potentes placere omnibus.

Audimus retrogressas metu, ne interciperentur, eas Banerii copias, quae Danubium transierant. Maxime autem hanc aulam commovet rumor de literis a conventu, qui Ratisbonae est, scriptis ad reginam Suediae pro pace.[9] Si eam dat nobis bonam Deus, laus sit ipsi, sin in bello perseverandum est, tamen is metus efficiet, ut multa nobis negata hactenus concedant Galli. Sed Dei providentiae et haec commendo et praecipue, etc.

Lutetiae, VI/XVI Februarii MDCXLI.

Pro duobus millibus ad Barcinonem caesis nunc non plures dicuntur quingentis manetque urbs obsessa. Castellani enim nullas amisere machinas et aditus tenent. Intra urbem civium primores tres, quos belli taedebat, suspendio puniti sunt.[10] Dicuntur autem Massiliae parari naves longae XII, aliae totidem, quae cum quatuor cohortibus eant Barcinonem; terrestri autem itinere eodem mitti Motta Hodincurtius[11] cum octo hominum millibus. Ex urbe Atrebatum eiecti sex cives ob suspiciones.

Petrus de Leone Hispanus et Enchefortius[12] permutantur cum Gallis Gevrio et Aquibellio.[13] Sedanum et Geneva exclusa manent a Galliae commerciis. Gallorum in Leucatam insidiae successu caruere. Portugalli dicuntur in armis ad XXX millia.

Bovenaan in de copie te Leipzig: Argumentum. Catalaunorum subiectio regi Galliarum facta. Vindocinensis et Suess[i]onensis ulteriores molitiones. Gallorum dilatandi

7 Maria de' Medici overleed in 1642. Haar toelage was door Karel I, op wiens kosten zij leefde, al in de loop van 1640 verminderd en werd in januari 1641 door het Engelse parlement ingetrokken; vgl. *CSP Ven.* 1640-1642, p. 60, 62, 112.
8 John Goodman (no. 5042 n. 10).
9 Zie no. 5060 n. 8.
10 Dr. Joan Baptiste Gori, dr. Rafael Puig en dr. Lluís Ramon (no. 5061 n. 25).
11 Philippe, graaf van La Mothe-Houdancourt (no. 5060 n. 16).
12 Pedro de León Villaroel, in 1628 goeverneur van Gravelines, en Adriaen von Enkefort (no. 5020 n. 21).
13 François-Louis Potier (†1645), markies van Gesvres, en monsieur d'Aigueberre († na 1673). Vgl. resp. *Dict. Nobl.* ^{3}XVI, kol. 239; *DBF* I, kol. 894v.

fines pruritum taxat. Nova Gallica et Anglica. Elegans in Riceliacum scomma. Quae ad Barcinonem gerantur.

5063. 1641 februari 16. Aan N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

De vrijheit van de goede Catelans is een corte vreugd geweest. Want siende den marquis de Velez[2] vanwegen den coning van Spaignië meester van heel Catalogne uitgenomen de stadt van Barccelone, deselve stadt bezet ende daerenboven oneenigh van binnen, 't secours van Vrancrijck geretardeert, soo hebben die personen die off oorsaeck geweest sijn van dit remuement ofte immers meer nat voets als andere, vresende dat de uitcomste op haer soude druppen, den tijdt van haere macht waergenomen ende haerselve, dat is de stadt van Barcelone ende d'actie op Catelogne, gegeven aen den coninck van Vrancrijck ende sijne Majesteit verclaert prince van Catelogne, graef van Barcellone. Nu en twijffelt men niet off alles sal gedaen werden tot conservatie van de stadt van Barcelone ter zee ende te lande dat mogelijck is, alsoo Vrancrijck ende Navarre, voor sooveel hetselve bij den coninck van Vrancrijck werdt bezeten, veel daeraen is gelegen. Men verwacht den coning in 't parlement alhier, soo om de unie te doen accepteren ende registreren van Catalogne met Vrancrijck, gelijck voor desen is geschiet van Navarre,[3] als om sijne meninge te verclaeren op het stuck van den grave van Soissons, voor denwelcke ondertusschen den prins van Condé[4] schijnt te willen intercederen, hoewel de intellegentie voor desen van die twee bloedverwante prinsen niet groot en is geweest. Ondertuschen sijn voor Barcellone eenige recontres gevallen, waervan eene van den 22e Ianuarii naedeeligh is geweest aen de Catelans ende de Fransoisen die bij haer waeren, eene andere van den 26 advantageux voor deselve, soodat de Fransoisen eerst hebben uitgegeven dat tweeduisent van de vijanden daer waeren gebleven, maer contenteren haer nu met te seggen vijfhondert.

Wij hebben hier gesien de commissie, gegeven bij den nieuwen coning van Portugael aen Mascarengas[5] als ambassadeur aen de Catelans, haer belovende hulp voor den toecomende tijdt, die hij ende sij voor den tegenwoordigen tijdt hooch van doen hebben.

Men soeckt hier aen monsieur Euskercken[6] commissie te geven opentlijck van de Staten-Generael der Vereenigde Nederlanden, heimelijck oock voor Vrancrijck, opdat hij rapport aen beide schuldig sij ende Vrancrijck middelertijd sich moge bedencken.

Van Bourdeaux sijn advysen dat Allegarbe[7] den nieuwen coning volgt ende dat de sijnen sijn verre geloopen in Castille. Van Madera, Tercere, Brasyl ende plaetsen in Oost-Indiën werdt alsnoch getwijffelt wat cours die sullen nemen; van de remuementen van Andolousia oock alsnoch niet seeckers. De Hollanders sullen apparentelijck dese oneenicheden waernemen om haere saecken te vorderen in Brasyl.

De coninginne-moeder van Vrancrijck[8] was bij 't geruchte gedoot, is bij 't geruchte weder levend gemaect, doch cranck door ouderdom ende onlusten, vermeerdert

1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, H 20c. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Geciteerd Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 288. Tezamen met no. 5064 antw. op no. 5047 en op een niet meer bewaarde brief dd. 28 januari 1641.
2 Pedro Fajardo Zúñiga y Requesens, markies van Los Vélez (no. 5007 n. 9).
3 In 1589 bracht Hendrik IV het gebied van Navarre benoorden de Pyreneeën aan de Franse kroon.
4 Henri de Bourbon, prins van Condé, was een volle neef van de graaf van Soissons.
5 De geloofsbrief van Inácio de Mascarenhas (no. 5060 n. 3).
6 Johan van Euskercke (no. 5038 n. 4).
7 Bedoeld is de Algarve (Zuid-Portugal).
8 Maria de' Medici († 1642); vgl. no. 5062 n. 7.

doordien het parlement in Engelant claegt over de costen die aen haer werden gedaen.

Den hertogh van Vendosme seit men gearriveert te sijn in Jarnzee om voort te gaen nae Engellant. Sijn huisvrouw[9] hadde aen mijnheer den cardinael tot haer mans ontschuldiging, dat sij wist dat haere man altijd wel geaffectionneert was geweest tot sijne Eminentie ende als

9 Françoise de Lorraine, hertogin van Mercoeur.

hij quaede desseings hadde gehadt, daervoor hem God behoede, dat hij sulcx niet en soude vertrouwt hebben aen onbekende ende criminele personen, maer veel liever selver geëxecuteert; seide den cardinael daerop met reden dat sulcx soo licht niet en was te doen.

Van Engellant hooren wij hier mede dat het voornemen van het huwelijck werdt verandert van de tweede op de oudste,[10] doch off de levering soo haest sal vallen, is de questie, alsoo de oudste maer negen jaeren oudt is. Die de historiën gelesen hebben, weten wat daerop staet te bedencken. Vrancrijck sal sich daeraen niet stooren, midts dat geen alliantie werde gemaect dan met haere kennisse ende 't oorlogh continuere ende wacker werde gevoert.

De oneenicheden tuschen den coning van Engellant ende sijn parlement bersten meer ende meerder uit, soodat ick seer twijffele off aldaer sulcke resolutie sullen vallen als voor het huis van den Pals ende voor heel Duitschlant waere te wenschen. De saecken van den staet ende kercke aldaer meene ick dat gestelt sullen werden sooals die waeren ten tijde van de coninginne Elisabeth. Hier, als men van Engelant spreect, seit men niet het rijck, maer de republique van Engelant.

Men is hier seer becommert voor het geruchte 'twelck loopt, dat de rijcxstenden vergadert te Regenspurg geschreven souden hebben aen de coninginne van Swede om de paix,[11] ende verwacht men, wat de heer mareschal Bannier sal doen, naedat de sijnen, die door gelegentheit van den vorst den Donauw waeren gepasseert, terugge sijn gecomen. Sonder steden te nemen waer het dangereux te passeren in Beyeren ofte Oostenrijck. Anders waer voor de soldaten daer wel te leveren.

Den graef van Auersperg[12] sal apparentelijck boven de commissiën die hij magh hebbende aengaende het stift van Colen, Bergh ende omleggende landen, oock iet willen voorslaen van trefves, waertoe mij niet den [*sic*] dunckt den tijdt bequaem te sijn. Wat Lunenburg ende Hessen doen, sullen wij uit Hollant verwachten.

De heer van Oosterwijk[13] is buiten alle visyte. Daertoe heeft hem gebracht de laetste resolutie van de Staten-Generael.

Tot Parijs, den 16 Februarii 1641.

't En schijnt niet dat de victorie bij de Fransoisen becomen ontrent Barcelone seer groot is, want de advysen[14] seggen nu van vijfhondert geblevene van des vijands zijde, hebbende de vijanden de passen behouden ende geen geschut verloren. Drie notable borgers in de stadt van Barcelone[15] sijn geëxecuteert met de coorde, om[dat] sij trachten tot accord met Spaignië. Men seit dat te Marseille twaelff galeien, twaelff andere schepen gereed gemaect werden om met vier regimenten te gaen nae Barcelone ende dat andere achtduisent soldaten onder La Motte Hodincourt[16] te landewaert mede derrewaerts gaen.

Uit Atrecht sijn ses burgers gedaen vertrecken uit suspicie. Men schijnt te willen wisselen don Pedro de Leon, Spaegnaerd, ende Enckefort[17] tegen Jevre ende

10 Mary Stuart, de 'Princess Royal', in plaats van haar jongere zuster Elizabeth; zij kwam in maart 1642 naar de Republiek.
11 Zie no. 5060 n. 8.
12 Johann Weichard, graaf Auersperg. (no. 5042 n. 6).
13 Willem van Liere (1588-1649), heer van Oosterwijk, ordinaris Staats ambassadeur te Parijs; vgl. Van der Aa, XI, p. 423; O. Schutte, *Repertorium* I, p. 13.
14 Aldus de *Gazette* 1641 no. 15, p. 69-76, 'Extraordinaire' dd. 16 februari.
15 Dr. Joan Baptista Gori, dr. Rafael Puig en dr. Lluís Ramon (no. 5061 n. 25).
16 Philippe, graaf van La Mothe-Houdancourt (no. 5060 n. 16).
17 Pedro de León Villaroel en Adriaen von Enkefort; zie no. 5062 n. 12.

Aiguebelle.[18] Sedan ende Genève blijven buiten commercie met Vrancrijck. De Fransoisen hebben gemist in een aenslag op Leucate. Sij seggen dat de Portugesen sijn tot dertichduisent in wapenen.

In margine staat met andere, latere hand: Den 16 Feb. 1641.

18 François-Louis Potier, markies van Gesvres, en monsieur d'Aigueberre (no. 5062 n. 13). De uitwisseling vond plaats in maart 1641.

5064. 1641 februari 16. Aan N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

Op eenen tijd heb ick ontfangen twee van uE. brieven van den 28 Ianuarii ende van den vierde Februarii.[2]

Aengaende Engellant men siet claerlijck dat den coning andere intentiën heeft als het parlement, 'twelck gebleecken is oock aen een roomsche priester[3] bij 't parlement gecondemneert ende bij den coning door pardon gesalveert. Op het huwelijck met de dochter van Engellant[4] staet veel te discoureren, op de opentlijcke ende heimelijcke conditiën ende off het is om ernst ofte om tijd te winnen. Ick wenschte den churfurst palsgraef[5] daer mochte gaen met des conincx beliefte om sijne saecken waer het mogelijck te vorderen, waeraen ick twijffele. Den coninc sal apparentelijck middel soucken om de saecke van den eertsbisschop[6] te trecken in longeur. Van 't leven meene ick niet dat hij peryckel loopt. Comt hij in den Tour, hij sal daer wel uit raecken mettertijdt. Den ambassadeur alhier,[7] wiens swager Northomberlant groot credyt heeft in het parlement, seit mij dat noch in den staet nochte in de kercke iet anders sal vallen als hetgunt geweest is ten tijde van de coninginne Elisabet. De coningen moeten bijwijlen toegeven, maer mettertijdt ende goeden raed connen veel te boven comen.

Van d'heer van Beverweert[8] hadde ick geene vermaening gedaen, omdat ick de coustume ken van Vrancrijck, die in het eerste rouw sijn ende daernae veel toegeven, 'twelck sijne Ed. wel verstaende, alsoo hij getracteert wierd bij den grave van Chavigny,[9] seide dat hij ongeluckigh was gecomen te sijn in Ianuarius, alsoo men van de Hollanders alhier niet gewoon en is werck te maecken dan in Maert ende April. Naedat hij ongedeckt den coning had gesproocken, heeft men in sijn paspoort gestelt: ambassadeur extraordinarie de nostre très-cher cousin le prince d'Orange.

Den hertogh van Longueville[10] heeft apparentelijck den prins van Orangië niet veel willen toegeven om twee redenen, ten eerste omdat hij pretendeert bij acte van de coningen ende Staten gesubstitueert te sijn aen de princen van het bloed van Vrancrijck ende dat om de diensten eertijds gedaen bij den comte Dunois, bastard d'Orléans,[11] ten tijde de la Pucelle, ten tweede om 't recht dat hij meent te hebben tot Orangië, waervan de prescriptie noch onlancx door nieuwe instantie voor het

1 Hs. Amsterdam, UB, coll. Diederichs, 30 B 11. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Geciteerd Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 282. Tezamen met no. 5063 antw. op no. 5047 en op een niet meer bewaarde brief dd. 28 januari 1641.
2 No. 5047; de brief dd. 28 januari ontbreekt.
3 John Goodman (no. 5042 n. 11).
4 Het huwelijk van Willem II met Mary Stuart, de 'Princess Royal', werd gesloten op 12 mei 1641.
5 Karl Ludwig van de Palts verscheen medio maart ongevraagd aan het Engelse hof; vgl. *CSP Ven.* 1640-1642, p. 130.
6 William Laud; hij werd in 1645 geëxecuteerd.
7 Robert Sidney, graaf van Leicester (no. 5003 n. 13); zijn zwager was Algernon Percy, graaf van Northumberland (no. 5047 n. 11).
8 Lodewijk van Nassau, heer van Beverweert (no. 4994 n. 11).
9 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny, Frans staatssecretaris van buitenlandse zaken (no. 5226 n. 1).
10 Henri d'Orléans, hertog van Longueville (no. 4993 n. 6), was vanuit het Franse leger in Duitsland via de Republiek naar Frankrijk teruggekeerd. Over zijn aanspraken op het prinsdom Oranje zie men ook no. 5054.
11 Jean, graaf van Dunois (± 1402-1468), natuurlijke zoon van Louis de France, hertog van Orléans; vgl. *DBF* XII, kol. 280-283. Zijn zoon was een François d'Orléans, graaf van Longueville.

Grand Conseil is geïnterrumpeert ende, soo veele rechtsgeleerde meenen, niet en is buiten apparentie van fundament vanwegen eene oude substitutie. Dat men

graef Willem[12] in Vrieslant sal soecken te traverseren ende dat daertoe geene occasie sullen ontbreecken in een land vol oude ende nieuwe twisten, gelove ick wel.

Die van Amsterdam behooren te arbeiden om alle personen die aldaer de vrijheit beminnen, te disponeren tot eenicheit ende door resolutie van de Staten alle wortelen van onlust wegh te nemen. Welck geschiet sijnde, sullen buiten twijffel de crijgsluiden aldaer garnisoen houdende gehouden sijn in het stuck van de regiering van die provincie haer te reguleren ende niet nae de commandementen die uit Den Hage souden mogen comen. Dit ende 't privilegium de non evocando[13] sijn de rechte fundamenten van de vrijheit.

't Is niet quaed dat de woorden van de heer Ripperda[14] sijn gestelt in de acten van Hollant, maer de groote menichte van dieghenen die door deselve wegh in de regiering sijn geraect, sal hem geduirende sijn leven voor eerlijck doen passeren. De posteriteit, wanneer sij de vruchten daervan sal voelen, sal misschien anders oordeelen.

De alliantie tuschen Swede ende Vereenigde Nederlanden[15] is inderdaet van geen importantie, maer ingestelt tot groot gerucht, gelijck oock de myne van sooveel schepen ten oorlogh gereed te maecken. UEd. seit seer wel dat die gestaedige ende hooge negotiatiën ende veroorsaect door het aennemen ende onderhouden van crijgsvolck boven macht, mettertijdt swaerlijck moet uitbersten. Maer wie sal dat steuiten.

Ick danck de heeren die om mijne gesontheit dencken, bidde Godt om de haere ende dat sij oock mogen dencken om de gesontheit van den staet, die mij mede eertijds, nu, sonder mij, haer is bevolen.

In Portugael dient wel iemant te gaen meerder kennisse hebbende van taele ende historie als wel doet monsieur Euskercke,[16] alsoo aen het voeden van soo teere beginselen veele is gelegen. Soo die nieuwicheden stant grijpen, can veel soo verwacht als onverwacht daerbij comen.

Het uitstroyen van de propositie van Bruissel[17] meene ick dat gaet buiten de waerheit, doch evenwel sijn die provinciën in quade poincten ende bij continuatie van 't verloop van de saecken van Spaignië soude licht aldaer oock remuement connen vallen tot voordeel van de Vereenigde Nederlanden, indien men op de vrijheit van deselve landen ende op de belofte in materie van religie fundament conde maecken.

't Middel voorgenomen tot beveiling van de zee is niet vremd. Ick en sie in Vrancrijck gantsch geene ... stellen tot vrede, bijsonder de saecken sooseer gaende tot haer voordeel ende 't beleid sijnde in de handen van een persoon die de opperste eer meent te sijn de limyten te verbreiden.

Den Beyervorst roept om vrede, soolang ons leger hem soo naebij is. Daernae sal hij weder sijne oude gang gaen. Ende den coninck van Denemarcken soect

12 Willem Frederik, graaf van Nassau-Diez, stadhouder van Friesland. Uiteindelijk moest zijn secretaris Johan Wilhelm Sohn het veld ruimen, terwijl binnen Friesland de onlust werd gesust. Zie Aitzema II (f.^{o}), p. 747v.; J.J. Poelhekke, *Fred. Hendr.*, p. 513-517.

13 Het privilege de non evocando (1452) van Philips de Goede verbood de gerechtelijke evocatie van onderdanen van Holland en Zeeland buiten de grenzen van die gewesten. Zie Cau, *Gr. Placaetb.* II, kol. 679v.

14 Willem Ripperda; zie voor de hier genoemde kwestie no. 4997 n. 7.

15 Het verdrag tussen Zweden en de Republiek was op 11 september 1640 in Stockholm gesloten en werd in de Republiek geratificeerd in mei 1641, in Zweden in september 1641.

16 Johan van Euskercke (no. 5038 n. 4); de bezending ging niet door.

17 Zie bijlage no. 6. Tegelijkertijd werd in de Republiek de missie verwacht van Johann Weichard, graaf Auersperg, en Jean Friquet (no. 5042 n. 6); zie ook no. 5047.

maer sijn particulier. Ick heb mijne opinie geseit[18] van de comste van den grave van Auersperg; sal garen het progres verstaen.

In Engellant mogen de geestelijcke in haere synoden wel eenige canones maecken van de clericale discipline, maer connen de gemeente niet verbinden sonder geauthoriseert te sijn bij het parlement. Selff het clericael raeckende mogen sij niet statueren sonder 's conings consent

18 No. 5063.

ofte vallen in het premunire, 'twelck een oude wet is gesancieert met verbeurte van lijf ende goed.[19]

'tGunt uE. adviseert van de geretardeerde vlooten uit West-Indië[20] is van groote importantie ende dient daerop gelet. Dat Mascarange[21] is van de partij van den nieuwen coning gelove ick, alsoo een van denselven naem[22] bij denselven coning als ambassadeur is gesonden aen de Catelans. Evenwel hoore ick dat in Brasyl de Hollanders al van veel schade hebben geleden. Den haet tegen de Castillanen moet groot sijn, dewijl de conspiratie soo lang heeft geduirt ende onder sooveele personen secreet is gebleven.

Die van Seelant dunct mij niet dat seer geobligeert waeren tot de congratulatie daer uE. van schrijft,[23] uitgenomen van het huwelijck.

Van den man van Verus[24] te sien ofte niet te sien stel ick garen aen Iovinianus'[25] discretie. Ick meene sijne Ed. wel sal doen daerin te volgen de coustume van anderen van sijn collegie. Dit is wat breder geschreven, opdat uEd. op een ander tijdt, als ick mischien minder tijd sal hebben, mij excuserende als persisterende circa generalia bij 'tgunt alhier ende voor desen geseit is.

16 Febr. 1641.

In dorso schreef Reigersberch: Broeder de Groot, den 16 Feb. 1641.

In dorso staat met andere hand:[26] Brieven van De Groot, Rijgersbergen.

5065. 1641 februari 16. Aan J.A. Salvius.[1]

Illustrissime domine,

19 De statuten van praemunire van 1353 En 1365 en het Grote Statuut van praemunire van 1393 regelden de procedure in geval van appel aan het pauselijk gerechtshof te Rome. Zij werden, vooral door Hendrik VIII gebruikt om te voorkomen dat de Engelse clerus besluiten nam ten nadele van de koning. Zie W.T. Waugh, 'The great statute of praemunire,' *Engl. hist. review* 37(1922) p. 173-205.

20 Zie no. 5047.

21 Jorge de Mascarenhas, graaf van Castello Novo, markies van Montalvão, goeverneur van Brazilië (no. 5047 n. 18).

22 Inácio de Mascarenhas (no. 5060 n. 3).

23 Zie no. 5047 en n. 25.

24 Codenaam voor Frankrijk. Gedoeld wordt op de Franse ambassadeur in de Republiek, Mathieu Coignet, sieur de La Thuillerie (no. 5023 n. 10).

25 Codenaam voor Nicolaes van Reigersberch.

26 Deze aantekening is vermoedelijk van de hand van mr. Frans Jacob van Overschie (1680-1760); vgl. E.P. Polak-de Booy, 'Dorsale notities op brieven aan Hugo de Groot', *Nederl. Archievenblad* 66(1962), p. 127vv.

1 Copie Dresden, Sächs. Landesbibl., C 61, 9; copie Leipzig, UB, ms. 2633, f. 43. Gedrukt *Epist.*, p. 668 no. 1476. Geciteerd in vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 279. De beide copieën bevinden zich tussen Grotius' brieven aan Oxenstierna; gezien de aanhef 'Illustrissime domine' is de brief echter voor Salvius bedoeld, maar misschien heeft deze de brief aan Oxenstierna doorgezonden. Het postscriptum bevindt zich alleen in de beide copieën, de subscriptie 'Illust ... Grotius' alleen in de uitgave der *Epist.* Voor de inhoud van de onderhavige brief zie men ook nos. 5044, 5056 en 5057.

Verissimum est quod ait Excellentia vestra[2] inique nobiscum agere Gallos, cum pecuniam pridem debitam, quam Bulionius[3] missam Hamburgum mihi asseveravit attestante id ipsum

2 De brief waarop Grotius hier doelt, ontbreekt.
3 Claude de Bullion, sieur de Bonelles (†22 december 1640), 'surintendant des finances' (no. 5056 n. 12).

Heufdio,[4] non tradunt. Quid enim de futuris par est iis credi, qui ea detrectant praestare, quae de praeterito debent? Ait Chavigniacus[5] se de re tota scripsisse ad Davausium.[6] Planum autem est hac mora eos extortum nobis ire quod alioqui non putant se obtenturos. Ego cum haec considero, saepe apud me cogitare compellor, an non libertas faciendae, si quando se obtulerit, pacis pluris sit quam millio florenorum aut aliquanto amplius annuum, quod per se esse videtur aliquid, caeterum, si cum belli sumtibus comparetur, perexiguum est. Quod si trans Danubium duci bellum possit, arbitror non minus facile tantum pecuniae ex hostico reperiri posse quam ex sociali liberalitate. Sed haec aestimare eorum esto, quorum res ista in manu est.

Quae propositurus sit Daniae rex,[7] intelligere avebo. Deum precans, ut cuncta haec ad bonum Suediae orbisque christiani dirigat vestramque Excellentiam servet in rebus bonis.

Illust. Excell. vestrae perpetua observantia devinctus
H. Grotius.

Lutetiae, VI/XVI Februarii MDCXLI.

Populus quidem Galliae pacem desiderat. Sed qui Galliam digito temperant, nihil minus quam hoc volunt.

Adres (volgens de uitgave der Epist.): D. Salvio.

Bovenaan de brief in de copie te Leipzig: Argumentum. Gallicam fidem queritur. Pacem magis quam stipendia Gallorum suadet.

5066. 1641 februari 18. Van W. de Groot.[1]

Frater optime,

Scribo iam iterum Amstelodamo, ubi cum Vergoesio[2] per hos octo dies substiti. Interea correxi in apographo tuorum Annotatorum[3] errores et quae delenda erant ita delevi, ut quae prius exarata fuere legi amplius non possint. Tantundem praestiti in excuso exemplari, quo Blavius et compilator indicis Brenius[4] utuntur. Ubi folia

4 Johan Hoeufft, bankier te Parijs (no. 5015 n. 3).
5 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny, Frans staatssecretaris van buitenlandse zaken (no. 5226 n. 1).
6 Claude de Mesmes, graaf van Avaux, Frans diplomaat te Hamburg (no. 5001 n. 7).
7 Grotius zal doelen op de missie van de Deen Jørgen Vind naar Stockholm in januari 1641; vgl. no. 5025 n. 2.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24, 182. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 5053; beantw. d. no. 5084.
2 Vermoedelijk Willem van der Goes (no. 4995 n. 15).
3 Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135).
4 Daniël de Breen (no. 4998 n. 13). Zie ook, voor de problemen betreffende de index, *BG* no. 1135 rem. 4.

recusa fuerint[5] - quod Blavius proxima septimana facturum se recepit -, priora illa plane abolebuntur. Quominus et reliqua exemplaria cremaverimus obstitit, quod folia ista sine aliquot dierum labore excerpi nequiverunt. Nam Blavii non singulos singulatim terniones collocarunt, sed integra exemplaria eo quo divendi debent modo disposuerunt, ita ut ex mille ducentis exemplaribus tollenda sint quae perperam excusa sunt et reponenda illa, quae iam recudentur, quod eadem opera facturos se Blavii receperunt. Et postea omnia ista priora folia, nullo demto, Vulcano tradentur. Sed id aliquantum, ut dixi, temporis exigit. Video operas hiberno hoc tempore lentius processisse itaque circa LIII adhuc desudatur neque plus quinque ternionibus restat ad absolvenda Annotata

5 De katern Nn; vgl. nos. 5005, 5066 en 5124.

praeter additamenta[6] et indicem, quare ante Pascha ad Appendicem non pervenietur; cuius correctionem in se recepit vir Hebraice bene doctus Vergoesio notus,[7] cui ipse iam Appendicem legendam tradidit, ut proxima vice ad te latius perscribet.

De Notis in Vetus Testamentum[8] hoc habe, Blavios libenter et eas impressuros et sperare occasionem sibi datum iri, ut correctorem adhibere possint iudaeum natione, sed religione iam christianum,[9] qua de re alias latius scribam. Putat Vergoesius amicum illum suum etiam totius eius operis correctionem in se suscepturum, de quo valde dubito. Est enim res immensi laboris.

Vossii opus de Idolatria[10] iam absolutum est excepta praefatione, quam brevi daturum se promisit. Nunc itaque novam de Iure belli et pacis editionem[11] parant Blavii, cuius emendationem ipse doctor Blavius[12] sibi sumet, ut de alio correctore non sit laborandum.

Tradidi iisdem et Notas in Lucanum tuas,[13] quas brevi impressuros se aiunt, et novam poetae editionem adornaturos cum notis Fornabii[14] marginalibus, inter quas et non paucae sunt e prioribus tuis Notis selectae, quibus tandem tuas, ut iam eas recensuisti, Notas subiicient. Certe uterque magnum in te testantur affectum neque alios novi, cui [*sic*] melius tua concredi possint, quare et de reliquiis poematum,[15] ubi Notae in Lucanum bene processerint, iis tradendis cogito.

Illud omnino monendus es, ut per eruditorum aliquem cures relegi apographum Notarum in Vetus Testamentum. Multae enim mendae, ut hisce oculis vidi, in contextu remansere, quae iam errata onerant. De ea re et queritur Blavius et de Blavii festinatione Vossius, qui totum volumen Annotatorum habere desideraverit nulla sibi parte, quam per otium legeret, relicta.

Praelegi Vossio magna ex parte tuas ad me litteras.[16] Mirabatur ad suas litteras mihi responderi. Interea dum sermones sociamus, ita ut constitueramus, de titulo Ex.^{tiae} tibi debito iniicit sermonem Vergoesius et exempla adduxit eorum, qui ‘ill.^{mi}, et ‘ex.^{simi}, et passim ‘tuae Ex.^{tiae}, tibi adscriberent. Ille prius disputare de posteriore et tandem dicere locutionem illam ‘tuae Ex.^{tiae}, barbaram esse neque a se unquam ita usurpatam; solere enim ita loqui potius: ‘te, illme domine, appello’. Nota! Satis

6 De eerder anoniem verschenen traktaten *Commentatio de Antichristo, Explicatio de fide et operibus* en *Explicatio Decalogi* (*BG* resp. nos. 1102, 1111, 1118) werden achter de *Annotationes in libros Evangeliorum* afgedrukt. Aansluitend volgden de *Appendix de Antichristo* (*BG* no. 1129), indices en corrigenda. Zie ook *infra* bij n. 25.

7 Vermoedelijk Leonardus Marius (no. 4995 n. 14). De brieven van Van der Goes aan Grotius ontbreken.

8 Grotius' *Annotata ad Vetus Testamentum* (*BG* no. 1137) verscheen in 1644 bij Cramoisy te Parijs.

9 Niet geïdentificeerd. Willem de Groot schreef over deze corrector opnieuw op 11 maart, no. 5097.

10 Vossius' *De theologia gentili et physiologia christiana, sive de origine ac progressu Idololatriae* ..., Amsterdami, apud Ioh. et Cornelium Blaeu, MDCXXXXI.

11 De editie van 1642 (*BG* no. 571).

12 Dr. Johan Blaeu (1596-1673).

13 Grotius had zijn nieuwe aantekeningen bij de *Pharsalia* van Lucanus in oktober 1639 naar de Republiek gezonden; vgl. no. 4358 (dl. X). In 1643 verscheen de nieuwe uitgave bij Blaeu: *M. Annaei Lucani Pharsalia ... Additae sunt in fine Hugonis Grotii notae* (*BG* nos. 430 en 431); zie ook P.P. Witkam, in: *Quaerendo* XII(1982), p. 263-280.

14 Thomas Farnaby (1575?-1647), schoolmeester te Londen; vgl. *DNB* XVIII, p. 217v. Zijn uitgave van de *Pharsalia* was eerder verschenen in Londen (1618) en Frankfurt (1624).

15 Een nieuwe uitgave van Grotius' *Poemata*, waarin ook de recente gedichten moesten worden opgenomen, kwam niet tot stand (no. 4995 n. 12).

16 No. 5039, waarin Grotius ook Vossius' brief no. 5011 beantwoordde.

iam mentem tuam indicavimus. Ill.[mi] et ex.[mi] titulos daturum posthac puto, quod Latine ad te scribenti, spero, sufficiet. Eius uxor[17] iam minus fir-

17 Elisabeth Junius (1585-1659).

ma est valetudine, liberorum maior Franciscus[18] iuri operam dat, Mathaeus[19] Historiae Batavicae partem alteram edit, tertius Isaacus[20] propediem in Angliam proficiscetur. Ipse D. Vossius in numero C in voce ΟΥΛΠΙΟC a te dissentit[21] neque putat eum pro senario in Ptolomaeo[22] usurpari et ostendit mihi Isaacus manuscriptum Ptolomaei, ubi C pro dimidio gradus seu 30 scrupulis ponitur.

Salmasii liber de Primatu papae[23] quarta iam circiter parte impressus est. Miror, quid eum veteris omnis historiae fidem elevare coegerit in iis, quae ad Petri iter[24] pertinent.

De posterioribus scriptis[25] inseparabiliter iungendis tuis Annotatis iam diu typographum monui et recepit ille. Litteras tuas[26] et uxoris hic Amstelodami accepi. Filium[27] monere non desinam et latius de ipsius rebus Haga, ubi illuc venero, ad te scribam.

De scriba cogitabo. Vellem filius meus maior[28] esset paulo provectiore aetate et statura, ut tibi etiam in aliis posset inservire; non cunctarer eum mittere. Nunc Pelsium[29] tam cito discedere dolet. Consulam amicos.

Societas Indiae Orientalis nihil sibi boni ex motu Portugallico expectat nec de limitibus cum Lusitanis constituendis sollicita est longeque aliter quam Societas Occidentalis, quae montes sibi hinc aureos pollicetur, animata est.

Pro reliquis, quae nuntias IX Februarii, gratias habeo neque ad singula respondere tempus sinit. Ego et Vergoesius, qui se tibi commendat, rebus hic utcunque compositis hodie Hagam redire paramus; quare manum de tabula tollam. Uxori quaeso pro hac vice me excuses.

Vale.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

18 Franciscus Vossius (1608-1645) was advokaat te Den Haag; vgl. C.S.M. Rademaker, *Vossius*, Register i.v.

19 Matthaeus Vossius (1611-1646); vgl. C.S.M. Rademaker, *op. cit.*, Register i.v. Hij publiceerde *Annalium Hollandiae Zelandiaeque libri quinque*, Amsterdami, apud Guilielmum Blaeu, MDCXXXV, en: *Annalium Hollandiae Zelandiaeque pars altera, quae est de gestis comitum ex domo Hannonia*, Amstelodami, apud Ioannem Ianssonium, MDCXLI. Twee volgende delen verschenen in 1644 en 1646.

20 Isaac Vossius (1618-1689). Hij verbleef van april tot augustus 1641 in Engeland, vertoefde vervolgens tot november in Parijs (*infra* no. 5479) en reisde daarna naar Italië. In 1643 verbleef hij enige tijd ten huize van Grotius. Zie *NNBW* I, kol. 1519-1525; Y.H. Rogge, in: *Oud-Holland* 18(1900), p. 3-20; C.S.M. Rademaker, *op. cit.*, Register, i.v.

21 Grotius had in zijn *Commentatio de Antichristo* (*BG* no. 1100) verdedigd dat het apocalyptische getal 666 verwees naar een van de christenvervolgers uit de eerste eeuwen na Chr. Daarbij dacht hij in het bijzonder aan Trajanus, wiens voornaam Ulpius, in Griekse transcriptie ΟΥΛΠΙΟC, het getal 666 moest opleveren (Ο = 70, Υ = 400, Λ = 30, Π = 80, Ι = 10, Ο = 70, C = 6). Zie ook no. 4589 (dl. XI) en n. 2.

22 Bedoeld is het negende-eeuwse handschrift in uncialen van Ptolemaeus' *Mathematica constructio* (de *Almagest*), dat zich tegenwoordig in Parijs bevindt, BN, fonds grec no. 2389. Zie ook no. 4589 (dl. XI) en n. 6.

23 *Cl. Salmasii Librorum de primatu papae pars prima, cum apparatu. Accessere de eodem primatu Nili et Barlaami tractatus*, Lugd. Batavor., ex officina Elzevirorum, anno MDCXLV.

24 Zie no. 5053 en n. 14.

25 Zie supra n. 6.

26 No. 5053. De brief van Maria van Reigersberch aan Willem ontbreekt.

27 Pieter de Groot.

28 Johan de Groot (1625-1678).

29 Grotius' secretaris Pieter Pels; vgl. no. 5053 n. 13.

Amstelodami, XVIII Februarii 1641.

Historica[30] tua iamdudum sunt in mea potestate, quae et ipsae multis scatent mendis.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Re. 28 Febr.

30 Zie no. 5053 n. 19.

5067. 1641 februari 18. Van P. Spiring Silvercrona.[1]

Mijnheer,

Den 16 deses is mij wederom wel geworden u Ex.[en] seer waerde ende hoochaengenaeme missive van den 9 selviges,[2] bedanckende u Ex.[en] ten alderhoogsten voor continuerende goede comunicatie. Daerentegens verneemt men hier noch sonderlinge niet, maer als het saison van het voorjaer wat naeder sal zijn gecomen, mocht men wel yet meers hooren.

Voor 8 daegen heb u Ex.[en] ick berecht gedaen[3] van de volcomene ratificatie van de tractaeten tuschen de croone Sweden ende desen staedt gemaect, die mij noch niet, volgens mijne meeninge voor 8 daegen gemelt, overgelevert is.

De saecken in Duytsland naer mijne intentie schijnen niet qualijcken te gaen. Wat sonderlijcken dat uytblijven der derde post van Regenspurch[4] is beduydende, sal, verhoope ick, den tijt met goede tijdinge openbaren.

Hiermede naer vrundlijcker salutatie ende u Ex.[en] met desselfs famille godelijcker protectie bevolen hebbende verblijve ick,

u Excell.[en] dienstbereytvaerdigen.

Haagh, den 18 Feb. 1641.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 28 Febr.
En in dorso: 18 Febr. 1641 Spierinck.

5068. 1641 februari 20. Van C. Marin.[1]

Monsieur,

Avec la vostre dernière[2] j'ay receu aussy celle de Mon. Heuf,[3] qui m'a donné quelque espérance du parachèvement de ce qu'il me doit, aussytost qu'il aura receu son contentement de Suèdes, le retardement duquel m'incommode certes fort, et n'eusse jamais pensé qu'on me deust abanndonner de telle sorte en un pays où la despence est double en tout, et oultre cela il faut user des libéralitez envers les confréries de la ville chasque an, ce qui m'emporte beaucoup d'argent, et je dois desjà plus que mon gage ne souffert. J'espère qu'un jour Messeig.[rs] les régens y

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13, 67. Oorspr. Niet ondertek.
2 Grotius' brieven aan Spiring van 1641 ontbreken grotendeels.
3 No. 5058 dd. 11 februari; zie aldaar n. 4.
4 Zie bijlage no. 10.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9, 209. Eigenh. oorspr.
2 Grotius' brieven aan Marin van 1641 ontbreken.
3 Johan Hoeufft, bankier te Parijs (no. 5015 n. 3).

auront quelque esgard, surtout ayant à cause de ma charge abandonné les intérests de ma femme,[4] dont le dommage monte à une bien considérable somme.

Les députez de 13 cantons et ceux de la ville de S. Gall et de Biel ont esté saluer l'ambassadeur de France,[5] mais les Petis Cantons en sont retournés bien malcontens n'ayans point esté

4 Alessandra Paravicini Capelli bezat onroerend goed in het Veltlin. Zie L. Haas, *art. cit.* (*supra* no. 5015 n. 1), p. 80 n. 19. Stukken uit de jaren 1642-1648 betreffende de hierover gevoerde processen bevinden zich in Chur, Staatsarch., A II LA 1.

5 Jacques Le Fèvre de Caumartin (no. 5015 n. 5). Hij was op 28 januari 1641 in Solothurn aangekomen en had daar op 11 februari de gezanten van de 13 kantons ontvangen. Zie Rott, *Hist. représ. dipl.* V, p. 404-408; Vogel-Fechter, *Eidgen. Absch.* V, 2, 1, p. 1188-1189, alwaar ook de namen der gezanten zijn vermeld.

desfrayez d'accoustumée. Ils ont tenu une diète sur le suject de la lettre de l'archiduchesse d'Inspruck[6] et de la Bourgogne et voudroyent attirer les protestans, sans lesquels ils ne peuvent rien qui vaille, à s'intéresser avec eux pour la défence de la ville de Costance, quand elle seroit assiégée par les armes du roy,[7] la conqueste d'icelle place leur estant fort suspecte pour estre en telle situation que de là on peut tenir en bride non seulement Zurig et les Petis Cantons, mais aussy passer de là ès Grisons et dans le Tyrol. Je crois que bientost il y aura une diète à Bade,[8] qui à mon advis ne portera pas gran coup, pourveu que la France contente les protestans qui autrement dépendent d'icelle, et vous ferez bien d'y disposer par vos conseils les ministres du roy, surtout à ceste heure où on a besoing de leur assistance.

Le prince Thomas s'est à la fin déclaré pour le roy d'Espagne[9] estant de retour à Invrea pour s'abboucher à Pavie avec les ministres Espagnols touchant la conduite de la guerre. Il aura une armée à part en Piedmont, qu'il commandera absolument. Son frère sera aussy contenté en ses prétensions, à tous deux les Espagnols ayans promis de rendre les places par eux tenues, si en quatre ans la paix ne se faira. C'est une grande faute que les François n'ayent peu empêcher cest accord et je crois que Mazarini en sera fort mal voulu à la cour pour avoir promis à vostre cardinal plus de ce que le prince Thomas n'avait point accordé.

Les Vénétiens sont aussy en grande jalousie de ce que la France ne leur envoye point d'ambassadeur[10] et ne veulent aucunement entendre à la conqueste du Milanois, craignans toute nouveauté en Italie par laquelle la guerre s'y pourroit tant plus allumer. L'interprète de l'internunce de Poulogne[11] après avoir exposé les points que je vous ay mandé par mes précédentes[12] a esté mis en prison et ne sçay pas quel traittement aura son maistre, puisque les Turcs ne le veulent pour protecteur de la Moldavie et Valachie.

De Milan on confirme l'advantage de ceux de Barcellone sur l'armée Espagnole, en ayans tué plus de mille hommes et aquis sur eux 15 drappeaux qu'on a arboré dans Barcellone et si le secours de France y arrive assez fort, je crois que ces affaires s'y pourront derechef reddresser en meilleur estat.

Je me reccom[m]ande à vos bonnes grâces et à celles de Mon. Heuf, qu'il vous plairra disposer afin qu'il me donne bientost la satisfaction deue, en me croyant tousjours, monsieur,

vostre serviteur redevable
C. Marin mp.

De Zurig, ce 10/20 de Febvrier l'an 1641.

6 Aartshertogin Claudia. Op 11-12 februari 1641 had te Luzern een conferentie van de 7 katholieke kantons plaatsgevonden. Zie Vogel-Fechter, *op. cit.* V, 2, 1, p. 1186vv.
7 Konstanz, dat sinds 1548 Oostenrijks was, werd uit vrees voor een Franse overval versterkt.
8 Landdag te Baden, gehouden van 3 tot 9 maart 1641.
9 Tommaso Francesco van Savoye had op 2 december 1640 een verdrag met Frankrijk getekend, maar op 25 februari 1641 schreef hij Mazarin dat de gijzeling van zijn gezin in Spanje hem noodzaakte weer de Spaanse partij te kiezen (no. 4994 n. 14).
10 Claude Mallier, sieur de Houssay, was van februari 1638 tot oktober 1640 ordinaris Frans ambassadeur in Venetië geweest; vgl. *Dict. Noblesse* VII, kol. 67v. Hij werd pas in 1643 opgevolgd door de sieur des Hameaux.
11 Vermoedelijk Romaszkiewicz, tolk van de in 1640 naar huis teruggekeerde Poolse ambassadeur te Constantinopel, Adalbert (Wojciech) Miaśtkowski. Zie P. Panaitescu, *Călători Poloni*, p. 33-52.
12 Wellicht in een ontbrekende bijlage.

Le roy d'Espagne a fait sa paix avec le pape en retenant tous ses droits sur le nunce et les ecclésiastiques.[13]

13 Zie over dit conflict tussen de paus en Spanje Pastor, *Gesch. Päpste* XIII2, p. 729-733.

La France a eu de la satisfaction en ce qu'on a cassé le procès fait contre le gentilhomme du Coeuvre[14] et que les trois qui ont esté en sa compagnie sont remis en leur liberté.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 6 Febr. [*sic*].
En in dorso: 20 Febr. 1641 Marin.

5069. 1641 februari 21. Van P. Pels.[1]

Mijnheer,

U Ex.cien messive van 5 Decembris[2] hebbe ick well ontfangen; bedancke van 't advis over mijnen sohn.[3] Ick vinde goet te adviseren dat u Ex. brieven alttoos 8 daegen auder sijn als andere. Met dien post daer ick de brieven van 5 mede ontfange, hebben andere brieven van 12, en sulckx hebbe ordinari geobserveert. Ofte nu d'een over Holland naer Hamborgh en d'ander over Antwerpen en Ceulen, dat en kan ick niet weeten; dient tot naerrechtinge.

Ick speure well,'t en waere die revolte van Portugael, de Cattaloniërs sauden te kort springen. 't Is eene machtige veranderinge. Den coning van Vranckrijck en sijn Hoogheyt mijnheer den prins van Oraniën hoorden in Nederland hun advantage grootelijckx daermede te doen. Daer sall an de Spaense sijde discredit ontstaen ofte well per faute van gelt eene generaele meuytenacie.

Die proceduren van Engeland kommen mij wat vrempt vor ende gemaent mij bijnaer tuschen pureteinen en die andere de procedure van a.o 1618-19 in ons landt. Ick saude well gerne u Ex.ce opinie hiervan hooren, saude sulckx well eyndelijck op Lami[4] uytvallen.

Hier en is niet nieuws. Men segt van toekommenden Mayo eenen rijxdagh in Polen;[5] van Warschauw over de confirmacie van 't leen Preuyssen niet anders als complimenten. Alsoo den auden landthoffmeester van Preuyssen[6] overleden naer de doot van den churvorst[7] en sulcken officie boven de 6 weecken niet en magh

14 François Annibal d'Estrées (1572-1670), markies van Coeuvres, extraordinaris Frans ambassadeur te Rome; vgl. *DBF* XIII, kol. 147v. Zijn stalmeester Charles Rouvray had een incident veroorzaakt en was in oktober 1639 vermoord. Zie Pastor, *op. cit.* XIII1, p. 526v.; P. Blet (ed.), *Corresp. Scotti*, p. 20vv.; Tallemant des Réaux, *Historiettes* (ed. A. Adam) II, p. 1507.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Groot. Aanw. 1911 XXIII no. 16 (1641, 4). Eigenh. oorspr.

2 Grotius' brieven aan Pels van 1640 ontbreken.

3 Pieter Pels was sinds 1638 Grotius' secretaris; hij vertrok in februari of maart 1641 onverwachts naar Danzig. Zie ook no. 4948 (dl. XI) en no. 5053 n. 13.

4 Vgl. Grimm, *Deutsches Wörterb.* VI, kol. 83: auf ein lami auslaufen = ein klägliches ende nehmen.

5 De Poolse rijksdag werd in de maanden augustus tot oktober 1641 te Warschau gehouden. Zie ook de brieven van Pels dd. 9 mei en 10 oktober 1641, nos. 5175 en 5410.

6 Andreas von Kreytz (1579-24 januari 1641); hij was 'landhofmeister' van Pruisen sinds 1628. Zie *Erleutertes Preussen* I, p. 88v.

7 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg, was op 1 december 1640 overleden; hij werd opgevolgd door zijn zoon Friedrich Wilhelm, de latere 'Grote Keurvorst'.

vaceren, soo heft den churvorst sulckx gegeven aen een edelman genaempt Tettauw;[8] daerentegens heft sijne May.[tt9] met de senatoren an

8 Johann Eberhard von Tettau (1585-1653), 'oberburggraf' van Pruisen sinds 1636; vgl. *Erleutertes Preussen* I, p. 89.

9 Wladislas IV van Polen was leenheer van Pruisen.

eenen anderen, Creuyts[10] genoempt, sijnde van de roomsche religie. Ofte dese rescontre geene aenstoottinge sall geven, leert den tijt.

Ick blijve, mijnheer,
u Ex. diener
Paulus Pels.

21 Februario 1641, Dansick.

Adres (met andere hand): A son Ex.z.
Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 27 Martii.
En in dorso: 21 Febr. 1641 Pels.

5070. 1641 februari 21. Aan N. van Reigersberch.[1]

Op het huwlyk verstaan wy, dat niet alleen by de Engelschen begeert word, dat myn Heer de Prins van Oranje de waarde van hondert en zestig duizent pond sterlings zal stellen in Engelandt tot verzekering; maar ook, dat nevens het sluiten van het huwlyk een verbondt zal worden gemaakt tusschen Engelandt en de Vereenigde Provincien.[2] Welk verbondt, zoo men aan Vrankryck daar van geen rechte en ronde opening deet, te duchten stont dat men grooten argwaan daar over zouw opvatten: en dat ook vele geschillen zouden ontstaan, die de zaak niet weinig zouw ophouden. Want de vraag zal zyn, of men het tractaat in het jaar MDCXXV met Engelandt gemaakt in de Vereenigde Nederlanden zal houden voor ouder, dan de tractaten daar na gemaakt met Vrankryk,[3] aangezien het Tractaat van 't jaar MDCXXV by Engelandt niet is nagekomen. Konde men op eenen tydt een Tractaat maken tusschen Zweden, Vrankryk, Engelandt en de Vereenigde Nederlanden, en daar in begrypen de zaken van de Palts, dat zoude veel goets konnen doen in 't Algemeen, en misschien ook de gistingen in Engelandt stillen, en den voortgang van het voorgenomen huwlyk te lichte doen gelukken.

Maar die van Rome zien lang in, waar de zaken heen loopen, en zullen Portugaal niet schielyk erkennen.

5071. 1641 februari 22. Van G. Keller.[1]

10 Bedoeld is Bernhard von Königseck (1587-1653), die tenslotte het ambt van ‘oberburggraf’ verkreeg; vgl. *Erleutertes Preussen* I, p. 98.
1 Gedrukt Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 283, 290.
2 Het huwelijk tussen Willem II en Mary Stuart, de ‘Princess Royal,’ werd op 12 mei 1641 gesloten. Tot in 1644 was er tevens sprake van het sluiten van een staatsverdrag tussen Engeland en de Republiek, doch dit kwam niet tot stand (no. 5023 n. 9).
3 Het offensieve en defensieve verdrag van Southampton tussen Engeland en de Republiek dateerde van 17 september 1625; zie Du Mont, *Corps dipl.*, t. V. I. p. 478-481. Met Frankrijk sloot de Republiek op 8 februari 1635 een offensieve en defensieve alliantie; zie *ibid.*, t. VI. I, p. 80-85; Waddington, *Républ.* I, p. 221-262.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 12, 27. Oorspr. Eigenh. ondertek.

Hochedler, gestrenger herr ambassadeur, hochgenaigter herr vndt patron, Den 19. Ianuarii hat der Dänische gesandter zu Stockholm[2] bey der könig. reichssregie-

2 Jørgen Vind (no. 5025 n. 2).

rung audienz gehabt, vndt ist er darauff den 22. von des herrn reichsscantzlers Excell.[3] nebenst 2 reichsrähten visitirt vndt eine conferenz mit ihm vber den insinuirten salvis conductibus gehalten worden. Was seine abfertigung, wie auch die antwordt vff der stende zu Regenspurg schreiben an Ihre M.[t] die königin, die stende, vndt reichssrähte in Schweden[4] sein wirdt, kan vff vernehmen mit negstem berichtet werden.

Von herrn general major Stahlhansch[5] haben wier, das, nachdem er das veste hauss Zosen, 4 meil von Berlin, woruff er an wein vndt getraidig einen grosen vorraht gefunden, vndt die guarnison sich vntergestellet hat, erobert vndt besezt, gegen Niederlaussniz sich wieder in etwass gewendet hat, woselbsten er ezliche volcker auss Hinter-Pommer erwartet, welche schon in anzug dahin begriffen seindt.

Die Brandenburg. liegen noch beysammen in Berlin vndt ist so wohl vnter ihnen als den burgern vndt hinnein geflehtem landtvolck grosses elendt.

Auss der Schlesie haben 2000 pferde der keyser. nach Böhmen gehen sollen, welches von theils mit grosem vnwillen beschehen, theilss haben gar auss den quartiren nicht gewolt, vndt seindt gar viel aussgerissen, also dz nicht 1000 pferdt mehr bey der keysser. armee in Schlesien sein sollen.

Zu Konigsperg auff den landtag[6] gehet nichts schliessliches vor biss die gesandten von Warschaw[7] wiederkommen, welche aber vor aussgang dieses monats vieler muhtmassung nach schwerlich werden abgefertiget werden. Vnderdessen ist der landthoffmeister, ein herr von Creützen, mit tott abgangen, welchem der oberburggraff, einer von Vtaw, vndt diesem der hauptman von Brandenburg, Rönseck, im ampt succedirt.[8] Bey dem churfursten ist noch die meinung vndt der will sich mit Schweden zu accommodiren.[9] Ess seint aber noch grosse obstacula im wege, welche man auss dem wege raumen, vndt inmittelst geheimb gehen muss. Dess Schwarzenburgers[10] authoritet vndt credit soll anfahen sehr zu fallen, vndt viel seiner creaturen albereits abgeschafft sein, vndt mochte in kürzen von den principal auch was zuvernehmen sein.

Der Tartarische gesanter soll mit gutem contento von Warschaw abgereist sein vndt in kurzem ein Pohlnischer gesandter ihme folgen.[11]

Ich verbleibe hiermit,

Ew. Excell. gehorsamber diener

G. Keller mpp.

Hamburg, den 12. Febr. 1641

3 Axel Oxenstierna.
4 Zie no. 5060 n. 8.
5 Torsten Stålhandske (no. 5014 n. 9).
6 De Pruisische stenden waren te Koningsbergen bijeen van juni 1640 tot december 1641.
7 Wolfgang von Kreytz en Johann Kospoth (no. 5002 n. 9).
8 Andreas von Kreytz († 24 januari 1641) werd als 'landhofmeister' van Pruisen opgevolgd door Johann Eberhard von Tettau. In diens eerdere ambt van 'oberburggraf' werd Bernhard von Königseck benoemd. Vgl. no. 5069 n. 6-10.
9 Friedrich Wilhelm van Brandenburg sloot op 24 juli 1641 een wapenstilstandsverdrag met Zweden; vgl. J. Schultze, *Mark Brandenb.* IV, p. 292v. In margine staat: Diese formalia werden auss Danzig geschrieben.
10 Adam, graaf von Schwartzenberg, overleed op 24 maart 1641 (no. 4992 n. 6).
11 Geen van beiden is geïdentificeerd.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 13 Martii.

5072. 1641 februari 23. Aan L. Camerarius.[1]

Illustris domine,

Gaudeo illustrem Dom. vestram in luctu domestico[2] non deseri a solita sua constantia. Si faciamus officium, cariores Deo sumus quam nos nobis ipsis ac saepe ea nobis sunt utilissima, quae maxime reformidamus. Omnes ego vestri nominis semper feci plurimi. Legi pleraque avi[3] illustris Dom. vestrae; legi et Horas subsecivas Philippi[4] omniaque illa dignissima iudico, quae ad posteritatem transeant; quod fieri optime poterit, si in corpus colligantur.[5] Illa de herbis[6] alterius sane sunt generis, sed nihil vetet et haec mantissae loco caeteris accedere, ne alioqui segregata pereant.

Barcinoni iam minus metuo, postquam rex in suam non fidem, sed ditionem eam urbem recepit. Satis intelliget cardinalis, quantum intersit regiae existimationis et exempli non deseri receptos.

In Portugalliam iturus est Euskerckius.[7] Per eum et Batavi et Galli quae opus sunt intelligent. Legatum novi regis Romam missum[8] audimus interceptum ab hostibus, quare Romam ire qui in Galliam erat destinatus; alium[9] huc venire; esse novo regi pecunias et in armis ferme LIV millia; contra pro rege Castellae ex eo regno, Gallaecia, Andalosia armata XLVIII millia et speciosam classem ad Gades. Opus erit Portugallis exercito milite, machinis, armis, pulvere bellico. Creditur papa favere novis rebus metu Hispanicae magnitudinis. Sed an pro rege agniturus sit eum, qui Ulissiponem tenet, in dubio est. Pro regis istius fratre[10] pecunias et quidem magnas per traiectionem nominum esse Hamburgi constat. Ipse adhuc exspectabatur, cum postremae ad nos Hamburgo literae venerunt.

1 Copie Uppsala, UB, E 388a, 269; copie Linköping, Stifts- och landsbibl., Br. 23, 380. Gedrukt *Epist.*, p. 669 no. 1479. De copie te Linköping geeft een datering op 22 februari 1641.
2 Camerarius' schoonzoon Friedrich Dorvilius was eerder te Culemborg overleden (no. 5038 n. 2).
3 Joachim I Camerarius (1500-1574) (no. 5003 n. 4).
4 Philipp Camerarius (1537-1624), jurist, oom van Ludwig Camerarius; vgl. *ADB* III, p. 726. Zijn *Operae horarum subcisivarum, sive meditationes historicae* was verschenen te Frankfurt vanaf 1591 (vermeerderde uitgave Frankfurt 1602-1609) en werd daarna veelvuldig in herdruk of vertaling opnieuw uitgebracht.
5 Zie over de verzamel- en publikatie-activiteit van Ludwig Camerarius no. 5038 n. 3.
6 Joachim II Camerarius (1534-1598), medicus, vader van Ludwig Camerarius, gaf in 1590 uit: *Symbolorum et emblematum ex re herbaria desumtorum centuria una collecta ...,* Noribergae 1590 [= 1593?]. Hiervan bezorgde zijn zoon Ludwig in 1595, 1604 en - postuum - in 1654 heruitgaven. Het werk verscheen in 1605 te Leipzig bovendien in combinatie met 'centuriae' *Ex animalibus quadrupedibus, Ex volatilibus et insectis* en *Ex aquatilibus et reptilibus*.
7 Johan van Euskercke (no. 5038 n. 4); de bezending ging niet door.
8 Dom Miguel de Portugal, bisschop van Lamego (no. 5028 n. 6), zou door de Genuese kapitein van zijn schip aan land zijn gebracht in Cartagena; vgl. *Gazette* 1641 no. 24, p. 115, dd. 2 maart. Dit bericht werd echter later ontkend, *ibid.* no. 64, p. 332, dd. 8 juni. In april vertrok hij opnieuw uit Lissabon, reisde over Parijs en kwam in oktober 1641 in Italië aan. Zie voor een heel ander relaas nog Ericeira, *Hist. de Portugal restaurado* (ed. A.A. Doria), I, p. 173.
9 Francisco de Mello en dr. António Coelho de Carvalho (no. 5028 n. 6) kwamen in maart 1641 in Parijs aan.
10 Dom Duarte de Brangança (1605-1649), kolonel in keizerlijke dienst; hij werd door keizer Ferdinand III aan Spanje uitgeleverd en stierf in 1649 in Spaanse gevangenschap te Milaan. Vgl. *GEPB* IV, p. 1048v.; A. von Wrede, *Gesch. k. und k. Wehrmacht* II, p. 413.

Beverwaertii[11] reditus hic exspectatur, et quidem cum promissis rerum magnarum, ad quas certe pulcherrimum tempus praebent tanti in Hispania motus. Quid vero si et alii per

11 Lodewijk van Nassau, heer van Beverweert (no. 4994 n. 11) reisde in de eerste week van maart opnieuw naar Frankrijk; zie *infra* no. 5078. In mei 1641 bevond hij zich in het gevolg van Willem II in Engeland.

Italiam accedant? Nam Mediolani libelli propositi sunt invitantes populum ad imitandos Catalanos.[12] Et ex Belgico revocari creditur Hispanus cardinalis[13] per haec tempora ad novandum tam oportuna suspectus Hispanis.

Si D. Bannerius utranque Danubii ripam tentet et immunit, magna spes est processuum, quibus Galli velut iam certis laetantur. Nec dubium est quin, si eousque arma nostra perveniant, populi Austriae iactaturi sint iugum quod eos premit, praesertim cum coelum ipsum videatur nihil aliud quam res novas instillare populorum animis. Sed hic literae sunt, quae nos de Straubinga capta iubent dubitare.[14]

Omissum Prussiae ducis titulum in Poloniae regis ad Brandeburgicum electorem[15] literis de industria, credibile est eoque magis, quod investitura differtur, non video quo obtentu, cum ius sit haereditarium et veteribus pactis nihil possit adiici nisi de mutuo consensu. Literas habeo e Polonia,[16] quae Tartaros iam eo irrupisse dicunt multumque dedisse damni. Exasperabit gentem iracundam legatus ipsorum[17] sine more factus captivus.

Fieri non potest, quin graviter irritatura sint imperatorem mandata ipsius Hamburgi detracta a rege Dano;[18] cui etiam cum Hispaniae et Angliae regibus controversias haud leves intercedere non dolens intelligo. Miror, quo evasurum sit inquietum eius regis ingenium. Classis quae apud Suedos et Batavos paratur, ea minari videtur freto Danico. Securitatis literae pro legatis Palatini[19] ab imperatore datae ad quam factae sint formulam, scire cupiam.

Regina Angliae huc ventura est,[20] ut valetudinem suam labascentem coelo aquisque Gallicis restituat. Fertaeus Imbautius,[21] qui in Angliam legatus hinc destinatur, adhuc retinetur hic. Velim ab Essexio aut Northumbrio[22] regi Angliae consilium dari advocandi hoc tempore ad se electoris.[23] Nam duo illi et in parlamento multum habent auctoritatis et apud regem non exciderunt gratia.

Video regem Angliae de nuptiis[24] nihil certi constituere velle, nisi simul et fedus Batavi secum faciant; quod quale futurum sit et an conscia Gallia an clam eam, plurimum refert. Utrumvis fiat, difficultates mihi prospicere video et moras graves. Exigitur etiam, ut princeps Arausionensis magnam pecuniae vim in Anglia deponat ad securitatem dotis et τοῦ ὑποβόλου. Federis autem inter Suediam et Galliam[25] nondum renovati culpa penes Gallos est pecuniam solvere negantes quam a Novembri debent, cum tamen ea pecunia sit Hamburgi. Miror, quo consilio id fiat,

12 Zie bijlage no. 8.
13 De kardinaal-infante Ferdinand van Oostenrijk; het bericht dat deze zou worden teruggeroepen, werd door Grotius vermoedelijk aan dezelfde bijlage no. 8 ontleend.
14 Straubing, op ca. 50 km ten oosten van Regensburg aan de Donau gelegen, werd door Banér niet ingenomen.
15 Friedrich Wilhelm, keurvorst van Brandenburg, ontving de investituur van Pruisen pas in oktober 1641.
16 No. 5027 dd. 24 januari 1641 van Israël Jasky.
17 Niet geïdentificeerd.
18 Zie no. 5034 en n. 6.
19 Konrad de Spina en Georg Johann Peblitz (no. 5033 n. 5).
20 Henriette Marie bleef echter in Engeland.
21 Jacques d'Estampes, markies van la Ferté-Imbault (no. 5020 n. 22).
22 Robert Devereux, graaf van Essex (no. 5023 n. 5), en Algernon Percy, graaf van Northumberland (no. 5047 n. 11).
23 Karl Ludwig van de Palts verscheen echter medio maart ongenood aan het Engelse hof.
24 Het huwelijk tussen Willem II en Mary Stuart, de 'Princess Royal', werd op 12 mei 1641 gesloten; een verdrag tussen Engeland en de Republiek kwam echter niet tot stand (no. 5023 n. 9).
25 Het verdrag tussen Zweden en Frankrijk werd in juli 1641 verlengd. Zie voor de trage betaling van de Franse subsidie nos. 5044, 5056, 5057 en 5065.

cum ad exitum facti antehac federis non multo plus duobus restet mensibus et multum concessurus sit Suedis imperator, ut eos a bello abducat. Ego hic monere non desino.

Deum precor, haec ut omnia ad bonum dirigat orbis christiani ac illustri Dom. vestrae det valetudinem caeteraque omnia prospera.

Illust. vestrae Dom. perpetua observantia devinctus
H. Grotius.

Lutetiae, XXIII Februarii 1641.

Dux Lotharingiae Carolus[26] Lutetiae erit citra paucos dies; et se et sua omnia permittit regis arbitrio. Videbimus, an idem sit facturus princeps Thomas, qui nunc est Eporediae.[27]

In Portugallia inquisitio temperatur. Rex Galliae parlamento hic suo sub gravibus poenis interdixit, ne se rebus status publici aut aerarii immisceant.

Adres (volgens de uitgave der Epist.): Ludovico Camerario, reginae regnique Sueciae consiliario.

In margine in de copie te Uppsala: PS. in Gravenhagen, den 3 Martii st.n. an. 1641. MP.

5073. 1641 februari 23. Aan W. de Groot.[1]

Mi frater,

Gaudeo fuisse te, cum scriberes, Amstelodami. Spero enim fore, ut iam omnia certa de editionibus meis cognoscam.[2] Et ut posthac in memoria habeas quae te rogavi, ne saepe eadem repetam, velim in charta aliqua breviter annotes omnia illa, quae in epistolis sunt meis ad editionem pertinentia. Epistolam meam postremam[3] tibi non ingratam fuisse gaudeo. Quae significanda mihi putabis super iis, quae in ea epistola continentur, cognoscam cum tempore.

Pro archiepiscopo Cantuariensi[4] Deum precor, ut iudices reperiat aequiores quam nos olim habuimus. Propositum eius puto tale fuisse, ut Deum de eo iudicem reformidare non debeat. Sed si quo unquam saeculo, hoc certe geruntur omnia factionibus. Qui in archiepiscopi nomine numerum se invenisse putant in Apocalypsi expressum, nimis de rebus divinis ludunt. Sic Feuardentius[5] eo numero dixit exprimi Martin Lauter.

26 Karel IV, hertog van Lotharingen. Grotius ontleende dit nieuws waarschijnlijk aan de brief van L. Aubéry du Maurier, no. 5075.
27 Tommaso Francesco van Savoye had kort tevoren opnieuw de Spaanse partij gekozen en verbleef te Ivrea.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 914 App. no. 535. Antw. op no. 5055; beantw. d. no. 5086.
2 Zie de uitvoeriger brief van W. de Groot van de volgende week, no. 5066.
3 No. 5039.
4 William Laud, aartsbisschop van Canterbury; zie ook no. 5055 en n. 4.
5 François Feuardent (1539-1610), Frans katholiek theoloog en polemist. Vgl. *DBF* XII, kol. 1212; *LTK* IV, kol. 102v. In zijn commentaar op Irenaeus, *Contra haereses* V, 30, 3, verklaarde hij het apocalyptische getal 666 als letterwoord voor ‘Martin Lauter’ (= Luther); vgl. Migne, *PG* VII, kol. 1206, 1824.

De Angliae filia[6] res adhuc intricata est. Nam rex Angliae simul vult fedus fieri cum Batavis; quod Galli, ni fallor, impedituri sunt, nisi Anglia aperte in causam nostram descendat et eorum, quae federe comprehenduntur, ipsi sint conscii. De synodo Dordrechtana puto esse in tertio ordine qui quod scribis moliantur.[7] Sed quantum intelligere possum ex collatis multorum iudiciis, neque episcoporum pars maior neque nobilitatis eo venient, sed reducentur omnia

6 Mary Stuart, de 'Princess Royal'; een verdrag tussen Engeland en de Republiek kwam echter niet tot stand (no. 5023 n. 9).
7 Zie no. 5055.

ad eam formam, quae fuit Elisabetae temporibus. Illa autem regina articulos Lambethanos,[8] praelusionem quandam synodi Dordrechtanae, in cunabulis suffocavit.

Rogo amicos ubiubi sunt salutes, praesertim liberos tuos, coniugem matremque nostram et nostra cures, ut soles, et scribas πάντα περὶ πάντων.

Catalanos iam Gallos esse scripsi ante dies aliquot.[9] Omnes dignitates parlamentares rex vult facere mutabiles pro suo arbitratu reddita pecunia itaque et Memmius et Balliolus[10] abdicare se cogentur.

Vale, frater optime.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

23 Februarii 1641.

De recudendis paginis[11] non dubito, quin memor fueris. Scriba, qualem designavi, opus habeo quamprimum. Pelsius[12] enim eo non exspectato vult discedere. Circumspicite. Praeter alia norit etiam literas obsignare. Luneburgicus [*sic*][13] iam in Galliam venit. Ego tamen paginas post Qq nondum accepi. Fac sciam, per quem missae sint.

Rex heri in parlamento fuit[14] conquestus abuti eos iure a regibus concesso; usurpatam ab ipsis post mortem Henrici IV potestatem regiminis deferendi ad reginam matrem;[15] nulla iura esse, [ut] res latius gliscat; nolle se parlamenta semet immiscere rebus aut status aut aerarii; velle se edicta omnia sua statim, ut iussit, in acta parlamentaria referri sine ulla consultatione. Frater regis[16] podagra laborabat. Iussit eum rex in sella ferri in curiam, ut ipse praesens esset rescissioni parlamentarii decreti, quo temperatum fuerat regis edictum reos maiestatis pronuntians qui fratrem a se dissidentem erant secuti. Rogati regis permissu tantum cardinalis et principum qui aderant paucorumque praesidum et archiepiscopi sententiae. Pronuntiatum a scriba parlamenti[17] omnia haec inserenda actis sine ulla exceptione iisque parendum.

8 In 1595 waren door William Whitaker (1548-1595), professor theologie te Cambridge, negen geloofsartikelen van calvinistische signatuur opgesteld; deze werden door de aartsbisschop van Canterbury John Whitgift (1530?-1604) overgenomen, maar op verzoek van koningin Elisabeth vervolgens opgeschort. Naar het aartsbisschoppelijk paleis werden de geloofsartikelen 'Lambeth articles' genoemd. Vgl. W.R.W. Stephens-W. Hunt (ed.), *Hist. Engl. Church* V, p. 283. Zie ook *supra* nos. 259 en 263 (dl. I) aan Johan van Oldenbarnevelt dd. 19 april en 18 mei 1613, en no. 345 aan J. Wtenbogaert dd. 16 juni 1614.

9 No. 5061.

10 Henri de Mesmes en Nicolas-Léon Bailleul (no. 5029 n. 18). Zie ook *infra*, postscriptum.

11 De katern Nn van Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135); vgl. nos. 5005, 5066 en 5124.

12 Grotius' secretaris Pieter Pels vertrok eind februari of begin maart; zie voor zijn opvolger no. 5053 n. 13.

13 Bedoeld zal zijn 'Longavillanus,' Henri d'Orléans, hertog van Longueville, in wiens gezelschap wellicht iemand zou meereizen die de drukproeven kon vervoeren; zie no. 5008.

14 Op 21 februari 1641 bezocht Lodewijk XIII het parlement van Parijs en liet daar een edict arresteren waardoor de bevoegdheden van het parlement werden omschreven. Zie Glasson, *Parlement de Paris* I, p. 166-171. Een verslag van deze buitengewone zitting bevindt zich bijv. in Petitot-Monmerqué (ed.), *Mémoires Omer Talon* I, p. 202-211; Champollion-Figeac (ed.), *Mémoires Mathieu Molé* II, p. 498-510.

15 Maria de' Medici was door het parlement van Parijs in 1610 aangewezen als regentes.

16 Gaston d'Orléans; in 1631 had hij zich tegen Lodewijk XIII gekeerd.

17 De kanselier Pierre Séguier (1588-1672); vgl. *NBG* XLIII, kol. 691-696.

Praesidum et senatorum, qui relegati sunt,[18] exstinctae dignitates. Idem fiet in posterum, si quis se rebus, quarum cogitatio iure ipsis interdicta est, se ingerat. Magna ubique trepidatio. Acceleravit hoc consilium parlamentariorum in Anglia audacia in regiam auctoritatem palam insurgens, dein-

18 Jean-Jacques Barillon, Jacques Salo, Jean Sevin, Paul Scarron en François Bitaut; zie *supra* n. 14.

de metus ne, si quid regi humanitus accidat, regina,[19] uxor regis, parlamentariis suffragiis regimen adipiscatur.

Cis paucos dies erit Lutetiae dux Lotharingiae,[20] qui deserto Hispano se suaque summittit regis arbitrio.

5074. 1641 februari 23. Aan I. Jasky.[1]

Nobilissime domine,

Recolligere christianos in tot membra sparsos non primus conatur D. Milleterius.[2] Cucurrerunt idem stadium Erasmus, Cassander,[3] Melanchthon, Wicelius,[4] Casaubonus multique alii, quorum et syllabi sunt editi.[5] Neque isti viri a magno et odioso labore passi sunt se absterreri difficultatibus sane manifestioribus quam ut eas non viderent. Sed successus regimen Deo omnipotenti permittentes, cuius est nosse tempora et articulos temporum[6], fecerunt, quod pios ac veritatis simul et pacis christianae amantes decebat. Vapulant utrinque, ut solent, qui rixas dirimunt. Sed Deus, qui Deus est pacis,[7] de illis integre iudicabit. Neque vero desunt illis etiam hominum secunda iudicia, piorum atque eruditorum, qui contra aliorum numerum pondere valent.

Quod dicitur synodo Constantiensi, quae synodorum universalium auctoritatem etiam in papas firmavit, definitum haereticis non habendam fidem,[8] ea in re vereor, ne aliqua et ipsi synodo et iis populis, qui eam synodum receperunt, quos inter sunt Galli, fiat iniuria. Dicuntur

19 Anna van Oostenrijk zou in 1643 niettemin regentes worden, nadat het besluit daartoe door het parlement van Parijs was gearresteerd. In plaats van het voorafgaande ‘insurgens’ geeft de uitgave der *Epist.* ten onrechte: insurgente.

20 Karel IV, hertog van Lotharingen; zie ook *infra* no. 5075.

1 Hs. Gotha, Stadtarch., cod. A 473, f. 36. Gedrukt *Epist.*, p. 668 no. 1478; *Grotii Epist. ad Iaski*, p. 85 no. XXXVI. Het postscriptum ontbreekt in de uitgave der *Epist.* Antw. op no. 5027; beantw. d. no. 5125.

2 Théophile Brachet, sieur de la Milletière (no. 5005 n. 10); zie ook no. 5027.

3 De Zuidnederlandse theoloog Georges Cassander (no. 5018 n. 10).

4 Georg Witzel (Wicelius) (1501-1573), Duits katholiek theoloog. Vgl. *LTK* X, kol. 1205v.; *RPTK* XXI, p. 399-409.

5 Grotius zal hier doelen op de boekenlijst met irenische literatuur van Jean Hotman (Hottomannus) (1552-1636), *Syllabus auctorum, qui de conciliatione controversiarum in religione scripserunt*; hij nam deze op aan het slot van de Amsterdamse uitgave van zijn *Via ad pacem ecclesiasticam*, ... MDCXLII (*BG* no. 1167). Zie ook G.H.M. Posthumus Meyjes, in: D. Baker (ed.), *Reform and Reformation*, p. 175-193; id., in: *Grotiana* N.S. II(1981), p. 3-29; voorts *infra* nos. 5475 en 5489.

6 Vgl. *Act.* 1:7: Non est vestrum nosse tempora vel momenta, quae Pater posuit in sua potestate.

7 Vgl. *2 Cor.* 13:11.

8 Zie ook no. 5027. Johannes Hus kwam met een vrijgeleide van keizer Sigismund naar het concilie van Konstanz (1414-1418), maar werd desondanks gevangen gezet en tenslotte tot de brandstapel veroordeeld. Op grond daarvan werd in gereformeerde kring aangenomen dat het concilie had besloten dat men tegenover ketters een belofte niet behoefde na te komen. Zie nog Dirck Graswinckel, *Dissertatio de fide haereticis et rebellibus servanda* (Dordrecht 1660).

quidem eius synodi consessores datam Husso fidem violasse. Defendit eos Rosweidus[9] dicens fidem ei tantum datam tuti itineris. Alii rem aliter se habuisse volunt. Facti est quaestio. In iuris quaestione omnes doctores, qui de casibus conscientiae scripserunt, conveniunt fidem servandam etiam haereticis. Molanus[10] etiam librum scripsit hoc titulo: Fidem haereticis servandam. Nec quisquam, quod sciam, episcoporum aut doctorum Galliae, qui Constantiensem synodum probant, hac de re dubitant.

Scythae autem, vicini vestri,[11] si contra fidem agunt, multum degenerarunt ab antiquis temporibus, cum dicerent se iurare non aliter quam colendo fidem et religionem se in ipsa fide nosse. Obtentum audio illos habere, quod non persoluta sint quae ex foedere debebantur. Mos autem est illarum gentium manu sibi ius dicere. An vero, etiamsi ipsi peccassent, rectum sit legatos[12] retineri, cogitandum est Polonis. Caesar apud Sallustium ait omnia mala exempla ex bonis initiis orta esse.[13]

Non satis intelligo, quae tricae nectantur in feudo Prussico. Nam si haereditario iure ei[14] debetur investitura, quis dubitat quin veteribus pactis stare debeant et senior et vasallus neque vero nolenti possit novum onus iniungi?

Batavi iam didicerunt mordere fraenum et, si qui sunt quibus id dolet, solam retinent tacendi libertatem.[15] Catalani dominum mutarunt. Iam eos Gallia ut suos tuebitur. Exspectamus hic legatum[16] a novo Portugalliae rege. Ita satis nunc domi turbarum habet qui alia regna turbare solebat.

Felicem annum vicissim precor Nob. v. patriaeque ipsius[17] et amicis.

Nob. vestrae[18] addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, XXIII Februarii MDCXLI.

Dux Lotharingiae[19] huc venit et regis Galliae arbitrio se permittit.

9 Heribert Rosweyde SJ (1569-1629) uit Antwerpen, vooral bekend om zijn hagiografieën. Vgl. *BNB* XX, kol. 170-178; *LTK* IX, kol. 61v.; Sommervogel, *Bibl. Compagnie de Jésus* VII, kol. 190-207. Hij publiceerde in deze kwestie het werk *De fide haereticis servanda ex decreto concilii Constantiensis dissertatio cum Daniele Plancio Scholae Delphensis moderatore, in qua, quae de Husso historia est, excutitur*, Antverpiae, ex officina Plantiniana, apud Viduam et filios Io. Moreti, MDCX. (Een exemplaar bevond zich in 1618 in Grotius' bibliotheek; vgl. P.C. Molhuysen, *Bibl.* no. 273).

10 Joannes Molanus (Vermeulen) (1533-1585), kerkhistoricus, professor theologie te Leuven; vgl. *BNB* XV, kol. 48-55; *LTK* VII, kol. 524. Hij publiceerde *De fide haereticis servanda [libri] tres. De fide rebellibus servanda, liber unus, qui est quartus. Item unicus, de fide et iuramento, quae a tyranno exiguntur, qui est quintus ...,* Coloniae, apud Godefridum Kempensem, anno MDLXXXIIII.

11 Grotius doelt op de Krim-Tartaren. De nomadische Scythen woonden in de klassieke oudheid in Zuid-Rusland.

12 Niet geïdentificeerd; zie no. 5027.

13 Sallustius, *Coniuratio Catilinae*, 51, 27: omnia mala exempla ex rebus bonis orta sunt.

14 Friedrich Wilhelm, keurvorst van Brandenburg; leenheer was Wladislas IV van Polen.

15 Grotius antwoordde hier op een suggestie van Jasky ten aanzien van Frederik Hendrik; vgl. no. 5027 *sub finem*.

16 Francisco de Mello en dr. António Coelho de Carvalho (no. 5028 n. 6) kwamen in maart 1641 in Parijs aan.

17 De uitgave der *Grotii Epist. ad Iaski* geeft: tibi patriaeque tuae.

18 De uitgave der *Grotii Epist. ad Iaski* geeft: Nob. t.

19 Karel IV, hertog van Lotharingen.

5075. [1641 februari 23.] Van L. Aubéry du Maurier.[1]

Samedy matin.

Je fais part à v.re Excellence d'une nouvelle qui la surprendra. Le marquis de Ligneville[2] envoyé au roy par M.r le duc de Lorrayne et arrivé hier au soir, asseure que son maistre sera à Paris Lundy prochain pour recevoir les commandements de sa Maj.te avec résolution de mourir pour son service avec tous les siens et d'abandonner à jamais les Espagnols. Luy et ses trouppes sont desjà en France et il a mis madame de Cantecroix[3] dans Epinal, ville neutre, où le roy consent qu'elle demeure. Il a écrit une lettre à M.r le cardinal la plus soumise du monde, luy mandant qu'il remet tous ses intérêts entre ses mains et qu'il luy apporte sa vie et son coeur pour en disposer. M.r le comte de Guiche[4] ira demain au devant de cette Altezze qui sera logée à l'hostel d'Hespernon.[5]

Je suis
son très-humble serviteur.

5076. 1641 februari 23. Aan A. Oxenstierna.[1]

Excellentissime et illustrissime domine,

Fuit rex heri in parlamento.[2] Vult omnes dignitates parlamentarias posthac mutatorias esse, id est non diutius penes quemque manere quam rex velit, restitutis pecuniis quas erogarunt, non tamen sine aliquo detrimento. Eos qui relegati sunt praesides[3] vult honoribus suis plane absistere. Caetera, quae rex proposuit, intra paucos dies discemus, nam senatus parlamentarius etiamnunc in timore est. Suessionensis et Vindocinensis causae adhuc quiescunt. Sed dicitur Bullionius dux permutationen a rege accepturus pro Sedano, urbe Galliae finitima et ad quam saepe receptum habuere ii, quibus cum aula non bene conveniebat.

1 Hs. Den Haag, KB, coll. Cornets de Gr., IV 13u. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Louis Aubéry du Maurier (1609-1687) was de tweede zoon van Grotius' vriend Benjamin Aubéry du Maurier (1566-1636), in de jaren 1613-1624 Frans gezant in Den Haag. Louis Aubéry du Maurier is vooral bekend geworden als auteur van de in 1680 verschenen *Mémoires pour servir à l'histoire de Hollande et des autres Provinces-Unies*. In deze periode bevond hij zich als aide-de-camp bij Lodewijk XIII. Vgl. *DBF* IV, kol. 115-118. De datering van de brief op 23 februari berust, naast de datering ‘Samedy matin’, op de erin vermelde berichten, in het bijzonder die betreffende het vertrek van de graaf van Guiche uit Parijs (27 februari 1641) en de berichten over de komst van Karel IV, hertog van Lotharingen, die tenslotte pas op 7 maart te Parijs zou aankomen. Grotius verwerkte het nieuws onder andere in zijn brief van 23 februari 1641 aan A. Oxenstierna, no. 5076.
2 Niet nader geïdentificeerd.
3 Béatrice de Cusance, prinses van Cantecroix, maîtresse van de hertog van Lotharingen (no. 5041 n. 7).
4 Antoine III de Gramont, graaf van Guiche (no. 4996 n. 16) vertrok uit Parijs op 27 februari; vgl. *Gazette* 1641 no. 24, p. 120, dd. 2 maart.
5 Het hôtel d'Epernon werd voor Karel IV in gereedheid gebracht, aangezien het hôtel de Lorraine werd bewoond door zijn vrouw, hertogin Nicole; vgl. A. Calmet, *Hist. Lorraine* (Nancy 1745-1757), VI, kol. 293v.

1 Copie Dresden, Sächs. Landesbibl., C 61, 10; copie Leipzig, UB, ms. 2633, f. 44. Gedrukt *Oxenst. Skrifter* 2. afd., IV, p. 108 no. 363.
2 Zie no. 5073, postscriptum.
3 Henri de Mesmes en Nicolas-Léon Bailleul (no. 5029 n. 17).

Erlachium[4] fama est accepturum pecunias annuas et castrensem marescallatum pro praefectura Brisacensi. Audimus velle huc venire in Aprili Angliae reginam,[5] ut natalis caeli haustu reficiat corpus a phthisi periclitans. Longovillanus in Galliam venit, sed in aulam nondum. Venetus legatus,[6] haud dubie suorum permissu, non modo adit cardinalem, sed et per horas multas exspectat eius commodum. Saepe eo non viso abit, saepe, si is prodeat, stans stantem alloquitur planeque se eius voluntati accommodat. Eo merito obtinuit, ut per cardinalis gratiam legatio ei praeter morem continuetur.

In Anglia magis magisque apparent inter regem et parlamentum distractiones animorum. Nam sacerdotem pontificium[7] a parlamento capitis damnatum rex pro ea, quam semper habuit, potestate poena liberavit. Volunt parlamentarii, ut, ni rex parlamentum convocet, sibi liceat per se convenire tertio quoque anno, ne rex poenam donet a parlamento damnatis. Exercitus ille Scotorum, qui Anglica pecunia alitur, mire utilis est Anglis ad territandum regem et augenda contra eum populi iura. Archiepiscopi[8] causa trahitur. Maiore in periculo esse putatur is qui pro rege Hiberniam rexit.[9] Edicta contra pontificios vetera nova publicatione resuscitata sunt. Controversia tum Pinnenbergica[10] tum altera de fraeno Albis[11] spem dant Gallis futurum, ut Daniae rex alieniore sit animo ab imperatore.

Dicitur in Portugallia fervere bellum; in armis esse pro novo rege LIV millia, pro rege Castellano ex Castella XX millia, ex Gallaecia X, octo ex Andalusia et classis valida apud Gades. Gallorum et Batavorum erit curare, ne tantae spes in herba pereant. De federe Suedico cum Gallis[12] deque rebus D. Banerii sollicite hic quotidie inquiritur.

Multus est rumor hic regem aliquos in suo regno archiduces facere velle, inter eos cardinalem. Reginae autem matri suae[13] quanquam et inopi et multum precanti non videtur rex concessurus reditum.

Det Deus, etc.

XIII/XXIII Februarii MDCXLI.

Interceptus est ab Hispano legatus Gallicus[14] Romam missus. In Italia rumor est revocari in Hispaniam ob suspiciones cardinalem regis fratrem.[15]

Rex Galliae heri parlamento interdixit, ne se rebus ad aerarium aut ad statum regni pertinentibus miscerent, improbans, quod rege Henrico IV mortuo regni regimen reginae matri detulissent. Id eo maxime pertinet, ne regina, regis uxor, speret, si quid regi accidat, se parlamenti auctoritate regimen regni posse adipisci. Iussit ut edicta omnia regis sine deliberatione posthac in acta referrent. Etiam de regis fratre

4 Johann Ludwig von Erlach (no. 4994 n. 14) bleef echter goeverneur van Breisach.
5 Henriette Marie bleef echter in Engeland.
6 Anzolo Correr (no. 5039 n. 5); hij verliet Parijs in mei 1641.
7 John Goodman (no. 5042 n. 11).
8 William Laud, aartsbisschop van Canterbury.
9 Thomas Wentworth, graaf van Strafford; hij werd op 22 mei 1641 geëxecuteerd.
10 Zie no. 5034 en n. 6.
11 Door keizerlijke brieven was de tol in de Elbe nabij Glückstadt, waarvan Christiaan IV profijt trok, opgeheven. Zie Fridericia, *Danm. ydre pol. hist.* II, p. 152; H.-D. Loose, *Hamburg u. Christian IV*, p. 89v.; G. Köhn, in: *Ztschr. Hamb. Gesch.* 59(1973), p. 103vv.
12 Het verdrag tussen Zweden en Frankrijk werd in juni 1641 verlengd.
13 Maria de' Medici.
14 Bedoeld is de Portugese gezant naar Rome, dom Miguel de Portugal; vgl. no. 5072 n. 8, zie ook *infra* bij n. 26.
15 De kardinaal-infante Ferdinand van Oostenrijk; zie ook bijlage no. 8.

rescissum est decretum, quo temperatum a parlamento fuerat regis edictum, quo rei maiestatis iudicabantur quicunque fratrem regis a rege dissentientem erant secuti.[16]

16 Zie no. 5073, postscriptum.

Rex Britanniae de matrimonio filiae suae cum principis Arausionensis filio nihil peragere vult, nisi simul Ordines Federatae Belgicae secum fedus ineant.[17] Id autem si conscia fit Gallia, difficultates magnas habebit, si non conscia, magnas offensas, ita ut intricatum adhuc sit illud de nuptiis negotium. Fertaeus Imbautius[18] hinc legatus in Angliam destinatus hic etiamnum retinetur.

Dux Lotharingiae[19] tentatur iterum pacis conditionibus. Iam nunc intelligo eum citra paucos dies fore Lutetiae et deserto Hispano permittere eum se et sua omnia regis arbitrio. Copiae eius iam intra Galliam sunt. Fama etiam de aliis coniugiis vagatur, nempe de filia Condaei principis[20] danda comiti Suessionensi et sic comiti reconcilianda regis gratia; et de filia principis Arausionensis nuptura electori Brandeburgico.[21]

Catalani iuramentum obedientiae regi Galliae praestitere nudo capite nixi in genua. Qui Navarram pro rege Hispaniae regit[22] copias aliquas adducit ad marchionem Velesium[23] contra Barcinonenses. Etiam qui ad Venetos ibat a Portugallia legatus[24] interceptus est ab Hispanis. In Angliam inde it Antonius Almeida, ad Batavos Tristanus Mendosa.[25] Nova quaedam onera per Portugalliam abolita sunt et inquisitionis rigor temperatus praesidente ei archiepiscopo.[26] Castellae ordines congregati auxilia contra Gallos promisere. Princeps Thomas[27] Eporediae est forte ex malis Hispaniae consilia sibi utilia capturus.

Et in Picardia et in Campania magnae fiunt apothecae rerum belli et victus. Clerus Galliae Mandae laborat, ut sex milliones regi promissos reperiat.[28]

Bovenaan de brief in de copie te Leipzig: Argumentum. Propositiones parlamento a rege factas refert. Varia nova. Legati Veneti erga cardinalem submissio. Anglica nova. Studium alienandi Daniae regem ab imperatore. Res Lusitanorum. Affectus regis erga cardinalem et odium erga matrem. Varia nova. Homagium a Catalaunis regi Galliarum praestitum.

17 Het huwelijk tussen Mary Stuart, de 'Princess Royal', en Willem II werd niet gevolgd door een verdrag tussen Engeland en de Republiek (no. 5023 n. 9).
18 Jacques d'Estampes, markies van la Ferté-Imbault (no. 5020 n. 22).
19 Karel IV, hertog van Lotharingen; zie no. 5075.
20 Anne-Geneviève de Bourbon (no. 5041 n. 2).
21 Dit huwelijk tussen Louise Henriëtte en Friedrich Wilhelm van Brandenburg zou pas in december 1646 worden gesloten.
22 Bedoeld is Francesco Maria Carafa, hertog van Nocera, onderkoning van Aragon (no. 5041 n. 24). Ook in de *Gazette* van deze week, no. 20, p. 97 en 99, dd. 23 februari, is hij ten onrechte onderkoning van Navarre genoemd.
23 Pedro Fajardo Zúñiga y Requesens, markies van Los Vélez, Spaans bevelhebber tegen de Catalanen (no. 5007 n. 9).
24 Bedoeld zal zijn de *supra* n. 16 genoemde bisschop van Lamego.
25 Resp. Antão d'Almada en Tristão de Mendonça Furtado (no. 5028 n. 6).
26 Rodrigo da Cunha.
27 Tommaso Francesco van Savoye had kort tevoren opnieuw de Spaanse partij gekozen en verbleef te Ivrea.
28 In oktober 1640 was de Franse geestelijkheid aangeslagen voor 1/3 deel van haar jaarinkomen. Deze belasting wilde zij afkopen voor £ 6.000.000; hierover vergaderde zij te Mantes van 25 februari tot 22 augustus 1641. Zie P. Blet, *Le clergé de France et la monarchie* I, p. 484-527.

5077. 1641 februari 23. Aan N. van Reigersberch.[1]

De Katalanen[2] hebben hier aan den Koning den eedt van getrouwigheit gedaan bloodshoofts op hunne kniën.

De reden waerom dese besnoeing van het parlement te Parijs ende bij consequentie van alle andere parlementen sooseer is verhaest,[3] boven het quade exempel dat gevreest wierd uit Engelant, is om de tegenwoordige coninginne van Vrancrijck alle hoope af te snijden van, off den coning iet overquame, de regence door authoriteit van het parlement, gelijck voor desen geschiet is, te connen becomen.

UE. gelieve mij te adviseren hoedanigen alliantie den coning van Engellant begeert met de Vereenigde Nederlanden[4] ende off de meninge is Vrancrijck daervan volle kennisse te doen hebben. Ick verstae hier bijwijlen uit den ambassadeur van Engellant,[5] uit anderen oock die mij besoecken, wat in Engellant passeert. Maer omdat sij bijwijlen een deel verswijgen, verstae ick garen wat daervan in Hollant werdt overgeschreven ende gelooft.

Die middelen van den aenslagh op Aerdenborg[6] sijn sooveel in de historiën van onse tijden, dat mij wonder geeft dat daertegen niet beter overal en werdt voorsien.

Soo Vrancrijck, Swede, de Geünieerde Nederlanden tesamen blijven ende Engellant tot haer connen trecken, soo is de croon van Spaegnië ende 't huis van Oostenrijck apparent in sulcke termen gebracht te werden, dat apparent is dat andere conincrijcken in lange daervoor niet en sullen hebben te vresen.

5078. 1641 februari 25. Van W. de Groot.[1]

Frater optime,

De editione Annotatorum in Evangelia[2] scripsi praeterita septimana Amstelodamo. Nos iam in horas expectamus exemplaria recusorum foliorum et quae prius excusa fuerunt omnia, ut ea nostris manibus in ignem proiiciamus, ne quid supersit. Interea, dum tua lego, occurrit locus Luc. XXIV ad illud προσεπο[ι]εῖτο πορροτέρω [*sic*] πορεύεσθαι,[3] ubi notas Christum

1 Het eerste brieffragment is gedrukt in Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 288; het is aldaar gedateerd op 23 februari 1641. Het tweede brieffragment bevindt zich in Amsterdam, UB, coll. Diederichs, 30 B 42. Het is eigenhandig geschreven op een half blad papier en lijkt het postscriptum te zijn bij een verder verloren gegane brief. Een datering ontbreekt, doch de inhoud van dit fragment vertoont overeenkomst met die van Grotius' postscriptum bij nos. 5073 en 5076 van 23 februari 1641. Vermoedelijk hebben beide fragmenten tot een zelfde brief behoord.
2 De Catalaanse gezanten te Parijs, Llorenç de Barutell, Francisco de Gravalosa en Jaume (of Francisco) Bru (no. 4994 n. 12).
3 Zie no. 5073, postscriptum.
4 Tussen Engeland en de Republiek kwam geen verdrag tot stand (no. 5023 n. 9).
5 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinaris Engels ambassadeur in Parijs (no. 5003 n. 13).
6 Op 31 januari 1641 was een aanslag op Aardenburg, uitgevoerd door als boeren vermomde Spaanse soldaten, verijdeld. Vgl. *Gazette* 1641 no. 20, p. 95v., dd. 23 februari.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24, 183. Antw. op no. 5061; beantw. d. no. 5093.
2 *BG* no. 1135; zie Willems brief dd. 18 februari, no. 5066.
3 Lucas 24:28. Zie Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum, ad loc.*

aliqua figurate dixisse, quae ab apostolis accipiebantur proprie, ut de sessione in duodecim sedibus; qui nescio an satis quadret cum notis in c. 1 ad Eph. vers. 20,[4] ubi ea verba proprie accipienda dicis de soliis apostolorum et allegas Luc. XX:30. De Appendice[5] scripsi et nuper. Nunc illud addo, vereri me ne asperitas scripti occasionem det prohibendi totum opus, quod profecto nollem. Nosti ministrorum ingenia; et sane ea res Blaviis non bene cederet. Interea apographum supprimimus, ut in tuis ad Vergoesium[6] litteris iubes, qui et ipse latius hac de re ad te scribet.

Commentarius de Iure belli[7] iam recudi incipit. Monebo Blavium, ut annum 1625 praefationi subiungat, Notas in Lucanum[8] Blavio tradidi traditurus et poematum reliquias,[9] ubi priora prodierint. De Anthologia[10] tunc cogitabimus, cum commentarius de Iure belli et pacis fuerit absolutus. De Annotatis in Vetus Testamentum[11] puto me iam tibi satisfecisse. Ubi certius quid de correctore, qui haberi possit, intellexero, faciam te certiorem.

Princius[12] negat occasionem sibi datam mittendi ad te terniones post Qq. Facturum vero se id, ubi ventus favebit, pollicetur. Eadem opera et Molinaei[13] Vatem accipies. De scriba tibi quaerendo[14] cogito sane et amicos consulo, sed nihil mihi adhuc sese offert.

Pro iis, quae de Catalanis nuntias, gratias habeo. Videntur immemores fuisse veteris versiculi

> Qui rex est regem, Maxime, non habeat.[15]

Salmasio quomodo pro salario bene caveri potuerit - nam de eo, ut ex te intellexi, maxime laborat - scire aveo. Gaudebit sane Heinsius, Capricornus[16] et alii. Quid de libro, quem de Primatu papae inscripsit,[17] futurum sit, dubito. Is enim non ultra quadrantem impressus est.

Cabelliavus,[18] novus iuris Amstelodami professor, habuit illic orationem inauguralem de Praeparamentis ad studium iuris, in qua omnia ἀρχαικῶς effert,

4 Zie Grotius' aantekening ad *Ephes.* 1:20 in de *Explicatio Decalogi* van 1640 (*BG* no. 1117). In zijn in 1646 verschenen *Annotationes in Novum Testamentum* II (*BG* no. 1138) is de hier door Willem vermelde passage niet meer opgenomen. Zie ook Grotius' antwoord, *infra* no. 5093.

5 Grotius' *Appendix de Antichristo* (*BG* nos. 1128-1129). In no. 5066 had Willem onder meer geschreven dat het traktaat niet voor pasen gedrukt zou worden.

6 Vermoedelijk Willem van der Goes (no. 4995 n. 14); zijn correspondentie met Grotius van 1641 ontbreekt.

7 *BG* no. 571; het werk verscheen bij Blaeu in 1642. Zie ook no. 5061, postscriptum.

8 Grotius' nieuwe aantekeningen bij Lucanus verschenen bij Blaeu in 1643 (*BG* nos. 430 en 431).

9 Een uitgave van Grotius' *Poemata* waarin ook de recente gedichten werden opgenomen, kwam niet tot stand (no. 4995 n. 12).

10 *BG* no. 534; de uitgave verscheen pas tussen 1795 en 1822.

11 *BG* no. 1137; het werk verscheen in 1644 bij Cramoisy te Parijs.

12 Pieter Christiaensz. Prins te Rotterdam (no. 5032 n. 5).

13 Pierre Du Moulin. Zie voor de volledige titel van zijn *Vates* no. 4995 n. 5.

14 Er werd een opvolger gezocht voor Grotius' secretaris Pieter Pels; zie no. 5053 n. 13.

15 Martialis, *Epigr.* II, 18, 8.

16 Marcus Zuerius Boxhorn, collega en later opvolger van Daniel Heinsius (no. 5011 n. 27).

17 Salmasius' *De primatu papae* verscheen pas in 1645; zie voor de volledige titel no. 5066 n. 23.

18 Johan Cabeljauw (1600/1601-1652) was in september 1640, op voorspraak van Daniel Heinsius, benoemd tot ordinarius professor iuris aan het Athenaeum Illustre te Amsterdam; vgl. *NNBW* IV, kol. 391v. Op 30 december 1640 hield hij zijn inaugurele rede, die in 1641

quasi cum Euandri matre[19] loqueretur. Neutra omnia active, deponentia passive sumit; ‘facitur’, ‘id mihi opus est’ et reli-

verscheen onder de titel *Oratio inauguralis de praeparamentis ad studium iuris, habita II Cal. Ianuarii MDCXLI*, Amsterdami, apud Iohannem et Cornelium Blaeu, MDCXLI.

19 Carmenta, Romeinse godin van de voorspelling en moeder van de legendarische Arkadische held Euander.

qua eius generis passim occurrunt. Bartolum accusat oblivionis supra Messalam Corvinum.[20] Sic ille studia iuris auspicatur.

Prodiit et his diebus alius de Organorum in reformatis ecclesiis usu libellus auctore Constantino Hugenio,[21] quem non ob excellentiam materiae, sed ob bonum auctoris scopum, qui sane a tuo non abludit, tibi mitto. Videbis sane inibi sententias, quae si ad maioris momenti quaestiones applicentur, non parum faciunt ad pacem ecclesiae.

Spiringius,[22] ut ex bonis auctoribus habeo, nuper cum deputatos Ordinum Batavorum[23] exciperet, dixit in Suecia decretum esse ne qui legatorum titulo, sed tantum agentium insigniantur, quos ipsi ad exteros mittunt, quare et te in eundem ordinem cogendum, quod etsi ab eo homine ad sui excusationem dictum facile intelligam, celare tamen te nolui, si forte aliqua in re tibi possit esse usui.

In Anglia parlamentum regi leges quas vult praescribit. Nam et singulis trienniis convocationem sui conventus fieri debere et puniendos qui regis partibus adhaesere decreverunt. Id solum rex excepit, ne episcopali ordini sua abrogetur auctoritas. De Hiberniae prorege et archiepiscopo[24] videtur res esse conclamata. Totius enim fere populi suffragiis damnationi destinantur. Super matrimonio cum iuvene Arausionensi[25] nulla iam superest controversia, nisi quod Angli regiam filiam ante duodecimum aetatis annum Britannia exire nolunt contra tendentibus nostris legatis.[26]

Ex India Orientali multa nuntiantur nova de occupatis duobus in insula Ceilon castellis et obsessa per nostros Malacca,[27] quae aliunde facile intelliges.

Postquam haec scripsi, audio Salmasium in suis ad Rivetum litteris[28] etiamnum spem reditus sui ad Batavos facere, Mileterium[29] vero ad filium scripsisse Salmasium nullis in Gallia promissis velle retineri. Fac, quaeso, sciam, quo tandem haec res evasura sit et quibus conditionibus mansurus illic aut quo animo huc rediturus sit.

20 Bartolus (1314-1357) was een der meest bekende middeleeuwse juristen (postglossatoren); hij doceerde Romeins recht in Pisa en Perugia. Marcus Valerius Messala Corvinus (± 64 v. Chr.-13 na Chr.) was een Romeins politicus en heette de grootste redenaar van zijn tijd; van zijn geschriften is, behoudens enkele fragmenten, niets bewaard gebleven.

21 *Gebruyck of ongebruyck van 't orgel in de kercken der Vereenighde Nederlanden*, tot Leyden, bij Bonaventuer ende Abraham Elsevier, anno 1641. Het traktaat was begin februari 1641 verschenen. Willem de Groot droeg in maart 1641 een lofgedicht bij voor een bundel met reacties op het traktaat van Huygens, *Responsa prudentum ad autorem Dissertationis de organo* ..., Lugd. Batavor., ex officina Elseviriorum MDCXLI, p. 50; zie *infra* no. 5097. Zie over Huygens werk F.L. Zwaan (ed.), *Constantijn Huygens Gebruyck of ongebruyck* ..., p. 12v.

22 Petter Spiring Silvercrona, resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag (no. 5000 n. 1). Sinds het afscheid van Ludwig Camerarius als Zweeds ambassadeur op 30 januari 1641 was hij de enige diplomatieke vertegenwoordiger van Zweden in Den Haag.

23 Wellicht is een deputatie van de Staten van Holland bedoeld, die echter op 2 februari uiteengegaan zijn en in maart pas weer bijeenkwamen. In de resoluties van de Gecommitteerde Raden is in deze periode slechts vermeld dat Spiring belastingvrijdom kreeg; ARA, Res. GR no. 3001 dd. 19 februari 1641.

24 Thomas Wentworth, graaf van Strafford, en William Laud.

25 Het huwelijk van Willem II met Mary Stuart, de 'Princess Royal'.

26 Johan Wolfert van Brederode, François van Aerssen, heer van Sommelsdijk, en mr. Johannes Polyander van Kerckhoven, heer van Heenvliet (no. 4997 n. 3).

27 In de loop van 1640 hadden Nederlanders onder Willem Jacob Coster zich meester gemaakt van Negombo en Galle op Ceylon. In 1641 werd Malakka ingenomen.

28 De brief van Salmasius aan André Rivet ontbreekt.

29 Théophile Brachet, sieur de la Milletière (no. 5005 n. 10). Zijn zoon was Théophile Brachet jr. (1617-1643); deze sneuvelde eind 1643 in het Franse leger in Duitsland. Vgl. Haag ^{2}III, kol. 64.

Vale, frater optime, cum uxore et liberis et a me meisque omnibus salve.
Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, XXV Februarii 1641.

Adres: A monsieur monsieur Grotius, ambassadeur de la reine et couronne de Suède, à Paris.
Bovenaan de brief schreef Grotius: [Rec.] 5 Martii.
En in dorso: 25 Febr. 1641 W. de Groot.

5079. 1641 februari 25. Van P. Spiring Silvercrona.[1]

Mijnheer,

U Excellentz seer waerde ende hoochaengenaeme comunicatie van den 16 deses[2] is mij seer wel geworden; bedancke u Ex.[en] voor goede comunicatie.

Daerentegens is zeder[t] mijnen lesten[3] hyer geresolveert tot secours von Jan de Vierde, coning in Portugael, te equippeeren eene scheepsarmada bestaende in 20 scheepen, waertoe boven de 20 noch 10 scheepen van d'Indische Compagniën sullen werden versocht, maeckende 30 scheepen tsaemen, waerop men reeckent aen officiers, bootsvolck ende soldaeten sullen gebracht worden in de 6000 man.[4] Het geld werd van de provintiën tot dese equippagie alreets tsaemengebracht ende meend men die tegen medio April seylreedt te hebben. Oock werde ich voor seecker berecht dat een placaet sal werden gepubliceert[5] dat den particuliere soowel als andere vrij sal staen onder dese vlaggens protectie naer Portugael te seylen om haer fortuyn op de Spagniard te maecken.

De ratificatie van de tractaeten tuschen de hoochloffel. croone Sweden ende desen stae[t] gemaect,[6] die, gelijck voor desen gemelt, volntrocken is, sal door een gedeputteerde uyt desen staedt,[7] soo ick meene, naer het rijcke gespedieert werden, denwelcken mischien naerder te tracteeren commissie sal hebben.

Wat wij van Regensporch hebben, heeft u Ex.[en] uyt bijgaende copy[8] [te] sien.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13, 68. Oorspr. Niet ondertek.
2 Grotius' brieven aan Spiring van 1641 ontbreken grotendeels.
3 No. 5067 dd. 18 februari.
4 Res. SG dd. 19 februari 1641. Over de Staatse militaire hulp aan Portugal onder commando van Aert Gijsels (1593-1676) zie men C. v.d. Haar, *Dipl. betr.*, p. 17; T.H. Milo, in: *Varia historica A.W. Byvanck*, p. 165-176; H.J. Witkam, in: *Leids Jaarb.* 61(1969), p. 39-70.
5 Dat is, voorzover na te gaan, niet gebeurd.
6 Zie no. 5058 n. 4.
7 Mr. Jan van Duynen, advokaat bij het Hof van Holland, werd bij resolutie van de Staten-Generaal dd. 28 maart en 2 april 1641 belast met de overbrenging van de ratificatie naar Zweden; vgl. A.H.H. van der Burgh, *Gezantschappen*, p. 5. Hij was een stiefzoon van de nieuwe Staatse resident in Hamburg, Hendrik Schrassert (no. 5146 n. 7).
8 Bijlage no. 11.

Hiermede, naer u Ex.[en] met desselfs famille godelijcker protectie bevolen hebbende, verblijve ick

u Excellentzie dienst- ende vruntwilligen.

Haagh, den 25 Feb. 1641.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 5 Martii.

5080. 1641 februari 26. Van G. Keller.[1]

Hochedel gestrenger herr ambassadeur, hochgenaigter herr vndt patron,

Des König. Dennemärckischen, in Schweden gewesenen gesandten[2] werbung ist darinn bestanden, dass er im nahmen seines königs copias von denen zu Regenspurg aussgefertigten gelaidtsbrieffen, aber keine originalien eingebracht, vndt die antrettung der friedenstractaten erinnert hatt. Ob nun woln in solchen gelaidtsbrieffen verschiedene vitia - welche I.M.[tt] zu Dennemarck selbsten, ehe sie solche in Schweden geschickt, dem keyssr. gesandten Lützow[3] gewiesen, vndt vmb deren änderung an den keysser zu schreiben begehrt gehabt - notirt, vnd I.[r] May.[tt] zu Dennemarck zur correction recommendirt worden, so ist doch ihme, dem Dänischen gesandten, favorabiliter geantwortet, vndt im nahmen I.[r] könig May.[tt] zu Schweden die erclärung gethan worden, dass mann je ehe je lieber zu den friedenstractaten mitschreiten wolte, vndt solten zu dem ende gegen den früling 2 HH. reichssenatores[4] nach Pommern oder Mechelnburg gesandt werden, vndt daselbst so lange verbleiben, biss mann wegen des tags sich vergliechen hette, welches vff des herrn ambassadeur Salvii Excell., vmb mit M.[r] d'Avaux[5] sich darüber zu vereinigen vndt zu erclären, anhero remittirt worden. Wegen des orths aber soll es bey dem hievorigen allerseits beliebten vorschlag verbleiben. Mit dieser resolution is ged. gesandter, nachdem er, wie mir von Stockholm geschrieben worden, mit einer stattlichen güldenen kette vndt daran hangendem cleinod verehrt worden, den 29. Ianuarii von Stockholm ab- vndt nach Dennemarck geraisst.

Der herzog von Hollstein[6] soll auch jemand, wegen der königs. fraw wittib,[7] in Schweden gesandt haben; wass dessen verrichtung sein wirdt, soll vff vernehmen hiernechst gehorsamblich berichtet werden.

Auss Pohlen hatt mann, dass zu Warschaw zween keyssr. gesandten[8] ankommen, deren anbringen soll sein, den könig in Pohlen vmb interposition bey den friedens tractaten, immittelst aber, biss mann darzu gelangen möge, vmb assistence mit einer armee, zu ersuchen. Mann will aber darvor halten, dass die crohn Pohlen in dieses fewr sich nicht stecken werde. Daselbst soll ein courrier von Constantinopel mit confirmation des friedens zwischen dem Türcken vndt Pohlen, wie auch zwischen dem Türcken vndt Persianen,[9] ankommen sein.

Zwischen dem könig in Pohlen vndt churfürsten zu Brandenburg seindt wegen des zolls in der Pillaw, welchen der könig gern continuiren wollte, 2. wegen beställter

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 12, 28. Eigenh. oorspr.
2 Jørgen Vind (no. 5025 n. 2).
3 Konrad von Lützow, in de jaren 1639-1642 keizerlijk resident in Hamburg; in december 1641 sloot hij aldaar met Frankrijk en Zweden een preliminair vredesverdrag. Vgl. *APW* I, 1, p. 198vv.
4 Johan Oxenstierna (no. 5464A n. 1) kwam in de tweede helft van oktober 1641 naar Duitsland. De eveneens genomineerde Ture Bielke nam niet aan het gezantschap deel; vgl. *APW* I, 1, p. 231.
5 Resp. Johan Adler Salvius (no. 5001 n. 1) en Claude de Mesmes, graaf van Avaux (no. 5001 n. 7).
6 Friedrich III, hertog van Sleeswijk-Holstein-Gottorp (no. 5034 n. 7).
7 Maria Eleonora van Brandenburg, weduwe van Gustav II Adolf.
8 Niet geïdentificeerd; zie ook *infra* no. 5088.
9 Resp. verlenging van het Pools-Turkse verdrag in 1640 en ratificatie van het Perzisch-Turkse verdrag van 1639.

ämpter in Preussen von dem churfürsten,[10] 3. wegen des landtags zu Königsberg,[11] welcher wieder des königs willen continuirt, differentien entstanden, welche die belehnung dem churfürsten etwass schwehrer machen dörfften.

10 Vgl. no. 5069 n. 6-10.
11 De Pruisische stenden waren in Koningsbergen bijeen van juni 1640 tot december 1641.

Den 5. huius hatt der gouverneur in Hinter-Pommern, Lilliehöck,[12] sein regiment zu pferd 600 mann effective starck, zu Stettin gemustert vndt nach New-Brandenburg gehen lassen, woselbsten der gouverneur in Vor-Pommern, Axel Lillie,[13] mit mehreren trouppen zu ross vndt fuess sich mit ihnen coniungiren vndt etwass fürnehmen soll. Ihre verrichtung wirdt die zeit geben. Vnterdessen thue Ew. Excell. ich göttlicher bewahrung zu aller prosperität trewlichst empfehlen.

Ew. Excell. gehorsamber knecht
G. Keller mpp.

Hamburg, den 16. Febr. 1641

Adres (met andere hand): A son Excellence monsieur Grotius, conseiller d'estat et ambassadeur ordinaire de sa M.^{té} de Suède en France, résidant à Paris.
Onderaan de recto-zijde van de brief staat: H. Grot.
Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 19 Martii.
En in dorso: 16 Febr. 1641 Keller.

5081. 1641 februari 27. Van C. l'Empereur.[1]

Vir amplissime,

Iam biennium est, ex quo acceptis a tua Excellentia literis[2] respondere debui idque iure summo. Etenim singularis comitas, qua sese Exc. tua demisit ad literarum commercium cum impari instituendum, nullam morae meae causam admittebat. Verum quod nonnulli supinae negligentiae asscriberent, ortum ex reverentia dignitatis tuae, quam sine manifesta causa compellare non sustineo. Licet mihi id honori, imo gloriae ducam, si a viris illustribus responsorias, ubi id meae non merentur, accipiam. Quas vano eorum iudicio opponere soleo, qui antiquitatis et linguae rabbinicae contemnunt studia. Sed uti nulla est ignoti cupido, pariter nec rectum iudicium; adeoque nihil miri, si ordinis istius homines in iis, quae desidia ignorare coguntur, pravo iudicio caespitent. Nihilo secius in instituto meo pergere stat sententia. Cuius rationem lubenter viris eruditissimis reddere gestio ideoque subinde lucubrationes meas transmitto. Quod facerem saepius, ni obstaret lucri illa fames, quae typographos ab orientalibus excudendis averruncat, quum animadvertunt facilius

12 Johan Lilliehöök (1598-1642), in de jaren 1638-1641 goeverneur van Achter-Pommeren en commandant van Stettin; tegen het einde van 1641 nam hij het goevernement van Voor-Pommeren over. Vgl. *SBL* XXIII, p. 108vv.
13 Axel Lillie (1603-1662), in de jaren 1638-1641 goeverneur van Voor-Pommeren en commandant van Stralsund; tegen het einde van 1641 werd hij generaal van de artillerie onder Lennart Torstensson. Vgl. *SBL* XXIII, p. 79-82.
1 Hs. Leiden, UB, Pap. 2. Gedrukt *Epist. ex scriniis J. Brant*, p. 163 no. LI. Niet beantw.; vgl. no. 5159. Constantijn l'Empereur ab Oppijck (1591-1648) was in de jaren 1619-1627 professor theologie en Hebreeuws te Harderwijk, in 1627-1646 professor Hebreeuws en Chaldeeuws te Leiden en in 1646-1648 professor theologie in dezelfde stad als opvolger van Johannes Polyander van Kerckhoven. Vgl. *BWPGN* II, p. 35-39; *NNBW* VIII, kol. 1031v.
2 De laatste nog bekende brief van Grotius aan l'Empereur is no. 3708 (dl. IX) dd. 7 augustus 1638.

et maiori cum emolumento grammaticas, scripta eristica aliaque distrahi. Quae ipsorum indoles me diu remorata fuit.

Tandem alium nactus typographum primo notas meas in Bertramum[3] edendas existimavi

3 *Bonaventura Cornelius Bertramus de Republica Ebraeorum, recensitus commentarioque illustratus opera Constant. l'Empereur ab Oppijck*, Lugduni Batavorum, ex officina Ioannis Maire, MDCXLI. Het is een geannoteerde heruitgave van een in 1580 en 1584 te Genève verschenen werk van de protestantse hebraïst Bonaventure Corneille Bertram (1531-1594), *De politica iudaica*.

in praeludium aliorum, siquidem favente Domino statim subsequentur codices reliqui de legibus ante annos complures parati.[4] Interea Bertramum nuper recusum mittere ei visum, cuius iudicio cadere vel stare non detrecto.

Qui hasce cum libello defert, est Tigurinus quidam, Iohannes Henricus Hottingerus,[5] iuvenis ita in orientalibus, imprimis in Arabicis, versatus, ut saepius ad ipsius sermones obstupuerim. De religione Arabum, ritibus, argumentis, exceptionibus ad rationes nostras, lingua et similibus nemo iudicare potest melius. Ideoque cum hoc munusculo meo eundem ad Exc. tuam dirigere volui, quo Excellentiae tuae - quod exoptavit - innotesceret, siquidem iis dotibus ornatus est, quae viri doctissimi favorem facile conciliabunt.

Hisce vale, vir amplissime, et porro humanitate tua complectere eum, qui permanet

Excellentiae vestrae cliens humil[l]imus

C. l'Empereur.

Dabam Lug.-Bat., 3 Kal. Mart. anno partae salutis 1641.

Adres: Illustrissimo viro, domino Hugoni Grotio, perpetuo regni Sueciae ad Galliarum regem legato, Paris.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 21 April.

En in dorso: 26 Febr. 1641 Empereur.

5082. 1641 februari 27. Van C. Marin.[1]

Monsieur,

Vous m'avez obligé d'avoir disposé M. Heuf[2] de promettre qu'il me satisferoit à l'ordon[n]ance du premier argent qu'il recevra, et si in antecessum il me vouloit assister de quelque 200 dalers, ce me seroit certes une particulière faveur, moy trouvant icy tant de difficultés de trouver de l'argent que j'ay honte certes d'en mandier tousjours de nos marchands, et si en ay-je besoing plus que jamais, surtout à ceste heure que ma femme fera ses couchées au mois de Juin prochain. Ce qui fait que j'en escris aussy à M. Salvius[3] voyant traîner ces espérances trop à la longue et

4 In 1637 had l'Empereur uitgegeven: *Baba Qama memesekhet Nezikin. De legibus Ebraeorum forensibus liber singularis, ex Ebraeorum pandectis versus et commentariis illustratus per Constantinum l'Empereur ab Opwyck*, Lugd. Batavorum, ex officina Elzeviriorum, anno MDCXXXVII. Een vervolg op dit werk is, voorzover na te gaan, niet verschenen.

5 Johann Heinrich Hottinger (1620-1667). In de jaren 1638-1642 reisde hij door Europa en wijdde zich aan de studie van de oosterse talen. Hij werd op 12 mei 1640 aan de Leidse universiteit ingeschreven als student theologie. Aanvankelijk zou hij in 1641 William Boswell naar Constantinopel vergezellen als gezantschapspredikant, doch hij gaf de voorkeur aan een professoraat theologie in zijn vaderstad Zürich (1642-1655). Zie ook zijn correspondentie hierover met André Rivet, P. Dibon-E. Estourgie-H. Bots, *Invent. corresp. Rivet*, p. 182. Vgl. *ADB* XIII, p. 192v. Blijkens Grotius' notitie bovenaan de brief bezocht Hottinger Parijs vermoedelijk pas in april 1641.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9, 208. Eigenh. oorspr.

2 Johan Hoeufft, bankier te Parijs (no. 5015 n. 3).

3 Johan Adler Salvius, Zweeds ambassadeur te Hamburg (no. 5001 n. 1).

avec mon très-gran dommage que je reçois de ces délais de tous costés, là où néantmo[i]ns je puis dire hardiment qu'il n'y a aucun des ministres de Suède qui n'ait souffert tant de dommage à cause de sa charge com[m]e moy, sans qu'on y face aucune réflexion à mon advantage. Je crois avoir desjà dit et escrit en Suède ce que je devois, et faut néces-

sairement que j'attende là-dessus la résolution de Suède, n'y pouvant remédier autrement ny partir d'icy à cause de mes deubtes.

Messieurs les Suisses ont intimé une diète générale à Bade pour le 22 prochain[4] et on y traittera sur le suject de la Bourgogne et de Costance, comme aussy de la restitution de l'esvêque de Basle[5] dans son pays et qu'avec un commun consentement on rappelle les Suisses qui sont dans les garnisons des villes prises sur l'Espagnol, qui se plaint que tout cela se fait par les Suisses contre la teneur de leur paix héréditaire soubs laquelle on veut comprendre aussy le Pay[s]-Bas. Les cattoliques voudroyent disposer les protestans à quelque hostilité contre la France, en cas qu'elle voudroit assiéger Costance, et disent ouvertement qu'ils empêcheront qu'icelle ville ne vien[n]e au pouvoir du roy, contre lequel ils sont fort irritez, et si son ambassadeur[6] demande quelque levée, je doubte grandement qu'on ne la luy refuse tout à plat, surtout s'ils ne les contente en leur prétensions.

On nous confirme l'accord fait entre le prince Thomas et les ministres d'Espagne[7], mais tandis qu'il ne sera point ratifié par le roy d'Espagne, les princes se veulent tenir neutraux. Je crois que le comte Masserat[8] passera en Espagne pour ce suject, et s'il n'en rapporte bientost la ratification au contentement des princes, les François auront beau jeu de faire leurs affaires avec eux. Cependant on luy promet donner 5 m. à pied et 1500 chevaux et de l'argent pour en lever autant, ce qui en tout feroit X ou 12 m. hommes, et toutes les places qui seront prises par luy il y doit commander en souverain avec d'autres dépendances considérables.

Castel Rodrigo, ambassadeur d'Espagne à Rome,[9] a ordre de passer à Ratisbonne et d'autre costé le nouveau roy de Portugal luy commande de quitter sa charge e[t] retourner dans Portugal estant un des principaux seigneurs de ce royaume-là, où il a ses rentes qui montent à 50 m. escus, et sa femme[10] est proche parente du roy Jean 4, ce qui le met bien en peine. Le reste vous comprendrez de cy-joints advis.[11]

Je me reccom[m]ande à vos bonnes grâces et demeure, monsieur,
vostre serviteur très-humble
C. Marin mpp.

De Zurig, ce 17 de Febvr. l'an 1641.

Je ne manqueray pas à mon devoir envers M. Spiring[12] par la première occasion, pour luy congratuler de son assumption à la charge qu'il a.

4 Landdag te Baden, gehouden van 3 tot 9 maart nieuwe stijl.
5 Johann Heinrich von Ostein (1579-1646), prins-bisschop van Basel; vgl. E. Rott, *Hist. représ. dipl.* V, p. 431-438.
6 Jacques le Fèvre de Caumartin (no. 5015 n. 5).
7 Zie no. 5068 n. 9.
8 Balthazar Masserati (Messerati), graaf van Casalborgone, diplomaat in dienst van de prinsen van Savoye (no. 5021 n. 13).
9 Manuel de Moura y Corte Real († 1657), markies van Castel Rodrigo, in de jaren 1631-1641 ordinaris Spaans ambassadeur te Rome, in 1641-1644 ambassadeur bij de keizer en in 1644-1647 goeverneur-generaal in de Zuidelijke Nederlanden; vgl. *EC* XII, p. 244.
10 Leonora de Mello.
11 Ontbreekt. In plaats van het voorafgaande ‘comprendrez’ geeft het hs. mogelijk: comprendray.
12 Petter Spiring Silvercrona, resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag (no. 5000 n. 1). Sinds het afscheid van Ludwig Camerarius op 30 januari 1641 was hij de enige diplomatieke vertegenwoordiger van Zweden in Den Haag.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Re. 14 Martii.
En in dorso: 17 Febr. 1641 Marin.

5083. 1641 maart 2. Aan L. Camerarius.[1]

Illustris domine,

De capta Cambii urbe[2] est quod gaudeamus. Accedit nuntius de Ballinga capta ab Hohentwilanis. Dicuntur autem et imperatoris et Bavari copiae venisse cis Danubium, ita ut facile res ad praelium multas res secum tracturum venire possit. De Meininga capta et Gillone Hasio[3] fama hic est, sed parum liquidae auctoritatis, ut et de ponte illo, quem reficere D. Bannerius dicitur. Imperator quid facturus sit, nescio. Ego vero sapienter facturum putem, si de pace serio cogitet. Opus enim ad bellum habet et auxiliis et pecuniis Hispaniae. Ea autem iam non procedent flagrante internis bellis Hispania et Americana classe diu iter in Hispaniam tardante, quae res facit, ut rex Hispaniae gravi sub faenore pecunias mutuas sumere cogatur et populos minime divites magnis tributis onerare; unde novarum ubique defectionum metus maiore etiam futuro inde periculo, si Catalaniam liberam relinquere visum esset Gallis.

In Portugallia praeter praesidia satis valida - nam nunc loca omnia munita tenere novus rex dicitur - XII millia in armis esse dicuntur. Audio et Batavos mittere hominem idoneum Baexium[4] nomine. Galli non mittent, sed legatum[5] hic exspectabunt. Quod si papae persuadere possent, ut Iohannem IV agnoscat Portugalliae regem, multum ea auctoritas, apud Italos praesertim principes, valitura esset. Andalusia et Medinisidonius[6] non modo nihil movent contra regem Hispaniae, verum et Portugallos oppugnant. Pro Barcinone magni hic sunt paratus.

Daniae legatus[7] vellet aliquod fedus in Hispania facere. Sed pecunias vellet pro iactura Norvegici commercii, si quid in Batavos facere constituat. Earum autem in Hispania ingens penuria est. Tributa nova in focos resque alias reperta, ut coepi dicere. Tam turbido et Hispaniae et Angliae statu non est unde Danus, siquid Batavi audeant, auxilia speret discors praesertim imperatori ob Pinnebergam, Albim et Bremam.[8]

Ut princeps elector[9] in Angliam bona voluntate Angliae regis venire possit, et opto et laborare paratus sum certusque idem facturam ill. Dom. vestram quibus est in locis; de cuius ego habitatione non audeo consilium dare per locorum tanta intervalla non satis gnarus, quas commoditates aut Groninga aut Haga ad rem familiae afferre possit.[10] Sed quodcunque consilium captura est illustris Dominatio vestra, id ei ut optime cedat Deum precor. Vidi literas

1 Copie Uppsala, UB, E 388a, 270; copie Linköping, Stifts-och landsbibl., Br. 23, 381; copie München, Bay. Staatsbibl., Clm 10415, 101. Gedrukt *Epist.*, p. 669 no. 1480.
2 Op 27 januari 1641 waren de geallieerde Zweedse, Franse en Weimarse troepen weer uiteengegaan. Het eerste militaire succes nadien van het Zweedse leger onder Banér was de verovering van Cham in de Opper-Palts op 31 januari. Zie *Oxenst. Skrifter* 2. afd., VI (*Banérs Bref*), p. 812v.
3 Gilles de Haes, Vlaming in keizerlijke dienst (no. 5041 n. 20).
4 Joost Baack (1597-1681), koopman te Amsterdam, 'swaegher' van Pieter Cornelisz. Hooft. Zie Aitzema II (f.^{o}), p. 735; Res. SG dd. 18 februari 1641; Elias, *Vroedschap* I, p. 317. Vervolgens is vanaf 8 maart 1641 in verband met de bezending naar Portugal sprake van ene Pieter Wagensvelt.
5 Francisco de Mello en dr. António Coelho de Carvalho (no. 5028 n. 6) bereikten Parijs in maart 1641.
6 Gaspar Alonso Pérez de Guzmán, hertog van Médina-Sidonia, Spaans goeverneur van Andalusië (no. 5041 n. 12).
7 Hannibal Sehested, extraordinaris Deens ambassadeur in Madrid (no. 5041 n. 16).
8 Zie no. 5034 en n. 6, no. 5076 en n. 11.
9 Karl Ludwig van de Palts verscheen echter medio maart ongevraagd aan het Engelse hof.
10 Camerarius verhuisde in mei 1641 naar Leiden; zie ook *infra* no. 5101 n. 24.

imperatoris pro tuto itinere eorum, qui a Carolo comite Palatino eiusque fratribus[11] et agnatis venient. Is enim est tenor.

Quid facturus sit elector Brandenburgicus, scire avebo. Optime eum facturum puto, si pro communi pace serio laboret. Sed et quam accepturus sit coniugem,[12] multum refert et inde quoque de animo eius capi poterunt coniecturae.

Comiti Suessionensi audio produci a rege tempus quo Sedani rege volente maneat. Interim agetur, ut multi aiunt, de matrimonio eius cum principis Condaei filia,[13] pulcherrima virgine; quo facto princeps Condaeus pro agnato et genero fidem suam obstringet regi nihil eum facturum, quod regi, regno aut cardinali sit noxium.

Vendocinensis in Anglia est. Causa eius adhuc quiescit. At regina Angliae huc ventura Aprili dicitur.[14] Paratur ei hospitium ad Fontem Bellae Aquae, satis longe a rege. Metuitur, ne pro matre[15] aliquid moliatur, quae mater flebilibus literis ad Egiloniam[16] missis paupertatem suam deplorat. Anglos taedet sumtuum et ipsa non didicit parcere. At cardinalis, et ne praesens in Gallia turbas det et ne absens quoque si pecunias habeat ad factiones alendas iis utatur, metuit.

Principes Sabaudi adhuc alternas praebent aures Gallis et Hispanis. Interim nihil agunt. Caetera quoque Italiae quieta sunt. Parmensem, ne quid iterum contra Hispanum moveat, retinet Ethruscus.

Apud Rhaetos, in Engadino maxime, mira visa et voces dicuntur novas portendere calamitates. Si Galli vellent, non plane difficile illis esset res ibi iterum movere protestantibus praesentem statum aegre tolerantibus. Helvetios protestantes bonis verbis mulcet Gallicus legatus.[17]

Leganesius[18] it in Hispaniam valens ibi gratia, quam frustra turbare voluit princeps Thomas. Cardinalis Hispani poenitentiarius[19] in Hispaniam venit ad diluendas quae contra eum principem nascebantur suspiciones. Sultanus Turca[20] bene valet et creditur Polonica pax in periculo esse, nisi Poloni tutelam Transilvaniae, Moldaviae, Walachiae plane a se abdicent.

11 Het schrijven dd. 21 januari 1641 was gericht aan Elisabeth Stuart, de weduwe van Frederik V van de Palts, en haar kinderen, in het bijzonder Karl Ludwig van de Palts. Zie Londorpius, *Acta publ.* V, p. 35v. De Paltsische gezanten waren Konrad de Spina en Georg Johann Peblitz (no. 5033 n. 5).

12 Friedrich Wilhelm, keurvorst van Brandenburg, huwde in december 1646 Louise Henriëtte, dochter van Frederik Hendrik.

13 Anne-Geneviève de Bourbon (no. 5041 n. 2).

14 Henriette Marie bleef echter in Engeland.

15 Maria de' Medici.

16 Marie-Madeleine de Vignerot, hertogin van Aiguillon, nicht van Richelieu (no. 5041 n. 10).

17 Jacques le Fèvre de Caumartin (no. 5015 n. 5). Het Zwitserse nieuws ontleende Grotius vermoedelijk aan no. 5059 van C. Marin.

18 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan (no. 4996 n. 15).

19 Juan de San-Agustín (no. 5041 n. 14).

20 Ibrahim, sultan der Ottomanen.

Comes Guichius,[21] propinquus cardinalis, obviam it duci Carolo[22] et quidam ab uxore eius,[23] quam ipse pro uxore non vult agnoscere irretitus Cantecroiae[24] amoribus, quae hanc

21 Antoine III de Gramont, graaf van Guiche (no. 4996 n. 16).
22 Karel IV, hertog van Lotharingen, kwam op 7 maart in Parijs aan. Hij tekende op 29 maart 1641 een verdrag met Lodewijk XIII, dat op 21 april werd geratificeerd, maar op 28 april weer werd ontbonden. Zie Du Mont, *Corps Dipl.* t. VI.I, p. 211-214; A. Aubéry (ed.), *Mémoires pour l'histoire du cardinal-duc de Richelieu* (Paris 1650), II, p. 655-659. In het najaar van 1641 zou de tekst van het verdrag alsnog worden gepubliceerd in de *Gazette de France* om de trouweloosheid van de hertog aan de kaak te stellen; zie *infra* no. 5374.
23 Nicole, hertogin van Lotharingen.
24 Béatrice de Cusance, prinses van Cantecroix (no. 5041 n. 7).

cum Gallia pacem confecisse dicitur. Mira in exspectatione sunt omnes, quibus conditionibus facta sit haec pax per Hallerium.[25] Credibile est sororem ducis[26] venturam in Galliam, ut a fratre regis tanquam iusta coniunx tractetur. De ipsius ducis matrimonio quid futurum sit, quid de Lotharingia, quid de Barrensi ditione, inter aulae arcana est.

Deus ill. Dom. vestram cum suis omnibus paterne curet.

Illust. Dom. vestrae perpetuo observantiae cultu devinctus
H. Grotius.

Lutetiae, II Martii MDCXLI.

In margine in de copie te Uppsala: Rec. Hagae Comitis, a.^{o} 1641 d. 6/16 Martii. MP.

5084. 1641 maart 2. Aan W. de Groot.[1]

Mi frater,

Gratissimae mihi fuere literae alterae tuae scriptae Amstelodamo[2] ea maxime parte, qua Blavios optime erga me meaque opera affectos nuntiant. Rogo eos in isto animo tam benevolo retineas spondeasque omnia, quae ipsis grata a me proficisci poterunt. Spero tua ac Vergoesii[3] opera proditurus emendate tres libellos cum Appendice.[4] Dignus est Vergoesius, cui exemplum libri detur.

De Annotatis ad Vetus Testamentum[5] bene admodum mones. Quaeram hic qui relegant. Gaudeo etiam proditurus ad Lucanum Notas[6] et quod de poematum reliquiis[7] spem facis; quibus addi poterit hoc, quod, ubi Deus me vocaverit, scribi mihi volo epitaphium:

Grotius hic Hugo est, Batavum captivus et exul,

25 François de l'Hospital (1583-1660), graaf van Rosnay, bekend onder de naam ‘sieur du Hallier’. Hij was sinds 1639 militair goeverneur van Lotharingen; vgl. *NBG* XXXI, kol. 99v.
26 Margaretha van Lotharingen (1613-1672); zij was in 1632 gehuwd met Gaston d'Orléans. Vgl. *NBG* XXXVIII, kol. 812vv.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 915 App. no. 536. Geciteerd Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 297. Antw. op no. 5066; beantw. d. no. 5097.
2 No. 5066 was, evenals no. 5056, te Amsterdam geschreven.
3 Vermoedelijk Willem van der Goes (no. 4995 n. 15).
4 De drie eerder anoniem verschenen traktaten *Commentatio de Antichristo, Explicatio de fide et operibus* en *Explicatio Decalogi* (*BG* resp. nos. 1102, 1111, 1118) en de *Appendix de Antichristo* (*BG* no. 1129) werden afgedrukt achter Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135). Zie over de uitgave ook *infra*, postscriptum.
5 Grotius' *Annotata ad Vetus Testamentum* (*BG* no. 1137); het werk verscheen in 1644 bij Cramoisy te Parijs.
6 Grotius' nieuwe aantekeningen bij Lucanus verschenen bij Blaeu in 1643 (*BG* nos. 430 en 431).
7 Een nieuwe uitgave van Grotius' *Poemata* waarin ook de recente gedichten werden opgenomen, kwam niet tot stand (no. 4995 n. 12).

Legatus regni, Suedia magna, tui.[8]

Ubi recusae[9] erunt paginae quas volui Annotatorum ad Evangelia, fac, quaeso, me gna-

8 Cattenburgh gaf de volgende vertaling: Dit is het graf van Huig de Groot, / Dien Holland in zijn Kerker sloot, / En daar uit vrygeraakt, in ballingschap deed leven, / ô Magtig Zweden! tot uw Ryksgezant verheven (Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 297).

9 De uitgave der *Epist.* geeft: revisae. Het betreft hier echter de herdruk, en niet de correctie van de katern Nn van Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135); vgl. nos. 5005, 5066 en 5124.

rum et ubi perfecta erit tota ista editio et quo tempore speres illam de Iure belli ac pacis[10] posse confieri et an post eam inchoare velint mea ad Vetus Testamentum.

De Anthologia[11] nihil scribis, forte quod id opus illis non allubescat. Si ita est, restat ut hic librarium quaeram. Utinam amicus ille Vergoesii,[12] si eruditus est, ut dicit, velit in emendandis typographorum speciminibus operam suam mihi praestare. Sed id exigere ab ignoto inverecundum est. Iudaeus ille ad Christum conversus[13] utilis nobis esse posset, si bene nosset Graeca.

Venio ad illud de titulo,[14] non libens sane, sed commissae mihi dignitatis custos. Frivola est Vossii excusatio. In ipsis literis ‘tibi’ et ‘tu’ facile feram amans Latinitatis. In subscriptione cur, quaeso, magis barbarum ‘tuae Excellentiae’ quam ‘tuae illustr. Dominationis’, quomodo Vossius scripsit antehac? Imo Dominationis nomen vere barbarum, Excellentiae titulus praefectis praetoriis iam olim datus. Latet alia causa, quando et Curcellius[15] de ea re monitus nihil ad me scribit et Vossius, quod miror, et dixit se solum illustris titulum mihi dare. Ego scribentibus ut oportet, respondebo. Ipsi D. Vossio liberisque eius opto omnia felicissima. In Ptolomaeo, qui hic est, semper est [C] pro senario.[16] Si D. Vossius in meis explicationibus a me dissentit, facile id fero non aegre laturus etiam in aliis, si a convitiis abstinuissent.

Salmasius[17] amat tueri deplorata ab omnibus, nam Blondellus,[18] minister reformatus in Gallia, in libro, qui Genevae imprimitur, defendit Petrum fuisse Romae. Feminam autem in papatu fuisse negat, quod adstructum it Salmasius.[19] Puto autem Salmasium hic mansurum cum stipendio florenorum quater mille et quingentorum.

Si filius tuus[20] eius esset aetatis et profectus in Graecis ac mediocri καλλιγραφίᾳ, nullo alio uti vellem et ubi voles utar. Interim quaeso cum amicis aliquem mihi quaeras, qualem descripsi, non calvinistam. Nam Pelsius iam a nobis abiit nec saltem exspectavit, dum successor advenisset, parum gratus adversum me.

De historicis meis[21] multum vereor. Rogo et in tua custodia retineas. Video iuventuti male credi hoc saeculo. Nautam velim indices, per quem missae sunt paginae post

10 *BG* no. 571; de editie verscheen bij Blaeu in 1642.
11 *BG* no. 534; het werk verscheen pas tussen 1795 en 1822.
12 Vermoedelijk Leonardus Marius (no. 4995 n. 14).
13 Niet geïdentificeerd; vgl. no. 5066 en n. 9.
14 Het betreft hier de door Gerardus Joannes Vossius aan Grotius verleende titulatuur; vgl. no. 5066 en n. 16.
15 Etienne de Courcelles (no. 4998 n. 14).
16 Zie no. 5066 en n. 21-22.
17 Zie no. 5053 en n. 14.
18 David Blondel (1590-1655), predikant te Houdan sinds 1614, in 1649 opvolger van G.J. Vossius als professor kerkgeschiedenis te Amsterdam; vgl. Haag, ^{2}II, kol. 623-631; *DBF* VI, kol. 698v. In 1641 verscheen zijn *De la primauté en l'Eglise. Traitté où sont confrontées, avec la Response du sérénissime roy de la Grand' Bretagne, les Annales du card. Baronius, les Controverses du cardinal Bellarmin, la Réplique du card. Du Perron, etc. par D. Blondel, avec les indices nécessaires*, à Genève, imprimé pour Jaques Chouët, MDCXLI. Zie aldaar p. 580-602.
19 Zie P. Leroy, *Dernier voyage*, p. 136vv. Blondel zou hierover in 1647 publiceren *Familier esclaircissement de la question si une femme a esté assise au Siège papal de Rome entre Léon IV et Benoist III, par David Blondel*, à Amsterdam, chez Jean Blaeu, MDCXLVII.
20 Johan de Groot; vgl. no. 5066 en n. 28. Er werd een opvolger gezocht voor Grotius' secretaris Pieter Pels; vgl. no. 5053 n. 13.
21 Het betreft de drukkerskopij van Grotius' *Historia Gotthorum, Vandalorum et Langobardorum* ... MDCLV (*BG* no. 735) en van zijn *Annales et historiae de rebus Belgicis* ... MDCLVII (*BG* no. 741). Zie ook no. 5066, postscriptum.

Qq,[22] si tamen missae sunt. Velim reliquias poematum edi iis formis, quibus editus est Sophompaneas et sacra

22 De drukproeven van Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135).

alia a Blavio,[23] ut alterius illius editionis[24] - in qua multa sunt, quae non probo - nulla habeatur ratio. Erit hoc vice retractationum, quales edidit Augustinus.[25] In historicis velim annotes ea, quae potius mea quam scribae errata putabis, ut corrigam. Puto esse apud senatorem Reigersbergium carmina quaedam mea ex tetrastichiis aant. versa Gabriae, qui apologos Graecos scripsit,[26] et alia quaedam παραινετικά nondum edita, quae reliquiis poematum addi possint.

Duci Carolo[27] obviam ivere a rege comes Guichius,[28] ab uxore eius[29] alii, quam ipse uxorem dicere non vult. Et creditur spes ei facta dirimendi eius matrimonii, quia Cantecroia[30] in cudenda hac pace cum Gallia praecipuas habuit partes. Ubi dux hic erit, rex non ultra obstiturus est, quominus valeant fratris sui cum sorore ducis nuptiae.[31] Conditiones caeterae adhuc in obscuro sunt. Comiti Suessionensi tempus a rege prorogabitur, ut Sedani manere ei liceat. Interim conciliabitur inter comitem et Condaei iam in cardinalis amicitia primum habentis locum filiam[32] matrimonium, pignus fidei comitis. Id si fiat, etiam duo praesides[33] relegati ob comitis amicitiam restituentur. Nam cum rex nuper in parlamento aliorum[34] officia exstingueret, horum nullam fecit mentionem.

Novus Portugalliae rex creditur iam loca eius regni munita tenere et praeter praesidia in armis habere XII hominum millia. Principes Sabaudi adhuc audiunt tantum et Italia quiescit. Reginam Angliae Aprili exspectamus; non etiam matrem eius, quae venire percupit frustra.[35] Legatus Danus[36] in Hispania fedus contra Batavos offert, sed alieno tempore.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

23 *Hugonis Grotii tragoedia Sophompaneas ...* Amsterdami, apud Guilielmum Blaeu, MDCXXXV (*BG* no. 157, in 4°, en no. 159, in 12°). Grotius zal de uitgave in 4° als voorbeeld gesteld hebben voor zijn nieuwe editie van *Poemata*, die echter niet tot stand is gekomen (*supra* no. 4995 n. 12).

24 Vermoedelijk de uitgave van de *Sophompaneas* bij Joannes Janssonius (*BG* no. 158). Zie ook *BG* no. 159 rem. 1.

25 De *Retractationes* (= correcties) die de kerkvader Augustinus aan het eind van zijn leven, in ± 428-430, schreef, bevatten kritische aantekeningen bij zijn eigen werken (Migne, *PL* XXXII, p. 582-655).

26 Bedoeld zijn de Griekse fabels in hinkjamben van Babrius (2e eeuw na Chr.); zie ook B.E. Perrey, *Babrius and Phaedrus*, p. XLVII-LXXII. Willem had een copie van Grotius' Latijnse metrische vertaling in bezit; zie *infra* no. 5124. De vertaling van Grotius is nog bekend in de vorm van marginale notities in een exemplaar van *Phaedri Fabularum Aesopicarum libri V.J. Meursius ... denuo recensuit et animadversiones addidit. ... Gabriae, seu potius Ignatii Diaconi, tetrasticha in fabellas Aesopicas ...*, ex officina Plantiniana Raphelengii MDCX (Londen, BL, 1068.h. 11). In plaats van het voorafgaande ‘tetrastichiis’ geeft de uitgave der *Epist.* ten onrechte: tetraspestiis. aant.

27 Karel IV, hertog van Lotharingen, maakte op 7 maart zijn entrée in Parijs.

28 Antoine III de Gramont, graaf van Guiche (no. 4996 n. 16).

29 Nicole, hertogin van Lotharingen.

30 Béatrice de Cusance, prinses van Cantecroix, maîtresse van Karel IV van Lotharingen (no. 5041 n. 7).

31 Het huwelijk van Gaston d'Orléans met Margaretha van Lotharingen (no. 5083 n. 26).

32 Anne-Geneviève de Bourbon (no. 5041 n. 2).

33 Henri de Mesmes en Nicolas-Léon Bailleul (no. 5029 n. 17).

34 Zie no. 5073 n. 18.

35 Henriette Marie bleef echter in Engeland; haar moeder Maria de' Medici reisde in september 1641 via de Republiek naar Keulen.

36 Hannibal Sehested, extraordinaris Deens ambassadeur in Madrid (no. 5041 n. 16).

Lutetiae, 2 Martii 1641.

Dicitur legatus Daniae accepisse trecenta millia ducatorum, ut naves quinquaginta sine milite et machinis suppeditet Hispano mense Septembri. Dux Carolus uxorem ne videat stipulatus est. Itaque iussa a rege est discedere.

Non satis mirari possum contra quam dictum erat tamdiu retardatam esse editionem Annotatorum ad Evangelia. Et vereor, ne talia saepius eveniant arte eorum, qui se amicos simulant.

5085. 1641 maart 2. Aan A. Oxenstierna.[1]

Excellentissime et illustrissime domine,

Videtur se res comitis Suessionensis in melius flectere permissuro rege, ut is ad tempus Sedani maneat agaturque interim de eius matrimonio cum filia principis Condaei,[2] qui princeps sponsor deinde apud regem fiat pro comite nihil eum moliturum, quod regi, regno aut cardinali nocere possit. Vindocinensis in Anglia est. De causa eius nihildum agitur.

Regina Angliae huc ventura est[3] procedente vere, quod tempus infirmis corporibus refovendis optimum est. Paratur ei hospitium ad Fontem Bellae Aquae, ne propinqua sit regi. Suspecta enim est, ne aliquid pro matre[4] velit agere, quae ad dominam ducem Egiloniam[5] - ea est, quae olim Combaletta dicta est - literas scripsit valde blandas, ut sibi in Galliam venire liceat aut habere unde vivat Anglica liberalitate per parlamenti tenaciam accisa. Rex perstat suadere, ut Florentiam eat acceptura ibi, quae ipsi sunt necessaria. Id autem ut faciat, illa adduci nequit.

In Portugallia audimus nunc praeter praesidia in armis esse XII ferme millia; oppida et loca munita fere omnia cessisse novo regi. De Andalusia autem et duce Medinisidonio[6] tantum abest a vero qui sparsus hic de defectione fuerat rumor, ut dux ille cum non spernendis copiis Portugallos oppugnet. Multum vero rebus communibus eorum, qui imminutam volunt Austriacam magnitudinem, nocuit Gallorum ardens cupiditas ad obtinendam Catalaniam, cum is populus defensus in arrepta libertate multos alios populos per Hispaniam, Italiam et longius ad facti sui imitationem trahere potuisset felice exemplo, nulli autem sint populi, qui periculis se obiicere velint, ut Hispanicum imperium Gallico permutent, praesertim ad summum iam fastigium adducto in Gallos regio dominatu et tributis ad modum vix tolerabilem.

Comes Guichius,[7] cardinalis cognatus, obviam ad fines profectus est duci Carolo,[8] ad quem et uxor,[9] quam ille pro uxore habere non vult, de suis misit. Quae sint conditiones huius pacis clam ab Halerio[10] factae et quidem adiuvante, ut dicitur, Cantecroia[11] quae per absentiam uxoris pro uxore fuit duci, ignotum adhuc est. Sed Margareta, ducis soror,[12] dicitur probante rege in coniugium ventura fratri regio, qui iam et a spe regni abest longius ob interposi-

1 Copie Dresden, Sächs. Landesbibl., C 61, 12; copie Leipzig, UB, ms. 2633, f. 46. Gedrukt *Oxenst. Skrifter* 2. afd., IV, p. 113 no. 365.
2 Anne-Geneviève de Bourbon (no. 5041 n. 2).
3 Henriette Marie bleef achter in Engeland.
4 Maria de' Medici.
5 Marie-Madeleine de Vignerot, hertogin van Aiguillon, nicht van Richelieu. Zij was sinds 1622 weduwe van Antoine de Grimoard, sieur de Combalet (no. 5041 n. 10).
6 Gaspar Alonso Pérez de Guzmán, hertog van Medina-Sidonia, Spaans goeverneur van Andalusië (no. 5041 n. 12).
7 Antoine III de Gramont, graaf van Guiche (no. 4996 n. 16).
8 Karel IV, hertog van Lotharingen.
9 Nicole, hertogin van Lotharingen.
10 François de l'Hospital, sieur du Hallier (no. 5083 n. 25); zie voor het verdrag no. 5083 n. 22.
11 Béatrice de Cusance, prinses van Cantecroix, maîtresse van de hertog van Lotharingen (no. 5041 n. 7).
12 Margaretha van Lotharingen was in 1632 gehuwd met Gaston d'Orléans (no. 5083 n. 26).

tos principes duos[13] ac praeterea in affinitatem iam transibit amicam, non, ut ante, hostilem. Nuper cum apud Condaeum coenaret cardinalis, cibi, sal, vinum, aromata omnia ab ipsius ministris praegustata delataque sunt. Quae res dubitare me cogit, an felices dicendi sint, qui magna quidem imperia obtinent florentque victoriis, interim in anxietate perpetua ac formidine aevum ducunt.

Non videtur legatus Daniae[14] satis commodo tempore venisse in Hispaniam bellis ardentem civilibus perque hoc et per longam emansionem Americanae classis egentem pecuniae, qua non accepta vix est, ut rex Daniae amittere velit Batavorum commercia Norvagiae sibique lucrosa. Neque vero Angliae is status est, ut inde sperare quicquam Danus possit.[15] Quare non potuere Batavi ullam nancisci oportunitatem maiorem aliquid in Danum audendi quam est haec praesenti tempore accedentibus eiusdem Dani cum imperatore discordiis ob Pinnenbergam, Albim et Bremam.[16]

In Italia omnia adhuc quieta sunt et duo Sabaudi principes modo Hispanis modo Gallis aures praebent nec constituunt quicquam. Rhaetos puto mansuros in quo sunt statu, id est semilibero. Helvetii per internas discordias agere nihil valent. Ut aliquid mali patiantur, facile posset evenire.

Gillo Hasius[17] an cum Meinunga captus sit a Rosa[18] an adhuc obsideatur, incertus rumor est. Cambam in Palatinatu superiore captam a Banerio credunt omnes et citra Danubium venisse tum imperatoris tum Bavari copias, Goltzium[19] ad Bohemiam tutandam ire, Norembergae Suedico militi agere permitti. Sed Germanica haec, ut puto, et citius et certius tum Hamburgum tum ad Batavos perferuntur. Ballingam cepere Hohentvilani, qua de re aliisque scribet diligenter Marinus.[20]

Deum rogo, etc.

Lutetiae, XXI Februarii/II Martii MDCXLI.

Discimus stipulatum ducem Carolum, ne uxorem videat. Itaque rex ante mariti adventum eam iussit discedere Medonem. Equitatus ducis bonus est, ad II millia et quingentos.

Princeps Thomas Eporediae est. Habet hominem res suas agentem in Hispania.[21] Cardinalis Trivultius[22] Leganesio[23] succedit in praefecturam Mediolanensem.

13 De latere Lodewijk XIV (geboren 1638) en Philippe, hertog van Anjou, later hertog van Orléans (geboren 1640).
14 Hannibal Sehested, extraordinaris Deens ambassadeur in Madrid (no. 5041 n. 16).
15 In september 1640 was een Deens gezantschap naar Engeland gereisd bestaande uit Corfits Ulfeldt (1606-1664) en Gregers Krabbe (1594-1655); vgl. *DBL* resp. XXIV, p. 462-473; XIII, p. 172v. Ulfeldt bevond zich vanaf juli 1641 te Regensburg als ambassadeur bij de keizer.
16 Zie over de graafschap Pinneberg no. 5034 en n. 6, en over de tol in de Elbe nabij Glückstadt no. 5076 n. 11.
17 Gilles de Haes, Vlaming in keizerlijke dienst (no. 5041 n. 20).
18 Rheinhold von Rosen (no. 4993 n. 4).
19 Martin Maximilian von der Goltz, generaal-majoor in dienst van Saksen (no. 5001 n. 3).
20 Zie no. 5059 van C. Marin dd. 13 februari 1641.
21 Vermoedelijk Balthazar Masserati (no. 5021 n. 13); Tommaso Francesco van Savoye zelf bevond zich te Ivrea.
22 Giovanni Giacomo Teodoro kardinaal Trivulzio (no. 5041 n. 26) werd pas in 1655 goeverneur van Milaan.
23 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan (no. 4996 n. 15).

Nocera[24] obsidens Aytonam oppidum Catalaniae a Catalanis coactus est discedere. De novis Galliae auxiliis pervenere Barcinonem navibus quingenti tantum. Contra marchio Vele-

24 Francesco Maria Carafa, hertog van Nocera, onderkoning van Aragon (no. 5041 n. 24).

sius,[25] qui pro rege Hispaniae bellum ibi gerit, tribus hominum millibus auctus est mari advectis. Legatus Danicus, qui in Hispania est, dicitur accepisse CCC millia scutatorum, ut naves quinquaginta sine milite et machinis suppeditet Hispano mense Septembri. Leopoldus[26] in Austriam it, ut praesit ibi Ordinum conventui.

Scotis audimus dari IV milliones florenorum pro impensis in bellum antehac factis idque praeter centum millia scutatorum menstrua, unde se nunc alunt.

Bovenaan de brief in de copie te Leipzig: Argumentum. Vindocinensis et Suess[i]onensis status. Conditiones matri a rege factae. Durum Gallorum iugum. Transactiones Lotharingicae. Cardinalis metus ne veneno pereat. Danorum consilia contra Batavos irrita. Varia nova.

5086. 1641 maart 4. Van W. de Groot.[1]

Frater optime,

Quid Amstelodami a nobis gestum sit, docebunt litterae anteriores.[2] Nunc hoc addam missa hac septimana ad nos folia, quae a Blaviis sunt recusa,[3] eaque nunc iterum per Vergoesium[4] ad te mitti. Folia ea, in quibus errata fuere commissa, Hagam ad nos destinari iussimus, ut quod imperasti fiat. Reliqua, quae ad Princium[5] miseramus folia, ibi etiamnum adversante vento retenta brevi ad te perventura puto. Nunc etiam addam Rotterodamum missa a me quae post Aaaa sunt impressa usque ad Gggg. Plura enim nondum habeo. Ubi ex Princio intellexero, cui nautae ea ad te deferenda tradiderit, faciam te certiorem.

Hodie cum Reigersbergio egi praesente filio[6] de rebus, quae ipsum quam maxime concernunt, imprimis vero ut tibi matrique morem gerat. Respondit se multis de causis malle Hagae quam Amstelodami agere neque scire se, unde Amstelodami impensis ad victum necessariis satisfacere possit. Denique pollicitus est se in posterum operam positurum, ut in praxi se exerceat, et iam aliqua in manibus a me habet.[7] Plura, ut puto, uxori tuae rescribet Reigersbergius.[8] Ego enim multis iam me urgentibus brevior quam vellem esse cogor.

Anglicum negotium inter principem Arausionensem et virginem Anglicanam[9] iam plane peractum est. De foedere postea videbitur. Legatos Lusitanos[10] maxima sive

25 Pedro Fajardo Zúñiga y Requesens, markies van Los Vélez, Spaans opperbevelhebber tegen de Catalanen (no. 5007 n. 9).
26 Aartshertog Leopold Wilhelm (1614-1662), broer van Ferdinand III.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24, 184. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 5073; beantw. d. no. 5102.
2 Nos. 5056 en 5066.
3 Het betreft de katern Nn van Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135). De eerste druk van deze katern werd op Grotius' verzoek vernietigd; vgl. nos. 5005, 5066 en 5124.
4 Vermoedelijk Willem van der Goes (no. 4995 n. 15).
5 Pieter Christiaensz. Prins te Rotterdam (no. 5032 n. 5)
6 Pieter de Groot. Zie over de problemen met hem ook no. 4998 n. 19.
7 Willem de Groot was sinds 1618 advokaat te Den Haag.
8 Reigersberchs brieven aan zijn zuster uit deze tijd ontbreken.
9 Het huwelijk tussen Willem II en Mary Stuart, de 'Princess Royal'.
10 Dom Miguel de Portugal, bisschop van Lamego; zie ook no. 5072 n. 8.

perfidia in suos populares sive fide in regem Hispaniae in manus Castellanorum pervenisse audimus.

Miror ea, quae de regis ad parlamentum accessu narras.[11] Video et Britannos in nimia libertatis, quam sibi deberi rentur, defensione et Gallorum regem in nimis rigida iuris regii

11 Zie no. 5073, postscriptum.

exactione peccare. Nihil medium est, si verae libertatis, cuius iam solum nomen apud exteros extat, intercidat memoria. Pro iis, quae de Anglicis rebus iudicas meque iudicii tui participem facis, gratias ago.

Vale et salve a matre, uxore, liberis.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, 4 Martii 1641.

Has ad viduam Langeracensem[12] litteras ad m(e) missas deferri cures, rogo. De scriba[13] cogito et quidem serio, sed nihil etiamnum mihi occurrit.

Adres: A monsieur monsieur Grotius, ambassadeur de la reine et couronne de Suède, à Paris.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 14.

En in dorso: 4 Martii 1641 W. de Groot.

5087. 1641 maart 4. Van P. Spiring Silvercrona.[1]

Mijnheer,

Mij is wederom wel gewoorden u Ex.[en] seer waerde ende hoochaengenaeme missive van den 23 passato;[2] bedancke mij ten alderhoogsten voor de goede continuerende comunicatie.

Daerentegens is zeder[t] mijnen lesten de ratificatie, waervan ick voor 8 daegen gemelt,[3] noch niet wech gesonden ende werd deselve opgehouden tot de naeste vergaederinge van de provintie van Holland,[4] bij welcke de persoon die deselve overbrengen sal,[5] genomineert ende wat derselve voorder te tracteeren in commissie gegeven, geresolveert sal werden.

Uyt Sweden hebben wij dat den Dänische gesante aldaer[6] audiëntie gehad hebbende, onder anderen heeft voorgebracht dat de salvos conductus voor de croone Schweden van keyser[l]. May.[t] onder zijnen coninck waeren rustende om te tracteeren tot vreede, waerop hem geantwoord wierde, off hij deselve in originel produceeren conde ofte tenminsten copy autenticq overleveren wilde, waerop hij

12 Louise de Clermont d'Amboise, weduwe van Gideon van den Boetzelaer (†1634), heer van Langerak, die in de jaren 1614-1634 ordinaris Staats ambassadeur in Frankrijk was geweest; vgl. *NNBW* VIII, kol. 147vv. Willem was executeur-testamentair van zijn nalatenschap; vgl. GA Den Haag, Not. 23, f. 197.

13 Er werd een opvolger gezocht voor Grotius' secretaris Pieter Pels; vgl. no. 5053 n. 13.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13, 69. Oorspr. Niet ondertek.

2 Grotius' brieven aan Spiring van 1641 ontbreken grotendeels.

3 No. 5079 dd. 25 februari.

4 De Staten van Holland kwamen weer in vergadering bijeen op 7 maart.

5 Mr. Jan van Duynen (no. 5079 n. 7).

6 Jørgen Vind (no. 5025 n. 2).

niet geantwoord heeft, maer cort daernaer sonder selven afscheyd van haer con. May.[t] ofte de rijcxraeden te neemen, dat hij daernaer door zijnen marschal dede, vertrocken is. Nu heeft men seeckere advys dat keyserl. May.[t] 3 trompetters naer het rijcke Sweden ged[e]pescheert hebben om tijt en plaets tot de tractaeten te nomineeren. Indien dit soo voortgaet, zijn beyde Ex.[en] d'heeren rijcxcantselaer ende de heer Peter Bannier[7] gecommitteert om op de plaets die bestempt sal werden, te compareren. Godt geve goed succes. Hierbijgaend sende u Ex.[en] wat men hier uyt Ceulen heeft.[8]

7 Axel Oxenstierna en Per Banér. Tot gezanten naar de vredesonderhandelingen werden echter Johan Oxenstierna en Ture Bielke genomineerd; vgl. no. 5080 n. 4.

8 Bijlage no. 12.

Hiermede bevele u Ex.[en] met desselfs famille in de gnaedige protectie des Hoogsten ende verblijve,

u Excellentz dienstvaerdigen.

Haagh, den 4 Martii 1641.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 13 Martii.

5088. 1641 maart 5. Van G. Keller.[1]

Hochedler, gestrenger herr ambassadeur, hochgenaigter herr vndt patron,

Ew. Excell. berichte hiermit gehorsahmlich, dz vorgangenen Sonnabendt die von den stenden zu Regenspurg an Ihre könig. May.[t] HH. reichssadministratoren vndt stende in Schweden, abgelassene schreiben[2] von des herrn veltmarschallen Banners Excell. dem herrn ambassadeur Salvio zu- vndt von diesem alsobaldt nach Schweden gefertigt worden.

Auss Pohlen wirdt berichtet dz an selben könig. hoffe der künfftige monat Septemb. erst zu ein reichstag[3] die Preüsische belehnung darauff abzuhandeln, angesetzt seye. Daneben aber würde auch vermerckt, dz an Pohlnischer seiten man darauff bedacht seye, dem churfürsten - welcher, wie alhie vnter den kauffleüthen die sage gehet, vnvermuthet schwerlich kranck worden sein solle - allerley schwere conditiones aufzuhengen, deren er doch, vieler muhtmassen nach, woll keine zu acceptiren, sondern denen mit dem Brandenburg. hauss getroffenen pactis vestiglich zu inhaeriren vndt sich viel ehe mit Schweden, vmb von einer seiten der gefahr sich zu endtbinden, auff ezliche wege zuvergleichen,[4] sich resolviren dörffte.

Auss Konigsperg wirdt geschrieben, dz zwar der churfürst den oberbürggraffen, herrn von Tettaw, zum landthoffmeister bestellet, der konig aber einen papisten nahmens Creuz, so in churfürst. diensten eben zu Warschaw war, solches ampt verehret habe, vndt scheine, dz diese sache dem churfürsten nicht zum besten aussgegedeütet werden dörffte.[5]

Die vor 8 tagen gedachte keyser. gesandten[6] sollen in höchster geheimb zu Warschaw ankommen, aber weder von ihrer proposition noch sonsten, w[e]iln alles gar still gehalten, wirdt etwas zuvernehmen sein. Von dannen wirdt berichtet, dz des Türcken grosse kriegspraeparatoria gaar gewiss seyen, vndt meinet man, dz es der grossen stadt Astracan in Tartaria gelten werde.

1 Hs. Den Haag, ARA Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 12, 29. Oorspr. Eigenh. ondertek.
2 Brief dd. 17 januari 1641; zie no. 5060 n. 8.
3 De Poolse rijksdag werd in de maanden augustus tot oktober 1641 te Warschau gehouden. De investituur van Pruisen werd vervolgens in oktober 1641 aan Friedrich Wilhelm, keurvorst van Brandenburg, verleend.
4 Brandenburg sloot op 24 juli 1641 een wapenstilstandsverdrag met Zweden.
5 Zie over deze kwestie no. 5069 n. 6-10.
6 Niet geïdentificeerd; zie ook no. 5080.

Die Hinter-Pommerische vor 8 tagen gemelte rehüter [*sic*] seindt nach der Alten-Marck gangen; haben zu Templin 300 mussquetieren zu sich bekommen, woselbst sie in erwartung mehrern securs auss Mechelnburg, vndt des herrn gouverneurs in Vor-Pommern[7] ordre zum vffbruch annoch logirten.

Der Höchste wolle ihr dessein mit glück secundiren, vndt Ew. Excell. zu allem wohlergehen sich empfohlen sein lassen.

Ew. Excell. gehorsamber knecht
G. Keller mpp.

Hambourg, den 23. Februarii a.^{o} 1641.

Onderaan de recto-zijde van de brief staat: H. amb. Grotio.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 27 Martii.

7 Axel Lillie (no. 5080 n. 13).

5089. 1641 maart 6. Van C. Marin.[1]

Monsieur,

J'appren[s] mal volontiers par vos dernières du 19 finissant[2] la désunion qui est entre le roy d'Angleterre et son parlement. Aussy en ay-je tousjours doubte, craignant que ces messieurs n'oultrepassent les bornes de leur devoir envers son roy qui prétend estre absolu en son royaume.

Ceste réformation à la façon des églises de France ne me pleut non plus, puisqu'il est certain que l'ordre des évesques est de l'ancienne institution de l'église greque, et si alors il a esté trouvé bon, quand les hommes estoyent plus de bien, tant plus est-il nécessaire qu'on le restablisse en nostre temps, où toute sorte de vices sont en vogue; et les ministres ont autant de besoing de l'inspection que les autres. Mais il faut que ce soyent des esvêques de sainte vie et qui se contentent d'un raisonable revenu com[m]e on a faict en Boïme, Moravie et Poulogne. Je désire certes que beaucoup de choses entre nos réformés fussent restablis com[m]e elles ont esté anciennement en toute la chrestieneté, mais sans un concile général je ne voy pas qu'on y puisse remédier. Cependant la bigoterie des romanistes multiplie l'athéisme, et le libertinisme maintient les protestans dans le desbauche d'une vie effreinée, puisqu'ils ne se flattent que trop de la grâce de nostre Seigneur, que plusieurs néantmoins parmy eux ne sentent que par une pure imagination d'une foy sans oeuvres.

Nos Suisses sont à Bade[3] et nous verrons bientost ce qu'ils y auront conclu. Quelques-uns des nostres projettent que Costance et Genève soyent incorporés au corps Helvétique, croyans que par ce moyen ces deux places seront hors de danger. Mais il y aura à dire là-dessus. Si l'armée Françoise viendra en Suabe, il pourra estre que les bons Grisons prendront quelque résolutions en nostre faveur, car le capitaine Rhon[4] qui en est retourné icy me dit que le peuple y est fort bien affectionné à la France, et plusiours des chefs voyans l'Espagne sur le déclin n'oseront pas s'y opposer, mais diront com[m]e jadis disoit le feu duc de Savoye:[5] ‘Sono stato ghibellino et hora son ghuelfo; come va il vento, così volto il mantello.’

J'appren[s] que la reine d'Angleterre a escrit de sa propre main au cardinal Barberini pour le prest de 500 m. escus,[6] ce qui me fait doubter qu'il y a une grande mesfiance entre elle et le peuple d' Angleterre, qui ne veut plus boursiller pour l'entretien de M. sa mère.[7]

Pour mon particulier je souhaitterois que M. Heuf[8] m'assistât par avance de 200 dalers, car je vous proteste devant Dieu, que je rencontre de telles difficultés à trouver icy de l'argent que j'ay honte d'en parler, ayant tant de fois manqué à ceux ausquels je dois desjà plus que mes arrière-gages[9] portent et qui ont bien suject de dire: ‘Lo que con los ojos veo, con el dedo lo adettino [*sic*].’ Cecy a causé en bonne part l'avortement à ma femme l'année passée, et Dieu luy face la grâce qu'elle se

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9, 210. Eigenh. oorspr. Bij de brief behoort wellicht bijlage no. 13.
2 Grotius' brieven aan Marin van 1641 ontbreken.
3 Te Baden werd tussen 3 en 9 maart een landdag gehouden.
4 Hans (Johann) Jakob Rahn (no. 5050 n. 4).
5 Carlo Emanuele I (1562-1630) of zijn zoon Vittorio Amedeo (1587-1637).
6 Henriette Marie had Francesco Barberini herhaaldelijk om een geldlening verzocht. Dit nieuwsbericht zal Marin uit Rome of Venetië ontvangen hebben; vgl. *CSP Ven.* 1640-1642, p. 117.
7 Maria de' Medici; haar toelage was door het Engelse parlement ingetrokken.
8 Johan Hoeufft, bankier te Parijs (no. 5015 n. 3).
9 In het hs.: arrierere gages.

puisse despêcher de ses couchées qu'elle fera ce mois de Juin prochain avec plus de bonheur.

Je me recom[m]ande à vos bonnes grâces et demeure passionnément, monsieur,
vostre serviteur très-obligé
C. Marin mp.

De Zurig, ce 24 de Febvr. l'an 1641.

M. Banier se tient encor auprès du Danube. Les Turcs ont fait un terrible ravage en Ungrie en ayant amené plus de trois mille chrestiens.

Je vous reccommande la lettre pour M. Spiering.[10]

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 21 Mars.
En in dorso: 24 Febr. 1641 Marin.

5090. 1641 [maart] 6. Aan N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

Ick danck uE. van sijnen liberalen brief van den 25e Februarii[2] ende ben blijde te verstaen wat daer geseit ende geschreven werdt van de saecken van Engellant om 'tselve te confereren met hetgunt hier werdt geseit; ende sal garen verstaen off het sluiten van het huwelijck heeft een bijgevouchde conditie van verbont met de Vereenigde Nederlanden te maecken.[3] Tusschen mij ende den heer grave van Licest[e]r[4] sijn wel eenige discoursen gevallen van de oudste dochter aen den churfurst palsgraef,[5] doen alleen van de tweede[6] aen den jongen prins van Orangië te geven wierd gesproocken.

Dat uEd. seit van voorsichtigh te moeten gaen in 't schrijven aen Elianus,[7] kenne ick waer te sijn ende sal daerop letten.

De ordre die in Hollant op 't stuck van de zee is gestelt,[8] staet mij wel aen. 't Ophouden van de vloot van West-Indië noch voor dit jaer meene ick dat practicabel

10 Petter Spiring Silvercrona (no. 5000 n. 1); zie ook no. 5082, postscriptum. In het hs. is het voorafgaande 'la' herhaald.

1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, H 20b. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. De datering op 6 februari 1641 moet op een verschrijving berusten. In de onderhavige brief schreef Grotius dat hij antwoordde op een - verloren gegane - brief van 25 februari. Inderdaad reageerde hij hier op berichten die hem op die datum vanuit Holland waren toegezonden; zie ook de brief met Hollands nieuws van Willem de Groot dd. 25 februari 1641, no. 5078. Datering op 6 maart 1641 lijkt daarom beter, ook al past de brief op die datum niet in de reeks van wekelijkse correspondentie.

2 Ontbreekt.

3 Het huwelijk tussen Willem II en Mary Stuart, de 'Princess Royal', werd gesloten op 12 mei 1641. Een verdrag tussen Engeland en de Republiek kwam niet tot stand (no. 5023 n. 9).

4 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinaris Engels ambassadeur te Parijs (no. 5003 n. 13).

5 Karl Ludwig van de Palts.

6 Elizabeth, de jongere zuster van Mary Stuart.

7 Codenaam voor Petter Spiring Silvercrona, resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag (no. 5000 n. 1). Grotius' brieven aan hem van 1641 ontbreken grotendeels.

8 Bedoeld zijn de resoluties van de Staten-Generaal en de Staten van Holland dd. 16 januari 1641, waarbij op verzoek van 159 Amsterdamse kooplieden werd besloten tot een blokkade

is. Daer sal veel aen gelegen sijn, wat cours de gouverneurs van Brasyl, Angola ende in Oost-Indië sullen zetten, naedat de verandering in Portugael voorgecomen aldaer ruchtbaer sal sijn. Wat vorder in Ceilan ende bij Malacca sal passeren, is mede van groote consideratie.

van de Vlaamse kust. De overige provinciën werden in de Generaliteit herhaaldelijk aangemaand hun bijdrage hiervoor te betalen.

Aen mijnheer den churfurst Pals heb ick eene geschreven,[9] naedat sijne Doorl. van hier is vertrocken; maer heb aen de zijne die hier sijn,[10] oock aen mijnheer den grave van Lecester ende aen de heer Camerarius[11] doen verstaen, dat ick meende dat het oorboir soude sijn dat sijne Doorl. met goedvinding van den coning van Groot Bretaigne op dese tijdt in Engellant mochte gaen. Den graef van Licester spreeckt niet quaelijck van de uitlandige,[12] oock van milord député.[13]

Wat van de saecke is van Sonius[14] wilde ick wel wat naerder verstaen, ende wie sijne rechters sullen sijn.

Desen tijd, op dewelcke den coninck van Denemarcken met den keiser drie questiën[15] heeft, is seer bequaem voor Swede ende Hollant.

Die vrijheit van den impost voor d'heer Spierinck[16] is wel verhaest. De croon van Swede tracteert nu als voor desen ende can alle die van nieus aengenomen werden groote ofte cleine titulen geven nae haer beliefte. Ick en meene geen residentschap aen te nemen.

6 Febr. 1641.

Adres: Mijnheer mijnheer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant, in Den Hage. Port.

In dorso schreef Reigersberch: Broeder de Groot uyt Paris, den 6 Feb. 1641.

5091. 1641 maart 9. Aan L. Camerarius.[1]

Illustris domine,

Optandum multis de causis fuerat mansisse in libertate Catalanos. Nunc quando aliter Gallis visum est, id nobis gaudii restat, quod negotium illis locis non leve distracturum[2] est Hispaniae vires. Novi Portugalliae regis initia caeterum non spernenda hoc habent adversi, quod et frater eius[3] in Germania et mari legati, qui

9 De brief ontbreekt. Karl Ludwig van de Palts had Parijs in september 1640 verlaten.
10 Onder anderen de diplomaat Friedrich Pawell von Rammingen. Zie over hem *Briefw.* IX-XI, Register i.v. Pawell; Zedler, *Universal-lex.* XXX, kol. 764v.
11 Ludwig Camerarius, afkomstig uit de Palts, voormalig Zweeds gezant in Den Haag. Zie bijv. Grotius' brieven aan hem nos. 5052 en 5060.
12 De staatssecretaris Francis Windebank (no. 4994 n. 3) en de 'lord Keeper' John Finch (no. 5009 n. 4) waren uitgeweken naar resp. Parijs en Den Haag.
13 Thomas Wentworth, graaf van Strafford.
14 Johan Wilhelm Sohn, secretaris van Willem Frederik, graaf van Nassau-Dietz. Hij was door de Staten-Generaal bij resolutie van 16 januari 1641 ontboden om geëxamineerd te worden over de geruchten die hij omtrent Frederik Hendrik in omloop had gebracht. Toen hij op 16 februari nog niet was verschenen werd hij 'apprehensibel' verklaard. Vgl. Aitzema II (f.^{o}), p. 747v.; J.J. Poelhekke, *Fred Hendr.*, p. 513-517.
15 Nl. betreffende de graafschap Pinneberg, de tol bij Glückstadt en Bremen. Zie ook no. 5034 en n. 5, no. 5076 n. 14.
16 Petter Spiring Silvercrona was sinds 30 januari 1641 de enige diplomatieke vertegenwoordiger van Zweden in Den Haag. Hem was bij resolutie van Gecommitteerde Raden dd. 19 februari vrijdom van 's lands impost verleend; ARA, Res. GR no. 3001.
1 Copie Uppsala, UB, E 388a, 271; copie Linköping, Stifts- och landsbibl., Br. 23, 382. Gedrukt *Epist.*, p. 670 no. 1481. Geciteerd in vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 290, 295.
2 De copie te Uppsala geeft: detracturum, de copie te Linköping: leviter distracturum.
3 Dom Duarte de Bragança (no. 5072 n. 10).

Romam quique ad Venetos ibant,[4] capti sunt; quibus tamen periculum nullum prospicio ob tot Castellanos ipsamque praefectam ante-

4 Dom Miguel de Portugal; zie no. 5072 n. 8.

hac Portugalliae,[5] qui in Portugallorum sunt manu. Romae quomodo futurum sit, ut excipiatur is, qui alterius capti in locum eo ivit legatus, operae erit pretium scire. Pericula in rerum talium principiis sunt maxima ideoque bis dat talibus qui cito dat, quod velim cogitare non Batavos tantum, sed et Gallos.

De Dania quid dicam, nescio. Videntur multa esse, quae Suedis spem facere possint bonorum ibi successuum: Batavi damni sensu, quae res apud illos unice valet, incensi; imperator Dano non unam ob causam infensus; Polonia intus discors, extra bellum metuens, legato Tartariae in Polonia, Polonico apud Turcas retento.[6] Movet me etiam nonnihil pendens de federe inter Suediam Galliamque negotium.[7]

Magni in Gallia viri optant electoris Brandenburgici cum regina nostra matrimonium[8] eiusque voti sui causas adferunt non improbabiles. Exspectemus, si quid in ultimo conventu Holmiae[9] sit actum, quo ad futuri praesagia instruamur. Multum mirabor, si imperator implicatis adeo Hispaniae rebus perstat in sua duritie neque pacem Pragensem[10] ex temporum usu extendit aut mitigat.

Si potuisset Bannerius in Bavariam penetrare - quod an Galli voluerint, nescio - ac deinde longius in Austriam, credibile est aliquos[11] ibi motus exsistere potuisse rebus nostris secundos. Nunc ad Bohemiam arma eius magis spectare videntur. Meiningam adhuc obsideri audimus pararique etiam ab Ossenvillio[12] Offenburgi obsidionem, sed metui, ne ex vicinis hostium praesidiis ad id prohibendum concursus fiat. Erlachius[13] miris modis hic retinetur.

Valde optant regni huius primores, cordi ut sint Batavis res Hassicae auguranturque futurum, ut nimia illa formido imperatorem ulla in re offendendi male aliquando illis cedat.

Regina Angliae multa facit populariter, sed, quantum video, longe aliae sunt illic regis, aliae ordinum voluntates. Res autem nuptialis[14] promovetur quidem, sed vereor ne de mittenda ad Batavos sponsa et super federe cum Batavis incidant controversiae. Utinam illud de principis electoris Palatini[15] itinere procedat. Est enim res ἐν αὐτῷ τῷ καιρῷ.

5 Margareta van Savoye (no. 5007 n. 21).
6 De Tartaarse gezant in Polen is niet geïdentificeerd. Met de Poolse vertegenwoordiger in Constantinopel is vermoedelijk gedoeld op de tolk Romaszkiewicz (no. 5068 n. 11).
7 Het verdrag tussen Zweden en Frankrijk werd in juli 1641 verlengd.
8 Friedrich Wilhelm, keurvorst van Brandenburg, de latere ‘Grote Keurvorst’, zou in december 1646 Louise Henriëtte, dochter van Frederik Hendrik, huwen.
9 De rijksdag te Stockholm was eind januari 1641 afgesloten.
10 Van de vrede van Praag (1635) waren de Boheemse rebellen en Karl Ludwig van de Palts uitgesloten, terwijl Braunschweig-Lüneburg en Hessen-Kassel hadden geweigerd tot het verdrag toe te treden.
11 De copie te Uppsala geeft: aliquorum.
12 Paul Le Prévost, baron van Oysonville, adjunct van de goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15).
13 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 14). Hij bevond zich sinds het najaar van 1640 in Parijs.
14 Het huwelijk van Mary Stuart, de ‘Princess Royal’, met Willem II werd gesloten op 12 mei 1641. Een verdrag tussen Engeland en de Republiek kwam niet tot stand (no. 5023 n. 9).
15 Karl Ludwig van de Palts zou, naar Grotius' mening, alleen op uitnodiging van Karel I naar Engeland moeten gaan; zie bijv. nos. 5060 en 5072.

De Straffordio[16] bene hic loquuntur Angli, etiam legatus;[17] sic et de Windebanckio et custode sigillorum.[18] Plures inimicos habet archiepiscopus.[19] Mora longa pro ipso est. Solent enim

16 Thomas Wentworth, graaf van Strafford.
17 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinaris Engels ambassadeur te Parijs (no. 5003 n. 13).
18 Sir Francis Windebank (no. 4994 n. 3) en de 'lord Keeper' John Finch (no. 5009 n. 4) waren uitgeweken naar resp. Parijs en Den Haag.
19 William Laud.

plebis animi facile satiari qualicunque eorum, quos vexandos susceperunt, poena atque ita defervescere. Caeterum quantum ex eorum, qui res istas intelligunt, sermonibus percipere possum, episcopi per Angliam et in ecclesia et in parlamento manebuntque eruntque pro regula posthac Elisabethae tempora.

Princeps Thomas quanquam acceptis a Gallia pecuniis dicitur ire Ticinum ac exercitum, quem ipse regat, accipere ab Hispano. Helvetii a Gallis Constantiae obsidionem metuunt. Pontificii velint fedus iniri suae gentis de ea urbe propugnanda, si id eveniat. Protestantes suspectas et ipsi habent crescentes in illis locis opes Galliae, sed tamen arma Gallis opponere[20] non adducuntur. Conventus multos seorsim habent Helvetiorum et pontificii et protestantes. In iis vero more suo movent multum, promovent nihil.

Venetis Galli spem ostendunt de parte ditionis Mediolanensis. Sed cauti homines escam hanc mordere nolunt sueti aliorum bellis suam firmare pacem. Papae et cum Hispano et cum Gallo bene iam convenit.

Deus ill. Dom. vestram omnesque ei caros perpetuum servet.

Illust. Dom. vestrae perpetuae observantiae debitor
H. Grotius.

Lutetiae, IX Martii MDCXLI.

Dux Lotharingus[21] iam in urbe est, bene exceptus a cardinali. Adfert regi bis mille equites, pedites ter mille, sed tribuni quidam eum deseruere. Magna munera mittuntur ad Cantecroiam.[22] Venit iam Rupellam e Portugallia legatus.[23]

Bovenaan de brief in de copie te Uppsala: Rec. Hagae, 6/16 Martii.

5092. 1641 maart 9. Aan J.P. de la Gardie.[1]

Adres: Excellenti[s]simo illustrissimoque domino, domino Jacobo de la Gardye, magno reginae regnique Suedici marescallo, etc.

20 De copie te Uppsala geeft: Gallis opponant, de copie te Linköping: ut opponant Gallis. Grotius heeft het Italiaanse en Zwitserse nieuws vermoedelijk ontleend aan de brief van C. Marin dd. 20 februari, no. 5068.

21 Karel IV, hertog van Lotharingen, had op 7 maart zijn entrée in Parijs gemaakt.

22 Béatrice de Cusance, prinses van Cantecroix, maîtresse van de hertog van Lotharingen (no. 5041 n. 7).

23 Francisco de Mello en dr. António Coelho de Carvalho (no. 5028 n. 6) kwamen omstreeks 20 maart in Parijs aan en maakten op 25 maart hun officiële entrée in de stad.

1 Minuut Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 5. Eigenh. oorspr. In Grotius' minuut wordt De la Gardie met afzonderlijk adres genoemd, na Axel Oxenstierna. Beiden zullen een gelijkluidende brief ontvangen hebben, waarvan de volledige tekst hier alleen onder de correspondentie met Oxenstierna is afgedrukt; zie no. 5095. Jacob Pontusson de la Gardie (1583-1652) was een van de Zweedse rijksregenten; vgl. *SBL* X, p. 634-657.

5093. 1641 maart 9. Aan W. de Groot.[1]

Mi frater,

Crescunt semper tua in me beneficia, cum tam constanter in negotiis meis curandis perseveres. Locutionem de duodecim sedibus apostoli[2] illo tempore intelligebant de soliis patriarchalibus in populo iudaico, quos sibi spe terrena desponderant, cum intelligenda sint de potestate aliqua coelesti. Nam et Christi sessio talis est.

Appendicem nostram[3] quod attinet, scis quibus conviciis et risibus et calumniis me, qui neminem laeseram, exceperint duo, quorum alter nomen meum posuit, alter quis essem non ignorabat. Maraisium antehac non novi. De Molinaeo multa poteram dicere vera, quae ad ipsum pertinerent. Abstinui neque eorum imperitiam ostendi, nisi in quibus ipsi meam nullo iure arguebant. Asperitas si qua est, ea verborum mitigatione non dulcescet. Res enim eos pungunt qualibuscunque verbis. Omnis autem, ni fallor, asperitas eos tantum tangit, qui schisma amant omniaque remedia praefracte repudiant et, ut id faciant, causas adferunt partim valde frigidas partim iniquas; deinde eos, qui a fato ita suspendunt omnia, ut hominibus tuto peccandi promittant commeatum; postremo eos, qui sub nomine Evangelii privata in reges aut alias legitimas potestates arma suscitant et, ubi praevaluere, vi alios opprimunt ac sic eadem faciunt, de quibus papas accusant. Ab his, qui se separant, qui haud dubie multi sunt, ii non habebunt quod de asperitate mea querantur. Reipublicae Batavicae quod nocere possit, nihil ibi est; multa, quae ad tuendam iustam rectorum auctoritatem ac populi quietem civilemque concordiam pertineant.

Ne impediatur editio, festinandam eam censeo, simul incepta fuerit. Si postea clamant Stentores, ut facturi sunt, Blaviorum erit dicere se non vidisse causam, cur recusarent lucrum, quod alioque facturi essent Parisienses;[4] merito credidisse nihil a legato Suedico proficisci, quod ei causae, in qua essent Suedi, nocere possit. Amstelodamensium autem magistratuum erit in re iusta civem tueri. Calvinus pro idolo esse non debet. Iniquum autem sit in civitate, quam facio maximi, Ianssonio[5] contra Grotium - ut alia omittam - licere quod Blaviis pro Grotio non liceat. Quod si Blaviis haec non sufficiunt, meum erit in posterum alios sumere librarios; quod et in his scriptis fecissem, si putassem haec ipsis nocitura. Sed non debet eorum commodum eousque apud me valere, ut propterea cogar cum adversariis meis imparibus armis decertare neque mihi liceat ostendere adeo illos esse caecos, ut in suis non videant quae in aliis ut Antichristi notam traducunt.

Gaudeo recudi nostra de Iure belli[6] et memorem te esse anni adscribendi itemque nostrorum ad Lucanum[7] et posteriorum carminum.[8] Si scirem, quando editio de Iure

1 Gedrukt *Epist.*, p. 916 App. no. 537. Antw. op no. 5078; beantw. d. no. 5105.
2 Zie no. 5078 en n. 3-4. Het betreft de uitgave van Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135).
3 *Appendix de Antichristo* (*BG* no. 1128-1129). Grotius gaf daarin een antwoord op de kritieken die door Samuel Desmarets en de bejaarde Pierre Du Moulin waren gepubliceerd tegen zijn *Commentatio de Antichristo* (*BG* no. 1100); zie no. 4995 n. 4. Zie voor Willems bezwaren tegen de *Appendix de Antichristo* zijn brief no. 5078.
4 Grotius ging voor zijn volgende grote werk, de *Annotata ad Vetus Testamentum* (*BG* no. 1137), inderdaad in zee met een Parijse uitgever, namelijk Cramoisy.
5 De Amsterdamse uitgever Joannes Janssonius, concurrent van het huis Blaeu, had de beide traktaten van Desmarets en Du Moulin uitgebracht.
6 *BG* no. 571; de uitgave verscheen bij Blaeu in 1642. Zie voor het door Grotius gewenste addendum no. 5061 en n. 32.
7 Grotius' nieuwe aantekeningen bij Lucanus verschenen bij Blaeu in 1643 (*BG* nos. 430 en 431).
8 Een uitgave van Grotius' *Poemata* waarin ook de recente gedichten moesten worden opgenomen, kwam niet tot stand (no. 4995 n. 12).

belli finem habitura esset, mitterem tibi aut omnia nostra ad Vetus Testamentum aut tam multa, ut pauca

restarent currente illic praelo describenda his in locis. De correctore bono edendorum operum[9] quod cogitatis, gaudeo. Et mea et Blaviorum interest, ne posthac tam multa et tam gravia peccentur. Princius,[10] ut spero, nullam mittendi occasionem negliget. Et miror non missa per eos, qui Longavillanum ducem[11] huc vexere. Nautae, per quem misit aut missurus est, nomen fac sciam, ut Treselius[12] de eo inquirat. Scribam[13] rogo adiuvantibus amicis quaeras qualem descripsi.

Puto scripsisse me offerri Salmasio quater mille quingentos florenos annuos cum libertate habitandi in urbe aut ruri, ubi villas ei assignaturus est cardinalis. Sed vult videri a rege retentus, ut rex ipsum Batavis purget. Certitudo solutionis non alia quam quod Noierium,[14] qui rebus praeest bellicis, eius negotii curam habere voluit cardinalis, ne cogatur Salmasius cursitare ad quaestores et ab eis trahi. Cardinalis domestici vellent illud de Primatu[15] aut supprimi aut edi sine nomine, ne cardinali Romae odium suscitet in Salmasium favor.

Legi Hugonis [*sic*] scriptum de Anemaulicis.[16] Ostendit amorem musices et multum lectionis. Consilium eius non improbo.

Spiringius[17] dicet quod volet; ad me semper ut ad legatum scribitur neque patiar quicquam mihi ea in re detrahi ac potius privatus vivam quam a bobus descendam ad asinos.[18]

Archiepiscopo[19] non puto de vita esse periculum. Rex ei haud dubie favet. Praeter illud, quod de aetate sponsae Anglicanae[20] dicis, Angli simul cum matrimonio fedus aliquod cum Batavis expetunt. De rebus Ceilanae et Malaccae ubi certius quid habueris, rogo scribas.

Suspectum mihi nonnihil est quod Blavii, contra quam volueram, auspicati sunt novam editionem de Iure belli ante absoluta illa, quae ad Evangelia pertinent. Vereor enim ne haec diutius quam par est trahantur.

Dux Carolus[21] urbem hanc intravit nudiustertius comitantibus eum Harcurtio Guichioque.[22] Hospitium ipsi in domo Espernonia. Uxor eius,[23] quam videre non vult, sedecim hinc abest leucis. Princeps Thomas videtur Hispanicis partibus se reddere. Magni paratus hic pro Barcinone, in comitatum Burgundicum, in Belgas.

9 Zie no. 5066 n. 7 en 9.
10 Pieter Christiaensz. Prins te Rotterdam (no. 5032 n. 5) zorgde voor de verzending van de drukproeven van de *Annotationes* (*BG* no. 1135) aan Grotius.
11 Henri d'Orleans, hertog van Longueville, was in februari 1641 vanuit het Franse leger in Duitsland via de Republiek teruggekeerd naar Frankrijk. Willem had eerder de verwachting gewekt dat iemand uit zijn gezelschap de drukproeven kon vervoeren; zie no. 5008.
12 Daniël Tresel, koopman te Rouaan (no. 4995 n. 3).
13 Een opvolger voor Grotius' secretaris Pieter Pels; vgl. no. 5053 n. 13.
14 François Sublet (± 1588-1645), seigneur de Noyers, Frans staatssecretaris van oorlog. Vgl. *NBG* XLIV, kol. 612v.; O. Ranum, *Richelieu and the councillors*, p. 100-119.
15 Salmasius' *De primatu papae* verscheen in 1645 bij Elzevier in Leiden; zie voor de volledige titel no. 5066 n. 23.
16 Constantijn Huygens, *Gebruyck of ongebruyck van 't orgel*; zie voor de volledige titel no. 5078 n. 21.
17 Petter Spiring Silvercrona; zie ook no. 5078 en n. 22.
18 Het verschil in niveau tussen runderen en ezels is speels uiteengezet in Plautus, *Aulularia*, 229-235.
19 William Laud, aartsbisschop van Canterbury, werd in januari 1645 onthoofd.
20 Mary Stuart, de 'Princess Royal'; zie no. 5078.
21 Karel IV, hertog van Lotharingen, had op 7 maart zijn entrée in Parijs gemaakt. Zie voor zijn logies in het hôtel d'Epernon no. 5075 n. 5.
22 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt (no. 5054 n. 3), en Antoine III de Gramont, graaf van Guiche (no. 4996 n. 16).
23 Nicole, hertogin van Lotharingen.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae, 9 Martii 1641.

Cum uxore expendi rem Petri.[24] Ita iudicamus, si ullo modo adduci potest ut Amstelodamum eat, id ut fiat. Si non, dicatur ei ut huc veniat me in scribendo adiuturus et in iurisprudentia ea percepturus meo auxilio, quae forte aliunde accipere non posset. Sed sive veniat sive non veniat, scribam tamen rogo mihi invenias ac mittas, qui praeter caetera etiam literas bene norit obsignare. Ferat secum Petrus quae de Institutionibus Batavicis coepit vertere.[25] Filius natu maximus iam turmae ductor factus est, minimum natu laudat dux Longavillanus.[26]

5094. 1641 maart 9. Aan A. Oxenstierna.[1]

Excellentissime et illustrissime domine,

Venit in hanc urbem dux Carolus[2] deducentibus eum Harcurtio Guichioque,[3] comitantibus autem carrucis ferme centum. Uxor[4] quindecim hinc leucis abest. Creditur ei reddi et Lotharingia et ditio Barrensis manentibus penes regem locis munitioribus darique ei exercitus, quem regat. Mirus sane est rerum prosperarum regi affluxus hoc tempore. Copiae eius in apertum prodibunt Aprili.

Cum huc venisset dux Longovillanus,[5] compellandum eum mihi censui gratiasque ei agendas pro multis eius studiis ad iuvandam rem Suedicam. Multa eorum, quae ad Suediam pertinent, didicit Baneriani exercitus commercio. Reginam Suedicam matrem[6] putabat alendam honeste iis in locis, in quibus esse quam in Suedia maluit, caeterum non permittendum, ut eo redeat, ubi dissidia in Suedia serere aut iam sata - ita enim ille existimabat - alere posset; cogitandum de dando reginae[7] marito; videbatur autem electorem Brandeburgicum[8] praeferre caeteris ob magnas possessiones et iura et in Imperio auctoritatem. Sermone delapso ad renovationem federis inter Suediam Galliamque,[9] cum ego narrassem conditiones a Suedia oblatas et pecuniam Hamburgi retentam, huius rei causam hanc adferebat, quod pars Gallicae pecuniae altera tantum ad Banerium perveniret, altera diceretur in Suediam

24 Zie voor de problemen rond Pieter de Groot ook no. 4998 n. 19; vgl. no. 5086.
25 Pieters Latijnse vertaling van Grotius' *Inleiding tot de Hollandsche rechts-geleertheyd* (*BG* no. 757) is vermoedelijk nooit voltooid. Hij was in 1636 aan dit werk begonnen; vgl. nos. 2544 en 2548 (dl. VII).
26 Cornelis de Groot (1613-1665) diende in Noord-Frankrijk onder Christoph Martin, vrijheer van Degenfeld (no. 5214 n. 9); vgl. Van der Aa, VII, p. 468v. Dirk de Groot (no. 5023 n. 12) stond aan het hoofd van een compagnie infanterie in het Franse leger in Duitsland; blijkens de brief no. 5094 had Grotius de hertog van Longueville, die zojuist uit Duitsland was teruggekeerd, een bezoek gebracht.
1 Copie Dresden, Sächs. Landesbibl., C 61, 11; copie Leipzig, UB, ms. 2633, f. 48. Gedrukt *Oxenst. Skrifter* 2. afd., IV, p. 111 no. 364.
2 Karel IV, hertog van Lotharingen, had op 7 maart zijn entrée in Parijs gemaakt. Zie voor het verdrag dat hij met de Franse koning sloot, no. 5083 n. 22.
3 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt (no. 5054 n. 3), en Antoine III de Gramont, graaf van Guiche (no. 4996 n. 16).
4 Nicole, hertogin van Lotharingen.
5 Henri d'Orléans, hertog van Longueville, was in februari 1641 uit het Franse leger in Duitsland teruggekeerd.
6 Maria Eleonora van Brandenburg, weduwe van Gustav II Adolf, was in 1640 uitgeweken naar Denemarken.
7 Christina van Zweden.
8 Friedrich Wilhelm, keurvorst van Brandenburg, de latere ‘Grote Keurvorst’.
9 Het verdrag tussen Zweden en Frankrijk werd in juli 1641 verlengd.

ire. Respondi ego eius pecuniae administrationem D. Salvio[10] creditam, qui propinquus esset ad iussus ex Suedia ac-

10 Johan Adler Salvius, Zweeds ambassadeur te Hamburg (no. 5001 n. 1).

cipiendas distribuendamque pecuniam ex usu publico; solvi inde debere pretia vestium pro militibus, armorum, machinarum, pulveris bellici et si qua similia bello serviunt. Putabat etiam D. marescallo Hornio[11] ex longa captivitate vitium mentis obvenisse aliquod, de quo inquirendum nobis, ne permutatio iniqua publicoque damnosa fieret, eo maxime tempore, quo imperatori nihil magis quam boni duces deessent.

Fama est principem Thomam post longam cunctationem et pecunias e Gallia acceptas reddere se Hispanicis partibus futurumque ei proprium, cui praesit, exercitum.

Frater novi regis Portugalliae[12] detinetur Ratisbonae. Dicitur imperator hoc anno valiturus equitatu ad XX millia. Praefecto, qui Cambium reddiderat,[13] audimus a caesarianis praecisas cervices; Furthum, qua in silvas Bohemicas itur, captum a Banerianis; Meinungam et in ea Gillonem Hasium[14] obsideri adhuc; Bambergensem agrum vastari a Tupadelio;[15] ab Ossenvillio[16] Offenburgum circumveniri milite in spem obsidionis, ni vicinarum urbium caesariana praesidia id impediant.

Videntur[17] Helvetii pontificii metuere a Gallis obsidionem Constantiae. Protestantes Helvetii, quanquam de Gallis multa queruntur eorumque vires suspectas habent, tamen a caeteris popularibus suis non patiuntur eousque se protrahi, ut, si quid tale eveniat, armis Gallicis arma opponant. Veneti quietis amantiores sunt, quam ut se in spem partiendae cum Gallis Mediolanensis terrae pacem longam exuant. Dati in custodiam a Polonis Tartarus, a Turcis Polonicus legatus missus[18] bellum inter eas gentes videntur portendere.

Ver appetit maiores nobis res scribendas suppeditaturum. Deus, etc.

Lutetiae, XXVIII Februarii/IX Martii MDCXLI.

Catalanis dicentibus magnas in se parari copias respondit cardinalis Riceliacus, bono essent animo: anno, qui venturus est, non ausurum regem Hispaniae subsistere in Escuriali.

Dux Carolus praeter equites bis mille habet pedites ter mille. Nova haec copiarum accessio in causa est, cur Erlachius[19] non plus tribus turmis hinc acceperit. Tribuni quidam ducem Lotharingum deseruere. Magna munera missa sunt ad Cantecroiam,[20] quae duci suasit amplecti Gallicas partes. Cardinalis ducem perbenigne excepit.

Dux Anguianus[21] novus maritus aegrotat. Reginae matris[22] literae etiam ad regem et cardinalem venere. De principe Thoma dubitatur adhuc. Lamottius Odincurtius,[23]

11 Gustav Karlsson Horn bevond zich sinds 1634 in Beierse krijgsgevangenschap (no. 5264 n. 1).
12 Dom Duarte de Bragança (no. 5072 n. 10).
13 Niet geïdentificeerd. Cham in de Opperpalts was op 31 januari door Banér veroverd.
14 Gilles de Haes, Vlaming in keizerlijke dienst (no. 5041 n. 20).
15 Georg Christoph von Taupadel (no. 4993 n. 5).
16 Paul le Prévost, baron van Oysonville, adjunct van de goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 16).
17 Grotius ontleende de volgende berichten vermoedelijk aan de brief van C. Marin, no. 5068.
18 De Tartaarse gezant in Polen is niet geïdentificeerd. Met de Poolse vertegenwoordiger in Constantinopel is vermoedelijk gedoeld op de tolk Romaszkiewicz (no. 5068 n. 11).
19 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15).
20 Béatrice de Cusance, prinses van Cantecroix, maîtresse van de hertog van Lotharingen (no. 5041 n. 7).
21 Louis II de Bourbon, hertog van Enghien, de latere ‘Grand Condé’, was op 9 februari 1641 getrouwd (no. 4994 n. 18).
22 Maria de' Medici bevond zich in Engeland.
23 Philippe, graaf van La Mothe-Houdancourt (no. 5060 n. 16).

qui auxiliis Gallicis in Catalania praeest, habet secum bis mille quingentos Gallos, quater mille alios exspectat. Dux Lotharingus regis sumtu adhuc vivit mille scutatis constans in diem. Venit iam Rupellam legatus e Portugallia.[24]

24 Francesco de Mello en dr. António Coelho de Carvalho (no. 5028 n. 6).

Bovenaan de brief in de copie te Leipzig: Argumentum. Reconciliatus Carolus Lotharingiae regi per Cantecroiam. Longuevillani iudicium de loco viduae Suedicae et marito Christinae Brandenburgico assignando. Hornius Nordlingae captus delirium passus. Varia nova. Venetis spes facta dividendi Mediolanensis agri a Gallis. Alia nova.

5095. 1641 maart 9. Aan A. Oxenstierna.[1]

Excellentissime et illustrissime domine,

Viri non modicae dignitatis optime volentes rei Suedicae mihique amici me rogarunt, ut preces commendarem viduae, cuius maritus Lucas Godineau[2] mercationem Holmiae Suedorum exercuit ibidemque civis fuit. Rogat autem, ut reginae nostrae beneficio hoc ius civitatis, quod maritus habuit,[3] in ipsa renovetur.

Cum vero pars sit christianorum officii sublevare viduas, ausus sum hac in re facere quod alioqui facere non soleo, ut ipsius amicorumque eius precibus adiungerem meas. Rogo igitur, ut vidua haec Suedicae bonitati tantum sinatur debere, quantum mores et regni utilitas ferent, mecumque Deum precari, excellentissime et illustrissime domine, pro vita, valetudine ac rebus prosperis tuae Sublimitatis.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, IX Martii[4] MDCXLI.

Adres: Excellentissimo illustrissimoque domino, domino Axelio Oxenstiernae, magno reginae regnique Suedici cancellario etc.

5096. 1641 maart 9. Aan N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

Den hertogh van Lorraine[2] is hier aengecomen, vergeselschapt met den grave van Harcourt ende met den grave de Guiche[3] ende een groot getal van coetsen.

1 Minuut Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 5. Eigenh. oorspr. Zie ook no. 5092 n. 1.
2 Niet nader geïdentificeerd.
3 In de minuut verbeterd uit: habeat.
4 In de minuut verbeterd uit: Septembris.
1 Hs. Amsterdam, UB, coll. Diederichs, 30 B 12. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Geciteerd Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 288, 295.
2 Karel IV, hertog van Lotharingen, had op 7 maart 1641 zijn entrée in Parijs gemaakt. Zie voor het verdrag dat hij met de Franse koning sloot, no. 5083 n. 23.
3 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt (no. 5054 n. 3), en Antoine III de Gramont, graaf van Guiche (no. 4996 n. 16).

Sijne huisvrouw,[4] wiens lucht hij niet verdragen en can, heeft moeten vertrecken tot vijfthien mijlen van hier ende werdt bij hem ende de zijne genoemt nae den naem van een fraey edelman, die bij haer is. Lorraine ende Barrois sullen gerestitueert werden, doch soo, dat eenige plaetsen van importantie sullen blijven in 's conings handen ende men sal den hertogh een[5] leger geven 'twelck apparentelijck sal werden geëmployeert in de Franche Comté.

4 Nicole, hertogin van Lotharingen. De *infra* genoemde edelman is niet geïdentificeerd. De passage 'werdt ... is' is in vermoedelijk dezelfde inkt als de rest van het handschrift ofwel onderstreept ofwel doorgehaald.

5 Het hs. geeft ten onrechte: in.

Tegen Nederlant[6] werden oock groote preparaten gemaect ende de hoope is hier soo groot dat de Catelans[7] sijnde gecomen bij mijnheer den cardinael om te seggen dat den coning van Spaegnië groote macht tegen haer vergaderde, tot antwoord hebben becomen dat sij niet becommert en souden sijn, dat men haer wel soude assisteren ende dat in het toecomende jaer den coning van Spaignië de stouticheit niet en sal hebben van sich te houden in 't Escuriael.

Hier gaen geruchten dat mijnheer de marescal Horn[8] door lange gevanckenisse vrij wat gemindert is in verstant ende werdt daerbij gevoecht dat wij daernae behooren te vernemen, om geene wisseling te doen van slechte waer tegen goede. Hoewel de saecken van Spaignië in quaede poincten sijn, soo hooren wij dat de prince Thomas, naedat hij gelt van Vrancrijck heeft ontfangen, sich weder begeeft aen de Spaensche zijde, midts hebbende een leger op hemselve om daerover te gebieden ende onder belofte, dat in sijne ende sijnes broeders des cardinaels handen sullen gerestitueert werden de plaetsen van Piedmont die in de Spaensche handen zijn.

Den eertshertogh Leopold[9] gaet in Oostenrijck ende Hungaren om de stenden bij te sijn ende gelt te vergaderen. Den broeder van den nieuwen coning van Portugall[10] is van Regensburg nae Passau gebracht. Meining, soo wij hooren, is noch bezet. Ossenville[11] heeft Offenburg berent, met meninge om deselve plaetse te belegeren, soo de naegelegene garnisoenen van Spier, Philipsburg ende anderen sulx niet en beletten. De cours van den heer Bannier meent men hier dat is nae Behmen, waertoe hem seer dienen sal Furth, een plaetse bij hem becomen op de passage. In Oostenrijck waer het beter geweest, soo het had willen gelucken, alsoo daer groote toeval was te verwachten. De saecken van Hessen werden hier ter harte getrocken ende men wenscht dat bij die van Hollant sulcx mede geschiede.

D'heer Erlach[12] blijft noch hier; ende de Switsers vresen dat Vrancrijck soude mogen resolveren tot een belegering van Constance, waertegen de roomschegesinde Switsers wel geresolveert souden sijn haer te stellen, soo sij de protestanten tot haer conde trecken. Maer de protestanten, hoewel mede seer jalours sijnde van de progressen van Vrancrijck in die quartieren, sullen haer soo verre niet laeten brengen door de groote diffidentie die sij hebben tegen haere eigene naebuiren ende bondgenooten. De Grisons, niettegenstaende veele mescontentementen, blijven noch vast aen Spaignië. 't Heeft groote apparentie dat Polen in oorlog soude connen comen met de Turcken, alsoo vandaer geschreven werdt dat den Poolschen internuntius te Const[ant]inopolen is vastgehouden in revenge van 'tgunt aen een Tartarsche gesant in Polen[13] was geschiet.

Den hertogh van Lorraine brengt aen den coning tweeduisent man te paerd, bij de drieduisent te voet. Eenige colonnellen hebben hem verlaeten, niet willende gaen

6 Bedoeld zijn de Zuidelijke Nederlanden.
7 De Catalaanse gezanten te Parijs, Llorenç de Barutell, Francisco de Gravalosa en Jaume (of Francisco) Bru (no. 4994 n. 12).
8 Gustav Karlsson Horn bevond zich sinds 1634 in Beierse krijgsgevangenschap (no. 5264 n. 1).
9 Leopold Wilhelm, broer van keizer Ferdinand III.
10 Dom Duarte de Bragança (no. 5072 n. 10).
11 Paul le Prévost, baron van Oysonville, adjunct van de goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15).
12 Johann Ludwig van Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 14); hij bevond zich sinds het najaar van 1640 in Parijs. Zie ook *infra*. Grotius ontleende de volgende berichten vermoedelijk aan de brief van C. Marin, no. 5068.
13 Met de Poolse internuntius is vermoedelijk gedoeld op diens tolk, Romaszkiewicz (no. 5068 n. 11). De Tartaarse gezant in Polen is niet geïdentificeerd.

in den Franschen dienst. Men sent van hier groote schenckagiën aen madame de Cantecroi.[14] La Motte Odin-

14 Béatrice de Cusance, prinses van Cantecroix, maîtresse van de hertog van Lotharingen (no. 5041 n. 7).

court,[15] die het Fransche secours in Catelagne commandeert, heeft bij sich tweeduisent vijfhondert Fransoisen, verwacht noch vierduisent. Alsoo de gedeputeerde van de Catelans quamen seggen aen mijnheer den cardinael dat den coning van Spaignië een groot leger tegen haer gereedt maecte, seide den cardinael dat sij goedsmoeds souden sijn, dat sij wel souden werden geassisteert ende dat den coning van Spaignië het toecomende jaer niet verseeckert en soude sijn in het Escurial. Erlach heeft hier niet meer becomen als drie compagniën te paerd.

Den nieuwen getroude hertogh van Angwien[16] is sieck niet sonder peryckel. Den hertogh van Lorraine werdt bij den coninck getracteert; cost alle daegh duisent croonen. Den Portugesche ambassadeur[17] is alrede gearriveert te Rochelle.

9 Martii 1641.

Adres: Mijnheer mijnheer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant, in Den Hage. Port.

In dorso schreef Reigersberch: Broeder de Groot uyt Paris, den 8 Martii 1641.

5097. 1641 maart 11. Van W. de Groot.[1]

Frater optime,

Quae Amstelodami super editione tuorum operum constituimus, ea ut absolvantur, ita ut iussisti, allaboravimus.[2] Singula non enumerabo, sed singulis septimanis quo res loco sit significabo. Terniones usque ad Aaaa[3] brevi accipies. Multae enim praeterita septimana naves in Galliam abnavigavere. Folia recusa[4] proxime missa iam puto acceperis. Errata ad nos nondum venere, quare iterum ad Blavium scribo, qui saepiuscule tardius quam vellem respondet nimiis impeditus negotiis. Sed iam quamprimum se missurum ait ea, in quibus peccatum est, ut aboleantur. De correctione Appendicis[5] scripsit iam Vergoesius.[6] De Veteris Testamenti editione[7] et opera iudaei iterum interpellabo Blavium.

De Anthologia[8] hoc dicam, Blavium et eam et omnia tua libenter impressurum, caeterum cum duo aut amplius praela tuis occupentur operibus et in posterum successura sit editio Notarum in Vetus Testamentum, forte et Historia,[9] necesse

15 Philippe, graaf van La Mothe-Houdancourt (no. 5060 n. 16).
16 Louis II de Bourbon, hertog van Enghien, de latere 'Grand Condé', was op 9 februari 1641 getrouwd (no. 4994 n. 18).
17 Francisco de Mello en dr. António Coelho de Carvalho (no. 5028 n. 6).
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24, 185. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 5084; beantw. d. no. 5111.
2 Zie Willems brieven nos. 5055 en 5066. In het hs. staat de verschrijving: allaboramimus.
3 Het betreft de drukproeven van Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135).
4 De herdrukte katern Nn; zie nos. 5005, 5066 en 5124. Zie ook *infra*, postscriptum.
5 Grotius' *Appendix de Antichristo* (*BG* nos. 1128-1129).
6 Vermoedelijk Willem van der Goes (no. 4995 n. 15); de correspondentie met hem uit 1641 ontbreekt.
7 Grotius' *Annotata ad Vetus Testamentum* (*BG* no. 1137) verscheen in 1644 bij Cramoisy te Parijs. Eerder had Blaeu als corrector voor deze uitgave een bekeerde jood voorgesteld; zie ook no. 5066.
8 *BG* no. 534; het werk verscheen pas tussen 1795 en 1822.
9 Grotius' *Annales et historiae de rebus Belgicis ...* (*BG* no. 741) werd in 1657 door Blaeu gedrukt.

est, ut illa editio tam diu cesset. Interim de Historia illud monebo saepius me interpellatum ab Hoofdio, qui Belgice eandem tractet

materiam,[10] ut sibi scripti tui videndi fiat copia. Ego id qua potui excusavi teque consulendum duxi. Cogita an ante editionem eam Hoofdio, amico sane et nostratium rerum gnaro, perlegendam velis dare vel in hunc usum, ut errata aut corrigat aut annotet. Neque enim in parvi temporis intervallo quod editionem antecedet, magnum potest esse praeiudicium neque ipse interea sua poterit edere, ut gratiam tibi praeripiat.

Salmasius denuo huc misit schedia de Primatu papae,[11] in quibus miror eum tam directe receptae antiquorum sententiae adversari.

De reliquiis poematum tuorum[12] agam cum Blavio. Consilium certe tuum de paranda tali editione, qua sacra edita sunt, non improbo. Si quid praefatiunculae loco praefigi velis, fieri id poterit. Ego sane in calce addendas puto dedicatorias epistolas singularum partium et imprimis prolegomena in Phoenissas.[13] Epitaphium tuum[14] reliquis poematis addam. Caeterum cum in libellum Hugenii[15] iam ad te missum composuerim hosce versiculos, et illos ad te mitto:[16]

Hactenus in nostris siluerunt organa templis
  Aut mutos tantum concinuere modos.
Unus adhuc deerat, qui munia prisca referret
  Auderetque sacris restituisse sonos.
Tu modulis animas animos vocique maritans
  Organa, sic Dominum concelebrare doces.
Hoc Batavum est patriae non tantum libera iura,
  Sed quoque, qua fas est, libera velle sacra.
Dixerunt alii, quid lex iubeatque vetetque.
  Quod licet, ut liceat qui facit, ille vir est.

De carminibus tuis ex Gabria versis[17] interpellabo senatorem.

Cum omnes tuae literae me beent, tum eae vel maxime, quae iudicium tuum de rebus publicis continent,[18] quare pro iis, quae de duce Carolo, comite Suessionensi aliisque scribis, gratias summas habeo. Elector Palatinus[19] ab Anglico parlamento evocatus iam illuc contendat [*sic*]. Utinam hoc rerum cardine Angli aliquid audeant pro restitutione Palatinatus. Iuvenis Arausionensis ad sponsalia sua magna cum

10 De *Neederlandsche Histoorien* van Pieter Cornelisz. Hooft verscheen in 1642 bij Lodewijk Elzevier in Amsterdam. Zie over de voltooiing van dit werk ook H.W. van Tricht (ed.), *Briefw. Hooft* III, Register i.v.

11 Salmasius' *De primatu papae* verscheen in 1645 bij Elzevier in Leiden. Grotius had in zijn brieven nos. 5053 en 5084 enige meningen van Salmasius bekritiseerd.

12 Een uitgave van Grotius' *Poemata* waarin ook de recente gedichten werden opgenomen, kwam niet tot stand (no. 4995 n. 12). Zie voor Grotius' wensen dienaangaande no. 5084.

13 *Euripidis tragoedia Phoenissae, emendata ex manuscriptis et Latina facta ab Hugone Grotio*, Parisiis, apud Iacobum Ruart, MDCXXX (*BG* no. 496). In de ‘prolegomena’ bij dit werk heeft Grotius een inleiding op de klassieke tragedie gegeven.

14 Zie no. 5084 en n. 8.

15 Constantijn Huygens, *Gebruyck of ongebruyck van 't orgel*; zie voor de volledige titel no. 5078 n. 21.

16 Het gedicht werd gepubliceerd in een bundel met reacties op Huygens' werk; zie no. 5078 n. 21. Een door Willem geschreven copie van het gedicht bevindt zich in Leiden, UB, BPL 1222; het is eerder uitgegeven in J. van Vloten (ed.), *Hoofts brieven* IV, p. 249.

17 Grotius' Latijnse vertaling van de Griekse fabels in hinkjamben van Babrius (no. 5084 n. 26).

18 No. 5084.

19 Karl Ludwig van de Palts verscheen medio maart aan het Engelse hof.

pompa proficiscetur.[20] Haerebit ei comes Rivetus,[21] qui procul dubio aliquid illic molietur. Mirantur omnes neque legatum ab imperatore[22]

20 Willem II vertrok op 24 april; de bruiloft met Mary Stuart, de 'Princess Royal', vond plaats op 12 mei 1641.

21 De hofpredikant André Rivet (1572-1651); vgl. Bots-Leroy (ed.), *Corresp. Rivet-Sarrau* I, p. IX.

22 Johann Weichard, graaf Auersperg (no. 5042 n. 6), kwam in de tweede helft van maart uit Keulen in Den Haag aan.

Colonia migrare neque Portugallia huc mitti.[23] Interea Societas Indica Orientalis ubicunque potest loca a Lusitanis antea possessa sui iuris facit et iam Malaccam tenere creditur.

Deus Opt. Max. te tuis, nobis et reipublicae christianae diu servet incolumem.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, XI Martii 1641.

Postquam haec scripsissem, attulit mihi Vergoesius recusa, quae a Blavio acceperat, sed mihi tantum. Itaque meum exemplar explevi.

Pro benevolentia in filium gratiam habeo.[24] Ita eum educabo, ut tibi aliquando possit esse usui. De scriba cum Reigersbergio agam.

Adres: A monsieur monsieur Grotius, ambassadeur de la reine et couronne de Suède prez le roy très-chrestien, à Paris. Port.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 19.

En in dorso: 11 Martii 1641 W. de Groot.

5098. 1641 maart 11. Van P. Spiring Silvercrona.[1]

Mijnheer,

Verleden Saeterdaech, zijnde den 9 deses, is mij u Excell.[en] seer waerde ende hoochaengenaemen[2] seer wel geworden, bedanckende u Excell.[en] ten hoogsten voor continuerende comunicatie.

Met de ratificatie van de alliantie tuschen de hoochloffel. croone Sweden ende desen staedt gemaect, is het noch als ick voor 8 daegen gemelt[3] rustende.

De heer Bureel[4] soude voor desen, soo men seyt, in der stillen getracht hebben een reyse naer Denemarcken te doen, de ontstandene misverstanden met maniëren

23 De Portugese gezant, Tristão de Mendonça Furtado (no. 5028 n. 6), bereikte de Republiek op 1 april 1641.

24 Grotius was bereid om Willems zoon Johan te zijner tijd als secretaris te gebruiken; zie no. 5084 en n. 20.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13, 70. Oorspr. Niet ondertek. Bij deze brief behoren vermoedelijk de - losgesneden - nieuwsberichten uit Keulen dd. 6 maart; zie bijlage no. 14.

2 Grotius' brieven aan Spiring van 1641 ontbreken grotendeels.

3 No. 5087 dd. 4 maart.

4 Willem Boreel (1591-1668), pensionaris van Amsterdam sinds 1627. Hij was in 1639 Staats gedeputeerde ter conferentie te Staden en in 1640 leider van een Staats gezantschap naar Zweden. In het najaar van 1641 zou hij als Staats commissaris een conferentie te Staden bijwonen over de geschillen met Denemarken. Vgl. *NNBW* VII, kol. 177vv.; O. Schutte, *Repertorium* I, p. 14v.

soecken bij te leggen. Maer nu verneeme ick dat zijn cousijn[5] van Ambsterdam derwaerts affgevaerdigt is met volgender commissie, dewijle vergangen jaere ettelijcke Hollandsche scheepen nae de Kola ten fischvang affgevaerdicht geweesen, daervan ettelijcke van een Deenischen capiten wechgenomen ende naer de Sondt toegebracht, waerinne eene groote quantiteyt aen Rusche peningen gevonden ende in Dennemarcken met sampt de scheepen geconfisceert geworden. Alsoo wil men seggen dat Bureels cousijn voorsr. dese scheepen met de goederen te lossen ende met goeden wederom uyt te wercken sich bemoyen soude. Hoewel dese commissie per se sich alsoo

5 Theodoor Boreel, afgezant namens Frederik Hendrik. Zie C.F. Bricka - J.A. Fridericia (ed.), *Christian IV Breve* V, p. 29, 31; ARA, SG no. 7245 (brief van Karel van Cracou dd. 6 april 1641).

verhouden conde, vermeene ick doch dat het meerendeels geschiet een voorbereydinge te maecken met manier den coning aldaer bij te comen ende te probeeren, off niet de ingereetene misverstandenisse in der goede te reconciliëren ende bij te leggen. Dit alles schijnt van de stadt van Ambsterdam gepousseert te worden.

Den heere churf. palsgraeff[6] is deser daegen van hier eylvaerdich naer Engellant vertrocken ende den heer van Beverwaert[7] weder naer Vranckrijck.

Hiermede, naer u Ex.[en] godelijcker protectie bevolen hebbende, verblijve ick,

u Ex.[en] dienstwilligen.

Haagh, den 11 Martii a.[o] 1641.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 19 Martii.

5099. 1641 maart 12. Van G. Keller.[1]

Hoched. gestrenger herr ambass.[r], hochgenaigter herr vndt patron,

Die vor 8 tagen vermeldete kranckheit des churfursten zu Brandenburg,[2] wirdt confirmirt, soll sich aber doch damit wieder zur besserung geschickt haben. Zu Königsberg befunden sich bey Seine Dh. Märkische gesandten;[3] die sollen bey deroselben vmb die beruhigung ihrer lande sehr eifferig anhalten, darauff auch dem graffen vom Schwa[r]zenburg,[4] ins künfftig der hostiliteten sich zu endthalten, befehl ertheilt worden. So soll auch bey abfertigung erstged. gesandten wegen die erledigung herrn Lillieströms vndt herrn Kempendorffes[5] gewisse vorordnung gemacht worden.

Wegen der Preüsischen belehnung continuirt, dz selbige zu tractiren erst der künfftiger Septembr. zum reichstag[6] benahmet seye, vndt ob zwar viel senatores dem churfursten favorisiren, demnach verschiedene prejuditieuse puncten wieder ihm geschmiedet werden, sonderlich den zoll in der Pillaw nicht einzubringen, vndt den churfü[r]sten in persohn das lehen zuempfahen, nach Warschaw zubringen. Diesses aber vermeint man, das der churfurst so wenig alss jenes, vngeachtet der

6 Karl Ludwig van de Palts.
7 Lodewijk van Nassau, heer van Beverweert (no. 4994 n. 11).
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 12, 30. Oorspr. Eigenh. ondertek.
2 Zie no. 5088 dd. 5 maart. Friedrich Wilhelm bevond zich te Koningsbergen.
3 Samuel von Winterfeldt (1581-1643), Georg Ehrenreich von Burgsdorff, Max von Schlieben, Friedrich Blechschmidt en Joachim Hasse. Zie J. Schultze, *Mark Brandenburg* IV, p. 286.
4 Adam, graaf von Schwartzenberg (no. 4992 n. 6).
5 De Zweedse commissarissen Johan Nicodemi Lillieströhm (1597-1657) en Caspar von Kempendorff waren in september 1640 door Brandenburgse troepen gevangen genomen. Vgl. no. 4839 (dl. XI); *SBL* XXIII, p. 147vv.; *Urk. u. Act.* I, p. 405 n. 1. Zij werden nu zonder losgeld vrijgelaten.
6 De Poolse rijksdag werd in de maanden augustus tot oktober 1641 in Warschau gehouden.

konig die Spieringe[7] vndt ihre zölle, noch immer mainteniren vndt behaupten will, vndt der Preüsischen stende resolution[8] wegen abschaffung des zolss sich sehr zuwieder sein lest, thun, sondern die alte manier seiner vorfahren vngeendert pro norma halten werde. So soll auch sowohl seine fraw mutter vnd fraw grossmutter[9] alss er selbst zu den heuraht mit der Pohlnische prinziessin[10] den geringsten lust nicht haben.

7 Arend, Abraham, Dirk en Isaac Spiring (no. 4992 n. 3).
8 De Pruisische stenden waren in Koningsbergen bijeen van juni 1640 tot december 1641.
9 Elisabeth Charlotte van de Palts, weduwe van Georg Wilhelm van Brandenburg, en haar moeder, Louise Juliana van Nassau, weduwe van Frederik IV van de Palts.
10 Anna Katarzyna Konstancja (Anna Catharina Constantia); zij trouwde in 1642 met Philipp Wilhelm van Palts-Neuburg.

Der bischoff zu Culm[11] hat vom konig in Pohlen vber dz Pomisanische bischoffthum privilegia erhalten, vndt weiln ezliche Preüsische evangelische stette darunter gehören, besorgt man sich, er sich des geist[l]. rechtens bey ihnen anmassen werde.

Die differenz wegen bestelter landthoffmeister charge[12] continuiret annoch. Der marschall Waldaw,[13] des Schwarzenburgers führnembster creaturer einer, ist, wegen ezlicher seinem herrn den churfürsten angefügten despect, abgeschafft worden.

Vnsere völcker in Pommern lagen noch an den vor 8 tagen gemelten orth still, werden aber nun vnder conduicte des commendanten in Colberg[14] vortgehen. Ihre verrichtung haben wier mit der zeit zuvernehmen.

Arnimb[15] soll sich aniezo in keyser. diensten, vndt in persohn zur Glückstadt befinden. Der obrist Boht[16] ist bey ihm, ihre anschläge seindt bishero kräbsgängig gewesen, werdens verhoffentlich nicht weniger ins künfftig sein, vndt endtlich gar darüber zuschanden werden.

Hiermit empfehle ich Ew. Exc. im schuz des Allerhöchsten, mich aber in dessen stetswehrende gute favor.

Ew. Exell. gehorsamber knecht
G. Keller mpp.

Hamburg, den 2. Martii 1641.

Onderaan de recto-zijde van de brief staat: H. amb. Grotio.
Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 2 April.

5100. 1641 maart 13. Van C. Marin.[1]

Monsieur,

Vos nouvelles qu'il vous a pleu me communiquer[2] de l'accord du duc de Lorraine avec la France et de ce que le roy a fait sçavoir à son parlement,[3] sont à la vérité de très-grande importance, mais je crain grandement que celle-cy ne réussisse bien, n'estant faite à mon advis à temps, et qui pourra causer beaucoup d'altérations en France pour des raisons que vous sçavez mieux que moy. Les maisons d'Austriche et d'Espagne estoyent montés au plus haut degré de leur grandeur, mais elles se sont précipités dans des malheurs qui les pressent non pour autre chose que pour avoir voulu dominer sur leurs peuples à discrétion et par une

11 Caspar Działinski (†1646).
12 Vgl. no. 5069 n. 6-10.
13 Sebastian von Waldow; vgl. Waddington, *Fréd. Guill.* I, p. 99.
14 Niet geïdentificeerd.
15 Hans Georg von Arnim-Boytzenburg (no. 5001 n. 11).
16 Hermann Bothe (no. 5014 n. 5).
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9, 212. Eigenh. oorspr.
2 Grotius' brieven aan Marin van 1641 ontbreken. Zie voor het akkoord met Karel IV, hertog van Lotharingen, no. 5083 n. 22.
3 Zie bijv. Grotius' brief aan W. de Groot dd. 23 februari 1641, no. 5073, postscriptum.

imaginaire manutention de leur réputation et non pas conforme les loix des pays qui sont soubs leur tutèle, et je croy que cest exemple devroit servir de miroir aux autres pour ne tomber en mesme mal, cum fortuna nemini tantum concesserit, ut non tantum ei minari soleat, et quod cuiquam accidet, cuivis etiam accidere potest. Dieu veuille conduire le tout à une bonne fin et un soulagement des peuples oppressés.

D'icy je vous don[ne]ray une fort bonne nouvelle qu'on nous mande de S. Gall de la venue

de nostre mareschal Horn[4] à Lindau, ce qui est signe de sa proche délivrance, et j'espère qu'il passera par icy ou par Bade, où je ne manqueray pas de luy rendre mon devoir.

Messieurs les Suisses ont tenu leur diète[5] more solito, muchas palabras et pocos hechos. On a escrit dereschef en France pour la Bourgogne[6] et donné responce à l'archiduchesse d'Inspruck[7] sur ses lettres en termes généraux de ne vouloir rien faire en l'affaire de Constance contre la paix héréditaire ny donner passage contre icelle ville. D'une plus estroitte union on n'a rien conclu de certain, les cattoliques voulans au préallable que les protestans se destachent de la France, à quoy ils ne consentiront si aisément. L'ambassadeur de France[8] ayant aperceu peu de bonne volonté parmy les cattoliques envers son roy n'a voulu rien demander à Bade, ayant passé seulement les complimens accoustumés avec ces messieurs, et s'il aura besoing des levées ou d'autre chose, je croy qu'il s'attachera à chaque canton à part; et en tout cas gagnera tousjours Berne à son advantage. On luy a fait des instances pour le payement des pensions, que ceux qui suirront [*sic*] la volonté du roy recevront sans doubte en partie.

L'empereur envoye un internonce[9] à Constantinople pour mettre de l'eau au feu qui se va allumer en Hongrie com[m]e le verrez par cy-joints advis.

Je vous supplie, M., de me procurer un peu d'argent chez M. Heuf,[10] car je vous proteste que je n'en puis plus tirer de personne de mes créanciers, puisqu'ils me voyent si mal traitté et des espérances vaines ils font peu d'estat. Mon Dieu, à quel terme suis-je réduict à cause de ma charge qui ne m'est que trop de surcharge, et si est-ce que je ne puis avoir ny de responce de Suède ny aucune autre satisfaction. Sed querelis mala mea non sanantur; oportet ut a Deo et tempore eius remedium exspectem.

Je me reccom[m]ande à vos bonnes grâces et demeure, monsieur,

vostre serviteur très-obligé

C. Marin mp.

De Zurig, ce 3/13 de Mars l'an 1641.

Le prince Thomas ne veut pas rompre sa neutralité jusques à ce que les Espagnols luy donnent satisfaction en ce qu'ils luy ont promis. En cecy il y a peu d'apparence. Les François ont pris Moncalvo, que les Espagnols n'ont peu secourir, et se tiendront à mon advis ceste année sur la défensive en Italie, où ils sont bien mal.

On a résolu à Ratisbonne une amnistie générale fort estrange, en estant forclos les Palatins et la Boïme avec les pays qui luy ont esté incorporés. Je vous en manderay les particularités par le prochain ordinaire.[11]

4 Gustav Karlsson Horn werd pas in 1642 vrijgelaten (no. 5264 n. 1).
5 De landdag te Baden was gehouden van 3 tot 9 maart 1641.
6 De Franche Comté.
7 Aartshertogin Claudia. De Zwitserse kantons waren aan haar gebonden door de herhaaldelijk vernieuwde Erfunie van 1477.
8 Jacques Le Fèvre de Caumartin (no. 5015 n. 5).
9 N. Schmid von Schwarzenhorn; vgl. J. de Hammer, *Hist. emp. ottom.* X, p. 10v; XVII, p. 137. Marins bijlage met Turks nieuws ontbreekt.
10 Johan Hoeufft, bankier te Parijs (no. 5015 n. 3).
11 In Marins brief dd. 21 maart, no. 5108, is hierover niets vermeld.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 27 Maert.
En in dorso: 13 Martii 1641 Marin.

5101. 1641 maart 16. Aan L. Camerarius.[1]

Illustris domine,

Gratias habeo pro literis IV Martii datis[2] chartisque additis. Videram iam quae Germaniae ordines tum ad reginam tum ad Suediae ordines scripserant.[3] Video eos malle cum Suedis seorsim agere quam simul cum Suedis Gallisque. In eo ad rem suam sapiunt. Sed cum non simul appareat, quibus legibus pacem imperator eiusque socii cum Suedia velint, haud facile Suedia, quae sapientibus consiliis regitur, per spem incertam a Galliae societate se patietur avelli. Literae tuti itineris pro iis, quos volet mittere princeps elector Palatinus,[4] eiusmodi sunt, quales hoc tempore ac rerum statu ab imperatore sperari poterant.

Audio autem sane cum dolore non satis gratum fore hoc tempore regi Angliae eius principis ad se adventum. Atque interim multa agitari in parlamento, quae regi non possunt placere. Pro certo hic habetur venturam huc Angliae reginam.[5] Mater[6] et ad cardinalem et ad Millereium[7] scripsit. Facilius pecuniolae aliquid impetraverit quam ut ei huc venire liceat.

In Vendocinensem procedit inquisitio;[8] dabuntur deinde iudices. Duci Bulionio et Sedano rex infestus manet. Creditur tamen comes Suessionensis matris suae[9] et ducis Longavillani precibus obtenturus, ut sibi ad tempus adhuc aliquid morari Sedani liceat cum regis venia. Ad parlamentum Rothomagense additi sunt senatores quinquaginta, non quod opus essent, sed reperiendae pecuniae.

Dux Lotharingus[10] regem vidit ter posito genu ut vasallus pro Barrensi terra. Inde omnis illi honor exhibitus est, qui summis principibus exhiberi solet. Operam promittit in Hispanum, non in imperatorem. Valde infensus est iis, qui sub Hispano res Belgicas regunt.

Ossenvillius[11] mature coepto bello Oberkircham et vicina quaedam loca cepit. Offenburgum eminus clausum tenet. Hostium cecidit aliquos ut et in Bambergensi agro Tubadelius,[12] contra quem it cum Bavaricis Piccolominaeus;[13] novem alia caesarianorum millia adversus Bannerium.

1 Copie Uppsala, UB, E 388a, 272; copie Linköping, Stifts- och landsbibl., Br. 23, 383. Gedrukt *Epist*., p. 671 no. 1482.
2 Camerarius' brieven aan Grotius van 1641 ontbreken.
3 Zie no. 5060 n. 8.
4 Karl Ludwig van de Palts werd bij de keizer in Regensburg vertegenwoordigd door Konrad de Spina en Georg Johann Peblitz (no. 5033 n. 5).
5 Henriette Marie bleef echter in Engeland.
6 Maria de' Medici.
7 Charles de La Porte (1602-1664), hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk; hij was een neef van Richelieu. In 1630 was hij kapitein van de garde van Maria de' Medici geweest. Vgl. *NBG* XXIX, kol. 179-182.
8 César, hertog van Vendôme, was zelf naar Engeland gevlucht.
9 Anne de Montafié, gravin van Soissons.
10 Karel IV, hertog van Lotharingen.
11 Paul Le Prévost, baron van Oysonville, adjunct van de goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 16).
12 Georg Christoph von Taupadel (no. 4993 n. 5).
13 Ottavio Piccolomini (1599-1656), hertog van Amalfi; vgl. *ADB* XXVI, p. 95-103.

Qui huc e Portugallia venit, Carolus Melo[14] vocatur eiusdem cognominis et generis cum eo, qui e Sicilia decessit.[15] Est ex eadem Portugallia Castello Rodericus,[16] quem rex Hispaniae Ratisbonam misit. Eum novus Portugalliae rex in patriam revocat, ut ei laboranti opem ferat,

14 Francesco de Mello (no. 5028 n. 6).

15 Bedoeld is de voormalige onderkoning van Sicilië, Francisco de Mello, graaf van Assúmar, markies van Tor de Laguna (no. 5041 n. 17); in 1641 was hij Spaans vertegenwoordiger bij de keizer in Regensburg. De uitgave der *Epist.* geeft: cuius is, qui e Scotia [*sic*] decessit.

16 De voormalige Spaanse ambassadeur te Rome, Manuel de Moura y Corte Real, markies van Castel Rodrigo (no. 5082 n. 9).

alioqui bonorum quae magna habet dispendio mulctandus. Ita saepe cadunt res, ut damnum etiam prudentissimus quis vitare non possit. Dux Anguianus[17] revalescit.

Princeps Thomas quid facturus sit, adhuc incertum est. Dicuntur Hispani ei dare quinque millia peditum, quingentos equites et quinquies centena millia ducatorum - multum in hac Hispani inopia - ad eas copias augendas. Pecunias a Gallis non ipse acceperat, ut dictum fuerat, sed homines eius. Montem Calvum in illis locis Galli obsident. Luca autem videtur adiuvante eam fortiter Ethrusco controversias, quas cum papa habet, compositura.

Helvetii omnes Badam conveniunt.[18] Agetur de comitatu Burgundiae tutando, item urbe Constantia, si eam Galli impetant, de restituendo in sua bona episcopo Basileensi.[19] Galliae qui ibi est legatus[20] pontificiis Helvetiorum invisus protestantes etiam parum faventes habet, quod pecuniae militibus et publico non recte persolvantur. Itaque conscribendi novum militem aegre ei facultas dabitur.

Venetiis vir nobilis[21] strangulatus, ut eorum mos est, in carcere, deinde mortuus ad columnam appensus est, quod pecuniis annuis ab Hispano legato[22] emptus consilia ei reipublicae prodidisset. Legatus ipse Hispanicus tanto ibi in odio est, ut a nemine salutetur.

Videbo, an exemplum editum nancisci possim Annotationum Ioachimi Camerarii ad Quintilianum.[23]

Et elector Palatinus et princeps Arausionensis causas mihi videntur habere iustas consilii, quod dant illustri Dom. vestrae de sede figenda Lugduni.[24] Est ibi habitantibus literatis immunitas aliqua et multa librorum copia ac cum eruditis consuetudo et rerum, qui ubique aguntur, propinqua notitia.

Tabula hic paratur imaginem equestrem regis habitura, in qua praeter regnorum titulos rex vocabitur comes tertius Barcinonensis, quia Galli eos, qui comites fuere, ex quo se Arragoniae addidere, pro iustis comitibus non habent.[25] Non dubium est, quin pro ea urbe servanda rex omnia sit facturus. Non etiam dubito, quin, si res a Gallis Batavisque fortiter et prudenter, addo et concorditer, geratur, magni motus apud Belgas Hispanienses oriri possent. Neque vero aliter existimat dux Lotharingus.

Anglicana illa sponsalia[26] in iustas nuptias transire non possunt, nisi nubili virginis aetate. Et audio ante id tempus eam ex Anglia dimitti non placere parlamento; qua excusatione rex, virginis pater, libenter utetur lucrando tempori, quod multas saepe in talibus rebus adfert mutationes.

17 Louis II de Bourbon, hertog van Enghien, de latere 'Grand Condé'. Grotius had aan Camerarius niet eerder over diens ziekte geschreven, wel echter aan Oxenstierna, no. 5094.
18 De landdag te Baden was gehouden van 3 tot 9 maart 1641. Grotius ontleende de volgende berichten vermoedelijk aan de brief van C. Marin dd. 27 februari, no. 5082.
19 Johann Heinrich von Ostein, prins-bisschop van Basel (no. 5082 n. 5).
20 Jacques Le Fèvre de Caumartin (no. 5015 n. 5).
21 Een lid van de familie Moro; zie ook ARA, SG no. 6904 (brief van Josua Sonnevelt, Staats agent te Venetië, dd. 9 februari 1641).
22 De graaf della Rocca.
23 Zie no. 5003 n. 5.
24 Camerarius vestigde zich inderdaad in mei 1641 te Leiden. Hij bewoonde daar tot mei 1642 gratis een gedeelte van het Prinsenhof aan het Rapenburg; eerder waren de kinderen van de 'Winterkoningin' daar gehuisvest. Vgl. *Res. SH* dd. 19 april 1641; GA Leiden, SA II, 3004, rek. tres. ord. 1641-1642, f. 224v.; P.L. van Dishoeck, *St. Barbara-klooster en Prinsenhof*, p. 59vv.
25 Catalonië en Arragon waren al sinds 1137 verenigd door het huwelijk van Ramon Berenguer IV, graaf van Barcelona, met Petronilla van Arragon.
26 Het huwelijk van Willem II met Mary Stuart, de 'Princess Royal'; de bruid was 9½ jaar oud.

Quantum intelligere hic possum, Danicus legatus[27] in Suedia nihil ex voto fecit. Non os-

27 Jørgen Vind (no. 5025 n. 2), In plaats van het voorafgaande ‘Quantum’ geeft de copie te Uppsala: Etiam.

tendit literas tuti itineris, quas regem suum ab imperatore accepisse dicebat. Abiit rectoribus insalutatis, forte quod paratus navales ei displicerent. Sed ab iis nihil exspecto aliud quam ut fama illa fruantur Batavi ad faciliorem cum Dano transactionem.

Recte iudicat illustris Dom. vestra manere hic spes illas Iosephicas[28] de Bavaro eamque causam fuisse, cur Gallicae et Vinarienses copiae a Bannerianis discederent suasque res agerent seorsim.

Deum rogo, ut hos belli aestus commoda pace tranquillet ac illustri Dom. vestrae omnia concedat prospera ac salutaria.

Illust. Dom. vestrae perpetuae observantiae debitor
H. Grotius.

Lutetiae, 6/16 Martii anni 1641.

A Portugallia etiam alter legatus huc venit ordinarius futurus, Covellus Carvallus.[29] Moncalvum in Montisferratensi ditione in suam potestatem pervenisse aiunt Galli.

Bovenaan de brief in de copie te Uppsala: Rec. 13/23 Martii 1641.

5102. 1641 maart 16. Aan W. de Groot.[1]

Mi frater,

Multum tibi et D. Vergoesio[2] debeo, quod tanta diligentia ac fide mea desideria exsequimini. Vidi recusa.[3] Placent. Sunt tamen exigua menda, ut 419 κατακυρεῦοντων pro κατακυριευόντων et 424 ἤρεν pro ἦρεν,[4] qualia vitari vix possunt. Date operam, ut aboleantur ea, quae prius erant cusa in istis pagellis. Miror, ut et antehac scripsi,[5] cum Longavillano non venisse ea, quae Princius[6] habebat. Simul missa fuerint quae ille habet quaeque vos habetis. Fac nautae aut nautarum norim nomen, ut de eis inquirat Treselius;[7] deinde sciam, quae adhuc excudenda restent

28 Vermoedelijk is gedoeld op 'père Joseph', François Leclerc du Tremblay (1577-1638), gunsteling van Richelieu, die zich onder meer bezighield met de Franse politiek in Duitsland en een voorstander was van vreedzame betrekkingen tussen Frankrijk en Beieren. Vgl. *NBG* XXVI, kol. 966-969. Inderdaad gingen in het voorjaar van 1641 opnieuw geruchten dat Frankrijk en Beieren de onderlinge vijandelijkheden wilden staken; zie *Oxenst. Skrifter* 2. afd., VI (*Banërs bref*), p. 814v. Het woord 'Iosephicas' ontbreekt in de beide copieën.

29 Dr. António Coelho de Carvalho (no. 5028 n. 6).

1 Gedrukt *Epist.*, p. 916 App. no. 538; de alinea 'Petri excusationes ... non probat' alleen gedrukt *Clavis Epist.* Antw. op no. 5086; beantw. d. no. 5115.

2 Vermoedelijk Willem van der Goes (no. 4995 n. 15).

3 De herdrukte katern Nn van Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135). De eerste druk van deze katern werd vernietigd; vgl. nos. 5005, 5066 en 5124.

4 Deze zetfouten werden in de 'corrigenda' bij de *Annotationes* nog verbeterd.

5 No. 5093 dd. 9 maart; zie aldaar bij n. 10 en 11.

6 Pieter Christiaensz. Prins te Rotterdam (no. 5032 n. 5).

7 Daniël Tresel, koopman te Rouaan (no. 4995 n. 3).

et quando speratur finis. Sicut antehac nimia celeritate, ita nunc mihi videtur nimia tarditate peccari possitque ea res inimicis contra moliendi tempus dare, quod nolim.

Petri excusationes mihi se non probant.[8] Vult facere quae ipsi lubent; nos vicissim quod nobis visum fecerimus. Senator Reigersbergius illius vitam ac propositum non probat.[9]

Peractis in Anglia pactis traditio virginis superest,[10] quae diu trahi potest, et habemus

8 Zie voor de problemen met Pieter de Groot no. 4998 n. 19 en no. 5086.
9 Reigersberchs brieven aan Grotius en zijn vrouw uit deze periode ontbreken.
10 Mary Stuart, de 'Princess Royal', kwam pas in maart 1642 naar de Republiek.

exempla negotiorum talium imperfectorum. Legatus a Portugallia[11] brevi, ut puto, hic erit. Vides, quantum differat regimen regnorum tam vicinorum quam sunt Gallia et Britannia. Utris melius res cessura sit, tempora docebunt.

Ad viduam Langeracensam[12] curatae sunt literae. De scriba[13] rogo et tu cogites et amicos consulas. Valde enim eius egeo.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

16 Martii 1641.

Lotharingius dux[14] sua accipiet paratus contra Hispanum militare, non contra imperatorem. Mittuntur auxilia Barcinoni. Exspectantur in aula legati e Portugallia, deinde adventus reginae Britannicae.[15]

5103. 1641 maart 16. Aan A. Oxenstierna.[1]

Excellentissime et illustrissime domine,

Fuere apud me Itali,[2] viri rerum prudentes, qui iudicant belli pacisque arbitrium hodie penes Suedos esse. Quare Deum precor, ut tanto Dei beneficio Suedia recte utatur, quod a Sublimitatis tuae prudentia non ego tantum, sed et christianus orbis exspectat.

Galli magna sibi in hunc annum pollicentur. Dux Lotharingus[3] - ita enim iam appellatur - regem salutavit ter posito genu ut vasallus eius pro Barrensi ditione. Deinde assedit regi tecto capite planeque ut summi imperii princeps excipitur. Adversus imperatorem militare detrectat, adversus Hispanum omnem operam pollicens gnarusque locorum Belgicorum non obsidionibus agendum, sed valido exercitu in intima penetrandum ducit. Esse ibi urbes magnas magis quam firmas et terrore, praesertim si proelii fortuna adfuerit, facile cessuras. Uxor ducis Lotharingi,[4] quae discessisse dicebatur, in urbe iam est, sed latet.

De principe Thoma nihil habemus certum. Pecuniam a Gallia non ipse acceperat, ut dictum fuit, sed homines eius. Dicuntur Hispani ei dare quingenta millia ducatorum, quod multum esset his Hispani temporibus. Interim Montem Calvum[5] suis copiis premunt Galli.

Dux Anguianus[6] novus maritus ex morbo convaluit. Comitis Suessionis huc venire non audentis negotium ad matris[7] et Longovillani, qui sororem eius in matrimonio

11 Francisco de Mello en dr. António Coelho de Carvalho (no. 5028 n. 6).
12 Louise de Clermont d'Amboise (no. 5086 n. 12).
13 Er werd een opvolger gezocht voor Grotius' secretaris Pieter Pels; vgl. no. 5053 n. 13.
14 Karel IV, hertog van Lotharingen.
15 Henriette Marie bleef echter in Engeland.
1 Copie Dresden, Sächs. Landesbibl., C 61, 13; copie Leipzig, UB, ms. 2633, f. 50. Gedrukt *Oxenst. Skrifter* 2. afd., IV, p. 115 no. 366.
2 Niet geïdentificeerd.
3 Karel IV, hertog van Lotharingen.
4 Nicole, hertogin van Lotharingen.
5 Moncalvo in Monferrato (thans provincie Asti); zie ook *infra*, postscriptum.
6 Louis II de Bourbon, hertog van Enghien, was op 9 februari 1641 getrouwd (no. 4994 n. 18).
7 Anne de Montafié, gravin van Soissons. Henri d'Orléans, hertog van Longueville, was weduwnaar van haar dochter, Louise de Bourbon (†1637).

habet, preces ita componi videtur, ut Sedani ei adhuc per biennium subsistere liceat cum pace regis. De Longovillani filia et haerede[8] danda Breszaei filio[9] rumores sunt in aula.

8 Marie d'Orléans (no. 5035 n. 13).
9 Jean Armand de Maillé (1619-1646), markies, later hertog van Brezé, zoon van Urbain de Maillé, markies van Brezé; vgl. *NBG* XXXII, kol. 879.

Qui iam intra Galliae fines est a Portugallia legatus, Carolus Melo[10] dicitur, pari nomine ac sanguine, quo alter, qui Siciliae praefuit.[11] Duci Bullionio infensus est rex manetque Sedanum seclusum a Galliae commercio. In Vindocinensem[12] inquisitio procedit. Dabuntur deinde iudices et dies dicetur absenti.

Angliae regina in mensem venturum exspectatur.[13] De matre[14] pendet deliberatio: ut huc venire possit, non videtur obtentura, sed forte aliquantillum pecuniae praesentis accipiet aut et annua, si in Hollandiam redeat. Angliae parlamentum vult nominare octo homines,[15] qui sint in regis consilio, novo plane more et inter barones plebemque ea de re dissensio est, quod non iidem omnibus placeant. Parlamento non placet filiam regis[16] nondum nubilem in Hollandiam mitti et de federe, quod cum Batavis molitur rex, cupiunt edoceri. Creduntur et qui Hiberniae praefectus fuit et archiepiscopus[17] non de vita, sed de dignitatibus periclitari. Regina autem, ut parlamento morem gereret, removit a se pontificios omnes, qui Anglicae gentis essent.

Electori Palatino[18] desideranti venire in Angliam, ut res suas promoveret, significatum a rege est, ne eum laborem caperet. Dicunt autem multi horum malorum regi Angliae causam esse Hispanum, non eo tantum quod suspicionibus arcanae alicuius inter ipsos coitionis regem Angliae oneraverit, verum etiam quod promissam pridem pecuniam non dederit, per quam motus Scotiae in ipsis initiis potuissent opprimi et demi necessitas convocandi per Angliam parlamenti.

Controversia civitatis Lucensis cum papa videtur finem acceptura duce Ethrusco, qui item controversa nonnulla cum papa habet, transigere de eis nolente, nisi et de Lucensi re conveniat.

Inter multas pecuniae hic faciendae rationes est et haec, quod ad parlamentum Rhotomagense novi adduntur senatores quinquaginta.

Dicitur imperator novem millia militum colligere, quae Banerio opponat; Bavarici autem cum Piccolominaeo in Bambergensem ire agrum reprimendis Tubadelii[19] conatibus, qui Croatos quosdam cecidit et Rosae[20] accessu auctus est. At Ossenvillius[21] dum abit, Erlachius[22] cepit Oberkircham, Gengenbacum, Wilstadum et caesis hostium paucis eminus Offenburgum circumvenit. An Stolhoviam ceperit, dubitat fama.

Deus, etc.

Lutetiae, VI/XVI Martii anni MDCXLI.

10 Francisco de Mello (no. 5028 n. 6).
11 De voormalige onderkoning van Sicilië, Francisco de Mello, graaf van Assúmar, markies van Tor de Laguna (no. 5041 n. 17).
12 César, hertog van Vendôme, was zelf naar Engeland gevlucht.
13 Henriette Marie bleef echter in Engeland.
14 Maria de' Medici; haar toelage was door het Engelse parlement ingetrokken.
15 Op 29 februari had Karel I inderdaad zes nieuwe leden benoemd in zijn 'Privy Council'; zie *CSP Ven.* 1640-1642, p. 128.
16 Mary Stuart, de 'Princess Royal', reisde pas in maart 1642 naar de Republiek. Een verdrag tussen Engeland en de Republiek kwam niet tot stand (no. 5023 n. 9).
17 Thomas Wentworth, graaf van Strafford, en William Laud, aartsbisschop van Canterbury.
18 Karl Ludwig van de Palts verscheen niettemin medio maart ongevraagd aan het Engelse hof.
19 Georg Christoph von Taupadel (no. 4993 n. 5).
20 Rheinhold von Rosen (no. 4993 n. 4).
21 Paul Le Prévost, baron van Oysonville, adjunct van de goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 16).
22 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15), bevond zich sinds het najaar van 1640 te Parijs, terwijl het de baron van Oysonville was, die de genoemde militaire successen behaalde.

Venetiis nobilis Venetus[23] strangulatus in carcere est ex eorum more, deinde suspensus

23 Een lid van de familie Moro (no. 5101 n. 21).

inter columnas fori, quod annuos mille scutatos accepisset a legato Hispanico[24] ad prodenda ei reipublicae consilia. Mater nobilis accepto nuntio e dolore decessit. Legatus Hispanicus tanto est in odio, ut a nemine per vias salutetur.

Praeter Carolum de Melos alter etiam huc e Portugallia venit legatus futurus ordinarius; nomen ei Covillus Camillus.[25]

Quatuor millia militum a Genua, totidem a Mediolano in Hispaniam eunt subventuri rebus ibi laborantibus. Moncalvam Galli aiunt in sua nunc esse potestate, minantur autem Alexandriae Paleae aut Ponti Sturae. Barenia bene munitur; eunt illuc auxilia terra ac mari. Papa pacem commendat. Arma et victus pro milite in Picardiam congeruntur. Gloriantur Galli Franconiam et Badensem ditionem sibi iam tributa pendere.

Bovenaan de brief in de copie te Leipzig: Argumentum. Ceremoniale, quo Lotharingus exceptus. Iudicium eius quomodo bellum in Belgio gerendum. Varia nova statum Anglicanum, Germaniae et Italiae concernentia. Nobilis Venetus proditor suspendio mulctatus.

5104. 1641 maart 16. Aan N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

Ick dancke uEd. van de advysen van den 4 deser.[2] De conditiën van het accord van den hertogh van Lorraine[3] werden secreet gehouden. Maer voorseecker sal Lorraine ende 't Barrois gerestitueert werden, den coninck eenige plaetsen behoudende tot sijne verseeckering. De vernieuwing van het tractaet tuschen Vrancrijck ende Swede[4] houde ick noch seecker noch gediffereert.

Mij dunct de comste van den churfurst palsgraef[5] in desen tijdt in Engelant niet aengenaem en sal sijn. Het parlement wil den coninck aldaer eenige geven tot raiden,[6] maer over de personen sijn die van het Hooge ende Lage Huis niet eenych. 't Parlement en verstaet niet dat men de dochter van 't rijck sal laeten de zee passeren voor het voltrecken van het huwelijck, 'twelck voor de twaelff jaeren haeres ouderdoms niet en can geschieden.[7] Oock wil het parlement kennisse hebben van 'tgunt met Hollant sal werden gehandelt. Den coninck aldaer werdt geoordeelt in eene quade stant te sijn aengaende sijn aensien van binnen ende reputatie van buiten, sulcx dat men hier seit dat wij sien in Hollant een conincrijck den naem hebbende van een republyck, ende in Engellant eene republique den naem hebbende van een conincrijck. 't Gelt aen de Schotten gegeven is van seer quaed exempel.

24 De graaf della Rocca.
25 Dr. António Coelho de Carvalho (no. 5028 n. 6).
1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, H 20d. Eigenh. oorspr. Niet ondertek.
2 Ontbreekt.
3 Karel IV, hertog van Lotharingen, tekende op 29 maart een verdrag met de Franse koning (no. 5083 n. 22).
4 Het Zweeds-Franse verdrag werd in juli 1641 verlengd.
5 Karl Ludwig van de Palts verscheen medio maart ongevraagd aan het Engelse hof.
6 Op 29 februari had Karel I zes nieuwe leden benoemd in zijn 'Privy Council'; zie *CSP Ven.* 1640-1642, p. 128.
7 Mary Stuart, de 'Princess Royal' (geb. 14 november 1631), reisde in maart 1642 naar de Republiek. Een verdrag tussen Engeland en de Republiek kwam niet tot stand (no. 5023 n. 9).

De commissie van den keiserlijcke commissaris[8] sal apparentelijck wat verandert moeten werden nae den loop van den tijdt. Mijnheer den hertogh van Longueville seit dat de Vereenig-

8 Johann Weichard, graaf Auersperg (no. 5042 n. 6).

de Nederlanden den keiser te veel defereren. 't Gesustineerde van Vrieslant aengaende Sonius[9] dunct mij wel gefundeert te sijn; sal garen hooren, wat daerop sal vallen.

16 Martii 1641.

Adres: Mijnheer mijnheer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant, in Den Hage. Port.

In dorso schreef Reigersberch: Broeder de Groot, den 16 Martii 1641 uyt Paris.

5105. 1641 maart 18. Van W. de Groot.[1]

Frater optime,

Multa tu quidem in litteris IX° Martii[2] ad me datis de Appendice[3] et pro ea scribis, sed forte apud surdas aures parum valitura. Nosti, quam hic a ministris omnia pendeant, etiam ii, quibus in ipsos potestas est, et quomodo is, qui recepta de religione dogmata tangit, statum ipsum convellere videatur. Deinde et apud infestos tibi homines multa in te licent, quae pro te licere nolent. Videbimus, quid constituturi sint quibus ea res est in manu. Et sane parum referret quid statuerent, si sola prodiret Appendix. Sed nunc reliqua Annotata in eadem sunt causa, ut aut simul stent aut cadant. De festinatione bene mones. De reliquo videbis, quid amicus scribat Vergoesii,[4] qui, ne dissimilis sui suisque videatur, satis cavet.

Praeterita septimana ad Blavium scripsi de editione commentarii de Iure belli et pacis,[5] et quando ea sit absolvenda. Non possum iudicare eam editionem priori obstituram. Nunquam enim est, quin plura opera imprimat simul. Novem enim praela habet, sed aliqua ob operarum defectum cessare coguntur. Rogavi et ecquae boni correctoris[6] spes affulgeat in utriusque vestrum honorem et ipsius etiam commodum.

Princius[7] ubi nomen nautae indicaverit, per quem tua misit, faciam te eius gnarum. Reliqua folia [ali]quot septimanis mittet Vergoesius. Scribam,[8] qualem desideras, repperire nondum potui; consulo amicos notosque.

Filius Petrus ad te venturus est, sed rogo urgeatur a te quamprimum ut veniat. Ita enim res postulat. Et scribat mater,[9] quid eum vestium secum afferre velit,

9 Johan Wilhelm Sohn (no. 5090 n. 14).

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24, 186. Antw. op no. 5093; beantw. d. no. 5120.

2 No. 5093.

3 Grotius' *Appendix de Antichristo* (*BG* nos. 1128-1129); zie voor Willems bezwaren tegen dit traktaat ook no. 5078. Het zou, tezamen met drie eerder anoniem verschenen traktaten, worden afgedrukt achter Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* nos. 1135).

4 Vermoedelijk Willem van der Goes (no. 4995 n. 15), wiens vriend de pater Leonardus Marius (no. 4995 n. 14) te Amsterdam toezicht hield op de uitgave.

5 *BG* no. 571; de uitgave verscheen bij Blaeu in 1642. Willems correspondentie met Blaeu ontbreekt.

6 Zie over deze corrector ook no. 5066 en n. 9.

7 Pieter Christiaensz. Prins te Rotterdam (no. 5032 n. 5) zorgde voor de verzending van de drukproeven van de *Annotationes* (*BG* no. 1135) aan Grotius.

8 Er werd een opvolger gezocht voor Grotius' secretaris Pieter Pels; vgl. no. 5053 n. 13.

9 Een brief hierover van Maria van Reigersberch ontbreekt. Zie voor de problemen met Pieter de Groot ook no. 4998 n. 19; vgl. no. 5093, postscriptum.

quantum viatici ipsi dari et an hinc an ex Selandia pedem efferre praestet, de quibus ad ipsam latius.

Salmasius nisi a Lugdunensibus indignis esset exceptus modis, nunquam mansisset in Gal-

lia. Illud de Primatu[10] ipse omnino prodire desiderat et eam ob rem nuper ad Rivetum schedia denuo transmisit. Vult ille et esse et videri sui iuris.

Res Anglicae nondum bene sunt constitutae. Magna ubique hilaritas ob concessum singulis trienniis parlamentum.[11] Interea regis adversarii queruntur Windebanckum[12] a legato, qui in Gallia est,[13] visitari et foveri, Kepperum[14] apud reginam Bohemiae[15] in honore esse, unde sibi nonnihil mali augurantur. Denique et tantum effecere, ut Kepperus absens capitis sit condemnatus. De praeside Hiberniae et archiepiscopo[16] quid futurum sit, merito ambigitur.

Filium natu maximum[17] iam turmae equestris ductorem factum lubens intelligo, ut et in Gallia magnos fieri paratus belli, quod, spero, nobis aliquando pacem dabit.

Est iam Roterodami ablegatus imperatoris,[18] qui legati sibi titulum arrogare non videtur. Ille quid novi allaturus sit, audiemus. Nunc multa susurrari audio parlamentarios in Anglia nolle filiam regiam[19] ante aetatem nubilem regno exire; novari res in regno Neapolitano; item Gallos cum Hispanis iam de pace convenisse. Ecquid horum verum sit, dies docebit.

Te interea, uxorem et liberos Deo commendamus.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Raptim. Hagae, XVIII Martii 1641.

Adres: A monsieur monsieur Grotius, ambassadeur de Suède, à Paris.
Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 27 Martii.
En in dorso: 18 Maert 1641 W. de Groot.

5106. 1641 maart 18. Van P. Spiring Silvercrona.[1]

Mijnheer,

Het principaelste dat ick dese reys u Ex.[en] te comuniceeren heb, is hetgeene u Ex.[en] uyt de bijgevoechde copye,[2] soo mij van Brussel geschreven werd, te sien

10 Salmasius' *De primatu papae* verscheen in 1645 bij Elzevier in Leiden. Wellicht had hij enige bladen kopij van zijn werk ingesloten in zijn brief aan André Rivet dd. 2 maart 1641; vgl. P. Dibon-E. Estourgie-H. Bots, *Inventaire corresp. Rivet*, p. 182.
11 Karel I had op 26 februari zijn goedkeuring gehecht aan de 'Triennial Act'.
12 Sir Francis Windebank (no. 4994 n. 3) was in december 1640 uitgeweken naar Frankrijk.
13 Robert Sidney, graaf van Leicester (no. 5003 n. 13).
14 John Finch, 'lord Keeper' (no. 5009 n. 4), was in januari 1641 uitgeweken naar Den Haag.
15 Elisabeth Stuart, gewezen koningin van Bohemen, de 'Winterkoningin'.
16 Thomas Wentworth, graaf van Strafford, en William Laud, aartsbisschop van Canterbury.
17 Cornelis de Groot (no. 5093 n. 26).
18 Johan Weichard, graaf Auersperg (no. 5042 n. 6).
19 Mary Stuart, de 'Princess Royal', was 9½ jaar oud.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13, 71. Oorspr. Niet ondertek.
2 Bijlage no. 15.

heeft. 't Is waer dat het een twijffelhachtige saeck is, maer nochtans hebbende heden sulcx aen een end'andere in desen staedt gecomuniceert bevond ick de humeuren meest gealtereert, ende het zij nu hoe 't zij, soo dunckt mij naer alle omstandicheden datter evenwel yets aen zijn moet, ende hoewel men bij sulcke geruchten onderwijlen zijn proufijt soeckt te doen, soo can onder dien dexel evenwel altemets yets van seeckerheyt schuylen. Mij sal verlangen hoe u Ex.^{en} de principaelste gemoederen over dit stuck gesondeert hebbende, bevonden sal hebben.

Met de ratificatie van de alliantie tuschen de croone Sweden ende desen staedt gemaeckt,

is het noch in voorigen terminis.[3] U Ex.[en] sal ick niet mancqueren te berechten de rapporten die Bureels cousijn,[4] waervan ick voor 8 daegen geschreven, doen sal.

Hier is 't anders noch still, alleen dat de Heeren Staeten-Generael het van de burghers tot Ambsterdam affgeschuerde placaet aengaende 't verbott naer Oosten te vaeren wederom publiceeren sullen, doch in andere Forme.[5]

Hiermede eyndende, bevelende u Ex.[en] met desselfs famillie in de genaedige protectie des Hoogsten, ende verblijve,

u Excell.[en] dienst- ende vruntwilligen.

Haag, den 18 Maert a.[o] 1641.

Nu soo daetelijck verstae ick dat bij de Heeren Staeten in plaetse van 't tweede placaet te publiceeren wel yet anders mochte geresolveert werden.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 27 Martii.

5107. 1641 maart 19. Van G. Keller.[1]

Hochedel gestrenger herr ambassadeur, hochgenaigter herr vndt patron,

Mit dieser post ist wenig schreibwürdigs zu berichten. Zu Warschaw sollen vor dass hauss Östereich viel processionen, denen die königin[2] selbst zum öfftern beywohnet, gehalten werden. Der reichstag soll im Augusto angesezt, die belehnung aber in den October verschoben sein.[3] Der churfürst aber sehe lieber, dass alles noch vor dem reichstag erörtert werden möchte. Prinz Casimir[4] ist zu Warschaw, vndt soll an den keyssr. hoff zu raisen nie im sinn gehabt haben. Der könig soll wieder der Preussischen stände schluss,[5] den Pillawischen zoll vndt die Spieringe[6] zu mainteniren vndt zu schützen, entschlossen sein.

3 Zie nos. 5087 en 5098.
4 Theodoor Boreel, neef van Willem Boreel (no. 5098 n. 4 en 5).
5 Een eerste plakkaat was gepubliceerd op 14 maart 1640 en hernieuwd gepubliceerd op 23 februari 1641. Een tweede versie, waarin een termijn werd gesteld aan het verbod, werd op 15 maart 1641 gepubliceerd. Zie Cau, *Gr. Placaetb.* I, kol. 952, 955; vgl. ARA, SG no. 12166, verz. v. plakk. 1640-1650.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 12, 31. Eigenh. oorspr.
2 Cecilia Renata, dochter van keizer Ferdinand II.
3 De rijksdag werd in augustus-oktober 1641 te Warschau gehouden. De investituur van Pruisen werd in oktober 1641 aan Friedrich Wilhelm, keurvorst van Brandenburg, verleend.
4 Jan II Kazimierz, halfbroer van de Poolse koning Wladislas IV.
5 De Pruisische stenden waren in Koningsbergen bijeen van juni 1640 tot december 1641.
6 Arend, Abraham, Dirk en Isaac Spiring (no. 4992 n. 3).

Der Türckische keysser[7] soll vffs newe an Pohlen einen durchzug, die statt Asaak zu belägern, begehrt, vndt beraits in 100 m. mann im anzug haben, vndt desswegen der feldtherr Koniekspolski[8] nach den gränzen, selbige zu bewachen, geraisst sein.

Zu Thorn ist eine versamblung ezlicher stätte, vndt auch ein Polnischer commissarius;[9] soll wegen der papistischen processionen in Thorn zu thun sein. Mann hällt aber dafür, dass sie solche so wenig ins künfftig, alss bisshero consentiren, vndt die vbrige stätte es mit ihnen halten werden.

7 Ibrahim, sultan der Ottomanen.
8 Stanislas Koniecpolski.
9 Niet geïdentificeerd.

Sonst continuirt, dass an Brandenburgischer seiten mann noch die neutralität suche, gestalten dem graffen von Schwarzenburg[10] nur defensive zu gehen, gebotten, vndt schrifftliche vorschläge in Schweden gethan worden sein sollen; auch gewiss ist, dass Chur-Brandenb. durch einen expressen trompeter zu Stettin vor einen seiner räthe, vmb pass nacher Stettin vndt von dannen nach Schweden anhalten lassen, aber wegen damahligen abwesens des herrn gouvern.[en][11] differirt worden. Wass nun weiter erfolgt, giebt die zeit.

Herr Stalhansch[12] liegt noch in seinen vorigen quartiren, mann vermuthet aber mit ehistem seinen vffbruch.

Arnimb[13] ist in diesem craiss, vndt wie mann sagt, beym könig in Dennemarck. Viel sagen, er dependire vom keysser vndt habe bestallung von ihm, vndt seye hierunter newe practiquen vff die bahn zu bringen; andern wiedersprechen dieses, vndt sagen, es seye ein neutralitätwerck, so von Chur-Brandenb. herrühre, vndt zwischen den prinzen des Nieder- vndt Ober-Sächs. craisses tractirt werden soll. Die discours variiren sehr, vndt ist derowegen vff nichts gewiss zu bawen.

Ich empfehle hiemit Ew. Excell. göttlichen schutz zu aller prosperität ganz getrewlich vndt verbleibe,

Ew. Excell. gehorsamber knecht
G. Keller mpp.

Hamb., den 9. Martii 1641.

Onderaan de recto-zijde van de brief staat: H. Grot.
Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 16 April.

5108. 1641 maart 21. Van C. Marin.[1]

Monsieur,

Mes afflictions domestiques ne me permettent pas de vous escrire beaucoup pour ce coup, me remettant pourtant à cy-jointes lettres que j'envoye en Suède, d'où on nous mande des prodiges qui ayent esté veus à Stokolm, et entr'autres, que dans la sale royale de nuict on a ouy des voix de resjouissance et que le canon ait tiré de soy-mesme avec d'autres circonstances, dont je voudrois estre un peu esclaircy.

10 Adam, graaf von Schwartzenberg (no. 4992 n. 6). Brandenburg sloot op 24 juli 1641 een wapenstilstandsverdrag met Zweden.
11 Johan Lilliehöök (no. 5080 n. 12). De Brandenburgse afgezant was Otto von Schwerin (no. 5117 n. 6).
12 Torsten Stålhandske (no. 5014 n. 9).
13 Hans Georg von Arnim-Boytzenburg (no. 5001 n. 11).
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9, 211. Eigenh. oorspr.

Je diffère à escrire à Mon.r le comte[2] en Suède, puisque je voy que ses reccom[m]andations n'ayent rien effectué pour mon particulier, estant pourtant en gran perplexité de ce que je dois faire, me voyant de plus en plus engagé dans des deubtes qui surpassent mes arrière-gages, et ce qui m'afflige le plus est que mes créanciers ne me veulent plus fournir aucun argent, voyans que j'ay desjà manqué tant de foix à ma parole, sur laquelle ils ne se peuvent fonder plus, et d'autre costé me voyent si mal traitté de ceux que je sers, que je crois que le moindre prince a plus de soing de son valet qu'on n'a pas de moy qui suis icy establi résidant de la Suède. J'ay escrit à M. Salvius[3] pour quelque deux ou trois cent dalers pro interim, mais je

2 Vermoedelijk Karl Mauritz of Ludwig Weirik Lewenhaupt (Leijonhufvud), graven van Raseborg en Falckestein; vgl. no. 5026 n. 11.

3 Marins correspondentie met Johan Adler Salvius te Hamburg (no. 5001 n. 1) ontbreekt.

n'en puis rien tirer jusques à ceste heur, ni de Mukel,[4] dont vous pouvez juger en quel estat que je suis icy avec ma famille, surtout à ceste heure que ma femme s'approche de ses couchées, et que je n'ay point des moyens pour me retirer d'icy, ayant, Deum testor, honte de paroistre par la ville, tant suis-je descrié partout à cause de mes deubtes. Si vous pouvez disposer M. Heuf[5] à quelque desboursement, vous m'en obligeray grandement. Il ne pourra pas aussy nuire de représenter ma nécessité à M. Salvius, afin qu'il m'assiste de ce qu'il a promis, n'ayant que trop eu patience durant trois ans entiers que je m'entretien avec 8 personnes sans mes gages.

Je me reccom[m]ande à vos bonnes grâces et demeure, monsieur,
tout le vostre
C. Marin mp.

De Zurig, ce XI de Mars 1641.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 3 April.
En in dorso: 11 de Mars 1641 Marin.

5109. 1641 maart 21. Van P. Pels.[1]

Mijnheer,

Heden 4 weecken was mijnen lesten.[2] Ick hebbe sedert dry van u Ex. brieven ontfangen,[3] bedanckende van 't advis. Wij hebben hier soo wijnigh, dat ick qualijck weet wat schrijven.

De churvorst. gesante[4] sijn van 't Polse hoff theuyskommen met complimenten; begeeren ten aensien van 't gepasseerde asseurancie dat Pilauw en Memell niet en vervallen in wederweerdige handen ofte dat sijne May.tt van Polen sulckx selve saude mögen beguarnisoenen. Men haudt oogenschijnlijck sin datt men de princesse van Polen[5] souckt aen dien churvorst te geven, daer men geene ooren toe en heft, maer, vor sooveel mij dunckt, men tracht naer de autste princesse van Oraniën[6] souckende dor alle middelen vrede, stillstandt ofte trefves met de Sweden in Pomeren, improbeerende veele maximens van den grave van Swartsenborgh,[7] daer

4 Friedrich Richard Mockhel, Zweeds hofraad en resident te Benfeld (no. 5361 n. 1).
5 Johan Hoeufft, bankier te Parijs (no. 5015 n. 3).
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 16 (1641, 5). Eigenh. oorspr.
2 No. 5069 dd. 21 februari.
3 Grotius' brieven aan Pels van 1641 ontbreken.
4 Wolfgang von Kreytz, Johann Kospoth en Peter Bergmann (no. 5002 n. 9).
5 Anna Katarzyna Konstancja (Anna Catharina Constantia) huwde in 1642 met Philipp Wilhelm van de Palts-Neuburg.
6 Louise Henriëtte, dochter van Frederik Hendrik. Zij huwde inderdaad in december 1646 met Friedrich Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
7 Adam, graaf von Schwartzenberg (no. 4992 n. 6). Brandenburg sloot op 24 juli 1641 een wapenstilstandsverdrag met Zweden.

men ten aensien van sijn commando seer mede simuleeren moet. Eenen rechten vrede waer well te wenschen.

Alle de revolten van Spaniën en doen mij soo niet verlangen als naer het succes van 't Engels parlement. Mij dunckt sulckx wat gemeynschap te hebben met de proceduren van a.^{o} 18 in Nederlandt.

De Tartaren waeren tot aen den Swarten Wegh[8] ome in Polen inne te vallen. De hooge waeteren hebben 't belett. Daerop sijn brieven en ordonnanciën gekommen van Constantinopoli, kommen te keeren naer der Moscauw met aparencie dat den Grooten Heer[9] in persoon

8 Vermoedelijk de rivier de Zwarte Waag (Váh) ten zuiden van de Hoge Tatra.
9 Ibrahim, sultan der Ottomanen. Een mislukte expeditie tegen Asaac, de stad Asow in Zuid-Rusland, vond plaats in mei-juni 1641.

sall optrecken te belegeren Asaac, daer de Polen vreesen haere frontieren noot over te lijden en tot dien eynde ten princepaele tegens Augusto eenen rijxdagh[10] uytgeschreven, alsmede wegen het leen Preuyssen, daer den churvorst in persoon sall moeten compareren. Tot Waerschauw waeren extraordinari curiers aenkommen van het imperial hoff aparent tot lichtinge van volck, daer men mede verlegen.

Hiermede blijve, mijnheer,

u Ex.ce diener
Paulus Pels.

21 Marcio 1641, Dansick.

Adres (met andere hand): Son Ex.z
Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 24 April 1641.
En in dorso: 21 Martii 1641 Pels.

5110. 1641 maart 23. Aan L. Camerarius.[1]

Illustris domine,

De Bannerio hic intelligimus intrasse eum in Bohemiam, sed Moldae transitum ei prohiberi a comite Broio;[2] Goltzium[3] quoque cum equitibus bis mille esse illis in locis; Gillonem Hasium[4] suo cum equite evasisse e Meinunga, sed relicto ibi pedite; obsideri vero a Gallis etiam Hasfurtum in Franconia; apud eos esse et Rosam,[5] imperatoris vero et Bavari copias trans Danubium atque eo in amne pontem fieri a Piccolominaeo; ad hunc firmandum venisse Wahlium[6] itinere capto per Francofurtum. Verum est quod ill. Dom. vestra iudicat Bavarum a periculo, in quo fuit, denuo nunc fuisse exemptum per Gallos;[7] quod quomodo interpretaturi sint Suedi nostri pendente adhuc consultatione super federe,[8] equidem nescio. Hic suspecta nonnihil est Bannerii humanitas, quod uxori imperatoris[9] iter tutum concesserit Viennam et ipse

10 De rijksdag werd tussen augustus en oktober 1641 te Warschau gehouden.
1 Copie Uppsala, UB, E 388a, 273; copie Linköping, Stifts- och landsbibl., Br. 23, 384. Gedrukt *Epist.*, p. 671 no. 1483.
2 Albrecht Gaston Spinola, graaf Bruay (Brouay), kolonel van een regiment kurassiers in keizerlijke dienst; vgl. Wrede, *Gesch. k. und k. Wehrm.* III, 2, p. 486. Zie ook *Oxenst. Skrifter* 2. afd., VI (*Banérs bref*), p. 827v.
3 Martin Maximilian von der Goltz, keizerlijk generaal-majoor (5001 n. 3).
4 Gilles de Haes, Vlaming in keizerlijke dienst (no. 5041 n. 20). In plaats van het volgende 'ibi' geeft de copie te Uppsala: illic.
5 Rheinhold von Rosen (no. 4993 n. 4).
6 Johann Joachim (Joachim Christian), graaf van Wahl (±1590-1644), Beiers generaal-veldmaarschalk; vgl. *ADB* XL, p. 592v.
7 Zie ook no. 5101 en n. 28.
8 Het verdrag tussen Zweden en Frankrijk werd in juli 1641 verlengd.
9 Maria Anna (1606-1646), dochter van Philips III van Spanje en gemalin van Ferdinand III. In januari 1641 was Banér Regensburg, waar zich het keizerlijke hof bevond, tot op ca. 50 km genaderd.

ex Ratisbona accipiat quae mensae suae sunt necessaria. Multo vero magis displicet, quod Batavi ab imperatore missum[10] ad se multo cum honore accipere constituerunt.

Electorem Brandeburgicum, si possit se bello eximere,[11] facturum puto. Sed qui possit, non satis video. Imperatorem vero credo pacem velle cum Suedis et forte melioribus nostris

10 Johann Weichard, graaf Auersperg (no. 5042 n. 6), kreeg echter in Den Haag een koele ontvangst.

11 Friedrich Wilhelm, keurvorst van Brandenburg, sloot op 24 juli 1641 een wapenstilstandsverdrag met Zweden.

quam antehac conditionibus ob turbidas in Hispania res. Quod ex usu sit regni Suedici et eorum, quorum tutelam Suedia suscepit, dispiciendum iis relinquo, quorum ea res in manu est, Deum interim rogans, ut eorum consilia regat atque fortunet.

Electorem Palatinum[12] in Angliam ivisse bona cum regis Angliae gratia plurimum gaudeo. Optavi enim id semper, etiam allaboravi, quantum potui. Et dolui, cum contraria huc ex Anglia scriberentur. Res ipsae Anglicanae mihi non placent. Regis[12a] semper lenitas mirabar, quorsum evaderet. Aulae artifices omni modo laborabunt, ut consensum ordinum, qui regiae auctoritatis nervos non obscure coepit incidere, distrahant. Et solent alia esse nobilitatis, alia plebis desideria. Fedus Angliae cum Batavis,[13] si simul et cum Gallis Suedisque se iungant Batavi, non displicebit Gallis. Sin minus, multum refert, quales sint futurae conditiones. Atque id se non celandos pro suis in illam rempublicam meritis Galli existimabunt.

Eum, qui ab imperatore ad Batavos venit, inducias propositurum arbitror; si id non succedit, laboraturum, ut Germaniae regiones finitimae Batavis a milite liberentur, quod Hassis non fiet volentibus.

Daniae rex alienum rebus suis tempus in Hispania nactus est.[14] In Portugallicis rebus videre mihi videor, quid spectet Societas Batavorum Indicana. Sed praevalere debet quod publice est utile. Magnus quidem est et admirabilis omnium Portugalliae ordinum consensus, sed regnum est non admodum validum et initia talium rerum tenera et sollicite fovenda ab iis, quibus suspecta est Hispanica magnitudo. Cardinalem Hispanum sibi aliquem dominatum parare velle non arbitror. Sed si Hispania semper suspicax id credat, satis est, unde nobis boni aliquid oriri possit. America tam late patet, ut facile ibi possint res suas promovere et Galli et Angli et Batavi, si inter ipsos concordia finibus quibusdam regatur.

Reginam viduam Suediae[15] audio non difficulter impetraturam, ut redire ipsi in Suediam liceat, regni rerumque regimen iis relinquens, quibus id per leges obtigit. Gallica vidua[16] ut in Galliam redeat, non aeque expeditum est non defuturis in regno inquieto ingeniis, quae irritatae feminae vias ultionis monstrent. Vendocinensis[17] absens citabitur. In id hodie apud regem conveniunt Franciae marescalli.

Illud quoque intelligo magno Suediae cancellario et Petro, fratri Bannerii,[18] datum negotium de pace, si qua se bona spes offerat, agendi, idque Lubecae. Fidam eam det Deus idemque illustri Domin. vestrae semper favens adsit.

Illust. Dom. vestrae omnis observantiae debitor
H. Grotius.

Lutetiae, XXIII Martii MDCXLI.

12 Karl Ludwig van de Palts was medio maart ongevraagd aan het Engelse hof verschenen. De copie te Uppsala vervolgt met: in Anglia venisse.
12a De beide copieën geven een onbegrijpelijk: Et heri.
13 Een verdrag tussen Engeland en de Republiek kwam niet tot stand (no. 5023 n. 9).
14 Grotius doelt op de Deense ambassade naar Madrid van Hannibal Sehested (no. 5041 n. 16). In plaats van ‘rebus suis tempus’ geeft de copie te Linköping: ‘suis rebus satis tempus’.
15 Maria Eleonora van Brandenburg, weduwe van Gustav II Adolf, was in juli 1640 naar Denemarken uitgeweken.
16 Maria de' Medici reisde in september 1641 via de Republiek naar Keulen.
17 César, hertog van Vendôme, was medio februari naar Engeland gevlucht.
18 Axel Oxenstierna en Per Banér; Grotius ontleende dit nieuws vermoedelijk aan de brief dd. 4 maart 1641 van P. Spiring, no. 5087. Tot gezanten naar de vredesonderhandelingen werden echter benoemd Johan Oxenstierna en Ture Bielke (no. 5080 n. 4).

Legati Portugalliae[19] in hac urbe sunt, sed latent. Turcae pax esse creditur et cum Persa et cum Polono.[20] It princeps Condaeus bellum gesturus in Hispania, Harcurtius[21] in Italia.

Bovenaan de brief in de copie te Uppsala: Rec. Hagae Comitis, 20/30 Martii a.^{o} 1641. MP.

5111. 1641 maart 23. Aan W. de Groot.[1]

Frater optime,

Accepi per Vergoesium[2] primum recusa folia, deinde Bbbb, Cccc, Dddd. Sed magna illa congeries per Princium[3] missa nondum comparet. Quare fac quamprimum norim nomen nautae aut nautarum et de eis inquirat Treselius.[4] De nostris ad Vetus Testamentum[5] velim curare pergas. Hebraea sunt multa, plura Graeca. Quare correctore opus, qui utraque intelligat.

De Anthologia[6] poterimus exspectare, donec absoluta sit nova editio de Iure belli ac pacis.[7] Interim non excident animo tuo poemata nostra[8] et illa ad Lucanum.[9] Historiam, quamdiu ultimam ei nondum imposui manum, multis de causis nolim a quoquam conspici;[10] quare honeste id excusabis. Tu interim lege et quae monenda putabis me mone.

Adversus Trapezitici foenoris librum[11] scripsit iam Petavius.[12] Multa alia recte, sed acerbe examinat. Ipsam θέσιν de trapezitico foenore non refellit, sed infamat. Dedit

19 Francisco de Mello en dr. António Coelho de Carvalho (no. 5028 n. 6) maakten hun officiële entrée in de stad op 25 maart.
20 De Turks-Perzische vrede, gesloten in 1639, werd in 1641 geratificeerd. Het Turks-Poolse vredesverdrag was in 1640 vernieuwd.
21 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt (no. 5054 n. 3).
1 Gedrukt *Epist.*, p. 917 App. no. 539. Geciteerd in vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 298. Antw. op no. 5097; beantw. d. no. 5124.
2 Vermoedelijk Willem van der Goes (no. 4995 n. 15). Grotius had verlangd dat de katern Nn van zijn *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135) werd herdrukt; zie ook de brieven nos. 5005, 5066 en 5124.
3 Pieter Christiaensz. Prins te Rotterdam (no. 5032 n. 5).
4 Daniël Tresel, koopman te Rouaan (no. 4995 n. 3).
5 *BG* no. 1137; het werk verscheen in 1644 bij Cramoisy te Parijs.
6 *BG* no. 534; het werk zou pas verschijnen tussen 1795 en 1822.
7 *BG* no. 571; de uitgave verscheen bij Blaeu in 1642.
8 Een nieuwe uitgave van Grotius' *Poemata* waarin ook de recente gedichten werden opgenomen, kwam niet tot stand (no. 4995 n. 12). Zie voor Grotius' wensen dienaangaande ook no. 5084.
9 Grotius' nieuwe aantekeningen bij Lucanus verschenen bij Blaeu in 1643 (*BG* nos. 430 en 431).
10 Pieter Cornelisz. Hooft had inzage gevraagd van Grotius' *Annales et Historiae de rebus Belgicis* ... (*BG* no. 741). Zie Willems brief no. 5097.
11 Salmasius' *Dissertatio de foenore trapezitico, in tres libros divisa*, Lugduni Batavorum, ex officina Ioannis Maire, MDCXL. Zie ook P. Leroy, *Dernier voyage*, p. 65v.
12 Dionysius Petavius SJ (no. 5408 n. 1), professor theologie aan het Collège de Clermont te Parijs, had al in de jaren 1620 met Salmasius gepolemiseerd over onder meer diens aantekeningen bij Tertullianus, *De pallio*; vgl. Migne, *PG* XLIII, kol. 655v. Nu bestreed hij

autem Petavius mihi exemplum et alterum pro D. Heinsio, quod mittam, ubi commodum nactus fuero.

Salmasius in zijn *Dissertationum ecclesiasticarum libri duo, in quibus de episcoporum dignitate ac potestate deque aliis ecclesiasticis dogmatibus disputatur*, Parisiis, apud Sebastianum Cramoisy, ... MDCXLI ... Zie ook C. de Waard (ed.), *Corresp. Mersenne* X, p. 539; M. Hofmann, *Theologie Petaus*, p. 29v.

Poemata puto praefatione non egere. De epistolis dedicatoriis addendis placet quod suggeris,[13] ut et Hugenii commentatio de organis[14] et tuum de ea epigramma.[15] De Gabria[16] memineris.

Rivetus[17] in Anglia non quiescet quidem, sed nec multum, ut arbitror, promovebit. Si verum est de Malacca quod scribis, magna res est. Puto autem Indicanam in Batavis Societatem nihil malle quam ut bellum in Portugallia manens sibi occasiones agendi praebeat. Huc illud Taciti: Dum alii Vespasianum, alii Vitellium fovent, patere locum adversus utrunque.[18]

Scripsit ad me per ingens intervallum Petrus.[19] Nihil rescribo. Videbo, quid sit acturus. Tibi opto tuorum educatio bene procedat et ut aliquando tuorum alicui vicem reddere queam pro tantis laboribus, quos mea causa suscipis.

Vendocinensi[20] dies dicta est a Francis marescallis in id a rege convocatis. Enckefortius[21] et captivi quidam alii cum Gallis in Belgica captivis commutantur. Iohannes Waertius[22] Nanciaci manet.

In Germania nihil magni agitur. Helvetii deliberant de Constantia et Geneva in suum corpus recipienda. Sed deliberant tantum. Metus hic magnus est, ne Suedi se bello subtrahant federe nondum renovato[23] et Banerio imperatoris uxori[24] largito tutum iter Viennam et D. Salvio multum colloquente cum residente caesariano Hamburgi.[25] Haec dies in lucem protrahet.

Suspecta mihi nonnihil tanta Blavii in edendis ad Evangelia nostris cunctatio post tantam antehac festinationem eoque magis, quod etiam antehac, cum pagellae de Antichristo[26] edendae essent, mirum in modum exspectationem meam traxit. Unde hoc eveniat, velim studiose inquiras. Nam si in rebus meis alios potius quam me audit et tempora gratificatur inimicis, quid in posterum de eo sperem?

Vale, mi frater, cum uxore, liberis, matre, amicis.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

23 Martii 1641.

13 Zie no. 5097.
14 Bedoeld is Huygens' *Gebruyck of ongebruyck van 't orgel*; zie voor de volledige titel no. 5078 n. 21.
15 Zie voor de tekst van Willems disticha no. 5097.
16 Grotius' Latijnse vertaling van de Griekse fabels in hinkjamben van Babrius (no. 5084 n. 26).
17 André Rivet (no. 5097 n. 21), die voor de opvoeding van Willem II zorg had gedragen, vergezelde de prins nu naar Engeland.
18 Tacitus, *Hist.* IV, 17.
19 De brief van Pieter de Groot ontbreekt. Grotius had kort tevoren de wens uitgesproken dat Pieter hem als secretaris zou bijstaan; zie no. 5093, postscriptum.
20 César, hertog van Vendôme, was medio februari naar Engeland gevlucht.
21 Adriaen von Enkefort (no. 5020 n. 21) en onder anderen Pedro de León Villaroel (no. 5062 n. 12).
22 Johan van Werth (no. 5017 n. 4).
23 Het verdrag tussen Zweden en Frankrijk werd in juli 1641 verlengd.
24 Maria Anna, gemalin van keizer Ferdinand III. Banér was in januari 1641 Regensburg, waar zich het keizerlijke hof bevond, tot op ca. 50 km genaderd.
25 Resp. Johan Adler Salvius (no. 5001 n. 1) en Konrad von Lützow (no. 5080 n. 3).
26 *Commentatio de Antichristo* (*BG* no. 1100). Grotius had het traktaat geschreven in het begin van 1638, maar het werd pas in januari-februari 1640 gedrukt; zie *supra* nos. 3964 (dl. IX), 4453 en 4545 (dl. XI).

5112. 1641 maart 23. Aan A. Oxenstierna.[1]

Excellentissime et illustrissime domine,

Et ex Longovillani ducis et ex aliorum congruentibus inter se sermonibus cognosco sollicitam esse hanc aulam de Suedico federe,[2] non sine paenitentia tracti tam diu negotii et retentae eius quae debebatur pecuniae. Itaque existimo eos ad conditiones nostras venturos. Caeterum, quod saepe scripsi, pro certo etiamnunc habeo eos, qui res hic digito temperant, nullam omnino velle pacem. Mire enim illorum et securitati et gloriae et utilitatibus servit bellum et nunc hoc magis, quod res multae etiam super vota ipsis succedunt: Catalania et dux Lotharingus[3] additi Gallicis partibus; legati Portugallici[4] iam ad urbem; Petrus Leo Hispanus et Enckefortius[5] iam missi ad locum constitutum inter Peronam et Cameracum, ut ibi cum marchione Ievrio aliisque Gallis[6] Hispanorum captivis commutentur.

Apud Helvetios[7] sermones quidem sunt de adsciscendis in corpus societatis Helveticae Geneva et Constantia, sed magis inter se discordant Helvetii, quam ut in talis momenti re convenire possint; tum vero Galli id omnibus modis impedient. Apud Rhaetos non dubium est, quin sint qui superbam Hispani societatem graviter ferant, sed eos non multum curant Galli, ex quo Alpes sibi alibi fecere pervias.

Optatur hic, ut elector Brandeburgicus[8] ad nostras partes redeat et ob id eius cum regina nostra coniugium.

Goltzius[9] bis mille equites misit tuendae contra Banerium Bohemiae. Gillo Hasius[10] cum equite suo e Meinunga se servavit relicto intra urbem pedite. Gallicus illis in locis exercitus, ad quos rediit Rosa,[11] Hasfurtum in Franconia obsidet. Sunt imperatoris et Bavari copiae trans Danubium, in quo pontem molitur Piccolominaeus ad faciliores ultro citroque transitus. Ei se iuncturus Wahlius[12] Francofurtum transiit. Suspecta hic est D. Banerii comitas, qui imperatoris coniugi[13] tutum Viennae iter concesserit ac vicissim suae mensae necessaria accipiat Ratisbona.

Deum precor, etc.

Lutetiae, XIII/XXIII Martii anni MDCXLI.

1 Copie Dresden, Sächs. Landesbibl., C 61, 14; copie Leipzig, UB, ms. 2633, f. 52. Gedrukt *Oxenst. Skrifter* 2. afd., IV, p. 117 no. 367.
2 Het verdrag tussen Zweden en Frankrijk werd in juli 1641 verlengd.
3 Karel IV, hertog van Lotharingen; zie voor het met hem gesloten verdrag no. 5083 n. 22.
4 Francisco de Mello en dr. António Coelho de Carvalho (no. 5028 n. 6) maakten op 25 maart hun officiële entrée in de stad. Zie ook *infra*, postscriptum.
5 Pedro de León Villaroel en Adriaen von Enkefort; vgl. no. 5062 en n. 12.
6 François-Louis Potier, markies van Gesvres, en onder anderen monsieur d'Aigueberre (no. 5062 n. 13).
7 Grotius ontleende dit nieuws vermoedelijk aan de brief van C. Marin dd. 6 maart 1641, no. 5089.
8 Friedrich Wilhelm, keurvorst van Brandenburg, sloot op 24 juli 1641 een wapenstilstandsverdrag met Zweden.
9 Martin Maximilian von der Goltz, keizerlijk generaal-majoor (no. 5001 n. 3). De beide copieën geven ten onrechte: Goetzium.
10 Gilles de Haes, Vlaming in keizerlijke dienst (no. 5041 n. 20).
11 Rheinhold von Rosen (no. 4993 n. 4).
12 Johann Joachim (Joachim Christian), graaf van Wahl (no. 5110 n. 6).
13 Maria Anna, gemalin van Ferdinand III.

Conveniunt hodie Franciae marescalli in id, ut dies dicatur Vindocinensi.[14] Piccolominaei exercitus esse dicitur ad viginti milia. It princeps Condaeus bellum gesturus in Hispania, Har-

14 César, hertog van Vendôme, bevond zich sinds medio februari in Engeland.

curtius[15] in Italia. Erlachius[16] marescallus castrorum factus est. Praefectus Hohentvilae[17] in Suevos, Ossenvillius[18] in Badensem agrum excurrit. Habebit et comes Guichius[19] exercitum. Rex Siricum habere desiderat a duce Lotharingo.

Ex Anglia habemus sex milliones a parlamento promissos regi; archiepiscopum[20] in Turrem reductum; venisse in urbem electorem Palatinum[21] et legatum a Portugallia.[22] Duo indidem legati in hac urbe sunt, sed latent adhuc, dum de honore illis habendo deliberatur.

Pacem audimus Turcae constitutam cum Persa et Polono;[23] landgravium Hassiae, qui pontificius,[24] cardinalem fieri. Exercitus Hispanorum in Catalania esse dicitur XVes mille peditum, bis mille equitum.

Bovenaan de brief in de copie te Leipzig: Argumentum. Gallicum foedus cum Suedis renovandum auguratur. Consilia de Constantia et Geneva in foedus Helvetiorum recipienda. Varia nova.

5113. 1641 maart 23. Aan N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

Daer is veel aen gelegen off de reise van mijnheer den churfurst[2] nae Engellant comt uit het eigen mouvement van den coninck van Engellant ofte uit sijne Doorl. ofte uit het parlement. Hoe meer den coning in desen tijdt hem vought nae 't parlement, hoe meer men moet dencken dat hij veinst ende andere occasie verwacht. Wij moeten sien, wat van sijne saecke ende van 't verbont van Engellant met de Vereenigde Nederlanden[3] sal vallen ende hoe verre men Vrancrijck kennisse daervan sal doen hebben ende wat Vrancrijck daervan sal oordeelen.

Aengaende den député van Yrlant ende den eertsbisschop,[4] de Engelschen ende Schotten die hier sijn meenen dat sij wel van haere officiën peryckel loopen, maer niet van het leven. Als sulcke saecken lang traisneren, verzacht gemeenelijck den haet. Men meent hier niet dat den coning sich soo verre van sijne autoriteit soude hebben ontbloodt, dat hij de beschrijving van het parlement bij gebreck van die van 't hoff soude stellen aen de officiers van de provinciën, 'twelck verre soude sien. UE. gelieve wel daernae te vernemen.

15 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt (no. 5054 n. 3).
16 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15).
17 Konrad Widerholdt (1598-1667); vgl. *ADB* XLII, p. 386vv.
18 Paul Le Prévost, baron van Oysonville (no. 4994 n. 16).
19 Antoine III de Gramont, graaf van Guiche (no. 4996 n. 16).
20 William Laud, aartsbisschop van Canterbury.
21 Karl Ludwig van de Palts.
22 Antão d'Almada en dr. Francisco d'Andrade Leitão (no. 5028 n. 6).
23 De Turks-Perzische vrede, gesloten in 1639, werd in 1641 geratificeerd. Het Turks-Poolse vredesverdrag was in 1640 vernieuwd.
24 Frederik van Hessen-Darmstadt (1616-1682) werd pas in 1652 kardinaal gecreëerd; vgl. *NDB* V, p. 504.
1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, H 20e. Eigenh. oorspr. Niet ondertek.
2 Karl Ludwig van de Palts was medio maart ongevraagd aan het Engelse hof verschenen.
3 Een verdrag tussen Engeland en de Republiek kwam niet tot stand (no. 5023 n. 9).
4 Thomas Wentworth, graaf van Strafford, en William Laud, aartsbisschop van Canterbury.

Wat het huwelijck aengaet,[5] sulcke contracten sijn licht te maecken, maer op de traditie sal het aencomen. 't Besnoeien van het exercitie van de catholycken sal wel plaets houden geduirende het parlement. 't Aennemen van de tien nieuwe raiden,[6] insonderheit sulcke personen,

5 De bruiloft van Willem II en Mary Stuart, de 'Princess Royal', vond plaats op 12 mei 1641. De 'traditie' (= levering) van de bruid geschiedde pas in maart 1642.

6 Grotius zal doelen op de nieuwe leden van de 'Privy Council'; vgl. no. 5104 n. 6.

is seer bedenckelijck. Maer misschien dat den coninck meent die personen tot hem te winnen, gelijck voor desen wel is geschiet. Andersins moet dat groot toegeven suspect sijn. Ende ick meen den coning tijdt hebbende, tweedracht sal connen stroyen, eerst tusschen de Schotten ende Engelschen, daernae tusschen het Hooge ende het Laege Huis van het parlement. 'tGunt uE. geseit is van de versaemeling van 't volck in Walles, soo het seecker gaet ende duirt, is van grooten insichte.

'tGunt de Fransoisen moveren over den afgesant van den keiser[7] is bedenckelijck ende heb ick hier diergelijcke discoursen uit den hertogh van Longueville verstaen. Evenwel gelove ick niet dat de Vereenigde Nederlanden daerin sullen willen gaen buiten de oude termen, dewelcke altijd soodaenigh sijn geweest dat men het rijck altijd eenigh respect heeft toegedragen. Ick gelove hij trefves sal voorslaen, waervan men Vrancrijck wel eenige opening can doen sonder daerom iemant van Vrancrijcks wegen bij de propositie ende handeling te laeten sijn, 'twelck vrij wat servyl soude sijn.

Portugael heeft haestigh secours van doen. Maer ick vrese, de Oost- ende Westindische Compagnie sulcx sullen verachteren om haere eigene affairen te vorderen ende te visschen in een trouble water.

Den coninck van Denemarcken meene ick dat licht gedisponeert soude connen werden om Spaignië een dienst te doen, soo daertoe geldt genoech uit Spaignië wierd gefurneert. Maer 't ophouden van de Westindische vloot ende de inlandsche oorlogen in Spaignië sullen voor desen tijd sulcx beletten. Dit ende eenige andere redenen doen mij geloven dat soowel aen de zijde van Denemarcken als aen die van de Vereenigde Nederlanden getracht sal werden tot accomodatie ende dat het gerucht van 't verbont met Swede[8] alleen sal dienen om den coninck van Denemarcken daertoe te meer te disponeren.

23 Martii 1641.

In dorso schreef Reigersberch: Broeder de Groot uyt Paris, den 23 Martii 1641.

5114. 1641 maart 23. Aan N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

Men prepareert hier sich ten oorloge in Italië, in Catalagne, in 't graefschap van Bourgogne ende in Nederlant. De mareschaux de France, bij den coning vergadert, hebben gedecreteert daghvaerding in persone tegens den hertogh van Vendosme.[2] Don Pedro de Leon, Spaignard, ende Enckefort[3] gaen om tuschen Perone ende Camerijck gewisselt te werden tegen den marquys de Jevre ende andere Fransche gevangenen in Nederlant.[4] De ambassadeurs van Portugael[5] sijn niet verre van hier.

7 Johann Weichard, graaf Auersperg, keizerlijk gezant naar de Republiek (no. 5042 n. 6). Voor de Franse diplomatieke acties tegen zijn komst zie men Waddington, *Républ.* I, p. 357; J. Heringa, *Eer en hoogheid*, p. 329.

8 Op 11 september 1640 was een verdrag gesloten tussen Zweden en de Republiek.

1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, H 20f. Eigenh. oorspr. Niet ondertek.

2 César, hertog van Vendôme, was medio februari naar Engeland gevlucht.

3 Pedro de León Villaroel en Adriaen von Enkefort; vgl. no. 5062 en n. 12.

4 François-Louis Potier, markies van Gesvres, en onder anderen monsieur d'Aigueberre (no. 5062 n. 13).

5 Francisco de Mello en dr. António Coelho de Carvalho (no. 5028 n. 6) maakten op 25 maart hun officiële entrée in Parijs; zie ook *infra*, postscriptum.

De tijdingen die wij hier hebben uit Duitschlan[t], sijn dat de meeste trouppes van den keiser ende Beyeren sijn aen d'andere zijde van den Donau; dat Piccolomini een brugge maect om over deselve rivier nae occasie gintsch ende weder te passeren; dat Goltz[6] tweeduisent paerden heeft gesonden om de passen van Behmen te bezetten ende dat den grave van Broi[7] de passage van de Molda belet aen dieghenen die uit het leger van den mareschal Bannier derrewaert waer(en ge)gaen; dat Gil d'Haes[8] met sijne ruiterie sich gesalveert heeft uit Me(iningen) latende aldaer sijn voetvolck; dat Rose[9] weder was gecomen bij 't Fr(ansche) leger in Franckenlant ende dat sij belegeren Hasfurd; dat Wahl[10] door Francfort was gepasseert om sich te vougen bij Piccolomini.

In Switserlant[11] werdt voorgeslagen van Constance ende Genève in haer verbont in te trecken. Geen van beide soude Vrancrijck behaegen, dewelcke licht middel sal vinden onder dat gierige ende oneenige volck om sulcx te beletten. In de Grisons sijn wel eenige seer quaelijck gecontenteert van Spaegnië, maer ick en can niet mercken, dat de Fransoisen, die over de lichtvaerdicheit van de Grisons seer clagen, die natie soo veel sullen achten, dat sij eenige moeite daerom souden willen doen, hebbende de passagie van de bergen op andere plaetsen becomen. Venetië roert sich nergens in.

Hier is men ongerust over de handeling met Swede,[12] niet sonder berouw van soo lang daerin ende in de betaeling van 't gelt getardeert te hebben. Men neemt ombrage daerover dat de heer Bannier sauf-conduict heeft gegeven voor de keiserinne[13] om te gaen nae Wehnen ende in erkentenisse van die courtoisie de provisie voor sijne tafel treckt uit Regenspurg; oock omdat de heer Salvius spreect, soo men seit, met Litzau,[14] keisersche resident tot Hamburg.

Men spreect hier veel dat men de coninginne van Swede behoort te huwelijcken aen den keurvorst van Brandenburg[15] ende hem soo van den keiser af te trecken. Ick gelove wel dat sijne churf. Doorluchticheit wenscht nae tresves ofte neutraliteit, maer hoe sulcx in dese gelegentheit soude connen vallen, is duister te sien. Ondertuschen is goed dat denselve churfurst sijn crijgsvolck in sijnen eigenen eedt alleen heeft genomen, alsoo daeruit ende uit de disgratie van veele creatuiren van den grave van Swartsenburg[16] mettertijd iet goeds soude connen ontstaen.

't Onthael dat men in Hollant meent te doen aen den afgesante van den keiser[17] ende de vrese van opening van trefves geeft hier oock onlust. Wij sullen sien wat versoeting d'heer van Beverwaert[18] daerop sal brengen.

6 Martin Maximilian von der Goltz, keizerlijk generaal-majoor (no. 5001 n. 3).
7 Albrecht Gaston Spinola, graaf Bruay (Brouay), kolonel in keizerlijke, dienst (no. 5110 n. 2).
8 Gilles de Haes, Vlaming in keizerlijke dienst (no. 5041 n. 20).
9 Rheinhold von Rosen (no. 4993 n. 4).
10 Johann Joachim (Joachim Christian), graaf van Wahl, Beiers generaal-veldmaarschalk (no. 5110 n. 6).
11 Grotius ontleende dit nieuws vermoedelijk aan de brief van C. Marin dd. 6 maart 1641, no. 5089.
12 Het verdrag tussen Zweden en Frankrijk werd in juli 1641 verlengd.
13 Maria Anna, gemalin van Ferdinand III.
14 Resp. Johan Adler Salvius (no. 5001 n. 1) en Konrad von Lützow (no. 5080 n. 3).
15 Friedrich Wilhelm, keurvorst van Brandenburg, zou echter in december 1646 Louise Henriëtte, dochter van Frederik Hendrik, huwen. Op 24 juli 1641 sloot hij een wapenstilstandsverdrag met Zweden.
16 Adam, graaf von Schwartzenberg (no. 4992 n. 6).
17 Johann Weichard, graaf Auersperg (no. 5042 n. 6).
18 Lodewijk van Nassau, heer van Beverweert (no. 4994 n. 11).

Wij hooren dat Piccolomin heeft 20 duisent man; dat 't Spaensche leger in Catalogne is van vijftien te voet, tweeduisent te paerd. Den prince van Condé gaet om 't oorlog te voeren

in Spaignië, Harcourt[19] in Italië. Erlach[20] is vertrocken ende is marescal de camp. Ossenville[21] valt in 't lant van Bade ende den gouverneur van Hohentwiel[22] in Suebe met cleine trouppes.

23 Maert 1641.

Den graef van Guiche, neeff van den cardinael,[23] sal oock een leger hebben. De ambassadeurs van Portugael sijn binnen Parijs, maer als onbekent vooralsnoch. Op de maniere van haere receptie werdt gedelibereert. Den Turck hooren wij heeft paix met Persen ende Polen.[24]

Adres: Aen mijnheer mijnheer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant, in Den Hage. Port.

In dorso schreef Reigersberch: Broeder de Groot, den 23 Martii 1641 uyt Paris.

5115. 1641 maart 25. Van W. de Groot.[1]

Frater optime,

Quae de editione Annotatorum,[2] de fine operis et connexione cum sequentibus, de tempore absolutionis aliisque ad id negotium facientibus scire desideras, ex ipsis Blavii litteris[3] praeterita septimana ad me scriptis, quas hisce inclusi, facile intelliges. Super iis, quae sciscitatur, animi tui sententiam sive ad ipsum sive ad me proxime rescribas. Nos Appendicem[4] ut suo tempore habeat, curabimus. Errata, quae heri missurum se dixerat, nondum accepimus.

De Petro scripsi proxime[5] et, quia ille se ad vos recipiet, restat, ut ista profectio acceleretur, ne hic interea nimis intricetur.

19 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt (no. 5054 n. 3).
20 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15) verbleef sinds het najaar van 1640 te Parijs.
21 Paul Le Prévost, baron van Oysonville, adjunct van de goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 16).
22 Konrad Widerholdt (no. 5112 n. 17).
23 Antoine III de Gramont, graaf van Guiche (no. 4996 n. 16), had een achternicht van Richelieu gehuwd.
24 Het Turks-Perzisch vredesverdrag van 1639 was geratificeerd in 1641. Het Turks-Poolse vredesverdrag was in 1640 vernieuwd.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24, 187. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 5102; beantw. d. no. 5130.
2 Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135).
3 De brief van Johan Blaeu aan Willem ontbreekt.
4 De kopij van Grotius' *Appendix de Antichristo* (*BG* no. 1129) werd in april bij Blaeu ingeleverd; zie *infra* no. 5135.
5 No. 5105. Grotius verlangde dat zijn zoon Pieter hem in Parijs zou komen helpen bij het schrijfwerk; zie no. 5093, postscriptum.

Pro iis, quae de Gallicis rebus nuntias, gratias habeo. Lusitanos legatos[6] iam Rupellae esse intelligimus, qui in Galliam destinati sunt; qui vero ad nos destinatus est Mendosa,[7] Londini haeret ibique a nostris legatis[8] convivio est exceptus.

6 Francisco de Mello en dr. António Coelho de Carvalho (no. 5028 n. 6).
7 Tristão de Mendonça Furtado (no. 5028 n. 6) verbleef tot 24 maart op doorreis in Engeland; vgl. *CSP Ven.* 1640-1642, p. 129, 132. Hij bereikte de Republiek op 1 april.
8 Albert Joachimi, heer van Hoedekenskerke, ordinaris Staats ambassadeur in Engeland (no. 4998 n. 22), en de extraordinarii Johan Wolfert van Brederode, François van Aerssen, heer van Sommelsdijk, en Johannes Polyander van Kerckhoven, heer van Heenvliet (no. 4997 n. 3).

Est iam hic imperatoris ablegatus,[9] qui et litteras fidei Ordinibus exhibuit. Sed eae cum essent inscriptae 'Nostris et sacri Imperii fidelibus et dilectis', remissae sunt ipsi. Putatur alias litteras cum alia inscriptione aut exhibiturus statim aut expectaturus. Neque enim hinc se movet.

Novis nostris Batavicis insertum hac septimana reperio prodire iam hymnum tuum in Nativitatem et in Passionem Domini, cum musica quatuor vocum.[10]

Praeses noster Cromholtius[11] XXII Martii hora nona eopse die, quo tu olim Lupesteino excessisti, e vita excessit. Multi multo ambitu de successione contendent.

Misit ad me has litteras ad te deferendas Daetselarius noster,[12] homo titulorum adeo incuriosus, ut nec Suediam a regina regi meminerit, quare hoc ei fraudi esse non debet. Tu, rogo, commendati[ti]as, quas pro filio Gerardo ex Anglia in Suediam proficiscente postulat, dare ne graveris.

Princeps Arausionensis[13] in Angliam brevi cum magna pompa iturus est. Pater negotium hoc quantum potest urget, ut non tantum desponsatio absolvatur, sed et matrimonium, quatenus id fieri potest, consummetur.

De scriba[14] cogito semper, sed necdum mihi quispiam se offert. Cogita, an non illic aliquem Batavum possis invenire, ut Arkelium,[15] qui a Meermanno[16] pendet, aliumve.

Postquam haec scripsi, recepi ea, in quibus erratum erat, quae abolebimus. Vale.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

XXV Martii 1641.

9 Johann Weichard, graaf Auersperg (no. 5042 n. 6). Zie ook bijlage no. 16 *in fine*.

10 Exemplaren van deze nieuwe uitgaven van Grotius' *Lofsangen op de geboorte Christi* en zijn *Christelijcke betrachtinghe des lijdens Christi* (zie *BG* resp. nos. 127 en 110) zijn niet teruggevonden. De uitgever van de beide heruitgaven, Broer Jansz. (1579-1652) te Amsterdam, heeft ze echter ook vermeld in de eveneens door hem uitgegeven bibliografie *Catalogus Universalis*, no. 3 (tweede halfjaar 1641) op p. 15: 'Lofsanghen op de geboorte Christi, ghetrocken uyt het Nieuwe Testament, door M. Hugo de Groot. Op musyck ghebracht met 3 stemmen, met een generale bas, t'Amsterdam bij Broer Jansz., in 8.' en: 'Christelijcke betrachtinghe des lijdens Christi op den Goeden Vrijdagh, door M. Hugo de Groot. Op musyck gestelt met 3 stemmen, met een basso continuo, door Cornelis Jansz. van Edam, bij Broer Jansz., in 8.' Tevens zal Broer Jansz., blijkens Willems mededeling in deze brief, de verschijning van de beide heruitgaven hebben geannonceerd in de eveneens door hem uitgegeven courant *Tijdinghen uyt verscheyde quartieren* 1641 no. 12 dd. 23 maart; daarvan is echter geen exemplaar bekend. Ook verscheen een aankondiging in de *Courante* van Jan van Hilten, 1641 no. 14 dd. 6 april: 'T'Amsterdam bij Broer Jansz. worden uytghegeven ..., alsmede Lofsangen op de geboorte Christi, door D. Hugo de Groot. Op musyck met twee stemmen.'

11 Dr. Nicolaes Cromhout (1561-1641), heer van Werkendam, president van het Hof van Holland, was in 1618/19 een van de 24 rechters geweest die over Oldenbarnevelt, Grotius en Hogerbeets oordeelden. Vgl. Van der Aa, III, p. 858v.; J. den Tex, *Oldenb.* IV, p. 317v. Grotius was op 22 maart 1621 uit Loevestein ontsnapt.

12 Adriaen Matthijsz. Daetselaer, koopman in garen en band te Gorinchem, bij wie Grotius na zijn ontsnapping uit Loevestein in de boekenkist werd binnengebracht; vgl. Van der Aa, IV, p. 3v. Zijn brief ontbreekt.

13 Willem II vertrok op 24 april 1641 naar Engeland en huwde daar op 12 mei Mary Stuart, de 'Princess Royal'.

14 Er werd een opvolger gezocht voor Grotius' secretaris Pieter Pels; vgl. no. 5053 n. 13.

15 Niet geïdentificeerd.

16 Vermoedelijk een der beide Delftse regenten Frans Dircksz. Meerman (1590-1657) of Dirck Gerritsz. Meerman (1610-1680).

Adres: A monsieur monsieur Grotius, ambassadeur de Suède, à Paris.
Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 3 April.
En in dorso: 25 Martii 1641 Wyckefort,[17] W. de Groot.

17 Joachim de Wicquefort (no. 5022 n. 1). Wellicht had Grotius, tezamen met de brief van Willem, ook van hem een brief ontvangen.

5116. 1641 maart 25. Van P. Spiring Silvercrona.[1]

Mijnheere,

U Excell.[en] seer waerde ende hoochaengenaeme van den 16. deser[2] is mij wel geworden; bedancke u Ex.[en] ten alderhoogsten voor desselfs hoochwaerde comunicatie.

Daerentegens is zedert mijnen laesten[3] alhier gearriveert den keyserl. affgesante, den grave van Auersberg;[4] heeft zijne creditiven overgelevert, diewelcke hem, d'opschryft niet recht bevonden zijnde, weder terugge is gegeven worden, maer hij heeft deselve, omdat daeraen wat geopent was, niet willen accepteeren, alsoo dat hij noch tot geene audiëntie is gecomen. De copy van d'opschryft sende ick u Ex.[en] hierbijgaend.[5]

Offwel de ratificatie van de alliantie die tuschen de croone Sweden ende desen staedt gemaeckt,[6] all voor een tijt volntrocken is, soo schijnt doch dat zij met de oversendinge derselver wat trentelen, waerover de hoogstgedachte croone niet allerdings tevreeden is.

Den churfurst palsgraeff[7] is in Engeland gearriveert. Zijn desseyn souw zijn, soo men mij berecht, het houwelijck tuschen den jongen prince van Oragne ende d'outste princesse van den coning in Engeland[8] om te stooten, maer sal tevergeefs zijn, alsoo ick mede berecht werde, dat zijn welgem. Hooch.[t] den prince van Orangiën ontfangen heeft de articulen concerneerende het voorsr. houwelijck bij den coninck in Engeland geratificeert.

Hier werd uyt Engeland verwacht een ambassadeur comende uyt Portugael, genaemt Tristan de Mendosa,[9] neeff van den coninck; is geweest generael in Brasil ende directeur van de veranderinge des rijcx.

Hiermede eyndende ende bevele u Ex.[en] met desselfs familie godelijcker protectie ende verblijve,

u Excell.[en] dienstbegierigen.

's-Gravenhaag, 25 Maert a.[o] 1641.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 3 April.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13, 72. Oorspr. Niet ondertek.
2 Grotius' brieven aan Spiring Silvercrona van 1641 ontbreken grotendeels.
3 No. 5106.
4 Johann Weichard, graaf Auersperg (no. 5042 n. 6).
5 Bijlage no. 16 *in fine*.
6 Het verdrag tussen Zweden en de Republiek was getekend op 11 september 1640. In mei 1641 werd mr. Jan van Duynen (no. 5079 n. 7) met de ratificatie naar Zweden gezonden.
7 Karl Ludwig van de Palts was medio maart bij het Engelse hof aangekomen.
8 Willem II en Mary Stuart, de 'Princess Royal'.
9 Tristão de Mendonça Furtado (no. 5028 n. 6).

5117. 1641 maart 26. Van G. Keller.[1]

Hochedler, gestreng- vndt vester herr ambassadeur, hochgenaigter herr vndt patron,

Die Brandenburgische gesandten[2] seindt von Warschaw zu Konigsperg wieder ankommen. Ihre verrichtung in den, was die interims regierung anlangt, ist guth; das negotium feudi aber ist biss vff den reichstag so im Augusto angehen soll[3] remittirt worden, da man sich be-

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 12, 32. Oorspr. Eigenh. ondertek.
2 Wolfgang von Kreytz, Johann Kospoth en Peter Bergmann (no. 5002 n. 9).
3 De rijksdag werd in augustus-oktober 1641 te Warschau gehouden. De investituur van het leen Pruisen werd in oktober 1641 aan Friedrich Wilhelm, keurvorst van Brandenburg, verleend.

sorgt die Pillaw vndt Memmel - welche der konig, zu verhüten, das sie nicht in feindtliche hende gerahten, vom churfursten assecuration zubegehren, oder gar in seine verwahr- vndt besazung zunehmen, sich vermercken lässen - wie auch die religion in schlechte conditiones kommen möchten.

Die commission zu Thorn in causa processionis[4] ist dahin aussgeschlagen, das die zeugen beederseits solenniter verhört, vndt die testimonia an den konig verschickt worden; man besorgt sich, dz decret gleich wie in der Wildischen sache[5] fallen vndt derorthen gross vnheil erwecken dörffte. So wollen auch vber diesses sowol in Thorn alss Danzig die papisten viel beschwerliche newrungen einführen, dadurch sie den stetten grosse vngelegenheit zuziehen.

Ihr churf. Dh. zu Brandenb. ist der zu Stettin gesuchte pas vor dero kammergerichtsraht Ottho von Schwerin,[6] ezliche von denen zu Regenspurg versambleten stenden an Ihr könig. May.[t] zu Schweden abgelassene schreiben zu vberbringen, verwilligt worden, vmb deroselben durch diesses vom keyser zugelassenes mittel gelegenheit an handt zugeben, dero anliegen bey Ihr könig. May.[t] ausszuschütten vndt deroselben intention sich zu conformiren, warzu nunmehr vmb so viel bessere hoffnung ist, weiln gestern 8 tage der graff von Schwarzenburg[7] dermahln einst in die andere welt gezogen vndt verhoffentlich mit ihm alle böse consilia abgestorben; dahero vmb so viel ehe man disseits sich einen guetlichen vergleich promittiren will.

Der obrist Boht,[8] wélcher, wie vor 8 tagen berichtet, durchgangen, vndt vmb deswillen von denen hinterbliebenen officiers, die sich entlich von ihm betrogen befunden, durch ein offenes instrument vor einen ehrvergessenen, erzbetrieglichen, nichtwehrten schelmen, geldtvndt ehrendieb gescholten worden, ist zu Buxtehud, 3 meil von hier, vff begehren der herzogen zu Br.-Lüneburg[9] - der ertzbischoff zu Bremen[10] disputirt ihn folgen zu lassen - vndt des herrn ambass.[r] Salvii Excell.[11] im arrest, vndt muss man erwarten, was S.[r] fürst. Gnaden vff ferners remonstriren eins vndt anders hierin thun werden.

Der obrist leut. Soltaw,[12] so ein Schwedt, vndt vor diesem zu den keyserl. vbergangen, auch verschiedene böse anschlege vff sein vatterlandt, sonderlich die flotta vor Stockholm in brandt zu stecken, geben helfen, nun aber vber ein jahr her in keynen keyser. diensten sich befunden, sondern nur den obrist Boht neben andern seine practiquen vff Liefflandt vndt hierunter schmieden helffen, haben des herrn ambass.[r] Excell. alhier in dero logement, alss er bey deroselben was anbringen wollen, den 12. huius abendts in arrest nehmen, vndt den 13. morgens frühe, ehe jemandt in der stadt davon gewust, in einer carrosse hinnauss vndt nach der negsten

4 Zie ook no. 5107.
5 Zie voor de godsdiensttwisten te Wilna no. 5002 n. 11.
6 Otto von Schwerin (1616-1679); vgl. *ADB* XXXV, p. 754-763.
7 Adam, graaf von Schwartzenberg, overleed op 24 maart 1641 (no. 4992 n. 6).
8 Hermann Bothe (no. 5014 n. 5). In Kellers brief dd. 19 maart, no. 5107, ontbreekt nieuws over hem; zie echter ook de brief dd. 12 maart, no. 5099. Vgl. *Gazette* 1641 no. 45, p. 220, dd. 20 april (= Hamburg, 26 maart 1641): Il s'estoit retiré dans ladite ville de Boxtehude, pour se débarasser des capitaines et autres officiers de guerre qui sont en cette ville, lesquels il a trompez en leur faisant tousjours espérer qu'il feroit des levées; ce qui est cause qu'ils ont fait mettre des affiches dans toutes les places publiques, par lesquelles ils le declarent infame et trompeur.
9 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.
10 De latere koning van Denemarken Frederik III (1609-1670), zoon van Christiaan IV.
11 Johan Adler Salvius, Zweeds ambassadeur te Hamburg (no. 5001 n. 1).
12 De luitenant-kolonel Soltow (Solkow) (no. 5014 n. 5).

Schwedischen garnison, vndt so fordt nach Wissmar führen lassen. Der magistrat alhier thut sich dessen gegen Sr Excell. vff antrieb der sich alhier befindenden keyser. ministrorum,[13] höchlich beschweren; die wissen aber mit gnugsahmen gegenargumenten ihnen wohl

13 Konrad von Lützow (no. 5080 n. 3).

zubegegnen vndt remonstriren den dazu gehabten fueg auss oberzehlten, vndt mehr andern vrsachen. Was für ein endt nun dieser krieg gewinnen wirdt, lehret die zeit.

Inmittelst bin ich vndt verbleibe allezeit

Ew. Excell. gehorsamber knecht

G. Keller mpp.

Hamb., den 16. Martii a.^{o} 1641.

Adres: A son Excellence monsieur l'ambassadeur Grotius, à Paris.

Onderaan de recto-zijde van de brief staat: H. amb. Grotio.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 16 April.

En in dorso: 16 Martii 1641 Keller.

5118. 1641 maart 28. Van C. Marin.[1]

Monsieur,

J'ay receu vos deux lettres du 5 et 12 courrant[2] et suis fort marry que nostre traitté avec la France n'est pas conclu,[3] puisque de là dépend non seulement l'eschange de M. Horn,[4] mais aussy mon payement, le retardement duquel me fait endurer icy les plus gran difficultés du monde à trouver de l'argent, et je vous soupplie de prier en mon nom M. Salvius,[5] qu'il luy plaise m'assister pour le moins de 300 dalers, si tout le change ne se peut payer sitost, car je ne trouve plus icy de crédit et d'autre costé ay si gran besoing de l'argent, ut nesciam, Deum testor, quid faciam, estant chargé de 8 personnes et ma femme s'approchant de plus en plus à son temps de couchées.

L'accord du prince Thomas avec les ministres d'Espagne[6] est conclu, mais la ratification du roy y manque encor, le comte Masserati[7] n'estans pas encor party pour Espagne. Si on luy peut maintenir ce qu'on luy a promis, il n'y a point de doubte qu'il en emporte plus d'advantage que de la France qui ne luy feroit de si bonnes conditions, et y auroit peu de concorde entre luy et madame.[8] Je ne vois pas aussy que d'autres estats d'Italie sont bien portés pour la France qu'ils n'y voudroyent voir plus puissante.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9, 213. Eigenh. oorspr.
2 Grotius' brieven aan Marin van 1641 ontbreken.
3 Het verdrag tussen Zweden en Frankrijk werd in juli 1641 verlengd.
4 Gustav Karlsson Horn zou in 1642 worden vrijgelaten (no. 5264 n. 1).
5 Johan Adler Salvius (no. 5001 n. 1).
6 Tommaso Francesco van Savoye was in februari 1641 weer naar de Spaanse partij overgegaan (no. 4994 n. 14).
7 Balthazar Masserati (Messerati), graaf van Casalborgone, diplomaat in dienst van de prinsen van Savoye (no. 5021 n. 13).
8 Christine de France, hertogin van Savoye, ‘Madama Reale’.

Mes offices que j'ay fait envers ce cantons icy ont assés bien opéré à Bade,[9] où les protestans n'ont pas voulu ny se destacher de la France ny résouldre aucune chose en ce qui touche Constance, en cas qu'elle seroit assiégée. Je crois aussy qu'ils donn[e]ront des gens au roy, encor qu'ils en ayent besoing eux-mesmes.

Les Grisons feront quelque bon coup, si l'armée Françoise vient en nostre voisinage, recevans jusques à présent peu de satisfaction de leur intérêts. Zambra et Tarasp[10] qui ont esté autheurs de la mort du Planta ont esté justiciés dans la prisons, l'un ayant esté empoisonné et l'autre arquibusé.

9 Te Baden was van 3 tot 9 maart een landdag gehouden.

10 Ene Prevosto, gezegd Zambra, en Rudolf Planta von Rietberg, slotvoogd van Tarasp, moordenaars van Rudolf Planta von Steinberg (no. 5035 n. 6).

J'y joints ce que j'ay de Constantinople[11] et vous prie d'en faire part à M. Salvius.

J'appren[s] que les ambassadeurs de Denemarc[12] sont partis de Suède malcontans et qu'il y a apparence d'une guerre entre ces deux nations, dont je désire d'estre un peu esclaircy par vous qui y estes plus proche, priant le bon Dieu qu'il veuille oster à la Suède tous les obsta[c]les qui la sçauroi[en]t empêcher à poursuivre leur bons desseings en Allemagne.

Je demeure, monsieur,

vostre serviteur très-obligé

C. Marin mp.

De Zurig, ce 18 de Mars l'an 1641.

Piccolomini est sorty en campagne conjoinct avec les Bavarois et fort à ce qu'on escrit de 30 m. hommes pour faire teste aux nostres, et bientost en aurons-nous des gran nouvelles.

Les Espagnols donne[n]t 5000 à pied et 1500 chevaux au prince Thomas et autant aura-il de ceux du Piedmont, et croit-on que bientost avec une armée de 12 m. combattans il sortira en campagne, les François ayans desjà commis quelque hostilité contre luy et les places qu'il tient.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 10 April.

En in dorso: 18 Mars Marini 1641.

5119. 1641 maart 30. Aan L. Camerarius.[1]

Illustris domine,

Quod Catalanis relicta libertas non est, ut prudenter iudicat illustris Dom. vestra, magis cum Gallorum ingenio summum bonum in propagandis finibus suis ponentium quam cum communi totius Europae bono convenit.

Portugallici legati[2] hic sunt. Introducti sunt a marescallo Galliae,[3] cum regum legati a principum aliquo recipi soleant. Sed forte corrigetur id, ubi regem adituri sunt. Legatus Anglicus[4] nondum, quomodo se erga eos gerere debeat, mandata accepit. Itali papae exemplum respicient. Batavorum praecipue est uti datis tam pulchre occasionibus. Nam alii reges extricare se a bello possunt aliquando. Ipsorum perpetua cum Hispano lucta est, id est aut bellum aut pax infida.

11 Ontbreekt; Grotius zal de bijlage aan Salvius hebben doorgezonden.

12 Jørgen Vind (no. 5025 n. 2).

1 Copie Uppsala, UB, cod. 388a, 274; copie Linköping, Stifts- och landsbibl., Br. 23, 385. Gedrukt *Epist.*, p. 672 no. 1484.

2 Francisco de Mello en dr. António Coelho de Carvalho (no. 5028 n. 6) hadden op 25 maart hun officiële entrée in Parijs gemaakt en waren op 27 maart door Lodewijk XIII in audiëntie ontvangen.

3 Gaspard de Coligny (1584-1646), hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk; vgl. *DBF* VIII, kol. 802v. Zie ook *infra*, postscriptum.

4 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinaris Engels ambassadeur te Parijs (no. 5003 n. 13).

Quae cum duce convenerunt Lotharingo,[5] publicae quidem notitiae non fiunt, sed audimus reddi illi ducatum utrunque et, si velit, ius habitandi in urbe Nanciaci, ita tamen ut eius custodiam ad pacem usque rex retineat, quemadmodum et Lamottae et Moienvici, nisi de duobus his locis interea aliud actum fuerit. Videtur enim rex ea emere velle. De ducatus utriusque reditibus uxor,[6] quam is tamen pro uxore recusat agnoscere, percipiet sexaginta scutatorum millia[7] annua. Urget dux, ut bellum inferatur Theodonisvillae aut comitatui Burgundiae, pro

5 Karel IV, hertog van Lotharingen; zie over het met hem gesloten verdrag no. 5083 n. 22.
6 Nicole, hertogin van Lotharingen.
7 De copie te Linköping geeft: centum viginti ducatorum millia.

quo belli malis eximendo iterum Helvetii scripsere, sed eorum, ut olim Μεγαρέων, οὐδεὶς λόγος.[8]

Scripsere iidem ad archiducissam Tirolensem[9] se de urbe Constantia nihil facturos contra vetera pacta. Galliae qui ibi est legatus[10] gnarus infensos sibi romanenses, caeteros quoque ob non solutas pensiones parum aequos, in conventu qui Badae habetur[11] nihil locutus nisi solennia, constituit de milite legendo cum pagis singulis agere et, prout annuerint abnuerintve, pensiones solitas solvere aut retinere. Fuere et sermones de arctius adstringendo inter Helvetios ipsos foedere. Sed ea res intra sermones stat.

Anglicas quod attinet res, minime dubium habeo multa regem facere temporis causa dolente animo, praesertim illa de triennali conventu.[12] Quo magis vereor, ut multum proficiat ibi elector,[13] praesertim cum videam ad vetera temporis dispendia rediri, id est ad colloquia cum Bavaro, homine tenace.

De praefecto Hiberniae[14] video melius quam antehac sperari. Archiepiscopo[15] maius periculum est, non tantum ex religionis crimine valido semper apud plebem, verum etiam inde, quod augendae potestati regiae allaborasse creditur terrente Anglos Galliae exemplo, ubi dominatio iam ultra quo crescat non habet. Nam et in Vindocinensem ducem[16] prehensio et, si ea fieri non possit, citatio decreta est, non aut a parlemento aut a collegis eius ducibus ac paribus, sed a lectis quibusdam ex ordine marescallorum et parlamenti praesidum.

Oblivio illa, de qua Ratisbonae tractari coepit, tot habet κρησφύγετα, ut dici posset: Nusquam tuta fides.[17] Refert autem multum, quas conditiones in Suediam attulerint qui eo missi sunt ex Germaniae conventu[18] et quid futurum sit de Suediae Galliaeque federe,[19] cuius negotii finem anxie opperiuntur marescallus Hornius et Iohannes Waertius.[20] Audio etiam a caesarianis et Bavaricis cum Bannerio agi de prohibendis incendiis et populationibus, quod velim succedat nec ob regum delicta Achivi plectantur.[21]

Tubadelio et Rosae[22] Hasfurdam in praedam cessisse intelligimus et agrum Wurceburgicum tributa eis pendere. Sunt et alibi prospera, quaedam non magna

8 Plutarchus, *Quaest. conv.* 8, 8, 4 730d: ὥσπερ Μεγαρέων οὐδεὶς λόγος. De onbeduidendheid van Megara was spreekwoordelijk; zie W. Bühler (ed.), *Zenobii proverbia* IV, p. 275.
9 Aartshertogin Claudia. Grotius ontleende dit nieuws vermoedelijk aan de brief van C. Marin dd. 13 maart, no. 5100.
10 Jacques Le Fèvre de Caumartin (no. 5015 n. 5).
11 De landdag te Baden was gehouden van 3 tot 9 maart.
12 Volgens de 'Triennial Act' mocht het parlement eens in de drie jaar bijeenkomen.
13 Karl Ludwig van de Palts.
14 Thomas Wentworth, graaf van Strafford, werd op 22 mei 1641 onthoofd.
15 William Laud, aartsbisschop van Canterbury, werd in 1645 onthoofd.
16 César, hertog van Vendôme, was naar Engeland gevlucht. Het voorafgaande 'et' ontbreekt in de copie te Uppsala.
17 Vergilius, *Aen.* IV, 373. Over de kwestie van amnestie (= 'oblivio') werd in de rijksdag te Regensburg in deze periode uitvoerig gehandeld; zie K. Bierther, *Regensb. Reichstag*, p. 159-168.
18 Twee officieren waren met de *supra* no. 5060 n. 8 genoemde brief vanuit Regensburg naar Zweden gezonden. Banér weigerde hun echter een pas te geven, maar zond de brief via Hamburg naar Zweden door; vgl. *Oxenst. Skrifter* 2. afd., VI (*Banérs bref*), p. 815v.
19 Het verdrag tussen Zweden en Frankrijk werd in juli 1641 verlengd.
20 De uitwisseling van Gustav Karlsson Horn en Johan van Werth vond plaats in 1642 (no. 5264 n. 1).
21 Vgl. Horatius, *Epist.* I, 2, 14: quidquid delirant reges, plectuntur Achivi.
22 Georg Christoph von Taupadel en Rheinhold von Rosen (no. 4993 n. 4 en 5).

quidem, sed tamen iunctim valentia: Montisferratenses, qui Gallis favent, arcem Gabianam cepere, Catalani vero cas-

tellum, quod Leonis dicitur, in Arana valle, quae Arragoniam respicit. Ossenvillius[23] vero Oberkircham cepit et Ossemburgum arcem et ei arci propinquum oppidum Gegenbachum. Nunc Offenburgo imminet, sed ei loco servando profectas audimus Bavaricas cohortes aliquot. Caetera Badensis agri Galli tenent.

De matrimonio reginae nostrae curam libens relinquo iis, quibus eam leges dedere. Satis interim video, si id eveniat de quo scribit illustrissima Dominatio vestra,[24] magnam fore Suediae potentiam, protestantium per Germaniam res validas; etiam Polonis protestantibus, si qua fiat iniuria, paratum praesidium. Si Suedia pacem factura non est nisi Gallis consentientibus, pacem nunquam factura est, dura quidem res Galliae[25] erit in quorum est manu.

D. Hagae[26] non haberi quae deberet rationem doleo, nec tam ipsius quam reipublicae causa. Sed cogitandum: Scipio Africanus Linterni.[27] Vitia sunt magnis parvisque civitatibus communia, ignorantia recti et invidia.[28]

> Μόνον δὲ τοῦτο φασ᾽ ἁμιλλᾶσθαι βίῳ,
> Γνώμην δικαίαν κἀγαθήν, ὅτῳ παρῇ.[29]

Reginae matri suae[30] rex mittit centum millia francorum. Tantum pro ea cardinalis obtinuit.

Deum rogo ill. Dominationi vestrae eiusque domui semper sit propitius.

Illust. Dom. vestrae perpetuae observantiae debitor
H. Grotius.

Lutetiae, XX/XXX Martii MDCXLI.

Legati Portugallici ad regem deducti sunt a Chevreusio[31] omnesque adepti honores, quos legati regum solent. Petunt a rege VI millia peditum, equites mille ducentos. Classis, quae auxilio ivit Catalaniae,[32] est navium longarum XII, galeonum X, flutarum octo, duarum ad incendia.

Inter conditiones cum Lotharingo pactas est, ut Marsale diruatur. Rumores sunt, sed incerti, de defectionibus aut motibus in Baria, regni Neapolitani parte, Cremona

23 Paul Le Prévost, baron van Oysonville, adjunct van de goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 16). Met het volgende 'Ossenburgum' zal bedoeld zijn Ortenberg, een plaats ten oosten van het eveneens genoemde Offenburg.
24 Camerarius' brieven aan Grotius van 1641 ontbreken.
25 De copie te Uppsala geeft ten onrechte: Suediae.
26 Cornelis Haga, voormalig Staats orator te Constantinopel (no. 5026 n. 10); in 1645 werd hij voorzitter van de Hoge Raad van Holland en Zeeland.
27 Publius Cornelius Scipio Africanus maior (± 235-183 v. Chr.) sleet zijn laatste jaren in eenvoud op zijn landgoed te Li(n)ternum in Campanië. Vgl. Livius XXXVIII, 51, 1 en 53, 8; zie ook de beschrijving bij Seneca, *Epist.* 86.
28 Vgl. Tacitus, *Agricola* 1.
29 Euripides, *Hippolytus* 426v.
30 Maria de' Medici.
31 Claude de Lorraine (1578-1657), hertog van Chevreuse; vgl. *DBF* VIII, kol. 111v.
32 De copie te Uppsala geeft: arcendis ivit Catalanis.

et in Africa Tingi et Septa. Eunt hinc novi[33] legati, Romam Fontamanlius, in Angliam Fertimbautius, Hamburgum Melianus.[34]

In de copie te Uppsala staat in margine: MP.

33 De copie te Linköping geeft: mari; de uitgave der *Epist.*: navi.

34 François Du Val (± 1594-1665), markies van Fontenay, genaamd Fontenay-Mareuil; vgl. *DBF* XIV, kol. 353vv.; Pastor, *Gesch. Päpste* XIII 2, register i.v. Voorts Jacques d'Estampes, markies de la Ferté-Imbault (no. 5020 n. 22) en Blaise Méliand (no. 5020 n. 19).

5120. 1641 maart 30. Aan W. de Groot.[1]

Mi frater,

Pridem commoveor, quod qui tam festini antehac fuere Blavii nunc testudineo gradu incedant et nobis ac veritati male volentibus tantum largiantur temporis.[2] Rogo urgeantur, quantum fieri potest. Omnino tria ἀνώνυμα antehac, nunc φερώνυμα non patiar a reliquo Annotatorum corpore divelli. Sunt et in ipsis Annotatis plurima, quae ministris sunt displicitura. Et erunt etiam in illis ad Vetus Testamentum.[3] Si Amstelodami, ubi missalia et breviaria eduntur, talia edi non possunt, de iis monitus aliter constituissem de rebus meis, ut et antehac tibi scripsi.[4] Videamus, quid futurum sit. Ego non supprimam ea, quae meorum operum potissima et utilissima iudico, neque patiar a suo velut corpore divelli. Τοῦτο κέκριται. Qui sibi metuit, potest se negotio subducere. Interdictis libris crescit saepe et auctoritas et pretium. Exemplar Annotatorum ad Iura belli et pacis[5] ideo retineri ac nondum dari typographis volueram, ut ea exspectatione magis eos haberem in potestate. D. Vossius videtur mihi in meis sua agere, quod nolim.

Librum, quem Petavius[6] contra D. Salmasium scripsit Heinsioque dari voluit, accipies mari per Treselium,[7] ad quem misi, ut ad te mittat. Acerbe tractatur Salmasius acerbiusque tractabitur, si liber ille Adversus papam[8] prodierit. Incertus adhuc est, in Batavos redire an hic manere debeat. Vellet hic manere, frui sex millibus francorum annuis et scribere quaecunque vult etiam contra Romam et romanenses,[9] quos cardinalis levi de causa lacessere non vult. Quod si Salmasio talia scribenti bene faciat, in ipsum recidet invidia.

De correctore quod Blavios mones,[10] bene facis. Nam in paginis ad Iohannem plurima peccata video ignorantia Graeci, Hebraei et Arabici sermonis. Nomen nautae, quo usus est Princius,[11] scire percupiam et nancisci scribam, qualem depinxi.[12] Petri[13] adventus, si eo animo venturus est, ut nos sibi cogat obsequi, neque mihi neque matri gratus est futurus.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 917 App. no. 540; de passage 'Petri... futurus' alleen gedrukt *Clavis Epist.* Antw. op no. 5105; beantw. d. no. 5135.
2 Het betreft het drukken door Blaeu van Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135) en de bijbehorende, eerder anoniem verschenen traktaten *Commentatio de Antichristo, Explicatio de fide et operibus* en *Explicatio Decalogi* (*BG* resp. nos. 1102, 1111 en 1118).
3 Grotius' *Annotata ad Vetus Testamentum* (*BG* no. 1137) verscheen in 1644 te Parijs.
4 No. 5093. Zie over Blaeu als drukker van katholieke boeken *infra* no. 5162.
5 *BG* no. 571. De drukkerskopij, bestaande uit een gecorrigeerd exemplaar van een eerdere uitgave en een copie van Grotius' 'Annotata' bij het werk, was sinds december 1639 in het bezit van Gerardus Joannes Vossius; vgl. nos. 4367 en 4409 (dl. X). Omstreeks januari of februari 1641 moet hij deze kopij bij Blaeu, die ook zijn eigen uitgever was, hebben ingeleverd; zie ook *infra* no. 5162. De uitgave verscheen tenslotte in maart 1642.
6 Dionysius Petavius SJ (no. 5408 n. 1). Zie voor de polemiek met Claudius Salmasius en voor de volledige titel van zijn *Dissertationum Ecclesiasticarum libri duo* no. 5111 en n. 12 aldaar.
7 Daniël Tresel, koopman te Rouaan (no. 4995 n. 3).
8 Salmasius' *De primatu papae* verscheen in 1645 bij Elzevier in Leiden.
9 De uitgave der *Epist.* heeft ten onrechte: romanensem.
10 Zie no. 5105 en n. 6.
11 Pieter Christiaensz. Prins te Rotterdam (no. 5032 n. 5) zorgde voor de verzending van de drukproeven van de *Annotationes* (*BG* no. 1135) aan Grotius.
12 Een opvolger voor Grotius' secretaris Pieter Pels; vgl. no. 5053 n. 13. Zie ook *infra*, postscriptum.
13 Pieter de Groot. Grotius had eerder verlangd dat hij naar Parijs zou komen; zie no. 5093, postscriptum.

Praefectus qui fuit Hiberniae[14] putatur bene se purgaturus. In archiepiscopum[15] maiora

14 Thomas Wentworth, graaf van Strafford, werd op 22 mei 1641 onthoofd.
15 William Laud, aartsbisschop van Canterbury, werd in 1645 onthoofd.

sunt plebis odia, ut apparuit, cum in Turrim duceretur, concursu adversus ipsum iam satis infelicem tamen facto; quo tempore ipse satis apposite usurpavit illud Iuvenalis:

> At quid
> Turba fremit? Sequitur fortunam ut semper et odit
> Damnatos.[16]

Edita hic est Apologia brevis Scotorum,[17] in qua se aiunt non contra regem et Anglos, sed contra archiepiscopum aliosque arminianos arma cepisse. Vides, quanto in odio sit veritas, id est moderatae veteresque sententiae. Ut filia regis[18] ante nuptias, id est ante aetatem nubilem, regno exeat, aegre impetrabitur. Neque ipsi neque patri neque matri neque ordinibus id placet. Videamus et quid effecturus sit elector.[19] Parum arbitror. Nam nimis aperta sunt, etiamsi obvelentur, regis et ordinum Angliae dissidia. Mittit elector Ratisbonam,[20] ut cum Bavaro colloquatur. Res trahitur ut antehac.

Qui Galliam regunt, pacem nullam volunt. Lotharingus[21] sua recipit Nanciaci aliisque locis nonnullis relictis in regis custodia, quamdiu bellum erit. De turbis in regno Neapolitano et Arragonia verum non puto. Et in Catalania magnus est Hispanorum exercitus.

Barlaei filium[22] pro scriba mihi commendat Wyckefortius. Sed nescio, an et omnia norit, quae mihi sunt opus.

Bene vale cum matre, uxore, liberis.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

30 Martii 1641.

5121. 1641 maart 30. Aan A. Oxenstierna.[1]

Excellentissime et illustrissime domine,

Non parum commota est haec aula intellecto duos viros militares a Germanis principibus in Suediam missos ad proponendas ibi pacis conditiones.[2] Rumor quidem per Belgicam Hispaniensem de induciis, sed is natus ex colloquiis ultro citroque

16 Vgl. Juvenalis, *Sat.* 10, 73-75. Zie ook *infra* no. 5123 en n. 3.
17 Vermoedelijk het 'Manifeste des Escossois, prenans leur marche vers l'Angleterre', verschenen als 'Extraordinaire' van de *Gazette de France*, no. 34, p. 161-164, dd. 26 maart.
18 Mary Stuart, de 'Princess Royal', huwde met Willem II op 12 mei 1641. Zij kwam in maart 1642 naar de Republiek.
19 Karl Ludwig van de Palts.
20 Konrad de Spina en Georg Johann Peblitz (no. 5033 n. 5).
21 Karel IV van Lotharingen; zie voor het met hem gesloten verdrag no. 5083 n. 23.
22 Caspar Barlaeus (1619-1673), zoon van de Amsterdamse professor in de filosofie, Caspar Barlaeus; hij reisde in mei 1641 via Engeland naar Frankrijk, maar werd door zijn vader vanuit Rouaan weer teruggeroepen. Vgl. *NNBW* II, kol. 71; F.F. Blok, *Barlaeus*, p. 87v., 94-101. De aanbevelingsbrief van Joachim de Wicquefort ontbreekt. Ook Caspar Barlaeus sr. schreef aan Grotius, maar deze vernietigde de brief; zie *infra* no. 5141.
1 Copie Dresden, Sächs. Landesbibl., C 61, 15; copie Leipzig, UB, ms. 2633, f. 53. Gedrukt *Oxenst. Skrifter* 2. afd., IV, p. 118 no. 368.
2 Zie no. 5119 n. 18.

habitis de captivorum permutatione, alitus vero arte regentium Belgas, ut metu imminuto plebs melius in obsequio retineretur.[3] Sed paci et indutiis multum obest animus eorum, qui res Gallicas gubernant, cunctaque ad bellum parantur, quod forte in Theodonisvillam incumbet, forte et in comitatum Burgundicum, frustra ut ea regio bello eximatur orantibus nunc iterum Helvetiis, quos discordiae suae et venales amicitiae pariter Hispanis Gallisque viles faciunt.

3 Zie voor de geruchten over een wapenstilstand ook bijlage no. 15. In plaats van het volgende ‘Sed’ geven de beide copieën: Id.

Ad arma in partes quas dixi vertenda concitor est Gallis dux Lotharingus,[4] qui tractis diu disputationibus tandem cum Gallis transegit his legibus, ut bona sua recipiat Nanciacique possit vivere regis tamen milite ibi validiore, donec manebit bellum. Uxori[5] de bonis eius dantur sexaginta millia scutatorum annua. Moyenvicam et Lamottam rex ab ipso emere vult, nisi id confiat, custodiam ad pacem usque retenturus.

In Italiam abiit Harcurtius,[6] ubi Montisferratenses ii, qui Gallis amici sunt, arcem Gabianam cepere turpi Hispanorum, qui eam tutabantur, formidine.

Princeps Condaeus in Hispaniam nondum abiit. Sed qui interim res ibi gerit, Lamotta Hodincurtius,[7] scripsit in locum Nocerae venire admiralium Castellae[8] cum quater mille peditibus, equitibus mille, triginta machinis caeteroque paratu ad eum modum; summum vero belli in illis locis imperium, quod marchio Veles[9] habuit, habiturum nunc, qui in Hispaniam ex Italia advenit, Leganesium.[10]

Ossenvillius,[11] qui pro Galliae rege Brisaci est, post Oberkircham cepit et arcem Ortenburgum et oppidum Gengenbachum ac nunc Offenburgo imminet. Catalani vero in valle Arana, quae Hispaniam respicit, castellum cepere, quod Leonis dicitur.

Reginae matri[12] is qui omnia ei debet, cardinalis, hactenus gratificatus est, ut a rege ei dari fecerit ad solandam, de qua misere querebatur, inopiam centum millia francorum.

Elector Palatinus,[13] quanquam in Angliam sinente magis quam id optante rege Angliae venit, cum honore exceptus in aula hospitium habet. Sperare non possum fore, ut iura eius armis propugnentur, tum quia mittit Ratisbonam,[14] ut cum Bavaro agat, id est ut tempus inutiliter terat, tum quia, quod rex hoc tempore facit in parlamenti gratiam, id apparet eum facere non sua sponte, sed temporibus coactum. Triennales illi in posterum conventus ordinum, quos custos sigilli indicere iureiurando adstringitur, si is cesset, octo de proceribus propositi, si et hi cessent, senescalli admoti, fieri non potest, quin regi, cuius auctoritas per id munus inventum, quo stante, infringitur, doleant.[15]

4 Karel IV, hertog van Lotharingen; zie voor het met hem gesloten verdrag no. 5083 n. 22.
5 Nicole, hertogin van Lotharingen.
6 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt (no. 5054 n. 3).
7 Philippe, graaf van La Mothe-Houdancourt (no. 5060 n. 16).
8 Resp. Francesco Maria Carafa, hertog van Nocera, onderkoning van Aragon (no. 5041 n. 24), en Juan Alfonso Enríquez de Cabrera (1597-1647), admiraal van Castilië, die in 1641 werd benoemd tot onderkoning van Sicilië als opvolger van Francisco de Mello, graaf van Assúmar.
9 Pedro Fajardo Zúñiga y Requesens, markies van Los Vélez, Spaans onderbevelhebber tegen de Catalanen (no. 5007 n. 9).
10 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés (no. 4996 n. 15), bleef echter goeverneur van Milaan.
11 Paul Le Prévost, baron van Oysonville, adjunct van de goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 16).
12 Maria de' Medici. De kardinaal de Richelieu was zijn politieke loopbaan in 1615 als haar gunsteling begonnen.
13 Karl Ludwig van de Palts was medio maart 1641 aan het Engelse hof verschenen.
14 Namelijk Konrad de Spina en Georg Johann Peblitz (no. 5033 n. 5).
15 Volgens de ‘Triennial Act’ mocht het parlement eens in de drie jaar bijeenkomen. Voorts zouden zes of acht personen worden toegevoegd aan het ‘Privy Council’. De woorden ‘propositi’ en ‘admoti’ zijn in de copie te Leipzig *in margine* toegevoegd en ontbreken in de copie te Dresden en in de uitgave der *Oxenst. Skrifter*; deze beide laatste bronnen geven bovendien als slot van de zin: cuius auctoritas per eos multum infringitur, doleant.

Hiberniae qui fuit praefectus[16] creditur satis bene se purgaturus. Archiepiscopo[17] maius periculum est, nisi longus carcer - est enim iam in Turrim deductus - iras ei adversantium satiet. Praecipuum eius crimen est, quod ius regis intendere voluerit; additur alterum religionis: illud apud proceres, hoc apud plebem efficacius.

16 Thomas Wentworth, graaf van Strafford.
17 William Laud, aartsbisschop van Canterbury.

Tubadelius et Rosa[18] in Franconia Hasfurdum cepisse et commeatus ibi uberes reperisse dicuntur. Audimus et cum iis de tributis convenisse Wurtzburgensem episcopum,[19] caesarianos autem et Bavaricos - pars utrorumque maxima adhuc trans Danubium agere dicitur - cum Banerio ad prohibenda incendia et populationes. Piccolominaeus dicitur ab imperatore accepisse comitatum Pinnebergensem,[20] Trevirensis archiepiscopus[21] ire Ratisbonam accepta anteactorum venia, eodem ire Hatzfeldius.[22] Aiunt iurisconsulti quasdam esse iuris regulas, quae tot habeant exceptiones, ut facilius regula in contrarium fieri possit. Idem mihi videtur dici posse de oblivione illa, quae Ratisbonae sub incude est.[23] Quae in Hungaria cum Turcis controversa evenerunt, ea ad quietem ventura arbitror. Misit enim ob id imperator Constantinopolim.[24]

De Vindocinensi duce[25] cognitionem rex dedit marescallis et parlamentariis praesidibus quibusdam. Ab iis decreta in eum prehensio; si prehendi nequeat, citatio terna. Non dubium est, quin bona eius ad filium[26] sint perventura.

Deus [etc.]

Lutetiae, XX/XXX Martii MDCXLI.

Intelligimus Ossenvillium desperato conatu contra Offenburgum obsidere Stolhoviam; naves longas XII, decem galeones, flutas octo et duas incendiarias sub archiepiscopo Burdegalensi[27] in auxilium Catalanis proficisci, parari et alias.

Legati Portugallici[28] ad regem deducti sunt a Chevreusio[29] omnesque honores habuere, quos regum legati. Inter conditiones cum Lotharingo pactas est, ut et Marsale diruatur. Reginae matri proponitur, ut huc veniat, sed domesticos omnes accipiat a rege, aut ut eat Avenionem.

Proficiscuntur hinc legati Fontamarolius Romam, Fertimbautius in Angliam, Meliandus Hamburgum[30] deflagrante hic Davausii[31] gratia ob calamitatem fratris.

18 Georg Christoph von Taupadel en Rheinhold von Rosen (no. 4993 n. 4 en 5).
19 Franz von Hatzfeldt und Gleichen (1596-1642), bisschop van Würzburg en Bamberg; vgl. *NDB* VIII, p. 63.
20 Het graafschap Pinneberg werd echter door Christiaan IV aan Denemarken toegevoegd.
21 Philipp Christoph von Sötern (1567-1652), keurvorst-aartsbisschop van Trier bevond zich in de jaren 1635-1645 in Spaanse, vervolgens in keizerlijke gevangenschap. Vgl. *ADB* XXVI, p. 50-69; H. Sturmberger, in: *Trierisches Jb.* 1956, p. 5-22.
22 De keizerlijke veldmaarschalk Melchior von Hatzfeldt und Gleichen (no. 5025 n. 11).
23 Over de kwestie van amnestie (= 'oblivio') werd in de rijksdag te Regensburg in deze periode uitvoerig gehandeld.
24 N. Schmid von Schwarzenhorn (no. 5100 n. 9).
25 César, hertog van Vendôme, was naar Engeland gevlucht.
26 Louis de Vendôme (1612-1669), hertog van Mercoeur.
27 Henri d'Escoubleau de Sourdis (1593-1645), aartsbisschop van Bordeaux. Hij leidde de operaties ter zee tegen Spanje, maar werd tegen het einde van 1641 van zijn taak ontheven. Vgl. *NBG* XLIV, kol. 258vv.; Tallemant, *Historiettes* (ed. A. Adam), I, p. 376vv.
28 Francisco de Mello en dr. António Coelho de Carvalho (no. 5028 n. 6) waren op 27 maart door de Franse koning in audiëntie ontvangen.
29 Claude de Lorraine, hertog van Chevreuse (no. 5119 n. 32).
30 Resp. François Du Val, markies van Fontenay, genaamd Fontenay-Mareuil (no. 5119 n. 35), Jacques d'Estampes, markies de la Ferté-Imbault (no. 5020 n. 22), en Blaise Méliand (no. 5020 n. 19).
31 Claude de Mesmes, graaf van Avaux, Frans diplomaat te Hamburg (no. 5001 n. 7), wiens oudste broer, Henri de Mesmes, president van het parlement van Parijs, in januari 1641 naar het platteland was verbannen (no. 5029 n. 17).

Sunt et rumores incerti, sed qui plebem mulcent: Barium regni Neapolitani partem in motu esse; Cremonenses tributa solita non solvere; Tingim et Septam in Africa defecisse ab Hispanis.

Bovenaan de brief in de copie te Leipzig: Argumentum. Helvetii neutralitatem comitatui Burgundiae concedi frustra orant; viles habiti, quod ipsi sunt omnibus venales. Conditiones Lotharingo propositae. Status belli in Catalaunia. Pecunia reginae exuli missa. Palatini adventus non adeo gratus Londini. Anglorum consilia ad restringendum regis imperium. Wilhelmi Laud fatum. Vindocinensis persecutio. Varia Germanica. Portugallici legati honores regum legatis debitos obtinuere.

5122. 1641 maart 30. Aan N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

Men is hier becommert over de tijding van twee edelluiden bij de vergadering tot Regenspurg afgesonden nae Swede om de paix.[2] Men seit oock dat ondertuschen soo de keisersche als de Beyersche met de heer Bannier handelen om 't branden ende verwoesten van huisen ende landen te verhoeden.

Hier stelt men sich ten oorlogh. Den grave van Harcourt[3] is vertrocken nae Italië, alwaer de Montferrain, die 't met Vrancrijck houden, hebben ingenomen een casteel, Gabian genaemt. In Catalagne commandeert over de Françoisen La Motte Hodincourt[4] ende schrijft men dat daer een nieuw renfort van Spaignaerden in 't lant is gecomen tot vierduisent te voet, duisent te paerd, dertich stucken geschuts onder den admirant van Castille,[5] dewelcke succedeert aen den hertogh van Nocera,[6] werdende aldaer verwacht tot het generale commandement den marquis de Leganes[7] in plaetse van den marquis de Las Veles.[8] De Catalans hebben ingenomen een fort genaemt Castelleon in de vallee van Arran.

Rosa ende Tubadel[9] - soo wij verstaen - hebben te Hasfurd veel vivres becomen ende trecken 't lant van Wurtzburg onder haere contributie. Osoinville[10] nae het nemen van Oberkirch, Ortemburg, Gegembach tracht nae Offemburg ende eenige Beyersche regimenten om 'tselve te ontzetten, 't meeste deel soo van de Beyersche als van de keisersche sich noch houdende over den Donau.

't Schijnt het oorlogh wel soude mogen vallen op Thionville ofte de Franche Comté, waertoe den hertogh van Lorraine[11] seer aenhout, hebbende nu sijn accord ten volle gemaect met Vrancrijck; sal, soo wij verstaen, beide de hertogdommen soo van Lorraine als van Bar wederbecomen ende sal uit het incomen mevrouw van Lorraine[12] - hoewel den hertogh haer voor sijn huisvrouw niet houden en wil - trecken sestichduisent croonen 's jaers. Den hertogh sal mogen woonen te Nancy, doch de

1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, H 20g. Eigenh. oorspr. Niet ondertek.
2 Zie no. 5119 n. 18.
3 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt (no. 5054 n. 3).
4 Philippe, graaf van La Mothe-Houdancourt (no. 5060 n. 16).
5 Juan Alfonso Enríquez de Cabrera, admiraal van Castilië (no. 5121 n. 8).
6 Francesco Maria Carafa, hertog van Nocera, onderkoning van Aragon (no. 5041 n. 24).
7 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés (no. 4996 n. 15), bleef echter goeverneur van Milaan.
8 Pedro Fajardo Zúñiga y Requesens, markies van Los Vélez, Spaans opperbevelhebber tegen de Catalanen (no. 5007 n. 9).
9 Rheinhold von Rosen en Georg Christoph von Taupadel (no. 4993 n. 4 en 5).
10 Paul Le Prévost, baron van Oysonville, adjunct van de goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 16).
11 Karel IV, hertog van Lotharingen; zie voor het met hem gesloten verdrag no. 5083 n. 22.
12 Nicole, hertogin van Lotharingen. Het volgende 'sestichduisent' is in het hs. verbeterd uit: hondert-.

coning daer blijvende de sterckste, totdat de vrede sal werden gemaect. La Motte ende Moyenvyck soect den coninck hem af te coopen.

De Switsers hebben weer hier geschreven voor de neutraliteit van de Franche Comté. Maer die luiden comen weinigh in consideratie. Hebben in haere vergadering te Baden[13] voorgeslagen een naerder unie, maer daervan midts de oneenicheden ende diffidentie weinigh is te hoopen. Hebben oock geschreven aen de eertshertoginne te Tirol[14] dat sij in het stuck van Constance, soo daer iet voorvalt, sich sullen dragen volgens de tractaten met het huis van Oostenrijck gemaect. Den ambassadeur van Vrancrijck[15] is in deselve vergadering verschenen, doch alleen met complementen, sullende voorts nopende de lichting van soldaten handelen met elck canton apart ende de pensioenen die verschenen, niet betaelen dan aen dieghene die haer nae de wille van den coning van Vrancrijck sullen vougen. ('t) Garnisoen van Zel is versterckt bij de Spaensche. Den keiser heeft nae Constantinoplen gesonden[16] om de geschillen, die in Hongaren sijn geresen, te vereffenen.

Den coning van Vrancrijck sent aen sijn moeder[17] hondertduisent gulden door groote intercessie van den cardinael. De proceduiren gaen voort tegen den hertogh van Vendosme sijnde tot sijne rechters gestelt eenige marescaux de France ende eenige presidenten.

Wij verstaen nu soo daetelijck dat Oisonville despererende van Offenburg belegert Stolhoven ende dat onder de conditiën met den hertogh van Lorraine mede is de demolitie van Marsal; dat de Portugaelsche ambassadeurs,[18] die bij den hertogh van Chevreuse[19] sijn geleidt nae de audiëntie ende in alles onthaelt als coninclijcke ambassadeurs, van den coning versoecken hulp van sesduisent man te voet, twaelffondert te paerd, belovende soo veel voor het toecomende; dat te Barcelone sijn bij de sesduisent Fransoisen ende dat den eertsbischop van Bourdeux[20] derrewaert gaet met twaelff galeien, tien galeoenen, acht fluiten, twee brandschepen ende dat hij bij andere meer schepen sal werden gevolgt.

Aen de reine-mère werdt geproponeert te gaen te Avignon ende daer onderhout te hebben, ofte in Vrancrijck te comen, mids quiterende haere domestycken ende nemende sulcke als den coninck haer sal geven.

30 Martii 1641.

Nieuwe ambassadeurs werden van hier gesonden, Fontemaroles nae Rome, Ferté Imbaut nae Engellant, Melian, die in Switserlant is geweest, nae Hamburg[21] in plaetse van monsieur d'Avaux,[22] broeder van den president de Mesme. Daer loopen hier oock geruchten, doch niet seecker, dat Bari in 't rijck van Naples met de Turcken

13 Landdag te Baden, gehouden van 3 tot 9 maart 1641. Grotius ontleende dit nieuws vermoedelijk aan de brief van C. Marin dd. 13 maart 1641, no. 5100.
14 Aartshertogin Claudia. De Zwitserse kantons waren aan haar verbonden door de herhaaldelijk vernieuwde Erfunie van 1477.
15 Jacques Le Fèvre de Caumartin (no. 5015 n. 5).
16 De keizerlijke internuntius was N. Schmid von Schwarzenhorn (no. 5100 n. 9).
17 Maria de' Medici.
18 Francesco de Mello en dr. António Coelho de Carvalho (no. 5028 n. 6) waren op 27 maart door de Franse koning in audiëntie ontvangen.
19 Claude de Lorraine, hertog van Chevreuse (no. 5119 n. 32).
20 Henri d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux (no. 5121 n. 27).
21 Resp. François Du Val, markies van Fontenay, genaamd Fontenay-Mareuil (no. 5119 n. 35), Jacques d'Estampes, markies de la Ferté-Imbault (no. 5020 n. 22), en Blaise Méliand (no. 5020 n. 19).
22 Claude de Mesmes, graaf van Avaux (no. 5001 n. 7), wiens broer Henri de Mesmes, president van het parlement van Parijs, naar het platteland was verbannen (no. 5029 n. 17).

aenspant, dat die van Cremone haere contributiën niet en willen betaelen ende dat in Africa Siuta ende Tangres den Spaignaerd afvallen.

Adres: Mijnheer mijnheer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant, in Den Hage. Port.

In dorso schreef Reigersberch: Broeder de Groot, den 30 Martii 1641 uyt Paris.

5123. 1641 maart [30]. Aan N. van Reigersberch.[1]

Ik versta, dat de Aardsbisschop,[2] zynde geleidt in het Parlement, gebeden heeft, dat men zynen ouderdom wilde verschonen. Als hy gebragt wierd naar den Tour (gelyk de manier is van allen die aan het Parlement worden aangeklaagt) heeft de gemeente gewelt willen doen op de koets, zoo dat men hem in een huis heeft moeten bergen. Hy dat ziende, zeide niet qualyk ten propooste:

> At quid
> Turba fremit? sequitur fortunam, ut semper, et odit
> Damnatos.[3]

5124. 1641 april 1. Van W. de Groot.[1]

Frater optime,

Miror nondum ad te ea pervenisse, quae per Princium[2] (m)iserat Vergoesius.[3] Ego ad ipsum scripsi rogans, ut mihi nomen nautae per quem miserat indicaret. Ille vero tantum hoc respondit fascem istum bene curatum et iam in manibus aut tuis aut certe Trezelii[4] esse. De editione Annotatorum ex ipsis Blavii litteris ad te nuper transmissis,[5] quo res sit loco, ipse cognosces. Folia, in quibus erratum est,[6] ego et Vergoesius pro duobus trientibus flammis dedimus daturi et reliqua hac septimana. Nam tunc infortunio interveniente fuimus impediti. Interea quae restant apud me servantur. Te itaque ab ea parte securum esse iubeo.

Annotata in Vetus Testamentum[7] cordi mihi erunt ut et Lucanus[8] et poematum reliquiae.[9] Repperi hesterno die inter mea schedia tetrasticha ex Graeco Gabriae a te versa,[10] mea manu satis nitide descripta; quare nihil est, cur Reygersbergio ea de causa negotium facessam.

1 Gedrukt Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 286. Het fragment is daar niet gedateerd; de datering op 30 maart 1641 is hier vastgesteld aan de hand van Grotius' brief aan W. de Groot, no. 5120, waarin hetzelfde voorval wordt vermeld.
2 William Laud, aartsbisschop van Canterbury.
3 Vgl. Juvenalis, *Sat.* 10, 73-75: Sed quid / Turba Remi? Sequitur fortunam ut semper et odit / Damnatos. Cattenburgh gaf de volgende vertaling: Hoe raast het wufte graauw? dat drait zich naar den wind / Van het geluk, gelyk altydt, en kan niet laten, / De onschuldigen, wen zy verwezen zyn, te haten (Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 287).
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24, 188. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 5111; beantw. d. no. 5141.
2 Pieter Christiaensz. Prins te Rotterdam (no. 5032 n. 5) verzorgde de verzending van de drukproeven van de *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135) aan Grotius.
3 Vermoedelijk Willem van der Goes (no. 4995 n. 15).
4 Daniël Tresel, koopman te Rouaan (no. 4995 n. 3).
5 De brief van Johan Blaeu aan Willem de Groot ontbreekt; zie ook no. 5115 dd. 25 maart 1641.
6 De eerste druk van de katern Nn van Grotius' *Annotationes* (*BG* no. 1135) werd op diens verzoek vernietigd; vgl. *supra* nos. 5005 en 5066.
7 *BG* no. 1137; het werk zou in 1644 te Parijs verschijnen.
8 Grotius' nieuwe aantekeningen bij Lucanus verschenen bij Blaeu in 1643 (*BG* nos. 430 en 431).
9 Een uitgave van Grotius' *Poemata* waarin ook de recente gedichten werden opgenomen, kwam niet tot stand (no. 4995 n. 12). Zie voor Grotius' wensen dienaangaande no. 5084.
10 Grotius' Latijnse vertaling van de Griekse fabels in hinkjamben van Babrius (no. 5084 n. 26).

Quae Petavius adversus Salmasium scripsit,[11] videre aveo eamque rem, ut se habet, Heinsio - quem hac septimana invisere cogito - narrabo.

De consilio Societatis Indicanae recte coniectas: illi, dum in Lusitania turbatur, in India suas res agent, antequam per ulla foedera impediantur.

Rex Angliae etiamnum pendet animi, quid de legato Lusitano ad se misso[12] constituturus est. Vestri Suedi quid acturi sint et quomodo tu iam te adversus eos qui in Gallia sunt[13] geras, volupe erit intelligere.

Miror Gallos non aliam dedisse operam, ut novum cum Suedia ineatur foedus,[14] nisi et ipsi iam ad pacem animum adiicere incipiunt, quod tamen is qui nunc est rerum status permittere non videtur.

Princeps iunior[15] iam abiturit in Angliam et propediem discessurus vulgo creditur, nisi aliae morentur causae. Interea legati nostri[16] regi Angliae obtulere varias conditiones foederis, sive offensivi in Hispanum sive defensivi sive de non iuvando eo commeatibus vel denique adversus quosvis, ut eosdem et amicos et inimicos habeamus.

Dolet mihi quod de Vindocinensi scribis, imprimis vero quod non habiturus est in sua causa iudices ordinarios, sed marescallos ad eam rem deligendos. Quam enim male ea res soleat cedere, vestro exemplo comprobatum est.

Petrus[17] ad vos venturus est. Spero tuum conspectum hoc effecturum, ut in potestate tua futurus sit. Caeterum ut forum nostrum nostro more frequentet, de eo despero. Perplacet mihi, quod de Barlaei filio[18] tibi pro scriba submittendo monuisse se dicit Vickefortius. Audio esse iuvenem non indoctum et scite litteras pingere. Tum vero viri boni et amici filius est. Nihil praeterea addam. Nam puto et senatorem hodie de rebus filii ad uxorem scripturum.[19]

Bellimontio[20] in prandio adfui, ubi cum Utenbogardo[21] vestri fuimus memores et imprimis diei hesternae natalis tui.[22]

Vale cum uxore et liberis.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

11 Zie voor de polemiek tussen Dionysius Petavius en Claudius Salmasius no. 5111 n. 12. Op verzoek van Petavius zond Grotius een exemplaar van diens *Dissertationum Ecclesiasticarum libri duo*, dat voor Daniel Heinsius bestemd was, naar de Republiek.

12 Antão d'Almada en dr. Francisco d'Andrade Leitão (no. 5028 n. 6) werden in Engeland als koninklijke ambassadeurs ontvangen; zie ook *CSP Ven.* 1640-1642, p. 132, 134.

13 Francisco de Mello en dr. António Coelho de Carvalho (no. 5028 n. 6).

14 Het verdrag tussen Zweden en Frankrijk werd in juli 1641 verlengd.

15 Willem II vertrok op 24 april vanuit Den Briel.

16 Johan Wolfert van Brederode, François van Aerssen, heer van Sommelsdijk, en Johannes Polyander van Kerckhoven, heer van Heenvliet (no. 4997 n. 3). Een verdrag met Engeland kwam niet tot stand (no. 5023 n. 9).

17 Grotius verlangde dat zijn zoon Pieter naar Parijs zou komen om hem met het schrijfwerk te helpen; zie no. 5093, postscriptum.

18 Caspar Barlaeus jr. (no. 5020 n. 22). De aanbevelingsbrief van Joachim de Wicquefort aan Grotius ontbreekt.

19 De brief van Nicolaes aan Maria van Reigersberch ontbreekt.

20 Simon van Beaumont (1574-1654), pensionaris van Rotterdam, of misschien zijn zoon Herbert van Beaumont (1607-1679), secretaris van de Staten van Holland en West-Friesland; vgl. *NNBW* resp. I, kol. 262-265; IX, kol. 43.

21 Johannes Wtenbogaert (no. 5139 n. 1).

22 Grotius was geboren op eerste paasdag (10 april) 1583 en vierde zijn verjaardag elk jaar op pasen, dus in 1641 op 31 maart.

Hagae, I Aprilis 1641.

Adres: A monsieur monsieur Grotius, ambassadeur de la reine et couronne de Suède, à Paris.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 10 April.

En in dorso: 1 April 1641 W. de Groot.

5125. 1641 april 1. Van I. Jasky.[1]

Illustrissime et excellentissime domine, domine observandissime,

Ad ea, quae Excell. vestra de pace inter dissidentes, de religione firmanda scribit,[2] nihil habeo quod rescribam, nisi ut Deum precer, ut illorum labores, qui pura mente et affectuum vacua hanc rem tractant, divinitus benedicere velit. Sed cavendum ipsis est, ne, dum tot membra sparsa recolligere conantur, magis dispergant aut papae tanquam capiti ecclesiae illa subdant, ut illa, quae prius Christi membra fuerunt, papae fiant. Sed hoc illis considerandum relinquo, qui penitius hanc rem inspiciunt magisque intelligunt quae huc spectant.

Aula haec in excipiendis, audiendis, dimittendis legatis iam potissimum occupatur. Nec tantum tres legati regis Poloniae[3] hic adsunt, sed et nuper duo caesarei, comes a Martiniz, cancellarius Bohemiae, et cancellarius archiducis Leopoldi[4] advenerunt, quos praecesserunt 6 legati Marchici[5] et unus ducis Lüneburgensis.[6] Caesarei ut et Marchici legati brevi hinc discedent remanentibus Polonicis, qui nondum de conditionibus, quibus feudum Prussiae electorem subire volunt, convenerunt. Sed cum electori investitura iure haereditario et per maiores iam acquisito debeatur, credo illum iure suo usurum nec conditionibus difficilioribus quam divus parens ipsius Borussiam possedit, onerare se permissurum.

Non diu Catalani titulum liberae reipublicae, quem tantopere affectabant, retinuerunt, cum iam regi Galliae se subiecerint et iuramento solemni se obstrinxerint. Hoc plerumque illis accidere solet, qui propriis viribus libertatem tueri non possunt. Dominum tamen habebunt mitiorem nec tam fastuose et duriter dominaturum.

Si novus Portugaliae rex in ista, ut caepit, concordia regnum suum noviter acquisitum retinere poterit, dubitandum non est, quin se contra Hispanorum impetus defendet; sin minus, cum ipso actum erit et fortunam praedecessoris regii[7] sequetur.

Bannerius licet longe dissitus plurimum ad stabiliendum regnum ipsius confert exercitum caesareum praeliis fatigando, vincendo. Imperatorem iam de pace cogitare sunt qui dicunt [*sic*]. Utinam ille et omnes, quorum interest, serio id faciant.

Deus pacis tam ecclesiasticam quam politicam pacem christianis suis per tot annos misere vexatis et per dissidia et bella laceratis[8] largiatur et Excell. vestram sospitem, incolumem totius mundi bono et restituendae pacis ergo clementissime conservet. Ego vero perpetuus ero virtutum Excell. vestrae admirator et cultor

Israel Köhne dictus Jasky mpp.

Regiomonti, 1 Aprilis a.^{o} 1641.

1 Hs. Utrecht, RA Prov., arch. van Boetzelaer no. 1057. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 5074; vermoedelijk beantw. d. no. 5182.
2 No. 5074.
3 Gerhard von Dönhoff (no. 4992 n. 5) met zijn gevolg; zie voor zijn missie naar Friedrich Wilhelm, keurvorst van Brandenburg, *Urk. u. Act.* I, p. 65-68.
4 Georg Adam Boržita, graaf van Martinitz, en Johann Kaltschmidt (no. 5049 n. 7).
5 Samuel von Winterfeldt, Georg Ehrenreich von Burgsdorff, Max von Schlieben, Friedrich Blechschmidt en Joachim Hasse (no. 5099 n. 3).
6 Niet geïdentificeerd.
7 Dom António (1521-1595), prior van Crato, natuurlijke zoon van de infante Dom Luis (1506-1555); vanaf 1580 maakte hij tevergeefs aanspraak op de Portugese troon als António I van Portugal.
8 Het hs. geeft ten onrechte: vexatos ... laceratos.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 8 Maii.

5126. 1641 april 1. Van P. Spiring Silvercrona.[1]

Mijnheer,

De seer waerde ende hoochaengenaeme comunicatie van u Ex.[en2] is mij den 30 passato wel geworden; bedancke u Ex.[en] ten hoogsten voor goede continuatie.

Daerentegens is noch ter tijt hier weynich schryftwaerdich voorgevallen. Alleen sal ick hiermede seggen dat de ratificatie van de alliantie tuschen de croone Sweden ende desen staet gemaeckt[3] metten eersten overgesonden sal werden; dat men sich hier sterck prepareert den jongen prince van Oragne[4] naer Engeland over te brengen; dat hier quade geruchten zijn van de heer Banier, doch sonder fondament.

Dat u Ex.[en] schrijft dat men in Vranckrijck ongerust is, omdat de heer Salvius met den keyserlijcken resident[5] spreeckt, nu is wel seecker dat zij malcanderen spreecken, maer wat daeruyt te draeyen is, opent sich uyt de bijgevoechde propositie van den Deenschen ambassadeur[6] aen de coninginne van Sweden gedaen, vervolgens uyt de beantwoordinge van hoogstgemelde coninginne ende uyt de pointen soo in de salvos conductus geënderet moeten zijn.

Hiermede eyndende bevele u Ex.[en] met desselfs familie godelijcker protectie ende verblijve

u Ex.[en] dienst- ende vruntwilligen.

Haagh, den 1 April a.[o] 1641.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 10 April.

5127. 1641 april 2. Van G. Keller.[1]

Hochedel gestrenger herr ambass[a]deur,

Von Glückstatt wirdt berichtet, dass der keysserliche cammerbott,[2] von welchem vor 8 tagen meldung geschehen, mit den mandatis von abschaffung des zolls schlecht daselbst empfangen, vndt deren affigirung zu verhüten, nacht vndt tag bewachet worden. Weiln ihm aber bey höchster straff injungirt gewesen, selbige

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13, 73. Oorspr. Niet ondertek.
2 Grotius' brieven aan Spiring van 1641 ontbreken grotendeels.
3 Het verdrag tussen Zweden en de Republiek was getekend op 11 september 1640 en werd in Den Haag geratificeerd in mei 1641; zie ook no. 5079 n. 7.
4 Willem II vertrok op 24 april 1641 vanuit Den Briel.
5 Zie voor de besprekingen tussen Johan Adler Salvius en Konrad von Lützow no. 5080.
6 Jørgen Vind, extraordinaris Deens ambassadeur in Zweden; zie ook no. 5025. Mogelijk zijn de aldaar n. 2 genoemde copieën aan Grotius toegezonden door Spiring.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 12, 33. Eigenh. oorspr.
2 Niet geïdentificeerd. Keller vermeldde hem in zijn vorige brieven aan Grotius niet.

anzuschlagen wie vndt wo er könte, vndt er des vom könig[3] erwarteten beschaidts nicht abwarten wollen, hatt er solche endtlich an eine offentliche cloaken angeschlagen, von dannen sie stracks wieder abgerissen, dem keysser aber an solchem orth ein schlechter respect angethan worden. Wass nun dieses nach sich ziehen wirdt, muss mann erwarten.

Mit der arrestir- vndt wegführung des obrist leutenant Soltow[4] ist der magistrat alhier noch nicht zufrieden. Die keyssr. schüren zu, wass sie können vndt mögen, vndt lassen sich grosser trohungen vernehmen, deren wir aber wenig achten. Both[5] sitzt noch zu Buxtehude.

3 Christiaan IV van Denemarken.
4 De luitenant-kolonel Soltow (Solkow) (no. 5014 n. 5).
5 Hermann Bothe (no. 5014 n. 5); zie ook no. 5117.

Nun will sich ein ander newer krieg in diesen landen anspannen, dann von Dressden geschrieben, vndt von jedermänniglich vor gewiss gehalten wirdt, dass Arnimb,[6] chur-Sächsischer general vndt keyssr. feldtmarschall, herzog Franz Albrecht zu Sachsen-Lawenburg[7] aber, feldtmarschall vber die reichsarmee mit völligem vnlimitirtem commendo, an der Elbe constituirt seyen, vndt sollen die obristen Mitzloff, Cristow[8] vndt andere schon in voller werbung begrieffen, vndt ezliche in Lübeck sich befindende officiers des hausses Steinberg, vmb von darauss den anfang zu machen, sich zu bemächtigen entschlossen sein.

Der churfürst zu Brandenburg hatt die guarnisonen in Cüstrin, Peitz, vndt Spandaw, welche zuvorn dem churfürsten vndt keysser zugleich mit ayd verbunden gewesen, sich allein schwören lassen; die seind allesampt willig darzu gewesen, aussgenommen die obristen Rochow, Cracht vndt Goldacker,[9] welche vmb obged. aydts willen vor ihre persohnen darzu nicht verstehen wollen. Graff Martinitz[10] ist in ambassade vom keysser zu Königsberg beym churfürsten angelangt.

Die Pommerischen rheuter haben die statt Rappin mit sturmb, dass schloss aber à discretion ein- vndt darinn 1 comp. rheuter vndt [...][11] comp. dragoner vberkommen, welche sich mehrentheils vntergestellt. Havelberg haben die vnssrigen auch ein. Fernern verlauff in einvndt anderm lehret die zeit.

In dessen bin ich vndt verbleibe

Ew. Excell. gehorsamber knecht

G. Keller mpp.

Hamb., den 23. Martii 1641.

Onderaan de recto-zijde van de brief staat: H. Grot.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 24 Apr.

5128. 1641 april 4. Van C. Marin.[1]

Monsieur,

Il y a quelques sepmaines que vostre courier de Paris n'arrive à temps à Lyon, ce qui a fait que je n'ay point receu de vos lettres Samedy passé, lesquelles néantmoins j'atten[s] avec impatience pour sçavoir la conclusion du traitté avec la

6 Hans Georg von Arnim-Boytzenburg (no. 5001 n. 11).

7 Franz Albrecht (1598-1642), hertog van Saksen-Lauenburg. Hij behoorde tot de groep militairen rond Arnim en werd in mei 1641 als diens opvolger opperbevelhebber over een keizerlijk leger in Silezië; vgl. *NDB* V, p. 366vv.

8 Joachim von Mitzlaff (no. 5014 n. 5) en Henning von Kristow (Christo, Christau); vgl. Wrede, *Gesch. k. und k. Wehrmacht* III, 2, p. 407.

9 Moritz August von Rochow, commandant te Spandau, Dietrich von Kracht, commandant te Berlijn, en Hartmann Goldacker, commandant te Brandenburg. Zij werden spoedig daarna afgedankt; vgl. J. Schultze, *Mark Brandenb*., IV p. 289.

10 Georg Adam Boržita, graaf van Martinitz (no. 5049 n. 7).

11 Het aantal is in het hs. opengelaten.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9, 214. Eigenh. oorspr.

France,[2] dont dépend le payement de mon gage et la délivrance de M. le général Horn,[3] qui m'a reccom[m]andé cest affaire pour luy en donner advis le plustost qu'il se pourra faire.

Je vous envoye mes lettres de Suède ouvertes et vous supplie per omnia sacra de s'interpo-

2 Het verdrag tussen Frankrijk en Zweden werd in juli 1641 verlengd.
3 Gustav Karlsson Horn (no. 5264 n. 1).

ser pour moy tant envers M. Heuf que le sieur Salvius,[4] afin qu'ils m'accom[m]odent provisionellement de quelque peu d'argent, car je pren[s] Dieu en tesmoin que je suis en telle nécessité avec ma famille que j'ay honte de le dire, surtout à ceste heure que la grossesse de ma femme[5] me fait accroistre la despence. Commiseratione certe sum dignus, quod functionis istius causa me meaeque coniugis res tantum ad stipem non redigam. Et qui se fieroit de moy d'advantage, Mon.r, pour me prester plus d'argent, puisqu'on m'abbandonne de telle façon sans mesme me donner aucun congé honneste pour me pouvoir despestrer honnestement de ceste charge. La tristesse de coeur certes a saisy en sorte mon esprit à cause de ce traittement que je reçois de la Suède après tant de services faits, que je m'estonne de ce que je ne tombie [*sic*] en quelque dangereuse maladie dont Dieu me veu[i]lle préserver par sa grâce pour ne laisser ma pauvre femme avec sa famille en dérision et opprobre à tout le monde.

Je me reccom[m]ande à vos bonnes grâces et demeure à jamais, monsieur,
vostre serviteur redevable
C. Marin mp.

De Zurig, ce 25 de Mars l'an 1641.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 16 April.
En in dorso: Marini 25 Mars 1641.

5129. 1641 april 6. Aan L. Camerarius.[1]

Illustris domine,

Quid hoc tempore factura sit Suedia, multum ipsius, multum et rei communis interest. Varii sunt sermones, varia iudicia. Ego cum rationum pondera in utramque partem non satis cognita habeam, ad preces me verto Deum venerans, ut consilia det optima et consiliis optimos successus.

Quantum intelligere possum, parlamento Anglicano quam regi electoris[2] adventus fuit desideratior. Quare quid de isto negotio futurum sit, valde aveo noscere, tum quia nihil videre malim quam resurgere illam domum, tum quia id ipsum iudicationes nobis suggeret de Angliae Germaniaeque rebus.

Rumor hic est Ratisbona Viennam ire imperatorem pertaesum longas moras, vices autem eius obiturum Leopoldum.[3] Vetus est dictum:

4 Resp. Johan Hoeufft, bankier te Parijs (no. 5015 n. 3), en Johan Adler Salvius, Zweeds ambassadeur te Hamburg (no. 5001 n. 1).
5 Alessandra Paravicini Capelli (no. 5068 n. 4).
1 Copie Uppsala, UB, E 388a, 275; copie Linköping, Stifts- och landsbibl., Br. 23, 386. Gedrukt *Epist.*, p. 673 no. 1485.
2 Karl Ludwig van de Palts was medio maart ongevraagd aan het Engelse hof verschenen.
3 Aartshertog Leopold Wilhelm.

Iniuriarum remedium est oblivio.[4]

Sed illa, qualis Ratisbonae agitata est, oblivio nihil aliud est quam ναρκωτικόν τι causas morbi potissimas relinquens. Suspecti hic sunt nuntii qui a Bannerio ad imperatorem, ab imperatore ad Bannerium commearunt, quanquam non constat actum de alia re quam de prohibendis incendiis ac populationibus.

Fore ut Constantiam aggrediantur Galli, suspicio est apud Helvetios. Id si eveniat, quid facere debeant, nesciunt. Dicunt enim Austriaci obligatos eos ad eius urbis tutelam. Credunt id pontificii; protestantes non aeque, qui iam super hac re et an Gallis concedenda militis con-

4 Publilius Syrus, *Sententiae* no. 250 (= I, 21). Zie voor de behandeling van de kwestie van amnestie (= 'oblivio') no. 5119 n. 17.

scriptio Aroae seorsim deliberant[5] communi gentis conventu, qui Badae fuit,[6] ita dissoluto, ut egerit nihil.

Iohannes Waertius Nanciaci est, Lindaviae marescallus Hornius.[7] Hunc Suedia, illum Bavarus desiderat, sed Galli suo incumbunt pignori, donec cum Suedia novatum sit foedus.[8] Inter Angliam vero et Batavos quale fedus esse possit, non video, cum nec hi adversus imperatorem nec illa adversus Hispanum arma capere cupiat. Nam ab iis, ut audio, et rex et parlamentum longe absunt. Forte id Angli volent, ne quam pacem aut fedus novum faciant Batavi nisi cum Angliae voluntate, quod Gallis minime sit placiturum. De Hyberniae praefecto melius quam de archiepiscopo sperari[9] etiam hic video.

Imperator quomodo ad Batavos scripsit,[10] scribit et ad Helvetios, quod nimirum hi, quanquam liberi, aliquo tamen modo ad corpus imperii Germanici pertineant. Quod an negari possit etiam de nonnullis partibus, quae sunt in Federe Batavorum, ipsis disputandum relinquo.

Scriptum, quod tres Portugalliae ordines ad probandam humano generi causam suam attulere,[11] minime vanum est. Episcopus ex Portugallia Romam missus[12] agit non ut legatus, sed ut salutator apostolicorum liminum. Interim omnibus modis in id laborat, ut rex novus agnoscatur, quod in aula cunctabunda et eventus speculari solita obtinere difficile est. Recrudescunt Romae dissidia inter papae propinquos et legatum Gallicum[13] neque finis erit, donec alius eo hinc legatus veniat.

Ex regno Neapolitano sex hominum millia et arma mittuntur in Hispaniam. Etiam Ethruscus, Parmensis, Mutinensis militem parant Hispano. Princeps autem Thomas Vercellas se contulit, ut cum cardinali Trivultio[14] de belli ratione conferat. De motu, qui dicebatur fuisse in parte regni Neapolitani, nihil certi audimus. Cremonae seditio fuit aliqua, sed brevis et sine ullo effectu.

Turca videtur bellum minari Asaco atque ita Polonum ad se missum[15] dimisit, ut pacem mansuram negaverit, si aut ei negotio aut Transilvaniae, Moldaviae, Walachiae Poloni se immisceant. Exspectatur autem Constantinopoli et a Persa legatus et ab imperatore Germano.[16]

5 Conferentie van protestantse steden te Aarau (5-6 april 1641); vgl. Vogel-Fechter, *Eidgen. Absch.* V, 2, 1, p. 1194v.
6 Landdag te Baden (3-9 maart 1641); vgl. *Eidgen. Absch.* V, 2, 1, p. 1189-1193.
7 Johan van Werth werd in maart 1642 uitgewisseld tegen Gustav Karlsson Horn (no. 5017 n. 4).
8 Het verdrag tussen Frankrijk en Zweden werd in juli 1641 verlengd.
9 Thomas Wentworth, graaf van Strafford, zou worden onthoofd op 22 mei 1641; William Laud, aartsbisschop van Canterbury werd in 1645 onthoofd.
10 Zie voor deze kwestie van titulatuur no. 5116 en bijlage no. 16 *in fine*.
11 Vermoedelijk de 'Déclaration des trois états des royaumes de Portugal, touchant la proclamation et le rétablissement du roi don Jean IV, et le serment que les mêmes états lui ont prêté, faite le 28 Janvier 1641'; vgl. Du Mont, *Corps dipl.*, t. VI.I, p. 202-207.
12 Dom Miguel de Portugal, bisschop van Lamego (no. 5028 n. 6).
13 François-Annibal d'Estrées, markies van Coeuvres (no. 5068 n. 14), werd in november 1641 opgevolgd door François Du Val, markies van Fontenay, genaamd Fontenay-Mareuil (no. 5119 n. 34). Zie voor de gespannen verhouding met de familie Barberini in deze periode P. Blet (ed.), *Corresp. Scotti*, p. 20-41.
14 Giovanni Giacomo Teodoro kardinaal Trivulzio (no. 5041 n. 26); zie voor het contact met Tommaso van Savoye, Claretta, *Storia della reggenza* I, p. 772-775.
15 Wellicht de tolk Romaszkiewicz (no. 5068 n. 11).
16 Resp. Ibrahim khan en N. Schmid von Schwarzenhorn (no. 5100 n. 9).

Die mensis huius secundo in templo Sancti Germani post vespertinas preces rex et dux Lotharingus[17] solemniter iurarunt observaturos se fedus, quod inter eos factum est XXIX

17 Karel IV, hertog van Lotharingen; zie voor het met hem gesloten verdrag no. 5083 n. 22. Het verslag van de eedsaflegging verscheen in *Gazette* 1641 no. 38, p. 179v., dd. 4 april.

Martii. In eo federe de iis, quae ante scripseram,[18] mansere quaedam, quaedam immutata sunt. Nam Lamotta duci redditur, rex vero ab eo emit Stenaium, Clermontium, Iamaisium datque pro eis reditus annuos. Larem dux Barri quam Nanciaci habere mavult.

Regina Galliae[19] videtur volente rege filio itura in Italiam et ibi habitura unde vivat, non in Ethruria - neque enim id expetit Ethruscus -, sed in aliqua urbe ditionis papae.

Contra Vendocinensem[20] citationes procedunt. Sedanum manet extra commercia Galliae et rex iratus duci Bulionio, ad quem a Bruxella missus est qui auxilia ei offerat.[21] Sed et praefecturam habens in Batavis et bona in Gallia, lupum tenet auribus.[22] In Catalania Hispanorum sexcenti ad Caprae Montem caesi sunt.

Deus ill. Dom. vestrae omnibusque ei caris semper favens adsit.

Illust. Dom. vestrae perpetuae observantiae debitor
H. Grotius.

Lutetiae, 6 Aprilis MDCXLI.

Abiit iam princeps Condaeus ad gerendum bellum in Hispaniae finibus. Ibit Bressaei filius[23] cum navibus et copiis in Portugalliam. Coit miles Millereii[24] ad Abbatisvillam, Castilionaei[25] ad Catalaunum. Dux Lotharingus sub se habebit octo millia impensis regiis.

5130. 1641 april 6. Aan W. de Groot.[1]

Accepi, mi frater, paginas Hhhh, Iiii, Kkkk, item omnes illas, quas misit Princius.[2] Itaque errata nunc annoto. Mittam autem primo post hunc itu tabellarii. Interim pagina una praeter recusas[3] recudenda est ob errorem quendam meum; et adiiciendum

18 No. 5119 dd. 30 maart 1641.
19 Bedoeld is de koningin-moeder Maria de' Medici; zij reisde in september 1641 naar Keulen.
20 César, hertog van Vendôme, bevond zich sinds medio februari in Engeland.
21 Miguel de Salamanca, die begin april rapport uitbracht over zijn onderhandelingen met de hertog van Bouillon. Vgl. hs. Parijs, AE, CP Hollande t. 22, f. 123, brief van Chavigny aan Thuillerie dd. 23 maart 1641; Cuvelier-Lefèvre, *Aff. des Pays-Bas* III, p. 418, 428. De hertog van Bouillon zond zijnerzijds de baron van Beauveau naar Brussel; vgl. [J. de Langlade], *Mémoires ... duc de Bouillon* (Amsterdam 1693), p. 47, 50. Op 30 april 1641 werd te Sedan een overeenkomst gesloten tussen de hertogen van Bouillon en Guise en de graaf van Soissons enerzijds en Antonio Sarmiento anderzijds; vgl. Cuvelier-Lefèvre, *ibid.* III, p. 426 no. 1289.
22 Vgl. Terentius, *Phormio*, 506; Suetonius, *Tiberius*, 25; de uitdrukking betekent: 'hij bevindt zich in een onzekere situatie.' De hertog van Bouillon was onder meer Staats goeverneur van Maastricht.
23 Jean Armand de Maillé, markies van Brezé (no. 5103 n. 9).
24 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye (no. 5101 n. 7).
25 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon (no. 5119 n. 3).
1 Gedrukt *Epist.*, p. 918 App. no. 541; de passage 'De Petro ... faciendum sit' alleen gedrukt *Clavis Epist.* Antw. op no. 5115; beantw. d. no. 5146.
2 Pieter Christiaensz. Prins te Rotterdam (no. 5032 n. 5) zorgde voor de verzending van de drukproeven van de *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135) aan Grotius.
3 Eerder was de katern Nn herdrukt; vgl. *supra* nos. 5005, 5066 en 5124. Ook later was nog sprake van het herdrukken van afzonderlijke pagina's; zie *infra* no. 5206.

paullum aliquid ad Appendicem,[4] quibus de rebus Vergoesium[5] monui. Eum ut adiuves, rogo. Expectabo tua

4 Grotius' *Appendix de Antichristo* (*BG* no. 1129) werd opgenomen achter de *Annotationes*.
5 Vermoedelijk Willem van der Goes (no. 4995 n. 15); Grotius' correspondentie met hem van 1641 ontbreekt.

iudicia super Annalibus et Historiis nostris.[6] Interim Annotata ad Vetus Testamentum[7] et ea, quae dubiae sunt auctoritatis, eousque absolvi, ut nihil mihi restet explicandum praeter Baruchum, additamenta ad Danielem et Maccabaica. Scribam[8] valde velim reperiri idoneum ad describenda quae descripta nondum sunt.

Interim ubi absoluta erunt Annotata ad Evangelia cum tribus opusculis[9] et Appendice, dum currit editio de Iure belli ac pacis,[10] velim simul edi nostra ad Lucanum[11] et poematum reliquias[12] et Anthologiam,[13] ad quam quomodo faciendi sint indices Bremium,[14] si tamen is labori par est, admoneo per chartam, quam tibi mitto. Cis paucos dies mittam et prolegomena,[15] quae ipsa facem allucebunt indices facturo. Epistolam προσφωνητικήν tunc faciam, cum prope absolutum erit opus. Interim nostra ad Vetus Testamentum describentur. Quibus editis aut eodem, quo edentur, tempore poterit edi et Historia.

De Petro[16] mutavi consilium, ex quo ipsius consilium intellexi. Nolo mihi uxorique molestias et taedia quotidiana accersere ex conspectu audituque eius, qui aequum putat nos potius ipsi quam se nobis obsequi. Pridem nihil fecit pro bono filio. Si vos, qui illic estis, eum corrigere potestis, facite. Sin minus, ego et uxor mea absenti eo dispiciemus, nobis quid faciendum sit.

Foedus, quod rex cum duce Lotharingo[17] fecit 29 Martii, id secundo Aprilis huius solenni utriusque iureiurando in templo S. Germani sancitum est post vespertinas preces. Lamotta duci reddetur. Emit autem ab eo rex Stenaium, Clarimontem, Iamaisium. Caetera manent ita, ut scripsi antehac.[18] Regina mater[19] videtur itura in aliquam Italiae urbem, quae sub papa sit. In Catalania caesi a Gallis sexcenti Hispani ad Castromontem. Portugalli qui hic sunt[20] valde expetunt ad bellum duces.

Nostra Belgica aptata musicis sonis[21] quaeso mittas. Praesidem tum in Summo tum in altero iudicum Consessu facere cuius sit, Hollandiaene an Zelandiae,[22] scire cupiam. Nuptiae quae fieri possunt [*sic*] in Anglia cum virgine novem annorum,[23] non video. Et ante nuptias eam ire in Batavos non futurum sit ex parlamenti, ut audio, sententia.

6 *BG* no. 741; het werk verscheen bij Blaeu in 1657.
7 *BG* no. 1137; het werk verscheen in 1644 bij Cramoisy te Parijs.
8 Er werd een opvolger gezocht voor Grotius' secretaris Pieter Pels; vgl. no. 5053 n. 13.
9 Herdrukken van Grotius' *Commentatio de Antichristo, Explicatio de fide et operibus* en *Explicatio Decalogi* (*BG* resp. nos. 1102, 1111 en 1118) werden opgenomen achter de *Annotationes* (*BG* no. 1135).
10 *BG* no. 571; de uitgave verscheen bij Blaeu in maart 1642.
11 Grotius' nieuwe aantekeningen bij Lucanus verschenen bij Blaeu in 1643 (*BG* nos. 430 en 431).
12 Een uitgave van Grotius' *Poemata* waarin ook de recente gedichten werden opgenomen, kwam niet tot stand (no. 4995 n. 12).
13 *BG* no. 534; de uitgave verscheen pas tussen 1795 en 1822.
14 Daniël de Breen (no. 4998 n. 13); Grotius' brief aan hem ontbreekt. Zie ook *infra*, postscriptum; zie voor Grotius' wensen voor de indices bij zijn *Anthologia* ook nos. 4561 en 4833 (dl. XI).
15 De verzending geschiedde niet meer in 1641.
16 Aanvankelijk wenste Grotius dat zijn tweede zoon Pieter naar Parijs zou komen. Zie no. 5093, postscriptum; zie ook *infra*, postscriptum.
17 Karel IV, hertog van Lotharingen; zie voor het met hem gesloten verdrag no. 5083 n. 22. Het verslag van de eedsaflegging verscheen in *Gazette* 1641 no. 38, p. 179v., dd. 4 april.
18 No. 5120 dd. 30 maart 1641.
19 Maria de' Medici reisde in september 1641 naar Keulen.
20 Francisco de Mello en dr. António Coelho de Carvalho (no. 5028 n. 6).
21 Zie no. 5115 n. 10.
22 Over het recht van benoeming van de president van de Hoge Raad en van het Hof van Holland zie men het antwoord van Willem, no. 5146.
23 Mary Stuart, de 'Princess Royal', was geboren op 14 november 1631.

Vale, mi frater, cum matre, uxore, liberis et amicis.
Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae, 6 Aprilis 1641.

Memineris Anthologiam edendam ea forma, qua edita sunt Stobaeana, item Excerpta ex comoediis et tragoediis Graecis.[24] Vertere quae in Annotatis ad Vetus Testamentum erunt Hebraea et Graeca - sunt autem permulta - plane otium mihi non est;[25] si esset, libens etiam hunc laborem impenderem legentium utilitati. Nunc cum id a me praestari non possit, sperandum est alium fore aliquando, qui id praestet post primam editionem, sed ita tamen, ut in margine ponatur versio et quidem ut non mea. Editio Annotatorum ad Vetus Testamentum facienda erit ea forma, qua ista ad Evangelia.

Velit uxor posse persuaderi Petro domi nihil agenti laudabile, ut in Portugalliam cum aliis iter suscipiat. Vide, quid fieri possit et quid optimum sit factu, ne magis pereat quam periit.

5131. 1641 april 6. Aan A. Oxenstierna.[1]

Excellentissime et illustrissime domine,

Factum est fedus inter regem ducemque Lotharingum[2] XXIX Martii iuratumque solenniter ab utroque in aede S. Germani, ubi rex agebat, inter vespertinas preces II Aprilis, quo die dux cum rege erat pransus. Mutata quaedam de iis, quae nuper scripseram.[3] Nam Lamotta duci concessa est. Emit autem rex a duce tria loca vicina Galliae, Stenaium, Clarimontem, Iamoisium. Rex pro pretio dat reditus annuos duci. De pecunia ad alimenta uxoris[4] deque Marsalio res manet, ut ante convenerat. De matrimonio iudicium papae permittitur.

Reginae Angliae dissuasit rex frater, ne tam turbido Angliae statu discedat e regno. Ea honesta species recusandi fuit. Regina, regis mater,[5] videtur in Italiam itura, non quidem in Ethruriam - minime enim id velit dux Ethruriae[6] -, sed in aliquam papae urbem, puta Bononiam.

24 Resp. *Dicta poetarum quae apud Io. Stobaeum exstant, emendata et Latino carmine reddita ab Hugone Grotio* ..., Parisiis, apud Nicolaum Buon, ... MDCXXIII ... (*BG* no. 458), en *Excerpta ex tragoediis et comoediis Graecis tum quae exstant, tum quae perierunt, emendata et Latinis versibus reddita ab Hugone Grotio, cum notis et indice auctorum et rerum*, Parisiis, apud Nicolaum Buon, ... MDCXXVI, ... (*BG* no. 468).

25 Grotius zal doelen op de Latijnse vertaling van de Griekse en Hebreeuwse citaten in zijn *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135), die tenslotte toch door hemzelf is vervaardigd; zie *supra* no. 5039 n. 27.

1 Copie Dresden, Sächs. Landesbibl., C 61, 16; copie Leipzig, UB, ms. 2633, f. 55. Gedrukt *Oxenst. Skrifter* 2. afd., IV, p. 120 no. 369.

2 Karel IV, hertog van Lotharingen; zie voor het met hem gesloten verdrag no. 5083 n. 22.

3 No. 5121 dd. 30 maart 1641.

4 Nicole, hertogin van Lotharingen.

5 Maria de' Medici reisde in september 1641 naar Keulen.

6 Ferdinando II de' Medici, groothertog van Toscane. Zijn vader Cosimo II (1590-1621) en Maria de' Medici waren neef en nicht.

In Catalania ad Caprae Montem Hispani sexcenti ex iis, qui cum admirante Castellae[7] venerant, a Gallis caesi sunt. De motu Barii in regno Neapolitano nihil hic certi intelligimus. Cremonae seditionis semina fuere aliqua, sed evanida.

Omnes Itali, Angli aliique avide exspectant, quid hoc tempore factura sit Suedia. Inde enim pendere putantur fata nunc orbis christiani.

7 Juan Alfonso Enríquez de Cabrera, admiraal van Castilië (no. 5121 n. 8).

Parlamentum Angliae cognoscere voluit postulata electoris.[8] Sed multum discordes animi regis Angliae et parlamenti. Deinde in Maium mensem dictus dies colloquio cum Bavaricis et quod ex Anglia nemo ivit, [qui] cum Suedia aut cum Gallia de federe agit, faciunt, ne quid sperem boni.

Batavi in re Portugalliae lente se commovent bella Hispaniae versuri in suam occasionem per Indiam Brasiliamque. Quo maiores nunc res in motu sunt, eo magis seria prece Deum veneror, etc.

Lutetiae, XXVIII Martii/VI Aprilis MDCXLI.

Sedanum a commerciis Galliae seclusum in metu est insuper. A Bruxella ad urbem tutandam duci Bullionio auxilia offerri certum est. Sed iis si utatur dux, bona sua, quae in Gallia magna sunt, amittet et praefecturam in Batavis; si autem non utitur, cogetur imperata facere. Par ferme motus Genevae. Contra ducem Valettam[9] pergunt citationes. Dux Lotharingus larem figet Barrae.

Discimus a Rosa[10] captam Gemundam ad Moenum pontemque inibi ab eo strui; Kelhemum coire caesarianas et Bavaricas copias; marchionem Breszaeum, marescalli filium,[11] cum navibus ac milite mitti Portugalliam. Spem autem esse Portugallis ope navium Batavicarum et Gallicarum intercipere classem Hispanorum argentariam.

Princeps Condaeus abiit in propinqua Hispaniae loca. Rex matri, si in Italiam eat, dabit ducenta millia scutatorum annua. Caleti in urbem multum commeatus congeritur. Apud Abbatisvillam Millereius,[12] apud Catalaunum Castillionaeus[13] suos colligunt exercitus. Is, qui est ducis Lotharingi, augebitur ad octo millia, quibus omnibus stipendia erunt a rege.

Bovenaan de brief in de copie te Leipzig: Argumentum. Foedus cum Lotharingo iuratum; eius conditiones. Praetextus, quo adventus reginae Anglicae impeditus. Varia nova. Bulionii sors anceps.

5132. 1641 april 6. Aan G. Oxenstierna.[1]

Illustris domine,

Dolorem percepi maximum ex morte viri incomparabilis domini parentis Illustr. vestrae,[2] primum quod eum amisi, qui mihi praesidio se esse velle et verbis

8 Karl Ludwig van de Palts.
9 Bernard de Nogaret, hertog van La Valette (no. 4996 n. 6). Wellicht doelt Grotius hier echter op César, hertog van Vendôme; zie ook nos. 5129 en 5134.
10 Rheinhold von Rosen (no. 4993 n. 4).
11 Jean Armand de Maillé, markies van Brezé, zoon van Urbain de Maillé, markies van Brezé, maarschalk van Frankrijk (no. 5103 n. 9).
12 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye (no. 5101 n. 7).
13 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon (no. 5119 n. 3).
1 Gedrukt *Epist.*, p. 673 no. 1486. Gabriel Gabrielsson Oxenstierna (1618-1647) was een zoon van de Zweedse rijksdrost Gabriel Gustavsson Oxenstierna (1587-1640) en zodoende oomzegger van de rijkskanselier Axel Oxenstierna; vgl. *BLS* X, p. 319v., 333v. Hij had in 1639 en 1640, tijdens zijn tour door Europa, Grotius bezocht; zie ook dl. X-XI, Register i.v.
2 Gabriel Gustavsson Oxenstierna was op 7 december 1640 overleden, hetgeen aan Grotius reeds op 12 januari 1641 bekend was; vgl. *supra* no. 5007.

significaverat et rebus ostenderat, deinde quod tantum est in hac morte regni Suedici damnum, ut sensus eius non esse

gravissimus non possit etiam singulis ad rem Suedicam pertinentibus. Conatus essem solari Illustr. vestram, si ipse satis conquievero ab hoc luctu, cuius testis esse potest is, qui hic est, D. Crusius.[3] Praeterea ei, qui a prima aetate christianae pietatis praeceptis imbutus est, qualis est Illustritas vestra, in hoc uno satis adversus tales ictus remedii est. Statim enim in mentem venit Deum esse, qui vitae mortisque momenta arbitratu suo dispensat, cuius legibus universum hoc regentibus obluctari tam iniqui sit quam irriti laboris. Tum vero id, quod summum homini propositum est bonum, evenisse nolle iis, quos amare nos dicemus, idque duntaxat quod nobis per id decessit commodi aliquid perbrevis, verae amicitiae repugnat regulis. Adde quod, quoties absunt amici, facimus ea, quae ipsis grata esse credimus. Quid autem malint qui in aeternam patriam praeivere quam nos quod hic transigendum est aevi transigere quam minimo cruciatu ipsorumque memoriam celebrare serenis animis.

Haec cum cogito, non dubito, quin Illustritas vestra iam a moerore se ad imitationem excellentissimi illustrissimique parentis converterit simul cogitans non posse brevem videri eius vitam, cui ad summos honores summamque gloriam adipiscendam satis fuit spatii. Opto autem Illustritati vestrae, ut virtutum et felicitatis paternae haereditatem cernat. In felicitatis autem maxima parte pono ita amatum fuisse ab universis popularibus suis, ut a singulis aliquot nemo magis. Inter mea vero vota vel maximum est, ut quam in me benevolentiam testatus est vir summus pater, eandem servet similis tanto patri filius; quam ad rem mea ex parte nihil unquam patiar desiderari. Quod experientur non tantum is,[4] quem suis literis mihi iam commendavit Illustritas vestra, sed et omnes, quos ipsi placere intellexero.

Deus, illustris domine, suo favore omnem moestitiam ab Illustritate vestra abstergat eamque per paterna vestigia feliciter ducat.

Illustritati vestrae devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 6 Aprilis novi Cal. 1641.

5133. 1641 april 6. Aan N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

Dat de intentiën van den coning van Engellant ende sijn parlement niet eensch en connen zijn, hoe goede myne tusschen hemluiden gemaect werdt, can eenyder licht oordeelen. Maer off het Hooge Huis, waerin veelen sijn die van den coning weldaeden hebben ontfangen ofte verwachten, met het Laege Huis lang sal accorderen, staet te twijffelen. Hier en can ick niet anders verstaen off de saecken van melord député off Yrlant[2] staet in hoope van een goede uitcomste. Maer dat tegen den eertsbisschop[3] den haet groot blijft, is seecker ende can niet gesalveert werden dan met tijdt te winnen. Onder de articulen, den député te laste gelegt, sijn

3 Lars Jespersson Kruus (1621-1656); vgl. *SBL* XXI, p. 645v. Zijn moeder Brita de la Gardie was in 1631 hertrouwd met Gabriel Gustavsson Oxenstierna. Hijzelf bevond zich sinds oktober of november 1640 in Parijs; zie nos. 4891 en 4936 (dl. XI).
4 Niet geïdentificeerd.
1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, H 20h. Geciteerd Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 287. Eigenh. oorspr. Niet ondertek.
2 Thomas Wentworth, graaf van Strafford, 'lord Deputy' van Ierland, werd op 22 mei 1641 onthoofd.
3 William Laud, aartsbisschop van Canterbury, werd in 1645 onthoofd.

veele buiten cryme, andere soodaenigh dat deselve in een anderen tijdt loffelijck souden sijn gehouden. Soo veranderen de tijden. Et:

> Nulla manus belli mutato iudice pura est.[4]

4 Lucanus, VII, 263.

Ick en can niet wel verstae[n] hoedaenigh tractaet Engellant soect met de Vereenigde Nederlanden, alsoo noch dese tegen den keiser ende 't rijck noch die tegen Spaegnië het oorlogh niet en sullen aennemen, gelijck ick oock verstae dat het parlement noch tot sulcke rupture met Spaignië noch tot het oversenden van haere princesse[5] voor het voltrecken van het huwelijck - waertoe de jaeren noch niet en sijn gecomen - niet en is gezint. De saecke van den churfurst[6] sal apparentelijck uitgestelt werden, totdat de conference sal gehouden sijn met de Beierschen, waermede dit jaer, soo niet meer tijds, sal werden verlooren.

De brieven van den keiser, bij uEd. vermelt,[7] sijn als aen de Switsers, die nochtans vrije luiden meenen te sijn ende op welcke mischien het rijck minder heeft te pretenderen als op sommige provinciën van Nederlant. Doch dese querelle wil ick mij niet aentrecken, vastelijck gelovende dat Vrancrijck genoech sal doen, opdat het rijck aldaer niet te veel en werde toegegeven. Veele voor desen hebben gemeent dat de incorporatie van de vrije Nederlanden in 't rijck, behoudens alle gerechticheden, de beste middel soude sijn om de vrede te doen duiren ende de vrijheit vast te maecken. Maer de tijden sijn seer verandert.

Dat Denemarcken met den keiser quaelijck raect over Pinnenberg, Breme ende tollen, can niet als goed sijn voor Swede. De investiture van Amelant bij Hollant gegeven[8] can Hollant geen schade doen.

6 April 1641.

In dorso schreef Reigersberch: Broeder de Groot, den 6 April 1641 uyt Paris.

5134. 1641 april 6. Aan N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

Den hertogh van Lorraine[2] den tweeden deser hebbende te St Germain sijn middachmael gedaen met den coning, soo sijn sij beide gegaen nae de vespres, alwaer sijne Majesteit ende sijne Hoocheit reciproquelijck raeckende de Evangeliën den eedt hebben gedaen van te onderhouden het tractaet tusschen hun beide gemaect den 29 Mars, bij welck tractaet eenige dingen sijn verandert van 'tgunt tevoren was voorgeslagen, eenige dingen gebleven: verandert als dat La Motte werdt gerestitueert aen den hertogh ende dat den coning van hem coopt Stenai,

5 Mary Stuart, de 'Princess Royal'.
6 Karl Ludwig van de Palts.
7 Reigersberchs brief, geschreven omstreeks 25 maart, ontbreekt; zie echter *supra* no. 5116.
8 Naar aanleiding van het testament van Sicco van Camminga (1562-1624), vrij- en erfheer van Ameland, was onder de erfgenamen onenigheid ontstaan. Een van zijn schoonzoons, Ernst Zuhm, stelde dat Ameland een keizerlijk leen was en wist voor zichzelf en drie anderen in 1636 van Ferdinand II de investituur van Ameland te verkrijgen. In februari 1641 werd echter Watso Fransz. van Camminga (1603-1668) door burgemeesters en volmachten van Ameland als vrij- en erfheer gehuldigd. Een andere schoonzoon van Sicco van Camminga, Jebbo Aldringa, ondernam vervolgens in de loop van 1641 pogingen Ameland als leen van Holland te doen erkennen, hetgeen hem echter niet het bezit van het eiland bracht. Er werd in deze kwestie tot omstreeks 1680 geprocedeerd. Zie J. Houwink, *Ameland*, p. 58-69; J. Visser, in: *Nederl. Leeuw* 71(1954), kol. 363-370.

1 Hs. Amsterdam, UB, coll. Diederichs 30 B 13. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Geciteerd Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 295.
2 Karel IV, hertog van Lotharingen; zie voor het met hem gesloten verdrag no. 5083 n. 22. Een verslag van de eedsaflegging verscheen in *Gazette* 1641 no. 38, p. 179v., dd. 4 april.

Clermont ende Jamais, doende de betaeling in renten; blijvende de[3] ontblooting van Marsal ende

3 In het hs. ten onrechte herhaald.

't onderhout van de hertoginne,[4] de questie van het huwelijck gestelt sijnde tot decisie van den paus.

De Switsers blijven in vrese dat Constance soude mogen aengetast werden bij de Fransoisen. Ende alsoo sij in de generale vergadering van Baden[5] niet en hebben eens connen werden wat haer in sulcken gevalle te doen soude staen, soo hebben de protestanten te Aro eene particuliere vergadering[6] aengelegt soowel om daerop te resolveren als op de lichtinge die bij Vrancrijck versocht werden. Genève is niet buiten vrese nochte oock Sedan, wiens prince, den hertogh van Bouillon, niet wel en is met den coning ende bij hem gehadt heeft eenige gesonden van Bruissel[7] die hem secours hebben gepresenteert; maer werdt niet gelooft dat denselve hertogh sulcx sal aennemen om niet in peryckel te stellen sijne goederen in Vrancrijck, waerop hij apparentelijck meer sal letten als op het gouvernement van Maestricht.

In Catalogne hebben de Fransoisen seshondert Spaegnaerden tenedergelegt in een re[n]contre bij Capremont. De Portugaelsche ambassadeurs[8] doen instantie om crijgsbevelhebbers van hier te hebben, waervan in haer lant groot gebreck is.

Uit Italië verstaen wij dat de oude lust tuschen den Franschen ambassadeur ende den cardinal Barbarijn[9] weder is opgebarsten ende niet lichtelijck en sal genesen werden voor de aencomste van eene nieuwe Franschen ambassadeur aldaer.[10] 't Geruchte van 't remuement van Barry in 't rijck van Napels heeft noch geene seeckerheit. Te Cremone is seecker dat een seditie is ontstaen, doch heeft niet lang geduirt nochte eenigh gevolgh naegelaeten. Uit Napels werden sesduisent soldaten, veele harquebusen ende musquetten nae Spaegnië gesonden. De hertogen van Toscane, Parme ende Modene[11] maecken oock eenige trouppes gereedt ten dienste van Spaegnië ende den prince Thomas gaet nae Vercelles om op 't beleidt van het oorlogh te communiceren met den cardinael Trivultio.[12] 't Gelt dat hij voor desen van Vrancrijck heeft ontfangen, seit hij hem in sijnen noodt geleent te sijn bij Mazarini ende bereidt te sijn hetselve weder te geven.

De coninginne-moeder[13] seit men dat onderhout sal hebben van den coning, gaende nae Italië om sich te houden in eenige plaetsen van 't gebiet van den paus, alsoo te Florence nae haere comste niet en werdt verlangt.

Uit Constantinople verstaen [wij] dat aldaer alles werdt aengelegt tegen Asac ende dat den afgesanten van Polen[14] wel claer is gesegt dat de paix sal gehouden werden voor gebroocken, indien de Polacken haer moeien met deselve saecke van Asac off van Sevenberge, Moldavië ofte Walachië. Aldaer te Constantinoplen wierden oock verwacht gesanten soo van den keiser als van den Persiaen.[15]

4 Nicole, hertogin van Lotharingen.
5 De landdag te Baden was gehouden van 3 tot 9 maart 1641.
6 De conferentie van protestantse steden te Aarau werd gehouden op 5 en 6 april 1641.
7 Miguel de Salamanca (no. 5129 n. 21).
8 Francisco de Mello en dr. António Coelho de Carvalho (no. 5028 n. 6).
9 Resp. François-Annibal d'Estrées, markies van Coeuvres (no. 5068 n. 4), en Antonio Barberini.
10 François Du Val, markies van Fontenay, genaamd Fontenay-Mareuil (no. 5119 n. 34), kwam in november 1641 in Rome aan.
11 Resp. Ferdinando II de' Medici, Odoardo Farnese en Alfonso III d'Este. aant.
12 Giovanni Giacomo Teodoro kardinaal Trivulzio (no. 5041 n. 26).
13 Maria de' Medici reisde in september 1641 naar Keulen.
14 Wellicht de tolk Romaszkiewicz (no. 5068 n. 11). Asow (Asac) werd door de Turken in 1641 tevergeefs belegerd.
15 Resp. N. Schmid von Schwarzenhorn (no. 5100 n. 9) en Ibrahim khan.

Den marescal Horn nu sijnde te Lindau ende Jan de Waert noch te Nancy[16] wachten nae

16 De uitwisseling van Gustav Karlsson Horn en Johan van Werth (no. 5017 n. 4) vond plaats in maart 1642.

het vernieuwen van het tractaet tusschen Swede ende Vrancrijck.[17] Den keiser gaet, soo men ons seit, nae Weenen laetende het beleidt van den rijcxdagh te Regenspurg aen Leopold.[18] Ossenville[19] blijft bij Offenburg ende retrencheert sich aldaer ende P(i)ccolomini heeft een renfort becomen uit Oostenrijck ende de naebuirige landen van sesduisent man. Evenwel hooren wij hier niet dat hij tegen d'heer Bannier iet attenteert. Tegen den hertogh van Vendosme gaen de citatiën voort. De confiscatie van goederen sal hij niet ontgaen.

6 April 1641.

Wij verstaen nu daetelijck dat Rosa[20] sich meester gemaect heeft van Gemunde op de Mein ende aldaer een brugge maect; dat de keiserschen ende Beyerschen haer rendevous hebben te Kelheim; dat den marquis de Breszé, soon van den marescal de Breszé,[21] gaet nae Portugael met goede schepen ende trouppes, hebbende die van Portugal hoope van met hulpe van de Fransche ende Hollandsche schepen de Spaensche silvervloot te nemen; dat den prins van Condé is vertrocken nae de frontieren van Spaegnië; dat het leger van den hertogh van Lorraine sal betaelt werden bij den coning ende vermeerdert tot achtduisent man; dat den coning aen sijne moeder, soo 't haer belieft in Italië te gaen, belooft tweehondertduisent croonen 's jaers.

Te Calis werdt een magazijn gemaect van vivres. Den marescal de la Meillerai[22] heeft sijn rendevous bij Abbeville, Chastillon[23] bij Chalon.

In dorso schreef Reigersberch: Broeder de Groot, den 6 April 1641 uyt Paris.

5135. 1641 april 8. Van W. de Groot.[1]

Frater optime,

Misi ad te nuper litteras Blavii.[2] Nunc nihil aliud addam quam me et Vergoesium[3] in hoc unice incumbere, ut editio maturetur. Scripsit ea de re heri Vergoesius; scribam ego post biduum, ut videam, quid ille interea responsurus sit.

De filii Petri negotio[4] hoc dicam ipsum iam ad te scribere meque iudicare omnino e re esse, ut abducatur frequentatione eius, quam hic manens singulis septimanis

17 Het verdrag tussen Frankrijk en Zweden werd in juli 1641 verlengd.
18 Aartshertog Leopold Wilhelm; de keizer bleef echter te Regensburg tot het einde van de rijksdag in oktober 1641.
19 Paul Le Prévost, baron van Oysonville, adjunct van de goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 16).
20 Rheinhold von Rosen (no. 4993 n. 4).
21 Jean Armand de Maillé, markies van Brezé, zoon van Urbain de Maillé, markies van Brezé, maarschalk van Frankrijk (no. 5103 n. 9).
22 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk (no. 5101 n. 7).
23 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon (no. 5119 n. 3).
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24, 189. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 5120; beantw. d. no. 5153.
2 De brief van Johan Blaeu aan Willem ontbreekt. Hij betrof de uitgave van Grotius *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135); zie ook no. 5115 dd. 25 maart 1641.
3 Vermoedelijk Willem van der Goes (no. 4995 n. 15).
4 Zie over de vrijage van Grotius' tweede zoon Pieter de meer uitvoerige brief van Willem dd. 24 juni 1641, no. 5246. Het volgende ‘abducatur’ is verbeterd uit: subducatur.

invisere non desinet, cui rei maxime conducet in Galliam iter. Illud nuper mihi et senatori[5] affirmavit se contra

5 Grotius' zwager Nicolaes van Reigersberch.

tuam voluntatem uxorem non ducturum, sed ut aliam ducat induci vix poterit. Et forte eo modo fidem obstrinxit. Nisi huic malo absentia medeatur, serpet latius neque nos ei coercendo pares sumus. Vestrum erit de eo statuere quod optimum erit.

De Salmasii[6] nova haesitatione miror. Scripsit ipse ad Rivetum et promittit scriptionem adversus Petavium,[7] acerba etiam acerbiorem, qua via sibi licentiam ad nos redeundi parare sperat. Eos, qui aliter de animo suo iudicant, falsi reos pronuntiat.

De praeside Hiberniae[8] iam in Anglia constitutum puto et quidem, ut omnes hic litterae testantur, in partem duriorem. Neque archiepiscopo[9] spes maior, nam et is maiore petitur odio, ut et ipse indicas,[10] ita ut ne advocatos quidem reperire valent causae suae defensores.

Haec cum hactenus scripsissem, afferuntur mihi a Blavio litterae cum ternionibus Oooo et Pppp,[11] quos ad te mittet Vergoesius. Moram hactenus iniectam in orationes quasdam Barlaei,[12] quas excudendas habuit, reiicit. Reliqua vero brevi absolutum iri spondet. Tradetur ei hac septimana Appendix[13] neque enim diutius res differri potest, quia iam fere absoluti sunt tres libelli[14] si non imprimendo, at certe characteres disponendo, quod operis est primarii.

Cras hic expectamus e Portugallia legatum,[15] cuius collegam[16] et Britanni excipient inclinante in eam partem parlamento.

Quod Oosterwikius[17] nuper de propositione regi Galliarum a nuntio papali facta de indu-

6 Zie voor het verblijf in Frankrijk van Claudius Salmasius no. 4995 n. 10.

7 Salmasius had in een brief aan André Rivet dd. 15 maart 1641 beloofd in zijn *De primatu papae* een antwoord te geven op de *Dissertationum ecclesiasticarum libri duo* van Dionysius Petavius SJ. Zie ook *supra* no. 5111 n. 12; P. Dibon e.a., *Invent. Corresp. Rivet*, p. 183. Hij publiceerde echter tussentijds reeds een antwoord, *Walonis Messalini de episcopis et presbyteris contra D. Petavium Loiolitam Dissertatio prima*, Lugduni Batavorum, ex officina Ioannis Maire, anno MDCXLI. Zie ook C. de Waard (ed.), *Corresp. Mersenne* X, p. 539, 756 n. 7, 758.

8 Thomas Wentworth, graaf van Strafford, werd op 22 mei 1641 onthoofd.

9 William Laud, aartsbisschop van Canterbury, werd onthoofd in 1645.

10 No. 5120.

11 Het betreft de drukproeven van Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135). Ook de hier genoemde brief van Johan Blaeu aan Willem ontbreekt.

12 *Casparis Barlaei Christus patiens sive homilia in historiam passionis Domini et servatoris nostri Iesu Christi, recitata in Illustri Amstelodamensium Schola XXV Mart. MDCXLI*, Amsterdami, apud Ioh. et Cornelium Blaeu, MDCXLI. Een Nederlandse vertaling verscheen onder de titel *Casparis Barlaei Oratie over 't lijden, cruys en doot onses Heeren en saligmakers Iesu Christi ... Daer is bij ghevoeght desselfs Oratie van de kribbe ofte geboorte Christi*, t'Amsterdam, gedruckt voor Jan Benningh ... anno 1641. Barlaeus schreef op 10 april 1641 aan Joachim de Wicquefort: 'Oratio mea nondum excusa est; in causa est lentus typographus.' Maar op 18 april was de druk voltooid; vgl. K. van der Horst, *Invent. Corresp. Barlaeus*, p. 120.

13 Grotius' *Appendix de Antichristo* (*BG* nos. 1128-1129).

14 Herdrukken van Grotius' *Commentatio de Antichristo, Explicatio de fide et operibus* en *Explicatio Decalogi* (*BG* resp. nos. 1102, 1111 en 1118).

15 Tristão de Mendonça Furtado (no. 5028 n. 6) werd op 9 april 1641 in Den Haag binnengeleid door Willem II; vgl. Aitzema, II (f.^{o}), p. 745.

16 Antão d'Almada en dr. Francisco d'Andrade Leitão (no. 5028 n. 6).

17 Willem van Liere, heer van Oosterwijk, ordinaris Staats ambassadeur te Parijs (no. 5063 n. 13), had in maart 1641 van de Franse staatssecretaris Chavigny vernomen 'dat den heere de la Tuillerie ordre hadde om uwe Hooch Mogh.^{en} ende mijnheere den prince van Orange dyenthalven t'onderrichten dat den nuntius van den paeus residerende tot Bruyssel [i.e. Richard Pauli Stravius] aen den nuntius ende den ambassadeur van Venetiën alhyer [i.e. Ranuccio Scotti en Anzolo Correr] eenighe schriftelijcke openinghe van trefves hadde gedaen,

doch dat den coninck aen de gemelde heeren tot antwoordt hadde gegeven dat, als den cardinael-infant van de coninghen van Hungariën ende Spagniën behoorlijcke authorisatie ende volmacht soude hebben tot afhandelinghe van eenen elfjarighen trefves, mits dat, dyen tijdt geduerende, ydereen blijven soude in 't besit van 'tgene hij nu heeft, sijne Ma.^{t} aen sijne geal-

ciis in undecim annos Foederatis transscripsit, id qui Gallicarum hic sunt partium rident, quasi rem vanam et nullius momenti et cuius tamen Tuillerius[18] ad principem duabus ante septimanis fecerit mentionem, quasi hoc in publicum sufficiat.

Vale, frater optime, cum uxore et liberis, quibus nos omnia optamus faustissima.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, VIII Aprilis 1641.

Adres: A monsieur monsieur Grotius, ambassadeur de la reine et couronne de Suède, à Paris.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 16 April.

En in dorso: 8 Aprilis 1641 W. de Groot.

5136. 1641 april 8. Van P. Spiring Silvercrona.[1]

Mijnheer,

Hier werden preparatiën gemaeckt om tegens medio Maii in 't veld te gaen. Daerentegens hoort men uyt Braband dat daer geene sonderlinge preparatiën gemaeckt werden, waerover men glos[s]eert dat den cardinael[2] maer defensive het oorloch soo tegens Vranckrijck als Nederland sal voeren.

Den Turckschen cheaux[3] is gisteren vanhier vertrocken ende, soo men seyt, gaet hij nae d'oostersche coningen. Den Portugeeschen ambassadeur[4] is noch te Helvoetsluys. Bij de Heeren Staeten is dese resolutie genomen, dat hij onthaelt ende in alles getracteerd sal werden als men sulcx aen de coning. ambassadeurs van Vranckrijck ende Groot-Bretagne gewoon is te doen.

Het breed uytroepen van de ongeluckige rescontre, soo tuschen Slang ende Geleen[5] voorgegaen, bevind sich nu anders, gelijck dan sulcx u Ex.[en] uyt de bijgaende copie van Ceulen[6] sal sien connen. Nu heb ick naeder ende seecker advys dat Banier sich met die in Bohemen onder den generael-mayor Wittenberch[7]

18 Mathieu Coignet, sieur de La Thuillerie, ordinaris Frans ambassadeur te Den Haag (no. 5023 n. 10).

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13, 74. Oorspr. Niet ondertek.

2 De kardinaal-infante Ferdinand van Oostenrijk.

3 Mustafa chiaus (no. 5009 n. 11).

4 Tristão de Mendonça Furtado (no. 5028 n. 6); zie over zijn ontvangst Aitzema, II (f.^{o}), p. 754.

5 Erik Slange (†1642), kolonel in Zweedse dienst, en Gottfried Huyn, graaf van Geleen (± 1595-1657), generaal in keizerlijke dienst. Vgl. resp. *BLS* N.F. X, p. 27-30, en *ADB* VIII, p. 534.

6 Bijlage no. 17.

7 Arvid Wittenberg von Debern (1606-1657), generaal-majoor in Zweedse dienst; vgl. *BLS* XXI, p. 38-50.

gelegene 7 regimenter, alsoock met den generael-lieutenant Tupadel ende Rose[8] geconjungeert heeft ende leggen in campagne voor den Bohemer

8 Georg Christoph von Taupadel en Rheinhold von Rosen (no. 4993 n. 4-5).

wald, ende leggen de keysersche 2 uyren daervan ende zijn beyde partijen geresolveert te slaen.

God allmachtich geve goed geluck ende succes aen onse zijde, in wiens protectie ick u Ex.[en] ick trouwlijcken ben bevelende ende verblijve

u Excellentzie dienst- ende vruntwilligen.

A La Haye, le 8 Avril 1641.

U Ex.[en] seer waerden ende hoochaengenaemen van den 30 passato[9] is mij wel geworden; bedancke u Ex.[en] voor goede comunicatie.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 16 April.

5137. 1641 april 9. Van G. Keller.[1]

Hochedel gestrenger herr ambassadeur, hochgenaigter herr vndt patron,

Dass nun eine geraume zeit hero Ew. Excell. von des herrn ambass.[r] Salvii Excell. nicht selbst zugeschrieben worden, bitten dieselbe in keinem vnbesten zu vermercken, weiln sie biss dahero durch eine continuirende indisposition davon abgehalten worden. Wass von nouvellen aber die zeit hero zu berichten gewesen, werden verhoffentlich Ew. Exc. wochendtlich von mir abgelassene gehorsambe communicationes wol empfangen haben. Wass wir diessmahl haben, giebt die beylage.[2]

Im vbrigen soll Ew. Exc. auss befelch des herrn ambass.[r] Salvii Exc. ich gehorsamblich vnberichtet nit lassen, dass nun in die dritte wochen von deroselben kein einiger buchstabe oder brieff, weder an die crohn noch sonsten hier einkommen.[3] Dahero starck gemuthmasst wirdt, die schreiben zu Antwerpen hinterschlagen oder intercipirt sein werden. Desswegen wolermelter herr ambass.[r] Salvius bittet Ew. Exc. sich gefallen lassen wollen hiernechst, dahero es ohne dero discommodität geschehen kann, vber Ambsterdam vff Hamburg gehen zu lassen. So ist mann nit allein ausser der gefahr, sondern können die brieffe auch allezeit drey oder vier tage ehe hier sein, alss wann sie vber Cölln gehen.

Ew. Excell. thue ich hiemit Gottes gnädiger beschirmung zu aller glückseeligkeit getrewlich vndt ihro mich zu hochgünstiger faveur mich [*sic*] ganz gehorsamblich empfehlen, alss der ich bin vndt so lang ich lebe, zu bleiben begehre

Ew. Excell. gehorsamber knecht
G. Keller mpp.

9 Grotius' brieven aan Spiring Silvercrona van 1641 ontbreken grotendeels.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 12, 34. Eigenh. oorspr. Beantw. d. no. 5171 (aan J.A. Salvius).
2 Bijlage no. 18.
3 Zie ook *infra* no. 5156, postscriptum.

Hamb., den 30. Martii 1641.

Onderaan de recto-zijde van de brief staat: H. Grot.

5138. 1641 april 11. Van C. Marin.[1]

Monsieur,
La tristesse de coeur qui a saisi mon âme à cause des afflictions tant domestiques que de celles qui nous viennent d'Allemagne, ne me permet pas de respondre beaucoup à vos lettres

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9, 216. Eigenh. oorspr.

du 26 passé,[2] me remettant pourtant à ce que je mande en Suède, où il faut bien qu'il y ayt bien peu de compassion envers moy, puisqu'après tant d'instances on ne me donne ny mon congé ny argent pour le soustien de ma charge et de ma famille, quae ad stipem redigitur à cause de la détention si longue de mon gage, qu'on me doit pour trois ans entiers et deux mois. Si j'estois libre, je ne m'en soucierois pas, encor que mes créanciers me jettassent dans la prison, mais d'estre chargé de femme et famille et avoir à nourrir 8 personnes qui en peu de temps seront augmentées, je vous laisse penser comme cela m'afflige, puisqu'il me faut mendier ça et là l'argent avec des moyens peu honorables et pour moy et la Suède. Je ne sçay quoy faire, n'ayant point de quoy faire le voyage de Suède, et oultre cela je suis si maladif que je ne sçaurois endurer telle peine. Personne ne m'aide ny me conseille, mais je suis icy abbandonné comme un chien. Je vous supplie donc, Mon.r, pour la compassion de Christ nostre Seigneur, de me procurer en Suède ou à Hamburg quelque peu d'argent pour couvrir icy un peu ma honte et m'assister cependant pour le moins de cent dalers, car je vous proteste devant Dieu que personne me m'en veut plus donner, en sorte que je ne sçay quel party prendre. Vous ferai envers moy une oeuvre de piété et m'obligeray à jamais d'estre, monsieur,

vostre serviteur redevable

C. Marin mpp.

De Zurig, ce 1/11 d'Avril l'an 1641.

On parle des choses estranges de nostre Banier.[3]

Les Bernois ont ottroyé trois compagnies à la France, mais d'autres cantons protestans sont irrésolus à cause de ce qui se passe en Allemagne.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 24 April 1641.

En in dorso: Marini 11 d'Avril.

5139. 1641 april 12. Van J. Wtenbogaert.[1]

Mijnheere,

Ick en heb in lang aen uwe Ex.cien niet geschreven,[2] alleen omdat mijne dagelicx meer ende meer schemerende ende bijkans heel duystere oogen dat niet en wilden lijden ende om 't weynich gesicht dat mij noch door Godes sonderlinge genade overich is in dit 85en jaer mijns ouderdoms, soo veel mogelick te bewa[r]en tot eenen hoogen noodt. Anders heb ick seer dickwils gewenscht altemet een woordt off twee

2 Grotius' brieven aan Marin van 1641 ontbreken.

3 Zie bijlage no. 19.

1 Hs. Leiden, UB, coll. Pap. 2. Vgl. Rogge (ed.), *Br. Wtenb.* III, 4, p. 289 no. 1123. Johannes Wtenbogaert (1557-1644), was leider der remonstranten; vgl. *NNBW* II, kol. 1469-1472. Wellicht beantw. d. no. 5393.

2 De laatste nog bewaarde brief van Wtenbogaert aan Grotius dateert van 8 november 1640, no. 4916 (dl. XI); hij onderhield daarnaast een geregeld contact met Willem de Groot; vgl. dl. XI-XII, Register i.v.

met uwe Ex.^{en} door de penne te mogen spreecken over vele ende verscheyden occurrentiën. Ick en kan evenwel niet laten uwe Ex.^{en} seer dickwils ende doorgaens te houden in mijn herte ende gedachten, bijsonder als ick in mijn camer spreecke met den Heer mijnen Godt, wel wetende wat voor het gemeyn in het leven, gesondtheyt ende voorspoet van sodanige als uwe Ex.^{e} gelegen is.

Tegenwoordelick, mijnheere, worde ick seer geperst met eene seer ernstige bede ende versoeck van een mijn seer groot ende sonderling goedt heer ende vriendt wonende tot Amsterdam,[3] van denwelcken ick in sekeren goeden sin seggen mach - nae 't exempel der joodscher

3 Wellicht de koopman Abraham Anthonisz. (1588-1664), die relaties had te Bordeaux; vgl. S.A.C. Dudok van Heel, in *Amstelodamum, maandbl.* 65(1978), p. 81-88.

ouderlingen bij den H. Lucam[4] - dat hij weerdich is dat ick hem dese bede niet en ontsegge, want hij heeft ons volck lieff ende heeft selve ons de synagoge gebout off helpen bouwen, neffens de vrientschappen mij in 't besonder bewesen. Sijne bede ende begeerte is niet anders dan dat ick uwe Ex.[en] hem te gevalle ootmoedelick ende ernstich soude willen bidden - gelijck ick doe bij desen - dat het deselve mochte gelieven den jongman, brenger deses,[5] vanwegen seeckere swaericheyt hem tot Bayon[n]e voorgevallen, nae voorgaende goedertieren[d]e audiëntie van 'tgeen hij u Ex.[e] verhalen sal, met uwe Ex.[e] goede raedt behelpelick te sijn ende sooveel doenlick de goede handt te bieden.

Ick bidde uwe Ex.[en] seer dienstich mij, derselver ouden dienaer, dese bede niet aff te slaen ende sal mij daerdoor meer ende meer verobligeert houden - hoewel d'obligatiën die ick u Ex.[e] hebbe alrede, jae overlang, seer verre passeren all hetghene ick immermeer tot eenige voldoeninge derselver soude konnen bedencken, late staen bijbrengen - voor u Ex.[en] te bidden ende daer ick d'occasie daertoe bequam sal vinden, te thonen dat ick ben, mijnheer,

uwer Ex.[en] ootmoedichste dienaer
J. Wtenbogaert.

's-Gravenhage, desen 12 Aprilis 1641.

Ick kusse mits desen de handen van mijn vrouwe d'ambassatrice ende derselve[r] dochter[6] ende doe desel[v]e beyde nae uwer Ex.[en] oorloff seer hertelick groeten in den Heere.

Adres: A monseigneur monseigneur Grotius, (a)mbassadeur de Suède près de sa M.[té] trèschrestienne, à Paris.
In dorso schreef Grotius: 12 April 1641 Utenbogard.

5140. 1641 april 13. Aan L. Camerarius.[1]

Illustris domine,

Sollicitos nos habent de Slangio[2] Bannerioque rumores, qui ab hosticis terris veniunt perquam adversi, qui aliunde incerti. Ac iam ante cum dolore cognoveram non bene convenire D. Bannerio neque cum Gallis neque cum Vinariensibus. Neque dubitari debebat, quin hostis manu validus inter disiunctos se interponeret et vel in

4 *Lucas* 7, 4-5: ' ... quia dignus est ut hoc illi praestes; diligit enim gentem nostram et synagogam ipse aedificavit nobis.' Na het volgende 'lieff' is in het hs. een overbodig 'heeft' ingevoegd.
5 Niet geïdentificeerd.
6 Cornelia de Groot.
1 Copie Uppsala, UB, E 388a, 276; copie Linköping, Stifts- och landsbibl., Br. 23, 387. Gedrukt *Epist.*, p. 674 no. 1487. De copie te Linköping bevat slechts de tekst tot 'Lotharingus' (n. 15).
2 Erik Slange, kolonel in Zweedse dienst (no. 5136 n. 5). Het nieuws van zijn gevangenname was gepubliceerd in *Gazette* 1641 no. 44, p. 211v., dd. 13 april.

hos, vel in illos arriperet occasionem. Quae vero illustris Dom. vestra hac de re disserit, ut prudentiae plena approbo. Turbidae res in Hispania poterant quidem imperatori seriam iniicere cogitationem de pace. Attamen nondum eousque edomitos Austriacorum animos argumento sunt tot exceptiunculae oblivionis et tot peccata in literis tuti itineris pro legatis a Suedia et Suediae federatis.[3]

Pecunia, quae a Gallia Suediae deberi coeperat ex mense Novembri, retenta a D. Davausio[4] Hamburgi moram iniecerat federi. Eam nunc persolutam audio atque ita sublatam hanc

3 Zie voor de kwestie van de amnestie (= 'oblivio') no. 5119 n. 17; zie voor de keizerlijke paspoorten voor de Zweedse gezanten nos. 5080 en 5213.

4 Claude de Mesmes, graaf van Avaux (no. 5001 n. 7). Het verdrag tussen Frankrijk en Zweden werd in juli 1641 verlengd.

difficultatem. Quare cuncta in melius itura spero eoque magis, quod ducem Lunaeburgicum[5] suos habere Hamburgi audio, qui cum Suedia Galliaque societatem armorum contrahant.

De colloquio inter Palatinos et Bavaros ita semper existimavi. Vereor, ut aliud nobis pariat quam iacturam temporis et speciosam excusationem iis in Anglia, qui non aeque ac parlamentarii res Palatinas amant, ut dicere possint nihil armis tentandum quamdiu spes est per pacta rem transigendi.[6] Audio tamen post adventum in Angliam principis electoris[7] tardatum nonnihil nuptiale negotium[8] poscente electore, ut in federe cum Batavis suis etiam rebus consulatur. Sed venit mihi in mentem illud Taciti: acribus initiis, incurioso fine.[9] Inter parlamenti Anglicani proceres ac plebem multa video quotidie incidere controversa, quibus non omittent addere alimenta aulicae vulpes.

Portugalliae legatis[10] hic omnia tributa sunt, quae regiis legatis solent. Legatus Anglicus[11] dicit in Anglia deliberari, quomodo accipiendus sit qui inde in Angliam venit legatus;[12] existimare tamen se futurum, ut Angli sequantur possessionem et trium Portugalliae ordinum iudicium. Italorum, qui hic sunt, legatos Portugallicos adhuc vidit nemo.

Caesarianus legatus[13] diu, ut arbitror, haerebit in Batavis. Si nihil aliud efficere poterit, speculabitur ea, quae aguntur.

Archiepiscopus Burdegalensis,[14] qui auxilio ivit Catalanis, in mari ad Colubri portum cepit Hispanorum naves longas duas, quinque alias. Dux Lotharingus[15] regi homagium dixit pro Barrensi ditione positus in genua.

Turcam parare bellum in Asacum undique discimus; Tartaros acceptis a Constantinopoli literis a finibus Poloniae recessisse.

Contra Ossenvillium[16] it Gillo Hasius.[17]

Princeps Thomas habebit exercitum XII millium, quorum pars altera ei datur ab Hispano, partem alteram colligit e Pedemontanis, quanquam novo edicto vidua Sabaudica omnes eius partium reos maiestatis pronuntiavit poenis additis.[18]

Helvetii protestantes videntur permissuri Gallis, ut aliquem ibi militem scribant. In Rhaetia pars oppressa querelas habet sine viribus.

5 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg. Te Hamburg bevonden zich namens het huis Braunschweig-Lüneburg de raden Johann Christoph von Kötteritz en Johann Stucke (1587-1653); vgl. W. Langenbeck, *Politik Hauses Braunschw.-Lüneb.*, p. 212.
6 Zie bijv. *De iure belli ac pacis* II, cap. XXIII § VII.
7 Karl Ludwig van de Palts was medio maart 1641 aan het Engelse hof verschenen.
8 Het huwelijk van Willem II en Mary Stuart, de 'Princess Royal'. Een verdrag tussen Engeland en de Republiek kwam niet tot stand (no. 5023 n. 9).
9 Tacitus, *Ann.* VI, 17.
10 Francisco de Mello en dr. António Coelho de Carvalho (no. 5028 n. 6).
11 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinaris Engels ambassadeur te Parijs (no. 5003 n. 13).
12 Antão d'Almada en dr. Francisco d'Andrade Leitão (no. 5028 n. 6).
13 Johann Weichard, graaf Auersperg (no. 5042 n. 6).
14 Henri d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux (no. 5121 n. 27); zie *Gazette* 1641 no. 42, p. 201-204, dd. 12 april: 'La prise de cinq vaisseaux, deux galères et une polacre, sur les Espagnols, par l'archevesque de Bordeaux, général de l'armée navale du roy'.
15 Karel IV, hertog van Lotharingen.
16 Paul Le Prévost, baron van Oysonville, adjunct van de goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 16).
17 Gilles de Haes, Vlaming in keizerlijke dienst (no. 5041 n. 20).
18 Het edict dd. 16 maart 1641 werd afgedrukt in de *Gazette* 1641 no. 41, p. 193-200, dd. 10 april: 'Déclaration de Madame de Savoye, contre le cardinal de Savoye et le prince Thomas, ensemble contre tous leurs complices et adhérans'.

Sedani multi conspiciuntur quotidie Hispani. Ipse etiam eo commeat Beckius, Lucembur-

gi praefectus.[19] Non placet regi, quod praesidium eius urbis auget dux Bulionius, eiusque rei causa et ad prohibenda commercia aliquid circum militis rex relinquit. Sunt qui ab illa parte bellum in Gallia civile metuant. Ego non arbitror comitem Suessionensem aut etiam ducem Bulionium aleam iacere velle de suis in Gallia fortunis, quanquam haud dubie incitatores habent ducem Valettam[20] et Vindocinensem.

Qualem ego scribam expetam,[21] significavi meis in Hollandia propinquis. An omnia, quae desidero, sint in isto Germano,[22] ex sola eius manu diiudicare non possum. Multum tamen apud me semper valebunt ill. Dom. vestrae sive testimonia sive commendationes. Et per me nihil malo quam prodesse literas amantibus.

Deus ill. Dom. vestram servet incolumem ac florentem.

Ill. Dom. vestrae perpetuae observantiae debitor
H. Grotius.

Lutetiae, XIII Aprilis MDCXLI.

Adres (volgens de uitgave der Epist.): Ludovico Camerario, reginae regnique Sueciae consilario.

Bovenaan de brief in de copie te Uppsala: Rec. Hagae, a.^{o} 1641 d. 10/20 April. MP.

5141. 1641 april 13. Aan W. de Groot.[1]

Mi frater,

Ita ut scripsi postremis litteris,[2] Petrum[3] huc venire plane nunc nolo. Quare isthic eum retinete.

Scripsit ad me Barlaeus[4] filium suum commendans. Sed viam ad commendationem rectam non est ingressus. Nam cum ante ad me scripserit ut debuit, nunc omisit subscriptionem, ne Excellentiae titulum poneret. In ipsa epistola ponit ‘illustrem Amplitudinem’. Haec omnia ex hominum mihi pessime volentium consiliis proficiscuntur. Certus sum eo eos tendere, ut me ex legatorum ordine in residentium ordinem reiiciant eiusque rei causas petant ex me ipso, quasi qui dignitatem tutari nesciverim deque publico iure concesserim. Nam quod audio eos distinguere velle

19 Johann von Beck (1588-1648), Spaans goeverneur van Luxemburg; vgl. *ADB* II, p. 214v.
20 Bernard de Nogaret, hertog van La Valette (no. 4996 n. 6). In plaats van het voorafgaande ‘incitatores’ geeft de copie te Uppsala: incitaturos.
21 Grotius zocht nog steeds een opvolger voor zijn secretaris Pieter Pels; zie ook no. 5053 n. 13.
22 Niet geïdentificeerd.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 918 App. no. 542. Antw. op no. 5124; beantw. d. no. 5154.
2 No. 5130 dd. 6 april 1641.
3 Grotius' tweede zoon, Pieter.
4 De brief van Caspar Barlaeus werd door Grotius verbrand; zie *infra*. De genoemde zoon is Caspar Barlaeus jr. (no. 5120 n. 22), die werd aanbevolen als opvolger van Grotius' secretaris Pieter Pels (no. 5053 n. 13).

negotia privata a publicis inane est, cum et in sermone et epistolis utraque misceri soleant, neque siquid Charnassaeus[5] fecit, qui tribunus erat in Batavis, id mihi imitandum est, cum omnium aliorum legatorum exempla dissentiant. Desipiunt Batavi, si putant se meliore loco apud me esse quam Suedos, quorum nobilissimi, ut iam nunc baro Oxensternius,[6] mihi

5 Hercule Girard, baron de Charnacé (1588-1637), in de jaren 1635-1637 ordinaris Frans ambassadeur in de Republiek; hij was tevens kolonel van een Frans regiment in Staatse dienst. Vgl. *DBF* VIII, kol. 607v.; J. Heringa, *Eer en hoogh.*, p. 39.

6 Vermoedelijk Gabriel Gabrielsson Oxenstierna, zoon van de in 1640 overleden rijksdrost Gabriel Gustavsson Oxenstierna (no. 5132 n. 1). Grotius zou ook kunnen doelen op Johan Axelsson Oxenstierna (1611-1657), zoon van de rijkskanselier (no. 5464A n. 1). Van geen van beiden zijn brieven aan Grotius van voor 1641 bewaard.

in literis etiam privatis dant illustrissimi et Excellentiae titulos. Aliter scriptis ad me literis non modo nihil respondebo, sed et eas exuram, ut iam feci Barlaeanas et Vondelianas.[7] Barlaei filio non utar. Rogo quaeratis alium, qualem descripsi.

Errata iam omnia post Qq usque ad Nnnn misi ad Vergoesium.[8] Rogo opera detur, ne in eis notandis admittantur alia; deinde ut et illa recudatur, de qua nuper scripsi,[9] pagella. De poematis,[10] Lucano,[11] Anthologia[12] non repeto quae scripsi. Prolegomena ad Anthologiam describuntur. Treselius[13] librum, quem Petavius Heinsio donat,[14] ad te mittet.

Quantum hic intelligo, propius est, ut legati Portugalliae[15] velut a iusto rege missi in Anglia admittantur. Archiepiscopi[16] negotium quiescet, donec de Hiberniae praefecto[17] transactum sit. Pendet adhuc federis Suedos inter Gallosque negotium.[18] Credo tamen innovatum iri. An Anglica virgo[19] principem sponsum secutura sit multum dubitatur.

Quod natalem nostrum festa memoria prosecuti estis,[20] et tibi et amicis ago gratias multosque vobis natales precor.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae, 13 Aprilis 1641.

Rogo cures, ut nec tria opuscula a maiore opere, ita nec Appendix[21] a tribus opusculis separari queat. Barlaeus principi addictior est quam ut filio eius mea arcana credam. Nolo ullum carmen aut elogium Annotatis meis aut alii meorum scriptorum praefigi.[22]

5142. 1641 april 13. Aan A. Oxenstierna.[1]

7 Een brief van Vondel aan Grotius van 1640 of 1641 is dan ook niet bekend.
8 Vermoedelijk Willem van der Goes (no. 4995 n. 15). Het betreft de drukproef van Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135).
9 No. 5130.
10 Zie voor Grotius' wensen ten aanzien van een nieuwe uitgave van zijn *Poemata* no. 5084; de bedoelde uitgave kwam niet tot stand.
11 Grotius' nieuwe aantekeningen bij Lucanus verschenen bij Blaeu in 1643 (*BG* nos. 430 en 431).
12 *BG* no. 534; de uitgave verscheen pas tussen 1795 en 1822.
13 Daniël Tresel, koopman te Rouaan (no. 4995 n. 3).
14 Dionysius Petavius (no. 5408 n. 1) had Grotius verzocht een exemplaar van zijn *Dissertationum ecclesiasticarum libri duo* aan Daniel Heinsius te zenden; vgl. no. 5111.
15 Antão d'Almada en dr. Francisco d'Andrade Leitão (no. 5028 n. 6).
16 William Laud, aartsbisschop van Canterbury.
17 Thomas Wentworth, graaf van Strafford, werd op 22 mei 1641 onthoofd.
18 Het verdrag tussen Frankrijk en Zweden werd in juli 1641 verlengd.
19 Mary Stuart, de 'Princess Royal', kwam in maart 1642 naar de Republiek.
20 Zie no. 5124 en n. 22.
21 Achter de *Annotationes* (*BG* no. 1135) werden vier traktaten van Grotius afgedrukt, *Commentatio de Antichristo, Explicatio de fide et operibus* en *Explicatio Decalogi* (*BG* resp. nos. 1102, 1111 en 1118) en *Appendix de Antichristo* (*BG* no. 1129).
22 Zie ook *infra* no. 5420.
1 Copie Dresden, Sächs. Landesbibl., C 61, 17; copie Leipzig, UB, ms. 2633, f. 56. Gedrukt *Oxenst. Skrifter* 2. afd., IV, p. 122.

Excellentissime et illustrissime domine,

Priusquam huc adferrentur mali de Slangio[2] Banerioque rumores, de quibus quid in re sit, nihildum certi cognovimus, intellexeram scriptas a Tubadelio ad Schmidsbergium[3] literas,

2 Erik Slange, kolonel in Zweedse dienst (no. 5140 n. 2).
3 Georg Christoph van Taupadel en Ludwig von Schmidberg (no. 4993 n. 5).

quae ostenderent veteres illos Vinariensis[4] milites multum queri de D. Banerio neque libenter ei adesse.

Dux Lotharingus[5] pro Barrensi ditione homagium in genibus regi dixit. Ad bellum strenue parantur omnia. Archiepiscopus Burdegalensis,[6] qui Catalanis auxilio missus est, naves longas duas, quinque alias in Colubri portum volentes ingredi cepit ac perduxit Barcinonem.

Princeps Thomas habebit exercitum octo fere millium. Horum quinquies mille pedites, equites quingentos ei dat Hispanus. Caeteros ex Pedemontanis collegit. Vidua autem Sabaudica omnes, qui ipsius et cardinalis Hispani sectam sequuntur, edicto vulgato[7] reos pronunciavit maiestatis poenisque ei crimini congruentibus subiecit.

Lucemburgi praefectus Beckius[8] aliique Hispani milites multum Sedani visuntur praesidiumque eius urbis augetur partim ex hominibus earum partium, sed et ex Leodiensibus, ideo quod et dux Bulionius et comes Suessionensis Gallos suspectos habeant. Ea res in causa erit, cur rex aliquid militis sit relicturus circa Sedanum tum ad prohibenda commercia, tum nequid inde mali in Galliam insurgat.

In Anglia audimus nuptiale negotium[9] tardatum nonnihil adventu electoris[10] exposcentis, ut in federe cum Batavis faciendo sui habeatur ratio.

Contra Ossenvillium[11] it Gillo Hasius.[12] Treverensis autem elector[13] Ratisbonae exspectatur. Turcam ad Tanaim ac Moeotim venire Asaco repetendo undique discimus.

Deliberatur in Anglia, an qui ex Portugallia illuc venit,[14] ut legatus regius recipiendus sit. Eius eventum exspectat legatus hic Anglicus,[15] ut norit, sibi quid faciendum sit.

Deum precor [etc.]

Lutetiae, III/XIII Aprilis MDCXLI.

Audimus regem Hispaniae fine Maii habiturum in armis XXX millia contra Portugallos, quos adorturus sit tribus itineribus; ipsos autem Portugallos promittere novo regi XX millia; in mari regi Hispaniae ad id bellum fore XXIV galeones, IV naves longas, Portugallis galeones XXXV; marescallum Breszaeum[16] ire in Catalaniam pro rege

4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar (†18 juli 1639).
5 Karel IV, hertog van Lotharingen.
6 Henri d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux (no. 5121 n. 27).
7 Het edict was afgedrukt in de *Gazette* dd. 10 april 1641 (no. 5140 n. 18).
8 Johann van Beck (no. 5140 n. 19).
9 Het huwelijk van Willem II en Mary Stuart, de 'Princess Royal'.
10 Karl Ludwig van de Palts. Een verdrag tussen Engeland en de Republiek kwam niet tot stand (no. 5023 n. 9).
11 Paul Le Prevost, baron van Oysonville, adjunct van de goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 16).
12 Gilles de Haes, Vlaming in keizerlijke dienst (no. 5041 n. 20).
13 Philipp Christoph von Sötern, keurvorst-aartsbisschop van Trier, werd echter in de rijksdag te Regensburg niet toegelaten.
14 Antão d'Almada en dr. Francisco d'Andrade Leitão (no. 5028 n. 6).
15 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinaris Engels ambassadeur te Parijs (no. 5003 n. 13).
16 Urbain de Maillé (± 1597-1650), markies van Brezé, maarschalk van Frankrijk, was onderkoning van Catalonië tussen oktober 1641 en mei 1642. Vgl. *NBG* XXXII, kol. 878v.; J. Sanabre, *Acción de Francia*, p. 189-204.

Galliae cum equitibus bis mille, peditum ductoribus ducentis; remitti ad principem Thomam ex Hispania uxorem et liberos;[17]

17 Marie de Bourbon (1606-1692), gravin van Soissons, prinses van Carignano; zij kreeg pas in 1644 toestemming Spanje met haar vier kinderen, Luisa Cristina (1627-1689), Emanuele Filiberto (1628-1709), Giuseppe Emanuele (1631-1656) en Eugenio Maurizio (1635-1673), te verlaten.

ducem Lotharingum habiturum a rege ad impensas exercitus annuos duos milliones, quantum scilicet habuit dux Vinariensis; fedus factum inter Galliam et Portugalliam;[18] ducem vero Longovillanum valetudinis causa ire ad aquas salubres.

Bovenaan de brief in de copie te Leipzig: Argumentum. Foedus inter Galliam et Portugalliam. Stipendia Lotharingiae duci decreta; et alia.

5143. 1641 april 13. Aan N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

Op 't oversenden van de Engelsche princesse[2] nae Hollant sullen disputen vallen. Doch men meent veele in 't parlement te lichter daertoe sullen connen werden gebracht, omdat de religie van de princesse daerdoor te meer sal sijn verseeckert, die anders door de opbrenginge bij de coninginne, haer moeder,[3] eenigh peryckel soude mogen loopen.

't Is seecker dat de comste van mijnheer den churfurst[4] wat retardement heeft gebracht in de Hollandsche affairen, daer sijne Doorluchticheyt instantie gedaen heeft, opdat in 't verbont dat tuschen Engelant ende de Vereenigde Nederlanden gemaect sal werden,[5] op sijne saecken gelet magh werden. Maer alsoo den tijd van conferentie tusschen de gedeputeerden van het Palsische ende Beyersche huis[6] is geraemt, sal hetselve misschien oorsaecke sijn dat voor dese tijdt in Engellant niet verder als tot het senden van een persoon van aensien[7] en sal werden geresolveert.

Van milord député[8] loopen de discoursen verscheiden ende is wel te geloven dat die tachtich getuigen niet al en deposeren van feiten van importantie. Ick meen hij 't peryckel sal ontgaen ende dat de saecke van den eertsbisschop[9] sal werden gesleept, dat de bisschoppen sullen blijven in de kerck ende in 't parlement, doch in autoriteit, misschien oock in incomen, wat besnoeit.

Dat de twee Compaigniën in Nederlant letten op de Baia ende Malacca, is niet vremd. Maer evenwel is het niet oorboir de saecken van Portugael in peryckel te stellen, dewelcken in de eerste twee, drie jaeren harde aenstooten sullen lijden. Soo in Hollant eer als hier tijding is, wat cours dat de Portugeesche gouverneurs sullen houden in Brasyl, Madere, Terceres, Angole, Goa, Cochin, Molucques, sal sulx garen verstaen.

18 Het ontwerp van een overeenkomst tussen Frankrijk en Portugal was gereed, maar een verdrag - met enigszins andere inhoud - werd pas getekend op 12 juni 1641. Zie Du Mont, *Corps Dipl.* t. VI.I, p. 214; vgl. E. Prestage, *Dipl. relations of Portugal*, p. 3vv.

1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, H 20i. Eigenh. oorspr. Niet ondertek.

2 Mary Stuart, de 'Princess Royal', kwam in maart 1642 naar de Republiek.

3 Henriette Marie was katholiek gebleven.

4 Karl Ludwig van de Palts. Het hs. geeft in plaats van het volgende 'daer sijne Doorluchticheyt' een onbegrijpelijk: door sijne Doorluchticheden.

5 Een verdrag tussen Engeland en de Republiek kwam niet tot stand (no. 5023 n. 9).

6 Namens het huis van de Palts onderhandelden te Regensburg Konrad de Spina en Georg Johann Peblitz (no. 5033 n. 5), namens Beieren voornamelijk de kanselier Bartholomaeus Richel (1580-1649); vgl. *ADB* XXVIII, p. 805v.

7 Sir Thomas Roe (1581-1644). Vgl. *DNB* XLIX, p. 89-93; A. Ernstberger, *Engl. Ansichte zur Weltlage 1641/42*, p. 7-10.

8 Thomas Wentworth, graaf van Strafford.

9 William Laud, aartsbisschop van Canterbury.

Den keiserlijcken commissaris[10] sal sijne saecken apparentelijck lang slepen om te sien wat daer ommegaet ende vrunden, soo 't mogelijck is, te maecken.

10 Johann Weichard, graaf Auersperg (no. 5042 n. 6).

Nae dat ick uit uEd. brief[11] verstae, soo moet in Vrieslant, alwaer ick meende de meesten ijver te sijn voor de vrijheit, niet veel vigeurs sijn. Ick sal 't van verre aensien, mea sine parte aut metus aut spei. Van 't voorstel van de elfjaerige trefves[12] heb ick noit eenigh fondament gemaect, maer geloof dat het maer een inventie was van 't hoff van Bruissel om de gemeente van Brabant ende Vlaenderen in goede hoope te houden ende daerdoor oproer te beletten.

Adres: Mijnheer mijnheer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant, in Den Hage. Port.

In dorso schreef Reigersberch: Broeder de Groot uyt Paris, den 13 April 1641.

5144. 1641 april 13. Aan N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

Den hertogh van Lorraine[2] heeft aen den coning den eedt van manschap gedaen al knielende voor het hertogdom van Bar. Den eertsbisschop van Bourdeaux[3] heeft twee galeien ende vijf schepen genomen op de Spaignaerden gaende nae de haven van Coleuvre ende heeft deselve gebracht binnen Barcelona.

Den prince Thomas maeckt een leger rede van twaelffduisent man, waertoe Spaegnië hem geeft vijfduisent te paerd, vijfhondert te voet. Mevrouw van Savoie, bij een edict van nieus uitgegeven,[4] verclaert criminels de lèse majesté alle die de partij van den cardinael de Savoie ende den prince Thomas sullen volgen. Evenwel laeten die twee princen niet grooten aenhang te maecken in Piedmont ende uit deselve haer leger te vullen.

In Engellant werdt gedelibereert off men de ambassadeurs van Portugael[5] als coninclijcke ambassadeurs sal ontfangen ofte niet, waernae den ambassadeur van Engellant[6] is wachtende, om te weten off hij 't exempel van Vrancrijck sal volgen ofte van de ambassadeurs van Venetië, Genua ende anderen.[7]

Gil de Haes[8] gaet met eenigh volck tegen Ossenville.[9] De protestantsche Switsers schijnt dat eenige lichting aen Vrancrijck sullen toelaeten, doch niet heel groote, alsoo sij selve volck van doen hebben.

Sedan blijft in vrese ende geeft vrese aen Vrancrijck, alsoo Beck,[10] gouverneur van Lutsenburg, dickmael daer gesien werdt ende 't garnisoen versterckt, veel uit ondersaeten van Spaegnië, alsoo den grave van Soissons ende hertogh van Bouillon de Fransoisen voor desen tijd niet heel veel en vertrouwen. Den coninck sal eenige

11 Ontbreekt.
12 Zie no. 5135 n. 17.
1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, H 20j. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Geciteerd Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 295.
2 Karel IV, hertog van Lotharingen.
3 Henri d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux (no. 5121 n. 27).
4 Het edict was afgedrukt in de *Gazette* dd. 10 april 1641 (no. 5140 n. 18).
5 Antão d'Almada en dr. Francisco d'Andrade Leitão (no. 5028 n. 6).
6 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinaris Engels ambassadeur in Parijs (no. 5003 n. 13).
7 De Venetiaanse ambassadeur te Parijs was Anzolo Correr (no. 5039 n. 5).
8 Gilles de Haes, Vlaming in keizerlijke dienst (no. 5041 n. 20).
9 Paul Le Prévost, baron van Oysonville, adjunct van de goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 16).
10 Johann von Beck (no. 5140 n. 19).

ruiterie daerontrent zenden soo om de commercie te beletten als om te zien, wat daer ommegaet ofte voorgenomen werdt.

Veele advysen hebben wij dat den Grooten Heer[11] het oorlogh wil voeren tegen Asac ende dat de Tarters die op de grensen van Polen waeren, door brieven van Constantinople terugge sijn getrocken.

De geruchten van de heer Slang[12] ende den marescal Bannier loopen hier verscheidelijck. Wij verwachten de seeckerheit ende hoopen goede tijding.

Ondertusschen verstaen wij hier dat den coning van Spaignië meent Portugael aen te tasten met dertichduisent man, verdeelt in drie deelen, ter zee met vierendetwintich galeoenen, vier galeyen; dat de Portugesen beloven aen haeren nieuwen coning t'onderhouden gestaedigh twintichduisent man ende vijfendedertich galeoenen; dat den marescal de Breszé[13] gaet nae Catelagne met tweeduisent ruiters ende tweehondert officieren van voetvolck; dat een verbont tusschen Vrancrijck ende Portugal is gemaect[14] ende dat den hertogh van Longueville water om sijne gesontheit gaet drincken; dat den hertogh van Lorraine tot het onderhout van sijne armée van den coning sal hebben twee millioenen, gelijck den hertogh van Wimar[15] heeft gehadt; dat den coning van Spaegnië sent aen den prince Thomas sijn vrouw ende kinderen;[16] dat Vrancrijck ende mevrouw van Savoye allen handel met Nizza hebben verboden.

13 April 1641.

5145. 1641 april 15. Van N. de Bye.[1]

11 Ibrahim, sultan der Ottomanen.
12 Erik Slange, kolonel in Zweedse dienst (no. 5140 n. 7).
13 Urbain de Maillé, markies van Brezé, maarschalk van Frankrijk (no. 5142 n. 16).
14 Zie voor deze ontwerpovereenkomst no. 5142 n. 18.
15 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar (†18 juli 1639).
16 Marie de Bourbon, gravin van Soissons, en haar vier kinderen (no. 5142 n. 17).

1 Hs. Parijs, BN, Lat. 9722, f. 72-86. Oorspr. Mr. Nicolaes de Bye de Oude (1599?-november 1641) was een zoon van de Leidse burgemeester IJsbrand Pietersz. de Bye; Grotius noemde hem 'cognatus', maar welke verwantschap tussen hen beiden bestond, heb ik niet kunnen vaststellen. De Bye woonde in Alkmaar, waar hij Hester van Foreest (†1632), dochter van Adam van Foreest (1570-1640), had gehuwd; hij was in de jaren 1632-1633 kerkmeester van de Grote Kerk aldaar. Vgl. *Navorscher* 41(1891), p. 596v.; *Nederl. Leeuw* 33(1915), kol. 74, 231; P.C. Bloys van Treslong Prins-J. Belonje, *Genealogische en heraldische gedenkwaardigheden ... Noord-Holland*, I, p. 25; J.H. Rombach, *Invent. fam. arch. Van Foreest* nos. 49, 55, 59, 85-87. Blijkens de onderhavige brief bevond De Bye zich reeds in Rotterdam bij Grotius, dat wil zeggen in de jaren 1613-1618. Grotius deelde bovendien mee dat De Bye 'olim' bij hem in Parijs woonde, *infra* no. 5168, en in de *Briefw.* van de jaren 1622-1624 (dl. II) is daarvan inderdaad sprake. Zie ook het album amicorum van Johan van Heemskerck met inscripties dd. 26 en 27 oktober 1622 van Grotius (f. 106), Nicolaes van Reigersberch (f. 113) en Nicolaes de Bye 'ob peracti itineris memoriam' (f. 139); hs. Den Haag, KB, 131 H 7. In Alkmaar maakte De Bye deel uit van een kring van vrienden die onder meer liefdadigheid jegens de armen beoefenden; vgl. zijn testament dd. 11 oktober 1641, hs. Alkmaar, GA, Not. arch. no. 133, f. 182. Grotius vermoedde dat De Bye mennoniet was (no. 5168), maar daarvoor zijn verder geen aanwijzingen gevonden. Wel stond De Bye in betrekking tot de collegianten; na zijn dood schreef de remonstrantse predikant te Alkmaar, Johannes Polyander, op 28 november 1641 aan Simon Episcopius: 'Audisti, credo, dominum De Bye obiisse. Dominus Brenius, qui nihildum inaudiverat de ipsius morte, Alcmariam venerat, ut ipsum decumbentem ultimum fortasse inviseret, sed praeter expectatum obiisse Alcma-

Mijnheere ende waerde neeff,

't Sal uEd. mogelick vreemt duncken, dat ick nae soo veele jaeren gesweegen te hebben nu derf bestaen uEd. door mijn schrijven wat op te houden van andere affaren, die missch[i]en in uEd.^{s} oordel noodiger sijn. Maer kennende uEd.^{s} goet en Hollansch imborst, dat ick ver-

trouw noch niet veraert te weesen, heb ick minder schroom gehad 'tgeen van mij lange tijt gedreycht is geweest, nu eenmael in 't werck te stellen, te meer alsoo de oorsaeck die mij daertoe dringt, bij mij, soo ten insicht van uEd. als veele andere goetmeenende ende godlievende herten, van seer groote gewichte is. 't Is sulcks, dat nae die tijt dat ick met uEd. tot Rotterdam sijnde, eenige reeden hadde aengaende het magistraetsampt oft 'tgeen men houd dat daeraen vast is, het gebruyck van 't swaert soo om de goede te beschermen als om de quaeden te straffen, ick aengevangen heb tot mijn eygen oeffening ende naerder ondersoeck van de saeck, met ernstige gebeeden tot God om sijns geests hulp en verlichtinge, die hij ons door sijnen soone belooft ende oock geeft, iet van 'tgeen uEd. in sijn boeck van 't Recht van vrede ende oorloch[2] stelt, aen de christelicke wet te toetsen ende in geschrift te ondersoecken ende 'tselvige oock met eenige andere te communiceeren, haer advys daerop hoorende. Ende nae dat gedaen was, heb ick 't noch een geruymen tijt laeten bij mij rusten ende daernae wederom bij de hand genomen, op de argumenten bij uEd. gestelt sooveel mij doenelick was achtneemende, soodat ick 't om ende wederom gekeert ende nae mijnen kennisse, die, voor sooveel se nae waerheyt is, ick met danckbaerheyt erkenne alleen te hebben van den vader der lichten, door- ende weer doorsien hebbe. Maer en heb eyndelick niet anders conen mercken, als dat uE. tot groote schade van uEd: selver ende uEd.^{s} naesten staende houd dat het Evangely off de wet des Gesalfde het recht om te oorlogen niet gansch wech en neemt,[3] dat is - indien ick anders uEd.^{s} meyninge recht vaet - dat het den christgeloovigen noch eenichsins geoorloft is te oorlogen volgens het natuyrlick recht, dat sulks - naer uEd.^{s} meyninge - altijt toegelaeten heeft, doch van God wel conde verbooden werden, jae, oock door den Gesalfde ten deele verbooden is, als uEd. op verscheyde plaetsen, ende onder die, rechts voor dese reeden daerover mijn bedenckingen vallen, claerlick te kennen geeft, seggende dat de Gesalffde, Math. 5 ende soo voort, niet als soommige meenen, de Mosaïsche wet uytleyt, maer dat hij sijne gebooden tegens die van Moses stelt; eensdeels voor sooveel die met de wetten van andere volckeren in 't straffen der misdaden eenige dingen gemeen hebben, ten welcken opsicht de wet een vleyschelick gebod genoemt wert off een wet der wercken, eensdeels oock voor sooveel deselve de suyverheyt des gemoets eyschen ende geseyt werden geestelick te sijn off het gemoet te verfroyen; alsoo oock de jooden

2 De Bye citeerde Grotius' *De iure belli ac pacis* in deze brief steeds in het Nederlands; hij maakte echter geen gebruik van een der toenmalige gedrukte Nederlandse vertalingen van het werk (*BG* nos. 619, 620).

3 *De iure belli ac pacis* I, cap. II. De Bye's kritiek is in het bijzonder gericht op § VII: Argumenta pro negante sententia ex Sacris Literis [an bellum cum iure Evangelico pugnet].

de deuchden, die den christgelovigen afgeëyst werden, off aengepresen off bevolen sijn geweest, maer niet in sulcke hoochte noch breete.[4] Derhalven heb ick naer lange uytstel mijn verstoud mijne bedenckingen over de argumenten die uEd. hiertoe bijbrengt, uEd. toe te senden om te sien off uEd. deselve meede met mij soodanige can oordelen te sijn, dat het seecker blijft dat den christgelovigen gansch geen gebruyck van 't swaert 'tsij tot beschermínge, 'tsij tot straffe geoorloft sij, maer dat se sulcks doende haer tegens den Heere besondigen. Want getoont sijnde dat de reeden, die uEd. bijgebracht heeft om te bewijsen dat de wet des Gesalfde het recht van oorloch niet t'eenemaal wech en neemt, crachteloos sijn, soo blijft mijns oordels - altijt bij uEd. - dat se dat t'eenemael wechneemt; te meer alsoo mijne bedenckingen oock die reeden meedebrengen, waerdoor sulcks bewesen wert. Ick weet wel met wie dat ick te doen hebbe, te weeten met een die rijck is in besit[5] en in groote achting en eere bij de werelt, voorneementlick bij diegeen die 't swaert voeren, ende dat onder andere om die reeden dat 'tselve van uEd. nae haer meyninge soo wel verdeedicht wert, soodat de waerheyt, als se al bekent is, noch weynich plaets in uEd.s herte door dese beletselen, selfs nae des Heere getuygenis, geschapen is te vinden. Maer ick weet oock dat ick te doen hebbe met een die wijs ende verstandich is en, soo ick vertrouw, voor alle dingen sijn gemoet voor God soeckt te reynigen, wanneer men uEd. sal conen aenwijsen datter feyl is, gelijck uEd. oock in 't eynde van sijn voorreeden te kennen geeft met uytgedruckte woorden.[6] Derhalven, dat de waerheyt van ons alle moocht bekent werden, daerom is 't, dat ick God vierichlicke bidde, opdat deselve oock van ons beleeden ende beleeft sijnde wij ons selven ende andere mochten behouden.

Mijne bedenckinge dan op de eerste bewijsreeden, in 't begin van de sevende deelinge van 't 2e cap. ende 1e boeck, is dese: dat het eerste van de drye dingen die uE. seyt dat wij uyt de plaetse 1e (T)im. 2:1,2,3 te leeren hebben, in des apostels woorden duydelick vervaet is; maer het tweede vint men niet noch oock het derde. Aengaende het 2e, schoon genomen dat men uEd. toestond dat dese woorden, ‘opdat wij een vreedsaem ende stil - off gemoedich - leven leyden’, behoorden verknocht te werden met dese die even voorgaen, ‘die in uytsteeckentheyt sijn’, is 't wel soo, dat daeruyt volgen sal dat sommige in uytsteeckentheyt sijn, opdat wij een vreedsaem ende stil leven leyden, voor dewelcken wij bidden ende oock schuldich sijn Godt te dancken; maer niet dat, dat de soodanige gelovigen sijn. Jae, terwijl den apostel, reeden gevende waerom hij haer sulcks gebiet, seyt dat het Godes behaechelicke wil is dat alle menschen salich werden ende tot de kennisse der waerheyt comen,[7] dat geeft mijns oordels duydelick te kennen dat de soodanigen daertoe noch niet gecomen en waeren. Maer soo men dese voorgeseyde woorden op de geheele vermaeninge past, dat mijns oordels oock soo behoort te geschieden, te weeten in dusdanigen sin: bidt en danckt voor alle menschen, oock voor diegeen die in uytsteeckentheyt sijn, opdat ghij u vreedsaem, stil, gemoedich ende onderdaenich betoont in alle etc., soo is des apostels meyninge van de uwe seer veel verscheelende. Ende dese sin compt met veele andere reeden, soo van Pauwls als d'andere apostelen, t'eenemael overeen ende slaet oock op 'tgeen den apostel in 't leste van 't voorgaende cap. seyt van Alexander ende Hymeneüs, dat se

4 *De iure belli ac pacis* I, cap. II § VI, 3-5.
5 De Bye was vermoedelijk rijker dan Grotius: na zijn dood erfden zijn dochters Maria en Hester ieder een kapitaal van omstreeks 100.000 gulden. Vgl. hs. Alkmaar, GA, fam. arch. Van Foreest no. 86.
6 *De iure belli ac pacis*, Prolegomena § 61.
7 *1 Tim.* 2:4.

lasterden.[8] Dat ick het Griex woort ἡσύχιος door stil off gemoedich vertaele, heb ick geleert van alle de oversetters die ick gesien hebbe, uyt het volgende 11e en 12e vers: 'De vrouw leere en sij in stilheyt ende onderdaenicheyt', oock 2e Thess. 3:12; 1 Piet. 3:4. Dat Justinus Martyr bid off wenst dat de koningen tegelijck met haer koninckliche macht oock een wijs gemoet of gesond verstand becomen,[9] is te prijsen; maer dat en bewijst

8 *1 Tim.* 1:20.
9 Justinus Martyr, *Apologia* I, 17 (Migne, *PG* VI, kol. 354), door Grotius geciteerd in *De iure belli ac pacis* I, cap. II § VII, 1.

niet, dat des apostels meyninge soodanich is, als uEd. ten 2e stelt. Siet sijn wensch op die kennisse der waerheyt, daervan den apostel alhier spreeckt ende de Heere tot Pilatus seyt dat hij gecomen was om te getuygen,[10] deselve, gelijck se alle menschen leert, de oppermachten onderdaenich sijn, soo gebiet se oock aen allen sonder onderscheyt dat se soo gesint sullen sijn als de Heere was, dewelcke God gelijck sijnde, dat voor geen rooff geacht heeft noch als soodaenich hem gedient heeft, maer hij heeft hemselven verneedert ende vercleynt, aenneemende de gedaente eens dienstknechts, ende in 't wesen eens menschen is hij onderdaenich geworden tot den doot des cruyces toe, Phil. 2:6,7,8. Is 't van noode geweest dat hij sijne goddelicke macht en eere, hem van den Vader gegeven, aen d'een sijde soude stellen om dien dienst, daertoe hij hem gesonden had, te volbrengen, waerin wij genoodicht en gero[e]pen sijn hem te volgen, hoeveel te meer moeten wij die heerschappij ende hoocheyt afgaen, die, hoewel se haer macht van Godt heeft, evenwel uyt den sin des vleysch voortcompt ende daerin oock haer stut en steun neemt. Waertoe de Heere oock sijne discipulen, dusdanige heerschinge beoogende, vermaent, seggende dat se soo onder malcander soude sijn, gelijc(k) hij onder haer was, die niet gecoomen was om gedient te worden, maer om te dienen etc., Mat(t). 20:25.[11] Jae, 'tselve beveelt hij haer wel uytdruckelick, Luc. 22:26, verwerpende het heerschen ende macht-plegen der koningen ende grooten, die weldaeders genoemt werden.[12] Sooveel nu het 3e belanckt, dat valt met het 2e, behalven dat het oock in des apostels woorden - als nu geseyt is - niet gevonden wert; dienvolgende en valt hier niets te leeren uyt Rom. 13.[13] 't Is soo dat den 2e Psalm de koningen ende machtigen vermaent om dienaers des Gesalfde te worden; maer sullen die sijn, daer hij is, soo moeten se hem volgen en haer eygen leven hat(en), Joh. 12:26, hij die hemselven, de Heere sijnde, geboogen heeft onder de macht van dese were(lt) ende door dien wech deselve overwonnen en ten toon gevoert heeft, Col. 2:15. Alle die met he(m) verheerlickt wil sijn, moet met hem lijden, dat is, moet onschuldich het leed verdragen sonder wederom eenich leed, al is 't dat hij daertoe macht heeft, aen iemand 'tsij straffende, 'tsij beschermende, aen lijff off leven, naer den regel en wetten der wereltlicken macht te vergelden ende dat den aert ende natuyre van het rijck des Gesalfde ende sijne onderdaenen soodanich is, getuycht uEd. selver onder andere in 't 2e boeck, 22e cap., 14e deelinge, seggende: ‘Het rech(t) dat de apostelen hadden om te oordelen, alhoewel 't op sijn wijse oock tot aertsche dingen hem streckten, was 't nochtans om soo te seggen van een hemelsch ende geen aertsch verstand, dat gepleech(t) most werden, als wij weeten, niet door 't swaert en roede, maer door 't woort Gods, in 't algeme(en) voorgestelt, eyndelick oock door geen natuyrlicke wraecke, maer door soodaenige die de natuyr overtreffen ende dienvolgende uyt God voortquamp. De Gesalfde selfs, van wien alle ecclesiastycke - 'twelck voorwaer niet anders en can sijn als christelicke - macht sijn oorspronck heeft, wiens leven de vergadering der christgelovigen, voor sooveel se soodanich is, tot een voorschrift voorgestelt is, heeft ontkent dat sijn rijck van dese werelt was, dat is, van soodaenigen aert als andere rijcken sijn, daerbij voegende dat het andersins soude gebeur(t) hebben, dat hij nae de wijse van andere koningen behulp van soldaten gebruyckt soude hebben. Ende al wat hij gedaen heeft, heeft hij nae 't recht van sijn macht gedaen, niet door menschelicke, maer goddelicke cracht.’ Ende wat lager: ‘Ende hieruyt blijckt dat de bisschoppen, voor sooveel sij soodanich

10 Joh. 18:37.
11 Bedoeld is Mt. 20:28.
12 Lc. 22:25.
13 *Rom.* 13:4, door Grotius geciteerd in *De iure belli ac pacis* I, cap. II § VII, 2.

sijn, geen recht en hebben om menschelicker wijse over menschen te heerschen.'[14] Waerom doch anders, als omdat sij gelovigen ende leeden des Gesalfde sijn, gestelt om sijn cudde te weyd(en) ende andere leeden tot een voorbeelt te sijn, om deselve tot naevolginge te verwecken, soo wandelend(e) als de Heere gewandelt heeft? Hiervan en kan men de koningen, soo se salich willen werden, niet uytsluyten. Ende wat is doch dat geseyt, dat de koningen God sullen dienen, als koning.[15] Sullen se dan het christelick weesen afleggen off

14 *De iure belli ac pacis* II, cap. XXII § XIV, 3.
15 Augustinus, *Contra Cresconium* III, LI, 56 (Migne, *PL* XLIII, kol. 527) en id., *Epist.* CLXXXV, V, 19 (Migne, *PL* XXXIII, kol. 801), geciteerd in *De iure belli ac pacis* I, cap. II § VII, 2.

het gelove voor die tijt aen d'een sijde sette(n); soo niet, waertoe dese uytsondering? De heer vermach wel iet anders als de knecht, de vader als het kind; maer d'een blijft in alles den Gesalfde evenwel soo wel onderworpen als d'ander. Ende 'tsij vader, 'tsij heer, alle dienen se den Heere uyt den gelove ende volgen hem nae op sijne voetstappen. Ende soo sij daervan comen te wijcken, en sal haer haer macht, die van de Heere meede sal geoordelt werden, in dien dage niet conen verschoonen. Terecht vrae(g)den den huysman, als den wereltlijcken prins verlooren ginck, waer dan den geestelicken prelaet soude blijven?[16] Derhalven can van mij de getuygenis van Augustinus niet aengenomen werden, die selffs niet gelooft wil sijn, als daer hij met de Schrift accordeert.[17] Ick bidde uEd. als mijn vrund die mij lief en waert is, bedenckt uEd. doch eens, wat vordel het pleegen van de macht der koningen, die van der aerden aertsch is, can geven in 'tgeen dat hemelsch en geestelick is, soo die niet daernae gansch en gaer geboogen wert. Gedenckt doch dat den apostel, 1 Cor. 1:26,[18] seyt dat Godt het sotte, geringe ende verachte deses werelts vercoren heeft, opdat hij 't wijse, welgebooren ende machtige soude beschaemen. Wat vruchten de keyser Constantijn ende sijne naecomelingen door het invoeren en pleegen van haer macht in Godes gemeente voortgebracht hebben, heeft uEd. terecht getuycht in 't begin van sijn seste boeck van de Christelicken ofte waeren godsdienst,[19] hier onnodich te verhaelen. Daerom ick voortgae tot uEd.^{s} 2^{e} bewijsreede,[20] genomen uyt Rom. 13.

Vooreerst moeten wij vaststellen, als uEd. oock seyt in 't volgende 4^{e} cap., 4^{e} deelinge, dat hier niet alle[e]n van de macht, maer oock van de menschen die soodanige macht hebben, gesproocken wert, denwelcken, als se al quaet en boos sijn, wij evenwel soowel als God moeten onderworpen sijn sonder ons daertegens met gewelt te versetten om haer leed te doen off te krencken. Den soodaenigen dan sijn wij gehoorsaemheyt en eere schuldich; want die haer wederstaet, wederstaet Godes ordinantie die haer macht gegeven heeft,[21] dewelcke hij oock toestemt en goedtvind datser sijn sal, gelijck een pottebacker, de saeck sulcks vereyschende, goetvind te maecken ende een huysvader te hebben vatten tot allerley gebruycke;[22] off oock, als de Heere tot Pilatus seyt dat hij geen macht tegens hem en soude hebben, 't en waer se hem van boven waer gegeven geweest, Joh. 19:12;[23] ende oock Act. 4:27, daer geseyt wert dat Herodes ende Pilatus met de volcken tegens den Gesalfden vergadert waeren om te doen 'tgeen Godes hand en raed tevooren beslooten had te sullen geschieden, soodat ick uEd. toestae al 'tgeen uEd. hier eyst ende meer. Maer daeruyt volcht, tegens uEd., dat Godt wel dingen wil en besluyt, oock ordineert, die hem tegens sijn ende voorneementlick tegens sijnen wille, tot salicheyt der menschen in den Evangely geopenbaert, alhoewel 'tselve is tot vordering van sijn voorneemen, nae 'twelck hij de menschen aldaer roept die hij wil dat daeronder oock sullen buygen ende van herten onderdaenicheyt betoonen met alle eerbiedicheyt om sijnentwille, wiens macht en heerlickheyt door onse swackheyt gevordert wert, als t'allen tijden in alle heyligen, maer voorneementlick in den Gesalfde ende sijne apostelen met alle haer naevolgers gebleecken is. Want hierdoor wert ons gelooff beproeft en geloutert ende tot sijns naems loff en prijs volcomen

16 De bron van dit citaat is niet teruggevonden.
17 Evenzo Grotius in zijn *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135), f. A2 recto.
18 Bedoeld is *1 Cor.* 1:27.
19 *De veritate religionis christianae* VI, 1.
20 *De iure belli ac pacis* I, cap. II § VII, 3-4.
21 *Rom.* 13:2.
22 Vgl. *Rom.* 9:21-23; *2 Tim.* 2:20-21.
23 Bedoeld is Joh. 19:11.

heerlick gemackt, als wij onder andere getuygenissen dat claerlick sien in den eersten brieff van den apostel Pieter.[24] Soo en can uEd. dan uyt de onderdaenicheyt en eere die den apostel alhier eyst, niet bewijsen dat dese macht met Godes wille, ons in den Evangelio geopenbaert, niet strijdich is. Dat uEd. noch seyt dat se niet alle, die ten tijden des apostels d'oppermacht ofte het gebruyck van 't swaert bedienden, van de christelicke godvruchticheyt vreemt sijn geweest, can men uEd. wel toegeven - hoewel 't onseecker is - ende nochtans

24 *1 Petr.* 1:7.

blijft het ondertusschen vast dat 'tselve met de wille Godes ons in sijnen sone verclaert strijdich is. Want conden der, als Pauwls onderweech verclaert, in 't huys des Heeren vaten ter oneeren gevonden werden,[25] hoeveel te meer eenige die aen de hoocheyt ende het gebruyck van 't swaert voor een tijt bleven hangen? Het rijck der hemelen versaemelt met de goeden oock quaeden, dewelcken soo se haer niet en reynigen van alle besmettinge, eyndelijck t'sijner tijt uytgeworpen sullen werden; soodat het exempel van Sergius[26] noch oock het sproockje van der Emesseenen koninck[27] - als van beyde al beweesen waer 'tgeen uEd. begeert - in dese saeck niet geven soude. Belangende dat uEd. seyt, dat dat de questie niet en is, off de persoonen godloos sijn, is recht. Want hoedaenich die sijn, moet men se gehoorsaemen. Maer off haer ampt godlos sij, 'twelck uEd. houd dat van den apostel ontkent werd, omdat hij 't Gods ordinatie noemt,[28] oock in die tijt, dat, seg ick, en is onder ons de questie oock niet. Want van 't gebruyck van 't swaert ondersoecken wij niet off 'tselve godloos is in de overheyt, maer off 't niet en strijd met de volmaeckte wet des levens die in Jesu onsen Heere is, die ons beveelt onder den andere daernae te staen, dat elx de minste ende eens anders dienaer sij,[29] niet als de koningen en princen in hoocheyt en met gewelt, maer als de Heere met barmherticheyt becleed, in swackheyt, verneedering, weere- en wrackeloosheyt en gewillige lijtsaemheyt,[30] sijn siele gevende tot een rantsoen voor veelen,[31] gaeren vergevende, gelijck ons God in den Gesalfde vergeven heeft.[32] Soo dan Nero off Agrippa gelooft ende dienvolgende haer onder des Gesalfdes wetten begeven hadden,[33] sijns geests deelachtich geworden sijnde, most haer gemoet soo wel als dat van alle andere gelovigen vernieuwt sijnde, naer deselve gerechticheyt ende heylicheyt gestaen hebben, haer overgevende ten dienst van andere, oock de minsten der gelovigen, nae 't exempel ende bevel haers Heeren, 't en waer se verworpelick geweest waeren; maer waer waer dan de keyserlick hoocheyt en macht off oock de koninclicke gebleven! Most se niet tegelijck met het gebruyck van 't swaert verdwijnen?

Mijne bedenckinge over uEd.s derde bewijsreeden[34] is dese, dat ick wel wil toestaen dat het Godes wille niet en is geweest, dat de jootsche soldaten door de leere van Jan de Doper van den oorloch soude afgetoogen werden. Sij conde Godes gramschap ontvlieden, volbrengende 'tgeen hij voor die tijt van haer eyste, te weeten boete en soodanigen leven dat daermeede overeenquamp, siende op de overtredingen tegens de wet begaen om alsoo den Heere, die 't waere licht was,[35] door den gelove te ontfangen. Maer daeruyt en volcht niet dat, naedat de Heere ons geopenbaert heeft wat hij van den Vader gehoort en geleert hadde, het noch vrijstaet de quaede te straffen ende die met gewelt te dwingen ofte tegens te staen door 't swaert. Want oft 't al waer is dat de Heere door een gelijcke aenvanck sijn

25 *Rom.* 9:21-23; *2 Tim.* 2:20-21.
26 *Act.* 13:6-12.
27 Abgar, koning van Edessa in Noord-Syrië, zou in correspondentie met Christus hebben gestaan om hem te verzoeken naar Edessa te komen; vgl. *Reallex. f. Antike u. Christentum* IV, kol. 588-593. Grotius verwees naar deze legende in *De iure belli ac pacis* I, cap. II § VII, 4; in de edities van voor 1642 is daar de spelling ‘Emessa’ gegeven.
28 *Rom.* 13:1.
29 Vgl. Mt. 20:26-27; 23:11; Lc. 9:48.
30 *Eph.* 4:2; *Col.* 3:12.
31 Mt. 20:28; Mc. 10:45; *1 Tim.* 2:6.
32 *Eph.* 4:32.
33 Vgl. *Act.* 26.
34 *De iure belli ac pacis* I, cap. II § VII, 5; Grotius nam daar Lc. 3:14 als uitgangspunt.
35 Joh. 1:9; *1 Joh.* 2:8.

predickinge begint als sijn voorloper,[36] oock dat het rijck des hemelen met de predickinge van den Dooper aengevangen heeft[37] off dat de apostelen wel, als hij, den doop der bekeeringe tot vergevinge der sonden gepredickt hebben[38] ende 'tgeen uEd. noch meer stelt, soo en volcht daeruyt niet, dat het gebruyck van 't swaert met de vorder leere des Gesalfdes ende sijner apostelen can bestaen. Vorder oock toegestaen sijnde dat den Dooper hemselven van de Heere niet en onderscheyt door de verscheydenheyt der gebooden, soo en bewijst dat niet dat Jesus hierin va(n) hem niet en verscheelt. Maer nu soo heeft hij oock getuycht dat diegeen die nae hem comen soude, doch voor hem was, niet alleen diegeen was die met vier en geest soude doopen,[39] daerop oock een naer-

36 Mt. 3:2 en 4:17.
37 Mt. 11:12; Lc. 16:16.
38 Mc. 1:4; Lc. 3:3; *Act.* 2:38.
39 Mt. 3:11; Mc. 1:8; Lc. 3.16.

der kennisse moste volgen, maer dat dense(lve) van den hemel quamp, getuygende 'tgeen hij gehoort en gesien hadde, daer hij, die van der aerden was, van der aerde sprack, Joh. 3:31,34. Ende daerenboven getuycht dese evangelist in 't l^{e} cap. dat niet den Dooper, maer Jesus, de eenich gebooren d(es) Vaders, het waere licht is, dat alle menschen verlicht, comende in de werelt; dat wij in sijn naem geloven moeten ende dat alle die daerin gelooven, macht krijgen kinderen Gods te werden; dat wij alle uyt sijn volheyt genade voor genade ontfangen hebbe, terwijl door hem de genade en waerheyt voortgecomen is[40] ende soo voort. Waervan sijn leere geensins can uytgesloote werden, soo moet dese oock seer veel van d'ander verscheelen. Vorder, al is 't dat het rijck der hemelen gewelt heeft geleeden van de dage des Doopers aen,[41] soo en is nochtans de wet des levens, die ons verlost van het licha[e]m der sonden ende des doots, Rom. 8:2, niet door hem die alleen daervan getuygde,[42] maer in den Gesalfden, in denwelcken God gewilt heeft dat alle schatten der wijsheyt ende kennisse soude wonen.[43] Tot denwelcken de soldaten die haere behoudenis lieffhebben, comende hooren sullen: ‘Daer was geseyt, haet u vijand. Maer ick seg u, hebt u vijanden lieff; doet se wel, die u haeten; segent se, die u vloecken.[44] Die sijn cruys niet op en neemt en mijn naevolcht, is mijns niet waerdich.[45] Alle die 't swaert neemt, sal door 't swaert vergaen.’[46] Dit en wat dies meer is, en heeft den Dooper noyt geleert, maer hij alleen die rechtveerdig sijnd(e) voor den godloosen gestorven is,[47] die haer tot naevolginge geroopen heeft,[48] denwelcke oock macht gegeven is dengeenen die als se haer al wreecken conen, uyt liefde tot Godt haer naesten garen onschuldich lijden, van den dooden op te wecken en het leven te geven.[49] Kan iemand soo recht gestelt sijn ende hemselven evenwel verplicht laeten om op 't bevel van een ander, dickwils boos en quae(t), sijn naesten met het swaert te slaen, voor dewelcke de Heere soo wel gestorven is als vo(or) hem?[50] Can men die volgen, wiens rijck van dese werelt niet en is ende daerom wij oock van dese werelt niet sijn - want hij ons daervan door sijn verkiesinge afgesondert en tot sijn eygen gemaeckt heeft[51] -, ende wederom, alsoff wij de werelt toebehoorde, voor dat rijck ende de besitters van dien strijden ende in plaets van 't cruys op te neemen, 'tselve weeren, soolang alsser eenige macht daertoe bij ons is? Wat isser niet al van den Heere ende sijn apostelen geleert, dat hier regelrecht tegens strijd, dat noyt den Dooper in sijn gedachten is gecomen? Soo can men dan wel seggen nae waerheyt dat Jan den Dooper een brandende keerse was[52] en volcome in sijn graed, hebbende dat met de sonne gemeen, dat se beyde lichten, maer ondertusschen soo veel van malcander verscheelende, als wij weeten. Ende bij 't licht van de kaerse blijft veel verborgen ende onbestraft, dat het licht der sonne openbaer en strafbaer stelt.

40 Joh. 1:9,12,14.
41 Mt. 11:12; Lc. 16:16.
42 Joh. 1:8.
43 *Col.* 2:3.
44 Mt. 5:43-44; Lc. 6:27-28.
45 Mt. 10:38.
46 Mt. 26:52.
47 *Rom.* 5:6.
48 Mt. 10:38; Mc. 8:34; Lc. 9:23; 14:27.
49 Vgl. Joh. 5:24-29.
50 *Rom.* 5:8; 14:15; *1 Cor.* 8:11.
51 Joh. 15:19; 17:14, 16; 18:36.
52 Joh. 5:35.

Over uEd.^{S} vierde bewijsreeden[53] is dit mijne bedenckinge, dat de swaericheyt die uEd. hier belieft soo groot te maecken, lichtelick verdwijnt voor diegeen die oogen hebben om te sien. Want die wet, die de straffe der quaeden ende bescherminge der goeden die door 't swaert geschiet, afleert, leert oock de straetschenders en rovers van haer quaetdoen afstaen en sonder wet uyt den gelove rechtveerdich leven, 2. Thim. 1:9.[54] Sij weert de boosheden ende schelmstucken immer sooseer als de straffe ende tegenweer derselver in alle diegeen die gesint sijn haer door den gelove ganschelick deselve te onderwerpen. Daer dan 't eene verdwijnt, en can 't ander niet blijven. Die de misdaet door 't swaert niet en straft noch 'tselve aengrijpt tot bescherminge, omdat het de Heere verbiet, die en mach oock niemand verongelijcken off hem tot ontucht begeven, off hij wert door deselve wet als door 't licht openbaer ende overtuycht; ende vermaent sijnde van andere, die 'tselve gelove deelachtich sijn, ende niet hoorende, wert hij gestraft nae deselve wet in de cracht des Geests ende naem des Heeren, Cor. 5.[55] In alle die-

53 *De iure belli ac pacis* I, cap. II § VII, 6.
54 Bedoeld is *1 Tim.* 1:9.
55 Bedoeld is misschien *1 Cor.* 5:3-5.

geene die nu gansch off ten deelen anders gesint sijn en blijven, en doet dese wet oock geen wercking. Ende daerom, gelijck veele van die in haer boosheyt en ontucht blijven, soo blijft oock in veele van haer de genegentheyt om haerselven ende andere daervoor te beschermen. Want de dusdanigen en sijn niet alle quaetdoenders en straetschenders. Dat nu de sone Godes gecomen is om soodaenigen gestaltenis onder sijne gelovigen in te voeren, als noyt voor die tijt van iemand gehoort of bekent was, hoewel 't voorheene van veele propheeten betuycht, gehoopt en gewenst is geweest, is claerder als dat ick sulcks, voorneementlick aen uEd., van noode hebbe te bewijsen. Ende daertoe heeft hij den sijnen geopenbaert 'tgeen noyt oore gehoort of ooge gesien hadde off in 's menschen herte gecomen was.[56] Ende niet alleen heeft hij 't haer geopenbaert, maer haer oock daertoe genoodicht dat sij 't souden geloven, aenneemen ende beleven ter salicheyt. Daer dit dan sijn plaets greep, daer most oock een nieuwe gestaltenis onder de menschen ontstaen. Waerover oock gevolcht is, dat men gesien heeft dat die tevooren vreemt van malcander waeren, een hert en siel geworden sijn, geen dinck voor haer eygen houdende, maer alles als gemeen goet garen meededeelende aen diegeen die gebreck hadde.[57] Veele hebben haer verheucht en geroemt in verdruckinge en lijden.[58] Ende vervloeckt sijnde, hebben se gesegent; vervolcht, gebeeden voor haere vervolgers;[59] garen gevende oock den ondanckbaren ende quaden, garen vergevende, niemant oordeelende,[60] haerselven niet wreeckende noch verongelijckt sijnde, niet dreygende, maer bevelende de wraecke dengeenen die rechtveerdich oordeelt,[61] hebben se gesocht hare siele in gedulsaemheyt te besitten, die overgevende door goede wercken in de handen van haren getrouwen schepper.[62] Ende hebben altijt dat besorcht, dat se noyt van 't quaede, maer 't quaet van haer door weldoen mocht overwoonen worden.[63] Ende dit en was niet uyt dwang of noot, al[s] sij niet anders en conde - als uEd. selver ergens aenwijst -, maer vrijwillich uyt den geloove des soons Godts, die haer alsoo geleert heeft ende voorgegaen is. Dese hebben voorwaer niet gevreest, als uEd. hier doet, dat soo doende het quaet de overhandt soude neemen of als een sundtvloet in ongebondenheyt overvloeyen. Veel min hebben se malcander daerom moedeloos gemaect tot het lijden off tegen de tegenweer opgehitst; maer ter contrary, versekert sijnde dat dit het eenyge middel is om alle quaet uyt der menschen herten, soo sij daernae luysteren willen, uyt te roeyen, hebben se malcanderen met veele reden ende gelijcke voorganck soecken te verstercken, te vertroosten ende te vermanen om doch in 't onschuldich lijden niet te beswijcken,[64] maer stantvastelijck te volharden, siende op het eynde ende uytcomst des Heeren.[65] Dit is den regel der wijsheyt ende wech der salicheyt, die van boven is ende van de groote deser werelt onbekent, een cracht der salicheyt, alle die se gelooven ende aennemen, toesiende dat se lijden als christenen, dat is, dat sij uyt den geloove des soons Godts een goede consiëntie hebben voor God en voor de menschen. Want het is genade bij God weldoende ende leet ontfangende,

56 *1 Cor.* 2:9.
57 *Act.* 4:32-35.
58 *Rom.* 5:3.
59 Mt. 5:44; Lc. 6:28.
60 Lc. 6:30,35-38.
61 *Rom.* 12:19; *1 Petr.* 2:23.
62 *1 Petr.* 4:19.
63 *Rom.* 12:21.
64 Vgl. *Act.* 15:32.
65 Vgl. *Jac.* 5:11.

met lijtsaemheyt te verdragen, 1 Piet. 2:20.[66] Waermede oock ten deele overeencomt 'tgeen uEd. seyt in sijn Christ. godsdienst, fol. 106: ‘De wet des Gesalfde verbiet t'eenemael het ongelijck dat of door woorden off door wercken begaen is, te vergelden, opdat wij de boosheyt, die wij in andere verwerpen, niet wederom voor goet kennen met die nae te volgen’.[67] Dat uEd. aldaer op perticulieren persoonen siet, is waer. Maer 't is mij genoch, dat uEd. naer waerheyt bekent dat de wet van den Gesalfde in 't algemeen spreeckt, die oock de koningen ende alle andere machten in hemel off op aerden onderworpen sijn en schuldich nae te coomen, soo sij het wee, dat andersins haer soowel als alle andere nakende is, ontgaen willen. Is 't niet soo dat, indien der vrese is dat de bosheyt overvloeyen sal door de hoope van ongestraft te blijven, soo most het

66 Bedoeld is *1 Petr.* 2:19; vgl. *1 Petr.* 3:16-17.
67 *De veritate religionis christianae* II, 12; De Bye citeerde de editie die eind 1640 bij Maire te Leiden was verschenen (*BG* nos. 952-953).

dan sijn, wanneer de overheyt arger als straetschenders ende roovers den goeden ende onnoselen, die sij behoorden te beschermen, selver op 't lijff valt? Wat leert ons Gods geest in sulcken gevalle? Dat weet uEd. ummers wel; dat weeten oock alle geloovigen, als in 't volgende 4e cap. 7e deele bij uEd. te sien is. Ende indien 't soo noodich is, dat het quaet oock door de geloovigen met het swaert geweerd wert, waerom oordelt uEd. dat het haer ongeraden, jae, onbetamelijck is, haer in die diensten in te dringen, daer men over 't bloet oordeelt ende hemselven tot een God onder de menschen stelt,[68] in wiens handen het recht van doot en leven sijner medeborgeren staet, gevende voor reden, dat de Gesalfde seyt dat het gevaerlick is van andere te oordelen, doordien wij wederom gelijcke oordel te verwachten hebben; 'twelck hier t'eenemael op siet, seyt uEd.? Daerenboven, indien dit onbetamelijck is, omdat het gevaerlijck is van een ander te oordelen, als uEd. seyt, hoeveel te meer hebben wij ons dan daervan te wachten, die weten dat de Heere niet alleen en seyt dat het gevaerlick is, maer oock dat wij 't niet en sullen doen? Wat mach uEd. doch bewecht hebben dese bewijsreeden alhier tot een beschuldiging der onnoselen in te voeren tegens die manier van leven, die uEd. selver, meer als op een plaets, bekent staet dat se ten hoochsten uytmuntende, volcomen prijselijck ende God behaechgelijck is; als onder andere in de volgende 9e deele?[69] UEd. heeft quansuys gevreest, dat het soude konen gebueren, dat alle menschen den Heere souden mogen comen te geloven in dit stuck ende in de reste niet. Ick en can niet verswijgen dat dese uEd. reden mij dickmael bedroeft gehadt heeft, wetende dat het niemant niet licht sal vallen het quaet goet ende goet quaet genoempt te hebben. Ende al dat ick hier geseyt hebbe tot wechneeminge van dese swaricheyt, bij uEd. voorgestelt, is in het Evangely niet wijtloopich ende duysterlijck - als uEd. meent[70] - te kennen gegeven, maer met corte, bondige ende claere woorden, die ter saecke dienen, ende dat oock doorgaens voor alle diegeene die daernae begerich sijn. Waerom het gansch onnodich is, dat de wijtloopige woorden ingebonden of de twijffelachtige bequamelick uytgeleyt, maer allenelick dat se door den geloove in eenvoudicheyt des herten aengenomen werden. Ende off dat misschien hier of daer van noode waer, soo is 't vooral van noode, dat de woorden des Geests, die selver geest en leven sijn, door denselven geest verclaert werden ende niet nae den sin des vlees, uyt eygen verstant geboogen;[71] vooral niet nae dien regel die uEd. het recht der natueren noempt ende daeronder alles wilt trecken dat van diegeene die onder de heydenen de naem van wijsen gehadt hebben, de natuer toegeschreven is, ende dat om de ongemacken die ons anders naeckende sijn in het vleys, te ontgaen. Want wij weten dat het vleys niet en verstaet wat des geests is noch oock denselven can onderwerpen sijn, alsoo sulcx hem sotheyt dunkt, 1 Cor. 2, cap. 13,14,15. Ick gebruycke groote vrijmoedicheyt tegens uEd., omdat de lieffde mijns Heere mijn drinckt ende te meer omdat ick wel weet dat dit ende wat dies meer is, uEd. niet onbekent en is. Is het andere gebeurt, als uEd. schrijft in sijn Christelicke godsdienst, fol. 136, ‘dat se niet willen dat hetgeen tegens haer genegentheyden strijt, waer sal schijnen om dies wille, dat het haer hart valt de eer ende andere gemacken niet te achten, 'twelck gedaen most werden, soo sij aennemen 'tgeen van den Gesalfde verhaelt wert, ende daerom oock sijn gebooden souden moeten gehoorsamen.’[72] 't Can ons, al is 't dat wij sijn naem belijden, oock gebueren. Daerom

68 De Bye schreef hier *in margine*: ‘2e boeck, 20e cap., 16e deel.’ Grotius citeerde aldaar Mt. 7:1.

69 *De iure belli ac pacis* I, cap. II § IX.

70 *De iure belli ac pacis* I, cap. II § VII, 6.

71 Vgl. Joh. 6:63; *Rom.* 8:5-7.

72 *De veritate religionis christianae* II, 22; het citaat bevindt zich aldaar op p. 137.

wij malcanderen hebben te waerschouwen als ons selven ende wederom garen waerschouwinge van malcander te ontfangen.

Mijne bedenckinge over de 5e bewijsreden[73] is dese. Dat de Mosaysche we(t), ende voorneementlijck in dat deel daerop uEd. hier wil gesien hebben, selffs voor de jooden heeft beginnen op te houden oock van 't begin des Evangelium(s) aen, blijckt onder anderen bondich en claer daer, daer de Heere seyt: ‘De wet en propheten sijn tot op Jan toe. Van dien tijt wert

73 *De iure belli ac pacis* I, cap. II § VII, 7-8.

het rijck der hemelen vercondicht,' Math. 11, cap. 13. Wat was doch in dese vercondinginge begrepen. Was 't niet den doop tot boete ende vergevinge der sonden? Conde oock de wetten waerdoor de misdaden gestraft werden, lange bestaen met die vergevinge? Ende de Heere gecomen sijnde, heeft hij niet alleen vergevinge van alle sonden vercondich(t) ende aengeboden, maer oock bevolen dat men van gelijcken sijn naesten, die tegen ons gesondicht heeft, soude vergeven, Math. 6. cap. 15; 18:35, met dreygenge, soo men 't niet en doet, dat ons de sonden, al vergeven sijnde, wederom sullen toegerekent worden, jae, al waer 't dat iemant tseventich mael seven mael wederom tegens ons comt te misdoen ende hij seyt dat het hem berout, soo wil hij oock dat men 't hem vergeven sal.[74] Ende soo 't gebuert, dat hij halsterrich blijft, seyt de Heere niet dat men hem sal straffen naer de wet van Moses, veel min van Justinianus off andere. Maer, seyt hij, 'laet hij u sijn als een heyden of tollenaer.'[75] Derhalven is 't soo veer van daer, dat de Heere nergens soude spreecken van 't ophouden van de straffe des wets, dat dit een van de principaele punten des Evangeliums is, dat van 't begin aen doorgaens verhaelt wert. Derhalven is 't niet mogelick dat Paulus, als hij seyt dat den overpriester sadt off gesedt was, oordelende - soo luyt het Griex - naer de wet,[76] anders soude geseyt hebben. Daer was geen questy van de misdadigen te straffen ofte te vergeven. Maer den apostel overtuycht door dese reeden den overpriester, die geset off geseten was, oordelende nae de wet, van sonden tegens de w[e]t begaen. Oock is 't veere van daer, dat de Heere door de voorreden van sijn gebooden, Math. 5:17, de straffe des wets soude bevesticht hebben. Want beneffens onse voorgaende reeden, soo weeten wij dat de wet, die om der overtredinge willen gegeven was, nu ten eynde gecomen was, niet ontbonden, maer vervult sijnde, ende het beloofde saet gecomen sijnde. Gal. 3:16; Rom. 6, hoe soude dan door hem de straffe conen bevesticht werden? Sulcks was door de wet geschiet. De Gesalfde vercondicht, leert ende beveelt uyt de naem sijns vaders vergevinge der sonden sonder onderscheyt.[77] Terwijl men dan wel vaten can dat de schaduachtige afbeeldinge vervult werden door de comste van 't waere weesen, soo can men oock wel vaten dat de wetten tot straffen der misdaden gegeven, vernietticht ende crachteloos worden, daer het gelooff gecomen is, waerdoor wij gerechtveerdicht werden[78] ende in ons gemoet gereynicht en vernieuwt tot volcome gerechticheyt en heylicheyt om den levendigen God te dienen,[79] vergevende gelijck ons onsen hemelschen vader vergeven heeft.[80] Derhalven can uEd. niet alleen wel gissen, maer oock ten vollen weeten, wat dien godvreesende man, daer uEd. van verhaelt,[81] beweecht mach hebben om de woorden, van den Gesalfden gesprooken, in soodanigen sin te verstaen. Waeruyt mijns oordeels oock volcht, dat het de jooden nae de vercondiging des Evangeliums, 'tsij gelovig off ongelovich, niet geoorloft is geweest te straffen naer de wet, vooral metter doot, daer God de misdaden vergaff. Dit waer voorneementlick in de gelovigen onverdraechelick geweest, daer nochtans de uyterlicke godsdienst lange tijt in haer verdraegen is. Ende dat het Evangely sulcks eyst, getuycht uEd. selfs onder anderen in 't 2e boeck, cap. 20, 10e deelinge, aldus: 'De Gesalfde eyst van ons sonder onderscheyt, dat wij eenyder soude vergeven,

74 Mt. 18:22.
75 Mt. 18:17.
76 *Act.* 23:3.
77 *Rom.* 3:22.
78 Vgl. *Rom.* 3:28; 5:1; *Gal.* 2:16.
79 Vgl. *Eph.* 4:23-24; *1 Thess,* 1:9; *Hebr.* 9:14.
80 Mt. 6:14.
81 *De iure belli ac pacis* I, cap. II § VII, 8.

die tegens ons gesondicht heeft, Math. 6:14,15, dat is, dat wij haer om de smerte van ons quaet geen quaet sullen verschaffen ofte toewenschen.'[82] Welcke bijgevoechde verclaeringe, al is 't dat se den eysch van den Gesalfde t'eenemael verduystert - want soo doende soude men naer uEd.^{s} meeninge conen vergeven ende ondertusschen met de doot straffen -, soo blijckt evenwel des Heeren meyninge uyt sijn eygen reede, die geensins soodanich is als uEd. die uytleyt. Want soo en heeft God ons in sijnen sone niet vergeven. Oock en begeeren wij soodanige vergevinge niet over onse sonden. Dit weet uEd. immers wel, jae, dat en waer geen vergevinge. Want de vergevinge neemt de misdaet wech met de schult, als uEd. op deselve plaets een weynich lager seyt van de wraecke, oock voor sooveel die het toecomende quaet soeckt voor te comen: 'De Gesalfde - seyt uEd. - wil voorwaer dat wij oock dese vergeven

82 *De iure belli ac pacis* II, cap. XX § X, 5.

sullen, eerstelick, indien hij die ons leed gedaen heeft, waerschijnelicke teyckenen geeft van een leeddraegent gemoet, Luc. 17:31,[83] in welcke plaetse van seeckere volcome vergevinge gesproocken wert, dat is, van soodaenige, die dengeene die gesondicht heeft, wederom herstelt in sijn oude recht van vruntschap; waeruyt volcht, datter van hem niets dat nae straff ruyckt, geëyst mach werden. Daer beneffens etc'.[84] Daer en is voorwaer geen reeden, waerom bij Math. 6:14,15 niet soo volcome vergevinge verstaen soude werden als hier, 't en waer men seggen wilde dat, als God ons de sonden vergeeft, wanneer wij hem daerom bidden, wij met hem niet versoent en werden. Ende 'tselve dat voor ons bij God van noode is om volcome vergevinge te becomen, dat is oock voor ons evennaesten bij ons van noode, te weeten berouw en leedweesen, ende daervan spreeckt Math. soowel als Lucas,[85] als wij achtneemen op 'tgeen dat voorgaet. Terwijl dan, oock nae uEd.^{s} eygen gevoele, het woort des gelooffs, van d(en) Heere ons vercondicht ende van de wet tevooren betuycht, alle sondaers vrijspreeckt, en is 't geensins tegens de wet dat de rechter de hand daerdoor geslooten wert, dat hij vooral met de doot niet straffen mach. Want is het een dootslach - als uEd. voorheene ergens seyt - als men een onschuldigen het leven met voordacht neemt, soo soud(e) den rechter, soo een straffende die God vergeven heeft, niet vrij van schult sijn. 't Is dan onnoodich, dat de Gesalfde den rechter soude verbieden te straffen. De saeck selfs ende des dootslagers onschult moet ons ende hem genoch sijn. Het oude is vergaen, het is al nieuw geworden.[86] Het priesterdom is verandert off afgeschaft ende tegelijck de wet,[87] Heb. 7 en 8. Die dan nieuw is, regulere hem nae de nieuwe wet; die die verwerpt, en sal de verdommenis niet ontgaen, als wij al tsaeme weeten.

UEd.^{s} seste reeden[88] is genomen van 't exempel van Cornelis den hooftman,[89] 'twelck om de waerheyt te seggen geen exempel en is. Want terwijl men - als uEd. alhier seyt - niet en leest dat hij den oorloch verlaeten heeft, soo is 't oock, dat ons dat onbekent is; dienvolgende oock het tegendeel, te weeten, off hij daerin gebleven is. Derhalv(e) en can uEd. dit tot geen bewijs strecken, dat door de wet des Gesalfdes het recht om te oorlogen niet t'eenemael wechgenomen en is. Maer genomen datter uytdruckelick van hem getuycht waer, dat hij in den oorloch gebleven waer, ende oock selver door Lucas, soo en soude uEd. dat evenwel niet conen helpen. Want de questie is, off de wet en 't woort des Heeren ons dat t'eenemael afleert ende niet off dees off die, gelovende, sus off soo gedaen heeft. Dat uEd. seyt dat hij den H. Geest ontfangen heeft ende in de naem des Heeren met water gedoopt is, en can ons niet verseeckeren dat hij, blijvende in den oorloch, niet en deede tegens de wetten des Gesalfdes, welcker gront en siele is de liefde uyt reyner herten, uyt een goet gemoet ende ongeveynst gelove tot God ende ons evennaesten, in gelijcken aert als God die aen ons door sijnen sone beweesen heeft, 1 Tim. 1:5; 1 Jan. 4:7,8,9,10,11,12. Dese leert ons voor ons vijanden te bidden, opdat se mochten behouden werden, ende de wraecke dergeener die buyten hoope sijn, in sijne handen over te geven. Soo den hooftman dan in den oorloch gebleven is, is hij oock meteene gebleven onder dien eed, die hem verplichten om sijn evenmensch, die hem om soo te seggen noyt stroe in de weeg geleyt hadde, op 't bevel des keysers op 't lijff te vallen, van goet en bloet te beroven. Een reedelick mensch sal hiervoor

83 Bedoeld is Lc. 17:3.
84 *De iure belli ac pacis* II, cap, XX § X, 6.
85 Mt. 18:15; Lc. 17:3.
86 *2 Cor.* 5:17.
87 *Hebr.* 7:12.
88 *De iure belli ac pacis* I, cap. II § VII, 9.
89 *Act.* 10.

schricken, hoeveel te meer een, wiens hert met de liefde Godes die in sijn Gesalfden is, vervult is, die noyt eenig leed aen haere vervolgers vergolden heeft. Hoe can dat bij een die gelooft, gevonden werden van dewelcke uEd. in sijn 2e boeck, 24e cap., 1. deelinge, aldus spreeckt, ten propoosten van een rechtveerdigen oorloch, dat het veeltijts gebeurt, dat het godvruchtiger ende rechtveerdiger is sijn recht te laeten vallen als terstond tot de wapenen te loopen: ‘Want men mach - seyd uEd. - met alder eere sijn eygen leven verwaerloosen om eens anders leven en eeuwige behoudenis te versorgen. 'tWelck vooral den christgelovigen betaemt, die daerin volgen het aldervolmaeckste voorschrift van den Gesalfden, die voor ons, noch godloos en wrevelich sijnde, heeft willen sterven, Rom. 5:6, welcke

voorschrift ons noch veel meer aendrijft om 't onse off 'tgeen men ons schuldich is, niet te vervolgen met sooveel onheyls als den oorloch meede brengt.' Mach men sijn eygen leven verwaerloosen en betaemt het een gelovige den Gesalfden nae te volgen om dusdanige reeden, hoe heeft de hooftman off oock iemand anders met een goet gemoet onder soodanigen eed conen blijven; ende dat noch sooveel te meer, terwijl de Heere ons en oock hem niet alleen leert dat wij dat met alder eere mogen doen of dat ons sulcx betaemt, maer oock dat wij 't moeten doen, off dat wij geen deel aen sijn heerlickheyt en hebben off sijns niet waerdich sijn, Mar. 8:34,35,36,37,38; Luc. 14:26,33. 'tWelck uEd. ten deele aldaer oock rondelick belijd, in de 2e deelinge seggende: 'Indien de Gesalfde wil dat wij sommige dingen sullen laeten vaeren om tot geen pleyten - of rechten - te comen, moet men gelove dat hij gewilt heeft dat men om niet tot den oorloch te comen noch sooveel grooter dingen soude laeten vaeren, als den oorloch schadelicker is als het pleyten.'[90] Ende in de 3.e deelinge: 'Belangende de straffen, is 't vooreerst onse schuldige plicht, indien niet als menschen, voorseecker als christenen, dat wij lichtelick en garen vergeven 'tgeen tegens ons misdaen is, gelijck God ons vergeven heeft in den Gesalfde.'[91] Ende aldaer op 't eynde: 'Ende dese oorsaecken om ons van den oorloch te onthouden ontstaen uyt de liefde die wij onse vijanden off schuldich sijn off terecht bewijsen.'[92] Soude iemand die onder den eed staet ende aen een ander hem verplicht heeft, dit alles conen naecomen ende sijn eed niet breecken? Off, om beter te seggen, en verbind de soodanige hem niet door eede om dit alles te versaecken? Want niet haest tot de wapenen te loopen, swaere ende gewichtige dingen te laeten vaeren, omdat den oorloch schadelick is, te vergeven - dat is, in vruntschap aen te neemen - gelijck ons God vergeven heeft in sijnen soone ende de liefde aen onse vijand te bewijsen die wij hem schuldich sijn, blijft niet in onse keur, als wij ons met soodanigen eed aen een ander verplichten, in wiens keur dat alleen dan gestelt is; waerin men noch veel erger doet, indien de soodaenighe eersuchtich, opgeblaesen ende ongelovich is, als doen ter tijt de oppermacht was, die, nae uEd.s eygen oordeel, ongerechticheyt en dieverij pleegden door publyck macht, daer sij die in 't particulier verbooden, te weeten in uEd.s Christ. godsdienst, fo. 110.[93] Dit soo sijnde, hoe heeft den hooftman off iemand anders onder soodaenigen eed met een goet gemoet conen blijven, genomen datter al sommige oorloch den christgelovigen noch geoorloft waer? Heeft hij tenminsten niet deselve ofte diergelijcke bedenckinge conen hebben, als uEd. in de 10e deelinge, die op de voorverhaelde volcht, stelt, seggende: 'Indien volgens het jootsche recht iemand oock vluchten most, die onverhoets een mensch gedoot had; indien God verbooden heeft, dat den tempel van David, die geseyt wert heylsaeme oorlogen gevoert te hebben, gebouwt soude werden, omdat hij veel bloets vergooten had; indien bij die oude Griecken oock de soodanige versoeninge van nooden hadden die sonder schult haer met een dootslach besoetelt hadden, wie en siet niet voorneementlick christgelovich sijnde, wat een saeck het is vol van rampsalicheyt en onheyl ende wat men al behoort te doen om den oorlooch, als se al niet onrechtveerdich is, te vlieden?'[94] Soo hij alleen dit oyt gedacht, geweeten en gelooft heeft, can ick mij niet voor laeten staen dat hij in den oorloch onder soodanigen eed gebleven is, off hij most, met David, als hij overspel en dootslach

90 *De iure belli ac pacis* II, cap. XXIV § II, 3.
91 *De iure belli ac pacis* II, cap. XXIV § III, 1; vgl. *Eph.* 4:32.
92 *De iure belli ac pacis* II, cap. XXIV § III, 3.
93 *De veritate religionis christianae* II, 14.
94 *De iure belli ac pacis* II, cap. XXIV § X, 2.

begaen had, gansch in suyseling sijn geweest.[95] Ende dan can uEd. oock sijn exempel - als voorheen geseyt is - geen voordel geven. Hoeveel te min can hyer dan in gebleven sijn, soo hij geleert en beleeft heeft 'tgeen wij hiervooren verhaelt hebben en wat dies meer is. Dat uEd. vorder seyt dat onder de gebooden van den Gesalfden geen verbod van oorloch begrepen is, hoop ick dat uEd. door het voorgeseyde, soo bij uEd. selfs als bij mij bijgebracht, naerder in bedenckinge gecomen sijnde, sult laeten vaeren. Wat is den oorloch anders als sijn vijanden leed en

95 De Bye doelde wellicht op *2 Sam.* 11-12.

schade te doen aen goet en leven? En wat is ons duydelicker belast van de Heere als deselve lieff te hebben ende wel te doen, Math. 5:44; Rom. 12:20,21, nae sijn exempel lijdende, Math. 17:29;[96] 1 Piet. 2:21. Can den oorloch crachtiger verbooden werden als soo? Is ons niet verbooden ons selven te wreecken, leed ontfangen hebbende wederom leed te vergelden ende soo voort.[97] Wat overheyt isser nu, die voor sooveel sij een voornaemste lid is van dat lichaem dat sij regeert, als se oorlooch voert, haer selven niet en wreeckt ende leed met leed vergeld? En dit - 'twelck noch 't archste is - raeckt niet alleen den schuldigen, maer meest den onschuldigen. Ende wat de beschermínge der goeden ofte onnoselen aengaet, daertoe en is noyt rechtveerdiger oorsaeck geweest, dan als Pieter, het swaert treckende, sijn Heere socht te beschermen ende leed met leed te vergelden, Math. 26:51? Maer wat seyt de Heere? ‘Brengt het swaert wederom in sijn plaetse. Want alle die 't swaert neemt, sal door 't swaert vergaen.’[98] Hier valt geen uytvlucht, wat men oock bijbrengen mach; dese reeden heeft geen bepaelinge, noch van personen noch van tijt. Die Pieter socht te beschermen is een Heere boven alle heeren ende had een rijck te beërven dat alle rijcken te boven gaet. Hij wilde niet beschermt weesen door eens anders leed; en sullen wij dat begeeren sonder ons te moeten schaemen? Hij most lijden, omdat den Vader hem daertoe geropen had; wij, omdat hij er ons toe roept. Is sijn woort niet des Vaders? Uyt dit alles ende wat dies meer is, blijckt, dat het gansch onnoodich was dat sulcks hier soude verhaelt ofte van Lucas verclaert werden; daerom uEd. oock dat t'onrecht eyst.

Op de sevende bewijsreede,[99] die met de voorgaende overeencompt, vallen gelijcke bedenckingen, daerbij men in tegendeel van uEd.^{s} reede noch dit can voegen, dat, terwijl doorgaens soo van de Heere als sijn apostelen ons d'ootmoedicheyt, rechtveerdicheyt, nedericheyt, opneeminge van 't cruys en naevolginge sijner voetstappen, oock dienvolgende liefde, vrede, weldadicheyt, barmhertícheyt, vergevinge, weerloosheyt en wraeckeloosheyt met ende tegens alle menschen, oock vijanden, soo ernstich bevolen en door haer levendich exempel bevesticht werd - welcke hoedanicheeden altsaemen, hooft voor hooft, crachtige werckinge meedebrengen, strijdende met de beweegingen, jae, die doodende die ons tot wereltlicke heerschappije, straffe off beschermínge door 't swaert drijven -, Cornelius off Sergius off haers gelijcke veellicht had conen dencken ende geloven dat het haer geensins geoorloft was te hanthaven ende te doen 'tgeen haer ampt in veele meedebracht. Derhalven, indien nochtans - als uEd. seyt - soodaenige dingen geoorloft waren - hoewel se soo weynich tsaemen conen staen als vier en water - had sulcks hier voorneementlick off in 't voorgaende exempel behooren verhaelt te werden, opdat sij en haere naecomelingen veel ongemacks ende leeds, dat uyt het weygeren ende naelaeten van dusdaenige dingen soo voor haer selven als voor de haere ende andere van tijt tot tijt seeckerlick compt te ontstaen, soude hebben mogen voorcomen. 'tWelck niet geschiet sijnde, moet men 't met veel meerder recht, jae, volgens den regel des Evangeliums daervoor houden, dat de meyninge des Heeren niet anders is, als wij uyt sijne en sijner apostelen leere ende exempel claerlick conen speuren.

Waertegens men niet en can bevinden dat Pauwls iet gedaen heeft in 'tgeen van hem, Act. 23, verhaelt wert; 'twelck uEd.^{s} 8^{e} bewijsreeden is.[100] Want van sijn neeff verstaen hebbende dat hem lage geleyt waere van de jooden, versoeckt hij dat sijn

96 De verwijzing is niet juist.
97 *Rom.* 12:17, 19.
98 Mt. 26:52.
99 *De iure belli ac pacis* I, cap. II § VII, 10.
100 *De iure belli ac pacis* I, cap. II § VII, 11.

neeff bij de mareschalck mocht gebracht werden. 'tWelck hem vergund sijnde, versoeckt sijn neeff aen den mareschalck, dien hij oock de saeck openbaert, dat hij het versoeck der joden geliefden af te slaen. Hier wert geen straffe off leed tegens iemand versocht. Hierop resolveert de mareschalck terstond dat hij den apostel tot Felicx soude sende ende vreesende - soo 't schijnd - dat hem de jooden hierin hinderlick mochte sijn, verseeckert hij hem met veele soldaten, ende dit alles buyten weeten off toedoen - sooveel ons bekent is - van den apostel. Wat is hierin doch, bidde ick uEd.,

mijn waerde vrund, dat ons soude conen leeren dat de wet des Gesalfdes het recht om te oorlogen off gewelt met gewelt te verdrijven niet wech en neemt, terwijl wij niet en conen weeten dat 'tsij den apostel, 'tsij iemand anders van de gelovigen daer raed off daet toe gegeven heeft? 'tWelck, als al bleeck, oock selffs van den apostel, evenwel bij diegeen die haer aen 't woort ende exempel haers Heeren vasthouden, niet en soude gelden. Want heeft Pieter daertoe conen comen, dat hij uyt vrees van de jooden, ende daernae andere met hem, veynsde ende niet recht nae de waerheyt en wandelde,[101] soude sulcks oock Pauwls cone beure hebben, jae, veel meer, terwijl 't hem sijn leven golt? Maer gelijck wij Pieter daerin niet moeten volgen, want de waerheyt door sijn doen niet vermindert werd, soo en soude wij oock hierin Pauwls niet moeten volgen. Hieruyt can uEd. nu mercken, hoe weynich het gelden mach, dat uEd. seyt dat hyer niet tegens geseyt en heeft noch oock de soldaten vermaent, dat het God mishaechden dat men gewelt met gewelt soude weeren; 'twelck uEd. noch daerenboven oock niet weeten can. Dat uEd. seyt dat Pauwls soodanich een geweest is, die geen geleegentheyt versuymt en heeft om een yder tot sijn schuldige plicht te vermaenen, moet ons een oochschijnelick bewijs sijn dat hij 't gedaen heeft, al is 't van Lucas niet geschreven; ende soo hij 't niet gedaen heeft, dat hij sulcks ongelegen en sonder vrucht geoordelt heeft. Maer genomen dat het soo waer - als uEd. dunckt -, datter gelegentheyt waer geweest om sulcks met hoop van vrucht te doen ende den apostel haddet evenwel naergelaeten, soo en volcht daeruyt geensins, dat de wet des Heeren niet en verbiet off dat het God niet en mishaecht gewelt met gewelt te weeren. Sal men, om de waerheyt te seggen, op dusdaenich onwis gissen soodanich besluyt moegen maecken, soo sal 't oock niet ongeoorloft sijn dat men een onschuldigen om eens anders wille gevangen houd, geeselt, gebonden send aen den keyser off aen de soldaten overgeeft om gecruyst te werden, terwijl wij niet en leesen - ende daerom met uEd. met gelijcke recht mochten voor vast stellen - dat off Pauwls aen Felix, Festus en Agrippa,[102] off de Gesalfde aen Pilatus off aen de krij[g]sknechten - denwelcken nochtans haer beyder onschult wel gebleecken was - te kennen gegeven heeft dat het God mishaechden 'tgeen sij aen haer begingen; daertoe nochtans veel meer fondaments was als tot hetgeen uEd. hier eyst. Want dit wisten sij alreede wel, dat het onrecht was, ende het ander most van haer eerst, door den gelove in den Gesalfde, geleert werden.

Sooveele uEd.^{s} negende reeden[103] belanckt, daerover heb ick mij meermaelen verwondert, dat uEd. het eygen eynde van 't betaelen der schattinge seyt te sijn, dat de publycke machten souden hebben waermeede sij de costen souden conen vervallen, die tot beschermínge der goeden ende straffe der quaeden van noode sijn. Want soo uEd. niet en houd dat sulcks het eygen eynde is van 't betaelen der schattingen, soo valt uEd.^{s} argument; dat evenwel niet en bestaet, doordien het oochmerck der gelovigen ende het bevel des apostels,[104] dat sij hierin gehoorsaemen, niet daerop en siet, dat de overheyt daerdoor soude gestijft werden om haer met 't swaert te beschermen, maer alleenlick om haer consciëntie voor God ende voor de menschen reyn te houden sonder iemand ergernis te geven - daerom oock de Gesalfde Pieter beval het hooftgelt te betaelen, Math. 17:27 -, garen een ydereen gevende dat hem toecompt, Math. 22:21; Rom. 13:5,6,7. Indien uEd. nu beweesen had dat het op- off instellen der schattinge van de Heere ofte sijn apostelen gebooden waer gelijck het betaelen ende het dienvolgende een schuldige plicht der overheyt

101 Mt. 26:69-75; Mc. 14:66-72; Lc. 22:55-62; Joh. 18:15-18,25-27.
102 Vgl. *Act.* 24-26.
103 *De iure belli ac pacis* I, cap. II § VII, 12.
104 *Rom.* 13:3,4,6.

waer, daeraen haer consciëntie verbonden waer, soo soude het volgen, dat het eynde van dien - dat dan soodaenich soude conen sijn, als uEd. seyt - eerlick, goet ende plichtschuldich waer. Dat evenwel het eygen eynde van 't instellen der schattinge altijt soodanich is, en can oock niet geseyt werden. Want uEd. weet dat 'tselve verscheyden is. Dat oock de bescherminge ende de straffen niet altijt dusdanige costen van nooden hebben, leert

ons de Mosaïsche wet.[105] Het seggen van Tacitus off oock van Augustinus[106] can ons hierin niet terechthelpen; want wij ondersoecken wat de Heere seyt.

Mijne bedenckinge op de 10.e bewijsreeden[107] is dese, dat, als men uEd. al toestaet 'tgeen uEd. volgens uEd.s gevoelen ende niet nae des apostels meyninge uyt Act. 25 besluyt, 'tselve uEd. geen vordel geven can. Want de questie is niet, off de billickheyt meedebrengt off vereyst dat sommige misdaden met de doot behooren gestraft te werden, maer off de wet des Evangeliums niet t'eenemael wech en neemt alle soodaenige straffen, als de billickheyt off Mosis off iemant anders wetten, die buyten den gelove ende het woort des levens sijn, leeren ofte instellen. Van de billickheyt spreeckt uEd. hier eygentlick alleen. Soo is dan mijn bedencken, schoon genomen datter misdaden sijn die de doot volgens 't oordel van billickheyt verdienen, dan daerom niet en volcht, als uEd. wel seyt in 't 2e b., 20e cap., 4e deel.en, dat de straffe van dien noodsaeckelick is. ‘Want God ende de menschen - seyt uEd. - vergeven veel en menichmael.’ Daer 't dan seecker is dat God door den Gesalfde vergevinge aenbiet en ons oock van gelijcke aen ons evenmensche beveelt aen te bieden van sijnentweegen,[108] en can oock niemand daerover eenige straffe - ick laet des doots staen - vorderen, al waer 't dat de billickheyt sulcks meedebracht off eyste. Ende sooveel de misdaden belanckt die nae datum begaen werden, en dat van halsterrigen, die en conen geensins naer 't oordeel ofte eysch van de billickheyt tot verderff gestraft werden, terwijl God door sijn beminden wetten gegeven heeft, waernae hij wil dat men de soodaenigen straffen sal tot behoudenis des geests in den dage des Gesalfdes off anders hem de wraecke laeten. Het oordel off den eysch can wel blijven van de billickheyt om te straffen, oock naedat de wet des Evangeliums vercondicht is, gelyck de geheele natuyrlicken mensch bij meest alle menschen in sijn wesen blijft, oock naedat de geestelicke verscheene ende een heere des hemelsch geworden is, en oock niet verandert wert noch vernieuwt, tensij hij in hem gelooft die van boven is, ende alsoo door geest, vier en water herboren wert, als Jan 3:3 etc. getuycht wert van de Heere. Jae, dat meer is, al herbooren sijnde, soo can bij de mensch noch evenwel soodaenich oordel wel blijven. Maer dan volcht hij nietemin dat des geests ende niet dat des billickheyts alleen is. Maer uEd. meent, soo de meyninge des Heeren waer geweest dat niemand voortaen metter doot straffen soude, dat den apostel soo niet en had behooren te spreecken, waerdoor hij in de herten der menschen dat gevoelen liet, dat het soowel nu als eertijts geoorloft was de misdadigen met de doot te straffen. Waerop uEd. dit seggen fondeert, can ick niet wel begrijpen, 't Is immers claerlick soo, dat den apostel besich is niet om iemand te beschuldigen off te eysschen straffe over iemand ende daerom beweerende dat men sommige misdaden, die de doot verdient hadden, met de doot behoorden te straffen, maer hij soeckt sijn onschult te verdeedigen; ende siende dat hem Festus lichtelick aen de jooden soude overgegeven hebben, soeckt hij door dese reeden de stadthouder te overtuygen, dat daertoe geen oorsaeck was, terwijl hij noch tegens de billickheyt noch tegens de wet[t]en iets misdaen hadde. Waeruyt voorwaer niemand billicke oorsaeck can neemen om sulcks te dencken, als uEd. seyt. Seyt de Heere niet, sittende voor den overpriester en raet, als hij van een van de dienaeren geslaegen wiert: ‘Heb ick quaelijck gesproocken, getuycht van den quaede?’[109] Wie can hieruyt rechtveerdige oorsaeck neemen om te dencken dat het

105 De Bye lijkt hier niet aan één bepaalde tekst gedacht te hebben.
106 Tacitus, *Historiae* IV, 74, en Augustinus, *Contra Faustum* XXII, 74 (Migne, *PL* XLII, kol. 447), geciteerd in *De iure belli ac pacis* I, cap. II § VII, 12.
107 *De iure belli ac pacis* I, cap. II § VII, 13; Grotius nam daar *Act.* 25:11 als uitgangspunt.
108 Vgl. *Eph.* 4:32.
109 Joh. 18:23.

den christgelovigen niet onbetaemelick en is tegens sijn evennaesten voor den hoochprieste[r] ofte andere onrechtveerdige van den quaede te getuygen? Indien dat eenige clem hadde, soo is 't oock noch geoorloft, mocht iemand dencken sijn naesten voor den rechter te beschuldigen, als men iet tegens hem heeft, omdat Pauwls oock, Act. 24:19, seyt dat de jooden die hem in den tempel gevonden hadden, aldaer voor den rechter hadden behooren te verschijnen om hem te beschuldigen, soo sij iets hadden. Maer dit soude, gelijck oock het voorgaende, buyten reeden sijn,

alsoo dusdaenige voorwerpinge nergens anders toe en strecken als om te bewijsen dat men buyten alle kijff onschuldich is. Vorder en leert ons, soo hier als in andere saecken, Pieter niet anders als Pauwls. Want hij en seyt noch daer - te weeten 1 Piet. 2:19,20 - noch ergens elders dat de billickheyt oordeelt off vereyst, dat sommige misdaden met de doot gestraft werden, maer ‘dat het genade is, indien om de consciëntie Godes iemand druck verdraecht, t'onrecht leed ontfangende. Want wat voor een loff is 't - seyt hij - dat ghijluyden sondigende ende gecastijt wordende, verdraecht; maer indien ghijluyden weldoende ende leed ontfangende verdraecht, dat is genade bij God.’ Wat doet den apostel hier anders, als dat hij de gelovigen vermaent toe te sien, dat se doch onschuldich bevonden mogen werden, opdat haer lijden haer genade bij God verschaffe. Dewelcke sij verliesen, soo sij schuldich bevonden werden. Soo en volcht dan noch uyt dese noch uyt d'andere plaetse, dat de[110] halsstraffen volgens het oordel ofte den eysch van de billickheyt nu naer de comste van den Gesalfde terecht gepleecht werden, veel min datter eenige oorloch geoorloft is. Maer dit can uyt dese laeste plaetse wel bevesticht werden, dat wij gero[e]pen sijn, als den apostel daerop vervolgende seyt, om tot ons onschult te lijden ende daerin te volherden, ‘Want oock de Gesalfde leed ontfangen heeft voor ons, ons naelaetende een voorschrift opdat wij sijne voetstappen soude achtervolgen; die geen sonden gedaen en heeft noch bedroch in sijn mond gevonden is; die gelastert sijnde niet wederom en lasterde, leed ontfangende niet en dreychde, maer gaf 't over aen hem die rechtveerdich oordelt.’[111] Dit 's immers verre iet anders, jae, het rechte tegendeel, als ick niet anders sien en can.

De elffde bewijsreeden,[112] genomen uyt de Openbaeringe van Jan, en can niet t'eenemael van mij overgeslagen werden, hoewel dat boeck vol is van prophetische reeden, die voor mij vrij duyster sijn. Soo leesen wij dan op de plaetse bij uEd. bijgebracht, cap. 18:16:[113] ‘Vergelt haer, gelijck sij u vergolden heeft, ende verdubbelt haer dubbelt nae haere wercken; in den beecker, daer se u ingeschoncken heeft, schenckt haer dubbelt.’ Vooreerst en is 't niet noodsaeckelick, dat men dit verstaet tot Godes volck gesproocken te sijn van dewelcken wel recht voorheenen gesproocken wert, maer oock wert haer meteene belast, dat se van Babel sullen uytgaen, opdat se haerder plagen niet deelachtich en werden.[114] Soo schijnt er dan een derden te sijn, die haer plagen sal. Dese can men houden te sijn de tien hornen, die het Beest heeft, waervan in 't voorgaende cap. geseyt wert, ‘dat se de hoere haten sullen ende haer woest en naeckt maecken en dat se haer vleysch eeten sullen ende met vier verbranden. Want God heeft in haere herten gegeven te doen sijn raed’, vs. 3,16,17. Waerop in 't begin van dit cap. den engel haer val en wee vercondicht.[115] Ende een ander stemme waerschouwt Godes volck ondertusschen, haer vermaenende om uyt te gaen, terwijl Babels off der hoere sonden tot den hemel geclommen sijn, ende dat God haerder ongerechticheeden gedachtig is.[116] Daerop dan volcht een aenmaeninge, mijns oordels, aen diegeen die haer plagen sullen ende door wien God sijn oordel over haer uytvoeren sal. Maer genomen dat Gods volck in 't 6. vs. aengesproocken wiert, soo en vind men hier niet anders als van vergeldinge en inschencken. Op wat manier off wijse dat sulcx sal geschieden, can

110 Het hs. geeft ten onrechte: se.
111 *1 Petr.* 2:21-24.
112 *De iure belli ac pacis* I, cap. II § VII, 13a. Deze bewijsreden ontbreekt in de edities van 1642 en 1646 (*BG* nos. 571, 572); vgl. de editie van 1913-[1928] (*BG* no. 614), II 1, p. 69 n. 2.
113 Bedoeld is *Apocal.* 18:6.
114 *Apocal.* 18:4.
115 *Apocal.* 18:2.
116 *Apocal.* 18:5.

iemand oordelen die dat terecht verstaet. Dat de godvruchtigen soude oorlogen met swaert en spiets, wert noch hier noch nergens getuycht. Daer wert in de Openbaringe, soo hier als elders, wel geseyt dat de duyvel, draeck, beest ende haer aenhanck met het lam ende sijn vercoren sullen strijden; maer hij wederstaet se met Godes woort en macht, daermeede hij oock overwint in sijn bloet ende sij in hem.[117] Wat der gelovigen strijd is ende hoedaenich haere waepene sijn, is genoch bekent. Oock staet wel te letten voor ydereen, dat hij dese tijt afwachte ende niet anders en doet als 'tgeen de Heere begeert. Is 't dat door Babylon verstaen wert het rijck ende heerschappije deses werelts ende dat de

117 Vgl. *Apocal.* 12:11; 17:4.

gelovigen die oordelen sullen ende haer vergelden nae haere wercken, haer te niet doende, soo moet dat door die macht ende mannier geschieden, die den steen gebruyckt die sonder handen van den berch gescheurt wiert, Daniel 2:34 etc., ende niet naer vleyschelicke wijse door spiets en swaert. Want daerdoor verderft ende verdrijft op deser aerden d'een macht d'ander wel, maer de macht blijft deselve die se tevooren was, van een ende deselven aert ende conditie, hoewel d'een tijt wat strenger en straffer als d'andere tijt.

Op de 12e ende laeste bewijsreeden[118] valt vooreerst die bedenckinge, dat uEd. hier ronduyt bekend 'tgeen uEd. in sijn 5e bewijsreeden schijnt te ontkennen, dat is, dat de Gesalfde de wet van Moses, die de heydenen van de jooden scheyden - dat se in al haer deelen deed -, aen het cruys wechgenomen heeft, Eph. 2:14.[119] Ende dat dit van de gansche wet verstaen wert, blijckt uyt hetgeen den apostel aldaer rechts voorheene van de heydenen seyt, dat se niet alleen de voorhuyd hadden, maer dat se oock in voortijden waeren sonder de Gesalfde, vervreemt van de borgerschap Israels ende vreemdelingen van de verbonden der beloften, geen hoop hebbende ende sonder God in de werelt; maer dat se nu in den Gesalfde naebij gecomen waere, die in sijn vleysch teniet gedaen hadden de wet der gebooden in leeringen.[120] 'tWelck van de heele wet verstaen wert, als uyt meer andere plaetsen blijckt, naementlick Rom. 7:6 vergeleecken met 8:1,3; Gal. 3:13,14,19,24,25,26,28; Col. 2:14, alwaer wel uytdruckelick van het straffen der misdaden ende van de verdommenis, waervan de gelovigen jooden verlost sijn, gesproocken wert. Voecht hierbij Heb. 7:16, alwaer uEd. in de voorgaende 6e deelinge[121] seyt dat van de straffe der misdaden gesproocken wert, ende dese wet wert, vs. 18, geseyt afgeschaft te sijn, doordien 't priesterdam [*sic*] afgeschaft is, oock omdat se cranck ende van geen nut en was. Hetwelcke anderwech alsoo verclaert wert, dat se wel heerlick was, maer nu niet meer, door de overmate groote heerlicheyt van den dienst des geests, 2 Cor. [3]: 8,9,10, die oock heylich, rechtveerdich ende goet was, maer niemand off rechtveerdich off levendich maecken conde, Rom. 3:20; 7:10,12,14,16; Gal. 3:21. Verder, om ter saecke te comen, geeff ick uEd. te bedencken, indien 't waer is, dat uEd. hier seyt, dat hetgeen door gemeene toestemminge van welgemanierde volkeren voor eerlick gehouden is, daeronder uEd. de straffen der misdaden ende wapenen om 't ongelijck te weeren wilt begrepen hebbe, niet alleen van den Gesalfde niet teniet gedaen is, maer oock onder 't algemeen gebod van al dat eerlick en deucht is, vervaet is, off dan ons het gebruyck van 't swaert niet soo hooch bevolen is als 'tgeen dat heylich, rechtveerdich etc. is; dat ons den apostel oock geleert heeft ende daerin hij ons voorgegaen is met beloften van soo wij dat doen, dat Godes vrede met ons sal sijn?[122] Dit is voorwaer iet anders, als geoorloft te sijn. Maer hoe can uEd. dan het weer- en wraeckeloose leven prijsen boven het ander, als ick voorheene aengewesen heb?[123] Hoe can uEd. op 't eynde van 't 2e boeck seggen dat het een grooter heylicheyt is sich van den oorlooch te onthouden, oock dan als 't geoorloft is te vechten?[124] Can der heylicheyt, ick laet staen grooter heylicheyt, sijn in 't naelaeten van 'tgeen ons soo ernstich gebooden wert? Maer dat dese dingen bij den apostel hieronder niet verstaen en sijn, blijckt uyt de plaetse selver, alwaer

118 *De iure belli ac pacis* I, cap. II § VII, 14; Grotius nam daar als uitgangspunt *Eph.* 2:14, *Philipp.* 4:8 en *1 Cor.* 11:13,14.
119 *Eph.* 2:14,16.
120 *Eph.* 2:11-13,15.
121 *De iure belli ac pacis* I, cap. II § VI, 4.
122 *Philipp.* 4:9.
123 Zie *supra*, p. 227.
124 *De iure belli ac pacis* II, cap. XXIV § I, 1.

den apostel sijn seggen naerden [*sic*] verclaerende, seyt: ‘Welcke dingen ghijluyden oock geleert en ontfangen en gehoort en gesien hebt in mij, dese doet etc.’[125] Nu en is ons sijn leer, leven en doen immers niet t'eenemael onbekent ende wij en vinden der niet sulcks in, maer wel het tegendeel. Wij en vinden 't oock geensins in hem, wiens naevolger hij was; die hij oock seyt, dat in hem leefde.[126] Wat deucht off prijs off eere off weldadicheyt of rechtveerdicheyt can der gevonden werden, die in hem die de eenich geboren des Vaders ende 't schijnsel sijner heerlickheyt is, niet geweest en gesien is in uytsteeckentheyt? Ende nochtans en vinde wij er dese dingen niet, die uEd. ons hier soeckt aen te prijsen, jae, als noodwendich op te dringen, soo uEd.[s] voorgeven waer is?

125 *Philipp.* 4:9.
126 *Gal.* 2:20.

Dat Pauwls 1 Cor. 11:13,14 spreeckt van 'tgeen ons de natuyr leert, is waer, maer niet soo, dat hij daerdoor ons wil leeren dat wij alles wat oyt door gemeene stemminge van welgemanierde volckeren prijsselick geacht ende voor weldadicheyt en gerechticheyt gepreesen is, soude doen; maer hij, leerende dat het onbetaemelick is dat een vrouw biddende off propheterende, met ongedecten hoofde sal sijn, 1e omdat se de eere des mans is, 2e omdat se lanck hayr heeft, 'twelck de natuyr leert dat haer betaemelick is, gebruyck dese reeden tot sijn voorneemen wel en recht. Waer 't nu soo, dat ons den apostel ergens leerde, als hij hier doet, uyt cracht des H. Geests, dat wij het swaert moste gebruycken off dat ons sulcks betaemelick waer ende met de wet der liefde overeenquamp, soo soude hij off een ander lichtelick daerbij conen voegen: leert ons de natuyre selffs niet etc. - soo anders de natuyr dat leert ende sulcks onder 't woort δικαιώματα can begrepen werden -. Maer nu is 't verre van daer, als voorheene aengeweesen is en uEd. selfs eensdeels bekent staet, in 't 3e boeck, 11e cap., 2e deel.en seggende: ‘Alhoewel selfs dit, een mensch te dooden om 'tgeen dat verganckelick is, al is 't dat het van de gerechticheyt, eygentlick geseyt, niet af en wijckt, soo wijckt het nochtans van de wet der liefde.’ Dat uEd. hier eyndelick in 't voorbijgaen bijvoecht dat het Evangely niet wech en neemt het recht dat yder heeft tot sijn besit,[127] is waer. Maer dat het de menschen verbied dat recht off besit door 't swaert te beschermen, vertrouw ick dat nu door Godes genade en sijn woort van mij ende selffs uyt uEd.s eygen gevoelen beweesen is. Wat isser claerder als dit: ‘Indien iemand u moeyelick valt ende den rock wil neemen, laet hem oock den mantel. Van hem die 't uwe beneemt, eyst niet weder etc. Die 't swaert neemt, sal door 't swaert vergaen.’[128] Dit laet vooral dusdaenige beschermінge niet toe.

Dit is 'tgeen ick lange tijt gedreycht hebbe uEd. toe te senden ende lichtelick noch achtergebleven waer geweest, 't en waer een christelicke genegentheyt mij aengeport hadde, als ick voorheene geseyt hebbe. Derhalven bidde ick uEd. mijn vrijmoedich schrijven ten besten te willen duyden. 't Is niet geschiet om met uEd. te twisten noch oock tot verachtinge van uEd.s persoon, maer omdat ick uEd. alle liefde ende eere waerdich achte, vertrouwende dat soodaenige voorstel van bedenckingen, die bij mijn sijn ende soo wercken, als ick geseyt hebbe ende uEd. van mij vastelick mach aenneemen, niet onaengenaem sal sijn; oock weetende dat uE. mij garen ten goede sal neemen, soo ick soude mogen door swackheyt off onkund hier- off daerin gefeylt hebben. Want uEd. heeft voor desen in mij ende andere swaerder verdraegen. Ick hebbe hierdoor mijn goed hert t'uEd.s-waerts willen te kennen geven uEd. aensiende, sooals uEd. bij mij altijt geweest is, want de verandering van uEd.s staet mach bij andere wat, jae, mogelick bij veele veel gelden; maer bij mij en doet se niet meer, als ick hoop en wensch dat se bij uEd. selfs doet. ‘Verblijt uL. niet daerover - seyt de Heere - dat de geesten u onderworpen sijn, maer daerover dat uluyder naeme in 't boeck des levens geschreven sijn.’[129] Hoeveel min oorsaeck can uEd. dan hebben om iet sonders uEd. selven in te beelden, al is 't dat uEd.s staet schijnt verbeetert te sijn; die inderdaet niet anders als een meerder last is. Ende dienvolgende is uEd.s jock verswaert met geen cleyne hindernis ter salicheyt. Want heeft Pauwels de gelovigen, die haerselven machtich waeren, goetgevonden te raden, dat se soo souden blijven als hij was om haer te verschoonen ende om nimmermeer door het besorgen van de dingen deser werelt van den Heere

127 *De iure belli ac pacis* I, cap. II § VII, 14.
128 Mt. 5:40,42; 26:52.
129 Lc. 10:20.

eenichsins afgewent te werden,[130] hoeveel meer soude hij uEd. geraden hebben, soo 't noch te doen stond, uEd. van soo swaere ende sorchelicke dienst ende last, welckes loon verganckelick ende bij de gelovigen nietswaerdich is, te onthouden. De Heere geve uEd. ende ons altsaeme genade, dat wij sijne waerheyt recht bekennen ende gelove mogen, opdat se ons vrijmaecke[131] ende dat wij heel en volcome gereynicht aen lichaem, siel en geest onstraffelick mogen voor Hem verschijnen in den dage sijns soons.[132] Amen.

130 *1 Cor.* 7:7-8, 33-34.
131 Vgl. Joh. 8:32.
132 Vgl. *1 Thess.* 5:23; *1 Cor.* 1:8.

Mijne hartelicke groetenis aen uEd. ende desselfs beminde huysvrouw, mijne nichte, als oock uEd.^{s} dochter, blijvende, mijnheere ende waerde neve,

uEd.^{s} dienstbereyden dienaer ende neef
Claes de Bye, 1641.

Den 15e April a.^{o} 1641, in Alckmair.

Adres: A son Ex.^{ce} Hugo Grotius, ambassadeur de la couronne de Suède au roy treschrétien, à Paris. 27 st.

5146. 1641 april 15. Van W. de Groot.[1]

Frater optime,

Tandem, tandem ad manus tuas pervenisse quae per Princium[2] miseramus gratum mihi est, ut a te erratorum index confici possit. De pagina recudenda et additamentis ad Appendicem[3] agam cum Vergoesio,[4] cui tuas misi litteras, et uterque iterum cum Blavio. De Anthologia[5] nihil puto moveri debere, antequam Annotata in Novum Testamentum plene sint absoluta, nisi forte tu codicem tuum ante id tempus Bremio[6] dari velis, ut indices conficiat, sed ea lege, ne Blavio tradat ante absolutam Annotatorum et de Iure belli ac pacis editionem.[7] Interea velim scire, an Anthologiam ante illa ad Vetus Testamentum[8] et Historica[9] edi velis et an Historica ultimo reserves loco et quid de Procopio[10] constitueris.

De Petri negotio[11] scripsi antehac et cum senatore Reigersbergio de tota re conferam, ubi huc advenerit, quod hodie futurum spero. Illud de itinere in Portugalliam consilium facile illum elusurum puto neque sane video, quomodo sine magnis impensis illuc mitti possit aut quo loco eius aetatis iuvenis ibi futurus sit. Magis mihi etiamnum arridet, quod de ipso in Galliam ad te evocando antea decreveras. Poterit enim ibi alicuius esse usus, qui iam hic nihil agit.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24, 190. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 5130; beantw. d. no. 5159.
2 Pieter Christiaensz. Prins te Rotterdam (no. 5032 n. 5) zorgde voor de verzending van de drukproeven van de *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135) aan Grotius.
3 Grotius' *Appendix de Antichristo* (*BG* no. 1129) werd afgedrukt achter de *Annotationes*.
4 Vermoedelijk Willem van der Goes (no. 4995 n. 15); Grotius' correspondentie met hem van 1641 ontbreekt.
5 *BG* no. 534; de uitgave verscheen pas tussen 1795 en 1822.
6 Daniël de Breen (no. 4998 n. 13); zie ook Grotius' brief, no. 5130.
7 *BG* no. 571; de uitgave verscheen bij Blaeu in maart 1642.
8 *BG* no. 1137; het werk verscheen in 1644 te Parijs bij Cramoisy.
9 Grotius' *Annales et historiae* (*BG* no. 741) verscheen bij Blaeu in 1657.
10 Grotius' *Historia Gotthorum* (*BG* no. 735) verscheen in 1655 te Amsterdam bij Lodewijk Elzevier.
11 Grotius' tweede zoon, Pieter; zie ook Willems brief no. 5135 dd. 8 april 1641 en, meer uitvoerig, *infra* nos. 5200 en 5245.

De praesidibus Curiarum scire quod desideras,[12] id ita se habet: in Summo Senatu certus est definitus senatorum numerus, qui a singulis provintiis legi debeat; de praeside et graphiariis nihil convenit, quare ii communibus utriusque provintiae suffragiis in eum locum cooptari debent. Sed haec tota res ideo etiamnum pendet, quia inter provintias Hollandiam et Selandiam

12 Zie no. 5130. De ambten van president en griffier van de Hoge Raad vaceerden sedert 1632 en 1633. Door een geschil tussen Holland en Zeeland werden deze vacatures pas in 1644 en 1645 vervuld; zie ook *Res. SH* dd. 1 mei en 22 november 1641. De president van het Hof van Holland, Nicolaes van Cromhout (no. 5115 n. 11), was overleden op 22 maart 1641. Op 2 mei 1642 legde zijn opvolger, Jan Oem van Wijngaarden (†1656), de eed af; vgl. ARA, HvH no. 5942, f. 22 verso.

non convenit, quo loco Hollandi Septentrionales sententiam dicere debeant, Selandis praeferri, illis ex praecedentium annorum usu praeferri volentibus, aliis vero a reliquo Hollandiae corpore avelli nolentibus. In constituendo Curiae Provintialis praeside aliter se res habet. Sunt enim certae statutae vices neque ulla est disputatio, quin iam ex Hollandia praeses legendus sit, ut et proxima vice. Nisi Catsio[13] ea, quam ornat, provintia in quinquennium esset prorogata, a quibusdam iam isti dignitati destinabatur. Nunc de Wijngardio, Dedelio, Oostervikio[14] sermo; adiiciunt quidam et seniorem Bellimontium.[15] Duobus posterioribus ego faveo.

Ex Anglia necdum certi quid habemus de praeside Hiberniae et archiepiscopo,[16] sed iam res confecta esse creditur et, ut hic plurimi iudicant, in partem duriorem.

Scribam meliorem quam Barlaei est filius[17] optare quidem possem, sed praestare minime. Est, ut scripsi,[18] iuvenis egregie doctus et bene pingens litteras, quare nisi quae alia te morantur, fac mentem intelligamus tuam.

Ducem Sedanensem[19] exercitum conscribere fama fert, sed id vobis erit notissimum. Alia ex aliis intelliges.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, XV Aprilis 1641.

Adres: A monsieur monsieur Grotius, ambassadeur de Suède, à Paris.
Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 24 April.
En in dorso: 15 April 1641 W. de Groot.

5147. 1641 april 15. Van P. Spiring Silvercrona.[1]

Mijnheer,

U Excell.[en] seer waerde ende hoochaengenaemen van den 6 deses[2] is mij den 13 selviges wel geworden; bedancke u Ex.[en] ten alderhoogsten voor de continuerende comunicatie.

13 Jacob Cats (1577-1660), in de jaren 1636-1651 raadpensionaris. Vgl. *NNBW* II, kol. 279-285; J.J. Poelhekke, in: *Bull. Werkgr. hist. Kon. Zeeuws gen.* (1978) no. 28, p. 73-81.
14 De raadsheren in het Hof van Holland Jan Oem van Wijngaarden, Johan Dedel (†1655) en Willem van Liere, heer van Oosterwijk (no. 5063 n. 16). Op 11 april 1642 werden voor het ambt van president van het hof genomineerd Oem van Wijngaarden en Dedel en de raadsheer in de Hoge Raad Jan van Foreest (1586-1651); vgl. *Res. SH* dd. 11 april 1642.
15 Simon van Beaumont (1574-1654), pensionaris van Rotterdam (no. 5124 n. 20).
16 Thomas Wentworth, graaf van Strafford, en William Laud, aartsbisschop van Canterbury.
17 Caspar Barlaeus jr. (no. 5120 n. 22).
18 No. 5124 dd. 1 april 1641.
19 Frédéric-Maurice de La Tour d'Auvergne, hertog van Bouillon.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13, 75. Oorspr. Niet ondertek.
2 Grotius' brieven aan Spiring van 1641 ontbreken grotendeels.

Wat men uyt Duytsland hier heeft van de Sweedse ende keyserlijcke armeën, sal u Ex.[en] uyt de bijgaende copie[3] connen verneemen.

De brieven van de oude coninginne van Sweden,[4] door een van haere lacqueyen in 't rijcke gesonden, hebben niets geëffectueert. De ratificatie van de alliantie[5] is vanhier door eenen jon-

3 Bijlage no. 20.
4 Maria Eleonora van Brandenburg, weduwe van Gustav II Adolf, was in juli 1640 uitgeweken naar Denemarken.
5 Het verdrag tussen Zweden en de Republiek was op 11 september 1640 te Stockholm gesloten.

gen advocaet genaemt Jan van Duynen,[6] denwelcken mijnheer Schrasserts,[7] die als resident van desen staet naer Hamburg sal gaen, stieffsoon is, de verleede weecke naer Sweden gesonden. Mons.[r] d'Avaux[8] tot Hamburg heeft een edelman[9] naer Stockholm gesonden om aldaer tot bevoorderinge van de ratificatie der gerenoveerde tractaeten te presenteeren booven de gewoon. subsidie hondertduysent rijcxdaelders 's jaers.

Den hierleggenden Poortugeeschen ambassadeur[10] heeft verleeden Vrijdaech audientz gehad ende heeft 3 pointen geproponeert. Eerstel. begeert hij dat desen staedt Brasiliën tegens behoorlijcke satisfactie aen Portugael restitueeren wilde. Ten anderen versoeckt hij in Oost-Indiën voor 10 jaeren lang stilstandt van waepenen. Ende ten derden houd hij aen om 10 oorlochscheepen tot assistentz. Het eerste point schijnt qualijcken genomen te werden, 'twelck zijne saecken hier licht quaedt souden maecken.

Hiermede, naer u Ex.[en] met desselfs familie genaediger protectie bevoolen hebbende, verblijve ick

u Excell.[en] dienst- ende vruntwilligen.

Haagh, den 15 April 1641.

Bovenaan de brief schreef Grotius: [Rec.] 24 April 1641.

5148. 1641 april 16. Van G. Keller.[1]

Hochedel gestrenger herr ambassadeur, hochgenaigter herr vndt patron,

Vor 8 tagen hab Ew. Excell. ich von den zustandt in Preüsen zwischen den könig in Pohlen vndt den churfürsten zu Brandenburg aussführlich berichtet.[2] Seit dem ist von dannen anderst nichts einkommen, alss das graff Dönhoff[3] in seiner commission zu Königsperg noch nicht angelangt, sondern annoch auf den wege war. Vnterdessen continuirt dz starcke begehren sehr wiederwertiger dinge von den churfursten, der aber gleichwohl der guten hoffnung lebt, dz noch alles einen glücklichen aussgang gewinnen werde, welches die zeit lehren wirdt.

6 Mr. Jan van Duynen (no. 5079 n. 7).
7 Mr. Hendrick Schrassert (1600-1651), in 1640-1651 Staats resident te Hamburg en Lübeck. Hij was in tweede echt gehuwd met Catalina Maes, weduwe van Jacob Govertsz. van Duynen. Vgl. O. Schutte, *Repert.* I, p. 192v.; Aitzema, II (f.[o]), p. 800.
8 Claude de Mesmes, graaf van Avaux (no. 5001 n. 7).
9 Melchior Arod de Sénévas (1614-1694), markies van Saint-Romain, in de jaren 1637-1643 Frans resident in Hamburg. Vgl. hs. Parijs, AE, CP Allemagne t. 16, f. 104, 156v., brieven van D'Avaux aan Chavigny dd. 16 februari en 8 april 1641; F.U. Wrangel, *Liste*, p. 22.
10 Tristão de Mendonça Furtado (no. 5028 n. 6) was op 12 april door de Staten-Generaal in audiëntie ontvangen.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 12, 35. Oorspr. Eigenh. ondertek. met eigenh. postscriptum.
2 No. 5137; zie aldaar n. 2.
3 Gerhard von Dönhoff (no. 4992 n. 5).

Graff M(artinitz[4] ist) den 24. Martii von Koningsperg wieder abgereist, zimblich wohl content. Sein anbringen sol neben der condolirung mehrentheilss in dem bestanden sein, wie die chron Schweden befriediget werden möge.

Vber Pohlen wirdt berichtet, dz die Türcken abermahln in Vngern hart gestreifft, vndt viel christ. niedergehawen, auch weggeführt haben; hingegen hab ihnen graff Budeani[5]

4 Georg Adam Boržita, graaf van Martinitz (no. 5049 n. 7).

5 Vermoedelijk Adam, graaf Batthyányi, landvoogd van Kroatië en generaal van de grens bij Kanjiža; vgl. Zedler, *Universal-Lex.*, kol. 681. aant.

abermahls oberhalb Canische vber 5000 stück rindtvieh abgenommen. Wegen des Türckischen gesandten[6] ankunfft zu Warschaw, wirdt zwar noch spargirt, dz er einen durchzug nach Muscovien suche, vmb die von den Mouscovitischen cosaggen am Schwarzen Meer abgenommenen stadt Asaac zu recuperiren. Andere aber meinen, ess seye was anders obhanden, vndt zwar den Turkenzug in Vngern betreffent, vmb sich der chron Pohlen neutralitet zuversichern. Der könig hat zwar dieses an die vornembste senatores gelangen lassen; die wolten sich aber nicht darüber ausslassen, sondern lassen es vff den 20. Augusti angestelten reichstag,[7] aussgesezt bleiben.

Von vnsern trouppen in der Alten Marck, hat man vor dissmahl anderst nicht, alss dz s(ie) nach eroberung Havelberg des rittmeister Ostens compagnie totaliter ruiniret, 40 reüter von rittmeister Strausen[8] niedergemacht, vndt dadurch einen freyen pass ins Havellandt bekommen, dahinnein die vnserigen zu avanciren schon angefangen.

Ich verbleibe hiemit

Ew. Excell. gehorsamber knecht

G. Keller mpp.

Der marggraff zu Jägerndorff[9] ist, an des Schwarzenburgers stelle, statthalter declarirt worden. Zu Stettin ist des churfr. cantzlers Götzen sohn,[10] an statt des vor diesem benahmbten Otto von Schwerin,[11] angelangt; solte den 2. huius seine proposition wegen der neutralität thun. Er wirdt vermuthlich vondannen nach Schweden gehen.

Hamburg, den 6. April 1641.

Onderaan de recto-zijde van de brief staat: H. amb. Grotio.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 8 Maii.

5149. 1641 april 18. Van C. Marin.[1]

Monsieur,

Vostre lettre du 2 du courrant[2] ne me dit encor rien ny de la conclusion de nostre traitté avec la France[3] ny de l'eschange de M. de Vert contre nostre bon maréchal

6 Niet geïdentificeerd.
7 Rijksdag te Warschau (augustus-oktober 1641). Het voorafgaande ‘den’ is in het hs. ten onrechte herhaald.
8 Geen van beide ritmeesters is nader geïdentificeerd.
9 Ernst van Brandenburg (1617-1642), markgraaf zu Jägerndorf, volgde op 12 april 1641 Adam von Schwartzenberg op als stadhouder van de Mark Brandenburg. Vgl. *ADB* VI, p. 257; J. Schultze, *Mark Brandenburg* IV, p. 291v. In 1639 had hij te Parijs Grotius bezocht; vgl. dl. X, Register i.v.
10 De kanselier Sigismund von Götze (1578-1650) had drie zonen; vgl. *NDB* VI, p. 592v.
11 Otto von Schwerin (no. 5117 n. 6).
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9, 215. Eigenh. oorspr.
2 Grotius' brieven aan Marin van 1641 ontbreken.
3 Het verdrag tussen Frankrijk en Zweden werd in juli 1641 verlengd.

Horn[4] qui en est en grande peine com[m]e aussy moy à cause de l'argent que je ne reçois point de personne, esprouvant pourtant tant de difficultés d'en trouver, que je voudrois estre plustost mort que de mener une telle vie que la mienne. C'est une chose estrange que je ne puis disposer pas aucun de nos ministres pour m'accom[m]oder d'un emprunt pour le moins de deux cent dalers et

4 De uitwisseling van Johan van Werth en Gustav Karlsson Horn (no. 5017 n. 4) vond plaats in maart 1642.

qu'on ne se soucie ny de l'honneur de la couronne ny de ce que [je] pâtis à cause de ma charge. Or sus [*sic*] le bon Dieu me veu[i]lle consuler par son S. Esprit et monstrer des moyens qui me puissent faire sortir avec honneur de tant de peines, si com[m]e j'espère qu'il le fera.

Je vous envoye mon paquet ouvert qu'il vous plairra envoyer par promte addresse en Suède et le fermer après l'avoir leu.

La perte de Schlang[5] n'est pas si grande comme on a crié et il est asseuré que Mon. le mareschal Banier s'est retiré en Saxe avec tout le reste de son armée qu'il renforce à présent de tous costés et les Vinariens se joignent à luy, en sorte que je veux espérer qu'il se revanchera bientost de ce petit eschec qu'il a receu.

On dit que Arnheim[6] lève une armée de 20 m. hommes qu'il doit employer pour la seureté de l'Elbe et d'Oder. L'empereur se roidit aussy contre l'amnestie et paix générale, ce qui pourra causer sa ruine et à nous une plus furieuse guerre que jamais.

Je me reccom[m]ande à vos bonnes grâces et demeure, monsieur,

le vostre,

Marin mp.

En haste. De Zurig, ce 8 d'Avril 1641.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 1 Maii.

En in dorso: Marin 8 April 1641.

Voorts in dorso enige aantekeningen van Grotius' hand:[7] Urin, Abbecell, Glares veulent plus d'argent et que les pensions leur soyent payées. Bern a promis 3, Zurich 1, Urin 2 cohortes; des autres cantons on doubte. Hasfeld[8] vers L..stin avec 12 m. hommes. Ambassadeur de Perse attend[u] á C.[9] Asac.[10] Commandement au chan de Tartares,[11] au ... ... Le gouv. de Hoh.[12] ayan[t] pris Fiellingen au ... de Const., a esté en peine.

5150. 1641 april 20. Aan L. Camerarius.[1]

Illustris domine,

Quo nunc in statu sint res Bannerii, tum ego, tum haec aula scire desideramus. Quae huc usque intelligimus, mixta sunt bona malis et spes metu. Aleam praelii

5 Erik Slange, kolonel in Zweedse dienst (no. 5140 n. 2).
6 Hans Georg von Arnim-Boytzenburg (no. 5001 n. 11).
7 Grotius zal deze aantekeningen gemaakt hebben na lezing van de brief dd. 18 april 1641 van Marin aan Axel Oxenstierna; deze brief is echter verloren gegaan. Hij gaf het nieuws op 4 mei 1641 door aan zijn correspondenten; vgl. vooral no. 5170.
8 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen (no. 5025 n. 11).
9 Ibrahim khan, Perzisch ambassadeur te Constantinopel.
10 Asow aan de Zwarte Zee.
11 Behadir-Ghiraï.
12 Konrad Widerholdt, goeverneur van Hohentwiel (no. 5112 n. 17).
1 Copie Uppsala, UB, E 388a, 274. Gedrukt *Epist.*, p. 674 no. 1488.

etiamsi subire velit Bannerius, non subibit Piccolominaeus astu magis quam periculis gaudens. Fedus potius cum Gallia[2] quam pax cum imperatore in spe esse videtur. Nam et pecunia Novembri debita numerata est Suedis et paratur pecunia solvenda mense Maio.

Colloquia Palatinorum cum Bavaris[3] efficient, ut hic annus post tot alios inutilis pereat. Una me spes solatur fore, ut certi auxilii aliquid constituatur ab Anglicano parlamento, si ea

2 Het verdrag tussen Frankrijk en Zweden werd in juli 1641 verlengd.
3 Zie ook no. 5143 n. 6-7.

colloquia sine fructu abeant, quae res aut faciliores[4] ad transigendum faciet Bavaros aut novos hostes imperatori ac Bavaro suscitabit.

In Anglia quis posthac futurus sit status, perobscurum est. Interim huc se recepit proscriptorum unus, nobilis vir Montacutius.[5]

In Catalania qui nunc arma regit Motta Hodincurtius[6] Tarragonem versus ivit hostem quaesiturus, cui interim Burdegalensis archiepiscopus[7] omnes maritimas advectiones aufert. Cum Portugallia factum hic fedus.[8] Eunt illuc a rege legati duo, extraordinarius marchio Bressaeus, marescalli filius, ordinarius Boulaeus,[9] et cum eis equitum ductores, quibus equos et equitem ipsa praebebit Portugallia.

Dux Lotharingiae[10] Barrum profectus est. Opus erit hoc anno Batavi fidem suam Galliae probent. Hic omnia ad bellum parantur strennue quatuor exercitibus, quibus praeerunt dux Lotharingus, Millereius, Castilionaeus, Guichius.[11] Sed partem harum virium metuendum sane, ne Sedanum in se vertat. Nam fedus[12] fecisse comitem Suessionensem, duces Guisium et Bulionium cum Hispano satis constat. Ad sui tutelam tantum, si Sedanum a rege impetatur, qua de re rumor fuit, an ad turbandam ultro Galliam, disputatur. Quinquenta [*sic*][13] millia francorum a cardinali Hispano ipsis numerata dicuntur. Multum eo itavit is, qui Lucemburgico praeest, Beckius.[14] Nunc vero etiam comes Suessionensis ipse Sedano egressus hostilia coeptavit in regios milites, qui commeatus a Lucemburgo Sedanum venientes prohibebant. Haec quo evasura sint, me sollicitant eoque magis, quod quicquid agit dux Bulionius id consulto per uxorem[15] principe Arausionensi agere dicitur.

Principi Thomae praeter peditum quinque millia, equites mille quingentos, quos Hispanicis stipendiis ei dat Hispanus, promittuntur praeterea alendis copiis caeteris quinquagena scutatorum millia in sex menses aestivos, vicena in hybernos. Mirari licet, unde tantam pecuniam tam impeditis temporibus reperiat Hispanus. Sed creditur accepturus ab Ethrusco et Mutinensi partim mutuam, partim terris quibusdam divenditis.

4 De copie te Uppsala geeft ten onrechte: feliciores.
5 Walter Montagu (1603?-1677), katholiek edelman uit het gevolg van de Engelse koningin Henriette Marie; vgl. *DNB* XXXVIII, p. 270vv. Een ongedateerde aanbevelingsbrief voor hem van Henriette Marie aan Richelieu is gedrukt in Baillon (ed.), *Lettres inéd. de Henr.-Marie*, p. 18. Richelieu verleende hem audiëntie op 15 april; vgl. hs. Parijs, AE, CP Angleterre t. 48, f. 325, brief van Montagu aan Chavigny dd. 16 april 1641.
6 Philippe, graaf van La Mothe-Houdancourt (no. 5060 n. 16).
7 Henri d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux (no. 5121 n. 27).
8 Zie voor deze ontwerpovereenkomst tussen Frankrijk en Portugal no. 5142 n. 18.
9 Jean Armand de Maillé, markies van Brezé, zoon van Urbain de Maillé, markies van Brezé, maarschalk van Frankrijk (no. 5103 n. 9). Zijn instructie dd. 29 mei 1641 is gedrukt in Avenel (ed.), *Lettres Richelieu* VII, p. 860-864; vgl. *ibid.*, p. 1048. Monsieur de La Boulée is niet nader geïdentificeerd.
10 Karel IV, hertog van Lotharingen.
11 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye (no. 5101 n. 7), Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon (no. 5119 n. 3), en Antoine III de Gramont, graaf van Guiche (no. 4996 n. 16).
12 Het verdrag is gedateerd op 30 april 1641; zie no. 5129 n. 21.
13 In de copie te Uppsala staat *in margine*: 'Quingenta per errorem scripserat suo manu Grotius; dubium an significare debeat quingenta an quinquaginta.' In zijn brief aan Nicolaes van Reigersberch, no. 5151, schreef Grotius: vijfhondert.
14 Johann von Beck (no. 5140 n. 19).
15 Eleonora van den Bergh.

Marescallus Hornius[16] Lindavii libertatem exspectat. Badensis Helvetiorum conventus[17] nihil nisi discordiarum reliquit semina. Bernates et Valesii iam caeteris exemplum dedere per-

16 Gustav Karlsson Horn (no. 5264 n. 1).
17 De landdag te Baden was gehouden van 3 tot 9 maart 1641.

misso Gallis dilectu. Apud pontificios laborat Hispanicus legatus,[18] ut fedus fiat pro tutanda urbe Constantiae.

Centum naves longas Constantinopoli paratas audimus bello in Asacum, sed magni visirii[19] auctoritatem in periculo esse contra nitente sultani matre.[20]

Deum rogo, ut ill. Dom. vestrae et instituta migratio[21] et omnia caetera eveniant quam felicissime utque omnia, quae nunc in motu sunt, ad bonam pacem nos ducant.

Illust. Dom. vestrae perpetuae observantiae debitor
H. Grotius.

Lutetiae, XX Aprilis MDCXLI.

Bovenaan de brief in de copie te Uppsala: Rec. Hagae Comitis, a.^{o} 1641 d. 17/27 Apr. MP.

5151. 1641 april 20. Aan A. Oxenstierna.[1]

Excellentissime et illustrissime domine,

Facto Galliam inter et Portugalliam federe[2] mittuntur hinc illuc marchio Breszaeus, marescalli filius, ut legatus extraordinarius, Boulaeus ut ordinarius.[3] Ibunt cum iis aliqui turmarum duces, quibus equos ipsi praebebunt Portugalli. In Catalania Motta Hodincurtius[4] Taragonem versus agmen duxit victoriam de hoste sperans.

Dux Lotharingus[5] Barrum profectus est. Ad bellum fortiter gerendum multis in partibus parantur omnia. Sed incommode his temporibus intervenit Sedanense negotium, quando pro certo habetur et ab ipso praedicatur cardinali fedus[6] inisse comitem Suessionensem et duces Guizium, qui Remensis archiepiscopus dictus est hactenus, nunc pro sacerdotio nuptias mavult, et Bulionium; pecunias his ab Hispano numeratas turbandae Galliae. Constat comitem Suessionensem ipsum cum suis egressum Sedano arma movisse in Gallos regis milites, qui a Lutzenburgo commeatus Sedanum ire prohibebant, nec minus constat Beckium,[7] qui pro Hispano Lutzemburgum regit, saepe visum Sedani. Haec faciunt metui, ne rex vim in Belgas paratam vertat in Sedanum, cuius principatum si probabili colore aliquo ad se trahere poterit cardinalis, non omittet pulchram occasionem augendae et securitatis suae et gloriae. Nam Bulionii a Marca, quibus pater huius ducis Bulionii Sedanum

18 Carlo Emanuele Casati, Spaans ambassadeur in Luzern (no. 5035 n. 4).
19 Kara Mustafa Kemankeş (†1643).
20 Mahpeïker.
21 Camerarius vestigde zich in mei 1641 in het Prinsenhof te Leiden; vgl. no. 5101 en n. 24.
1 Copie Dresden, Sächs. Landesbibl., C 61, 18; copie Leipzig, UB, ms. 2633, f. 57. Gedrukt *Oxenst. Skrifter* 2. afd., IV, p. 123 no. 371.
2 Zie voor de ontwerpovereenkomst tussen Frankrijk en Portugal no. 5142 n. 18.
3 Jean Armand de Maillé, markies van Brezé, zoon van Urbain de Maillé, markies van Brezé, maarschalk van Frankrijk (no. 5103 n. 9). Monsieur de La Boulée is niet nader geïdentificeerd.
4 Philippe, graaf van La Mothe-Houdancourt (no. 5060 n. 16).
5 Karel IV, hertog van Lotharingen.
6 Het verdrag is gedateerd op 30 april 1641; zie no. 5129 n. 21.
7 Johann von Beck (no. 5140 n. 19).

supposito uxoris primae testamento eripuisse dicitur,[8] facile ius, cuius possessionem desperant, in potentiorem sunt transcripturi com-

8 Henri de La Tour d'Auvergne (1555-1623), burggraaf van Turenne, maarschalk van Frankrijk, was in eerste echt gehuwd met Charlotte de La Marck (1574-1594), die het hertogdom Bouillon en het prinsdom Sedan inbracht. Na haar dood behield La Tour d'Auvergne zijn titel en het bezit van Sedan. De oom van Charlotte de La Marck, Charles-Robert de La Marck (1541-1622), graaf van Maulevrier, en diens zoon Henri-Robert II bleven zich echter hertogen van Bouillon noemen. Zie P. Congar e.a., *Sedan*, p. 269vv.

pensatione accepta. Missus quidem erat a rege ad Suessionensem Surdiacus.[9] Sed is in itinere substitit, cum illa facta hostilia intelligeret.

Principi Thomae, ut attigi antehac, rex Hispaniae uxorem et liberos[10] remittit. Dabit illi quinque peditum millia, equites mille sexcentos, stipendiis Hispanicis, praeterea ad alias copias alendas sex mensibus aestivis, quibus in apertum proceditur, quinquaginta millia scutatorum in menses singulos, in hybernos menses millia eiusdem pecuniae viginti.

Romae cum Gallis resurgunt controversiae, sed quae intermoriturae putantur revocato huc legato, illuc nuntio.[11] Post Windebanchum venit huc Montacutius,[12] unus eorum, qui a parlamento Angliae proscripti sunt. De motibus in Arragonia rumores quidem hic sunt, sed perincerti.

Deum rogo etc.

Lutetiae, X/XX Aprilis MDCXLI.

Marini,[13] viri diligentis et probi, plane me miseret. Rogo Sublimitatem tuam, ut gravissimis quae eum premunt molestiis eximatur.

Dux Lotharingus abiens uxorem suam[14] vidit praesente episcopo Lexoviensi.[15] Quid actum sit, incertum est.

Leganesius[16] ex itinere in Hispaniam coepto reversus Mediolanum mille equos emi iussit in Germania.

Rex duci Lotharingo abeunti donavit decem millia novae monetae ludovicorum, decem francos valentium. Dux Bulionius conscribit turmas equitum quindecim, viginti peditum centurias. Literae ad missos a Leodiensibus[17] hic retentae sunt, ideo quod eis diffiditur. Audimus quatuor naves Batavicas plenas armis et belli apparatu appulisse in Portugalliam.[18]

Bovenaan de brief in de copie te Leipzig: Argumentum. Auxilia Lusitanis destinata. Consilia Suess[i]onensis; nec non cardinalis contra Sedanum. Pacta regis Hispani cum principe Thoma Sabaudico. Varia nova.

5152. 1641 april 20. Aan N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

9 Charles d'Escoubleau (1588-1666), markies van Sourdis; vgl. *Dict. noblesse* VII, kol. 346.
10 Marie de Bourbon, gravin van Soissons, prinses van Carignano, en haar vier kinderen kregen pas in 1644 toestemming Spanje te verlaten; zie no. 5142 n. 17.
11 Resp. François-Annibal d'Estrées, markies van Coeuvres (no. 5129 n. 13) en Ranuccio Scotti (no. 5020 n. 4).
12 Resp. sir Francis Windebank (no. 4994 n. 3) en Walter Montagu (no. 5150 n. 5).
13 Carl Marin, Zweeds resident te Zürich (no. 5015 n. 1).
14 Nicole, hertogin van Lotharingen.
15 Philippe de Cospéan of Cospeau (1568-1646), bisschop van Lisieux; vgl. *DBF* IX, kol. 755.
16 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan (no. 4996 n. 15).
17 Adrien Conrard de Bourgogne (†1650), Emile, baron d'Oultremont, en François de Fléron; vgl. J. Daris, *Histoire Liège* I, p. 194-200.
18 Zie voor de militaire hulp aan Portugal no. 5079 n. 4.
1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, H 20k. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Geciteerd Brandt- Cattenb., *Leven* II, p. 295.

De preparaten ten oorlogh sijn hier niet quaed: onder den hertogh van Lorraine,[2] dewelcke nu nae Bar is vertrocken, naedat hij de hertoginne sijn huisvrouw[3] drie uiren lang ge-

2 Karel IV, hertog van Lotharingen.
3 Nicole, hertogin van Lotharingen.

sproocken heeft in presentie van den bisschop van Lisieux,[4] voorts onder de mareschaux van Chastillon ende La Millerai ende den grave van Guiche,[5] neve van den cardinael. Maer Sedan geeft hier bedencken, alsoo mijnheer den cardinael seit verseeckert te sijn dat den hertogh van Guise ende die van Bulion het tractaet met Spaignië, langen tijdt beleidt door den gouverneur van Lutsenburg,[6] hebben geteickent ende vijfhondertduisent gulden van den cardinael-infant ontfangen, sonder dat mijnheer den cardinael opentlijck noemen wilde den grave van Soissons, hoewel die gehouden werdt het hooft te sijn van de partij ende sich sooverre heeft verclaert dat sijne Altesse in persone is gegaen buiten Sedan ende met wapenen heeft aengetast 's conincx soldaten die de toevoer uit Lutsenburg nae Sedan gaende wilden beletten. Men hoopt hier dat mijnheer den prins van Orangië door de hertoginne van Bouillon,[7] die in Den Hage is, een goedt accommodement sal tewege brengen, opdat de forces van den coning tegen den vijant gedestineert niet op andere plaetsen getrocken en werden.

In Italië heeft den prince Thomas het tractaet met Spaignië volcomentlijck gesloten ende Maserati[8] gesonden nae Spaegnië om daer te haelen de ratificatie ende sijne vrouw ende kinderen.[9] Den coning van Spaegnië belooft bij hetselve tractaet boven de vijfduisent mannen te voet, vijftienho[nde]rt paerden die hij hem in handen geeft, noch vijftigduisent croonen ter maendt in de ses somermaenden, twintichduisent in de wintermaenden om daermede te onderhouden de reste van sijn leger, 'twelck hij meent te maecken soo uit Piedmontoisen als uit Duitschen ende Bourgognons. Den coninck van Spaegnië om dit tractaet te voldoen ende op andere noodsaeckelijckheden te verzien, soeckt geldt waer hij can ende schijnt dat eenige goede sommen sal becomen van den hertogh van Toscane ende die van Modena[10] bij leening, ofte oock van den gemelde hertogh van Toscane bij vercooping van eenige plaetsen als Pontremolio.

In de Grisons sijn twee die Planta[11] laestmael hadden doen ombrengen, in de gevanckenisse gestorven, de eene door vergift, d'andere doorschoten, 'twelck men seit beleidt te sijn door de eigene vrunden van de gevangenen om de oneer van de executie te ontgaen. De Switsersche generale landdagh te Baden[12] is gescheiden sonder resolutie, niet naelaetende als zaet van oneenigheit, soodat nu de roomsche ende de protestanten elck apart haere raedslagen houden,[13] de roomsche om 't belegh van Constance, soo de Franschen hetselve voornemen wilden, te beletten, de protestanten om te letten op 't versoeck bij Vrancrijck gedaen om volck aldaer te lichten, welck versoeck die van Bern ende Valles simpelijck hebben geconsenteert,

4 Philippe de Cospéan of Cospeau (no. 5151 n. 15).
5 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon (no. 5119 n. 3), Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye (no. 5101 n. 7), en Antoine III de Gramont, graaf van Guiche (no. 4996 n. 16), allen maarschalk van Frankrijk.
6 Johann von Beck (no. 5140 n. 19). Het verdrag is gedateerd op 30 april 1641; zie no. 5129 n. 21.
7 Eleonora van den Bergh.
8 Balthazar Masserati (Messerati), graaf van Casalborgone (no. 5021 n. 13). Tommaso van Savoye was eind februari 1641 weer naar de Spaanse partij overgegaan; zie no. 4994 n. 14.
9 Marie de Bourbon, gravin van Soissons, prinses van Carignano, kreeg pas in 1644 toestemming Spanje met haar vier kinderen te verlaten; zie no. 5142 n. 17.
10 Ferdinando II de' Medici, groothertog van Toscane, en Alfonso III d'Este, hertog van Modena.
11 Rudolf Planta von Steinberg was in november 1640 vermoord door ene Prevosto, genaamd Zambra, en Rudolf Planta von Rietberg (no. 5035 n. 6).
12 De landdag te Baden was gehouden van 3 tot 9 maart 1641.
13 Conferentie van katholieke steden te Luzern (8-10 april 1641) en conferentie van protestantse steden te Aarau (5-6 april 1641); vgl. Vogel-Fechter, *Eidgen. Absch.* V, 2, 1, resp. p. 1195vv. en 1194v.

die van Glaren ende Abbezelle niet anders dan met conditie dat de gelichte Switsers niet en sullen dienen dan in Vrancrijck tot defensie van de steden ende plaetsen, welcke restrictie den ambassa-

deur van Vrancrijck[14] gantsch niet en wil aennemen, seggende dat sijnen coning volck begeert die hem dienen overal daer het sijnen dienst vereischt.

Montaigu,[15] een van de gebannen uit Engellant, is hier.

Uit Constantinople verstaen wij dat aldaer hondert galeien gereedt sijn tegen Asac; dat de autoriteit van den grooten visyr[16] peryckel loopt door contremine van de sultane de moeder[17] ende dat noch geen seeckerheit en is dat eenige vrouw swanger soude sijn van den Grooten Heer,[18] jae, dat getwijffelt werdt off hij oock geslacht sal naelaeten.

Den marescal Horn[19] is te Lindau ende wacht op de tijding van de vernieuwing van het tractaet tusschen Sweden ende Vrancrijck.[20]

La Motte Odincourt,[21] die nu de Fransche wapenen commandeert in Catelagne, is den vijant gaen soecken bij Taragona. Den coninck van Vrancrijck hebbende eene ligue gemaect met Portugal sent daer nae toe twee ambassadeurs, den marquis de Breszé, zoon van den marescal de Breszé, als extraordinarisse ende monsieur de La Boulée[22] als ordinarisse ambassadeur. Desen sullen met haer nemen eenige bevelhebbers van ruiterie, aen dewelcken de Portugesen beloven volck ende paerden te furneren. Wij hooren dat in Portugael vier Hollandsche schepen met wapenen ende amunitie sijn aengecomen. De brieven houdende ‘aen de gedeputeerden van Luyck’[23] sijn hier opgehouden, alsoo men haer mistrouwt, niet sonder reden.

Den coninck heeft aen den hertogh van Lotharingen, als hij wegh ging, geschoncken boven alle defroy tienduisent nieuwe louysen. Den hertogh van Bouillon werdt gezegt te lichten vijftien compaegniën te paerd, twintich te voet.

Leganes[24] is van sijne reise nae Spaegnië door naerder ordre wedergekeert nae Milan ende doet coopen duisent paerden in Duitschlant.

Den 20 April 1641.

Adres: Mijnheer mijnheer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant, in Den Hage. Port.

In dorso schreef Reigersberch: Broeder de Groot uyt Paris, den 20 April 1641.

14 Jacques Le Fèvre de Caumartin (no. 5015 n. 5).
15 Walter Montagu (no. 5150 n. 5).
16 Kara Mustafa Kemankeş.
17 Mahpeïker.
18 Ibrahim, sultan der Ottomanen. Zijn zoon en opvolger Mohammed IV werd op 2 januari 1642 geboren.
19 Gustav Karlsson Horn (no. 5264 n. 1).
20 Het verdrag werd in juli 1641 verlengd.
21 Philippe, graaf van La Mothe-Houdancourt (no. 5060 n. 16).
22 Jean Armand de Maillé, markies van Brezé, zoon van Urbain de Maillé, markies van Brezé, maarschalk van Frankrijk (no. 5103 n. 9). Monsieur de La Boulée is niet nader geïdentificeerd.
23 Adrien Conrard de Bourgogne, Emile, baron d'Oultremont, en François de Fléron (no. 5151 n. 17).
24 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan (no. 4996 n. 15).

5153. 1641 april 21. Aan W. de Groot.[1]

Mi frater,

Misi errata iam omnia ad finem Pppp,[2] id est quousque pagellas accepi. Vigilate, quaeso, ut et errata bene annotentur et quam optime edantur tria opuscula cum Appendice.[3] Audio inter correctores Blavii esse quendam Aialam nomine,[4] qui sacerdos fuit. Eum hominem metuo, ne turbas nobis det editionem aut impediendo aut corrumpendo. Deum serio precor, ne quid Appendici illi, quam aliquando utilem fore confido, mali quid [*sic*] eveniat.

Petrus[5] huc ne veniat. Mihi enim molestiarum satis aliunde est. Pridem ille nihil agit eorum, quae volumus. Salmasius hicne mansurus sit an Lugdunum reversurus, nescimus. Sed Petavius[6] librum eius de Primatu exspectat non parsurus ei, si quid reprehensioni sit obnoxium. Et quantum iudico, satis materiae praebebit Salmasius.

De legato Portugallico[7] quid in Anglia decretum sit, nondum ex legato qui hic est Anglico[8] cognovi. Rumor de induciis Belgicis[9] artificium fuit Bruxellense ad sedandam spe pacis plebem satis alioqui inquietam.

Hasselarius pater[10] mihi propinquum quendam suum pro scriba commendat; verum manus, quam mihi transmisit, non placet. Ei, qui mihi scriba sit futurus, necesse est, sit manus firma ad literam Italicam bene aequabilem, deinde ut et Graece bene pingat. Hoc an ille brevi tempore assequi possit, nescio. Itaque nihil certi habeo, quod respondeam. Caetera, quae de eo intelligo, bene conveniunt meis desideriis.

Edidit Mileterius de Eucharistia libros duos,[11] Eis contineri sensum romanae ecclesiae negant ministri Carentonienses Aubertinus, Daillaeus, Drelincurtius.[12] At affirmat magnus cardinalis, qui addit ab id negantibus sententiam romanae ecclesiae non intelligi.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 918 App. no. 543. Antw. op no. 5135; beantw. d. no. 5162.
2 Het betreft de drukproeven van Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135).
3 Herdrukken van Grotius' *Commentatio de Antichristo, Explicatio de fide et operibus* en *Explicatio Decalogi* (*BG* nos. 1102, 1111 en 1118) en zijn *Appendix de Antichristo* (*BG* no. 1129) werden achter de *Annotationes* opgenomen.
4 Ook in 1640 is hij genoemd als corrector bij Blaeu; zie *supra* no. 4854 (dl. XI). Misschien kan hij worden geïdentificeerd met de katholieke Gregorius Ayla, die op 3 november 1645 in de Grote Kerk in Amsterdam werd begraven.
5 Grotius' tweede zoon, Pieter. Aanvankelijk wenste Grotius dat hij naar Parijs zou komen; zie no. 5093, postscriptum.
6 Dionysius Petavius SJ; zie voor zijn polemiek met Salmasius ook Willems brief no. 5135 en n. 7.
7 Antão d'Almada en dr. Francisco d'Andrade Leitão (no. 5028 n. 6).
8 Robert Sidney, graaf van Leicester (no. 5003 n. 13).
9 Zie no. 5135 en n. 17.
10 Vermoedelijk Pieter Pietersz. Hasselaer (1583-1651), in 1641 burgemeester van Amsterdam; vgl. Elias, *Vroedschap* I, p. 369. Grotius zocht een opvolger voor zijn secretaris Pieter Pels (no. 5053 n. 13); de door Hasselaer aanbevolen verwant is niet geïdentificeerd.
11 Van de hand van Théophile Brachet de la Milletière (no. 5005 n. 10) verschenen in 1641 te Parijs twee werken over de Eucharistie, *La vérité du Saint Sacrament de l'eucharistie et du sacrifice de l'Eglise, expliquée en 9 dialogues, ... en Jugement du sieur de la Milletière du livre de l'Eucharistie de M. Blondel ...*
12 Edmé Aubertin (1596-1652), Jean Daillé (1594-1670) en Charles Drelincourt (1595-1669), predikanten te Charenton. Vgl. *DBF* resp. IV, kol. 85vv.; IX, kol. 1498; XI, kol. 741.

In Catalania Motta Hodincurtius[13] hosti it obviam. In Portugalliam duces equestres mittuntur equos et equitem praebituris Portugallis. Eunt eo et legati a rege extraordinarius marchio Braezaeus, ordinarius Boulaeus.[14]

13 Philippe, graaf van La Mothe-Houdancourt (no. 5060 n. 16).
14 Jean Armand de Maillé, markies van Brezé (no. 5103 n. 9); monsieur de La Boulée is niet nader geïdentificeerd.

A Sedano turbae metuuntur. Nam qui ibi sunt principes[15] fedus fecisse cum Hispano et pecunias ab eo accepisse constat. Et ipse Sues[s]ionensis milites regios armis aggressus est, quod commeatus e Lucemburgio Sedanum itantes prohiberent. Metuo ne iuvenilia consilia male illis cadant.

Saluta, quaeso, matrem, uxorem, liberos, amicos.

Tibi obligatissimus frater

H. Grotius.

21 Aprilis 1641.

Vereor ne peccatum sit in duobus, et quod nostra Annotata de Iure belli[16] data sint ante absolutum opus alterum et quod Appendix data sit, antequam esset opus. Rogo mea praescripta exacte sequaris et Historiam[17] ne cuiquam communices.

5154. 1641 april 22. Van W. de Groot.[1]

Frater optime,

Dolet mihi, quod Barlaei filium[2] tibi displicere scribis. Neque enim alium scio, qui iis sit instructus studiis quibus ille, neque de fide ullatenus dubito. Quod ad titulum paternae epistolae attinet,[3] non putem eum destinato consilio perperam scripsisse nec inducor, ut credam esse qui te in residentium classem detrudere velint. Spiringius[4] certe legati nomen libenter acciperet et sunt qui ei Excellentiae titulum quandoque tribuant.

Praeterita septimana scripsi ad Blavium[5] neque responsum accepi. Ubi quid recepero, curabo ne tu sis nescius. Errata ostendit mihi Vergoesius[6] eaque ad Blavium mittet et de recudenda pagina monebit. Ipse cum nihil iam Amstelodamo acceperit, hac vice non scribet

15 Louis de Bourbon, graaf van Soissons, Henri II de Lorraine, hertog van Guise, en Frédéric-Maurice de La Tour d'Auvergne, hertog van Bouillon. Het verdrag is gedateerd op 30 april 1641; zie no. 5129 n. 21.

16 *BG* no. 571; Blaeu mocht deze uitgave verzorgen, nadat hij de *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135) had gedrukt. Zie over de drukkerskopij *supra* no. 5120 n. 5.

17 Grotius' *Annales et historiae* (*BG* no. 741) verscheen pas in 1657. Pieter Cornelisz. Hooft had eerder inzage van het manuscript verzocht; vgl. *supra* no. 5097.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24, 191. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 5141; beantw. d. no. 5168.

2 Caspar Barlaeus jr. (no. 5120 n. 22).

3 De brief van Caspar Barlaeus sr. was door Grotius wegens een onjuiste titulatuur verbrand; zie *supra* no. 5141.

4 Petter Spiring Silvercrona, resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag (no. 5000 n. 1).

5 Willems brieven aan Johan Blaeu ontbreken. Het betrof het drukken van Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135); zie ook *infra*, postscriptum.

6 Vermoedelijk Willem van der Goes (no. 4995 n. 15). Zie over het herdrukken van een pagina der *Annotationes* no. 5130.

Iuvenis princeps Auriacus[7] iam Brilae ventos expectat faventes, ut ad sponsam naviget. Putant hic aliqui regem Angliae eius opera usurum, ut pro Hiberniae prorege[8] apud parlamentum intercedat et ideo rem iam protrahi. Archiepiscopi[9] causam omnino deploratam et a rege desertam esse multi hic contendunt.

7 Willem II zou op 24 april uit Den Briel naar Engeland vertrekken; de bruiloft met Mary Stuart, de 'Princess Royal', vond plaats op 12 mei.
8 Thomas Wentworth, graaf van Strafford.
9 William Laud, aartsbisschop van Canterbury.

Princeps[10] ad duodecimum Maii milites ad Litoiam convenire iussit, ut in hostem moveat castra, utinam meliore quam priore anno fortuna.

Exercitus ille, qui iam a duce Bulionaeo conscribitur Sedani, nostris hominibus, puto et Gallis, valde est suspectus. Videtur ille, ex quo religionem mutavit, Hispanicis accessisse partibus.

Plura hoc tempore non scribam. Alias, ubi plus materiae se obtulerit, ero prolixior. Nunc abrumpam Deum venerans, ut te, uxorem, liberos diu nobis servet incolumes.

Tibi ob(sequ)entissimus frater
Guilielmus Grotius.

H(a)gae, XXII Aprilis 1641.

Postquam haec scripseram, litteras a Blavio accepi, quibus testatur sperare se finem operis post duas septimanas, urgere se opus quantum potest, moram sibi maxime nocere. Sed tunc de pagina, quae recudi debet, nihil adhuc sciebat, quae res magnam exhibitura est molestiam.

Adres: A monsieur monsieur Grotius, ambassadeur de Suède, à Paris.
In dorso schreef Grotius: 22 April 1641 W. de Groot.

5155. 1641 april 22. Van P. Spiring Silvercrona.[1]

Mijnheer,

U Excell.[en] seer waerde ende hoochaengenaemen van den 13 April[2] is mij den 20[en] deser seer wel gewoorden; bedancke u Excell.[en] ten alderhoogsten voor de goede continueerende comunicatie.

Hier is zedert mijnen lesten[3] weynich schrijvenswaerdich voorgevallen. Alleen sal ick hiermede seggen dat een abus bij den translator in het derde point van des ambassadeurs van Portugaels[4] propositie is geweest, want denselven in 'tselve point nu 10 groote ende 10 gemeene oorlochscheepen is versoeckende ende daerbij gevoecht een vierde point om te tracteeren een alliantie over de vrije commercie, daer zij nu daegelijcx in besoignes over zijn.

Uyt Duytsland hebbe ick van zijn Ex.[en] Bannier schrijven van den 2 April uyt Zwickau, die mij voor het eerst het verlies van Slangh[5] adviseert ende daernaer de geluckige aencompste tot Zwickau met de geheele armee, soo infanterie, cavallerie

10 Frederik Hendrik.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13, 76. Oorspr. Niet ondertek. Bij de brief behoort bijlage no. 21.
2 Grotius' brieven aan Spiring van 1641 ontbreken grotendeels.
3 No. 5146 dd. 15 april 1641.
4 Tristão de Mendonça Furtado (no. 5028 n. 6). Zie voor zijn propositie C. v.d. Haar, *Dipl. betr.*, p. 20v.; zie voor de militaire hulp aan Portugal no. 5079 n. 4.
5 Erik Slange, kolonel in Zweedse dienst (no. 5136 n. 5). Zie ook Banérs brief aan A. Oxenstierna dd. 22 maart/1 april 1641, *Oxenst. Skrifter* 2. afd., VI, p. 838.

ende d'artillerie, sonder daervan met zijn weeten in dese spoedige retraicte een man, ruyter, geschut ofte loodte cogel verlooren te hebben, 't Is waer dat hij bekent de heele saeck aen eenen zijden draet gehangen heeft, maer heeft de schuld aen de separatie der Wijmarsche,[6] diewelcke gansch sonder zijnen raedt geschiet is, toegeschreven. Hij schrijft oock dat hij tot Zwickau met de Wijmarsche nu sich wederom geconjungeert heeft ende was zijne meeninge ten eersten weder soecken in actie te co-

6 Het leger van wijlen Bernhard van Saksen-Weimar (†18 juli 1639).

men met de keysersche om zijne revengie, daertoe den Alderhoogsten geluck, heyl ende zeegen geeven wilde, te soecken, in wiens protectie ick u Ex.[en] met desselfs familie getrouwlijck ben beveelende ende verblijve,

u Excell.[en] dienst- ende vruntwilligen.

Haagh, den 22 April A. 1641.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 1 Maii.

5156. 1641 april 24. Van G. Keller.[1]

Hochedler, gestrenger herr ambassadeur, hochgenaigter herr vndt patron,

In Dennemarck ist ein Portugesischer gesandter[2] ankommen, welchen der könig gar statlich empfangen vndt einholen lassen, wordurch der Spanische agent zur Glückstadt, Gabriel de Roy,[3] sehr besturzt worden.

In der chron Schweden seindt wiedrumb schreiben an die stende zu Regenspurg abgefast,[4] darinnen man sich alles guthen zum frieden erbietet, vndt sollen gegen den sommer gewiss die herrn deputirten zum friedens tractaten[5] herraus kommen.

Der obrist leut. Soltaw[6] ist von Wissmar ab- nach Schweden gefuhrt worden. Dess H. gen. feltmarschallen Banners Excell. befinden sich vbel auff zu Altenburg, vndt die armeen daherrumb.

Das herrn Georgens zu Braunschweig-Lüneburg fürst. Gnaden diese welt gesegnet,[7] werden Ew. Excell. ehe alss von mihr wissen. Gott gebe das dieser fall keine bose consequentien vor das gemeine wesen nach sich ziehe.

Vnsere völcker in der Alten Marck haben sich Ratenaw vndt des ganzen Havelandes bemechtiget, vndt ist der H. gen. maior Axel Lillie[8] mit 700 man von Stralsundt vffgebrochen, mit denselbigen sich zu conjungiren.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 12, 36. Oorspr. Niet ondertek., met eigenh. postscriptum.
2 Francisco de Sousa Coutinho (1597?-1660). Na een kort verblijf in Denemarken reisde hij in mei 1641 naar Zweden en sloot daar op 8 augustus 1641 een verdrag. In de jaren 1643-1650 was hij ordinaris Portugees ambassadeur in de Republiek. Vgl. C.R. du Bocage, *Subsidios* I, p. 113-135.
3 Gabriel de Roye, raadsheer in de Raad van financiën te Brussel; vgl. Cuvelier-Lefèvre, *Aff. des Pays-Bas* III, Register i.v.
4 Brieven dd. 22 en 27 maart oude stijl; zij werden op 29 april oude stijl door Banér naar Regensburg doorgezonden. Vgl. Londorpius, *Act. publ.* V, p. 259-263.
5 Johan Oxenstierna; zie no. 5080 n. 4.
6 De luitenant-kolonel Soltow (Solkow) (no. 5014 n. 5).
7 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg, was op 12 april 1641 overleden.
8 Axel Lillie, Zweeds goeverneur van Voor-Pommeren (no. 5080 n. 13).

Der landtag in Preüsen[9] wehret noch; daselbst seindt die Pohlnische commissarii angelandt. Ess ist gewiss das marggraff Ernst zu Jägerndorff[10] dem Schwarzenburger in dem gouvernement dess churfurstenthumbs Brandenburg succedirt vndt weiln dieser herr allezeit sich dem gemeinen wesen wohl affectionirt erwiesen, hofft man er der orthen guthes verstendnus bawen vndt erhalten werde.

9 De Pruisische stenden waren in Koningsbergen bijeen van juni 1640 tot december 1641.
10 Ernst van Brandenburg, markgraaf zu Jägerndorf, volgde op 12 april 1641 Adam von Schwartzenberg op als stadhouder van Mark Brandenburg (no. 5148 n. 9).

Zu Danzig würden Polnische commissarii[11] erwartet, der stadt das decretum regium, worinnen den nonnen die [*sic*] vorstadt Schedliz den iure patronatus vber die nonnenkirchen zuerkandt wirdt, vorzulegen, weiln solcher der stadt aber sehr praejudicirlich ist, alss wirdt besorgt das es der burgerschafft zu keiner satisfaction, sondern grossen wiederwillen gereichen wirdt.

Herr Stahlhansch[12] ist wieder nach Schlesien gangen.

Ich verbleibe hiemit

Ew. Excell. gehorsahmer diener.

Hamb., den 14. Aprilis 1641.

Vergangene wochen seind von Ew. Excell. von dreyen posten brieffe zugleich alhier ankommen.[13]

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 16 Maii.

5157. 1641 april 25. Van C. Marin.[1]

Monsieur,

N'ayant point receu de vos lettres par l'ordinaire passé, celle-cy ne sera que pour accompagner les y joints paquets, et surtout l'affaire de Mon. le mareschal Horn[2] qui est en grande peine à cause de son eschange, et je m'estonne que vous ne m'en mandé rien pour avoir de quoy le consoler.

Je suis icy en des estranges perplexités et dans une pauvreté jamais esprouvée, estant abandonné de tout le monde et ne sçachant quel party prendre. Je vous supplie, Mon.r, per omnia sacra, de faire tant pour moy que je puisse estre au plustost soulagé de tant de maux qui me pressent de tous costés, car il est raisonable qu'on me donne pour le moins mon congé honorable pour me pouvoir despestrer avec tout honneur de ceste charge, dans laquelle j'ay esté installé icy il y a huict ans et qui a tout à fait ruiné les affaires de ma femme.[3] Hinc animi mei dolor tantus me agitat, ut mirum certe non foret, si humani quid mihi accideret.

Nous sommes asseurés que Mon. le général Banier a fait sa retraitte en Saxe avec ordre et sans aucune perte, se renforçant journellement, dont nous avons occasion de louer Dieu, que je supplie de tout mon coeur qu'il me délivre de ce

11 Op 26 april schreef de baron d'Avaugour vanuit Danzig: 'Les 4 députez Polonois, que ma dernière vous représentoit estre envoyez du roy de Pologne à Dantzic pour establir un vieux droict de souveraineté que les religieuses de S.te Brigite prétendent avoir sur un des fauxbourgs de la ville, ea sont party, re infecta'; hs. Parijs, AE, CP Dantzig t. 1, f. 101.

12 Torsten Stålhandske, Zweeds generaal-majoor (no. 5014 n. 9).

13 Keller zal doelen op Grotius' brieven aan Oxenstierna en Salvius van de maand maart.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9, 217. Eigenh. oorspr.

2 Gustav Karlsson Horn (no. 5264 n. 1).

3 Alessandra Paravicini Capelli (no. 5068 n. 4).

laberinthe où je me trouve avec ma famille et à la sauvegarde duquel je vous reccom[m]ande, demeurant, monsieur,
vostre serviteur très-humble
C. Marin mp.

De Zurig, ce 15 d'Avril 1641.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 8 Maii.
En in dorso: 15 April 1641 Marin.

5158. 1641 april 27. Aan L. Camerarius.[1]

Illustris domine,

Est cur gaudeamus Bannerium et cum eo Suedici militis ipsa robora evasisse ingens in quo fuere periculum. Sed eius periculi reputatio movere Suediae rectores poterit, ne diu talem ludant aleam, si praeter spem cadat, multa secum mala tracturam. Caeterum an et imperator aequam[2] pacem velit et tales conditiones adferat, quae Suediae federi cum Gallia,[3] quod sub incude est, praeferri debeant, equidem nescio ideoque totam hanc rem Deo nostrisque rectoribus gubernandam relinquo.

Galli in Italia obsident Eporediam. Leganesius[4] et militum duces eunt in Portugalliam. In Catalania pugnatur. In Belgicam parantur arma. Sed incommode his paratibus intervenit Sedanensis tempestas. Certum enim est multum militis scribi a comite Suessionensi ducibusque Guisio et Bulionio. Nec minus constat lateque a cardinali Riceliaco spargitur in ipsorum invidiam aliquid eos cum Hispano pepigisse ac signasse. Quale vero id sit, nescitur. Aula id durius interpretatur. Nobilitas hic et plebs comitis Suessionensis vices magis dolent quam eum accusant. Ipsi principes se federatos dicunt pro orbis christiani pace, favorabili titulo. Si cupiditas regis ad occupandum Sedanum apertius erumpat, quid facturus sit princeps Arausionensis, dubitatur. Est enim Bulionio satis propinquus[5] et virtutum Suessionensis, ut dicitur, non iniquus aestimator.

Haec me sollicitum habent nec minus consiliorum in Anglia magna caligo. Omnino autem legationes istae Anglicae et Danicae et Palatinae[6] mihi persuadent hunc annum electori Palatino inter verba periturum. Aliquid tamen sit, si in parlamento Angliae iam nunc constituatur, quid faciendum sit colloquiis sine fructu vanescentibus. Suedi autem si bellum gerere perseverant, optandum est multas ob causas, id ut faciant in Austriae aut Bohemiae aut Bavariae regionibus, praesertim cum Brandenburgicus elector poenitentiam ostendat belli in Suedos[7] et ab eo exemplum id manare latius possit.

Quale fedus Anglia cum Batavis[8] velit, haud satis intelligo. Nam neque Batavos contra imperatorem neque Anglos contra Hispanum arma sumpturos credo.

Portugalliae res, ut recte iudicat ill. Dom. vestra, festini auxilii indiget. Nam XXX millia contra eos in armis habere dicitur rex Hispaniae. Naves maxime expetunt Portugalli et a Gallis et a Batavis inhiantes argentariae ab America classi. Et hic quidem quae volunt impetrabunt facile. Sed Batavos offendet postulatum de reddenda Brasilia. Per Indiam quoque Asiaticam malent per horum temporum occasionem res suas promovere quam exspectare dum invalescant res Portugallorum.

1 Copie Uppsala, UB, E 388a, 278. Gedrukt *Epist.*, p. 675 no. 1489.
2 De copie te Uppsala geeft: aeque.
3 Het verdrag tussen Frankrijk en Zweden werd in juli 1641 verlengd.
4 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan (no. 4996 n. 15). ‘Eporedia’ is Ivrea in Piemonte.
5 De moeder van de hertog van Bouillon was Elisabeth van Nassau (1577-1642), halfzuster van Frederik Hendrik.
6 De Engelse gezant op weg naar Regensburg, sir Thomas Roe (no. 5143 n. 7), de Deen Christoffer von der Lippe (E. Marquardt, *Danske gesandter*, p. 7) en, namens Karl Ludwig van de Palts, Konrad de Spina en Georg Johann Peblitz (no. 5033 n. 5).
7 Friedrich Wilhelm, keurvorst van Brandenburg, sloot op 24 juli 1641 een wapenstilstandsverdrag met Zweden.
8 Een verdrag tussen Engeland en de Republiek kwam niet tot stand (no. 5023 n. 9).

Brisaci sunt iam et Ossenvillius et Erlachius[9] suspecti mutuo ac discordes. Quae res vereor ne augeat accepta ibi iam incommoda.

9 Paul Le Prévost, baron van Oysonville, en Johann Ludwig von Erlach, resp. adjunct-goeverneur en goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15-16).

Multiplices illae Dani cum imperatore controversiae ad actus parum amicos provectae, Danum si adiungere causae nostrae non possunt, at certe, ne nobis noceat, impedient. Et audio firmari fedus quod inter Suedos Batavosque conceptum fuerat,[10] Danum maxime tangens. Lunaeburgica et Hassica in loquendo libertas non est ex gustu imperatoris. Sed saepe saluberrima sunt quae palato minus sapiunt.

Deus et haec et alia ad bonum regat orbis christiani idemque ill. Dom. vestrae omnia largiatur prosperrima et laetum inter literatos otium.

Ill. Dom. vestrae perpetuae observantiae debitor
H. Grotius.

Lutetiae, 17/27 Aprilis MDCXLI.

Bovenaan de brief in de copie te Uppsala: Rec. Leidae, a.^{o} 1641, 4 May st. n. MP.

5159. 1641 april 27. Aan W. de Groot.[1]

Mi frater,

Doleo me tamdiu trahi a Blaviis in editione Annotationum ad Evangelia et quatuor accessionum.[2] Non facerent hoc, si, ut volueram, exemplar Notarum de Iure belli[3] datum illis non fuisset ante illa absoluta. Vigilandum adhuc est, ne plures interveniant morae, quas maxime metuo, si exemplar Appendicis praemature sit traditum. Quid enim opus eo habent, antequam illa ad Decalogum prope finem sint? Turpe est me adversus duos libros contumeliosos[4] tamdiu mutum esse. Ubi absolutae fuerint accessiones illae quatuor, poterit Bremio[5] dari Anthologiae liber Graecus et Latinus[6] sub fide non tradendi nisi nostro iussu. De Iure belli ac pacis non dubito, quin melius deproperaturi sint Blavii quam in sacris illis, quae non possunt non multis displicere. Si me amicum velint, aliter posthac agendum ipsis erit. Non impedio autem, quominus simul cum illis de Iure belli ac pacis etiam editio curetur poematum[7] et ad Lucanum,[8] deinde Anthologiae. Antequam ea consummentur, spero fore ut descripta sint nostra

10 Het verdrag tussen Zweden en de Republiek was op 11 september 1640 te Stockholm getekend. De ratificatie werd door mr. Johan van Duynen (no. 5079 n. 7) overgebracht.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 919 App. no. 544. Antw. op no. 5146; beantw. d. no. 5172.

2 Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135) en de achter dit werk opgenomen traktaten *Commentatio de Antichristo, Explicatio de fide et operibus, Explicatio Decalogi* en *Appendix de Antichristo* (*BG* resp. nos. 1102, 1111, 1118 en 1129).

3 *BG* no. 571. Zie voor de drukkerskopij van het werk *supra* no. 5120 n. 5.

4 Samuel Desmarets, *Dissertatio de Antichristo* en Pierre Du Moulin, *Hippolyti Frontonis Caracottae Strigil*; zie voor de volledige titels no. 4995 n. 4.

5 Daniël de Breen (no. 4998 n. 13).

6 *BG* no. 534; de uitgave verscheen pas tussen 1795 en 1822. Grotius verlangde dat De Breen de indices zou vervaardigen.

7 Deze uitgave kwam niet tot stand (no. 4995 n. 12).

8 Grotius' nieuwe aantekeningen bij Lucanus verschenen bij Blaeu in 1643 (*BG* nos. 430 en 431).

ad Vetus Testamentum,[9] quae sequi volo. Postea sequetur Historia Batavica,[10] de qua tibi visa exspectabo rogans te, ne quem facias participem. Postrema erunt Gotthica et Vandalica.[11]

9 *BG* no. 1137; het werk zou in 1644 bij Cramoisy te Parijs verschijnen.
10 Grotius' *Annales et historiae* (*BG* no. 741) verscheen pas bij Blaeu in 1657. Pieter Cornelisz. Hooft had eerder inzage van het manuscript gevraagd; zie *supra* no. 5097.
11 Grotius' *Historia Gotthorum* (*BG* no. 735) verscheen in 1655 bij Lodewijk Elzevier in Amsterdam.

Filium Petrum cur huc venire nolim, scripsi,[12] et quare Barlaei filio[13] uti non placeat.

Scripsit ad me nuper Constantinus l'Empereur[14] in exteriori parte literarum ‘Illustrissimo’, intus ‘Amplissimo’. Constitui nulli, qui ita scripserit, respondere. Aguntur enim haec omnia pessimo consilio, de quo mihi liquet. Ego autem cavebo Deo volente, ne ab inimicis irridear.

Locum, qui Cromholtii[15] fuit, opto Bellimontio.[16] Zelandis ex veteri more locus debetur et sententiae dictio inter Brilam et Alcmariam.

Valde hic sollicitum me habent res Sedanensium. Metuimus enim, ne principes isti,[17] qui pro pace christianismi se federatos dicunt, publico noceant. Legati Portugallici[18] brevi decedent. Galli Eporediam[19] obsident.

Vale cum matre, uxore, liberis, amicis. Petri[20] actus tum ob caetera non probo, tum quod Dei negotia accommodat ad spes humanas, quod raro bene cedit.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

27 Aprilis 1641.

Scripsi in aedibus in alias migrans.[21]

5160. 1641 april 27. Aan A. Oxenstierna.[1]

Excellentissime et illustrissime domine,

Magna nostris partibus polliceri videbatur hic annus nec desinit polliceri, sed spes nostras multum turbat procella ista a Sedano. Comes enim Suessionensis ac duces Guisius et Bulionius nomen sibi dantes principum federatorum pro pace christiani orbis equitem peditemque conscribunt tum ex Leodiensi tractu, tum ex Belgica Hispano parente. Cardinalis Riceliacus, in quem maxime intendi videtur haec machina, non ignarus in magno favore apud nobilitatem plebemque Galliae esse comitem Suessionensem ob animum natalibus dignum et expositam omnibus benignitatem metuensque, ne ingens ad eum concursus fiat, late vulgat fedus cum cardinali Hispano factum signatumque.[2] Et credunt omnes esse aliquod, verum

12 No. 5130 dd. 6 april 1641.
13 Caspar Barlaeus jr. (no. 5120 n. 22); zie ook *supra* no. 5141.
14 No. 5081 dd. 27 februari 1641.
15 Dr. Nicolaes Cromhout, president van het Hof van Holland, was op 22 maart 1641 overleden (no. 5115 n. 11); zie voor de opvolging in zijn ambt *supra* no. 5146.
16 Simon van Beaumont, pensionaris van Rotterdam (no. 5124 n. 20).
17 Louis de Bourbon, graaf van Soissons, Henri II de Lorraine, hertog van Guise, en Frédéric-Maurice de La Tour d'Auvergne, hertog van Bouillon.
18 Francisco de Mello en dr. António Coelho de Carvalho, Portugese ambassadeurs te Parijs (no. 5028 n. 6).
19 Ivrea in Piemonte.
20 Grotius' tweede zoon, Pieter.
21 Grotius bewoonde sinds 1635 een huis aan de quai Malaquais. Per 24 juni 1641 had hij een groter, pas verbouwd huis gehuurd in de rue des Saints-Pères (tegenwoordig no. 52). Zie R.A. Weigert, in: *BSHPF* 95(1946), p. 137-151.
1 Copie Dresden, Sächs. Landesbibl., C 61, 19; copie Leipzig, UB, ms. 2633, f. 59. Gedrukt *Oxenst. Skrifter* 2. afd., IV, p. 124 no. 372.
2 Het verdrag is gedateerd op 30 april 1641; zie no. 5129 n. 21.

quale id sit, etiamnunc latet. Scripsit ad matrem suam[3] comes Suessionensis, ne pro se amplius cuiquam molesta sit. Illa tamen adiit cardinalis domum; sed exclusa est. Creditur princeps quoque

3 Anne de Montafié.

Arausionensis non deserturus ducem Bulionium, si is vi impetatur, tum ob propinquum sanguinem,[4] tum ne mos invalescat, ut, quomodo magni pisces minutos, ita principum validi infirmos opprimant. Dicitur et rex Angliae favere his principibus et misisse ad eos; unde rumor hic natus per Anglum Batavis inducias[5] procurari. Certe nullos adhuc Batavorum in hostem intelligimus motus, quales circa haec anni tempora audiri solebant.

Portugallenses legati et hic et in Batavis[6] laborant, ut naves adipiscantur, quarum ope classem argentariam regis Hispaniae aut, ut ipsi eum vocant, Castellae, capere possint. Sed Batavis mercatoribus, qui in ista republica plurimum valent, non placet postulatum de reddenda Portugallis Brasilia, sed nec induciae per Indiam Asiaticam. In Italia Eporediam[7] obsident Galli.

Laetantur hic omnes salvum esse Banerii exercitum. Sed Gallici milites in Franconiam revocari dicuntur. Caetera manent, qualia scripsi antehac.[8] Quae omnia, Deum rogo, ut in bonum Suedicum vertat eidemque bono [etc.]

Lutetiae, XVII/XXVII Aprilis MDCXLI.

Dicunt principes, qui Sedani sunt, habuisse septingenta millia florenorum ad militem conscribendum a cardinali Hispano; Bulionius ab imperatore factus marescallus Imperii et particeps fuisse insidiarum Beckii, praefecti Lutzenburgici,[9] in Doncheriacum, Galliae oppidum. Paratur edictum in illos principes ut hostes publicos et mandata in eos hostilia habet Castilionaeus.[10] Quidam a Vendocinensi[11] huc missus in carcerem Bastiliae datus est. Detecta Pennae[12] proditio; eius conscii quaeruntur.

Edictis novis[13] Atrebatensis urbs et regio appellare iubentur ad parlamentum Parisiense. Parlamentum autem Rhotomagense, quod interdictum a sua functione fuerat, restituitur, sed aucto praesidum et senatorum numero et functione posthac semestri.

Bovenaan de brief in de copie te Leipzig: Argumentum. Apparatus principum Sedani foederatorum. Consilia contra eos. Alia nova.

4 De moeder van de hertog van Bouillon, Elisabeth van Nassau, was een halfzuster van Frederik Hendrik.
5 Zie voor de geruchten over een wapenstilstand *supra* no. 5135 n. 17.
6 Francisco de Mello en dr. António Coelho de Carvalho, Portugese ambassadeurs te Parijs, en Tristão de Mendonça Furtado, Portugees ambassadeur in de Republiek (no. 5028 n. 6).
7 Ivrea in Piemonte.
8 No. 5151 dd. 20 april 1641.
9 Johann von Beck (no. 5140 n. 19).
10 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon (no. 5119 n. 3). Het arrest van het parlement van Parijs tegen de opstandige prinsen is pas gedateerd op 5 juli 1641; zie Du Mont, *Corps Dipl.* t. VI. I, p. 218.
11 César, hertog van Vendôme, bevond zich sinds medio februari in Engeland.
12 Péronne.
13 *Déclaration du roy, portant que les appellations des jugemens du Conseil d'Arthois seront relevées au parlement de Paris* ... [dd. 18 april 1641], à Paris, par Antoine Estienne...MDCXLI ... Een exemplaar bevindt zich tussen Grotius' nagelaten papieren; RA Stockholm, Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. In de *Gazette* 1641 no. 50, p. 248, dd. 4 mei werd voorts meegedeeld: 'Ces jours passez fut publié l'édit du roy du mois de Janvier dernier, registré au parlement de Rouen le 16 du passé, portant restablissement du parlement de Normandie en deux séances et ouvertures semestres,...'

5161. 1641 april 27. Aan N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

Wij verstaen uit Italië dat den vicomte de Turaine[2] Ivrée heeft belegert; dat Motte Hodincourt[3] in Catelagne sich stelt tusschen den marquis de Las Veles ende Nocera.[4]

Een verraedt van Perronne is hier ontdeckt ende men soect de complicen. Een edelman van den hertogh van Vendosme[5] is gevangen ende gebracht in de Bastille. Twee edicten[6] sijn hier uitgegaen. Bij het eene werdt geordonneert dat van alle sententie gewesen in 't lant van Artois sal geappelleert werden aen het parlement van Parijs. Bij het andere werdt herstelt het voor desen geïnterdiceerde parlement van Rouaen met bijvouging van nieuwe presidenten ende raedsheeren ende met last om te dienen bij ses maenden.

Ossenville ende Erlach[7] sijn beide te Brisac. Haere oneenicheit sal den keiser, die alrede de meester is bovenaen den Rijn, niet schadelijck sijn. Die van 't Fransche leger die geweest sijn bij den marescal Bannier, hooren wij dat weder nae Franckenlant sijn getrocken.

De Portugaelsche ambassadeurs[8] maecken haer gereedt om nae haer vaderlant weder te keeren met den marquys de Bressé,[9] die derrewaert gaet als ambassadeur extraordinaris ende als generael van de scheepsarmade. Deselve ambassadeurs sijn van Vrancrijck wel gecontenteert, hebbende alleen een van beide 't ongeluck gehadt van sijnen zoon[10] hier te hebben verloren.

De preparaten ter oorloge doen haer hier wel op. Alleen ziet de saecke wat zuir van de zijde van Sedan. Den graef van Soissons heeft aen mevrouw sijn moeder[11] geschreven dat hij niet en begeert dat sij meer voor hem sollicitere. Evenwel is zij dese dage geweest ten huise van den cardinael, maer heeft geen acces[12] gehadt. Denselve heer cardinael geeft breedt uit dat denselve heer grave met den hertoch Bouillon - die men seit bij den keiser marescal van het Rijck te sijn gemaect - ende De Guise een verbont met Spaegnië[13] hebben geteickent ende sevenhondertduisent gulden van Bruissel ontfangen tot de lichtingh. Men voegt daerbij dat den hertogh van Bouillon geholpen heeft tot een aenslag bij Beck,[14] gouverneur van Lutsenburg, beleidt tegen Donchéry, alle 'twelcke dient om bij den adel ende gemeente van Vrancrijck die heeren haetelijck te maecken als soeckende te vorderen de affairen van Spaegnië, die hier seer haetelijck sijn, zijnde andersins die heeren niet quaelijck gewilt in Vrancrijck, insonderheit den grave van Soissons, ende den naem die de

1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, H 201. Eigenh. oorspr. Niet ondertek.
2 Henri de La Tour d'Auvergne (1611-1675), burggraaf van Turenne. Vgl. *NBG* XLV, kol. 702-716; S. de Huart (ed.), *Lettres* (Paris 1971).
3 Philippe, graaf van La Mothe-Houdancourt (no. 5060 n. 16).
4 Pedro Fajardo Zúñiga y Requesens, markies van los Vélez, Spaans opperbevelhebber tegen de Catalanen (no. 5007 n. 9), en Francesco Maria Carafa, hertog van Nocera, onderkoning van Aragon (no. 5041 n. 24).
5 César, hertog van Vendôme, bevond zich sinds februari in Engeland.
6 Zie no. 5159 n. 13.
7 Paul Le Prévost, baron van Oysonville, en Johann Ludwig von Erlach, resp. adjunct-goeverneur en goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15-16).
8 Francisco de Mello en dr. António Coelho de Carvalho (no. 5028 n. 6).
9 Jean Armand de Maillé, markies van Brezé (no. 5103 n. 9).
10 Pedro de Mello (†24 april 1641); vgl. J.F. Barreto, *Relação*, p. 82v.
11 Anne de Montafié.
12 Door Grotius verbeterd uit: gehoor.
13 Het verdrag is gedateerd op 30 april 1641; zie no. 5129 n. 21.
14 Johann von Beck (no. 5140 n. 19).

gemelte haerselve geven van geünieert te sijn tot de vrede van de christenheit niet onaengenaem bij de gemeente. Den marescal de Chastil-

lon[15] heeft last om den hertogh van Bouillon ende sijne hulpers vijantlijck aen te tasten ende werdt eene declaratie van den coning gereedt gemaect om deselve te verclaeren vijanden van 't rijck. Monsieur de Sourdy,[16] die bij den con(in)g was gezonden om te spreecken met den heer grave van Soissons, verstaende dat eenige hostiliteit was begonnen, heeft sich onderwege gehouden. Van mijnheer den prins van Orangië werdt verscheidelijck gediscoureert, te weten wat sijne Hoocheit doen sal, indien des conincx wapenen in plaetse van het Spaensche Nederlant aen te tasten gekeert werden nae Sedan, alsoo men hier gelooft dat sijn Hoocheit seer estimeert den grave van Soissons ende oock van Bouillon niet garen soude sien te gronde gaen. Conde eenigh expediënt gevonden werden om desen doorn uit de wege te nemen, het waere goed voor de gemeene zaecke ende ick meene monsieur de Strade[17] comt eenige opening doen aengaende de voorseide princen. Mijnheer den cardinael verseeckert ydereen dat dit stuck sal afloopen tot groote eere ende reputatie van den coning. De laetste indaging van den hertogh van Vendosme is gedaen ende sal daerop volgen sijne condemnatie bij défaut ende confiscatie van goederen.

27 April 1641.

UE. brief van den 14 April uit Zeelant[18] heb ick ontfangen. Off 't exempel van Portugael bij anderen sal werden gevolcht, sal seer hangen aen het succes, 'twelck vooralsnoch bedenckelijck ende te meer sal sijn, soo de Compaegniën van Oost- ende West-Indië met haere interesten over het publicq prevaleren.

Den keiserlijcken commissaris[19] sal den staet wel doortasten ende vernemen off bij den prins van Orangië, provinciën ofte steden genegentheit is tot trefves.

Den coning van Engelant is ongeluckigh, connende sijn affectie niet bedwingen ende geen macht hebbende om deselve te doen volgen. 't Is verre gecomen, als een coning sijne goede dienaers, die meest beschuldight werden vanwegen het ijveren over sijn authoriteit, niet en can salveren dan door de interventie van den jongen prins van Orangië.[20]

De reden in den brief gestelt van de survivantie van 't gouvernement van Vrieslant[21] is seer belaechelijck.

Adres: Mijnheer mijnheer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant, in Den Hage. Port.

In dorso schreef Reigersberch: Broeder (de) Groot uyt Paris, den 27 April 1641.

5162. 1641 april 29. Van W. de Groot.[1]

15 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk (no. 5119 n. 3).
16 Charles d'Escoubleau, markies van Sourdis (no. 5151 n. 9).
17 Godefroi d'Estrades (1607-1686), Frans diplomaat; vgl. *DBF* XIII, kol. 133-136.
18 Ontbreekt.
19 Johann Weichard, graaf Auersperg (no. 5042 n.6).
20 Willem II was op 24 april naar Engeland gereisd om in het huwelijk te treden.
21 Zie over deze kwestie Aitzema, II (f.^{o}), p. 748: J.J. Poelhekke, *Frederik Hendrik*, p. 517.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24, 192. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 5153; beantw. d. no. 5181.

Frater optime,

De editione Annotatorum et Appendicis[2] scripsi proxime.[3] Illud certo scias nos non posse maiorem operam in monendo et excitando Blavio ponere quam hactenus fecimus, ipsum vero

2 Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135) en de achter dit werk opgenomen *Appendix de Antichristo* (*BG* no. 1129).
3 No. 5154 dd. 22 april 1641.

per se nullas moras nectere teque brevi ista cura, ut speramus, levatum iri. Interea silentio transmittere non possum errare te, quod nos tua praescripta non putes exacte sequi, nam Appendix non est tradita, nisi cum characteres libellorum trium prius ἀνωνύμων[4] magna ex parte essent dispositi, etsi nondum esset absoluta impressio. Neque eam nos tradidimus, sed amicus ille Vergoesii,[5] qui satis magnam fidem et cautelam adhibuit, ne quid malevolis suboleret.

Tum vero de libro Belli et pacis[6] miror quod scribis. Neque enim is in mea potestate fuit, sed Vossii[7] et habebat eum in manibus Blavius, antequam nos Amstelodamum veniremus; nec quicquam ista editio alteri obstitit, cum eo tempore, quo nos illic essemus, nondum absolvisset editionem breviarii Blavius. Itaque nos rogavimus, ne aliud quippiam inceptaret, sed tuis potius vacaret operibus, quod et praestitit.

Legatum Portugalliae in Anglia[8] ut regis legatum exceptum esse iamdudum intellexeram, antequam tuae mihi traderentur, quare id vos nescisse miror. Nunc etiam audio in Dania appulisse alium legatum, qui et ipse eodem modo receptus sit; appellatur autem Franciscus de Fousa [*sic*] Coutinus.[9] Qui hic est[10] magnifice de regno suo loquitur et iam inter eum et Foederatos convenit de instauranda classe navium 40, quibus addent et alias Indiarum Societates.

Iuniorem principem[11] heri in Anglia appulisse omnes ventorum gnari iudicant. Nunc quotidie inde aliquid ad nos perferetur.

In Bouillonnaeo et Suessionensi magnam spem posuere Hispanienses, dum illa de Lotharingo[12] decollat [*sic*]; sed parum spei est ex ista parte.

Trompius archithalassus[13] hic et apud principem et apud populum male audit, quod cum ventorum vi mālum perdidisset, ipse in aulam redire quam in aliam navem migrare maluerit. Ita sunt hominum ingenia, qui semper in laborantem partem solent incumbere ex natura vulgi, ut eam optimus historiographorum describit.[14]

Vale et nos ama.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

4 Herdrukken van de *Commentatio de Antichristo, Explicatio de fide et operibus* en *Explicatio Decalogi* (*BG* resp. nos. 1102, 1111 en 1118).
5 Leonardus Marius (no. 4994 n. 14).
6 *BG* no. 571; Blaeu mocht deze uitgave verzorgen, nadat hij de *Annotationes* (*BG* no. 1135) had gedrukt.
7 Gerardus Joannes Vossius (no. 5011 n. 1). Zie voor het bezoek van Willem aan Amsterdam *supra* no. 5066; over de drukkerskopij van *De iure belli ac pacis* no. 5120 n. 5.
8 Antão d'Almada met dr. Francisco d'Andrade Leitão (no. 5028 n. 6).
9 Francisco de Sousa Coutinho (no. 5156 n. 2).
10 Tristão de Mendonça Furtado (no. 5028 n. 6). Zie voor de militaire hulp aan Portugal no. 5079 n. 4.
11 Willem II was op 24 april vanuit Den Briel vertrokken en ging op 29 april 1641 in Gravesend aan wal.
12 Karel IV van Lotharingen had op 29 maart 1641 een verdrag met Frankrijk gesloten; vgl. no. 5083 n. 22.
13 Maarten Harpertsz. Tromp zou Willem II naar Engeland overbrengen. Vgl. *Courante* 1641 no. 17 dd. 27 april: ‘Sijn Excell. ginghe in 't schip van den E. admirael Marten Tromp ende ontrent ten een uyre, nadat van alle schepen 't geschut trionfantelijck was losghebrant, t'zeyl; maer op den namiddach geraeckten 't schip Amelia van dito Tromp door den herden wint schadeloos ende sijn groote mast buyten boort, in voegen dat hy genootsaeckt was, wederom te moeten inloopen.’ Willem II zette zijn reis voort aan boord van het schip van vice-admiraal Witte Cornelisz. de With. Zie ook Grotius' antwoord, no. 5181.
14 Willem de Groot zal doelen op Tacitus; zie bijv. *Hist.* III, 10.

Raptim. Hagae, XXIX Aprilis 1641.

Adres: A monsieur monsieur Grotius, ambassadeur de Suède, à Paris.
Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 8 Maii.
En in dorso: 29 April 1641 W. de Groot.

5163. 1641 april 29. Van P. Spiring Silvercrona.[1]

Mein herr,

Ewerer Her.[t] weis ich, seit meinem jungsten vor 8 tagen,[2] weinig schreibwurdiges zu avisiren, ausser das man mit dem Portugisischen ambassadeuren[3] noch immerforth embsig zu wercke ist. Desselbigen werbung bestehet vornemblich in 2 puncten. Erstlich suchet er einen stilstandt der waffen in Oost- und West-Indien. Zwar hat er anfangs auch von abtretung der Brasielien, die hiesiger stat kegen billiger satisfaction an Portugall thuen solte, sprechen wollen. Nachdem er aber vermercket, das diesse zumuhtung alhier nicht wohl auffgenommen worden, beruhet er allein auff erwehntem stilstand, der ihme vielleicht auch nicht durffte refusiret und versaget werden. Zum andern begeret er zwantzig aussgerustete schiffe zur assistentz, die hiesiger stat unterhalten, item noch 10 ledige schiffe, so die Portugiesen providiren und verköstigen sollen, mit versprechen, das sie von den ihrigen auch noch 10 hinzufügen und also eine flotte von 40 schiffen aussrusten wolten, wormit sie dem könige von Hispanien nicht allein die einbringung der silberflote zu hindern und diesselbe bisweilen hinweg zue nehmen, sondern auch in den Indien selbst, hefftig zu incommodiren und grossen abbruch zue thuen, getraueten. An den conquesten, so die zeit vermittelst diesser conjungirten flotte an die handt geben möchte, sollen beyderseits aequaliter participieren. Hierauff hat die provintz Hollandt bereits 20 schiff gewilligt. Wie man mit den ubrigen zehen zu rechte kommen wirt, lehret die zeit.

Alhier continuiret man zum schleunigem feldtzug sich fertig zu machen, der kegen 1. Maii, wie man sagt, seinen fortgang haben soll, wie dan die patenten, umb sich zu benanter zeit, auff dem randevous finden zu lassen, bereits ausgegeben sein. Ich kan aber noch nicht sehen, wie es so zeitlich fortgehen wirt können.

Der junge printz von Orannien ist am nähest-vergangenem Mitwoch[4] von hinnen nach dem Briell verreisset, umb alss fort nach Engelland zugehen. Vnndt weil seithero der windt guth gewesen, man auch starck schiesen hören, als wirt gemuhtmasset, das er bereits abgefahren sey.

Aus Schweden wirt mir geöffnet, das die könig. schiffe auch gerade aussgerustet werden, damit die herren abgeordneten zu den bevorstehenden friedens tractaten sollen uberfuhret werden, und wisse man zur zeit nichtes anders, alss das H. graaff Peter Brahe, H. Åke Axelson, und H. Johan Oxenstierna[5] dazue nominiret sein sollen. Die regirung werde sich in kurtzem von Stockholm ins landt hinein begeben, den fridens-tractaten so viel näher zu sein, theils vermeinen nach Norköping, theils gar nach Jenecöping, welches die zeit lehren wirt.

Wormit ich vor diessmahl schliesse vnd Ew. Her.[t] nach f. gruesse in Gottes gnaden-bewahrungh empfehle.

Ewerer Her.[ten] dienstw. freund.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13, 77. Oorspr. Niet ondertek. Deze brief van Spiring en die van [6 mei], 10 juni en 24 juni t/m 2 september 1641 zijn alle in dezelfde Duitse hand geschreven; zie ook no. 5173 *sub finem*.
2 No. 5155 dd. 22 april 1641.
3 Tristão de Mendonça Furtado (no. 5028 n. 6); zie voor de militaire hulp aan Portugal ook no. 5079 n. 4.
4 24 april; op die datum vertrok Willem II echter reeds uit Den Briel naar Engeland.
5 Per Brahe was kort tevoren tot rijksdrost benoemd (no. 5204 n. 1). Åke Axelsson Natt och Dag (1594-1655) was Zweeds rijksraad en zwager van Axel Oxenstierna; in 1643 werd hij rijksmaarschalk. Vgl. *BLS* IX, p. 335vv. Tenslotte kwam alleen Johan Oxenstierna in oktober 1641 naar Duitsland (no. 5464A n. 1).

Dab.r Gravenhag, den 19/29. Aprilis 1641.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 8 Maii.

5164. [1641 mei ?] Aan N.N.[1]

Dat de jonge Princes, by de Moeder blyvende, de Roomsche opinien zal inzuigen: en de Prins van Oranje loopt gevaar van zyn reis, reputatie, en 't gelt, zoo eenig geconsigneert is, te verliezen.

5165. 1641 mei 2. Van C. Marin.[1]

Monsieur,

J'ay receu un peu tard vostre lettre du 9 courrant[2] et suis bien marry que ny vos bons offices qu'il vous plaît faire pour moy, ny aucune raison peut ployer nos seigneurs à quelque pitié de moy, qui suis icy en telles extrémités à cause de la détention de mon gage sans cela assez petit et qui passe desjà trois ans entiers et deux mois de surplus, quod sane hominem opulentum, ne dicam me, ad stipem redigere posset. Ma femme[3] est au lict, abbat[t]ue d'une grande mélanquolie qu'elle prend de ce qu'elle se voit ruinée à cause de moy, qui véritablement suis hors de coulpe, ayant fait il y a longtemps tout ce qu'il m'a esté possible tant pour avoir mon congé que le payement deu. Sed oportet, ut a Deo et tempore eius remedium expectem intereaque querelis ac emendicando hinc inde in victum necessaria tempus ac vitam miserrimam traham. Haec an pro honore sint Sueciae, quisque prudens ponderet.

De Mon.r le mareschal Horn[4] je suis en peine que vous ne me mandez rien, et il seroit raison[n]able que le roy très-chrestien envoyast désormais sa résolution touchant son eschange, car on est sur le point de le ramener en Bavière et il attend seulement vostre responce sur ce qu'il vous a escrit il y a huict jours. Nostre général Banier est en Saxe malade d'une fièvre tierce.

Unze cantons ne donnent point des gens à la France, et n'y a que Berne et Friburg qui en accom[m]odent le roy, et oultre ces deux les villes de Neufchastel et Biel ont promis 4 compagnies, ausquels estans joints les Valésiens et Grisons que le colonel Guler[5] fait lever, tout cela ensemble fera quelque cinq mille hommes. Ghil de Has[6] impérial fait le maistre delà du Rhin et sera renforcé par Hazfeld[7] pour passer plus avant. On dit que les Vinarois retourneront vers le Rhin.

Ces traittés avec l'empereur et la France[8] pourront retarder un peu les actions généreuses de nos armées en campagne, ce qui apparemment réussira à

1 Geciteerd Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 283. Het brieffragment wordt voorafgegaan door de mededeling ‘De Groot drukt zyne bekommering uit in zekeren brief’, zonder enige vermelding van datum of geadresseerde van de brief. Het fragment betreft het huwelijk tussen Willem II en Mary Stuart, de ‘Princess Royal’, op 12 mei 1641 en de vraag of de bruid direct na de bruiloft naar de Republiek zou worden overgezonden. Het brieffragment is hier opgenomen onder de maand waarin de bruiloft plaatsvond.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9, 218. Eigenh. oorspr.

2 Grotius' brieven aan Marin van 1641 ontbreken.

3 Alessandra Paravicini Capelli (no. 5068 n. 4).

4 Gustav Karlsson Horn (no. 5264 n. 1).

5 Johann Peter Guler von Weinegg (no. 5035 n. 8).

6 Gilles de Haes (no. 5041 n. 20).

7 De keizerlijke veldmaarschalk Melchior von Hatzfeldt und Gleichen (no. 5025 n. 11).

8 Marin zal doelen op de besprekingen die Johan Adler Salvius te Hamburg voerde met de keizerlijke resident Konrad von Lützow (no. 5080 n. 3) en met de Franse ambassadeur Claude de Mesmes, graaf van Avaux (no. 5001 n. 7).

l'advantage de la maison d'Austriche et d'Espagne, qui nous amusent d'ordinaire des bonnes espérances de la paix, quand ils sont à l'estroit.

Dieu gouverne tout, qui sçaura conduire à une heureuse fin ces brouilleries de la pauvre chrestienté combattue de tant de maux de tous costez.

Je demeure, monsieur,

tout le vostre

C. Marin mp.

De Zurig, ce 22 d'Avril stylo loci l'an 1641.

Sur le Bernois il y a eu un soulèvement du peuple à cause de[s] tailles qu'on luy a voulu imposer contre la coustume ancienne.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 16 Maii 1641.

En in dorso: Marin 22 April 1641.

5166. 1641 mei 3. Van G. Keller.[1]

Hochedler, gestrenger herr ambassadeur, hochgenaigter herr vndt patron,

Vnter den vbel affectionirten alhier ist nun in 8 tage her vber dess herrn gen. feltmarschallen Banners Excell. vermeinten tots[2] gross frohlocken geführt worden. Wie wier aber an heüte vber Halberstadt berichtet werden, seindt dieselbe annoch zu Mörseburg in dero hauptquartier im leben, wiewohl von der aussgestandenen kranckheit noch zimblich schwach. Der Höchste woll ihro zu vorigen leibs cräfften gnädiglich wieder verhelffen. Sie sollen mit den armeen gegen dem stifft Halberstadt zu liegen, der feindt aber von den 7 regimenter Beyerischen wieder zurück gangen soll von Eger vnterwerts im Marcke begriffen sein, vermuthlich Zwickaw zu attacquiren, oder wohl gar, wie man meint, vff die vnserigen anzugehen, die seiner nunmehr mit guther resolution, vndt verhoffentlich sufficienten forces ihme zu begegnen, erwarten. Der Höchste gebe das sie eine guthe revange von ihm nehmen, vndt wieder hin da er gekommen treiben mögen.

In den Pommerischen seehaffen werden anizo vff befehl ihr. könig. M.^{t} schiffe befrachtet, welche gegen den 1. Iunii nach Schweden vndt Finlandt gehen sollen, rheüter vndt knechte vberzuholen, welche völcker gemeinen bericht nach 12$^{m.}$ man sein, vndt vom gen. maior Kage[3] commandirt werden sollen.

Auss Holstein wirdt geschrieben, das der könig in Dennemarck al sein volck zusammen führen, zu Glückstadt die stücke auf die wälle bringen, ezliche schiffe auf die Elbe legen, vndt noch 3 starcke regiment werben lassen wolle, dero behueff gestern 6 wagen mit gelt zu ged. Glückstadt ankommen seindt. Ob nun deme also, vndt zu was ende es angesehen, wirdt sich balt eüsern.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 12, 37. Oorspr. Eigenh. ondertek.

2 Johan Gustavsson Banér overleed te Halberstadt op 20 mei 1641.

3 Lars Kagg (1595-1661), vanaf 1635 generaal-majoor in het Zweedse leger in Pruisen; in april 1641 werd hij benoemd tot rijksraad. Vgl. *SBL* XX, p. 563-569.

Der zu Königsperg gewesene keyser. gesandter[4] hat in privat conferenz beym churfürsten starck angehalten die Pillaw vndt Memmel der keysser. armee zur retirada zu vergünnen, auch zugestatten ezliche regimenter in Preüsen zuwerben, vndt ein lauffplaz zu verwilligen, so aber pure abgeschlagen worden sein soll.

Die Pohlnischen gesandten zu Königsberg[5] sollen vnter andern vff den noch continuirenden landttag proponirt haben, 1. wegen der zollrechnung, worzu die einnahme der verschienen 2 jahr angewendet worden. Darnach dz die landtstende, was von den zoll intraden vf die fortifi-

4 Georg Adam Boržita, graaf van Martinitz, met Johann Kaltschmidt, keizerlijke gezanten aan Friedrich Wilhelm, keurvorst van Brandenburg (no. 5049 n. 7).

5 Gerhard von Dönhoff (no. 4992 n. 5) met zijn gevolg. De Pruisische stenden waren tussen juni 1640 en december 1641 te Koningsbergen bijeen.

cation in der Pillaw bisshero gewandt, durch ihre eigene contribution refundiren, vndt davon wie auch sonst von allen einkommen dem könig die helffte zukommen lassen sollen, vndt dan dz der zoll ferner continuirt werden möge. In privat conferenzen soll der heüraht der Polnischen princessin[6] an den churfürsten proponirt worden sein. Dieses alles vngeacht ist der Spiring[7] im zoll cassirt, ihm vom churfursten vfferlegt, die rechnung abzulegen, die Pillaw zu quittiren, vndt keinen zoll mehr da zu fordern. Der churfurst fast eine gute resolution, vndt will ihm nichts wieder die vorige compacta von den Pohlen vffbürden lassen, vndt sollen er vndt die landtstende biss anhero noch allezeit in gutem vernehmen mit einander gestanden sein, vndt noch stehen, welches ihme das werck desto leichter machen wirdt.

Ich verbleibe hiemit
Ew. Excell. gehorsamber diener
G. Keller mpp.

Hamb., den 23. April a.^{o} 1641.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 22.
En in dorso: 23 April 1641 Keller.

5167. 1641 mei 4. Aan L. Camerarius.[1]

Illustris domine,

Magnae illae quae ab Arnimio[2] colligi dicuntur copiae faciunt, ut metuam, ne plus nihil praestare possit hoc tempore atque illis locis Bannerius quam se suaque tutari. Forte autem si Brandeburgicus elector[3] bello se subducat, ea res etiam Saxoni alias cogitationes iniicere possit. Quod autem scribit ill. Dom. vestra[4] laborare in id imperatorem, ut Piccolominaeum ducesque alios[5] inter se reconciliet, idem et hic intelligo et successurum puto. Si fedus, quod futurum puto, inter Suedos et Gallos[6] redintegretur et in Hispania Catalanis ac Portugallis fortuna belli faveat, Batavi vero gnavos se ostendant, haec omnia imperatorem parum opis ab Hispania exspectaturum poterunt pertrahere ad consilia pacatiora. Caesariani et Bavarici hoc

6 Anna Catharina Constantia (no. 4992 n. 8).
7 Abraham Spiring (no. 4992 n. 3).
1 Copie Uppsala, UB, E 388a, 279. Gedrukt *Epist.*, p. 675 no. 1491.
2 Hans Georg von Arnim-Boytzenburg was echter op 28 april 1641 overleden (no. 5001 n. 11).
3 Friedrich Wilhelm, keurvorst van Brandenburg, sloot op 24 juli 1641 een wapenstilstandsverdrag met Zweden.
4 Camerarius' brieven aan Grotius van 1641 ontbreken.
5 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi, Gottfried Huyn, graaf van Geleen (no. 5136 n. 5) en aartshertog Leopold Wilhelm.
6 Het verdrag tussen Zweden en Frankrijk werd in juli 1641 verlengd.

agunt, ut hunc annum, sicut ante actos, inutilem reddant Anglis et Palatino.[7] Attamen, si fortiter in parlamento Angliae decernatur, quid faciendum sit, si spes pacis fefellerit, aliquid boni inde sperem aut causae communi aut certe Palatino. Valde autem scire cupiam, quale foedus Anglia cum Batavis velit.[8]

De Arragonia rumores veros non puto. Legati Portugallenses[9] quod spem vultu ac verbis

7 Karl Ludwig van de Palts. Namens hem onderhandelden te Regensburg Konrad de Spina en Georg Johann Peblitz (no. 5033 n. 5), terwijl ook sir Thomas Roe (no. 5143 n. 7) zich naar Regensburg begaf.

8 Een verdrag tussen Engeland en de Republiek kwam niet tot stand (no. 5023 n. 9).

9 Grotius antwoordt hier vermoedelijk op een mededeling van Camerarius over de Portugese gezant in de Republiek, Tristão de Mendonça Furtado (no. 5028 n. 6). In plaats van het volgende ‘spem’ geeft de copie te Uppsala: fidem.

praeferunt, prudenter faciunt, sed magnae ex omni Hispania contra eos coeunt copiae nec videmus adhuc, quas partes secuturae sint insulae[10] et Africanae Asiaticaeque provinciae. Sollicitus etiam sum, ne in hoc quoque negotio apud Batavos, homines mercuriales, privata obstent publicis.

Ex Britannia quid de Hyberniae praefecto et quid de archiepiscopo[11] futurum sit, exspectabimus. Videntur parlamentarii eorum necem pecuniis suis emere velle. At exercitui Anglico dolet, quod stipendia sibi minus bene quam Scotis procedant.

De duce Bulionio varia hic sunt iudicia et iam vis quaedam a Sedanensibus coepta est in milites regios, tum qui Rimeliaci erant, tum qui Doncheriaco processerant. Et Beckius[12] cum suis copiis non longe inde abest. Sunt tamen qui sperant profectione comitis Suessionensis Romam sedari posse hanc procellam. Et certe optandum est, ut ea cura non parum distractura vires Gallicas regi dematur.

Vix erit, ut Batavi omnia illa, quae in illo rituali libello[13] vidi, obtineant. Et certum est bonam partem Batavici Federis aliquam Imperio debere reverentiam. Dum de illis rebus disputatur, Auerspergius[14] quicquid istius reipublicae nosci potest, ediscet.

De induciis Belgicis pontificis nuntius[15] sermones aliquando hic serit. Sed quantum iudicare possum, canit surdis. Interim his rumoribus et cardinalis Hispanus plebem lactat Belgicam et Galli habent quod Batavis minentur, si minus hi Gallorum desideriis respondeant.

Gillo Hasius[16] capto Wilstadio obsidet arcem Molburgum et Hohentwilanus praefectus[17] praedatum egressus cladem aliquam passus est. Galli a Bernatibus, Tigurinis et Uraniis parum militis impetrarunt. Caeteri pagi de conditionibus disputant. Hatzfeldius[18] cum duodecim millibus ad Rhenum tendit invalidis ibi Gallorum rebus et distractis per Erlachium Ossenvilliumque[19] consiliis.

Constantinopoli est legatus Persa;[20] paratur bellum in Asacum missis ad Tartarorum Precopensium regem[21] donis et mandatis, ut eidem bello se accingat.

Quod rex Daniae circa vectigalis negotium agere incipit remissius, id partim turbidis Hispaniae rebus, partim timori a Suedorum cum Batavis federe[22] deberi arbitror.

Deus det christianis fidam pacem ac ill. Dom. vestrae prosperrima omnia.

Illust. Dom. vestrae perpetuae observantiae debitor
H. Grotius.

10 De Azoren, Madeira en de Kaapverdische eilanden.
11 Thomas Wentworth, graaf van Strafford, en William Laud, aartsbisschop van Canterbury.
12 Johann von Beck, Spaans goeverneur van Luxemburg (no. 5140 n. 19).
13 Bedoeld zal zijn een exemplaar van het 'Ceremoniaal van 1639'. Vgl. J.J. Poelhekke, *Vrede*, p. 85 en n. 3; J. Heringa, *Eer en hoogh.*, p. 303-307 en bijl. III. In maart 1641 was onenigheid ontstaan over de titulatuur die de keizer aan de Republiek verleende; zie *supra* no. 5116.
14 Johann Weichard, graaf Auersperg (no. 5042 n. 6).
15 Ranuccio Scotti (no. 5020 n. 4). Zie voor de berichten over een wapenstilstand met Spanje no. 5135 n. 17.
16 Gilles de Haes, Vlaming in keizerlijke dienst (no. 5041 n. 20), belegerde Mahlberg nabij de Rijn in Baden.
17 Konrad Widerholdt (no. 5112 n. 17).
18 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen (no. 5025 n. 11).
19 Johann Ludwig von Erlach en Paul Le Prévost, baron van Oysonville, resp. goeverneur en adjunct-goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15-16).
20 Ibrahim khan; zie over zijn aankomst *Gazette* 1641 no. 51, p. 249v., 'Extraordinaire' dd. 8 mei.
21 Behadir-Ghiraï. De Turken slaagden er pas in 1642 in Asow te veroveren.
22 Het verdrag tussen Zweden en de Republiek was op 11 september 1640 te Stockholm gesloten.

Lutetiae, IV Maii MDCXLI.

Eporediam[23] cepere Galli, archiepiscopus Burdegalensis[24] naves aliquot farinae plenas. Exercitus Gallicus in Catalania ad Leridam est, cecidit hostium quosdam. Exercitus, qui hic sunt, procedent medio hoc mensi. Dux Carolus[25] apud suum est.

Bovenaan de brief in de copie te Uppsala: Rec. Leidae, a.^{o} 1641 2/12 Maii. MP.

5168. 1641 mei 4. Aan W. de Groot.[1]

Frater charissime,

Miror nullas a Blavio paginas missas ad te aut Vergoesium.[2] Plane enim id exspecto. Et cum non veniant, vereor ne aliquid deflexum sit a meis praeceptis et opuscula accessoria,[3] aut eorum quartum maxime, divellatur a caeteris, id est, suffocetur, quod ego plane nolim. Et si fiat, amicitiae cum Blaviis sim renuntiaturus. Videte, quaeso, ne quid contra mea desideria in meis peccetur.

De libris Mileterii super Eucharistia[4] mira res hic accidit, ut Carentonienses[5] dicant ab eo non mala dici, sed aliena a romanae ecclesiae sententia, contra vero eam sententiam recte eis libris exprimi dicant et cardinalis et nuntius.[6]

Quod dixi[7] id agi in Batavis, ut ego per gradus quosdam, et quasi culpa mea, in residentium ordinem detrudar, non ex coniectura dixi, sed quia id comperi plus uno teste. Repertorem puto Arsenium,[8] promotorem aliquem eo maiorem. Illi homines nunquam, dum vivam, a me vexando abstinebunt. Mihi contra tales conatus non prudentia tantum, sed et fortitudine opus est. Literas omnes, quae debitam compellationem non habent, comburam nec quicquam respondebo.

Hiberniae praefectus,[9] quantum audio, capitis periculum non adit. Itaque deprecatore novo marito[10] opus non erit. Archiepiscopum[11] in magno odio esse audio, magis tamen quod regis auctoritatem augere voluerit quam ob causas alias.

A Sedanensibus vis quaedam coepit in milites regis, tum qui Romeliaci erant prope Mousonum, tum qui Doncheriaco exierant. Sunt tamen qui tolli putent posse hoc malum aequis conditionibus. Quod sane velim.

23 Ivrea in Piemonte. Het bericht is onjuist; zie *infra* no. 5186.
24 Henri d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux (no. 5121 n. 27).
25 Karel IV, hertog van Lotharingen, had, tezamen met François de l'Hospital, sieur du Hallier, het commando gekregen over een leger in de streek ten noorden van Metz.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 919 App. no. 545. Geciteerd in vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 304. Antw. op no. 5154; beantw. d. no. 5183.
2 Vermoedelijk Willem van der Goes (no. 4995 n. 15). Het betreft de drukproeven van Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135).
3 Herdrukken van Grotius' *Commentatio de Antichristo, Explicatio de fide et operibus* en *Explicatio Decalogi* (*BG* resp. nos. 1102, 1111 en 1118) en zijn *Appendix de Antichristo* (*BG* no. 1129) werden achter de *Annotationes* opgenomen.
4 Zie no. 5153 n. 11.
5 Bedoeld zijn Edmé Aubertin, Jean Daillé en Charles Drelincourt (no. 5153 n. 12).
6 Ranuccio Scotti (no. 5020 n. 4).
7 No. 5141 dd. 13 april 1641.
8 François van Aerssen, heer van Sommelsdijk (no. 4997 n. 3).
9 Thomas Wentworth, graaf van Strafford, werd op 22 mei 1641 onthoofd.
10 Willem II trad op 12 mei 1641 in het huwelijk met Mary Stuart, de 'Princess Royal'.
11 William Laud, aartsbisschop van Canterbury.

Scripsit ad me Nicolaus de Bye,[12] qui olim nobiscum in Gallia vixit, nunc Alcmariae vivit,

12 Zie no. 5145 dd. 15 april 1641.

vir pius, gregis ut puto mennonitici, generis hominum non mali, libellum magis quam epistolam, in quo probare vult christianis omnibus, etiam in potestate constitutis, interdictum bellum et iudicia capitalia et respondere argumentis pro me productis in libro de Iure belli ac pacis. Pietatem eius et bonitatem laudo et, si eum videas, velim norit legationem hanc a me susceptam animo pacis procurandae et quidem quamprimum possem. In quo studio persevero nec quicquam omitto, quod eo facere possit, doleoque tamdiu meas preces ac labores fuisse sine fructu. Quod vero ad eam quam tractat quaestionem attinet, cogitet velim, an rex Poloniae teneatur pati a Tartaris interfici plurimos infantes et sic secundum quorundam bella omnia improbantium sententiam a regno coelesti excludi, quo per aetatem et vitam piam pervenire potuissent; feminas autem ea pati, eis affici contumeliis, quae castis morte graviores sunt, cum id impedire possit vim latrocinantem vi regia propulsando? Velim hac super re cognoscere aliorum, quibus illud scriptum legendum dedit, sententiam. Velim etiam scire, an putet per Christi legem furiosos posse vinculis coerceri, flagris caedi pueros, tormenta ex urbe aut arce explodi, ut eo territi hostes alio iter vertant. Nam et haec ad quaedam eius solvenda viam aliquam nobis videntur dare. Ego quam alienus sim a reponendis malis et alias ostendi et tunc cum eos, qui me in vitae summum periculum adduxerant iure gentium violato,[13] supplicio exemi et bona cuncta eis reddidi ne orari quidem me passus. Monita autem mea omnia si sequerentur christiani principes, nulla inter eos bella essent. Mallent enim salva populi pace de iure suo cedere uterque aut pios sumere arbitros.

Vossii[14] vicem doleo. Vide, quid sit filios assuescere ad spernenda parentum imperia. Velim scire, quid agat iuvenis Pelsius.[15] Nam ad nos, ex quo abiit, nihil scripsit, quanquam dimissus honorifice. Cogita, an possis in honesta opera salarii aliquid accipere a Coloniensi, Nieuburgico[16] aut alio vicino aliquo principe.

Constantinopoli pace cum Persa constituta[17] bellum in Asacum strenue paratur ac Tartarus Praecopensis[18] monitus est, ut ad ipsum se paret.

Omnia tibi, uxori, liberis, amicis bona opto, Petro[19] bonam mentem.

Tui amantissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae, 4 Maii 1641.

13 Vermoedelijk verwijst Grotius hier naar de aanval op zijn koets in juli 1638; zie *supra* nos. 3677 en 3687 (dl. IX).

14 Gerardus Joannes Vossius maakte zich in deze tijd bezorgd over de trouwplannen van zijn zoon Franciscus (1608-1645); zie C.S.M. Rademaker, *Vossius*^{2}, p. 262 en n. 829. Grotius reageert hier vermoedelijk op een ontbrekende brief van Willem de Groot aan Maria van Reigersberch.

15 Grotius' voormalige secretaris Pieter Pels; zie ook no. 5053 n. 13.

16 Ferdinand van Beieren, keurvorst-aartsbisschop van Keulen, en Wolfgang Wilhelm, hertog van Neuburg en Gulik-Berg. Willem de Groot had eerder gehoopt zijn vader Jan de Groot († 3 mei 1640) op te volgen als raad van de graven van Hohenlohe; zie *supra* no. 4647 (dl. XI) en *infra* no. 5183.

17 De vrede tussen Turkije en Perzië van 1639, geratificeerd in 1641. Zie ook *Gazette* 1641 no. 51, p. 249v., dd. 8 mei.

18 Behadir-Ghiraï.

19 Grotius' tweede zoon, Pieter.

Galli in Italia Eporediam[20] cepere. Galli exercitus procedent medio hoc mense. Treselius[21] decoxit nostro magno malo. Ingentes ei summas credidit uxor me nesciente. Mitto chirographum, ut arresto includantur omnia, quae eius habet Wouwii vidua.[22]

20 Ivrea in Piemonte. Het bericht is niet juist; zie *infra* no. 5178.
21 Daniël Tresel, koopman te Rouaan (no. 4995 n. 3).
22 Machtelgen Aelbrechts van Leuningen (†1661), weduwe van de boekdrukker Hillebrant Jacobsz. van Wouw (†1621); vgl. E.F. Kossmann, *Boekhandel te 's-Gravenhage*, p. 452-457. Zij was een zuster van Tresels vrouw, Henrickgen Aelbrechts van Leuningen.

5169. 1641 mei 4. Aan [A. Oxenstierna.][1]

Excellentissime domine,

Rex se itineri alicui parat; quorsum, nescitur. Habebit autem penes se exercitum quendam ad usus subitos.

Duae nunc res in sermone sunt: Sedanensis et de induciis Belgicis. Inter Sedanenses milites et regios quaedam intercesserunt non amica. Nam et triginta ferme regii milites, qui Rimeliaci erant non procul a Mousono, a Sedanensibus exarmati sunt et inter regios Donc[her]iaci praesidiarios ac Sedanenses pugna quaedam facta est, dum hi pecudes quasdam a Lucemburgico venientes deducere Sedanum volunt, illi autem idem prohibere; in qua Sedanensium unus interiit, regiorum tres vulnera accepere. Qui haec dissidia, non dubium quin Hispanis profutura, sublata vellent, proponunt ut comes Suessionensis Romam eat ac sic ducem Bulionium sui hospitii invidia liberet. Sed metuendum est, ne nimium iam illigati sint principes isti Hispanicae aut caesarianae parti. Beckius[2] certe, Lucemburgi praefectus, cum bonis copiis circa Sedanum est. De induciis Belgicis coepit hic loqui pontificis nuntius.[3] Sed non puto Galliam regentium animos eo ferri. Magis existimem initium eius rei ortum a cardinali Hispano, ut plebs Belgica ea spe lactetur.

Rex edicto[4] sumtus mensarum militarium accidit. Restituit curiam subsidiorum Rhotomagi, ut antehac parlamentum.

Quod rex Daniae in vectigalis negotio vela contrahit, id partim evenire arbitror metu federis Suedorum cum Batavis,[5] partim quod ex Hispania obtinere non potest quae speraverat ob res ibi turbatas.

Deus etc.

Lutetiae, XXVI [*sic*] Aprilis/IV Maii MDCXLI.

Wilstadium hosti deditum est. Gillo Hasius[6] habens mille pedites, equites sexcentos nunc arcem obsidet Malburgum. Elector Trevirensis[7] in dignitatem ac ius sententiae dicendae restitui dicitur.

Audimus exercitum regis in Catalania circum Leridam esse, sexdecies mille peditum, e-

1 Copie Dresden, Sächs. Landesbibl., C 61, 20; copie Leipzig, UB, ms. 2633, f. 62. Gedrukt *Epist. ad domum Sueciae*, p. 47 no. 4. De brief is niet opgenomen onder Grotius' brieven aan Axel Oxenstierna in *Oxenst. Skrifter* 2. afd., IV, terwijl hij in de editie der *Epist. ad domum Sueciae* is uitgegeven als geadresseerd aan Johan Axelsson Oxenstierna. Hoewel de aanhef van de brief ('Excellentissime domine') afwijkt van de gebruikelijke formule in de brieven aan Axel Oxenstierna, worden Grotius' brieven aan Johan Oxenstierna tot in 1644 met slechts 'Illustrissime domine' ingeleid, zodat deze laatste hoogst waarschijnlijk niet de geadresseerde zal zijn. Zowel de slotformule van deze brief ('Deus etc.') als de opbouw en de stijl vertonen daarentegen veel overeenkomst met die van Grotius' brieven aan Axel Oxenstierna van 1641. Op 4 mei 1641 is voorts geen andere brief van Grotius aan de rijkskanselier bekend. Om die redenen is de brief hier opgenomen onder Grotius' correspondentie met Axel Oxenstierna.

2 Johann von Beck (no. 5140 n. 19).

3 Ranuccio Scotti (no. 5020 n. 4); zie ook no. 5135 n. 17.

4 'Règlement fait par sa Majesté pour les tables des généraux et principaux officiers de ses armées' dd. 23 april 1641; vgl. A. Aubéry (ed.), *Mémoires pour l'histoire du cardinal duc de Richelieu* (Paris 1660), II, p. 666.

5 Het verdrag tussen Zweden en de Republiek was op 11 september 1640 te Stockholm gesloten.

6 Gilles de Haes, Vlaming in keizerlijke dienst (no. 5041 n. 20), belegerde Mahlberg nabij de Rijn in Baden.

7 Philipp Christoph von Sötern.

quitum ter mille, turbatam ab eis et fugatam partem aliquam castrorum marchionis Velesii.[8] Marescallus Breszaeus[9] eo it, ut solenne fidei iuramentum a Catalanis nomine regio accipiat. Mare servat archiepiscopus Burdegalensis[10] cum galeonibus XXIV, galeris undecim cepitque tres naves farina onustas venientes a Maiorica.

In Italia Eporediam[11] cepere Galli. Fontanus Marolius[12] hinc legatus it Romam.

Dux Lotharingus[13] apud suum est exercitum. Rex possessionem cepit trium oppidorum, quae dux ei vendidit. Sedani praesidium est militum mille. Bruxellis dicitur exspectari dux Bulionius. Mileraius et Guichius[14] ad Ambianum sunt parati producere militem medio hoc mense. Retelae est exercitus Castilionaei.[15] Dicuntur Hispani, qui in Belgica sunt, opponere Gallis Beckium, Batavis comitem Fontanum,[16] Cantelmo[17] servaturo finem Lucemburgicum.

Boven aan de brief in de copie te Leipzig: Argumentum. Res Sedanenses. Induciarum Belgicarum consilium. Catalauni a Gallis in fidem recipiendi.

5170. 1641 mei 4. Aan N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

Den coning prepareert sich tot sijn vertreck, 'twelck men meent te sullen sijn bij Amiens. De andere generaels maecken haer oock gereedt, onder dewelcke de marescal de Chastillon[2] last heeft te letten op alle 'tgunt ontrent Sedan sal passeren, waerontrent Beck,[3] gouverneur van Lutsenburg, is met tamelijcke trouppes. 'tGunt tot noch toe tusschen 's conings volck ende die van Sedan is gepasseert, is niet heel veel, doch al wat, alsoo die van Sedan ontrent dertich soldaten van den coning haer houdende bij Rimely, niet verre van Mouson, hebben ontwapent ende eenige andere, comende van Donchery om te beletten het inbrengen van eenige beesten uit Lutsenburg nae Sedan, hebben gequetst ende in die rencontre een van de haeren verloren. Veele wenschen dese saeck wierd geaccommodeert, opdat des conincx wapenen te beter voortganck mogen hebben in Nederlant ende werdt daertoe voorgeslagen dat mijnheer den grave van Soissons vertrecken wille nae Rome om alsoo sijnen waerdt niet in swaericheit te brengen.

8 Pedro Fajardo Zúñiga y Requesens, markies van los Vélez, opperbevelhebber van het Spaanse leger tegen de Catalanen (no. 5007 n. 9).
9 Urbain de Maillé, markies van Brezé, maarschalk van Frankrijk, tussen oktober 1641 en mei 1642 onderkoning van Catalonië (no. 5142 n. 16).
10 Henri d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux (no. 5121 n. 27).
11 Ivrea in Piemonte. Het bericht was onjuist; zie *infra* no. 5178.
12 François Du Val, markies van Fontenay, genaamd Fontenay-Mareuil (no. 5119 n. 34).
13 Karel IV, hertog van Lotharingen, had, tezamen met François de l'Hospital, sieur du Hallier, het commando gekregen over een leger ten noorden van Metz.
14 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye (no. 5101 n. 7), en Antoine III de Gramont, graaf van Guiche (no. 4996 n. 16).
15 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon (no. 5119 n. 3).
16 Paul-Bernard, graaf van Fontaine (± 1576-1643); vgl. *BNB* VII, kol. 188-191. Zie voor de benoeming van de Spaanse bevelhebbers in de campagne van 1641 Cuvelier-Lefèvre, *Aff. des Pays-Bas* III, p. 424 no. 1279 dd. 28 april.
17 Andrea Cantelmo (1598-1645); vgl. *DBI* XVIII, p. 257vv.
1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, H 20m. Eigenh. oorspr. Niet ondertek.
2 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk (no. 5119 n. 3).
3 Johann von Beck (no. 5140 n. 19).

Den nuntius van den paus[4] spreect hier bijwijlen van een trefves met Nederlant, maer, soo ick meen, sonder apparentie. Evenwel sullen de twee cardinalen, d'eene te Bruissel, d'ander

4 Ranuccio Scotti (no. 5020 n. 4); zie voor de geruchten over een wapenstilstand no. 5138 n. 17.

alhier, sulcx tot haer advantagie weten te gebruicken. Den coninck heeft bij een edict geregleert de tafelcosten van sijne generaels ende officieren; heeft oock herstelt la chambre des aides te Rouaen, gelijck het parlement voor desen.[5]

Wij hooren dat den gouverneur van Hohentwiel[6] eenigh afbreuck van volck heeft geleden haer wat te diep geëngageert hebbende in vijandenlant ende dat Gil de Haes[7] Wilstadt hebbende becomen is gegaen nae 't casteel van Molburg; dat Hatstein[8] siende dat de Fransoisen aldaer het velt hebben gequitteert, met twaelffduisent man is gecomen op de Rijncant, alwaer de oneenicheden tusschen Erlach ende Ossenville[9] hem niet schadelijck en sullen sijn.

Bern, Zurich, Uren hebben de lichting van eenige compaegnie aen de Fransoisen geconsenteert, de andere cantons disputeren noch op de conditiën, willende vooreerst voldaen sijn van haere pensioenen ende oock bedingen dat haer volck niet dienen en sal anders als tot defensie van Vrancrijck.

Uit Constantinople verstaen wij dat aldaer is een Persiaensche ambassadeur[10] ende dat alles werdt geprepareert tot het oorlogh tegen Asac, tot welcken einde oock een swaerdt is gesonden aen de Tartarschen cham[11] om hem te animeren tot deselve entreprinse.

Wij verstaen dat het Fransche leger in Catalagne is bij Lerida, sterck sestienduisent te voet, drieduisent te paerd; dat sij een quartier van den marquis de la Veles[12] hebben opgeslagen; dat den marescal de Breszé[13] derrewaert gaet om solennelijck den eedt van getrouwicheit van de Catelans uit den naem van den coning te ontfangen. Den eertsbisschop van Bourdeaux[14] bewaert aldaer noch de zee met vierendetwintich galeoenen, elff galeien ende heeft becomen drie schepen met meel comende uit Majorca.

In Italië hebben de Fransoisen Ivrea becomen ende gaet van hier nae Rome als ambassadeur Fontaine de Mareul.[15]

Den hertogh van Lotharingen[16] is bij sijn leger ende heeft den coning possessie doen nemen van de drie plaetsen die den hertogh hem heeft vercocht. Binnen Sedan is duisent man. Den hertogh van Bouillon werdt te Bruissel verwacht. Den marescal de La Millerai ende den graef de Guiche[17] sijn bij Amiens, 't leger van den marescal de Chastillon bij Retel, sullen marcheren halff Mei. Die van Brabant stellen tegen

5 Zie voor de edicten met betrekking tot de tafelkosten en het parlement van Rouaan resp. no. 5169 n. 4 en no. 5161 n. 13. In de *Gazette* 1641 no. 50, p. 248, dd. 4 mei werd voorts meegedeeld: 'La semaine passée furent aussi publiées deux déclarations du roy:... L'autre, de Janvier aussi dernier, vérifiée en la cour des aydes de Rouen le 23 du passé, portant restablissement des officiers de ladite cour des aydes de Rouen et réunion de celle de Caën.'
6 Konrad Widerholdt (no. 5112 n. 17).
7 Gilles de Haes, Vlaming in keizerlijke dienst (no. 5041 n. 20), belegerde Mahlberg nabij de Rijn in Baden.
8 Bedoeld zal zijn Melchior von Hatzfeldt und Gleichen (no. 5025 n. 11).
9 Johann Ludwig von Erlach en Paul Le Prévost, baron van Oysonville, resp. goeverneur en adjunct-goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15-16).
10 Ibrahim khan.
11 Behadir-Ghiraï. Asow werd pas in 1642 door de Turken ingenomen.
12 Pedro Fajardo Zúñiga y Requesens, markies van los Vélez (no. 5007 n. 9).
13 Urbain de Maillé, markies van Brezé, maarschalk van Frankrijk, was van oktober 1641 tot mei 1642 onderkoning van Catalonië (no. 5142 n. 16).
14 Henri d'Escoubleau de Sourdis (no. 5121 n. 27).
15 François Du Val, markies van Fontenay, genaamd Fontenay-Mareuil (no. 5119 n. 34).
16 Karel IV, hertog van Lotharingen.
17 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye (no. 5101 n. 7), en Antoine III de Gramont, graaf van Guiche (no. 4996 n. 16), beiden maarschalk van Frankrijk.

desen Beck, tegen de Hollanders den graef van Fontaine,[18] laetende Cantelmo[19] tot bewaering van Lutsenburg.

4 Mei 1641.

18 Paul-Bernard, graaf van Fontaine (no. 5169 n. 16).

19 Andrea Cantelmo (no. 5169 n. 17).

Adres: Mijnheer mijnheer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant, in Den Hage. Port.

In dorso schreef Reigersberch: Broeder de Groot, den 4 Mey 1641 uyt Paris.

5171. 1641 mei 4. Aan J.A. Salvius.[1].

Illustrissime domine,

Cum dolore maximo intelligo minus commodam valetudinem Exc.[ae] v.[ae] Deumque precor, eam ut restituat. Doleo etiam intercidisse literas quasdam meas. Scripsi enim die quoque septimo. Ubi autem eae sint interceptae, difficilis coniectura est. Amstelodami neminem novi, qui rei Suedicae inserviat. Itaque literas posthac meas ad D. Spiringium[2] mittam, qui omnem adhibiturus est curam, ne quid temporis pereat.

Spero, si novetur cum Gallia fedus,[3] futurum, ut etiam dignitatis regni, cui multae hic struuntur insidiae, habeatur ratio, ut eximar certationibus, quae mihi tam longe a Suedia posito et non semper ad ea, quae moneo, responsum accipienti sunt perdifficiles.

Pecuniam auxiliarem in mensem Maium parant Galli; de ea hic retinebo quantum mihi debebitur de salariis mense Iunio venturo additis quibusdam impendiis. De ea pecunia epistola mea Gallica[4] ad manus Exc.[ae] vestrae perveniet. Rogo, ut benevolentia Ex.[ae] vestrae in hoc quoque negotio mihi adsit. Rationes accepti reddam cui voluerint excellentissimi rectores regni. Anni sunt quatuor, cum rationes ad mensem Iunium cum D. Spiringio adaequavi.

Deus, illustrissime domine, servet Excellentiam vestram.

Excell. vestrae omni observantiae obsequio devotus
H. Grotius.

Lutetiae, XXV Aprilis/IV Maii MDCXLI.

Optaveram scire, quomodo me gerere deberem adversum Portugallicos hic legatos.[5] Ea de re nec iussum e Suedia nec consilium a v.[a] E.[a] accepi.

1 Copie Dresden, Sächs. Landesbibl., C 61, 21; copie Leipzig, UB, ms. 2633, f. 61. Gedrukt *Epist.*, p. 675 no. 1490. De beide copieën bevinden zich tussen Grotius' brieven aan Axel Oxenstierna. Gezien onder andere de aanhef 'Illustrissime domine' is de brief echter voor Salvius bedoeld, maar door deze vervolgens aan Oxenstierna doorgezonden; zie ook *infra* no. 5220! De subscriptie is alleen in de uitgave der *Epist.* overgeleverd, het postscriptum alleen in de beide copieën. Antw. op no. 5137 (van Salvius' secretaris Georg Keller).

2 Petter Spiring Silvercrona, resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag (no. 5000 n. 1); zie ook *infra* no. 5184.

3 Het verdrag tussen Frankrijk en Zweden werd in juli 1641 verlengd. De uitgave der *Epist.* geeft: si noviter cum Gallis fedus ineatur.

4 Ontbreekt. Grotius hield sinds 1640 zijn salaris af van de Franse subsidie aan Zweden; vgl. dl. XI, p. XII.

5 Francisco de Mello en dr. António Coelho de Carvalho (no. 5028 n. 6).

Bovenaan de brief in de copie te Leipzig: Argumentum. Sueciae legatis maiorem a Gallis extorquendum honorem autor est. Pecunias sibi debitas retinet factumque excusat.

5172. 1641 mei 6. Van W. de Groot.[1]

Frater optime,

Ex novissimis tuis litteris[2] satis intelligo, quo ordine tua in posterum excudi velis, et, ut id exacte curetur, in me mora non erit. Quo loco sit editio Annotatorum cum annexis[3] ipse iam una nobiscum scies, quippe qui iam proxime impressa usque ad litteram B acceperis, si modo quae Blavius per nuntium ante octiduum misit bene sint curata. Caeterum indicavimus ego et Vergoesius[4] Blavio non placere nobis quod alio charactere impressus sit libellus de Antichristo, alio item, et quidem per columnas, de Fide et operibus et quod titulus novus alteri libello sit praefixus contra tuam nostramque intentionem, saepe illi et viva voce et per litteras declaratam. Sed ipse nihil nobis respondet, scripsit autem antea id se inscio, dum frater[5] aegrotat, ab operis male gestum; remedium autem adhiberi posse, si titulus alter rumpatur et primae Annotatorum paginae, quae titulum praefert, inseratur adiunctos huic editioni tres tractatus cum Appendice.[6] Haec utut mihi non placent, non video tamen aliud huic malo melius remedium.

De Petro[7] iam nihil scribam, quia cum senatore[8] de tota re hac septimana agere decrevi. Interea nescio, cur eum dicas Dei negotia ad res humanas accommodare, nisi forte hoc in eo culpas, quod semel aut bis Gallicae interfuit concioni; quod liberum et ipsi et aliis et ab ipsis concionatoribus quandoque usurpatur.

Princeps[9] quid iam novi occepturus sit, brevi intelligemus et quo casura sit ea, quae in Anglia paratur catastrophe. Uxori rogo me iam excuses, quod non scribam. Interea indices rogo nos hoc agere, ut hac septimana Graswinkelii cum Vergoesia pacta nuptialia[10] conscribamus et exinde ante huius mensis exitum nuptias celebremus.

Salutat te mater nostra et uxor mea cum liberis.

Vale.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Raptim. Hagae, VI Maii 1641.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24, 193. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 5159; beantw. d. no. 5188.
2 No. 5159 dd. 27 april 1641.
3 Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135) en de daarachter afgedrukte traktaten *Commentatio de Antichristo, Explicatio de fide et operibus, Explicatio Decalogi* en *Appendix de Antichristo* (*BG* resp. nos. 1102, 1111, 1118 en 1129).
4 Vermoedelijk Willem van der Goes (no. 4994 n. 15).
5 Cornelis Blaeu hield toezicht op de drukkerij; zie *supra* no. 4551 (dl.XI).
6 Uiteindelijk werd aan de titel van Grotius' *Annotationes* (*BG* no. 1135) toegevoegd: Cum tribus tractatibus et Appendice eo spectantibus.
7 Grotius' tweede zoon, Pieter; zie ook *infra* nos. 5200 en 5245.
8 Nicolaes van Reigersberch. Mogelijk antwoordt Willem hier op een brief van Maria van Reigersberch; zie ook *infra*: 'Uxori rogo...'
9 Frederik Hendrik.
10 Mr. Simon Graswinckel (± 1611-1671), halfbroer van Willems vrouw Alida Graswinckel, trouwde op 28 mei 1641 met Agatha van der Goes (†1660), dochter van Adriaen van der Goes sr. (no. 4995 n. 15). Vgl. no. 2962 (dl. VIII); D.P.M. Graswinckel, *Graswinckel*, p. 165-170.

Adres: A monsieur monsieur Grotius, ambassadeur de la reine et couronne de Suède, à Paris.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 17 Maii 1641.

En in dorso: 6 Maii 1641 W. de Groot.

5173. [1641 mei 6.] Van P. Spiring Silvercrona.[1]

Hoch-edler herr ambassadeur,

Meinem herren soll ich hiermit nicht bergen, das der könig inn Franckreich durch einen expressen courier schreiben[2] an hiesigen stat abgeschicket und sich darin uber die langsambkeit, so man alhie in befurderung des feldtzuges spuren und dadurch die gute momenta vergebens hingehen lesset, beschweret. Worauff die patenta alssbaldt aussgegeben und die völcker zu marchiren angefangen, denen das general rendevous, zwisschen Hertzogen-busch und der schantz Te Vooren angesetzet worden. Noch zur zeit aber ist kein desseing auff etwas gewisses gefasset, sondern es sein die deliberationes, so zu dem ende vnterschiedlich angestelt gewesen, niemahlen zum effect kommen, weil Ih. Hoheit, wan sie dazu erfordert worden, sich jedesmahl excusiret und die sach in das feldt verschoben haben. Ohne zweiffell aber mus dz absehen entweder auff Geldern, Brabandt oder Flandern gerichtet sein, weil jedoch Geldern nicht der importantz, Brabandt aber gefährlich ist und in Flandern es niemahlen recht glucken wollen, als ist vngewis, ob das lager etwas beliegen bleiben oder alssbalden zur action schreiten möchte.

Vnter dessen, weil man sich schwach an volck befindet, so steht man in deliberation einige wartgelder anzunehmen, welches auch bereits etliche provintzen bewilliget, am meisten aber disputiret es noch Holland. Nichtes desto weiniger unterlesset man nicht, die trommell mitler weil zu ruhren und so viel man kan, völcker zu werben.

Die tractaten mit dem Portugischen ambassadeuren[3] gehen noch zur zeit langsam von sta[t]ten. Die sach beede Indien betreffend, ist der Ost- und West-Indischen Compagney, wegen ihres darunter versirenden interesse, communiciret worden, worbey verschiedene differentien sich erregen, in dem zwar die West-Indische Compagney zu dem gesuchten stilstandt der waffen nicht vngeneigt zu sein scheinet. Die Oost-Indische aber setzt sich starck darwider, vorgebend, das, ohn ihren consens und einwilligung, man nicht befugt sey einen stillstandt der waffen in den Indien zu schliesen, vmb desswillen dan zimlich harte wort zwisschen besagter Ohst-Indischer Compagney verwanten und den committirten der herren General-Staten vorgefallen seindt, also, das diese sich vernehmen lassen, wan der terminus jetziger octroy die etwa noch 1½ jahr wehren möchte, expiriret, das man alssdan sothane macht ihnen ferner einzureumen, bedenckens haben werde. Dahero zu besorgen, dieses werck möchte eine missverständtnus zwisschen den herren General-Staten und beruhrter Compagney verursachen. Ob zwar sonsten der Portugische ambassadeur vorgeben, das er eine grosse anzahl officirer diesser ohrten anzunehmen hette, so findet sich doch jetzundt da es zum ausschlag kompt, das er mehr nicht, den einen obristen zu pferdt und einen zu fuss, sampt zugehörigen vnter-officirern begehre, welches alhie vor lächerlich gehalten wirt vnd seine reputation mehr und mehr verringert.

Einige aus Engellandt kommende passagiers berichten, das der junge printz von Orannien[4] darselbst glucklich vndt wohl angelanget, referiren auch beyneben, das milord député[5] zum thode condemniret und die execution auff den 29. Aprilis

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13, 78. Oorspr. Niet ondertek. Een datering ontbreekt, maar Grotius ontving de brief gelijktijdig met de op 6 mei 1641 eveneens uit Den Haag geschreven brief van Willem de Groot; daarom is de brief hier op 6 mei geplaatst.
2 Deze brief is niet teruggevonden.
3 Tristão de Mendonça Furtado (no. 5028 n. 6).
4 Willem II was op 24 april vanuit Den Briel afgereisd en op 29 april in Gravesend aangekomen.
5 Thomas Wentworth, graaf van Strafford, werd op 22 mei 1641 onthoofd.

nächsthin angesetzet gewesen sey. Ob es also erfolgt, wirt mit nehestem zuvernehmen sein.

Vor dismahl mehr nicht, dan das meinen Herren ich dienst. ersuche, er wolle excusiren,

das die gewöhnliche advisen nicht beygefügt, seitemahl der scribent,[6] so dieselbe zu copiiren pflegt, bettlägerig worden.

Verbleibe im ubrigem, nach götlicher empfehlung,
des hoched. H. ambassadeuren dienstgeflissener.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 16 Maii 1641.

5174. 1641 mei 8. Van C. Marin.[1]

Monsieur,

J'ay bien receu vos lettres du 23 finissant[2] et vous remercie de tout mon coeur de vos bons offices qu'il vous plaît faire pour moy, qui ay bien suject de me plaindre de ce traittement qu'on me rend après avoir servy si fidèlement et avec tant de despence la Suède. En fin faudra-il que je prenne quelque résolution pour me retirer d'icy, encor que je deusse aller à pied jusques à Paris et laisser icy ma famille en pauvreté et dérision de tout le monde. Nimia mea probitas causa mei infortunii est, car si j'eusse voulu cercher mon advantage et non pas l'honneur de la Suède, je n'eusse pas esté réduit en cest estat où je suis à présent. Sed sero nunc sapio,[3] utque Deus sublevandis meis malis opem tandem aliquam ferat, expectare cogor.

Ce qui se passe au siège d'Ivrea, vous le verrez par cy-jointes,[4] ayant mon esprit à présent si perplex[e] que je ne vous sçaurois entretenir dignement tant que mon malheur dure.

Les Grisons s'assembleront derechef à Coire, où les ministres d'Espagne font tout leur effort pour empêcher que le colonel Guler[5] ne sorte hors du pays avec les gens qu'il a levés pour la France, disans que c'est contre le traitté fait avec Espagne.[6]

B[e]aucoup de communautés de Berne se roidissent à ne vouloir point payer la taille d'un florin qu'on a imposé sur mille florins de ce que chaqu'un possède, ce qui est une bagatelle au regard de ce qui se fait soubs les princes. Jugés par là quelles difficultés je souffers à trouver de l'argent parmy les Suisses sans gage, puisqu'ils n'en veulent bailler à leurs souverains seigneurs.

Je demeure, monsieur,
vostre serviteur très-humble
C. Marin mp.

6 Spirings gewone klerk placht bovendien in het Nederlands te schrijven; zie ook no. 5163 n. 1. De Duits schrijvende klerk maakte, blijkens Grotius' reactie (no. 5188), in de titulatuur van het adres kennelijk een fout; dit adres is echter van de brief afgescheurd.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9, 219. Eigenh. oorspr.

2 Grotius' brieven aan Marin van 1641 ontbreken.

3 Vgl. Festus, *De verborum significatu* 510 (ed. Lindsay, p. 460): sero sapiunt Phryges.

4 Bijlage no. 22.

5 Johann Peter Guler von Weinegg (no. 5035 n. 8).

6 Verdrag van Milaan van eeuwige vrede met Spanje, gesloten op 3 september 1639, en het ‘Capitulaat’ tussen Spanje en Graubünden van dezelfde datum.

De Zurig, ce 28 d'Avril 1641.

M. le mareschal Horn[7] vous presse de la responce à ses lettres qu'il vous a escrit sur le suject de sa délivrance, estant en cecy à plaindre autant que moy.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 22.
En in dorso: 28 d'Avril 1641 Marin.

7 Gustav Karlsson Horn (no. 5264 n. 1); zijn brieven aan Grotius van 1641 ontbreken.

5175. 1641 mei 9. Van P. Pels.[1]

Mijnheer,

Ick en hebbe in eene poose niet geschreven dor de wijnige matterie. Ick hebbe van u Ex.ce dry brieven, 9, 16 en 30 Marcio,[2] tegelijck ontfangen sonder te konnen ordeelen over de disordre. Mijnen sohn[3] is mij ooc onverwacht kommen besoucken. Ick hadde well gewenscht dat het sijne comoditeyt gepermitteert hadde u Ex. langer op te wachten. Nu het soo is, soo dancke ick Godt en u Ex.e vor sooveel gunst en faveur die hij genotten heft.

Eenen Polsen rijxdagh, die op 22 Augusto was uytgeschreven, is ten aenzien van de Torxe macht op de frontieren op primo Augusto verkort.[4] De puncten van beschrijvinge sijn als volgt: 1. Resolucie op het versouck van den Turck, als hij den pas met gewelt saude soucken, hoe sijne macht te begegnen; 2. de Tartaren te bevredigen; 3. de quartecani haere achterstellige gage te contenteren; 4. ordre op de munte; 5. resolucie over de schultvoorderinge van den hertogh van Croy;[5] 6. de forten en frontieren op te bauwen en te betteren; 7. hoe men hem sall gouverneren over de nieuwe ontfangene rijxtitulen; 8. provisie over des coninx onderhaut; 9. de ridderschap te instrueren over het versouck van prins Sasamir [*sic*].[6] Dit sijn ongeveer de puncten van beschrijving.

Den churvorst van Brandeborgh is van den coning van Polen in volkomen administracie des vorstendoms Preuyssen ome het leen tegens 8 Octobris daerover in persoon tot Warschauw te ontfangen. De Spiringen[7] sijn van alle tollofficiën aff, maer bij de persoon van sijne May.tt nogh in groot aensien. Isaac rayst naer Hollandt tot legendacie van de vaders sterffheuys.[8] 't Is seer aparent nieuwe questie tegens Dansick indirectelijck te vinden uyt den 8e articul tot tsconincx onderhaut.

Ick sall alttoos blijven, mijnheer,

u Ex.ce diener
Paulus Pels.

9 Mayo 1641, Dansick.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 11 Iunii.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 16 (1641, 6). Eigenh. oorspr.
2 Grotius' brieven aan Pels van 1641 ontbreken. Bij de bestelling van Grotius' brieven van maart 1641 aan zijn andere correspondenten in het Noorden hadden zich eveneens moeilijkheden voorgedaan; zie *supra* no. 5137.
3 Grotius' voormalige secretaris Pieter Pels (no. 5053 n. 13).
4 De rijksdag werd van augustus tot oktober 1641 te Warschau gehouden.
5 Ernst Bogislaw (1620-1684), zoon van Ernst, hertog van Croy en Aerschot (†1620), en van Anna van Pommeren, de zuster van Bogislaw XIV (1580-1637), hertog van Pommeren; vgl. *ADB* IV, p. 614-617.
6 Jan II Kazimierz.
7 Arend, Abraham, Dirk en Isaac Spiring (no. 4992 n. 3).
8 De Delftse tapijtenfabrikant François Aertsz. Spiring (1551-1630), eveneens vader van Grotius' correspondent Petter Spiring Silvercrona; vgl. G.I. van IJsselsteyn, *Gesch. tapijtweverijen* I, p. 64-104.

5176. 1641 mei 10. Van G. Keller.[1]

Hochedeler, gestrenger herr ambassadeur, hochgenaigter herr vndt patron,

Des herrn feldtmarschalln Banners Excell.[2] befinden sich zu Mörseburg, von vberstanden schweren kranckheit noch etwas matt, fiengen aber vor 8 tagen beraits wiedrumb an zu gehen,

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 12, 38. Eigenh. oorspr.

2 Johan Gustavsson Banér overleed op 20 mei 1641 te Halberstadt.

vndt verschiedene expeditiones in persohn zu verrichten, gestallten deme, weiln der feind vff die vnssrigen anzugehen mine gemacht, mit den ganzen generalität kriegsrath gehalten, vndt eine gewissen resolution gefasst worden.

In Schweden seind die stellen, so bisshero im reichssenat vacirt, wiedrumb ersetzt, vndt ist herr graff Peter Brahe[3] zum reichstrotzet, vndt die herren Thure Bielke, Bengt Oxenstirn, Lars Sparr, Knut Pose, general Torstensohn vndt general maior Lars Kaghe[4] zu reichsräthen erwehlet worden.

Auss Preussen haben wir, dass dem churfürsten zu Brandenburg vom könig in Pohlen nunmehr alle freyheit vndt völlige administration des Preussischen lehens vbergeben, vndt die confirmation vff den 8. 8bris versprochen worden. Sonst continuirt die nachricht von s.[r] churf. Durchl. guthen intention, vndt scheinet fast dass es ein ernst seye, mit Schweden ein guthes vernehmen zu stiffte n.[5] Das verbott wegen einstellung der hostilität wird noch observirt, vndt seind ezliche von deren so darwieder gehandelt, eingezogen, vndt die restitution des abgenommenen versprochen worden, worüber bey dem landvolck grosse frewde verspühret wirdt.

Der Märckischen landtstände abgeordneten,[6] seind mit guther expedition von Königsberg wieder zuruck kommen; die haben nun einen von adel[7] nach Stettin geschickt, mit selbigem gouverneur[8] einige sachen, wie mann vermeint, wegen eines stillstandts oder neutralität, zu tractiren. Der zoll in der Pillaw soll gäntzlich abgeschafft vndt Spiering,[9] so den zoll daselbst verwaltet, cassirt sein.

Sonst wirdt geschrieben, dass vff vielfältiges anhalten der königin in Pohlen[10] endtlich etzlich 1000 Cosaken verwilligt, vndt beraits dem keysser zum secours im anzug seyen.

Ew. Excell. empfehle ich hiemit zu hochgünstiger faveur deroselben gehorsamben diener

Hamburg, den 30. Aprilis 1641.

G. Keller mpp.

Bovenaan de brief schreef Grotius: [Rec.] 29 Maii 1641.

3 Per Brahe (no. 5204 n. 1).
4 Ture Nilsson Bielke, bekend geworden als vader van Nils Bielke (1644-1716); vgl. *SBL* IV, p. 241. Voorts Bengt Bengtsson Oxenstierna (1591-1643), 'Resare Bengt', goeverneur van Lijfland, Lars Eriksson Sparre (1590-1644), Knut Jöransson Posse (1592-1664) en Lennart Torstensson (1603-1651), die na de dood van Banér opperbevelhebber van het Zweedse leger in Duitsland werd. Vgl. *BLS* resp. X, p. 265-268; XV, p. 91v.; XI, p. 342; XVII, p. 262vv. En Lars Kagg (no. 5166 n. 3).
5 Friedrich Wilhelm, keurvorst van Brandenburg, sloot op 24 juli 1641 een wapenstilstandsverdrag met Zweden.
6 Samuel von Winterfeldt, Georg Ehrenreich von Burgsdorff, Max von Schlieben, Friedrich Blechschmidt en Joachim Hasse (no. 5099 n. 3).
7 Gerhard Rumelian Leuchtmar von Kalcheim (1589-1644), tezamen met Otto von Schwerin (no. 5117 n. 6). Leuchtmar werd vervolgens naar Zweden gezonden; zie voor zijn instructie dd. 1 mei 1641 *Urk. u. Act.* I, p. 522-527. Vgl. *ADB* III, p. 693; Pufendorf, *Frid. Wilh.* I § 12v.; A. Waddington, *Fréd. Guil.* I, p. 109.
8 Johan Lilliehöök (no. 5080 n. 12).
9 Abraham Spiring (no. 4992 n. 3).
10 Cecilia Renata, zuster van keizer Ferdinand III.

5177. 1641 mei 11. Aan L. Camerarius.[1]

Illustris domine,

Feliciter opto eveniat ill. Dom. vestrae instituta migratio.[2] Post actam inter negotia literasque vitam non poterat sedes aptior contingere quam ea, ubi a negotiis sit vacatio et in literis oblectamentum. De epistolis curandis faciam quod moneor.

1 Copie Uppsala, UB, E 388a, 280. Gedrukt *Epist.*, p. 676 no. 1493.
2 Camerarius vestigde zich in mei 1641 in het Prinsenhof te Leiden; vgl. no. 5101 en n. 24.

Scripsit ad me marescallus Hornius[3] de sua libertate. Sed de ea nihil fiet nisi confecto foedere,[4] de quo propediem certi me aliquid spero intellecturum. Nam inter D. Salvium et D. Davausium convenit, sed a Davausio in Suediam missus est[5] qui instet, ut quae placuere ibi rata fiant. Tum vero et Portugalli ex consilio Gallorum laborabunt, ut Suediam Batavosque sibi socient. Quae omnia credere nos iubent bellum non facile desiturum.

Legatus Angliae D. comes Licestrius[6] subito ivit in Angliam brevi rediturus, ut dicit. Causam ipse vulgat lites sibi prosequendas. Alii a rege eius opera apud parlamentarios proceres uti volente evocatum suspicantur. De Palatino negotio facilior erit iudicatio, ubi noverimus, quid auxilii ad eam rem decreturum sit Angliae parlamentum; ubi intelligo in negotiis maximis parum profici, quod prius velit civitas Londinensis de reorum causa cognosci, quorum praefectus Hiberniae multos habet sui amantes, archiepiscopus[7] infestos plerosque. Rex autem utrumque ereptum velit ei poenae, quam plebs ardenter expetit.

Cardinalis Hispanus prospiciens futurum, ut a Gallis et Batavis graviter prematur hoc anno, auxilium ab imperatore petit millium decem.

Ad Rhenum videntur res hostium invalescere capto Molburgo, obsessa Bolinga et ad Friburgum obsidendum copias contrahente Gilloni Hasio[8] non comparentibus autem Gallis, qui interim episcopum Basileensem[9] sibi obligarunt bonis ei redditis et apud Helvetios militis aliquid scribunt. Dicitur et Tubatelius[10] damni aliquid accepisse apud Altenburgum. Mors ducis Georgii[11] incommodare rebus nostrorum potest, quia tutores, quos liberis dedit,[12] imperatori faventes sunt. Ipse maximus natu filius[13] adhuc quatuor annos a sui tutela abest et, si Bannerii exercitus in illis partibus hospitium quaerat, non abest metus, ne ordines Lunaeburgici et Brunswicenses potius arripiant quod ab imperatore haberi poterit, quam ab amicis prope hostilia patiantur.

Timeri etiam potest, ne Batavorum cunctatio, ex quorum consilio Galli sua suspendunt, res Portugallicas in periculum coniiciat. Galli in praesens naves et belli duces in Portugalliam mittent. Fedus factum puto,[14] sed in arcano haberi, ne ea res alios faciat lentiores, quos eidem causae illigare Galli cupiunt.

Sedanense negotium ut aequis modis componatur, non Galliae tantum, sed et communis causae interest. Eam ad rem multum poterunt principis Arausionensis monita apud ducem Bulionium et apud regem ipsum amica consilia. Comes Suessionensis ita amatur, ut plurimis dolori futurum sit, si quid ipsi eveniat adversi aut propter ipsum aliis.

3 Gustav Karlsson Horn (no. 5264 n. 1); zijn brieven aan Grotius van 1641 ontbreken.
4 Het verdrag tussen Frankrijk en Zweden werd in juli 1641 verlengd na onderhandelingen tussen Claude de Mesmes, graaf van Avaux, en Johan Adler Salvius (no. 5001 n. 1, 7).
5 Melchior Arod de Sénévas, markies van Saint-Romain (no. 5146 n. 9).
6 Robert Sidney, graaf van Leicester (no. 5003 n. 13), volgde in juni 1641 Thomas Wentworth, graaf van Strafford, op als onderkoning van Ierland.
7 William Laud, aartsbisschop van Canterbury.
8 Gilles de Haes, Vlaming in keizerlijke dienst (no. 5041 n. 20).
9 Johann Heinrich von Ostein (1579-1646), sinds 1628 prins-bisschop van Bazel; zie over de kortstondige teruggave van zijn gebied E. Rott, *Hist. représ. dipl.* V, p. 431-438.
10 Georg Christoph von Taupadel (no. 4993 n. 5).
11 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg, was op 12 april 1641 te Hildesheim overleden.
12 Grotius zal doelen op de beide andere hertogen van het huis Wolfenbüttel, August van Braunschweig-Wolfenbüttel (1579-1666) en Friedrich van Braunschweig-Lüneburg-Celle.
13 Christian Ludwig (1622-1665), hertog van Braunschweig-Lüneburg. Zie ook W. Langenbeck, *Politik des Hauses Braunschw.-Lün. (1640-1641)*, p. 216-224.
14 Zie voor de overeenkomst tussen Frankrijk en Portugal no. 5142 n. 18.

Deus et haec et alia regat ad bonum christiani nominis idemque ill. Dom. vestrae det laetam senectutem.

Ill. Dom. vestrae perpetuae observantiae debitor
H. Grotius.

Lutetiae, I/XI Maii MDCXLI.

Mittuntur hinc in Portugalliam naves XX, hominum V millia. In Catalania Galli Tarragonam constituerunt premere terra ac mari. Princeps autem Condaeus in Ruscinonensem comitatum parat bellum cum XIV millibus. Glenius[15] Hohentwilae minatur, cui se opponet dux Carolus,[16] sed eius militis multum diffluit. Rex it ad finem Belgicum. Exercitus procedent, simul herba sufficiet[17] pascendis equis. Rupellam advenit legatus e Portugallia Romam iturus.[18]

Adres (volgens de uitgave der Epist.): Ludovico Camerario, reginae regnique Sueciae consiliario.

Bovenaan de brief in de copie te Uppsala: Redditae Leidae, a.^{o} 1641 9/19 Maii. MP.

5178. 1641 mei 11. Aan A. Oxenstierna.[1]

Excellentissime et illustrissime domine,

Legatus hic Anglicus[2] post moram aliquam legatum Portugallicum[3] adiit, quomodo legati regii adiri solent, postquam scilicet cognoverat in Anglia legatum, qui indidem venit,[4] eo modo acceptum. Ego quid facere deberem, dubius haesi. Tandem tutissima visa est sententia exspectare id, quod in Suedia constituetur, quo ire dicitur legatus a Portugallia, qui nunc in Dania putatur esse.[5] Galli fedus cum illa gente aut facere aut certe publicare differunt,[6] quia volunt novum regem, si fieri potest, Suediae quoque et Batavorum societate firmari, ut externa etiam ope coalescat tanto indigenarum consensu inchoata possessio. Ego sicut video hac ratione multum infractum iri vires Hispaniae toti Europae non immerito suspectas, ita qui se ei causae illigaturi sunt, ab iis suscipi video bellum prope immortale.

Subito in Angliam profectus est, sed brevi huc rediturus Angliae legatus, ut ipse dicit, ob lites sibi prosequendas. Alii a rege vocatum suspicantur, ut apud propinquos suos, quos in parlamento et multos et validos habet, laboret pro rege et pro iis, quos rex servatos vult, Hyberniae praefecto et archiepiscopo,[7] quorum ille multos habet ob sanguinem et affinitates veteres sibi propitios, hic vero paucos, tum quod ortu sit humili, tum quod in potentia sua multos offenderit. Credunt multi ex hac disceptatione dissidia oritura inter superiorem et inferiorem parlamenti conventum, quorum ille ad misericordiam, hic ad severitatem pronior. Facile esset regi moras

15 Gottfried Huyn, graaf van Geleen (no. 5136 n. 5).
16 Karel IV, hertog van Lotharingen. De copie te Uppsala vervolgt met: sed eius milites multum diffluunt.
17 De copie te Uppsala geeft: suffecerit.
18 Dom Miguel de Portugal (no. 5028 n. 6) kwam op 30 april in La Rochelle aan en was ± 20 mei 1641 in Parijs; vgl. *Gazette* 1641 no. 53, p. 261, dd. 11 mei; no. 61, p. 361, dd. 1 juni.
1 Copie Dresden, Sächs. Landesbibl., C 61, 22; copie Leipzig, UB, ms. 2633, f. 63. Gedrukt *Oxenst. Skrifter* 2. afd., IV, p. 126 no. 373.
2 Robert Sidney, graaf van Leicester (no. 5003 n. 13).
3 Francisco de Mello met dr. António Coelho de Carvalho (no. 5028 n. 6).
4 Antão d'Almada met dr. Francisco d'Andrade Leitão (no. 5028 n. 6).
5 Francisco de Sousa Coutinho (no. 5156 n. 2).
6 In april 1641 was een ontwerp van een overeenkomst tussen Frankrijk en Portugal door beide partijen goedgekeurd; vgl. no. 5142 n. 18. De copieën te Dresden en Leipzig geven in plaats van het volgende 'volunt' ten onrechte: nolunt.
7 Thomas Wentworth, graaf van Strafford, en William Laud, aartsbisschop van Canterbury.

aliquas nectere, sed pecuniis opus habet, ad quas pollicendas civitas Londinensis perduci se non patitur nisi iudiciis illis peractis.

Audimus cardinalem Hispanum auxilium decem millium poscere ab imperatore; Gillonem Hasium[8] capto iam Malburgo exspectare copias maiores, ut Friburgum aggrediatur; obsi-

8 Gilles de Haes, Vlaming in keizerlijke dienst (no. 5041 n. 20).

deri et Balingam. Episcopum Basileensem[9] plane restituit Ossenvillius.[10] Hazfeldius[11] in Alsatiam creditur tendere. Tupadelius[12] apud Altenburgum damni aliquid ab hoste accepit.

Deus [etc.]

Lutetiae, I/XI Maii MDCXLI.

In Portugalliam mittuntur hinc naves viginti, hominum quinque millia. In Catalania Gallis consilium est Tarragonam premere terra marique. Praeterea princeps Condaeus cum XXV millium exercitu comitatui Ruscinonensi negotium faciet. De Eporedia[13] capta nimis festinavit fama. Nunc oppugnatam audimus et eorum, quos princeps Thomas liberandae urbi miserat, caesos DCC.

Glenius[14] Hohentvilae minatur. Curam eius tutandae suis armis suscepit dux Carolus,[15] sed cuius miles minus bene Galliae volens multum diffluit. Rex se parat itineri ad finem Belgicum. Exercitus eius, qui ad Ambianum et Abbatisvillam sunt, iam processissent, si herba satis esset equis pascendis. Ea una mora est. Venit Rupellam legatus a Portugallia in Italiam iturus.[16] Hispani agros circa Borburgum mergunt metu, ne ea parte in Belgicam penetrent Galli.

Bovenaan de brief in de copie te Leipzig: Argumentum. Regi Portugalliae debita regibus existimatio ab Anglis decreta; sibi adhuc dubia. Sors Straffordi et Wilhelmi Laud. Varia nova.

5179. 1641 mei 11. Aan N. van Reigersberch.[1]

De oude Grieken zouden het breken van de middelmast voor een zeer quaad voorteken genomen hebben voor een Bruidegom.[2]

5180. 1641 mei 11. Van J.A. Salvius.[1]

Hochedel gestrenger, insonders grossgünstiger, hochgeehrter herr ambassadeur,

Es hatt mir hiesiger statt obrister vndt commendant, herr baron von Kniephusen,[2] zu verstehen geben, welcher massen gegenwertige persohn, nahmens David Preuslinger, von Amberg in der Obern Pfaltz gebürtig vndt von vornehmen leuthen entsprossen, ihme, nach rühmblich wol angelegten studiis, in das zweyte jahr vor

9 Johann Heinrich von Ostein (no. 5177 n. 9).
10 Paul Le Prévost, baron van Oysonville, adjunct-goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 16).
11 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen (no. 5025 n. 11).
12 Georg Christoph von Taupadel (no. 4993 n. 5).
13 Ivrea in Piemonte.
14 Gottfried Huyn, graaf van Geleen (no. 5136 n. 5).
15 Karel IV, hertog van Lotharingen.
16 Dom Miguel de Portugal; vgl. no. 5177 n. 18.
1 Gedrukt Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 283.
2 Willem II; zie no. 5162 n. 13.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 10 (1641, 2). Oorspr., van de hand van de secretaris Georg Keller. Eigenh. ondertek.
2 Enno Wilhelm von Innhausen und Knyphausen (no. 5317 n. 1).

einen secretarium vffgewartet, vndt solcher ihme anvertrawter charge würdiglich vndt wol acquittirt habe, nun aber in dem löblichen fürsatz were, frembde nationen vndt länder zu sehen, vndt deren sitten vndt sprachen sich kundig zu

machen. Vndt weiln vor all anderen seine neigung ihne nach Franckreich treibet, so hatt wolermelter herr baron vndt obrister von Kniephusen mich angelangt vndt gebetten, diesen seinen gewesenen secretarium mit meiner recommendation an Ew. Excell. zu beglaiten, welches dann ich in ansehung dieses vornehmben cavalliers bekannter hohen meriten, vndt seines gewesen trewen dieners rühmbliche propos nach vermögen zu facilitiren vndt zu befördern, nicht verwaigern können, vmb desswillen Ew. Excell. dienstfreundtlich ersuchend, sie grossgünstige beliebnuss tragen wollen diesen H.[en] David Preuslinger meiner intercession so weit hochgünstig geniessend empfinden zu lassen, damit zu Ew. Excell. wann deroselben anderwerte hohe geschäffte ein solches zugeben werden, ihme ein freyer zutritt vergönnet, vndt deroselben hochgeltender beförderung er geniessen möge.

Ew. Excell. hie wiedrumb angenehmbe dienst vndt freundtschafft zu erweisen, lasse ich keine gelegenheit vorbey gehen, alss der ich ohne dass bin vndt allzeit zu verbleiben gedencke

Ew. Excell. gantz bereitwilligster diener allezeit
J.A. Salvius mpp.

Hamburg, den I. Maii 1641.

Onderaan de brief staat: H. ambass.[r] Grotio.
Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 27 Sept.

5181. 1641 mei 12. Aan W. de Groot.[1]

Mi frater,

Satisfecistis mihi plane et tu et D. Vergoesius[2] in urgenda editione scriptorum nostrorum.[3] Spero satisfacient et Blavii, qui nunc ad me miserunt Annotata Iohannis ad finem, de Antichristo alio charactere, de Fide et operibus rursum alio et duabus columnis et novis numeris paginarum. Unde et quorsum haec, non satis intelligo. Excusat se Blavius satis frigide. Errata eorum omnium nunc ad te mitto. Restat Decalogus et Appendix. D. Vossio antehac scripseram,[4] ne illa de Iure belli ac pacis[5] traderet nisi his ex mea sententia bene confectis. Sciebam autem eum librum neque in tua neque in D. Vergoesii fuisse potestate.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 920 App. no. 546. Geciteerd in vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 304. Antw. op no. 5162.
2 Vermoedelijk Willem van der Goes (no. 4994 n. 15).
3 Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135) en zijn daarachter afgedrukte traktaten *Commentatio de Antichristo, Explicatio de fide et operibus, Explicatio Decalogi* en *Appendix de Antichristo* (*BG* resp. nos. 1102, 1111, 1118 en 1129). Zie ook *infra*, postscriptum.
4 No. 4499 dd. 2 februari 1640 (dl. XI).
5 *BG* no. 571; zie over de drukkerskopij van het werk *supra* no. 5120 n. 5.

Legatus Angliae[6] Portugallicum[7] vidit. Ego non vidi, quia mandata exspecto, quae puto venient, ubi is qui in Dania est[8] Suediam pervenerit. Res istae in periculo sunt intra primos annos. Si durare aliquantillum possunt,[9] federibus firmabuntur.

Video ita hic ab Anglia iudicari Angliae regem reperturum, per quas vias salus sit et proregi Hiberniae et archiepiscopo.[10] Conficiet spero utrumque. Sed facilius illud de prorege, quia is in nobilitate cognatos habet.

Spero fore, ut Sedanense negotium componatur. Digna res est, in qua laboret princeps

6 Robert Sidney, graaf van Leicester (no. 5003 n. 13).
7 Francisco de Mello met dr. António Coelho de Carvalho (no. 5028 n. 6).
8 Francisco de Sousa Coutinho (no. 5156 n. 2).
9 De uitgave der *Epist.* geeft ten onrechte: possum.
10 Thomas Wentworth, graaf van Strafford, en William Laud, aartsbisschop van Canterbury.

Arausionensis tum ob amicos principes,[11] tum ne is metus regis vires distrahat. Non satis faustum est nuptiis omen, quod novus maritus[12] mālum fregit.

Praeter ea, quae super libellum Nicolai de Bye[13] nuper tibi scripsi, etiam haec in mentem veniunt Christum Nicodemo et Iosepho Arimathensi nunquam suasisse, ut senatoriam dignitatem a se abdicarent, cui coniuncta erat cognitio criminum ad verbera usque semper, ad mortem in casibus, in quibus Romani id vellent permittere; neque Paulum suadere dominis, ut dominium in servos abiiciant, in quo dominio comprehendebatur potestas immensa, ut ex iure discimus. Neque Philemoni controversiam movit, quominus ius habeat Onesimum puniendi, sed ex rationibus specialibus poenam ei vult condonari.[14] Quod si illa sententia, non faciendum alteri quod quis nolit sibi fieri, ad desideria quaevis extendamus, iam nec patri ulla in liberos animadversio competet neque marito salvum erit ius dimittendi adulteram. Non probat quod in illis libris de Iure belli ac pacis utar paganorum dictis; verum non ita ut utor aant. ut illa sequi satis esse christianis arbitrer, sed ut erubescant christiani, si minus praestant. De his et de iis, quae scripsi ante, velim cogitent, si qui sint pii et eruditi, quibus ille[15] scriptum illud meis cogitationibus oppositum ostenderit. Quae autem illorum futura sint iudicia et an epilogum aliquem a me operi meo hac occasione addendum censeant, avebo scire.

Vale quam optime cum matre, uxore, liberis et amicis.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

12 Maii 1641.

Merentur et Vergoesius et Marius[16] exemplar habere nostri operis. Non dubito autem, si quis conferat libellos, quos ego mea manu correxeram cum nunc editis, quin plura sit reperturus menda quam ego festinare coactus ob negotia et temporis angustias annotavi. Cum vero tot admissa sint menda in iis, quae ad exemplar editum recusa sunt, quid boni posthac de correctoribus Blavianis sperare possim, non video. Deinde vero video ita dispositas paginas, ut nostra ad Decalogum et Appendix semper a corpore possint avelli, quod minime semper volui. Ex his cognosces me non immerito fuisse sollicitum. E re sit postremas additiones ad Appendicem[17] etiam ad Marium mitti, ne Blaviani, ut negligentes sunt, eas omittant.

5182. [1641] mei 12. Aan I. Jasky.[1]

11 Frédéric-Maurice de La Tour d'Auvergne, hertog van Bouillon, Louis de Bourbon, graaf van Soissons, en Henri II de Lorraine, hertog van Guise.
12 Willem II; zie no. 5162 n. 13.
13 No. 5145 dd. 15 april 1641; zie ook Grotius' brief no. 5168 dd. 4 mei.
14 Zie Grotius' *Commentatio in Epistolam Pauli apostoli ad Philemonem* (*BG* no. 1136), ad vs. 15.
15 De uitgave der *Epist.* geeft ten onrechte: illud.
16 Leonardus Marius (no. 4995 n. 14). Grotius doelt op presentexemplaren van zijn *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135).
17 De uitgave der *Epist.* geeft ten onrechte: Appendices.
1 Hs. Gotha, Stadtarch., cod. A 473, 38. Eigenh. oorspr. Gedrukt *Epist.*, p. 676 no. 1492; *Epist. ad Iaski*, p. 91 no. 38. Grotius zelf heeft de brief gedateerd op ‘XII Maii MDCXLII’, welke

datering is overgenomen door de uitgever der *Epist. ad Iaski*, die Grotius' hs. voor zijn uitgave heeft gebruikt. De uitgave der *Epist.* vermeldt als datum ‘11 Maii 1641’ en gezien de inhoud moet de brief ook in het jaar 1641 worden geplaatst: Grotius noemde onder meer de behandeling van de kwestie van amnestie in de rijksdag te Regensburg (13 september 1640

Nobilissime domine,

De restituenda christianorum unitate eveniet quod Deo visum fuerit. Certe et precibus

et laboribus ad rem tam pulchram tendere, ut successus non adsit, habet in se oblectamenti aliquid. Cum de pyxide Pandorae bona evolarunt, spes mansit in fundo, magnum miserae mortalitati solatium. Ego, ut nunc sunt tempora, felicem putarem Europam, si saltem a bellis acquiesceret. Nunc ab ecclesiae pace tam longe absumus, ut ipsa etiam imperiorum pax nos fugiat. Tot venena occultare creditur illud, quod Ratisbonae miscetur oblivionis poculum. Interim nova regna nascuntur. Gallia se tum imperii Germanici, tum Hispaniae laciniis ornat. Electori Brandeburgico non video, qua iuris specie praescribi possint leges novae. Catalani sperare quidem illud possunt:

> mitissima sors est
> Regnorum sub rege novo.[2]

Sed plerunque evenit illud, quod in Phaedri est apologo:

> In principatu commutando, saepius
> Nil praeter domini nomen mutant pauperes.[3]

Portugalli in Suediam usque mittent[4] ad quaerenda federa. Ego novi regis iuri, quod tanto consensu gentis illius tres ordines agnovere, nihil opponam. Sed si eius causa cum caeteris miscetur, video bellum fore immortale.

Ergo pro pace quidem Deum precari non desinam, sed si minus quod volo ceciderit, Dei iudicia submisse venerabor. Idem Deus Nob. vestram cum omnibus suis incolumem florentemque conservet.

Nob.[i] vestrae ad omnia obsequia paratissimus
H. Grotius.

Lutetiae, XII Maii MDCXLII [*sic*].

Adres: A monsieur monsieur Jasky gentilhomme, à Dantzig.

5183. 1641 mei 13. Van W. de Groot.[1]

Frater optime,

Varie me affecerunt tuae litterae, quas IV huius mensis ad me dedisti.[2] Grata fuere quae de Byaeo[3] scribis eique respondes, quanquam de istoc scripto nihil unquam aut vidi aut intellexi. Sed magno cum dolore legi quae de Trezelio[4] subnectis, gravia

2 Lucanus, *Pharsalia* VIII, 452v.
3 Phaedrus, *Fabulae* I, 15, 1 (ed. Perry): In principatu commutando civium // nil praeter dominum, non res mutant pauperes.
4 N1. Francisco de Sousa Coutinho, die in mei 1641 in Stockholm aankwam (no. 5156 n. 2).
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24, 194. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 5168; beantw. d. no. 5195.
2 No. 5168.
3 Nicolaes de Bye (no. 5145 n. 1).
4 Daniël Tresel te Rouaan (no. 4995 n. 3) was failliet gegaan.

sane, nisi quid spei e Gallia affulgeat; nam hinc nihil magnae rei vobis expectandum est, ut ad uxorem scripsi.[5] Arrestum super iis, quae Trezelius hic habet, impetravi a Curia et per apparitorem executioni mandari iussi. Caeterum restat, ut in ultimo huius provintiae fine fiant proclamata et deinde litterae in Galliam mittantur, ut moris esse nosti. Quod si fiat, ipse fere nihil egeris, rem vero gratam aliis creditoribus praestiteris. Sed de his alias.

5 Willems brief aan Maria van Reigersberch ontbreekt.

Nunc illud scribam Danielem Schonkium,[6] qui mea opera utitur, haec mihi tradidisse scripta, super quibus obnixe rogat, ut sententiam tuam velis promere. Mirum mihi videtur, quod tutores Overbekii putent deberi sibi usuras ex ista parte usurarum, quam matri Overbekianae persolverint; neque enim ex sorte quicquam decedere aut potuit aut debuit, cum tamen ipsi iniquum esse contenderint usuras usurarum a se exigi ideoque cum Schonkio, Overbekiae marito, ea de re transegerint hoc pacto, ut ipsi usuras pro ratione sex in centena singula tantum solverent. Si memoriam tuam recolere, si viro nostri amantissimo potes benefacere, id rogo, facere ne graveris, sed quid tibi sit compertum vel ad me vel ad ipsum - et quidem Belgice potius - transcribas.[7]

Illud iuvat, quod meas res tibi curae esse video, cum de salario ab exteris principibus accipiendo mentionem facis.[8] Ego sane ut quae bona fors obtulerit adversari nolo, ita neque unquam ambire potero et, quomodo quippiam ab exteris sperem, cum comites Hohenloici, quibus pater tam diu operam praestitit,[9] me non dignentur ipsi substituere, imo nec matri stipendium eius anni, in quo pater diem obiit summum, hactenus persolverint. Tum vero intelligo istos principes suis ministris parva dare congiaria, quod ubi fit, parum id emolumenti affert iis, quibus a forensibus actionibus vix quicquam superest temporis. Interea si quid hic mihi se offerat, libenter tecum agam, tu vicissim, si quid tibi in mentem venerit, me facias certiorem.

Consiliarius Asprenas[10] hac nocte obiit. Itaque ego iam tam diu forum frequentavi, ut omnimodam Supremi Senatus viderim mutationem, neque in Curia Hollandiae ullus est praeter Couwenburgium,[11] qui tuo tempore senator fuerit. Ita iam omnium rerum vicissitudo est.

6 Daniël Schonck (1612-1668), heer van Cleyn-Poelgeest, geboren te Hamburg, was weduwnaar van Catharina van Overbeke (1611-21 september 1640). De grootouders van deze Catharina van Overbeke, Pieter van Overbeke sr. (†1602), koopman te Hamburg, en Catharina Plaquet (†1607), hadden in 1597 bij testament bepaald dat hun nalatenschap tot een bepaald tijdstip onverdeeld moest blijven. De vijf hen overlevende kinderen, Pieter jr. (1568-1626), Elisabeth (1578-1645), Joost (1580-1653), Hans (1582-1611) en Matthijs (1584-1638), handelden aldus. Na de dood in 1611 van Hans van Overbeke, koopman te Frankfurt en vader van bovengenoemde Catharina van Overbeke, werd zijn weduwe Maria Hunthums ertoe gebracht in te stemmen met een voor haar nadelige regeling van de nalatenschap. Tot 1676 werd voor het Hof van Holland en de Hoge Raad geprocedeerd over verschuldigd kapitaal en interesten. Zie onder andere hs. ARA, HvH o 715/v 726, sententie no. 64 dd. 9 mei 1636; genealogische aantekeningen over de familie Van Overbeke in Den Haag, KB, hs. 71 J 28 (door Matthijs van Overbeke met latere aanvullingen). Reeds vaker was Grotius' advies gevraagd; zie *supra* nos. 1765, 1881, 2091 (dl. V), no. 4290 (dl. X).

7 Grotius schreef niet aan Schonck; zie ook zijn brief no. 5195.

8 Zie no. 5168.

9 Jan de Groot (†3 mei 1640) was sedert omstreeks 1600 raad van de graven van Hohenlohe geweest.

10 Mr. Paulus Matthijsz. van Asperen was op 11 juli 1596 als 17-jarige ingeschreven aan de universiteit van Leiden; hij werd in 1601 advokaat aan het Hof van Holland en was in 1612-1613 burgemeester van Dordrecht. Sedert 1613 was hij raadsheer in de Hoge Raad van Holland en Zeeland geweest. Vgl. Den Tex, *Oldenb.*, Register i.v.; ARA, HvH no. 5943, f. 76.

11 Mr. Pieter Couwenburch van Belois (†1655), sedert 1597 raadsheer in het Hof van Holland, een van de 24 gedelegeerde rechters in het proces van 1618-1619; zie Den Tex, *Oldenb.* IV, p. 315v.

Bellimontium[12] in praesidis locum successurum non credo, Wijngardio[13] maior spes, sed minus ille ob varias rationes a multis promovebitur. Sunt qui de Kinschotio[14] iterum loquantur, nisi frater, qui iam in senatus est, ei obstaret. Quid futurum, videbimus.

12 Simon van Beaumont, pensionaris van Rotterdam (no. 5124 n. 20). Het ambt van president van het Hof van Holland was in maart 1641 vrijgekomen; zie *supra* no. 5146.

13 Jan Oem van Wijngaarden werd inderdaad in 1642 president van het Hof (no. 5146 n. 12).

14 Bedoeld zal zijn Lodewijk van Kinschot (1595-1647), auditeur van de Rekenkamer van Holland; vgl. *NNBW* X, kol. 463v. Zijn oudere broer mr. Jasper (Caspar) van Kinschot, eerder thesaurier van Den Haag, was op 24 april 1640 tot raadsheer in het Hof van Holland benoemd.

Blavius quae misit, per Vergoesium[15] accipies. Nescio, cur ille nostrae intentioni adversari velit aut operas ei non satisfacere patiatur.

Vale.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, XIII Maii 1641.

Adres: A monsieur monsieur Grotius, ambassadeur de la reine et couronne de Suède, à Paris.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 22.

En in dorso: 13 Maii 1641 W. de Groot.

5184. 1641 mei 13. Van P. Spiring Silvercrona.[1]

Mijnheer,

U Excell.[en] seer waerde ende hoochaengenaeme missive van den 4 deses[2] is mij den 11 selviges wel geworden; bedancke u Excell.[en] ten alderhoogsten voor goede continueerende comunicatie. Onder anderen heb ick uyt deselve gesien dat de heer Salvius[3] schrijft dat 3 van u Ex.[en] brieven hem hebben gemancqueert. Nu dient u Excell.[en] dit tot vrundlijcke antwoord, dat mij noyt brieven van u Excell.[en] de heer Salvius ofte yemand anders toecomende zijn toegecomen die ick niet altijt met mijne brieven soo wel bestelt hebbe alssoff mijn eygen waeren; compt mij alsoo vreemd voor dat soodaenige brieven gemancqueert hebben. De brieven aen zijn Ex.[en] mijnheer d'rijcxcantselaer[4] ende aen de heer Salvius werden als vooren met mijne brieven wel bestelt. Tot Ambsterdam weete ick tegenwoordich niemand die sich in de hoochloffelijcke croon Sweden dienst is ophoudende.

Den Portugeeschen alhier weesenden ambassadeur[5] seyde, als hem van eenige heeren geseyd wierde dat 20 conincxscheepen met volck van Duynkercken naer Spangiën geseylt waeren, dat de Portugeesen sich niet voor de heele macht van den coninck van Castiliën, veel min voor dese 20 scheepen te vreesen hadden, in voegen dat hij den coninck van Spangiën voor een geringen vijant houdt, dat men hier door de ervaeringe wel beeter weet.

Den keyserlijcke commissaris den grave van Auwersberg[6] is noch alhier, maer houdt sich heel stil ende werd niet gesien dat hij sich des daegs op de straet laet

15 Vermoedelijk Willem van der Goes (no. 4994 n. 15). Het betreft de drukproeven van Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135).

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13, 79. Oorspr. Niet ondertek. Bij de brief behoort bijlage no. 23.

2 Grotius' brieven aan Spiring van 1641 ontbreken grotendeels.

3 Zie no. 5137 dd. 9 april 1641, van Salvius' secretaris Keller; vgl. no. 5156, postscriptum.

4 Axel Oxenstierna.

5 Tristão de Mendonça Furtado (no. 5028 n. 6).

6 Johann Weichard, graaf Auersperg (no. 5042 n. 6).

sien. Hij doet wel belooften zijne credentzbrieven in amplissima forma van den keyser tewegen te brengen, maer hem wort wenich gelooff gegeven ende wert gemeent, hij op wat sonderlijcx zijn uytsien heeft, alsoo dat hij met diergelijcken uytreede maer zijn verblijff soeckt te bemantelen.

Sijne Hooch.[t] den prince van Oragnen sal sich metten eersten, soo men seyt, naer zijn armee begeeven, die haeren rendevous bij de schants d'Yvooren[7] heeft.

Van hier zijn naer Staeden gecomitteert de heeren Bureel, Sonck, Aylva ende Weede[8] om

7 De schans de Voorn in de Tielerwaard.

8 Willem Boreel (no. 5098 n. 4), Albert Sonck (1571-1658), oud-burgemeester en hoofdschout van Hoorn, Epo van Aylva (1612-1645), grietman van Baarderadeel, en mr. Johan van Weede, oud-burgemeester van Utrecht. Zie O. Schutte, *Repertorium* I, p. 14. Aylva excuseerde zich echter, voordat het gezantschap vertrok; zie Aitzema, II (f.^{o}), p. 768.

aldaer met des conincks van Dennemarckens gesandten over de geschillen wegen des tols in den Sondt te tracteeren, maer naer mijn duncken sal aldaer weynich verrecht worden, dan ick niet sien can dat dese yet sullen naegeven, veel weyniger sal den coninck van Dennemarcken, die zijn authoriteyt genoech weet in acht te neemen, naegeeven.

Hiermede, naer u Ex.^{en} met desselfs familie godelijcker protectie getrouwlijcken bevoolen hebbende, verblijve ick

u Excellentie dienst- ende vruntwilligen.

Haagh, den 13 Maii a.^{o} 1641.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 22.

5185. 1641 mei 16. Van C. Marin.[1]

Monsieur,

Je reçois bien vos espérances qu'il vous plaît me continuer mesmes par vostre dernière du 30 d'Avril[2] avec toute sorte de joye et d'obligation que je vous dois, mais le mal est que sur icelles mes créanciers font peu de fondemment, les voyant traîner depuis si longtemps, en sorte qu'il n'y a point d'autre remède pour réparer mon crédit qu'en m'envoyant l'argent dont j'ay tant besoing à ceste heure que ma femme est sur le point de faire ses couchées, qui comme je craint luy réussiront bien mal à cause de la maladie tant d'esprit que de corps qui uniquement prend sa source de ce traittement qu'on me fait, et crois-je que si les pierres avoi[e]nt autant de sentiment que les hommes, elles seroi[e]nt plus émeues à la compassion de ma pauvreté que ne font ceux ausquels je sers, estant impossible à excuser que pour le moins on ne m'envoye 400 dalers pour avoir de quoy vivre et attendre. L'honneur et la conscience m'obligent d'attendre icy que ma femme face ses couchées, après lesquelles il faudra que je prenne quelque autre résolution, deussé-je partir d'icy à pied tout seul. Car il vaut mieux de s'en retirer que vivre loco tam illustri en mendiant et exposé in ludibrium omnium hominum. Je crois fermement que si cela touchoit un autre, il seroit desjà mort de mélancolie. Je prie Dieu qu'il me console par son S. Esprit et me face sortir à la fin avec honneur d'une si pernicieuse charge à moy et ma famille.

Pour des nouvelles je vous envoye ce que j'ay d'Italie,[3] et des Grisons nous attendons advis si on permettra au colonel Guler[4] qu'il sorte du pays avec son régiment qu'il a levé pour la France, tout cecy estant contre le traitté fait avec

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9, 220. Eigenh. oorspr.
2 Grotius' brieven aan Marin van 1641 ontbreken.
3 Ontbreekt; zie *infra*, postscriptum.
4 Johann-Peter Guler von Weinegg (no. 5035 n. 8).

Espagne.[5] Les brouilleries des Bernois continuent et nous font appréhender de plus gran[s] maux sur la Suisse qui est le seul pays qui n'a pas esté encor chastié.

On désespère de la vie de M. Banier.[6] Nostre général Horn[7] seroit propre pour estre en sa place et s'ennuye fort d'attendre tant sa délivrance. Il m'a prié de vous saluer de sa part et presser tant qu'on peut l'eschange concerté entre luy et Jean de Vert.

L'ambassadeur de Perse[8] sera desjà arrivé à Constantinople pour ratifier la paix qu'on a conclue avec le Gran Seigneur[9] il y a deux ans.

5 Het verdrag van Milaan van eeuwige vrede met Spanje, gesloten op 3 september 1639, en het 'Capitulaat' tussen Spanje en Graubünden van dezelfde datum.
6 Johan Gustavsson Banér overleed op 20 mei 1641 te Halberstadt.
7 Gustav Karlsson Horn (no. 5264 n. 1) werd pas in maart 1642 uitgewisseld tegen Johan van Werth.
8 Ibrahim khan.
9 Ibrahim, sultan der Ottomanen.

Je me reccom[m]ande à vos bonnes grâces et demeure, monsieur,
tout le vostre
C. Marin mp.

De Zurig, ce 6/16 de May 1641.

P.S. Je vous supplie, Mon., de faire mettre l'extrait des nouvelles de Milans dans le paquet de Mon. le gran chancelier,[10] car mon homme ne les a peu copier pour ce coup.

Mon.r le mareschal Horn est en soupçon qu'il veut échapper secrètement de Lindau, car on luy attribue la cause de ces délais dont la France est cause, et si on ne se haste bientost de l'eschanger contre Jean de Vert, on le rammènera en Bavière. C'est une pitié qu'on ne se haste pas avec cest affaire pour obliger tant plus la Suède.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 1 Iunii.
En in dorso: 6 Maii 1641 Marin.

5186. 1641 mei 17. Van G. Keller.[1]

Hochedel gestrenger herr ambassadeur, hochgenaigter herr vndt patron,

Des herrn general feldtmarschalln Banners Excell. haben sich den 2. huius annoch zu Mörseburg, vndt zwar noch etwas indispos befunden, vndt lagen die armeen in der nähe daherumb, werden aber allem ansehen nach sich nicht moviren, biss sie sehen, woruff der feind seine intention gerichtet hab. Der hatt sich gegen Leipzig gezogen, dahero mann muthmasset, er habe sein absehen vff die bloquade von Wolffenbüttel, welches dann vmb so viel glaublicher zu sein scheinet, weiln auss Regenspurg vom 1. huius st.n. geschrieben wirdt, dass daselbsten alle consilia dahin zieleten, molem belli in die Braunschweig-Lüneburgische lande zu devolviren, verhoffend durch dieses mittel nit allein erwehnte bloquade vffzuheben, sondern auch gar die Lüneburgische armee an sich zu ziehen. Ihnen wirdt aber verhoffentlich bey dergleichen beginnen vndt anschlägen gnugsamb vorgebogen, vndt vielleich[t] zu einer hauptaction anlass gegeben werden, darzu dann die vnssrigen sich resolvirt vndt bastant befinden.

So ist auch in ansehung des fürst. hausses Braunschweig-Lüneburg bissher geführten actionen, vndt bey hochged. S.r Excell. jüngst zu Mörseburg gethanen erclärung ganz nicht zu praesumiren, dass selbiges einige böse consilia vndt persuasiones bey sich statt finden noch hafften lassen, sondern vielmehr ihre bissherige guthe cooperation trewlich continuiren werden.

10 Marins brieven aan Axel Oxenstierna van 1641 ontbreken.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 12, 39. Eigenh. oorspr.

Der zu Stettin ankommene Brandenburgische edelmann,[2] ist nach Wollin zu dem hern gouverneur von Hinter-Pommern[3] verraisst, vndt hatt mann von seiner werbung so viel nachricht, dass selbige fürnemblich auff einem armistitio bestehe, so lang biss der churfürst[4] mit der höchstlöb. crohn sich vberall vndt ex fundamento vergliechen habe.

Sonst verlaut, ob solte der obrist Borgsdorff[5] nach Spandaw verraisst gewesen sein, vmb aldar vnter andern des graven von Schwarzenburg[6] verlassenschafft zu inventiren vndt zu ver-

2 Gerhard Rumelian Leuchtmar von Kalcheim (no. 5176 n. 7).
3 Johan Lilliehöök (no. 5080 n. 12).
4 Friedrich Wilhelm, keurvorst van Brandenburg, sloot op 24 juli 1641 een wapenstilstandsverdrag met Zweden.
5 Konrad von Burgsdorff (1595-1652), Brandenburgs kolonel. Vgl. *ADB* III, p. 615vv.; K. Spannagel, *K. v. Burgsd.* (1903).
6 Adam, graaf van Schwartzenberg (no. 4992 n. 6); vgl. J. Schultze, *Mark Brandenb.* IV, p. 291.

siegeln, welches auch geschehen. Es hette sich aber der obrist Rochow,[7] alss commendant zu Spandaw dargegen opponirt, mit vorgeben, dass er nicht von dem churfürsten, sondern von dem keysser dependire; wann dann alsso, dörffte es ohne händel nicht abgehen.

Auss Pohlen wirdt berichtet, dass selbiger feldtherr[8] nach hoff berichtet, dass der Türck mit grosser macht sich den Polnischen gränzen,[9] vmb dadurch nach Moscow zu marchiren, derowegen er mehr volck vndt andere nöthige kriegsmittel begehret, damit er selbige zurückhalten vndt den pass verwehren könne. Scheinet alsso, dass in Pohlen eine newe vnruhe sich eraügnen dörffte.

Ich empfehle hiemit Ew. Excell. in göttlichen schutz, vndt ihro zu hochgünstiger faveur

deroselben gehorsamben diener
G. Keller mpp.

Hamburg, den 7/17. Maii a.^{o} 1641.

Onderaan de recto-zijde van de brief staat: H. amb. Grotio.
Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 5 Iunii 1641.

5187. 1641 mei 18. Aan L. Camerarius.[1]

Illustris domine,

Bannerii[2] morbum spero ipsi ad meliorem valetudinem fore, praesertim cum et intermittens esse dicatur febris et in ver inciderit. Multas video in eum consurgere hostium copias, sed quibus ipse parem se iudicet, quandoquidem Stalhansium[3] ad se non vocat. Praeliorum quidem incerta parti quidem utrique metuenda sunt, sed magis, ni fallor, nostrae ut in alieno solo bellanti et urbes habenti infestas plerasque. Multi hic existimant imperatorem oblivionis decretum nonnihil attemperaturum desideriis Lunaeburgici Hassicaeque,[4] ut eos a nobis abducat; quod forte non esset extra omnem metum, si Bannerii exercitus illorum terris iterum gravis esse incipiat. Certe ita nunc bellum geritur, ut magno in odio sint arma Suedica.

De Dano sic existimo eum in proposito suo pertinaciter institurum fuisse, nisi turbata esset Hispania, unde pecuniariam opem sperabat. Nunc cum ibi fons liberalitatis magis magisque exarescat, pro tempore vota sua contrahet aut in aliud differet tempus. Puto Arnimium[5] id moliturum, ut imperator regi illi aliquid concedendo

7 Moritz August von Rochow (no. 5127 n. 9).
8 Stanislas Koniecpolski.
9 Er ontbreekt een woord als ‘nähert’.
1 Copie Uppsala, UB, E 388a, 281. Gedrukt *Epist.*, p. 677 no. 1494.
2 Johan Gustavsson Banér overleed op 20 mei 1641.
3 Torsten Stålhandske (no. 5014 n. 9).
4 De inmiddels overleden Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg, en Amalia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel. Over de kwestie van amnestie (=‘oblivio’) werd in de rijksdag te Regensburg in deze periode uitvoerig gehandeld.
5 Hans Georg von Arnim-Boytzenburg (no. 5001 n. 11).

Danum, si fieri potest, sibi adiungat; si id fieri non potest, quemadmodum nec posse arbitror, ut specie tuendae quietis ad Albim et Visurgim Suedicis copiis quantum potest terrarum subtrahat.

In Anglia quid constituturum sit parlamentum super Palatino negotio, avide exspecto. Non video autem, quomodo magni aliquid aggredi possint dissidentes Angli a Scotis, utrique a rege, praeterea nobilitas Anglica a plebe. Vidi Windebanckium;[6] vir est prudens et modestus. Praefecti Hyberniae[7] magnum ingenium et ipse et alii praedicant.

Eporediae[8] obsidio maneat an deserta sit a Gallis, dubitant rumores, sed in Belgico fine

6 Sir Francis Windebank (no. 4994 n. 3) was in december 1640 naar Frankrijk uitgeweken.
7 Thomas Wentworth, graaf van Strafford.
8 Ivrea in Piemonte.

Bapalma ab iisdem Gallis coepit obsideri. Omnia hoc anno egregia sperari possent, nisi interveniret nubes illa Sedanensis. Rex novo edicto[9] vetuit, ne pecudes ullae extra Galliam exportentur. Solebant multum portari Sedanum et inde hostibus vendi. Nunc Sedanenses milites, quas per commercium habere non possunt, pecudes vi de Gallico solo abripiunt negantes et se et oppidanos a fame aliter defendi posse. Quae consilia agitent iuvenes isti principes,[10] non satis intelligo. Nam si civile bellum a se putant in Gallia posse suscitari, vereor, ne sibi publicoque noceant. Ac praeterea satis est virium regi ad motuum talium semina opprimenda. De induciis Galli non cogitant; in Batavis forte quidam, sed eas cogitationes intercidit novum, ut puto, cum Gallia fedus.[11]

Portugalli ab antiquo ventosi satis sunt, parum solidi in consiliis ipsorum. Iam si externa auxilia tarde adventant, metuendum est, ne damni aliquid res illorum per novitatem infirmae accipiant cunctis Hispaniae regnis propere in eos incursuris, ut belli alioqui in aeternum ituri materiam evellant.

An perfectum sit in Suedia fedus, quod cuderant D. Salvius et D. Davausius,[12] nescio, sed futuram arbitror.

Habitatio Lugdunensis[13] ut ill. Dom. vestrae feliciter eveniat, opto. Lugduno autem de tali hospite gratulor et qui ibi sunt literatis de tam literata consuetudine.

Ill. Dom. vestrae perpetuae observantiae debitor
H. Grotius.

Lutetiae, XVIII Maii MDCXLI.

In Catalania Motta Odincurtius[14] octingentis Castellanorum interfectis reliquos Tortosam redegit. Cardinalis Sabaudus Fossanum obsidere frustra speravit. Ruscinonensi comitatui arctos commeatus facit Burdegalensis archiepiscopus.[15] Mittitur miles ad ducem Carolum, qui cum Hallerio[16] XV iam habet millia, et in Pedemontanam regionem et ad Erlachium.[17] Rex praeter eos, qui Samaram[18] transiere, exercitum apud Laodunum habet ad sui suorumque tutelam. Seditiones hic graviter puniuntur. Regius exercitus, qui trans Samaram est, machinas habet

9 *Arrests du conseil d'estat du roy, portant deffenses à toutes personnes de saisir ny prendre les cheuaux et autres bestes servans au labeur, ... et à tous marchands ... de conduire ny transporter hors du royaume de France aucuns bestiaux servans à la nourriture et aux voictures* ... [dd. 8 mei 1641], à Paris, par P. Rocolet ... MDCXLI ... Een exemplaar bevindt zich tussen Grotius' nagelaten papieren; RA Stockholm, Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641.

10 Frédéric-Maurice de La Tour d'Auvergne, hertog van Bouillon, Louis de Bourbon, graaf van Soissons, en Henri II de Lorraine, hertog van Guise.

11 Het verdrag tussen Frankrijk en de Republiek was in februari 1641 verlengd; vgl. Waddington, *Rép. des Prov. Unies* I, p. 328. Zie voor de geruchten over een wapenstilstand met de Spaanse Nederlanden no. 5135 n. 17.

12 Johan Adler Salvius en Claude de Mesmes, graaf van Avaux, verlengden het Frans-Zweedse verdrag tenslotte in juli 1641.

13 Camerarius had zich begin mei 1641 in het Prinsenhof te Leiden gevestigd; vgl. no. 5101 en n. 24.

14 Philippe, graaf van La Mothe-Houdancourt (no. 5060 n. 16).

15 Henri d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux (no. 5121 n. 27).

16 Karel IV, hertog van Lotharingen, met François de l'Hospital, sieur du Hallier, militair goeverneur van Lotharingen (no. 5083 n. 25).

17 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15).

18 De Somme.

centum. Qui ad Siciliam regendam a rege Hispano missus est,[19] secum habet XVC millia scutatorum.

In margine in de copie te Uppsala: MP.

19 Juan Alfonso Enríquez de Cabrera (no. 5121 n. 8). Grotius ontleende dit nieuws vermoedelijk aan de brief van Aubéry du Maurier, no. 5189.

5188. 1641 mei 18. Aan W. de Groot.[1]

Mi frater,

Gratias ago, quod in editionibus meorum curare vis, ut observetur ordo mihi destinatus.[2] Accepi postrema Iohannis, de Antichristo et de Operibus ac fide. Errata transmisi. Error ille a Blavianis commissus operis, de quo scribitis tu et Vergoesius,[3] vereor, ne arcani consilii aliquid tegat. Nunquam id facturus fuisset Blavius, nisi exemplum de Annotatis in Iure belli ac pacis[4] ante tempus ei tradidisset Vossius. Faciendum est quod fieri poterit, ut prodeat opus et ut quatuor accessiones avelli nequeant. Unam adhuc additiunculam ad Appendicem mitto ad Vergoesium.

De Petro quod scripseram,[5] hanc habebat causam, quod neminem puto Delphis ad reipublicae partem aliquam admitti, qui non remonstrantium coetus deserat. Id autem facere honoris causa, ubi eum coetum caeteris meliorem iudices, non est viri pii. Deinde ego eum hominem pigrum et parvi profectus in vastissimo iuris studio ad munus adsessoris fungendum idoneum non iudico. De matrimonio quae sint cogitanda, vos nostis melius. Graswinckelio et Vergoesiae[6] felices opto nuptias.

Hic res Sedanensis nos cruciat. Bapalmam Galli obsident. Vidit me Windenbanchius,[7] vir magni iudicii. Exspectamus tria ex Anglia: iudicium de praefecto Hiberniae, de archiepiscopo[8] et de transvectione pactae iuvenis Arausionensis.[9]

In Portugallia coniuratum fuit in novum regem.[10] Undecim ex proceribus supplicio affecti. In Catalania a Motta Odincurtio[11] caesi octingenti.

Eporedia[12] in Italia an adhuc obsideatur, incertum est. Princeps enim Thomas prope castra posuit. Fossanum frustra a Sabaudo cardinali tentatum. Ruscinonensi comitatui famem facit archiepiscopus Burdegalensis.[13] Rex Galliae ad sui tutelam exercitum habebit ad Laodunum. Suppetiae mittuntur Pedemontano exercitui et alteri, qui sub duce Carolo et Halerio[14]

1 Gedrukt *Epist.*, p. 920 App. no. 547; de alinea 'De Petro ... non iudico' alleen gedrukt *Clavis Epist.* Antw. op no. 5172; beantw. d. no. 5200.
2 Grotius had de volgorde waarin zijn overige werken moesten worden uitgegeven nog eens genoemd in zijn brief van 27 april, no. 5159. Ter perse waren thans zijn *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135) met de daarachter opgenomen traktaten *Commentatio de Antichristo, Explicatio de fide et operibus, Explicatio Decalogi* en *Appendix de Antichristo* (*BG* resp. nos. 1102, 1111, 1118 en 1129).
3 Vermoedelijk Willem van der Goes (no. 4995 n. 15), wiens correspondentie met Grotius van 1641 ontbreekt. Zie ook Willems brief, no. 5172.
4 *BG* no. 571; zie over de drukkerskopij van het werk *supra* no. 5120 n. 5.
5 De vrijage van Grotius' tweede zoon Pieter bood deze het vooruitzicht op een ambt in Delft; zie ook *infra* no. 5200. De kwestie is waarschijnlijk uitvoeriger aan de orde geweest in de correspondentie van Maria van Reigersberch met Willem.
6 Mr. Simon Graswinckel en Agatha van der Goes (no. 5172 n. 10).
7 Sir Francis Windebank (no. 4994 n. 3) was in december 1640 naar Frankrijk uitgeweken.
8 Thomas Wentworth, graaf van Strafford, en William Laud, aartsbisschop van Canterbury.
9 Willem II was op 12 mei 1641 in Engeland in het huwelijk getreden; Mary Stuart, de 'Princess Royal', kwam pas in maart 1642 naar de Republiek.
10 Dit bericht moet berusten op valse geruchten. Een samenzwering tegen Jan IV vóór die van juli 1641 is in de Portugese geschiedenis niet geboekstaafd.
11 Philippe, graaf van La Mothe-Houdancourt (no. 5060 n. 16).
12 Ivrea in Piemonte.
13 Henri d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux (no. 5121 n. 27).
14 Karel IV, hertog van Lotharingen, en François de l'Hospital, sieur du Hallier (no. 5083 n. 25).

ad quindecim millia nunc facit, Erlacho[15] etiam aliquid. Rex edicto[16] vetuit pecora extra regnum ferri; item instrumenta et iumenta ruris in debitum privatum aut fiscale capi.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

18 Maii 1641.

Scripsit uxor ad te de titulo mihi dato in epistolis Spiringii.[17] Fieri potest, ut error sit scribae Germani, qui Excellentiae titulum sumunt pro titulo doctoris. Sed hic est titulus principum.

Venit ad notitiam meam facti species, quam mitto.[18] Ea tangit senatorem quendam Stockholmiae ac proinde Suediam aliquo modo. An in eo negotio quiescere debeam an me movere, velim instrui D. Spiringii consilio, quia ex Suedia nulla ea de re mandata accepi.

5189. 1641 mei 18. Van L. Aubery du Maurier.[1]

A Paris, le 18 May 1641.

Nos armées devoyent entrer en pays ennemy le 15 de ce moys. Elles portoyent pour vingtcinq jours de vivres à rayson de trente-deux mille six cens rations de pain par jour. Il y avoit cent canons prêts et on nous mandoit qu'avant qu'il fait huit jours on entendroit parler de quelque siège.

On ne parle point encores du voyage du roy et de son Eminence. Tout le monde est en fort bonne santé à la court. Mons.r le vicomte de Turenne[2] se porte bien nonobstant les faux bruits qui ont couru de sa mort. On dit que le siège d'Invrée continue, bien que les ennemis soyent en campagne, ce que j'ay peine à croire.

Il y a grand démeslé entre le pape et le duc de Parme.[3] L'admiral de Castille[4] qui s'en va viceroy en Scicile est heureusement arrivé à Gênes avec quinze cens mille escus d'or.

On a écrit à M.r le cardinal que M.r de la Motte Oudancourt[5] avoit forcé les retrenchemens des ennemis dans la plaine de Tarragone et qu'il en avoit tué grand nombre, mais cette nouvelle n'estant point confirmée par courier exprès on commence d'en douter. Il est bien constant que nous sommes bien plus forts que les ennemis en Catalogne. On attend icy à tous momens l'évesque de Lamego,

15 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15).
16 Zie no. 5187 n. 9.
17 Petter Spiring Silvercrona, resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag (no. 5000 n. 1), wiens brief dd. 16 mei 1641, no. 5173, op onjuiste wijze zal zijn geadresseerd; zie aldaar n. 6. De brief van Maria van Reigersberch aan Willem hierover ontbreekt.
18 Ontbreekt.
1 Hs. Stockholm, RA, Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Zie over Louis Aubéry du Maurier no. 5075 n. 1.
2 Henri de La Tour d'Auvergne, burggraaf van Turenne (no. 5161 n. 2), was begin mei 1641 aanwezig bij het beleg van Ivrea.
3 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
4 Juan Alfonso Enríquez de Cabrera (no. 5121 n. 8).
5 Philippe, graaf van La Mothe-Houdancourt (no. 5060 n. 16).

Michel de Portugal,[6] frère du comte de Vimioso,[7] qui s'en va ambassadeur à Rome de la part de Jan 4me.

In dorso staat: De Paris. *En:* A Paris, le 25 [*sic*].

6 Dom Miguel de Portugal (no. 5028 n. 6) was op 30 april op doorreis naar Rome in La Rochelle aangekomen; zie ook *supra* no. 5177.

7 Dom Affonso de Portugal (1591-1649), graaf van Vimioso, sinds 1643 markies van Aguiar; vgl. *GEPB* XXXVI, p. 170v.

5190. 1641 mei 18. Aan A. Oxenstierna.[1]

Excellentissime et illustrissime domine,

Scripsi ad eum, qui praesidio Benfeldiae praeest,[2] item ad D. Mockelium,[3] petiisse a me regis ministros, ut de mittendo Brisacum Bassompetra[4] belli lege capto et reddendis machinis quibusdam bellicis Benfeldii depositis ipsos commonefacerem. Rogavi eos, ut facerent id, quod retinendae esset amicitiae, aut quod de hac re esset, me edocerent. Locuti autem ita erant, quasi et machinae istae et captivus extra controversiam regis essent. Nunc vero videor mihi intelligere fuisse ea ducis Vinariensis, quo mortuo ad quem pertineant, disputationem recipit, de qua iudicium Sublimitati tuae libens permitto.

Audio venisse in Daniam a novo Portugalliae rege legatum.[5] Dicitur idem iturus in Suediam. Quod si est, spero me mandata accepturum, quid circa legatos eiusdem gentis, qui hic sunt,[6] facere debeam, sicut legatus Anglicus[7] exspectavit, donec in Anglia aliquid super ea re constitutum esset. Ei legato, qui nunc in Angliam ivit, multorum sermones Hiberniae praefecturam destinant. Tenemur omnes in summa exspectatione eorum, quae in Anglia duobus illustribus reis[8] evenient et quae in parlamento decernentur super negotio Palatino.

Eporediae[9] obsidio durat adhuc. An derelicta sit a Gallis, discrepant rumores. Interim in fine Belgico coepit obsideri Bapalma planeque spes de hoc anno se praebent egregiae, nisi duraret ista Sedanensis procella.

Quotidie ii, qui[10] ibi sunt in praesidio, pecora de Gallis capiunt idque necessitatem vocant, quia prohibitis commerciis aliunde non habent ipsi et oppidani unde vivant. Bellum in Gallia civile multi metuunt. Mihi satis liquet multos esse, quibus res praesentes displiceant, sed eos puto non facile inter se coalituros et, si coalescant, a tot ac tantis exercitibus regiis facile posse opprimi. Certe illud hinc erit malum, quod pars copiarum eo metu distinebitur, quominus in hostem sit usui. Rex edicto salutari[11] vetuit, ne ullae pecudes e regno Galliae exportentur, item ne iumenta et instrumenta rustici laboris pro ullis privatis ac publicis debitis capiantur. Exercitus, qui regem eiusque ministros tuebitur, erit ad Laudunum. Acriter puniuntur seditiones ortae Molini atque alibi, et ubi novarum metus est, miles mittitur, ne usquam scintillae maneant, unde incendium faciant qui Sedani sunt principes.[12]

1 Copie Dresden, Sächs. Landesbibl., C 61, 23; copie Leipzig, UB, ms. 2633, f. 65. Gedrukt *Oxenst. Skrifter* 2. afd., IV, p. 127 no. 374. Bij de brief behoort bijlage 24.
2 Friedrich Moser von Filseck (no. 5214 n. 1); Grotius' brief aan hem ontbreekt.
3 Friedrich Richard Mockhel, Zweeds hofraad en resident te Benfeld (no. 5361 n. 1); Grotius' brief aan hem ontbreekt eveneens. De hier genoemde controverse over de nalatenschap van Bernhard van Saksen-Weimar (†18 juli 1639) speelde zich voornamelijk af tussen Mockhel en de adjunct-goeverneur van Breisach, Paul Le Prévost, baron van Oysonville. Zie Noailles, *Guébriant*, p. 186v.; zie ook *infra* no. 5232.
4 Anne François (1612-1646), markies van Bassompierre, officier in keizerlijke dienst. Vgl. *DBF* V, kol. 760; Wrede, *Gesch. k. und k. Wehrm.* III 2, p. 473.
5 Francisco de Sousa Coutinho (no. 5156 n. 2).
6 Francisco de Mello en dr. António Coelho de Carvalho (no. 5028 n. 6).
7 Robert Sidney, graaf van Leicester (no. 5003 n. 13).
8 Thomas Wentworth, graaf van Strafford, en William Laud.
9 Ivrea in Piemonte.
10 De woorden ‘ii, qui’ ontbreken in de copie te Dresden en zijn in de copie te Leipzig met andere, latere hand ingevoegd.
11 Zie no. 5187 n. 9.
12 Frédéric-Maurice de La Tour d'Auvergne, hertog van Bouillon, met Louis de Bourbon, graaf van Soissons, en Henri II de Lorraine, hertog van Guise.

In Catalania Motta Odincurtius[13] caesis Castellanorum octingentis caeteros Tortosam

13 Philippe, graaf van La Mothe-Houdancourt (no. 5060 n. 16).

redegisse dicitur. At in Portugallia coniuratum est in caput novi regis atque id undecim de proceribus supplicio expiatum.[14]

Dux Carolus simul cum Halerio[15] quindecim habent millia militum. Submittuntur ei incrementa ut et Erlachio[16] et iis, qui in Italia sunt, ubi cardinalem Sabaudum spes capiendi Fossani fefellit. Archiepiscopus Burdegalensis[17] Ruscinonenses a commeatibus maritimis arcet.

Deus etc.

Lutetiae, VIII/XVIII Maii MDCXLI.

Regis exercitus, qui Samaram[18] transiit, habet secum machinas centum. Admiralis antehac Castellae,[19] qui ad regendam Siciliam ivit, secum fert, quod multum turbatis Hispaniae rebus, quindecies centena scutatorum millia. Qui in Galliam e Portugallia venit legatus Romam iturus,[20] frater est comitis Vimiosi,[21] episcopus vero Lamegi. Magna est fames in Ruscinonensi comitatu: equi eduntur. Bapalmae non plena est obsidio, sed assultatio magis.

Bovenaan de brief in de copie te Leipzig: Argumentum. Disceptatio ad quem Vinariensis haereditas pertineat. Metus belli civilis in Gallia. Duo regis edicta. Conspiratio Lusitanica. Alia nova.

5191. 1641 mei 18. Aan N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

Nae 't vertreck van mijnheer den grave van Licester[2] verstaen wij hier dat mevrouw[3] ende sijn hofgesin sich mede prepareren om te vertrecken, 'twelck eenigen doet geloven dat het viceroyschap van Ierlant ofte eenige andere staet voor sijn Ex.[tie] werdt geprepareert. 'tWelck oock gelooft d'heer Windebanck,[4] die mij is geweest een persoon van goed oordeel ende die wel wenschte als particulier in Engellant te mogen leven bij sijn huisvrouw ende kinderen. Den député heeft veele vrunden in de Hoge Camer, den eertsbisschop[5] weinigh overal. Den coning sal voor beide doen wat hem mogelijck is.

14 Het bericht moet berusten op valse geruchten.
15 Karel IV, hertog van Lotharingen, met François de l'Hospital, sieur du Hallier, militair goeverneur van Lotharingen (no. 5083 n. 25).
16 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15).
17 Henri d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux (no. 5121 n. 27).
18 De Somme.
19 Juan Alfonso Enríquez de Cabrera (no. 5121 n. 8). Grotius ontleende dit nieuws vermoedelijk aan de brief van Aubéry du Maurier, no. 5189.
20 Dom Miguel de Portugal, bisschop van Lamego (no. 5028 n. 6).
21 Dom Affonso de Portugal, graaf van Vimioso (no. 5189 n. 7).
1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, H 21a. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Beantw. d. no. 5201.
2 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinaris Engels ambassadeur in Parijs (no. 5003 n. 13), volgde in juni 1641 Thomas Wentworth, graaf van Strafford, op als 'lord Deputy' van Ierland.
3 Dorothy Percy (1598-1677).
4 Sir Francis Windebank (no. 4994 n. 3).
5 William Laud, aartsbisschop van Canterbury.

Over de lichtinge in Hollant moet men sich niet verwonderen, alsoo sulcx nu gegaen is in gewoonte. Van 't volck dat men bij gewillige contributie in Brabant soude onderhouden, sal soo veel niet sijn, als uitgegeven werdt.

De gemelte heer Windebanck seit mij wel te weten dat den coninck van Engelant, soo men eene goede voet voor het toecomende wil nemen in Oost-Indië, seer garen de offensie van Ambone ende anderen wil vergeten. 't Waere goed dat die steen uit de wege waere gelegt.

Met de Portugesen sal oock eenigen voet dienen geraemt met verdeeling van plaetsen ofte waeren. De verandering van de saecken in Portugael heeft hier de prijs van de suicker neder doen vallen, 'twelck Tresel[6] in ongelegentheit heeft gebracht. De officieren die uit Vrancrijck ende Hollant nae Portugal sullen gaen, dienen luiden te sijn van goed beleidt. Ick verlange seer te weten, wat cours de vicerois ende andere Portugeesche gouverneurs in vremde landen sullen zetten ende off de macht van Castille tegen Portugael soo groot is als men segt. Hier hebben wij tijding dat een groote conspiratie is geweest tegen den nieuwen coning ende dat elff van de principalen van 't rijck daerover sijn geëxecuteert.[7]

Ick hoor de keiser de amnestie wat meer extendeert ende soect eenigh contentement te geven aen Lonenburg ende Hessen, 'twelck, soo het geschiet, soude d'heer Bannier wel rondom bezet mogen werden.

Ick en meene niet dat den Grooten Heer[8] in oorloge comt met Polen, maer dat Polen den doortocht niet consenteren en sal, maer oock niet met gewelt beletten om aen d'eene zijde niet in hostiliteit te gera(ecken) ende aen d'andere zijde de christene princen niet te offenseren.

Om tot Engellant weder te keeren, ick meene dat veele materiën van oneenicheit tusschen het Hooge ende Laege Huis sullen rijsen ende bij des conings dienaers gevoet werden. De correspondentie tusschen d'Engelschen ende Schotten sal misschien mede niet altijd duiren, alsoo die twee natiën natuirlijck van diverse humeuren sijn.

Men seit ons hier dat in Catelagne bij Le Val achthondert Spaegnaerden bij de Fransoisen sijnde geslagen de reste sich geretireert hebben nae Tortosa; dat den hertogh van Lorraine, bij dewelcke monsieur d'Hallier[9] sich heeft gevoucht, bij sich heeft ontrent vijftienduisent man; dat aen deselve eenigh renfort is gesonden, oock aen Erlach[10] om eenige diversie te doen, eenige oock nae Piedmont, alwaer den prince Thomas sich heel nae bij Ivrée heeft gelegert, soodat getwijffelt werdt off het belegh noch duirt off is verlaeten. Den cardinal van Savoye heeft een desseing gehadt op Fossano, 'twelck hem is gefaillieert.

De armee die den coning bij sich sal houden tot sijne ende sijner dienaers verseeckering, is bij Laon. De seditie die tot Moulyns is geweest, werdt hard gestraft, oock op eenige andere plaetsen, ende soldaten gesonden in Normandië om de princen die te Sedan sijn,[11] alle stoffe te benemen, daer sij in soude meenen te wercken. Den eertsbisschop van Bourdeaux[12] hout de zee in ende besnoeit de vivres aen die van Roussillon. Bapaume is niet recht belegert, maer geïnvestieert. 's Conings leger aldaer heeft hondert stucken canons.

6 Daniël Tresel te Rouaan (no. 4995 n. 3) was failliet gegaan.
7 Het bericht moet berusten op valse geruchten.
8 Ibrahim, sultan der Ottomanen.
9 Karel IV, hertog van Lotharingen, met François de l'Hospital, sieur du Hallier, militair goeverneur van Lotharingen (no. 5083 n. 25).
10 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15).
11 Frédéric de La Tour d'Auvergne, hertog van Bouillon, Louis de Bourbon, graaf van Soissons, en Henri II de Lorraine, hertog van Guise.
12 Henri d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux (no. 5121 n. 27).

Den admiral van Castille[13] is in Sicilië gecomen om daer viceroi te sijn met vijftienhondertduisent ducaten, 'twelck veel is in desen tijdt. Den ambassadeur die van Portugal door Vrancrijck gaet nae Rome, is bisschop van Lamege,[14] broeder van den graef van Vimioso.[15]

13 Juan Alfonso Enríquez de Cabrera (no. 5121 n. 8). Grotius ontleende dit nieuws vermoedelijk aan de brief van Aubéry du Maurier, no. 5189.
14 Dom Miguel de Portugal, bisschop van Lamego (no. 5028 n. 6).
15 Dom Affonso de Portugal, graaf van Vimioso (no. 5189 n. 7).

In Roussillon verloopen de soldaten. De Duitschen die aldaer den coning van Spaegnië daer dienen, werden beter getracteert als anderen; hebben eens te weeck een os, eeten voorts paerdevleesch.

Men presenteert de reine-mère[16] hier te mogen comen, mids quitterende haer suitte.

18 Maii 1641.

Adres: Mijnheer mijnheer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant, in Den Hage. Port.

In dorso schreef Reigersberch: Broeder de Groot, den 18 Mey 1641 uyt Paris.

5192. 1641 mei 20. Van P. Spiring Silvercrona.[1]

Mijnheer,

Met dese post hebbe ick van u Excell.[en] niet vernomen. Van hier is niet schrijvenswaerdich te melden, want men noch niet hoort dat den prince van Oragnen yets attenteert.

De saecken van den ambassadeur van Portugael alhier[2] avanceeren weynich, ende dat om zijn versoeck wegen Oost- ende West-Indiën, daervan voor desen meer gemelt,[3] alsoo d'Oostende Westindische Compagniën sulcx ten hoogsten difficulteeren, dat niet weynich ongelegentheyt causeert.

Uyt Sweden hebbe ick seeckeren berecht dat uyt dat rijck naer Pommeren sal overbracht werden 16000 man, 10000 uyt Sweden ende 6000 uyt Finland, ende dat in Stockholm tot heer rijcxtrotzet is gecooren zijn Excell.[en] mijnheer den grave Peter Brahe[4] ende tot rijcxraeden de heer Bengd Bengson Oxenstiern, generael-gouverneur in Liefflandt, de heer Lars Sparre, d'heere Leonard Torstenson, d'heer oversten Turo Bielcken, de heer Knut Pose ende d'heer Lars Kagge.[5]

Uyt Duytsland hebben wij dat d'heer Bannier[6] weder wel te passe, dat hij weder in goede posture is, dat hij crijgsraet gehouden heeft ende dat de keyserlijcke op hem toe trecken. Off hij nu bij den gehoudenen crijgsraet geresolveert heeft de keyserlijcke te verwachten, sal den tijt haest ontdecken.

Hiermede eyndende bevele u Ex.[en] met desselfs familie in de genaedige protectie des Hoogsten ende verblijve

u Excell.[en] dienst- ende vruntwilligen.

Haagh, den 20 Maii a.[o] 1641.

16 Maria de' Medici reisde in september 1641 vanuit Engeland naar Keulen.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13, 80. Oorspr. Niet ondertek.

2 Tristão de Mendonça Furtado (no. 5028 n. 6).

3 Nos. 5163, 5173 en 5184.

4 Per Brahe (no. 5204 n. 1).

5 Zie no. 5176 n. 4.

6 Johan Gustavsson Banér overleed op 20 mei 1641 te Halberstadt.

Bovenaan de brief schreef Grotius: [Rec.] 29 Maii 1629 [*sic*].

5193. 1641 mei 23. Van C. Marin.[1]

Monsieur,

Je voy par la vostre dernière[2] qu'on vous desguise fort la vérité de ce qui se passe en Italie, car tant s'en faut que Ivrée soit pris qu'au contraire icelle ville se défend si bravement, qu'on craint que les François ne s'en retirent, ayans esté desjà repoussés souventes fois par les assiégés qui avec leur[s] continuelles sorties leur font du mal. Le prince Thomas y a jetté quelque petit secours de nuict et s'en va joindre avec 4 m. hommes que le cardinal son frère luy envoye pour faire une bonne diversion, pendant que les Espagnols demeurent peu loing de la ville pour y jetter encor plus des vivres, évitant tant qu'ils peuvent la bataille.

On parle et escrit d'Allemagne d'une bataille suivie entre nous et Piccolomini, qui doit avoir esté battu par les nostres, dont en peu de jours nous aurons plus de certitude, et si la nouvelle en est véritable je ne crois pas que la France ottroyera la neutralité aux Contois, pour traitter de laquelle ils ont envoyé tant à l'ambassadeur de France[3] à Soleure qu'icy, et en peu de temps on tiendra une diète à Bade[4] sur ce suject. La sortie du colonel Guler[5] hors du pays dépend de la résolution des communautés des Grisons ausquelles leurs chefs en ont escrit, et ce qu'elles résoudront nous le sçaurons bientost. L'archiduchesse[6] ne leur donne pas encor aucune satisfaction et à desseing traîne l'affaire à la longue.

Mon.r le mareschal Horn[7] attend quelque favorable responce de Paris sur ses lettres craignant de n'estre pas rammené en Bavière, ce qui faut empêcher.

Ce que j'ay de Constantinople vous le verrez par cy-joint advis.[8] Je demeure, monsieur,

tout le vostre
C.M. mp.

De Zurig, ce 13 de May 1641.

Je vous supplie de communiquer les advis de Constantinople à Mon. Salvius[9] et en envoyer aussy la copie en Suède, où je continue à solliciter l'argent qu'on me doit.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 5 Iunii.
En in dorso: 13 Maii 1641 Marin.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9, 221. Eigenh. oorspr.
2 Grotius' brieven aan Marin van 1641 ontbreken.
3 Jacques Le Fèvre de Caumartin (no. 5015 n. 5). Zie over de missie vanuit de Franche Comté naar Zwitserland Marins volgende brief, no. 5202.
4 Landdag te Baden, gehouden van 30 juni tot 23 juli 1641; vgl. Vogel-Fechter, *Eidgen. Absch.* V, 2, 1, p. 1206-1210.
5 Johann Peter Guler von Weinegg(no. 5035 n. 8).
6 Aartshertogin Claudia.
7 Gustav Karlsson Horn (no. 5264 n. 1).
8 Ontbreekt; zie *infra*, postscriptum.
9 Johan Adler Salvius te Hamburg (no. 5001 n. 1).

5194. 1641 mei 26. Aan L. Camerarius.[1]

Illustris domine,

Arnimius[2] hic mortuus nuntiatur. Parantur autem ad S. Desiderii urbem duodecim cohor-

1 Copie Uppsala, UB, E 388a, 282. Gedrukt *Epist.*, p. 677 no. 1495.
2 Hans Georg von Arnim-Boytzenburg (no. 5001 n. 11) was op 28 april 1641 te Dresden overleden.

tes, id est regimenta, quae in Germaniam eant, incertum an una ituro duce Longavillano.[3] Mittuntur et Brisacum septem turmae, nescio an non magis ad firmandum Ossenvillii[4] imperium quam contra hostem. Glenium[5] audimus a Bavaro accepisse cohortes novem. Audimus et magnas largitiones fieri ab Hispanico legato,[6] qui Ratisbonae est; suaderi autem ab eo inducias, quod non miror. Ab imperatore ipso omnem dari operam, ut Brandenburgicus retineatur, etiam res eius in Polonia commendando, reconcilietur vero Luneburgicus, etiamsi opus esset Wolfenbuttelum ei concedere.

Apud Eporediam[7] cladis aliquid a principe Thoma Galli accepere. Itaque obsidione derelicta retinentur a Gallis castella quaedam urbi incommodatura.

In Catalania Galli terra marique Taragonam circumveniunt. Mari Burdegalensis archiepiscopus[8] cepit Salam, Alfaquiam obsidet; terra autem Motta Hodincurtius[9] Constantinam aut obsidet aut cepit.

Ad finem Belgicum pro Bapalma, ubi aquae penuria pressura exercitum fuerat, Aira obsideri coepit, quod viam struit ad repetendam S. Audomari obsidionem.[10] Interim et Ransovius[11] cum parte aliqua copiarum ipsi attributa conatur Lillerium capere, quod ab Aira abest non longe. Cardinalis Hispanus his molitionibus auditis Insulas se transtulit cum Cantelmo[12] et decem millibus. Totidem alia oppositurus dicitur Batavis Fontanus comes;[13] sex millia futura sub Beckio[14] in Lutsenburgico et ad Mosam quatuor, si forte in eas partes incumbat dux Lotharingus. Praeterea ab imperatore cardinalis Hispanus precatur auxilia supra illa sub Lamboio.[15]

Ducis Vindocinensis causa cum a iudicibus coram rege tractaretur iamque in eo esset, ut damnaretur absens poenis maiestatis, misit cardinalis qui diceret satis sibi esse, quod paterent consilia contra vitam suam suscepta; se Vindocinensi condonare hanc culpam, rogare regem, idem ut faciat. Rex multum laudata cardinalis clementia suum sibi ius dixit incolume; se eo usurum abstenturumve, prout in posterum se gereret Vindocinensis. Itaque inhibita est traductio imaginis eius[16] et bonorum confiscatio, quamdiu regi ita videtur. Hoc spei ac metus temperamento creditur futurum, ut Vindocinensis retineatur, ne se adiungat duci Bulionio, qui haud

3 Henri d'Orléans, hertog van Longueville, ging echter in verband met de rebellie te Sedan met zijn leger naar Champagne, terwijl het Franse leger in Duitsland onder commando bleef van Jean-Baptiste de Budes, graaf Guébriant.
4 Paul Le Prévost, baron van Oysonville, adjunct-goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 16).
5 Gottfried Huyn, graaf van Geleen (no. 5136 n. 5).
6 Manuel de Moura y Corte Real, markies van Castel Rodrigo (no. 5082 n. 9).
7 Ivrea in Piemonte. Zie voor de Franse nederlaag de bijlage no. 22, die Grotius op 22 mei 1641 moet hebben ontvangen.
8 Henri d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux (no. 5121 n. 27). Blijkens de *Gazette* 1641 no. 59, p. 301, dd. 26 mei veroverde hij het fort Salou en voer vervolgens naar het schiereiland Alfaques.
9 Philippe, graaf van La Mothe-Houdancourt (no. 5060 n. 16).
10 In mei-juni 1638 was een Franse belegering van Saint-Omer mislukt.
11 Josias, graaf van Rantzau (1609-1650), Deen van geboorte; hij diende achtereenvolgens in de legers van de Republiek, Denemarken, Zweden en Frankrijk. Vgl. *ADB* XXVII, p. 281; *DBL* XIX, p. 156v. Blijkens de *Gazette* 1641 no. 64, p. 330, dd. 8 juni ging Lillers op 23 mei in Franse handen over.
12 Andrea Cantelmo (no. 5169 n. 17).
13 Paul-Bernard, graaf van Fontaine (no. 5169 n. 16).
14 Johann von Beck, Spaans goeverneur van Luxemburg (no. 5140 n. 19).
15 Wilhelm, baron van Lamboy (no. 5005 n. 12).
16 Bedoeld is een executie in effigie; vgl. no. 5198. Het verhaal van de rechtszitting is meer uitvoerig te vinden in A. Aubéry (ed.), *Mémoires pour l'histoire du cardinal duc de Richelieu* (Paris 1660), II, p. 651vv. In plaats van het voorafgaande 'Itaque' geeft de copie te Uppsala: Duci.

dubium est, quin cum Hispano pepigerit aliquid[17] pecuniasque denuo acceperit. Suessionensis vero et dux Guisius dicuntur non quidem ei federi subscripsisse, quia ius summi imperii non habent, quale habet dux Bulionius, sed fidem suam perscriptam dedisse Bulionio se communem cum ipso fortunam habituros. Ea res Castilionaeum[18] cum copiis ad Retelium retinet neque ullam amplius spem video componendi, ut optaveram, huius negotii.

Apud Airam tria hostium castella partim capta, partim derelicta in potestatem Gallorum venere. De federe inter Suedos Gallosque[19] bona omnia ominor. Nihil tamen certi habeo.

Portugalliae res multum mihi videntur nutare, praesertim quod praefectos trans mare non videam novo regi accedere et supplicia illa de proceribus sumta[20] soleant irarum semina relinquere.

In re Palatina nihil video, quod speremus, priusquam et Scotici et Anglici motus certam quietem acceperint. Valde exspecto scire, an pactam suam secum sit adducturus minor princeps Arausionensis,[21] et quale fedus Angli cum Batavis desiderent.

Cum Dano Batavos conventuros puto quam minimo poterunt damno. Nolent enim ultra Hispanicum bellum aliud sibi insuper accersere. Exspectatur hic, ut magni aliquid efficiant aut certe tentent Batavi alioqui non evitaturi offensas huius aulae iam nonnihil commotae ob datum aditum legato caesariano.[22]

Deo publica negotia simulque omnia ad ill. Dom. vestram pertinentia seria prece commendo.

Illust. vestrae Dom. perpetuae observantiae debitor
H. Grotius.

Lutetiae, 26 Maii MDCXLI.

Sanctogermanus et alii quidam[23] ex Anglia huc se receperunt parlamenti metu. Marescallo Castilionaeo imperatum, ut se adiungat duci Lotharingo et Halerio[24] inter Mosam et Sambram. Detectae sunt insidiae comitis Suessionensis in montem Olympi.[25] Rex autem praesidium posuit in Ioinvilla. Speratur Aira Gallorum fore cis dies quadraginta. Nec minor spes de Tarragona, per famem, si vis non succedat.

17 De overeenkomst van 30 april 1641 was eveneens getekend door de graaf van Soissons en de hertog van Guise; vgl. no. 5129 n. 21.
18 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk (no. 5119 n. 3).
19 Het verdrag tussen Frankrijk en Zweden werd in juli 1641 verlengd.
20 Het bericht moet berusten op valse geruchten.
21 Willem II keerde in juni 1641 terug in de Republiek; Mary Stuart, de 'Princess Royal', volgde hem pas in maart 1642.
22 Johann Weichard, graaf Auersperg (no. 5042 n. 6).
23 Henry Jermyn († 1684) was, tezamen met Henry Percy († 1659), afgevaardigde in het parlement voor Northumberland, en de dichter sir John Suckling (1609-1642) in maart 1641 verwikkeld in een complot om zich van het leger meester te maken ten behoeve van Karel I. Vgl. *DNB* resp. XXIX, p. 342vv.; XLIV, p. 413v.; LV, p. 140-146. Zie ook *CSP Ven.* 1640-1642, p. 149v.
24 Karel IV, hertog van Lotharingen, en François de l'Hospital, sieur du Hallier (no. 5083 n. 25).
25 Mont-Olympe, een door Lodewijk XIII gebouwde vesting aan de Maas nabij Sedan.

5195. 1641 mei 26. Aan W. de Groot.[1]

Mi frater,

Correxit errorem Spiringii scriba[2] scripsitque mihi ut debuit. Multae me causae cogunt nihil de iure meo remittere.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 920 App. no. 548. Antw. op no. 5183; beantw. d. no. 5209.
2 Zie Grotius' brief dd. 18 mei 1641, no. 5188, postscriptum; vgl. Willems brieven nos. 5200 en 5209.

Velim exquiras, an Utenbogardus et Episcopius Debiaei[3] scriptum viderint et an aliquid leniter respondendum putent. Puto συνεργόν Debiaeo fuisse Brederodium,[4] qui tamen cum in iudicum ordinem rediit, minus secutus est illa Debiaei placita, praesertim cum ibi etiam de criminibus iudicetur.

Schonckio[5] velim omnia grata facere, sed plane excusandus sum ei, quia tanto tempore ac negotiorum eventu causae illius momenta mihi exciderunt. Tu si potes transactionem bonam cude.

Id quod de salario a principe aliquo scripsi,[6] non eo scripsi, ut ambires. Possunt saepe reperiri homines ad tales res procurandas idonei. Sunt autem qui in mentem mihi veniebant episcopus Coloniensis, dux Neoburgicus, elector Brandenburgicus, comes Frisiae Orientalis,[7] civitas Emdana.

Velim scire, an praeses Cromhoutius[8] circa mortem nihil memoratu dignum dixerit et an Historiam Batavam[9] relegere coeperis. Rogo autem nemo eius quicquam videat ante editionem. In quatuor accessionibus[10] videte, quaeso, ne quid omittatur addendorum. Nihil autem posthac meum des Blaviis nisi ex speciali meo praecepto.

Galli Eporediae[11] obsidium dereliquere tracti ad Chivasium. In Catalania clauditur Tarragona terra marique. Castilionaeus[12] it se iuncturus duci Lotharingo inter Mosam et Sambram. Speravit comes Suessionensis se capere posse oppidum dictum Montis Olympii,[13] sed irritus fuit. Bellum ab ea parte exspectatur.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae, 26 Maii 1641.

Videte ne iterum Blavii nos decipiant. Latet ulcus aliquod.

3 Nicolaes de Bye had op 15 april 1641 een uitvoerige brief aan Grotius geschreven, no.5145. Van Johannes Wtenbogaert is geen reactie op enig geschrift van De Bye teruggevonden. De Bye had aan Simon Episcopius (1583-1643), professor aan het Remonstrants Seminarie te Amsterdam (*NNBW* I, kol. 829-832), op 14 december 1637 een uitvoerige brief geschreven 'Over het hedendaeghs oorlogh-voeren', waarop Episcopius op 19 mei 1638 had geantwoord; zie no. 5145 n. 1.

4 Bedoeld zal zijn Lancelot Artusz. van Brederode (†1657). Hij werd op 16 juni 1599 op 15-jarige leeftijd ingeschreven aan de universiteit van Leiden, in 1613 benoemd tot raadsheer in het Hof van Holland en in 1620 uit zijn ambt ontzet. In 1636 en 1639 deed hij moeite zijn ambt terug te krijgen, maar dat is hem niet gelukt. Zie *supra* no. 2870 (dl. VII), nos. 4040 en 4055 (dl. X); hs. Leiden, UB, Semin. Remonstr. Bibl. no. 50; A.W.E. Dek, in: *JCBG* XIII(1959), p. 127; S.B.J. Zilverberg, in: *NAKG* N.S. 50(1969)/70), p.230-243.

5 Daniël Schonck (no. 5183 n. 6).

6 No. 5168 dd. 4 mei 1641; zie ook Willems brief no. 5183.

7 Ferdinand van Beieren, keurvorst-aartsbisschop van Keulen, Wolfgang Wilhelm, hertog van Neuburg en Gulik-Berg, Friedrich Wilhelm, keurvorst van Brandenburg, en Ulrich II, graaf van Oost-Friesland. Zij hadden allen reeds agenten in Den Haag; zie *infra* no. 5209.

8 Nicolaes Cromhout (no. 5115 n. 11) was op 22 maart 1641 overleden.

9 Grotius' *Annales et historiae* (*BG* no. 741). Eerder had Pieter Cornelisz. Hooft inzage van het manuscript verzocht; zie no. 5097.

10 Herdrukken van de traktaten *Commentatio de Antichristo, Explicatio de fide et operibus* en *Explicatio Decalogi* en de *Appendix de Antichristo* (*BG* resp. nos. 1102, 1111, 1118 en 1129) werden opgenomen achter de *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135).

11 Ivrea in Piemonte.

12 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon (no. 5119 n. 3).

13 De vesting Mont-Olympe nabij Sedan.

5196. 1641 mei 26. Van L. Aubéry du Maurier.[1]

Monsieur,

Je viens présentement recevoir des lettres de monsieur le comte de Guiche,[2] écrites du camp d'Aguemont à deux lieues de Charlemont le 22 de ce moys, par le[s]quelles entr'autres choses il me mande ces mots: ‘Nous n'avons encor rien entrepris, nos canons n'ayans peu passer les bois jusques à cette heure à cause de la difficulté des chemins et de la malediction du temps. Nous ne laisserons pas, en dépit de tout ces obstacles, d'entreprendre quelque chose de glorieux pour le service du roy.’ Il ne m'escrit pas que certaine cavallerie qui s'estoit un peu trop advancée à esté repoussé avec quelque perte, ce qu'on m'asseure d'autre part.

Je suis de vostre Excellence, monsieur,

le très-humble et passioné serviteur

L.A.D.M.

Ce 26 May, à une heure.

Adres: Pour monsieur l'ambassadeur de Suède.

5197. 1641 mei 26. Aan A. Oxenstierna.[1]

Excellentissime et illustrissime domine,

Cardinalis Riceliacus clementiae, virtutis raro sibi usurpatae, exemplum dedit in duce Vindocinensi. Significavit enim cancellario,[2] qui cum aliis datis in Vindocinensem iudicibus regi aderat paratus ad damnandum, ut fit, absentem, sufficere sibi apparuisse iudicibus consilia a Vindocinensi contra suam salutem suscepta; se ei culpam condonare; rogare regem, idem ut faciat. Rex multum laudata cardinalis bonitate dixit ius suum sibi salvum esse; usurum se severitate aut lenitate, prout in posterum se gereret Vindocinensis. Ita supersedetur nunc bonorum confiscationi, Vindocinensis autem inter spem metumque haerens et status sui incertus retinetur eo maxime consilio, ne se principibus, qui Sedani sunt, adiungat, ubi dux Bulionius solus cum Hispano fedus[3] ad sui urbisque tutelam signasse dicitur et novas a Bruxellis accepisse pecunias, Suessionensis autem et Guisius promisisse Bulionio se suam causam ab ipsius causa nunquam segregaturos. Metus inde Castilionaei[4] exercitum Reteliae, quod prope Sedanum est, retinet. At Mileraii[5] exercitus, cui adest comes Guichius,[6] comperto apud Bapalmam incommodam esse aquationem ivit obsessum Airam, quod iter est ad oppidum S. Audomari infelicibus armis antehac

1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, R 28a. Eigenh. oorspr.
2 Antoine III de Gramont, graaf van Guiche (no. 4996 n. 16).
1 Copie Dresden, Sächs. Landesbibl., C 61, 25; copie Leipzig, UB, ms. 2633, f. 69. Gedrukt *Oxenst. Skrifter* 2. afd., IV, p. 129 no. 375.
2 Pierre Séguier (no. 5073 n. 17).
3 De overeenkomst van 30 april 1641 was eveneens getekend door de graaf van Soissons en de hertog van Guise; vgl. no. 5129 n. 21.
4 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon (no. 5119 n. 3).
5 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye (no. 5101 n. 7).
6 Antoine III de Gramont, graaf van Guiche (no. 4996 n. 16); zie ook *supra* no. 5196.

petitum.[7] Abest ab Aira non longe Lillerium, oppidum modicum. Ei quoque obsidendo copiae aliquae dicuntur Ransovio[8] attributae. Additur tria apud Airam modica castella dedita Gassioni[9] aut ab hoste derelicta. Cardinalis Hispanus audito movere se

7 In mei-juni 1638 was een beleg van Saint-Omer mislukt.
8 Josias, graaf van Rantzau (no. 5194 n. 11).
9 Jean Gassion (1609-1647), sedert 1638 veldmaarschalk, in 1643, na de slag bij Rocroy, maarschalk van Frankrijk; vgl. *NBG* XIX, kol. 592vv.

Gallos cum Cantelmo[10] Insulas Flandriae se transtulit. Habere secum dicitur decem militum millia. Totidem dicitur habere contra Batavos comes Fontanus,[11] praeterea in Lutzenburgico sub Beckio[12] esse sex millia et ad Mosam ferme quatuor, ideo quod in eas partes iniecturus se credatur dux Lotharingus. Ad oppidum S. Desiderii duodecim cohortes paratae esse dicuntur itineri in Germaniam incerto adhuc, an cum iis iturus sit dux Longovillanus.[13] Septem autem turmae, quae Brisacum mittuntur, Ossenvillio[14] plus forte ad reprimendum Erlachium[15] quam ad hostem lacessendum inservient.

Ab obsidione Eporediae[16] in Italia destiterunt Galli nonnulla etiam clade accepta, ex quo princeps Thomas propinquis in locis se posuit. Manent tamen Gallorum castella quaedam arctos Eporediae facientia commeatus.

At ex Catalania omnia fausta audimus. Tarragonam enim premi terra marique: terra per Mottam Hodincurtium[17] obsesso Constantini castello ei urbi propinquo, mari vero ab archiepiscopo Burdegalensi[18] capto castello Sala, oppugnato vero Alfaquio.

Novem cohortes Bavaricas audimus se addidisse Glenio;[19] imperatorem vero et Brandeburgico largiri quae petit et in Polonia quoque eius commendare negotia; dare etiam operam, ut Lunenburgicos ad se pertrahat concessione Wolfenbutteli; ab Hispano autem qui Ratisbonae est legato[20] pecunias distribui multo quam haec tempora ferre credantur liberalius; suaderi autem ab eo inducias per Germaniam, optari eas et cum Batavis, ut rex Hispaniae melius explicare se possit a natis domi negotiis.

Magnam vim armorum audimus contra Portugalliam surgere; Portugallos non quantum initio sperabatur concordes; auxilia externa lenta; Brasiliae praefectos, forte et alios, manere in regis Castellae partibus. Quae omnia et vetus regis Antonii[21] exemplum faciunt, ut res illic novas non bene solida in sede locatas putem. Cardinalis Hispanus praeter Lamboium[22] alia quoque auxilia orat imperatorem.

Det Deus etc.

Lutetiae, XXVI Maii MDCXLI.

Sanctogermanus et alii quidam primores Angliae[23] metuentes procellam parlamentariam huc se receperunt. Iussus est Castilionaeus se adiungere duci Lotharingo et Halerio[24] inter Mosam et Sambram. Lugduni et Montalbani turbae sunt ob tributa. Constantina[25] non plane obsidetur a Gallis ad latus alterum positis

10 Andrea Cantelmo (no. 5169 n. 17).
11 Paul-Bernard, graaf van Fontaine (no. 5169 n. 16).
12 Johann von Beck, Spaans goeverneur van Luxemburg (no. 5140 n. 19).
13 Henri d'Orléans, hertog van Longueville, trok echter met zijn leger naar Champagne.
14 Paul Le Prévost, baron van Oysonville, adjunct-goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 16).
15 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15).
16 Ivrea in Piemonte.
17 Philippe, graaf van La Mothe-Houdancourt (no. 5060 n. 16).
18 Henri d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux (no. 5121 n. 27), veroverde het fort Salou en voer vervolgens naar het schiereiland Alfaques.
19 Gottfried Huyn, graaf van Geleen (no. 5136 n. 5).
20 Manuel de Moura y Corte Real, markies van Castel-Rodrigo (no. 5082 n. 9).
21 Dom António, prior van Crato (no. 5025 n. 7).
22 Wilhelm, baron van Lamboy (no. 5005 n. 12).
23 Henry Jermyn, Henry Percy en sir John Suckling (no. 5194 n. 23).
24 Karel IV, hertog van Lotharingen, en François de l'Hospital, sieur du Hallier (no. 5083 n. 25).
25 Constantí nabij Tarragona.

Hispanorum castris. Harcurtius[26] ab Eporedia ivit, ut subveniat Chivasio, cui obsidionem hostes minantur.

26 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt (no. 5054 n. 3) had het beleg van Ivrea op 14 mei opgegeven.

Deprehensae dicuntur insidiae, per quas Suessionensis comes Montem Olympi[27] - oppidum est modicum - suae potestatis facere voluit. Rex autem praesidium posuit in Ioinvilla, quae Guisii est oppidum in Campania. Sperant Galli Airam urbem suam fore intra quinque dierum hebdomadas. Tarragonam putant, si non vi, fame ad se perventuram. Habent autem Hispani in Catalania VIII millia peditum, equites mille.

Bovenaan de brief in de copie te Leipzig: Argumentum. Cardinalis prudentia in excusando Vindocinensi et condonatione admissorum. Molimina Gallorum in oris Belgicis et Germanicis. Eporediae et Tarragonae obsessio. Imperatoris et Hispanorum studia ad conciliandum Brandenburgicum et Luneburgenses et suadendas inducias.

5198. 1641 mei 26. Aan N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

Van de zaecken van Portugael weet ick niet, wat ick sal seggen. Buiten twijffel hebben zij heel Spaignië tegen. De eenicheit onder haer moet soo heel groot niet zijn, dewijle sooveel heeren onlancx zijn geëxecuteert[2] die buiten twijffel vrunden naelaeten, die sulcx soo licht niet en vergeten. De gouverneurs in Brasyl, zi(e)nde de onseeckerheit van den nieuwen standt, houden haer aen de Castillaensche zijde, mischien oock die in de Eilanden,[3] Africa ende Oost-Indiën zijn. In Hollant werden de hulpen die men derrewaerts soude zenden,[4] vertraecht door de interesten van de twee Compagniën, waeraen zeer machtige steden vast zijn. Die natie heeft dat gebreck van oudts gehadt dat zij alle buiten haer clein achten, 'twelck de oorsaecke is geweest van de ruïne van den coninck Sebastiaen[5] ende daerdoor oock van groote ongelucken voor Portugael. Don Antonio,[6] zeer opgeblazen in 't eerste door de gunste van 't volck, weinigh ende traege hulpe van buiten crijgende, heef[t] zijn leven geëindight in een naem van majesteit vergezelschapt met armoede. Hier stelt men veel uit om te zien wat Hollant ende anderen doen zullen, zoodat die zaecke is vol bedencken ende ick becommert om te weten, hoe ick mij in 't regard van de Portugaelsche ambassadeurs[7] zal dragen, hebbende geen bevel ontfangen uit Swede, gelijck den ambassadeur van Engellant[8] uit Engellant ontfangen heeft weinich voor zijn vertreck. Mischien dat den ambassadeur van Portugael die in Denemarcken is,[9] vort zal gaen nae Swede ende oorzaeck geven om op die zaecke eenige resolutie te nemen, daernae ick mij zal hebben te reguleren.

27 De vesting Mont-Olympe nabij Sedan.

1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, H 21 c. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Tezamen met no. 5199 beantw. d. no. 5210.

2 Het bericht moet berusten op valse geruchten.

3 De Azoren, Madeira en de Kaapverdische eilanden.

4 Zie voor de Staatse steun aan Portugal no. 5079 n. 4.

5 Sebastiaan van Portugal (1554-1578) sneuvelde in Afrika bij Alcazalquivir.

6 Dom António, prior van Crato (no. 5125 n. 7).

7 Francisco de Mello en dr. António Coelho de Carvalho, ambassadeurs van Portugal in Parijs (no. 5028 n. 6).

8 Robert Sidney, graaf van Leicester (no. 5003 n. 13); zie ook *supra* no. 5178.

9 Francisco de Sousa Coutinho (no. 5156 n. 2).

Niettegenstaende dese swaericheit ende die van Catalagne, alwaer wij hooren dat La Motte Hodincourt[10] te lande belegert ofte becomen heeft Constantina, den eertsbischop van Bour-

10 Philippe, graaf van La Mothe-Houdancourt (no. 5060 n. 16), belegerde Constantí nabij Tarragona.

deaux[11] Sala heeft becomen ende Alfaques aentast om alsoo Tarragona van alle zijden te benaeuwen, niettegenstaende oock het lang uitblijven van de zilvervloot, soo hooren wij dat den ambassadeur van Spaignië die te Regenspurg is,[12] groote sommen daer uitdeelt aen deghenen die de handen open hebben, voorts raedt tot een bestant in Duitschlant ende solliciteert om vandaer noch eenigh secours boven het Lamboische[13] te becomen voor den cardinael-infant, die wij hooren nu met Cantelmo[14] te zijn te Rijssel hebbende bij zich ontrent tienduizent man, laetende noch zoo veel volcx, nae dat wij hier verstaen, onder den grave van Fontaine[15] tegen de Hollanders - van dewelcken men in Vrancrijck vrij wat groots verwacht - ende sesduizent man onder Becx[16] in Lutsenburg, met noch vierduizent aen de Maescant, vrezende voor een inval van den hertogh van Lorraine in[17] een van die twee zijden.

De Spaignaerden hebben noch gelt gevonden om van nieuws te geven aen den hertogh van Bouillon, die buiten twijffel seecker tractaet met Spaignië heeft aengegaen.[18] Van den grave van Soissons ende hertogh van Guise werdt gelooft dat zij wel dat tractaet niet geteyckent en hebben, maer een ander met den hertogh van Bouillon van hem niet te verlaeten.

De vreze, die men hier heeft gehadt, van dat zich den hertogh van Vendosme bij de princen die te Sedan zijn, zoude vougen ofte de lust van den cardinael de Richelieu om den roem van goedheit te bekomen is oorzaecke geweest dat denselve cardinael, als nu den cancellier van Vrancrijck[19] ende de gecoren rechters in presentie van den coning vergadert waeren om in de zaecke van den hertog van Vendosme op de informatie ende vier defauten het arrest te geven van sijne executie in effigie ende confiscatie van zijne goederen, heeft gezonden om te doen weten aen de compaignie die daer vergadert was, dat het hem genoech was dat gebleecken was het desseing tegens zijn leven, dat zoo sterck was gelo[o]chent geweest; dat hij den hertogh van Vendosme dit alles vergaf biddende den coning van gelijcke te doen. Waerop den coning - tevoren van dit alles geïnstrueert zijnde - zeer hoogh heeft geprezen de groote goedertierenheit van mijnheer den cardinael; wat hem aenging, dat hij zijne vrijheit wilde behouden om te doen in 't regard van den hertogh van Vendosme nae dat denselve hertogh hem voortaen zoude dragen. Daermede is het arrest ende de confiscatie voor desen tijdt opgehouden.

In plaetse van Bapaume te belegeren, alwaer 's conings leger zoude gebreck hebben gehadt van water, is het grootste conincxleger gecomen bij Aire ende wij verstaen dat Gassion[20] eenige forten daerontrent heeft becomen, een door compositie ende d'andere bij den vijant verlaeten zijnde, ende dat men hoope heeft dat Ranzou,[21] aen denwelcken eenige trouppes zijn gegeven geduirende het belegh van Aire, zoude Liliers connen becomen, 't eene ende 't ander dienende om te hervatten hetgunt eens is misluckt tegen St. Omer.[22]

11 Henri d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux (no. 5121 n. 27), veroverde het fort Salou en voer vervolgens naar het schiereiland Alfaques.
12 Manuel de Moura y Corte Real, markies van Castel Rodrigo (no. 5082 n. 9). In het hs. is het voorafgaande 'dat' herhaald.
13 Wilhelm, baron van Lamboy (no. 5005 n. 12).
14 Andrea Cantelmo (no. 5169 n. 17).
15 Paul-Bernard, graaf van Fontaine (no. 5169 n. 16).
16 Johann von Beck, Spaans goeverneur van Luxemburg (no. 5140 n. 19).
17 Door Grotius verbeterd uit: aen.
18 Zie voor het verdrag, gesloten op 30 april 1641, *supra* no. 5129 n. 21.
19 Pierre Séguier (no. 5073 n. 17).
20 Jean Gassion (no. 5197 n. 9).
21 Josias, graaf van Rantzau (no. 5194 n. 11).
22 Een beleg van Saint-Omer in mei-juni 1638 was mislukt.

In Italië zijn de zaecken van Vrancrijck niet heel voorspoedigh geweest, alzoo zij door het nae logeren van den prince Thomas ende eenige geleden schade het belegh van Yvrée hebben verandert in een blocquering.

Ick en can niet wel begrijpen wat tytelen[23] de Heeren Staten-Generael van den keizer be-

23 Zie voor deze titulatuurkwestie *supra* no. 5116.

geren ende hoe Haere H.M. geresolve[e]rt sijn aen sijne keiserlijcke Majesteit het opschrift ende onderschrijvinge te maecken, mij wel gedenckende 'tgunt voortijds op die materie is gepasseert. Mij dunct dat wel zoude connen gebeuren, dat de Hollanders, wercx genoech vindende aen Spaegnië, zouden met haere minste schade[24] zoucken te ontgaen de onlusten met Denemarcken ende dat Denemarcken, ziende in deze tijden de hulpe uit Spaignië hem niet veel voordeels kan bijbrengen, veel zoude toegeven zonder nochtans zijne pretentiën voor het toecomende af te staen. Doch ick wil daervan het oordeel zeer garen laeten aen deghenen die beter van naebij die zaecken connen inzien, ende blijven.[25]

26 Maii 1641.

St. Germain ende eenige andere Engelsche heeren,[26] vresende bij het parlement quaelijck getracteert te werden, hebben haer hier geretireert.

Den marescal de Chastilion[27] heeft last sich te vougen bij den hertogh van Lorraine ende Halier[28] tusschen de Maes ende Sambre.

Te Lions ende Montauban is oproer tegen de soux pour livre. Constantine in Catalagne is niet heel belegert bij de Fransoisen, alzoo de Spaegnaerden aen d'eene zijde van dezelve plaetse sijn met haer leger, 'twelck bestaet in achtduisent man te voet, duisent paerden.

Den grave van Harcourt[29] is van Ivrée vertrocken om Chivas te ontsetten. Den graef van Soissons heeft gemeent door correspondentie Mont-Olympe[30] te becomen, maer 't is on[t]deckt ende den coning heeft garnisoen doen leggen binnen Joinville, een stadt den hertogh van Guise toecomende. Men hoopt Aire te hebben in vijf weecken, Taragona oock haest door gewelt ofte honger.

5199. 1641 mei 26. Aan N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

Ick vinde de consideratiën van de twee Indische Compagnië[n] niet gering[2] ende mischien waer oorboir dat om die ende diergelijcke oorzaecken de Staten van Zeelant met die van Hollant bijwijlen vergaderden, gelijck eertijds plagh te geschieden. Maer mischien hetgunt sijne Hoocheit recommandeert, het beste is voor het gemeen van de Vereenigde Provinciën. De lichtinge, die ick tot noch toe hoore dat vanwegen Portugael buitenslandts geschieden, dunct mij dat clein zijn ten aensien van de groote macht die tegen haer opstaet.

Het huwelijck in Engellant met een dochter van negen jaeren[3] can altijdt door haer contradictie werden omgestooten ende ick en houde hiervan niet zeeckers, tenzij de princesse in Hollant gae. Nae dat ick can mercken, zal den coning alle mogelijcke middelen aenwenden om

24 In het hs. volgt een overbodig: zouden.
25 Hierna volgt in het hs. een subscriptie die door Grotius echter weer is doorgehaald: ... dienst- ende vruntwillige.
26 Henry Jermyn, Henry Percy en sir John Suckling (no. 5194 n. 23).
27 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon (no. 5129 n. 3).
28 Karel IV, hertog van Lotharingen, en François de l'Hospital, sieur du Hallier (no. 5083 n. 5).
29 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt (no. 5054 n. 3).
30 De vesting Mont-Olympe nabij Sedan.
1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, H 21d. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Geciteerd Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 291. Tezamen met no. 5198 beantw. d. no. 5210.
2 Het betreft de bezwaren van de bewindhebbers van de Oost- en Westindische Compagnie tegen een verdrag met Portugal.
3 Mary Stuart, de 'Princess Royal', was geboren op 14 november 1631.

den viceroi ende eertsbiss[c]hop[4] het leven te salveren, laetende voorts de Lage Camer met haer sollen zoo zij willen. 't Leven blijvende kan alles gerecht werden. Het cryme daervan die heeren beschuldight werden, is niet clein, zoo de zaecke soo is. Maer voor vremdelingen is het swaer van de wetten ende fondamenten van de regiering van eenige natie te oordeelen, daer wij zien in Vrancrijck, Hollant ende nu in Engellant dat de ingeborenen zelve des niet eens en zijn. Andersints ick heb gesien een boeck de Laudibus legum Angliae[5] gemaect, zoo ick meene, over tweehondert jaeren, 'twelck mij wel behaegt.

Soo lange Engellant ende Schotlant in oneenicheit blijven met haeren coning, gelove ick niet dat voor het huis van den Pals iet vigoureux is te verwachten. Hoe het sal afloopen tuschen Denemarcken ende Hollant, zal ick gaeren verstaen.

26 Maii 1641.

Adres: Mijnheer mijnheer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant, in Den Hage. Port.

In dorso schreef Reigersberch: Broeder de Groot, den 26 Mey 1641 uyt Paris.

5200. 1641 mei 27. Van W. de Groot.[1]

Frater optime,

Quandoquidem et tu et uxor de rebus Petri[2] scribitis, ego, etsi per absentiam senatoris Reigersbergii nesciam, quid uxor ad ipsum hac de re scripserit, quia tamen saepe de tota hac re scribere decrevi, sensa animi mei hac epistola aperiam.

Ego semper improbavi et etiamnum improbo, quod eius aetatis iuvenis vobis insciis, nobis dissuadentibus amori operam dederit. Caeterum si de ipso matrimonio sententiam rogarer, ego, quod pace vestra dictum sit, Petri desideriis non valde adversarer. De ipsius conditione nihil iam dicam, de filia[3] ita iudico esse eam lectissimis moribus, bene et honeste educatam, facie venusta et amabili, natam e familia, quae et a paterna et materna stirpe nostrae innectitur. Dotem puto fore viginti millium florenorum. Posset et accedere alia dotis portio syndicatus Delfensis. Neque dubito, quin id ab amicis et nostris et filiae possit procurari. Eo pacto haberet ipse quo familiam suam sustentare inciperet, haberet in quo se exerceret, haberet egregium in republica locum, cuius dignitatis satis avidus esse videtur. Verum est eum forte aliam filiam magis dotatam in matrimonii nassam posse illaqueare, ut Baudius[4] loqui solebat, sed melius natam, melioribus ornatam et corporis et animi dotibus vix reperiret. Vos, quid faciendum sit, cogitate. Nunc sane desidiosus est, amat, nihil fere agit, huc illuc discurrit neque, dum haec res ita pendet, animum ad

4 Thomas Wentworth, graaf van Strafford, en William Laud; de eerste was inmiddels op 22 mei 1641 onthoofd.

5 De Engelse staatsman John Fortescue (± 1394-1476) schreef omstreeks 1470 zijn *De laudibus legum Angliae*. Het werk werd voor het eerst gedrukt in 1537. Daarna zijn veel uitgaven ervan verschenen; onder andere John Selden verzorgde een editie in 1616. Vgl. *DNB* XX, p. 42-45.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24, 195. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 5188; beantw. d. no. 5218.

2 Grotius' tweede zoon, Pieter. De correspondentie van Maria van Reigersberch met Willem en met haar broer Nicolaes over de problemen ontbreekt.

3 Niet geïdentificeerd; zie ook *infra* no. 5245.

4 Dominicus Baudius (1561-1613); vgl. P.L.M. Grootens, *D. Baudius* (diss. Nijmegen 1942).

studia potest applicare. Si quod petit conceditur matrimonium cum ista dignitate, habebit incitatricem ad laborem, tum et ipsa ei dignitas erit tuenda. Sunt in consessu Ordinum quatuor alii syndici aequalis fere cum ipso aetatis, qui iuris scientia ipsi non

praestant, ingenio vero et iudicio cedunt. Satis ambitiosus est, ne se ab iis vinci patiatur, quin potius ipsa aemulatio desidem excitabit stimulosque ad gloriam addet, quod iter ad gloriam sibi videbit apertum. De religione quod moves, non est leve. Sed ea res mihi, qui nullum praeter remonstrantium coetum frequentavi unquam, magis obstitit, ipsi qui aliquando Gallicis concionibus interest, non item obstitura est. Neque enim quispiam ab eo stipulabitur, ut plane deserat coetus remonstrantium, quod ego, cum rogarer, facere me nolle respondi.[5] Neque ullus est metus, ut semel in conventum admissus, postea ea de causa, quod remonstrantes quandoque audiat, exturbetur. Unum monebo: si quid hac de re unquam futurum est, id hac tempestate fieri debere, dum et abest aula et Arsenius cum Polyandro[6] in Anglia detinentur. Si vos ea lege consensum matrimonio praestare volueritis, ut ipse prius syndicus creetur, puto eum brevi compotem voti fore. Certe ipse eam conditionem non recusabit. Si quid praeterea occurrit, quod ad hanc faciat materiam, non gravabor alias, ut spero, satisfacere.

De Spiringio[7] hoc habe, Graswinkelium[8] domi meae fuisse, me item domi illius, tandem alterum alteri in via obviam factos, exorsum a querelis Graswinkelium, quod Croesio[9] dixeras a Spiringio profectum, quod ipse te congruente titulo non salutasset, ab errore quidem scribae Germani profectum, quod in superscriptione litterarum omissus esset Ex.[tiae] titulus, qui tamen in litteris extaret, solere ita ad Salvium[10] - apud quem scriba iste vixerit - scribi, qui non minoris sit conditionis, et alia id genus. Dixi accepisse me a te litteras, quibus eum errorem imputas scribae, et latiores ab uxore,[11] quae me rogarent, ecquid in titulis Spiringii esset peccatum, id correctum iri et vice versa titulos te tuos desiderare. Adieci et aliquid de senatore Sueco,[12] sed quia neque nomen eius neque speciem facti transmisisti, nihil certi ea de re pronuntiare potui. Respondit Graswinkelius a Spiringio nullos alios desiderari titulos quam quos tuae praeferrent litterae et iam totam rem posse pro infecta haberi, nisi obstarent a Croesio litterae, quarum iam in Suecia facta sit mentio, perperam te apud ipsum Spiringii fecisse mentionem tanquam tuo honori invidentis. Id hac meridie accedit. Post meridiem se mihi affuturum promisit Graswinkelius, sed me per absentiam non convenit.

Haec rei nostrae summa. De novis nihil addam, nisi aegrotare adhuc principem, in Anglia celebrata sponsalia inter Arausionensem et regiam filiam,[13] oppidum Sancti Salvatoris iam esse iuris Portugallici capto ab incolis gubernatore.[14] Plura non addo.

5 In 1637 had Willem, toen het pensionarisambt van Delft vacant was, om die reden zijn kandidatuur ingetrokken; zie *supra* nos. 3400 (dl. VIII), 3552 (dl. IX), 4097, postscriptum (dl. XI).
6 François van Aerssen, heer van Sommelsdijk, met mr. Johan Polyander van Kerkhoven, heer van Heenvliet, extraordinaris ambassadeurs in Engeland (no. 4997 n. 3).
7 Petter Spiring Silvercrona, resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag (no. 5000 n. 1). Zie ook no. 5188, postscriptum. Een brief van Spiring dd. 27 mei 1641, waarin hij zelf de hier vermelde kwestie aan de orde had kunnen stellen, ontbreekt.
8 Dirck Graswinckel (1600-1666), advokaat te Den Haag; vgl. D.P.M. Graswinckel, *Graswinckel*, p. 90-117.
9 Vermoedelijk Lars Jespersson Kruus (no. 5132 n. 3).
10 Johan Adler Salvius te Hamburg (no. 5001 n. 1).
11 Ontbreekt.
12 Zie no. 5188, postscriptum.
13 De bruiloft tussen Willem II en Mary Stuart, de 'Princess Royal', was op 12 mei gevierd.
14 Vgl. *Courante* 1641 no. 21 dd. 25 mei. '... dat de stadt Sint Salvador ende alle de casteelen hun met den coninck Berganse verclaert hadden, ende hebben den gouverneur Mascarines [= Jorge de Mascarenhas] ghevangen ghenomen ende in sijn plaets verkozen ducq de Barbalie [= Luiz Barbalho Bezerra], een goedt soldaet'. Dit bericht over Brazilië, dat uit Antwerpen afkomstig was, berust echter op een vals gerucht.

Deus Opt. Max. tibi, uxori, nobis omnia largiatur salutaria.
Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, XXVII Mey 1641.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 4 Iunii.

5201. 1641 mei 27. Van N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

De bewinthebbers van de Oostindische Compangie hebben eenyge articulen beraemt, onder dewelcke sij verstaen dat den tresves in Oost-Indiën met de Portugesen behoort te werden geconcludeert, die de Staten-Generael redelijck vinden ende oordeelen dat behoren te werden bij de Portugesen toegestaen; dat voor de Compangie veel is. Want veele meenen, indien wert geaccordeert gelijck sij versoucken dat den tresves eerst soude ingaen een jaer naer den conynck van Portugael de aggreatie soude hebben gedaen, grote veranderynge in Indiën ondertusschen sal wesen gevallen. De handelynge ende negotie soude voorts werden bepaelt. West-Indiën is soo verre niet dat het contentement heeft gegeven off genomen, ende valt het meeste different op het scheyden van limiten, die de Compangie begeert halff ende halff van de uyterste limiten bij haer beseten ende vint men redelijck een yder behoude hetgene hij heeft. Hangende dese handelyngen sent de Compangie bij alle occasiën volck ende scepen met hope van ondertusschen een voordeel aff te sien.

De equipagie van de 40 scepen[2] gaet seer traech voort sonder apparentie dat tijdelijck kan commen om op deselver vloote[3] te passen, die de coopluyden houden niet lange sal wachten. De gemeene opinie is dat het gelt in Portugael schaers is, ende hoe hooch den ambassadeur[4] tevoren heeft gesproocken, soo sage hij nu garen dat den staet in verschot ware van gelt tot scepen ende lichtynge om uyt tollen ende anders wederom te consequeren, daer geen apparentie toe en is.

Uyt Engelant sijn op den gewonelijcken tijt geen tijdyngen gecommen. Dan relateren passagiers, den rijngrave ende andere,[5] dat de havenen waren gesloten ende de condemnatoire sententie tegens den député[6] was gearresteert. Naer alle presagiën soo immineert Engelant meerder moyte. Sr Thomas Rho[7] is hier gearriveert.

Van remuement van het leger van sijn Hoocheyt hebben wij noch geen tijdynge. Sijne Hoocheyt selffs, die eenyge dagen is geïncommodeert geweest van een colique, is nu beter. De teyckenynge in Brabant is liberaelder geweest als de betalynge.

Over Hamburg hebben wij tijdyngen dat de Baia volcht de Portugesen conynck, dat eerst van Antwerpen is geschreven;[8] mogelijck bij actiehandelaers van beyde oorden herwaerts doen schrijven.

1 Hs. Amsterdam, UB, coll. Diederichs 30 Ao 6. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge (ed.), *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 646 no. 250. Geciteerd Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 291. Antw. op no. 5191; beantw. d. no. 5221.
2 Zie voor de militaire steun aan Portugal no. 5079 n. 4.
3 Vermoedelijk de zilvervloot die in augustus 1641 in Spanje aankwam; vgl. Grotius' brief aan Oxenstierna dd. 31 augustus 1641, no. 5341.
4 Tristão de Mendonça Furtado (no. 5028 n. 6).
5 Vgl. *Nouvelles* 1641 no. 22 dd. 3 juni: 'Le 25 de May de matin arrivèrent d'Angleterre à La Haye le comte Henri de Nassou, le seigneur Rhingrave [= Frederik Magnus, wild- en Rijngraaf in Neufville], le seigneur Beverwert, milord Creving [= William, lord Craven], en qualité d'ambassadeur pour le roy de la Grand'Bretagne, et le sieur chevalier Roo, comme ambassadeur de la part du prince électeur Charles...' Zie ook *infra* en n. 7.
6 De 'lord Deputy' van Ierland, Thomas Wentworth, graaf van Strafford, was op 22 mei 1641 onthoofd.
7 Sir Thomas Roe (no. 5143 n. 7) was op weg naar de rijksdag te Regensburg. Een brief dd. 11/21 mei 1641 vanuit Gravesend over zijn overtocht bevindt zich in *CSP Dom.* 1640-1641, p. 573v.
8 Zie no. 5200 n. 14.

Van de preparaten in Castiliën tegens Portugael horen wij hier gansch niet nochte oock van eenyge conspiratie tegens den conynck. Doch commen weynych advisen uyt die quartieren ende is de coopluydencorrespondentie noch niet gestabilieert.

Desen 27 Mey 1641.

Adres: Monsieur monsieur Grotius, ambassadeur ordinaire de la reine et couronne de Suède, à Paris. Port 13 s.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 4 Iunii.

5202. 1641 mei 30. Van C. Marin.[1]

Monsieur,

Vostre lettre du 22 courrant[2] ne me donne aucun advis de la réception des lettres de Mon. le mareschal Horn[3] que je vous ay envoyées il y a plus de quatre sepmaines, là où il seroit à propos de luy respondre saltem in generalibus et in spe brevi secuturae suae liberationis, afin qu'il le puisse faire voir aux gens du duc de Bavière et de l'empereur, qui l'ont en soupçon qu'il est luy-mesme qui procure ces longueurs dont ils ne sçavent au vray le suject. Donné-luy donc, s'il vous plaict, quelque responce au plustost, afin qu'elle luy serve d'excuse envers ses malveillans.

Au reste je suis bien marry que le mal de Sedan dure encor, et crain que ces édits[4] publiés à mon advis hors de temps contre le parlement de Paris n'y contribuent beaucoup. Vous voyés, Mon.r, ce que l'abus d'une puissance absolue a produit tant en Allemagne qu'en Angleterre et Espagne, et si d'autres n'y prendront point garde, ils pourroyent tomber dans le mesme malheur, car com[m]e un des gran[s] d'Espagne avoit jadis dit au Philippe le Second fort sagement: Dios del cielo es mucho delicado en suffrir compañeros en ninguna cosa, y si los hombres no se tiemplan en hacerse Dios en la tierra, se ha de cansar Dios de las monarchias y barajarlos, y dar otra forma al mondo. Prophétie à la vérité bien remarquable et dont nous voyons à ceste heur les effets.

Les François se consument fort au siège de Ivrée, y ayans desjà perdu environs deux mille hommes et 23 capitaines, et quelques-uns escrivent qu'ils s'en sont retirez pour secourir Chivas assiégé par le prince Thomas, com[m]e vous verrez par cy-jo[i]nts advis[5] qui viennent de bonne main.

Chez nous le comte de S. Amour,[6] envoyé du parlement de Dôl, négocie pour la neutralité de la Bourgogne, pour procurer laquelle les Suisses ont dereschef escrit en France, l'Espagne leur ayant donné tout pouvoir d'en traitter. Mais je crain que la France n'y voudra point consentir, si nostre alliance avec la France sera bientost conclue.[7]

Mon.r d'Erlach[8] a failli de surprendre Fillingen, dont il a esté repoussé avec quelque perte. Le colonel Guler[9] ne peut encor sortir avec son régiment hors du pays, attendant au préallable la résolution des communes sur ce suject, et on croit qu'elle

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9, 222. Eigenh. oorspr.
2 Grotius' brieven aan Marin van 1641 ontbreken.
3 Gustav Karlsson Horn (no. 5264 n. 1). Zijn brieven aan Grotius van 1641 ontbreken.
4 Zie no. 5187 n. 9.
5 Bijlage no. 25.
6 Jacques Nicolas de La Baume (1603-1657), graaf van Saint-Amour, belast met een bijzondere missie bij de kantons namens de Spaanse goeverneur van de Franche Comté, Jean Baptiste de La Baume, markies van Saint-Martin (no. 4994 n. 17). Vgl. E. Rott, *Hist. représ. dipl.* V, p. 422.
7 Het verdrag tussen Frankrijk en Zweden werd in juli 1641 verlengd.
8 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15).
9 Johann Peter Guler von Weinegg (no. 5035 n. 8).

sera en faveur de la France, si l'archiduchesse de Tyrol[10] ne leur donne telle responce qu'ils attendent sur le suject de leurs griefs, dont ils ne reçoivent pas encor aucune satisfaction.

10 Aartshertogin Claudia.

Quelque combat est suivy entre nostre armée et celle de l'empereur, mais nous ne sçavons pas au vray les particularités, que vous sçaurez mieux de Mon. Salvius.[11]

Je me reccom[m]ande à vos bonnes grâces et demeure, monsieur,
vostre serviteur très-obligé
C. Marin mp.

De Zurig, ce 20 de May l'an 1641.

Les paysans de Berne estoyent venus avec quelque 4$^{m.}$ hommes vers la ville Dun,[12] où on avoit emprisonné leur chefs qu'il a falu relâcher, autrement ils n'ont pas voulu quitter les armes.

In dorso schreef Grotius: 20 Maii 1641 Marin.

5203. 1641 mei 30. Van P. Pels.[1]

Mijnheer,

U Ex.^{cie} hebbe vor dry weecken geschreven;[2] sedert derselve aengenaeme van 27 Aprill[3] doen mij vor de communicacie vant 'tgene datter passeert bedancken. Uyt desen houck en valt niet te schrijven.

Den Turck ligt starck op de frontieren. Den grooten veltheer[4] seynt den eenen post op den anderen omme meerder defensie tegens de vreese van den invall. Tot Coninxbergen[5] liggen de Preuysse steden met de ridderschap seer overhoop met aparencie dien landagh onverricht in confusie sall schayden. De stenden clagen seer over de calvenistte religie en versoucken de affschaffinge; die andere hebben daertegens seer cierlijck geprotestteert.

Den coning van Polen gehoort hebbende dat uyt Holland met een orloghschip eenen Turckschen ambassadeur[6] herwaerder compt omme dor Polen naer heuys te raysen, is seer ongehauden hebbende aen den raet van Dansick geschreven tot sijnder aencompste hem t'examineeren en te inquireren en niet voorder te laeten trecken vor naerder ordre en den castelaen van Mariënborgh[7] vougt daerbij hem in arrest te nemen en naer Mariënborgh te convoyeren. Ick en kan niet anders ordeelen, ofte men souckt accie ome aen de waepenen te kommen. Daer en is evenwell te hove ordre, gelt nogh resolucie.

11 Johan Adler Salvius te Hamburg (no. 5001 n. 1).
12 Thun in het kanton Bern.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 16 (1641, 7). Eigenh. oorspr.
2 No. 5175 dd. 9 mei 1641.
3 Grotius' brieven aan Pels van 1641 ontbreken.
4 Stanislas Koniecpolski.
5 De Pruisische stenden waren tussen juni 1640 en december 1641 in Koningsbergen bijeen.
6 Mustafa chiaus keerde vanuit de Republiek terug naar Turkije (no. 5009 n. 11). Paulus Pels was hem behulpzaam bij het verkrijgen van een Pools paspoort; zie ARA, SG no. 7312.
7 Gerhard von Dönhoff (no. 4992 n. 5).

Den ertsbuschop van Genisen[8] is overleden, daer den grooten cantseler[9] van in de plaetse compt.

In Lijfflandt was uyt Dennemarcken eenen ambassadeur uyt Ruslandt[10] aenkommen sonder te weeten, tot wat intencie hij in Dennemarcken geweest is.

8 Jan Lipski (†13 mei 1641), aartsbisschop van Gniezno (Gnesen) en primaat van Polen, werd in november 1641 opgevolgd door Matthias Lubienski; vgl. *PSB* XVII, p. 422vv.
9 Piotr Gembicki (1585-1657); vgl. *PSB* VII, p. 379vv.
10 Niet geïdentificeerd.

Den Nederlandsen medecyn, doctor Hay,[11] heft sijnen sohn in Parijs, heft mij gebeden op alle vriendschape hem desen inleggenden seckerlijck te doen bestel[l]en; daer is een wisselttjen inne, daer hem veel aen gelegen, Ick bidde u Ex.cie dor sijnen jongen hem sulckx magh bestelt worden. U Ex. sall den vader groote vriendschape doen, die ick sulckx te recommanderen niet hebbe konnen waygeren, blijvende, mijnheer,

u Ex.cie ootmoedige diener
P. Pels.

20/30 Mayo 1641, Dansick.

Adres (met andere hand): Son Ex.ce.
Bovenaan de brief schreef Grotius: [Rec.] 3 Iulii.
En in dorso: 30 Maii 1641 Pels.

5204. [1641] juni 1. Aan P. Brahe.[1]

Excellentissime et illustrissime domine,

Solent qui rempublicam amant ei gratulari, quoties tanto oneri pares ad eius gubernacula admoventur. Solent et sibi gratulari qui fautores suos ad magnam potentiam promotos vident. Ego de his apud Subl. tuam alterum faciam liberalius, alterum parcius.

Cum enim fama primum nuntiante, deinde et conspectu noverim eum in ipsa esse amorem patriae, eam morum rerumque eius et externarum peritiam, eam integritatem, eas virtutes caeteras, quae ad tractandas non partium, sed totius regni habenas sufficiant, solvi Deo vota, quae nuncupaveram, cum primum locum in Suedia principem, id est archidapiferi, vacare intellexi. Aiunt poetae multo quam ante magis iactatam fluctibus Argo navem, postquam ab ea abierat Hercules, qui eam suo velut pondere retinebat.[2] Sic et ego non dubitavi, quin sensura esset Suedia iacturam in morte magni et omnium amore dignissimi viri Gabrielis Oxensternii[3] factam. Sed hunc dolorem mihi abstulit par successor. Reddita est caelo Suedico

11 Niet nader geïdentificeerd.

1 Hs. Stockholm, RA, Skoklosters Bibl. no. 38. Eigenh. oorspr. Per Brahe (1602-1680), graaf van Visingsborg, was sinds 1630 Zweeds rijksraad. In 1634 werd hij toegevoegd aan Axel Oxenstierna, toen deze zich in Duitsland bevond, en in 1635 werd hij benoemd tot Zweeds goeverneur van Pruisen. Sedert 1637 was hij goeverneur van Finland. Op 24 april 1641 werd Brahe tot rijksdrost benoemd als opvolger van Gabriel Gustavsson Oxenstierna († 7 december 1640). Vgl. *SBL* V, p. 686-704. Grotius heeft Per Brahe in de jaren 1634-1635 persoonlijk ontmoet in Duitsland en hij zou zijn benoeming tot Zweeds ambassadeur gedeeltelijk aan Brahe te danken hebben. Zie *supra* no. 2398 (dl. VI); vgl. Grotius' bijdrage in Brahe's album amicorum, Hamburg dd. 5 mei 1634 (oude stijl?), hs. Uppsala, UB, Wallers autografensaml. Het bericht van Brahe's benoeming tot rijksdrost zal Grotius hebben bereikt via Petter Spiring Silvercrona; zie *supra* no. 5192. aant.

2 Zie onder meer Apollonius Rhodius, *Argonautica* I, 531vv.

3 Gabriel Gustavsson Oxenstierna; zie ook Grotius' consolatiebrief aan diens zoon, no. 5132.

quinta zona, manui digitus quintus, sensus quintus corpori ac sicut vitalem animantibus circulum - praeter solem et lunam - quinque lustrant stellae,[4] ita nunc rursum idem astrorum numerus Suediam illuminat vitamque ei aspirat. Lunae, et quidem crescenti, reginam nostram comparo. Solem dabit, ubi volet, Deus. Interim gaudeo rotis quatuor - quas etiam in Dei curru describit Ezechiel[5] - suum redisse temonem.

4 Zie over de vijf hemelse zones en de vijf planeten Aratus, *Phaenomena*, 454-461, 462-558. Vgl. Grotius' *Syntagma Arataeorum* (*BG* no. 413), Notae ad loc. (p. 8-12). Er wordt natuurlijk gezinspeeld op de vijf rijksregenten.

5 *Ezechiel* 1:15-21; 10:9-17.

Quodsi post tantas ac tam graves publice gaudendi causas aliquid concedi potest privatis affectibus, etiam hoc gaudeo mihi legationem in regno amplissimo pro regno amplissimo sustinenti eum rectorem fore, quem in minore fortuna fautorem sum expertus.

Deus qui caetera quidem regna omnia, sed singulari quadam bonitate Suediam pridem gubernat, inter caetera prospera Sublimitati tuae, excellentissime et illustrissime domine, etiam hoc concedat, ut eius felicibus consiliis Suedia pacem reddat orbi christiano, ipsa autem non tam divitiis quam virtutibus artibusque omnibus perpetuo floreat.[6]

Sublimitatis tuae devotissimus cultor
H. Grotius.

Lutetiae, XXIII Maii aut I Iunii.

Adres: Excellentissimo illustrissimoque domino, domino Petro Brahe comiti, magno reginae regnique Suedici archidapifero etc.

In dorso schreef Brahe: Grotii breff gratulatoria, leff. Ståckholm, den 24 Iun. 1641.

5205. 1641 juni 1. Aan L. Camerarius.[1]

Illustris domine,

Duplex bonum accepit Suedia in valetudine meliore Banerii et in Arnhimii morte.[2] Rebus autem nostris satis bene adhuc euntibus non puto multos fore, qui ab his ad imperatorem transfugiant. Ratisbonae esse intelligimus Enckefortium, Hatsfeldium[3], alios; Glenium[4] ad Rhenum ire, Gillonem Hasium[5] Crucenacum versus.

Dux Longavillanus dixit mihi se in Germaniam ire, sed prius ruri percuraturum se valetudinem, id est, ut puto, exspectaturum mandata pro temporum usu. Erlachius[6] videtur moliri aliquid. Exiit enim Brisaco cum copiarum parte. Dux Carolus[7] habere creditur ter mille equites, pedites quinquies mille. In eius gratiam restituitur in bona Elbovius[8] et in matrimonium cum fratre regio princeps Margarita.[9] Posset autem

6 Hier volgt in het hs. een overbodig: Lutetiae.
1 Copie Uppsala, UB, E 388a, 283. Gedrukt *Epist.*, p. 678 no. 1496.
2 Johan Gustavsson Banér was inmiddels op 20 mei 1641 te Halberstadt overleden, Hans Georg von Arnim-Boytzenburg (no. 5001 n. 11) op 28 april 1641 te Dresden.
3 Adriaen von Enkefort (no. 5020 n. 21), die teruggekeerd was uit Franse krijgsgevangenschap, en de keizerlijke veldmaarschalk Melchior von Hatzfeldt und Gleichen (no. 5025 n. 11).
4 Gottfried Huyn, graaf van Geleen (no. 5136 n. 5).
5 Gilles de Haes, Vlaming in keizerlijke dienst (no. 5041 n. 20).
6 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15).
7 Karel IV, hertog van Lotharingen.
8 Charles II de Lorraine (1596-1657), hertog van Elbeuf, oudste broer van de graaf van Harcourt, had in 1631 deelgenomen aan de samenzwering tegen Richelieu; vgl. *DBF* XII, kol. 1184vv.
9 Margaretha van Lotharingen (1613-1672), zuster van hertog Karel IV, was in 1632 zonder koninklijke toestemming gehuwd met Gaston d'Orléans; vgl. *NBG* XXXVIII, kol. 812vv.

Castilionaeus[10] se iungere cum duce Carolo, nisi maneret a Sedano metus agente Guisio Bruxellis, Namurci, ut hic fama est, Bulionio cum uxore.[11] Videntur bellum civile sperare ex cardinalis odio. Habent tria millia et quingentos equites, pedites totidem. Sed quid haec ad regios exercitus? Sollicitarunt etiam fratrem regium, sed is cuncta sibi comperta regi detexit missique sunt in carcerem qui se ei negotio immiscuerant.

10 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon (no. 5119 n. 3). In plaats van het volgende 'maneret' geeft de copie te Uppsala: manserat.

11 Eleonora van den Bergh.

Ad Airam bene res procedunt. Muniuntur castra, facilis est annona, incipiunt opera, caesi aut fusi sexcenti hostium, qui in urbem ingredi frustra speraverant. Non videtur Gallos diu tractura ea obsidio, qua peracta interiora Belgicae petituros se dicunt paratos praelio, famem quoque facturos urbibus, modo Batavi paria ex sua parte praestent.

In Italia pugnatum est; qua fortuna, nondum scimus, nisi quod dicunt non minus Chivasii obsidium dereliquisse principem Thomam et Hispanos quam Gallos Eporediae.[12] Additur pridem sine stipendiis esse Hispanos, equitatum vero eorum plane exhaustum.

In Ruscinonensem comitatum irruet princeps Condaeus. De Catalania vero in Arragoniam deduxisse exercitum dicuntur Hispani relictis praesidiis Taragonae et Constantinae. Missae ad archiepiscopum Burdegalensem[13] tres naves longae, ad Harcurtium[14] tria militum millia. Omnia essent in spe optima extra illum, quem dixi, metum a Sedano.

Interdictum papae adversus Lucenses[15] suspensum manet ad tempus aliquod. Nihil ibi poterit papa tuentibus civitatem Hispano et Ethrusco. Rex reginae matri[16] offert aut reditum mutata familia aut sedem, ubi minus suspecta vivat.

De federe Suedos inter et Gallos[17] puto et ego confectum negotium, sed famam spargi, quasi ad pacem usque communem id duraturum esset territandis hostibus; caeterum in arcano pepigisse Suedos; si res Germaniae meliorem in statum restituantur, sibi ut pacem facere liceat. Nam Galliam regentium quin intersit bellum manere quam diutissime, dubitari non debet. Forte et rex Angliae nihil peccasset, si pridem bello externo antevertisset domesticos motus. Nunc infesti exercitus, audaces seditiones, tristia supplicia quem exitum sint habitura, perobscurum est. Electori certe Palatino[18] haec omnia incommode eveniunt. Proposita ad pacis colloquia loci mutatio[19] mihi non aliud videtur adferre commodum quam quod minus longa erunt intervalla inter Suedorum et Gallorum legatos. De Iohannis Waertii[20] morte nihil hic audimus. Sed cum magno dolore libertatem suam differri queritur Hornius.[21]

Transmarinae Portugallorum provinciae videntur adhuc aut Castellanis adhaerere aut dubitare. Ex bonis malisve domi successibus pendebunt et externae res. Putatur hic in Suediam iturus qui nunc in Dania est a Portugallia legatus.[22] Miror autem et episcopum,[23] qui hac transiit, ire Romam cum legati titulo, priusquam constet, an eum ut talem recipere audeat papa. Periculosum autem est pati status controversiam in ea aula, unde omnia ferme Italorum iudicia pendent.

Deus et publicis rebus et privatim ill. Dom. vestrae largiatur salutaria.

12 Ivrea in Piemonte.
13 Henri d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux (no. 5121 n. 27).
14 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt, Frans opperbevelhebber in Noord-Italië (no. 5054 n. 3).
15 Zie voor de moeilijkheden tussen de paus en Lucca, Pastor, *Gesch. Päpste* XIII 2, p. 712v.; A. Mancini, *Storia di Lucca*, p. 259v.
16 Maria de' Medici vestigde zich in september 1641 te Keulen.
17 Het verdrag tussen Frankrijk en Zweden werd in juli 1641 verlengd.
18 Karl Ludwig van de Palts.
19 In het Frans-Zweedse verdrag van 1638 waren Keulen en Hamburg genoemd als plaatsen waar een vredesconferentie zou worden gehouden, in het verdrag van 1641 werd dit gewijzigd in Munster en Osnabrück.
20 Johan van Werth overleed pas in 1652 (no. 5017 n. 4).
21 De brieven van Gustav Karlsson Horn (no. 5264 n. 1) aan Grotius van 1641 ontbreken.
22 Francisco de Sousa Coutinho (no. 5156 n. 2).
23 Dom Miguel de Portugal, bisschop van Lamego (no. 5028 n. 6).

Ill. Dom. vestrae perpetuae observantiae debitor
H. Grotius.

Lutetiae, Calendis Iuniis MDCXLI.

Rumores hic sunt de capta Constantina[24], de Theodonisvilla obsidenda a duce Lotharingo et Castilionaeo, de fame Hispanorum in Ruscinonensi tractu.

Bovenaan de brief in de copie te Uppsala: Red. Leidae, 8 Iunii st.n. 1641.

5206. 1641 juni 1. Aan W. de Groot.[1]

Mi frater,

Mitto ad Vergoesium[2] quae errata sunt in postremis ad Decalogum et primis Appendicis.[3] Sed una est transpositio tam foeda atque conspicua, ut eam nisi malitiae correctoris asscribere nequeam. Et vereor, ne idem de industria plura admittat talia. Omnino volo recudi eum locum et quae transposita sunt reponi suo loco. Id autem puto fieri aliter non posse ob cohaerentiam, quam si recudantur pagellae 53, 54, 55, 56. Id si est, simul omnia, quae notavi in illis pagellis errata, recudendo sanari et sic erratorum numerus decrescere poterit et suo loco, id est p. 53, col. 2, lin. 42 post 'de causa' poni id quod nuper miseram: Sic Maccabaicus tertius dicitur, qui ordine primus est, quia post alios christianis innotuit.[4] Spero me posthac non aeque quam fui tibi molestum fore, ubi consummationem huius operis diu a me exspectati fuero consecutus. Sed illud tamen impense rogo, ut sedulo inquiras an recusae sint pagellae, quas, postquam multae illae mutatae ad me missae fuerant,[5] mutandas censui, ut illam 744. Est enim id per opus fieri.

Ad Airam castra muniuntur et opera procedunt. Caesi hostium aliquot, captus Lillerius, commeatus in castris uberes. A Chivasii obsidio discessit princeps Thomas ac Galii ab Eporedia.[6] At pugnatum ibi est aequa ferme clade. Ex Catalania exercitum in Arragoniam reduxisse dicuntur Hispani relictis praesidiis validis Constantinae et Tarragonae. Princeps Condaeus in Ruscinonensem tractum ire dicitur. Missa Harcurtio[7] auxilia et naves tres Burdegalensi archiepiscopo.[8]

Sedanensis procella durat. Guisius Bruxellae est, Namurci Bulionius. Nihil aliud factum puto quam occasiones aliquas rerum ablatas regi. Et hoc ipsum Hispano poterit sufficere. Ipsi quid rebus suis commodare possint sane non video.

Saluta, quaeso, matrem, uxorem tuam, liberos et amicos.

Rogo te ut de meis Annalibus et historiis Batavicis[9] sollicitus semper sis sicut ego sum.

Tibi obligatissimus frater

24 Constantí nabij Tarragona was op 14 mei 1641 door de Fransen ingenomen.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 921 App. no. 549. Beantw. d. no. 5224.
2 Vermoedelijk Willem van der Goes (no. 4995 n. 15).
3 De drukproeven van de *Explicatio Decalogi* en de *Appendix de Antichristo* (*BG* resp. nos. 1111 en 1128-1129).
4 In de uitgave van de *Appendix de Antichristo* luidt de tekst: 'Sic et Maccabaicus tertius dicitur, qui temporis ordine primus est, non alia de causa quam quia christianis serius innotuit.'
5 De drukproeven van de *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135); zie *supra* no. 5130.
6 Ivrea in Piemonte.
7 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt (no. 5054 n. 3).
8 Henri d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux (no. 5121 n. 27).
9 Grotius' *Annales et historiae* (*BG* no. 741) verscheen tenslotte pas in 1657.

H. Grotius.

Lutetiae, 1 Iunii 1641.

5207. 1641 juni 1. Aan A. Oxenstierna.[1]

Excellentissime et illustrissime domine,

Fuit apud me dux Longovillanus.[2] Dicebat quidem profecturum se in Germaniam, sed, cum adiiceret ruri se ad aliquod tempus fore firmandae valetudini, conieci ibi eum propiora mandata exspectaturum, quae pendeant ab iis, quae nunc in Suedia consultantur.

Castra ad Airam firmantur capto Lillerio paranturque aditus ad urbem neque videntur Hispani spem habere subveniendi, postquam eorum ferme sexcenti, qui in urbem penetrare speraverant, a Gallis partim caesi, partim fusi sunt. Est in oppido cohors Italica, aliarum gentium centuriae novem. In castris Gallicis facili pretio annona, omnino spes brevi potiundi oppido; quod ubi evenerit, creduntur et Galli et Batavi duabus ex partibus intraturi in Belgicam agrorumque vastitate ac fame tracturi ad defectionem civitates.

Dux Carolus[3] habere creditur tria equitum, quinque peditum millia. Soror eius Margarita[4] huc vocatur ad perficiendum cum duce Aurelianensi matrimonium. Etiam Elbovio[5] in gratiam Lotharingi ducis reditus in Galliam conceditur.

Principum, qui Sedani egere, Guisius Bruxellis est, Namurci cum uxore[6] dux Bulionius. Putantur habere in armis ter mille quingentos pedites, equites totidem. Sollicitatus ab iis est ad consiliorum societatem dux Aurelianensis; is quae comperit significavit regi significaturus et parlamento. Cardinalis potentiam obtendunt bello; is ut odia in se imminuat, reginae matri[7] offert aut reditum in Galliam familia mutata aut vitam non inopem aliis in locis, ubi minus suspecta sit.

In Italia pugnatum est; qua fortuna, nescitur. Sed intelligimus non minus a Chivasii obsidio decessisse principem Thomam quam ab Eporediae Gallos; auctus recens est Harcurtius[8] millibus militum tribus.

In Catalaniae duobus locis Constantina et Tarragona praesidium reliquere Hispani. Cum caetero exercitu recessisse in Arragonam dicuntur. Ad archiepiscopum Burdegalensem[9] ultra eas, quas habebat, naves tres longae advenere. In comitatum Ruscinonensem irrumpere parat princeps Condaeus. Erlachius[10] etiam Brisaco egressus tentabit aliquid. De marescallo Banerio[11] omnia bona exspectamus. Marescallus autem Hornius[12] minus patienter fert libertatem suam differri.

Ea, quae in Anglia nuper acta sunt in causa et morte praefecti Hiberniae,[13] ostendunt non regem tantum esse sub parlamento, sed et parlamentum sub plebe Londiniensi seditionibus omnia, quo vult, trahente.[14] Quamdiu alendi sunt domi duo

1 Copie Dresden, Sächs. Landesbibl., C 61, 24; copie Leipzig, UB, ms. 2633, f. 67. Gedrukt *Oxenst. Skrifter* 2. afd., IV, p. 131 no. 376.
2 Henri d'Orléans, hertog van Longueville, ging met een leger naar Champagne. Eerder had Grotius hem een bezoek gebracht; zie *supra* no. 5094.
3 Karel IV, hertog van Lotharingen.
4 Margaretha van Lotharingen (no. 5205 n. 9).
5 Charles II de Lorraine, hertog van Elbeuf (no. 5205 n. 8).
6 Eleonora van den Bergh.
7 Maria de' Medici vestigde zich in september 1641 te Keulen.
8 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt (no. 5054 n. 3). 'Eporedia' is Ivrea in Piemonte.
9 Henri d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux (no. 5121 n. 27).
10 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15).
11 Johan Gustavsson Banér was inmiddels op 20 mei 1641 te Halberstadt overleden.
12 Gustav Karlsson Horn (no. 5264 n. 1).
13 Thomas Wentworth, graaf van Strafford, was op 22 mei onthoofd.
14 De passage 'seditionibus... trahente' ontbreekt in de copie te Leipzig.

illi exercitus Anglicus et Scoticus, nihil est, quod elector Palatinus[15] inde speret praeter verba parum valentia apud armatos.

15 Karl Ludwig van de Palts.

Deus bonam pacem aliquando det christiano orbi cum bono Suediae et tuae Sublimitatis.

Lutetiae, XXIII Maii/I Iunii MDCXLI.

In Ruscinonensi terra sex millia militum Hispanorum esse dicuntur et multum esurire. Qui intra Airam sunt, opera quaedam Gallorum aquis immissis mersere. Castilionaeus[16] autem Mousonam transiit impediturus, ne Beckius se cum Lamboio[17] iungat, forte et una cum duce Lotharingo obsessurus Theodonisvillam.

Longovillanus videtur ire Brisacum. Quidam Constantinam in Catalania a Gallis captam putant.

Bovenaan de brief in de copie te Leipzig: Argumentum. Obsidio Airae. Elbovii reconciliatio. Principum male contentorum consilia. Et cardinalis circumspectio odii declinandi. Conatus Gallorum. Anglicae turbae et mors Straffordi.

5208. 1641 juni 1. Aan N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

Mijnheer den hertogh van Longueville[2] is mij comen adieu seggen als gaende nae Duitschlant, doch voegde daerbij noch eenigen tijd te landewaert zich te zullen vermaecken om zijne gezondtheit, 'twelck misschien zal zijn om naerder ordre te ontfangen, nae dat de besoigne vallen zal in Swede.

De geruchte van de dispositie van de heer Bannier[3] zijn hier verscheide geweest. Ick wensche haest verzeeckering te hebben van zijne reconvalescentie ende van de vrijheit van den maerschalck Horn,[4] die door deze uitstel vrij wat ongeduldigh werdt, zoo ick uit zijne brieven kan mercken.

Wat cours de Lunenburgsche zaecken zullen nemen, is zeer onzeecker. Maer zooveel ick noch kan verstaen, is daervan alles goeds te hoopen ende van Hessen niet te twijffelen. Haetzvelt ende Enckefort[5] zijn te Regensporg. Gleen[6] zeit men hier dat gaet nae de Rijncant, Gil de Haes[7] nae Crusenac. Erlach[8] is met eenige van zijn volck gegaen uit Brisac op eenigh desseing.

In Italië is een slagh geschiet, waervan ons de particulariteiten werden onthouden. Dat wij verstaen is, dat den prince Thomas zoowel van het belegh van Chivas is vertrocken als de Fransoisen van Ivrée ende dat in haest drieduizent man tot secours

16 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon (no. 5119 n. 3).
17 Resp. Johann von Beck, Spaans goeverneur van Luxemburg (no. 5140 n. 19), en de keizerlijke veldmaarschalk Wilhelm, baron van Lamboy (no. 5005 n. 12).
1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, H 21e. Eigenh. oorspr. Niet ondertek.
2 Henri d'Orléans, hertog van Longueville, ging met een leger naar Champagne. Eerder had Grotius hem een bezoek gebracht; zie *supra* no. 5094.
3 Johan Gustavsson Banér was op 20 mei te Halberstadt overleden.
4 Gustav Karlsson Horn (no. 5264 n. 1). Zijn brieven aan Grotius van 1641 ontbreken.
5 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen (no. 5025 n. 11) en Adriaen van Enkefort (no. 5020 n. 21).
6 Gottfried Huyn, graaf van Geleen (no. 5136 n. 5).
7 Gilles de Haes, Vlaming in keizerlijke dienst (no. 5041 n. 20).
8 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15).

zijn gezonden aen den grave van Harcourt.[9] Oock werden drie galeyen gezonden aen den eertsbisschop van Bour-

9 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt (no. 5054 n. 3).

deaux[10] ende wij hooren dat de Spaegnaerden die geweest zijn in Catelagne, goede garnisoenen gelaeten hebbende in Tarragona ende Constantina, de rest van haer volck hebben geretireert nae Saragossa. Men hoopt oock den prins van Condé eenige groote progressen zal doen in 't Roussillon.

Den hertogh van Lorraine heeft bij zich - 't volck van Du Halier[11] daerbij gereeckent - drieduizent te paerd, vijfduizent te voet. Den marescal de Chastillon[12] zoude zich daerbij konnen vougen, zoo de zaecke van Bruissel Vrancrijck gerust liet. Maer wij verstaen dat den hertogh van Guise is te Sedan, den hertogh van Bouillon te Namen ende dat zij hebben ontrent drieduizent vijfhondert man te paerd ende zooveel te voet, hoopende uit Vrancrijck ende andere plaetzen meer te bekomen mettertijd, door den haet tegen mijnheer den cardinael, op dewelcke zij zeggen dat zij 't geladen hebben.

Denzelve heer cardinael zoect zichzelve zooveel haets te ontrecken als hij kan met zijn eigene verzeeckerheit. Van zijne inventie in de zaecke van den hertogh van Vendosme heb ick voor dezen geschreven.[13] Aen de coninginne-moeder[14] werdt voorslagh gedaen om in Vrancrijck te komen veranderende van domestycques ofte onderhout te hebben haer retirerende op eenige plaetze, daer minder ombragie op haer zoude vallen. Om den hertogh van Lorraine te meer te obligeren werdt de princesse Margarite[15] hier ontboden om getracteert te werden als hertoginne van Orleans ende den hertogh van Elboeuf[16] - mede zijnde van het huis van Lorraine - zijne goederen weder gegeven met vrijheit van in Vrancrijck te komen.

Voor Aire gaet alles wel. De vivres zijn in 't leger overvloedigh, het leger werdt besloten ende de approches beginnen ende alzoo Liliers is genomen, oock den vijant alle hoope van de stadt te secoureren afgesneden, ontrent zeshondert die daerbinnen meenden te comen, geslagen ofte verjaecht, geen buitenwercken, 't garnisoen een regiment Italianen, negen compaegnie van andere natiën, zoo hoopt men deze plaetze haest te bekomen ende dan te trecken in Nederlant, mids dat de Hollanders van haere zijde oock resoluit gaen. 'tWelck indien van beide zijde met getrouwicheit geschiet, de toevoeren werden afgesneden, de steden verseeckert van vrijheit ende religie, den vijant niet ontzien, is apparent dat in dezen tijdt, welcke den coninck van Spaignië t'huis veel wercx geeft, de zaecken van Nederlant in korten tijd een groote verandering zoude konnen ontfangen. Dit zijn de discoursen die hier op dese materie vallen, waervan ick het oordeel wil laeten aan deghene, die naerder daerbij zijn.

Men zeit in Italië de Spaignaerden een jaer zijn geweest zonder soldije ende dat haere ruiterie niet en deuchd, dat de ruiters van Casal een groot convoi geslagen hebben comende van Milaen. In 't Roussillon zijn ontrent zesduisent Spaegnaerden ende lijden grooten honger. Die van Aire hebben eenige trencheën van de Fransoisen onder water gestelt. Den marescal de Chastillon is gepasseert door Mouzon om te beletten de tzamenvouging van Beck ende Lamboy.[17]

Soo ick dit schrijve, loopen geruchten dat Constantin in Catelagne in der Fransoisen handen is gecomen; dat den hertogh van Lorraine ende Chastillon gaen voor Thionville. Den hertogh van Longueville schijnt te gaen nae Brisac.

10 Henri d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux (no. 5121 n. 27).
11 François de l'Hospital, sieur du Hallier (no. 5083 n. 25).
12 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk (no. 5119 n. 3). Het volgende 'Bruissel' is door Grotius in het handschrift verbeterd uit: Sedan.
13 No. 5198 dd. 26 mei 1641.
14 Maria de' Medici vestigde zich in september 1641 te Keulen.
15 Margaretha van Lotharingen (no. 5205 n. 9).
16 Charles II de Lorraine, hertog van Elbeuf (no. 5205 n. 8).
17 Johann von Beck (no. 5140 n. 19) en Wilhelm, baron van Lamboy (no. 5005 n. 12).

1 Iunii 1641.

In dorso schreef Reigersberch: Broeder de Groot, uyt Paris, den I Iunii 1641.

5209. 1641 juni 3. Van W. de Groot.[1]

Frater optime,

De Spiringio[2] iisque, quae ex Graswinkelio[3] intellexeram, scripsi proxime. Nunc hoc addam, postridie quam meas misissem litteras, accessisse ad me Graswinkelium et narrasse Spiringium rescripsisse Croesio[4] se tuis titulis non invidere, amicum etiam semper fuisse, eos vero, qui Croesio retulerint de instigatione tanquam a se facta ad diminutionem aut dignitatis aut titulorum tuorum, mentiri. Eas litteras Croesius iam acceperit, oportet. Tu videris, quid iam agendum sit et quid Croesio tuo nomine sit relatum. Dolet mihi quod suspicionibus nimium indulseris et rem eo praecipitaveris, unde vix detur salvo honore regressus. Teque quantum possum rogo, ne propter titulos, rem nihili, amicitias veteres dissolvere aut inimicitias tibi novas parare velis; imprimis erga privatas personas, qui de privatis rebus aut communibus studiis tecum agunt, ne nimius sis titulorum exactor. Potest aliqua eiuscemodi rerum inobservantia contemni aut amicitiae condonari aut imperitiae imputari.

Debyaei[5] scriptum Utenbogardus[6] non vidit, Episcopius[7] an viderit, nescio. Ego non putem ab ipso publicatum. Schonckio[8] quod respondes referam; ego ut transactionem cudam, non video neque enim hic ille est, quem ea res praecipue tangit.

Principes, de quibus scribis,[9] habent hic suos actores: Coloniensis Van der Vequium, Neoburgicus Roemerum ignotum tibi, s[t]atus Clivici Graswinkelium, comes Frisiae Nordingium,[10] alii alios et praecipue catholicos. Rogarunt me amici, an inter eos, qui iam senatoriam affectant dignitatem,[11] nomen meum profiteri velim. Negavi hoc quidem tempore.

Quo iam res Anglicae sint loco, ex aliis facile intelliges. Straffordium[12] capitali supplicio affectum certum est. Archiepiscopum[13] de suspendio periclitari scribunt multi. Vides, quam intempestivae iam sint de reconciliatione cogitationes et quam iniquo tempore tua[14] sint in lucem proditura. Blavius ait se circa indicem esse occupatum. Video eum non ex nostro praescripto rem gerere, sed suo studere lucro.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24, 196. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 5195; beantw. d. no. 5230.
2 Petter Spiring Silvercrona; zie Willems brief dd. 27 mei, no. 5200.
3 Dirck Graswinckel (no. 5200 n. 8).
4 Vermoedelijk Lars Jespersson Kruus, die zich te Parijs bevond (no. 5132 n. 3).
5 Nicolaes de Bye had een brief geschreven dd. 15 april 1641, no. 5145.
6 Johannes Wtenbogaert.
7 Simon Episcopius (no. 5195 n. 3).
8 Daniël Schonck (no. 5183 n. 6); zie Grotius' brief, no. 5195.
9 No. 5195.
10 Johan van der Veken jr. (†1649?), zoon van Johan van der Veken sr. (±1582-1636), beiden agent van de keurvorst van Keulen te Den Haag; vgl. *Nederl. Leeuw* 31(1913), kol. 233v. Matthias Römer (†1675), resident van de hertog van Paltz-Neuburg in Den Haag; vgl. O. Schutte, *Repertorium* I, p. 193v. Vermoedelijk Dirk Graswinckel (no. 5200 n. 8). En Dirck van Noordingen (†1643/4), agent van de graaf van Oost-Friesland in Den Haag en buurman van Willem de Groot in de Raamstraat (gegevens Gemeentearchief Den Haag).
11 Zowel in het Hof van Holland als in de Hoge Raad waren in deze tijd vacatures.
12 Thomas Wentworth, graaf van Strafford, was op 22 mei onthoofd.
13 William Laud, aartsbisschop van Canterbury.
14 Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135) met de vier bijbehorende traktaten, *Commentatio de Antichristo, Explicatio de fide et operibus, Explicatio Decalogi en Appendix de Antichristo* (*BG* resp. nos. 1102, 1111, 1118 en 1129).

Ego ei nihil tuorum tradam nisi ex tuo praecepto. Historiam[15] vero ita servabo, ut a nemine videatur.

15 Grotius' *Annales et historiae* (*BG* no. 741). Eerder had Pieter Cornelisz. Hooft inzage van het manuscript verzocht; vgl. no. 5097.

Quid Galli in Flandria, quid princeps noster acturus sit, dies docebit. Iuvenis Arausionensis[16] sane propediem hic expectatur. Sponsam vero adducturus non videtur. Plura iam non occurrunt.

Deus Opt. Max. te nobis diu servet incolumem.

Tibi obsequentissimus Frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, III Iunii 1641.

Adres: A monsieur monsieur Grotius, ambassadeur de la reine et couronne de Suède, à Paris.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 11 Iunii.

En in dorso: 3 Iunii 1641 W. de Groot.

5210. [1641 juni 3]. Van N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

Het tragische eynde van den deputé van Ierlant[2] geeft ons een nieu exempel, hoe qualijck een onstuymyge gemeente sonder bloet is te stillen. Sijn affscheyt is geweest seer genereux ende heeft de executie sonder tranen van degene die oorsaecke daervan waren, niet connen werden aengesien. Den conynck heeft gedaen tot conservatie van het leven al wat hem mogelijck is geweest difficulterende de onderteyckenynge van een sententie condemnatoir van een persoon die sijne M.teyt verclaerde in sijn gemoet onschuldych te houden, totdat bij biscoppen is geinstrueert dat sulckx mocht ende behoorde te doen. Off die gevolcht hebben maximes van staet ofte van theologie, meer gesien hebben op de ruste van het volck als dat rechtmatych was, connen sij best weten ende soude, onder die casus conscientiae tracteren, materie wesen waerdych om te examineren. Hiermede vreese ick dat Engelant niet sal wesen buyten verder swaricheyt. Nu moet den aertsbiscop[3] volgen, denwelcken het parlament besych was met te degraderen ende de ordinaris justitie over te geven, hem niet waerdych achtende dat haer vergaderynge daermede soude blijven geoccupeert. Eerelijcker doot als de galge wert dien heer niet toegeleyt, sooseer sijn de gemoederen tegens hem onsteecken, die bij niemant support en vint, nu des conynckx autoryteyt den deputé niet heeft connen protegeren. Den lesten brieff die den conynck naer de subscriptie van de sententie voor den deputé schreeff aen het parlement, was pregnant ende considerabel, hetselffde versouckende dat, gelijck sijne M.teyt in consideratie van het parlement den deputé hadde doen ingaen den wech van justitie, het parlement in consideratie van sijne

16 Willem II verliet het Engelse hof op 3 juni en kwam op 9 juni in het Goereese Gat aan; vgl. *CSP Ven.* 1640-1642, p. 160. Mary Stuart, de 'Princess Royal', kwam in maart 1642 naar de Republiek.

1 Hs. Amsterdam, UB, coll. Diederichs 30 Ao 7. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge (ed.), *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 647 no. 251. De brief is hier geplaatst op 3 juni 1641 op grond van Grotius' dorsale notitie. Antw. op nos. 5198 en 5199; beantw. d. no. 5233.

2 Thomas Wentworth, graaf van Strafford, 'lord Deputy' van Ierland, was op 22 mei onthoofd.

3 William Laud, aartsbisschop van Canterbury, werd in 1645 geëxecuteerd.

M.[teyt] den deputé souden laten volgen den wech van gratie, hetselve vermanende te gedencken dat eenyge onder haer t'eenyger tijt gelijcken wech van gratie noch van node soude connen hebben.[4] Tegens de coninginne ende coninginne-moeder[5] sijn groote miscontentement, alsoo die gehouden werden beleyders van een dessein hetwelck is ontdeckt, van

4 Reigersberch geeft hier een samenvatting van de brief van Karel I dd. 11/21 mei; zie ook *infra* no. 5217 n. 21. Na ‘gratie’ volgt in het hs. een overbodig: van.
5 Henriette Marie en Maria de' Medici.

de Schotten te overvallen ende de deputé uyt den Tour te salveren. De roine-mère weet qualijck off voor haer persoon daer is securiteyt ende hout men seecker dat sij naer Luyck vertreckt door ordre, soo men vandaer schrijft, van het parlement gelast sijnde het rijck te ruymen.

Den admirael Tromp was last gegeven om tegens den eersten Iunii hem te vinden tot Gravesande, alwaer prins Willem[6] met sijne suite sonder bruyt ofte vrouwe, soo solemnysatie tusschen minderjaryge princen een huwelijck sine consensu maeckt, hem sal embarqueren. De formaliteyten van dit huwelijck hebben haer seer slecht toegedragen ende toont de forme van den bijslaep dat men de princesse intactam heeft willen houden inderdaet ende in de opinie van alle de werelt, die sal weten dat voor een halff uyre in presentie van den cony[n]ck, coninginne, ambassadeurs van desen staet ende eenyge biscoppen is geschiet, sijnde de princesse in een dubbelt hemde onder ende boven to[e]genayt te bedde geleyt tusschen twee laeckenen, daer twee andere over sijn gespreyt, daer den prins in heeft gelegen.

Het nieuwe dessein in Engelant ontdeckt wert niet gespecificeert. Veel grote dames werden in haer huysen bewaert ende absenteren veele heeren, daeronder de voornaemste domestycken van de coninginne.

Sijne Hoocheyt,[7] die seer van een colique is geattaqueert geweest, vaert nu beter. Het leger staet om te remueren.

De doot van den heer generael Bannier[8] geeft apprehensie aen degene die weten, wat aen het goet beleyt van het Sweetse leger het gemeene wesen van de geünieerde is gelegen.

Dat de Baia de Portugeese sijde hout, gelooft men hier. Tusschen den ambassadeur van Portugael[9] ende de Compangiën van Oosten ende Westen is noch niet finalijck gesloten, maer sijn de bewinthebbers wederom beschreven op eenyge difficulteyten bij den ambassadeur gemoveert. Indien de silvervlote desen somer in Spangiën comt, hetwelcke de Westindische bewinthebbers seggen het dessein niet en is, soo sal de equipagie die hier geschiet, niet tijdelijck comen. Van de Portugaelsche saecken hebben de coopluyden seer slechte opinie, die meenen het den conynck aen gelt sal ontbreecken. Oock toont den ambassadeur hier dat hij meer heeft gesproocken alsoff hij het ruym hadde dan metterdaet betoont.

Een cipier van der Vere,[10] die correspondentie hielt aen de ander sijde ende dessein hadde op de stat, is in apprehentie op de accusatie ende exhibitie van brieven, gedaen bij degene daer die aen waren geschreven.

S.[r] Thomas Rho[11] vertreckt mergen naer Bueren ende voorts naer Aernhem.

Adres: Mijnheer (m)ijnheer de Groot, raedt ende ambassadeur van de coniginne ende crone van Sweden bij den alderchr[iste]lijcks[ten] conynck.

In dorso schreef Grotius: 3 Iunii 1641 N. Reigersberg.

6 Willem II verliet het Engelse hof op 3 juni 1641 en kwam op 9 juni in het Goereese Gat aan. Mary Stuart, de 'Princess Royal', kwam in maart 1642 naar de Republiek.
7 Frederik Hendrik.
8 Johan Gustavsson Banér was op 20 mei te Halberstadt overleden.
9 Tristão de Mendonça Furtado (no. 5028 n. 6).
10 Niet geïdentificeerd; zie ook *infra* no. 5236.
11 Sir Thomas Roe (no. 5143 n. 7) was op 25 mei vanuit Engeland in Den Haag aangekomen op weg naar Regensburg. Te Buren bevond zich Frederik Hendrik.

5211. 1641 juni 3. Van P. Spiring Silvercrona.[1]

Mijnheere,

De seer waerde ende hoochaengenaeme missive van den 26 Maii[2] is mij den eersten Iunii van u Excell.[en] seer wel geworden; bedancke u Excell.[en] seer hoochlijcken onder anderen voor de goede comunicatie.

Ick hebbe oock uyt u Excell.[en] missive gesien dat u Excell.[en] geen ordre uyt het rijck hebbende, sich tegen den Portugeeschen ambassadeur aldaer[3] niet weet te draegen. Nu is het hiermede alsoo, dat ick uyt veele brieven gemerckt ende gespeurt hebbe dat men in het rijcke willens is, als daer eenen gesonden soude werden,[4] denselven op 't treffelijcxte te ontfangen ende te tracteeren, gelijck dan ick ordre van haere coning. May.[t] mijne aldergenaedigste coninginne hebbe, den alhier wesenden[5] in alles te respecteeren als eenen anderen coning. ambassadeuren, 'tzij in vizitten ofte anders. Den Portugeeschen ambassadeur in Dennemarcken allerdings nae behooren niet gerespecteert werdende, segd naer Sweden te reysen oock commissie heeft, tot welcken eynde hij zijne bagagie van Coppenhagen naer Helseneur gesonden heeft, presenteerende zijne May.[t] hem te voorsien met wagens, paerden ende scheepen et[c].

Van de gedeputteerden naer Staden[6] hebbe noch niet vernomen. Wat van haer handelinge in ervaeringe bringen can, sal ick niet mancqueren u Ex.[en] te comuniceeren.

Alhier is verleeden Dy[n]sdaech den Engelschen ambassadeur Thomas Roo[7] aengelangd, hebbende brieven om deselve en passant aen desen staet te overleveren. Off hij boven de gewoonlijcke complimenten noch andere comissie heeft, can men niet verneemen. Zijne reyse sal hij van hier recta op Regensporch dirigeeren. Hij heeft creditiven soo aen zijne keyser. May.[t] als aen 't churfurstelijck collegie, ende niet alleen van den coninck, maer oock van 't parlement onderteeckent, concerneerende de restitutie van den Pals. Zijne Hooch.[t8] is noch tot Bueren ende het leeger tot Littoyen, sonder dat men hoort dat yets voorgenomen werd.

Dat zijn Excell.[en] den heer generael Bannier[9] overleeden is, werd geconfirmeert van verscheyde plaetsen. Godt geve dat zijn naergelaetene armee wederom met een sulcke victorieux hooft mocht versien werden.

Hiermede eyndende bevele u Excell.[en] in de genaedige protectie des Alderhoogsten ende verblijve

u Excellencie dienst- ende vrundwilligen.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13, 81. Oorspr. Niet ondertek. De datum is in het hs. gewijzigd van 2 in 3 juni; in no. 5224 verwijst Spiring echter naar zijn brief ‘vom 2. [ten] huius’.
2 Grotius' brieven aan Spiring van 1641 ontbreken grotendeels.
3 Francisco de Mello met dr. António Coelho de Carvalho (no. 5028 n. 6).
4 Francisco de Sousa Coutinho (no. 5156 n. 2) was in mei 1641 vanuit Denemarken in Zweden aangekomen.
5 Tristão de Mendonça Furtado (no. 5028 n. 6).
6 Willem Boreel, Albert Sonck, en mr. Johan van Weede (no. 5184 n. 8).
7 Sir Thomas Roe (no. 5143 n. 7) was al op zaterdag 25 mei in Den Haag aangekomen.
8 Frederik Hendrik.
9 Johan Gustavsson Banér was op 20 mei te Halberstadt overleden.

Haagh, den 3 Iunii a.^{o} 1641.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 11 Iunii.

5212. 1641 juni 4. Van G. Keller.[1]

Hochedel gestrenger herr ambassadeur, hochgenaigter herr vndt patron,

Von den armeen haben wir aniezo wenig nachricht, passagieri allein, so heut von Schöningen[2] kommen, berichten, dass die vnssrige annoch inn vndt an dem stifft Halberstatt liegen, des feindts cavallerie die Saale passirt seye, die infanterie aber vndt artillerie annoch jenseits liegen theten, vndt seye durch das ganze keyssr. läger durch offentlichen trompetenschall aussgeruffen, vndt an den Braunschweigen völckern sich ja nicht zu vergreiffen, verbotten worden. Ob nun diesem alsso? vndt wass es vff sich habe? oder obs nur ged. Lüneburgische völcker bey den vnssrigen in argwohn vndt hass zubringen, angesehen? muss mann so wol, alss all fernern verlauff, wie nicht weniger das gerücht, ob solte Klitzing[3] die bloquade vor Wolffenbüttel vffzuheben gerathen haben, vndt vmb desswillen cassirt worden sein, der zeit heimbstellen.

Auss Pohlen continuirt die zeitung vom starcken anzug des Türcken vff selbiges königreich, wiewohl von dem mehrern theil es nur vor ein blosses aussgeben, vmb vermittelst dieser Türckenforcht zu gelltmitteln zugelangen, gehalten wirdt.

Zu Danzig ist der von Chur-Brandenburg nach Schweden abgesandte herr Leuchtmar[4] angelangt, vmb mit ehistem guthen windt von dannen nach Stockholm zugehen. Die von dem Brandenb. abgeordneten Buch[5] dem H. gouverneur zu Stettin[6] proponirte neutralität bestehet realiter in diesen puncten: 1. dass mann ad interim, biss die vollkommene negotiation in Schweden zur richtigkeit gebracht werden kann, mit aller kriegs action in ruhe stehen; 2. die völcker auss dem Havelland abführen; 3. die Märckische vnterthanen mit keiner contribution, 4. weniger mit straiff- vndt plünderungen beschweren, vndt 5. sich in allem freundtlich bezeigen wolte. Da hingegen wolte mann an Brandenburgischer seiten nit allein dergleichen thun, sondern auch ablatam praedam restituiren lassen. Alss aber der H. gouverneur in specialern conferentz sich einzulassen, vndt vorschläge, was der churfürst ratione securitatis hingegen thun wolte, zu vernehmen begehrt, hatt der abgeordnete sich damit nichts herausslassen wollen, vorgebend, dass er an erhaltung der neutralität ganz vndt gar nicht zweiffelte, weiln mann per fidem militarem der crohn Schweden gnugsambe versicherung zugeben gedächte. Wormit doch der gouverneur cum modesta allegatione ruptae fidei per pacem Pragensem[7] et remonstratione semper illaesae a parte Suecorum, nicht zufrieden sein wolte, sondern dem abgeordneten einige vorschläge neben einem recreditiv ertheilet, alss 1. dass er pro securitate die vestung Cüstrin vndt Bärnkasten den Schwedischen vbergeben, welche in casum non obtentae neutralitatis ea qua data fide, solten restituirt werden; 2. wegen der quartier ein jeder theil, wie sie jezt sich befinden, bleiben; 3. Brandenburg die trouppen absque praeiudicio Suecorum abdancken, vndt 4. keine executores in die Schwedische quartier in der Marck schicken sollen.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 12, 40. Eigenh. oorspr.
2 Schöningen nabij Wolfenbüttel.
3 Johann Kaspar von Klitzing (†1644), afkomstig uit Brandenburg, sedert 1640 commandant van de troepen van Braunschweig-Lüneburg; vgl. *ADB* XVI, p. 200.
4 Gerhard Rumelian Leuchtmar von Kalcheim (no. 5176 n. 7).
5 Niet nader geïdentificeerd.
6 Johan Lilliehöök (no. 5080 n. 12). Het wapenstilstandsverdrag tussen Zweden en Brandenburg werd op 24 juli 1641 gesloten.
7 De toenmalige keurvorst van Brandenburg, Georg Wilhelm, had zich na de slag bij Nördlingen (1634) losgemaakt uit een akkoord met Zweden en zich aangesloten bij de vrede van Praag (1635).

Stalhansch[8] liegt noch in Schlesien, vndt hatt 3 regimenter gegen Alt-Brandenburg gehen lassen, vmb die daselbst liegende Brandenburgischen vff einer wie vff der andern seiten die Axell Lillieschen[9] thun sollen, anzugreiffen.

8 Torsten Stålhandske (no. 5014 n. 9).
9 Axel Lillie, Zweeds goeverneur van Voor-Pommeren (no. 5080 n. 13).

Der obrist leutenant Wanke[10] hatt auss Görlitz dass stättlein Bischoffswehrt erstiegen, vndt darinn eine ganze compagnie pferd mit der standard vndt allen officiers, wie auch vff der ruckraise huntert Sächsische mussquetiers auss Dressden angetroffen, vndt deren vber 60 gefangen bekommen.

Ich verbleibe hiermit

Ew. Excell. gehorsamber diener

G. Keller mpp.

Hamburg, den 25. Maii 1641.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 25 Iunii.

5213. 1641 juni 4. Van J.A. Salvius.[1]

Illustrissime domine legate,

Banerius noster d. 10/20 Maii Halberstadii obiit. Generales vigiliarum praefecti exercitui imperant, dum de successore e regno provisum fuerit.[2] Eo ab exercitu bini officiales hoc nomine missi sunt. Interim miles cum officialebus devoti et constantes, et cum Vinariensibus concordes sunt.

De Brunsvicensibus et Lunaeburgensibus meliora speramus tametsi spe metuque ad defectionem sollicitatis. Nostrates sub Halberstadium castra metantur, hostes Bernburgo in angulum ad Barby extensi, ducales exercitus sub Guelpherbytum. Stalhanschius[3] in Silesiam divertit. Spacio trium septimanarum tres magni duces protestantes, Georgius Lunenburgicus, Banerius et Arnimbius,[4] aeternam pacem adepti sunt.

Salvi conductus pro Suecis et adhaerentibus Germanis huc nuper missi sunt ab imperatore, sed ad Lubecam vel Hamburgum restricti. Nos Osnabrugam, Galli Monasterium proponunt et ut pro utrisque et Batavis Hamburgum mittantur, ut diem tractatui pacis statuere possimus. Atque hic haeret iam pax! Foedus cum Dn. Davausio[5] nondum conclusum est recusante Hornii[6] inclusionem mihi serio

10 Jakob Wanke, luitenant-kolonel in Zweedse dienst en commandant van Görlitz. Vgl. *Oxenst. Skrifter* 2. afd., VI (*Banérs bref*), p. 665; *Gazette* 1641, augustus-september, *passim.*

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 10 (1641,3). Eigenh. oorspr. Beantw. d. no. 5254.

2 De leiding over het leger berustte voorlopig bij Adam von Pfuel (†1659), zwager van Banér, Karl Gustav Wrangel (1613-1676) (*BLS* XXI, p. 135-149) en Arvid Wittenberg von Debern (no. 5136 n. 7). Zie Banérs oordeel over hen dd. 14 april 1641 in *Oxenst. Skrifter* 2. afd., VI (*Banérs bref*), p. 844v. Banér werd als opperbevelhebber van het Zweedse leger in Duitsland opgevolgd door Lennart Torstensson (no. 5176 n. 4).

3 Torsten Stålhandske (no. 5014 n. 9).

4 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg, was op 12 april te Hildesheim overleden, Banér stierf op 20 mei te Halberstadt en Hans Georg von Arnim-Boytzenburg (no. 5001 n. 11) overleed op 28 april 1641 te Dresden.

5 Claude de Mesmes, graaf van Avaux (no. 5001 n. 7). Het Frans-Zweedse verdrag werd in juli 1641 verlengd.

6 Een clausule over Gustav Karlsson Horn (no. 5264 n. 1) werd in het nieuwe Frans-Zweedse verdrag tenslotte niet opgenomen.

mandatam. Hac a me cessa ipse longarum conditiones induciarum inseri vult mihi non prohibitas quidem, sed ut ad alium tractatum remittantur, iniunctum. Atque hic quoque haeret utrinque faedus, donec e Suecia et Gallia ulteriora mandata venerint. Alias in substantia faederis, ad finem belli sub 1200$^{m.}$ florenorum subsidio annuo, continuandi convenimus.

Legatus Lusitanicus[7] in Dania repulsam tulit. Nunc Stocholmii est, ubi ut regius legatus

7 Francisco de Sousa Coutinho (no. 5156 n. 2).

habebitur. Si ita quoque Exc. vestra habuerit eos, qui nunc Parisiis sunt,[8] non erraverit. Imo, ut omnes honores, gratulationes, visitationes et officia tanquam legitimi et summi amicissimique regis legatis a nobis exhibeantur, serenissima regina nostra omnino vult.

Optime valeat Exc. vestra et, ut solet, favere pergat

Exc. suae observantissimo servitori

J.A. Salvio mp.

H., d. 25 Maii stil. vet. a.^{o} 1641.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 25 Iunii 1641.

5214. [1641 juni 5]. Van F. Moser von Filseck.[1]

Hochedel gestrenger, insonders hochgeehrter herr ambassadeur,

Auss ewer Excell. ahn mich abgelassenem geliebten schreiben[2] hab ich verstanden, was igestalt deroselben von den Frantzösischen ministris anbracht worden, ob befindeten sich in hiesiger vestung etliche canons, welche von ihrer König. Mayt. zue Franckreich hertzog Bernhardts frst. G.^{n} hochseel. andenckhens, seyen gelehnet worden, mit ersuchen, ahn mich zu schreiben, dass ich solche stucken wieder abfolgen lassen, so wohl auch hier gefangenen monsieur de Bassompierre[3] nacher Breisach vberlieffern solte. Gleich wie ewer Excell. nuhn hierauff ich versichere, dass kein einiger canon sich alhier befindet, welcher nicht alhier in dieser vestung selbst, gegossen worden, oder der zuevor jemahls wehre darauss kommen, vnd in des königs oder einiges potentaten diensten gebraucht gewest, geschwigen, dass von ihr König. Mayt. zue Franckreich einige marque darahn zu spühren.

Also verhalte auch E. Excell. ich hiemit dienstlich nicht, dass wegen Monsr de Bassompiers, von meiner allergnädigsten königin vnd dero reiche regierung ich allergnädigste ordre, ohne dero special befehl, denselben nicht auss handen zu lassen, vnd gelebe demnach der zueversicht, E. Excell. bey so thaner bewandtnues, mich wegen so lang biss hiervber anderwertliche allergnädigste ordre mir einlangt, zuruckhhaltender willfahrung, für genugsamb entschuldigt halten, vnd nichts daweniger deren favor beharrlich werden recommendirt sein lassen, auch fürohien erkennen für

Ewer Excell. vnderdienstwilligsten

8 Francisco de Mello en dr. António Coelho de Carvalho (no. 5028 n. 6).

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 19, 27. Oorspr. Eigenh. ondertek. Grotius heeft onderaan de brief de datum 5 juni genoteerd, welke datering hier is overgenomen. Friedrich Moser von Filseck (†1674) was kolonel van een Zweeds regiment in het leger van Bernhard van Saksen-Weimar (†18 juli 1639) en sinds begin 1639 goeverneur van Benfeld; vgl. Zedler, *Universal-Lex.* XXI, kol. 1836.

2 Ontbreekt. Zie echter voor een samenvatting van de inhoud *supra* no. 5190.

3 Anne François, markies van Bassompierre (no. 5190 n. 4).

Friderich Moser von Filseckh mpp., ob.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 25 Iunii.
En onderaan de brief: 5 Iunii.
In dorso staat met andere, latere hand:[4] Hoogduytze brieven van verscheydene, als van den Rhijngraaf en Palts,[5] duc de Weimar en g.[f]v. Solms[6] esv. Digne garde, NB.

4 Deze notitie is van de hand van mr. Frans Jacob van Overschie (1680-1760) (no. 5064 n. 26).
5 Bedoeld zijn waarschijnlijk de brieven, bewaard in Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 18, en geschreven door de wild- en Rijngraven Otto, Johann Philipp en Johann Kasimir in de jaren 1635-1637; zie dl. V-VIII, Register van brieven, i.v.
6 Van Bernhard van Saksen-Weimar zijn twee brieven aan Grotius bewaard; zie *supra* nos. 2672 (dl. VII) en 3722 (dl. IX). De brieven van Reinhard Philipp, graaf van Solms, ontbreken; zie ook dl. VI, p. 16, 27.

5215. 1641 juni 6. Van C. Marin.[1]

Monsieur,

Je m'estonne grandement que vous ne me mandé aucune responce aux lettres de Mon.r le mareschal Horn[2] que je vous ay envoyées il y a plusiours sepmaines, ny mesme me donnez le récépissé pour sçavoir, si elles vous ont esté bien rendues. C'est une pitié que ce bon seigneur est traitté de telle façon par messieurs les François, qui néantmoins nous ont promis le contraire. J'attends aussy avec impatience la conclusion de nostre traitté avec la France[3] et avec cela le payment de ce qu'on me doit, estant pressé de tant de difficultés de tous costés, quas silentio premere cogor, cum earum repraesentatio nullius fructus apud quemquam est.

Le siège d'Ivrée est levé comme aussy celuy de Chivas dont le premier a cousté aux François trois mille hommes, partie tués en sept assauts donnez en vain, partie blessés et échappés, et veut-on que les François ne sont à ceste heure plus forts que de 6 à 7m. hommes, sans pouvoir entreprendre aucune chose d'importance contre les Espagnols qui se reposent aussy dans leurs quartiers qu'ils ont pris sur le Navarrois.[4]

Il y a quelque mésintelligence entre le comte Harcourt et le viconte de Turaine[5] et peu d'affection envers les François tant en Piedmont qu'en toute Italie. Le prince Thomas est déclaré général de l'armée Espagnole et promet des merveilles contre les François.

Les ministres des Grisons tiendront un synode général[6] sur le suject de leur patrie et religion qui est fort foulée dans leur pays, et la messe establie dans la ville de Coire et un nouveau abbé à S. Lucii,[7] ce qui fait qu'on retient le régiment de Gouler[8] levé pour la France; aussy l'ambassadeur de France[9] dit qu'il n'en a plus de besoing. Les Suisses attendent la résolution du roy sur le point de la neutralité de la Bourgogne[10] dont ils ont escrit à sa Majesté.

Nous verrons ce que fera la petite armée de France qui s'assemble en nostre voisinage sous Degenfeld et Schmidberg,[11] car on l'estime forte de 5m. hommes, et une diversion seroit à propos pour soulager Mon. le général Banier qui est encor malade.[12]

Je vous demande la continuation de vos bonnes grâces et demeure, monsieur,

vostre serviteur de tout mon coeur

C. Marin mp.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9, 223. Eigenh. oorspr.
2 Gustav Karlsson Horn (no. 5264 n. 1). Zijn brieven aan Grotius van 1641 ontbreken.
3 Het verdrag tussen Frankrijk en Zweden werd in juli 1641 verlengd.
4 Bedoeld is de streek van Novara in Noord-Italië.
5 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt, Frans opperbevelhebber in Noord-Italië, en Henri de La Tour d'Auvergne, burggraaf van Turenne (no. 5161 n. 2). De laatste werd overgeplaatst naar het Franse leger in Roussillon.
6 Bedoeld zal zijn de 'beitag' te Chur op 6/16 juli 1641; vgl. F. Jecklin, *Materialien* II, p. 383 no. 1660.
7 In 1639 was Johann IV Kopp gekozen tot abt van St. Luzi; hij bekleedde deze waardigheid tot 1661 (gegevens Kantonal Archiv te Chur).
8 Johann Peter Guler von Weinegg (no. 5035 n. 8).
9 Jacques Le Fèvre de Caumartin (no. 5015 n. 5).
10 Bedoeld is de Franche Comté.
11 Christoph Martin (1599-1653), vrijheer van Degenfeld (*NDB* III, p. 558v.), en Ludwig von Schmidberg (no. 4993 n. 5). Zie voor andere berichten over Degenfeld *infra* no. 5217.
12 Johan Gustavsson Banér was inmiddels op 20 mei te Halberstadt overleden.

De Zurig, ce 27 de May stylo loci l'an 1641.

Le colonel Pepliz[13] s'en va à Regenspurg pour y assister au nom de son prince à la conférence avec les Bav[arois].

13 Georg Johann Peblitz (no. 5033 n. 5), afgezant van Karl Ludwig van de Palts; zijn woonplaats was Zürich.

Mon.r le mareschal Horn vous prie pour la responce à ce qu'il vous a escrit telle qu'elle soit pour la pouvoir monstrer à ceux qui sont près de luy, car ils sçavent bien en quoy gist la difficulté.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 18 Iunii.
En in dorso: 27 Maii 1641 Marin.

5216. 1641 juni 7. Van G. Keller.[1]

Hochedel gestrenger herr ambassadeur, hochgenaigter herr vndt patron,

Auss Halberstatt wirdt vom 24. dieses geschrieben, dass den 23. vnssre armee, wie ingleichem die Weymarische[2] samptlich von dar vffgebrochen, vndt vff Oschersleben gangen, woselbsten vff den abend bey einem stattlichen salve die conjunction mit den fürstlichen Braunschweig-Lüneburgischen vndt Hessischen geschehen. Der feind, vff vernommene diese conjunction, hatt sich mit dem, wass die Saal von seinen völckern schon passirt hatte, wieder hinüber gezogen, vndt legt sich vest bey Egelln. Bey den vnssrigen ist eine stattliche verbündtnuss vndter den hohen haüptern vndt obristen gemacht, alle für ein, vndt ein für alle zustehen, auch die resolution gefasst, vff den feind losszugehen.

Des herrn feldtm. Banners[3] leiche stehet noch zu Halberstatt, von dannen sie in kurzem herüber nach Wissmar vndt förter nach Schweden wirdt geführt werden.

Von Stockholm wirdt vom 15. dieses geschrieben, dass inner wenig tagen mann daselbst des Portugesischen ambassadeur,[4] welcher auss Dennemarck, da er schlecht expedirt worden, kommen, erwartete, woselbst mann ihme alle ehr anthun, vndt wol tractiren wirdt.

Hiermit thue Ew. Excell. ich göttlicher beschirmung zu aller glückseeligkeit getrewlich, vndt ihro mich zu beharrenden hohen gunsten gehorsamblich empfehlen.

Ew. Excell. gehorsamber diener,
G. Keller mpp.

Hamburg, den 28. Maii 1641.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 25 Iunii 1641.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 12, 41. Eigenh. oorspr.
2 Het leger van wijlen Bernhard van Saksen-Weimar.
3 Hij was op 20 mei te Halberstadt overleden.
4 Francisco de Sousa Coutinho (no. 5156 n. 2).

5217. 1641 juni 8. Aan L. Camerarius.[1]

Illustris domine,

De Bannerio[2] video hic esse veneni suspicionem exhausti tempore, quo Scawenburgicus et Hassicus princeps[3] mortem biberunt. Si tam diu haesit visceribus lues infesta, difficulter avelli poterit.

1 Copie Uppsala, UB, E 388a, 284. Gedrukt *Epist.*, p. 678 no. 1497. De uitgave der *Epist.* geeft ten onrechte als aanhef van de brief: Excellentissime et illustrissime domine. Zie ook no. 5060 n. 1.

2 Johan Gustavsson Banér was op 20 mei te Halberstadt overleden.

3 Otto V, graaf zu Holstein-Schaumburg-Pinneberg, en Christian van Hessen-Kassel waren in november 1640 overleden na een diner in Hildesheim; vgl. *Theatr. Eur.* IV, p. 179B.

Multum vereor, ne illa in Suedia cunctatio super federe[4] et aliqua imperatoris concessio Lunaeburgicam domum a nobis abstrahat. De Bavari[5] morbo periculoso rumores hic sunt. Dicitur autem hoc tempore valde concors esse imperatori.

Praeter Lamboium[6] alias e Germania copias ire in Belgicam rumor hic etiam est. Marescallus Castilionaeus[7] sex secum habens millia iverat quidem in loca illa, in quibus se cum duce Lotharingo et Hallerio[8] coniungeret sperabaturque nova obsidio Theodonisvillae. Sed multum vereor, ne motus Sedanensis eum retrahat magis magisque procedens.

Audimus Sedanum vocatos a comite Suessionensi eos, quos pridem rege ita volente a se dimiserat, Ibarram et Varicarvillam.[9] Ducem Bulionium esse Namurci cum titulo marescalli imperii, data ei bona quae Henrici Bergensis[10] fuerant, data ei septingenta quinquaginta florenorum millia scriptumque a rege Hispaniae ad cardinalem fratrem, ut undecunque corrasa pecunia ipsi sociisque eius traderetur. Itaque dilectus pro iis fiunt in agro Coloniensi. Belgicae autem urbes ad paratum armorum ac commeatuum ipsis patent et Germani quidam ductores deserta regis militia ob mercedes non solutas ad eos conferunt sese, quos inter dicitur esse baro Degenfeldius,[11] quod sane nolim. Ita concitatos apud se motus rex Hispaniae paribus, si potest, per Galliam motibus ulciscetur.

Sunt apud Ambianum rex et cardinalis. De obsidione Airae bene speratur, quanquam aliquid militis ab hoste intravit et defenditur oppidum propugnaculis novem, lunatis autem operibus septem. Sed videntur de ea tuenda desperare hostes ideoque Vinsam munire in proximo, quae ipsis in posterum Airae sit loco, viamque Gallis in Belgicam ea ex parte praecludat.

De rebus Portugallicis non optime hic iudicatur, quandoquidem quotidie apparet pecuniam ipsis deesse ac proinde et externum militem, in quo solo spes esse potest propter indigenae militis imperitiam imbelliamque.[12]

De Catalanicis rebus post captam a Gallis Constantinam nihil audimus. Sed in Ruscinonensem comitatum, ubi esuriri scripseram,[13] invecti sunt commeatus mari; quod quia non prohibuit archiepiscopus Burdegalensis,[14] succensit ei Condaeus princeps.

4 Te Hamburg was tussen eind maart en medio mei 1641 onderhandeld over opname van Braunschweig-Lüneburg in het Frans-Zweedse verdrag; zie ook no. 5140 n. 5.
5 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
6 Wilhelm, baron van Lamboy (no. 5005 n. 12).
7 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk (no. 5119 n. 3).
8 Karel IV, hertog van Lotharingen, en François de l'Hospital, sieur du Hallier (no. 5083 n. 25). Thionville was in 1639 tevergeefs belegerd door Manasse de Pas, markies van Feuquières (†13 maart 1640).
9 Henri d'Escars, sieur de Saint-Ibar, en Charles de Valliquierville (1600-1665). Vgl. Tallemant des Réaux, *Historiettes* (ed. A. Adam) I, p. 936; II, p. 1286v.; Pintard, *Libertinage érudit*, p. 369vv.
10 Hendrick, graaf van den Bergh (1573-1638); hij had de Spaanse dienst in 1632 verlaten. Vgl. *BNB* II, kol. 189-205.
11 Christoph Martin, vrijheer van Degenfeld (no. 5215 n. 11); zie over Grotius' contact met hem ook dl. XI, Register i.v. Andere berichten over Degenfeld *supra* no. 5215.
12 Vgl. Aulus Gellius, *Noctes Atticae* V, 5, 5 en Macrobius, *Saturnalia* II, 2, 3: ignaviam imbelliamque militum. In de copie te Uppsala ontbreekt 'imbelliamque'.
13 No. 5205 dd. 1 juni 1641, postscriptum. In plaats van het volgende 'invecti' geeft de uitgave der *Epist.*: aucti.
14 Henri d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux (no. 5121 n. 27). Enige Spaanse schepen hadden ongehinderd voedselvoorraden naar Collioure kunnen brengen; zie daarover de brieven van de prins van Condé en van de commissaris René de Voyer d'Argenson van 23-28 mei 1641, Sue (ed.), *Corresp. Escoubleau de Sourdis* II, p. 602-607.

Constantinopoli iam erit, ut puto, Persa legatus[15] omnia, quae pacem turbare possent, amputaturus maximisque muneribus aulam sibi devincturus. Contra Asacum mittitur exerci-

15 Ibrahim khan. Grotius ontleende het volgende nieuws vermoedelijk aan de brief met bijlage van C. Marin dd. 23 mei 1641, no. 5193.

tus sub Gusteimo,[16] Silestriae praefecto, mittitur et classis. Scripserat Tartarus Precopensis[17] Moscovitam tuendae urbi contraxisse peditum XXV millia. Transilvanus[18] autem filio principatus successionem parans nullam spem certam acceperat, sed prout se geret filius, ita gratiam relaturum.

Nobilissimo filio[19] ill. Dom. vestrae iter in Suediam felix ac bonum in mandatis negotiis successum ex animo precor.

Vidi suprema verba comitis Staffordii.[20] Vidi regis pro eius vita submissas admodum preces.[21] Vidi responsum parlamenti satis minax et intelligo etiam hoc regi extortum, ne parlamentum nisi ubi velit discedere iubeatur, quod additum concessui facto antehac, ut ipsis etiam rege non convocante coire liceat, magnos gradus facit ad rempublicam libertati quam regno propiorem. Quam ad rem an semper duratura sit regis patientia, ambigi potest. Et de matrimonio, quamdiu sponsa[22] mare non transit, nihil certi quod augurer video. Quam tenuis autem futura sit per Germaniam Britanniae in tribus sui partibus turbatae auctoritas, quae pacatis regnorum rebus non magna ibidem fuit, quis non videat? Itaque electori Palatino[23] domuique eius hoc quidem tempore spem nullam video, praeter istam τῶν ἀπορήτων πόρον εὗρε Θεός.[24] Is tranquillitatem istam, qua nunc fruitur ill. Dom. vestra, diuturnam faxit.

Illust. Dom. vestrae perpetuae observantiae debitor
H. Grotius.

Lutetiae, 8 Iunii 1641.

Qui Airam introiere, sunt ferme ducenti; omne praesidium ad mille ducentos. Dux Bulionius in aperto est cum sex millibus. Ei se opponit Surdiacus[25] cum parte copiarum Castilionaei et castella quaedam contra Sedanum facit. Castilionaeus autem ipse in finem ivit Lucemburgicum. Lamboius octo millia habet. Sunt cum eo Gonzaga[26] cum tribus, Gillo Hasius[27] cum duobus millibus.

Quem mihi commendaverat ill. Dom. vestra iuvenem,[28] bene collocavi idem facturus de aliis, quos ab ea diligi cognovero, ut sane debeo.

16 Hussein pasja. De vorm ‘Gusteimo’ berust wellicht op een verschrijving.
17 Behadir-Ghiraï.
18 Georg I Rákoczí (†1648), vorst van Zevenburgen, werd in 1648 opgevolgd door zijn zoon Georg II (1621-1661).
19 Joachim IV Camerarius (no. 5026 n. 8); zie over zijn reis naar Zweden Friedr. H. Schubert, *L. Camerarius*, p. 408v.
20 Thomas Wentworth, graaf van Strafford, was op 22 mei onthoofd. Zie voor een verslag van zijn executie bijv. Knuttel, *Cat. v. pamfl.* nos. 4737-4741; Aitzema, II, (f.^{o}), p. 743-746; zijn laatste woorden bijv. in Nalson (ed.), *Impartial collection* II, p. 199vv.
21 Brief van Karel I aan het parlement dd. 11/21 mei 1641; vgl. Gardiner, *Hist. England* IX, p. 367v. In Grotius' nagelaten papieren bevindt zich een Franse vertaling van de brief met het antwoord erop van het parlement; copie Stockholm, RA, Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641.
22 Mary Stuart, de ‘Princess Royal’.
23 Karl Ludwig van de Palts.
24 Vgl. Euripides, *Alcestis* 1162, *Andromache* 1287, *Bacchae* 1391, *Helena* 1691, *Medea* 1418.
25 Charles d'Escoubleau, markies van Sourdis (no. 5151 n. 9).
26 Vermoedelijk Annibale (1602-1669), markies Gonzaga, kolonel in keizerlijke dienst; vgl. Wrede, *Geschichte k. und k. Wehrmacht* II, p. 108.
27 Gilles de Haes, Vlaming in keizerlijke dienst (no. 5041 n. 20).
28 Niet geïdentificeerd.

Bovenaan de brief in de copie te Uppsala: Red. Leidae, 5/15 Iunii a.^{o}1641.

5218. 1641 juni 8. Aan W. de Groot.[1]

De re Petri[2] scribet ad te uxor aut ego, ubi a senatore Reigersbergio literas eiusdem argumenti[3] acceperimus.

Gaudeo, quod Graswinckelio[4] locutus es de quibus mandaveram. Scribae Spiringiani[5] errorem libenter excuso, modo ne in morem transeat. Sed norit in ipsa ad me epistola nullum fuisse Excellentiae titulum. A subscriptione si in totum abstineatur, non offendar. Solet id fieri inter eos, qui manum cognoscunt et si intercipiantur literae, nolunt sciri a quo veniant. Observanda mihi sunt quae hic valent, ubi titulus Excellentiae legatorum regiorum est proprius. A D. Spiringio esse, quod D. Crusius[6] me non ex more salutaverit, non dixi. Sed videram omnes Suedos mutasse loquendi genus. Ea occasione dixi D. Hambraeo[7] venisse ad me etiam literas a D. Spiringio paullo aliter quam solebant scriptas; arbitrari me aliquid subesse a Batavis, praesertim cum viderem Batavos nec ad me scribere ut oportet nec me alloqui ut oportet; quos propterea a domo mea excludo, ne regno iniuria fiat. Melius enim, si id ex usu esset Suediae, aufferretur mihi legatio quam in me initium fieret eius dehonorandae cum dedecore regni et futurorum post me legatorum. Nos hic per omnia principum et locum et nomina tenemus. Non debet quod mihi depositi iure creditum est, per me deterius fieri. Hoc rogo, D. Spiringius ut ab homine dignitatis Suediae amantissimo ipsiusque amicitiam plurimi faciente profectum interpretetur. Si norim, quomodo ipse ad se inscribi ac subscribi literas velit, non deflectam a postulatis. Volo enim illi in aequis omnibus me aptare. Rogo vicissim me patiatur ea agere, quae ratio muneris hoc quidem loco exigit. Nam in Germania paullo aliter se rem habere non ignoro, sicut etiam libenter agnosco in D. Salvio[8] - seposita legatione quam habemus parem - multa esse quae in me desiderantur. Et tamen ego a regina ad regem sum missus. De superscriptione aut in exteriori aut in interiori epistolae parte nihil queror. D. Crusio nunquam de titulis locutus sum. Sed nihil novi, si mei sermones aliter quam fuere habiti aut ad D. Crusium aut a D. Crusio ad D. Spiringium perlati sunt. Pransus, postquam haec scribere coepi, est apud me D. Crusius. Excusavit ignorantiam moris in Gallia. Viximus inter nos comiter, ut decet. Video autem nullam fuisse in ipso culpam nec in Spiringio, sed in ephoro Crusii,[9] qui ad prandium a me vocatus non venit; quod miror. Sed haec cum cura distribue. Sunt hic cognati magni cancellarii,[10] qui plus honoris D. Crusio quam sibi deferri non ferunt.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 921 App. no. 550. Geciteerd in vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 298. Antw. op no. 5200; beantw. d. no. 5235.
2 Grotius' tweede zoon, Pieter.
3 Ontbreekt.
4 Dirck Graswinckel (no. 5200 n. 8).
5 Petter Spiring Silvercrona, resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag (no. 5000 n. 1), wiens brief dd. 16 mei 1641, no. 5173, waarschijnlijk op onjuiste wijze was geadresseerd; zie ook *supra* nos. 5188, postscriptum, 5195.
6 Vermoedelijk Lars Jespersson Kruus (no. 5132 n. 3).
7 De Zweed Jonas Hambraeus (1588-1672), extraordinaris professor oosterse talen te Parijs en eerste predikant van de lutherse kapel aldaar; vgl. J. Pannier, *Jon. Hambraeus* [= *BSHPF* 62(1913), p. 289-340].
8 Johan Adler Salvius, Zweeds ambassadeur te Hamburg (no. 5001 n. 1).
9 De hofmeester Johan Weidenhain; vgl. dl. X-XI, Register i.v. Vanaf 1645 zou hij Zweeds resident in Danzig zijn; vgl. P. Sondén, *Oxenst. brefv. och handl.*, p. 250.
10 Deze verwanten zijn niet geïdentificeerd.

Scripsit soror quondam nostra Blonckia[11] librum de Viduitate perutilem. Eum edere placet haeredibus. Ego, quo liber prodiret amplior, verti tres Tertulliani tractatus, unum Ambro-

11 Grotius' schoonzuster Suzanna van Reigersberch (†1 februari 1640), weduwe van Anthonie Bloncke (†1622); vgl. Nagtglas, II, p. 483. Haar traktaat over de weduwstaat is niet teruggevonden. Zie ook, *infra* no. 5263, Grotius' epitaphium op haar, dat wellicht is geschreven om in de uitgave van het traktaat te worden opgenomen.

sii, duos Chrysostomi, tres Hieronymi eiusdem argumenti in sermonem Belgicum.[12] Ita poterit fieri iustum volumen in quarto. Quod velim edi characteribus quam optimis, quales fuisse memini illos Hagienses, quibus edita olim est oratio a me Amstelodami habita.[13] Si qui nunc eam typographiam possident velint, posset ad eos mitti omnium exemplar. Si quid est, cur isthic id minus fieri possit, videbimus, an in Zelandia hanc rem curare possit rationalis Reigersbergius.[14] Sed ibi typi minus erunt elegantes.

Quid Spiringius in Suediam scribi curet non multum ego curo gnarus pleraque eius ibi non intelligi. Qui cum Spiringio agendum habet et cum aliis eius fervoris hominibus, ostendere debet ita se eius amicitiam expetere, ut non nimis sit sollicitus si et carere cogatur, praesertim cum pecunias non det et alia dare non possit.

Aira premitur a Gallis. Hispani, quanquam aliquid militis induxere, de liberanda ea desperant. Itaque Vinsium muniunt in proximo, ut pro Aira sit. Nunc Mantuana[15] apud Guisium ducem sponsum suum Sedani est. Dux Bulionius in aperto est. Habet sex millia. Galli castella quaedam faciunt ad Sedanensium excursus prohibendos.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae, 8 Iunii 1641.

5219. 1641 juni 8. Aan A. Oxenstierna.[1]

Excellentissime et illustrissime domine,

Marescallus Castilionaeus[2] sex secum habens millia, non amplius, vereor, ne ab eis locis, in quae iuncturus se duci Lotharingo et Halerio[3] iverat, retrahatur crudescente motu illo Sedanensi. Rex Hispaniae ad cardinalem fratrem suum scripsit, ut quaecunque corradi posset pecunia daretur principibus illis; data est recens ad DCCL florenorum millia et Bulionius factus marescallus imperii dataque ei bona,

12 De vertalingen, geschreven in Grotius' hand, zijn nog in 1842 gesignaleerd als privébezit van de Leidse hoogleraar H.W. Tydeman. Vgl. H. Vollenhove, *Broeders gevangenisse* (*BG* no. 1256), p. 239 n. 1, waar ook de voorrede op het traktaat van Suzanna van Reigersberch is afgedrukt. Zie nog Grotius' mening over de weduwstaat in zijn *Annotationes ad libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135), ad Lc. 2:36. Vgl. over Tydeman (1778-1863), *NNBW* II, kol. 1461-1464.

13 *Verhael van de heeren joncker Adrian van Mathenes ..., Hugo Muys van Holy ..., Gerrit Jansz. van der Eyck ..., meester Hugo de Groot ... ende Willem Pieterssz. Hases ..., bij de ... Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt, in hare vergaderinge gehouden in Aprili sesthienhondertsesthien gedeputeert om de E. heeren burgemeesteren ende raden der stadt Amsterdam te onderrichten van de oprechte intentie van haer Mog. Ed. tot conservatie van de ware christelijcke gereformeerde religie* ..., in 's-Gravenhaghe, bij Hillebrant Jacobssz, ... anno 1616 (*BG* no. 844). De drukkerij van Hillebrant Jacobsz. van Wouw was sinds 1621 in handen van zijn weduwe, Machtelgen Aelbrechts van Leuningen (no. 5168 n. 22).

14 David van Reigersberch (± 1591-1658), rekenmeester van Zeeland te Middelburg, een broer van Maria; vgl. Nagtglas, II, p. 482.

15 Anna Gonzaga (1616-1684), dochter van Carlo I Gonzaga (1580-1637), hertog van Mantua. De hertog van Guise huwde echter in november 1641 te Brussel Honorée de Glymes; vgl. *NBG* XXI, kol. 235-238; XXII, kol. 792.

1 Copie Dresden, Sächs. Landesbibl., C 61, 26; copie Leipzig, UB, ms. 2633, f. 71. Gedrukt *Oxenst. Skrifter* 2. afd., IV, p. 132 no. 377.

2 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk (no. 5119 n. 3).

3 Karel IV, hertog van Lotharingen, en François de l'Hospital, sieur du Hallier (no. 5083 n. 25).

quae Henrici Bergensis[4] fuerunt in repensationem eorum, quae in Gallia erit amissurus. Comes Suessionensis quos antehac a se amandaverat, ut regi

4 Hendrick, graaf van den Bergh (no. 5217 n. 10).

placeret, ad se redire iussit. Est autem etiamnunc Namurci Bulionius, Bruxellis Guisius. Dicuntur Germani aliquot, quibus a rege pridem non soluta stipendia, ad comitem Suessionensem se transtulisse; inter eos baro Degenfeldius,[5] quod sane nolim publici causa et privatae, quam cum eo habui, amicitiae.

Rex et cardinalis prope Ambianum sunt. In Airam quidam milites ab hoste intromissi. Tempore aliquo opus erit, priusquam cedat obsessoribus; defenditur enim propugnaculis novem, semilunatis operibus septem.

In Ruscinonensem tractum commeatus aliqui ab Hispania invecti sunt mari, qua in re achiepiscopi Burdegalensis[6] negligentiam accusat princeps Condaeus. De Catalania post Constantinam a Gallis captam nihil accepimus. De Portugalliae rebus varia hic sunt iudicia. Apparet pecuniam eis deesse ad conducendum externum militem, domesticus autem nullum habet usum belli.

Rex Angliae, praeter quod antehac concessit parlamento convenire tertio quoque anno etiam sine vocatu suo, nunc insuper assentit, ne discedere iure iubeantur a se, sed maneat conventus, dum volet. Comiti autem Staffordio,[7] qui praefectus Hiberniae fuit, nec vitam nec mortis moram brevem impetrare rex potuit, quanquam misso ob id filio suo[8] et hanc suam auctoritatis penuriam in acta iussit referri. Praefecturam autem Hiberniae accepit is, qui hic legatus fuit, comes Licestrius.[9]

De Bavari[10] morbo gravi hic rumores sunt et de Crucenaco caesarianis vendito. Audimus et Argentoratensium naves a Philippiburgi praefecto[11] captas, ut sic urbs ea cogatur decretis Ratisbonensibus subscribere. Haud dubium est, quin praeter Lamboium[12] alias quoque caesarianorum copias ad se tractura sit Belgica. In Coloniensi tractu miles scribitur duci Bulionio. Novus autem ex Helvetiis miles a Gallia conscriptus ad ducalem Burgundiam sparsim se fert. Vinsam, locus is est non longe ab Aira, muniunt Hispani, ut ipsis Airae sit vice.

Deus etc.

Lutetiae, XXX Maii/VIII Iunii MDCXLI.

Marini[13] negotia, viri boni et diu infelicis, Sublimitati tuae suppliciter commendo. Anna, ducis Mantuani filia,[14] apud Guisium Sedani est spe nuptiarum. Per Castilionaei absentiam Surdiacus[15] regiis ibi copiis haud sane magnis imperat. Dux Bulionius in aperto est habens sex ferme millia. Galli castella quaedam faciunt ad excursus Sedanensium prohibendos.

5 Christoph Martin, vrijheer van Degenfeld (no. 5215 n. 11).
6 Henri d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux (no. 5121 n. 27).
7 Thomas Wentworth, graaf van Strafford.
8 De prins van Wales, de latere Karel II, verscheen op 21 mei in het parlement.
9 Robert Sidney, graaf van Leicester (no. 5003 n. 13).
10 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
11 Kaspar Baumberger von Bairnsberg, kolonel in keizerlijke dienst; vgl. *Gazette* 1641 no. 63, p. 323, dd. 8 juni. Straatsburg beschouwde zich neutraal en weigerde contributie tot voortzetting van de oorlog te betalen; vgl. K. Bierther, *Regensb. Reichstag 1640/1641*, p. 310.
12 Wilhelm, baron van Lamboy (no. 5005 n. 12).
13 Carl Marin, Zweeds resident te Zürich (no. 5015 n. 1).
14 Anna Gonzaga (no. 5218 n. 15).
15 Charles d'Escoubleau, markies van Sourdis (no. 5151 n. 9).

Erlachius[16] a Villinga repulsus est. Qui in Airam penetravere per paludes, ducenti ferme sunt, omne praesidium mille ac ducenti. Lamboius octo millia habere dicitur, cui se iunxere Gillo Hasius[17] cum duobus, Gonzaga[18] cum tribus millibus.

16 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15).
17 Gilles de Haes, Vlaming in keizerlijke dienst (no. 5041 n. 20).
18 Waarschijnlijk Annibale Gonzaga (no. 5217 n. 26).

5220. 1641 juni 8. Van A. Oxenstierna.[1]

Magnifice ac generose domine legate, amice observande,

Diu est, quod ad te aliquid literarum dederim.[2] Ventilatum hactenus tum Hamburgi tum hic fuit negocium foederis prorogandi.[3] Quod etsi necdum peractum ac conclusum sit, quantum tamen ex circumstantiis licet colligere, iam brevi renovatum firmabitur.

Vidi quae nuper scripsisti ad dominum Salvium,[4] id quod memini aliquoties in literis tuis ad me quoque indicatum, nonnullis te sive ceremoniis sive actibus in Gallia impeti, quae, si abs te tolerarentur, sacrae regiae Maiestati dominae nostrae et regno Sueciae crearent praeiudicium cederetque in diminutionem regiae dignitatis. Quod cum communicarem dominis collegis meis, existimabamus et officio nostro et gravitati rei convenire, ut suo loco moneremus, quo remedium eiusmodi indignitatis actibus adhiberetur. Inficiantur quidem ministri christianissimi regis talia fieri nosque hactenus speravimus ab iis cessatum iri.

Ast, cum nulla ratione pati possumus, ut praeiudicia eiusmodi, quae cum continuatione exercentur, admittantur, iis imposterum praecavendis visum est dominis administratoribus regni munus ordinarii in Gallia legati suspendere considerantes ea, quae a regia Maiestate inibi locorum peragentur, confici sine metu aut occasione eiusmodi indignitatum a ministro quopiam alio, qui nomen ac titulum tantum residentis sive agentis sustineat, posse.

Mihi vero iniunctum est, tibi haec quasi in antecessum significare,[5] quo scias res tuas interea temporis et, antequam per literas sacrae regiae Maiestatis contigerit te inde revocari, ita disponere, prout tibi familiaeque tuae quam commodissimum videbitur.

Etsi vero ab isto munere revocere, existimationi tamen atque utilitatibus tuis ita providebitur, ut sentias servitia tua sacrae regiae Maiestati et dominis administratoribus regni omnino grata fuisse. Cui negocio promovendo me habiturus es paratissimum tibique benevolentissimum.

De caetero te quam diutissime valere cupio.

T. amicissimus

Axelius Oxenstierna mp.

Stocholmiae, die 29 Maii Anno 1641.

Adres: Sacrae reg.[ae] Maiestatis Sueciae apud christianissimum Galliarum regem legato ordinario, magnifico ac generoso domino Hugoni Grotio, amico meo observando.

Bovenaan de brief schreef Grotius: [Rec.] 17 Iulii.

En in dorso: 29 Maii 1641 cancellarius.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 5. Oorspr. Eigenh. ondertek. Copie Stockholm, RA, Riksregistratur 1641, Tyskt och Latinskt, f. 168. Antw. op no. 5171 (aan J.A. Salvius); beantw. d. nos. 5285 en 5296.

2 De laatste nog bewaarde brief van Oxenstierna aan Grotius is gedateerd op 15 januari 1641, no. 5013.

3 Het verdrag tussen Frankrijk en Zweden werd in juli 1641 verlengd.

4 No. 5171 dd. 4 mei 1641.

5 Het ontslag werd Grotius tenslotte aangezegd in januari 1645.

Boven de brief in de copie te Stockholm: Ad legatum Hugonem Grotium, nostri regni cancellarii, ut se in antecessum paret, si contigerit munus ordinarii legati in Gallia suspendi et inde eum evocari ob exercitos indignitatis actus a rege ibidem.

5221. 1641 juni 8. Aan N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

De wercken gaen voort voor Aire. Eenich volck is daerin gecomen ende werdt de stadt gedefendeert met negen bastioenen, zeven halve maenen. 't Schijnt evenwel dat den vijant geene hoope en heeft, hoewel Lamboi[2] ende eenige andere trouppes uit Duitschlant hem te hulpe komen van de stadt te ontzetten, ende daerom Vins zoect te fortificeren om nae 't verlies van Aire te zijn in plaetse van Aire, tot weering van den inloop der Fransoisen in Nederlant.

Het desseing van den marescal de Chastillon[3] om nevens den hertogh van Lorraine ende monsieur du Hallier[4] Thionville ofte eenige andere plaetse aen te tasten, zal apparentelijck gebroocken werden door de vrese die men heeft van Sedan, alwaer den grave van Soissons alle zijne oude dienaers, dien hij tot contentement van den coning van zich hadde laeten gaen, weder ontboden heeft ende den hertogh van Guise, zoo wij hooren, met Anne, princesse van Mantua,[5] is getrouwt, naedat hij te Bruissel wel was ontfangen. Den hertogh van Bouillon, marescal gemaect van 't rijck ende bekomen hebbende, zoo men ons hier zegt, de confiscatie van graef Heindrick van den Bergen,[6] is noch te Namen, doet daer lichtinge alsoock in 't lant van Luyck ende Colen, hebbende onlancx ontfangen zevenhondert ende vijftichduizent gulden ende den coninck van Spaignië hebbende belast aen den cardinael-infant, zooals blijckt uit onderschepte brieven, dat men alle gelt dat in Nederlant is te vinden, bijeen zal zoecken om die princen te paard te helpen ende alzoo te betaelen het goed dat aen de Catelans ende Portugezen is geschiet. Men zeght eenige van de Duitsche bevelhebbers des conings zijde quiterende haer aen de zijde der princen begeven.

Van Catelagne hebben wij niet, naedat de Fransoisen Constantine[7] hebben bekomen. Het schijnt den coning van Spaegnië Catalagne voor een tijd ten beste geeft om Portugael op het lijf te vallen, voor welck rijck alhier werdt gevreest, omdat men merckt uit alle haere voorslagen dat zij geen geld en hebben ende overzulcx qualijck uitheemsche lichtingen zullen konnen doen ende bij haerzelve geen luiden en hebben in den crijch ervaren, oock de eenicheit niet zoo groot en is als eerst wierd gemeent. Doch Vrancrijck ende Hollant connen veel doen om dat stuck t'haeren voordeel staende te houden.

Den vorst van Beyeren[8] werdt gehouden wel eenigh met den keizer, doch zieck met peryckel van leven.

In 't landt van Roussillon, daer grooten honger was, zijn ter zee vivres ingebracht, waerover den prins van Condé, die vrij wat groots meende uit te rechten, hem zeer beklaegt over den eertsbisschop van Bourdeaux.[9]

De Fransche lichtingen uit Switzerlant trecken fil à fil nae 't hertogdom van Bourgogne. Den gouverneur van Philipsburg[10] heeft eenige schepen van Straesburg

1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, H 21f. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Antw. op no. 5201; beantw. d. no. 5236.
2 Wilhelm, baron van Lamboy (no. 5005 n. 12).
3 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk (no. 5119 n. 3).
4 Karel IV, hertog van Lotharingen, en François de l'Hospital, sieur du Hallier (no. 5083 n. 25).
5 Anna Gonzaga (no. 5218 n. 15).
6 Hendrick, graaf van den Bergh (no. 5217 n. 10).
7 Constantí nabij Tarragona.
8 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
9 Henri d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux (no. 5121 n. 27).
10 Kaspar Baumberger von Bairnsberg; vgl. no. 5219 n. 11.

aengehouden op hoope dat hij daerdoor die stadt zal perssen tot contributiën volgens de besluiten van Regenspurg.

Te Constantinoplen moet nae de laeste advysen nu al gearriveert zijn den ambassadeur van Persiën[11] medebrengende de vaststelling van de paix ende groote presenten. Den bassa van

11 Ibrahim khan.

Selistriën[12] gaet te lande ende den generael van de schepen ende galeyen ter zee tegen Alsack, den Moscovyten, zooals den Tartarschen cham[13] adviseerde, hebbende vijfendetwintichduizent man bijeen om die stadt te beschermen. Den vorst van Sevenbergen[14] hadde de verzeeckering van de successie in het vorstendom voor zijnen zoon niet konnen bekomen, maer alleen goede woorden dat het den zoon wel doende aen faveur niet en zoude ontbreecken.

Van de doot van den grave van Stafford,[15] zijne woorden, 's conincx voorbidden voor hem, continuatie van het parlement zal ick niet schrijven, alzoo de tijdingen in Hollant verscher konnen komen. Alleen zal ick zeggen dat ick verstae dat den graef van Licester[16] viceroy ofte, zoo zij daer spreecken, deputé zal zijn in Yrlant. God geve dat het sijne Exc. beter magh bekomen dan den voorgaanden.

Den 8 Iunii 1641.

Die binnen Aire gekomen zijn over de marassen, zijn bij de tweehondert, 't heele garnisoen ontrent duizent tweehondert. Den hertogh van Bouillon is in 't velt met sesduizent man. Den marquis de Sourdis[17] in attentie van den marescal de Chastillon let op hem ende meent eenige forten te maecken om de coursen van 't volck van die princen te beletten. Erlach[18] is van Villinguen afgekeert met wat schade. Lamboi, zoo men ons zegt, heeft achtduizent man; bij hem zijn Gonzaga[19] met drieduizent, Gil de Haes[20] met tweeduizent man.

In dorso schreef Reigersberch: Broeder de Groot uyt Paris, den 8 Iunii 1641.

5222. 1641 juni 8. Van N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

Desen schrijve ick drie dagen voor het vertreck van den ordinaris ende darom sal hij uEd. geven excusen in plaetse van nieuwe tijdyngen.

Het leger heeft Vrijdach[2] 's morgens ten drie uyren beginnen te marcheren, neempt sijn wech tusschen Maes ende Wael, d'opinie is naer Gelder, om hetwelcke te belegeren dese groote droochte dienen sal. Een notabelder diversie soude de Franse desseins dienstyger sijn.

Prins Willem[3] wert alle dage verwacht ende kan ick niet sien dat op de comste van de princesse de minste reeckenynge is te maecken, sonder dewelcke niet alleen (niets) seeckers van dat huwelijck is te wachten voor desen staet, maer grote advantagie voor Engelant, hetwelcke bij alle occasiën contentement sal moeten

12 Hussein pasja.
13 Behadir-Ghiraï.
14 Georg I Rákóczi (no. 5217 n. 18).
15 Thomas Wentworth, graaf van Strafford.
16 Robert Sidney, graaf van Leicester (no. 5003 n. 13).
17 Charles d'Escoubleau, markies van Sourdis (no. 5151 n. 9).
18 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15).
19 Waarschijnlijk Annibale Gonzaga (no. 5127 n. 26).
20 Gilles de Haes, Vlaming in keizerlijke dienst (no. 5041 n. 20).
1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, K 76a. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge (ed.), *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 650 no. 252. Beantw. d. nos. 5243 en 5244.
2 7 juni.
3 Willem II kwam op 9 juni in het Goereese Gat aan. Mary Stuart, de 'Princess Royal', volgde hem in maart 1642 naar de Republiek.

werden gegeven meer alsoff de bruyt al ware in de schuyt.[4] 't Is wonder hoe dat contract noch eyndigen wil ende kan ick veel difficulteyten daerin

4 Vgl. *WNT* III, kol. 1625: Als de bruid is in de schuit, dan is het mooye praatjen uyt.

sien, sooseer heeft Engelant alles aengeleyt om de werelt te tonen rem omnino esse integram. Den churfurst ende prins[5] hebben den anderen in Engelant niet gesien.

Den keysers commissaris,[6] die noch hier is, seyt men nieuwe brieven ende ordre heeft gecregen; in wat forme, weet ick niet. Den heer Rho[7] hier passerende meende den aertsbiscop[8] het leven soude connen salveren, maer d'advisen uyt Engelant geven daer geen hope toe, sooseer is de gemeente tegens dien heer ingenomen.

Den ambassadeur van Portugall[9] seyt advisen te hebben dat de Baia volcht den nieuwen conynck ende gelooft niet de silvervlote[10] soo haest is te wachten als de coopluyden hier meenen.

Eyndige staende om met den heer fiscael[11] soo datelijck te reysen naer Alcmaer.

Desen 8 Iunii 1641.

Adres: Mijnheer mijnheer de Groot, raedt ende ambassadeur ordinaris van de coninginne ende crone van Sweden bij den alderch[r]istel. conynck tot Paris. 14s.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 19 Iunii.

En in dorso: 8 Iunii 1641 N. Re[i]gersberg.

5223. 1641 juni 8. Van G. Rosenhane.[1]

Ill.^{ssme} domine legate,

De constanti meo affectu iudicet Excell.^{tia} v.^{tra}, quando in mentem venit, ut anno praeterito ab extrema fere Italia, nuper e Gothia pene ultima ei officia studiaque mea obtulerim.[2] Et quamdiu sollicitus sim bonae apud Excell.^{tiam} v.^{tram} memoriae, adhuc iam videat. Si quid merui, id solum me meruisse optaverim, quod credat Ex.^{tia} v.^{a} me eius iam diu esse devotissimum et huius in aeternum forsan distantiae impatientissimum. Exinde quoque colligat Excell.^{tia} v.^{a}, quantum meum sit desiderium animi, in quacunque fuerit occasione digne demonstrandi. Saepius idem ardor me

5 Een officieel bezoek van Karl Ludwig van de Palts aan Willem II vond niet plaats, hoewel zij elkaar wel toevalligerwijs ontmoetten; zie *infra* no. 5232. Zie over het incident de brieven aan sir Thomas Roe van de 'Winterkoningin' dd. 19 en 24 juni, en 8 juli 1641 en de brief van Karl Ludwig dd. 28 juni 1641, *CSP Dom.* 1641-1643, resp. p. 5, 11, 27 en 17.

6 Johann Weichard, graaf Auersperg (no. 5042 n. 6).

7 Sir Thomas Roe (no. 5143 n. 7).

8 William Laud, aartsbisschop van Canterbury.

9 Tristão de Mendonça Furtado (no. 5028 n. 6).

10 Een zilvervloot kwam in juli 1641 in Spanje aan; vgl. Grotius' brief aan Oxenstierna dd. 3 augustus 1641, no. 5304.

11 Niet geïdentificeerd. aant.

1 Hs. Leiden, UB, BPL 749. Eigenh. oorspr. Gustaf Rosenhane (1619-1684) was de jongste broer van de Zweedse diplomaat Schering Rosenhane (1609-1663) en van Johan Rosenhane (1611-1661), hofmeester van de latere Karel X van Zweden. Tezamen met Johan Rosenhane volgde hij Karel X in 1638-1640 tijdens diens tour door Europa. Zie *supra* no. 4322 (dl.X) (uit Rome); zie ook dl. XI, Register i.v. Rosenhane. Gustaf Rosenhane kreeg later bekendheid als de eerste Zweedse dichter van sonnetten naar het voorbeeld van Petrarca en Ronsard. Vgl. *BLS* XII, p. 214-228; Ernst Meyer, *G. Rosenhane* (diss. Uppsala 1888); B. Sundborg, in: *Lychnos* (1954-1955), p. 203-266.

2 Deze brieven van Rosenhane aan Grotius ontbreken.

movit ad calamum, toties retinuit verecundia, ne ego privatus amplissimum legatum et virum omnium doctissimum importunitate mea offenderem.

Quod si de Ex.tiae vestrae gratia nullum superfuisset dubium, non semel et iterum, sed quoties quantumque placere ratus scripsissem.

Nondum reliqui Musas, ut solent mei pares. Sed neque officium accepi, ut solent illi statim accipere.[3] Sit hoc aut adversae fortunae aut ob defectus proprios: sic contentus sum, ut nihil unquam ambiam. Rudis ingenii difficultatem non vici neque gravi sanguine et in crassissimo hoc aere superaturum m(e) spero. Sufficiat una mihi laus constanter amavisse litteras et litteratos et horum si licet fateri principem, quem titulum etiam mea natio Ex.tiae v.ae attribuit. Itaque veluti civis in literatorum hac republica sub Ex.tiae v.trae patrocinio protectum ultra omnia cupio.

Offero adhuc exigua mea obsequia, sed quot quantaque esse unquam possunt neque qui[c]quam mihi accidere posse gratius credo neque fieri honestius quam si epistola E.tiae v.trae adhuc dignus fierem semel; at longe foret illa iucundissima, si aliquid iniungeret.

Obsequerer libentissimo promptissimoque animo, uti sum, ill.ssme domine legate, ad mandata quaevis E.ae v.trae obsequentissimus
Gustavus Rosenhane.

Holmiae, 29 Mai 1641.

Adres: A monsieur monsieur Hugues de Grot, ambassadeur ordinaire de Suède vers le roy très-chrestien, présentement à Paris. 13s.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 17 Iulii.

5224. 1641 juni 10. Van W. de Groot.[1]

Frater optime,

Video et dolet editionem operis tui[2] praeter spem nostram, praeter promissa typographi diutius quam oportuit trahi et mendis oppleri opus, quod quam exactissime impressum prodire debuerat. Nos, quantum in nobis fuit, allaboravimus. Quae res consilia nostra turbaverit, equidem nescio. Errata, quae ad me misisti, habet et Vergoesius,[3] qui ea Blavio transmittet. De recudendis paginis scribemus ad Blavium.[4] Priora ista iam recusa puto acceperis. Nam ante octiduum ea misit Vergoesius.

3 Rosenhane bekleedde zijn eerste ambt in 1642, toen hij tot assessor in de Rekenkamer werd benoemd.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24, 197. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 5206; beantw. d. no. 5241.

2 Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135) met de daarachter afgedrukte traktaten *Commentatio de Antichristo, Explicatio de fide et operibus, Explicatio Decalogi* en *Appendix de Antichristo* (*BG* resp. nos. 1102, 1111, 1118 en 1129).

3 Vermoedelijk Willem van der Goes (no. 4995 n. 15).

4 De correspondentie tussen Willem de Groot en Johan Blaeu ontbreekt. Zie over de herdrukte pagina's van de *Annotationes* (*BG* no. 1135) *supra* nos. 5130 en 5206.

Pro Annalibus[5] tuis curam nunquam depono, caeterum lectioni eorum tantum temporis, quantum vellem impendere, res forenses, quibus valde obruor, me non sinunt.

Matenesius[6] iam diu a me postulavit, ut tuum exquirerem consilium super casu proposito, qui ipsum vel maxime tangit. Rogo, si quid potes viro bono et amico, operam ut des.

Iunior princeps cum legatis et Arsenio[7] iam hic appulit, sed sine sponsa. Pater iam obsidet Geneppam, locum minus nobilem, sed unde nobis magna inferuntur detrimenta.

5 Grotius' *Annales et historiae* (*BG* no. 741) verscheen pas in 1657.
6 Vermoedelijk niet Johan van Mathenes (1596-1653); vgl. Van der Aa, XII, p. 377v.
7 Willem II keerde op 9 juni 1641 terug uit Engeland, tezamen met de Staatse ambassadeurs Johan Wolfert van Brederode, François van Aerssen, heer van Sommelsdijk, en Johannes Polyander van Kerckhoven, heer van Heenvliet (no. 4997 n. 3).

Plura addere angustia me temporis vetat. Fui enim toto die occupatissimus.
Vale cum uxore et liberis.
Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, X Iunii 1641.

Huic alteri fasciculo insunt Curiae mandata in causa Treseliana,[8] quae uxor reserare aut, si placet, Rothomagum mittere potest, ita tamen ut nobis ex relatione tabellarii de missione constet.

Adres: A monsieur monsieur Grotius, ambassadeur de la reine et couronne de Suède, à Paris.
Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 19 Iunii.
En in dorso: 10 Iunii 1641 W. de Groot.[9]

5225. 1641 juni 10. Van P. Spiring Silvercrona.[1]

Mein herr,

Zu continuation meines vorigen vom 2.ten huius[2] gebe Ew. Excell. ferner zuvernehmen, dass die tractaten mit dem Portugallischen ambassadeur[3] alhie nuhnmehr vollzogen, vnndt es ahn nichts mehr mangelt, dann dass die beschlossene puncten zu papyr gebracht, vnndt aussgeliefert werden. Was dieselbe eigentlich in sich begreiffen, davon hoffe ich Ew. Excell. mit nechstem[4] ein mehrers zu berichten. In dessen werden die von den herrn General Staten den Portugiesen zum succurs bewilligte 20 schiff bey particulieren gemietet, vnndt equippiret. So setzet auch besagter ambassadeur seine ahngestelte werbung der 2 regiment nuhnmehr forth, vnndt bestallet viel officier. Wie er aber, allem ahnsehen nach, vom krieg wenig experientz hatt, alsso nimbt er theilss sehr schlechte, vndt solche leüth ahn, die man alhie keiner employ würdig geachtet.

Der Englische ambassadeur Thomas Roe hatt diesser tagen bey den herrn General Staten audientz gehabt, vnndt denselben die Pfältzische sach wegen seines königs auffs fleisigste recommendirt, beneben vmb abhelffung einiger gravaminum, damit die Englische kauffleüth diesser orthen beleget werden, ahngehalten. Der wirdt in kurtzem seine reise nach Regenspurg fortsetzen, giebt zu verstehen, dass,

8 Daniel Tresel te Rouaan (no. 4995 n. 3) was failliet gegaan.
9 Willems naam is door Grotius verbeterd uit een doorgehaald 'Camerarius'.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13, 82. Oorspr. Niet ondertek.
2 No. 5211 dd. 3 juni 1641.
3 Tristão de Mendonça Furtado (no. 5028 n. 6). Het verdrag tussen Portugal en de Republiek is gedateerd op 12 juni 1641. Vgl. Cau, *Gr. Placaetb.* I, kol. 118-128; Aitzema, II (f.^{o}), p. 756vv. (dd. 22 juni 1641).
4 Vermoedelijk niet no. 5238 dd. 17 juni 1641, maar een ontbrekende brief van dezelfde datum. Zie over de Staatse militaire hulp aan Portugal no. 5079 n. 4.

im fall er daselbst nicht gebürende satisfaction erlangen würde, sein könig resolvirt seye, die sache auff einen andern weg, alss bissher geschehen, ahnzugehen. Ess ist aber das alte liedt, vnndt niemahln ein mehrers darauff erfolget.

Ihre Hochheit der printz von Oranien seindt nuhnmehr mit der armee auffgebrochen. Wohin aber das desseing gerichtet seye, kan man noch nicht vernehmen; etliche meinen auff Geldern, andere auff Genep oder Klein-Brabandt, welches die zeit in kurtzem lehren wirdt.

Wie es mit vnsern armeen in Teütschlandt, nach dem tödtlichen hintritt dess herrn feldt-

marschalln,[5] bewandt, davon hab ich gantz keine nachricht, bevorab, weil ich von herrn legaten Salvii Excell.[6] etlich posttag hero keine schreiben empfangen; dahero ich muhtmasse S. Excell. werden etwa nach der armee verreiset sein, nohtwendige ahnstalt daselbst zu machen, vnndt die officier vnndt soldaten bey guter devotion zu erhalten. Der Allerhöchste wolle dieselbe wiederumb mit einem erfahrenen vnndt glückhafften haupt versehen, welches ich von hertzen wünsche, vnndt mir beneben occasion zuerweisen, dass ich seye

Ew. Excell. dienstwilligster.

Gravenhage, den 10.ten Iunii a. 1641.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 19 Iunii.

5226. 1641 juni 11. Aan L. le Bouthillier de Chavigny.[1]

Monsieur,

Vous vous souviendrez, sans doubte, des sollicitations fréquentes que j'ai faictes pour la liberté du marescal Horn par l'eschange contre Jean de Waert[2] selon le desseing qu'avoit eu le feu duc de Wimar,[3] qui en avoit asseuré la reine de Suède. Asteure ledict marescal Horn est à Lindau et a envoyé icy son secrétaire[4] pour solliciter l'exécution dudict eschange; lequel j'ai bien voulu accompagner par cette lettre, vous priant de considérer, oultre plusieurs raisons par moi alléguées cy-devant, que la mort du marescal Bannier[5] nous rend la personne du marescal Horn très-nécessaire.

Ce que je vous prie de représenter au roi et à son Eminence, demeurant, monsieur,

....

A Paris, le onzième de Juing 1641.

5 Johan Gustavsson Banér was op 20 mei 1641 overleden.
6 Johan Adler Salvius te Hamburg (no. 5001 n. 1).
1 Hs. Den Haag, KB, 76 B 62, A. Eigenh. oorspr. De ondertekening is uitgesneden. Zie voor een samenvatting van Chavigny's antwoord aan Grotius no. 5244 *sub finem*. Léon le Bouthillier (1608-1652), graaf van Chavigny en Busançois, was in de jaren 1632-1642 Frans staatssecretaris van buitenlandse zaken. Vgl. *DBF* VII, kol. 53v.; O.A. Ranum, *Richelieu and the councillors*, p. 77-99.
2 Gustav Karlsson Horn en Johan van Werth (no. 5264 n. 1). Grotius deed, sinds de gevangenname van Werth in 1638, moeite deze uitwisseling tot stand te brengen. Vgl. dl. IX-XI, Register, i.v. Horn.
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar († 18 juli 1639).
4 Georg Hansson von Snoilsky; hij werd in 1645 benoemd tot Zweeds resident te Benfeld. Vgl. *BLS* N.F.X 1, p. 32v.
5 Johan Gustavsson Banér was op 20 mei 1641 overleden.

Adres: A monsieur monsieur de Chavigny, conseiller d'estat et du Conseil privé du roi, secrétaire d'estat et des commandements de sa Majesté, comte de Chavigny etc.

Bovenaan de brief schreef Chavigny (?): M. Grotius, ambassadeur de Suède, 11 Juin 1641. Pour l'eschange du m.^{al} Horn.

En in dorso: M. l'ambassadeur de Suède, 11 Juin 1641 Red.

5227. 1641 juni 13. Van C. Marin.[1]

Monsieur,

J'ay bien receu vos deux lettres du 21 et 29 du passé[2] et envoyé à Lindau un petit extraict de ce que m'escrivez touchant la liberté de M. le mareschal Horn,[3] qui en est bien en peine et me presse tousjours que je face tant envers vous, qu'il puisse tirer de vous quelque responce sur ce qu'il vous a repprésenté par ses lettres, ce que vous pourrez faire en toute seureté, moy ayant des moyens de la luy faire rendre par des gens de confience qui vont à Lindau. Dieu veu[i]lle que cependant Jean de Vert[4] ne meure, car on en parle fort diversement.

Le payement de mon gage dépend aussy du renouvellement du traitté avec la France,[5] le retardement duquel fait que la France ne paye pas l'argent qu'elle nous doit. Mais il seroit raisonable que Mon.r Spiring[6] me pourveust cependant de quelque somme pour avoir de quoy vivre avec ma famille, la réputation de la Suède y estant intéressée et dont, come je vois, on se soucie bien peu. Il faut que je surpasse tout avec patience et vivote cependant avec les miens pitoyablement.

Les Suisses protestans sont à Arau[7] assemblés pour asso[u]pir les troubles de Berne qui s'augmentent, une bonne part des paysans demandant la réforme rigoureuse de l'administration des baillifs dont ils se plaignent d'estre mal traittés, l'exemtion de la gabelle du sel et des dismes et tailles qu'on leur a imposés, et parce que le magistrat en Suisse a perdu beaucoup de son authorité envers les sujects, il y a à craindre qu'une semblable révolution à celle d'Angleterre n'arrive bientost en Suisse, que est un corps plein de très-mauvaises humeurs.

L'archiduchesse de Tyrol[8] a escrit une lettre aux Grisons par laquelle elle appelle le colonel Guler[9] son suject naturel, à cause qu'il habite dans le pays de 8 Droitures, demandant qu'on empêche les levées pour la France, ce qu'on a fait aussy, et sûr [qu']on tiendra une conférance à Feldkirch[10] avec les ministres de l'archiduchesse qui s'en va bientost à Florence. Je crois que les Austrichiens sont asseurés de ce que la France ne s'intéressera plus avec les Grisons, autrement ils ne sçauroyent parler si haut.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9, 225. Eigenh. oorspr. In Grotius' nagelaten papieren (RA. Stockholm, Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641) bevindt zich bovendien het duplicaat van een brief van Marin dd. 13 juni 1641 in het Latijn met een eigenh. postscriptum door Marin. Deze tweede brief, die ongeveer dezelfde inhoud heeft als de hier opgenomen brief, is blijkens de erin gebruikte titulatuur vermoedelijk gericht aan Axel Oxenstierna.
2 Grotius' brieven aan Marin van 1641 ontbreken.
3 Gustav Karlsson Horn (no. 5264 n. 1).
4 Johan van Werth (no. 5017 n. 4).
5 Het verdrag tussen Frankrijk en Zweden werd in juli 1641 verlengd.
6 Petter Spiring Silvercrona, resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag (no. 5001 n. 1).
7 Conferentie van protestantse steden te Aarau (10-15 juni en 15-28 juni 1641); vgl. Vogel-Fechter, *Eidgen. Absch.* V, 2, 1, p. 1199-1205.
8 Aartshertogin Claudia.
9 Johann Peter Guler von Weinegg (no. 5035 n. 8).
10 Conferentie te Feldkirch (juli - augustus 1641). Vgl. Jecklin, *Materialien* I, p. 384 no. 1661; C. v. Moor, *Gesch. Currätien* II, p. 967-972.

L'empereur demande qu'on anticipe la diète de Bade qui se tient d'ordinaire à la Saint-Jean[11] où il envoyera son ambassadeur[12] pour leur prêcher de la paix qu'on traitte en Allemagne. Ce qui en réussira, je ne manqueray pas de vous en donner advis come estant, monsieur,

vostre serviteur très-obligé

C. Marin mp.

De Zurig, ce 3/13 de Juin l'an 1641.

11 24 juni. De landdag te Baden werd gehouden van 30 juni tot 23 juli 1641; vgl. Vogel-Fechter, *Eidgen. Absch.* V, 2, 1, p. 1206-1210.

12 Anselm von Fels, extraordinaris keizerlijk commissaris, met Marx Jakob von Schönau, vanaf 1639 keizerlijk resident te Luzern, tevens agent van aartshertogin Claudia; vgl. E. Rott, *Hist. représ. dipl.* V, p. 605v.

On escrit que nostre général Banier est mort,[13] ce qui seroit mal en ceste conjoncture de temps, où nostre armée est talonnée par Piccolomini.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 26 Iunii.
En in dorso: 13 Iunii 1641 Marin.

5228. 1641 juni 14. Van Pieter Pels.[1]

Illustrissime domine,

Ob meum Gedano secessum in vicinam villam intermisi aliquamdiu ad Ex.^{am} v.^{ram} scribendi officium[2] repetiturus saepius, si hoc gratum Ex.^{ae} v.^{rae} esse cognovero.

Turcicus chiausius[3] idem is, qui Galliam et Angliam peragravit, proximis diebus Hollandia huc perlatus est navi bellica et sumptibus Ordinum Belgii, quam in se humanitatem et benevolentiam se maximi facere et facturum apud imperatorem suum[4] praedicat. Alio fine huc non venit quam ut peracta iam sua legatione per Poloniam et ei annexas ditiones tanquam brevius et magis securum iter, praesertim ob turbulentas in Hispania res, quod et circa id regnum mare reddit infestum et fugienda eius taedia, Constantinopolim terra petat. Sed hic cogitur subsistere et obstant multae difficultates, quae iter eius aliquamdiu remorabuntur, quod nempe prius intraverit fines regni Poloniae, quam literas tuti itineris et commeatus a rege petierit. Nam pacta cum Turcis inita haec in se continent, ne utrimque legati finibus alterius prius appropinquent quam literas tuti itineris habeant. Chiausius cum fines Poloniae ignoret, facile passus est sibi persuaderi se tuto Dantiscum usque tanquam sui iuris urbem posse vehi, sed hanc adeo non liberam rex Poloniae agnoscit, ut et plane sibi subditam credat. Iam ante ad senatum hunc rex scripserat, cum inaudierit se inscio legatum Turcicum hac velle transire, sibi ingratum fore, si eum in urbem recipiant; quapropter in eam admissus non est, sed prope eam in hortum aliquem divertit exspectans responsum literarum, quas super transitu suo ad regem Poloniae dedit.

E Constantinopoli nos literae docent Turcarum imperatorem maximos belli apparatus facere, ut hac aestate urbem Azac ad paludem Maeotim sitam recuperet a Moscovitis. Ipsius legati iam ante mensem petierunt a rege Poloniae, ut ipsis liceat cum exercitu per eius fines transire, quod ipsis negatum est. Veriti tamen, ne aliqua perrumpat, deliberaturi sunt in proximo qui instat senatorum Poloniae consessu, quomodo Turcis sit resistendum, si forte vi armata velit transire.

13 Hij was op 20 mei 1641 te Halberstadt overleden.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 16. Eigenh. oorspr. Pieter Pels (1617-1698) was in de jaren 1638-1641 secretaris bij Grotius; zie ook no. 5053 n. 13. Omstreeks maart 1641 was hij naar zijn vader Paulus Pels, Staats agent te Danzig, gereisd. Vanaf september 1641 werkte hij als secretaris bij Grotius' correspondent Petter Spiring Silvercrona. Vgl. O. Schutte, *Repertorium* II, p. 319.
2 Eerdere brieven van Pieter Pels aan Grotius van 1641 ontbreken.
3 Mustafa chiaus (no. 5009 n. 11). Paulus Pels was hem behulpzaam bij het verkrijgen van een Pools paspoort; vgl. *supra* no. 5203.
4 Ibrahim, sultan der Ottomanen.

Tristes nuntii nos certos fecerunt de morte viceregis Irlandiae[5] et mox secutura archiepiscopi[6] rerum peritioribus hic dolentibus tantum casum et metuentibus, ne maiores secum trahat motus. Mirum in vulgus esse edita ultima quae protulit verba nec tamen eius poenae causas

5 Thomas Wentworth, graaf van Strafford, was op 22 mei geëxecuteerd.
6 William Laud, aartsbisschop van Canterbury.

edi. Forte in eius sententia idem erit videre, quod illustrissimus magnus Sueciae cancellarius de illa Barneveldii solitus est dicere, nempe sententiam Barneveldii qui legat, se legere eius apologiam.[7]

Petiit a me theologus nomine Negrinus,[8] vir magnae eruditionis et modestiae, ut eum comitarer in itinere, quod meditatur brevi in Poloniam primum, deinde Italiam, hanc potissimum ob causam, ut disputationes, quas habet cum monacho Valeriano Magno,[9] capucino summae eruditionis et existimationis in Polonia viro, finiat et ambo in hoc incumbant, quo modo inveniri possit ecclesiae tam misere dilaceratae unitas. Fuit hic Negrinus quondam reformatorum concionator huius urbis, sed eorum dogmata non omnia approbans et videns se eorum patere iniuriis ministerio hoc se abdicavit nec aliud maius in votis habet quam ut sibi liceat Ex.[ae] v.[rae] notum esse et sua de hac re consilia prudentiae Ex.[ae] v.[rae] submittere. Ego, cum res parentis praeter opinionem hic invenerim, et cupidus videndi Italiam facile assensum meum dedi nihil vehementius exoptans quam ut, quocunque terrarum sim, mihi obveniat honos Ex.[ae] v.[ae] mandatorum, Deum rogans, ut eam omnesque ei charos quam diutissime servet.

Excellentiae vestrae omni observantiae et debitae reverentiae cultu obsequentissimus

Petrus Pels.

XIV Iunii st.n. MDCXLI, Dantisci.

Iam modo huc venit e Suedia illustrissimus dominus Axel Axelson, magni cancellarii e sorore filius,[10] profecturus Regiam Montem tanquam legatus ad ducem Brandenburgicum, ut condoleat mortem defuncti ducis. Et ante quindecim dies hac transiit legatus a duce Brandenburgico[11] in Swediam, partim in eum finem, ut obtineat armorum cessationem in Pomerania.

Adres: Son Ex.[ce] monseigneur Hugues de Groot, conseiller d'estat et ambassadeur ordinaire de la reine et couronne de Suède auprez sa Majesté très-chrestienne, Paris.

Bovenaan de brief schreef Grotius: [Rec] 17 Iulii.

En in dorso: 14 Iunii 1641 Pels.

7 Een ander oordeel van Axel Oxenstierna over Johan van Oldenbarnevelt in no. 2103 (dl. V); zie ook no. 2408 (dl. VI). Vgl. Den Tex, *Oldenb.* IV, p. 429.

8 Bartholomeus Nigrinus (Schwarz), predikant te Danzig (no. 5002 n. 8); hij ging eind 1641 of begin 1642 over tot de katholieke kerk.

9 Valeriano Magni (1586-1661), controversist, diplomaat en filosoof, werkte onder meer in de jaren 1626-1634 aan de katholieke restauratie in Bohemen. Vgl. *LTK* VI, kol. 1283v.; A. Jobert, *De Luther à Mohila*, p. 384-394.

10 Axel Åkesson Natt och Dag, zoon van Åke Axelsson Natt och Dag (no. 5163 n. 5) en Elsa Oxenstierna.

11 Gerhard Rumelian Leuchtmar von Kalcheim (no. 5176 n. 7).

5229. 1641 juni 15. Aan L. Camerarius.[1]

Illustris domine,

Mors Bannerii[2] magis tristis nobis quam inexspectata evenit. Haec causa praeter caeteras satis magnas efficit, ut vehementer optem videre in libertate Hornium,[3] parem tanto duci successorem. Atque is scribam suum[4] huc misit, qui cum ipsius meisque literis ivit ad regis comitatum ad promovendum istud negotium, in quo vereor ut multum proficiat, quamdiu nihil certi

1 Copie Uppsala, UB, E 388a, 285. Gedrukt *Epist.*, p. 679 no. 1498.
2 Hij was op 20 mei te Halberstadt overleden.
3 Gustav Karlsson Horn (no. 5264 n. 1).
4 Georg Hansson von Snoilsky; vgl. Grotius' brief aan Chavigny, no. 5226.

habemus de federe inter nostros et Galliam,[5] qua de re famam esse bonam apud Batavos ex literis ill. Dom. vestrae[6] cognosco. Exspecto, ut quid sit certo edocear, et ad id res hic dirigam. Bannerii mors extra suspicionem veneni non erit, quandoquidem male se habuisse dicitur a tempore eius convivii, quod lethale fuit Hassico et Schauwburgico.[7] Noster illis in locis exercitus et duce opus habebit et supplemento; audimus enim Piccolominaei multo plus quam creditum fuerat crescere copias. Intelligo autem ex eo, qui res hic Hassicas agit,[8] non landgraviam tantum, sed et Lunaeburgicum fidos manere partibus et is ipse, qui res hic agit Hassicas, it ad regem, ut promoveat quantum potest destinata in Germaniam auxilia. Nam dux Longovillanus sive ob morbi reliquias sive ob causam aliam etiamnunc hic haeret.

Interim Crucenaco urbe amissa arx quoque in periculo est, nihil pro ea, quod miramur, moliente qui in locis propinquis agit duce Carolo.[9] Quodsi aut nostri, priusquam hinc auxilia, ex Suedia vero supplementa venerint, cladem acceperint magnam aut sine sociorum gravi incommodo vivere noster exercitus nequeat aut imperator desideriis eorum nonnihil se aptet, faciunt priora exempla, ut timeam, ne qui amici nunc sunt nobis, in praesens otium malint quam spes longas et incertas.

In Anglia an non ulcus aliquod relicturum sit in regis nobiliumque multorum animis tristis exitus praefecti Hybernici[10] dubitari potest. Et iuveni principi Arausionensi non integrum erit gaudium sine coniuge[11] redeunti. Tum vero doleo intercessisse de honoribus controversias inter eundem iuvenem principem itemque Batavos legatos[12] et Palatinum electorem,[13] cum quo adeo ac tam diu infelici talia moveri certamina sane nolim. Priusquam vero bene ab internis armis rex Britanniarum regna sua liberaverit, ex Roi[14] quanquam optima volentis laboribus non multum spero.

In Catalania sola Taragona Gallos moratur abductis de caetero armis Hispanicis contra Portugalliam, quae praeter grave ex omni Hispania bellum internis etiamnunc motibus laborat.

Etiam Galliae bellum civile minantur isti a Sedano principes frustraque reversus ad priora castra Castilionaeus[15] cum comite Suessionensi in aperto collocutus est. Neque Guisii mitigatus est animus, quanquam Anna Mantuana,[16] clandestina eius uxor, mentito habitu ad eum profecta et a Gallis militibus intercepta iussu regis ad ipsum cum honore deducta est. Quanquam ea est cardinalis Riceliaci, in quem praecipue hoc malum cuditur, diligentia, ut non videatur late serpere posse hoc incendium, tamen quin regis processibus obstiturum sit, dubitare non licet. Castilionaeus nunc ad Guionam est proxime Sedanum clauditque aditus omnes castellis et stationibus.

5 Het verdrag tussen Frankrijk en Zweden werd in juli 1641 verlengd.
6 Camerarius' brieven aan Grotius van 1641 ontbreken.
7 Christian van Hessen-Kassel en Otto V, graaf zu Holstein-Schaumburg-Pinneberg (no. 4994 n. 5).
8 Winand von Polhelm, agent te Parijs van Amalia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel; vgl. Zedler, *Universal-Lex.* XXVIII, kol. 148v.
9 Karel IV, hertog van Lotharingen, was althans in naam nog steeds de Franse partij toegedaan.
10 Thomas Wentworth, graaf van Strafford, was op 22 mei onthoofd.
11 Mary Stuart, de 'Princess Royal', kwam in maart 1642 naar de Republiek.
12 Johan Wolfert van Brederode, François van Aerssen, heer van Sommelsdijk, en Johannes Polyander van Kerckhoven, heer van Heenvliet (no. 4997 n. 3).
13 Karl Ludwig van de Palts; vgl. no. 5222 n. 5.
14 Sir Thomas Roe (no. 5143 n. 7).
15 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon (no. 5119 n. 3).
16 Anna Gonzaga (no. 5218 n. 15).

De seditione, quae Caesaraugustae fuisse dicitur et ad caedem progressa missi regii, nihil certo dixerim, ut nec de classe Americana,[17] quam valde velint intercipere posse Portugalli.

17 Een zilvervloot kwam in juli 1641 in Spanje aan; vgl. Grotius' brief aan Oxenstierna dd. 3 augustus 1641, no. 5304.

Castellani autem nihil omittunt, quo eam sibi servent. In tractu Ruscinonensi non multum proficit princeps Condaeus, quia fames ibi discussa est et aucta praesidia.

Erlachio[18] aliquid damni evenit et irritus a spe Fullingae rediit. Et Hispani agrum, qui circa Caletum est, populati aedificia ad portas urbis usque corrupere incendiis.

Rustici in Bernati agro contra urbis magistratus seditionem excitarunt satis gravem. Rhaeti consultant, an pati debeant ad Gallos ire dilectus, quos ibi pro Gallia fecit Gullerus.[19] Ea consultatio in hanc aut illam partem cadet, prout erunt responsa, quae a Tiroli super rebus suis exspectant.

Deum rogo, ut ill. Dom. vestrae omnia det prosperrima.

Illust. Dom. vestrae observantiae perpetuae debitor
H. Grotius.

Lutetiae, 15 Iunii 1641.

Princeps Condaeus in Ruscinonensi tractu habet VIII millia peditum, equites mille et quingentos. Ad eximendam autem obsidio Tarragonam venit Fernandinus[20] cum navibus longis XXXV, galeonibus XXX. Burdigalensis archiepiscopus[21] ei se opponit cum navibus longis XV, diversis navigiis aliis, scaphis viginti.

Bovenaan de brief in de copie te Uppsala: Red. Leidae, 12/22 Iunii a.^{o} 1641.

5230. 1641 juni 15. Aan W. de Groot.[1]

Mi frater,

Et Crusius[2] et Suedorum alii quidam quod peccatum erat correxerunt. Ego autem cum Crusio locutus non fueram, sed cum D. Hambraeo,[3] qui mea quomodo retulerit, nescio. Spiringius[4] autem in literis non modo scribae suae errorem correxit, sed et solita usus est comitate. Quare spero posthac quietem in talibus fore. Caeterum qui ei dixerat in ipsa ad me epistola fuisse Excellentiae titulum, eum decepit. Nullo sumptu constat iis, qui me per literas aut ore salutant, si mihi dent Excellentiae titulum, sine quo in hac urbe nemo aut publice aut privatim legatum regium salutaret, et si faceret, non impune ferret. Haec aliis exigua videntur. Sed magna haec est pars eorum, quae fidei ac diligentiae legatorum committuntur, ne ἀπαύγασμα, quod est in ipsis, regiae maiestatis deterius fieri patiantur, sed qualem accepere dignitatem, talem ad posteros transmittant. Plenae sunt de talibus rebus eae, quae editae sunt legatorum et ad legatos literae.

18 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15).
19 Johann Peter Guler von Weinegg (no. 5035 n. 8).
20 García de Toledo y Osorio (†1649), markies van Villafranca, hertog van Fernandina.
21 Henri d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux (no. 5121 n. 27).
1 Gedrukt *Epist.*, p. 921 App. no. 551. Antw. op no. 5209; beantw. d. no. 5245.
2 Vermoedelijk Lars Jespersson Kruus (no. 5132 n. 3).
3 De lutherse predikant Jonas Hambraeus (no. 5218 n. 7).
4 Petter Spiring Silvercrona (no. 5000 n. 1).

De Debyaei[5] scripto rogo inquiras. Quod munus iudiciale non ambis, prudenter facere te arbitror, credo et utiliter. Historica nostra[6] curae tibi esse gaudeo.

Si Blavius stetisset promissis, iam ante sex menses nostra[7] prodiissent et parlamentariis

5 Nicolaes de Bye; zie no. 5145.
6 Grotius' *Annales et historiae* (*BG* no. 741) verscheen bij Blaeu in 1657.
7 Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135) met de daarachter afgedrukte traktaten *Commentatio de Antichristo, Explicatio de fide et operibus, Explicatio Decalogi* en *Appendix de Antichristo* (*BG* resp. nos. 1102, 1111, 1118 en 1129).

in Anglia nonnullis aliquid demere potuissent de calore. Nunc in Anglia ut prosint, aliquod forte tempus exspectandum erit; et forte id citius sperato veniet. Solet enim post saeva facta subire paenitentia et, quae accidunt quam rege invito accidant, satis apparet. Staffordii[8] epistola ad regem et morientis verba magnam virtutem praeferunt. Pro archiepiscopo[9] Deum precor, ut aut iras hostium eius mitiget aut, si Deo videtur ipsius uti testimonio, spiritu suo adversus mortem ac contumelias eum confirmet.

Caeterum in Gallia etiam in praesens usum nostra ista habebunt. Accesserunt me de intimo regis consilio catholici romanenses, ex reformatis ministri[s] Codurnes,[10] qui ministerium etiamnunc retinet, qui concordiam futuram et quidem brevi sperant meisque consiliis multum utuntur. Deus pacis omnia haec dirigat ad veritatis ac pietatis custodiam.

Blavius quae fecit, multis partibus mihi non probantur. Vereor, ne alii se immiscuerint. Multum refert mea, ne in indice[11] sensus mei invertantur. Puto aliquos esse ex Blavianis operis mihi non aequos. Rogo, cum hucusque rem perduxeris, etiamsi quid curae restat, exhaurias.

In castris ad Airam commeatus facili sunt pretio. Machinae ponuntur ad verberandam urbem. Fiunt accessus more obsidentium. Hostis nihil contra molitur. Sed in Germaniam Longavillanus nondum hinc abiit nec in Catalaniam marescallus Bressaeus nec in Portugalliam filius eius marchio.[12] Et in Italia damni aliquid accepit Harcurtius[13] et in Ruscinonensi tractu sanata fame auctisque praesidiis non multum promovebit princeps Condaeus. Tarragona strenue defenditur.

Metuimus adhuc a Sedano procellam frustra collocutis inter se comite Suessionensi et Castilionaeo.[14] Anna Mantuana[15] cum ad Sedanum iret, a militibus Gallis intercepta et, quanquam virili in habitu erat, cognita, fassa se ante quatuor annos matrimonium fecisse cum duce Guisio, honeste ad ipsum missa est. Ita nunc archiepiscopatus Remensis et sacerdotia multa in regis, id est cardinalis, erunt arbitratu.[16]

Erlachius[17] Fullingam capere frustra speravit. Crutzenachi arx etiamnunc defenditur. Piccolominaeus magnas cogit copias. Nos pro libertate marescalli Hornii[18] laboramus.

Petri negotium[19] quod attinet, constitutum nobis est orsa aliena non retexere.

Vale quam optime cum matre, uxore, liberis, amicis.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

8 Thomas Wentworth, graaf van Strafford, was op 22 mei onthoofd.
9 William Laud, aartsbisschop van Canterbury.
10 Bedoeld zal zijn Philippe Codurc (± 1580- ± 1660), predikant te Nîmes, wiens naam in de uitgave der *Epist.* herhaaldelijk onjuist gelezen is; vgl. Haag, ^{2}IV, kol. 490-494. Op 2 juni 1640 had Grotius bericht dat hij uit zijn ambt was ontzet; vgl. *supra* no. 4674 (dl. XI).
11 De index van Grotius' *Annotationes* (*BG* no. 1135).
12 Resp. Urbain de Maillé, markies van Brezé, maarschalk van Frankrijk (no. 5142 n. 16), en Jean Armand de Maillé, markies van Brezé (no. 5103 n. 9).
13 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt (no. 5054 n. 3).
14 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon (no. 5119 n. 3).
15 Anna Gonzaga (no. 5218 n. 15).
16 Nl. door dit huwelijk van Henri de Lorraine, hertog van Guise, die aartsbisschop van Reims was.
17 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15).
18 Gustav Karlsson Horn (no. 5264 n. 1). Zie ook no. 5226.
19 Grotius' tweede zoon, Pieter.

15 Iunii 1641.

5231. 1641 juni 15. Aan M. Mylonius.[1]

Amplissime domine,

Scripseram Ampl. vestrae 12 Ianuarii.[2] Ex eo nihil ab ipsa accepi. Sicut autem satis nota mihi sunt excell. D. cancellarii[3] negotia perpetua, quae non permittunt, ut legatos de singulis, de quibus eum consulunt, instruat, ita velim esse cui ea cura pernecessaria iniungatur nullique eam iniungi malim quam Ampl. vestrae, cuius mihi et iudicium et diligentia et bonitas perspecta est. Multa autem incidant in legationibus, quae expediri recte tutoque non possunt nisi cognita imperantium voluntate.

Est nunc in manibus negotium de libertate marescalli Hornii,[4] in quo quid agere, quid dicere debeam, quam saepissime edoceri et velim et opus habeo diligentissime praescripta secuturus.

Ad Airam obsidio bene procedit et Crucenaci arx bene defenditur. Longavillanus dux itineri in Germaniam cum copiis se parat. Nec quicquam est, quod non de huius anni processibus bene sperare nos iubeat praeter metum belli civilis a Bulionio duce, Sedani principe, et hospitibus eius comite Suessionensi, regii sanguinis principe, et duce Guisio, cuius magnae per Galliam sunt opes. Multi laborant, ut his principibus metus, qui eos maxime videtur ad bellum impellere, dematur.

Catalania prope omni extra Tarragonam excidit Hispanus. Princeps autem Condaeus Ruscinonensem in Pirenaeis iugis tractum invasit. Apud Bernam rustici contra urbis magistratum seditionem movent. Sum eroque semper

Ampl. vestrae addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 5/15 Iunii 1641.

5232. 1641 juni 15. Aan A. Oxenstierna.[1]

Excellentissime et illustrissime domine,

Venit huc ad me scriba[2] D. marescalli Hornii non tam sperans se posse conficere negotium libertatis, priusquam certi quid habeamus de federe inter Suediam Galliamque,[3] quam ut Bavaricis, qui ex Lindavia eundem marescallum retrahere in carcerem volebant, pateat agi aliquid eiusque rei testis sit is, quem eodem tempore misit Iohannes Waertius.[4] Cum putaret hic scriba sibi eundum in comitatum regium, dedi ei literas hoc negotium commendantes ad comitem Chavigniacum,[5] in quibus repetii promissa a duce Vinariensi, cuius captivus fuit Iohannes Waertius, Suediae facta et quam necessarius nobis post mortem marescalli Banerii[6] sit hic dux egregius.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 680 no. 1500. Zie over Matthias Eriksson Mylonius Biörenklou no. 5006 n. 1.
2 No. 5006.
3 Axel Oxenstierna.
4 Gustav Karlsson Horn (no. 5264 n. 1). Zie ook no. 5226.
1 Copie Dresden, Sächs. Landesbibl., C 61, 27; copie Leipzig, UB, ms. 2633, f. 3. Gedrukt *Oxenst. Skrifter* 2. afd., IV, p. 134 no. 378.
2 Georg Hansson von Snoilsky (no. 5226 n. 4).
3 Het verdrag tussen Frankrijk en Zweden werd in juli 1641 verlengd.
4 Johan van Werth (no. 5217 n. 4).
5 No. 5226 aan Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny.
6 Johan Gustavsson Banér was op 20 mei 1641 overleden.

Feci quod potui. Caeterum ita existimo, nisi aut ante fedus fiat haec permutatio aut certe federi innectatur ut pars eius, Gallos, sicut per tot annos fecere, novas reperturos tricas, puta de Bassompetra[7] et machinis quae sunt Benfeldii, quorum hae, ni fallor, ad ducis, qui

7 Anne François, markies van Bassompierre; vgl. no. 5190.

eas de sua pecunia fecit, haeredes pertinent, alter captivus haberi debet eorum, qui duci Vinariensi eodem tempore militarunt. Scit Sublimitas tua multa esse, quae legati perficere non possunt, nisi ab iis, qui ius imperii in ipsos habent, valide adiuventur.

Dux Longovillanus etiamnunc hic haeret. Proficiscitur ad regem qui res hic Hassiae agit,[8] ut properentur auxilia illa in Germaniam destinata. Nunc Crucenaci arx in periculo est, et, qui inde non longe abest, dux Lotharingus[9] nihil pro eius arcis salute agit.

Castilionaeus[10] rursus apud Sedanum est et in campo aperto collocutus est cum comite Suessionensi, sed nihildum, quantum audimus, ad pacem ibi constituendam profecit. Mantuani filia[11] cum Sedanum iret ad Guisium, cum quo clam matrimonium fecit, intercepta fuit a Gallis, sed iussu cardinalis deducta ad maritum. Baro Degefeldius,[12] ideo quod sui suorumque militum non habeatur, quae debet, ratio, licentiam abeundi a rege poscit.

Luneburgicus et Hassica,[13] quantum hic intelligi datur, fidi manent partibus. Sed experiendo didicimus aliqua concessione eorum, quae desiderant, facile mutari Germanorum principum animos.

In Anglia controversia fuit de honoribus inter electorem Palatinum et iuvenem principem Arausionensem[14] itemque inter electorem et Batavorum legatos,[15] ita ut hos ille non viderit, nisi iuvenem principem semel egredientem e sponsae[16] conclavi. Audimus praeterea imperatorem iterum esse Ratisbonae multoque plus quam creditum fuerat augeri Piccolominaei copias.

In Portugallia novos esse motus intelligo magnoque in periculo esse novam possessionem. Discedunt hinc legati novi regis.[17] Breszaei autem duo[18] nondum discedunt, pater in Catalaniam, filius in Portugalliam. Cum autem in itinere sit classis Americana,[19] parant se Castellani, ut eam servent, Portugalli ut intercipiant. An verum sit Caesaraugustae in Arragonia occisum quendam a rege Hispaniae missum, praeterquam rumorem hic talem esse nihil affirmaverim. Princeps Condaeus in tractu Ruscinonensi haud multum proficit validis ibi hostium praesidiis et sublevata per maritimas advectiones fame.

Harcurtius[20] aliquid damni passus est et a spe Ballingae capiendae excidit Erlachius.[21] Castilionaeus nunc est Guiennae et omnes ad Sedanum claudit exitus.

8 Winand von Polhelm (no. 5229 n. 8).
9 Karel IV, hertog van Lotharingen.
10 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon (no. 5119 n. 3).
11 Anna Gonzaga (no. 5218 n. 15).
12 Christoph Martin, vrijheer van Degenfeld (no. 5215 n. 11).
13 Christian Ludwig, hertog van Braunschweig-Lüneburg, en Amalia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
14 Karl Ludwig van de Palts en Willem II; vgl. no. 5225 en n. 5.
15 Johan Wolfert van Brederode, François van Aerssen, heer van Sommelsdijk, en Johannes Polyander van Kerckhoven, heer van Heenvliet (no. 4997 n. 3).
16 Mary Stuart, de 'Princess Royal'.
17 Francisco de Mello en António Coelho de Carvalho (no. 5028 n. 6). Zij reisden op 10 juni vanuit Parijs naar Abbeville, waar Lodewijk XIII zich bevond, en verlieten Frankrijk eind juni 1641. Vgl. J. Barreto, *Relação*, p. 103; *Gazette* 1641 no. 72, p. 372, dd. 29 juni.
18 Urbain en Jean Armand de Maillé, markies van Brezé (resp. no. 5142 n. 16 en no. 5103 n. 9).
19 Een zilvervloot kwam in juli 1641 in Spanje aan; vgl. Grotius' brief aan Oxenstierna dd. 3 augustus, no. 5304.
20 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt (no. 5054 n. 3).
21 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15), trachtte Villingen te veroveren.

Castra ad Airam plena commeatuum, flexuosi ad urbem fiunt aditus, disponuntur quae eam quatiant machinae. Hispani in agris apud Caletum ad portas usque eius urbis grassati sunt hostili igne.

De Gallorum delectibus apud Helvetios et Rhaetos et rustica seditione circum Bernam Marinus[22] scribet.

Deum rogo etc.

22 Carl Marin (no. 5015 n. 1).

Lutetiae, V/XV Iunii MDCXLI.

Video esse qui pecuniis Batavicis largiri velint dignitatem regni Suedici et ad eam rem meis uti obsequiis.[23] Ego non is sum, qui id sponte mea sim facturus, gnarus per gradus quosdam ista in praeceps ferri multo citius quam putent talium imperiti.

Dicitur Hispanus habere in Ruscinonensi comitatu quinque millia peditum, equites sexcentos, princeps autem Condaeus octo peditum millia, equites mille et quingentos. Ex Helvetiis ad regem veniunt sex ferme millia.

Ad Tarragonam ab obsidione liberandam venit Ferdinandinus[24] mari cum galeris XXXV, galeonibus XXX. Opponit ei archiepiscopus Burdegalensis[25] XV galeras sive naves longas, ducentas naves alterius generis et scaphas viginti.

Bovenaan de brief in de copie te Leipzig: Argumentum. Permutatio Hornii cum De Waert proposita urgetur et eius liberatio commendatur. Motus Sedanenses. Degenfeldii ad eos transitus. Iudicium de constantia principum Germanicorum. Controversia de praecedentia inter electorem Palatinum et principem Arausionensem nec non inter illum et Batavorum legatos. Lusitanici et Caesaraugustani motus. Varia nova.

5233. 1641 juni 15. Aan N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

Ick heb hier gezien den brief die den viceroi van Yrlant[2] heeft geschreven aen den coning, de instantie van den coning om zijn leven te salveren ende 'tgunt daerop is gevolght. Ick en can niet anders oordeelen, off op die executie zal onlust volgen van veelen van den adel ende mischien oock mettertijd berouw van anderen. Niet alleen is den coning niet vrij geweest in deze actie, maer oock niet het parlement. God wil zich over de arme van eenyder verlaetene eertsbischop[3] erbarmen op zulcke maniere als zijne goddelijcke wijsheit best vindt. Den voorss. brief van den viceroy brengt mede, dat hij zijn leven geeft aen den coninck ende dat overzulcx om meerder quaed te ontgaen sijne condemnatie kan teickenen, recommanderende aen sijne Maiesteit zijne kinderen.

De coninginne-moeder[4] kan wel vertrecken uit Engellant, maer ick en zie niet waer haer Majesteit onderhout zal vinden, 't Waer een goede resolutie, zoo zij onbekent quam logeren in Lutzenburg.[5] 't Quaedste dat daervan zoude komen, zoude zijn dat den coning haer zulcke dienaers zoude geven als het hem zoude believen.

De maniere van de bijslaep van den prins van Orangië met de princesse van Engellant[6] is belacchelijck ende zal de Fransoisen materie geven om te railleren.

23 Op welk incident Grotius hier doelt, is mij niet duidelijk.
24 García de Toledo y Osorio, markies van Villafranca, hertog van Fernandina.
25 Henri d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux (no. 5121 n. 27).
1 Hs. Amsterdam, UB, coll. Diederichs 30 B 14. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Geciteerd Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 283. Antw. op no. 5210; beantw. d. no. 5246.
2 Thomas Wentworth, graaf van Strafford. Zie ook no. 5217 n. 20-21.
3 William Laud, aartsbisschop van Canterbury.
4 Maria de' Medici reisde in september 1641 via de Republiek naar Keulen.
5 Haar eigen paleis 'le Luxembourg'.
6 Zie no. 5210.

Van het desseing dat onder eenige edelen is geweest om de seditie van Londen te wederstaen, heb ick wel wat gehoort. Den tijdt zal de particulariteiten ontdecken.

Van Portugael heeft men hier oock alle dage minder ende minder opinie.

S.r Thomas Roo meene ick niet dat voor deze tijdt groote vreze zal aenjaegen aen den keiser ofte Beiervorst.

15 Iunii l641.

In dorso schreef Reigersberch: Bro[e]der de Groot, den 15 Iunii 1641. Doot van de viceroy. Aertsbiscop.

5234. 1641 juni 15. Aan J.A. Salvius.[1]

Illustrissime domine,

Cum Lindavio scribam suum[2] huc misit marescallus Hornius vehementer post tam longam captivitatem avidus libertatis et Galli, ut hactenus fecere, moras videntur quaesituri, ut ipsi valde me roganti in re tam iusta obsequar, constitui, ut scriba, cui literas ad Chavigniacum dedi,[3] nihil effecerit, ipsa omnia moliri, quae putabo ad hoc negotium expediendum facere. Optima mihi ratio videtur, si regni rectores negent fedus se confecturos,[4] nisi prius confecta Hornii libertate, quae ipsi etiam sine novo federe debetur ex voluntate ducis Vinariensis, cuius captivus fuit Iohannes Waertius.[5] Quod si id iam serum est, restat alterum, ut federi diserte inseratur haec pactio. Prospicio enim alioqui futurum, ut Galli magni vitilitigatores aliquid novi tricentur, sicut iam coepere postulationem instituere, ut ipsis tradatur in manus Bassompetra,[6] qui captivus fuit Vinariensis, et machinae factae ab eodem duce, qui captivus quaeque machinae sunt Benfeldii. Etiam quid rectores regni constituerint de legatione Portugallica[7] cupiam scire, ut quod ibi ex re visum fuerit, idem ego hic sequar. De eius regni successibus multum hic dubitatur; interim habet negotium rex Hispaniae.

Sum, eroque semper

Excell. vestrae ad obsequia omnia paratissimus

H. Grotius.

Lutetiae, 5/15 Iunii 1641.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 679 no. 1499.
2 Georg Hansson von Snoilsky (no. 5226 n. 4).
3 No. 5226 dd. 11 juni 1641.
4 Het verdrag tussen Frankrijk en Zweden werd in juli 1641 verlengd; een clausule over Horn werd er niet in opgenomen.
5 Johan van Werth was in maart 1638 door Bernhard van Saksen-Weimar krijgsgevangen gemaakt.
6 Anne François, markies van Bassompierre; vgl. no. 5190.
7 De Portugese ambassadeur naar de Scandinavische landen, Francisco de Sousa Coutinho (no. 5156 n. 2), werd in Zweden als een koninklijk ambassadeur ontvangen.

5235. 1641 juni 17. Van W. de Groot.[1]

Frater optime,

De rebus Petri[2] quid decreturus sis, avebo intelligere. Spiringianum negotium[3] iam con-

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24, 198. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 5218; beantw. d. no. 5250.
2 Grotius' tweede zoon, Pieter; zie ook nos. 5200 en 5245.
3 Een klerk van de Zweedse resident te Den Haag, Petter Spiring Silvercrona, had Grotius' titulatuur niet correct aangegeven; vgl. no. 5188, postscriptum.

quiescit. Expectabo, quid ad illam ad Croesium epistolam[4] responsurus sis, quanquam ex his, quae iam scribis,[5] satis intelligo, quo res ista loco sit, neque Croesium in culpa esse, sed potius eius praeceptorem,[6] quod bene habet. Caeterum iterum rogo, ne suspicionibus nimis indulgeas aut nequid eius alii, priusquam res explorata sit, persentiscant.

De editione Annotatorum cum annexis[7] nihil iam scribo. Scribet enim copiose qui eam ob rem Amstelodami fuit Vergoesius,[8] de cuius fide et diligentia scio te non dubitare. Monuerunt me nuper per epistolam aliqui e remonstrantibus, qui Amstelodami sunt, conquerentes in postremo tuo tractatu[9] multa esse, quae papistae aliovorsum quam tu ea scripsisti detorturi sint, quibus ego omnino non respondi.

In Anglia rem etiamnum valde esse intricatam ex omnium litteris constat, novam illic regiminis formam cudi ad exemplum regni Laconici puto. Parlamentarii si se separent, deputatos suos Londini relinquent paulo post tempore iterum conventuri ad eum, quem hic Ordines observant, modum. Scoti commune religionis, commune belli et pacis, commune et omnium foederum negotium cum Anglia sibi esse velle asserunt, sed ea lege, ut non ipsi Anglis, sed Angli ipsis accedan(t). Ita iam omnes illic Σκοτίζειν incipiunt. Ferunt et Scoti prae se magnum in Gallos aant. odium ob vectigalia, quibus ab omni antiquitate exemti fuere, iam a se exacta et vindictam minantur.

Princeps Auriacus cum toto exercitu Geneppae castellum obsidet, munitum sane locum et tribus circiter militum millibus insessum atque ideo expugnationis non ita facilis.

Vale et a matre, uxore, liberis meis salve, cum uxore, filia[10] et reliquis illic amicis.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Raptim. Hagae, XVII Iunii 1641.

Adres: A monsieur monsieur Grotius, ambassadeur de la reine et couronne de Suède, à Paris.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 25 Iunii.

En in dorso: 17 Iunii 1641 W. de Groot.

4 Vermoedelijk Lars Jespersson Kruus die zich te Parijs bevond (no. 5132 n. 3). Het betreft hier een brief van Spiring aan Kruus; vgl. no. 5209.

5 No. 5218.

6 De hofmeester Johan Weidenhain (no. 5218 n. 9).

7 Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135) met de daarachter afgedrukte traktaten *Commentatio de Antichristo, Explicatio de fide et operibus, Explicatio Decalogi* en *Appendix de Antichristo* (*BG* resp. nos. 1102, 1111, 1118 en 1129).

8 Vermoedelijk Willem van der Goes (no. 4995 n. 14). Zijn correspondentie met Grotius van 1641 ontbreekt.

9 Wellicht betreft het hier de afzonderlijke uitgave in 8° van Grotius' *Appendix de Antichristo* (*BG* no. 1128); zie aangaande deze uitgave ook Willems brief dd. 1 juli 1641, no. 5257. De brief van de remonstranten aan Willem is niet teruggevonden.

10 Van Grotius' kinderen bevond alleen Cornelia zich bij haar ouders te Parijs.

5236. 1641 juni 17. Van N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

Reden van staet heeft de interesten van de Compangiën doen wijcken ende is een tresves voor thien jaren tusschen desen staet ende den conynck van Portugael gesloten,[2] die ingaen

1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, K 76b. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge (ed.), *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 651 no. 253. Geciteerd Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 292. Antw. op no. 5221; beantw. d. nos. 5252 en 5253.

2 Op 12 juni 1641 werd het verdrag te Den Haag getekend.

sal van den tijt van de notificatie op yder plaetse. Den ambassadeur,[3] die nu is naer Amsterdam, is vereert een servicie van 6000 guld.

De equipagie van scepen continueert. Het volck is meest gewerft ende hebbe ick vandage hier gesien 16 Portugeese soldaten, wel in orde ende van goet fatsoen, die uyt het casteel van Antwerpen op opinie dat den prins op het lant van Waes dessein hadde, daer waren gesonden; soo sij de wacht hadden, gelijckelijck sijn overgecommen; refereren alle andere mede sullen volgen, die daertoe gelegentheyt vinden.

Weynich middelen van gelt gelooft men hier niet alleen onder de coopluyden, maer oock bij die van staet, dat den conynck van Portugael heeft, die om sijn onderdanen te obligeren alle impositiën heeft affgedaen off gemindert, soo den ambassadeur seyt, die darom groote instantie heeft gedaen dat de coopmanschappen van contrebande souden commen in des conynckx handen, waeruyt hij meent te vinden een groot deel van sijne finantiën. Men wil ons doen geloven dat die van Arragon ende Navarre haer mede in vrijheyt stellen, dat voor den nieuwen conynck van Portugael, die het anders swaer sal hebben, een groot support soude sijn.

Den conynck van Engelant heeft aen Spaengen geconsenteert vijffduysent van de Iren ten dienste van den conynck gelicht ende het parlament staet haer vertreck toe om onlast te wesen van de vreese, dat den conynck die tegens haer soude gebruycken. Tot betalynge seyt men dat den conynck van Spaengiën stelt caution bourgoise voor drie jaeren. Men voucht daerbij dat drieduysent Iren souden gaen in dienst van Portugael, maer dat en is niet seecker.

Sijne M.[teyt] vertreckt selffs naer Schotlant om het parlament bij te wesen. Kan die presentie sooveel autoriteyts daer herstellen als in Engelant is verloren, soo mach den conynck de Schotten gebruycken gelijck de Engelsche hebben gedaen. Het parlament spreeckt van te scheyden op re(ce)s om weder bijeen te commen tegens St. Michiel;[4] soo doende nu acte hebben dat den conynck haer niet mach separeren als met consent van beyde de camers, connen sij maeken een vergaderynge van staten die altijt duyrt. Maer sulcke acte duyren niet langer als totdat de macht groot genouch is om die te casseren. Tot weerynge van de biscoppen hielt het Leege Huys weder heftych aen ende omineert men ons niet anders als een drouve uytcomste voor den aertsbiscop,[5] hoewel den heer Ionsson,[6] die uEd. seer heeft doen groeten, beter hope heeft.

Den ambassade(ur)[7] gist men dat nu te Ceulen is, op wiens comste alle negotiatie tot Regensb(urch) wert uytgestelt, waerin sonder den ambassadeur van Engelant ende Dennemarcken[8] den raet van de churfurst[9] hem niet wil inlaten. Havelsberg[10] is noch hier ende seyt men mij hij nieuwe brieven heeft gecregen met sodanige tytulen als men de serenissime republiqu(e) van Venetiën gewent is te geven. Evenwel schijnt scrupule is hem tot audiëntie te admitteren, hoewel onder de hant voorgegeven wert dat hij seer breeden last heeft om openynge tot tresves ende handelynge met Spaengiën, apparent om ombrage ende distractie tusschen de

3 Tristão de Mendonça Furtado (no. 5028 n. 6). Zie over zijn reis ook *infra* no. 5237.
4 29 september.
5 William Laud, aartsbisschop van Canterbury.
6 Samson Johnson, hofpredikant van Elisabeth Stuart, de gewezen koningin van Bohemen; zie over hem *supra* no. 3787 (dl. IX).
7 Sir Thomas Roe (no. 5143 n. 7).
8 Christoffer von der Lippe (no. 5158 n. 6).
9 Karl Ludwig van de Palts werd te Regensburg vertegenwoordigd door Konrad de Spina en Georg Johann Peblitz (no. 5033 n. 5).
10 Johann Weichard, graaf Auersperg (no. 5042 n. 6).

geallieerde te maecken. Vranckerijck sage hem garen vertrocken, dat oock mine maeckt off de alliantie tusschen den conynck ende Sweden al ware vernieut;[11] immers staet om vern[i]eut te wesen, daer ick niet seeckers van en hore.

11 Het verdrag tussen Frankrijk en Zweden werd in juli 1641 verlengd.

Het huys te Gennip is nu belegert, een stercke plaetse, maer van seer cleyne estendue. Een groot garnisoen tusschen de drie-, vierduysent man is daerbinnen, dat meest in de buytenwercken moet logeren. Men hoopt in een maent veel te doen, want de buytenwercken verloren kan de plaetse selffs niet lange wederstaen, sooseer sal men in een enge plaetse sooveel volckx connen met canon ende pettardes incommoderen.

De brieven van den 12 uyt Maest[r]icht seggen Sedan bij den conynck is belegert, den hertoch van Bouillon in geen postuyre om het velt te houden, alsoo sijne troupes cleyn sijn ende seer verswackt door een publicatie gedaen bij desen staet, daerbij voor schelmen werden verclaert die hem volgen.[12] Aen de gouverneurs van de frontieren is gesch[r]even hem noch van sijne troupes in hare steden niet te ontfangen. Indien de prinsen moeten blijven in Sedan, connen niet lange wederstaen, alsoo sij alreede de magasijnen aenspreecken.

Een commissaris bij den Poolsen conynck aen den Grooten Heer gesonden ende daer aengehouden, heeft den conynck van Polen doen belasten aen die van Dansyck den Turksen chaux[13] die uyt dese landen daer soude commen, oock aen te houden, waervan Pels[14] advys aen de scepen die aencomme[n] doet geven om den chaux daervan te preserveren. In Hongeren sijn oock al eenyge offensiën gepasseert, die verder souden connen gaen.

Den cipier van der Vere,[15] van verraet beschuldycht, heeft sijn selven omgebracht ende is bij den viant wederom den elffden deser op Aerdenburg geattenteert sonder succes.

Desen 17 Iunii 1641.

Adres: Mijnheer mijnheer de Groot, raedt ende ambassadeur ordinaris van de coniginne ende crone van Sweden bij den alde[r]christelijkste cony[n]ck.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 25 Iunii.

En in dorso: 17 Iunii 1641 N. Reigersberg.

5237. 1641 juni 17. Van P. Spiring Silvercrona.[1]

Mijnheer,

Zedert mijnen lesten[2] is hier niet sonderlings gepasseert, alleen dat sich nu het desseing van zijne Hooch.[t] den prince van Oragniën ontdeckt heeft, alsoo men hier seeckeren berecht heeft dat hij dat huys Gennep belegert, sich albereyt daervoor vastgelecht ende 4 batterijen, op elcke 10 stucken, waermede sterck op 't voornoemden huys gespeelt werd, gemaeckt heeft. Maer terwijlen de plaetse seer vast ende met stercke garnisoen versien, als mochte wel dese belegeering [*sic*] een goed deel des soomers wechneemen.

12 Een plakkaat van deze strekking van medio juni is niet bekend.
13 Mustafa chiaus (no. 5009 n. 11).
14 Paulus Pels, Staats agent te Danzig; vgl. nos. 5203 en 5227.
15 Niet geïdentificeerd; zie ook *supra* no. 5210.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13, 83. Oorspr. Niet ondertek.
2 No. 5225 dd. 10 juni 1641.

Den ambassadeur van Portugael[3] heeft zijne expeditie de verleede weecke van de heeren Staten-Generael vercreegen, zijnde de tractaten volntrocken, waerop hij stracx naer zijn affscheyt van haer Ho. Mo. genomen hebbende naer Ambsterdam vertrocken is om aldaer noch eenige scheepen te bevrachten. Men seyt dat hij vandaer naer 't leger bij zijn Hooch.[t] verreysen sal.

3 Tristão de Mendonça Furtado (no. 5028 n. 6).

Wat men uyt Duytsland van de coning. Sweedse ende keyserlijcke armeën heeft, werd u Excell.[en] buyten twijffel uyt zijn Ex.[en] Salvii[4] hierbijgaenden brieven verneemen connen.

Waermede eyndende bevele u Excell.[en] in de genaedige protectie des Hoogsten ende verblijve naer dienstlijcker salutatie

u Excell.[en] dienst- ende vruntwilligen.

Haagh, den 17 Iunii a.[o] 1641.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 25 Iunii.

5238. 1641 juni 18. Van G. Keller.[1]

Hochedel gestrenger herr ambassadeur, hochgenaigter herr vndt patron,

Der Portugesische gesandter nach Schweden[2] ist zu Jenköping angelangt, woselbsten er so lang, biss seine suite, die er zu wasser fortgeschickt, an landt gestiegen, bleiben wirdt. Passagieri, so auss Dennemarck kommen, berichten, ob solten verschiedene völcker ordre haben, herausszugehen, vndt in die graffschafft Pinneberg, nahe an diese statt sich zu legen, deren es, da ihme alsso, ohne zweiffel zu gefallen gescheiht [*sic*]. Der könig in Dennemarck raiset heut von Glückstatt weg nach Dennemarck, die conferentz aber zu Stade mit Holland, deren im nahmen des königs sein canzler Reventlaw[3] beywohnet, continuirt; ob aber was fruchtbarliches wirdt aussgerichtet werden, daran wollen viel zweifflen.

Ob der Brandenburgische gesandter herr Leuchtmar[4] von Danzig nach Schweden gewiss abgeraisst, kann ich nicht wissen. Mann hällt darvor, dass diese schickung mit wissen vndt belieben des keyssers geschehe, vmb vermittelst deren den weeg zu einem allgemeinen frieden desto ehender zu öffnen. Wir seind der hoffnung, mann werde daselbsten das werck dergestallt fassen, dass es einen gewünschten aussschlag erraichen möge. Immittelst liegen vnssre völcker noch im Havelland still, tentiren aber nichts thätliches gegen die Brandenburgischen, wie diese ingleichen gegen die vnssrigen, vndt hatt der gen. maior Axell Lillie[5] nur zu nothweadigen unterhallt der seinigen vor eine zeitlang, vff ein stück getraidig mit den inwohnern tractirt, dörffte aber, vmb die Brandenburgischen bey ihrer guthen

4 No. 5213 dd. 4 juni van Johan Adler Salvius en de brieven van zijn secretaris Georg Keller dd. 4 en 7 juni, nos. 5212 en 5216. Grotius ontving deze brieven, evenals de onderhavige van Spiring, op 25 juni.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 12, 42. Eigenh. oorspr.

2 Francisco de Sousa Coutinho (no. 5156 n. 2).

3 Ditlev Reventlow (1600-1664); vgl. *DBL* XIX, p. 443v. Zie voor de namen der Staatse gedeputeerden naar Stade *supra* no. 5184 n. 8.

4 Gerhard Rumelian Leuchtmar von Kalcheim (no. 5176 n. 7).

5 Axel Lillie, goeverneur van Voor-Pommeren (no. 5080 n. 13).

intention zu stärcken, in kurzem wo nicht alle, doch den maisten theil seiner völcker von dannen abführen.

Der marggraff von Jägerndorff,[6] gubernator der Marck Brandenburg, hatt einen rittmeister mit neun rheutern, wegen eines, wieder verbott in Mechelburg gethanen straiffs, vndt dabey verübter exorbitantien, zu Berlin am leben straffen lassen. Den obristen Rochow,[7] commendanten zu Spandaw, hatt er, weiln selbiger nit allein dem churfürsten zu huldigen, sondern auch seinen secretarium vff beschehene citation folgen zu lassen, sich gewaigert, zu ged. Berlin

6 Ernst van Brandenburg, markgraaf zu Jägerndorf (no. 5148 n. 9).
7 Moritz August von Rochow (no. 5127 n. 9).

in arrest, vndt erst angedeuten, wie auch des Schwarzenburgers secretarium Stellmacher,[8] in harter gefängnuss sitzen, welche, wann sie darvon kommen wollen, viel zu thun haben werden. Goldacker[9] rheit mit etwa 100 pferden im land herumb, vndt recognoscirt keinen herrn, soll aber, heut einkommendem bericht nach, zum Piccolomini gangen sein. Der junge graff von Schwarzenburg[10] ist zu Berlin. Mann will zweifflen, ob ihme seines vatters verlassenschafft, welche in 80$^{m.}$ rsd. an gellt, vndt 38 centner silbern platten, ohne geschirr vndt kleinodien bestehen soll, allerdings, vndt ohndisputirt, werde abgefolgt werden.

Zu Stralsundt hatt mann die, zu heraussbringung des Schwedischen secours benöthigte schiffe, alss 3000 last, beysammen, vndt sägelt immer einer nach dem andern ab, vmb medio Iunii in den bestimbten hafen zu sein. Vom feindt soll eine parthie von 500 pferden, vff diesseits der Elbe gangen sein, welches vnter die landleuthen grosse forcht erwecket. Sonst haben wir von den armeen aniezo wenige nachricht, weiln sie beederseits noch still liegen sollen, ohne, dass die vnssrigen einigen gegen Magdeburg gewesenen partheyen ezliche huntert pferde abgenommen haben.

Im vbrigen vbersende Ew. Excell. ich hiebey ein newes Teutsche tractätlin, so vor wenig wochen erst aussgangen, vndt empfehle sie damit Gottes gnädiger beschirmung, allzeit verbleibend

Ew. Excell. gehorsamber diener,
G. Keller mpp.

Hamburg, den 8. Iunii 1641.

P.S. Jezo sagt mann, ob solten die keyssr. vffgebrochen sein, ihren marche vff Helmstatt genommen, vndt den entsatz Wolffenbüttel zu tentiren, beschlossen haben; wann dieses continuirt, wirdt bald wass notables - Gott gebe guthes - zu advisiren sein.

Adres (met andere hand): A son Excellence monsieur Grotius, conseiller d'estat et ambassadeur pour sa M.^{té} de Suède en France, résidant à Paris.
Onderaan de eerste recto-zijde van de brief staat: H. amb. Grotio.
Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 3 Iulii.
En in dorso: 8 Maii [*sic*] 1641 Keller.

5239. 1641 juni 20. Van C. Marin.[1]

Monsieur,

8 Johann Stellmacher; hij beheerde onder Adam, graaf van Schwarzenberg, de oorlogskas.
9 Hartmann Goldacker, commandant te Brandenburg (no. 5127 n. 9).
10 Johann Adolf, graaf van Schwarzenberg (1615-1683); vgl. K. zu Schwarzenberg, *Gesch. des reichsständischen Hauses Schw.*, p. 116-127.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9, 224. Eigenh. oorspr. Zie bijlage 26.

Je suis fort marry que vos lettres du 3 de Juin[2] ne me portent encor aucune conclusion du traitté avec la France,[3] dont le retardement nuit tant et aux affaires publiques et à la délivrance de Mon.[r] le mareschal Horn,[4] qui en est fort en peine et attend avec impatience des meilleures nouvelles de vous, dont je vous supplie à son nom et pour mon particulier. Je com[p]te les jours et les minutes qui me semblent des années, tant que je n'en aye receu advis asseuré, puisque de là dépend aussy le payement de mon change qu'on ne parachève encor.

2 Grotius' brieven aan Marin van 1641 ontbreken.
3 Het verdrag tussen Frankrijk en Zweden werd in juli 1641 verlengd.
4 Gustav Karlsson Horn (no. 5264 n. 1).

Cependant j'ay convié Mon.r le mareschal Horn pour estre compère à mon enfant, quand il sera né,[5] attendant de jour à aultre que ma femme s'accouche.

Nos Suisses protestans sont à Berne pour moyenner quelque accord entre ce canton et ses sujects, qui sera bien difficile, si messieurs de Berne voudront persister à chastier le[s] plus coulpables sur leur vie et s'ils ne remédieront aux désordres qui se commettent dans leur estat, surtout par les baillifs qui en 5 ou 6 ans se font riches de 40 et 50m. florins qu'ils amassent par des voyes peu louables et qui forcent à ceste heure les paysans à la mutinerie. Cependant il y a en Suisse deux ambassadeurs de l'empereur et du roy d'Espagne,[6] qui attendent la diète de Bade qu'on a intimé pour le 21 du courrant s.v. sur le suject de la Bourgogne et de la paix qu'on traitte en Allemagne, mais en effect pour rendre tousjours plus odieuse la France aux Suisses. Le colonel Guler[7] se fâche fort de ce que l'archiduchesse[8] l'appelle son suject naturel et en escrit à tous les communs, qui n'oseront s'en ressentir n'estans appuyés de personne.

En Italie on se repose de tous deux costés, mais on don[ne]ra bientost une armée à part à Mon.r le prince Thomas pour agir puissemment en campagne et divertir par ce moyen la guerre de Catalogne.

Je demeure, Mon.r,
tout le vostre
C. Marin mp.

De Zurig, ce X de Juin l'an 1641.

Pour vostre information de nos affaires je vous mande mon paquet ouvert, qu'il vous plairra fermer et envoyer en Suède.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 3 Iulii.
En in dorso (tweemaal): 10 Iunii 1641 Marin.

5240. 1641 juni 22. Aan L. Camerarius.[1]

Illustris domine,

Damnum factum in Bannerii morte[2] celeri haud dubie remedio indiget. Nos pro marescalli Hornii[3] libertate nulli parcimus operae. Sed multum vereor, ne Galli,

5 Anna Narcisa Marin; vgl. *infra* no. 5322.
6 Anselm von Fels (no. 5227 n. 12) en Diego de Saavedra y Fajardo (1584-1648), extraordinaris Spaans gezant in Zwitserland; vgl. M. Fraga Iribarne, *D. de Saavedra*, p. 379-395. De landdag te Baden werd gehouden van 30 juni tot 23 juli 1641.
7 Johann Peter Guler von Weinegg (no. 5035 n. 8).
8 Aartshertogin Claudia.
1 Copie Uppsala, UB, E 388a, 286. Gedrukt *Epist.*, p. 680 no. 1501.
2 Johan Gustavsson Banér was op 20 mei overleden.
3 Gustav Karlsson Horn (no. 5264 n. 1).

priusquam dimittant, opperiantur consummationem Suedici federis[4] et caesariani apud Bavarum laborent, ne nobis novus dux concedatur.

In Crucenaci arce infame flagitium milites commisere,[5] sed et Gallos nihil pro ea servanda

4 Het verdrag tussen Frankrijk en Zweden werd in juli 1641 verlengd.

5 Kreutznach werd belegerd door Gilles de Haes (no. 5041 n. 20). De stad had zich eind mei 1641 overgegeven, terwijl het garnizoen zich terugtrok op het kasteel. De Haes bood het garnizoen vervolgens een som gelds aan in ruil voor overgave; het kasteel van Kreutznach werd echter begin juni tot overgave gedwongen. Vgl. *Gazette* 1641 no. 67, p. 342, dd. 15 juni, en no. 69, p. 351 v., dd. 21 juni. Het gerucht dat Kreutznach was verkocht, was door Grotius al op 8 juni 1641 meegedeeld aan A. Oxenstierna; vgl. no. 5219.

tentasse miror. Dicitur Gillo Hasius partem copiarum retinere quibus est in locis, partem ad Belgas mittere.

Hic de Aira res in bona spe est. Intra mensem putatur ventura in Galliae potestatem. Sed maiora nobis hic annus polliceri videbatur quam Airam aut Gennepam.

De Sedanensi controversia pacanda sermones quidem multos hic audio, sed vereor, ne qui rerum hic potiuntur ardeant desiderio perdomandae urbis commodum habentis ad res Galliae iuvandas situm, perducti ad eam spem facilitate abscindendorum commeatuum, unde iam eo perducta dicitur civitas, ut frumentum in publico repositum attingere coeperit.

Dux Longavillanus iam suos in Germaniam praemisit intra paucos dies ipse secuturus. Parat item se Portugallico itineri marchio Bressaeus[6] accenduntque Gallorum pro se studia legati[7] dicendo Azores aliasque insulas iam in suis esse partibus.

Regina regis mater[8] ex Anglia it in Belgicam, Leodii an in Batavis quietura adhuc incertum.

Imperatori et Bavaro bene convenire video credi. Puto eos de electoratu nihil remissuros, de terris Palatinis plus aut minus, prout videbunt rem ab Anglis Danisque calide aut frigide agi.

Si rex Britanniae Scotis primum, deinde et Anglis largiatur quae volunt, poterit de armis movendis pro domo Palatina certi aliquid constitui eorumque metu perduci hostes ad aequiora quam quae nunc sperare ausim. Saxo is qui est manebit. At Brandenburgicus[9] quin ex bello extricari cupiat, non dubito. Sed quomodo id efficere possit manente bello inter imperatorem et Suedos non satis video.

Epistola Staffordii[10] ad regem Britanniae et constantia eius verbaque morituri multis persuadent nihil eum maligno egisse proposito, sed iratae multitudini quaesitam victimam. A multis nobilibus Angliae consilia fuisse suscepta ad reprimendam plebem Londinensem et eripiendum periculo Staffordium credunt hic omnes. Sunt qui addunt Galliam eis consiliis fuisse permixtam.

Pro Portugallicis rebus sane et ego me in metu esse fateor, quanquam aiunt illi magni pretii naves a se captas. Sed de Americana classe[11] nihil intelligo, ex qua maxime pendet Hispaniae regis et res et fides.

Batavicum bellum circa Mosam hoc anno haesurum videtur. Quod minor princeps Arausionensis coniugem suam[12] secum non ducit, multos dubitare facit de totius negotii istius eventu. Certe Angli triennium habent ad deliberandum, an valere an non valere hoc matrimonium velint. Elector Palatinus[13] minoris se haberi a legatis Batavicis quam hic a regiis legatis est habitus non mirum est, si dolet. Et iuvenis princeps Arausionensis, si dignitatem suam ex uxore metiri vult, rem facit novam.

Dux Lotharingus habet secum duo equitum, duo peditum millia. Iis mensis stipendium datum est. Eunt ut se cum Castilionaeo[14] coniungant contra Sedanum.

6 Jean Armand de Maillé, markies, later hertog van Brezé (no. 5103 n. 9).
7 Francisco de Mello en António Coelho de Carvalho (no. 5028 n. 6).
8 Maria de' Medici reisde in september 1641 via de Republiek naar Keulen.
9 Op 24 juli 1641 werd een wapenstilstandsverdrag tussen Zweden en Friedrich Wilhelm, keurvorst van Brandenburg, gesloten.
10 Thomas Wentworth, graaf van Strafford; zie no. 5217 n. 20-21.
11 Een Amerikaanse zilvervloot bereikte Spanje in juli 1641; vgl. *infra* no. 5304.
12 Mary Stuart, de 'Princess Royal'.
13 Karl Ludwig van de Palts. Zie over het hier genoemde incident no. 5229. De jonge paltsgraaf had zich in 1639 en 1640 enige tijd in Parijs bevonden; zie dl. XI, p. XII.
14 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon (no. 5119 n. 3).

Lamboius et Beckius[15] cum XII hominum millibus se collocarunt inter Monstrolium et Airam ad prohibendos a Monstrolio ad castra commeatus, quod tamen facere hactenus nequiere ob valida praesidia, sub quibus deducuntur commeatus.

15 Wilhelm, baron van Lamboy (no. 5005 n. 12), en Johann von Beck (no. 5140 n. 19).

Portugalli praeter caetera, per quae de rebus suis bonam opinionem excitant, aiunt a Portorico et Dominici insula naves novem mercium divites, ignaras mutationis, quae evenit, in Portugalliae oram pervenisse utiles futuras alendo bello. Princeps Condaeus Colubrani oppidum maritimum in Ruscinonensi tractu obsidere dicitur; Tarragonense autem ingens praesidium promisisse deditionem, nisi intra quinque dies adesset auxilium, quod parare dicitur Fernandinus[16] validior classe archiepiscopo Burdegalensi.[17] Bernates rustici etiamnunc tumultuantur, etiam in Gallia quidam variis in partibus, sed maximo suo cum periculo.

Deus ill. Dom. vestrae det felicia omnia, pacem autem orbi christiano.

Ill. Dom. vestrae perpetuae observantiae debitor

H. Grotius.

Lutetiae, 12/22 Iunii MDCXLI.

Epistolam illam, quae quasi ad reginam Angliae scripta et intercepta in parlamento lecta fuit, falsam ac fictam puto. Princeps Condaeus in Ruscinonensi tractu cepit Canetum et Argilleriam oppida exigua. Dux Longavillanus Colmariam it. Sequentur eum cohortes sive regimenta novem. Sedanenses capta Turreclara initium ad hostilia fecere. Airam defendunt milites mille et quadringenti, agrestes totidem.

Adres (volgens de uitgave der Epist.): Ludovico Camerario, reginae regnique Sueciae consiliario.

Bovenaan de brief in de copie te Uppsala: Red. Leidae, 19/29 Iunii a.^{o} 1641.

5241. 1641 juni 22. Aan W. de Groot.[1]

Mi frater,

De inquinamentis editionis[2] dolenda sane res et quae interdum me adigit, ut dubitem num mea amplius Blavianis corrumpenda tradere debeam, praesertim cum mihi videatur aliqua intercessisse non tam Blavii quam operarum eius malitia. Multum nos iuvare potuisset, si voluisset, Vossius.[3] Sed excusanda sunt ingenia timidiora. Exceptis Annalibus et historiis nostris,[4] quae tibi tantae, quantam indicat epistola

16 García de Toledo y Osorio, markies van Villafranca, hertog van Fernandina.
17 Henri d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux (no. 5121 n. 27).
1 Gedrukt *Epist.*, p. 922 App. no. 552. Geciteerd in vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 305. Antw. op no. 5224; beantw. d. no. 5257.
2 Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135), met de daarachter afgedrukte traktaten *Commentatio de Antichristo, Explicatio de fide et operibus, Explicatio Decalogi* en *Appendix de Antichristo* (*BG* resp. nos. 1102, 1111, 1118 en 1129).
3 Gerardus Joannes Vossius.
4 Grotius' *Annales et historiae* (*BG* no. 741) verscheen bij Blaeu in 1657; zie ook Willems brief, no. 5224.

tua, curae esse gaudeo, caetera apud quemvis alium recte excudi possent. Paginam Qqq[5] recusam recte accepi. Cum Treselio[6] uxor iam transegit.

Legi quaestionem a viro nobili D. Matenesio[7] propositam. Optime volo filio eius,[8] qui mihi semper voluit optime. Sed, quanquam mihi pridem a foro et rebus fori exulanti facile aliqua obrepere potuit morum oblivio, vix impetraturum puto quod sperat. Ita enim ab omni-

5 Het betreft de drukproef van Grotius' *Annotationes* (*BG* no. 1135).
6 Daniël Tresel te Rouaan (no. 4995 n. 3) was failliet gegaan.
7 Vermoedelijk niet Johan van Mathenes (no. 5224 n. 6).
8 Het is niet duidelijk op wie Grotius hier doelt.

bus morum peritis didici in feudorum apud Hollandos successionibus eorum duo, qui ad transversos eunt gradus, non ire quidem extra posteros primi investiti, dum aliqui reperiri possunt. Caeterum inter eos posteros proximitatem gradus spectari ad postremum possessorem neque indagari aetatem nisi inter eos, qui ratione ultimi possessoris in pari sunt gradu.

Rerum prudentes de Anglicani matrimonii[9] eventu multum dubitant. Gennepa videtur ad Geldram ducere. Sed multo maiora speraverant Galli.

Venit ad me Bicheri propinquus Helmontius.[10] Salutavit me, ut debuit, et qua debuit humanitate exceptus fuit. Idem eveniet aliis.

Blondellus,[11] minister reformatus, librum edidit de Primatu in ecclesia, cuius pleraque ab eruditis Galliae episcopis multum probantur. Velim inquiras, an spes sit edendi versionem Alcorani Erpeniani[12] apud Batavos, si non, an haberi possit exemplar, ut hic editio fiat. Prodiit hic liber Pauli Sirmondi[13] de discrimine Dionysii Areopagitae et Dionysii Parisiensis, ubi veterem fabulam bene confutat aitque inter caetera pontificum epistolis, ubi aliquid narrando pronuntiant, tantum esse auctoritatis et fidei, quanta illorum est, qui suggesserint. Est nunc is Sirmondus regis paenitentiarius.

Scripsi commentatiunculam in Epistolam ad Philemonem,[14] ubi occasione iuris dominii in servos tracto, an christiani in imperiis esse possint. Ea libro de Iure belli ac pacis pro mantissa ob quandam argumenti affinitatem adiungi posset, si amici id e re iudicent. Mitto eam, ut D. Utenbogardo[15] ostendas eiusque sententiam explores. Vides iam, quantum in me peccaverit qui Blavio ante mea imperia librum de Iure belli ac pacis cum annotatis tradidit.[16] Ea res fecit, ut nostra desideria non curaret.

Consiliarius quidam intimi regis consilii, idem Bearnensis senatus princeps, Petrus de Marca,[17] librum edidit de Concordia regni et sacerdotii sive de libertatibus ecclesiae Gallicanae, in quo ostendit neque decreta pontificum obstringere Gallos, nisi recepta sint, neque ullam vim habere rescripta, brevia, bullas, quae cum canonibus in Gallia receptis Galliaeque moribus pugnent. Is liber et a theologis

9 Het huwelijk tussen Willem II en Mary Stuart, de 'Princess Royal'.

10 De koopman dr. Gerard van Hellemont (1612-1658) of zijn jongere broer, de jurist dr. Jean van Hellemont (1616-1665). Hun moeder, Dieuwertge Bicker (1584-september 1641) was de oudste zuster van de gebroeders Andries, Jacob, Jan en Cornelis Bicker. Vgl. Elias, *Vroedschap* I, p. 174v., 485, 510.

11 David Blondel, predikant te Houdan (no. 5084 n. 18), wiens *De la primauté en l'Eglise* kort tevoren was verschenen.

12 Thomas Erpenius (1584-1624), professor oosterse talen te Leiden; vgl. *NNBW* VIII, kol. 495v. Zie over de door hem voorbereide uitgave en vertaling van de koran W.M.C. Juynboll, *Zeventiende-eeuwsche beoefenaars v.h. Arabisch in Nederl.*, p. 110v.

13 Jacques Sirmond SJ (1559-1651), Frans kerkhistoricus en biechtvader van Lodewijk XIII, publiceerde zijn *Dissertatio in qua Dionysii Parisiensis et Dionysii Areopagitae discrimen ostenditur*, Parisiis, apud Sebastianum Cramoisy ..., MDCXLI. Vgl. *NBG* XLIV, kol. 41vv.; Sommervogel, *Bibl.* VII, kol. 1237-1261.

14 *Hugonis Grotii Commentatio in Epistolam Pauli apostoli ad Philemonem* (*BG* no. 1136) werd afgedrukt achter de nieuwe uitgave van *De iure belli ac pacis* van 1642 (*BG* no. 571). Grotius schreef deze commentaar naar aanleiding van het traktaat van Nicolaes de Bye, no. 5145.

15 Johannes Wtenbogaert.

16 De drukkerskopij van de nieuwe uitgave van *De iure belli ac pacis* (*BG* no. 571) was Blaeu in handen gegeven door Gerardus Joannes Vossius; zie no. 5120 n. 5.

17 Pierre de Marca (1594-1662), president van het parlement van Pau, sinds 1632 geestelijke, in 1642 bisschop van Conserans, later aartsbisschop van Toulouse (1652) en van Parijs (1662); vgl. F. Gaquère, *P. de Marca*, p. 80-204. Hij publiceerde *De concordia sacerdotii et imperii seu de libertatibus ecclesiae Gallicanae, dissertationum libri quatuor ..., tomus primus*, Parisiis, sumptibus viduae Ioannis Camusat, ... MDCXLI.

lectus est et regis approbatione editus. Quibus sententiis salvis non video, quid papae auctoritas Galliae aut Galliam imitantibus regnis aliis nocere possit.

Ad Airam bene res procedunt nec commeatus, qui in castra advehuntur, impedire potuere Lamboius et Bechius.[18] Guisius Bruxellis accepit C millia scutatorum. Sedani interim arcta fit annona. Princeps Condaeus it obsessum Colubram. Tarragonam obsidio eximere nititur Fernandinus.[19] Decretum, quod de regno Iohannis IV ordines Portugalliae fecere,[20] vetitum hic est vendi, quia continet enuntiata quaedam regibus periculosa.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae, 22 Iunii 1641.

5242. 1641 juni 22. Aan A. Oxenstierna.[1]

Excellentissime et illustrissime domine,

Dux Longovillanus nunc demum praemissa familia ac sarcinis itineri in Germaniam se parat, Portugallico autem marchio Breszaeus.[2] Aiunt legati Portugallici[3] insulas, quae in Oceano sunt, accessisse novo regi, de quo tamen nihil certi habent mercatores.

De pacanda controversia Sedanensi sermones quidem hic seruntur, sed rex famem sperans eius civitatis, quae iam ex custodito publicitus frumento pasci incipit, non videtur contentus fore nisi plenissimo obsequio. Ad Airam obsidio bene procedit speraturque intra mensem deditio, sed si cum Sedano quovis modo transactum fuisset rectaque penetratum valido cum exercitu in Belgicae intima aliaque ex parte idem fecisset princeps Arausionensis, videbatur hic annus distracto undique cardinali Hispano et deficientibus ex Hispania pecuniis, quae res dites mercatores Antverpiae fortunis suis iam evolvit, magna tum Gallis tum Batavis promittere. Dabo hic operam, ut omni modo confirmentur et animi et vires tum Luneburgico, tum Hassicae[4] neque enim dubito, quin hoc rerum cardine spe pacis eos tentaturus sit imperator.

Regina regis Galliae mater[5] ab Anglico parlamento rogata levare terras illas suo abitu, videtur per Belgicam itura aut Leodium aut in Batavos. Dicitur Gillo Hasius[6] dividere copias et parte ad Belgas missa retinere alteram.

Scriba[7] marescalli Hornii adhuc apud aulam est spe, credo, conficiendi negotii lactatus.

18 Wilhelm, baron van Lamboy (no. 5005 n. 12) en Johann von Beck (no. 5140 n. 19).
19 García de Toledo y Osorio, markies van Villafranca, hertog van Fernandina.
20 De Franse vertaling door François de Grenaille, sieur de Chatoumières, van de resolutie van de staten van Portugal dd. 5 maart 1641; zie E. d'Auriac (ed.), *Résolution des Etats de Portugal en faveur du roi D. Jean IV* ... (Paris 1883).
1 Copie Dresden, Sächs. Landesbibl., C 61, 28; copie Leipzig, UB, ms. 2633, f. 75. Gedrukt *Oxenst. Skrifter* 2. afd., IV, p. 136 no. 379.
2 Jean Amand de Maillé, markies van Brezé (no. 5103 n. 9).
3 Francisco de Mello en dr. António Coelho de Carvalho (no. 5028 n. 6).
4 Christian Ludwig, hertog van Braunschweig-Lüneburg, en Amalia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
5 Maria de' Medici reisde in september 1641 via de Republiek naar Keulen.
6 Gilles de Haes, Vlaming in keizerlijke dienst (no. 5041 n. 20).
7 Georg Hansson von Snoilsky (no. 5226 n. 4).

Ducis Lotharingi copiae accepto mensis unius stipendio eunt, ut se apud Sedanum Castilionaeo[8] coniungant. Sunt autem illae ducis copiae bis mille equites, pedites totidem. Guisius Bruxellis iterum fuit accepitque centum millia scutatorum. Lamboius et Beckius[9] habentes secum XII hominum millia se collocarunt inter Monstrolium et Airam nec tamen eo minus a Monstrolio commeatus sub magnis praesidiis ad castra commeant.

Novem naves a Portorico et Dominici insula mercium divites ignorantia rerum mutata-

8 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon (no. 5119 n. 3).

9 Wilhelm, baron van Lamboy (no. 5005 n. 12), en Johann von Beck (no. 5140 n. 19).

rum ad se pervenisse aiunt Portugalli alimenta bello. Tarragonae qui sunt Hispani, multi numero, dicuntur pepigisse, ut se dederent, nisi intra dies quinque auxilium adesset. Id auxilium parat nunc Ferdinand[in]us[10] classe validior Burdegalensi antistite;[11] eventus in dubio est. Interim Colubram oppidum Ruscinonensis tractus maritimum obsidere dicitur Condaeus princeps.

Manet seditio agrestium circa Bernam. Sunt et in Gallia quaedam, sed quas facile erit opprimere, quantum ex praeteritis rebus licet coniectare.

Deus etc.

Lutetiae, XII/XXII Iunii MDCXLI.

Decretum ordinum Portugalliae, quod mitto,[12] videtur mihi plus dubitationum movere quam discutere. Vetita hic est huius libelli venditio, ut viam monstrantis ad spernendos reges. Rediit scriba D. Hornii literasque a D. Chavigniaco ad me[13] retulit, quas mitto.

Princeps Condaeus in Ruscinonensi tractu duo cepit oppida modica, Canetum et Argillerium. Dux Longovillanus it Colmariam reperturus ibi cohortes sive regimenta novem. Sedanenses turrim Claram vi cepere. Airam defendunt MCCCC milites, rustici totidem.

Bovenaan de brief in de copie te Leipzig: Argumentum. Qua conditione Sedanenses in gratiam recipiendi. Illius rei moram communi rei officere existimat. Luneburgici et Hassica in fide Suecis data retinenda. Viduae Gallicae in Anglia a parlamento discessus suadetur. Belgicae expeditiones. Naves Hispanorum errore in portus Portugallicos incidentes. Galli defectionem Portugallorum amantes descriptionem et publicam illius excusationem vendi vetant.

5243. 1641 juni 22. Aan N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

Gennep moet nu over zijn. Wij zullen gaeren verstaen wat nu verder zal werden voorgenomen, alsoock wat discoursen daer vallen op het stuck van het Engelsche huwelijck.[2] Hier meent men dat de Engelschen den tijdt zullen inzien hebbende in haere macht het huwelijck te doen bestaen ofte niet. 't Mescontentement van den churfurst[3] werdt alhier ende, soo ick hoore, oock in Engelant geoordeelt fundament te hebben ende gevoucht met andere onlusten hem niet veel goeds veroorzaecken.

Ick wilde wel weten, wie den keiserlijcke commissaris[4] hanteren. Mij is gezegt dat hij ordre had om te volgen den raedt van eenige personen van de regiering.

10 García de Toledo y Osorio, markies van Villafranca, hertog van Fernandina.
11 Henri d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux (no. 5121 n. 27).
12 Ontbreekt. Zie no. 5241 n. 20.
13 Dit antwoord op Grotius' brief aan Chavigny, no. 5226, ontbreekt.
1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, H 21g. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Tezamen met no. 5244 antw. op no. 5222; vermoedelijk beantw. d. no. 5256.
2 Het huwelijk tussen Willem II en Mary Stuart, de ‘Princess Royal’.
3 Karl Ludwig van de Palts. Zie ook no. 5221 en n. 5.
4 Johann Weichard, graaf Auersperg (no. 5042 n. 6).

Dewijle den coning van Engellant den viceroy van Yrlant[5] heeft geabandonneert, zoo en zal den eertsbisschop[6] niet wel konnen (gesal)veert werden, dat[7] met de zaeck lang te traisneren ende daernae door een heimelij(cke occ)asie, gelijck voor dezen wel geschiet is.

5 Thomas Wentworth, graaf van Strafford, was op 22 mei 1641 onthoofd.
6 William Laud, aartsbisschop van Canterbury.
7 Bedoeld zal zijn: dan.

De resolutie van de staten van Portugael, die ick uEd. zende,[8] is hier verboden te verkoopen om zeeckere maximes daerin staende, die men hier dangereux hout.
22 Iunii 1641.

Adres: Mijnheer mijnheer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant, in Den Hage. Port. 14s.
In dorso schreef Reigersberch: Broeder de Groot uyt Paris, den 22 [Iunii] 1641.

5244. [1641 juni 22]. Aan N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

Voor Aire gaen de zaecken, zooveel wij verstaen, wel, alzoo Beck ende Lamboi[2] met ontrent twaelffduizent man haer tusschen Monstreuil ende Aire gestelt hebbende de convoien met de vivres niet en hebben connen beletten, zoodat men hier hoopt dat Aire Fransch zal zijn voor het einde van de toekomende maendt. Den hertogh van Lotteringen heeft bij zich ontrent tweeduizent man te voet ende zooveel te paerd. Dezelve gaen om te verstercken het leger van den marescal de Chastillon[3] voor Sedan.

Hier te Parijs werdt gesproocken van accommodement met de princen die te Sedan sijn, maer ick en zie daertoe noch geen apparentie, alzoo de hoope die men hier heeft van Sedan te doen obediëren, zeer groot is door het afsnijden van de vivres, waerdoor men segt de stadt van Sedan alrede zooverre gekomen te zijn, dat het magazijn van de vivres, dat tot een hooge noodt wierd bewaert, alrede is aengesproocken. Den hertogh van Guise heeft te Bruissel hondertduizent croonen ontfangen.

Wij hooren oock dat in Catalagne die van Tarragona, zijnde een zeer groot garnisoen, door gebreck van vivres hebben begonst te handelen ende belooft haer aen de Fransoisen over te geven, zoo binnen vijf dagen geen secours en quame, welck secours Fernandino[4] prepareert ter zee, zijnde veel stercker van schepen dan den eertsbisschop van Bourdeaux.[5] Den prins van Condé schijnt Coloevre te willen belegeren.

De ambassadeurs van Portugal[6] staen op haer vertreck; om haeren staet te considerabler te maecken zeggen dat de Azores ende andere eilanden haere partij hebben gevolgt ende dat negen rijckelijck geladen schepen van Portorico ende St. Domengo komende ende niet wetende van de gevallen verandering, in haere haven zijn ingekomen ende dienen zullen om het oorlogh te voeden. Den marquys de Breszé[7] zegt dat hij haer haest met een vloote wil volgen, doch ick mercke dat alle

8 Zie no. 5241 n. 20.
1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, H 24j. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. De brief stemt inhoudelijk overeen met Grotius' brieven aan L. Camerarius en A. Oxenstierna van 22 juni 1641, nos. 5240 en 5242, en is daarom hier geplaatst op dezelfde datum. Tezamen met no. 5243 antw. op no. 5222; vermoedelijk beantw. d. no. 5256.
2 Johann von Beck (no. 5140 n. 19) en Wilhelm, baron van Lamboy (no. 5005 n. 12).
3 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk (no. 5119 n. 3). Karel IV van Lotharingen was in naam nog steeds de Franse partij toegedaan.
4 García de Toledo y Osorio, markies van Villafranca, hertog van Fernandina.
5 Henri d'Escoubleau de Sourdis (no. 5121 n. 27).
6 Francisco de Mello en dr. António Coelho de Carvalho (no. 5028 n. 6).
7 Jean Armand de Maillé, markies, later hertog van Brezé (no. 5103 n. 9).

wijze luiden ende die advysen hebben uit die quartieren, vresen dat in dat rijck eenicheit, geldt ende soldaten zullen ontbreecken.

De meuterie van de boeren ontrent Bern duirt noch, doch werdt verhoopt dat de wijsheit van den raedt van Bern remedie daertoe sal vinden. In Vrancrijck zijn wel eenige beginselen

van oproer, maer die men meent dat niet wel apparent en zijn te duiren aengezien de groote macht van crijgsluiden die den coning heeft overal. De coninginne-moeder[8] vertreckt uit Engellant. Men weet niet wel, off het is nae Luydick ofte nae Utrecht.

Men hout het hier daervoor dat Gil de Haes[9] een deel van zijn volck bij hem hout, een deel zent nae Nederlant.

Den secretaris[10] van mijnheer den marescal Horn werdt noch te hove opgehouden met goede hoope.

Men sal dienen den vorst van Lunenburg ende de landgravin van Hessen[11] wel te assisteren ende te courageren, alzoo het zeecker is, dat haer groote aenbiedinge vanwegen den keizer geschieden.

Men is hier niet wel tevrede met het belegh van Gennep nochte oock van Geldre, hebbende iet grooter verwacht. Doch hetselve kan volgen, wanneer Aire genomen ende den coning van Vrancrijck aen den prins van Orangië de wegh zal wijzen.

Naedat ick dit geschreven had, comt den secretaris van de heer Horn weder bij mij met een brief van de heer van Chavigny,[12] dewelcke het retardement van de wisseling excuseert op het retardement van het tractaet in Swede.[13]

Den prins van Condé heeft becomen in 't Roussillon twee cleine steden, Canet ende Argiller. Die van Sedan hebben Tourclaire met gewelt genomen. Den hertogh van Longueville gaet nae Colmar, alwaer hij vinden zal negen regimenten. Aire werdt gedefendeert met 1400 soldaten ende noch zooveel boeren.

In dorso schreef Reigersberch: Broeder de Groot, den 1641 [*sic*], uyt Paris.

5245. 1641 juni 24. Van W. de Groot.[1]

Frater optime,

Nuper cum de rebus Petri satis fuse ad te scripsissem,[2] primo respondisti[3] te senatoris litteras[4] eiusdem materiae expectare, deinde iis acceptis - nam ipse mihi dixit se iam ante scripsisse - respondes[5] constitutum vobis aliena orsa non detexere. Primum igitur est, ut me tibi purgem istud de alienis orsis ad me certe minime pertinere.

8 Maria de' Medici reisde in september 1641 via de Republiek naar Keulen.
9 Gilles de Haes, Vlaming in keizerlijke dienst (no. 5041 n. 20).
10 Georg Hansson von Snoilsky (no. 5226 n. 4).
11 Christian Ludwig, hertog van Braunschweig-Lüneburg, en Amalia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
12 Dit antwoord op Grotius' brief aan Chavigny, no. 5226, ontbreekt.
13 Het verdrag tussen Frankrijk en Zweden werd in juli 1641 verlengd.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24, 199. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 5230; beantw. d. no. 5263.
2 No. 5200 dd. 27 mei.
3 No. 5218 dd. 8 juni.
4 Deze brief van Nicolaes van Reigersberch ontbreekt.
5 No. 5230 dd. 15 juni.

Filium tuum ante aliquot annos curae meae credidisti,[6] ego eam provinciam lubens suscepi, ad praxim manuductorem me praebui et initio quidem ei studio satis diligenter incubuit,

6 Pieter de Groot woonde sinds begin mei 1638 ten huize van Willem de Groot in Den Haag. Hij werd op 17 mei 1638 als advokaat ingeschreven bij het Hof van Holland en op 18 mei 1638 bij de Hoge Raad. Vgl. *supra* no. 3581 (dl. IX); ARA, 3e afd., HvH no. 5943, f. 86.

postea magis amori operam dare coepit et, cum de Hasselaria[7] cogitaret, dum ea super re deliberatur, perdidit optimam occasionem. Postea amavit Coymanniam,[8] sed nec hoc matrimonium probabatur. Exinde animum adiecit ad Flamingiam,[9] quae res cum adhuc non procederet, tandem, dum uxor[10] hic esset, consuetudinem cum Delfensi - quam nosti - filia[11] habere instituit et post eius discessum etiam magis continuavit. Ego quamprimum potui, vos certiores feci et cum senatore eum ab hoc incepto dehortatus sum; frustra omnia. Dixi eum insciis vobis nihil incipere debere, ille de tuo consensu bene se sperare respondit, matrem alieniorem esse sciebat et minus aequam sibi - non dico quam bene - arbitrabatur.

Interea a te nihil certi accepi neque tu ipsi eam consuetudinem interdixisti. Quod uxor praetendebat nimirum sibi non esse integrum ad ullius matrimonii subsidium tantum conferre, quantum alias factura foret, id vero egregie eludebat dicendo matrem antea mille florenos in usum suum quotannis erogasse, eandem summam in subsidium matrimonii erogare pergeret, sortem vero penes se ad commodiora tempora retineret.

Ita tandem nobis sane renitentibus eo deventum est, ut iam isti amores in ore sint omni populo nec eo pacto diutius stare res possit. Nunc ais te ea orsa nolle detexere. Id quidem non improbantis et filium arbitrio suo permittentis est, sed quis nisi pater talia filii orsa aut rumpet aut perficiet? Sed de tota hac re ex animi vestri sententia perpensis rationibus in priore epistola allegatis statuite. Eum vobis parere par est. Caeterum ego frater fratrem rogo, ut ex te intelligam, quid me, qui vices hic tuas gero, hac in parte facere velis, quid respondere amicis, si qui me super hac re interrogabunt, quorum ego iam consortium fugio. Neque enim dissimulare possum me ad te super hoc negotio scripsisse neque, postquam scripsi, de intentione tua ignarum me esse probabile est. Accedit, quod, si filii voto adsensum praestas, ego f(a)cile intelligam, quae sint meae partes in promoven(do) negotio, quod familiam nostram quam maxime ta(n)git. Sin dissentire pergis, mihi quoque ostendendum sciam non esse me alterius sententiae neque probare ea pacta, quae quis invitis parentibus inire cogitet. Quod profecto faxo omnes intelligant, ne liberi mei domesticum habeant exemplum, quo aliquando etiam adversus me utantur. Tu quaeso omnia perpende et cogita, an non aliquid de iure tuo remittere aut offensam condonare quam patriae potestatis terminos districte observare velis. Utut certe constitueris, me non habebis contradictorem. Tantum mentem tuam plane fac intelligam.

Turbae istae Spiringianae[12] omnino iam conquiescunt. Ego illi occasione litis Suedicae[13] semel atque iterum locutus sum, sed neuter priorum mentionem fecimus.

7 Wellicht Agatha, dochter van de Amsterdamse burgemeester Pieter Pietersz. Hasselaer; vgl. Elias, *Vroedschap* I, p. 369.
8 Wellicht een van de drie dochters van de Amsterdamse koopman Joseph Coymans, Wilhelmina, Erckenraad of Isabella; vgl. Elias, *Vroedschap* II, p. 763v.
9 Wellicht een van de drie dochters van Dirck de Vlaming van Oudtshoorn, oud-burgemeester van Amsterdam (no. 5047 n. 29): Maria (1615-1669) was in 1639 getrouwd met Johan van Mierop (vgl. dl. X, p. 430), Elisabeth (1617-na 1675) trouwde in november 1641 met Laurens Buysero, Agatha (1614-1675) was in 1639 getrouwd met Roelof Bicker. Vgl. Elias, *Vroedschap* I, p. 280.
10 Maria van Reigersberch bevond zich van juni 1639 tot oktober 1640 in de Republiek.
11 Zie ook no. 5200.
12 Petter Spiring Silvercrona, resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag (no. 5000 n. 1). Zie ook no. 5230.
13 Het gaat hier wellicht om het geschil tussen de Zweedse rijksregering en Thomas Loof, koopman te Amsterdam; zie ook *infra* no. 5380. Na ‘iterum’ volgt in het hs. een overbodig: ei.

Annotata cum annexis[14] tandem prodibunt, sed miror te tam aperte scita pleraque pontificiorum defendere potius quam excusare maluisse.

Quae ad Airam geruntur satis bene procedunt, nisi iam cardinalis Hispanus opera Gallo-

14 Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135) met de daarachter afgedrukte traktaten *Commentatio de Antichristo, Explicatio de fide et operibus, Explicatio Decalogi* en *Appendix de Antichristo* (*BG* resp. nos. 1102, 1111, 1118 en 1129).

rum perruperit; nam id nudiustertius tentaturus credebatur. In Ruscinonensi comitatu et Catalania parum promovetur, in reliquis quoque negotiis lentos video progressus.

Apud nos Geneppae obsidio non parum difficultatis est habitura, nisi necessaria quaepiam obsessis brevi defutura sint, quod quidam opinantur. In India Occidentali iam inter Lusitanos et nostros armorum quies est, donec de foedere hic icto[15] illic constiterit. In Anglia plebeii praecipue auctoritatem episcoporum oppugnant eosque a temporalium rerum deliberatione abstinere cupiunt et in aliis potestatem accidunt.

Inter eos, quos Senatus Summus idoneos censuit qui in eum ordinem cooptentur, sunt Stridenus et Cloeckius Amstelodamensis,[16] quorum uterque remonstrantium conventui adhaeret. Alteruter si ab Ordinibus nominetur, iam remonstrantes a muneribus publicis non omnino excludi constabit.

Postquam haec scripsissem, ostendit mihi quae a Blavio acceperat Vergoesius.[17] Omnia iam sunt absoluta, recusa quae iussisti et, ne separari a reliquo opere tractatus quatuor possint, prospectum; de quibus omnibus ille ad te latius scribit.

Deus Opt. Max. te nobis, reipublicae et ecclesiae diu servet incolumem.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, XXIV Iunii 1641.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 3 Iulii; *op de verso-zijde nogmaals:* 3 Iulii.
En in dorso: 24 Iunii 1641 W. de Groot.

5246. 1641 juni 24. Van N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

Ick oordeele met uEd. dat wij het eynde van de Engelsche saecken noch niet en sien, die mettertijt wel een vremden uytslach soude connen nemen ende tot nadeel van degene die nu alles dirigeren. Sooseer sal den conynck, die niet alleen in tutele, maer genouch in slavernie is, sijnde sijne M.[teyt] binnen Lonnen gelast met de coninginne te blijven, d'oppressie van sijne autoriteyt soucken met alle middelen te releveren, daer de catholycke in Engelant, iegenwoordych erger van conditie, dat is meer gehaet, seyt den heer van Sommersdijck,[2] als de wolven, de principaelste helpers souden toe moeten wesen, het parlement meest gecomposeert uyt puriteynen. Immers het Leege Huys hout wederom aen om de biscoppen haer

15 Het verdrag tussen de Republiek en Portugal was op 12 juni 1641 getekend.
16 De Haagse advokaat mr. Cornelis van Strijen (1604-1679) en de Amsterdamse advokaat mr. Pieter Cloeck (1589-1667); vgl. Elias, *Vroedschap*, resp. II, p. 638v. en I, p. 450v. De vacature van raadsheer in de Hoge Raad werd echter in mei 1642 vervuld door Matthijs Oudesteyn (†1647) uit Alkmaar; vgl. ARA, 3e afd., HR no. 1537, f. 2.
17 Vermoedelijk Willem van der Goes (no. 4995 n. 14). Het betreft de uitgave van Grotius' *Annotationes*; zie *supra* n. 14. De correspondentie tussen Grotius en Van der Goes van 1641 ontbreekt.
1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, K 76c. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge (ed.), *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 653 no. 254. Antw. op no. 5233; beantw. d. no. 5266.
2 François van Aerssen, heer van Sommelsdijk (no. 4997 n. 3), was op 8 juni 1641 uit Engeland teruggekeerd.

autoriteyt ende incommen te benemen begerende sij onder de pairs in het Hoge Huys niet souden werden erkent. Daer maeckt het Hoge Huys difficulteyt in, dat de besnoeynge van middelen toestaet. Het Lage Huys hout weder daertegens in het gelt tot betalynge van de Schotten gedestineert ende daerdoor blijft dat leger ende het Engelsche, die beyden souden hebben worden gelicentieert, ge-

continueert. Sulcke disputen soude de saecke van den aertsbiscop[3] in longeur connen brengen, dat het eenyge goet is dat voor sijn Eerw. is te wachten.

De conninginne-moeder[4] sal Brussel voor haer residentieplaetse prefereren, waer sij alle dage wort gewacht, apparent om Sedan ende de verbonden princen naest bij te sijn. Uyt dien houck, hoewel het ongesien is, sijnde Sedan alreede in n[e]cesseteyt van vivres, soude voor Vranckerijck ende de Geünieerde Staten groot quaet connen voorcommen, indien de princen met eenych succes hare wapenen in 't velt brengen ende de plaetse secoureren. Sooveel quaet bloet isser in Vranckerijck.

Acht scepen uyt Farnambucq gearriveert[5] brengen nu seeckere tijdynge dat Massecaringes,[6] gouverneur van de Baia, volgende de partije van den nieuwen conynck, met graeff Maurits[7] stilstant van wapenen heeft gemaeckt ende de Portugesen ende de onse in goede intelligentie leven. Sevenhondert Spaengarden ende Italianen die met Castiliën wilden houden ende den nieuwen eet weygerden, sijn ontwapent ende werden versonden. Deselve scepen brengen een retour van over de sesduysent kisten suycker. Massecaringes hadde groote concepten tot affbreuck van de Spaense ende hadde alrede ordre gegeven om die te executeren. De onse hadden de scepen van Houtebeen ende Lichthert[8] in zee, men meent om op de silvervloot te letten.

Het schip Frederic Henderic, commende van Batavia ende gescheyden op 42 graden van 5 andere Oostindische scepen,[9] doordien het leck was ende niet wagen dorst achterom met de andere te commen, binnendeur is in Zeelant wel gearriveert; brengt een grote ladynge ende tijdynge dat boven de 5 schepen daer het in compangie mede was vertrocken, noch vier andere[10] tot Batavia in ladynge lagen die volgen souden. De vijff scepen die achterom commen, worden alle dage verwacht. Voor Malacca hadden de onse wel 500 mannen verloren; dan was van nieuws derrewaerts gesonden een vlote van 16 scepen.

Haversberg[11] is noch hier, sonder dat men hoort dat hij yet uytrecht. Prins Maurits van Bohemen[12] geweest sijnde bij Bannier is hier gecommen, apparent om aenstoot te weeren. Den heer van Somersdijck seyt dat de ambassadeurs in Engelant[13] den churfurst in sijne eerste visite die sijn Altesse hare Ex.[tiën] dede, hebbende ontfangen aen de coets, den eerste inganck in huys ende camer gegeven, van gelijcke uytganck ende convoy tot in de coetse, ende sijne Altesse de ambassadeurs in sijn

3 William Laud, aartsbisschop van Canterbury.
4 Maria de' Medici reisde in september 1641 via de Republiek naar Keulen.
5 De schepen Tijger, Eenhoorn, Graef Maurits, Susanna, Brandaris en Post-Paert voor de kamer van Amsterdam; de Bruynvisch voor het Noorderkwartier en Sainct Nicolaes voor Groningen. Vgl. *Courante* 1641 no. 25 dd. 22 juni.
6 Jorge de Mascarenhas, graaf van Castello Novo, markies van Montalvão (no. 5047 n. 18).
7 Johan Maurits, graaf van Nassau-Siegen (no. 5047 n. 21).
8 Cornelis Jol alias Houtebeen en Jan Cornelisz. Lichthart (no. 5008 n. 12).
9 De schepen Banda, Zutphen en Salamander voor de kamer van Amsterdam en de Leeuwarden voor de kamer van Enkhuizen. Zij kwamen op 29 juni 1641 in Texel aan. Vgl. *Nouvelles* 1641 no. 127 dd. 8 juli; *Dutch Asiatic shipping* III, p. 44.
10 De Nieuw-Haerlem en de fluit Heemskerck voor de kamer van Amsterdam, de Berckhout voor Hoorn en de Maestricht voor Rotterdam. Zij kwamen op verschillende dagen in de loop van 1641 en 1642 in het vaderland aan.
11 Johann Weichard, graaf Auersperg (no. 5042 n. 6).
12 Moritz van de Palts (no. 4992 n. 14).
13 Johan Wolfert van Brederode, François van Aerssen, heer van Sommelsdijk, en Johannes Polyander van Kerckhoven, heer van Heenvliet (no. 4997 n. 3). Zie over de incidenten met Karl Ludwig van de Palts ook no. 5221 en n. 5.

antichambre hebbe[nde] ontvangen, eerst in sijn camer is gegaen ende weder tot in de antichambre sonder verder in 't uytgaen gebracht, van haer niet wederom heeft connen werden gevisiteert ende dat sij da[e]rom sonder affscheyt te nemen uyt Engelant sijn vertrocken. Somersdijck geobjicieert sijnde dat hij naer Venetiën gaende[14] den hertoch van

14 François van Aerssen was in 1620 extraordinaris Staats ambassadeur te Venetië. Zie zijn 'Rapport', in: *Berigten v.h. Hist. Genootsch.* 5.1(1853), p. 45-137, vooral p. 53-56.

Simmeren als administrateur van den Pals[15] daer passerende hadde gedefereert hetgene den churfurst nu is gedisputeert, seyt dat sulckx is geschiet, omdat Simmeren den churfurst in sijn eygen lant representeerde.

Ontrent Gennep vint La Fontaine[16] hem met veel volckx, maeckt mine off hij op de quartieren een attaque soude willen doen. Tweeduysent mannen haer bij nachte in een begonnen werck met volmacht haer hebbende gelogeert, hebben dat met den dach weder moeten verlaten.

Den ambassadeur van Portugael[17] heeft Artisoski[18] van nieuws doen rechercheren, die het van nieuws heeft geëxcuseert. Rho[19] is den 19 deser van Ceulen vertrocken.

Desen I[u]nii 24 Maendach 1641.

Adres: Mijnheer mijnheer de Groot, raedt ende ambassadeur ordinaris van de coninginne ende crone van Sweden bij den alderchrystelijckste conynck.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 5 Iulii.

En in dorso: 24 Iunii 1641 Reigersberg.

5247. 1641 juni 24. Van P. Spiring Silvercrona.[1]

Mein herr ambassadeur,

Vor acht tagen hab Ew. Excell. berichtet,[2] welcher gestalt die tractaten mit dem Portugallischen ambassadeur[3] alhie vollzogen, vnndt derselb auff Ambsterdam verreiset. Sein abzug ist gantz in der stille, vnndt ohn einige solennitet, wie sonsten bey dem verreisen koniglicher ambassadeur gebraüchlich ist, geschehen, so gar, dass er auch von niemanden ins particulier, weder den einheimischen herrn dess landes, noch den ahnwesenden frembden ministris, sondern nur allein in der vergaderung der herrn General Staten, die ihn mit einem ahnsehelichen praesent verehret, abschiedt genohmen, den verlust der zeit, so ihme ohne das zu kurtz vndt knap fiele, vorwendendt. Jetzundt ist er zu Ambsterdam geschefftig allerley kriegs ammunition einzukauffen, vnndt ein ahnzahl schiff zubefrachten, willens, wann solches geschehen, nach dem lager zu verreisen, vnndt ihrer Hochheit zu valediciren. Ob bey seiner rückkehr er alhier durch passiren wirdt, kan man nicht wiessen.

15 Bedoeld zal zijn Johann II van Zweibrücken-Veldenz, voogd van de pas in 1632 tot administrateur van de Palts benoemde Ludwig Philipp (1602-1655), paltsgraaf van Simmern; vgl. *ADB* XIX, p. 580v.

16 Paul-Bernard, graaf van Fontaine (no. 5169 n. 16).

17 Tristão de Mendonça Furtado (no. 5028 n. 6).

18 Krzysztof Arciszewski (van Artischau) (1592-1656), Pools kolonel in Staatse dienst, had in de jaren 1631-1639 in West-Indië gediend en verbleef in 1639-1646 in de Republiek. Vgl. *PSB* I, p. 151-154; C.R. Boxer, *Dutch in Brazil*, p. 90v. Een eerder verzoek om in Portugese dienst te treden zal hem in mei 1641 zijn gedaan; vgl. Van Tricht (ed.), *Briefw. Hooft* III no. 1070, p. 347, dd. 26 mei 1641.

19 Sir Thomas Roe (no. 5143 n. 7) reisde naar Regensburg.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13, 84. Oorspr. Niet ondertek.

2 No. 5237 dd. 17 juni.

3 Tristão de Mendonça Furtado (no. 5028 n. 6). Het verdrag tussen de Republiek en Portugal was op 12 juni 1641 getekend.

Der kayserliche annoch alhie ahnwesende commissarius graff von Auersperg[4] hatt diesser tagen den herrn General Staten ein vnunderzeichnetes memorial durch seinen hoffmeister

4 Johann Weichard, graaf Auersperg (no. 5042 n. 6).

vberliefern lassen, worin er begehrt, weil man ihm kein publique audientz verstatten wolte, dass man ihm commissarios zuordtnen mögte, sein ahnbringen zu vernehmen. Alss ihm aber auch dassselbe abgeschlagen worden, hatt er vmb rücklieferung seines memorials ahngehalten. Deme man geantwortet, dass es vnder die alte papyr verleget, vnndt nicht wider gefunden werden könte, ohne zweifel würde er doch wohl copiam davon behalten haben. Sonsten soll er sich in discurs gegen particulier haben verlauten lassen, dass, wan man alhie sein ahnbringen wiessen solte, man sich nicht wegern würde, ihme, vngeachtet dess titelss vnvollkommenheit, audientz zuertheilen, dann er von stillstandt vnndt frieden commission hätte; giebt auch vor, dass er seit seines alhiesigen ahnwesens andere brieff empfangen habe, die man dess titelss halber zu verwerffen nicht vrsach haben würde. Bissher aber ist er damit noch nicht ahn das liecht kommen. Wie man sagt, soll er willens sein in kurtzem von hier zu verreisen, etliche meinen nach Ambsterdam, vmb wider zu kommen, andere, dass er allerdings hinweg werde. Immittelst thut so wohl der Frantzösische ambassadeur[5] in dem lager, alss sein secretarius[6] alhie, beyde ihr eüserstes, ihn von diessen orten hinweg zubringen.

Ihre Hochheit von Oranien haben sich vor Gennep schon starck vergraben, vnndt verhoffen, den orth mit approchen zu emportiren.

Sonsten vernimbt man, dass acht Ost-Indien fahrer[7] vor hiesigem landt ahnkommen, vnndt der springfluth erwarten, mit derselben einzulauffen. So seindt auch 12 schiff auss West-Indien[8] arriviret, die theilss schon eingefahren, theilss noch vor dem wall liegen. Die jenige, so auss West-Indien mit vberkommen, berichten, dass diesses stats general gouverneur daselbst, graff Moritz,[9] sich mit den Portugiesen in Brasilien vergliechen, vnndt das die Bahia konig Johann von Portugall agnoscire, vnndt demselben beygefallen seye.

Wormit ich Ew. Excell. gottlicher bewahrung empfehle,

Ew. Excell. dienstwilligster.

Datum Gravenhage, den 24.ten Iunii a. 1641.

Adres: A son Excellence monsieur Grotius, conseiller d'estat et ambassadeur de sa Ma.té de Suède auprès de sa Ma.té très-chrestienne, à Paris.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 3 Iulii.

En in dorso: 24 Iunii 1641 Spierinck.

5248. 1641 juni 27. Van C. Marin.[1]

5 Mathieu Coignet, sieur de La Thuillerie (no. 5023 n. 10).
6 Jean Brasset (no. 5023 n. 10).
7 Vgl. no. 5246.
8 Vgl. no. 5246.
9 Johan Maurits, graaf van Nassau-Siegen (no. 5047 n. 21).
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9, 227. Eigenh. oorspr.

Monsieur,

Je n'ay point receu de vos lettres par le dernier ordinaire, attendant avec impatience quelque bonne nouvelle de la conclusion du traitté avec la France,[2] d'où dépend aussy mon payement. Mon.[r] Mukel[3] me mande de Suède qu'on y a incorporé mon gage dans le livre d'estat et que je n'aye point à doubter de mon payement, mais le mal est que les marchands Suisses

2 Het verdrag tussen Frankrijk en Zweden werd in juli 1641 verlengd.
3 Friedrich Richard Mockhel, Zweeds resident te Benfeld (no. 5361 n. 1).

ne veulent desbourser rien sur cela sans gage, ayans esté desjà bruslé si souvent par les estrangers, de sorte qu'il seroit raisonable qu'on m'accom[m]odast pour le moins de 500 dalers pour avoir de quoy vivre et attendre le reste, ayant plus des gens sur mes espaules que je ne puis nourir. Je suis digne de compassion, qui ay le moindre gage de tous et si suis payé pire que les autres et avec cela ruine ma femme,[4] qui faute d'argent ne peut pourvoir à bonne heure à ses affaires. Sed quid querelis proficiam? Oportet ut a Deo et tempore remedium miseriarum mearum expectem et interea vicem meam doleam.

Nos députez[5] sont de retour de Berne et portent l'accom[m]odement de ces troubles-là par leur interposition, qui a tant peu envers les mutins qu'ils ont demandé pardon à leur magistrat, qui d'autre costé leur a promis tous le bon traittement auquel il faut qu'ils se résolvent, si veulent retenir en obéissance leur peuple.

Les ministres Grisons s'assembleront d'icy en huict jours,[6] sed nescio quo fructu, cum a nullo sustineantur.

Le baron de Fels et Schavedra[7] sont à Bade avec deux députez de la Bourgogne[8] attendant que messieurs les Suisses y viennent pour traitter avec eux de la neutralité, si toutesfois la France y voudra consentir.

Les armées en Piedmont se vont remettre en campagne, mais je ne vois pas que l'un et l'autre parts soit en estat de faire gran chose pour cest'esté.

Je demeure, monsieur,

vostre serviteur

C. Marin mp.

De Zurig, ce 17/27 de Juin l'an 1641.

Je vous supplie, Mon.r, de m'informer de ce qui empêche la conclusion de nostre traitté avec la France et ce qu'il y en a à espérer.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 2 Iulii.

En in dorso: 27 Iunii 1641 Marin.

5249. 1641 juni 29. Aan L. Camerarius.[1]

Illustris domine,

4 Alessandra Paravicini Capelli (no. 5068 n. 4).

5 De afgezanten van Zürich naar Bern waren Salomon Hirzel en Hans Rudolf Rahn; vgl. Vogel-Fechter, *Eidgen. Absch.* V, 2, 1, p. 1199-1205.

6 Bedoeld zal zijn de 'beitag' te Chur op 6/16 juli 1641; vgl. Jecklin, *Materialien* II, p. 383 no. 1660.

7 De keizerlijke commissaris Anselm von Fels (no. 5227 n. 12) en Diego de Saavedra y Fajardo, extraordinaris Spaans gezant in Zwitserland (no. 5239 n. 6).

8 Jacques Nicolas de La Baume, graaf van Saint-Amour (no. 5202 n. 6), en Claude Bereur, raadsheer in het parlement van Dôle.

1 Copie Uppsala, UB, E 388a, 287. Gedrukt *Epist.*, p. 681 no. 1503. Geciteerd in vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 284.

Valde mihi placent quae de concordia Banneriani exercitus scribit ill. Dom. vestra et de Wolfenbuttelio[2] felices nuntios opperior. Cognosco et ego ex literis D. Salvii[3] in federis negotio

2 Wolfenbüttel was bezet door een keizerlijke en Beierse legermacht, terwijl de stad belegerd werd door troepen van de hertogen van Braunschweig. In het begin van juni verenigde het leger van Braunschweig-Lüneburg zich met de Zweedse en Franse legers. Op 29 juni 1641 leverden de geallieerden bij Wolfenbüttel slag tegen het keizerlijke leger.

3 No. 5213 dd. 4 juni van Johan Adler Salvius. Het verdrag tussen Frankrijk en Zweden werd in juli 1641 verlengd.

moras a Gallis interiici. Interim Chavigniacus[4] in literis ad me causam dilatae permutationis Hornii et Waertii[5] in rectores regni Suedici tanquam in federe illo cunctantes reiicit. Vellent, ut video, nostri illam deliberationem, quomodo, si offerantur, fieri induciae possint, reiici in tempus aliud post factum fedus hoc, quod nunc est in manibus. Et ego id rectius arbitrer. De corona Pragensi[6] hoc tempore miror magna otia coeli.[7] Disputatio de mutatione locorum ad pacis colloquia non video quid in se boni habeat. Palatinum negotium diu tractum iri et ego suspicor vel in hoc, ut spe lactata Anglia nihil certi super hac re constituat.

Bene fecit Portugalliae legatus,[8] quod se a Danis minus pro dignitate haberi passus non est. In Suedia nihil tale metuendum habet, quae non dolebit, etiamsi plures nobis brevi reges ex fragmentis Hispanicae magnitudinis nascantur. Quomodo D. Salvius et Batavici legati[9] circa honores semet inter se gesserint, perscire cupiam. Praeter pecuniae penuriam audio etiam discordias in Portugallia esse.

Habent Angli triennium ad deliberandum, an valere velint illas cum iuvene principe Arausionensi nuptias.[10] Nam dissensu novae nuptae, ubi ad aetatem nuptiarum venerit, quin cuncta, quae acta sunt, in irritum possint deduci, nemo dubitat. Tum vero quam multa coniugia etiam inter aetatis iustioris principes vidimus ex causis subortis facta evanida? Vidit elector[11] principem Arausionensem iuvenem, sed obiter egredientem e conclavi pactae. Caeterum quid sibi velit in hac controversia aut princeps ille filius adhuc familias aut etiam legati Batavici, non satis intelligo. Ego exemplum comitis Licestrii[12] secutus electori ubique concessi neque me facti poenitet. Sunt enim electores regibus proximi positique supra principes alios, etiam qui summum imperium obtinent. Ubi agat Schmaltzius,[13] scire cupiam.

In Catalania pugnatum a Gallis audimus infeliciter. Nam et eruptiones prosperas factas ex Tarragona et mari superiorem fuisse Fernandini[14] fortunam, ad quem XX partim galeones, partim naves longae recens accesserunt. Itaque metus est, ne Catalani, qui praesidiis non tenentur, ad Hispani gratiam se referant. In Ruscinonensi quoque tractu Gallici conatus non procedunt. At in Italia cessatur, ut ibi aestivis mensibus solet.

Helvetii frustra pergunt laborare, ut eximatur bello comitatus Burgundiae. Badae conventus[15] eorum corporis habetur, ubi imperator de pace Germanica cum ipsis

4 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny (no. 5226 n. 1). Zijn brief ontbreekt.
5 Gustav Karlsson Horn en Johan van Werth (no. 5264 n. 1).
6 Bedoeld is vermoedelijk de keizer; zie ook F. Dickmann, *Westf. Frieden*, p. 103.
7 Vgl. Juvenalis, *Sat.* VI, 394v.: magna otia coeli: // non est, quod video, non est quod agatur apud vos.
8 Francisco de Sousa Coutinho (no. 5156 n. 2).
9 De Staatse gezanten ter conferentie te Stade, Willem Boreel, Albert Sonck en mr. Johan van Weede (no. 5184 n. 8), reisden via Hamburg.
10 Het huwelijk van Willem II en Mary Stuart, de 'Princess Royal'. Zie ook de brief van Maria van Reigersberch aan haar broer Nicolaes dd. 29 juni 1641 met een verslag van een gesprek over dit onderwerp tussen haarzelf en de dochter van de Engelse ambassadeur te Parijs, Dorothy Spencer (1617-1684); geciteerd Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 285.
11 Karl Ludwig van de Palts; vgl. no. 5222 n. 5.
12 Robert Sidney, graaf van Leicester, tot mei 1641 extraordinaris Engels ambassadeur te Parijs (no. 5003 n. 13).
13 Peter Abel Schmalz (Smalze), voormalig secretaris van Axel Oxenstierna, was katholiek geworden en naar de keizerlijke partij overgegaan; hij bevond zich te Regensburg. Zie ook *infra* no. 5383.
14 García de Toledo y Osorio, markies van Villafranca, hertog van Fernandina.
15 Landdag te Baden (30 juni - 23 juli 1641). Grotius ontleende het volgende nieuws vermoedelijk aan de brief van C. Marin dd. 13 juni, no. 5227.

aget. At Aroviae peculiaris est protestantium conventus[16] rusticam adversus Bernates seditionem pacare conantium, ne latius manet formidabile civitatibus exemplum. Rhaeti vero cum se a Gallis negligi

16 Conferentie van protestantse steden te Aarau (10-15 juni en 15-28 juni 1641).

videant, vetuere, ne Gullerus[17] quem pro Gallis scripserat militem e finibus educat, et cum Austriacis colloquentur Feldkirchae,[18] ut quae cum ipsis controversa habent, componant.

Dux Longavillanus discessit quidem, sed aegre reperit quem secum ducere debebat militem. Contra ducem Lotharingum mirae sunt suspiciones. Nam iussus pridem se iungere Castilionaeo[19] moras ex moris nexuit. Interim venit Lamboius[20] cum sex millibus aut amplius et in id periculum adduxit Castilionaeum metuentem, ne et ex Sedano et ex castris Lamboii circumveniretur, ut transierit Mosam sitque iam Tarsiaci[21] relictis tamen operis, quae castellum Donch[er]iaci fieri coeptum aliaque operum perficiant. Lamboius ad Arlonum est. Pecuniam exercitui ducis Lotharingi alendo destinatam rex retinuit. Metus est, ne exercitu suo bene refecto et munita quam a rege recepit Lamotta, nova consilia agitet. Cum duce Bulionio agi quidem aliquid de pace coeperat. Verum rex videns se quae vellet non posse assequi, hostilia omnia adversus Sedanum iussit fieri.

Cardinalis Hispanus octodecim secum millia dicitur habere apud Moncasselum et Bassaeam. Oppugnavit castra Gallica ad Airam, sed frustra. Itaque procedit obsidio. Ad fossam lunati cuiusdam operis perventum est. Oppidum octodecim machinis verberatur. Oppidani a praesidiariis exarmati sunt. Ante Iulii exitum puto fore oppidum hoc in Gallorum potestate. Dux Guisius Sedanum rediit cum centuriis quatuor.

Baionae seditio quaedam orta; nescio, an iam deflagraverit. Hispani circa Bononiam, quae non longe a Caleto est, armis grassantur. Multae sunt causae, cur hoc anno nihil magni a Gallis exspectem.

Deus ill. Dom. vestrae semper faveat.

Illust. Dom. vestrae perpetuae observantiae debitor
H. Grotius.

Lutetiae, 29 Iunii MDCXLI.

Cardinalis Hispanus nunc ad Terouanam est. Rex it Remos. Crescunt suspiciones contra ducem Lotharingum. Cepere Galli in agro Lucemburgico arces Florenvillam et Cheniacum, castellum ex humo Vullerium nomine, non longe ab Atrebatum urbe castellum alterum Clusam nomine.

Adres (volgens de uitgave der Epist.): Ludovico Camerario, reginae regnique Sueciae consiliario.

Bovenaan de brief in de copie te Uppsala: Red. Leidae, 6 Iulii a.^{o} 1641.

17 Johann Peter Guler von Weinegg (no. 5035 n. 8).
18 Conferentie te Feldkirch (juli-augustus 1641).
19 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon (no. 5119 n. 3).
20 Wilhelm, baron van Lamboy (no. 5005 n. 12).
21 Bedoeld is Torcy in de Ardennen.

5250. 1641 juni 29. Aan W. de Groot.[1]

Mi frater,

De rebus Petri[2] decrevi nihil addere ad ea, quae scripsi antehac. Vereor ne perpetuae suae inobedientiae paenas luat aliquando.

Gaudeo brevi finem habitura nostra illa tamdiu tracta quae ad Evangelia[3] annotavimus. Non miror remonstrantium quosdam scribere quae scribis.[4] Fieri potest, ut ego in nonnullis

1 Gedrukt *Epist.*, p. 922 App. no. 553. Antw. op no. 5235; beantw. d. no. 5267.
2 Grotius' tweede zoon, Pieter.
3 Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135).
4 Zie no. 5235.

rebus aliter sentiam quam ipsi, nec id mirum, cum ego vetera soleam laudare aut in optimam partem interpretari, illorum autem nonnullis aliqua adhaereant de magistris, sub quibus olim vixere. Praeterea fieri et hoc potest, ut pro ecclesiae romanae decretis ea habeant, quae sunt aliquorum nec eruditissimorum. Caeterum qui pacem optant, ut ego facio, non debent omnia, quae in controversiam trahi possunt, ἐξονυχίζειν.

Recte iudicas Anglos in regno vetere novam moliri rempublicam. Ita homines sub religionis nomine factiosi alibi evertunt, alibi constituunt regna. Miror non illud, esse homines qui libertatem quam dominatum malint, sed esse quibus nuper repertum ecclesiae regimen sordeat prae illo, quod per orientem non minus quam per occidentem tam diu receptum fuit, ut quidem ego censeo, Christo et apostolis auctoribus.

Gennepam iam captam credimus avemusque scire, quid deinde coepturi sint Batavi.

Dixit mihi aliquoties magnus cancellarius[5] Spiringium eo esse ingenio, ut quosdam, a quibus laesus non est, sibi velit esse inimicos, quod inimicitias eorum sibi speret esse utiles. Aliquid tale in nostro negotio latuisse plane credo.

Aira machinis oppugnatur. Ante exitum Iulii, puto, Gallorum erit; nam cardinalis Hispanus frustra oppugnavit castra.

Dux Lotharingius hic suspectus esse incipit. Saepe iussus non iunxit se Castilionaeo,[6] qui propterea Lamboio[7] ad Arlonum se ponente et Sedanum perductis novis per Guisium auxiliis utrinque sibi metuens concessit trans Mosam relictis citra flumen qui castella coepta perficerent custodirentque. Factis autem evanidis cum Bulionio de pace colloquiis iussit rex omnia hostilia in Sedanum agitari. Pecuniam autem exercitui ducis Lotharingi destinatam dari vetuit.

In Catalania terra marique damnum accepere Galli; in Ruscinonensi tractu et in Italia nihil ferme agitur. Marchio Bressaeus[8] it cum viginti navibus in Portugalliam, nisi malus aliquis nuntius iter impediat. Metuitur ei regno.

Rogo meo nomine salutes obsequentissime matrem, observantissime et amicissime uxorem tuam, liberos, cognatos et amicos.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

29 Iunii 1641.

Crusius cum inspectore[9] in Italiam abiit. Nihil mihi locuti sunt de Spiringii epistola. Ex Hambraeo[10] intellexi esse satis incivilem. Οὐ φροντὶς Ἱπποκλείδῃ.[11]

5 Axel Oxenstierna. Grotius spreekt hier over de periode 1634-1635. Petter Spiring Silvercrona (no. 5000 n. 1) rapporteerde in deze jaren aan Oxenstierna over financiële kwesties in Duitsland.
6 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon (no. 5119 n. 3).
7 Wilhelm, baron van Lamboy (no. 5005 n. 12).
8 Jean Armand de Maillé, markies van Brezé (no. 5103 n. 9).
9 Lars Jespersson Kruus (no. 5132 n. 3) met zijn hofmeester Johan Weidenhain. Zie ook no. 5235.
10 De lutherse predikant Jonas Hambraeus (no. 5218 n. 7).
11 Herodotus, VI, 129.

5251. 1641 juni 29. Aan A. Oxenstierna.[1]

Excellentissime et illustrissime domine,

Cardinalis Hispanus castra Gallica ad Airam frustra oppugnavit. Itaque manet obsidio et bene procedit et excurrentes Galli pontem Aventinum cepere.

Sedanum rediit Guisius cum centuriis quatuor, cumque ad Arlonum se posuisset Lam-

1 Copie Dresden, Sächs. Landesbibl., C 61, 29; copie Leipzig, UB, ms. 2633, f. 77. Gedrukt *Oxenst. Skrifter* 2. afd., IV, p. 137 no. 380.

boius[2] cum quinque millibus militum aut amplius, Castilionaeus[3] metuens, ne ab ipso et a Sedanensibus interciperetur - et dicuntur in ipsius caput capta fuisse quaedam consilia -, transiit Mosam castris ad Tarsiacum[4] positis, ita tamen ut eis Mosam relinqueret qui instarent caeptis operibus. De duce Lotharingo variae sunt suspiciones. Nam iussus se adiungere Castilionaeo moras parum probabiles interiecit. Qua de causa rex pecuniam exercitui eius - is est bis mille peditum, equitum totidem - destinatam retineri iussit. Videtur dux, postquam regia pecunia refecit exercitum recepitque et munivit Lamottam, id nunc moliri, ut extra bellum sibi esse liceat, nisi et peius aliquid latet. Magna enim ei offerre dicuntur caesariani. Duci Bulionio rex aliqua proposuit ad pacem pertinentia. Sed iis, ut videtur, irritis mandatum accepit Castilionaeus omnia in Sedanum hostilia faciendi.

Dux Longovillanus militem, quem in Germaniam ducat, aegre reperit; idne communibus rebus obstet, multum metuo.

Ad Tarragonam res minus prosperae Gallis, nam et feliciter erupere qui in oppido sunt et mari damnum non leve acceptum est, Fernandini[5] classe recens aucta adiectis XX partim navibus longis, partim galeonibus. Et metus est, ne ex his adversis Catalani, qui praesidiis Gallicis non tenentur, ad Hispanum se rursus transferant. Marescallus Breszaeus[6] priusquam eo eat, speculari vult eventus, filius autem eius marchio[7] ivit Rupellam, ut cum viginti navibus et legatis, qui hic fuere,[8] Portugalliam petat. In Italia nihil fit neque bene succedunt conatus in tractu Ruscinonensi.

Helvetii adhuc laborant, sed frustra, ut arbitror, ad eximendum bello comitatum Burgundicum. Galli autem et Helvetiorum protestantes laborant, ut agrestium circa Bernam tumultum compescant in tempore, ne latius serpat metuendum civitatibus exemplum. Querelae enim ubique sunt adversus praefectos et nova onera. Rhaeti autem Gullerum[9] vetuere cum eo quem collegit milite ad Gallos ire exspectantque Falkirchae missos a Tiroli, ut quae habent cum Austriacis controversa componant. Ad conventum autem universi corporis Helvetici, qui Badae habetur,[10] mittit imperator, ut cum iis de pace per Germaniam constituenda agat.

Catalanorum legati duo hic manent, duo in patriam redeunt.[11] Hispani in agrum circa Bononiam, quae non longe a Caleto est, irrupere non sine Gallorum metu ab ea parte.

Literae VIII Aprilis scriptae Constantinopoli[12] me docent naves longas quinquaginta, saicas quas vocant, octoginta mari ire contra Asacum, terra vero ingentes copias a Turca Tartaroque. Ubi sit is, qui mortui sultani Mehemedis filium[13] se dicebat, ignoratur. Chamus autem Precopensium Tartarorum[14] Osmanici se dicens sanguinis

2 Wilhelm, baron van Lamboy (no. 5005 n. 12).
3 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon (no. 5119 n. 3).
4 Bedoeld is Torcy in de Ardennen.
5 García de Toledo y Osorio, markies van Villafranca, hertog van Fernandina.
6 Urbain de Maillé, markies van Brezé, maarschalk van Frankrijk (no. 5142 n. 16).
7 Jean Armand de Maillé, markies van Brezé (no. 5103 n. 9).
8 Francisco de Mello en António Coelho de Carvalho (no. 5028 n. 6).
9 Johann Peter Guler von Weinegg (no. 5035 n. 8). Grotius ontleende het Zwitserse nieuws vermoedelijk aan de brief van C. Marin dd. 13 juni, no. 5227.
10 Landdag te Baden (30 juni - 23 juli 1641). De keizerlijke commissaris aldaar was Anselm von Fels.
11 De Catalaanse ambassade bestond sindsdien uit Llorenç de Barutell en Ramón de Guymera, terwijl Francisco de Gravalosa en Jaume (of Francisco) Bru naar huis terugkeerden; vgl. AE, CP Espagne, t. 20, f. 278, 324.
12 Ontbreekt.
13 Niet nader geïdentificeerd.
14 Behadir-Ghiraï.

imperium Turcicum, si forte Ibrahimus[15] sine virili stirpe, quam nondum habet, decedat, ad se venturum sperat.

15 Ibrahim, sultan der Ottomanen. Zijn zoon en opvolger Mohammed IV werd geboren op 2 januari 1642.

Cardinalis Hispanici exercitus ad XVIII est millia. Pervenere Galli ad vallum exterius operis cuiusdam lunati. Urbem Airam octodecim machinis verberant. Morbi grassari per aestivos calores in castris et Gallicis incipiunt et Hispanicis.

Deus etc.

Lutetiae, XIX/XXIX Iunii MDCXLI.

Cardinalis Hispanus nunc Teruanae est. Rex Rhemos proficiscitur. Crescit metus a duce Lotharingo. Cepere Galli in Lucemburgico solo arces Florenvillam et Cheniacum, castellum ex humo Vullerium nomine, non longe ab Atrebatum urbe castellum alterum Clusam nomine.

Bovenaan de brief in de copie te Leipzig: Argumentum. Itinera exercitus Gallici in Belgio. Lotharingus licet regi conciliatus, suspectus tamen. Ad Tarragonam res ex parte Gallorum infeliciter gesta. Auxilia Lusitanis decreta. Helvetii comitatui Burgundico neutralitatem concedi curant. Tumultus agrestes Bernatensium. Turcica nova. Dura Airae obsessio.

5252. 1641 juni 29. Aan N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

De trefves met Portugael aengegaen[2] heeft haer redenen. Ick zal garen weten, hoeveel ende hoe gemonteerde schepen de Vereenigde Nederlanden furneren aen Portugael ende wat lichtinge voor dat rijck in Hollant zijn gedaen. Dat de Portugezen die in dienst van Spaegnië [zijn], veelen zullen overloopen, is wel te geloven, alzoo zij vanwegen de natie ende haere vrunden niet anders als suspect en connen zijn. Ick en zie niet wel, hoe de Portugezen het oorlogh zullen lang connen voeren met haer eigen middelen, bijzonder alzoo men noch niet en weet, wat cours Isole del Principe, de Thomas ende de plaetsen in Oost-Indië zullen nemen. De coopmanschappen van contrebande connen daerin weinigh helpen. Van revolte in Arragon ofte Navarre is niet voor dezen tijd.

Dat den coning van Engellant volck laet gaen uit Yerlant nae Spaegnië is wel niet heel buiten reden, maer doet mij geloven ende zal oock den keizer doen geloven dat daer geen inclinatie en is tot het oorlogh, 'twelck dan mijnheer den palsgraef[3] in de conferentie zal hinderlijck zijn. 't Is claer te zien dat Schotlant eerst ende nu Engellant gaen af van de oude regieringe nae iet dat meer treckt van de republycque dan Polen, bijzonder zoo 't parlement scheidende, gedeputeerden laet tot volbrenging van haere resolutiën. Ick en gelove niet dat de barons het afzetten van de bischoppen sal goedvinden, maer wel haere macht te corten ende haer te weeren uit het Privé Conseil. 't Slepen van den tijd is goed voor den eertsbisschop,[4] die bij een yder weinigh bemint werdt, uitgenomen bij eenige luiden van letteren, aen dewelcken hij veel goeds heeft gedaen.

1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, H 21h. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Tezamen met no. 5253 antw. op no. 5236; beantw. d. no. 5268.
2 Het verdrag tussen de Republiek en Portugal was getekend op 12 juni 1641. Zie over de Staatse militaire steun aan Portugal no. 5079 n. 4.
3 Karl Ludwig van de Palts.
4 William Laud, aartsbisschop van Canterbury. Zie over hem nog de brief van Maria van Reigersberch aan Nicolaes dd. 29 juni 1641, geciteerd in Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 285.

Mij sal zeer lusten te hooren wat opening Havelsperg[5] zal doen, als de questie van de titulen zal zijn gepasseert.

5 Johann Weichard, graaf Auersperg (no. 5042 n. 6).

't Nieuw verbondt tuschen Sweden ende Vrancrijck[6] hapert noch wat, maer zal niet achterblijven.

Sedan ende de princen die daer zijn, zoo de regiering die nu is, duirt, zullen mettertijd in peryckel zijn. Doch den coning van Spaegnië zal dit jaer, al waer het dat zij hem wat costen, geen clein voordeel uit haer trecken.

De brieven die ick heb van de achtsten April uit Constantinople[7] zeiden niet van het aenhouden van de Poolschen gezant[8] aldaer. Doch de questie van de passagie om nae Azac te gaen, kan oorzaeck daertoe gegeven hebben.

29 Iunii 1641.

In dorso schreef Reigersberch: Broeder de Groot, den 29 Iunii 1641 uyt Paris.

5253. 1641 juni 29. Aan N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

Voor Aire gaen de zaecken niet quaelijck. Den cardinal-infant is daerontrent geweest met achtienduizent man ende heeft het Fransche leger willen attaqueren, doch is daervan terugge gekeert sich omhoudende nu bij Moncassel ende La Bassée. De Fransoisen ondertuschen hebben becomen de contrescarpe van een halve maen ende beschieten de stadt met achtien stucken. De granaden doen weinig quaeds. De burgerie in de stadt is ontwapent. De Fransoisen hebben oock Pont d'Aventin becomen. Daerentegen zijn de Spaegnaerden sterck ingevallen in het landt onttrent Boulogne, schijnende de stadt te willen belegeren ofte willende daerdoor diversie maecken.

Voor Sedan gaen de zaecken tot meerder verbittering, zijnde tevergeefsch de wegh van vrede getenteert aen den hertogh van Bouillon. Den hertogh van Guise oock wedergekomen zijnde binnen Sedan met vier compaegniën, Lamboi[2] met vijf- ofte sesduizent man gekomen zijnde bij Arlon heeft den marescal de Chastillon,[3] die vrese hadde van beide zijde overvallen te werden, doen retireren over de Maes nae Tarsy, latende eenigh volck aen deze zijde van de Mase om de begonnen forten te bewaeren ende te voltrecken. Hiertoe heeft oorzaeck gegeven den hertogh van Lorraine, dewelcke dickmael bij den coning belast zijnde zich te vougen bij den marescal de Chastillon, uitvluchten heeft gezocht, die men oordeelt weinigh apparentie te hebben, waerdoor den coninck gecomen is in suspicie dat den hertogh hebbende zijn leger door 's conings gelt in goeden staet gestelt ende La Motte in zijne macht gecomen ende gesterckt, wel zoude mogen trachten nae neutraliteit ofte oock luisteren nae eenige offres die hem van 's keisers wege geschieden. Immers deze bedenckingen hebben zooveel krachte gehadt op 's conincx gemoet, dat den coninck daerom heeft doen ophouden driehondertduizent gulden gedestineert voor het leger van denzelven hertogh, 'twelck bestaet in tweeduizent man te voet, tweeduizent te paerd. Dit ende veele andere zaecken doen mij twijffelen, off dit jaer

6 Het verdrag tussen Frankrijk en Zweden werd in juli 1641 vernieuwd.
7 Ontbreekt.
8 Alexander Otfinovski; hij kwam op 20 maart 1641 in Constantinopel aan en werd op 5 april vandaar weer weggezonden. Vgl. ARA, SG no. 6904 dd. 8 april 1641.
1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, H 21i. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Tezamen met no. 5252 antw. op no. 5236; beantw. d. no. 5268.
2 Wilhelm, baron van Lamboy (no. 5005 n. 12).
3 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk (no. 5119 n. 3).

iet zoo groots van de zijde van Vrancrijck zal staen te verwachten als het gemeen wel zoude vereischen.

Den hertogh van Longueville heeft moeite om het volck te vinden waermede zijne Excellentie zoude trecken nae Duitschlant.

In Italië hout men zich stil, gelijck aldaer de gewoonte is in de zomermaenden. In Roussillon werdt oock niet zonderlings uitgerecht, alles daer wel verzien zijnde bij de Spaignaerden. Den marquys de Breszé[4] is gegaen nae Rochelle, hoopt met twintich schepen ende de ambassadeurs die hier zijn geweest,[5] te gaen nae Portugael, zoo ondertuschen geene quaede tijdinge vandaer en comt, gelijck van Catelagne is gekomen, alwaer wij verstaen dat niet alleen die van Tarragona, alwaer het garnisoen een clein leger is, met eenige uitvallen groote afbreuck hebben gedaen aen de Fransoisen, maer oock dat Fernandino[6] versterckt van nieuws met twintich zoo galeien als galeoenen een groot advantagie becomen heeft op den eertsbischop van Bourdeaux,[7] zoodat getwijffelt werdt off het belegh noch is duirende ende off niet veele Catelans die niet en zijn onder de macht van Fransche garnisoenen, haer weder zullen begeven onder Spaegnië, waerom oock twee van de gedeputeerde van die natie hier gehouden werden als ostagers.[8]

De Switsers te Bade vergadert[9] trachten tevergeefs, zoo ick meen, om 't graefschap van Bourgognië te brengen tot neutraliteit ende zal den keizer haer bezenden ende opening doen van middelen tot de paix van Duitschlant. De protestantsche Switzers bijzonderlijck vergadert te Aro[10] trachten nevens den ambassadeur van Vrancrijck[11] den boerencrijgh ontrent Bern, zijnde van een gevaerlijck exempel voor alle de steden, te neder te leggen. De clachten bestaen over de giericheit van de bailiuwen ende over de nieuwe lasten. De Grisons ziende dat Vrancrijck nae haer niet om en ziet, hebben den overste Guller[12] verboden 't volck uit te voeren dat hij voor Vrancrijck hadde gelicht, ende sullen te Faldkirch weder een bijeencomste[13] houden met de Tiroolsche gedeputeerden om haere differenten te vereffenen.

Uit Constantinoplen heb ick advysen van den 8 April[14] dat den Persiaenschen ambassadeur[15] tot vaststelling van de vrede alsnoch aldaer verwacht wierd; dat vijftich galeien, tachtigh saiken ter zee, te landen groote trouppes, zoo van den Turck als van den Tartar, gingen nae Asac; dat men niet wel en wist, waer den jongman die hem zeide zoon te zijn van Mehemet,[16] was gebleven.

Den cardinael-infant is nu te Terouane. Den coning gaet nae Reims. Den hertogh van Lorraine werdt meer ende meer suspect. De Fransoisen hebben becomen in 't lant van Lutzenburg de casteelen van Florenville ende Cheny ende 't fort van Vulliers, ontrent Atrecht een fort genaemt Ecluse.

29 Iunii 1641.

In dorso schreef Reigersberch: Broeder de Groot, den 29 Iunii 1641.

4 Jean Armand de Maillé, markies van Brezé (no. 5103 n. 9).
5 Francisco de Mello en António Coelho de Carvalho (no. 5028 n. 6).
6 García de Toledo y Osorio, markies van Villafranca, hertog van Fernandina.
7 Henri d'Escoubleau de Sourdis (no. 5121 n. 27).
8 Llorenç de Barutell en Ramón de Guymera (no. 5251 n. 11).
9 Landdag te Baden (30 juni - 23 juli 1641). Grotius ontleende het Zwitserse nieuws vermoedelijk aan de brief van C. Marin dd. 13 juni, no. 5227.
10 Conferentie van protestantse steden te Aarau (10-15 juni en 15-28 juni 1641).
11 Jacques Le Fèvre de Caumartin (no. 5015 n. 5).
12 Johann Peter Guler von Weinegg (no. 5035 n. 8).
13 Conferentie te Feldkirch (juli-augustus 1641).
14 Ontbreekt.
15 Ibrahim khan.
16 Niet nader geïdentificeerd.

5254. 1641 juni 29. Aan J.A. Salvius.[1]

Illustrissime domine,

Magnum sane damnum accepit res Suedica in morte D. Bannerii,[2] sed in hoc dolore solatur me ducum[3] et militum ea concordia, ut nihil inde mali sperandum sit et, quantum intelligere possum, fidi adhuc nobis manent Hassici et Lunaeburgici. Verum ad eos retinendum opus erit celerari, quantum res ferent, consummationem federis inter nostros Gallosque.[4] Cum norim quam perplexari soleant Galli, censeam omnino inserendam federi cautionem de permutandis Hornio et Waertio.[5] Ni id fiat, aut de machinis illis, quae sunt Benfeldii, aut de Bassompetra captivo[6] aut quidvis causabuntur, ne emittant Waertium.

Quod ad res cum hoste componendas attinet, existimo Gallos inducias malle, nobis plenam pacem fore utiliorem gloriosioremque. Causa belli nobis fuit, bono ut loco poneretur res amicorum per Germaniam, quod sine pace, ut se habeant omnia, obtineri non potest. Galli propositum habuere fines proferre. Multa tenent, quae per pacem non sperant penes se mansura. Itaque velint per inducias possessioni suae induere speciem vetustatis. Hae sunt causae, cur de conditionibus induciarum colloquia in aliud tempus post confectum fedus, quod nunc tractatur, differri magis e re nostra censeam.

Doleo me de Portugallicis legatis serius scisse reginae nostrae sententiam, de qua edoceri pridem volueram. Nunc literae Excellentiae vestrae, quae me ea de re instruunt,[7] ad me venere post digressos duos, qui hic fuere, legatos.[8] Sed poterit circa ordinarium, qui huc venit,[9] impleri quod non alia de causa dilatum est, quam quia in tam gravi negotio putabam mihi non meum sequendum iudicium, sed eorum, qui in me imperium habent, quem modum etiam Angliae legatus[10] secutus est et, puto, in eius generis rebus legati alii sequi solent. Quia multa possunt evenire talia, nihil magis optem quam saepe mandatis aut certe consiliis instrui.

Sum autem eroque semper,

Excellentiae vestrae obedire et inservire paratissimus obligatissimusque
H. Grotius.

Lutetiae, 19/29 Iunii 1641.

5255. 1641 juni 29. Aan J. de Wicquefort.[1]

1 Gedrukt *Epist.*, p. 681 no. 1502. Geciteerd in vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 279. Antw. op no. 5213; beantw. d. no. 5308.
2 Johan Gustavsson Banér was op 20 mei overleden.
3 Adam von Pfuel, Karl Gustav Wrangel en Arvid Wittenberg von Debern (no. 5213 n. 2).
4 Het verdrag tussen Frankrijk en Zweden werd in juli 1641 verlengd.
5 Gustav Karlsson Horn en Johan van Werth (no. 5264 n. 1).
6 Anne François, markies van Bassompierre (no. 5190 n. 4).
7 No. 5213.
8 Francisco de Mello en António Coelho de Carvalho (no. 5028 n. 6).
9 In mei 1642 kwam te Parijs als Portugees ambassadeur Vasco Luís da Gama (1612-1676), graaf van Vidigueira. Vgl. E. Prestage, *Dipl. relations of Portugal*, p. 7-10.
10 Robert Sidney, graaf van Leicester (no. 5003 n. 13).
1 De brief staat vermeld in Veilingcat. Fred. Muller, 16-17 juni 1910, p. 137, en heet daar, evenals *supra* no. 5022, geadresseerd te zijn aan Abraham de Wicquefort, ‘resident pour

5256. 1641 juni 30. Van N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

Desen schrijve ick, omdat uEd. niet soude meenen, indien ick niet en schreve, dat ick yet soude hebben versuympt, want materie hebbe ick geene.

In Engelant tonen haer meer ende meer confusiën. Men ondersouckt noch op het dessein van de uytgeweeckene,[2] die men wil dat Portsmuyden souden hebben gebruyckt tot een secours van 7- off achtduysent Fransse, dat mij dunckt van weynych apparentie. Evenwel sijn hier advysen in seer goede handen, die seggen den collonel Goryn,[3] gouverneur van Portsmuyden, daerop sijnde gevra[e]cht, dat soude hebben bekent. Het Lage Huys hout sterck aen om de biscoppen haer incommen ende autoriteyt te benemen, het Hoge Huys toont resolutie om niet te consenteren dat haer sessie ende stemme in 't parlament soude werden benomen. Met populaire tumulten wert het Lage Huys gestijft ende heeft het volck ontrent Hul twee knechts op den stoel gebracht om te tonen het beroep van de biscoppen niet is te wachten; waerover clachten gevallen sijnde is haer in 't Lage Huys sonder verder recherche ofte comminatie een censure gegeven door de spreecker[4] meer lacchelijk als serieux. Het gelt tot licentiëren van de troupen hapert, soodat disordren schijnen dat rijck te dreygen.

Voor het huys te Gennep naderen den approches ende is den viant met sijne troupes naer Venlo geweecken.

De equipagie van de scepen bij den ambassadeur van Portugael[5] gehuyrt gaet traech voort bij schaersheyt van gelt, die den ambassadeur meer ende meer toont.

Den graeff van Haversberg[6] is vertrocken sonder nader communicatie te hebben met eenyge commissaris[s]en gehouden, hetwelck Vranckerijck wel bevalt. Te Staden horen wij niet dat yet wert uytgerecht. De commissaris[s]en van de staet[7] comen thuys onverrichter saecken. De Staten vergaderen morgen. Vijff Oostindische scepen[8] wel geladen sijn gearriveert. Uyt Gennep dede den viant den 26 Iunii een groten uytval 's avonts ten vijff uyren. Daer is seer gevochten, onse ruyterye sneet veel van den viant den wech aff, die alle sijn dootgeslagen. Veel Portugesen commen over.[9]

Desen lesten Iunii 1641.

Adres: Mijnheer mijnheer de Groot, raedt ende ambassadeur ordinaris van de coninginne ende crone van Swede bij den alderchristelijcksten conynck etc.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 2 [sic] Iulii.

En in dorso: 30 Iunii 1641 N. Reigersberg.

Madame de Hesse'. Zie echter voor de adressering aan Joachim de Wicquefort no. 5022 n. 1.

1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, K 76d. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge (ed.), *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 656 no. 255. Vermoedelijk antw. op nos. 5243 en 5244; beantw. d. nos. 5276 en 5277.

2 Zie no. 5194 n. 23.

3 George Goring jr. (1608-1657), in de jaren 1633-1637 kolonel in Staatse dienst, sinds 1639 goeverneur van Portsmouth; vgl. *DNB* XXII, p. 245-248.

4 William Lenthall (1591-1662), 'speaker' in het Lagerhuis; vgl. *DNB* XXXIII, p. 55-60.

5 Tristão de Mendonça Furtado (no. 5028 n. 6).

6 Johann Weichard, graaf Auersperg (no. 5042 n. 6).

7 Willem Boreel, Albert Sonck en mr. Johan van Weede (no. 5184 n. 8).

8 De schepen Frederik Hendrik, Banda, Zutphen, Salamander en Leeuwarden; vgl. no. 5246.

9 Bedoeld zijn Portugese soldaten uit de Spaanse legers in de Zuidelijke Nederlanden.

5257. 1641 juli 1. Van W. de Groot.[1]

Frater optime,

De impressione tuorum operum,[2] postquam haec quae iam carceres mordent[3] prodierint, cogitabimus. Ego sicut video Blavium suis studuisse commodis - ideoque postrema per columnas impressisse, ut eadem opera editionem in octavo[4] adornaret, quam et absolvit -, ita ab eo aut eius operis quicquam mala fide gestum credere non possum.

Responsum tuum ad quaestionem a D. Matenesio propositam[5] communicabo ipsi et, quoniam iam diu lis instituta est, quid ea de re Curia sit decretura, expectabimus. De Alcorani versione Erpeniana[6] consulam Golium,[7] ubi Lugdunum ivero.

Commentationem in Epistolam ad Philemonem[8] accepi et avide perlegi. Placet mihi et materia de servis et quae inde infers de magistratu. Ostendam Utenbogardo,[9] quando huc venerit - iam enim Amstelodami est - eiusque sententiam ad te perscribam.

Pro iis, quae de Aira, Guisio aliisque novis scribis, gratias habeo. Hic nihil fere est, nisi quod princeps se ad Geneppam ita munivit, quasi de Breda ageretur,[10] neque minus pro castello laborant hostes, qui iam munitiones nostras accessere, sed strenue repulsi sunt. Interea bene se obsessi defendunt.

Ex Anglia intelligimus nondum ibi consilescere turbas, inter nobiles et plebem dissensum esse super ordinis episcopalis abrogatione, exercitus nondum dimitti et pecuniam, qua stipendia solvantur, deesse, quare argentum a civibus corrogari, quod pignoris loco Scotis detur. En, quo discordia cives perduxit miseros!

Inter schedia patris[11] repperi hoc, cuius exemplum mitto chirographum. Est id beneficium a maioribus profectum ex familia Heemskerkia, quod iam ad te ut maiorem natu ex nostra stirpe pertinet. Rogo itaque, intelligam, in quos usus pecuniam erogari velis - est enim piis destinata usibus - et quibus personis. Pater dum vixit reditus annuos cognato Halsio[12] assignavit.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24, 200. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 5241; beantw. d. no. 5274.
2 Zie no. 5241.
3 Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135) met de daarachter afgedrukte traktaten *Commentatio de Antichristo, Explicatio de fide et operibus, Explicatio Decalogi* en *Appendix de Antichristo* (*BG* resp. nos. 1102, 1111, 1118 en 1129).
4 *BG* no. 1128.
5 Vermoedelijk niet Johan van Mathenes (no. 5224 n. 6).
6 Thomas Erpenius; zie no. 5241.
7 Jacobus Golius (1596-1667), professor oosterse talen en wiskunde te Leiden. Vgl. *NNBW* X, kol. 287vv.; W.M.C. Juynboll, *Zeventiende-eeuwsche beoefenaars v.h. Arabisch in Nederl.*, p. 119-183.
8 *BG* no. 1136. Zie Grotius' brief aan Willem, no. 5241.
9 Johannes Wtenbogaert (no. 5139 n. 1).
10 Frederik Hendrik had Breda in 1637 na een intensieve belegering heroverd. Gennep viel op 27 juli 1641.
11 Jan de Groot was op 3 mei 1640 overleden. Zijn moeder, Elsge (Elselinge) Jan Reyersz. van Heemskerck, was vanaf 1569 gerechtigd geweest tot de rente van een vicarie op het St.-Nicolaas-altaar in de Pieterskerk te Leiden; zie O.A. van der Meer, in: *Nederl. Leeuw* 76(1961), kol. 291-294. Zie ook *infra* no. 5336.
12 Van een ‘neef Hals’ is eerder sprake geweest; vgl. dl. III, IV, V, VII, Register i.v. Halsius, Hulsius.

Plura iam non habeo hoc solo demto, quod e vivis excessit Mireveldrus,[13] pictor magni nominis, in quo cive non parvam iacturam fecit civitas patria.

13 Michiel Jansz. van Miereveld was op 27 juni te Delft overleden.

Deus Opt. Max. te, uxorem, liberos diu nobis servet incolumes.
Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, Calendis Iuliis 1641.

Adres: A monsieur monsieur Grotius, ambassadeur de la reine et couronne de Suède, à Paris.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 2 [*sic*] Iulii. Overbeeck.[14]
En in dorso: 1 Iulii 1641 W. de Groot.

5258. 1641 juli 2. Van C. Marin.[1]

Monsieur,

Pour responce de vos deux très-aggréables du 11 et 18 du courrant[2] je vous diray que nostre bon mareschal Horn[3] a esté rammené de nuict de Lindau en Bavière, dont il se plaint fort, et je le pren[s] pour un mauvais augure de nos affaires avec la France.[4] A cecy on adjouste que nostre armée en Allemagne est en grande confusion et combattue par des émulations fort dangereuses, demandant la récompance de son service de dix ans et un autre chef Alleman,[5] dont je vous supplie très-affectueusement de m'esclaircir un peu, si vous en sçavez quelque certitude, car je ne vous sçaurois exprimer la tristesse de coeur que me causent ces bruits, durant mon malheur qui sans cela est grand, estant icy abandonné de tout le monde et chargé d'une grosse famille, la femme entre la mort et vie à cause de ses couchées, en somme, cumulus infortunii mei adeo me undiquaque premit, ut nesciam, Deum testor, quo me vertere debeam. Avec tout cela je n'ay point aucune espérance de ne recevoir bientost de l'argent, faute duquel je suis exposé en dérision à tout le monde, redactus iam quasi ad stipem. Vous m'obligeray de m'assister de vostre conseil de ce que je dois faire, car il faut que je m'en retire avec honte, si je ne reçois point bientost pour le moins quelque part de mon gage. J'ay fait et escrit tout ce qui m'a esté possible pour mon congé et le payement de mon gage, mais ny l'un ny l'autre veut suivre.

Nos Suisses sont à Bade,[6] où nous verront ce qu'ils résouldront, l'affaire de Berne estant desjà accomodé.

14 Zie over de familie Overbeke Grotius' antwoord, no. 5274.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9, 226. Eigenh. oorspr.
2 Grotius' brieven aan Marin van 1641 ontbreken.
3 Gustav Karlsson Horn (no. 5264 n. 1).
4 Marin doelt op de verlenging van het verdrag tussen Frankrijk en Zweden.
5 Johan Gustavsson Banér († 20 mei 1641) werd echter opgevolgd door Lennart Torstensson (no. 5176 n. 4).
6 Landdag te Baden (30 juni - 23 juli); vgl. Vogel-Fechter, *Eidgen. Absch.* V, 2, 1, p. 1206-1210.

De Constantinople on escrit d'un gran tremblement de terre suivi n'aguerres en Perse, et que l'internonce de l'empereur[7] est arrivé à Constantinople. Plura ne scribam, dolor animi, qui me conficit, prohibet.

Je demeure, monsieur,
tout le vostre
C. Marin mp.

De Zurig, ce 22 de Juin s.v. l'an 1641.

In dorso schreef Grotius: 22 Junii 1641 Marin.

7 Niet geïdentificeerd. aant.

5259. 1641 juli 2. Van J.A. Salvius.[1]

Hochedel gestrenger, hochgeehrter herr ambassadeur,

Nechst offerirung meiner allzeit beraitwilligsten dienste, gebe Ew. Excell. ich hiebey zu vernehmen, dass, bey einigen von der könig. Schwedischen hauptarmee gestern alhier eingelangten passagieri, diese nachricht einkommen, wie dass verwiechenen Mitwochen, alss den 16. dieses, der feind sein dessein, vff Helmstatt zu gehen, vndt Wolffenbüttel zu entsezen, würcklich sehen zu lassen, angefangen, welchem zu begegnen, die vnssrigen mit gesampter force ingleichen vffgewesen, vndt haben alsso beede armeen selbigen tag in voller bataille gegen einander gestanden. Seit dem berichtet der herr obrister graff von Hodiz[2] anhero, dass der feind, obgemellt sein dessein zu exequiren, mit gantzer macht vff Wolffenbüttel gezogen, worvor er dann, vndt neben ihm die vnssrigen zugleich, den 19. ankommen, vndt, weiln er einen posten offen gelassen, seind die vnssrigen vff denselben lossgangen, den lincken flügel, welcher von Beyerischen völcker bestanden, attaquirt, vndt alssobalden in confusion gebracht, dass vber 1000 vff der walstatt, darunter auch der commendant in Wolffenbüttel,[3] welcher eben damahlen bey Piccolomini gewesen, todt geblieben, vndt viel, sonderlich hohe vndt andere officiers, gefangen worden. Mehrere particularia, vndt ferner, Gott gebe glücklicher, success, soll mit nechstem Ew. Excell. communicirt werden.

Von herrn Stalhanschen[4] haben wir, dass derselbe sich nun wieder in Schlesien befinde, vndt zu Punzel rendez-vous gehalten habe, vmb, weiln ein guther theil selbiger keyssr. völcker nach der hauptarmee gehen sollte, die vbrigen mit ernst zu suchen, vndt was hauptsachliches zu tentiren, gestallten er selber mir vom 2. huius auss Lüben schreibet, dass er selbiger statt sich bemächtigt, vndt die guarnison vff das schloss sich zu retiriren gezwungen habe, mit welchen er in voller arbeit were, vndt in kurzem herunterzubringen verhoffte.

Auss Pohlen vernimbt mann, dass daselbsten die gefahr wegen des Türcken sich mindere, nachdem die Chnussker Cosaken, so neben den Saparoffkischen Asaac den Türcken abgenommen gehabt, vneins, vndt jene von diesen heraussgetrieben, die statt geplündert, aussgebrannt, vndt verlassen worden; dahero mann meinte, weil der Türck daselbsten keinen feind mehr habe, er sein dessein ändern vndt gegen Ungarn sich wenden werde.

Wormit Ew. Excell. ich Gottes genädiger beschirmung zu allem wolergehen trewlich empfehln thue.

Ew. Excell. dienstbereitwilligster allezeit
J.A. Salvius mp.

Hamburg, den 22. Iunii 1641.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 10 (1641, 4). Oorspr., van de hand van de secretaris Georg Keller. Eigenh. ondertek. met eigenh. postscriptum. Beantw. d. no. 5289.

2 Zdeněk Hodický, graaf van Hodic, kolonel in Zweedse dienst; hij overleed in juli 1641 aan zijn verwondingen. Vgl. B. Jelinek, *Böhmen im Kampfe* II, p. 29-32. Zie over de slag bij Wolfenbüttel ook *infra* no. 5269.

3 De vrijheer van Czettritz; vgl. *Gazette* 1641 no. 82, p. 429, 'Extraordinaire' dd. 19 juli. aant.

4 Torsten Stålhandske (no. 5014 n. 9).

Faedus Sueo-Gallicum[5] nondum confectum est postulante Davausio[6] loca tractatuum Francofurti et Moguntiae, Osnabruga et Monasterio, quae ipse antea proposuit et nos acceptavimus, recusatis. Dn. Hornii[7] libertatem pactis ut includat, nullo modo induci potest. Alias promittit, à la parole de l'ambassadeur et sur son honneur, quamprimum hic faedus signatum fuerit, Werthium[8] contra Hornium dimissum iri.

5 Het verdrag tussen Frankrijk en Zweden werd in juli 1641 vernieuwd.
6 Claude de Mesmes, graaf van Avaux (no. 5001 n. 7).
7 Gustav Karlsson Horn (no. 5264 n. 1).
8 Johan van Werth (no. 5017 n. 4).

Utinam supradicta victoria sub Guelpherbytum cras confirmetur! Cras fiet prima propositio a legatis Danicis[9] Stadae de moderatione vectigalium in Dania et Norwegia. De Gluckstadio Batavi tacent, dum priora expedita fuerint.

Torstenson[10] succedit Banerio.

Onderaan de brief staat: H. Grotio.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 17 Iulii.

5260. [1641 juli ±4.] Van J. Epstein.[1]

Monseigneur,

J'ay envoyé hier un extraict des nouvelles, que je n'ay pas encor receu. S'il plaist à v. Ex., elle corrigera quelque chose de cestuy-cy.

J'ay receu hier lettres de Mr. Degenfeld[2] datées à Remilly proche de Sedan le 1. Juillet, par lesquelles il me mande qu'ils ne sçavent pas encor, si le duc Charles[3] leur est amy ou ennemy; que cependant le bruict court par tout le Luxenbourg, qu'il est derechef ennemy; que les princes de Sedan ont perdu l'occasion de faire leurs affaires, le roy s'approchant avec le secours et le mareschal de Chastillon[4] faisant estat d'avoir en bref 20 m. hommes; que Lamboy[5] mesme sur cette nouvelle s'est retiré l'espace de 3 lieues dans le Luxenbourg; que néantmoins l'accommodement seroit le meilleur pour la France.

Je baise les mains de v. Excell. et suys

son très-obéissant serviteur

J.E.

5261. [1641 juli ±4.] Van J. Epstein.[1]

9 De Deense gezanten ter conferentie te Staden waren de rijksraden Jørgen Vind (no. 5025 n. 2) en Jørgen Seefeld (*DBL* XXI, p. 529vv.) en de kanselier Ditlev Reventlov (no. 5238 n. 3). Zie voor de namen der Staatse gedeputeerden ter conferentie no. 5184 n. 8.

10 Lennart Torstensson (no. 5176 n. 4). Johan Gustavsson Banér was op 20 mei 1641 overleden.

1 Hs. Stockholm, RA, Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. Eigenh. oorspr. De datering van de brief is gebaseerd op de erin vermelde gegevens; zie ook no. 5261. Johann Epstein († 1644?) was Zweeds agent te Parijs; daarnaast trad hij op als nieuwsagent, soms in samenwerking met Théophraste Renaudot. Vgl. dl. VI-XI, Register i.v.; *APW* II C1, Register i.v. Zijn zoon vroeg in een ongedateerde 'Mémoire' Grotius' voorspraak om zijn vader na diens dood als agent van Zweden te kunnen opvolgen (hs. Stockholm, RA, Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641).

2 Christoph Martin, vrijheer van Degenfeld (no. 5215 n. 11).

3 Karel IV, hertog van Lotharingen.

4 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk (no. 5119 n. 3).

5 Wilhelm, baron van Lamboy (no. 5005 n. 12).

1 Hs. Stockholm, RA, Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. De datering van de brief is gebaseerd op de erin vermelde gegevens; zie ook no. 5260.

J'ay lettres de Verdun, qui portent que le III le duc Charles[2] estoit encor à Siric, et ses trouppes au Luxenbourg, d'où ils tirent leur subsistence. Le roy a envoyé Mnsr. Riquet et depuys Mnsr. St.-Oust[3] vers led. duc. Il estoit encor alors irrésolu, mais il désire demeurer neutre.

2 Karel IV, hertog van Lotharingen. Hij bevond zich te Sierck in het noorden van Lotharingen.
3 Niet nader geïdentificeerd.

Lamboy[4] et le duc de Bouillon se sont séparez fort malcontents l'un de l'aultre, et le duc de Guyse et duc de Bouillon sont aussy mal ensemble. Donchéry s'est rendu au duc de Bouillon, ce qui a fort despité Lamboy. Le roy estoit encor devant-hier à Rheims. Il y a des traittez d'accommodement sur le tapis. Mr. le chancelier[5] va ce jourd'uy au parlement. Demain commencent les prières de 40 heures.

On tient à cette heure Ayre ou pris ou rendu, ou s'en commis.

5262. 1641 juli 6. Aan L. Camerarius.[1]

Illustris domine,

Non mediocriter me commovet exercitus eius, qui sub Bannerio fuit, postulatio ut ducem habeant Germanicum.[2] Id enim minus convenit rebus Suedicis et argumento est plures ibi Germanos esse Suedis, quod periculosum notant rerum prudentes. Hornii[3] libertatem ardenter opto. Sed ea de re nihil fiet, priusquam fedus in Suedia ultimam acceperit manum, quod aut factum aut iamiam futurum arbitror. De Wolfenbuttelio[4] audimus et nos res ibi bene procedere, sed exspectari maiora fluminis incrementa.

Videbatur hic annus magna nobis parturire, sed certe multa incidunt e transverso: fluxa Catalanorum et Lotharingi fides, in Portugallia discordiae, Sedanensis motus et magni Gallorum Batavorumque exercitus occupati circa oppidorum ignobilia, vires autem hostium maiores quam credebantur. Lotharingus habere VII millia dicitur et creditur hostibus quam Gallis magis favere. Qui Sedani sunt principes, plus decem millia militum apud se habent et Lamboium, Gillonem Hasium, Gonzagam[5] propinquum auxilium. Itaque rex, quo cuncta curentur rectius, in istas partes se transfert.

Portugallia celeri ope indiget. Quae autem mari adventant auxilia, multis incertis subiecta sunt. An verum sit Azores dedisse se novo regi, id vero Batavos maxime scire oportet. Tum vero multum refert, quid facturi sint in Asiatica India praefecti.

Audio intercessisse Angliae parlamentum, ne rex in Scotiam iret, imo ne Londinio discederet. Episcopos aut deiici aut excludi a parlamento non facile feret nobilitas. Quin accidantur eis reditus per magnas in publicum contributiones et quin a quotidianis apud regem consiliis amoveantur, nemo quantum video obstabit. Regina mater[6] Bruxellas ire creditur et flammas adiectura Sedanensi incendio. Qui pro pontifice apud Angliae reginam egit,[7] agentis, non nuntii habuit titulum.

4 Wilhelm, baron van Lamboy (no. 5005 n. 12).
5 Pierre Séguier (no. 5073 n. 17). Hij verscheen op 3 en 5 juli in het parlement van Parijs; zie voor het arrest van het parlement dd. 5 juli, Du Mont, *Corps Dipl.* t. VI.I, p. 218.
1 Copie Uppsala, UB, E 388a, 288. Gedrukt *Epist.*, p. 681 no. 1504.
2 Johan Gustavsson Banér (†20 mei 1641) werd echter opgevolgd door Lennart Torstensson (no. 5176 n. 4).
3 Gustav Karlsson Horn (no. 5264 n. 1).
4 Zie no. 5249 n. 2.
5 Wilhelm, baron van Lamboy (no. 5005 n. 12), Gilles de Haes (no. 5041 n. 20) en vermoedelijk Annibale Gonzaga (no. 5217 n. 26).
6 Maria de' Medici reisde in september 1641 via de Republiek naar Keulen.
7 Carlo Rossetti (†1681), aartsbisschop van Capua, Alba en Frescati, sinds 1639 pauselijk agent bij Henriette Marie; op 8 juli 1641 verliet hij Engeland. Vgl. Pastor, *Gesch. Päpste* XIII2(1929), p. 823v.

Franciae cancellarius[8] his diebus curiam parlamenti, quae hic est, adiit, ut dentur qui ex captivis inquirant de consiliis Sedanensium ac deinde atrox decretum fiat in eam sectam sequentes. Duorum iam nobilium bona confiscata, domus autem solo aequatae sunt, quod se cum turmis suis ad principes illos, qui Sedani sunt, transtulissent.

8 Pierre Séguier (no. 5073 n. 17).

Optandum est, ut, dum D. Rous[9] in itinere est, decretum aliquod generosum in Anglia pro rebus Palatinis fiat. Id aut ad pactionem impellet nutantes animos aut efficiet, ut facilius deinde rex Angliae se nobis adiungat. Valde autem miror legatos Batavos[10] ea electori concedere noluisse, quae olim administratori Palatinatus[11] concessere. Literae quidem istae regis Angliae et reginae ad iuvenem principem Arausionensem[12] valida sunt argumenta rem serio agi. Attamen donec nova nupta[13] mare transierit, fluctuabunt hominum iudicia.

Metus est, ne longius manet seditionis rusticae, quae circa Bernam exarsit, exemplum.[14] Bernates severitate suppliciorum opprimendam censent pestem nascentem; vicini lenius agendum putant, praesertim cum eorum questus de balivorum avaritia non omnino iniusti videantur.

Credere volunt Galli non satis amico animo discessisse a Monachio imperatorem, quod nec fedus arctius contra Galliam nec pecunias nec militi quas voluit sedes impetraverit. Ego id incertum relinquo. It pro imperatore in Hispaniam Grana.[15] Baro Felsius[16] eius res apud Helvetios strenue promovet et Hispanicas Scavodia.[17]

Principi Thomae dedit Hispanus XXX millia ducatorum, bis mille milites, ut proprium habeat exercitum. Exspectat autem et ab imperatore et a Neapoli militem, unde et in Hispaniam ivere III millia, Mediolanum vero pedites mille, equites DC. Harcurtius[18] vero, ubi tria acceperit militum millia, quae e Gallia exspectat, habebit extra praesidia decem millia.

Gullerum[19] Rhaetum, qui pro Gallia militem scripserat, archiducissa Tirolensis[20] suum subditum vocat ob ius, quod sibi arrogat in Engadinam et decem Recturas. Galli Rhaetos pergunt contemnere et dissidiis internis puniendos relinquere.

Iam nunc audimus Gallos, qui in Ruscinonensi erant tractu, deserta Elnae obsidione se transtulisse ad iuvandos populares suos in Catalania non parum periclitantes. Genuam advenere ex Hispania cistae regalium nummorum ducentae.

Dux Longovillanus adhuc subsistit Columariae. Ducis Bulionii miles a Torciaco depulsus est. Multum ibi pugnatur. Castilionaeo[21] rex adiiciet decem millia. Dux Carolus[22] satis impudenter negat se stare posse federi cum Gallia facto. Est Sirici cum Cantecroia.[23] Multa risu, multa ploratu digna eveniunt nostro saeculo.

9 Sir Thomas Roe (no. 5143 n. 7) kwam in juli 1641 te Regensburg aan. Zie over de verklaring van het Engelse parlement ten gunste van Karl Ludwig van de Palts, *CSP Ven.* 1640-1642, p. 182.
10 Johan Wolfert van Brederode, François van Aerssen, heer van Sommelsdijk, en Johannes Polyander van Kerckhoven, heer van Heenvliet (no. 4997 n. 3). Zie over de incidenten met Karl Ludwig van de Palts ook no. 5221 en n. 5.
11 Bedoeld zal zijn Johann II van Zweibrücken-Veldenz (no. 5246 n. 15).
12 Deze brieven aan Willem II zijn niet teruggevonden; wellicht wordt hier echter gedoeld op de brieven van de Engelse koning en koningin aan Frederik Hendrik dd. 24 mei/3 juni 1641; Groen van Prinsterer (ed.), *Arch.* 2e serie III, p. 471.
13 Mary Stuart, de 'Princess Royal'.
14 Grotius ontleende dit bericht vermoedelijk aan de brief van C. Marin dd. 20 juni, no. 5239.
15 Francisco del Carretto, markies van Savona y Grana (†1651); vgl. H.F. Schwarz-J.I. Coddington, *Imperial privy council*, p. 213v.
16 Anselm von Fels (no. 5227 n. 12).
17 Bedoeld is Diego de Saavedra y Fajardo (no. 5239 n. 6).
18 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt, opperbevelhebber van het Franse leger in Noord-Italië (no. 5054 n. 3).
19 Johann Peter Guler von Weinegg (no. 5035 n. 8).
20 Aartshertogin Claudia.
21 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon (no. 5119 n. 3).
22 Karel IV, hertog van Lotharingen. Zie voor zijn verdrag met Lodewijk XIII no. 5083 n. 22.
23 Béatrice de Cusance, prinses van Cantecroix (no. 5041 n. 7), bevond zich te Sierck.

Deus cuncta in bonum locum reponat illustrique Dom. vestrae semper faveat.
Illust. Dom. vestrae perpetuae observantiae debitor
H. Grotius.

Lutetiae, VI Iulii MDCXLI.

Castilionaeus brevi habebit XX millia. Lamboius ad tres leucas retro cessit. Sed dicunt principes, qui Sedani sunt, brevi se habituros XXX millia et irrupturos in Campaniam. Scripto edito[24] lactant populum spe procurandae pacis universalis. Cardinalis Hispanus ad Montem Casseli est. Leganesius[25] decem millia Tortosam adduxit in auxilium Tarragonae.

Bovenaan de brief in de copie te Uppsala: Red. Leidae, 3/13 Iulii a.^{o} 1641.

5263. 1641 juli 6. Aan W. de Groot.[1]

Mi frater,

De Petro[2] nihil invenio quod dicam praeter quod dixi. Non possum bene ominari ei, qui pridem adversus imperia et desideria parentum occalluit. Neque velim hanc sancire legem inter meos, ut faciant quod ipsis lubet et nobis displicet spretisque mandatis ratihabitionem extorqueant. Ubi Petrus tamdiu nobis obediens fuerit quam fuit inobsequens, tempus erit, ut ego et mater eius cogitemus, quid ipsi expediat.

De Spiringio[3] gaudeo nihil esse novarum turbarum. Et ipse et Suedi omnes exhibent mihi quae non ego, sed legatio exigit honoris testimonia.

Quod ad Appendicem[4] attinet, puto me sine studio partium accusasse quae accusanda sunt, defendisse quae defendenda, excusasse quae excusari poterant. Si quis aliter sentit, paratus sum de singulis rationes et audire et reddere. Aperte autem ago, quia ita fieri pacis interesse arbitror.

Strideno et Cloeckio[5] atque viris omnibus, qui moderatius sentiunt, a Summo Senatu honorem eum habitum, ut digni habeantur qui amplissimo isti ordini accedant, gaudeo.

24 *Manifeste pour la justice des armes des princes de la paix* [dd. 2 juli 1641]; vgl. ook Knuttel, *Cat. v. pamfl.* no. 4719.
25 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan (no. 4996 n. 15).
1 Gedrukt *Epist.*, p. 923 App. no. 554. De alinea 'De Petro ... expediat' alleen gedrukt *Clavis Epist.* Antw. op no. 5245; beantw. d. nos. 5278 en 5290.
2 Zie voor de problemen met Pieter de Groot no. 5245.
3 Petter Spiring Silvercrona, resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag (no. 5000 n. 1). Zie ook nos. 5230 en 5245.
4 Grotius' *Appendix de Antichristo* (*BG* nos. 1128 en 1129). Zie ook Willems brief dd. 17 juni, no. 5235.
5 Mr. Cornelis van Strijen en mr. Pieter Cloeck (no. 5245 n. 16).

Episcopi[6] si a consiliis regis amoveantur, id est a consessibus ordinariis, nihil video mali, dum aliqui sint semper regi ad manum, per quos in iis, quae conscientiam maxime urgent, consulat. Nam ut se rebus seculi abstineant clerici vetustissimus et, ni fallor, optimus est canon. Ex parlamento auferre eos, id sit totam publici regiminis formam convellere. Et in populo Dei Levitica tribus iuxta alias sententiam dixit. De reditibus parum referre arbitror, dum sit unde honeste vivant et quae supersunt ad pios usus, id est in fabricam ecclesiarum, pauperes et captivos.

Quod tu et Vergoesius[7] tantam curam adhibuistis in huius libri accessionumque eius, quae

6 Namelijk in de anglicaanse kerk.
7 Vermoedelijk Willem van der Goes (no. 4995 n. 15).

omnia inter mea maximi facio, editione,[8] gratias ago utrique. Deus, cui servio, reddat vicem. Nunc describo φιλολογικά, quae ad oram corporis Iustinianei annotavi.[9] Etiam adiicienda putes novae alicui editioni Corporis an vero seorsim edenda, consilium tuum, quod semper fidelissimum sensi, exposco.

De Airae obsidione quin bene successura sit, non dubito. Sed Sedanum plus quam creditum fuerat regi exhibet negotii. Habent principes secum plus decem millibus et ad latus exercitum validum sub Lamboio, Gillone Hasio et Gonzaga.[10] Dux Lotharingus deposita persona ait se federi cum Gallia facto[11] stare non posse. Rex ipse appropinquat iis locis decem millia adiuncturus Castilionaeo[12] non satis hactenus habenti virium. Pugnatum tamen saepe. Et Torsiaco depulsus Bulioni miles. Missus cancellarius Galliae[13] in parlamento fuit, ut ex captivis inquiratur de consiliis illorum principum; deinde atrox in eos decretum fiat. Nobilium duorum, qui cum turmis suis ad eos principes transierant, bona confiscata, aedes sunt dirutae.

In Catalania periclitantur a vi Hispanorum Galli. Itaque in illorum auxilium properant relicta Elnae obsidione II millia Gallorum, qui in Ruscinonensi erant tractu.

Velim officiosissime salutes matrem, uxorem, liberos, amicos.

Tibi obligatissimus frater,
H. Grotius.

6 Iulii 1641.

Poematis meis novis addere poteris, si velis, haec epigrammata.

Sub tabula reginae Suedorum.

Regia progenies Gustavis edita magnis
Sceptra fero, duris suspicienda Gothis.
Virgineo pugnata leget qui praelia iussu,
Sanguine me iunctam credit Amazonibus.

Sub tabula Romae incensae a Nerone.

Hostica quod Danaum fecit victoria Troiae,
Ludens ipse sua fecit in urbe Nero.

Epitaphium Susannae Reigersbergiae.[14]

Nostrorum meritis patre consule, consulis uxor

8 Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135) met de daarachter afgedrukte traktaten *Commentatio de Antichristo, Explicatio de fide et operibus, Explicatio Decalogi* en *Appendix de Antichristo* (*BG* resp. nos. 1102, 1111, 1118 en 1129).
9 Grotius' *Florum sparsio Ad Ius Iustinianeum* (*BG* no. 791), verschenen in 1642.
10 Wilhelm, baron van Lamboy (no. 5005 n. 12), Gilles de Haes (no. 5041 n. 20) en vermoedelijk Annibale Gonzaga (no. 5217 n. 26).
11 Zie voor het verdrag van Karel IV, hertog van Lotharingen, met Lodewijk XIII *supra* no. 5083 n. 22.
12 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon (no. 5119 n. 3).
13 Pierre Séguier (no. 5073 n. 17).
14 Grotius' schoonzuster Suzanna van Reigersberch († 1 februari 1640); zie ook no. 5218 en n. 11-12. Haar vader was Pieter Jansz. van Reigersberch (†1602), burgemeester van Veere in 1581, 1591, 1597 en 1600; haar man was Anthonie Bloncke (†1622), burgemeester van Veere in 1614-1615.

Adieci meritum non leve, nupta semel.
Ut nostri memores fuimus sine fine mariti,
Veria tu nostri sis sine fine memor.

5264. 1641 juli 6. Aan G. Horn.[1]

Illustrissime domine,

Omnes literas Excellentiae vestrae[2] recte accepi vidique et audivi libenter D. Snodskii[3] ab epistolis eius. Inter negotia mihi a regina regnoque Suedico imposita[4] nullum est, quod mihi perpetuo magis cordi fuerit quam libertas Excellentiae vestrae tum regni causa, tum ob eximias ipsius virtutes, quas consentiens fama praedicat, tum etiam magni cancellarii[5] causa, cui fortunae meae in patria afflictae restitutionem debeo, nullam omisi occasionem, nullum tempus pro ea libertate laborandi et nunc etiam nihil magis ago aut magis agam, donec perfecero. Deus, sine cuius providente permissu nulla piis adversa accidunt et qui pie ea ferentibus ingentia praestat solatia, maiores nobis in hoc negotio quam ante spes alliciet easque non uniusmodi, ita ut de bono celerique exitu nihil dubitem. Summae felicitatis ducam loco, si tantum hospitem Lutetiae mihi excipere liceat. Gothica frugalitate brevior ero, quia dicet quae dici opus est qui has fert vir optimus regnoque Suedico et Excellentiae vestrae fidissimus.[6]

Deus, illustrissime domine, Excellentiam vestram omnium rerum temporalium commodis diu privatam magis magisque locupletet donis spiritualibus in aeternum profuturis.

Excell. vestrae semper inservire paratissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 6 Iulii novi Cal., quo hic utimur, anni 1641.

5265. 1641 juli 6. Aan A. Oxenstierna.[1]

Excellentissime et illustrissime domine,

Ad Airam, quanquam duo lunata opera a Gallis capta qui in oppido sunt recepere, res bene itura creditur. Vivitur enim castris satis commode et adsunt quae solita

1 Gedrukt *Epist.*, p. 682 no. 1505. Gustav Karlsson Horn (1592-1657) bevond zich sinds de slag bij Nördlingen (1634) in Beierse krijgsgevangenschap. Op 3 maart 1638 viel onder meer Johan van Werth (no. 5017 n. 4) in handen van Bernhard van Saksen-Weimar, zodat de mogelijkheid tot uitwisseling ontstond. In januari 1641 werd Werth vanuit het château de Vincennes overgebracht naar Nancy en in maart 1641 werd Horn vanuit Burghausen naar Lindau gebracht. Eind juni 1641 werd Horn echter weer naar Beieren teruggebracht; vgl. *supra* nos. 5258 en 5259. De uitwisseling vond pas plaats in maart 1642. Vgl. *SBL* XIX, p. 361-364; Topor-Morawitzky, 'Gefangenschaft ... Horn im Schlosse zu Burghausen 1634-1641,' in: *Oberbay. Arch. f. vaterl. Gesch.* XVII (1857), p. 227-293.

2 De brieven ontbreken. Wel bewaard is een ongedateerd memoriaal van Horn, bestemd voor Grotius; zie bijlage no. 27. In Grotius' nagelaten papieren bevindt zich voorts een uittreksel uit Horns correspondentie met de Zweedse resident te Benfeld, Friedrich Richard Mockhel; zie bijlage no. 28.

3 Georg Hansson von Snoilsky (no. 5226 n. 4).

4 Sinds begin 1638 was het bevorderen van Horns vrijlating opgenomen in Grotius' instructies; vgl. dl. IX, bijlage no. 3, p. 794.

5 Axel Oxenstierna vroeg op 5 juli 1635 Grotius' medewerking voor de vrijlating van Horn (Supplementdeel). Horn was bovendien weduwnaar van zijn dochter Kristina Oxenstierna (1610-1631).

6 Vermoedelijk bovengenoemde Snoilsky.

1 Copie Dresden, Sächs. Landesbibl., C 61, 30; copie Leipzig, UB, ms. 2633, f. 79. Gedrukt *Oxenst. Skrifter* 2. afd., IV, p. 139 no. 381.

sunt oppugnandis oppidis. Sed principum, qui Sedani sunt, crescunt vires. Habent plus decem millia - XVIII aiunt qui eis favent - et in propinquo est Hispanorum sub Lamboio[2] exercitus. Itaque rex ipse

2 Wilhelm, baron van Lamboy (no. 5005 n. 12).

in eas partes se transfert et cardinalis, quo rectius curentur omnia. Dux Lotharingus dicitur suorum numerum auxisse ad VII millia, utras partes secuturus, incertum. Rumor nunc iterum in hac urbe est de eius ad hostes transitu. Sunt apud Lamboium Gillo Hasius et Gonzaga;[3] exspectatur et Hatzfeldius.[4]

Volunt Galli iterum inter imperatorem et Bavarum esse frigusculi aliquid, quia imperator a Bavaro non impetravit arctius contra Galliam foedus neque pecuniam neque sedes militi. Ratisbonae adhuc disputatur de legibus oblivionis,[5] de alendo milite dandisque ei sedibus et de remediis ad ordinum querelas.

Erlachius[6] cum mille musquetariis, equitibus octingentis molitur aliquid. Burgundi comitatenses Altkircham cepere et vastavere ditionis Brisacensis oppidulum.

Cancellarius Franciae[7] curiam hic parlamentariam accessit, ut inquisitio fiat ex captivis de consiliis Sedanensibus. Exspectatur decretum aliquod parlamenti contra eos, qui Bulionium sectabantur, nam nomini comitis Suessionensis etiamnunc parcitur. At nobilium duorum, qui cum turmis suis ad comitem Suessionensem transierant, bona confiscata sunt, aedes dirutae.

Deus etc.

Lutetiae, XXVII [*sic*] Iunii/VI Iulii MDCXLI.

Galli, qui in Ruscinonensi erant tractu, deserta Elnae obsidione ivere subventum suis, qui in Catalania Hispanorum vi urgentur. Genuam venere ex Hispania ducentae cistae regalium nummorum.

Dux Longovillanus etiamnunc Colmariae haeret. Ducis Bulionii miles de Torciaco depulsus est; pugnatur ibi quotidie. Castilionaeum[8] rex decem auxit millibus. Dux Carolus[9] negat se stare posse federi cum Gallia facto. Est Sirici cum sua pellice.[10] Qui Sedani sunt principes scripto edito[11] profitentur se pacem Europae promovere velle, quod mirum quanto populi favore excipietur. Castilionaeus habiturus brevi est XX hominum millia. Ob id Lamboius nonnihil retro cessit in terram Luxemburgicam, trium leucarum intervallo. At principes, qui Sedani sunt, sperant se brevi habituros XXX millia et cum iis irrupturos in terram Campaniae.

Tortosam auxilium attulit X millium Leganesius.[12] Cardinalis Hispanus ad Montem Casseli est.

Bovenaan de brief in de copie te Leipzig: Argumentum. Incrementa virium foederatarum Sedani. Lotharingici fides suspecta. Frigusculum inter imperatorem et Bavarum. Ratisbonensia consilia in comitiis. Inquisitio in male contentos Sedanenses, qui populi favorem pacis studium profitentes aucupantur. Varia nova.

3 Gilles de Haes (no. 5041 n. 20) en vermoedelijk Annibale Gonzaga (no. 5217 n. 26).
4 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen (no. 5025 n. 11).
5 In de rijksdag te Regensburg werd in deze periode over de kwestie van de amnestie (='oblivio') uitvoerig gehandeld.
6 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15).
7 Pierre Séguier (no. 5073 n. 17).
8 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon (no. 5119 n. 3).
9 Karel IV, hertog van Lotharingen. Zie voor zijn verdrag met Lodewijk XIII no. 5083 n. 22.
10 Béatrice de Cusance, prinses van Cantecroix (no. 5041 n. 7).
11 Zie no. 5262 n. 24.
12 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan (no.4996 n. 15).

5266. 1641 juli 6. Aan N. van Reigersberch.[1]

't Bedroeft my hooglyk, dat men een Vorst[2] zoo lang ongelukkig noch meer wil drukken. De Princen houden elk hun qualiteit, en ook de Keurvorsten de hunne, buiten hun Landt, 't welk zelfs in opzicht van Koningen, die in oorlog gevangen zyn, word onderhouden.

Ik zegge, wettelyk niet tot nadeel der oude gebruiken, maar tot behouding van 't geen de ondervinding van langen tydt by de natie heeft goedgekeurt - alzoo ik zeer goetkeur een boek voor ettelyke hondert jaren uitgegeven in het Engelsch en Latyn, de laudibus legum Angliae[3] -.

De Bisschoppen, meene en hope ik, zullen in het Parlement blyven, alzoo anders de grondwetten van het Ryk zouden worden omgestoten. Hoe zy zich minder met de zaken van de werelt moeien, hoe het beter is om hun ampt wel te bedienen: dat het inkomen ook gemindert word, kan niet quaad zyn, mits dat zy houden middel om eerlyk te leven, en de vremdelingen te ontfangen, mits ook dat de rest niet bekeert word tot overdaat van de Hovelingen, maar tot ware Godtvruchtige gebruiken, dat is tot onderhoud der Leeraren, onderhoud der Kerken, troost der armen, lossing der gevangenen. Want dit komt over een met de oude regels, waar van de Koningen tot hanthavers zyn gestelt.

Ik bidde Godt dagelyks voor myn Heer den Aardsbisschop,[4] dat het zyne Almachtigheit gelieve des Aardsbisschops vyanden, die velen zyn, te verzachten ofte hem te sterken met den geest, dien hy eertydts de Martelaren heeft gegeven.

5267. 1641 juli 8. Van W. de Groot.[1]

Frater optime,

Dum in Italia et Catalonia res minus prospere procedunt, prosperrime sane rem gesserunt Sueci caesis imper(ator)iis copiis, quae ad Wolfenbutlam obsidione eximendam sub Picolominaeo missae erant.[2] Et utrinque acriter pugnatum est, tandem vero ad Suecos inclinavit se victoria caesis tribus et amplius hostium milibus, quingentis tantum ex Suecorum exercitu desideratis. Machinas bellicas septem, currus aliquammultos cum impedimentis sui iuris fecerunt

1 Geciteerd Brandt-Cattenb., *Leven* II, resp. p. 284, 286, 285, 286; de juiste volgorde van de fragmenten is door Cattenburgh gedeeltelijk aangegeven. Antw. op no. 5246; beantw. d. no. 5279.
2 Karl Ludwig van de Palts. Cattenburgh noteerde bij dit fragment nog (p. 284): ‘De Groot zag het aan voor een geschil met opzet gezocht, dat de Hollandtsche Gezanten den Keurvorst dat niet wilden toestaan, 't geen zy voorheen den Hartog van Simmeren, Bestierder van den Palts, hadden bewezen.’
3 John Fortescue, *De laudibus legum Angliae*, geschreven omstreeks 1470; vgl. no. 5199 n. 5.
4 William Laud, aartsbisschop van Canterbury.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24, 201. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 5250; beantw. d. no. 5284.
2 De slag bij Wolfenbüttel had plaatsgevonden op 29 juni.

Sueci. Ipse Picolominaeus non comparet, unde caesum esse suspicio est, nisi fuga sibi consuluit. Sed tu de tota hac re ex Vickefordio[3] aliisque certiora intelliges.

Ad Geneppam lentius quam speraverant Galli obsidio, sed tamen non lentius quam res poscit urgetur egregie se defendentibus obsessis neque puto ante Iulii finem in potestatem principis[4] venturam. Videbimus, utrum Aira prius Gallis an Geneppa principi sit cessura.

In Anglia magis magisque gliscunt turbae. Inferior parlamenti Domus varios in carcerem detrudi fecit et episcopalem dignitatem omnino (abr)ogandam censuit. Multi conspirationis in parlamentum arguuntur, quod Portmudam et Garsiam insulam Gallis ad introducendum illac militem tradere voluerint, et dicuntur episcopi omnes ad conducendum militem contributiones promisisse. Ipse quoque rex cum regina et matre[5] eorum consiliorum participes fuisse reperiuntur, quod parlamentarios et Scotorum exercitum valde incendet. Quo haec tanta procella incubitura sit, dies docebit. Nostri hic homines popularia omnia probant.

Inter remonstrantes esse quibus Appendix tua[6] minus placitura sit, quasi papatui nimium largiaris, nullus dubito. Ita ab omnibus partibus vellicaberis, forsitan te et tuae mordebunt canes. Ego semper veritus sum et etiamnum vereor tua de concordia ecclesiae vota parvi fructus fore, magnam vero tibi conflatura invidiam. Sed haec Deo committo.

De Spiringiana controversia[7] nihil iam intelligo. Ille epistola ista ad Crusium[8] missa defunctum se putat. Tu quomodo in post(eru)m ipsi scripturus sis, optime nosti, nam et eum Gallis iniquiorem esse et patriae nostrae rectoribus quae scribis subinde communicare certum est.

Mater, uxor, liberi se tibi quam officiosissime commendant et pro tua bona valetudine Deum precantur.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Raptim. Hagae, VIII Iulii 1641.

Adres: A monsieur monsieur Grotius, ambassadeur de la reine et couronne de Suède prez le roy très-chrestien, à Paris.

In dorso schreef Grotius: 8 Iulii 1641 W. de Groot.

En bovenaan de brief: Rec. 17 Iulii.

3 Joachim de Wicquefort, koopman en bankier te Amsterdam (no. 5022 n. 1). Zijn brieven aan Grotius van 1641 ontbreken.
4 Frederik Hendrik. Gennep en Aire gaven zich beide over op 27 juli.
5 Henriette Marie en Maria de' Medici.
6 Grotius' *Appendix de Antichristo* (*BG* nos. 1128-1129). Zie ook nos. 5235 en 5250.
7 Een klerk van de Zweedse resident te Den Haag, Petter Spiring Silvercrona (no. 5000 n. 1) had Grotius' titulatuur niet correct aangegeven; zie ook nos. 5188, 5195, 5218, 5230, 5235 en 5245.
8 Vermoedelijk Lars Jespersson Kruus (no. 5132 n. 3). Het betreft een brief van Spiring aan Kruus; vgl. no. 5209.

5268. 1641 juli 8. Van N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

Gennep wert seer genadert, met verscheyde bateriën beschoten ende granaten seer geïncommodeert. Die van binnen sijn noch van chirurgijns noch van medicamenten naer behoren versien ende sal men soucken daer cort werck te maecken.

1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, K 76e. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge (ed.), *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 657 no. 256. Geciteerd Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 293. Antw. op nos. 5252 en 5253; beantw. d. nos. 5287 en 5238.

De princen te Sedan oordeelt men hier mede, dat de desseins van Vrankerijck ende desen staet voor dit jaer sullen traverseren. Sijne Hoocheyt heeft den hertoch van Bouillon getaxeert dat hij in eedt sijnde van desen staet, met de vianden van deselve hem heeft geëngagert sonder daervan te wesen ontslagen; ende bij de vergaderynge van de Generaliteyt heeft sijne Hoocheyt begeert, hetwelck oock is geschiet, dat alle de staten van den gemelten hertoch souden verclaert werden impetrabel. Indien de tijdyngen, die hier werden gelooft, continueren van negen regimenten die de Sweetse Picolomini hebben ternedergesonde,[2] ende de reste van sijn volck, hij ende Wael[3] selffs sijnde gebleven, gecon[s]tringeert haer onder het geschut van Wolfenbuttel te salveren, soo sal den stant van saecken voor Vranckerijck ende dit lant een ander aensien crijgen.

In Engelant gro[e]ien de misverstanden tusschen het Hoge ende Lage Huys, hetwelck voor de derde mael heeft geresolveert het affschaffen van de biscoppen, daer het Hoge Huys tegens is, maer het Lagerhuys bij de gemeent wert gestijft, onder dewelcke wederom nieuwe ombrage is van eenych voornemen tegens het parlament vreesende selffs de Scotten bij den conynck tegens de Engelsche souden werden gebruyckt, waeruyt niet als meerder confusiën staen te wachten. Veele meenen den aertsbiscops[4] proces wacht op informatiën die tegens hem uyt het parlament van Schotlant sullen commen. Sijne Eerweerdicheyt, duslange hebbende selffs in den Tour gecontinueert ius ordinationis, is nu hetselffde hem benomen.

St. Thome, l'Isle de Principe, Angola ende dat de Portugesen daer besitten v(olgh)t[5] den nieuwen conynck van Portugael, daerdoor den ambassadeur[6] (...)s credyt hier is gesterckt, die nu haest sijne scepen in de (...) sal brengen. De Portugesen continueren sooveel sij connen (de) Spaens(e) (...) te verlaten.

Den adm[i]rael Tromp[7] is met zes scepen voor Dunkercke; schrijft den viant maer 3 scheepen in zee heeft ende alle die incommen niet werden toegerust, maer het volck te lande gebruyckt, warom versouckt voor 14 dagen in sijne particuliere saecken te mogen vaceren, hetwelck hem oock is toegestaen.

De roine-mère[8] souckt de geünieerde princen nader te wesen, te meer alsoo hare ministres sijn onderrecht dat voor haer hier geen seeckerheyt en is, indien den conynck van Vranckerijck aenhielt dat sij aen sijne M.[teyt] wierde gesonden, hetwelck een preservatyff is voor desen staet om niet te vallen in de costen voor dat onderhout.

Van Staden commen de commissarissen[9] onverrechter [saecken].

Desen 8 Iulii 1641.

Adres: Monsieur monsieur Grotius, conseiller de la reyne et couronne de Suède et son ambassadeur ordinaire prez le roy très-chrestien, à Paris. Port. 13 st.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 17 Iulii.

En in dorso: 8 Iulii 1641 Reigersberg.

2 Op 29 juni 1641 was bij Wolfenbüttel slag geleverd.
3 De Beierse veldmaarschalk Johann Joachim (Joachim Christian), graaf van Wahl (no. 5110 n. 6).
4 William Laud, aartsbisschop van Canterbury.
5 In deze en de volgende drie regels is in het hs. een deel van de brieftekst, vermoedelijk tezamen met het zegel, weggesneden.
6 Tristão de Mendonça Furtado (no. 5028 n. 6).
7 Maarten Harpertsz. Tromp vroeg op 29 juni 1641 vrijaf, waarvoor hem op 3 juli toestemming werd gegeven; vgl. ARA, SG no. 5526 III (juli 1641).
8 Maria de' Medici.
9 Willem Boreel, Albert Sonck en mr. Johan van Weede (no. 5184 n. 8).

5269. 1641 juli 8. Van P. Spiring Silvercrona.[1]

Mein herr ambassadeur,

Bey dem Portugallischen ambassadeur[2] eüsert sich der geltmangel je länger je mehr. Dann derselb, wie sehr er auch ahnfangs vber die grosse mittel, vnndt ahnseheliche wechsel, die er mitbrächte, gloriirt, jetzundt kaum auff 2000 reichsthaler credit bey seinen eigenen landtsleüthen den Portugiesen in Ambsterdam erlangen kan. Gleichwohl haben etliche kauffleüth daselbst, ihme, auff gethanes versprechen, dass die widererstattung in Portugall geschehen solte, so viel zuwegen gebracht, dass er ein quantitet ammunition einkauffen, vnndt 14 schiff befrachten können. Die vbrige, so er vermög der alhie vollzogenen tractaten ahnzuschaffen schuldig, ist er willens in Hamburg zu mieten. Immittelst haben die herrn General Staten ordonnirt vnndt befohlen, dass die 20 schiff, die sie Portugall zum succurs equippiret, mit dem ersten guten windt nach dem Texel lauffen sollen, ohne zweifel den ambassadeur, der nicht so eilig, wie es die zeit vnndt gelegenheit erfordert, mit der sach vmbgehet, zu mehrer maturirung dadurch zu stimuliren vnndt ahnzutreiben.

Vor Gennep lassen Ihre Hochheit von Oranien nichts erwinden ahn dem, was zu eroberung der vestung nötig zu sein erachtet wirdt, wie sie dann mit den approchen schon biss ahn die werck advancirt, vnndt mit schiessen vnndt granaden werffen den belägerten hefftig zusetzen. Die feindtliche trouppen, so sich daselbst herumb haben blicken lassen, seindt wiederumb, nach dem sie gesehen, dass der entsatz vnmüglich, zurück gangen.

Gestern hab ich ein gute zeitung von Ambsterdam bekommen, welche herrn Viqueforten[3] durch einen expressen zugeschickt worden, vnndt verhält sich alsso, dass der rechte flügel von den vnserigen sampt den Waymarischen die kayserliche bey Wolffenbüttel geschlagen, vnndt ein herliche victori erhalten haben sollen, wobey sie 35 fahnen, 26 standarten, 7 canons, 20 ammunitions wagen erobert, vnndt 2 general gefangen, worunder Wahl.[4] Der commendant von Wolffenbüttel[5] soll blieben sein. Die cuirassier vnndt das fussvolck liegen so hauffenweiss vber einander, dass man die zahl der todten nicht weiss, ausserdass man von 4000 sagt. Der rest habe sich vnder die stück vor Wolffenbüttel geretirert.

Liste der gefangenen vnndt todten: obrister Geüling[6] von der cavallerie gefangen; obr. Truckmüller;[7] obrister Sporck;[8] der gefangenen ausssag nach Picolomini todt; der herr von Wetternech[9] todt. Von den vnserigen obrister Jessky[10] blieben, vnndt etlich andere gefangen. Vnndt soll sich diesses zugetragen haben den 19/29.ten passato, welches ich noch zur zeit mehr hoffe, alss glaube. Die morgende post wirdt vnns, geliebts Gott, die gewiessheit lehren. Wormit ich Ew. Excell. gottlicher bewahrung zu allem wohlergehem trewlich empfehle,

Ew. Excell. dienstbereitwilligster.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13, 85. Oorspr. Niet ondertek.
2 Tristão de Mendonça Furtado (no. 5028 n. 6). Zie over de Staatse militaire hulp aan Portugal no. 5079 n. 4.
3 Joachim de Wicquefort, koopman en bankier te Amsterdam (no. 5022 n. 1).
4 De Beierse veldmaarschalk Johann Joachim (Joachim Christian), graaf van Wahl (no. 5110 n. 6).
5 De vrijheer van Czettritz (no. 5259 n. 3). aant.
6 Niet nader geïdentificeerd.
7 Georg Truckmüller zu Prunn.
8 Johann von Sporck (± 1601-1679). Vgl. *ADB* XXXV, p. 264-267.
9 Niet nader geïdentificeerd.
10 Daniel Köhne, genaamd von Jasky, kolonel in Zweedse dienst.

Datum Gravenhage, den 8.ten Iulii a. 1641.

Adres: A son Excellence monsieur de Groot, conseiller d'estat de sa Ma.^{té} de Suède et son ambassadeur ordinaire auprès de sa Ma.^{té} très-chrestienne, à Paris.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 17 Iulii.

En in dorso: 8 Iulii 1641 Cam.,[11] Spierinck.

5270. 1641 juli 11. Van I. Jasky.[1]

Illustrissime et excellentissime domine, domine observandissime,

Non mirum est altum iam esse silentium de pace, cum discordiae illae per diversitatem religionum et alia nova intervenientia foveantur et quotidie augeantur. Damnum, quod rex Hispaniae in rebellione Cataloniae, Portugaliae et, ut iam fama fert, Arragoniae sentit, irreconciliabiles causabitur inimicitias, quas non prius deponet quam cum de monarchia universali adipiscenda desperabit. Credo iam adesse periodum monarchiae Hispanicae et, quae vix ultra crescere poterat, iam ruere incipit. Cui nunquam occidebat sol, is iam contentus esse cogetur quibusdam regionibus, quas sol meridionalis illustrat. Prudentissime Portugalenses in India cum Batavis inducias decennales et libertatem commerciorum exclusis Hispanis pepegerunt.[2] Nec parum afficiet Hispanos occupatio Airiae, porta[e] Flandriae.

Dimisimus nuper legatum Turcicum,[3] qui ex Hollandia huc appulerat et per quinque fere septimanas literas liberi transitus a regia Maiestate expectarat, quibus tandem impetratis abiit. Nihil adhuc certi de irruptione Turcica habem(us). Certum quidem est Turcas Danubium traiecisse, sed non(dum) fines Poloniae attigerunt nec quicquam contra Poloniam (agi)tarunt; ita adhuc intra spem et metum haeremus (et) interim generalis noster Koniecpolscius[4] fines Poloniae (exer)citu 20 millium tuetur.

Internuncius Sueticus, dominus Axson,[5] optime exceptus est ab electore Brandenburgico, (quod) quidam felicem tractationis induciarum vel neutralitatis augu(r)a(ntur) exitum. Et haud dubie Suecorum et electoris Brandenburgici (commo)do fieret, si reconciliarentur.

Sed divinae voluntati haec (sunt) mittendae, cuius protectioni Excell. vestram cum tota familia (ego) quam diligentissime commendo.

Excell. vestrae obsequentissimus
Israel Köhne dictus Jasky mp.

Dantisci, 11 Iulii a.^{o} 1641.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 6 Aug.

11 Ludwig Camerarius (no. 4994 n. 1). De naam lijkt in het hs. weer doorgehaald te zijn.
1 Hs. Utrecht, RA Prov., Arch. van Boetzelaer no. 1057. Eigenh. oorspr. Beantw. d. no. 5312.
2 Het verdrag tussen Portugal en de Republiek was op 12 juni 1641 te Den Haag gesloten.
3 Mustafa chiaus (no. 5009 n. 11).
4 Stanislas Koniecpolski.
5 Axel Åkesson Natt och Dag; vgl. no. 5228 en n. 10. Op 24 juli 1641 sloot Brandenburg een wapenstilstandsverdrag met Zweden.

5271. 1641 juli 11. Van C. Marin.[1]

Monsieur,

J'appren mal volontiers par vos lettres du 25 passé[2] la continuation du malentendu avec Sedan, et crain[s] que le mesme n'arrive avec la Suède pour des raison[s] que vous sçavez mieux

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9, 229. Eigenh. oorspr.

2 Grotius' brieven aan Marin van 1641 ontbreken.

que moy, à quoy le transport de Mon.r le mareschal Horn[3] en Bavière, la détention de l'argent à nous deu ne servira pas peu. J'en pâtis plus que tous les autres, estant icy despourveu de tous moyens et tantum non ad stipem redactus avec ma famille, et si je sçavois au moins de recevoir cest esté mon change, j'attendrois icy avec patience. Mais personne ne m'en donne aucune certitude, et sur des espérances vaines m'engager en des plus grandes despences, ce seroit ma ruine. Si vous me pouvez assister de vostre conseil en ce que je devrois faire, vous m'en obligeray grandement, car je suis âpres de me retirer d'icy ou à Benfeld ou à Hamburg, si dans 4 ou cinq sepmaines mon change ne sera parachevé, estant impossible acroire la difficulté que je rencontre à emprunter de l'argent, et en suis en telle peine que souventefois j'appelle la mort, pour ne voir plus la misère dans laquelle je me trouve avec les miens. Hélas, Mon., com[m]e est ce que je mérite tel traittement, et qu'on ne me veut pas donner mon honneste congé pour cercher ma Fortune ailleurs! Patience. Il me semble que manquer de son gage trois ans entiers et demy et s'entretenir néantmoins honnestement avec neuf personnes, c'est faire des miracles pour un gentilhomme de fortune.

Nos Suisses sont encor à Bade[4] et nous verront ce qu'ils obtiendront de l'ambassadeur de France[5] pour la neutralité de la Franche Comtée. Le mouvement de Berne est asso[u]pi, mais on doubte si les Bernois voudront maintenir ce à quoy l'interposition des cantons protestans les a obligés, leur estant fort à contrecoeur de n'oster point des charges que les chefs mutins tiennent, sans les oser chastier en quelque façon que ce soit.

Les Grisons pour maintenir la capitulation de Milan[6] et recevoir des pensions chassent dereschef les pauvres protestans de la Voltoline, et eux au contraire se roidissent d'y demeurer tant qu'on ne voudra acheter leur biens, encor qu'ils y deussent perdre la vie. Il se tiendra bientost un synode des ministres Grisons,[7] qui ne servira qu'à empirer le mal de dedans, cum ira sine viribus sit vana.[8] Les 8 Droitures ont publié un petit manifeste,[9] par lequel ils monstrent leur liberté estre exemte de la sujection que l'archiduchesse d'Inspruck[10] prétend sur eux, mais le mal est que ce différend ne se peut décider par des discours, mais par force, à laquelle il faut que les Grisons cèdent mal gré bon gré qu'ils en ayent.

Les François ont failli de surprendre Alexandrie, aussy bien que d'autres places sur lesquelles ils avoyent projetté leur desseing; tant la fortune leur est contraire en ceste année, et les Espagnols se vantent qu'ils réduiront bientost les affaires avec la France non seulement à un équilibre, mais qu'ils leur prévaudront mesme.

Par l'ordinaire prochain[11] je vous manderay quelque particularitez de Constantinople et de Rome, demeurant cependant, monsieur,

tout le vostre
C.M. mp.

3 Gustav Karlsson Horn (no. 5264 n. 1).
4 Landdag te Baden (30 juni - 23 juli 1641).
5 Jacques Le Fèvre de Caumartin (no. 5015 n. 5).
6 Het verdrag van Milaan van eeuwige vrede tussen Spanje en Graubünden van 3 september 1639 en het 'Capitulaat' van dezelfde datum.
7 Bedoeld zal zijn de 'beitag' te Chur op 6/16 juli 1641.
8 Vgl. Livius, I, 10, 4: vanam sine viribus iram esse.
9 Niet geïdentificeerd.
10 Aartshertogin Claudia.
11 No. 5282 dd. 18 juli; de bijlage ontbreekt.

De Zurig, ce 1/11 de Juillet l'an 1641.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 29 Iulii.
En in dorso: 11 Julii 1641 Marin.

5272. 1641 juli 12. Van G. Keller.[1]

Hochedeler, gestrenger herr ambassadeur, hochgenaigter herr vndt patron,

Ab meinem jüngsten vor drey tagen an Ew. Excell. abgelassenen gehorsamben bericht,[2] werden dieselbe verhoffentlich dasjenige, wass dieser orthen von newem einkommen, hochgünstig ersehen haben.

Seit selbigem referirt der gestern alhier eingelangte Nürnberger bott, dass, nach dem die keyssr. sich eines andern, alss Ferners zu schlagen bedacht hetten, weren sie den 29. Iunii auss ihrem posten vffgebrochen, vndt vff Schöningen nach dem Kiwitzdamm zu gangen. Hierauff seyen die vnssrigen gleich gefolgten tag, alss den 28. detto vor tag, auch vffgebrochen, davon die avantgarde, welche die Hess- vndt Lüneburgischen geführt, noch selbigen tags eine schanze an ged. Kiwizer damm eingenommen, vndt fünff stück geschüz darinn erobert hette. Von dannen gienge die ganze keyssr. armee in grosser confusion vff Magdeburg zu, die vnssrigen aber folgten ihnen vff den eisen nach. Vndt wie vom 29. Iunii auss Braunschweig verschiedentlich anhero geschrieben wirdt, sollen beede armeen vff dieser retraicte abermahl starck einemander gewesen sein, vndt die keyss. in die dritthalb taussendt mann, welches mehrentheils die vor Zwickaw gelegene völcker gewesen, vndt dabeneben 30 standarden, auch ohne das vorhero in verschiedenen kleinen rencontren viel Croaten verlohren haben. Mehrer gewissheit vndt particularien seind wir stündtlich erwartendt.

In Wolffenbüttel lag noch eine guarnison von 800 mann, der orth aber sollte besagten 29. solenniter vffgefordert werden, vndt fienge das wasser in der statt sehr an zu steigen, massen es schon ke[i]nes tieff schiff dem marck stehen sollte.

Den 29/19. Iunii seind diejenige völcker, welche auss dem hafen zu Stockholm heraussgebracht werden sollen, gemunstert worden, nach welchem sie ehister tagen embarquirt werden vndt zu seegel gehen, vndt mit ihnen der general Torstenson[3] herausskommen sollten. Damahlen war mit den daselbst anwesenden gesandten[4] wegen des fests noch nichts fürgeloffen.

Ew. Excell. wünsche ich hiemit von Gott dem Allmächtigen alle selbst desiderirte glückseeligkeit, vndt ergebe deroselben zu beharrender hochgenaigten faveur vndt gewogenheit

Ew. Excell. gehorsambsten knecht
G. Keller mpp.

Hamburg, den 2. Iulii 1641.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 31 Iulii.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 12, 43. Eigenh. oorspr.
2 Ontbreekt.
3 Lennart Torstensson (no. 5176 n. 4).
4 Bedoeld zullen zijn de Portugese gezant Francisco de Sousa Coutinho (no. 5156 n. 2), die in mei 1641 in Zweden was aangekomen, en de Brandenburger Gerhard Rumelian Leuchtmar von Kalcheim (no. 5176 n. 7).

5273. 1641 juli 13. Aan L. Camerarius.[1]

Illustris domine,

Audio ego prudentia esse monita quae imperatori suggessere Lunaeburgicus et Hassica;[2] quae velim mihi legere contingat. Multum valere apud imperatorem Hispani consilia plane cre-

1 Copie Uppsala, UB, E 388a, 289. Gedrukt *Epist.*, p. 682 no. 1506. Geciteerd in vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 284.

2 Christian Ludwig, hertog van Braunschweig-Lüneburg, en Amalia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.

do. Sed et Hispanus causas habet, cur hoc optare tempore debeat pacem Germaniae. Ea autem obtineri non potest, nisi Lunaeburgici et Hassicae desideriis satisfaciat, quos Suedi deserturi non sunt. Quid vero sit, quod Auerspergius[3] ita subito e Batavis discesserit, multum miror, nisi forte vult imperator mittere principum aliquem. Turcarum cogitationes omnes in Moscoviam versas puto; in Hungaria autem si quid turbatum est, facile compositum iri. Sed potest metus belli ab ea parte imperatori prodesse ad corrogandas pecunias. Velim Torstensonium[4] iam adesse exercitui Banneriano. Metuo enim, ne quid ibi novetur Germanorum maiore quam Suedorum numero.

Sedanensis tempestas iam intonare incepit. Rex per literas XI Iunii scriptas[5] ad praefectos suos comitem Suessionensem, duces Guisium et Bulionium incusaverat tentatae subditorum suorum atque etiam fratris[6] fidei et federum cum Hispano[7] volueratque eos haberi pro hostibus, ni intra mensem veniam a se peterent. Post id tempus saepe in parlamento Parisiensi fuit Franciae cancellarius[8] iussus curare, ut maiestatis rei fierent duces Bulionius et Guisius dissimulato adhuc comitis Suessionensis nomine. Sed non aliud obtinuit quam ut vetarentur subditi regis se ducibus illis adiungere pronuntiandi alioqui perturbatores quietis publicae, sontes maiestatis, proditores regis, patriae desertores. Quod ipsum cum publicatum est, apparuit offensos plebis animos, quae a principibus illis publicam pacem et leviora onera sperabat, Antequam Castilionaeo,[9] qui plus sex millibus non habebat, copiae maiores, quas rex promiserat, advenerant, principes die VI Iulii sub vesperam eum adorti sunt. Pugnatum minus hora. Initia regiis satis prospera et machinas principum praetergressis et remotis earum custodibus defensoribusque. Sed equitatus nescio qua re turbatus positos post se peditum ordines turbavit fugamque intulit, unde clades ea secuta est, per quam regiorum mille mortui, capti sunt plures mille ducentis. Equitatus et Castilionaeus Reteliam se recepere. Ibi serum ad eos venit a rege auxilium. Principes in hoc praelio XIV millia habuere, tum a se, tum a Lamboio.[10] Gaudere coeperat in publico malo - nam principum illorum successus Hispanorum secum utilitates trahunt - populus rerum novarum sine iudicio appetens, sed eorum exsultationem infregit rumor late vulgatus nec tamen creditus omnibus de morte Suessionensis comitis, qui partibus illis fulgorem maximum adferebat plurimosque ad se tracturus putabatur. Qui si interiit, non parum metus decessit cardinali et Condaeo principibus, quibus eripere volebat, illi quidem regimen, huic vero natalium ius.[11] Lotharingus adhuc nutat inanique, ni fallor, conatu id agit, ut a bello liber vivat.

Ad Airam tardi sunt progressus. Cardinalis Hispanus habere creditur XIII millia. Elnae arcem iam ceperat princeps Condaeus, priusquam in Catalaniam auxilium

3 Johann Weichard, graaf Auersperg (no. 5042 n. 6).
4 Lennart Torstensson (no. 5176 n. 4), de nieuwe opperbevelhebber van het Zweedse leger in Duitsland.
5 Een copie bevindt zich onder Grotius' nagelaten papieren, hs. Stockholm, Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641.
6 Gaston d'Orléans.
7 Zie voor deze overeenkomst no. 5129 n. 21.
8 Pierre Séguier (no. 5073 n. 17).
9 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon (no. 5119 n. 3). Grotius liet naderhand een uitvoerig verslag drukken van de hier beschreven slag bij La Marfée; vgl. *infra* no. 5311.
10 Wilhelm, baron van Lamboy (no. 5005 n. 12).
11 De prins van Condé en de graaf van Soissons waren door hun vaders, Henri I de Bourbon (1552-1588), prins van Condé, en Charles de Bourbon (1566-1612), graaf van Soissons, volle neven.

mitteret. Retinuit in Ruscinonensi tractu quatuor millia. Atrebatum urbis praefectus[12] post Pontem Aventinum etiam Ervillam cepit, e terra castellum.

12 François de Jussac (†oktober 1641), sieur de Saint-Preuil; hij was na de inname van Atrecht in augustus 1640 daar aangesteld als commandant. Vgl. A. Janvier, *F. de Jussac* (Paris 1859).

Comes Harcurtius[13] ad Tanarum exercitum habet ad negotium dandum principi Thomae, ne is subveniat Mondevisio et Conisae, quae loca obsidet marchio Villa[14] cum VII, ut dicitur, millibus.

Tercerae arcem quandam adhuc Castellani tenent. Reliqua insula in potestate est novi regis Portugalliae, ut et Madera.

Video principem electorem Palatinum[15] bene sperare de parlamenti Anglici propenso in se animo. Sed quamdiu manent dissidia inter Anglos et Scotos et in ipso Angliae parlamento, nihil magni fieri potest. Forte regis in Scotiam iter ibi placabit omnia ac deinde Anglis quoque multa concedendo efficiet, ut ab armis discedant sumptuosi exercitus.

Est nunc in Anglia Fertimbautius,[16] haud dubium quin laboraturus, ut fedus aliquod inter Galliam Angliamque fiat. Sed et haec consultatio et de re Palatina videtur exitura in annum, qui sequetur. Si episcopi amoveantur in Anglia, pro certo haberi debet multos ex nobilitate offensos mutatione ecclesiastici regiminis addituros se ecclesiae romanae. Plebeius ordo vult credi post mortem Staffordii[17] novam quandam fuisse coitionem, cui permixta fuerit Gallia. Ego sicut regem Galliae puto bene velle sorori suae reginae Anglicanae ac displicere ipsi imminutae regiae maiestatis[18] tam vicinum exemplum, ita dubitare cogor, an quicquam pro rege Angliae facere velit, priusquam eum ab imperatore et Hispano plane abstraxerit.

De principe electore Palatino scripsi nuper comitem Licestrium[19] ei ubique concessisse ac palam dixisse non eum se honorem habere sanguini regio, quia qui ex transverso regem Angliae attingant, nullam habent in Anglia eximiam dignitatem, sed dignitati electorali, quae regali proxima multum alios principes, etiam summo utentes imperio, antecellit. Miror Batavos adeo inflare utrem. Vereor, ne crepet. Ut per omnia pares regibus habeantur, aegre a regibus obtinebunt.

Res Portugallicae, ni celeri auxilio iuventur, facile mutationem in deterius recipere possent. Marchio Bressaeus[20] adhuc Rupellae haeret. Tarragona etiamnunc a Gallis obsidetur ambiguo, quis futurus sit eventus.

Deus nos favens respiciat.

Ill. Dom. vestrae perpetuae observantiae debitor
H. Grotius.

Lutetiae, 13 Iulii MDCXXXXI.

Pacatus est motus rusticus ad Bernam rusticis culpam deprecatis, urbanis vero magistratibus pollicitis curae sibi fore, ne quid in posterum queri possent.

13 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt, Frans opperbevelhebber in Noord-Italië (no. 5054 n. 3).
14 Guido de Villa (1586-1648), markies van Cigliano en Volpiano, raad van Christine de France, hertogin van Savoye, en luitenant-generaal van de Savoyaardse cavalerie; vgl. Claretta, *Storia della reggenza* II, p. 270.
15 Karl Ludwig van de Palts.
16 Jacques d'Estampes, markies van La Ferté-Imbault (no. 5020 n. 22).
17 Thomas Wentworth, graaf van Strafford, was op 22 mei onthoofd.
18 De copie te Uppsala geeft: potestatis.
19 Robert Sidney, graaf van Leicester (no. 5003 n. 13). Vgl. Grotius' brief aan Camerarius dd. 29 juni, no. 5249.
20 Jean Armand de Maillé, markies van Brezé (no. 5103 n. 9).

Certi iam sumus de Suessionensis morte, quae heri matri ipsius[21] nuntiata est. Etiam dux Bulionius vulneratus est. Campania, quae in metu erat, quietura iam putatur. Dux Longavillanus[22] omissa cogitatione itineris Germanici comitis Suessionensis successionem se a rege impetraturum sperat, munera autem eius marescallus Bressaeus.[23]

21 Anne de Montafié, gravin van Soissons.
22 Henri d'Orléans, hertog van Longueville, was weduwnaar van Louise de Bourbon (†1637), zuster van de graaf van Soissons.
23 Urbain de Maillé, markies van Brezé, maarschalk van Frankrijk (no. 5142 n. 16); de graaf van Soissons was ‘grand maître’ geweest.

Cardinalis Hispanus ad Boislingam est. Ad Airam partim ad fossam, partim ad exteriora quaedam munimenta perventum est.

Adres (volgens de uitgave der Epist.): Ludovico Camerario, reginae regnique Sueciae consiliario.

Bovenaan de brief in de copie te Uppsala: Red. Leidae, 10/20 Iulii a.^{o} 1641.

5274. 1641 juli 13. Aan W. de Groot.[1]

Mi frater,

Caetera nostrorum operum[2] velim tibi curae sint, ut mea hactenus fuere. Aegre me a suspicionibus libero, quod tam lenta fuerit Annotatorum ad Evangelia et accessionum editio.[3] Deinde quorsum ista bicolumnia et mutati typi non satis perspicio.

Scripsit ad me primum Iustus Overbekius, deinde Petri Overbekii vidua.[4] Respondi iis, qui literas ferebant, multis me negotiis publicis distrahi, praeterea non haerere memoriae negotii merita; ad te me scripturum, ut ista res amice, quemadmodum inter propinquos decet, transigatur. Id nunc te ut cures rogo.

Si D. Utenbogardus[5] putat utiliter edi posse ista ad Philemonem,[6] non nolim addi ea nostris de Iure belli ac pacis ob quandam argumenti affinitatem. Exspecto etiam, quid de scripto sororis Blanchiae[7] et aliis cognati argumenti faciendum censeas.

Ad Airam satis lente proserpit obsidio. Die 6 Iulii Sedanenses principes Castilionaei[8] tenuem valde exercitum ceciderunt. Magna fuit regiorum clades. Dolor tamen non magnus aut cardinali aut principi Condaeo, si verum est, quod hic per urbem spargitur, mortuum esse in eo praelio comitem Suessionensem, magnum decus istarum partium et quo ademto vix est, ut multi illis partibus se aggregent habendi, si id faciant, ex parlamenti Parisiensis decreto pro regis proditoribus et desertoribus patriae.

Elnae arcem in Russinonensi tractu cepere Galli. Obsident adhuc Tarragonam in Catalania, in Italia vero Conisum et Mondevisum.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 923 App. no. 555. Antw. op no. 5257; tezamen met no. 5263 beantw. d. no. 5290.
2 Zie nos. 5241 en 5257.
3 Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135) met de daarachter afgedrukte traktaten *Commentatio de Antichristo, Explicatio de fide et operibus, Explicatio Decalogi* en *Appendix de Antichristo* (*BG* resp. nos. 1102, 1111, 1118 en 1129).
4 Joost van Overbeke en Helena Hunthums, weduwe van Pieter van Overbeke jr., te Hamburg. Zij raadpleegden Grotius vermoedelijk inzake een erfeniskwestie; zie ook no. 5183 n. 6. De hier genoemde brieven aan Grotius ontbreken.
5 Johannes Wtenbogaert (no. 5139 n. 1).
6 *Hugonis Grotii Commentatio in Epistolam Pauli apostoli ad Philemonem* (*BG* no. 1136), afgedrukt achterin de uitgave van *De iure belli ac pacis* van 1642 (*BG* no. 571).
7 Suzanna van Reigersberch, weduwe van Anthonie Bloncke. Haar geschrift over de weduwstaat is niet teruggevonden; zie ook no. 5218 en n. 11-12.
8 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon (no. 5119 n. 3).

De beneficio Hemskerckiano[9] exspectabo tuum consilium. Facilius enim tibi nosse est, in quem conferri possit reditus ille non sane invidiosus. In Mireveldio[10] periit magnum urbi

9 Zie no. 5257.
10 De schilder Michiel Jansz. van Miereveld (†27 juni 1641).

Delphensi decus. Petro[11] respondebo, ubi ad me miserit Institutiones iuris Batavici Latine a se versas,[12] pridem ipsi iniunctum a me opus.

Vale, mi frater, cum matre, uxore, liberis.

Tui amantissimus frater,

H. Grotius.

Lutetiae, 13 Iulii 1641.

5275. 1641 juli 13. Aan A. Oxenstierna.[1]

Excellentissime et illustrissime domine,

Postquam die undecimo mensis Iunii rex epistolas[2] ad praefectos suos scripserat, quibus indicabat Valettam primum et Subizium,[3] deinde vero comitem Suessionensem et duces Bulionium ac Guisium cum Hispanis egisse[4] multaque fecisse ad corrumpendam subditorum suorum atque etiam fratris[5] fidem ac velle propterea se, ut comes idem et duces Bulionius et Guisius pro apertis hostibus habeantur, cancellarius[6] per aliquot dies cum parlamento egit de iis rebus postulans, ut adversus eos duces - nulla comitis mentione ob sanguinis reverentiam - iudicium maiestatis institueretur. Verum parlamentum ea postulatione per silentium transmissa nihil aliud decrevit quam ne qui regis subditi illorum ducum partibus se adiungerent, pronuntiandi alioqui perturbatores publicae quietis, sontes maiestatis crimine, proditores et perfidi adversus regem patriaeque desertores. Factum id die quinta Iulii publicatumque non sine populi indignatione et obstrepentibus vocibus, ideo quod populus per hos principes pacem et onerum levamenta speraret. Illi interim armis rem suam promoverunt; et cum iam partim a se, partim a Lamboio[7] haberent XIV millia Castilionaeo[8] aegre sex habente - nondum enim promissa a rege incrementa ei advenerant -, die sexto Iulii sub vesperam Castilionaei agmen nullo vallo defensum aggressi sunt et, quanquam initio pugnae, quae minus hora duravit, regii machinas principum praetergressi duo agmina, quibus machinarum custodia mandata erat, repulissent, deinde et eos, qui in subsidium venerant, in quibus erat centuria praetoria comitis ipsius, qui et retroacti nonnihil perturbarant ordines nobilitatis, quae circum comitem erat, statim tamen mutata est fortuna equitatu regio in eum, qui pone erat, peditem ita reiecto, ut terrorem ei fugamque et simul cladem intulerit, ita ut mortui mille credantur, capti M ducenti. Equites et deinde Castilionaeus Retelium se tulere serumque a rege auxilium accepere sex millia militum. Haec

11 Een recente brief van Pieter de Groot, waarop Grotius hier lijkt te zinspelen, ontbreekt.
12 Pieters Latijnse vertaling van Grotius' *Inleiding tot de Hollandsche rechts-geleertheyd* (*BG* no. 757) is vermoedelijk nooit voltooid. Hij was in 1636 aan dit werk begonnen; vgl. nos. 2544 en 2548 (dl. VII).
1 Copie Dresden, Sächs. Landesbibl., C 61, 31; copie Leipzig, UB, ms. 2633, f. 80. Gedrukt *Oxenst. Skrifter* 2. afd., IV, p. 140 no. 382.
2 Zie no. 5273 n. 5.
3 Bernard de Nogaret, hertog van La Valette (no. 4996 n. 6), en Benjamin de Rohan (1583-1642), seigneur de Soubise (Haag, VIII, p. 502-505).
4 Zie voor deze overeenkomst no. 5129 n. 21.
5 Gaston d'Orléans.
6 Pierre Séguier (no. 5073 n. 17).
7 Wilhelm, baron van Lamboy (no. 5005 n. 12).
8 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon (no. 5119 n. 3).

principum victoria, quanquam Hispanus et particeps operis fuit et utilitates inde percepturus est plurimas, laetis hic vulgi animis excepta est. Sed imminuit eius gaudium late per urbem sparsa fama de morte comitis Suessionensis, quae, si vera est - nam sunt et qui dubitant-, magno malo liberavit et cardinalem et principem Condaeum, quorum illi comes exitium minabatur, huic de natalibus controversiam.[9] Videntur interiturae istae partes ademp-

9 De prins van Condé en de graaf van Soissons waren volle neven; vgl. no. 5273 n. 11.

to sibi eo, qui ob sanguinem plurimum splendoris et ob virtutes multum etiam favoris ad eas adferebat. Dux vero Lotharingus inter Hispanum Gallumque diu fluctuans nondum se principibus addiderat videturque adhuc id moliri, ut extra bellum sit, quod tamen a rege non impetrabit.

Arcem Elnae ceperat princeps Condaeus, priusquam Gallis in Catalania agentibus auxilium miserat, retinuit in Ruscinonensi tractu quatuor ferme hominum millia. Praefectus Atrebatum urbis[10] praeter Pontem Aventinum etiam ex terra castellum Ervillam suae potestatis fecit.

Madera se dedit novo Portugalliae regi, etiam Tercera, nisi quod ibi castellum unum a Castellanis defenditur.

Fertimbautius[11] a Gallia legatus in Angliam venit, rex in Scotiam iturus est, ut probet quae se nolente facta sunt; etiam curam instituendorum filiorum dedit cuidam, qui puritanus esse dicitur.[12] Favet enim puritanis et episcopos amotos vult contra nitente nobilitate plebeius ordo et regem quo vult commovet partim seditionum metu, partim spem faciendo viginti millionum.

Significavit mihi princeps elector Palatinus[13] se optima omnia a parlamento sperare, sed nihil fieri posse, donec sedatis internis motibus dimissi sint exercitus Anglicus Scoticusque. Itaque annus hic videtur ei elapsurus inutilis. Ego vero nihil malim quam certam aliquam pecuniam constitui quam primum in rem Palatini. Id enim aut bonam ei pacem impetraret aut viam strueret federi Angliae cum Suedia Galliaque, si manebit bellum.

Bulionius,[14] aerarii regis Galliae praefectus, non multo ante mortem regi conquerenti, quod stipendia exercitibus deessent, cum populus CL milliones penderet annuos, dixit tres esse gurgites, in quibus pecunia periret, rem maritimam, naves longas et machinas. Eorum rem maritimam curat ipse cardinalis, naves longas Ponticurlaeus,[15] machinas Milereius,[16] propinqui eius.

Deus [etc].

Lutetiae, III/XIII Iulii anni MDCXLI.

Cardinalis Hispanus habere dicitur ad Dulingam XIII millia hominum; Harcurtius[17] esse ad Tanarum, ut se opponat principi Thomae, ne is subveniat Montevisio et Caniso, quae loca obsidere dicitur marchio Villa[18] VII millibus. Ad oram Catalaniae mari pugnatum est; de ea pugna certiora exspectamus.

10 François de Jussac, sieur de Saint-Preuil (no. 5273 n. 12).
11 Jacques d'Estampes, markies van La Ferté-Imbault (no. 5020 n. 22).
12 William Seymour (1588-1660), markies van Hertford; hij was op 27 mei 1641 aangesteld als goeverneur van de prins van Wales, de latere Karel II. Vgl. *DNB* LI, p. 333vv.; *CSP Ven.* 1640-1642, p. 172.
13 Karl Ludwig van de Palts.
14 Claude de Bullion, sieur de Bonelles (†22 december 1640), 'surintendant des finances' (no. 5056 n. 12).
15 François de Vignerot (1608-1646), markies van Le Pont-de-Courlay, goeverneur van Le Havre-de-Grâce; hij was een zoon van Richelieu's zuster Françoise du Plessis. Vgl. C.J. Burckhardt, *Richelieu*, Register i.v.
16 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye (no. 5101 n. 7). Zijn vader, Charles de La Porte, was een halfbroer van Richelieu's moeder, Suzanne de La Porte.
17 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt, Frans opperbevelhebber in Noord-Italië (no. 5054 n. 3).
18 Guido de Villa (no. 5273 n. 14).

A Sedano literae certos nos faciunt de morte Suessionensis. Et dux Longovillanus[19] huc

19 Henri d'Orléans, hertog van Longueville, was weduwnaar van Louise de Bourbon (†1637), zuster van de graaf van Soissons.

redit in spem successionis omisso Germanico itinere. Etiam dux Bulionius vulneratus est. Campaniae defectio metuebatur. Sperantur iam omnia quietura. Marescallus Breszaeus[20] ad aulam venit sperans se obtenturum praefecturam aulae, quam comes Suessionensis habuit. Castilionaeus et machinas omnes et sarcinas amisit et accusatur, quod non se munierit.

Bovenaan de brief in de copie te Leipzig: Argumenten. Parlamenti consilia contra principes Sedanenses. Horum felix contra Castilionaeum pugna. Lotharingus neutralitatem praeoptat. Anglici motus. Palatini spes auxilii Anglicani exigua. Reditus et impensae praecipuae regni Gallici. Mors Suessionensis cardinali res grata, populo molesta.

5276. 1641 juli [13]. Aan N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

Den elfden Iunii had den coning brieven[2] geschreven aen de gouverneurs van de provinciën, daerin verhaelende eerst verscheide desseings van den hertogh van Valette ende van Subize,[3] daernae van den grave van Soissons ende de hertogen van Bouillon ende de Guise om sijne onderzaeten, oock zijne broeder,[4] tegen sijne Majesteit op te maecken ende haere handelingen met Spaignië.[5] Hierop is gevolght dat den cancellier van Vrancrijck[6] verscheiden maelen is geweest in 't parlement van Parijs met last om de hertogen van Guise ende Bouillon - zonder aldaer van den grave van Soissons te spreecken - te doen in rechte trecken als criminels de lèse-majesté, waerop het parlement nae lange conferentie tegen de twee hertogen niet en heeft gedecreteert, maer alle onderzaeten van den coning verboden de partij van dezelve hertogen aen te nemen op straffe van verclaert te werden verstoorders van de gemeene rust, criminels de lèse-majesté, verraders van haeren coning, verlaeters van haer vaderlant. Als dit arrest gepubliceert wierd, toonde de gemeente alhier groote onlust hoopende door die princen verlicht te werden van dit oorlogh ende veele nieuwe lasten. Dit is geschiet den vijfden Iulii. Den sesten ontrent den avont is gevochten tuschen den princen, die zoo van haerzelve als van Lamboi[7] hadden ontrent veertienduizent man ende daeronder een goede ruiterie ende den marescal de Chastillon,[8] die voor die tijd quaelijck had sesduizent man door het weifelen van den hertogh van Lorraine ende door de traege ordre in het toezenden van de andere trouppes die hem belooft waeren. De slagh heeft geduirt drie

20 Urbain de Maillé, markies van Brezé, maarschalk van Frankrijk (no. 5142 n. 16).

1 Hs. Amsterdam, UB, coll. Diederichs 30 B 15. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Grotius zelf dateerde de brief op 6 juli 1641. In de brief wordt echter mededeling gedaan van de op 6 juli 's avonds geleverde slag bij La Marfée en de dood van de graaf van Soissons. Deze gebeurtenissen zullen op 6 juli aan Grotius te Parijs nog niet bekend zijn geweest. Aan zijn overige correspondenten meldde hij ze bovendien pas op 13 juli 1641; vgl. nos. 5273-5275. De onderhavige brief is daarom hier eveneens geplaatst op 13 juli. Tezamen met no. 5277 antw. op no. 5256; beantw. d. no. 5291.

2 Zie no. 5273 n. 5.

3 Bernard de Nogaret, hertog van La Valette (no. 4996 n. 6), en Benjamin de Rohan, seigneur de Soubise (no. 5275 n. 3).

4 Gaston d'Orléans.

5 Zie voor deze overeenkomst no. 5129 n. 21.

6 Pierre Séguier (no. 5073 n. 17).

7 Wilhelm, baron van Lamboy (no. 5005 n. 12).

8 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk (no. 5119 n. 3).

vierendeel uirs ende was in het beginzel favorabel aen den marescal de Chastillon, zoodat zijn volck voorbij den princen canon zijnde getreden, de twee bataillons die dezelve bewaerden terugge hadden gedreven, oock de anderen die tot secours quamen, waeronder was de compaignie de guardes van den grave van Soissons, ende hadde die doen wijcken tot op den adel die bij den grave van Soissons. Maer daernae is gebeurt

dat des conincx ruiterie gemengt uit Fransoisen ende Duitschen, waervan d'eene de schuldt op den andere werpt, in eenige desordre raeckende terugge is geweecken op het voetvolck van den coning ende de desordre daeronder heeft gebracht ende zeer haest oock de vlucht, waerdoor de ruiterie haer meest heeft gesalveert nae Retel geschut, bagagie verloren hebbende, maer het voetvolck is quaelijck getracteert: duizent zegt men gebleven, twaelffhondert gevangen; anderen zeggen meer. Den marescal de Chastillon zich tot het laetste wel gedraegen hebbende is eintelijck genoodzaect geweest zich mede nae Retel te retireren.

Deze tijdinge, hoewel het voordeel van Spaegnië niet weinigh daermede was gemengt, heeft de gemeente alhier verblijdt. Maer haere blijdschap is zeer ternedergeslagen door het stercke geruchte dat hier loopt, geauthorizeert, zoo men zegt, door brieven van den hertogh van Bouillon, van de doot van den grave van Soissons als gebleven in dezelve slagh, waermede die nieuwe partij haere principale glants ende steunsel zoude hebben verloren ende zoo den cardinael als den prince van Condé verlost van een aenzienlijcke vijant. Den hertogh van Lorraine had hem noch niet gevougt bij de princen, oock geen contentement gegeven aen den coning, maer ter contrarie groote ombrage.

Den marquis de Breszé[9] is noch niet vertrocken nae Rochelle noch den marescal zijn vader[10] nae Catelagne, alwaer Taragona noch blijft belegert. Den prince van Condé heeft het casteel van Elne becomen voor het afzenden van het groote secours nae Catelagne, hebbende in het Roussillon niet meer gehouden als vierduizent man, niet bastant om groote progressen te doen. St Preuil,[11] gouverneur van Atrecht, heeft nae Pont d'Avantin oock het fort van Erville bekomen.

Madera is aen de zijde van den nieuwen coning van Portugal, Tercera mede, uitgenomen een casteel waervan het garnisoen hout de zijde van Castille.

De heer Fertimbaut,[12] ambassadeur van Vrancrijck, is nu in Engelant ende zal daer arbeiden om goede intelligentie te bouwen tuschen de twee croonen.

Voor Aire gaen de zaecken voort, maer zeer langzaem. Op eenige plaetzen is men aen de gracht gecomen, op anderen aen de buitenwercken. Hier loopt een onzeecker gerucht dat den vijant eenigh volck zoude hebben doen passeren binnen Aire.

Den graef van Harcourt[13] hout zich bij den Tanaro om den prince Thomas op te houden, ten einde hij niet en ontzette Mondevis ende Conis belegert bij den marquis de Ville[14] met 7000 man, zoo men zegt.

Den 6 [*sic*] Iulii 1641.

De brieven van Sedan verzeeckeren ons van de doot van den hertogh van Soissons. Gisteren is die tijding gebracht aen mevrouw zijn moeder,[15] ende den hertogh van Longueville[16] comt terugge om de confiscatie te hebben, zoodat de reis nae Duitschlant is gebroocken. Den hertogh van Bouillon is gequetst. Heel Champagne scheen te gaen tot revolte. Men hoopt door deze doot alles zal ophouden.

9 Jean Armand de Maillé, markies, later hertog van Brezé (no. 5103 n. 9).
10 Urbain de Maillé, markies van Brezé, maarschalk van Frankrijk (no. 5142 n. 16).
11 François de Jussac, sieur de Saint-Preuil (no. 5273 n. 12).
12 Jacques d'Estampes, markies van La Ferté-Imbault (no. 5020 n. 22).
13 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt, Frans opperbevelhebber in Noord-Italië (no. 5054 n. 3).
14 Guido de Villa (no. 5273 n. 14). Het hs. geeft in plaats van het volgende ‘7000 man’: 7000 duizent man.
15 Anne de Montafié, gravin van Soissons.
16 Henri d'Orléans, hertog van Longueville, was weduwnaar van Louise de Bourbon (†1637), zuster van de graaf van Soissons.

Den cardinael-infant heeft bij Boisinguen ontrent dertienduizent man. Den marescal de

Breszé is te hove gecomen, men meent om het officie te hebben van den graef van Soissons, te weten de grand-maistre.

Den boerencrijgh te Berne is gestilt hebbende de boeren om vergiffenisse gebeden ende de stadsregierders haer belooft goed tractement, 'twelck hoochnoodigh zal zijn.

In dorso schreef Reigersberch: Broeder de Groot, den 6 Iulii 1641 uyt Paris.

5277. 1641 juli 13. Aan N. van Reigersberch.[1]

Zoo de Bisschoppen in Engelandt worden afgestelt - 't welk ik niet geloof dat de Adel zal toelaten - zoo twyfel ik niet of vele personen van aanzien zullen zich tot de Roomsche Kerk begeven, en met redelyke voorwaarden worden aangenomen. Ende zal daarenboven de Puriteinsche Kerkregering niet lang in eenigheit bestaan, hebbende in zich zelve groote onvolmaaktheden, en die op andere plaatsen alleen door vreze van binnen of van buiten worden gesmoort.

5278. 1641 juli 14. Van W. de Groot.[1]

Frater optime,

Prodiit iterum his diebus novus Antichristo adversarius Cocceus,[2] professor linguae sanctae Franequerae, quem ad te missurum se recepit Vergoesius.[3] Ego occasione nuptiarum, ad quas ab amico evocatus sum, cras cum uxore Amstelodamum cogito, ut illic Blavium urgeam, ne diutius expectationem omnium frustretur.

Ad Geneppam bene se res habent, sed melius se obsessi defendunt quam cogitarant multi. Ad Airam non magis festinatur a Gallis et metus est a Lamboio,[4] ne nimirum victoriae Sedanensis gloria inflatus castra ad Airam oppugnare aut obsessores commeatu prohibere tentet.

In Anglia omnia non minus quam antehac sunt turbulenta. Indicitur illic tributum satis grave. Exercitus Scotorum nondum dissolvitur. Dimittitur regina mater,[5] quae, ut illic fertur, in Italiam navigat, ut vero hic aliqui verentur, forte Sedanum se conferet non parvum illis partibus adiectura momentum.

1 Geciteerd Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 286. Tezamen met no. 5276 antw. op no. 5256; beantw. d. no. 5291.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24, 202. Eigenh. oorspr. Tezamen met no. 5290 antw. op no. 5263; beantw. d. no. 5294.

2 Johannes Cocceius (1603-1669), in de jaren 1636-1650 professor hebreeuws en in 1643-1650 tevens professor theologie in Franeker, in 1650-1669 professor theologie te Leiden. Vgl. *NNBW* I, kol. 616vv. Tegen Grotius' *Commentatio de Antichristo* (*BG* no. 1100) publiceerde hij *Brevis repetitio quorundam illustrium locorum Veteris et Novi Testamenti, qui de Antichristo agunt, ut 2 Thess. II, Matth. XXIV, Dan. II, VII et XI, Apoc. XIII et XVII, 1 Joh. II et IV, attextis et insertis aliis eiusdem aut similis argumenti ad receptae in ecclesiis orthodoxis sententiae illustrationem et confirmationem, occasione commentarii ἀδεσπότου editi a. 1640, Amsterodami instituta piorumque et doctorum submissa iudiciis a Iohanne Cocceio S. Linguae professore in Academia Franecarana*, Franekerae, typis Idsardi Albert, eiusdemque et Ioannis Arcerii impensis, anno 1641; vgl. *BG* no. 1100 rem. 5.

3 Vermoedelijk Willem van der Goes (no. 4995 n. 15).

4 Wilhelm, baron van Lamboy (no. 5005 n. 12).

5 Maria de' Medici reisde in september 1641 via de Republiek naar Keulen.

Tapetia aurata, quae uxor hic fieri curavit, Amstelodamum misi, inde porro ad vos missurus. Rationes tam priorum, quae iam puto acceperis, quam posteriorum his litteris inclusi.[6] Rogo eas uxori tradas; nam nunc quominus ad ipsam scribam, brevitate temporis impedior. Cum Amstelodamo rediero, quod proxima fiet septimana cum bono Deo, latius ad vos scribam; iam festinantem spero excusabis.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, raptim, XIV Iulii 1641.

Adres: A monsieur monsieur Grotius, ambassadeur de la reine et couronne de Suède, à Paris.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 23 Iulii.

En in dorso: 14 Iulii 1641 W. de Groot.

5279. 1641 juli 15. Van N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

De moielijcke passagie en sal alleen dit jaer mijn reyse niet beletten, doordien de swackheyt van den Raet[2] mijn absentie niet can lijden. Anders wensch(e) ick bij uEd. te wesen ende van veele saecken te mogen discoureren, daer materie genouch toe is. Wat eynde sal dese generale beroerte van Europa noch nemen? Ick hebbe gesien een forme van Manifest van de princen van Sedan.[3] Sij onderwinden haer veele, maer quis unquam imperium quaesivit, qui non eiusmodi vocabulis uteretur. Uyt dien houck noch van die middelaers verwachte ick soo groten goet niet noch voor dat rijck noch voor de geallieerde. Sij sullen het quaet genouch hebben, connen sij haerselven mainteneren, bijsonder den hertoch van Bouillon, die meer heeft verloren naer mijn oordeel met de doot van den graeff van Soissons als hij met de bataille heeft gewonnen, daer wij het vervolch van verwachten.

De roine-mère,[4] die van Lonnen al was vertrocken om haer wech hierdoor te nemen, alsoo den cardinael-infante door Brabant die hadde geweygert, vernemen wij niet, hetsij dat hare comste is vertraecht door de difficulteyten aen hare ministres[5] gemoveert ofte wel dat hare M.[teyt] is opgehouden bij het parlament, dat, soo eenyge seggen, van haer wil weten het dessein van een complot, daer sij kennisse van soude hebben. Andere hebben advysen dat sij hare M.[teyt] in Engelant willen onderhouden; dan het leste heeft geen apparentie. Maer eenyge willen voor seecker aennemen, dat Coigneux ende Monsigot swaricheyt maecken de zee naer dese

6 Ontbreekt.

1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, K 76f. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge (ed.), *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 659 no. 257. Antw. op no. 5266; beantw. d. nos. 5298 en 5299.

2 In de Hoge Raad waren drie raadszetels vacant; zie ook no. 5146 n. 12-14.

3 Zie no. 5262 n. 24.

4 Maria de' Medici reisde in september 1641 via de Republiek naar Keulen.

5 Jacques Le Coigneux (†1651), de secretaris Louis de Montsigot en Luca Fabroni; vgl. *CSP Ven.* 1640-1642, p. 181.

landen te passeren, alsoo sij oordeelen dat de plaetse van de residentie van de roine-mère voor haer niet seecker en is.

Het Lage Huys hout even hart aen op het affschaffen van de biscoppen, om hetwelcke te stuyten met gevouchelijke middelen ende het Lage Huys contentement te geven het Hoge Huys hadde beraemt besnoiinge van autoriteyt ende middelen van de biscoppen. Tot het licentiëren van seven regimenten hadde het parlament middelen geschaft, daeronder hetgene hem van Hul meester heeft gemaeckt niet is gereeckent, daeruyt men oordeelt, sij dat met ander middel tot ordre willen brengen. De Sterchamber is affgeschaft.

De victorie ontrent Wolfenbuttel[6] hout men noch groot. Op nieuwe voorslagen van den biscop van Bremen[7] sijn de commissaris[s]en van desen staet[8] noch tot Staden gebleven.

Den Turck, die op de grensen van Polen is met tweehondertduysent man, beleth dat den chaux[9] door Polen sijn wecht niet durft nemen ende soude garen van Dansyck wederom terugge hebben gecommen, daer den cappitain die hem hadde gebracht, swaricheyt in maeckte, maer is nu ordre toe gegeven.

Het passeren van de riviere de Niers maeckt sijne Hoocheyt[10] voor Gennep veel difficulteyt. Men hadde toegemaeckt een schip tegens het canon om in plaetse van een galère te gebruycken, maer de sanden ende dat de riviere niet eenparych diep is heeft dat voornemen beleth; nu sal men de riviere de Niers om moeten leyden, hetwelck noch tijt vereyst.

Desen 15 Iulii 1641.

Adres: Monsieur monsieur Grotius, ambassadeur de Suède, à Paris.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 23 Iulii.

En in dorso: 15 Iulii 1641 N. Reigersberg.

5280. 1641 juli 15. Van P. Spiring Silvercrona.[1]

Mein herr ambassadeur,

Der kayserliche commissarius graff von Auersperg[2] ist nuhn einmahl, zwar vngehört, von hinnen verreiset. Hatt sich bey seiner abreise verlauten lassen, dass er in optima forma dasjenige bekommen hätte, was man alhie von ihme desideriren mögte. Weil man aber darnach nicht trachtete, hätte er commission dassselbe auch nicht ultro zu offeriren.

Der Portugallische ambassadeur[3] gehet noch einen weg wie den andern langsam mit seinen sachen vmb, vnndt verliehret seinen credit je länger je mehr. Derselb hatt diesser tagen, nachdem er vernohmen, dass der herrn Staten nach Portugall destinirte schiff zum ausslauffen fertig, seinen secretarium[4] ahnhero geschickt, vnndt vmb verzug ahnsuchung thun lassen, damit er die seinige dabey fügen, vnndt sie alsso sämptlich ausslauffen könten. Weil man aber alhie auss relation eines

6 Op 29 juni 1641.
7 De latere koning van Denemarken, Frederik III.
8 Willem Boreel, Albert Sonck en mr. Johan van Weede (no. 5184 n. 8).
9 Mustafa chiaus (no. 5009 n. 11). Reigersberch noteerde nog *in margine*, zonder invoegingsteken: 'Den chaux is bij den conynck van Polen pas toegestaen'.
10 Frederik Hendrik
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13, 86. Oorspr. Niet ondertek.
2 Johann Weichard, graaf Auersperg (no. 5042 n. 6). Volgens Aitzema, II (f.^{o}), p. 763, verliet hij Den Haag al op 29 juni.
3 Tristão de Mendonça Furtado (no. 5028 n. 6).
4 De jurist dr. António de Sousa de Tavares (1598?-1667); vgl. E. Prestage, *A embaixada*, p. 24 n. 1. Tevens bracht hij een missive mee voor de Staten-Generaal betreffende de ratificatie van het traktaat tussen de Republiek en Portugal; vgl. Res. SG dd. 15 juli 1641. Zie voor de Staatse militaire steun aan Portugal no. 5079 n. 4.

bootsgesellen,[5] welcher auss Brasilien kompt, vnndt 2 jahr in den Havanes gefangen gesessen, verstanden, dass die Spanische silber flott noch in Havanes seye, vnndt selbiger admiral[6] den könig in Spanien ersucht habe, zu verstatten, dass er in Biscayen

5 Christoffel Jansz. Een door hem gemerkt rapport dd. 9 juli 1641 over ‘de gelegentheyt van de Havane’ bevindt zich in hs. ARA, SG no. 5527 (augustus 1641).
6 Niet geïdentificeerd.

einlauffen mögte, alss sehe man gern, dass die hiesige flotte je eher je lieber in die see käme, ob sie vieleicht einig advantage vber jene erlangen könte.

Wiewohl man vermeint gehabt, Hatzfeldt[7] würde mit seinen trouppen nach Franckreich gehen, vnndt sich zu den malcontenten printzen verfügen, so ist er doch damit vber Rhein gesetzt, der intention, wie auss Cassell geschrieben wirdt, mit Picolomini sich zu coniungiren.

Was ich letztmahlss von der victori, so die vnserige bey Wolffenbüttel erhalten, gemeldet,[8] dassselbe wirdt von vnderschiedtlichen orten confirmirt, wiewohl ich die gewiesse particularia davon noch nicht bekommen, ausser dem, was die beykommende getruckte rapporten[9] mitbringen. Die morgende post, wirdt vnss, geliebts Gott, die rechte vmbstände eröffnen.

Vor Gennep finden Ihre Hochheit arbeit genug, haben zwar versucht die graben mit faschinen zu füllen, vnndt sich ahn den fuss eines ravelins zu logiren, das aber die belägerte durch offnung einer schluise verwegert. Worauff Ihre Hochheit ein flötzbrück vber den graben legen, vnndt dieselbe jenseit ahn einem ancker mit stricken fest machen lassen, welche strick aber von 6 oder 7 soldaten auss der vestung loss geschnitten, vnndt der ahnschlag vernichtet worden. Nicht desto weniger gehen in dem lager vornehme wettungen vor, dass der orth zwischen hier vnndt dem 25.ten diesses in Statischer handt sein soll.

Auss Regenspurg wirdt berichtet, dass in der Pfältzischen sach noch zur zeit wenig schreibwürdiges vorgeloffen, auch kein apparence guter verrichtung zu spüren seye, sinthemahl der kayser, wie auss allen ahnzeigungen erblicke, mehr mit kriegs, alss friedens consilien vmbgehe.

Vor diesmahl mehr nicht, dann dass Ew. Excell. ich gottlicher bewahrung trewlich empfehle, alstets verbleibendt,

Ew. Excell. dienstbereitwilligster.

Gravenhage, den 15.ten Iulii a. 1641.

In Schweden ist ahnkommen ein Brandeburgischer gesandter,[10] notificiret dess churfürsten todt, vnndt spricht von neutralitet.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 23 Iulii.

5281. 1641 juli 18. Van C. Marin.[1]

7 De keizerlijke veldmaarschalk Melchior von Hatzfeldt und Gleichen (no. 5025 n. 11).
8 No. 5269.
9 Ontbreken. Bij de uitgever van de *Courante* verscheen een ongedateerd ‘Extract uyt sekere missive uyt het Sweedtsche legher voor Wolffenbuttel ende andere plaetsen van den 29 Iunii 1641’. Daarbuiten zijn mij geen in de Republiek gedrukte rapporten over deze veldslag bekend.
10 Gerhard Rumelian Leuchtmar von Kalcheim (no. 5176 n. 7). Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg, was op 1 december 1640 overleden; Zweden en Brandenburg sloten op 24 juli 1641 een wapenstilstandsverdrag.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9, 228. Eigenh. oorspr.

Monsieur,

Le soulagement dont vous faites mention par vos dernières,[2] que M. Mukel[3] m'auroit apporté, est bien petit, car il n'y a que 60 pistoles qu'il m'a presté pour les luy rendre quand j'auray receu mon change. De cela je me suis nourry dix sepmaines et le reste employé à ce qu'il faut à ma femme durant ces couchées, et ores suis dereschef contraint de mendier de l'argent çà et là chez des amys qui m'en donnent journellement par commisération plustost qu'au-

2 Grotius' brieven aan Marin van 1641 ontbreken.
3 Friedrich Richard Mockhel, Zweeds resident te Benfeld (no. 5361 n. 1).

trement, ce qui m'afflige tellement que je ne sçai à quoy me résoudre. A cecy s'adjouste qu'on cite ma femme pour comparoistre ou en personne ou par un commis en Voltoline,[4] à cause qu'un de ses parens luy dispute la possession de certains fonds qui importent 8 m. escus, qu'on avoit adjugé il y a longtemps à sa famille, et si nous n'y mettons point d'ordre vers le mois de 7bre qui est le terme péremtoire, iudices volunt pronunciare sententiam contra absentes. Or en cecy il faut avoir de l'argent, la plaidoirie coustant beaucoup en Voltoline, et si je ne reçois pendant ce temps mon change, il faut que je le perde, n'ayant que trop de despence pour m'entretenir en ma charge avec neuf personnes. Si vous pouvez disposer M. Heuf[5] qu'il m'accom[m]ode pour le moins de deux cent dalers, vous me ferais gran service; autrement je suis failli tout à fait.

Vostre guerre intestine m'afflige fort et devroit esveiller la Suède à la perfection de son traitté avec la France,[6] afin que nos ennemys ne profitent de nostre disunion, qu'ils cerchent, et là-dessus font le plus gran fondemment de leur desseing.

Ce qui se passe icy et ailleurs, vous le verrez par cy-joinct paquet,[7] lequel après avoir leu je vous supplie de l'envoyer par promte adresse avec vos reccom[m]endations accoustumées de mes affaires, qui certes vont de mal en pis de tous costez, et si on ne m'assiste bientost, Deum testor, il faudra que je me retire icy honteusement n'ayant de quoy vivre icy; aussy ne m'estonné-je pas que mes créanciers font telle difficulté à me prester plus d'argent, puisqu'ils voyent qu' on a si peu de soing de moy, oultre qu'ils sont desjà bruslés par tant d'estrangers, surtout par le résidant d'Angleterre[8] qui y doit de gran sommes et ne sçait-on qui les payera.

Je me reccom[m]ande à vos bonnes grâces et prie Dieu qu'il aye pitié de mon affliction qui certes est incroyable.

Je demeure, monsieur,

tout le vostre

C. Marin mp.

De Zurig, ce 8 de Juillet l'an 1641.

P.S. Faites part, s'il vous plaît, à M. Salvius de mes advis que j'ay tiré de mes lettres que je reçois chacque sepmaine d'Italie et sur le[s]quelles je me puis fonder, puisqu'elles viennent des gens d'estat avec lesquels j'y correspond. Tâchez aussy pour Dieu que j'aye bientost quelque soulagement dans mes nécessitez.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 30 Iulii.

En in dorso: 8 Iulii 1641 Marin.

4 Marins vrouw, Alessandra Paravicini Capelli, bezat onroerend goed in het Veltlin (no. 5068 n. 4).

5 Johan Hoeufft, bankier te Parijs (no. 5015 n. 3).

6 Het verdrag tussen Frankrijk en Zweden was in juli 1641 vernieuwd.

7 Wellicht de gebruikelijke brieven aan Axel Oxenstierna en Johan Adler Salvius.

8 Sir Oliver Fleming, Engels resident te Zürich. Nog in 1647 had hij te Zürich en Basel schulden; vgl. Vogel-Fechter, *Eidgen. Absch.* V, 2, 1, p. 1424.

5282. 1641 juli 18. Van P. Pels.[1]

Mijnheer,

U Ex.[cie] aengenaeme van 15 Iunio[2] hebbe ick well ontfangen. Alsoo de rayse naer Roomen van D. Negrino[3] tardeert en naer alle aparencie gants in rooc verandert, soo rayst mijnen

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 16 (1641, 8). Eigenh. oorspr.
2 Grotius' brieven aan Pels van 1641 ontbreken.
3 Bartholomeus Nigrinus (Schwarz); zie ook de brief van Pieter Pels dd. 14 juni, no. 5228.

sohn naer Den Hagh dor de bevoorderinge van sijn Ex.e de heer rijxcantz.r[4] ome daer eene poose te continueren en meteenen mijne particuliere affayren te bevoorderen. Is daer yet dat sijn klein vermogen tot uE. dienst kan contribu[er]en, laet hem met commandement van u Ex.e vereeren.

Ick hebbe dese weecke brieven van Warschauw ontfangen; adviseren het vertreck met gesloten brieven van den Turkschen chaux die daer van Constantinopoli was aenkommen[5] en vor de Torxsche armee geobtineert troupenwijs den pas naer Asaac ome dor de Polse milicie geconvoyeert te worden.

Prins Casamir van Polen[6] hadde het Gulde Vlies van Spaniën ontfangen.

Van Riga uyt Lijffland adviseren mij dat den generall gouverneur Oxenstern[7] naer Dorp vertrocken was ome binnen 4 weecken te raysen naer Sweden sonder aparencie weder te kommen, en van Gottenborgh uyt Sweden wort geschreven dat men daer verwacht de hooge regeringe tot deliberacie van de fortificaciën, oock wegen een canael te graeven ome van Stocholm aen de Nordtzee te kommen.

Op de reede van Riga was aenkommen eenen graff Wolmer,[8] natturlijcke sohn van den coning van Dennemarcken ome te gaen in ambassade naer Moscouwen en, soo men segt, meteenen te vrijen eene dochtter van den grootvorst.[9]

Ick hebbe over de Engelse saacke sobere opinie. Godt geve, dat sulcken vier geenen brandt in Holland en veroorsaacke. Ick sall gerne van tijt tot tijt vernemen wat daer ome gaet, en blijven, mijnheer,

u Ex.cie ootmoedige dien.r
Paulus Pels.

8/18 Iulio 1641, Dansick.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 21 Aug.

5283. 1641 juli 20. Aan L. Camerarius.[1]

Illustris domine,

Praelium nostris felix fuisse ad Wolfenbuttelam[2] video omnes literas consentire. Restat discamus, quae praelii eius consequentia fuerint.

4 Axel Oxenstierna.
5 Niet geïdentificeerd.
6 Jan II Kazimierz.
7 Bengt Bengtsson Oxenstierna, 'Resare Bengt', goeverneur van Lijfland (no. 5176 n. 4).
8 Valdemar Christian (1622-1656), graaf van Sleeswijk-Holstein. Vgl. *DBL* XXV, p. 44-48; Fridericia, *Danmarks ydre pol. hist.* II, p. 317-320.
9 Irina Romanowa (1627-1679).
1 Copie Uppsala, UB, E 388a, 290. Gedrukt *Epist.*, p. 683 no. 1507.
2 Op 29 juni 1641.

Galli Stellam[3] Ratisbonam misere. Putant imperatorem non alienum esse a pace aut induciis, quia pecunias nec Hispanus habet nec dare vult Bavarus nec abest a Turca metus, cui avertendo quidam ab imperatore missus est Constantinopolim.

Dux Longavillanus[4] omissa cogitatione de itinere in Germaniam - nam et cohortes eo

3 Johannes Tilmanus Stella de Morimont (†1645), afkomstig uit Zweibrücken, vertrouweling van Richelieu. Zie over zijn bezending naar de rijksdag te Regensburg K. Bierther, *Regensb. Reichstag*, p. 266 n. 81. Vgl. voorts C.M. Schulten, in: *Lias* I(1974), p. 129-155; *APW* I, p. 55 en II B, p. 469 n. In september-oktober 1641 bevond hij zich te Basel; vgl. E. Rott, *Hist. représ. dipl.* V, p. 435vv.

4 Henri d'Orléans, hertog van Longueville, was weduwnaar van Louise de Bourbon (†1637), zuster van de graaf van Soissons.

destinatae missae sunt alio - privatim rem fecit accepta a rege successione in bona comitis Suessionensis; quae liberalitas ipsi solatio erit adversus negatam ei corporis huc travectionem. Lugetur mortuus a propinquis, non a rege, regina eorumve comitatu. Non tamen cum ipso partes interiere, quorum se caput facere dicitur dux Lotharingus; adiunxisse autem se Vindocinensis cum filiis et Valetta.[5] Capto Doncheriaco nunc Mousono imminere dicuntur. Illud vero maxime miror vulgare eos certos se esse ab imperatore et Hispano bonam pacem obtineri posse, quasi ea res ipsorum sit arbitrii.

Marescalli Castilionaei filio[6] rex cohortem dedit Pedemontanam. Ipse imperium in exercitum, qui brevi futurus speratur ad XVIII millia, habebit, sed pariter cum Bressaeo.[7] Principes illi ad XX habent millia. Et vili nunc vivitur Sedani. Expilarunt enim eius loci milites Cassinam et Montem Dei,[8] muniunt Chemeriacum, cursitant late. Ad Airam longius quam putabatur obsidio trahitur bona tamen cum spe, captis quae extra fossam sunt.

Ex Catalania vero laeta audimus terra caesos multos Hispanorum, mari mersas naves quinque longas, ustas totidem. Sed et auxilia pedestria venisse dicuntur Taragonam, ita ut iam defendatur a VII millibus peditum, equitibus bonis mille et quingentis. Et classis Fernandini[9] aucta est ad XL naves longas, minores alias. Exspectat vero alias naves a Gadibus XVIII, a Carthagine XXII, quae eo a Neapoli venere.

In Gingibachium conatus non successit Erlachio,[10] opponit se ei Gillo Hasius.[11] Circa Bernam rustici ad opus redeunt. Badae Helvetiorum conventum[12] in studia distrahunt praesentes legati, hinc Galliae, inde Hispani et imperatoris.[13]

Significavit et mihi princeps elector[14] propensa in se parlamenti Anglicani studia. Sed quamdiu Angli, Scoti, Hyberni dissidiis colliduntur ac praeterea ipsi inter se Angli, nihil de copiis ipsi dandis definiri poterit nec, quamdiu id non fit, ad aequa impelli Bavarus. Fertimbautius[15] autem, ut audio, strenue in id laborat, ut parlamento tollat conceptum de Gallia metum. Elector autem nuptiis[16] nullam, quantum intelligere potui, attulit moram, nisi quod oravit, ut si fedus cum Batavis fieret, sui in eo haberetur ratio.

Molina[17] apud Rhaetos militem pro Hispano scribit; pro Gallia miles exire non sinitur.

5 César, hertog van Vendôme (no. 5029 n. 17), zijn zoons Louis de Vendôme, hertog van Mercoeur, en François de Vendôme, hertog van Beaufort, en Bernard de Nogaret, hertog van La Valette (no. 4996 n. 6).
6 Gaspard IV de Coligny (1620-1649), markies van Andelot, hertog van Châtillon; nadat hij onder zijn vader, de maarschalk van Châtillon (no. 5119 n. 3), bij La Marfée had gevochten, kreeg hij op 24 juli 1641 het regiment Piedmont. Vgl. *DBF* VIII, kol. 803v.; Tallemant, *Historiettes* (ed. A. Adam) II, p. 105.
7 Urbain de Maillé, markies van Brezé (no. 5142 n. 16).
8 Cassina, elders gespeld: Calcina, no. 5284, of Cossine, no. 5285, en Mont-Dieu.
9 García de Toledo y Osorio, markies van Villafranca, hertog van Fernandina.
10 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15).
11 Gilles de Haes, Vlaming in keizerlijke dienst (no. 5041 n. 20).
12 Landdag te Baden (30 juni-23 juli 1641).
13 Resp. Jacques Le Fèvre de Caumartin (no. 5015 n. 5), Diego de Saavedra y Fajardo (no. 5239 n. 6) en Anselm von Fels (no. 5227 n. 12).
14 Karl Ludwig van de Palts.
15 Jacques d'Estampes, markies van La Ferté-Imbault, Frans ambassadeur in Engeland (no. 5020 n. 22).
16 De bruiloft van Willem II en Mary Stuart, de 'Princess Royal', op 12 mei 1641.
17 Vermoedelijk Jakob Molina (no. 5035 n. 8).

Non tantum in Danica ista controversia, verum etiam cum iis, quas cum Anglis de commerciis multas habuere Batavi, utuntur pactis cum domo Burgundica olim factis habetque id aequi speciem, non tantum quia bonam partem possident eorum, quae principes Burgundi tenuere, verum et ob id, quod in pactis non principum tantum, sed et populorum fit mentio.

Schmalchium[18] in Poloniam ivisse etiam mihi dicunt qui hic sunt Suedi. Marescallum Hornium[19] doleo retro ductum in Bavariam. Sed medebitur ei rei fedus Suedorum cum Gallis,[20] quod prope consummatum est.

Dum mari pugnatur commeatus quidam Taragonam advenere. Rumor est, sed incertus, de adventu classis Americanae Hispalim. Deteguntur quotidie consilia cum comite Suessionensi communicata per Normanniam, Aquitaniam, Languedociam.

Ill. Dom. vestram eiusque familiam Deus sospitet et nobilissimo filio[21] felicem det itum ac reditum.

Ill. Dom. vestrae perpetuae observantiae debitor
H. Grotius.

Lutetiae, 20 Iulii 1641.

Bovenaan de brief in de copie te Uppsala: Redd. Leidae, 17/27 Iulii.

5284. 1641 juli 20. Aan W. de Groot.[1]

Frater suavissime,

Exspectabo post edita nostra ad Evangelia cum accessionibus[2] et illa de Iure belli ac pacis[3] diligentiam tuam ad edenda caetera, de quibus scripsi antehac,[4] deinde consilium super illis ad Philemonem,[5] Blanquianis,[6] ad Ius Iustinianeum.[7]

Non dubito, quin inter pontificios, lutheranos et anabaptistas futuri sint qui longo partium studio fascinati pro miris habituri sunt quae dixi. Nam calvinistas et puritanos quin habiturus sim infestissimos, mi frater, minime mirum: ἐμοὶ δὲ ἐλάχιστόν ἐστιν, ἵνα ὑφ᾽ ὑμῶν ἀνακριθῶ ἢ ὑπὸ ἀνθρωπίνης ἡμέρας.
Seri carpent mea poma nepotes.[8]

18 Peter Abel Schmalz, voormalig secretaris van Axel Oxenstierna (no. 5249 n. 13).
19 Gustav Karlsson Horn (no. 5264 n. 1) was eind juni uit Lindau naar Beieren teruggebracht.
20 Het verdrag tussen Frankrijk en Zweden was in juli 1641 vernieuwd. Een clausule betreffende Horn was er echter niet in opgenomen.
21 Joachim IV Camerarius (no. 5026 n. 9) reisde naar Zweden.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 924 App. no. 556. Antw. op no. 5267; beantw. d. no. 5300.
2 Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135) met de daarachter afgedrukte traktaten *Commentatio de Antichristo, Explicatio de fide et operibus, Explicatio Decalogi* en *Appendix de Antichristo* (*BG* resp. nos. 1102, 1111, 1118 en 1129).
3 *BG* no. 571; de uitgave verscheen bij Blaeu in maart 1642.
4 Op 27 april 1641, no. 5159, had Grotius nog eens de volgorde aangeduid, waarin zijn overige werken moesten worden uitgegeven.
5 Grotius' *Commentatio in Epistolam Pauli apostoli ad Philemonem* (*BG* no. 1136), afgedrukt achterin de uitgave van *De iure belli ac pacis* van 1642 (*BG* no. 571).
6 Het traktaat over de weduwstaat, geschreven door Suzanna van Reigersberch, weduwe van Anthonie Bloncke; zie ook no. 5218 en n. 11-12.
7 Grotius' *Florum sparsio Ad Ius Iustinianeum* (*BG* no. 791); het werk verscheen in 1642 bij Pelé te Parijs.
8 Vgl. Vergilius, *Ecloga* 9, 50: carpent tua poma nepotes. aant.

Quid si invidiam haec mihi concitent, ut multa antea quae pro patria feci? Deus iudicabit. In eo rogo te consoleris. Mihi cum baronibus et nobilibus Suedis, qui hic sunt, optime convenit. De matris, coniugis tuae liberumque valetudine plurimum gaudeo oroque, ut me in optimo proposito suis precibus adiuvent.

Airae obsidium trahitur in mensem alterum. Principes Sedanenses capto Doncheriaco obsident Mousonum. XX millia habere dicuntur. In Catalania quinque naves longae Hispanorum mersae, ustae totidem.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae, 20 Iulii 1641.

Videtur imminere novum praelium inter regem et principes Sedanenses.

5285. 1641 juli 20. Aan A. Oxenstierna.[1]

Excellentissime et illustrissime domine,

Diu fuit, quod exspectavi literas a Sublimitate tua aut eius iussu scriptas, quae me mandatis instruerent super iis, in quibus haesitabam, solitus semper praescripta diligenter sequi. Id cum mihi[2] defuerit, feci quod iudicare potui esse optimum.[3]

Post illud, de quo scripseram,[4] nihil novae mihi controversiae cum Gallis fuit, et quidam e senatu regio honorifice me salutatum venere.[5]

Ex legatione lucri nihil accepi. Patrimonium vero vetus[6] diminui, maxime ex quo in immensum crevere rerum[7] pretia, quod non ignorant qui hic vixere Suedi. Et nunc in longum, ut hic moris est, conduxi domum splendidiorem[8] ornavique supellectile non mihi, sed legationi conveniente. Lucrum vero, quod speraveram, maximum fuit[9] pax orbis christiani, ad quam[10] si quid potuissem contribuere, id summae duxissem felicitati. Si tamen utilitas Suedica non ferat me[11] legatum haberi, rogo, ut sciam, quando velit regina et excellentissimi rectores me hanc sarcinam deponere,[12] ut mihi dispiciam[13] locum pacatum, valetudini meae et optime de me meritae coniugis congruentem, ubi privatus remotusque a bellicis negotiis in piis meditationibus consenescam grato semper animo recolens honorem mihi habitum, hoc interim

1 Minuut Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 5. Copie Dresden, Sächs. Landesbibl., C 61, 33; copie Leipzig, UB, ms. 2633, f. 83. Gedrukt *Oxenst. Skrifter* 2. afd., IV, p. 142. De volgende passages werden door Grotius pas in tweede instantie in de minuut ingevoegd: 'Patrimonium ... maxime', 'quod ... Suedi', 'ut ... est', 'Lucrum ... felicitati', 'privatus ... -que'. Voorts zijn significante tekstverschillen tussen de minuut en de copieën hieronder in de noten aangegeven. Tezamen met no. 5296 antw. op no. 5220.
2 In de minuut volgt nog: diu.
3 In de minuut volgt, in margine toegevoegd: Quid vero infelicius quam accusari posse, utrumvis facias?
4 Zie no. 5171 dd. 4 mei aan J.A. Salvius.
5 In de minuut verbeterd uit: me inviserunt.
6 Het woord 'vetus' ontbreekt in de minuut.
7 In de minuut volgt nog: omnium.
8 Grotius had per 24 juni 1641 een ander, groter huis gehuurd voor een periode van 6 jaar; zie ook no. 5159 n. 21.
9 De minuut geeft: fuerat.
10 De beide copieën geven: quem.
11 In de minuut volgt nog - in tweede instantie ingevoegd -: hic aut alibi. *In margine* nog eens: aut hic aut alibi.
12 Het ontslag werd Grotius tenslotte aangezegd in januari 1645.
13 De minuut geeft: ut hanc sarcinam deponam ac mihi dispiciam.

dolens impensas in hanc legationem factas non eum, quem speraveram, fructum consecutas.

Deus [etc.]

Lutetiae, X/XX Iulii MDCXLI.

Bovenaan de minuut schreef Grotius: Magno cancellario.

Bovenaan de brief in de copie te Leipzig staat: Argumentum. Queritur sumtuosam legationem. Dimissionem ex legatione vel subolet vel optat. Coniugem laudat.

5286. 1641 juli 20. Aan A. Oxenstierna.[1]

Excellentissime et illustrissime domine,

Corpus comitis Suessionensis huc ferri rex vetuit. Bona dedit Longovillano duci,[2] qui Germanicum iter ex animo abiecit. Lugetur a propinquis, non a rege aut eius comitatu. Mater[3] in incredibili moerore est et pertaesa consolantium monasterio se cuidam inclusit. Afflictae hac morte partes istae, non tamen intermortuae sunt, nam et Vindocinensis eiusque liberi et Valetta[4] subscripsisse dicuntur federi; dux vero Lotharingus etiam caput eius se facere multum ditatus ex tributis agrorum circa Treveros et Theodonisvillam. Inter alia, quae federati isti in vulgus edidere, etiam hoc est certos se pacem cum imperatore et Hispano bonis legibus posse fieri.

Marescallo Castilionaeo[5] rex ob infelix proelium iratus non est, quin et pecuniam ei misit ad reparandum, quod fecerat, damnum et filium eius[6] in maiorem militiae gradum promovit. Airae obsidio trahitur longius quam putatum fuerat. Sedanenses autem illi principes capto per vim Doncheriaco obsidionem videntur minari Mousono.

Stella[7] a rege Ratisbonam mittitur. Est autem hic opinio non alienum esse a pace imperatorem, quod neque Hispanus ei pecunias ut ante suppeditare possit neque velit Bavarus; accedere et a Turca metum.

Ad Taragonam et terra et mari insignes obtigisse victorias Gallis audimus; in navali proelio naves longas Hispanorum quinque mersas, incensas totidem.

Illud magno cum dolore intelligo reductum in Bavariam marescallum Hornium.[8] Erlachio[9] in Gengenbachium conatus non successit. Opponit se ei Gillo Hasius.[10] Civitates pleraeque in Gallia iussu regis militem scribunt. Haec civitas decem ferme millia dabit numeratis iam in id quadringentis millibus pecuniae francorum.

Bona ducis Bulionii rex daturus videtur fratri eius vicecomiti Turenae,[11] qui in Italia regi strenue militat. Apud Bernam rustica seditio conquievit. Badae conventus[12] est Helvetiorum, qui in factiones distrahitur, hinc a Gallico legato,[13] inde ab Austriacis.

Deus [etc.]

Lutetiae, X/XX Iulii MDCXLI.

1 Copie Dresden, Sächs. Landesbibl., C 61, 34; copie Leipzig, UB, ms. 2633, f. 84. Gedrukt *Oxenst. Skrifter* 2. afd., IV, p. 143.
2 Henri d'Orléans, hertog van Longueville, was zwager van de graaf van Soissons.
3 Anne de Montafié, gravin van Soissons.
4 César, hertog van Vendôme (no. 5029 n. 17), zijn zoons Louis de Vendôme, hertog van Mercoeur, en François de Vendôme, hertog van Beaufort, en Bernard de Nogaret, hertog van La Valette (no. 4996 n. 6).
5 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk (no. 5119 n. 3), had op 6 juli de slag bij La Marfée verloren.
6 Gaspard IV de Coligny, hertog van Châtillon (no. 5283 n. 6).
7 Johannes Tilmanus Stella, vertrouweling van Richelieu (no. 5283 n. 3).
8 Gustav Karlsson Horn (no. 5264 n. 1).
9 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15).
10 Gilles de Haes, Vlaming in keizerlijke dienst (no. 5041 n. 20).
11 Henri de La Tour d'Auvergne, burggraaf van Turenne.
12 Landdag te Baden (30 juni - 23 juli 1641).
13 Jacques Le Fèvre de Caumartin (no. 5015 n. 5).

Habent principes Sedanenses in armis XX millia. Rex brevi sperat eo loco se habiturum XVIII millia, in quibus erunt cohortes, quae cum Longovillano ire debuerant in Germaniam. Imperabunt eis pari iure Castilionaeus et Breszaeus.[14] Sedani nunc vilis annona est. Expilavere milites illi Calcinam[15] et montem Chemeriacum muniunt.

Dum Galli et Hispani mari pugnant, in Tarragonem commeatus penetravere. Patescunt quotidie consilia per Normanniam, Aquitaniam, Languedociam mixta cum Suessionensi comite. Fama hic est, sed incerta, de adventu classis Americanae Hispalim.

Fertimbautius,[16] Galliae legatus in Anglia, omnem dat operam, ut parlamentariis suspiciones de Gallia velut ipsorum consiliis adversante tollat.

Marini[17] me miseret.

Propius edoceor pecuniam a rege missam fuisse non pro Castilionaeo, sed pro exercitu; deinde in eo proelio, quod pugnatum est ad Sedanum, Gallos non minus cito fugisse quam Germanos. Videtur res iterum ad proelium spectare illis in locis. Principum adhuc maiores sunt copiae. Si quid cardinali humanitus eveniat, pacem subito habebimus intus et extra.

Intra Tarragonam sunt pedites plus septem millibus, equites egregii mille quingenti. Fernandinus[18] validior fit indies. Habet naves longas XL, exspectat naves alias XVIII a Gadibus, XXII a Carthagine Hispaniae; L venere Neapoli.

Bovenaan de brief in de copie te Uppsala: Argumentum. Ira regis mortuo Suessionensi non placatur. Alii tamen foederatis accedunt et sub specie pacis conficiendae populi auram captant. Consilia per varias provincias communicant. Praemia Castilionaeo fugato adhuc a rege tributa. Imperator a pace non alienus. Cur? Gallorum terra marique victoria in Catalaunia. Parisiorum urbs decem millia militum conscribit. Singulae urbes proportione habita sequuntur. Bulionii bona Turennae data. In cardinali pacis moram sitam existimat.

5287. 1641 juli 20. Aan N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

Gennep zal apparentelijck wat eer genomen zijn als Aire. Den hertogh van Bouillon zal alle dage dieper ende dieper met Spaignië vastraecken ende zal nu met de doot van den grave van Soissons de partij niet meerder gehouden werden voor Fransch, maer voor heel Oostenrijcks.

Van de victorie bij Wolfenbuttel[2] weten wij de substantie ende dat de heele eer is geweest aen de Sweedsche natie. De particulariteiten, als wie daer zijn gebleven, hoe het gaen zal met Wolfenbuttel, verwachten wij de naeste reize.

14 Urbain de Maillé, markies van Brezé (no. 5142 n. 16).
15 Elders gespeld als: Cassina, no. 5283, of Cossine, no. 5288.
16 Jacques d'Estampes, markies van La Ferté-Imbault (no. 5020 n. 22).
17 Carl Marin, Zweeds resident te Zürich (no. 5015 n. 1).
18 García de Toledo y Osorio, markies van Villafranca, hertog van Fernandina.
1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, H 21j. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Tezamen met no. 5288 antw. op no. 5268.
2 Op 29 juni 1641. In de *Gazette* 1641 no. 82, p. 425-432, dd. 19 juli, was reeds een uitvoerig verslag gepubliceerd: 'La défaite de l'armée imperiale et Bavaroise dans le païs de Brunswic par les armées confédérées'.

Het tractaet tuschen Swede ende Vrancrijck[3] zal haest zijn voltrocken. De Fransoisen tot de conferentie van vrede voor dezen hebbende voorgeslagen Osnabrug ende Munster, slaen

3 Het verdrag was in juli 1641 verlengd.

nu voor Mentz ende Francfort. Zij en zoecken niet als het futselbouck.[4] Ferté-Imbaut[5] arbeidt zeer om die van 't parlement te verseeckeren dat Vrancrijck tegen haer niet doen en zal.

'tGunt uE. adviseert van Angola, St. Thomé, Isola de Principe, is van groot gevolgh. Rest te zy[e]n, hoe het die in Oost-Indië zullen maecken.

De coninginne-moeder[6] werdt in Engellant wat opgehouden door de coninginne van Engelant ter requisitie van den Franschen ambassadeur. Men vreest dat zij de partij van de princen van Sedan met alle maniere zal zoucken te stijven.

Ick bidde uEd. alsnoch te willen letten off zijne gelegentheit niet en zoude connen toelaeten eens over te komen.

20 Iulii 1641.

Adres: Mijnheer mijnheer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant, in Den Hage. Port.

In dorso schreef Reigersberch: Broeder de Groot, den 20 Iulii 1641 uyt Paris.

5288. [1641 juli 20]. Aan N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

't Belegh van Aire sal noch loopen in de toecomende maendt. De buitenwercken zijn genomen. Den hertogh van Longueville in plaetse van te gaen nae Duitschlant is herrewaert gekomen ende heeft van den coning verkregen de confiscatie van mijnheer den grave van Soissons, zijne schoonbroeder, waermede hij zich troost over het refuis dat den coning gedaen heeft van het doode lichaem hier te brengen laetende toe de vrunden over denzelve grave rouw te dragen, zonder dat zijne Majesteit off de coninginne ofte haer gevolg rouw dragen, gelijck anders de gewoonte, om welcke oorzaeck oock de ambassadeurs niet in rouw en zijn. Alle dage werden ontdeckt groote correspondentie die den grave van Soissons gehadt heeft door heel Vrancrijck, meest in Normandië, Languedoc ende Guienne, alwaer oock lichtingen voor hem zijn gedaen. Hoewel nu veele van deze correspondentiën met zijn doot zullen ophouden, zoo en is de partij met hem niet gestorven. Den hertogh van Lorraine maect zich het hoofd. Den hertogh van Guise heeft eenigh nieuw volck aengebracht. Men meent zij hebben bij de twintichduizent man. Den coning hoopt haest bijeen te hebben achtienduizent man, waertoe oock gebruict zullen werden de regimenten die gedestineert waeren om met den hertogh van Longueville te gaen nae Duitschlant. 't Commandement daerover zullen tezamen hebben de marescaux de Breszé ende Chastillon.[2] Om deze te troosten over de geleden schade heeft den coning hem gegeven dertichduizent croonen ende aen

4 Vgl. *WNT* III, kol. 4716v., onder meer: boek dat helpt talmen of dralen, boek waarin men uitvluchten vindt.
5 Jacques d'Estampes, markies van La Ferté-Imbault, Frans ambassadeur in Engeland (no. 5020 n. 22).
6 Maria de' Medici.
1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, H 22g. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. De brief is niet gedateerd, maar moet gezien zijn inhoud op 20 juli 1641 geplaatst worden; zie ook nos. 5283 en 5286. De datering in dorso door Reigersberch duidt misschien een datum van ontvangst aan, zie ook no. 5346. Tezamen met no. 5287 antw. op no. 5268.
2 Urbain de Maillé, markies van Brezé (no. 5142 n. 16), en Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon (no. 5119 n. 3), beiden maarschalk van Frankrijk; de laatste was op 6 juli bij La Marfée verslagen.

zijne zoon[3] het regiment van Piedmont. 't Regiment van Streif[4] werdt zeer beschuldicht over de geleden nederlage als die niet alleen de eerste de vlucht

3 Gaspard IV de Coligny, markies van Andelot (no. 5283 n. 6).
4 Johann von Streiff, Duits kolonel in Franse dienst. Vgl. dl. IX, Register i.v. Noailles, *Episodes* III, Register i.v.

hebben genomen, maer oock het Fransche lege[r] geplundert. De geünieerde princen zeggen in haer Manifeste[5] dat zij verzeeckert zijn van een goede vrede met Spaegnië ende den keizer. Zij hebben Donchery becomen ende belegeren Mouson. Men hout het daervoor dat den hertogh van Vendosme met zijne kinderen alsoock den hertogh van Valette[6] 't verbondt hebben geteickent. Te Sedan is nu goede lijftocht. Sij hebben gepilleert Cossine ende Mondieu ende loopen diep in Champagne, fortificeren Chemery.

Men publiceert hier groote victoriën in Catelogne te landt ende ter zee, alwaer men zegt de Spaegnaerden verloren hebben twaelff galeien. Evenwel werdt gezeght dat geduirende 'tzelve gevecht eenige vivres zijn gebracht in Taragone.

D'heer Erlach[7] heeft gemanqueert Gengenbach te nemen. Gil de Haes[8] let op zijne actiën.

De boeren ontrent Bern houden haer in rust ende de Switsersche vergadering te Bade[9] werdt gintsch ende weder getrocken door de ambassadeurs zoo van Vrancrijck als van den keizer ende Spaignië.[10] Molina[11] licht volck in de Grizons voor Spangnië. Die aldaer voor Vrancrijck gelicht waeren, werden niet toegelaeten uit te gaen.

Stella[12] gaet voor Vrancrijck nae Regenspurg. Men gelooft hier dat den keizer niet afkeerigh en is van een bestant, omdat hij tot het oorlogh geld van doen heeft, Spaegnië niet en kan, Beieren niet en wil geven ende de stenden weinigh, oock omdat eenige vrese is voor den Turck, hoewel men aldaer hoopt dat die onlusten die in Hongaren waeren gerezen, zullen gestilt werden door eenen expressen ten zelven einde afgezonden nae Constantinople. Hier zijn geruchten, doch onzeecker, van de aenkomst van de Westindische vloot te Seville.

Ick werde naerder onderrecht dat het gelt bij den coning gezonden niet en is geweest voor den marescal de Chastillon, maer voor het leger ende dat in de bataille bij Sedan de Fransoisen immers zoo haest hebben geloopen als de Duitschen.

Taragone werdt gedefendeert met sevenduizent man te voet, vijftienhondert goede ruiters. Fernandino[13] heeft veertich galeyen, verwacht achtien schepen van Gadiz ende tweëntwintich van Carthagene, die daer gecomen zijn van Naples.

In dorso schreef Reigersberch: Broeder de Groote, 12 (?) Sept. 1641. Soissons.

5289. 1641 juli 20. Aan [J.A. Salvius.][1]

5 Zie no. 5262 n. 24.
6 César, hertog van Vendôme (no. 5029 n. 17), zijn zoons Louis de Vendôme, hertog van Mercoeur, en François de Vendôme, hertog van Beaufort, en Bernard de Nogaret, hertog van La Valette (no. 4996 n. 6).
7 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15).
8 Gilles de Haes, Vlaming in keizerlijke dienst (no. 5041 n. 20).
9 Landdag te Baden (30 juni - 23 juli 1641).
10 Resp. Jacques Le Fèvre de Caumartin (no. 5015 n. 5), Anselm von Fels (no. 5227 n. 12) en Diego de Saavedra y Fajardo (no. 5239 n. 6).
11 Vermoedelijk Jakob Molina (no. 5035 n. 8).
12 Johannes Tilmanus Stella, vertrouweling van Richelieu (no. 5283 n. 3).
13 García de Toledo y Osorio, markies van Villafranca, hertog van Fernandina.
1 Copie Dresden, Sächs. Landesbibl., C 61, 32; copie Leipzig, UB, ms. 2633, f. 82. Gedrukt *Epist. ad domum Sueciae*, p. 48 no. 5. De beide copieën bevinden zich tussen Grotius' brieven aan Axel Oxenstierna. Gezien de aanhef ‘Illustrissime domine’ en de inhoud is de brief echter voor Salvius bedoeld, maar door deze waarschijnlijk aan Oxenstierna doorgezonden. Antw. op no. 5259.

Illustrissime domine,

Miror rem tantam, quanta est pax Germaniae, ad nugas, id est disputationem de locis,[2]

2 Hoewel de Fransen aanvankelijk Osnabrück en Munster als plaatsen voor de vredesconferentie hadden voorgesteld, noemden zij nu Mainz en Frankfurt; vgl. no. 5259, postscriptum.

adhaerescere. Pro marescallo Hornio valde sum sollicitus. Amo eum et veneror ob valde raras in milite virtutes, tum vero etiam quod magni cancellarii, cui omnia debeo, gener est.[3] Multum vereor, ne aliquid mali lateat sub illis tergiversationibus Gallorum. Memini enim ipsum cardinalem mihi verba quaedam quae dicta constabat[4] urgenti dicere regem scripto, non verbis obligari.

Batavi videntur de transactione cum Danis[5] in praesens haud multum sperare. Sed facile ista in aliam faciem converti possunt.

Sum vero eroque semper [etc.]

Lutetiae, X/XX Iulii MDCXLI.

Bovenaan de brief in de copie te Leipzig: Argumentum. Irascitur tantam esse disceptationem, quo in loco pacis Germanicae tractatus sint instituendi. Riceliaci politicum monitum.

5290. 1641 juli 22. Van W. de Groot.[1]

Frater optime,

Amstelodami ut me fuisse scias,[2] accipies hodie per Vergoesium[3] ultimos tres terniones elenchum locorum sacrae Scripturae et indicem continentes,[4] ita ut nihil iam restet praeter errata, quae hoc die Amstelodamo se missurum spopondit Blavius. Exemplaria tua iussi ad te Rothomago mitti, quod hac septimana facturum se dixit typographus. Ea ubi missa fuerint, nisi tu intercedis, possent Annotata tua hic venum exponi. Sed hac de re nuper ad te scripsit[5] Vergoesius, quare responsum tuum expectabimus. Moram Blaviorum omnino excusare nescio, nisi quod parvis interim operibus excudendis[6] tempus et operarum labores impendisse ex parte sciam, ex parte suspicer. Ipsi de operarum ignavia et transfugiis non vana conqueruntur. Bicolumnia[7] inde provenere, quod quaedam ea forma iam ante impresserant et quod ea maxime facit ad adornandam editionem in octavo iisdem typis, quam et ipsam - de Appendice loquor - absolutam habeo.

3 Gustav Karlsson Horn (no. 5264 n. 1) was weduwnaar van Kristina Oxenstierna (1610-1631), dochter van de rijkskanselier.
4 In de copie te Leipzig is ‘quae dicta constabat’ later gewijzigd in: quo dicta praestaret.
5 Gedoeld is op de conferentie te Stade.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24, 203. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 5274 en, tezamen met no. 5278, op no. 5263; beantw. d. no. 5303.
2 Zie ook no. 5278.
3 Vermoedelijk Willem van der Goes (no. 4995 n. 15).
4 De katernen H, I en K (tweede nummering) van Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135).
5 De brief van Van der Goes ontbreekt.
6 Onder andere de bij Blaeu gedrukte *Christus patiens* van Caspar Barlaeus; vgl. no. 5135 n. 12.
7 Grotius' *Appendix de Antichristo* is inderdaad gedrukt als aanhangsel bij zijn *Annotationes in libros Evangeliorum* in twee kolommen in folio (*BG* no. 1129), terwijl hetzelfde zetsel is gebruikt voor een uitgave in 8° (*BG* no. 1128).

Cocceii librum[8] magna ex parte perlegi. Video eum cum aliis tuis adversariis subinde pugnare et saepiuscule diversum ab iis sentire, quod ipsum ad refutationem sternit gradum. In expositione loci Geneseos, qui Iacobi prophetiam continet,[9] videtur mihi nimium largiri iu-

8 Johannes Cocceius had tegen Grotius' *Commentatio de Antichristo* (*BG* no. 1100) in juni 1641 doen verschijnen: *Brevis repetitio quorundam illustrium locorum Veteris et Novi Testamenti...;* zie voor de volledige titel no. 5278 n. 2. Zie voor andere tegenstanders van Grotius *BG* no. 1100 rem. 5.

9 *Genesis* 28, 10-15.

daeis et, ut vere dicam, nugari. Tu siquid illi particulariter vis reponere, posset illud subtexi Appendici in octavo prodituraе, etiam editioni in folio iisdem characteribus posset subnecti posteriorem paginam recudendo, quod facile factu dicit Blavius.

Editio de Iure belli et pacis[10] iam ita urgebitur, ut intra duos tresve menses finem eius promittat Blavius. Ego me illi nihil tuorum concrediturum dixi, antequam et ista editio et Notae in Lucanum[11] sint absolutae. Epistola ad Philemonem[12] placet Utenbogardo[13] eamque aut seorsim excudi aut etiam libris de Iure belli subiungi posse putat. Vidit eam et Vossius[14] et probat, sed ille vix putat epistolam istam eius operis partem facere posse. Ego eam describendam ipsi reliqui; neque enim typographi tuo apographo bene possent uti. Ipse Vossius ad te mittet sua de origine Idol[ol]atriae[15] cum eo titulo, qui tibi debetur, de quo eum serio monui, si responsum habere desiderat.

De Annotatis ad Vetus Testamentum[16] nihil quod dicam habeo, nisi hoc unum, manere hic etiamnum Manassem,[17] qui correctioni Hebraeorum vacare posset. Sed sane liber ille paucos est reperturus emtores, nisi Hebraeorum et Graecorum fiat versio, qu(ae) cui committi possit non video; nam et Manasses, utpote iudaeus, suspectus est et rari hic sunt qui Hebraice, ut decet, calleant. Graecorum quidem versio a Brenio[18] fieri posset et ad te corrigenda mitti, sed ea res non parum temporis desiderat et sine tuo apographo expediri nequit. Vellet Blavius et Graeca in Annotatis ad N.T. verti, ut secundam editionem eo pacto reddat commendatiorem, qua de re quid sentias fac sciam.

Poemata tua quod attinet, dicit Blavius divendita ea, quae impressit olim Sacra,[19] sibi quam maxime ex usu videri fieri novam editionem omnium poematum tuorum in duodecimo,[20] ut nuper sua edidit Heinsius,[21] quare rogat, indices, quaenam ex

10 *BG* no. 571; de uitgave verscheen bij Blaeu in maart 1642.
11 Grotius' nieuwe aantekeningen bij Lucanus verschenen bij Blaeu in 1643 (*BG* nos. 430 en 431).
12 Grotius' *Commentatio in Epistolam Pauli apostoli ad Philemonem* (*BG* no. 1136), afgedrukt achterin de uitgave van *De iure belli ac pacis* van 1642 (*BG* no. 571).
13 Johannes Wtenbogaert (no. 5139 n. 1).
14 Gerardus Joannes Vossius.
15 Vossius' *De Theologia gentili, et physiologia christiana, sive de origine ac progressu Idololatriae* ..., Amsterdami, apud Ioh. et Cornelium Blaeu, MDCXXXXI. Het werk bereikte Grotius vermoedelijk pas in 1642; zie Grotius' brief aan Vossius dd. 10 mei 1642, *Epist.*, p. 709 no. 1573, en Vossius' antwoord dd. 17 juni 1642, *Vossii Epist.* I, p. 444 no. 457. Een gedeelte van Vossius' werk werd echter in oktober 1641 reeds in Frankrijk gelezen; vgl. Bots-Leroy (eds.), *Corresp. Rivet-Sarrau* I, p. 12, Sarrau aan Rivet dd. 11 oktober 1641. Grotius stond erop dat Vossius hem in zijn brieven de verschuldigde titulatuur ('titulus') verleende; zie ook *supra* no. 5039.
16 *BG* no. 1137; het werk verscheen in 1644 bij Cramoisy te Parijs.
17 Menasseh ben Israël (1604-1657), Portugees-joods geleerde te Amsterdam. Vgl. C. Roth, *Life of Menasseh ben Israel* (1934); L. en R. Fuks, in: *Quaerendo* XI(1981), p. 34-45. In 1640 overwoog hij nog zich in Brazilië te vestigen; vgl. no. 4464 *in fine* (dl. XI).
18 Daniël de Breen (Brenius), theoloog te Amsterdam (no. 4998 n. 13). Zie voor de Latijnse vertaling van de citaten *supra* no. 5039 n. 27.
19 *Hugonis Grotii tragoedia Sophompaneas. Accesserunt tragoedia eiusdem Christus patiens et sacri argumenti alia, ex editione anni MDCXVII recusa emendatiora*, Amsterdami, apud Guilielmum Blaeu, MDCXXXV (*BG* no. 157 - in 4°); bovendien had Blaeu in hetzelfde jaar een heruitgave in 12° doen verschijnen (*BG* no. 159). Zie ook *supra* no. 5084.
20 De bedoelde uitgave van Grotius' *Poemata* kwam niet tot stand (no. 4995 n. 12).
21 *Danielis Heinsii Poemata auctiora, editore Nicolao Heinsio, Dan. fil.*, Lugduni Batavor., apud Francis. Hegerum. a.^{o} MDCXL; met aparte paginering volgt: *Danielis Heinsii Poemata Graeca et e Graecis Latine reddita, diverso tempore ac aetate conscripta, quibus Adoptivorum liber accedit*, Lugd. Bat., ex officina Francisci Hegeri, MDCXL.

veteri editione denuo imprimi et tuis novis adiungi velis. Sin minus id consilium placet, libenter vel sola nova impri-

met, caeterum priora vix amplius extare atque ideo recudenda asserit. Est enim nullius momenti et mendis scatet atque ideo legi non meretur Vogeliana editio.[22] Cogita quaeso, an priora poemata relegere et corrigere an aliqua quae minus improbes seligere velis. Alioqui certo scias, ubi nova poemata a Blavio edentur, alium quempiam eadem forma et priora editurum.

Anthologiam[23] an hic an Parisiis imprimi velis, cogita. Blavius sane operam offert. Sed an satis correcta futura sit editio et iis quos tu requiris characteribus, dubitare me facit hominis ingenium, qui impensarum parcus est suumque potius quaestum quam gloriam auctoris quaerit.

De Historia[24] quid et quando volueris, statues. Hoofdius[25] sane sua ab initio motuum ad mortem Wilhelmi principis iam iussit imprimi stilo Belgico valde duro. Inter alia et hoc occurrit: ‘dat vrouwe Maria van Bur(go)ndiën nyet mans genoech en was om de saecken van 't land te redderen.’

Pro litteris VI Iulii ad me datis[26] et arresto parlamenti transmisso gratias habeo. De Overbequii negotio[27] meminero et, si fieri potest, viam concordiae tentabo.

Illud interea pene oblitus eram me valde desiderare ex te intelligere, quales tuae sint in Corpus Iustinianaeum notae philologicae,[28] quarum proxime meministi. Nam iudicare - quando et molem et institutum tuum ignoro - non possum, an eas seorsim edi expediat. Nemo iam in his partibus Corpus edit, sed Blavius non alienus est ab adornanda nova editione in folio cum notis Gothofredi[29] et tuis aliorumque, si qui quid in ea re praestiterint.[30]

Nemo me de editione libri a Blonckia compositi[31] compellavit nisi tu per litteras. Ego, qui librum non vidi, de ea re consilium dare non valeo.

22 *BG* no. 2; de uitgave was in 1639 verzorgd door Hieronymus de Vogel te Leiden, echter tegen Grotius' wens.
23 *BG* no. 534; het werk verscheen tenslotte pas in 1795-1822.
24 Grotius' *Annales et historiae*...(*BG* no. 741) verscheen pas in 1657 bij Blaeu.
25 De *Neederlandsche Histoorien* van Pieter Cornelisz. Hooft verscheen in 1642 bij Lodewijk Elzevier in Amsterdam. Zie betreffende de vorderingen met de uitgave van dit werk Van Tricht (ed.), *Briefw. Hooft* III, Register i.v. De door Willem hier aangehaalde plaats heb ik in het werk niet teruggevonden.
26 No. 5263.
27 Zie no. 5274 en n. 4.
28 Grotius' *Florum sparsio ad Ius Iustinianeum* (*BG* no. 791). Zie ook *supra* no. 5263 en *infra*, Grotius' notitie op de onderhavige brief en zijn antwoord, no. 5303.
29 Denis Godefroy (1549-1622); vgl. *DBF* XVI, kol. 437v. Hij gaf in 1583 te Genève uit: *Corpvs Iuris Civilis ... authore Dionysio Gothofredo I.C. ... accessit vice lexici et repertorii duplex verborum et rerum commentarius.*
30 Deze eerste volledige uitgave van het *Corpus iuris civilis* in de Republiek verscheen in 1663: *Corpus iuris civilis, Pandectis ad Florentinum archetypum expressis, Institutionibus, Codice et Novellis addito textu Graeco, ut et in Digestis et Codice, legibus et constitutionibus Graecis, cum optimis quibusque editionibus collatis. Cum notis integris repetitae quintum praelectionis Dionysii Gothofredi IC. ... Denique, lectiones variae et Notae selectae Augustini, Bellonii, Goveani, Cuiacii, Duareni, Russardi, Hottomanni, Contii, Roberti, Raevardi, Charondae, Grotii, Salmasii et aliorum. Opera et studio Simonis van Leeuwen IC. Lugd. Bat.*, Amstelodami, apud Ioannem Blaeu, Ludovicum et Danielem Elzevirios; Lugd. Batavorum, apud Franciscum Hackium. MDCLXIII. Cum privilegio S.C. Maiestatis. Een gegraveerde titelpagina kondigde het werk aan als *Corpus iuris civilis, cum D. Gothofredi et aliorum notis postrema editio omnibus prioribus auctior et emendatior*, en in het *Typographi ad lectorem* werd onder meer meegedeeld: ‘Iam ante viginti et quod excedit annos inter praestantiores nostri temporis in Hollandia typographos aliquoties actum fuit de nova *Iuris Corporis Gothofrediani* editione facienda ...’
31 Suzanna van Reigersberch, weduwe van Anthonie Bloncke. Haar geschrift over de weduwstaat is niet teruggevonden; zie ook no. 5218 en n. 11-12.

Filium maiorem[32] e clade Castelionaea salvum evasisse gaudeo. Impedimentorum iactura etsi damno constat, resarciri tamen potest. De minore,[33] qui et ipse pugnae haud levi interfuit, nihil habemus novi. Medius[34] se iam parat ad absolvendas Institutiones tuas iuris Batavici, ut diligentiam tibi suam probet et cupita[35] aliquando potiatur.

Pro novis ad me perscriptis gratias habeo. Hic nihil fere habemus, nisi quod ad Geneppam calide pugnatur. Cecidit his diebus tribunus Hugenius.[36] Interea aut hoc vertente mense aut paulo post castellum in potestate principis fore speramus. Illud dolet, quod Amstelodami inter Bickerum et Oetgesium[37] dissidia et exinde factiones invalescere intelligo, quod nisi sopiatur magnum reipublicae praeiudicium allaturum est.

Iam manum tollam de tabula teque divinae protectioni cum uxore et liberis per preces commendare non desinam. Vale.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Raptim. Hagae, XXII Iulii 1641.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 31 Iulii. *En:* 30 quaterniones in Flor. sparsione.

5291. 1641 juli 22. Van N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

Wat difficulteyten mijne reyse verhinderen, heb ick in mijnen les(te)n[2] geschreven, sonder dewelcke ick mijnselven het contentement soude geven van uEd. te sien, daer ick seer naer verlange.

D'oorsaecke van het vertreck van den grave van Havelsberg[3] hebbe ick noyt gehoort. Dat het is om selffs ofte een andere in sijne plaetse weder te commen, meene ick niet.

32 Cornelis. Hij had in de slag bij La Marfée op 6 juli meegevochten onder Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, en was daarbij ‘alles quidt geworden’; vgl. Rogge (ed.), *Br. M. v. Reigersb.*, p. 241 no. 74, Maria aan Nicolaes van Reigersberch dd. 21 [oktober 1641].

33 Dirk. Hij had deelgenomen aan de slag bij Wolfenbüttel op 29 juni; zie bijlage no. 30.

34 Pieter. Zijn Latijnse vertaling van Grotius' *Inleiding tot de Hollandsche rechts-geleertheyd* (*BG* no. 757) is vermoedelijk nooit voltooid. Hij was in 1636 aan dit werk begonnen; vgl. nos. 2544 en 2548 (dl. VII).

35 Zie no. 5245. In plaats van het voorafgaande ‘probet’ geeft het hs. ten onrechte: probat.

36 Kolonel Johan Huygens (†19 of 20 juli 1641). Vgl. Van der Aa, VIII, p. 1529; Ten Raa-De Bas, *Staatsche leger* IV, p. 123, 231.

37 Zie voor de vete tussen de familie Bicker en Anthony Oetgens van Waveren, Elias, *Regenten-patriciaat*, p. 103-106.

1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, K 76g. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge (ed.), *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 661 no. 258. Geciteerd Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 292. Antw. op nos. 5276 en 5277; beantw. d. nos. 5305 en 5306.

2 No. 5279 dd. 15 juli 1641.

3 Johann Weichard, graaf Auersperg (no. 5042 n. 6). Zie over zijn haastig vertrek ook no. 5280.

Tot een goede uytcomste in den hervatten handel tot Staden[4] is goede apparentie, immers om den tol te brengen op den prijs aen Engelant toegestaen, die een derde minder is als andere betalen. De stat Bremen, die den biscop als een stift in de rijckxdagen sustineerde te representeren, heeft hare possessie ende sessie tot Regensburg behouden bij resolutie latende het petitoir aen het camergericht.

4 Conferentie te Stade tussen Deense (no. 5259 n. 9) en Staatse (no. 5184 n. 8) onderhandelaars.

Tot Amsterdam is uyt Portugal aengecommen eenen tweeden ambassadeur, Lancastre[5] genaemt, naer verwant van den conynck, sedert wiens comste beter provisie van gelt haer vertoont, dat evenwel geseyt ende uyt Portugael geschreven wert daer seer schaers te sijn ende bij den conynck op interest te werden genegotieert, maer sij meenen door ordren op de finantiën gestelt eerlange meerder abundantie daervan te hebben. Lisbon wiert bemuyrt ende met tweeëndertych bolwercken vastgemaeckt. Te lande deden de Spaense noch geen hostiliteyt, maer cruysten sterck soo met hare als Dunkerckse scepen voor de riviere van Lisbon, dat haer, soo wanneer de scepen uyt Vranckrijck ende dese landen aencommen sullen, soude mogen werden beleth.

Om op de vlote van Indiën[6] te passen oordeelen de coopluyden deselve te laet commen sullen, alsoo die nu houden in te sijn ofte eerstdaechs in te sullen wesen met sooveel seeckerheyt, dat eenyge seggen voor een ten hondert deselve soude willen verseeckeren. Andere evenwel, ende dat sijn bewinthebbers van de Westindische Compangie, willen noch hopen dat een feinte bij den admiral Lichthert ende Houtebeen,[7] in plaetse van selffs met hare vlote naer de Spaense te gaen met het affsenden van een jacht gebruyckt, de schrick in de Spaense soo verde sal hebben gebracht, dat sij hare reyse niet sullen derven hebben continueren, alsoo deselve jacht hadde ordre alle scepen ende plaetsen sooveel mogelijck aen te doen om naer de vlote te vernemen, met semblant alsoff Lichthert ende Houtebeen met een grote armade volchden om daerop te passen, waervan het gerucht in zee sulckx is verspreyt, dat alle capers thuys commende geen ander tijdyngen brengen als dat Houtebeen ende Lichthert naer de silvervloote toe sijn. De scepen van dese landen sullen haest veerdych sijn ende waren beyde de ambassadeurs naer het leger om van sijn Hoocheyt affscheyt te nemen, gaende den lest aengecommen ambassadeur naer Vranckerijck.

In het leste ontdeckte complot[8] is bevonden de coninck ende coninginne van Engelant mede te tremperen ende veele voorname heeren in Schotlant oock deelachtych, die men meent dat, eer den conynck naer het parlement van Schotlant sal gaen, alle daer in verseeckerynge sullen sijn, waromme den conynck is bij het parlament aengeseyt dat voor den X Augusti naer Schotlant niet soude vertrecken. Ondertusschen meent het parlament veel ende wichtyge pointen aff te handelen, de conynckx macht meer ende meer te besnijden, onder andere te removeren uyt den raet ende hoff van den conynck, coninginne ende princen alle bij het parlament verdachte ende suspecte personen ende te substitueren sodanyge, daer het parlament hem op vertrout. D'equipagie van armaden ende penyngen daertoe nodych hout het parlament tot sijne directie, oock de verseeckerynge van havenen ende casteelen door het stellen van gouverneurs. Tegens den aertsbiscop[9] waren van nieuws getuygen gehoort ende verwachte men corts een eynde van sijn proces, dat niet als qualijck sal uytvallen sonder hope van het leven te behouden. De

5 Frei Diniz de Lencastre (†1664), neef van Jan IV van Portugal en extraordinaris ambassadeur naar Venetië. Hij kwam medio juli in Amsterdam aan (*Nouvelles* 1641 no. 29 dd. 22 juli), op 23 juli was hij in het legerkamp van Frederik Hendrik (hs. Parijs, AE, CP Hollande 22, f.222) en begin augustus in Den Haag (*Nouvelles* 1641 no. 32 dd. 12 augustus). Op 14 augustus arriveerde hij te Calais en begin september werd hij door Richelieu ontvangen; vervolgens reisde hij via La Rochelle terug naar Portugal. Vgl. E. Prestage, *Dipl. relations of Portugal*, p. 5vv., 182v.; id., *A embaixada*, p. 51 n. 3. Al sinds 1 april 1641 bevond de ordinaris ambassadeur Tristão de Mendonça Furtado (no. 5028 n. 6) zich in de Republiek.

6 Een zilvervloot was in juli in Spanje aangekomen.

7 Jan Cornelisz. Lichthart en Cornelis Jol alias Houtebeen (no. 5008 n. 12).

8 Bedoeld is het 'army plot' van maart 1641; vgl. no. 5194 n. 23.

9 William Laud, aartsbisschop van Canterbury, werd in 1645 geëxecuteerd.

biscoppen mochten wel continueren (on)der restrictie van incommen. Tusschen het parlement van Engelant ende Schotlant was een naer verbintenisse gemaeckt genouch offensyff ende defensyff, ende het mistrouwen bij de Engels(e is) soo groot dat sij op alles letten, gelijck off den conynck haer sochte te crencken.

Van het huys te Gennep sal men nu haest meester sijn, de onse alreede logerende in het horenwerck ende niet resterende als het gecircumvalleerde casteel, dat om sijn cleyn begryp met granaden ende canonnaden soo sal werden geïncommodeert, dat geen lange tegensweer kan doen. Men maekt reeckenynge voor het eynde van dese maent het te sullen hebben verovert.

Schrasser,[10] buyten weten van Hollant naer Hamburg vertrocken, sal daer qualijck connen blijven, alsoo de vergaderynge van Hollant wil dat hij werde gerevoceert. Op sulke dyngen wert geleth, hetgene meerder importeert over het hooft gesien.

Desen 22 Iulii 1641.

Adres: Mijnheer mijnheer de Groot, raedt ende ambassadeur ordinaris van de coninginne ende crone van Sweden bij den alderchristelijcksten conynck.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. (...).

En in dorso: 22 Iulii 1641 N. Reigersberg.

5292. 1641 juli 23. Van G. Keller.[1]

Hochedel gestrenger herr ambassadeur, hochgenaigter herr vndt patron,

Ew. Excell. gebe ich ab eingeschlossener, zwar alten beylage,[2] dasjenige, wass aniezo wir von den armeen vor nachricht haben, gehorsamblich zu vernehmen. Vndt verlaut aniezo, ob solte der, in selbiger erwehnte obriste Vngar[3] mit seinem vndt noch einem andern regiment, ruinirt worden sein.

Den 26. Iunii war der Schwedische secours noch nicht abgefahren, welches der contrari windt verhindert hatt. Auss dem hafen zu Stockholm gehen 3000 zu fuess, vndt mit diesen der feldtmarschall Torstenson,[4] die vbrigen auss andern häfen, vndt ist mann derselben täglich hieraussen gewärtig. Die rheuterey soll ein schönes volck vndt das Schmaländische regiment, welches herr obrister Gustav Banner[5] führt, allein 1200 pferde starck sein.

Die Brandenburgische neutralität betr. waiss ich noch nicht aigentlich, in wass terminis selbige bestehe. Vnsserseits gehet mann ihnen nach müglichkeit zur handt, gestallten fast alle darinn gehabte völcker heraussgenommen, vndt in Schlesien von herrn general major Lilliehöck[6] geführt werden. Das ganze werck wirdt vff herrn Leuchtmars[7] expedition in Schweden beruhen, damit mann beraits im werck war.

10 Mr. Hendrick Schrassert (no. 5147 n. 7); zie ook *Res. SH* dd. 13 augustus 1641. De eerste nog bewaarde brief van hem vanuit Hamburg aan de Staten-Generaal is gedateerd 10/20 juni 1641; ARA, SG no. 6079.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 12, 44. Eigenh. oorspr.

2 Bijlage no. 29.

3 Niet nader geïdentificeerd.

4 Lennart Torstensson (no. 5176 n. 4).

5 Gustav Persson Banér (1618-1689); vgl. *SBL* II, p. 692-695.

6 Johan Lilliehöök (no. 5080 n. 12).

7 Gerhard Rumelian Leuchtmar von Kalcheim (no. 5176 n. 7) onderhandelde namens Brandenburg in Zweden. Als resultaat daarvan werd op 24 juli 1641 een wapenstilstandsverdrag gesloten.

So wirdt von Danzig geschrieben, dass am Chur-Brandenburgischen hoff dem Schwedischen abgesandten, herrn Axel Åkeson,[8] alle ehr angethan werde, vndt dass sich der churfürst desselben conversation täglich gebrauche.

Verschiedene Polnische provinzen suchen, so wol am Polnischen alss Brandenburgischen

8 Axel Åkesson Natt och Dag (no. 5228 n. 10).

hoff, eine freye fahrt biss nach Stettin, vmb die commercien der orthen frey wiedrumb zu treiben, vndt hofft mann, dass solches angehen werde. Der churfürst soll zwar in die prolongation des Pillawischen zolls, aber nicht in die admittirung der Spieringe,[9] die Preussische stände aber in keines von beeden gewilligt haben.

Auss der Schlesie haben wir ein mehrers nicht, alss dass beede armeen noch vnfern gegen einander liegen, vndt erwartet herr Stalhansch[10] des ihme auss Pommern zukommenden secours.

Im vbrigen bittet der herr ambassadeur[11] vmb verzeihung, dass Ew. Excell. er selbsten mit seinem schreiben zu besuchen, durch anderwerte expeditiones, sonderlich nach der armee, verhindert worden, lässt aber Ew. Excell. nechst offerirung seiner beraitwilligsten dienste, freundtlich ersuchen, dass, nach dem nunmehr die prolongation der alliance gänzlich geschlossen,[12] Ew. Excell. sich gefallen lassen wolten des Jan de Werths[13] aussantwortung, vndt vermittelst deren des herrn feldtmarschallen Horns[14] eliberation, so an Französischer seiten versprochen, auch zu dem ende von M.^{r} d'Avaux[15] der secretarius Mr du Meule[16] vorgestern von hinnen nach Franckreich abgefertigt worden, sich in bestem recommendirt sein lassen wolten, damit dermahln einsten der guthe herr feldmarschall in seine freyheit wiedrumb gesezt, oder in entstehung dessen, Jan de Werth in Schwedischen gewallt gelieffert werden möge.

Ew. Excell. thue ich hiemit Gottes gnädiger beschirmung zu allem glücklichen wolergehen ganz getrewlich, ihro aber zu beharrender faveur mich gehorsamblichst empfehlen

Ew. Excell. gehorsamber diener
G. Keller mpp.

Datum Hamburg, den 13. Iulii a.^{o} 1641.

5293. 1641 juli 25. Van C. Marin.[1]

Monsieur,

Nous avons eu icy l'ambassadeur de France, Mon. de Caumartin,[2] receu avec 50 chevaux hors de la ville et passé par la ville au milieu de quelque cent musquaitaires rangées jusques à l'hostellerie, où je l'ay visité, lequel le lendemain m'a rendu la visite et me convié à un festin qu'il fit faire à messieurs du conseil. Il a esté fort curieux à sçavoir le temps quand nostre traitté sera conclu avec la France,

9 Arend, Abraham, Dirck en Isaac Spiring (no. 4992 n. 3).
10 Torsten Stålhandske (no. 5014 n. 9).
11 Johan Adler Salvius.
12 Het verdrag tussen Frankrijk en Zweden was in juli 1641 verlengd.
13 Johan van Werth (no. 5017 n. 4).
14 Gustav Karlsson Horn (no. 5264 n. 1).
15 Claude de Mesmes, graaf van Avaux (no. 5001 n. 7).
16 De Meulles du Tartre.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9, 230. Eigenh. oorspr.
2 Jacques Le Fèvre de Caumartin (no. 5015 n. 5).

dont je luy ay donné une bonne espérance et vous supplie de m'en advertir aussytost qu'il sera conclu.[3] Il a esté resjouy de la victoire de Volfenbutel[4] dont vous aurés desjà sceu les particularitez, mais en mesme temps luy vint aussy la triste nouvelle de la desfaite de Mon.r de Chastillon[5] auprès de Sedan, qu'on fait bien grande et qui fera lever le siège d'Aire selon l'advis des mieux sensés.

Je vous envoye icy le project du traitté entre nous et la France et vous supplie de me le renvoyer corrigé en ce qui en sera osté ou changé pour sçavoir le sommaire d'iceluy au vray,

3 Het verdrag tussen Frankrijk en Zweden was reeds in juli 1641 verlengd.
4 Op 29 juni 1641.
5 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon (no. 5119 n. 3).

et si je sçavois asseurément que pour le moins sur la fin d'Aoust ou vers le mois de 7bre je recevrois mon change, j'aurois patience d'attendre icy, mais passé ce temps si je ne reçois pas quelque argent, uxoris meae res[6] pessum mei causa euntes [*sic*] ad stipem eam redigam et ipse ignominioso receptu me hinc subducere cogar. Je prie Dieu que cela n'arrive, car ce me seroit plus que la mort, et si vous y pouvez remédier, je vous en seroy éternellement obligé. Ces genscy se lassent de me donner tant d'argent journellement qu'il me faut, voyans que je suis si mal traitté, ut taceam quod cautiores sint facti exemplo residentis Angliae,[7] qui a despencé icy plus qu'il ne peut payer et à nous autres osté tout le crédit.

A Bade[8] on n'a rien fait pour la neutralité de la Comtée, Mon. de Caumartin n'en ayant voulu rien traitter qu'au préallable don Schavedra[9] ne luy en ait monstré son pouvoir, avec une lettre de créance soubscrite du roy d'Espagne, ce que n'ayant peu faire on s'est séparé sans rien faire, mais les Suisses pour poursuivre l'affaires ont intimé dereschef une autre diète pour le 18 d'Aoust[10] prochain, qui ne produira plus d'effect. Les romanistes se plaignent de ce refus com[m]e signe d'un mespris de la nation, menaçans de rappeller leur gens de la France, à quoy les protestans ne veulent entendre jusques à présent, encor que qu'eux aussy désirent la neutralité de la Bourgogne pour asseurer tant mieux sa patrie. Ce que les Grisons auront conclu dans leur diète,[11] nous le sçaurons bientost et je vous advertiray de tout comme celuy qui fais profession de vivre et mourir, monsieur,

le vostre tout à fait acquis
C. Marin mp.

De Zurig, ce 15 de Juillet l'an 1641.

En Italie on bat encor le chasteau de Ceva ès Langues que le prince Thomas va secourir avec son armée, dont il a desjà une part.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 6 Aug.
En in dorso: 15 Iulii Marrin 1641; *en:* 15 Iulii 1641 Marrin.

5294. 1641 juli 27. Aan L. Camerarius.[1]

Illustris domine,

Eo certe gloriosior est parta ad Wolfenbuttelum victoria,[2] quod ad Suedos totus eius honor redit. Et incipiunt rumores spargi de secutis victoriis aliis, de quibus

6 Alessandra Paravicini Capelli bezat onroerend goed in het Veltlin (no. 5068 n. 4).
7 Sir Oliver Fleming (no. 5281 n. 8).
8 Landdag te Baden (30 juni - 23 juli 1641).
9 Diego de Saavedra y Fajardo (no. 5239 n. 6).
10 Landdag te Baden (18 augustus - 12 september 1641); vgl. Vogel-Fechter, *Eidgen. Absch.* V, 2, 1, p. 1211-1216.
11 Bedoeld zal zijn de 'beitag' te Chur op 6/16 juli 1641.
1 Copie Uppsala, UB, E 388a, 292. Gedrukt *Epist.*, p. 684 no. 1508.
2 Op 29 juni 1641.

certiora exspectamus. Et haec et Turcarum ingentes motus deberent imperatorem movere ad aequam pacem.

De infelici Castilionaei praelio[3] compensato morte comitis Suessionensis iam scripsi. Ex eo principes Elnam[4] transgressi quinque vicos exussere; at nunc quiescunt digresso ab illis partibus Lamboio,[5] ut aliquid pro Aira moliatur. Videtur is velle castra Gallica a commeatibus

3 De slag bij La Marfée op 6 juli 1641, waar Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon (no. 5119 n. 3), een nederlaag had geleden; zie Grotius' brief dd. 13 juli, no. 5273.
4 Bedoeld is de rivier de Aisne.
5 Wilhelm, baron van Lamboy (no. 5005 n. 12).

excludere et carros dicitur cepisse sexcentos. Haec res coget Castilionaei exercitum relicta parte ad Campaniae tutelam propius Airam ire, sicut et rex ea de causa venit Abbatisvillam. Coepta autem sunt colloquia quaedam regiorum cum Bulionio duce, quorum perficiendorum causa creditur Mazarinus iturus Sedanum. Si id fit, non multum poterit Guisius nec qui in Flandriam venisse dicuntur Vindocinensis et Valetta.[6] Dux autem Lotharingus neque illis se adiunxit adhuc neque aperit quid velit. Cum exercitu suo ad Mosam accedit, misit scribam suum ad regem, tentat nova pacta eo maxime tendentia, ut in hoc bello liceat sibi esse medio. Rex id non[7] concedit neque fidem ei unquam habebit deceptus ab ipso tanto cum malo. Nam clades illa Castilionaei per ipsius tergiversationes evenit.

Regina mater[8] videtur Coloniam ire alenda ibi a regina Angliae, quae in arcano tantundem recipiat a fratre suo, Galliae rege. Vix erit, ut ungues suos abstinere possit ab isto ulcere Sedanensi, si tamen id manet. Lamboius habere dicitur tria peditum, tria equitum millia. Sed non est dubium, quin aliae ad eum copiae sint accessurae. Brunswicensi et Hasso spero mansuram concordiam, donec res ad bonam pacem perducatur.

Audio in parlamento Angliae satis esse propensas omnium pro electore Palatino[9] voluntates, ipso rege Angliae negotium commendante; sed nihil adhuc definiti decretum. Reginam Angliae non mediocriter incendet reatus poenitentiarii ipsius[10] apud parlamentum.

In Italia Harcurtius[11] arcem cepit Cuevam nomine, sed Mondevisium, quod Galli obsidebant, auxilia introiere. Ex Massilia quidem perscribitur mari nova quaedam victoria Gallis ad oram Catalanicam obvenisse, sed parum fidei adhuc habetur ei famae[12] contraque non dubitatur, quin in Tarragonam, cuius fames sperabatur, invecti sint commeatus. Pro rebus Portugalliae multa me reddunt sollicitum. Classis Gallica eo itura Rupellae haeret.

Aira et Gennepa exiguum quid sunt pro ea spe, quam hic annus nobis ostentabat, sed apponendum est lucro quod haberi potest.

Deus ill. Dom. vestram eiusque caros sospitet.

Illust. Dom. vestrae perpetuae observantiae debitor
H. Grotius.

Lutetiae, XXVII Iulii 1641.

Papa controversias graves habet cum Hispanis ob vim utrinque factam ad fines Neapolitanos et cum Genuensi republica ob excommunicationem episcopi[13] contra magistratum quendam. Episcopus retentus, legatus Genuensium[14] a Roma revocatus

6 Bernard de Nogaret, hertog van La Valette (no. 4996 n. 6).
7 De copie te Uppsala heeft: ut ei non. In de copie ontbreekt het voorafgaande ‘sibi’.
8 Maria de' Medici reisde inderdaad in september 1641 naar Keulen.
9 Karl Ludwig van de Palts.
10 Robert Philips (†1650?), oratoriaan; hij werd in november 1641 gevangen gezet in de Tower. Vgl. *DNB* XLV, p. 181v.
11 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt (no. 5054 n. 3) nam Ceva in en belegerde Mondoví.
12 Op 30 juli 1641 verscheen een ‘Extraordinaire’ van de *Gazette*, bevattende onder meer een ‘Relation de la victoire navale obtenue par l'armée du roy sur celle d'Espagne près Tarragone’ (no. 89, p. 473-478); de overwinning was behaald op 4 en 5 juli.
13 Stefano kardinaal Durazzo.
14 Niet geïdentificeerd.

est. Venit Constantinopolim legatus Persa.[15] Abiit inde ad Euxinum mare fine Aprilis classis XLII navium longarum, LXI casicarum.

15 Ibrahim khan. In plaats van het volgende ‘inde’ geeft de copie te Uppsala: mox.

5295. 1641 juli 27. Aan W. de Groot.[1]

Mi frater,

Cocceium[2] legendi non fuit otium. Peccant hic, illic. Video plerisque eius rationibus responsum in Appendice.[3] Ea, quae sunt ex Daniele, plane esse frivola ostendam in Annotationibus ad Vetus Testamentum.[4] Urbem designatam Apocalypsi XI, 8 esse Hierosolyma ostendit addita nota ex morte Christi. Caetera epitheta desumta sunt ex Ezech. XVI, 46 et XX, 30.

Exspectabo abs te ubi Amstelodamo redieris πάντα περὶ πάντων,[5] praesertim an aliqui fuerint, qui Blavium in editione[6] tardaverint, et qui. Cogita de omnibus, quae ante Historias[7] edenda sunt, in quibus sunt et illa ad Vetus Testamentum et illa ad Ius Iustinianeum.[8] Cogita etiam de Viduitate[9] et ad Philemonem.[10] Multum dubito, an, quia Blavius neque meis imperatis neque suis promissis non stat et correctores non habeat idoneos, debeam quae restant mea aliis committere aut hic aut apud vos.

Multi concionatores catholici Massiliae, Gratianopoli, Lugduni et alibi severe incusant superstitiones et ea, quae ad idololatriam accedunt. Nec quisquam iis se audet opponere, quod credantur fulciri publica auctoritate. Ministri quidam reformati mutant formulas in ritu eucharistico Deum orantes, ut benedicat ista sua dona superque ea spiritum suum immittens ea faciat nobis corpus et sanguinem Domini.

Lamboius[11] vult tentare aliquid pro Aira et currus aliquos cum commeatibus cepit. Sed quando Gallorum cuniculi iam aliquot locis vallum subiere, non est quod metuamus, ne diu id oppidum resistat. Rex coepit agere cum duce Bullionio et creditur iturus eo Mazarinus. Id si est, non multum agent principes caeteri. Arcem Cevam in Pedemontano solo cepit Harcurtius.[12] In Mondevisium a Gallis obsessum auxilia intrarunt et in Catalonicam Tarragonam commeatus.

Vale cum optima uxore, liberis, amicis, matre imprimis. Deus vobis det omnia salutaria.

Tuus toto animo frater
H. Grotius.

Lutetiae, 27 Iulii 1641.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 924 App. no. 557. Geciteerd in vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 305v. Antw. op no. 5278; tezamen met no. 5311 beantw. d. no. 5328.
2 Johannes Cocceius had tegen Grotius' *Commentatio de Antichristo* (*BG* no. 1100) in juni 1641 doen verschijnen: *Brevis repetitio quorundam illustrium locorum Veteris et Novi Testamenti*...; zie voor de volledige titel no. 5278 n. 2.
3 Grotius' *Appendix de Antichristo* (*BG* nos. 1128-1129).
4 *BG* no. 1137; het werk verscheen in 1644.
5 Zie no. 5290.
6 Namelijk van Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135).
7 Grotius' *Annales et historiae*... (*BG* no. 741) verscheen pas in 1657 bij Blaeu.
8 Grotius' *Florum sparsio Ad Ius Iustinianeum* (*BG* no. 791) verscheen in 1642 bij Pelé te Parijs.
9 Het geschrift van Suzanna van Reigersberch over de weduwstaat; zie no. 5218 en n. 11-12.
10 Grotius' *Commentatio in Epistolam Pauli apostoli ad Philemonem* (*BG* no. 1136) werd afgedrukt achterin de uitgave van *De iure belli ac pacis* van 1642 (*BG* no. 571).
11 Wilhelm, baron van Lamboy (no. 5005 n. 12).
12 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt, Frans opperbevelhebber in Noord-Italië (no. 5054 n. 3).

5296. 1641 juli 27. Aan A. Oxenstierna.[1]

Excellentissime et illustrissime domine,

D. Spiringius[2] residentis habens nomen plures et graviores controversias de honoribus habuit quam ego. Quare non in nominum commutatione remedium mihi situm videtur, sed in eo, ut praescripta habeamus - durum enim sit, utrum facias, accusari posse - et ut in iis praescriptis defendamur. Nam si hoc tempore Suedia dignitatem suam tueri nequit tam secundo eius Marte, tam desideratis federibus, quando potent? Videamus, quid reges Galliae, quid Hispaniae ubique pro legatis suis faciant; plenae sunt historiae, pleni epistolarum editarum libri. Haec dico Suediae causa pro ea, quam ipsi debeo, fide. Nam me quod attinet, satis magnum semper habebo solatium in conscientia impleti, quantum in me erit,[3] muneris.

Deus, excellentissime et illustrissime domine, Sublimitatem tuam et in hac vita et in aeternum sospitet.

Lutetiae, XVII/XXVII Iulii anni MDCXLI.

Melchiori Junge,[4] qui literas ad me Sublimitatis tuae[5] attulit, nulla in parte mea opera deerit; nec aliis, qui mihi a Sublimitate tua commendabuntur.

Bovenaan de brief in de copie te Leipzig: Argumentum. Suediae non iustos honores haberi queritur et residenti motas controversias. Ratio quoque adparet, cur ex legatione primi ordinis sit dimissus.

5297. 1641 juli 27. Aan A. Oxenstierna.[1]

Excellentissime et illustrissime domine,

Mitto epigrammata[2] scripta in mortem comitis Suessionensis, scriptum[3] ab eodem comite et principibus cum eo federatis editum ad commovendos populos, specie quidem in cardinalem, re ipsa in regem et regnum. Mitto et orationem[4] non spernendam ad Romani imperii status.

1 Minuut Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 5. Copie Dresden, Sächs. Landesbibl., C 61, 35; copie Leipzig, UB, ms. 2633, f. 86. Gedrukt *Oxenst. Skrifter* 2. afd., IV, p. 144 no. 385. De minuut bevat nog enkele minder belangrijke tekstverschillen: 'mihi situm', minuut: situm mihi; beide malen 'praescripta', minuut: proscripta; 'legatis suis', minuut: suis legatis. De passage 'Videamus ... libri' werd door Grotius pas in tweede instantie in de minuut ingevoegd. In de beide copieën en de gedrukte uitgave ontbreekt de passage 'excellentissime ... sospitet'. Antw. op no. 5013 en, tezamen met no. 5285, op no. 5220.
2 Petter Spiring Silvercrona, resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag (no. 5000 n. 1).
3 De minuut geeft: erat.
4 Melchior Jung (no. 5013 n. 2).
5 Nos. 4779 (dl. XI) en 5013.
1 Copie Dresden, Sächs. Landesbibl., C 61, 36; copie Leipzig, UB, ms. 2633, f. 87. Gedrukt *Oxenst. Skrifter* 2. afd., IV, p. 145 no. 386.
2 Ontbreken.
3 Zie no. 5262 n. 24.
4 Mogelijk doelt Grotius op 'De pace in Germania epistola ad clarissimum virum N.P.', opgenomen in *Hugonis Grotii Quaedam hactenus inedita* (*BG* no. 680), p. 340-372. Zie hierover ook dl. XI, p. X.

Lamboius[5] relicto Sedano accessit ad castra Gallica prope Airam, ut aliquid adhuc pro ea urbe moliatur. Insidiatur regiis commeatibus et carros cepit ferme sexcentos. Haec res coget eodem ire exercitum, qui est sub Castilionaeo[6] parte aliqua relicta ad Campaniae tutelam. Habere dicitur Lamboius tria equitum, totidem millia peditum. Sed crescet, ut puto. Principes Sedanenses exustis ad Elnam[7] vicis quinque nunc quiescunt. Audimus vero conditiones quasdam a rege proponi duci Bullionio non sine spe depaciscendi. At dux Lotharingus suo cum exercitu Mosae appropinquat et ex terris partium utriusque pecunias cogens et commeatus, regem metu sui vult cogere ad nova pacta neque minus spem sui praebet imperatori et cardinali Hispano. A rege non obtinebit, ut sibi medio esse liceat neque ut ei fides unquam habeatur, postquam sua mora causa fuit eius cladis, quam accepit Castilionaeus.

Est a Massilia rumor quidam novae victoriae navalis partae Gallis,[8] sed video eum non recipi contraque pro certo haberi invectos in Tarragonam commeatus. Harcurtius[9] Cuevam arcem cepit, sed in Mondevisium a Gallis obsessum milites quidam penetrarunt.

Rex ad Abbatisvillam est, ut propior sit Airae, crediturque ab eo Mazarinus mitti Sedanum. Vendocinensem et Valettam[10] audimus venisse in Flandriam; reginam autem regis matrem[11] ituram Coloniam, ubi a regina Angliae acceptura sit unde vivat, rege Galliae in arcano reginae Angliae tantundem reddituro. Reginae Angliae poenitentiarius[12] reus factus fuit apud Angliae parlamentum.

Multa quotidie de nostris prospera nobis nuntiantur, quae Deus ad bonam pacem dirigat misertus tot innocentium, quos bellum tam diuturnum ad summas calamitates redigit, idemque [etc.]

Lutetiae, XVII/XXVII Iulii MDCXLI.

Papa graves habet controversias et cum Hispanis ob confinia regni Neapolitani, ubi res utrinque ad vim pervenit, et cum Genuensi republica ob magistratum quendam excommunicatum ab episcopo,[13] quem episcopum respublica in custodiam dedit et legatum suum[14] revocavit a Roma. Constantinopolim venit legatus a Persa.[15] Classis inde ad Euxinum mare profecta est fine Aprilis habens naves longas XLII, casicas[16] LXI.

In Anglia abolitae sunt iurisdictiones Camerae Stellatae et Altae Commissionis.[17] Transactionis capita inter Anglos et Scotos probata Angliae parlamento mittuntur in Scotiam, ut et ibi probentur. Creditur eo rex ipse iturus.

5 Wilhelm, baron van Lamboy (no. 5005 n. 12).
6 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon (no. 5119 n. 3).
7 Bedoeld is de rivier de Aisne.
8 Zie no. 5294 n. 12.
9 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt, Frans opperbevelhebber in Noord-Italië (no. 5054 n. 3), veroverde Ceva en belegerde Mondoví.
10 Bernard de Nogaret, hertog van La Valette (no. 4996 n. 6).
11 Maria de' Medici reisde inderdaad in september 1641 naar Keulen.
12 Robert Philips (no. 5294 n. 10).
13 Stefano kardinaal Durazzo.
14 Niet geïdentificeerd.
15 Ibrahim khan.
16 De beide copieën geven ten onrechte: catricas.
17 Resp. de ‘Star Chamber’ en de ‘High Commission’.

Bovenaan de brief in de copie te Leipzig: Argumentum. Varia scripta mittit. Itinera exercituum in Belgio docet. Lotharingici consilia refert. Regina mater vidua ab Anglica alimenta Coloniae accipit, quae ipsi clam a Gallis restituentur. Papae dissidia cum Hispanis et Genuensibus. Anglica nova.

5298. 1641 juli 27. Aan N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

De princen die te Sedan zijn, waermee men zeght dat haer vougen de hertogen van Vendosme ende La Valette,[2] die men zegt te zijn in Vlaenderen, over de Elne zijnde gepasseert hebben verbrant vijf dorpen. Nae die tijdt hebben zij wat gerust, alzoo Lamboi[3] van haer was vertrocken tot hulpe van Aire, alwaer de Fransoisen op eenige plaetzen mijnen hebben onder de vesten. De hoope van Lamboi is het Fransche leger de vivres af te snijden ende men zegt dat zeshondert carren bij hem zijn genomen. Maer ick meene deze tentative te laet comt ende dat Aire binnen corten tijdt moet comen in de Fransche handen. Lamboi had ontrent zevenduizent man off wat meer, maer wiessen dagelijcx.

Den coning heeft begonst te handelen met den hertogh van Bouillon. 't Schijnt dat Mazarini nae Sedan zal gaen om dat af te handelen. Zoo dat can vallen, daer ick aen twijffele, zullen de andere geünieerde princen te cort comen. Den coning voucht zich na die quartieren. De trouppes van den marquis de Jevres,[4] die nae de marescal de Chastillon[5] gingen, zijn daerom terugge ontboden. Ick meene oock van Chastillons leger zullen moeten volgen, blijvende een deel tot de bewaering van Champagne. Den hartogh van Lorraine heeft zich noch met de Sedaensche princen niet gevougt, maer zijne secretaris gezonden aen den coning tot voorslagh van nieuwe handeling, meenende dat den coning, uit vreze van arger, hem de neutraliteit zal laeten genieten, 'twelcke ick niet en gelove, nochte oock dat op hem oit eenigh vertrouwen zal werden genomen in Vrancrijck, alzoo hij met zijn vertoeven tegen belofte oorzaeck is geweest van de nederlage die den marescal de Chastillon heeft ontfangen;[6] nochte bij de andere zijde, alzoo hij van beide zijde groote contributie ende vivres heeft getrocken, gevende hoope ende vreze aen beide zijde, gelijck eertijds den connestable de St. Paul.[7]

In Italië heeft den grave van Harcourt[8] becomen het casteel van Cueva in Piedmont bij den oorspronck van den Taner. Ende alzoo die plaetse niet verre en is van de zee, hoopen de Fransoisen daerdoor zout ende andere commoditeiten te becomen die haer zedert eenigen tijdt door de hostiliteit van Nizza waeren belet. Maer in Mondevis, bij de Fransoisen bezet, is eenigh volck van de Spaenschen ingecomen. Over Marseille comt wel eenige tijdingen van een nieuwe victorie van de Fransoisen ter zee bij Catelagne,[9] maer over Narbone verstaen wij zulcx niet, maer wel ter contrarie dat veele vivres zijn ingecomen in Tarragone. De vloote die nae Portugael zoude gaen, is noch te Rochelle.

Alle de advysen uit Turckië spreecken van grooter ende grooter wapening, 'twelck den keiser, nevens veele andere redenen, wel behoort te doen dencken om eene

1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, H 21k. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Tezamen met no. 5299 antw. op no. 5279.
2 Bernard de Nogaret, hertog van La Valette (no. 4996 n. 6). Met ‘Elne’ is gedoeld op de rivier de Aisne.
3 Wilhelm, baron van Lamboy (no. 5005 n. 12).
4 François-Louis Potier, markies van Gesvres (no. 5062 n. 13).
5 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk (no. 5119 n. 3).
6 In de slag bij La Marfée op 6 juli.
7 Louis de Luxembourg (1418-1475), graaf van Saint-Pol, connétable de France; vgl. *NBG* XXXII, kol. 326-333.
8 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt (no. 5054 n. 3), veroverde Ceva aan de Tanaro. In het hs. volgt na zijn naam ten onrechte nogmaals: heeft.
9 Zie no. 5294 n. 12.

vrede. Tot Constantinople is den Persiaenschen ambassadeur[10] aengecomen. Den laetsten April is vandaer vertrocken de vloot van tweeëndeveertich galeien, eenendetzestich casiquen nae de Roode Zee.

Den paus heeft groote questie met de Spaignaerds over eenig gewelt ten wederzijde geschiet bij Riete op de frontieren van Naples ende met de republique van Genua, die een bis-

10 Ibrahim khan.

schop[11] heeft gearresteert vanwegen eene excommunicatie tegen een pol[i]tycque officier ende haer ambassadeur[12] geroepen van Rome.

Den 29 Julii 1641.

In dorso schreef Reigersberch: Broeder de Groot, den 27 Iulii 1641 uyt Paris.

5299. 1641 [juli 27.] Aan N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

UEd. gelieve alsnoch te dencken op de eerste bequaemheit om eens over te comen.

De cracht van Sedan is seer gebroocken ende is apparent dat apart met d'een ende d'ander zal werden gehandelt. De reine-mère[2] meene ick gewacht heeft nae tienduizent pondt sterlincx, 'twelck het parlement haer tot haere reise heeft gegeven. 't Affschaffen van de Sterrecamer ende Hoge Co[m]missie zijn al middelen om des coninx autoriteit in Engelant te besnijden. Ick hoore oock dat het accord bij het parlement van Engelant beraemt zoodaenigh is, dat het in Schotlant lichtelijck zal werden geapprobeert ende dat den coning derrewaert gaet.

Men meent Aire binnen weinigh dagen Fransch zal zijn[3] ende men verwonder[t] sich dat Gennep zoo lang tegenhout.

In dorso schreef Reigersberch: Broeder de Groot 1641. Noot mij tot overcommen.

5300. 1641 juli 29. Van W. de Groot.[1]

Frater optime,

Pro novis ex Catalonia gratias habeo. Ego quod reponam non habeo, nisi quod Geneppam in potestatem suam redegit princeps, locum sane haud magni nominis,

11 Stefano kardinaal Durazzo.
12 Niet geïdentificeerd.
1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, H 24i. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Tezamen met no. 5207 antw. op no. 5279. De brief is door Grotius niet gedateerd. De inhoud ervan - met name de mededelingen over de mogelijke overkomst van Reigersberch, de afschaffing van de ‘Star Chamber’ en de reis van Maria de' Medici - lijkt erop te wijzen dat het hier gaat om een antwoord op Reigersberchs brief van 15 juli 1641, no. 5279. Waar Grotius op 27 juli soortgelijke mededelingen deed aan Oxenstierna, no. 5296, is het niet onwaarschijnlijk dat deze brief op dezelfde dag is geschreven. Het bericht over het geschenk van £ 10.000 voor Maria de' Medici verscheen in de *Gazette* 1641 no. 88, p. 471, dd. 27 juli. De door Grotius verwachte inname van Aire vond plaats op 27 juli en werd door hem in een volgende brief aan Reigersberch bevestigd, no. 5304 dd. 3 augustus 1641.
2 Maria de' Medici. Het Engelse parlement kende haar een geschenk van £ 10.000 toe bij haar vertrek uit dat land; zie ook *CSP Ven.* 1640-1642, p. 179 en 203.
3 Namelijk op 27 juli.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24, 204. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 5284; beantw. d. no. 5311.

sed a situ et operibus optime munitum et ab Hiberno[2] fortissime defensum. De Aira spero proximas tuas litteras[3] idem nuntiaturas, ut deinde alia capiantur consilia.

2 Thomas Preston (1585-1653?); vgl. *DNB* XLVI, p. 314-318. Op 26 juli besloot het garnizoen van Gennep zich over te geven aan Frederik Hendrik en op 29 juli vertrok het uit het fort. Vgl. *Courante* 1641 no. 31 dd. 5 augustus; de artikelen van overgave dd. 27 juli 1641 in hs. ARA, SG no. 4978; zie ook Knuttel, *Cat. v. pamfl.* nos. 4779-4779e. De Franse tekst van de artikelen bevindt zich in hs. in Grotius' nagelaten papieren, hs. Stockholm, RA, Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641.

3 No. 5302. Aire gaf zich over op 27 juli.

De editione operum tuorum scripsi nuper.[4] De filii[5] negotio nihil addam nisi quod ea, quae antea scripsi, bene velis ponderare et aliquid certi constituere; ipse iam totus est in vertendis tuis Institutionibus.[6] Illud cogites velim, quod de syndicatu scripsi[7] debere confieri ante autumnum, ne aliter res disturbetur.

Ego in causa, quam prae manibus habeo, et mea sponte et rogatu amici sententiam tuam requiro. Casus hic est: territorium Bergense in Septentrionali Hollandia situm Henrico Schauwenburgico dono dedit Brederodius.[8] Id ille in filium Iustum Hermanum, is vero in patruelem Otonem Schauwenburgicum transmisit. Post mortem Otonis ad successionem aspirat comes Stirumbiae, qui sexto cognationis gradu ei per matrem coniunctus est ex linea Schauwenburgica. In eodem gradu eiusdem lineae eundem contingit comitissa Lippiae, quae et mater est Otonis. Nunc inter comitem et comitissam aut causam ab iis habentes de feudo disceptatur. Quidam contra auctoritatem Neostadii,[9] cui tu accedis,[10] negant ius asdonicum in feudis Northollandicis locum habere; alii distinguunt matrem quidem posse succedere, sed ita demum, si nulla proles ex linea Schauweburgica supersit, nunc autem in vivis esse Stirumbium. Comitissa se et Schauwenburgicam et pari in gradu esse dicit et praerogativae sexus opponit praerogativam proximitatis, quia mater est. Tu si quid pro comitissa potes in medium conferre, si sententias ullas in ea materia nosti, rogo id facere ne graveris. Interest omnium veteris iuris asdonici naturam inquiri et intelligi.

Mira hic narrantur de Britannicae huc adventu reginae[11] aliaque id genus, quae es aliis

4 No. 5290 dd. 22 juli.
5 Grotius' tweede zoon, Pieter; zie ook *supra* nos. 5200 en 5245.
6 Pieters Latijnse vertaling van de *Inleiding tot de Hollandsche rechts-geleertheyd* (*BG* no. 757) is vermoedelijk nooit voltooid. Hij was in 1636 aan dit werk begonnen; vgl. nos. 2544 en 2548 (dl. VII).
7 No. 5200, over de mogelijkheid Pieter syndicus - tweede pensionaris - van Delft te laten worden.
8 Hendrick van Brederode (1531-1568) schonk de hoge en ambachtsheerlijkheid Bergen in Kennemerland aan Heinrich, graaf zu Holstein-Schaumburg (†1598). De heerlijkheid ging over op diens zoon Jobst Herman, die in 1635 kinderloos overleed. Hij werd als heer van Bergen opgevolgd door zijn neef Otto V, laatste graaf zu Holstein-Schaumburg-Pinneberg, die in oktober of november 1640 eveneens kinderloos stierf. De moeder van Otto V, Elisabeth, gravin van Lippe (1592-1646), weduwe van Georg Hermann zu Holstein-Schaumburg-Pinneberg (†1616), bevond zich gerechtigd haar zoon op te volgen onder aasdomsrecht en verkreeg de investituur van de heerlijkheid Bergen op 16 april 1641. Het rechtmatig bezit van de heerlijkheid werd haar echter betwist door een zusterszoon van haar man, Herman Otto, graaf van Limburg en Bronckhorst (±1592-1644). Bij sententie van het Hof van Holland dd. 18 april 1644 werden de rechten van de gravin van Lippe erkend. Inmiddels had zij in 1643 haar rechten echter overgedragen op Anthony Studler van Zurck († 1 januari 1661), die vooral bekend is geworden als vriend van Descartes. Vgl. ARA, 3e afd., HvH o 744/v 755, stuk 34; A.A.M. Stols, *Geslachtsregister Lippe*, p. 26v.; *Nederl. Leeuw* 55(1937), kol. 221v.; Adam-Milhaud (eds.), *Corresp. Descartes* I, p. 466v. Zie voorts *infra* Register i.v. Bergen.
9 Cornelis van Nieustadt (Neostadius) (1549-1606), in de jaren 1575-1580 professor iuris in Leiden, 1580-1584 advokaat-fiscaal, vanaf 1584 raadsheer in de Hoge Raad en sinds 1602 curator van de Leidse universiteit; vgl. *NNBW* II, kol. 987v. Grotius schreef op zijn publikaties over het leenrecht in 1602 twee gedichten, 'Gloria gymnasii...' en 'Res est laboris plena...', zie *Poemata Collecta*, 1617 (*BG* no. 1), p. 291v.
10 Zie Grotius' *Inleiding tot de Hollandsche rechts-geleertheyd* II, 28: 'Van aesdoms-recht ende schependoms-recht, ende verandering daerin gevallen'; en II, 41, 9-12. Vgl. ed. Dovring-Fischer-Meyers (*BG* no. 785), p. 127 n. 7. Zie ook Grotius' antwoord, *infra* no. 5311, en Willems brief no. 5356.
11 Henriette Marie kwam pas in maart 1642 naar de Republiek.

melius intelliges. De Airae expugnatione audire aliquid brevi avemus et si quid praeterea Gallia monstri alat.[12] Ea enim vere in Africae locum successit.

Deus Opt. Max. tibi et uxori et liberis omnia largiatur salutaria. Vale.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, XXIX Iulii 1641.

Adres: A monsieur monsieur Grotius, ambassadeur de la reine et couronne de Suède, à Paris.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 6 Aug.

En in dorso: 29 Iulii 1641 W. de Groot.

5301. 1641 augustus 1. Van C. Marin.[1]

Monsieur,

Je ne vous manderay pas gran chose pour ce coup, faisant baptiser ce jourd'huy ma fille[2] que Dieu m'a donnée et de laquelle Mon.r le mareschal Horn[3] est compère, sa place ayant tenu au baptesme Mon.r Rhon,[4] capitaine des gardes du roy très-chrestien, gentilhomme fort bien affectionné à nostre party. Je pren pour bon augure qu'en mesme temps nous recevons icy tant des bonnes nouvelles de la victoire de Volfenbuttel[5] et qu'après cela on ait obtenu une autre plus grande. Dieu veuille que je reçoive bientost quelque chose de bon pour mon particulier, estant à ceste heur contraint de nourir deux personnes plus d'ordinaire.

Nos Suisses sont en continuelles délibérations sur le rappel de leur trouppes de France et s'assembleront le 18 d'Aoust à Bade[6] pour se résoudre là-dessus catégoriquement, si la France leur refuse la neutralité de la Comtée qu'ils demandent. Mais j'espère que les protestans n'y consentiront point. Cependant les cattoliques ont défendu à leur milice de ne porter les armes hors du royaume de France soubs peine de la vie, le député de l'empereur et d'Espagne[7] s'estant pleint du dommage que la Flandre en reçoit, et tant l'empereur que l'Espagnol ont demandé à Bade qu'on rappelle la milice de France. Je travaille icy pour retirer les protestans du précipice dans lequel les cattoliques tâchent de les jetter, et espère qu'ils ne suivront pas leur advis en cela.

12 Vgl. Terentius, *Andria* 250: aliquid monstri alunt.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9, 231. Eigenh. oorspr. Marin dateerde zijn brief - blijkens de inhoud ten onrechte - op 22 augustus 1641 oude stijl; deze datering werd door Grotius in zijn dorsale notitie verbeterd in 22 juli 1641, welke datering hier is aangehouden.

2 Anna Narcisa Marin; vgl. *infra* no. 5322.

3 Gustav Karlsson Horn (no. 5264 n. 1).

4 Hans (Johann) Jakob Rahn (no. 5050 n. 4).

5 Op 29 juni 1641.

6 Landdag te Baden (18 augustus - 12 september 1641).

7 Resp. Anselm von Fels (no. 5227 n. 12) en Diego de Saavedra y Fajardo (no. 5239 n. 6).

Je demeure, monsieur,

De Zurig, ce 22 d'Aoust [*sic*] l'an 1641.
le vostre
C. Marin mp.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 14 Aug.
En in dorso: 22 Iulii 1641 Marin.

5302. 1641 augustus 3. Aan L. Camerarius.[1]

Illustrissime domine,[2]

Cessit Gallis Aira 27 Iulii. Egressi sunt milites mille et quingenti. Castilionaeus et Bressaeus[3] in Doncheriaco, quod principes ceperant, recuperando occupantur. Rex ipse et cardinalis apud Mazeriam sunt dantque operam, ut prohibeant illos principes ne Mosam transeant, id si obtineant, sperantes Sedanum inopia commerciorum et fame ad pacta venturum. Poterit id succedere, nisi se dux Lotharingus illis principibus adiungat. Is quid facturus sit, latet etiamnum. Aliis nutat, aliis nictat,[4] tributa interim sumit magna ex agris omnium. Nunc parlamentum ex iussu regis lege agere incipit contra memoriam comitis Suessionensis.

Gallis conatus in Alexandriam in Italia non successit. Dicuntur etiam Sontiae et Vercellis struxisse insidias, quae eventu caruere. Agunt nunc in Montisferratensi agro locisque vicinis dicunturque Nicaeam illam, quae Paleae dicitur,[5] obsidere equitum duobus, septem peditum millibus, quibus se opponere vult princeps Thomas.

Naves ab America in Hispaniam venere.[6] In Tarragonam commeatus quidam invecti sunt, dum nuper mari pugnatur, quo tempore XII naves longas Hispanorum periisse constans hic fama est.[7]

Res agrestium ad Bernam ita composita est, ut poena omnibus sit condonata culpam solenniter deprecantibus et balivis, quorum rapacitas causam motui dederat, praescripta arctiora mandata. Agrestes Lemburgici[8] sine vi tantundem obtinuere. Helvetii pontificii multum laborant, ut Burgundiae comitatus extra bellum sit vellentque regem Galliae eo cogi revocando alioqui Helvetio milite. Non placent haec protestantibus neque ii multum curant res Comitatus, unde auxilia pontificiis contra se promissa fuisse meminere. In Valle Telina protestantium multi sacra mutant, alii contra edicta magno cum periculo in patria manere malunt quam incerta exsilia experiri. Legatus Galliae[9] a Gullero[10] pecunias repetit ei datas ad scribendum militem, quem exire Rhaeti non sinunt. VIII Directurae in Rhaetis libellis editis[11] libertatem suam contra domum Austriacam tutantur fatentes interim mulctas quasdam et ius praefectos quosdam constituendi ei domui deberi.

Taurisium, Persidos urbem, ferme totam eversam terra movente audimus; a sultano[12] spem adhuc nullam esse sobolis; et in navali quod est Galatae arsisse naves aliquot; paratus belli crescere sive in Moscovitas solos sive et in Hungariam.

1 Copie Uppsala, UB, E 388a, 291. Gedrukt *Epist.*, p. 684 no. 1509.
2 In Grotius' brieven aan Camerarius is vanaf 16 februari 1641 de aanhef 'Illustris domine' gebruikelijk; zie no. 5060 n. 1. De uitgave der *Epist.* geeft in de brieven nos. 5302, 5310 en 5374 echter weer de aanhef 'Illustrissime domine'; de copie te Uppsala geeft telkens slechts 'Ill. D.'.
3 Gaspard de Coligny, hertog Van Châtillon (no. 5119 n. 3), en Urbain de Maillé, markies van Brezé (no. 5142 n. 16).
4 Vgl. Plautus, *Asin.* 784: neque illa ulli homini nutet, nictet, annuat.
5 Nizza Monferrato, waar kardinaal Maurizio van Savoye zich placht op te houden. Met het eerder genoemde 'Sontia' is Santhià bedoeld.
6 Een zilvervloot was in juli in Spanje aangekomen.
7 Zie ook no. 5294 en n. 12.
8 Bedoeld is Lenzburg in de Aargau.
9 Jacques Le Fèvre de Caumartin (no. 5015 n. 5).
10 Johann Peter Guler von Weinegg (no. 5035 n. 8).
11 Niet geïdentificeerd.
12 Ibrahim, sultan der Ottomanen. Zijn zoon en opvolger Mohammed IV werd op 2 januari 1642 geboren.

Regina Angliae multum expetit ire ad aquas Spadanas. Sed impedit id quantum potest Galliae legatus[13] metuens, ne principum Sedanensium factionem alere quaerat vel matris

13 Jacques d'Estampes, markies van La Ferté-Imbault (no. 5020 n. 22).

suae[14] vel pacis promovendae causa. Iam intelligimus Doncherium captum, Lamboium[15] ad Namurco vicina se recepisse commeatuum causa, cardinalis Hispani exercitum esse ad Sancti Venantii, Lotharingi ducis apud Lonwiacum.

Cum Simmerensi[16] acta qualia sint, aveo doceri. Si Angli Societatem Americanam apud se faciant, vereor, ne brevi lites eorum videamus cum Gallis et cum Batavis. Puto coiisse fedus inter Suedos Gallosque.[17] Sed electoris[18] spes non inde, sed ab Anglia pendent. Decretis fortibus et bene definitis opus est.

Ea, quae Brandenburgicus molitur,[19] utinam ad bonam pacem nos ducant. Videntur Batavi in spem adducti transigendi cum Dano.

Deum oro, ut ill. D. vestrae omnia faustissima largiatur.

Ill. Dom. vestrae perpetuae observantiae debitor
H. Grotius.

Lutetiae, 3 Augusti 1641.

Conisii[20] obsidio soluta est introducto illuc per Hispanum milite. Dux Guisius a Bruxellis adducere dicitur quatuor hominum millia. Multi, qui comiti Suessionensi se addixerant, regis venia utuntur. Sunt qui putant Rinfeldio imminere Gillonem Hasium.[21] Hispani commeatus quosdam, qui a Dorlano ad urbem Atrebatum ibant, intercepere cum aliquo Gallorum damno.

Bovenaan de brief in de copie te Uppsala: Redd. Leidae, 2/12 Aug. 1641.

5303. 1641 augustus 3. Aan W. de Groot.[1]

Mi frater,

Gaudeo te Amstelodami fuisse, bene rediisse, nostrarum rerum habuisse quam soles curam. In indice[2] multa sunt errata etiam contra sensum meum. Ut opus quamprimum fiat publici iuris, velim. Nam Cocceio[3] respondere non possum, nisi prius nostra ediderim in Danielem, quod fieri debet simul cum iis, quae ad omne

14 Maria de' Medici.
15 Wilhelm, baron van Lamboy (no. 5005 n. 12).
16 Ludwig Philipp, paltsgraaf van Simmern, administrateur van de Palts. Grotius doelde vermoedelijk op een incident uit het jaar 1620; vgl. *supra* no. 5246 n. 14-15.
17 Het verdrag tussen Frankrijk en Zweden was in juli 1641 verlengd.
18 Karl Ludwig van de Palts.
19 Brandenburg sloot op 24 juni 1641 een wapenstilstandsverdrag met Zweden.
20 Coni of Cúneo in Piemonte.
21 Gilles de Haes, Vlaming in keizerlijke dienst (no. 5041 n. 20).
1 Gedrukt *Epist.*, p. 924 App. no. 558. Geciteerd in vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 297 en 298. Antw. op no. 5290; beantw. d. no. 5319.
2 De index van Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum*; vgl. *BG* no. 1135 rem. 4.
3 Johannes Cocceius had tegen Grotius' *Commentatio de Antichristo* (*BG* no. 1100) in juni 1641 doen verschijnen: *Brevis repetitio quorundam illustrium locorum Veteris et Novi Testamenti...*; zie voor de volledige titel no. 5278 n. 2.

sunt Vetus Testamentum.[4] In editis facile mihi erit et quae Cocceius scripsit et quae alii forte interea scripturi sunt discutere. Vides autem, quam iustas habeam causas optandi, ut et Anthologia[5] et illa, quae sunt ad Vetus Testamentum, correctiora his, quae nunc sunt in manibus, exeant. Si quis de D. Vossii[6] familia velit

4 Grotius' *Annotata ad Vetus Testamentum* (*BG* no. 1137) verscheen in 1644 bij Cramoisy te Parijs.
5 *BG* no. 534; de uitgave verscheen tenslotte pas in 1795-1822.
6 Gerardus Joannes Vossius. Grotius heeft de vertaling van de Griekse en Hebreeuwse citaten in de tekst van zijn *Annotationes* in 1643 zelf verzorgd; zie ook *supra* no. 5039 n. 27 en *infra*, postscriptum.

vertere nostra primum ad Novum, deinde et ad Vetus Testamentum versionemque in margine ponere, ita ut constet amici esse, non meam, id ego non improbem. Nam mihi certe otium non est. Bene autem facis, quod et de Lucano[7] et poematis[8] urges. Florum sparsio - ita appellare hanc adiectiunculam ad ea, quae dedere alii quaeque collegit Godofredus[9] visum est - ad Ius Iustinianeum[10] absoluta est et habet quaterniones in octavo meae, id est minutae, literae XXIX.

Nostra ad Philemonem[11] gaudeo placere viris magnis, quibus ea ostendisti. Ego non video, cur non possit attexi libris de Iure belli ac pacis cum hac typographi praefatiuncula: ‘Cum circa hoc tempus in manus nostras venisset scriptoris huius Commentatio in Epistolam Pauli ad Philemonem, visum est eam hic ponere, tum ut cum maiori opere servetur, tum quia quaedam continet non aliena ab his, quae in hoc opere libro I, capite II et libro III, capite VII et capite XIV tractantur.’ Vossiana de Idololatria[12] avide exspecto.

De Manasse[13] tecum sentio non libenter eum operam commodaturum scriptis, in quibus multa sunt christianismo contra iudaeos inservitura, etsi alia multo plura, in quibus a me non dissidebit.

Poemata vetera mea abs te olim edita[14] recudat qui volet. Nam nec ego nec tu id faciamus aut putemus. Multa sunt ibi, quae supprimenda potius quam iterum vulganda sunt maioribus de causis quam ob quas Retractationum libros edidit Augustinus.[15] Alia autem ab aliis decernere forte odiosum. Sufficiat ergo ea edere, quae senem et bellis non amicum decent, qualia sunt sacra antehac edita[16] et haec nova accessio.[17]

De Anthologia velim exacte scire, quid ibi sperandum sit. Nam hic sunt qui id non sunt detrectaturi. Ne patiamur aut tempus perire inutile aut inquinatas prodire editiones. D. Vossius ea in re consilio nos iuvare posset.

De Hoofdii Historia[18] credo sermonis duritiem non omnibus placituram. Habet tamen auctores, quibus se tueatur, Thucydidem, Sallustium, Tacitum. Nos de nostra[19] videbimus, ubi caetera erunt absoluta. Tu interim quae putas offensui esse posse aequis et a factione remotis lectoribus annota et mitte.

7 Grotius' nieuwe aantekeningen bij Lucanus verschenen bij Blaeu in 1643 (*BG* nos. 430 en 431).
8 De bedoelde uitgave van Grotius' *Poemata* kwam niet tot stand (no. 4995 n. 12); zie ook *infra* bij n. 16-17.
9 Denis Godefroy; zie voor zijn uitgave van het *Corpus Iuris Civilis* no. 5290 n. 29.
10 *BG* no. 791; zie ook Willems brief, no. 5090, en Grotius' notitie aldaar.
11 Grotius' *Commentatio in Epistolam Pauli apostoli ad Philemonem* (*BG* no. 1136) werd afgedrukt achterin de uitgave van *De iure belli ac pacis* van 1642 (*BG* no. 571). Willem had de kopij getoond aan Johannes Wtenbogaert en Gerardus Joannes Vossius; vgl. no. 5290. De hier door Grotius neergeschreven korte inleiding werd inderdaad opgenomen.
12 Vossius' *De Theologia gentili et physiologia christiana, sive de origine ac pragressu Idololatriae* ... Amsterdami, apud Ioh. et Cornelium Blaeu, MDCXXXXI; vgl. no. 5290 n. 15.
13 Menasseh ben Israël (no. 5290 n. 17).
14 De *Poemata Collecta* van 1617 (*BG* no. 1).
15 Zie no. 5084 n. 25.
16 Grotius zal doelen op onderdelen van zijn *Sacra in quibus Adamus exul tragoedia aliorumque eiusdem generis carminum cumulus* ..., ex typographio Alberti Henrici, Hagae Comitatensi, anno MDCI (*BG* no. 21) en op zijn *Tragoedia Sophompaneas. Accesserunt tragoedia eiusdem Christus patiens et sacri argumenti alia, ex editione anni MDCXVII recusa emendatiora*, Amsterdami, apud Guilielmum Blaeu, MDCXXXV (*BG* no. 157) of de heruitgave van hetzelfde jaar (*BG* no. 159).
17 De recente gedichten, waarvan Willem een verzameling bijhield; zie ook *supra* n. 8.
18 De *Neerlandsche Histoorien* van Pieter Cornelisz. Hooft, in 1642 verschenen bij Lodewijk Elzevier in Amsterdam; zie ook no. 5290.
19 Grotius' *Annales et Historiae* (*BG* no. 741) verscheen pas in 1657.

De Overbekii negotio,[20] quando ego multum illi domui debeo - nullum enim in me, Hamburgi cum essem, officii genus intermisere -, tu autem Schonckio[21] consilia das, rogo, ut ad eam, quae tam propinquos decet, viam rem perducas. Id mihi futurum est gratissimum.

Liber Blonckiae[22] sane bene est scriptus pro muliebri ingenio et potest viduis esse utilis accedente ipsius exemplo, tum vero quae ex Latinis Graecisque versa[23] digna sunt quae a mulieribus et viris legantur.

Filia nostra[24] non ex voto nostro valet. Et maximo filio[25] malum in brachio obductum recruduit. Deus eorum nostrique omnium curam paternam gerat.

Velim Vlamingius, Hasselarius[26] aliique viri boni in tempore remedia adhibeant igni isti periculoso. Valde enim opto civitatis illius salutem.

Bremius,[27] quantum ego videre possum, Graeca non intelligit. Itaque de ipsius opera correctoria aut etiam Curcellii nihil boni sperare possum. Rogo, editiones meas cures, non mei tantum, sed et publici causa. Nihil enim mihi propositum aliud quam servire publico, id est generi christiano. Id mihi et in vita hac erit solatium et ad vitam alteram viaticum.

Aira recepta est, Doncheriacum receptum, Lotharingus adhuc fluctuat. Rex Mazeriae est et sperat Sedani famem. In Italia Alexandriam tentarunt Galli frustra.

Saluta, quaeso, matrem, uxorem liberosque tuos.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae, 3 Augusti 1641.

Si Francisco Iunio[28] vacaret vertere nostra Hebraea et Graeca ad N.T., is id praestare posset. Qui D. Vossio restant liberi[29] quales sint, non sat scio. Valde cupio scire, quis fecerit indicem;[30] mea enim refert.

5304. 1641 augustus 3. Aan A. Oxenstierna.[1]

20 Zie no. 5274 n. 4, no. 5290.
21 Daniël Schonck, de tegenpartij van de Overbekes (no. 5183 n. 6).
22 Suzanna van Reigersberch, weduwe van Anthonie Bloncke. Haar geschrift over de weduwstaat is niet teruggevonden; zie ook no. 5218 n. 11.
23 Zie voor deze vertaling uit werken van Tertullianus, Ambrosius, Joannes Chrysostomus en Hieronymus no. 5218 n. 12.
24 Cornelia.
25 Cornelis had zijn verwonding opgelopen in de slag bij La Marfée op 6 juli; zie ook no. 5290 n. 32.
26 Dirck de Vlaming van Oudtshoorn en Pieter Pietersz. Hasselaer, resp. oud-burgemeester en burgemeester van Amsterdam (no. 5047 n. 27); zie ook Willems brief, no. 5290, *in fine*.
27 Daniël de Breen (Brenius), theoloog te Amsterdam (no. 4998 n. 13), was tezamen met Etienne de Courcelles of Curcellius (no. 4998 n. 14) corrector van Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135).
28 Franciscus Junius (Du Jon) jr. (1589-1677), halfbroer van de tweede vrouw van Gerardus Joannes Vossius, Elisabeth Junius; hij was bibliothecaris van Thomas Howard, graaf van Arundel. Vgl. *DNB* XXX, p. 227v. Zie over de hiergenoemde vertaling *supra* n. 6.
29 Franciscus (1608-1645), Matthaeus (1611-1646) en Isaac (1618-1689) Vossius.
30 Daniël de Breen (*supra* n. 27); zie Willems antwoord, no. 5319.
1 Copie Dresden, Sächs. Landesbibl., C 61, 37; copie Leipzig, UB, ms. 2633, f. 88. Gedrukt *Oxenst. Skrifter* 2. afd., IV, p. 146 no. 387.

Excellentissime et illustrissime domine,

Aira regi dedita est XXVII Iulii; exiere bene sane milites mille et quingenti. Castilionaeus et Breszaeus[2] nunc Doncheriachum obsident, Galliae oppidum captum nuper a principibus.

2 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon (no. 5119 n. 3), en Urbain de Maillé, markies van Brezé (no. 5142 n. 16).

Rex apud Mazeriam est crediturque animo agitare Sedani obsidium, ne ultra, ut saepe antehac, receptui sit is locus nova molientibus. Ex iussu regis parlamentum Parisiense lege aget contra memoriam comitis Suessionensis. Praeceptum regis ea de re mitto simulque literas et regis et cardinaiis ad solandam comitis matrem cum huius prudentibus responsis.[3]

Americana classis in Hispaniam salva venit. Ea labescentem ibi fidem restituet.

Gillo Hasius[4] ad eos, quos habuit, milites adiungit alios ex Tiroli et Wurtenbergico, ita ut habiturus putetur octo millia. Cum illis Friburgum Brisgoiae an alium locum sit impetiturus, adhuc incertum est.

Dux Lotharingus pergit ex proximis sibi terris Germaniae, Galliae et Belgicae tributa capere, exercitum alere et formare, addere adhuc se nulli, omnibus de se spem aut metum facere. Plerique credunt fore, ut se iungat principibus, qui Sedani sunt. Id si non fit, cohibiti, ne Mosam transeant, principes isti aegre invenient unde famem a Sedano propulsent.

Videtur regina Angliae valde appetere iter ad aquas Spadanas quasi valetudinis causa. Legatus Galliae[5] quas potest nectit moras. Veretur enim, ne illa principes, qui Sedani sunt, Angliae illiget communi pacis desiderio simulque matri suae[6] in Galliam paret reditum. Iam intelligimus captum esse Doncheriacum, cardinalis Hispani exercitum esse ad S. Venantii, Lamboium[7] cum suis appropinquasse Namurco commeatuum causa, ducem Lotharingum cum maxima copiarum suarum parte ad Lonviacum esse, Gallorum in Italia in urbem Alexandriam infelicem fuisse conatum.

Deus [etc.]

Lutetiae, XXV Iulii/III Augusti anni MDCXLI.

Dux Guisius iterum Bruxellam ivit diciturque reducturus inde IV millia. Ex iis, qui comitis Suessionensis nomen secuti erant, multi in Galliam rediere regis permissu.

Obsidio Conisae in Italia desiit introducto in id oppidum ab Hispanis maiore praesidio. Sunt qui putant Gillonem Hasium Rinfeldio imminere. Hispani commeatus quosdam intercepere, qui a Dorlano ad urbem Atrebatum ibant.

Ante hos annos quatuor cum D. Spiringio[8] rationes aequavi. Nunc salaria percepi ad finem Iunii. Aequabo autem rationes, quando et cum quo volet tua Sublimitas.

Bovenaan de brief in de copie te Leipzig: Argumentum. Aira capta. Parlamentum lege agere debet contra memoriam comitis Suess[i]onensis. Lotharingici conatus. Varia nova.

3 Beide bijlagen ontbreken. De Staatse ambassadeur te Parijs, Willem van Liere, heer van Oosterwijk (no. 5063 n. 13), zond zijn superieuren op 3 augustus vermoedelijk dezelfde bijlagen: onder andere copie van een brief van Lodewijk XIII aan het parlement van Parijs dd. 20 juli 1641 en ongedateerde excerpten uit de consolatie-brieven van Lodewijk XIII en Richelieu aan Anne de Montafié, gravin van Soissons, met haar antwoord; zie ARA, SG no. 6766.

4 Gilles de Haes, Vlaming in keizerlijke dienst (no. 5041 n. 20).

5 Jacques d'Estampes, markies van La Ferté-Imbault (no. 5020 n. 22).

6 Maria de' Medici.

7 Wilhelm, baron van Lamboy (no. 5005 n. 12).

8 Petter Spiring Silvercrona, resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag (no. 5000 n. 1).

5305. 1641 augustus 3. Aan N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

Op uEd. reize herrewaert zal dezelve dencken bij haere beste commoditeit.

Ick zal garen hooren, wat discoursen daer vallen op de continuatie van den handel met Vrancrijck voor het toecomende jaer[2] ende wat conditiën men meent van nieuws te bedingen. Te Staden[3] meene ick mede dat de zaeck zal werden bijgelegt.

Dat in Portugael gelt zoude zijn, noodigh tot zulcken oorlogh, can ick niet verstaen. De schepen uit Vrancrijck ende Hollant[4] voor da(t) rijc(k) tarderen wat lang.

De parlamenten van Engelant ende Schotlant schijnt dat malkander wel verstaen ende werdt gehoopt dat Schotlant nevens Engelant garen iet zal contribueren tot herstellinge van het Paltzische huis, 'twelck God geve. De autoriteit van het volck neemt daer zeer aen, buiten twijffel met groot verdriet van den coning, hoewel hij dissimuleert zooveel hij kan. De lange uitstel zal misschien de cholere tegen den eertsbisschop[5] doen passeren. De dispute over het houden ofte afzetten van de bisschoppen hoore ick dat noch duirt tuschen de twee Camers.

3 Augusti 1641.

Adres: Mijnheer mijnheer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant, in Den Hage. Port. 8 s.

In dorso schreef Reigersberch: Broeder de Groot, den 3 Aug. 1641.

5306. 1641 augustus 3. Aan N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

Den 27 Iulii is Aire overgegaen. Vijftienhondert man is daer uitgetrocken nae St. Venant, alwaer het leger was van den cardinael-infant. Lamboi[2] om vivres te soecken heeft sich geretireert bij Namen. Dit heeft occasie gegeven aen de mareschaux van Bressé ende Castillon[3] om Donchéry weder te becomen. Den coning ende cardinael zijn ontrent Mézières, schijnen hoope te hebben van de geünieerde princen te houden aen d'overzijde van de Mase ende alzoo de vivres af te snijden. Men weet

1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, H 21l. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Tezamen met no. 5306 antw. op no. 5291.
2 Het verdrag tussen Frankrijk en de Republiek werd verlengd op 8 maart 1642. Vgl. Du Mont, *Corps Dipl.* t. VI.I, p. 242vv.; Waddington, *Républ.* I, p. 338. Op 19 juli 1641 werd de Staatse ambassadeur te Parijs, Willem van Liere, heer van Oosterwijk, echter reeds geïnstrueerd een verhoging van de Franse subsidie te vragen; minuut ARA, SG no. 6766. En op 24 augustus deelde Grotius mee dat de Fransen een extraordinaris subsidie hadden toegekend; zie *infra* nos. 5331, 5333 en 5334.
3 Conferentie te Stade tussen Deense (no. 5259 n. 9) en Staatse (no. 5184 n. 8) onderhandelaars.
4 Een Franse vloot van 24 schepen onder bevel van Jean-Armand de Maillé, markies van Brezé, was eind juli 1641 uit La Rochelle vertrokken. Zie voor de Staatse militaire hulp aan Portugal no. 5079 n. 4.
5 William Laud, aartsbisschop van Canterbury.
1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, H 22 a. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Tezamen met no. 5305 antw. op no. 5291.
2 Wilhelm, baron van Lamboy (no. 5005 n. 12).
3 Urbain de Maillé, markies van Brezé (no. 5142 n. 16), en Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon (no. 5119 n. 3), beiden maarschalk van Frankrijk.

wel dat eenige goede provisie is in het casteel om het garnisoen te onderhouden, niet om de burgerie middel te geven om te leven. Deselve burgerie is ontwa-

pent als suspect zijnde van meer Fransch te zijn als Spaensch. Tegen de memorie van den grave van Soissons werdt geprocedeert bij het parlement door expresse last van den coning.[4]

In Tarragona is, gelijck ick voor desen[5] heb geadviseert, geduirende het gevecht ter zee - waerdoor de Fransoisen zeggen twaelff Spaensche galeien geruïneert te hebben - een goede quantiteit van vivres ingevoert. Ende in Italië hebben de Fransoisen gemist Alexandrië te nemen off, soo eenige zeggen, oock Vercelles ende Sontia; sijn nu in het marquisaet van het Montferrat ende daerontrent. 't Schijnt zij Nizza de la Paille[6] willen aentasten ende de prince Thomas dezelve defenderen.

De meeste advysen alhier zijn dat de vloten uit West-Indië soo van Terra Ferma als van Nueva Spaignia in Spaignië zijn aengekomen.

In Switserlant is den boerencrijgh afgeloopen met een generael pardon zonder straffe van iemant ende werdt op de bailiuwen niet alleen ter plaetse daer de moeite is geweest, maer overal beter ordre gestelt. De roomschgesinde Switsers door ingeven van den keiser ende Spaegnië zoecken de neutraliteit voor het graefschap van Bourgogne den coninck af te perssen met dreigement van andersins haer volck thuis te roepen, waertoe de protestantsche cantons met reden niet en willen verstaen, maer wel helpen remonstrantiën doen aen den coning. Den ambassadeur van Vrancrijck[7] helpt dit stuck slependen houden, eischt van Guller[8] wederom het gelt dat hem gegeven was om lichtinge te doen voor Vrancrijck, alsoo 't volck bij de Grisons niet toegelaeten werdt uit het lant te gaen. De acht Droictures, zoo men die noemt bij de Grisons, hebben een schrift[9] laeten uitgaen om te toonen haere exemtie van het huis van Oostenrijck, hetzelve huis nochtans toestaende zeeckere gerechticheden die niet clein en zijn.

Wij verstaen uit Constantinople dat daer een brandt is geweest onder de galeien in Pera; dat den Grooten Heer[10] blijft buiten hoope van kinderen ende dat Tauris, een voorname stadt in Persië, is geruïneert door de aerdbeving.

De coninginne van Engellant heeft willen gaen nae Spae, maer den ambassadeur van Vrancrijck,[11] die sulcx niet en wenscht, heeft bij het parlement gearbeit om zulcx te beletten ende tot noch toe opgehouden. Voor de coninginne-moeder[12] heeft den coning van Engellant een logys doen prepareren tot Colen.

't Belegh van Conis is opgebroocken, doordien de Spaegnaerden renfort van volck daerin hebben gebracht. Een convoi gaende van Dorlans nae Atrecht is bij de Spaegnaerden onderschept, alwaer de Fransoisen eenige schade hebben geleden.

Veele die den naem van den grave van Soissons hadden gevolgt, comen weder onder pasport van den coning. Den hertogh van Guise werdt van Bruissel te Sedan verwacht met vierduisent man.

3 Augusti 1641.

4 Zie ook no. 5304 en n. 3.
5 No. 5298. Voor het volgende ‘geduirende’ is in het hs. ten onrechte nog eens ‘is’ ingevoegd.
6 Nizza Monferrato, waar kardinaal Maurizio van Savoye zich placht op te houden. Met het voorafgaande ‘Sontia’ is Santhià bedoeld.
7 Jacques Le Fèvre de Caumartin (no. 5015 n. 5).
8 Johann Peter Guler von Weinegg (no. 5035 n. 8).
9 Niet geïdentificeerd.
10 Ibrahim, sultan der Ottomanen. Zijn zoon en opvolger Mohammed IV werd op 2 januari 1642 geboren.
11 Jacques d'Estampes, markies van La Ferté-Imbault (no. 5020 n. 22).
12 Maria de' Medici reisde naar Keulen in september 1641.

In dorso schreef Reigersberch: Broeder de Groot, den 3 Aug. 1641 uyt Paris.

5307. 1641 augustus 5. Van W. de Groot.[1]

Frater optime,

Hodie nihil plane neque ego neque alii e Gallia accepimus neque praeteritis diebus, quamvis spes facta erat fore ut, quanquam solito tardius, tandem tamen perferrentur litterae. Sunt qui putent esse in iis quaedam nova Hispanis partibus minus grata, quae interim premere cupiat cardinalis Austriacus, ut rerum suarum satagat, donec ea proxima septimana latius erumpant. Alii ea de causa retardatas litteras putant, quod Hispanienses post Airae et Geneppae victoriam[2] ex Gallicis litteris aliquam de futuro coniecturam facere velint. Quicquid sit, omnino vicem reddendam censeo retentis, ubi ex usu videbitur, litteris, quae ex Hispania per Galliam in Belgium destinantur.

Nos nihil hic fere rerum novarum habemus. Tota enim reipublicae nostrae consilia a Gallicis dependent neque facile coniectari potest, quid princeps[3] novi occoepturus sit.

Illud iuvat, quod tandem a filio minore[4] venerunt litterae, in quibus satis magnas rationes reddit dilatae scriptionis. Sane illi aditus ad honorem magno periculo constitit, quo tamen honorifice defunctus est.

Filius Petrus iam egregie iuri patrio invigilat in tuarum Introductionum translatione occupatus.[5] Vexat illum barbaries nominum praecipue et statuta Latinis ignota, quae omnia tamen affectus in virginem[6] superat, ut vel hinc magnum esse intelligas.

In Anglia misera rerum est facies, regnum ibi sine rege et, ut quod sentio loquar, anarchia mera, quae tandem in populare regimen transibit.

Tua Annotata[7] missurum se praecedenti septimana promisit Blavius ad te et in Angliam et Galliam. Quae Dantiscum miserat, iam in mari fluctuant. Interea antequam tua ad te pervenisse aut certe e portu solvisse intelligo, neque amicis dare volo exemplaria neque prostare ea publice patiar, ne tu postremus forte omnium tua accipias.

Nunc plura non habeo. Deus Opt. Max. te cum uxore et liberis diu nobis incolumem servet.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Raptim. Hagae Comitis, V Augusti 1641.

Rogo has ad viduam Langeracensem[8] aut ad Euskerckium[9] deferri cures litteras.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24, 205. Eigenh. oorspr. Beantw. d. no. 5324.
2 Op 27 juli waren beide steden voor Spanje verloren gegaan.
3 Frederik Hendrik.
4 Dirk. Zie bijlage no. 30.
5 Pieters Latijnse vertaling van Grotius' *Inleiding tot de Hollandsche rechts-geleertheyd* (*BG* no. 757) is vermoedelijk nooit voltooid. Hij was in 1636 aan dit werk begonnen; vgl. nos. 2544 en 2548 (dl. VII).
6 Zie voor Pieters trouwplannen nos. 5200 en 5245.
7 Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135).
8 Louise van Clermont d'Amboise, weduwe van de voormalige Staatse ambassadeur te Parijs, Gideon van den Boetzelaer, heer van Langerak (no. 5086 n. 12).
9 Johan van Euskercke, Staats ambassadesecretaris te Parijs (no. 5038 n. 4).

Adres: A monsieur monsieur Grotius, ambassadeur de la reine et couronne de Suède, à Paris.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 14 Aug.

En in dorso: 5 Aug. 1641 W. de Groot.

5308. 1641 augustus 6. Van J.A. Salvius.[1]

Excellentissime et illustrissime domine,

Faedus Sueo-Gallicum tandem factum est firmatis pactis Wismariensibus et Hamburgensibus.[2] Rex Galliae dat reginae Sueciae subsidia annua 480$^{m.}$ thalerorum imperialium. Durabit ad obtentam pacem universalem. Tractabitur haec Osnabrugis et Monasterii. Dn. Hornii[3] libertas pactis comprehendi nequaquam potuit. Certo tamen promisit eam Dn. legatus D'Avausius,[4] sur son honneur, sour [*sic*] son âme et à la parole de l'ambassadeur, au nom de son roy, idque etiam scripto in Sueciam contestatus est. Effectum sperabimus a promotione E. vestrae, nisi iam per Bavarum steterit, quominus sperari possit.

Exercitus nostri sub Guelpherbytum sunt, hostiles ad Oschersleben. Hi acceptis novis supplementis solutionem obsidionis adhuc acriter tentaturi creduntur. Nostrates eos magno animo expectant. Hassi nobis desertis Dorsato obsesso subvenire satagunt. Princeps Auriacus dedita Gennapio Hatzfeldium[5] facile submovere posset Dorsato, et iure, utpote multis Hispanis stipatum. Supplementa e Suecia hisce diebus in Pomeraniam et Megapolim appulsa sunt duce Torstensonio,[6] qui prius praefuit rei armamentariae, nunc Banerio successurus. Exercitus ad Guelpherbytum maximopere desiderat properum adventum et ducis et supplementorum et pecuniae. Itaque oportune nunc venerit!

Faedus Sueo-Batavicum[7] pro conservatione mutui status et libertate navigationis ac commerciorum utriusque maris ad diem 3/13 Iulii consummatum est. Tractatus Stadensis[8] adhuc durat. Batavi offerunt se soluturos vectigal in Øresund ea quantitate, quae inter annum 1600 ad annum 1628 minima exacta est, rex Daniae vero ut anno 1637 captum fuit. Putatur uterque aliquanto plus remissurus, ut ad aequitatem veniatur. Sed volunt Batavi positam quantitatem ad certum tempus duraturam rege adhuc recusante. Vectigal Gluckstadiense cessaturum promittit rex, si Hamburgum vectigalia quoque sua cessarit. Caeterae controversiae minores sunt, quam ut amicitiam remorentur. Itaque videtur aliqua spes transactionis.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 10 (1641, 5). Eigenh. oorspr. Antw. op no. 5254; beantw. d. no. 5343.
2 Het verdrag van Wismar, gesloten op 30 maart 1636 tussen Frankrijk en Zweden. De bepalingen van dit verdrag werden herzien en uitgebreid en het werd tenslotte op 15 maart 1638 te Hamburg geratificeerd. Vgl. Du Mont, *Corps Dipl.* t. VI.I, p. 161v. De verlenging van het verdrag werd gedateerd op 30 juni 1641, maar op Frans verzoek werd aan het einde genoteerd: 'Monsieur Salvius a voulu cette datte [= 30 juni 1641], d'autant que le premier terme est assigné au dernier jour de Juin, et que si nous avions datté du seize Juillet, il n'auroit pas eu droit de demander l'argent qu'en Décembre.' Vgl. Du Mont, *ibid.*, p. 209.
3 Gustav Karlsson Horn (no. 5264 n. 1).
4 Claude de Mesmes, graaf van Avaux (no. 5001 n. 7).
5 De keizerlijke veldmaarschalk Melchior von Hatzfeldt und Gleichen (no. 5025 n. 11) belegerde sedert juli 1641 Dorsten in Westfalen, dat in Hessische handen was. Na herhaald verzoek om hulp aan Frederik Hendrik gaf de stad zich uiteindelijk op 18 september over. Zie L. van Tongerloo, in: *Hess. Jb. Landesgesch.* 14(1964), p. 247v.; Knuttel, *Cat. v. Pamfl.* no. 4764.
6 De opvolger van Johan Gustavsson Banér, Lennart Torstensson (no. 5176 n. 4).
7 Het verdrag tussen Zweden en de Republiek was op 11 september 1640 te Stockholm gesloten; het werd in Den Haag geratificeerd in mei 1641 en in Stockholm op 13 juli 1641.
8 Conferentie te Stade tussen Deense (no. 5259 n. 9) en Staatse (no. 5184 n. 8) onderhandelaars.

Fundato faedere Gallico ratihabitionem Brunsvicensis[9] e Suecia cepi. Expecto igitur quotidie deputatos a ducibus, ut id quoque consummetur. Durabit id quoque ad obtentam pacem.

His E. vestram optime valere percupio, ut

E. Vestrae observantissimus cultor

J.A. Salvius mp.

Hamb., die 27 Iul. st. loci a.^{o} 1641.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 28 Aug.

9 Zie voor de - uiteindelijk mislukte - onderhandelingen tussen Zweden en Braunschweig ook no. 5140 n. 5.

5309. 1641 augustus 8. Van C. Marin.[1]

Monsieur,

Je voy par la vostre du 16 finissant[2] que nostre traitté avec la France[3] n'est pas encor entièrement adjousté, ce qui m'afflige fort, et me devroit-on cependant accom[m]oder de quelque argent pour avoir de quoy attendre la perfection de mon change, ayant à ceste heur sur le bras plus de despence que je ne sçaurois porter. Je vous asseure que je suis en mille peines et si ne sçai-je pas com[m]e m'en despestrer et à quoy me résoudre.

Vous sçaurez que Ghil de Has[4] a levé le siège de Friburg, vérifiant par sa desmarche le second eschec que Picciolomini doit avoir receu. Le gouverneur de Hohetvil[5] va tousjours à la petite guerre, ayant n'aguères pris gran quantité du bestail sur ceux de Fillingen et Uberlinghen, ce qui les a fait assembler quelques deux mille hommes tirés des garnisons voisines, avec lesquels ils tiennent bloqué Hohetvil et quand et quand donnent un gran desgast à la raccolte pour en priver la garnison d'icelle place. Nous espérons que ceux de Brisac les iront combattre avant qu'ils puissent exécuter ce qu'ils ont projetté.

Mon.r le cardinal rappelle le colonel Salis[6] en France, et croit-on que c'est sur le suject des Grisons, et j'appren que Mon.r Sprecher[7] vous en escrit, ayant pourtant creu estre de mon devoir de vous en advertir, afin que vous sçachiez com[m]e luy respondre, comme à une personne qui est fort familière au résidant d'Espagne[8] et porté sur deux espaules selon le vent qui souffle. Je voudrois que la France s'intéressoit pour les Grisons, car ce seroit mon gran bien, pour pouvoir donner ordre aux affaires de ma femme[9] fort descousues. Mais je crains, que la France n'est pas en estat de le pouvoir faire, ayant à ceste heure d'autre peloton à démesler.

Nos Suisses consultent sur le rappel de leur gens de France, en cas qu'on leur refuse la neutralité qu'ils procurent en vain pour la Burgogne.[10] Mais je n'y vois pas bien disposer les protestans, et si les cattoliques le font, je doubte qu'ils ne seront point obéis par leur milice qui gagne bien en France; aussy trouveroit-on bien de moyen pour l'arrester, quand ils se voudroyent retirer du service de la France.

A Ratisbonne on n'a encor rien fait pour les Palatins, puisqu'ils ne veulent point donner le tiltre de l'empereur au roy de Hongrie ny luy celuy de l'électeur au prince Palatin,[11] et dum de nostris non conveniant, quanto minus de rebus, quae valde

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9, 232. Eigenh. oorspr. Bij de brief moet bijlage no. 31 hebben behoord, waarnaar Grotius verwijst in zijn brief dd. 24 augustus 1641, no. 5335.
2 Grotius' brieven aan Marin van 1641 ontbreken.
3 Het verdrag tussen Frankrijk en Zweden was inmiddels in juli 1641 verlengd.
4 Gilles de Haes, Vlaming in keizerlijke dienst (no. 5041 n. 20).
5 Konrad Widerholdt (no. 5112 n. 17).
6 Ulysses von Salis-Marschlins (1594-1674), afkomstig uit Graubünden en sinds 1625 kolonel in Franse dienst; hij was op 9 juli 1641 tot veldmaarschalk benoemd en diende vervolgens in het Franse leger in Piemonte. Vgl. *ADB* XXX, p. 237-240; C. von Jecklin (ed.), *Memorie Ulisse de Salis-M.*, p. 430v.
7 Fortunatus Sprecher von Bernegg (no. 5344 n. 1). Zijn brief aan Grotius ontbreekt, maar Grotius heeft deze vermoedelijk beantwoord dd. 31 augustus, no. 5344.
8 Francesco Casati (1610-1667), in de jaren 1639-1645 Spaans resident te Chur; vgl. E. Rott, *Hist. représ. dipl.* V, p. 590 v.
9 Alessandra Paravicini Capelli bezat onroerend goed in het Veltlin (no. 5068 n. 4).
10 De Franche Comté.
11 Karl Ludwig van de Palts.

sunt confusae et maximarum difficultatum plenae tam quoad statum quam relligionem. Au reste on n'y parle que des contri-

butions pour continuer la guerre qui par je ne sçay quelle fatalité se va allumer de plus en plus, ut merito dici possit: pace non trovo e da far guerra non ho.

Je me reccomande à vos bonnes grâces et demeure, monsieur,

tout le vostre

C. Marin mp.

De Zurig, ce 29 de Juillet l'an 1641.

Je crois vous avoir donné advis de la naissance de ma fille[12] et que son compère est Mon.r le mareschal Horn,[13] dont on dit icy qu'il est enchainé en Bavière et son secrétaire[14] pendu à cause de quelque[s] paroles aigres qu'ils avoyent lâchés contre le duc.[15] Nous en sçaurons bientost la vérité, et si ainsi est, on devroit rendre la pareille au Jean de Vert.[16]

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 21 Aug.

En in dorso: 29 Iulii 1641 Marin.

5310. 1641 augustus 9. Aan L. Camerarius.[1]

Illustrissime domine,[2]

Res ad Wolfenbuttelium novum praelium parturire videntur. Pro Dorstena[3] autem servanda spero Batavos facturos quicquid illaesa cum Germania pace fieri potest. Est vero illud iam receptum, ut auxilia mittantur amicis mutato militiae nomine. Celerandum plane erit Torstensonio,[4] si volunt Suedi sui reverentiam manere isti, qui in media Germania est, exercitui, qui mixtus ex diversis populis, procul a Suedia, elatus[5] successibus quotidie aliquid omittit de verecundia.

12 Anna Narcisa Marin; zie ook no. 5301.
13 Gustav Karlsson Horn (no. 5264 n. 1).
14 Georg Hansson von Snoilsky (no. 5226 n. 4). Het bericht is niet juist.
15 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
16 Johan van Werth (no. 5017 n. 4).
1 Copie Uppsala, UB, E 388a, 293. Gedrukt *Epist.*, p. 685 no. 1511. Grotius schreef zijn brief een dag eerder dan gebruikelijk in de wekelijkse reeks van correspondentie: op 10 augustus reisde hij echter naar Reims; zie ook *infra* bij n. 18.
2 Zie no. 5302 n. 2.
3 Zie no. 5308 n. 5.
4 Lennart Torstensson (no. 5176 n. 4), de nieuwe opperbevelhebber van het Zweedse leger in Duitsland.
5 Volgens de copie te Uppsala; de uitgave der *Epist.* geeft: clarus. In plaats van het volgende 'omittit' geeft de copie te Uppsala amittit.

Multum expeto cognoscere, quod responsum ab imperatore relaturus sit Rous.[6] Si tanta pro Palatino[7] animorum in Anglico parlamento conspiratio, rumor de armis in Americam transmittendis, amissa Portugallia omnis, ad quam iuvandam iam a Rupella abiit cum XXIV navibus regiis Bressaeus marchio,[8] Catalaniae perparum reliquum, imperatorem et Hispanum, qui connexas inter se res habent, movere non possunt, ut ad ea, quae aequa sunt in negotio Palatino, veniant, videtur eos Deus in maiores clades reservare. Et certe quod de Wolfenbuttelio tam pertinaciter certant, facit, ut eos pacem bonam serio velle vix credam. Alioqui aliquid

6 Sir Thomas Roe (no. 5143 n. 7) presenteerde op 20 augustus te Regensburg een ‘Memoriale’ (*CSP Ven.* 1640-1642, p. 211) en ontving als antwoord een keizerlijk ‘Decretum’ dd. 24 augustus 1641; beide stukken bevinden zich in copie onder Grotius' nagelaten papieren in Stockholm, RA, Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641.

7 Karl Ludwig van de Palts.

8 Jean Armand de Maillé, markies van Brezé (no. 5103 n. 9).

largiendo Lunaeburgico et Hassicae[9] simulque Palatinum negotium componendo multam materiam bellico incendio subtrahere poterant. Ad quae si accessisset amica quaedam transactio inter Suediam et electorem Brandenburgicum,[10] vix quicquam restitisset, quod pacem illis in partibus moraretur. Perplacent mihi acta parlamenti Anglicani in negotio Palatino,[11] quanquam mallem continerent aliquid definitius. Illud autem egregium, quod Hispano legato[12] conquerenti dilectus sibi permissos ad VIII millia per Hyberniam inhiberi, respondere parlamentarii opus habituram Britanniam suo milite ad restituendum principem Palatinum, si id verbis obtineri nequeat.

Episcopis Angliae videtur mansurum nomen prope sine re, accisa et opulentia et auctoritate. Mihi non displicet ecclesiae pastores et ab inani pompa et a curis saecularium rerum sublevari.

Reginam matrem[13] quominus abeat ex Anglia, nemo retinet nec Galli ubi consenescat multum curant. Regina autem Angliae consensu parlamenti perducta videtur, ut cogitationem transeundi maris abiiciat, si Maiarnio[14] credendum est, animo magis aegra quam corpore. Quod si ad phthisin vergit eius valetudo, dicuntur aquae Spadanae talibus non esse utiles.

Cum duce Bulionio transactam rem[15] sane gaudeo. Venit is ad Galliae regem videturque Sedanum futurum partim in ipsius, partim in regis potestate, ut aliquo tempore sub Henrico IV.[16] Caeterum dux Carolus - ita enim hic nunc rursus appellatur, qui vocatus fuerat dux Lotharingiae, ex quo regi conciliatus fuerat - Mosam transiit ad Carolomontium adiuncturus se cardinali Hispano et Lamboio,[17] qui nunc magnis copiis obsident exiguum oppidum Lillerium et castellum ad Teruanam a Gallis nuper capta muniuntque Basaeam. Rex vero partim his se opponet, partim mittet qui recuperent loca duci Carolo per nimiam credulitatem data, ab ipso autera munita ex pecuniis, quas ex Gallia acceperat, Mottam, Bichiam, Lunaevillam. Ego ad regem ibo, ut effectam dem libertatem marescallo Hornio.[18]

Mondevisium Harcurtio[19] cessit. De Conisio incerti sumus. Non videtur, quantum antehac, abhorrere rex ab eximendo a belli incommodis comitatu Burgundico. Sed Helvetios, quibus Graia in custodiam danda esset, rex protestantes vult esse, non pontificios, ideo quod pontificii illi plane ab Hispanis pendeant. Gillo Hasius[20] Wirtembergicum agrum petere dicitur insequente eum Erlachio.[21]

9 Christian Ludwig, hertog van Braunschweig-Lüneburg, en Amalia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
10 Friedrich Wilhelm, keurvorst van Brandenburg, sloot op 24 juli 1641 een wapenstilstandsverdrag met Zweden.
11 Rede van Karel I in het parlement dd. 15 juli en verklaring van het parlement dd. 24 juli 1641. Zie *CSP Ven.* 1640-1642, p. 178v., 182, 184; Knuttel, *Cat. v. pamfl.* nos. 4745, 4746.
12 Alonso de Cárdenas; vgl. *CSP Ven.* 1640-1642, p. 182, 187.
13 Maria de' Medici reisde in september 1641 naar Keulen.
14 De hofarts Sir Theodore Turquet de Mayerne (1573-1655); vgl. *DNB* XXXVII, p. 150vv.
15 Overeenkomst, gesloten te Mézières en Sedan tussen Lodewijk XIII en Frédéric-Maurice de La Tour d'Auvergne, hertog van Bouillon, dd. 5 en 6 augustus 1641; vgl. Du Mont, *Corps Dipl.* t. VI.I, p. 219v. De copie te Uppsala geeft: transactam esse.
16 Grotius doelt op de overeenkomst, gesloten te Donchéry tussen Hendrik IV en Henri de La Tour d'Auvergne, hertog van Bouillon, dd. 2 april 1606; vgl. Du Mont, *Corps Dipl.* t. V.II, p. 64.
17 Wilhelm, baron van Lamboy (no. 5005 n. 12).
18 Gustav Karlsson Horn (no. 5264 n. 1); Grotius reisde op 10 augustus naar Reims, waar de Franse koning zich bevond.
19 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt, Frans opperbevelhebber in Noord-Italië (no. 5054 n. 3).
20 Gilles de Haes, Vlaming in keizerlijke dienst (no. 5041 n. 20).
21 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15).

Deus ill. Dom. vestram incolumem florentemque servet.
Ill. Dom. vestrae perpetuae observantiae debitor
H. Grotius.

Lutetiae, 9 Augusti MDCXLI.

Lillerio per vim capto hostes minitantur Airae obsidium.

Adres (volgens de uitgave der Epist.): Ludovico Camerario, reginae regnique Sueciae consiliario.

Bovenaan de brief in de copie te Uppsala: Redd. Leidae, 8/18 Aug. a.^{o} 1641.

5311. 1641 augustus 9. Aan W. de Groot.[1]

Mi frater,

Mitto ad Vergoesium[2] errata quaedam erratorum,[3] quae corrigenda erunt. Sed multo magis illa in indice, ubi quaedam sunt tanti momenti, ut malim opus sine ullo indice quam cum tali indice in lucem ire.

In causa feudorum[4] non satis intelligo, an iste et mater[5] in eodem gradu sint defuncto ultimo possessori,[6] an mater uno gradu propior. Si hoc est, videtur mihi praeferenda, si illud, postponenda.

De Aira iam scripsi.[7] Dux Lotharingus haud dubie se iungit Guisio, Valetta[8] Vendocinensi. Sed Bulionius videtur pactus aut pacisci cum rege.[9] Itaque posthac illa factio peregrina magis erit Gallica neque se movere potent, nisi ex solo hostili.

Annotatorum meorum exemplar etiam Mario[10] dandum erit et caeteris, de quibus scripsi antehac.[11]

Deus te, matrem, uxorem, liberos amicosque servet.
Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 925 App. no. 559. Antw. op no. 5300; tezamen met no. 5295 beantw. d. no. 5328. Grotius schreef zijn brief een dag eerder dan gebruikelijk in de wekelijkse reeks van correspondentie: op 10 augustus reisde hij echter naar Reims; vgl. no. 5313.
2 Vermoedelijk Willem van der Goes (no. 4995 n. 15). Grotius' correspondentie met hem van 1641 ontbreekt.
3 Het betreft Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135).
4 Zie no. 5300 en n. 8-10 aangaande de heerlijkheid Bergen.
5 Resp. Herman Otto, graaf van Limburg en Bronckhorst, en Elisabeth, gravin van Lippe.
6 Otto V, laatste graaf zu Holstein-Schaumburg-Pinneberg.
7 No. 5303 *sub finem*.
8 Bernard de Nogaret, hertog van La Valette (no. 4996 n. 6).
9 Overeenkomst, gesloten te Mézières en Sedan dd. 5 en 6 augustus 1641.
10 Leonardus Marius (no. 4995 n. 14).
11 No. 5061 dd. 16 februari 1641.

Lutetiae, 9 Augusti 1641.

Velim data occasione ad me mittas librum de Veritate religionis christianae,[12] ut eum dem episcopo Bellaco,[13] viro sanctissimo.

12 Blijkens Grotius' brief van 17 augustus, no. 5324, is de door Janssonius in 1640 uitgebrachte herdruk ‘iuxta exemplar Parisiense’ (*BG* no. 951) bedoeld.

13 Jean-Pierre Camus (1584-1652), bisschop van Belley, had in 1629 afstand gedaan van het bisschopsambt en verbleef onder andere te Parijs. Vgl. *DBF* VII, kol. 1013v.; Tallemant des Réaux, *Historiettes* (ed. A. Adam) II, p. 66-69, 973-976.

Cum falsi hic rumores sparsi fuerint contra turmas Germanicas tanquam fugae principes in praelio ad Sedanum,[14] veram historiam signatam a multis et approbatam a Castilionaeo[15] typis edidi.[16] Mitto duo exempla.

5312. 1641 augustus 9. Aan I. Jasky.[1]

Nobilissime domine,

Verum est bella ferme omnia seculi nostri per religionis dissidia nasci aut ali. At illa de Catalania et Portugallia alterius sunt generis videnturque fore diuturna, quia neque rex Hispaniae de veteri patrimonio volet decedere neque ii, quibus suspecta est magnitudo Hispanica, desinent aggerere ligna ista incendio, quod ad Arragoniam quoque perventurum et spes et rumor fuit, sed falso hactenus. Novum Portugalliae regem secuti sunt praefecti eius gentis in Brasilia, in Angola et in insulis Madera, Tercera, Thomae, Principis putanturque eisdem partibus se addituri, qui in India sunt Asiatica. Batavi cum ea gente inducias[2] quidem fecere, sed quae non incipient vim habere nisi in India anno, in Brasilia sex mensibus post probata pacta a novo Portugalliae rege.

Turcae paratus videntur Asacum et Moscoviam praecipue petere, sed neque Hungaria extra metum est et novae ex Aegypto copiae ingentes adventant.

Sicut is, qui a Suedia venit,[3] bene exceptus est a Brandeburgico, ita vicissim in Suedia Leutmartzius,[4] qui eo venit Brandeburgici missu, ita ut nobis liceat ex his initiis non localem tantum, sed et universalem Germaniae sperare pacem, praesertim Palatini[5] causam multo quam antehac fortius agentibus Anglis.

Hic Aira Gallis cessit, ut Batavis Gennepa.[6] Principum Sedani exorta factio morte comitis Suessionensis speciem viresque amisit, sed ei caput iam se facit dux Lotharingus, cui adhaerent Guisius, Vendocinensis, Valetta.[7] Nam Bulionius dux videtur ad regis gratiam respicere.[8]

Deus pacem det christianis inter se idemque Nob. v.[9] paterne protegat.

Nob. v. ad omnia obsequia paratissimus

14 De slag bij La Marfée op 6 juli. Onder meer de Staatse ambassadesecretaris te Parijs, Johan van Euskercke (no. 5038 n. 4), berichtte op 13 juli vanuit Reims '... dat den voorsch. marschalck heeft moeten vluchten, naerdat de ruyterie, ende principalijck de twee regimenten Duytsche van Degenfelt ende Streiff hem schandelick geabandonneert hadden'; hs. ARA, SG no. 6766.

15 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon (no. 5119 n. 3).

16 Van deze uitgave zijn geen exemplaren teruggevonden. Zie over de inhoud van het geschrift ook *infra* no. 5313.

1 Hs. Gotha, Stadtarch., cod. A 473, f. 37. Eigenh. oorspr. Gedrukt *Epist.*, p. 685 no 1510; *Epist. ad Iaski*, p. 89 no. 37. De passages 'Novum ... Asiatica', 'anno ... rege' en 'Hic ... Gennepa' ontbreken in de uitgave der *Epist. ad Iaski*. Antw. op no. 5270.

2 Het verdrag tussen Portugal en de Republiek was op 12 juni 1641 te Den Haag gesloten. In plaats van het voorafgaande 'ea gente' geeft de uitgave der *Epist. ad Iaski*: Portugallis.

3 Axel Åkesson Natt och Dag (no. 5228 n. 10).

4 Gerhard Rumelian Leuchtmar von Kalcheim (no. 5176 n. 7). Op 24 juli 1641 sloot Brandenburg een wapenstilstandsverdrag met Zweden.

5 Karl Ludwig van de Palts.

6 Beide steden gingen op 27 juli voor Spanje verloren.

7 Bernard de Nogaret, hertog van La Valette (no. 4996 n. 6).

8 Lodewijk XIII en Frédéric Maurice de La Tour d'Auvergne sloten op 5 en 6 augustus te Mézières en Sedan een overeenkomst.

9 De uitgave der *Epist. ad Iaski* geeft: te. En in de *subscriptio*: Nobilitati tuae.

H. Grotius.

Lutetiae, IX Augusti MDCXLI.

Adres: A monsieur monsieur Köhne Jasky, gentilhomme, à Dantzig.

5313. 1641 augustus 9. Aan A. Oxenstierna.[1]

Excellentissime et illustrissime domine,

Cras Deo volente ad regem proficiscor, ut pro marescalli Hornii[2] libertate omnia faciam, quae fieri possunt, simulque regi gratuler de multis, quae ei prospere evenere.

Mitto Sublimitati tuae regis Britanniae et parlamenti acta in negotio Palatino, super quo Rous[3] iam ab imperatore audiri coepit. Mitto et ea, quae in eodem parlamento tractata sunt super itinere reginae Anglicae ad aquas Spadanas sumendas. Maiarnius,[4] eius medicus, a parlamento interrogatus dixit videri sibi animi magis quam corporis morbo reginam laborare. Videtur nunc regina, quod intelligat mansionem suam magis expeti a populo, eius se desideriis accomodatura etiam cum periculo valetudinis et vitae. Parlamento autem maxime displicuit hoc iter, quod metueret, ne regni monilia foras ferrentur et ne cum exsulibus regina colloquia misceret. Magnos ibi brevi progressus fecit libertas popularis contra regiam auctoritatem videturque ea mutatio ire longius.

Reginam matrem,[5] quominus abeat, nemo moratur neque Galli quo eat multum nunc curant post mortem comitis Suessionensis et post compositam rem cum duce Bulionio, qui apud regem exspectatur putaturque Sedanum futurum partim in ipsius, partim in regis potestate, ita ut aliquamdiu Henrici IV temporibus.[6] Mitto et narrationem editam de proelio, quod nuper ad Sedanum infelix Castilionaeo fuit.[7] Hanc ipsam narrationem ductores Germani regi exhibuere, ut se purgarent de malo rumore, quo principium fugae fecisse arguebantur. Adiuvit eos suo testimonio etiam Castilionaeus. Ego vero tum quod Germanis bene velim, tum quod veritati auxiliari debemus omnes, historiolam hanc typis edendam censui.

Dux Carolus - ita enim nunc rursum appellatur qui, ex quo regi reconciliatus fuerat, dux Lotharingiae dici coeperat - transgressus Mosam ad Carolomontium iunxit se cardinali Hispano, qui etiam Lamboio[8] ad se vocato obsidet Lilleriam, exiguum oppidum, quod Galli ceperant, cum primum ad Airam venere, et castellum apud Teruannam et munit Basaeam. Rex suarum copiarum partem ei opponet, partem alteram creditur missurus ad recuperanda loca, quae duci Carolo tradita et ab eo munita fuere, Mottam, Bichiam, Lunaevillam.

Creditur rex ad eximendum bello comitatum Burgundiae multo quam antehac pronior, si modo velint Hispani Graiam custodiendam dare Helvetiis non pontificiis, sed protestantibus. In Italia Mondevisium deditum Harcurtio;[9] de Coniso quid sit,

1 Copie Dresden, Sächs. Landesbibl., C 61, 38; copie Leipzig, UB, ms. 2633, f. 89. Gedrukt *Oxenst. Skrifter* 2. afd., IV, p. 148 no. 388.
2 Gustav Karlsson Horn (no. 5264 n. 1), Vanwege zijn reis naar het koninklijk hof in Reims schreef Grotius zijn brief een dag eerder dan gebruikelijk in de wekelijkse reeks van correspondentie.
3 Sir Thomas Roe (no. 5143 n. 7). Grotius' bijlagen ontbreken; zie ook no. 5310 n. 6 en 11.
4 De hofarts sir Theodore Turquet de Mayerne (no. 5310 n. 14).
5 Maria de' Medici reisde in september 1641 naar Keulen.
6 Grotius doelt op de overeenkomst, gesloten te Mézières en Sedan, tussen Lodewijk XIII en Frédéric Maurice de La Tour d'Auvergne, hertog van Bouillon, dd. 5 en 6 augustus 1641, en op de overeenkomst, gesloten te Donchéry, tussen Hendrik IV en Henri de La Tour d'Auvergne, hertog van Bouillon, dd. 2 april 1606.
7 De slag bij La Marfée op 6 juli waar Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon (no. 5119 n. 3), was verslagen. Grotius' bijlage ontbreekt; zie ook no. 5311, postscriptum.
8 Wilhelm, baron van Lamboy (no. 5005 n. 12).
9 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt, Frans opperbevelhebber in Noord-Italië (no. 5054 n. 3).

incerti sumus. Gillo Hasius[10] dicitur omissis conatibus contra Alsatiae et Brisgoiae loca per Silvam Martiam in Wurtembergicum agrum tendere sequente eum et observante Erlachio.[11]

10 Gilles de Haes, Vlaming in keizerlijke dienst (no. 5041 n. 20). Met ‘Silva Martia’ is het Zwarte Woud bedoeld.

11 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15).

In Anglia sermones sunt de constituenda societate ad navigationem in Americam et invadenda cum exercitu XXIV millium aurifera terrae illius loca. Credibile est haec spargi, ut eo terrore rex Hispaniae adigatur ad promovendam transactionem imperatoris et Bavari cum Palatino,[12] qui etiamnunc in Anglia haeret et, nisi in Germania quod aequum est impetret, fortia parlamenti decreta in annum venturum exspectat. Marescallus Breszaeus[13] cum classe XXIV navium iam ivit in Portugalliam.

Deus fedus Suediae cum Gallia factum[14] et quae cum electore Brandeburgico[15] aguntur, bene fortunet idemque [etc.]

Lutetiae, XXX Iulii/IX Aug. MDCXLI.

Batavi legato suo hic[16] interdixere, ne ad D. cardinalem accedat. Ego et in hac et in aliis rebus faciam quod iubebor. Dux Bulionius vidit regem positus in genua nec surrexit, nisi postquam rex ei dixit se remittere offensam. Lillerio vi capto Hispani minantur obsidionem Airae.

Bovenaan de brief in de copie te Leipzig: Argumentum. Hornii liberationem urget. Iter reginae Anglicae a parlamento improbatum et rationes refert. Tractatus cum Bulionaeo et ad regem accessus. Gloriam nominis Germanici vendicat contra Gallos. Lotharingus ad Hispanos transiit. Qua lege neutralitas comitatui Burgundico concedenda. Anglica in Americam consilia.

5314. 1641 augustus 9. Van A. Oxenstierna.[1]

Magnifice et generose domine legate, amice observande,

Duo hi patrueles, qui praesens epistolium Dom.[ni] tuae exhibent, Ericus et Axelius Sparre[2] ex generosa Sparrorum familia oriundi mihique sanguine iuncti, aliquamdiu in Hollandia bonarum litterarum causa commorati. Postquam alias nationes et regna uberioris experientiae causa invisere eaque occasione urbem Parisiorum ingredi instituerunt, illic sine dubio Dom.[nem] tuam de peregrinationis recte instituendae consilio compellaturi.

Ob eam, qua mihi dicti nobiles iunguntur, necessitudinem intermittere non potui, quin ipsos Dom.[ni] tuae de meliori nota commendarem. Ideoque, si contigerit, ut memorati nobiles a Dom.[ne] tua quid consilii aut meliorem itineris sui ductum

12 Karl Ludwig van de Palts.
13 Niet Urbain de Maillé, markies van Brezé, maarschalk van Frankrijk (no. 5142 n. 16), maar diens zoon Jean Armand de Maillé, markies van Brezé (no. 5103 n. 9). 'Marescallus' is vermoedelijk een verschrijving voor: marchio.
14 Het verdrag tussen Frankrijk en Zweden was in juli 1641 verlengd.
15 Friedrich Wilhelm, keurvorst van Brandenburg, sloot op 24 juli 1641 een wapenstilstandsverdrag met Zweden.
16 Willem van Liere, heer van Oosterwijk (no. 5063 n. 13). Over het verbod heb ik geen nadere gegevens gevonden.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 5. Oorspr. Eigenh. ondertek.
2 De neven Erik Larsson Sparre af Ulfåsa (1624-1673) en Axel Carlsson Sparre af Sundby (1620-1679); vgl. *BLS* XV, resp. p. 93 en 106. Zij waren op 3 augustus 1639 ingeschreven aan de Leidse universiteit; zie ook no. 4716 (dl. XI).

requisiverint, oranda mihi est Dom.^{o} tua, ut eorum petitioni et industriae hoc quod optaverint tribuere velit ac deferre iuvando ipsos in omnibus exquisito suo consilio, certa vicissim et firmiter credens, quod quicquid operae in promovendos ipsorum conatus Dom.^{o} tua collocare dignata fuerit, id ipsis eorumque parentibus non tantum acceptum fore, verum etiam eos hoc nomine Dom.^{ni} tuae

summopere iri obligatum. Et cum ego fretus Dom.nis tuae in gentem nostram solito amore nullatenus dubitem, quin Dom.o tua meae et eorum petitioni id libenter sit datura, certo sibi persuadeat me omnem operam daturum, ut hunc benevolentiae affectum, quem saepe dictis nobilibus Dom.o tua contestata fuerit, data occasione meis vicissim studiis rependere valeam ac demereri.

Quibus Dom.nem tuam divinae protectioni commendo.

T. amicissimus
Axelius Oxenstierna mp.

Dabam Stocholmiae, die 30 Iulii a.o 1641.

Adres: Sacrae regiae Maiestatis Sueciae apud christianissimum Galliarum regem legato ordinario, magnifico et generoso domino Hugoni Grotio, amico meo observando.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 27 Oct.

En in dorso: 30 Iulii 1641 cancellarius.

5315. 1641 augustus 9. Aan N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

Ick hoope morgen te hove te gaen om te spreecken met den coning ende zijne dienaers over het stuck van de vrijheit van den marescal Horn.[2]

Wij hebben hier de goede tijding van het accord gemaect tusschen den coning ende den hertogh van Bouillon, soo men meent, op die maniere dat den coning ten deele, ten deele den hertogh meesters zullen zijn van Sedan, gelijck eertijds geweest is, wanneer Heindrick de Vierde 't accoord maecte met des hertogs vader.[3] Desen hertogh, zoowel als doe zijn vader, heeft op zijn kniën gelegen voor den coning ende, alzoo den coning zeide ‘Staet op’, heeft gezegt niet eer te zullen opstaen, eer den coning hem zijne faute hadde gepardonneert.

Den hertogh van Lorraine is de Mase gepasseert te Charlemont om zich te vougen met den cardinal-infant ende Lamboi,[4] die met een groot leger becomen hebben een cleine plaetzen, Lilliers, onlangs ingenomen bij d'heer Rantzouw[5] voor den coning, ende attaqueren 't fort bij Terouane, fortificerende oock Bazée ende, zoo men zegt, voornemen hebbende van Aire te belegeren. Den coning, die noch is te

1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, H 21m. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Geciteerd Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 293, 294.
2 Gustav Karlsson Horn (no. 5264 n. 1). In verband met zijn reis naar het koninklijk hof in Reims schreef Grotius zijn brief een dag eerder dan gebruikelijk in de wekelijkse reeks van correspondentie.
3 Grotius doelt op de overeenkomst, gesloten te Mézières en Sedan tussen Lodewijk XIII en Frédéric Maurice de La Tour d'Auvergne, hertog van Bouillon, dd. 5 en 6 augustus 1641, en de overeenkomst, gesloten te Donchéry, tussen Hendrik IV en Henri de La Tour d'Auvergne, hertog van Bouillon, dd. 2 april 1606.
4 Wilhelm, baron van Lamboy (no. 5005 n. 12).
5 Josias, graaf van Rantzau (no. 5194 n. 11). Grotius verbeterde de tekst ‘becomen ... Lilliers’ uit: belegeren cleine plaetzen als Lilliers.

Mézières, meent een deel van zijn leger te stellen tegen dat leger, een deel te zenden om weder te becomen de plaetzen van Lamotte, Biche, Longueville,[6] die den coning op zeer goed vertrouwen had gegeven aen hertogh Carel. Want zoo werdt hij nu genoemt, niet meer hertogh van Lorraine, tzedert hij den coning zoo wel heeft bedrogen als voor desen zijne huisvrouw, de hertoginne van Lorraine ende Bar.[7]

Men hout hier dat Gil de Haes,[8] verlaetende zijne desseings op d'Elsaz ende Brisgouw,

6 Bedoeld is Lunéville.
7 Nicole, hertogin van Lotharingen.
8 Gilles de Haes, Vlaming in keizerlijke dienst (no. 5041 n. 20).

gaet nae 't Wirtenberger landt, Erlach[9] hem volgende. Den graef van Harcourt[10] heeft Mondevis becomen. Van Conis zijn de tijdingen onzeecker. Den marquys de Breszé[11] is met vierendetwintich schepen gegaen nae Portugal.

Den coning alhier, om te beter te mogen becomen de gezegde plaetzen in Lorraine, schijnt beter als voor dezen gedisponeert tot de neutraliteit van het graefschap van Bourgogne. Daer is voorslagh geschiet van Grai te bezetten met Switzers, maer de Spaignaerden willen dat daertoe gebruict werden roomsche Switzers, den coning protestantische.

Ick zende met deze een verhael van 'tgunt gepasseert is [in] den slagh die [voor] den marescal de Chastillon ongeluckigh is uitgevallen bij Sedan.[12] Dit verhael hebben de Duitsche overste zelff gelivert aen den coning ende werdt gesterckt door het getuichenisse van de heer van Chastillon, dienende dit alles tot wederlegging van een zeer valsch geruchte dat hier gespreit is geweest tot naedeel van dezelve Duitschen.

Ick heb gezien 't manifest van Engelant over de zaecke van den Pals,[13] 'tgunt gepasseert is aengaende de reize van de coninginne ende de requeste van de roomschgezinde aen het parlement,[14] die apparentelijck in dezen tijd weinigh zal opereren. Heb daerbenevens verstaen dat het parlement op de clachten van den ambassadeur van Spaegnië[15] over het beletten van de lichting van achtduizent man in Ierlant, hem voor dezen geconsenteert, geantwoordt heeft dat de rijcken van Groot-Bretagne voor dezen tijdt niet en connen lijden dat eenigh volck daeruit zoude gaen, alzoo men die zoude konnen van doen hebben tot herstellinge van de zaecken van den Pals.

Den grave van Soissons heeft een bastard[16] naegelaeten, oudt ontrent een jaer ofte wat meer. 't Kindt ende de moeder,[17] een weduwe van een predicant, zijn gebracht bij mevrouw de gravinne,[18] die haer allebeide wel onthaelt ende wel wenschte dat haere zoon deze vrouw, hoewel van geringe conditie, voor zijn doot hadde getrouwt.

9 Augusti 1641.

In dorso schreef Reigersberch: Broeder de Groot, den 3 [*sic*] Aug. 1641.

5316. 1641 augustus 9. Aan N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

9 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15).
10 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt, Frans opperbevelhebber in Noord-Italië (no. 5054 n. 3).
11 Jean Armand de Maillé, markies van Brezé (no. 5103 n. 9).
12 De slag bij La Marfée op 6 juli, waar Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon (no. 5119 n. 3), was verslagen. Grotius' bijlage ontbreekt: zie ook no. 5311, postscriptum.
13 Rede van Karel I in het parlement dd. 15 juli en verklaring van het parlement dd. 24 juli 1641; vgl. no. 5310 n. 11.
14 Vgl. *CSP Ven.* 1640-1642, p. 179v.
15 Alonso de Cárdenas (no. 5310 n. 12).
16 Louis Henri, prins van Neufchâtel (†1703); vgl. *NBG* XLIV, kol. 136.
17 Elisabeth Deshayes.
18 Anne de Montafié, gravin van Soissons.
1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, H 22b. Eigenh. oorspr. Niet ondertek.

Uwer Ed. overcomste zal mij lief zijn, wanneer die zonder uwer Ed. ongemack zal connen vallen.

Tot trefves in Nederlant heb ick geen hoope. De goede correspondentie die ick mercke te rijzen tuschen Swede ende Brandenburg[2] doet mij hoopen een vrede in Duitschlant. Die

2 Op 24 juli 1641 was inmiddels tussen Zweden en Brandenburg een wapenstilstandsverdrag gesloten.

Vrancrijck regieren, zoucken vooralsnoch geen vrede. Maer Swede meene ick dat een eerlijcke vrede niet en zal refuseren ende houde het daervoor dat haer de vrijheit bij secrete acte is gereserveert.

Den churfurst palsgraef[3] dient uit Engelant niet te vertrecken, eer bij [*sic*] het parlement resolutie sal hebben genomen op de quantiteit van het secours ende middelen om 'tzelve te vinden.

Van 't getal van schepen ende gelt uit West-Indië in Spaignië gecomen werdt zeer verscheidelijck hier gesproocken. Ick gelove dat men daervan in Hollant zoo goede advyzen zal hebben als alhier. Off de Hollanders bij de Denemarcken betere conditie zullen connen bekomen als de Engelschen,[4] twijffele ick zeer. 't Vervolg van de zaecken van Japan[5] zal ick gaeren verstaen.

De huisvrouw van den jongen prins van Orangië[6] meene ick niet dat vooralsnoch gereedt is om te komen. Ick meen de bischoppen in Engellant haere naem zullen behouden met weinigh incomen ende noch minder aenzien. De accusatie van d'heer Ren[7] dunct mij niet dat veel te beduiden hebben.

De gemiscontenteerde Fransche princen zijn niet apparent iet in Vrancrijck tewege te brengen ende zullen voortaen gehouden werden als een clein deel van de Spaensche partije.

9 Aug. 1641.

Adres: Mijnheer mijnheer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant, in Den Hage. Port.

In dorso schreef Reigersberch: Broeder de Groot, den 8 [*sic*] Aug. 1641. Tresves.

5317. 1641 augustus 11. Van E.W. von Inn- und Knyphausen.[1]

Monsieur,

Je confesse d'avoir manqué de vous remercier de la courtois[i]e que vous avez tesmoigné à mon fils,[2] alors quand il estoit à Paris. Je vous en demande pardon,

3 Karl Ludwig van de Palts.

4 Het betreft de conferentie te Stade tussen Deense (no. 5259 n. 9) en Staatse (no. 5184 n. 8) onderhandelaars.

5 Een eerdere brief van Nicolaes van Reigersberch, vermoedelijk geschreven op 29 juli 1641, zal berichten over Japan hebben bevat. In de *Courante* 1641 no. 30 dd. 27 juli werd meegedeeld dat het schip Maestricht uit Batavia was gearriveerd met het bericht dat op last van de Japanse keizer een aantal Portugezen was onthoofd en het 'Logie' van de Oostindische Compagnie in Japan was afgebroken.

6 Mary Stuart, de 'Princess Royal', kwam in maart 1642 naar de Republiek.

7 Matthew Wren, bisschop van Ely (no. 5011 n. 10), werd in juli 1641 in het Engelse parlement op verschillende gronden aangeklaagd en in januari 1642 in de Tower gevangen gezet.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 22, 9. Oorspr. Eigenh. ondertek. Enno Wilhelm von Innhausen und Knyphausen (1586-1656), garnizoenscommandant te Hamburg, was een van de jongere broers van de veldmaarschalk Dodo von Innhausen und Knyphausen (1583-1636). Hij had samen met zijn broers tot 1607 in het leger onder prins Maurits gevochten en was onder meer aanwezig bij het beleg van Oostende in 1601-1604. In 1632 zou Grotius Enno Wilhelm geadviseerd hebben inzake een erfeniskwestie. Vgl. Alvensleben, *Lütetsburger Chronik*, p. 109vv.

2 Tido Konrad of Gemdo(?) von Innhausen und Knyphausen was Grotius in augustus 1640 aanbevolen door de Zweedse ambassadeur te Hamburg, Johan Adler Salvius; vgl. no. 4775 (dl. XI).

vous sup[p]liant de croire qu'il n'est pas arrivé d'aucune négligence, puisque vos mérites me sont tellement engravées au coeur que je ne les oublieray jamais, dont je vous asseure vous priant derechef par l'honneur de vos bonnes grâces que je possède, d'avoir recommandé le porteur de ce[s]te, qui a esté mon

secrétaire[3] et désire d'apprendre la langue Françoise, et afin qu'il le puisse faire avec moins de despens désire-il à servir à quelque gentilhomme et seigneur de condition. Il est autrement de fort bonne extraction. Son père a esté conseiller de l'électeur Palatin et jurisconsulte bien renommé. Luy-mesme a aussi bien estudié, et d'autant que je sçay qu'il y a quelques fois des seigneurs qui désirent avoir un homme de chambre, je vous prie d'avoir souvenance de luy et de luy tesmoigner toute sorte d'affection. En quoy vous m'obligerez infiniment et je tacheray de m'acquitter assez dignement de tant des obligations que je vous [a]y desjà, vous suppliant de pardonner à ma hardiesse et croire que je tiens à grand honneur de me dire, monsieur,

de vostre Excellence le plus humble et passionné serviteur
E.G. baron d'In- et Kniphausen.

A Hambourg, le 1 Aoust 1641.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 26/7 Sept.

5318. 1641 augustus 12. Van D. de Groot.[1]

Monsieur,

Monsieur de Buade,[2] escuyer de son Altesse de Longueville, s'en allant en France, m'ayant offert de vous faire tenir de mes lettres, je n'ay pas voulu manquer de vous escrire ce peu de mots, quand ce ne seroit que pour vous asseurer que depuis celle que l'autre jour je vous escrivis d'Hildesheim,[3] il ne s'est passé rien de remarquable en nos quartiers, si non que nostre armée s'en est revenu camper devant Wolffenbuttel de peur que les ennemis, nonobstant le désavantage qu'ils eurent au dernier combat, ne trouvassent quelque chemin pour nous devancer afin de secourir ladite place, que l'on croit estre assez pressée.

Monsr de Longueville faict revenir tout son train en France, ce qui nous faict perdre l'espérance que nous avions de le revoir en ce pay' icy avec un renfort de François.

Tout maintenant il nous vient des nouvelles, que Picolomini se prépare pour aller joindre Hatsfeld,[4] qui est du costé du Weser et qu'estant joincts il[s] viendront faire

3 De in no. 5180 genoemde David Preuslinger. Zie ook de bij deze brief ingesloten aanbevelingsbrief, bijlage no. 32.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 27, 14. Eigenh. oorspr. Grotius' jongste zoon Dirk (Diederik) de Groot (1618-1661), heer van Kraayenburch, was na het beëindigen van zijn dienst onder Bernhard van Saksen-Weimar in 1640 aan het hoofd gesteld van een compagnie infanterie onder Henri d'Orléans, hertog van Longueville; vgl. no. 4882 (dl. XI). Op 29 juni 1641 had hij deelgenomen aan de slag bij Wolfenbüttel; vgl. bijlage no. 30. Zie voorts *NNBW* II, kol. 522.

2 Niet nader geïdentificeerd.

3 Ontbreekt. Zie ook Dirks brief aan Willem de Groot dd. 25 juli 1641, bijlage no. 30.

4 De keizerlijke veldmaarschalk Melchior von Hatzfeldt und Gleichen (no. 5025 n. 11).

quelque effort icy, à quoy ils auront de la peine à réussir, veu le bon poste que nous y avons.

N'y ayant plus rien qui mérite de vous estre mandé, je achèveray celle-cy en priant Dieu, Mons.r, de vous conserver en santé.

Vostre très-obéissant fils
D. de Groot mp.

Au camp de Wolffenbuttel, ce 12 d'Aoust n.st. 1641.

Je vous prie d'envoyer l'enclose à Nismes par la première commodité qui s'en présentera. Elle vient d'un capitaine de nostre régiment qui se nomme M.r de Cappion[5] et à qui j'ay des grandes obligations. Si d'avanture on vous envoye de lettres qui s'addressent à luy, vous m'obligerez de me les envoyer, quand il vous plaira m'escrire.

5 Niet nader geïdentificeerd.

Mandez-moy, s'il vous plaist, si on vous a paié le légat que m'a laissé son Altesse de Vimar,[6] d'aultant que l'autre jour Mrs de Guébriant et de Choisy[7] me tesmoignèrent de m'y vouloir servir, en cas qu'on n(e) (m)e paye lad. somme.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 10 Sept. 1641.
En in dorso: 12 Aug. 1641 D. de Groot.

5319. 1641 augustus 12. Van W. de Groot.[1]

Frater optime,

Litterae, quas XXVI Iulii ad me dedisti,[2] ut et aliae eodem die scriptae, sicut nuper monui,[3] in manus nostras non venere, quare si quid alicuius momenti tunc temporis scripsisse te putas, quaeso, repete. Poterit forte tibi refricare memoriam ea ad quam respondisti epistola,[4] quae penes te est.

Dolet mihi, quod filia[5] non ea qua velim est valetudine et quod maior filius[6] iterum de brachio, cui iam bene medicinam factam credideram, conqueritur. Nos omnes valemus, nisi quod Elselinga Dussena[7] Moerio nupta hodie supremum clausit diem. Addam et hoc novi didicisse me hodie ex Bilderbekianis[8] litteris Smalcium,[9] qui antehac malam Sueciae in Gallia navavit operam, eiurata iam et religione et in regnum fide caesarianis se addixisse et Ratisbonae omnia vera, falsa effutire.

Multa hic inaudio de sermonibus a iesuitis et aliis cardinalis emissariis publice habitis Gratianopoli, Montispellerii et Montis Albani in urbibus, in quibus non pauca sunt ad concordiam christianorum facientia.[10] Quid eius rei sit et vera an falsa ad nos perferantur, quaeso, ex te intelligam.

6 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar (†18 juli 1639), onder wie Dirk in de jaren 1637-1639 had gediend. Zie over dit legaat no. 4605 (dl. XI). Het was in 1644 nog niet uitbetaald; zie Grotius' brief aan A. Oxenstierna dd. 25 juni 1644 (dl. XV).
7 De Franse bevelhebber van het leger in Duitsland, Jean-Baptiste de Budes, graaf Guébriant, en de intendant van justitie Jean de Choisy de Camp (*DBF* VIII, kol. 1229v.).
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24, 206. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 5303; beantw. d. no. 5332.
2 No. 5295 dd. 27 juli 1641, door Willem beantwoord op 19 augustus, no. 5328.
3 No. 5307.
4 Willems brief no. 5278 dd. 14 juli 1641.
5 Cornelia.
6 Cornelis; zie no. 5290 n. 32, no. 5303.
7 Elselinge van der Dussen (geb. 1594) werd op 16 augustus 1641 begraven in de Oude Kerk te Delft. Zij was de echtgenote van Juliaen de Moer (†1643), in wiens hofstede te Dockenhuden nabij Hamburg Grotius in 1632 enige tijd had gewoond. Haar ouders waren Jacob Huygensz. van der Dussen (1552-1622) en Geertruid Willem Jansz. van Heemskerck; haar peetvader was Grotius' vader, Jan de Groot. Zie *Nederl. Leeuw* 16 (1898), kol. 7v.
8 Henrick van Bilderbeeck (1601-1653), Staats agent te Keulen; vgl. O. Schutte, *Repertorium* I, p. 181v. Het hiergenoemde bericht ontbreekt in Bilderbeecks brief aan de Staten-Generaal dd. 7 augustus - ontvangen 11 augustus - 1641, hs. ARA, SG no. 6079.
9 Peter Abel Schmalz (Smalze), voormalig secretaris van Axel Oxenstierna (no. 5249 n. 13).
10 Zie ook no. 5295.

Editiones tuas libenter procurabo et quidem ex animi tui sententia. Errata in indice[11] vidi

11 De index van Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135); zie ook Grotius' brief aan Willem, no. 5303.

et miratus sum. Composuit eum Bremius,[12] is qui Vossii[13] indices compilare solet. Blavius Graeca, quae in Novo occurrunt Foedere, Latine verti iussit[14] et ad te missurus est, ut eo commendatior fiat secunda editio.

Vale, frater optime, et nos ut soles ama.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, XII Augusti 1641.

De rebus Bergensibus, de quibus te nuper consului[15] super quaestione de successione matris in feudo asdonico, quaeso, memineris.

Adres: A monsieur monsieur Grotius, ambassadeur de la reine et couronne de Suède, à Paris.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 21 Aug.

En in dorso: 12 Aug. 1641 W. de Groot.

5320. 1641 augustus 12. Van P. Spiring Silvercrona.[1]

Mein herr ambassadeur,

Demnach die Frantzosen alhier starck urgiren, dass man diess jahr noch etwas vornehmen mögte, davon sie soulagement haben könten, alss ist man zwar desswegen in deliberation, vnndt meinen etliche, dass das absehen auff Venlo oder Rürmundt seye. Weil aber der marquis de Lede[2] mit den Spanischen völckern daherumb liegt, wirdt schwerlich daselbst ahnzukommen sein. Mit Geldern ist es zu spath im jahr, vndt zubesorgen, dass, wann der printz[3] sich davor engagiren würde, gemelter marquis ein gut theil volck hinein werffen, sich nahe dabey logiren, vnndt das vorhaben vnfruchtbar machen dörffte. Andere meinen, dass man das aug auff Steffanswerth bey Mastrich habe, welches aber auch nicht wohl glaublich, weil der orth sehr fest, vnndt zubezwingen viel zeit kosten würde. Vnndt ob wohl in Flandern es niemahlen recht glücken wollen, seindt doch etliche in den gedancken, dass man darauff noch wohl einen versuch thun, vnndt vieleicht die schantz Santen, welche grosse hindernuss in der navigation zwischen Hollandt vnndt Seelandt verursachet, im vorschlag haben mögte, dahero, weil in Hollandt viel schiff gepresst werden. Welches ich doch vermeine, dass es viel mehr geschehe, vmb dem feindt

12 Daniël de Breen (Brenius), theoloog te Amsterdam (no. 4998 n. 13).
13 Gerardus Joannes Vossius.
14 Zie voor deze Latijnse vertaling *supra* no. 5039 n. 27, no. 5303.
15 No. 5300 dd. 29 juli 1641.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13, 87. Oorspr. Niet ondertek.
2 Guillaume Bette, markies van Lede (†1658), Spaans goeverneur van Limburg en het land Over-Maas. Vgl. *BNB* II, kol. 377v.; XXIX, kol. 758vv.
3 Frederik Hendrik.

ombrage zu machen, alss etwas reals damit ausszurichten, deme allen die zeit in kurtzem den aussschlag geben wirdt.

Die officier, so sich diesser orten in Portugallische dienst begeben, haben ihren obristen in arrest genohmen, weil das gelt, so ihnen vor dem abzug versprochen worden, nicht folgen wollen. Nach dem aber etliche kauffleüth in Ambsterdam dem ambassadeur[4] auff 300$^{m.}$ f. credit gemacht, seindt sie zu frieden gestelt worden, vnndt darauff zu schiff getretten.

Auss Regenspurg continuiret, dass der kayser dem Dännemarckischen gesandten[5] seine

4 Tristão de Mendonça Furtado (no. 5028 n. 6).

5 Corfits Ulfeldt (no. 5085 n. 15). Hij was in juli 1641 in Regensburg aangekomen; vgl. Fridericia, *Danmarks ydre polit. Hist.* II, p. 157vv.

creditiven wider zurück geben, weil ahnstatt ‘kayserl. Ld.[e] vnndt May.[t,], wie sonsten gebraüchlich, nur allein ‘kayserl. Ld.’ darin gesetzt gewesen. Wordurch die Pfältzische tractaten, dazu sonsten gute hoffnung gewesen, gantz ins stecken geraten. Sonsten befindt sich auch Peter Schmaltz[6] zu Regenspurg; hatt seine religion verändert, vnd ist papistisch worden. Diess vermag die ambition bey einem menschen. Mann caressirt ihn ahm kays. hoff sehr, in hoffnung einige secreta von ihm zu fischen. Vnndt weil er ohne zweifel eben desswegen hinkommen, wird er wohl nichts verschweigen, so ihme wiessendt.

Wünsche Ew. Excell. hiemit Gottes segen, vnndt alle beständige wohlfarth, vnnd mir occasion zuerweisen, dass ich seye

Ew. Excell. dienstbereitwilligster.

Gravenhage, den 12.ten Augusti a. 1641.

Bovenaan de brief schreef Grotius: rec. 21 Aug.

5321. 1641 augustus 13. Van G. Keller.[1]

Hochedel gestrenger herr ambassadeur, hochgeneigter herr vnndt patron,

Vonn Stockholm wirdt von 17. passato geschriebenn, dass der Chur-Brandenburgische gesandter herr Leuchtmar[2] seine expedition vollkömblich erlanget habe, vnndt dz ein armistitium zwischen der crohn vnndt Chur-Brandenburg, in der Marck vnndt Pommern, vff gewisse maass vnndt weise, die doch noch nicht allerdings bekandt, geschlossen worden. Mit des Portugalischen ambass.[s3] expedition, wie auch den schiffen so ihn wegführen sollen, war man noch nicht allerdings fertig, solte aber von da, in wenig folgenden tagen, geschehenn.

Der herr feldtmarschalch Torstenson[4] war noch nicht auss Schwedenn abgesegelt, sondern man war noch mit abfertigung seiner, vnndt der cavallerie geschäfftig. Nach diesenn sol die depeche des legaten herrn Johann Oxenstirns vorgenohmmen, vnndt ihme H. obrist Sattler, Lillieströhm, vnndt Esskien,[5] adjungiret werdenn. Zue Wissmar ist der herr reichsrath Thuro Bielke[6] mit 3 schiffen ankommen, die Banerische leiche abzuholenn.

6 Peter Abel Schmalz (Smalze), voormalig secretaris van Axel Oxenstierna (no. 5249 n. 13).

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 12, 45. Oorspr. Eigenh. ondertek.

2 Gerhard Rumelian Leuchtmar von Kalcheim (no. 5176 n. 7). Op 24 juli 1641 was tussen Zweden en Brandenburg een wapenstilstandsverdrag gesloten.

3 Francisco de Sousa Coutinho (no. 5156 n. 2).

4 Lennart Torstensson (no. 5176 n. 4), opperbevelhebber van het Zweedse leger in Duitsland.

5 Philipp Sattler (†september 1641); vgl. *ADB* XXX, p. 413. De commissaris Johan Nicodemi Lilliesträom (no. 5099 n. 5). En Alexander Erskein (1598-1656), in de jaren 1640-1645 Zweeds raad van assistentie in Pommeren; vgl. *SBL* XIV, p. 462-476.

6 Ture Nilsson Bielke (no. 5176 n. 4) was aanvankelijk naast Johan Oxenstierna genomineerd als ambassadeur ter vredesconferentie; Johan Gustavsson Banér was op 20 mei 1641 te Halberstadt overleden.

Auss der Schlesien wirdt berichtet, dass Golz[7] mit den Sächssischenn 2000 zue fuss, vnndt 1500 pferden starck, sich conjungirt, vnndt Görliz belegert habe, derowegen die HH. gouverneurs in Pommern,[8] bey ihrer vor 8 tagen zue Wolgast gehaltenen zusammenkunfft beschlossenn, herrn Stalhanschen[9] eylendes mit einem ersprisslichen secours zu assistiren, weiln zubesorgenn, wan der feindt die emportirung Görliz erheben solte, Stalhanschen ziemblich auf

7 Martin Maximilian von der Goltz (no. 5001 n. 3).
8 Johan Lilliehöök, goeverneur van Achter-Pommeren, en Axel Lillie, goeverneur van Voor-Pommeren (no. 5080 n. 12, 13).
9 De Zweedse generaal-majoor Torsten Stålhandske (no. 5014 n. 9).

den halss tringen, vnndt zu einer retraicte nöthigen dörffte; dan er, ob er schonn von 8 biss 9000 starck aestimiret wirdt, den feindt, so sich nach der intercipirten liste gleichfalls 8000 starck hält, in dieser belegerung zu attaquiren, bereits in bedencken ziehet. Gleichwohl verhofft mann, der commandant,[10] alss ein valereux soldat, so darzu gutte soldaten, alss des herrn feldtmarschalch Banners leibregiment tragoner bey sich hat, sol diesen secours vnndt darauff erfolgenden entsaz wohl erwartten, welches inss wergk zu sezen, dz volck so zum theil aus den guarnisonen abgelöst worden, bey 4 à 5000 starck, in marche begriffen, vnndt sol alss morgenn, von H. gen. major Axel Lillie bey Greiffenhagen randezvous gehalten werden. Dieser gedencket zwar für seine person nicht daselbsten zu verbleiben, sondern wofern die ordre vngeendert bleibt, sein gouvernament in Hinder Pommern anstatt H. Lilliehecks, wan selbiger, als gen. leutenant zu feldt gehenn sol, anzutrettenn.

Die anzahl vnsers secours so nicht nur in wortten bestehet, sondern zu ihren bestimbten zeit vnndt orthen zu schiff gehenn sollen, befindet sich an cavallerie auss Schweden 1200, Finlandt 400, infanterie auss Schweden 4000, Finlandt 1800, in allenn 7400 man starck, vnndt wie von den admiralitets verwandten berichtet wirdt, sollen noch vber diese, etwas schiffe nacher Liefflandt, vmb volck abzuholen commandirt seinn, davon wir zwar keine rechte nachricht haben. Nach der zeit aber ist nichts, alss die 4000 Schwedenn ankommen.

Die Polnische landtage haben sich ezlicher orthen vnverrichter sachen, vnndt in confusion zerschlagenn, daher viel einen dergleichen reichstag[11] vermuthen wollen.

Auss Preüssen wirdt geschriebenn, ob solte zwischen den jungen prinzen von Pfalz-Neuburg,[12] vnndt dem eltesten Brandenburgischen frewlein,[13] eine heyrath obhanden sein; obs erfolgt, wirdt die zeit lehren.

Meines hochgeehrten herrn von 8. dieses st.n.[14] ist recht einkommen, vnndt wirdt dz recommendirte bestermassen bestellt.

Ich bleibe

Ew. Excell. gehorsamber knecht,

G. Keller mpp.

Hamburg, den 3. Augusti 1641.

Onderaan de recto-zijde van de brief: H. amb. Grotio.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 3 Sept.

5322. 1641 augustus 15. Van C. Marin.[1]

10 Jakob Wanke, commandant van Görlitz (no. 5212 n. 10).
11 De Poolse rijksdag werd in augustus-oktober 1641 te Warschau gehouden; zie ook de brieven van Paulus Pels dd. 9 mei en 11 oktober 1641, nos. 5175 en 5410.
12 Philipp Wilhelm van de Palts-Neuburg; hij huwde in 1642 de Poolse Anna Catharina Constantia.
13 Louise Charlotte van Brandenburg; zij huwde in 1645 met Jacob Kettler, hertog van Koerland.
14 Ontbreekt.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9, 233. Eigenh. oorspr. Bij de brief behoort bijlage no. 33.

Monsieur,

Vous m'avez resjoui de la nouvelle qu'il vous a pleu me donner[2] de la conclusion de nostre traitté avec la France[3] et me res[j]ouiray beaucoup plus quand je recevray mon argent qu'on me doit, pour me despestrer avec honneur de tant des incommoditez qui me pressent de plus

2 Grotius' brieven aan Marin van 1641 ontbreken.
3 Het verdrag tussen Frankrijk en Zweden was in juli 1641 verlengd.

en plus, conforme ce que je vous en ay escrit par mes précédantes. Ma femme[4] est malade, mais la petite fille Anna Narcisa se porte bien, Dieu mercy, et mesmement la mère se porteroit bien, si ce traittement qu'elle voit qu'on me fait ne la faisoit trop languir, ut faeminam talium parum capacem. Je prêche tant que je puis cest intérest de réputation de Suède joint à ma nécessité, dont toutesfois je ne profite guerre en Suède, et ne sçai[s]-je pas bonnement, pourquoy on me tient si à son aise, que pour ce regard peut-estre on ne m'assiste de ce qu'on est obligé, ayant tant de fois protesté devant Dieu, comme les affaires de ma femme sont ruinées, et si j'y pouvois remédier du miens, je serois indigne de l'honneur que la Suède me fait, si je ne le faisois. Je vous supplie de me communiquer les conditions du traitté avec la France pour le moins celles qu'on peut sçavoir, car on en parle fort diversement, et veux-je croire que mesme le mareschal Horn[5] y sera compris, et si vous sçavez quelque chose de son eschange, je vous supplie de m'en adviser.

La responce du roy pour les Suisses est arrivée, mais l'ambassadeur[6] la retient à bon escient, pour tenir la résolution des Suisses en suspens, et prétend de la vouloir délivrer luymesme à la prochaine diète qui se faira Lunedy prochain,[7] dont l'issue toutesfois ne portera le coup que les Suisses prétendent.

Vous sçaurez que le feu s'est pris à la poudre de la citadelle de Turin y jetté, com[m]e on doubte, par des gens subornés par le prince Thomas, qui y doit avoir des nouvelles intelligences; nous croyons aussy qu'ils tient desjà assiégé la ville, et si ne la pren[d] pas, pour le moins divertira-il par ce moyen les François de leur entreprise contre Cuneo et Final.

La flotte d'Espagne est arrivée riche, à ce qu'on dit, de X millions et on attend une autre. Le secours a pénétré dans Tarragone et Leghanes[8] tâche de faire le mesme par terre. On tient aussy que les François sont fort mal avec ceux de Barcellone qui commencent estre soulls de ces nouveaux hostes à la vérité fort insolens.

L'ambassadeur de Perse[9] est arrivé à Constantinople avec gran train, mais il n'a pas eu encor audience auprès du Gran Seigneur.[10]

Je demeure, monsieur,

tout le vostre

C. Marin mp.

De Zurig, ce 5/15 d'Aoust l'an 1641.

Je vous supplie de faire part de mes advis d'Italie à Mon. Salvius,[11] car je les tire des lettres que j'ay de mes correspondans, gens de qualité.

4 Alessandra Paravicini Capelli (no. 5068 n. 4).
5 Gustav Karlsson Horn (no. 5264 n. 1); in het Frans-Zweedse verdrag was geen clausule over hem opgenomen.
6 Jacques Le Fèvre de Caumartin (no. 5015 n. 5).
7 Landdag te Baden (18 augustus - 12 september 1641).
8 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan (no. 4996 n. 15).
9 Ibrahim khan.
10 Ibrahim, sultan der Ottomanen.
11 De Zweedse ambassadeur te Hamburg, Johan Adler Salvius.

P.S. J'escris par cest ordinaire au gran trésorier de Suède,[12] vous supplie pourtant de me dire en combien de temps les lettres y vont et viennent, et de quelle date sont vos dernières lettres de Suède.

L'empereur demande une responce catégorique des Suisses sur ce qu'ils veulent faire pour la Bourgogne et pour le rappel des trouppes de France sans permettres d'icy en avant aucune levées.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 28 Aug.

En in dorso: 15 Aug. 1641 Marin.

12 Gabriel Bengtsson Oxenstierna (1586-1656); vgl. *BLS* X, p. 268vv.

5323. 1641 augustus 17. Aan L. Camerarius.[1]

Illustris domine,

Vidi regem Remis bene valentem. Impetravi ab eo pro libertate marescalli Hornii[2] quaecunque ab ipso exspectari poterant. Deum rogo, ne nova alia rei adeo optandae interveniat mora.

Hostium exercitus grandis factus accessione ducis Caroli[3] ad XXIV, ut fama est, millia, ad Airam se posuit in iisdem munimentis, quae Galli sibi fecerant neque deiecerant, quod fieri solet ab urbium captoribus, ideo quod famem metuentes hoste agros circum tenente, Ranzovio[4] suasore propere se inde abstulerant relicto praesidio ad IV millia et commeatibus in menses quatuor. Nunc rex eo se ire dicebat experturum, utro se datura esset belli fortuna.

Percommode evenit regi, quod cum Bulionio duce res composita est[5] datis ei pecuniis et conditionibus, quas postulaverat de corpore comitis Suessionensis inferendo in monumenta maiorum deque eius memoria et iis, qui partes eius secuti sunt, non lacessendis. Sedani custodia partim penes regem, ut puto, partim penes ducem erit, ut quondam Henrici IV temporibus.[6] Protestantes, qui Sedani sunt, magnam a rege iniere gratiam, quod Gallis, qui captivi Sedanum abducti fuerant, multa exhibuere humanitatis officia. Guisius intellecta transactione Bulionii cum suis abiit Sedano, at Virgilius Malvezzius,[7] Hispanicus legatus, et alter ab imperatore, propinquus Traumensdorfii,[8] exspectare voluerunt, donec eis dux Bulionius denuntiaret nihil illis amplius apud se esse negotii. Ita subito mutantur rerum vices.

In Catalania Motta Odincurtius[9] auxilium accepit quatuor millium et Burdegalensis archiepiscopus[10] naves longas quatuor, sex alias. Quos in Lotharingiam rex miserat sub Grancaeo,[11] eos iam revocat ob Airae periculum. Etiam nobilitas locorum proximorum ad arma vocatur. Nec minus XXX millibus ibi habiturus est rex. Coeunt eius exercitus circa Teruanam. Nothus infans comitis Suessionensis[12] baptismo oblatus est per defuncti comitis matrem[13] et Longavillanum factusque eques qui nondum peditis officium didicit.

Gillo Hasius[14] depascit Badensem marchionatum Erlachio[15] nunc intra Brisacum conquiescente. Quidam existimant Gillonem Hasium ire auctum Piccolominaei

1 Copie Uppsala, UB, E 388a, 294. Gedrukt *Epist.*, p. 685 no. 1512. Geciteerd in vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 294, 296.
2 Gustav Karlsson Horn (no. 5264 n. 1).
3 Karel IV, hertog van Lotharingen.
4 Josias, graaf van Rantzau (no. 5194 n. 11).
5 Overeenkomst, gesloten te Mézières en Sedan, dd. 5 en 6 augustus 1641.
6 Namelijk volgens de overeenkomst, gesloten te Donchéry, dd. 2 april 1606.
7 Virgilio Malvezzi (1595-1654), diplomaat en historiograaf in dienst van Spanje; vgl. JJ. Poelhekke, *Vrede*, p. 91 n. 1.
8 De keizerlijke diplomaat Maximilian von Trauttmansdorf (1584-1650); vgl. H.F. Schwarz-J.I. Coddington, *Imperial Privy Council*, p. 372vv. Zijn verwant is niet geïdentificeerd.
9 Philippe, graaf van La Mothe-Houdancourt (no. 5060 n. 16).
10 Henri d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux (no. 5121 n. 27).
11 Jacques Rouxel de Médavy (1602-1680), graaf van Grancey; vgl. *NBG* XXI, kol. 635.
12 Louis Henri, prins van Neufchâtel (no. 5315 n. 16).
13 Anne de Montafié, gravin van Soissons.
14 Gilles de Haes, Vlaming in keizerlijke dienst (no. 5041 n. 20).
15 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15).

copias. Fama hic est propositum imperatori legationem mittere in Angliam,[16] nempe ducendo tempori, ut antehac.

Literas e Gallia,[17] quae in Brabantia retardatae fuerant, spero iam manumissas.

16 Franz Paul (1613-1674), vrijheer van Lisola, kwam in oktober 1641 in Engeland aan en bleef daar tot begin 1645; vgl. A.F. Pribram, *Lisola*, p. 20-53.

17 De brieven van 27 juli 1641; vgl. no. 5307.

Vidi quae in Anglia acta sunt in negotio Palatino.[18] Perplacent; tantum desideratur definitius aliquid de auxiliis. Alioqui vix erit, ut revomant bolum, qui eum devorarunt. Magnum vero damnum est tempus perdere.

Miror Torstensonium[19] nondum esse in exercitu capitis egente. Ex colloquiis inter Suedos et Brandenburgicos[20] boni spero aliquid, non ipsis tantum, sed et omni Germaniae. Fedus inter Suediam et Galliam[21] ita factum est, ut pecunia, quam dat Gallia Suedis, augeatur adiectis centum mille francis. Duret autem fedus ad pacem usque communem; de qua constituenda in arcano quaedam convenere. De locis colloquii ad pacem tamdiu disputari miror sane.

Bellum civile rex Galliae iam exstinxit. Nam quae dux Carolus et duces Guisius, Vendocinensis, Valetta[22] facere poterunt, ea pars erunt belli, quod gerunt Hispani. Gallorum autem nemo facile reperietur, qui se aut Hispanici dominatus aut perfidiae Lotharingicae ministrum faciat.

De Wolfenbuttelio bonos nuntios exspectabimus. Dorstenae autem arbitror iam consultum transcripto in aliud militiae nomen milite. Nisi id faciunt,[23] Batavi in sua peccabunt commoda.

Regina regis Galliae mater[24] Coloniae erit impensis regis Britanniae, qui dabit operam, ut a rege Galliae indemnitatem consequatur. Sed eius rei sponsor esse nolim. Regina Angliae videtur manere, ne abitu accendat odia iam residentia. Sed iuvenis principis Arausionensis nuptam[25] ante aetatem, qua res nuptiarum impleri possit, ituram non puto. Regina Suedica mater[26] animi causa abiit et animi causa, quantum video, erit in paupertate aut oneri hospitibus. Magna sane nostra aetas documenta dedit nihil esse extra fortunae tela positum. Rex regum ista suis arbitriis dispensat, quem ill. Dom. vestrae semper opto propitium.

Illust. Dom. vestrae perpetuae observantiae debitor
H. Grotius.

Lutetiae, 7/17 Augusti MDCXLI.

Millereius[27] priusquam ab Aira abiret, congressus cum hostium parte cepit signa novem, carros CCC. In alia pugna Galli quatuor centurias gentis Hispanicae disiecere. Romae legatus Hispanicus[28] omisit celebrare solitis ceremoniis diem sanctae

18 Rede van Karel I in het parlement dd. 15 juli en verklaring van het parlement dd. 24 juli 1641; vgl. no. 5310 n. 11.
19 Lennart Torstensson (no. 5176 n. 4), de nieuwe opperbevelhebber van het Zweedse leger in Duitsland.
20 Op 24 juli 1641 was inmiddels tussen Zweden en Brandenburg een wapenstilstandsverdrag gesloten.
21 Het verdrag tussen Frankrijk en Zweden was in juli 1641 verlengd. In het verdrag werden als plaats voor de vredesonderhandelingen Munster en Osnabrück genoemd.
22 Bernard de Nogaret, hertog van La Valette (no. 4996 n. 6).
23 Deze woorden ontbreken in de copie te Uppsala.
24 Maria de' Medici reisde in september 1641 naar Keulen.
25 Mary Stuart, de ‘Princess Royal’, kwam met haar moeder in maart 1642 naar de Republiek.
26 Maria Eleonora van Brandenburg, weduwe van Gustav II Adolf, was in juli 1640 vanuit Zweden uitgeweken naar Denemarken.
27 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye (no. 5101 n. 7).
28 Manuel de Moura y Corte Real, markies van Castel Rodrigo (no. 5082 n. 9), of de commissaris Juan Chumacero.

Elisabetae, reginae quondam Portugalliae.[29] In regno Neapolitano et oppidana munera publice veneunt quaerendae pecuniae ergo. Harcurtius[30] terram, quae Languesa dicitur, insidet. Inter Burgundos ducatus et comitatus de induciis agitur. Anglos audimus regi suo dare XXVI milliones ex capitali tributo.

Bovenaan de brief in de copie te Uppsala: Redd. Leidae, 14/24 Aug. 1641.

29 Elisabeth (Isabel) van Portugal (1271-1336), gecanoniseerd in 1625; haar feestdag viel op 4 juli.

30 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt, Frans opperbevelhebber in Noord-Italië (no. 5054 n. 3). Hij bevond zich in de streek Le Langhe, tussen Mondoví en Asti.

5324. 1641 augustus 17. Aan W. de Groot.[1]

Mi frater,

Miror ita festinare Blavium tam tardum antehac.[2] Priusquam e manu sua emitteret exemplaria, exspectare debuit meam sententiam de indice et erratis. Errata omnino recudi volo. Indicem si nolit recudere, volo ab omnibus exemplaribus auferri: ita multa ibi sunt posita contra sensum meum, dolo an lata culpa non dixerim. Si forte perierit charta, cui inscripseram in indice mutanda, iterum eam mitto. Rogo insuper Blavium, ne ulla poemata mea recudat praeter Sacra,[3] alioqui rem facturus mihi maxime ingratam. Velim ad me mitti exemplaria duo editionis Amstelodamensis de Veritate religionis christianae[4] et unum compactum dari Curcellio.[5]

Dux Bulionius bonis conditionibus cum rege decidit.[6] Pecunias habet, per quas se aere liberet alieno. Memoriam comitis Suessionensis et honorem corporis exanimis et omnes sectam eius secutos servavit. Hispani nunc ad Airam obsidendam venere occasione bona usi munimentorum, quae Galli fecerant neque demolita erant, dum abitum celerant metu famis. Reliquere in urbe quatuor millia praesidio, commeatus ad menses tres aut quattuor. Videtur res spectare ad praelium. Habet Hispanus, ex quo dux Carolus[7] ei accessit, non minus XXV millia. Rex revocato Granzaeo,[8] qui in Lotharingiam iverat, et accitis ad arma Picardiae vicinorumque locorum militibus brevi habiturus est XXX millia. In Catalaniam missa IV millia augendo terrestri exercitui, naves longae quatuor, aliae sex ad classem firmandam.

Florum sparsioni meae ad Ius Iustinianeum[9] hoc praefixi epigramma:

Non ego, sub quorum pendent examine causae,
Non ego pro trepidis ora diserta reis,
Non ego dictantes[10] legum praescripta magistros
Quicquam, quod sit opus scire, docere volo.
Hoc faciant adolens Themidis Cuiacius[11] aram
Ingentique bono nomina nota Fabri.[12]
Sed si quis latebrosa terens aenigmata legum
Pectora de tetrico fessa labore refert,
Hunc ego solabor. Det ditior alter aristas
Pomaque, nos Flores, munera parva, damus.

Saluta, quaeso, matrem, uxorem, liberos, amicos.

Tui amantissimus frater

1 Gedrukt *Epist.*, p. 925 App. no. 560. Antw. op no. 5307; beantw. d. no. 5336.
2 Het betreft de uitgave bij Blaeu van Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135).
3 Zie voor Grotius' wensen ten aanzien van een nieuwe *Poemata*-uitgave ook no. 5303.
4 *BG* no. 951. Zie ook Grotius' eerdere verzoek, no. 5311.
5 Etienne de Courcelles (no. 4998 n. 14) had in 1636 een Franse vertaling van *De veritate* verzorgd (*BG* no. 1060). Grotius had hem reeds eerder een exemplaar van de editie 1640 van *De veritate* toegedacht; vgl. zijn brieven nos. 4581 en 4845 (dl. XI).
6 Overeenkomst, gesloten te Mézières en Sedan, dd. 5 en 6 augustus 1641.
7 Karel IV, hertog van Lotharingen.
8 Jacques Rouxel de Médavy, graaf van Grancey (no. 5323 n. 11).
9 *BG* no. 791; het werk verscheen in 1642 bij Pelé te Parijs. Grotius' epigram is er - met geringe wijzigingen - afgedrukt op p. A ij recto.
10 De uitgave der *Epist.* geeft ten onrechte: distantes.
11 De Franse jurist Jacques Cujas (1522-1590).
12 De Franse jurist Petrus Faber (Pierre du Faur de Saint Jori) (1540-1600); vgl. Jöcher, II, kol. 470v. In plaats van het voorafgaande ‘nota’ geeft de eerste uitgave der *Florum sparsio*: nata; in plaats van het volgende ‘Sed’ geeft deze uitgave: At.

H. Grotius.

17 Augusti 1641.

Misi antehac errata erratorum.[13] Si locus non est omnia, quae addidi, ponendi, poterunt deleri illa, ubi pro αὐτοῦ, αὐτῷ, αὐτόν reponi iubetur αὑτοῦ, αὑτῷ, αὑτόν, quia in LXX interpretibus innumeris locis sunt demonstrativa vice reciprocorum.

5325. 1641 augustus 17. Aan A. Oxenstierna.[1]

Excellentissime et illustrissime domine,

Fui apud regem Remis. Antequam eius adeundi mihi fieret copia, quam eodem die nactus sum quo Remos veni, compellavi D. Chavigniacum[2] de negotio marescalli Hornii.[3] Liberaliter promisit operam vetuitque me de effectu dubitare, quantum quidem in ipsorum esset potestate. Rex perbenigne me accepit. Gratulatus ei sum de capta Aira et multis Hispanorum navibus ac de exstincto bello civili. Addidi multis modis obligatam regi Galliam ob propulsata arma externa, sed magis ob repressas internas discordias, quod malum olim experimentis cognitum Galliae esse periculosissimum, regis prudentia ac fortitudine vires omnes etiam in posterum amiserit. Veni deinde ad rem marescalli Hornii. Rex nihil se malle respondit multis verbis virtutes eius praedicans. Itaque scripturum se ad Halerium,[4] ut simulac sciretur Hornium Lindaviam reduci, Waertius[5] perduceretur Brisacum, ut deinde utriusque permutatio fieret; quam ad rem cum ego ut aptissimum locum proposuissem Basileam, idem ut ante Chavigniaco, ita nunc regi placuit. Scripsi ad Mockelium,[6] ut ad reducendum Hornium laboret et de eo certiorem faciat Halerium. Itaque eam rem plane pro confecta habeo speroque me sospite marescallo Hornio triumphaturum, nisi ex parte hostium novae iniiciantur morae.

Dixit mihi rex Airam rursum ab hoste obsideri cumque ego respondissem magnum esse regis exercitum, dixit se istuc ire visurum, quid fortuna belli sit decretura. Consedit autem hostis, ut ex aliis intellexi, in iisdem munimentis, quae Galli fecerant quaeque Milleraius[7] non destruxerat, quod alioqui post captas urbes fieri solet, quod famem metueret hoste agros tenente. Relictum tamen urbi praesidium quatuor millium et alimenta in menses quatuor.

Duci Bulionio rex duras admodum conditiones tulerat, dum incertum erat, quae consilia capturus esset dux Carolus.[8] At postquam hic aperte induit hostilia, rex prudentiae suae existimavit cedere tempori multaque largiri duci Bulionio,[9] inter quae haec sunt, quod comitis Suessionensis mortui corpus inferretur monumentis, quod contra eius memoriam nihil agetur, quod qui eius auctoritatem secuti sunt bona salva reditumque in Galliam habebunt. Duces Carolus, Guisius, Vindocinensis,

13 Zie no. 5311. Het betreft Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135).

1 Copie Dresden, Sächs. Landesbibl., C 61, 39; copie Leipzig, UB, ms. 2633, f. 91. Gedrukt *Oxenst. Skrifter* 2. afd., IV, p. 149 no. 389.

2 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny, Frans staatssecretaris van buitenlandse zaken (no. 5226 n. 1).

3 Gustav Karlsson Horn (no. 5264 n. 1).

4 François de l'Hospital, sieur du Hallier, sinds 1639 militair goeverneur van Lotharingen (no. 5083 n. 25).

5 Johan van Werth (no. 5017 n. 4) werd sinds januari 1641 in Nancy gevangen gehouden.

6 Friedrich Richard Mockhel, Zweeds hofraad en resident te Benfeld (no. 5361 n. 1); Grotius' brieven aan hem van 1641 ontbreken.

7 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye (no. 5101 n. 7). Aire was op 27 juli in Franse handen overgegaan.

8 Karel IV, hertog van Lotharingen.

9 Namelijk in de overeenkomst, gesloten te Mézières en Sedan dd. 5 en 6 augustus 1641.

Valetta[10] nunc ex Hispanorum oppidis bellum movebunt externum; factionem in Gallia, cuius semina iecerat Suessionensis, fovere vix poterunt. Exercitus Hispanicus circum Airam ad XXIV esse dicitur millia.

10 Bernard de Nogaret, hertog van La Valette (no. 4996 n. 6).

Est hic vitrifex,[11] qui non alienus videtur a migratione in Suediam, si norit, quae commoda habuerit is, qui idem opificium antehac in Suedia fecit.

Dux Bulionius re sua cum rege composita - magnas autem ab eo pecunias accepit - Sedanum reversus significavit Virgilio Malvessio,[12] legato Hispanico, et alteri, qui Trautmansdorfium[13] propinquo sanguine contingens ab imperatore Sedanum missus fuerat, recte facturos, si discederent; quod fecere. Guisius dux iam ante sua sponte discesserat.

In Catalaniam missa sunt quatuor millia militum ad augendas vires Mottae Hodincurtii,[14] naves longae quatuor, sex aliae ad episcopum Burdegalensem.[15]

Gillo Hasius[16] marchionatum Badensem depascit Brisaci quiescente Erlachio.[17] Rex milites sub Grancaeo[18] in Lotharingiam missos revocat et nobilitatem vocat ad arma habiturus brevi apud Teruanam XXX militum millia.

Audimus ab imperatore parari legationem in Angliam.[19] Acta in negotio Palatino ex sermone Anglico in Gallicum translata mitto.[20] Bene se habent, sed desideratur definiti aliquid super auxiliis.

Deus [etc.]

Lutetiae, VII/XVII Augusti anni MDCXLI.

In sermone dixit mihi rex plane sibi propositum quaerere pacem orbis christiani, quod de ipso rege est cur credam. Galli priusquam ab Aira abirent, bis cum hoste pugnarunt. Priore pugna cepere signa novem, carros impedimenta ferentes CCC, altera disiecerunt quatuor centurias Hispanicae gentis.

Romae legatus Hispanicus[21] omisit ceremonias peragere die S.^{tae} Elisabetae,[22] quae olim Portugalliae regina fuit. Id Romani sic accipiunt, quasi rex Hispaniae Portugalliam inciperet habere derelictui. In regno Neapolitano et oppida et munera publica veneunt quaerendae pecuniae. Harcurtius[23] terram Languesiam dictam insidet. Colloquia sunt inter Burgundos comitatus et ducatus de induciis.

Angli multa adversus regem sua facta redimere parant liberalitate ad XXV milliones perventuros ex tributo in capita, in quo duces solvent LX sterlingos, marchiones L, comites XL, alii minus pro suis opibus.

Bovenaan de brief in de copie te Leipzig: Argumentum. Colloquium cum rege habitum refert. Hornii liberatio procurata. Airae obsidio ab Hispanis. Mitiores Bulionaeo conditiones propositae. Vitrificem in Sueciam mittendum significat. Bulionaeus

11 Niet geïdentificeerd. Grotius' mededeling zal in verband staan met het bezoek aan Frankrijk van Melchior Jung (no. 5013 n. 2); vgl. no. 5296 postscriptum.
12 Virgilio Malvezzi (no. 5323 n. 7).
13 Maximilian von Trauttmansdorf (no. 5323 n. 8); zijn verwant is niet geïdentificeerd.
14 Philippe, graaf van La Mothe-Houdancourt (no. 5060 n. 16).
15 Henri d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux (no. 5121 n. 27).
16 Gilles de Haes, Vlaming in keizerlijke dienst (no. 5041 n. 20).
17 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15).
18 Jacques Rouxel de Médavy, graaf van Grancey (no. 5323 n. 11).
19 Franz Paul, vrijheer van Lisola (no. 5323 n. 16).
20 De bijlage ontbreekt; zie ook no. 5310 n. 11.
21 Manuel de Moura y Corte Real, markies van Castel Rodrigo (no. 5082 n. 9), of de commissaris Juan Chumacero.
22 De feestdag van Elisabeth (Isabel) van Portugal (1271-1336) viel op 4 juli.
23 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt, Frans opperbevelhebber in Noord-Italië (no. 5054 n. 3), bevond zich in de streek Le Langhe, tussen Mondoví en Asti.

conciliatus. Omissa Romae ceremonia S. Elisabethae Lusitanicae a legato Hispano. Anglicana.

5326. 1641 augustus 17. Aan N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

Ick heb den coning gevonden te Reims; ben bij zijne Majesteit wel onthaelt ende heb becomen tot voltrecking van de vrijheit van den mareschal Horn[2] al wat ick hadde connen begeeren, zoodat ick hoop het effect daervan haest te zien ende mijnheer den marescal te Parijs in te haelen. Den coning zeide mij dat Aires wederom bij den vijant is belegert ende, alzoo ick zeide dat ick wist dat zijne Majesteit een groot leger hadde, zeide dezelve dat hij ging om te zien, aen wien de fortuine van het oorlogh meest sal willen dienen. Den vijant zeer versterckt zijnde door het volck van hertogh Carel[3] werdt gelooft te hebben vijfendetwintichduizent man; heeft zich gelogeert in dezelve retrenchementen die de Françoisen hadden gemaect ende niet en hadden geslecht, doordien op de aencomste van den vijant waeren vertrocken vresende voor gebreck van vivres, den vijant daer rondom zoo sterck zijnde. De stadt heeft een storm afgeslaegen ende werdt nu beschoten. Den coning heeft monsieur de Granzé,[4] die in Lorraine met eenich volck was getrocken, terugge ontboden ende heef[t] beschreven de edelen van Picardië ende naebuirige provinciën, zoodat men niet en twijffelt, off zijne Majesteit zal zeer haest dertichduizent man bij zich hebben ende doen wat mogelijck is tot bescherming van een plaetze die hem zeer veel heeft gecost.

't Comt wel te pas dat het accord met den hertogh van Bouillon is gemaect,[5] 'twelck veel harder voor hem zoude zijn geweest, 't en waere den cours die hertogh Carel nam den coning hadde doen veel geven in gelt ende toegeven in conditiën om van die zijde gerust te zijn. Onder die conditiën is dat het lichaem van den grave van Soissons zal begraven werden bij zijne voorouders, niet geprocedeert werden tegen sijne memoire ende alle die desselves princes partije hebben gevolgt, haere goederen ende vrijheit om in Vrancrijck te comen zullen behouden. Men twijffelt niet, off den coning door de articulen van dit accord wel verzeeckert zijnde van den hertogh van Bouillon, zal denzelve zoecken te herstellen in het gouvernement van Maestricht.

Gil de Haes[6] eet het marquisaet van Baden op. Eenige meenen hij hem zal vougen bij Piccolomini. Erlach[7] is nu stil binnen Brisac. In Catelagne zijn gezonden vierduizent man tot verstercking van Lamotte Odincourt[8] ende vier galeyen, ses andere schepen aen den eertsbisschop van Bourdeaux.[9] Men zegt dat den graef van Harcourt[10] eenigh advantage heeft gehadt ontrent Conis. Den hertogh van Guise, zoo haest te Sedan de tijding quam van het accord gemaect bij den hertogh van Bouillon, is van Sedan vertrocken. Maer Virgilio Malvezzi,[11] ambassadeur van Spaegnië, ende eene afgezonden van den keizer, neef zijnde van Traumansdorff,[12] zijn daer

1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, H 22c. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Geciteerd Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 293, 294.
2 Gustav Karlsson Horn (no. 5264 n. 1).
3 Karel IV, hertog van Lotharingen. Aire was op 27 juli in Franse handen overgegaan.
4 Jacques Rouxel de Médavy, graaf van Grancey (no. 5323 n. 11).
5 Overeenkomst, gesloten te Mézières en Sedan, dd. 5 en 6 augustus.
6 Gilles de Haes, Vlaming in keizerlijke dienst (no. 5041 n. 20).
7 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15).
8 Philippe, graaf van La Mothe-Houdancourt (no. 5060 n. 16).
9 Henri d'Escoubleau de Sourdis (no. 5121 n. 27).
10 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt, Frans opperbevelhebber in Noord-Italië (no. 5054 n. 3).
11 Virgilio Malvezzi (no. 5323 n. 7).
12 Maximilian von Trauttmansdorf (no. 5323 n. 8); zijn neef is niet geïdentificeerd.

gebleven, totdat den hertogh van Bouillon haer heeft laeten weten dat zij daer niet meer te doen en hadden.[13]

17 Augusti 1641.

13 Hierna schreef Grotius alvast: Den 17.

't Bastartkindt[14] van den grave van Soissons is ten doop gehouden bij mevrouw de gravinne[15] ende den hertogh van Longueville ende ridder gemaect.

Den marescal de la Millerai,[16] eer hij vertrock van Aire, had op de vijanden in een rencontre becomen negen vaendelen ende driehondert bagagiewagenen. In een andere rencontre hadden de Fransoisen vernielt ende verjaegt vier compagnie van naturelle Spaignaerden.

Te Rome heeft den ambassadeur van Spaignië[17] naeg[e]laten de ceremoniën te doen die gewoonelijck waeren op den dach van S.te Elis[a]beth,[18] eertijds coninginne van Portugael, waerop de Italianen discoursen maecken. In 't rijck van Napels werdt gel[t] gezocht, nieuwe cameren opgerecht, de officiën daervan vercocht, oock een stadt genaemt de S.t Marc. Den grave van Harcourt maect hem meester van het quartier genaemt des Langues. Men hoopt hier op goede tijdingen van Conis ende van Tarragone. Tusschen de Bourgognons van 't hertochdom ende graefschap zijn conferentiën om te comen tot een bestant.

Wij hooren dat de capitale impositie die bij 't parlement van Engelant is geconsenteert, sal comen tot sesendetwintich millioenen.

In dorso schreef Reigersberch: Den 17 Aug. 1641.

5327. 1641 augustus 17. Aan [J. de Wicquefort?][1]

Monsieur,

J'espère que voz poursuittes pour Dorsten[2] auront esté si heureuses comme les miennes pour monsieur le marescal Horn,[3] auquel affaire j'ai obtenu du roi tout ce que je pouvois souhaitter.

Les Espagnols, assistez du duc Charles,[4] ont une armée de vingt et quatre mille hommes avecq laquelle ils se sont mis devant Aire dans les mesmes retrenchements que les Fransois avoient faict et point applani, à cause de la haste qu'ils avoient eu de se sauver de là, craignant la famine en un pays où l'ennemi tenoit la campagne. Ç'a esté le conseil de monsieur Ransou[5] de s'oster de là au plustost. Le roi m'a dict qu'il va vers ces quartiers pour voir, pour qui sera la fortune de la guerre. Sa Majesté rappelle monsieur de Gransé,[6] qui avecq quelques trouppes estoit entré dans la Lorraine, et faict venir vers lui la noblesse de Picardie et provinces voisines, espérant

14 Louis Henri, prins van Neufchâtel (no. 5315 n. 6).
15 Anne de Montafié, gravin van Soissons.
16 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye (no. 5101 n. 7).
17 Manuel de Moura y Corte Real, markies van Castel Rodrigo (no. 5082 n. 9), of de commissaris Juan Chumacero.
18 De feestdag van Elisabeth (Isabel) van Portugal (1271-1336) viel op 4 juli.
1 Hs. Den Haag, KB, 72 D 34, 2. Eigenh. oorspr. Zie voor de vermoedelijke adressering aan Joachim de Wicquefort no. 5045 n. 1.
2 Zie no. 5308 n. 5.
3 Gustav Karlsson Horn (no. 5264 n. 1).
4 Karel IV, hertog van Lotharingen. Aire was kort daarvoor, op 27 juli, in Franse handen overgegaan.
5 Josias, graaf van Rantzau (no. 5194 n. 11).
6 Jacques Rouxel de Médavy, graaf van Grancey (no. 5323 n. 11).

d'avoir bientost ensemble trente mille hommes. Un assaut des Espagnols sur la ville d'Aire a esté repoussé; mainctenant ils battent la ville.

L'accord que le roi a faict avecq le duc de Bouillon[7] vient fort à propos en ce temps. Et la révolte du duc Charles lui a servi grandement pour obtenir de l'argent et des conditions,

7 Overeenkomst, gesloten te Mézières en Sedan, dd. 5 en 6 augustus 1641.

entre lesquelles est que le corps du feu comte de Soissons sera enterré avecq ses ancestres et qu'on ne procédéra pas contre sa mémoire et que tout ceux qui ont suivi son party auront leurs biens et liberté de demeurer en France. Le duc de Guise sçachant l'accord s'est retiré de Sedan. L'ambassadeur d'Espagne, Virgilio Malvezzi,[8] et un parent de Traumansdorf,[9] envoié de l'empereur, ont attendu jusqu'à ce que le duc de Bouillon leur a faict sçavoir qu'ils n'avoient rien plus à faire à Sedan. Ceux de la religion dans Sedan ont acquis la bonne grâce du roi en faisant du bien aux prisonniers Fransois qui ont esté amenez en leur ville. Le petit bastard[10] du comte de Soissons a esté tenu au baptesme par madame la comtesse,[11] la mère du feu comte, et par le duc de Longueville, et est faict chevalier.

Gil d'Has[12] mange le marquisat de Baden et croient quelques-uns qu'il se va joindre à Piccolomini, le sieur Erlach[13] se tenant coi à Brisac.

On a envoié à La Motte Odincourt,[14] qui commande en Catelagne, quatre mille hommes de renfort et à l'archevesque de Bourdeaux[15] quatre galères et six navires.

Je demeure, monsieur,

vostre très-humble serviteur

H. de Groot.

A Paris, le 17 d'Aougst 1641.

Monsieur de La Millerai[16] avant que partir d'Aire avoit en une rencontre pris sur les ennemis neuf drappeaux et trois cents charots de bagage. En une autre rencontre les François avoient desfaict quatre compagnies Espagnolz naturels.

A Rome l'ambassadeur d'Espagne[17] a omis de faire les cérémonies accoustumées au jour de saincte Elisabet, reine de Portugal,[18] sur quoi on faict des glosses. Au royaume de Naples on cerche argent par la vente des cultes et offices. Le comte d'Harcourt[19] se rend maistre du pays des Langues. Il y a conférence entre les Bourgognons de la duché et de la comté pour le trefve. On nous dit que la capitale imposition que le parlement d'Angleterre a consenti à son roi va à vingt et six millions.

5328. 1641 augustus 19. Van W. de Groot.[1]

8 Virgilio Malvezzi (no. 5323 n. 7).
9 Maximilian von Trauttmansdorf (no. 5323 n. 8); zijn verwant is niet geïdentificeerd.
10 Louis Henri, prins van Neufchâtel (no. 5315 n. 6).
11 Anne de Montafié, gravin van Soissons.
12 Gilles de Haes, Vlaming in keizerlijke dienst (no. 5041 n. 20).
13 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15).
14 Philippe, graaf van La Mothe-Houdancourt (no. 5060 n. 16).
15 Henri d'Escoubleau de Sourdis (no. 5121 n. 27).
16 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye (no. 5101 n. 7).
17 Manuel de Moura y Corte Real, markies van Castel Rodrigo (no. 5082 n. 9), of de commissaris Juan Chumacero.
18 De feestdag van Elisabeth (Isabel) van Portugal (1271-1336) viel op 4 juli.
19 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt, Frans opperbevelhebber in Noord-Italië (no. 5054 n. 3).
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24, 207. Eigenh. oorspr. Antw. op nos. 5295 en 5311; beantw. d. no. 5340.

Frater optime,

Eodem mihi tempore binae a te litterae traditae sunt, et quas XXVII Iulii et quas IX Augusti scripseras.[2] Pro utrisque et pro Germanicarum turmarum defensione[3] iis inclusa gratias habeo.

2 Nos. 5295 en 5311.
3 Zie no. 5311 n. 16.

Quod ad editionem Annotatorum[4] et errata in indice commissa attinet, egi cum Vergoesio,[5] qui ea de re ad Blavium scribet et Marium[6] in consilium advocabit. Caeterum ego quomodo medicina adhiberi possit, non video missis iam ante aliquot septimanas Dantiscum, Francofurtum, in Scotiam et nunc etiam in Galliam et alias regiones exemplaribus. Bremius,[7] qui Vossii[8] indices componere solet, et tuum compilavit. Is forte aliquando tuum sensum non satis assecutus est. Mala eum fide nihil egisse satis scio.

Cur hinc tibi mitti velis exemplar de Veritate christianae religionis,[9] ut id des Bellaio,[10] cum is liber in Gallia primum sit excusus,[11] nescio. Dabo tamen operam, ut tibi mos geratur.

De aliis operibus tuis imprimendis rogo ipse certi aliquid statuas. Ego Blavio ante absolutum opus de Iure belli et pacis[12] nihil puto concredendum. Notas ad Ius Iustinianaeum[13] separatim excudi e re fore arbitrer, ut postea notis Gothofredi[14] aut aliis inspergantur.

Iuvat me quod de concionatoribus romanensibus scribis[15] et, quid illi iam doceant - multa enim hic sparguntur -, ex te discere percupio. Tum vero qui qualesve ii sint ministri protestantes, qui formulam in ritu eucharistico mutarint, et quibus in locis et quid ea de re alii eiusdem gregis iudicent, scire velim.

Hic iam nihil fere novi est. Princeps[16] cum copiis suis versus Flandriam movet iterum; successum expectabimus. Sed si Aira iam iterum a cardinale Hispano obsidetur, quod hic spargitur, parum sane nostra arma promovebunt.

De filii tui[17] negotio ad uxorem scripsi. Rogo certi quid statuas, ne diutius animi pendeat. Brevi ipse, cum Introductionem iurisprudentiae absolverit,[18] ad te scribet.

Deus Opt. Max. te cum tua uxore et liberis diu nobis servet incolumes. Vale.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Raptim. Hagae, XIX Augusti 1641.

4 Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135).
5 Vermoedelijk Willem van der Goes (no. 4995 n. 15).
6 Leonardus Marius (no. 4995 n. 14).
7 Daniël de Breen (Brenius), theoloog te Amsterdam (no. 4998 n. 13).
8 Gerardus Joannes Vossius.
9 Blijkens Grotius' brief van 17 augustus, no. 5324, is de door Janssonius in 1640 uitgebrachte herdruk ‘iuxta exemplar Parisiense’ (*BG* no. 951) bedoeld.
10 Jean-Pierre Camus, bisschop van Belley (no. 5311 n. 13).
11 *BG* no. 950. Deze uitgave was begin maart 1640 verschenen bij Cramoisy te Parijs; vgl. nos. 4543 en 4544 (dl. XI). Op 18 augustus 1640 schreef Grotius reeds aan Willem dat deze Parijse uitgave nagenoeg was uitverkocht; vgl. no. 4787 (dl. XI).
12 *BG* no. 571; de uitgave verscheen bij Blaeu in maart 1642.
13 *BG* no. 791; het werk verscheen in 1642 bij Pelé te Parijs.
14 Denis Godefroy; zie voor zijn uitgave in 1583 van het *Corpus Iuris Civilis* en voor de plannen van Blaeu voor een nieuwe uitgave *supra* no. 5290.
15 No. 5295 dd. 27 juli 1641.
16 Frederik Hendrik.
17 Grotius' tweede zoon Pieter; zie ook nos. 5200 en 5245. Een brief van Willem aan Maria van Reigersberch rond deze tijd ontbreekt.
18 Pieters vertaling van Grotius' *Inleiding tot de Hollandsche rechts-geleertheyd* (*BG* no. 757) is vermoedelijk nooit voltooid. Hij was in 1636 aan dit werk begonnen; vgl. nos. 2544 en 2548 (dl. VII). De eerstvolgende brief van Pieter aan zijn vader die nog is bewaard, is gedateerd op 30 december 1641, no. 5529.

Adres: A monsieur monsieur Grotius, ambassadeur de la reine et couronne de Suède, à Paris.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 28 Aug.

En in dorso: 19 Aug. 1641 W. de Groot.

5329. 1641 augustus 19. Van P. Spiring Silvercrona.[1]

5330. 1641 augustus 22. Van C. Marin.[1]

Monsieur,

Vostre advis qu'il vous a pleu me donner de la consommation de nostre traitté avec la France[2] s'accorde avec celuy que l'ambassadeur de France[3] a donné à M. les Suisses, qui par ceste nouvelle sont un peu retenus en leur ardeur contre la France. Autrement je crois que les protestans se fussent laissé emporter par des catholiques à quelque mescontentement qu'on continue de donner à la France, à cause de la neutralité de la Bourgogne que les cattoliques luy veulent extorquer par des boutades populaires. Ils sont à ceste heur à Bade assemblez,[4] et ont bien de quoy délibérer, tant l'empereur que les estats de Ratisbone les recerchans à vouloir coopérer au recouvrement de l'Alsace et de Hohetvil, conserver par la neutralité ou quelque autre moyen la Comtée,[5] et dès aussytost rappeller leur trouppes de la France et ne luy donner plus aucune assistance, veu qu'elle ne ve[u]ille jusques à présent entendre à aucune raisonable paix, dont expressément les su[s]dits estats se plaignent. De ce canton-cy j'ay bonne espérance qu'il n'en fera rien et crois que les autres feront le mesme et en ce point seront désunis des cattoliques qui font le diable en quatre contre nous. Le peuple d'icy est aussy aucunement irrité contre la France, mais j'espère que sa colère passera, surtout à ceste heur qu'ils voyent mal traittés les protestans qui sont dans Rheintal par le baillif de Schoire,[6] qui contre les loix du pays fait payer l'ammende à ceux qui se font de la religion des protestans, oultre beaucoup d'autres mescontentemens que le canton de Zurig reçoit des Petis Cantons. Oultre cecy on voit qu'aux Grisons on ne maintient ce qu'on leur a promis, leur députez de Feldkirch[7] n'ayans rapporté de leur conférance rien qui vaille. Ils ont traitté sur la ratification de deux partis, et doivent au préallable remettre les cappucins dans l'Engadine basse, refaire leur maisons, cloches et chappelles ruinées, et ceux de 8 Jurisdictions prester l'hommage à l'Austriche et alors qu'on renouvellera avec eux la paix héréditaire de l'an 1518[8] ce qui ne sera pas à mon advis accepté. Voilà, où sont réduits les pauvre[s] Grisons par le mauvaix conseil de leur chefs, mais justement à cause de leur impiété et avarice abominable. Le colonel Salis[9] est rappellé par M. le cardinal, nous verront pour quel suject, moy ne pouvant croire que c'est à cause des Grisons comm'on croit.

1 De brief ontbreekt, maar de bijlage die - gezien handschrift, herkomst en datum - tezamen met een brief van Spiring van 19 augustus 1641 aan Grotius gezonden moet zijn, is nog bewaard; zie bijlage no. 34. In zijn brief van 26 augustus, no. 5337, verwees Spiring bovendien naar een brief die hij een week daarvoor, dus op 19 augustus, had geschreven.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9, 235. Eigenh. oorspr.

2 Het verdrag tussen Frankrijk en Zweden was in juli 1641 verlengd. Grotius' brieven aan Marin van 1641 ontbreken.

3 Jacques Le Fèvre de Caumartin (no. 5015 n. 5).

4 Landdag te Baden (18 augustus - 13 september 1641).

5 De Franche Comté.

6 Niet geïdentificeerd.

7 De gedeputeerden van Graubünden naar de conferentie te Feldkirch (juli-augustus 1641) waren Christian von Florin, Georg Wiezel, Meinrad Buol, Johann Schorsch, Rudolf Andreas von Salis-Zizers en Hans Jeuch. Vgl. Vogel-Fechter, *Eidgen. Absch.* V, 2, 2, p. 2214vv.

8 Graubünden was aan Oostenrijk verbonden door de onder meer in 1518 hernieuwde Erfunie van 1477.

9 Ulysses von Salis-Marschlins, sinds juli 1641 veldmaarschalk in Franse dienst (no. 5309 n. 6).

On escrit d'une grande somme d'argent que le maréchal de Torsenson[10] porte à l'armée.

10 Lennart Torstensson (no. 5176 n. 4).

Dieu veuille que j'en reçoive bientost ma part, autrement je suis ruiné et de réputation et de moyens. Faites-moy part, s'il vous plaît, des conditions de nostre traitté avec la France, et en combien de temps vos lettres vont et viennent de Suède.

Les François ont assiégé Cuneo et les Espagnols tâchent de faire une diversion pour les en empêcher.

Je demeure à jamais, monsieur,

tout le vostre

C. Marin mp.

De Zurig, ce 12/22 d'Aoust l'an 1641.

Je voudrois sçavoir ce qu'on a résolu pour la délivrance de M. le mareschal Horn.[11] Je vous reccom[m]ande la lettre pour M. le gran thrésoirier de Suède.[12]

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 3 Sept.

En in dorso: 22 Aug. 1641 Marini.

5331. 1641 augustus 24. Aan L. Camerarius.[1]

Illustris domine,

Regis exercitus oppositus Hispanico et Hispanicus, qui Airam obsidet, pares ferme sunt ad XX uterque millia. Regius exercitus multos habet voluntarios et e Picardia nobilitatem crediturque oppugnaturus castra, quae Hispani augent assiduo labore. Heri certe in hac urbe per monasteria omnia preces factae sunt pro bono eventu. Qui in urbe obsidentur, imbellem turbam eiecere, ne fames, quae, si obsidio trahitur, eis imminet, per id acceleraretur. Marescallus Bressaeus[2] modicum agmen apud Peronam habet tentaturus, si metu invadendae Belgicae ab Aira hostem possit abstrahere. Quod si rex ab Aira hostem neque sic abstrahere neque vi depellere poterit, id superest, ut et ipse aliquam obsidionem aggrediatur. Et sermones sunt de Insulis aut Duaco, dum princeps Arausionensis, qui ob id D[3] millia francorum extraordinariae liberalitatis a rege accepit, partem magnam hostilium virium tenebit occupatam. In exercitu Hispanico auxiliis caesarianis supra Lamboium[4] imperat Guisius marescalli titulo. Est in eodem exercitu Elbaevius.[5] Rex aliquem militem adhuc in Lotharingia habet sub Gransaio,[6] qui moliri videtur Barri obsidionem. Dux

11 Gustav Karlsson Horn (no. 5264 n. 1).
12 Gabriel Bengtsson Oxenstierna (no. 5322 n. 12).
1 Copie Uppsala, UB, E 388a, 295. Gedrukt *Epist.*, p. 686 no. 1513.
2 Urbain de Maillé, markies van Brezé, maarschalk van Frankrijk (no. 5142 n. 16).
3 Naar de copie te Uppsala verbeterd uit: XII.
4 Wilhelm, baron van Lamboy (no. 5005 n. 12).
5 Charles II de Lorraine, hertog van Elboeuf (no. 5205 n. 8).
6 Jacques Rouxel de Médavy, graaf van Grancey (no. 5323 n. II).

Carolus[7] ibi cohortem et turmas duas reliquit, reliquus eius exercitus inter Montes et Valentinianas est.

De Conisio et Taragona exspectamus nuntios. Principem Thomam magnis a rege promissis dux Longavillanus sollicitat, ut Gallicas partes Hispanicis praeferat. Sed non puto id effici posse.

Gillo Hasius[8] ad Philippiburgum copias habet. Certatur illis in locis inter caesarianos et Gallos pecorum raptu. Messis Alsatiae feliciter peracta est. Comes Susae[9] commeatus quos-

7 Karel IV, hertog van Lotharingen. Met 'Montes' is Bergen in Henegouwen bedoeld, met 'Valentinianae' Valenciennes.

8 Gilles de Haes, Vlaming in keizerlijke dienst (no. 5041 n. 20).

9 Gaspard de Champagne (1618-1694), graaf van La Suze. Vgl. Haag ^{2}III, kol. 1043v.; *DBF* VIII, kol. 299v. In de *Gazette* 1641 no. 105, p. 573vv., 'Extraordinaire' dd. 28 augustus verscheen het bericht dat hij op 24 juli een Spaans konvooi uit Besançon had onderschept.

dam a Vesontione venientes intercepit caesis custodibus et ad Pfuledorfium turma quaedam hostium caesa est.

Venit huc Brunus,[10] futurus in Gallia residens Anglicanus. Vidit in carcere archiepiscopum[11] valentem corpore et animo. Is Brunus narravit mihi multa de parlamenti dissidiis, etiam in ipso Inferiore Conventu, super forma nova gubernationis ecclesiasticae constituenda. Marescallus Castilionaeus[12] aegrotat. Imperator dicitur trahere negotium Palatinum, disiungere legatos Anglum et Danum[13] et promittere legationem in Angliam.[14]

Deus ill. Dom. vestram cum suis omnibus servet incolumem.

Illust. Dom. vestrae perpetuae observantiae debitor
H. Grotius.

Lutetiae, XXIV Augusti MDCXLI.

Iam nunc audimus eos, qui Airae sunt, opere cornuto noviter facto suae tutelae consuluisse, sed timere famem; Hispanos ad tutanda castra fecisse castella tria, imposuisse singulis senas machinas; acceptum a Gallis Pontem Aventinum apud Insulas, in Lotharingiae partibus Barrum, Pontem Moussonum, Nomeniacum.

Bovenaan de brief in de copie te Uppsala: Redd. Leidae, 21/31 Aug. 1641.

5332. 1641 augustus 24. Aan W. de Groot.[1]

Mi frater,

In indice[2] tam multa contra meum sensum sunt posita, ut plane eum velim recudi[3] aut ab omnibus exemplaribus auferri, ut opus non inutile tantum, sed et damnosum. Misi quae corrigenda sunt ad Vergoesium[4] primum, deinde ad te. Misi et errata erratorum,[5] quae ita multa sunt, ut recudi ea vel meis impensis omnino velim. Vide, quid sit operis minus idoneis uti. Ego, nisi meliores correctores nanciscatur, nihil ei[6] posthac mei commiserim.

10 Sir Richard Browne (1605-1683), in de jaren 1641-1660 Engels resident in Parijs; vgl. *DNB* VII, p. 55vv.
11 William Laud, aartsbisschop van Canterbury.
12 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk (no. 5119 n. 3).
13 Sir Thomas Roe (no. 5143 n. 7) en Corfits Ulfeldt (no. 5085 n. 15), resp. Engels en Deens extraordinaris ambassadeur te Regensburg.
14 Franz Paul, vrijheer van Lisola (no. 5323 n. 16).
1 Gedrukt *Epist.*, p. 925 App. no. 561. Antw. op no. 5319; beantw. d. no. 5345.
2 De index van Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135).
3 De uitgave der *Epist.* geeft ten onrechte: excudi.
4 Vermoedelijk Willem van der Goes (no. 4995 n. 15). Grotius' correspondentie met hem van 1641 ontbreekt.
5 Zie no. 5311; zie ook *infra*, postscriptum.
6 Namelijk de uitgevers Blaeu.

De feudo scripseram[7] matrem mihi videri praeferendam filio,[8] nisi mater per aliam lineam in propiori sit gradu ad ultimum possessorem.[9]

De Smalcio[10] credo.

Cardinalis multa quidem dicit et dici iubet, quae ad pacem conducunt. Sed protestantes ista omnia vulgant, quasi in omnibus victoria ipsis concederetur, quod multum abest, eoque

7 No. 5300 dd. 29 juli over de opvolging in de heerlijkheid Bergen.
8 Resp. Elisabeth, gravin van Lippe, en haar neef Herman Otto, graaf van Limburg en Bronckhorst.
9 Otto V, laatste graaf zu Holstein-Schaumburg-Pinneberg.
10 Peter Abel Schmalz (Smalze), voormalig secretaris van Axel Oxenstierna (no. 5249 n. 13).

vereor, ne sibi noceant. Cadunius[11] strennue pergit ad pacem conniti et edit quaedam non inutilia.

Si quis Vossiorum[12] posset facere versionem Graecorum in Annotatis, valde id mihi placeret. Bremius[13] plane ei labori par non est et labor mihi iniungeretur tam multa emendandi, ut non minus id grave sit futurum quam vertere.

Aira imbellem turbam eiecit; famem enim non frustra timet, si manet obsidio. Exercitus tum Hispanicus tum Gallicus sunt XX millium. Suis rex utetur aut ad oppugnanda castra aut ad tentandam obsidionem aliam. Et iam Bressaeus[14] cum modico apud Peronam minatur ingressum in Belgicam. Cum alio agmine Granzaeus[15] Barri obsidionem moliri videtur, ubi praesidii aliquid reliquit dux Carolus[16] reliquum militem tenens inter Montem et Valentinianas. Guisius in castris est Hispanicis ut marescallus militiae caesaris. Paret ei Lamboius.[17] Est ibidem Elbovius.[18] De Conisio et Taragona exspectamus nuntios.

Vale quam optime, cum matre, uxore, liberis et amicis.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae, 24 Augusti 1641.

Si forte non recte curata fuissent errata erratorum, mitto eadem ad marginem erratorum a me annotata. Haec autem exacte corrigi eo magis refert, quod ad hanc formam corrigendae erunt editiones secuturae. Miror me nihil intelligere neque de Blanchiae scriptis[19] neque de meis ad Epistolam Pauli ad Philemonem.[20] Rogo epistolas meas relegas.

Vellem ad promovendam pacem inter christianos edi formam professionis synodi Tridentinae, confessionem Augustanam ex editione ultima, Consultationem Cassandri emendatam ad optima exemplaria, ad quam adderem mea Annotata non nimis magna, sex ferme quaternionum in octavo. Possent addi nostra Institutio baptizatorum, trimetri de Eucharistia, Disquisitio de Pelagii dogmatibus.[21] Haec omnia multum lucis adferre possent pacem cum veritate

11 Bedoeld zal zijn Philippe Codurc (no. 5230 n. 10), wiens naam in de uitgave der *Epist.* herhaaldelijk onjuist gelezen is. Het is mij niet bekend welke uitgave hij in de zomer van 1641 voorbereidde.

12 Franciscus (1608-1645), Matthaeus (1611-1646) of Isaac (1618-1689) Vossius. Grotius heeft de vertaling van de Griekse en Hebreeuwse citaten in zijn *Annotationes* bij het Oude en Nieuwe Testament (*BG* nos. 1135-1141) in 1643 zelf verzorgd; zie *supra* no. 5039 n. 27.

13 Daniël de Breen (Brenius), theoloog te Amsterdam (no. 4998 n. 13), corrigeerde een deel van de drukproeven van Grotius' *Annotationes* (*BG* no. 1135) en vervaardigde de registers.

14 Urbain de Maillé, markies van Brezé (no. 5142 n. 16).

15 Jacques Rouxel de Médavy, graaf van Grancey (no. 5323 n. 11).

16 Karel IV, hertog van Lotharingen. Met 'Mons' is Bergen in Henegouwen bedoeld, met 'Valentinianae' Valenciennes.

17 Wilhelm, baron van Lamboy (no. 5005 n. 12).

18 Charles II de Lorraine, hertog van Elboeuf (no. 5205 n. 8).

19 Het traktaat over de weduwstaat van Suzanna van Reigersberch, weduwe van Anthonie Bloncke; zie no. 5218 n. 11.

20 Grotius' *Commentatio in Epistolam Pauli apostoli ad Philemonem* (*BG* no. 1136), afgedrukt achterin de uitgave van *De iure belli ac pacis* van 1642 (*BG* no. 571).

21 Het geheel werd in deze zelfde volgorde gepubliceerd als *Via ad pacem ecclesiasticam. In qua continentur confessio fidei secundum Conc. Trid., confessio fidei Augustana, Consultatio Cassandri, Annotata H. Grotii in Consult. Cassandri, H. Grotii poema de Baptismate, poema de Eucharistia, Disquisitio Pelagiana*, anno MDCXLII (*BG* no. 1166). Grotius' *Annotata ad*

Consultationem Cassandri (*BG* no. 1165) verscheen tevoren, in september 1641, in een aparte editie op kosten van de auteur; de Latijnse vertaling (*BG* no. 79) van zijn *Vraghe en antwoordt over den Doop* van 1618 (*BG* no. 59) verscheen voor het eerst in zijn uitgave van *Sacra* van 1635 (*BG* no. 157), p. 156-169; het gedicht *Eucharistia* ('Procul profani...') (*BG* no. 211) was voordien gepubliceerd in de *Poemata Collecta* van 1617 (*BG* no. 1), p. 138-146. Grotius' *Dis-*

amantibus. Sed cum video, quam inquinate ista mea edantur, quam paucos habeam, quibus possum fidere, nihil aliud constituere possum quam Deum orandum, ut mihi bona et consilia et auxilia subministret.

Petrus Pelsius,[22] qui apud me vixit, in Batavos [abiit] cancellarii Suediae, ut mihi pater eius scribit,[23] iussu. Velim scire, ubi victurus et quibuscum et quid acturus.

5333. 1641 augustus 24. Aan A. Oxenstierna.[1]

Excellentissime et illustrissime domine,

De Conisio et Tarragona nuntios etiamnunc exspectamus. Airae obsessi, qui nunc sunt Galli, imbellem turbam, ne famem accelerarent, eiecere. Hispani vero munimenta castrorum a Gallis relicta augent habentque exercitum prope XX millium; totidem Milleraius,[2] qui castra Hispanica oppugnare vult et, ut id bene succedat, heri in monasteriis omnibus huius urbis preces ad Deum fusae. Breszaeus marescallus[3] agmen minus ad Peronam habet speciemque praefert intraturi in Belgicam ex ea parte. Aliud agmen in Lotharingia est, in quo et Germanus eques ad repellendum ducem Carolum,[4] si eo ingruat, aut etiam ad recuperandum Barrum et loca alia ipsius praesidiis insessa. Airae timeri video a vi primum hostili et, si ea non satis proficiat, tandem a fame. De Insulis aut Duaco obsidendis sermones sunt. Sed nisi Airam rex pro derelicto habere velit, non poterit tale quid nunc aggredi, quanquam et nobilitatem Picardicam et multos voluntarios penes se habet.

Dux Guisius in Hispanico exercitu est ut marescallus caesarianae militiae supra Lamboium.[5] Est cum eo et Elboevius.[6] Comes Suessionensis vulnus lethale ab aliquo regiorum an suorum acceperit, dubitari video. Convenerat, ut ipse summum imperium haberet, nisi adesset cardinalis Hispanus. Is autem cardinalis cessurum se dixerat regis Galliae fratri,[7] si is pro eadem causa arma sumeret.

Ut princeps Arausionensis adhuc magni aliquid suscipiat, rex ad eum misit extraordinariae liberalitatis D francorum millia.

Dux Longovillanus ad principem Thomam scripsit. Offerre ei creditur dignitates, quas habuit comes Suessionensis, sed puto vix esse, ut is ab Hispano, cui per tam multos nexus illigatus est, abstrahatur.

Castilionaeus[8] aegrotat. Dux Carolus quasdam turmas et cohortem ad Barrum reliquit, reliquum militis eius inter Montes et Valentinianas est. Galli hostilia in subditos eius coepere captis pecoribus. In Alsatia locisque ad Rhenum messis in horrea reducta est. Gillo Hasius[9]

22 Grotius' voormalige secretaris Pieter Pels (no. 5228 n. 1) was vanaf september 1641 als secretaris in dienst bij de Zweedse resident in Den Haag, Petter Spiring Silvercrona (no. 5000 n. 1).
23 Paulus Pels, Staats agent in Danzig; zie zijn brief dd. 18 juli 1641, no. 5282.
1 Copie Dresden, Sächs. Landesbibl., C 61, 40; copie Leipzig, UB, ms. 2633, f. 93. Gedrukt *Oxenst. Skrifter* 2. afd., IV, p. 151 no. 390.
2 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye (no. 5101 n. 7).
3 Urbain de Maillé, markies van Brezé, maarschalk van Frankrijk (no. 5142 n. 16).
4 Karel IV, hertog van Lotharingen.
5 Wilhelm, baron van Lamboy (no. 5005 n. 12).
6 Charles II de Lorraine, hertog van Elboeuf (no. 5205 n. 8).
7 Gaston d'Orléans.
8 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon (no. 5119 n. 3).
9 Gilles de Haes, Vlaming in keizerlijke dienst (no. 5041 n. 20).

cum suo milite ad Philippiburgum est. In illis ad Rhenum locis certatur utrinque pecorum raptu. Praeterea comes Susae[10] commeatus quosdam cepit venientes a Vesontione occisis custodibus et ad Pfulendorfium turma quaedam caesa est caesarianorum.

Audimus imperatoris artibus in diversa distrahi legatos Anglum et Danum;[11] totum vere negotium Palatinum prolatari et parari legationem in Angliam.[12]

Archiepiscopus[13] in carcere salutatur adhuc et bene valet ac sperat. Qui in parlamento episcopos eiectos vellent, ipsi de nova gubernationis ecclesiasticae forma constituenda mirum quantis modis inter se dissident.

Deus [etc.]

XIV/XXIV Augusti MDCXLI.

Milleraii exercitus ad Blangium est duabus ab Hesdino leucis. Qui Airae obsidentur, opus coronatum novum fecere ad suam tutelam. Obsessores vero ad castrorum tutelam tria castella senis machinis armata. Recepere Galli pontem Aventinum apud Insulas et, ut audimus, in Lotharingiae partibus Barrum, Pontem Mousoni, Nomeniacum.

Regi Britanniae ad iter Scoticum comes erit elector Palatinus.[14] Papa fines suos contra regnum Neapolitanum auget praesidiis. Rex Hispaniae quindecim milliones lucratus aucto nummorum minutiorum pretio. Parat contra Portugalliam quatuor exercitus.

Bovenaan de brief in de copie te Leipzig: Argumentum. Airae obsidio et expeditionis Belgicae status. Hispanorum consilia fovendae rebellionis et ornandi muneribus male contentos principes. Varia nova.

5334. 1641 augustus 24. Aan N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

't Principaelste dat nu hier ommegaet, is de zaeck van Aire. Die van de stadt hebben vrouwen, kinderen ende alle wat tot den crijgh onnut is uitgejaecht, vresende voor den honger, die niet en can manqueren, soo het belegh lang duirt. Den cardinal-infant heeft daer twintichduizent man bij den anderen; vermeerdert ende verdubbelt de retrenchementen die de Fransoisen daer hadden gelaeten. Den hertogh van Guize is daerbij ende heeft het gebiet over Lamboi[2] in qualiteit van marescal de camp vanwegen den keiser. Den hertogh van Elboeuf[3] is daer mede. Den coning, die daerontrent met de willigen ende den ban van Picardië mede heeft bij de twintichduizent man, maect myne van het Spaensche leger te willen attaqueren ende daertoe zijn gisteren binnen Parijs gebeden gedaen in alle cloosters.

10 Gaspard de Champagne, graaf van La Suze (no. 5331 n. 9).
11 Sir Thomas Roe (no. 5143 n. 7) en Corfits Ulfeldt (no. 5085 n. 17), resp. Engels en Deens extraordinaris ambassadeur te Regensburg.
12 Franz Paul, vrijheer van Lisola (no. 5323 n. 16).
13 William Laud, aartsbisschop van Canterbury.
14 Karl Ludwig van de Palts.
1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, H 22d. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Beantw. d. no. 5346.
2 Wilhelm, baron van Lamboy (no. 5005 n. 12).
3 Charles II de Lorraine, hertog van Elboeuf (no. 5205 n. 8).

Ondertusschen maect den marescal de Breszé,[4] die een vliegend leger heeft bij Peronne, myne van te willen intrecken in Nederlant. Ende nae dat ick meene, zoo geen middel is Aire te ontzetten, zal den coning zijne meeste forces gebruicken om eenige plaetsen in Nederlant te belegeren. De geruchten loopen van Rijssel off

4 Urbain de Maillé, markies van Brezé, maarschalk van Frankrijk (no. 5142 n. 16).

Douai, doch mij dunct dat beide heeft zijne difficulteiten. Men hoopt den prins van Orange iet groots zal doen, waertoe den coning eenig geldt extraordinaris heeft gezonden.

In Lorraine heeft den coning oock een clein leger onder Granzai[5] bij Bar, 'twelck men schijnt te willen belegeren. Den hertogh Carel[6] heeft daer onder de stad tot des stads defensie gelaeten eene compagnie te paerd, twee te voet. De reste van zijn volck zijn tusschen Bergen in Henegouwen ende Valenciennes, hijzelve dan hier, dan daer, bij wijlen te Syrick bij madame de Cantecroy.[7] God geve hem loon nae zijne wercken.

Den hertogh van Longueville heeft geschreven ende groote conditiën gepresenteert aen den prince Thomas om de Fransche partie aen te nemen. Deselve prince Thomas werdt gezeit in 't begin van deze maent geweest te zijn voor Castello del Visco niet verre van Chivas; den marquis de la Villa,[8] commanderende vanwegen mevrouw van Savoie, ontrent Mondevi, 'twelck hij heeft becomen, den grave van Harcourt[9] met zijn leger zijnde niet verre vandaer om hem te seconderen in tijdt van noodt. Men meent zij wel tesamen mochten gaen nae Cunio. Van Tarragona verwachten wij tijding. Den paus heeft zeshondert man gelegt op de frontieren tegen Naples, alzoo de dispuite aldaer noch geen ende en heeft.

Men twijffelt zeer, off den grave van Soissens gequetst is geweest van een van 's conings volck ofte van de zijne. De quetsuire is geweest door het hooft, zijn helm een groot deel open zijnde. De cloot is doorgegaen, de prop gebleven onder zijn ooge. Daer was besproocken dat hij het commandement zoude hebben, uitgenomen wanneer den cardinael-infant daerbij was. Maer den cardinael-infant was tevrede te wijcken aen den broeder van den coning van Vrancrijck,[10] zoo die wilde komen in de partij.

Gil de Haes[11] is met zijn volck bij Philipsburg. Den oegst van de Elzas is wel ingecomen. Groot getal van beesten werden daer genomen aen beide zijde ende den grave van Suze[12] heeft een groot convoi geslagen comende van Bezanson. Eene compaignie ruiters van de keiserschen is geslagen bij Pfulendorff.

In Engellant zijn deghene die de bisschoppen garen af hadden, zeer oneens op de nieuwe kerckelijcke regieringe, die elck nae zijne phantasie wil stellen. D'heer Braun[13] hier gecomen om resident te zijn vanwegen Engellant, een zeer vroom man, verhaelt ons veel van de confusiën die in Engellant zijn. [U]Ed. weet, wat dat daer ten laeste van zal comen. Den coning van Engellant gaet nae Schotlant met den palsgraef churfurst.[14]

't Groote leger van den coninck alhier ende den marescal de la Millerai[15] is bij Blangy, twee mijlen van Hesdin. Die van Aire hebben een horenwerck gemaect tot haer beter defensie. De Spaignaerden hebben tot verstercking van haer leger gemaect drie forten ende elck bezet met ses stucken geschuts. De Fransoisen

5 Jacques Rouxel de Médavy, graaf van Grancey (no. 5323 n. 11).
6 Karel IV, hertog van Lotharingen.
7 Zijn maîtresse Béatrice de Cusance, prinses van Cantecroix (no. 5041 n. 7).
8 Guido de Villa (no. 5273 n. 14).
9 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt, Frans opperbevelhebber in Noord-Italië (no. 5054 n. 3).
10 Gaston d'Orléans.
11 Gilles de Haes, Vlaming in keizerlijke dienst (no. 5041 n. 20).
12 Gaspard de Champagne, graaf van La Suze (no. 5331 n. 9).
13 Sir Richard Browne (no. 5331 n. 10).
14 Karl Ludwig van de Palts.
15 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk (no. 5101 n. 7).

hebben Pont d'Aventin weder genomen ende, zoo men hier zegt, in Lorraine Bar-le-Duc, Pont-à-Mouson, Nomeny. Wij verstaen oock dat den coning van Spaignië gewonnen heeft vijftien millioenen op 't verhoogen van de cleine munte ende gereedt maect vier legers tegen[16] Portugal.

24 Augusti.

In dorso schreef Reigersberch: Broeder de Groot, den 24 Aug. 1641. Aire.

16 In het hs. is het woord ‘tegen’ herhaald.

5335. 1641 augustus 24. Aan [J. de Wicquefort?][1]

Monsieur,

Ceux d'Aire ont chassé les bouches inutiles, craignant la famine laquelle ils ne pourront éviter, si le siège dure longtemps. L'armée du cardinal-infant hausse et redouble les retrenchements, consistant en vingt mille hommes. L'armée du roi en ses quartiers soubs le marescal de la Millerai[2] n'est guères moindre par la venue des volontaires et du ban de Picardie, tellement que le roi outre cette grande armée a encore deux petites, l'une soubs le marescal de la Breszé[3] prez de Perronne qui faict mine de vouloir entrer en Flandre, pour tâcher par ce moyen de divertir les Espagnols d'Aire. S'il n'y a moyen de secourir Aire, le roi pourroit bien entreprendre quelque siège, comme d'Isles ou Douai, cependant que le prince d'Orange, à qui le roi a envoyé extraordinairement cinq cent mille livres, donnera de l'occupation à un bon nombre des ennemis. Dans l'armée du cardinal-infant est le duc de Guise, ayant commandement sur Lamboi[4] en qualité de marescal du camp de la part de l'empereur. Le duc d'Elboeuf[5] y est aussi.

Nous attendons de nouvelles de Conis et de Tarragone. Gil d'Has[6] est avecq ses trouppes près de Philipsbourg. De part et d'autre en ses quartiers on prend force bestail. Le comte de Suse[7] a aussi pris un convoi venant de Bezanson et tué ceux qui l'ac[c]ostoyent. Une compagnie des ennemis a esté bat[t]ue près de Pfulendorff.

L'empereur faict ce que les prévoyants ont creu: il traisne l'affaire Palatine, parle d'envoyer une ambassade en Angleterre;[8] cependant jette la division entre les ambassadeurs d'Angleterre et de Danemarq.[9]

En Angleterre ceux qui veulent chasser les évesques ne sçauroient convenir entre eux, quelle forme de gouvernement ecclésiastique ils veulent establier. L'archevesque[10] dans la Tour se porte bien. Le résident qui est venu icy d'Angleterre[11] l'a veu avant son départ.

Je demeure, monsieur,

vostre très-humble serviteur

H. de Groot.

Le 24 d'Aoust 1641.

1 Hs. Berlijn, Staatsbibl. Preussischer Kulturbesitz, Acc. Darmst. 1926, 10. Eigenh. oorspr. Het hs. staat vermeld in de veilingcatalogus van de collectie H.W. Tydeman (no. 5218 n. 12) uit oktober 1865, III no. 889, en is nadien in het bezit geweest van de Berlijnse fabrikant Theodor Wagener en, sinds 1897, van het Germanisches Nationalmuseum in Neurenberg. In 1926 is het, tezamen met andere autografen, van het Germanisches Nationalmuseum overgenomen door de Staatsbibliothek te Berlijn. Zie voor de vermoedelijke adressering van de brief aan Joachim de Wicquefort no. 5045 n. 1.

2 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk (no. 5101 n. 7).

3 Urbain de Maillé, markies van Brezé, maarschalk van Frankrijk (no. 5142 n. 16).

4 Wilhelm, baron van Lamboy (no. 5005 n. 12).

5 Charles II de Lorraine, hertog van Elboeuf (no. 5205 n. 8).

6 Gilles de Haes, Vlaming in keizerlijke dienst (no. 5041 n. 20).

7 Gaspard de Champagne, graaf van La Suze (no. 5331 n. 9).

8 Franz Paul, vrijheer van Lisola (no. 5323 n. 16).

9 Sir Thomas Roe (no. 5143 n. 7) en Corfits Ulfeldt (no. 5085 n. 15), resp. Engels en Deens extraordinaris ambassadeur te Regensburg.

10 William Laud, aartsbisschop van Canterbury.

11 Sir Richard Browne (no. 5331 n. 10).

Le pape a mis quelque six cents soldats sur les frontières contre Naples à cause que les différent[s] s'augmentent. Les lettres du 30 de Juillet d'Italie[12] disent que le marquis de La Ville[13] ayant pris Mondevi et le chasteau de Carru, taschoient de prendre encore quelques places

12 Bijlage no. 31.
13 Guido de Villa (no. 5273 n. 14).

aux environs; que le comte d'Harcourt[14] n'estoit guère loing de là prez de Seravalli, et que le prince Thomas attaquoit le chasteau del Visco prez de Chivas.

Nous apprenons que ceux d'Aire ont faict un oeuvre cornu pour leur défense et les Espagnols pour la seureté de leur camp trois forts et mis en chacun d'iceux six pièces de canon; que les Fransois ont repris Pont d'Aventin prez de l'Isle et en Lorraine Bar-le-Duc, Pont-à-Mousson, Nomény.

L'électeur Palatin[15] accompagne le roi de la Grand-Bretagne en son voyage d'Escosse. Le roi d'Espagne a gagné quinze millions en haussant la petite monnoie; prépare quatre armées pour entrer en Portugal.

5336. 1641 augustus 26. Van W. de Groot.[1]

Frater optime,

Valde me torquent ea, quae de indice ad tua Annotata[2] scribis, neque, quomodo tibi satisfieri possit, video. Scripsi tamen tota de re ad Blavium eique tuam sententiam aperui, a quo et hodie accepi omnes istas chartas, in quibus errata fuere commissa, quas Vulcano devovebimus. Illud me angit, quod quamplurima exemplaria iam huc illuc miserit Blavius eaque, quae amicis dari iussisti, iam compingi fecerit, ita ut iam index ne tolli quidem possit. Spero ventum brevi fore propitium, ut exemplaria tua, quae iam in navi sunt, accipias. Interea nihil hic adhuc prostat.

Bulionium bonis conditionibus belli mala redemisse[3] volupe nobis est. Sed illud de Aira flagitium est neque aliud, quod quidem ego sciam, exemplum habet. Non puto cardinalem Hispanum pugnae copiam facturum, sed se intra munimenta sua contenturum neque minus interea urbis, quam obsidet, potiturum.

Epigramma tuum in Florum sparsionem Iustinianaeam[4] legi et aliis poematis[5] addidi. Ipsum opus videre desidero, ubi certi aliquid de editione constitueris.

Nihil iam hic novarum est rerum, quod quidem ego nuntiare possim, quare brevior ero. Illud interea monebo cogitasse me de aliquo, in quem conferri possint isti reditus ad piam causam destinati, de quibus nuper scripsi,[6] neque quenquam iam occurrere praeter cognati Halsii filium,[7] qui studere incipiet. Puto tamen inter remonstrantes posse reperiri aliquos theologiae studiosos, quibus inde libri possint emi, nam ad maiores impensas reditus non sufficiunt.

Vale, frater optime, et nos ama.

14 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt, Frans opperbevelhebber in Noord-Italië (no. 5054 n. 3).
15 Karl Ludwig van de Palts.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24, 208. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 5324; beantw. d. no. 5351.
2 *BG* no. 1135. Zie Grotius' brief, no. 5324. Willems correspondentie met Blaeu ontbreekt.
3 Namelijk door de overeenkomst, gesloten te Mézières en Sedan, dd. 5 en 6 augustus 1641.
4 *BG* no. 791; zie voor Grotius' epigram *supra* no. 5324.
5 Willem hield een verzameling bij van recente gedichten van Grotius; de uitgave daarvan is echter niet tot stand gekomen (no. 4995 n. 12).
6 No. 5257, over het beneficie uit de familie van Heemskerck.
7 Van een ‘neef Hals’ is eerder sprake geweest; vgl. dl. III, IV, V, VII, Register i.v. Halsius, Hulsius. Zijn zoon was misschien Nicolaes Hals, op 25 augustus 1648 als 17-jarige ingeschreven in Leiden als ‘artes’-student, of Bernhard Hals, op 19 januari 1656 en 27 november 1660 ingeschreven voor de rechtenstudie. Willem had overigens zelf ten behoeve van zijn studie de inkomsten uit een vicarie op het Heilige-Geest-altaar in de Grote Kerk van Haarlem genoten; vgl. acte dd. 4 juli 1616, hs. Den Haag, KB, 129 B 12 (8).

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, XXVI Augusti 1641.

Has ad viduam Langeracensem[8] litteras curari facias rogo.

Adres: A monsieur monsieur Grotius, ambassadeur de la reine et couronne de Suède, à Paris.
Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 3 Sept.
En in dorso: 26 Augusti 1641 W. de Groot.

5337. 1641 augustus 26. Van P. Spiring Silvercrona.[1]

Mein herr ambassadeur,

Ahn Ew. Excell. war vor 8 tagen mein jüngstes,[2] worin deroselben ich von den occurrentien diesser orten gehörlichen bericht gethan. Seithero ist sonderlich nichts schreibwürdiges vorgeloffen. Ihre Hochheit von Oranien liegen noch still, vnndt erwarten auss Franckreich, bey dem dahin geschickten courrier, resolution, wornach sie ihr desseing formiren werden. Vnderdessen lässt die fraw landtgräfin zu Hessen[3] sehr inständig alhie vmb succurs sollicitiren, Dorsten zu entsetzen. Ist aber kein apparence, dass sie etwas erhalten werde. Ein bedienter[4] von gemelter fraw landtgräfin referiret mir, dass Ihre Hochheit,[5] alss er desswegen mit deroselben gesprochen, ihme zu verstehen geben, dass, wann der landtgräffliche general[6] ahn der handt were, man vieleicht noch sehen mögte, wie der sach zuthun. Jedoch wüsten sie nicht, wie sie mit fug gegen Hatzfeldt[7] etwas feindtseeliches tentiren könten, der sie vor Gennep nicht infestiret, alsso dass ein courtoisie die andere erfordert; worüber Dorsten verlohren gehet.

Wolffenbüttel hält noch, wiewohl das wasser je länger je mehr steiget. Picolomini ist in motu, vnndt gehet, wie die sag ist, auff Hildessheim zu. Der succurs auss Schweden ahn infanterie ist in Pommern ahnkommen. Die cavallerie wirdt mit dem herrn feldtmarschall Leonhardt Torstenson[8] erwartet.

Die neutralitet mit Chur-Brandenburg soll auff nachfolgenden puncten bestehen - welche auss gewiessen vrsachen noch secret gehalten werden -:[9] 1. dass auff 2 jahr ein stillstandt sein; 2. die vestung Driesen, Landtsberg, Franckfurth, Crossen, Garleben, der cron verbleiben, mit dero garnison besetzt gelassen, vndt vom landt durch gewiesse commissarios verpflegt werden solle; 3. die Werberschantz soll den

8 Louise van Clermont d'Amboise, weduwe van de voormalige Staatse ambassadeur te Parijs, Gideon van den Boetzelaer, heer van Langerak (no. 5086 n. 12).
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13, 88. Oorspr. Niet ondertek.
2 Zie no. 5329 n. 1.
3 Amalia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel. Zie over het beleg van Dorsten no. 5308 n. 5.
4 Wellicht de raad Adolf Wilhelm von Krosigk of de raad Paul Ludwig; vgl. L. v. Tongerloo, in: *Hess. Jb. Landesgesch.* 14 (1964), p. 242, 245, 247v.
5 Frederik Hendrik.
6 Kaspar, graaf van Eberstein (†1644); vgl. *ADB* V, p. 581v.
7 De keizerlijke veldmaarschalk Melchior von Hatzfeldt und Gleichen (no. 5025 n. 11).
8 Lennart Torstensson (no. 5176 n. 4).
9 Het wapenstilstandsverdrag tussen Zweden en Brandenburg was op 24 juli 1641 gesloten.

vnserigen eingeraümet; 4. den Schwedischen feinden kein pass durch die vestung Cüstrin vnndt Spandaw geben; 5. weniger einig proviand abgefolgt werden.

Welches Ew. Excell. ich diessmahl dienstlich ahnfügen sollen, dieselbe göttlicher bewahrung damit trewlich empfehlendt,

Ew. Excell. dienstbereitwilligster.

Datum Gravenhage, den 16/26.ten Augusti a. 1641.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 3 Sept.

5338. 1641 augustus 29. Van C. Marin.[1]

Monsieur,

Vostre absence de la cour[2] m'a privé par deux ordinaires de vos très-aggréables lettres que j'atten[s] avec gran impatience en priant Dieu qu'elles m'apportent désormais la perfection de mon change qu'on traine si à la longue, mesmes après la conclusion de nostre traitté avec la France.[3] Je ne vous sçaurois dire comme je suis mal icy et mesprisé de tout le monde qui me voit destitué des moyens et réduit à estre bientost avec ma famille à mendier du pain, si je perd ce que ma femme[4] a du reste en Voltoline, et c'est à cause de ma belle charge qu'on estime tant en Suède. Je m'estonne que sur vos remonstrances réitérées on ne vous respond rien de Suède ny à moy, comme si j'estois le plus inutile du monde. J'auray patience tant que je pourray. A la fin il faudra que je me retire chez vous ou aille[u]rs, si mon argent n'arrive dans le mois de 7bre prochain pour me décharger pour le moins de ces gran despences qu'il me faut faire icy.

Par mes précédantes je vous ay adverti de ce que les estats de Ratisbone ont escrit aux Suisses assemblez à ceste heure à Bade,[5] où l'ambassadeur de France[6] a eu audience, et parce qu'il n'accepte pas le pouvoir que don Schavedra[7] monstre du cardinal-infant touchant la neutralité de la Bourgogne,[8] les Suisses pour en sortir avec quelque réputation veulent faire un project sur ce suject pour le communiquer à deux couronnes, s'il leur sera aggréable pour traitter de la sorte de l'affaire de ladite Bourgogne, et pour le rappel des trouppes les protestans ne seront jamais d'accord avec les cattoliques, quibus ira sine viribus est vana.[9]

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9, 234. Eigenh. oorspr.
2 Grotius begaf zich op 10 augustus naar het koninklijke hof te Reims om door Lodewijk XIII in audiëntie te worden ontvangen; vgl. no. 5313.
3 Het verdrag tussen Frankrijk en Zweden was in juli 1641 verlengd.
4 Alessandra Paravicini Capelli bezat onroerend goed in het Veltlin (no. 5068 n. 4).
5 Landdag te Baden (18 augustus - 12 september 1641); zie ook Marins brief dd. 22 augustus 1641, no. 5330.
6 Jacques Le Fèvre de Caumartin (no. 5015 n. 5).
7 Diego de Saavedra y Fajardo (no. 5239 n. 6).
8 Bedoeld is de Franche Comté.
9 Vgl. Livius, I, 10, 4: vanam sine viribus iram esse.

Les François assiègent Cuneo, y travaillans desjà à la ligue de circonvallation sans que les Espagnols ayent fait jusques à ceste heure aucune diversion qu'ils projettent sur Rossignano ou Carmagnola.

L'ambassadeur nouveau de France[10] n'est pas encor arrivé à Rome, mais celuy de Perse[11] est desjà à Constantinople avec un gran train ayant eu l'audience du gran vesyr,[12] et l'internonce de l'empereur[13] a esté renvoyé sans lettres, qu'un capigi passa[14] portera pour exhorter l'em-

10 François Du Val, markies van Fontenay, genaamd Fontenay-Mareuil (no. 5119 n. 34).
11 Ibrahim khan.
12 Kara Mustafa Kemankeş.
13 Niet geïdentificeerd. aant.
14 Kapicibaşi, Turks: hoofdportier, was de titel van een bediende in het paleis van de sultan.

pereur, qu'il envoye un gran ambassadeur à la Porte, s'il veut traitter à bon escient de la prolongation des tresves.

Les Grisons s'assembleront bientost[15] sur le suject du traitté de Feldkirch[16] qui est bien misérable et, hormis les Engadinoi[s], je crois que les autres l'accepteront se voyans abbandonnés de tout le monde.

Je me reccom[m]ande à vos bonnes grâces et demeure à jamais, monsieur,
vostre serviteur redevable
C. Marin mp.

De Zurig, ce 19 d'Aoust l'an 1641.

P.S. Je vous supplie de m'advertir de la qualité du nouveau général de Suède, Torsenson,[17] et ce qu'avez de bon de la délivrance de nostre Mon. Horn,[18] mon très-honoré compère.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 12 Sept.
En in dorso: 19 Aug. 1641 Marin.

5339. 1641 augustus 31. Aan L. Camerarius.[1]

Illustris domine,

Gaudeo literarum mearum nullas intercidisse.

Torstensonium[2] cum supplementis advenisse partim in Pomeraniam, partim in Meclenburgicum lubens ex D. Salvii literis[3] disco et consummatum inter Suedos et Batavos fedus[4] ad liberiorem maris usum. Recte iudicat ill. Dom. vestra cunctationem illam, quae videtur nunc velut agnata Suediam regentibus, non omnibus negotiis convenire, multa differendo fieri peiora. Induciae illae cum Brandenburgico pactae[5] ad maiora bona, ita spero, viam nobis struent.

Portugalli impedire non debent, quominus reges nationesque in Asia ab ipsorum imperio liberae cum Suedis aliisque, si volunt, contrahant.

15 'Beitag' te Chur dd. 16/26 september 1641; vgl. Jecklin, *Materialien* I, p. 384, nos. 1661-1662.
16 Vergelijk van Feldkirch, op 9 augustus 1641 gesloten tussen aartshertogin Claudia en Graubünden; vgl. Vogel-Fechter, *Eidgen. Absch.* V, 2, 2, p, 2214vv.
17 De nieuwe opperbevelhebber van de Zweedse legers in Duitsland, Lennart Torstensson (no. 5176 n. 4).
18 Gustav Karlsson Horn (no. 5264 n. 1) was peetvader van Marins dochtertje Anna Narcisa.

1 Copie Uppsala, UB, E 388a, 296[1]. Gedrukt *Epist.*, p. 686 no. 1514.
2 De nieuwe opperbevelhebber van het Zweedse leger in Duitsland, Lennart Torstensson (no. 5176 n. 4).
3 No. 5307 dd. 6 augustus 1641, beantwoord door no. 5343.
4 Het verdrag tussen Zweden en de Republiek was op 11 september 1640 te Stockholm gesloten; het werd in Den Haag geratificeerd in mei 1641 en in Stockholm op 13 juli 1641.
5 Het wapenstilstandsverdrag tussen Zweden en Brandenburg, gesloten op 24 juli 1641.

Intelligimus hic illam de titulis controversiam[6] inter Danos et imperatorem compositam. In Palatino negotio videmus veteres trahendi artes. Itaque decreta et quidem fortia ac definita ab Angliae et Scotiae parlamentis exspectanda erunt.

Tentamenta ista, quae Lunemburgicis admovet imperator, iam cessabunt, quandoquidem fedus inter istam domum Suediaeque regnum[7] ultimam iam accepit manum. Id Hassicam[8]

6 Het betreft de titulatuur in de geloofsbrieven van de Deense ambassadeur te Regensburg, Corfits Ulfeldt; zie no. 5320.

7 De onderhandelingen tussen Zweden en Braunschweig mislukten uiteindelijk; zie ook no. 5140 n. 5, no. 5308.

8 Amalia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel, kreeg uit de Republiek geen steun voor het belegerde Dorsten; vgl. no. 5308 n. 5.

quoque confirmabit, cuius non maiorem haberi a Batavis rationem valde miror. Debebant enim morem illum Hispani militem suum commodantis imperatori aut imitari aut ulcisci. Schmalcius,[9] ni fallor, plus dedecoris quam noxae adferet rebus Suedicis. At certe aut non tanto impetu provehendus aut retinendus fuit.

Morte Suessionensis et re composita cum Bulionio,[10] quibus in rebus ingens fuit regis felicitas, libera iam Gallia est a bello civili. Nam si quid Guisius et Valetta[11] movebunt, id erit externum. Dux Carolus[12] adhuc velit sua habere extra bellum, sed surdis canit. Iam enim armis Grantzaei et Halerii[13] exutus Barro, Pontemoussoni, Sancto Michaele, Ligniaco, Grondecurtio, Novocastello, Trenelio, Mirecurtio nihil retinet praeter Lamottam, Spinale, Remiremontium, Bicham.

Ad Airam hostis, praeter quod famem opperitur, agit etiam operibus. Interim Millereius et Bressaeus[14] cepere oppida Lentium et Bassaeam, quorum hoc satis munitum erat qua operibus, qua praesidio, sed pulvere bellico destituebatur. Inde iam ituri putantur ad Lisam flumen, ut commeatus, qui ab Insularum oppido adventare solent, a castris Hispanicis avertant.

Pari pulveris penuria laborare Conissium dicitur et ob id brevi se eo potiturum sperat Harcurtius.[15] Et quia in arce Taurinorum pulvis casu aut dolo arsit, princeps Thomas in proximo ad Vulpianum se posuit videturque urbis Taurinorum novum obsidium agitare animo.

Tarragonae terra Leganesius,[16] mari Ferrandinus[17] subvenire voluere, sed aiunt Galli nihil ab illis effectum et strenue esuriri in oppido et Hispanorum castris circum oppidum equis in alimenta hominum absumptis praeter quingentos. Sperant tamen Hispani aditum sibi ad urbem fore mari, ubi menses procellosi, qui nunc instant, Gallos vetuerint in eo mari consistere. Barcinonensis civitas graviter fert Gallos hospites. Sed iis, qui fraenum semel momorderunt, praeter querelas nihil relictum est.

Iter meum ad regem felix fuisse meque omnia, quae ab ista parte optari possunt, impetrasse antehac scripsi.[18] Deus Suediae federatorumque eius res et nostras privatas respiciat semper propitius.

Ill. Dom. vestrae perpetuae observantiae debitor
H. Grotius.

Lutetiae, 31 Augusti MDCXLI.

Cardinalis Hispanus Stegae aegrotare dicitur.

9 Peter Abel Schmalz (Smalze), voormalig secretaris van Axel Oxenstierna (no. 5249 n. 13).
10 Namelijk in de overeenkomst, gesloten te Mézières en Sedan, dd. 5 en 6 augustus 1641.
11 Bernard de Nogaret, hertog van La Valette (no. 4996 n. 6).
12 Karel IV, hertog van Lotharingen.
13 Jacques Rouxel de Médavy, graaf van Grancey (no. 5323 n. 11), en François de l'Hospital, sieur du Hallier (no. 5083 n. 25).
14 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye (no. 5101 n. 7), en Urbain de Maillé, markies van Brezé (no. 5142 n. 16).
15 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt, Frans opperbevelhebber in Noord-Italië (no. 5054 n. 3).
16 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan (no. 4996 n. 15).
17 García de Toledo y Osorio, markies van Villafranca, hertog van Fernandina.
18 No. 5323 dd. 17 augustus 1641.

Bovenaan de brief in de copie te Uppsala: Redd. Leidae, 7 Sept. 1641.

5340. 1641 augustus 31. Aan W. de Groot.[1]

Mi frater,

Iterum dico mirari tam lentum antehac Blavium, nunc ita festinasse, ut misso ad me indice et erratis, meum super iis iudicium non exspectaret, sed in exteras oras librum[2] mitteret. Quare si me amicum vult, errata recudet meo sumtu, indicem autem aut recudet aut auferet. Non est enim index, qui mentem meam male indicat. Deinde scribat ad eos, ad quos tam praepropere misit exemplaria, mittatque correcta errata et indicem correctum aut certe mandatum auferendi indicis. Est enim id pernecesse.

Heri apud me fuit Petavius[3] cum alio sui ordinis. Ostendunt se pacem ecclesiae amare. Et multi ad populum ea de re agunt commodum, non tamen quantum iactant protestantes. Ministri autem illi protestantes[4] quod more veterum Dei invocatione utuntur, cum eucharistiam faciunt, sane in Languedocia dicitur nemo offendi. Neque facta haec mutatio scripto, sed voce.

Cum regiones exteras nominat, in quas missi sunt libri, miror de Anglia non facere mentionem.

Velim in fine de Iure belli ac pacis[5] poni haec sumpta ex ultimis mandatis regis Francorum S. Ludovici ad filium suum:[6] ‘Si qua controversia aut actio in te moveatur, inquire in veritatem tam contra te quam pro te. Si quid alieni habere te animadvertas, quod aut te aut maiores tuos cepisse constet, fac illico restituatur. Cave bellum geras adversus christianum quenquam nisi ex multorum consilio et ita, si bellum evitare non possis. Quod si bellum habeas, abstine ab ecclesiasticis et iis, qui tibi nihil nocuere. Si inter subditos tuos bellum aut rixae oriantur, fac eos ad concordiam reducas, quamprimum fieri potest. Saepe specta quid bailius,[7] praepositi et alii officiales tui faciant, et in eorum actus inquire, ut si quid corrigendum sit, id corrigas. Fac nullum turpe peccatum regnet in regno tuo.’

Ad Airam hostis praeter quod famem exspectat, opera admovet. Marescallus autem Bressaeus et Millereius[8] captis Centia et Bassaea pergunt ad Lisam flumen, ut ab urbe Insulana adventantes commeatus hostium castris intercipiant. Pulveris bellici penuria in causa est, cur Bassaea sit dedita et cur Conisii deditio Gallis speretur. Eadem ex causa Taurinorum urbem rursus a se obsideri sperat posse princeps Thomas, quia igne incertum an fortuito pulvis in arce qui erat flagrarit. Tarragonae equi eduntur. Quingenti edendi restant.

Tibi obligatissimus
H. Grotius.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 926 App. no. 562. Antw. op no. 5328; beantw. d. no. 5356.
2 Het betreft de uitgave bij Blaeu van Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135). In Willems brief van 5 augustus, no. 5307, is reeds sprake van de distributie door Blaeu.
3 Dionysius Petavius SJ (no. 5408 n. 1).
4 Zie ook no. 5295.
5 *BG* no. 571; de uitgave verscheen bij Blaeu in maart 1642.
6 Philips de Stoute (1270-1285; geb. 1245). Blijkens Grotius' brief dd. [21] september, no. 5375, is het citaat ontleend aan de levensbeschrijving van Lodewijk IX door Jean, sire de Joinville (1224 - ±1317); vgl. *NBG* XXVI, kol. 805-835. De in de brief gegeven Latijnse vertaling van het citaat is wellicht door Grotius vervaardigd. Het citaat werd, tezamen met een tweede citaat (zie *infra* no. 5351), inderdaad opgenomen achterin de uitgave van *De iure belli ac pacis* van 1642 (*BG* no. 571).
7 In de oorspronkelijke tekst: baillifz; in de uitgave van *De iure belli ac pacis* (*BG* no. 571): bailivi.
8 Urbain de Maillé, markies van Brezé, maarschalk van Frankrijk (no. 5142 n. 16), en Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye (no. 5101 n. 7). In plaats van het volgende ‘Centia’ zal gelezen moeten worden: Lentio; vgl. no. 5339.

Lutetiae, 31 Augusti 1641.

Rogo salutes optimam matrem, uxorem tuam, liberos et amicos.

Epigramma.

Κλαῖε Δαημοσύνη Καμεράριον[9] εἰσορόωσα,
Πλοῦτος ὅτι φρενοπλὴξ εἶο πλέον δύναται.

5341. 1641 augustus 31. Aan A. Oxenstierna.[1]

Excellentissime et illustrissime domine,

Tarragonae subvenire iterum Hispani tentarunt et terra Leganesius[2] et mari Ferandinus[3] inani, ut audimus, conatu, ita ut ultima fames exspectetur equis in alimenta iam absumtis, restantibus adhuc qui edantur quingentis, ut narrant transfugae. Res ibi videtur spectare ad novum proelium navale.

In Italia Conisium brevi speratur Gallorum fore, quod pulvis bellicus desit. Princeps Thomas munit Volpianum, non longe ab urbe Taurinorum, videturque novam moliri eius urbis obsidionem, in cuius arce quicquid erat bellici pulveris, id incertum unde orto igne conflagravit.

Ad Airam hostis non contentus famem opperiri, etiam operibus rem agit. At Milleraius et Breszaeus[4] captis oppidis Lentzio et Bassaea, quorum hoc firmum satis et opere et milite deditionem facere coactum est inopia bellici pulveris, ad Lisam eunt amnem, ut a castris hostilibus avertant commeatus, qui ab Insularum urbe advectari solent.

In Hispaniam venit quidem Peruana classis, non item Mexicana, quae nescio quomodo tardata ad Havanam iusto tempore non adfuit. Romae an episcopus Lamegae[5] recipiendus sit ut regius legatus, etiamnunc consultatur, ut id fiat, Gallis annitentibus, Hispano contra, ut credi par est, nihil non contra movente.

Rex Galliae tum in Lotharingia tum in Barrensi ducatu recepit Barrum, Pontem Mousoni, Sanctum Michaelem, Ligniacum, Gondrecurtium, Novum Castellum, Trenelium, Mirecurtium neque aliud ibi iam duci Carolo[6] restat, nisi Lamotta, Spinale, Remiremontium, Bicha.

Barcinonensis civitas multa de Gallis queritur, sed sero.

Deum rogo [etc.]

Lutetiae, XXI/XXXI Augusti MDCXLI.

In Conisio esse dicuntur sexcenti Hispani, ducenti Germani, mille ducenti Itali. Cardinalis Hispanus Stegae aegrotare dicitur et augere praesidium urbis Insularum.

9 Bedoeld zal zijn Ludwig Camerarius (no. 4994 n. 1), die plaats had moeten maken voor Petter Spiring Silvercrona (no. 5000 n. 1). Het gedicht is nogmaals gegeven, *infra* no. 5375; zie ook Willems Latijnse vertaling, no. 5394.

1 Copie Dresden, Sächs. Landesbibl., C 61, 42; copie Leipzig, UB, ms. 2633, f. 96. Gedrukt *Oxenst. Skrifter* 2. afd., IV, p. 153 no. 392.

2 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan (no. 4996 n. 15).

3 García de Toledo y Osorio, markies van Villafranca, hertog van Fernandina.

4 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye (no. 5101 n. 7), en Urbain de Maillé, markies van Brezé (no. 5142 n. 16).

5 Dom Miguel de Portugal, bisschop van Lamego (no. 5028 n. 6).

6 Karel IV, hertog van Lotharingen.

Bovenaan de brief in de copie te Leipzig: Argumentum. Tarragonae obsidio. Italica. Belgica. Roma[e] dubia de recipiendo Lusitanico legato. Lotharingia a rege occupata.

5342. 1641 augustus 31. Aan N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

Gebreck van buscruit doet in deze tijd veele operatie. La Bassée, op de wegh tusschen Atrecht ende Rijssel, is genomen bij den maerschalck de Breszé[2] bij 'tselve gebreck, zijnde verzien van acht bolwerken ende bezet bij sestienhondert man. Conis meent men dat haest zal zijn in de macht van den grave van Harcourt[3] door dezelve reden. Den prince Thomas zijnde gelogeert bij Vulpiano naebij Thurijn hoopt diezelve stadt andermael te belegeren, doordien alle het buscruit dat in het casteel is geweest, door ongeluck ofte verraedt is verbrandt.

Ten zelve tijdt als La Bassée in handen van de Franschen is gecomen, zoo zijn zij oock meesters gewerden van Lens ende schijnt de intentie te zijn te gaen nae de riviere van Lis om de vivres die van Rijssel comen, aen het Spaensche leger af te snijden. In Lorraine ende in 't Barrois hebben Gransé ende Du Hallier[4] zeer lichtelijck becomen Bar-le-Duc, Pont-à-Mousson, Saint Mihel, Ligny, Gondrecour, Neufchasteau, Trenel ende Mirecour, zoodat aen hertogh Carel[5] niet en resteert als Lamotte, Espinal, Remiremont, Biche. Denzelven hertogh doet weder spreecken van neutraliteit, maer zonder apparentie van daertoe te connen geraecken. Daer is meerder apparentie tot de neutraliteit van het graeffschap van Bourgogne, doch tot noch toe niet voltrocken.

Leganes[6] te landt, Ferandino[7] ter zee hebben weder getracht Tarragona te ververschen. De Fransoisen zeggen dat de Spaegnaerden niet en hebben uitgerecht ende dat soo bij die van de stadt als bij de Spaegnaerden die rondom de stadt zijn gelogeert, alle de paerden zijn opgegeten uitgenomen vijfhondert. De noch resterende hoope van de Spaenschen is, dat de maendt van September, die nu begint, ende de navolgende maenden zoo buiachtigh zullen zijn, dat de Fransche vloot daer niet en zal connen blijven ende dat dien tijdt haer, hoewel met wat peryckels, gelegentheit zal geven om vivres te brengen [in] Tarragone gelijck de Fransoisen voor dezen gedaen hebben in het eilandt van Ree.[8]

Te Rome werdt noch onder de cardinaelen gedisputeert off men den bisschop van Lamega[9] zal aennemen als een coninckliycke ambassadeur ofte niet. Wij verstaen hier dat het different aengaende de titels tuschen den keizer ende Danemarcken[10] is geaccommodeert ende dat de zaecke van den Pals gestaedigh werdt gesleept door verscheide pretexten nae gewoonte.

Wij verstaen dat binnen Conys zijn seshondert Spaignaerden, tweehondert Duitschen, twaelffhondert Italianen. Den cardinael-infant werdt gezegt zieck te zijn te Stegen ende 't garnisoen van Rijssel te vermeerderen.

1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, H 22e. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Beantw. d. no. 5357.
2 Urbain de Maillé, markies van Brezé, maarschalk van Frankrijk (no. 5142 n. 16).
3 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt, Frans opperbevelhebber in Noord-Italië (no. 5054 n. 3).
4 Jacques Rouxel de Médavy, graaf van Grancey (no. 5323 n. 11), en François de l'Hospital, sieur du Hallier (no. 5083 n. 25).
5 Karel IV, hertog van Lotharingen.
6 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan (no. 4996 n. 15).
7 García de Toledo y Osorio, markies van Villafranca, hertog van Fernandina.
8 In oktober 1627 slaagde een Frans konvooi erin het fort Saint-Martin-de-Ré te bevoorraden, dat door Engelse troepen werd belegerd.
9 Dom Miguel de Portugal, bisschop van Lamego (no. 5028 n. 6).
10 Het betreft de geloofsbrieven van de Deense ambassadeur te Regensburg, Corfits Ulfeldt; zie no. 5320.

31 Augusti 1641.

5343. 1641 augustus 31. Aan J.A. Salvius.[1]

Excellentissime et illustrissime domine,

Multis modis me delectant literae Excellentiae vestrae, quae et fedus inter Suediam Galliamque honestis legibus compositum[2] docent et accessuros ei federi Brunsvicenses.[3] Quae omnia ut bene vertant rei Suedicae utque nos ducant ad aequam[4] pacem, Deum pacis auctorem precor gaudeoque loca de pace agendi placuisse satis vicina Osnabrugam et Monasterium.

De marescallo Hornio[5] promisere mihi rex et Chavigniacus[6] quicquid volui. Itaque restat, detur opera, ut reducatur Lindavium marescallus, quam in rem laboraturum confido D.[m] Mokelium.[7]

Valde desideratus ad me advenit nuntius iste de adventu Torstensonii[8] in castra. Batavis quoque de federe cum Suedia[9] gratulor; puto autem id eos maxime expetivisse,[10] ut ea fama conspectiores facilius cum Danis res suas componant.

Excellentiam vestram Deus sospitet. Sum eroque semper

Excellentiae vestrae addictissimus cultor

H. Grotius.

Lutetiae, XXI/XXXI Augusti MDCXLI.

Bovenaan de brief in de copie te Leipzig: Argumentum. Foedus Suecorum cum Gallis renovatum. Osnabruga et Monasterium pacis conficiendae loca proposita. Foedus Suecorum cum Batavis.

1 Copie Dresden, Sächs. Landesbibl., C 61, 41; copie Leipzig, UB, ms. 2633, f. 95. Gedrukt *Epist.*, p. 687 no. 1516; *Oxenst. Skrifter* 2. afd., IV, p. 153 no. 391. De subscriptie 'Excellentiam... Grotius' komt alleen voor in de uitgave der *Epist.* De beide copieën bevinden zich tussen Grotius' brieven aan Axel Oxenstierna, terwijl in de uitgave der *Epist.* Johan Adler Salvius als geadresseerde is vermeld. De brief is echter blijkens zijn inhoud het antwoord op Salvius' brief van 6 augustus, no. 5308, en zal door deze laatste aan Oxenstierna zijn doorgezonden.

2 Zie no. 5308.

3 De onderhandelingen tussen Zweden en Braunschweig mislukten uiteindelijk; zie ook no. 5140 n. 2. De uitgave der *Epist.* geeft: accessurum ... Brunsvicensem.

4 De uitgave der *Epist.* geeft: bonam.

5 Gustav Karlsson Horn (no. 5264 n. 1).

6 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny, Frans staatssecretaris van buitenlandse zaken (no. 5226 n. 1). Grotius was op 10 augustus naar Reims gereisd voor besprekingen over Horn; vgl. no. 5325.

7 Friedrich Richard Mockhel, Zweeds resident te Benfeld (no. 5361 n. 1).

8 De nieuwe opperbevelhebber van het Zweedse leger in Duitsland, Lennart Torstensson (no. 5176 n. 4).

9 Het verdrag tussen Zweden en de Republiek was op 11 september 1640 te Stockholm gesloten; het werd in Den Haag geratificeerd in mei 1641 en, blijkens Salvius' brief no. 5308, in Stockholm op 13 juli 1641.

10 De uitgave der *Epist.* geeft: ad eos maxime pertinuisse.

5344. 1641 augustus 31. Aan F. Sprecher von Bernegg.[1]

Nobilissime et amplissime domine,

Quanti Nobilitatem vestram semper fecerim ob constans studium tuendae patriae libertatis et pacis inter christianos, ipsa coniecturam forte facere aliquam poterit magis ex verbis meis quam ex factis, quia bene de Nobilitate vestra loquendi semper mihi fuit, bene autem faciendi

1 Gedrukt *Epist.*, p. 687 no. 1515. Fortunatus Sprecher von Bernegg (1585-1647) was een staatsman en historicus in Graubünden; vgl. *ADB* XXXV, p. 279vv. Hij correspondeerde met Grotius sinds 1635; zijn brieven aan Grotius ontbreken echter. De onderhavige brief was vermoedelijk het antwoord op een brief van Sprecher van ± 8 augustus; zie *supra* no. 5309.

magno meo cum moerore nunquam mihi facta est copia. Caeterum ego mihi eius iudicii plane sum conscius vidique amicam manum Nobilitatis vestrae[2] magno cum gaudio ipsoque ex animo tum communi Rhaetorum tum Nobilitati vestrae omnia prosperrima deque et huius et illius morbis plurimum doleo.

De controversia Engadinae Inferioris et octo Iurisdictionibus multa didici partim ex rumore, partim ex scriptis editis et non editis. Audio autem nuper prodiisse ea de re libellos,[3] qui hucusque non pervenerunt. Eos si quando videro aut Nobilitatis vestrae comitate aut alia quavis occasione, potero rectius de toto negotio et iudicare et, si ita res tulerit, loqui. Ulyssem,[4] de quo loquitur epistola Nobilitatis vestrae, non minoris facio quam illum, quem Homerus proposuit politicae prudentiae exemplar, et, si rebus id ostendere possum, faciam.

Suedi nostri fedus de integro fecere cum Gallis[5] duraturum ad pacis usque tempus, in cuius spem id fedus factum est. Federi adiunxit se domus Lunaeburgica. Idem facturam puto Hassiae viduam[6] cum electore Brandenburgico.[7] Inducias fecit Suedia in annos duos, et alia inter eos agitantur maiora.

Deus nos magis magisque illustret ad cognoscendam veritatem suam et viam pacis ac sic nos ad bona aeterna praeparet.

Nobil. vestrae ad omnia officia paratissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 21/31 Augusti 1641.

5345. 1641 september 2. Van W. de Groot.[1]

Frater optime,

Scripsi praeterita septimana ad Blavium[2] te in ea esse sententia, ut indicem[3] omnino tolli velis, errata vero recudi; et novum erratorum a te transmissorum (ind)icem ad Goesium[4] misi. Ego quia tota hac (sep)timana nihil accepi a Blavio, quod s(uper) ea re amplius scribam non habeo.

De e(pi)stola ad Philemonem[5] hoc habe, commen(t)arium tuum esse in manu Vossii,[6] cui eum describendum dedi; misisse me ad typographum praefatiunculam

2 De brief van Sprecher ontbreekt.
3 Niet geïdentificeerd.
4 Ulysses von Salis-Marschlins, kolonel in Franse dienst (no. 5309 n. 6).
5 Het verdrag tussen Frankrijk en Zweden was in juli 1641 verlengd. Grotius ontleende de volgende berichten aan de brief van J.A. Salvius, no. 5308.
6 Amalia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
7 Friedrich Wilhelm, keurvorst van Brandenburg, had op 24 juli 1641 een wapenstilstandsverdrag met Zweden gesloten.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24, 209. Eigenh. oorspr. Het hs. is beschadigd. Antw. op no. 5332; beantw. d. no. 5363.
2 Willems brief aan Blaeu ontbreekt.
3 De index van Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135).
4 Vermoedelijk Willem van der Goes (no. 4995 n. 15).
5 Grotius' *Commentatio in Epistolam Pauli apostoli ad Philemonem* (*BG* no. 1136), afgedrukt achterin de uitgave van *De iure belli ac pacis* van 1642 (*BG* no. 571).
6 Gerardus Joannes Vossius.

tuam cum mandatis, ut libris de Bello et pace postponatur. De libello Blonckiae[7] nihildum vidi; quare mirari non debes, si de eo imprimendo cum typographo agere nondum potuerim. Debent enim imprimenda ad manum esse.

7 Het traktaat over de weduwstaat van Suzanna van Reigersberch, weduwe van Anthonie Bloncke; zie no. 5218 n. 11.

Aderit vobis brevi Levinus Lonius,[8] viri optimi filius, quem ea, qua caeteros fratres dignatus es, complectaris amicitia rogo, rogat et Graswinkelius.[9]

Pro novis gratias habeo. Quae reponam non invenio, nisi principem[10] in Selandiam cum copiis movere et incertum, in quam partem incubiturus sit.

De imprimendis iis, quae ad concordiam faciunt,[11] serio quidem cogitabo. Sed si Blavii opera uti nolis, ego fidos hic typographos, qui in eam rem operam ponere velint, non novi.

Salutant te mater, uxor mea, filius tuus[12] et amici quamplurimi, quos inter Dussenus senior,[13] quem hodie invisimus.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, II Septembris 1641.

Adres: A monsieur monsieur Grotius, ambassadeur de Suède, à Paris.
Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 12 Sept.
En in dorso: 2 Sept. 1641 W. de Groot.

5346. 1641 september 2. Van N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

Ick hebbe nu in Den Hage weder arriverende gevonden de vermiste brieven[2] ende in Zeelant sijnde ontfangen alle die uEd. mij daer heeft geaddresseert, daervan den lesten is van den vierentwintychsten Augusti,[3] die mij Saterdachmergen daer is behandycht. Bedancke uEd. van alle deselve neffens mijn excuse dat uEd. op alle geen off weynych antwoorde heeft gehadt ende oock jegenwoordych niet hebben en sal, overmits ick niemant hebbe connen spreecken.

Sijn Hoocheyt[4] heb ick op wech uyt goeder hant verstaen dat met het leger noch is ontrent Gennip ende voor Woensdach niet sal delogeren. Seven regimenten

8 Lieve van Loon (1619-1692), jongste zoon van de Amsterdamse koopman Hans van Loon (1577-1658) en Anna Ruychaver (1573-1649). In 1638 was zijn broer Arnold (geb. 1616) bij Grotius aanbevolen; vgl. *supra* no. 3868 (dl. IX). Zie voor de namen van de overige broers Elias, *Vroedschap* I, p. 442v.
9 Dirck Graswinckel (no. 5200 n. 8); hij had in 1629 de oudste zuster van Lieve van Loon, Geertruyd (1600-1675), gehuwd.
10 Frederik Hendrik.
11 Grotius' *Via ad pacem ecclesiasticam* verscheen in maart 1642 te Parijs (*BG* no. 1166), terwijl Blaeu in juni 1642 een tweede uitgave verzorgde (*BG* nos. 1167-1168).
12 Pieter was als enige van Grotius' zoons in het vaderland.
13 Eewout Jacobsz. van der Dussen (1574-1653); vgl. Van der Aa, IV, p. 408.
1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, K 76h. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge (ed.), *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 663 no. 259. Geciteerd Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 292. Antw. op no. 5334; beantw. d. nos. 5365 en 5366.
2 Wellicht de brieven uit Parijs dd. 27 juli 1641, die tegelijk met die van 9 augustus werden bezorgd; zie ook no. 5328.
3 No. 5334, door Reigersberch ontvangen op 31 augustus.
4 Frederik Hendrik.

blijven onder het commandement van graeff Hendrick[5] in de bovenquartieren, de reste van het leger gelooft men dat beneden gaet, daer Vrankerijck door diversie meer voordeel naer apparentie als desen staet mede sal doen, 't en ware den conynck een intocht conde doen ofte yet notabels voornemen. Maer den tijt van het jaer loopt verde ende een weynych regen maeckt de wegen in dat vette lant onbruyckbaer.

Voor Dorsten wert gevreest ende souckt Picolomini met het innemen van cleyne plaetsen in het lant van Brunswijck de geünieerde van voor Wolfenbuttel te trecken, dat noch lange

5 Hendrik, graaf van Nassau-Siegen (1611-1652); vgl. *NNBW* I, kol. 1075v.

tegen soude connen houden. Van de handelynge van Staden[6] verwacht men weynych succes. Den ambassadeur Rhoo[7] gheeft hope van prins Robbert mede te brengen.

Den oostenwint heeft de comste van de roine-mère[8] eenyge dagen beleth. Twee jachten hebben al acht dagen voor mijn vertreck uyt Zeelant hare M.teyt verwacht om die uyt de Engelsche scepen over te nemen ende den Rhijnstroom op naer Ceulen, daer men hier gelooft dat sij hare residentie nemen sal, te brengen. Mevrouw de princesse[9] hout haer gereet om die tot Dordrecht te ontfangen. Dat sijn de operatiën die de intimidatie aen hare ministres[10] gedaen heeft voortgebracht. Den conynck van Engelant was al naer Schotlant vertrocken, latende in plaetse van een viceroy, gelijck het parlament garen hadde gesien, seven regenten.[11] Uyt het avancement bij sijne M.teyt gedaen aen Essex, die gestelt is in de plaetse van Pembrock,[12] verlaten om een querelle met den soon van Arondel[13] in het parlament geformeert, oordeelt men dat den conynck degene die credyt hebben bij het parlament souckt met beneficie tot hem te trecken. Dat is den stijl van outs ende wert Prym,[14] een van de belhamels onder de spreeckers, gedestineert tot het vicecancelierschap. Den conynck werpt de schult op den viceroy.[15] Dat beleyt aen de eene sijde ende de oneenycheden onder soo veele hooftden aen d'ander sijde sullen (me)ttertijt den conynck avantagie geven.

De scepen ende de gelichte troupes sijn met den ambassadeur van Portugael[16] nevens een groote quantiteyt paerden voorleden Donderdach uyt dese landen vertro[c]ken ende hebben sedert gehadt, die noch continueert, een seer goeden oostenwint. De bewin[t]hebbers van de Oostindische Compangie niet wetende, wat vasticheyt sij hebben in het accort met de Portugysen, equiperen twintych scepen, versien boven het bootsvolck met een goet getal soldaten om, soo de vrede met de Portugysen niet wert onderhouden, hare victoriën te vervolgen ofte op de Castilianen andersints haer voordeel te soucken.

Tot ambassadeur ordinaris bij de signeurie van Venetiën is gecoren onsen jongen neeff Vosbergen,[17] selffs bij Hollant, alsoo niemant in eenych employ sijnde tot die

6 Conferentie te Stade tussen Deense (no. 5259 n. 9) en Staatse (no. 5184 n. 8) onderhandelaars.
7 Sir Thomas Roe (no. 5143 n. 7). Ruprecht van de Palts bevond zich sinds oktober 1638 in keizerlijke gevangenschap.
8 Maria de' Medici.
9 Amalia van Solms. De ontvangst en begeleiding van Maria de' Medici werd echter verzorgd door Johan Wolfert van Brederode; vgl. ARA, SG no. 6766.
10 Jacques Le Coigneux, de secretaris Louis de Montsigot en Luca Fabroni (no. 5279 n. 5).
11 De ‘lord Keeper’ sir Edward Littleton, Henry Montague, graaf van Manchester, Robert Bertie, graaf van Lindsey, William Seymour, markies van Hertford, Edward Sackville, graaf van Dorset, Henry Bourchier, graaf van Bath, en Robert Devereux, graaf van Essex; de laatste werd tevens aangesteld tot ‘lord Chamberlain of the household’. Zie *CSP Ven.* 1640-1642, p. 201v.; *CSP Dom.* 1641-1643, p. 81.
12 Philip Herbert (1584-1650), graaf van Pembroke en Montgomery; vgl. *DNB* XXVI, p. 208-212.
13 Henry Frederick Howard (1608-1694), derde graaf van Arundel, lord Maltravers, zoon van Thomas Howard (1586-1646), graaf van Arundel; vgl. *DNB* XXVIII, resp. p. 38 en 73-76.
14 William Prynne (1600-1669); vgl. *DNB* XLVI, p. 432-437.
15 Thomas Wentworth, graaf van Strafford, onthoofd op 22 mei 1641.
16 Tristão de Mendonça Furtado (no. 5028 n. 6).
17 Caspar van Vosbergen jr. (1613-1643), drossaard van Sint-Maartensdijk, zoon van Caspar van Vosbergen (1574-1649); hij overleed nog voor zijn afreis. Vgl. Nagtglas, II, p. 896vv.

staet pretendeerde. Den hertoch van Boullion ware garen in sijn gouvernement ende charges hier herstelt;[18] dan daertoe is weynych genegentheyt ofte apparentie.

18 Hij werd in oktober-november 1641 als goeverneur van Maastricht opgevolgd door Johan Albrecht, graaf van Solms (no. 5023 n. 16), als vierde grootofficier van de cavalerie door Frederik Magnus, wild- en Rijngraaf in Neufville, als kolonel der cavalerie door François de

Desen 2 Sept. 1641.

Adres: Mijnheer mijnheer de Groot, raedt ende ambassadeur ordinaris van de coninginne ende crone van Sweden bij den alderchristelijcksten conynck.
Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 12 Aug. [*sic*].
En in dorso: 2 Sept. 1641 Reigersberg.

5347. 1641 september 2. Van P. Spiring Silvercrona.[1]

Mein herr ambassadeur,

Ihre Hochheit von Oranien liegen noch vor Gennep still, der resolution auss Franckreich erwartendt. Ess scheinet, dass die belägerung Arien, durch den cardinal infant von newem vorgenohmen, den compass nicht wenig verrückt habe, gestalt zubesorgen, dass wofern die Frantzosen sich allein ahn dem entsatz selbiger statt amusiren, oder nur in der ferne einen andern orth, zur diversion, belägern würden, ihre Hochheit anders nichts thun, alss etwa dem feindt in Flandern eine feinte machen werden. Im fall aber die Frantzosen in Flandern einbrechen, vnndt ihrer Hochheit die passage vber die Leihe facilitiren helffen würden, muhtmasse ich, dass noch wohl ein sonderbahr desseing abhanden sein mögte, bevorab, weil man bedacht ist, auff solchen fall so viel burgerey vnndt wartgelter ahnzunehmen, dass zu verstärckung der armee 100 compagnie soldaten auss den garnisonen geliechtet werden können. Vnderdessen liegen bey Nimmegen in die 800 kleine schiff, vnndt bey Bergen ob Soom ein ahnzahl grosse schiff in bereitschafft, jene vmb die infanterie, diesse vmb die cavallerie zu transportiren.

Die köningin-mutter auss Franckreich[2] wirdt nuhnmehr täglich in Seelandt erwartet. Deroselben ist das sicher geleith vor Fabroni, Coinnieu, vnndt Montsigot[3] verwegert, ihr aber vergönnet worden, mit dero vbrigen suite, jedoch starcker nicht alss 170 à 180 persohnen, durchzuziehen.

Wegen dess entsatzes Dorsten wirdt die hoffnung je länger je geringer. Die herrn General Staten haben zwar ihrer Hochheit die sach recommendirt, vnndt begehrt ein wachendes aug darauff zu haben. Es scheinet aber, dass dieselbe dazu wenig incliniret seyen, alsso dass der orth vor verlohren gehalten wirdt. Auss dem landt zu Braunschweig haben wir, dass den 6.ten huius der feindt das schloss Löwenburg - worin Lüneburgische besatzung gelegen - nach dem er es vorher starck canoniren vnndt bresche schiessen lassen, mit accord einbekommen hätte, vnndt weiter ins landt hinein marchiren thätte. So wirdt auch vom 11/21.ten passato geschrieben, dass die vnserige in gleichem auffgebrochen, vnndt dem feindt nachgangen sein sollen. Wovon in kurtzem ein mehrers Ew. Excell. zu avisiren sein mögte, die ich damit Gottes starcker beschirmung zu allem wohlergehen trewlich empfehle, allezeit beständig verbleibendt

Ew. Excell. dienstbereitwilligster.

Gravenhage, den 2.ten Septemb. a. 1641.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13, 89. Oorspr. Niet ondertek.
2 Maria de' Medici.
3 Luca Fabroni, Jacques Le Coigneux en de secretaris Louis de Montsigot (no. 5279 n. 5).

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 12 Aug. [*sic*].

5348. 1641 september 2. Van G.J. Vossius.[1]

Cum gaudio intellexi ex literis filii Isaaci,[2] ut salvus Parisios venerit, Excellentiam t. compellarit et, quod fore sciebam, acceptissimus fuerit; clarissimum Salmasium,[3] alterum orbis literati decus, cum dolore suo non repererit, eo quod in Burgundiam abiisset. Nec dubito, quin ab eo tempore Excellentiam t. compellarit saepius, nisi forte, quod factum nolim, veneratione eius fastigii veritus sit, ne in publicum peccaret. Quamobrem licet non ignorem alloquio neminis reddi posse doctiorem, prudentiorem, meliorem, ab uxore[4] tamen commonendum putavi, ut ne sine causa et modo interpellaret atque interea, ne paucis istis mensibus, quibus in Galliis futurus, diffluere sibi patiatur occasionem tam bellam nec postea redituram. Tuae vero Excel. curae eum fore usque adeo sum persuasus, ut neque id rogandum magnopere putem. Imo si peccandum est, in hanc filium partem peccare malim, quod saepius compellet quam subrusticus pudor sineret. Et tamen non ignoro heroicae mentis tuae negotia partim regni Suecici, imo aliorum etiam ingeniorum bono, partim ecclesiae catholicae, quam[5] soli adspernantur vitilitigatores omniscioli, ecclesiae veteris contemptores, qui magis magisque cornua ubique tollunt ob felicem in Britannia successum, ubi meliores eorum, quos dicere nolo, meliorum se mortem exspectare creduntur, sequiores vero etiam manibus pedibusque procurare. Mihi vero de talibus vix scribere etiam tutum.

Quid moretur editionem operis nostri, ut sic dixerim, Theologico-physici,[6] et per te perque ea, quae proxime dixi, facile vides. Tamen ut ultra cessem, non sinit res typographi, cui prorsus iniurius sum, nulla licet culpa mea. Iam sex menses sunt, quod opus id non inspexi, nempe quia etiam indices iam excusi solaque desideretur dedicatio. De eo, cui destinaram,[7] fieri ut video nequit. Utrum clero Anglicano inscribatur, deliberabo, ubi Hagam excurrero. Id intra tres erit hebdomadas, quando offerenda erit ill. Ordinibus filii pars altera Annalium Batavicorum;[8] ea erit de comitibus ex domo Hannonia.

Quaeres fortasse, si[9] tamdiu non admorim manum operi de Theologia gentili, quid interim moliar. Nec enim cessare me existimabis. Equidem in tot adversis, utcumque forti sim animo, non longam adeo mihi vitam polliceor. Quare eorum instar, qui abitum parant, convasare mea incipio. Hoc est: relego et edita et plura inedita, qualium maiorem longe copiam reperio quam putabam. Si vita et valetudo siverint, plura videbis nostra intra biennium vel circiter quam putares. Sed si prope iam ad carceres decursum hoc vitae curriculum, manebit eorum cura liberos, praecipue

1 Copie Oxford, Bodl., Rawl. letters 84C, f. 177. Gedrukt *Vossii Epist.* I, p. 418 no. 416; *Vossii Opera, Epist.*, p. 301 no. 557. Beantw. d. no. 5367.
2 Isaac Vossius (no. 5066 n. 20).
3 Claude Saumaise (Salmasius) bevond zich sinds begin juli in Dijon; zie P. Leroy, *Dernier voyage*, p. 88.
4 Elisabeth Junius.
5 Naar de beide gedrukte edities verbeterd uit: quae.
6 Vossius' *De Theologia gentili et physiologia christiana, sive de origine ac progressu Idololatriae* ..., Amsterdami, apud Ioh. et Cornelium Blaeu, MDCXXXXI. De ‘dedicationes’ zijn gedateerd op 12 en 28 oktober 1641.
7 William Laud, aartsbisschop van Canterbury; hij werd echter nu in de Tower gevangen gehouden.
8 *Matthaei Vossii Annalium Hollandiae Zelandiaeque pars altera, quae est de gestis comitum ex domo Hannonia*, Amstelodami, apud Ioannem Ianssonium, MDCXLI; het eerste deel was verschenen in 1635. Matthaeus Vossius (no. 5066 n. 19) werd vervolgens aangesteld tot historieschrijver van Holland; vgl. *Res. SH* dd. 25 november 1641.
9 De beide gedrukte edities geven: cum.

Isaacum meum, pene dixerim delicias meas, quem iterum iterumque Excell. t. commendo.

Heroinae coniugi salutem dicito, imo familiae omni, a familia mea longe inferiori, sed Excell. t. devotissima.

Illustriss.[10] Excell. t. obsequio servitioque paratissimus
Ger. Jo. Vossius.

Amstelodami, MDCXLI postr. Kal. VIIbris styl. novo.

Adres (volgens de copie te Oxford): Hugoni Grotio, Parisios.

5349. 1641 september 5. Van C. Marin.[1]

Monsieur,

J'appren fort volontiers les bonnes nouvelles qu'il vous a pleu me donner par vos dernières,[2] mais je suis fort en peine de ce que vous ne me ditez rien, quand Mon.r Heuf[3] me payera mon reste, ny ce qu'on vous respond sur vos remonstrances touchant mon particulier, vous suppliant pourtant de m'en dire vostre advis; tâchez par tous les moyens possibles que je sois payé au plustost, estant en telles extrémités que c'est une pitié de me voir si mal traitté et abandonné de ceux que je sers, sans avoir aucun esgard à mes services et à autant de pertes que je pâtis à cause de ceste charge, et reduco familiam meam tantum non ad stipem. Patience.

Quant à la diète de Bade[4] on n'y a encor rien conclu, tant à cause du différend de Reintal, sans la décision duquel ceux de Zurig n'ont pas voulu traitter d'aucune chose concernante l'intérests des deux rois, que pour ce que don Schavedra[5] ayant esté forcé de monstrer ses pouvoirs et lettres de créance n'a peu monstrer que celles du cardinal-infant et partant non valables, d'autant que la Contée[6] ne luy appartient pas. D'autres lettres du roy d'Espagne s'addressoi[en]t aux six cantons romanistes, ses alliez, et non aux 13, visiblement fausses en leur date et lesquelles pourtant l'ambassadeur de France[7] a protesté d'estre invalables, et tendantes uniquement à brouiller la Suisse avec la France. Depuis hier en ça j'appren que les cantons ont mis leur différent de Reintal à part, et commencent de traitter les intérests des roys, mais sans apparence d'aucune conclusion, à cause de la division qui est parmy eux et qui ne permet qu'on condescende à ce que les estats de Ratisbone demandent avec l'empereur.

10 De beide gedrukte edities geven: Illustris.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9, 236. Eigenh. oorspr.
2 Grotius' brieven aan Marin van 1641 ontbreken.
3 Johan Hoeufft, bankier te Parijs (no. 5015 n. 3).
4 Landdag te Baden (18 augustus - 12 september 1641); vgl. Vogel-Fechter, *Eidgen. Absch.* V, 2, 1, p. 1215v.
5 Diego de Saavedra y Fajardo (no. 5239 n. 6).
6 De Franche Comté.
7 Jacques Le Fèvre de Caumartin (no. 5068 n. 6).

Les Grisons ont fait dereschef un pas de clerc, ayans accepté le traitté de Feldkirch,[8] et en vertu d'iceluy les 8 Droitures doivent prester l'hommage à l'Austriche et les Engadinois restablir les cappucins en leur premier estat avec la messe, ayans par cy-devant tous juré l'extirpation des protestans de la Voltoline à Milan. Je vous laisse penser, si ce n'est pas le vray moyen de se ruiner tout à fait et accroistre le mal du dedans.

J'escris en Suède pour une lettre de reccom[m]andation afin que je puisse demeurer parmy eux tant que ma femme[9] donne ordre à ses affaires qui sont dans la Voltoline, car autrement,

8 Vergelijk van Feldkirch, op 9 augustus 1641 gesloten tussen aartshertogin Claudia en Graubünden.

9 Alessandra Paravicini Capelli bezat onroerend goed in het Veltlin (no. 5068 n. 4).

si je tarde plus à y aller, tout sera perdu. Contribuez-y, s'il vous plaist, vostre reccom[m]andation pour me faire avoir au plustost les lettres de la reine, me croyant à jamais, monsieur,

vostre serviteur redevable

C.M. mp.

De Zurig, ce 26 d'Aoust l'an 1641.

L'empereur a commandé aux députés de Brunsvic et Luneburg[10] de se retirer de Ratisbone et retourner en 14 jours chez eux, disant qu'oultre ce terme leur saufconduit seroit expiré. On n'y parle plus que de la guerre et de l'argent.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 17 Sept.

En in dorso: 26 Augusti 1641 Marin.

5350. 1641 september 7. Aan L. Camerarius.[1]

Illustris domine,

In marescalli Hornii[2] negotio nihil est, quod a rege desiderari ultra possit. Sed voluntas Bavari exspectanda est.

Airae famem opperitur qui obsidioni isti per morbum cardinalis infantis praeest Beckius.[3] Obsessi alimentorum copiam sibi auxere salitis equis quingentis. Est alter sub Lamboio[4] et Guisio Hispanorum et caesarianorum exercitus, qui ex praesidiis et Flandro milite crescit indies; is se Gallorum opponit conatibus. Visi sunt marescalli Bressaeus et Millereius[5] non longe ab Insulis, verene molientes obsidium eius urbis an eo metu hostem sperantes ab Aira abstrahi posse an ut improvisi castra assultent, varie dissertatur.

Et haec quidem mediocria. Ad Conisium res ambiguae, verum ad Tarragonam magna clades accepta est. Hispani adiuti a Genuatibus collecta classe galeonum XL, navium longarum XXX, fustarum insuper et brigantinorum bono numero diebus secundo et tertio Augusti adorti classem Gallicam, quae sub archiepiscopo erat Burdegalensi,[6] pepulere eam. Recessit ea primum ad Caput Quercus, promontorium eius regionis, deinde Massiliam. Victores Hispani eadem classe Barcinonem nunc

10 Jakob Lampadius, Heinrich Langenbeck en Johann Philipp Bohn (no. 5007 n. 15).

1 Copie Uppsala, UB, E 388a, 296[2]. Gedrukt *Epist.*, p. 688 no. 1518.

2 Gustav Karlsson Horn (no. 5264 n. 1).

3 Johann von Beck (no. 5140 n. 19); de kardinaal-infante Ferdinand van Oostenrijk overleed op 9 november 1641.

4 Wilhelm, baron van Lamboy (no. 5005 n. 12).

5 Urbain de Maillé, markies van Brezé (no. 5142 n. 16), en Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye (no. 5101 n. 7), beiden maarschalk van Frankrijk.

6 Henri d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux (no. 5121 n. 27). Het ontzet van Tarragona door een Spaanse vloot vond plaats niet op 2 en 3, maar op 22 en 23 augustus; zie ook no. 5353 aan A. Oxenstierna.

premunt pressuri et terra, ut creditur. Parantur et in Portugalliam valida arma, non una ex parte.

Comitatenses Burgundi agros circa Metim, Virodunum et Tullos incursant. Dux Carolus[7] ex Lucemburgico in Lotharingiam rediit, ubi multis iam oppidis captis Spinale obsidet Gransaeus.[8] Nihil est, quod Gallis ibi obsistere diu possit praeter Lamottam. Sirici est consilium ducis, ibidem Cantecroia[9] tam exosa omnibus quam amata duci. Principi Arausionensi satis adhuc hic annus temporis largietur ad praeclari aliquid agendum.

7 Karel IV, hertog van Lotharingen.
8 Jacques Rouxel de Médavy, graaf van Grancey (no. 5323 n. 11).
9 Zijn maîtresse Béatrice de Cusance, prinses van Cantecroix (no. 5041 n. 7).

Spero nos brevi intellecturos adventum Torstensonii[10] cum egregiis supplementis ad castra apud Wolfenbutelam. Ea res genti Suedicae quassatam auctoritatem restituet. De Dorstena spero fortiora consilia capturos Batavos.

Imperatorem omni modo id acturum, ut negotium Palatinum trahat, nimis manifestum est. Sed an a parlamento Angliae exspectari possit virile decretum de certis pecuniis ad id negotium destinandis, sermones quorundam, qui res Angliae penitus introspexere, dubitare me cogunt. Hiberniae portus clausos audio, ne milites inde ad Hispanum eant; reginam matrem[11] Duberniae esse, ut mare transeat; motus in Anglia per absentiam regis metui, in parlamento circa episcopos multum discordari. Solet rex Angliae, ubi parlamentum solvitur, criminum indulgentiam dare. Id ut faceret rogatus dixit se id ita facturum, si et captis et exsulantibus venia daretur. Cum id parlamento minus placeret, relicto isto negotio in Scotiam abiit. Ibi quoque dicuntur esse dissidia et credibile est non fore, ut eadem semper velint proceres, plebs, ministri.

Dicitur Moscovius felix fecisse in Turcas praelium. Si Turcarum sultanus[12] sine virili stirpe moriatur, bellum in eo imperio civile vitari non poterit ob ius successionis incertum.

De literis virorum in Gallia eruditorum loquar cum amicis.[13] Interim Deum precabor, ut ill. Dom. vestrae res semper det prosperas et senectutem neque gravem neque publico inutilem.

Ill. Dom. vestrae perpetuae observantiae debitor
H. Grotius.

Lutetiae, VII Septembris MDCXLI.

Gaudeo libertatem datam principi Ruberto;[14] timeo tamen, ne et hoc moram iniiciat decretis Anglicanis. Granzaeo additae sunt alae ex Alsatia duae.[15] Exercitus duo Bressaei et Millerei facere dicuntur XXX millia et iussi alimenta secum ferre in octo dies, velut in hosticum irrupturi. Lamboius cum Guisio decem habere millia dicuntur, Beckius sex millia militum, agrestium quatuor. De Guisio per absentiam damnando bonisque eius confiscandis agitur in parlamento. Caeteris, qui comiti[16] Suessionensi aut Bulionio adfuere, publicata abolitio. In Italia marchio Villa[17] principis Thomae milites Cherasco insidiantes ita cecidit, ut mortui dicantur octingenti, vulnerati quingenti.

Adres (volgens de uitgave der Epist.): Ludovico Camerario, reginae regnique Sueciae consiliario.

Bovenaan de brief in de copie te Uppsala: Redd. Leidae, 4/14 Sept. a.^{o} 1641.

10 De nieuwe opperbevelhebber van het Zweedse leger in Duitsland, Lennart Torstensson (no. 5176 n. 4).
11 Maria de' Medici.
12 Ibrahim, sultan der Ottomanen. Op 2 januari 1642 werd zijn zoon en opvolger, Mohammed IV, geboren.
13 Dit zal doelen op de verzamel- en publikatie-activiteit van Camerarius; zie ook no. 5038 n. 3.
14 Ruprecht van de Palts.
15 Naar de copie te Uppsala verbeterd uit: sunt alae sex.
16 De rest van de brief ontbreekt in de copie te Uppsala.
17 Guido de Villa (no. 5273 n. 14).

5351. 1641 september 7. Aan W. de Groot.[1]

Mi frater,

Nisi Blavius et errata recudit meo sumptu et indicem aufert ex iis, quae ipsi restant, exemplaribus[2] idemque ut faciant monet librarios, ad quos misit, insignem mihi facit iniuriam nec

1 Gedrukt *Epist.*, p. 926 App. no. 563. Antw. op no. 5336; beantw. d. no. 5368.
2 Het betreft Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135).

quicquam ei posthac meorum credere potero plane dolum hic subesse iudicans. Nam in indice omissa sunt multa multo magis necessaria, posita ea, quae studio detorta in pravum sensum me inutilem paci reddere poterunt. Nimis multa sunt in indice contra meam mentem posita peccataque alia, quam ut id dissimulare possum. Si quidam emptores indicem habebunt, iustus ille subsequens efficiet, ut notum sit mihi eum displicere.

Florum sparsio[3] describetur, ubi biblica nostra[4] descripta erunt, in quibus iam tres uno tempore laborant, domesticus unus, duo extranei.

De cognati Halsii filio[5] quod scribis, mihi non displicet. Poteris igitur hoc facere mandato meo. Mallem plus aliquid esset, unde iuvare amicos possemus. Sed quicquid est, perire non debet.

Miseram tibi nuper praecepta quaedam a S. Ludovico data filio Philippo ad cavenda bella inter christianos,[6] ut subiungerentur haec libris nostris de Iure belli et pacis.[7] Addo nunc aliam particulam ex historia regis eiusdem de eius labore in componendis vicinorum controversiis. Hanc quoque nostro operi addi cupio, ut sciant qui mea legunt ea dicere, quae optimi reges et laudarunt et fecerunt.

Anthologiam[8] huc remittendam censeo, quando spes non est, ut a Blavio edatur nisi inquinatissime. Poemata[9] et Lucanus[10] facile aliquem apud vos typographum invenient.

Aira brevi esuriet; producunt patientiam equos edendo. Cardinalis Hispanus aegrotat Corteraci. Hispanici exercitus duo sunt his in partibus, alter ad Airam sub Beckio,[11] alter huc illuc discursans et Gallorum conatus observans sub Lamboio[12] et Guisio, qui exercitus augetur indies ex novo milite et Flandriae Hainaviaeque praesidiis. De Conisio incerti sumus, sed Taragonae plenissime subvenit Hispanus. Classis Gallica loco pulsa Massiliam redit. Iam Barcinonem mari obsident Hispani, item ut creditur et terra facturi.

Salutes rogo matrem, uxorem tuam, liberos, amicos.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae, 7 Septembris 1641.

5352. 1641 september 7. Aan M. Mylonius.[1]

3 *BG* no. 791; het werk verscheen in 1642 bij Pélé in Parijs.
4 Grotius' *Annotata ad Vetus Testamentum* (*BG* no. 1137) verscheen in 1644 bij Cramoisy te Parijs.
5 Wellicht Nicolaes of Bernard Hals; zie no. 5336 en n. 7.
6 Zie no. 5340 en n. 6.
7 *BG* no. 571.
8 *BG* no. 534; de uitgave verscheen pas in 1795-1822.
9 De bedoelde uitgave van Grotius' *Poemata* is niet tot stand gekomen (no. 4995 n. 12).
10 Grotius' nieuwe aantekeningen bij Lucanus verschenen bij Blaeu in 1643 (*BG* nos. 430 en 431).
11 Johann von Beck (no. 5140 n. 19).
12 Wilhelm, baron van Lamboy (no. 5005 n. 12).
1 Gedrukt *Epist.*, p. 687 no. 1517. Zie over Matthias Eriksson Mylonius Biörenklou no. 5006 n. 1.

Amplissime vir,

Sicut literas aliquas ad me intercidisse et doleo et miror, ita pro illis, quae 17 Iulii scriptae[2] nunc ad me pervenerunt, summas Amplitudini vestrae ago gratias precorque, ut omnia illa consilia bene reginae regnoque Suedico eveniant, praecipue vero, ut eorum, qui ad negotium pacis mittuntur,[3] laboribus Deus adspiret, cuius ego negotii successum nunc magis quam ante

2 Ontbreekt.

3 Johan Oxenstierna (no. 5503 n. 1) kwam in de tweede helft van oktober 1641 naar Duitsland.

sperare audeo, ex quo per inducias cum electore Brandenburgico[4] factas non minima difficultas e medio tolli videtur. Quod si iam et Wolffenbuttelum imperator concedat Brunsvicensibus[5] et landgraviae[6] relinquat quae tenet, non ita multum restare videbitur, quod morari possit Germaniae pacem praeter ea, quae tenet Gallia, in quibus maximum impedimentum pacis mihi videor prospicere. Nam Palatino principi[7] puto auctores fore Anglum et Danum, ne conditiones quamvis non plane optimas repudiet. Est enim adhuc totius Britanniae is status, ut ad bellum externum non ventura videatur.

De marescallo Hornio[8] paratus quidem est rex facere quidquid volumus, ut ad magnum D. cancellarium scripsi,[9] sed quid iam facturus sit Bavarus, adhuc nescimus exspectoque de eo, quid mihi scripturus sit D. Mokelius.[10] Audio in aula hac non probari duritiem D. Davausii,[11] quod fedus tam diu moratus sit non ferendo promissum de permutatione Hornii ei inseri, cum id sive insertum sive non insertum aeque regem obliget. Et pulchra occasio expediendi istius negotii perierit dubium an reditura. Torstensonius[12] cum supplementis in ipso temporis articulo adveniet.

Quandoquidem novum Portugalliae regem agnovit Suedia, ego quoque eius legatum ordinarium, qui hic venturus est,[13] omnibus, quae inter legatos regum frequentari solent, officiis prosequar, quod antehac facere distuli,[14] quia mandata quanquam saepe id postulans nulla acceperam neque audebam rem tanti momenti mei arbitrii facere, quod nec Angliae legatus[15] fecerat.

Inter Batavos et Danos transactum iri puto,[16] ut saepe antehac. Tenaces quidem pecuniarum sunt Batavi, sed belli satis habent. Quid in Moscovia pro Dania acturus sit comes Valdemarus[17] et an non maius aliquid piscatu aut mercatu lateat, facile cognoscent regni Suedici rectores.[18]

De Procopii editione[19] nihil intellexi. Prolegomena quidem mea, quae ad magnum D. cancellarium scripsi,[20] esse in multorum manibus itaque posse edi vel me inscio,

4 Friedrich Wilhelm, keurvorst van Brandenburg, had op 24 juli 1641 een wapenstilstandsverdrag met Zweden gesloten.
5 De hertogen August, Friedrich en Christian Ludwig van Braunschweig-Lüneburg.
6 Amalia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
7 Karl Ludwig van de Palts.
8 Gustav Karlsson Horn (no. 5264 n. 1).
9 Zie de brief aan Axel Oxenstierna dd. 17 augustus 1641, no. 5325.
10 Friedrich Richard Mockhel, Zweeds hofraad en resident te Benfeld; zie zijn brief dd. 13 september, no. 5361.
11 Claude de Mesmes, graaf van Avaux (no. 5001 n. 7); zie ook de brief van J.A. Salvius dd. 6 augustus 1641, no. 5308.
12 De nieuwe opperbevelhebber van het Zweedse leger in Duitsland, Lennart Torstensson (no. 5176 n. 4).
13 In mei 1642 kwam te Parijs als Portugees ambassadeur Vasco Luís da Gama, graaf van Vidigueira (no. 5254 n. 9).
14 In maart 1641 waren de Portugese ambassadeurs Francisco de Mello en dr. António Coelho de Carvalho (no. 5028 n. 6) in Parijs ingehaald en eind juni hadden zij de stad weer verlaten.
15 Robert Sidney, graaf van Leicester (no. 5003 n. 13).
16 Namelijk tijdens de conferentie te Stade.
17 Valdemar Christian, graaf van Sleeswijk-Holstein (no. 5282 n. 8).
18 Zie voor hun namen no. 5171 n. 6.
19 Grotius' *Historia Gotthorum* (*BG* no. 735) verscheen pas in 1655 bij Lodewijk Elzevier te Amsterdam.
20 Grotius zond zijn 'Prolegomena' op 25 juni 1637 aan Oxenstierna; zie no. 3132 (dl. VIII).

scio; item Lugduni esse versionem factam olim a Vulcanio,[21] verum eam et inutilem esse et multis locis vitiosam

21 Een fragment van deze vertaling is gedrukt in *Bon. Vulcanii Brug. Iornandes, De Getarum sive Gothorum origine et rebus gestis*, Lugduni Batavorum MDXCVII, p. 246. Zie ook P.C. Molhuysen (ed.), *Bronnen* I, p. 174v.

certus sum, quandoquidem ego et manuscripto ex bibliotheca hic regia,[22] partim etiam coniectura sexcenta non minus loca emendavi, defectus autem ingentes, qui in Graeco sunt, supplevi ex Vaticanis codicibus.[23] Meam autem versionem diligenter custodio editurus, ubi alia quaedam eodem pertinentia nactus fuero. Spes enim mihi multis ex locis facta est adipiscendi glossaria Gotthica latentia in bibliothecis illorum locorum, in quibus Gotthi olim regnavere. Sed ea adhuc quaero.[24] Quod si cum Hispania pax esset, possem inde etiam accipere quae meam editionem essent ornatura. Velim enim omnia, quae ad antiquitatem pertinent gentium ex Scandia ortarum, uno complecti volumine.

Deus, vir amplissime, Amplitudini vestrae faveat.

Amplitudini vestrae addictissimus

H. Grotius.

Lutetiae, 7 Septembris novi Cal. 1641.

5353. 1641 september 7. Aan A. Oxenstierna.[1]

Excellentissime et illustrissime domine,

Diebus Augusti XXII et XXIII mari ad Tarragonam pugnatum est. Galli pulsi primum ad Caput Quercus, eius regionis promontorium, inde Massiliam se retulere. Hispani cum Genuatibus vectores commeatuum quantum voluere intulere in Tarragonam, inde ivere Barcinonem, eam urbem dum maris ex parte premunt, idem, ut creditur, facturi et terra. Videtur plane haec praevidisse cardinalis, qui marescallum Breszaeum[2] ad res tam incertas ire noluit. Marchio autem Breszaeus, eius filius,[3] ubi nunc sit, haud certo scimus. Sed quantum intelligimus, etiam Portugallia non erit extra periculum. Marescalli Breszaeus et Milleraius[4] visi sunt non longe ab urbe Insularum, an ut metu obsidionis hostem illuc[5] trahant, an ut improvisi castra adoriantur, incertum est. Cardinalis Hispanus aegrotat Corteraci; misit in Insulas triginta et quinque militum centurias. Beckius[6] est, qui nunc castris ad Airam praeest famemque exspectat eius civitatis, quae iam equos quingentos salivit ad hominum alimenta. Alterum in aperto exercitum habet Lamboius[7] cum Guisio, cui Melos[8] aliquos ex praesidiis addit.

22 Vermoedelijk de hss. Parijs, BN, Gr. 1702 en 1703. Zie ook Procopius, *Bella* (ed. J. Haury) I, p. XXXIv., XLVIv.

23 Grotius heeft daartoe vermoedelijk gebruik kunnen maken van de hulp van Lucas Holste (1595-1661) te Rome; zie *supra* no. 2752, no. 2821, postscriptum (dl. VII), no. 3016 (dl. VIII).

24 Grotius heeft tenslotte zelf glossaria vervaardigd; zie ook *BG* no. 735 rem. 9.

1 Copie Dresden, Sächs. Landesbibl., C 61, 43; copie Leipzig, UB, ms. 2633, f. 97. Gedrukt *Oxenst. Skrifter* 2. afd., IV, p. 154 no. 393.

2 Urbain de Maillé, markies van Brezé, maarschalk van Frankrijk en zwager van Richelieu (no. 5142 n. 16).

3 Jean Armand de Maillé, markies van Brezé (no. 5103 n. 9), was op 26 juli van La Rochelle afgezeild naar Portugal.

4 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye (no. 5101 n. 7).

5 De beide copieën geven: illius.

6 Johann von Beck (no. 5140 n. 19).

7 Wilhelm, baron van Lamboy (no. 5005 n. 12).

8 Francisco de Mello, graaf van Assúmar, markies van Tor de Laguna (no. 5041 n. 17). Tot in juli 1641 was hij Spaans extraordinaris ambassadeur te Regensburg en bevorderde hij onder

De Conisio in Italia ambigua est fama.

Dux Carolus[9] ex Lutzemburgico in Lotharingiam rediit, ubi Granzaeus[10] Spinale iam ob-

meer de versterking van het Spaanse leger in de Zuidelijke Nederlanden; vgl. Cuvelier-Lefèvre, *Aff. des Pays-Bas* III, Register i.v. Hij bevond zich nu nabij Rijssel; zie *infra*, postscriptum.

9 Karel IV, hertog van Lotharingen.

10 Jacques Rouxel de Médavy, graaf van Grancey (no. 5323 n. 11).

sidet nec ullus admodum locus Gallorum armis restiturus videtur praeter Lamottam etiam animis Lotharingorum aversis a duce, ideo quod eos tributis gravibus praedisque exhauserit. Cantecroia[11] et consilium ducis Sirici sunt. Bassea a Gallis strenue munitur missis in id centum millibus scutatorum. Armenteriae etiam imminent Galli, quam et captam sunt qui putant.

Regina mater[12] Duberniae ventos exspectat, ut mare transeat. Ex regis Britanniae absentia novi in Anglia motus timentur. Clausi sunt Hiberniae portus, ne quis inde exeat miles in Hispani usus.

Palatinum negotium veteribus artibus trahit imperator. Parlamentum Angliae pro ea causa verba dat liberaliter, de pecuniis nihil definit nec facile definiturum putatur.

Comitatenses Burgundi Mediomatrices,[13] Tullos, Viroduni terras infestant. Classis Hispanica quae nunc Barcinonem premit XL galeones habet, naves longas XXX, fustas et brigantinas complures.

Deus [etc.]

Lutetiae, XXIX Augusti/VII Septembris MDCXLI.

Cancellarius Franciae[14] adiit parlamentum urgens damnationem absentis ducis Guisii cum bonorum confiscatione.

In Italia marchio Villa[15] principis Thomae milites Chierasco insidiantes clade affecit, qua mortui dicuntur octingenti, vulnerati quingenti. Exercitus regis sub Breszaeo et Milleraio pariter facere dicuntur XXX millia, Guisius cum Lamboio habere X millia, Beckius sex militum, rusticorum quatuor millia. Regii iussi alimenta secum ferre in octo dies, quasi in Belgicam irrupturi. Granseio datae equitum alae ex Alsatia duae. Melos Insularum urbem custodit. Principi Roberto[16] ab imperatore plena data est libertas.

Bovenaan de brief in de copie te Leipzig: Argumentum. Victoria navalis Hispanorum ad Tarragonam. Airae retinendae spes exigua. Lotharingica. Palatini causa a parlamento per literas, non vero per pecunias agitur. Varia nova.

5354. 1641 september 7. Aan N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

Den cardinael-infant hooren wij dat zieck is te Cortrijck; dat Beck[2] commandeert het leger voor Aire ende verwacht den honger van de belegerde, dewelcken vijfhondert paerden in 't zout gelegt hebben om te langer de belegering uit te staen. Een ander leger onder De Guise ende Lamboi,[3] 'twelck dagelijcx vergroot werdt soo uit de garnisoenen van Henegouwen ende Vlaenderen als uit nieuwe lichtinge, let

11 Béatrice de Cusance, prinses van Cantecroix (no. 5041 n. 7).
12 Maria de' Medici.
13 De bewoners van Metz.
14 Pierre Séguier (no. 5073 n. 17).
15 Guido de Villa (no. 5273 n. 14).
16 Ruprecht van de Palts bevond zich sinds oktober 1638 in keizerlijke gevangenschap.
1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, H 22f. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Beantw. d. no. 5369.
2 Johann von Beck (no. 5140 n. 19).
3 Wilhelm, baron van Lamboy (no. 5005 n. 12).

op de actiën van de mareschaux de Breszé ende de la Millerai,[4] dewelcke gezien zijn bij Armentiers ende Rijssel, 'tzij met mening van een van die

4 Urbain de Maillé, markies van Brezé (no. 5142 n. 16), en Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, beiden maarschalk van Frankrijk (no. 5101 n. 7).

plaetzen aen te tasten, 'tzij om den vijant door het apparente peryckel van die plaetzen derrewaert te trecken, 'tzij om onvoorziens te vallen op het leger voor Aire, alzoo 't schijnt dat zij de vivres aen dat leger niet zoo wel en sullen connen afsnijden als wel gemeent was overmids de groote convoien die Lamboi can doen.

Den hertogh Carel[5] gaet van Lutsenburg nae Lorraine, alwaer den graef van Granzé[6] Espinal belegert, ende is niet te vresen, dat eenige plaetze aldaer lange resistentie sal connen doen aen de Fransoisen uitgenomen Lamotte. Den raedt van de hertogh ende madame de Cantecroi[7] zijn noch te Siric. Die van 't graefschap van Bourgoigne loopen zeer ende doen schade aen de landen van Metz, Toul ende Verdun.

Van Conis in Italië hebben wij niet als onseeckere geruchte ende 't schijnt de provisie daerbinnen beter is dan men meende. Bij Tarragona zijn de zaecken quaelijk gegaen voor de Fransoisen. De Spaensche vloot gesterckt door de Genuesen bestaende in veertich galjoenen, dertich galeien, veele fusten ende brigantijns heeft de Fransche aengetast den tweede ende derden Augusti[8] met zoo grooten advantagie, dat de Fransche gecommandeert bij den eertsbisschop van Bourdeux[9] is geretireert eerst nae Cabo Querco, daernae naer Marseillen. De Spaenschen haerzelve meester zijnde van die zee zijn terstont met dezelve vloot gegaen nae Barcelona, bezettende dezelve stadt ter zee ende hoopende 'tzelve te doen te lande, meenende oock dat de onlusten die haer in de stadt zelve betoonen zedert de verandering, haer eenigh voordeel zullen geven.

Men heeft hier geruchten laeten loopen dat de Portugezen Badajos ende Calis Malis belegerde, maer wij en bevinden daervan geene zeeckerheit hochte oock waer den marquys de Breszé[10] is. Maer het schijnt dat Portugael noch dit jaer aenstoot zal lijden.

In Ierlant hooren wij dat de havenen geslooten zijn, opdat geen volck uit en gae ten dienste van Spaegnië; dat de reine-mère[11] wacht te Doeveren om de zee te passeren; dat den coning van Groot-Bretaigne vertreckende nae Schotlant, op het stuck van de generale abolitie die de coningen aldaer zijn gewent te geven voor het scheiden van het parlement, geen contentement en heeft gegeven aen het parlement van Engellant nochte ontfangen van het parlement, verstaende den coning dat alle die gevangen zijn ofte uitlandigh daeronder behooren begrepen te zijn. Wij verstaen oock dat de dispuiten tusschen de Hooge ende Laege Camer blijven duirende over het stuck van de kerckelijcke regiering ende andere zaecken. Alle 'twelcke mij doet vresen dat de zaecke van den churfurst[12] aldaer zal blijven in generale termen ende niet licht gebracht werden tot eene vaste ende wel geparticularizeerde resolutie, sulcke als zoo tot herstelling van het hoochberoemde zeer verdruckte huis als voor het beste van Duitschlant ende de heele christenheit wel waere te wenschen.

Prince Robert[13] is in volcomene vrijheit gestelt bij den keiser, Granzee versterckt met twee regimenten te paerd uit den Elsas. De legers van de marescallen van Breszé ende la Millerai sijn tesamen bij de dertichduizent man ende zijn belast vivres

5 Karel IV, hertog van Lotharingen.
6 Jacques Rouxel de Médavy, graaf van Grancey (no. 5323 n. 11).
7 Béatrice de Cusance, prinses van Cantecroix (no. 5041 n. 7).
8 Het ontzet van Tarragona door een Spaanse vloot vond plaats niet op 2 en 3, maar op 22 en 23 augustus; zie ook no. 5353 aan A. Oxenstierna.
9 Henri d'Escoubleau de Sourdis (no. 5121 n. 27).
10 Jean Armand de Maillé, markies, later hertog van Brezé (no. 5103 n. 9), was eind juli van La Rochelle afgezeild naar Portugal.
11 Maria de' Medici.
12 Karl Ludwig van de Palts.
13 Ruprecht van de Palts bevond zich sinds oktober 1638 in keizerlijke gevangenschap.

met haer te nemen voor acht dagen alsoff zij een diepe intocht wilden doen in Nederlant. Lamboi heeft tienduizent, Beck sesduisent soldaten, vierduisent boeren.

Den marquis de la Ville[14] heeft het volck van den prince Thomas, die een entreprise hadde op Chierasco, achthondert man affgeslagen, gequetst vijfhondert. In [het] parlement van Parijs werdt gebesoigneert om den hertogh van Guise bij defaut ter doot te condemneren met confiscatie van goederen. Melos[15] bewaert Rijssel.

Tot Parijs, den 7 Sept. 1641.

In dorso schreef Reigersberch: Broeder de Groot, den 7 Sept. 1641.

5355. 1641 september 7. Van G. Rosenhane.[1]

Excellentissime domine legate,

Literae Excell.tiae v.ae, quibus me nuper dignata est,[2] mihi adhuc aegro, adhuc privato magno solatio fuerunt nec aliunde vel ex Suecia vel ex toto terrarum orbe provenire potuit quod me profusius recrearet. Licet nunc comperiri, si, ut proxime scripsi,[3] in principatu illo Excell.tiae v.ae civis sum, quanti quis faciat principis sui comprobationem. Sed vereor gaudium meum confiteri, ne adulari videar, nisi scientem omnia Ex.tiam v.am neque hoc latere potest se apud omnes summae admirationis et supremae dignationis esse. Si libet ratiocinari, quantus honor fuerit apud antiquos celeberrimis philosophis notum fuisse et quinam in hac nostra aetate viri sint vere docti, tanto eximior dignitas erit ab Ex.tia v.tra non ignorari, quanto rarius et perfectius ipsa eruditorum decus est. Quot sunt illi qui se vidisse Ex.am v.am glorientur? Qui manum eius in tabellis suis per iactantiam ostentent? Quot minima quidem eius in honorem trahant, dum an habiturum sit seculum aliquod simile, dubitent? Itaque mihi in hoc seculum natum esse gratulor et tunc in Gallia peregrinatum, cum Ex.tiam v.am videre contingeret. Literas vero Ex.tiae v.trae quod acceperim, aeternus mihi honor erit.

Sed haec, quamvis vera, toties ab aliis reiterata et fastidita sunt. Unicum amplectar et cum venia Ex.tiae v.trae continuabo, quo me g(r)atum officium solvere sperem, rerum scilicet nostrarum relationem. Nam etiamsi nuntient alii, omittere vel praetermittere possunt quaedam, quorum Ex.tia v.tra non fuerit incuriosa. Nondum octiduum, quod legatus Lusitaniae[4] discessit ductus, sed propriis sumptibus praeter usitatum in alios morem, usque oppidum Arboga, ad Melerum[5] situm, unde terrestri itinere Goteburgum perget. Ibique Claudius Bielkenstierna[6] cum quatuor navibus aderit in Portugalliam transvecturus.

14 Guido de Villa (no. 5273 n. 14).
15 Francisco de Mello, graaf van Assúmar, markies van Tor de Laguna; zie ook no. 5353 n. 8.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 17, 7. Eigenh. oorspr. Beantw. d. no. 5421. Zie over Gustaf Rosenhane no. 5223 n. 1.
2 Ontbreekt; de brief zal een antwoord geweest zijn op Rosenhanes brief dd. 8 juni 1641, no. 5223.
3 No. 5223.
4 Francisco de Sousa Coutinho (no. 5156 n. 2).
5 Het Mälar-meer (Mälaren) ten westen van Stockholm.
6 Klas Hansson Bielkenstierna (1615-1662) leidde in de jaren 1641-1642 een handelsexpeditie naar Portugal; vgl. *SBL* IV, p. 302-306.

Diebus superioribus Iohannes Crus et Severinus Bååt[7] recepti sunt consiliarii Camerae - kameråds - in loca Caroli Mörneri,[8] qui praefecturam in Finlandia sortitus est, et Benedicti

7 Johan Jespersson Kruus († 1644) en Seved Bååt (1615-1669) werden op 9/19 augustus 1641 benoemd tot 'kammerråd'; vgl. *SBL* resp. XXI, p. 646, en VII, p. 50-54. Kruus bezocht Parijs in de jaren 1637-1638; vgl. *Briefw.* dl. VIII-XI, Register i.v.

8 Carl Mörner (1605-1665) werd in 1641 benoemd tot goeverneur van Vyborg; vgl. *BLS* IX, p. 226-235.

Skytte,[9] quem quaerendis medicis adversus longum morbum exivisse regno ferunt. Israel Fortelius[10] factus nuper archivi secretarius cras uxorem ducit. Plerique regentium ruri sunt, cancellarius[11] infra paucos dies abibit.

Alia differo cum obtestatione, ut velit Ex.tia v.a hisce et futuris boni consulere meque excusare ut qui a servitiis quibuscunque in Ex.tiam v.am temperare me nequeam. Postea ne dedignetur Excell.tia v.a semel indicare, si quadam in re ei inservire possim.

Sum enim Excellentiae vestrae
longe devotissimus et observantissimus
Gustavus Rosenhane.

Scriptum Holmiae, die 28 Augusti a. 1641.

In margine staat: Laurentius Skytte[12] in Lusitaniam mittitur ad tempus.

Adres: A monsieur monsieur Hugues de Grot, ambassadeur ordinaire de sa Maiesté de Suède vers le roy de France, à présent, à Paris. 13 s.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 15 Oct.

En in dorso (tweemaal): 28 Aug. 1641 Rosenhan.

5356. 1641 september 9. Van W. de Groot.[1]

Frater optime,

Tandem, tandem, spero opus,[2] quod te nosque non parum torsit, ex animi tui sententia proditurum. Nam errata recudit Blavius et indicem ex tuis schediis [*sic*] correctum ad ipsum iterum mittimus, ut recudat. Rogavit nos Blavius, an non aliqua indicis errata reliquis erratis subiungi possint. Ego maiora cum minoribus componens pauca invenio folia, quae non debeant recudi, de quibus ipsum monui. Interea bene feceris, si exemplaria, quae Parisios afferentur, iubeas supprimi, donec correctior index et errata ab ultima manu illuc mittantur. Sed de his omnibus hodie ad te et ad

9 Bengt Skytte (1614-1683). Grotius kende hem en zijn broers Johan en Jacob sinds zijn verblijf in Duitsland. Bengt verbleef ook enige tijd te Parijs; vgl. *Briefw.* V-VII, Register i.v. In november 1641 kwam hij opnieuw bij Grotius met een aanbeveling van Gerardus Joannes Vossius, no. 5444. Vgl. *BLS* XV, p. 16-30; C.S.M. Rademaker, *Vossius*, p. 277 n. 876.

10 Israël Forthelius (1610-1684); hij liet zich later Israël Lagerfeldt noemen. In 1639 en 1640 was hij in het gezelschap van Gabriel Gabrielsson Oxenstierna (no. 5132 n. 1) te Parijs; vgl. *Briefw.* X-XI, Register i.v. Op 8 september 1641 huwde hij Margareta Christoffersdochter Lennep († 1658) uit Estland. Vgl. *SBL* XXII, p. 103-106.

11 Axel Oxenstierna.

12 Lars Skytte, in de jaren 1641-1647 Zweeds resident in Portugal, waar hij overging tot de katholieke kerk. Vgl. *BLS* XV, p. 31; *HAAES*, p. 166v.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24, 211. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 5340; beantw. d. no. 5375.

2 Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135).

Blavium scribit Vergoesius,[3] qui profecto fidelem in hac re navavit operam. Exemplaria in Magnam Britanniam iam diu missa sunt. Hic nihil adhuc divenditur, donec omnia sint correcta.

Locus iste, quem libris de Iure belli et pacis[4] vis subiungi, profecto est elegans. Auctoris, qui postrema mandata S.ti Ludovici, regis Francorum, ad filium suum scripto prodiderit, nomen non indicas, ut a curiosis lectoribus locus inspici possit.

Epigrammati in Camerarium Graeco[5] lemma non addidisti et incidere in scripturam liturae, quare repetas rogo.

3 Vermoedelijk Willem van der Goes (no. 4995 n. 15). Grotius' correspondentie met hem van 1641 ontbreekt.
4 *BG* no. 571; zie *supra* no. 5340.
5 Zie no. 5340.

Princeps[6] ultima Augusti Dordracum cum copiis praetervectus iam Zelandiam aut adiacentia loca tenet. Quid exinde futurum sit, videbimus.

Mortem cardinalis Hispani[7] quidam hic pro certa habent, sed celari putant, ne Gallis ea occasione crescat animus, Belgis vero cadat. Utinam Flandri per haec rerum momenta se in libertatem vindicent, foret ea proclivis ad pacem via. Satis diu arma armis contraria sumus experti.

In causa Bergensi[8] rogo, cogites quae ex Neostadio c. 41 Introductionis ad iurisprudentiam Hollandicam scripsisti,[9] deficientibus fratribus et sororibus eorumque liberis matrem de iure asdonico succedere, quod in ea causa locum habet, cum nulli sint fratres vel sorores ultimi possessoris[10] eorumve liberi, sed tantum descendentes ex avunculis - ni fallor - magnis, qui sexto sunt gradu, quo casu cur mater[11] eiusdem gradus masculum[12] non excludat, non video. Maior est enim praerogativa generationis cum affinitate coniunctae quam sexus masculini.

Plura iam non addam. Vale cum uxore et liberis et a nobis omnibus salve.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Raptim. Hagae, IX Septembris 1641.

Adres: A monsieur monsieur l'ambassadeur de Suède, à Paris.
Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 17 Sept.
En in dorso: 9 Sept. 1641 W. de Groot.

5357. 1641 september 9. Van N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

Saterdach ontrent den middach is sijne Hoocheyt[2] ende het leger den heelen dach ende des Sondaechs met contrari wint voorbij Dordrecht van boven commende gepasseert. Mijn opinie is, daer veel verstandyge mede accorderen, dat dien tocht geschiet meer om Vranckerijck contentement te geven als yet voor den staet te exploitteren, 't en ware een belegerynge, gelijck eenyge meenen, viel voor Santvliet. In Vlaenderen oordeel[t] men niet is te doen, alsoo de trouppe van Fontaine,[3] die boven het hooft heeft geboden, tijdelijck sal commen om Vlaenderen te bewaren, dat de wateren te bate heeft, waerom somyge meenen Vranckerijck, indien het de

6 Frederik Hendrik.
7 De kardinaal-infante Ferdinand van Oostenrijk overleed op 9 november 1641.
8 Zie over de heerlijkheid Bergen no. 5300 en n. 8.
9 *Inleiding tot de Hollandsche rechts-geleertheyd* II, 41, 9-12; zie *supra* no. 5300 n. 9-10.
10 Otto V, laatste graaf zu Holstein-Schaumburg-Pinneberg.
11 Elisabeth, gravin van Lippe.
12 Hermann Otto, graaf van Limburch en Bronckhorst.
1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, K 76i. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge (ed.), *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 665 no. 360. Geciteerd Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 292, 294. Antw. op no. 5342; beantw. d. nos. 5377 en 5378.
2 Frederik Hendrik.
3 Paul-Bernard, graaf van Fontaine (no. 5169 n. 16); ook bij Gennep was hij de tegenstander van het Staatse leger geweest.

saecken conde begrijpen gelijck die sijn, meer ve[r]lichtynge door onse macht boven als in Vlaenderen soude hebben gevoelt. Maer de meenynge is het leger tot actie sal commen, dat geen off weynich apparentie heeft, sijnde het leger swaeck met veel siecke ende wel 27 compangiën paerden met drieduysent voetvolck onder graeff Henderick[4] van Noorthollant boven gebleven, daer men de frontieren niet heeft mogen ontbloten, des keysers volck, die Dorsten belegeren, soo sterck daerontrent sijnde. Mogelijck dat die troupe, die graeff Henderick comman-

4 Hendrik, graaf van Nassau-Siegen (no. 5346 n. 5).

deert, tot secours van deselve stat sal helpen, hetwelcke licht soude gebeuren, indien de lantgravinne[5] een corps maecken kon. Maer dat werk op den naem van desen staet bij de hant te nemen heeft grote insichten.

Het heeft apparentie dat de geünieerde door de victorie, daer uEd. de particulariteyten uyt sijn soons schrijven[6] van sal verstaen, sijnde versterckt, den keyser geswackt, eenych volck sullen connen missen, dat goet ware, want de lantgravinne, soude sij haere quartieren bewaren, haer volck onderhouden, diende die plaetse niet te missen ende voor ons souden sulcke buyren geen gerustheyt geven.

Dat de gedeputeerde van desen staet[7] met den conynck van Denemarckens commissaris[s]en[8] tot Staden souden sijn verdragen segt men mij, maer ick hebbe daervan niet seeckers, gelijck ick niet en doen van de doot van den cardinael-infante,[9] die bij eenyge soo verre wert gelooft, dat sij daerop willen wedden ses tegens een.

Aen het arrivement van de vlote van Terra Ferma[10] twijfelen de coopluyden niet ende seggen die heeft gebracht vier millioenen voor den conynck ende behalven de coopmanschappen twee voor de coopluyden.

Den heer Joachimi[11] is hier. De roine-mère[12] wacht tot Douveren - immers soo doet men ons geloven - op een pasport van den cardinael-infante om door sijne landen te nemen den wech naer Ceulen, maer het heeft apparentie wij die alle uyre hier hebben sullen, eerder als wij die sullen quyt werden. Ende die apprehentie geven ons de advysen van hare swackheyt, die sij in Engelant oordeelen te groot is om de reyse tot Ceulen te doen, die licht op den wech sal verswaren ofte verswaert gehouden sal werden, indien lust heeft tot Utrecht ofte Aernhem te subsisteren, waer niet als groote cost ende ondanck aen vast is. Den graeff van Arondel[13] comt met hare M.[teyt] over met meenynge om met sijn huysvrouw,[14] die hier gisteren passeerde, naer Italiën te gaen. Den gemelten graeff segt men mij, van het parlement, daer hij garen den titel van hertoch van hadde becommen, niet wel te sijn gecontenteert ende oorloff te hebben gecregen om drie jaren uyt het rijck te mogen absenteren.

Het faveur bij den conynck van Engelant aen den grave van Essex[15] bewesen beneemp het parlament het vertrouwen van sijn persoon niet, aen wien sij in absentie hebben gegeven het cappitainschap-generael, bij wien in effecte soude wesen de macht bij den conynck aen ses heeren[16] vertrout. Het vertreck van den conynck hadde het parlament garen beleth ende, dewijle den conynck sooseer daertoe is genegen geweest, vallen bedencken off den conynck met de Schotten, die veele gebreckelijck sijn toe te geven, hem bij haer, daer hij altijt menschen genouch toe

5 Amalia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
6 De brief van Dirk de Groot aan zijn vader ontbreekt; zie ook *infra* no. 5386. Het betreft de overwinning op Albert Gaston Spinola, graaf Bruay (no. 5110 n. 2); zie ook *infra* no. 5358.
7 Willem Boreel, Albert Sonck en mr. Johan van Weede (no. 5184 n. 8). Zij vertrokken op 7 september 1641 uit Stade en reisden naar Glückstadt, waar de onderhandelingen werden voortgezet.
8 Jørgen Vind, Jørgen Seefeld en Ditlev Reventlov (no. 5259 n. 9).
9 Ferdinand van Oostenrijk overleed eerst op 9 november 1641.
10 Deze zilvervloot kwam eind juli in Spanje aan.
11 Albert Joachimi, ordinaris Staats ambassadeur in Engeland (no. 4998 n. 22); hij was pas in januari 1642 terug in Londen.
12 Maria de' Medici.
13 Thomas Howard, graaf van Arundel (no. 5346 n. 14).
14 Alathea, dochter van Gilbert Talbot, graaf van Shrewsbury.
15 Robert Devereux, graaf van Essex; zie no. 5346 en n. 12.
16 Zie voor hun namen no. 5346 n. 12.

vinden sal, meent te verstercken om met haer hulpe sijn autoriteyt in Engelant te redresseren. Rhoo[17] hout men dat naer Weenen gesleept sal werden ende, soo lange den conynck met het parlament niet eens en sijn, vreesen de keyserse niet dat uyt Engelant yet comen

17 Sir Thomas Roe (no. 5143 n. 7).

sal voor den Pals. S(oo) discoureerde Malevezzi[18] te Sedan tegens een die mij het heeft verhaelt. Deselffde, die dat van Malevezzi hoorde, heeft buyten twijfel, dat den grave van Soissons van een van sijn guardes was doorschoten ende dat den gemelten grave, omdat hij wist dat Bouillon apart handelde, sijn dessein te vrouger hadde in het werck gestelt, soodat Bouillon de dienaers van Soissons geen contentement heeft gegeven ende hier sijnselven gedepouilleert sal vinden van alle sijne staten, sijnde het gouvernement, soo men mij segt, alreede gegeven aen den grave van Solms,[19] sijn regiment aen den viconte van Mancheau.[20]

Den heer van Brederode[21] wacht in Zeelant op de comste van de roine-mère.

Desen 9 Sept. 1641.

De lantgravi[n]ne soude buyten haer troupes, die sij bij de ha(nt) heeft, drieduysent voetknechten connen versamelen; conde daerbij gevoucht werden tweeduysent ruyters van de geünieerde, soo soude sij met secours van desen staet, dat ick meen haer niet soude werden geweygert, Dorsten connen salveren, dat niet dient verloren te gaen.

De doot van de cardinael-infante wert meer ende meer geconfirmeert. Den keiser heeft de amnestie doen in 't druck geven,[22] sonder dat den churfurst Pals[23] daerin is begrepen.

Adres: Mijnheer mijnheer de Groot, raedt ende ambassadeur ordinaris van de coningin[n]e ende crone van Sweden bij den alderchristelijcksten conynck.

In dorso schreef Grotius: 9 Sept. 1641 N. Reigersberg.

5358. 1641 september 9. Van P. Spiring Silvercrona.[1]

Mijnheer,

Sijne Hoocheit den prince van Orangiën is met sijne armee opgebrooken. Waerhenen het gelden zal, can men noch niet weeten; de presumptie is naer Vlaenderen. Voorleden weeke zijn de gecommitteerde heeren[2] wt het legher van zijn Hoocheit tot twee verscheiden raisen alhier geweest ende met H.H.M. geconfereert hebbende datelijck weder vertrocken. Wat derselver verrichten is geweest, wort bedeckt gehouden, alsoo deselvige gecommitteerde heeren van niews beëedigt zijn de desseings niet te mogen divulgeren. Bij Genneb blijven 30

18 Virgilio Malvezzi (no. 5323 n. 7).
19 Johan Albrecht, graaf van Solms; zie ook no. 5346 n. 19.
20 François de La Place, burggraaf van Machault (no. 5346 n. 19).
21 Johan Wolfert van Brederode, zwager van Frederik Hendrik.
22 Zie P. Hohenemser, *Flugschr. Freytag*, nos. 5660-5661; id., *Flugschr. Zum Junge*, p. 211; Londorpius, *Acta publ.* V, p. 577-581; een Nederlandse vertaling bij Knuttel, *Cat.v. pamfl.*, no. 4762.
23 Karl Ludwig van de Palts.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13, 90. Oorspr. Niet ondertek. De brief is, evenals de volgende Nederlandse brieven van Spiring aan Grotius van 1641, geschreven door Grotius' voormalige secretaris Pieter Pels (no. 5228 n. 1).

2 Willem van Lintelo en Albert Coenraadsz. Burgh; vgl. Van der Aa, resp. XI, p. 498, en II, p. 1585v. Caspar van Vosbergen (no. 5024 n. 3) en Godart van Reede, heer van Amerongen; vgl. *NNBW* III, kol. 1006v. En N. Nieuwkerck. Op hetgeen zij in Den Haag meedeelden, werd - gedeeltelijk - geantwoord dd. 3 september 1641, minuut ARA, SG no. 4978.

compagniën te voet ende 20 te paerde leggen om op de actiën van den marquis de Lede ende Hatzfeldt[3] te letten ende te verhoeden dat, alsoo door dese droogte de rivieren zeer laegh zijn, geenen inval in 't lant en geschiede. Dorsten blijft sterck belegert ende verlangt naer secours. Den am-

3 Guillaume Bette, markies van Lede (no. 5320 n. 2), en Melchior von Hatzfeldt und Gleichen (no. 5025 n. 11).

bassadeur van Vranckrijck,[4] tegenwoordigh zijnde in 't leger van sijne Hoocheit, hout sterck aen om desen staet daertoe te permoveren met beloofte, indien sijne Hoocheit tot het ontzet van deselve stadt Dorsten soude willen verstaen, dat alsdan Vranckrijck voor dit jaer niet meer van haer versoucken soude, doch tot noch toe is alles tevergeefs geweest ende heeft niet geobtineert.

Van Regensburg heeft men dat de keyser den Lunenburgischen ende Hessischen afgesanten[5] haere salvos conductus heeft haestelijck opgecondicht ende door intercessie van anderen maer 20 dagen respijt gegeven om weder naer huys te mogen keeren. Den 27 Augusti zijn se met een keyserlijcke trompetter vertrocken ende den 29 te Nurenburgh aengecomen. D'oorsaecke van dese rigoureuse proceduren wert in 't haer geïnsinueerde decreet geallegeert, namentlijck dat deselve salvi conductus haer tot geen ander eynd en waeren gegeven, dan dat sij neffens anderen dat Roomsche Rijck weder in ruste en vrede souden helpen stellen, daer nochtans het contrarie soo wel uit haerer principalen wercken als der gesanten aen de stenden gedaene propositie was blijckende. Desniettemin isser eene publicatie van eene generaele amnestie,[6] waerin het churfurstlijcke huys Paltz uitgeslooten ende veel andere dingen gelimiteert worden, uitgegaen, waertegens den ambassadeur van Engellant[7] een memoriael den XX Augusti heeft overgegeven vertoonende dat de amnestie behoorde soo wel generael te sijn ten respecte van den tijt als der persoonen. In 't punct van de justitie wort bij de stenden sterck gebesoigneert, 'twelck sij noch meinen in 't einde van dese maent af te doen. Wt Hamburgh werdt met de letste poste gecontinueert de victorie erlangt in 't lant van Brunswijck, te weeten dat den oversten graef van Broy[8] met 2000 paerden meinde de onserige, die om voeragie uit waeren, te ondervangen, waervan de onserige condschap hebbende is den generael-lieutenant Tubadel, Coningsmerck, graef van Nassau ende oversten Muller[9] op de vijant toegegaen. In de eerste schermutserunge zijn de graef van Nassau ende den oversten Muller doot gebleven, waerop de Wijmersche ende Sweedsche arrière-guarde de voorsten secunderende hebben den vijant in de vlucht geslagen. Graef Broy swaerlijck gequetst zijnde is met 14 ontcomen. Oversten graef van Leewenstein ende overste Goltacker,[10] 2 oversten-lieutenants, 3 majors, 12 ritmeesters ende veele andere officieren ende gemeene soldaten met ontrent 1500[11] gesadelde peerden zijn in 't Sweedsche leger gevangen gebracht. Naerdere particulariteiten hebben wij met den naesten te verwachten.

Waermede verblijve, mijnheer,

u Ex.[tie] dienstwilligster.

Den 9 September 1641, Haghe.

4 Mathieu Coignet, sieur de La Thuillerie (no. 5023 n. 10).
5 Namens Braunschweig-Lüneburg bevonden zich te Regensburg Jakob Lampadius, Heinrich Langenbeck en Johann Philipp Bohn, namens Hessen-Kassel Reinhard Scheffer en Johann Vultejus (no. 5007 n. 15).
6 Zie no. 5357 n. 22.
7 Sir Thomas Roe (no. 5143 n. 7); zie over zijn 'Memoriale' no. 5310 n. 6.
8 Albert Gaston Spinola, graaf Bruay (no. 5110 n. 2).
9 Georg Christoph von Taupadel (no. 4993 n. 5), de Zweedse generaal-majoor Hans Christoph, graaf van Königsmark (*SBL* XXI, p. 778-781) en Wilhelm Otto van Nassau-Siegen (no. 4993 n. 3). Kolonel Muller is niet nader geïdentificeerd.
10 Hartmann Goldacker (no. 5127 n. 9). Kolonel Löwenstein is niet nader geïdentificeerd.
11 In het hs. staat ten onrechte: 15000; zie ook *Courante* no. 36 dd. 7 september 1641.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 17 Sept.

5359. 1641 september 10. Van G. Keller.[1]

Hochedler, gestrenger herr ambassadeur, hochgeneigter herr vndt patron,

Von vnserer haupt armee haben wier anderst nichts, alss das alles daselbst noch in vorigem terminis beruhe, vndt allein heut bericht alhier eingelangt, dass Wolffenbuttel mit 28 stücken starck beschossen werde.

Verschiene woche ist der konig von Dennemarck hierumb in der nähe gewesen, nun aber wieder zur Glückstadt. Was hiebevor von ihm vndt seinen volckern gemeldet worden, davon wirdt noch gleichviel gehalten, vndt werden die völcker im anzug nach diesen quartieren, vmb zwischen hier vndt Lübeck ein lager zu formiren, begriffen sein. Man saget auch von ezlichen schanzen, so er oberhalb dieser stadt doch in seinem territorio vffwerffen, auch das er dieser stadt den Alsterfluss abstechen vndt benehmen lassen wolle. Weil aber dieses nur discours seindt, vndt man nicht weiss, ob dehme also, auch ob sich alles werde können practiciren lassen, so ist nichts gewisses noch zurzeith davon zugedencken.

Herzog Friederich zu Würtenberg vndt landtgraff Friederich zu Hessen[2] seindt bey Ihre M.[t] gewesen, heut wiederumb hier ankommen, vndt gehen morgen nach der armee.

Die tractaten mit den herrn Staaten von Hollandt[3] haben sich, da man gemeindt am negsten beym zweck damit zu sein, gehling[4] ganz zerschlagen, indem der konig dem Hollandischen hernn gesandten ezliche puncten - darunter sein sollen: dass der könig den zoll nach belieben wiedrumb erhöhen möge; das die herrn Staadten allen alliancen, so Dennemarck praejudicirlich ruiniren, künfftig keine dergleichen machen, vndt Dennemarcks feinden keinen vorschub thun sollen - proponiren lassen, welche einzugehen ihnen gar nicht gefellig sein wollen, vndt dahero am vergangenen Sonnabendt von Staade weggezogen, nit weiss man noch aigendtlich, ob sie gar nacher Hollandt, oder nur etwas apart gereiset sein, zu sehen, was der könig ferners beginnen werde. Vndt haben wier weitern erfolgt zu erwarten. Der erzbischoff zu Bremen[5] soll noch sehr kranck zur Glückstadt liegen.

Des herrn general Torstensons[6] pferde vndt bagage seindt verwichene wochen zu Stralsundt angelangt, vndt wirdt er selbst in 2 oder 3 tagen hernach erwartet.

Vor Görliz lest der churfürst zu Sachsen[7] mit den key. sichs, vngeachtet das täglich davor empfangenen schadens, grosens ernst sein. Die belähgerten haben ihnen newlich in einem aussfall vber 500 man zunicht gemacht, vndt weiln, jungst habenden bericht nach, herr Stahlhansch[8] im marche zum endtsaz begriffen, seindt wir mit verlangen des aussgangs gewertig.

Vndt verbleibe ich vnderdessen

Ew. Excell.[zen] gehorsamber diener

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 12, 46. Oorspr. Eigenh. ondertek.
2 Friedrich (1615-1682), hertog van Würtemberg-Neuenstadt; vgl. *ADB* VIII, p. 48v. En Friedrich van Hessen-Kassel (1617-1655), halfbroer van de in 1637 overleden landgraaf Wilhelm V van Hessen-Kassel; vgl. *supra* no. 3063 (dl. VIII). Beiden dienden in het leger van wijlen Bernhard van Saksen-Weimar.
3 Conferentie te Stade tussen Deense (no. 5259 n. 9) en Staatse (no. 5184 n. 8) onderhandelaars. De Staatse onderhandelaars vertrokken op 7 september 1641 uit Stade en reisden naar Glückstadt, waar de onderhandelingen werden voortgezet.
4 Bedoeld is: jählings.
5 De latere koning Frederik III van Denemarken.
6 Lennart Torstensson (no. 5176 n. 4).
7 Johann Georg I, keurvorst van Saksen.
8 Torsten Stålhandske (no. 5014 n. 9).

G. Keller mpp.

Hamburg, den lezten Augusti a.^{o} 1641.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 2 Oct.

5360. 1641 september 12. Van C. Marin.[1]

Monsieur,

L'ordinaire passé ne m'a point apporté de vos lettres et partant suis-je en une estrange peine de ce que je dois attendre touchant mon change, dont le delais me fait réduire icy au désespoir et à un estat si misérable que j'appelle souvent la mort pour mettre plûtost fin à telles misères, que je supporte à cause de ceste charge malheureuse pour moy, que de voir ma pauvre femme avec ses enfans et famille réduite ad stipem. Je vous supplie par la compassion de Christ nostre sauveur de me conseiller ce que je dois faire, car ayant desjà tant de fois escrit et à la reine et à messeigneurs les régens je n'en puis tirer ny de responce ny d'aide aucune, et pour me retirer d'icy sans payer au préallable mes deubtes je ne le sçauorois faire sans perdre tout à fait ma femme[2] et mon honneur. C'est un procédé certes bien estrange dont on se sert envers moy et, si on me tient pour un esclave, on me devroit pour le moins fournir des moyens pour vivre en misérable et ne me traitter de telle façon. Mais je suis desjà enfoncé dans le bout [*sic*] bien. Il faut que j'attende l'assistance de Dieu seul, qui m'en retire, et souffre avec patience le malheur que m'a causé la fidélité avec laquelle j'ay servy la Suède il y a tantost neuf ans. Ce nonobstant je continueray fidèlement mes services tant que Dieu me donne la santé, escris aussy à M. Heuf[3] pour la perfection de mon reste, vous suppliant de le disposer qu'il m'assiste pour le moins de deux cent dalers s'il ne peut payer tout le reste qu'il me devoit desbourser il y a trois ans passez.

Je vous envoye icy ce que j'ay de Constantinople,[4] et parce que la diète[5] n'est pas encor finie, j'en remettray le récit à l'ordinaire qui vient, aussy bien que d'autres choses, estant à ceste heure si perplex[e] et angoissé à cause d'une si longue détention de mon gage qu'à gran peine ay-je peu escrire à Mon. le gran chancelier.[6] Excusé, s'il vous plaît, mon importunité et attribuez-en la cause à mes nécessitez qui certes sont incroyables et font avoir pitié de moy à tous mes amys icy. Dieu m'en délivre par sa grâce et vous maintien[n]e en la prospérité que vous souhaitte, monsieur,

vostre serviteur le plus dévot et affectioné du monde
C. Marin mp.

De Zurig, ce 2/12 de 7bre l'an 1641.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 26 Sept.
En in dorso: 12 Sept. 1641 Marin.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9, 238. Eigenh. oorspr.
2 Alessandra Paravicini Capelli (no. 5068 n. 4).
3 Johan Hoeufft, bankier te Parijs (no. 5015 n. 3).
4 Bijlage no. 35. Dezelfde berichten uit Constantinopel verschenen in de *Gazette* pas op 12 oktober 1641, no. 128, p. 745.
5 Landdag te Baden (18 augustus - 12 september 1641); zie hierover de brief dd. 20 september 1641, no. 5373.
6 Axel Oxenstierna.

5361. 1641 september 13. Van F.R. Mockhel.[1]

Monsieur,

J'ay mandé à v.e Ex. le 5 du présent,[2] comme j'avoy receu deux de ses lettres, lesquelles j'aurois envoyé par un courrier exprès à M.r le mareschal Horn,[3] et que cependant M.r du Hallier,[4] devançant mesmes mon espérance, avoit desjà demandé de M.r d'Erlach[5] un convoy pour conduire Jean de Wert[6] de Saverne à Brisach, et qu'iceluy ayant passé chez nous, nous espérions de voir ledit De Wert le lendemain. Mais que sçachant comme M.r d'Erlach n'avoit point d'ordre pour mettre en effect l'eschange des deux prisoniers, je suppliois v.e Ex. trèshumblement de sonder à la cour, si ledit ordre pouvoit d'advanture avoir esté donné à quelqu'autre des officirs du roy en ce pays, auquel d'eux, et en quelle forme ou manière, afin d'en pouvoir tant mieux sol[l]iciter l'exécution, au cas que le duc de Bavière n'y apporte point de difficulté, comme à son rang. Maintenant il faut que je donne advis à v.e Ex. que ledit convoy a hier esté de retour, mais sans Jean de Wert et sans sçavoir aussy la vraye raison, pourquoy il n'a pas esté rendu à Saverne au jour nommé. Seulement dit-on que ç'a esté changé de peur des trouppes du duc de Lorraine et que l'on auroit trouvé plus seur de le faire conduire par le chemin de St. Diey et de S.te Marie-aux-Mines vers Schletstatt, dont j'attends à cest heure l'issue. D'autre part mon courrier n'est pas encor de retour d'Ingolstat, tellement que je ne sçay pas, si M.r le mareschal a eu permission de voir mon paquet, et encor moins la résolution du duc de Bavière touchant son eschange. Mais cependant estant très-nécessaire que l'on sçache, à qui c'est que le roy a donné ses ordres à l'exécution d'iceluy et en quelle manière, je supplie encor qu'il plaise à v.e Ex.ce de s'en informer le mieux qu'elle pourra et de m'en instruire au plustost.

Depuis ma dernière v.e Ex. aura sceu d'autres les bonnes nouvelles de l'avantage que nos armées ont eu près de Wolfenbuttel sur la cavallerie ennemie, en ayants desfait plus de 1200 tellement que sans la mort du comte de Nassau et du colonel Muller[7] la victoire auroit esté assez grande; mais cependant nous ne laissons d'estre en peine pour le corps Suédois, car tant plus que le nouveau chef en tarde de venir,[8] tant plus de difficulté trouvera-il à le restablir dans sa primière et ancienne forme.

Au reste je suis et seray éternellement, monsieur,

de v.e Ex.ce le très-humble et très-obéissant serviteur
Mockhel mp.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 19, 22. Eigenh. oorspr. Friedrich Richard Mockhel (†1646) was Zweeds hofraad en resident te Benfeld; vgl. S. Tunberg e.a., *Histoire admin. aff. étr. Suède*, p. 60, 108.
2 De brief ontbreekt. Mockhel zal dd. 5 september geantwoord hebben op Grotius' brieven van omstreeks 17 augustus; zie *supra* no. 5325. Op 20 september had Grotius Mockhels brief van 5 september kennelijk in zijn bezit; zie *infra* no. 5372.
3 Gustav Karlsson Horn (no. 5264 n. 1).
4 François de l'Hospital, sieur du Hallier, Frans militair goeverneur van Lotharingen (no. 5083 n. 25).
5 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15).
6 Johan van Werth (no. 5017 n. 4).
7 Wilhelm Otto van Nassau-Siegen (no. 4993 n. 3). Kolonel Muller is niet nader geïdentificeerd.
8 Lennart Torstensson (no. 5176 n. 4) kwam pas eind november bij het leger aan.

De Benfeld, ce 13 de Sept. 1641.

5362. 1641 september 14. Aan L. Camerarius.[1]

Illustris domine,

Galli Bapalmam obsidere coeperunt relictis ad Airam Hispanis. Si capietur Bapalma, teget Atrebatum urbem et viam patefaciet ad Cameracum. A principe Arausionensi magni aliquid exspectatur hoc adhuc anno. Puto posse eum in Brabantiae interiora penetrare.

Lotharingus novas tentat conditiones cum rege.[2] Verum ego non video, quomodo fides tam insigniter laesa restitui possit. Interim duci Guisio ex decreto parlamenti Parisiensis absenti imaginaria decollationis poena irrogata est; bona autem eius, quae a corona venerunt coronae, caetera sine ullo onere regi adiudicata, serio plane, et quae tenebat ecclesiastica beneficia vacare pronuntiata. Dux Bulionius huc venturus putatur cum uxore,[3] cui cardinalis valde comiter commendari se voluit. Non dubito, quin rex acturus sit cum Batavis, ut illi restituantur praefecturae et munera militaria.[4]

Avide exspecto certus fieri de Torstensonii[5] et supplementi adventu in castra et quid de Wolfenbuttelio futurum sit. Nam rumor est discessisse inde nostros, ut Piccolominaei ulteriores processus impediant. Imperator videtur Hispani molitionibus impediri, ne de pace cogitet, quae sane, si in sola Germania fiat, mire profutura sit Catalanis et Portugallis, quibus adiuvandis vacuas habitura esset vires Gallia. Caeterum sicut Catalaniae res post ultimam mari pugnam[6] non optimo sunt in loco, quanquam dicitur cum nova classe eo ire marescallus Bressaeus[7] velut repetiturus. Taragonae obsidium, de quo multum dubito, ita Portugallia malis internis non levibus laborat. Coniurarunt omnium ordinum viri plurimi in regem novum, reginam liberosque eorum.[8] Quidam, qui ei coniurationi nomen dederat,[9] pressus conscientia atrocis facinoris, rem aperuit poenitentiario suo, et hic poenitentiario regis, is vero regi. Capti sunt homines prope triginta, archiepiscopus,[10] episcopi, duces, comites, inquisitores, nobiles, plebeii. Apud quendam civem Ulyssiponensem ingens vis reperta pecuniae et pulvis bellicus ad incendendam novi regis classem. Multi fugere. Opprimetur quidem suppliciorum terrore motus hic in praesens, sed tam late sparsae contagii reliquiae etiam in posterum metuendae sunt. Rex Hispaniae nihil adversus Portugallos movit nimirum coniurationis exitum opperiens. Putatur ad oram

1 Copie Uppsala, UB, E 388a, 297. Gedrukt *Epist.*, p. 688 no. 1519.
2 Zie voor het eerdere verdrag, op 29 maart 1641 gesloten tussen Lodewijk XIII en Karel IV van Lotharingen, no. 5083 n. 22; zie ook *infra* no. 5374 n. 7.
3 Eleonora van den Bergh. Op 11 september 1641 was een 'Declaration' van Lodewijk XIII van eind augustus gepubliceerd, waarin aan de hertog van Bouillon zijn misstap werd vergeven; vgl. *Gazette* 1641 no. 110, p. 605-608. Hij kwam met zijn vrouw op 18 oktober 1641 te Parijs; vgl. *infra* no. 5424.
4 Zie over de ambten die de hertog van Bouillon in de Republiek bekleedde no. 5346 n. 19.
5 De nieuwe opperbevelhebber van het Zweedse leger in Duitsland, Lennart Torstensson (no. 5176 n. 4), kwam pas eind november 1641 bij zijn leger aan.
6 De Franse nederlaag ter zee bij Tarragona op 22 en 23 augustus; zie *supra* no. 5350.
7 Urbain de Maillé, markies van Brezé, maarschalk van Frankrijk (no. 5142 n. 16); hij was van oktober 1641 tot mei 1642 Frans onderkoning van Catalonië.
8 Jan IV, Luisa de Guzmán en de infantes Teodósio (1634-1653), Joana (1636-1653) en Catarina (1638-1705). Deze samenzwering werd eind juli 1641 aan het licht gebracht. Zie ook Ericeira, *História de Portugal restaurado* (ed. A.A. Dória) I, p. 297-322; Knuttel, *Cat. v. pamfl.* nos. 4771-4772; een lijst van samenzweerders *infra* no. 5370 n. 7.
9 Luís Pereira de Barros. Hij zou de samenzwering zelf bij Jan IV hebben aangebracht; zie Ericeira, *História* I, p. 301.
10 D. Sebastião de Matos de Noronha (1586-1641), aartsbisschop van Braga; hij gold als de initiatiefnemer van de samenzwering. Zie voor de overige namen *infra* no. 5370 n. 7.

Portugalliae ire classis Castellana, quae ad Catalaniam fuit. Sed et novus rex a classe non est imparatus, quippe naves bellicas habiturus ex suis et Gallicis et, quae indies exspectantur, Batavicis ad LXX.

Rex Galliae Peronae est et cardinalis Riceliacus, Hispanus cardinalis adhuc aegrotus Cor-

traci. Halerius[11] Castellum, id nomen est ad Mosellam loco, obsidet; comes Harcurtius[12] Conisam. Princeps Condaeus Perpiniano incommodat quantum potest, quasi ad obsidium se parans.

Res Britannicae mihi non placent neque sperare audeo aequi aliquid ab imperatore in causa Palatina, quamdiu parlamentum Angliae nihil certi decernit, neque, ut id decernat tale aliquid rebus Angliae vicinorumque regnorum turbidis adeo per discordias et suspiciones. Duci Lenoxio[13] Scoti aditum intra fines suos non permisere, nisi postquam fedus Scoticum signasset. Suppliciis procerum in Scotia puto supersessum iri ob regis praesentiam. Sed haec quoque prolatatio est mali, non remedium.

Reginam matrem Galliae regis[14] puto Coloniam ire. Attamen metum illum Batavorum video non carere suis causis. Quod sub idem tempus rex Daniae cum tot principibus et vicinis et longinquis federa facit,[15] videndum est, ne sub nomine mercatuum maiora lateant. Pactiones istae inter Suedos et Brandenburgicos[16] quanquam temporariae spem mihi dant rerum maiorum Deumque precor ut ad pacem perpetuam muniat viam. Classis ex America pars altera quin in Hispaniam venerit, video hic quidem non dubitari. Miror teporem Batavorum in Dorstenae negotio. Si defendi adhuc aliquamdiu id oppidum potest, forte post adventum Torstensonii nova capientur consilia e re Hassorum.

Deus ad bonum commune cuncta dirigat et ill. Dom. vestram respiciat favens.

Ill. Dom. vestrae perpetuae observantiae debitor
H. Grotius.

Lutetiae, XIV Septembris MDCXLI.

Galli et Spinale et Castellum ad Mosellam cepere. Literae interceptae ostendunt Hispanis, qui in Catalania et mari proximo sunt, propositum oppugnare Caput Quercus et Palmos et in Ruscinonensem regionem invehere militem et alimenta.

Bovenaan de brief in de copie te Uppsala: Redd. 12/22 Sept. a.^{o} 1641.

5363. 1641 september 14. Aan W. de Groot.[1]

11 François de l'Hospital, sieur du Hallier, Frans goeverneur van Lotharingen (no. 5083 n. 25). In plaats van het voorafgaande 'aegrotus' geeft de copie te Uppsala: aegrotat.
12 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt, Frans opperbevelhebber in Noord-Italië (no. 5054 n. 3).
13 James Stuart (1612-1655), hertog van Lennox en Richmond, vergezelde Karel I naar Schotland en tekende op 29 augustus 1641 inderdaad het 'Covenant'; vgl. *DNB* LV, p. 85v.
14 Maria de' Medici.
15 Christiaan IV van Denemarken had op 16 april 1639 een verdrag met Engeland en op 29 maart 1641 een verdrag met Spanje gesloten; hij onderhandelde nu met Staatse gedeputeerden over de Sont-tol en voorts was eind september 1641 nog sprake van een alliantie met de Nedersaksische kreits, *infra* no. 5395.
16 Het wapenstilstandsverdrag van 24 juli 1641.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 926 App. no. 565. Antw. op no. 5345; beantw. d. no. 5380.

Mi frater,

Plane et sine ulla excusatione id faciendum est, quod Blavio significasti, ut errata[2] diligentissime corrigantur meo sumtu et ut index, qui in multis partibus sensus continet a meis diversissimos, ab omnibus tam missis quam mittendis exemplaribus auferatur. Alioqui faciam,

2 Het betreft de uitgave van Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135).

ut norint omnes iniuriam mihi insignem fieri. Valde placet et nostra ad Philemonem et excerpta de rege S. Ludovico[3] poni post nostra Annotata de Iure belli et pacis.

Blanckiae liber[4] fidei nostrae commissus est. Itaque ego et uxor mea editionem procurare debemus aut in Hollandia aut in Zelandia. Puto veterum libellos, qui accedent ei,[5] prius edere futuros. Lonii filius[6] si huc venerit, ut seret, ita metet.

Bapalma obsidetur a Gallis. In Portugallia ingens fuit contra regem, reginam ac liberos eorum coniuratio[7] per confessionem detecta. Guisii imago heri decollata est; bona regi addicta.

Resaluta, quaeso, matrem, D. Dussenum,[8] tuam, tuos et amicos.

Overbekius,[9] qui Hamburgi est, scripsit ad me id agi, ut rescindantur quae me suasore transacta et in iudicium deducta fuere. Fidem meam implorat monetque pollicitum me meum consilium ei non defore. Velim scire, quo loco res sit et quae spes concordiae, ut videam, quid mihi sit agendum.

A Blaviis ita male tractatus sum, ut multum eis credere non audeam. Lucanus[10] et poemata[11] et nostra ad Ius[12] et Anthologia[13] ubivis aut in Batavia aut in Gallia aut alibi possunt edi. De theologicis[14] sum sollicitus. Multae insidiae sunt bonis. Sed in monte Domini providebitur.[15] Is nos omnes regat ac sospitet.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae, 14 Septembris 1641.

5364. 1641 september 14. Aan A. Oxenstierna.[1]

Excellentissime et illustrissime domine,

3 Grotius' *Commentatio in Epistolam Pauli apostoli ad Philemonem* (*BG* no. 1136) en twee citaten uit de levensbeschrijving van Lodewijk IX door Jean, sire de Joinville (no. 5340 n. 6), werden afgedrukt achterin de uitgave van *De iure belli ac pacis* van 1642 (*BG* no. 571).
4 Het traktaat over de weduwstaat van Suzanna van Reigersberch, weduwe van Anthonie Bloncke; zie no. 5218 n. 11.
5 Vertalingen door Grotius uit werken van Tertullianus, Ambrosius, Joannes Chrysostomus en Hieronymus; zie no. 5218 n. 12.
6 Bedoeld zal zijn Lieve van Loon (no. 5345 n. 8). In plaats van 'Lonii' heeft de uitgave der *Epist.* ten onrechte: Zenii.
7 Zie no. 5362 n. 8.
8 Eewout Jacobsz. van der Dussen (no. 5345 n. 13).
9 Joost van Overbeke (no. 5183 n. 6). Zijn brief ontbreekt; zie ook no. 5274.
10 Grotius' nieuwe aantekeningen bij Lucanus verschenen bij Blaeu in 1643 (*BG* nos. 430 en 431).
11 De bedoelde uitgave van Grotius' *Poemata* kwam niet tot stand (no. 4995 n. 12).
12 Grotius' *Florum sparsio ad Ius Iustinianeum* (*BG* no. 791) verscheen in 1642 bij Pelé te Parijs.
13 *BG* no. 534; de uitgave verscheen tenslotte pas in 1795-1822.
14 Vermoedelijk doelt Grotius op zijn *Via ad pacem ecclesiasticam (BG* no. 1166); zie ook Willems brief, no. 5345.
15 Vgl. *Ecclesiasticus* 11:31: Multae enim sunt insidiae dolosi; *Genesis* 22:14: In monte Dominus videbit.
1 Copie Dresden, Sächs. Landesbibl., C 61, 44; copie Leipzig, UB, ms. 2633, f. 99. Gedrukt *Oxenst. Skrifter* 2. afd., IV, p. 156 no. 394.

Ad Airam sedentibus Hispanis marescalli Breszaeus et Milleraius[2] vicissim Bapalmam obsedere, urbem quae et possessionem urbis Atrebatum firmabit Gallis et Cameraci aliquando potiundi spem dabit.

Contra ducem Guisium absentem in parlamento pronuntiatum est cervices ei praecidendas, bona, quae a corona Gallica profecta sunt, reddenda coronae, caetera bona feudalia et

2 Urbain de Maillé, markies van Brezé (no. 5142 n. 16), en Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye (no. 5101 n. 7), beiden maarschalk van Frankrijk.

allodialia sine ullo onere adiudicata regi; ecclesiastica quae habebat beneficia eo esse loco, ut a rege peti impetrarique possint.

In Portugallia ingens et atrox fuit coniuratio in caput regis novi, reginae et liberûm.[3] Quidam ad mortem aegrotans consiliorum particeps suo poenitentiario rem hanc aperuit, is poenitentiarius poenitentiario regis, regis vero poenitentiarius ipsi regi. Capti sunt ferme triginta, archiepiscopus, episcopi, inquisitores, duces, comites, nobiles, plebeii. Apud unum ex plebe reperta magna vis pecuniae et bellici pulveris. Haec ad classem novi regis exurendam comparata dicitur. Fugere multi. Exspectantur supplicia gravia in captos. Interim per omnes ordines fusa labes ostendit non satis in solido positum Portugalliae statum. Classis Castellana, quae ad oram Catalaniae fuit, Portugalliam versus iverat sperans eo se venturam in ipso articulo, quo eventum habitura putabatur coniuratio. Nunc quid ea agat, nescimus. In Gallica vero aula rumor spargitur redituram classem, quae Mas[s]iliae est, ad oram Catalaniae eodemque iturum marescallum Breszaeum, ut terra Taragonam premat. Verum et classi satis adversum est hoc anni tempus et Taragona a fame liberata iusto exercitu defenditur.

Princeps Arausionensis, nisi magni adhuc aliquid hoc anno agit, non satisfacit Gallorum desideriis.

Rex Magnae Britanniae celerius quam putabat Angliae parlamentum in Scotiam ivit. Duci Lenoxio[4] et Scotorum aliis, qui regi aderant, aditus intra fines Scotiae datus non est, priusquam fedus Scoticum signassent.

Deus et belli et pacis consilia ad bonum christiani orbis ac speciatim regni Suedici gubernet idemque [etc.]

Lutetiae, IV/XIV Septembris anni MDCXLI.

Creditur Hispanus omnibus modis impedire pacem Germaniae, ne tota vis Galliae et amicorum Galliae in Hispaniam incumbat. Et Spinale et Castellum ad Mosellam in Lotharingia capta sunt a Gallis. Literae interceptae docent Hispanis, qui in Catalania sunt et in mari ad Catalaniam, propositum esse Caput Quercus et Palamum recuperare et in Ruscinonensem regionem introducere militem et alimenta. Parlamentum Angliae ob pestilentiam ad tempus discessit. Exercitus Scoticus ab Anglia exiit, Anglicanus adhuc manet.

Bovenaan de brief in de copie te Leipzig: Argumentum. Bapalmae obsidio a Gallis. Sententia contra Guisium dicta. Coniuratio Lusitanica. Lusitanica, Anglica, varia nova.

5365. 1641 september 14. Aan N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

De mareschallen van Breszé ende La Millerai[2] hebben belegert Bapaume, een stadt zeer bequaem om Atrecht te beschermen ende aen de Françoisen de wegh

3 Zie no. 5362.
4 James Stuart, hertog van Lennox en Richmond (no. 5362 n. 13).
1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, H 22i. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Tezamen met no. 5366 antw. op no. 5346 en beantw. d. no. 5397.
2 Urbain de Maillé, markies van Brezé (no. 5142 n. 16), en Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye (no. 5101 n. 7), beiden maarschalk van Frankrijk.

te bereiden nae Camerick. Beck[3] blijft voor Aire ende den cardinal-infant zieckelijck te Cortrijck, den coning van Vrancrijck ende den cardinael de Richelieu bij Peronne. Den hertogh van Lorraine tracht van nieuws tot een accord met Vrancrijck, zonder apparentie van succes, zoo ick meene. Daeren-

3 Johann von Beck (no. 5140 n. 19).

tusschen belegert monsieur du Hallier[4] een plaetze op de Mosel genaemt Castel, den graef van Harcourt[5] Conis ende den prince van Condé incommodeert van verre Perpignan, hebbende daertoe groot geldt ontfangen.

Den hertogh van Guise is dese dagen bij het parlement gecondemneert geweest het hoofd afgehouden te werden - 'twelck oock nae de maniere van Vrancrijck in effigie aen de gr[a]eve is geëxecuteert geweest -, zijne goederen gekomen van de croon van Vrancrijck aen de croon weder vastgemaect, de andere goederen, leenen ende allodialen geconfisqueert ten proffijte van den coning zonder eenige lasten van schulden ende de beneficiën verclaert impetrabel.

In Portugael is een zeer groote conspiratie ontdeckt, die bij personen van verscheide qualiteiten was voorgenomen tegen den nieuwen coning, coninginne ende haere kinderen.[6] Een van de complicen ter doot toe zieck zijnde heeft dit stuck ontdeckt aen zijne biechtvader, die aen den biechtvader van den coning ende dezelve 's conings biechtvader aen den coning zelve, waerover bij de dertich personen zijn gevangen, eertsbisschop, bisschoppen, inquisiteurs, hertogen, graven, edelluiden, burgers. In een van de burgers huizen te Lisbone is gevonden veel gelds ende oock buspoeder om de vloot die bij Lisbone is, zoo men meent, in brandt te steecken. Veele zijn gevlucht. 't Is wel een geluck voor den nieuwe coning dit te hebben ontdeckt, maer staet te beduchten dat de vreze van een eeuwigh oorlogh ofte oock het geldt ende hoope van grootheit te becomen van de croone van Castille, sooveel geslachten hebbende ingenomen, een groote staert zullen laeten van quaede humeuren. Men meent den coning van Spaignië zich zoo stil gehouden heeft tegen Portugael niet bij gebreck van macht, maer wachtende op het effect van deze conspiratie ende dat de Spaensche vloot die op de custen is geweest van Catalagne, last had om derrewaert te comen, apparentelijck om die conspiratie te secunderen. Den nieuwen coning van Portugael hoopt met zijne ende de Fransche schepen, zoo wanneer oock de Hollandsche zullen zijn aengekomen, tzeventich goede oorloghschepen te hebben. Hier te hove werdt gezeght dat de vloot die te Marseille is, weder zal gaen nae Catelagne ende dat de marescal de Breszé oock derrewaert gaet om het belegh te Tarragone, 'twelck men zegt dat te landt noch duirt, te lande te vervolgen ende ter zee te hervatten.

Zoo den prins van Orangië noch dit jaer niet in Brabant en treckt ofte iet anders merckelijcx bij de handt neemt, zal Vrancrijck quaelijk tevrede zijn, alzoo men hier meent zeer veel gedaen te hebben in zulcke gelegentheit, daer peryckel was van een zeer swaer inlandsche oorlogh. Den hertogh ende hertoginne van Bouillon[7] werden hier verwacht ende werdt niet getwijffelt, off den coning zal arbeiden om den hertogh, die nu met zijne Majesteit zeer wel is, te doen herstellen in zijn ampten in de Vereenigde Nederlanden.

Espinal ende Castel op de Moselle zijn bij de Fransoisen becomen. Geïntercipieerde brieven toonen dat de Spaegnaerden die in Catelagne ende in de zee daerontrent zijn, voorhebben Cap de Quiers ende Palamos te attaqueren, oock volck ende vivres te brengen in 't Roussillon.

14 Sept. 1641.

In dorso schreef Reigersberch: Broeder de Groot, den 14 Sept. 1641 uyt Paris.

4 François de l'Hospital, sieur du Hallier, Frans militair goeverneur van Lotharingen (no. 5083 n. 25).
5 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt, Frans opperbevelhebber in Noord-Italië (no. 5054 n. 3).
6 Zie no. 5362 n. 8-10.
7 Eleonora van den Bergh. Zie ook no. 5362 n. 3-4.

5366. 1641 september 14. Aan N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

Den prins van Orangië zal iet dienen te doen om Vrancrijck contentement te geven. Dorsten is in peryckel. Maer de comste van Torstensoon[2] met de nieuwe trouppes can licht de landgravinne van Hessen[3] middel geven om iet daervoor te doen, in welcken gevalle ick gelove de Vereenigde Nederlanden mede wat zouden doen van terzijde, gelijck de Spaegnaerden voor den keizer hebben gedaen.

De coninginne-moeder van Vrancrijck[4] heeft haer logys geprepareert te Colen, maer veele meenen dat zij licht een pretext zal nemen om in Hollant te blijven, zoo zij kan.

't Is waer dat den coning van Engelant veelen d(ie) credyt hadden in het parlement, tot zich heeft getrocken door advancementen. (De di)scoursen die ick hier hoore, toonen mij dat men meent dat door het slepen van den tijdt den eertsbisschop[5] zal werden gesalveert ende dat de oneenicheden zoo in Engellant als in Schotlant vee(le) occasiën zullen geven aen den coning om zijne zaecken te herstellen.

Portugal heeft de assistentie van Hollant hooch noodigh. 't Advys dat de Compagnie van Oost-Indi(e) neemt in haere zaecken, behaegt mij wel. Ick wensche de jonge neef Vosbergen[6] geluck in zijn ampt.

14 Sept. 1641.

Wij verstaen dat het parlament van Engelant heeft een reces genomen van zes weecken om de pest; dat de Schotten tegen de Engelschen zijn vertrocken; dat het Engelsche leger noch subsisteert.

Adres: Mijnheer mijnheer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant, in Den Hage. Port.

In dorso schreef Reigersberch: Broeder de Groot, den 14 Sept. 1641 uyt Paris.

5367. 1641 september 14. Aan G.J. Vossius.[1]

Vir praestantissime et clarissime,

Duplici me modo beasti et ostendendo mihi filium[2] tanti patris imaginem vivam et per literas[3] plenas eius in me amoris, cuius pridem plurima certissimaque indicia

1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, H 22j. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Tezamen met no. 5365 antw. op no. 5346 en beantw. d. no. 5397.
2 De nieuwe opperbevelhebber van het Zweedse leger in Duitsland, Lennart Torstensson (no. 5176 n. 4).
3 Amalia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel; zie ook no. 5308 n. 5.
4 Maria de' Medici.
5 William Laud, aartsbisschop van Canterbury.
6 Caspar van Vosbergen (no. 5346 n. 18) was aangesteld tot ordinaris ambassadeur naar Venetië.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 689 no. 1520; gedeelt. gedrukt *Epist. eccl.*, p. 812 no. 564. Geciteerd in vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 299. Antw. op no. 5348; beantw. d. no. 5443.
2 Isaac Vossius (no. 5066 n. 20).
3 No. 5348 dd. 2 september 1641.

habeo. Filium magni facio ac doleo, quod nec meae nec uxoris meae preces id valuere, ut, dum in hac urbe est, apud nos in domo satis laxa hospitium sumeret.

Salmasius,[4] vir maior quam dici potest, nunc in Burgundia, patria sua, in familia herciscunda occupatur cum Zephyris et hirundine prima,[5] ut puto, in Batavos rediturus.

Vestra de Paganica theologia[6] exspecto avide putemque id opus recte dedicari posse clero Anglicano, quomodo scilicet Cyprianus scribebat clero Romano, cum non adesset episcopus.[7] Annalium etiam Batavicorum filii vestri videre aveo partem alteram,[8] nam prima valde mihi placuit. Probo quod edita recognoscis et ἀνέκδοτα ad editionem paras. Det Deus vitam et valetudinem.

Debeo vicissim praestant[i] Clar. vestrae rationem eius temporis, quod mihi de mandatis negotiis superest. Edita iam sunt Annotata mea ad Evangelia cum quatuor opusculis;[9] additus et index plurimis vitiis scatens et multa contra meum sensum exprimens, quem, quia video non posse emendari, tolli ab omnibus exemplaribus volo idque Blaviis, qui ante lenti in hoc indice edendo paucos dies ad noscendam sententiam meam opperiri noluerunt, significavi et, ut fiat hoc, amicos anniti velim. De Iure belli ac pacis[10] quid fiat, nemo te novit melius. Habeo praeter[ea] annotata maiora et meliora ad Lucanum[11] et quaedam poematum παραλειπόμενα,[12] Annotata ad Vetus Testamentum,[13] etiam ad illos libros, de quorum auctoritate disputatur. Habeo et Ἀνθοβολίαν philosophicam, historicam, philologicam ad Ius Iustinianaeum[14] et nunc excuduntur, sed mihi tantum et iis, quos ea de re volo consulere, Annotata brevia ad Consultationem Cassandri,[15] quam scripsit vir optimus ac doctissimus et ob id Calvini odio dignissimus rogatu duorum imperatorum.

Videris puto librum editum in Anglia, deinde Genevae Irenaei Philadelphi nomine de motibus obortis in Anglia.[16] Is liber D. archiepiscopi, quem Deus in hac cruce

4 Claude Saumaise (Salmasius) bevond zich sinds begin juli in Dijon.
5 Vgl. Horatius, *Epist.* I, 7, 12-13: te, dulcis amice, reviset // cum Zephyris, si concedes, et hirundine prima. Zie ook *supra* no. 5011 n. 4.
6 Vossius' *De Theologia gentili et physiologia christiana sive de origine ac progressu Idololatriae* ..., Amsterdami, apud Ioh. et Cornelium Blaeu, MDCXXXXI. Vossius wilde het werk aanvankelijk opdragen aan William Laud, aartsbisschop van Canterbury, die echter nu in de Tower gevangen werd gehouden; zie ook Vossius' brief, no. 5348.
7 Cyprianus (±200-258), bisschop van Carthago, schreef aan de clerus te Rome (Migne, *PL* IV, nos. III, XIV, XXII, XXIX), na de dood van paus Fabianus in januari 250 en voordat Cornelius hem in maart 251 als paus opvolgde.
8 *Matthaei Vossii Annalium Hollandiae Zelandiaeque pars altera, quae est de gestis comitum ex domo Hannonia*, Amstelodami, apud Ioannem Ianssonium, MDCXLI; zie ook no. 5348 n. 6.
9 *BG* no. 1135.
10 *BG* no. 571; de uitgave verscheen bij Blaeu in maart 1642.
11 Grotius' nieuwe aantekeningen bij Lucanus verschenen bij Blaeu in 1643 (*BG* nos. 430 en 431).
12 Een uitgave van Grotius' *Poemata* waarin de recente gedichten werden opgenomen, is niet tot stand gebracht (no. 4995 n. 12).
13 *BG* no. 1137; het werk verscheen in 1644 bij Cramoisy te Parijs.
14 Grotius' *Florum sparsio ad Ius Iustinianeum* (*BG* no. 791) verscheen in 1642 bij Pelé te Parijs.
15 *BG* no. 1165. Georges Cassander (no. 5018 n. 10) schreef zijn *Consultatio* in de jaren 1564-1565 op verzoek van de keizers Ferdinand I en Maximiliaan II; zie M.E. Nolte, *Cassander*, p. 29vv.
16 *Irenaei Philadelphi Epistola ad Renatum Veridaeum, in qua aperitur mysterium iniquitatis novissime in Anglia redivivum et excutitur liber Iosephi Halli, quo asseritur episcopatum esse iuris divini*, Eleutheropoli, MDCXLI; deze *Epistola* is gedateerd Islington, 3 november 1640. Zie over de plaats van uitgave E. Weller, *Die falschen u. fingirten Druckorte*, p. 260; *McAlpin Cat.* II, p. 58.

soletur, iugulum aperte petit. Sunt autem eius scriptores Molinaeus pater et filius;[17] nam hic historias Anglica-

17 Pierre Du Moulin (no. 4995 n. 4) en zijn zoon Louis (±1606-1680); zie over deze laatste Haag, ^{2}IV, p. 431v.; *DNB* XXXIX, p. 200.

nas intexuit. Renatus Verdaius, cui dedicatus est liber, est Andreas Rivetus.[18] Vide quam hoc sit θηριῶδες.

Deus, vir eximie, praestantem Clar. tuam cum optima uxore et liberis sospitet ac[19] prosperet.

Praestanti Clar. tuae ad omnia obsequia paratissimus
H. Grotius.

Lutetiae, XIV Septembris MDCXLI.

5368. 1641 september 16. Van W. de Groot.[1]

Frater optime,

Scripsimus ad Blavium[2] de recudendo indice et erratis[3] iuxta tuum praescriptum, quod ille facturum se recepit. Ego vicissim dixi me, ubi omnia ex animi tui sententia correcta esse constiterit, non amplius intercessurum, quominus liber publice divendatur, qui iam in aliis regionibus prostat. Blavii culpa nulla est in concinnatione indicis, quem Bremio[4] concredidit, ut et omnia sua Vossius,[5] nisi quod ipse praesens multa addit, alia detrahit, omnia corrigit.

Quae ex Ioinvillio de S.[to] Ludovico[6] denuo misisti, profecto digna sunt quae legantur et eum decent, qui sancti titulum meritus fuerit.

Anthologiam[7] ubi remitti velis, quaeso, indica, nisi etiamnum mutes consilium. Lucanum[8] habet Blavius, quem ego urgere non desinam. De poematis,[9] quae etiamnum in mea sunt potestate, amplius cogitabo.

Nova, quae ex Catalonia nuntiantur, parum prospera sunt et vereor, ne sint praesagia eorum, quae alibi hoc anno secutura sunt. Certe nihil hic magni a nostris gestum iri vergente ad pluvias autumno facile crediderim.

Regina mater[10] iterum in Zelandia appulit, inde Dordracum et tandem Coloniam petitura. Non male quidam eam cometae assimilabat, quod, quocunque venerit, discordias, factiones, arma, strages portendat aut faciat.

18 De hofpredikant te Den Haag, André Rivet (no. 5097 n. 21). In plaats van het voorafgaande ‘liber’ geeft de uitgave der *Epist. eccl.*: is labor.
19 De woorden ‘sospitet ac’ ontbreken in de uitgave der *Epist.*
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24, 212. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 5351; beantw. d. no. 5388.
2 Willems brief aan Blaeu ontbreekt.
3 Index en errata van Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135).
4 Daniël de Breen (Brenius), theoloog te Amsterdam (no. 4998 n. 13).
5 Gerardus Joannes Vossius.
6 Het citaat was bestemd om te worden opgenomen in de nieuwe uitgave van *De iure belli ac pacis* (*BG* no. 571); zie *supra* no. 5340 n. 6.
7 *BG* no. 534; de uitgave verscheen tenslotte pas in 1795-1822.
8 Grotius' nieuwe aantekeningen bij Lucanus verschenen bij Blaeu in 1643 (*BG* nos. 430 en 431).
9 Een uitgave van Grotius' *Poemata* waarin de recente gedichten werden opgenomen, is niet tot stand gebracht (no. 4995 n. 12).
10 Maria de' Medici; zie ook *infra* no. 5369.

Si quid in negotio communis ecclesiarum concordiae in Galliis promovetur, de eo ex te edoceri velim. Hic Ordines Foederati placitum atrox in papistas cuderunt,[11] quod Arsenii,[12]

11 Plakkaat dd. 30 augustus 1641 ‘Jegens der pausgesinde geestelyckheyt, conventiculen, scholen, collecten, kloppen, voochden en compositiën der officieren, etc.’; zie Cau, *Gr. Placaetb.* I, kol. 203-210; Knuttel, *Cat. v. pamfl.* nos. 4783-4784. Het plakkaat was een herhaling van de plakkaten van 1622 en 1629; het werd vanaf 25 september 1641 in Holland gepubliceerd, zie *Res. SH* dd. 25 september 1641. Zie ook J.D.M. Cornelissen, ‘Hugo de Gr. en de vervolging der katholieken’, in: *Studia cath.* 20 (1944), p. 201-208.

12 François van Aerssen, heer van Sommelsdijk (no. 4997 n. 3).

ut praesidis, nomen prae se feret. Id ego Hollandiae rectoribus placere miror. Continet enim quaedam, quibus ius patriae imminui et plus nimio Foederatis tribui videtur. Caeterum nondum est publicatum. Iudicabis facile et hoc nomine tua alieno tempore proditura.

Interea Deus Opt. Max. te, uxorem, filiam,[13] filios[14] diu nobis servet incolumes. Vale.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, XVI Septembris 1641.

Adres: A monsieur monsieur Grotius, ambassadeur de la reine et couronne de Suède, à Paris.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 29 Sept. 1641.

En in dorso: 16 Sept. 1641 W. de Groot.

5369. 1641 september 16. Van N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

De victorie van de Spaense voor Tarragona[2] mocht de reductie van Barcelona ende heel Catalonge wel naer haer slepen, sonder hetwelcke Portugael qualijck sal connen bestaen, daer dan bij commen, gelijck seer is te vreesen, dat Aire wert verloren ende alle de oncosten van dit jaer soo van Vranckerijck als desen staet in fumée lopen. Soo sal het huys van Oostenrijck het swaerste hebben geleden, sijnde niet altijt wel doendelijck met soo grooten costen haer te bevechten ende haer facylder, binnensslants de ruste hebbende gerestitueert, hare macht buyten te tonen. Doch mogelijck wat noch sal vallen, waertoe alle mogelijcke ende menschelijcke middelen - soo schrijven de gedeputeerden[3] - bij sijne Hoocheyt,[4] die nu tot Philippine is gelant, bij de hant genomen sullen werden.

Mevrouw de princesse[5] gaet mergen naer Dordrecht om aldaer de roine-mère[6] uyt Zeelant commende, waer sij Vrijdach is gearriveert, te ontmoeten. De preadvertentie bij de heer Joachimi[7] aen hare M.[teyt] gedaen, hoe vremt die haer is bevallen, gelijck sij daerop antwoordende seyde, ‘qu'elle l'avoit bien entendu, mais non attendu, et qu'elle ne diroit point le reste’, heeft hare reyse niet doen veranderen.

13 Cornelia.
14 Cornelis was in Parijs, Pieter in Den Haag en Dirk in het Franse leger in Duitsland.
1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, K 76j. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge (ed.), *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 668 no. 261. Antw. op no. 5354; beantw. d. nos. 5391 en 5392.
2 Op 22 en 23 augustus; zie ook no. 5354.
3 Willem van Lintelo, Rutger Huygens, heer van Clarenbeek (no. 5024 n. 3), Albert Coenraadsz. Burgh, N. Croock, Godart van Reede, heer van Amerongen, en N. Nieuwkerck; vgl. no. 5358 n. 2. Hun brief dd. 10 september was op 12 september 1641 ontvangen; ARA, SG no. 4978.
4 Frederik Hendrik.
5 Amalia van Solms.
6 Maria de' Medici was op zaterdag 14 september in Vlissingen aangekomen; vgl. ARA, SG no. 6766.
7 Albert Joachimi, ordinaris Staats ambassadeur in Engeland (no. 4998 n. 22).

De resolutie van de Staten-Generael was, dat men hare M.teyt gelijck als onbekent soude laten passeren ende op den cleynen voet ontfangen ende tracteren, maer den heer Knuyt[8] heeft hier geschreven aen een goet vrient dat sij, apparent den heer van Brederode[9] ende hij, die hare comste tot Vlissyngen wachten, waren geresolveert haer bij de burgerie van Vlissyngen in te doen haelen, dat niet vremt soude werden gevonden in een stat

8 Johan de Knuyt (no. 5047 n. 24).
9 Johan Wolfert van Brederode (no. 4997 n. 3).

van sijne Hoocheyt ende die door het huwelijck van den jongen prins[10] soo naer met de roinemère was geallieert.

Dorsten defendeert hem noch ende seer wel. De gedeputeerde van desen staet[11] sijn van Staden gescheyden sonder daer yet het minste te hebben uytgerecht.

Desen 16 Sept. 1641.

Adres: Mijnheer mijnheer de Groot, raedt ende ambassadeur van de coninginne ende crone van Sweden bij den alderch[riste]lijcks[ten] conynck.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 25 Sept. 1641.

En in dorso: 16 Sept. 1641 N. Reigersberg.

5370. 1641 september 16. Van P. Spiring Silvercrona.[1]

Mijnheer,

Ontrent voor 8 dagen heeft sijne Hoocheit den prince van Orangië het meestendeel van sijn volck doen scheepe gaen ende is daermede door den Kiel op Bergen op den Zoom gezeilt. Men meent dat het wel op Santvliet soude gemunt weesen, te laet in 't jaer sijnde om noch desen somer te lande in Vlaenderen, ter oorsaake van derselver leege landen, iets te connen uitrechten. Dorsten blijft even sterck belegert ende, terwijle geen apparentie van secours noch van desen staet noch elders te verwachten is, sal sich moeten opgeeven. Wt Ceulen werden veele crijgsamunitie ende vivres nae 't leger voor Dorsten toegesonden ende is men aen 't keiserlijcke hof niet weinigh verwondert dat de plaetse sich soo lang is houdende.

Van Regensburgh schrijft men dat nae de publicatie van d'amnestie[2] men vermeende met de andere poincten haest gedaen werck te hebben ende te scheiden, sijnde de reformatie van justitie geremitteert tot op een deputations dagh, die tegens Maii toecomende te Spier[3] sal gehouden worden, alwaer sijne kays. May.[t] wt cracht van sijne autoriteit sall connen een meerdere ende suffisanter contributie tot onderhoudinge van sijne armeën 't rijck opleggen, als sich geensints vergenoegende met de cleine bij de ständen veraccordeerde geltsommen. Ondertuschen fourneert de voorgeseide publicatie van amnestie alderhande discoursen ende veelen deselvige niet connende verstaen, wenschen daerop eene breedere uitlegginge te mogen hebben, ten principale daervoor houdende datter niet veel goets van te verwachten staet, ick versweige eenen algemenen vrede. Denselven keiser heeft mede aen de rijcxstanden een decreet gesonden, waerin hij is begeerende dat de drie nieuwe princen, Hohenzollern, Eggenberch ende Lockwits[4] in dat vorstelijcke

10 Willem II.

11 Willem Boreel, Albert Sonck en mr. Johan van Weede (no. 5184 n. 8) waren op 7 september uit Stade vertrokken en naar Glückstadt gereisd, waar de onderhandelingen met de Deense koning werden voortgezet.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13, 91. Oorspr. Niet ondertek. De brief is geschreven door Grotius' voormalige secretaris Pieter Pels (no. 5228 n. 1).

2 Zie no. 5357 n. 22.

3 Zie K. Bierther, *Regensb. Reichstag*, p. 8, 193.

4 Eitel Friedrich († ± 1661), graaf van Hohenzollern, Johann Anton (1610-1649), vorst van Eggenberg, en Wenzel Eusebius (1609-1677), vorst van Lobkowitz. Vgl. resp. Zedler, *Universal-Lex*. XIII, kol. 584; VIII, kol. 304; H.F. Schwarz-J.I. Coddington, *Imperial privy council*, p. 289v.

collegio mochten opgenomen ende daerinne haere sessie ende stemme neffens andere rijcxvorsten hebben, sijnde de baronnie van Lockwits in d'Overpaltz gelegen ende genaemt Sternstheim, in een onmiddelbaer vorstendom, tot groot naedeel van de lantsaterie des churfurstlijcke huys, verandert ende verhoocht geworden.

Tot Weenen was alreede eenen nieuwen ambassadeur van den Grooten Heere[5] aengecomen, waerdoor men verhoopte, dat de hostiliteiten die de Turcken met stroopen ende rooven in Hongariën bleven continueren, soude comen te cesseren.

U Ex.tie sal sonder twijfel mede bericht hebben van 'tgeene ons de brieven wt Lisbona van 17 Aug.to mede hebben gebracht, als dat daer een groot verraet[6] op handen soude geweest sijn om Portugal aen den coning van Castilliën weder te leveren; d'welck ontdeckt is, ende veele van de grootste daeraen handadigh sijnde, sijn gevangen ende geapprehendeert, welckers naemen u Ex.tie wt bijgaende register[7] sal connen vernemen. De particulariteiten staen noch te verwachten.

Verblijve, mijnheer,

u Excellentie dienst- ende vrintwilliger.

Haghe, den 16 September 1641.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 25 Sept. 1641.

5371. 1641 september 17. Van G. Keller.[1]

Hochedler, gestrenger herr ambassadeur, hochgeneigter herr vnndt patron,

Nun haben wir bereits inn den fünfften tag in der grossen vngewissheit von vnserer armee gelebt, in deme von selbiger, so viel tage passirt, so viel vnndt wieder einander lauffende zeitungen alhier einkommen, also dz auch noch diese stunde wir von dannen keine gewissheit habenn, vnndt ein mehrers nicht glauben können, den dass wie der grösste theil der alhier einkommenden avisen damit vbereinstimmet.

Nachdem man gesehenn, dz der vestung Wolffenbüttel weder durch wasser, noch sonsten so nahe zu kommen, das selbige dadurch zur auffgabe hette gezwungen werdenn können, vnserseiths communi consilio die belegerung vfzuheben geschlossen, auch so forth effectuiret, fördrist aber der darfür gemachte dam durchgestochenn vnndt vernichtet werden, vnndt sollen jezo alle conjungirte armeen zwischenn Giffhornn vnndt Zell sich gesezt, die Hessische aber vmb Dorsten zuentsezen, nach der Weser sich gewendet habenn. Die eigentliche gewissheit

5 Mehmet aga. Vgl. Hammer, *Hist. de l'empire ottoman* X, p. 11; *Theatr. Eur.* IV, p. 452v.

6 Zie ook no. 5362 n. 8-10.

7 Deze lijst, van de hand van Pieter Pels, bevindt zich onder Grotius' nagelaten papieren, hs. Stockholm, RA, Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. Op de lijst zijn de volgende personen vermeld; Luís de Meneses, markies van Vila-Real; zijn zoon Miguel de Meneses, hertog van Caminha; de inquisiteur-generaal; Sebastião de Matos de Noronha, aartsbisschop van Braga; ‘o arciebispo Damel’; António de Mendonça; Rui de Matos de Noronha, graaf van Armamar; António de Ataíde, graaf van Castanheira; Nuno de Mendonça, graaf van Val-de-Reis; Gonçalo en Lourenço Pires de Carvalho; Paulo en Sebastião de Carvalho; Luís de Abreu de Freitas; Jorge Fernandes de Elvas; Diogo Rodrigo de Lisboa en zijn zoon Jorge Gomes Alemo; António Correia; Pedro de Baeça en Belchior Correia da Franca.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 12, 47. Oorspr. Eigenh. ondertek.

hiervon werden wir mit nechsten zu avisiren habenn. Vonn der kayss. armee vnndt was deroselben intent sey, habenn wir noch weniger.

Mit dem könig inn Dennemarck beruhets noch inn vorigenn terminis. Die herren Hollendische gesandten[2] seindt wiederumb von ihrer rückreise nach hauss, vf erhaltene dritte bottschafft vonn Glückstadt, vmbgekehrt vnndt nach ged. Glückstatt gangen, woselbsten sie sich annoch befindenn, inn guter hoffnung, weiln sie die Oresundische zollmatricul, wie sie a.^{o} 1637

2 Willem Boreel, Albert Sonck en mr. Johan van Weede (no. 5184 n. 8).

gewesenn, so ihnen vonn könig inn Dennemarck ohne einige condition offeriret worden, vnndt vff fünff jahr observirt werden soll, angenommen haben, die sache einen gewüntschten ausgang gewinnen werde.

Vber Pommern wirdt der Sächss. vnndt kayss. den 21. Augusti vf Görliz gethane, aber verlohrne starcke sturmb confirmirt, darinnen vber 800 mann, vnndt vnter denen mehrertheils der Spanischen tragoner, 1 obrist leutenant, 1 major, 9 capitains vnndt andere officirer geblieben. Dem 23. dito hat ein rittmeister von Stallhanschenn[3] 70 gefangene eingebracht. Ob dieser nun den orth entsezenn wirdt, stehet mit nechsten zuvernehmen. Er ist, nachdem er den secours zu sich bekommen, vffgebrochenn vnndt zue Sagan angelangt gewesenn, vnndt hat immittelst der commendant inn Görliz[4] nach ausgestandenen sturmb, alles vfs beste wiederumb verbawen lassenn, so, dz die darvor liegende selbst schlechte hoffnung zue der eröberung haben.

Auss Pohlenn hat man, dz sich der reichstag[5] daselbsten schwürig ansehenn lasse, vnndt wolle dem churfürsten zue Brandenburgk[6] dass lehen vber Preüssen noch schwehr gemacht werdenn. So wil man auch sagenn oder schreiben, ob solte einig feindtthätligkeit zwischen den Pohlen vnd Türcken vorgangen seinn, vnndt jene darüber in 4000 mann verlohren haben; den erfolg wirdt die zeit geben.

Im vbrigen bestehet bey allen liebhabern boni publici die summa aller reden vndt gedancken inn den grossen verlangen nach des herren feldtmarschaln[7] ankunfft, dessenn abreisen doch, inn den jüngsten schreiben vonn 14.ten Augusti, noch vf 14 tage hinauss gesezt worden. Gott gebe dass dieser lange verzug keine grössere vnndt schädtlichere consequentien, alss schonn erfolget, nach sich ziehe. Dessen schuz thue Ew. Excell. ich ganz getrewlich empfehlen.

Ew. Excell. gehorsamber diener
G. Keller mpp.

Datum Hamburg, den 7. 7bris a.o 1641.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 9 Oct.

5372. 1641 september 20. Aan L. le Bouthillier de Chavigny.[1]

Monsieur,

3 De Zweedse generaal-majoor Torsten Stålhandske (no. 5014 n. 9); zijn ritmeester is niet geïdentificeerd.
4 Jakob Wanke, luitenant-kolonel in Zweedse dienst en commandant van Görlitz (no. 5212 n. 10). De stad werd sinds juli 1641 door de keizerlijken belegerd.
5 Rijksdag te Warschau (augustus-oktober 1641).
6 Friedrich Wilhelm, keurvorst van Brandenburg, werd op 9 oktober te Warschau met Pruisen beleend.
7 De nieuwe opperbevelhebber van het Zweedse leger in Duitsland, Lennart Torstensson (no. 5176 n. 4), kwam eind november bij zijn leger aan.
1 Hs. Parijs, AE., CP Suède 5, f. 305. Gedrukt A. de Caix de Saint-Aymour, *Notice*, p. 70. Eigenh. oorspr. Zie over Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny no. 5226 n. 1.

Je vous suis infinimant obligé, et non seulement moi, mais aussi la reine et couronne de Suède, à cause de la promte expédition, qu'il vous a pleu faire en donnant des ordres à monsieur du Hallier[2] de faire mener le baron de Waert[3] à Brisac, de quoi j'ay receu advis de la part du résident de Suède qui est à Benfeld.[4] Je vous prierai, monsieur, de vouloir achepver

2 François de l'Hospital, sieur du Hallier, Frans militair goeverneur van Lotharingen (no. 5083 n. 25).
3 Johan van Werth (no. 5017 n. 4).
4 Friedrich Richard Mockhel schreef Grotius op 5 september 1641, maar deze brief ontbreekt; zie ook zijn brief van 13 september, no. 5361.

ce bienfaict, et donner aussi des ordres à monsieur Erlach[5] de faire mener le baron de Waert à Basle, sitost que le marescal Horn[6] sera à Lindau et les gens du duc de Bavière prest de le mener aussi à Basle. Et sitost que le roi nous aura faict ceste faveur, je serai très-aise d'en avoir advis par vostre courtoisie, me resjouissant grandement de la prospérité du roi à Conis et à Bapaume[7] et souhaittant encore d'autres à sa Maiesté et demeurant, monsieur,

vostre très-humble et très-obéissant serviteur
H. de Groot.

A Paris, le 20 de Septembre 1641.

Adres: A monsieur monsieur le comte de Chavigny, conseiller du roi en ses conseils d'estat et privé et secrétaire d'estat et des commandements de sa Majesté.

In dorso schreef Chavigny: M. Grossius, 20 Septembre 1641.

5373. 1641 september 20. Van C. Marin.[1]

Monsieur,

Il y a quinze jours que je n'ay point de vos lettres, celles du 27 du passé s.n.[2] estant un peu vieilles, mais fort aggréables à moy à cause de la continuation de vos faveurs en mon endroict et dont je souhaitterois une fois voir l'effect par moy depuis si longtemps attendu. Sed cogor moras istas mihi damnosas patienter ferre, cum ita dominis nostris placeat.

J'escris à Mon.r le gran chancelier[3] pour une lettre de reccom[m]andation envers les Grisons, afin que je puisse demeurer quelque peu de temps dans leurs pays, pour pouvoir assister ma femme[4] à donner des ordres nécessaires à ce peu qui lui reste dans la Voltoline, car je prévois que la relligion réformée s'en va perdre en ces pays-là comme aussy parmy le reste des Grisons, et sans cela les Espagnols ne se fieront jamais d'eux, faisans pourtant remettre les cappucins dans l'Engadine-Basse, à Coire et ailleurs où on peut. Je vous supplie d'en faires des instances aussy de vostre part, car estant ainsy muni j'y sera[y] avec plus de seureté et on n'osera de le refuser à nostre reine, la plus gran part des Grisons estant bien affectionnez à la Suède.

5 Johann Ludwig von Erlach, agoeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15).
6 Gustav Karlsson Horn (no. 5264 n. 1).
7 Coni in Piemonte had zich op 12 september overgegeven en Bapaume op 18 september; zie *Gazette* 1641 resp. no. 119, p. 681-688, dd. 23 september, en no. 116, p. 668, dd. 20 september. Het bericht van de overgave van Coni was echter nog niet bevestigd, zie ook *infra* nos. 5374, 5375, 5376 en 5378.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9, 237. Eigenh. oorspr.
2 Grotius' brieven aan Marin van 1641 ontbreken.
3 Axel Oxenstierna.
4 Alessandra Paravicini Capelli bezat onroerend goed in het Veltlin (no. 5068 n. 4).

Nostre diète de Bade[5] s'est finie more solito après 4 sepmaines de débats entre les protestans et les petis cantons, dont Lucerne, Suiz, Undervalden et Zug[6] veulent rappeller leur gens de France et en sont partis sans prendre congé de l'ambassadeur du roy[7] ny voulu estre de ses conviés. Les autres n'en veulent rien faire jusques à ceste heure; eux aussy seul[s] ont demandé la suspension d'armes dans la Comtée[8] pour trois mois, puisque Schavedra[9] n'a peu monstrer des lettres de créance de son roy à tous le 13 cantons, mais à six seulement, ses alliez,

5 Landdag te Baden (18 augustus - 12 september 1641).
6 Het hs. geeft ten onrechte: Zurg.
7 Jacques Le Fèvre de Caumartin (no. 5015 n. 5).
8 De Franche Comté.
9 Diego de Saavedra y Fajardo (no. 5239 n. 6).

ce que l'ambassadeur de France n'a pas voulu accepter comme invalide pour traitter la neutralité. Nos protestans ont esté retenus de ne faire rien contre la France tant à cause de la persécution de Rheintal que les petis cantons y font contre les protestans, que pour le respect de nostre alliance avec la France,[10] dont néantmoins les Suisses sont fort jaloux, et parce qu'en d'autres points dont ils sont recerchez ne peuvent estre d'accord, les cattoliques ont fait leur responce à part à l'empereur et les estats de Ratisbone et les protestans feront le mesme, toute la haine tombant sur eux, parce qu'ils ont empêché les cattoliques de ne faire pour l'Austriche ce qu'ils eussent autrement désiré.

Les Grisons sont accordez avec l'Austriche par le traitté de Felkirch[11] fort préjudiciable à leur liberté et conscience.

Je me reccom[m]ande à vos bonnes grâces et demeure, monsieur,
vostre serviteur très-obligé
C. Marin mp.

De Zurig, ce X de 7bre l'an 1641.

Je voudrois sçavoir quand le comte Suédois[12] sera de retour d'Italie pour le recevoir icy en passant.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 2 Oct.
En in dorso: 10 Sept. 1641 Marin.

5374. 1641 september 21. Aan L. Camerarius.[1]

Illustrissime domine,[2]

De Torstensonii[3] meliore valetudine et adventu in castra nuntium avide exspectabo. De illis, quae ad Wolfenbuttelium et in vicinis locis geruntur, paria literis ill. Dom. vestrae a filio meo[4] accepi, qui sub comite Guebriano[5] militat. Disco etiam Wolfenbuttelium multum ab aquis incommodari; verum de deditione nihildum intelligo. Puto ubi Torstensonius advenerit, satis copiarum fore in illis partibus, ita ut landgravia[6] re communi illaesa uti possit suo milite ad eximendam periculo Dorstenam. Quod

10 Het in juli 1641 verlengde verdrag tussen Frankrijk en Zweden.
11 Vergelijk van Feldkirch, op 9 augustus 1641 gesloten tussen aartshertogin Claudia en Graubünden.
12 Niet geïdentificeerd.
1 Copie Uppsala, UB, E 388a, 298. Gedrukt *Epist.*, p. 688 no. 1518.
2 Zie no. 5302 n. 2.
3 De nieuwe opperbevelhebber van het Zweedse leger in Duitsland, Lennart Torstensson (no. 5176 n. 4).
4 Dirk de Groot; zijn brief ontbreekt, zie ook *infra* no. 5386.
5 Jean-Baptiste de Budes, graaf Guébriant.
6 Amalia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel; zie ook no. 5308 n. 5.

si fiat, Batavi poterunt de suis aliquibus permittere, ut in eam militiam transeant, quod nunc, dum nullus ibi est Hassicus exercitus, facere non audent.

Speratur hic fore, ut princeps Arausionensis in Brabantiam irruat. Edidit rex pacta et publica et non manifesta, quae cum duce Carolo fecerat,[7] ut ostendat eum iusiurandum bis fac-

7 De tekst van het verdrag werd gepubliceerd in de *Gazette* 1641 no. 115, p. 633-640, dd. 18 september: 'Traité fait entre le cardinal duc de Richelieu pour le roy et le duc Charles de Lorraine. Avec les articles secrets passez entre eux et la ratification faite dudit traité.' Zie voor dit verdrag, gesloten op 29 maart 1641, ook no. 5083 n. 22.

tum spernere. Videtur autem dux Carolus nunc laborare apud regem, ut privatam vitam sibi agere liceat. XVIII huius mensis Bapalma regi dedita est.

Ad Conisium in Pedemontana regione Galli vineis et cuniculis rem agunt putantque diutius resistere oppidum id non posse. Taragona dicitur quidem terra adhuc premi, sed cum et magnum exercitum ad tutelam suam et sufficientia exercitui alimenta habeat, non video, quid metuere debeat.

Pro electore Palatino[8] sicut omnia opto optima, ita nihil magni mihi polliceri audeo eo qui nunc est Britanniae statu. Omnia ibi sunt ὕπουλα. Ea res Bavarum durum et intractabilem facit.

Turcam puto intentum Moscoviae nihil nunc acturum aliud. Portugalliae rebus metuo. Iohannes Waertius[9] iam regis iussu ductus est Brisacum. Restat, ut et Hornius[10] Lindaviam, deinde ambo Basileam deducantur, quod ut confiat, nulli parcam labori.

Deus ill. Dom. vestrae faveat.

Ill. Dom. vestrae perpetuae observantiae debitor
H. Grotius.

Lutetiae, XXI Septembris MDCXLI.

Est dux Carolus cum exercitu in agro Metensi. Vetuit suis hostile quicquam in Gallos agere. Cantecroia[11] dicitur in Lutzenburgico detineri.

Dicitur huc venturus a Roma legatus[12] pacis causa. Interim appellatum est a bulla papae vetante pecunias a clericis ad bellum contribui.[13]

Brisaci milites aliquid moliti sunt in Gillonem Hasium,[14] sine successu. Hispani sub Lamboio[15] esse dicuntur ad sex equitum, duodecim peditum millia; exspectare sex alia millia; pars eorum laborare in recuperanda Bassaea et Lenza. In palatiis, quae Guisii fuere, pro eius insignibus substituuntur regia.

Helvetii de internis disputatione suspensa, de rebus externis deliberant.[16] Petitis Ratisbonensibus annuere non possunt. Adversus ea, quae Hispanicus legatus[17] de comitatu Burgundiae proponit, duae sunt exceptiones, quod literae regis Hispaniae ad sex pagos sunt, non ad tredecim; ipsa autem legati in hoc negotio potestas data non a rege, sed a cardinali Hispano. At Rhaeti plane fraenum mordere probatis pactis, quae Feldkirchae facta sunt,[18] per quae octo Iurisdictiones homagium debent

8 Karl Ludwig van de Palts.
9 Johan van Werth (no. 5017 n. 4).
10 Gustav Karlsson Horn (no. 5264 n. 1).
11 Béatrice de Cusance, prinses van Cantecroix (no. 5041 n. 7).
12 Girolamo Grimaldi (1597-1685), in de jaren 1641-1644 nuntius te Parijs. Vgl. *DEI* V, p. 607; A. Krause, *Päpstliche Staatssekretariat*, Register i.v.
13 Het parlement van Parijs arresteerde op 18 september 1641 een edict, houdende het verbod tot publikatie van de pauselijke bul van 15 juni, waarin geestelijken werden vrijgesteld van oorlogscontributie; zie ook Pastor, *Gesch. Päpste* XIII1 (1928), p. 537.
14 Gilles de Haes, Vlaming in keizerlijke dienst (no. 5041 n. 20).
15 Wilhelm, baron van Lamboy (no. 5005 n. 12).
16 Grotius ontleende dit Zwitserse nieuws vermoedelijk aan de brief van C. Marin dd. 5 september 1641, no. 5349; zie aldaar.
17 Diego de Saavedra y Fajardo (no. 5239 n. 6).
18 Vergelijk van Feldkirch, op 9 augustus 1641 gesloten tussen aartshertogin Claudia en Graubünden.

Austriacae domui. Engadini restituunt missam et cappucinos. Omnes Rhaeti obligantur expellere ex Valle Telina protestantes.

Adres (volgens de uitgave der Epist.): Ludovico Camerario, reginae regnique Sueciae consiliario.

Bovenaan de brief in de copie te Uppsala: Redd. 18/28 Sept. 1641.

5375. 1641 september [21]. Aan W. de Groot.[1]

Gaudeo, mi frater, te et D. Vergoesium[2] - cui exemplar dandum erit libri nostri,[3] ut et D. Mario[4] - remedium invenisse isti malo de indice, quod me non parum torquebat.

Mandata ista regis Ludovici[5] sunt quidem et in Historia Ioinvillii, unde alteram particulam excerpsi, quam post id ad te misi, sed nomen Ioinvillii non apposui, quia illa mandata perscripta sunt in actis Collegii Rationalium in hac urbe et edita cum paraphrasi.[6] Ioinvillius ille senescallus Campaniae fuit et itineris in Aegyptum regi S. Ludovico perpetuus comes.

Epigramma Graecum, quod nuper miseram,[7] sic habebat:

Κλαῖε Δαημοσύνη, Καμεράριον εἰσορόωσα,
Πλοῦτος ὅτι φρενοπλὴξ εἶο πλέον δύναται.

Bapalmam se brevi habituram sperant Galli. Aira nondum ita esurit, ut de deditione cogitet.

Feudalem quaestionem quod attinet,[8] videtur mihi in feudo, quod a paterna linea venerat, mater[9] spectanda non ut mater ultimi possessoris,[10] sed ut sanguine iuncta. Sed est quaestio disquisitu digna.

Bapalma capta est. De Conisio idem speratur. Lamboius[11] Basseam et Lensam armis repetit. Dux Lotharingius optat privatus vivere. Rex pacta cum ipso facta publicavit.[12]

Vale, mi frater.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

12 Septembris 1641.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 926 App. no. 564. De datering van de brief op 12 september 1641, volgens de uitgave der *Epist.*, kan niet juist zijn: de in de brief genoemde inname van Bapaume vond plaats op 18 september en Grotius meldde dit feit op 21 september aan de overige correspondenten, nos. 5374, 5376 en 5378. De brief is bovendien het antwoord op Willems brief van 9 september, no. 5356, door Grotius ontvangen op 17 september, en werd door Willem beantwoord op 30 september, no. 5394. In de reeks van wekelijkse correspondentie dient de brief daarom te worden geplaatst op 21 september 1641. Een zelfde kwestie van datering doet zich voor met de brief no. 5377; zie aldaar.
2 Vermoedelijk Willem van der Goes (no. 4995 n. 15).
3 Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135).
4 Leonardus Marius (no. 4995 n. 14).
5 Zie no. 5340 n. 6. Het betreft de nieuwe uitgave van *De iure belli ac pacis* (*BG* no. 571).
6 *Histoire de S. Loys IX. du nom, roy de France, par Messire Jean sire de Jonville, seneschal de Champagne, nouvellement mise en lumiere suivant l'original ancien de l'auteur par M.e Claude Menard, conseiller du roy et lieutenant en la prevosté d'Angers*, à Paris, en la boutique de Nivelle, chez Sebastien Cramoisy ... 1617. En: *Sancti Ludovici Francorum regis vita, conversatio et miracula per F. Gaufridum de Bello-loco, confessorem, et F. Guillelmum Carnotensem, capellanum eius ordinis praedicatorum, ... Omnia nunc primum ex ms. codd. edita studio et cura Claudii Menardi, consiliarii regii, Andegavensis propraetoris*, Lutetiae Parisiorum, ex officina Nivelliana, sumptibus Sebastiani Cramoisy ... 1617.
7 No. 5340; zie aldaar n. 9.
8 Het betreft de opvolging in de heerlijkheid Bergen, zie no. 5300 n. 8-10.
9 Elisabeth, gravin van der Lippe.
10 Otto V, laatste graaf zu Holstein-Schaumburg-Pinneberg.
11 Wilhelm, baron van Lamboy (no. 5005 n. 12).
12 Zie no. 5374 n. 7.

Saluta uxorem, matrem, liberos.

5376. 1641 september 21. Aan A. Oxenstierna.[1]

Excellentissime et illustrissime domine,

In Italia infelices conatus fuere principis Thomae in Rusignanum et Chierascum, ad hunc locum mille et trecentis Hispanorum partim interfectis, partim vulneratis. At Conissa regi dedita est. Tantundem et de Bapalma intelligimus.

Putavit rex ad pingendum suis coloribus ducem Carolum[2] e re esse edi pacta tum publica tum arcana, quae inter se et eum ducem facta sunt. Ea uti hic prodiere, mitto. Dicitur in id nunc dux laborare, ut cum bona regis gratia privato sibi vivere liceat.

Aira alimenta adhuc habere creditur ad finem huius anni, quia bona eorum copia reperta est in monasteriis latens. Beckius[3] de hac re edoctus proiecta spe exspectandae famis operibus et verberando oppidum impetit.

Regina mater Galliae[4] adhuc Duberniae haeret, ideo quod neque cardinalis Hispanus literas commeatus ei dare vult, nisi reiectis domesticis eius quibusdam, a quibus se deceptum queritur, et alios eius domesticos Batavi apud se videre nolunt, quod eis infensus sit rex Galliae.

Halerius[5] mandata a rege accepit mittendi Johannem Waertium[6] in urbem Brisaci exsecutusque est. Restat nunc, ut dux Bavariae etiam marescallum Hornium[7] mittat Lindaviam utque et ipse suis imperet, ut deinde ex Lindavia idem marescallus ducatur Basileam pariaque de Waertio mandata habeat Erlachius,[8] quam in rem ibi quidem D. Mockelius,[9] ego vero hic laborabimus.

Deus [etc.]

Lutetiae, XI/XXI Septembris MDCXLI.

De Conissa spem nobis pro re venditam video. Nam adhuc sub vallum pugnatur. Perpinianum eminus circumsidetur a Gallis, pecuniae missae in Provinciam et Catalaniam. Principi Thomae infelices fuere conatus in Ruscinianum et Chierascum, ut iam scripsi et novae literae firmant, circa hunc locum interfectis aut captis Hispanorum mille et trecentis.

Exspectatur hic a Roma legatus[10] pacis causa. Interim appellatio interiecta est a bulla papae[11] vetante pecunias a clericis ad bellum contribui.

Brisacenses milites aliquid moliti adversus Gillonem Hasium[12] successu caruere. Dux Lotharingus apud Metim est cum suo exercitu, cui interdixit hostilia in Galliam. Cantecroia[13] putatur in Lutzenburgico agro detineri. Ducis Guisii insignia a domibus

1 Copie Dresden, Sächs. Landesbibl., C 61, 45; copie Leipzig, UB, ms. 2633, f. 100. Gedrukt *Oxenst. Skrifter* 2. afd., IV, p. 157.
2 Karel IV, hertog van Lotharingen; zie no. 5374 n. 7.
3 Johann von Beck (no. 5140 n. 19).
4 Maria de' Medici.
5 François de l'Hospital, sieur du Hallier, Frans militair goeverneur van Lotharingen; zie ook no. 5361.
6 Johan van Werth (no. 5017 n. 4).
7 Gustav Karlsson Horn (no. 5264 n. 1).
8 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15).
9 Friedrich Richard Mockhel, Zweeds resident te Benfeld; zie ook no. 5361.
10 Girolamo Grimaldi (no. 5374 n. 12).
11 Zie no. 5374 n. 13.
12 Gilles de Haes, Vlaming in keizerlijke dienst (no. 5041 n. 20).
13 Béatrice de Cusance, prinses van Cantecroix (no. 5041 n. 7).

auferuntur, substituuntur regia. Hispanicus sub Lamboio[14] exercitus apud Insulas lustratus habebat sex equitum, duodecim peditum millia; pars eorum ad Basseam et Lensam est, ut oppida recuperet a Gallis nuper facile capta.

14 Wilhelm, baron van Lamboy (no. 5005 n. 12).

Mitto formulam novi in Scotia iuramenti.[15] Quae in illis partibus geruntur, omnia mali sunt in reges exempli.

Bovenaan de brief in de copie te Leipzig: Argumentum. Bapalmae occupatio. Lotharingici perfidia a rege publicata. Varia nova.

5377. 1641 september [21]. Aan N. van Reigersberch.[1]

Ick dancke uEd. van de advysen van den 9 Septembris.[2] Men meent hier dat den prins van Orangië tijdt ende macht genoech heeft om een intocht te doen in Brabant. Ick meen, als Torstensoon[3] met het nieuwe renfort zal gecomen zijn in 't leger, dat de landgravin[4] een clein leger zal connen maecken tot het ontzet van Dorsten ende dat alsdan de Vereenigde Nederlanden met minder schroom leening van volck nae de gewoonte van den tijdt zal connen doen.

Van hetgunt te Staden[5] passeert, zal ick garen 't vervolg verstaen. Van de vloot die uit West-Indië is gearriveert,[6] werdt hier wel zooveel gelooft als men daer zegt.

't Waer best geweest de reine-mère[7] over Vlaenderen gegaen waer nae Colen. De principale reden van des graefs van Arondel[8] absentie uit Engelant meene ick te zijn, omdat hij weet suspect te zijn in 't stuck van religie ende, 'tselve zijnde, dat zijn bijwesen aldaer niet als quaed en can doen aen hemzelve ende aen den coning, bij denwelcke hij in credyt is. Essex[9] en is van zulcx niet suspect, zijn vader zijnde altijd gehouden geweest voor een protecteur van de puriteinen. Dat Roo[10] niet meer uitrechten en zal als voorgaende ambassadeurs, geloven veelen ende dat voor den churfurst[11] in deze gestaltenisse van de rijcken van Groot-Bretaigne niet veel goeds en is te wachten.

15 De bijlage ontbreekt. Een Franse vertaling van de eed bevindt zich in copie onder Grotius' nagelaten papieren, ARA, Eerste afd., coll. Hugo de Gr., Aanw. 1911 XXIII no. 7; dezelfde tekst in *Gazette* 1641 no. 126, p. 731v., dd. 10 oktober.

1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, H 22h. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Grotius' eigenhandige datering van de brief op 12 september 1641 kan niet juist zijn: de brief is het antwoord op Reigersberchs brief van 9 september, no. 5357, terwijl de brieven uit de Republiek van 9 september pas op 17 september in Parijs aankwamen; zie Grotius' aantekening op de brieven nos. 5356 en 5358. Reigersberch antwoordde voorts op 1 oktober, no. 5397. In de reeks van wekelijkse correspondentie dient de brief daarom te worden geplaatst op 21 september 1641. Een zelfde kwestie van datering doet zich voor met de brief no. 5375; zie ook aldaar.

2 No. 5357.

3 Lennart Torstensson (no. 5176 n. 4).

4 Amalia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel; zie ook no. 5308 n. 5.

5 Conferentie te Stade tussen Deense (no. 5259 n. 9) en Staatse (no. 5184 n. 8) onderhandelaars.

6 Deze zilvervloot was eind juli in Spanje aangekomen.

7 Maria de' Medici.

8 Thomas Howard, graaf van Arundel (no. 5346 n. 14).

9 Robert Devereux, derde graaf van Essex; zie no. 5346 n. 12. Zijn vader was de bekende gunsteling van Elisabeth I, Robert Devereux (1567-1601), tweede graaf van Essex; vgl. *DNB* XIV, p. 425-440.

10 Sir Thomas Roe, Engels extraordinaris ambassadeur te Regensburg (no. 5143 n. 7).

11 Karl Ludwig van de Palts.

't Gunt uEd. schrijft[12] van den grave van Soissons, heeft apparentie; tot herstelling van den hertogh van Bouillon meene ick dat den coning eershalve gehouden is te arbeiden.

12 Zie no. 5357 *sub finem*.

Soo daer een gedruct exemplaer is van des keisers amnestie,[13] ick zal het zeer garen zien. 12 Sept. 1641.

Adres: Mijnheer mijnheer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant, in Den Hage. Port.

In dorso schreef Reigersberch: Broeder de Groot, den 12 Sept. 1641 uyt Paris.

5378. 1641 september 21. Aan N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

Bapaume is den achtiende overgegaen aen den coning, waerover den gouverneur[2] misschien moeite zal hebben om zich bij de Spaensche te zuiveren. Te Aire zijn vivres gevonden in eenige cloosters; de religieusen die daer waeren, daerover uitgezet. Men zegt zij geen hongersnoodt en hebben voor het einde van dit jaer. Beck[3] schijnt zulcx te geloven, alsoo hij, die zichzelve tevoren stil heeft gehouden den honger verwachtende, nu gebruickt approches ende bateriën. Men zegt ons dat de Spaensche armee onder Lamboy[4] bij Rijssel is gemonstert tot sesduizent te paerd, twaelffduizent te voet ende verwacht noch sesduizent man. Een deel van dit leger is gegaen om Bassee, een deel om Lens weder te belegeren.

Men hoopt hier haest tijding te hebben van het overgaen van Conis, alwaer de Fransoisen galeren hadden in de gracht ende mijnen onder de wallen. Ondertuschen sijn aen den prince Thomas gemist twee desseings, een bij Rusignan, een bij Chierasque ende,[5] zoo men schrijft, gebleven ofte gequetst dertienhondert Spaignaerden.

Den coning heeft in druck uitgegeven het tractaet met de secrete articulen gemaect tusschen sijne Majesteit ende den hertogh van Lotteringen,[6] met den eed tweemael daerop zeer solemnelijck bij den hertogh gedaen, om alle de werelt daervan te doen oordeelen. Wij verstaen den hertogh nu zoect als particulier te mogen leven.

In Catelagne gaen de zaecken quaelijck voor Vrancrijck, in Portugael niet heel wel. Perpignan blijft van verre geblocqueert. Den cardinal-infant blijft zieck. De wapenen van den hertogh van Guize zijn weghgenomen van zijne huizen.

Hier is een appèl d'abus geïnterjecteert tegen eene bulle van den paus,[7] waerdoor aen de geestelijcken van Vrancrijck verboden wierd te contribueren tot het oorlogh.

Men spreect van den marescal de Bressé[8] te laeten gaen in Catalagne, doch werdt daeraen getwijffelt. Veele sommen gelds werden gezonden nae Provence, Catelagne, Roussillon.

13 Zie no. 5357 n. 22. Grotius signaleerde te Parijs een exemplaar op 28 september, zie no. 5387. Een Franse vertaling verscheen pas in *Gazette* 1641 no. 129, p. 751vv., dd. 5 oktober.

1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, H 22k. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Tezamen met no. 5377 antw. op no. 5357 en beantw. d. no. 5397.

2 De sieur de Laurette; vgl. *infra* no. 5392.

3 Johann von Beck (no. 5140 n. 19). Het volgende 'stil' is in het hs. herhaald.

4 Wilhelm, baron van Lamboy (no. 5005 n. 12).

5 In het hs. volgt nog eens: bij Chierasque. aant.

6 Zie no. 5374 n. 7.

7 Zie no. 5374 n. 13.

8 Urbain de Maillé, markies van Brezé, maarschalk van Frankrijk (no. 5142 n. 16), was van oktober 1641 tot mei 1642 Frans onderkoning van Catalonië.

Hier is gerucht dat een legaet[9] van den paus comt om vrede te maecken. Die van Brissac hebben gemist in een aenslagh, die zij hadden op het volck van Gil de Haes.[10]

9 Girolamo Grimaldi (no. 5374 n. 12).
10 Gilles de Haes, Vlaming in keizerlijke dienst (no. 5041 n. 20).

Wij weten niet, off de coninginne-moeder van Vrancrijck[11] nu zal gepasseert zijn van Douvres, maer hebben verstaen dat den cardinael-infant haer het paspoort niet en heeft willen geven zonder uitsluiting van eenige haere domestycken, bij dewelcken Spaegnië zich houdt geoffenseert.

De Switser zijnde lang bezigh geweest met een inlandsch geschil over Rintal,[12] zijn in 't einde bewogen gewerden hetzelve ter zijde te stellen ende te comen tot de zaecken raeckende den keizer ende coningen, waertoe komende hebben niet connen toestaen de begeerten van de vergadering tot Regenspurg. Op het stuck van de neutraliteit van Bourgogne[13] is gevonden dat de volmacht aen den ambassadeur van Spaignië, Schavadra,[14] niet en is gegeven bij den coning van Spaegnië, maer bij den cardinael-infant ende dat den brief, geschreven bij den coninck van Spaignië, was geschreven niet aen alle de dertien, maer alleen aen zes cantons, waerover veele haspeling valt. Maer de Grisons verbinden haer meer ende meer aen het huis van Oostenrijck hebbende onlancx geapprobeert het tractaet gemaect te Feldkirch,[15] uit crachte van hetwelck de tien Gerechten hommage moeten doen aen het huis van Oostenrijck, die van de Engadine de capucijns ende de misse herstellen ende alle de Grisons helpen de protestanten uit de Valtoline. Men zegt hier dat de madame de Cantecroi[16] in Lutsenburch zoude zijn gecomen ende aldaer vastgehouden.

21 Sept. 1641.

In dorso schreef Reigersberch: Broeder de Groot, den 21 Sept. 1641 uyt Paris.

5379. 1641 september 22. Van N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

Dese reyse, daer ick over verwondert ben, heb ick van uEd. niet gehadt. Ick hebbe oock uEd. niet veel te geven.

De conspiratie den 28 Iulii te Lisbon ontdeckt, die den 4 Aug. - soo seggen verscheyde brieven uyt St. Hubes[2] ende Lisbon, die hier sijn - tegens den conynck ende het rijck van Portugael bij veel groote soo geestelijcke als wereltlijcke souden sijn geweest geëxploiteert, toont dien conynck alle sijne vianden buyten sijn rijck niet en heeft, die hem nochtans, soo Catelonge wert gereduceert, niet als teveel werckx geven sullen. Van de revolte van den duc de Medina Sidonia[3] ende andere heeren, die Siviliën, St. Lucas, Calis Malis ende heel Andalusia tot haer souden hebben getrocken, is hier tijdynge, maer cleyn gelooff, hoewel den tweeden

11 Maria de' Medici.
12 Grotius ontleende dit Zwitserse nieuws vermoedelijk aan de brief van C. Marin dd. 5 september 1641, no. 5349; zie aldaar.
13 Bedoeld is de Franche Comté.
14 Diego de Saavedra y Fajardo (no. 5239 n. 6).
15 Vergelijk van Feldkirch, op 9 augustus 1641 gesloten tussen aartshertogin Claudia en Graubünden.
16 Béatrice de Cusance, prinses van Cantecroix (no. 5041 n. 7).
1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, K 76k. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge (ed.), *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 670 no. 262. Geciteerd Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 292. Beantw. d. nos. 5402 en 5414.
2 Setubal.
3 Gaspar Alonso Pérez de Guzmán, hertog van Medina-Sidonia, goeverneur van Andalusië (no. 5041 n. 12).

ambassadeur die hier is geweest,[4] impressiën voor desen heeft willen laten dat het daerop was aengeleyt.

4 Diniz de Lencastre (no. 5291 n. 5). De mededelingen over een opstand in Zuid-Spanje werden reeds op 23 juli 1641 door de Franse ambassadeur in de Republiek, La Thuillerie, doorgegeven aan Chavigny; hs. Parijs, AE, CP Hollande t. 22, f. 224.

Van Massecarini,[5] gouverneur van de Baia, schijnt den conynck van Portugael hem niet genouch verseeckert te houden, hoewel sijn soon[6] dese conspiratie geseyt wert te hebben uytgebracht, dewijle drie - een teecken, niet seecker en gaet, wie hij sal vertrouwen - tot gouverneurs in sijn plaetse heeft gesonden.

Indien in Engelant voortgaet, daer het parlement schijnt toe te inclineren, de hostiliteyten voor den Pals tegens Spangiën in West-Indië te beginnen, soo mogen de Portugeesen van die cant verlichtynge hopen. Soo veel is 't, dat De Laet,[7] rerum Indicarum peritus, is versocht bij het parlement van raet te dienen. Maer soo Vranckerijck sooveel inclinatie tot vrede heeft als het toont, soo sal Portugael veel hebben te dragen.

Dese weecke is desen staet genotificeert,[8] als willende den conynck niet doen als met gemeene intelligentie, dat, om te confunderen die seggen sijne M.[teyt] geen vrede en begeert, sijne M.[teyt] hadde tot accommodatie van de crone van Sweden de plaetse van handelynge, die te Ceulen eerst was geleyt, toegestaen dat tot Munster ende Osenbruch soude werden gehouden,[9] van meenynge oock te wesen sijne gemachtychde[10] derrewaerts te senden, begerende vanhier gelijckelijck soude werden gedaen. Off de plaetse van Ceulen wert verandert, omdat de roinemère[11] daer comt ende den ijver tot vrede wert gemeent omdat het oorloge te lastich valt, ofte gesimuleert om voor het toecommende jaer te ijveryger doen wapenen, speculeren die, dewelcke van opinie sijn dat mijnheer den cardinael den vrede voor sijn authoriteyt niet dienstych en acht, hoewel sij meenen dat met de doot van den grave van Soissons geen hooft overych sijnde nu min swa[ri]cheyt daerin maecken sal. Het geeft oock occasie van discoursen bij die seggen het tractaet tusschen Vranckerijck ende Sweden niet en is geratificeert, waeraen het haperen mach.

De gedeputeerde van desen staet,[12] van Staden onverrichter saecken vertrocken, sijn te Bremerverden bij den biscop[13] gepersuadeert tot Geluckstat naer den conynck te gaen met verseeckerynge sij daer contentement sullen becommen. Het contentement dat haer sal werden gegeven, meent men daerin te bestaen, dat onder protestatiën te werden sijnde van yder recht onvercort, den tol voor vijff commende jaren bij den conynck niet hoger sal worden gehev(en) als op den voet van het jaer 1637.

In Engelant is den vrede vercondycht tusschen de twee rijcken, die geen oorloge hebben gehadt, ende Godt publyckelijck gedanckt over de goede intelligentie tusschen beyde de cronen. Het Scotse leger is van den Engelschen bodem

5 Jorge de Mascarenhas, graaf van Castello Novo, markies van Montalvão (no. 5047 n. 18).
6 Fernando de Mascarenhas.
7 Johan de Laet (1581-1649), theoloog, geograaf en sinds 1621 bewindhebber van de Westindische Compagnie. Vgl. *NNBW* VIII, kol. 991v.; J.A.F. Bekkers (ed.), *Corresp. John Morris with J. de Laet 1634-1649*, p. XVI en n. 25.
8 Een memoire, door de Franse ambassadesecretaris Jean Brasset gedateerd op 13 september 1641, werd diezelfde dag geëxhibeerd in de Staten-vergadering; ARA, SG no. 6766. Het stuk werd daarna toegezonden aan Frederik Hendrik te Assenede, die op 17 september erop reageerde; ARA, SG no. 4978. De Staten-Generaal namen vervolgens op 20 september resolutie.
9 Deze wijziging van de plaats voor de vredesonderhandelingen was vastgelegd in het in juli 1641 verlengde verdrag tussen Frankrijk en Zweden; zie ook no. 5308.
10 In oktober 1641 werden daartoe aangewezen Jules Mazarin, Abel Servien en Claude de Mesmes, graaf van Avaux; zie *infra* no. 5436.
11 Maria de' Medici.
12 Willem Boreel, Albert Sonck en mr. Johan van Weede (no. 5184 n. 8).
13 De latere koning Frederik III van Denemarken; hij had in 1635 de opvolging als aartsbisschop van Bremen verkregen.

vertrocken ende behalven 6000 mannen in 't geheel gecasseert. Met de cassatie van de Engelsche was men oock besych. Het parlement, om niet te tonen de conynkx absentie te willen gebruycken, is gescheyden tot Alderheylygen ende laet hem alles aensien meer als voor desen tot ruste, daer (niet) aen is te twijfelen, soo-

lange de eenycheyt tusschen Engelant (en)de Schotlant duyrt, uyt welcker divisie den conynck het restablissement van sijne autoriteyt moet wachten.

Sijne Hoocheyt[14] leyt tot Assené ontrent het Sas geretrencheert, daer hij apparent blijven sal tot den regen comt ende dan gaen naer den Noortgeest ontrent Bergen. Eenych exploict is niet te wachten, soodat alle dese costen van wagens ende scepen ter contemplatie van Vranckerijck vallen, die het subsidie wel absorberen, ende noch sal den danck cleyn sijn.

De roine-mère hout men noch dat naer Ceulen, waer men seyt den keyser haer een logement heeft doen prepareren, gaet, maer met seer cleyne dachreysen, dat het lant al mede veel costen sal; blijft tot Donderdach te Gorcum, wachtende een die van Antwerpen comt, die hare versette juweelen is wesen lossen met eenych gelt bij den conynck ende coniginne[15] haer daertoe gegeven. Een expressen vanwegen den conynck van Engelant met haer reysende heeft last haer overal te defrayeren, dan die costen draecht den staet. De coniginne heeft met haer een acte, daermede den co[n]ynck belooft haer alle jare hondertduysent gulden te sullen Furneren.

Van Dorsten hebben wij niet seeckers. Brieven van den 15 seggen het op een eynde gynck, den viant leverende den eenen storm naer den anderen. Indien het tot den 21 heeft connen houden, soo soude ick derven seggen dat het ontset is. Hatsvelt[16] hadde oock ombrage van het volck dat ontrent den Rhijn leyt, ende schreeff aen die van Wesel ende Rhijnberck om te weten, off sij haer onder de lantgravin[n]e[17] souden begeven, waerop hem niet en is geantwoort. Boven de troupes die daer bijeen waren, soo was uyt de compangie in de omliggende garnisoenen gelicht uyt yder thien off vijfthien musquettiers.

Van Duynkercke sijn 20 fregatten uytgelopen, daervan twee te Amsterdam sijn ingebracht.

Daermede scheyde ick hier uyt, ende is desen langer gevallen als ick in 't begin hadde gemeent.

Desen 22 Sept. 1641.

Adres: Mijnheer mijnheer de Groot, raet ende ambassadeur ordinaris van de coningin[n]e ende crone van Sweden bij den alderchristelijcksten conynck, tot Amsterdam [*sic*]. Port.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 2 Oct. 1641.

En in dorso: 22 Sept. 1641 N. Reigersberg.

5380. 1641 september 23. Van W. de Groot.[1]

Frater optime,

14 Frederik Hendrik.
15 Karel I en Henriette Marie.
16 De keizerlijke veldmaarschalk Melchior von Hatzfeldt und Gleichen (no. 5025 n. 11).
17 Amalia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24, 213. Eigenh. oorspr. Het hs. is tegen het einde van de brief beschadigd. Antw. op no. 5363; beantw. d. no. 5400.

Quantum in nobis fuit, Blavium monuimus, ut indicem[2] in locis a te annotatis recudi faciat, quod ipse facturum se promisit. Id nisi faciat aut, si id malit, indicem ab omnibus exemplaribus auferat, iniuriam tibi fieri fateor.

De Blonkiae libro[3] nihil certi possum pronuntiare neque typographus, nisi eo viso, quic-

2 De index van Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135); zie ook *infra*, postscriptum.

3 Het traktaat over de weduwstaat van Suzanna van Reigersberch, weduwe van Anthonie Bloncke; zie no. 5217 n. 11.

quam constituet. Tum et hoc nosti homines nostros ad rem faciendam attentos non libenter uti maioribus characteribus propter magnitudinem expensarum et metum, ne ab aliis minori forma imprimantur libri.

Bapalmae obsidionem laeti audimus. Portugalliae motus, de quo scribis, profecto fuit periculosus. Interea hic rumores sparguntur de Siviliae, Andalousiae aliisque per Hispaniam motibus ad exemplum Portugalliae.[4]

De negotio Overbekii et Schonckii[5] aliud scribere non possum quam videri mihi litem inde imminere, nisi compromisso res dirimatur. Non est iam ulla quaestio de rescindenda transactione te suasore facta, sed quid illa transactione inter partes actum et conventum sit, id vero disputatur. Ego libenter operam darem concordiae. Sed quia Iustus Overbekius hic non est, sed Stadae vivit, vix quicquam ea in re praestare possum. Si de tota re iudicare velis, iunge Overbekianis scriptis Schonkiana, quae mense Maio ad te transmisi.[6]

Affuit mihi ante aliquas septimanas vidua Henrici Slatii,[7] quae a te nullo iure mariti nomine pecuniam petit. Ego respondi te minime teneri. Quia tamen has mihi litteras[8] reliquit, eas ad te mitto, ne per me stare putet, quominus voto suo fruatur.

Addam et hoc. Ante aliquot tempus in conventu Ordinum agitatum - quoniam inter Hollandiam et Selandiam de substituendo fisci advocato non convenit - de legendo quopiam, qui peculiariter res Hollandiae fiscales et criminales procuraret, datumque Camerae Rationum et Curiae Provintiali mandatum, ut in absentia senatorum a Zelandia missorum de idoneis in eam rem personis prospicerent, ita tamen ut de toto negotio ad Ordines Hollandiae referretur.[9] Quibus in collegiis Basio[10] praecipue auctore eo res deducta est, ut civili advocationi destinatus sit Graswinkelius,[11] criminali Moinsius,[12] iuvenis sane pereruditus et probus et publicam quidem frequentans ecclesiam, sed animo in dissidentes haud aspero. Relatum id est in conventu Ordinum[13] et pleraque suffragia ad approbationem electionis inclinavere, ut de ea non dubitetur, licet Lugdunenses et Amstelodamenses ampliandum censuerint. Ego hinc novas e Zelandia turbas et maiorem animorum aversionem metuo.

4 Zie ook no. 5379.
5 Joost van Overbeke en Daniël Schonck; zie ook no. 5183 n. 6.
6 Bij no. 5183 dd. 13 mei 1641.
7 Barendina Imansdochter Telle, weduwe van Henricus Slatius (1585-1623); vgl. *NNBW* I, kol. 1474v. Zie ook Grotius' antwoord, no. 5400.
8 Ontbreekt.
9 Het ambt van advokaat-fiscaal vaceerde sinds 1638, toen de toenmalige advokaat-fiscaal, mr. Nicolaes van Kinschot, pensionaris van Delft werd. Holland en Zeeland werden het niet eens over de competentie van de begeving van het ambt. Op 3 juli 1640 werd door de Staten van Holland vergaderd over de splitsing van het ambt in domaniale en criminele zaken. Op 11-12 oktober 1640 werd het advies van de Rekenkamer besproken om, hangende het different met Zeeland, een provisionele voorziening te treffen en op 25 juli 1641 werd hiertoe besloten. Op 1 oktober 1641 werden twee advokaten, Graswinckel en Moons, provisioneel benoemd; zij mochten daarnaast hun praktijk continueren. Een definitieve benoeming vond pas plaats in 1645. Zie *Res. SH*, index i.v. Hof van Holland.
10 Mr. Johan Basius (1574-1645), sinds 1603 rekenmeester van Holland; zie M. van Staveren, in: *De Vrije Fries* XVIII (1895), p. 274v.
11 Dirck Graswinckel (no. 5200 n. 8); zijn moeder, Thietta Basius, was een zuster van mr. Johan Basius.
12 Mr. Johan Moons (†1669). Op 14 januari 1614 werd een Johannes Moons uit Brielle als 15-jarige ingeschreven aan de Academie te Leiden; op 30 juni 1622 werd Moons geadmitteerd als advokaat voor het Hof van Holland; ARA, HvH no. 5943, f. 81. Hij was advokaat-fiscaal en procureur-generaal tot 1651 en vervolgens raadsheer in de Hoge Raad.
13 Zie *Res. SH* dd. 20 september, 1 en 7 oktober 1641.

Denique et hoc noris Spiringum[14] in causa duarum navium Suecarum, quae hic ante aliquot menses arresto inclusae erant, et in qua proposita erat exceptio litispendentiae in Suecia, quae a Senatu nostro nondum erat admissa neque reiecta, iniuncto tantum litigantibus, ut causam plenius instruerent brevibus causae coniectionibus, monitis prius Ordinibus obtinuisse in Suecia arrestum trium navigiorum ex Hollandia venientium, quo obtento tantum profecit, ut naves Suecicae arresto sint exemtae, novo sane exemplo. Caeterum mercatores nostri, (q)uorum naves erant arrestatae, ei, qui Sue(...) arresto incluserat, ci(...)s fecissent, (...)a restabat.

Vale, frater optime, et cum tua tuisque et nostris salve a nobis omnibus.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, XXIII Sept. 1641.

De re Blaviana et correctione indicis latius ad te scribet Goesius.[15]

Adres: A monsieur monsieur Grotius, ambassadeur de Suède, à Paris.
Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 2 Oct.
En in dorso: 23 Sept. 1641 W. de Groot.

5381. 1641 september 23. Van P. Spiring Silvercrona.[1]

Mijnheere,

UEx.[tie] hebbe met lester poste bericht,[2] 'tgeene men vermoedende was van de desseings van sijne Hoocheit den prince van Oraniën. Tsedert verneme ick dat deselvige sijnen wegh nae Vlaenderen genomen heeft ende bij Sluys aengelangt is, 'twelck den vijant meinende te beletten ende de cavallerie in 't uitschepen te repousseren, hebben niet uitgerecht, doordien deselve voor haere compste al gelant was. Voorledene weecke heeft sijne Hoocheit wederomme een van de heeren gecommitteerden wt het leeger[3] herwaerts gesonden om de desseings met de

14 De Zweedse resident te Den Haag, Petter Spiring Silvercrona (no. 5000 n. 1), trad namens de Zweedse rijksadmiraal, Klas Flemming, op tegen Thomas Loof, koopman te Amsterdam. Deze laatste meende een vordering te hebben op de Zweedse geoctroieerde scheepscompagnie en had een arrest van het Hof van Holland verkregen tegen twee Zweedse schepen. In augustus 1641 waren daarop in Zweden bij wijze van represaille drie Hollandse schepen vastgehouden. Zie *Res. SH* dd. 10 en 23 augustus, 13, 18, 21 en 25 september, 27 november en 20 december 1641; Res. SG dd. 26 september, 27 november en 21 december 1641; ARA, SG no. 7173[I].

15 Vermoedelijk Willem van der Goes (no. 4995 n. 15); Grotius' correspondentie met hem van 1641 ontbreekt.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13, 92. Oorspr. Niet ondertek. De brief is geschreven door Grotius' voormalige secretaris Pieter Pels (no. 5228 n. 1).

2 No. 5370 dd. 16 september 1641.

3 Wie van de gedeputeerden te velde dit is geweest, heb ik niet gevonden; zie ook no. 5358 n. 2 en no. 5369 n. 3.

heeren Staten te communiceren. 't Vermoeden is van een entreprise op Hulst ofte op 't Sas van Gent ofwel om de Leye te passeren.

Den gouverneur van Calcar[4] samelt daer rondom eenig volck, tot denwelcken wt Oostvrieslant in de 8 à 1000 man sich conjungeren sullen. Oock seit men dat den grave van Styrum,[5] die sijne Hoocheit bij Gennep met een deel ruiterije hadde gelaten, soude opgebroocken sijn.

4 Karl Rabenhaupt (1602-1675), baron van Sucha, goeverneur van Kalkar voor Hessen-Kassel. Vgl. *ADB* XXVII, p. 85vv.; *NNBW* II, kol. 1149v.

5 Herman Otto, graaf van Limburg en Bronckhorst, heer van Stirum (no. 5009 n. 14).

Of 'tselvige nu geschiet om sich met die Hessi[s]che te conjungeren tot ontsettinge van Dorsten ofwel om iet anders te effectueren, sal den tijt leeren. Den grave van Hatzvelt[6] benauwt die stadt heel seer ende, soo daer geen secours comt in weinig dagen ofte dat Hatzvelt van den keyser op ontboden wordt om iets grooters voor te nemen - waervan den roup is geweest, alsoo sich Piccolomini seer beclaegt dat hij te swack is om iets te connen uitrechten -, gaet Dorsten verloren, 'twelck desto meer te vresen staet, doordien wt het leeger voor Wolfenbuttel sij van de Hessische trouppes geen secours te verwachten hebben, alsoo de andere geconfedereerden seer sterck aenhouden van d'armee niet te disjungeren ende gesamender hand sich te soucken mainteneren. Wolfenbuttel blijft noch sterck belegert ende benauwt door het waeter, 'twelck de eerde van de wallen begint af te spoelen, doch de keysersche haer versterckende ontrent Lichtenberg ende alle haere macht bijeenruckende, waerdoor sij den toevoer van vivres ende fouragie hoe lang hoe meer aen d'onserige beletten ende afsnijden, soude wel connen haer van resolutie doen veranderen; daer dan bijcompt het lang uitblijven van 't gewenschte secours ende 't miscon[ten]tement der Sweeden, noch ter tijt sonder hooft en generael,[7] over het tarderen van de lang beloofde betaelinge.

De heeren gedeputeerden van H.H.M.[8] aen den coning van Dennemarcken waeren met weinigh contentement van Staden vertrocken om weder terugge te coomen onverrichter saacke; te Bremerfurde sijn se wat opgehouden ende wirt door intercessie ende versoeck van de raden van de eertsbisschop[9] op haer begeert dat sij haeren wegh door Gluckstadt, daer den coning sich nu bevint, souden willen nemen, 'twelck sij resolveerden op goede hoope die haer noch wirt gegeven van een goet accord. Denselven coning, vresende dat soowel de geconfedereerden souden mogen sacken in sijn land als de keyserschen, om onder de hant possessie te nemen van 't graefschap Pinnenberg, heeft 6 à 7000 man geworven ende deselve doen camperen in 't gemelde graefschap ende 't lant van Holstein ontrent Oldesloo tuschen Lubeck ende Hamburg tot verseeckeringe sijnder landen, 'twelck die van Hamburg, considererende dat sijne May.[t] door het aennemen van dit volck wel 16 à 18000 man soude connen sterck worden, groote suspitie doet hebben dat het op haer mochte gemunt wesen; ende dat sooveel te meerder, alsoo den coning onlancx een gebot aen sijne onderdanen gepubliceert heeft van geene granen, fouragie, torf ofte hout binnen Hamborg te brengen ende voor weinigh dagen de Alst, sijnde een waeter waerdoor de stadtsmolens werden ommegedreven, bij avont ende ontijde selfs in persoone heeft gaen pijlen met resolutie om 'tselve te diverteren ende in d'Elve te brengen, waerdoor de watermolens rondom Hamburg souden belet worden te drayen. Hiertegens heeft de magistraet haere borgers belast ende doen aenseggen dat sij sich voor een jaer van vivres, cruit, loot ende ammonitie van oorlogh soude te versien hebben.

Den coning van Engelant is noch in Schotlant, approbeert de actiën van 'tselvige parlement ende toont daerin groot genoegen te hebben, begenadigt veele met den titel van hertoge ende grave, gaet veele sermoenen hooren, sondags tweemaal. De Schotsche armeën sijn uit den Engelschen bodem vertrocken ende afgedanckt.

6 De keizerlijke veldmaarschalk Melchior von Hatzfeldt und Gleichen (no. 5025 n. 11).
7 De nieuwe bevelhebber van het Zweedse leger in Duitsland, Lennart Torstensson (no. 5176 n. 4), kwam pas eind november 1641 bij het leger aan.
8 Willem Boreel, Albert Sonck en mr. Johan van Weede (no. 5184 n. 8).
9 Frederik, aartsbisschop van Bremen, de latere koning Frederik III van Denemarken.

La reine-mère[10] is in Zeeland aencomen, dewelcke te verwillecomen de princesse[11] tegemoet gegaen is, om deselvige herwaerts te convoyeren of haere rayse nae Colen te doen bevorderen.

Hiermede verblijve, mijnheer,
u Excellentie dienstwilliger.

Den 23 Septembris 1641.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 2 Oct.

10 Maria de' Medici was op 14 september te Vlissingen geland.
11 Amalia van Solms. Deze taak werd echter uitgevoerd door Johan Wolfert van Brederode (no. 4997 n. 3); vgl. ARA, SG no. 6766.

5382. 1641 september 24. Van G. Keller.[1]

Hochedel gestrenger herr ambassadeur, hochgenaigter herr vndt patron,

Wass diese wochen vber von newem alhier einkommen, dass giebt der beyschluss[2] mit mehrerm zu vernehmen. Darauss dann auch vnter andern zu sehen stehet, wie die bisshero allerwegen spargirte rumores, ob solte nemblich der könig in Dennemarck einige officiers vndt regimenter der Schwedischen armee zu desbauchiren vndt an sich zu ziehen, gedencken, nur ein ertichtes aussgeben seind, oder vffs wenigste zu sein scheinen. I.e M.tt haben ein weitlaüfftiges schreiben an den keysser wieder die statt Hamburg abgehen vndt in truck geben lassen,[3] worinnen sie zu verstehen geben, dass wofern der keysser die, dieser statt newlich ertheilte privilegia nicht wieder zurück nehmen, sondern selbige alss eine reichsstatt halten vndt bleiben lassen würde, sie an ihrem orth es dabey nicht bewenden, sondern viel ehe dero eusserstes vermögen, solches zu hintertreiben, daran sezen wollten.

Die friedens tractaten zu befördern, vndt die tagsazung zu beschleunigen, haben die allerseits hier anwesende gesandten I.e M.tt zu Dennemarck ersuchen lassen, sie wolten dem Französischen ambass.r[4] versicherung geben, dass vom keysser die von seiten Franckreich noch begehrte salvi conductus vnverlängt gewiss aussgefertigt, vndt von Spanien, wie der tag alhier würde angesetzt werden, genehmb gehalten werden sollte. I.e M.tt aber haben, mit entschuldigung, dass sie des keyssers willen nit gewiss wüssten, vndt wegen täglich in zeit vndt sachen vorgehenden änderungen, darinn nicht verstehen wollen, sondern allein an den keysser, vndt die stände zu Regenspurg desswegen zu schreiben versprochen. Muss alsso man von dannen weiterer resolution hierüber erwarten.

Vnssre vndt confoederirte armeen liegen zwischen der Aller vndt Leine. Von der generalität wirdt vom 7. dieses anhero geschrieben, dass sie resolvirt seyen, einen orth zu attaquiren vndt dadurch den feind zu obligiren selbigen zu entsezen vndt alsso zu schlagen, oder das fürstenthumb Braunschweig zu verlassen.

Gott gebe gewünschten erfolg, dessen starcker obhuth Ew. Exc. ich hiemit ganz getrewlich empfehle.

Ew. Excell. gehorsamber diener
G. Keller mpp.

Datum Hamburg, den 14. 7bris 1641.

Adres (met andere hand): A son Excellence monsieur Grotius, conseiller d'estat et ambass.r ordinaire de la reine de Suède en France, à Paris.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 15 Oct.

En in dorso: 14 Sept. 1641 Keller.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 12, 48. Eigenh. oorspr.
2 Bijlage no. 36.
3 Vermoedelijk het ook *infra* no. 5383 genoemde *Manifest königlicher Majestät zu Dennemarck, Norwegen etc.* ... [dd. 1/11 september 1641]. Zie over de pamflettenstrijd tussen de keizer en Denemarken, H.D. Loose, *Hamburg u. Christian IV.*, p. 125vv. en no. 47 aldaar.
4 Claude de Mesmes, graaf van Avaux (no. 5001 n. 7).

5383. 1641 september 25. Van J. van Reigersberch.[1]

Excellentissime domine,

Quamquam periculum loci, aliorum suggestus, certus error viarum me a scribendo deterreant, tamen tam multis et magnis Excellentiae vestrae beneficiis obstrictus non possum,[2] quin has ad testificationem mei veteris et semper noviter incipientis amoris signum Excell. vestrae litteras perscribam et opinionem illam deleam, quam ex nimia mea negligentia poterit concepisse. Si fortuna mea illud felicitatis culmen tenuisset, ut aut Maecenatem aliquem aut fidum patronum in hac legatione reperisset, nunquam Exc. vestrae communicare distulissem quae aut diligens industria aut curiosa auris assequi potuissent. Sed quia hoc ipso nomine legato suspectus ac proinde omnium suorum conversationibus interdictus et nimia mea curiositate abreptus aliquamdiu in ultimis Hungariae, Austriae, Bohemiae barbarisque finibus peregrinatus sum, non potui citius occasionem arripere manus Excel. vestrae exosculandi et meum erga se et familiae suae studium deferendi, quod tanto minus est ut decrescat, ut more lunae absentis a sole de die in diem magis accrescat. Quod pro certissimo habeat Excel. vestra, plurimum oratam atque exoratam cupio, quam etiam ex utriusque filii sui et patrui mei litteris[3] intellexisse non dubito, quo affectu et inclinatione propensus fuerim in locum domini Pelzii[4] succedendi, cum in Hollandia ipsius vacationem intellexissem. Sed quia operam meam inutilem putabam aut tales qualescunque honores felicioribus designari, silere tunc temporis ipse malui quam in repetendis Excel. vestrae beneficiis et in offerendo meo pauperi servitio molestus esse. Velim Exc. vestra sibi persuadeat hunc versum animum meum saepissime subire:

> O, mihi praeteritos referat si Iuppiter annos[5]

et hoc nullum alium in finem quam ut retro actis tot annis meis et non gustatis suis erga me meritis spem aliquam habere possem utrisque cum maiori utilitate quam hactenus fruendi. Sed quia video mihi ut caeteris usu venire, qui semper de praeteritis queruli, de presentibus incuriosi, de futuris incerti totam vitam suam inutiliter transigunt, manu de eiuscemodi questibus levata meliora quaedam, quae post reditum meum diripui, Excell. vestrae transmittam et caetera vitae meae momenta in hodiernos actus pro paupertate ingenii mei diffundam, ut illos etiam pro rei veritate Exc. vestrae communicare possim. Sed cum Exc. vestrae tale studium meum promitto, videor in hac re aut aliquid posse praestare aut ipsius omnis scientiae tenorem oblivisci, quorum neutrum mihi unquam attribui nec animo meo praesumpsi. Spondeo tantum me illa repetiturum, quae aut priores alii aut perspicaciores viri Exc. vest. transcripsere aut multorum aliorum nuntiis innotuere, ne nihil aliud habendo et penitus silendo mutus aut, quod cane peius et angue[6] odi, Excell. vestrae ingratus

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 19, 25. Eigenh. oorspr. Beantw. d. no. 5423. Johan van Reigersberch (1613-1666) was de tweede zoon van Grotius' zwager Johan van Reigersberch sr. (†1632), rentmeester van Zeeland Bewesterschelde. Hij verbleef in 1635 in Frankrijk, maakte in 1636 een reis naar Engeland en in 1637-1638 een reis naar Italië; in 1639 was hij weer in de Republiek. Blijkens de onderhavige brief had hij nu zojuist een reis voltooid naar Oostenrijk, Bohemen en Hongarije en verbleef hij te Regensburg. In november 1641 was hij weer terug in de Republiek; zie *infra* no. 5468. Vgl. dl. V-X, Register i.v.; Van der Aa, XVI, p. 188; Nagtglas, II, p. 481v.

2 Hierna volgt in het hs. een overbodig: non.

3 Pieter en Dirk de Groot en Nicolaes van Reigersberch; zie ook no. 5404.

4 Grotius' voormalige secretaris Pieter Pels; zie no. 5053 n. 13.

5 Vergilius, *Aen.* VIII, 560.

6 Horatius, *Epist.* I, 17, 30.

habear. Verum ut haec promissio sibi constet, aequum non est ut sine factis Excell. vestrae manus tangat, ad quas etiam proinde, mihi polliceor, multo gratior perveniat.

Angliae et Daniae legati[7] magnopere sudant in re Palatina promovenda, sed tractatum

7 Sir Thomas Roe (no. 5143 n. 7) en Corfits Ulfeldt (no. 5085 n. 15).

suum publicum nondum incepere. Heri praeparatoria sua absolvere et eorundem initium facere sub fine huius septimanae creduntur, quamquam aulicorum quidam non hic, sed Viennae futurum dicant. Constans fama est imperatorem decimo quarto proximi mensis abiturum et comitia haec, de quibus tanta spes fuit, infecta aliqua re dissolutum iri.[8] Palatini legati[9] quam maxime sollicitantur, ut eo etiam cum omnibus caeteris electorum legatis se transferant rem suam commodius ibi tractaturi. Verum ut super hac re literas suas uterque expectat, sic in affirmativam nondum iere. Dicunt sibi magnam spei scintillam ex imperatore allucere, ex quo solo gratiam sperare et cum quo solo rem habere iubentur. Hoc postremum dico, quia imperator, quando ab Anglo propter liberationem principis Roberti[10] premeretur, saepenumero responsum suum et consilio et duci Bavariae submisit, ad quod Anglus interrogare, num imperator esset, quod affirmanti respondere, se cum imperatore et non cum caeteris parvis huius imperii principibus negotiari velle, dominum suum clementissimum non ad ducem aliquem nec ad consilium quoddam legatum mandasse, sed ad ipsissimum imperatorem, de quo solo ille bene sperare. Cum igitur ad hanc rem omnes suas rationes persuasibiles adduxisset et imperatoriis manibus literas suas regias consignasset, imperator plenam animi sui volontatem in triduum distulit, in quo super hac re ducis consilium expectans tale ab ipso responsum accepit: se nullam fidem in mundo nec hominibus creditum, si princeps ille contra contractum suum tam facile et tam cito liberaretur. Quo comperto Anglus imperatori per scriptum aut dictum, utrum nescio, indicare regem suum nescire duos in Germania imperatores esse et illos cum quasi eadem plenipotentia gubernare, quod si scivisset, duos etiam legatos in haec comitia mandasset, ut negotia et tractatus suos facilius expedirent. Verum ut aliis magno constitit haec libertas loquendi, sic verendum est, ut his non minoris constet, qui manu et vi erepturos se praedicant quod contra ius et decorum negatur. Loquuntur

> ampullas et sesquipedalia verba[11]

et minas efflando bellumque minitando rem suam corrumpunt, quam bonis et humillimis precibus facillime impetrarent. Nihil adhuc profecere et num Viennae meliorem successum obtinebunt [*sic*], quem quasi ipsi aliquando desperant, ex eventu poterimus cognoscere. Danus valde derisus fuit in negatione iusti tituli imperatoris, cum pro caesarea Maiestate ipsi caesaream Dignitatem offerret.[12] Ultra tredecim dies sunt, ex quo iusto titulo a rege suo accepto admissionem apud imperatorem obtinuit. Enunciavit Anglo se rem strenue pressuram et omnibus imperialibus monstraturum se non adeo vaspam[13] esse, ut credunt.

Expectatur hic ex Vienna legatus Turcicus[14] - aut ut quidam, tres baszae, inter quos et Constantinopolitanus - pacem cum imperatore pro viginti annis iterum renovaturus, quam in capienda arce quatuor millibus passuum a novo castello distante et in abducendis ultra quadringentos christianis Hungaris videri possunt interrupisse.

Omnes quasi murmurant contra amnestiam, quae ubi generalis petebatur, ad particulares restricta est et ad suspendium condemnatur. Tota illius finis et intentio

8 De rijksdag te Regensburg werd op 10 oktober beëindigd.
9 Konrad de Spina en Georg Johann Peblitz (no. 5033 n. 5).
10 Ruprecht van de Palts bevond zich sinds oktober 1638 in keizerlijke gevangenschap.
11 Horatius, *Ars Poet.* 97.
12 Zie over deze kwestie van titulatuur ook no. 5320.
13 Bedoeld is: vespam (wesp).
14 Mehmet aga (no. 5370 n. 6); hij of zijn adjunct kwam op 7 oktober te Regensburg aan, zie *Gazette* 1641 no. 137, p. 804v., dd. 2 november.

est coniunctio animorum et armorum omnium principum, ut ita facilius campum obtineat imperator. Ni magnitudo fasciculi prohiberet, Exc. vestrae transmitterem propositiones Luneb. et Brunsvic. legatorum,[15] post quas iussi sunt ex hac aula decedere. Summa ipsarum capita quinque membris ab-

15 Namens Braunschweig-Lüneburg bevonden zich te Regensburg Jakob Lampadius, Heinrich Langenbeck en Johann Philipp Bohn (no. 5007 n. 15). Zie voor hun propositie dd. 22 augustus 1641, Londorpius, *Acta publ.* V, p. 568-572.

solvuntur. 1. Ad obtinendam pacem universalem generalis et universalis amnestia suadetur. 2. Demonstratur, quod amnestia summo cum reipublicae detrimento per modum relationis ad tractatus Praghensis restringitur et quod illi pro norma et sanctione Imperii pragmatica haberi et observari non possint. 3. Gravamina, unde motus hi intestini originem duxerunt, removenda asseritur. 4. Recensentur causae, quae hactenus ducibus Brunsvicensibus et Luneburgensibus ut et landgraviae Hassiae[16] impedimento fuerunt, quominus a partibus caesaribus per omnia stare potuerint, sed cum coronis Franciae et Sueciae arma sua coniungere coacti sunt. 5. Additur petitio.

Nudiustertius hic mortuus est comes de Hohenlo,[17] cuius filius Magdeburgi in custodia detinetur. Ingolstadii intellexi comitem Hornium[18] exinde amotum et in Neostadium Austriae deductum. Rumor hic fuit extraordinarios aliquos Sueciae legatos Parisios apud regem questos venisse, cur contra fidem datam Werthium[19] detineat ac proinde se Horniumque decipiat.

Locutus hic sum cum Smalzio,[20] qui totus catholicus factus religionem et patriam suam simul abiuravit. Historiam suam mihi narravit ab ovo usque ad mala[21] et per quae fulmina et tonitrua ex favore sui Maecenatis deciderit, quam Excell. vestrae perscribere non supersederem, ni pluribus mendaciis illam aspersam et maioribus fabulis insertam iudicarem ac proinde Exc. vest. auribus taediosam. Imperatori per regem Poloniae recommandatus fuit, in cuius conspectum et alloquium cum venisset, causas et rationes exilii sui omnes et modos, quibus propter fidelia sua servitia tam crudeliter exceptus fuerat, tam studiose et feliciter enarravit, ut imperator compassione motus aurum ipsi numerari, domum assignari, victum praeberi et in caeterum apud se manere iusserit. Satis se laute pro fortuna sua accommodat et absque servis, quos duos post se trahit, tam devote et religiose loquitur, quam si monachum aliquem in purpura praedicantem audias. Primus sibi scopus fuit Romam petendi, quam adhuc etiam intendit, si adulatorum et aulicorum quorundam promissiones optatis suis respondent. Quid ibi proponat, facile potest coniecturari, si cultus, reverentia, respectus, quos religiosis defert et praecipue iesuitis, et res suae dubiae inspiciantur. Multa alia possem referre, ni altera epistolae meae pagina finem flagitaret. Si ex illo intelligam quod Exc. vestrae aut rebus suis possit obesse, non praetermittam ullam occasionem, ut ipsi hoc notum fiat. Odium in suos, zelus in hos facillime quid extorquebunt, quod prudens ratio et maturior consideratio silerent.

De Dorstonia capta per Hatzfeld,[22] de Manifesto regis Daniae,[23] per quod Hamburgenses periuros suos subditos vocat, de separatione castrorum ante

16 De hertogen August, Friedrich en Christian Ludwig van Braunschweig-Lüneburg openden vervolgens op 7 oktober 1641 te Goslar de onderhandelingen met de keizer. Amalia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel, bleef aan Frans-Zweedse zijde.

17 Kraft van Hohenlohe (1582-1641), heer van Neuenstein; vgl. L. von Zedlitz-Neukirch, *Adels-Lexicon* II, p. 413.

18 Gustav Karlsson Horn (no. 5264 n. 1).

19 Johan van Werth (no. 5017 n. 4).

20 Peter Abel Schmalz (Smalze), voormalig secretaris van Axel Oxenstierna. Zie voor de kwesties die tussen Grotius en Schmalz speelden dl. IX-XI, Register i.v. Johan van Reigersberch had Schmalz misschien al leren kennen in Parijs: Johans broer Pieter van Reigersberch reisde in 1637 samen met Schmalz vanuit Parijs naar Italië; zie dl. VII, Register i.v.

21 Horatius, *Sat.* I, 3, 6v.

22 De keizerlijke veldmaarschalk Melchior von Hatzfeldt und Gleichen (no. 5025 n. 11). Dorsten viel op 18 september.

23 Zie no. 5382 n. 3.

Wolfenbuttel et parum firma inter illos amicitia, de extrema necessitate Gorletzii[24] a prudentioribus malim Exc. vest. cognoscat, quam ut in his dubiis determinandis ignorantiam meam percipiat.

Intellexi heri ex secretario quodam Luneburgicum clam cum imperatore tractare et spem magnam fecisse a Sueciae partibus separationis.

24 Görlitz werd sinds juli 1641 belegerd door de keizerlijken.

Quod si usque hactenus Exc. vestrae serus mora fuerim, veniam det, quaeso, imprudenti et cum hac sola petitione digressum paranti, ut eadem mihi apud se, amantissimam uxorem dilectissimamque a me filiam conditio remaneat, qua de vobis tribus in Zelandiam sum profectus.

Hoc Excell. v. vehementer etiam atque etiam rogo Deumque precor familiam suam cum prosperrima et longissima sanitate beet.

Excellentiae vestrae humillimus et in omne genus officiorum paratissimus servus Ratisbonae, vigesimo quinto Septemb. MDCXXXXI.

J. Reigersberg.

Adres: Madame madame Grotius, ambassadrice de la couronne de Suède à Paris.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 16 Oct.

En in dorso: (25) Sept. Joh. Reigersberg 1641.

Voorts staat in dorso in andere, latere hand:[25] Lit. N. Reigersb. H.G.

5384. 1641 september 26. Van C. Marin.[1]

Monsieur,

J'appren mal volontiers par vos très-aggréables du 10 courrant[2] que les lettres de Suède viennent si tard en France, et s'il me faudra attendre sans argent la responce du gran thésorier,[3] je seray contraint ad stipem ou il me faudra engager honteusement mes habits pour tirer de l'argent de mes créanciers, qui sans de bons gages ne donnent rien plus à aucun des estrangers, depuis que Hofkirche et le résidant d'Angleterre[4] se sont si mal ménagés avec les marchands, et dont le dernier a fait des debtes sur la seule obligation de sa foy dont on ne voy point d'effect. Je suis certes en un pitoyable estat et tel que je n'ay point jamais souffert, estant ruiné et de réputation parmy ces gens-cy et de moyens. C'est une chose estrange qu'on procède de telle façon envers moy qui suis chargé des enfans et de famille et ayant ruiné les affaires de ma femme[5] à cause de ceste misérable charge, suis de jour à aultre pis traitté par ceux ausquels je sers. Je crois bien qu'on aura à la fin soing de moy, mais j'ay peur que ce sera trop tard et qu'alors je seray en extrême ruine. Dieu me console.

Nos Suisses protestans ayans refusé de rappeller leur trouppes de France, moins de vouloir coopérer pour le recouvrement de l'Alsace, sont menacés tant par l'empereur et l'Espagnol que par les petis cantons qui seuls bravent la France et doubté-je qu'ils se lieront tant plus estroitement avec Espagne. Les Engadins ayant

25 Deze notitie is van de hand van mr. Frans Jacob van Overschie (no. 5064 n. 26).

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9, 239. Eigenh. oorspr.

2 Grotius' brieven aan Marin van 1641 ontbreken.

3 Gabriel Bengtsson Oxenstierna, aan wie Marin op 15 augustus had geschreven; zie no. 5322, postscriptum.

4 Lorentz, baron van Hofkirchen, diende Zweden als luitenant-generaal, maar liep in december 1637 over naar de keizer; vgl. *Documenta Bohemica* V-VII, Register i.v. In 1636 en de eerste helft van 1637 verbleef hij in Zürich; vgl. *Briefw.* dl. VI-IX, Register i.v. De Engelse resident te Zürich was sir Oliver Fleming (no. 5281 n. 8).

5 Alessandra Paravicini Capelli (no. 5068 n. 4).

esté forcés à recevoir les cappucins, ceux-ci font difficulté d'y aller jusques à ce qu'on leur donne assignation de quoy vivre. Ita res proce-

det in infinitum, usque dum tota Rhaetia compellatur ad papatum, qui iam plurimis in locis stabilitus est. Cuneo tient encor comme verrez par cy-jointes.[6]

Je demeure, monsieur,
vostre serviteur très-obligé
C. Marin mp.

De Zurig, ce 16 de 7bre l'an 1641.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 9 Oct.

En in dorso: 16 Sept. 1641 Marin.

In dorso schreef Grotius voorts:[7]

Don Schavedra[8] mal content. Non ostendit mandata ad omnes pagos. Les petits cantons n'ont pas veu l'amb. de France.[9] Les prot.^{s}(?) ont supplié l'amb.

Suspension d'armes pour le comté de Bourg. pour 3 mois.[10] Payement aux trouppes en France. Conservation des immunités des marchands.

La messe restablie à Coire. L'arch. Claudia[11] a donné son revers que la restitution des cappucins n'apportera aucun préjudice à la liberté de la Valtoline. Forte Conis incommode le comté de Nizze d'où va le prince cardinal.[12]

On doubte si les Suisses, soldats en France, obéiront au rappel. Friburg et Su... va aveq plus de retenue. Responses à l'emp. et roi de France a... sans exemple. Commencement de division. Rustici apud Bernam rursus movent. Cappucins en Engad. veullent estre asseurés des revenus.

L'amb. de Dan.[13] a parlé à l'emp. en ... trop en Espagne. L'amb. de Dan. veut que son roi soit médiateur, l'Anglois assistant.

Les députez des électeurs n'ont pas rendu la visite aux députez Palatins.[14] Les dép. Palatins demandent qu'avant tout traicté on donne le titre d'électeur au palatin; qu'on re... celuy de trefves; qu'on donne des asseurances de la restitution du Palatinat et dignité; qu'on nomme l'exécuteur de ce qui sera conclu.

L'emp. et Bavières requirent du palatin: qu'il renonce aux alliances estrangères; que l'Anglois les assiste contre les estrangers. Estats en Hongrie servent de prétexte à l'emp. pour aller à Vienne. Remuements en Hongrie.

6 Ontbreekt. Cúneo gaf zich over op 12 september.
7 Grotius heeft de navolgende notities vermoedelijk ontleend aan het gebruikelijke ‘paquet ouvert’ van Marin voor de Zweedse rijkskanselier.
8 Diego de Saavedra y Fajardo (no. 5239 n. 6).
9 Jacques Le Fèvre de Caumartin (no. 5015 n. 5).
10 In de Franche Comté werd tussen 1 november 1641 en 1 april 1642 een wapenstilstand gehandhaafd, met verlenging tot 1 juli 1642; vgl. E. Rott, *Hist. représ. dipl.* V, p. 441vv.
11 Aartshertogin Claudia.
12 Kardinaal Maurizio van Savoye hield zich op te Nizza Monferrato.
13 Corfits Ulfeldt (no. 5085 n. 15).
14 Konrad de Spina en Georg Johann Peblitz, afgezanten van Karl Ludwig van de Palts te Regensburg (no. 5033 n. 5).

A Rome on croit la promotion au cardinalat du fils de Thaddeo[15] et le frère du roi de Poulogne.[16] Le duc de Parme[17] a demandé plus grand terme pour payer les ... L'estat sera vendu s'il ne les contente.

15 Carlo (†1704), zoon van Taddeo Barberini, werd eerst kardinaal in 1653.
16 Jan II Kazimierz.
17 Odoardo Farnese.

5385. 1641 september 26. Van P. Pels.[1]

Mijnheer,

U Ex.[cie] hebbe over 14 daegen lest geschreven;[2] met de leste post hebbe ontfangen u Ex.[cie] aengenaeme,[3] daervor ick van 't bericht en goet advis bedancke.

De Torxe armee was vor Asaac aenkommen en voreerst eenen grooten stoot daervor bekommen, want de Russen in de beuytenwarcken liggende 9000 starck, hebben die verlaeten en à desseing hun geretireert. De Turcken meynden dor schrick, hebben alsoo met groote macht eenen aenvall gedaen op de schantzen, die met menichte van groot canon besett en in 't midden van den alarm sijn die geretirerde van achtter ingevallen en alsoo eene groote nederlage ontfangen. Eenen Torckschen chaus,[4] die uyt het leger naer Constantinopell was gesonden, is dor de Polen geaprehender(t) ome, soo men segt, naer Warschauw op den rijxdagh[5] gebracht te werden.

Tot Warschauw en was nogh niet sunderling verricht; daer was groote oneenicheyt. De ridderschap begeeren rondtuyt reckeninge van de negociën, die tuschen de rijxdaegen met den coning en sijne bijhebbende senattoren gepasseert sijn. Daeronder scheuylt assistencie aen den kayser en coning van Spaniën. De Polen willen ooc rondtuyt hebben, dat sijne May.[tt] die vaceerende starostyën aen de gemeriteerde geft, want met die te onthauden wort daer mede teruggegehauden de liberteyt van spreecken tot naerdeel van de respublica. Den coning en senattoren hauden aen ome de achtterstellige gage vor de soldaeten op de frontieren, item des conings schulden te betaelen en sijne May.[t] versouckt pr(...) onderhaut vor sijnen broeder Casamiro.[6]

Het palatinaet van Smolensko hebben eendrachtigh geresolveert geene ketters ofte chismatici eenige honnorabele chargen te laeten bedienen, tot contentement van veele andere provinciën ome tot exempel te volgen.

Het leen van Preuyssen aen den churvorst[7] wort seer aengevochten, liggende sijne churv. D.[t] tot Ortelsbergh omme niet eer naer Warschauw te gaen, vordat alles claer is. Soo men bericht, sijne May.[tt] met veele palatini sijn hem geaffec[c]ioneert, onder dewelcke een sayde: ‘omme hem de possessie te benemen, daer hoort meer als pampier toe’ en, ofte de croon in posture stondt, liet considereren.

U Ex. sall beuyten twijffell het parlement tuschen de theologen van Bremen[8] vernommen hebben. Daer sijn 2 ofte dry van de verstaelde geusen, die hebben die andere moderate op een gehauden sinodo tot Rotterdam seer hevigh aengegeven, gelijcksam haer accuserende van 't sociannismo, waerover ooc dor ijverige conterremonstranten uyt het sinodo scherpe brieven aen den raet en consistori van Bremen geschreven sijn, dat aldaer sulcken alteracie en verbitteringe veroorsackt

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 16 (1641, 10). Eigenh. oorspr. Enigszins beschadigd.
2 Ontbreekt.
3 Grotius' brieven aan Pels van 1641 ontbreken.
4 Niet geïdentificeerd.
5 Van augustus tot oktober 1641 werd te Warschau een rijksdag gehouden.
6 Jan II Kazimierz; men verzocht voor hem een onderhoud als prins.
7 Friedrich Wilhelm, keurvorst van Brandenburg, werd op 9 oktober 1641 met Pruisen beleend.
8 In 1638 werd de synode van Zuid-Holland betrokken in een geschil inzake de zuiverheid van de leer aan de Illustre School te Bremen. In 1641 richtte de provinciale synode te Rotterdam (1 juli - 3 augustus) zich tot de Illustre School en kerk van Bremen om tot rust te manen; de kwestie speelde tot in 1644. Zie *infra* no. 5500; Knuttel (ed.), *Acta synoden Zuid-Holland* II (R.G.P. kl. serie no. 5), Register i.v. Bremen.

heft, dat hun van de 16 proffessoren en predicanten 11 armeniaenen sauden verclart hebben met een groot deel van die magistraet. Ofte sulckx alsoo gepredestineert is, dat gaet mijn verstandt te boven.

De vredenhandelinge met Dennemarcken en Staeten[9] is gants onverrichtter saacke geschayden. Den coning draygt Hamborgh te waeter en te landt.

Ick blijve, mijnheer,

u Ex.cie ootmoedige diener
Paulus Pels.

16/26 Septembris 1641. Dansick.

Naer desen geschreven, ontfange brieven uyt Warschauw van den amb.r van Vrancrijck.[10] Alleen naer groote difficulteyt was het leen van Preuyssen aen den churvorst van Brandeborgh gearresteert met aparent van groot cracqueel over de condiciën. Mijnheer den borghgrave van sijne May.t van Polen in Dansick, de heer Sigismund Larsen (...) een,[11] versouckt an mij dat sijnen sohn, brenger van desen, de eere van u Ex.cie te besoucken en op te wachten magh genieten, daervor ick als eygen obligaet ben.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 7 Nov. 1641.
En in dorso: 16/26 Sept. Nov. 1641 Pels.

5386. 1641 september 27. Van D. de Groot.[1]

Mons.r,

Je reçus l'autre jour celle qu'il vous a pleu m'escrire du 17 du mois passé,[2] dont je vous ren[d]s très-humbles grâces. Je m'estonnois déjà de n'avoir point eu des nouvelles par delà, ayant escrit tant de foys depuis trois mois en deçà.

J'espère que vous aurez receu ma dernière,[3] par laquelle je vous envoyay un récit de la deffaite du comte de Brouet[4] et le plan du siège de Wolffenbuttel, qu'il nous a fallu abandonner avec la plus grande infamie du monde. Les ennemis ne cognoissent que trop l'advantage qu'ils ont sur nous et s'en sçavent bien prévaloir. Ce n'est pas que nous n'ayons aultant ou plus de monde qu'eux, mais ce qui est cause de tous les meaux qui sont arrivez, est la quantité des chefs par faulte d'un bon.

9 Conferentie te Stade tussen Deense (no. 5259 n. 9) en Staatse (no. 5184 n. 8) onderhandelaars. De onderhandelingen werden vanaf 12 september 1641 te Glückstadt voortgezet; zie ARA, SG no. 8393.
10 Charles Du Bois, baron van Avaugour (± 1600-1657); vgl. *DBF* IV, kol. 824vv.
11 Niet nader geïdentificeerd.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 27, 15. Eigenh. oorspr. Zie over Dirk (Diederik) de Groot no. 5318 n. 1.
2 Grotius' brieven aan Dirk van 1641 ontbreken.
3 Ontbreekt.
4 Albert Gaston Spinola, graaf Bruay; zie ook no. 5358.

Lundy passé partirent d'icy Mons.r le comte d'Eberstein[5] avec toute la cavallerie Hessienne, accompagné de Mess.rs Conigsmarck et Taupadel,[6] menans chacun d'eux quinze eens chevaux des deux armées Suédoise et Françoise. Mais ayans eu nouvelles de la prinse de Dorsten, qu'ils pensèrent aller secourir, ils rebrous[s]èrent chemin et rentrèrent au camp hyer. Tout le monde regrette également cette perte, à cause d'une si bonne princesse[7] et qui a déjà tant pâty l'année passée. Il n'y a rien à redire que cecy ne soit arrivé par la négligence de nos généraux, qui ne pouvoi[en]t que trop secourir la place, après qu'on s'estoit retranché de Wolffenbuttel.

5 Kaspar, graaf van Eberstein (no. 5337 n. 6).
6 Hans Christoph, graaf van Königsmark (no. 5358 n. 9), en Georg Christoph von Taupadel (no. 4993 n. 5).
7 Amalia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel. Dorsten ging voor haar verloren op 18 september.

Nous sommes maintenant campez entre Hildesheim et Han[n]over, et les ennemis à deux heures de nous, lesquels ont [*sic*] croit avoir desseing de joindre Hatsfeld,[8] pour puis après nous chasser tout à fait hors d'icy.

Je vous supplie très-humblement vouloir payer à celluy qui vous portera mon obligation[9] les cent cincquante pistoles, qu'il m'a fallu emprunter peu à peu depuis que j'ay eu ma compagnie, de quoy il y a maintenant un an. Vous n'ignorez pas que dès lors il m'a fallu me mettre en équipage, et tout le monde sçait assez que depuis ce temps-là nous n'avons receu qu'un mois de gage. J'espère toutefois que m'estant mis en équipage, je feray de sorte que désormais je ne seray plus obligé de vous importuner. Au moins, Mons.r, je vous prie encor instam[m]ant ne me point refuser cette requeste, de plus parce que c'est un capitaine de nostre régiment qui m'a fait ce plaisir, afin que par là on n'aye mauvaise opinion de moy.

Je prie Dieu, monsieur, vous conserver en santé, et suis
vostre très-obéissant fils
D. de Groot.

Au camp de Saxstede, ce 17/27 Sept. 1641.

Adres: A Mons.r monsieur Grotius, ambassadeur pour la royne et couronne de Suède à Paris.

In dorso schreef Grotius: 27 Sept. 1641 D. de Groot.

5387. 1641 september 28. Aan L. Camerarius.[1]

Illustris domine,

Super libertate marescalli Hornii[2] exspecto responsum, quod D. Mokelius[3] ab aula Bavarica accipiet, ad quam is meas literas[4] regis voluntatem significantes miserat. De libello adversus Palatinam domum edito[5] hoc tempore mirarer, nisi scirem internas Britanniae discordias efficere, ne magna sit regis istius auctoritas et Danum habere alia negotia, quae prae Palatino negotio praevertat. Obliterationis Ratisbonensis[6] exemplum hic legitur, sed an archetypo congruat, nescio. Pacis certe inde spes exigua. Tum vero despectus iste et Lunaeburgicae et Hassicae domus ostendit multum adhuc Austriacis esse in viribus suis sociorumque fiduciae, quanquam commotis Hispaniae rebus.

8 De keizerlijke veldmaarschalk Melchior von Hatzfeldt und Gleichen (no. 5025 n. 11).
9 Niet geïdentificeerd. Het volgende ‘peu à peu’ is in Grotius' hand verbeterd uit: peu peu.
1 Copie Uppsala, UB, E 388a, 299. Gedrukt *Epist.*, p. 690 no. 1523. De passage ‘metu oppugnationis ... dedita est’ ontbreekt in de copie te Uppsala, terwijl de brief in deze copie is gedateerd op 26 september.
2 Gustav Karlsson Horn (no. 5264 n. 1).
3 Friedrich Richard Mockhel, Zweeds resident te Benfeld; zie ook no. 5361.
4 Ontbreekt.
5 Niet geïdentificeerd. Zie voor een overzicht van de in de jaren 1639-1641 verschenen pamfletten inzake de Palts *Theatr. Eur.* IV, p. 468.
6 Zie no. 5357 n. 22, no. 5377 n. 13.

Post malam Gallorum pugnam ad Tarragonam[7] visa est nutare fides Barcinonensium. Itaque Mota Hodincurtius,[8] qui Gallicis ibi copiis imperat et a principe Condaeo ex comitatu Ruscinonensi aliquid accepit supplementi, misit eo de suis, qui civitatem bona spe impleat, donec eo veniat cum proregis Gallici auctoritate marescallus Bressaeus,[9] qui se ei itineri parat.

7 Op 22 en 23 augustus.
8 Philippe, graaf van La Mothe-Houdancourt (no. 5060 n. 16).
9 Urbain de Maillé, markies van Brezé, maarschalk van Frankrijk (no. 5142 n. 16), was van oktober 1641 tot mei 1642 Frans onderkoning van Catalonië.

Sed et classis, quae Massiliam redierat, rursum itineri paratur crediturque marchio Bressaeus[10] per fretum Gaditanum venturus, ut ei se adiungat suis cum navibus. Quod si fit, nudatur Portugallia, praeterea timendae erunt procellae, quae hac anni tempestate exoriri solent. De Taragona Gallis dedita vanus[11] est rumor. Portugalliae rebus nemo est, qui non timeat, ideo quod coniurationis detectae labes tam multas domos infecit et indicio est aut plurimis taedium obortum rerum novatarum aut mercedes et spes e Castella animos perrumpere.

Dux Carolus[12] adhuc laborat, ut privato sibi vivere liceat cum duabus ad sui custodiam centuriis; et forte id obtinebit, si Lamottam regi restituat.

XII mensis huius Conisa in Pedemontana regione Harcurtio[13] dedita est metu oppugnationis, suffosso et multum verberato oppidi vallo. 15 Ionvillae urbs et arx in comitatu Burgundiae dedita est Granseio,[14] qui ibi nunc arma regia gubernat Halerio[15] Nanciacum custodiente. XVIII Bapalma spe citius in Gallorum venit potestatem. Qui praefectus Bapalmae fuerat[16] et praesidiarii, quousque pacti fuerant, deducti a Gallis, deinde ubi paulum processissent, ab Atrebatum urbis praefecto Sampreulio[17] oppressi captique sunt volente, ut creditur, ipso Bapalmae praefecto, Lauretta nomine, quia ad Hispanum redire metuit, aegre excusaturus tam festinam deditionem, praesertim cum fama sit emptam eam quinquagies mille pistoriensibus. Eodem die XVIII Hispani a Bassea, quam obsederant, discessere ob superventum Millereii[18] validum ducentis exercitum. Ex eo Lamboianus[19] miles partim se addidit Airam obsidentibus, partim Insularum urbem et ei circumiecta tuentibus. Principi Arausionensi, quando conatus in Saxum Gandavense non provenerunt, satis restat adhuc temporis, ut aliud aliquid tentet. Torstensonii[20] tardior adventus periculum adfert Dorstenae. Wolfenbuttelium multis machinis verberari audio. Nescio tamen an hoc incommodum et simul increscentes aquae tantae sint, ut brevi exspectare deditionem possimus. Hostis in propinquo ibi est. Hohentwila rursus obsidionem timet. Badae inter Helvetios multum discordatur.

Rex Britanniae prudenter facit, quod Scotis concedit omnia, sed illa nimia lenitas non potest non multis esse suspecta doloris alto corde pressi.[21] IV peditum, II equitum millia, quae in armis retinere volunt Scoti, obtentui habere possunt causam Palatinam, revera, ut arbitror, ipsorum tutelae inservient.

De Ruperto principe[22] doleo evanidum esse quod conceperam gaudium. Et Suedi et Galli, quantum ego iudicare possum, inducias si habere possint, non recusent. Et quae cum Brandenburgico acta sunt,[23] videntur eo viam struere. Rex Daniae, ut puto, timeri vult ab utraque parte, ut quae ad suum sunt commodum obtineat,

10 Jean Armand de Maillé, markies, later hertog van Brezé (no. 5103 n. 9).
11 De copie te Uppsala geeft: novus.
12 Karel IV, hertog van Lotharingen.
13 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt, Frans opperbevelhebber in Noord-Italië (no. 5054 n. 3).
14 Jacques Rouxel de Médavy, graaf van Grancey (no. 5323 n. 11).
15 François de l'Hospital, sieur du Hallier, Frans militair goeverneur van Lotharingen (no. 5083 n. 25).
16 De sieur de Laurette.
17 François de Jussac, sieur de Saint-Preuil (no. 5273 n. 12).
18 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye (no. 5101 n. 7).
19 Wilhelm, baron van Lamboy (no. 5005 n. 12).
20 Lennart Torstensson (no. 5176 n. 4) kwam pas eind november bij zijn leger aan.
21 Vgl. Vergilius, *Aeneis* I, 209: premit altum corde dolorem. In plaats van het voorafgaande 'multis' geeft de copie te Uppsala: omnibus.
22 Ruprecht van de Palts werd echter in oktober 1641 vrijgelaten uit keizerlijke gevangenschap.
23 Op 24 juli 1641 was tussen Zweden en Brandenburg een wapenstilstandsverdrag gesloten.

praesertim de comitatu Pinnebergensi, quem si retinere potest, malo in loco erunt res Hamburgensium.

Reginam Galliae matrem[24] puto ire Coloniam. Constantinopoli in magno honore et gratia

24 Maria de' Medici.

est legatus Persa.[25] Caesaris nuntio[26] nihil responsi datum. Mittetur aliquis inde Viennam,[27] qui efficiat ut iusta legatio ac plena dignitatis a Vienna Constantinopolim veniat. Interim Moscovitae a Tartaris, Turcarum sociis, male habiti dicuntur, capti multi.

Deum rogo ill. Dom. vestrae perpetuo sit propitius favensque.

Illust. Dom. vestrae perpetuae observantiae debitor
H. Grotius.

Lutetiae, XXVIII Septembris anni MDCXLI.

Mitto decretum parlamenti contra bullam papae,[28] qua is ecclesiasticis Galliae interdixerat, ne quid ad bellum conferrent. Bellum exarsit inter papam et Parmensem,[29] ideo quod Parmensis in ducatu de Castro, quod feudum est ecclesiae, munimenta fecit et introduxit eo militem sine papae consensu. Opem Parmensi fert Ethruscus. Suam papae offert Hispanus. Harcurtius ivit, ut liberet Monticalvum ab obsidione Thomae principis. Classis Hispanica, quae ad oram Catalaniae fuit, est ad Maioricam. Exercitus Hispanicus ad Tarragonam, Gallicus ad Valles relicto Constantinae[30] praesidio. Per morbum Millerei comes Guichius[31] factus Franciae marescallus imperat exercitui regis, qui est ad XXXV millia. Duo millia in praesidio sunt Basseae.

Adres (volgens de uitgave der Epist.): Ludovico Camerario, reginae regnique Sueciae consiliario.

Bovenaan de brief in de copie te Uppsala: Redd. Leidae, 5 Octob. 1641.

5388. 1641 september 28. Aan W. de Groot.[1]

Mi frater,

De indice et erratis[2] spero futurum quod desidero. Gaudeo ea, quae de rege S. Ludovico misi,[3] tibi placere. Multum refert, quae ego in opere meo dixi, ea ostendi nec ἀδύνατα nec scholasticorum omnia, sed ea, quae regi sapienti probata sunt et monstrata rebus.

25 Ibrahim khan; zie ook bijlage no. 35.
26 De internuntius Iszdency.
27 Mehmet aga (no. 5370 n. 5).
28 Zie no. 5374 n. 13.
29 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
30 Resp. Valls en Constantí nabij Tarragona.
31 Antoine III de Gramont, graaf van Guiche (no. 4996 n. 16).
1 Gedrukt *Epist.*, p. 927 App. no. 566. Antw. op no. 5368; beantw. d. no. 5403.
2 Index en errata van Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135).
3 Zie ook no. 5340 n. 6. Het citaat werd opgenomen in de uitgave van *De iure belli ac pacis* van 1642 (*BG* no. 571).

De Lucano[4] et poematis[5] rogo urgeas; Anthologiam[6] aut Lugduni excudendam cum indicibus, quales volo, aut per notum aliquem hic quamprimum mittendam censeo, quandoquidem Blaviani correctores illis Lugdunensibus non sunt comparandi et hic ego quanquam occupatus ad ultimas correctiones tempus reperero. Bremius[7] non is est, qui Graeca Latine in meis libris recte possit vertere.

4 Grotius' nieuwe aantekeningen bij Lucanus verschenen bij Blaeu in 1643 (*BG* nos. 430 en 431).
5 De bedoelde uitgave van Grotius' *Poemata* is niet tot stand gebracht (no. 4995 n. 12).
6 *BG* no. 534; de uitgave verscheen tenslotte pas in 1795-1822.
7 Daniël de Breen (Brenius), theoloog te Amsterdam (no. 4998 n. 13). Grotius verzorgde de Latijnse vertaling van de Griekse en Hebreeuwse citaten in zijn *Annotationes* bij het Oude en Nieuwe Testament (*BG* nos. 1135-1141) tenslotte zelf; zie no. 5039 n. 27.

Velim ad me mittas per tabellarium edictum contra romanenses.[8] Quae ego pro pace christiana laboro, ea neque ad rationes Batavos regentium neque ad hoc saeculum restricta sunt, sed longius latiusque prospectant. Itaque non desinam serere arbores si non huic, at futurae aetati profuturas et umbram facturas nepotibus contra pestiferos aestus.

Reginae matris[9] fatum id est, quod infelicium, ut etiam fortuita aut aliunde orta ipsi imputentur.

XII huius mensis Conisum in Pedemontano cessit armis Galliae, XV Ioinvella in comitatu Burgundiae, XVIII Bapalma; ac hostis a Bassaea discessit manente adhuc in dubio Airae fortuna. Barcino nutat. It ei firmandae Bressaeus marescallus[10] et putatur eodem venturus per mare filius Bressaei marchio[11] rebus quanquam Portugalliae magno in periculo constitutis.

Vale, mi frater, cum optima matre, carissima uxore, liberis aliisque nostris.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

28 Septembris 1641.

Mitto tibi exemplum meorum Annotatorum ad Consultationem Cassandri[12] et alterum Utenbogardo.[13] Si quis velit recudere[14] cum professionibus Tridentina et Augustana et ipsa Consultatione Cassandri, habeo exemplar eius Consultationis correctum ad ipsum archetypum Cassandri, quod possem transmittere. Addi possent versus nostri de Baptismo et de Eucharistia, simul et de Pelagianis dogmatibus disquisitio.[15] Ita nihil ferme esset, quod de huius saeculi controversiis amplius a me desiderari posset.

Amirautius[16] scripsit contra librum de Absoluto decreto versum ex Anglico,[17] quem meum putat esse. Ego in Actis apostolicis nunc desudo,[18] quantum ferunt legationis negotia. Salutationes accido, quantum comitas permittit.

Bellum est inter papam et Parmensem. Huic Ethruscus favet, illi Hispanus. Controversia est, quod Parmensis in ducatu Castri feudo ecclesiae munitiones fecerit papae iniussu. Harcurtius[19] it, ut liberet Monticalvum obsessum a principe Thoma.

8 Plakkaat dd. 30 augustus 1641; zie no. 5368 n. 11.
9 Maria de' Medici.
10 Urbain de Maillé, markies van Brezé, maarschalk van Frankrijk (no. 5142 n. 16).
11 Jean Armand de Maillé, markies van Brezé (no. 5103 n. 9).
12 *BG* no. 1165.
13 Johannes Wtenbogaert; zie ook Grotius' brief aan hem, no. 5393.
14 Deze tweede vermeerderde uitgave verscheen onder de titel *Via ad pacem ecclesiasticam* in maart 1642 te Parijs (*BG* no. 1166) en in juli 1642 bij Blaeu in Amsterdam (*BG* no. 1167).
15 *BG* resp. nos. 79, 211 en 939.
16 Moïse Amyraut (1596-1664), predikant en professor theologie te Saumur; vgl. *DBF* II, kol. 761vv. Hij schreef *Doctrinae Ioannis Calvini de absoluto reprobationis decreto defensio adversus scriptorem anonymum auctore Mose Amyraldo*, Salmurii, apud I. Desbordes, 1641. Zie ook B.G. Armstrong, *Calvinism and the Amyraut heresy*, p. 99vv., 159v.
17 *De absoluto reprobationis decreto. Versio ex Anglico*, Amsterdami, apud Ioh. et Corn. Blaeu. MDCXL (*BG* no. 1320). Het werk was de samenvattende vertaling van een anoniem verschenen traktaat van Samuel Hoard (1599-1658), *Gods love to mankind, manifested, by disprooving his absolute decree for their damnation*, imprinted anno 1633; zie hierover *supra* no. 4688 n. 4 (dl. XI).
18 Grotius' commentaar is gedrukt in zijn *Annotationes in Novum Testamentum, tomus secundus* (*BG* nos. 1138-1140), dat pas verscheen in 1646-1648.
19 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt, Frans opperbevelhebber in Noord-Italië (no. 5054 n. 3).

5389. 1641 september 28. Aan M. Mylonius.[1]

Vir amplissime,

Rogavit me D. d'Estradius,[2] qui regis nomine saepe in Batavos mittitur, ut resciscerem, an inter praetorianos clementissimae reginae nostrae vivat nobilis Gallus dictus de S. Caecilia,[3] quem Davangourius[4] in aula Suedica vidit anno 1637, cum ibidem is Davangourius res ageret Gallicas. Velim, quod eius Ampl. vestra cognoscere poterit, id mihi quamprimum significet. Ero autem, vir amplissime,

Ampl. vestrae perpetuo obsequens
H. Grotius.

Lutetiae, 18/28 Septembris 1641.

5390. 1641 september 28. Aan A. Oxenstierna.[1]

Excellentissime et illustrissime domine,

Mitto decretum parlamenti Parisiensis,[2] quo supprimitur bulla papae ecclesiasticis regni huius pecunias conferre ad belli huius usum vetans, quod legibus regni esse contrarium iudicavit idem parlamentum.

Dedita fuit Bapalma XVIII mensis huius. Praefectus qui fuerat[3] et praesidiarii aliquousque a Gallis deducti sunt. Postquam Galli isti ab iis abierant, Sampreulius,[4] Atrebatum praefectus, illos invasit captivosque fecit colludente, ut creditur, ipso Bapalmae praefecto, qui Hispanis se credere non audet, ideo quod deditionem propere fecit acceptis, ut fama est, pistoriensium quinquaginta millibus. Eadem illa die XVIII ad exercitus sub Milleraio[5] adventum Hispani castra, quae ad Basseam habebant, deseruere. Lamboius[6] auxit exercitum ad Airam, partem autem suorum ad urbem Insulas misit.

Paullo ante, id est XV, in comitatu Burgundiae oppidum et arx Ionvilla dedita sunt comiti Granceio,[7] qui regiis ibi copiis praeest digresso Nanciacum Halerio,[8] cuius uxor iussa est huc venire cum militibus e praesidio aliquot, qui duci Carolo[9] favere credebantur. Is dux desiderat privatus vivere centurias duas ad sui custodiam

1 Gedrukt *Epist.*, p. 690 no. 1522. Zie over Matthias Eriksson Mylonius Biörenklou no. 5006 n. 1.
2 Godefroi d'Estrades (no. 5161 n. 17).
3 Niet nader geïdentificeerd.
4 Charles Du Bois, baron van Avaugour (no. 5385 n. 10).
1 Copie Dresden, Sächs. Landesbibl., C 61, 46; copie Leipzig, UB, ms. 2633. f. 101. Gedrukt *Oxenst. Skrifter* 2. afd., IV, p. 158 no. 396.
2 Zie no. 5374 n. 13.
3 De sieur de Laurette.
4 François de Jussac, sieur de Saint-Preuil (no. 5273 n. 12).
5 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye (no. 5101 n. 7).
6 Wilhelm, baron van Lamboy (no. 5005 n. 12).
7 Jacques Rouxel de Médavy, graaf van Grancey (no. 5323 n. 11).
8 François de l'Hospital, sieur du Hallier, Frans militair goeverneur van Lotharingen (no. 5083 n. 25). Zijn vrouw was Charlotte des Essarts (± 1580-1651), eerder maîtresse van onder meer Louis de Lorraine (1575-1621), hertog van Guise; vgl. *NBG* XVI, kol. 440.
9 Karel IV, hertog van Lotharingen.

habiturus, reliquum sui militis traditurus regi, et putatur assensurus rex, si ita Lamottam nimis festine duci traditam recuperare possit.

Conisum in Pedemontano tractu verberato et suffosso cuniculis vallo et parata iam oppugnatione Harcurtio[10] se dedidit XII mensis huius.

10 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt, Frans opperbevelhebber in Noord-Italië (no. 5054 n. 3).

Marescallus Breszaeus[11] in Catalaniam it, ut labascentes Barcinonensium firmet animos, quam ad rem etiam Motta Hodincurtius[12] quosdam suorum in eam misit urbem. Princeps Condaeus eiusdem Mottae Hodincurtii exercitum parte militis, quem secum habet, auxit. Dicitur et novo itineri parari classis, quae Massiliam redierat, et marchio Breszaeus[13] e Portugallia per fretum Gaditanum venire in Mare Internum, ut isti classi se adiungat. Ego tamen, quid procellosa anni tempestate adventante magni facere possit, non video.

Noierium,[14] qui apud ecclesiasticos omnes et apud regem ipsum in magna est opinione pietatis et sanctimoniae, amovere videtur velle cardinalis ab arcanis regiis dato ei Remensi archiepiscopatu, qui per damnationem Guisii vacat.

Deus [etc.]

Lutetiae, XVIII/XXVIII Septembris anni MDCXLI.

Controversia orta inter papam et ducem Parmensem,[15] quod is dux in ducatum de Castro, feudum ecclesiae, militem introduxisset ac munimenta ibi fecisset sine papae permissu, iam in proelium erupit Parmensibus improsperum. Parmensi auxiliator est Ethruscus, papae Hispanus suam obtulit opem.

Comes Guichius,[16] propinquus cardinalis, factus est marescallus Franciae imperatque nunc exercitui per morbum Milleraii. Est is exercitus XXXV millium. In Bassea praesidium Galli posuere ad bis mille.

Harcurtius tentat Monticalvum eximere obsidioni coeptae a principe Thoma. Classis Hispanica ab ora Catalaniae sub Maioricam se recepit, exercitus ad Tarragonam est, Gallicus exercitus ad Valles relicto Constantinae[17] praesidio.

Bovenaan de brief in de copie te Leipzig: Argumentum. Bulla papae ecclesiasticis pecunias ad usum belli conferre vetans a parlamento supprimitur. Bapalmae occupatio plenius describitur. Lotharingus privati vitam vivit. Conisa occupata. Noierii a cardinali facta remotio. Controversia Parmensis cum pontifice ducatum de Castro concernens.

5391. 1641 september 28. Aan N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

Vrancrijck is dit jaer niet ongeluckig geweest, hebbende ontgaen een groot peryckel van een inlandsch oorlogh, becomen Bapaume ende Conis, ende Aire tot noch toe bewaert. Hadden de Vereenigde Nederlanden zooveele gedaen, het waer hier aengenaem geweest.

11 Urbain de Maillé, markies van Brezé, maarschalk van Frankrijk (no. 5142 n. 16).
12 Philippe, graaf van La Mothe-Houdancourt (no. 5060 n. 16).
13 Jean Armand de Maillé, markies, later hertog van Brezé (no. 5103 n. 9).
14 François Sublet de Noyers, Frans staatssecretaris van oorlog (no. 5093 n. 14).
15 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
16 Antoine III de Gramont, graaf van Guiche (no. 4996 n. 16).
17 Resp. Valls en Constantí nabij Tarragona.
1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, H 221. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Tezamen met no. 5392 antw. op no. 5369 en beantw. d. no. 5404.

De amnestie van den keiser[2] met zooveel excluses toont dat die van dat huis noch niet zeer vervaert en zijn ende den tijdt van eene goede vrede willen verwachten.

Ick en mercke wel dat de heeren Staten Generael gevreest hebben de reine-mère[3] op hae-

2 Zie no. 5357 n. 22, no. 5377 n. 13.
3 Maria de' Medici.

ren bodem te houden. Wij zullen zien, wat huis haere Majesteit zal houden tot Colen ende vanwaer de costen zullen werden gefurneert.

Dorsten can niet lang harden. Het trage overcomen van Torstenzoon[4] ende 't lang resisteren van Wolfenbuttel doen quaed aen de landgravinne van Hesse.[5] Den coning van Denemarcken zoect maer met geruchten van lichtinge ende van handelinge den keiser daertoe [te] brengen, dat hij hem Pinnenberg laet houden om die van Hamburg te beter te quellen.

28 Sept. 1641.

Adres: Mijnheer mijnheer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant, in Den Hage. Port.

In dorso schreef Reigersberch: Broeder de Groot, den 28e Septemb. 1641 uyt Paris.

5392. 1641 september 28. Aan N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

Wij zijn hier tusschen de goede ende quade tijdingen. De goede tijdingen zijn dat den twaelfden dezer Conis in Piedmont is overgegaen aen de Fransoisen, vresende een assaut, alzoo de wallen zeer beschoten ende ondermijnt waeren; dat den vijftiende Jonville, een stadt in 't graefschap van Bourgogne, is overgegeven aen den grave van Gransei,[2] die nu in die quartieren 't bevel heeft over de trouppes van den coning, monsieur d'Hallier[3] bewaerende Nancy, wiens huisvrouw hier is ontboden met eenige van het garnisoen van Nancy, zijnde allegader suspect van den hertogh Carel[4] te favoriseren, die nu van den coning verzoect particulier te mogen leven met twee compaegnie lijfguarde, 'twelck den coning misschien zal toestaen, zoo den hertogh Lamotte, daer veel aen gelegen is, wedergeeft. Voorts dat den achtiende Bapaume is overgegeven aen den coning, eer als men hadde gemeent, ende den gouverneur van dezelve stadt, genoemt Laurette,[5] met die van het garnisoenen aengetast ende gevangen genomen bij Saint-Preuil,[6] gouverneur van Atrecht, weinigh naedat het Fransche convoi dat volgens de capitulatie tot zeeckere plaetze met haer was gegaen, haer hadde gequiteert, 'twelck men meent geschiet te zijn met de wille van den voorss. Laurette, dewelcke niet garen zich onder de Spaignaerden zoude begeven, vrezende dat de zeer haestige compositie hem quaelijck afgenomen zoude connen werden, te meer omdat een gerucht loopt van een groote somme gelds, dien hij genoten zoude hebben van Vrancrijck. Ten zelven dage zijn de Spaignaerden opgebroocken van het belegh van Bassee, alzoo den marescal de la Millerai[7] met groote trouppes derrewaert quam. Ende Lamboi,[8] niet anders ziende

4 Lennart Torstensson (no. 5176 n. 4) kwam pas eind november bij zijn leger aan.
5 Amalia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, H 22m. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Tezamen met no. 5391 antw. op no. 5369 en beantw. d. no. 5404.
2 Jacques Rouxel de Médavy, graaf van Grancey (no. 5323 n. 11).
3 François de l'Hospital, sieur du Hallier, Frans militair goeverneur van Lotharingen (no. 5083 n. 25); zijn vrouw was Charlotte des Essarts (no. 5390 n. 8).
4 Karel IV, hertog van Lotharingen.
5 Niet nader geïdentificeerd.
6 François de Jussac, sieur de Saint-Preuil (no. 5273 n. 12).
7 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk (no. 5101 n. 7).
8 Wilhelm, baron van Lamboy (no. 5005 n. 12).

uit te rechten, heeft zijn volck verdeelt ende een deel laeten gaen nae het belegh van Aire, een deel nae Rijssel.

Hiertegens zijn de quade tijdingen dat Barcelone zeer wanckelmoedigh is, waeromme La Motte Hodincourt,[9] die 's conings leger in Catelagne commandeert ende eenigh renfort van

9 Philippe, graaf van La Mothe-Houdancourt (no. 5060 n. 16).

den prins van Condé heeft ontfangen, datelijck eenige van de zijnen gezonden [heeft] nae dezelve stadt van Barcelone om de quade te bedwingen ende de zwacken te stercken, tot welcken einde oock den marescal de Breszé[10] derrewaert gaet als viceroy. Ende werdt gemeent dat noodigh is niet alleen des conings vloot, die te Marseille was wedergecomen, terstont gereedt te maecken om weder te gaen nae de custen van Catelagne, maer oock dat den marquys de Breszé[11] zal moeten Portugael verlaeten ende door de Straet van Gibraltar hem vougen met zijne schepen bij de gereede vloot, hoewel den tijdt des jaers, veel tempeesten onderworpen, niet heel bequaem daertoe en is. Maer de behoudenisse van Barcelone meriteert wel dat men wat veel avontuirt. Veele alhier hebben oock van de zaecken van Portugael de beste opinie niet, ziende de groote oneenicheit ende diverse desseings binnenslandsch aldaer.

Hohentwiel vreest wederom een belegering. Ende te Bade[12] zijn de Switsers zeer oneenich door de Spaensche ende Fransche factiën. Van Constantinople verstaen wij dat den Persiaenschen gezant aldaer[13] met groote eer ende vrundschap werdt onthaelt ende zijnes meesters reputatie wel bewaert; dat den afgezonden van den keizer[14] terugge is gezonden zonder antwoord, alsoo den Grooten Heer[15] wil bezocht zijn met een solennele ambassade ende om zulcx te kennen te geven eene capicy[16] zendt nae Wenen; voorts dat de Tarters, die met den Grooten Heer zijn geallieert, eenige Moscoviten tot duizent hebben gevangen.

Ick zende het arrest van het parlement van Parijs,[17] waerbij verboden werdt te publiceren eene bulle van den paus, waerbij aen de geestelijcken van dit rijck werdt verboden eenig geld te contribueren tot het tegenwoordige oorlogh, hetwelcke het parlement verstaet te zijn tegen de wetten van het rijck.

28 Sept. 1641.

't Verschil ontstaen tusschen den paus ende den hertogh van Parma[18] is uitgeborsten tot een oorlogh, zooverre dat alrede die van Parme in een rencontre merckelijcke schade hebben geleden, den grooten hertogh[19] houdende de partij van Parma ende den coning van Spaignië zijne hulpe aenbiedende aen den paus. De questie is geresen, omdat den hertogh van Parma in 't hertogdom van Castro, zijnde leen van de kerck, volck hadde ingebracht ende eenige forten gemaect buiten het consent van den paus. Den grave van Harcourt[20] gaet tot het ontzet van Moncalvo belegert bij den prince Thomas.

De vloote van Spaegnië, die op de custe van Catelagne is geweest, is nu onder Majorca, 't Spaensche veldleger bij Taragone, het Fransche bij Valles hebbende garnisoen gelaeten binnen Constantine. Den graef van Guiche[21] is marescal de France gemaect ende alsoo den marescal de Millerai zieck is, zoo commandeert

10 Urbain de Maillé, markies van Brezé, maarschalk van Frankrijk (no. 5142 n. 16).
11 Jean Armand de Maillé, markies, later hertog van Brezé (no. 5103 n. 9).
12 Landdag te Baden (18 augustus - 12 september 1641). Grotius ontleende het volgende nieuws vermoedelijk aan de brief van C. Marin dd. 12 september 1641, no. 5360.
13 Ibrahim khan.
14 De internuntius Iszdency.
15 Ibrahim, sultan der Ottomanen.
16 Hij zond geen kapici, maar de aga Mehmet (no. 5370 n. 6).
17 Zie no. 5374 n. 13.
18 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
19 Ferdinando II de' Medici, groothertog van Toscane.
20 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt, Frans opperbevelhebber in Noord-Italië (no. 5054 n. 3).
21 Antoine III de Gramont, graaf van Guiche (no. 4996 n. 16).

hij 's conincx leger, 'twelck men zegt te zijn tot vijfendedertichduizent man, waervan tweeduizent zijn gelegt binnen Bassee om die plaetse te bewaeren.

In dorso schreef Reigersberch: Broeder de Groot, den 28 Sept. 1641 uyt Paris.

5393. 1641 september 28. Aan J. Wtenbogaert.[1]

Mijnheer,

Alle personen die mij van uwe Eerw. zullen gerecommandeert werden, zullen mij ten hoochste aengenaem zijn.

Ick hebbe alle mijn leven een grooten treck tot de vereeniging van de christenheit ende, alzoo ick zie dat veelen zoo in dit rijck als in andere rijcken daertoe arbeiden, hebbe ick niet connen naelaeten het mijne daerbij te brengen, zoo tot mijnes gemoeds gerustheit als om andere tot gelijcke ende betere gedachten op te wecken. Ende alsoo 't Advys dat Cassander op 't verzouck van twee keizers heeft gegeven,[2] bij alle geleerden in groote achting is, heb ick zijne voetstappen willen volgen ende eenige redenen vougen bij de zijnen.[3] Mij dunct dat om tot die vrede te comen de leer die generalijck is aengenomen geweest, moet bequaemelijck uitgelegt werden, alle reden tegen de goede leer strijdende zooveel doenelijck is wechgenomen ende in middelmaetige zaecken dat het gedeelte zich moet schicken nae het geheel. Ick danck Godt dat hij uwe Eerw. soo lange gespaert heeft, dat hij dese beginselen can zien ende daertoe het zijne bijbrengen.

Uwer Eerw. dienaer
H. de Groot.

Tot Parijs, den 28 Sept. 1641.

Adres: Mijnheer mijnheer Utenbogard.

In dorso schreef Wtenbogaert: Mijnheer d'amb. de Groot. R.[a] 5. Octobris 1641.
En: H. Grotius 1641. R.[a] 5 Octobris.

5394. 1641 september 30. Van W. de Groot.[1]

Frater optime,

Spero nos hodie aut certe hac septimana accepturos a Blavio ea, quae in indice recusa sunt, atque ita tandem prodituram opus[2] nimis diu desideratum. De impressione aliorum operum postea cogitabimus, ubi haec tela erit detexta. Ubi exemplaria accepero, tradam ea amicis et pariter Blavio mittam quae ad Ius belli et

1 Hs. Leiden, UB, coll. Pap. 2. Geciteerd Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 300. Gedrukt in Latijnse vertaling *Epist.*, p. 690 no. 1524; *Epist. eccl.*, p. 812 no. 565. Vgl. Rogge (ed.), *Br. Wtenb.* III, 4, p. 290 n. Wellicht antw. op no. 5139.
2 Georges Cassander (no. 5018 n. 10) schreef zijn *Consultatio* in de jaren 1564-1565 op verzoek van de keizers Ferdinand I en Maximiliaan II.
3 Grotius zond aan Wtenbogaert, evenals aan Willem de Groot, no. 5388, een exemplaar van zijn *Annotata ad Consultationem Cassandri* (*BG* no. 1165).
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24, 214. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 5375; beantw. d. no. 5412.
2 Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135).

pacis addenda nuper misisti.[3] Nam ea, quae ad Philemonem commentatus es,[4] iam habet. Carmen Graecum[5] iam satis capio idque ita verti:

> Doctrina aspectu Camerarî percita plorat,
> Vis sua quod gazis est minor illicibus.

Sed cogita, quomodo id non putet in contumeliam sui scriptum qui hic vivit[6] et quomodo sine

3 Zie no. 5340 n. 6.
4 Grotius' *Commentatio in Epistolam Pauli apostoli ad Philemonem* (*BG* no. 1136), eveneens afgedrukt achterin de uitgave van *De iure belli ac pacis* van 1642 (*BG* no. 571).
5 Het distichon op Ludwig Camerarius; zie no. 5340.
6 Vermoedelijk Petter Spiring Silvercrona (no. 5000 n. 1).

eius offensa vulgari possit. Ego certe interea elegans epigramma mihi soli servabo, donec aliter iusseris.

Pro iis, quae de Bapalma et Aira scribis,[7] gratias habeo. Illud solum reponam accepisse me a Losecatio nostro[8] litteras e castris principis[9] scriptas 26 huius mensis, quibus narrat pridie eius diei multo mane hostes cum sex turmis equitum et trecentis circiter peditibus confisos viginti aliis turmis, quae receptum iuvarent, irrupisse in castra principis, ubi equitum erat statio, ibique cepisse ductorem turmae, dominum in Rummen,[10] et alterius turmae optionem[11] cum octuaginta circiter equis et vexillo militari caesis nostrorum non multis, aliquot quoque e suis desideratis; quod nisi ductores turmae Somerius et Bacxius[12] ingruentes illico repressissent, certum est omnes, qui sub principe Talmontio[13] erant equites, quos a reliquis rivus haud magnus separabat, occidione deleri potuisse.

Nunc hic iterum de pace communi rumores increbrescunt occasione sumta ex litteris regis Galliarum,[14] quibus eam ad rem legatos a nostris Monasterium mitti postulat; sed haec tu optime nosti. Si Sueci Salvium[15] non mittunt, velim te illuc mitti, ut tanto nobis sis vicinior forte et hac transiturus.

Prodiit his diebus haec de Lingua Hellenistica dissertatio[16] a Voetio - ut Vossius[17] iudicat - scripta, quam non ingratam tibi fore confido ideoque his litteris inclusi.

Uxori iam non scribam. Tibi interea, ipsi filiaeque[18] firmam opto valetudinem. Salutant te uxor mea liberique et imprimis mater.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Raptim. Hagae Comitis, XXX Sept. 1641.

Adres: A monsieur monsieur Grotius, ambassadeur de la reine et couronne de Suède, à Paris.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 9 Oct.

7 No. 5375.
8 Frederik van Losecaat (1583-1669), weduwnaar van Grotius' zuster Adriana de Groot (†10 december 1639). Vgl. Van der Aa, XI, p. 649; E.A. van Beresteyn, in: *Nederl. Leeuw* 43 (1925), kol. 168. Losecaats brief aan Willem ontbreekt.
9 Frederik Hendrik; zijn kamp bevond zich nabij Assenede.
10 De majoor Johan van Merode, heer van Rummen; vgl. Ten Raa-De Bas, *Staatsche leger* IV, p. 214, 344.
11 Misschien de luitenant Van Os; vgl. *Nouvelles* 1641 no. 40 dd. 7 oktober.
12 Antonis van Someren; vgl. Van der Aa, XVII, p. 845. En een van beide broers Albert Johan of Willem Maurits Bacx; vgl. Ten Raa-De Bas, *Staatsche leger* IV, p. 196, 202.
13 Henri Charles de la Trémoïlle (1620-1672), prins van Talmont, later prins van Tarente, hertog van Thouars. Hij diende in het Staatse leger als kolonel van de cavalerie. Vgl. *NNBW* V, kol. 961-964.
14 Zie no. 5379 en n. 8.
15 Johan Adler Salvius, Zweeds ambassadeur te Hamburg (no. 5001 n. 1).
16 *Exercitatio prima de Hellenistis et lingua Hellenistica ad ... D. Heinsium et C. Salmasium*, Ultraiecti 1641. De auteur was niet Gisbertus Voetius (no. 5011 n. 19), maar diens leerling Martinus Schoock (1614-1669), sinds 1640 professor in de logica en physica te Groningen; vgl. *NNBW* X, kol. 889-891. Zie ook Grotius' antwoord, no. 5412. Zie over de polemiek naar aanleiding van het Hellenistisch Grieks H.J. de Jonge, *Bestudering N.T.*, p. 32-35, 69vv.
17 Gerardus Joannes Vossius.
18 Cornelia.

En in dorso: 30 Sept. 1641 W. de Groot.

5395. 1641 september 30. Van P. Spiring Silvercrona.[1]

Mijnheer,

Wt Slesiën hebben wij seer goede tijdingen, die medebrengen dat de belegerden in Gorlitz een vreselijcken ende generalen storm, die haere beleggers, de kaysersche ende chur-Saxische, daerop deden, met sulcke couragie hebben gerepousseert, datter in de 1000 man effective soo in de stadt als in de grachten doot of gequetst sijn blijven liggen, waerdoor men genoodsaeckt is geweest om 's anderendaegs een stilstant te maacken tot begravinge van de dooden aen beider zijden, 't Sijn meest Spaensche dragoners die gebleven sijn, waeronder mede sijn des oversten De la Crons[2] oversten lieutenant, 1 major, 9 capiteinen ende andere officiren. Den commandant in Gorlitz[3] heeft nae gedaenen storm een deel van de muur, die nedergevallen was, weder op 't beste hij gecost heeft met pallissaden laeten repareren ende begint de daervoor liggende vijant te verflauwen in sijne hoope, daer dan bijcompt dat den general-major Stalhans[4] in 't marcheren is.

Het garnisoen in Dorsten niet dorvende door haere swackheit verwachten een storm die den grave Hatzfeld[5] met 3000 man voorhadde, is den 20 deses met accord daeruit getrocken, 2 stucken geschuts, wapenen ende bagagie medenemende ende sullen nae Cassel geconvoyeert worden. Hatzfeld heeft 3 regimenten ruiterie nae Piccolomini gesonden ende sijne infanterie is soo vermindert, dat men vermijnt hij daermede niet meer in dese quartiren sal connen uitrechten. De Hessische versien haere andere plaetsen als Borcken, Coesfelt, Calcar etc.

Van onse generale ende der geallieerden armee is meer vremde als seeckere tijdinge. Sooveel isser aen dat Wolffenbuttel verlaeten is, soo doordien sij saegen geen aparentie te wesen die stadt door 't water in corten te bedwingen, als van vreese dat den vijant sich versterckende haer den pas van vivres mochte benauwen ende afsnijden; tot welcker verhoedinge sij raetsaem hebben geacht nederwarts af te sacken ende sijn haer gaen leggen tuschen Zelle ende Kifhorn, naedat sij den dam voor Wolfenbuttel hadden doorgesteecken, 'twelck door den violenten loop van 't water, dat hoog gestuwt was, daer rondom groote schade veroorsaeckt heeft.

Van Regensburg heeft men dat den 16 Oct. finalijck tot het vertreck van den keiser nae Weenen gedetermineert was, niettegenstaende d'hertog van Beyeren groote instantie bij sijne May.t gedaen hadde, dat deselve wilde verblijven tot nae de afhandelinge in de saacken van den Palts; dat het groote umbragie gaf aen 'tselve keyserlicke hof dat den coning van Dennemarcken soo sterck armeerde, te meer also men daer seggen wil van eene alliantie tuschen denselven coning ende de Ondersaxische creitz opgerecht; dat sijne kayserlicke May.t hadde den tot Wenen aengecomenen Turcksen ambassadeur[6] - mits hij sijne brieven aen nimant als aen den keiser selver wilde overleveren - op Regensburg comen laeten. Also Wolfenbuttel van de blockeringe ontset is ende aen 't churf. Ceulsche hof gelooft word dat de geconfedereerden niet alleen oneenich, maer oock gesepareert souden sijn, soo wert aldaer sterck gesproocken van Hildesheim t'attacqueren ende tot dien einde

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13, 93. Oorspr. Niet ondertek. De brief is geschreven door Grotius' voormalige secretaris Pieter Pels (no. 5002 n. 1).
2 De kolonel Johann de La Corona (von der Cron); vgl. Wrede, *Gesch. k. und k. Wehrmacht* II, p. 211.
3 Jakob Wanke, luitenant-kolonel in Zweedse dienst (no. 5212 n. 10).
4 Torsten Stålhandske (no. 5014 n. 9).
5 De keizerlijke veldmaarschalk Melchior von Hatzfeldt und Gleichen (no. 5025 n. 11).
6 Mehmet aga; zie ook no. 5383 n. 14.

commissarisen aen 't keyserlijcke hof te senden omme derwaerts mede toe te sien, dat tot naedeel van deselve churf. Durch.[t7] met den

7 Ferdinand van Beieren, keurvorst-aartsbisschop van Keulen.

hertogh van Lunenburg,[8] tot denwelcken d'eertshertog Leopold[9] gesonden ende seer favorabele conditiën van accord soude gepresenteert hebben, niets geslooten werde.

De gedeputeerden van de heeren Staten aan 't hof van Dennemarcken[10] sijn, soo men segt, tot een accord gecomen, te weeten dat den tol op 5 jaeren soude genomen werden gelijck deselve geweest is anno 1637.

Naedat sijn Hoocheit den prince van Orangië in Vlaenderen met sijn volck gelant was, hebben de Spaenschen 't quartier van de prince Talemont[11] bij nacht onversiens opgeslagen, mede 't regiment van Van der Does,[12] waervan der eenige sijn doot gebleven ende 2 à 300 gevangen wechgevoert. Den prince laet ontrent het Sas van Gent twee groote forten maacken om in d'eene dusent ruiters ende 't andere 2000 voetknechten te connen leggen; tot wat einde, sal den tijt leeren.

De coninginne-moeder van Vranckrijck[13] is van Dordrecht naer Ceulen geraist om voorts nae Italiën te gaen. Men meint dat haere domesticque favoriten Fabroni, Coingneu ende Montsigot[14] deselve daertoe souden geraden hebben om in passant te sien, of sij iets op de vredenstractaten te Ceulen voor haer vorderlicks soude connen uitrichten. Maer alsoo de tractaten haeren voortgang aldaer niet hebben gewonnen, soo gaet deselve rayse oock slappelijck voort.

Hiermede verblijve, mijnheer,

u Ex.[tie] vrint-ende dienstwillige.

Hage, 30 Sept. 1641.

Adres: A son Excellence monsieur l'ambassadeur de Sueden, Paris.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 9 Oct.

En in dorso: 30 Sept. 1641 Pels.[15]

5396. 1641 oktober 1. Van G. Keller.[1]

Hochedler, gestrenger herr ambassadeur, hochgeneigter herr vnndt patron,

Vber dass jenige so in der einigen kleinen beylage[2] zu finden, ist weinig sonderliches zuberichten.

8 De hertogen August, Friedrich en Christian Ludwig van Braunschweig-Lüneburg.
9 Aartshertog Leopold Wilhelm. Op 7 oktober werden te Goslar de onderhandelingen geopend.
10 Willem Boreel, Albert Sonck en mr. Johan van Weede (no. 5184 n. 8).
11 Henri Charles de la Tremoïlle, prins van Talmont (no. 5394 n. 13).
12 Wigbold van der Does (1611-1669), heer van Noordwijk. Vgl. *NNBW* VI, kol. 441; Ten Raa-De Bas, *Staatsche leger* IV, p. 231.
13 Maria de' Medici.
14 Luca Fabroni, Jacques Le Coigneux en de secretaris Louis de Montsigot (no. 5279 n. 5).
15 Grotius' voormalige secretaris Pieter Pels was nu in dienst bij Spiring; zie ook *supra* n. 1.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 12, 49. Oorspr. Eigenh. ondertek.
2 Ontbreekt.

Bey vnserer armee stehets noch in vohrigen schlechten terminis. Hatzfeld[3] avancirt gegen die Weser vnndt der feindt gehet auff Höxster sich alda zu setzen vnndt posto zuefassen. Des königs zu Dennemarck völcker thuen sich dieser statt von tage zu tage nehern. Dass leger wirdt vff eine meill weges von hier formirt, lest sich auss allen vmbständen zu einer blocquade dieser

3 De keizerlijke veldmaarschalk Melchior von Hatzfeldt und Gleichen (no. 5025 n. 11).

statt ansehen. Zwar ist bissher nichtes thätliches vorgangen, sondern freyer abvnndt zutrit von einem zum andern gewesen. Heut aber haben sie angefangen gahr in dieser statt gebieth zugehen, vnndt in verschiedenen ihren dörffern quartier zumachen. Hiesiger magistrat ist diesen gantzen tag zu diliberiren beysammen, wass bey so bestalten dingen zuthuen sein mag. Sie sollen, alss ich verstehe, den majorn der guarnison neben einen dess raths hinauss zuschicken willens sein vmb zuvernehmen, wessen zu I. könig. May.[tt] sie sich zu versehen haben sollen. Der könig soll den obristen Bawer,[4] welcher der Schwedischen parthey lang gedienet, zum general major bestellet haben, auch nun willens sein, eine anzahll orlogs schiffe vff die Elbe zulegen, gestalt solches zubefördern sie heute in eyll vff Copenhagen vffgebrochen sein sollen.

Ein mehrers wirdt mir die zeit dictiren, bin vnterdessen vnndt bleibe allezeit

Ew. Excell. meines hochgeehrten herrn gehorsamber diener

G. Keller mpp.

Hamburg, den 21. Septembris 1641.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 24 Oct. 1641.

5397. 1641 oktober 1. Van N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

De amnestie die uEd. heeft begeert[2] sende ick hiernevens, voor desen seer weynych hebbende, daer ick uEd. mede kan onderhouden, gelijck uEd. weet dat een leger buyten actie sijnde geen materie en geeft, ende de Duytse advisen laet ick voor andere.

Van den inval die den viant tusschen den Woensdach ende Donderdach in een van onse ruytersquartieren in Vlaenderen heeft gedaen met dertych compangiën paerden, achthondert vierroers sal uEd. apparent van andere hooren, hoewel de schade die sij hebben gedaen, niet veel heeft te beduyden, behalven dat de compangie van de heer van Ruymen,[3] major van het regiment van den prins van Talmont,[4] is geruineert, den ritmeester[5] gevangen, den prins tot Bergen selffs sieck sijnde gebleven. Het quaet weder gelijck het met regen begint continuerende, sal ons leger in Vlaenderen niet connen blijven, ende het jaer gaet verde om [op] een ander velt plaetse te nemen.

4 De kolonel Bauer (Bawyr, Baweyr). In januari 1640 was hij nog Zweeds commandant van Zwickau; vgl. *Oxenst. Skrifter* 2. afd., VI (*Banérs bref*), p. 715.

1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, K 761. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge (ed.), *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 673 no. 263. Antw. op nos. 5365 en 5366, 5377 en 5378; beantw. d. nos. 5414, 5415 en 5416.

2 Zie no. 5357 n. 22, no. 5377 n. 13.

3 Johan van Merode, heer van Rummen (no. 5394 n. 10).

4 Henri Charles de la Trémoïlle, prins van Talmont (no. 5394 n. 13).

5 Misschien de luitenant Van Os (no. 5394 n. 11).

De advisen die wij tot noch toe hebben, seggen het accort nopende den tol van den Sont met den conynck van Denemarcken[6] genouchsaem was gesloten, maer over Noorwegen, Geluckstat ende de Weser viel noch dispuyte.

Een conynxschip uyt Engelant tot Helvoet gecommen seyt men dat eenyge Engelse matrosen sijn gegaen op het schip van den vice-admirael[7] dat in de have lach, begerende sij de vlagge souden strijcken, waerover woorden ende gevecht tusschen de matrosen souden sijn gevallen; dan de extravagantie is te groot om gelooft te connen worden. De insolentie aen het huys van

6 Tussen Denemarken en de Republiek werd te Glückstadt op 23 september een akkoord bereikt; vgl. Aitzema, II (f.^{o}), p. 795v.

7 Witte Cornelisz. de With.

den ambassadeur van Vranckerijck tot Lonnen[8] gepleecht, daer alle de gelasen sijn uytgesmeten, is niet minder. Den grave van Arondel,[9] Vrijdage een mijle van Nimwegen van de roinemère gescheyden, is hier om weder naer Engelant te gaen.

Den brieff de lestemael vermist[10] hebbe ick nu wel ontfangen.

Desen 1 Octob. 1641.

UEd. oordeel nopende de handelynge[11] wensche ick wel te weten.

Adres: Mijnheer mijnheer de Groot, raedt ende ambassadeur van de coningin[n]e ende crone van Sweden bij den alderchristelijcksten conynck.

Bovenaan de brief schreef Grotius: [Rec.] 9 Sept. [*sic*] 1641.

5398. 1641 oktober 2. Van C. Marin.[1]

Monsieur,

J'ay bien receu vostre lettre du 17 finissant[2] et crois que mes plaintes sont de plus gran considération que celles de Mon.[r] Heuf,[3] qui est riche et a le moyen d'attendre, mais non pas moy qui suis gentilhomme de fortune et ay ruiné ma femme[4] à cause de ceste charge, vivant icy comme en mendiant par manière de dire, dans le plus gran mespris du monde et à ceste heure affligé derechef d'une fiebvre que l'indigestion d'estomac causée de tant de travaux qui me pressent m'a attiré, qui tant plus s'augmentent, parce que j'appren tout fraîchement, que le résidu de ces fonds qu'on dispute à ma femme en Voltoline ont esté séquestrés par des juges y destinez, jusques à ce que ma femme y vienne ou agisse par un procureur, ce que je ne puis faire faute d'argent n'en pouvant trouver tant qu'il me suffise à vivoter journellement. C'est un horrible et jamais par moy espéré traittement qu'on me fait sans me vouloir mesme donner mon congé pour r[e]cercher ma fortune ailleurs et me délivrer de ces deubtes que j'ay fait icy durant ceste charge. A la vérité je suis digne de compassion et ne me puis assez plaindre qu'on se monstre si rude envers moy en Suède, en réduisant mes pauvres enfans ad stipem et moy ad sepulchrum, quod tandem mihi erit vice compensationis Suecicae. Vous estez bien heureux d'avoir vostre payement si réglé par-dessus tous les autres, com[m]e on le dit; vostre reng aussy accompagné de vos mérites le requi[e]rt. Mais quant à moy on tient que moy estant exilé je dois supporter tout et me contenter du pain, encor que je ne tire pas encor tant de ceste charge, sur l'entretient de laquelle j'ay contribué autant de ce peu que ma femme a eu, com[m]e on m'a donné. Patience. Dieu m'en retirera

8 Jacques d'Estampes, markies van La Ferté-Imbault (no. 5020 n. 11). Zie voor het incident *CSP Ven.* 1640-1642, p. 214.
9 Thomas Howard, graaf van Arundel (no. 5346 n. 14), vergezelde Maria de' Medici tijdens haar reis naar Keulen.
10 Nos. 5365 en 5366.
11 Zie Grotius' antwoord, no. 5416.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9, 240. Eigenh. oorspr.
2 Grotius' brieven aan Marin van 1641 ontbreken.
3 Johan Hoeufft, bankier te Parijs (no. 5015 n. 3).
4 Alessandra Paravicini Capelli (no. 5068 en n. 4).

un jour. Le pis est qu'à cause de mon indisposition et faute d'argent je ne me puis retirer d'icy.

Pour des nouvelles on dit que Volfenbutel est délivré et nos armées en pauvre estat, et que Denemarc se remue contre Hamburg et fait secrètement les affaires de l'empereur. On dit

aussy qu'il y a quelque discorde en Suède, dont vous serays mieux informé que moy qui n'ay rien de bon de vous mander d'icy horsmis la prise de Cunis par les François.[5]

Je me reccom[m]ande à vos bonnes grâces et prie le bon Dieu qu'il me conserve en meilleure santé à cause de ma pauvre familie qui me touche bien le coeur.

Je demeure, monsieur,

tout le vostre

C. Marin mp.

De Zurig, ce 22 de 7bre l'an 1641.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 15 Oct. 1641.

En in dorso: 22 Sept. 1641 Marini.

5399. 1641 oktober 5. Aan L. Camerarius.[1]

Illustris domine,

Quae de Wolfenbuttelio deque Dorstena et mora Torstensonii[2] partim ex literis ill. Dom. vestrae,[3] partim aliunde intelligo, gravius me concuterent, nisi nossem vices rerum humanarum et a veteri bona fide degenerantis Germaniae non pauca haberemus exempla.

In Gallia ab omnium ordinum hominibus pax aut perpetua aut certe temporaria multum multisque de causis expetitur. Et credo apud Batavos ea de re verba, facta a Gallis, ut regentium et plebis et eius, qui plurimum potest, principis Arausionensis animus tentaretur. Diplomata pro legatis, quantum audio, nihil habebunt difficultatis.[4]

Aira vix est ut evadat. Ita firmata sunt castra accessione magnae partis de Lamboiano[5] exercitu; operibusque et machinis strenue res agitur. Regius vero exercitus multum exhaustus est ad augenda praesidia oppidorum hostem metuentium, ita ut reipsa ultra viginti millia militum non habeat, quanquam fama in maius eunte.

Tarragona ab omni obsidio libera est. Exercitus autem circum eam Hispanicus a Gallis tam hostium vires imminuere verbis quam suas attollere solitis dicitur esse ad XV millia peditum, equites primores, id est praeter asseclas, bis mille quingenti.

Sanpreulium,[6] qui Atrebatum urbis praefectus hactenus fuit, rex in vincula duci iussit causasque edidit, tum quod multa ab ipso saeve avareque facta essent, tum quod milites hostiles e Bapalma egressos cecidisset, cum adhuc tubicen regius eos

5 Coni in Piemonte had zich op 12 september overgegeven.

1 Copie Uppsala, UB, E 388a, 300. Gedrukt *Epist.*, p. 691 no. 1525.

2 De nieuwe opperbevelhebber van het Zweedse leger in Duitsland, Lennart Torstensson (no. 5176 n. 4).

3 Camerarius' brieven aan Grotius van 1641 ontbreken.

4 Zie voor de Franse memoire no. 5379 en n. 8. Zie betreffende de paspoorten voor de Staatse plenipotentiarissen J.J. Poelhekke, *Vrede*, p. 37-97.

5 Wilhelm, baron van Lamboy (no. 5005 n. 12). Aire gaf zich over op 7 december.

6 François de Jussac, sieur de Saint-Preuil (no. 5273 n. 12).

comitaretur. Negotium est obscurum. Nam et Bapalmae praefectus[7] adhuc hic retinetur.

In vestris locis pluvius solet esse autumnus, praecipue vergens. Ideo vix est, ut inde magni aliquid exspectemus hoc quidem anno. Lotharingus nova pacta nondum confecit. Bulionius regi in omnibus satisfacit.

Iohannes Waertius[8] ubi nunc sit, nescimus. Sed Galli omnia comminiscentur, ut eum retineant, donec hyems militibus otium indixerit. Exspecto a Mokelio,[9] quid responsi dederit Ba-

7 De sieur de Laurette.
8 Johan van Werth (no. 5017 n. 6).
9 Friedrich Richard Mockhel, Zweeds resident te Benfeld (no. 5361 n. 1).

varus. Illud vero perfacile hic obtinebimus, ut si qua sponsione obstrictus est Hornius,[10] pari adstringatur Waertius. De Gorlitzio liberato novus est rumor, sed adhuc incertus.

Quod legati Anglicus et Danicus[11] Viennam se trahi patiuntur, credere me facit fore, ut illorum patientiae ac tepori, ut antehac saepe, illudant caesariani Britanniam nihil timentes, quamdiu nec in Angliae, nec in Scotiae parlamento certi aliquid promissum est ad rem Palatinam, Danum vero lactantes bona spe de Pinnebergo et vectigali additis etiam minis, nisi se ipsorum desideriis aptaverit. At vero et Suedi et Galli de Palatino curam regi Britanniae relinquent, ipsi suas res agent. Pacis intricatum sane est negotium, induciarum non aeque, sed ad eas obtinendas tempora haec nobis iniqua sunt.

Multae sunt causae, ob quas Portugalliae regi regnoque par sit metus: in rebus adhuc teneris tanta exorta hydra coniurationis,[12] societates nullae, amici segnes, quidam et ex ipsius periculis sibi commoda sperantes; tum si onera indicuntur, plebis irae, nisi id fit, magna pecuniae egestas, ingens malum in gravi bello, miles belli rudis, ipse rex cui fidat, cui diffidat, incertus. Credo fuisse ab initio qui in has res a multitudine trahi se potius siverint quam sponte iverint, sed et multos puto in eam causam descendisse, quod felicia Catalanorum arma et exemplum rebellandi manaturum ad vicinos populos, tum magna et cita auxilia a Gallis, Batavis, Suedis etiam sperassent. Quae cum non ex votis evenerint, sero nunc praevident aeternum bellum et intra patriae fines. Ad has poenitentiae causas accedere ab Hispano praesentem mercedem aut magnas honorum praemiorumque pollicitationes. Inquisitoribus haud dubium quin displicuerit infracta ipsorum potestas per novas leges et iudaicum virus[13] nunquam ibi plane exstinctum, occasione arrepta resurgens; metus quoque eos moverit de Batavis sua illuc sacra laturis.

Coloniam ire puto reginam Galliae matrem.[14] Volet se immiscere negotiis de pace, sed qui eius rationem sit habiturus, video neminem. Nostrae autem reginae matri[15] puto faciliorem esse in Suediam reditum quam in Galliam alteri.

Helvetii ut solent scinduntur.[16] Militem e Gallia revocare volunt pontificii, nisi de comitatu Burgundiae impetrant quod postulant; nolunt protestantes. Imperatori vero et Ratisbonensi conventui singuli seorsim responderunt.

Deus ill. Dom. vestrae det omnia, quae precari ius piumque est.

Illust. Dom. vestrae observantiae perpetuae debitor
H. Grotius.

Lutetiae, V Octobris MDCXLI.

Rex Ambiani est. Exercitus eius partim apud Bononiam, partim apud Basseam et urbem Atrebatum, cuius urbis praesidiarii dicuntur Hispanos sexcentos cecidisse, Gassio[17] autem Croatas prope totidem. Hunc equitatui sui exercitus rex proposuit.

10 Gustav Karlsson Horn (no. 5264 n. 1).
11 Sir Thomas Roe (no. 5143 n. 7) en Corfits Ulfeldt (no. 5085 n. 15).
12 Zie voor deze in Portugal ontdekte samenzwering no. 5362 n. 8.
13 De copie te Uppsala geeft: iudicum vices.
14 Maria de' Medici.
15 Maria Eleonora van Brandenburg, weduwe van Gustav II Adolf, was in juli 1640 heimelijk uit Zweden naar Denemarken gereisd.
16 Grotius ontleende het Zwitserse nieuws vermoedelijk aan de brief van C. Marin dd. 20 september, no. 5373.
17 Jean Gassion (no. 5197 n. 9).

Et Airae et in castris morbi saeviunt. Charigiae oppido apud Nemorsam,[18] quod detrectasset novum vectigal solidi in libram, disiecta sunt moenia iure ademto.

Dux Parmensis[19] auxilium Galliae contra papam implorat. In Anglia et Scotia vetitum est, ne quis externis militet. Classis Hispanica, quae sub Maioricam se receperat, comparat

18 Charroi nabij Nemours. De woorden ‘apud Nemorsam’ ontbreken in de uitgave der *Epist.*
19 Odoardo Farnese, hertog van Parma.

se ut commeatus adferat Ruscinonensi tractui. Papa adversus Parmensem habet XVII peditum, II equitum millia, machinarum plus triginta. Moncalvum a principe Thoma obsidetur.

Adres (volgens de uitgave der Epist.): Ludovico Camerario, reginae regnique Sueciae consiliario.

Bovenaan de brief in de copie te Uppsala: Redd. Leidae, 2/12 Octob. 1641. *En in margine:* MP.

5400. 1641 oktober 5. Aan W. de Groot.[1]

Frater optime,

Rogo me exacte edoceas, quas partes indicis[2] mutarit, quas non mutarit Blavius. Ego, nisi omnia mutat, omnia tolli volo.

Si quis esset typographus, qui edere vellet illa opuscula ad perferendum viduatum hortantia[3] charactere mediocri, omnia bona occasione transmitterem. Expedit, ut mulieres norint id esse melius, etiamsi secundae nuptiae non damnantur.

De Hispali et Andolosia[4] nugae sunt.

In Overbekii et Schonckii[5] negotio adhuc me tenebo medium, quanquam multis Overbekiorum in me officiis obstrictus. Rogo te inter propinquos viam concordiae monstres.

Slatio[6] viventi satisfactum est e remonstrantibus, quibus eam ob rem concessi omne lucrum ex editione sex librorum de Veritate religionis christianae.[7] Norunt id Utenbogardus et Episcopius.[8]

Velim scire, quas causas Lugdunenses et Amstelodamenses attulerint, cur non probarent de causis fisci et criminum,[9] quod aliis placebat.

Suedicum illud quod narras,[10] fortis animi factum est.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 927 App. no. 567. Antw. op no. 5380; beantw. d. no. 5417.
2 De index van Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135 rem. 4).
3 Het traktaat over de weduwstaat van Suzanna van Reigersberch, weduwe van Anthonie Bloncke, en Grotius' Nederlandse vertaling van traktaten door Tertullianus, Ambrosius, Johannes Chrysostomus en Hieronymus over dit onderwerp. Aanvankelijk wenste Grotius dat het werk in een groot lettercorps (‘character’) zou worden gezet; zie no. 5218 n. 11-12.
4 Zie Willems brief, no. 5380; zie betreffende de berichten over een opstand in Zuid-Spanje ook no. 5379 n. 4.
5 Joost van Overbeke en Daniël Schonck; zie ook no. 5183 n. 6. In plaats van ‘Schonckii’ geeft de uitgave der *Epist.*: Schonebii.
6 Henricus Slatius; zie no. 5380.
7 Wellicht de oorspronkelijke Nederlandse versie (*BG* no. 143), die in 1622 nog tijdens het leven van Slatius verscheen.
8 Johannes Wtenbogaert en Simon Episcopius.
9 Zie no. 5380 n. 9-13, De uitgave der *Epist.* geeft in plaats van ‘fisci’ ten onrechte: filiae.
10 Zie no. 5380 n. 14.

Certus sum diu esse quod Episcopius mea Annotata et opuscula[11] habet. Dubito, an non is Bremio[12] quaedam in indice dictaverit a meo sensu aliena. Si ita agitur, quid Blavio credam posthac? Praeterea, quae lentitudo, quae errata!

Haec ubi scripseram, percurri chartas indicis. Video in illis ipsis chartis quaedam, quae mutata volui, malo consilio relicta. Itaque nihil restat, nisi ut auferatur undique index ut pessime factus. Valde mihi dolet me sic tractari. Bremio nolim quicquam posthac meorum credi.

11 *BG* no. 1135.

12 Daniël de Breen, theoloog te Amsterdam (no. 4998 n. 13), vervaardigde de index bij Grotius' *Annotationes* (*BG* no. 1135).

Scripsit Amyrausius[13] librum, quo Calvinum defendit de absoluto reprobationis decreto. De me benigne loquitur, sed dolet me in tam infelices partes incidisse. Velim inquiras, in qua editione compareat illa Melancht[h]onis epistola de quodam in carcerem coniecto, quod a Zenone dissentiret.[14] Nam Amyrausius negat se reperire.

Mileterius et Codurcus[15] mea ad Cassandrum annotata[16] plurimum probant.

Sanpreulius,[17] Atrebatum praefectus, in carcerem a rege datus est ob caesos qui e Bapalma emissi erant, cum adhuc tubicen regius eos comitaretur. Res est obscura.

Rogo me commendes optimae matri, uxori tuae amicisque communibus.

Anthologia mea[18] Lugduni reperit typographum. Huc remittenda erit, ne fiat Augiae stabulum. De Lucano[19] et poematis[20] curam tibi mando.

Vale, mi frater.

Tui amantissimus frater
H. Grotius.

5 Octobris 1641.

5401. 1641 oktober 5. Aan A. Oxenstierna.[1]

Excellentissime et illustrissime domine,

De rebus, quae Suediae quam Galliae sunt propiores, nihil scribam aliud, nisi dolere me tot simul incidere adversa; quoque Marte minus prospero minusque fidis sociis utimur, quorum causa arma suscepta sunt, eo magis rogari a me Deum, ut bonam det pacem et christianorum vires in barbaros potius vertat.

Airae metui video, ex quo Lamboiani[2] exercitus pars magna auxit obsessores, qui iam constituerunt non opperiri famem, sed machinis operibusque rem agere. Exercitus regis, qui ad XXXVI millia fuisse dicitur, quia necesse fuit oppidorum hosti vicinorum augeri praesidia, non restat maior XX millibus.

Tarragona ab omni metu libera est, exercitus autem, qui circa eum est Hispanicus, habet, ut Galli hic vulgant, peditum ferme XV millia, equites vero praeter asseclas bis mille quingentos.

Sanpreulium,[3] Atrebatum urbis praefectum, magni in bello meriti virum, rex in vincula duci iussit et causas vulgavit multa ab eo violenter et avare facta, postremo caesos ab eo milites, qui in Bapalma fuerant, Gallis quidem, qui eos deduxerant,

13 Moïse Amyraut; zie voor de titel van zijn boek no. 5388 n. 16. De uitgave der *Epist.* geeft ten onrechte: Angrausius; en verderop: Aragrausius.
14 Zie voor de brief van Melanchthon over Zeno (= Calvijn) *infra* no. 5441.
15 Théophile Brachet de la Milletière (no. 5005 n. 10) en Philippe Codurc (no. 5230 n. 10).
16 *BG* no. 1165; het werk was in september 1641 verschenen.
17 François de Jussac, sieur de Saint-Preuil (no. 5273 n. 12).
18 *BG* no. 534; de uitgave verscheen tenslotte pas in 1795-1822.
19 Grotius' nieuwe aantekeningen bij Lucanus verschenen bij Blaeu in 1643 (*BG* nos. 430 en 431).
20 Een nieuwe uitgave van Grotius' *Poemata* waarin ook de recente gedichten werden opgenomen, kwam niet tot stand (no. 4995 n. 12).
1 Copie Dresden, Sächs. Landesbibl., C 61, 47; copie Leipzig, UB, ms. 2633, f. 103. Gedrukt *Oxenst. Skrifter* 2. afd., IV, p. 160 no. 397.
2 Wilhelm, baron van Lamboy (no. 5005 n. 12). Aire gaf zich over op 7 december.
3 François de Jussac, sieur de Saint-Preuil (no. 5273 n. 12).

digressis, sed tubicine regio eos adhuc comitante. Ea res quo evasura sit, incerti exspectamus.

Quod legati Anglicus et Danicus[4] Viennam se trahi patiuntur, argumento mihi est neutri illorum regum animum esse fortiter nitendi pro Palatina domo neque sane eorum regum res

4 Sir Thomas Roe (no. 5143 n. 7) en Corfits Ulfeldt (no. 5085 n. 15).

praesentes videntur pati, ut ad arma veniant, non tantum ob dissidia interna Britanniae nondum persanata et Dani cum Batavis controversias,[5] verum etiam quia Britanni cum Flandria et Hispania commerciis carere nolunt et imperatoris gratia eget Danus ob comitatum Pinnebergensem, Albis vectigal et cum Hamburgo certamen.

Deus [etc.]

Lutetiae, XXV Septembris/V Octobris anni MDCXLI.

Dux Parmensis[6] huc misit, ut auxilia habeat contra papam. Ethruscus et Veneti, ut solent facere, cum vicini sunt armati, se quoque armis muniunt.

Rex Ambiani est, exercitus eius partim apud Bononiam, partim apud Basseam et Atrebatum urbem. Gassio[7] dicitur Croatas quingentos cecidisse; praepositus est regis equitatui. Etiam Atrebati urbis praesidiarii quosdam Hispanos disiecere. Et Airae et in castris contra Airam multum aegrotatur. Charroia oppidum non longe a Nemorosio[8] seditionem coeptaverat contra vectigal solidi in libram mercium. Ea culpa expiata deiectis moenibus et privilegiis ademtis.

Classis Hispanica, quae sub Maioricam recesserat, parat se, ut in Ruscinonensem tractum commeatus adferat. Angli et Scoti sibi timentes vetant, ne quis a se miles eat externis militaturus.

Habet papa contra Parmensem septemdecim millia peditum, equitum tria, machinas supra triginta. Moncalvum obsidet princeps Thomas.

Bovenaan de brief in de copie te Leipzig: Argumentum. Rebus Sueciae metuit, quod socii parum sunt fidi. Airae et Tarragonae obsidio. Sanpreulii captivitas. Rationes, quibus Anglus et Danus moti Palatini causam negligerent. Charrocae seditio. Parmensis cum papa contentiones.

5402. 1641 oktober 5. Aan N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

Den coning is te Amiens, sijne Majesteits leger ten deele bij Atrecht, ten deele bij La Bassee ende ten deele ontrent het Boulonnois. Men zegt ons dat het garnisoen voor Atrecht seshondert Spaignaerden geslaegen heeft ende Gassion[2] - die bij den coninck generael is gemaect van de ruiterie van zijn leger - ontrent zooveel Croaten; voorts dat zoo binnen Aire als in 't Spaensche leger voor Aire zijn veele ziecten. 't Schijnt niet dat groote apparentie is tot het ontzet van Aire, alzoo 't leger daervoor zeer sterck is tzedert Lamboi[3] zich daerbij heeft gevoecht ende sterck approcheert ende schiet op de stadt, de uitcomste van den honger niet willende verwachten, ende daerentegen 's conincx leger, 'twelck hier uitgegeven wierd te zijn van zesendedertichduizent man, door veele bezettingen daermede men de frontiersteden

5 Tussen Denemarken en de Republiek werd te Glückstadt op 23 september een akkoord bereikt.
6 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
7 Jean Gassion (no. 5197 n. 9).
8 Charroi nabij Nemours.

1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, H 23b. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Tezamen met no. 5414 antw. op no. 5379; beantw. d. no. 5418.
2 Jean Gassion (no. 5197 n. 9).
3 Wilhelm, baron van Lamboy (no. 5005 n. 12). Aire gaf zich over op 7 december.

rondom heeft moeten verstercken, effectivelijck alsnu niet en is boven twintichduizent man.

In 't Roussillon had mijnheer den prins van Condé verhoopt voordeel te doen door den

honger van de vijanden, maer wij hooren dat de Spaensche vloot, die haer geretireert hadde onder Majorque, bezigh is om vivres aldaer te brengen. Die van Tarragona zijn vrij van belegh. 't Leger van Spaensche daerontrent nae 't zeggen van de Fransoisen, die gemeenelijck in haere zaecken additie ende in des vijants macht substractie gebruicken, is vijftienduizent te voet, tweeduizentvijfhondert meesters te paerd, zonder den aenhang.

Den hertogh van Parma[4] verzoect hier hulp tegen den paus. Den hertogh van Florence[5] ende de republique van Venetië doen oock eenige lichtinge gelijck zij gewoon zijn te doen tot haere verzeeckering, wanneer haere naebuiren gewapent zijn.

St Preuil,[6] gouverneur van Atrecht, is bij 's conings ordre gevangen om veele violentiën ende ongerechticheden, gelijck den coninck hier schrijft, ende laetst omdat hij de soldaten gecomen uit Bapaume aengetast, veele doot gesmeten, andere gevangen heeft, naedat wel het Fransche convoi van haer was vertrocken, maer noch een trompetter van den coning bij haer was. Doch alzoo Laurette[7] mede hier noch is, vastgehouden, zoo hij zegt, werdt geoordeelt iet secreets in die zaecke te schuilen, 'twelck den tijd zal openbaeren.

Charroi, een stedeke bij Nemours, had eenigh oproer aengerecht tegen de nieuwe impositie van den stuver op de gulde van vercochte waeren. Daerover zijn de vesten afgeworpen, de grachten geslecht, haere gerechticheden van vrije marct ende diergelijcken verclaert verbeurt.

Wij verstaen hier dat den Engelsche ende Deensche ambassadeur[8] haer laeten slepen nae Weenen, alwaer men apparentelijck van haere propositie geen groot werck zal maecken, wetende de oneenicheden die in Engellant ende Schotlant smoocken, ende dat bij de parlementen op de zaecke van den Pals niet als generale woorden zijn gevallen zonder te resolveren, wat ende hoeveel men daertoe doen wil ende den coning van Denemarcken vanwegen Pinneberg, de Elve, questie met Hamburg de gunste van den keizer meer zoect dan den keizer de zijne van doen heeft, bijzonder de wapenen van den keizer in dezen tijd geluckiger zijnde uitgevallen dan men hadde verwacht.

In Engellant ende Schotlant verstaen wij dat alle lichtingen den vremden werden verboden, 'twelck apparentelijck geschiet, omdat zij letten op haere eigene verzeeckerheit.

Moncalvo is belegert bij den prince Thomas. Den paus heeft tegen Parma zeventienduizent man te voet, drieduizent te paerdt, over de dertich stucken geschuts.

5 Oct. 1641.

In dorso schreef Reigersberch: Broeder de Groot, den 5 Octob. 1641 uyt Paris.

4 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
5 Ferdinando II de' Medici, groothertog van Toscane.
6 François de Jussac, sieur de Saint-Preuil (no. 5273 n. 12).
7 De sieur de Laurette, Spaans commandant van Bapaume.
8 Sir Thomas Roe (no. 5143 n. 7) en Corfits Ulfeldt (no. 5085 n. 15).

5403. 1641 [oktober] 7. Van W. de Groot.[1]

Frater optime,

Pergratae mihi fuerunt tuae de concordia ecclesiae cogitationes, quas in Annotatis ad Cassandri Consultationem[2] aperuisti, et singula quidem diligentius examinabo, ubi Cassandri Con-

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24, 210. Eigenh. oorspr. De datering door Willem de Groot op 7 september 1641 kan niet juist zijn. De brief is het antwoord op no. 5388 dd. 28 september 1641 en hij werd door Grotius ontvangen op 15 oktober, tezamen met de post uit de Republiek van 7 oktober. Antw. op no. 5388; beantw. d. nos. 5425 en 5429.

2 *BG* no. 1165.

sultationem, quam ego non habeo, nactus fuero. Item Utenbogardi[3] - cui tuas dedi litteras - aliorumque piorum sententias exquiram. Caeterum ut quod mihi obiter tua perlustranti occurrit libere dicam, videris aliquanto plus largiri pontificiis et minus aequus esse censuris protestantium, quam ut tua apud diversas protestantium sectas placitura sint.[4] Certe ecclesiasticum regimen, quale tu describis, non agnoscent neque pontificii aequalitatem ministrorum, quam maxima fere protestantium pars fovet, ferre poterunt. Interea tu utrinque vapulabis.

Edictum contra romanenses[5] durum sane et crudum tibi mitto. Satis habebit quod agat Moinsius[6]-eum iam Ordines advocatum criminalem, ut Graswinkelium[7] civilem, creaverunt -, si id executioni mandari curabit, sed ego id futurum nunquam arbitror, quanquam ipsum edictum in curia publicatum est expresso Ordinum Hollandiae iussu.

De redditione Conisi, Ioinvellae, Bapalmae cum Gallis gaudeo. Malim tamen certiora de pace intelligere. Controversiam, quae papae cum Parmensi[8] intercedit, cito compositam iri confido.

Miror Amiraultio[9] non suboluisse librum de Absoluto decreto[10] tui stili non esse. Interea non deerunt qui ipsi sint responsuri, simulatque hic prostiterit.

Imbres hic continui copias nostras haud magna re gesta in hiberna compellent. De Barcinone et Portugallia si quid intelligas, eius me ut participem facias, rogo.

Fuit hic praeterita septimana Vossius,[11] qui mihi litteras tuas ostendit. Is filio suo Mathaeo[12] alteram iam Annalium partem edenti historici et titulum et stipendium ab Ordinibus petiit et illum quidem impetraturus creditur; de reliquo bona ei spes fiet.

Exemplaria Annotatorum in Evangelia[13] in singulas horas expecto, ea iuxta tuum praeceptum distributurus. Sed in schedis tuis neque Hoofdium neque Vickefortium[14] invenio et hic tredecim tantum exemplaria habeo. Poteris eis singula e Galliis cum litteris mittere, si id ita videbitur, aut per Blavium dari iubere ea lege, ut tu bibliopolae, ad quem ille sua misit, duo e tuis des exemplaria.

Vale, frater optime, et nos ut facis ama.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, VII Sept. 1641.

3 Johannes Wtenbogaert; Grotius schreef hem dd. 28 september, no. 5393.
4 Zo schreef André Rivet op 10 november 1641 aan G.J. Vossius na inzage van het werk: Mira item mihi videntur, quae a tali viro papatui conceduntur. In miserrimos seculorum fines incidimus. Vgl. P. Dibon-E. Estourgie-H. Bots, *Inventaire corresp. Rivet*, p. 192.
5 Plakkaat dd. 30 augustus 1641; zie no. 5368 n. 11.
6 De nieuwe advokaat-fiscaal voor criminele zaken Johan Moons (no. 5380 n. 12).
7 Dirck Graswinckel (no. 5200 n. 8).
8 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
9 Moïse Amyraut (no. 5388 en n. 16).
10 [Samuel Hoard], *De absoluto reprobationis decreto. Versio ex Anglico*, Amsterdami ... MDCXL (*BG* no. 1320); zie no. 5388 n. 17.
11 Gerardus Joannes Vossius; Grotius schreef hem dd. 14 september, no. 5367.
12 Mattheus Vossius (no. 5066 n. 19). Zie voor zijn *Annalium Hollandiae Zelandiaeque pars altera* en de benoeming tot historieschrijver no. 5348 n. 8.
13 *BG* no. 1135.
14 Pieter Cornelisz. Hooft en Joachim de Wicquefort (no. 5022 n. 1).

Iam nunc a Blavio accipio exemplaria compacta novem; reliqua quatuor Amstelodami reperient dominos ex tuo arbitratu. Bellimontius[15] inter eos, quibus hic exemplaria dari iussisti, non est, cui tamen alia tua opera dari iussisti. Iterum vale.

Adres: A monsieur monsieur Grotius, ambassadeur de la reine et couronne de Suède, à Paris.
Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 15 Oct.
En in dorso: 7 Oct. 1641 W. de Groot.

15 Simon van Beaumont, pensionaris van Rotterdam (no. 5124 n. 20).

5404. 1641 oktober 7. Van N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

Het tractaet tusschen den conynck van Hispaniën ende Denemarcken[2] sal wederom moeten suppleren de schaer[s]heyt van mijnen brieff; soo weynych comt mij voor, blijvende het leger buyten actie, hoewel getransporteert uyt Vlaenderen in Brabant, daer het voetvolck gehouden is in scepen door het hooft van Bergen, maer apparent op de instantie van Vranckerijck, daerbij wert versocht het leger noch voor een tijt in velt werde gecontinueert, sal moeten werden gelant. De doot van den cardinael-infante[3] wil men nu verseeckeren ende dat sijne Hoocheyt overleden soude sijn den vierden van den voorleden maent.

Onder de hant wert hier wederom geprepareert een besendynge naer Engelant, daertoe apparent sullen werden gebruyckt de voorgaende ambassadeurs,[4] die voor haer vertreck hebben belooft, dat de naestvolgende maent souden werden gesonden die van het maecken van een naerder alliantie souden handelen. Het oogemerck van die dat pousseren loopt principalijck om domiductionem tewege te brengen, daer het schijnt de Engelsche soo niet toe sullen verstaen, maer die praem wat langer willen gebruycken. Met wat avantagie in sulcke gelegentheyt voor desen staet kan werden genegotieert ende wat articulen bij Engelant niet connen voort werden gebracht, late ick uEd. considereren. Iovinianus[5] is altijt van opinie geweest dat bij die occasie het hooftpoint ende daer in de werelt het meeste om te doen [is], bequamelijck sal connen werden geoppert, al wiert het uyt eenen anderen houck onder de hant gesuggereert.

Den staet van de geünieerde in Duytslant schijnt in geen goede pointen te sijn ende de keyser in het rijck avantagie crijgende, kan ick niet oordeelen dat het huys van Oostenrijck bij het oorloge veel heeft verloren, dat bij tractaect niet sal moeten werden gerestitueert. Te Regensburg, soo schrijft mij ons neeff Re[i]gersb(ergh),[6] meende men dat de ambassadeurs van Engelant ende Denem[ar]cken[7] haer naer Weenen souden laten slepen, dat is, traineren totdat de macht van de geallieerde sal wesen gebroocken, sonder dewelcke sij bij den keyser niet considerabel sullen sijn. Ons neeff segt mij verder dat hij daer heeft gesien Smalcius,[8] aen dat hoff gecommen met voorschrijven van den conynck van Polen, daer hij seyde alreede meer recompense te hebben gevonden als geduyrende den tijt van de regence in Sweden. Deselven Smalcius ma[e]ckt professie van de catholycque religie ende schreeff uEd. toe het sub[j]ect van sijn disgracie.

Desen 7 Oct. 1641.

1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, K 76m. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge (ed.), *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 674 no. 264. Antw. op nos. 5391 en 5392; beantw. d. nos. 5427 en 5428.

2 Het Spaans-Deens verdrag was reeds op 19 maart 1641 gesloten; vgl. Du Mont, *Corps Dipl.* t. VI. I, p. 209vv.

3 De kardinaal-infante Ferdinand van Oostenrijk overleed pas op 9 november 1641.

4 Zie voor hun namen no. 4997 n. 3. In december 1641 reisde namens Frederik Hendrik alleen Johannes Polyander van Kerckhoven, heer van Heenvliet, naar Engeland. Een staatsverdrag tussen Engeland en de Republiek kwam niet tot stand; zie ook no. 5023 n. 9. Wel werd de 'domiductio' van Mary Stuart, de 'Princess Royal', geregeld.

5 Codenaam voor Nicolaes van Reigersberch.

6 Johan van Reigersberch; hij schreef ook aan Grotius, no. 5383.

7 Sir Thomas Roe (no. 5143 n. 7) en Corfits Ulfeldt (no. 5085 n. 15).

8 Peter Abel Schmalz (Smalze), voormalig secretaris van Axel Oxenstierna; zie ook no. 5383.

Adres: Mijnheer mijnheer de Groot, raedt ende ambassadeur van de coningin[n]e ende crone van Sweden bij den alderchristelijcksten conynck.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 15 Oct.

En in dorso: 7 Oct. 1641 N. Reigers.

5405. 1641 oktober 7. Van P. Spiring Silvercrona.[1]

Mijnheer,

Tsedert mijnen jongsten aen u Ex.[tie2] over de veroveringe van Dorsten ende het quiteren voor Wolffenbuttel is hier weinig gepasseert. Sijne Hoocheit den prince van Orangië laet de twee forten ontrent 't Sas van Gent sooveel mogelijck verveerdigen om sich bij wintertijden, als de rivieren bevrosen sijn, of bij andere occasie daervan te dienen.

Hiermede gaet copye[3] van 'tgeene den resident van Vranckrijck, Monsr de Brasset,[4] in de vergaederinge van de Staaten tot des vredens handeling heeft overgelevert. 'tGeen hij daerin is versoeckende, sal u Ex.[tie] daeruit connen vernemen. Wat reden Vranckrijck beweegt sulcke propositiën publice te doen, connen alhier de wereltwijse niet wel bevroeden, alsoo daerdoor veele concepten ende goede beraetslagingen teruggeblijven, principaelijck die van Holland door soodanige hoope van vrede sterck dringende tot afschaffung van geltmiddelen ende 'tgeene tot voortsettinge van de oorloge soude mogen van noode wesen. Den voorss. resident heeft ter antwoorde ontfangen dat men sich daerin sal resolveren, naedat men de hoedanigheit van de paspoorten daertoe gehoorigh[5] sal gesien hebben.

Alsoo den keiser geresolveert is van Regensburg weder nae Weenen te vertrecken ende deshalven versoeckt dat de ambassadeurs van Engelant ende Dennemarcken[6] hem souden volgen, soo dringen deselvige ambassadeurs seer dat men tenminsten een aenvang in de afhandelinge van den Palts te Regensburg soude maacken, 'twelck den keiser geconsenteert hebbende heeft den Deenschen ambassadeur den 23 passato sijne propositie in het churfurstelijcke collegie gedaen ende in veele preliminarische puncten vergeleecken sijnde soude men den 26 dienvolgende de hooftsaacke voor de hand nemen. Het staet te beduchten dat die saacke in de lenge sal gebracht werden, te meer soo de ambassadeur van Engelant ende Dennemarcken het hof nae Weenen volgen, daertoe sij schijnen geresolveert te sijn. De rijcxstanden sijn nogh beesigh om het slot van den rijcxdag te formeren tot desselven publicatie, waervan den inhout ontrent sal wesen:[7]

1. de gepubliceerde amnestie met sijne clausule, waertegens door den ambassadeur van Engelant geprotesteert is;
2. de opschortinge van de reformatie der justitie ende de verwijsinge der gravaminum op eene naerdere t'samencompste;
3. de veraccordeerde contributie door overstemminge ende als 't principaelste de transmutatie van een particulier oorlogh in een general, waeronder Spaegnië mede begrepen wordt ende, alhoewel 120 maenden roomschtochten unanimiter in 't collegie verwilligt sijn, soo en willen nochtans de rijcksteden maer tot 60 maenden verstaen.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13, 94. Oorspr. Niet ondertek. De brief is geschreven door Grotius' voormalige secretaris Pieter Pels (no. 5228 n. 1).
2 No. 5395 dd. 30 september 1641.
3 Ontbreekt; zie ook *supra* no. 5379 n. 8.
4 Jean Brasset.
5 Zie J.J. Poelhekke, *Vrede*, p. 37-97.
6 Sir Thomas Roe (no. 5143 n. 7) en Corfits Ulfeldt (no. 5085 n. 15).
7 Zie K. Bierther, *Regensb. Reichstag*, p. 192v., 223-226, 291-297.

De keyser hadde eene assignatie op de stadt Ulm gegeven van 16000 gulden, waerinne sij sich beswaert vindende ende toonende haer ommogelijckheit, wirdt in plaetse van versachtinge haer opgeleidt 24000 gulden.

Den veltmarschalck Hatsvelt[8] werdt van de Spaenschen sterck toegeset om tot dienst van

8 De keizerlijke veldmaarschalk Melchior von Hatzfeldt und Gleichen (no. 5025 n. 11).

den cardinal-infant sich met sijne armee in Artois te begeven met beloofte van groote recompense, 'twelck hij sonder specialen last van den keiser niet sal dorven aennemen.

Hiermede verblijve, mijnheer,

u Ex.tie dienstwilliger.

Haage, 7 8bris 1641.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 15 Oct.

5406. 1641 oktober 8. Van D. de Groot.[1]

Mons.r,

Tout le monde se réjouit également de la prinse de Bépeaulme, laquelle on nous asseure par les dernières lettres de France, comme en récompense on est marry du secours qui est entré dans Terragone par la faulte - comme on rapporte - de l'archevesque de Bourdeaux,[2] comme aussy de veoir que le prince d'Orange pert une si belle occasion pour entreprendre quelque chose de grand, qui pourroit donner de l'air à ceux d'Aire, de qui on juge la perte estre du tout inévitable.

Nous avons nouvelles que Hatzfeld[3] a assiégé Coesfeld et je croy que c'e[s]t pour cet effect qu'on a fait partir à ce matin les troupes Hessiennes, accompagnées de quelque cavallerie Suédoise et Vimarienne soubs la conduite de Mons.r Taupadel.[4]

Picolomini se tient tousjours dans son camp de Groenau à quatre heures de nous, pendant que les troupes de Luneburg se sont déjà retirées et entrées en guarnison.

On sollicite incessament madame la duchesse de Luneburg[5] de fournir deux mil chevaux pour remonter autant de cavalliers, et faire un effort de chasser les ennemis, mais elle est si froide, que difficilement on [pourra] les faire sortir d'icy par ce moyen.

Je suis, Mons.r,

vostre très-obéissant fils

D. de Groot.

Au camp de Sarstede, ce 8me Oct. n. st. 1641.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 27, 16. Eigenh. oorspr. Zie betreffende Dirk (Diederik) de Groot no. 5318 n. 1.

2 Henri d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux (no. 5121 n. 27). Bapaume viel op 18 september; Tarragona werd na een zeeslag op 22 en 23 augustus door de Spanjaarden bevoorraad.

3 De keizerlijke veldmaarschalk Melchior von Hatzfeldt und Gleichen (no. 5025 n. 11).

4 Georg Christoph von Taupadel (no. 4993 n. 5).

5 Bedoeld zal zijn de weduwe van hertog Georg van Braunschweig-Lüneburg († 12 april 1641), Anna Eleonore van Hessen-Darmstadt.

Adres: A Mons.r Mons.r Grotius, ambassadeur de la royne et couronne de Suède, à Paris.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 30 Oct.

En in dorso: 8 Oct. 1641 D. de Groot.

5407. 1641 oktober 8. Van G. Keller.[1]

Hochedel gestrenger herr ambassadeur, hochgenaigter herr vndt patron,

Weiln der herr feldtmarschall Torstenson[2] diesen enden noch nicht ankommen, vndt sonst

1 Hs. Den Haag, KB, 68 B 15, 15:1. Eigenh. oorspr.

2 Lennart Torstensson (no. 5176 n. 4).

allerwegen es noch in vorigen terminis beruhet, waiss Ew. Excell. ich zu diesem mahl mit mehrerm nit vffzuwarten, dann dass deroselben ich ab der beylage[3] den gewünschten aussgang der, zwischen Dennemarck vndt Holland so lang gepflogenen tractaten,[4] zu sehen gebe, vndt damit Ihrem hochgünstigen favor mich ganz gehorsambsten fleisses empfehle, alss

Ew. Excell. gehorsambster diener
G. Keller mpp.

Hamburg, den 28. 7bris 1641.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 30 Oct.

5408. 1641 oktober 8. Aan D. Petavius.[1]

Reverende domine,

Ne importunus sim studiorum, per quae de saeculis et exactis et futuris bene mereris, interpellator, mitto quam alioqui allaturus fueram Annotatorum nostrorum ad Testamentum Vetus partem priorem.[2] Rogo autem, ut quisquis haec legendi curam sumserit, primum emendet ea, quae exscriptor peccavit. Solemus enim in nostris legendis properare ideoque multa παροράν.[3] Deinde annota, si quae in rebus ipsis mutanda videbuntur. Magni hoc beneficii loco accipiam.

Tuarum virtutum summus admirator
H. Grotius.

Lutetiae, VIII Octobris MDCXLI.

5409. 1641 oktober 10. Van C. Marin.[1]

Monsieur,

3 Ontbreekt.
4 Tussen Denemarken en de Republiek was op 25 september 1641 te Glückstadt een akkoord bereikt.
1 Copie Rotterdam, Gem. Bibl., cat. v. hss. no. 674. Gedrukt *Epist.*, p. 691 no. 1526; *Epist. ad Gallos*, p. 470 no. 201. Dionysius Petavius SJ (1583-1652) was professor theologie aan het Collège de Clermont te Parijs. Vgl. *NBG* XXXIX, kol. 689vv.; M. Hofmann, *Theologie Petaus* (Frankfurt/M.-München 1976).
2 *BG* no. 1137; het werk verscheen in 1644 bij Cramoisy te Parijs. Op 9 februari en 6 april 1641 berichtte Grotius dat zijn manuscript zou worden gecopieerd, nos. 5053 en 5130.
3 De uitgave der *Epist. ad Gallos* geeft: παράγειν.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9, 241. Eigenh. oorspr.

J'ay veu icy passer Mons.r le comte Suédois avec d'autres deux gentilshommes,[2] qui sont de retour d'Italie et vont faire un tour par l'Alsace et la Lorraine pour retourner à Paris; et le jeune Banier,[3] nepveu du feu général Banier, passe en Italie. Ils ont veu en quel pauvre estat que je suis icy et dont je ne me plaindray plus, puisque tout est en vain. J'attendray encor quelque peu de temps icy, et si on ne m'assiste de quelque argent bientost, il faudra que je casse mes gens ignominieusement de mon service et m'en retire d'icy ou vers vous ou à Benfelden, ne pouvant plus tenir icy, et ma pauvre femme[4] estant desjà tout à fait ruinée à cause de ma belle charge et moy avec elle réduit ad stipem. Patience.

2 Niet geïdentificeerd.
3 Niet nader geïdentificeerd; zie ook *infra* no. 5422.
4 Alessandra Paravicini Capelli (no. 5068 n. 4).

Vous aurez sceu ce qui s'est passé auprès de Volfenbutel, qui est un mauvais affaire et monstre gran inconstance des princes de Brunsvic. Le traitté des Palatins avec les Bavariens[5] a commencé la sepmaine passée, et à ce que Mons. Pepliz me mande, ils demandent briefvement une entière restitution du Palatinat avec tout ce qui en dépend, comme aussy de tous ceux qui ont servi la maison Palatine, réparation des dommages au duc de Simmeren, aux comtes de Nassau, Solms et Levenstein,[6] restitution des archives, documents et lettres appartenantes à la maison Palatine et omnes ususfructus perceptos, se réservant néantmoins de ne préjudicier en aucune façon par ces traittés particuliers aux généraux qu'ils réservent per expressum et se veulent tenir fermes aux alliances. Je vous en ay voulu faire part, pour le pouvoir employer là où il faut, puisque Mons.r Pepliz le désire, et croit que Bavière n'y voudra pas consentir sans une force ouverte, L'empereur va à Vienne et de là à Prespurg en Hongrie où on tiendra vers le mois de Xbre une diète générale de ces estats-là. On tient que les ambassadeurs[7] suivront l'empereur à Vienne pour y traitter la cause Palatine.

Nous d[o]ubtons icy encor de la reddition de Cuneo,[8] où on doit avoir introduit du secours pendant l'accord fait, de quoy nous attendons plus de certitude. Es Grisons tout va mal pour les protestans, et chez nous croissent journellement les jalousies envers les petis cantons à cause de leur secrètes collusions avec Espagne qui à la fin ne produiront rien de bon.

L'ambassadeur de Perse[9] n'est pas encor despêché de Constantinople, où il demeure sub honorata custodia. Celuy du gran duc de Moscovie[10] y est arrivé pour se remettre avec la Porte. On tient Asac pour perdu et les Cosaques battus.

Je me reccom[m]ande à vos bonnes grâces et demeure, monsieur,

tout le vostre

C. Marin mp.

De Zurig, ce 30 de 7bre l'an 1641.

Je vous reccomande ce paquet,[11] où il y a une lettre en original de Mons.r Pepliz dont le contenu est remarquable.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 28 Oct.

En in dorso: 30 Sept. 1641 Marin.

5 Namens het huis van de Palts onderhandelden te Regensburg Konrad de Spina en Georg Johann Peblitz (no. 5033 n. 5) en namens Beieren voornamelijk Bartholomaeus Richel (no. 5143 n. 6).

6 Resp. Ludwig Philipp, paltsgraaf van Simmern (no. 5246 n. 15). De graven Johann van Nassau-Idstein (1603-1677) en Ernst Kasimir van Nassau-Weilburg (1607-1655); vgl. *ADB* XIV, p. 260vv.; K. Pagenstecher, in: *Nassauische Annalen* 50 (1929), p. 160-178. Johan Albrecht, graaf van Solms (no. 5023 n. 16). En Friedrich Ludwig (1598-1657), graaf van Löwenstein-Wertheim-Virneburg; vgl. W.K. von Isenburg-F. Freytag von Loringhoven, *Stammtafeln* III, T. 98.

7 Sir Thomas Roe (no. 5143 n. 7) en Corfits Ulfeldt (no. 5085 n. 15).

8 Cúneo had zich op 12 september overgegeven.

9 Ibrahim khan.

10 Niet geïdentificeerd.

11 Misschien het gebruikelijke pakket voor de Zweedse rijkskanselier; Marins brieven aan Oxenstierna van 1641 ontbreken echter.

5410. 1641 oktober 10. Van P. Pels.[1]

Mijnheer,

Den rijxdagh van Polen[2] is nogh better gesuccedeert, tot contentement van diverse geperturbeerde gemoederen, als men gemeynt. Ick seynde u Ex.[cie] hiermede in 't kortte de conclusie, sooals mij die van Warschauw gesonden,[3] sonder dat se mencie maacken over der steden gravamina ofte zeetoelage van Dansick. Wat diesaengaende in die constitucie, oock in de huldigung, sall met naervolgende[4] op meerder informacie volgen.

Veel sijnder nogh van opinie dat men aen de Polse sijde op alle middelen bedacht is den churvorst[5] aen die princesse van Polen[6] te aliëren. Andere sauden 't over zee liever sien. Ick blijve, mijnheer,

u Ex.[cie] diener
P. Pels.

10 Octobris 1641, Dansick.

Adres (in andere hand): Sijn Excell.[z] mijnheer Hugo de Groot, ord.[rie] ambassadeur van haere koninglijke May.[tt] ende croon Schweden tot Paris.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 20 Nov. 1641.

En in dorso: 10 Oct. 1641 Pels.

5411. 1641 oktober 12. Aan L. Camerarius.[1]

Illustris domine,

De Bapalmae propera deditione aegre se Hispanis purgare poterit Lauretta.[2] De Aira quid futurum sit, incertum est. Sed quando Lamboius[3] ad vitandos morbos retro nonnihil cessit cum maiore parte exercitus relictis ad Airam octo millibus, videntur Galli id agere, ut inter hos et illum se interponant et rem perducant ad praelium,

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 16 (1641, 9). Eigenh. oorspr. Op hetzelfde blad volgt, in andere hand, bijlage no. 37.
2 Rijksdag te Warschau (augustus-oktober 1641).
3 Bijlage no. 37.
4 Ontbreekt.
5 Friedrich Wilhelm, keurvorst van Brandenburg, de latere 'Grote Keurvorst'.
6 Anna Catharina Constantia; zij huwde in 1642 met Philipp Wilhelm van Palts-Neuburg. In plaats van het volgende 'te' geeft het hs. een onbegrijpelijk: die.
1 Copie Uppsala, UB, E 388a, 301. Gedrukt *Epist.*, p. 691 no. 1527.
2 De sieur de Laurette, Spaans goeverneur van Bapaume; de stad had zich op 18 september na een kortstondig beleg overgegeven.
3 Wilhelm, baron van Lamboy (no. 5005 n. 12).

avidi talium. Princeps Arausionensis, ut video, iam diu saxum illud frustra volvit, quod semper elabitur.[4]

Ego cum ill. Dom. vestra sane miror Suedos in rebus saepe urgentibus esse tam tardigrados nec meminisse Alexandri illud, μηδὲν ἀναβαλλόμενος.[5] Si Brunovices nos deserunt, evenit illud, quod ego ab Augusto duce et a Darmstadiensi landgravio[6] semper exspectavi. Et haec

4 Toespeling op de Sisyfusarbeid van Frederik Hendrik, wiens aanslag op Sas van Gent (Saxum Gandavense; vgl. no. 5387) was mislukt; ook in de campagnes van 1637, 1639 en 1640 bevond hij zich nabij Sas van Gent.
5 Pseudo-Callisthenes, *Historia Alexandri* II, 7, 7.
6 August, hertog van Braunschweig-Lüneburg-Wolfenbüttel, en Georg II (1605-1661), landgraaf van Hessen-Darmstadt.

mutatio et Dorstenae iactura perplexam haud dubium quin sint redditura viduam landgraviam;[7] quam si retinere volumus, debebit Suedia de federe cum ea ineundo cogitare.

Vidi iuramentum novum Scotorum, qui in parlamentum veniunt.[8] Vidi et ea, quae ab inferiori classe Anglicani parlamenti proposita sunt: omnia valde adversa regiae potestati. Rex interim sibi intus canit τλῆθι φίλη κραδία.[9] Idem parlamentum ubi post Octobrem coibit iterum, utinam plus faciat pro causa Palatina quam ego his temporibus augurari audeam. De America illud[10] nimis ventosum est. Quod si res eo manent in loco, in quo nunc sunt, erit in colloquiis de pace Μεγαρέων, id est Britannorum cum suis, οὐδεὶς λόγος.[11] Et multum vereor ne illi magis ament commercia cum Hispanis et Flandris[12] quam bonum Germaniae statum.

Parantur hic XXI naves longae Massiliae, Tolonae totidem ad firmandas res Catalaniae, augentur et copiae in Ruscinonensi tractu, ut res arctae fiant Perpiniano. In Portugallia coniuratio omnium sontium, etiam episcoporum et ducum suppliciis expiata est, quod bene vertat; mihi metus pro eius regni rebus non decedit.

In Italia bellum inter Gallos et Hispanos aliquantulum quiescit. Sed incalescit alterum inter papam et Parmensem.[13] Cepit papa ducatum Castri, imminet urbi. Habet in armis viginti millia. Parmensis adhuc ei impar militem et amicos quaerit. Dux Ethruscus[14] et Veneti primum suae tutelae advigilant, si occasio se dederit, res suas promoturi.

De comitatu Burgundiae arces plures duodecim cepit Granseius[15] non auso contra ire marchione Sancti Martini,[16] quem Hispanus illis locis praefecit, ideo quod copiis minor esset. Earum arcium pleraeque et oppidum Ionvillae diruta sunt, ne oneri essent; paucis praesidia imposita. Erlachius et Gillo Hasius[17] in marchionatu Badensi diu infesti egere. Nunc Erlachius in Palatinatum Inferiorem ivisse et ibi multum praedae et Soltzam oppidum cepisse dicitur. Dux Carolus[18] ad Viverium est putaturque cum exercitu iturus in Germaniam contra Suedos, nisi novas conditiones a rege impetret; quod quanquam difficile speratu est, tamen non cessat ad regem saepius ea de causa mittere.

Res Galliae ubique in tranquillo sunt statu. Idem opto toti christiano orbi et speciatim ill. Dom. vestrae eiusque amicis. Sum vero eroque semper

Illust. Dom. vestrae perpetuae observantiae debitor
H. Grotius.

7 Amalia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel; Dorsten was op 18 september voor haar verloren gegaan.
8 Zie no. 5376 n. 15.
9 Vgl. Homerus, *Od.* XX, 18: Τέτλαθι δή, κραδίη, καὶ κύντερον ἄλλο ποτ᾽ ἔτλης. Zie voor Grotius' lezing van deze plaats ook *supra* no. 1846 (dl. V).
10 Camerarius' brief hierover ontbreekt. Zie echter de brief van N. van Reigersberch dd. 22 september, no. 5379, en Grotius' antwoord, no. 5414.
11 Zie *supra* no. 5119 n. 8.
12 De copie te Uppsala geeft in plaats van ‘et Flandris’: conflandis.
13 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
14 Ferdinando II de' Medici, groothertog van Toscane.
15 Jacques Rouxel de Médavy, graaf van Grancey (no. 5323 n. 11). Zie ook *Gazette* 1641 no. 126, p. 733vv., ‘Extraordinaire’ dd. 10 oktober.
16 Jean Baptiste de La Baume, markies van Saint-Martin, Spaans goeverneur van de Franche Comté.
17 Resp. Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15), en Gilles de Haes, Vlaming in keizerlijke dienst (no. 5041 n. 20). Erlach maakte zich meester van de plaats Seltz aan de Rijn.
18 Karel IV, hertog van Lotharingen, bevond zich wellicht te Vivers nabij Château-Salins.

Lutetiae, 12 Octobris 1641.

Adres (volgens de uitgave der Epist.): Ludovico Camerario, reginae regnique Sueciae consiliario.

Bovenaan de brief in de copie te Uppsala: Redd. Leidae, 9/19 8bris 1641.

5412. 1641 oktober 12. Aan W. de Groot.[1]

Mi frater,

In indice, ut scripsi nuper,[2] video relicta quaedam, quae mutari volueram, haud dubium quin haud dico Blavii, sed aliorum mala fide. Quare ex exemplaribus, quae ad me iam pervenere, indicem auferri iussi rogaturus librarios, idem ut faciant. Ubi excussus erit liber de Iure belli ac pacis,[3] velim pro LX exemplaribus compacta mihi dari XXX, decem pro vobis, qui apud Batavos estis, XX pro me et Gallis mittique per amicum nautam ad Treselium,[4] ne nimia vectura aut me oneret aut Blavium, deinde ut tam mature fiat, ut ego exemplaria aliquanto prius habeam quam vulgus. Nunc Annotata mea prostant, cum mea, quae amicis dem, nondum sint compacta.

Sensum epigrammatis[5] abs te video bene perceptum. Ille, quem innuis,[6] Graeca non intelligit et vix puto fore qui ei id interpretetur. Sed edine hoc epigramma an inter nos clausum teneri debeat, videbimus, ubi edentur poemata.[7]

De pace incipient colloquia. Sed in re quid futurum sit, haud facile dixerim. Video, quid populis expediat; video etiam, quae consilia in mentem venire possint iis, qui caeteros ut pilas habent. Ego pro pace Deum precor. Rex Galliae tentare voluit literis suis[8] animos eorum, quorum in manu est res Batava.

Voetius[9] quae dicit, vera sunt, sed dicit ea minus eleganter. Mei libri, et quos edidi et quos editurus sum, ostendent Hellenistas dictos iudaeos, qui in synagogis Graeca lingua utebantur; eorum vero sermonem plenum fuisse locutionum Syriacarum a puritate Graeca longe abeuntium.

De Aira incerta sunt iudicia. In comitatu Burgundiae multas arces et oppidula rex capit. Episcopi complures serio cogitant de pace et emendatione ecclesiae.

Deus eorum laboribus faveat matremque nostram, uxorem et amicos communes clemens respiciat.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae, 12 Octobris 1641.

Accipio literas a Blavio.[10] Velim edat Lucanum[11] et poemata. De Annotatis ad Vetus Testamentum[12] delibero. Nolim enim committere, ut tam inquinata fiat editio quam haec ad Evangelia. Tenacitas eius in causa est, qui doctum correctorem domi suae

1 Gedrukt *Epist.*, p. 927 App. no. 568. Antw. op no. 5394; beantw. d. no. 5430.
2 No. 5400. Het betreft de index van Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135).
3 *BG* no. 571; de uitgave verscheen bij Blaeu in maart 1642.
4 Daniël Tresel, koopman te Rouaan (no. 4995 n. 3).
5 Het distichon op Ludwig Camerarius; zie no. 5340 n. 9 en Willems Latijnse vertaling in no. 5394.
6 Vermoedelijk Petter Spiring Silvercrona (no. 5000 n. I).
7 Deze uitgave van Grotius' gedichten is niet tot stand gekomen (no. 4995 n. 12).
8 Zie no. 5379 n. 8.
9 Bedoeld is Martinus Schoock in zijn werk *Exercitatio prima de Hellenistis* ..., Ultraiecti 1641; zie no. 5394 n. 16.
10 Deze brief van Johan Blaeu ontbreekt.
11 Grotius' nieuwe aantekeningen bij Lucanus verschenen bij Blaeu in 1643 (*BG* nos. 430 en 431).
12 *BG* no. 1137; het werk verscheen in 1644 bij Cramoisy te Parijs.

habere debebat aut talia non suscipere. Dicit illa ad Vetus Testamentum Manasem[13] correcturum. Is Hebraea bene intelligit, Graeca et Latina non item. Ita recidam in eadem mala. Anthologiam[14] puto edi posse Lugduni, sed cum indicibus, de quibus scripsi antehac.

13 Menasseh ben Israël (no. 5290 n. 17).
14 *BG* no. 534; de uitgave verscheen tenslotte pas in 1795-1822. Zie betreffende de indices op dit werk onder meer de brieven nos. 4561 en 4833 (dl. XI) en nos. 5130 en 5145.

5413. 1641 oktober 12. Aan A. Oxenstierna.[1]

Excellentissime et illustrissime domine,

Rex ad Hesdini urbem est. Exercitus regis ad Basseam apud Insulas Hispanicas.[2] Quid de Aira futurum sit, adhuc incertum est.

Papa ducatum Castri invasit, urbi imminet; habet in armis non minus XX millibus. Parmensis[3] ex adverso copias suas auget et auxilia quaerit; vicini, ut mos est Italiae, ad tutelam suam arma sibi circumdant.

In Italia nihil nunc agitur. In Portugallia de coniuratis supplicia sumta sunt, etiam ducibus et episcopis. Sed metuendum, ne lateat adhuc ignis sub doloso cinere.[4] Viginti longae naves Massiliae, totidem Tolonae parantur ad stabiliendas res in Catalania nutantes.

In comitatu Burgundiae complures arces cepit Granseius[5] marchione S.[ti] Martini,[6] qui pro Hispanis illis locis praeest, non audente in apertum progredi ob copiarum tenuitatem. Nomina arcium captarum sunt Magniacum, Mangevolla, Sancti Remigii, Chavircium, Montes, Bougaeum, Sitancurtium, Burgundionum, Petancurtium, Marceium, Villemandaeum, Chemiliacum; accessit oppidum Faverniacum.[7] Horum pleraque diruta, ut et Ionvilla oppidum, paucis in locis idoneis praesidia relicta.

Erlachius et Gillo Hasius[8] infesti inter se aliquamdiu egere in marchionatu Badensi. Nunc Erlachius cum peditatu septingentorum, equitibus quadringentorum in Palatinatum Inferiorem ivisse dicitur ibique cepisse Seltzam, praedae fecisse multum.

De Andalusiae defectione ab rege Hispaniae rumor hic sparsus fuit lactandae magis plebi quam quod auctoritatem habeat. Dux Carolus[9] ad Viverium est nec cessat ad regem de novis conditionibus mittere, quas si non impetrat, minatur iturum se cum exercitu in Germaniam contra Suedos.

Lamboius[10] relictis octo millibus ad Airam cum reliquo exercitu morbos evitans abiit retro sperantque Galli, si se inter utrosque hostes ponant, rem perduci posse ad proelium. Augentur copiae regis, quae sunt in Ruscinonensi tractu, ad premendum Perpinianum. Hispanica quaedam classis ad Normanniae oram apparuit. Lugdunensis civitas onus solidi in libram redemit millione et ducentis millibus francorum.

Parlamentum Angliae post exitum Octobris rursum coibit suis, ut puto, rebus magis consulturum quam Palatinae domus, cuius spes in Americam mittuntur. Vidimus parlamenti Scotici iusiurandum,[11] novum plane et adversum regiae potestati. Regi bono stomacho opus est ad talia concoquenda.

1 Copie Dresden, Sächs. Landesbibl., C 61, 48; copie Leipzig, UB, ms. 2633, f. 105. Gedrukt *Oxenst. Skrifter* 2. afd., IV, p. 161.
2 Rijssel.
3 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
4 Vgl. Horatius, *Carm.* II, 1, 7v.: et incedis per ignes // suppositos cineri doloso; Horatius' woorden betreffen de naweeën van de Romeinse burgeroorlog. Zie voor de samenzwering in Portugal no. 5362 n. 8.
5 Jacques Rouxel de Médavy, graaf van Grancey (no. 5323 n. 11).
6 Jean Baptiste de La Baume, markies van Saint-Martin, Spaans goeverneur van de Franche Comté (no. 4994 n. 17).
7 Magny, Mongevelle, Saint-Rémy, Chauvircy, Monts, Bougey, Suancourt, Bourguignon, Petaucourt, Marcey, Villervaudey, Chemilly en Favernay; de plaatsen zijn in dezelfde volgorde genoemd in *Gazette* 1641 no. 126, p. 733vv., 'Extraordinaire' dd. 10 oktober.
8 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15), en Gilles de Haes, Vlaming in keizerlijke dienst (no. 5041 n. 20). Erlach maakte zich meester van de plaats Seltz aan de Rijn.
9 Karel IV, hertog van Lotharingen, bevond zich wellicht te Vivers nabij Château-Salins.
10 Wilhelm, baron van Lamboy (no. 5005 n. 12).
11 Zie no. 5376 n. 15.

Deus [etc.]

Lutetiae, II/XII Octobris MDCXLI.

Cardinalis Riceliacus sui ipse temporis historiam scripsit ad annum usque MDCXXXIX.[12]

Magno cum dolore intelligo Johannem Waertium[13] adhuc Nanciaci esse. An ab initio eum sibi retinere decreverint Galli, cum nobis asseverarent eum mitti Brisacum, an ex aliqua causa nova mutaverint consilium, nondum satis perspicio.

Bovenaan de brief in de copie te Leipzig: Argumentum. Belgica et Italica in causa Parmensis. Lusitanica coniuratio sopita. Gallorum in comitatu Burgundiae progressus. Carolus Lotharingiae de novo conditiones proponit. Anglica. Riceliaci historia sui temporis ad annum 1639. Joh. de Waert captivitas.

5414. 1641 oktober 12. Aan N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

Ick heb noit op de ordinarisse dagen naegelaeten aen uwe Ed. te schrijven, zoodat ick hoope dat de gemiste brieven[2] terechte zullen zijn gecomen.

De zaecken van Portugael houdt ick dat campelijck staen.[3] Evenwel heeft mijn oudste zoon[4] lust om derrewaert te gaen. Hij is vrij wat wispeltuirigh. Ick meen voortaen zoodaenige actiën van de mijnen te laeten loopen zoo zij willen, zonder die nochtans te approberen.

'tGunt uEd. schrijft van de Baia toont dat dien coning het spoor bijster is. 't Voorstel van de Engelschen van des palsgraefs[5] zaecke door West-Indië te willen rechten vinde ick wat vremd ende gelove dat zijne churf. Hoocheit weinigh voordeel daeruit zal trecken ende dat het maer appelen en zijn om mede te speelen.

De propositie die Vranckrijck in Den Hage heeft doen doen aengaende de vrede[6] streckt niet alleen om door de werelt den naem te hebben van de vrede te vorderen, maer oock om de humeuren van de grooten ende cleinen in de Vereenigde Nederlanden op dat stuck te sonderen. De verlegging van de plaetse van de handeling is geschiet om des reine-mères[7] wille. De gemeente alhier verlangt zeer nae vrede ofte trefves. Wat te Geluckstadt zal werden gehandelt,[8] zal ick garen verstaen.

't Reces van 't Engelsche parlement meene ick toegecomen te zijn ten deele door de pest, ten deele om de particuliere affairen van veelen. Off de eenicheit tusschen de Engelschen ende Schotten ende in elck rijck tusschen den adel ende lager standt

12 De *Mémoires* van Richelieu lopen over de jaren 1600-1638. Het eerste gedeelte verscheen voor het eerst in druk in 1730, terwijl het geheel voor het eerst werd uitgegeven in 1823.
13 Johan van Werth; zie ook no. 5361.
1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, H 23c. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Tezamen met no. 5402 antw. op no. 5379; tezamen met nos. 5415 en 5416 antw. op no. 5397 en beantw. d. no. 5434.
2 Nos. 5365 en 5366; zie ook no. 5397 en n. 10.
3 Vgl. *WNT* VII, 1, kol. 1164: kampelijk staan = hachelijk gesteld zijn.
4 Cornelis.
5 Karl Ludwig van de Palts; zie ook no. 5379.
6 Zie no. 5379 n. 8.
7 Maria de' Medici; zie ook no. 5379.
8 Op 25 september 1641 werd te Glückstadt tussen Denemarken en de Republiek een akkoord bereikt.

lang zal duiren, staet te twijffelen. Dat door groote noodt niet en tezamen gevoecht, werdt licht gescheiden.

Dat men hier meent dat den prins van Orangië wat meer had behooren te doen, is waer. Elck weet zijne redenen. Ick en verstae niet heel wel uit uEd. brief,[9] wie de hondertduizent

9 No. 5379.

gulden alle jaeren aen de coninginne-moeder zal furneren, den coning van Vranckrijck ofte die van Engellant.

De Sweedtsche coninginne-moeder[10] zal den coning van Denemarcken lastigh vallen ende apparentelijck ten laetste resolveren weder nae Swede te gaen, waertoe haer de wegh opener zal zijn als aen d'andere nae Vrancrijck.

't Verlaeten van 't belegh van Wolfenbuttel nevens het verlies van Dorsten doen mij vresen dat Lunenburg - zoo zulcx noch niet en is geschiet - ende Hessen haer zullen ac[c]ommoderen zonder nae de generale paix te wachten.

12 Oct. 1641.

In dorso schreef Reigersberch: Broeder de Groot, den 12 Octob. 1641 uyt Paris.

5415. 1641 oktober 12. Aan N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

S.[t] Preueil[2] schijnt wel dat zal eschapperen. Den coninck is wedergecomen te Amiens. Schijnt noch iet te willen doen voor Aire, stellende sijn leger tusschen het leger voor Aire, 'twelck nu is van achtduizent man, veele ziecken, ende 't leger van Lamboi,[3] 'twelck om de ziecten te ontgaen zich een weinich vandaer heeft logeert, zijnde de intentie, soo het schijnt, van de Fransoisen 't eene ofte het andere deel van den vijant aen te tasten nae gelegentheit.

In 't graefschap van Bourgogne heeft den grave van Gransei[4] becomen veele casteelen als Magny, Mangevelle, Chauvirci, Montz, Bougé, Suancourt, de Bourguignon, Petaucourt, Marcey, Vilemande, Chemilly, veele van dese plaetsen alsoock de stadt van Jonvelle gedemanteleert, in eenige plaetsen alsoock in het stedeke van Fauvernei garnisoen gelegt, zonder dat den marquys van S. Martin,[5] die in die quartieren is voor den coning van Spaignië, zich heeft derven vertoonen bij gebreck van macht.

De heer Erlach[6] heeft eenige rencontres gehadt met het volck van Gil de Haes[7] in 't marquisat van Bade. Wij hooren dat hij nu gegaen is nae de Nederpaltz, aldaer grooten beuit ende oock de stadt Zelts heeft becomen.

In Italië zijn de Fransoisen tevrede met Conis ende den prince Thomas met Moncalvo ende rusten beide. Den paus hebbende twintichduizent man in wapenen heeft ingenomen 't lant van 't hertogdom van Castro, was bezigh om de stadt mede te becomen. Den hertogh van Parme[8] veel minder van macht zijnde ende van middelen uitgeput door het voorgaende oorlogh zoect vrunden ende hulp. Den

10 Maria Eleonora van Brandenburg, weduwe van Gustav II Adolf; zij reisde in juli 1643 vanuit Denemarken naar Pruisen.

1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, H 23d. Eigenh, oorspr. Niet ondertek. Tezamen met nos. 5414 en 5416 antw. op no. 5397 en beantw. d. no. 5434.

2 François de Jussac, sieur de Saint-Preuil (no. 5273 n. 12).

3 Wilhelm, baron van Lamboy (no. 5005 n. 12).

4 Jacques Rouxel de Médavy, graaf van Grancey (no. 5323 n. 11). Zie voor de door hem ingenomen plaatsen no. 5413 n. 7.

5 Jean Baptiste de La Baume, markies van Saint-Martin, Spaans goeverneur van de Franche Comté (no. 4994 n. 17).

6 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15).

7 Gilles de Haes, Vlaming in keizerlijke dienst (no. 5041 n. 20).

8 Odoardo Farnese.

hertogh van Toscane[9] ende de republique van Venetië stellen haer in posture om met aenzien mediateurs te connen zijn tot een vrede in die quartieren.

9 Ferdinando II de' Medici, groothertog van Toscane.

't Gerucht dat geloopen heeft van de revolte van Andalouzië, is wel te pas gecomen in Portugael om de gemeente in goede hoope ende patiëntie te houden, inzonderheit in den tijdt als men die van de conspiratie ende onder dezelve eenige hertogen ende bisschoppen heeft geëxecuteert.[10] Tot het secours van Catelagne werden geprepareert twaelff galeyen te Marseille ende noch zooveel te Toulon, maer ick en zie geen apparentie dat die voor de voorzomer zullen connen vertrecken. Maer het geruchte zal dienen om de gemoederen aldaer te courageren. Men bereidt oock eenig renfort voor het leger in Roussillon om in 't aenstaende jaer Perpignan te benauwen.

Den hertogh van Lorraine is bij Viviers; laet niet alsnoch dagelijcx aen den coning te zenden om nieuwe conditie ende maect myne van, zoo hij die niet en bekomt, met zijn leger te willen gaen dienen in Duitschlant tegen de Sweden.

12 Oct. 1641.

In dorso schreef Reigersberch: Broeder de Groot, den 12 Octob. 1641 uyt Paris.

5416. 1641 oktober 12. Aan N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

De amnestie[2] is gemaect om de reputatie van den keizer te salveren. Maer ick zie wel dat hij niet nae en laet in 't particulier goede conditiën aen ydereen te presenteren, ende naementlijck aen het huis van Brunswig.

De schade in Vlaenderen geleden is maer een cleine vermaening om beter op zijn hoede te zijn. Van het leger aldaer staet niet te verwachten dan dat het is, haer in de garnisoenen gelegt zal moeten werden.[3]

Ick zal garen verstaen, hoe den handel met Denemarcken zal afloopen, alsoock de Helvoetsche questie[4] ende die te Londen van den Franschen ambassadeur,[5] oock wat discoursen den graef van Arondel[6] magh hebben gehouden. Ick meen de handeling voort zal gaen ende dat Swede tot bestant niet quaelijck is genegen.

12 Oct. 1641.

In dorso schreef Reigersberch: Broeder de Groot, den 12 Octob. 1641 uyt Paris.

5417. 1641 oktober 14. Van W. de Groot.[1]

Frater optime,

10 Zie voor de samenzwering in Portugal no. 5362 n. 8.
1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, H 23e. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Tezamen met nos. 5414 en 5415 antw. op no. 5397 en beantw. d. no. 5434.
2 Zie no. 5357 n. 22, no. 5377 n. 13.
3 De zin vormt een anakoloet.
4 Zie no. 5397. Het voorafgaande ‘de’ is in het hs. herhaald.
5 Jacques d'Estampes, markies van La Ferté-Imbault; zie ook no. 5397.
6 Thomas Howard, graaf van Arundel; zie ook no. 5397.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24, 215. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 5400; beantw. d. no. 5437.

Dolet mini, quod post omnes molestias devoratas iterum ad me super indice[2] a te mittuntur querelae. Ego cum Vergoesio[3] catalogum erratorum in indice a te transmissum sedulo lus-

2 De index van Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135).
3 Vermoedelijk Willem van der Goes (no. 4995 n. 15).

travi et ex eo excerpsi folia, quae recudi debere iudicavi. Reliqua, in quibus errata non erant exorbitantia, ne nimiis impensis typographum onerarem, ita ut erant, reliqui reiectis in indiculum erratorum in indice erratis haud sane magnis. Illud itaque scias velim nihil a te ad indicem annotatum, quod non sit recusum aut in errata relatum. Si plura sunt, quae corrigi voluisti, quam in catalogo expressisti, id nobis imputari non potest. Opuscula de viduitate,[4] si charactere mediocri contentus es, vel hic vel in Selandia facile reperient typographum.

De Schonkii et Overbekii negotio[5] gaudeo te adhuc medium agere. Scripsisse se ea de re nuper dixit Schonkius. Ego libenter aliquid pro concordia conabor, nam et ego medius sum, utpote qui tam Overbekii quam Schonkii hic causas agam neque in hac causa alterutri dederim consilium. Et forte fiet aliquid, nam de amicorum conventu agi intelligo. De Graswinkelii negotio[6] scripsi nuper id iam peractum Lugdunensium et Amstelodamensium consensu, quare non est, quod ea de re amplius addam.

Viduae Slatii[7] idem, quod tu scribis, coram dixi et, si ad me redierit, repetam.

Bremio[8] aliquem dictasse quae is indici inseruit neutiquam credo. Est ipse sui cerebri homo, qui ad sui animi sententiam tua formavit.

Rogabo eos, qui in Melancht[h]onis lectione se exercuere, ubi epistola ista, de qua mones,[9] reperiri possit. Amiraultium[10] clementius tecum agere laetor, ne semper cum crabronibus certare cogaris, quanquam id certamen te non tangit.

Liber tuus Annotatorum iam Hagae prostare incipit, hac vero septimana ubique prostabit. Magnam in te calumniarum messem praenuntiant qui ingenia hominum noverunt. Anthologiam[11] melius Parisiis quam Amstelodami impressam iri confido, nisi meliorem correctorem nanciscatur Blavius, cui Lucani editionem[12] commendes velim; neque enim ante eum absolutum poemata[13] ei concedam. Rogavit me Blavius, an loca ista ex vita S.[ti] Ludovici[14] ante dedicatoriam in tergo frontispicii legi placeat, quod sane mihi non improbatur. Tu, quid videatur, quaeso, rescribe.

Interea Deus Opt. Max. te nobis totique ecclesiae et reipublicae litterariae diu servet incolumem.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, XIV Octobris 1641.

4 Het traktaat over de weduwstaat van Suzanna van Reigersberch, weduwe van Anthonie Bloncke; zie no. 5218 n. 11-12. Aanvankelijk wenste Grotius dat het werk in een groot lettercorps (‘character’) zou worden gezet.
5 Daniël Schonck en Joost van Overbeke; zie ook no. 5183 n. 6.
6 De benoeming van Dirck Graswinckel (no. 5200 n. 8) tot advocaat-fiscaal in het civiel; zie ook no. 5403.
7 Barendina Imansdochter Telle, weduwe van Henricus Slatius (no. 5380 n. 7); zie ook no. 5400.
8 Daniël de Breen, theoloog te Amsterdam (no. 4998 n. 13); hij vervaardigde de index bij Grotius' *Annotationes* (*BG* no. 1135).
9 Zie no. 5400 en *infra* no. 5441.
10 Moïse Amyraut; zie voor de titel van zijn boek no. 5388 n. 16.
11 *BG* no. 534; de uitgave verscheen tenslotte pas in 1795-1822.
12 Grotius' nieuwe aantekeningen bij Lucanus verschenen bij Blaeu in 1643 (*BG* nos. 430 en 431).
13 De bedoelde uitgave van Grotius' *Poemata* is niet tot stand gebracht (no. 4995 n. 12).
14 Zie no. 5340 n. 6; de citaten werden opgenomen achterin de uitgave van *De iure belli ac pacis* van 1642 (*BG* no. 571).

Adres: A monsieur monsieur Grotius, ambassadeur de la reine et couronne de Suède, à Paris.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 24 Oct.

En in dorso: 14 Oct. 1641 W. de Groot.

5418. 1641 oktober 14. Van N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

Wij en hebben nu niet als de aencomste van de affgesondene[2] van Geluckstat, die op morgen haer rapport eerst sullen doen, dat lopen sal, naer ick ben prealabelijck onderrecht, op de conclusie van een tractaet over den tol in de Sont op den voet van het jaer 1637 voor vijff jaren ende voor Noorwegen, daer noyt eene seeckere lijste is geweest, in conformité als voor eenyge jaren is betaelt, waervan den conynck eerstdaechs een lijste uytgeven sal,[3] sulckx sooveel gedaen deshalven of 't niet gedaen en ware, alsoo nyet seeckers sijnde gearresteert de moderatie op de discretie van den conynck aencommen moet, die apparent niet te groot wesen en sal. Den tol op de Elve ende Weser is niet gemodereert, maer heeft den conynck deshalven ende om een nader alliantie met desen staet te sluyten belooft eerstdaechs sijne ambassadeurs[4] te senden naer Den Hage, daertoe men gelooft sijne M.[teyt] ernstych te wesen gedisponeert, voorsiende dat de gepasseerde proceduyren in tijden ende wijlen tegens hem selffs ofte tegens sijne successeurs ende crone, dese landen in vrede commende, resentiment souden connen causeren, dat sijne M.[teyt] oordeelt dienstych te wesen te voorcommen. De troupes van den conynck begroot men op negenduysent man, die sijne M.[teyt] soo nu soo dan vermindert ende vermeerdert, sijnde het oogemerck daermede niet alleen Pinnenborg te conserveren, Hamburg te quellen, maer Holsteyn van inlegerynge van de keyserse ende Sweetse te bevrijden. Naer sijne M.[teyt] jegens de onse hem heeft gehouden, soo en is sijne intentie niet sijnen ambassadeur[5] naer Sweden te laten slepen.

Voor accommodatie tusschen den keyser ende Lunenburch[6] heeft men grote vrese, Picolomini doende groote presentatiën nevens de restitutie van Wolfenbuttel ende de Lunenburgse geen contentement nemende dat de Sweetse de plaetsen die sij in haer lant inhebben, selffs willen met haer eygen garnisoen bewaren, daervan de Sweetse meenen met geen seeckerheyt te connen scheyden om te restitueren aen diegene, d(a)er sij door vreese als weldaden meerder vasticheyt bij meenen te vinden. Ondertusschen fluctueren de Sweetse saecken mits de lange absentie van den generael[7] ende het miscontentement van hare militie, die nevens hare geallieerde die alle gelt ontfangen militerende, alleen blijven onbetaelt. Den generael is oock difficyl sonder goeden voor[r]aet van gelt hem bij het leger te vervougen, waertoe wel vijf-, sesmael hondertduysent guldens tot Hamburch in voor[r]aet leggen, maer een cleyne somme, naer hij oordeelt, om sooveel soo lange onbetaelden volck contentement mede te geven.

Van de wedercomste van sijne Hoocheyt[8] in Den Hage is geen seeckerheyt, hoewel opinie dat wel dese weecke mochte sijn, alsoo veele siecke sijn in het leger,

1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, K 77a. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge (ed.), *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 675 no. 265. Antw. op no. 5402; beantw. d. nos. 5439 en 5440.
2 Willem Boreel, Albert Sonck en mr. Johan van Weede (no. 5184 n. 8); zij hadden op 23 september te Glückstadt een akkoord bereikt met de Deense koning. Hun verbaal bevindt zich in ARA, SG no. 8393-8394.
3 Copieën in hs. van deze lijst bevinden zich in ARA, SG no. 7245 en 8394.
4 Deze ambassade heeft niet plaatsgevonden.
5 Reigersberg lijkt te doelen op de Deense ambassadeur te Regensburg, Corfits Ulfeldt (no. 5085 n. 15), die zich niet naar Wenen zou laten ontbieden.
6 Op 7 oktober werden te Goslar de onderhandelingen tussen de keizer en Braunschweig-Lüneburg geopend.
7 Lennart Torstensson (no. 5176 n. 4) kwam pas eind november bij het leger aan.
8 Frederik Hendrik keerde op 23 oktober terug in Den Haag.

die dagelijckx vermeerderen door het sockelen ende ongemack, ende wert het leger gecontinueert alleen om Vranckrijck contentement te geven, hetwelcke den staet hoge comt te costen.

Uyt Oosten nochte Westen hebben wij niet. De Oostindische actiën sijn met het verloop van den handel in Japon gevallen van vijffhondert ende vijff tot vierhondert ende thien.

Desen 14 Octob. 1641.

Adres: Mijnheer mijnheer de Groot, raedt ende ambassadeur van de coninginne ende crone van Sweden bij den alderchristelijcksten conynck.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 24 Oct.

En in dorso: 14 Oct. 1641 N. Reigersberg.

5419. 1641 oktober 14. Van P. Spiring Silvercrona.[1]

Mijnheer,

Alsoo het nu nae den winter toegaet, waerdoor des crijgs actiën alhier comen te cesseren, soo valt hier weinigh te schrijven. Sijne Hoocheit den prince van Orangië, naedat hij de twee forten in Vlaenderen in volle defentie heeft gebracht, is opgebroocken ende blijft te Bergen op Zoom liggen, sijn volck in de schepen nogh houdende op de begeerte ende instantie van den ambassadeur van Vranckrijck,[2] om den graef de la Fontaine,[3] die met sijne troupen rondomme Antwerpen ligt ende op de desseings van sijne Hoocheit is lettende, tot diversie van Vranckrijck aldaer te blijven ophouden.

Wt Slesiën hebben wij dat het garnisoen binnen Gorlitz sich nogh mannelick houdt. Sij hebben wederom een storm afgewacht, waerinne aen des vijants zijde gebleven sijn 150 soldaten ende 2 capitains. Het ontset van den general major Stalhans[4] wirdt aldaer verwacht.

Wt Ceulen schrijft men dat te Regensburg de coninckl[ijcke] ende churfurstlijcke middelaers in punctis praeliminaribus souden vergeleecken wesen; dat dienvolgende de gesante van den churfurst paltsgraef[5] sijne propositie hadde gedaen, dewelcke aengenomen sijnde om daerover te delibereren wel voor een goet begin werdt gereeckent, maer beducht men dat men de antwoorde daerop van Weenen sal moeten haelen, hebbende de cheurf. onderhandelaers tot besluytinge van den rijxdagh de handen vol wercks ende weinigh tijts overigh om haere sinnen ergens anders toe te appliceren; dat den hertoge van Beyeren[6] gaerne gesien hadde dat dese handelinge niet alleen tot Regensburg begonnen, maer aldaer mede afgedaen wirde, niet connende verstaen tot de sendinge van sijne gesanten op Weenen; dat den hertog van Lottringen sich bevindende van Spaegnië ende Vranckrijck verlaeten, sijne toevlucht bij den keiser soude genomen hebben ende dieswegen den colonel Fleckenstein[7] tot sijne kayser[l.] May.[t] op Regensburg soude gesonden hebben.

Van des veltmar.[als] Hatsvelt[8] marche verneemt men geene seeckerheit; men wil seggen dat hij van den keiser soude ordonnantie becomen hebben sich met Piccolomini te conjungeren.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13, 95. Oorspr. Niet ondertek. De brief is geschreven door Grotius' voormalige secretaris Pieter Pels (no. 5228 n. 1).
2 Mathieu Coignet, sieur de La Thuillerie, graaf van Courson (no. 5023 n. 10).
3 Paul Bernard, graaf van Fontaine (no. 5169 n. 16).
4 Torsten Stålhandske (no. 5014 n. 9) wist Görlitz echter niet meer op tijd te bereiken.
5 Konrad de Spina en Georg Johann Peblitz (no. 5033 n. 5).
6 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
7 Niet nader geïdentificeerd.
8 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen (no. 5025 n. 11).

Den 8e deses soude den general lieutenant Melander[9] door Ceulen nae Bonne vertrocken wesen om met den jongen prince van Nieuborgh[10] - die sich aldaer soolange heeft opgehouden - tot Regensburg bij den keiser te gaen solliciteren exemptie van inquartiringe voor de Gulick-

9 Peter Melander (1585-1648), graaf van Holzapfel; hij werd inderdaad in december 1641 te Wenen tot rijksgraaf verheven. Vgl. *ADB* XIII, p. 21-25.

10 Philipp Wilhelm van Palts-Neuburg.

se landen, ende conde wel wesen, dat den voorss. Melander met den titel van grave terugge quam.

Hiermede verblijve, mijnheer,
u Excellentie dienstwilliger.

Haage, den 14 8bris 1641.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 24 Oct.

5420. 1641 oktober 15. Van G. Keller.[1]

Hochedel gestrenger herr ambassadeur, hochgenaigter herr vndt patron,

Von vnssrer armee haben wir, dass selbige sich annoch zu Sassstedt in ihrem gefassten posto sich hällt, befindet sich in guthem zustandt, vndt desiderirt anderst nichts, dann die ankunfft des general[2] vndt gellt, alss dann sie, mit göttlichem beystandt, dem feind dergestallt bastant zu sein, vndt ihm zu begegnen verhoffen, dass er bald seinen ruckweeg zu suchen, genöthigt werden solle, gestallten bekannt, dass derselbe keine 5000 mann zu fuess in allem hatt, die doch, wie nicht weniger die rheuterey, wegen eraügender grosser mängel, vndt durch das viele straiffen der vnssrigen, mehr ab- als zunehmen.

Das hauptlager ist noch zu Gronaw, der erzherzog[3] aber ist zu Gosslar, bey welchem sich gesandten von den herzogen zu Braunschweig vndt Lüneburg[4] befinden, dergleichen auch von der fr. landgräffin zu Hessen[5] erwartet werden, wegen eines accommodements mit dem keysser zu tractiren.

Den 26. passato ist der herr graff von Eberstein[6] mit den Hessischen völckern von der armee weg vndt nach Westphalen gangen, vmb zu suchen, dem Hazfeld[7] abbruch zu thun, vndt ist, zu desto mehrer beschleunigung dieses exploicts, der general maior Wittenberg[8] mit 1000 Schwed- vndt Weymarischen rheutern ihme adjungirt worden, vndt sollen noch 1000 mussquetiers auss den Westphalischen guarnisonen darzu stossen. Vndt weilen hiedurch vnssre armee zimblich geschwächt worden, so hatt, vmb selbige wiedrumb zu verstärcken, den 1. dieses, der in Pommern vndt Mechelnburg bissher gelegene secours, gegen der Elbe zu marchiren anfangen sollen. Weilen aber selbige nacht, des herrn feldtmarschallen Torstonsons

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 12, 50. Eigenh. oorspr.
2 Lennart Torstensson (no. 5176 n. 4) kwam pas eind november bij het leger aan.
3 Leopold Wilhelm, aartshertog van Oostenrijk.
4 Heinrich Langenbeck en Johann Christoph von Kötteritz namens hertog Friedrich; de kanselier Justus Kipius en de hofraad Paul Joachim von Bülow namens hertog Christian Ludwig; Johann Schwartzkopf, Heinrich Schrader en Friedrich Wilhelm Gans namens hertog August. Vgl. M. Reimann, *Goslarer Frieden*, p. 102v.
5 Amalia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
6 Kaspar, graaf van Eberstein (no. 5337 n. 6).
7 De keizerlijke veldmaarschalk Melchior von Hatzfeldt und Gleichen (no. 5025 n. 11).
8 Arvid Wittenberg von Debern (no. 5136 n. 7).

Excell. vff dem Rüden,[9] welches das tieff bey Wolgast ist, darmahln einst glücklich angelangt seind, so wirdt mann erst mit nechstem sehen, ob S.[e] Exc. mit diesem secours stracks nach der armee fortgehen, oder bald hernach folgen, oder ob die völcker noch etwas vff S.[e] Excell. warten sollen.

Der reichstag in Pohlen[10] continuirt noch, doch sollen grosse stritt- vndt vneinigkeiten da im schwang gehen; seinen aussgang vndt dessen früchte haben wir zu seiner zeit zu vernehmen. Von den werbungen in Pohlen sowol vor selbige crohn alss den keysser, will sich wenig hören lassen.

9 Het eiland Ruden voor de kust bij Peenemünde.
10 Rijksdag te Warschau (augustus-oktober 1641).

Zwischen dieser statt vndt dem könig in Dennemarck stehets noch in vorigen, doch ganz stillen terminis. Die Dänische soldaten gehen hier auss vndt ein, vndt ist ihnen erlaubt zu kauffen vndt hinauss zu führen wass sie wollen. So müssen sie auch, so wol in dieser statt alss des königs gebieth, alles, wass sie verzehren, mit baarem gellt bezahlen. Gleichwol soll sich das Dänische läger von tag zu tag sehr stärcken, vndt lässt ingleichen diese statt mehr völcker werben.

Hiervon so wol alss anderen sachen wirdt verhoffentlich hiernechst ein mehrers zu berichten vorfallen. Vnterdessen bin ich, vndt verbleibe allzeit

Ew. Excell. gehorsamber diener
G. Keller mpp.

Hamb., den 5. 8bris 1641.

Onderaan de recto-zijde van de brief staat: H. amb. Grotio.
Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 30 Oct.
En in dorso: 5 Oct. 1641 Keller.

5421. 1641 oktober 16. Aan G. Rosenhane.[1]

Nobilissime ac doctissime vir,

Ex quo Suedici regni ministerio me dedi, nihil flagrantius optavi, quam ut gens illa ab omni saeculo Martiis laudibus inclyta etiam literarum gloriam sibi adscisceret, quod cum in aliis tum in tua praesertim Nob. bene succedere video. Sentio me voti mei hac in parte damnatum. Nihil autem malim quam non Suediae tantum in commune, sed et Suedis prodesse singulis, praesertim vero iis, quos honestorum amor propiore quadam necessitudine mecum iungit; quod cum in tantis locorum intervallis aliter fieri nequeat, exosculabor semper literas a talibus ad me adventantes, praesertim vero illas tuae Nobilitatis, quae, praeterquam quod eruditionem non vulgarem praeferunt, etiam ea me de rebus Suedicis edocent, quae scire aut utile aut certe dulce est omnibus iis, qui ad dignitates pervenerunt. Gratulor oroque is profectus[2] et ipsi et patriae sit prosper ac salutaris.

Video res Portugallicas et Catalanicas nutare; regem Galliae habere, quod gaudeat de huius anni eventu vitato bello civili captisque oppidis aliquot ad finem Belgicum, in Italia et in Burgundiae comitatu et, ut iam Airam amittat, de qua fortuna belli nondum diiudicavit, nihil amiserit nisi partem eius, quod hic annus ei dedit.

Nostris in Germania non eam esse quam vellem concordiam doleo dubitoque an non et haec et alia multa cogitatu quam dictu faciliora rectoribus regni Suedici, velle[m] autem debeant et eis καλὸν ἀσυχία.[3] Sed de his Deus et illorum prudentia

1 Gedrukt *Epist.*, p. 692 no. 1528. Antw. op no. 5355; beantw. in januari 1642 (dl. XIII). Zie over Gustaf Rosenhane no. 5223 n. 1.
2 Rosenhane had zich beklaagd over zijn eigen geringe maatschappelijke positie; zie nos. 5223 en 5355.
3 Plutarchus, *Apophthegmata Laconica*, 219A, Archidami Agesilai f. § 6. De tekst van de brief lijkt hier corrupt.

decernat; nobis obsequii gloria relicta est. Rogo autem, si quid possum gratum facere tuae Nob., de eo ut admonear. Sum enim

Nob. tuae ad omnia officia paratissimus

H. Grotius.

Lutetiae, 6/16 Octobris 1641.

5422. 1641 oktober 17. Van C. Marin.[1]

Monsieur,

Je demeure vostre redevable de vos bons offices qu'il vous plaît continuer pour moy, qui véritablement suis digne de compassion, et s'il me faudra attendre icy sans argent, jusques à ce que ces M. Suédois à qui vous avez leu ma lettre[2] ayent responce de Suède, il sera fait de moy. M. Heuf[3] devroit faire ceste charité et m'accom[m]oder de deux ou 300 dalers pro interim, pour avoir au moins de quoy vivoter et attendre le reste avec plus de repos et de patience que je ne fais jusques à ceste heure, vivant en perpétuelle fâcherie et sollicitude pour l'entretien de ma pauvre famille réduite tantum non ad stipem. Jugez-en, Mon., si cela ne me doit toucher au vif qu'après avoir servi avec tant de despence quasi neuf ans, ruiné les affaires de ma femme,[4] gasté ma santé en ceste charge et négligé d'autres occasions de m'advancer ailleurs, à ceste heure je sois abbandonné de tout le monde et réduit à avoir faute de pain avec les miens. Pourtant vous m'obligeray de disposer M. Heuf à l'envoy de quelque peu d'argent pour moy, et j'en veux attendre encor icy la responce de vous; mais passé ce temps je seray forcé de casser mes gens et me retirer ou chez vous ou à Benfeld ignominieusement, en laissant icy ma femme avec les enfans endeubtée et exposée à la risée du monde et l'importunité de mes créanciers qui me donnent mille peines, en sorte qu'il ne seroit pas estrange que tant de chagrins m'attirassent une maladie bien dangereuse, tout ce que je mange et bois se convertissant en venin à cause de l'affliction de mon esprit qui est incroyable. Il faut que je me console en Dieu, qui dirigit gressus suorum fidelium,[5] et fait retourner tout en leur bien à son temps.

Je vous envoye cy-joint la copie de ce que M. Pepliz[6] m'a escrit, estant digne qu'on le communique à Mon. Salvius.[7] Je ne crois pas que l'empereur accepte telle proposition encor que de soy-mesme fort raisonable, mais le duc de Bavière[8] craignant pourtant que les Palatins c'en retourneront sans rien faire [*sic*].

En nostre voisinage on réassiège Hohetvil par quelques trouppes de l'empereur et du duc de Bavière ramassés en Suabe, que le colonel Spar[9] doit commander, et les trouppes du Ghil de Has[10] le doivent joindre pour former un corps de 5 à 6 m. hommes et avec cela laissant bloqué Hohetvil, reprendre les villes forestières si M. les François n'y pourvoiront à bon heure.

Il n'est pas aussy sans suject qu'on fortifie Constance à toute oultrance sur le territoire de la Suisse, ce qui luy sera un autre Fuentes, qui jadis a esté le commencement du malheur des Grisons.[11] Ceux de Zurig le voudroi[en]t avoir

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9, 242. Eigenh. oorspr.
2 Het is niet duidelijk, op welke brief Marin doelt.
3 Johan Hoeufft, bankier te Parijs (no. 5015 n. 3).
4 Alessandra Paravicini Capelli (no. 5068 n. 4).
5 Vgl. *Psalm* 36:23; *Spreuken* 20:24.
6 Georg Johann Peblitz (no. 5033 n. 5); een copie van een brief van hem dd. 13/24 [september 1641] bevindt zich in Grotius' nagelaten papieren, hs. Stockholm, RA, Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641.
7 De Zweedse ambassadeur te Hamburg, Johan Adler Salvius.
8 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
9 Ernst Georg, graaf Sparr († 1666); vgl. *ADB* XXXV, p. 62v.
10 Gilles de Haes, Vlaming in keizerlijke dienst (no. 5041 n. 20).
11 Fort Fuentes was in 1604 door de Spaanse goeverneur van Milaan gebouwd bij het Comomeer, op de grens van het hertogdom Milaan en het Veltlin; sindsdien kwam Graubünden steeds meer onder Spaanse invloed. Zie A. Giussani, *Il forte di Fuentes*, Como 1905.

empêché, mais parce que les cattoliques en sont contens et d'autres protestans haussent les espaules, on laisse faire aux Austrichiens tou[t] ce qu'ils veulent et ne s'en repentiront que trop tard.

Le nepveu de M. le général Banier[12] a passé par icy en Italie avec son maistre d'hostel

12 Niet nader geïdentificeerd; zie ook *supra* no. 5409.

et un valet. Dieu le conduise et vous maintien[n]e en sa sainte garde, moy demeurant à jamais, Mons.,

vostre serviteur tout à fait acquis

C. Marin mp.

De Zurig, ce 7 d'8bre l'an 1641.

S'il vous n'avez point veu ce qui c'est passé entre l'empereur et l'ambassadeur d'Angleterre,[13] je vous en manderay une copie sur vostre advis.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 30 Oct.

En in dorso: 7 Oct. 1641 Marin.

5423. 1641 oktober 18. Aan J. van Reigersberch.[1]

Vir nobilissime,

Legi cum gaudio epistolam tuae Nob.[2] et quanquam pars eorum, quae in ea continentur, mihi erat non ignota, tamen cum voluptate eadem recognovi tam pulchre et dilucide abs te expressa, unde cognosco multum te et in Latini sermonis elegantia et in rerum civilium notitia profecisse, ita ut tempus, ex quo a nobis abiisti, tibi non periisse plane videam.

Palatinum negotium, ut tot per annos, nunc quoque trahi video neque fieri posse, ut qui domus avitae bona donavit et qui detinet ad aequas leges perduci se patiantur, nisi parlamenta Angliae et Scotiae domesticis dissidiis interfectis aut sopitis certa pecuniarum militumque auxilia ad relevandam diu afflictam domum decernant. Quod si fiat, munita ipsis erit via ad fedus cum Suedia Galliaque ineundum, quae regna neglectis iis, quos propius iuncti negligunt, suis commodis consulent, praesertim cum amicitias Germaniae valde fluxas experiantur.

Regi Galliae res hoc anno tum in Belgico fine, tum in Italia non male processerunt. Magna autem eius felicitas fuit vitata tempestate belli civilis. De Hispaniae rebus incerta est adhuc diiudicatio. In Italia respirantibus a bello Gallis et Hispanis papa Parmensi,[3] a quo feudales leges ducatus Castrensis violatas ait, arma infert et iam eius ducatus terras cepit, urbi imminet. Parmensis auxilia quaerit etiam in Gallia, sed nihil impetrat praeter liberalem operam in procuranda illis in locis pace.

De D. Smalchio[4] si quid aut posterius aut certius cognoveris, id libens discam.

Quodsi res tuae ita tulerint huc ut venias, reperies nos omnes non solum sanguinis, sed et eximii tui affectus memores. Praecipue vero ego, vir nobilissime, ero semper

Nob. tuae addictissimus optimeque volens

H. Grotius.

13 Sir Thomas Roe (no. 5143 n. 7); zie voor zijn 'Memoriale' dd. 20 augustus 1641 *supra* no. 5310 n. 6.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 692 no. 1529. Antw. op no. 5383.

2 No. 5383.

3 Odoardo Farnese, hertog van Parma.

4 Peter Abel Schmalz (Smalze), voormalig secretaris van Axel Oxenstierna; zie no. 5383.

Lutetiae, 8/18 Octobris 1641.

5424. 1641 oktober 19. Aan L. Camerarius.[1]

Illustris domine,

Nobilissimo filio[2] ill. Dom. vestrae opto felicem e Suedia reditum bene confectis negotiis.

1 Copie Uppsala, UB, E 388a, 302. Gedrukt *Epist.*, p. 692 no. 1530.
2 Joachim Camerarius (no. 5026 n. 8). Zie over zijn reis naar Zweden Friedr. H. Schubert, *L. Camerarius*, p. 408v.

Exspecto avide nuntium de Torstensonii[3] adventu ad exercitum circa Albim. Dux Augustus[4] id fecit, quod eum facturum semper credidi. Qui restant eius domus et landgravia[5] fulciendi erunt bona spe et federibus. Ratisbonensis ista anteactorum obliteratio[6] ita facta est, ut, prout res se dederint, interpretationes accipere possit. De rebus Palatinis certius iudicare poterimus, ubi parlamentum Angliae iterum coierit. Vidi quae legatus Anglicus[7] imperatori perscripta dedit super eo negotio. Non multum illis vocibus movebitur imperator et res in longum ducitur.

Gallorum res bono satis sunt in loco, non eo tamen, ut eorum magnitudo suspectior Hispanica Anglis esse debeat. Audio regem Britanniae fedus velle cum Batavis.[8] Id quale sit, scire erit operae pretium. Electorem Palatinum[9] factum esse Scotiae baronem audio. Galli vero aegre ferunt quod sui in Scotia impediuntur dilectus.

In Ruscinonensi tractu Elnae obsidium minantur Hispani. Marescallus Bressaeus,[10] ne in Catalaniam eat, podagrae excusatione utitur. Tamaricum in limine Arragoniae cepisse dicitur Motta Hodincurtius[11] multaque in illis locis praelia fieri modo his, modo illis prosperiora. A Perpiniano Hiberni quidam ad Gallos transiere. Exspectatur hic ex Portugallia marchio Bressaeus[12] cum classe, quae dicitur multum lacerata tempestatibus.

Dux Carolus[13] exercitu imminuto ad duo, ut dicitur, millia Metensem agrum populatur videturque se addere velle Gilloni Hasio,[14] qui et ab Hatzfeldio[15] mille equites accepit et peditis aliquid Erlachiumque[16] cis Rhenum redegit, cui Erlachio pecuniae hinc mittuntur, ut copias augeat. Circa Bernam rustici priorum impunitate audaciores facti nondum bene quiescunt.

Cardinalis Hispanus revalescere dicitur. Verberatur a Beckio[17] Aira et spes eam liberandi decrescit. Sed videtur comes Guichius[18] oppugnare velle Arlosiam et Clusam. Ei se opponet, ut credibile est, Lamboius,[19] qui cum exercitu suo nunc non procul est ab Insularum urbe.

3 Lennart Torstensson (no. 5176 n. 4) kwam pas eind november bij het leger aan.
4 August, hertog van Braunschweig-Lüneburg-Wolfenbüttel. Tezamen met de hertogen Friedrich en Christian Ludwig van Braunschweig-Lüneburg had hij te Goslar op 7 oktober onderhandelingen met de keizer geopend.
5 Amalia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
6 Het keizerlijk edict van amnestie dd. 20 augustus 1641; zie ook no. 5357 n. 22, no. 5377 n. 13.
7 Sir Thomas Roe (no. 5143 n. 7); zie voor zijn 'Memoriale' dd. 20 augustus 1641 no. 5310 n.6.
8 Het verdrag kwam niet tot stand; zie ook no. 5023 n. 9.
9 Karl Ludwig van de Palts.
10 Urbain de Maillé, markies van Brezé, maarschalk van Frankrijk (no. 5142 n. 16); hij was van oktober 1641 tot mei 1642 Frans onderkoning van Catalonië.
11 Philippe, graaf van La Mothe-Houdancourt (no. 5060 n. 16), veroverde half september Tamarite de Litera; zie *Gazette* 1641 no. 132, p. 774vv., dd. 23 oktober.
12 Jean Armand de Maillé, markies van Brezé (no. 5103 n. 9).
13 Karel IV, hertog van Lotharingen.
14 Gilles de Haes, Vlaming in keizerlijke dienst (no. 5041 n. 20).
15 De keizerlijke veldmaarschalk Melchior von Hatzfeldt und Gleichen (no. 5025 n. 11).
16 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15).
17 Johann von Beck (no. 5140 n. 19).
18 Antoine III de Gramont, graaf van Guiche (no. 4996 n. 16). Arleux en Lécluse liggen ten oosten van Atrecht.
19 Wilhelm, baron van Lamboy (no. 5005 n. 12).

Et Galli et Hispani in Italia in hiberna reduxere potissimam militis partem. Dicitur tamen Ravelium obsidere velle Harcurtius.[20] Parmensis magna imposuit praesidia oppido Castri, quae papa obsidet, et Raziliano.[21]

Dux Longavillanus ne in Germaniam eat, medicorum malis ominationibus terreri se dicit.

20 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt (no. 5054 n. 3), Revello ligt ten westen van Saluzzo in Piemonte.

21 Ronciglione.

Laborat papa, ut pacem aut inducias faciat inter Hispanum et Gallum. Episcopum Lamegae[22] ut legatum Portugalliae nondum agnovit. Cum Luca transegit maiore eius civitatis honore quam suo.

Rhaetis, qui in Mediolanensi sunt ducatu, male solvuntur stipendia; itaque multi dilabuntur. Cappucini in Engadinam ire nolunt, cum ipsis iam id concessum sit, nisi datis sibi reditibus unde vivant. Quod pontificii Helvetii revocare a Gallia militem suum volunt, nisi comitatus Burgundiae extra bellum seponatur, id parum curant Galli. Vix enim quingentos habent milites ex illis locis et horum multi quamvis revocati non ibunt inescati bonis hic stipendiis. Friburgum et Solodurum simulant favere se protestantibus, ut eorum consilia explorent. Papae auctoritas in Gallia multum vilescit.

Deus ill. Dom. vestrae semper favens adsit.

Ill. Dom. vestrae perpetuae observantiae debitor
H. Grotius.

Lutetiae, XIX Octobris MDCXLI.

Venere huc dux Bulionius et uxor eius.[23] Dat operam rex, ut permutationem cum eo faciat Sedanumque obtineat.

Adres (volgens de uitgave der Epist.): Ludovico Camerario, reginae regnique Sueciae consiliario.

In de copie te Uppsala staat in margine: MP.

5425. 1641 oktober 19. Aan W. de Groot.[1]

Mi frater,

Terriculamenta ista[2] de clamoribus aut male catholicorum aut male reformatorum non modo non curo, sed et rideo. Latrent, dum ne mordeant. Ego aequitatis vias me institisse confido speroque fore, ut in Gallia sarciatur haec ruptura ad illas ferme quas dixi leges. Id grave praeiudicium erit in Scotos et alios, quos idem Σκότισμα attigit. Verum etiamsi hoc non eveniat, mihi constabit facti ratio neque desinam eo pede pergere.

In edicto quod misisti[3] miror Ordines Foederatos imperare officialibus et magistratibus. Possunt id in eos, qui in Flandria Brabantiaque sunt, non in eos, qui in Hollandia. Sed Ordines Hollandiae mos est a Foederatis rogari, ut ipsi suis imperent. Mirabor, si id ab Hollandis negligetur, quanquam quid nunc mirer in tam corrupta republica.

22 Miguel de Portugal, bisschop van Lamego (no. 5028 n. 6).
23 Frédéric Maurice de La Tour d'Auvergne, hertog van Bouillon, en Eleonora van den Bergh kwamen op 18 oktober te Parijs aan.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 928 App. no. 569. Tezamen met no. 5429 antw. op no. 5403; beantw. d. no. 5441.
2 Grotius beantwoordde hier Willems kritiek op zijn *Annotata ad Consultationem Cassandri* (*BG* no. 1165).
3 Plakkaat dd. 30 augustus 1641; zie ook no. 5368 n. 11.

Si quis respondeat Amirautio,[4] e re erit addi libellum illum de Absoluto decreto,[5] dignum qui ab omnibus legatur. Historiam Vossii[6] spero dignam ipso ac patre fore. Certe prior pars id spondet.

4 Moïse Amyraut, *Doctrinae Ioannis Calvini de absoluto reprobationis decreto defensio* ..., 1641.
5 [Samuel Hoard], *De absoluto reprobationis decreto. Versio ex Anglico* ..., MDCXL (*BG* no. 1320).
6 Matthaeus Vossius, *Annalium Hollandiae Zelandiaeque pars altera;* zie no. 5348 n. 8. Het eerste deel van dit werk was verschenen in 1635.

De iis, quibus danda exemplaria, ad te saepius scripsi.[7] In earum literarum unis et Hoofdii et Bellimontii[8] mentionem invenies. Wyckefortii[9] fueram oblitus. Si velit illis dare Blavius, ego libens ad me missa totidem exemplaria dabo librario cui volet.

Poematum reliquias[10] et Lucanum[11] tibi commendo et de Anthologia[12] ut cogites, quid sit optimum factu.

De Aira quid futurum sit, dubitamus. Galli adhuc aliquid hoc anno acturi videntur contra Clusam in Belgico fine. Cardinalis Hispanus revalescere creditur, Lamboius[13] ad Insulas habere exercitum, quem Gallis opponat. Fiunt et ex Lucemburgico in solum Gallicum excursus et dux Carolus[14] videtur se addere Gilloni Hasio.[15]

In Italia quiescunt Galli et Hispani. Papa Castrum urbem bono defensam praesidio obsidet, cum Luca transegit.

In Catalania et Ruscinonensi tractu leves pugnae Marte dubio. A Portugallia redit marchio Bressaeus.[16]

Saluta, quaeso, matrem, uxorem tuam et amicos.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

19 Octobris 1641.

Librum Petavii[17] nescio an D. Heinsius acceperit. Ego enim Petavio responsi debitor sum.

5426. 1641 oktober 19. Aan A. Oxenstierna.[1]

Excellentissime et illustrissime domine,

Rex Corbiae est. Venit huc dux Bulionius et uxor eius,[2] Gratiarum quarta. Video multos existimare in eo esse regem, ut Sedanum ab ipso accipiat sub larga repensatione. Id si fit, magnum Gallia ab ea parte habebit propugnaculum. De Aira

7 Het betreft presentexemplaren van Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135). Zie ook *infra* no. 5441.
8 Pieter Cornelisz. Hooft en Simon van Beaumont, pensionaris van Rotterdam (no. 5124 n. 20).
9 Joachim de Wicquefort (no. 5022 n. 1).
10 Een uitgave van Grotius' *Poemata* waarin ook de recente gedichten werden opgenomen, is niet tot stand gebracht (no. 4995 n. 12).
11 Grotius' nieuwe aantekeningen bij Lucanus verschenen bij Blaeu in 1643 (*BG* nos. 430 en 431).
12 *BG* no. 534; de uitgave verscheen tenslotte pas in 1795-1822.
13 Wilhelm, baron van Lamboy (no. 5005 n. 12).
14 Karel IV, hertog van Lotharingen.
15 Gilles de Haes, Vlaming in keizerlijke dienst (no. 5041 n. 20).
16 Jean Armand de Maillé, markies, later hertog van Brezé (no. 5103 n. 9).
17 Dionysius Petavius SJ (no. 5408 n. 1) had in 1641 tegen Claudius Salmasius gepubliceerd: *Dissertationum ecclesiasticarum libri duo* ... Op verzoek van Petavius had Grotius op 23 maart 1641 een exemplaar van het werk aan Willem gezonden als geschenk voor Daniel Heinsius; zie no. 5111.
1 Copie Dresden, Sächs. Landesbibl., C 61, 49; copie Leipzig, UB, ms. 2633, f. 107. Gedrukt *Oxenst. Skrifter* 2. afd., IV, p. 162.
2 Frédéric Maurice de La Tour d'Auvergne, hertog van Bouillon, en Eleonora van den Bergh kwamen op 18 oktober te Parijs aan.

retinenda spes decrescunt. Ab hoste acriter urbs verberatur machinis. Putatur tamen defendi posse ad dominicum Natalem.

In comitatu Burgundiae pergit Granseius[3] capere oppidula et castella inter Dolam et Graiam. Iam vero ire dicitur contra ducem Carolum,[4] qui duo ferme secum habens millia

3 Jacques Rouxel de Médavy, graaf van Grancey (no. 5323 n. 11).
4 Karel IV, hertog van Lotharingen.

- multi enim dilapsi sunt - vastat agrum Metensem, interdum et speciem praefert iuncturi se Gilloni Hasio,[5] qui Erlachium[6] cis Rhenum repulit. Quapropter pecuniae hinc mittuntur Brisacum ad fortunam illis in partibus restituendam. Contra Gilloni Hasio venere supplementa ab Hatzfeldio[7] mille equites, peditatus aliquid.

Comes Guichius,[8] Galliae marescallus, videtur adoriri velle Arlosam et Clusam in Belgico fine. Sed Lamboius[9] se ei oppositurus videtur, qui nunc se ad Bethunam tenet relicto ad Airam Beckio.[10] Pars etiam equitatus Hispanici e Lutzenburgico Galliae terras incursat.

Marchionis Breszaei[11] e Portugallia reditus hic exspectatur. Pater eius, marescallus,[12] quominus in Catalaniam eat, beneficio arthritidis utitur. A Perpiniano Hyberni quidam milites ad Gallos transiisse dicuntur, Motta autem Odincurtius[13] cepisse Tamaricum in limine Arragoniae multaque in illis locis proelia fieri alternante successu.

Harcurtius[14] et Hispani in hiberna reduxere militem, ille Ravelium, hi Elnam frustra tentarunt. Papa oppidum Castri obsidet; an episcopum Lamegam[15] e Portugallia missum ut legatum recipiat, haeret dubius. Laborat, ut inter Gallum et Hispanum pax vel induciae fiant. Cum Luca rem composuit.

Videntur non bene quiescere circa Bernam rustici. Rhetis, qui in Mediolanensi sunt ducatu, male solvuntur stipendia; ideo multi diffluunt.

Deus [etc.]

Lutetiae, IX/XIX Octobris MDCXLI.

Mitto quae Ratisbonae acta sunt in causa Palatina et Peblitzii prudentem super ea re epistolam.[16] Dux Longovillanus urgetur, ut in Germaniam eat; ipse tergiversatur dicitque medicos, si eo eat, mortem sibi praedicere.

Rex Angliae fedus vult cum Batavis.[17] Id quale sit, non intelligo. Aegre ferunt Galli, quod in Scotia militem sibi scribere de more non conceditur.

Bassea a Gallis bene munita est.

Parmensis Castri et Rarchani[18] oppida grandibus praesidiis implevit.

Bovenaan de brief in de copie te Leipzig: Argumentum. Bulionii reconciliatio. Lotharingici consilia Hispanica. Papa Gallos et Hispanos conciliare tentat.

5 Gilles de Haes, Vlaming in keizerlijke dienst (no. 5041 n. 20).
6 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15).
7 De keizerlijke veldmaarschalk Melchior von Hatzfeldt und Gleichen (no. 5025 n. 11).
8 Antoine III de Gramont, graaf van Guiche, sinds 21 september 1641 maarschalk van Frankrijk (no. 4996 n. 16). Arleux en Lécluse liggen ten oosten van Atrecht.
9 Wilhelm, baron van Lamboy (no. 5005 n. 12).
10 Johann von Beck (no. 5140 n. 19).
11 Jean Armand de Maillé, markies van Brezé (no. 5103 n. 9).
12 Urbain de Maillé, markies van Brezé, maarschalk van Frankrijk (no. 5142 n. 16); hij was van oktober 1641 tot mei 1642 Frans onderkoning van Catalonië.
13 Philippe, graaf van La Mothe-Houdancourt; zie no. 5424 n. 11.
14 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt, Frans opperbevelhebber in Noord-Italië (no. 5054 n. 3), belegerde Revello.
15 Miguel de Portugal, bisschop van Lamego (no. 5028 n. 6).
16 Georg Johann Peblitz (no. 5033 n. 5); een copie van een brief van hem dd. 13/24 [september 1641] bevindt zich in Grotius' nagelaten papieren, hs. Stockholm, RA, Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641.
17 Dit verdrag kwam niet tot stand; zie no. 5023 n. 9.
18 Bedoeld is Ronciglione.

5427. 1641 [oktober] 19. Aan N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

Van Aire is de uitcomste onzeecker. De stadt werdt bij Beck[2] zeer beschoten ende geapprocheert. Den graef van Guiche[3] schijnt eenige diversie voor te hebben op Arlois ofte Escluse. Men hout hier den cardinael-infant weder gezondt, Lamboi[4] ontrent Rijssel met een goet leger. Eenige Spaensche ruiterie uit Lutsenburg loopt zeer in Vrancrijck ende den hertogh Carel[5] stroopt het landt bij Metz, hoewel zijn volck zeer is verloopen, zoo men zegt, ende niet veel boven de tweeduizent, met denwelcke denzelven hertoch niet hebbende connen becomen van den coning dat hij wilde, zich schijnt te willen vougen bij Gil de Haes.[6]

Denzelve Gil de Haes heeft duizent ruiters ende een regiment te voet van Haetzveld[7] tot zijne verstercking ontfangen ende heeft d'heer Erlach[8] zich doen retireren aen deze zijde van den Rijn. Nu werdt vanhier wat gelds nae Brisac gezonden om de zaecken daer te herstellen. Den grave van Gransei[9] heeft Virou genomen ende noch een casteel tusschen Dole ende Grai.

Monsieur du Halier,[10] op denwelcke eenige suspicie meest vanwegen zijne huisvrouw zijn gevallen, is te hove ontboden ende belast te landewaert te vertrecken.

De roomschgesinde Zwitsers persisteren van haer volck die Vrancrijck dienen, te willen thuis roepen, zoo het graefschap van Bourgognië niet en werdt gestelt in neutraliteit. Maer in Vrancrijck is men daermede weinigh becommert, alzoo boven de vijfhondert van die Switzers in den Franschen dienst niet en zijn ende veelen schoon thuis geroepen zijnde liever zullen hebben te blijven, omdat op hare betailing wel gepast werdt.

Friburg ende Soldurn maecken myne van de protestantische cantons wel toegedaen te zijn, meest om haere desseings te vernemen. Aen de Grisons in Milaen geschiet quade betaeling, zoodat veele verloopen. De cappucijns, naedat haer door groote instantie van het hof te Tirool toegelaeten is in de Engadine te comen, willen daer niet gaen zonder eerst verzeeckert te zijn van een goed onderhout.

In 't Rossillon ende Catelagne werdt gevochten met cleine voordeelen van beide zijden. Maer de Spaignaerden schijnen Elne te willen belegeren ende te Perpignan is honger, waerdoor een goed deel leren aen de Fransche zijde zijn overgecomen.

Den marquis de Breszé[11] comt hier uit Portugael. Zijn vloot heef[t] door tempeest eenige schade geleden. Zijnen vader, d'heer marescal de Breszé,[12] excuseert zich

1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, H 21b. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Grotius zelf dateerde de brief op 19 mei 1641. De nouvelles die hij meedeelde zijn echter dezelfde als die welke hij op 19 oktober aan Camerarius en Oxenstierna, nos. 5424 en 5426, doorgaf. De brief is daarom hier geplaatst op 19 oktober 1641. Tezamen met no. 5428 antw. op no. 5404 en beantw. d. no. 5444.
2 Johann von Beck (no. 5140 n. 19).
3 Antoine III de Gramont, graaf van Guiche (no. 4996 n. 16). Arleux en Lécluse liggen ten oosten van Atrecht.
4 Wilhelm, baron van Lamboy (no. 5005 n. 12).
5 Karel IV, hertog van Lotharingen.
6 Gilles de Haes, Vlaming in keizerlijke dienst (no. 5041 n. 20).
7 De keizerlijke veldmaarschalk Melchior von Hatzfeldt und Gleichen (no. 5025 n. 11).
8 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15).
9 Jacques Rouxel de Médavy, graaf van Grancey (no. 5323 n. 11).
10 François de l'Hospital, sieur du Hallier, Frans militair goeverneur van Lotharingen (no. 5083 n. 25). Zijn vrouw was Charlotte des Essarts (no. 5390 n. 8).
11 Jean Armand de Maillé, markies van Brezé (no. 5103 n. 9).
12 Urbain de Maillé, markies van Brezé, maarschalk van Frankrijk (no. 5142 n. 16); hij was van oktober 1641 tot mei 1642 onderkoning van Catalonië.

op de jicht om niet te gaen nae Catelagne ende den hertogh van Longueville immers zoozeer op zijne indispositie ende 't oordeel van de medicijnen om niet te gaen nae Duitschlant.

In Italië zijn het Fransche ende Spaensche leger meest in garnisoen, uitgenomen dat men zegt dat den grave van Harcourt[13] met weinigh trouppes Ravel in Piedmont belegert.

Den hertogh van Parme[14] heeft groot garnisoen gelegt binnen Castro, 'twelck werdt belegert bij 't volck van den paus, als oock in Ruzillano.[15] Den paus heeft zich met Luce geaccommodeert,[16] tracht de vrede ofte bestant te bemiddelen tuschen Vrancrijck ende Spaignië. Bassee is bij den coning wel gesterckt.

Wij verstaen dat den coning van Groot-Bretaigne zoect een verbont te maecken met de Vereenigde Nederlanden.[17] Vrancrijck meent haer daeraen gelegen te zijn dat zij wete, op wat voet, ende zijn ondertuschen niet ten beste tevreden, omdat haer de gewoonelijcke lichtinge in Schotlant werden geweigert. Den tijd zal leeren, off die resolutie bij den Schotten is genomen ten dienste van den palsgraeff[18] ofte tot haere eigene verzeeckering.

Den ambassadeur Roo[19] schijnt zich nae Weenen te zullen laeten slepen ende den vorst van Beieren schijnt geene intentie te hebben om veel weder te geven.

19 Mey [*sic*] 1641.

In dorso schreef Reigersberch: Broeder de Gro(ot), den 19 Mey [*sic*] 1641 uyt Paris.

5428. 1641 oktober 19. Aan N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

Ick danck uEd. over het zenden van het tractaet tuschen Spaegnië ende Denemarcken.[2] De Vereenigde Nederlanden hebben daerdoor niet te vresen. UEd. gelieve wat te vernemen, wat poincten Engelant zoude willen brengen in het tractaet.[3] Ick en mercke noch niet dat Engelant met Vrancrijck ofte Swede wil handelen ende, zoolang dat niet en is, can ick voor het huis van den Palz niet goeds verwachten, hoewel wij verstaen, den churfurst[4] baron van Schotlant is gemaect.

Onze zaecken in Duitschlant connen herstelt werden door de comste van het secours ende Torstenzoon.[5] Doch ick meene dat Swede niet vremd en zal zijn van eene goede vrede ofte bestant, zoo daer apparentie toe is.

19 Oct. 1641.

13 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt (no. 5054 n. 3). Revello ligt ten westen van Saluzzo in Piemonte.
14 Odoardo Farnese.
15 Bedoeld is Ronciglione.
16 Een schikking tussen de paus en Lucca kwam pas tot stand in 1643; zie Pastor, *Gesch. Päpste* XIII2(1929), p. 712v. Het volgende ‘wel’ is in het hs. herhaald.
17 Dit verbond kwam niet tot stand; zie no. 5023 n. 9.
18 Karl Ludwig van de Palts.
19 Sir Thomas Roe (no. 5143 n. 7).
1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, H 23a. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Tezamen met no. 5427 antw. op no. 5404 en beantw. d. no. 5444.
2 Zie no. 5404. Het verdrag tussen Spanje en Denemarken was reeds gesloten op 19 maart 1641.
3 Grotius zal doelen op het niet tot stand gekomen verbond tussen Engeland en de Republiek; zie no. 5023 n. 9.
4 Karl Ludwig van de Palts.
5 Lennart Torstensson (no. 5176 n. 4) kwam pas eind november bij het leger aan.

In dorso schreef Reigersberch: Broeder de Groot, den 4 [*sic*] Oct. 1641 uyt Paris.

5429. 1641 oktober 20. Aan W. de Groot.[1]

Mi frater,

Vehementer commotus fui cum reversis ad me a librorum concinnatore exemplaribus Annotatorum ad Evangelia[2] praefationis tergo additam vidi meam effigiem cum invidiosa illa praedicatione,[3] quam ego nulli meo operi addi cupio, minime vero huic, in quo ταπεινοφροσύνη docetur. Quare a meis abstuli. Auferri et ab aliis exemplaribus cupio, ita ut quicquam, rogoque id efficias, ut quod meam ad existimationem plurimum pertineat. Si ita avelli potest, ut maneat praefatio, malim. Sin minus, vel cum praefatione auferatur effigies. In erratis recusis non minus novorum erratorum reperio quam in prius cusis, in Hebraicis maxime, in quibus Manassem[4] praestitisse quod suarum erat partium pro certo habeo, sed typographicae operae eius notas aut non assecutae aut non secutae sunt. Si posthac boni aliquid edere volet Blavius, opus erit et eruditum correctorem domi habeat, qualem habuere Stephani, Frobenii, Raphelengii et alii.

De Anthologia[5] consilium tuum, de poematis[6] et Lucano[7] editionem exspecto.

Indicem omnino abstuli ab exemplaribus meis neque exspectavi illius noviter cusi exemplaria, quia quaedam menda gravia a me indicata mansisse video.

Tuus toto animo frater
H. Grotius.

20 Octobris 1641.

5430. 1641 oktober 21. Van W. de Groot.[1]

Frater optime,

Exemplaria,[2] quae mihi a Blavio missa fuerunt, ita distribui, ut Vossio, Episcopio, Mario, Corcelio[3] Amstelodami, hic vero Reigersbergio tria, mihi, filio, Utenbogardo,

1 Gedrukt *Epist.*, p. 928 App. no. 570. Geciteerd in vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 303. Tezamen met no. 5425 antw. op no. 5403; tezamen met nos. 5437 en 5448 beantw. d. no. 5462.
2 *BG* no. 1135.
3 In het ovaal rond Grotius' portret (p. A2^{v}) staat als randschrift: H. Grotius synd[icus] Roterod[ami] eiusdemque urb[is] in Conv[entu] Ord[inum] Holl[andiae] et West-Fr[isiae] quondam delegatus. Ruit hora.
4 Menasseh ben Israel (no. 5290 n. 17).
5 *BG* no. 534; de uitgave verscheen pas in 1795-1822.
6 De bedoelde uitgave van Grotius' *Poemata* is niet tot stand gebracht.
7 Grotius' nieuwe aantekeningen bij Lucanus verschenen bij Blaeu in 1643 (*BG* nos. 430 en 431).
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24, 216. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 5412; beantw. d. no. 5448.
2 Presentexemplaren van Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135). Willem had in 1640 voor Grotius 60 exemplaren bedongen; zie no. 4791 (dl. XI). Zie betreffende de verdeling ook *infra* no. 5441.
3 Gerardus Joannes Vossius, Simon Episcopius, Leonardus Marius (no. 4995 n. 14) en Etienne de Courcelles (no. 4998 n. 14).

Vergoesio, Bellimontio et Heinsio[4] singula dari curaverim, qui omnes gratias tibi agunt et porro per litteras acturos se spondent. De indice scripsi antea[5] et nunc iterum percurri tua schedia neque causam reperio neque indicare te posse puto, cur plura recudi debuerint. Certe quicquid in ea re fecit Blavius, ex meo et Vergoesii consilio fecit, quorum fides tibi suspecta esse non debet.

4 Nicolaes van Reigersberch, Willem en Pieter de Groot, Johannes Wtenbogaert, vermoedelijk Willem van der Goes (no. 4995 n. 15), Simon van Beaumont (no. 5124 n. 20) en Daniel Heinsius.

5 Onder meer no. 5417.

Ego cum Blavio de exemplaribus libri de Iure belli et pacis[6] tibi dandis pactus non sum; neque enim a me, sed a Vossio eum habuit commentarium. Neque credo eum sexaginta exemplaria promissurum; est enim alia libri novi, alia saepius excusi ratio. Dabo tamen operam, ut quam possum plurimos compactos exprimam. Ego ei, antequam Lucanum[7] absolverit, poemata[8] traditurus non sum. Interea tu de Annotatis ad Vetus Testamentum[9] aliquid constitues.

Nunc hoc monendus es, habere me ex amico fido Blondium,[10] qui hactenus in Anglia fuit, in Gallias cogitare submisso, qui locum suum tueatur, in Angliam filio.[11] Hunc Blondium infestum tibi esse nosti et scis eum omnia agere ex praescripto eius, quem nuper epigrammate notasti.[12] Quare tibi quid agendum et quomodo cavendum sit, serio cogita. Metuo enim insidias, quales Smalcius[13] tibi paraverat, qui ipse iam Viennae Poloni agens negotia cum Iohanne Reigersbergio acriter ea de re, et quidem ad pugnam usque, ut audio, expostulavit.[14]

Princeps[15] ob morbos exercitui nostro ingruentes, qui et multos non e minimis absumserunt, inter quos et Iohannem Bossium,[16] filii minoris olim hospitem, copias in hiberna ducit. Ipse vero cras aut perendie hic erit.

Luneburgici in Germania copias a reliquis separatas scribit filius,[17] transegisse eum cum imperatore aiunt alii, neque id inverisimile. Nunc itaque soli praeter Suecos restant Hassi, quos et ipsos tandem bell(i) paenitebit atque ita res Suecorum in arctum cogentur.

Faxit pacis largitor Deus, ut eius nobis aura aliquando affulgeat, cui te, uxorem, liberos precibus commendare non desino.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Raptim. Hagae, XXI Octobris, pridie natalem matris LXXXI,[18] anni 1641.

6 *BG* no. 571; de uitgave verscheen bij Blaeu in maart 1642.
7 Grotius' nieuwe aantekeningen bij Lucanus verschenen bij Blaeu in 1643 (*BG* nos. 430 en 431).
8 De bedoelde uitgave van Grotius' *Poemata* is niet tot stand gebracht (no. 4995 n. 12).
9 *BG* no. 1137; het werk verscheen in 1644 bij Cramoisy te Parijs.
10 Michel le Blon, Zweeds agent in Londen (no. 5054 n. 26); zie ook *infra* no. 5434.
11 Cornelis le Blon (†1686). In 1639 bevond hij zich te Parijs; vgl. *Briefw.* X-XI, Register i.v.
12 De Zweedse resident te Den Haag, Petter Spiring Silvercrona (no. 5000 n. 1). Zie voor het epigram no. 5340 en n. 10.
13 Peter Abel Schmalz (Smalze) (no. 5383 n. 20). De kwestie waarop Willem doelt, speelde in de jaren 1638-1640, zie ook dl. IX, p. IX.
14 Zie ook de brief van Johan van Reigersberch dd. 25 september 1641, no. 5383.
15 Frederik Hendrik keerde op 23 oktober terug in Den Haag.
16 Jan van den Bosch. Hij was in 1620 ingenieur in het Staatse leger bij Wesel, nam onder meer deel aan het beleg van Grol in 1627 en als kapitein-ingenieur aan het beleg van 's-Hertogenbosch in 1629. In 1632 werd hij luitenant-generaal der artillerie. Vgl. Van der Aa, II, p. 1009; Ten Raa-De Bas, *Staatsche leger* IV, p. 334. Hij overleed op 10 oktober 1641 en werd op 14 oktober begraven in de Grote of Sint-Gertrudiskerk te Bergen op Zoom. Dirk de Groot leerde bij hem in de jaren 1634-1635 de vestingbouw; zie *supra* nos. 1916, 2074 (dl. V), no. 2162 en bijlage no. 6 (dl. VI), no. 4333 (dl. X).
17 Deze brief van Dirk de Groot ontbreekt.
18 Aeltgen van Overschie was dus geboren op 22 oktober 1560, niet 1561; vgl. E.A. van Beresteyn, in: *Nederl. Leeuw* 43(1925), kol. 168.

Adres: A monsieur monsieur Grotius, ambassadeur de la reine et couronne de Suède, à Paris.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 30 Oct.

En in dorso: 21 Oct. 1641 W. de Groot.

5431. 1641 oktober 21. Van P. Spiring Silvercrona.[1]

Mijnheere,

Sijne Hoocheit den prince van Orangië is men eerstdaegs verwachtende. Het volck ligt nogh te Bergen op Zoom en daerontrent ten deele in de schepen. Den ambassadeur van Vranckrijck,[2] die sterck blijft aenhouden om d'armee nogh wat in 't velt te houden, sal men quaelijck langer contentement connen geven, alsoo door het quaet weder in het leger veele siecken sijn soo onder de officieren als de gemeene soldaten, waerdoor men genootsaeckt is de compagniën in garnisoen te brengen.

Tot Regensburg is den 5e deses in presentie der keyserlijcke commissarisen ende der stenden gedeputeerden des rijcks afscheid gelesen ende geconfirmeert worden. Den 10 dito soude de publicatie geschieden, den keyser blijvende geresolveert den 13e te vertrecken, ende men verhoopte dat de prince Robert[3] tot des kaysers aencompste tot Lints soude gerelaxeert werden.

Op des churfursten palsgraefs gesanten[4] propositie, daerin sij niet alleen de restitutie van de Palts ende der churfurstlijcke digniteit begeeren, maer oock de fructus perceptos et percipiendos met reparatie van de schaden, hebben de Beyerschen geantwoord dat sij tot geene van allen verobligeert waeren als hebbende haer heere soowel de churfurstlijcke digniteit als dat land titulo oneroso tegens een groote somma penningen, soo van den jongst overledenen als den regerenden keiser de investiture verkregen, ende dieswegen niet schuldigh aen iemant daervan reeckening te doen. Ende gelijck de gesanten van de Pals haere petitie op het uiterste extremum gestelt hebben, soo verhoopten de Beyerschen dat men het haer niet verdencken soude, dat sij daertegens de voorss. declaratie mede op het ander extremum stelden met presentatie, indien de gedeputeerden van de Pals in het midden treden wilden, dat sij dan oock sooveel mogelijck haer tot alle billickeit souden laeten vinden. De uitcompste van de saacke moet van Weenen verwacht worden. Den 7e dito hadde den Turcksen ambassadeur[5] bij den keiser audiëntie gehadt. Sijn aenbrengen bestaet in continuatie van vrede; liet sich mede verluiden dat den paus en Vranckrijck sijnen heere seer tot den oorloge gepousseert hadden.

De gedeputeerden der heeren Staten[6] aen den coning van Dennemarcken sijn verleden weecke weder alhier aengecomen om relatie te doen van het geslooten accord tuschen den welg. coning ende desen staet.

Onse hooftarmee ligt noch te Sasstede ende verwacht aldaer gelt ende haeren general Torstenson,[7] die, soo de brieven van Hamburgh medebrengen, eindelijck te Wolgast soude gearriveert sijn. De vijant ligt nogh te Gronaw, den eertshertog[8] te Goslar, bij denwelcken gedeputeerden van Brunsweich-Lunenburg[9] aengekomen,

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13, 96. Oorspr. Niet ondertek. De brief is geschreven door Grotius' voormalige secretaris Pieter Pels (no. 5228 n. 1).
2 Mathieu Coignet, sieur de La Thuillerie (no. 5023 n. 10).
3 Ruprecht van de Palts bevond zich sinds oktober 1638 in keizerlijke gevangenschap.
4 Konrad de Spina en Georg Johann Peblitz (no. 5033 n. 5), gezanten van Karl Ludwig van de Palts.
5 Mehmet aga, ambassadeur van Ibrahim, sultan der Ottomanen (no. 5370 n. 5).
6 Willem Boreel, Albert Sonck en mr. Johan van Weede (no. 5184 n. 8). Op 23 september 1641 hadden zij met de Deense koning een akkoord bereikt.
7 Lennart Torstensson (no. 5176 n. 4).
8 Leopold Wilhelm, aartshertog van Oostenrijk. In het hs. staat abusievelijk: Goslaw.
9 Zie voor hun namen no. 5420 n. 4.

ende was men die van de landgravin van Hessen[10] verwachtende, om met den kayser tot accommodement te tracteren.

Met den coning van Dennemarcken en de stadt Hamburg staet het in vorige terminis, dogh stille. De Deensche soldaten gaen daer inne ende uit om vivres te coopen ende heeft den-

10 Amalia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.

selven coning op lijfstraf aen sijne soldaten verboden niet den geringsten boer onder 't gebiet van Hamburg iet leets te doen.

Hiermede verblijve, mijnheer,

u Excellentie dienstwilliger.

Haage, 21 8bris 1641.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 30 Oct.

5432. 1641 oktober 22. Van G. Keller.[1]

Hochedel gestrenger herr ambassadeur, hochgenaigter herr vndt patron,

Von den armeen will verlauten, ob solte bey selbigen, sonderlich zwischen keyssr. vndt Weymarischen etwas vorgangen, vndt jene dabey in 500 mann ohn worden sein, davon wir mit nechstem die gewissheit vndt particulire nachricht haben werden. Die keyssr. erwarten des Hazfeldts,[2] vndt die vnssrigen des herrn feldtmarschallen Torstensons,[3] beederseits mit gleichem verlangen, vndt solte dieser gestern, da ihn vnpasslichkeit daran nicht verhindert hatt, zu Wissmar anlangen. Die völcker aber, deren marche durch die ankunfft des herrn feldtmarschallen etwas verzögert worden, advanciren nun allgemach vorhero nach der Elbe.

Mann sagt, die tractaten zu Gosslar zwischen dem erzherzog Leopold Wilhelm vndt den Lüneburgischen gesandten[4] sollen sich, wegen der an keyssr. seiten beschehenen allzu hohen forderungen, allss die statt, stifft vndt alle pertinentien von Hildessheimb abzutretten, dann dem keysser alle, so wol in guarnison alss im felde habende völcker, zu vbergeben, zerschlagen haben, davon wir mit nechstem der gewissheit erwarten. Der in Görliz gelegene obrist leutenant Wanke[5] hatt zwar einen guthen accord, vom churfürsten zu Sachsen, herzog Franz Albrecht vndt Golzen[6] vnterschrieben, erlangt, ist aber von diesen so leichtfertig gehalten worden, dass jener von 1000 mann kaum 150 vndt im vbrigen das geringste nicht davon gebracht.

Der Polnische reichstag[7] soll seinen schluss in stille vndt frieden erraicht haben. Im vbrigen beruhet alles in vorigen terminis, darumb ich hiemit schliesse, vndt Ew. Excell. göttlicher beschirmung trewlich empfehle

Ew. Excell. gehorsamber diener

G. Keller mpp.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 12, 51. Eigenh. oorspr.
2 De keizerlijke veldmaarschalk Melchior von Hatzfeldt und Gleichen (no. 5025 n. 11).
3 Lennart Torstensson (no. 5176 n. 4).
4 Zie voor hun namen no. 5420 n. 4.
5 Jakob Wanke, luitenant-kolonel in Zweedse dienst en commandant van Görlitz (no. 5212 n. 10).
6 Johann Georg I, keurvorst van Saksen, Franz Albrecht, hertog van Saksen-Lauenburg, en Martin Maximilian von der Goltz (no. 5001 n. 3). Görlitz gaf zich op 2 oktober over.
7 Rijksdag te Warschau (augustus-oktober 1641).

Datum Hamburg, den 12. 8bris 1641.

Jezt kompt von Hildessheimb bericht ein, dass der feind mit der ganzen armee sich movirt, vndt sich vor Einbeck gelägert habe, welches er starck beschiessen thue. Anderer, diesem folgenden bericht, will für gewiss sagen, ob solten sie nach der graffschafft Waldeck gangen sein, vmb die conjunction mit Hazfeld zu werck zu richten.

Adres (met andere hand): A son Excellence monsieur Grotius, conseiller d'estat et ambassadeur ordinaire de la reyne de Suède en France, à Paris.
Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 20 Nov. 1641.
En in dorso: 12 Oct. 1641 Keller.

5433. 1641 oktober 22. Aan D. Petavius.[1]

Reverende domine,

Mitto tibi quae ad Evangelia a nobis annotata Amstelodami prodiere.[2] Si legere tibi vacaverit, rogo, ubi id feceris, me admoneas quae omittenda, addenda aut mutanda censeas, ut editio altera non tantum vocum mendis purgatior, sed et rebus melior prodeat. Offerunt se Amstelodamenses etiam edendis eis, quae ad Vetus Testamentum scripsi.[3] Malim ego eam editionem hic fieri, ut cusarum paginarum postremum specimen ipse recognoscam. Quae in priorem eorum partem aut tibi aut alteri, cui ea legenda dederis, in mentem venerint, exspectabo. Venissem ipse, nisi me domi teneret ὑπόχυσις.[4]

Tuarum virtutum admirator
H. Grotius.

XXII Octobris MDCXLI.

Adres: Reverendo admodum summaeque eruditionis viro D. Dionysio Petavio.

5434. 1641 oktober 22. Van N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

De guarde van sijne Hoocheyt[2] arriveerde gisteravont in Den Hage, sijnde het leger door de menychte van siecken genootsaeckt geweest te scheyden.

Op de Engelsche ambassade[3] is noch niet gedisponeert. De coninginne van Bohemen hout de verlossynge van prins Robbert[4] seecker ende kan wel wesen dat sooverre contentement gegeven is aen den ambassadeur van Engelant[5] om hem vorder te doen hopen ende hem alsoo te slepen naer Weenen, daer men seecker hout dat sijne Ex.tie gaet om over de saecken van den Pals te handelen.

1 Hs. Den Haag, Vredespaleis, hs. 6. Eigenh. oorspr. Copie Rotterdam, Gem. Bibl., cat. v. hss. no. 674. Gedrukt *Epist.*, p. 693 no. 1531; *Epist. ad Gall.*, p. 471 no. 202. Zie betreffende Dionysius Petavius SJ no. 5408 n. 1.
2 *BG* no. 1135.
3 *BG* no. 1137; het werk verscheen in 1644 bij Cramoisy te Parijs.
4 Met ὑπόχυσις (suffusio, cataracta) is sinds de klassieke oudheid meestal de oogziekte staar of de oogziekte glaucoom bedoeld. Onder meer in januari 1624 berichtte Grotius dat hij aan deze oogziekte leed; vgl. *supra* nos. 868, 872 en 874 (dl. II).

1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, K 77b. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge (ed.), *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 677 no. 266. Antw. op nos. 5414, 5415 en 5416; beantw. d. nos. 5451 en 5452.
2 Frederik Hendrik kwam zelf op 23 oktober in Den Haag aan.
3 Zie no. 5404 n. 4.
4 Ruprecht van de Palts bevond zich sinds oktober 1638 in keizerlijke gevangenschap. Zie ook de brief van zijn moeder, Elisabeth Stuart, gewezen koningin van Bohemen, aan sir Thomas Roe dd. 28 oktober 1641, *CSP Dom.* 1641-1643, p. 140.
5 Sir Thomas Roe (no. 5143 n. 7).

Den conynck van Engelant wiert noch opgehouden in Schotlant, daer het parlement geen contentement en nam in de directeurs bij den conynck genomineert[6] om in 't affwesen van den conynck sijne saecken in dat rijck waer te nemen, sijnde de Schotten ende Engelsche nu niet vorder gewent den conynck te gehoorsamen als hij hem confirmeert in sijne commandementen naer hare intentiën ende humeuren. Die de kerckelijcke veranderynge voorhebben, rusten in Engelant noch niet. In Schotlant heeft den conynck de geestelijcke sooverre ingevolcht, dat

6 John Campbell, baron Loudoun, als 'Chancellor', William Hamilton, graaf van Lanark, als staatssecretaris, Robert Ker, graaf van Roxburgh, als 'Privy Seal' en William Douglas, graaf van Morton, als 'Treasurer'. Zie Gardiner, *Hist. Engl.* X, p. 20, 22; *CSP Ven.* 1640-1642, p. 229.

niet alleen alle de biscoppen sijn geremoveert, maer oock volgens het gebruyck, soo sij seyden sedert de reformatie bij hare conyngen gepleecht, een capittel naer de maeltijt heeft doen lesen ende een psalm doen syngen. Lesle[7] wert gedestineert generael van der Pals leger, waertoe men meent het parlament wederom vergaderende gelt sal verschaffen.

Monsieur d'Avaux[8] verseeckert de goede intelligentie tusschen de Sweden, Hessische ende Lunenburchse ende was Mortainge,[9] colonnel bij de Sweetse officieren affgesonden, van Hamburg vertrocken met vijffhondertduysent rijxdaelders ende goet contentement. Tortenston[10] was aen de Elve gearriveert, die drieduysent van de nieuwe troupes naer Stalhans[11] hadde gesonden. Picolomini, niet connende in het lant van Brunswijck subsisteren, hadde sijne winterquartieren in Bohemen doen maecken.

Dat is sooveel als aengaet het publyck, waerbij ick moet vougen voor uEd. particulier, dat den persoon die mij de eerste advertentie heeft gegeven van de communicatie van Felix'[12] brieven bij Aelianus[13] gedaen, mij in confidentie heeft gewaerschout dat tegens Felix yet wert gemachineert ende, sooveel hij heeft gehoort, die seer nauw weet watter omgaet, soude de meenynge wesen den man uyt Engelant[14] te brengen ontrent Felix, gelijck Aelianus hier was gecommen ontrent Valerius,[15] ende den soon[16] te stellen in Engelant in de vaders plaetse. Hetgene vorder verneemt, heeft belooft mij mede te communiceren. Van niemant anders is mij tot noch toe daer niet van voorgecommen. Soo uEd. oordeelt bij Iovinianus[17] yet dient gedaen ofte yet nader te werden vernomen, sal op alle occasiën vigileren. Het sal goet wesen op alles te blijven voordacht ende dat ick weet wat tale ick met die man, die mij verseeckert soo veel hem is bekent Felix daer hij is contentement geeft, sal moeten houden.

Desen 22 Octob. 1641.

Adres: Mijnheer mijnheer de Groot, raedt ende ambassadeur van de coningin[n]e ende crone van Sweden bij den alderchristelijcksten conynck.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 21 Oct. [*sic*] 1641.

En in dorso: 22 Oct. 1641 N. Reigersberg.

7 Alexander Leslie (1580-1661), graaf van Leven; vgl. *DNB* XXXIII, p. 68-76.
8 Claude de Mesmes, graaf van Avaux (no. 5001 n. 7).
9 Caspar Cornelius Mortaigne de Potelles (†1647), kolonel in Zweedse dienst; hij was in september 1641 naar de Zweedse ambassadeur te Hamburg, Johan Adler Salvius, gereisd om te pleiten voor betaling van de achterstallige soldij. In november 1641 werd hij bevorderd tot generaal-majoor. Vgl. *ADB* XXII, p. 339v.; *BNB* XV, kol. 280vv.
10 Lennart Torstensson (no. 5176 n. 4).
11 Torsten Stålhandske (no. 5014 n. 9).
12 Codenaam voor Grotius.
13 Codenaam voor Petter Spiring Silvercrona (no. 5000 n. 1). Reigersberch berichtte onder meer in mei 1638 en oktober 1639 dat Spiring Grotius' brieven communiceerde aan derden. Zie *supra* no. 3592 (dl. IX), nos. 4129 en 4360 (dl. X); zie ook dl. X, Register i.v. ‘Aelianus’.
14 Michel le Blon, Zweeds agent te Londen; zie ook no. 5430.
15 Codenaam voor Ludwig Camerarius (no. 4994 n. 1).
16 Cornelis le Blon (no. 5430 n. 11).
17 Codenaam voor Nicolaes van Reigersberch zelf.

5435. 1641 oktober 24. Van C. Marin.[1]

Monsieur,

Pour toutes nouvelles nous avons icy le despart de l'empereur de Ratisbone, où il sera suivy par les députez Palatins et l'ambassadeur d'Angleterre[2] pour finir leur traittez à Vienne.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9, 243. Eigenh. oorspr.

2 Konrad de Spina en Georg Johann Peblitz (no. 5033 n. 5) en sir Thomas Roe (no. 5143 n. 7).

Celuy de Denemarc[3] est rappellé, ayant néantmoins laissé en sa place un député de la part de son roy[4] come médiateur en cest affaire avec d'autres électeurs. Le duc de Bavière trouve fort haute la demande des députez Palatins, désirant pourtant qu'on la modère un peu. Sed nodus hic Gordius non potest nisi ense dissecari, quicquid tandem utrinque proponant partes. Ceste monstrueuse amnistie de l'empereur[5] a mis de la division parmy les Allemans, le prince Auguste de Brunsvic l'ayant acceptée et ceux de Luneburg[6] estans sur le point de faire le mesme.

En nostre voisinage le blocus de Hohetvil continue, et dit-on que Ghil de Has[7] soit arrivé à Zell avec ses gens pour renforcer les trouppes du colonel Spar,[8] qui a la surintendance de ceste petite guerre. On nous veut aussy faire accroire que le duc de Lorraine les viendra joindre avec 4 m. hommes, mais je ne sçay à quel effect, la saison estant desjà fort advancée et Hohetvil en très bon estat pour soustenir un long siège. Erlach et Konovsky[9] sont allez recognoistre l'ennemy qui loge aux environs de Tutlinghen et Engen, donnant quand et quand de la jalousie à ceux de Schaphausen et de Zurig.

Les Grisons attendent la ratification de l'archiduchesse d'Inspruc sur le traitté de Felkirch,[10] qui par après sera solennizé de tous les Grisons sujects honorables de la maison d'Austriche et d'Espagne.

Quant à moy, Mon.r, voyant que je suis tout à fait abandonné et ne puis trouver plus de crédit icy, je me prépare à m'en retirer ou chez vous ou à Benfeld, si sur la fin de ces mois Mon.r Mokel ou Heuf[11] ne m'assisteront de quelque argent. Ma pauvre femme[12] est desjà réduite tantum non ad stipem, et je la lairrai icy en un très-pitoyable estat dont je me plain à Dieu à des gens honnestes. Mais il faut que de la nécessité je face la vertu, croyant que Dieu punit mes péchez par ces mauvais traittement que la Suède me fait au lieu de récompenser mes services et pertes sustenues uniquement à cause de ma charge, oultre ce que je suis exposé en danger de ma vie partout. Voilà une belle protection que j'ay icy en une charge publique. Dieu me face la grâce de sortir avec honneur de tant de difficultez et vous conserve en sa sainte garde et moy en vos bonnes grâces auxquelles je me reccom[m]ande et demeure, monsieur,

vostre serviteur redevable
C. Marin mp.

De Zurig, ce 14 d'8bre l'an 1641.

3 Corfits Ulfeldt (no. 5085 n. 15).
4 Wilhelm Bidenbach von Treuenfels; vgl. E. Marquard, *Danske gesandter*, p. 5vv.
5 Zie no. 5357 n. 22, no. 5377 n. 13.
6 Bedoeld zijn de hertogen August, Friedrich en Christian Ludwig van Braunschweig-Lüneburg.
7 Gilles de Haes, Vlaming in keizerlijke dienst (no. 5041 n. 20).
8 Ernst Georg, graaf Sparr (no. 5422 n. 9).
9 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15). En Friedrich Ludwig Chanovski (Kanofsky) von Langendorff (†1645), goeverneur van Freiburg; vgl. B. Jelinek, *Böhmen im Kampfe* II, p. 9v.
10 Vergelijk van Feldkirch, op 9 augustus 1641 gesloten tussen aartshertogin Claudia en Graubünden.
11 Friedrich Richard Mockhel, Zweeds resident te Benfeld (no. 5361 n. 3), en Johan Hoeufft, bankier te Parijs (no. 5015 n. 3).
12 Alessandra Paravicini Capelli (no. 5068 n. 4).

Tout à ceste heure on m'asseure que le blocus[13] est levé par les impériaux retirez dans leur quartier d'hyver à Zell, Costance et Lindau. D'autres tiennent qu'ils marchent vers Laufenburg.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 7 Nov.
En in dorso: 14 Oct. 1641 Marini.

13 De blokkade van Hohentwiel.

5436. 1641 oktober 26. Aan L. Camerarius.[1]

Illustris domine,

Intelligere malim transiisse mare quam transiturum Torstensonium,[2] sed speremus iam transiisse; etiam sic satis sero tum pro Lunaeburgicis tum pro Hassicis rebus. Audimus autem omnes Lunaeburgicos principes[3] exemplo ducis Augusti pacis vias cum imperatore tentare. Hassica[4] quoque solis verbis in societate nostra retineri non poterit. Rex Galliae equitem peditemque colligit, quem in Germaniam mittat, diciturque dux iis futurus marescallus Vitriacus,[5] qui nunc in carcere Bastiliae est ob male tractatum archiepiscopum Burdegalensem, cuius nunc friget gratia; Longavillanus[6] vero ire in Catalaniam, ubi Motta Odincurtius[7] Hispanos quosdam Taragona egressos cecidit. Sunt hic a Catalania legati,[8] qui regem illuc ire vellent, sed id res Gallicae non permittunt. Interim et miles et pecunia eo mittuntur et classis paratur, quae verno tempore illuc eat. Aiunt vero Galli Perpinianum ita fame premi, ut sibi cessurum confidant magnasque spes novorum motuum inde concipiunt, quod dux Medinisidonius[9] in aulam Hispanicam vocatus eo non ierit. Praeterea futurum sperant, ut Portugalliae et amicorum classis Americanam intercipiat, quae omnia valde incerta sunt.

Dux Carolus[10] ipse quidem Viviani est et Sarbrugae Cantecroia,[11] sed exercitus illius iunxit se Gilloni Hasio[12] nihil tamen adhuc hostile in Galliam aggressus. De cardinalis Hispani[13] bona valetudine ac morte variant rumores ac suspiciones. Melo, Beckius, Lamboius[14] contra Airam se iunxere. Rex Compendii est, exercitus eius non longe ab Ambiano videturque adhuc pro Aira tentaturus aliquid. Tractando pacis negotio dilecti sunt Mazarinus, Servianus,[15] a secretis status regii, sed ob inimicitias cum Bulionio ab aula remotus antehac, et Davausius.[16] Duci Carolo permisit imperator

1 Copie Uppsala, UB, E 388a, 303. Gedrukt *Epist.*, p. 693 no. 1532.
2 Lennart Torstensson (no. 5176 n. 4).
3 De hertogen August, Friedrich en Christian Ludwig van Braunschweig-Lüneburg; op 7 oktober waren te Goslar de onderhandelingen met de keizerlijke partij geopend. De uitgave der *Epist.* vervolgt ten onrechte met: exempto duce Augusto.
4 Amalia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
5 Nicolas de l'Hospital (1581-1644), markies, later hertog van Vitry; als gevolg van een conflict met Henri d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux, verbleef hij in de jaren 1637-1643 in de Bastille. Vgl. *NBG* XLVI, kol. 319v. Het commando over het Franse leger in Duitsland bleef in handen van Guébriant.
6 Henri d'Orléans, hertog van Longueville, ging tenslotte in 1642 naar Noord-Italië.
7 Philippe, graaf van La Mothe-Houdancourt (no. 5060 n. 16).
8 Josep Margarit i Biure en Francesc Joan de Vergós. Zij kwamen op 21 oktober in Parijs aan; vgl. *Gazette* 1641 no. 134, p. 788, dd. 26 oktober.
9 Gaspar Alonso Pérez de Guzmán, hertog van Médina-Sidonia, goeverneur van Andalusië (no. 5041 n. 12).
10 Karel IV, hertog van Lotharingen, bevond zich wellicht te Vivers nabij Château-Salins.
11 Zijn maîtresse Béatrice de Cusance, prinses van Cantecroix (no. 5041 n. 7).
12 Gilles de Haes, Vlaming in keizerlijke dienst (no. 5041 n. 20).
13 De kardinaal-infante Ferdinand van Oostenrijk overleed op 9 november 1641.
14 Francisco de Mello, graaf van Assúmar, markies van Tor de Laguna (no. 5101 n. 18), Johann von Beck (no. 5140 n. 19) en Wilhelm, baron van Lamboy (no. 5005 n. 12).
15 Abel Servien (1593-1659), in de jaren 1630-1636 Frans staatssecretaris van oorlog; vgl. *NBG* XLIII, kol. 814-817. Zie voor het conflict met de 'surintendant des finances', Claude de Bullion, sieur de Bonelles (no. 5056 n. 12), o.a. Ranum, *Richelieu and the councillors*, p. 100, 107v.; Bullion was op 22 december 1640 overleden.
16 Claude de Mesmes, graaf van Avaux (no. 5001 n. 7).

uti eius milite, qui in praesidiis est Cisrhenanis. Hallerius[17] regi se purgavit reditque Nanciacum. Sampreulio[18] iudices dati sunt. Archiepiscopus Burdega-

17 François de l'Hospital, sieur du Hallier, Frans militair goeverneur van Lotharingen; zie ook no. 5390 n. 8.

18 François de Jussac, sieur de Saint-Preuil (no. 5273 n. 12).

lensis in reatu manet. Imperator libertatem promittit principi Roberto,[19] ut eo facilius retineri se sinant legati Anglicus et Danicus,[20] quasi aliquid promovissent.

Video ab iis, qui res Palatinas agunt,[21] magna institui postulata. Credo, quod eo facilius aequa obtenturos se putant, et probarem hoc consilium, si vires adessent, quas metuerent imperator et Bavarus. Sine iis magnifica verba rideri solent. Quare consilium ill. Dom. vestrae longe optimum est, ut curet elector[22] a parlamento Angliae decerni sibi auxilia militum et pecuniae, hac re constituta fedus fieri Angliae cum Suedia Galliaque. Nam id vel maxime nutantes Suedorum animos obligare poterit, ut sive bello sive pace Palatinae domus rationem habeant. Pro principe electore literas non negabit imperator, quales iam nuper datae sunt, nempe pro Carolo comite Palatino etc.[23] Plane autem puto et ipsum et Batavos recte facturos, si suorum alium Monasterii, alium Osnabrugae habeant.

Controversiae de freto Danico cum Batavis in annos quinque suspensae sunt; item Norvegicae, magno regis commodo.[24] Sed de Albi et Visurgi et novo federe vult rex agere apud Batavos. In federe, quod rex Angliae cum Batavis expetit,[25] volet rex eos devincire, ne cum Hispano pacem aut inducias faciant, nisi re Palatina in integrum restituta. Sed hoc an Batavis persuaderi possit, est cur dubitem. Tum vero, nisi, quae[26] de eo federe agentur, eorum conscii fiant Galli, metuendae erunt hinc offensae non leves. Hamburgenses securi esse non poterunt, quamdiu ad eorum portas exercitum habet rex Daniae. Videtur autem is non eam urbem obsessurus, sed circumiectis castellis aditus et exitus facturus suae potestatis.

In Portugallia ingens est pecuniae egestas, omnia suspicionibus turbida.

Iohannes Waertius[27] Slestadii est. Scripsit ad Bavarum pro Hornio,[28] ea de re responsum exspectatur. Videntur autem malle caesariani, ut permutatio Argentorati fiat quam quod nos proposueramus, Basileae.

Inter papam et Parmensem de pace agitur armis interim non quiescentibus. Constantinopoli retinetur adhuc Persa legatus,[29] alius a Moscovia[30] de pace agit desperata, ut dicitur, Asaci conservatione et clade aliqua accisis cosaccis, qui in Moscovitae sunt partibus.

Deus ill. Dom. vestram paterno amore semper foveat.

Illust. Dom. vestrae perpetuae observantiae debitor
H. Grotius.

Lutetiae, XXVI Octobris MDCXLI.

Rumor hic est Iohannem Waertium iam perductum esse Brisacum. Ego de eo nihildum certi habeo.

19 Ruprecht van de Palts.
20 Sir Thomas Roe (no. 5143 n. 7) en Corfits Ulfeldt (no. 5085 n. 15).
21 Konrad de Spina en Georg Johann Peblitz (no. 5033 n. 5).
22 Karl Ludwig van de Palts.
23 Zie no. 5101 en n. 4.
24 Tussen Denemarken en de Republiek was op 23 september 1641 te Glückstadt een akkoord bereikt.
25 Het verdrag kwam niet tot stand; zie no. 5023 n. 9.
26 Zowel de uitgave der *Epist.* als de copie te Uppsala geeft: qui.
27 Johan van Werth (no. 5017 n. 4).
28 Gustav Karlsson Horn (no. 5264 n. 1).
29 Ibrahim khan.
30 Niet geïdentificeerd. ‘Asacum’ is Asow aan de Zwarte Zee.

Harcurtius[31] Raveliam cuniculis suffodit. Elna apud Perpinianum a Gallis bene defenditur et qui Gallorum in praesidio sunt oppidi Guisiae castellum cepere, cui T[r]uno[32] nomen, quod non procul est ab Avenis.

31 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt, Frans opperbevelhebber in Noord-Italië (no. 5054 n. 3), belegerde de plaats Revello.

32 Het fort Trun aan de rivier de Buffe; vgl. *Gazette* 1641 no. 134, p. 787, dd. 26 oktober.

Adres (volgens de uitgave der Epist.): Ludovico Camerario, reginae regnique Sueciae consiliario.

Bovenaan de brief in de copie te Uppsala: Red. 2 Novemb. 1641.

5437. 1641 oktober 26. Aan W. de Groot.[1]

Mi frater,

Multum plane tibi ac D. Vergoesio[2] debeo pro tam assidua cura pro editione mea.[3] Caeterum noli dubitare, quin verum sit in indice recuso quaedam relicta, quae mutari volueram. Habeo enim exemplum eorum, quae in indice corrigenda annotaveram.

Ad libellos de viduitate[4] quod attinet, expiscabor sententiam affinium. Mihi non displicuerit excudi Hagae nitido etsi non maximo charactere.

In Schonckii et Overbekii causa[5] gaudeo te esse medium et rogo, ut vias pacis monstres, quae omnibus quidem suadendae sunt, sed maxime eis, quos tam propinqua iungit necessitudo. Tum vero pro tolerato tutelae onere non levis gratia debetur. Graswinckelio[6] nova dignitas opto bene vertat. De Melancht[h]one[7] rogo memineris.

Amirautius[8] in illo libro suo non libello tantum de Absoluto decreto,[9] sed et Curcellio[10] respondit. Est iusto vehementior et Calvini videri vult esse addictior discipulus quam sit Molinaeus[11] aut alii. Non longe abest ab idololatria in eo negotio.

De Annotatis meis noli mihi imperitorum clamores perscribere, sed iudicia eorum, qui linguas et historiam veterem norunt et a pace non sunt alieni. Lucani editionem[12] et poematum[13] meo nomine urgeas rogo. Loca de S. Ludovico[14] ob causas quasdam nolim poni iuxta epistolam dedicatoriam. Rectius ponentur fine librorum aut post illa in epistolam ad Philemonem.[15] De effigie tollenda ex libro Annotatorum nec ponenda

1 Gedrukt *Epist.*, p. 928 App. no. 571. Antw. op no. 5417; tezamen met nos. 5429 en 5448 beantw. d. no. 5462.
2 Vermoedelijk Willem van der Goes (no. 4995 n. 15).
3 Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135).
4 Het traktaat over de weduwstaat van Suzanna van Reigersberch, weduwe van Anthonie Bloncke; zie no. 5218 n. 11.
5 Daniël Schonck en Joost van Overbeke; zie no. 5183 n. 6.
6 Dirck Graswinckel was op 1 oktober 1641 bij provisie benoemd tot advocaat-fiscaal in het civiel; zie nos. 5380 en 5403.
7 Zie no. 5400 en *infra* no. 5441.
8 Moïse Amyraut in zijn *Doctrinae Ioannis Calvini de absoluto reprobationis decreto defensio* ..., 1641.
9 [Samuel Hoard], *De absoluto reprobationis decreto. Versio ex Anglico*, Amsterdami ... MDCXL (*BG* no. 1320).
10 Etienne de Courcelles (no. 4998 n. 14). Haag, ^{2}IV, kol. 793, vermeldt van hem een *Advis d'un personnage désintéressé relativement à la dispute d'Amyrault et de Du Moulin sur la prédestination*, 1638 - in 8°.
11 Pierre Du Moulin (no. 4995 n. 4).
12 Grotius' nieuwe aantekeningen bij Lucanus verschenen bij Blaeu in 1643 (*BG* nos. 430 en 431).
13 De bedoelde uitgave van Grotius' *Poemata* is niet tot stand gebracht (no. 4995 n. 12).
14 Zie no. 5340 n. 6. De citaten werden opgenomen achterin de uitgave van *De iure belli ac pacis* van 1642 (*BG* no. 571).
15 Grotius' *Commentatio in Epistolam Pauli apostoli ad Philemonem* (*BG* no. 1136), eveneens afgedrukt achterin de uitgave van *De iure belli ac pacis* van 1642.

in aliis, memineris rogo.[16] Nam cum calumniatores vobis imminere dicas, non debemus illis ultro praebere materiam.

16 Zie no. 5429.

Videntur Galli pro Aira adhuc tentare velle aliquid, quanquam omnes hostium copiae sub Lamboio, Bechio, Melone[17] in illa castra se iunxere. Ducis Caroli[18] miles apud Gillonem Hasium[19] est. Hispanos quosdam Tarragona egressos cecidit Motta Hodincurtius.[20] Inter papam et Parmensem de pace agitur, sed pendet adhuc negotium.

Vale quam suavissime cum matre nostra tuaque uxore et liberis.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae, 26 Octobris 1641.

5438. 1641 oktober 26. Aan A. Oxenstierna.[1]

Excellentissime et illustrissime domine,

Constituit rex ad pacis negotium mittere Mazarinum et Servianum,[2] qui antehac a status secretis regi ob inimicitias cum Bulionio ab aula fuit remotus, nunc illo mortuo auctoritatem recuperat. His accedet Davausius.[3]

Rex ad Compendium est, hucne venturus an illis in locis mansurus, incertum. Exercitus eius non longe ab Ambiano est videturque adhuc aliquid pro Aira moliri velle eaque de causa rogatus est princeps Arausionensis, ut in aperto maneat suique metu partem retentet hostilium copiarum.

Duci Carolo[4] permisit imperator uti omni milite, qui in praesidiis est cis Rhenum; nihil adhuc in Gallos fecit, ipse Viviani est, Sarbrugae Cantecroia.[5] Halerius[6] se regi purgavit et Nanciacum redit. Sampreuli[i][7] causa pendet etiamnunc. XII vestium millia in usus militum parantur.

Catalani hic legatos[8] habent; vellent regem in illas partes venire. Fama est mitti eo ducem Longovillanum, pro eo vero in Germaniam marescallum Vitriacum,[9] qui nunc in Bastilia asservatur, ideo quod contumeliose tractavit archiepiscopum Burdegalensem, qui nunc gratia aulae excidit et in reatu est.

Perpinianum sperant Galli per famem in suam venturum potestatem. Aiunt quosdam Hispanos, qui a Tar[r]agona exierant, caesos a Motta Hodincurtio;[10] ducem

17 Wilhelm, baron van Lamboy (no. 5005 n. 12), Johann von Beck (no. 5140 n. 19) en Francisco de Mello, graaf van Assúmar, markies van Tor de Laguna (no. 5041 n. 17).
18 Karel IV, hertog van Lotharingen.
19 Gilles de Haes, Vlaming in keizerlijke dienst (no. 5041 n. 20).
20 Philippe, graaf van La Mothe-Houdancourt (no. 5060 n. 16).
1 Copie Dresden, Sächs. Landesbibl., C 61, 50; copie Leipzig, UB, ms. 2633, f. 109. Gedrukt *Oxenst. Skrifter* 2. afd., IV, p. 163.
2 Abel Servien; zie no. 5436 n. 15.
3 Claude de Mesmes, graaf van Avaux (no. 5001 n. 7).
4 Karel IV, hertog van Lotharingen. Hij bevond zich wellicht te Vivers nabij Château-Salins.
5 Zijn maîtresse Béatrice de Cusance, prinses van Cantecroix (no. 5041 n. 7).
6 François de l'Hospital, sieur du Hallier, Frans militair goeverneur van Lotharingen; zie ook no. 5390 n. 8.
7 François de Jussac, sieur de Saint-Preuil (no. 5273 n. 12).
8 Josep Margarit i Biure en Francesc Joan de Vergós (no. 5436 n. 8).
9 Nicolas de l'Hospital, markies, later hertog van Vitry, maarschalk van Frankrijk; zie ook no. 5436 n. 5.
10 Philippe, graaf van La Mothe-Houdancourt (no. 5060 n. 16).

Medinae Sidoniae[11] vocatum a rege Hispano ire cunctari; classem amicorum novi regis Portugalliae quaerere classem Hispanicam ex America venturam. In Catalaniae vero auxilium mittuntur milites et pecuniae, classis in vernum tempus paratur eodem itura.

11 Gaspar Alonso Pérez de Guzmán, hertog van Médina-Sidonia, goeverneur van Andalusië (no. 5041 n. 12).

Colligitur in Gallia eques et pedes, qui in Germaniam eat.

De cardinali Hispano[12] dubii hic sunt rumores. Interim Hispanici duces Melos, Beckius et cum iis Lamboius[13] omnes suas copias contra Airam iunxere.

Deum rogo, ut pacem reddat orbi christiano et tuam Sublimitatem sospitem florentemque servet.

Lutetiae, XVI/XXVI Octobris MDCXLI.

Imperator promittit libertatem principi Roberto,[14] ut lactet Anglos. Qui principis Palatini res ibi agunt,[15] magna poscunt, obtinebunt vero hoc quidem tempore nihil. Sed de his Peblitzius. Galli, qui in praesidio sunt oppidi Guisiae, cepere castellum, cui nomen Truno[16] non longe ab Avenis Hainoviae. Elnam, quae prope Perpinianum est, bene defendunt Galli et Ravelium Harcurtius[17] cuniculis impetit. Rumor hic est Waertium[18] venisse Brisacum, de quo nihildum certi habeo.

Bovenaan de brief in de copie te Leipzig: Argumentum. Mazarinus, Servianus et Davausius ad pacis negotium destinati. Regis ad obsidione liberandam Airam consilia. Varia nova.

5439. 1641 oktober 26. Aan N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

Mij dunct dat den coning van Denemarcken geluckelijck heeft genegotieert[2] ende dat de Hollanders geen andere excusen en hebben van soveel toe te geven dan dat zij in oorlogh zijn ende apparentelijck lang zullen blijven met den coning van Spaignië.

De handeling tot vrede gaet wel voort ende heeft den coning daertoe gedeputeert Mazarini, Servien,[3] secrétaire d'estat ende voor desen door Bulion gedesgratieert, ende D'Avaux.[4] Maer al waer het dat Sweden ende - 'twelck meer onzeecker is - Vrancrijck gedisponeert waeren tot rust, zoo meen ick dat den prins van Orangië zal connen gedisponeert werden onder belofte van groot secours het oorlogh te continueren ende zijn interesten daerin vinden ende veele andere met hem.

Des conings van Denemarckens intentie nopende Hamburg meene ick te zijn de stadt rondom met schantzen te benauwen ende zich alzoo meester te maecken van

12 De kardinaal-infante Ferdinand van Oostenrijk, over wiens dood geruchten in omloop waren, overleed op 9 november 1641.
13 Francisco de Mello, graaf van Assúmar, markies van Tor de Laguna (no. 5041 n. 17), Johann von Beck (no. 5140 n. 19) en Wilhelm, baron van Lamboy (no. 5005 n. 12).
14 Ruprecht van de Palts.
15 Konrad de Spina en Georg Johann Peblitz (no. 5033 n. 5).
16 Het fort Trun aan de rivier de Buffe.
17 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt, Frans opperbevelhebber in Noord-Italië (no. 5054 n. 3), belegerde de plaats Revello.
18 Johan van Werth (no. 5017 n. 4).
1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, H 23f. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Tezamen met no. 5440 antw. op no. 5418 en beantw. d. no. 5453.
2 Tussen Denemarken en de Republiek was op 23 september 1641 te Glückstadt een akkoord bereikt.
3 Abel Servien; zie no. 5436 n. 15.
4 Claude de Mesmes, graaf van Avaux (no. 5001 n. 7).

de toeganck ende uitganck. Voor d'afval van de Luneburgische princen[5] staet te vrezen. Doch de comste van

5 De hertogen August, Friedrich en Christian Ludwig van Braunschweig-Lüneburg.

't secours, Torstenson[6] ende gelt can veel daerin helpen. De mindering van de prijs van de Oostindische actiën is niet clein. Apparentelijck zal getracht werden de zaecken in Japan te restabiliëren.

26 Oct. 1641.

In dorso schreef Reigersberch: Broeder de Groot, den 16 Oct. 1641 uyt Paris.

5440. 1641 oktober 26. Aan N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

Melo, Lamboi ende Beck[2] hebben zich weder tezamen gevoucht bij Aire. Den coning is te Compiègne, zijn leger bij Amiens ende meent noch wat te doen tot het ontzet van Aire, hoewel daertoe geene groote apparentie is.

Hertogh Carel[3] is in persone te Vivien ende heeft ordre van den keizer ontfangen om te gebruicken alle de garnisoenen die aen deze zijde zijn van den Rijn. Zijn volck is alrede bij Gil de Haes.[4]

Hier zijn nieuwe gedeputeerde gecomen uit Catelagne,[5] die garen hadden dat den coning zelff quame nae die quartieren, 'twelck geen groote apparentie en heeft. Maer daer werdt tot haer secours volck ende geldt gereedt gemaect ende een vloote van twaelff galeyen ende noch zooveel andere schepen tegen de voorzomer. 't Schijnt den hertogh van Longueville garen als vice-roy[6] derrewaert zoude gaen ende dat werdt gesproocken van in zijne plaetse nae Duitschlant te zenden den marescal de Vitry,[7] die nu noch is in de Bastille om een querelle die hij heeft gehadt met den eertsbisschop van Bourdeaux, die nu is in discredyt.

Den marescal de Breszé is noch in Anjou. De Fransoisen zeggen hoope te hebben dat Perpignan door honger in haere handen zal vallen; zeggen dat Motte-Odincourt[8] geslagen heeft een goed getal Spaignaerden gecomen uit Taragone; seggen oock dat den hertogh van Medine-Sidonie[9] bij 't hoff van Spaignië ontboden niet en is gegaen ende dat de vloot soo van Portugael als van Portugaels vrunden, waeronder oock de Hollandsche, gaen zoecken de vloot die comt uit West-Indië.

Tuschen den paus ende den hertogh van Parme[10] werdt gearbeit tot vrede, doch continueren alsnoch de actiën van wapenen. Tot Constantinople blijft noch den

6 Lennart Torstensson (no. 5176 n. 4).
1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, H 23g. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Tezamen met no. 5439 antw. op no. 5418 en beantw. d. no. 5453.
2 Francisco de Mello, graaf van Assúmar, markies van Tor de Laguna (no. 5041 n. 17), Wilhelm, baron van Lamboy (no. 5005 n. 12) en Johann von Beck (no. 5140 n. 19).
3 Karel IV, hertog van Lotharingen, bevond zich wellicht te Vivers nabij Château-Salins.
4 Gilles de Haes, Vlaming in keizerlijke dienst (no. 5041 n. 20).
5 Josep Margarit i Biure en Francesc Joan de Vergós (no. 5436 n. 8).
6 Tot onderkoning van Catalonië was - tegen zijn zin - benoemd Urbain de Maillé, markies van Brezé, maarschalk van Frankrijk (no. 5142 n. 16).
7 Nicolas de l'Hospital, markies, later hertog van Vitry, maarschalk van Frankrijk; zie ook no. 5436 n. 5.
8 Philippe, graaf van La Mothe-Houdancourt (no. 5060 n. 16).
9 Gaspar Alonso Pérez de Guzmán, hertog van Medina-Sidonia, goeverneur van Andalusië (no. 5041 n. 12).
10 Odoardo Farnese, hertog van Parma.

ambassadeur van Persië[11] ende is daer gearriveert eene uit Moscovië[12] om de paix te maecken. Men segt daer dat

11 Ibrahim khan.
12 Niet geïdentificeerd. ‘Asac’ is Asow aan de Zwarte Zee.

Asac den Turcken niet en can ontgaen ende dat de cosacquen die van Moscovië dependeren, zijn geslagen.

Monsieur du Halier[13] heeft zich zoo wel gejustificeert bij den coning, dat hij weder gezonden is nae zijn gouvernement van Nanzy. Aen Sanpreul[14] zijn commissarissen gegeven.

Den keizer heeft belooft prins Robert[15] te Wenen in vrijheit te stellen om daerdoor de ambassadeurs van Engelant ende Denemarq,[16] alsoff zij vrij wat uitgerecht hadden, op te houden.

Johan de Waert[17] is te Slestadt; heeft nae het hoff van Beieren geschreven om de vrijheit van den marescal Horn,[18] waero(p) antwoord werdt verwacht.

26 Oct. 1641.

Hier werdt gezegt dat Jan de Waert gebracht is te Brisac, hoewel ick daervan noch geene zeeckerheit en hebbe. Den grave van Harcourt[19] ondermijnt Ravel, ende Elna, een plaets ontrent Perpignan, werdt bij de Fransoisen wel gedefendeert. Ende die van 't garnisoen van Guise hebben becomen een fort, Tun genaemt, naebij Avenes.[20]

In dorso schreef Reigersberch: Broeder de Groot, den 26 Oct. 1641 uyt Paris.

5441. 1641 oktober 28. Van W. de Groot.[1]

Frater optime,

Spero omnes pacis amantes eos ex laboribus tuis fructus percepturos, quos tu auguraris, si non nostris temporibus, at certe venturis; quanquam quid melius de posteritate sperari potest, cum omnia in deterius verge[re] videamus, adeo ut iam homines ad ipsum concordiae christianae nomen contremiscant et eos, qui de ea vel cogitant, odio prosequantur! De edicto Ordinum[2] recte mones non debere Foederatis permitti, ut magistratibus nostris imperare videantur, et iam quosdam in Conventu hac de re monueram. Sed nulli egregium publicum curae, Catsio[3] ea, quae vel maxime sui muneris sunt, non curante.

13 François de l'Hospital, sieur du Hallier, Frans militair goeverneur van Lotharingen; zie ook no. 5390 n. 8.
14 François de Jussac, sieur de Saint-Preuil (no. 5273 n. 12).
15 Ruprecht van de Palts.
16 Sir Thomas Roe (no. 5143 n. 7) en Corfits Ulfeldt (no. 5085 n. 15).
17 Johan van Werth (no. 5017 n. 4).
18 Gustav Karlsson Horn (no. 5264 n. 1).
19 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt, Frans opperbevelhebber in Noord-Italië (no. 5054 n. 3), belegerde de plaats Revello.
20 Het fort Trun aan de rivier de Buffe.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24, 217. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 5425; beantw. d. no. 5458.
2 Plakkaat dd. 30 augustus 1641; zie ook no. 5368 n. 11.
3 Jacob Cats. Vgl. Tacitus, *Annales* III, 70: Capito insignitior infamia fuit, quod humani divinique iuris sciens egregium publicum et bonas domi artes dehonestavisset.

Amirautii liber[4] hic nondum visus est. Itaque nescio, an et quis ei sit responsurus. Quodsi fiat, monebo et de editione libelli de Reprobatione.[5]

4 Moïse Amyraut, *Doctrinae Ioannis Calvini de absoluto reprobationis decreto defensio* ..., 1641.
5 [Samuel Hoard], *De absoluto reprobationis decreto. Versio ex Anglico* ..., MDCXL (*BG* no. 1320).

In distributione librorum tuorum[6] secutus sum, quod XVI Februarii ad me scripsisti his verbis: ‘Exemplar compactum retinebis tibi, par Utenbogardo dabis et Corcelio, Vossio quoque et Heinsio, Reigersbergiis tria aut quattuor, et Vergoesio.’ Postmodum nullos alios nominasti praeter Marium.[7] Ego ex mea sententia Petrum adiunxi et Bellimontium.[8] De Hoofdio[9] nullibi mentionem invenio; interea hodie ad Blavium de ipso et Vickevortio[10] scripsi sciscitaturus, quid ipsi sit animi, cuius certiorem te faciam. De Anthologia[11] haereo et, ubi Lugdunum, quo forte hac septimana excurram, venero, exquiram an ibi sint boni correctores, boni typi. Non typographos facile inveniam, sed omnes lucri sui cupidos, ut in Mairio[12] aliisque antea expertus sum.

De Aira quid futurum sit et ecquid ausuri sint Galli, scire omnes desideramus. Illud, quod ex Italia nuntias,[13] mihi minus placet. Quomodo enim papa omnes christianos ad pacem exhortabitur, qui ipse novum bellum incipiscit.

Hic nihil fere novi accidit. Unum pro comperto scribam inter Suecos et nostros convenisse, ut pecunia subsidiaria in hoc semestre Suecis eroganda ipsorum delegatione Hassis detur,[14] καὶ οὕτως οὐκέτι κρατεῖ τούτου τοῦ πλούτου ὁ δείνα.[15]

Librum Petavii adversus Salmasium[16] habet iam diu Heinsius. Si ipsum accessero, rogabo an quid Petavio velit rescribere.

Cum nuper mihi indicasses locum ex epistolis Menlanchtonis [*sic*] de Zenone,[17] eum ego porro Utenbogardo indicavi, qui heri Amstelodamo redux ipsum mihi librum attulit, cui titulus ‘Liber continens continua serie epistolas Philippi Melanchtonis scriptas annis 38 ad Joachimum Camerarium, Lipsiae cum privilegio imperatoriae Maiestatis ad annos 5’. Eius editionis pag. 677 extat epistola scripta anno 1552 ad Camerarium, quae incipit ‘Tuam epistolam ad generum meum scriptam accepi’,[18] cuius epistolae lin. 10 haec occurrunt verba: ‘Ac vide seculi furores. Certamina Allobrogica de Stoica necessitate tanta sunt, ut carceri inclusus sit quidam, qui a Zenone dissentit’. Haec ipse ex libro describo, caeterum anno caret editio in

6 Het betreft de presentexemplaren van Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135). De hier geciteerde tekst komt niet letterlijk overeen met die van de brief van 16 februari, no. 5061. Voor de genoemde personen zie men aldaar.
7 Leonardus Marius is vermeld in de brief van 12 mei, no. 5181.
8 Pieter de Groot en Simon van Beaumont (no. 5124 n. 20).
9 Pieter Cornelisz. Hooft.
10 Joachim de Wicquefort (no. 5022 n. 1). Willems brief aan Blaeu ontbreekt.
11 *BG* no. 534; de uitgave verscheen tenslotte pas in 1795-1822.
12 De Leidse uitgever Jean le Maire; zie dl. II-XI, Register i.v.
13 No. 5425.
14 Van dit bericht heb ik elders geen bevestiging gevonden.
15 Willem doelt op de Zweedse resident in Den Haag, Petter Spiring Silvercrona (no. 5000 n. 1), die de halfjaarlijkse Staatse subsidie aan Zweden placht aan te vragen. Willems leedvermaak is niet op zijn plaats, want Spiring verrichtte zowel in 1641 als in de komende jaren de aanvraag van de subsidiegelden; ARA, SG no. 7173.
16 Dionysius Petavius SJ, *Dissertationum ecclesiasticarum libri duo* ...; zie ook nos. 5111 en 5425.
17 Zie no. 5400 dd. 5 oktober 1641.
18 De brief van Philippus Melanchthon aan Joachim Camerarius dd. 1 februari 1552 bevindt zich in de door Willem geciteerde uitgave op p. 657 (= *Corpus Reformatorum* VII no. 5038). Het citaat luidt meer volledig: Hic Polonus [= Jan Mączyński?] a Lelio [= Lelio Sozzini] accepit litteras, qui iam in Helvetiis conventum fore scribit totius gentis deliberaturae de Gallicis petitionibus. Ac vide seculi furores: certamina Allobrogica [= Genevae] de Stoica necessitate tanta sunt, ut carceri inclusus sit quidam [= Hieronymus Bolsec], qui a Zenone [= Calvino] dissentit. Lelius narrat se *Κορυφαίῳ* cuidam [= Calvino] scripsisse, ne tam vehementer pugnet. Et mitiores sunt Tigurini. Voor de verklaring van de eigennamen in dit citaat dank ik dr. H. Scheible.

frontispicio, sed in calce habet annum 1569. Dum epistolas Melanchthonis ad Camerarium percurro, anno-

tavi aliqua, quae ab instituto tuo non videbantur aliena, quare haec excerpta, si forte eius libri copia tibi non sit, inclusa hisce litteris ad te mitto.[19]

De rebus Petri ad te et uxorem particularem scribo epistolam.[20]

Deus Opt. Max. te magno ecclesiae, litterarum et familiae nostrae bono diu servet incolumem.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, XXVIII Octobris 1641.

Adres: A monsieur monsieur Grotius, ambassadeur de Suède, à Paris.
Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 7 Nov.
En in dorso: 28 Oct. 1641 W. de Groot.

5442. 1641 oktober 28. Van P. Spiring Silvercrona.[1]

Mijnheer,

Sijne Hoocheit den prince van Orangië is verleden Woonsdagh[2] 's avonts hier in Den Haage aengekommen ende van de borgerie solenniter innegehaelt. Het volck heeft haere patenten gecregen om in de garnisoenen te trecken, waeronder veele siecken sijn door mangel van gelt ende quaet weder dat sij dese somer wtgestaen hebben.

In Engelland is men beesigh om een vloote nae West-Indiën wt te rusten ende eene compagnie op te richten, waeraen men twijffelt, of 'tselvige meer sal strecken tot afbreuck van de Spaenschen als naedeel voor de Hollandsche Westindische Compagnie.

Hoeveel het verlies van Dorsten,[3] waerdoor de naestgelegene provinciën van Gelder ende Overijssel naeuwer moeten bewaert worden, aen dese landen importeert, is men nu eerst siende, dogh te laet. Veltmaerschalck Hatzvelt[4] ligt nogh ontrent Amberg ende Lipstad; toont geen haest te hebben om sich met Piccolomini te conjungeren, alsoo hij bij den keyser solliciteert de Gulickse landen tot sijn winterquartier wederom te mogen hebben. Desgelijcken versoeckt mede den general Lamboy.[5] De stadt Aken heeft sich van sulcken last met 20000 R[tlr.] bij den keyser vrijgecocht. Van Ceulen schrijft men dat het garnisoen in Gorlitz soude geaccordeert

19 Ontbreekt.
20 Deze brief over Pieter de Groot ontbreekt.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13, 97. Oorspr. Niet ondertek. De brief is geschreven door Grotius' voormalige secretaris Pieter Pels (no. 5228 n. 1).
2 23 oktober.
3 Dorsten was op 18 september voor Hessen-Kassel verloren gegaan; zie ook no. 5308 n. 5.
4 De keizerlijke veldmaarschalk Melchior von Hatzfeldt und Gleichen (no. 5025 n. 11).
5 Wilhelm, baron van Lamboy (no. 5005 n. 12).

hebben ende dat haer 't accord, 'twelck den gouverneur Wancke,[6] in de 900 mannen sterck ende een regiment te peerd sijnde, gemaeckt hadde om met haere wapenen ende alle bagagie te mogen uittrecken, niet en is gehouden worden, alsoo in het wttrecken men op haer was begerende dat degeenen die tevooren de keyserschen ofte Saxischen hadden gedient, terugge souden blijven ende aftreden; waertoe niemant van 't garnisoen willende verstaen ende daerdoor questie geresen sijnde, souden de keysersche ende Saxischen op hun toegevallen, het volck weghgenomen ende alle de bagagie geplundert hebben, laetende alleen aen den voorss. goeverneur Wange sijne coetse met 72 soldaten ende ettelijcke ruiters ende hem convoyerende nae Sagan tot den general Stalhans.[7] Soodanige proceduren maacken groote diffidentie.

6 Jakob Wanke, luitenant-kolonel in Zweedse dienst en commandant van Görlitz (no. 5212 n. 10).

7 Torsten Stålhandske (no. 5014 n. 9).

Hiermede u Ex.tie bevelende in de protectie Gods verblijve, mijnheer,
u Ex.tie dienstwilliger.

Haaghe, 28 8bris 1641.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 7 Nov.

5443. 1641 oktober 28. Van G.J. Vossius.[1]

Illustrissime domine,

Generosus baro Benedictus Skytte[2] relicta domi coniuge in Gallias redit parentibus, uxore, amicis, medicis etiam autoribus, qui sic arbitrantur valetudinem adversam, quam in corpore natura infirmo auxit bonorum liberum amissio, corrigi posse peregrinatiuncula et mutatione aëris. Gallias terris praetulit aliis, partim quia medicos habeat excellentiores, partim ob aëra temperatiorem, partim etiam Excellentiae tuae caussa, quam tam sibi faventem et propitiam exoptat quam persensit prius. Eoque fine aliquid etiam literarum a me petiit, quo Excellentiae tuae commendarem. Id vero facio lubens eoque lubentius, quod et ob ingenium doctrinamque et genus ac gentem per se sciam commendatissimum. Nimirum nihil hic opus circumspicere ex praecepto Theognidis[3] atque etiam Horatiano[4]

> ne mox
> Incutiant aliena mihi commissa pudorem.

Gratias Excellentiae tuae ago immortales pro opere immortali et incomparabili Annotationum in quadrigam Evangelistarum.[5] Quod ex quo accepi, iam dies est quartus, avide, sed pro occupationibus, queis premor, coepi devorare. Ac video esse reconditae eruditionis thesaurum. Utinam his epulis liceret animum magis pascere. Praeterquam quod avocaretur sic mens a cogitatione tot adversorum - quae interim mediocriter fero et fortasse magno animo -, etiam legendis tuis meliora possem reddere tam multa nostra in sacris, in quibus nunc limandis aliquantum occupor.

Nihil in opere de Idololatria et naturae mirandis[6] superest praeter praefationem secundi voluminis hesternaque die excudi coepit. Inscripsi clero Anglicano; quod consilium meum gaudeo nec Excellentiae tuae improbari.[7] Minus uret animum

1 Copie Oxford, Bodl., Rawl. letters 84 C, f. 180. Gedrukt *Vossii Epist.*, p. 420 no. 419; *Vossii Op., Epist.*, p. 303 no. 562. Geciteerd in vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 300. De gedrukte uitgaven hebben enige tekstverschillen. Antw. op no. 5367; beantw. d. no. 5479.
2 Bengt Skytte (no. 5355 n. 9); zijn vrouw was Christina Sparre.
3 Theognis, 963v.: Μήποτ᾽ ἐπαινήσῃς πρὶν ἂν εἰδῆς ἄνδρα σαφηνέως, // ὀργὴν καὶ θυμὸν καὶ τρόπον ὄντιν᾽ ἔχει.
4 Vgl. Horatius, *Epist.* I, 18, 76-77: ne mox // Incutiant aliena tibi peccata pudorem.
5 *BG* no. 1135.
6 Vossius' *De Theologia gentili et physiologia christiana, sive de origine ac progressu Idololatriae* ..., Amsterdami, apud Ioh. et Cornelium Blaeu, MDCXXXXI.
7 Zie ook no. 5367.

reverendissimi archiepiscopi,[8] si opus - sibi destinatum quod sciat - videat saltem clero dicari quam si ad illustres irem Ordines nostros vel regnum Sueciae, ut plerique erant auctores. Illa adversus reverendissimum, de quibus scribis,[9] ἀνέγνων, ἔγνων, κατέγνων. Valde me male habet, quod videam tam saevum animum eorum, qui doctores sunt religionis reformatae.

Gaudeo interea, quod ipse in Galliis agas. Noli enim putare minus Excellentiae tuae esse infestos. Quod facile intelligo ex iis, quos hic habemus. Iam mihi cum nonnullis dissertandum

8 William Laud, aartsbisschop van Canterbury.
9 *Irenaei Philadelphi Epistola ad Renatum Veridaeum* ...; zie no. 5367 n. 16.

fuit. Illi colligunt ex postrema tua diatriba adversus Borboritam et Frontonem[10] Excellentiam tuam in gratiam cardinalis Richelieu hoc agere, ut redeant omnes ad errores pontificios. Contra contendi velle et Excellentiam tuam, ut romana ecclesia reformetur, sed putare a reformatoribus quibusdam, in his Calvino, modum esse excessum; quemadmodum vero non sequitur 'nec Italus est nec Hispanus, ergo nec Belga aut Gallus', itidem neque consequi 'non placet illi reformatio Lutheri, minus etiam Calvini, ergo nec placet illi reformatio ulla romanae ecclesiae', non quam Cassander[11] aut ante etiam Erasmus exoptabant quamque magnam partem secuti qui sub Eduardo VI[12] reformarunt ecclesiam anglicanam; sive hunc in modum malis 'non placet reformari, ut volunt aliqui ἰδιογνώμονες καὶ αὐθέκαστοι,[13] veteris ecclesiae contemptores, ergo nec eo modo, quem probant veteris ecclesiae gnari et amantes'. Confido me mentem tuam in illa diatriba melius perspexisse quam Excellentiae tuae inimicos iuratissimos. Qui nisi in Galliis viveres! Sed nihil caetera dicere attinet. Chartae tamen eorum dente Theonino[14] vel leonino aut ursino, et si quid efferum magis, rodere et lacerare nomen non desinent. Nihil tam bene, tam vere dixeris, quin detorsuri sint aliam in mentem, alii malignitate, alii imperitia atque ἀλογιστίᾳ. Iam praevideo, quid sis dicturus mihi, nempe ut in Pietate Ordinum[15] facis:

> Omnia praecepi atque animo mecum ante peregi.[16]

Atque ita confido Deumque oro, ut tanta aggressum amore ecclesiae ita misere scissae spiritu sacro firmet magis ac magis.

Intelligo iam Hagae esse apud fratrem libellum illum,[17] de quo superioribus ad me literis scripseras.[18] Gaudeo, quia inde melius Excellentiae tuae mentem perspicere erit. Eo lubentius post hebdomadem unam alteram me Hagam conferam, ut legendi istic potestas fiat. Etiam absque illo fortasse irem cum filii[19] caussa, tum mea, ut colloquar cum oratore Anglico Boswello,[20] quo melius volumina nostra Britanniae clero dicata eo transmittantur. Si tamen valetudo vel tempestas iter impedient, per literas exsequar. Simul scribam ad fratrem iurisconsultissimum,[21] quem Annotata illa ad Consultationem Cassandri ad diem unum alterum communicaturum mecum non invitum prorsus habeo persuasum. Nihil erit periculi, ne in manus veniat aliorum culpa mea.

10 Grotius' *Appendix de Antichristo* (*BG* nos. 1128 en 1129); daarin antwoordde hij op de kritieken van Samuel Desmarets, spottenderwijs 'Borborita' (vgl. dl. XI no. 4954 n. 4), en Pierre Du Moulin; de laatste publiceerde onder het pseudoniem Hippolytus Fronto Caracotta. Zie ook no. 4995 n. 4.
11 Georges Cassander (no. 5018 n. 10).
12 Edward VI (1537-1553), koning in 1547-1553.
13 Vgl. Philodemus, *De vitiis*, p. 30 (ed. Jensen).
14 Horatius, *Epist.* I, 18, 82.
15 Zie Grotius' *Ordinum Hollandiae ac Westfrisiae pietas* ..., excudit Lugduni Batavorum Ioannes Patius ... anno 1613 (*BG* no. 817), p. 63.
16 Vergilius, *Aen.* VI, 105.
17 Grotius' *Annotata ad Consultationem Cassandri* (*BG* no. 1165). Grotius zond het werk op 28 september naar zijn broer Willem, zie no. 5388; en op 18 november, no. 5472, schreef Willem dat Vossius het werk had gelezen.
18 No. 5367.
19 Vossius zocht voor zijn zoon Matthaeus het ambt van historieschrijver van Holland; zie ook no. 5348 n. 8.
20 William Boswell, Engels resident in Den Haag (no. 5023 n. 8).
21 Vossius' brief aan Willem de Groot ontbreekt.

Vale, illustrissime domine, meum etiam Isaacum[22] habe commendatum, quantum publica privataque sinunt. Dominae coniugi et familiae toti ab omnibus nobis salutem plurimam dicito.

Illustrissimae Excellentiae tuae devotissimus
Ger. Io. Vossius.

22 Isaac Vossius bevond zich vanaf augustus of september 1641 te Parijs (no. 5066 n. 20).

Amstelodami, MDCXLI, XXVIII Octobris, h.e. ipso natali Erasmi, cuius herois memoria pagina hac exeunte pene ordirer novam. Nam eum quando cogito et tempora nostra confero, ecclesiae miserescit. Sed distentus exiguis distentissimum maximis non detinebo seu tolutiloquentia mea, ut casci dixere,[23] seu aliter vitium hoc meum vocandum putabis.

Adres: Hugoni Grotio, Lutetiam Parisiorum.

5444. 1641 oktober 29. Van N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

Sijne Hoocheyt[2] arriveerde voorleden Woensdach in Den Hage, wert geïncommodeert van het flerecijn. De soldadesque was nodych in de garnisoenen, seer gequelt met sieckten.

Uyt Engelant ende Scotlant horen wij meer dreygementen tegens den keyser als preparaten om deselve te executeren. Het parlament van Engelant sage desen staet garen geëngageert tot de restitutie van den Pals. Off daertoe bij alliantie obligatie sal werden gegeven, twijfelen luyden van staet.

Den hertoch van Nieuburch[3] heeft sijn soon[4] gesonden aen het hoff van den keyser om te vervolgen de neutraliteyt van de landen van Gulick ende Cleeff. Milander[5] is gegaen in sijn geselschap, die men hout dat gemaeckt sal werden grave van het rijck ende daermede de partij van den keyser aennemen. Uyt het hoff van den keyser gaet den prins van Nieuburch naer Pruyssen om de princesse van Brandenburch[6] te versoucken.

Wie den heer Spierynk[7] een charité schuldych is geweest, weet men niet, maer soo daer yemant is, hij heeft hem wel betaelt, uytstroyende onder de gemeente dat hij grote quantiteyt van boter hadde doen opcopen ende onder pretext van te senden naer Portugael die hadde gescheept op Dunkercken, alwaer bij den admirael[8] was aengehaelt. Dit verdichsel, want daervoor houde ick het, heeft gerencontreert een tijt dat de boter seer in prijs is gesteygert, waerdoor alteratie is geraeckt onder het volck, niet alleen in Hollant, maer in alle provintiën met die advysen werdende onderhouden. Ende is dat soo verde gelopen, dat Woensdach voorleden, sijne Hoocheyt werdende verwacht, Spierynck is commen rijden van sijne wonynge ende passerende de schutters is naergeroupen met dreygementen, 'Wener buttercoper' ende meer injuriën, eenyge hare musquetten lossende met loos cruyt in sijne coetse, beclagende sij geen cogels en hadden, ende heeft dat Spiery[n]ck niet sonder reden oorsaecke gegeven sijn huys, dat gedreycht wiert met raserynge ende plunderynge,

23 Novius, *Gallinaria* fr. 38 (ed. Ribbeck, p. 260): O pestifera portentifera trux tolutiloquentia.

1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, K 77c. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge (ed.), *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 679 no. 267. Antw. op nos. 5427 en 5428; beantw. d. nos. 5460 en 5461.

2 Frederik Hendrik keerde op woensdag 23 oktober uit het leger terug in Den Haag.

3 Wolfgang Wilhelm, hertog van Palts-Neuburg.

4 Philipp Wilhelm van Palts-Neuburg.

5 Peter Melander, graaf van Holzapfel (no. 5419 n. 9).

6 Louise Charlotte van Brandenburg; zie ook no. 4992 n. 8-10.

7 Petter Spiring Silvercrona, resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag (no. 5000 n. 1). Het volgende verhaal staat uitvoeriger verteld bij Aitzema, II (f.^{o}), p. 799v. Zie ook Grotius' brief aan Spiring dd. 30 november 1641, no. 5488, en diens antwoord, no. 5498.

8 Maarten Harpertsz. Tromp.

met volck te doen bewaren ende remedie te vorderen, soodat gedaen is een publicatie om de gemeente te desabuseren ende te stellen vijftych guldens premie voor dien den autheur van het eerste geroup soude weten aen te wijsen. Nu haelt men op dat hij eerst hier het broot dier heeft gemaeckt ende nu de butter. Andere glos[s]eren ende seggen dit gerucht mystice is te verstaen ende de boter dier maekt, omdat hij

die gebruyckt om de regierders de handen te smeeren. Die en rencontreren niet qualijck, mogelijck beter, die voor reden geven dat hij veel boter heeft doen copen [om] in Sweden te verschencken, want binnen ende buyten dat rijck mainteneert hij sijnselven, soo veele meenen, met presenten, quae placant homines et deos.

Tegens Felix[9] wert meer ende meer gemompelt ende seyt men dat ten tijde Camerarius[10] sijn affscheyt is gegeven, hem mede notificatie daertoe streckende is gedaen. Andere brengen uyt het hoff van Denemercken, dat daer advisen waren dat men in het hoff van Sweden miscontentementen hadde over eenyge uytgegeven schriften, maer dat den heer kanselier[11] alles ten besten socht te schicken. Alle die geruchten sijn quade voorboden, die ick voorsien dat seer sullen ende connen werden gevoet.

Daermede scheyde ick daervan, hetwelcke ick in 't geheel soude hebben gepasseert, gelijck ick veel van die materie passere, indien uE. sulkx niet dienstych ware geweten om te sien, hoe daerin te versien. Den cardinael lacht hierover weder.

Van Oosten, Westen noch Portugael hebben wij geen tijdyngen als dat die de scepen voor Portugael hier hebben verhuyrt slechte equipagie hebben gegeven.

Desen 29 Oct. 1641.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 7 Nov.

5445. 1641 oktober 30. Van Christina van Zweden.[1]

Christina, Dei gratia Suecorum, Gothorum Wandalorumque designata regina et princeps haereditaria, magna princeps Finlandiae, dux Esthoniae et Careliae Ingriaeque domina etc. Gratiam et favorem nostrum singularem.

Nobilis ac magnifice nobis sincere fidelis,

Cum finis belli pax sit, invitatae autem ab electoribus, principibus ac statibus Romani imperii simus ad maturationem tractatuum pacificatoriorum nobisque innotuit tum per christianissimi regis hic residentem,[2] tum per dominum Salvium,[3] qui hoc a comite Davausio[4] accepit, eius Serenitatem alienam ab eodum negocio maturando non esse, icciro expedivimus hisce diebus in Germaniam nostrum regnique nostri senatorem, dominum Iohannem Oxenstierna[m], ipsique mandavimus cum dictis domino Salvio et comite Davausio diligenter communicaret de omnibus, quae noverit

9 Codenaam voor Grotius.
10 Ludwig Camerarius kreeg in augustus 1640 ontslag als Zweeds ambassadeur te Den Haag; zie ook no. 4994 n. 1.
11 Axel Oxenstierna.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 6, 4-5. Oorspr. Eigenh. ondertek. door de rijksregenten of hun plaatsvervangers. Copie Den Haag, ARA, ibid. no. 5. Beantw. dd. 8 januari 1642 (dl. XIII).
2 De Franse diplomaat Claude de Salles, baron van Rorté (†1648). Hij vervulde vanaf 1633 diverse missies in Duitsland, Polen en Zweden; tussen 1637 en 1643 is hij steeds aangeduid als Frans resident te Stockholm, hoewel hij daar niet permanent verbleef. Vgl. F.U. Wrangel, *Liste*, p. 20v.
3 Johan Adler Salvius (no. 5001 n. 1).
4 Claude de Mesmes, graaf van Avaux (no. 5001 n. 7).

conducere promotioni ac maturationi tractatuum. Et postquam de praeliminaribus singulis plene conventum Hamburgi inter dictos et caesareum[5] inibi legatos

5 Konrad von Lützow (no. 5080 n. 3). Op 15/25 december 1641 werd tussen de partijen te Hamburg een preliminair verdrag gesloten; zie Du Mont, *Corps dipl.* t. VI. I, p. 231vv.; Aitzema, II (f.^{o}), p. 759v.

fuerit, is cum caeteris illi adiunctis, domino Thurone Bielkio,[6] regni senatore, et domino Salvio, aulae cancellario, praesto sit, qui ad locum conventum se citius recipiat. Hoc ipsum cum propriis literis nostris iam regi significaverimus, ut vides ex earundem apographo.[7]

Te clementer requirimus, ut dictas literas eius Serenitati offeras et simul tam salutaria nostra destinata qua polles industria enarres nec non maturationem tanti negotii apud eius Serenitatem urgeas.

Atque hisce te Deo gratiose commendamus.

Sac[r]ae r[egiae] Maiestatis regnique Sueciae
respective tutores et administratores
Matthias Soop mp., loco r.S. archidapiferi
Iacobus de la Gardie, r.S. marschallus mp.
Carolus Gylldenhielm, regni S. ammiralius mp.
Axelius Oxenstierna, r.S. cancellarius mp.
Achatius Axelii, loco r.S. tesaurari[i].

Dabantur in regia nostra Stocholmensi, die 20 Octobris anno 1641.

Adres: Nobili et magnifico nobis sincere fideli, nostro apud christianissimum Galliarum regem legato ordinario, domino Hugoni Grotio.

Op de verso-zijde van het adres staat: Grotius.

In dorso schreef Grotius: 20 Oct. 1641 regentes.

5446. 1641 oktober 30. Van C. Marin.[1]

Monsieur,

J'appren par celle qu'il vous a pleu m'escrire du 15 de ce mois[2] qu'il y a encor peu d'apparence pour le payement de mon gage, et m'estonne fort que par cy-devant m'en ayant donné tant de bonnes espérances ores vous n'en parlez plus, ce qui à la vérité est signe que tout va mal pour moy. On m'a tousjour dissuadé le voyage de Suède, mais j'eusse cent fois mieux fait, si je l'eusse fait il y a longtemps, lorsque j'estois en vigueur, car pour le moins eussé-je soulagé ma femme[3] et enfans de tant de pertes par lesquelles ils sont réduits tantum non ad stipem, je me fusse aussy délivré de la despence trop grande qu'il me faut faire sur mon train et ma famille ordinaire, oultre ce que l'extraordinaire sur les correspondances et louage de la maison m'emporte. Sed sero nunc sapiunt Phryges,[4] et parce que mon indisposition m'empêche de voyager trop en hyver, il faut que pour le moins je m'en retire à

6 Ture Nilsson Bielke (no. 5080 n. 4); hij nam tenslotte niet aan de ambassade deel.
7 Bijlage no. 38.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9, 244. Eigenh. oorspr.
2 Grotius' brieven aan Marin van 1641 ontbreken.
3 Alessandra Paravicini Capelli (no. 5068 n. 4).
4 [Livius Andronicus], *Equus Troianus* fr. VII (ed. Ribbeck, p. 271).

Benfeld soubs prétexte d'autres affaires, vous suppliant pourtant, Mon.r, d'escrire à Mon. Mukel[5] qu'il m'y accom[m]ode pour quelque temps, jusques à ce qu'on me puisse envoyer mon argent, car je vous proteste devant Dieu que je ne puis plus avoir de l'argent des mes créanciers leur devant desjà environs cinq mille dalers. Il y va aussy de l'honneur de la couronne que je ne continue plus de vivoter icy en mendiant tous les jours. J'en escris à la long[u]e à M. le gran thésorier[6] et vous supplie d'ex-

5 Friedrich Richard Mockhel, Zweeds resident in Benfeld (no. 5361 n. 1).
6 Gabriel Bengtsson Oxenstierna (no. 5322 n. 12).

cuser en Suède ma résolution que la nécessité seule m'extorque. Je suis cause de la ruine de ma femme, qui en pâtit plus de 15 m. florins, le reste de ses fonds demeure en séquestre et tous ses meubles ou vendus ou engagés. Si je pouvois faire de plus, je le ferois de bon coeur. Sed ad impossibilia nemo obligatur.

Le siège de Hohetvil continue à toute oultrance et espère-t-on d'en venir à bout dans 4 sepmaines par des boules empoisonnés qu'on y veut jetter. Les impériaux soubs les colonel Spar et Neunec[7] sont forts de trois mille hommes, mais ils seront renforcés par Ghil de Has[8] qui y est en personne. Mon.r d'Erlach[9] se trouve avec ses trouppes à Laufenburg, mais on n'a pas bonne opinion de son exploit pour plusiours raisons. Si le duc Charles[10] vient en Alsace, on tient que les impériaux voudront passer le Rhin par Keuserstoul soubs la faveur des petis cantons et jetter du secours dans la Comtée,[11] si messieurs les François ne l'empêchent à bonne heure.

J'y joint ce que j'ay de Rome,[12] et si je m'en vay en quinze jours à Benfeld et que Mon.r Mukel voudra contribuer quelque chose à ma subsistance, je continueray de là aussy bien ma correspondance que d'icy, où faute d'argent je ne puis plus vivre avec mes gens.

Je demeure, monsieur,
tout le vostre
C. Marin mp.

De Zurig, ce 20 d'8bre l'an 1641.

On dit que Torsonson[13] est mort. Jean de Vert[14] est à Brisac, mais de nostre M. Horn[15] on ne parle encor rien.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 22 Oct.
En in dorso: 20 Oct. 1641 Marin.

5447. 1641 november 1. Aan L. Camerarius.[1]

Illustris domine,

7 Ernst Georg, graaf Sparr (no. 5422 n. 9). En wellicht de kolonel Alexander Neuneck; vgl. Zedler, *Universal-Lex.* XXIV, kol. 294.
8 Gilles de Haes, Vlaming in keizerlijke dienst (no. 5041 n. 20).
9 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15).
10 Karel IV, hertog van Lotharingen.
11 De Franche Comté.
12 Mogelijk het 'Estratto di Roma alli 3/13 d'8bre', hs. Stockholm, RA, Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641.
13 Lennart Torstensson (no. 5176 n. 4).
14 Johan van Werth (no. 5017 n. 4).
15 Gustav Karlsson Horn (no. 5264 n. 1).
1 Copie Uppsala, UB, E 388a, 304. Gedrukt *Epist.*, p. 694 no. 1533.

Torstensonii[2] adventus simulque pecunia pro exercitu parata non medebitur quidem acceptis iam vulneribus, sed impediet, ne nova accipiantur. Quod si una cum Torstensonio etiam baro Oxensternius[3] mare transiit, sperare possumus brevi inchoatum iri de pace negotium, cui faveat auctor pacis Deus. Secessum in rus spero magni D. cancellarii[4] valetudini conducibilem fore.

2 Lennart Torstensson (no. 5176 n. 4) kwam, nadat hij in september uit Zweden was vertrokken, pas eind november bij het leger aan.
3 Johan Oxenstierna reisde in de tweede helft van oktober uit Zweden naar Duitsland.
4 De rijkskanselier had zich, evenals de overige rijksregenten, begin september op het platteland teruggetrokken; vgl. no. 5355.

De Gorlitzio eo tolerabilius est damnum,[5] quod praevisum pridem est.

Austriacam in Germania potentiam gliscere per principum discordias video neque modum imponi posse arbitror, nisi illarum discordiarum causae tollantur. Contra magis magisque hebescet regis Britanniae auctoritas, si Angliae ordines et inter se et cum Scotis concordes manent.

Electoris Palatini[6] magnifica postulata spernentur, nisi appareat in parato esse vires, quae verbis pondus addant. Principi Ruberto[7] libertatem ex animo gratulor, sed vereor, ne isto beneficio obtentus quaeratur trahendi diu negotii principalis. Anglorum de America infestanda non est contemnenda cogitatio, dum ne id ipsum, ut recte monet ill. Dom. vestra,[8] effugium sit ad declinandam expeditionem terrestrem, quae nisi suscipiatur, nullum fedus cum Suedia Galliave sperandum est. Multum enim incerti habet illa rudentibus apta fortuna.[9]

Cum quibus mandatis ituri sint Batavorum in Angliam legati,[10] scire erit operae pretium. D. Ioachimii[11] aetati bene conveniet quies. Stenflitii[12] quotidianus ad dignitates processus inter maxime miranda est nostrae aetatis exempla.

In Catalaniam quae mittat supplementa rex parat equites octingentos, pedites octies mille. Sed antequam contrahantur, antequam mittantur istae copiae, tempore opus est. Interim Hispaniae rex in mari classem habet, quae militem et alia necessaria subvehat Salzae, Perpiniano, Tarragonae. Portugalli et Andalusii pugnant inter se. Sed Gallica, quae ad istam oram fuit, classis revocatur, ut se adiungat iis navibus, quae sub Ferbino[13] ad sustentandas in Catalania res Gallicas parantur, non tamen ante ver iturae.

De Ravelio[14] in Italia capiendo bona spes est. Ad Ioinvillam exercitum habet Granseius.[15] Sed Hohentwilam circumsident cum sex millibus Gillo Hasius Sparriusque[16] et Silvestres urbes captant insidiis. Contrahit ad Laufenburgum aliquid militis Erlachius,[17] ut si potest subveniat Hohentwilae, sin minus, caveat ne malum serpat latius. Constantiam urbem Austriaci diligenter muniunt. Vellent id impedire Tigurini et putant id iuris sibi esse ex federibus. Sed magnanimi propositi socios non reperiunt inter Helvetios, etiam protestantes.

Rex Cantiliaci est, Ruellae cardinalis, exercitus sub Guichio[18] circa Bononiam arcana quaedam consilia coquens contra S. Audomari oppidum, quae successu caruere. Aira adhuc defenditur et, si famem hostes opperiri volunt, ex ea ante anni huius exitum deditio non fiet. Interim non est dubium, quin multa incommoda eventura sint et obsessoribus.

5 Het Zweedse garnizoen van Görlitz had zich op 2 oktober aan de keizerlijken overgegeven.
6 Karl Ludwig van de Palts.
7 Ruprecht van de Palts.
8 Camerarius' brieven aan Grotius van 1641 ontbreken.
9 Cicero, *Tusc. Disp.* V, 14, 40: Non sane optabilis quidem ista rudentibus apta fortuna.
10 De hier bedoelde ambassade vond niet plaats. Wel reisde in december 1641 Johannes Polyander van Kerckhoven, heer van Heenvliet (no. 4997 n. 3), namens Frederik Hendrik naar Engeland.
11 Albert Joachimi, heer van Hoedekenskerke, ordinaris Staats ambassadeur in Engeland (no. 4998 n. 22), was geboren in 1560.
12 De *supra* n. 10 genoemde heer van Heenvliet.
13 De Forbin (Fourbin), afkomstig uit de Provence; vgl. Zedler, *Universal-Lex.* IX, kol. 1583. aant.
14 Revello in Piemonte.
15 Jacques Rouxel de Médavy, graaf van Grancey (no. 5323 n. 11).
16 Gilles de Haes (no. 5041 n. 20) en Ernst Georg, graaf Sparr (no. 5422 n. 9).
17 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15).
18 Antoine III de Gramont, graaf van Guiche (no. 4996 n. 16), bevond zich in de Boulonnois, niet ver van Saint-Omer.

De Baeticae[19] defectione nihil est. Castri urbs a papa adhuc obsidetur. Italiae principes laborant, ut pax ibi fiat. Dux Carolus[20] non ambigue iam caesarianus est.

19 Westelijk Andalusië en Extremadura.
20 Karel IV, hertog van Lotharingen.

Literas ad D. Gothofredum[21] bene curavi, pari in cura habiturus quaecunque ill. Dom. vestra mihi mandaverit, cui Deum precor semper faventem.

Illust. Dom. vestrae perpetuae observantiae debitor
H. Grotius.

Lutetiae, Calendis Novembribus MDCXLI.

In Pedemontano agro Galli praeter Ravelium etiam Demontium in Valle Sturi sperant se capturos.[22] In comitatu Burgundiae cepere oppidulum Quingeium; obsident Dieusam. In id augentur ibi copiae. Sed et contra multum crescit caesarianus ad Hohentwilam exercitus ex Bavaria, Austria, Tiroli multamque habet vim machinarum, ita ut impar futurus sit Erlachius. Catalania universa legatos misit in aulam Hispaniae.[23] Marescallus Estraeus,[24] qui pro Gallia legatus Romae fuit, in militiam Parmensis se dedit ex odio in papam. Portugallica et sociorum classis nihil efficere potuit adversus classem Hispanicam ad Gades. Multum argenti ex Hispania in Angliam venit. Pars in mari mersa est.[25]

Leslaeum[26] dicitur rex Britanniae in Angliam ex Scotia adducere quasi egeat consilii eius. Scoticum parlamentum exemplo Anglicani reliquit inspectores, qui parlamenti decreta exsequantur. Rhaetis, qui in Mediolanensi ducatu militant, pars stipendiorum persoluta est. Cardinalis autem Hispani postquam Bruxellas venit, iterum tentata dicitur valetudo.

Adres (volgens de uitgave der Epist.): Ludovico Camerario, reginae regnique Sueciae consiliario.

Bovenaan de brief in de copie te Uppsala: Redd. Leidae, 9 Novemb. 1641.

5448. 1641 november 1. Aan W. de Groot.[1]

Mi frater,

21 Théodore Godefroy (1580-1649), historicus en jurist te Parijs; vgl. *DBF* XVI, kol. 448v. Hij werkte in deze tijd aan de voorbereiding van de Franse deelname aan de vredesonderhandelingen te Munster en Osnabrück; vgl. *APW* I, p. 9. Voorts verzamelde hij humanistenbrieven; zie *infra* no. 5470.

22 Demonte had zich op 23 oktober overgegeven; vgl. *Gazette* 1641 no. 158, p. 809-812, dd. 7 november.

23 Van dit bericht is elders geen bevestiging gevonden.

24 François-Annibal d'Estrées, markies van Coeuvres (no. 5129 n. 13).

25 De woorden ‘Pars ... est’ ontbreken in de copie te Uppsala; ook in no. 5449 van dezelfde datum aan Oxenstierna ontbreekt deze mededeling.

26 Alexander Leslie, graaf van Leven (no. 5434 n. 7).

1 Gedrukt *Epist.*, p. 928 App. no. 572. Antw. op no. 5430; tezamen met nos. 5429 en 5437 beantw. d. no. 5462.

Exemplaria[2] bene abs te distributa gaudeo. De exemplaribus Iuris belli ac pacis[3] expedi aut tu aut D. Vossius[4] ex more et aequo. Et curam gere, ut quam minimo sumtu ea accipiam. Magna est ea, quam dedi ei libro, accessio. De Lucano[5] urge, deinde poematia.[6] Mittam brevi

2 Presentexemplaren van Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135).
3 Van de uitgave van 1642 (*BG* no. 571) wilde Grotius 30 gebonden presentexemplaren ontvangen; zie ook nos. 5412 en 5430.
4 Gerardus Joannes Vossius.
5 Grotius' nieuwe aantekeningen bij Lucanus verschenen bij Blaeu in 1643 (*BG* nos. 430 en 431).
6 De bedoelde uitgave van Grotius' *Poemata* is niet tot stand gebracht (no. 4995 n. 12).

de origine gentium Americae[7] et si velit Blavius ad Ius.[8] Nam Anthologiam[9] et illa ad Vetus Testamentum[10] video ibi excudi sine maximo meo et ipsius dedecore non posse.

De Blondio[11] si qua tibi locutus fuerit, dic me hic filium[12] habere, qui ei pugnam singularem est denuntiaturus ob iniuriam illatam senatori Reigersbergio.[13] Ego legationis damno, si quid id mihi minetur, non moveor. Lucrosa res non est. Honorum sum satur. Senectus advenit et quietem aliquando postulabit. Non subtraham me negotiis, dum par sum, nec ea quaeram, si fugiant.

Aira famem non metuit ante natalem Domini venturum. Exercitus regis apud Bononiam est, urbi Audomari[14] insidiatur frustra. Grantzeus[15] ad Ioinvillam est. Hohentwilam obsident hostes, Galli in Italia Raveliam.[16] Hispanus classem habet tantam, ut Catalaniae et Ruscin[on]ensis tractus locis sibi adhuc parentibus subveniat. Portugalli et Andalosii pugnant quotidie. Pontifex adhuc obsidet Castri oppidum. Itali principes laborant pro pace.

Saluta matrem, uxorem, amicos.

Tibi obligatissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 1 Novembris 1641.

Audimus multum argenti ex Hispania venisse in Angliam. Galli Demontium in Pedemontano, in comitatu Burgundiae Quintium cepere.[17] Obsident ibidem Dieusam. Portugalli eorumque socii classem Hispanicam ad Gades frustra adorti sunt.

5449. 1641 november 1. Aan A. Oxenstierna.[1]

Excellentissime et illustrissime domine,

Rex Cantiliaci est, Ruellae cardinalis. Exercitus sub comite Guichio[2] circa Bononiam refecit sese. Airam vi oppugnari nondum audimus; quod si fames exspectatur, ea deditionem ante finem anni huius nan extorquebit. Interim multa incommoda ferent obsessores.

7 De kopij van Grotius' *De origine gentium Americanarum dissertatio*. Het werk verscheen in april of mei 1642 te Parijs (*BG* no. 725) en in juli 1642 bij Blaeu in Amsterdam (*BG* no. 726); zie Grotius' brief aan Willem dd. 3 mei 1642 en Willems brief dd. 14 juli 1642 (dl. XIII).
8 Grotius' *Florum sparsio ad Ius Iustinianeum* (*BG* no. 791); het werk verscheen in 1642 bij Pelé te Parijs.
9 *BG* no. 534; de uitgave verscheen pas in 1795-1822.
10 *BG* no. 1137; het werk verscheen in 1644 bij Cramoisy te Parijs.
11 Michel le Blon; zie ook Willems brief, no. 5430.
12 Cornelis de Groot.
13 Zie voor de kwesties tussen Nicolaes van Reigersberch en Le Blon dl. X-XI, Register i.v. Blon.
14 Resp. Boulogne en Saint-Omer.
15 Jacques Rouxel de Médavy, graaf van Grancey (no. 5323 n. 11).
16 Revello in Piemonte.
17 Resp. Demonte en Quingey.
1 Copie Dresden, Sächs. Landesbibl., C 61, 51; copie Leipzig, UB, ms. 2633, f. 111. Gedrukt *Oxenst. Skrifter* 2. afd., IV, p. 165.
2 Antoine III de Gramont, graaf van Guiche (no. 4996 n. 16), bevond zich nabij Boulogne.

Granceius[3] suum exercitum apud Ionvellam habet. Gillo Hasius et Sparrius[4] Hohentvilam rursus circumsident sex militum millibus. Interim et insidiantur Silvestribus urbibus. Erlachius[5] ut se opponat, ad Laufenburgum copias collegit.

3 Jacques Rouxel de Médavy, graaf van Grancey (no. 5323 n. 11). In plaats van het volgende 'Ionvellam' geven beide copieën ten onrechte: Dinvellam.
4 Gilles de Haes (no. 5041 n. 20) en Ernst Georg, graaf Sparr (no. 5422 n. 9).
5 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15).

De Ravelio[6] in Italia capiendo bonam spem habent Galli. Hispani quamvis ad hyemem vergente anno in mari classem habent, ut quae necessaria sunt adferant Salzae, Perpiniano, Taragonae. Hic scribuntur octingenti equites, peditum octo millia ad sustentandas in Catalania res.

Inter Portugallos et Andalusios pugnatur. Gallica vero classis, quae ad Portugalliae oram fuit, huc revertitur, ut cum iis navibus, quae duce Furbino[7] iturae sunt in Catalaniam, se adiungat.

Constantiam oppidum diligenter muniunt caesariani. Vellent id impedire Tigurini et putant ad id ius aliquod se habere ex federibus antiquis. Sed eius consilii socios ne inter protestantes quidem Helvetios inveniunt.

A papa obsessa adhuc manet urbs Castri. Principes Italiae omnes consilia pacis suggerunt. A pace aut induciis universalibus non alienus est regis hic animus.

Det eam Deus [etc.]

Lutetiae, XXI Octobris/I Novembris anni MDCXLI.

In tantis belli sumtibus fervet opus quadrandae Luparae[8] quadringentis semper operis in id laborantibus. In eadem Lupara regium typographium a quadraginta hominibus exercetur; ad porticum quandam incrustandam pingendamque duo milliones destinati sunt.

Galli praeter Ravelium etiam Demontium[9] obsident in Valle Sturae regionis Pedemontanae crediturque iam captum oppidum. In comitatu vero Burgundiae cepere oppidulum Quingeium, obsident Dieusam. Augentur ibi copiis. Exercitus caesarianus, qui ad Hohentvilam est, incrementa exspectat a Bavaro et Austria et Tiroli.

Catalani legatos habent in aula Hispanica.[10] Marescallus Estreius,[11] qui legatus pro Gallia Romae fuit, ex odio in papam Parmensi militat. Masarinus itineri ad pacem se parat. Portugalli eorumque socii contra classem Hispani ad Gades nihil effecere.

Multum argenti ex Hispania in Angliam venit diciturque rex Britanniae ex Scotia Leslaeum[12] adducere in Angliam, tanquam consilii eius egeat. Rhaetis in Mediolanensi ducatu militantibus pars stipendii persoluta est. Cardinalis Hispanus Bruxellae dicitur recidisse in morbum.

Bovenaan de brief in de copie te Leipzig: Argumentum. Varia nova. Luparae ornandae et perficiendae studium. Alia nova minoris momenti.

5450. 1641 november 1. Aan D. Petavius.[1]

6 Revello in Piemonte.
7 De Forbin (no. 5447 n. 13).
8 De uitbreiding van het Louvre onder Lodewijk XIII was al gaande sinds 1624; de Imprimerie royale werd er in 1640 geïnstalleerd. Zie Y. Christ, *Le Louvre*, p. 39, 148v.
9 Demonte had zich op 23 oktober overgegeven.
10 Van dit bericht is elders geen bevestiging gevonden.
11 François-Annibal d'Estrées, markies van Coeuvres, maarschalk van Frankrijk (no. 5129 n. 13).
12 Alexander Leslie, graaf van Leven (no. 5434 n. 7).
1 Hs. New York, Pierpont Morgan Libr., MA 2128. Gedrukt *Epist.*, p. 694 no. 1534; *Epist. ad Gall.*, p. 471 no. 203. Zie over Dionysius Petavius SJ no. 5408 n. 1.

Reverende admodum domine,

Plurimas comitati tuae gratias debeo, quod eorum quae ad Vetus Testamentum notavi-

mus[2] inspectionem sibi gravem esse noluerit, quod exactiorem lectionem mandaverit iis, quibus plus erat otii, et quod commendatione sua provehere hoc opus voluerit. Nunc, cum videam viam aliquam evulgandi eius operis, rogo te, ut cum primum poterit cum monitis ad me redeat. Ubi descripta erit pars altera, in qua nunc laboratur, audebo iterum laboribus tuis quanquam et gravissimis et utilissimis intervenire et uti humanitate tam obvia.

Tuarum virtutum admirator
H. Grotius.

Lutetiae, Calendis Novembribus anni MDCXLI.

5451. 1641 november 1. Aan N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

T'Aire is noch eeten tot Kersmis. Wij en hooren noch van geen assauts nochte oock van preparativen tot ontzet. Want 's conincx leger onder den grave de Guiche[2] is in het Boulonnois ende heeft aldaer een aenslagh zonder succes gehadt op St. Omer. Den coning is te Chantilly, den cardinael te Ruelle, den grave van Gransei[3] met zijne trouppes bij Joinvelle, Gil de Haes met Sparre[4] voor Hohentwiel met zesduizent man, hebbende oock eenige entreprinse op de Waldsteden, om dewelcke te beletten d'heer Erlach[5] bij Lauffenburg eenigh volck vergadert.

De stadt Constance werdt zeer gesterckt, 'twelck Zurich garen zoude beletten, zoo zij hulp conde vinden onder de Switschers. Dan niet alleen de pausgezinden, maer oock de protestantsche cantons willen haer daermede niet moeien.

De Fransoisen hebben groote hoop om Ravel[6] te bekomen in Italië ende men licht hier achtduizent man te voet, achthondert te paerd om die bij de eerste gelegentheit te doen gaen tot onderstutting van de zaecken van Catelagne. Ondertusschen den coning van Spaegnië, die naerder is bij die quartieren ende minder zee heeft te passeren, heeft een vloot gereedt om volck, vivres ende crijgsgereedschap te brengen in Salze, Perpignan ende Tarragone. Van de revolte van Andalousië is niet; ter contrarie zijn die van Andalousië dagelijcx in gevecht tegens de Portugezen.

Den paus belegert alsnoch Castro. De princen van Italië arbeiden tot vrede. Hier werdt van een algemeene vrede ofte bestant veel gesproocken.

Den coning niettegenstaende de groote lasten van het oorlogh ende secoursen aen zijne geallieerde doet gestaedigh vierhondert man arbeiden tot volmaecking van de Louvre in 't vierkant, veertich man in de druckerie die is in dezelve Louvre, ende doet mede in de Louvre een groote galerie lambrisseren ende schilderen, waertoe gedestineert zijn twee millioenen.[7]

2 *BG* no. 1137; Grotius had het eerste deel van zijn manuscript op 8 oktober aan Petavius gezonden, zie no. 5408. Het werk verscheen in 1644 bij Cramoisy te Parijs.

1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, H 23h. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Tezamen met no. 5452 antw. op no. 5434.

2 Antoine III de Gramont, graaf van Guiche (no. 4996 n. 16).

3 Jacques Rouxel de Médavy, graaf van Grancey (no. 5323 n. 11).

4 Gilles de Haes (no. 5041 n. 20) en Ernst Georg, graaf Sparr (no. 5422 n. 9).

5 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15).

6 Revello in Piemonte.

7 Zie ook no. 5449 n. 8.

Wij verstaen dat de Fransoisen boven Ravel oock Demont in Piedmont belegeren, zijnde een plaetse gelegen in de Val de Stura; dat zij in 't graefschap van Bourgogne becomen hebben een clein stedeke genaemt Quinzai ende gaen belegeren Dieuse, waertoe haer eenich renfort werdt gezonden. 't Keisersche leger voor Hohentwiel werd stercker ende stercker uit Oostenrijck, Beieren ende Tirol ende heeft veel geschuts.

Die van Catelagne in 't gemeen hebben haere gedeputeerden in 't hoff van Spaignië.[8] Den

8 Van dit bericht is elders geen bevestiging gevonden.

marescal d'Estrée[9] die ambassadeur is geweest voor Vrancrijck te Rome, heeft dienst aengenomen bij den hertogh van Parma[10] uit haet van den paus.

De vloot van Portugael ende haere vrunden heef[t] tevergeefsch getracht de Spaensche vloot die bij Calis Malis was, te beschadigen.

Wij verstaen dat uit Spaignië veel zilvers is gecomen in Engelant; dat het Schotsche parlement commissarissen heeft gelaeten om de resolutiën uit te voeren ende dat den coning van Groot-Bretaigne d'heer Lesle[11] uit Schotlant garen met zich zoude nemen nae Engelant om zijnen goeden raedt te gebruicken.

De Grisons die in het Milanees dienen, hebben een deel van hare betaelinge ontfangen.

Men zegt hier dat den cardinael-infant te Bruissel weder is ingevallen.[12]

In margine schreef Grotius: 1 Nov. 1641.

In dorso schreef Reigersberch: Broeder de Groot, den I Nov. 1641 uyt Paris.

5452. 1641 november 1. Aan N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

Ick zal garen hooren, wat last de ambassadeurs zullen hebben die nae Engelant gaen,[2] te meer alsoo men hier zegt dat zij willen spreecken van een dochter van den prins van Galles [*sic*] te huwelijcken aen den prins van Galles.[3] Ick hoor oock den heer Heemvliet zoect te succederen aen Joachimi.[4] De vrijheit van prins Robbert[5] dient meest om door de schijn van die weldaet de rest van de zaecken te traineren ende daerdoor alle handt resolutiën - daertoe ick nochtans in Engellant geene apparentie en zie -, off het zoo quame, te beletten. De coustume van de coningen van Schotlant van een capittel te lezen nae de maeltijd ende een psalm te zingen is niet quaed ende waer 't te wenschen de reformatie in alles zoo wel waere gesuccedeert. Maer hoe lang den coning van Groot-Bretaigne zal connen veinzen ende de verdrucking van zijne autoriteit verdraegen, staet te bedencken. Engelant moet iet bondighs repliceren in de zaecken van den Pals off alles dat op die zaecke in Duitschlant werdt voorgestelt, zal belacchen werden. De Schotten alleen connen niet doen.

9 François-Annibal d'Estrées, markies van Coeuvres (no. 5129 n. 13).
10 Odoardo Farnese.
11 Alexander Leslie, graaf van Leven (no. 5434 n. 7).
12 Dat wil zeggen: recidisse in morbum; vgl. no. 5449 *in fine*.
1 Hs. Amsterdam, UB, coll. Diederichs, 30 B 16. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Tezamen met no. 5451 antw. op no. 5434.
2 De hier bedoelde ambassade vond niet plaats. Wel reisde in december 1641 Johannes Polyander van Kerckhoven, heer van Heenvliet (no. 4997 n. 3), namens Frederik Hendrik naar Engeland.
3 Dit plan voor een huwelijk tussen Frederik Hendriks dochter Louise Henriëtte (1627-1667) en de prins van Wales kwam in 1642 meer uitvoerig ter sprake, maar het liep op niets uit.
4 Albert Joachimi, heer van Hoedekenskerke, ordinaris Staats ambassadeur in Engeland (no. 4998 n. 22).
5 Ruprecht van de Palts.

Torstenson,[6] secours van gelt ende volck ende de quade bejegening die in de conferentie[7] geschiet is aen de Lunenburgische princen, doet mij wat goeds verhoopen. De quartieren voor de legers geduirende de winter zullen niet alleen gevecht tuschen de vijanden veroorzaecken, maer oock disputen onder de vrunden.

6 Lennart Torstensson (no. 5176 n. 4).
7 De conferentie te Goslar tussen gezanten van de keizer en van de hertogen August, Friedrich en Christian Ludwig van Braunschweig-Lüneburg. Zie voor het lopende nieuws over de conferentie ook no. 5454.

Zoo men uEd. van Blon[8] weder spreeckt, zal uEd. gelieve[n] te zeggen dat mijn zoon den ritmeester[9] niet meer en wenscht dan hem hier te zien om hem nae behooren reeckenschap te doen geven van de dreigementen die hij aengedaen heeft aen personen van meerder qualiteit dan hij is. (Wat m)ij aengaet, zulck voorslagen schricken mij gantsch niet. De ambassade brengt mij geen proffijt in. Eers heb ick genoech ingelegt ende ben daervan zat. Zoo men mij de minste occasie geeft, ick zal licht een stille plaetze vinden om mijn leven in goede gedachten te eindigen ende de werelt, die ick meer ende meer moe werdt, te laeten woelen. Wat het hoff alhier aengaet, ick meen dat ick daer ben in estime, maer dat zij liever een slechter hier hadden.

1 Nov. 1641.

Adres: Mijnheer mijnheer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant, in den Hage. Port.

In dorso schreef Reigersberch: Broeder de Groot, den I Nov. 1641.

5453. 1641 november 3. Van N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

Om Spierynck[2] te subleveren van de quade impressiën die niet alleen in de gemoederen van den gemeenen man, maer oock van de regierders van de steden plaetse hebben gevonden, hebben op het versouck van de Staten Generael de Gecommitteerde Raden nevens de poincten van beschrijvynge de vroetschappen onderrecht het uytstrooisel van opcooppen ende versenden van boter te wesen verdicht, naerdat sij tevoren, gelijck sij mede adviseren, den admirael[3] die geseyt wert de boter te hebben aengehaelt, daerop hadden gehoort. Dat sal hem[4] wel commen, die hem vrij verseth heeft gevonden.

Den conynck van Denemarcken seyt men ons dat sijn ambassadeur[5] naer Weenen niet wil laten gaen ende daerom hem heeft gerevoceert, seggende voorgegeven dat die saecke in het bijwesen van de churfursten ofte hare gesanten mosten op den rijxdag die nu is gescheyden, affgehandelt[6] werden. Den gemelten conynck gelooft men, omme begint te sien naer den keyser ende niet garen hadde de Sweetse troupes de Elve mosten passeren, uyt vrese dat de keyserse volgende sijne M.[teyt] in Pinnenborg ende elders souden hinderlijck sijn.

Op de reyse van Milander[7] naer den keyser vallen speculatiën. Het vertreck van den heer van Heenvliet[8] naer Engelant blijft gearresteert; de ambassade sleept

8 Michel le Blon; zie ook Reigersberchs brief, no. 5434.
9 Cornelis de Groot.
1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, K 77d. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge (ed.), *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 681 no. 268. Antw. op nos. 5439 en 5440; beantw. d. nos. 5467 en 5468.
2 Petter Spiring Silvercrona, Zweeds resident en raad van financiën te Den Haag; zie ook no. 5444.
3 Maarten Harpertsz. Tromp.
4 Namelijk degene die de geruchten over Spiring in omloop had gebracht.
5 Corfits Ulfeldt (no. 5085 n. 15).
6 Voor 'affgehandelt' staat in het hs. nog een overbodig: moste.
7 Peter Melander, graaf van Holzapfel (no. 5419 n. 9).
8 Johannes Polyander van Kerckhoven, heer van Heenvliet (no. 4994 n. 3), reisde in december 1641 namens Frederik Hendrik naar Engeland. Een Staatse ambassade naar Engeland vond niet plaats.

noch. Het dessein van Engelant schijnt desen staet tot de restitutie van den Pals te engageren, oock te spreecken van vereenynge van Oost- ofte Westindische Compangiën, alle ondienstych. Men wilt dat men ge-

looft dat Engelant de geünieerde princen wilt encourageren met beloften ende toeseggynge van secours, dat wel tijdelijck dient gedaen.

Monsieur de Choisy[9] hier passerende heeft seer goet getuygenisse gegeven van de goede qualiteyten ende comportementen van uwen joncksten soon.[10]

Dit is al dat ick met mijn subyt vertreck uyt Den Hage voor desen tijt kan adviseren.

Desen 3 Nov. 1641.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 20 Nov. 1641.

5454. [1641 november 4]. Van P. Spiring Silvercrona.[1]

Mijnheer,

Het verlies van Dorsten[2] bevindt men nu dat desen staat naedeeliger is als men 'tselvige in den eersten geschat heeft. Den gouverneur aldaer[3] begeert van de landen gelegen aen de oostzijde des Rijns seer groote contributiën, dewelcke men aen de Hessische voor desen noyt heeft willen toestaen, maer gedraicht, indien sij contributiën van die landen souden willen nemen, met cracht van wapenen sich daerweder te sullen setten; ende also desen naebuyr soo veel machtiger is, soo weet men quaelijck, hoe daerinne te versien is. Niettemin heeft men, naedemael den gouverneur in Dorsten schijnt te dependeren van den ceurfurst van Colen,[4] van hier aen 'tselvige hof geschreven ende daerinne over soodanige exactiën sich beclaegt ende begeert te weeten, hoe men daeraen is. Het succes leert den tijt.

Den grave van Eberstein[5] sijne residentie genomen hebbende in Coetsvelt legt sijne armeën bestaende in 32 compagniën te paerde ende soo veel te voet in de guarnisoenen daerontrent. Den ceurfurst van Ceulen binnen sijn stadt arriverende ging 's anderendaegs la re[i]ne mère[6] besoecken, 'twelck een uir daernae mede geschiede van den Spaenschen ambassadeur.[7] Des keysers ambassadeurs[8] deeden

9 De Franse intendant Jean de Choisy de Camp (no. 5318 n. 7) reisde vanuit het Franse leger in Duitsland terug naar Frankrijk; vanaf ± 20 oktober bevond hij zich in de Republiek, zie Res. SG dd. 22 oktober en 4 november 1641.

10 Dirk de Groot.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13, 98. Oorspr. Niet ondertek. De brief is geschreven door Grotius' voormalige secretaris Pieter Pels (no. 5228 n. 1). Hij is hier gedateerd op 4 november 1641 volgens Grotius' dorsale notitie; bij een datering op 3 november zou de brief passen in de reeks van wekelijkse correspondentie.

2 Dorsten was op 18 september voor Hessen-Kassel verloren gegaan; zie ook no. 5308 n. 5.

3 Kapitein Johann von Reumont (1600-1672), de latere stadscommandant van Münster; vgl. E. Müller, in: *Westfälische Zeitschr.* 90 I(1934), p. 171-192.

4 Ferdinand van Beieren, keurvorst-aartsbisschop van Keulen.

5 De Hessische luitenant-generaal Kaspar, graaf van Eberstein (no. 5337 n. 6), bevond zich te Coesfeld.

6 Maria de' Medici was op 12 oktober in Keulen aangekomen; vgl. *Gazette* 1641 no. 136, p. 800, dd. 2 november.

7 Walter Lopez, graaf van Zapata (†1644); vgl. *APW* II B, p. 2.

8 Johann Ludwig (1590-1653), graaf van Nassau-Hadamar. Vgl. *ADB* XIV, p. 258vv.; K. Wolf, in: *Nassauische Lebensbilder* 2(1943), p. 109-123. En Johann Krane (± 1600-1672). Vgl. *NDB* III, p. 400; W. Rave, in: *Westfalen* 25(1940), p. 120vv.

sulcx 's anderendaegs, des paus nuntius[9] door sijne indispositie heeft maer alleen sijne coetse met edellieden tot haer connen senden.

9 Francesco Maria Macchiavelli (1610-1653), bisschop van Ferrara en sinds september 1640 nuntius te Keulen als opvolger van Marzio, kardinaal Ginetti. Zie over hem K. Repgen, in: *Röm. Quartalschrift* 48(1953), p. 82vv.

De keyser is den 14e des voorleden maents nae Weenen vertrocken ende tot Straubingen comende seer costelijck van den hertog van Beyeren getracteert geworden; de gesanten wegen den Pals[10] gaen mede nae Weenen, den ambassadeur Ulefelt[11] is van sijn heer, den coning van Dennemarcken, gerevoceert ende een ander in sijne plaetse gestelt[12] met gelijcke autoriteit ende credentiebrieven. Des rijcks afscheit is gepubliceert.[13] Den grave van Auersberg[14] is nae Hamburg gedestineert onder pretext van de generale tractaten t'assisteren, dogh meer, soo men meint, om een oog te hebben op de handelinge van den coning van Dennemarcken ende stadt Hamburg, waervan dese wel mocht met den keiser in haperinge comen wegen het verbot, dat geene stant noch staet des Roomschen Rijcks sal mogen met den vijant correspondentie hebben, 'twelck een van de vruchten is van den rijxdagh.

Van Hamburg schrijft men mij, als soude tuschen de Weymarschen[15] ende keyserschen een rencontre voorgegaen sijn ende de desen in de 500 man verlooren hebben, waervan de seeckerheit te verwachten staet; dat den general Torstenson[16] te Wismar doens soude aengecomen wesen ende de armeën nae de Elve marcheren; mede wirdt daer gesegt dat de tractaten te Goslar tuschen den eertshertog Leopold Wilhelm ende de Luneburgische gesanten[17] souden tenietgegaen sijn, alsoo den keiser begerende was, dat Lunenburg het stift ende stadt Hildesheim afstaen ende sijn volck, soowel dat in guarnisoen als in 't velt nogh ligt, aen den keiser soude overgeven, waertoe men niet heeft willen verstaen; dat den vijant soude opgebroocken ende sich voor Einbeeck[18] gelegert hebben, andere meinden nae 't graefschap Waldeck gemarcheert om sich met Hatzvelt[19] te conjungeren. Hohentwiel is geblocqueert, 'twelck den gouverneur[20] daerin voorsiende heeft genoegsaeme provisie bijtijts gedaen.

Den resident van Venetië alhier[21] verseeckert de heeren Staten dat de salvi conductus tot de vredenstractaten in amplissima forma bij Spaegnië souden afgeveerdigt sijn ende dat deselvige den ambassadeur van Venetiën te Paris residerende[22] met den ersten was verwachtende.

Hiermede verblijve, mijnheer,
u Excellentie dienstwilliger.

10 Konrad de Spina en Georg Johann Peblitz (no. 5033 n. 5).
11 Corfits Ulfeldt (no. 5085 n. 15).
12 Wilhelm Bidenbach (no. 5435 n. 4).
13 De rijksdag te Regensburg werd op 10 oktober 1641 met de publikatie van een 'Reichsabschied' besloten; zie K. Bierther, *Regensb. Reichstag*, p. 8.
14 Johann Weichard, graaf Auersperg (no. 5042 n. 6).
15 Het leger van wijlen Bernhard van Saksen-Weimar.
16 Lennart Torstensson (no. 5176 n. 4).
17 Zie voor hun namen no. 5420 n. 4.
18 Einbeck, halverwege tussen Höxter en Goslar.
19 De keizerlijke veldmaarschalk Melchior von Hatzfeldt und Gleichen (no. 5025 n. 11).
20 Konrad Widerholt (no. 5112 n. 17).
21 Zuanne Zon, sinds 1639 Venetiaans ambassadesecretaris te Den Haag; in de jaren 1641-1643, tot aan de opheffing van deze diplomatieke post, nam hij de ambassade waar. Zie P.J. Blok, *Relazioni Ven.*, p. 282v.; *CSP Ven.* 1642-1643, p. 155; J. Heringa, *Eer en hoogheid*, p. 291v.
22 Girolamo Giustiniani (†1611-1656), van 1637 tot april 1641 ordinaris Venetiaans ambassadeur in Den Haag, van mei 1641 tot juli 1644 ordinaris ambassadeur te Parijs. Vgl. Barozzi-Berchet, *Relazioni* II2, p. 365vv.; P.J. Blok, *Relazioni Ven.*, p. 278-282. Zie over de kwestie van de paspoorten voor de Staatse afgevaardigden ter vredesconferentie J.J. Poelhekke, *Vrede*, p. 37-97.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 20 Nov. 1641.
En in dorso: 4 Nov. 1641 Spierinck.

5455. 1641 november 5. Van G. Keller.[1]

Hochedel gestrenger herr ambassadeur, hochgeneigter herr vnndt patron,

Was vnnss heute die Danziger ordinari so wohl aus Schlesien alss Pohlenn gebracht, das ist ab dem beyschluss[2] mit mehrern zu ersehenn.

Den 20. dieses ist der herr feldtmarschalch Torstenson[3] bey ziemblicher gesundtheit von Stralsundt vffgebrochenn, willens ein tag oder drey zu Baarth, welches ampt vnndt stättlein ihme concedirt wordenn, zu verbleibenn, vnndt schreibt mir der herr gouverneur zue Wissmar,[4] dz S.e Excell.e den 24. ditto zu Riebeniz, 2 meyl jenseith Rostock, vbernacht gelegen hetten, vnndt alss heute gewiss zue Wissmar anlangen würden. Die trouppen die vfs allerwenigst vff 6000 mann sich erstrecken, liegen in Mechelburgischen vnndt daherumb, vnndt wirdt durch den herrn obristen Steinbock[5] zu Boizenburg die schiffbrücke verfertiget. Vnterdessen hat der feindt Einbeck hinweggenohmmen, vnndt Göttingen belägert, spielet den meister ohne wiederstandt im lande vnndt liegen die vnssrigen einen weg alss den andern noch stiel.

Ich hoffe aber zu dem liebenn Gott, wir baldt eine enderung sehen werden. Die praeparatoria zue dem friedenstractaten seindt allerdings biss vff die tagsazung richtig abgehandelt; darzu seindt die alhier anwesende gesandten[6] auch parat, vnndt wartten nur biss Ir. M.tt zue Dennemarck die ihrigen[7] dero behuff anhero abordnen werdenn. Von Stralsundt wirdt geschrieben, dass herr Johann Oxenstirn in Pommern angelanget seye.

E. Excell. thue ich göttlicher bewahrung ganz getrewlich hirmit empfehlenn

Ew. Excell. gehorsamber diener

G. Keller mpp.

Datum Hamburg, den 26. 8bris a.o 1641.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 27 Nov. 1641.

5456. [1641] november 8. Van J. de Vassan de Saint-Paul.[1]

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 12, 52. Oorspr. Eigenh. ondertek.
2 Bijlage no. 39.
3 Lennart Torstensson (no. 5176 n. 4).
4 Erik Hansson Ulfsparre, sinds maart 1641 Zweeds commandant van Wismar; vgl. *Oxenst. Skrifter* 2. afd., VI, p. 837.
5 Waarschijnlijk Gustaf Otto Gustafsson Stenbock (1614-1685); vgl. *BLS* XV, p. 287-302.
6 Namens de keizer onderhandelde te Hamburg Konrad von Lützow (no. 5080 n. 3), namens Frankrijk Claude de Mesmes, graaf van Avaux (no. 5101 n. 7), en namens Zweden Johan Adler Salvius (no. 5101 n. 1); zij sloten op 15/25 december 1641 een preliminair verdrag.
7 Lorenz Langermann (1595-1658), domdeken in Hamburg. Zie over de familie Langermann *ADB* XVII, p. 683v.; H.W. Hertz, in: *Zeitschr. Vereins Hamb. Gesch.* 55(1969), p. 113, 122.

1 Hs. Parijs, BN, Lat. 9722, f. 87. Eigenh. oorspr. Deze brief is geschreven naar aanleiding van een plaats in Grotius' uitgave der *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135), welk

Monsieur,

En lisant ce que vous avez marqué sur le second verset du dixième chapitre de S. Matthieu

werk in het najaar van 1641 was verschenen; de brief zal daarom in 1641 zijn geschreven. Jean de Vassan, later frère Jean de Saint-Paul († 1641), was een zoon van Christophe de Vassan en Perrette Pithou. Hij studeerde theologie te Leiden en verkeerde enige tijd in de omgeving van Joseph Scaliger; zijn herinneringen aan die periode zijn te vinden in *Altera Scaligeriana* (Groningen 1669); zie aldaar, p. 251. Na aanvankelijk predikant te zijn geweest ging hij ± 1614 over tot de katholieke kerk en trad toe tot de orde der bernardijnen. Vgl. Zedler, *Universal-lex.*, XLVI, kol. 697; Haag, IX, p. 451.

en la page 193[2] je me suis ressouvenu de ce que j'ay veu il y a longtemps en l'ancien manuscrit des Epistres de St Paul, qui est en lettres majuscules, avec un Latin de l'autre costé de page,[3] qui est creu plus ancien que celuy de la Vulgaire traduction. St Jean n'y est pas nommé, si j'ay bien marqué, mais simplement 'Πέτρος καὶ Ἰάκωβος' et du Latin 'Petrus et Jacobus'. Je m'esbahis extrèmement que Bèze[4] qui s'est servy de cet escrit à la main de vénérable antiquité, n'en a rien dit ny près ny loing sur le 9me verset du second aux Galates. Ce beau et prétieux volume n'est pas loin de chez vous, Mess. du Puy[5] qui m'ont fait le bien de me prester vos Evangiles, vous fourniront de l'exemplaire qu'ils possèdent. J'ay creu ne vous devoir pas taire cette observation. Je voudroy vous pouvoir rendre quelque plus grand service, estant de longtemps,

vostre très-humble et très-obéissant serviteur

Fr. Jean de St Paul m.F.

Monastère de St Bernard,[6] ce 8 Nov.

Adres: A monsieur monsieur Grotius, ambassadeur de la couronne de Suède.

5457. 1641 november 9. Aan L. Camerarius.[1]

Illustris domine,

Valde cupio intelligere felicem Torstensonii[2] adventum in castra, deinde quid sit quod agitur Goslariae;[3] est enim ea res hic in suspicione. Et video verum esse quod coniectat ill. Dom. vestra Hassos ad Milandri[4] consilia redire, id est sine periculo hospitia sibi quaerere lucrosa. Multum desideramus omnes intelligere quid parlamentum Angliae, quod nunc iterum coiit, decreturum sit super negotio Palatino. Cruciat me nova coniuratio Scotorum contra marchionem Hamiltonum[5] et alios, suspiciones ibi in ipsum regem non obscurae; quae omnia ne rursus in vim erumpant

2 *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135). In *Matth.* 10:2 worden de twaalf apostelen opgesomd.
3 De codex Claromontanus met een Latijnse tekst *in recto* en een Griekse tekst *in verso*; hs. Parijs, BN, Grec 107. Zie L. Delisle, *Cab. des mss. de la Bibl. Imp.* I, p. 262, 332; II, p. 406; III, p. 201vv.
4 Beza's *Annotationes* op het Nieuwe Testament verschenen voor het eerst in 1556.
5 Pierre (1582-1652) en Jacques (1591-1656) Dupuy.
6 Het Parijse klooster van de bernardijnen bevond zich in de rue de Poissy, niet ver van de quai de la Tournelle; vgl. J. Hillairet, *Dict. hist.* II, p. 282v.
1 Copie Uppsala, UB, E 388a, 305. Gedrukt *Epist.*, p. 694 no. 1535.
2 Lennart Torstensson (no. 5176 n. 4) kwam pas eind november bij het leger aan. Het volgende 'in castra' ontbreekt in de copie te Uppsala.
3 Sinds 7 oktober confereerden te Goslar onderhandelaars namens de keizer en Braunschweig-Lüneburg.
4 Peter Melander, graaf van Holzapfel (no. 5419 n. 9), was tot eind juli 1640 generaal van het Hessische leger; daarna begaf hij zich in dienst van Palts-Neuburg.
5 James, markies, later hertog van Hamilton (1606-1649); vgl. *DNB* XXIV, p. 179-183.

et ex Scotia contagium in Angliam transeat, anxie metuo. Stella[6] Basileae manet. Agere eum multa cum Bavaricis constat. Quae ea sint, non aliter quam per coniecturas ex priorum temporum rebus ductas[7] assequi possumus. Illud ego pro certo habeo, quamdiu Anglia nullo cum Gallia federe illigatur, nihil Galliam facturam, quod e re sit domus Palatinae.

Dux Carolus[8] suum militem cum caesariano misit ad detrahendum a Dieusae obsidio

6 Johannes Tilmanus Stella, vertrouweling van Richelieu (no. 5283 n. 3).
7 In de copie te Uppsala ontbreekt 'ductas'.
8 Karel IV, hertog van Lotharingen.

Granseium.[9] Et quadraginta Lotharingici Gallos nobiles XX e Brisaco egressos captivos fecere. Cum adhuc incerta essent ducis Caroli consilia fine Septembris, frater eius Nicolaus Franciscus,[10] qui apud imperatorem est, protestationem ediderat pro se domoque sua contra ea, quae Carolus cum rege Galliae egerat.

In literis ad iter pro Batavis[11] nulla erit mora, si eo contenti sunt Batavi, quo olim contenti fuere. Quid vero Batavorum in Angliam legatio[12] portatura sit, id ad res communes plurimum refert et eius, quicquid disci potent, discere avebo. Danorum cum iisdem Batavis controversias video magis suspensas esse quam finitas et e re magis Danorum quam Batavorum, qui, quamdiu cum Hispanis bellandum habent, multa ab aliis dura coguntur perpeti.

Aira adhuc defenditur nec carent incommodis suis obsessores. Rex ad Sancti Germani est, Ruellae cardinalis; sub Guichio[13] exercitus partim circa Bononiam, partim in Picardia. Galli Demontium in Italia, in Lucemburgico vero castellum noviter Hispanis structum Riennam nomine ceperunt.[14] Neque tamen id obstat, quominus e Lucemburgico miles Metensem agrum incurset gravi populatu. Et Gillo Hasius[15] sub specie obsidendae Hohentwilae alia occultare consilia creditur.

Marchio Breszaeus[16] cum sua classe, quae in nullo usu apud Portugallos fuit, Rupellam rediit. Neque Batavos hyems multum ibi agere permittet. Eadem hyems impedit, quominus turbetur Hispano possessio Catalanici maris, per quod tum ex Catalania, tum ex Ruscinonensi tractu aegrotos et saucios in Valentiae provinciam deportant Hispani et recentes alios sufficiunt suo arbitratu. In his malis non omittit Barcinonensis civitas magnas facere impensas ad excipiendum marescallum Breszaeum[17] regio nomine illuc venturum.

Papa non modo Castri urbem obsidet, sed et edictum edidit,[18] quo excommunicatione maiore ferit omnes, qui ope aut consilio aderunt Parmensi addito rebellionis crimine in eos, qui subditi aut vasalli sunt Romanae Sedis. Milites Parmensis a militia revocat et sacramento solvit. Rex hic ad pacem ibi constituendam laborat, ut et Italiae principes, proniores in Parmensem odio Barbarinorum, qui principatum Castri domui suae appetunt ideoque Parmensem cogere volunt ad impossibilia, id est ad solvendum praesenti pecunia ingens quod habet aes alienum. Dux Ethruscus[19] ita in hoc bello se medium gerit, ut tamen per terras suas iter permiserit Parmensis, non et papae militi. De Portugalliae rebus in neutram partem quicquam constituturus est papa, cuius auctoritas non apud Hispanos minus quam apud Gallos arctis limitibus constringitur.

9 Jacques Rouxel de Médavy, graaf van Grancey (no. 5323 n. 11), belegerde Dieuze in Lotharingen.
10 François-Nicolas (1609-1670), hertog van Lotharingen. Zie voor het verdrag tussen Lodewijk XIII en Karel IV van Lotharingen no. 5083 n. 22 en no. 5374 n. 7.
11 Zie over de kwestie van de paspoorten voor de Staatse afgevaardigden ter vredesconferentie J.J. Poelhekke, *Vrede*, p. 37-97.
12 Deze ambassade vond niet plaats. Wel reisde in december 1641 Johannes Polyander van Kerckhoven, heer van Heenvliet (no. 4997 n. 3), namens Frederik Hendrik naar Engeland.
13 Antoine III de Gramont, graaf van Guiche (no. 4996 n. 16).
14 Demonte nabij Cúneo gaf zich over op 23 oktober en Rienne in de Ardennen omstreeks 26 oktober. Vgl. *Gazette* 1641 no. 138, p. 809-812, dd. 7 november; no. 139, p. 816-819, dd. 8 november.
15 Gilles de Haes, Vlaming in keizerlijke dienst (no. 5041 n. 20).
16 Jean Armand de Maillé, markies van Brezé (no. 5103 n. 9).
17 Urbain de Maillé, markies van Brezé, maarschalk van Frankrijk (no. 5142 n. 16), kwam pas op 23 februari 1642 in Barcelona aan.
18 In de *Gazette* 1641 (no. 139, p. 815v., dd. 8 november) is het pauselijk edict van 27 september 1641 tegen de hertog van Parma in excerpt gepubliceerd.
19 Ferdinando II de' Medici, groothertog van Toscane.

Dux Bulionius, si pecuniam magis quam gloriam et posterûm securitatem respicit, poterit se liberare aere alieno et annuos suos reditus facere maiores. Caeterum hucusque nihil eius rei actum est.

Milites quidam ex Anglia huc venere ad faciendam cohortem novam et supplendam veterem.

Hatzfeldius[20] cum Saxonicis ire contra Erfurtum creditur. Nescio an verum sit quod dicit Choisiacus[21] regis exercitum apud Sastadium esse quater mille equitum, peditum bis mille.

Imperator in suo Viennam itinere praeter Bavarum etiam archiducissam Claudiam[22] vidit, credo ad conficiendum si quid in Rhaetia restat libertatis.

Deum rogo, uti res has turbidas aequa pace componat ac ill. Dom. vestrae semper sit propitius.

Ill. Dom. vestrae perpetuae observantiae debitor
H. Grotius.

Lutetiae, 9 Novembris MDCXLI.

Sunt duci Carolo bis mille equites, pedites mille. Erlachius[23] mille habens pedites, equites sexcentos castellum fecit in ripa Rheni loco, cui nomen Suaderlaco.

Adres (volgens de uitgave der Epist.): Ludovico Camerario, reginae regnique Sueciae consiliario.

Bovenaan de brief in de copie te Uppsala: Redd. Leidae, 6/16 Novemb. 1641.

5458. 1641 november 9. Aan W. de Groot.[1]

Mi frater,

Ego vero de posteritate non tantum bene spero, verum etiam confido fore, ut malis nostris docta redeat ad mentem meliorem:

> Οὔπω μῆνας ἄγων ἔκαμ᾽ οὐρανὸς οὐδ᾽ ἐνιαυτούς.[2]

Hollandorum, ut ex tuis et aliorum literis[3] cognosco, ea respublica est, cui nemo mediocriter sapiens miscere se debeat; nam aut sibi nociturus est aut patriae.

20 De keizerlijke veldmaarschalk Melchior von Hatzfeldt und Gleichen (no. 5025 n. 11).
21 Jean de Choisy de Camp bevond zich op doorreis in de Republiek; zie ook no. 5453 n. 9.
22 Resp. Maximiliaan, keurvorst van Beieren, en aartshertogin Claudia.
23 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15), bouwde het fort Schwaderlach.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 929 App. no. 573. De passage ‘Petrus ... expedire’ is alleen gedrukt in *Clavis Epist.* Geciteerd in vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 301. Antw. op no. 5441; beantw. d. no. 5472.
2 Theocritus, *Id.* 16, 71.
3 Zie Willems brief dd. 28 oktober, no. 5441.

Libellus de Reprobatione[4] dignus est qui non pereat. Amirautii vero liber[5] aliquando puto ad vos transvolabit. De Anthologia[6] quid compereris, rogo significes. Si ibi edi ita ut volo non potest, inveniam hic librarium.

Airae res adhuc incerta est. Pro componenda inter papam et Parmensem pace rex laborat. Itali principes Parmensi, sed clam favent.

De Suedica pecunia ita ut data miror nihil ad me scribere Vicquefortium.[7] Gratias Uten-

4 [Samuel Hoard], *De absoluto reprobationis decreto. Versio ex Anglico* ..., MDCXL (*BG* no. 1320).

5 Moïse Amyraut, *Doctrinae Ioannis Calvini de absoluto reprobationis decreto defensio* ..., 1641.

6 *BG* no. 534; de uitgave verscheen pas in 1795-1822. In plaats van het volgende 'quid' heeft de uitgave der *Epist.*: quod.

7 Joachim de Wicquefort (no. 5022 n. 1); zijn brieven aan Grotius van 1641 ontbreken. Zie voor de kwestie van de Staatse subsidie aan Zweden no. 5441.

bogardo[8] tibique habeo pro locis ex Melanchthone descriptis.[9] Erit aliquando eorum usus.

Petrus si Institutiones meas iuris Batavici transtulit,[10] rem fecit sibi, non mihi utilem. Id autem, quod ille tam contumaciter sibi proposuit, omnino iudico nec ipsi nec virgini[11] expedire. Spero mihi neminem posthac ea de re molestum fore. Causas multas habeo, quas non perscribo, quia nolo disputare.

Deus te tuosque bene servet.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae, 9 Novembris 1641.

Pro libello ad Cassandri Consultationem[12] gratias mihi egere Sorbonici complures, reformatorum vero doctissimi Codurcus et Iustellus.[13] Ministri oblatrant. Sex doctores Sorbonici mandatum accepere vertendi Bibliam in linguam Gallicam;[14] utuntur meis Annotatis.[15] In ecclesiis quibusdam huius urbis canuntur psalmi Gallici, item oratio Dominica, symbolum, Decalogus. Omnes homiliae habitae occasione iubilaei nihil aliud continent quam monita ad vitam emendandam. Haec principia mihi non displicent. Deus adsit.

Rogo inquiras, quid synodus Rotterodami habita ad Bremenses pastores et magistratus scripserit et quid deinde Bremae ea super re actum sit.[16]

5459. 1641 november 9. Aan A. Oxenstierna.[1]

Excellentissime et illustrissime domine,

Rex ad Sancti Germani est, Ruellae cardinalis, exercitus sub comite Guisio[2] partim in Bononiensi agro, partim in Picardia. Airae obsidio durat, non levi obsidentium incommodo. Dux Carolus[3] apud Sarbrucam est, misit suorum militum quosdam, qui iuncti caesarianis Granseium[4] a Dieusae obsidio retrahant. Gillo Hasius et Sparrius[5]

8 Johannes Wtenbogaert (no. 5139 n. 1).
9 Zie no. 5441.
10 Pieters Latijnse vertaling van Grotius' *Inleiding tot de Hollandsche rechts-geleertheyd* (*BG* no. 757) is niet bewaard. Hij was in 1636 aan dit werk begonnen; vgl. nos. 2544 en 2548 (dl. VII). Grotius antwoordde hier op een ontbrekende brief van Willem; zie no. 5441 *in fine*.
11 Zie over Pieters vrijage no. 5245.
12 *BG* no. 1165; het werk was in september 1641 verschenen.
13 Philippe Codurc (no. 5230 n. 10). En Christophe Justel (1580-1649), historicus in dienst van de hertogen van Bouillon; vgl. Haag, VI, p. 114v.
14 De vertaling is niet tot stand gebracht. Zie hierover meer uitvoerig H. Bots-P. Leroy (eds.), *Corresp. Rivet-Sarrau* I, p. 140v., no. 42, C. Sarrau aan A. Rivet dd. 9 mei 1642.
15 Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135).
16 Zie over dit geschil aan de Illustre School te Bremen de brief van P. Pels dd. 26 september, no. 5385, waaraan Grotius zijn gegevens vermoedelijk ontleende.
1 Copie Dresden, Sächs. Landesbibl., C 61, 52; copie Leipzig, UB, ms. 2633, f. 113. Gedrukt *Oxenst. Skrifter* 2. afd., IV, p. 166 no. 402.
2 Antoine III de Gramont, graaf van Guiche (no. 4996 n. 16).
3 Karel IV, hertog van Lotharingen.
4 Jacques Rouxel de Médavy, graaf van Grancey (no. 5323 n. 11), belegerde Dieuze in Lotharingen.
5 Gilles de Haes (no. 5041 n. 20) en Ernst Georg, graaf Sparr (no. 5422 n. 9).

Hohentvilae quidem minantur, sed creduntur alia habere consilia latentiora. E Brisaco egressi Galli viginti ad militem conscribendum a quadraginta Lotharingicis capti sunt. Videtur dux Carolus suis hyberna quaesiturus in Palatinatu Inferiore. Nanciaci quidam capti sunt prodere duci Carolo urbem voluisse suspecti. Ex Lucemburgico miles Metensem agrum populationibus incursat. Hazfeldius[6] creditur cum Saxonicis se iungere contra Erfurtum.

6 De keizerlijke veldmaarschalk Melchior von Hatzfeldt und Gleichen (no. 5025 n. 11).

In Italia Demontium oppidum cepere Galli XXII Octobris. In eadem Italia principes non miscent quidem se bello inter papam et Parmensem,[7] sed huic clam favent; imo et dux Etruscus[8] iter per suas terras dedit Parmensis militi, non etiam militi papae. Est quidem contra feudi leges quod fecit Parmensis, cum munivit loca ducatus Castri, sed praegravat odium Barbarinorum eum principatum domui suae spondentium et ut eo perveniant id agentium, ut Parmensem cogant omne aes alienum - habet autem permagnum - praesente pecunia expungere. Papa promulgato edicto XXVI Octobris[9] omnes, qui opem Parmensi ferent, subiicit excommunicationi maiori ipso facto, addito rebellionis crimine in eos, qui subditi sunt papae. Milites Parmensis discedere a militia iubet liberatque eos sacramento.

Barcinonenses magnificos paratus faciunt, quibus excipiant marescallum Breszaeum[10] pro rege ipsis praefuturum. At Hispani saucios et aegrotos in Ruscinonensi agro et Catalania in Valentiae terras deportant sufficiuntque alios, maris compotes, dum nondum adest classis Gallica, quam hyems impedit. At marchio Breszaeus[11] ex Portugallia Rupellam appulit cum sua classe, ita ut rex novus Portugalliae nulla iam mari auxilia nisi Batavorum habeat.

In Scotia atrox detecta est coniuratio ad trucidandos marchionem Hamiltonum[12] et alios quosdam magis fidos regi quam populo placeret; rex ipse vetitus cum solito comitatu venire in parlamentum. Videtur plane ibi primum, deinde et in Anglia res rursus ad arma et vim redire. Hic in Gallia fit nova cohors ex Anglis, ad quam duae centuriae venere; exspectatur pars reliqua et supplementa ad cohortem alteram veterem.

Galli novum castellum ab Hispanis in Lutzemburgico structum Riennam nomine ceperunt. In magna exspectatione est Gallia de iis, quae aguntur Goslariae,[13] de iis, quae in Angliae parlamento constituuntur super re Palatina et de federe Batavorum cum Anglia[14] novisque nuptiis, quae inter filiam principis Arausionensis et filium regis Angliae[15] cudi dicuntur.

Deum rogo [etc.]

Lutetiae, XXXI Octobris/IX Novembris MDCXLI.

Habet dux Carolus suorum bis mille equites, pedites mille, Erlachius[16] totidem pedites, equites sexcentos, cum quibus castellum ex humo excitavit Rheno incumbens ad Suaderlocum.

Bovenaan de brief in de copie te Leipzig: Argumentum. Lotharingica. Ethrusci maior in Parmensem favor quam [in] pontificis causam. Expeditiones in illis terris. Catalaunica. Coniuratio in Scotia contra regis asseclas.

7 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
8 Ferdinando II de' Medici, groothertog van Toscane.
9 Het edict werd in excerpt gepubliceerd in *Gazette* 1641; zie *supra* no. 5457 n. 18.
10 Urbain de Maillé, markies van Brezé, maarschalk van Frankrijk (no. 5142 n. 16); hij kwam pas op 23 februari 1642 in Barcelona aan.
11 Jean Armand de Maillé, markies van Brezé (no. 5103 n. 9).
12 James Hamilton (no. 5457 n. 5).
13 Sinds 7 oktober confereerden te Goslar onderhandelaars namens de keizer en Braunschweig-Lüneburg.
14 Dit verdrag kwam niet tot stand; zie no. 5023 n. 9.
15 Louise Henriëtte en de prins van Wales.
16 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15), bouwde het fort Schwaderlach.

5460. 1641 november 9. Aan N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

Wij moeten om van de zaecke van den Pals te oordeelen afwachten zoo de resolutie die bij het parlement van Engellant zal werden genomen, als het tractaet dat tuschen Engelant ende de Vereenigde Nederlanden zal werden gemaect[2] ende hoe hetzelve hier zal smaecken. Milander[3] is niet geck.

Ick zal zeer gaeren verstaen, wat vorder in de zaecke van de heer Spierinck[4] zal passeren. Wat mij aengaet, hout voor zeecker haer wel bedencken zullen, eer zij mij van de ambassade zullen ontlasten ende als zij 'tselven deden, dat ick daerbij niet en sal verliezen. Ende uEd. can alle die hem spreecken, verzeeckeren dat ick in het minste daermede niet en ben becommert.

9 Nov. 1641.

Adres: Mijnheer mijnheer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant, in Den Hage. Port.

In dorso schreef Reigersberch: Broeder de Groot, den 7 Nov. 1641 uyt Paris.

5461. 1641 november 9. Aan N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

Den coninck is gecomen te St Germain, den cardinael te Ruelle. 't Leger onder den grave de Guiche[2] hout zich ten deele in het Boulonnois, ten deele in Picardië. Aire werdt noch gedefendeert. De Fransoisen hebben Demont becomen in Piedmont ende in 't lant van Lutsenburg een nieuw fort bij de Spaensche gemaect genaemt Rienne. Evenwel loopen die van Lutsenburg sterck in het Messin ende hertogh Carel[3] heeft eenige van de zijnen met eenige van de keizerschen gezonden om te zien, off zij den grave van Gransei[4] connen aftrecken van het belegh van Dieuze. Oock hebben veertich Lorrainsche gevangen genomen twintich Fransoisen van qualiteit uitgegaen van Brizac om lichtingen te doen.

Van het voornemen van Gil de Haes ende Sparre[5] werdt getwijffelt, off het in der waerheit is op Hohentwiel off dat de schijn daervan dient om andere desseings te bedecken.

Den marquis van Breszé[6] is uit Portugael gecomen te Rochelle met zijn vloot zonder iet uitgerecht te hebben. Die van Barcelone verwachten den marescal de

1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, H 23i. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Geciteerd Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 302. Tezamen met no. 5461 antw. op no. 5444.
2 Dit verdrag tussen Engeland en de Republiek kwam niet tot stand; zie no. 5023 n. 9.
3 Peter Melander, graaf van Holzapfel; zie ook Reigersberchs brief, no. 5444.
4 Zie over de kwestie van Petter Spiring Silvercrona no. 5444 en n. 7.
1 Hs. Amsterdam, UB, coll. Diederichs 30 B 17. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Tezamen met no. 5460 antw. op no. 5444.
2 Antoine III de Gramont, graaf van Guiche (no. 4996 n. 16).
3 Karel IV, hertog van Lotharingen.
4 Jacques Rouxel de Médavy, graaf van Grancey (no. 5323 n. 11), belegerde Dieuze in Lotharingen.
5 Gilles de Haes (no. 5041 n. 20) en Ernst Georg, graaf Sparr (no. 5422 n. 9).
6 Jean Armand de Maillé, markies van Brezé (no. 5103 n. 9).

Breszé[7] als viceroi ende maecken preparaten tot zijne receptie. Ondertuschen lichten de Spaignaerden, die daer nu meesters zijn van de zee, alle ziecken ende gequetste uit het Roussillon ende uit hetgunt zij noch hebben in Catalagne nae Valence ende brengen versch volck in haere plaetze.

7 Urbain de Maillé, markies van Brezé, maarschalk van Frankrijk (no. 5142 n. 16); hij kwam pas op 23 februari 1642 in Barcelona aan.

Den coning arbeid om de paix te maecken tuschen den paus ende den hertogh van Parme.[8] Dan het oorlogh duirt noch ende heeft den paus den 23 October bij openbaere placcaete[9] verclaert geëxcommuniceert metterdaet door de groote excommunicatie alle die den hertogh van Parma geduirende zijne ongehoorzaemheit zullen bijstaen, de onderzaten ende vasalle van Stoel die zulcx zullen doen, voor rebellen, de soldaten die den hertogh van Parme dienen, ontslagen van den eedt. De princen van Italië favoriseren meest den hertogh van Parme, doch onder de hant. Den grooten hertogh van Toscane,[10] hoewel zich neutrael houdende, heeft passage gegunt aen het volck van den hertogh van Parme ende niet aen die van den paus.

Men zegt hier dat Haezfeld[11] met eenige Saxensche gaet tegen Erfurt ende men verlangt zeer te weten, wat gehandelt werdt te Goslar.[12]

Eenige Engelsche zijn hier aengecomen om te maecken een nieu regiment. Men verwacht meer andere van dezelve natie tot vervulling van hetzelve regiment ende verstercking van een oud regiment. Wij verstaen hier nieuwe beroerten in Schotlant, die licht Engelant oock weder zullen in onrust stellen tot naedeel van de zaecke van den Pals, die niet geholpen en can werden dan vandaer.

Den keizer passerende nae Weenen heeft gesproocken eerst met den hertogh van Beieren, daernae met de eertshertoginne Claudia.

Te Nanzy zijn eenige gevangen die beschuldigt zijn van de stadt te hebben willen verraeden aen den hertogh Carel.

9 Nov. 1641.

In dorso schreef Reigersberch: Broeder de Groot, den 9 Nov. 1641.

5462. 1641 november 11. Van W. de Groot.[1]

Frater optime,

Postrema vice, quia per aliquot dies domo abfueram, scriptionem differre sum coactus, quare nunc tam prioribus quam posterioribus tuis litteris[2] respondebo et primum quidem quod ad effigiem tuam Annotatis praefixam attinet.[3] Quanquam iam plurima exemplaria distracta et hic et in aliis regionibus sciam, monui tamen de tua intentione Blavium et rogavi, ut qua fieri potest morem tibi gerat, cuius responsum expecto. Ille mihi ad tres septimanas finem spondet editionis de Iure belli[4] et Lucani[5]

8 Odoardo Farnese.
9 Het edict werd in excerpt gepubliceerd in *Gazette* 1641; zie *supra* no. 5457 n. 18.
10 Ferdinando II de' Medici, groothertog van Toscane.
11 De keizerlijke veldmaarschalk Melchior von Hatzfeldt und Gleichen (no. 5025 n. 11).
12 Te Goslar confereerden sinds 7 oktober onderhandelaars namens de keizer en Braunschweig-Lüneburg.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24, 218. Eigenh. oorspr. Antw. op nos. 5429, 5437 en 5448; beantw. d. no. 5475.
2 Nos. 5437 en 5448.
3 No. 5429; zie aldaar n. 2-3.
4 *BG* no. 571; de uitgave verscheen bij Blaeu in maart 1642.
5 Grotius' nieuwe aantekeningen bij Lucanus verschenen bij Blaeu in 1643 (*BG* nos. 430 en 431).

quidem brevi se inchoaturum. Ego antequam id videro, poemata[6] non tradam. Volupe mihi est intelligere te de Origine gentium Americae aliquid scripsisse.[7] Ne dubita, quin et illud et Ἀνθοβολία iuris[8] optime a Blavio imprimi possint, quare utrumque opus mittere ne differ.

6 De bedoelde uitgave van Grotius' *Poemata* is niet tot stand gebracht (no. 4995 n. 12).
7 Grotius' *De origine gentium Americanarum dissertatio* (*BG* nos. 725 en 726).
8 Grotius' *Florum sparsio ad Ius Iustinianeum* (*BG* no. 791) verscheen in 1642 bij Pelé te Parijs.

In conciliationis negotio video rem valde difficilem neque quenquam hic novi, cui ista tua ad Cassandrum[9] plane placeant. Ostendi id nuper Rijcxio,[10] viro nostri et moderationis amanti, sed ille lectione ipsa offensus ad excusationem pontificiae auctoritatis, missarum et purgatorii totus perhorruit. Ostendi et duobus aliis viris doctis et amicis, qui multa quidem egregie ibi dici, sed nimis multa pontificiis indulgeri iudicant. Habeo a Bellimontio[11] Melan[ch]thonis, Buceri et Hedionis illa,[12] quae a tuis non abludunt, ut ex excerptis filii[13] poteris colligere. Interea contraremonstrantes hic pleno ore crepant te in pontificiorum castra transiisse et sunt hic duo, Gallus et Batavus,[14] qui nuper in convivio dixerunt sese oculis suis vidisse, cum tu synaxin cum pontificiis celebrares, quod quanquam ego sciam verum non esse, tamen ea fama accedentibus argumentis, quae ex scriptis tuis, imprimis Appendice[15] depromunt malevoli, facit, ut ei apud multos fides sit, praesertim cum et pontificii hic adeo sint fungi, ut de eo etiam glorientur, quod in partes suas discesseris.[16] Ita iam tu utrinque vapulas et sic quidem multi a lectione tuorum operum absterrentur aut certe praeiudiciis onerantur.

De Blondio[17] scripsi, ut tibi caveres. Quod de filio[18] et singulari certamine loqueris, id vero mihi praeter opinionem accidit; est enim id a scitis tuis alienum. Itaque nolo committere, ut id aliis innotescat, quod mihi scripsisti.

Pro novis gratias habeo. Hic iam nihil fere habemus, nisi quod novas in Scotia turbas exortas, novas catholicorum in Hameltonum, Leslaeum[19] aliosque conspirationes detectas proximae nuntiarunt litterae, ita ut iam duo e primoribus in ipso parlamenti Scotici consessu praesente rege capti et in custodiam dati sint.

Rogabit te Euskerckius[20] nomine Wouwii[21] exemplar Annotatorum ad Cassandrum. Si ea in re gratificari velis homini amico et bene de nobis merenti, erit id et mihi gratum et, si quam legem habendi praescripseris, satis servaturum spondeo. Caeterum quo illud spectet, quod supprimi volueris exemplaria, et an ea aliquando publicaturus sis, velim ex te intelligere.

9 Grotius' *Annotata ad Consultationem Cassandri* (*BG* no. 1165) was in september 1641 verschenen.
10 Vermoedelijk Frederick Riccen (Rijcksen) († 1652), kastelein van Purmerend, sinds 1649 raadsheer in de Hoge Raad van Holland en Zeeland. Willem de Groot was bekend met zijn vader, de rekenmeester Fento Riccen († 1636); zie *supra* nos. 2624 en 2708 (dl. VII). Vgl. *Nederl. Leeuw* 50(1935), kol. 60, 304; 85(1968), kol. 368v.; hs. ARA, 3e afd., HR no. 1537, f. 2.
11 Simon van Beaumont (no. 5124 n. 20).
12 Bedoeld zal zijn [Jean Hotman (ed.)], *Sententiae Phil. Melanthonis, Martini Buceri, Casp. Hedionis et aliorum in Germania theologorum de pace Ecclesiae* ..., [s.1.] 1607 (Parijs, BN, sign. D^2. 14324); zie ook *infra* no. 5475. Zie over Jean Hotman *supra* no. 5074 n. 5.
13 Pieter de Groot. Het gaat hier om een ander uittreksel dan hetgeen Willem meezond met zijn brief dd. 28 oktober, no. 5441.
14 De Fransman werd in Willems volgende brief aangeduid als ‘Percoballius’; zie no. 5472 n. 11.
15 Grotius' *Appendix de Antichristo* (*BG* nos. 1128-1129), voor het eerst verschenen in juni of juli 1641.
16 Zie voor deze geruchten over Grotius' bekering G.J. Hoogewerff (ed.), *Bescheiden in Italië* III, Register i.v. Hugo.
17 Michel le Blon; zie Willems brief dd. 21 oktober no. 5430, en Grotius' antwoord daarop, no. 5448.
18 Cornelis de Groot.
19 James Hamilton (no. 5457 n. 5) en Alexander Leslie, graaf van Leven (no. 5434 n. 7).
20 Johan van Euskercke, Staats ambassade-secretaris te Parijs (no. 5038 n. 4).
21 Misschien de Haagse drukker Hillebrant Hillebrantsz. van Wouw (†1691). Vgl. E.F. Kossmann, *Boekhandel 's-Gravenhage*, p. 454v.; zie over Grotius' contact met de familie Van Wouw ook *supra* no. 4916 (dl. XI).

Uxor excusabit negotia mea, quod iam non scribo.
Vale.
Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Raptim. Hagae, XI Novembris 1641.

Adres: A monsieur monsieur l'ambassadeur de Suède, à Paris. 14 s.
Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 21 Nov.
En in dorso: 11 Nov. 1641 W. de Groot.

5463. 1641 november 12. Van G. Keller.[1]

Hochedler, gestrenger herr ambassadeur, hochgenaigter herr vndt patron,
Welchermassen Gottingen von den keyss. hart belägert vndt beschossen werde, auch wie der H. obrister Rosa[2] einen renfort von volck hinein gebracht habe, wirdt Ew. Excell. von andern orthen alberaith wissend gemacht sein. Der commendant drinnen[3] hatt ordre sich vffs eusserste zu halten, vndt, im fall die burgerschafft, wie in Einbeck beschehen, meuteniren vndt ihn zur vffgab nöthigen wolte, derselben sich meister- oder gar nieder zu machen, vndt haben wir also hoffnung, der orth des entsazes wol erwarten werde, nachdemahln der herr feldtm. Torstenson[4] in persohn gestern, vndt vor etzlichen tagen vnter conduicte des herrn generaln von der artillerie Lilliehöks,[5] die völcker allesampt an der Elbe, vber welche zu Boitzenburg die schiffbrücke fertig stehet, angelangt sein, vndt vermuthlich nun mit dem ehisten die Elbe passiren werden.

Alhier seind die obristen Mortaigne vndt Dörffling[6] von der armee angelangt, im nahmen der armee dem herrn feldtmarschall zu begegnen vndt zu beneventiren, auch zum eylen anzumahnen. Sie versichern, dass S.[e] Excell. lieb- vndt angenehmer bey der armee sein werden, alss sie ihro selbst nicht einbilden, wann sie nur etwas contentement mitbringen. Ged. beede herrn obristen haben en passant herrn hertzog Christian Ludwigs zu Lüneburg fr. G. angesprochen, bey welcher sie eine höchstrühmbliche standthafftigkeit vndt guthes gemüth bey dieser parthie zu verharren, verspührt haben. Wir hoffen zu dem lieben Gott, er alles zu seines nahmens ehr, vndt den betrangten zu trost vndt rettung werde aussschlagen lassen.

Herrn Johann Oxenstirrns Excell. seind vor 10 tagen in Stralsundt angelangt, vnndt befinden sich noch daselbst.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 12, 53. Oorspr. Eigenh. ondertek.
2 Rheinhold von Rosen (no. 4993 n. 4).
3 Niet geïdentificeerd.
4 Lennart Torstensson (no. 5176 n. 4).
5 Johan Lilliehöök (no. 5080 n. 12).
6 Caspar Cornelius Mortaigne de Potelles (no. 5434 n. 9). En Georg Derfflinger (1606-1695); vgl. *ADB* V, p. 60-63; XI, p. 794; *SBL* XI, p. 117vv.

Die tagsetzung zu den friedens tractaten wirdt durch das lange aussbleiben I.r M.tt zu Dennemarck[7] mercklich verweylet. Die vrsach dessen ist vnbekannt, theils geben vor, es seye I.r M.tt vnpasslichkeit, theils dörffen sagen, ob weren sie gar gestorben. Aber dass ist nun ausser grundt. Die rechte vrsach wirdt gleichwohl zu seiner zeit an tag kommen.

Zu Cüstrin lassen die keysser. zu rustung eines magazins viel proviant erkauffen, welches diesseits, alss dem auffgerichtetem armistitio zu wieder, vbell auffgenommen vndt contradicirt; ob aber remedirt wirdt, stehet zu erwarten.

Stalhansch[8] liegt noch zu Sagan, der feind, nach dem er die statt Beuthen aussgeplündert,

7 Namens Denemarken nam Lorenz Langermann (no. 5455 n. 7) deel aan de preliminaire onderhandelingen te Hamburg.

8 Torsten Stålhandske (no. 5014 n. 9).

ist wieder zuruckgangen, liegt nur 2 meyl von ged. Sagan. Wass es nun zwischen diesen beeden abgeben wirdt, muss mann erwarten.

Vnterdessen bin ich vndt verbleibe allezeit

Ew. Excell. gehorsamber diener

G. Keller mpp.

Hamb., den 2. 9bris 1641.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 27 Nov. 1641.

5464. 1641 november 14. Van C. Marin.[1]

Monsieur,

Vos lettres du 29 passé[2] m'apprennent bien des tristes nouvelles, qui continuant me jetteront hors de toute espérance de recevoir mon change de Hamburg, quoyque Mon.r Mukel[3] en die. Je vous laisse penser quelle bonne digestion cela me face parmy une telle cherté que nous avons icy et qui donne de la peine mesme aux autres résidans en ceste ville, encor qu'ils ayent un gage de trois mille dalers par an et n'en entretienent qu'un train de quatre serviteurs. Il faut que je me console en Dieu et le prie qu'il ne me mette sus de plus gran fardeaux que je ne sçache porter, estant réduit à telles extrémités qui pourroi[en]t faire succomber les plus constans du monde, et tout seroit encor supportable, si les marchands n'estoient si difficiles à prester de l'argent sans des bonnes gages à cause de tant d'estrangers par lesquels ils ont esté trompés, et la façon de procéder dont use Mon. le résidant d'Angleterre[4] envers ses créanciers nous oste tout le crédit. Je m'estonne que Mon. Heuf[5] ne me veut accommoder pour le moins de deux cent dalers, qui en ceste nécessité me feroit un gran bon pro, car pour Mon.r Mukel il s'en excuse fort et dit avoir tant de despences qu'il luy faut manquer mesme de son gage pour ceste anné[e], Voilà où je suis réduit.

Pour toutes nouvelles je vous envoye la copie de ce qu'on escrit de Rome,[6] et ce que les 8 cantons ont respondu aux demandes de la diète de Ratisbone,[7] et vous supplie d'en faire part à Mon. l'ambassadeur Salvius[8] avec mes très-humbles baisemains et prières pour la perfection de ce qu'il m'a promis il y a un an et plus. On nous dit que Melander[9] a pris le party impérial, ayant esté fait comte, et que

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9, 245. Eigenh. oorspr.
2 Grotius' brieven aan Marin van 1641 ontbreken.
3 Friedrich Richard Mockhel, Zweeds resident te Benfeld (no. 5361 n. 1).
4 Sir Oliver Fleming (no. 5281 n. 8).
5 Johan Hoeufft, bankier te Parijs (no. 5015 n. 3).
6 Vermoedelijk de nouvelles uit Rome dd. 13 oktober; zie bijlage no. 40.
7 Ontbreekt.
8 De Zweedse ambassadeur te Hamburg, Johan Adler Salvius (no. 5001 n. 1).
9 Peter Melander, graaf van Holzapfel (no. 5419 n. 9).

Hazfeld[10] va assiéger Erfurt. Spar[11] n'advance guerre contre Hohetvil, et si Mon.r d'Erlach[12] sera bientost renforcé par les Vinarois[13] qu'on dit revenir vers le Rhin, il sera en estat d'en chasser les ennemys toutes et quante[s] fois qu'il voudra.

Je me reccomande à vos bonnes grâces et demeure, Mon.r,

Le vostre

C.M. mp.

De Zurig, ce 4 de 9bre l'an 1641.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Receu 27 Nov. 1641.

En in dorso: 4 Nov. 1641 Marin.

10 De keizerlijke veldmaarschalk Melchior von Hatzfeldt und Gleichen (no. 5025 n. 11).
11 Ernst Georg, graaf Sparr (no. 5422 n. 9).
12 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15).
13 Het leger van wijlen Bernhard van Saksen-Weimar.

5464A. 1641 november 15. Van J. Oxenstierna.[1]

Magnifice et generose domine legate, amice observande,

Quandoquidem S.R. Maiestas, domina nostra clementissima, ad pacis tractatum brevi, ut sperat, cum caesare instituendum me ut et S.M.tis regnique sui senatorem, illustrem Dn. Thuronem Bielke,[2] liberum baronem in Salstad, et S.M.tis aulae cancellarium et legatum Hamburgi residentem, magnificum et generosum Dn. Johannem Salvium, haereditarium in Offersby, dignata est commissarios constituere, ego autem manente Dn. Thurone Bielke adhuc paululum in patria, nunc divina auxiliante gratia 24 Octobris feliciter Stralsundam adpuli praestolaturus hic in Pomerania, dum de praeliminaribus ipsius tractatus inter S.R. M.tis legatum Salvium et caesarianos aliosque quorum interest plene fuerit transactum. Interim vero, dum in hac provincia expecto maturationem negotii principalis, opus mihi est communicatione et notitia eorum, quae in Gallia et illi vicinis locis geruntur. Proinde Dominationem vestram requirendam censui, ut pro eo, quo communem caussam prosequitur affectu et S.R. M.ti devinctu[s] est obsequio, velit in publicae rei commoda solitam suam perspectamque dexteritatem conferre et posthac cum ordinariis veredariis et, quoties dabitur occasio, de statu rerum in Gallia adiacentiumque regionum conditione consiliisque et aliis, quae ibi agitantur et publicae caussae interesse iudicaverit, ad me perscribere. Quare, quemadmodum S.R. M.tis voluntati D. vestra p[r]ona fuerit, ita observantiam eius et studium debito modo commendare non desistam. Quibus D.v. divinae tutelae amice commendo.

Magf.cae Dom.is v.rae ad amica officia paratus
Johannes Oxenstern.

Dabantur Stralsundae, die 5 Novembris a.o 1641.

In dorso staat met andere hand: Die 5 Novembris anno 1641, ad dominum Hugonem Grotium. 4., Joh. Oxenst.

5465. 1641 november 16. Aan W. de Groot.[1]

Mi frater,

Sampreulio[2] praecisae sunt cervices, non tam ob ea, quae adversus Bapalma egressos fecit, quam quod saepius minacia eius verba audita sunt contra potentes, qui occasiones arripere solent semet a metu liberandi.

1 Minuut Stockholm, RA, E 915, coll. J.A. Oxenstierna ser. A II, koncept G. Beantw. d. no. 5503. Johan Oxenstierna (1611-1657) was Zweeds gevolmachtigde ter vredesconferentie. Vgl. *BLS* X, p. 312-317; *APW, passim*.
2 Ture Bielke nam aan het gezantschap uiteindelijk niet deel (no. 5080 n. 4).
1 Gedrukt *Epist.*, p. 929 App. no. 574. Beantw. d. no. 5481.
2 François de Jussac, sieur de Saint-Preuil (no. 5273 n. 12), was op 9 november te Amiens onthoofd.

Cardinalis Hispanus[3] hic cognoscitur vitam clausisse die 6 Novembris et ea re ingens porta patefacta Belgis ad res novas.

Aira adhuc defenditur. Auxilia Catalaniae Gallicas partes sequenti necessaria ante ver ire non possunt. De Medinisidonio[4] in Hispania capto, de Andalusiae defectione rumores fuere, sed falsi.

Dux Carolus[5] quamquam palam hostilia ausus in Gallos, mittere tamen huc non cessat,

3 De kardinaal-infante Ferdinand van Oostenrijk was overleden op 9 november; in zijn brief aan Oxenstierna, no. 5466, vermeldde Grotius de juiste datum.
4 Gaspar Alonzo Pérez de Guzmán, hertog van Médina-Sidonia, goeverneur van Andalusië (no. 5041 n. 12).
5 Karel IV, hertog van Lotharingen.

ut sibi neutras partes sequi liceat. Interim Dieusam[6] liberavit obsidio et videtur ire, ut augeat copias eorum, qui obsident Hohentwilam.

Urbs Castri in potestatem venit papae, incertum pecuniis in id emto an excommunicatione territo praefecto.[7]

Vale quam optime cum uxore et amicis omnibus.

Tui amantissimus frater
H. Grotius.

16 Nov. 1641.

5466. 1641 november 16. Aan A. Oxenstierna.[1]

Excellentissime et illustrissime domine,

Cardinalis Hispani mors, quae octavo ante hunc die evenit, plurimum illic et res, quas aegre principis illius auctoritas retinebat, et animos perturbatura est, si Galli illic corrigere poterunt quod in Catalania peccarunt et Batavi nimis avidi prolatandi dominatus, quod in India maxime apparet, satis lucri sibi putabunt in damno Hispani. Iam nunc qui Airam obsidet miles diffluere et qui manet seditiose agere nuntiatur stipendiorum defectu. Ad has occasiones intentus rex in eas partes redire constituit.

Catalanorum interea res celeris auxilii indigent, quod tamen ante ver eo ire non poterit.

Dux Lotharingus cum iis, quos ex Theodonisvilla accepit, equites habens bis mille, pedites bis mille et ducentos stagni ingentis[2] aperto emissario et fossam Dieusae, in quam iam Granseius[3] penetraverat, et circumiectos campos ita humere fecit, ut nocte, quae inter vicesimum sextum et vicesimum septimum Octobris intercessit, coactus fuerit Granseius ab obsidione machinas primum, deinde et militem abducere. Lotharingus deinde Metensem agrum ad Chausiacum[4] maxime populari coepit, ad quem reprimendum Granseius iam copias collegit. Erlachius[5] autem quatuor ferme secum habens millia impar est hosti Hohentvilam circumsedenti, cuius crescunt copiae, ita ut brevi putentur in illis ad Rhenum locis futurae ad quindecim millia.

Sampreulio[6] in arce Ambianensi cervices praecisae sunt in speciem ob male tractatos illos, qui Bapalma exierant, et ob rapinas et stupra, revera quod quosdam de potentibus obtrectasset.

In Italia urbem Castri praefectus[7] papae tradidit sive acceptis novem pistoriensium millibus, ut quidam aiunt, sive metu excommunicationis, quod malum rex ait vitari

6 De uitgave der *Epist.* geeft ten onrechte: Dreusam.
7 Delfino Angelieri, goeverneur van Castro voor de hertog van Parma, gaf de stad over op 13 oktober. Vgl. *Gazette* 1641 no. 146, p. 860, dd. 22 november.
1 Copie Dresden, Sächs. Landesbibl., C 61, 53; copie Leipzig, UB, ms. 2633, f. 115. Gedrukt *Oxenst. Skrifter* 2. afd., IV, p. 167 no. 403.
2 De Etang de Lindre ten zuidoosten van Dieuze.
3 Jacques Rouxel de Médavy, graaf van Grancey (no. 5323 n. 11).
4 Wellicht Chaussy aan de rivier de Nied, ten oosten van Metz; in andere brieven is de stad Longwy genoemd, zie nos. 5467 en 5470.
5 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15).
6 François de Jussac, sieur de Saint-Preuil (no. 5273 n. 12), was op 9 november te Amiens onthoofd.
7 Delfino Angelieri (no. 5465 n. 7).

potuisse, si praefectus ibi fuisset e gente Gallica, quae iniusta aulae magis quam ecclesiae romanae fulmina perhorrescere non solet.

De rebus per Scotiam et Angliam varii hic rumores cursitant. Motus ubique novi et seditiones perpetuae vix permittunt, ut virilia decreta sperem in re Palatina.

Deus [etc.]

Lutetiae, VI/XVI Novembris MDCXLI.

Praesidium Hohentvilae quingentorum est hominum. Castella quaedam in circuitu ab hoste capta.

Papa praeter urbem Castri caetera quoque eius ducatus tenet omnia, nempe Montaltum, Caninum, Caprarolam, Roncilionem, Pontem Pleni.[8] Neapoli novae fiunt naves longae et machinae multae et augentur praesidia in eius regni finibus.

Bovenaan de brief in de copie te Leipzig: Argumentum. Cardinalis Hispani mors. Lotharingi molimina. Sanpreulii supplicium. Castri occupatio a pontifice facta. Memorabile regis dictum.

5467. 1641 november 16. Aan N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

Den coning[2] is van intentie weder te trecken nae de frontieren van Nederlant om te zien, wat te doen is voor Aire, alwaer het Spaensche crijgsvolck zeer verloopt, eenigen oock, zoo men zegt, zich stellen tot het meuten bij gebreck van betaelinge. De desordre zal grooter werden door de doot van den cardinael-infant, toegecomen over acht dagen, ende zal Vrancrijck zoowel als de Vereenigde Nederlanden te letten hebben, hoe zij eene zoo schoone occasie best zullen gebruicken. St Preuil[3] heeft zijn hooft verloren t'Amiens op 't casteel, niet zozeer om die zaeck van Bapalme ende eenige andere fauten als om zijn hoogspreecken tegen de machtigen. Tegen den eertsbisschop van Bourdeaux[4] werdt noch informatie genomen.

Hertogh Carel[5] zijn volck ende eenige van 't garnisoen van Thionville bij zich hebbende heeft een sluis van een zeer groot staende water[6] geopent ende daerdoor niet alleen de grachten van Dieuse, waerinne den grave van Granzei[7] was werckende, maer oock al het lant rond zoozeer onder water gestelt, dat den gezegde grave van Granzei in haeste zijn canon ende zijn volck heeft moeten vandaer trecken 's nachts tuschen den 26 ende 27 Octobris, waernae hertogh Carel stercker geworden zijnde uit Longui het landt tot bij Metz zeer heeft beschaedight, den grave van Gransei om zich daertegen te connen stellen verwachtende vier regimenten. Men meent den gezegden hertogh wel zoude mogen gaen nae den Rijn toe om aldaer niet alleen 't belegh van Hohentwiel te stijven, maer oock iet anders voor te nemen. D'heer Erlach[8] heeft tot noch [toe] niet meer als vierduizent man ende ick en can niet mercken dat hij haest stercker zal zijn.

8 Resp. Montalto di Castro, Canino, Caprarola, Ronciglione en Ponte del Piano nabij Castro.

1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, H 23j. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Tezamen met no. 5468 antw. op no. 5453.

2 Lodewijk XIII was reeds teruggekeerd naar zijn paleis in Saint-Germain-en-Laye.

3 François de Jussac, sieur de Saint-Preuil (no. 5273 n. 12), was op 9 november onthoofd.

4 Henri d'Escoubleau de Sourdis (no. 5121 n. 27).

5 Karel IV, hertog van Lotharingen.

6 De Etang de Lindre.

7 Jacques Rouxel de Médavy, graaf van Grancey (no. 5323 n. 11).

8 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15).

De Catelans vertoonen groote noodt om geholpen te werden, 'twelck voor de voorzomer niet wel en can geschieden. Ondertuschen blijven de Fransoisen haere posten behouden tuschen Valles ende Elne.[9]

Den paus niettegenstaende den arbeid van verscheide coningen ende prince[n] tot de paix

9 Een deel van het Franse leger bevond zich ten noorden van Tarragona te Valls, een ander deel ten zuiden van Perpignan bij Elne.

blijft in oorlogh met den hertogh van Parme[10] ende heeft de stad Castro becomen door des gouverneurs[11] gierichеit zeggen eenigen, die daerbij vougen dat hij negenduizent pistolen heeft genoten, andere zeggen door schrick voor de excommunicatie, waernae een Fransois - zegt alhier den coning - niet veel en zoude hebben gevraecht.

Men is hier in verlangen om te weten, hoe afloopen zal de conferentie te Goslar,[12] de Engelssche ende Deensche negotiatie te Wenen,[13] de wapening van Denemarcken ende de nieuwe onlusten in Schotlant, waervan de wederslagh oock gevreest werdt in Engellant.

't Garnisoen van Hohentwiel is van vijfhondert man. Eenige buitenwercken zijn bij de vijant becomen.

De paus heeft becomen alle de plaetzen in 't hertogdom van Castro, als zijn Montalto, Canino, Caprarole, Roncilione, Pont del Piano. In 't rijck van Naples werden nieuwe galeien ende veel canons gemaect, ende de garnisoenen van de frontieren zeer gesterckt.

16 November 1641.

In dorso schreef Reigersberch: Broeder de Groot, den 16 Nov. 1641 uyt Paris.

5468. 1641 november 16. Aan N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

Ick en can mij niet genoech imagineren, waeruit een zoo valschen gerucht tegen d'heer Spierinck[2] zoo generalijck oock bij de regierders van de steden is aengenomen geweest, dat om zulcx te stuiten een zoo extraordinaire autoriteit is gebruickt geweest.

In plaetze van den ambassadeur van Denemarcken[3] is een resident[4] gegaen nae Wenen. Ick gelove den coninck van Denemarcken jaloux is zoo van den keizer als van de Sweden ende bij geen van beide comt in groote consideratie.

Ick wensch beide onze neven Van Reigersberg geluck, den eene met zijn huwelijck[5] ende d'andere met zijn thuiscomste.[6] Deze heeft Milander[7] onderwege gezien. Men gelooft hier dat Milander graef zal gemaect werden bij den keizer.

Ick wilde wel weten, wat Engelant zoude beloven om de Vereenigde Nederlanden te trecken in de verbintenisse van niet te handelen zonder de restitutie van den Pals. De volle vereeniging van de Oost- ende Westindische Compaegniën in Engellant

10 Odoardo Farnese.
11 Delfino Angelieri (no. 5465 n. 7).
12 Te Goslar confereerden sinds 7 oktober onderhandelaars van de keizer en Braunschweig-Lüneburg.
13 In Wenen bevonden zich de Engelse ambassadeur sir Thomas Roe (no. 5143 n. 7) en de Deense resident Wilhelm Bidenbach (no. 5435 n. 4).
1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, H 23k. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Tezamen met no. 5467 antw. op no. 5453.
2 Zie over de kwestie van Petter Spiring Silvercrona no. 5444.
3 Corfits Utfeldt (no. 5085 n. 15).
4 Wilhelm Bidenbach (no. 5435 n. 4).
5 Pieter van Reigersberch was gehuwd met Agnes Hoffman; vgl. *Navorscher* 42(1892), p. 139 n. 4.
6 Johan van Reigersberch (no. 5383 n. 1) had een reis gemaakt naar Hongarije, Oostenrijk, Bohemen en Duitsland.
7 Peter Melander, graaf van Holzapfel (no. 5419 n. 9).

ende in de Vereenighde Landen meene ick niet dat te vinden zal zijn, maer wel zeecker verdragh om malcander niet te beschaedigen, maer in zeeckere gevalle te assisteren.

Den 16 Nov. 1641.

Adres: Mijnheer mijnheer van Reigersberg, raed in den Hoogen Raide in Hollant, in Den Hage. Port. 9 st.

In dorso schreef Reigersberch: Broeder de Groot, den 16 Nov. 1641.

5469. 1641 november 16. Aan J.A. Salvius.[1]

Illustrissime domine,

Accepi ab Heufdio[2] quater mille thaleros imperiales deque iis apocham D. Heufdio dedi. Eam quantitatem rogo Excellentia vestra velit in solutum imputari in id, quod rex Galliae mense Decembri regno Suediae ex federe debebit. Ego vicissim eam accepto feram in salarium semestre, quod mihi eodem mense debebitur a regno Suediae.[3] Omnium rerum pretia tot novis oneribus hic plus tertia parte creverunt. Ad id si accederet solutionis dilatio, par oneri non essem. Ego Excellentiae vestrae in me bonitatem saepissime expertus ad eam non necessario tantum, sed et libenter confugio Deumque precor, ut diu ei et per eam Suediae ipsi res prosperas largiatur.

Exc. vestrae omni observantia et obsequio addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 6/16 Novembris 1641.

5470. 1641 november 17. Aan L. Camerarius.[1]

Illustris domine,

Exspectabimus, quid boni allaturus sit Torstensonii[2] ad castra adventus. Goslariae etiam Hassicos esse legatos[3] intelligo. Aiunt quidem spem nullam esse depaciscendi. Sed his temporibus post tot exempla omnia metuenda sunt omnisque opera danda, ut retineantur amici ad tempus usque pacis communis; quam ad rem ego hic nulli parcam operae.

Pro domo Palatina sicut omnia opto quam optima, ita quae opto sperare vix audeo ob atroces motus et suspiciones, quos renasci per Scotiam Angliamque video. Rous,[4] ut audio, obtenta principis Ruperti[5] libertate satis magnum in eo legationis suae pretium esse arbitratur. Bellum inter nostros et caesarianos crudelius fore suspicor rupta ad Gorlitzium per Saxones fide.[6]

1 Gedrukt *Epist.*, p. 695 no. 1536.
2 Johan Hoeufft, bankier te Parijs (no. 5015 n. 3).
3 Ook in 1640 hield Grotius zijn salaris af van de Franse subsidie aan Zweden; zie dl. XI, p. XII.
1 Copie Uppsala, UB, E 388a, 306. Gedrukt *Epist.*, p. 696 no. 1539.
2 Lennart Torstensson (no. 5176 n. 4) kwam eind november bij het leger aan.
3 Niet geïdentificeerd. In plaats van het volgende ‘intelligo’ heeft de copie te Uppsala: audio.
4 Sir Thomas Roe (no. 5143 n. 7).
5 Ruprecht van de Palts bevond zich sinds oktober 1638 in keizerlijke gevangenschap.
6 Zie voor de incidenten bij de overgave van Görlitz nos. 5432 en 5442.

Nobilissimo filio[7] ill. Dom. vestrae et reditum et felicem negotiorum exitum precor. Baronis Iohannis Oxensternii iter puto dilatum iri in vernum tempus, nam nequedum Galli abeunt, qui ad pacis negotium sunt destinati.[8]

Batavi si quid in Anglia paciscentur,[9] quod domui Austriacae nocere possit, id gratum

7 Joachim Camerarius (no. 5026 n. 8). Zie over zijn reis naar Zweden Friedr. H. Schubert, *L. Camerarius*, p. 408v.

8 Jules Mazarin, Abel Servien (no. 5436 n. 15) en Claude de Mesmes, graaf van Avaux (no. 5001 n. 7).

9 Een verdrag tussen Engeland en de Republiek kwam niet tot stand; vgl. no. 5023 n. 9.

hic erit, modo conscio id Galliae rege tam bene de Gallis merito fiat. Magnam autem occasionem ad res magnas dat et Batavis et Gallis mors cardinalis Hispani, quae octavo ante hunc diem evenit. Fieri enim non potest, quin is casus et consilia Bruxellis multum perturbet et multorum animos erigat in spem libertatis. Iam nunc ad Airam partim diffugere miles, partim in seditiones ferri dicitur ob stipendii defectum. Et ut his occasionibus adsit, rex in eas partes redire constituit.

Tam Hamburgum quam Brema periculum a Dano vitare non poterunt, nisi federibus fulciantur. Eundem Danum timere sibi ob Pinnebergensem comitatum ab imperatore credo et de eo negotio transacturum, quomodo poterit; nihil autem facturum pro re communi Germaniae neque ab eius auctoritate exspectandam bonam pacem.

Ad Hohentwili obsidium crescunt hostium copiae videturque eo ire et dux Carolus,[10] ita ut putetur hostis brevi in illis ad Rhenum partibus habiturus XV millia, cum Erlachius[11] plus quatuor non habeat. Sed is est situs arcis, ut praeter famem nihil esse videatur, quod ei nocere possit. Dux autem Carolus accepto milite etiam ex Theodonisvilla, ita ut quatuor ferme millia partim equitis, partim peditis secum haberet, aperto stagni cuiusdam vasti[12] emissario inundavit et fossas Dieusae, in quas iam pervaserat Granseius,[13] et campos circum atque ita coegit Granseium abductis machinis, deinde et milite obsidionem solvere, quod fecit nocte media inter XXVI et XXVII diem Octobris. Ex eo dux Carolus ex Longuiaco Metensi agro infestus fuit, cui ut se opponat Granseius exspectat hinc cohortes quatuor. Waertius Brisaci est; de Hornio nihildum certi habeo.[14]

Catalani vehementer hic instant, ut auxilia accipiant sane necessaria, sed ante ver nihil fieri poterit. Interim ad Valles et Elnam[15] tenent se Galli, mare autem tenent Hispani et, ut puto, si quid Perpiniani desideratur, eo invehent.

Pro Portugallis nihil praestitit classis Gallica. Batavica quoque serius advenit, quam ut utilis esse hoc anno posset. Suppliciorum severitas illic necessaria forte fuerit.[16] Caeterum fieri non potest, quin tam late sparsa labe multum restet morbidi. De iesuitarum ibi molitionibus nihil certi intelligo et forte quiescent, ideo quod papa non iniquus sit novo regi. Dicitur is significasse episcopo Lamegae,[17] qui Romae est, non intercedere se, quominus per urbem incedat more legatorum regiorum, dummodo norit, si quid ei mali ab Hispanis eveniat, se id non praestiturum.

De Asaco Turcis dedito rumor et hic fuit, sed parum liquidae auctoritatis. Inducias autem inter Turcam et imperatorem[18] prolatas aut in eo esse, ut proferantur, credo. Nam et imperator satis sine eo habet negotii et Turcae internos motus prospiciunt, si forte sultanus hic sine virili prole decedat.

Sampreulio,[19] qui Bapalma egressos ceciderat, amputatum est caput in arce Ambiani. Ea res non tantum regem a perfidiae crimine purgabit, sed et potentes quosdam liberabit metu ab homine ut liberae linguae, ita promtae manus.

10 Karel IV, hertog van Lotharingen.
11 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15).
12 De Etang de Lindre ten zuidoosten van Dieuze.
13 Jacques Rouxel de Médavy, graaf van Grancey (no. 5323 n. 11).
14 Gustav Karlsson Horn (no. 5264 n. 1) werd pas in maart 1642 tegen Johan van Werth uitgewisseld.
15 Resp. Valls ten noorden van Tarragona en Elne ten zuiden van Perpignan.
16 Grotius zal doelen op de bestraffing van de samenzwering die eind juli 1641 in Portugal was ontdekt; vgl. no. 5362 n. 8.
17 Miguel de Portugal, bisschop van Lamego (no. 5028 n. 6).
18 Het verdrag tussen de keizer en sultan Ibrahim werd in maart 1642 verlengd. ‘Asacum’ is Asow aan de Zwarte Zee.
19 François de Jussac, sieur de Saint-Preuil (no. 5273 n. 12), was op 9 november te Amiens onthoofd.

Castri urbs papae dedita est ambigua fama, an empto in id praefecto[20] novem pistoriensium millibus an excommunicationis fulmine territo. Rex ubi id audierat, dixit, si Gallus ibi fuisset praefectus, eum satis firmum futurum fuisse adversus talium excommunicationum metus; quod verissimum est.

Hibernus quidam[21] cum quadringentis Anglis huc advenit; exspectantur alii octingenti ad novam cohortem implendam.

Procedit inquisitio contra archiepiscopum Burdegalensem.[22]

D. Gothofredus[23] apud me fuit. Dicit et se et fratres Puteanos[24] occupari in conquirendis virorum per Galliam eruditorum epistolis lucem adhuc fugientibus.

Deus et publica negotia et privata ill. Dom. vestrae laetis donet successibus.

Illust. Dom. vestrae perpetuae observantiae debitor
H. Grotius.

Lutetiae, XVII Novembris MDCXLI.

Hohentwilae praesidium est quingentorum hominum. Castella quaedam in circuitu capta ab hoste. Papa ducatus Castri loca tenet omnia, Montaltum, Caninum, Caprarolam, Roncilionem, Pontem Plani.[25] In regno Neapolitano augentur finium praesidia, fiunt novae naves longae et machinae multae.

Adres (volgens de uitgave der Epist.): Ludovico Camerario, reginae regnique Sueciae consiliario.

Bovenaan de brief in de copie te Uppsala: Redd. Leidae, 13/23 Novemb. 641.

5471. 1641 november 18. Van D. de Groot.[1]

Monsieur,

Le retardement du secours que devoit emmener Mon.r Tosterson[2] aux Suédois, à donné moyen aux ennemis de se rendre maistres de quelques places de ce pay[s] icy, entre lesquelles Eymbeck et Doederstat[3] sont les plus considérables pour estre d'assez bonne deffence. Elles ont esté perdues l'une et l'autre manque de gouverneurs qui eussent de la résolution pour soustenir des sièges de trois ou quatre sepmaines seulement pour gaigner temps, estant certain qu'en ce cas les ennemis ne s'y fussent jamais opiniastrez, estant la saison avancée comme elle est.

20 Delfino Angelieri (no. 5465 n. 7).
21 Niet geïdentificeerd.
22 Henri d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux (no. 5121 n. 27).
23 Théodore Godefroy (no. 5447 n. 21).
24 Pierre en Jacques Dupuy.
25 Resp. Montalto di Castro, Canino, Caprarola, Ronciglione en Ponte del Piano nabij Castro.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 27, 17. Eigenh. oorspr. Zie over Dirk (Diederik) de Groot no. 5318 n. 1.
2 Lennart Torstensson (no. 5176 n. 4) kwam eind november bij het leger aan.
3 Duderstadt ligt ten oosten van Göttingen.

Erffurt a couru grand risque par l'intelligence que Picolomini avoyt avec quelques-uns des principaux bourgeois, qui a esté eventée deux jours devant que se devoit faire l'exécution. Maintenant ils assiègent Gettingen à quatre lieues de Cassel, laquelle place est assez fournie de tout ce qui est nécessaire pour soustenir un siège et principalement de gens de guerre. Si les ennemis prenoyent cette place, il seroit très-difficile d'empêcher, qu'ils ne prinssent quartier d'hyver dans la duché de Brunsvick. Ce qu'on tâchera d'empêcher le mieux qu'on pourra dès que le renfort Suédois sera arrivé, lequel on nous asseure devoir venir entre cy et six jours.

N'ayant aultres nouvelles qui vaillent la peine d'estre escrites, je prieray Dieu, monsieur, de vous maintenir en bonne santé, et seray
vostre très-obéissant fils
D. de Groot m.p.

Au camp de Sarstede, ce 8/18 Novembre 1641.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 19 Dec.

5472. 1641 november 18. Van W. de Groot.[1]

Frater optime,

Tua ad Cassandrum[2] tam quibusdam e reformatorum grege quam Sorbonicis probari libens intelligo. Et Iustellum[3] quidem novi, caeterum Codurius iste,[4] cuius mentionem facis, quis sit, scire aveo. Ego hesterno die eadem cum Vossio et senatore Doubletio[5] legi, qui voto tuo favent et pleraque, quae scribis, probant. Addidit Vossius minus se veren, ne ista ad Cassandrum a piis in malam partem accipiantur quam ipsa Appendix;[6] quod scriptum iudicat esse magis crudum, cum alterum monstrata ad concordiam via emolliatur. Interim rogo, indices explicationem de dogmate Trinitatis et personarum, quam a Constantinopolitanis cum ea urbs caperetur Turcarum imperatori exhibitam scribis et laudas, tum etiam ut significes locum, ubi Calvinus dicit, posita sanctorum aut martyrum scientia de rebus nostris, posse concedi implorationem eorum.[7] Valde et alios illos et me affecit, quod psalmos in aliquibus ecclesiis cani Gallice asseveras,[8] sed scire velimus, quando id fiat et qua utantur interpretatione et novisne an antiquis ecclesiae romanae modulis. Sorbonicis de vertendis bibliis mandatum datum[9] laetor. Puto eos maxime prae oculis habituros versionem Latinam antiquam, a qua nostri nuperi interpretes Belgae[10] longe recesserunt, quos in multis partibus errorum convincunt ministri remonstrantes, praecipue in annotatis, ubi saepe textum ad suos sensus detorquent.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24, 219. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 5458; beantw. d. no. 5483.
2 *BG* no. 1165; het werk was in september 1641 verschenen.
3 Christophe Justel (no. 5458 n. 13).
4 Philippe Codurc; zie no. 5458, en Grotius' antwoord, no. 5483.
5 Gerardus Joannes Vossius (no. 5011 n. 1) en diens vriend en correspondent George Rataller Doubleth (1600-1655), sinds april 1640 raadsheer in de Hoge Raad van Holland en Zeeland. Vgl. *NNBW* VII, kol. 379v.; C.S.M. Rademaker, *Vossius*, Register i.v. Doublet.
6 Grotius' *Appendix de Antichristo* (*BG* nos. 1128-1129), voor het eerst verschenen in juni of juli 1641.
7 Zie Grotius' *Annotata ad Consultationem Cassandri* (*BG* no. 1165), resp. p. 3 en 39. Zie ook Grotius' antwoord, *infra* no. 5483.
8 No. 5458. Zie ook Grotius' antwoord, no. 5483.
9 Zie no. 5458.
10 Willem doelt op de in 1639 verschenen Statenvertaling, *Biblia, dat is de gantsche H. Schrifture* ..., tot Leyden ... [1639]; zie voor zijn kritiek op deze vertaling bijvoorbeeld ook no. 4075 (dl. X).

Percoballius,[11] qui hic iam est propediem Gallias repetiturus, auctor est rumorum de tuo ad missam accessu, quibus ut aliqui credant, editio praecipue Appendicis facit. Reigersbergius iunior[12] ait multos in Germania tibi post istam editionem esse infestiores. Spero placitura quae ex Melanchthone, Bucero, Hedione excerpta proxime misimus.[13] Video eum libellum paucis esse cognitum.

11 Niet geïdentificeerd; zie ook Willems brief no. 5462. Πέρκη is de zwartgevlekte baars, terwijl ook βαλιός de betekenis 'gevlekt' heeft.
12 Johan van Reigersberch (no. 5383 n. 1).
13 Zie no. 5462 n. 12.

Vale, frater optime.
Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, raptim, XVIII Novembris 1641.

Adres: A monsieur monsieur l'ambassadeur de Suède, à Paris.
Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 27 Nov.
En in dorso: 18 Nov. 1641 W. de Groot.

5473. 1641 november 21. Van C. Marin.[1]

Monsieur,
Vos lettres me manquent cest ordinaire, me tenant fort en suspens de ce que je dois attendre de Mon.r Heuf,[2] qui à la vérité me devroit accom[m]oder pour le moins de deux cent talers, s'il y avoit quelque compassion en luy envers mon très-pitoyable estat. J'escris dereschef à la reine, et suis très-marry de m'avoir laissé surprendre de l'hyver à cause de tant de bonnes espérances qu'on m'avoit données de tous costés touchant le payement de mes arrière-gages, mais en vain jusques à ceste heure. C'est trop de m'en priver quasiment quatre ans entiers, sans avoir le moindre esgard à tant d'incommodités qui me pressent icy et font crier malheur meslé avec miséréré à toute ma pauvre famille. Certes je n'eusse pas attendu ce traittement de la Suède que je sers avec tant de fidélité qui cause la ruine à ma femme.[3]
Je vous mande ce que j'ay de Rome,[4] et de Hohetvil nous attendons des nouvelles comme réussira le secours que Mon.r d'Erlach[5] pense pouvoir donner à icelle place, s'y estant naguerres advancé avec ses trouppes renforcées de deux mille hommes, que le comte de Grancy[6] luy a envoyés. Les impériaux sont retranchés à l'entour de Hohetvil et n'ayant rien fait avec leur boute-feu ils veulent employer la sappe et du canon croyans que les nostres ne sont pas en estat de les chasser de leur postes. La milice Grisone n'est point payée dans le Milanois, moins les communes, ce qui cause une générale altération parmy ces peuples-là, se voyans trompés en leur espérance qu'ils avoyent conceue d'estre enrichis par l'argent d'Espagne. Continué-moy, s'il vous plaît, l'honneur de vos bonnes grâces en me croyant toute ma vie, monsieur,
vostre serviteur très-obligé.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9, 246. Eigenh. oorspr. Niet ondertek.
2 Johan Hoeufft, bankier te Parijs (no. 5015 n. 3).
3 Alessandra Paravicini Capelli (no. 5068 n. 4).
4 Bijlage no. 41.
5 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15).
6 Jacques Rouxel de Médavy, graaf van Grancey (no. 5323 n. 11).

De Zurig, ce XI de 9bre s.v. l'an 1641.

On nous escrit que le duc de Parme[7] menace d'envahir l'estat de Boulogne ou de Ferrare.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 9 Dec.
En in dorso: 11 Nov. 1641 Marin.

7 Odoardo Farnese.

5474. 1641 november 23. Aan L. Camerarius.[1]

Illustris domine,

Ad D. Gothofredum[2] literae bene curatae sunt semperque mihi summae erit curae quicquid ill. Dom. vestrae gratum esse intellexero. Non dubito, quin et ipse et amici alii laboraturi sint in colligendis virorum doctorum epistolis.

Torstensonium[3] podagra retinere videtur. Tum vero et Gottingae metuo et Erfurto, quorum si fit damnum, magna nostris Germaniae pars intercluditur. Nec placet mihi exercitus Suedicus tam diu sine duce et pecuniae tenues. Praeterea Goslariensia colloquia,[4] quanquam nihil ibi actum hactenus intelligo, non sinunt me esse securum. Si Lunaeburgici nutant, difficile erit retinere Hassicam;[5] cui nonnihil diffidere se ostendunt Galli, eo quod debitam a Septembri pecuniam adhuc retinent.

Hohentwilum obsideri intelligimus ab octo millibus, ire eodem Mercium,[6] exspectari et Croatas et fossores a Tiroli. Ego tamen si fides sit in defensoribus, quid metuendum magnopere sit, non video. Si tamen res aliter cadit, etiam alia ad utramque Rheni ripam in periculo erunt, Lotharingo copias suas habente in agris Palatinis et Nassaviis, Helvetiis vero pontificiis plus solito vela vertentibus ad Hispaniae auras, quae dando privatim, promittendo in publicum quaerit eos et a Galliae et a protestantium Helvetiorum amicitia abducere.

Dux Lotharingus semper nova pacta cum Gallis tentat aitque se ideo et militem et machinas remisisse Theodonisvillam, quod oppugnare nollet loca, quae Galliae armis tenentur, quasi imperatori militare possit sine Galliae noxa.

Cardinalis Hispani[7] mors multum perturbat res Belgicas. Successores ei rumoribus destinantur princeps Thomas, princeps Casimirus, maxime vero archidux Leopoldus.[8] Interim septemviri res gubernant, in quibus sunt archiepiscopus Machliniae, Melos, Rosa, Cantelmus, Fontanus.[9] Saepe tales interpraefecturae Hispani rebus nocuere et nunc nocent. Miles agro gravis est, oppida implentur praesidiis. Tum eae res, tum diffugia ob defectum stipendii et commeatus arctos, morbi praeterea atterunt exercitum qui ad Airam est, opera vero labefecit amnium exundatio, quae cuncta spem fecere regi ad urbem pervadendi; parantur itineri pedes, vicina nobilitas et equites imposituri equis bonam vim commeatuum, unde se et alios alant. Speratur bonus successus.

At Perpiniano et Salsae commeatus intulere Hispani per Rosarum portum imminentque et Leridae et Bellaqueriae.[10]

1 Copie Uppsala, UB, E 388a, 307. Gedrukt *Epist.*, p. 695 no. 1537.
2 Théodore Godefroy (no. 5447 n. 21).
3 Lennart Torstensson (no. 5176 n. 4) kwam eind november 1641 bij het leger aan.
4 Sinds 7 oktober confereerden te Goslar onderhandelaars namens de keizer en Braunschweig-Lüneburg.
5 Amalia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, land gravin-regentes van Hessen-Kassel.
6 Franz, vrijheer van Mercy (± 1597-1645), generaal in dienst van Beieren. Vgl. *ADB* XXI, p. 414-419; *BNB* XIV, kol. 452-456.
7 De kardinaal-infante Ferdinand van Oostenrijk was op 9 november overleden.
8 Noch Tommaso Francesco van Savoye noch Jan II Kazimierz van Polen noch aartshertog Leopold Wilhelm werd Spaans goeverneur van de Zuidelijke Nederlanden, maar Francisco de Mello, graaf van Assúmar, markies van Tor de Laguna (no. 5041 n. 17).
9 Jacques Boonen (1573-1655), aartsbisschop van Mechelen, bovengenoemde Francisco de Mello, Pierre Roose (1585-1673), Andrea Cantelmo (no. 5169 n. 17) en Paul-Bernard, graaf van Fontaine (no. 5169 n. 16).
10 Balaguer ligt ten noordoosten van Lérida.

Granseius[11] ad Metim aliquid habet militis nec multum ad Laufenburgum Erlachius.[12]

Quae hic de Anglia, Scotia, Hibernia nuntiantur, eiusmodi sunt, ut nihil magni nos spera-

11 Jacques Rouxel de Médavy, graaf van Grancey (no. 5323 n. 11).
12 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15).

re sinant pro domo Palatina, quanquam non ignaros saepe bella externa remedio fuisse adversus discordias civiles.

Parmensis[13] amisso ducatu Castri caetera tuetur ut potest. Non concessere ei Helvetiorum pontificii militem illis in locis scribere.

Baro Iohannes Oxenstierna ante ver, puto, non transibit mare. Rex quoque, sicut inducias forte non sit recusaturus, ita paci iniiciet quas poterit moras sive de Treviris sive de diplomate pro Batavis[14] disputando atque interim qui apud Batavos res Gallicas agunt,[15] tentabunt principis,[16] procerum, plebis animos. Ego, qui eo semper fui animo, ut pacem potius quam bellum optarem, Deum oro, ut rerum potentibus inspiret placida cogitata, per quae plebs innocens tandem tot malis liberetur.

Illust. Dom. vestrae perpetuae observantiae debitor
H. Grotius.

Lutetiae, 13/23 Novembris MDCXLI.

Inter Venetos et Turcas iterum hostilia coepere in Dalmatia Turcis caesis ducentis, qui agrum Veneti iuris populabantur. Dux Parmensis cum nec apud Venetos militem reperire potuerit, dicitur facturus quae iubet papa. In Casale rursus illati commeatus. At cardinalis Sabaudus recepit S. Stephanum, Pagiettum, Pernam.[17] Nunc hibernaturi eunt Galli apud Chivasium, Hispanici apud Alexandriam.

Comitatenses Burgundi cepere oppidulum Savagiam et arcem Rupisfortis.[18]

Ducis Guisii bona et ecclesiastici reditus, quos maximos habuit, distribuuntur in homines in aula gratiosos. Rex vestem sumit lugubrem ob cardinalis Hispani mortem.

Adres (volgens de uitgave der Epist.): Ludovico Camerario, reginae regnique Sueciae consiliario.

Bovenaan de brief in de copie te Uppsala: Redd. Leidae, 20/30 Novemb. 1641.

5475. 1641 november 23. Aan W. de Groot.[1]

Mi frater,

13 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
14 De paspoorten voor de Staatse afgevaardigden ter vredesconferentie.
15 Mathieu Coignet, sieur de La Thuillerie, en de ambassade-secretaris Jean Brasset (no. 5023 n. 10) en Godefroi d'Estrades (no. 5161 n. 17).
16 Frederik Hendrik.
17 Kardinaal Maurizio van Savoye heroverde Santo Stefano Belbo, Poggietto en Perna in de streek Le Langhe.
18 Savage la Villette en Rochefort.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 929 App. no. 575. Antw. op no. 5462; beantw. d. no. 5489.

De effigie recte feceris, si cures auferri.[2] Est enim hoc et εὐδιάβλητον et isti loco minime conveniens. Exspectabo exempla de Iure belli et pacis,[3] sed ea via, quae minimo constat.

Americana diatriba[4] iam describitur. Si in Batavis fuisset Latius,[5] voluissem ei ostendi suppresso meo nomine. Nunc si quis est alius, qui antiquissimos de America libros bene legerit, eius iudicium cognoscere per te avebo, priusquam de editione certi aliquid statuam.

2 Grotius' portret was, tot zijn ergernis, voorin de *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135) afgedrukt; zie *supra* no. 5429 en Willems brief, no. 5462.
3 *BG* no. 571; de uitgave verscheen bij Blaeu in maart 1642.
4 Grotius' *De origine gentium Americanarum dissertatio* (*BG* nos. 725 en 726); zie ook *infra*, postscriptum.
5 Johan de Laet (no. 5379 n. 7) bevond zich in Engeland.

Ἀνθολογία nostra[6] tempore opus habet, ut describatur. Exspectabo interim editionem Lucani[7] et poematum,[8] in quibus velim omitti Graeca epigrammata in imaginem meam ob causas non leves.

Credo nostra ad Cassandrum[9] probari paucis, quia pauci sunt tum Scripturarum, tum antiquitatis periti, prope omnes suis partibus mancipati. Tales ego iudices defugio neque facio hili nec quid dicant scire cupio. Ego pontificiis nihil largior nisi quod est in consensu veterum. Animas illico ire ad caelum et quidem fidelium omnes quo loco Scripturae probabunt. Certe veterum id nemo in Scriptura videre potuit. Animas autem in itinere a terra ad caelum purgari Spanhemii[10] et multorum hic reformatorum est sententia. Illa Melanchthonis, Heduini, Buceri[11] pridem legi et causa fui, cur in Germania recuderentur.

Quod de filio scripsi et Blondio,[12] non scripsi quod talia probarem, sed quod facile tale quid aut peius posset accidere.

Aira obsidio liberata est. Faverunt Gallis amnes, caelum, mors cardinalis Hispani[13] et obsessi militis virtus.

Libellum meum ad Cassandrum ideo vulgare nolui, quod, priusquam id facerem, vellem eruditissimorum utriusque partis iudicia explorare. Quae cum satis bene procedant, distribuo inter amicos exempla meis impensis cusa.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

23 Novembris 1641.

Descripta est celerius quam putaram dissertatio de Americanarum gentium origine. Quare eam mitto tibique committo. Nolo Blavius posthac quod significare vult ad alium quam ad te scribat nec libros alii mittat quam tibi. Vectura librorum et epistolarum ultra XX florenos mihi constabit. Non queror, sed caveo. Nolo ad Mercerium[14] quicquam ad me pertinens mittat. Non fecit Blavius quod erat iussus,

6 Uit Willems brieven nos. 5462 en 5489 blijkt dat hier niet Grotius' uitgave van de *Anthologia Graeca* (*BG* no. 534) bedoeld is, maar zijn *Florum sparsio ad Ius Iustinianeum* (*BG* no. 791), ook wel genoemd: Ἀνθοβολία.

7 Grotius' nieuwe aantekeningen bij Lucanus verschenen bij Blaeu in 1643 (*BG* nos. 430 en 431).

8 De bedoelde uitgave van Grotius' *Poemata* is niet tot stand gebracht (no. 4995 n. 12).

9 Grotius' *Annotata in Consultationem Cassandri* (*BG* no. 1165) was in september 1641 verschenen.

10 Friedrich Spanheim (1600-1649), professor theologie te Genève; vanaf 1642 was hij professor theologie te Leiden. Vgl. *NNBW* X, kol. 953vv. Brieven van hem aan Grotius zijn vanaf 1635 overgeleverd (dl. V, IX, X).

11 Vermoedelijk [Jean Hotman (ed.)], *Sententiae Phil. Melanthonis, Martini Buceri, Casp. Hedionis* ..., 1607; zie nos. 5462 en 5472. Het geschrift werd in Duitsland herdrukt in Melchior Goldast (ed.), *Politica imperialia, sive discursus politici* ..., Francofurti ... MDCXIV, op p. 1276-1291, tezamen met twee andere uitgaven van Hotman, *De officio pii ac publicae tranquillitatis vere amantis viri, in hoc religionis dissidio: auctore G. Cassandro* (p. 1291-1300) en *Catalogus librorum et tractatuum, qui ad pacem ecclesiae reparandam utiles esse possunt* (p. 1300-1304; 66 boektitels).

12 Resp. Cornelis de Groot en Michel le Blon; zie no. 5448 en Willems antwoord daarop, no. 5462.

13 De kardinaal-infante Ferdinand van Oostenrijk was op 9 november overleden.

14 Edmond Mercier, gewezen priester met sociniaanse sympathieën. Vgl. dl. VIII, bijlage no. 5; R. Pintard, *Libertinage érudit*, p. 50. Zie over een zending boeken aan Mercier ook *infra* nos. 5505 en 5506.

ut ad Treselium[15] mitteret. Sed suas impensas in me derivavit. Nam suos libros adiunxerat.

15 Daniël Tresel te Rouaan (no. 4995 n. 3).

5476. 1641 november 23. Aan A. Oxenstierna.[1]

Excellentissime et illustrissime domine,

Ita minuitur post mortem maxime cardinalis Hispani[2] is, qui ad Airam est, exercitus partim diffugiis ex deficiente stipendio et caro commeatu, partim morbis, qui per autumnum deesse non solent, ita etiam amnium eluvie opera labefactantur, ut speret rex ea posse perrumpi, ideoque iussit et militem et vicinam nobilitatem parare se itineri, equis autem frumentum imponi. Eius rei eventus bonus speratur.

Batavi hoc anno regi non satisfecerunt pro magnis pecuniis opera levi.

Ad Hohentvilam octo sunt hostium millia. Videtur mihi is loci situs, ut capi non possit sine proditione. Quod si capitur, in manifesto periculo erunt caetera ad utramque Rheni ripam, praecipue cum Helvetiorum pontificii apertius quam antehac dent se Hispanis, qui ipsis e Mediolano omnia promittunt necessaria, si cum Tigurinis et aliis Helvetiis protestantibus inimicitiae ipsis sumendae sint; quam ad rem semina praebet calidus pontificiorum labor pro episcopo Basileae[3] et pro comitatu Burgundiae, ni obtineant quod velint, etiam militem e Gallia revocare parantium.

Dux Carolus[4] et militem et machinas a Theodonisvilla missas remisit nequedum ullum obsidere voluit oppidum, quod rex Galliae teneat, pacta iterum tentans. Inter eius tamen et Gallicos milites pugnatur quotidie. Ipse Sarbruccae est, militi autem suo hyberna sumsit in agro Treverensi, Palatino et Nassavio. Granseius[5] non longe a Meti militem habet suum.

Hispani, qui nunc mari isto potiuntur, per Rosarum portum tam in Perpinianum quam in Salsam commeatus intulere. Leridam et Bellaquerium[6] premunt.

In locum, quem vacuum fecit mors cardinalis Hispani, fama destinat successorem Leopoldum archiducem aut principem Casimirum aut principem Thomam.[7] Interim Belgicae praefecturam exemplo antehac rebus Hispanicis infelice septemviri administrant, in quibus archiepiscopus Machliniae, Melos, Rosa, Cantelmus, Fontanus.[8] Augentur urbium praesidia, agrum populatur miles. Qui ad Hohentvilam sunt, exspectant Mercium[9] et Croatas et e Tiroli fossores.

In Britanniis videntur res omnes vergere ad bellum civile rege in Scotia, regina apud Anglos paene captivis, per Angliam plebe et nobilitate super re episcoporum dissentientibus, in Hybernia pontificiis ad res novas se erigentibus. Haec cum imperatorem Bavarumque non lateant, facilis inde coniectura est, quantilla legationis Anglicae[10] ibi futura sit auctoritas.

Manet in Italia bellum contra Parmensem,[11] cui non bene velle Hispanum et hoc indicio est, quod pontificii Helvetii militem legere Parmensi apud se nolunt concedere.

Deus [etc.]

1 Copie Dresden, Sächs. Landesbibl., C 61, 54; copie Leipzig, UB, ms. 2633, f. 116. Gedrukt *Oxenst. Skrifter* 2. afd., IV, p. 169 no. 404.
2 De kardinaal-infante Ferdinand van Oostenrijk was op 9 november overleden.
3 Johann Heinrich von Ostein, prins-bisschop van Basel (no. 5082 n. 5).
4 Karel IV, hertog van Lotharingen.
5 Jacques Rouxel de Médavy, graaf van Grancey (no. 5323 n. 11).
6 Balaguer ligt ten noordoosten van Lérida.
7 Aartshertog Leopold Wilhelm, Jan II Kazimierz van Polen en Tommaso Francesco van Savoye.
8 Jacques Boonen, aartsbisschop van Mechelen, Francisco de Mello, graaf van Assúmar, markies van Tor de Laguna (no. 5041 n. 17), Pierre Roose, Andrea Cantelmo (no. 5169 n. 17) en Paul-Bernard, graaf van Fontaine (no. 5169 n. 16).
9 Franz, vrijheer van Mercy (no. 5474 n. 6).
10 Sir Thomas Roe (no. 5143 n. 7), extraordinaris Engels ambassadeur bij Ferdinand III.
11 Odoardo Farnese, hertog van Parma.

Lutetiae, XIII/XXIII Novembris MDCXLI.

Dux Parmensis etiam apud Venetos militem reperire non potuit. Dicitur aptare se voluntati papae, abducere militem, creditoribus satisfacere. Inter Venetos et Turcas hostilia rursum coepta per Dalmatiam caesis Turcis quibusdam agrum Veneti iuris populantibus. In Casale illati novi commeatus. Cardinalis Sabaudus recepit S. Stephanum, Pagiettum, Pernam.[12] Nunc hiberna quaerunt Galli apud Chivasium, Hispani apud Alexandriam.

Dux Carolus ad Bavarum ivit. Comitatenses Burgundi cepere arcem Rupisfortis et oppidulum Savagiam.[13]

Bona et ecclesiastici reditus, qui ducis Guisii fuere, in multos distribuuntur. Rex vestem mutat ob mortem cardinalis Hispani.

Bovenaan de brief in de copie te Leipzig: Argumentum. Airae liberatio tentatur. Rex Batavis irascitur, quod non satisfecerint stipendiis magnis acceptis. Hispanorum artes ad excitanda dissidia inter pontificios et protestantes Helvetios. Caroli incertus animus. Candidati ad gubernationem Belgii Hispanici. Anglica. Parmensis submissio pontifici facta. Rex mortem cardinalis Hispani lugubri veste excipit.

5477. 1641 november 23. Aan N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

't Zal mij lief zijn te verstaen, wat van d'ambassade nae Engelant zal vallen ende met wat last zij zullen gaen.[2] De fortuine van de heer Heemvliet heeft weinigh zijns gelijck. 't Is meer dan de rhetors conink.[3]

Van de conspiratie in Schotlant werdt hier veel gesproocken. Maer wij en connen het rechte fundament niet wel verstaen. 't Exempel van revolte staet hier niet wel aen ende misschien zal men dencken op de remediën. 't En can niet lang in Engelant ofte Schotlant zoo staen. De eene partij ofte d'andere moet boven leggen, ofte de zaecke uitbersten tot een civyl oorlogh. Van Blon[4] magh vallen wat wil. Ick zal mij met Godes hulpe zoo wel door redden als ick door Schmalzius[5] heb gedaen. Zoo iemant tegen mij schrijft, ick heb noch veele pijlen in mijn koocker die niet en zijn uitgeschoten.[6]

23 Nov. 1641.

In dorso schreef Reigersberch: Broeder de Groot, den 23 Nov. 1641.

12 Kardinaal Maurizio van Savoye heroverde Santo Stefano Belbo, Poggietto en Perna in de streek Le Langhe.

13 Rochefort en Savage la Villette.

1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, H 231. Eigenh. oorspr. Niet ondertek.

2 Deze ambassade vond niet plaats. In december 1641 reisde namens Frederik Hendrik alleen Johannes Polyander van Kerckhoven, heer van Heenvliet (no. 4997 n. 3) naar Engeland.

3 Grotius zal doelen op de koning of prins van een rederijkerskamer; vgl. *WNT* VII, 2, kol. 5264.

4 Michel le Blon; zie ook no. 5434 en Grotius' antwoord, no. 5452.

5 Peter Abel Schmalz (Smalze); zie ook no. 5383 n. 20.

6 Claudius Sarravius schreef op 29 november 1641 aan André Rivet: 'Si M.r Desmarets entend se revenger, l'antagoniste [= Grotius] ne se rend pas de paour et parle comme ayant encores de la poudre pour tirer plusieurs coups'; H. Bots-P. Leroy (ed.), *Corresp. Rivet-Sarrau*, p. 26 no. 8.

5478. 1641 november 23. Aan N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

Misschien dat men in Hollant naerder tijding zal hebben van 'tgunt in Nederlant[2] passeert dan men hier doet. Hier zegt men dat de plaetze van den cardinael-infant werdt gedestineert aen den eertshertogh Leopold ofte aen prins Casimir ofte aen prince Thomas;[3] dat ondertuschen de plaetse bewaert werdt bij den eertsbischop van Mechelen, don Melos, Rose, Cantelmo, Fontaine;[4] dat uit zoodaenige regiering, gelijck het gemeenelijck gebeurt, veele desordren volgen; dat de soldaten het plattelandt stroopen; dat de steden volgepropt werden van garnisoenen. Waeruit oock volgt dat het leger voor Aire werdt verswackt, doch niet daerdoor alleen, maer oock door zieckte ende verloop bij gebreck van geldt ende vivres. De wercken werden oock geswackt door den overloop van de wateren. Waeruit den coninck hoope heeft geschept van daer door te breecken ende heeft tot dien einde belast zijn volck ende den adel van de naestgelegen landen te marcheren ende de ruiters coren te laden op haere paerden; waervan de uitcomste moet verwacht werden.

Hohentwiel blijft belegert, men zegt hier, door achtduizent man, dewelcke verwachten Mercy,[5] veele Croaten ende mineurs uit Tirol.

Hertogh Carel[6] is te Sarbruck ende heeft zijn volck gelogeert in 't graefschap van Nassau ende in den Pals, apparentelijck om zich te vougen bij de keisersche trouppen, zoo 't belegh van Hohentwiel afloope nae wensch, 'twelck ick niet en can geloven, zoo die van binnen constant zijn. Ondertuschen doet denzelve hertogh noch dagelijcx nieuwe voorslagen aen den coninck ende wilt doen geloven dat hij volck ende geschut teruggegezonden heeft nae Thionville, omdat hij geen plaetze bezet bij 't volck van Vrancrijck heeft willen aentasten. Men betaelt hem hier met gelijcke munt ende geeft woorden voor woorden. Den graef van Grancei[7] heeft eenige trouppes bij Metz ende d'heer Erlach[8] niet veel bij Lauffenburg.

De Spaignaerden hebben volck ende vivres gebracht in Perpignan door de Port de Roses;[9] zijn nu bezig om Lerida ende Bellaquier[10] aen te tasten.

Den hertogh van Parme[11] hebbende het geheele hertogdom van Castro verloren defendeert de reste ende can quaelijck volck vinden. De cleine cantons van Zwitzerlant hebben hem de lichting geweigert. Dezelve cantons vougen haer meer ende meer nae Spaignië, hebben haere sauvegarde gegeven aen de plaetzen van het bisdom van Basel, willen de soldaten van haere quartieren uit Vrancrijck teruggetrecken, zoo 't graeffschap van Bourgognië niet en werdt gestelt in neutraliteit, ende zoo zij om deze zaecken in questie comen met Zurigh ende andere

1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, H 23m. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Copie Stockholm, RA, E 1014, coll. J.A. Oxenstierna ser. B II (bijlage bij een brief van P. Spiring Silvercrona aan J. Oxenstierna dd. 3 december, ontvangen te Stralsund dd. 6/16 december 1641); de spelling in de copie wijkt veelal af van die in het hs.
2 De Zuidelijke Nederlanden, waar op 9 november de kardinaal-infante Ferdinand van Oostenrijk was overleden.
3 Aartshertog Leopold Wilhelm, Jan II Kazimierz van Polen en Tommaso Francesco van Savoye.
4 Jacques Boonen, Francisco de Mello, graaf van Assúmar, markies van Tor de Laguna (no. 5041 n. 17), Pierre Roose, Andrea Cantelmo (no. 5169 n. 17) en Paul-Bernard, graaf van Fontaine (no. 5169 n. 16).
5 Franz, vrijheer van Mercy (no. 5474 n. 6).
6 Karel IV, hertog van Lotharingen.
7 Jacques Rouxel de Médavy, graaf van Grancey (no. 5323 n. 11).
8 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15).
9 Rosas.
10 Balaguer ligt ten noordoosten van Lérida.
11 Odoardo Farnese.

protestantische cantons vanwaer zij coren haelen, werdt haer onderhout belooft uit het Milanees.

Van Engelant, Schotlant, Yrlant zal ick niet schrijven, achtende dat de tijdingen in Hollant daervan verscher ende zeecker[d]er zijn. Hier vallen verscheide discoursen op die zaecke ende men let, hoe den coning zich tot Vrancrijck zal draegen.
23 Nov. 1641.

Daer is weder onrust ontstaen tuschen de Venetianen ende Turcken in Dalmatië, alsoo tweehondert Turcken zijn omgebracht die berooft hadden het land behoorende onder Venetië. Casal is weder gevictailleert. Den cardinal de Savoie heeft wederbecomen St Stephanus, Pagietto, Perna.[12] De Spaignaerden aldaer nemen haer winterquartier bij Alexandrië, de Fransoisen bij Chivas. Die van de Franche-Comté hebben becomen het casteel van Rochefort ende Savage la Villette.
Men begeeft de goederen ende beneficiën van den hertogh van Guise aen deghenen die in faveur zijn, ende den coning neemt den rouw over de doot van den cardinael-infant.

In dorso schreef Reigersberch: Broeder de Groot, den 23 Nov. 1641 uyt Paris.

5479. 1641 november 23. Aan G.J. Vossius.[1]

Vir eximie,

Bene procedat valetudo generosi domini Skyttii,[2] qui mihi literas a Praestantia tua et quidem tam uberes attulit. Nihil est quod non ei debeam et Suedo et nobili et amico veteri; et tamen si quid ad haec adduci potest, efficiam ut videat magnum apud me pondus habere qui abs te veniunt. Filiumne vero etiam tuum[3] mihi commendandum censes, primum Vossium Vossii filium, deinde eius ingenii, eius eruditionis, eius modestiae, ob quae cuivis etiam ante ignoto carus esse debeat? Summa mea cum voluptate vidi, qua amicitia se mutuo complectantur ille et Gronovius,[4] par lectissimum, qui nunc itinera inter se commutant, hic ex Italia in Batavos, tuus e Batavis in Italiam.

Nostra quod attinet, non tantum Annotata nostra, sed et tres libelli et Appendix[5] in duos homines αὐθαδεστάτους[6] multis hic placent. Rogo, ut te adiuvante editio, si

12 Kardinaal Maurizio van Savoye heroverde Santo Stefano Belbo, Poggietto en Perna in de streek Le Langhe.
1 Copie Rotterdam, GB, cat. v. hss. no. 674, f. 39. Gedrukt *Epist.*, p. 696 no. 1538; *Epist. eccl.*, p. 812 no. 566. Geciteerd in vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 300 en 301. Antw. op no. 5443.
2 Bengt Skytte; zie ook Vossius' brief no. 5443. De naam 'Skytte' is in de copie en de gedrukte edities steeds foutief gespeld.
3 Isaac Vossius; zie ook Vossius' brief no. 5443.
4 Johannes Fredericus Gronovius (1611-1671) verbleef op de terugreis uit Italië sinds september 1641 in Parijs; Grotius schreef op 19 november 1641 een bijdrage in zijn album amicorum, hs. Den Haag, KB, 130 E 32, f. 143. Vgl. *NNBW* I, kol. 989-992; *NDB* VII, kol. 127v.; P. Dibon-H. Bots-E. Bots-Estourgie, *Inventaire corresp. Gronovius*, p. 91.
5 Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135), de drie aanvankelijk anoniem verschenen traktaten *Commentatio de Antichristo, Explicatio defide et operibus* en *Explicatio Decalogi* (*BG* resp. nos. 1100-1103, 1109-1111 en 1117-1118) en de *Appendix de Antichristo* (*BG* nos. 1128-1129); de vier traktaten waren verschenen in één band met de *Annotationes*.
6 Samuel Desmarets en Pierre Du Moulin; zie no. 4995 n. 4. In plaats van het volgende 'multis' heeft de copie te Rotterdam: multa.

qua sequatur,[7] melior esse possit; nemo enim est, a quo putem me[8] firmiora auxilia posse consequi.

7 Deze heruitgave is niet meer verschenen.
8 De uitgave der *Epist.* heeft: me puto.

Mitto tibi exemplum eorum, quae Cassandri vestigia secuti pacis ecclesiasticae studio annotavimus.[9] Sorbonici complures gratias mihi egerunt et ex reformatis doctissimi Codurrus et Iustellus et Mileterius.[10] Non dicam eis omnibus ista probari, ne te cogere videar, ut eorum iudicio subscribas. Certe dedi opusculum hoc publico eadem mente, qua sua scripsit Cassander. Furiosis illis declamatoribus noli, quaeso, me purgare, ne laterem laves.[11] Quin male mihi velint homines factiosi, non dubito. Ego Deo favente operam dabo, sive hic sim sive alibi, ne nocere mihi possint.

Adversa tua partim novi, partim coniectura assequor, ad quae toleranda magnum tibi esse animum ex animo gaudeo. Utque id perpetuum sit ac crescat etiam, Deum precor atque ita fore confido:

> Fortem facit vicina libertas senem.[12]

Exspectabimus tua de Idololatria.[13] Περὶ προσφωνήσεως[14] nihil potuit melius. In cleri Anglicani nomine inest τῇ δυνάμει is,[15] cuius vices dolemus et cui mente id opus voveras, quem faxit Deus, ut aliquando audiamus in loco esse meliore:

> Οὐ γὰρ μήνας ἄγων ἐκάμ᾽ οὐρανὸς οὐδ᾽ ἐνιαυτούς.[16]

Multum eum bonis omnibus hoc commendat, quod qui inimici ei sunt, inimici sunt episcopatui et quod sequi rex Iacobus saepe praedixerat regi. Sumus hic aliquammulti, qui nulla honoris aut commodi spe, sola misericordia ducti, lacerati orbis christiani remedia circumspicimus, quibus quod ades tuis ad Deum precibus magna est gratia, sed et consilio potes si quis hominum.

Vertuntur Biblia regis iussu in sermonem Gallicum ad usum populi.[17] In ecclesiis nonnullis huius urbis psalmi, oratio Dominica, symbolum, Decalogus canuntur Gallice. Homiliae omnes quae fiunt, ad mores emendandos, non ad ventilandas controversias pertinent. Episcopi eliguntur pii et eruditi. Non est quidem in his tota quam optamus emendatio, est tamen, cur ex istis seminibus bonam segetem speremus.

Erasmi natalem[18] non miror abs te homine Erasmo simillimo celebratum tecumque opto, ut multi sint, qui illud placidissimum ingenium imitari malint quam Borboritas et durae frontis Frontones.[19]

Vale, vir praestantissime.

Tui celeberrimi nominis studiosissimus
H. Grotius.

9 Grotius' *Annotata in Consultationem Cassandri* (*BG* no. 1165).
10 Philippe Codurc (no. 5230 n. 10), Christophe Justel (no. 5458 n. 13) en Théophile Brachet, sieur de la Milletière (no. 5005 n. 10).
11 Vgl. Terentius, *Phormio* 186: purgem me? laterem lavem. Zie ook *TLL* VII, 2, kol. 1000.
12 Seneca, *Hippolytus* 139.
13 Vossius' *De theologia gentili et physiologia christiana, sive de origine ac progressu Idololatriae* ..., Amsterdami, apud Ioh. et Cornelium Blaeu, MDCXXXXI.
14 Vossius had zijn werk opgedragen aan de anglicaanse clerus.
15 William Laud, aartsbisschop van Canterbury. In plaats van het volgende ‘mente’ hebben de copie te Rotterdam en de uitgave der *Epist.*: merito.
16 Theocritus, *Id.* 17, 71.
17 Zie no. 5458 n. 14.
18 Zie Vossius' brief no. 5443 *in fine*.
19 ‘Borborita’ was Grotius' spotnaam voor Samuel Desmarets; vgl. dl. XI, no. 4954 n. 4. Hippolytus Fronto Caracotta was de schuilnaam waaronder Pierre Du Moulin tegen Grotius had gepubliceerd; vgl. no. 4995 n. 4.

Lutetiae, XXIII Novembris MDCXLI.

5480. 1641 november 25. Van S. Episcopius.[1]

Excellentissime domine,

Nescio quis me hactenus pudor, sive ex conscientia tenuitatis meae, sive ex sublimis istius, ad quem merito suo evecta est Excellentia vestra, dignitatis reverentia, retinuerit, ut Excellentiam vestram non nisi per sequestrum senem nostrum[2] salutare ausus fuerim. Etsi vero non dubitavi, quin Excellentia vestra pudorem istum meum sequiore via non tractura, sed pro innato sibi candore et vetere propensaque erga me benevolentia in meliorem partem interpretatura esset, tamen vix in animum meum inducere potui tanti adhuc apud Excellentiam vestram futurum Episcopium, ut eum tam ingente dono, quale ante aliquot dies nomine ac iussu Excellentiae vestrae mihi obtulit typographus, Annotationum scilicet tuarum in libros Evangeliorum, etc.[3] tanquam indicio ac testimonio non alienati a me, sed bene erga me affecti animi fuisset dignatura. Ingratissimus sim, si intra silentium diutius me contineam et pro tam magnifico vestraque Excellentia, non me digno eruditionis omnifariae simul ac pietatis pleno thesauro gratias non agam, quas possum maximas, quas[4] alioquin et absque hoc munere agere me aequum fuisset, non tam meo quam publico totius christiani orbis nomine, qui ex isto cornu copiae petere poterit, unde vacuas et rerum sensuumque Scripturae genuinorum inanes variorum commentatorum situlas plena manu impleat.

Indignabar equidem Danieli Heynsio, cum primum Exercitationes eius sacras in N. Testamentum[5] perlustrarem, quod in iis nihil aut parum admodum occurreret, unde commodum aut emolumentum aliquod ad Christianum orbem redire posse persentiscebam, adeo frivolae, dilutae et rerum ad fidem et vitam utilium ac necessariarum inanes mihi videbantur, non aliter quam cassae nuces. Simulatque in has Annotationes incidi, indignari ei desii. Nec enim dubito, quin ipse sibi abunde indignaturus sit, quando has aut ipse videbit aut ab eruditis omnibus audiet tantum distare, ὅσον οὐρανός ἐστ᾽ ἀπὸ γαίης.[6] Gratulabar vero mihi quod κειμήλιον hoc nactus eram, quo quotidie uti fruique cogito, ut inde lucubrationibus meis lucem et animo meo subinde facem pietatis alluceam.

Quod attinet ad Commentationes ad loca, quae hactenus de Antichristo agere plerisque visa sunt,[7] in eas cur tantopere invecti fuerint Borboritae quidam,[8] nominis tui obtrectatores virulenti, causam hactenus videre nullam potui. Coniecturas enim de locis obscuris cuilibet liberas esse debere existimo: μάντις γ᾽ ἄριστος ὅστις εἰκάζει καλῶς.[9] Nec dubito, quin maledicos et amarulentos istos mortales pari voce ac sententia damnaturi fuissent boni et probi omnes, nisi una suspicio aut initae aut ineundae aliquando cum ecclesia pontificia foederationis sive secuturae ad eam

1 Gedrukt *Epist. eccl.*, p. 813 no. 567. Geciteerd in vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 302. Simon Episcopius (1583-1643) was een van de directeuren van de Remonstrantse broederschap en sinds 1634 professor aan het Remonstrants Seminarie te Amsterdam. Vgl. *NNBW* I, kol. 829-832; *BWPG* II, 2, p. 57-72.
2 Johannes Wtenbogaert (no. 5139 n. 1).
3 *BG* no. 1135.
4 De uitgave der *Epist. eccl.* geeft ten onrechte: quos.
5 Daniel Heinsius, *Sacrarum Exercitationum ad Novum Testamentum libri XX, in quibus Contextus Sacer illustratur, SS. patrum aliorumque sententiae examinantur, interpretationes denique antiquae aliae ad eum expenduntur* ..., Lugduni Batavorum ... MDCXXXIX.
6 Vgl. Homerus, *Ilias* VIII, 16: τόσσον ἔνερθ᾽ Ἀΐδεω, ὅσον οὐρανός ἐστ᾽ ἀπὸ γαίης.
7 Grotius' *Commentatio de Antichristo* (*BG* nos. 1100-1103).
8 Samuel Desmarets, door Grotius spottenderwijs ‘Borborita’ genoemd, en Pierre Du Moulin; zie no. 4995 n. 4.
9 Euripides, frg. 973 (ed. Nauck).

transitionis metus eos retinuisset. Utinam per Appendicem[10] subsecutam Excellentia vestra suspicionem istam in plurimorum animis non auxisset; a quo uno adversariorum tuorum odium simul ac maledicentia colorem aliquem accipere multis videbatur et, ni fallor, porro accipiet, si vanam eam non fuisse comperiatur, quod credere ego malo quam spe-

10 Grotius' *Appendix de Antichristo* (*BG* nos. 1128-1129).

rare compertum iri. Quamquam hic iam percrebuit rumor Excellentiam vestram manifestaria transitione et publica cum ecclesia pontificia - nimis, uti mihi quidem videtur, a pura et simplice ista apostolica et evangelica tum fide, tum unius ac solius Dei et J. Christi domini nostri cultu ac veneratione, tum columbina innocentia alienata - communione per symbola suspicioni isti fidem fecisse.

Quicquid sit, Deus novit et dies docebit. Ego epistolam hanc finio cum iterata gratiarum actione et supplice ad Deum prece, ut Excellentiae vestrae salutaria consilia inspiret et, quibus ad fidem, pietatem ac caritatem iuvari potest christianus orbis, studiis ac laboribus propitius benedicat.

Dabam Amstelodami, 25 Novemb. 1641.

5481. 1641 november 25. Van W. de Groot.[1]

Frater optime,

Grata mihi sunt quae de Castro in potestatem pontificis reducto scribis.[2] Spero enim sublata belli causa et ipsum bellum cessaturum. De Aira vix est, quod sperem, nisi forte quid in dissidio hostium sit praesidii. Pro Catalanis sum sollicitus, ne nimis tardantibus Gallorum auxiliis ipsi interea a vetere domino subiugentur. Interea valde nos turbant quae ex Magna Britannia nuntiantur abductos in Anglia a regina iussu parlamenti regios liberos,[3] regem in Scotia praesidiis et armato milite cingi et vix in liberali custodia haberi; in Hibernia catholicos in armis esse et Dublinam occupasse non sine caede protestantium. Quo haec eruptura sint, Deus novit.

Apud nos nihil magnae rei geritur, multus de te ubique sermo et iam iste, de quo nuper scripsi,[4] rumor Amstelodamum pervagatur. Scribunt inde amici lectas illic nobilis cuiusdam[5] litteras, quae testantur te legationi renuntiasse, a rege Galliarum in senatum lectum, habuisse in Sorbona per bihorium orationem, qua rationem reddideris tuae mutationis et ad missam accessus addito te ante decem annos hoc animo agitasse et alia eius generis. Et sunt aliqui simpliciores, qui istis calumniis aures praebeant. Rogo indices, unde huic novo diaboli veneno originem esse putes.

Nudius quartus in conventu Hollandiae actum de senatoribus Summi Senatus.[6] Harlemenses et Lugdunenses contra Stridenium et Cloeckium,[7] ut remonstrantes, insurrexere, sed hactenus quidem frustra.

Vale cum uxore et liberis.

Tibi obedientissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, XXV Novembris 1641.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24, 220. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 5465; beantw. d. no. 5492.
2 No. 5465.
3 De prins van Wales en Mary, James, Elizabeth en Henry Stuart.
4 Nos. 5462 en 5472.
5 Niet geïdentificeerd.
6 Zie *Res. SH* dd. 22 november 1641.
7 Mr. Cornelis van Strijen en mr. Pieter Cloeck; zie over deze kwestie nos. 5245 en 5263.

Adres: A monsieur monsieur l'ambassadeur de Suède, à Paris.
Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 5 Dec.
En in dorso: 25 Nov. 1641 W. de Groot.

5482. 1641 november 28. Van C. Marin.[1]

Monsieur,

J'ay receu tout à la fois vos deux lettres du 5 et 12 de ce mois,[2] et vous demeure bien obligé de ce que madame vostre femme a fait pour moy, qui véritablement suis digne de compassion parmy tant d'incommodités qui me pressent icy, n'ayant aucune asseurance d'en estre bientost soulagé. Mon.r Mokel[3] dit bien que vers le Nouel je recevray quelque chose de Hamburg, mais il m'en a desjà entretenu depuis si longtemps que je ne sçai qu'en croire, puisqu'il proteste que de rentes de Benfeld il ne tire tant qu'il puisse estre payé de son gage de ceste année, moins de m'accomoder de deux cent dalers que je luy ay demandé. Je suis marry que mes défluxions quand et la saison contraire empêchent mon voyage; sans cela je serois desjà chez vous, pour me délivrer pour le moins de ces despences qu'il me faut faire icy à l'exemple des autres ministres de ma condition, qui ont beau à faire ayans un gage de trois mille dalers par an, et n'entretien[n]ent pas de cela autre train que moy, qui oultre les despences de ma charge ay ma famille propre. Mon.r Heuf[4] ne perdroit pas tant, si pendant que ces descomtes viennent, il me voulust accom[m]oder de deux cent dalers sur vostre parole qui y pourroit contribuer beaucoup, car vous ne sçaurés croire quelle peine qu'il me faut avoir in emendicanda hinc inde pecunia cum summo et honoris et rei privatae dispendio, les marchans ne voulans rien plus donner sans gage à cause des deubtes du résidant d'Angleterre[5] qui montent à 20 m. florins sans qu'on sçache qui le payera. Je suis malheureux en tant, et surtout en ce qu'estant si mal payé je ne puis habiter ès Grisons où on peut vivre à bon marché, et où ma femme[6] pourroit avoir des meilleures commodités qu'elle n'a icy parmy ceste excessive cherté qui m'emporte chasque mois plus de cent cinquante dalers oultre l'extraordinaire. Patience.

Mon.r l'ambassadeur de France[7] ayant receu une responce qu'il dit estre fort favorable sur le suject des lettres de messieurs les Suisses qu'ils avoyent escrites en faveur des Comtois, convoque une diète a Soleure[8] qui s'y doit tenir dans quinze jours, le roy demandant une levée conforme l'alliance,[9] qui sans doubte don[ne]ra de l'exercice aux Suisses, dont le[s] Petis Cantons ont desjà permis le contraire à l'empereur et l'Espagnol qui feront tout ce qu'ils pourront pour empêcher ladite levée, la tenant pour une infraction de leur paix héréditaire qu'ils ont avec la Suisse,[10] contre laquelle je voy que se va préparer une tempeste générale qu'elle par son procédé attire sur soy.

Les Grisons sont aussy très mal avec l'Espagnol qui ne leur paye ni des pensions ny leur soldats qui sont dans le Milanois, à l'occasion de quoy le colonel Molina[11]

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9, 247. Eigenh. oorspr.
2 Grotius' brieven aan Marin van 1641 ontbreken.
3 Friedrich Richard Mockhel, Zweeds resident te Benfeld (no. 5361 n. 1).
4 Johan Hoeufft, bankier te Parijs (no. 5015 n. 3).
5 Sir Oliver Fleming (no. 5281 n. 8).
6 Alessandra Paravicini Capelli (no. 5068 n. 4).
7 Jacques Le Fèvre de Caumartin (no. 5015 n. 5).
8 Landdag te Solothurn (9-12 december 1641); vgl. Vogel-Fechter, *Eidgen. Absch.* V, 2, 1, p. 1224-1227.
9 Het Frans-Zwitsers verdrag was vernieuwd in 1602.
10 De Erfunie tussen de keizer en de kantons was vernieuwd in 1511, het verdrag tussen Spanje en de kantons was verlengd in 1634.
11 Anton Molina, kolonel van een Graubündner regiment in het hertogdom Milaan; vgl. E. Rott, *Hist. représ. dipl.* V, p. 627.

ayant parlé un peu plus librement, le gouverneur de Milan[12] luy a dit que s'il ne respectoit point sa patrie, il luy feroit couper la teste. Durant la monstre on a aussy enfermé à part les officiers Grisons et fait passer la monstre aux soldats dans le monastère afin de ne pouvoir se servir des passevolants.

12 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés (no. 4996 n. 15). aant.

Les impériaux sont retranchez autour de Hohetvil, estant desjà à couvert du canon, et on craint que la place se perdra, si en peu de temps elle n'est point secourue. Mon.r d'Erlach[13] s'en est retiré ayant peu de gens pour forcer l'ennemy d'en desloger. Voilà où nous sommes.

Je demeure, monsieur,
le vostre
C.M. mp.

De Zurig, ce 18 de 9bre 1641.

Les Petis Cantons ont osté leur sauvegardes de Dalspurg et Zvingen ayans veu qu'on les en vouloit chasser.

In dorso schreef Grotius: 18 Nov. 1641 Marin.

5483. 1641 november 29. Aan W. de Groot.[1]

Mi frater,

Philippus Codurcus, de quo scripseram,[2] minister est et professor theologiae et linguae Hebraicae Nemausi, vir summe eruditus.

Si quid habent D. Vossius aut alii,[3] quod in Annotatis ad Cassandrum mutandum censeant, id avebo cognoscere, ut in secuturis editionibus eius habeam rationem. Appendix[4] eodem tendit. Et nihil mihi in ea videtur durius quam quod lenissimi ingenii vir Melanchthon dixit ad articulos Bavaricos.[5] Omnis mea actio in rem, non in personam scripta est. Frontoni[6] do titulum eruditi, Borboritae[7] hominis non mali. Dogmata quae improbo ipsorum expressi verbis. Historiae quas tango notissimae sunt. Confessio illa Graecorum tradita Baracchi edita est in Germania a Chytraeo, nempe Francofurti anno 1583. Liber est in octavo initio habens Orationem Chytraei

13 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15).
1 Gedrukt *Epist.*, p. 929 App. no. 576. Geciteerd in vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 301. Antw. op no. 5472; beantw. d. no. 5496.
2 Philippe Codurc; zie ook Grotius' brief dd. 9 november, no. 5458.
3 Gerardus Joannes Vossius en George Rataller Doubleth hadden, tezamen met Willem, Grotius' *Annotata ad Consultationem Cassandri* (*BG* no. 1165) gelezen; zie no. 5472.
4 Grotius' *Appendix de Antichristo* (*BG* nos. 1128-1129).
5 *Responsiones ... a P. Melanthone ad impios articulos Bavaricae inquisitionis*, Witebergae 1558.
6 Pseudoniem van Pierre Du Moulin; zie no. 4995 n. 4.
7 Spotnaam voor Samuel Desmarets; vgl. dl. XI no. 4954 n. 4.

de Graecis.[8] Puto eam esse et in Turcograecia Crucii.[9] Calvinum ad manum non habeo. Locum tamen ut habeat, faciam.

8 *Davidis Chytraei Oratio de statu ecclesiarum hoc tempore in Graecia, Asia, Boëmia, etc.* ..., Francofurti apud haeredes Andreae Wecheli, MDLXXXIII. Op p. 173-194 aldaar bevindt zich 'Confessio fidei a Gennadio patriarcha Constant. statim post captam a Turcis urbem anno 1453 Mahometi II. postulanti exhibita.' Zie ook *supra* no. 5472. Zie over de lutherse theoloog David Chytraeus (Kochhaff) (1531-1600) *NDB* III, p. 254. 'Baracchi' in de uitgave der *Epist.* is vermoedelijk een onjuiste lezing van: Baiazethi; Constantinopel werd echter niet veroverd door sultan Bayezit II (1447-1512), maar door zijn voorganger Mehmet II (1430-1481).

9 *Turcograeciae libri octo ... quibus Graecorum status sub imperio Turcico, in politia et ecclesia, oeconomia et scholis, iam inde ab amissa Constantinopoli ad haec usque tempora luculenter describitur*, Basileae per Leonardum Ostenium, Sebastiani Henricpetri impensa [1584]. De geloofsbelijdenis van Gennadius is aldaar gedrukt op p. 110-119. De auteur, Martinus Crusius (Kraus) (1526-1607), was in de jaren 1559-1607 professor Grieks te Tübingen; vgl. *NDB* III, p. 433v.

Quae hic in ecclesia canuntur, ea sunt ex versione Philippi Portesii,[10] optimi poetae.

Non est eripienda Blaviis omnis spes edendi nostra ad Vetus Testamentum,[11] quia vereor, ne hic quaedam velint recidere, quod nolim. Si forte Blavii idoneum nacti sint correctorem domesticum, qui Graece et Hebraice norit, fac me gnarum.

Galli in Italia cepere arcem Monaeci.[12] De Aira vix quicquam restat spei.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

29 Novembris 1641.

Scripsit ad me Spiringius[13] de rumore, quo ipse, et altero, quo ego aspersus sum. Quod de utroque respondi,[14] mitto.

5484. 1641 november 30. Aan L. Camerarius.[1]

Illustris domine,

Rex Erlachio et, si is absit, Ossenvillio,[2] ita ut ego rogaveram, mandata dedit, ut Waertium[3] deducant Basileam aut Argentoratum, prout inter marescallum Hornium,[4] ubi is Lindaviam perductus iterum fuerit, et Iohannem Waertium convenerit, ut permutatione facta utrique contingat libertas. Cognovi autem ex regis sermone valde eum desiderare certos nuntios de Torstensonii[5] et exercitus novi ad exercitum veterem adventu et de eventu colloquii Goslariensis.[6] Hac occasione rogavi eum, ut verbis rebusque animos adderet landgraviae, cuius exemplo etiam Lunaeburgici retineri possint. Id rex curae sibi fore promisit. Fuit rex valetudine minus secunda, sed nunc convaluit maxime exhilaratus laeto nuntio de arce Monaeci in Liguria, quae adiuvante vetere domino e Grimalda domo[7] Hispanicum praesidium eiecit accepitque Gallicum, unde magna erit oportunitas mari infestandi Hispanos portu iustae classis capace.

10 Philippe Desportes (1546-1606); vgl. *DBF* XI, kol. 16v. Zijn berijmde vertaling van de psalmen in het Frans verscheen vanaf 1591 herhaaldelijk in druk.
11 *BG* no. 1137; het werk verscheen in 1644 bij Cramoisy te Parijs.
12 Monaco was in de nacht van 17 op 18 november in Franse handen overgegaan; vgl. *Gazette* 1641 no. 158, p. 935-942, dd. 18 december.
13 Deze brief van Petter Spiring Silvercrona (no. 5000 n. 1) ontbreekt.
14 No. 5488.
1 Copie Uppsala, UB, E 388a, 308. Gedrukt *Epist.*, p. 697 no. 1540. Geciteerd in vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 296.
2 Resp. Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15), en diens adjunct, Paul Le Prévost, baron van Oysonville (no. 4994 n. 16).
3 Johan van Werth (no. 5017 n. 4).
4 Gustav Karlsson Horn (no. 5264 n. 1).
5 Lennart Torstensson (no. 5176 n. 4) kwam eind november met nieuwe troepen bij het Zweedse leger aan.
6 Te Goslar confereerden sinds 7 oktober onderhandelaars namens de keizer en de hertogen van Braunschweig-Lüneburg.
7 Onorato II Grimaldi (1604-1662); vgl. *NBG* XXII, kol. 69. Hij had in de nacht van 17 op 18 november in Monaco een Frans garnizoen toegelaten.

Ad hostium castra Airam obsidentia fuit cum equitatu et pedite nonnullo comes Guichius,[8] sed nihil vidit, quod ea oppugnandi aut perrumpendi spem daret. Itaque rediit Airamque reliquit brevi dedendam hosti.

Dux Carolus[9] in Bavaria ipse est, legit militem; eum quem habuit distribuit per Palatinas et Lotharingas terras infestum Metensi agro, cuius habitatores, ut se tueantur, armis instruit

8 Antoine III de Gramont, graaf van Guiche (no. 4996 n. 16).
9 Karel IV, hertog van Lotharingen.

Gransaeus.[10] Misit autem dux Carolus in Lucemburgicum et filiam suam[11] et quae habet pretiosa. Ipse videtur ire ad promovendam obsidionem Hohentwilii, quod adhuc bene defenditur, et, ut ei subveniat, Erlachius militis plus exspectat.

Helvetiorum autem pontificii quantum clam possunt Austriacas res provehunt metuiturque, ne in apertum cum eiusdem gentis protestantibus divortium erumpant.

E Perpiniani praesidio egressi nonnulli cladem accepere a Gallis XX caesis, captis XL. Et Almerasi[12] oppidum arcemque insessa ab Hispanis recepere Galli. Caeterum in illis locis et mare et pleraque camporum tenent Hispani. Ducatus Castri addictus est creditoribus ducis Parmensis;[13] ipse de Parmensi et Placentino territorio periclitatur. Sed rex Galliae et Itali principes laborabunt pro eo, ut veniam petat accipiatque.

Rumor est Asaci urbem a Turcis captam arce adhuc penes Cosaccos manente; Persam autem legatum cum legato a Constantinopoli[14] redire in Persidem paci stabiliendae.

Bavaro non est cur multum fidant Galli. Sed nec Palatinum curabunt negotium nisi Anglia praeeunte, quae praeter motus et suos et Scoticos novum negotium invenit bello a pontificiis Hibernis suscitato, quod profecto aleret Hispanus, si tempora haberet minus impedita. Miseret me boni regis, in quem tot insurgunt adversa.

Anstruterus[15] secundam in Suedia famam habet. Itaque gratum puto fore eius adventum, sed sine effectu, si verba tantum adferat. Vix futurum puto, ut nova nupta[16] ad Batavos eat ante annum aetatis duodecimum. Tantisper res omnis in incerto erit.

Pacem serio a se desiderari rex mihi affirmat. Parat se itineri Mazarinus et baronem Oxenstiernam[17] mare transisse laetor. Si induciae fiant, tam Palatinus[18] quam dux Carolus nihil obtinebunt, nisi alimenta e suis bonis.

Danum cum imperatore suas controversias compositurum arbitror. Renovatio federum cum Batavis res pertricosa est.

Cardinalis Hispani[19] mors non videtur tantum incommodi allatura Belgicis rebus, quantum vellent Galli et Batavi, quia ex morbo diu prospectatum est id malum et curata omnia, quibus prohiberi possent res novae. De successore varii et hic sermones. Regina hic fratrem luget.[20]

Regis frater in maternas aedes venit.[21] Guisiorum aedes diruentur.

De literis[22] amicos urgebo Deum rogans, ut ill. Dom. vestrae sit semper propitius.

10 Jacques Rouxel de Médavy, graaf van Grancey (no. 5323 n. 11).
11 Anne de Lorraine (1639-1720), dochter van Béatrice de Cusance, prinses van Cantecroix.
12 Almenar ten noorden van Lérida was op 6 november ontzet; vgl. *Gazette* 1641 no. 149, p. 861-868, dd. 28 november.
13 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
14 Niet geïdentificeerd.
15 De Engelse diplomaat sir Robert Anstruther. Hij had meermalen diplomatieke missies in Duitsland vervuld; Grotius had hem in 1633 in Hamburg ontmoet. Vgl. dl. V, nos. 1867, 2092 en 2126. De hier genoemde bezending naar Zweden heeft niet plaatsgevonden.
16 Mary Stuart, de 'Princess Royal', kwam in maart 1642 naar de Republiek.
17 Johan Oxenstierna.
18 Karl Ludwig van de Palts.
19 De kardinaal-infante Ferdinand van Oostenrijk was op 9 november overleden.
20 Op 30 november werd in de *Gazette* 1641, no. 157 p. 880, meegedeeld: 'Le 28 tous les ambassadeurs et résidens en cette cour, excepté ceux de Suède et de Holande, allèrent à Saint-Germain de la part de leurs maistres, se condouloir avec la reine sur la mort du cardinal-infant, frère de sa Majesté.'
21 Gaston d'Orléans betrok, nadat Maria de' Medici zich te Keulen had gevestigd, haar paleis het Luxembourg te Parijs.
22 Het betreft vermoedelijk humanistenbrieven, waarvan Camerarius een verzameling aanlegde, onder meer met de hulp van Théodore Godefroy (no. 5447 n. 21).

Illust. Dom. vestrae perpetuae observantiae debitor
H. Grotius.

Lutetiae, 20/30 Novembris anni MDCXLI.

5485. 1641 november 30. Aan E. de Courcelles.[1]

Monsieur,

Je vous remercie de la peine que vous avez voulu prendre pour moy en la correction de mes oevres.[2] Que la pluspart de fautes est advenue par la nonchalance des compositeurs, de cela j'ay une preuve très-certaine en ce que dans les errates corrigées par rabbi Manasse il y a presque autant de nouvelles fautes qu'il y a des mots hébreux. Messieurs Bleau ne feront jamais de bonnes éditions en cette sorte d'escrits, s'ils n'ont un bon correcteur chez eux. Je recognoys vostre très-grande affection envers moy au jugements que vous faites de mes Annotations par dessus les mérites. Cependant je ne laisse point d'espérer que les lecteurs qui ne seront passionnez ny pour ny contre moy trouvent quelque utilité en cet oevre, en quoy comme aussi au reste de mes oevres je n'ay eu autre desseing que de servir à la chrestienté. Je ne doute point qu'il n'y ait de gens qui prenants de la main gauche ce que je donne de la droicte escrivent contre moy avec aigreur. Quand je verray ce qu'ils auront dit, je prendray conseil de moymesme et de mes amis, s'il faut respondre ou non.

Les Annotations sur Cassander[3] sont assez bien receu icy parmy les modérez et sçavans de part et d'autre. Ceux qui considéreront comme il fault la haine que la division apporte, les guerres procédé[es] de la haine et la corruption des meurs des guerres, croiront que ceux-là ne méritent point de blâme qui cerchent des moyens tolérables pour la réunion.

Je demeureray tousjours

vostre serviteur de bon coeur.

Le 30 de Novembre 1641.

5486. 1641 november 30. Aan A. Oxenstierna.[1]

Excellentissime et illustrissime domine,

Ante sex dies adfui regi gratulatusque ei sum de recuperata Lotharingia prope omni et de redacta in potestatem Monaeci arce apud Ligures opera comitis Alesii et adiuvante domino arcis Grimaldo,[2] quem inducti eo pridem Hispanici praesidii poenitebat. Regem non parum hic nuntius exhilaraverat, adeo ut et valetudo ante nonnihil vitiata sanitatem receperit.

1 Copie Rotterdam, GB, cat. v. hss. no. 674. Etienne de Courcelles (1586-1659), remonstrants theoloog, was sinds 1634 werkzaam in de Republiek als corrector. In 1643 volgde hij Simon Episcopius op als professor aan het Remonstrants Seminarie in Amsterdam. Vgl. Haag, ^{2}IV, kol. 791-795; *NNBW* II, kol. 357v.

2 Courcelles had, tezamen met Daniël de Breen (no. 4998 n. 13), Leonardus Marius (no. 4995 n. 14) en Menasseh ben Israel (no. 5290 n. 17), de correctie verzorgd van de drukproeven van Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135) en de traktaten *Commentatio de Antichristo, Explicatio de fide et operibus, Explicatio Decalogi* en *Appendix de Antichristo* (*BG* resp. nos. 1100-1103, 1109-1111, 1117-1118 en 1128-1129).

3 Grotius' *Annotata in Consultationem Cassandri* (*BG* no. 1165) was in september 1641 verschenen.

1 Copie Dresden, Sächs. Landesbibl., C 61, 56; copie Leipzig, UB, ms. 2633, f. 118. Gedrukt *Oxenst. Skrifter* 2. afd. IV, p. 170 no. 405.

2 Louis Emmanuel, graaf van Alais (1596-1653), goeverneur van de Provence; vgl. *DBF* I, kol. 1094-1097. En Onorato II Grimaldi (no. 5484 n. 7).

Cum ad negotium marescalli Hornii[3] venirem, dixit mihi id iam confectum ita, ut per epistolas ad Chavigniacum[4] scriptas postulaveram. Imperatum enim Erlachio et, si is absit, Ossen-

3 Gustav Karlsson Horn (no. 5264 n. 1).
4 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny, Frans staatssecretaris van buitenlandse zaken. Grotius schreef hem dd. 11 juni, no. 5226, en dd. 20 september, no. 5372.

villio,[5] ut, ubi marescallus ad fines perductus fuerit, Waertius[6] perducatur aut Argentoratum aut Basileam, prout inter marescallum et Waertium conveniet. Affirmavi ei, de quo dubitabat, novum Suediae exercitum in itinere esse versus Lunaeburgicas terras et mentione facta de colloquio Goslariae,[7] cum rex ipse de Lunaeburgicorum constantia ambigue iudicaret, dixi plurimum eos retentos landgraviae auctoritate et exemplo eoque magis laborandum regi, ut tam generosae feminae principi animi adderentur. Id dixi ideo, quod in auxiliari pecunia numeranda aliquid morae ac disputationis intervenisse intelligerem; postea autem didici ei rei allata remedia. Commendavi praeterea regi restitutionem comitum Nassaviorum Saraepontis in ea bona, quae eis eripuit dux Carolus,[8] ut toti orbi testata esset et huius iniustitia et regis, quae ei cognomen gloriosissimum dedit, iustitia. Etiam in hac re dixit rex se consilio suo mandata daturum aequitati consentanea.

Dux Carolus in Bavaria nunc est crediturque ire ad promovendum obsidium Hohentvili, quod bene defenditur. Erlachius, ut aliquid pro ea arce tentet, maiores copias exspectat. Scribit autem militem dux Carolus missis in Lucemburgicum filia[9] ac rebus pretiosis, copiis autem per Lotharingiam et Palatinatum distributis. Gransaeus[10] arma dat Metensis agri habitatoribus, ut se contra vim ducis Caroli defendant.

Comes Guichius[11] cum multo equitatu et nonnullo pedite speculatus hostium ad Airam castra nihil invenit, quod ageret. Itaque Airae deditionem satis magno hosti constituram exspectamus.

Galli aliquos e Perpiniano egressos cecidere, quadraginta eorum captis et in Catalania recepere arcem et oppidum Almenasii[12] insessa ab hoste.

Papae miles in Parmenses et Placentinas terras it et rex Galliae et Itali principes operam dabunt, ut dux Parmensis[13] petita venia caetera salva habeat.

Helvetiorum pontificii magis magisque ductandos se praebent Austriacis non sine caeterorum dolore et metu.

Frater regius in hac urbe est habitans in vacua matris domo.[14] Guisiae aedes diruentur, ut fama est.

Det nobis Deus bonam pacem, quam a se serio expeti rex mihi asseveravit, etc.

Lutetiae, XX/XXX Novembris MDCXLI.

Pontificiorum motus per Hiberniam Anglis tantum dabit negotii, ut de Palatina re cogitare ipsis vacuum non sit. Monaeci dominus dicitur arcem illam dare regi accepta

5 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15), en zijn adjunct Paul Le Prévost, baron van Oysonville (no. 4994 n. 16).
6 Johan van Werth (no. 5017 n. 4).
7 Te Goslar confereerden sinds 7 oktober onderhandelaars van de keizer en van de hertogen van Braunschweig-Lüneburg.
8 De Saarbrücker bezittingen van graaf Wilhelm Ludwig van Nassau-Saarbrücken (1590-1640) waren in 1635 toegewezen aan Karel IV van Lotharingen. Vgl. *ADB* XLIII, p. 131vv.; K. Pagenstecher, in: *Nassauische Annalen* 50 (1929), p. 160-178. Ook zijn broers de graven Johann van Nassau-Idstein en Ernst Kasimir van Nassau-Weilburg (no. 5409 n. 6) hadden in 1635 hun goederen door confiscatie verloren.
9 Anne de Lorraine (1639-1720).
10 Jacques Rouxel de Médavy, graaf van Grancey (no. 5323 n. 11).
11 Antoine III de Gramont, graaf van Guiche (no. 4996 n. 16).
12 Almenar ten noorden van Lérida was op 6 november ontzet.
13 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
14 Gaston d'Orléans betrok, nadat Maria de' Medici zich te Keulen had gevestigd, haar paleis het Luxembourg te Parijs.

compensatione in Gallia, ubi est habitaturus. Hispanus in Pedemontano in hibernis habet XI millia militum, in aperto sex peditum, quinque equitum millia.

Bovenaan de brief in de copie te Leipzig: Argumentum. Monaci occupatio regi sanitatem restituit. Colloquium cum rege de Hornio liberando, constantia Hassica, animis Luneburgensium et restituendo Nassovio. Carolus Lotharingus ad Bavarum se recepit. Regis et Italorum intercessio pro Parmensi.

5487. 1641 november 30. Aan N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

Den coninck heeft op mijne verscheidene instantiën ordre gegeven aen d'heer Erlach ende in zijne absentie aen den baron d'Ossenville[2] om den baron de Waert[3] te doen brengen nae Basel ofte Straesburg, zoo denselve De Waert ende den maerschalck Hoorn[4] zullen best vinden, naedat denzelve mareschalck, gelijck men hoopt, gecomen zal zijn te Lindau. Den coning heeft oock ordre gestelt op de betaeling aen mevrouw de landgravinne[5] ende aen haere Hoocheit geschreven om haer te courageren. Heeft mij oock belooft de heeren graven van Nassau-Sarbruck goed recht te administreren tegen het onrecht haer aengedaen bij hertoch Carel.[6] Zijne Maiesteit is wat te onpasse geweest, doch was nu in goeden doen, zeer verheucht door de tijding van Monaco, een plaetse aen de zee in Italië, dewelcke door het beleidt van den grave van Alais[7] met correspondentie van den heer van de plaetze zijnde van het huis van Grimaldi,[8] die de Spaensche vrundschap moe was geworden, het Spaensche garnisoen heeft uitgejaecht ende het Fransche ontfangen. Den heer zelve comt woonen in Vrancrijck ende zal van den coning recompense nemen van de plaetze.

't Hertogdom van Castro is gegeven in handen van de crediteurs van den hertogh van Parme,[9] die peryckel loopt van oock de hertogdommen van Parme ende Plaisance te verliezen. Maer den coning van Vrancrijck ende de princen van Italië raiden hem te bidden om pardon ende absolutie ende willen daertoe helpen.

Hertogh Carel is in Beyeren, doet daer nieuwe lichtinge hebbende zijn oud volck gelegt in den Pals ende in Lorraine, alwaer zij veel quaeds doen aen het Messyn, waerom den grave van Granzé[10] alle de inwooners van het Messin brengt in wapenen. Denzelven hertogh heeft zijn dochter ende meublen gezonden in Lutzenburg ende schijnt in persone met zijn volck te gaen verstercken het belegh van Hohentwiel, welcke plaetze zich wel defendeert ende is de ruiterie, die daerbinnen gewas, doorgebroocken ende gecomen bij d'heer Erlach, dewelcke meer volck verwacht om iet aen te grijpen.

1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, H 24a. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Copie Stockholm, RA, E 1014, coll. J.A. Oxenstierna ser. B II (bijlage bij een brief van P. Spiring Silvercrona aan J. Oxenstierna dd. 10 december, ontvangen te Stralsund dd. 20/30 december 1641); de spelling in de copie wijkt veelal af van die in het hs.
2 Resp. Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach, en zijn adjunct Paul Le Prévost, baron van Oysonville (no. 4994 n. 15 en 16).
3 Johan van Werth (no. 5017 n. 4).
4 Gustav Karlsson Horn (no. 5264 n. 1).
5 Amalia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
6 Zie no. 5486 n. 8.
7 Louis-Emmanuel, graaf van Alais, goeverneur van de Provence (no. 5486 n. 2).
8 Onorato II Grimaldi (no. 5484 n. 7).
9 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
10 Jacques Rouxel de Médavy, graaf van Grancey (no. 5323 n. 11).

De roomschgezinde Switzers toonen haer zoo in 'tstuck van dat belegh als in de zaecke van 't graefschap van Bourgogne alsoock van den bisschop van Basel[11] ende in 'tgunt Constance aengaet zeer geaffectioneert voor het huis van Oostenrijck, zoodat niet buiten vreze en is, dat daeruit een scheuring zoude connen ontstaen tuss[c]hen de Switzers.

11 Johann Heinrich von Ostein, prins-bisschop van Basel (no. 5082 n. 5).

Den grave van Guiche[12] is met groote reuterie ende een deel voetvolcx geweest ontrent het Spaensche leger voor Aire, maer heeft daer gevonden op alles zoo goede ordre gestelt te zijn, dat geen middel is geweest daer door te breecken ofte 't leger aen te tasten. Overzulcx is teruggetrocken ende werdt niet anders verwacht als het overgaen van Aire.

's Conincx broeder[13] is in het huis van Lutsenburg in ons fauxbourg gelogeert. Een medicijn van de coninginne-moeder,[14] die lang hier in de gevanckenisse is geweest, is losgelaeten ende aen haer gezonden met eenigh gelt, oock instructie, zoo men meent, om haere Maiesteit te raiden herrewaert te comen verlaetende haer gevolgh, 'twelck haer anderzins door noodt zal verlaeten. De coninginne alhier is in den grooten rouw over den cardinael-infant.[15]

Eenige Spaignaerden uitgegaen uit Perpignan zijn bij de Fransoisen betrapt, twintich tenedergelegt, veertich gevangen; oock hebben de Fransoisen de stadt ende 't casteel van Almenas in Catelagne[16] op den Spaignaerden wedergecomen. Anderzints zijn de Spaignaerden aldaer tegenwoordich meesters van het velt ende de zee.

Hier zijn tijdingen dat Azac,[17] de stadt, zoude zijn in handen van de Turcken, maer het casteel noch bewaert bij de Cosaequen ende dat nevens den Persiaenschen ambassadeur nae Persiën gaet uit Constantinoplen een ambassadeur[18] om de paix aldaer vast te maecken.

Den coning van Spaignië heeft in Piedmont in garnisoen elffduizent man, in 't velt zesduizent te voet, vijfduizent te paerd.

30 November 1641.

Adres: Mijnheer mijnheer van Reigersberg, raidt in den Hoogen Raide in Hollant, nu t'Amsterdam.

In dorso schreef Reigersberch: Broeder de Groot, den 30 Nov. 1641 uyt Paris.

5488. 1641 november 30. Aan P. Spiring Silvercrona.[1]

Mijnheer,

12 Antoine III de Gramont, graaf van Guiche (no. 4996 n. 16). Aire moest zich op 7 december overgeven.
13 Gaston d'Orléans betrok het paleis het Luxembourg in de fauxbourg Saint-Germain-des-Prés.
14 Grotius zal doelen op François Vautier (1589-1652), hofarts van Maria de' Medici, die echter tot 1643 in de Bastille bleef; vgl. *NBG* XLV, kol. 1036. In de *Gazette* 1641, no. 144, p. 852, was op 16 november bericht: 'La semaine passée le sieur Vautier fut tiré de la Bastille par le sieur de Chavigny, secrétaire d'estat, sur l'avis qu'eut le roy que la reine sa mère, de laquelle il avoit autrefois esté premier médecin, désiroit s'en servir en quelque indisposition qui luy estoit survenue.' In zijn plaats vertrok echter naar Keulen Jean Rioland, eveneens hofarts van Maria de' Medici. Vgl. Avenel (ed.), *Lettres Richelieu* VIII, p. 376; *NBG* XLII, kol. 305v.
15 De kardinaal-infante Ferdinand van Oostenrijk was op 9 november overleden; zie ook no. 5484 n. 20.
16 Almenar ten noorden van Lérida was op 6 november ontzet.
17 Azow.
18 Niet geïdentificeerd.
1 Minuut Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 5. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Beantw. d. no. 5498.

'tGunt uwe Heerlijckheit is wedervaeren[2] heb ick met leed verstaen. Soowel ick als die mij daervan hebben geschreven, hebben daervan gesproocken als van een onbeschaemde lastering ende zijn blijde dat de heeren van de regiering aldaer daerop ordre gestelt hebben nae behooren. Ick en zal niet naelaeten bij alle occasie uwe Heerl. goede naem ende reputatie voor te staen, gelijck ick mij om veele redenen daertoe houde geallegeert.

2 Zie nos. 5444 en 5453.

'tGunt daer van mij is uitgestroit[3] is t'eenemael buiten de waerheit, alzoo ick[4] in geene kercke van de roomsche communie ben geweest, zooveel is het vandaer dat ick aldaer misse gehoort ofte gecommuniceert zoude hebben. Doch dat is waer, dat veele personen alhier arbeiden om wechnemende eenige verhinderingen[5] te comen tot een goede vereeniging, dewelcke voor dit rijck wel waere te wenschen.

Ick blijve, mijnheer,
uwer Heerlijckheit dienstwillige.

30 Nov. 1641.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Aen mijnheer Spierinck.

5489. 1641 december 2. Van W. de Groot.[1]

Frater optime,

Valde mihi se probat tua de Americanarum gentium origine coniectura bonis suffulta rationibus, quare non dubito, quin edenda sit Dissertatio.[2] Neque tamen quicquam constituam nisi ex tuo decreto. Caeterum nescio, cur nomen tuum in fronte apparere nolis. Foetus enim ipse parentem satis manifestabit neque dedecori tibi esse poterit. Et priora, quae suppresso nomine edidisti,[3] non ita processerunt, ut inde exemplum tibi sumere debeas. De Blavio et edendis libris[4] memor ero.

Pro novis gratias habeo, sed dubito, an illa, quae de liberatione Airae scribis, tam sint certa quam tu credere videris. Nemo enim hic ea nova ex Brabantia, quae proximior nobis est, habet. Sed forte id est omen voti bene propediem adimplendi.

Hic nihil fere rerum novarum est, nisi quod princeps tertiam natu filiam despondit comitis Embdani filio,[5] parvam parvo; est enim uterque fere octo aut novem annorum. Sponsalia ab Ordinibus Foederatis probantur itemque ab Hollandis. Comes ipse

3 Zie nos. 5462 en 5472.
4 Hierna volgt in de minuut, weer doorgehaald: niet alleen niet gecommuniceert nochte misse gehoort, maer zelve oock. *In margine* is later de passage 'zooveel...hebben' toegevoegd.
5 Verbeterd uit: abuizen.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24, 221. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 5475; beantw. d. no. 5506.
2 Grotius' *De origine gentium Americanarum dissertatio* (*BG* nos. 725 en 726); zie ook Grotius' brief, no. 5475.
3 Willem zal doelen op de in 1640 anoniem verschenen traktaten *Commentatio de Antichristo, Explicatio de fide et operibus* en *Explicatio Decalogi* (*BG* resp. nos. 1100-1101, 1109-1110 en 1117).
4 Zie no. 5475.
5 Frederik Hendrik liet op 27 november in de vergaderingen van de Staten-Generaal en Staten van Holland de verloving bekend maken van zijn vierde dochter Henriëtte Catharina (1637-1708) met Enno Ludwig, zoon van Ulrich II, graaf van Oost-Friesland. Het huwelijkscontract werd op 27 december 1641 getekend, maar in 1656 weer ontbonden. Zie Aitzema II (f.^{o}), p. 802-805. Reeds op 22 november berichtte Joachim de Wicquefort dat beide graven van Oost-Friesland in de Republiek waren aangekomen; zie L. van Tongerloo, in: *Hess. Jb. Landesgesch.* 14(1964), p. 248.

etiam in commune foedus adoptari desiderat, si provintiae suffragium possit nancisci. Ego libenter ei comiti aliqua in parte inservirem, si opera mea uti vellet, sed neminem, qui alicuius apud ipsum sit auctoritatis, novi praeter Nordingium,[6] qui collegam non quaeret.

6 Dirck van Noordingen, agent van de graaf van Oost-Friesland in Den Haag (no. 5209 n. 10). In mei 1641 had Grotius Willem aangeraden agent te Den Haag van een der Duitse vorsten te worden, zie nos. 5168, 5183, 5195 en 5209.

Sunt hic typographi, qui libenter tua Annotata ad Cassandrum[7] imprimerent, si exemplar nancisci possent. Cogita, an permittere velis, ut eo pacto vulgentur quae diu premi non poterunt.

Melanchthonis et Hedionis litteras[8] tibi iam ante visas gaudeo. Vellem et hic extarent exemplaria. Ego nunquam audiveram esse inter protestantes qui animas in itinere terrae ad caelum purgari asserant neque Spanhemii[9] scripta unquam vidi aut, quis ille vir sit, novi. Sane ista sententia et Vossio[10] nova videbatur.

Anthoboliam tuam[11] avide expectabo ut scriptum, quod nos propius tangit et in explicatione legum versatur.

Deus Opt. Max. te nobis, tuis, nostris diu servet incolumem.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Raptim. Hagae, II Decembris 1641.

Adres: A monsieur monsieur Grotius, ambassadeur de la reine et couronne de Suède, à Paris.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 11 Dec. Lettre à Spierinck.[12] Livres donnés par Blaeu.[13]

En in dorso: 2 Dec. 1641 W. de Groot.

5490. 1641 december 5. Van C. Marin.[1]

Monsieur,

Ne pouvant faire autre chose parmy mes incroyables nécessitez qui me font icy un pauvre mendiant exposé en dérision de tout le monde, j'escris dereschef à la reine la suppliant, puisqu'on ne me veut payer mes arrière-gages de quatre ans tantost, qu'on m'en[2] envoye pour le moins tant, qu'en partie je puisse contenter mes créanciers ausquels je dois desjà plus que mon gage ne porte, et despêcher quand et quand ma femme[3] avec une partie de ma familie ès Grisons, où elle ne peut aller sans argent qu'il faut avoir pour plaider et donner ordre à cultiver les fonds qui sont

7 Van Grotius' *Annotata ad Consultationem Cassandri* (*BG* no. 1165) verscheen eind juni 1642 bij Blaeu een derde herziene uitgave in de bundel *Via ad pacem ecclesiasticam* (*BG* no. 1167).
8 Zie no. 5475 n. 11.
9 Friedrich Spanheim (no. 5475 n. 10); zie ook Grotius' antwoord, no. 5506.
10 Gerardus Joannes Vossius.
11 Grotius' *Florum sparsio ad Ius Iustinianeum* (*BG* no. 791) verscheen in 1642 bij Pelé te Parijs.
12 Mogelijk Grotius' brief aan Petter Spiring Silvercrona, no. 5488, waarnaar Willem op 9 december, no. 5496, informeerde.
13 Zie Grotius' antwoord, no. 5506.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9, 248. Eigenh. oorspr. Bij deze brief behoort vermoedelijk bijl. 42.
2 In het hs. abusievelijk herhaald.
3 Alessandra Paravicini Capelli (no. 5068 n. 4).

en friche. Je la voudrois suivre, s'il plaira ainsi à nos seigneurs, et les Grisons n'y seront pas contraires à ceste heur, estant si mal avec Espagne et le seront de plus en plus. Je vous supplie d'y contribuer ce que vous pouvez, et faire tant que Mon.r Heuf[4] m'envoye pour le moins deux cent dalers, car tout ce que M. Mukel[5] me mande ne sont que des vaines espérances, pour m'amuser à ne point partir d'icy. Aussy se plaint-il qu'il ne peut avoir son gage pour ceste année à cause de tant [de] despences qu'il faut faire ailleurs. Je vous asseure

4 Johan Hoeufft, bankier te Parijs (no. 5015 n. 3).
5 Friedrich Richard Mockhel, Zweeds resident te Benfeld (no. 5361 n. 1).

que je m'estonne com[m]e je puis vivre encor parmy tant des incom[m]oditez et dommages qui m'accablent icy, et me réduiront peu à peu aut ad phtysim aut ad delirium mentis, si Dieu ne me sustient miraculeusement ou que quelque subside ne me soit mandé bientost. Deus mei misereatur et cum tentatione et liberationem praestet aegris.

Hohetvil est tousjours assiégé sans qu'on parle encor de le secourir sitost. Ceux de dedans Samedy passé ont fait une sortie sur les impériaux ayant taillé en pièce leur sentinelle et en emmené quelque prisonniers avec quelques petis mortiers. On dit aussy que le gouverneur[6] a fait sortir une vache qui avoit sur des cornes une quenouille attachée et là-dedans un petit billet qui dit: 'Quand vous aurez appris à ceste vache de filer, alors vous prendray Hohetvil.' En effect c'est une bien forte place commandée par un des plus résolus capitaines, et si les impériaux s'emporteront, ils feront des miracles.

Nous avons Mardy prochain des prières avec un j[e]usne général publié parmy les protestans en Suisse qui sont menacés de tous costés et tiennent le loup par des oreilles, quoyqu'ils se résolvent tant pour la levée de France qu'on leur demande, que pour le refus d'icelle, ne pouvans donner satisfaction à tous ceux qui sont intéressez avec eux, et qui à son temps feront quelque complot ensemble pour les ruiner.

L'ambassadeur de France[7] estant arrivé à Rome il faut voir le succez de sa négotiation pour le duc de Parme,[8] dont on désespère; on tient aussy que l'ambassadeur de Portugal[9] ne sera point accepté pour tel à Rome, pour ne mettre tout à fait hors de garde l'Espagne dont l'amitié importe de beaucoup plus à Rome.

Je demeure, monsieur,

vostre redevable

C.M. mp.

De Zurig, ce 25 de 9bre l'an 1641.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 25 Dec.

En in dorso: 25 de Nov. 1641 Marin.

5491. 1641 december 7. Aan L. Camerarius.[1]

Illustris domine,

6 Konrad Widerholdt, commandant van Hohentwiel (no. 5112 n. 17).

7 François Du Val, markies van Fontenay, genaamd Fontenay-Mareuil (no. 5119 n. 34), had op 5 november zijn entrée in Rome gemaakt; zie *Gazette* 1641 no. 153, p. 907, dd. 7 december.

8 Odoardo Farnese, hertog van Parma.

9 Dom Miguel de Portugal, bisschop van Lamego (no. 5028 n. 6).

1 Copie Uppsala, UB, E 388a, 309. Gedrukt *Epist.*, p, 697 no. 1541. Het postscriptum ontbreekt in de copie.

Plane futurum puto, ubi Torstensonius[2] cum suo agmine advenerit, ut Suedi aliquid moliantur, quo famam partium nonnihil labefactatam restituant et qui restant de Lunaeburgica domo ipsamque landgraviam[3] retineant, in spem bonae pacis, quod negotium brevi tractari incipiet, quandoquidem et baro Oxenstiernius[4] in itinere est et itineri se parat Mazarinus. Deus tam optati multis boni conspectum nobis det.

Danum velle suas res primum bono in loco ponere, priusquam publicis se immisceat, credo. Imperator vero videtur mihi vias habere non adeo difficiles cum Suedis transigendi, cum Gallis non item. Palatinum vero negotium omnes alii regi Angliae curandum permittent, qui

2 Lennart Torstensson (no. 5176 n. 4) was eind november bij het leger aangekomen.
3 De hertogen Friedrich en Christian Ludwig van Braunschweig-Lüneburg en Amalia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
4 Johan Oxenstierna.

nunc in tribus regnis plus habet negotii, quam ut de externis cogitare valeat Praecipue Hibernici isti motus quo evasuri sint, metuo. Aleret haud trepide id malum Hispanus, nisi in Hispania distineretur. Res tamen eius in Catalania et Ruscinonensi tractu non improsperae sunt. Nam 18 Novembris ad Colubri portum[5] naves longae XXXVII, onerariae XXIII cum tartanis quibusdam exposuere octo peditum millia, equites octingentos cum machinis et mulis. Medinisidonius[6] autem ob suspiciones custodiri dicitur.

Aira dicitur descendere ad pactiones. Non video regem quicquam amplius pro ea moliri. Belgica Hispaniensis, dum a pluribus et mutuo suspectis regitur, occasiones agendi multas aperit Gallis et Batavis, si inter eos vera fidaque esset societas. Multo autem maior spes ibi esset res novandi, si Catalania relicta fuisset partae libertati.

Lamegae episcopus[7] ut episcopus agit Romae, sed cum non obscure negotia novi regis commendet, vehementer ea res irritat Hispanum atque ea offensio inter causas est, cur pontifex novos cardinales non faciat intentus interim scribendo militi praedicansque vere novo habiturum se XX peditum, IV equitum millia ad invadendas terras Parmenses ac Placentinas, ni dux[8] culpam deprecetur. Interim Venetiae, Etruria, Neapolis plenae sunt armis ad tuendam pacem suam, alienam vero procurandam. Sed et Lucensis controversia cum pontifice redardescit. In Pedemontanis vero locis miles utrinque deductus in hiberna.

Hohentwila nunc cuniculis et machinis impetitur, sed loco satis firmo contra talia. Cum eo Hasius et Mercius[9] adduxerint quinque millia peditum, Croatas CCC et tuguria ibi faciant et hypocausta, videntur famem velle opperiri, nisi forte aliud occultant consilium, invadendi locum aliquem, ubi Rhenum non modo ipsi transire possint, sed et Helvetios pontificios ad tuendum Burgundiae comitatum deducere. Magis enim magisque se aperit illorum Helvetiorum in alios odium novas quotidie faces iniicientibus Austriacis, qui illos pro nutu versant, cum tamen Rhaeti querantur et sibi in commune et iis, qui in Mediolanensi militant, pecunias haud recte persolvi et cum archiducissa[10] controversiae iisdem Rhaetis maneant, praesertim de alendis cappucinis. Sed coguntur omnia concoquere Rhaeti,[11] quod a Gallis Venetisque despecti non habeant ad quorum opem confugiant. Erlachius a Granseio[12] auctus est duobus militum millibus. Neque tamen video, quid contra exercitum hostium ad Hohentwilam tanto maiorem agere possit, nisi ut caetera custodiat.

De marescallo Hornio[13] nihil adhuc scimus, quid facturus sit Bavarus. Rex nobis satisfecit. Stella[14] Basileae manet, agit cum Bavaricis. Quid id sit, coniicere magis licet quam asseverare. Rex Angliae neque in Galliam neque in Suediam mittendo quicquam peragit, nisi paratus sit faciendo federi, super qua re puto fore, ut consultetur in hoc Angliae parlamento.

5 Collioure.
6 Gaspar Alonso Pérez de Guzmán, hertog van Médina-Sidonia, goeverneur van Andalusië (no. 5041 n. 12).
7 Dom Miguel de Portugal, bisschop van Lamego (no. 5028 n. 6).
8 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
9 Gilles de Haes (no. 5041 n. 20) en Franz, vrijheer van Mercy (no. 5474 n. 6).
10 Aartshertogin Claudia.
11 De woorden ‘praesertim ... Rhaeti’ ontbreken in de copie te Uppsala.
12 Resp. Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15), en Jacques Rouxel de Médavy, graaf van Grancey (no. 5323 n. 11).
13 Tijdens een audiëntie twaalf dagen eerder had Grotius de zaak van Gustav Karlsson Horn (no. 5264 n. 1) bij Lodewijk XIII ter sprake gebracht; zie ook no. 5484.
14 Johannes Tilmanus Stella, vertrouweling van Richelieu (no. 5283 n. 6).

Circa Bernam omnia quieta et Argentoratum pace fruitur. Princeps Monaci[15] hic exspectatur habiturus pro arce Monaeci terras a rege, quae reditum ferant ad XXV millia scutatorum habeantque titulum ducatus.

15 Onorato II Grimaldi (no. 5484 n. 7).

De Asaco nihil hic habemus certi negaturque ulla femina uterum ferre ex Turcarum sultano.[16]

D. Gothofredus[17] apud me fuit. Ambo nihil malimus quam ill. Dom. vestrae nos praestare utiles, cui a Deo omnia faustissima precamur, praecipue vero nobilissimi filii[18] celerem felicemque reditum.

Illust. Dom. vestrae perpetuae observantiae debitor
H. Grotius.

Lutetiae, 7 Decembris MDCXLI.

Papa complures munitiones novas facit in Bononiensi et Ferrariensi territorio. Asaci tutelam audimus plane deseri a Moscovito.

Bovenaan de brief in de copie te Uppsala: Redd. 8/18 Decemb. 1641.

5492. 1641 december 7. Aan W. de Groot.[1]

Quin pro animorum diversitate varii futuri essent sermones de mea Appendice,[2] non dubitavi. Sed tam multa de me spargi nihil veri habentia[3] sane miror. Verum est fuisse me in Sorbona, ut resalutarem virum eruditum ac moderatum, eius collegii doctorem et bibliothecarium,[4] qui me salutatum venerat. Habebatur eodem tempore in alio Sorbonae loco disputatio, cui intererat cardinalis; ad eam quanquam rogatus non accessi. Fuit mecum in Sorbona perpetuo Codurcus,[5] quem in carruca mea domum reduxi. Is in ecclesiis reformatis hic populum instituere non desinit. Eius rei praeter haec nihil est.

Mitto iam tibi exemplum epistolae, quam ad D. Spiringium misi,[6] quod nuper tibi mittere decreveram, sed inter claudendum literas memoria id exciderat.

Aira creditur de deditione agere. Mottam in Lotharingia Halerius[7] circumvenit ad famem faciendam, ut Hohentwilo caesariani, quorum crescunt copiae.

16 Ibrahim, sultan der Ottomanen. Zijn zoon en opvolger Mohammed IV werd op 2 januari 1642 geboren.
17 Théodore Godefroy (no. 5447 n. 21).
18 Joachim Camerarius (no. 5026 n. 8). Zie over zijn reis naar Zweden Friedr. H. Schubert, *Ludw. Camerarius*, p. 408v.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 930 App. no. 577. Geciteerd in vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p, 301. Antw. op no. 5481; tezamen met no. 5506 beantw. d. no. 5517.
2 Grotius' *Appendix de Antichristo* (*BG* nos. 1128-1129).
3 Zie voor deze geruchten over Grotius' bekering tot de rooms-katholieke kerk nos. 5462, 5472 en 5481.
4 Grotius lijkt te doelen op Dionysius Petavius (no. 5408 n. 1), met wie hij een regelmatig contact onderhield.
5 Philippe Codurc (no. 5230 n. 10).
6 No. 5488. In plaats van het voorafgaande ‘quam’ heeft de uitgave der *Epist.* ten onrechte: quod.
7 François de l'Hospital, sieur du Hallier (no. 5083 n. 25). De uitgave der *Epist.* geeft ten onrechte: Vilerius.

Papae controversia cum Lucensibus recrudescit. Et colligit papa copias, quas sperat vere proximo futuras ad XX millia peditum, equitum IV, qua vi evertere vult Parmensem[8] omnibus fortunis, nisi ad clementiam confugiat, quod futurum puto. Veneti, Florentia, Neapolis in armis sunt. Et Hispani in Colubrae portum[9] in terra Ruscinonensi 18 Novembris multis navibus

8 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
9 Collioure.

longis, multis onerariis exposuere VIII millia peditum, DCC equites, machinas multas. Videntur Gallos ad praelium quaerere, quorum res illis in locis ante ver non resurgent.

Vale, mi frater, cum uxore et liberis.

Tibi obligatissimus frater

H. Grotius.

7 Decembris 1641.

5493. 1641 december 7. Aan A. Oxenstierna.[1]

Excellentissime et illustrissime domine,

Quae ex rege ipso de negotio marescalli Hornii[2] intellexeram, ea perscripsi nuper Sublimitati tuae. Nunc vero quae D. Mokelius Ebsteinio[3] scribit incertum me reddunt, quid credam potissimum, an Gallos, qui Waertium[4] et audacem et locorum peritum metuunt nunc maxime, dum durat Airae obsidio, clam moras nectere aliud dicendo nobis, aliud Bavaro, an vero Bavarum de industria eos serere rumores, per quos Gallos Suedis suspectos faciat. Sed de his rebus Sublimitas tua perspectis D. Mokelii ad ipsam literis certius cognoscet. Illud constat Stellam,[5] qui Basileae est, multa habere cum Bavaricis colloquia.

Pro Aira an adhuc aliquid tentaturi sint Galli, ambiguum est et rumusculi hic cursitant veniri ad pactiones.

Qui in Pedemontano sunt milites utrinque in hiberna ducti sunt. Interim Mottam non obsidet quidem, sed aditus claudendo fame territat Halerius.[6] Hasius et Mercius[7] quinque millia peditum, trecentos Croatas ad Hohentvilae obsidium duxere. Erlachius[8] contra duo militum millia a Granseio[9] accepit. Sed non intelligo, quomodo aut Erlachius tanto minor hostem aggredi possit aut hostes, qui nunc cuniculis machinisque rem agere incipiunt, multum nocere possint arci in rupibus et quidem celsis positae, quae causa est, cur multi suspicentur hostem aliud ostentando occultare consilium occupandi locum aliquem, ubi et ipsi Rhenum, quoties volent, transire et Helvetios pontificios ad tuendum Burgundiae comitatum transmittere possint; namque ea portio Helvetiorum indies et protestantibus fit infestior et addictior Austriacis. Circa Bernam quieta sunt omnia et Argentoratum in alta pace est. Rhaeti et archiducissa[10] disputant de cappucinorum, quibus in Engadinam permissus est reditus, alimentis et queruntur pecunias ab Hispano tum populo, tum militibus, qui Mediolani agunt, promissas non recte procedere.

1 Copie Dresden, Sächs. Landesbibl, C 61, 55; copie Leipzig, UB, ms. 2633, f. 120. Gedrukt *Oxenst. Skrifter* 2. afd. IV, p. 172 no. 406.
2 Tijdens een audiëntie twaalf dagen eerder had Grotius de zaak van Gustav Karlsson Horn (no. 5264 n. 1) bij Lodewijk XIII ter sprake gebracht; zie ook no. 5486.
3 Resp. Friedrich Richard Mockhel, Zweeds resident te Benfeld (no. 5361 n. 1) en Johann Epstein, Zweeds agent te Parijs (no. 5260 n. 1).
4 Johan van Werth (no. 5017 n. 4).
5 Johannes Tilmanus Stella, vertrouweling van Richelieu (no. 5283 n. 6).
6 François de l'Hospital, sieur du Hallier (no. 5083 n. 25).
7 Gilles de Haes (no. 5041 n. 20) en Franz, vrijheer van Mercy (no. 5474 n. 6).
8 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15).
9 Jacques Rouxel de Médavy, graaf van Grancey (no. 5323 n. 11).
10 Aartshertogin Claudia.

Exspectatur hic princeps Monaeci[11] pro ea arce accepturus a rege terras, quae in reditu habeant XXV millia scutatorum cum ducatus titulo.

Lucensium controversiae cum pontifice redardescunt. Pontifex autem praedicat vere venturo futura sibi XX millia peditum, quatuor equitum ad invadendas terras Parmenses et Placentinas, ni dux Parmae[12] imperata faciat et clementiam imploret. Quod vero episcopus Lame-

11 Onorato II Grimaldi (no. 5484 n.7).
12 Odoardo Farnese, hertog van Parma.

gae[13] res novi regis Portugalliae Romae agit, offendit Hispanum eaque res et aliae quaedam creationem cardinalium morantur.

Die decimo octavo Novembris XXXVII naves longae Hispanorum, onerariae XXV cum tartanis aliquot octo peditum millia, octingentos equites cum mulis machinisque non paucis in portum Colubrae, quem in Ruscinonensi tractu Hispani tenent, exposuere suntque ibi hoc tempore non obscure validiores res Hispanorum, qui et proelium minantur. Veneti, Ethruscus, Neapolis plena sunt armis.

Haec sunt, quae nunc habemus, quae Deus in bonum Suediae orbisque christiani vertat ac Sublimitatem tuam, etc.

Lutetiae, XXVIII Novembris/VII Decembris MDCXLI.

D. Marini[14] sane me miseret, literas semper ad me scribit lachrymosas. Papa novas munitiones facit et in Ferrariensi et in Bononiensi territorio. Tutelam Asaci deseri a Muscovita intelligimus.

Bovenaan de brief in de copie te Leipzig: Argumentum. Galli moras nectunt liberandi Joh. Waertii. Hohentvilae obsidio. Studium Austriacorum ad trahendos in suas partes Helvetios pontificios. Principis Monaci facta regi propositio. Pontificis in Parmensem felix expeditio et cum Luccensi republica controversia. Papa dubius num Lusitaniae regem agnoscat necne.

5494. [1641 december 7?]. Aan N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

Hier te hove gelooft men mede dat noch den coning in Schotlant nochte de coninginne in Engellant niet en zijn in volle vrijheit ende alzoo dit exempel verre ziet, werdt hier daerop gelet ende twijffelt niet, ofte men zoude daertegen vigeur toonen, zoo men den coning van Engelant conde engageren tegen de vijanden van Vrancrijck. Ick meene dat men in Hollant zeeckerder advysen zal hebben van de zaecken die in Yrlant, Schotlant ende Engellant passeren dan alhier. Ick zal zeer gaeren hooren, wat men daer ho(ort), om 'tzelve te confronteren met hetgunt men hier zegt. Den graef van Licester[2] wil niet vertrecken zonder gelt, hetwelck bij het parlement noch niet en is gefurneert.

't Huwelijck van Oost-Vrieslant,[3] daer uE. van vermaent,[4] meene ick dat voortganck zal hebben, zoo om de interesten van beide zijden als om de advysen die ick daervan heb ontfangen.

13 Dom Miguel de Portugal, bisschop van Lamego (no. 5028 n. 6).
14 Carl Marin, Zweeds resident te Zürich (no. 5015 n. 1).
1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, H 24b. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. De brief moet zijn geschreven voor 14 december 1641: op die datum was aan Grotius namelijk het geldbedrag bekend dat aan de graaf van Leicester werd toegewezen, een nieuwtje waarvan hij in deze brief nog niet op de hoogte is; zie ook *infra* nos. 5503 en 5505. De vermelding van het 'huwelijck van Oost-Vrieslant' maakt anderzijds een datering na 30 november waarschijnlijk; zie ook no. 5489 n. 5. De brief is vermoedelijk het antwoord op een brief van Reigersberch dd. 25 november 1641, die echter ontbreekt; zie ook de brief van Willem de Groot van die datum, no. 5481.
2 Robert Sidney, graaf van Leicester, de nieuwe goeverneur van Ierland (no. 5003 n. 13).
3 Zie no. 5489 n. 5.
4 De brief van Reigersberch ontbreekt.

Ick verlange te hooren, wat het parlement van Engelant zal doen in de zaeckenvan den Pals ende wanneer de ambassade van Engelant naer Hollant[5] zal vortgaen ende met wat last.

Adres: Mijnheer mijnheer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant, in Den Hage. Port.

In dorso schreef Reigersberch: Broeder de Groot, den Nov. 1641 uyt Paris.

5495. 1641 december 7. Aan N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

Ick twijffele, off iet voor Aire meer zal geschieden. Ende 't gerucht loopt hier dat de stadt parlementeert. Du Hallier[2] blocqueert van verre La Motte. Ende den graef van Gransei[3] heeft tweeduizent man gezonden aen d'heer Erlach[4] om iet te doen voor Hohentwiel, waertoe ick zeer weinigh apparentie zie, de vijanden aldaer zoozeer van nieuws zijnde versterckt door vijfduizent man te voet, driehondert Croaten, die De Haes ende Mercy[5] daer hebben gebracht. Doch ick en meene oock niet dat het canon ende de spae veel quaeds connen doen tegen een plaetze van die situatie. De menichte van hutten ende stoven die in het leger voor Hohentwiel werden gemaect, doen veele geloven dat men den honger wil verwachten ofte dat een ander heimelijck desseing daeronder schuilt van eenige passage op den Rijn te willen innemen, niet alleen voor haerzelve, maer oock om de roomschgezinde Switzers daerdoor te brengen in het graefschap van Bourgogne, waertoe dezelve Switzers zeer genegen zijn, dagelijcx meer ende meer ongunst toonende tegen haere bondgenooten van d'andere religie, hoewel de Grisons, haere naebuiren, die nu vast zijn aen Spaignië, haer zeer beclaegen dat noch zij in 't gemeen nochte haere soldaten die in 't Milanees dienen, niet wel betaelt en werden ende haere questiën nopende het restablissement van de cappucijns in de Engadine met de eertshertoginne Claudia[6] niet wel en connen vereffenen.

In Piedmont zijn alle de trouppes in de steden. Den paus licht noch volck ende heeft hoope tegen de voorzomer te hebben twintichduizent man te voet, vierduizent te paerd om een inval te doen in het Parmesaen ende Placentin, zoo den hertogh[7] zulcx niet en voorcomt. Venetië, Florence, Naples zijn gewapent ende letten wat daer zal ommegaen, zullende niet garen zien dat een prins in Italië werde geruineert.

Den coning van Spaegnië is oock quaelijck tevrede tegen den paus over de goede receptie van den bisschop van Lamego[8] te Rome, waerdoor ende door andere oorzaecken de creatie van nieuwe cardinalen werdt geretardeert.

5 De ambassade vond niet plaats.
1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, H 24c. Eigenh. oorspr. Niet ondertek.
2 François de l'Hospital, sieur du Hallier (no. 5083 n. 25).
3 Jacques Rouxel de Médavy, graaf van Grancey (no. 5323 n. 11).
4 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15).
5 Gilles de Haes (no. 5041 n. 20) en Franz, vrijheer van Mercy (no. 5474 n. 6).
6 Aartshertogin Claudia.
7 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
8 Dom Miguel de Portugal, bisschop van Lamego (no. 5028 n. 6).

De questie van den paus met Luca is van nieuws uitgebersten. Men zegt hier dat in Spaignië den hertogh van Medina Sidonie[9] is gearresteert ende dat hij om de suspiciën te ontgaen den nieuwen coning van Portugael geroepen heeft in duel.

In 't graefschap van Roussillon ende Catelagne gaen de zaecke[n] voor wint voor de

9 Gaspar Alonso Pérez de Guzmán, hertog van Médina-Sidonia, goeverneur van Andalusië (no. 5041 n. 12). In de *Gazette* 1641, no. 155 p. 915-922, werd dd. 12 december gepubliceerd: 'Le cartel de défi fait au roy de Portugal, sous le nom du duc de Médina Sidonia'.

Spaegnaerden, dewelcken den 18 November met zevenendedertich galeien, drieëndetwintich ronde schepen ende eenige tartanes gebracht hebben achtduizent man te voet, achthondert te paerd te Colieure met veel geschuts ende daer wel gelant zijnde dreigen de Fransoisen met een bataille.

Wij verwachten alhier den prince de Monaco,[10] dewelcke in recompense van die plaetze zal hebben landen in Vrancrijck van incomen tot vijfendetwintichduizent croonen met tytel van hertogdom.

Ontrent Bern is alles stil ende Straesburg blijft in neutraliteit.

7 Dec. 1641.

Den paus doet verscheiden forten bouwen in het Ferrarees ende Boulonnees. Wij verstaen den Moscovyt de protectie van Asac[11] t'eenemael verlaet.

In dorso schreef Reigersberch: Broeder de Groot, den 7 Decemb. 1641 uyt Paris.

5496. 1641 december 9. Van W. de Groot.[1]

Frater optime,

Laetor sane aliquos illic, ubi iam vivis, protestantes reperiri, quibus tua Annotata ad Cassandrum[2] probentur, imprimis vero Codurium[3] ea doctrina iisque conditionibus, quibus eum depingis. Vossius[4] ut aliqua moneat, quae mutari possint aut debeant, vix puto obtineri posse. Male enim sibi metuit ab iis, quos in te concitasti, ideoque periculosae plenum opus aleae esse iudicat et silentiarium, ni fallor, aget. De confessione Graecarum ecclesiarum Baiazethi oblata[5] inquiram; caeterum et illud scire velim, ecquid veri sit in novis Gallicis super somnio Turcici imperatoris,[6] quod nuper vulgatum est. Calvini locum[7] expectabo.

Portesii[8] versionem Gallicam Psalmorum in ecclesiis cani lubens intelligo. Si fieri potest, rogo et versionis et modulorum exemplar habeamus addito, quibus in ecclesiis iam is usus invaluerit. Blaviis spem feci et insuper faciam imprimendi tua in Vetus Testamentum,[9] dummodo bonos na[n]ciscantur correctores. Vellem participem me fecisses responsi tui ad Spiringium[10] super calumniis utrique vestrum iniectis missi, quod in calce epistolae tuae[11] promiseras; id oblivioni datum nollem.

10 Onorato II Grimaldi (no. 5484 n. 7).
11 Azow.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24, 223. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 5483; beantw. d. no. 5512.
2 *BG* no. 1165.
3 Philippe Codurc (no. 5230 n. 10); zie ook no. 5483.
4 Gerardus Joannes Vossius.
5 Zie no. 5483 n. 8.
6 Ibrahim, sultan der Ottomanen. De *Gazette* 1641 no. 148, p. 853-857, 'Extraordinaire' dd. 27 november, bevat een artikel 'Les visions et comètes apparues au Grand Seigneur, avec leur interprétation.'
7 Zie no. 5472 n. 7 en Grotius' brief no. 5512.
8 Philippe Desportes (no. 5483 n. 10).
9 *BG* no. 1137; het werk verscheen in 1644 bij Cramoisy te Parijs.
10 No. 5488.
11 No. 5483.

Sexto huius mensis summo mane obiit cognata nostra Gertrudis Dussena, uxor Basii,[12] in praedio suo Holiano, cuius mortem vir septuagenarius aegre sane fert. Ego eum hodie consolatus sum. Narravit eam in suis amplexibus christiane admodum expirasse et tibi salutem nomine suo nuntiari iussit.

Nuper in conventu Ordinum[13] magnis animis Harlemenses et Lugdunenses invecti sunt in propositionem Summi Senatus, qua Stridenus et Cloeckius[14] destinantur collegae dixeruntque per foedus Ultraiectinum[15] arceri ab omnibus muneribus homines, qui publicos reformatorum coetus non frequentent. Sed nihil super ea re decretum. Interea Catsius[16] rem protrahit.

De Aira doleo, praesertim quia ante octiduum de liberatione scripseras.[17]

Vale, frater optime, cum uxore et liberis.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae Comitis, IX Decembris 1641.

Adres: A monsieur monsieur Grotius, ambassadeur de la reine et couronne de Suède, à Paris.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 19 Dec.

En in dorso: 9 Dec. 1641 W. de Groot.

5497. 1641 december 9. Van P. Spiring Silvercrona.[1]

Mijnheer,

Doctor Langerman,[2] raed ende domdeecken van sijne May.[t] van Dennemarcken, is met creditiven aen den heer ambassadeur Salvius ende Mons.[r] Davaux[3] te Hamborgh aengecomen omme met haer soo weyt te arbeiden, dat den dagh van de vredehandelinge mochte bestemt ende alle praeparatoria afgeveerdigt worden. Als men nu vermeinde dat alles sijne richtigheit hadde, soo heeft Mons.[r] Davaux

12 Geertrui van der Dussen (geb. 1578), oudste dochter van Jacob Huygensz. van der Dussen en Geertruid Willem Jansz. van Heemskerck. Zie ook no. 5032 n. 19 en 5319 n. 7. Zij was gehuwd met de rekenmeester Johan Basius (no. 5380 n. 10), sinds 1614 heer van Holy; zie ook D.P.M. Graswinckel, *Grasw.*, p. 108vv.

13 Zie *Res. SH* dd. 26 november 1641.

14 Mr. Cornelis van Strijen en mr. Pieter Cloeck (no. 5245 n. 16).

15 Art. XIII van de Unie van Utrecht (1579) luidt: ‘Ende zoeveel 't poinct van de religie aengaet, sullen hem die van Hollant ende Zeelandt draghen naer haerluyden goetduncken ...’; vgl. S. Groenveld-H.L.Ph. Leeuwenberg (ed.), *Unie v. Utr.*, p. 34v., 41v.

16 Jacob Cats.

17 No. 5475 dd. 23 november.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13, 99. Oorspr. Niet ondertek. De brief is van de hand van Grotius' voormalige secretaris Pieter Pels (no. 5228 n. 1).

2 Lorenz Langermann (no. 5455 n. 7).

3 Johan Adler Salvius (no. 5001 n. 1) en Claude de Mesmes, graaf van Avaux (no. 5001 n. 7).

tegens verhoopen geproduceert eenige difficultijten, ten eersten, dat de hertogin van Savoye tutrix ende regentin in de salvo conductu voor haer genoemt moeste werden, 'tgeen den keyser, alsoo de princen van Savoyen mede tutelam praetenderen, niet doen en wil; ende dat men van gelijcken van den coning van Spaegnië volmacht ende genougsaem consentement hebben moste dat hij met de daghsettinge, sooals deselve soude bestemt worden, sal tevreden wesen. Dit leste wil de keyser op hem nemen, dogh wil sulcx Mons.r Davaux tanquam a parte et hoste niet aennemen. Tot het eerste heeft men verscheiden middelen voorgeslagen, als ten eersten, dat de daghsettinge soude geschieden met dese conditie, dat,

bijaldien de salvus conductus in begeerte forma ondertuschen niet in en quam, men oock daer niet aen gehouden soude wesen, maer soo daerentegens deselve inquaeme, men daerbij verblijven soude; ten tweeden, of men in de salvo conductu dese limitatie niet soude connen aennemen, tanquam vel quasi tutrix; ten derden den salvum conductum aen te nemen cum protestatione et reservatione, alsoo het maer in praeliminaribus rebus bestonde, ende wat diergelijcken meer is. Dogh wil d'heer Davaux nergens toe verstaen ende voor alle dingen den salvum conductum in begeerte forma hebben, aleer hij tot de daghsettinge treden wil. Hierop is het nu berustende ende staet te besien, of den coning van Dennemarcken dit werck sal soecken te faciliteren ende aen de hand te nemen.

De heere palsgrave van Nieuburgh[4] heeft de handelinge der Gulickse stenden met den churfurst van Ceulen[5] over dat meergemelde defensionwesen bij pene van sijne indignatie geïnterdiceert, meenende dat men in 't land voor sighselfs machtig genoech sij sich tegens een cleen gewelt te beschermen, dieswegen aen alle ampten bevel gegeven sich met wapenen te versien ende tot opbreecken gereet te houden. Niettemin gedenckt denselven heer palsgrave de tractaten dieswegen met de Hessische te voltrecken, 't en waere sich de stenden daertegens wilden opposeren.

Wt Weenen van den 20^{e} passato adviseert men dat de gesanten van Brandenburgh[6] aldaer waren aengecomen ende de Saxischen[7] verwacht wirden om de tractaten van den Pals weder te reassumeren, op dewelcke den ambassad.^{r} van Engeland[8] seer dringt. De prince Robert[9] was geresolveert den 2^{e} passato te vertrecken ende de poste over Praga nae Hamburg te nemen. Sijn bagagie voorwtgesonden was den 28^{e} tot Noremburg al aengecomen. Mede schrijft men van Ceulen dat den dagh te Goslar[10] nogh continueerde; dat de Brunswijckse ende Lunenburgse, die nae huys vertrocken waren omme relatie te doen, wederom te Goslar gearriveert waeren. 't Schijnt men aen de keysers zijde wel gesint soude wesen het bisschopdom Hildesheim aen de hertogh[11] te laeten, indien men anders deselve conde gewinnen.

Den grave van Embden,[12] die alhier solliciteert voor sijnen soon, gelijck ick u Ex.^{tie} voor desen geschreven,[13] eene van de dochters van sijn Hoocheit, heeft geobtineert het jongste vrauwlein, hoewel des gravens mijninge was een van de oudste[14] te mogen hebben, welcke, soo het schijnt, voor een grooter personagie gereserveert wordt. Mede is dese conditie daerbij gevoegt, dat den soon van den gemelden grave hier sal moeten verblijven ende opgevoet werden.

Hiermede verblijve, mijnheer,

4 Wolfgang Wilhelm, hertog van Palts-Neuburg en Gulik-Berg.
5 Ferdinand van Beieren, keurvorst aartsbisschop van Keulen.
6 Johann Friedrich von Löben (1595-1667). Vgl. *ADB* XIX, p. 39v.; *Urk. u. Act.* I, p. 789v. In de *Nouvelles de divers quartiers* 1641 no. 50 dd. 16 december is het bericht uit Wenen dd. 20 november opgenomen.
7 Niet geïdentificeerd.
8 Sir Thomas Roe (no. 5143 n. 7).
9 Ruprecht van de Palts.
10 Te Goslar onderhandelden sinds 7 oktober gezanten namens de keizer en Braunschweig-Lüneburg.
11 Christian Ludwig, hertog van Braunschweig-Lüneburg.
12 Ulrich II, graaf van Oost-Friesland, zocht voor zijn zoon Enno Ludwig een huwelijk met Henriëtte Catharina, dochter van Frederik Hendrik; zie no. 5489 n. 5.
13 Deze brief, vermoedelijk geschreven op 2 december, ontbreekt.
14 Louise Henriëtte (1627-1667), Isabella Charlotte (1632-1642) en Albertine Agnes (1634-1696); er gingen geruchten over een huwelijk van Louise Henriëtte met de prins van Wales.

u Ex.^{tie} dienstwilligste.

Haage, 9 Xbris 1641.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 19 Dec.

5498. 1641 december 9. Van P. Spiring Silvercrona.[1]

Mijnheer,

Gelijck 'tgeen van mij alhier was wtgestroeyt, geweest is een onbeschaemde leugen ende lasteringe, alsoo ben niet minder verblijt geweest wt u Ex.tie brief[2] te verstaen dat 'tgeen van deselve alhier is naegesegt geworden, mede een inventie ende calumnie is van een diergelijcken quaetspreecker, waervoor ick het oock altijts hebbe gehouden ende soo dickwils mij 'tselve is verhaelt geworden, voor een leugen soecken teniet te doen; 'twelck ick nu, van u Ex.tie daervan verseeckert wesende, met meerder asseurantie can staende houden. Ende sal u Ex.tie naem ende reputatie mij altijt in de grootste recomandatie verblijven ende deselve, sooveel mij mogelick is, soecken te verbreyden, in verblijvinge van, mijnheer,

u Ex.tie dienstwilligste.

Haage, 9 Xbris 1641.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 19 Dec.

5499. 1641 december 12. Van C. Marin.[1]

Monsieur,

Si je sçavois que mon voyage de Benfeld m'apporteroit quelque utilité, je ne manquerois pas d'y aller nonobstant un petit commencement de la goutte que je sens cest hyver et la fâcheuse saison d'iceluy. Mais en ayant touché quelque mot à M. Mukel,[2] il proteste qu'il ne me sçauroit aider plus de rien, et dit qu'il ne peut luy-mesme avoir son gage pour ceste année, me remettant sur vous qui avez meilleur moyen de le faire. Je suis donc icy entre l'enclume et le marteau estant marry qu'on procède envers moi en sorte comme si j'estois le plus inutile ministre de tous que la Suède aye, sans avoir aucun esgard à la réputation de la couronne et à mes services continues desjà neuf ans entiers. Si vous pouvez, Mon.r, disposer le sieur Heuf[3] que sur vostre parole il m'accom[m]ode de deux cent dalers, vous fairez come je crois plaisir à messeigneurs les régens et m'obligerez[4] tant plus à vous demeurer redevable. Mon gage doit estre aussy bien payé de l'argent de France comme le vostre; c'est pourquoy je m'estonne d'où vient que je n'en reçois rien jusques à ceste heur, après que vous en avez receu vostre portion il y a quelque temps. Je suis

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13, 100. Oorspr. Niet ondertek. De brief is van de hand van Grotius' voormalige secretaris Pieter Pels (no. 5228 n. 1). Antw. op no. 5488.
2 No. 5488.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9, 249. Eigenh. oorspr.
2 Friedrich Richard Mockhel, Zweeds resident te Benfeld (no. 5361 n. 1).
3 Johan Hoeufft, bankier te Parijs (no. 5015 n. 3).
4 Mogelijk geeft het hs.: obligeray.

malhe[u]reux au service de la Suède et tant plus que je n'en puis sortir avec honneur. Patience.

Nous attendons ce que résouldront les Suisses touchant la levée de France et ce que produira la négotiation de Mon.r de Fontaine[5] à Rome, où jusques à présent il n'avance guerre, le pape parlant trop haut pour le duc de Parme,[6] auquel il donne un terme peremtoire pour venir à Rome et s'y humilier, en recevant son commendement qui est de le rembourser des despences qu'il a faites sur ceste guerre, quitter Montalto in perpetuum à l'Eglise, démolir les fortifications de Castro et se contenter d'estre au rang d'autres barons de Rome, et finalement

5 François Du Val, markies van Fontenay, genaamd Fontenay-Mareuil (no. 5119 n. 34).
6 Odoardo Farnese, hertog van Parma.

d'esteindre le mont Farnese.[7] A tout cela peut opposer le duc plusjours exceptions, mais sur le dernier il n'aura rien à répliquer, ses créanciers ne voulans plus avoir patience. Tous les princes d'Italie arment, mesme Venise, pour rendre leur interposition tant plus valable envers le pape, s'il ne se voudra ployer à la raison.

Ceux de Hohetvil font des continuelles sorties sur les impériaux ausquels, n'y a guerre, ils ont ruiné deux batteries, tué plusiours soldats et en emmené des prisonniers. Nonobstant tout cela on continue le siège, mesme on dit que les impériaux ont receu du secours considérable, en sorte que M. d'Erlach[8] aura bien de la peine de les en desnicher, et l'affaire trainant à la longue je ne sçay, si le commandant de Hohetvil[9] ne sera contraint à la fin de se rendre, car on est desjà si proche de luy, per occupationum antepraedas(?), que de là on peut grandement endomager la forteresse.

Je demeure, monsieur,

vostre serviteur très-humble

C.M. mp.

De Zurig, ce 2/12 de Xbre l'an 1641.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 24 de Dec.

En in dorso: 12 Dec. 1641 Marin, *en nogmaals:* 12 De. 1641 Marin.

5500. 1641 december 13. Van P. Pels.[1]

Mijnheer,

U Ex.[cie] aengenaeme[2] hebbe ontfangen; bedancke hooglijck vor de communica[c]ie.

Uyt Polen hebben wij dat de Torcken uyt Asaac[3] dor secours van 't casteel geslaegen sijn ende saude den grootvorst[4] aen den coning van Polen [geschreven] hebben de Turcken well gewaschen te sijn ome hun in den sommer van de vliegen te laeten eeten, die daer in groote abondancie, en in den wintter van caude te laeten sterven.

7 Vgl. Zedler, *Universal-lex.*, XXI, kol. 1272: Monte, sors hypothecaria, wird zu Rom ein jedes Capital genannt, welches auf unbewegliche Güther ausgeliehen wird, und bekommet hernach dieses Wort einen Zusatz von demjenigen Guthe, welches verpfändet wird, als *Monte Astense*, ein Capital, so dem Hause Modena vorgeschossen worden.

8 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15).

9 Konrad Widerholdt (no. 5112 n. 17).

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 16 (1641, 11). Eigenh. oorspr.

2 Grotius' brieven aan Pels van 1641 ontbreken.

3 Azow.

4 Michaël III Fjodorowitsj Romanow, tsaar van Moscovië.

Van Weenen was eenen gesante gesonden aen den churvorst van Brandeborgh,[5] te solecitteren restitucie van de ingetrockene goederen dor interposicie van kay. May.[tt]; was ooc tot Warschau aenkommen, maer daer compt tijdinge dat den autsten heer[6] tot Weenen in duelle gebleven saude sijn, saude sonder dat niet uytrichten. De stenden van de Marck Brandeborgh, Cleeff en Marck hebben over de 80 criminele articulen tegens den verstorvenen vader ingelevert.

5 De hofraad dr. Justus Gebhard (1588-1656) werd naar Friedrich Wilhelm, keurvorst van Brandenburg, gezonden om ten behoeve van de erfgenamen restitutie te verkrijgen van de geconfisqueerde goederen van wijlen Adam, graaf van Schwartzenberg (no. 4992 n. 6). Zie J. Schultze, *Mark Brandenb.* IV, p. 290v.; over Gebhard, O. von Gschliesser, *Reichshofrat*, p. 220v. Ter hoogte van 'ingetrockene' maakte Grotius *in margine* een niet meer leesbare notitie.

6 De oudste zoon van Adam van Schwartzenberg, Johann Adolf (1615-1683), was in augustus 1641 naar Wenen gevlucht; zie A. Waddington, *Fréd. Guill.* I, p. 106.

Van Weenen wort ooc tot Coninxbergen verwacht den jongen vorst van Neuwborgh,[7] soo men segt, te vrijen de sustter van den churvorst, Louise Charlotte, die men met de lestte brieven segt trauwen sall aen marckgraff Ernst van Jagerendorff,[8] alsoo dat den eersten te spaede compt, 't en waere tendeert op de jongste,[9] die de fraytst is.

Dry van de heeren gehayme raeden des vorstendoms Cleeff sijn gedenomineert ome te gaen in commissie naer Holland, te weeten de heer van Beinebergh, de heer van Heyden en doctor Moetsvelt[10] omme de goede intencie van den churvorst aen te brengen tot contentement, soo men meint, van H.H.M. en sijn Hoogheyt;[11] en de heer Lychtmaer[12] sande ooc gaen naer Pommeren tot confirmacie van den getroffenen stillstandt van waepenen.

Men maackt aen 't hoff van den churvorst en bij andere verresiende groote swaericheyt over de Schottse revolte en Engelse beroerte. Ick ordeele het vor eene Babilonse confusie dor straffe Godes. Andere soucken dor toegeven van accomodacie den vrede en dese dor affsetten de orloghe. Ick vreese, dat sij met Benedictelus[13] over de kunst van superfijn te reformeren haeren m.re te vroegh ontloopen sullen. Ick bidde over u Ex.e gevoelen.

Tot Bremen durt dieselvige oneenicheyt,[14] maer een uyt den raet, moderaet in de predestinacie, bericht mij dat men de brieven aen de heeren Staeten en sinodo well heft beantwort over te liberael berichten van die de oorsaacke haerder beroerte sijn. Daermede mij dunckt dat sij doctor Combachius[15] meynen. Ende was den raet daer geresolveert haere autoriteyt daerinne te gebreuyck(en). Mij dunckt, soo dien brandt daer niet en wordt geblust, soo vliegen de voncken well tot in Preuyssen, Polen en Littauwen, daer die harde drifft veel sachtte gemoederen qualijck dor den hals wilt.

Hiermede eyndende blijve, mijnheer,

u Ex.cie ootmoedige diener
Paulus Pels.

3/13 December 1641, Dansick.

Excuseert dat op d'ander sijde die cladde gevallen; 't is te spaede te herschrijven.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec 14 Ian. 1642.

7 Philipp Wilhelm van Palts-Neuburg; zie ook no. 4992 n. 8-10.
8 Ernst van Brandenburg, markgraaf zu Jägerndorf (no. 5148 n. 9).
9 Hedwig Sophie van Brandenburg (1623-1683); zij huwde met Wilhelm VI van Hessen-Kassel.
10 Jan van Boineburg, Friedrich von Heiden en Johann Motzfeldt presenteerden op 28 januari 1642 een memorie aan de Staten-Generaal; vgl. ARA, Eerste afd., RvS 610.
11 Frederik Hendrik.
12 Gerhard Rumelian Leuchtmar von Kalcheim (no. 5176 n. 7). Op 24 juli 1641 was tussen Zweden en Brandenburg een wapenstilstandsverdrag gesloten.
13 Op 18 april 1642 (dl. XIII) schreef Pels: 'Ick ben ten eynde van alle mijnne gedachten te sien dat de schaepen op de wolvejacht gaen, niet sonder vreese dat se naer de fabel Esopus met Benedictelus dat ambacht niet recht geleert en haeren meeste[r] te vroegh ontloopen sijn.'
14 Zie Pels' brief dd. 26 september, no. 5385.
15 Dr. Johann Combach (1585-1651), in de jaren 1639-1643 professor theologie aan de Illustre School te Bremen; vgl. *ADB* IV, p. 430v.

5501. 1641 december 14. Aan L. Camerarius.[1]

Illustris domine,

Filio ill. Dom. vestrae[2] opto celerem reditum bene confectis negotiis.

Postquam Torstensonius[3] suo cum milite ad veterem exercitum venerit, videbimus, an res

1 Copie Uppsala, UB, E 388a, 310. Gedrukt *Epist.*, p. 699 no. 1543.
2 Joachim Camerarius (no. 5026 n. 8). Zie over zijn reis naar Zweden Friedr. H. Schubert, *L. Camerarius*, p. 408v.
3 Lennart Torstensson (no. 5176 n. 4) was eind november bij het leger aangekomen.

ad praelium sit ventura, an vero nostri oppugnaturi Saxonica oppida. Hohentwilum machinis verberant hostes, ipsi validis munimentis sese tutantes contra hostium tela. Erlachio,[4] ut contra eos eat, non satis est copiarum. Dux Carolus[5] Homburgi est, copiae eius partim in praesidiis, partim in Palatinatu inferiore. Palam hostilia in Gallos patrant et Galli e Tabernis Alsaticis[6] egressi equos cepere, quos Argentoratensis civitas mittebat donum duci Carolo. Pontemoussani iterum iurarunt fidem regi Galliae et Granseius[7] arcem oppugnat sitam inter Mottam et Novum Castellum.

Helvetii adhuc disputant, an dilectus, quos petit legatus Galliae,[8] debeantur in hoc bello ex federe cum Gallia, an vero pugnent cum federibus Austriacis, Burgundicis, Mediolanensibus et imperii reverentia. Sed pontificii Helvetii metu Gallorum abstulere diplomata tutelae, quae locis quibusdam episcopatus Basileensis apposuerant.

In Ruscinonensem tractum advenit marescallus Bressaeus[9] Catalaniam pro Galliae rege recturus summo cum imperio. Audimus in eo tractu Ruscinonensi nunc pares ferme esse copias bellantium utrinque, ad septem millia peditum, equites minus mille. Rex Catalanis in ver proximum promittit novem peditum, duo equitum millia.

Aira ante hos dies octo Hispanis dedita est paullo celerius quam hic creditum fuerat idque ob alimenta, quae restabant, madore corrupta. Praefectus oppidi qui fuit,[10] ad regem venit et bene ab eo acceptus est. Periere de praesidio, quod ter mille hominum fuerat, morbis mille septingenti. Rupellam[11] rex novum episcopatum facit.

Dux Parmensis[12] exutus ducatu Castri novo edicto, ut ipse Romam veniat fide publica accepta, citatur. Manet adhuc in armis et metuitur ideoque papa multo milite tutatur fines et Bononienses et Ferrarienses. Sed et Mutinensis dux[13] cum ipso Parmensi et Ethruscus[14] cum legato Galliae[15] collocuti sunt, ut conditionibus aequis hoc negotium componatur. Manet adhuc Lucensis controversia et an legatus, qui novus e Portugallia venit,[16] ut talis admittendus sit, lenta est Romae consultatio.

Facit rex novas cohortes Germanorum et alas. Princeps autem Monaeci[17] etiam dux et par Galliae futurus est. Fama hic est contra Portugallos mitti principem Thomam, Catalaniae tuendae Leganesium.[18]

4 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15).
5 Karel IV, hertog van Lotharingen. In plaats van het volgende ‘Homburgi’ geven de copie te Uppsala en de uitgave der *Epist.*: Hamburgi.
6 Zabern in de Elzas.
7 Jacques Rouxel de Médavy, graaf van Grancey (no. 5323 n. 11), belegerde het kasteel van Bazeilles aan de Maas; zie ook *infra*, postscriptum.
8 Jacques Le Fèvre de Caumartin (no. 5015 n. 5). Grotius ontleende het Zwitserse nieuws wellicht aan de brief van C. Marin dd. 28 november, no. 5482.
9 Urbain de Maillé, markies van Brezé, maarschalk van Frankrijk (no. 5142 n. 16).
10 Monsieur d'Aigueberre (no. 5062 n. 13).
11 La Rochelle werd pas in 1648 een bisdom.
12 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
13 Alfonso III d'Este, hertog van Modena.
14 Ferdinando II de' Medici, groothertog van Toscane.
15 François Du Val, markies van Fontenay, genaamd Fontenay-Mareuil (no. 5119 n. 34).
16 Dom Miguel de Portugal, bisschop van Lamego (no. 5028 n. 6). In plaats van het volgende ‘consultatio’ geeft de copie te Uppsala: consideratio.
17 Onorato II Grimaldi (no. 5484 n. 7).
18 Zowel Tommaso Francesco van Savoye als Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, bleef in Noord-Italië. aant.

Principi Ruberto[19] libertatem gratulor. An pro ea domo maius aliquid sperare debeamus, pendet ex iis, quae in parlamento Angliae decernentur. Ad alia impedimenta non levia accessit gravis ille ex Hybernia motus, ubi ingens est pontificiorum numerus et forte addent se alii,

19 Ruprecht van de Palts.

quibus gravis est Anglorum ibi dominatus. Unum hoc tempore bonum est, quod Hispano talia fovere nunc non vacat.

Accepi a barone Oxenstierna[20] literas. Puto verum esse quod coniectat ill. Dom. vestra ab induciis non abhorrere Suedos. Neque id nolent Lunemburgici ac Hassica[21] additis quibusdam conditionibus. Palatinum negotium, ni fallor, omnes Anglis tractandum relinquent. Quod ad caeteros Germaniae principes attinet, non possunt externi liberos facere eos, qui liberi esse nolunt. Nam et si cogantur esse liberi, eo ipso liberi non erunt. Ansiaticae civitates in bellum pertrahi se non patientur et magna excusatio est commerciorum necessitas. Hamburgensis civitas et Bremensis a rege Daniae eiusque filio[22] magnum adeunt libertatis periculum nec video, quomodo malum imminens evitare possint, nisi societate cum Batavis.

Deus pacem det christianis et ill. Dom. vestrae prospera omnia.

Ill. Dom. vestrae obsequii perpetui debitor
H. Grotius.

Lutetiae, 14 Decembris MDCXLI.

Arx illa apud Motam dicta Basilia in potestatem venit Gallorum. Marescallus Bressaeus in Ruscinonensi tractu Argilleriam munit.

In Italia agitur de nuptiis filiae ducis Parmensis cum filio Barbarini Romae praefecti.[23]

Adres (volgens de uitgave der Epist.): Ludovico Camerario, reginae regnique Sueciae consiliario.

5502. 1641 december 14. Aan A. Oxenstierna.[1]

Excellentissime et illustrissime domine,

Aira dedita est Hispanis dies iam est octavus. Tenuisset se diutius, nisi alimenta, quae restabant, madore fuissent corrupta. Multi morbi de ter mille, qui in praesidio fuerant, absumserant mille septingentos. Praefectus, qui fuerat oppidi,[2] ad regem pervenit ac bene receptus est.

Granceius,[3] ut ad Mottam accedat propius, arcem inter eum locum et Novumcastellum sitam oppugnat. Pontimoussani autem iuramentum rursum regi dixere. Dux Carolus[4] Homburgi est, miles eius partim in praesidiis, partim in agro

20 Johan Oxenstierna. Zijn brief aan Grotius is in dit deel opgenomen onder no. 5464A.; zie ook Grotius' antwoord, no. 5503.
21 De hertogen August, Friedrich en Christian Ludwig van Braunschweig-Lüneburg en Amalia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
22 Frederik, aartsbisschop van Bremen, de latere koning Frederik III van Denemarken.
23 Zie no. 5384 n. 15.
1 Copie Dresden, Sächs. Landesbibl., C 61, 58; copie Leipzig, ms. 2633, f. 124. Gedrukt *Oxenst. Skrifter* 2. afd., IV, p. 173 no. 407.
2 Monsieur d'Aigueberre (no. 5062 n. 13).
3 Jacques Rouxel de Médavy, graaf van Grancey (no. 5323 n. 11), belegerde het kasteel van Bazeilles aan de Maas; zie ook *infra*, postscriptum.
4 Karel IV, hertog van Lotharingen.

Palatinatus Inferioris. Qui Hohentvilam obsident, ita bene se muniere, ut a machinis eius arcis sibi nihil metuant, ipsi vero arcem et machinis et fame infestent. Erlachio[5] autem, ut contra quid audeat, non satis est copiarum. Milites Galli, qui in Tabernis sunt Alsaticis,[6] equos intercepere, quos civitas Argentoratensis mittebat dono duci Carolo.

Helvetii[7] suo more discordes dilectum militis, quem petit rex Galliae, alii ex federe cum

5 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15).
6 Zabern in de Elzas.
7 Grotius ontleende het Zwitserse nieuws wellicht aan de brief van C. Marin dd. 28 november, no. 5482.

Gallia deberi aiunt, alii, quia contra imperatorem et Hispanos bellatur, pugnare id aiunt cum federibus aliis. At Helvetiorum pontificii diplomata tutelae suae, quae locis quibusdam episcopatus Basileensis apposuerant, abstulere metu, ne vi pellerentur a Gallis.

Ex Italia Harcurtius[8] huc venit. Marescallo autem Estraeo[9] rex interdixit, ne se bello ducis Parmensis[10] immisceret. Is dux minatur Bononiensi et Ferrariensi territoriis, quae multo milite firmat papa. Interim et Mutinensis dux[11] cum ipso Parmensi et Etruscus[12] cum Galliae legato[13] collocuti sunt ad inveniendas pacis rationes. De legato Portugalliae[14] ut tali recipiendo Romae pendet adhuc deliberatio.

In Ruscinonensem tractum pervenit iam marescallus Breszaeus.[15] Sunt ibi pares ferme bellantium copiae utrinque, septem millia peditum, equites infra mille. Ibit autem inde Breszaeus ad regendos cum maxima potestate Catalanos, quibus rex in ver proximum promittit IX peditum, duo equitum millia. Facit rex etiam novas Germanorum cohortes et alas. Rupellam,[16] veterem protestantium sedem, episcopatum facit. Princeps Monaeci[17] etiam dux et par Galliae fiet.

Dicitur ab Hispano mitti contra Portugallos princeps Thomas, ad tuendam Catalaniam Leganesius.[18] Lucensium cum papa discordia resurgit.

Deo gratias ago, quod illustrissimus baro D. Johannes Oxenstierna, Sublimitatis tuae filius, sospes in Pomeraniam advenit legatusque tum illis locis regendis tum ad pacem procurandam factus est. Ego quacunque in re eius Exc.[ae] inservire potero, facturus id sum et merito et lubens.

Lutetiae, IV/XIV Decembris MDCXLI.

Arx illa apud Mottam Baselia dicta a Gallis capta est. Marescallus Breszaeus in Ruscinonensi tractu Argilleriam munit. In Italia rumores sunt de danda filia Parmensis nuptum filio Barbarini Thaddaei,[19] qui praefectus est Romae.

Bovenaan de brief in de copie te Leipzig: Argumentum. Aira ab Hispanis capta. Helvetiorum dissidia. Rupellae episcopatus institutus. Italica varia.

5503. 1641 december 14. Aan J. Oxenstierna.[1]

8 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt, Frans opperbevelhebber in Noord-Italië (no. 5054 n. 3).
9 François-Annibal d'Estrées, markies van Coeuvres, extraordinaris Frans ambassadeur in Rome (no. 5129 n. 13).
10 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
11 Alfonso III d'Este, hertog van Modena.
12 Ferdinando II de' Medici, groothertog van Toscane.
13 François Du Val, markies van Fontenay, genaamd Fontenay-Mareuil (no. 5119 n. 34).
14 Dom Miguel de Portugal, bisschop van Lamego (no. 5028 n. 6).
15 Urbain de Maillé, markies van Brezé, maarschalk van Frankrijk (no. 5142 n. 16).
16 La Rochelle werd eerst in 1648 een bisdom.
17 Onorato II Grimaldi (no. 5484 n. 7).
18 Zowel Tommaso Francesco van Savoye als Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, bleef in Noord-Italië. aant.
19 Zie no. 5384 n. 15.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 698 no. 1542. Antw. op no. 5464A.

Illustrissime domine,

Bene transiisse mare Excell. vestram gaudeo multoque magis eius fidei atque industriae mandatum esse negotium longe maximum procurandae pacis per orbem christianum, pro qua

ego apud Deum precibus quantis possum non desinam miseratione tactus tot innocentium et infelicium populorum. Quae hic disci possunt, ea libenter cum Excellentia vestra communicabo, ut debeo, non tantum ob eam quam nunc sustinet personam, verum etiam ob perspectam pridem mihi ipsius in me benevolentiam, ut iam de excellentissimi patris, cui omnia debeo, in me meritis taceam.

In praesens rerum hic est status. Rex a pace alienus non est; de iis, qui apud regem plurimum possunt, video posse dubitari. Bellum obtentui est ad ingentes pecunias a populo exigendas ad CL milliones usque. Iis, qui in gratia sunt, magna dat imperia, principes ac nobilitatem longe lateque distrahit et, si quae seditio oritur, dat vires eam coercendi. Caeterum non plebi tantum, sed et nobilium iis, qui in praecipuis imperiis non sunt, grave esse bellum satis constat et, si quid humanitus accidat aut regi aut cardinali, ad pacem magno impetu cursaretur, praecipue si regina[2] regis minoris tutelam obtineret, quod non caret exemplis.

Habet rex exercitum plerumque duplicem in fine Belgico summa militum ad XL ferme millia perveniente, habet minores exercitus in Lotharingia, in Alsatia, in Italia, in Catalania singulos ad sena ferme millia. Pecunias dat non Suediae tantum et Batavis, sed et sorori Sabaudae et landgraviae.[3] Haec in tantis operibus adeo ei molesta non sunt, ut etiam velut in alta pace aedificet rex et Luparam et Sorbonam, Riceliacam autem urbem et Academiam[4] cardinalis.

Arma nunc per hyemem ferme ubique quiescunt. Dedita Hispanis Aira ante hos septem dies commeatu deficiente. Obsidio ea Hispanis magno stetit damno et pecuniae et hominum per morbos. Rex satis felix hoc anno fuit, eo quod nihil suorum amisit periclitatus de gravissimo bello civili, quod exstinctum morte capitis comitis Suessionensis, deinde pactione ducis Bulionii. Guisius, qui solus apud hostes mansit, in Gallia favorabilis non est et bonis omnibus exutus est. Dux Lotharingus, qui diu alii nictavit, nunc plane hostilia in Gallos aggressus est videturque aucturus obsidium Hohentwilae.

In Catalania et vicinis locis post invectos in Tarragonam commeatus Hispani et mare et campos tenent et Ruscinonensi terrae exercitum invexere mari per portus Rosae et Colubri.[5] Multos praeterea Catalanorum, qui libertatem speraverant, postquam ea versa est in dominatum Gallicum, taedet novarum rerum multo mutandi pretio, unde coniurationes ortae et quanquam suppliciis coercitae multum simultatis et suspicionis reliquere. Idem malum novum Portugalliae regem exercet, ideo quod detecta in eum coniuratio[6] et multas et magnas domos infecerat, ita ut non satis videat, cui possit fidere. Pecuniae quoque cum deficiant sublatis oneribus, quae rex Castellae imposuerat, ad emerendam populi gratiam nec facile repertu, unde id damnum sartiatur, tum vero classis Gallica nullo operae pretio facto domum rediit et Batava serius eo advenit, quam ut usui esse posset. Terra non multum proficiunt neque Castellani contra Portugallos neque Portugalli contra Castellanos. Id eo evenire putatur, quod rex Castellae arma segnius paraverit, dum exspectat prosperum ibi coniurationis exitum, quanquam praeterea credibile est in tot hostes distracto neque pecunias neque milites sufficere. Pro novo rege Portugalliae est id exiguum, quod in Brasilia a vi Batavorum restat; de insulis Madera et excepto castello, quod Castellani tenent, Tercera et in Africa Angola. Nam qui in India sunt Orientis utras partes secuturi sint, incertum est. Ver nobis istas res aperiet et simul,

2 Anna van Oostenrijk werd inderdaad in 1643 regentes.
3 Christine de France, hertogin van Savoye, en Amalia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
4 Resp. Louvre, Sorbonne, de stad Richelieu en de Academie aldaar.
5 Rosas en Collioure.
6 Zie voor de samenzwering in Portugal no. 5362 n. 8.

quid effectura sit classis et novus miles, quos Gallia Catalanis multum id orantibus submisit.

In Pedemontanis locis bellum ferme aequale fuit hoc anno, nisi quod magna regis felicitate ei accessit arx Monoeci. Ut ad externa veniam, papa, qui pacis suasor concordiaeque aliis esse deberet, ipse bellum habet cum Parmensi,[7] sed quod ad finem videtur spectare, quia is princeps

7 Odoardo Farnese, hertog van Parma.

urbe et ducatu Castri exutus, ut caetera servet parante papa exercitum XXV millium in ver proximum cogetur culpam deprecari conciliatoribus Ethrusco et Mutinensi,[8] quorum hic cum ipso duce, Ethruscus cum Galliae legato[9] ea de re serio egere. Sed et controversiae papae cum civitate Luca non satis compositae adhuc sunt et decreto parlamenti Parisiensis[10] contra bullam papae pro immunitate ecclesiasticorum offensa est aula Romana, quae nec Hispano satisfecit, quod episcopum Lamegam[11] sinat agere res novi regis Portugalliae, quanquam legatum ex eo regno missum nondum recepit.

Imperator re tributaria uti voluit per Ratisbonensem conventum constituta. Ad ea, quae Hassici Goslariae[12] non iniqua proposuere, ita difficilem se ostendit, ut pacis non multum appetens videatur; quod tamen mutari poterit, si novus e Suedia dux[13] et exercitus secundos eventus aliquos habuerint. Ut enim in alto ventus est, ita velum vertitur.[14] Sed et Hispanus, ex cuius auctoritate multum pendent res imperatoris, posset brevi ea sentire damna, quae eum ad inducias expetendas, a quibus Galli negant se alienos, pertrahere possent.

Batavorum consilia tota pendent a voluntate principis Arausionensis, qui potentiam suam magis et magis it stabilitum moliens etiam alterum cum Anglia coniugium, filiae suae scilicet maximae cum principe Walliae,[15] sequentem filiam daturus insuper filio comitis Transamasanae.[16] Nihil magni egit hoc anno aut annis praecedentibus princeps Arausionensis quanquam magnis pecuniis ex Gallia acceptis neque id multum curat satis habens tueri potuisse, belli autem finem neque plena victoria neque pactione desiderans. Quod otium ipsi dominiisque eius nociturum sit. Nunc enim idem numeroso milite tenet omnia et civitates gravibus tributis domitae facilius iussa capessunt.

Cardinalis Hispani in Belgica mors eo minus res turbabit, quod praevisa pridem fuerit et successurus ei creditur Leopoldus.[17] Praeterea de bello in Belgicam communibus consiliis inferendo et obstruendis commeatibus non conveniet inter Gallos et principem Arausionensem, qui magnos progressus alter alteri invident. Batavis iidem Belgae non fidunt ob religionis dissidium accensum novo Batavorum edicto contra romanenses[18] satis acerbo qua rebus qua verbis, tum vero procerum Belgarum, si qui erectiores habebant spiritus, in exilio sunt[19] eorumque calamitas caeteris documento est.

8 Ferdinando II de' Medici, groothertog van Toscane, en Alfonso III d'Este, hertog van Modena.
9 François Du Val, markies van Fontenay, genaamd Fontenay-Mareuil (no. 5119 n. 34).
10 Zie no. 5374 n. 13.
11 Dom Miguel de Portugal, bisschop van Lamego (no. 5028 n. 6).
12 Sinds 7 oktober werd te Goslar onderhandeld tussen gezanten van de keizer en Braunschweig-Lüneburg.
13 Lennart Torstensson (no. 5176 n. 4) was eind november bij het leger aangekomen.
14 Plautus, *Epidicus* 49: Utcumque in alto ventust, Epidice, exim velum vortitur. Vgl. Plautus, *Poenulus* 753-754: Tranquillitas evenit, quasi navi in mari; // utcumque est ventus, exim velum vortitur.
15 Dit huwelijk tussen de prins van Wales en de oudste dochter van Frederik Hendrik, Louise Henriëtte, kwam niet tot stand.
16 De vierde dochter, Henriëtte Catharina, was uitgehuwelijkt aan Enno Ludwig van Oost-Friesland; vgl. no. 5489 n. 5.
17 Aartshertog Leopold Wilhelm. De kardinaal-infante Ferdinand van Oostenrijk werd echter als goeverneur der Zuidelijke Nederlanden voorlopig opgevolgd door Francisco de Mello (no. 5041 n. 17). Na het volgende 'Belgicam' heeft de uitgave der *Epist.* een overbodig: de.
18 Plakkaat dd. 30 augustus 1641; zie no. 5368 n. 11.
19 Grotius zal hier doelen op de deelnemers aan de samenzwering tegen Spanje van 1632, zoals Hendrick, graaf van den Bergh (no. 5217 n. 10), Lodewijk, graaf van Egmond (1600-1654), en Alexandre de Hénin (1585-1656), hertog van Bournonville.

Rex Britanniae volet quidem impetrare a Suedis et Gallis, ut promittant pacem aut inducias se non facturos nisi restituta domo Palatina, sed id impetraturus non est, nisi fedus faciat cum illis regnis, et saepe iam ei et quidem cum optima ratione dictum fuit. An vero parlamen-

tum Angliae ad tale fedus, quod armorum societatem inducat, pertrahi possit, multum dubito: primum, quia bellum habent cum Hibernis grave, ad quos domandos non sufficiunt tria millia peditum, sexcenti equites, L sterlingicae pecuniae, quae dantur comiti Licestrio,[20] quia magnus est in eo regno romanensium numerus, deinde et alii hanc occasionem arripient, ut fiat regnum sui iuris et non, ut hactenus, Angliae provincia, neque rex id volet, ut aliquando, si opus sit, Hibernorum ope uti possit contra Anglos aut Scotos male obsequentes; praeterea metus Anglorum a rege satis contumeliose habito non facile patietur eos a finibus suis amovere militarem iuventutem. Accedit et quod inescati commerciis tum Hispanicis et Flandriae sua commoda commodis Palatinae domus praelaturi.

Daniae rex pridem res suas agit Germanicae libertatis, quae ne ipsis quidem electoribus cordi est, incuriosus, quare eius operam, si quae esse potest, facile redimet imperator concessione earum rerum, quae Hamburgo magis quam imperatori sint nocitura.

Rex Poloniae Austriacae quidem domui favet, sed nihil magni pro ea efficere potest suspectus ipse suis tanquam addictioris dominatus appetens.

At sicut inde nihil opis ita nec damni quicquam Austriacae domui metuendum videtur a Turca, ideo quod ea nunc gens pacem cum omnibus optet nulla adhuc virili stirpe apparente ex sultano,[21] qui si orbus decedat, ambigua successio inter quemdam, qui filium mortui sultani se dicit,[22] et chamum Precopensis Tartariae[23] fretum pactis veteribus et alios forte satrapas pro occasione ausuros non abitura videtur sine magnis motibus ingens periculum isti imperio laturis, si christiani commune potius bonum quam suum quisque curarent, quamobrem non committent Turcae, ut bellum inferendo christianis pacis inter se necessitatem imponant.

Privatarum rerum nihil addam nisi fecisse regem quaecunque expetivi: saepe autem et ipsum et ministros de ea re adii in negotio marescalli Hornii.[24] Imperavit enim per literas Erlachio et, si is absit, Ossenvillio,[25] ut deducatur Waertius[26] eo loci, de quo inter ipsum et marescallum, ubi is ad proximos fines a Bavaricis deductus fuerit, conveniet. Nunc quid facturus sit Bavarus, opperimur.

Ego ut ipsi libertatem, ita Excellentiae vestrae, illustrissime domine, opto valetudinem ac res prosperrimas et patrem longaevum ad ultimos usque vitae humanae terminos.

Excell. vestrae obsequentissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 4/14 Decembris 1641.

5504. 1641 december 14. Aan N. van Reigersberch.[1]

20 Robert Sidney, graaf van Leicester, goeverneur van Ierland (no. 5003 n. 13).
21 Ibrahim, sultan der Ottomanen, wiens zoon en opvolger Mohammed IV op 2 januari 1642 werd geboren.
22 Niet geïdentificeerd. Zie ook no. 5251.
23 Behadir-Ghiraï.
24 Gustav Karlsson Horn (no. 5264 n. 1), zwager van Johan Oxenstierna.
25 Resp. Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach, en diens adjunct Paul Le Prévost, baron van Oysonville (no. 4994 n. 15 en 16).
26 Johan van Werth (no. 5017 n. 6).
1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK., H 24d. Eigenh. oorspr. Niet ondertek.

Mijnheer,

Aire is geaccordeert Zaterdagh laestleden,[2] 't volck uitgegaen daegs daernae. D'oo[r]zaeck waerom die stadt wat eer is overgegaen dan men hier verwachte, is geweest dat veel provisie van eedbaere waeren zijn bedorven geweest. Veele ziecten hebben oock veelen van het garnisoen wechgenomen tot bij de 1700 van 3000. Den geweeste gouverneur[3] is bij den coninck ge-

2 Aire gaf zich over op zaterdag 7 december.
3 Monsieur d'Aigueberre (no. 5062 n. 13).

comen ende wel ontfangen als zich wel hebbende gequeten. Alles gaet nu in garnisoen. Doch den grave van Gransei[4] belegert noch een casteel tuschen Neufcastel ende La Motte, om La Motte mettertijdt te benauwen.

Die van Pont-à-Mousson hebben van nieuws den eed gedaen aen den coning. Hertogh Carel[5] is te Homburg, zijn volck ten deele in de garnisoenen, ten deele in den Hondsruck in den Nederpals. Hohentwiel werdt beschoten ende de keiserschen hebben haer daer wel getrencheert, zoodat zij van het casteel niet zeer en connen beschaedight werden.

De Switzers blijven in groote dispuiten over 't verzoeck van den ambassadeur van Vrancrijck[6] om eenige lichting aldaer te doen tot het tegenwoordige oorlogh. De protestantsche Switzers zeggen dit te zijn conform het verbont met Vrancrijck aengegaen, de roomsgezinden zeggen dit te strijden met de verbonden aengegaen met het rijck, met de huizen van Oostenrijck, Bourgogne ende hertogen van Milan. Doch de roomschgezinden gelijck zij de minste zijn in getal connen het tegen d'andere quaelijck opzeilen ende hebben uit vrese ingetrochen eenige sauvegarde die zij hadden aengeplackt in het bisdom van Basel.

Den grave van Harcourt[7] comt uit Italië herrewaert. Den marescal d'Estrée[8] heeft bevel van den coning ontfangen van zich met het oorlogh van den hertogh van Parme niet te moeien. Den hertogh van Parma[9] is van nieuws geciteert te Rome te comen in persone onder sauvegarde; blijft in wapenen ende zoozeer, dat den paus vrese hebbende alle dage meer ende meer volcx zendt in het Boulonnees ende Ferrarees, doch den hertogh van Modena[10] met den gezeide hertogh van Parme gesproocken hebbende raedt hem tot submissie ende den hertogh van Florence[11] heeft met den ambassadeur van Vrancrijck[12] op zijne wegh nae Rome gesproocken om middelen te vinden tot accommodement. De questie van den paus met Luca is weder opgebarsten. Ende te Rome blijft men noch in deliberatie, off men den ambassadeur die uit Portugael in Italië is gecomen[13] als een coninckljcke ambassadeur zal aennemen.

Den marescal de Breszé[14] gaende om viceroy te zijn vanwegen Vrancrijck in Catalogne, is in het Roussillon gearriveert, alwaer de machten van beide partijen gezegt werden zeer gelijck te zijn, bij de zevenduizent te voet, negenhondert paerden. Den coning van Vrancrijck belooft aen de Catelans groote hulp tegen de voorzomer tot negenduizent te voet, tweeduizent paerden.

Den prins van Monaco[15] zal zijn duc et pair de France. Rochelle[16] werdt tot een bisdom gemaect. Den coninck doet oock lichting van eenige nieuwe Duitsche regimenten te voet ende te paerd.

4 Jacques Rouxel de Médavy, graaf van Grancey (no. 5323 n. 11), belegerde het kasteel van Bazeilles aan de Maas.
5 Karel IV, hertog van Lotharingen.
6 Jacques Le Fèvre de Caumartin (no. 5015 n. 5). Grotius ontleende het Zwitserse nieuws wellicht aan de brief van C. Marin dd. 28 november, no. 5482.
7 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt, Frans opperbevelhebber in Noord-Italië.
8 François-Annibal d'Estrées, markies van Coeuvres, extraordinaris Frans ambassadeur te Rome (no. 5129 n. 13).
9 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
10 Alfonso III d'Este, hertog van Modena.
11 Ferdinando II de' Medici, groothertog van Toscane.
12 François Du Val, markies van Fontenay, genaamd Fontenay-Mareuil (no. 5119 n. 34).
13 Dom Miguel de Portugal, bisschop van Lamego (no. 5028 n. 6).
14 Urbain de Maillé, markies van Brezé, maarschalk van Frankrijk (no. 4997 n. 19).
15 Onorato II Grimaldi (no. 5484 n. 7).
16 La Rochelle werd pas in 1648 een bisdom.

Men zegt dat de prince Thomas zal het commandement vanwegen Spaegnië hebben tegen Portugal ende Leganes[17] in Catalogne.

17 Zowel Tommaso Francesco van Savoye als Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, bleef in Noord-Italië. aant.

De Fransoisen van Savern hebben eenige paerden becomen die bij de stadt van Straesburg gezonden wierden aen hertogh Carel. Den hertogh van Guise heeft getrouwt eene van Grimberge, weduwe van Bossu;[18] laet de princesse Anne[19] zitten ende heeft querelle met den hertogh van Elboeuf.[20] 't Casteel bij La Motte is genoemt Baseille ende is nu bij de Fransosen becomen.

Den marescal de Breszé in het Roussillon sterckt Argillers ende in Italië werdt als een middel tot de paix voorgeslaegen een huwelijk van de dochter van Parme met de zoon van Thadeo Barbarini, gouverneur van Rome.[21]

14 Dec. 1641.

In dorso schreef Reigersberch: Broeder de Groot, den 14 Decemb. 1641 uyt Paris.

5505. [1641 december 14?]. Aan N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

Het voorgenomen huwelijck met den jongen grave van Oost-Vrieslant[2] zal beide de partiën stijven.

In Schotlant heeft den coning alles moeten verswelgen. Ende de stadt van Londen meent veele indigniteiten, die den coning heeft geleden, met een maeltijd ende geschenck afgewassen te hebben. 't Spel van de Yren meene ick dat zoo licht niet en zal zijn te dempen, immers met[3] drieduizent man te voet zeshondert paerden, die men geeft aen den grave van Licester[4] met vijftichduizent ponden sterlingh.

D'heer Haga[5] is oud genoech om te rusten. Maer 't is een oneer voor het land dat zijne Ed. aldaer geen employ en vinde. 't Geeft mij wonder dat de Camer van Amsterdam, daerin veele wijze luiden zijn, dingen bij de hant neemt, daer niet wel deur te raecken is, dewijle anderen die den jongen prins[6] willen brengen in de Staten Generael ende 't gouvernement van

18 Henri de Lorraine, hertog van Guise, huwde op 11 november 1641 Honorée de Glymes, weduwe van Albert Maximilien de Hénin, graaf van Bossu(t) († juli 1640).
19 Anna Gonzaga (no. 5218 n. 15).
20 Charles II de Lorraine, hertog van Elboeuf (no. 5205 n. 8).
21 Zie no. 5384 n. 15.
1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, H 24h. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Geciteerd Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 303. De brief is hier gedateerd op 14? december op grond van de erin vermelde gebeurtenissen: zo werd Karel I van Engeland op 6 december 1641 op feestelijke wijze in Londen ontvangen (*Gazette* 1641 no. 157, p. 930, dd. 14 december), terwijl het geldbedrag dat aan de graaf van Leicester werd toegewezen, op 14 december aan Grotius bekend was (*supra* no. 5494 n. 1 en no. 5503); de kwestie Mercier (*infra* n. 14) is eveneens vermeld in Grotius' brief aan W. de Groot dd. 15 december 1641, no. 5506. Grotius' brief is vermoedelijk het antwoord op een brief van Reigersberch dd. 2 december 1641, die thans ontbreekt; daarop wijzen onder meer de mededelingen over het Oostfriese huwelijk (*infra* n. 2) en over Cornelis Haga (*infra* n. 5).
2 Het huwelijk tussen Enno Ludwig van Oost-Friesland en Frederik Hendriks dochter Henriëtte Catharina; vgl. no. 5489 n. 5.
3 In het hs. is ‘met’ abusievelijk herhaald.
4 Robert Sidney, graaf van Leicester, goeverneur van Ierland (no. 5003 n. 13).
5 Cornelis Haga (no. 5026 n. 10). Op 26 november 1641 was in de vergadering van de Staten van Holland besloten om Haga te polsen of hij opnieuw als orator naar Constantinopel wilde gaan.
6 Willem II.

Utrecht aen den grave van Solms[7] zoecken te conserveren ende meer diergelijcke actiën doen, accelerant malum fatum patriae, gelijck Philopaemen[8] in Grieckelant zeide.

UE. ende andere vrunden willen haer doch in geruchte die van mij loopen aengaende de religie,[9] niet ontstellen, Ick zal 'tgunt ick doe ende schrijf, bij redelijcke personen wel verantwoorden. Hoe ick ouder werde, hoe mij de nieuwicheden ende scheuring ende daeruit volgende onheilen meer mishagen.

Monsieur Saumaise[10] wensche ick alles goeds ende heb geen querelle met hem, maer wel diverse opinie de mutuo, de foenore, de episcopis, de lingua Hellenistica.[11] Melanthon is van de zaecke van Servet[12] quaelijck geïnstrueert geweest. Ende quade biecht maect quade absolutie. Die van de religie alhier hebben een groote, doch ijdele blijdschap geschept, omdat een paecquet boecken van mijne Annotata ad Evangelia[13] onder Mercier[14] is gearresteert, omdat hij voor den ontfangen den syndyck ende oppersten van 't gilde van de boeckvercoopers niet en hadde geadverteert ende een billet becomen, gelijck hier de ordre is. Sij geven uit dat het boeck is verboden om leeringe de catholycken contrarie, daer het opentlijck werdt verzocht ende generalijck bij de geleerden geapprobeert.

In dorso schreef Reigersberch: Broeder de Groot, den Decemb. 1641 uyt Paris. Appendix.[15]

5506. 1641 december 15. Aan W. de Groot.[1]

Mi frater,

Nostra de Americanarum gentium origine[2] si iis probantur, qui talia norunt, edi et quidem praefixo nomine meo non veto. Si id fit, rogo pauca exempla transmittas cum illis de Iure belli ac pacis.[3]

Aira die Saturni ante hanc dedita est.[4]

7 Johan Albrecht, graaf van Solms (no. 5023 n. 16), was sinds 1630 goeverneur over de garnizoenen binnen de provincie Utrecht; toen de hertog van Bouillon in ongenade was gevallen, werd hij benoemd tot goeverneur van Maastricht en legde als zodanig op 5 november 1641 de eed af. Vgl. Ten Raa-De Bas, *Staatsche leger* IV, p. 326, 339.
8 Philopoemen (253-183 voor Chr.), strateeg van de Achaeische Bond, de ‘laatste der Hellenen’.
9 Zie ook nos. 5462, 5472, 5481 en 5488.
10 Claudius Salmasius (no. 4995 n. 10) bevond zich in Dijon.
11 Over elk van deze onderwerpen had Salmasius sinds 1639 gepubliceerd; zie dl. XI-XII, Register.
12 Michael Servet (1511-1553). Zie over de discussie rond zijn persoon in 1641 uitvoeriger H. Bots-P. Leroy (ed.), *Corresp. Rivet-Sarrau* I, nos. 5 en 9, p. 16 en 29 (brieven dd. 22 oktober en 20 december 1641).
13 *BG* no. 1135.
14 Edmond Mercier (no. 5475 n. 14).
15 Grotius' *Appendix de Antichristo* (*BG* nos. 1128-1129).
1 Gedrukt *Epist.*, p. 930 App. no. 578. Antw. op no. 5489; tezamen met no. 5492 beantw. d. no. 5517.
2 *BG* nos. 725 en 726; het werk verscheen in april of mei 1642 te Parijs en in juli 1642 bij Blaeu te Amsterdam.
3 *BG* no. 571; de uitgave verscheen bij Blaeu in maart 1642.
4 Aire gaf zich over op zaterdag 7 december.

Si Wiardo[5] aut aliquis eorum, qui a consilio fuere comiti Emmoni, cum ego Emdae fui, vivit, suadeo cum eo amicitiam meam renoves. Ego comiti ob patris in me benevolentiam optime volo et id ostendam, si datur occasio. Matrimonium illud[6] puto e re ipsius futurum. Ut eius terra suffragium habeat inter Ordines Foederatos, aegre Hollandis persuadebitur, qui sine ea satis premuntur numero.

Annotata ad Cassandrum[7] scripsi eruditis, non vulgo, et magis ut ea occasione docerer quam ut docerem. Quare si edentur, malim id me inscio fieri. Et forte, si tamen id faciendum est, e re esset edi professionem fidei synodi Tridentinae, confessionem Augustanam, Cassandri Consultationem, mea ad eam simul cum Diatriba de Pelagianis dogmatibus et distichis de Baptismo et de Eucharistia trimetris.[8] Melanchthonem ferme in omnibus me habere adsentientem gaudeo. Protestantes salvis quae dicunt de animarum purgatione vix aliud possunt dicere quam quod ego eos dicturos conieci non levi nixus argumento eorum, quae dicit Spanhemius,[9] minister Genevensis, Dubiorum Evangelicorum tomo III, pag. 529 et 830. Animam negat Deo sisti posse, nisi μὴ ἔχουσαν σπῖλον ἢ ῥυτῖδα ἤ τι τῶν τοιούτων, ἀλλ᾽ ἁγίαν καὶ ἄμωμον; talem non esse hanc vitam, itaque purgationem requiri; nihil vero absurdi esse, si censeamus separatam demum a corpore animam sanctificari sive purgari.

Hulftius, qui apud nos est,[10] laborat in describenda nostra Florum structura ad Ius.[11] Putavi, cum multa dedissem diurnis studiis, nonnulla iuri naturae et gentium, nonnulla et Batavico, aliquod a me meritum debere exstare et in ius Romanum, in quo ediscendo non parum trivi temporis.

Evenit hic per Mercerii[12] indiligentiam, qui omisit significare, ut hic ius est, syndico et magistro librariorum se fascem librorum a Blavio accepisse, ut fascis, in quo erant nostra ad Evangelia,[13] arresto includeretur. Inde statim gaudium reformatis, quasi liber meus interdictus hic esset ob dogmata non catholica, cum palam prostet et veneat. Duo exemplaria Annotatorum ad Evangelia dedi Mercerio, ut Pellaei viduae[14] daret mandato Blavii. Exquire, quaeso, an et amici τὰ ἀντίγραφα horum[15] acceperint.

Deus te, matrem, uxorem, liberos, amicos bene servet.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

5 Dothias Wiarda (1576-1637) was raad en vervolgens kanselier van graaf Enno III (1563-1625) van Oost-Friesland en van diens zoons Rudolf Christian (†1628) en Ulrich II; vgl. S. Wiarda (ed.), *Wiarda*, p. 35-39, 54vv. Grotius had hem ontmoet in 1611, toen hij als advokaat-fiscaal deel uitmaakte van het college van 'goede mannen' dat hielp bij het beëindigen van de geschillen in Oost-Friesland; vgl. *supra* no. 212 n. 1 (dl. I), no. 1272 (dl. III).

6 Het huwelijk tussen Henriëtte Catharina, dochter van Frederik Hendrik, en Enno Ludwig van Oost-Friesland (no. 5489 n. 5).

7 *BG* no. 1165. Het werk was in september 1641 op kosten van de auteur gedrukt in een oplage van ca. 50 exemplaren; vgl. H. Bots-P. Leroy (ed.), *Corresp. Rivet-Sarrau* I, no. 8 p. 26.

8 Zie no. 5332 n. 24.

9 Friedrich Spanheim (no. 5475 n. 10). Zie zijn *Dubia Evangelica in tres partes distributa* ..., Genevae 1638, III, CXLI § VII. Spanheim had dit werk eind 1638 aan Grotius toegezonden; zie nos. 3859 (dl. IX) en 3976 (dl. X).

10 Vermoedelijk Joan (1610-1677) of Gerard (1621-1656) Hulft, zoons van de Amsterdamse brouwer en reder Pieter Evertsz. Hulft; vgl. Elias, *Vroedschap* I, p. 533-537. De uitgave der *Epist.* geeft in plaats van het volgende 'describenda' ten onrechte: discribenda.

11 *BG* no. 791; het werk verscheen in november 1642 bij Pelé te Parijs.

12 Edmond Mercier (no. 5475 n. 14).

13 Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135).

14 Marguerite Vallée, weduwe van Guillaume Pelé; vgl. G. Lepreux, *Gallia typographica* I, p. 328.

15 Zie voor de exemplaren van de *Annotationes* (*BG* no. 1135) die Grotius aan de Hollandse vrienden liet geven, *supra* nos. 5403 en 5425.

15 Decembris 1641.

Corrigenda in Annotatis ad Cassandri Consultationem:[16] 9 2 ex scriptore de vocatione Gentium. Vilesceret etc. 15 27 perscribi 20 8 Actor. III. 21. Rom. I. 8. 23 5 dixit: Caro mea vere est cibus: vel 27 22 MDLVIII 29 20 Martialis. Satisfacere dicimur et cujus desiderium implemus. L. 1. D. qui satisdare cogantur 35 13 qualitas. Vide scriptorem de Vocatione Gentium lib. I. c. 7. 45 24 etiam 57 16 Polycarpus Irenaeo 61 5 Cordesio

5507. 1641 december 16. Van F.R. Mockhel.[1]

Monsieur,

J'ay esté très-ayse de voir le contenu de celles dont v.^{e} Ex.^{e} m'a voulu honorer du 26 de Novemb.[2] et tant plus, qu'au mesme temps qu'elle m'avoit esté rendue j'en senti[s] les effects, par l'asseurance que M.^{r} d'Erlach et M.^{r} d'Oysonville[3] ensemble ont donné à Mr de Wert,[4] de le mettre en pleine liberté, sans point d'autre délay, aussytost qu'ils verroyent M.^{r} le mareschal Horn[5] en estat d'avoir tout de mesme la sienne. En quoy selon plusieurs déclarations que nous en avons, il ne tiendra pas aussy au duc de Bavière.[6] Mais puisque feu M.^{r} le mareschal Banner s'estoit obligé par escrit, qu'aussytost que l'eschange entre ces deux cavaliers seroit parfaict, il relascheroit aussy deux des principaux officirs de l'empereur, à sçavoir le baron de Hofkirch et le comte de Boucheim;[7] ledit duc de Bavières prétend, qu'à la réquisition de sa Majesté impériale, il ne pouvoit pas faire moins que de demander la ratification ou renouvellement de ladite obligation de par M.^{r} le mareschal Torstenson,[8] avec promesse, qu'aussytost qu'il l'aura, il ne manquera point d'envoyer Mr Horn vers Strasbourg, pour y estre changé et mis en liberté effectivement. Pour avoir donc une telle certification, Monsr le mareschal Horn a despesché à l'armée son secrétaire Snoilsky,[9] que nous espérons d'en veoir de retour avec tout ce qu'il luy faut dans bien peu de jours, tellement qu'à nostre opinion, l'eschange se pourra encor faire environ la fin de ceste année selon le style vieux. Cependant j'ay eu hier des lettres de mondit seigneur le mareschal, par lesquelles il prie de prévenir et d'intercéder partout, que pour si peu d'attente Mr de Wert ne soit point ramené en France ou quelqu'autre part, comme son Excell.^{ce} en a conceu quelqu'appréhension de certaines lettres que Monsr d'Erlach avoit escrit à un officier du duc de Bavière.

16 *BG* no. 1165. De corrigenda zijn, tezamen met enige corrigenda in de brief aan Willem dd. 18 januari 1642 (dl. XIII), verwerkt in de volgende edities; zie *BG* no. 1165 rem. 3.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 19, 23. Eigenh. oorspr. Zie over Friedrich Richard Mockhel no. 5361 n. 1.

2 Ontbreekt.

3 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach, en zijn adjunct Paul Le Prévost, baron van Oysonville (no. 4994 n. 15 en 16).

4 Johan van Werth (no. 5017 n. 4).

5 Gustav Karlsson Horn (no. 5264 n. 1).

6 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.

7 Lorentz, baron van Hofkirchen (no. 5384 n. 4), was in mei 1639 nabij Melnik door Banér gevangen genomen. De ander, de graaf van Puchaim, was in april 1639 bij Chemnitz krijgsgevangen gemaakt; vgl. A. von Wrede, *Gesch. k. und k. Wehrmacht* III2, p. 490v.

8 Lennart Torstensson (no. 5176 n. 4).

9 Georg Hansson von Snoilsky (no. 5226 n. 4).

Mais comme cela s'est fait plustost pour advancer l'affaire que pour y apporter quelque nouvelle difficulté, ainsy je l'en ay consolé le mieux que j'ay sceu. Et en tout cas, si d'advanture on se vouloit résouldre en France à un tel transport de la personne de Jean de Wert, je croy que v.^{e} Ex.^{ce} le voudra et pourra empescher de son authorité et crédit.

Au demeurant je suis et seray à jamais, monsieur, de v.e Ex.ce
le plus humble et très-obéissant serviteur;
Mockhel. mpp.

De Benfeld, ce 16. de Décemb. 1641.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 9 Ian. 1642.

5508. 1641 december 16. Van P. Spiring Silvercrona.[1]

Mijnheer,

Tot Coningsbergen werdt den jongen furst van Nieuburgh[2] verwacht; men presumeert een huwelick met de suster van den churfurst.[3] Daer sal oock van Weenen eenen commissarius comen, genaemt doctor Gebhart,[4] omme te versoecken door interpositie van den keyser de restitutie der innegetrocken goederen van den verstorvenen ouden grave van Swartsenburgh[5] voor sijne naegelaeten kinderen, daer men weinigh nae luysteren sal. Daer wordt bijgevoegt omme den churfurst met eenen tot constantie te animeren.

De Deensche armee sigh ontrent Hamburgh onthoudende ende sterck 8 à 9000 man, soo te voet als te paerde, ligt aldaer nogh stille ende sijn de geconfedereerde armees bij Sarstede opgebroocken ende gemarcheert nae Hannover ende Sel, waerontrent sij sich geconjungeert hebben met de trouppes van den heer gen.al Torstenson,[6] om gesamender hand de keyserschen - die met verlies van volck voor Göttingen sijn opgebroocken ende, naedat sij Einbeck ende Alfelt besettet, niet verre van Erfurt sigh met de Hatzveldische[7] geconjungeert ende alles daerontrent, om de onserige de vivres te benemen, vernielt hebben - soo doenlick tot bataille te gaen constringeren.

Van Ceulen word geaviseert dat den gen.al Hatzvelt geschreven heeft dat hij de belegeringe voor Erfurt door gebreck van nootsaackelijcke requisitiën niet en heeft connen voortsetten, ende hadde dieshalven versocht assistentie soo van den bisschop van Wirtsburg[8] als andere, omme de belegeringe te connen continueren.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13, 101. Oorspr. Niet ondertek. De brief is van de hand van Grotius' voormalige secretaris Pieter Pels (no. 5228 n. 1).
2 Philipp Wilhelm van Palts-Neuburg.
3 Louise Charlotte van Brandenburg (no. 4992 n. 10), zuster van Friedrich Wilhelm, de latere 'Grote Keurvorst'.
4 De keizerlijke hofraad Justus Gebhard (no. 5500 n. 5).
5 Adam, graaf van Schwartzenberg (no. 4992 n. 6).
6 Lennart Torstensson (no. 5176 n. 4).
7 De keizerlijke veldmaarschalk Melchior von Hatzfeldt und Gleichen (no. 5025 n. 11).
8 Franz von Hatzfeldt und Gleichen (no. 5121 n. 19).

Van de Goslarische tractaten[9] heeft men dat, alhoewel de keysersche deselvige alrede verre hadden gebracht ende ijverich voortgeset, inwilligende aen de huyse Bruinswijck ende Lunenburg niet alleen de neutraliteit, maer oock de gevorderde Hildesheimsche fructus perceptos, met presentatie dat aen haer eewiglijck soude verblijven de graefschappen Homburg ende Eberstein, soo is 't nochtans dat, terwijlen den veltm.[al] Torstenson naedert, daeraf te minder wil vallen, doordien de hertogen[10] van Hildesheim sigh alrede hebben laeten verluiden dat sij aen haerder zijde aen volck ende behulp nae haer vermogen den geconfedereerden ten besten alles willen bijbrengen ende haere partije behartigen.

Van de vredenstractaten te Hamburg en hebbe niet weiders vernomen als ick u Ex.[tie] voor

9 Te Goslar confereerden sinds 7 oktober onderhandelaars namens de keizer, Braunschweig-Lüneburg en Hessen-Kassel.

10 August, Friedrich en Christian Ludwig van Braunschweig-Lüneburg.

acht dagen geschreven hebbe.[11] Alhier heeft den heer churfurst paltsgraef[12] bij de heeren Staten Generael laeten aenhouden om paspoorte voor degeene, die sijne churf. D.[t] tot de aenstaende vredenstractaten versenden wil; mede begeert, dat de voorss. heeren Staten souden willen helpen bevorderen, dat soowel de churf. digniteit als derselver landen in behoorlijcke consideratie mochten genomen werden. Waerop geantwoort is dat men tot nogh toe niet en wiste, of ende wanneer de tractaten haeren voortgang souden nemen; dat sij nogh selfs de daertoe gehoorige paspoorten niet ontfangen en hadden ende soo haest deselve daervan verseeckert souden wesen, sich op alles souden resolveren.

Hiermede verblijve, mijnheer,

u Ex.[tie] dienstwilligste.

Haage, 16 Xbris 1641.

De poste wt Vranckrijck is op desen avond nogh niet aengecomen, aparent door den sneew ende quaet weder belet wordende.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 24 Dec.

En in dorso: ...[13]

5509. 1641 december 19. Van C. Marin.[1]

Monsieur,

Je tiens en suspens mon voyage de Benfeld, puisque M. Mukel[2] proteste de ne me pouvoir assister pas d'un liard, en sorte que par force il faut que j'attende icy ce que Dieu fera de moy, qui certes suis combattu par tant de malheurs que je m'estonne de ce que quelque dangereuse maladie ne me met par terre. Patience.

Nos Suisses ont esté mieux traittez à Soleure que l'année passée par M. l'ambassadeur de France[3] qui les a défrayés et promis une suspension d'[a]rmes au nom de son roy pour six mois dans la Contée, et payement d'une pension à chasque canton pourveu qu'ils accordent la levée de gens qu'on leur demande. Les cantons d'Undervalde, Ury, Glarone, Abbazel et Soleure l'ont desjà promis et d'autres

11 No. 5497.

12 Karl Ludwig van de Palts. Op 9 december 1641 werd zijn secretaris Theobald Moritz door de Staten-Generaal gehoord; op 12 december werd resolutie genomen. Zie hs. ARA, SG no. 6079 *sub finem*, aanbevelingsbrief van Karl Ludwig van de Palts dd. 16 november, memorie van Th. Moritz dd. 9 december en minuut-resolutie dd. 12 december.

13 De tekst is onleesbaar geworden; vermoedelijk noteerde Grotius hier, zoals gebruikelijk, de datum en de naam van de schrijver van de brief.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9, 251. Eigenh. oorspr.

2 Friedrich Richard Mockhel, Zweeds resident te Benfeld (no. 5361 n. 1).

3 Jacques Le Fèvre de Caumartin (no. 5015 n. 5), op wiens verzoek te Solothurn van 9 tot 12 december 1641 een landdag was gehouden; zie Vogel-Fechter, *Eidgen. Absch.* V, 2, 1, p. 1224-1227.

en délibèrent. Surtout le canton de Zurig est en doubte de s'accorder à cause de plusiours difficultés qui s'y présentent, craignant de ne trop offenser l'Austriche qui par deux fois en a desjà escrit aux Suisses, les exhortant de ne permettre point telle levée contra leur obligation qu'ils doivent à l'Empire et à sa maison. Nous verrons ce qu'en sera. Le meilleur est que la France parle avec argent qui peut beaucoup en Suisse conforme ce commun dire: point d'argent, point de Suisses.

Hohetvil est tousiours assiégé et si on ne se résould à luy donner du secours, je crain que

la place ne se perde, car on me dit qu'il y a desjà faute du bois et d'eau qui commencent à manquer aux assiégés. Ils ont receu quantité du tabac qui leur sert pour rabattre l'effet des boulets empoisonnez qu'on jette continuellement dans la place, tâchant principalement de ruiner leur moulins à vent qui importent assez à la conservation des soldats.

Ceux de Gênez arment à cause de l'affaire de Monaco[4] qui est bien proche d'eux et empêche notablement le commerce d'Espagne avec l'Italie. Le pape s'obstine à la guerre ne voulant entendre à des propositions raisonables, ce qui causera une plus furieuse guerre en Italie.

Trois sultanes sont desjà grosses dans le serrail du Gran Seigneur[5] dont l'une est de cinq mois.

Le duc de Medina Sedonia[6] appelle en duel le duc de Bragance et s'il vous n'avez point veu son Cartel de desfi, je le vous communiqueray à vostre recerche estant digne d'estre leu.

Je vous reccom[m]ande cy-jointe à M. le gran thésorier[7] quand et moy qui suis véritablement, monsieur,

Tout le vostre
C.M. mp.

De Zurig, ce 9/19 de Xbre l'an 1641.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Receu le 1 de Jan. 1642.
En in dorso: 9 Dec. 1641 Marin.

5510. 1641 december 20. Van G. Keller.[1]

Hochedel gestrenger herr ambassadeur, hochgenaigter herr vndt patron,

Ew. Excell. waiss ich zu diesem mahl mit wenig würdiger materie vffzuwarten. Vnssre armee ist bishero nit allein nicht weiter avancirt, sondern noch ein paar meyl weegs zuruckgangen. Dessen vrsach ist, dass sie mit den empfangenen gelltern nicht zufrieden sein, darumb der herr feldtmarschall Torstenson[2] erst von newem noch vff 150$^{m.}$ Rsd. assignationes vff herrn ambass.^{r} Salvium gegeben hatt. Der general major Pfuhl[3] ist alhier, will in ein paar monat wieder nach der armee gehen, daran doch der grösste hauff zweiffelt vndt vorgiebt, dass er allerdings resignirt

4 Monaco was in de nacht van 17 op 18 november in Franse handen overgegaan.
5 Ibrahim, sultan der Ottomanen. Op 2 januari 1642 werd zijn zoon en opvolger Mohammed IV geboren.
6 Gaspar Alonso Pérez de Guzmán, hertog van Médina-Sidonia, goeverneur van Andalusië (no. 5041 n. 12). In de *Gazette* 1641, no. 155, p. 915-922, werd op 12 december gepubliceerd: 'Le cartel de défi fait au roy de Portugal, sous le nom du duc de Médina Sidonia'.
7 Gabriel Bengtsson Oxenstierna (no. 5322 n. 12).
1 Hs. Den Haag, KB, coll. Cornets de Groot IV 13aa. Eigenh. oorspr.
2 Lennart Torstensson (no. 5176 n. 4). Zie over de voorschotten die Johan Adler Salvius aan het Zweedse leger verstrekte, S. Lundgren, *J.A. Salvius*, p. 198v.
3 Adam von Pfuel (no. 5213 n. 2).

habe, auss vrsachen, dass ihm die general leutenants charge, die er zu bekommen gehofft, entgangen ist.

Von den keyssr. ist nichts zu melden, vndt waiss mann nicht aigentlich, wo ein- oder der ander logiret. Hazfeld[4] lag noch vor Erffurt, tentirte aber noch nichts feindtseeligs vff selbige statt, welches bey den leuthen die gedancken macht, dass er wass anders vndt durch andere mittel suchen müsse. Vnterdessen aber thun ihm die Erffurter partheyen mit aussfällen grossen schaden vndt bringen täglich, so wol von officiers alss gemeinen, gefangnen ein.

Mit dem Dänischen wesen beruhets noch vff vorigen terminis, allein seind einige völcker darvon vffgebrochen, vndt vber die Elbe nach dem stifft Bremen gangen; dessen vrsach wirdt

4 De keizerlijke veldmaarschalk Melchior von Hatzfeldt und Gleichen (no. 5025 n. 11).

diese vorgeben, vmb zu verhindern, damit die keyssr. welche daselbst ihre winterquartier zu suchen gesinnt sein sollen, solches nicht zu werck richten mögen. Es scheint aber, wann die keyssr. sonst dahin gelangen könten, diese wenige völcker sie daran nicht verhindern würden. Der könig[5] ist noch im lager; von dessen vffbruch hört mann nichts. Stalhansch[6] gehet vff diesseit der Oder, wirdt dem vermuthen nach sich diesen winter in Hinterpommern legen.

Ich schliesse hiemit, in stäter verbleibung

Ew. Exc. gehorsamben dieners

G. Keller mpp.

Hamb., den 10. 10bris 1641.

P.S. Mons.r d'Avaux[7] hatt des königs in Dennemarck caution bekommen vndt angenommen. Nun tractirt mann vber der sezung des tags, von den orthen vndt weisse zur ausswechselung der gelaidtsbrieffe, vndt wie es mit auss- vndt wieder einführung der guarnisonen soll gehalten werden. M.r d'Avaux will dem keysser seinen gebührenden titul nicht geben, vndt damit wirdt das ganze werck verzögert, dann Lüzow[8] durchauss davon nicht abstehen, sich lieber mit M.r d'Avaux schlagen, alss dieses nachgeben will.

Adres: A son Excellence monsieur Grotius, conseiller d'estat et ambassadeur pour la reyne de Suède en France, à Paris.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 8 Ian. 1642.

En in dorso: 10 Dec. 1641 Keller.

5511. 1641 december 21. Aan L. Camerarius.[1]

Illustris domine,

In re marescalli Hornii[2] nihil est, quod a Gallia desideremus. Sed a Bavaro quid responsum sit, nondum cognovimus.

Exercitus tam validus, quam nunc est Suedicus post adventum Torstensonii,[3] hyemem inertem non patietur. Itaque videtur res ad praelium spectare. Nam ad obsidiones minus aptum est hoc anni tempus. Cum magnus cancellarius ad pacis negotium filium suum[4] miserit, puto eum in spe aliqua esse pacis adipiscendae.

5 Christiaan IV van Denemarken.
6 Torsten Stålhandske (no. 5014 n. 9).
7 Claude de Mesmes, graaf van Avaux (no. 5001 n. 7).
8 Konrad von Lützow, keizerlijk resident te Hamburg (no. 5080 n. 3).
1 Copie Uppsala, UB, E 388a, 311. Gedrukt *Epist.*, p. 700 no. 1544. Geciteerd in vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 280.
2 Gustav Karlsson Horn (no. 5264 n. 1).
3 Lennart Torstensson (no. 5176 n. 4) was eind november bij het leger aangekomen.
4 Johan Oxenstierna was eind oktober te Stralsund geland.

Galli quantum poterunt nectent moras. Goslariae colloquia[5] puto nondum esse abrupta. Verum rex Galliae non desinet et landgraviae praestare quae debet et Lunaeburgicos accendere. Rex, Deo sit gratia, firma nunc est valetudine, cardinalis mediocri et tuetur eam quibus potest modis, de quo dici forte posset

debet multas hic legibus aevi
Ante suam mortes.[6]

Periisset pridem, si quid in coelo valerent quae Madritii et Viennae fiunt preces.

5 Te Goslar confereerden sinds 7 oktober onderhandelaars namens de keizer en de hertogen August, Friedrich en Christian Ludwig van Braunschweig-Lüneburg.
6 Lucanus, *Pharsalia* II, 82-83.

Dux Carolus[7] apertus iam hostis est Galliae et Guisio, cuius bona hic rex partim possidet, partim elargitur, dat annua Hispanus ducenta scutatorum millia, reginae autem Galliae matri[8] tertio quoque mense XX eiusdem pecuniae millia. Videtur Guisius etiam hoc cum domus suae principe[9] commune habere, quod matrimonii est desultor. Itaque Anna Mantuana Bruxellas it, ut eum sibi vindicet contra novam nuptam. Stella[10] quae agit clam habentur. Palatini[11] res ab Angliae decretis pendent. Sed dolens intelligo durare motus Hybernicos et eas esse vires, quae non facile opprimi possint, tum vero dissidia seri in parlamento ipsumque plebeium ordinem studiis scindi. Regina vero Angliae dolet abstrahi a se liberos suos[12] neque ad conspectum suum nisi sub custodibus admitti. Princeps Robertus[13] eorum, quae gerentur, ita erit spectator, ut peiorem fortunam metuendam non habeat, meliorem sperare possit.

Aira defensa fuit quamdiu potuit et magno hosti constitit.[14] Hohentwilae obsessi feliciter erumpunt, obsessores in locis eminentibus machinas locant. Erlachius[15] re infecta domum rediit. Granseius[16] damni aliquid accepit; it in comitatum Burgundiae, Lamboius[17] Mosam versus. Sperant autem Galli se et Perpiniano et Salza potituros per famem, cui causam datura sit Arzilleriana ista quam marescallus Bressaeus[18] facit munitio. Dubito tamen. Pro Catalania autem magni fiunt paratus.

Tota Italia laborabit, ut Parmensis[19] negotium ad pacem deveniat. Transamasanum comitem[20] sponsalia ista bono ponent loco. Sed de cooptando eo comitatu in Fedus Batavicum difficile est negotium.

Elector Brandenburgicus[21] eius est aetatis, ut de nuptiis cogitare et possit et debeat. Si rectores nostri reginam nostram ei vellent in matrimonium collocare, Suedici regni potentia a mari Balthico per Germaniam ad Batavorum viciniam se extenderet magnamque haberet auctoritatem et in Imperio et in Polonia et in toto orbe terrarum. Sed haec Deo et iis, quorum res in manu est, permittenda sunt.

Deus igitur et haec in bonum christiani orbis gubernet et pacem det et ill. Dom. vestrae omnia prosperrima.

Ill. Dom. vestrae perpetuae observantiae debitor
H. Grotius.

7 Karel IV, hertog van Lotharingen.
8 Maria de' Medici.
9 Henri de Lorraine, hertog van Guise, was op 11 november 1641 te Brussel getrouwd met Honorée de Glymes, nadat hij Anna Gonzaga (no. 5218 n. 15) in de steek had gelaten. Ook zijn verwant Karel IV van Lotharingen had zijn vrouw, Nicole van Lotharingen, in de steek gelaten.
10 Johannes Tilmanus Stella, vertrouweling van Richelieu (no. 5283 n. 3).
11 Karl Ludwig van de Palts.
12 De prins van Wales en Mary, James, Elizabeth en Henry Stuart.
13 Ruprecht van de Palts.
14 Aire had zich op 7 december overgegeven.
15 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15).
16 Jacques Rouxel de Médavy, graaf van Grancey (no. 5323 n. 11).
17 Wilhelm, baron van Lamboy (no. 5005 n. 12).
18 Urbain de Maillé, markies van Brezé, maarschalk van Frankrijk (no. 5142 n. 16), versterkte Argelès in de Roussillon.
19 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
20 Ulrich II, graaf van Oost-Friesland; zie ook no. 5489 n. 5.
21 Friedrich Wilhelm, keurvorst van Brandenburg, de latere ‘Grote Keurvorst’.

Lutetiae, XXI Decembris MDCXLI.

Lamegi episcopus,[22] legatus Portugalliae regis, nocte post II Decembris Romam intravit.

22 Dom Miguel de Portugal, bisschop van Lamego (no. 5028 n. 6), was in de nacht van 20 op 21 november in Rome aangekomen.

Divertit apud legatum Galliae.[23] A pontifice nulli ei honores habiti;[24] sed vidit clam cardinalem Antonium.[25] Veneta cum Turcis controversia durat. Muniunt Hispani et princeps Thomas in Italia Astam, Eporediam, arcem Galiani.[26] Lamboiani milites LX a Gallis, qui in Bassea, partim caesi, partim capti sunt.

5512. 1641 december 21. Aan W. de Groot.[1]

Mi frater,

Praeter reformatos alios etiam Saravius,[2] parlamenti antehac Rotomagensis, nunc Parisiensis, consilium meum probat. D. Vossio[3] permittendum est, ut sileat, si id rebus suis conducere existimat.

De somnio sultani Turcarum[4] publicatum aliquid fuit in Germania, multarum inaniarum nutricula. Id Galli non nimis creduli suaviter irrident.

Portesii sacra carmina,[5] valde egregia, puto et in Batavis reperiri. Alioqui per occasionem liberis mittam. Sunt autem ecclesiae, ubi Gallice canitur, plures, S. Iacobi ad Campos[6] et aliae vicinae huic suburbio. Sunt et in urbe.

Blaviis noli me plane illigare de Annotatis ad Vetus Testamentum.[7] Nam dum ille correctorem, qualem nunquam habuit, quaerit, ego forte cum Cramoisiaco transegero. Interim Blavii habebunt de nostro quod agant: de Americanorum origine,[8] de Lucano,[9] de poematis.[10] Et nostros Flores ad Ius[11] eis mittam, ubi caetera ex meo voto confecerint.

D. Basio,[12] et affini et amico veteri, velim meo nomine perferri omnia, quae ab optimo amico proficisci possunt obsequia et solatia. Evenit ei, quod omnibus exspectandum est, ut suos sepeliant, nisi prius ipsi sepeliantur et eundem luctum aliis praebeant:

κᾶτα δ᾽ ἄχθονται βροτοί
Εἰς γῆν φέροντες γῆν· ἀναγκαίως δ᾽ ἔχει
Βίον θερίστον, ὥστε κάρπιμον στάχυν,

23 François Du Val, markies van Fontenay, genaamd Fontenay-Mareuil (no. 5119 n. 34).
24 De copie te Uppsala geeft: Pontifex nullos ei honores habet.
25 Antonio Barberini.
26 Asti, Ivrea en Galliano.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 930 App. no. 579. Antw. op no. 5496; beantw. d. no. 5528.
2 Claudius Sarravius (Sarrau) (no. 5516 n. 1) gaf over Grotius' *Annotata ad Consultationem Cassandri* (*BG* no. 1165) echter in zijn brieven aan André Rivet een veel minder gunstig oordeel; vgl. H. Bots-P. Leroy (ed.), *Corresp. Rivet-Sarrau* I, nos. 6-10, p. 20-32.
3 Gerardus Joannes Vossius.
4 Ibrahim, sultan der Ottomanen; zie ook no. 5496 n. 6.
5 De berijmde Psalmvertaling in het Frans van Philippe Desportes (no. 5483 n. 10).
6 Een kerk Saint-Jacques-des-Champs is in de fauxbourg Saint-Germain niet bekend.
7 *BG* no. 1137; het werk verscheen in 1644 bij Sébastien en Gabriel Cramoisy te Parijs.
8 *BG* no. 726; de uitgave verscheen bij Blaeu in juli 1642.
9 Grotius' nieuwe aantekeningen bij Lucanus verschenen bij Blaeu in 1643 (*BG* nos. 430 en 431).
10 De bedoelde uitgave van Grotius' *Poemata* is niet tot stand gekomen (no. 4995 n. 12).
11 Grotius' *Florum sparsio ad Ius Iustinianeum* verscheen eind 1642 bij Pelé te Parijs (*BG* no. 791); een tweede, verbeterde druk verscheen in 1643 bij Blaeu (*BG* no. 792).
12 De rekenmeester Johan Basius (no. 5380 n. 10) had op 6 december zijn vrouw verloren; zie ook no. 5496.

Καὶ τὸν μὲν εἶναι, τὸν δὲ μή[13]

13 Euripides, *Hypsipyle*, frg. 757 (ed. Nauck), opgenomen in Grotius' *Dicta poetarum quae apud Io. Stobaeum exstant* ... MDCXXIII (*BG* nos. 458-459), p. 449, met ‘θερίζειν’ in plaats van: θεριστόν.

Illud, quod dicitur de federe Traiectino,[14] mihi incognitum est. Princeps Mauritius et heemradios elegit ex pontificiis et Bredae aliquem semper talem in scabinatu esse voluit.

Airae[15] evenit, quod saepe alibi, ut spes Gallos falleret. Sed hoc damnum abunde pensatum est acquisita arce Monaeci[16] etiam Virgilii carminibus nota.

Quod nuper de Spanhemio[17] scripsi, idem et apertius defendit Mestrezatius,[18] primus ministrorum Carentonensium, in libro contra Mileterium, animas fidelium, postquam e corpore exiere, antequam coelum intrent, perfecte purgari. Nec sane aliter dicere possunt secundum eas, quas dixi, ὑποθέσεις. Velim scire, quid sentiant οἱ δοκοῦντες στῦλοι εἶναι[19] apud vos.

Angliae ordines multum inter se dissident, non sine aulae artibus. Calvini locum expressiorem legisse me memini. Attamen quod de eo dixi satis colligitur ex iis, quae tractat Institutione III, cap. 20 § 19, 21, 22, 23, 24.

Deus te cum matre, uxore, liberis bene servet.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae, 21 Decembris novi cal. 1641.

Librorum de Iure belli ac pacis[20] exemplar unum inter caetera incompactum expectabo pro Thuani bibliotheca. Is enim suam formam habet propriam in libris, quos compingi iubet.

5513. 1641 december 21. Aan A. Oxenstierna.[1]

Excellentissime et illustrissime domine,

Cum intellexissem D. Davausium[2] iniicere moram colloquio ad pacem quaesita causa ex titulis ducissae Sabaudicae,[3] miratus sane sum ante colloquium deposci ab hoste concessionem iuris valde controversi, cum saepe disputatum fuerit, tutelae tales lege an testamento deferantur. Scripsi ergo ad D. Salvium[4] posse extricari hoc negotium, si post nomen ducissae Sabaudicae ponatur ‘etc.’ et scripto testentur legati Suediae et Galliae aut etiam Daniae rex eo compendio ius ducissae ad tutelam

14 De Unie van Utrecht; zie ook no. 5496.
15 Aire had zich op 7 december overgegeven.
16 Monaco was in de nacht van 17 op 18 november in Franse handen overgegaan. De burcht is vermeld bij Vergilius, *Aeneis* VI, 830.
17 Friedrich Spanheim (no. 5475 n. 10); zie Grotius' brief dd. 15 december, no. 5506.
18 Jean Mestrezat (1592-1657), predikant te Charenton; vgl. Haag, VII, p. 397-401. Tegen Théophile Brachet de la Milletière (no. 5005 n. 10) schreef hij *Discours de la grâce, contre les prétendus mérites et la justification par les oeuvres, adressé à M. de La Millitière* (Charenton 1638).
19 Paulus, *Ad Galatas* 2:9.
20 *BG* no. 571; de uitgave verscheen bij Blaeu in maart 1642. In de *Catalogus Bibliothecae Thuanae a clariss. VV. Petro et Iacobo Puteanis ordine alphabetico primum distributus* ..., M.DC.LXXIX, t. I, p. 234, is de editie 1642 van Grotius' werk vermeld.
1 Copie Dresden, Sächs. Landesbibl., C 61, 59; copie Leipzig, UB, ms. 2633, f. 126. Gedrukt *Oxenst. Skrifter* 2. afd., IV, p. 174 no. 408.
2 Claude de Mesmes, graaf van Avaux (no. 5001 n. 7).
3 Christine de France, hertogin van Savoye.
4 No. 5515.

illaesum servari. Videtur praeterea mihi imperator, quanquam hostis est, sponsor tamen esse idoneus diem, de quo convenerit, Hispaniae regi probatum iri. Verum ita res est, ut dixi saepe: eorum, qui plurimum hic possunt, interest bellum trahi.

Qui in Hohentvila sunt, satis prosperas eruptiones fecere. At hostis in locis eminentibus

machinas locat. Erlachius[5] autem nulla re confecta Brisacum rediit. Granseius[6] damni aliquid accepit. Lamboius[7] ad Mosam se fert.

Sperant Galli per novam illam munitionem, quam Arzillerii facit marescallus Breszaeus,[8] et Perpinianum et Salzam ita fame premi posse, ut brevi sequatur deditio. Ego dubito.

In Anglia inter ordines atque adeo in ipso ordine plebeio video aulae artibus seri dissidia. Id forte ad alia mala prohibenda pertinebit, at non ad reprimendos Hiberniae motus aut restituendam rem Palatinam. Liberis regiis[9] ad reginam Angliae aditus non datur nisi brevis et sub custodibus. Reginae Galliae matri[10] rex Hispaniae, quanquam arcta satis re pecuniaria, dat ternis mensibus XX millia scutatorum, Guisio autem annua ducenta scutatorum millia. Anna Mantuana[11] ad Guisium profecta est, ut eum sibi maritum vindicet contra novas quas ibi fecit nuptias.[12]

Deus [etc.]

Lutetiae, XI/XXI Decembris MDCXLI.

Mitto pacta regis cum principe Monaeci[13] a me emendata ex vitioso exemplari. Lamegi episcopus,[14] legatus Portugallici regis, nocte post XX Novembris Romam intravit, divertit apud legatum Galliae.[15] A pontifice nulli ei honores habiti; sed vidit clam cardinalem Antonium.[16]

Veneta cum Turcis controversia durat. Muniunt Hispani et princeps Thomas in Italia Astam, Eporediam, arcem Galiani.[17]

Lamboiani milites sexaginta a Gallis, qui in Bassea, partim caesi partim capti sunt.

Bovenaan de brief in de copie te Leipzig: Argumentum. Titulus ducissae Sabaudicae dandus pacis negotium moratur; Grotii consilium. Varia nova. Stipendia a Hispanis matri viduae et Guisio assignata. Portugallico legato Romae publici honores non habiti.

5514. 1641 december 21. Aan N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

5 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15).
6 Jacques Rouxel de Médavy, graaf van Grancey (no. 5323 n. 11).
7 Wilhelm, baron van Lamboy (no. 5005 n. 12).
8 Urbain de Maillé, markies van Brezé, maarschalk van Frankrijk (no. 5142 n. 16), versterkte Argelès in de Roussillon.
9 De prins van Wales en Mary, James, Elizabeth en Henry Stuart.
10 Maria de' Medici.
11 Anna Gonzaga (no. 5218 n. 15).
12 Op 11 november 1641 was Henri de Lorraine, hertog van Guise, te Brussel getrouwd met Honorée de Glymes.
13 Onorato II Grimaldi (no. 5484 n. 7). Grotius' bijlage ontbreekt.
14 Dom Miguel de Portugal, bisschop van Lamego (no. 5028 n. 6).
15 François Du Val, markies van Fontenay, genaamd Fontenay-Mareuil (no. 5119 n. 34).
16 Antonio Barberini.
17 Asti, Ivrea en Galliano.
1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, H 24e. Eigenh. oorspr. Niet ondertek.

Den prince van Monaco[2] zal boven andere advantage zijne principauté behouden onder de protectie ende ten dienste van den coning, die aldaer zijn garnisoen zal houden. De condi-

2 Onorato II Grimaldi (no. 5484 n. 7).

tiën zijn zoo wel gemaect, dat men wel can mercken dat het is aengeleit om in deze quade conjuncture van Spaignië andere princen van Italië aen te trecken.

Op de zaecken van Parma ende Luca werdt noch gehandelt. Hohent(wiel) blijft in de voorgaenden staet, uitgenomen dat de belegerde eenige goede uitvallen (hebben) gedaen ende de belegeraers haer geschut hebben gestelt op eenige naegelegen b(...).

D'heer Erlach[3] is weder te Brisac gecomen zonder iet uitgerecht te hebben. Den grave van Gransei[4] heeft eenige schade geleden; gaet evenwel nae het graefschap van Bourgogne ende Lamboi[5] nae de Maes.

De Fransoisen meenen Perpignan ende Salza te becomen door den honger, waertoe gemaect werdt het fort van Arzilleres.[6] Doch daerop valt bedencken. Men prepareert zich hier tot secours van Catelagne tegen de voorzomer.

Wij verstaen hier, dat in het parlement van Engelant, zelff oock in de Lage Camer, groote verdeeling is ende dat de oproerte van Ierlant meerder zwaericheit heeft dan men eerst hadde gemeent. Den coning van Spaignië, hoewel het gelt niet ruim hebbende, geeft aen de coninginne-moeder van Vrancrijck[7] twintichduizent croonen alle drie maenden ende aen den hertogh van Guise tweehondertduizent croonen jaerlijcx. Denzelven hertogh zal werck crijgen, alsoo de princesse Anne, dochter van Mantue,[8] gaet nae Bruissel om haer oud recht tegen de nieuwe getrouwde[9] te vervolgen. Ick blijve, mijnheer, [etc.]

21 Dec. 1641.

Den bisschop van Lamege,[10] ambassadeur van Portugal, is bij nachte nae de 20 November te Rome ingecomen ten huise van den ambassadeur van Vrancrijck[11] ende aldaer getracteert, maer niet vanwegen den paus; heeft een heimelijcke audiëntie gehadt bij den cardinal Antonio.[12]

't Geschil tusschen de Turcken ende Venetiën vanwegen Zare[13] duirt noch. De Spaignaerden ende den prince Thomas fortificeren in Italië Aste, Ivree ende 'tcasteel t'Galian.[14]

Sestich soldaten van Lamboi zijn ten deele omgebracht, ten deele gevangen bij de Fransoisen uit Bassee.

Adres: Mijnheer mijnheer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant, in Den Hage. Port.

In dorso schreef Reigersberch: Broeder de Groot, den XI Dec. 1641 uyt Paris.

3 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15).
4 Jacques Rouxel de Médavy, graaf van Grancey (no. 5323 n. 11).
5 Wilhelm, baron var Lamboy (no. 5005 n. 12).
6 Argelès in Roussillon.
7 Maria de' Medici.
8 Anna Gonzaga (no. 5218 n. 15).
9 Honorée de Glymes.
10 Dom Miguel de Portugal, bisschop van Lamego (no. 5028 n. 6).
11 François Du Val, markies van Fontenay, genaamd Fontenay-Mareuil (no. 5119 n. 34).
12 Antonio Barberini.
13 Zadar in Dalmatië.
14 Asti, Ivrea en Galliano.

5515. 1641 december 21. Aan J.A. Salvius.[1]

Illustrissime domine,

Evenit, quod putaveram, ut Galli moras iniicerent colloquio de pace,[2] non quod non populus pacem desideret, sed quod aliter expediat his, qui plurimum possunt. Tutela in principatibus, qui summum imperium habent, testamento an lege deferatur, gravis est quaestio et in Palatinatu ab iisdem hominibus nunc in illam partem tractata. Caeterum de pace colloquia recusare, ideo quod ante eam ab hoste obtinere non possis confessionem, qualem desideres in re adeo controversa, parum plausibile est.

Pecuniam a mense Novembri debitam puto iam esse Hamburgi. Ego semestre tantum stipendium retinui[3] dilatis impensis a me factis in tempus aliud.

Deus Excellentiam vestram hoc honore muneret, ut pacem bonam procuret orbi christiano.

Excell. vestrae servire paratissimus
H. G[rotius].

Lutetiae, 11/21 Decembris 1641.

Videtur mihi ius dominae Sabaudiae[4] posse illae sum servari per ‘etc.’, ut in rebus non dissimilibus factum est antehac, simul cum perscripto testimonio legatorum Suediae et Galliae sub eo compendio id comprehendi. Id olim factum in Batavicis induciis super negotio Indiarum.[5]

5516. 1641 december 22. Van C. Sarravius.[1]

Accepi litteras ab amico, viro docto tuique studiosissimo, Maximiliano Langlaeo,[2] Rothomagensi ecclesiaste, quibus me rogat, ut a te quaeram, quis sit ille magister Hebraeus Nehumias,[3] qui quinquaginta annis ante Christi adventum aperte iactabat non posse ultra quinquagesimum annum Messiae adventum differri; cuius mentionem

1 Gedrukt *Epist.*, p. 700 no. 1545.
2 Zie voor de wijze waarop Claude de Mesmes, graaf van Avaux, de vredesbesprekingen vertraagde, *supra* no. 5513.
3 Ook in mei 1641 hield Grotius zijn salaris af van de Franse subsidie aan Zweden; zie no. 5171.
4 Christine de France, hertogin van Savoye.
5 Artikel IV van het Twaalfjarig Bestand (1609). Zie Grotius' *Annales et historiae* ... (*BG* no. 741), lib. XVIII, p. 566; Van Eysinga, *Wording*, p. 146.

1 Gedrukt *Sarravii Epist.*, p. 38 no. 37. Beantw. d. no. 5518. Claudius Sarravius (Sarrau) (± 1600-1651) was sinds 1636 raadsheer in het parlement van Parijs. Vgl. Haag IX, p. 143v.; H. Bots-P. Leroy (ed.), *Corresp. Rivet-Sarrau* I, p. VIIv.
2 Jean Maximilien de Langle (1590-1674), sinds 1615 predikant te Rouaan; vgl. Haag, ^{2}I, kol. 1037-1040.
3 Rabbi Nechunja ben Hakana (Ie eeuw na Chr.), een van de leermeesters tot wie de kabbala zijn oorsprong herleidt. Aan hem werd onder meer het werk *Igeret hasodot, Epistola de mysteriis*, betreffende de komst van de Messias, toegeschreven. Zie Zedler, *Universal-lex.* XXIII, kol. 1527v.; S. Wininger, *Grosse Jüd. National-Biogr.* IV, p. 509v. Zie ook Grotius' antwoord, *infra* no. 5518.

facis pagina 170 de Relig. christ.[4] Se enim consuluisse Salmuriensem Cappellum[5] talium callentissimum et alios, a quibus

4 Grotius' *De veritate religionis christianae. Editio Nova, additis annotationibus in quibus testimonia*, Parisiis ... MDCXL (*BG* no. 950), p. 170: 'In Iesum autem tam bene convenit [Messiae nomen], ut magister Hebraeus Nehumias, qui annis quinquaginta eum praecessit, aperte iam tum dixerit non posse ultra eos quinquaginta annos protrahi tempus Messiae a Daniele significatum.'

5 Louis Cappel (1585-1658), professor Hebreeuws en theologie te Saumur; vgl. Haag, ^{2}III, kol. 727-739.

nihil potuit edoceri ea de re; de qua tu quoque, vir illustrissime, nihil dicis in annotatis. Cum autem sit imprimis notandum istud testimonium professusque sis te nil nisi ex probatissimis auctoribus desumpturum, rogo te id mihi explices, et gratiam debebo tibi. Vale.

Lut. Par., XXII Dec. MDCXLI.

5517. 1641 december 23. Van W. de Groot.[1]

Frater optime,

Praeterita septimana nuntii prae frigoris et glaciei impedimento stato tempore adesse non potuerunt, sed triduo quam solent tardius ad nos perlatae sunt litterae,[2] quare mirari non debetis, si nec tu nec quisquam alius ea septimana litteras accipietis. Nunc alterae tuae litterae[3] mihi traduntur, quare uno responso defringar.

Quomodo se res habuerit de disputatione Sorbonica,[4] quid vero Spiringio[5] super calumniis in te sparsis responderis, libenter cognovi et pro novis, quae ex Italia et Catalonia nuntias, gratias habeo.

De Wiarda[6] bene mones. Ego ea de re, ut et de editione Dissertationis Americanae,[7] diligenter cogitabo et iudicia aliorum exquiram.

Nos nihil hic iam novi habemus, nisi quod conventus Ordinum in VI^{um} proximi anni dilatus est nulla re acta, ne quidem designatis Curiarum consiliariis. Interea magnis animis Harlemenses et Lugdunenses cum quibusdam aliis contenderunt Stridenum et Cloeckium,[8] utputa [*sic*] remonstrantes, incapaces esse ordinis senatorii. Quid super hac re constituendum denique sit, proxima comitia ostendent. Addam et hoc ex amicis obiisse Henricum Persinium,[9] advocatorum hic hactenus principem, periculosissime autem laborare Sommelsdikium[10] obturato a viscosis humoribus urinae meatu, cui malo iam et febris continua accessit.

Nunc ad libros tuos venio, de quibus et tu et Blavius ad me scribitis,[11] et hic quidem tria tantum folia ad editionem de Iure belli et pacis[12] restare scribit rogatque, quo loco testimonia de S.^{to} Ludovico et Annotata ad Philemonem[13] poni debeant, item quomodo formandus sit titulus. Dixi fini operis de Iure belli subnectenda duo testimonia, tunc sequi debere dicta Annotata, ut et ipsa indicem praecedant; in titulo vero eorum mentionem faciendam his verbis ‘accesserunt iam Annotata in epistolam

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24, 224. Eigenh. oorspr. Antw. op nos. 5492 en 5506; beantw. dd. 4 januari 1642 (dl. XIII).
2 No. 5492.
3 No. 5506.
4 Zie no. 5492.
5 Petter Spiring Silvercrona; zie Grotius' brief aan hem dd. 30 november 1641, no. 5488.
6 Dothias Wiarda; zie no. 5506.
7 *BG* nos. 725 en 726.
8 Mr. Cornelis van Strijen en mr. Pieter Cloeck (no. 5245 n. 16); zie ook *Res. SH* dd. 17-20 december 1641.
9 Mr. Hendrick van Persijn.
10 François van Aerssen, heer van Sommelsdijk (no. 4997 n. 3) overleed op 27 december.
11 Zie Grotius' brief dd. 15 december, no. 5506. De brief van [Johan] Blaeu aan Willem ontbreekt.
12 *BG* no. 571; de uitgave verscheen bij Blaeu in maart 1642.
13 Twee citaten uit de levensbeschrijving van Lodewijk IX door Jean, sire de Joinville (no. 5340 n. 6), en Grotius' *Commentatio in Epistolam Pauli apostoli ad Philemonem* (*BG* no. 1136); zij werden afgedrukt achterin de uitgave van *De iure belli ac pacis* van 1642 (*BG* no. 571).

ad Philemonem’. Si quid ex his tibi displiceat, rogo indices. Puto enim me id satis tempestive Blavio perscripturum. Rogavit me et super impressione

Annotatorum ad Cassandrum[14] et ex Mercerio[15] intellexisse se scribit ea fere, quae tuae ad me litterae continent. Neque alienus videtur ab iis omnibus excudendis, quae tu congessisti, sed rogat, quem ei operi titulum velles imponi, qua de re deliberaturum me dixi ideoque tuam iam sententiam exquiro; tum vero an ista tua ἄνευ προοιμίων in publicum velis prodire, cum tamen prolegomenis quibusdam praeparari et leniri possint animi, quos, ut in re nova, omnis concordiae in ecclesia mentio exasperat.

De effigie tua iam ab Annotatis[16] divellenda post tam multa divendita exemplaria frustra nos cogitare ait Blavius, cum alii, qui priora inspexerint, defectum eum in codice suo non sint laturi. Rogabat bonus vir, an titulum legati adiici velles; id enim a se praestari posse. Ego cum omnino auferri non possit, nihil mutandum censeo.

Uxoris tuae nomine pecuniam nondum accepi. Ubi eam accepero, ad ipsam scribam. Interea hoc unum monebo matrem nostram[17] indies magis magisque viribus naturae destitui atque ita paulatim ad suum finem vergere.

Deus Opt. Max. te cum uxore et liberis diu nobis servet incolumem, non tantum hoc instante anno, quem felicem tibi precor, sed et aliis hunc secuturis.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, XXIII Decembris 1641.

Exemplaria[18] an duo amici postremi acceperint, e Blavio sciscitabor et proxima vice perscribam.

Adres: A monsieur monsieur Grotius, ambassadeur de la reine et couronne de Suède, à Paris.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 1 Ian. 1642.

Onder het postscriptum: Wicquefort.

En in dorso: 23 Dec. 1641 W. de Groot.

5518. 1641 december 23. Aan C. Sarravius.[1]

14 Grotius' *Annotata ad Consultationem Cassandri* (*BG* no. 1165) werd tezamen met ander werk (*supra* no. 5332) opnieuw uitgegeven onder de titel *Via ad pacem ecclesiasticam*; de nieuwe uitgave verscheen in maart 1642 te Parijs bij Gilles Morel (*BG* no. 1166), terwijl Blaeu in juni 1642 een tweede uitgave verzorgde (*BG* nos. 1167 en 1168).

15 Edmond Mercier (no. 5475 n. 14). Zie over deze kwestie nos. 5505 en 5506.

16 Grotius had bezwaar gemaakt tegen de aanwezigheid van zijn portret in de *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135); zie ook *supra* no. 5429.

17 Aeltgen van Overschie overleed in januari 1643.

18 Presentexemplaren van de *Annotationes in libros Evangeliorum* (*BG* no. 1135); zie ook *supra* nos. 5403 en 5425. Een van de 'duo amici postremi' is, blijkens Grotius' notitie, Joachim de Wicquefort (no. 5022 n. 1).

1 Gedrukt *Sarravii Epist.*, p. 38 no. 38. Antw. op no. 5516.

Nehumiae[2] illius magistri Hebraei, vir amplissime, mentio fit in Thalmudicis; ni fallor est in titulo de Synedrio.[3] Ostendit istum mihi locum olim Hagae Stoctoxus.[4] Puto eius fieri mentionem et in Abenada ad Danielem.[5] Si quid est, in quo perstet Ampl. t. invenire, faciam hoc perlibens et merito, ut ei addictissimus. Vale.

Lut. Par., XXIII Dec. MDCXLI.

2 Rabbi Nechunja ben Hakana (no. 5516 n. 3).

3 R. Nechunja is in het traktaat 'Sanhedrin' niet genoemd. Zie Hermann L. Strack, *Einl. in Talmud und Midraš* (München ^{6}1930), p. 121, met vermelding van de talmudische bronnen voor R. Nechunja.

4 Niet geïdentificeerd. Grotius' bron voor R. Nechunja was de commentaar op *Daniël* van Hugh Broughton (1549-1612); zie *supra* nos. 1062, postscriptum, 1091, 1145 (dl. III).

5 *Daniël* 9. Op welke commentaar Grotius doelt met 'Abenada', is niet duidelijk.

5519. 1641 december 23. Van P. Spiring Silvercrona.[1]

Mijnheer,

De copyen van de lang verwachtede paspoorten tot de vredenstractaten[2] sijn alhier overgesonden, dewelcke men, soo ick verstae, nae neerstige examinatie soodanigh bevonden heeft, dat men daermede acquiesceren can ende bij de tractaten verscheinen. De originalia van den cardinael-infant ondergeschreven sijn nogh in handen van den Venetiaenschen ambassadeur te Paris.[3] Waeromme deselvige soo lange teruggegehouden worden, can men niet weeten; het vermoeden is dat het geschiet met consent van Vranckrijck.

De Wijmersche armee[4] marcheert nae den Rijn toe ende sal sigh met de Hessische volckeren conjungeren om haer winterquartier in de Gulickse landen te soecken; deswegen men hier wel gedacht soude wesen de Françoisen die desen staat dienen ende sonder dat slechte betaelinge ontfangen, haer toe te voegen, daermede sij haer winterquartier aldaer oock genieten mochten, ende indien entreprinsen voorgenomen wirden, deselve aldaer helpen executeren. Hiertoe willen de Staaten van Gelderlant ende Overijssel niet verstaen, vresende voor haere securiteit, also den keiserschen daerdoor soude oorsaacke gegeven werden met gantsche macht nae beneden te sacken ende sedem belli in haere nabuirschap te transfereren.[5]

Wt het coninglijcke Boheemsche hof alhier wordt gespargeert dat de streidigheden in Schotland gants bijgelegt ende daerselfs beslooten soude sijn tot dienst van de Paltsische churfursten[6] 10$^{m.}$ Schotten onder de conduite van den heer gen.^{al} Lesley[7] nae de Embs in Westphalen te senden ende sigh met den geconfedereerden te conjungeren, tot welckes armee onderhoudinge 200$^{m.}$ lb. sterlings wt beide coningrijcken, Engelant en Schotlant, jaerlijcks souden gedestineert sijn; mede, dat voor weinigh dagen een courrier wt Engelant hierdoor nae Sweden gepasseert soude sijn, berichtende dat d'heer Thomas Roo[8] derwaerts, soo haest hij van Regensburg soude teruggegecomen sijn, volgen soude. Deser daegen is mijnheer prins Robert[9] wt sijne gevangenisse alhier per posto wel aengelangt, ende is hem aen 't keyserlijcke hof groote eere bewesen.

De Dennemarckse resident alhier, Tancke,[10] heeft voor eenige dagen een schrijven van sijnen coning aen de Heeren Staten overgelevert, 'twelck wel een behoorlick opschrift hadde, maer in den brief selfs sijn termini geweest als ‘Unsern gnädigen willen und gruss’, item ‘bleiben euch mit gnaden bewogen’, die men vermeint te strijden tegens de digniteit deses staats; derowegen men aen den voorss. resident het schrijvens geopent weder heeft teruggegegeven ende aenseggen laeten, alsoo

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13, 102. Oorspr. Niet ondertek. De brief is van de hand van Grotius' voormalige secretaris Pieter Pels (no. 5228 n. 1).
2 Zie over de kwestie van de paspoorten voor de Staatse afgevaardigden ter vredesconferentie J.J. Poelhekke, *Vrede*, p. 37-97.
3 Girolamo Giustiniani (no. 5454 n. 22).
4 Het leger van wijlen Bernhard van Saksen-Weimar (†1639).
5 Zie hierover, meer uitvoerig, *infra* no. 5530.
6 Karl Ludwig van de Palts.
7 Alexander Leslie, graaf van Leven (no. 5434 n. 7).
8 Sir Thomas Roe (no. 5143 n. 7).
9 Ruprecht van de Palts.
10 Martin Tancke, in de jaren 1638-1649 Deens resident in Den Haag. Vgl. C.F. Bricka-J.A. Fridericia (ed.), *Christian den Fjerdes egenh. breve* V, p. 17 n. 3; E. Marquard, *Danske gesandter*, p. 38. Zie ook Aitzema, II (f.^{o}), p. 799. Een deel van de in deze zaak gewisselde stukken bevindt zich in ARA, SG no. 7245.

Vranckrijck ende Engelant soodanige terminos in haere missiven aen desen staat wtlieten, dat men deselve van haere May.^{t} van Dennemarcken mede niet verwacht en hadde, waerop den voorss. resident den brief weder terugge heeft genomen, met beclagh niettemin dat men denselven geopent hadde.

Van Coningsbergen werdt geadviseert dat sijne churf. D.[t][11] eerstdaegs eenen amb.[r][12] nae Pommeren soude afvaerdigen, omme aldaer met de croone Sweden te voltrecken de armistitie, met eenige andere pointen tot dien einde noodigh te proponeren; van gelijcke oock eene deputatie[13] aen haere Ho. Mo. ende sijn Hoocheit over de neutraliteit ende verschooninge der landen van Cleef ende Marck. Aldaer gingen mede discoursen van een alliantie tuschen het jongste vrauwlin van Brandenburg[14] met prins Casimir.[15] Den ambassadeur van den coning van Dennemarcken aen den grootfurst van Moscoviën[16] was over Lijf- ende Churland te Dansick incognito aengecomen ende te waeter nae Dennemarcken gevaeren.

Van de hooftarmee hebben wij niet anders als dat sijn Ex.[tie] d'heer gen.[al] Torstenson[17] den 25[e] passato sijn hooftquartier te Wiesen aen de Aller nogh hadde; dat de laackenen tot cledinge onder de regimenten, dogh het gelt nogh niet waeren wtgedeelt, 'twelck mischien de oorsaecke is van soo laet opbreecken; desselfs armee buiten de Wijmerschen, die sigh van hun gesepareert hebben, bevond sigh 20[m.] man, sterck genough om tegens den vijant aen te gaen. De beide hertogen van Brunswijck[18] willen ettelijcke dusent ruiters daertoe geven ende mevrouwe de landgravinne[19] tot monteringe van de gevoeteerde ruiters een paar 1000 paerden; dat Hatzvelt[20] sijne Erfurdische blocquade nogh continueerde ende Piccolomini in Thuringen ende Francken lagh. Van Stalhans[21] heeft men, dat naedat hij Sagan met 300 man heeft beset gelaeten, opgebroocken ende nae Beuthen gegaen is ende de vijant nae Opper-Slesiën in sijn winterquartier ging.

Den coning van Dennemarcken is in sijn leger, 'twelck men vermeinde dat vandaer[22] opbreecken soude; waerhenen, wiste men nogh niet. Het vermoeden was dat hetselve in de vier landen, gehoorende onder Lubeck ende Hamburg sijn winterquartier soude nemen. De gecommitteerden van Lubeck ende Bremen[23] waeren van Hamburg weder nae haere principalen ad referendum vertrocken; haer verrichtinge is onbekent. In de vredenstractaten berust het nogh daerbij, dat M.[r] d'Avaux,[24] indien sijne May.[t] tot Dennemarcken hem verseeckeringe wil doen dat de keyser sijne desideria sal willen innegaen, hij alsdan sigh mede tot de daghsettinge verstaen sal.

Wt Weenen adviseert men dat de Beyersche gesanten[25] eindelick eens op die van de Paltsische[26] ingegevene replicque geantwoordt hadden, maer alles in terminis

11 Friedrich Wilhelm, keurvorst van Brandenburg, de latere 'Grote Keurvorst'.
12 Gerhard Rumelian Leuchtmar von Kalcheim (no. 5176 n. 7); zie ook no. 5500.
13 Zie voor hun namen no. 5500.
14 Hedwig Sophie van Brandenburg huwde echter met Wilhelm VI van Hessen-Kassel.
15 Jan II Kazimierz.
16 De Deense ambassade naar Moskou bestond uit Valdemar Christian, graaf van Sleeswijk-Holstein (no. 5282 n. 8), en Gregers Krabbe (no. 5085 n. 15). Krabbe bevond zich eind december weer in Glückstadt; vgl. H.-D. Loose, *Hamburg u. Christian IV*, p. 95. Valdemar Christian keerde pas in de loop van 1642 terug naar Denemarken.
17 Lennart Torstensson (no. 5176 n. 4).
18 Friedrich en Christian Ludwig van Braunschweig-Lüneburg.
19 Amalia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
20 De keizerlijke veldmaarschalk Melchior von Hatzfeldt und Gleichen (no. 5025 n. 11).
21 Torsten Stålhandske (no. 5014 n. 9).
22 Het Deense leger bevond zich nabij Hamburg.
23 Niet geïdentificeerd.
24 Claude de Mesmes, graaf van Avaux (no. 5001 n. 7).
25 Bartholomaeus Richel (no. 5143 n. 6).
26 Konrad de Spina en Georg Johann Peblitz (no. 5033 n. 5).

generalibus, also dat de partijen in extremitatibus nogh verseren, waerdoor de onderhandelaers oorsaecke genomen om conditiën ende middelen van accord voor te slaen, in dewelcke te formeren sij nu besigh sijn.

Mons.r Coigneu,[27] een minister van de reine-mère van Vranckrijck, is alhier met brieven aen desen staat aengecommen ende heeft bij sijne Hoogheit audiëntie gehadt; sijn aenbrengen is secreet.

Den heer ambassadeur Joachimi[28] vertreckt in corten weder nae Engelant. De schepen tot sijnen behoeve liggen te Schevelingen zeylvaerdigh; hij gaet met nieuwe commissiën derwaerts, die insgelijcke nogh onbekent sijn.

Hiermede verblijve, mijnheer,

u Excellentie dienstwilligste.

Haaghe, 23 Xbris 1641.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 1 Ian.

En in dorso: 23 Dec. 1641 Spierinck.

5520. 1641 december 24. Van G. Keller.[1]

Hochedler, gestrenger herr ambassadeur, hochgeneigter herr vndt patron,

Seit meinem jungsten[2] ist von der armee nichts alhier einkommen, weiln wegen abgang des eises, so wohl alss der continuirender stürme fast nichts vber die Elbe kommen konnen.

Die vor die armee noch desiderirte gelter, werden gegen endt dieser wochen mit einer starcken convoy dahin geführt werden, vndt vermeinen die von dannen ankommene officiers, das es alssdan ohn ferners disputiren zu action gehen werde. Vnterdes[s]en ist der general major Pfuhl[3] hier, wirdt noch in 2 monaht nicht zur armee gehen, vndt sagen viel leuthe gar, er habe auss disgouste, das ihm ein ander in der general leütenants charge vorgezogen worden, ganz resig[n]irt, welchem doch noch zurzeit kein glauben beyzumessen ist.

Mit vnsern praeliminar friedens tractaten[4] ist man noch fleisig zu werck. An seithen Franckreich helt ess noch am herstesten [*sic*], weigert dem keyser noch den titul eines Römischen keysers, der doch ohne denselben nunmehr wirdt tractiren können oder wollen; doch hofft man in kürzen das ende darvon zu sehen.

Dass Dennemerckische lager sagt man, soll diese wochen vfbrechen, die völcker wieder zurück geführt, vndt ins landt zu Holstein verlegt werden.

Auss Preüsen continuirt die schickung nach Hollandt.[5] So soll auch ein heyraht zwischen der eltisten prinzessin zu Brandenburg vndt dem herrn marggraffen von

27 Jacques Le Coigneux (no. 5279 n. 5). Zie ook *infra* no. 5530.

28 Albert Joachimi, heer van Hoedekenskerke (no. 4998 n. 22). Zie ook *Res. SH* dd. 20 december 1641.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 12, 54. Oorspr. Eigenh. ondertek.

2 No. 5510 dd. 20 december 1641.

3 Adam von Pfuel (no. 5213 n. 2).

4 Het preliminair verdrag werd gedateerd op 15/25 december 1641; zie ook *infra* no. 5531.

5 Vermoedelijk is het gezantschap vanuit Kleef bedoeld; zie ook nos. 5500 en 5519.

Jägerndorff[6] getroffen sein; wiewohl vom prinzen von Newburg[7] hiebevor stercker gesagt worden, vndt also noch nicht gewiss, welcher sie haben wirdt.

Herr Stahlhansch[8] befindet sich noch im Sternbergischen, vndt vmb Driesen, in genzlicher intention die Hinter-Pommerische quartier zubesuchen. Wie aber lezte schreiben auss Wissmar lauten, ist daselbst per posta ein major vom herrn feltmarschalck Torstenson[9] durch passirt

6 Louise Charlotte van Brandenburg en Ernst van Brandenburg, markgraaf zu Jägerndorf (no. 5148 n. 9).
7 Philipp Wilhelm van Palts-Neuburg.
8 Torsten Stålhandske (no. 5014 n. 9).
9 Lennart Torstensson (no. 5176 n. 4).

mit mundtlicher ordre an hern Stahlhanschen, vermug deren vermeindt wirdt, er sich werde moviren, vndt nach der hauptarmee wenden müs[s]en.

Hiermit verbleibe ich negst empfehlung göttlicher obacht

Ew. Excell.z gehorsamber diener
G. Keller mpp.

Hamburg, den 14. Xbris 1641.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 16 Ian. 1642.

5521. 1641 december 24. Van F.R. Mockhel.[1]

Monsieur,

Combien que j'aye esté porté de respondre à v.e Ex.ce[2] par le dernier ordinaire[3] de la sorte, comme elle peut veoir par la copie cy-jointe, toutefois j'ay descouvert depuis que toutes ces asseurances que mess.rs les barons d'Erlach et d'Oysonville[4] avoyent donné à M.r de Wert,[5] n'avoyent esté que des compliments et qu'en effect ils n'ont point de pouvoir de rendre ledit S.r de Wert, quoyqu'il en soit de M.r le mareschal Horn,[6] ainsy que v.e E.ce mesme pourra juger, en considérant bien l'ordre qu'ils ont du roy, dont j'envoye une copie.[7] Mais quoy que l'on en voulust dire, il est très-certain que jaçoit[8] que mondit seigneur le mareschal vint jusques dedans Strasbourg pour y estre changé, ces messieurs susdits ne voudroyent point faire bouger Jean de Wert de Brisach, sans avoir quelque nouveau et exprès ordre de l'acheminer aussy et changer effectivement. En quoy je supplie très-humblement v.e Ex.ce de se fier de ma parole sans s'arrester à d'autres propos contraires. C'est aussy pourquoy ramentevant le contenu de toutes mes lettres précédentes, je supplie v.e E.ce tant que je puis, qu'ayant la promesse du roy, il luy plaise aussy d'en tirer les ordres à ce requis, contenants par exprès, que ces Mess.rs du gouvernement de Brisach soyent tenus de faire mener le baron de Wert ou à Basle ou à Strasbourg - selon que l'on s'accordera du lieu - et de le résigner absoluement entre les mains des commissaires du duc de Bavière,[9] aussytost qu'iceux se

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 19, 24. Eigenh. oorspr. Zie over Friedrich Richard Mockhel no. 5361 n. 1.
2 Grotius' brieven aan Mockhel van 1641 ontbreken.
3 Zie no. 5507 dd. 16 december 1641; de genoemde copie van deze brief ontbreekt.
4 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach, en diens adjunct Paul Le Prévost, baron van Oysonville (no. 4994 n. 15-16).
5 Johan van Werth (no. 5017 n. 4).
6 Gustav Karlsson Horn (no. 5264 n. 1).
7 Ontbreekt.
8 Bedoeld is: jà soit.
9 Namens Maximiliaan, keurvorst van Beieren, trad in deze zaak voornamelijk Johann Küttner op; zie no. 4628 (dl. XI).

monstreront prests de faire le mesme de la personne de M.r le mareschal Horn; ou bien, de le rendre seulement à cest effect aux ministres de la couronne de Suède dans Benfeld,[10] lesquels vuideroyent bien cest affaire un peu plustost, s'il est possible. Car de l'avoir fait mener à Brisach et y bien guarder, cela ne nous sert de rien; tant s'en faut que ce soit l'effect de ce que l'on a promis tant de fois à la royne et couronne de Suède. Si v.e Ex.ce mesme ne veoid pas de tels ordres en leur perfection et qu'elle n'en reçoit des copies authentiques, je ne croiray jamais qu'elles ayent esté donnez - ne l'estants point présentement - et encor moins que M.r le mareschal puisse estre délivré par le moyen de Jean de Wert.

Je suis très-marry d'en donner tant de peine à v.e Ex.ce, mais l'intérest de la couronne

10 Mockhel zelf en de goeverneur van Benfeld, Friedrich Moser von Filseck (no. 5214 n. 1).

de Suède l'important, je me console que v.e E.ce n'en voudra rien prendre en mal, de celuy qui est entièrement, monsieur,

de v.e Excellence le plus humble et très-obéissant serviteur
Mockhel mp.

De Benfeld, ce 24/14 de Decemb. 1641.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 16 Ian. 1642.

5522. 1641 december 26. Aan W. de Groot.[1]

Mi frater,

Advenit tempus, quo omnia hic perstrepent choreis, cantibus, comoediis. Hohentwila adhuc obsidetur eventu dubio. Bavarus copias suas auget. Dux Carolus cum Cantecroia[2] Argentorati est; Guisius inter Annam Mantuanam et Boxuacam[3] iuris controversi. Boxuaca a sententia archiepiscopi Machliniensis[4] contra se lata appellavit Romam.

Hispani, qui in Ruscinonensi sunt tractu, novum militem et commeatus per Colubri portum accepere in navibus longis novem. Fama hic est de praelio navali ad promontorium Vincentii[5] commisso inter Hispanos et Batavos cum Portugallis iunctos, sed Batavos a Portugallis desertos.

Romae episcopus Lamegae[6] pro regio legato non agnoscitur.

Nos hic recte valemus optamusque tantundem tibi, uxori, liberis.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae, 26 Decembris 1641.

5523. 1641 december 26. Van C. Marin.[1]

1 Gedrukt *Epist.*, p. 931 App. no. 580. Het antwoord van Willem de Groot dd. 6 januari 1642 ontbreekt; zie ook Grotius' brief dd. 18 januari 1642 (dl. XIII).
2 Karel IV, hertog van Lotharingen, met Béatrice de Cusance, prinses van Cantecroix (no. 5041 n. 7).
3 Anna Gonzaga (no. 5218 n. 15) en Honorée de Glymes, weduwe van Albert-Maximilien de Hénin, graaf van Bossu(t).
4 Jacques Boonen, aartsbisschop van Mechelen.
5 Cabo de São Vicente, in het zuidwesten van de Algarve.
6 Dom Miguel de Portugal, bisschop van Lamego (no. 5028 n. 6).
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9, 250. Eigenh. oorspr.

Monsieur,

J'ay des lettres du jeune baron d'Ochsenstirn[2] qui a passé la mer pour traitter de la paix, par lesquelles il me recerche de la correspondance que j'aye à tenir avec luy; aussy ne manqueray-je pas de le faire, y estant obligé par le lien de ma charge et par commendement exprès de nostre reine. Mais je suis marry que je n'ay point encor des nouvelles du payement de mon gage qu'on va tousjours différer de jour à autre à mon gran regret, et d'ailleurs je ne puis tirer aucune assistance de personne. Patience.

Si vous sçavez que messieurs Bielky[3] passeront par icy, je vous prie de m'en donner advis,

2 Johan Oxenstierna.
3 Wellicht Gustav en Svante Bielke, die op 10 juni 1639 als resp. 19- en 20-jarige student waren ingeschreven in Leiden.

car le jeune Banier[4] les attend à Rome, où l'affaire de Parme est encor bien embarassé et semble plustost se disposer à la guerre qu'à un accom[m]odement, le pape voulant qu'au préallable il[5] désarme et vient à Rome en personne pour despendre entièrement de sa grâce en la restitution de ce qu'on a pris sur luy, com[m]e le verrez par cy-joint advis[6] qui me viennent de bonne main.

Les impériaux auprès de Hohetvil ont fait une terrible cacade, car ayans perdu quantité de gens et des munitions, ils sont contrains de s'en retirer ès quartiers d'hyver dans le voisinage. Ils veulent néantmoins faire des forts à l'entour de la place et les garnir des gens pour par ce moyen continuer le blocus durant cest hyver, et cependant recerchent les Suisses de n'assister point en façon que ce soit ceux de Hohetvil des vivres et des munitions de guerre, mais prendre plustost la place en séquestre pour en desnicher le commendant d'icelle[7] qui véritablement a acquis de la gloire grande durant ce siège.

Quelques cantons ont desjà consenti la levée de France, mais la plus gran part sont encor en doubte de ce qu'ils doivent résouldre sur ce suject, à cause de l'Austriche qui fait tout ce qu'elle peut par des lettres pour empêcher ladite levée.

Les Grisons ne sont pas encor d'accord pour le restablissement des cappucins dans l'Engadine, aussy n'ont en receu aucune pension depuis leur dernier traitté avec Espagne,[8] et sur 120 m. escus qu'on doit à leur milice dans le Milanois ils n'ont touché que 12 m. escus, la voulant pourtant rappeller, s'ils ne sont satisfaits ce mois-cy.

On tient Aire[9] pour rendu et Erfort en danger d'estre pris par trahison qu'on y doit avoir descouvert.

Je me reccom[m]ande à vos bonnes grâces et vous en demande la continuation com[m]e celuy qui suis passionnément, monsieur,

vostre serviteur redevable

C. Marin mp.

De Zurig, ce 16 de Xbre l'an 1641.

Je voudrois sçavoir, si Mon.r Sadler[10] est en compagnie du baron d'Ochsenstirns.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 8 Ian.

En in dorso: 16 Dec. 1641 Marin.

5524. 1641 december 27. Aan L. Camerarius.[1]

4 Wellicht Svante Banér (no. 5409 n. 3).
5 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
6 Ontbreekt.
7 Konrad Widerholdt (no. 5112 n. 17).
8 Verdrag van Milaan van eeuwige vrede met Spanje, gesloten op 3 september 1639, en het 'Capitulaat' tussen Spanje en Graubünden van dezelfde datum.
9 Aire had zich op 7 december aan de Spanjaard overgegeven.
10 Philipp Sattler (no. 5321 n. 5) was in september 1641 overleden.
1 Copie Uppsala, UB, E 388a, 312. Gedrukt *Epist.*, p. 700 no. 1546.

Illustris domine,

Rex et regina et eorum liberi[2] et cardinalis bene valent fiuntque paratus pro Catalania.

Quis futurus sit eventus obsidionis Hohentwilae, varia sunt iudicia. Nam obsessi erupere feliciter aliquoties, corrupere machinas quasdam bellicumque pulverem, interfecere nonnullos, alios cepere. Sed dicuntur hostes et augescere copiis et propius propiusque ad arcem accedere,

2 De latere Lodewijk XIV en Philippe, hertog van Anjou.

Erlachio[3] autem non id esse virium, ut contra certet; satis eum habere, si vicina oppida tutetur praesidiis.

Cum marchione Badensi[4] aliquid egere Ossenvillius et Stella.[5] Bavarus dicitur multum scribere novi militis ad IV equitum, sex peditum millia.

Dux Carolus una cum Cantecroia[6] Argentorati est. Miles eius partim in Alsaticis praesidiis, partim ad Mosellam agros longe lateque sub tributa sua redigit. Rex interim cognitionem causarum omnium ex Lotharingia et Barrensi ducatu attribuit Metensi parlamento.

Legatus Gallicus[7] in conventu, qui habetur Soloduri,[8] offert comitatui Burgundiae in sex menses immunitatem a belli malis. Donec pax in commune coierit, caesariani eam produci volunt.

Fiunt, ut dixi, hic paratus pro Catalania. Sed dum ii fiunt, rursus naves longae novem Hispanis commeatus et militem intulere in Colubri portum.[9] Terra pugnatum est apud Canaetum,[10] sed levi utrinque damno. Etiam mari ad promontorium Vincentii[11] intelligimus pugnatum inter Batavos Portugallis iunctos et Hispanos aequo satis Marte, sed queri Batavos se a Portugallis desertos; advenisse in Portugalliam tres naves Suedicas et publicatas ibi cum Batavis inducias.[12] Romae qui a Portugallia venit,[13] ut legatus regius non agnoscitur. Legatus Gallicus[14] pro Parmensi[15] non multum profecit duras leges pontifice praescribente, ut dux veniat Romam, veniam poscat, deiiciat munimenta, impensas belli solvat, creditoribus praesenti pecunia satisfaciat.

Anna Mantuana[16] Machliniae est Guisium sibi vindicans. Bossuia[17] a sententia archiepiscopi Machliniensis[18] contra se pronuntiata Romam appellavit.

Viennae incipiunt conditiones proponi[19] in re Palatina, sed lentum erit negotium et magis minusve procedet, prout se in Anglia habebunt res et animi.

Deus ill. Dom. vestrae det valetudinem bonam in rebus prosperis.

Ill. Dom. vestrae perpetuae observantiae debitor
H. Grotius.

3 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15).
4 Friedrich V (1594-1659), markgraaf van Baden-Durlach; hij bevond zich te Bazel. Vgl. *ADB* VII, p. 457-460.
5 Paul Le Prévost, baron van Oysonville (no. 4994 n. 16), en Johannes Tilmanus Stella (no. 5283 n. 3).
6 Karel IV, hertog van Lotharingen, met Béatrice de Cusance, prinses van Cantecroix (no. 5041 n. 7).
7 Jacques Le Fèvre de Caumartin (no. 5015 n. 5).
8 Landdag te Solothurn (9-12 december 1641); zie Vogel-Fechter, *Eidgen. Absch.* V, 2, 1, p. 1224-1227. Zie over de wapenstilstand in de Franche Comté, E. Rott, *Hist. représ. dipl.* V, p. 441-444, 451vv.
9 Collioure.
10 Canet in Roussillon.
11 Cabo de São Vicente, in het zuidwesten van de Algarve.
12 Het verdrag tussen Portugal en de Republiek was gesloten op 12 juni 1641 (no. 5225 n. 3).
13 Dom Miguel de Portugal, bisschop van Lamego (no. 5028 n. 6).
14 François Du Val, markies van Fontenay, genaamd Fontenay-Mareuil (no. 5119 n. 34).
15 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
16 Anna Gonzaga (no. 5218 n. 15).
17 Honorée de Glymes, weduwe van Albert-Maximilien de Hénin, graaf van Bossu(t), was op 11 november 1641 te Brussel gehuwd met Henri de Lorraine, hertog van Guise.
18 Jacques Boonen, aartsbisschop van Mechelen.
19 Naar de copie te Uppsala verbeterd uit: imponi.

Lutetiae, XXVII Decembris MDCXLI.

Adres (volgens de uitgave der Epist.): Ludovico Camerario, reginae regnique Sueciae consiliario.

Bovenaan de brief in de copie te Uppsala: Redd. Leidae, 4 Ian. st.v. 1642.

5525. 1641 december 27. Aan A. Oxenstierna.[1]

Excellentissime et illustrissime domine,

De Hohentvila audimus aliquot ibi eruptiones feliciter factas, machinas et vasa quaedam hostium pulverem bellicum continentia ab eruptoribus corrupta, interfectos et captos nonnullos. Verum simul intelligimus auctas hostium copias, propius arcem indies ab iis succedi; Erlachium[2] certamini imparem nihil aliud quam prospicere oppidis, quae Silvatica vocant.[3] Plane quis futurus sit obsidionis eventus, variant coniecturae.

Dux Carolus cum Cantecroia[4] Argentorati nunc est, milites eius partim in praesidiis, partim circa Mosellam multum noxii circum habitantibus. Rex interim iurisdictionem de causis Lotharingiae et Barrensis ducatus totam attribuit Metensi parlamento. Ossenvillius et Stella[5] cum marchione Badensi[6] colloquia habuere. Bavarus vero dicitur novum militem scribere ad quatuor equitum, sex peditum millia. Viennae incipiunt conditiones proponi super re Palatinatus.

Legatus Gallicus[7] in conventu, qui Soloduri habetur,[8] paratum se ostendit eximere bello comitatum Burgundicum in sex menses, sed caesariani volunt, ut id duret ad pacem usque generalem.

Non multum promovet Romae legatus Gallicus[9] et alii in re Parmensi pontifice multum fiso victoriae et viribus suis eoque volente, ut dux[10] se sistat et culpam deprecetur, solvat belli impensas, deiiciat nova munimenta, praesente pecunia satisfaciat creditoribus.

Rex hic, regina, regis liberi,[11] cardinalis bene valent. Fiunt paratus pro Catalania.

Deus [etc.]

Lutetiae, XVII/XXVII Decembris MDCXLI.

Novem longae naves in portum Colubri[12] recens advenere cum novo milite et commeatu. Pugna quaedam fuit non longe a Caneto,[13] pari fere damno.

Ex Portugallia intelligimus advenisse eo tres naves Suedicas; inducias cum Batavis[14] publicatas; ad promontorium Vincentii[15] pugnasse cum Hispanicis navibus Batavicas et Portugallicas; sed Batavos se a Portugallis desertos queri. Clades ferme aequata.

1 Copie Dresden, Sächs. Landesbibl., C 61, 60; copie Leipzig, UB, ms. 2633, f. 127. Gedrukt *Oxenst. Skrifter* 2. afd., IV, p. 176 no. 409.
2 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15).
3 De zogenaamde Waldstätte, de plaatsen Waldshut, Laufenburg, Säckingen en Rheinfelden in de Breisgau.
4 Karel IV, hertog van Lotharingen, met Béatrice de Cusance, prinses van Cantecroix (no. 5041 n. 7).
5 Paul Le Prévost, baron van Oysonville (no. 4994 n. 16), en Johannes Tilmanus Stella (no. 5283 n. 3).
6 Friedrich V, markgraaf van Baden-Durlach (no. 5524 n. 4).
7 Jacques Le Fèvre de Caumartin (no. 5015 n. 5).
8 Landdag te Solothurn (9-12 december 1641); zie ook no. 5524 n. 8.
9 François Du Val, markies van Fontenay, genaamd Fontenay-Mareuil (no. 5119 n. 34).
10 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
11 De latere Lodewijk XIV en Philippe, hertog van Anjou.
12 Collioure.
13 Canet in Roussillon.
14 Het verdrag tussen Portugal en de Republiek was gesloten op 12 juni 1641 (no. 5225 n. 3).
15 Cabo de São Vicente, in het zuidwesten van de Algarve.

Anna Mantuana[16] Machliniae est. Bossuia[17] a sententia archiepiscopi Machliniensis[18] contra suum cum Guisio matrimonium lata Romam appellavit.

16 Anna Gonzaga (no. 5218 n. 15).
17 Honorée de Glymes, weduwe van Albert-Maximilien de Hénin, graaf van Bossu(t).
18 Jacques Boonen, aartsbisschop van Mechelen.

Ma[n]sfeldii arcem Hazfeldio[19] proditam intelligimus, naves autem ab Hispania et Nicaea quasdam Monaeci retentas, quo venerant ignarae mutatarum ibi rerum.

Bovenaan de brief in de copie te Leipzig: Argumentum. Hohentvilae obsidio dubia utrinque. Iurisdictio causarum Lotharingiae et Barrensis parlamento Metensi tributa. Galli ad sex tantum menses eximere bello promittunt comitatum Burgundicum, caesariani ad pacem usque. Pontificis conditiones Parmensi propositae. Lusitanica.

5526. 1641 december 27. Aan N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

Alles is hier in vreuchde, ballets, musique ende comediën. Men maeckt oock preparaten voor Catelagne. Maer ondertuschen zijn van nieuws negen galeien met volck, vivres ende amunitie aengecomen voor de Spaignaerden te Coleuvre.[2] Ontrent Canette[3] is oock een rencontre geweest, met weinigh schade aen beide zijden.

Van Hohentwiel vallen de discoursen verscheiden. Wij hooren dat de belegerde verscheide geluckige uitvallen hebben gedaen, eenige stucken geschuts vernagelt, eenige tonnen buscruit verbrandt, personen gedoot ende gevangen. Maer oock verstaen wij dat de belegeraers dagelijcx stercker werden ende 't casteel zeer naederen, dat d'heer Erlach[4] als te weinigh machts hebbende niet en derft verschijnen in het velt, maer alleen de garnisoenen van de Waldsteden[5] versterckt. Men zegt oock dat den hertogh van Beyeren[6] groote lichtingen wil doen tot zesduizent te voet, vierduizent te paerd. Hertogh Carel is te Straesburg met de Cantecroi,[7] zijn volck in de garnisoenen van de Elzas ende voorts bij de Meuzel, houdende alle die quartieren ende Lorraine onder contributie. Den coninck heeft de jurisdictie over 't lant van Lorraine ende Barrois gegeven aen zijn parlement te Metz, teniet doende de raedcamer die bij zijne Maiesteit voor dezen in Lorraine was gestabilieert.

Uit Portugael zijn advyzen dat de drie Sweedsche schepen daer zijn gearriveert; dat het bestant met de Vereenigde Nederlanden[8] is gepubliceert. Men voegt daerbij dat een scheepstrijd zoude zijn geslagen bij Capo de St. Vincent[9] tusschen de Hollanders, gevoecht met de Portugezen, ende de Spaignaerden; ende dat de beginselen goed waeren, maer dat de Hollanders bij de Portugezen zijn verlaeten ende alzoo de schade geëffent. Maer hiervan zal buiten twijffel zeeckerder tijdinge zijn in Hollant, gelijck oock van de zaecken van Engelant ende van Yrlant, dewelcke ick daerom voorbij zal gaen, maer alleenlijck zeggen dat den ambassadeur van

19 De keizerlijke veldmaarschalk Melchior von Hatzfeldt und Gleichen (no. 5025 n. 11).

1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, H 24f. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Copie Stockholm, RA, E 1014, coll. J.A. Oxenstierna ser. B II (bijlage bij een brief van P. Spiring Silvercrona aan J. Oxenstierna dd. 7 januari 1642, ontvangen te Stralsund dd. 10/20 januari 1642); de spelling in de copie wijkt veelal af van die in het hs. Tezamen met no. 5527 beantw. dd. 6 januari 1642 (dl. XIII).

2 Collioure.

3 Canet in Roussillon.

4 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15).

5 Waldshut, Laufenberg, Säckingen en Rheinfelden.

6 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.

7 Karel IV, hertog van Lotharingen, met Béatrice de Cusance, prinses van Cantecroix (no. 5041 n. 7).

8 Het verdrag tussen Portugal en de Republiek was gesloten op 12 juni 1641 (no. 5225 n. 3).

9 Cabo de São Vicente, in het zuidwesten van de Algarve.

Vrancrijck in Switzerlant[10] in de vergadering die nu gehouden werdt te Solthurn,[11] presen-

10 Jacques Le Fèvre de Caumartin (no. 5015 n. 5).
11 Landdag te Solothum (9-12 december 1641); zie ook no. 5524 n. 8.

teert het graefschap van Bourgogne te stellen in neutraliteit voor zes maenden, de keizersche begerende dat de neutraliteit duire tot de generale vrede.

Den ambassadeur van Vrancrijck te Rome[12] vordert noch niet veel in de zaecken van den hertogh van Parma,[13] alzoo den paus hoochdragende vanwegen zijne victorie ende wapenen wilt dat den hertogh van Parme come verzoecken vergiffenis ende absolutie, eenige plaetzen stelle in handen van de kerck, de fortificatie weghneme, de costen van het oorlogh betaele ende zijne crediteurs contentere met gereed geld.

De princesse Anne van Mantoue[14] is te Mechelen ende die van Bossu[15] heeft van de sententie van den eertsbisschop van Mechelen,[16] tegen haer huwelijck met den hertogh van Guise gewezen, geappelleert te Rome.

Den baron d'Ossenville ende Stella[17] zijn onlancx in mondelinge conferentie geweest met den marquys van Bade.[18]

De gravinne van Guébrian[19] zeit dat de Fransche trouppes die gedestineert waeren te gaen nae den Rijn, haer vougen met den marescal Torstenzon.[20] Wij verstaen oock dat Haetzfeld[21] het casteel Ma[n]sfeld becomen heeft door verraedt ende dat eenige schepen uit Spaegnië ende Nizze te Monaco zijn vastgehouden zijnde daer gecomen, eer zij wisten van de verandering.

27 Dec. 1641.

In dorso schreef Reigersberch: Broeder de Groot, den 27 Decemb. 1641 uyt Paris.

5527. 1641 december 27. Aan N. van Reigersberch.[1]

Mijnheer,

Boven de consideratiën raeckende de stadt Emden ende de Hessische zal te bezien staen, wat interpretatie den keizer zal maecken op dit huwelijck van den jongen grave van Oost-Frieslant.[2] Dat landschap te incorporeren in de Unie heeft difficulteit meest in 't regard van Hollant. Maer gelijck uEd. zegt,[3] daer zijn weinigh die daervoor zorgen. Uit het exempel van Heemvliet[4] can men zien, wat voordeel die doen, die geen ander vaderlant en kennen als het huis van Nassau.

12 François Du Val, markies van Fontenay, genaamd Fontenay-Mareuil (no. 5119 n. 34).
13 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
14 Anna Gonzaga (no. 5218 n. 15).
15 Honorée de Glymes, weduwe van Albert-Maximilien de Hénin, graaf van Bossu(t).
16 Jacques Boonen.
17 Paul Le Prévost, baron van Oysonville (no. 4994 n. 16), en Johannes Tilmanus Stella (no. 5283 n. 3).
18 Friedrich V, markgraaf van Baden-Durlach (no. 5524 n. 4).
19 Renée du Bec-Crespin († 1659), echtgenote van Jean-Baptiste de Budes, graaf Guébriant; vgl. *NBG* XXII, kol. 356vv. Haar mededeling is niet juist.
20 Lennart Torstensson (no. 5176 n. 4).
21 De keizerlijke veldmaarschalk Melchior von Hatzfeldt und Gleichen (no. 5025 n. 11).
1 Hs. Amsterdam, UB, coll. RK, H 24g. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Tezamen met no. 5526 beantw. dd. 6 januari 1642 (dl. XIII).
2 Enno Ludwig van Oost-Friesland huwde Henriëtte Catharina, vierde dochter van Frederik Hendrik; zie no. 5489 n. 5.
3 De brief van Reigersberch ontbreekt.
4 Mr. Johannes Polyander van Kerckhoven, heer van Heenvliet (no. 4997 n. 3).

Het defy bij den hertogh van Medine Sidonia[5] aen den nieuwen coning van Portugal gedaen is hier gedruckt.

5 Gaspar Alonso Pérez de Guzmán, hertog van Médina-Sidonia, goeverneur van Andalusië; zie ook no. 5509 n. 6.

De zaecken van Duitschlant schijnen tot een slagh te loopen, dewelcke licht groot voordeel zoude connen geven aen d'eene off d'andere zijde.

Ick zal blijde zijn te verstaen, wat tijdingen in uE. quartieren zijn van Yrlant, Engelant, Portugael.

27 Dec. 1641.

Adres: Mijnheer mijnheer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant, in Den Hage. Port.

In dorso schreef Reigersberch: Broeder de Groot, den 27 Decemb. 1641. Heenvliet kent geen ander vaderlant als 't huys van Nassou.

5528. 1641 december 29. Van W. de Groot.[1]

Frater optime,

Dissertationem tuam de origine gentium Americanarum[2] per Surkium[3] Latio[4] ostendi feci, qui haec sua illico chartis illevit duosque mihi libros mitti curavit aut potius auctori dissertationis, quos mihi misit Surkius. Eorum alter est Dictionarium linguae Mexicanae,[5] e quo excerpta aliqua mitto; alter est Acostae Indicana historia,[6] cuius capite XVI° tractatur ea, quam tibi sumsisti, materia. Iudicium de ipsa dissertatione epistola addita[7] manifestum facit. Tu ecquid mutari, ecquid addi operi tuo velis, an vero ita, uti iam se habet, imprimendum censeas, fac intelligam.

Ego cras Amstelodamum excurrere cogito, ubi et Blavium conveniam et amicos invisam, et siquid illic scriptu dignum se obtulerit, faciam te redux certiorem. Perendie, ut spero, invisam Vossium[8] et quid ille, quid alii iudicent de tuis scriptis,[9] diligenter explorabo. Edidit Vondelius tragoediam, cui titulus Petrus et Paulus martyres.[10] In

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24, 225. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 5512; beantw. dd. 11 januari 1642 (dl. XIII).
2 De kopij van *BG* nos. 725 en 726.
3 Wellicht Anthony Studler van Zurck, later heer van Bergen en Kennemerland (no. 5300 n. 8); hij woonde, evenals De Laet, in Leiden.
4 Johan de Laet (no. 5379 n. 7). In 1643 verscheen van zijn hand *Joannis de Laet Antwerpiani notae ad Dissertationem Hugonis Grotii de Origine gentium Americanarum et observationes aliquot ad meliorem indaginem difficillimae illius quaestionis*, Amstelodami, apud Ludovicum Elzevirium MDCXLIII (*BG* no. 727; zie aldaar rem. 2).
5 Niet geïdentificeerd.
6 José de Acosta (1539-1600) publiceerde in 1590 te Sevilla *Historia natural y moral de las Indias*.
7 Ontbreekt.
8 Gerardus Joannes Vossius.
9 Willem zal doelen op Grotius' *Appendix de Antichristo* (*BG* nos. 1128-1129) en *Annotata ad Consultationem Cassandri* (*BG* no. 1165). De brief dd. 6 januari 1642 waarin Willem verslag doet van zijn bezoek aan Amsterdam, ontbreekt; zie ook Grotius' antwoord daarop dd. 18 januari 1642 (dl. XIII).
10 *J.V. Vondels Peter en Pauwels. Treurspel*, t'Amsterdam, gedruckt bij Dominicus vander Stichel, voor Abraham de Wees, boeckverkooper ... anno 1641 (Unger nos. 374-376). Op p. A3 zijn twee citaten gegeven uit Grotius' *Appendix de Antichristo* (*BG* nos. 1128 en 1129).

frontispicio libri duo loca ex Appendice tua adducit, in quibus tibi ea de re sermo est. Vulgavit et Barlaeus[11] egregium poema in honorem cardinalis Ricelii.

11 Caspar Barlaeus publiceerde in december 1641 bij Blaeu zijn *Panegyris de laudibus cardinalis Armandi Ioannis Ricelii ducis* ..., waarvan ook Grotius een exemplaar ontving; zie de dankbrief dd. 8 februari 1642 (dl. XIII).

Nudiustertius vivere desiit Arsenius,[12] quae res aliquam forte hic mutationem afferet. Ille enim partes suas et consilio et auctoritate sustentabat. Eodem die princeps[13] Foederatos Ordines cum comite Embdano[14] in sponsalibus filiae convivio excepit. Ita illi hilarem eum diem egerunt.

Hollandi sub Epiphaniae festum iterum hic convenient et in Strideno[15] monstraturos spero et remonstrantibus portas patere dignitatum.

Basio[16] litteras et tuas et uxoris tradam. Meretur sane tuam consolationem. Calvini loca a te indicata[17] per occasionem inspiciam.

Spero Matenesium[18] in consessu Foederatorum Arsenio successurum. Est is sane bonarum partium et nostri amans.

Vale, frater optime, cum uxore et liberis et nos amare perge.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Raptim. Hagae, XXIX Decembris 1641.

Adres: A monsieur monsieur Grotius, ambassadeur de la reine et couronne de Suède, à Paris.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 8 Ian. 1642.

En in dorso: 29 Dec. 1641 W. de Groot.

5529. 1641 december 30. Van P. de Groot.[1]

Venerande parens,

Dum tuis ad Evangelia annotatis[2] iisque praecipue inhaereo, quae ut saluberrima semper, ita et hoc maxime tempore idonea vitam simul et immensam in ea Servatoris nostri benignitatem et misericordiam continent, non possum non aliquid de tua etiam formata ad exemplum tam grande clementia in desperata licet causa mea[3] sperare.

Ignoscas mihi, oro, si semper ad eam revertar materiam, qua totus animus abundat, neque iis te precibus detineri dedigneris, quibus ipsum quotidie Deum compello.

12 François van Aerssen, heer van Sommelsdijk (no. 4997 n. 3), was op 27 december overleden.
13 Frederik Hendrik.
14 Ulrich II, graaf van Oost-Friesland. Het contract van het huwelijk tussen zijn zoon Enno Ludwig van Oost-Friesland en Henriëtte Catharina van Nassau werd op 27 december getekend.
15 Mr. Cornelis van Strijen; zie no. 5245 n. 16.
16 De rekenmeester Johan Basius (no. 5380 n. 10) had op 6 december zijn vrouw verloren; zie ook no. 5496. De hier genoemde troostbrieven waren geschreven door Maria van Reigersberch en Cornelis de Groot; zie Grotius' antwoord dd. 11 januari 1642 (dl. XIII).
17 Zie no. 5512.
18 Johan van Mathenes (1596-1653) werd inderdaad aangewezen als gedeputeerde ter Staten-Generaal; zie *Res. SH* dd. 16 januari 1642.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 26, 48.
2 *BG* no. 1135.
3 Zie over Pieters vrijage *supra* no. 5245.

Quam necessaria inter homines quotitianis infirmitatibus obstrictos ea sit virtus, de qua loquor, ex tuis potissimum didicisse me scriptis profiteor. Eam nunc a te postulo ab homine homo, a patre filius. Hic movebunt te exempla tot regum caesarumque, qui vel hoc solo nomine aeternitatem famae suae meruere, maxime tua ipsius, quae tam abunde in inimicorum tuorum liberos ostendisti, ut inde tibi nomen non minus quam a doctrina apud remotissimas gentes venerit; illic, ut Davidis viri supra hominem factum taceam, illius Caroli Magni lenitate

in simili materia excitaberis. Neque tamen extra virtutem procedere aut infirmitati te tradere cupio. Sunt et rationes, ex quibus cognoscas non esse tam perditum me quam forte tibi persuasisti hactenus. Honestus est, qui me huc deduxit, amor neque mihi neque vobis dedecori futurus. Si tamen quidquam in eo peccatum, quod non diffiteor, ignosce, precor, ob causam per se favorabilem, ignosce propter immensos dolores, quos iam per annum ob eam causam sustinui, ignosce propter te ipsum, ut, postquam tandiu ostendisti potentiam tuam, ostendas nunc et clementiam, ignosce denique prop[t]er Deum Opt. Max. et Servatorem nostrum Iesum Christum, qui eam nobis virtutem adeo commendavit, ut pari gratia eam se repensurum promiserit.

Eum precor, parens optime, ut omnibus tuis conatibus benedicat.

Tibi obedientissimus filius

P. Grotius.

Hagae Com., 30 Dec.ris 1641.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 8 Ian. 1642.

5530. 1641 december 30. Van P. Spiring Silvercrona.[1]

Mijnheer,

Voor weinigh dagen heeft den ambassadeur van Vranckrijck alhier[2] aen de heeren Staten Generael een memorial overgegeven ende begeert, also sijne con. May.t geresolveert was de Weymersche armee,[3] sterck in de 7 à 8000 man, nae den Rijn toe te trecken ende met deselve nogh te conjungeren 6000 man, dat haere Ho. Mo. mochte gelieven haere troupes, die op de middelen wt Vranckrijck gerepartieert sijn ende quaelick betaelt werden, als 1500 te paerd en 2500 te voet, bij haer voegen met verseeckeringe dat Vranckrijck deselvige, soolang sij in sulcken dienst verblijven sullen, richtigh betaelen soude nogte oyt weigerich sijn deselve troupes, soo wanneer haere Ho. Mo. die weder terugge souden begeeren, te laeten volgen. Mede hout den voorss. ambassadeur aen om bewilligung van passagie over den Rijn ontrent Wesel ten behoeve van die armee. Wat men hierop sal resolveren, leert den tijt.

Den Dennemarcksen resident Tancke[4] heeft neffens den brief die hem weder terugge is gegeven, daervan ick u Ex.tie voor acht dagen de reden geschreven hebbe,[5] een memorial overgelevert ende nae eene lange wtlegginge van de goede affectie sijns conings ende ijver ten beste van desen staat geproponeert, in wat voegen haere May.t van Dennemarcken, als de gedeputeerden van desen staat nu

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13, 102A. Oorspr. Niet ondertek. De brief is van de hand van Grotius' voormalige secretaris Pieter Pels (no. 5228 n. 1).

2 Mathieu Coignet, sieur de la Thuillerie (no. 5023 n. 10). Zie over de hier genoemde kwestie *supra* no. 5519 en Aitzema, II (f.o), p. 828-831.

3 Het leger van wijlen Bernhard van Saksen-Weimar (†1639).

4 Martin Tancke (no. 5519 n. 10).

5 No. 5519.

onlangs bij deselve sijn geweest,[6] sich erbooden heeft wel geneigt te wesen sich tot een vredenshandeling ofte tenminsten eenen langdurigen stilstant tuschen desen staat ende Spaegnië te laeten gebruicken, welcke intentie also sijne May.[t] nogh hadde, dieswegen hem Tancke aenbevoolen haere Ho. Mo. te versoecken om middel voor te slaen ende te beraemen tot voortsettinge van soo een goet werck; dat desselfs te Madril residerende ambassadeur[7] alrede ordre hadde het gemoet van den coning van Spaegnië te sonderen ende tot dit heilsaem werck te bewegen. Dese propositie geeft alderhande consideratiën, te meer also den voorss. resident de saacke selfs niet heeft aengeroert ende men oock niet weet, op wat fundament 'tselvige is berustende. Buiten dit heeft den voorss. Tancke nogh een ander memorial

6 Willem Boreel, Albert Sonck en mr. Johan van Weede (no. 5184 n. 8).
7 Hannibal Sehested (no. 5041 n. 16).

ingelevert, waerin hij sigh ten hoogsten beclaegt over de injurie ende despect die sijn coning is aengedaen met het teruggesenden van den bovengemelden brief, ende daerbij aengemelt, indien men 'tselvige niet en sochte te remediëren, dat sijnen coning sulcx ressenteren soude. Sooveel isser aen, dat voor desen, soo wanneer in soodanigen vall de missiven wirden teruggegesonden, 'tselvige geschiede door gecommitteerden, door dewelcke men sulcx excuseren liet, gelijck dan nogh onlangs aen den keyserlijcken afgesanten[8] gepractiseert is. Ende desen brief heeft men maer slecht door een camerwachter aen den resident laeten toesenden, waervan mij de oorsaacke onbekent is.

Van onse hooftarmee is dese reise niets schrijfvaerdigs ingecomen. Deselvige ligt nogh in haere voorige posto, verwachtende eerst nogh een somma gelts van Hamburg. De keysersche liggen in 't land van Halberstad ende Magdenburg, den aertsbisschop[9] te Halberstat ende Piccolomini[10] te Quedlinburg. In de vredenstractaten is het soo wijt gecomen dat m.r Davaux[11] de Dennemarcksche caution heeft aengenomen ende is men nu beesigh met de daghsettinge.

Den heer Stalhans[12] gaet par manquement van victualie in Achter-Pommeren sijn winterquartier soecken ende de keysersche ende Saxische in Slesiën. Met de Deensche armee staet het nogh in deselve termen.

Hetgeen m.r Coigneu,[13] afgesonden aen desen staat vanwegen de coninginne-moeder van Vranckrijck, aen de Staten geproponeert heeft, sal u Ex.tie wt het bijgaende[14] connen vernemen.

Verblijve, mijnheer,

u Ex.tie dienstwilligste.

Haage, den 30 Xbris 1641.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 8 Ian. 1642.

5531. 1641 december 31. Van G. Keller.[1]

Hochedler, gestrenger herr ambassadeur, hochgeneigter herr vndt patron,

Von vnsern armeen haben wier jezo nichts, so schreibenswehrt wehre. Der herr feltmarschall[2] liegt wieder am podagra neder, so soll der herr gen. maior Wittenberg[3]

8 Johann Weichard, graaf Auersperg (no. 5042 n. 6).
9 Leopold Wilhelm, aartshertog van Oostenrijk en bisschop van Halberstadt.
10 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
11 Claude de Mesmes, graaf van Avaux (no. 5001 n. 7).
12 Torsten Stålhandske (no. 5014 n. 9).
13 Jacques Le Coigneux (no. 5279 n. 5), vertrouweling van Maria de' Medici.
14 Bijlage no. 43.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 12, 55. Oorspr. Eigenh. ondertek.
2 Lennart Torstensson (no. 5176 n. 4).
3 Arvid Wittenberg von Debern (no. 5136 n. 7).

gahr ein bein entzwey gebrochen haben. Von keinem vfbruch wirdt noch das geringste gedacht. Der herr obrist leutenandt Höhensleben[4] ist mit einer zimbli[c]hen starcken parthey nach Kimschoffs ausgewesen, hat vnfern Wolffsburg den gen. Speerreüter[5] angetroffen; weiln ihm dieser aber vberlegen gewesen, hat er mit hinterlassung in die 30 pferde, sich vff ged. Wolffsburg retiriren, vndt von dar wieder nach der armee ziehen mussen.

4 Niet nader geïdentificeerd.
5 Klaus Dietrich von Sperreuter, generaal in keizerlijke dienst. Vgl. A. von Wrede, *Gesch. k. und k. Wehrmacht* III, p. 579; Zedler, *Universal-lex.* XXXVIII, kol. 1529v.

Mit vnsern praeliminar friedens tractaten ist es endtlich dahin kommen, dass der schluss vnter dato 15/25. huius heut vndt gestern gemacht, vndt der tag zur antrettung der universaltractaten vff den 15/25. Martii negstkunfftig gesezt worden. Innerhalb 8 wochen sollen die salvi conductus allerseits hier zu Hamburg ausgelieffert, vndt alssdan die garnisonen auss Ossnabrück vndt Münster abgeführet werden.

Auss Pommern hat man, das zu Cüstrin der Brandenburg. gesandter, herr Leüchtmar,[6] angelangt seye, dass armistitium zuvollenziehen, habe sich aber bey den vnserigen noch nicht angeben, so vieleicht wegen der bevorstehenden feyertage, oder des herrn legaten Oxenstirn[7] bevorstehenden reise nach Stettin vnterlassen worden; die ist gleichwohl biss nach den feyertagen verschoben.

Von den key[serlichen] sollen sich ezliche partheyen schon in der Marck Brandenburg sehen lassen, auch einige orthe aussgeplundert haben, welche man helt von herzogk Franz Albrecht[8] trouppen zu sein, so die oder vmb einen streiff zu thun, passirt haben mögen. Vnterdessen liegt herr Stahlhansch[9] noch im Sternbergischen still, vndt schickt den obr. Helm Wrangel[10] an den herrn feltmarschalk Torstenson, geldt vndt quartier zu sollicitiren.

Die Danische armee soll einen weg alss den andern liegen bleiben, vndt nur das läger etwas enger zusammen gezogen werden. Ihr M.^{t} reisen diese wochen wiedrumb nach Glückstadt.

Ich verbleibe hiermit

Ew. Excell. ganz gehorsamber diener

G. Keller mpp.

Hamb., den 21. Decemb. 1641.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 22 Ian. 1642.

6 Gerhard Rumelian Leuchtmar von Kalcheim (no. 5176 n. 7).
7 Johan Oxenstierna.
8 Franz Albrecht, hertog van Saksen-Lauenburg (no. 5127 n. 7).
9 Torsten Stålhandske (no. 5014 n. 9).
10 Hellm (Helmut) Wrangel; vgl. *BLS* XXI, p. 156v.

Bijlagen

Bijlage no. 1 Bij no. 5001
Bijvoegsel bij een brief van J.A. Salvius dd. 9 januari 1641.[1]

Sacrae regiae Maiestatis Sueciae ultima et finalis resolutio super continuatione foederis cum christianissimo rege Galliae.

Ex affectu atque studio conservandae procurandaeque causae communis et pacis universalis suo, sacra regia Maiestas D.[na] nostra clementissima foederis cum christianissimo rege continuandi[2] proclivem animum iamdudum declaravit atque eius pertractandi quaeque foedere currente inciderunt dubia aut nova explicandi potestatem atque mandata legato suo Hamburgi commoranti et aulae cancellario D.[o] Iohanni Salvio transmisit. Verum cum nova de die in diem iniiciantur impedimenta, visum sacrae regiae Maiestati est ad instantiam hic residentis christianissimi regis D.[ni] baronis de Rorté[3] haec ultima resolutionis loco explicare et sequentium binarum conditionum electionem illustrissimo legato christianissimi regis D.[no] comiti d'Avaux[4] offerre.

Iussit sacra regia Maiestas omnis morae tollendae et resecandae gratia legatum suum D.[m] Salvium cum D.[no] christianissimi regis legato comite d'Avaux continuare et concludere foedus, quod anno 1638 15 Martii pertractatum fuit, iisdem verbis huic tempori accommodatis, iisdem conditionibus sine ulla ullius articuli essentialis mutatione, hoc tantum observato, ut in confirmatione quod tum conclusum fuit nunc conclusum atque continuatum dicatur atque, ut illud in tres annos directum fuit, ita hoc in tres annos continuetur. Quodsi vero christianissimus rex iudicaverit magis e re foedus continuari ad finem belli, rationes, quae in utramque partem adferri possunt, sacra regia Maiestas non sumet sibi in praesens disceptandas, sed eousque apud se valere permittet, ut si christianissimus rex annuatim durante foedere augere subsidia sacrae regiae Maiestati promissa velit summa centum millium thalerorum imperialium, media eius parte, scilicet quinquaginta millium imperialium, adiecta cuilibet termino et facto initio futuro mense Maio anni 1641, sacra regia Maiestas in foederis continuationem usque ad belli finem consentire decreverit. Quamcunque harum conditionum comes d'Avaux nomine christianissimi regis elegerit, habet D.[s] Salvius potestatem illico statuendi et concludendi. Confidit autem sacra regia Maiestas, utrum horum eligatur, christianissimo regi curae fore eliberationem e diuturno carcere campi mareschalli D.[ni] Gustavi Hornii,[5] ut ea ex promissis antehac factis cum effectu et instituta dicti D.[ni] Hornii et generalis Iohannis Werthii[6] invicem commutatione promoveatur.

Loci vero tractatuum mutationem et transportationem propius Galliam sacra regia Maiestas admittere non potest propter summam et rebus nostris iniquam distantiam ab hoc regno. Sed licet nihil passura sit in se desiderari quod promovere pacis tractatus posset, tamen tantis cum suis difficultatibus coniunctum locum acceptare

1 Copie Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 5. Oorspr.; de copie is van de hand van Georg Keller, secretaris van de Zweedse ambassadeur te Hamburg, Johan Adler Salvius. Copie Parijs, AE, CP Suède, t. 5, f. 272.
2 Het verdrag tussen Frankrijk en Zweden was in 1636 te Wismar gesloten en in maart 1638 te Hamburg geratificeerd; het werd op 16 juli 1641 te Hamburg verlengd, maar het nieuwe verdrag werd gedateerd op 30 juni 1641. Vgl. Du Mont, *Corps Dipl.*, t. VI, I, p. 207vv.; zie *supra* no. 5308.
3 Claude de Salles, baron van Rorté (no. 5445 n. 2).
4 Claude de Mesmes, graaf van Avaux (no. 5001 n. 7).
5 Gustav Karlsson Horn (no. 5264 n. 1).
6 Johan van Werth (no. 5017 n. 4).

et in alium quam Lubecam aut Hamburgum consentire nequit tam propter dictam distantiam quam viarum discrimina. Caetera autem dubia, quae difficultatem ac moram perfectioni tractatus foederis hactenus iniecisse

visa sunt et decisionem aut compositionem morentur, ne eorum causa aut occasione tractatus huius negotium longius protrahatur, sacra regia Maiestas super illis in praesens quidem non attentis aut expectatis per proprios suos ministros in aula regia Gallica communicare eaque cum christianissimo rege amicabiliter pertractare constituit.

Bovenaan de copie te Parijs schreef Chavigny:[7] Déclaration de la cour de Suède sur le terme du renouvellement d'alliance 1641.

Bijlage no. 2 Bij no. 5015
Bijvoegsel bij een brief van C. Marin dd. 16 januari 1641.[1]

Di Roma, li 23 di Dicembre.

Il mareschial d'Este[2] è ritornato alla corte per prontamente accordare nel negotio contentioso ciò che è di gusto di Sua Maestà Christianissima; s'attende a riformar il processo nel negotio del cavalerizzo contro il capo notaro,[3] e però si tarda l'essecutione all'aggiustamento totale. Il cardinal Antonio[4] fece appuntar la visita con l'ambasatrice[5] senza farne intender niente all'ambasatore,[6] con pensiero poi di visitarlo incidentemente e così mantenendo il pontiglio, nell'istesso tempo sodisfar all'intentione data all'ambasatore, che subito arrivato a Roma, l'Ecellenza Sua sarebbe primo andata a ritrovarlo in sua casa per far apparer la stima che voleva fare della sua amicitia. Ma il mareschiallo scoperto il stratagema non si lasciò trovar a casa il giorno di Santa Lucia,[7] in cui ogni anno si fa la solennità del natale di Henrico Quarto nella chiesa di S. Georgio [*sic*] Laterano e si tiene capella, assistendovi alla meno i cardinali Francesi e protettori con l'ambasatore medesimo. Si viddero i cardinali Antonio e Bichi[8] col mareschiallo e quivi solamente passorno quasi per necessità insieme reciprochi, ma ben riusciti complimenti.

Di Constantinopoli, l'XI di Novembre.

L'ambasciador Ottomanno,[9] che si ritrova in Persia, ha finalmente havuto permessione di poter scrivere et negotiare. Rappresenta egli un'ispeditione espressa,

7 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny, Frans staatssecretaris van buitenlandse zaken (no. 5226 n. 1).

1 Copie Stockholm, RA, Gallica 10. Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. Oorspr. De bijlage is geschreven door de klerk van C. Marin, het postscriptum is van Marins hand. Enkele kleine, evidente verschrijvingen van de klerk zijn stilzwijgend gecorrigeerd.

2 François-Annibal d'Estrées, markies van Coeuvres, Frans ambassadeur in Rome (no. 5129 n. 13).

3 Ter vereffening van de moord op Charles de Rouvray, een edelman uit het gevolg van de Franse ambassadeur in Rome, hadden de Franse autoriteiten onder meer het ontslag en de veroordeling van de capo notaro, een ondergeschikte van de goeverneur van Rome, geëist. Zie voor deze kwestie P. Blet (ed.), *Corresp. Scotti*, p. 20vv.

4 Antonio Barberini.

5 Anne Habert de Montmor.

6 Ms.: ambasatrice.

7 13 december.

8 Alessandro Bichi; vgl. no. 4515 n. 33 (dl. XI).

9 Niet geïdentificeerd.

fa propensione da Persiani, al continuar la già stabilita pace,[10] la nominatione d'un Ebraim can[11] in ambasciador

10 Het verdrag tussen Turkije en Perzië was gesloten in 1639.
11 Ibrahim khan.

grande straordinario per venir a ratificarla. Non omette, però, con la medesima occasione di considerare, che per meglio assicurare detta pace convenivano rinforzarsi i confini, perchè acciò i Persiani s'armavano, e se ben dicerano ciò seguir per tema de' Turchi, ad ogni modo, ritrovandosi di presente in piena pace con Uisbek et Indiani, potevano facilmente rivolgersi contro questo imperio; ancora l'adviso è piaciuto; e se bene per causa d'esso si publica per certo la pace di Persia con la venuta del sudetto ambasciadore, ad ogni modo il primo vesyr[12] non se ne fida punto nè omette diligenza per ben assicurar i confini di quella parte, tanto più che con le gelosie de' Persiani vanno congionte quelle etiandio d'alcuni grandi che quei confini governano.

Gli Unghari hanno fatto qualche scorrerie sin sotto le fortezze di questo imperio, da dove usciti gli Turchi hanno ributtato gli aggressori con loro advantaggio. Il vesir sopra tale accidente ha fatto chiamar il residente cesareo,[13] et omettendo seco tutti i termini soliti et de' titoli di farlo sedere l'ha gagliardamente ribuffato e minacciato toccando in particolare che le procedure degli Unghari erano contrarie alle promesse fatte da luy più volte et inferendo insieme il disgusto che non sia stato ancora corrisposto dall'imperatore alla missione che già fu fatta a Vienna per dar parte dell'assontione del nuovo re.[14] Il residente si rammarica di non esser informato degli accidenti successi e pensa che questo gli sia stato procurato da' Francesi, ma s'inganna.

Si parla tra pochi giorni della venuta d'un internontio di Polonia[15] con voci che venghi spedito per corrisponder alla missione che già seguì d'un Turco a quella corte per dar parte pure dell'assontione del nuovo re, e se in altro porterà qualche negotio, il tempo e la di lui venuta lo confirmeranno. Il Gran Signor si ritrova con ottima salute, di continuo va girando qua e là e favorendo insieme d'ogni sua stima et affetto al primo vesyr, che dispone di tutto con assoluta l'authorità. L'ambasciador di Francia[16] ha fatto consapevole il medesimo vesir dell'acquisto d'Arras e mandatogli il piano così della piazza come della circonvallatione, di che li Turchi niente si curano, come ben fanno capitale e molto desiderano che la guerra fra christiani continui e s'accenda senza punto far capitale di chi prevaglia o soccomba.

Di Roma, li 20 di Dicembre.

Si tratta alla gagliarda l'aggiustamento dell'ambasciador di Franza col pontefice et il cardinale Barberini, che gli deve dar sodisfattione con seguenti parole: ‘Ho caro a questa occasione di trovarmi da V.E. per testificarle, che da me non è mai uscito ordine alcuno che possa dare disgusto al re, e servirò V.E. in tutti i tempi e con gusto singolare.’

12 Kara Mustafa Kemankeş.
13 N. Schmid von Schwarzenhorn (no. 5100 n. 9).
14 Een buitengewone gezant van de nieuwe sultan Ibrahim was op 1 mei 1640 door de keizer in audiëntie ontvangen. Zie J.W. Zinkeisen, *Geschichte des osmanischen Reiches* IV, p. 539.
15 De *Gazette de France* 1641 no. 70, p. 353, dd. 22 juni 1641, meldt de aankomst van een zekere Alexandre Utsmobski (Otfinovski) in Constantinopel op 27 maart 1641. In het journaal van Albrycht Stanisław Radziwiłł worden alleen de missies van Adalbert Miaśtkowski (1640) en van Prandeta Dzièrżek (voorjaar 1641) genoemd. Zie A.S. Radziwiłł, *Memoriale* III, p. 26, 27 en 42.
16 Jean de la Haye, sieur de Ventelay et de la Bousselle; vgl. *Dict. noblesse* V, kol. 464. De Fransen hadden Atrecht veroverd op 10 augustus 1640.

Fu questi giorni ventilato in presenza de' cardinali Balotta, Ceva,[17] Barberini il partito preso dal nontio Fachinetti[18] in Spagna d'aprir il tribunale con li restrittioni ch'haveva prescritto il Conseglio di Spagna, e fu concluso, che tutto cadeva in pregiuditio evidentissimo della Sede Apostolica et in particolare di pigliar in avvenire la moneta del viglione[19] e che in alcuni casi

17 Giovanni Battista Pallotta (1592-1668) en Francesco Adriano Ceva (1580-1655); vgl. A. Kraus, *Päpstliche Staatssekretariat*, resp. p. 44v. en 90-97.
18 Cesare Facchinetti (no. 5003 n. 21).
19 Vgl. *Dizionario etimologico italiano* I (Florence 1950), p. 517: biglione (viglione): argento di bassa lega.

non possa risolvere senza sopraintendenza di due del Conseglio. Fu però imprevuta l'attione e 'l papa n'ha parlato con horrore e nerestà afflitissimo, havendo più fatto scriver al nuntio Fachinetti lettere rabiosissime e ripiene di gran mortificatione; anche gli è stato [s]pedito corriero, che chiuda di novo il tribunale per esser le limitationi accettate dal Conseglio Reggio in disavantaggio coll'immunità ecclesiastica, havendo egli ricevute diverse moderationi nelle tasse, nelle spese et in fine che offerissesi (?) la jurisdittione in tutti i capi, fino che piacerà a Sua Maestà. Anzi alcuni concludono che 'l nontio con questo modo habbia confessato, che 'l re di Spagna sia il vero superiore e che da luy devono ricever le leggi e che affatto deve dipendere dal suo arbitrio nell'amministratione e governo del suo tribunale.

Venne in Roma il Coure e ben presto sarà da S.E. il signor cardinale Barberino a parlare con termini generali e non nominerà in conto alcuno la morte di Roveri[20] suo cavalerizzo, e da poi S.E. anderà all'audienza di nostro signore. All'arrivo dal detto Coure il cardinal Bichi fu a visitarlo, et il giorno seguente S.E. fu a restituirli la visita. Ma il cardinal Antonio non vi fu di persona, ma vi mandò a complire a suo nome il Martinezzi, suo maggiordomo, onde l'ambasciador senza andar di persona al cardinale vi mandò a restituire il complimento un suo gentilhuomo.

P.S. Faites, s'il vous plaît, part de ces advis a M. Salvius,[21] car je luy en ay escrit. Vostre cardinal a dereschef fait un brave coup d'avoir fait arrester le comte d'Agliè,[22] favori de madame de Savoye, qu'on mène à Paris. Le prince cardinal monstre peu d'envie de s'accorder avec la France et le prince Thomas est encor en suspens de ce qu'il en fairra.

Bijlage no. 3 Bij no. 5024
Bijvoegsel bij een brief van P. Spiring Silvercrona dd. 21 januari 1641.[1]

Ceulen, den 16, Ianuarii 1641.

Uyt dese quartieren is niet schryftweerdichs voorgevallen. De Hessen bevinden sich tegenwoordich seer sterck - men segt van 3000 mannen ende twee stucken geschuts - in 't land van de Berge; men meent dat zij eenen aenslaech op Dordmond gehad hebben. Tot Mullem is meer volcx tot versterckinge van 't guarnisoen gecommen; die van Duyts, alsoo het tegenwoordich eene opene plaetse is, hebben alle haere meubelen in dese stadt gevlucht.

Uyt Regensporch wert van den 9. deses geadviseert dat s. keyserl. May.^{tt} seeckere persoonen gedeputteerd hadde om de Brunswijgse ende Lunenborghse gesanten[2] aen te hooren, maer dat dese sich geëxcuseert hadde aen deselve openinge van haere commissie te doen, als expresse last hebbende sulcke bij haere keyserlijcke May.^{t} ofte in pleno aff te leggen. Aldaer hadde men - 'twelck vremd is - soo diverse tijdinge van des generael Banniers marche, dat men niet en wiste wat te gelooven. Eertshertoch Leopold ende Picolomini[3] waeren noch aldaer ende waeren veele

20 Charles de Rouvray.
21 In Grotius' eerstvolgende brief aan Johan Adler Salvius, no. 5057, ontbreekt een verwijzing naar nieuws uit Rome.
22 Filippo d'Agliè (no. 5017 n. 3).
1 Copie Stockholm, RA, Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. Oorspr. De copie is van de hand van de klerk van Petter Spiring Silvercrona.
2 Jakob Lampadius, Heinrich Langenbeck en Johann Philipp Bohn (no. 5007 n. 15).
3 Aartshertog Leopold Wilhelm en Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.

patenten heenen ende weeder aen de colonnels, sich op seeckeren daech ontrent Nurn-

berch met haere regimenten vinden te laeten, gesonden worden. Dat volck sal qualijck, wie de experiëntie allreede beweesen, sonder uytstofferinge in campagne te brengen zijn. Veele gesanten, sonderlijck van de rijcxsteeden, als siende daer niet meer van de bewaernissen men niet hooren wil, vertrocken allegssjens [*sic*].

De colonnel Rosa[4] was noch niet opgetrocken; den roep ginck dat de regimenten van Gonzaga, Hinderson[5] ende andere die den Rijnstroom souden bewaeren, ordre gecreegen hadden naer Francken te marcheeren.

De churfurst van Saxen[6] dringt nu selfs sterck op de generael amnestie ende soude niet allerdings tevreeden sijn dat men daermede soo lange tergiverseert. Daerentegens is het den keyserschen niet een weynich suspect dat d'hertoch van Saxen-Aldenborch[7] sijne gesanten bij den generael Bannier gehadt heeft, vreesende voor accomodatie ofte tenminsten handelinge van neutraliteyt. Alle aengecoomene advisen brengen mede dat de generael Bannier in d'Overpals ingevallen ende sijne marche naer Egra (?) toe neempt.

Bijlage no. 4 Bij no. 5026
Bijvoegsel bij een brief van C. Marin dd. 23 januari 1641.[1]

Copia di lettere di confidenza. Di Milano, li 15 di Genaro.

E'ritornato Della Mara[2] dell'abboccamento co'l signor prencipe Tomaso, come ha riferto al signor governatore[3] d'haver tenuti varii discorsi, ma tutti concludenti in fine nella inclinatione di S.A. all'aggiustamento con Madama e co'l nipote,[4] lusingandosi nella spetiosità d'oblatione che gli fanno i ministri Francesi di prontamente restituire tutte le piazze del Piemonte, purchè facciano lo stesso anco Spagnuoli. Sopra tale propositione s'è tenuto consiglio giunto riflettendo che non, facendolo Francesi in modo che si possa comprendere, sii in ordine d'una pace generale o particolare o d'una tregua, almeno non sii manco per maniera nissuna conferente il pensar di adherirvi mentre restituendosi al duca e Madama tutrice, si veneria a consegnar le piazze alle armi di Francia et a dar loro vantaggio da continuare la guerra con questa corona. Che però si anderà mostrando la negotiatione e, come habbia per avventura il motivo il solo oggetto de' prencipi fratelli di honestare la loro risolutione d'aggiustarsi con Francesi per cavar colla sponda dell'armi loro il rimanente de' proprii stati, da Spagnuoli s'è risoluto di rispondere non poter prestarsi orrecchie alla rilassatione e consegna di piazze a prencipe nemico e collegato co'l re Christianissimo, con cui s'è aperta guerra per l'invasion del Milanese, quando un passo sì grande non havesse con sicurezza a condurre alla publica concordia o partorir qualche essentialissimo effetto per più facilmente arrivare a conseguirla.

4 Rheinhold von Rosen (no. 4993 n. 4).
5 De keizerlijke kolonels Camillo Gonzaga en Thomas Henderson; vgl. Wrede, *Gesch. k. und k. Wehrmacht* II, p. 20, 31.
6 Johann Georg I van Saksen.
7 Friedrich Wilhelm II, hertog van Saksen-Altenburg (no. 5028 n. 4).
1 Copie Stockholm, RA, Gallica 10. Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. Oorspr. De bijlage is geschreven door de klerk van C. Marin, het postscriptum is van Marins hand.
2 Vermoedelijk wordt hier gedoeld op Vincenzo della Mare, legeraanvoerder in Spaanse dienst. Zie E. Tesauro, *Campeggiamenti del Principe Tomaso di Savoia* ..., Turijn 1674, dl. II, p. 29.
3 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan (no. 4996 n. 15).
4 Carlo Emanuele II van Savoye.

S'attendono però giornalmente con somma pena le ultime dichiarationi di questi principi, ogni speranza per il sostenimento delle regie occorrenze a primavera riducendosi a buoni advisi, che don di Melos[5] dà al signor marchese, che possino ancora conciliarsi Svezzesi coll'imperatore, scrivendo S.E. che colle plenipotenze che tiene ha essibito a Sua Maestà Cesarea in nome del Cattolico, quanto danaro potrà bisognar per sodisfar alle pretensioni de' Svezzesi medesimi, confidando Leghanes che, quando questo sortisca, potesse ridur la somma degli affari in tal equilibrio, che Richelieu si lasciasse disponere almeno ad una sospensione generale.

Quanto agli officii da passarsi colla signora prencipessa di Mantua[6] sopra le indolenze che seco fanno Francesi, per quello che già spedì S.A. il Gabionetta[7] in Monferrato discostandosi dal testamento del già duca di Nevers[8] e pressandola a totalmente dichiararsi per l'advenire, s'è concluso in giunta di doversi il tutto rimettere a' prudenti consegli, che si persuade, s'anderan suggerendo di tempo in tempo dalla republica di Venetia all'Altezza Sua, perchè con qualche importuna dichiaratione non augmenti il torbido e travagli a se stessa et a questa afflitta provincia. Per vedere e stimare il feudo del Cengio et i beni allodiali del conte Caretto,[9] che vorrebbero ritenersi Spagnuoli sotto titolo di permuta o compreda, sono avanthieri partiti i marchesi di Fusdimano e di Mulazzo,[10] delegati dal Cesare per stabilir la compensa al medesimo comte feudatario della Maestà Sua.

Arrestato e ben legato per ordine del re di F[rancia] resta con 400 cavalli condutto in Pinarolo per transportarlo in Francia il comte Filippo d'Agliè[11] nel colmo de più eminenti favori et effetti dell'amor di Madama di Savoya e mentre che soprema più che mai teneva la direttione di tutti gli affari di S.A. serenissima, Harcourt[12] ha havuto ordine dell'essecutione del regio commando e, stimato per più sicura occasione di manco moto quella d'un festino in casa di soggetto suo confidente, che doveva tener mano, occorrendo la facenda, v'invitò il conte, che senza accorgersi dell'amarezza della indorata pilola v'intervene vestito di habito d'ambra riccamente guarnito del già duca Vittorio,[13] di cui il giorno medesimo haveva a tal effetto regolato Madama di Savoya. Quando a pena comparso, fu fermato per ordine di Sua Maestà non potutosi precedentemente risapere o meno sospettare dell'unioni della cavalleria, perchè fu sparsa appostatamente che destinata restasse a convoiar verso Francia monsignor Mazarino. A Madama, che non haveva preparato l'animo a così inespettato sensibile dolore, si ridoppiò in un tratto il cruccio per la prigionia nel proprio castello di suo palazzo del zio e del segretario del medesimo comte e per qualche custodia e guardia alla habitatione a persona dell'Altezza Sua. Spagnuoli essagerano, che cosi trattano Francesi sempre con gli adherenti e bene meriti loro. Il comte della Riviera[14] rappresenta a questo signor governatore esser rimaso il principe cardinale doppo il ritorno de' commissarii già spediti in corte poco sodisfatto,

5 Francisco de Mello, graaf van Assúmar, markies van Tor de Laguna (no. 5041 n. 17).
6 Maria Gonzaga, hertogin van Mantua.
7 Francesco Gabbionetta.
8 Carlo I Gonzaga (1580-1637), hertog van Nevers, achtste hertog van Mantua; vgl. *NBG* XXI, kol. 225v.
9 Francisco del Carretto, markies van Savona y Grana (no. 5262 n. 15).
10 Niet nader geïdentificeerd. Vgl. no. 5021 n. 14.
11 Filippo d'Agliè, graaf van San Martino (no. 5017 n. 3).
12 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt (no. 5054 n. 3).
13 Vittorio Amadeo van Savoye.
14 Valeriano Sfondrati, graaf della Riviera (†1645), diplomaat en 'comisario general' van de Spaans-Milanese strijdkrachten. Vgl. *Archivo de Simancas Catálogo XXIII, Papelas de Estado. Milán y Saboya*, p. 334 en 337, en Zedler, *Universal-Lex*. XXXVII, kol. 785.

havendo dalle risposte compreso aspirar principalmente Richelieu in questo spinosissimo maneggio di cavargli Nizza di Provenza dalle mani.

Copia litterarum ad praesidem Mediolanensem di Bronna[15] ne' Svizzeri, li 18 di Dicembre.

Eccellentissimo Signore,

Che ad instanza fatta per parte di Sua Maestà Cattolica, clementissimo Signore e Confederato, e del serenissimo cardinale infante i nostri signori supremi in commune habbiamo rinovato la lega et in quella negotiatione dati a Sua Real Maestà tutti i gusti desiderabili con indubitata speranza che tutto ciò in quella fu stabilito dovesse esser osservato, come dal canto nostro s'è fatto, sarà superfluo voler più diffusamente darne relatione. Ma particolarmente nella levata fatta del reggimento della nostra natione sotto 'l commando del colonello Sebastiano Pelegrino Zveyer[16] per far piacer et honor singolare a V.E. si habbi permesso una capitulatione nova continente punti e conditioni giammai usitati dalla nostra natione, con la sicura speranza che tutta la republica et il detto regimento perciò ne dovesse conforme alle larghe promesse fatteci per parte di V.E. esser riconosciuto con effetti corrispondenti a tal prontezza. Giunto che fu il sudetto regimento sopra il stato in tempo e congiontura che l'impiego fu necessario a tale che non solo ha reso utile e pressante servitio, ma insieme ben cooperato all'accrescimento della fortuna e gloria di V.E., come è notorio.

In cambio di che i nostri signori supremi con molto sentimento loro han inteso del loro ambasciatore[17] mandato a V.E. le instanze fattegli durante il servitio per indurre (?) a transgressione pregiuditiale, e come poi nel resto siano tenuti e trattati e finalmente rimandati alla patria tutte cose tanto meno corrispondenti alle offerte, quanto che in nostri hanno decretato predetto regimento così copiosamente a spese proprie. E poi che sopra tutto ciò da nostri signori supremi s'è fatta matura consideratione, non hanno potuto tralasciare di voler intender da V.E. se ha intentione d'osservare la sudetta lega con prestar ciò che per parte di Sua Maestà fu promesso o non, come pare ne diario le sudette attioni inditio.

Desiderano poi i nostri supremi signori di saper con risposta categorica, se V.E. vuol pagare e contentare sudetto regimento in conformità del vero e sincero senso della capitulatione e non come alcuni passionati l'interpretano. E poi che dalli nostri signori han inteso con sommo loro rammarico i termini usati alle compagnie di Lucerna, Urania, Undervaldia e S. Gallo li 3 di Novembre passato, in sesti chè non furono da Confederati, ma piutosto come se i nostri fussero gente acquistata co'l ferro, e tutto questo sotto pretesto degl'ordini di V.E. e dell'eminentissimo signor cardinal Trivultio,[18] i nostri predetti signori non hanno potuto persuadersi ciò sia seguito con consenso di V.E., che, però, vorriano saper con qual intentione si sia ciò fatto.

E sì come i signori nostri supremi in commune non solo hanno osservato la più mentionata lega con ogni sincerità de fatti e detti, ma ancora ogni dipendenza di quella, così intendono di continuare verso Sua Maestà con (?), però, vicendevolmente siano assecurati della conveniente reciprocatione e co l'attender sopra di ciò risposta, corrispondente all'equità e magnanimità di V.E. le preghiamo dal signor Dio continua prosperità e salute.

Li deputati de' cinque cantoni con l'abbate di S. Gallo in dieta a Brunno.

15 Te Brunnen vond op 17 en 18 december 1640 een conferentie plaats van de katholieke kantons Luzern, Uri, Schwyz, Unterwalden en Zug en de abt van Sankt-Gallen, Pius Reher; vgl. Vogel-Fechter, *Eidgen. Absch.* V, 2, 1, p. 1184v.

16 Sebastian-Peregrinus Zweyer von Evebach (1582-1661); vgl. E. Rott, *Hist. représ. dipl.* V, p. 663.

17 Sebastian Abyberg; vgl. Vogel-Fechter, *Eidgen. Absch.* V, 2, 1, p. 1184.

18 Giovanni Giacomo Teodoro, kardinaal Trivulzio (no. 5041 n. 26).

Di Napoli, li 22 di Dicembre.

Prattica un partito il vicerè[19] di tre millioni, ma v'è dubbio che vi saranno molte difficoltà, perchè il regno è eshausto e tutte l'entrate reggie sono obligate et impegnate. Si differisce il convocare il parlamento de' baroni, perchè le procure venute da loro non sono libere come

19 Felipe Ramírez de Guzmán, hertog van Medina Las Torres.

ha ricercato S.E., e si adoprano i suoi confidenti a veder, che siano fatte libere come gli anni passati, il che non si crede che riesca, mentre i medesimi vassalli abbandonano le terre per le loro grandissime gravezze. S'è fatta in castello una provisione di 15 m. tra moschetti et archibusi e sono destinati per il servitio delle soldatesche, che si sono fatte ultimamente del popolo di questa città.

Di Constantinopoli, li 12 di Novembre...[20]

P.S. In Ratisbona ingens metus est ob expeditionem Banierii in superiorem Germaniam, quo omnia Caesaris consilia interturbat diminuitque ei spem de reconciliandis sibi hoc anno Suecis praeconceptam, Hispanis in Mediolano se solantibus posse eos avelli a societate Galli et ad particulares pacis tractatus persuaderi offerente ideo Hispano tanta[m] pecuniae summa[m], quantam Caesar in eam rem necessariam fore existimaverit. Interea Gallus nihil non facit, ut Italiae principes foedere aliquo sibi consociet. Ego tamen metuo ne plurimas ob causas frustra in eo laboret plerisque ipsorum Italis pacem novis consiliis turbari nolentibus.

Bijlage no. 5 Bij no. 5033
Bijvoegsel bij een brief van P. Spiring Silvercrona dd. 28 januari 1641.[1]

Den 23. Ianuarii 1641, uyt Ceulen.

D'Haetsveldische[2] zijn tegenwoordich uyt om haer desseing, soo sij jongst op Raed voor den Wald gehadt, te reassumeeren ende de plaetse met gewelt aen te tasten, tot welcken eynde verleeden Sondaech ende Maendaech veel volcx, meestall gecommandeert, van dese zijde over Rijn gevaeren zijn, 'twelck op diverse plaetsen, als tot Mullem, Rodekercken ende Mondorff, geschiet. Naer gissinge uyt sommige die een curieux ooge daerop gehadt, sijn zij tsaemen geen 3000 man sterck. Daertoe sijn gestooten noch ettelijcke trouppen van Lamboy,[3] men seght van 600 peerden; uyt Siegberg sijn getrocken worden twee stucken geschuts ende 3 mortiers ende, alsoo zij met geene paerden om de stucken artillerij ende bagagie voort te brengen versien, hebben zij uyt alle ampten seecker getael, onder couleur alsoff zij elders eene vaert doen souden, opgebooden ende gecoomen zijnde tot dese expeditie geëmployeert. D'veldmaerschalck Wahl ende Vehlen[4] hebben oock ordonnantie daertoe ettelijck volck te senden. Men meent dat zij nae de veroveringe van de voorsr. plaetse Essen, daerin de lieut.-generael, de heere grave van Ebersteyn,[5] tegenwoordich in persoone is, attacqueeren ende, alsoo de Hessische t'eenemael uyt dat land van den Berge uytmonsteren sullen, off nu dit nu haer exploict beeter als voor desen succedeeren sal, staedt te verwachten. Den roep heeft gegaen alsoff s. Ex.[z] de veldmaerschalck Haetsveld selff in persoone sich der directie soude hebben willen on-

20 Deze nouvelles uit Constantinopel zijn dezelfde als die van 11 november 1640, *supra*, bijlage no. 2.

1 Copie Stockholm, RA, Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. Oorspr. De copie is van de hand van de klerk van Petter Spiring Silvercrona.

2 De keizerlijke veldmaarschalk Melchior von Hatzfeldt und Gleichen (no. 5025 n. 11).

3 Wilhelm, baron van Lamboy (no. 5005 n. 12).

4 Johann Joachim (Joachim Christian), graaf van Wahl (no. 5110 n. 6). En Alexander von Vehlen († 1675); vgl. H. Knust, *A.v. Velen* (diss. Münster 1938); W. Rave, in: *Westfälische Lebensbilder* 6(1957), p. 1-13.

5 Kaspar, graaf van Eberstein (no. 5337 n. 6).

derneemen, maer sulcx en schijnt niet, als zijnde ter deser uyren hier noch in de stadt. Ick verneeme dat het de veldmaerschallck Wahl ende Saradetzky[6] zijn sal.

Met brieven van den 18. deses uyt Nurenberg schrijft men dat de generael Bannier Amberch belegert ende eene partij van 1000 paerden naer Regensporg gecommandeert hadde ende, alsoo de post vandaer uytgebleven, presumeert men van de Sweedsen opgevangen te zijn. Niet verre van[7] Nurenberg hadden zij eenen keyserl. commissaris geattrappeert ende gevangen genomen, oock hem soo hart toegeseyt, dat hij heeft moeten declareren waer hij de 25 vaeten met cleederen voor de soldaeten gelaeten, als naementlijck tot Hersbruck in de Overpalts, aldaer zij deselve oock zijn geweest haelen, zijnde daerin bevonden 1000 paecken ende bij elck cleed eenen langen rock, een paer cousens ende een paer schoenen.

D'hertogh van Beyeren liet sijn volck marcheeren naer Engelstadt ende hadde ae[n] den keyser geschreven om de conjunctie der armeën; waerop Picolomini van Regensporch om zijn volck te vergaederen soude gemarcheert zijn, terwijlen de 40 comp.[en], soo in 't bisdom Wurtsborch gelegen, vandaer naer dat rendé-vous gemarcheert. Interim was de colonel Rosa[8] in Franckenland ingevallen, 'twelck groote beroerte veroorsaeckte. Met brieffen van den 21. deses uyt Franckfort werd geadviseert dat den generael Bannier 2 Beyersche regim.[en] bij Sultsbach, als Truckmuller ende Kolb,[9] soude geslaegen ende geruyneert hebben.

Bijlage no. 6 Bij no. 5047
Bijvoegsel bij een brief van N. van Reigersberch dd. 4 februari 1641.[1]

Extract uyt een brieff geschreven in Brussel, den 27/17 Ianu. 1641.

Les Estats de Branbande en corps se sont présentez devant le cardinal-infante, luy faisant solemnelle remonstrance en façon de protest que, voyant le roy d'Espagne perdre journellement considérables pièces de ses royaumes et territoires en divers endroits et que la préservation d'aucuns restants la campange passée ne se devoit estimer à moins que miracle, à quoy Dieu n'est continuellement obligé, ils jugoient très-nécessaire qu'on mit devoir à obtenir tresve avec les Hollandois ou paix avec la France, ou pour le moins que désormais on poursuivit mieux la guerre qu'on n'avoit cy-devant, pour empescher que ces provinces ne se vengeassent du costé de leurs voisins.

A quoy ledit cardinal respondit estre notoire au monde qu'on n'avoit espargné nul devoir et qu'on s'estoit gouverné selon les opportunitez en tout. Lesdits estats firent quant et quant regist[r]er ladite déclaration pour s'en servir à se justifier aux occasions.

6 De keizerlijke kolonel Wenzel von Zaradetzky (Zahradecký). Vgl. B. Jelinek, *Böhmen im Kampfe*, p. 74v.; A. von Wrede, *Gesch. k. und k. Wehrmacht* III, p. 403v.

7 De copie geeft hierna een overbodig: van.

8 Rheinhold von Rosen (no. 4993 n. 4).

9 Georg Truckmüller zu Prunn en Andreas Kolb, legerofficieren in Beierse dienst; vgl. F. Redlich, *The German military enterpriser and his work force*..., Wiesbaden 1964, p. 391 en 416.

1 Hs. Stockholm, RA, Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. Oorspr. De bijlage is van de hand van Nicolaes van Reigersberch en vormde vermoedelijk een bijvoegsel bij diens brief dd. 4 februari 1641, no. 5047. Grotius reageerde op het in de bijlage vervatte nieuws in zijn brief van 16 februari, no. 5064.

Bijlage no. 7 Bij no. 5048
Bijvoegsel bij een brief van P. Spiring Silvercrona dd. 4 februari 1641.[1]

Extract schrijven van sijn Excell.[en] Banier de dato den 1. Ianuarii uyt Beyreuth. Translaet.

Hiermede berechte ick uE. dat ick numeer met mijn onderhebbende ende der Françoysische Weymarsche[2] armee tot hier en toe geavanceert, ende selven hier vernomen dat des vijands regimenten uyt alle quartieren in 't opbreecken begreepen ende bij Regenspurg haere forces tesaemen te setten laboreerden. Ick gedencke morgen, belieft het Godt, weder op te breecken ende verhoope binnenhalff 4 daegen bij gem. Regenspurg mede aen te langen ende den vijand, eerder hij sich volleynds tesaemen getrocken ende ganschlijck in eene posture gerechtet, te attrappeeren, in sperantz het mij bij desen harden vrost niet mancqueren sal, daer sonder twijffel de Donau toegevrooren, over te comen, ende werd het mij den vijand sonder eene bataille niet disputieren, wel mijn verweeren connen.

Uyt Ceulen, den 31. Ianuarii 1641.

De veldmarschalck-generael, de grave van Haetsfeld,[3] op ingecomene advys dat de Hessische trouppen, soo den Rijn gepasseert, in meeninge eene diversie te maecken ende meteenen dat Ondersticht van Ceulen onder contributie te brengen, onverrechter saecken wederom teruggegekeert waeren, sijnde tsaemen niet over 500 peerden ende 600 mannen te voet sterck geweest, heeft gisteren ordre aen zijn volck op te trecken gegeven met resolutie selfs op morgen te volgen. Wat hij nu voorneemen werd, sal men eerlange verneemen.

Tsedert den 16.[en] dieses en zijn geene brieven van Regenspurg gecomen; d'selve melden dat de voorstelijcke Brunswijckse, Lunenborgische ende Hessische gesanten[4] in pleno audiëntie gehad hadden, dringende sterck op d'generael amnestie, als sonder welck geen hoop en was eenen bestandigen vreede te maecken; hielden oock aen dat zij ad votum et sessionem mochten geadmitteert worden, wilden alsdan haere tot vreede en ruste geïnclineert desideria ontdecken ende tottet uytterste daertoe helpen coöpereren.

Alhier bevind sich tegenwoordich de heere grave van Ouwersberch,[5] d'keyserl. rijcxhoffraet ende erffmarschalck van 't hertogdom Carniola, die als keyserlijcken gesanten tot de Ho. Mo. Heeren Staten naer Den Haege gaet. Hij vertelt hoe dat zijn keyserl. May.[t] hadde doen publiceeren dat niemand van de rijcxstanden tot Regenspurch versaemelt vandaer soude vertrecken, gelijck veele allreeds gedaen hadden ende noch meer willens waeren te doen uyt vreese van Bannier, belovende zijn keyserl. May.[t] selfs aldaer met zijn hoff te verblijven ende geenen voet te versetten, all soude oock de stadt belegert werden.

Uyt Nurenberch comen wonderlijcke tijdinge met brieven van den 25. deses, als dat de generael Banier mine maeckende alsoff hij Amberch beleggen wilde,

1 Copie Stockholm, RA, Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. Oorspr. De bijlage is van de hand van de klerk van Petter Spiring Silvercrona.
2 Het leger van Bernhard van Saksen-Weimar (†1639).
3 De keizerlijke veldmaarschalk Melchior von Hatzfeldt und Gleichen (no. 5025 n. 11).
4 Jakob Lampadius, Heinrich Langenbeck en Johann Philipp Bohn namens de hertogen van Braunschweig-Lüneburg en Reinhard Scheffer en Johann Vultejus namens de landgravin-regentes van Hessen-Kassel (no. 5007 n. 15).
5 Johann Weichard, graaf Auersperg (no. 5042 n. 6).

onversiens sijne marsche naer de Donauw toe genomen hadde ende den 21. tot Donaustauff, de riviere toegevrosen zijnde, gepasseert was ende dat in 't gesichte van zijn keyserl. May.[t], die op den walle staende ende meenende dat het de generael Geleen[6] was, sont hem eenen luytenant-collonel enttegen

6 Gottfried Huyn, graaf van Geleen (no. 5136 n. 5).

met eenige van zijne trawanten, die meest gevangen wierden, de resterende sich binnen Regensporch salverende, brachten tijdinge dat het den vijand was. Hij voert met sich 120 stucken geschuts ende meent men dat het op Regensporch gelden werde. Men maeckt hem sterck 25000 mannen.

Bijlage no. 8 Bij no. 5050
Bijvoegsel bij een brief van C. Marin dd. 6 februari 1641.[1]

Di Milano, li 28 Gennaro 1641.

E' finalmente arrivato corriere con lettere di Madrid col cambiamento di questo governo, con il proseguimento delle rivolte in Cattalogna et con la confermatione della ribellione del regno di Portugallo, il quale fatta prima prigione l'infante Margherita[2] ha eletto et coronato in suo re il duca di Braganza. Intitola il signor marchese di Leghanes[3] la mutatione predetta per una regia licenza, che gli ha concesso il re di arrivare in corte e conditione di ritornar, se così comanderà la Maestà Sua a questa regenza, et pensa di partir di qua Sabbato o Domenica per goder il passaggio delle galere destinate per Costagneda, a cui ha spedito corriero per la soprasedenza di sua mossa. Del rissapersi, che habbia il signor marchese procurato il porto d'Aco del prencipino figlio del re,[4] n'è sparsa - ma senza molto fondamento - una voce, che mandi a prendere il possesso per non più rivenir in questa provincia. Il che potria, però, più facilmente accadere tenendo dal conte duca piene promesse di larghe remunerationi. Il conte Seruella[5] destinato per interim alla direttione di questo governo, si aspetta ogni giorno in questa città. Per la regenza nelle armi, di buon concerto coll'Eccellenza Sua, è venuta regia pattente al signor cardinale Trivultio,[6] l'un e l'altro di questi ministri tenendo in carico di rinovar il prencipe Tomaso l'offerta del corpo d'essercito separato, altre volte fatta all'A.S., la quale non si sa per ancora, se per abbracciarla sarà in sua libertà et dispositione. Anche si chiama in Spagna il serenissimo infante cardinale in Fiandra per sospitione ch'habbia Sua Altezza prestato orecchio a propositioni de' Francesi et Olandesi di rendersi assoluto signore delle provincie, a' quali commanda. Così portano le medesime lettere di corte.

Copia del cartillo che si è trovato affisso per i cantoni della città di Milano: 'Exemplum dedi vobis, ut, sicut ego feci, ita et vos faciatis.[7] Catalogna.'

Di Roma, li 6 di Genaro.[8]

I giorni passati si tenne una congregatione de' cardinali, in cui si consultò, qual risolutione prender si dovesse nell'affare del tribunal di Spagna[9] e fu deliberato di commettere al nontio[10] di dire che sì, come a lui è stato mancato di parola nel dar

1 Copie Stockholm, RA, Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. Oorspr. De copie is van de hand van de klerk van Carl Marin.
2 Margareta van Savoye, hertogin van Mantua (no. 5007 n. 21).
3 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan (no. 4996 n. 15).
4 De Spaanse kroonprins Baltasar Carlos (1629-1646).
5 Juan de Velasco y de la Cueva, graaf van Siruela, plaatsvervanger van Leganés.
6 Giovanni Giacomo Teodoro, kardinaal Trivulzio (no. 5041 n. 26).
7 *Joh.* 13: 15.
8 Het opschrift is van de hand van Carl Marin.
9 Zie voor deze kwestie *supra*, bijlage 2. Vgl. Pastor, *Gesch. der Päpste*, XIII 2, p. 729vv.
10 Cesare Facchinetti (no. 5003 n. 21).

fuori e nel mandar a' vescovi le capitulationi formate, prima che di qua ne fossero venute le ratificationi, che così non poteva

egli osservare al promesso di farle approvare da Sua Santità, ma doppo fu rivocato simil ordine, amandosi qui veder più tosto aperto il tribunale con qualche diminutione di emolumento che tenerlo chiuso con total pregiuditio degli interessi di questa parte. L'ambasciator di Spagna[11] fu dal pontefice con straordinaria e privata visita, per presentargli una lettera del suo re, acciò la Santità Sua s'interponghi per l'aggiustamento con Cattalani. Il pontefice gli ha promesso di passarne volontieri l'offitio. I Cattalani che sono qui, non vanno più a corteggiar l'ambasciator di Spagna, ma quello di Francia.[12]

Il signor cardinal Barberino[13] andò a giorni passati a visitar la signora ambasciatrice di Francia[14] e mentre compliva con Sua Eccellenza, in sopra giunse il signor ambasciatore, col quale passò varii complimenti, dove vi si trovò anche il signor cardinal Bichi.[15] Ai 29 del passato fu poi l'ambasciator di Francia all'audienza del pontefice con numeroso concorso di carozze. Così questo negotio[16] doppo 15 mesi s'è definito con intiera sodisfattione d'ambe le parti, essendosi superati due gran punti, ciò è la riformatione del processo e l'essersi dichiarati liberi quei tre, che furno compagni nel fatto di Roveri[17] morto, de' quali mai s'era parlato, e che per l'advenire possino liberamente pratticare per lo stato e per Roma medesima senza dubio d'incontrar gastigo o disgusto alcuno.

Bijlage no. 9 Bij no. 5058
Bijvoegsel bij een brief van P. Spiring Silvercrona dd. 11 februari 1641.[1]

Ceulen, den 6. Februarii 1641.

Men hoort noch niet van eenige militairische exploicten bij den veldmaerschalck Haetsveld[2] gedaen, als dat hij dat stedecken Rattingen, daerin ontrent 21 verdorvene borgers waeren, geoccupeert heeft. Dat tegens de Hessische niet uytgerecht en werd, wil hij des Staetische die met gansche trouppen, wie hij voorgeeft, tot hun staen ende deselve verstercken, toeschrijven; ligt alsoo zijn volck tuschen Dusseldorp ende Keijserswerdten weder styl. Voorgisteren trock de veldmaerschalck Wahl[3] met zijne trouppen dicht voorbij Raedt voor den Wald om sich met den voorsr. Haetsveld te conjungeeren. Hij is voor sijne persoon gisterenavond alhier aengecomen. Alsoo men de stucken uyt Sieborch niet heeft vanwegens der diepte van de straeten voortbrengen connen, soo souden aen de voorsr. veldmarschal(ck) van Haetsfeld andere uyt Keyserswert gevolcht werden.

Den twist tuschen den hertogh van Lottaringe ende Lamboy[4] continueert noch even sterck. Sijne voorstel. Doorluchtich.[t] was van Trier op Paltsveld ende vandaer op de Clause gegaen ende jaegde allomme waer zij conden de Haetsveldische uyt

11 Manuel de Moura y Corte Real, markies van Castel Rodrigo (no. 5082 n. 9).
12 François-Annibal d'Estrées, markies van Coeuvres (no. 5129 n. 13).
13 Antonio Barberini.
14 Anne Habert de Montmor.
15 Alessandro Bichi.
16 Zie voor de kwestie tussen de paus en Frankrijk, P. Blet (ed.), *Corresp. Scotti*, p. 20vv.
17 Charles de Rouvray.
1 Copie Stockholm, RA, Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. Oorspr. De bijlage is van de hand van de klerk van Petter Spiring Silvercrona.
2 De keizerlijke veldmaarschalk Melchior von Hatzfeldt und Gleichen (no. 5025 n. 11).
3 Johann Joachim (Joachim Christian), graaf van Wahl (no. 5110 n. 6).
4 Karel IV, hertog van Lotharingen, en Wilhelm, baron van Lamboy (no. 5005 n. 12).

de quartieren. Dewijle nu Lamboy deselve door keyserl. ordre ingenomen ende geoccupeert, soo hadde de stadthalter

des churvoorstendom van Trier[5] dat landvolck opgebooden om sich met de Lamboysche te conjungeeren. Men schrijft mij dat dese van intentie souden zijn de Lottaringische allomme op te slaen ende over de Mosel te drijven, niet weetende wat zij aen den hertoch hebben. Dan hij naer geene ordre meer vraecht; die commen oock van den keyser ofte Brussel. Zeldingen ende Rathinge, liggende op de Mosel ende toebehoorende den churfurst van Ceulen,[6] daerin de benaebuerde Triersche onderdaenen [met] alle dat haere gevlucht, zijn van de Lottaringische gansch geruyneert ende uytgeplundert worden; desgelijcks geschiede in de graeffschap Veldens, Sponheim, Tweebruggen.

Den keyserl. afgesanten, de heere grave van Auersberch,[7] is van hier noch niet vertrocken, wachtende op naedere instructie van zijne keyserl. May.[t].

D'heere palsgrave van Nieuwborch[8] heeft door de voochden aen alle ampten in 't land van Gulyck gebieden laeten met d'Hessische vanwegen der contributie t'accordeeren. Daertegens laeten sich de keysersche verluyden dat, bijaldien sulcx geschiet, zij dat land prijsmaecken willen, waerop d'ampten haere excuse bij zijne voorstel. Doorluch.[t] gedaen hebben.

Uyt de jongste brieven uyt Nurenberg van des 29. passato can ick noch niet verneemen dat Conincxmarck[9] weder op dese zij de van de Donau, gelijck uyt Regenspurch geschreven wierd, gecomen zij, dan de voorsr. brieven dat zij sich meester van Straubingen, liggende op d'andere zijde van de riviere, gemaeckt hadde, gelijck Bannier oock gedaen hadde van Teckenborg[10] op dese zijde onder Regenspurch liggende.

De generael-mayor Phul[11] was met zijne 10 regimenten d'Over-Palts gepasseert ende op de Donau aengecomen. Rosa[12] hield Gil de Haes[13] noch geblocqueert binnen Meyningen. In Franckenland trocken ettelijcke keyserl. trouppen tsaemen om het secours te versoecken.

Uyt Regensporg, den 13. Ianuarii 1641.

Eergisteren is den Sweedse overste Pful en Conincxmarck met 2500 off 3000 peerden voor dese stadt soo nae verbij getrocken dat men van de brugge vast alle comp.[en] heeft connen tellen; hebben ontrent 300 man een halven uyren onder dese stadt over 't eys op dese zijde laeten gaen, die seer veel peerden, soo om fouragie en houdt uyt waeren, wechgenomen en dien avont hun weder op d'ander sijde begeven hebben. Hier rondom sijn veul verse braeve peerden, alsoo dat se veele van hunne matte peerden loopen laeten, oock eenighe nedergeschootten. Sondaeg sijn ontrent 1000 man vers volck hier ingeleyt geworden, alsoo dat se geen cans aen dese stadt en hebben, maer den roep gaet dat de voorsr. voordrap van 2500 peerden neerwaerts nae de erfflanden gaen en vandaeg de gansche armee volgt. Men maeckt preparatie hem te volgen met ettelijcke duysenden. Hier heeft eenen roep gegaen dat se Straubing door een stratagema souden in becomen hebben, maer het bevint sich dat het maer uytgegeven is geweest. Men can noch niet recht

5 Van 1635 tot 1646 was Johann Gerhard von Metternich keurvorstelijk stadhouder in de stad Trier. Zie G. Kentenich, 'Triers Statthalter...' in *Trierische Heimat* 1(1924/25), p. 107.
6 Ferdinand van Beieren, keurvorst-aartsbisschop van Keulen.
7 Johann Weichard, graaf Auersperg (no. 5042 n. 6).
8 Wolfgang Wilhelm, hertog van Palts-Neuburg en Gulik-Berg.
9 De Zweedse generaal-majoor Hans Christoph, graaf van Königsmarck (no. 5358 n. 9).
10 Door Grotius verbeterd in: Beckenborg. Bedoeld is echter Deggendorf aan de Donau.
11 Adam von Pfuel (no. 5213 n. 2).
12 Rheinhold von Rosen (no. 4993 n. 4).
13 Gilles de Haes, Vlaming in keizerlijke dienst (no. 5041 n. 20).

weeten hoe sterck hij is off waer hij heenen wilt. Ons volck leyd verstroyt ende [*sic*] winterquartieren, maer worden weder tsaemen getrocken en men vermeynt hem dan noch genoech gewassen te wesen. Altijd haer kayserl. May.^{t} en begeeren niet te wijcken noch oock toegeven dat eenige stenden wijcken sullen. De kayserl. May.^{tt} en laeten sich niet meerders aengelegen, als hoe men tot een goeden generaelen vrede mocht comen, dat Godt wil geven.

Voor 't sleuten van desen compt tijding dat de Sweden op bijde sijden van de Donau sijn nederwaerts der Donau, ende compt oock eenen roep dat den Bayervoorst[14] 't volck met kayserl. May.t niet willen conjungeren, maer men vermeynt dat het een valsch uytgeven is, want ick vermaine, soo dat kayserl. May.t souden layden off den vayant de overhandt soude becomen, den Bayervoorst geen zijde daerbij sal spinnen.

Bijlage no. 10 Bij no. 5067
Bijvoegsel bij een brief van P. Spiring Silvercrona dd. 18 februari 1641.[1]

Uyt Ceulen, den 13. Februarii 1641.

De veldmaerschalck Waahl,[2] in plaetse naer Duytsland te gaen in conformiteyt van des hertochs in Beyeren ordonantie, is voor drie daegen van Bon weder nae Ham gekeert. Men segt dat de churfurst van Ceulen,[3] die sijner in dese landen niet wel missen can, tot sijne excuse aen de voorsr. hertoch schrijven ende naeder bescheyt affwachten werde.

De keyserlijcke gesanten, de grave van Auersberch,[4] is noch alhier hebbende 'tgeene daerop hij van Regenspurch is verwachtende, noch niet ontfangen.

De generael Haetsfeld[5] heeft in 't marcheeren naer de Roer toe tegens de Hessische, 'twelck hij anders wel vermocht te doen als hebbende den uytganck ende inganck vrij gehadt, geen volck in Rattingen gelaeten. Maer naerderhand verneemende dat de heer palsgraeffe van Nieuwborch[6] 200 koppen daerin geleyt, is hij met sijne gansche macht ende drie stucxkens geschutt van Keyserswerth daervoor gecomen, dreygende dit ende dat te doen, indien zij sich niet daetelijck op en gaven, 'twelck die van binnen sonder eenige force te verwachten gedaen, eene impresa die niet meriteert gementioneert te zijn; alleen is daeruyt te sien, in wat predicament sijne voorstel. Dh.t van Nieuborch bij de keysersche zij.

Uyt Duytsland mancqueren ons 3 posten, sonder dat men weeten can waer zij blijven. Seecker cavallier, gecomen van Regensporch ende vandaer vertrocken den 1. deses, refereert dat de generael Bannier hebbende van den wijnberch voor Regensporch eene salve met 40 stucken geschuts op de stadt gedaen, daervoor weder opgetrocken ende naer Bohemen toegegaen was, achterlaetende Taupadel[7] met ordre sich in Franckenland met Rosa[8] te conjungeeren. Men meende dat het Bannier met dese marche geenen rechten ernst was ende dat hij wat anders voorhadde, dieswegen de keyser de generaelpersoonen tot Regensporch bij zich hielde.

Voorts hebben de Sweedse den Neurenberger soo hart toegeset dat zij blijde geweest zijn de neutraliteyt, daertoe zij voor desen geensints verstaen wilden, in te gaen, alsoo dat de Sweedse 200 sterck in ende uyt de staedt, ende coopen alle haere behoeften.

14 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.

1 Copie Stockholm, RA, Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. Oorspr. De bijlage is van de hand van de klerk van Petter Spiring Silvercrona.

2 Johann Joachim (Joachim Christian), graaf van Wahl (no. 5110 n. 6).

3 Ferdinand van Beieren, keurvorst-aartsbisschop van Keulen.

4 Johann Weichard, graaf Auersperg (no. 5042 n. 6).

5 De keizerlijke veldmaarschalk Melchior von Hatzfeldt und Gleichen (no. 5025 n. 11).

6 Wolfgang Wilhelm, hertog van Palts-Neuburg en Gulik-Berg.

7 Georg Christoph von Taupadel (no. 4993 n. 5).

8 Rheinhold von Rosen (no. 4993 n. 4).

Gil de Haes[9] was met zijne trouppen uyt Meyningen gereeden op hoope te eschapeeren, maer vindende alle passagiën soo sterck beset, hadde sich weder in de staedt moeten begeven.

9 Gilles de Haes, Vlaming in keizerlijke dienst (no. 5041 n. 20).

Bijlage no. 11 Bij no. 5079
Bijvoegsel bij een brief van P. Spiring Silvercrona dd. 25 februari 1641.[1]

Uyt Regensporch, den 30. Ianuarii a.^{o} 1641.

Men heeft gehoopt dat soo haest Picolomini[2] met ons volck te velde soude comen, dewijl den vayant hem gedeylt, men op den eenen off den anderen deel soude connen aensetten, maer 't schijnt dat den Taupadel,[3] die men voor den swaecksten gehouden, de onse niet verre van Neurenberch heeft gestaen en dat wij noch wijnich avantagie hebben en Bannier soude hem ettelijcke duysenden onder den oversten Slang[4] te hulpe senden, oock met ettelijcke duysenden in Bohemen gegaen zijn. Cam en Lingenveld, een sterck sloott, laet hij sterck provianderen, alsoo dat het sich hoe langer hoe meer een lang, een lanckwijlich wesen gelijck siet. Men seyt oock sterck van den Turck dat hij in Karntten sterck stroopt en hem veel dorpen souden hebben moeten huldigen, alsoo dat eenen goeden vreede hooch van nooden. De keyserl. May.^{t} en oock de soldatesca sijn der wel toe gedisponeert alsoock de rijcxstenden. Wie die sijn die 't soo lang ophouden, sal Godt de Heer mettertijt openbaer maecken. Ondertuschen word om het Roomsche Rijck gespeelt, soo men 't anders een speel ofte dragoedie noemen mach, ende keyserlijcke authoriteyt word ondertuschen in groot gevaer gestelt. God wil alles ten besten wenden.

Den trompetter die naer Sweden gesonden van de hier aenwesende stenden, heeft Bannier weder teruggegesonden met schrijvens aen keyserl. May.^{t} dat hij die brieven[5] veel eer als door desen trompetter in Sweden wil brengen ende dat hij voor sijn persoon niet en wil onderlaeten wat tot bevoorderinge des vredens sou mogen dienen bevoorderlijck zijn.

Uyt Regensporch, den 2. Februarii 1641.

Alhier is tot vredenstractaeten noyt beeter apparentie geweest als nu, en het is alsoo beschappen dat men sich niet lang sal moeten bedencken, alsoo den Turck seer groote preparatie maeckt om tegen p.^{mo} April te velde te comen ende allreede wel met 10000 man tot bij Grats gestrayft sou hebben; en den coninck van Spaniën sal der oock toe helpen, alsoo het in sijn coninckrijck oock over ende over gaet.

Bijlage no. 12 Bij no. 5087
Bijvoegsel bij een brief van P. Spiring Silvercrona dd. 4 maart 1641.[1]

Ceulen, den 28. Februarii a.^{o} 1641.

Van dat Hessische volck soo tot Ketwich sich versaemelt gehad, zijn 1000 vuyrroers ende ettelijcke trouppen cavallerie de Roer gepasseert, haere intentie dat

1 Copie Stockholm, RA, Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. Oorspr. De bijlage is van de hand van de klerk van Petter Spiring Silvercrona.
2 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
3 Georg Christoph von Taupadel (no. 4993 n. 5).
4 Erik Slange (no. 5136 n. 5).
5 Zie no. 5060 n. 8.
1 Copie Stockholm, RA, Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. Oorspr. De copie is van de hand van de klerk van Petter Spiring Silvercrona.

Ceulsche land op d'ander zijde des Rijns met gewelt onder contributie te brengen, daervan d'uytcompste staet te verwachten.

Voor 3 daegen quam tot Duyts een schrijvens aen van den commandeur tot Raet voor den Waldt[2] gedaen aen den abt[3] ende de gemeente aldaer. Den inhout was dat, bijaldien zij binnen ... daegen haere gedeputeerden niet tot hem en sonden ende sich vanwegen der contributie vergeleecken, hij zij te vuyr ende te swaerde wilde comen besoecken, 'twelck sulcke verbaestheyt gemaeckt, dat een yeder met dat zijne vandaer in dese stadt gevlucht zij; sullen apparentlijck sich moeten onderstellen, indien de heere churfurst van Ceulen,[4] tot denwelcken sij dieswegen gesonden, sulcx permitteeren wil.

Offwel de keyserl. commissariën uyt spetiale last van zijn keyserl. May.[t] deur openbaere placaten die bij den heere palsgrave van Nieuborch[5] uytgeschrevene 4-maendige stuyr gecasseert ende daerbenevens gecommandeert dat hetgeene soo zijn voorstel. Doorluchtich.[t] allreets ontfangen, restitueeren soude, soo continueert deselve doch eenen wech als den anderen d'onderdaenen door militaire executie daertoe te dwingen ende die de betaelinge weygeren, gevangen te neemen ende naer Brugge, welcke plaetse met Nieuborgsche garnisoen sterck beset is, brengen te laeten. Ende zijn de voorsr. placaten te diversche plaetsen affgescheurt worden ende gebruycken de keysersche nu oock repressaliën tegens d'ingeseetene van Brugge, waeruyt wel een nieuw crijcxken, als met Glatbach, ontstaen mochte.

Het is seecker dat Taupadel[6] Bamberch ingenomen ende, alsoo de Sweedse ende Wijmaerische anders geene actiën op de bisdommen Bamberch ende Wirtsborch, als hebbende sich voor eenen seeckeren tijt vanwegen de contributiën veraccordeert, oock de belofte peninge betaelt, dan dat de keysersche daerin logeeren, soo schijnt dat de bischop[7] zijn land selfs bewaeren wil, laeten tegenwoordich sterck werven. Men schrijft mij uyt Cassel van den 20. deses dat de Hessische gesanten[8] tot Regensporch voor resolutie becomen dat, wanneer haer voorstel. Genade[9] datgeene soo voor desen tuschen den churfurst van Ments[10] ende haer getracteert, ratificeeren wilden, souden zij ad sessiones et vota geadmitteert worden, ende wilden sich haere keyserl. May.[t] vanwegen der amnistie ende tractaeten, mits den uytlandschen croonen alsoo verthoonen, dat men aen haer niet te desidereren souden hebben. De voorsr. gesanten hebben sulcx deur eene replicque wederleyt ende geremonstreert dat sulcx niet gaen conde.

Bijlage no. 13 Bij no. 5089
Bijvoegsel bij een brief van C. Marin dd. 6 maart 1641.[1]

Di Roma, le 9 di Febraio.

2 Niet geïdentificeerd.
3 Henricus Geysen († 2 of 4 november 1641). Zie voor hem *Gallia Christiana* III, Parijs 1876, kol. 758.
4 Ferdinand van Beieren, keurvorst-aartsbisschop van Keulen.
5 Wolfgang Wilhelm, hertog van Palts-Neuburg en Gulik-Berg.
6 Georg Christoph von Taupadel (no. 4993 n. 5).
7 Franz von Hatzfeldt und Gleichen (no. 5121 n. 19).
8 Reinhard Scheffer en Johann Vultejus (no. 5007 n. 15).
9 Amalia Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
10 Anselm Casimir Wambold von Umstadt.
1 Copie Stockholm, RA, Gallica 10. Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. Oorspr. De bijlage is geschreven door de klerk van C. Marin; het postscriptum is van Marins hand.

Mentre il Papa sentiva la messa, nell'atto dell'elevatione un prete Milanese,[2] che pur stata ad udir la messa, comminciò con alta voce a dire: ‘Giustitia, santissimo padre, udienza, beatis-

2 Niet geïdentificeerd.

simo padre, che di 30 memoriali non ho havuto alcuno rescritto.' E mentre i bussolotti di Sua Beatitudine procuravano di farlo tacere, tanto più gridava replicando le medesime parole. In fine fu portato al maestro di camera, doppo esser stato cacciato fuori, e questo si chiamava il prete Capitani ch'era stato confessore in Milano, ch'adesso haveva una cura in quella diocese e ch'era venuto a Roma per difendersi dal cardinale Monti[3] che l'ha perseguitato in diverse maniere sino coll'inquisitione. Fatta la relatione al papa, diede ordine che fosse ritenuto dalle guardie e fosse condotto alli pazzarelli, il che non fu approvato da tutti e vogliono molti che i padroni siano ingannati da' ministri.

Una gran perdità è stata quella della fattione Spagnuola nella morte del cardinal d'Ascoli,[4] perchè in lui erano poste le maggiori speranze per l'occasione d'un conclave, non che stimassero haverlo mai al pontificato per la memoria fresca di suo nipote, che fu fatto morire qua,[5] ma sì bene per valersene di cimbello o col proporre luy almeno far cader l'elettione in altro soggetto diffidente. Ma la fortuna de' Barbarini gli ha levati di tale speranza, e si duole perciò la fattione sudetta di tanta perdità, pensando hora di convertire come si crede i suoi pensieri in Cennino.[6] Questo procura di venir alle corte, e già s'è portato di Faenza, sua residenza, ad alcuni suoi luoghi distante qua tre giornate, per disgusti ricevuti in quella città, ove mentre trattava pace tra due gentilhuomini principali, gline fu ammazzato uno nel proprio palazzo, con occasione ch'egli era andato da Sua Eminenza.

Havendo un tal prete[7] trovato alcune scritture antiche dalle quali dice haver notitia del luogho, ove sta un tesoro qui in Roma, è ricorso al signor cardinale Antonio,[8] come camerlengo di sua chiesa; ha ottenuto di far cavare con che debba spendere del suo et in caso di trovare cosa alcuna darne un terzo alla camera, et un altro a' possessori del sito che sono i monachi olevitani. Ha il detto comminciato l'impresa e trovatevi 4 stanze profunde assai con dentrovi un huomo morto e diversi legni, che dice egli esser buoni, onde continua l'opera.

S'intende che la republica di Lucca manda a Roma un gentilhuomo,[9] per trattare delle sue controversie con la Sede Apostolica, senza insistere che sia sospeso l'interdetto e la scommunica come per il passato pretendeva che dovesse succedere avanti che partisse il medesimo gentilhuomo, o almeno doppo che s'erà incaminato. E'però assecurata la republica che dando questa sodisfattione a nostro signore ritroverà poi tanta facilità con Sua Beatitudine che prestamente s'accommoderanno le partite con gusto reciproco d'ambe le parti. Nostro Signore sta un poco meglio, non è, però, totalmente rimesso, ne restono da temer i nepoti per gli essempi continuoi che veggono d'accidenti d'appoplessia, havendone adesso pur havuto uno sugli occhi d'un assistente di camera di Sua Beatitudine caduto morto all'improviso.

3 Kardinaal Cesare Monti († 1650), aartsbisschop van Milaan; zie Gauchat, *Hierarchia* IV, p. 237.
4 Felice Centini (1562-1641), bekend als 'cardinale d'Ascoli'; vgl. Pastor, *Gesch. Päpste* XIII 2, p. 28, 228 en *DBI* XXIII, p. 593-597.
5 Giacinto Centini (1597-1635); hij werd ter dood veroordeeld, omdat hij met duivelskunstenarijen de dood van paus Urbanus VIII had willen bewerkstelligen. Zie *DBI* XXIII, p. 597-600.
6 Kardinaal Francesco Cennini (1566-1645), bisschop van Faenza en, sinds 25 februari 1641, bisschop van Sabina. Zie voor hem *DBI* XXIII, p. 569-571.
7 Niet geïdentificeerd.
8 Antonio Barberini.
9 Vgl. *infra*, bijlage 40 en 41; hier wordt een zekere Burlamachi als gezant van Lucca te Rome vermeld.

Quelques-uns escrivent que le pape a canonisé le S. Canuts qui jadis a esté roy des Gots et Suédois en Italie,[10] ce qui n'est pas sans mystère.

10 Marin zal hier doelen op de Deense koning Knut IV (†1086), patroonheilige van de Denen en Zweden in Italië. In 1670 werd in Rome te zijner ere een kapel ingericht in de S. Maria in Traspontina. Zie *Bibliotheca Sanctorum* III, Rome 1963, kol. 755-758.

Bijlage no. 14 Bij no. 5098
Bijvoegsel bij een brief van P. Spiring Silvercrona dd. 11 maart 1641.[1]

Ceulen, den 6. Martii a.^{o} 1641.

'tGeene soo tot Regensporch gehandelt ende bij den generael Bannier te velde geëxecuteert werd, sijn tegenwoordich de considerabe[l]ste stucken daerop men in Duytsland dat ooge heeft ende d'uytcomste daervan verwacht. De rijcxstenden waeren noch doende mette generaele amnestie sonder een middel tot vergelijckinge te connen vinden. De generael Bannier soude, naer luyt van de brieven van Nurenberch, tot Camb - hebbende daerin twee regimenten tot garnisoen gelaeten - opgebroocken ende mette gansche armee in Bohemen ingevallen zijn, oock diverse plaetsen, soo niet houtbaer, ingenomen hebben. Van sijn desseyn is niet seeckers te schrijven. Men spreeckt van Budweys te belegeren, andere van in Moravië ende Oostenrijck in te gaen. De generael Stalhansch[2] was in Slesiën weder aengecomen, hebbende de Marck Brandenburg verlaeten, daerin verre uytsiende alteratiën sich tegenwordich vertoonen, willende de landstenden van 'tselve churfurstendom den soldaeten geen onderhout meer geeven, maer metten Sweedschen een armistitium[3] oprechten, urgeerende sterck op d'affdanckinge van de soldateska uytgenomen die in de vestingen liggen, dewelcken zijne churfurst. Doorluch.^{t} in haeren particulieren eedt, in plaetse dat zij voor desen bij des jongst affgesturven churfursten leeven, oock aen den keyser daermede verobligeert sijn geweest, nu neemen wil, hebbende tot dien eynde gewisse commissarissen gedeputeert. Tot Regensporch verhoopt men dat het s. churf. Doorluch.^{t} bij den accort, soo haer heer vaeder met den keyser opgerecht, sal laeten verblijven. De grave van Martinits is neffens eenen uyt des rijcx hoffraett[4] van den keyser gedenomineert tot de voorsr. heer churfurst te vertrecken, den rouw te claegen ende totte regeeringe geluckwenschen. Daeronder sullen sonder twijffel meer anderen commissiën verborgen leggen.

Op morgen werd de keysersche gesante de heer graeve van Auersberch[5] van hier naer beneden vertrecken.

Bijlage no. 15 Bij no. 5106
Bijvoegsel bij een brief van P. Spiring Silvercrona dd. 18 maart 1641.[1]

Brussel, den 12. Martii a.^{o} 1641.

Gisterenavond mij komende besoecken den heer resident van Engeland,[2] comuniceerde mij seer vreemde maeren, te weeten als dat drie daegen verleden vanhier vertrocken was een edelman gaende in post nae Vranckrijck met brieven

1 Copie Stockholm, RA, Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. Oorspr. De bijlage is van de hand van de klerk van Petter Spiring Silvercrona.
2 Torsten Stålhandske (no. 5014 n. 9).
3 Friedrich Wilhelm, keurvorst van Brandenburg, sloot op 24 juli 1641 een wapenstilstandsverdrag met Zweden.
4 Georg Adam Boržita, graaf von Martinitz, en Johann Kaltschmidt (no. 5049 n. 7).
5 Johann Weichard, graaf Auersperg (no. 5042 n. 6).
1 Copie Stockholm, RA, Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. Oorspr. De bijlage is van de hand van de klerk van Petter Spiring Silvercrona.
2 Sir Balthazar Gerbier (1591?-1667); vgl. *DNB* XXI, p. 227vv. Zie ook *supra*, no. 5135 n. 17.

van confirmatie op de generaele treves en surchantie van waepenen tuschen Spangiën ende Vranckrijck en dat denselven edelman

halffwech soude gemoeten een andere gedepescheerden van zijn May.t van Vranckrijck, medebrengende diergelijcke confirmatie van 't tractaet, en dat den expressen die vanhier gedepescheert is, desen avond hier wederom verwacht werd. Welcke rapporten den voornoemden resident soo vreemd scheenen, gelijck mij daerover verwonderden. Om nu alles naeder te ondersoecken als den gemelden resident ben ick alle desen daech daermede bees[i]ch geweest en eyndlijck vernoomen dit naervolgende: dat de vicenuntius van de paus[3] op gisteren naemiddaech aen den heer Sorn,[4] resident van de churfurst van Colen, - mijn seer familiaren vrundt - vrijmoedich en met groote asseurantie geseyd heeft dat het voornoemde tractaet seecker was ende hij selven daerin gebruyckt hadde geweest, daerbij voegende dat Vranckrijck de Vereenichde Landen in 't contractaet te comprehendeeren; dat don Michel de Salamanca,[5] secretares van staet en oorlogh, naer Regensporg was vertrocken en de landen van Trier gepasseert was om aen zij[n] keyserl. May.t te verwittigen van 't gecontracteerde. Dit zijn tijdinge die mij soo vreembd voorcomen, dat ick selven schars can geloven 'tgun ick nochtans selver schrijve. Met den naesten hiervan meer.

Ceulen, den 13. Maert a.o 1641.

Bij mijne voorgaende hebbe ick per faultetijt, mits de post van Regensporch eerst in 't sluyten van de brieven op Holland aencaem, niet omstandelijck hoeverre het met de generaele amnestie gecomen is, connen adviseeren. Soo is het dan dat deselve, niettegenstaende zij voor hoochnoodich geacht oock van de meeste standen belieft werd eenen wech als den anderen, bij die voor dese gemelde clausulen ende restricken haer verblijff heeft. Saxen ende Brandeborch hadden sich vereenicht niet weder in den raet te comen, dit poinct zij dan tevooren richtich. Ceulen ende Beyeren zijn daerin met hun eens, Ments is de principaelste die sich daertegens opposeert, voorgeevende dat sulcx tegens zijne commissie is strijdende, soude liever sien dat gedachte amnestie naer den vreede van Prague gereleveert ende desen pro fundamento genomen wierden; hadde aen zijne churf. Doorluch.t[6] daerover geschreven ende verwacht naeder instructie. Gelijckwel presenteerde den ambassadeur,[7] dewijle hij overstembt, den anderen bij te vallen; 'twelck Saxen ende Brandenborg niet en begeerden, willende in hoc passu geene maiora hebben ofte gelden laeten, opdat zij in 't toecomende bij affschaffinge der gravamini [*sic*] met gelijcke munte betaelt ende sulcx hem wederom thuys gebracht werden. Ende alsoo de keyser selffs gern een eynde van dese saecke saege, genoechsaem vermerckende dat het niet anders gaen en wil, soo vermeend men dat de naeste vrunden de allgemeene verwilliginge van de voorsr. amnestie medebrengen sullen.

S. keyserl. May.t hadde de meeste part van haer hoff terugge naer Weenen gesonden. Den roep ging dat zij passeport van den generael Bannier gehad hebben ende dat zijne keyserl. May.t toeliet dat wat de voorsr. Bannier voor zijne keucken uyt de stadt begeerde, hem soude gevolchd werden.

Den ambassadeur van den coningh van Dennemarcken[8] hadde uyt den naem van zijnen heere een schrijven van intercessie om relaxatie van den gevangen heere

3 Richard Pauli Stravius (1584-1654); vgl. W. Brulez (ed.), *Corresp. R. Pauli Stravius*, p. V-IX.
4 Johann Valerius Zorn. Zie J.F. Foerster, *Kurfürst Ferdinand von Köln...,* Münster 1976, p. 12.
5 Zie voor de missie van Miguel de Salamanca naar Regensburg, K. Bierther, *Regensb. Reichstag*, p. 301vv.
6 Anselm Casimir Wambold von Umstadt, keurvorst van Mainz.
7 Dr. Nicolaus Georg Reigersberger. Zie K. Bierther, *Regensb. Reichstag*, p. 174.
8 Christoffer von der Lippe (no. 5158 n. 6).

palsgrave Ruprecht[9] aen den keyser overgegeven, oock volgens mondelinge daerom aengeholden. Die daerop van zijn keyserl. May.[t] gegevene declaratie gaff hoope van succes.

9 Ruprecht van de Palts.

Den bischop van Osnabrugh[10] is vanhier naer Regensporch ende vandaer naer Roomen tot den paus vertrocken, tot welcken eynde werd seer secreet gehouden. Ick vermeene, indien hem den cardinaelshoff [*sic*] gepresenteert wierde, hij soude sich niet beswaeren denselven t'accepteeren.

De veldmaerschalck Haetsveld[11] heeft deselve reyse naer Duytsland tot den bischop van Wirtsborch[12] met ettelijcke trouppen oock aengenomen; sal apparentelijck vandaer op Regenspurg gaen ende der consultatiën der aenwesende generaelen assisteeren, hij swaerlijck, neemende den rechten wegh, connen deurcomen, mits de Wijmaersche[13] dat stedecken Hasfurt gelegen op den Meyn geduerende de capitulatie ingenomen.

Bovenaan de copie uit Keulen schreef Grotius: Rec. 27 Martii.

Bijlage no. 16 Bij no. 5116
Bijvoegsel bij een brief van P. Spiring Silvercrona dd. 25 maart 1641.[1]

Ceulen, den 20. Maert a.^{o} 1641.

Alsoo de veldmaerschalck Haetsfeld[2] vanhier vertrocken sonder ordre tot betaelinge van de recreutengelden, dewelcke men tevergeeffs vermeent heeft uyt de Gulycksche landen te vertrecken, gestelt hebben, soo neemen de compagniën meer aff als toe, te meer alsoo hier te lande den roep ettelijcke daegen gegaen is dat tot Mastrich Fransch gelt ende bestallinge aengecomen was. Men heeft voorlangs aen den voorsr. veldmaerschalck van 't keyserl. hoff vertroostinge gegeven dat van 't Spaensche hoff hem eenige peningen souden overgemaeckt werden, maer tevergeeffs, uytgenomen de 40000 rijcxdald. die hij voor ontrent 4 maenden ontfangen. Men meent dat dit groot gebreck van geld niet eene van de minste oorsaecke zij van zijn vertreck, opdat beetere ordre daertoe gestelt off hij tenminsten verexcuseert werde dat hij niet met meerdere macht te velde come.

De jongste brieven uyt Regenspurg van den 12. deses brengen gants niet nieuws mede. Men was noch sterck in handelinge over de generaele amnestie, maer ick en sie niet hoe deselve generael can genoemt worden, soolang die bij sommige der rijcxste[n]den daertegens voorgebrachte exceptiën, als res iudicata, lites pendentes, notul. exacte ende dergelijcken tot 15 in 't getael, niet geremoveert werden, plaetse grijpen can. Ende dewijle d'eene partij der andere niet en wil cederen, blijvende beyde op haere meeninge vast staen, soo vermeenen sommige dat wel een tumultuaire conclusie sonder speciale decisie van de geproponeerde poincten onder den naem van rijcxaffscheyt gemaeckt werden. Interim gingen daegelijcx relationes et correlationes voor. Ende soude den 13. dito van den drie

10 Franz Wilhelm (1593-1661), graaf van Wartenberg, bisschop van Minden, Osnabrück en Verden, verbleef van eind april tot eind juni 1641 in Rome. Vgl. B.A. Goldschmidt, *Lebensgeschichte*, p. 109v.; *ADB* XLI, p. 185-192.
11 De keizerlijke veldmaarschalk Melchior von Hatzfeldt und Gleichen (no. 5025 n. 11).
12 Franz von Hatzfeldt und Gleichen (no. 5121 n. 19).
13 Het leger van wijlen Bernhard van Saksen-Weimar (†1639).
1 Copie Stockholm, RA, Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. Oorspr. De bijlage is van de hand van de klerk van Petter Spiring Silvercrona, met uitzondering van de ‘Inscriptio’.
2 De keizerlijke veldmaarschalk Melchior von Hatzfeldt und Gleichen (no. 5025 n. 11).

rijcxraeden daerover met den Brunswijgischen ende Hessische gesanten[3] gesproocken werden.

3 Jakob Lampadius, Heinrich Langenbeck en Johann Philipp Bohn namens de hertogen van Braunschweig-Lüneburg en Reinhard Scheffer en Johann Vultejus namens de landgravin-regentes van Hessen-Kassel (no. 5007 n. 15).

De generael Bannier trock zijn volck tsaemen om op te breecken. De keyserl. generaelen waeren noch tot Regensporg bij een ander, connende sich qualijck vereenigen over 'tgeene soo tegens den vijand voor te nemen. Picolomini[4] saege geren dat men mette gansche macht op Bannier trock ende tegens de andere defensive ageerde. Daertegens holden andere voor raetsaemer dat de forces verdeelt ende aen Picolomini een deel tegens Bannier, een ander deel - als naementlijck de gansche Beyersche macht - aen den veldmaerschalck Wael[5] tegens Taupadel[6] ende dan oock een deel aen den heere van Geleen[7] onder 't commandement van mons.r d'Oyssonville[8] gegeven werde. Interim was beslooten 2 brugge op de Donau te slaen als eene tuschen Kelheim ende Regensporch ende d'andere tuschen Donaustauf ende gemelde stadt Regensporg.

Inscriptio credentialium imperatoris ad Ordines Foederati Belgii datarum:[9] Illustribus, generosis, nobilibus et honorabilibus nostris et Sacri Romani Imperii fidelibus dilectis N.N. Ordinibus Unitarum Provinciarum Belgicarum.

Bijlage no. 17 Bij no. 5136
Bijvoegsel bij een brief van P. Spiring Silvercrona dd. 8 april 1641.[1]

Mijnheere,

Sende hierbij die van den heere bisschop van Wirtzburch[2] gesondene relatie over hetgeene soo tot Nieuburch metten oversten Slang[3] toegedragen. Daerbij is vergeten worden dat hij sich eerst - wie men nu metten hinckenden boode[4] verneemt, naer den vijffden storm, daerover de keyserschen in de 600 gebleven - deur gebreck van crijchsamunitie ergeven heeft. Soo is oock de lijste der gevangenen veel te groff gemaeckt, als bestaende alleen in 60 officiers, duysent gemeene soldaten ende tweeëntwintich standarden.

De papisten hebben sich vastelijck ingebeelt gehadt dat men met dese post vernemen soude, dat het den generael Banier gelijck aen de voorss. Slang soude gegaen sijn, mits Picolomini[5] sich verluyden laet denselven binnen drie dagen gevangen te leveren, 'twelck verre gefailleert. Dan daer wert geadviseert uyt Nurnberg van den 29. passato dat hij den heere van Geleyn,[6] die hem met 5000 peerden ende 1000 dragons vervolchde ende wat te nae quam, meenende dat sijne Ex.cie de vlucht nam, drie regimenten affgeslagen ende den keyserschen niet verre van Egra voorbijgaende, sich in de Pilsener creytz, aldaer de Wijmarsche tot hem gecoomen,

4 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
5 Johann Joachim (Joachim Christian), graaf van Wahl (no. 5110 n. 6).
6 Georg Christoph von Taupadel (no. 4993 n. 5).
7 Gottfried Huyn, graaf van Geleen (no. 5136 n. 5).
8 Paul Le Prévost, baron van Oysonville, Frans adjunct-goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 16).
9 Opschrift van de geloofsbrieven van Johann Weichard, graaf Auersperg (no. 5042 n. 6).
1 Copie Stockholm, RA, Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. Oorspr.
2 Franz von Hatzfeldt und Gleichen (no. 5121 n. 19); zijn 'relatie' ontbreekt.
3 De Zweedse kolonel Erik Slange (no. 5136 n. 5).
4 Vgl. *WNT* III. I, kol. 32: 'De hinkende bode komt achteraan', als waarschuwing tegen voorbarige blijdschap over een welkom bericht.
5 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
6 Gottfried Huyn, graaf van Geleen (no. 5136 n. 5).

standt genoomen heeft. Andere melden dat hij vandaer recht toe op Picolomini getrocken soude sijn. Den rechten gront ende wat daerop gevolcht sij, staet mette naeste brieven te vernemen.

Hiermede etc.,

get. Bilderbeeck.[7]

Uuyt Ceulen, den 3e April 1641.

Bovenaan de brief staat: (B)ilderbeeck uyt Ceulen, (d)en 3e April 1641.

Bijlage no. 18 Bij no. 5137
Bijvoegsel bij een brief van G. Keller dd. 9 april 1641.[1]

Danzig, vom 12/22. Martii 1641.

Von hoff haben wier, dz man mit den zollgedancken daselbst zuwerck gewessen. Es soll aber Ihr. M.t agent, so in Hamburg residiret, von Flensheimb,[2] zimblich starck contraminiren, remonstrirent, dass hierdurch der Dänn, auch Schweden, sehr würden irritirt werden, in sonderheit weiln diese den einfall in Liefflandt noch nicht gar vergessen wolten, dieses zum höchsten empfindende, dz man diese sache so frigide bey vnss tractire. Sonst seindt die h.h. commissarii wieder nach Köningsperg, condoliren erstlich den jungen churfürsten[3] - doch wirdt ihm der titul dess herzogs in Preusen nicht geben -, entbieten demnach den ständen Ihr. M.t vätterliche affection gegen dz landt, forschen nach ihren gravaminibus, vndt ob wz contra pacta gehandelt; verweisen ihnen continuationem des landttages[4] wieder die königl. inhibition; invalidiren alles was so lange geschlossen, biss vff iezige newe ratification. Vndt weiln ins gemein der potentaten tott allerley veränderung einführet, alss haben die herrn commissarii instruction dadurch sowohl der vorige status dess landts müge erhalten werden, wie auch alss solches Ihr. M.t hochheit vndt nohtdurfft insonderheit erfordert, mit denn ständen allerley zu tractiren. Ferner vermelden sie dass ihre antwordt Ihr. M.t gar nicht gefalle, vndt begehren andere resolution; auch wollen Ihr. M.t notulam iuramenti des commendanten in der Pillaw[5] nicht passiren lassen, sondern man soll solchenn ändern, damit er Ihr. M.t mehr verpflichtet seye. Viel

7 Henrick van Bilderbeeck, Staats agent te Keulen (no. 5319 n. 8).

1 Copie Stockholm, RA, Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. Oorspr. De bijlage is van de hand van een secretaris van Georg Keller.

2 Niet nader geïdentificeerd. Wellicht is Flensheimb een verschrijving en wordt hier gedoeld op kolonel Fegly von Hainshaim, die in deze periode te Hamburg als resident van Polen is opgetreden (mededeling van het Staatsarchiv te Hamburg).

3 Friedrich Wilhelm, keurvorst van Brandenburg; zie voor de punten van bespreking met de Poolse commissarissen ook *U. und A.* I, p. 65v.

4 De Pruisische landdag was tussen juni 1640 en december 1641 bijeen; vgl. *U. und A.* XV, p. 236-334.

5 In deze periode trad Heinrich Gross, genaamd Pfersfelder, als commandant van Pillau op; vgl. *U. und A.* I, p. 25, 26 en Ledebur, *Adelslexicon* I, p. 290, 291.

höher empfinden Ihr. M.^{t}, dz sie einen landthoffmeister[6] gekohren, vndt ihme den churfürsten schweren lassen, da doch derselbe noch nicht invotirt, auch dz homagium nicht geleistet; darauff recommendiren Ihr. M.^{t} den Kinsing[7] zu diesem officio. Dass gebew vndt fortification der Pillaw sollen sie vollenden. In allen districtibus sollen sie den catholischen eine kirche einraumen. Die pension von 2 jahren sollen sie zahlen. So offt pobor[8] verwilligt werden, sollen

6 Johann Eberhard von Tettau (no. 5069 n. 8).
7 Bernhard von Königseck (no. 5069 n. 10).
8 Pobór, 'inning van belastingen'.

sie nicht 30 m., sondern 60 m.R. erlegen, vndt endtlich haben sie eine privat instruction vnter königl. handt vndt siegel; nach derselben solle der churfürst alles eingehen vndt belieben. Was ess aber sein mag, kan man noch nicht wissen.

Vom 19/29. detto.

Den guten jungen herrn churfürsten macht mannss in allen noch gar schwer, vndt weiln so wohl die in der instruction alss secretiori quodam scripto proponirte puncten also beschaffen, dz in selbe seine churfürstl. Dhl. so wenig alss in einige newerung verwilligen kan oder will, ist dz meiste nochmahlen duren schrifftliche bewegliche remonstration an Ihr. M.^{t} vndt die zu Warschaw dero assistirende reichs räht remittirt. In den nebenpuncten seint gar harte nodi, die viel auff sich haben vndt gar weit aussehen; weis also der liebe Gott wie alles vermittelt wirdt. Den landtag hat man vom Pohlnischen hoffe fort post obitum electoris abrumpiren wollen. Die Preusische landt stände aber haben nachricht erlangt, wohin solches angesehen, demnach ihre trewbestendige affection gegen s.^{r} churfürstl. Dhl. rühmblich bezeiget, vndt etiam contra mandatum regis den landtag continuirt, auch in favorem s.^{r} churfürstl. Dhl. den gewesenen ober burggraffen, herrn von Tettaw, in des verstorbenen Creüzen[9] stelle, zum landthofmeister, so die höchste charge im ganzen lande, erwehlen vndt bestettigen helffen, welches man vom Pohlnischen hoffe ganz retractiren, vndt den oberhauptman von Brandenburg, h. Kinsing, durchaus in die stelle haben will. Also finden friedhessige köpffe immer ansam et occasiones newen vndt mehrern zwiests. Die eydtliche obligationen des obristen in der Pillaw wirdt auch dergestalt, wie sie am Pohlnischen hoffe auffgesezet, vndt durchauss haben sollen, schwerlich eingegangen werden. Herr graff Gerhardt Dönhoff,[10] oeconomus Mariaeburgensis, kompt auch von Warschaw mit newer, vndt so viel alss schon verlautet eben wenig annehmblicher commission vndt ist nuhmehr ohnfern von Königsperg: woselbst auch vor 6 tagen schon die keyserl. legati graff Martiniz vndt reichs hoffraht Kaltschmit,[11] angelangt, vndt bey der erstgehabten audience allein prolixe condolirt. Was sie ferner anbringen werden, stehet zuerwarten. Zu Warschaw ist man täglich eines Türckischen gesandten[12] gewertig.

Corvey, vom 20/30. detto.

Arnimb[13] ist zu Schöningen gewesen, aldar mit den Brandenburgischen tractirt. Was der effect, stehet noch zu erwarten; alleine gibt man vor, er habe ezliche völcker in 8000 man vff dieser reise procurirt, welche ezliche auss Holstein vndt Dennemarck wollen herrauss bringen. Zu Dressden werden ezliche 100 m. ducaten gemünzt, diese newe völcker zu entreteniren, welchen man auch von den Sächsischen 5000 man zugeben will. Vndt werden noch ezliche tausent auss Pohlen erwartet.

Dresden, vom 21/31. detto.

Arnimb ist churfürstl. general vndt keyserl. feltmarschall, vndt herzog Franss Albrecht[14] feltmarschall vber die reichssarmee mit absolutem commando an der Elbe constituirt. Mizloff, Christaw[15] vndt andere seindt schon in voller werbung

9 Andreas von Kreytz (no. 5069 n. 6).
10 Gerhard von Dönhoff (no. 4992 n. 5).
11 Georg Adam Boržita, graaf van Martinitz, en Johann Kaltschmidt (no. 5049 n. 7).
12 Op 1 april 1641 werd een Turkse gezant door Wladislas IV in audiëntie ontvangen. Zie A.S. Radziwiłł, *Memoriale* III, p. 43.
13 Hanz Georg von Arnim-Boytzenburg (no. 5001 n. 11).
14 Franz Albrecht, hertog van Saksen-Lauenburg (no. 5127 n. 7).
15 Joachim von Mitzlaff (no. 5014 n. 4) en Henning von Kristow (no. 5127 n. 8).

begriffen, auch ezliche in Engelandt, sich daselbst vmb volck zu bewerben, geschickt werden. Dero behuefs viel goldes - wie man meint auss Pohlen - alhier ankommen, vndt daneben 140 m. ducaten gemunzt werden. Der anfang zu den vorhabenden dessein wirdt vermuthlich in Mechelnburg von den vesten hause

Steinburg, so herzog Frans Albrecht zustehet, gemacht werden, vmb von darauss den Schweden in die quartier in Pommern, Mechelnburg vndt Marg zubenehmen, vndt also drunten landts eine ansehenliche diversion zu machen.

Bijlage no. 19 Bij no. 5138
Bijvoegsel bij een brief van C. Marin dd. 11 april 1641.[1]

Edl, gestrenger,

Des herren schreiben vnd aigne post vom 19.[en] hab ich den 20.[en] dito zue recht erhalten, des innhalts ablesend vernommen, bedancke mich übersandten avisi, vnd weilen der herr begert, wo was sonderliches zwischen beeden armeen passiere, durch aigne staffeta zu avisieren, so berichte den herren ich, das gleich iezo ein currier anhero kommen, bericht das die jüngst hier vorüber marchierende armeen, darbei ihr hochfrstl. Dr.[ten] Leopoldt Wilhelm vnd Piccolomini[2] sein, denn Schwedischen obristen Schlang[3] von Schwandorff inn Neüburg vorm Wald getriben, ihn darinn vmbringt, vnd weilen er nit accordieren wollen, nach eroberung bemelter obrister Schlang, ein marggraf von Durlach,[4] obrister Paur, und zween andere obriste,[5] neben vilen officieren, gefangen genommen, die anderen theils nidergemacht, theils gefangen, vnd gleich derselbe currier bringt, das general Gleen[6] - der das volck auss Österreich gefüert - den flüchtigen Panier alss er Cam ganz verlassen an dem Böhmer Wald angetroffen, vnd sein retroguardi geschlagen, gienge iezo denen anderen nach, vnd hat mann von allem die aussfüehrliche particularia mit ehistem zuegewartten, welches ich dem herren inn eil anfüegen wollen, verbleibendt wie allezeit,

des herren.

On dit que toute l'armée de Banier est mise en desroute et luy eschappé avec 22 chevaux. Ce sont les fruits de ne se tenir point unis et mespriser l'...

Bijlage no. 20 Bij no. 5147
Bijvoegsel bij een brief van P. Spiring Silvercrona dd. 15 april 1641.[1]

Mijnheere,

God zij gelooft ende gedanck[t]. Men heeft nu gewisse tijdinge dat de generael Bannier den 30. passato met de gantsche armee, stucken ende bagagie tot Zwickau

1 Copie Stockholm, RA, Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. Oorspr. Het postscriptum is van de hand van C. Marin.
2 Aartshertog Leopold Wilhelm en Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
3 Erik Slange (no. 5136 n. 5).
4 Karl Magnus (1621-1658), markgraaf van Baden-Durlach; vgl. Zedler, *Universal-Lex.* V, kol. 1058, 1059.
5 De kolonels Bauer, Kintzky en Heucking; vgl. *Oxenst. Skrifter* 2. afd., VI (*Banérs bref*), p. 834v.
6 Gottfried Huyn, graaf van Geleen (no. 5136 n. 5).
1 Copie Stockholm, RA, Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. Oorspr.

aengecommen ende sich met de Wijmarische armee[2] geconjungeert sonder in dese retraicte, d'welcke voor eene

2 Het leger van wijlen Bernhard van Saksen-Weimar (†1639).

groote victorie moet geacht worden, eenige schaede geleden t'hebben, niettegenstaende de keyser hem van allen canten hart toegeset ende vervolcht. Haer intentie was hem den pas tot Priesenits aff te snijden ende alsoo tusschen sich ende den heere van Geleen,[3] die met 6000 peerden hem vervolchde, te sluyten. Ende alsoo dese armee t'eenemael te vernielen, 'twelck dan oock naer menschelijck verstandt niet wel en hadde connen failleeren, indien den generael Bannier niet eene halve uyere over dese pas waere geweest, eer de keysersche daer aenquaemen, invoege dat aen dese halve uyere advance gelijcksam aen een hayer der croon Sweeden ende derselve geallieerde ende interessenten gantsche saecke gehangen, oock den allerpericuleusten extrem[i]teyt ende onderganck noyt naerder als doemaels is geweest. Dit werd voor seecker geholden dat, wanneer niet aen zijde der keysersche naer die in den cricgsraedt gemaeckte conclusie aengevangs recht toe op Banner waere gegaen, hij lycht met dat nest hadde connen opgenomen werden. Maer mits men sich met den overst Slangh[4] ettelijcke daegen van Nieuwborch ophielt, heeft hij daerentusschen den voorspronck neemen ende sich retireeren connen. Gemelde keyserschen trocken met gemack wederom terugge naer haere quartieren.

Uuyt Regensborch schrijft men van den 2. deses dat men wederom begont te spreecken van d'amnestie, die deur des generael Banners ongeluck sooveel als in vergeet gestelt was. Off de rijcxstanden nu wat naerder commen ende beter coop geven sullen, staet te verwachten.

Alsoo de baron d'Oyssonville[5] zijn volck tot Wilstedt, Overkercken ende Guergenbach is gebleven ende daerdeur Offenborch gelijcksam geblocqueert hielt, hebben de keysersche voorgenoomen dese stadt te proviandeeren ende tot dien eynde over Landauw, Spier, Worms ontrent 1000 peerden ende sooveel te voete, ende volgens de marsche daerewaerts genoomen. De baron Oyssonville daervan geadviseert zijnde, heeft 4 compagniën peerde ende 200 te voete onder het commando van den overst lieutenant Rosa[6] hun ontegen gesonden, dewelcke d'andere tot Buhel bij Baden den 3. deses recontreerende zijn als de swackste gerepouseert, in de vlucht geslaegen ende een uyer lang vervolcht worden met verlies van ontrent 30 peerden ende de me[e]ste part van de infanterie. Waer den voorss. overst lieutenandt gebleven, wiste men noch niet, doch wilde men seggen dat hij tot Stolhoven soude gevangen ingebracht zijn. De baron d'Oyssonville is daerop wederom naer Brysach gekeert, aldaer de generael majoor Erlach,[7] tusschen dewelcke groote jalousie sich verthoonde, aencommen was.

Uyt Ceulen, den 9. April 1641.

Bovenaan de brief staat: Bilderbeeck,[8] van den 9. April 1641.

Bijlage no. 21 Bij no. 5155

3 Gottfried Huyn, graaf van Geleen (no. 5136 n. 5).
4 De Zweedse kolonel Erik Slange (no. 5136 n. 5).
5 Paul Le Prévost, baron van Oysonville, adjunct van de goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 16).
6 Johann von Rosen, jongere broer van Rheinhold von Rosen (no. 4993 n. 4).
7 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15).
8 Henric van Bilderbeeck, Staats agent te Keulen (no. 5319 n. 8).

Bijvoegsel bij een brief van P. Spiring Silvercrona dd. 22 april 1641.[1]

Mijnheere,

De generael Bannier lach noch in Meissen ende hadde met sijn volck den Saelstroom beset. Men meent dat hij dat ooge op Torgau heeft om aldaer eenen vasten voet op d'Elve te setten ende vrije passagie over de reviere te hebben. Men hoorde noch niet dat de keysersche yet voorhadden. Tusschen de generalen was groot miscontentement ende twist, mits men den

1 Copie Stockholm, RA, Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. Oorspr.

Picolomini[2] alleen schult geven wil dat den gemaecten aenslach, die soo wel beleyt was, op den generael Bannier niet beter gesuccedeert sij. Bij mijne voorgaende[3] heb d'oorsaeck, waerdoor sulcx versuymt, geallegeert.

Nu wert allom sterck wederom gesproocken van de nieuwe armee, die den generael Arnhem[4] op sich genomen heeft te formeren, sullende daerover als generael van den churvorst van Saxen[5] ende als veltmar.[al] van den keyser commanderen. Men schrijft dat hij door sijn reysen in Polen, Denemarcken ende totte churvorsten des rijcx sooveel gelts tewegegebracht heeft, dat de voorss. armee niet alleen binnen seer corten tijt can op de beene gebracht, maer oock eenen geruymen tijt onderhouden worden. Hij is voor weynich dagen met sijne principaelste officiers bij den churvorst van Saxen tot Dresden geweest, aldaer het aen geen drincken op het goet succes van haer dessein, 'twelck men presumeert aenvangs op Meckelenburch ende vandaer op Pomeren ende de Marck Brandenburch om de Sweetsen de quartieren te benemen ende daeruyt te jagen, gericht te sijn, gemancqueert heeft.

Dat de churvorst van Brandenborch[6] de garnisoenen van Custryn, Peits ende Spandau, die voor desen soowel aen den keyser als aen den churvorst met eede sijn verbonden geweest, sich nu alleen heeft sweren laten, maect aen 't keyserlijck hoff vreemde gedachten, vresende voor accommodatie. Maer men hoopte dat des keyss. ambassadeur, de grave van Martinits,[7] die tegenwoordich sich bij haer churv. Dht. bevint, sulcx diverteren werde.

Den 11. deses heeft sich dat casteel Wilstadt, daerinne den baron van Oisonville[8] 80 mannen voor garnisoen gelaten, met accort opgegeven; sijn alsoo alle sijne conquesten tenietgegaen.

Uuyt Regensborch van den 10. deses wort geschreven dat men op denselven dach den ertshertoch Leopold[9] neffens de beide generalen Picolomini ende Geleyn[10] -velicht om door des keysers authoriteyt hare differenten t'accommoderen - aldaer was verwachtende, ende hadde de generael Wael[11] ordre becomen sich tot d'armee te vervoegen om deselve te commanderen.

Aen 't keyserlijck hoff was eenen courier van den churvorst van Saxen aen den ertshertoch Leopolt met brieven aengecomen, bij dewelcke hij versoect dat men den vijant wilde vervolgen, belovende op sulcken val sijn gants lant in de wapenen te brengen tot assistentie der keyserlijcke armee. Men meent dat aen den veltmar.[al] Wael tot dien eynde de ordre soude gegeven werden.

Brieven uyt het lant van Lutsenborch refereren dat de generael major Beeck[12] 2000 te voet ende 600 peerden van sijn volck naer Sedan gesonden heeft.

Ceulen, den 17.[en] April 1641.

2 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
3 Bijlage no. 20, verzonden op 9 april 1641.
4 Hans Georg von Arnim-Boytzenburg (no. 5001 n. 11).
5 Johann Georg I van Saksen.
6 Friedrich Wilhelm.
7 Georg Adam Boržita, graaf van Martinitz (no. 5049 n. 7).
8 Paul Le Prévost, baron van Oysonville (no. 4994 n. 16).
9 Aartshertog Leopold Wilhelm.
10 Gottfried Huyn, graaf van Geleen (no. 5136 n. 5)
11 Johann Joachim (Joachim Christian), graaf van Wahl (no. 5110 n. 6).
12 Johann von Beck, Spaans goeverneur van Luxemburg (no. 5140 n. 19).

Bovenaan de brief staat: Bilderbeeck.[13]

13 Henric van Bilderbeeck, Staats agent te Keulen (no. 5319 n. 8).

Bijlage no. 22 Bij no. 5174
Bijvoegsel bij een brief van C. Marin dd. 8 mei 1641.[1]

Di Milano, li 30 d'Aprile.

Ivorea si ritrova hora in mal stato, venendo furiosamente battuta da Francesi da tre parti et hanno fatta buona breccia corre pericolo a perderse. Si stava per momento attendendo che fosse dato l'assalto generale, se ben quelli che sono di dentro in numero di due milla, tutti buona gente con buoni capi, faranno ogni possibile per ributtarli, non essendosi in conto alcuno prestato orecchio a partiti de' Francesi sopra la resa. Il prencipe Tomaso ha in campagna 7m. fanti et 3m. cavalli; s'avanzava a quella volta per attaccar Francesi, e di già si sono incomminciate scaramuzze fra la cavalleria dell'una parte e l'altra, e si sta attendendo il successo. I difensori han fatto sin hora diverse sortite, e nell'ultima vi restarono morti molti Francesi, e molti altri priggioni, et in particolare anque officiali. Il conte Seruella[2] governatore si ritrova a Verselli, ove si fa piazza d'arme. Il cardinale Trivultio[3] s'è avanzato a Santià, ove s'è fatta l'unione delle genti Spagnuole et del prencipe Tomaso. Il comte d'Harcourt[4] è gionto a Torino con due reggimenti d'infanteria e 500 cavalli, et a Genoa l'ammirante di Castiglia et il marchese di Carazana[5] con 500 cassette de reali e due di doppie. Il nomero de' Francesi tutto che sono all'assedio d'Ivrea non è che di 5m. fanti e 2m. cavalli, che battevano la campagna, et hora sono rinforzati dal Harcourt con altri tre milla Francesi e 500 cavalli.

Nel serrar le lettere s'intende, che cinque furiosi assalti in tre hore ha dato il comte d'Harcourt alla città, cittadella e castello d'Ivrea doppo d'haver fatto due brescie, ma sempre ributtato con morte de' molti soldati. E s'inteso dal medesimo Harco(ur)t che l'essercito spagnuolo s'era appressato a Bolagno, discosto solo un miglio da quella piazza, s'è levato dall'assedio e condottosi ad incontrarlo et attaccata l'avanguardia, ma corraggiosamente ha sostenuto il prencipe Tomaso con danno reciproco, ma molto considerabile per la morte de' migliori capi dell'una e l'altra parte. Hora stava riposando l'essercito spagnuolo, risoluto per avanzarsi per portar il soccorso alla piazza, osservando fra tanto qual risolutione prendino Francesi. Sempre più fedeli e costanti isperimenta il prencipe Tomaso quelli sodditi P[i]emontesi e sono accersi anche due milla Vallesiani sotto 'l commando suo, che forsi questi per es(sere) vilani prattici della valle e colli d'Ivrea e d'Agosta potrebb(e) far risolvere Francesi ad abbandonar l'assedio.

La republica di Lucca dà un terzo per l'occorrenze d'Italia. Il duca di Modena[6] permette le recrude nel suo stato per servitio di Spagna. L'istesso fa il gran duca.[7] Hora s'intende che Francesi habb(iano) ripassata la Dora sopra i ponti di barche, che havevan fatto per combatter Spagnuoli.

1 Copie Stockholm, RA, Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. Oorspr. De bijlage is van de hand van de klerk van C. Marin; het opschrift is door Marin toegevoegd.
2 Juan de Velasco y de la Cueva, graaf van Siruela, Spaans vice-goeverneur van Milaan.
3 Giovanni Giacomo Teodoro, kardinaal Trivulzio (no. 5041 n. 26).
4 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt, Frans opperbevelhebber in Noord-Italië.
5 Juan Alfonso Enríquez de Cabrera, admiraal van Castilië, de nieuwe onderkoning van Sicilië (no. 5121 n. 8), en Luis de Benavides Carillo y Toledo, markies van Caracena, officier in Spaanse dienst (dl. XI, p. 708 n. 10).
6 Francesco I d'Este, hertog van Modena.
7 Ferdinando II de' Medici, groothertog van Toscane.

Bijlage no. 23 Bij no. 5184
Bijvoegsel bij een brief van P. Spiring Silvercrona dd. 13 mei 1641.[1]

Mijnheere,

Tsedert jongst is mijn dit naervolgende van nieuws ingecommen, ende vooreerst uuyt Regensborch met brieven van den eerste deses dat ertshertoch Leopold[2] sich totte hervattinghe ende aenneminge van 't generalandt der keyserlijcke armee, doch onder zeeckere conditiën streckende tot vermeerderinghe van zijne authoriteyt, weder hadde sooveel als disponeren laeten, waerop s. Alt. naer Munchen vertrocken was, onder couleur haere vrouwe suster, de hertoginne van Beyeren,[3] te besoecken, maer in effect, wie mij gess. werdt, wichtige saecken met den hartoch te trachteeren. De keyser ende keyserinne waeren geresolveert met den meesten part van 't hoff den 8.^{en} deses te volgen ende aldaer 2 à 3 weecken te verblijven.

Don Miguiel Salamanca[4] hadde bij den keyser audience gehadt ende haerer Ma.^{t} vanwegen der victoire tegens Banier gecongratuleert ende tegelijck secours tegens de Françoisen in Artois, mits men des volck nu in Duytslandt niet soo hooch noodich hadde, versocht, oock goede vertroostinge verkregen; raedt sterck tegens den vreede, voorgevende dat alreets 60m. Spaignaerden tegens de Portugiensen ende 30m. tegens die van Cataloniën op de beenen gebracht waeren, die hij vermeende alreede in actie te zijn; verthoonde sich seer liberael, insonderheyt tegens dieghene, soo sich tegens d'amnestie ende vreede geopposeert hebben; beroemde sich macht te hebben van de 100m. rijcxdalters naer sijne beliefte te disponeren, 'twelck dan oock te gelooven. Dan men weet dat hij aen zeeckere persoone 20m. rijcxdald.^{rs} vereert heeft, alsoo dat veele goethertige vreesen, dat deur deses Salamanca aencompste de generale amnestie, die doch quaelijck heeft gebaert werden connen, nu wel t'eenemael in de gebaerte blijven mochte, te meer alsoo uuyt den naeme van den churvorsten ende standen des rijcx sonder respect van religie noch 2 puncten waeren begeert worden, als naementlijcx de reformatie van de militie ende van de justitie. Van 't eerste dependeert dat de rijcxstanden geensints willen verstaen dat de keyser sich van vreemden natiën in soo hooge charge bedienen laet ende van 't 2. dat den hoffraedt naer des rijcx constitutie herstelt werde.

Den heere van Geleyn[5] was noch tot Regensborch, willende niet vertrecken. Zij hebbe dan de 9 regimenten, soo de keyser hem belooft, becommen. Het schijndt dat Piccolomini[6] deselve quaelijck verlaeten wil, zijnde diverse reysen daerover aen hem geschreven, sonder dat gelijcke wel yet daerop volcht, voorgevende noch geen volck te connen missen. Hij hadde op Zwickauw noch niet voorgenoomen. Veele waere de belegeringhe - in consideratie dat de plaetse met garnisoen sterck beset was ende met alderhandt nootdruft in abundantie versien - sterck wederraedende met vermelden dat men de stadt behoorde te blocqueren ende den vijandt te vervolgen, 'twelck dan oock wel geschieden mochte, indien men alleen vivres ende fourage voor d'armee wiste te vinden, daerom men sich oock dan noch sterck was bemoeyende.

1 Copie Stockholm, RA, Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. Oorspr.
2 Aartshertog Leopold Wilhelm.
3 Aartshertogin Maria Anna, echtgenote van Maximiliaan I van Beieren.
4 Miguel de Salamanca; zie voor zijn missie ook *supra*, bijlage no. 15 n. 5.
5 Gottfried Huyn, graaf van Geleen (no. 5136 n. 5).
6 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.

De veltmar.[al] Hatsvelt[7] hadde op den 1.[e] deses noch zijne expeditie niet gecregen, anders niet daeraen mancquerenden als numeratio pecunia[e]; heeft belooft, als hij datselve sal ontfangen hebben, 8000 te voete ende 6000 te peerde tsamenbrengen.

7 De keizerlijke veldmaarschalk Melchior von Hatzfeldt und Gleichen (no. 5025 n. 11).

De baron van Oisonville[8] zijnde tot commissaris generael van den cooninck in de bovenquartieren op den Rhijn ende tot gouverneur van Mumpelgart gedeclareert, is in 't reysen naer Mumpelgart tusschenwegen uuyt zeecker huys ofte casteel, daerop ettelijcke Bourgoignische boeren laegen, doodelijck gequetst ende zijn perdt dootgeschooten werden. De coogel is hem onder dat oohre in- ende bij de neus uuytgegaen. Men hadde gelijcke wel noch hoope tot zijn leven. De generael majoor Erlach[9] hadde weder wie voor desen absolut commandement binnen Brisach, dieswegen tusschen hem ende den voorss. baron wat emulatie ende misverstant geresen is.

Hiermede get. Bilderbeck.[10]

Uuyt Ceulen, den 8.^{en} Mey 1641.

Bovenaan de brief staat: Bilderbeeck, van den 8.^{en} Mey 1641.

Bijlage no. 24 Bij no. 5190
Memoire.[1]

Mémoire pour l'ambassadeur de Suède.

Parler à M. Grotius à ce que le gouverneur de Benfeld ou le s.^{r} Mokel, résident de Suède aud. lieu,[2] rendent le jeune Bassompierre,[3] qui estoit prisonnier de deffunct M. le duc de Veymar, lequel l'avoit mis comme en dépost aud. lieu de Benfeld pour l'eschanger contre le comm[issai]re Schaveliski,[4] prisonnier des ennemis et qui estoit officier de l'armée dud. duc.

Parler aussy aud. s.^{r} Grotius pour faire que lesd. gouverneur ou résident rendent...[5] pièces de canon que M. le duc Bernard avoit mises aussy dans Benfeld.

Parler en troisiesme lieu aud. s.^{r} Grotius de ce que le gouverneur de la ville de Stokolm en Suède[6] a fait dire par un secrétaire au s.^{r} de Rorté[7] que l'on ne pouvoit souffrir qu'il fist

8 Paul Le Prévost, baron van Oysonville, adjunct van de goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 16).
9 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach (no. 4994 n. 15).
10 Henric van Bilderbeeck, Staats agent te Keulen (no. 5319 n. 8).
1 Hs. Parijs, AE, CP Suède, t. 5, f. 200. De mémoire is geschreven door een klerk; het opschrift is toegevoegd door de Franse staatssecretaris van buitenlandse zaken, Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny (no. 5226 n. 1). De bespreking, waarvoor deze mémoire is opgesteld, vond blijkens brief no. 5190 medio mei plaats.
2 Resp. Friedrich Moser von Filseck en Friedrich Richard Mockhel (no. 5190 n. 2 en 3).
3 Anne François, markies van Bassompierre (no. 5190 n. 4).
4 De kolonel Bernhard Schaffalitzky, krijgsgevangen sinds oktober 1638.
5 Het aantal is in het hs. opengelaten.
6 Klas Fleming (1592-1644), rijksraad, admiraal en 'öfverståthållare' van Stockholm (*SBL* XVI, p. 139-144).
7 Claude de Salles, baron van Rorté, Frans resident in Stockholm (no. 5445 n. 2). Het hiergenoemde incident, dat uitvoerig ter sprake kwam in de Zweedse Rijksraad (vgl. S. Bergh (ed.), *Svenska Riksrådets Protokoll* VIII (Stockholm 1898), p. 376, 495, 497, 499 en 500), houdt wellicht verband met de geloofsovergang van een voormalige secretaris van Axel

Oxenstierna, Peter Abel Schmalz (no. 5249 n. 13). Deze zou ten huize van Rorté de mis hebben gehoord en vervolgens tot de katholieke kerk zijn overgegaan. De Franse gezant te Hamburg, D'Avaux, liet op 16 maart 1641 naar Parijs berichten: 'M. de Rorté a escrit audit s.^{r} d'Avaux que depuis le départ de son filz on ne luy a rien dit en Suède touchant l'exercice de la religion catholique. M. Salvius a déclaré audit s.^{r} d'Avaux que la couronne de Suède n'a nullement prétendu de luy empescher ny restraindre la liberté dudit exercice, mais seule-

exercice de la religion catholique en sa maison. On a trouvé estrange icy qu'un magistrat ordinaire comme le gouverneur de la ville se soit meslé de chose qui regarde le résident du roy, qui ne doit avoir affaire qu'aux régentz. De plus on a trouvé estrange que l'on se soit formalisé en Suède qu'un ministre du roy, qui est personne publique, qui ne dépend que de sa Ma.^{té} et qui doit avoir entière liberté en toutes choses, exerce sa religion dans sa maison et que quelques personnes de dehors s'y trouvent, veu que cela se prattique partout comme en France. On ne se formalise point de l'exercice que led. s.^{r} Grotius fait de sa religion quoyqu'elle ne soit point permise en France. On ne s'enquiert point aussy qui va dans sa maison pour le mesme exercice.

Bijlage no. 25 Bij no. 5202
Bijvoegsel bij een brief van C. Marin dd. 30 mei 1641.[1]

Di Milano, li 22 Maggio 1641.

Alla mossa dello essercito spagnolo verso Chivas per surprendere quella importantissima piazza, o necessitar per il meno col divertivo Farancesi a ritirarsi dello assedio d'Ivrea, risolve il conte d'Arcourt[2] di dar un nuovo furioso assalto alla piazza, ma doppo un sanguinoso contrasto di quattro hore è rimaso pur questa volta ributtato, anzi che sortiti in approvvigionamento[3] i diffensori con finta d'incaminarsi per dar adosso ad un quart(iero), presa in un instante la fuga e seco attrahendo una mano de soldati Francesi sino dentro la porta della città, gli è riuscito col benefitio di una seracinesca in quel procinto collata far stragge di molti di loro. Non perciò si leva dallo intrapreso assedio Arcourt, che stima di poter aventurar per lo acquisto d'Ivrea le forze, che tiene, havendo arbitrio di far collar in Piemonte occorrendo l'armata destinata per Borgogna.

Il signor prencipe Tomaso e capi spagnoli arrivati sotto Chivas vi hanno occupato le fortificationi al di fuori et dato un general assalto alla piazza, ma sono stati essi pur con perdita di più di 300 de proprii soldati ributtati, et per restar assai discoperte le fortificationi acquistate ha convenuto S.A. command[ante] che siano rilasciate. Il presidio è debole in effetto non eccedendo 400 fanti e 25 cavalli, ché il bisogno saria di mille huomini almeno; sovrabunda altretanto di monitioni da vivere e da guerra, tenendo quivi Farancesi il magazino per tutte le occorrenze dell'armata. Pare, che qualche pensiero tengano Spagnoli nel fondamento della resistenza degli habbitanti di prender le armi contro il prencipe Tomaso di tentar un nuovo general assalto.

1 Copie Stockholm, RA, Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. Oorspr.
2 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt, Frans opperbevelhebber in Noord-Italië.
3 Het handschrift geeft in afkorting ‘app.^{o}’.

Hanno pure tentato il marchese di Bagnasco[4] colla gente del signor prencipe cardinale, unita a quella del marchese di Spino e 'l conte Trotti,[5] lo acquisto di Fossano, ma sopragiunto loro adosso il conte du Plessis-Praslin,[6] primo marescial di campo, uscito da Torino e postosi in campagna con 3m. fanti e 700 cavalli, li ha con molta bravura rotti e fugati introducendosi col soccorso dentro la piazza.

Bijlage no. 26 Bij no. 5239
Bijvoegsel bij een brief van C. Marin dd. 20 juni 1641.[1]

Estratto di lettere di Milano, li XI di Giugno.

Poca alteratione ricevono gli affari dallo scritto, stanchi e deboli ugualmente Spagnuoli e Francesi in questa provincia, e più che mai si parla di terminata campagna, ritiratisi quelli ne' confini del Monferrato e Novarrese a quartiero e questi verso Turino. Nel congresso di Santià[2] s'è risoluto di lasciar a Sua Altezza un corpo di gente di due milla huomini con promesse della più celere ispeditione di denaro e di maggior autorità in avvenire della havuta sin qua, ma non però il preteso independente commando. Il conte Masserati[3] ha col mezzo del marchese di Grana,[4] che qui si trova di passaggio per Spagna come ambasciatore di Cesare, fatto rappresentare in nome del signor prencipe a questi reggii ministri, che, se bene al presente stian quieti e deboli Francesi ne' contorni di Torino e Chieri, non si debba fidar di questa calma, e che, se gli fosse consegnata la gente e denaro pattuito, potria fare una considerabile diversione agli affari di Cattalogna e Fiandra; e l'ha riportato ben piene asseveranze che si assigneranno a Sua Altezza altre soldatesche quanto primarie arrivino da Napoli o Germania, promettendone don Francesco di Melo et il signor vicerè;[5] se ben qui si dubita che l'occorrenze di Cattalogna non oblighino a tutto l'applicatione a quella parte, assai però si confida nell'armata da mare per rinvigorirla, sollicitandosi l'andata a quella volta delle galere di Napoli con speranza; habbiano seco agiuntarsi anco quella di Fiorenza, e con questa occasione passerà il Grana et il Masserati alla corte.

Di Napoli, alli 25 di Maggio.

Si sono inalborate le cornette in diversi luoghi della città, per formare nove compagnie di cavalleria, havendo S.E. nominati 30 capitani; se ben si dubita di qualche levata di gente per il gran mancamento d'huomini ch'al presente v'è in questo regno. Con tutto ciò si mande-

4 De markies van Bagnasco steunde mei zijn troepen Maurizio en Tommaso Francesco van Savoye. Vgl. *Mercure François* XXIV, p. 207 en V. Siri, *Il Mercurio overo Historia de' correnti tempi*, dl. I (Casale 1644), p. 443.
5 Spino en Trotti waren Milanezen in Spaanse legerdienst. Zie *Archivo de Simancas Catálogo XXIII, Papelas de Estado. Milán y Saboya*, Indice s.v. Spino (Marqués de) en Troto, Galeazzo (Conde). Voor Gian Galeazzo Trotti (1599-1671) raadplege men ook *EI* XXXIV, p. 415 en *Storia di Milano*, dl. XI (Milaan 1958), afb. tussen p. 48 en 49.
6 César (1598-1675), hertog van Choiseul, graaf Du Plessis-Praslin; vgl. *DBF* VIII, kol. 1202v.
1 Copie Stockholm, RA, Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. Oorspr. De bijlage is van de hand van de klerk van C. Marin.
2 Vgl. *supra*, bijlage no. 22.
3 Balthazar Masserati, diplomaat in dienst van de prinsen van Savoye (no. 5021 n. 13).
4 Francisco del Carretto, markies van Savona y Grana (no. 5262 n. 15).
5 Francisco de Mello, graaf van Assúmar, markies van Tor de Laguna, (no. 5041 n. 17) en Felipe Ramírez de Guzmán, hertog van Medina Las Torres, onderkoning van Napels.

ranno 500 o 600 cavalli per Milano, havendo il signor vicerè già alcuni mesi ottenuto il passo per lo stato ecclesiastico. Don Francesco di Melo con corriero espresso ricerca denari per finir le levate concessegli dall'imperatore per lo stato di Milano, e per sodisfare altre militie che paga Sua Maestà Cattolica all'imperatore, perciò ha commandato Sua Eccellenza a Bartolomeo d'Acquino,[6] che con ogni prontezza rimetti 250m. ducati assegnandogli ogni sorte di denaro tanto de' particolari, quanto de' publici amendamenti.

Bijlage no. 27 Bij no. 5264
Memorial.[1]

Memorial.

1. Anfangs würdt erinnert, welcher gestalt des herrn feldtmarschall Horns Exll. vor fast 3 jahren bereits zu ihrer liberation vermittelst des mit der churfl. Durchl. in Bayren[2] völlig undt kräfftig geschlossenen rançonsaccordt hette gelangen können, wann nicht des bey Reinfelden vorgegangne rencontre darzwischen kommen, vndt der herr general de Werth[3] nebenst andern fürnehmen hohen officireren gefangen vndt in Ihr. frl. Gen. herrn herzog Bernhardts zu Sachsen[4] hochsel. angedenckens handt vndt gewalt gerathen weren.

2. Nun haben hochsel. gedacht ihre frl. Gen., alss sie dise erlangte victori der kön. May. in Schweden notificiret, sich gutwillig anerbotten, dises von Gott ihr zu gestandenes glückh auch dahin zu employren, dass dem h. feldtm. Horn auss seiner gefangenschafft möchte geholffen worden, zu dem ende sie auch sonderlich den h. Jean de Werth destinirt, vnd selbigen nebenst Hn. gen. major Enckenfurth[5] nacher Benfeldt lifern lassen. Vndt obwohln nach der zeit benandte herrn officir der kön. May. in Franckreich auff dero gst. begeren zu unterth. ehren nacher Paris geschickt worden, so haben nichts destoweniger höchstermelt Ihre frl. Gen. hochsel. angedenckens, alldieweil sie die gewisse schrifftliche versicherung von Ihr. kön. May. gehabt, dass gemelte h.h. officiri in dero absoluten disposition verbleiben solten, selbige nach ihrem belieben wider auss Franckreich zurükh zu fordern, vndt sie zu rançoniren oder ausszuwexeln, wie es ihr gefallen würde, gegen höchstged. die kön. May. in Schweden etc., alss dieselbe Ihrer frl. Gen. nebenst herzlicher congratulation zu erhaltener victori, des herrn feldtm. Horns liberation ferner recommendirt, sich nochmahls darzu ganz willig erklärt, sogar, dass sie auch gegen ihre bey dem gegentheil gefangne hohe officir, alss hn. Taubadl, undt hn. Schafflizky,[6] welche sie sonsten gegen den herrn von Werth leichtlich hetten lossmachen können, sich damit

6 Bartolomeo d'Aquino, prins van Caramanico († 23 februari 1658); zie P. Litta, *Famiglie celebri italiane (seconda serie)*, fasc. XLVII, Napels 1910, Tav. I.

1 Twee copieën Stockholm, RA, Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. Oorspr. Beide copieën, die van dezelfde hand zijn, worden hieronder naar hun volgorde in de handschriftencollectie als A en B aangeduid. Deze bijlage geeft de tekst van A; afwijkingen in B worden in de noten aangegeven. Het ‘Memorial’, dat blijkens de zevende paragraaf aan Grotius was gericht, voert in B het opschrift ‘Memoriale’.

2 Maximiliaan I, hertog van Beieren, aan wie door de keizer de aan de Paltsische Wittelsbachs ontnomen keurstem was toegekend.

3 Johan van Werth (no. 5017 n. 4).

4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar († 1639).

5 De keizerlijke officier Adriaen von Enkefort (no. 5020 n. 21); hij werd in maart 1641 uitgewisseld tegen enige Franse officieren.

6 Georg Christoph von Taupadel (no. 4993 n. 5) bevond zich tussen augustus 1638 en januari 1640 in keizerlijke gevangenschap. De kolonel Bernhard Schaffalitzky was eveneens in 1638 krijgsgevangen gemaakt.

endtschuldiget, dass sie den herrn Jean de Werth der cron Schweden zugesagt, undt gänzlich übergeben, dahero ihm durch dises mittel, es sey dann, dass der herr feldtmarschall Horn zugleich seine freyheit erlange, nicht helffen könne. Sie haben auch ferner disen ihren guten willen in dem bezeiget, dass sie nicht allein gegen chur-Bayrn etc. durch den hn. ob. Neuneckh[7] sich zum zweiten mahl zu losslassung des Hn. Jean de Werts erbotten, sondern auch kurz vor ihrem sel. ende den hern ob. leuth. Pezen,[8] nebenst des h. feldtm. Horn cammerdiener, nach Paris geschickt vmb mehrbesagten hn. Jean de Werth vndt Enkefurt widerumb herauss in Teutschlandt zu bringen, bey welcher guter intention sie auch biss in ihren sel. todt bestenndig continuiret vnd verbliben.

3. Alss aber durch den tödtl. abgang hochsel. gedacht Ihrer fl. Gen. das werckh etwas ins stekken gerathen, vndt vnterdessen dem h. gen. vndt feldtm. Baner das glückh von Gott sowohl gewolt, dass er in vnterschidlichen guten occasionen, etzliche fürnehme kayserliche gefangne bekommen,[9] so ist dem herrn feldtm. Horn hierdurch de novo gar gute hoffnung seiner erledigung zugewachsen, wie er dann durch selbige officir, da zumahl der h. feldtm. Baner die drey fürnembsten[10] gegen seiner person zu geben, so liberalmente sich anerbotten, vnzweiffentlich seine libertet hette erlangen können, gestalten die kays. May. nicht allein solches bewilliget, sondern bey chur-Bayren etc. durch vnterschidliche schickung des hn. gr. von Bucheims undt herrn r. vicecanzlers h. gr. Kurzen,[11] deswegen bewegliches vndt ernstliches ansuchen thuen lassen, chur-Bayrn sich auch dessen keinesweges länger hette weigern können, wann nicht immittelst darzwischen kommen, dass von der kön. May. in Franckr. vor einem jahr der vorschlag geschehen were, dass sie besagten hn. Jean de Werth gegen des h. feldtm. Horns person zu erlassen, sich gst. anerbotten. Auss welchen vndt andern dergleichen nach der zeit durch den h. herzogen von Longeville gegen herrn feldtm. Baner, vnd herrn d'Avoux gegen herrn Salvium[12] vilfältig geschehenem favorablen anerbieten, der herr feldtm. Horn zwar anderst nichts, alss mehr höchstgedacht Ihre kön. May. in Franckreich hohe gnade, vndt absonderlichen königl. favor mit vnterth. danckh zu erkennen hatt, muss aber darbey sein grosses vnglückh beklagen, dass dasjenige, so erstlich von hochged. Ihrer fl. gn.[13] vnd nachmahls von der kön. May. in Fr. dissfalls zu seinem besten, vndt ihme zu helffen vorgeschlagen, vndt so gutwillig anerbotten worden, ihme vilmehr schädlich, vndt so weit hinderlich gewesen, dass er weder durch obangedeuten[14] rançons accord, noch mittelst einer ausswexlung mit den kayserl. gefangnen zu seiner erledigung biss dato hatt gelangen können.

4. Nun hatt es dem herrn feldtm. Horn widerumb etwas hoffnung erweckt, alss vnlangsten von Ihr. ch. D. in Bayrn etc. ihme angedeut worden, dass die kön. May.

7 Alexander Neuneck (no. 5446 n. 7).
8 Vermoedelijk wordt hier gedoeld op Friedrich Betz; vgl. *supra*, no. 4190 (dl. X).
9 B geeft '... etzliche fürnehme kayserliche generalspersonen gefangen bekommen'.
10 In de onderhandelingen over de vrijlating van Gustav Karlsson Horn was er sprake geweest van een uitwisseling tegen de keizerlijke legerofficieren Johann Christoph, graaf van Puchaim, Hans Wolf, baron van Salis, en Georg Lorentz, baron van Hofkirchen. Vgl. *Oxenst. Skrifter* 2. afd., VI (*Banérs bref*), p. 627, 641, 646 etc.
11 De vicekanselier Ferdinand Siegmund Kurz, graaf van Senftenau (1592-1659). Met de in het voorgaande vermelde 'gr. von Bucheim' zal gedoeld zijn op de krijgsgevangene Johann Christoph, graaf van Puchaim, die in de tweede helft van 1639 door Banér op parool was losgelaten om Horns vrijlating te bespoedigen. Vgl. *supra*, n. 10; *Oxenst. Skrifter* 2. afd., VI (*Banérs bref*), p. 641, 646, 664, 681 etc., en F.K. Wissgrill in *Jahrbuch der k.k. heraldischen Gesellschaft Adler* XVI-XVII (1889-1890), p. 178.
12 Claude de Mesmes, graaf van Avaux (no. 5001 n. 7), en Johan Adler Salvius (no. 5001 n. 1).
13 B geeft 'herrn herzog Bernharts f. gn.'
14 B: 'obgedachten'.

in Franckreich sich nicht allein nochmahls zu einem ausswexel des h. gen. de Werts gegen seine person gst. erklärt, sondern auch besagten h. gen. de Werth bereits nacher Nancy geschickt, vndt desselben page

nacher München zureisen erlaubt hetten, vmb zu sollicitiren, dass man mit ihme auch diser ortten herauff gegen den Rein avanciren wolte, vndt also obgedachte ausswexlung in einem neutralen plaz ehest geschehen könte, welches dann von chur-Bay. seiten alssbalden beliebt, also dass der h. feldtm. Horn nacher Lindaw transferirt, auch dem ihme zugeordneten hn. commissario[15] vollkomne instruction gegeben worden, ohne einholung fernerer ordre die ausswexlung zu Basel, dafern man sich nicht eines andern bequemern ortts in der Schweiz vorgleichen könte, ohne einigen auffschub vortgehen zu lassen.

5. Nachdem aber der h. feldtm. Horn nunmehr in die sibende woche zu Lindaw gewesen, vndt von der kön. May. in Franckreich auff dise erlangte nachricht, vnd vnterschidlich von Nancy abgeschickte courrirs biss dato noch die endliche resolution nicht einkommen, alss stehet er fast in dem sorgsamen gedancken, ob nicht etwa ein novum emergens höchstged. der kön. May. nicht zulassen wolte, aniezo alsobalden den hn. Jean de Werth losszulassen, wie dann solcher argwohn daher vermehret wirdt, weil etliche hieraussen in Teutschlandt sich befindende fürnehme kön. Französ. ministri sich vernehmen lassen, welcher gestalt der h. gen. de Werth dem peuple in Franckr. sehr formidabl were, vndt dass man daher grosse consideration hette, einen solchen feindt zu dimittiren, von welchem ins gemein darfür gehalten würde, dass solang er gefangen, so habe Franckreich kein noth, massen es die erfahrung bezeigt habe.

6. Derentwegen der herr feldtm. Horn sich hiemit erklären wollen, dass ihme niemahls in sinn kommen, seine libertet durch ein solch mittel zu erlangen, welche Ihre kön. May. vnd dero estat sohoch praejudicirlich könte sein. Bezeigen vilmehr, gleich wie zu der kön. May. vndt cron Franckr. seine vnterth. devotion durch einige vermügliche dienstleistung vnterth. zu tesmoigniren, er sich jederzeit eüsserst beflissen - gestalten es dann auch vnter anderem nach der eroberung Coblenz, vndt aussschaffung des Merodischen[16] corps d'armee auss selbigem erzstifft durch höchstermelt Ihrer kön. May. an h. feldtm. Horn abgegangenes schreiben, vor disem gst. erkendt worden - dass er also nochmahls nichts höchers, alss dero wohlergehen, von grundt seines herzen wünsche, vndt für dero prosperitet dem allgemeinen wesen zum besten, den Allerhöchsten treylich anruffen thue.

7. Würdt disem nach der h. ambassadeur von h. feldtm. Horn ganz dienstlich ersucht, ihme die grosse courtoisie zu erweisen, vndt mit gutem glimpff seiner bekandten discretion nach, von höchstermelt der kön. May. in Franckr. dero gste. endtliche erklärung, ob sie mehr offtbesagten herrn Jean de Werth aniezo ohne längern auffschub gegen seine person zu erlassen gst. gemeindt seyen oder nicht, vnbeschwerdt zuwegen zu bringen. Da man sich dann zu versichern, dass der herr feldtm. Horn auch die negativam, wann ja wider besser verhoffen keine auff gewisse zeit determinirte affirmativa erfolgen könte, für eine grosse gnade erkennen vndt annehmen werde, wann er nur mit vnverzüglicher schleiniger andtwortt gewürdiget, vnd nicht wie biss dato von einer zeit zur andern mit vergeblicher hoffnung entretenirt, vndt dardurch an andern mitteln noch ferner gehindert werden möchte.

15 Vermoedelijk Oswald Schuss; een copie van een van zijn instructies is toegevoegd aan het eerste exemplaar (A) van het ‘Memorial’.

16 Ernest de Merode, graaf van Thiant, maakte zich in het begin van 1632 meester van Koblenz, maar in juli van dat jaar gaf de stad zich over aan Horn; vgl. *ADB* XXI, p. 450.

Bijlage no. 28 Bij no. 5264
Brieven van F.R. Mockhel aan G. Horn.[1]

Copia schreibens an herrn general feldmarschalkh Gustaf Horn, von resident Mockheln.

Ew. Exc. gnädiges schreiben vom dato des 10/20.[en] diss, wie nit weniger das durch hrn Snoilsky[2] abgeschickhte vom 13/23.[en], hab ich in vnderthönigkheit zurecht empfangen, zumahln auch ersehen vnd vernommen, auss was antringenden motiven, Ew. Exc. dergestalten wie geschenen, an herrn ambassadeur Grotium zu schreiben[3] beweget worden, vnd ist die wahrheit, dass kein ohnpartheyischer sein würdt, welcher in bedenkhung was widerwertig- und verhinderlichs Ew. Exc. eliberation halb, zum wenigsten inner den nechsten vier jahren her, vorgegangen, über dero heroische patienz, sich nit zum höchsten verwundern müssen. Aber ich bin doch der meinung, wann des herrn generals freyherrn von Wehrt[4] page, were ehender bey Ew. Exc. ankommen, als das paquet an hrn Carrll Marin[5] - dessen duplicat ich jetzo empfangen - abgelauffen, sie hetten es selbsten noch vmb etwas zuruckh gehalten; vnd muss wohlermeldtem herrn ambassadeur ich das zeügnus geben, dass nachdem Ewer Exc. doublirtes schreiben zu vergangnem jahr, er von mir empfangen, derselbe solches gern beantworten, aber nach damahliger bewandtnus niemand andern, alss Ew. Exc. einig vnd allein vertrawen wöllen, darauff ihme ich aber zum zweyten mahl auch herrn Epstein[6] andeüten müssen, dass solchs nit zu thun sey. Was er aber nachgehendts an mich geschriben, dessen hab Ew. Exc. ich nit allein den 8/18.[en] Martii nechsthin, sondern auch - damahls angedeüter massen - vorher in dem Februario vnderthönig berichtet, wiewohl ich finde, dass solch mein vnderthöniges advertissement nicht zurecht kommen; vor wenig tagen hab von ihme herrn ambassadeur ich widerumb ein schreiben[7] erlangt, dardurch gegen Ew. Exc. er sein eüsserste dienstwilligkheit vnd besondere affection vmb dieselbe sich verdient zumachen, abermahls bezeügt, vnd im hauptwerkh, Ew. Excell. ausswechsel gegen herrn general von Wehrt betreffendt, schreibt er allerdings wie monsieur du Hallier[8] vom königlichen hoff newlichst bescheyden worden, vnd Ew. Exc. von hochwohlermeldts freyherrn von Wehrt page werden gnugsamb verstanden haben; anderst weyst vnd kan er nicht darvon berichten, dann es ist der einige wahrhaffte grund der sachen, dessen ich auch anderwertlich von vornehmen sichern orthen vergwihssert bin.

Datum Benfeldt, den 20/30.[en] April a.[o] 1641.

Extract eines vorgehenden vnderthönigen berichts an ihr Exc. den herrn general feldmarschalkh an [*sic*] gedachten resident Mockheln.

Ich hab zwar den 19.[en] Februarii styl. vet. von herrn ambassadeur Grotio schreiben[9] auss Pariss empfangen, wardurch er mich verständigt, wie er mit monsieur de

1 Copie Stockholm, RA, Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. Oorspr.
2 Georg Hansson von Snoilsky (no. 5226 n. 4), secretaris van Gustav Karlsson Horn.
3 De brief ontbreekt.
4 Johan van Werth (no. 5017 n. 4).
5 Carl Marin, Zweeds resident in Zürich (no. 5015 n. 1).
6 Johann Epstein, nieuwsgaarder en Zweeds agent te Parijs (no. 5260 n. 1).
7 Deze brief van Grotius aan Mockhel ontbreekt.
8 François de l'Hospital, sieur du Hallier, militair goeverneur van Lotharingen (no. 5083 n. 25).
9 De brief ontbreekt.

Chavigny[10] beweglich geredt, vnd so vil erhalten hab, dass er an befürderlicher vollziehung des ausswechsels zwischen Ew. Exc. vnd dem herrn gen. freyherrn von Wehrt nuhnmehr ausser allem zweifel stehe, mit

10 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny, Frans staatssecretaris van buitenlandse zaken (no. 5226 n. 1).

begehren, dass Ew. Exc. ich dessen vnderthönig berichten, vnd dieselbe seiner fernern angelegenheit vnd ohnverdrossner dienst bey disem werck, gehorsamblich versichern wo< welchs ich dann gethon, wie erweyhslich, befinde aber nuhnmehr wohl, dass solch mein vnderthöniger bericht Ew. Exc. nicht mehr erreychen können.[11]

Bijlage no. 29 Bij no. 5292
Bijvoegsel bij een brief van G. Keller dd. 23 juli 1641.[1]

Hornburg im stifft Halberstatt, dem 4. Iulii 1641.

Den 1. dieses in der nacht vmb 11 uhr, ist die keyssrl. hauptarmee in der stille, ohne einigen trummelschlag, vom Kiwitzerdamm vffgebrochen, welches die Schwed. erst des andern tags hernach gewahr worden. Die keyssrl. haben sich gegen dem dorff Oschersleben vndt Gröningen gesezt, des andern tags weiters vff Egeln vndt Aschersleben gangen, denen obrister Rosa[2] mit 12 esquadrons in die arriere-garde commendirt worden. Wass er aussrichten wirdt, stehet zu vernehmen.

Vnssre partheyen gehen glücklich, bringen alle tag viel beuthen von pferden vnd gefangnen ein. Man vermeint, der keyssrl. dessein seye nach der Saal vff Erffurt gerichtet, alda sie der erndte abzuwarten gedencken. Ihre infanterie verlaufft sehr, die meisten nach dem Harz zu. Vnssre bagage gehet schon fort, die armee folget morgen nach.

Der commendant vom Wolffenbüttel[3] hatt vom ertzhertzog vndt Piccolomini[4] ordre bekommen, die vestung durch auss nicht auffzugeben, sondern vffs euserste sich zu halten, dahero er verschienen Donnerstag die bürger zusammen erfordert, vndt denselben ernstlich vfferlegt, bey ihrem aydschwuhr allen vorrath an proviant vndt victualien anzuzeigen, diejenigen aber, so mit dergleichen nicht versehen, sollen nebst den dienstbotten sich alssbalden auss der statt oder vestung begeben, darauff viel volcks aussgezogen. Sonst liegen in der statt bey 1200 gequezschter soldaten, welche sich heylen vndt curiren lassen, davon ihrer viel gestorben. So nimbt das wasser noch täglich zu, vndt ist schon viel höher, alss je zu Pappenheimbs[5] zeiten gewesen. Den keyssrl. kommen vff der Elbe 19 grosse schöne stücke vndt 2 fewermörser, mit aller zugehör, herab; so balden selbige vorhanden, wollen sie ihr heyl noch einmahl versuchen. Im ampt Schöningen vndt Barbeyschen winckel vberkommen sie mehr proviant, dessen sie am Kiwitzerdamm, sonderlich am wasser, grossen mangel gehabt, so sie zum vffbruch nit wenig verursacht.

Zu Halberstatt liegt der obriste Vngar[6] mit 500 chur-Sächs. pferden, dahero gemuthmasst wirdt, obrister Rosa habe ein aug auff ihn.

11 Horn was inmiddels naar Lindau overgebracht; vgl. no. 5264 n. 1.

1 Copie Stockholm, RA, Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. De bijlage is van de hand van Georg Keller.

2 Rheinhold von Rosen (no. 4993 n. 4).

3 Johann, vrijheer von Rauschenberg; zie J.F. Foerster, *Kurfürst Ferdinand von Köln* ..., register i.v.

4 Aartshertog Leopold Wilhelm en Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.

5 Gottfried Heinrich (1594-1632), graaf te Pappenheim, had Wolfenbüttel in 1627 belegerd; vgl. *ADB* XXV, p. 144-161.

6 Kolonel Unger of Ungar; vgl. no. 4034 (dl. X) en *Gazette de France* 1641 no. 159, p. [945], dd. 21 december 1641.

Bijlage no. 30 Bij no. 5307
Brief van D. de Groot aan W. de Groot dd. 25 juli 1641.[1]

Monsieur,

Tant plus grande est mon envie de vous envoyer de mes lettres, tant moins en puis-je trouver la commodité. Après en avoir esté empeché assez longtemps par cette ennuyeuse marche que nous avons faict tout du long de l'hyver passé, je croiois qu'infailliblement je me pourrois souler de vous escrire, lorsque nous arrivasmes en ce pay[s] icy pour maintenir le blocqus de Wolffenbuttel, comme tout d'un coup je m'en vis empeché par une blessure que je reçus au combat qui se fit entre les ennemis et nous devant ladite ville,[2] comme vous aurez sceu par les nouvelles de Brème. Ce qui a esté cause que je ne vous aye sceu mander les particularitez de ce qui se passa à cette rencontre, depuis laquelle les ennemis se voyants affoiblis d'une grande partie de leur infanterie qui demeura sur la place, se sont retirez devers Magdebourg, tant pour prendre haleine que pour attendre quelque renfort; lequel estant arrivé ils prétendent revenir faire un aultre effort pour annéantir la digue de messieurs de Lunenbourg[3] devant Wolffenbuttel, qui commance à prendre eau, à ce que nous asseurent des prisonniers. Ils font gloire du renfort qui est venu à leur party par la révolte de ces m.[rs] de Sedan et particulièrement de la trahison du duc Charles.[4] Le bruict court icy qu'ils ont deffait mon.[r] de Chastillon,[5] et que m.[r] le comte[6] est mort au combat. Il semble que cette brouillerie pourroit bien reculer les affaires de France, qui sans cela alloyent trop bien.

Les Suédois ont nouvelles que m.[r] Tosterson[7] est arrivé en Poméranie avec un renfort de six mil hommes qu'il doit mener à l'armée, laquelle il commandera absolument. Nous n'avons aulcunes nouvelles de m.[r] de Longueville ny des troupes qui devoyent venir sur le Rhin pour nous retirer de ces pays icy. Hatsfeld[8] a passé le Rhin, ce qui nous faict accroire qu'il doit avoir avis qu'il y vient troupes de France.

Je suis, monsieur,

vostre très-humble et très-obéissant serviteur D. de Groot.

A Hildesheim, ce 15/25 Juillet 1641.

Adres: Mijnheer mijnheer den advocaat m.[r] Willem de Groot in Den Hage.

1 Hs. Leiden, UB, Pap. 3. Eigenh. oorspr.
2 De slag bij Wolfenbüttel vond plaats op 29 juni 1641.
3 De hertogen August, Friedrich en Christian Ludwig van Braunschweig-Lüneburg.
4 Karel IV, hertog van Lotharingen.
5 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, (no. 5119 n. 3); hij verloor op 6 juli de slag bij La Marfée.
6 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
7 Lennart Torstensson (no. 5176 n. 4).
8 De keizerlijke veldmaarschalk Melchior von Hatzfeldt und Gleichen (no. 5025 n. 11).

Bijlage no. 31 Bij no. 5309
Bijvoegsel bij een brief van C. Marin dd. 8 augustus 1641.[1]

Di Roma, li 20 di Luglio.

La mariscialla di Coure,[2] che andò a fare con Sua Santità il scritto complimento, fu trattenuta per 3 quarti d'hora e ne uscì piangendo per tenerezza, havendole Sua Beatitudine riccordato, quanto le sia stato cortese al mariscial suo marito, e che nondimeno habbi ricevuto mille disgusti, com'anco gli suoi nipoti, et in particolare il cardinal Antonio.[3] Il papa non ricevette in mano la lettera di Coure che haveva la moglie, dalla quale fu posta sopra un tavolino, dove erano altri memoriali, et li fece poi Nostro Signore donativo d'una bellissima corona di lapislazulo con altre galantarie di divotione. L'istessa sera, che la mariscialla fu da Sua Santità a licentiarsi et il figliuolo primogenito[4] a complire col cardinal Antonio, questo mandò a far sapere alla medesima mariscialla, che la mattina seguente sarebbe stato in persona a darle il buon viaggio. Ma Sua Eccellenza rispose, che li dispiaceva assai di non poter ricever quest'honore dall'Eminenza Sua per trovarsi imbarazzata alla partenza, et che alle 4 hore di notte voleva tornar a Caprarola, come fece poi alle 7 senz'haver voluto ricevere la visita conforme la commissione havuta da Coure, suo marito.

Ogni giorno crescono le pazzie di monsignore Corsino,[5] et se non si fermarà in casa sino che passi l'infortunio, bisognarà assolutamente legarlo.

Per la parte di Reatini non si tralascia di fare ogni buona provisione. Hanno di già in essere 600 soldati pagati, levati in Terni, Spoletti e Rieti, et ad'Ascoli si farà piazza d'arme, dove in caso di bisogno saranno pronti più di 6m. soldati; con tutto ciò si negocia l'aggiustamento come si crede sia perseguire. In tanto ogn'uno resta ammirato, ch'il vicerè di Napoli[6] vada a caccia di attaccare nuovi fuochi, mentre la monarchia spagnuola vacilla in tante parti. E se il papa volesse valersi delle congionturi, purtroppo s'è saputo ch'il popolo dell'Aquila s'è essibito al papa di voltarsi contro li Spagnuoli, se prometesse di assisterli da dovero. Ma forse Sua Beatitudine senza cercar più oltre, applicarà l'animo di fare qualche fortezza alli confini, perchè non possino i reggii venire a Roma tanto facilmente et senza ritegno alcuno.

L'abbate Orsino[7] giura che non è stabilito matrimonio tra lui e la prencipessa Ludovisia[8] et che vuole sempre ritenere l'habito ecclesiastico, et in questa forma vuol nascondere et sopire i capitoli che parlano del cardinalato da lui preteso.

Questi Portughesi non hanno fatto la festa di Santa Elisabetha, regina di Portugallo,[9] conforme alli altri anni, dove il Sacro Collegio andava a tenervi capella, per non haver occasione di mettervi il ritratto del re di Spagna, a man sinistra di quello del papa, come era solito per

1 Copie Stockholm, RA, Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. Oorspr. De bijlage is van de hand van de klerk van C. Marin; de inhoud ervan is door Grotius verwerkt in zijn brief no. 5334.
2 Anne Habert de Montmor, echtgenote van François-Annibal d'Estrées, markies van Coeuvres, extraordinaris Frans ambassadeur in Rome (no. 5129 n. 13).
3 Antonio Barberini.
4 De oudste zoon was François-Annibal II d'Estrées (1622-1687); vgl. *DBF* XIII, kol. 148vv.
5 Ottavio Corsini (1588-30 juli 1641), aartsbisschop van Tarsos. Vgl. *DIE* III, p. 565; Gauchat, *Hierarchia* IV, p. 328.
6 Felipe Ramírez de Guzmán, hertog van Medina Las Torres.
7 Virginio Orsini (†1676); hij werd op 16 december 1641 tot kardinaal benoemd. Vgl. Gauchat, *Hierarchia* IV, p. 25.
8 Wellicht betreft het hier een telg uit het adellijke geslacht Lodovisi. Vgl. P. Litta, *Famiglie celebri italiane* VIII, fasc. LXXIII (Milaan 1852).
9 Elisabeth (Isabel) van Portugal (1271-1336); haar feestdag viel op 4 juli.

il precetto havuto da Sua Beatitudine che in vuoler far detta festa, la facessero conforme agl'altri anni e non innovassero cosa alcuna; non vi hanno voluto far altro.

Di Milano, li 30 di Luglio.

Doppo la resa del castello di Ceva, seguita, come suppongono, con le solite conditioni, si sono resi al marchese Villa[10] la città del Mondevì et il castel di Carrù, et attende hora ad'impadronirsi d'alcuni altri luoghi in quei contorni, restando intanto libero a Francesi un tratto di circa 40 miglia, che è tra Cunio e 'l Cencio, e mancando al cardinale di Savoia una entrata molto considerabile et un gran spacio di paese per allargar la sua gente. Il comte Harcourt[11] si trova con la sua gente a Seravalle, Boiolasco et in quei contorni fra Alba et il Mondevì, secondando i progressi del marchese Villa, attendendo, come si crede, di giuntarsi seco per applicarsi unitamente a qualche impresa. Il prencipe Tomaso et il marchese di Carazzena[12] andorno sotto il castello del Visco, poche miglia lontano da Chivas, e con puoco contrasto si rese, ma non è posto di conseguenza, servendo solo per allargare i quartieri e le contributioni ad Inuvrea. Il comte di Seruella[13] si risolse poi ad andar all'essercito, e già s'intende, che unitosi Harcourt con il marchese Villa, si vadino incaminando verso Cunio.

Bijlage no. 32 Bij no. 5317
Bijvoegsel bij een brief van E.W. von Inn- und Knyphausen dd. 11 augustus 1641.[1]

Lectori salutem et officia cum debita honoris et reverentiae praefatione.

Bonam mentem, bonam fidem, bonam denique famam imprecabantur olim gentiles, si cuique vel maxime favebant rationibus. Enimvero licet primum illud reliquorum sit fundamentum, quia tamen quod intus latet oculi nostri hebescentes non possunt perspicere, caetera quoque simul exprimebant. Non est autem, ut hanc bonorum trigam exhibitori praesentium, literato et modesto viro iuveni domino Davidi Preislingero Palatino, demum imprecer. Praeterquam enim quod mentem optimam ab optimo domino patre, sibi cognomine viro, nobili amplissimo et consultissimo iurisconsulto eximio et in republica Norica consiliario meritissimo,[2] habet ingeneratam, ipsemet ex omni parte eandem humanioris literaturae et elegantioris virtutis cultu adeo firmare et solidare studuit, ut multis non modo in hoc industriae curriculo palmam fecerit dubiam, sed et plerisque penitus praeripuerit. Unde et merito omnium bonorum tulit punctum,[3] ad quos quidem famae et fidei huius notitia pervenire potuit. Quorum e numero cum me vel inprimis profiteri possim, quippe in cuius familia ille per biennium vixit et totidem annis mihi a secretis fuit, voluissem optimos optimi adolescentis conatus ulterius provehere, si in luco et fundo meo res ista fuisset, aut

10 Guido de Villa, markies van Cigliano En Volpiano, raad van Christine de France, hertogin van Savoye, en luitenant-generaal van de Sabaudische cavalerie (no. 5273 n. 14).
11 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt, Frans opperbevelhebber in Noord-Italië.
12 Luis de Benavides Carillo y Toledo, markies van Caracena (*infra*, bijlage no. 22 n. 5).
13 Juan de Velasco y de la Cueva, graaf van Siruela, Spaans vice-goeverneur van Milaan.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 22. Oorspr. Eigenh. ondertek.
2 David Preusslinger, advocaat te Neurenberg. Hij wordt voor de periode 1626-1637 in een Ämterbuch van deze Rijksstad vermeld (Neurenberg, Stadtarchiv, Bestand B 11 Ratskanzlei 125).
3 Vgl. Horatius, *Ars poetica* 343.

potius nisi desiderium exteras regiones visitandi et in illustrium virorum gratiam se insinuandi ipsum aliorsum res et rationes suas dirigere ius-

sisset. Quare non immerito manumisi eum, qui industria et virtute meum amorem et seriam commendationem meruit. Non despero autem, quin et alibi reperiat qui et voluntate et facultate iuvandi quod mihi deest suppleant.

Tu, quisquis haec legis, spem meam ne frustrare et quod potes da manum auxiliarem per ardua musarum eunti, et dignum tua liberalitate hominem iuva, promove, tibique a me certo promitte, si quae data fuerit occasio, similiter hoc et omne militatum iri bellum.[4] Ita vive et vale.

Enno Wilhelmus, liber baro ab In- et Kniphausen.

Dabam Hamburgi, 18 die Iulii anni huius MDCXLI.

Bijlage no. 33 Bij no. 5322
Bijvoegsel bij een brief van C. Marin dd. 15 augustus 1641.[1]

Di Roma, alii 27 di Luglio.

Avanti Nostro Signore fu tenuta la congregatione di stato, e s'è penetrato che Sua Beatitudine habbia voluto sapere i sensi dei cardinali circa il ricevimento da farsi del vescovo di Lamego,[2] ambasciatore del nuovo re di Portugallo. Perchè protestando Chiumazzero,[3] ambasciatore Cattolico, di dover partire, se il vescovo sarà admesso come ambasciatore, e sapendosi ch'il Christianissimo preme, affinchè non sia posto in controversia il titolo che porta, e minacciando anche Braganza di separarsi a fatto dal papa, se sarà ributtato doppo haver fattoli suoi tentativi di prestare ogni ossequio alla Sede Apostolica, l'affare è ripieno di tante considerationi e di così cattive conseguenze per tutte li parti, che non è meraviglia, che si sia consultato con ogni diligenza et che sia risoluto maturamente. Il cardinal Pamfilio[4] ha composto una scrittura con la quale mostra, che Lamego non deve riconnoscersi per ambasciatore. Ma se sia per indurre Nostro Signore a seguitare la sua opinione, resta incertissimo ancora, perchè se bene molti credono che Sua Beatitudine non vorrà rompersi espressamente col re Cattolico, col darli dura ferita et col necessitare Chiumazzero a partirsi di Roma, dall'altra parte fa gran forza Christianissimo, che non deve disgustarsi, sicome è di momento, che con la negativa il nuovo re non deve perdersi, che riceva la sodisfattione che desidera. E se il papa havesse fermato dentro di se, che per salute dell'Italia e principalmente dello stato ecclesiastico fosse utilissimo, che la monarchia spagnuola restasse diminuita, quanto volontieri abbracciarebbe l'opportunità che se li offerisce di stabilire il nuovo re col riconnoscerlo per tale, admettendo Lamego all'obedienza. Et le sudette ponderationi sono così efficaci et stringenti, che la maggior parte della corte inclina a credere, che l'ambasciata habbia d'haver luogo, et che non sia per riuscire frustratoria.

4 Vgl. Horatius, *Epoden* I, 23, 24.

1 Copie Stockholm, RA, Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. De bijlage is van de hand van de klerk van C. Marin.

2 Dom Miguel de Portugal, bisschop van Lamego (no. 5028 n. 6).

3 Juan Chumacero-Carrillo (1580-1660), extraordinaris Spaans ambassadeur in Rome; vgl. *EC* XVII, p. 698v.

4 Giovanni Battista kardinaal Pamphili; hij werd in 1644 tot paus gekozen onder de naam Innocentius X.

Se una volta Coure[5] partirà da dovero e se Fontane[6] arrivarà a Roma, potrà rallegrarsi per mille rispetti. Ma sin'hora non s'ha altra sicurezza, se non che si trasferirà nello stato del gran duca,[7] non sapendosi se anderà a Livorno o a Firenze per la varietà delle voci, che fa correre in questo proposito. Et se bene si tiene, ch'il non trasportarsi a Parigi o il trattenersi come prima sarà suo honore e senza commissione del re, ad ogni modo qua non piace che si ragiri in questi contorni, havendo timore della sua fierezza e dubitando, che, se succedesse, la sede vacante non fosse per venire a Roma come ministro reggio, ad effetto di metter in confusione tutta la casa Barbarina.

Di Milano, li 4 d'Agosto.

Doppo haver Francesi posto in contributione il marchesato del Mondevì e molte terre nelle Langhe, lasciata ben munita e fortificata Ceva, han ripassato il Tanaro per goder maggior commodità di rinfreschi. Il prencipe Tomaso s'è ritirato di Biella. Il generale della cavalleria spagnuola,[8] che si giontò con Sua Altezza, è ritornato dentro Verscello, ripartendo la gente de' posti convicini. Il signor governatore[9] s'è transferito in Alessandria con Don Valeriano Sfondrati[10] ad oggetto di conciliare differenze fra gli altri capi spagnuoli che abbruggiata rimanga tutta la monitione della cittadella di Torino senza penetrarsi peranco; da chi sia l'emergente provenuto, viene reiteratamente scritto da villa d'Asti a Constanzana. S'è spinto il capitano Salvatezza,[11] perchè vada battendo le strade et incommodando al possibile de' viveri Casale. Il governatore di quella piazza[12] ha sfidato a battersi con 30 cavalli quello di Pontestura,[13] che ha con prontezza accettato l'invito, ma arrivatane la notitia in Alessandria al signor governatore, ha senza intervallo per il suo arresto ispedito. Il prencipe Tomaso fortifica Volpiano alla volta di Torino, con dissegno d'attaccar di nuovo quella piazza per divertir i Francesi dall'assedio di Cuneo e di Finale.

Di Venetia, li 4 d'Agosto.

Di Genua e d'altri luoghi si ha adviso, esser gionta finalmente in Cadix la flotta del tesoro con le somme registrate: per conto di Sua Maestà in barre d'oro e plata 1818m. 206 pezze; per conto de' particolari in barre d'oro e perle 1916m. 484 pezze; in 923 casse d'endego et altro 764m. 823 pezze; ch'è intutto somma 4499m. 515 [*sic*] pezze. La flotta di Nuova Spagna non è comparsa con questa, perchè havendo tardato a giongere all'Avana più di quello, che comportava la premura del generale in portarle a Spagna, è rimasta a dietro, che s'aspetta di brieve.

5 François-Annibal d'Estrées, markies van Coeuvres, extraordinaris Frans ambassadeur in Rome (no. 5129 n. 13).
6 François Du Val, markies van Fontenay, genaamd Fontenay-Mareuil (no. 5119 n. 34); hij maakte op 5 november 1641 zijn entrée in Rome.
7 Ferdinando II de' Medici, groothertog van Toscane.
8 Vermoedelijk wordt hier gedoeld op Luis de Benavides Carillo y Toledo, markies van Caracena. Vgl. *supra*, bijlage 22 n. 5 en E. Tesauro, *Campeggiamenti...*, dl. II, p. 207.
9 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan. aant.
10 Valeriano Sfondrati, graaf della Riviera (*supra*, bijlage 4 n. 14).
11 Niet nader geïdentificeerd.
12 Antoine de Stainville, sieur de Couvonges (†1646). Vgl. *Mercure François* XXIV, p. 205, 206 en Chéruel (ed.), *Lettres Mazarin* I, p. 919.
13 Niet geïdentificeerd.

Bijlage no. 34 Bij no. 5329
Bijvoegsel bij een brief van P. Spiring Silvercrona dd. 19 augustus 1641.[1]

Mijnheere,

De keyser begint weder van vertrecken te spreecken, voorgevende langer niet als tot op den 4/14. Octobris te connen verblijven; begeerde dieswegen dat de rijcxstanden sonder vorder uytstel over den punt van contributie tot versterck- ende onderhoudinge der keyserlijcke armee sich resolveren wilden. De voorss. standen, al is 't dat sij tot diversse reysen bij den anderen geweest, connen sich qualijck daerover vereenigen, vreesende dat dit punct affgedaen sijnde, van de anderen als van de amnestie et gravaminum gantsch niet comen, maer t'eenemael steecken blijven werden. Dieswegen de meeste part geeren sage dat voor alle dingen hun met d'een en d'ander wat satisfactie gegeven werde mochte, als in puncto militiae, dat sijn keys. Maj.^{t} geene andere als Duytsche tot generalen over d'armeën soude vermogen aen te nemen. Daertegens den Spaenschen ambassadeur[2] sich sterck opposeert als strecke[n]de tot groot nadeel ende despect van de Spaenschen ende Italiaenschen natiën, aen dewelcke dat Roomsche rijck vanwegen hare groote gepresteerde diensten geene cleene obligatie heeft.

Men verseeckert mij van Regensborch van den 6.^{en} deses dat Lamboy[3] sich sonder ordre van den keyser met den Spaensen geconjungeert ende de malcontente princen verlaeten heeft, waerover dan oock de hartoch van Bullion seer bij den keyser doleert, te meer tewijle hij tot veltmarschalck generael was gedeclareert ende den anderen belast worden hem t'obediëren. Aen 't keyserlijck hoff was men over dit stuck van Lamboy niet wel tevreden, dat men beduchte dat den hertoch van Buillion daerdeur soude occasie nemen sich met den coninck te versoenen, daer men hadde behooren de partye van de voorss. princen met volck ende geldt sooveel eenichsints mogelijck t'assisteren. D'hartoch van Lottheringen[4] heeft oock eenige van sijne onderdanen, genoemt Housteyn,[5] tot Regensborch bij den keyser gehad om 't gepasseerde met Vranckrijck t'excuseren ende sijn keyserl. Maj.^{t} van alle getrouwe diensten in 't toecomende te verseeckeren ende dat men metten eersten daervan een staelgen in 't opslaen van de Franschen voor Arien sien souden.

De saecke van de Palts blijft ter oorsaecke voor desen gemel(d) opgeschort. De keyser hadde wel mogen lijden dat men de handelinge diesniettegenstaende aengevangen hadde, maer den ambassadeur van Denemarck[6] heeft daertoe geensints willen verstaen, hij sij dan tevooren daertoe in forma alderseyts geauthoriseert, 'twel(ck) dan d'ordre die hij van sijnen coninck is verwachtende dependeert.

Den landdach tot Dusseldorp sal eerst op huyden aengaen. Ick vermeene dat men aldaer oock sal spreecken van volck tot defensie van dese landen te werven.

De veltmarschalck Hatsvelt[7] schrijft van den 9.^{en} deses da(t) hij verhoopte binnen 14 dagen binnen Dorsten te logeren, daeruyt schijnt dat hij niet en denckt de belegeringe, gelijck hem van den keyser aenbevolen, te quitteren. Maer dit keyserlijck

1 Copie Stockholm, RA, Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. Oorspr.
2 Manuel de Moura y Corte Real, markies van Castel Rodrigo (no. 5082 n. 9).
3 Wilhelm, baron van Lamboy (no. 5005 n. 12).
4 Karel IV, hertog van Lotharingen.
5 Niet geïdentificeerd.
6 Corfits Ulfeldt (no. 5085 n. 15).
7 De keizerlijke veldmaarschalk Melchior von Hatzfeldt und Gleichen (no. 5025 n. 11).

mandament segt men conditioneel te wesen, als namelijck bij sooverre hij de plaetse noch niet formelijck belegert hadde. Waermede etc.

B.[8]

Ceulen, den 4/14. Augusti 1641.

8 De bijlage zal afkomstig zijn van de Staatse agent te Keulen, Henric Bilderbeeck (no. 5319 n. 8).

Bijlage no. 35 Bij no. 5360
Bijvoegsel bij een brief van C. Marin dd. 12 september 1641.[1]

Di Constantinopoli, alli 13 di Luglio.

Tutta la curiosità è qui volta ad attender qualche novella delle cose di Assach, mentre si sa, che di molti giorni l'armata era arrivata al Caffa.[2] Mentre, però, se ne intende, qui si era sparso, che da Moscoviti fossero inviati i rinforzi di quella piazza I m. huomini con munitioni di viveri e da guerra et che questi siano stati assaliti da Tartari, toltoli il bagaglio, tagliatine molti a pezzi et molt'altri fatti prigioni, che sarebbero stati condotti qui, da quali si haverebbe potuto sapere il vero stato di essi; niuno, però, è comparso per anco.

E' partito l'internoncio di Cesare,[3] regalato di un cavallo et di una borza di 50m. aspri per il fornimento di quello, che così qua si prattica; è stato sempre tenuto in stretissimo e con difficoltà ha ottenuto di poter andar un gio[r]no a pranso col residente[4] di quella Maestà. Le lettere di risposta a quelle dell'imperator non sono state consignate a lui, se n'è egli doluto acerrimamente; le è stato risposto, che le troverà al suo arrivo alla corte dissegnandosi mandarle per capigi[5] espresso, che prevenirà l'ambasciatore. De suoi negotiati niente si penetra. Già premura si è fatta da questa parte, perchè vengha l'ambasciator grande, come qui dicono; et forse la messione di questo capigi haverà per fine di concertarne l'effetto.

L'ambasciatore di Persia[6] ha havuto la prima audienza dal visyr[7] con assai poca solennità; è però stato ricevuto con honore. Trentasei de' suoi sono stati vestiti con buone vesti et lui con una di zibellini. Si è doluto della stanza restretta et oscura. Subito si sono mandati mezzi li maestri di quella città a far fori etablo per il suo gusto, che seguirà in momento. Non le è permesso di andar fuori con libertà, come lui haverebbe desiderato. Non s'usa però tutto il rigore nel prohibir l'adito a chi vuol andar a quella casa, sotto pretesto di estrar et vender quello che occorre. Se le mandano quottidianamente regalli per vivere, non havendo lui voluto denari, che ne le volevano assegnare per realli 300 al giorno, et molti dicono molto più ancora. N'anco ha voluto ricever tapeti, o altro che le fu mandato per la summa di realli 1000. Ma tutto ha ricusato professando gran nobiltà e d'animo e di persona.

1 Copie Stockholm, RA, Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. Oorspr. De bijlage is van de hand van de klerk van C. Marin.
2 Turks ‘kafa’, hoofd. Bedoeld is Kaffa op de Krim, tegenwoordig Feodosia geheten.
3 Andreas Iszdency.
4 N. Schmid von Schwarzenhorn (no. 5100 n. 9).
5 Turks ‘kapıcı’, deurwachter of bediende in het paleis van de sultan. Zie ook J.W. Zinkeisen, *Geschichte des osmanischen Reiches* IV, p. 541, waar blijkt dat in antwoord op de zending van Iszdency de gezant Mohammed aga naar Regensburg werd afgevaardigd. Hij zou op 7 oktober 1641 in de rijksdag ontvangen worden.
6 Ibrahim khan.
7 De grootvizier Kara Mustafa Kemankeş.

Bijlage no. 36 Bij no. 5382
Bijvoegsel bij een brief van G. Keller dd. 24 september 1641.[1]

Aus altenn Stettin, vonn 8.ten Septembris a.o 1641.

Der churfürst zue Sachssenn[2] nebenst denn keyssl. hat nach denen newlich gethanen zweyen, abermahl einen harten sturm auff Görliz gethann, aber noch nichts sonderlichs ausrichtenn können, sondernn alleinn ziemblich volck darfür eingebüsset, wesswegen er dann aniezo inn zweifel stehet, ob raisonabel seinn möchte, weiter etwas darfür zue tentiren; scheinet aber mehrentheilss, dass ihme die lust lenger darfür zu liegenn vergehe. Indessenn thut der herr general major Stallhansch[3] in seinen refieren noch still liegenn, vmb zu sehenn, was der feindt, weiln ihme vor Görliz seine ahnschläge nicht fortgehenn wollen, weiter fürzunehmen gedencket.

Aus Danzig wirdt gemeldet, dass die Doons[c]he cossackenn die sich zu denn Russenn geschlagenn, 10000 Türcken, so der vortrap nach Asaac gewesenn, totaliter sollen niedergemacht, vnndt ruiniret habenn. Der feldtherr Konielzpolski[4] wehre tödtlich kranck, theilss aber berichten, das er gar abgeschiedenn; vnndt hette mann nachricht, das der vnlengst auss Hollandt gekommene Türckische chiaus,[5] so nacher Constantinopel gewolt, auch vom könige freyen pass durchs reich Pohlen zureisen erhaltenn, auff denn Türckischenn gränzen, mit allen seinen beyhabendenn, niedergemacht wehre, welches dann von den Saporoffski cossacken praesumirlich geschehen seinn müste.

Auff dem reichstag zue Warschaw[6] sol es allerley streittigkeit gebenn. Die herrn senatoren wollen dessenn, wass zwischen den reichstag nebenst ihrer königl. May.t vnndt könig[6a] inn Spanien möchte beschlossenn werdenn, auffen reichstag keine rechnung thunn, zum andern gehet man damit vmb, dass man für den keyser, vnndt könig in Hispanien möchte volck werben, worüber herr Piaszerninski,[7] castellan von Kiuff, sol general seinn. Man schäzete ess auf 10000 man reutter Pohlnischen volcks, ein Teuzscher armatur mit Spanischer bezahlung.

So hat auch der grosscanzler Zazirek[8] eine lange oration gethan, darinn er dess königes meriten gegenn die crohn vber die massen heraussgestrichen, vmb die stände dahinn zu bewegen, wie sie dem könige vnter die arm griffenn, vnndt mit einer geldtsteüer zu hülffe kommen möchtenn. Was darauff nun erfolgt, lehret die zeitt.

Auss Danzigk, von 2/12. Septembris.

1 Copie Stockholm, RA, Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. Oorspr.
2 Johann Georg I van Saksen.
3 Torsten Stålhandske (no. 5014 n. 9).
4 Stanislas Koniecpolski (no. 5107 n. 8).
5 Mustafa chiaus (no. 5009 n. 11).
6 De rijksdag te Warschau werd gehouden van augustus tot oktober 1641. Zie voor het aldaar verhandelde A.S. Radziwiłł, *Memoriale* III, p. 52-70.
6a Het hs. geeft: königin.
7 Aleksander Piaseczyński, van 1635 tot 1646 castellanus van Kiev; vgl. A.S. Radziwiłł, *Memoriale* II, p. 115.
8 De berichtgeving is hier niet correct, want als grootkanselier fungeerde in deze tijd Piotr Gembicki: op 21 augustus had hij zich in een langdurige openingsrede tot de rijksdag gericht. Met de in deze brief vermelde Zazirek wordt vermoedelijk gedoeld op Jakub Zadzik, die van 1628 tot 1635 als grootkanselier had gediend en nu bisschop te Krakow was. Zadzik sprak de vergadering op 22 augustus toe. Zie A.S. Radziwiłł, *Memoriale* III, p. 52, 53.

Weiln auff den Pohlnischen reichstagk ess allerhandt streittigkeiten giebt, hat fürst Razi-

vill[9] sich von Warschaw hinweg gemacht, gehet vber landt durch Pommern nach Hollandt, soll wie man bericht alda dz Böhmische frewlein[10] vermehlenn, vnndt Ihre königl. May.[t] zue Pohlen vmb seinen belieblichen willen gefragt haben, so sehr wohl sol auffgenohmmen werden sein.

Auss Staade, von 9.ten 7bris.

Der herr landtdrost[11] lest Ew. Excell. versichern, dz von dem aussprengen, ob solten von Dänischer seitenn theils officiers vnter der armee aufgewiegelt worden, dz geringste nicht ann sein, vndt dz der könig selbst, wie dessfallss discours vorgelauffenn, diese wortt gebraucht habe: er begehrete der cerll nicht, die so viel verwehnet wehren; wann er mehr von nöthen hette, wolte er etzliche werben, so nach seinen willen seien, vnndt wass er haben wolte, thunn müsten. Wegen der Holländisch. tractaten hette er gutte hoffnung, hoffte nur möglichen geringen puncten. Die gesandten[12] seindt vorgestern zur taffel gefordert, vnndt mit gutten reuschen tractiret worden.

Bijlage no. 37 Bij no. 5410
Bijvoegsel bij een brief van P. Pels dd. 10 oktober 1641.[1]

Kürtzer inhalt der vereinichten constitutions puncten bis den 3. Octobris hora nona frühe auff dem reichs tage zu Warschauw geschlossen, 1641.

1. Die Griechissche religion, vndt cassirung der decreten, die dero sollen zu wieder sein.
2. Der Vladica oder Reusische bischopff zu Premisl, nahmen Ulewicz[2], soll wieder eingesetzet werden.
3. Ein königlich patent von der direction in Litthauwen, davon keine constitution zu machen.
4. Das wegen dessen, wass zwischen dem reichs tagen geschlossen, soll rechnung gegeben werden.
5. Tituli: die alten so vor der union - der Litthauwer vndt Reussen mit Polen - gewesen, bleiben; die andere aber sollen sich nicht vnterstehen dieselbe hinfüro zu führen.
6. Das I.K.M. nicht soll macht haeben, ohne wissen vndt willen der resp., aus der chrone zu raisen, vndt das diejenige so mit ziehen würden, infames sollen gemacht werden.
7. Consens auff das bissthumb Plotzko vor den printz Caroll[3] mit gewissen condition.
8. Die oeconomien sollen I.K.M. stracks abgetretten werden, ohne ihre keine praetension vndt vorschub. Zur danckbarheit sollen I.K.M. ein rauchgelt vndt

9 Vermoedelijk Boguslaw Radziwiłł (1620-1669), zoon van Janus Radziwiłł (1579-1620), castellanus van Wilna. Vgl. A. Jobert, *De Luther à Mohila*, p. 415.
10 Louise Hollandina (1622-1706), tweede dochter van de keurvorst van de Palts. Vgl. *CSP Ven. 1640-1642*, p. 262 en *CSP Dom. 1641-1643*, p. 436.
11 Caspar Schulte (1590-1657); hij was van 1635 tot 1645 landdrost van het aartsbisdom Bremen. Zie K.H. Schleif, *Regierung und Verwaltung des Erzstifts Bremen*..., Hamburg 1972, p. 196.
12 Willem Boreel, Albert Sonck en mr. Johan van Weede (no. 5184 n. 8).
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 16 (1641, 9). Oorspr.
2 Sylwester Hulewicz-Wojutyński. Zie voor hem M. le Quien, *Oriens Christianus, in quatuor patriarchatus digestus*..., dl. I (Parijs 1740), p. 1284 en A.S. Radziwiłł, *Memoriale*... II, p. 78 en IV, p. 78.
3 Karl Ferdinand van Polen (1613-1655) werd in 1643 tot bisschop van Płock benoemd.

ein zapffengelt bewilliget werden, welchen dennoch viel powiaten contradiciret, weil sie wegen solcher contribution nicht in ihren instructionibus hetten, wöllen solches zu ihren brudern nehmen.

Bijlage no. 38 Bij no. 5445
Brief van Christina van Zweden aan Lodewijk XIII dd. 30 oktober 1641.[1]

Nos Christina, Dei gratia Suecorum etc., serenissimo et potentissimo principi, fratri, consanguineo foederato et amico nostro carissimo, domino Ludovico XIII°, eadem gratia Franciae et Navarrae regi christianissimo, salutem et prosperos rerum successus!

Serenissime et potentissime princeps, frater, consanguinee, foederate et amice carissime,

Cum arcta illa foederis mutui[2] necessitudo postulet, tum ut fortibus utrinque armis, tum coniunctis de pace tractatibus consiliisque cooperemur ad eundem finem, pacem utrisque nostrum et caeteris, quorum interest, decoram, iustam atque tutam ac consequenter universalem obtinendam vel maxime invitatam, et postquam nobis innotuit Ser.^{tem} vestram a maturando eodem negotio non esse alienam, cogitationes non modo suscepimus ineundorum tractatuum pacificatoriorum, sed et expedivimus hisce diebus in Germaniam nostrum regnique Sueciae senatorem et cancellariae consiliarium, illustrem nobis sincere fidelem dilectum, Dn. Johannem Oxenstierna, liberum baronem in Kimitho, dominum in Fyholm, Horningsholm et Tulgarn, quem iam propediem et alius ex nostris regnique senatoribus sequetur[3]; eisque ordinarius noster, qui Hamburgi hactenus commoratus est, legatus[4] adiungetur, ut, cum inter hunc et Serenitatis vestrae ordinarium[5] ab una et caesareum inibi legatum[6] ab altera parte de residuis ipsorum tractatuum praeliminaribus rite convenerit, praesto nostrates sint ad destinatum ac conventum locum se recipiendi. Id cum significari fecimus Serenitatis vestrae hic residenti[7] mandavimusque legato nostro Hamburgi commoranti super hac re cum ordinario vestro per Germaniam inibi autem degenti legato communicaret, non dubitamus, quin et ab iisdem Serenitas vestra adornatam a nobis legationem eo fine esse perceperit.

Rei autem magnitudini convenire existimavimus de eodem quoque propriis nostris literis ac per ordinarium nostrum apud Serenitatem vestram legatum, nobilem ac magnificum nobis sincere fidelem Dn. Hugonem Grotium, Serenitatem vestram omnino certiorare: cui ut fidem in illis, quae nostro nomine pariter etiam Serenitati vestrae propositurus, Serenitas vestra adstruat, peramice ab eadem requirimus.

Deus consiliis nostris utrinque benedicat et Serenitatem vestram potenter tueatur.

Sacrae reg. Maiestatis regnique Sueciae resp. tutores et administratores

Matthias Soop, loco r.S. archidapeferi

Iacobus de la Gardie, r.S. marsch.^{us}
Carolus Gyldenhielm, regni ammiralius
Axelius Oxenstierna, r.S. cancellarius
Axelius Axeli, loco r.S. thesaurarii.

1 Copie Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 5. Oorspr. Copie Stockholm, RA, Riksregistratur 1641, Tyskt och Latinskt, f. 467.
2 Het Frans-Zweedse verdrag was in juli 1641 verlengd.
3 Ture Bielke (no. 5080 n. 4).
4 Johan Adler Salvius (no. 5001 n. 1).
5 Claude de Mesmes, graaf van Avaux (no. 5001 n. 7).
6 De keizerlijke resident Konrad von Lützow (no. 5080 n. 3).
7 Claude de Salles, baron van Rorté (no. 5445 n. 2).

Dabantur in regia nostra Stocholmensi, die 20 Octob. 1641.

Op de achterzijde van de Haagse copie schreef Grotius: 30 Oct. 1641 regina regi.

Bijlage no. 39 Bij no. 5455
Bijvoegsel bij een brief van G. Keller dd. 5 november 1641.[1]

Mit dieser post ist vber Danzig einkommen, wie dass nochmahlss continuiret, dass der reichstag[2] in aller güte zu Warschaw vollenzogen sey, worauff den 5.ten dieses der churfürstl.[3] einzug nachfolgender gestalt erfolgt ist. Alle herren senatores wie auch der könig selbst, seindt ihm entgegen geritten. Herr Sawazky vndt Firley[4] seindt dem churfürsten vff eine halbe meyle von der stadt endtgegen gefahren, vndt haben S.e churf. Dh. empfangen. Darnach haben sie sich samptlich zu pferde gesezt, vndt dieselbe ein theilss weges vom Schwedischen closter oder zeughauss gebracht. Alda hatt der könig ihrer gewartet. Wie nun der churfürst ankommen, ist er wie auch der könig vom pferde abge[se]ssen, vndt haben einander empfangen. Darnach ist der könig vorahn geritten, vndt der churfürst mit dem prinz Casimiro[5] ein wenig hinter ihm, haben sich lange mit einander vmb die oberstelle genötiget, vndt hat sich dessen der churfürst verweigert, biss endtlich der könig wie auch die 4 marschallen - so vorm könig her geritten - den churfürsten gebetten, er möchte doch vngenötigt die rechte handt nehmen, welches er aber gleichwohl abgeschlagen, biss zulezt der prinz zur rechten handt geritten, vndt den churfürsten biss Jasnowa begleitet. Der könig aber hatt seinen abscheidt bey dess herrn Ossalinsky[6] seinem hoff genommen, vndt ist wieder zu schloss geritten.

Den 7.ten dieses hatt der churfürst dass lehn[7] empfangen. Da ist der könig in seinen königl. habit auf einem mit rothem tuch bedeckten theatro gesessen. Etwa eine halbe stunde vor dess churfürsten seiner ankunfft hatt er 6 vornehme persohnen zum könige gesandt, die supplicirten vmb die belehnung mit einer oration, so fast eine guthe viertheil stunde gewehret, welche ihnen von dem herrn grosscanzler[8] beantwortet worden. Darauff vorgemelte herrn wieder aufgestanden, ein kleines sich absentiret, vndt dem churfürsten entgegen gefahren, für welchem fürnehme Polnische herrn geritten. Hierauff ist der churfürst aufs theatrum getretten, darauf ihm alssfort ein pulster geleget, worauff er gekniet, vndt ihm der eydt von dem herrn grosscanzler fürgelesen, auch eine rohte fahne in die handt gegeben worden. Nach geendigter belehnung ist der churfürst zu schloss geführet, vndt alda vom könige biss in die nacht tractiret worden.

Auss Schlesien ist vor diesmahl anderst nichts zumelden, alss das der herr general major Stahlhansch[9] bey Sagen noch still lieget, der feindt aber, wie ezliche mundtlich referiren, soll sich gegen Bünzel gewendet haben, vndt intentionirt sein, selbigen orthe zu attaquiren.

1 Copie Stockholm, RA, Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. Oorspr. De bijlage is van de hand van de secretaris van Georg Keller.
2 De rijksdag te Warschau werd gehouden van augustus tot oktober 1641.
3 Friedrich Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
4 Bedoeld worden Jan Zawadzki, castellanus van Danzig, en Andrzej Firlej, castellanus van Bełz.
5 Jan II Kazimierz, broer van de koning.
6 Jerzy Ossolinsky, vice-kanselier van Polen.
7 De keurvorst was naar Warschau gegaan om hulde te doen voor het leen Pruisen. Zie voor zijn ontvangst door koning Wladislas IV ook A.S. Radziwiłł, *Memoriale* III, p. 70vv.
8 Piotr Gembicki (no. 5203 n. 9).
9 Torsten Stålhandske (no. 5014 n. 9).

Bijlage no. 40 Bij no. 5464
Bijvoegsel bij een brief van C. Marin dd. 14 november 1641.[1]

Estratto di Roma, alli 3/13 d'Ottobre.

Non fu rotta la guerra contro il Serenissimo di Parma,[2] perchè andorno precisi ordini di soprasedere, e s'era entrato in qualche speranza che si dessero novi termini al duca, o per gratia, o per giustitia, e fra tanto co' negotiati potesse accommodarsi la differenza. Ma ben presto tutto è sfumato, poiché Sua Beatitudine rispose ugualmente a Bichi, a Chiumazzero et al Nicolini,[3] che per parte del Christianissimo, del Cattolico e del gran duca[4] l'hanno supplicata di qualche dilatione e di contentarsi, che per via amichevole si[5] compongano le differenze, che, se 'l duca obedirà, venendo alla demolitione et al dar licenza alli soldati, presterà da poi orecchio a qual si voglia trattatione. Ma senza questa sodisfattione non vuol udire cosa alcuna.

In Ferrara et in Bologna sono uscite dichiarationi, che 'l duca di Parma sia incorso nella scommunica e nell'altre pene contenute nel primo monitorio[6] e viene citato a comparire personalmente in termine di 18 giorni; altrimente si fulminerà la scommunica, in forma consueta. E si verrà alla sentenza della privatione del ducato di Castro, che sarà in poter degli ecclesiastici, detratta la città ch'è fortissima. Che 'l duca sia per disarmare e per demolire le fortificationi già perfettionate ad effetto di humiliarsi a Nostro Signore e per dar luogo alle trattationi della sua rapacificatione, non c'è chi lo creda, poscia che tiene di poter far le sopradette cose in virtù de' suoi privilegii, senza cader in pena alcuna.

Il signor Burlamachi[7] è stato a licentiarsi da Nostro Signore per ritornarsene alla sua ambasceria di Fiorenza. Questi signori Barbarini han fatto sapere al vescovo di Lamego,[8] che, quanto al portar li fiochi et all'uscire per Roma come ambasciatore, non gli faranno oppositione alcuna, ma che non voglino entrare ne' contrasti che li possono succedere con li Spagnuoli.

1 Copie Stockholm, RA, Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. Oorspr. De bijlage is van de hand van de klerk van C. Marin.
2 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
3 Kardinaal Alessandro Bichi, de Spaanse ambassadeur Juan Chumacero-Carrillo en Francesco Niccolini (1584-1650), van 1621 tot 1643 ambassadeur van Toscane in Rome. Zie voor de laatste A. Leman, *Urbain VIII* ..., Parijs 1919, passim, en A. Favaro (ed.), *Le opere di Galileo Galilei. Edizione Nazionale*, dl. XX (Florence 1909), *Indice biografico*, p. 494.
4 Ferdinando II de' Medici, groothertog van Toscane.
5 Het hs. geeft een onbegrijpelijk: sian.
6 Het pauselijk monitorium was begin augustus 1641 uitgevaardigd; vgl. Pastor, *Gesch. Päpste* XIII 2, p. 866.
7 Een van de leden van de bekende familie van kooplui uit Lucca; zie ook bijlage no. 41.
8 Dom Miguel de Portugal, bisschop van Lamego (no. 5028 n. 6).

Bijlage no. 41 Bij no. 5473
Bijvoegsel bij een brief van C. Marin dd. 21 november 1641.[1]

Di Roma, alli 26 d'Ottobre.

Hora, che è in potere di Sua Beatitudine la città di Castro, non si sa, se proseguirà avanti il processo a privare il duca[2] di quanto tiene dalla Sede Apostolica, e se alla prima vera entrarà all'impresa di Parma e di Piacenza; che Nostro Signor vogli tentare l'acquisto della sudetta città, se n'hanno più contrasegni, e molti affermano, che la Santità Sua se ne sia dichiarata espressamente, oltre che l'avanzarsi contenuamente nel radunar nove compagnie de' soldati et il vantarsi di voler fare un essercito di 20m. fanti e 4m. cavalli non può haver oggetto più proportionato dell'accenato di sopra. Basta l'affare di tanta conseguenza, che metterà in conquasso l'Italia e l'Europa tutta. Se i rumori s'attaccheranno, Dio sa dove forniranno? Ma essendo incomparabile la clemenza di Nostro Signore, dobbiamo credere che dovrà usurla amplamente, sempre che ne sarà pregato dalle corone, e che Sua Altezza faccia verso di lui quanto conviene.

Quanto alla promozione molti sono spaventati dall'acerbità che porta seco la venuta di Lamego,[3] e non è possibile, che si diano ad intendere che Sua Santità sia per consolare li re, coll' essaltare li soggetti nominati da loro, e che poi sia per restar in pericolo di perderli, mentre non si chiamano sodisfatti della persona del sodetto vescovo. Sino della passata il Burlamachi[4] non ancora partito per Fiorenze, fu all'audienza di Barbarino,[5] et all' improviso uscì dalla camera di Sua Eminenza senz'esser accompagnato, e senza che li fosse levata la portiera. Anzi così fuori di se stesso, che cortò(?) in non so chi nell' anticamera publica e s'hebbe a gettar in terra. Tutti restano maravigliati in considerarlo stordito, e da poi s'è saputo, ch'egli diede conto al cardinale che 'l Bernardini[6] verrebbe, ma con plenipotenza così limitata, che Sua Eminenza stimando burlato Nostro Signore entrò in una grandissima iscandescenza e se lo levò davanti con parole asprissime. Ma in fine se la republica non parte dalle sue cautele troppo sottili, e se non si risolve di far quello che piace a questi signori, bisognerà per forza che 'l maneggio sfumi in niente e che sentiamo di gran stravaganze nella città di Lucca. Il vicerè di Napoli[7] ha in essere 10m. fanti e 2m. cavalli per mandarli in Abruzzo alle frontiere del papa.

1 Copie Stockholm, RA, Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. Oorspr. De bijlage is van de hand van de klerk van C. Marin.
2 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
3 Dom Miguel de Portugal, bisschop van Lamego (no. 5028 n. 6).
4 Een van de leden van de bekende familie van kooplui te Lucca.
5 Kardinaal Antonio of kardinaal Francesco Barberini.
6 De Bernardini waren eveneens kooplui te Lucca.
7 Felipe Ramírez de Guzmán, hertog van Medina Las Torres, in de jaren 1636-1644 Spaans onderkoning van Napels.

Bijlage no. 42 Bij no. 5490
Bijvoegsel bij een brief van C. Marin dd. 5 december 1641.[1]

Di Roma, di 2 di Novembre.

Castro viene da ecclesiastici bene custodito, proveduto e munito. Per avvisi capitati qua che 'l duca di Parma[2] armi potentemente e minacci invasione il Bolognese et il Ferrarese, non solo si è fatto marchiare a quella volta buon numero di gente dalla Romagna e dalla Marca, ma vi si è spinto ancora il signor Don Taddeo,[3] nipote di Sua Santità, come generale di Santa Chiesa; il quale partì Lunedì con numerosa comitiva e farà la sua residenza in Bologna. Alla una volta son partiti hoggi per andare a trovarlo et assistergli li marchesi Massky [*sic*] et Malvasia[4] come capi da guerra. Gionse anche qua un Bali di Balerse,[5] soldato di consummata esperienza, et è chiamato dal pontefice per valersene nelle presenti occorrenze. Corriero di Modena capitato qua ultimamente porta l'abboccamento di quell'Altezza[6] coll signor duca di Parma, seguito a' confini de' loro stati. E' qualch'apertura di trattato di accommodo, per il cui conseguimento si aspetta ben presto con spresse commissioni del re Christianissimo il signor di Fontane,[7] ambasciator di Sua Maestà. Qui si prospetta doppo l'acquisto di Castro di non far mossa alcuna, che per la semplice offesa e quanto al negotio di tenerli aperto l'orecchio o ben inclinato l'animo, per tutto ciò che possa farsi senza pregiudicio e con la conveniente dignità del pontefice e di Sede Apostolica. Uscì finalmente la scritta cittatione o monitoria, con cui vien chiamato il duca di Parma a comparire personalmente a descolparsi de' delitti appostigli da tutti gli altri deffendenti, s'egli offerisse salvacondotto per ogn'altra colpa, di cui per inanzi fosse stato agravato e s'egli concede anche per sua sicurezza di poter venire con qualch'accompagnamento et non comparendo, s'egli protesta la dichiaratione, edesso incorso in tutte le pene contenute ne' monitorii precedenti per se et successori suoi, ancora nonostante qualsi voglia privileggio al quale si pretende haver derogato. Sopra l'ammissione dell'ambasciatore portughese[8] non si penetra essersi fatta rissolutione alcuna. In tanto rimane egli in Piacenza ad aspettar nuovi ordini de suoi superiori et è sito forse anche de' negotiati, che terrà qui per una tal materia il signor di Fontane. Si publica, che 'l duca Savelli[9] sarà dichiarato da Cesare per suo ambasciatore ordinario in questa corte, e che ne habbia già havuto il placet da Sua Santità.

L'ambassadeur de France est arrivé à Rome ayant conféré à Florence avec le gran duc[10] sur le suject des affaires du duc de Parme, qui ne... fort,[11] aussy bien que son beaufrère le duc de Florence et les Vénétiens doutans du succez de la négociation

1 Copie Stockholm, RA, Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. Oorspr. De bijlage is van de hand van de klerk van C. Marin; opschrift en postscriptum zijn door Marin eigenhandig toegevoegd.
2 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
3 Taddeo Barberini.
4 Luigi Mattei en Cornelio Malvasia (1603-1664), markies van Bismantova. Vgl. *Gazette* 1641 no. 154, p. 907, dd. 7 december; *DEI* VII, p. 313.
5 Niet nader geïdentificeerd.
6 Francesco I d'Este, hertog van Modena.
7 François Du Val, markies van Fontenay, genaamd Fontenay-Mareuil (no. 5119 n. 34).
8 Dom Miguel de Portugal, bisschop van Lamego (no. 5028 n. 6).
9 Federigo Savelli (†1649); vgl. *ADB* LIII, p. 720v.
10 Ferdinando II de' Medici, groothertog van Toscane; zijn zuster Margherita (†1679) was de echtgenote van de hertog van Parma.
11 In de tekst zijn twee woorden onleesbaar.

aimable. C'est un affaire de gran conséquence et qui pourra embraser un gran feu en Italie, ceux de Lucca n'estans pas encor réconciliés avec le pape, ny l'ambassadeur du nouveau roy de Portugal recogneu pour tel par le pape.

Bijlage no. 43 Bij no. 5530
Bijvoegsel bij een brief van P. Spiring Silvercrona dd. 30 december 1641.[1]

Le sieur président Le Coigneux,[2] ayant esté envoyé par la reine mère du roy à messieurs des Estats Généraulx, leur a dit ce qui s'ensuit.

Messieurs,

Cet estat qui a tousjours faict profession d'affectionner la reine, estant gouverné par des personnes de maintes vertus, je fairois tort à l'opinion qu'on doibt avoir de leur générosité, si je croyois qu'il fust besoing d'un grand nombre de persuasions pour les disposer de rendre office à la reine en l'estat où elle est à présent. Je sçay trop que le sentiment qu'imprime l'honneur et la vraye amitié dans l'âme des hommes vertueux, faict qu'ils recherchent plus volontiers les occasions où ils peuvent avoir lieu de soulager les peines de leurs amis, que celles où ils trouveroient l'advantage de participer à leurs prospéritez, de sorte que pour obtenir de voz Seigneuries l'assistence que je viens demander au nom de la reine, je ne pense avoir que deux choses à vous représenter de sa part, l'une est la mauvaise condition où elle est réduite, l'autre est l'occasion qui s'offre à cet estat de luy procurer du repos.

Quant au premier, messieurs, je n'ay pas à déduire présentement les causes des disgrâces de la reine. Ce seroit un trop long discours et qui ne se pourroit faire sans toucher des matières trop délicates, joinct que mes ordres ny mon intention ne sont pas de faire icy une apologie des actions de la reine, jugeant qu'elles n'en ont pas besoing en ce lieu et que cela d'ailleurs ne pourroit servir à la fin de ma commission. Je vous dirai seulement que depuis la séparation, qui survint entre le roy et la reine sa mère à Compiègne,[3] la reine a tousjours conservé dans son coeur un ardant désir de réunion avecq le roy son fils. Chacun sçait que les entrailles des mères ne peuvent estre insensibles à l'amour au regard de leurs enfans, et c'est ce sentiment de mère qui a faict quitter Bruxelles à la reine, où elle subsistoit sans incommodité, jugeant que son séjour dans un pays qui estoit en rupture avecq la France donnoit subject de luy fermer l'accès auprez du roy son fils, et qu'en un autre amy et confédéré de cette coronne elle pourroit plus facilement travailler à sa réconciliation. La reine estant doncques sortie de Flandre avec cet esprit, ainsi qu'elle a faict veoir par des déclarations publicques, n'avoit perdu aucun temps à rechercher son accommodement et a faict pour cela trois notables tentatives.

La première fust en passant les terres de cet estat, voz Seigneuries ayant eu la bonté de vouloir mettre la main à un si saint ouvrage de réunir la mère avec le fils, mais une mère et un fils de telle qualité, que leur division ne peut que offencer le reguard publicq et tirer à sa suite de mauvaises conséquences. Cet estat s'estant employé pour un si grand bien sçait assez quel en a esté le succes, il seroit superflu de le racomter. C'est la première tentative.

La seconde fust faicte par la voye de la reine d'Angleterre, cette princesse estimant que le lien naturel qui l'atasche au roy son frère, estant la reine leur mère commune,

1 Copie Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 7. Oorspr. De bijlage is geschreven door Pieter Pels (no. 5002 n. 1), klerk van Petter Spiring Silvercrona. Enkele kleine verschrijvingen zijn stilzwijgend gecorrigeerd.

2 Jacques Le Coigneux (no. 5279 n. 5). Hij hield echter geen redevoering in de vergadering van de Staten-Generaal, maar werd slechts door enige gedeputeerden gehoord op de ‘vertreck-camer’; vgl. Res. SG dd. 19 en 28 december 1641. Aan de Franse koningin-moeder Maria de' Medici werd vervolgens op 2 januari 1642 een schriftelijk antwoord gegeven; minuut ARA, SG no. 6767[I].

3 Gedoeld wordt op de gebeurtenissen die in 1631 hadden plaatsgevonden in het vervolg van de ‘journée des dupes’ (12 november 1630).

elle auroit meilleure grâce que tout autre de moyenner leur réunion, envoya pour cet effect en France

l'un de ses plus confidents serviteurs;[4] il eust charge aprez avoir applicqué ses principaux soings à la réconciliation cordiale, pour laquelle il estoit envoyé, de prier le roy qu'il luy pleust d'accorder à la reine sa mère la jouissance de ses biens pour vivre en Angleterre, attendant que Dieu disposast les choses en sorte qu'elle peut avoir la consolation de le reveoir. Enfin, aprez une longue négotiation, pendant laquelle il fust faict des propositions pour porter la reine au voyage d'Italie, auquel elle avoit beaucoup de répugnance, la responce fust que le roy ne pouvoit prendre autre résolution sur les affaires de la reine sa mère que de n'en point prendre qu'en la conclusion de la paix. Ceci est la seconde tentative.

La troisième fust aprez les mouvements qui survindrent entre l'Angleterre et l'Escosse, le roy et la reine de la Grande-Bretaigne ne pouvant plus continuer à la reine leur mère les mesmes assistences qu'elle avoit receues d'eux auparavant. La reine se résolut alors d'envoyer un dez siens[5] directement vers le roy son fils, sans autre médiateur que celuy qu'il honnore de sa principale confiance. Cet envoyé eust ordre d'agir aux mesmes fins que le précédent, mais avecq cette différente condition que la reine pour s'accommoder aux volontez du roy consentoit d'aller vivre en Italie, nonobstant son aage et ses indispositions qui luy rendoyent les voyages très peinibles. Et avecq cette différence la reine se promettoit trouver la porte ouverte à un favorable traitement. Néantmoins elle eust incontinent cette mortification que son envoyé ne peust avoir accès au roy son fils pour luy présenter ses lettres, et ne fust veu non plus de celuy qui a la direction de ces affaires,[6] à qui la reine avoit ausi escrit en termes très-obligeans. Bien est-il véritable, pour ne rien obmettre de ce qui est deu à la gloire du roy, qu'il eust cette bonté, sçachant l'angustie où se trouvoit la reine sa mère, de luy envoyer promtement une somme de 100 000 livres pour soubvenir aux despences pressées de la maison, et se préparer au voyage d'Italie, où sa Maj.[té] faisoit estat[7] qu'elle donneroit à la reine sa mère une pension convenable pour son entretènement. Mais la reine, qui sçait que la nature des pensions est casuelle, qui craignoit par beaucoup des considérations de n'estre pas punctuellement payée de celle qu'elle auroit à recepvoir, et qui prévoyoit que ceste pension luy mancquant en un lieu où elle debvoit attendre peu de secours, estant esloignée de touts ses enfans, sa condition pourroit devenir insuportable, la reine voulut avant que d'entreprendre le voyage faire instance pour obtenir la possession de ses biens, et sur cette difficulté et quelque autre qui fust faicte en des articles de peu d'importance, la négotiation fust rompue de la part du roy sans qu'il fust possible à la reine de la renouer. Voilà la troisième tentative.

La reine ensuite désespérant de son accommodement et pressée par la disposition des affaires du pais et de l'air qui estoit contraire à sa santé, ne peust prendre autre parti pour lors que de se réfugier à Cologne avecq l'équipage, que voz Seigneuries ont veu, qui a peu de vestiges, à dire le vray, d'un train d'une grande reine, remettant ses affaires à la providence de Dieu et sa subsistence aux soings de la reine d'Angleterre sa fille. Mais comme se seroit se flatter par trop d'espérer que cette princesse fust bientost en estat d'assister la reine sa mère, bien que ce soit son inclination et celle du roy son mari conjointement, dont la reine leur mère se sçauroit assez louer, il est évident que, cette assistence manquant à la reine et n'en aiant

4 Henry Jermyn; zijn missie vond in het voorjaar van 1639 plaats. Vgl. *CSP Ven. 1636-1639*, register i.v.
5 De sieur de Bonnefons, aalmoezenier van Maria de' Medici, vertrok in het voorjaar van 1641 uit Engeland. Zie voor zijn missie *CSP Ven. 1640-1642*, p. 120.
6 Richelieu.
7 Door Grotius verbeterd uit: entre.

pas d'ailleurs, qu'elle se trouve comme à la veille de tomber en un désastre qui aura peu d'exemples. Vous voyez, messieurs, l'estat où est réduite cette princesse.

Or, dans ces enpressemens la reine pour ne point manquer à ce qu'elle doibt à elle-mesme, voyant les dispositions et les préparatifs à la paix, se souvenant de la responce qui fust faicte à la reine d'Angleterre, qu'en cette conjointure le roy adviseroit aux affaires de la reine sa mère, considérant, dis-je, la reine que si jamais l'occasion luy peust estre favorable pour obtenir du

repos, c'est celle-cy, où il semble que tout concourt à la tranquillité publicque, que d'un veu commun l'esprit malin de la discorde doibve estre confondu et que les anges tutélaires de la paix doibvent avoir l'advantage, en cette occasion la reine a recours aux alliez de la France et du roy son fils pour lui moienner la possession de ses biens, afin qu'elle puisse vivre au moins dans les pays estrangers. Ses prétensions ne vont pas plus avant. Entre touts les alliez de la France votre estat, messieurs, tient le premier rang et il a faict voir par tant d'actions signalées que ses intérests sont attachez à la grandeur de cette coronne et à la prospérité des affaires du roy, que non seulement les offices que vous rendrez à la reine en ce rencontre ne seront point suspects, mais passeront pour des tesmoignages nouveaux de vostre affection à la personne du roy et à l'honneur de son royausme, n'estant pas mesme imaginable que le roy ne prenne tousjours plaisir d'entendre parler de réconciliation avec la reine sa mère et de soubvenir à ses nécessitez. Voilà donc, messieurs, l'occasion qui s'offre à voz Seigneuries d'assister la reine, en suite de quoy je n'employerai point d'advantage de temps à vous représenter combien sa cause est favorable et de combien de justice seront accompagnées voz interventions. Cela consiste en choses trop cognues, la naisance de ceste princesse, ce que l'alliance qu'elle a contractée avec le feu roy adjouste à la dignité de sa personne, les bénédictions qui ont suivi son mariage si abondamment, les grands et si importants services qu'elle a rendu à la France pendant son administration, les soings tendres et diligans qu'elle a eu de la persone du roy son fils en son bas age, ses veilles et ses travaux pour soustenir le faix des affaires d'un si grand estat; bref, tant d'effects de la paix bienheureuse dont il a pleu à Dieu de favoriser la France pendant un si long temps soubs la conduite de la reine, qui sont choses si notoires et si augustes que, quand on auroit aboli touts les monuments publicqs pour en oster le souvenir, certes la mémoire des hommes les conserveroit à la postérité de siècle en siècle. Toutes ses considérations que voz Seigneuries sçauront bien mieux examiner et représenter que je ne pourois faire, jointes à la justice de la cause d'une mère qui demande la jouissance de ses biens pour vivre, jointes encore au bon naturel du roy et fortifiées de voz interventions, sont d'un si grand poids à comparaison de tout ce qui se peut opposer à vos bons offices, qu'estants mis dans la balance par un roy qui faict profession d'aimer particulièrement la justice entre toutes les vertus, il n'est pas loisible de doubter du succès des assistences que voz Seigneuries rendront à la reine en cette occasion.

Néantmoins, messieurs, quant il arriveroit que la providence divine en disposeroit autrement et que voz offices n'aporteroient point à la reine la consolation qu'elle s'en promet, j'ay charge de déclarer icy de sa part, comme elle a souvent faict ailleurs depuis ses disgrâces, que de quelque façon qu'elle soit traittée, l'amour tendre qu'elle porte à la persone du roy son fils ne recepvra jamais d'altération, que quand elle seroit privée de touts aultres biens que de la qualité de sa mère, qu'on ne luy sçauroit oster, le roy son fils ne sera pourtant jamais privé de ses dernières bénédictions, et qu'elle n'aura jamais ausi dans son coeur un seul sentiment de mauvaise volonté contre[8] ceux qu'elle sçaura luy avoir esté desfavorables, voulant la reine faire profession d'oublier promptement les offences et de conserver perpétuellement la mémoire des obligations. Celle qu'aura la reine à cet estat en luy accordant la demande qu'elle faict aujourd'huy, tiendra l'une des premières places dans son coeur entre celles qu'elle estime les plus dignes de sa recognoisance.

8 Eveneens door Grotius verbeterd uit: entre.

Registers

1A. Lijst van afkortingen

van der Aa = A.J. van der Aa, Biographisch woordenboek der Nederlanden. Dl. I-XXI. Haarlem 1852-1878.
ADB = Allgemeine Deutsche Biographie. Bd. I-LVI. Leipzig 1875-1912.
AE = Ministère des Affaires Etrangères, Parijs.
Aitzema = L. van Aitzema, Saken van staet en oorlogh, in ende omtrent de Vereenigde Nederlanden. Dl. I-VI (f.^{o}). 's-Gravenhage 1669-1672.
ARA = Algemeen Rijksarchief, Den Haag
BG = J. ter Meulen en P.J.J. Diermanse, Bibliographie des écrits imprimés de Hugo Grotius. La Haye 1950.
BL = British Library, Londen.
BLÖ = C. von Wurzbach, Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich. Th. I-LX. Wien 1856-1891.
BLS = Biografiskt lexikon öfver namnkunnige svenske män. Bd. I-XXIII, N.F. I-X. Stockholm ^{2}1874-1890.
BN = Bibliothèque Nationale, Parijs.
BNB = Biographie nationale publiée par l'Académie Royale des sciences, des lettres et des beaux-arts de Belgique. T. I- . Bruxelles 1866-
BSHPF = Bulletin de la Société de l'histoire du protestantisme français. Paris 1853-
BWPGN = J.P. de Bie en J. Loosjes, Biographisch woordenboek van protestantsche godgeleerden in Nederland. Dl. I-VI. 's-Gravenhage [1903-1949]
Clavis Epist. = [D. van Alphen], Clavis epistolarum Hugonis Grotii nunc primum edita. [1763] (*BG* no. 1211).
Corpus Reformatorum = C.G. Bretschneider, H.E. Bindseil e.a. (eds.), Corpus Reformatorum. Vol. I-LXXXV. Halle-Braunschweig-Berlin 1834-1897.
Courante = Courante uyt Italien ende Duytschlandt, etc. (Parijs, Bibliothèque Mazarine, Rés. Fol. 5028*^{2}).
CSP Dom. = J. Bruce e.a. (eds.), Calendar of state papers, Domestic series, of the reign of Charles I. Vol. I-XXIII. London 1858-1897.
CSP Ven. = R. Brown e.a. (eds.), Calendar of state papers and manuscripts, relating to English affairs, existing in the archives and collections of Venice, and in other libraries of Northern Italy. Vol. I-XXXVIII. London 1864-1940.

DBF = Dictionnaire de biographie française. T. I- . Paris 1933-
DBI = Dizionario biografico degli Italiani. T. I- . Roma [1960]-
DBL = Dansk biografisk leksikon. Dl. I-XXVII. København 1933-1944.
DEI = Dizionario enciclopedico italiano. T. I-XII, Suppl. Roma [1955-1963].
DHGE = Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastiques. T. I- . Paris 1912-
DNB = Dictionary of national biography. Vol. I-LXIII, Suppl. I-III, 2nd Suppl. I-III. London 1885-1904.
EC = Enciclopedia universal ilustrada europeo-americana. Vol. I-LXX, Ap. I-X, Supl. I- . Barcelona-Madrid [1905]-
Epist. = H. Grotii epistolae quotquot reperiri potuerunt. Amsterdam 1687 (*BG* no. 1210).
Epist. ad domum Sueciae = Epistolae H. Grotii ad domum regiam Sueciae et alios Suecos omnes fere ineditae. Stockholm 1892 (*BG* no. 1227).
Epist. ad Gall. = H. Grotii epistolae ad Gallos. Leiden ^{2}1650 (*BG* no. 1214).
Epist. eccl. = Praestantium ac eruditorum virorum epistolae ecclesiasticae et theologicae. Amsterdam ^{2}1684 (*BG* no. 1241).
Epist. ex scriniis J. Brant = Epistolae celeberrimorum virorum ex scriniis literariis Iani Brantii. Amsterdam 1715 (*BG* no. 1329).
Epist. ad Iaski = H. Grotii epistolae ad Israelem Iaski. Danzig 1670 (*BG* no. 1219).
GA = Gemeentearchief.
Gazette = Th. Renaudot, Recueil de toutes les Gazettes, Nouvelles, Relations, Extraordinaires et autres récits des choses avenues (BN, 4° Lc^{2} 1).
GB = Gemeentebibliotheek.
GEPB = Grande enciclopédia portuguesa e brasileira. Vol. I-XL. Lisboa-Rio de Janeiro [1935-1960].
Haag = E. en E. Haag, La France protestante. T. I-X. Paris 1846-1859.
Haag^{2} = E. en E. Haag, La France protestante, T. I-VI. Paris ^{2}1877-1888.
KB = Koninklijke Bibliotheek, Kungliga Biblioteket, Kongelige Bibliotek.
LTK = Lexikon für Theologie und Kirche. Bd. I-X, Register. Freiburg ^{2}1957-1967.
Mc Alpin Cat. = C.R. Gillett, Catalogue of the McAlpin collection of British history and theology. Vol. I-V. New York 1927-1930.
Nagtglas = F. Nagtglas, Levensberichten van Zeeuwen. Dl. I-II. Middelburg 1890-1893.
NBG = F. Hoefer, Nouvelle biographie générale. T. I-XLVI. Paris 1857-1877.
NDB = Neue Deutsche Biographie. Bd. I- . Berlin [1953]-
NNBW = Nieuw Nederlandsch biografisch woordenboek. Dl. I-X. Leiden 1911-1937.

Oxenst. Skrifter = Rikskansleren Axel Oxenstiernas skrifter och brefvexling. Afd. I, II. Stockholm 1888-
PSB = Polski słownik biograficzny. T. I- . Kraków 1935-
RA = Rijksarchief, Riksarkivet.
Res. SG = Resolutiën der Staten-Generaal (ARA, Archief van de Staten-Generaal 1576-1796).
Res. SH = Resolutiën van de Heeren Staaten van Holland en Westvriesland 1524-1795. ['s-Gravenhage ^{2}1727?-1798].
RPTK = Realencyklopädie für protestantische Theologie und Kirche. Bd. I-XXIV. Leipzig ^{3}1896-1913.
Sarravii Epist. = P. Burman (ed.), Claudii Sarravii senatoris Parisiensis epistolae. Utrecht 1697 (*BG* no. 1290).
SBL = Svenskt biografiskt lexikon. Bd. I- . Stockholm [1918]-
O. Schutte, *Repertorium* I = O. Schutte, Repertorium der Nederlandse vertegenwoordigers, residerende in het buitenland, 1584-1810. 's-Gravenhage 1976.
O. Schutte, *Repertorium* II = O. Schutte, Repertorium der buitenlandse vertegenwoordigers, residerende in Nederland, 1584-1810. 's-Gravenhage 1983.
SG = Staten-Generaal.
Theatr. Eur. = J.P. Abelinus e.a., Theatrum Europaeum oder wahrhaftige Beschreibung aller denckwürd. Geschichten, 1617-1718. T. I-XX. Franckfurt am Mayn 1637-1737.
UB = Universiteitsbibliotheek, Universitätsbibliothek, Universitetsbibliotek.
Urk. u. Act. (*U. und A.*) = Urkunden und Actenstücke zur Geschichte des Kurfürsten Friedrich Wilhelm von Brandenburg. Bd. I-XXIII. Berlin 1864-1930.
Vossii Epist. = P. Colomesius (ed.), G.J. Vossii et clarorum virorum ad eum epistolae. Londen ^{2}1691.
Vossii Opera, Epist. = G.J. Vossius, Opera in sex tomos divisa. T. IV Epistolae selectiores. Amsterdam 1699.
Zedler, *Universal-Lex.* = J.H. Zedler, Grosses vollständiges Universal-Lexikon. Bd. I-LXIV, Suppl. I-IV. Halle-Leipzig 1732-1754, repr. Graz 1961-1964.

1B. Lijst van geraadpleegde werken

In vorige delen vermelde werken zijn niet opnieuw opgenomen.

Adam, Ch., en G. Milhaud (eds.) - Descartes correspondance. T. I-VIII. Paris 1936-1963.

Aerssen, François van, zie Rethaan Macaré, C.A.

Ahsmann, Margreet - Willem de Groot (1597-1662) en zijn studie te Leiden in het licht van brieven van zijn broer Hugo, in: Tijdschrift voor rechtsgeschiedenis L(1982), p. 371-401.

Andreu, J. - Catálogo de una collección de impresos (libros, folletos y hojas volantes) referentes á Cataluña, siglos XVI, XVII, XVIII y XIX. Barcelona 1902.

Aumale, duc d', H.E.P.L. d'Orléans, - Histoire des princes de Condé pendant le XVIe et XVIIe siècles. T. 1-7, index, atlas. Paris 1885-1896.

Babrius and Phaedrus, zie Perry, B.E.

Baillon, Ch. de (ed.) - Lettres inédites de Henriette-Marie de France, reine d'Angleterre. Paris ^{2}1884.

Baron, Frank (ed.) - Joachim Camerarius (1500-1574). Beiträge zur Geschichte des Humanismus im Zeitalter der Reformation. München 1978. Humanistische Bibliothek, 24.

Barreto, J.F., zie Bocage, C.R. du, en E. Prestage.

Battisti, C., en G. Alessio - Dizionario etimologico italiano. T. I-V. Firenze 1950-1957.

Batllori, M. - Los jesuitas y la guerra de Cataluña 1640-1659 en el tercer centenario de la paz de los Pirineos, in: Boletín de la Real Academia de la Historia, 146(1960), p. 141-198.

Batten, J.M. - John Dury, advocate of christian reunion. Chicago 1944.

Baur, J. - Philipp von Sötern, geistlicher Kurfürst zu Trier, und seine Politik während des dreissigjährigen Krieges. Bd. 1-2. Speyer 1897-1914.

Bekkers, J.A.F. (ed.) - Correspondence of John Morris with Johannes de Laet (1634-1649). Diss. Nijmegen 1970.

Berg, J. van den, en J.P. van Dooren (eds.) - Pietismus und Reveil. Referate der internationalen Tagung: Der Pietismus in den Niederlanden und seine internationalen Beziehungen, Zeist 18.-22. Juni 1974. Leiden 1978. Kerkhistorische bijdragen, VII.

Bergh, S. - Svenska Riksrådets Protokoll med understöd af statsmedel i tryck utgifvet af Kongl. Riksarkivet. VIII (1640, 1641). Stockholm 1898. Handlingar rörande Sveriges historia, ser. 3.

Bibliotheca Sanctorum, zie Caraffa, F.

Bierther, Kathrin - Der Regensburger Reichstag von 1640/1641. [Diss. Mainz 1969.] Kallmünz 1971. Regensburger historische Forschungen, 1.

Blesch, E. - Restitution der Pfalz und Beziehungen Karl Ludwigs zu England. Diss. Heidelberg 1891.
Blet, P. - Le plan de Richelieu pour la réunion des protestants, in: Gregorianum XLVIII(1967), p. 100-129.
Bocage, C.R. du - Subsidios para o estudo das relaões exteriores de Portugal em seguida á restauração (1640-1649). Vol. 1- . Lisboa 1916-
Bocage, C.R. du, en E. Prestage (eds.) - Relação da embaixada a França em 1641 por João Franco Barreto. Coimbra 1918.
Boetzelaer, E.O. van - Nederlandsche internationale arbitrages tusschen 1581 en 1794. Les arbitrages internationaux néerlandais de 1581 à 1794. Diss. Leiden 1929.
Booy, E.P. de - Inventaris van de archieven van de familie Van Boetzelaer. Utrecht [2]1982. Inventarissen van het Rijksarchief in Utrecht, 32.
Bots, H., en P. Leroy - Hugo Grotius et la réunion des chrétiens: entre le savoir et l'inquiétude, in: XVIIe siècle 35(1983), p. 451-469.
Bots, H., en P. Leroy - La mort de Richelieu vue par des protestants, in: Lias IV(1977), p. 85-98.
Brasão, E. - Portugal e a Santa Sé. Lisboa 1976. Academia Portuguesa da História, Subsídios para a história Portuguesa, 14.
Burckhardt, C.J. - Richelieu. T. 1-4. München 1935-1967.
Burgh, A.H.H. van der - Gezantschappen door Zweden en Nederland wederzijds afgevaardigd gedurende de jaren 1592-1795. 's-Gravenhage 1886.
Caraffa, F., e.a. (eds.) - Bibliotheca Sanctorum. T. I-XIII. Roma 1961-1970.
Chéruel, A., en G. d'Avenel (eds.) - Lettres du Cardinal Mazarin, pendant son ministère. T. I-IX. Paris 1872-1906. Collection de Documents inédits sur l'Histoire de France, publiés par les soins du Ministre de l'Instruction publique. Première Série. Histoire politique.
Christ, Y. - Le Louvre et les Tuileries. [Paris 1949].
Dek, A.W.E. - Graf Johann der Mittlere von Nassau-Siegen und seine 25 Kinder. Rijswijk 1962.
Delaherche, Françoise - Etude sur le fonctionnement quotidien du parlement de Paris de 1640 à 1642. Paris 1975 [microfiche].
Delfts Orakel, Het. Hugo de Groot 1583-1645. Delft 1983 [uitgave verschenen bij een tentoonstelling in Stedelijk Museum het Prinsenhof].
Dishoeck, P.L. van - Het Sint-Barbara-klooster en het Prinsenhof te Leiden. [Leiden] 1980 [doctoraalscriptie, getypt; aanwezig in Kunsthistorisch Instituut Leiden].
Dizionario etimologico italiano, zie Battisti, C. en G. Alessio.
Documenta Bohemica bellum Tricennale illustrantia. T. I-VII. Praha 1971-1981.
Dória, A.A. (ed.) - Conde da Ericeira, História de Portugal restaurado. Nova edição, anotada e prefaciada. Vol. I-IV. [Coimbra-Porto 1945-1946].
Dudok van Heel, S.A.C. - Abraham Anthonisz. Recht (1588-1664), een remonstrants opdrachtgever van Rembrandt, in: Amstelodamum, maandblad voor de kennis van Amsterdam 65(1978), p. 81-88.

Engelbert, G. - Der Hessenkrieg am Niederrhein, in: Annalen des historischen Vereins für den Niederrhein insbesondere das alte Erzbistum Köln, 161(1959), p. 65-113; 162(1960), p. 35-96; 163(1961), p. 134-165.
Erdmannsdörffer, B., e.a. (eds.) - Urkunden und Actenstücke zur Geschichte des Kurfürsten Friedrich Wilhelm von Brandenburg. Bd. I-XXIII. Berlin 1864-1930.
Ericeira, zie Dória, A.A.
Erleutertes Preussen oder auserlesene Anmerckungen ueber verschiedene zur preussischen Kirchen-, civil- und gelehrten-Historie gehörige besondere Dinge, woraus die bissherigen Historienschreiber theils ergäntzet, theils verbessert, auch viele unbekannte historische Warheiten ans Licht gebracht werden. T. I-V. Königsberg 1724-1742.
Ernstberger, A. - Englands Ansichten zur Weltlage 1641/42. München 1961. Bayerische Akademie der Wissenschaften, philosophisch-historische Klasse, Sitzungsberichte 1961, Heft 6.
Eyffinger, A.C.G.M. - In quest of synthesis: an attempted synopsis of Grotius' works according to their genesis and objective, in: Grotiana N.S. IV (1983), p. 76-88.
Eyffinger, A.C.G.M. - Inventory of the poetry of Hugo Grotius. Assen 1982.
Foerster, J.F. - Kurfürst Ferdinand von Köln. Die Politik seiner Stifter in den Jahren 1634-1650. Münster 1976. Schriftenreihe der Vereinigung zur Erforschung der neueren Geschichte, 6.
Fontaine Verwey, H. de la - Dr. Joan Blaeu and his sons, in: Quaerendo XI(1981), p. 5-23.
Fontaine Verwey, H. de la - Uit de wereld van het boek. Dl. I- . Amsterdam 1975-
Fridericia, J.A. - Danmarks ydre politiske Historie i Tiden fra Freden i Lybek til Freden i Kjøbenhavn (1629-1660). Delen I- . Kjøbenhavn 1876, 1881.
Fuks, L. en R. - Menasseh Ben Israel as a bookseller, in the light of new data, in: Quaerendo XI(1981), p. 34-45.
Gallia christiana in provincias ecclesiasticas distributa qua series et historia archiepiscoporum, episcoporum et abbatum Franciae vicinarumque ditionum ab origine ecclesiarum ad nostra tempora deducitur et probatur ex authenticis instrumentis ad calcem positis opera et studio Dionysii Sammarthani. Editio altera, labore et curis Pauli Piolin recensita et aucta. T. I-V, XI, XIII. Parisiis 1870-1877.
Gaquère, F. - Pierre de Marca (1594-1662). Sa vie, ses oeuvres, son gallicanisme. Diss. Paris 1932.
Giussani, A. - Il forte di Fuentes. Como 1905.
Glasson, E. - Le parlement de Paris, son rôle politique depuis le règne de Charles VII jusqu'à la Révolution. T. 1-2. Paris 1901.
Gonnet, C.J. (ed.) - Briefwisseling tusschen de gebroeders Van der Goes (1659-1673). Dl. 1-2. Amsterdam 1899-1909. Werken uitgegeven door het Historisch Genootschap, 3e serie nos. 10-11.
Groenveld, S., en H.L. Ph. Leeuwenberg (eds.) - De Unie van Utrecht. Wording en werking van een verbond en een verbondsacte. Den Haag 1979. Geschiedenis in veelvoud, 6.
Haan, R.L. - The treatment of England and English affairs in the Dutch pamphlet literature 1640-1660. Diss. Michigan 1959.

Haar, C. van de - De diplomatieke betrekkingen tussen de Republiek en Portugal 1640-1661. [Diss. Amsterdam.] Groningen 1961.

Haller, W. (ed.) - Tracts on liberty in the puritan revolution 1638-1647. Vol. I-III. New York 1934. Records of civilization, sources and studies edited under the auspices of the department of history, Columbia University, XVIII.
Halm, C., en W. Meyer - Catalogus codicum Latinorum bibliothecae regiae Monacensis. T. IV. I, II: I. München 1874, repr. Wiesbaden 1968 [p. 189-386: Collectio Camerariana].
Hamel, J.A. van - De eendracht van het land, 1641. Eene schilderij van Rembrandt en een tijdvak, in: De Gids 108(1944-1945) III, p. 53-91.
Heesakkers, C.L. - Foundation and early development of the Athenaeum Illustre at Amsterdam, in: Lias IX(1982), p. 3-18.
Henriette Marie de France, zie Baillon, Ch. de.
Hertz, H.W. - Die Gräber 'zu ewigen Tagen' in der Domkirche zu Hamburg, in: Zeitschrift des Vereins für Hamburgische Geschichte 55(1969), p. 105-127.
Hillairet, J. - Dictionnaire historique des rues de Paris. T. I-II. [Paris 1960].
Hill, Christopher - Antichrist in seventeenth-century England. London-New York-Toronto 1971. University of Newcastle upon Tyne publications. The Riddell Memorial Lectures, 41st series.
Hoffmann, Michael - Theologie, Dogma und Dogmenentwicklung im theologischen Werk Denis Petau's. Mit einem biographischen und einem bibliographischen Anhang. [Diss. Regensburg 1974.] Frankfurt/M.-München 1976. Regensburger Studien zur Theologie, 1.
Hohenemser, P. - Flugschriftensammlung 'Discursus politici' des Johann Maximilian zum Jungen. Frankfurt am Main 1930.
Hohenemser, P. - Flugschriftensammlung Gustav Freitag. Frankfurt am Main 1925.
Horst, K. van der - A 'Vita Casparis Barlaei' written by himself, in: Lias IX(1982), p. 57-83.
Hugo Grotius, a great European 1583-1645. Contributions concerning his activities as a humanist scholar. Delft 1983.
Huygens, Constantijn, zie Zwaan, F.L.
Jobert, A. - De Luther à Mohila. La Pologne dans la crise de la chrétienté 1517-1648. Paris 1974. Collection historique de l'Institut d'études slaves, XXI.
Jonge, H.J. de - De bestudering van het Nieuwe Testament aan de Noordnederlandse universiteiten en het Remonstrants Seminarie van 1575 tot 1700. Amsterdam-Oxford-New York 1980. Verhandelingen der Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, afd. Letterkunde, N.R. 106.
Jüdel, A. - Verhandlungen über die Kurpfalz und die pfälzische Kurwürde vom Oktober 1641 bis Juli 1642. Diss. Halle-Wittenberg 1890.
Kamerbeek, Wilhelmina G. - Some letters by Johannes Arnoldi Corvinus, in: Lias IX(1982), p. 85-109.
Kamp, J.L.J. van de - Emanuel van Portugal en Emilia van Nassau. Assen 1980. Werken uitgegeven door het Koninklijk Nederlandsch Genootschap voor Geslacht- en Wapenkunde, VI.
Kentenich, G. - Triers Statthalter (1580-1797), in: Trierische Heimat I (1924/1925) en II (1925/1926).
Kernkamp, G.W. - De sleutels van de Sont. Het aandeel van de Republiek in den Deensch-Zweedschen oorlog van 1644-1645. [Diss. Utrecht.] 's-Gravenhage 1890.

Klönne, B.H. - Leonardus Marius en Hugo de Groot, in: De Katholiek 95(N.R. 7) (1889), p. 337-350, en 96(N.R. 8) (1889), p. 220-225.
Köhn, G. - Neue Quellen zum Glückstädter Elbzoll und zum Schiffsverkehr auf der unteren Elbe in den dreissiger Jahren des 17. Jahrhunderts in: Zeitschrift des Vereins für Hamburgische Geschichte 59(1973), p. 103-105.
Krüger-Löwenstein, U. - Die Reise des Grafen Kraft von Nassau-Saarbrücken in die Niederlande (1640-1642), in: Nassauische Annalen 87(1976), p. 143-155.
Kübler, B. - Periculum, pariculum, in: Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Rom. Abt., 54(1934), p. 327-328.
Kübler, B. - Pariculum, exemplum, in: Studi in onore di Salvatore Riccobono. Palermo 1936, I, p. 435-453.
Labatut, J.-P. - Aspects de la fortune de Bullion, in: XVIIe siècle LX(1963), p. 11-39.
Laet, J. de, zie Bekkers, J.A.F.
Lahrkamp, H. - Jan von Werth. Sein Leben nach archivalischen Quellenzeugnissen. Köln 1962. Veröffentfichungen des kölnischen Geschichtsvereins, 24.
Lamping, A.J. - Ulrichus Velenus (Oldřich Velenský) and his treatise against the papacy. [Diss. Leiden 1975.] Leiden 1976. Studies in medieval and reformation thought, 19.
Langenbeck, W. - Die Politik des Hauses Braunschweig-Lüneburg in den Jahren 1640 und 1641. Hannover-Leipzig 1904. Quellen und Darstellungen zur Geschichte Niedersachsens, 18.
Langlade, J. de - Mémoires de la vie de Frédéric Maurice de La Tour d'Auvergne, duc de Bouillon, souverain de Sedan. Avec quelques particularitez de la vie et des moeurs de Henri de La Tour d'Auvergne, vicomte de Turenne. Amsterdam 1693.
Laplanche, F. - Orthodoxie et prédication. L'oeuvre d'Amyraut et la querelle de la grâce universelle. Paris 1965. Etudes d'histoire et de philosophie religieuses publiées sous les auspices de la Faculté de théologie protestante de l'université de Strasbourg, 59.
Laud, W., zie Scott, W.
Ledebur, L. von - Adelslexikon der preussischen Monarchie. Bd. 1-3. Berlin 1855.
Leroy, P. - Le dernier voyage à Paris et en Bourgogne, 1640-1643, du réformé Claude Saumaise. [Diss. Nijmegen.] Amsterdam-Maarssen 1983. Etudes de l'Institut de recherches des relations intellectuelles entre les pays de l'Europe occidentale au XVIIe siècle, 9.
Litta, P. e.a. - Famiglie celebri italiane. Milano, etc. 1819-[1923].
Londorpius, M.C. - Der Römischen Kayserlichen Majestät und dess Heiligen Römischen Reichs geist- und weltlicher Stände, Chur- und Fürsten, Grafen, Herren und Städte Acta Publica. Th. 1-18. Frankfurt am Mayn 1668-1721.
Loose, H.-D. - Hamburger Gesandte auf dem Regensburger Reichstag 1640/41. Ein Beitrag zur Geschichte von öffentlicher Meinung und Diplomatie Hamburgs in der Mitte des 17. Jahrhunderts, in: Zeitschrift des Vereins für Hamburgische Geschichte, 61(1975), p. 13-31.
Loose, H.-D. - Hamburg und Christian IV. von Dänemark während des Dreissigjährigen Krieges. Ein Beitrag zur Geschichte der hamburgischen Reichsunmittelbarkeit. Hamburg 1963.

Losman, A. - Carl Gustaf Wrangel och Europa. Studier i kulturförbindelser kring en 1600-talsmagnat. [Diss. Göteborg 1979.] Stockholm 1980. Lychnos Bibliotek, 33.
Lukaszewicz, J. - Geschichte der reformirten Kirchen in Lithauen. Bd. 1-2. Leipzig 1848-1850.
Magdaleno, R. - Catálogo XXIII del Archivo de Simancas. Papeles de Estado. Milán y Saboya (siglos XVI y XVII). Valladolid 1961.
Marquard, E. - Danske gesandter og gesandtskabspersonale indtil 1914. København 1952.
Mazarin, J., zie Chéruel, A.
Melanchthon, Ph., zie Scheible, H.
Meyer, Ernst - Gustaf Rosenhane, hans lif och verksamhet; ett bidrag till svenska literaturens historia under 1600-talet. Diss. Upsala 1888.
Milo, T.H. - Het Nederlands hulpeskader voor Portugal (1641), in: Varia Historica, aangeboden aan prof. dr. A.W. Byvanck door de Historische Kring te Leiden. Assen 1954, p. 165-176.
Moor, Conradin von - Geschichte von Currätien und der Republik 'gemeiner drei Bünde' (Graubünden). Bd. 1-2. Cur 1869-1874.
Mörner, M. - Paul Strassburg, ein Diplomat aus der Zeit des Dreissigjährigen Krieges, in: Südost-Forschungen, XV(1956), p. 327-363.
Nellen, H.J.M. - Grotius, l'homme et l'oeuvre: aperçu bibliographique, in: XVIIe siècle 35(1983), p. 499-502.
Nellen, H.J.M. - Hugo Grotius (1583-1645). Geschichte seines Lebens basierend auf seiner Korrespondenz, in: Nachbarn 28(1983), p. 1-42.
Nolte, Maria E. - Georgius Cassander en zijn oecumenisch streven. Diss. Nijmegen 1951.
Pagenstecher, K. - Der Streit um die während des Dreissigjährigen Krieges konfiszierten Güter des Hauses Nassau-Saarbrücken, in: Nassauische Annalen 50(1929), p. 160-178.
Perry, B.E. (ed.) - Babrius and Phaedrus. Newly edited and translated into English, together with an historical introduction and a comprehensive survey of Greek and Latin fables in the Aesopic tradition. London 1965. The Loeb Classical Library 436.
Petitot, A., en L.J.N. Monmerqué (eds.) - Mémoires d'Omer Talon. T. 1-4. Paris 1827-1828. Collection des mémoires relatifs à l'histoire de France, série II, t. 60-63.
Piolin, P., zie Gallia christiana.
Poelhekke, J.J. - Amalia van Solms 1602-1675, in: C.A. Tamse (ed.), Vrouwen in het landsbestuur. 's-Gravenhage 1982, p. 111-126.
Poelhekke, J.J. - Hugo de Groot, een gefrustreerd staatsman? Amsterdam-Oxford-New York 1983. Mededelingen der Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, afd. Letterkunde, N.R. 46 no. 6.
Poelhekke, J.J. - Jacob Cats als raadpensionaris van Holland, in: Bulletin van de Werkgroep historie en archeologie van het Koninklijk Zeeuws genootschap der wetenschappen (1978) no. 28, p.73-81.
Poelhekke, J.J. - Van Unie tot Rompunie. Een kanttekening bij het vierde eeuwgetij van de Unie van Utrecht. Amsterdam-Oxford-New York 1979. Mededelingen der Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, afd. Letterkunde, N.R. 42 no. 3.

Polman, P. - Hugo de Groot in dienst van de verdediging der moederkerk, in: Studia catholica 29(1954), p. 134-151.
Posthumus Meyjes, G.H.M. - Jean Hotman and Hugo Grotius, in: Grotiana N.S. II(1981), p. 3-29.
Posthumus Meyjes, G.H.M. - Jean Hotman's Syllabus of eirenical literature, in: D. Baker (ed.), Reform and reformation: England and the continent c. 1500- c. 1750. Oxford 1979, p. 175-193. Studies in church history, Subsidia 2.
Prestage, E. - The diplomatic relations of Portugal with France, England, and Holland form 1640 to 1668. Watford 1925.
Prestage, E. - A embaixada de Tristão de Mendonça Furtado á Holanda em 1641. Com documentos elucidativos. Coimbra 1920.
Prestage, E. (ed.) - Relação do tratado de 1641 entre Portugal e Holanda escripta pelo dr. António de Sousa de Tavares. Lisboa 1917 [Den Haag, ARA, Bibliotheek, 20 F 48].
Pribram, A.F. - Franz Paul Freiherr von Lisola (1613-1674) und die Politik seiner Zeit. Leipzig 1894.
Prunières, H. - Le ballet de cour en France avant Benserade et Lully, suivi du ballet de la délivrance de Renaud. Paris 1914.
Rademaker, C.S.M. - The Athenaeum Illustre in the correspondence of Gerardus Joannes Vossius, in: Lias IX(1982), p. 19-55.
Rademaker, C.S.M. - Life and work of Gerardus Joannes Vossius (1577-1649). Assen 1981. Respublica literaria Neerlandica, 5.
Radziwiłł, A.S. - Memoriale rerum gestarum in Polonia, 1632-1656. Opracowali A. Przyboś i R. Żelewski. T. I-V. Wrocław, etc., 1968-1975. Polska Akademia Nauk. Oddział w Krakowie, Materiały Komisji Nauk Historycznych, 15, 18, 22, 25, 26.
Rave, W. - Alexander II von Velen, in: Westfälische Lebensbilder VI(1957), p. 1-13. Veröffentlichungen der Historischen Kommission des Provinzialinstituts für westfälische Landes- und Volkskunde, XVII A.
Rave, W. - Johann Krane, in: Westfalen 25(1940), p. 120-122.
Redlich, F. - The German military enterpriser and his work force. A study in European economic and social history. Bd. 1-2. Wiesbaden 1964-1965. Vierteljahrschrift für Sozial-und Wirtschaftsgeschichte. Beihefte, 47, 48.
Regt, W.M.C. - De ridderhofstad Cleyn-Poelgeest, in: Leidsch Jaarboekje (1907), p. 113-133.
Reimann, M. - Der Goslarer Frieden von 1642. [Diss. Berlin 1977.] Hildesheim 1979. Quellen und Darstellungen zur Geschichte Niedersachsens, 90.
Repgen, K. - Francesco Barberini, Hugo Grotius und die römische Vorgeschichte der Bulle In eminenti, in: Römische Quartalschrift für christliche Altertumskunde und Kirchengeschichte 58(1963), p. 105-132.
Repgen, K. - Grotius 'papizans', in: E. Iserloh en K. Repgen (eds.), Reformata reformanda. Festgabe für Hubert Jedin. Münster 1965, II, p. 370-400.
Rethaan Macaré, C.A. (ed.) - Rapport gedaen bij den heere van Sommelsdijck aen de Hooge ende Mogende Heeren Staten-Generael der Vereenichde Nederlanden, den XI Augusti 1620, van zijne legatie aen de republycque van Venetien, vertrocken den 25 Aprilis ende wedergekeert den 7 Augusti, in: Berigten van het Historisch Genootschap 5.1(1853), p. 45-137.

Rogge, H.C. - Hugo de Groot's denkbeelden over de hereeniging der kerken, in: Teyler's Theologisch Tijdschrift 2(1904), p. 1-52.
Rombach, J.H. - Inventaris van het familiearchief van Foreest, Alkmaar 1970 [getypt; aanwezig in Gemeentearchief Alkmaar].
Rosenberg, A.W. - Hugo Grotius as Hebraist, in: Studia Rosenthaliana XII(1978), p. 62-90.
Scheible, H. (ed.) - Melanchthons Briefwechsel. Kritische und kommentierte Gesamtausgabe. Bd. I- . Stuttgart-Bad Cannstatt 1977-
Schleif, K.H. - Regierung und Verwaltung des Erzstifts Bremen am Beginn der Neuzeit (1500-1645). Eine Studie zum Wesen der modernen Staatlichkeit. Hamburg 1972. Schriftenreihe des Landschaftsverbandes Stade, 1.
Schwarzenberg, K. zu - Geschichte des reichsständischen Hauses Schwarzenberg. Neustadt an der Aisch 1963. Veröffentlichungen der Gesellschaft für Fränkische Geschichte, Reihe IX, Darstellungen aus der Fränkischen Geschichte, Bd. 16, Bibliothek familiengeschichtlicher Arbeiten, XXX.
Schweinesbein, K. - Die Frankreichpolitik Kurfürst Maximilians I. von Bayern 1639-1645. Diss. München 1967.
Scott, W., e.a. (eds) - William Laud. The works. Vol. I-VII. Oxford 1847-1860, repr. Hildesheim 1977. Anglistica et Americana, 168.
Siri, V. - Il Mercurio overo Historia de' correnti tempi. T. I-XV. Casale, etc. 1644-1682.
Slee, J.C. van - De Rijnsburger collegianten. Haarlem 1895. Verhandelingen rakende den natuurlijken en geopenbaarden godsdienst, uitgegeven door Teyler's Godgeleerd Genootschap, N.S. 15.
Sondén, P. - Rikskansleren Axel Oxenstiernas brefväxling och öfriga i Riksarkivet förvarade handlingar. Stockholm 1907. Meddelanden från Svenska Riksarkivet, N.F. 2:2.
Sörensson, Per - Krisen vid de Svenska arméerna i Tyskland efter Baners död (Maj-November 1641). Stockholm 1931.
Sousa de Tavares, A., zie Prestage, E.
Soweit der Erdkreis reicht; Johann Moritz von Nassau-Siegen 1604-1679. Kleve 1979.
Spannagel, K. - Konrad von Burgsdorff. Ein brandenburgischer Kriegs- und Staatsmann aus der Zeit der Kurfürsten Georg Wilhelm und Friedrich Wilhelm. Berlin 1903. Quellen und Untersuchungen zur Geschichte des Hauses Hohenzollern, Reihe 3, Bd. 5, Einzelschriften III.
Stols, A.A.M. - Geslachts-Register van het vorstenhuis Lippe (Lippe-Detmold, Lippe-Biesterfeld, Lippe-Weissenfeld, Lippe-Brake), alsmede van het vorstenhuis Schaumburg-Lippe. Gevolgd door Genealogische en heraldische aanteekeningen betreffende de geslachten Lippe, Oranje-Nassau en Mecklenburg, door Th.J. van Alff en R.T. Muschart. Maastricht 1938.
Storia di Milano. Fondazione Treccani degli Alfieri per la storia di Milano. T. I-XVII. Milano 1953 - [1966].
Sturmberger, H. - Zur Geschichte des Kurfürsten Philipp Christoph von Soetern, in: Trierisches Jahrbuch (1956), p. 5-22.
Talon, Omer, zie Petitot, A., en L.J.N. Monmerqué.
Tesauro, E. - Campeggiamenti del Serenissimo Principe Tomaso di Savoia. T. 1-2. Torino 1674.

Tex, J. den - Oldenbarnevelt. Dl. 1-5. Haarlem-Groningen 1960-1972.
Thibault, J., en P. Leveel - Les Buade de Frontenac entre Touraine et Berry. Tours 1975.
Topor-Morawitzky, graaf - Gefangenschaft des k. schwedischen Feldmarschalls Gustav Horn im Schlosse zu Burghausen von 1634-1641. Aus den im k.b. Reichsarchiv liegenden Akten mitgetheilt, in: Oberbayerisches Archiv für vaterländische Geschichte 17(1857), p. 227-293.
Tricht, H.W. van (ed.) - De briefwisseling van Pieter Corneliszoon Hooft. Deel I-III. Culemborg 1976-1979. Teksten en studies Nederlandse taal- en letterkunde 4, 5, 7.
Turnbull, G.H. - Samuel Hartlib, John Dury and John Amos Comenius. Gleanings from Hartlib's papers. London 1947.
Valkenburg, C.C. van - Het regentengeslacht (Le Leu) de Wilhem, in: Jaarboek van het Centraal Bureau voor Genealogie XXV(1971), p. 132-180.
Valkenburg, W.W. van - De voorouders van Z.K.H. Claus, prins der Nederlanden, in: De Nederlandsche Leeuw 83(1966), kol. 29-154.
Visser, J. - Lijst der hoofdelingen en heren van Ameland, in: De Nederlandsche Leeuw 71(1954), kol. 363-370.
Voets, B. - Een leider van het Haarlemse bisdom uit de vervolgingstijd. Levensschets van Leonardus Marius, in: Haarlemse bijdragen, 62(1953), p. 225-305.
Waddington, A. - Le grand électeur Frédéric Guillaume de Brandebourg. Sa politique extérieure 1640-1688. T. 1-2. Paris 1905-1908.
Walther, H. - Proverbia sententiaeque Latinitatis medii aevi. Lateinische Sprichwörter und Sentenzen des Mittelalters in alphabetischer Anordnung. T. 1-6. Göttingen 1963-1969. Carmina medii aevi posterioris Latina, II 1-6.
Weigert, R.-A. - Les demeures de Grotius à Paris (1621-1645); documents inédits, in: Bulletin de la Société de l'histoire du protestantisme français, série 6 no. 20, 95(1946), p. 137-151.
Weller, E. - Die falschen und fingirten Druckorte. Repertorium der seit Erfindung der Buchdruckerkunst unter falscher Firma erschienenen deutschen, lateinischen und französischen Schriften. Bd. I,II, Suppl. Leipzig 1864-1867.
Wendt, E. - Det svenska licentväsendet i Preussen 1627-1635. Diss. Uppsala 1933.
West, M.L. - Textual criticism and editorial technique, applicable to Greek and Latin texts. Stuttgart 1973.
Wiarda, S. (ed.) - Wiarda 1369-1969. Bolsward 1970.
Willems, J.C.M. - Grotius and Grotius research in the Netherlands, in: Netherlands International Law Review XXX(1983), p. 93-101.
Wissgrill, F.K. - Schauplatz des niederösterreichischen landsässigen Adels vom Herren- und Ritter-Stande vom IX. bis zum Ende des XVIII. Jahrhunderts, art. Pucheim, in: Jahrbuch der k.k. heraldischen Gesellschaft Adler XIV (1887), p. 130-160 en XVI-XVII (1889-1890), p. 153-211.
Witkam, H.J. - Jean Gillot, een Leids ingenieur, in: Leids Jaarboekje 59(1967), p. 29-54; 61(1969), p. 39-70.
Witkam, P.P. - Hugo Grotius's edition of Lucan, in: Quaerendo XII(1982), p. 263-280.

Witkam, P.P. - A short book list compiled by Hugo Grotius, in: Quaerendo XII(1982), p. 221-236.
Wolf, Karl - Johann Ludwig, Graf von Nassau-Hadamar, 1590 bis 1653, in: Nassauische Lebensbilder 2(1943), p. 109-123.
Wrangel, F.U. - Liste des diplomates français en Suède 1541-1891. Stockholm 1891.
Wrede, A. von - Geschichte der k. und k. Wehrmacht. Die Regimenter, Corps, Branchen und Anstalten von 1618 bis Ende des XIX. Jahrhunderts. Bd. I-III. Wien 1898-1901. Supplement zu den Mittheilungen des k. und k. Kriegs-Archivs.
IJsewijn, J. - Companion to Neo-Latin studies. Amsterdam-New York-Oxford 1977.
IJsselsteyn, G.T. van - Geschiedenis der tapijtweverijen in de Noordelijke Nederlanden. Dl. 1-2. Leiden 1936.
Zilverberg, S.B.J. - Geloof en geweten in de zeventiende eeuw. Bussum 1971. Fibula, 25.
Zwaan, F.L. (ed.) - Constantijn Huygens, Gebruyck of ongebruyck van 't orgel in de kercken der Vereenighde Nederlanden. Amsterdam-Londen 1974. Verhandelingen der Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, afd. Letterkunde, N.R. 84.

2. Register van brieven

De cijfers zijn de nummers der brieven.

De nummers der brieven van hen, aan wie Grotius schreef, zijn romein, van hen die Grotius schreven, cursief gedrukt.

Bouthillier de Chavigny, Léon le 5226, 5372.
Brahe, Per 5204.
Bye, Nicolaes de *5145*.

Camerarius, Ludwig 4994, 5003, 5017, 5028, 5038, 5052, 5060, 5072, 5083, 5091, 5101, 5110, 5119, 5129, 5140, 5150, 5158, 5167, 5177, 5187, 5194, 5205, 5217, 5229, 5240, 5249, 5262, 5273, 5283, 5294, 5302, 5310, 5323, 5331, 5339, 5350, 5362, 5374, 5387, 5399, 5411, 5424, 5436, 5447, 5457, 5470, 5474, 5484, 5491, 5501, 5511, 5524.
Christina van Zweden 5004, *5445*.
Courcelles, Etienne de 5485.

Duraeus, Johannes 5037.

Empereur ab Oppijck, Constantijn l' *5081*.
Episcopius, Simon *5480*.
Epstein, Johan *5260, 5261*.

Gardie, Jacob Pontusson de la 5092.
Groot, Diederik de *5318, 5386, 5406, 5471*.
Groot, Pieter de *5529*.
Groot, Willem de 4995, *4998* 5005, *5008*, 5018, 5029, *5032*, 5039, *5046*, 5053, *5055*, 5061, *5066*, 5073, *5078*, 5084, *5086*, 5093, *5097*, 5102, *5105*, 5111, *5115*, 5120, *5124*, 5130, *5135*, 5141, *5146*, 5153, *5154*, 5159, *5162*, 5168, *5172*, 5181, *5183*, 5188, 5195, *5200*, 5206, *5209*, 5218, *5224*, 5230, *5235*, 5241, *5245*, 5250, *5257*, 5263, *5267*, 5274, *5278*, 5284, *5290*, 5295, *5300*, 5303, *5307*, 5311, *5319*, 5324, *5328*, 5332, *5336*, 5340, *5345*, 5351, *5356*, 5363, *5368*, 5375, *5380*, 5388, *5394*, 5400, *5403*, 5412, *5417*, 5425, 5429, *5430*, 5437, *5441*, 5448, 5458, *5462*, 5465, *5472*, 5475, *5481*, 5483, *5489*, 5492, *5496*, 5506, 5512, *5517*, 5522, *5528*.

Horn, Gustav Karlsson 5264.

Innhausen und Knyphausen, Enno Wilhelm von *5317*.

Jasky, Israël 5019, *5027*, 5074, *5125*, 5182, *5270*, 5312.

Keller, Georg *4992, 4993, 5014, 5034, 5049, 5071, 5080, 5088, 5099, 5107, 5117, 5127, 5137, 5148, 5156, 5166, 5176, 5186, 5212, 5216, 5238, 5272, 5292, 5321, 5359, 5371, 5382, 5396, 5407, 5420, 5432, 5455, 5463, 5510, 5520, 5531*.

Marin, Carl *5015, 5026, 5035, 5050, 5059, 5068, 5082, 5089, 5100, 5108, 5118, 5128, 5138, 5149, 5157, 5165, 5174, 5185, 5193, 5202, 5215, 5227, 5239, 5248, 5258, 5271, 5281, 5293, 5301, 5309, 5322, 5330, 5338, 5349,*

5360, 5373, 5384, 5398, 5409, 5422, 5435, 5446, 5464, 5473, 5482, 5490, 5499, 5509, 5523.
Maurier, Louis Aubéry du *5075, 5189, 5196*.
Mockhel, Friedrich Richard *5361, 5507, 5521*.
Moser von Filseck, Friedrich *5214*.
Mylonius, Mathias Eriksson 5006, 5231, 5352, 5389.

N.N. 5164.

Oxenstierna, Axel 4996, 5007, *5013*, 5020, 5030, 5040, 5056, 5062, 5076, 5085, 5094, 5095, 5103, 5112, 5121, 5131, 5142, 5151, 5160, 5169, 5178, 5190, 5197, 5207, 5219, *5220*, 5232, 5242, 5251, 5265, 5275, 5285, 5286, 5296, 5297, 5304, 5313, *5314*, 5325, 5333, 5341, 5353, 5364, 5376, 5390, 5401, 5413, 5426, 5438, 5449, 5459, 5466, 5476, 5486, 5493, 5502, 5513, 5525.

Oxenstierna jr., Gabriel Gabrielsson 5132.
Oxenstierna, Johan Axelsson *5464A*, 5503.

Pels, Paulus *5002, 5016, 5036, 5051, 5069, 5109, 5175, 5203, 5282, 5385, 5410, 5500*.
Pels, Pieter *5228*.
Petavius, Dionysius 5408, 5433, 5450.

Reigersberch, Johan van *5383*, 5423.
Reigersberch, Nicolaes van 4997, *4999, 5009*, 5021, *5023*, 5031, 5041, 5042, 5043, *5047*, 5054, 5063, 5064, 5070, 5077, 5090, 5096, 5104, 5113, 5114, 5122, 5123, 5133, 5134, 5143, 5144, 5152, 5161, 5170, 5179, 5191, 5198, 5199, *5201*, 5208, *5210*, 5221, *5222*, 5233, *5236*, 5243, 5244, *5246*, 5252, 5253, *5256*, 5266, *5268*, 5276, 5277, *5279*, 5287, 5288, *5291*, 5298, 5299, 5305, 5306, 5315, 5316, 5326, 5334, 5342, *5346*, 5354, *5357*, 5365, 5366, *5369*, 5377, 5378, *5379*, 5391, 5392, *5397*, 5402, *5404*, 5414, 5415, 5416, *5418*, 5427, 5428, *5434*, 5439, 5440, *5444*, 5451, 5452, *5453*, 5460, 5461, 5467, 5468, 5477, 5478, 5487, 5494, 5495, 5504, 5505, 5514, 5526, 5527.
Rosenhane, Gustaf, *5223, 5355*, 5421.

Salvius, Johan Adler *5001, 5025*, 5044, 5057, 5065, 5171, *5180, 5213*, 5234, 5254, *5259*, 5289, *5308*, 5343, 5469, 5515.
Sarravius, Claudius *5516*, 5518.
Spiring Silvercrona, Petter *5000, 5010, 5024, 5033, 5048, 5058, 5067, 5079, 5087, 5098, 5106, 5116, 5126, 5136, 5147, 5155, 5163, 5173, 5184, 5192, 5211, 5225, 5237, 5247, 5269, 5280, 5320, 5329, 5337, 5347, 5358, 5370, 5381, 5395, 5405, 5419, 5431, 5442, 5454, 5488, 5497, 5498, 5508, 5519, 5530*.
Sprecher von Bernegg, Fortunatus 5344.

Vassan de Saint-Paul, Jean de *5456*.
Veldentz en Lautereck, Leopold Ludwig, paltsgraaf van 5012.
Vossius, Gerardus Joannes *5011, 5348*, 5367, *5443*, 5479.

Wicquefort, Joachim de 5022, 5045, 5255 5327, 5335.
Wtenbogaert, Johannes *5139*, 5393.

3. Lijst van geciteerde plaatsen uit Griekse en Latijnse schrijvers en uit het Oude en Nieuwe Testament

De gecursiveerde cijfers geven de bladzijde(n) aan, waarop het citaat in de tekst of in de noten der brieven voorkomt.

Apocalyps 11:8.*424*
Apocalyps 12:11.*239*
Apocalyps 17:4.*239*
Apocalyps 18:2.*239*
Apocalyps 18:4.*239*
Apocalyps 18:5.*239*
Apocalyps 18:6.*239*
Apollonius Rhodius Argonautica I,531vv.*312*
Aratus Phaenomena 454-461;462-558.*312*
Augustinus, Aurelius Contra Cresconium III,LI,56.*227*
Augustinus, Aurelius Contra Faustum XXII,74.*238*
Augustinus, Aurelius Epistolae CLXXXV,V, 19.*227*

Babrius Fabulae 93(ed.Perry).*38*

Cato, Dionysius Disticha I,8,2.*80*
Catullus, Gaius Valerius 8,3.*29*
Catullus, Gaius Valerius 46,1-3.*30*
Cicero, Marcus Tullius De officiis III,33,117.*17*
Cicero, Marcus Tullius Tusculanae Disputationes V, 14,40.*605*
Colossenzen 2:3.*230*
Colossenzen 2:14.*240*
Colossenzen 2:15.*227*
Colossenzen 3:12.*229*
1 Corinthiërs 1:8.*241*
1 Corinthiërs 1:26,27.*228*
1 Corinthiërs 2:9.*231*
1 Corinthiërs 2:13-15.*232*
1 Corinthiërs 4:3.*add.p.409*
1 Corinthiërs 5:3-5.*230*
1 Corinthiërs 7:7-8,33-34.*241*
1 Corinthiërs 8:11.*230*
1 Corinthiërs 11:13,14.*240,241*
2 Corinthiërs 3:8,9,10.*240*
2 Corinthiërs 5:17.*234*
2 Corinthiërs 13:11.*125*

Daniël 2:34.*240*
Daniël 9.*688*

Ecclesiasticus 11:31.*506*
Ephesiërs 1:20.*131*
Epheziërs 2:11-13,15.*240*
Epheziërs 2:14.*240*
Epheziërs 2:14,16.*240*
Epheziërs 4:2.*229*

Ephezi ërs 4:23-24.*233*
Ephezi ërs 4:32.*229,235,238*
Euripides Alcestis 1162.*329*
Euripides Andromache 1287.*329*
Euripides Bacchae 1391.*329*
Euripides Helena 1691.*329*
Euripides Hippolytus 426v.*191*
Euripides Hypsipyle, fragment 757(ed.Nauck).*682*
Euripides Medea 1418.*329*
Euripides fragment 973(ed.Nauck).*642*
Exodus 20:12.*42*
Ezechi ël 1:15-21.*312*
Ezechi ël 10:9-17.*312*
Ezechi ël 16:46.*424*
Ezechi ël 20:30.*424*

Festus, Sextus Pompeius De verborum significatu 510.*277*

Galaten 2:9.*683*
Galaten 2:16.*233*
Galaten 2:20.*240*
Galaten 3:13,14,19,24,25,26,28.*240*
Galaten 3:16.*233*
Galaten 3:21.*240*
Gellius, Aulus Noctes Atticae V,5,5.*328*
Genesis 1:2.*32*
Genesis 28:10-15.*415*
Genesis 22:14.*506*

Handelingen 1:7.*40,125*
Handelingen 2:38.*229*
Handelingen 4:27.*228*
Handelingen 4:32-35.*231*
Handelingen 10.*234*
Handelingen 13:6-12.*229*
Handelingen 15:32.*231*
Handelingen 23.*236*
Handelingen 23:3.*233*
Handelingen 24:19.*238*
Handelingen 24-26.*237*
Handelingen 25.*238*
Handelingen 25:11.*238*
Hebreeën 7.*234*
Hebreeën 7:12.*234*
Hebreeën 7:16.*240*
Hebreeën 8.*234*
Hebreeën 9:14.*233*
Herodotus VI, 129.*371*
Homerus Ilias VIII, 16.*642*
Homerus Ilias XVIII.514.*70*
Homerus Odyssea I,267.*70*
Homerus Odyssea XX, 18.*564*
Horatius Flaccus, Quintus Ars Poetica 97.*531*
Horatius Flaccus, Quintus Ars Poetica 343.*745*
Horatius Flaccus, Quintus Carmina II,1,7v.*566*
Horatius Flaccus, Quintus Epistulae I,2,14.*190*
Horatius Flaccus, Quintus Epistulae I,7,12-13.*510*
Horatius Flaccus, Quintus Epistulae I,17,30.*530*
Horatius Flaccus, Quintus Epistulae I,18,76-77.*599*
Horatius Flaccus, Quintus Epistulae I,18,82.*600*
Horatius Flaccus, Quintus Epistulae II,1,68.*105*
Horatius Flaccus, Quintus Epoden I,23,24.*746*
Horatius Flaccus, Quintus Satyrae I,3,6v.*532*

Jacobus 5:11.*231*
Johannes 1:8.*230*
Johannes 1:9.*229*

Johannes 1:9,12,14.*230*
Johannes 3:3.*238*
Johannes 3:31,34.*230*
Johannes 5:24-29.*230*
Johannes 5:35.*230*
Johannes 6:63.*232*
Johannes 8:32.*241*
Johannes 12:26.*227*
Johannes 13:15.*717*
Johannes 14:9.*40*
Johannes 15:19.*230*
Johannes 17:14.*230*
Johannes 18:15-18,25-27.*237*
Johannes 18:23.*238*
Johannes 18:36.*230*
Johannes 18:37.*227*
Johannes 19:11.*228*
1 Johannes 2:8.*229*
1 Johannes 4:7,8,9,10,11,12.*234*
Justinianus Codex VII,44.*69*
Justinus Martyr Apologia I,17.*226*
Juvenalis, Decimus Junius Satyrae 6,394v.*369*
Juvenalis, Decimus Junius Satyrae 10,73-75.*193,198*

Livius, Titus Ab urbe condita I,10,4.*393,475*
Livius, Titus Ab urbe condita VII,31,3.*105*
Livius, Titus Ab urbe condita XXXVIII,51,1.*191*
Livius, Titus Ab urbe condita XXXVIII,53,8.*191*
[Livius Andronicus] Equus Troianus, fragment VII(ed.Ribbeck).*603*.
Lucanus, Marcus Annaeus Pharsalia II,82-83.*680*
Lucanus, Marcus Annaeus Pharsalia VII,263.*209*
Lucanus, Marcus Annaeus Pharsalia VIII,452v.*285*
Lucas 3:3.*229*
Lucas 3:14.*229*
Lucas 3:16.*229*
Lucas 6:27-28.*230*
Lucas 6:28.*231*
Lucas 6:30,35-38.*231*
Lucas 7:4-5.*217*
Lucas 9:23.*230*
Lucas 9:48.*229*
Lucas 10:20.*241*
Lucas 14:26,33.*235*
Lucas 14:27.*230*
Lucas 16:16.*229,230*
Lucas 17:3.*234*
Lucas 20:30.*131*

Lucas 21:25.*44*
Lucas 22:25.*227*
Lucas 22:55-62.*237*
Lucas 24:28.*130*

Macrobius Saturnalia II,2,3.*328*
Marcus 1:4.*229*
Marcus 1:8.*229*
Marcus 8:34.*230*
Marcus 8:34-38.*235*
Marcus 10:45.*229*
Marcus 14:66-72.*237*
Martialis, Marcus Valerius Epigrammata II, 18,8.*131*
Mattheus 3:2.*229*
Mattheus 3:11.*229*
Mattheus 4:17.*229*
Mattheus 5.*225*
Mattheus 5:17.*233*
Mattheus 5:40,42.*241*
Mattheus 5:43-44.*230*
Mattheus 5:44.*231,236*
Mattheus 6:14.*233*
Mattheus 6:14,15.*233,234*
Mattheus 6:15.*233*
Mattheus 6:16.*39*
Mattheus 7:1.*232*
Mattheus 10:2.*615*
Mattheus 10:38.*230*
Mattheus 11:12.*229,230*
Mattheus 11:13.*233*
Mattheus 17:27.*237*
Mattheus 17:29.*236*
Mattheus 18:15.*234*
Mattheus 18:17.*233*
Mattheus 18:22.*233*
Mattheus 18:35.*233*
Mattheus 20:26-27.*229*
Mattheus 20:28.*227,229*
Mattheus 22:21.*237*
Mattheus 23:11.*229*
Mattheus 26:51.*236*
Mattheus 26:52.*230,236,241*
Mattheus 26:69-75.*237*

Novius Gallinaria, fragment 38(ed.Ribbeck).*601*

1 Petrus 1:7.*228*
1 Petrus 2:19.*231*
1 Petrus 2:19,20.*239*
1 Petrus 2:21.*236*
1 Petrus 2:21-24.*239*

1 Petrus 2:23.*231*
1 Petrus 3:4.*226*
1 Petrus 3:16-17.*231*
1 Petrus 4:19.*231*
Phaedrus Fabulae I,15,1 (ed.Perry).*285*
Philippenzen 2:6,7,8.*227*
Philippenzen 4:8.*240*
Philippenzen 4:9.*240*
Philodemus De vitiis (ed.Jensen),p.30.*600*
Plautus, Titus Maccius Asinaria 784.*431*
Plautus, Titus Maccius Aulularia 229-235.*154*
Plautus, Titus Maccius Captivi 489.*68*
Plautus, Titus Maccius Epidicus 49.*670*
Plautus, Titus Maccius Poenulus 753-754.*670*
Plutarchus Apophthegmata Laconica 219A.*574*
Plutarchus Quaestiones convivales 8,8,4 730d.*190*
Psalmen 2.*227*
Psalmen 37(36):23.*575*
Psalmen 55(54):24.*42*
Pseudo-Callisthenes Historia Alexandri II,7,7.*563*
Publilius Syrus Sententiae no.250.(=I,21).*203*

Romeinen 3:20.*240*
Romeinen 3:22.*233*
Romeinen 3:28.*233*
Romeinen 5:1.*233*
Romeinen 5:3.*231*
Romeinen 5:6.*230,234*
Romeinen 5:8.*230*
Romeinen 6.*233*
Romeinen 7:6.*240*
Romeinen 7:10,12,14.16.*240*
Romeinen 8:1,3.*240*
Romeinen 8:2.*230*
Romeinen 8:5-7.*232*
Romeinen 9:21-23.*228,229*
Romeinen 12:17,19.*236*
Romeinen 12:19.*231*
Romeinen 12:20,21.*236*
Romeinen 12:21.*231*
Romeinen 13:1.*229*
Romeinen 13:2.*228*
Romeinen 13:3,4,6.*237*
Romeinen 13:4.*227*
Romeinen 13:5,6,7.*237*
Romeinen 14:15.*230*

Sallustius Crispus, Gaius Coniuratio Catilinae 51,27.*126*
2 Samuel 11-12.*235*

Seneca, Lucius Annaeus Epistulae ad Lucilium 86.*191*
Seneca, Lucius Annaeus Hippolytus 139.*641*
Spreuken 20:24.*575*
Suetonius Tranquillus, Gaius Tiberius 25.*205*

Tacitus, Publius Cornelius Agricola 1.*191*
Tacitus, Publius Cornelius Annales III,70.*596*
Tacitus, Publius Cornelius Annales VI,17.*218*
Tacitus, Publius Cornelius Historiae III,10.*263*
Tacitus, Publius Cornelius Historiae IV,17.*179*
Tacitus, Publius Cornelius Historiae IV,74.*238*
Terentius Afer, Publius Andria 250.*16,430*
Terentius Afer, Publius Phormio 186.*641*
Terentius Afer, Publius Phormio 506.*205*
Theocritus Idyllia 16,71.*617*
Theocritus Idyllia 17,71.*641*
Theognis Elegiae 963v.*599*
1 Thessalonicenzen 1:9.*233*
1 Thessalonicenzen 5:23.*241*
2 Thessalonicenzen 2:8-11.*6*
2 Thessalonicenzen 2:3.*41*
2 Thessalonicenzen 3:12.*226*
1 Timotheus 1:5.*234*
1 Timotheus 1:9.*230*
1 Timotheus 1:20.*226*
1 Timotheus 2:1,2,3.*226*
1 Timotheus 2:4.*226*
1 Timotheus 2:6.*229*
2 Timotheus 2:20-21.*228,229*

Vergilius Maro, Publius Aeneis I,3.*59*
Vergilius Maro, Publius Aeneis I,209.*538*
Vergilius Maro, Publius Aeneis IV,373.*190*
Vergilius Maro, Publius Aeneis VI,830.*683*
Vergilius Maro, Publius Aeneis VI,105.*600*
Vergilius Maro, Publius Aeneis VIII,560.*530*
Vergilius Maro, Publius Eclogae 9,50.*409*

4. Register van persoonsnamen, aardrijkskundige namen en boektitels

De cijfers verwijzen naar pagina's. Indien aan een paginacijfer een cijfer in kleiner corps is toegevoegd, wordt verwezen naar een noot met biografische bijzonderheden. Een paginacijfer, gevolgd door de letters add., verwijst naar de na dit Register opgenomen Addenda et corrigenda.

Personen zijn zoveel mogelijk opgenomen onder hun familienaam (c.q. patronymicum), voorzover zij niet meer algemeen bekend zijn onder een van hun adellijke titels (bijv. Oxenstierna, maar Olivares). Regerende vorsten, aartshertogen, infantes, ‘les enfants de France’ enz. zijn te vinden onder hun voornaam.

Boektitels zijn opgenomen onder de auteursnaam en aldaar gerangschikt naar jaar van publikatie; vooraf gaan echter boeken waarvan geen gedrukt exemplaar bekend is. Anonieme werken zijn alfabetisch gerangschikt volgens het eerste hoofdwoord van de titel. Bijbelboeken zijn opgenomen onder hun Nederlandse benaming en eveneens gerangschikt volgens alfabet.

Bij aardrijkskundige namen in het Latijn wordt verwezen naar de moderne naam. Namen van bestuurslichamen en gerechtshoven zijn te vinden onder de aardrijkskundige naam: Staten-Generaal vindt men onder Republiek, het Hof van Holland onder Holland.

A

Aarau 204, 211, 250, 340, 369, 375.
Aardenburg (plaats in Zeeuws-Vlaanderen) 130, 352.
Aargau 431.
Abbazel, zie Appenzell.
Abbesteech, Barthout van 10[10].
Abbesteech, Pauwels van 9, 10[10].
Abbeville (*Abbatisvilla*) 205, 208, 212, 282, 347, 423, 426.
Abenada 688.
Abgar, koning van Edessa, 229[27].
Abreu de Freitas, Luis de 514.
Abruzzen 755.
Abyberg, Sebastian 713[17].
Accoste, Jean d' 35[4].
Aco (*Monaco?*), haven van 717.
Acosta, José de 699[6]
Acosta, José de *Historia natural y moral de las Indias, Sevilla 1590*, 699.
Adler Salvius, zie Salvius, Johan Adler.
Aelianus, codenaam voor Spiring Silvercrona.
Aernhem, zie Arnhem.
Aerssen, François van, heer van Sommelsdijk, XV, 9[3], 10, 14, 26, 27, 29, 48, 49, 54, 67, 78, 83, 84, 85, 132, 184, 199, 269, 308, 337, 343, 347, 348, 356, 364, 365, 383, 388, 396, 511, 558, 687, 700.
Afrika 40, 43, 54, 57, 107, 191, 195, 197, 268, 304, 430.
Agimont (*Aguemont*) (plaats in de omgeving van Givet) 302.

Agliè, Filippo d', graaf van San Martino, 37[3], 41, 43, 44, 46, 52, 54, 58, 70, 90, 94, 98, 710, 712.
Aguiar, markies van, zie Portugal, Dom Alffonso de.
Aigueberre, monsieur de 107[13], 109, 180, 182, 666, 667, 671.
Aiguillon, hertogin van, zie Vignerot, Marie-Madeleine de.
Aire-sur-la-Lys (*Ariën-aan-de-Leie*) XIII, 299, 300, 302, 304, 305, 306, 314, 315, 316, 317, 318, 328, 329, 331, 332, 334, 335, 345, 346, 347, 356, 357, 359, 360, 361, 362, 363, 370, 371, 373, 374, 378, 382, 385, 386, 389, 392, 395, 397, 401, 402, 408, 410, 411, 412, 413, 421, 422, 423, 424, 426, 427, 428, 430, 431, 434, 435, 436, 438, 443, 444, 445, 446, 447, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 477, 478, 479, 485, 488, 490, 492, 493, 494, 504, 506, 507, 512, 519, 520, 522, 538, 540, 541, 542, 543, 546, 551, 552, 554, 555, 563, 565, 566, 568, 574, 577, 579, 580, 581, 590, 593, 594, 595, 597, 605, 607, 609, 616, 617, 618, 620, 625, 626, 627, 630, 634, 636, 637, 638, 639, 643, 646, 649, 651, 652, 655, 656, 657, 659, 661, 666, 667, 668, 669, 671, 674, 681, 683, 694, 748.
Aisne (*Elna*) (zijrivier van de Oise) 422, 426, 427.
Aken 598.
Alais, Louis-Emmanuel, graaf van 648[2], 650.
Alansa (*Sainte-Aloncie*), zie Saint Lucia.
Alba (stad in Piemonte) 382, 745.
Albert, Idsardus (drukker te Franeker) 402.
Albis, zie Elbe.

Albret, hertog van, zie Bourbon, Henri Jules de.
Alcazarquivir (*Ksar el Kebir*) 40, 304.
Aldringa, Jebbo 210^{8}.
Alemo, Jorge Gomes 514.
Aleppo 103.
Alessandria (*Alexandria Palea*) (stad in Piemonte) 170, 393, 431, 434, 435, 437, 635, 638, 640, 747.
Alfaques, Los (schiereiland in delta van de Ebro) 299, 303, 305.
Alfeld (stad ten zuiden van Hildesheim) 677.
Algarve 102, 108, 693, 695, 696, 697.
Alkmaar 224, 269, 336, 364.
Alkmaar (plaats van verzending) 242.
Allaiz, Louis 57^{2}, 70, 71, 75, 77, 80.
Aller (zijrivier van de Weser) 529, 690.
Allerheiligenbaai (*Bahia de todos os santos*) 84, 94, 222, 309, 321, 336, 365, 367, 524, 567.
Allobrogica, zie Genève.
Almada, Antão de 54^{6}, 129, 181, 199, 213, 218, 220, 221, 223, 252, 263, 281.
Almenar (plaats ten noorden van Lérida) 647, 649, 651.
Alpen 180, 183.
Alsatia, zie Elzas.
Alster (zijrivier van de Elbe) 501, 528.
Altena, Adriaen 85^{24}.
Altenburg (stad ten zuiden van Leipzig) 255, 280, 282.
Altenburg (stad ten zuiden van Leipzig), zie ook Saksen-Altenburg.
Altkirch (stad in de Elzas) 387.
Amalfi, hertog van, zie Piccolomini, Ottavio.
Amberg (stad in Beieren) 83, 89, 282, 598, 715, 716.
Ambianum, zie Amiens.
Ambon 296.
Ambrosius 330, 434, 506, 553.
Ameland 210.
America, zie West-Indië.
Amerongen, heer van, zie Reede, Godart van.
Amiens (*Ambianum*) 272, 273, 282, 328, 332, 552, 555, 568, 590, 593, 595, 625, 626, 627, 630.
Amsterdam (*Amstelodamum*) IX, X, XI, XII, 6, 7, 12, 24, 25, 26, 28, 32, 47, 48, 49, 60, 61, 81, 85, 91, 96, 103, 104, 111, 113, 115, 123, 130, 131, 138, 140, 141, 142, 145, 149, 153, 155, 159, 160, 161, 162, 171, 173, 185, 192, 213, 215, 216, 242, 252, 253, 263, 274, 287, 331, 350, 351, 352, 363, 364, 366, 367, 378, 389, 391, 402, 403, 415, 416, 417, 418, 419, 424, 432, 434, 452, 458, 464, 468, 483, 511, 525, 526, 527, 539, 540, 553, 557, 570, 583, 587, 597, 607, 643, 651, 673, 675, 699.
Amsterdam (*Amstelodamum*) (plaats van verzending) 33, 96, 115, 487, 601, 643.
Amsterdam (*Amstelodamum*), Illustre School te 131, 141, 193.
Amsterdam (*Amstelodamum*), Kamer van, zie Oostindische Compagnie, Kamer van Amsterdam.
Amsterdam (*Amstelodamum*), Remonstrants seminarium te 12, 301, 350, 642, 648.

Amyraut, Moïse 540[16], 554, 557, 570, 578, 592, 596, 617.
Amyraut, Moïse *Doctrinae Ioannis Calvini de absoluto reprobationis decreto defensio adversus scriptorem anonymum, Saumur 1641*, 540, 554, 570, 578, 592, 596, 617.
Anabaptisten, zie Doopsgezinden.
Andalusië 73, 78, 89, 94, 98, 102, 108, 121, 128, 138, 143, 523, 526, 553, 566, 569, 605, 607, 608, 609, 625.
Andalusië, goeverneur van, zie Medina-Sidonia, hertog van.
Andelot, markies van, zie Coligny, Gaspard IV de.
Andrade Leitão, Francisco de 54[6], 181, 199, 213, 218, 220, 221, 223, 252, 263, 281.
Angelieri, Delfino 626, 628, 631.
Anglicanen (Anglicaans), zie Engeland, godsdienst.
Anglicanen (Anglicaans), synode van bisschoppen 31, 38, 69, 84, 111, 124.
Angola 149, 222, 390, 413, 444, 669.
Anjou 73, 595.
Anjou, hertog van, zie Philippe, hertog van Anjou.
Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk, 19, 23, 56, 93, 125, 128, 130, 408, 413, 647, 651, 669, 694, 696.
Anna Katarzyna Konstancja, zie Polen, Anna, prinses van.
Ansiaticae civitates, zie Hanzesteden.
Anstruther, Robert 647[15].
Anthonisz., Abraham 216[3].
Antonio I van Portugal 200[7], 303, 304.
Antwerpen 118, 126, 215, 308, 309, 351, 359, 525, 572.
Aosta 733.
Apocalyps 12, 96, 123, 239, 424.
Apollonius Rhodius 312.
Appenzell (*Abbazel*) 246, 250, 678.
Aquila degli Abruzzi 744.
Aquino, Bartolomeo di, prins van Caramanico, 738[6].
Aquitanië 409, 412, 413.
Arabië (Arabisch) 72, 77, 80, 103, 136, 192, 330, 358, 378.
Aragon 44, 46, 75, 129, 144, 166, 191, 193, 249, 261, 267, 314, 315, 316, 347, 351, 373, 392, 444, 577, 580.
Aragon, onderkoning van, zie Nocera, hertog van.
Aragon, Petronilla van 166.
Arameeërs (Aramees) 565.
Arán, Valle de (streek in het noordwesten van Catalonië) 191, 194, 196.
Aratus 312.
Arausionensis princeps, zie Frederik Hendrik.
Arboga (stad bij het Mälar-meer ten westen van Stockholm) 495.
Arc, Jeanne d' 110.
Arcerius, Joannes 402.
Arciszewski (*van Artischau*), Krzysztof 366[18].
Ardennen 370, 372, 616.
Argelès-sur-Mer (*Argilleria*) (plaats ten zuiden van Perpignan) 357, 360, 362, 667, 668, 673, 681, 684, 685.

Argentoratum, zie Straatsburg.
Ariën-aan-de Leie, zie Aire-sur-la-Lys.
Arkel, [N.] van 92, 185.
Arleux (*Arlosia*) (plaats ten oosten van Atrecht) 577, 580, 581.
Arlon 370, 371, 374.
Armentières 493.
Arminianen (Arminiaans), zie Remonstranten.
Armorica, zie Bretagne.
Arnhem (*Aernhem*) 321, 498.
Arnim-Boytzenburg, Hans (Johann) Georg von 17[11], 65, 86, 163, 174, 202, 246, 266[2], 290, 298, 313, 324, 729, 732.
Arod de Sénévas, Melchior, markies van Saint-Romain, 244[9], 280.
Arras, zie Atrecht.
Arsenius, zie Aerssen, François van.
Artischau, van, zie Arciszewski.
Artois (*Artesië*) 260, 261, 560, 734.
Arundel, graaf van, zie Howard, Henry Frederick en Thomas.
Asaac, zie Asow.
Aschersleben (stad tussen Halberstadt en Halle) 742.
Ascoli Piceno 723, 744.
Ascoli Piceno, kardinaal van, zie Centini, Felice.
Asia, zie Klein-Azie. Indië.
Asow (*Asaac*) (stad in Zuid-Rusland) 20, 173, 175, 176, 204, 211, 218, 221, 224, 245, 246, 248, 251, 268, 270, 273, 328, 335, 341, 372, 374, 375, 380, 407, 444, 535, 562, 591, 595, 596, 630, 647, 651, 656, 658, 660, 664, 749, 750.
Asow (*Asaac*) (stad in Zuid-Rusland), zee van (*Moeotis palus*) 221, 341.
Asperen, Paulus Matthijsz. van 286[10].
Assenede (plaats in Oost-Vlaanderen) 524, 525, 546.
Assúmar, graaf van, zie Mello, Francisco de.
Asti (stad in Piemonte) 8, 11, 43, 46, 64, 168, 457, 460, 682, 684, 685, 747.
Astrakhan 147.
Ataide, António de, graaf van Castanheira, 514.
Atrecht (*Arras*) 44, 46, 93, 105, 107, 109, 260, 261, 370, 373, 375, 395, 399, 401, 432, 435, 437, 480, 504, 506, 507, 538, 541, 543, 551, 552, 554, 555, 556, 577, 580, 581, 709.
Aubertin, Edmé 252[12], 269.
Aubéry du Maurier, zie Maurier, Aubéry du.
Audebert, Etienne 104[7].
Audomarum, zie Saint-Omer.
Auersperg, Johann Weichard, graaf 75, 76[6], 82, 83, 90, 102, 105, 109, 111, 160, 170, 172, 176, 177, 182, 183, 185, 186, 218, 222, 262, 268, 287, 300, 336, 351, 360, 365, 366, 367, 373, 377, 395, 404, 418, 613, 702, 716, 719, 720, 724, 727.
Augsburg, Confessie van 468, 540, 675.
Augustinus 142[25], 227, 228, 238, 433.
Auvergne 73.
Avana, zie Havana.
Avaugour, baron de, zie Du Bois, Charles.

Avaux, graaf van, zie Mesmes, Claude de. Mesmes, Henri de.
Avesnes-sur-Helpe (*Avenae*) 591, 594, 596.
Avignon (*Aveniona*) 195, 197.
Axelsson, Åke, zie Natt och Dag, Åke Axelsson.
Ayla, Gregorius 252[4].
Aylva, Epo van 287[8].
Aytona (plaats in de omgeving van Lérida) 75, 144.
Azoren 84, 89, 92, 94, 98, 108, 222, 268, 304, 356, 359, 361, 382, 396, 399, 401, 444, 669.

B

Baack, Joost 138[4].
Baarderadeel, grietman van 287.
Bååt, Seved 495[7].
Babrius 38, 142[26], 160, 179, 198.
Babrius *Phaedri Fabularum Aesopicarum libri V, J. Meursius ... denuo recensuit et animadversiones addidit ... Gabriae, seu potius Ignatii Diaconi, tetrasticha in fabellas Aesopicas, 1610*, 142, 160, 179, 198.
Backer, Jacob 85[27].
Bacx, Albert Johan 546[12].
Bacx, Willem Maurits 546[12].
Badajoz 38, 43, 45, 494.
Baden, landdag te 87, 117, 137, 148, 164, 166, 188, 190, 197, 204, 211, 247, 250, 298, 340, 355, 368, 369, 372, 375, 379, 393, 408, 411, 414, 422, 430, 465, 475, 487, 502, 516, 538, 544.
Baden, markgraafschap, 170, 181, 184, 191, 268, 271, 273, 455, 456, 460, 461, 463, 564, 566, 568.
Baden-Baden 731.
Baden-Durlach, Friedrich V, markgraaf van 695[4], 696, 698.
Baden-Durlach, Karl Magnus, markgraaf van 730[4].
Badger, Richard 31.
Baeça, Pedro de 514.
Bärnkasten (niet geïdentificeerde vesting in Brandenburg) 323.
Baetica 605.
Bagdad 72, 77, 80.
Bagnasco, markies van 737[4].
Bagno, Giovanni Francesco Guidi di, zie Guidi di Bagno, Giovanni Francesco.
Bahia (de todos os Santos), zie Allerheiligenbaai.
Bailleul, Nicolas-Léon 56[17], 57, 70, 71, 72, 73, 77, 80, 124, 127, 142.
Baiona, zie Bayonne.
Balaguer (plaats ten noordoosten van Lérida) 634, 637, 639.
Balduinus, Franciscus 69[21].
Bali di Balerse, commandant 756.
Balingen (*Ballinge*) (stad in Württemberg) 74, 101, 138, 144, 280, 282, 347.

Ballinge, zie Balingen.
Baltasar Carlos, kroonprins van Spanje, 717[4].
Balthicum Mare, zie Oostzee.
Bamberg 156, 165, 169, 195, 722.
Bamberg, bisschop van, zie Hatzfeldt und Gleichen, Franz von.
Banér, Gustav Persson 420[5].
Banér, Johan Gustavsson XII, XIV, 1[13], 2, 15, 16, 17, 19, 29, 33, 34, 48, 50, 54, 62, 63, 67, 74, 79, 81, 83, 86, 89, 97, 100, 101, 102, 107, 109, 122, 128, 138, 144, 147, 149, 151, 155, 156, 158, 165, 167, 169, 176, 179, 180, 183, 190, 195, 196, 200, 201, 203, 212, 214, 216, 217, 221, 224, 246, 254, 255, 256, 257, 260, 261, 265, 266, 267, 278, 279, 280, 288, 289, 290, 296, 297, 313, 316, 317, 321, 322, 324, 326, 327, 339, 341, 342, 343, 346, 355, 365, 368, 376, 379, 381, 382, 395, 439, 453, 454, 561, 575, 676, 710, 711, 714, 715, 716, 719, 720, 721, 724, 725, 727, 730, 731, 732, 734, 739.
Banér, Per 146[7], 177.
Banér, Svante (neef van Johan Gustavsson Banér) 561, 575, 694[4].
Bapaume (*Bapalma*) XIII, 291, 292, 294, 295, 296, 299, 302, 305, 504, 506, 507, 516, 518, 519, 520, 521, 522, 526, 538, 540, 541, 542, 543, 546, 551, 554, 556, 557, 560, 563, 625, 626, 627, 630.
Bar, hertogdom, 73, 95, 98, 140, 154, 157, 165, 168, 170, 189, 196, 218, 221, 223, 447, 479, 480, 695, 696, 697.
Bar-le-Duc 205, 208, 247, 248, 249, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 473, 477, 479, 480.
Baracchi (*Baiazethis*), zie Bayezit II.
Barberini, familie 204, 616, 619, 723, 744, 747, 754.
Barberini, Antonio 211, 682, 684, 685, 708, 709, 710, 718, 723, 744, 755.
Barberini, Carlo 534[15].
Barberini, Francesco 148, 755.
Barberini, Maffeo, zie Urbanus VIII.
Barberini, Taddeo 534, 667, 668, 673, 756.
Barby (stad aan de Saale/Elbe ten zuiden van Maagdenburg) 324, 742.
Barcelona (*Barcino*) 4, 8, 10, 19, 21, 23, 24, 39, 41, 44, 46, 57, 58, 72, 75, 77, 80, 82, 89, 92, 94, 97, 101, 102, 103, 105, 106, 107, 108, 109, 117, 121, 129, 138, 144, 154, 166, 168, 197, 221, 223, 455, 477, 479, 488, 490, 492, 493, 494, 512, 537, 540, 542, 543, 544, 557, 616, 619, 620.
Barcelona (*Barcino*), graaf van, zie Ramón Berenguer IV.
Barcelos, Teodósio, hertog van, zie Theodósio, hertog van Barcelos.
Barcino, zie Barcelona.
Barentsz-zee 161.
Bari (*Barenia*) 170, 191, 195, 197, 207, 211.
Barillon, Jean-Jacques 124.
Barlaeus, Caspar X, 47, 193[22], 199, 213, 219, 220, 253, 415, 699.
Barlaeus, Caspar *Christus patiens sive homilia in historiam passionis Domini, Amsterdam 1641*, 213, 415.
Barlaeus, Caspar *Oratie over 't lijden, cruys en doot onses Heeren ... Oratie van de kribbe ofte geboorte Christi, Amsterdam 1641*, 213.
Barlaeus, Caspar *Panegyris de laudibus cardinalis Armandi Ioannis Plessiaci Ricelii ducis, Amsterdam 1641*, 699.
Barlaeus jr., Caspar 92, 193[22], 199, 219, 220, 243, 253, 259.

Baronius, Caesar 31.
Baronius, Caesar *Annales ecclesiasticae a Christo nato, ad annum 1198, Rome 1588-1607*, 31.
Barth (*Baarth*) (havenstad tussen Rostock en Stralsund) 614.
Bartolus de Saxoferrato 132[20].
Baruchus 206.
Barutell, Llorenç de 4, 8, 10, 19, 21, 23, 44, 47, 51, 94, 97, 98, 130, 158, 372, 375.
Baseille, zie Bazoilles-sur-Meuse.
Basilea, zie Bazel.
Basius, Johan 526[10], 661[12], 682, 700.
Basius, Thietta 526.
Bassaea, zie La Bassée.
Bassompière, Anne François, markies van 294[4], 325, 346, 349, 376, 735.
Bastwick, John 31[13].
Batavia, zie Holland. Republiek.
Batavia (*Djakarta*) 365, 449.
Batthyányi, Adam 244[5].
Baudissin, Wolf Heinrich von 34[6].
Baudius, Dominicus 307[4].
Bauer (*Bawyr*), kolonel 549, 730.
Baumberger von Bairnsberg, Kaspar 332[11], 334.
Baume, La, zie La Baume.
Bavaria, zie Beieren.
Bayezit II (*Baracchi*), sultan der Ottomanen, 645, 660.
Bayonne (*Baiona*) 217, 370.
Bayreuth (*Beyreuth*) 62, 716.
Bazel (*Basilea*) 137, 280, 282, 407, 459, 516, 518, 520, 591, 615, 637, 639, 645, 646, 649, 650, 655, 657, 666, 668, 672, 692, 695, 740.
Bazel (*Basilea*), prins-bisschop van, zie Ostein, Johann Heinrich von.
Bazoilles (*Baseille*)-sur-Meuse (plaats ten zuiden van Neufchâteau) 666, 667, 668, 672, 673.
Béarn (streek in het zuidwesten van Frankrijk) 358.
Beaufort (*Bellifortia*) (vesting in de Franche Comté) 4, 8, 11.
Beaufort, hertog van, zie Vendôme, François de.
Beaumont, Herbert van 199[20].
Beaumont, Simon van 199[20], 243[15], 259, 286, 557, 579, 583, 597, 622.
Beauveau, baron van 205.
Bec-Crespin, Renée du 698[19].
Beck, Johann von 218, 219[19], 221, 223, 247, 248, 250, 260, 261, 268, 271, 272, 299, 303, 305, 317, 318, 356, 359, 361, 488, 489, 490, 492, 493, 494, 506, 507, 520, 522, 577, 580, 581, 590, 593, 594, 595, 732.
Beckenborg, zie Deggendorf.
Beeskow (*Besekaw*) (stad tussen Frankfurt/O. en

Cottbus) 86.
Behadir-Ghiraï, khan van de Krim-Tartaren, 65[9], 246, 268, 270, 273, 329, 335, 372, 671.
Beieren (Beiers) XII, XIV, 3, 19, 24, 25, 38, 55, 58, 63, 74, 102, 109, 111, 138, 144, 151, 156, 158, 165, 167, 169, 176, 180, 183, 189, 190, 191, 195, 196, 204, 208, 210, 212, 218, 222, 246, 247, 257, 265, 266, 267, 289, 298, 299, 303, 326, 346, 355, 356, 368, 379, 380, 386, 387, 390, 391, 393, 407, 408, 409, 411, 412, 414, 439, 440, 446, 488, 491, 503, 516, 518, 520, 531, 534, 537, 547, 552, 562, 572, 575, 582, 585, 589, 591, 596, 606, 608, 609, 615, 617, 634, 645, 646, 647, 649, 650, 655, 657, 671, 676, 680, 690, 692, 693, 695, 696, 697, 715, 720, 725, 727, 738, 739, 740.
Beieren (Beiers), gezant te Regensburg/Wenen, zie Richel, Bartholomaeus.
Beieren, keurvorst van, zie Maximiliaan I van Beieren.
Beieren, hertogin van, zie Maria Anna van Oostenrijk.
Beieren, Ferdinand van, keurvorst-aartsbisschop van Keulen, 83[7], 102, 270, 301, 547, 548, 612, 662, 719, 720, 722, 725.
Belgium, zie Nederland. Zuidelijke Nederlanden.
Belley 104.
Belley, bisschop van, zie Camus, Jean-Pierre.
Bellifortia, zie Beaufort.
Belz (stad in de Oekraïne) 753.
Benavides Carillo y Toledo, Luis de, markies van Caracena, 733, 745, 747.
Benfeld (stad in de Elzas) 175, 294, 325, 339, 346, 349, 367, 376, 386, 393, 405, 459, 481, 491, 503, 515, 520, 537, 551, 561, 575, 589, 603, 604, 624, 643, 653, 657, 663, 678, 692, 735, 738, 741.
Benfeld (plaats van verzending) 503, 677, 693.
Benningh, Jan 213.
Berengarius van Tours 12.
Bereur, Claude 368.
Berg, hertogdom, 109, 270, 710, 714.
Berganse, zie Bragança.
Bergen (*Mons*) 466, 468, 469, 471.
Bergen, heerlijkheid, XVI, 429, 443, 452, 467, 497, 519, 699.
Bergen op Zoom 75, 485, 513, 525, 549, 558, 572, 584, 585.
Bergh, Albert, graaf van den 75[5].
Bergh, Eleonora van den 71, 77, 247, 250, 313, 316, 504, 508, 578, 579.
Bergh, Hendrick, graaf van den 328[10], 331, 334, 670.
Bergmann, Peter 18, 50, 86, 175, 186.
Berlize, sieur de, zie Faure, Nicolas.
Berlijn 120, 202, 353, 354, 472.
Bern 164, 216, 246, 247, 250, 265, 266, 268, 273, 277, 288, 311, 340, 344, 346, 347, 355, 357, 360, 361, 368, 369, 372, 373, 375, 379, 383, 393, 396, 402, 408, 411, 414, 431, 534, 577, 580, 655, 657, 660.
Bernardini, familie 755.
Bernardijnen 614, 615.
Bernburg (stad aan de Saale ten zuiden van Maagdenburg) 324.
Bernina (*Berline*) (bergmassief in de Rätische Alpen) 63.
Bertie, Robert, graaf van Lindsey, 484, 498.
Bertram, Bonaventura Corneille 135[3], 136.

Bertram, Bonaventura Corneille *De politica iudaica, Genève 1580 en 1584*, 135.
Bertram, Bonaventura Corneille *De Republica Ebraeorum, recensitus ... Constant. i'Empereur ab Oppijck, Leiden 1641*, 135.
Besançon (*Vesontio*) 466, 467, 470, 471, 472.
Betaucourt (plaats in de Franche Comté nabij Vesoul) 566, 568.
Béthune 580.
Béthune, Louis de, hertog van Charost, 27.
Bette, Guillaume, markies van Lede, 452[2], 499.
Betz, Friedrich 739.
Beuningen, Coenraad van 92[13].
Beuthen, zie Bytom.
Beveren, Cornelis van 31[16].
Beveren, Willem van 31[16].
Beverweert, heer van, zie Nassau, Lodewijk van.
Beyoğlu (*Pera*) (voorstad van Constantinopel) 431, 437.
Beyreuth, zie Bayreuth.
Bèze, Théodore de 615.
Bezerra, Luiz Barbalho 308.
Biche, zie Bitche.
Bichi, Alessandro, kardinaal 708, 710, 718, 754.
Bicker, familie 418.
Bicker, Andries 85[27], 358.
Bicker, Cornelis 358.
Bicker, Diewertge 358[10].
Bicker, Jacob 358.
Bicker, Jan 358.
Bicker, Roelof 363.
Bidenbach von Treuenfels, Wilhelm 589[4], 613, 628.
Biel (stad in Zwitserland) 116, 265.
Bielke, Gustav 693.
Bielke, Nils 279[4].
Bielke, Svante 693.
Bielke, Ture Nilsson 134[4], 146, 177, 279[4], 297, 453, 603, 625, 752.
Bielkenstierna, Klas Hansson 495[6].
Biella (stad in Piemonte) 747.
Bilbao 40.
Bilderbeeck, Henrick van 451[8], 728, 731, 732, 735, 748.
Biörenklou, zie Mylonius Biörenklou.
Biscaje, Golf van 404.
Bischofswerda (plaats tussen Dresden en Görlitz) 324.
Bitaut, François 124.
Bitche (*Biche*) (plaats ten oosten van Sarreguemines) 442, 445, 447, 477, 479, 480.
Blaeu, uitgevershuis X, XI, 5, 6, 12, 13, 21, 25, 26, 32, 39, 59, 68, 81, 91, 104, 113, 114, 115, 131,

140, 141, 142, 145, 153, 154, 159, 160, 161, 171, 179, 184, 192, 198, 206, 213, 220, 242, 252, 253, 254, 258, 262, 263, 269, 275, 283, 284, 287, 292, 301, 319, 337, 344, 345, 357, 358, 364, 378, 402, 409, 415, 416, 417, 424, 433, 438, 452, 458, 464, 467, 473, 478, 482, 483, 486, 489, 490, 496, 505, 506, 510, 511, 525, 527, 539, 540, 545, 553, 554, 557, 565, 570, 579, 583, 584, 593, 597, 599, 606, 607, 621, 635, 636, 646, 648, 652, 653, 660, 674, 675, 682, 683, 687, 688, 699.

Blaeu, Cornelis 275[5].

Blaeu, Johan 114[12], 184, 198, 212, 213, 253, 254, 337, 565, 687.
Blangy-sur-Ternoise (plaats tussen Hesdin en Saint-Pol) 471.
Blanquia, zie Reigersberch, Suzanna van (weduwe van Anthonie Bloncke).
Blavius, zie Blaeu.

Blechschmidt, Friedrich 162[3], 200, 279.
Blois 56.

Blon, Cornelis le 584[11], 588.

Blon, Michel le 95[26], 584, 588, 607, 611, 622, 636, 638.

Bloncke, Anthonie 330[11], 385[14], 397, 409, 417, 434, 468, 482, 506, 525, 553, 570, 592.

Blondel, David 141[18], 358.
Blondel, David *De la primauté en l'Eglise ..., Genève 1641*. 141, 358.
Blondel, David *Familier esclaircissement de la question si une femme a esté assise au Siège papal de Rome entre Léon IV et Benoist III, Amsterdam 1647*, 141.
Bodenmeer, zie Konstanz, Meer van.
Boedapest 90, 95.
Böheimb, zie Bohemen.
Boöseghem (*Boislinga, Dulinga*) (plaats ten noordoosten van Aire) 397, 399, 401.

Boetzelaer, Gideon van den, heer van Langerak, 146[12], 438, 474.
Bohemen (*Böheimb*) XII, 3, 19, 29, 35, 51, 54, 74, 120, 144, 148, 151, 156, 158, 164, 176, 180, 183, 200, 214, 257, 342, 530, 588, 628, 689, 720, 721, 724, 730.
Bohemen, koning van, zie Frederik V van de Palts.
Bohemen, koningin van, zie Stuart, Elisabeth.
Bohn, Johann Philipp 24, 67, 71, 488, 500, 531, 586, 613, 710, 716, 726.
Boineburg, Jan van 665, 690.
Boiolasco (mogelijk Bossolasco, plaats in Piemonte) 745.
Bois, du, zie Du Bois.
Boisinguen, Boislinga, zie Boöseghem.
Boizenburg (stad aan de Elbe) 614, 623.
Bolesławiec (*Bünzel*) (stad in het zuidwesten van Polen) 753.
Bollengo (*Bolagna*) (plaats ten oosten van Ivrea in Piemonte) 733.
Bologna (*Bononia*) 207, 633, 656, 658, 660, 666, 668, 672, 754, 756.
Bolsec, Hieronymus 597.
Bonelles, sieur de, zie Bullion, Claude.
Bonn 572, 720.
Bonnefous, sieur de 758.
Bononia, zie Bologna. Boulogne.

Boonen, Jacques, aartsbisschop van Mechelen, 634[9], 637, 639, 693, 695, 696, 698.
Borborita, zie Desmarets, Samuel.
Bordeaux (*Burdegala*) 102, 107, 108, 216.
Bordeaux (*Burdegala*), aartsbisschop van, zie Escoubleau de Sourdis, Henri de.
Boreel, Theodoor 161[5], 173.
Boreel, Willem 161[4], 173, 287, 322, 353, 369, 377, 390, 404, 418, 498, 513, 514, 524, 528, 548, 571, 585, 701, 751.
Borken (stad ten noorden van Dorsten) 547.
Borussia, zie Pruisen.
Boržita, Georg Adam, graaf van Martinitz, 86[7], 200, 202, 244, 266, 724, 729, 732.
Boržita, Jaroslav, graaf van Martinitz, 86[7].
Bosch, Jan van den 584[16].
Bossost, Roger de, graaf van Espenan, 4[13], 8, 10, 19, 21, 23, 54, 57, 58, 59.
Bossu(t), graaf van, zie Hénin, Albert Maximilien de.
Boswell, William 30, 48[8], 84, 136, 600.
Bothe, Hermann 34, 51, 163, 187, 201.
Boucheim, graaf van, zie Puchaim, Johann Christoph, graaf van.
Bouckhorst, Nicolaes van den, heer van Noordwijk en Wimmenum, 9[7].
Bougey (plaats in de Franche Comté nabij Vesoul) 566, 568.
Bouillon, hertogdom, 248.
Bouillon, hertog van, zie Tour d'Auvergne, Frédéric-Maurice de La.
Boulaeus, zie La Boulée.
Boulogne (*Bononia*) 370, 372, 374, 552, 555, 605, 607, 609, 616, 618, 620.
Bourbon, Anne-Geneviève de 73[2], 129, 139, 142, 143.
Bourbon, Charles de, graaf van Soissons, 395[11].
Bourbon, Henri I de, prins van Condé, 395[11].
Bourbon, Henri II de, prins van Condé, 4, 8, 10, 58, 71, 72, 77, 103, 106, 108, 129, 139, 142, 143, 144, 178, 180, 183, 194, 205, 208, 212, 281, 282, 314, 315, 316, 318, 328, 332, 334, 344, 345, 346, 347, 348, 357, 359, 360, 361, 362, 395, 397, 398, 399, 401, 505, 508, 537, 542, 544, 555.
Bourbon, Henri Jules de, hertog van Albret, 71[6], 77.
Bourbon, Louis II de, hertog van Enghien, prins van Condé, 4[18], 7, 8, 10, 19, 58, 71, 77[12], 92, 93, 156, 159, 166, 168.
Bourbon, Louis de, graaf van Soissons, XII, XIII, 7[5], 11, 23, 25, 57, 58, 59, 66, 70, 71, 72, 73, 75, 77, 79, 80, 90, 95, 97, 98, 103, 106, 107, 108, 127, 129, 139, 142, 143, 145, 160, 165, 168, 205, 219,

221, 223, 247, 248, 249, 250, 253, 257, 259, 260, 261, 262, 263, 268, 271, 280, 284, 291, 294, 296, 300, 301, 302, 304, 305, 306, 328, 331, 332, 334, 343, 345, 346, 347, 387, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 407, 408, 409, 411, 412, 413, 414, 422, 425, 431, 432, 435, 437, 444, 445, 448, 456, 458, 459, 461, 462, 463, 469, 471, 477, 489, 499, 521, 524, 669, 743.
Bourbon, Louise de 73[2], 95[28], 168, 396, 399, 401, 407.
Bourbon, Marie de, gravin van Soissons, prinses van Carignano, 221[17], 224, 249, 250.
Bourbourg (*Borburgum*) (plaats in de omgeving van Duinkerken) 282.
Bourchier, Henry, graaf van Bath, 484, 498.
Bourgogne, graafschap, zie Franche Comté.
Bourgogne, Adrien Conrard de 249, 251.
Bourgondië 457, 460, 462, 463, 486, 510.
Bourgondië, huis van 408, 417.
Bourguignon (plaats in de Franche Comté nabij Vesoul) 566, 568.
Bournonville, hertog van, zie Hénin, Alexandre de.
Bouthillier, Léon le, graaf van Chavigny, IX, XIII, XIV, 72, 79, 97, 98, 99, 110, 113, 205, 213, 244, 247, 339[1], 342, 346, 349, 360, 362, 369, 459, 481, 485, 515, 516, 523, 648, 650, 708, 735, 741.
Boxhorn, Marcus Zuerius 32[27], 131.
Boxuaca, zie Glymes, Honorée de.
Brabant 61, 75, 214, 223, 273, 276, 295, 309, 338, 403, 456, 504, 508, 517, 521, 558, 578, 652, 715.
Brachet de la Milletière, Théophile 21, 52, 125, 132, 252, 269, 554, 641, 683.
Brachet de la Milletière, Théophile *Jugement du sieur de la Milletière du livre de l'Eucharistie de M. Blondel, Parijs 1641*, 252, 269.
Brachet de la Milletière, Théophile *La verité du Saint Sacrement de l'eucharistie et du sacrifice de l'Eglise, expliquée en 9 dialogues, Parijs 1641*, 252.
Brachet jr., Théophile 132[29].
Braga, aartsbisschop van, zie Matos de Noronha, Sebastião de.
Bragança, hertog van, zie Jan IV, koning van Portugal.
Bragança, huis van 40[17], 43, 44, 45, 91, 105, 308, 717, 746.
Bragança, Catharina, hertogin van 40[17], 43, 45, 91, 105.
Bragança, Jacob van 74[17].
Bra(n)gança, Dom Duarte de 121[10], 150, 156, 158.
Brahe, Per, graaf van Visingsborg, 14, 22, 50, 264, 279, 297, 312[1], 313.
Brandenburg 1, 17, 34, 50, 53, 64, 65, 86, 120, 135, 147, 162, 174, 175, 186, 200, 202, 245, 255, 266, 279, 289, 323, 353, 354, 356, 394, 405, 420, 444, 453, 474, 515, 536, 662, 664, 690, 691, 703, 724, 725, 728, 729, 730, 732, 753.
Brandenburg, gezant te Warschau, zie Overbeck, Johann van.
Brandenburg, gezant te Wenen, zie Löben, Johann Friedrich von.
Brandenburg, gezant in Zweden, zie Leuchtmar von Kalcheim, Gerhard Rumelian.
Brandenburg en Zweden XIV, 19, 38, 88, 120, 147, 174, 175, 176, 180, 183, 245, 257, 267, 279, 289, 323, 342, 356, 392, 405, 420, 432, 442, 444, 446, 448, 453, 457, 474, 476, 482, 491, 505, 538, 665, 690, 703, 724.
Brandenburg, keurvorst van, zie Friedrich Wilhelm. Georg Wilhelm.

Brandenburg, keurvorstin van, zie Oranje-Nassau, Louise Henriëtte van. Palts, Elisabeth Charlotte van de.

Brandenburg, Ernst van, markgraaf zu Jägerndorf, 1, 245[9], 255, 353, 665, 691.

Brandenburg, Hedwig Sophie van 665[9], 690.

Brandenburg, Louise Charlotte van 1[10], 454, 601, 665, 677, 691.

Brandenburg, Maria Eleonora van 1[12], 37, 38, 50, 62, 86, 134, 155, 157, 177, 243, 457, 552, 568.

Brandenburg-Ansbach, Albrecht V, markgraaf van 54[4], 67.

Brandenburg-Kulmbach, Christian, markgraaf van 54[4], 67.

Brangança, zie Bragança.

Brasser, Joost 7[20], 10, 61, 91.

Brasset, Jean 48[10], 367, 524, 559, 635.

Bratislava (*Prespurg*) 562.

Braunschweig (*Brunswijk*) XII, 394, 412, 483, 485, 500, 529, 588.

Braunschweig-Lüneburg XII, XIV, 19, 24, 25, 47, 51, 67, 71, 102, 109, 151, 218, 258, 280, 289, 290, 296, 299, 303, 304, 317, 323, 324, 327, 328, 343, 347, 359, 360, 362, 368, 376, 394, 395, 423, 439, 442, 476, 481, 482, 485, 488, 491, 500, 529, 531, 532, 537, 560, 562, 563, 568, 569, 571, 573, 577, 584, 585, 586, 588, 589, 590, 594, 610, 613, 615, 619, 621, 628, 631, 634, 646, 649, 654, 662, 667, 670, 677, 680, 690, 710, 716, 726, 743.

Braunschweig-Lüneburg, gezanten te Regensburg, zie Bohn, Johann Philipp; Lampadius, Jakob; Langenbeck, Heinrich.

Braunschweig-Lüneburg, hertogin van, zie Hessen-Darmstadt, Anna Eleonore van.

Braunschweig-Lüneburg, Christian Ludwig, hertog van XIV, 280[13], 299, 303, 304, 317, 328, 347, 359, 362, 368, 376, 394, 395, 423, 439, 442, 476, 481, 482, 491, 500, 531, 532, 537, 548, 562, 563, 568, 569, 571, 573, 577, 584, 585, 589, 590, 594, 610, 615, 619, 621, 623, 628, 634, 646, 649, 650, 654, 662, 667, 670, 677, 680, 690, 726, 743.

Braunschweig-Lüneburg, Georg, hertog van XIV, 3, 9, 47, 51, 67, 71, 102, 109, 151, 187, 218, 255, 258, 280, 290, 324, 560.

Braunschweig-Lüneburg-Celle, Friedrich, hertog van XIV, 280[12], 491, 532, 548, 562, 569, 573, 577, 589, 590, 594, 610, 615, 619, 621, 628, 634, 646, 649, 650, 654, 662, 667, 670, 677, 680, 690, 726, 743.

Braunschweig-Wolfenbüttel, August, hertog van XIV, 280[12], 491, 532, 548, 562, 563, 569, 573,

577, 589, 590, 594, 610, 615, 619, 621, 628, 634, 646, 649, 650, 662, 667, 670, 677, 680, 690, 726, 743.
Brazilië 43, 54, 57, 84, 89, 92, 94, 98, 107, 108, 112, 149, 186, 208, 222, 244, 257, 260, 264, 303, 304, 308, 365, 367, 404, 416, 444, 524, 669.
Brazilië, goeverneur van, zie Mascarenhas, Jorge de; Nassau-Siegen, Johan Maurits, graaf van.
Breda 378, 683.
Bredaw, Hans Rudolph, vrijheer van 3.
Brederode, Hendrick van 429[8].
Brederode, Johan Wolfert, graaf van 9[3], 26, 27, 29, 48, 54, 67, 78, 83, 132, 184, 199, 337, 343, 347, 348, 356, 365, 383, 388, 396, 484, 499, 512, 528, 558.
Brederode, Lancelot Artusz. van 301[4].
Breen (*Brenius*), Daniël de XI, 12[13], 21, 32, 68, 70, 113, 206, 224, 242, 258, 416, 434, 452, 464, 468, 511, 539, 553, 570, 648.
Breisach (*Brissacum*) 4, 8, 11, 19, 20, 24, 93, 106, 128, 257, 261, 294, 299, 303, 313, 316, 317, 318, 325, 387, 440, 456, 459, 460, 461, 463, 503, 515, 518, 520, 522, 567, 580, 581, 591, 594, 596, 604, 616, 618, 620, 630, 684, 685, 692, 731, 735.
Breisach (*Brissacum*), goeverneur van, zie Erlach, Johann Ludwig von; Le Prévost, Paul (adjunct).
Breisgau (*Brisgoia*) 98, 445, 447, 696.
Bremen 2, 62, 138, 144, 150, 187, 210, 404, 418, 501, 524, 528, 535, 618, 630, 665, 667, 679, 690, 743, 751.
Bremen, aartsbisschop van, zie Frederik, later Frederik III, koning van Denemarken.
Bremervörde (*Bremerverden*) 524, 528.
Breskens, heer van, zie Sticke, Christoffel.
Bretagne (*Armorica*) 4, 7, 8, 11, 25.
Brezé, markies van, zie Maillé, Jean-Armand en Urbain de.
Brielle 84, 199, 201, 253, 263, 264, 276, 526.
Bris(s)acum, zie Breisach.
Brouay, graaf, zie Spinola, Albrecht Gaston.
Broughton, Hugh 688[4].
Browne, sir Richard 467[10], 471, 472.
Bru, Francisco (of Jaume) 4, 8, 10, 19, 21, 23, 44, 47, 51, 94, 97, 98, 130, 158, 372.
Bruay (*Brouay*), graaf, zie Spinola, Albrecht Gaston.
Brüggen (*Brugge*) (plaats in de omgeving van Viersen) 722.
Brulon, Anne, graaf van 25[25].
Brunnen (plaats in Zwitserland) 713.
Brunswijk, zie Braunschweig.
Brunus, zie Browne.
Brussel, 111, 172, 205, 208, 211, 213, 223, 252, 255, 261, 272, 273, 302, 313, 315, 316, 318, 331, 332, 334, 359, 361, 365, 382, 432, 435, 437, 606, 608, 610, 630, 681, 684, 685, 695, 715, 719, 724, 757.
Bruyningh, Leonardus Nicolaus 225.
Buade, monsieur de 450.
Bucerus, Martinus 622, 632, 636.

Buch (brandenburgs gezant) 323.
Buchaim, graaf van, zie Puchaim, Johann Christoph, graaf van.
Budeani, graaf 244.
Budes, Jean Baptiste de, zie Guébriant, graaf.
Budweis, zie České Budějovice.
Bühl (plaats ten noorden van Offenburg) 731.
Bülow, Paul Joachim von 573
Bünzel, zie Bolesławiec.
Buffe, rivier (mogelijk de rivier Helpe Mineure) 591, 594, 596.
Bullion, Claude de, sieur de Bonelles, 97[12], 99, 112[3], 399, 590, 593, 594.
Bullionium, zie Bouillon.
Buol, Meinrad 465.
Buon, Nicolaus 207.
Burcht, Pieter van der 85[24].
Burdegala, zie Bordeaux.
Buren (plaats in de Betuwe) 321, 322.
Burgh, Albert Coenraadsz. 499[2], 512.
Burghausen (stad aan de Salzach in Beieren) 386.
Burglengenfeld (*Lingenveld*) (stad ten noordwesten van Regensburg) 721.
Burgsdorff, Georg Ehrenreich von 162[3], 200, 279.
Burgsdorff, Konrad von 289[5].
Burlamachi, familie 723, 754, 755.
Buxtehude 187, 201.
Buysero, Laurens 363.
Bijbel, zie Testament.
Bye, Hester de 226.
Bye, Maria de 226.
Bye, Nicolaes de IX, X, 224[1], 225, 226, 242, 269, 284, 285, 301, 319, 344, 358.
Bye, Nicolaes de *Over het hedendaeghs oorlogh-voeren, brief van 14 dec. 1637 aan Simon Episcopius*, 301.
Bye, IJsbrand Pietersz. de 224[1].
Bytom (*Beuthen*) (stad in het zuidwesten van Polen) 62, 623, 690.

C

Cabeljauw, Johan 131[18].
Cabeljauw, Johan *Oratio inauguralis de praeparamentis ad studium iuris, habita II Cal. Ianuarii MDCXLI, Amsterdam 1641*, 131.
Cabo Querco (*Cap de Quiers*) (kaap aan Catelaanse kust?) 488, 492, 494, 505, 507, 508.
Cabo de São Vicente, zie São Vicente.
Cabra, Plá de (*Caprae Mons; Castromons*) (plaats in de omgeving van Valls bij Tarragona) 205, 206, 207, 211.
Cabrera, Juan Alfonso Enriquez de, admiraal van Castilië, onder-koning van Sicilië 194[8], 196, 207, 291, 293, 295, 296, 733.
Cádiz (*Calis Malis; Gades*) 78, 121, 128, 408, 412, 414, 494, 523, 538, 542, 606, 607, 608, 610, 747.
Cadunius, zie Codurc, Philippe.

Caen 273.
Caesar, Gaius Julius 126.
Caesaraugusta, zie Zaragoza.
Cailloue, Jacques (drukker te Rouaan) 24.
Calais (*Caletum*) 27, 48, 58, 208, 212, 344, 347, 370, 372, 419.
Calcar, zie Kalkar.
Calis Malis, zie Cádiz.
Calliano (*Galliano*) (plaats in Piemonte ten noorden van Asti) 682, 684, 685.
Callisthenes (Pseudo), zie Pseudo-Callisthenes.
Calvijn (Calvinisten; Gereformeerden) XI, 18, 25, 30, 31, 34, 55, 65, 69, 104, 105, 124, 125, 131, 132, 141, 148, 153, 171, 192, 311, 342, 345, 358, 409, 424, 464, 510, 535, 554, 578, 592, 597, 599, 600, 614, 618, 622, 632, 636, 641, 645, 656, 665, 674, 675, 682, 683, 700.
Cam(be), zie Cham.
Cambrai, zie Kamerijk.
Cambridge 124.
Camerarius, Joachim (1500-1574) 18[4], 19, 121, 166, 597.
Camerarius, Joachim (1500-1574) *M. Fabii Quintiliani, oratoris eloquentissimi, de Institutione oratoria libri XII, ... Additae sunt Petri Mosellani viri eruditi Annotationes in septem libros priores et Ioachimi Camerarii in primum et secundum; quibus accessit doctissimus commentarius Antonii Pini Portodomaei in tertium ..., Parijs 1542*, 18, 19, 166.
Camerarius, Joachim (1534-1598) 121[6].
Camerarius, Joachim (1534-1598) *Symbolorum et emblematum ex re herbaria desumtorum centuria una, Neurenberg 1590 [= 1593 ?]. Symbolorum et emblematum centuriae tres: Ex herbis et stirpibus. Ex animalibus quadrupedibus, Ex volatilibus et insectis et Ex aquatilibus et reptilibus, Leipzig 1605*, 121.
Camerarius, Joachim (1603-1687) 52[8], 329, 409, 576, 629, 656, 665.
Camerarius, Ludwig (codenaam Valerius) X, XV, XVI, 3[1], 4, 14, 18, 19, 20, 37, 38, 39, 49, 52, 53, 55, 60, 66, 67, 78, 89, 90, 101, 103, 121, 123, 132, 137, 138, 150, 165, 166, 176, 189, 191, 203, 217, 219, 246, 248, 257, 267, 279, 281, 290, 291, 298, 313, 327, 338, 342, 343, 355, 357, 361, 368, 370, 382, 392, 394, 396, 397, 407, 422, 431, 441, 443, 456, 466, 476, 479, 488, 489, 496, 504, 517, 518, 519, 537, 539, 545, 551, 553, 563, 564, 565, 576, 578, 581, 588, 590, 592, 602, 604, 605, 606, 615, 617, 629, 631, 634, 635, 646, 647, 654, 665, 667, 680, 694, 695.
Camerarius, Ludwig (codenaam Valerius) *Camerariana, collectio*, 66[3], 121, 489, 647.
Camerarius, Maria Modesta 66[2].
Camerarius, Philipp 121[4].
Camerarius, Philipp *Operae horarum subcisivarum, sive meditationes historicae, Frankfort 1591*, 121.
Camminga, Sicco van 210[8].
Camminga, Watso Fransz. van 210[8].
Campania, zie Champagne.
Campaniërs 105, 106.
Campbell, John, baron Loudoun, 587[6].

Campion, Alexandre de 7[7], 11.
Camus, Jean-Pierre 82, 104[7], 443[13], 464.
Camusat, Joannes 358.
Canet (plaats ten oosten van Perpignan) 357, 360, 362, 695, 696, 697.
Canino (stad ten westen van Viterbo) 627, 628, 631.
Canische, zie Nagykanizsa.
Canisum, zie Cúneo.
Canons Ecclesiastical, zie Constitutions and Canons Ecclesiasticall (1640).
Cantecroix, prinses van, zie Cusance, Béatrice de.
Cantelmo, Andrea 272[17], 273, 299, 303, 305, 634, 637, 639.
Canterbury, aartsbisschop van, zie Laud, William. Whitgift, John.
Canterbury, synode te 31.
Capitani, priester 723.
Cappel, Louis 686[5].
Cappion, monsieur de 450.
Caprae Mons, zie Cabra, Plá de.
Caprarola (stad in de omgeving van Viterbo) 627, 628, 631, 744.
Capricornus, zie Boxhorn, Marcus Zuerius.
Capua 382.
Capucijnen 342, 465, 487, 516, 518, 523, 533, 534, 578, 581, 655, 657, 659, 694.
Caracena, markies van, zie Benavides Carillo y Toledo, Luis de.
Caracotta, Hippolytus Fronto, zie Du Moulin, Pierre.
Carafa, Francesco Maria, hertog van Nocera, zie Nocera, hertog van.
Caramanico, prins van, zie Aquino, Bartolomeo de.
Cárdenas, Alonso de 442, 448.
Cardinalis, zie Richelieu, Jean-Armand du Plessis de.
Cardinalis Hispanus, zie Ferdinand van Oostenrijk, kardinaal-infante.
Cardinalis Sabaudus, zie Savoye, kardinaal Maurizio van.
Carenton, zie Charenton.
Carignano, prins van, zie Savoye, Tommaso Francesco.
Carignano, prinses van, zie Bourbon, Marie de.
Carmagnola (stad in Piemonte ten zuiden van Turijn) 475.
Carmenta (Romeinse godin van de voorspelling) 131.
Carniola, hertogdom, zie Krajnska (Krain).
Carolomons, zie Charlemont.
Car(r)etto, Francisco del, markies van Savona y Grana, 383[15], 712, 737.
Carrù (plaats in Piemonte ten noorden van Mondovì) 472, 745.
Cartagena 26, 84, 121, 408, 412, 414.

Carthago 510.
Carvalho, Paulo de 514.
Carvalho, Sebastião de 514.
Casalborgone, graaf van, zie Masserati, Balthasar.
Casale (stad in Piemonte) 43, 318, 635, 638, 640, 747.
Casati, Carlo-Emanuele 35^{4}, 63, 248.
Casati, Francesco 440^{8}.
Casaubon(us), Isaac 18, 125.
Cascais (*Cascas*) (stad ten westen van Lissabon) 43, 45.
Cassander, Georgius XI, 39^{10}, 55, 69^{21}, 125, 468, 510, 540, 545, 556, 600, 618, 622, 632, 636, 641, 645, 648, 653, 660, 675, 676, 682.
Cassel, zie Kassel.
Cassel (*Mont Cassel*) 370, 374, 384, 397.
Cassine (*Calcina, Cossine*), La (plaats ten zuidwesten van Sedan) 408, 412, 414.
Castel Rodrigo, markies van, zie Moura y Corte Real, Manuel de.
Castelléon in de Valle de Arán 191, 194, 196.
Castellio (*Chateillon*), Sebastianus 69^{21}.
Castello del Visco, zie Vische.
Castello Novo, graaf van, zie Mascarenhas, Jorge de.
Castellum, zie Châtel-sur-Moselle.
Castilië (Castiliaans) 40, 41, 42, 43, 45, 54, 74, 75, 102, 107, 108, 112, 121, 128, 129, 145, 150, 260, 291, 294, 295, 296, 303, 304, 309, 314, 344, 347, 365, 396, 399, 401, 484, 504, 507, 508, 514, 538, 669.
Castilië (Castiliaans), admiraal van, zie Cabrera, Juan Alfonso Enriquez de.
Castro, hertogdom van (streek tussen Latium en Toscane) 539, 540, 542, 544, 564, 566, 568, 576, 577, 579, 580, 582, 605, 607, 608, 609, 616, 619, 626, 627, 628, 631, 635, 638, 639, 643, 647, 650, 663, 666, 670, 754, 755, 756.
Castromons, zie Cabra, Plá de.
Catalonië XIII, 3, 4, 6, 8, 10, 11, 13, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 38, 39, 40, 42, 43, 44, 46, 47, 51, 54, 56, 57, 58, 59, 66, 71, 72, 74, 75, 76, 77, 79, 80, 81, 82, 89, 92, 94, 97, 98, 100, 101, 102, 105, 106, 108, 112, 118, 122, 124, 126, 129, 130, 131, 138, 143, 144, 145, 150, 156, 158, 159, 166, 180, 181, 182, 183, 189, 190, 191, 193, 194, 195, 196, 200, 205, 206, 207, 208, 211, 218, 221, 224, 247, 248, 251, 252, 257, 261, 267, 269, 271, 272, 273, 281, 282, 285, 291, 292, 293, 294, 296, 299, 301, 303, 304, 306, 314, 315, 316, 317, 318, 328, 332, 334, 343, 345, 346, 347, 355, 361, 364, 369, 371, 372, 375, 382, 383, 385, 387, 388, 392, 395, 397, 399, 401, 408, 410, 412, 414, 423, 424, 427, 428, 441, 444, 456, 458, 460, 461, 463, 504, 505, 507, 508, 511, 512, 520, 522, 523, 537, 539, 542, 543, 544, 552, 564, 566, 569, 574, 577, 579, 580, 581, 590, 593, 595, 605, 606, 607, 608, 609, 616, 619, 620, 625, 626, 627, 630, 643, 649, 651, 655, 659, 666, 668, 669, 672, 681, 685, 687, 694, 695, 696, 697, 717, 718, 734, 737.
Catalonië, gezanten te Parijs, zie Barutell, Llorenç de; Bru, Francisco (of Jaume); Gravalosa, Francisco de.
Catalonië, Frans vice-koning van, zie La Mothe-Houdancourt, Philippe, graaf van; Maillé, Urbain de.
Cato, Dionysius 80.
Cats, Jacob 243^{13}, 596, 661.
Catullus, Gaius Valerius 29, 30.

Caudijnse pas 21, 23.
Cecilia Renata van Oostenrijk, koningin van Polen, 173, 279.
Cella, zie Zell.
Celle 514, 547, 677.
Cengio (*Cincia*) (plaats ten oosten van Ceva in Piemonte) 37, 43, 44, 46, 712, 745.
Cennini, Francesco, bisschop van Faenza, 723[6].
Centia, zie Lens.
Centini, Felice, kardinaal 723[4].
Centini, Giacinto 723[5].
Ceské Budějovice (*Budweis*) 724.
Ceulen, Matthias van 84[21].
Ceuta (*Septa, Siuta*) 191, 195, 197.
Ceva (*Cueva*) (stad in Piemonte) 422, 423, 424, 426, 427, 745, 747.
Ceva, Francesco Adriano 709[17].
Cevennen 75.
Ceylon (*Sri Lanka*) 132, 149, 154.
Chaldeeërs (Chaldeeuws) 135, 136.
Châlons-sur-Marne 212.
Cham (*Cambe*) (stad ten noordoosten van Regensburg) 74, 101, 138, 144, 156, 721, 724, 730.
Champagne (*Campania*) 129, 299, 303, 304, 316, 317, 384, 387, 396, 400, 401, 414, 423, 426, 427, 519.
Champagne, Gaspard de, graaf van La Suze, 466[9], 470, 471, 472.
Chanovski (*Kanofsky*) von Langendorff, Friedrich Ludwig 589[9].
Chantilly 605, 607, 609.
Charenton (*Carenton*) 252, 269, 683.
Charlemont (*Carolomons*) (versterkte plaats in de omgeving van Givet) 302, 442, 445, 447.
Charnacé, baron de, zie Girard, Hercule.
Charost, hertog van, zie Béthune, Louis de.
Charroi, zie Chéroy.
Château-Salins 564, 566, 590, 593, 595.
Châtel-sur-Moselle (*Castellum*) (plaats ten noorden van Epinal) 505, 507, 508.
Châtillon, hertog van, zie Coligny, Gaspard de.
Chatoumières, sieur de, zie Grenaille, François de.
Chaussy (*Chausiacum*) (plaats ten oosten van Metz) 626.
Chauvirey (plaats in de Franche Comté nabij Vesoul) 566, 568.
Chavigny, graaf van, zie Bouthillier, Léon le.
Cheb, zie Eger.
Chełmno (*Culm*) 163.
Chémery-sur-Bar (plaats ten zuiden van Sedan) 408, 414.

Chemilly (plaats in de Franche Comté nabij Vesoul) 566, 568.
Chemnitz (tegenw. Karl-Marx-Stadt) 676.
Cheniacum, zie Chiny.
Cherasco (*Cheirasco*) (stad in Piemonte) 489, 493, 495, 520, 522, add.
Chéroy (*Charroi*) (plaats ten oosten van Nemours) 552, 555, 556.
Chevreuse, hertog van, zie Lorraine, Claude de.
Chieri (stad in Piemonte ten oosten van Turijn) 737.
Chiny (*Cheniacum; Cheny*) (stad in de Ardennen) 370, 373, 375.
Chivasso (stad in Piemonte) 301, 303, 306, 310, 314, 315, 316, 317, 326, 471, 473, 635, 638, 640, 736, 745.
Chivré, Françoise-Marguérite de 8.
Chivré, Hector de, seigneur du Plessis, 8.
Choiseul, César, hertog van, zie Plessis-Praslin, César du.
Choisy, de 79[1].
Choisy de Camp, Jean de 451, 612, 617.
Chouët, Ja(c)ques 141.
Christenen X, 41, 65, 68, 103, 115, 125, 149, 200, 225, 244, 270, 284, 358, 410, 433, 434, 451, 468, 478, 481, 486, 490, 535, 540, 545, 596, 597, 641, 642, 648, 668, 671.
Christiaan IV, koning van Denemarken, 3, 15, 16, 35, 39, 44, 46, 54, 61, 62, 67, 74, 83, 89, 90, 102, 111, 113, 122, 128, 129, 134, 144, 146, 150, 151, 162, 167, 174, 177, 182, 187, 195, 201, 255, 258, 266, 268, 271, 288, 290, 300, 322, 353, 407, 432, 439, 498, 501, 505, 513, 514, 515, 524, 528, 529, 531, 532, 534, 536, 537, 538, 543, 547, 548, 549, 552, 554, 555, 556, 568, 571, 574, 585, 586, 589, 591, 594, 602, 611, 613, 614, 623, 628, 630, 647, 654, 661, 662, 667, 671, 680, 683, 689, 690, 701, 702, 703, 725, 751.
Christina, koningin van Zweden, IX, XVI, 7, 16, 20, 22, 23, 25, 33, 44, 50, 62, 87, 102, 107, 109, 120, 134, 146, 147, 151, 155, 157, 165, 174, 180, 183, 185, 186, 187, 191, 201, 266, 312, 322, 325, 330, 333, 339, 376, 385, 386, 410, 439, 488, 490, 502, 515, 516, 541, 602, 603, 625, 633, 653, 681, 692, 693, 707, 708, 738, 752.
Christine de France, hertogin van Savoye ('Madama'), 20, 23, 37, 41, 43, 54, 58, 94, 98, 188, 218, 221, 223, 224, 396, 471, 661, 669, 683, 684, 686, 710, 711, 712, 745.
Christo, zie Kristow.
Chrysostomus, Joannes 331, 434, 506, 553.
Chumacero-Carrillo, Juan 457, 460, 462, 463, 746[3], 754.
Chur (*Coire*) 277, 326, 368, 393, 422, 440, 465, 476, 516, 534.
Churlandt, zie Koerland.
Chytraeus (*Kochhaff*), David 645[8].
Chytraeus (*Kochhaff*), David *Oratio de statu ecclesiarum hoc tempore in Graecia, Asia, Boëma, etc., Frankfort 1583*, 645.
Cicero, Marcus Tullius 17, 605.
Cigliano en Volpiano, markies van, zie Villa, Guido de.
Cincia, zie Cengio.
Clara Turris, zie Tourclaire.
Clarenbeek, heer van, zie Huygens, Rutger.
Clarimons, zie Clermont.

Claudia de' Medici, aartshertogin van Oostenrijk 87, 117, 164, 190, 197, 298, 310, 340, 355, 383, 393, 476, 487, 517, 518, 523, 534, 589, 616, 621, 655, 657, 659.
Clause, zie Klausen.
Cleeff, zie Kleef.
Clermont-en-Argonne (*Clarimons*) 205, 206, 207, 210.
Clermont d'Amboise, Louise de 146[12], 168, 438, 474.
Cloeck, Pieter 364[16], 384, 643, 661, 687.
Clusa, zie Lécluse.
Cocceius, Johannes 402[2], 415, 424, 432.
Cocceius, Johannes *Brevis repetitio quorundam illustrium locorum Veteris et Novi Testamenti, qui de Antichristo agunt ..., Franeker 1641*, 402, 415, 424, 432.
Cochin 222.
Codurc, Philippe 345[10], 468, 554, 618, 632, 641, 645, 656, 660.
Coelho de Carvalho, Antonio XIV, 38, 46, 54, 58, 72, 73, 77, 80, 91, 92, 94, 97, 98, 99, 121, 126, 138, 152, 156, 159, 167, 168, 170, 178, 180, 181, 182, 184, 189, 191, 195, 197, 199, 206, 211, 218, 259, 260, 261, 274, 281, 283, 294, 304, 322, 325, 347, 356, 359, 361, 372, 375, 376, 491.
Cölln, zie Keulen.
Coesfeld 547, 560, 612.
Coeuvres, markies van, zie Estrées, François-Annibal de.
Coignet, Mathieu, sieur de La Thuillerie, graaf van Courson, 48[10], 83, 85[29], 90, 112, 205, 213, 214, 367, 485, 500, 523, 572, 585, 635, 701.
Coigneux, Le, zie Le Coigneux.
Coimbra 40, 41, 43, 45, 91.
Coire, zie Chur.
Colberg, zie Kołobrzeg.
Coleuvre, zie Collioure.
Coligny, Gaspard II de, admiraal van Frankrijk, 19.
Coligny, Gaspard III de, hertog van Châtillon, XII, 189[3], 205, 208, 212, 247, 250, 260, 261, 262, 272, 273, 300, 301, 302, 303, 306, 313, 315, 317, 318, 328, 329, 331, 332, 334, 335, 343, 345, 347, 356, 359, 361, 370, 371, 372, 374, 381, 383, 384, 385, 387, 395, 397, 398, 400, 401, 408, 411, 412, 413, 414, 418, 421, 422, 423, 426, 427, 431, 434, 436, 444, 445, 448, 467, 469, 743.
Coligny, Gaspard IV de, markies van Andelot, hertog van Châtillon, 408[6], 411, 413.
Collegianten, Rijnsburger 224.
Collioure (*Coleuvre; Colubri portus*) (plaats ten zuiden van Perpignan) 218, 221, 223, 328, 357, 359,

360, 361, 655, 656, 658, 660, 669, 693, 695, 696, 697.
Colmar 357, 360, 362, 383, 387.
Colossenzen 227, 229, 230, 240.
Colubri portus, zie Collioure.
Combach, Johann 665[15].
Combalet, sieur de, zie Grimoard, Antoine de.
Comomeer 575.
Compiègne (*Compendium*) 590, 593, 595, 757.
Condé, prins van, zie Bourbon, Henri I de. Bourbon, Henri II de. Bourbon, Louis II de.
Conestaggio, Franchi de' 41[21], 60.
Conestaggio, Franchi de' *Dell'unione del regno di Portogallo alla corona di Castiglia, Istoria, Genua 1585; Frankfort 1602.* 41.
Coni, zie Cúneo.
Conserans, bisschop van 358.
Constanti (plaats nabij Tarragona) 299, 303, 304, 306, 314, 315, 316, 317, 318, 328, 332, 334, 539, 542, 544.
Constantia, zie Konstanz.
Constantinopel 14, 20, 28, 35, 36, 52, 72, 78, 92, 94, 103, 117, 134, 136, 151, 156, 158, 164, 175, 189, 191, 195, 197, 204, 211, 218, 224, 246, 248, 251, 268, 270, 273, 288, 298, 328, 334, 341, 372, 374, 375, 379, 393, 407, 414, 423, 426, 427, 431, 437, 455, 475, 502, 531, 535, 538, 539, 544, 562, 591, 595, 632, 645, 647, 651, 673, 708, 709, 714, 749, 750.
Constantijn, keizer 228.
Constanzana (niet geïdentificeerd, mogelijk Konstanz).
Constitutions and Canons Ecclesiasticall, treated upon by the archbishops of Canterbury and York, presidents of the convocations for the respective provinces of Canterbury and York, and the rest of the bishops and clergie of those provinces; and agreed upon with the Kings Majesties licence in their severall synodes begun at London and York 1640, London 1640, 31, 38, 69, 84, 111.
Conte-duca, il, zie Olivares, graaf van.
Copenhagen, zie Kopenhagen.
Cops, Henric 14.
Corbie 579.
Cordes, Jean de 19[6].
1 Corinthen 228, 230, 231, 232, 240, 241, 409, add.
2 Corinthen 125, 234, 240.
Cornelius, paus 510.
Corona, Johann de la, 547[2].
Corpus iuris civilis XI, 385, 417, 433, 464.
Corpus iuris civilis, ed. Leiden/Amsterdam 1663. 417.
Corpus iuris civilis, zie ook Justinianus.
Correia, António 514.
Correia da Franca, Belchior 514.
Correr, Anzolo 68[5], 128, 213, 223.
Corsini, Ottavio, aartsbisschop van Tarsos, 744[5].
Corteracum, zie Kortrijk.
Corvey (*Korvey*) (plaats aan de Weser nabij Höxter) 729.
Corvinus, Johannes Arnoldi 12[8], 40.

Cosimo II de' Medici 207[6].
Cospéan (*Cospeau*), Philippe de, bisschop van Lisieux, 249[15], 250.
Cossine, zie Cassine, La.
Costa, Manuel da 41[21], 60.
Costa, Manuel da *Patrui et nepotis de successione regni Portugalliae tractata quaestio, Coimbra 1558*, 41.
Costagneda (mogelijk Castañeda nabij Santander) 717.
Coster, Willem Jacob 132.
Cottbus 86.
Courcelles (*Curcellius*), Etienne de IX, 12[14], 21, 32, 68, 82, 104, 141, 434, 458, 583, 592, 597, 648[1].
Courcelles (*Curcellius*), Etienne de *Advis d'un personnage desintéressé relativement à la dispute d'Amyrault et de Du Moulin sur la prédestination, 1638*, 592.
Coure, markies van, zie Estrées; François-Annibal de.
Courson, graaf van, zie Coignet, Mathieu.
Couvonges, sieur de, zie Stainville, Antoine de.
Couwenburch van Belois, Pieter 286[11].
Coymans, Erckenraad 363.
Coymans, Isabella 363.
Coymans, Joseph 363.
Coymans, Wilhelmina 363.
Cramoisy, uitgevershuis XI, 7, 68, 91, 104, 114, 140, 153, 159, 178, 206, 242, 258, 358, 416, 432, 464, 490, 510, 519, 561, 565, 584, 587, 607, 609, 646, 660, 682.
Crato, prior van, zie António I van Portugal.
Craven, William, lord 309.
Cremona 191, 195, 197, 204, 207, 211.
Creutznach, zie Kreuznach.
Creuyts; Creuzen, zie Kreytz.
Cromhout, Nicolaes, heer van Werkendam, 185[11], 242, 259, 301.
Cron(s), von der, zie La Corona.
Croock, [N.] 512.
Crossen, zie Krosno.
Croy en Aerschot, Ernst, hertog van 278[5].
Croy en Aerschot, Ernst Bogislaw, hertog van 278[5].
Crusius, zie Kruus.
Crusius (*Kraus*), Martinus 645.
Crusius (*Kraus*), Martinus *Turcograeciae libri octo ..., Bazel [1584]*, 645.
Cueva, zie Ceva.
Cujas (*Cuiacius*), Jacques 458[11].
Culemborg 66, 121.
Culm, zie Chelmno.
Cúneo (*Canisum, Coni*) 396, 397, 399, 401, 432, 435, 437, 442, 445, 448, 455, 461, 462, 466, 468, 469, 471, 472, 475, 477, 478, 479, 480, 488, 490, 492, 494, 505, 508, 516, 518, 519, 520, 522, 534, 538, 540, 541, 542, 543, 551, 557, 562, 568, 616, 745, 747.

Cunha, Rodrigo da 40[18], 43, 45, 129.
Curcellius, zie Courcelles, de.
Cusance, Béatrice de, prinses van Cantecroix, 73[7], 127, 139, 142, 143, 152, 156, 157, 158, 383, 387, 471, 488, 493, 494, 518, 520, 523, 590, 593, 647, 693, 695, 696, 697.
Custrin, zie Kostrzyn.
Cyprianus, bisschop van Carthago, 510[7].
Czettritz, vrijheer van 380[3], 391.

D

Daetselaer, Adriaen Matthijsz. 185[12].
Daetselaer, Gerardus 185.
Daillé, Jean 252[12], 269.
Dalmatië 635, 638, 640, 685.
Dalspurg, zie Delémont.
Daluis (*Dalvise*) (plaats aan de rivier de Var nabij Puget) 40.
Damel, aartsbisschop 514.
Daniel 91, 206, 240, 424, 432, 686, 688.
Danubius, zie Donau.
Danzig (*Gdansk*) 18, 28, 41, 86, 118, 120, 187, 256, 278, 285, 311, 323, 330, 341, 352, 353, 404, 420, 438, 444, 464, 469, 536, 563, 614, 690, 728, 750, 753.
Danzig (*Gdansk*) (plaats van verzending) 18, 37, 53, 65, 89, 119, 176, 278, 312, 342, 392, 407, 536, 563, 665.
Davaux, graaf, zie Mesmes, Claude de.
David, koning 235, 700.
Debern, Arvid Wittenberg von, zie Wittenberg von Debern, Arvid.
Debiaeus, zie Bye, de.
De Choisy, zie Choisy, de.
Déclaration du roy, portant que les appellations des jugemens du Conseil d'Arthois seront relevées au parlement de Paris, Parijs 18 april 1641, 260.
Dedel, Johan 243[14].
Degenfeld, Christoph Martin, vrijheer van 155, 326[11], 328, 332, 347, 348, 381, 444.
Deggendorf (*Beckenborg; Deckensdorp*) (stad aan de Donau) 74, 719.
Delémont (*Dalspurg; Delsberg*) (stad ten zuidwesten van Bazel) 645.
Delft 278, 292, 307, 308, 363, 398, 429, 451, 526.
Demangevelle (*Mangevolle*) (plaats in de Franche Comté nabij Vesoul) 566, 568.
De Meulles du Tartre, monsieur 421.
Demonte (plaats in Piemonte aan de rivier Stura) 606, 607, 608, 609, 616, 619, 620.
Den Briel, zie Brielle.
Denemarken 1, 15, 37, 38, 50, 54, 61, 62, 65, 69, 74, 75, 86, 89, 100, 102, 119, 134, 138, 142, 144, 145, 146, 150, 151, 155, 161, 166, 167, 177, 182,

187, 189, 195, 201, 210, 243, 255, 257, 258, 263, 268, 271, 281, 283, 288, 290, 294, 299, 300, 304, 306, 307, 311, 314, 322, 324, 327, 349, 351, 353, 356, 369, 381, 404, 407, 408, 415, 418, 432, 436, 439, 449, 452, 457, 467, 470, 472, 476, 480, 481, 484, 491, 498, 501, 505, 513, 514, 515, 521, 524, 528, 529, 530, 531, 532, 534, 536, 537, 547, 548, 549, 550, 552, 555, 556, 558, 559, 561, 567, 568, 569, 571, 574, 582, 585, 589, 591, 594, 596, 602, 611, 613, 614, 616, 623, 628, 630, 647, 654, 661, 667, 671, 677, 679, 683, 689, 690, 691, 701, 702, 703, 723, 725, 728, 729, 732, 748, 751.
Denemarken, gezanten in Engeland, zie Krabbe, Gregers; Ulfeldt, Corfits.
Denemarken, gezant te Den Haag, zie Tancke, Martin.
Denemarken, gezant ter vredesconferentie in Hamburg, zie Langermann, Lorenz.
Denemarken, gezant te Madrid, zie Sehested, Hannibal.
Denemarken, gezanten te Moskou, zie Krabbe, Gregers; Sleeswijk-Holstein, Valdemar Christian, graaf van.
Denemarken, gezant te Regensburg/Wenen, zie Bidenbach von Treuenfels, Wilhelm; Lippe, Christoffer von der; Ulfeldt, Corfits.
Denemarken, gezanten te Stockholm, zie Vibe, Peder; Vind, Jørgen.
Denemarken, koning van, zie Christiaan IV. Frederik III. Knut IV (heilige).
Denemarken, koningin van, zie Mecklenburg, Sophie van.
Derfflinger, Georg 623[6].
Desbordes, I. (drukker te Saumur) 540.
Descartes, René 429.
Deshayes, Elisabeth 448.
Desmarets (*Maresius*), Samuel X 5[4], 26, 69, 70, 104, 153, 258, 600, 638, 640, 641, 642, 645.
Desmarets (*Maresius*), Samuel X *Dissertatio de Antichristo, qua expenditur et refutatur nupera Commentatio ad illustriora ea de re Novi Testamenti loca, il. V. Hugonis Grotii credita ..., Amsterdam 1640*, 5, 258.
Desportes, Philippe 646[10], 660, 682.
Deutz (*Duyts*) (tegenwoordig Keulen-Deutz) 710, 722.
Devereux, Robert, tweede graaf van Essex, 521[9].
Devereux, Robert, derde graaf van Essex, 48[5], 122, 484, 498, 521.
Dieden, heer van, zie Gent, Otto van.
Dieppe 7, 39, 104.
Dieuze (*Dieusa, Dreusa*) (plaats in Lotharingen ten noordoosten van Nancy) 606, 607, 608, 609, 615, 616, 618, 620, 626, 627, 630.
Dijon 486, 510, 674.
Dinvella, zie Jonville.
Dionysius Areopagita 358.
Dionysius Parisiensis 358.
Djahan sjah, keizer van het Noordindische Mogolrijk, 90, 92, 94.
Djakarta, zie Batavia.
Dockenhuden (plaats nabij Hamburg) 451.
Dönhoff, Gerhard von 1[5], 88, 200, 244, 266, 311, 729.
Does, Diederik van der 60.
Does, Josina van der 60.

Does, Wigbold van der, heer van Noordwijk, 60, 548[12].
Dole (*Dôle*) 310, 368, 579, 581.
Dominica (eiland in de Caribische Zee) 357, 359, 361.
Don (*Tanais*) (rivier) 221, 750.
Donau (*Danubius*) 62, 74, 81, 102, 107, 109, 113, 122, 138, 144, 149, 176, 180, 183, 195, 196, 392, 716, 719, 720, 727.
Donaustauf (plaats ten oosten van Regensburg) 716, 727.
Donchery (plaats aan de Maas ten westen van Sedan) XIII, 260, 268, 269, 271, 272, 370, 382, 408, 410, 411, 414, 431, 432, 434, 435, 436, 442, 445, 447, 456.
Doopsgezinden (Anabaptisten; Mennonieten) 224, 270, 409.
Dora Baltea (rivier bij Ivrea in Piemonte) 733.
Dordrecht 31, 286, 484, 497, 511, 512, 548.
Dordrecht, synode van (1618-1619) 30, 96, 123, 124.
Dordtsche Kil (*Kiel*) 513.
Dorlanum, zie Doullens.
Dorp (mogelijk Dorpat, tegenwoordig Tartu) 407.
Dorsatum, zie Dorsten.
Dorsten (*Dorsatum*) XII, 439, 441, 457, 462, 474, 476, 483, 485, 489, 497, 498, 499, 500, 505, 509, 513, 514, 517, 521, 525, 528, 532, 536, 538, 543, 547, 551, 559, 563, 564, 568, 598, 612, 748.
Dortmund (*Dordmond*) 710.
Dorvilius (*d'Orville*), Friedrich 66[2], 121.
Douai (*Duacum*) 44, 46, 466, 469, 471, 472.
Doubleth, George Rataller, zie Rataller Doubleth, George.
Douglas, William, graaf van Morton, 587[6].
Doullens (*Dorlanum*) (stad ten noorden van Amiens) 432, 435, 437.
Douveren, zie Dover.
Dover (*Douveren; Dubernia*) 489, 493, 494, 498, 520, 523.
Drelincourt, Charles 252[12], 269.
Dresden 86, 202, 298, 313, 324, 729, 732.
Dreusa, zie Dieuze.
Drezdenko (*Driessen; Tressen*) (plaats ten noordoosten van Gorzów) 65, 474, 691.
Driessen, zie Drezdenko.
Duacum, zie Douai.
Dubatel, zie Taupadel.
Dubernia, zie Dover.
Dublin 643.
Du Bois, Charles, baron d'Avaugour, 256, 536[10], 541.
Duderstadt (stad ten oosten van Göttingen) 631.
Duinkerken (*Dunkerque*) 26, 29, 38, 46, 48, 54, 83, 287, 390, 419, 525, 601.
Duitsland (*Germania*) XII, 2, 3, 9, 20, 22, 23, 24, 25, 30, 42, 50, 55, 58, 61, 63, 64, 65, 67, 74, 89, 92, 93, 99, 100, 101, 109, 110, 116, 132, 134, 144, 154, 155, 167, 170, 177, 179, 183, 189, 190, 191, 193, 196, 202, 203, 215, 216, 219, 243, 249, 250, 251, 254, 264, 279, 285, 293, 297, 298, 299, 303, 304, 305, 308, 310, 312, 313, 314, 316, 317, 324, 325, 328, 329, 330, 332, 334, 338, 340, 343, 345, 346, 347, 348, 353, 354, 355, 356, 359, 369, 371, 372, 374, 375, 376, 379, 382, 395, 396, 400, 401, 407, 411, 412, 413, 414, 415, 425, 435, 441, 444, 445, 446, 448, 451, 453, 457, 463, 469, 476, 479, 480,

481, 489, 490, 491, 494, 496, 504, 507, 509, 512, 515, 517, 528, 531, 549, 551, 558, 560, 564, 566, 569, 574, 576, 577, 580, 581, 582, 584, 589, 590, 593, 594, 595, 602, 604, 605, 610, 612, 628, 630, 632, 634, 636, 645, 647, 666, 667, 668, 671, 672, 681, 682, 699, 714, 720, 724, 726, 734, 737, 739, 740, 748, 750, 752.
Dulinga (mogelijk Boëseghem, plaats ten noordoosten van Aire) 399.
Du Moulin, Louis 81[8], 510[17].
Du Moulin, Louis *Irenaei Philadelphi Epistola ad Renatum Veridaeum ..., Eleutheropoli [=Amsterdam] 1641*, 81, 510, 599.
Du Moulin (*Molinaeus*), Pierre X, 5[4], 6, 12, 32, 39, 40, 69, 70, 81, 105, 131, 153, 258, 510, 592, 600, 640, 641, 642, 645.
Du Moulin (*Molinaeus*), Pierre *Petri Molinaeio Vates, seu de praecognitione futurorum et bonis malisque prophetis libri V, Leiden 1640*, 6, 12, 39, 40, 81, 105, 131.
Du Moulin (*Molinaeus*), Pierre *Hippolyti Frontonis Caracottae Strigil adversus Commentationem authoris anonymi ad loca quaedam Novi Testamenti, quae de Antichristo agunt aut agere putantur, Amsterdam 1640*, 5, 32, 258.
Dun, zie Thun.
Dunois, Jan, graaf van 110[11].
Du Plessis, zie Plessis, du.
Dupuy, Jacques 615[5], 631, 683.
Dupuy, Pierre 615[5], 631, 683.
Durazzo, Stefano, kardinaal 423, 426, 428.
Durie, John XVI, 30, 65[1], 66, 68.
Dusseldorp (*Düsseldorf*) 718, 748.
Dussen, Eewout Jacobsz. van der 483[13], 506.
Dussen, Elselinge van der 451[7].
Dussen, Geertrui van der 661[12], 700.
Dussen, Jacob Huygensz. van der 451[7], 661.
Dussen, Margaretha Jacobsdr. van der 7[20], 61[19], 91.
Du Val, François, markies van Fontenay (*Fontenay-Mareuil*), 191[34], 195, 197, 204, 211, 272, 273, 475, 654, 663, 666, 668, 670, 672, 682, 684, 685, 695, 696, 698, 747, 756.
Duynen, Jacob Govertsz. 244.
Duynen, Jan van 133[7], 146, 186, 244, 258.
Duyts, zie Deutz.
Działyński, Caspar, bisschop van Chelmno, 163[11].
Dzierzek, Prandeta 709.

E

Eberstein, graafschap, 677.
Eberstein, Kaspar, graaf van 474, 536, 573, 612, 714.

Ebora, zie Evora.
Ebraim can, zie Ibrahim khan.
Ecclesiasticus 506.
Ecluse, zie Lécluse.
Edam, Cornelis Jansz. van 185.
Edessa 229.
Edward VI, koning van Engeland, 30[7], 600.
Egeln (plaats ten zuidwesten van Maagdenburg) 327, 742.
Eger (*Ohře*) (rivier en stad (tegenw. *Cheb*) in West Bohemen) 266, 711, 727.
Eggenberg, Johann Anton, vorst van 513[4].
Egmond, Lodewijk, graaf van 670[19].
Egra, zie Eger.
Egypte 444, 519.
Ehm, zie Oehm, Johann Bernhard von.
Einbeck (*Eymbeck*) (stad tussen Hildesheim en Göttingen) 586, 613, 614, 623, 631, 677.
Elbe (*Albis*) 2, 51, 128, 138, 144, 150, 201, 202, 210, 246, 266, 290, 354, 528, 549, 555, 556, 571, 573, 577, 586, 588, 591, 611, 613, 623, 679, 691, 729, 731, 742.
Elbeuf, hertog van, zie Lorraine, Charles II de.
Elianus, zie Aelianus (codenaam voor Spiring Silvercrona).
Elisabeth I, koningin van Engeland, 30, 48, 76, 109, 110, 124, 152, 521.
Elisabeth (*Isabel*) van Portugal 457[29], 460, 462, 463, 744[9].
Ellewoutsdijk, heer van, zie Watervliet, Gillis van.
Elna, zie Aisne.
Elne (plaats ten zuiden van Perpignan) 383, 385, 387, 395, 397, 399, 401, 577, 580, 581, 591, 594, 596, 627, 630.
Elvas, Jorge Fernandes de 514.
Ely, bisschop van, zie Wren, Matthew.
Elzas (*Alsatia*) 98, 282, 445, 447, 465, 466, 469, 471, 489, 493, 494, 533, 561, 604, 666, 667, 669, 695, 697.
Elzevier, uitgevershuis te Amsterdam, 160, 242, 258, 417, 491, 699.
Elzevier, uitgevershuis te Leiden, 115, 132, 136, 154, 172, 192.
Emanuel, koning van Portugal, zie Manuel I.
Emden 301, 675, 698.
Emden, graaf van, zie Oost-Friesland, graaf van.
Empereur ab Oppijck, Constantijn le 135[1], 136, 259.
Empereur ab Oppijck, Constantijn le *Baba Qama memesekhet Nezikin. De legibus Ebraeorum forensibus liber singularis, ex Ebraeorum pandectis versus et commentariis illustratus per Constantinum l'Empereur ab Opwyck, Leiden 1637*, 136.
Ems (rivier in Westfalen) 689.
Engadin 101, 139, 383, 465, 476, 482, 487, 516, 518, 523, 533, 534, 578, 581, 657, 659, 694.
Engeland, passim.
Engeland, godsdienst XI, XIII, 5, 14, 19, 23, 26, 28, 30, 31, 32, 38, 39, 45, 47, 48, 56, 69, 78, 81, 84, 88, 95, 96, 102, 105, 107, 109, 110, 111, 112, 118, 123, 128, 132, 148, 152, 169, 190, 193, 194, 222, 246, 319, 320, 350, 351, 364, 371, 373, 377, 378, 382, 384, 388, 389, 390, 396, 399, 400, 402, 403, 407,

419, 436, 442, 448, 449, 467, 470, 471, 472, 486, 494, 510, 521, 587, 588, 599, 600, 610, 637, 641.
Engeland, Parlement XIII, 3, 9, 14, 19, 23, 27, 31, 38, 44, 47, 48, 53, 56, 58, 67, 76, 78, 80, 81, 83, 84, 88, 89, 95, 96, 102, 107, 108, 109, 110, 111, 118, 122, 124, 128, 130, 132, 143, 145, 148, 151, 152, 160, 165, 166, 169, 170, 172, 175, 177, 181, 182, 190, 193, 194, 198, 203, 204, 206, 208, 209, 210, 213, 218, 222, 246, 253, 257, 267, 268, 280, 281, 290, 294, 295, 296, 300, 303, 306, 307, 316, 317, 320, 321, 322, 329, 332, 335, 345, 348, 350, 351, 357, 359, 360, 364, 373, 377, 382, 383, 384, 388, 389, 390, 396, 399, 403, 408, 412, 413, 419, 423, 426, 428, 436, 437, 441, 442, 445, 446, 448, 449, 457, 462, 463, 467, 470, 476, 484, 485, 493, 494, 498, 505, 507, 509, 524, 552, 556, 564, 566, 567, 576, 577, 588, 591, 601, 605, 606, 615, 619, 620, 643, 655, 658, 659, 666, 671, 681, 683, 684, 685.
Engeland, Privy council 169, 170, 181, 194, 373, 384.
Engeland, Starchamber 403, 419, 426, 428.
Engeland, gezanten.
Engeland, gezant te Brussel, zie Gerbier, sir Balthazar.
Engeland, gezant in Duitsland, zie Anstruther, sir Robert.
Engeland, gezant te Den Haag, zie Boswell, William.
Engeland, gezanten te Parijs, zie Browne, sir Richard; Sidney, Robert, graaf van Leicester.
Engeland, gezant te Regensburg/Wenen, zie Roe, sir Thomas.
Engeland, gezant te Zürich, zie Fleming, sir Oliver.
Engeland en de Republiek 27, 48, 54, 67, 76, 78, 80, 83, 102, 109, 119, 122, 123, 129, 130, 145, 149, 151, 154, 169, 170, 177, 181, 199, 204, 210, 218, 221, 222, 257, 267, 300, 408, 432, 549, 558, 577, 580, 582, 587, 591, 605, 610, 611, 616, 619, 620, 628, 629, 638, 659, 691.
Engeland, koning van, zie Edward VI. Elisabeth I. Hendrik VIII. Jacobus I. Jacobus II. Karel I. Karel II.
Engeland, koning van, zie, koningin van, zie Henriette Marie de France.
Engeland, vorstenhuis, zie Stuart.
Engelstadt, zie Ingolstadt.
Engen (plaats tussen Tuttlingen en Singen) 589.
Enghien, hertog van, zie Bourbon, Louis II de.
Enkefort, Adriaen von 44[21], 46, 107, 109, 179, 180, 182, 313, 317, 738.
Enkhuizen 365.
Epheziërs 131, 229, 233, 238, 240.
Epinal (*Spinale*) 127, 477, 479, 480, 488, 492, 494, 505, 507, 508.
Episcopius, Simon 12, 104, 224, 225, 301, 319, 553,

583, 642[1], 648.
Episcopius Simon *Predicatien, Amsterdam 1693*, 225.
Eporedia, zie Ivrea.
Epstein, Johann IX, 381[1], 657, 741.
Epstein, jr. 381.
Erasmus, Desiderius 39, 55, 125, 600, 601, 641.
Eremieten 57, 70, 71, 75, 77, 80.
Erfurt 1, 2, 16, 33, 617, 618, 621, 624, 631, 634, 677, 679, 690, 694, 742.
Erlach, Johann Ludwig von 4[15], 8, 11, 20, 24, 36, 44, 46, 58, 93, 128, 151, 156, 159, 169, 181, 184, 257, 261, 268, 273, 291, 293, 295, 296, 303, 310, 313, 316, 317, 332, 335, 344, 345, 347, 387, 408, 411, 414, 442, 445, 448, 456, 460, 461, 463, 503, 516, 520, 564, 566, 568, 577, 580, 581, 589, 604, 605, 606, 607, 609, 617, 619, 624, 626, 627, 630, 633, 634, 639, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 655, 657, 659, 664, 666, 667, 671, 676, 681, 684, 685, 692, 695, 696, 697, 731, 735.
Erpenius, Thomas 358[12], 378.
Erskein, Alexander 453[5].
Ervillers (*Ervilla*) (plaats tussen Atrecht en Bapaume) 395, 399, 401.
Escars, Henri de, sieur de Saint-Ibar, 328[9].
Escorial 156, 158, 159.
Escoubleau, Charles de, markies van Sourdis, 249[9], 262, 291, 329, 332, 335, 627, 631.
Escoubleau de Sourdis, Henri de, aarstbisschop van Bordeaux, 195[27], 197, 218, 221, 222, 247, 269, 272, 273, 292, 295, 296, 299, 303, 305, 314, 315, 316, 317, 318, 328, 332, 334, 344, 348, 357, 360, 361, 375, 456, 460, 461, 463, 488, 494, 560, 590, 593, 595.
Espenan, graaf van, zie Bossost, Roger de.
Essarts, Charlotte des 541[8], 543, 581.
Essen 714.
Essex, graaf van, zie Devereux Robert.
Estaires (*Stega*) (plaats aan de Leie ten westen van Rijsel) 477, 479, 480.
Estampes, Jacques de, markies van La Ferté-Imbault, 44[22], 46, 53, 58, 90, 122, 129, 191, 195, 197, 396, 399, 401, 408, 412, 413, 431, 435, 437, 550, 569.
Este, Alfonso III de, hertog van Modena, 204, 211, 247, 250, 666, 668, 670, 672, 733, 756, add.: Alfonso III, lees: Francesco I.
Este, maarschalk de, zie Estrées, François-Annibal de.
Estienne, Antoine 260.
Estland 496.
Estrades, Godefroi de 7, 11, 262[7], 541, 635.
Estrées, François-Annibal de, markies van Coeuvres, 118[14], 204, 211, 249, 606, 608, 610, 668, 672, 708, 709, 710, 718, 744, 746, 747.
Estrées, François-Annibal II de 744[4].
Estrées, Gabrielle de 56.
Etroeungt, zie Trun.
Etruria, zie Toscane.
Euander (Arkadische held) 131.
Euripides 191, 329, 642, 682.

Europa 40, 136, 189, 208, 281, 285, 336, 387, 403, 755.
Euskercke, Johan van 66[4], 82, 108, 111, 121, 438, 444, 622.
Euxinum mare, zie Zwarte Zee.
Evora (*Ebora*) (stad ten oosten van Lissabon) 40, 42, 45, 102.
Exeter, bisschop van, zie Hall, Joseph.
Exodus 42.
Extremadura 605.
Ezechiël 91, 312, 424.

F

Faber, Petrus, zie Faur de Saint Jori, Pierre du.
Fabianus, paus 510.
Fabroni, Luca 403, 484, 485, 548.
Facchinetti, Cesare 20[21], 38, 40, 42, 45, 709, 710, 717.
Faenza (stad tussen Ravenna en Florence) 723.
Faenza (stad tussen Ravenna en Florence), bisschop van, zie Cennini, Francesco.
Fajardo Zúñiga y Requesens, Pedro, markies van Los Vélez, 23[9], 51, 75, 108, 129, 144, 145, 194, 196, 261, 272, 273.
Falkircha, zie Feldkirch.
Farnaby, Thomas 114[14].
Farnambucq, zie Pernambuco.
Farnese, Odoardo, hertog van Parma, 139, 204, 211, 293, 534, 539, 540, 542, 543, 552, 555, 556, 557, 564, 566, 567, 568, 576, 577, 580, 582, 591, 593, 595, 606, 608, 610, 616, 617, 619, 621, 626, 628, 633, 635, 637, 638, 639, 647, 649, 650, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 663, 664, 666, 667, 668, 669, 672, 673, 681, 685, 694, 695, 696, 697, 698, 754, 755, 756.
Faur de Saint-Jori, Pierre du 458[12].
Faure, Nicolas, sieur de Berlize, 25.
Faverney (plaats in de Franche Comté nabij Vesoul) 566, 568.
Fegly von Hainshaim, kolonel 728.
Feldkirch (*Falkircha*) (stad in Vorarlberg) 340, 370, 372, 375, 465, 476, 487, 517, 518, 523, 589.
Felix, codenaam voor Grotius 588, 602.
Fels, Anselm von 340[12], 355, 368, 372, 383, 408, 414, 430.
Fenicië (*Punica*) 103.
Feodosia (*Kaffa*) (stad in de Oekraïne op de Krim) 749.
Ferbinus, zie Forbin.
Ferdinand van Oostenrijk, kardinaal-infante, goeverneur van de Zuidelijke Nederlanden, XII, 74, 102, 122, 128, 139, 165, 177, 213, 214, 247, 248, 250, 253, 259, 260, 261, 268, 271, 280, 281, 299, 302, 303, 305, 328, 331, 334, 359, 363, 370, 371, 373, 374, 375, 384, 387, 395, 396, 398, 399, 400, 401, 403, 408, 411, 412, 414, 426, 432, 435, 436, 438, 442, 445, 446, 447, 449, 456, 458, 459,

464, 466, 469, 470, 471, 472, 473, 475, 477, 479, 480, 485, 487, 488, 490, 492, 493, 497, 498, 499, 504, 507, 518, 520, 522, 523, 558, 560, 577, 579, 581, 590, 594, 606, 608, 610, 625, 626, 627, 630, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 647, 651, 670, 689, 713, 715, 717, 719.
Ferdinand I van Oostenrijk (keizer) 510, 545.
Ferdinand II van Oostenrijk (keizer) 173, 210, 585.
Ferdinand III van Oostenrijk (keizer) XII, XIV, 1, 3, 15, 19, 24, 35, 37, 38, 39, 43, 44, 46, 47, 54, 58, 62, 71, 76, 81, 82, 86, 90, 93, 95, 121, 122, 128, 129, 134, 137, 138, 139, 144, 145, 146, 150, 151, 156, 158, 160, 164, 165, 167, 168, 169, 171, 173, 174, 176, 177, 179, 180, 182, 183, 185, 186, 187, 195, 197, 200, 201, 202, 203, 204, 210, 211, 212, 217, 218, 246, 257, 258, 260, 261, 262, 265, 266, 267, 268, 279, 280, 281, 287, 290, 296, 299, 303, 304, 305, 310, 311, 313, 322, 324, 328, 334, 336, 340, 343, 347, 349, 353, 354, 355, 356, 360, 362, 367, 369, 372, 373, 374, 375, 379, 383, 387, 394, 395, 396, 405, 407, 408, 411, 412, 414, 422, 426, 427, 430, 437, 441, 445, 446, 452, 453, 455, 456, 460, 461, 463, 465, 467, 468, 470, 472, 475, 476, 477, 480, 488, 489, 491, 493, 494, 498, 499, 500, 504, 505, 509, 513, 517, 522, 523, 525, 528, 529, 531, 532, 533, 534, 535, 539, 542, 543, 544, 547, 549, 550, 552, 555, 556, 558, 559, 562, 569, 571, 572, 573, 575, 576, 577, 585, 586, 588, 589, 590, 591, 593, 594, 595, 598, 601, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 619, 621, 625, 628, 630, 634, 637, 644, 646, 647, 649, 654, 661, 662, 664, 668, 670, 671, 676, 677, 680, 683, 689, 690, 691, 698, 709, 710, 712, 714, 715, 716, 718, 719, 720, 721, 722, 724, 725, 726, 727, 729, 731, 732, 734, 737, 738, 739, 748, 749, 750, 752, 756.
Ferdinand III van Oostenrijk (keizer), zie ook Regensburg, rijksdag te. Rijk, het Heilige Roomse.
Ferdinando II de' Medici, groothertog van Toscane, 139, 166, 169, 204, 205, 207, 211, 247, 250, 314, 539, 540, 542, 544, 555, 556, 564, 568, 616, 619, 621, 666, 668, 670, 672, 733, 747, 754, 756.
Fernandina, hertog van, zie Toledo y Osorio, Garcia de.
Ferrara 633, 656, 658, 660, 666, 668, 672, 754, 756.
Ferrara, bisschop van, zie Macchiavelli, Francesco Maria.
Ferté-Imbault, markies van La, zie Estampes, Jacques de.
Festus, Sextus Pompeius 277.
Feuardent, François 123[5].
Feuquières, markies van, zie Pas, Manasse de.
Févre de Caumartin, Le, zie Le Fèvre de Caumartin.
Fiellingen (*Fillingen*), zie Villingen.
Finale Ligure 37, 43, 46, 455, 747.
Finch of Fordwich, John, baron 24, 27[4], 28, 47, 67, 76[12], 84, 150, 151, 172.
Finland 266, 297, 312, 454, 495.
Firenze, zie Florence.
Firlej, Andrzej 753.
Fisher, John 31[11].
Flandria, zie Vlaanderen.
Fleckenstein, kolonel 572.
Fleming, sir Oliver 406[8], 422, 533, 624, 643.
Flemming (*Fleming*) Klas 527, 735[6].
Flensheimb, von 728.
Fléron, François de 249, 251.

Florence (*Firenze*) 73, 143, 211, 340, 656, 659, 737, 747, 754, 755, 756.
Florence (*Firenze*), zie ook Toscane.
Florenville (stad in de Ardennen) 370, 373, 375.
Florin, Christian von 465.
Fondenovo (*Fusdimano*), keizerlijk commissaris 46, 712.
Fontaine, Paul-Bernard, graaf van 272[16], 273, 299, 303, 305, 366, 497, 572, 634, 637, 639.
Fontainebleau 73, 139, 143.
Fontenay-Mareuil, markies van, zie Du Val, François.
Forbin (*Fourbin, Furbinus*), Louis de 605, 608, add.
Foreest, Adam van 224[1].
Foreest, Hester van 224[1].
Foreest, Jan van 243[14].
Fortescue, John 307[5], 388.
Fortescue, John *De laudibus legum Angliae, ed. princ. 1537; ed. John Selden 1616*, 307, 388.
Forthelius alias Lagerfeldt, Israël 496[10].
Foscarini, Piero 72, 77, 78.
Fossano (stad in Piemonte) 291, 292, 295, 296, 737.
Franche Comté (*Bourgogne*) 4, 8, 11, 24, 35, 58, 64, 90, 94, 117, 137, 154, 157, 164, 166, 182, 189, 193, 196, 197, 250, 298, 310, 326, 332, 334, 355, 368, 369, 372, 373, 375, 387, 393, 422, 430, 431, 437, 440, 442, 445, 446, 448, 455, 457, 460, 462, 463, 465, 475, 480, 487, 488, 493, 494, 516, 518, 523, 534, 538, 540, 541, 543, 552, 564, 565, 566, 567, 568, 574, 578, 579, 581, 604, 606, 607, 608, 609, 635, 637, 638, 639, 640, 644, 650, 655, 657, 659, 666, 672, 678, 681, 685, 695, 696, 697, 698, 735, 736.
Franche Comté (*Bourgogne*), goeverneur van, zie La Baume, Jean Baptiste de.
Franchi Conestaggio, Geronimo de', zie Conestaggio, Franchi de'.
Franconia, zie Frankenland.
Franeker 402.
Franeker, Universiteit te 402.
Frankenland (*Franconia*) 19, 33, 170, 176, 180, 183, 260, 261, 690, 711, 715, 719, 720.
Frankfurt a.d. Main 16, 33, 114, 121, 176, 180, 183, 286, 380, 413, 414, 464, 645, 715.
Frankfurt a.d. Oder 474.
Frankrijk, passim.
Frankrijk, Conseil d'Etat 291, 293, 294.
Frankrijk, Parlement van Parijs, zie Parijs, Parlement van.
Frankrijk, Staten-Generaal (1588) 56.
Frankrijk, gezanten 425.

Frankrijk, gezant te Constantinopel, zie Haye, Jean de la.
Frankrijk, gezant in Engeland, zie Estampes, Jacques de.
Frankrijk, gezant te Den Haag, zie Brasset, Jean; Coignet, Mathieu; Estrades, Godefroi de; Girard, Hercule.
Frankrijk, gezanten te Hamburg, zie Arod de Sénévas, Melchior; Méliand, Blaise; Mesmes, Claude de.
Frankrijk, gezant te Keulen, zie Mesmes, Claude de.
Frankrijk, gezant in Polen, zie Du Bois, Charles.
Frankrijk, gezanten in Portugal, zie La Boulée, monsieur de; Maillé, Jean-Armand de; Saint-Pé, Jean de.
Frankrijk, gezanten te Rome, zie Du Val, François; Estrées, François-Annibal de.
Frankrijk, gezanten te Genua/Venetië, zie Coignet, Mathieu; Hameaux, sieur des; Mallier, Claude.
Frankrijk, gezanten in Zweden, zie Du Bois, Charles; Salles, Claude de.
Frankrijk, gezanten in Zwitserland, zie Le Fèvre de Caumartin, Jacques; Méliand, Blaise.
Frankrijk en Catalonië XIII, 4, 6, 8, 10, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 37, 40, 42, 44, 45, 47, 51, 56, 57, 58, 59, 75, 89, 92, 94, 97, 100, 101, 102, 103, 105, 106, 108, 109, 117, 118, 121, 124, 126, 129, 130, 138, 143, 144, 150, 154, 156, 158, 159, 166, 168, 180, 182, 184, 189, 191, 194, 195, 197, 200, 205, 206, 207, 208, 211, 212, 218, 221, 223, 224, 247, 248, 251, 252, 261, 269, 271, 272, 273, 281, 282, 291, 292, 293, 294, 296, 299, 301, 303, 304, 306, 315, 316, 317, 318, 326, 328, 332, 334, 343, 345, 347, 348, 357, 359, 360, 361, 369, 371, 372, 373, 375, 383, 385, 387, 395, 396, 397, 399, 401, 408, 409, 411, 412, 414, 423, 424, 426, 427, 437, 455, 456, 458, 460, 461, 463, 477, 479, 480, 488, 490, 492, 494, 504, 505, 507, 508, 512, 518, 520, 522, 537, 538, 539, 540, 542, 543, 544, 551, 554, 556, 560, 564, 566, 569, 577, 580, 581, 590, 591, 593, 595, 596, 605, 608, 609, 616, 619, 620, 625, 626, 627, 630, 643, 647, 649, 651, 657, 658, 660, 666, 669, 672, 673, 681, 684, 685, 694, 695, 696, 697, 718.
Frankrijk en Portugal XIII, 222, 224, 247, 248, 251, 252, 257, 280, 281, 347, 356, 359, 360, 361, 371, 372, 441, 446, 448, 504, 508, 579, 580, 581, 616, 619, 620, 630, 669.
Frankrijk en de Republiek XIII, 4, 7, 9, 10, 21, 44, 48, 54, 58, 59, 66, 67, 71, 72, 76, 77, 78, 79, 80, 102, 108, 109, 110, 119, 121, 123, 129, 130, 162, 177, 181, 204, 247, 250, 268, 280, 291, 348, 436, 438, 483, 485, 497, 500, 504, 507, 508, 509, 512, 525, 551, 558, 559, 565, 567, 572, 582, 585, 591, 630, 635, 637, 655, 669, 670, 701.
Frankrijk en Savoye XIII, 4, 8, 11, 13, 20, 23, 36, 37, 41, 43, 44, 46, 54, 58, 64, 70, 72, 90, 93, 94, 98, 117, 137, 139, 144, 152, 156, 158, 164, 166, 167, 168, 170, 182, 188, 189, 190, 194, 196, 211, 221, 223, 224, 257, 259, 260, 261, 269, 270, 272, 273, 290, 295, 298, 299, 301, 303, 305, 306, 310, 314, 315, 316, 317, 326, 345, 355, 383, 393, 396, 399, 401, 423, 424, 426, 427, 431, 434, 437, 442, 448, 455, 457, 460, 461, 463, 466, 471, 472, 475, 477, 478, 479, 480, 489, 493, 495, 505, 508, 518, 520, 522, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 551, 564, 568, 577, 579, 580, 582, 591, 594, 596, 606, 607, 608, 609, 616, 619, 620, 635, 638, 640, 646, 648, 650, 655, 657, 668, 669, 672, 683, 684, 686, 710, 711, 712, 714, 733, 736, 737, 745, 747.
Frankrijk en de Zuidelijke Nederlanden, zie Zuidelijke Nederlanden.

Frankrijk en Zweden XIII, XIV, XV, 3, 16, 17, 19, 20, 23, 25, 36, 37, 43, 46, 50, 60, 67, 72, 78, 79, 90, 91, 97, 98, 99, 112, 113, 119, 122, 128, 130, 134, 151, 155, 165, 170, 176, 177, 179, 180, 181, 183, 188, 190, 191, 193, 196, 199, 201, 202, 204, 212, 217, 218, 220, 245, 246, 251, 257, 267, 274, 280, 291, 300, 310, 314, 324, 326, 328, 333, 340, 343, 346, 349, 351, 354, 355, 362, 367, 368, 369, 374, 376, 379, 380, 382, 406, 409, 412, 421, 432, 439, 440, 446, 454, 455, 457, 465, 466, 475, 482, 491, 517, 524, 532, 538, 554, 602, 629, 661, 669, 686, 707, 752.
Frankrijk, koning van, zie Hendrik III. Hendrik IV. Lodewijk IX. Lodewijk XIII. Lodewijk XIV. Philips de Stoute.
Frankrijk, koningin van, zie Anna van Oostenrijk. Maria de' Medici.
Frankrijk vorstenhuis, zie Christine de France. Gaston, hertog van Orléans. Henriette Marie de France. Louis, hertog van Orléans. Philippe, hertog van Anjou.
Frascati 382.
Frederik, aartsbisschop van Bremen, later Frederik III, koning van Denemarken, 187^{10}, 404, 501, 524, 528, 667.
Frederik IV, keurvorst van de Palts, 17, 162.
Frederik V, keurvorst van de Palts, koning van Bohemen, 47, 139, 450, 751.
Frederik Hendrik, prins van Oranje, XIII, 7, 9, 10, 13, 14, 17, 46, 48, 49, 53, 57, 58, 61, 71, 76, 83, 85, 88, 95, 96, 97, 101, 110, 118, 119, 122, 126, 129, 139, 150, 151, 161, 166, 175, 183, 185, 213, 214, 247, 250, 254, 257, 260, 262, 263, 275, 276, 280, 284, 287, 297, 306, 308, 309, 320, 321, 322, 337, 338, 350, 351, 352, 356, 359, 362, 366, 367, 369, 378, 383, 389, 390, 391, 404, 405, 418, 419, 428, 438, 439, 452, 464, 466, 469, 471, 472, 474, 483, 485, 488, 497, 499, 500, 504, 507, 508, 509, 512, 513, 517, 521, 524, 525, 527, 538, 546, 548, 549, 551, 558, 559, 560, 563, 567, 571, 572, 584, 585, 587, 593, 594, 598, 601, 605, 610, 611, 616, 619, 635, 638, 652, 662, 665, 670, 673, 675, 687, 690, 691, 698, 700.

Freiburg im Breisgau 280, 281, 435, 440, 589.
Fribourg 265, 534, 578, 581.
Friedrich Wilhelm, keurvorst van Brandenburg, XIV, 1, 14, 18, 19, 34, 37, 38, 50, 53, 64, 65, 76, 86, 88, 90, 95, 118, 120, 122, 126, 129, 134, 139, 147, 151, 155, 157, 162, 163, 173, 175, 176, 180, 183, 186, 187, 200, 202, 244, 245, 257, 266, 267, 278, 279, 285, 289, 290, 299, 301, 303, 304, 323, 342, 353, 356, 392, 420, 421, 432, 442, 444, 446, 453, 454, 476, 482, 491, 515, 535, 536, 563, 664, 665, 677, 681, 690, 724, 728, 729, 732, 753.
Friesland 49, 84, 111, 171, 223, 262.
Friesland, stadhouder van, zie Nassau-Diez, Hendrik Casimir, graaf van.
Nassau-Diez, Willem Frederik, graaf van.
Friquet, Jean 76[6], 82, 111.
Frobenius, uitgever 583.
Fronto Caracotta, Hippolytus = Du Moulin, Pierre.
Fuentes (Spaans fort bij het Comomeer) 575.
Furth im Wald (stad in West-Bohemen) 156, 158.
Fullingen, zie Villingen.
Fusdimano, markies van, zie Fondenovo.

G

Gabbionetta, Francesco 712.
Gabiano (plaats tussen Turijn en Casale) 190, 194, 196.
Gabrias, zie Ignatius Diaconus.
Gades, zie Cádiz.
Gaditanum fretum, zie Straat van Gibraltar.
Galata, zie Beyoğlu (Constantinopel).
Galaten 233, 240, 683.
Galicië (*Gallaecia*) (landstreek in Spanje) 121, 128.
Galle (plaats op Ceylon) 132.
Gallen, graaf 3.
Galliano, zie Calliano.
Gallicanen (Gallicaans), 358, 511, 618, 632, 641, 646, 652, 660, 682.
Gama, Vasco Luis da, graaf van Vidigueira, 376[9], 491.
Gans, Friedrich Wilhelm 573.
Gardelegen (*Garleben*) (stad ten noordwesten van Maagdenburg) 474.
Gardie, Brita de la 209[3].
Gardie, Jacob Pontusson de la IX, 22, 152[1], 603, 752.
Garleben, zie Gardelegen.
Garnizaea, zie Guernsey.
Garsia, zie Jersey.
Gassion, Jean 302[9], 305, 552, 555.
Gaston Jean-Bapiste, hertog van Orléans, 93, 124, 128, 140, 142, 143, 313, 316, 318, 395, 398, 400, 469, 471, 647, 649, 651.
Gdańsk, zie Danzig.
Gebhard, Justus 664[5], 677.

Geelvinck, Jan Cornelisz. 85[27].
Gelderland 276, 335, 598, 689.
Geldern 335, 338, 358, 362, 452.
Geleen, graaf van, zie Huyn, Gottfried.
Gelher = Frederik Hendrik 10.
Gellius, Aulus 328.
Gembicki, Piotr 311[9], 750, 753.
Gemünden (stad aan de Main) 208, 212.
Genesis 32, 415, 506.
Genève (*Allobrogica*) 23, 55, 103, 105, 107, 109, 135, 141, 148, 179, 180, 181, 183, 208, 211, 417, 510, 597, 636, 675.
Genève, Meer van (*Lemaunus lacus*), zie Genève.
Gengenbach (*Guergenbach; Gingibach*) (plaats ten zuidoosten van Offenburg) 169, 191, 194, 196, 408, 411, 414, 731.
Gennadius, patriarch van Constantinopel (1453), 645.
Gennep XIII, 337, 338, 350, 352, 356, 358, 360, 362, 364, 366, 367, 371, 377, 378, 389, 391, 402, 404, 405, 412, 418, 420, 423, 428, 438, 439, 444, 474, 483, 485, 497, 499, 527.
Gent, Otto van, heer van Dieden, 28[13].
Genua 20, 21, 24, 48, 99, 121, 170, 223, 293, 383, 387, 423, 426, 427, 488, 492, 494, 679, 733, 747.
Genua, aartsbisschop van, zie Durazzo, Stefano, kardinaal.
Georg I Rákoczi, vorst van Zevenburgen, 329[18], 335.
Georg II Rákoczi, vorst van Zevenburgen, 329[18].
Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg, 1[2], 14, 17, 37, 50, 51, 53, 62, 63, 86, 118, 162, 323, 342, 405, 664, 724, 728, 729.
Gerbier, sir Balthazar 724[2].
Gereformeerden, zie Calvinisten.
Germania, zie Duitsland. Rijk, het Heilige Roomse.
Gesvres, markies van, zie Potier, François-Louis.
Geüling, kolonel 391.
Geysen, Henricus 722.
Gifhorn (stad ten noorden van Braunschweig) 514.
Ginetti, Marzio, kardinaal 612.
Gingibach, zie Gengenbach.
Girard, Hercule, baron de Charnacé, 219[5].
Giustiniani, Girolamo 613[22], 689.
Givonne (*Guienna*) (plaats ten noordoosten van Sedan) 343, 347.
Gladbach (tegenwoordig Mönchengladbach) 722.
Glarus (kanton) 246, 250, 678.
Glenius, zie Huyn, Gottfried.
Głogów (Grossglogow) (plaats aan de Oder) 35.
Glückstadt 62, 128, 144, 150, 163, 201, 210, 255, 266, 353, 381, 439, 498, 501, 513, 514, 524, 528, 536, 549, 554, 561, 567, 571, 591, 594, 690, 703.
Glymes, Honorée de 331, 673[18], 681, 684, 685, 693, 695, 696, 698.
Gniezno (*Gnesen*) 311.
Goa (voormalige Portugese kolonie aan de westkust van India) 84, 222.

Goch, Michiel van 85[24].
Godefroy, Denis 417[29], 433, 464.
Godefroy, Théodore XV, 606[21], 631, 634, 647, 656.
Godineau, Lucas 157.
Goeree, Gat van 320, 321, 335.
Görlitz XII, 324, 453, 454, 501, 515, 532, 547, 552, 572, 586, 598, 605, 629, 750.
Goes sr., Adriaen van der 6[15], 275.
Goes jr., Adriaen van der 6[15], 12, 25, 39, 70.
Goes, Agatha van der 275[10], 292.
Goes, Maarten van der 6[15], 12, 25, 39, 70.
Goes, Willem van der XII, 6[15], 12, 25, 26, 39, 55, 59, 60, 70, 91, 96, 104, 113, 114, 115, 131, 140, 141, 145, 159, 161, 167, 171, 178, 198, 205, 212, 213, 220, 242, 253, 263, 269, 275, 283, 284, 287, 292, 315, 337, 350, 364, 384, 402, 415, 443, 464, 467, 482, 496, 519, 527, 569, 583, 592, 597.
Göteborg (*Gottenborgh*) 407, 495.
Göttingen 614, 623, 631, 634, 677.
Götze, Sigismund von 245[10].
Goldacker, Hartmann 202[9], 354, 500.
Golius, Jacobus 378[7].
Goltz, Martin Maximilian von der 16[3], 35, 74, 144, 176, 180, 183, 453, 586.
Gondi, Albert de 57.
Gondi, Philippe Emanuel de, graaf van Joigny, markies van Isle d'Or, 57[5], 71.
Gondrecourt (*Grondecurtium*) (plaats nabij Bar-le-Duc) 477, 479, 480.
Gonzaga, Anna 331[15], 332, 334, 343, 345, 347, 673, 681, 684, 685, 693, 695, 696, 698.
Gonzaga, Annibale, markies 329[26], 332, 335, 382, 385, 387.
Gonzaga, Camillo 711[5].
Gonzaga, Carlo I, hertog van Mantua, 331[15], 712[8].
Gonzaga, Francesco, hertog van Mantua, 24[21], 44, 46.
Gonzaga, Maria, hertogin van Mantua, 90[18], 92, 93, 712.
Goodman, John, 76[10], 102, 107, 110, 128.
Gori, Joan Baptista 105[25], 107, 109.
Gorinchem (*Gorcum*) 185, 525.
Goring, George, graaf van Norwich, 27[6], 28.
Goring jr., George 377[3].
Gorzów Wielkopolski (*Landsberg*) 474.
Goslar XIV, 532, 548, 571, 573, 577, 585, 586, 590, 610, 613, 615, 619, 621, 628, 629, 634, 646, 649, 662, 670, 677, 680.
Gothen (Gothisch) 336, 386, 492, 723.
Gothofredus, zie Godefroy.
Gottenborgh, zie Göteborg.
Gottorf (*Gottorp*) (slot nabij de stad Schleswig) 1.
Gouda 10.

Gramont, Antoine III de, graaf van Guiche, 8, 73, 127, 139, 142, 143, 154, 155, 157, 181, 184, 247, 250, 272, 273, 302, 539, 542, 544, 577, 580, 581, 605, 607, 609, 616, 618, 620, 646, 649, 651.
Grana, markies van, zie Car(r)etto, Francisco del.
Grancey, graaf van, zie Rouxel de Médavy, Jacques.
Graswinckel, Alida (echtgenote van Willem de Groot) 275, 402, 409.
Graswinckel, Dirck 125, 308, 319, 330, 483, 526, 557, 570, 592.
Graswinckel, Dirck *Dissertatio de fide haereticis et rebellibus servanda, Dordrecht 1660*, 125.
Graswinckel, Simon 275[10], 292.
Gratianopolis, zie Grenoble.
Graubünden 20, 36, 58, 63, 74, 78, 87, 94, 101, 117, 139, 144, 148, 158, 180, 183, 188, 218, 250, 265, 277, 288, 298, 326, 340, 344, 347, 368, 369, 372, 375, 383, 393, 408, 414, 422, 431, 437, 440, 465, 476, 481, 482, 487, 516, 517, 518, 523, 534, 562, 575, 578, 580, 581, 589, 606, 608, 610, 617, 633, 644, 653, 655, 657, 659, 694.
Gravalosa, Francisco de 4, 8, 10, 19, 21, 23, 44, 47, 51, 94, 97, 98, 130, 158, 372.
Gravelines (plaats tussen Duinkerken en Calais) 107.
's-Gravenhage, zie Haag, Den.
Gravesend 263, 276, 309, 321.
Gray (*Graia*) (stad in de Franche Comté) 442, 445, 448, 579, 581.
Graz (*Grats*) 721.
Gregorius XIII, 43.
Greiffenhagen, zie Gryfino.
Grenaille, François de, sieur de Chatoumières 359.
Grenaille, François de, sieur de Chatoumières *Résolution des Etats de Portugal en faveur du roi D. Jean IV, 1641*, 359, 360, 361.
Grenoble (*Gratianopolis*) 424, 451.
Griekenland (grieks) 12, 21, 68, 69, 70, 92, 115, 141, 142, 160, 178, 192, 207, 226, 233, 235, 241, 252, 282, 409, 416, 432, 434, 452, 468, 492, 496, 539, 545, 546, 565, 615, 636, 645, 646, 674.
Grieks-katholieken 18, 148, 645, 660, 751.
Grimaldi, Girolamo 518[12], 520, 522.
Grimaldi, Onorato II 646[7], 648, 650, 655, 657, 660, 666, 668, 672, 684.
Grimbergen, vrouwe van, zie Glymes, Honorée de.
Grimoard, Antoine de, sieur de Combalet 143[5].
Grisons, Les, zie Graubünden.
Gröningen (plaats in de omgeving van Halberstadt) 742.
Groenlandsche Compagnie 29.
Grol (*Groenlo*) 584.
Gronau (*Groenau*) (plaats tussen Hannover en Alfeld) 560, 573, 585.
Grondecurtium, zie Gondrecourt.
Groningen (*Stad en Lande*) 14, 85, 112, 138, 365, 546.
Gronovius, Johannes Fredericus XVI, 640[4].
Gronovius, Johannes Fredericus *Album amicorum* 640.
Groot, de, familie 378, 397, 451.
Groot, Adriana de (zuster van Grotius) 13[24], 546[8].
Groot, Cornelia de (dochter van Grotius) 17, 217, 242, 350, 434, 451, 512, 533, 546.
Groot, Cornelis de (zoon van Grotius) XII, 155[26], 172, 418, 434, 451, 512, 567, 607, 611, 622, 636, 700.

Groot, Dirk (*Diederik*) de (zoon van Grotius) IX, XII, 48[12], 418, 438, 450[1], 451, 498, 512, 517, 530, 536, 537, 560, 584, 612, 631, 632, 743.
Groot, Jan de (vader van Grotius) 270[16], 286[9], 378, 451.
Groot, Jan de (vader van Grotius), vrouw van, zie Overschie, Aeltgen Borre van.
Groot, Johan de (zoon van Willem de Groot) 92, 115, 141, 161.
Groot, Pieter de (zoon van Grotius) IX, 13[19], 26, 56, 92, 93, 115, 145, 155, 167, 171, 179, 184, 192, 199, 206, 207, 212, 219, 242, 252, 259, 270, 275, 292, 307, 308, 330, 345, 349, 362, 363, 370, 384, 398, 418, 429, 438, 464, 483, 512, 530, 583, 597, 598, 618, 622, 700, 701.
Groot, Willem de (broer van Grotius) IX, X, XI, XII, XV, XVI, 5, 6, 12, 13, 18, 21, 25, 26, 29, 39, 40, 41, 55, 56, 59, 60, 67, 80, 81, 82, 91, 96, 103, 104, 113, 114, 115, 123, 130, 131, 132, 133, 140, 141, 142, 145, 146, 149, 153, 154, 159, 161, 163, 167, 171, 172, 178, 184, 185, 192, 198, 199, 205, 206, 212, 213, 214, 216, 219, 242, 243, 252, 253, 254, 258, 262, 263, 269, 270, 275, 276, 283, 285, 292, 300, 301, 307, 308, 315, 319, 320, 330, 337, 338, 344, 349, 350, 357, 362, 363, 364, 370, 378, 379, 384, 388, 389, 397, 398, 402, 403, 409, 415, 418, 423, 428, 430, 432, 433, 434, 438, 443, 450, 451, 452, 458, 463, 464, 467, 473, 474, 478, 479, 482, 483, 489, 496, 497, 505, 506, 511, 512, 519, 525, 527, 539, 545, 546, 553, 556, 557, 565, 569, 570, 578, 579, 583, 584, 592, 596, 597, 598, 600, 606, 607, 617, 618, 621, 622, 623, 625, 632, 633, 635, 636, 643, 645, 652, 653, 656, 657, 658, 660, 661, 673, 674, 676, 682, 687, 688, 693, 699, 700, 743.
Groot, Willem de (broer van Grotius) *Lofgedicht in Responsa prudentum ad autorem Dissertationis de organo, Leiden 1641*, 132, 160, 179.
Groot, Willem de (broer van Grotius), kinderen van 409.
Groot, Willem de (broer van Grotius), vrouw van, zie Graswinckel, Alida.
Grotius, Hugo, passim.
Grotius, Hugo, codenaam ‘Felix’ 588.
Grotius, Hugo, kinderen van 418, 483, 512.
Grotius, Hugo, vrouw van, zie Reigersberch, Maria van.
Grotius, Hugo, diplomatieke status van X, XII, XIII, XIV, XV, 7, 20, 23, 60, 68, 114, 132, 141, 150, 185, 219, 253, 259, 269, 274, 277, 293, 308, 319, 330, 333, 344, 349, 371, 389, 410, 411, 416, 425, 442, 445, 447, 456, 459, 461, 475, 477, 491, 588, 602, 607, 611, 620, 643, 647, 648, 650, 655, 657, 736.
Grotius, Hugo, secretaris van XVI, 92, 115, 118, 124, 131, 141, 146, 154, 155, 161, 168, 171, 179, 184, 185, 192, 193, 199, 206, 219, 243, 252, 259, 270, 278, 341, 530.
Grotius, Hugo, werken (niet gecatalogiseerd). *Notae in Phaedri Fabularum Aesopicarum libri V, J. Meursius ... denuo recensuit et animadversiones addidit ... Gabriae, seu potius Ignatii Diaconi, tetrasticha in fabellas Aesopicas ..., ex off. Plantiniana Raphelengii 1610 (Londen, BL 1068 h, 11)*, 142, 160, 179, 198.
Grotius, Hugo, werken (niet gecatalogiseerd) *Notae philologicae in Corpus Iustinianaeum*, 417, 433.
Grotius, Hugo, werken (niet gecatalogiseerd) *Poemata Nova*, X, 6, 56, 68, 104, 114, 131, 140, 141, 142, 153, 160, 178, 179, 198, 206, 220, 258, 330, 385, 416, 433, 458, 473, 479, 490, 496, 506, 510, 511, 519, 539, 545, 554, 565, 570, 579, 583, 584, 592, 606, 621, 636, 682.

Grotius, Hugo, werken (niet gecatalogiseerd) *Vertalingen bij het traktaat van Suzanna van Reigersberch over de weduwstaat*, XI, 330, 331, 409, 434, 506, 553.
Grotius, Hugo, werken, chronologisch gerangschikt (vgl. BG = J. ter Meulen en P.J.J. Diermanse, Bibliographie des écrits imprimés de Hugo Grotius, 's-Gravenhage 1950, pp. 653-655).
Grotius, Hugo *Syntagma Arateorum, Leiden 1600 (BG 413)*, 312.
Grotius, Hugo *Sacra in quibus Adamus exul, 's-Gravenhage 1601 (BG 21)*, 433, 458.
Grotius, Hugo *Ordinum Hollandiae pietas ab Calumniis vindicata, Leiden 1613 (BG 817)*, 600.
Grotius, Hugo *Verhael van de heeren H. de Groot [etc.] gedeputeert, om Amsterdam te onderrichten, 's-Gravenhage 1616 (BG 844)*, 331.
Grotius, Hugo *Poemata, Leiden 1617 [=1616] (BG 1)*, 429, 433, 468.
Grotius, Hugo *Vraghe en antwoordt: over den Doop, 1618 (BG 59)*, 468, 675.
Grotius, Hugo *Christelijcke Betrachtighe Des lijdens Christi, Op den goeden Vrydach, 1619 (BG 110)*, 185, 206.
Grotius, Hugo *Christelicke gesanghen (Lofsangen op de geboorte Christi), Delft 1621 (BG 127)*, 185.
Grotius, Hugo *Disquisitio an Pelagiana sint ea Dogmata ..., Parijs 1622 (BG 937)*, 469, 675.
Grotius, Hugo *Bewys Van den waren godsdienst, 1622 (BG 143)*, 553.
Grotius, Hugo *Dicta poetarum quae apud Io. Stobaeum exstant. Emendata et Latino carmine reddita, Parijs 1623 (BG 458)*, 207, 682.
Grotius, Hugo *De iure belli ac pacis, Parijs 1625 (BG 565)*, 131, 218, 225, 226, 227, 228, 229, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 270, 284.
Grotius, Hugo *Dicta poetarum quae apud Io. Stobaeum exstant. Emendata et Latino carmine reddita, Parijs 1625 (BG 459)*, 682.
Grotius, Hugo *Excerpta ex tragoediis et comoediis Graecis: Emendata et Latinis versibus reddita. Cum Notis, Parijs 1626 (BG 468)*, 207.
Grotius, Hugo *De iure belli ac pacis (Ondersoeck, Oft gheoorloft is Krijgh te voeren), Amsterdam 1626 (BG 619)*, 225.
Grotius, Hugo *Sensus librorum sex pro veritate religionis Christianae [= De veritate religionis Christianae], Leiden 1627 (BG 944)*, 41.
Grotius, Hugo *Sensus librorum sex pro veritate religionis Christianae [= De veritate religionis Christianae], Parijs 1627 (BG 945)*, 41.
Grotius, Hugo *De veritate religionis Christianae, Leiden 1629*

(BG 946), 41.
Grotius, Hugo *Euripidis tragoedia Phoenissae, Emendata et Latina facta, Parijs 1630 (BG 496)*, 160.
Grotius, Hugo *Inleiding tot de Hollandsche rechts-geleertheyd, 's-Gravenhage 1631 (BG 757)*, 155, 398, 418, 429, 438, 464, 497, 618.
Grotius, Hugo *De veritate religionis Christianae, Leiden 1633 (BG 947)*, 41.
Grotius, Hugo *Tragoedia Sophompaneas et alia, Amsterdam 1635 (BG 157)*, 141, 142, 416, 433, 468.
Grotius, Hugo *Tragoedia Sophompaneas et alia, Amsterdam 1635 (BG 159)*, 141, 142, 416, 433.
Grotius, Hugo *De iure belli ac pacis (Drie boecken nopende het Recht des Oorloghs ende des vredes), Haarlem 1635 (BG 620)*, 225.
Grotius, Hugo *De veritate religionis Christianae (Traicté de la verité de la religion chrestienne), Amsterdam 1636 (BG 1060)*, 458.
Grotius, Hugo *Poemata, Leiden 1639 (BG 2)*, 417.
Grotius, Hugo *De veritate religionis Christianae, Oxford 1639 (BG 948)*, 41.
Grotius, Hugo *De veritate religionis Christianae, Leiden 1639 (BG 949)*, 41.
Grotius, Hugo *Commentatio de Antichristo, Amsterdam 1640 (BG 1100)*, XV, 5, 6, 32, 41, 69, 115, 153, 179, 402, 415, 424, 640, 642, 648, 652.
Grotius, Hugo *Commentatio de Antichristo, Amsterdam 1640 (BG 1101)*, XV, 6, 640, 642, 648, 652.
Grotius, Hugo *Explicatio Decalogi, Amsterdam 1640 (BG 1117)*, 131, 640, 648, 652.
Grotius, Hugo *De fide et operibus, Amsterdam 1640 (BG 1109-1110)*, 640, 648, 652.
Grotius, Hugo *De veritate religionis Christianae, Parijs 1640 (BG 950)*, 41, 464, 686.
Grotius, Hugo *De veritate religionis Christianae, Amsterdam [1640] (BG 951)*, 41, 57, 443, 458.
Grotius, Hugo *De veritate religionis Christianae, Leiden 1640 (BG 952)*, 41, 105, 228, 231, 232, 235.
Grotius, Hugo *De veritate religionis Christianae, Leiden 1640 (BG 953)*, 41, 105, 228, 231, 232, 235.
Grotius, Hugo *De absoluto reprobationis decreto. Versio ex Anglico, Amsterdam 1640 (BG 1320 = samenvattende vertaling van een anoniem verschenen traktaat van Samuel Hoard)*, 540, 557, 578, 596.
Grotius, Hugo *Annotationes in libros Evangeliorum [=Annotationum in Novum Testamentum tomus I], Amsterdam 1641 (BG 1135)*, X, XI, XII, 5, 7, 12, 13, 21, 25, 32, 39, 40, 42, 55, 56, 59, 60, 68, 69, 70, 80, 81, 82, 91, 92, 103, 104, 106, 113, 114, 115, 124, 130, 131, 140, 141, 143, 145, 153, 154, 159, 161, 167, 171, 178, 179, 184, 192, 198, 205, 206, 207, 212, 213, 220, 228, 242, 252, 253, 254, 258, 262, 263, 269, 275, 283, 284, 287, 292, 301, 315, 319, 331, 337, 344, 345, 350, 357, 363, 364, 370, 378, 385, 397, 409, 415, 424, 432, 434, 438, 443, 451, 452, 458, 459, 464, 467, 468, 473, 478, 482, 489, 496, 505, 510, 511, 519, 525, 527, 539, 545, 553, 557, 565, 569, 570, 579, 583, 587, 592, 597, 599, 606, 614, 615, 618, 621, 635, 640, 642, 648, 674, 675, 688, 700.
Grotius, Hugo *Appendix de Antichristo, Amsterdam 1641 (BG 1128-1129)*, X, XI, XII, 5, 21, 26, 39, 55, 56, 57, 68, 69, 70, 71, 81, 92, 103, 114, 115, 131, 140, 153, 159, 171, 184, 205, 206, 213, 220, 242, 252, 253, 258, 262, 263, 269, 275, 283, 284, 292, 301, 315, 319, 337, 344, 350, 357, 363, 378, 384,

385, 389, 397, 409, 415, 416, 424, 510, 600, 622, 632, 640, 642, 645, 648, 656, 674, 699.
Grotius, Hugo *Commentatio ad Prophetiam Pauli II ad Thessalonicenses [=Commentatio de Antichristo], Amsterdam 1641 (BG 1102)*, X, XII, 5, 6, 12, 21, 25, 32, 40, 56, 59, 68, 70, 81, 103, 114, 115, 140, 171, 192, 206, 213, 220, 252, 258, 263, 269, 275, 283, 292, 301, 319, 337, 344, 350, 357, 363, 378, 385, 397, 409, 510, 640, 642, 648.
Grotius, Hugo *Explicatio Decalogi, Amsterdam 1641 (BG 1118)*, X, XII, 5, 12, 21, 25, 32, 40, 56, 59, 68, 70, 81, 103, 114, 115, 140, 171, 192, 206, 213, 220, 252, 258, 263, 269, 275, 283, 284,292, 301, 319, 337, 344, 350, 357, 363, 378, 385, 397, 409, 510, 640, 648.
Grotius, Hugo *De fide et operibus, Amsterdam 1641 (BG 1111)*, X, XII, 5, 12, 21, 25, 32, 40, 56, 59, 68, 70, 81, 103, 114, 115, 140, 171, 192, 206, 213, 220, 252, 258, 263, 269, 275, 283, 292, 301, 315, 319, 337, 344, 350, 357, 363, 378, 385, 397, 409, 510, 640, 648, 652.
Grotius, Hugo *Commentatio de Antichristo, Amsterdam 1641 (BG 1103)*, 6, 640, 642, 648.
Grotius, Hugo *Annotata ad Consultationem Cassandri, Parijs (?) 1641 (BG 1165)*, XI, 468, 510, 540, 545, 554, 556, 578, 600, 618, 622, 632, 636, 641, 645, 648, 653, 660, 675, 676, 682, 688, 699.
Grotius, Hugo *Lofsanghen op de geboorte Christi, ghetrocken uyt het Nieuwe Testament, door M. Hugo de Groot. Op musyck ghebracht met 3 stemmen, met een generale bas, Amsterdam [1641] (BG 127 herdruk)*, 185, 206.
Grotius, Hugo *Christelijcke betrachtinghe des lijdens Christi op den Goeden Vrijdagh, door M. Hugo de Groot. Op musyck gestelt met 3 stemmen, met een basso continuo, door Cornelis Jansz. van Edam, Amsterdam [1641] (BG 110 herdruk)*, 185, 206.
Grotius, Hugo *De iure belli ac pacis, Amsterdam 1642 (BG 571)*, X, XI, 68, 91, 104, 106, 114, 131, 141, 153, 154, 171, 178, 192, 206, 225, 239, 242, 253, 258, 263, 283, 292, 358, 397, 409, 416, 424, 433, 464, 468, 478, 482, 490, 496, 506, 510, 511, 519, 539, 545, 565, 570, 584, 592, 606, 621, 635, 674, 683, 687.
Grotius, Hugo *Commentatio in epistolam Pauli apostoli ad Philemonem, Amsterdam 1642 (BG 1136)*, X, 225, 284, 358, 378, 397, 409, 416, 424, 433, 468, 482, 506, 539, 545, 592, 687.
Grotius, Hugo *De origine gentium Americanarum dissertatio, [Parijs] 1642 (BG 725); De origine gentium Americanarum dissertatio, Amsterdam 1642 (BG 726)*, XI, 607, 621, 635, 636, 652, 674, 682, 687, 699.

Grotius, Hugo *Via ad pacem ecclesiasticam [=Annotata ad Consultationem Cassandri], Parijs 1642 (BG 1166)*, 468, 483, 506, 540, 675, 688.
Grotius, Hugo *Vraghe en antwoordt: over den Doop (Baptizatorum puerorum institutio alternis interrogationibus et responsionibus), Parijs 1642 (BG 79)*, 468, 540, 675.
Grotius, Hugo *Eucharistia, Parijs 1642 (BG 211)*, 468, 540, 675.
Grotius, Hugo *Disquisitio an Pelagiana sint ea Dogmata ..., Parijs 1642 (BG 939)*, 469, 540, 675.
Grotius, Hugo *Via ad pacem ecclasiasticam, Amsterdam 1642 (BG 1167-1168)*, 125, 483, 540, 653, 675, 688.
Grotius, Hugo *Florum sparsio ad Ius Iustinianeum, Parijs 1642 (BG 791)*, XI, 69, 385, 409, 417, 418, 424, 433, 458, 464, 473, 490, 506, 510, 607, 621, 636, 653, 675, 682.
Grotius, Hugo *Florum sparsio ad Ius Iustinianeum, Amsterdam 1643 (BG 792)*, 682.
Grotius, Hugo *Lucani Pharsalia. Ex emendatione Grotii, cum Notis, Amsterdam 1643 (BG 430-431)*, X, 6, 56, 68, 104, 114, 131, 140, 153, 178, 198, 206, 220, 258, 416, 433, 490, 506, 510, 511, 539, 554, 565, 570, 579, 583, 584, 592, 606, 621, 636, 682.
Grotius, Hugo *Annotata ad Vetus Testamentum, Amsterdam 1644 (BG 1137)*, X, XI, 7, 12, 56, 68, 70, 81, 91, 104, 114, 131, 140, 141, 153, 159, 178, 192, 198, 206, 207, 242, 258, 416, 424, 432, 433, 468, 490, 510, 539, 561, 565, 584, 587, 607, 609, 646, 660, 682.
Grotius, Hugo *De iure belli ac pacis, Amsterdam 1646 (BG 572)*, 106, 239.
Grotius, Hugo *Annotationum in Novum Testamentum tomus II, Parijs 1646 (BG 1138)*, 131, 416, 433, 434, 468, 539, 540.
Grotius, Hugo *Annotationum in Novum Testamentum tomus II, Parijs 1646 (BG 1139)*, 468, 539, 540.
Grotius, Hugo *Annotationum in Novum Testamentum tomus II, Parijs 1648 (BG 1140)*, 468, 539, 540.
Grotius, Hugo *Annotationum in Novum Testamentum pars tertia ac ultima, Parijs 1650 (BG 1141)*, 468, 539.
Grotius, Hugo *Quaedam hactenus inedita, aliaque ex Belgice editis Latine versa: 'De pace in Germania epistola, ad clarissimum virum N.P.', Amsterdam 1652 (BG 680)*, 425.
Grotius, Hugo *Historia Gotthorum, Vandalorum et Langobardorum. Amsterdam 1655 (BG 735)*, X, 92, 115, 141, 142, 242, 258, 491, 492.
Grotius, Hugo *Annales et historiae de rebus Belgicis, Amsterdam 1657 (BG 741)*, X, 92, 115, 141, 142, 159, 160, 178, 206, 242, 253, 258, 301, 315, 319, 337, 344, 357, 417, 424, 433, 686.
Grotius, Hugo *De veritate religionis Christianae (cui accessit versio arabica), Oxford 1660 (BG 957 en BG 1075 (versio arabica))*, 103.
Grotius, Hugo *Commentatio ad Prophetiam Pauli II ad Thessalonicenses [=Commentatio de Antichristo], Londen 1660 (BG 1104)*, 6.
Grotius, Hugo *Commentatio ad Prophetiam Pauli II ad Thessalonicenses [=Commentatio de Antichristo], Frankfort 1676 (BG 1105)*, 6.
Grotius, Hugo *Opera omnia theologica, Amsterdam 1679 (BG 919); Opera omnia theologica, Londen 1679 (BG 920)*, 70.
Grotius, Hugo *Commentatio de Antichristo, Amsterdam/Londen 1679 (BG 1106)*, 6.
Grotius, Hugo *Commentatio de Antichristo, Basel 1732 (BG 1107)*, 6.

Grotius, Hugo *Anthologia Graeca cum versione Latina H. Grotii, Utrecht 1795-1822 (BG 534)*, X, 6, 56, 68, 104, 131, 141, 159, 178, 206, 207, 220, 242, 258, 417, 432, 433, 490, 506, 511, 539, 554, 565, 570, 579, 583, 597, 607, 617, 636.
Grotius, Hugo *De iure belli ac pacis, ed. 1913-[1928] in The classics of international law (BG 614)*, 239.
Grotius, Hugo *Inleiding tot de Hollandsche rechts-geleertheyd, Leiden 1952 (BG 785)*, 429, 497.
Groß, genaamd Pfersfelder, Heinrich, 728.
Großglogow, zie Glogów.
Gryfino (*Greiffenhagen*) (plaats ten zuiden van Stettin). 454.
Guébriant, Jean-Baptiste de Budes, graaf XII, 2, 299, 451, 517, 590, 698.
Guébriant, Jean-Baptiste de Budes, gravin van, zie Bec-Crespin, Renée du.
Guelpherbytum, zie Wolfenbüttel.
Guergenbach, zie Gengenbach.
Guernsey (*Garnizaea; Jarnzee*) 106, 108.
Guiche, graaf van, zie Gramont, Antoine III de.
Guidi di Bagno, Giovanni Francesco 19[11], 24, 55.
Guienna, zie Givonne.
Guienne (*Guyenne*), zie Aquitanië.
Guimarãens, Eduard (*Duarte*) van 40[17], 43, 45.
Guise (stad aan de Oise) van 591, 594, 596.
Guise, Henri de 56.
Guise, hertog van, zie Lorraine, Henri de. Lorraine, Louis de.
Guler von Weinegg, Johann Peter 63[8], 265, 277, 288, 298, 310, 326, 340, 344, 355, 370, 372, 375, 383, 431, 437.
Gulik (*Jülich*), hertogdom, 572, 598, 601, 662, 689, 719, 720, 722, 726.
Gulik-Berg, hertog van, zie Palts-Neuburg, Wolfgang Wilhelm, hertog van.
Gustav II Adolf, koning van Zweden, 1, 37, 50, 62, 86, 134, 155, 177, 243, 457, 568.
Guymera, Ramón de 372, 375.
Guzmán, Diego Mexia Felipez de, zie Leganés, markies van.
Guzmán, Felipe Ramírez de, zie Medina Las Torres, hertog van.
Guzmán, Gaspar de, hertog van San Lucar, zie Olivares, graaf van.
Guzmán, Gaspar Alonso Pérez de, zie Medina-Sidonia, hertog van.
Guzmán, Luisa de, zie Luisa van Portugal.
Gyllenhielm, Karl Karlsson 22, 603, 752.
Gijsels, Aert 133[4].
Gijsselingh, Johan 84[21].

H

Haag, Den (*'s-Gravenhage*) X, XII, XIII, XIV, XV, 3, 4, 15, 20, 28, 47, 48, 71, 76, 77, 82, 84, 90, 96, 103, 111, 115, 123, 138, 140, 145, 150, 152, 159, 160, 171, 173, 176, 178, 201, 213, 219, 248, 250, 276, 286, 301, 308, 309, 319, 321, 322, 331, 350, 362, 364, 392, 404, 407, 419, 433, 439, 444, 476, 481, 483, 486, 498, 499, 511, 512, 567, 570, 571, 583, 587, 592, 598, 600, 601, 612, 613, 652, 689, 716, 743.
Haag, Den (*'s-Gravenhage*) (plaats van verzending) 13, 14, 15, 26, 28, 29, 49, 50, 60, 61, 82, 85, 86, 100, 116, 133, 146, 147, 161, 162, 172, 173, 186, 199, 201, 214, 215, 217, 243, 244, 254, 255, 263, 264, 275, 287, 288, 297, 308, 309, 320, 322, 336, 338, 339, 350, 352, 353, 364, 366, 367, 377, 379, 389, 390, 391, 403, 404, 405, 418, 420, 430, 438, 452, 453, 464, 473, 475, 483, 484, 485, 497, 499, 500, 512, 513, 514, 525, 527, 546, 548, 550, 557, 558, 560, 570, 571, 573, 584, 586, 588, 598, 599, 602, 612, 623, 633, 643, 653, 661, 662, 663, 678, 688, 691, 700, 701, 702.
Haarlem 473, 643, 661, 687.
Habert de Montmor, Anne 708, 718, 744.
Habsburgse huis 3, 87, 100, 130, 143, 163, 173, 197, 213, 217, 265, 412, 431, 437, 465, 487, 512, 517, 518, 523, 537, 542, 558, 589, 605, 629, 647, 649, 650, 655, 657, 658, 666, 671, 672, 678, 694.
Habsburgse huis, zie ook Oostenrijk.
Hackius, Franciscus (uitgever te Leiden) 417.
Haes, Gilles de 74[20], 138, 144, 156, 176, 180, 183, 218, 221, 223, 265, 268, 271, 273, 280, 281, 313, 317, 329, 332, 335, 355, 356, 359, 362, 382, 385, 387, 408, 411, 414, 432, 435, 440, 442, 445, 447, 456, 460, 461, 463, 466, 469, 471, 472, 518, 520, 522, 564, 566, 568, 575, 577, 579, 580, 581, 589, 590, 593, 595, 604, 605, 607, 609, 616, 618, 620, 655, 657, 659, 719, 720.
Haga, Cornelis 35, 52[10], 191, 673.
Haiti 72.
Halberstadt XII, 266, 278, 288, 297, 313, 316, 317, 321, 322, 323, 324, 326, 327, 341, 342, 453, 702.
Halberstadt, bisschop van, zie Leopold Wilhelm, aartshertog van Oostenrijk.
Haleb (*Aleppo*) 103.
Hall, Joseph, bisschop van Exeter 81[9].
Hall, Joseph *Episcopacie by divine right, asserted by Jos. Hall B. of Exon., Londen 1640*, 81.
Hall, Joseph *An humble remonstrance to the High Court of Parliament, by a duty-full sonne of the church, Londen 1640*, 81.
Hallier, sieur du, zie Hospital, François de l'.
Hals, neef 378[12], 473, 490.
Hals, Bernhard 473[7], 490.
Hals, Nicolaes 473[7], 490.
Halsius, zie Hals.
Hambraeus, Jonas 330[7], 344, 371.
Hamburg XII, XIII, XIV, XV, 3, 4, 16, 35, 36, 44, 46, 51, 53, 61, 78, 90, 97, 99, 112, 118, 121, 122, 133, 134, 144, 155, 174, 179, 183, 190, 191, 195, 197, 201, 215, 216, 217, 218, 244, 265, 286, 309, 312, 314, 324, 325, 328, 333, 339, 391, 393, 397, 420, 434, 439, 449, 451, 500, 501, 506, 528, 529, 532,

536, 538, 543, 548, 549, 550, 555, 556, 571, 574, 585, 586, 588, 591, 594, 602, 613, 614, 623, 624, 625, 630, 644, 647, 661, 662, 666, 667, 671, 677, 680, 686, 690, 691, 702, 703, 707, 728, 735, 746, 752.
Hamburg (plaats van verzending) 2, 16, 35, 51, 62, 87, 120, 135, 147, 163, 174, 188, 202, 215, 245, 256, 267, 279, 283, 290, 324, 325, 327, 354, 380, 394, 421, 439, 450, 454, 501, 515, 529, 549, 561, 574, 586, 614, 624, 680, 692, 703.
Hamburg, vredesconferentie te, zie Westfalen, voorbereidingen tot de vrede van.
Hameaux, sieur des 117.
Hamilton, James, markies, later hertog van 615[5], 619, 622.
Hamilton, William, graaf van Lanark 587[6].
Hamm (stad in Westfalen) 720.
Hanau-Münzenberg, Amalia Elisabeth van, landgravin-regentes van Hessen-Kassel, XIV, 24, 25, 47, 51, 67, 71, 102, 109, 151, 158, 258, 290, 317, 343, 347, 359, 362, 376, 394, 395, 423, 442, 474, 476, 482, 491, 498, 499, 500, 509, 517, 521, 525, 532, 536, 537, 543, 563, 568, 573, 577, 585, 590, 629, 634, 646, 649, 650, 654, 662, 667, 669, 670, 677, 680, 690, 698, 716, 722, 726.
Handelingen 40, 125, 228, 229, 231, 233, 234, 236, 238.
Hannonia, zie Henegouwen.
Hannover 537, 677.
Hansson von Snoilsky, Georg 339[4], 342, 346, 349, 359, 360, 362, 386, 441, 676, 741.
Hanzesteden (*Ansiaticae civitates*) 667.
Harcourt, graaf van, zie Lorraine, Henri de.
Harderwijk 135.
Harz 742.
Hasse, Joachim 162[3], 200, 279.
Hasselaer, Agatha 363.
Hasselaer, Pieter Pietersz. 85[27], 92, 252[10], 363, 434.
Haszfurt (plaats aan de Main tussen Schweinfurt en Bamberg) 176, 180, 183, 190, 195, 196, 726.
Hatzfeldt und Gleichen, Franz von, bisschop van Würzburg en Bamberg, 195[19], 677, 722, 726, 727.
Hatzfeldt und Gleichen, Melchior von 51[11], 195, 246, 265, 268, 273, 282, 313, 317, 387, 405, 439, 450, 474, 499, 525, 528, 532, 537, 547, 548, 559, 560, 572, 573, 577, 580, 581, 586, 598, 613, 617, 618, 620, 624, 677, 679, 690, 697, 698, 714, 716, 718, 720, 726, 734, 743, 748.
Havana 404, 479, 747.
Havelberg 202, 245.
Havelland (streek tussen Havelberg en Berlijn) 245, 255, 323, 353.
Havre, Le, zie Le Havre.
Hay, dr. med. 312.

Haye, Jean de la, sieur de Ventelay et de la Bousselle, 709[16].
Hebreeën 233, 234, 240.
Hebreeërs (Hebreeuws) 21, 68, 70, 104, 114, 135, 136, 178, 192, 207, 330, 358, 378, 402, 416, 432, 434, 468, 539, 565, 583, 645, 646, 648, 686, 688.
Hedio, Casparus 622, 632, 636, 653.
Heemskerck, familie van 473.
Heemskerck, Elsge Jan Reyersz. van 378[11], 397.
Heemskerck, Geertruid Willem Jansz. van 7, 451, 661.
Heemskerck, Johan van 224.
Heenvliet, heer van, zie Polyander van Kerckhoven, Johannes.
's Heerheynskinderen, heer van, zie Watervliet, Cornelis van.
Hegerus, Franciscus (uitgever te Leiden) 416.
Heiden, Friedrich von 665, 690.
Heinsius, Daniel 18, 32, 82, 104, 131, 178, 192, 199, 220, 546, 579, 583, 597, 642.
Heinsius, Daniel *Sacrarum Exercitationum ad Novum Testamentum libri XX ..., Leiden 1639*, 642.
Heinsius, Daniel *Poemata auctiora, editore Nicolao Heinsio, Dan. fil., Leiden 1640*, 416.
Heinsius, Nicolaus 416.
Hellemont, Gerard van 358[10].
Hellemont, Jean van 358[10].
Hellevoetsluis 214, 549, 569.
Helmstedt 354, 380.
Helsingør (*Helseneur*) (stad aan de Sont) 322.
Helvetia, zie Zwitserland.
Henderson, Thomas 711[5].
Hendrik VIII, koning van Engeland, 112.
Hendrik IV, koning van Frankrijk, 38, 56, 57, 106, 108, 124, 128, 442, 445, 447, 456, 708, 759.
Hendrik, koning van Portugal, 40[17], 43, 45.
Henegouwen (*Hannonia*) 466, 468, 471, 490, 493, 594.
Henegouwse huis 486.
Hengelo, heer van, zie Ripperda, Willem.
Hénin, Albert Maximilien de, graaf van Bossu(t), 673, 693, 695, 696, 698.
Hénin, Alexandre de, hertog van Bournonville, 670[19].
Henrici, Albertus (drukker te 's-Gravenhage) 433.
Henriette Marie de France, koningin van Engeland, 61, 73, 83, 122, 128, 139, 142, 143, 148, 151, 165, 168, 169, 193, 207, 208, 222, 247, 265, 320, 321, 357, 364, 382, 383, 389, 396, 413, 419, 423, 426, 429, 431, 435, 437, 442, 445, 446, 448, 457, 525, 637, 643, 658, 681, 684, 757, 758.
Herbert, Philips, graaf van Pembroke en Montgomery, 484[12].
Hercules 312.
Herodes 228.
Herodotus 371.
Hersbruck (plaats ten oosten van Neurenberg) 715.
Hertford, markies van, zie Seymour, William.
's-Hertogenbosch 5, 276, 584.
Hesdin 470, 471, 566.

Hessen-Darmstadt, Anna Eleonore van 560.
Hessen-Darmstadt, Frederik van 181[24].
Hessen-Darmstadt, Georg II, landgraaf van 563[6].
Hessen-Kassel XIV, 19, 24, 25, 47, 51, 67, 71, 83, 102, 109, 151, 158, 177, 258, 290, 296, 317, 327, 343, 347, 359, 360, 362, 376, 394, 395, 423, 439, 442, 474, 476, 482, 491, 498, 499, 500, 505, 509, 514, 517, 521, 525, 527, 528, 532, 536, 537, 543, 547, 560, 563, 568, 573, 577, 584, 585, 588, 590, 597, 598, 612, 615, 629, 634, 646, 649, 650, 654, 662, 667, 669, 670, 677, 680, 689, 690, 698, 710, 714, 716, 718, 719, 720, 721, 722, 726.
Hessen-Kassel, gezant te Parijs, zie Polhelm, Winand von.
Hessen-Kassel, gezanten te Regensburg, zie Scheffer, Reinhard; Vultejus, Johann.
Hessen-Kassel, resident in de Republiek, zie Wicquefort, Joachim de.
Hessen-Kassel, landgravin-regentes van, zie Hanau-Münzenberg, Amalia Elisabeth van.
Hessen-Kassel, Christian van 3[5], 9, 327, 343.
Hessen-Kassel, Friedrich van 501[2].
Hessen-Kassel, Wilhelm V, landgraaf van 3, 501.
Hessen-Kassel, Wilhelm VI, landgraaf van 665, 690.
Hetruria, zie Toscane.
Heucking, kolonel 730.
Heyst, Nicolaes van 85[24].
Hibernia, zie Ierland.
Hieronymus 331, 434, 506, 553.
Hierosolyma, zie Jeruzalem.
Hildesheim 3, 280, 324, 327, 450, 474, 537, 547, 586, 613, 662, 677, 743.
Hilten, Jan van (uitgever van de 'Courant') 185.
Hirzel, Salomon 368.
Hoard, Samuel 540[17], 557, 578, 592, 596, 617.
Hoard, Samuel *Gods love to mankind, manifested, by disprooving his absolute decree for their damnation, 1633*, 540.
Hoard, Samuel *De absoluto reprobationis decreto. Versio ex Anglico, Amsterdam 1640*, 540, 557, 578, 592, 596, 617.
Hodic, graaf van, zie Hodický, Zdeněk.
Hodický, Zdeněk, graaf van Hodic 380[2].
Hoedekenskerke, heer van, zie Joachimi, Albert.
Hoeufft, Johan XIV, 35[3], 51, 72, 78, 79, 88, 97, 98, 99, 113, 116, 117, 136, 148, 164, 175, 203, 406, 487, 502, 550, 575, 589, 624, 629, 633, 643, 653, 663.
Höxter (*Höxster*) (stad aan de Weser) 548, 613.
Hof (*Hoff im Voigtland*) (stad in Beieren aan de Saale) 50.
Hoffman, Agnes 628.
Hofkircken, [Georg] Lorentz, baron van 533[4], 676, 739.
Hoge Raad, zie Holland en Zeeland, Hoge Raad van.
Hogerbeets, Rombout 185.
Hohenlohe, graven van 270, 286.

Hohenlohe, Kraft van, heer van Neuenstein, 532[17].
Hohensleben, overste 702.
Hohentwiel (vesting nabij Singen) 74, 91, 93, 95, 98, 101, 138, 144, 181, 184, 246, 268, 273, 281, 282, 440, 465, 538, 544, 575, 589, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 613, 616, 618, 620, 624, 626, 627, 628, 630, 631, 633, 634, 637, 639, 645, 647, 649, 650, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 664, 666, 667, 669, 672, 678, 681, 683, 685, 693, 694, 696, 697.
Hohentwiel (vesting nabij Singen), goeverneur van, zie Widerholdt, Konrad.
Hohenzollern, Eitel Friedrich, graaf van 513[4].
Hohenzollern, Maria Elisabeth, gravin van 75[5].
Holland X, 10, 27, 30, 36, 44, 48, 76, 78, 79, 84, 95, 109, 111, 118, 130, 149, 169, 170, 183, 206, 210, 219, 222, 224, 242, 278, 286, 295, 296, 304, 306, 311, 334, 335, 341, 353, 358, 365, 373, 392, 407, 420, 429, 446, 449, 452, 486, 497, 506, 509, 511, 526, 530, 535, 561, 578, 594, 595, 601, 617, 635, 639, 640, 658, 661, 665, 675, 691, 697, 698, 725, 750, 751.
Holland, Staten van 9, 10, 49, 60, 81, 83, 96, 111, 132, 146, 149, 150, 199, 242, 243, 264, 276, 306, 307, 364, 377, 420, 484, 486, 501, 512, 526, 527, 557, 570, 578, 583, 596, 643, 652, 661, 673, 687, 700.
Holland en Zeeland, Hof van 60, 133, 185, 206, 242, 243, 259, 285, 286, 301, 319, 338, 362, 378, 429, 526, 527, 557, 570, 592, 675, 687.
Holland en Zeeland, Hoge Raad van 9, 112, 191, 206, 242, 243, 286, 319, 362, 364, 384, 403, 429, 526, 557, 570, 592, 622, 632, 643, 661, 687.
Holmia, zie Stockholm.
Holste, Lucas 492[23].
Holstein 528, 571, 591, 729.
Holstein, hertog van, zie Sleeswijk-Holstein-Gottorp, hertog van.
Holstein-Schaumburg, Heinrich, graaf van 429[8].
Holstein-Schaumburg, Jobst Herman, graaf van 429[8].
Holstein-Schaumburg-Pinneberg, graafschap, 35, 39, 44, 47, 54, 62, 90, 128, 138, 144, 150, 195, 210, 266, 353, 528, 538, 543, 552, 555, 556, 571, 611, 630.
Holstein-Schaumburg-Pinneberg, Georg Hermann zu 429[8].
Holstein-Schaumburg-Pinneberg, Otto V, graaf zu 3[5], 9, 35, 62, 327, 343, 429, 443, 467, 497, 519.
Holy (heerlijkheid bij Vlaardingen) 661.
Holzapfel, graaf van, zie Melander, Peter.
Homburg (stad ten noorden van Zweibrücken) 666, 667, 672, 677.
Homerus 70, 482, 564, 642.
Hondsruck, zie Hunsrück.
Hongarije 64, 90, 95, 149, 158, 164, 195, 197, 213, 244, 245, 352, 380, 395, 414, 431, 440, 444, 514, 530, 531, 534, 562, 628, 709.
Honselersdijck, huis te (paleis bij Naaldwijk) 48.
Hooft, Pieter Cornelisz. X, 138, 159, 160, 178, 253, 258, 301, 319, 417, 433, 557, 579, 597.
Hooft, Pieter Cornelisz. *Neederlandsche histoorien, Amsterdam 1642*, 160, 417, 433.
Hoorn 287, 365.
Horatius 105, 190, 510, 530, 531, 532, 566, 599, 600, 745, 746.

Horn, Gustav Karlsson XIV, XV, 37, 43, 46, 67, 93, 95, 97, 98, 99, 156, 157, 158, 164, 188, 190, 202, 204, 211, 245, 247, 251, 256, 265, 277, 280, 288, 289, 298, 310, 314, 316, 317, 324, 326, 327, 339, 340, 342, 345, 346, 348, 349, 354, 355, 359, 360, 362, 369, 376, 379, 380, 382, 386, 393, 409, 411, 415, 421, 430, 439, 440, 442, 445, 446, 447, 455, 456, 459, 460, 461, 462, 466, 476, 480, 488, 491, 503, 516, 518, 520, 532, 537, 552, 591, 596, 604, 630, 646, 648, 650, 655, 657, 671, 676, 680, 692, 707, 738, 739, 740, 741, 742.
Hornburg (plaats tussen Wolfenbüttel en Halberstadt) 742.
Hornes, Johan, graaf van, heer van Kessel, 49[17].
Hospital, François de l', graaf van Rosnay, ('sieur du Hallier'), 140[25], 143, 269, 272, 291, 292, 295, 296, 300, 303, 306, 318, 328, 331, 334, 459, 476, 480, 503, 505, 508, 515, 520, 538, 541, 543, 581, 590, 593, 596, 656, 657, 659, 741.
Hospital, Nicolas de l', markies, later hertog van Vitry, 590[5], 593, 595.
Hotman (*Hottomannus*), Jean 125[5], 622, 636.
Hotman (*Hottomannus*), Jean *Sententiae Phil. Melanthonis, Martini Buceri, Casp. Hedionis et aliorum in Germania theologorum de pace Ecclesiae, 1607*, 622, 636.
Hotman (*Hottomannus*), Jean *Syllabus auctorum qui de conciliatione controversiarum in religione scripserunt, Amsterdam 1642 (BG no. 1167)*, 125.
Hottinger, Johann Heinrich XV, 136[5].
Houdan (stad ten noordoosten van Dreux) 141, 358.
Houssay, sieur de, zie Mallier, Claude.
Housteyn (lotharings gezant) 748.
Houtebeen, zie Jol, Cornelis.
Hoverbeck, zie Overbeck.
Howard, Henry Frederick, graaf van Arundel, 484[13].
Howard, Thomas, graaf van Arundel, 434, 484[13], 498, 521, 550, 569.
Hugenius, zie Huygens.
Hulewicz-Wojutyński, Sylwester, grieks-orthodox bisschop van Przemyśl, 751[2].
Hulft, Gerard 675[10].
Hulft, Joan 675[10].
Hulft, Pieter Evertsz. 675[10].
Hull 377, 403.
Hulsius, zie Hals.
Hulst 527.
Hunsrück (*Hondsruck*) (gebergte in de Palts) 672.
Hunthums, Maria 286, 397.
Hus, Johannes 125[8], 126.
Hussein pasja 329[16], 335.
Huygens, Constantijn 132[21], 154, 160, 179.
Huygens, Constantijn *Gebruyck of ongebruyck van 't orgel in de kercken der Vereenighde Nederlanden, Leiden 1641*, 132,

154, 160, 179.
Huygens, Johan 418[36].
Huygens, Rutger, heer van Clarenbeek, 49[3], 512.
Huyn, Gottfried, graaf van Geleen, 214[5], 267, 281, 282, 299, 303, 313, 317, 716, 727, 730, 731, 732, 734.

I

Iamaisius, zie Jametz.
Ibrahim, sultan der Ottomanen, 36, 49, 65, 72, 74, 77, 80, 139, 173, 175, 224, 251, 288, 296, 341, 352, 372, 431, 437, 455, 489, 514, 544, 585, 630, 656, 660, 671, 679, 682, 709.
Ibrahim khan 36, 72, 78, 94, 204, 211, 246, 268, 273, 288, 328, 334, 375, 423, 426, 427, 455, 475, 539, 544, 562, 591, 595, 708, 749.
Ierland (*Hibernia*) 19, 48, 76, 83, 89, 95, 128, 132, 169, 172, 181, 190, 192, 194, 204, 209, 213, 220, 243, 253, 268, 269, 280, 281, 283, 290, 292, 294, 295, 307, 309, 316, 320, 332, 335, 341, 343, 348, 349, 351, 360, 373, 408, 428, 442, 448, 484, 489, 493, 494, 577, 580, 581, 631, 634, 637, 640, 643, 647, 649, 655, 658, 666, 671, 673, 681, 684, 685, 697, 699.
Ierland (*Hibernia*), goeverneur van, zie Wentworth, Thomas, graaf van Strafford. Sidney, Robert, graaf van Leicester.
Ignatius Diaconus 142, 160, 179, 198.
Indië (*India Asiatica*) 43, 54, 57, 89, 92, 94, 98, 103, 107, 108, 132, 149, 161, 173, 179, 199, 208, 222, 244, 257, 260, 264, 268, 276, 296, 304, 309, 364, 367, 373, 382, 392, 413, 444, 476, 626, 669, 686, 709.
Ingolstadt (*Engelstadt*) 503, 532, 715.
Innhausen und Knyphausen, Dodo van 449[1].
Innhausen und Knyphausen, Enno Wilhelm von IX, 282, 283, 449[1], 450, 745, 746.
Innhausen und Knyphausen, Tido Konrad (of Gemdo) von 449.
Innocentius X (Giovanni Battista Pamphili) 746.
Innsbruck 87, 117, 164, 393, 589.
Insula, zie Rijsel.
Inuvrea, zie Ivrea.
Ioinvilla, zie Joinville; Jonvelle.
Iovinianus, codenaam voor Reigersberch 49, 85, 112, 588.
Irenaeus 123.
Irenaeus Philadelphus, zie Du Moulin, Louis.
Isabel van Portugal, zie Elisabeth (*Isabel*) van Portugal.
Isabella van Portugal, koningin van Spanje, 40[17], 43, 45.
Isle d'Or, markies van, zie Gondi, Philippe Emanuel de.
Isles, l', zie Rijsel.
Islington (Londen) 510.
Israël 240.
Istanbul, zie Constantinopel.
Iszdency, Andreas (keizerlijk gezant) 95, 379, 475, 539, 544, 749, add.

Italië 6, 8, 11, 19, 22, 23, 25, 38, 40, 43, 45, 61, 67, 71, 74, 77, 82, 88, 90, 92, 93, 94, 98, 115, 117, 121, 122, 128, 138, 139, 142, 143, 144, 152, 164, 168, 170, 178, 181, 182, 184, 188, 189, 194, 196, 205, 206, 207, 208, 211, 212, 218, 250, 257, 260, 261, 270, 272, 273, 282, 288, 292, 294, 298, 303, 305, 314, 316, 317, 318, 326, 336, 342, 345, 355, 365, 369, 371, 372, 375, 383, 388, 396, 397, 399, 401, 402, 406, 411, 422, 423, 424, 426, 427, 431, 434, 435, 437, 442, 445, 448, 455, 457, 460, 461, 462, 463, 471, 472, 473, 477, 479, 480, 489, 492, 493, 494, 498, 505, 508, 517, 520, 530, 532, 538, 540, 541, 544, 548, 561, 564, 566, 567, 568, 574, 575, 576, 577, 579, 580, 582, 590, 591, 594, 596, 597, 605, 607, 608, 609, 616, 619, 621, 626, 637, 640, 646, 647, 649, 650, 659, 664, 666, 667, 668, 669, 672, 673, 679, 681, 682, 684, 685, 687, 714, 723, 733, 736, 745, 746, 748, 755, 756, 758.
Ivrea (*Eporedia; Inuvrea*) 75, 117, 123, 129, 144, 257, 259, 260, 261, 269, 270, 272, 273, 277, 282, 290, 292, 293, 294, 296, 298, 299, 301, 303, 304, 305, 306, 310, 314, 315, 316, 317, 326, 682, 684, 685, 733, 736, 745.

J

Jacobus 231.
Jacobus I, koning van Engeland, 30, 31, 47, 641.
Jacobus (II), prins van Wales, later koning van Engeland, 643, 681, 684.
Jägerndorf, markgraaf van, zie Brandenburg, Ernst van.
Jametz (*Iamaisius*) (plaats tussen Montmédy en Verdun) 205, 206, 207, 210.
Jan III, koning van Portugal, 40^{17}.
Jan IV, koning van Portugal, hertog van Bragança, 13^{20}, 24, 27, 28, 38, 40^{17}, 42, 43, 44, 45, 46, 54, 56, 57, 58, 73, 74, 82, 84, 89, 92, 94, 98, 102, 105, 106, 107, 108, 112, 121, 126, 128, 133, 137, 138, 142, 143, 150, 156, 158, 165, 177, 186, 191, 195, 197, 199, 200, 204, 220, 221, 224, 263, 274, 281, 282, 285, 292, 293, 295, 296, 300, 308, 309, 321, 322, 324, 336, 347, 350, 351, 359, 360, 361, 365, 366, 367, 371, 390, 396, 399, 401, 419, 444, 491, 504, 506, 507, 508, 514, 523, 524, 552, 564, 566, 567, 569, 593, 619, 630, 655, 658, 659, 669, 670, 679, 681, 684, 693, 695, 698, 717, 746, 756.
Jan II Kazimierz (*Johan Casimir*) van Polen 1^{9}, 36, 53, 173, 278, 407, 534, 535, 634, 637, 639, 690, 753.
Janssonius, Johannes 5, 24, 57, 142, 153, 443, 464, 486, 510.
Jansz., Broer 185^{10}.
Jansz., Christoffel 404.
Jansz. van Edam, Cornelis 185.

Japan 449, 571, 595.
Jarnzee, zie Guernsey; Jersey.
Jasky, Daniel Köhne, genaamd von 391[10].
Jasky, Israël Köhne, genaamd von IX, 41, 42, 52, 53, 122, 125, 126, 200, 284, 285, 392, 444.
Jasnowa, zie Ujazdów
Jay, Nicolas le 57[6].
Jena 2.
Jenatsch, Georg 63[6].
Jermyn, Henry (*St. Germain*) 300[23], 303, 306, 758.
Jersey (*Garsia; Jarnzee*) 106, 108, 389.
Jeruzalem (*Hierosolyma*) 424.
Jeuch, Hans 465.
Jezuïeten 31, 34, 55, 76, 126, 178, 358, 451, 478, 532, 561, 579, 587, 597, 608, 630.
Joachimi, Albert, heer van Hoedekenskerke, 13[22], 26, 27, 184, 498, 512, 605, 610, 691.
Joden (joods) 39, 41, 104, 114, 135, 141, 153, 159, 216, 255, 232, 233, 235, 236, 237, 238, 240, 416, 433, 552, 565.
Johann Georg I, keurvorst van Saksen, 16, 63[10], 86, 267, 356, 501, 586, 711, 732, 750.
Johann Kasimir, Wild- en Rijngraaf 325.
Johann Philipp, Wild- en Rijngraaf 325.
Johannes 39, 40, 192, 227, 228, 229, 230, 232, 237, 238, 241, 283, 292, 717.
1 Johannes 229, 234.
Johannes de Doper 230, 232.
Johnson, Samson 351[6].
Joigny, graaf van, zie Gondi, Philippe Emanuel de.
Joinville (*Ioinvilla*) (stad ten zuiden van Saint-Dizier) 300, 304, 306.
Joinville, Jean, sire de 478[6], 506, 511, 519, 687.
Joinville, Jean, sire de *Histoire de S. Loys IX du nom, roy de France, par Messire Jean sire de Jonville, ed. Claude Menard, Parijs 1617*, 519, 539, 545.
Jol, Cornelis, alias Houtebeen, 26, 28, 84, 365, 419.
Jon, du, zie Junius.
Jonköping 264, 353.
Jonvelle (*Dinvella; Ioinvella; Jonvilla*) (plaats in de Franche Comté ten noorden van Jussey) 538, 540, 541, 543, 557, 564, 566, 568, 605, 607, 609.
Joseph, père, zie Leclerc du Tremblay, François.
Josephus Arimathensis 284.
Judas Maccabaeus 315.
Jülich, zie Gulik.
Jung, Melchior XV, 33[2], 34, 425, 460.
Junius Elisabeth 33, 114, 434, 486, 511.
Junius jr., Franciscus 434[28].
Jussac, François de, sieur de Saint-Preuil, 395[12], 399, 401, 538, 541, 543, 551, 554, 556, 568, 590, 593, 596, 625, 626, 627, 630.
Justel, Christophe XI, 618[13], 632, 641.
Justinianus, keizer 233.

Justinianus, keizer *Corpus iuris civilis*, 69, 385, 417.
Justinus martyr 226.
Jutland 16.
Juvenalis 193, 198, 369.

K

Kaapverdische eilanden 268, 304.
Kärnten, zie Karinthië.
Kaffa, zie Feodosia.
Kagg, Lars 266[3], 279, 297.
Kaiserstuhl (*Keuserstoul*) (streek ten noorden van Breisach) 604.
Kaiserswerth (*Keyserswerdt*) (plaats aan de Rijn ten noorden van Dusseldorp) 718, 720.
Kaliningrad, zie Koningsbergen.
Kalkar 83, 527, 547.
Kaltschmidt, Johann 86, 200, 266, 724, 729.
Kamerijk (*Cambrai; Cameracum*) 44, 46, 180, 182, 504, 506, 507.
Kanjiža (stad aan de Tisza ten noorden van Belgrado) 244, 245.
Kanofsky, zie Chanovski.
Kara Mustafa Kemankeș 14, 248[19], 251, 475, 709, 749.
Kardinaal-Infante; zie Ferdinand van Oostenrijk.
Karel de Grote 700.
Karel I, koning van Engeland, 3, 9, 12, 15, 19, 23, 24, 27, 28, 30, 31, 38, 44, 47, 48, 53, 54, 56, 58, 59, 61, 67, 76, 78, 80, 83, 85, 88, 89, 90, 95, 96, 102, 107, 109, 110, 111, 112, 122, 123, 128, 129, 130, 132, 138, 150, 151, 154, 160, 165, 166, 169, 170, 172, 177, 181, 182, 186, 190, 193, 194, 196, 198, 203, 204, 207, 208, 209, 218, 253, 260, 262, 263, 269, 280, 281, 283, 290, 295, 296, 300, 306, 307, 314, 316, 320, 321, 322, 329, 332, 335, 338, 343, 345, 348, 351, 356, 360, 364, 371, 373, 382, 383, 384, 388, 389, 390, 396, 399, 419, 423, 426, 428, 436, 437, 438, 442, 445, 448, 457, 460, 463, 467, 468, 470, 471, 473, 484, 489, 493, 494, 498, 505, 507, 509, 521, 525, 528, 531, 534, 537, 538, 552, 554, 555, 556, 564, 566, 568, 577, 580, 582, 587, 591, 605, 606, 608, 610, 615, 619, 622, 641, 643, 647, 654, 655, 658, 670, 671, 673, 758.
Karel (II), prins van Wales, later koning van Engeland, XIII, 83[9], 332, 399, 610, 619, 643, 662, 670, 681, 684.
Karel X, koning van Zweden, 33, 336.
Karinthië (*Kärnten*) 721.
Karl Ludwig van de Palts 3, 15, 16, 19, 24, 38, 39, 45, 46, 53, 58, 61, 67, 69, 76, 80, 89, 90, 102, 109, 110, 119, 122, 138, 139, 149, 150, 151, 160, 162, 165, 166, 169, 170, 177, 181, 186, 190, 193, 194, 196, 203, 208, 210, 218, 221, 222, 246, 257, 267, 280, 290, 294, 300, 307, 309, 314, 316, 322, 326, 329, 336, 338, 343, 347, 348, 351, 356, 360, 365, 366, 369, 373, 383, 388, 396, 399, 400, 405, 408, 423, 432, 436, 440, 441, 442, 444, 445, 446, 448, 449, 457, 460, 467, 470, 471, 472, 473, 476, 480, 489, 491, 493, 494, 499, 500, 505, 518, 521, 524, 530, 531, 534, 537, 538, 552, 554, 559, 562, 566, 567, 572, 577, 582, 585, 591, 594, 605, 613, 615, 629, 635, 647, 666, 670, 671, 678, 681, 689, 690.

Karl-Marx-Stadt, zie Chemnitz.
Kassel (*Cassell*) 405, 547, 631, 722.
Katholieken, zie Rooms-katholieken.
Keizer (keizerlijken), zie Ferdinand III. Rijk, het Heilige Roomse.
Kelheim (stad aan de Donau ten zuidwesten van Regensburg) 208, 212, 727.
Keller, Georg IX, X, 1, 2, 16, 34, 35, 50, 62, 86, 87, 119, 120, 134, 135, 147, 162, 163, 173, 174, 186, 187, 188, 201, 202, 215, 244, 245, 255, 256, 266, 267, 274, 278, 279, 282, 287, 289, 290, 323, 324, 327, 353, 354, 380, 394, 420, 421, 453, 454, 501, 514, 515, 529, 548, 549, 560, 561, 573, 574, 586, 614, 623, 624, 679, 680, 691, 692, 702, 703, 707, 728, 742, 750, 753.
Kemankeș, Kara Mustafa, zie Kara Mustafa Kemankeș.
Kempendorff, Caspar von 162[5].
Kempensis, Godefridus (uitgever te Keulen) 126.
Kennemerland 429, 699.
Ker, Robert, graaf van Roxburgh, 587[6].
Kessel, heer van, zie Hornes, Johan, graaf van.
Kettler, Jacob, hertog van Koerland, 65[4], 454.
Kettwig (plaats nabij Essen) 721.
Keulen (*Cölln; Colonia*) XIV, 2, 15, 16, 44, 46, 61, 83, 86, 90, 102, 109, 118, 126, 142, 146, 160, 161, 177, 205, 206, 207, 211, 214, 215, 270, 297, 314, 316, 318, 328, 332, 334, 348, 351, 356, 359, 362, 366, 382, 402, 403, 423, 426, 437, 442, 445, 451, 457, 484, 498, 505, 509, 511, 513, 521, 524, 525, 528, 538, 543, 547, 548, 550, 552, 572, 598, 612, 647, 649, 651, 662, 677, 710, 714, 715, 716, 718, 720, 721, 722, 724, 725, 726, 728, 731, 732, 735, 748, 758.
Keulen, keurvorst-aartsbisschop van, zie Beieren, Ferdinand van.
Keulen, agenten in Den Haag, zie Veken sr. en jr., Johan van der.
Keulen, agent te Brussel, zie Zorn, Johann Valerius.
Keuserstoul, zie Kaiserstuhl.
Keyserswerdt, zie Kaiserswerth.
Kiel 50.
Kiel (waterloop), zie Dordtsche Kil.
Kiev 750.
Kifhorn, zie Gifhorn.
Kimschoffs (?) (mogelijk een plaats in de omgeving van Wolfsburg) 702.
Kinschot, Jasper (Caspar) van 286[14]
Kinschot, Lodewijk van 286[14]
Kinschot, Nicolaes van 526, add.
Kinsing, zie Königseck.
Kintzky, kolonel 730.
Kipius, Justus 573.
Kiwitzdamm (*Kiwizerdamm*) (versterkte plaats in de omgeving van Wolfenbüttel) 394, 547, 742.
Klausen (*Clause*) (plaats ten noorden van Trier) 718.
Kleef, hertogdom, 319, 601, 664, 665, 690, 691.
Kleef, gezanten in de Republiek, zie Boineburg, Jan van; Heiden, Friedrich von; Motzfeldt, Johann.
Klein-Azië (*Asia*) 20, 72, 211.
Klein, Hans (Johan) Leonhard 37.

Klitzing, Johann Kaspar von 323[3].
Knut IV, koning van Denemarken, (heilige) 723[10].
Knuyt, Johan de 85[24], 512.
Knyphausen, baron van, zie Innhausen und Knyphausen, Enno Wilhelm von.
Koblenz 740.
Köhne, zie Jasky, von.
Königseck, Bernhard von (*oberburggraf Kinsing*) 119[10], 120, 147, 163, 728, 729.
Königsmark, Hans Christoph, graaf van 500[9], 536, 719.
Koerland (*Churland*) 690.
Koerland (*Churland*), hertog van, zie Kettler, Jacob.
Kötteritz, Johann Christoph von 218[5], 573.
Kola (schiereiland aan de Barentsz-zee) 161.
Kolb, Andreas 715.
Kołobrzeg (*Kolberg*) (stad aan de Oostzee) 163.
Koniecpolski, Stanislas 173, 290, 311, 392, 750.
Koningsbergen (*Kaliningrad; Regiomons*) 34, 36, 37, 64, 86, 88, 120, 134, 147, 162, 173, 186, 202, 244, 255, 266, 279, 311, 342, 665, 677, 690, 728, 729.
Koningsbergen (*Kaliningrad; Regiomons*) (plaats van verzending) 200.
Konstantinopel, zie Constantinopel.
Konstanz, stad en meer van 4, 7, 8, 11, 58, 87, 101, 117, 137, 148, 152, 156, 158, 164, 166, 179, 180, 181, 183, 188, 190, 197, 203, 211, 246, 248, 250, 575, 589, 605, 608, 609, 650, 747.
Konstanz, concilie van (1414-1418) 53, 125, 126.
Kopenhagen (*Copenhagen*) 322, 549.
Kopp, Johann IV, abt van St. Luzi te Chur, 326[7].
Koran (ed. Erpenius) 358, 378.
Kortrijk (*Corteracum*) 490, 492, 493, 504, 507.
Korvey, zie Corvey.
Kospoth, Johann 18[9], 50, 86, 120, 175, 186.
Kostrzyn (*Custrin*) (vestingstad aan de Oder) 62, 202, 323, 474, 623, 703, 732.
Kozakken 279, 380, 562, 596, 647, 651, 750.
Kraayenburch (adellijke hofstede in Delfland) 450.
Kraayenburch (adellijke hofstede in Delfland), heer van, zie Groot, Dirk (Diederik) de.
Krabbe, Gregers 144[15], 690.
Kracht, Dietrich von 202[9].
Krackow (*Krockow*), Joachim Ernst von 86[6].
Krajnska (*Krain*), zie Carniola, hertogdom van.
Kraków, bisschop van, zie Zadzik, Jakub.
Krane, Johann 612[8].
Kreuznach 19, 24, 313, 317, 332, 343, 345, 346, 347, 355.
Kreytz, Andreas von 65[5], 88, 118, 120, 147, 163, 729.
Kreytz, Wolfgang von 18, 50, 86, 118, 120, 147, 163, 175, 186.
Krim, zie Tartaren.
Kristow, Henning von 202[8], 729.
Kroatië (Kroaten) 169, 244, 394, 552, 555, 634,

637, 639, 655, 657, 659.
Krockow, zie Krackow.
Krosigk, Adolf Wilhelm von 474.
Krosno (*Crossen*) (stad aan de Oder) 474.
Kruus, Johan Jespersson 495[7].
Kruus, Lars Jespersson 209[3], 308, 319, 330, 344, 350, 371, 389.
Küttner, Johann 692.
Kurz, Ferdinand Siegmund, graaf van Senftenau, 739[11].

L

L..stin 246.
La Bassée (*Bassaea*) (plaats ten noorden van Lens) XIII, 370, 374, 442, 445, 447, 477, 478, 479, 480, 493, 518, 519, 520, 522, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 552, 555, 566, 580, 582, 682, 684.
La Baume, Jacques-Nicolas de, graaf van Saint-Amour, 310[6], 368.
La Baume, Jean-Baptiste de, markies van Saint-Martin, 4[17], 8, 11, 24, 310, 564, 566, 568.
Labbé, Charles 18[3].
La Boulée, monsieur de 247, 248, 251, 252.
La Corona, Johann de 547[2].
Laet, Johan de 524[7], 635, 699.
Laet, Johan de *Notae ad Dissertationem Hugonis Grotii de Origine gentium Americanarum, Amsterdam 1643*, 699.
Lagerfeldt, Israel, zie Forthelius alias Lagerfeldt, Israël.
La Marck, zie Marck, de La.
La Marfée (bosgebied ten zuiden van Sedan) XII, XIII, 395, 397, 398, 400, 401, 408, 411, 413, 418, 422, 427, 434, 444, 445, 448, 743.
Lamboy, Wilhelm, baron van 21[12], 299, 303, 305, 317, 318, 328, 329, 332, 334, 335, 356, 359, 361, 370, 371, 372, 374, 381, 382, 384, 385, 386, 387, 395, 398, 400, 402, 422, 423, 424, 426, 427, 432, 435, 436, 442, 445, 447, 466, 468, 469, 470, 472, 488, 489, 490, 492, 493, 494, 518, 519, 520, 522, 538, 541, 543, 551, 554, 555, 563, 566, 568, 577, 579, 580, 581, 590, 593, 594, 595, 598, 681, 682, 684, 685, 714, 718, 719, 748.
Lamego, bisschop van, zie Portugal, Dom Miguel de.
La Meilleraye, hertog van, zie La Porte, Charles de.
La Mothe-Houdancourt, Philippe, graaf van 103[16], 107, 109, 156, 158, 159, 194, 196, 247, 248, 251, 252, 261, 291, 292, 293, 294, 299, 303, 304, 456, 460, 461, 463, 537, 542, 543, 577, 580, 590, 593, 595.
La Motte (versterkte plaats tussen Toul en Langres) 189, 194, 196, 205, 206, 207, 210, 370, 372, 374, 442, 445, 447, 477, 479, 480, 488, 493, 494, 538, 541, 543, 656, 657, 659, 666, 667, 668, 672, 673.
Lampadius, Jacob 24[15], 67, 71, 488, 500, 531, 586, 613, 710, 716, 726.
Landau (*Landauw*) (stad ten zuidwesten van Spiers) 731.
Landsberg, zie Gorzów Wielkopolski.

Langenbeck, Heinrich 24[15], 67, 71, 488, 500, 531, 573, 586, 613, 710, 716, 726.
Langerak, heer van, zie Boetzelaer, Gideon van den.
Langermann, Lorenz, domdeken in Hamburg 614[7], 623, 661.
Langhe, Le (streek in het zuiden van Piemonte) 457, 460, 462, 463, 635, 638, 640, 747.
Langle, Jean Maximilien de 686[2].
Languedoc 75, 77, 409, 412, 413, 478.
Laon (*Laodunum; Laudunum*) 291, 292, 294, 296.
La Place, François de, burggraaf van Machault, 485, 499.
La Porte sr., Charles de 399.
La Porte, Charles de, hertog van La Meilleraye, 165[7], 205, 208, 212, 247, 250, 272, 273, 302, 399, 457, 459, 462, 463, 469, 470, 471, 472, 477, 478, 479, 488, 489, 492, 493, 494, 506, 507, 538, 539, 541, 542, 543, 544.
La Porte, Suzanne de 399.
La Rochelle (*Rupella*) 26, 72, 77, 152, 156, 159, 184, 281, 282, 293, 372, 375, 396, 401, 419, 423, 427, 436, 441, 492, 494, 616, 619, 620, 666, 668, 672.
Larsen, Sigismund 536.
La Suze, graaf van, zie Champagne, Gaspard de.
La Thuillerie, sieur de, zie Coignet, Mathieu.
La Tour d'Auvergne, zie Tour d'Auvergne, de La.
Laud, William, aartsbisschop van Canterbury, 23, 24, 27, 30, 31, 38, 39, 47, 48, 55, 69, 70, 76, 81, 83, 96, 102, 105, 110, 123, 128, 132, 151, 154, 169, 172, 181, 190, 192, 194, 196, 198, 204, 209, 213, 220, 222, 243, 253, 268, 269, 280, 281, 282, 283, 292, 294, 295, 307, 319, 320, 336, 341, 345, 348, 349, 351, 360, 365, 373, 388, 390, 419, 436, 467, 470, 472, 486, 509, 510, 599, 641.
Laud, William, zie ook *Constitutions and Canons Ecclesiasticall*.
Laudunum, zie Laon.
Laufenburg (plaats aan de Rijn tussen Säckingen en Waldshut) 589, 604, 605, 607, 609, 634, 639.
Laufenburg (plaats aan de Rijn tussen Säckingen en Waldshut), zie ook Waldstätte.
Laurette, sieur de 522, 538, 541, 543, 551, 556, 563.
Lausitz, zie Niederlausitz.
Lauter, Martin, zie Luther, Maarten.
La Valette, hertog van, zie Nogaret, Bernard de.
Leclerc du Tremblay, François (*père Joseph*) 167[28].
Lécluse (*Clusa*) (plaats ten oosten van Atrecht) 370, 373, 375, 577, 579, 580, 581.
Le Coigneux, Jacques 403[5], 484, 485, 548, 691, 702, 757.
Lede, markies van, zie Bette, Guillaume.
Leewenstein, graaf van 500.
Le Févre de Caumartin, Jacques 35[5], 63, 87, 116, 137, 139, 164, 166, 190, 197, 251, 298, 326, 375,

393, 408, 411, 414, 421, 422, 431, 437, 455, 465, 475, 487, 516, 534, 644, 666, 672, 678, 695, 696, 697.
Leganès, Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van 8, 11, 38, 40, 43, 45, 46, 52, 63, 74, 75, 139, 144, 194, 196, 249, 251, 257, 384, 387, 455, 477, 479, 480, 644, 666, 668, 672, 711, 712, 713, 717, 747, add.
Le Havre 399.
Leicester, graaf van, zie Robert Sidney.
Leiden (*Lugdunum Batavorum*) 3, 6, 48, 115, 132, 135, 136, 138, 142, 166, 171, 172, 178, 213, 224, 231, 248, 252, 258, 269, 279, 281, 291, 315, 329, 344, 357, 370, 378, 384, 397, 409, 416, 417, 432, 443, 457, 467, 477, 489, 491, 526, 539, 553, 554, 564, 565, 570, 597, 600, 606, 631, 632, 635, 642, 643, 661, 687, 695, 699.
Leiden (*Lugdunum Batavorum*) (plaats van verzending) 136.
Leiden (*Lugdunum Batavorum*) Universiteit te 6, 52, 131, 135, 136, 286, 301, 331, 358, 378, 402, 429, 446, 473, 526, 614, 617, 636, 693.
Leie (*Lisa; la Lys*) (rivier) 477, 478, 479, 480, 485, 527.
Leine (zijrivier van de Aller) 529.
Leipzig (*Lipsia*) 16, 121, 289, 597.
Lemaunus lacus, zie Genève.
Lencastre, Frei Diniz de 419[5], 523.
Lennep, Margareta Christoffersdochter 496[10].
Lennox en Richmond, hertog van, zie Stuart, James.
Lens (*Centia; Lentium*) XIII, 477, 478, 479, 480, 518, 519, 520, 522.
Lenthall, William 377[4].
Lenzburg (stad in de Aargau) 431.
Leodium, zie Luik.
Léon (kasteel in de Valle de Arán), zie Castelléon.
Léon Villaroel, Pedro de 107[12], 109, 179, 180, 182.
Leopold Wilhelm, aartshertog van Oostenrijk, XII, 145[26], 158, 200, 203, 212, 267, 548, 573, 585, 586, 613, 634, 637, 639, 670, 702, 710, 730, 732, 734, 742.
Le Pont-de-Courlay, markies van, zie Vignerot, François de.
Le Prévost, Paul, baron van Oysonville, 4[16], 8, 11, 19, 24, 93, 151, 156, 165, 169, 181, 184, 191, 194, 195, 196, 197, 212, 218, 221, 223, 257, 261, 268, 273, 282, 294, 299, 303, 646, 649, 650, 671, 676, 692, 695, 696, 698, 727, 731, 732, 735.
Lérida 269, 271, 273, 634, 637, 639, 647, 649, 651.
Lescot, Jacques 104[7].
Leslie, Alexander, graaf van Leven, 588[7], 606, 608, 610, 622, 689.
Leucate (plaats ten noorden van Perpignan) 107, 109.
Leucate (plaats ten noorden van Perpignan), goeverneur van, zie Bossost, Roger de.
Leuchtmar von Kalcheim, Gerhard Rumelian 279[7], 289, 323, 342, 353, 394, 405, 420, 444, 453, 665, 690, 703.
Leuningen, Henrickgen Aelbrechts van 270[22].
Leuningen, Machtelgen Aelbrechts van 270[22], 331.
Leuven 126.
Le Val, zie Valls.

Leven, graaf van, zie Leslie, Alexander.
Leviticus 384.
Lewenhaupt (*Leijonhufvud*), gebroeders 64, 174.
Lewenhaupt, Gustav Adolf 52[11].
Lewenhaupt, Karl Mauritz 52[11], 174.
Lewenhaupt, Ludwig Weirik 52[11], 174.
Lexovium, zie Lisieux.
Leijonhufvud, zie Lewenhaupt.
Lichtenberg (vermoedelijk Lichtenberg in het noordoosten van Beieren) 528.
Lichthart, Jan Cornelisz. 26, 28, 365, 419.
Liebenburg, zie Löwenburg.
Liere, Anna van 60.
Liere, Willem van, heer van Oosterwijk 109[13], 213, 243, 435, 436, 446.
Ligneville, markies van 127.
Ligny-en-Barrois (*Ligniacum*) (stad ten zuidoosten van Bar-le-Duc) 477, 479, 480.
Ligurië 646, 648.
Lille, zie Rijsel.
Lillers (plaats ten noordwesten van Béthune) 299, 302, 305, 315, 316, 318, 442, 443, 445, 446, 447.
Lillie, Axel 135[13], 147, 255, 323, 353, 453, 454.
Lilliehöök, Johan 135[12], 173, 279, 289, 323, 420, 453, 454, 623.
Lillieströ(h)m, Johan Nicodemi 162[5], 453.
Limburg 452.
Limburg, Spaans goeverneur van, zie Bette, Guillaume, markies van Lede.
Limburg en Bronckhorst, Herman Otto, graaf van 28[14], 429[8], 443, 467, 497, 527.
Lincoln, bisschop van, zie Williams, John.
Lindau (stad aan het Meer van Konstanz) 164, 204, 211, 247, 251, 289, 339, 340, 346, 349, 379, 386, 409, 459, 481, 516, 518, 520, 589, 646, 650, 740, 742.
Lindre, étang de (kunstmatig meer ten oosten van Château-Salins) 626, 627, 630.
Lingenveld, zie Burglengenfeld.
Lintelo, Willem van 499[2], 512.
Linz 585.
Lippe, Christoffer von der 257[6], 351, 497, 725.
Lippe, Elisabeth, gravin van 429[8], 443, 467, 519.
Lippstadt (*Lipstad*) (stad aan de Lippe ten oosten van Hamm) 598.
Lipsia, zie Leipzig.
Lipski, Jan, aarstsbisschop van Gniezno, 311[8].
Lisa, zie Leie.
Lisieux, bisschop van, zie Cospéan, Philippe de.
Lisola, Franz Paul, vrijheer van 456[16], 460, 467, 470, 472.
Lissabon (*Ulissipo*) 4, 6, 8, 11, 13, 14, 21, 24, 38, 42, 43, 45, 66, 102, 121, 419, 504, 508, 514, 523.
Lissabon (*Ulissipo*), bisschop van, zie Cunha, Rodrigo da.
Lithoijen (plaats ten noorden van Oss) 254, 322.
Litouwen 665, 751.

Litouwen, zie ook Wilna.
Littleton, sir Edward 76[12], 484, 498.
Livius Andronicus 603.
Livius, Titus 105, 191, 393, 475.
Livorno 747.
Lobkowitz, Wenzel Eusebius, vorst van 513[4].
Lodewijk IX, koning van Frankrijk (*S. Ludovicus*) 478, 490, 496, 506, 511, 519, 539, 545, 570, 592, 687.
Lodewijk IX, zie ook Grotius, Hugo, *De iure belli ac pacis, Amsterdam 1642 (BG 571)*.
Lodewijk XIII, koning van Frankrijk, passim. *Arrests du conseil d'estat du roy, portant deffenses à toutes personnes de saisir ny prendre les chevaux et autres bestes servans au labeur ..., dd. 8 mei 1641*, 291.
Lodewijk (XIV), later koning van Frankrijk, 144[13], 694, 696.
Lodovisi, familie 744.
Löben, Johann Friedrich von 662.
Loevestein (kasteel aan de Waal) 185.
Löwenburg (*Liebenburg*) (vesting nabij Goslar) 485.
Löwenstein, kolonel 500.
Löwenstein-Wertheim-Virneburg, Friedrich Ludwig, graaf van 562[6].
Londen (*Lonnen*) 13, 14, 19, 24, 27, 30, 90, 114, 184, 196, 280, 281, 316, 348, 350, 356, 364, 382, 403, 498, 550, 569, 584, 588, 673.
Londen (*Lonnen*), synode te 31, 38, 69, 84, 111, 124.
Londen (*Lonnen*), Tower te 48, 110, 181, 193, 194, 198, 321, 390, 423, 449, 467, 472, 486, 510.
Longueville, hertog van, zie Orléans, Francois de. Orléans, Henri de.
Longwy (*Lonwiacum*) 432, 435, 626, 627, 630.
Lonius, zie Loon.
Loof, Thomas 363[13], 527.
Loon, Arnold van 483[8].
Loon, Geertruyd van 483[9].
Loon, Hans van 483[8].
Loon, Lieve van 483[8], 506.
Lopez, Walter, graaf van Zapata, 612[7].
Lorraine, zie Lotharingen.
Lorraine, Anne de 647[11], 649, 650.
Lorraine, Charles II de, hertog van Elbeuf, 313[8], 316, 317, 318, 466, 468, 469, 470, 472, 673.
Lorraine, Claude de, hertog van Chevreuse, 191[31], 195, 197.
Lorraine, Françoise de, hertogin van Mercoeur, 106[6], 108.
Lorraine, Henri II de, hertog van Guise, aartsbisschop van Reims, XII, 205, 247, 248, 250, 253, 257, 259, 260, 261, 284, 291, 294, 296, 300, 302, 304, 305, 306, 313, 315, 316, 318, 331, 332, 334, 343, 345, 346, 347, 359, 361, 370, 371, 374, 378, 381, 395, 398, 400, 413, 423, 432, 435, 437, 443, 444, 456, 457, 459, 460, 461, 463, 464, 468, 469, 470, 472, 477, 488, 489, 490, 492, 493, 495, 504, 506, 507, 508, 518, 520, 522, 542, 596, 635, 638, 640, 647, 649, 669, 673, 681, 684, 685, 693, 695, 696, 698.

Lorraine, Henri de, graaf van Harcourt, 93[3], 154, 155, 157, 178, 181, 184, 194, 196, 303, 306, 313, 314, 315, 316, 317, 326, 345, 347, 383, 396, 399, 401, 423, 424, 426, 427, 442, 445, 448, 457, 461, 462, 463, 471, 473, 477, 480, 505, 508, 538, 539, 540, 541, 542, 544, 577, 580, 582, 591, 594, 668, 672, 712, 733, 736, 745.
Lorraine, Louis de, hertog van Guise, 541[8].
Losecaat, Anna van 13.
Losecaat, Elseline van 13.
Losecaat, Frederik van 546[8].
Los Vélez, markies van; zie Fajardo Zúñiga y Requesens, Pedro.
Lotharingen (*Lorraine*) 73, 98, 140, 145, 155, 157, 170, 189, 193, 195, 196, 204, 205, 206, 207, 208, 210, 272, 273, 291, 381, 382, 448, 456, 458, 459, 460, 461, 462, 466, 467, 469, 470, 471, 473, 479, 480, 488, 492, 493, 494, 503, 504, 505, 507, 508, 515, 517, 519, 520, 522, 538, 540, 543, 561, 581, 590, 593, 596, 616, 618, 619, 620, 626, 627, 646, 648, 649, 650, 656, 669, 695, 696, 697, 719, 741, 748.
Lotharingen (*Lorraine*), militair goeverneur van, zie Hospital, François le (sieur du Hallier).
Lotharingen (*Lorraine*), Raad van 697.
Lotharingen, François-Nicolas, hertog van 616[10].
Lotharingen, Karel IV, hertog van 7, 8, 11, 21, 73, 75, 123, 125, 126, 127, 129, 139, 142, 143, 144, 145, 152, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 163, 165, 166, 168, 170, 180, 181, 189, 191, 193, 194, 195, 196, 197, 204, 205, 206, 207, 208, 210, 212, 218, 221, 222, 223, 224, 247, 248, 249, 251, 263, 269, 272, 273, 281, 282, 291, 292, 295, 296, 300, 301, 303, 305, 306, 313, 315, 316, 317, 318, 328, 331, 334, 343, 347, 356, 359, 361, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 381, 382, 383, 385, 387, 395, 399, 400, 401, 408, 411, 413, 423, 426, 427, 431, 432, 434, 435, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 456, 457, 458, 459, 461, 462, 466, 469, 471, 477, 479, 480, 488, 492, 493, 494, 503, 504, 507, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 538, 541, 542, 543, 551, 564, 566, 567, 569, 572, 577, 579, 580, 581, 589, 590, 593, 595, 604, 605, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 625, 626, 627, 630, 634, 637, 638, 639, 646, 647, 649, 650, 666, 667, 669, 672, 673, 681, 693, 695, 696, 697, 718, 719, 743, 748.
Lotharingen, Margaretha van 140[26], 142, 143, 313[9], 316, 318.
Lotharingen, Nicole, hertogin van 73[6], 75, 127, 139, 142, 143, 144, 154, 155, 157, 168, 189, 194, 196, 207, 211, 249, 447, 681.
Louis de France, hertog van Orléans, 110[11].
Lubeck, zie Lübeck.
Lubienski, Matthias 311[8].
Lublin 36.
Lucanus 209, 285, 680.

Lucanus, zie ook Grotius Hugo, *Lucani Pharsalia, Amsterdam 1643 (BG 430 en 431)*.
Lucas 39, 44, 130, 131, 217, 227, 229, 230, 231, 234, 235, 236, 237, 241.
Lucca 54, 55, 166, 169, 314, 578, 579, 580, 582, 655, 656, 657, 658, 659, 666, 668, 670, 672, 685, 723, 733, 754, 755, 756.
Luckau (*Lückaw*) (plaats ten westen van Cottbus) 86.
Ludovisia, prinses 744.
Ludwig, Paul 474.
Lübben (plaats ten noordwesten van Cottbus) 380.
Lübeck (*Lubeck*) XIV, 97, 99, 177, 202, 244, 324, 501, 528, 690, 707.
Lüneburg, zie Braunschweig-Lüneburg.
Lützow, Konrad von 134[3], 179, 183, 187, 201, 265, 602, 614, 680, 752.
Lugdunum, zie Lyon.
Lugdunum Batavorum, zie Leiden.
Luik (*Leodium*) 4, 7, 8, 11, 49, 78, 94, 221, 249, 251, 259, 321, 334, 356, 359, 362.
Luis, infante van Portugal, 200[7].
Luisa van Portugal 73[12], 504, 506, 507, 508.
Luna de Castro, familie 58.
Lunéville (*Longueville*) 442, 445, 447.
Lupara, zie Parijs, Louvre.
Lusitania, zie Portugal.
Luther (Lutheranen) 12, 18, 30, 34, 65, 69, 90, 123, 163, 330, 371, 409, 600, 645.
Luxembourg, Louis de, graaf van Saint-Pol, 427[7].
Luxemburg 21, 219, 221, 223, 247, 248, 250, 253, 260, 261, 268, 271, 272, 273, 299, 303, 305, 317, 329, 370, 373, 375, 381, 387, 488, 492, 494, 518, 520, 523, 579, 580, 581, 616, 618, 619, 620, 647, 649, 650, 732.
Luxemburg, Spaans goeverneur van, zie Beck, Johann von.
Luzern 63, 117, 248, 250, 340, 516, 713.
Lijfland 187, 279, 297, 311, 407, 454, 690, 728.
Lyon (*Lugdunum*) 41, 46, 202, 303, 306, 424, 566.
Lys, la, zie Leie.

M

Maagdenburg 354, 394, 532, 702, 743.
Maas (*Mosa*) 299, 300, 301, 303, 305, 306, 335, 356, 370, 371, 372, 374, 423, 426, 431, 435, 436, 442, 445, 447, 666, 667, 672, 681, 684, 685.
Maaslandsluis (*Maassluis*) 48.
Maastricht (*Traiectum ad Mosam*) 97, 205, 208, 211, 352, 452, 461, 484, 499, 504, 508, 674, 726.
Maastricht (*Traiectum ad Mosam*), goeverneur van, zie Solms, Johan Albrecht, graaf van. Tour d'Auvergne, Frédéric-Maurice de La, hertog van Bouillon.
Maccabeeën 206, 315.
Macchiavelli, Francesco Maria, bisschop van Ferrara, 612[9].
Machault, burggraaf van, zie La Place, François de.

Machlinia, zie Mechelen.
Macrobius 328.
Maczyński, Jan 597.
Madeira 84, 89, 92, 94, 98, 108, 222, 268, 304, 396, 399, 401, 444, 669.
Madrid 8, 11, 38, 40, 42, 43, 45, 54, 57, 74, 138, 142, 144, 177, 680, 701, 717.
Madrid, zie ook Escorial.
Maes, Catalina 244[7].
Magni, Valeriano 342[9].
Magny-lès-Jussey (plaats in de Franche Comté nabij Vesoul) 566, 568.
Magog = Frederik Hendrik 10.
Mahlberg (*Molburg*) (plaats ten zuiden van Offenburg) 268, 271, 273, 280, 281.
Mahpeïker, sultane 248, 251.
Maiarnius, zie Turquet de Mayerne, sir Theodore.
Maillé, Jean-Armand de, markies, later hertog van Brezé, 168[9], 205, 208, 212, 247, 248, 251, 252, 261, 345, 347, 356, 359, 361, 371, 372, 375, 396, 401, 436, 441, 446, 448, 492, 494, 538, 540, 542, 544, 577, 579, 580, 581, 616, 619, 620.
Maillé, Urbain de, markies van Brezé, maarschalk van Frankrijk 10, 58, 168, 208, 212, 221[16], 224, 247, 248, 251, 272, 273, 345, 347, 372, 396, 400, 401, 402, 408, 412, 413, 431, 434, 436, 446, 466, 468, 469, 470, 472, 477, 478, 479, 480, 488, 489, 492, 493, 494, 504, 507, 508, 522, 537, 540, 542, 544, 577, 580, 581, 595, 616, 619, 620, 666, 667, 668, 672, 673, 681, 684.
Maillé-Brezé, Claire-Clémence 4, 10, 19, 58, 71, 77, 92, 93, 103.
Main (*Meyn*) (rivier) 726.
Mainz (*Mentz*) 16, 380, 413, 414, 722, 725.
Mainz (*Mentz*), aartsbisschop van, zie Wamboldt von Umstadt, Anselm Casimir.
Maire, Joannes (drukker te Leiden) 6, 135, 178, 213, 231, 597.
Malakka 84, 132, 149, 154, 161, 179, 222, 365.
Mälar-meer (*Mälaren*) 495.
Malbork (*Marienburg*) 1, 311, 729.
Mallier, Claude, sieur de Houssay, 117[10].
Mallorca (*Majorca*) 272, 273, 539, 542, 544, 552, 555, 556.
Maltravers, lord 484.
Malvasia, Cornelio, markies van Bismantova, 756[4].
Malvezzi, Virgilio 456[7], 460, 461, 463, 499.
Manasses, zie Menasseh ben Israël.
Mangevolla (*Mongeville*), zie Demangevelle.
Manifeste pour la justice des armes des princes de la paix (2 juli 1641) 384, 403, 414.
Mansfeld (kasteel ten noordwesten van Halle) 697, 698.
Mantes 129.
Mantua, hertog van, zie Gonzaga, Carlo I. Gonzaga, Francesco.

Mantua, hertogin van, zie Gonzaga, Maria. Savoye, Margareta van.
Mantuana, Anna, zie Gonzaga, Anna.
Manuel I, koning van Portugal, 40[17], 43, 45.
Marca, Pierre de 358[17].
Marca, Pierre de *De concordia sacerdotii et imperii, seu de libertatibus ecclesiae Gallicanae, dissertationum libri quatuor, ...t.I, Parijs 1641*, 358.
Marcey (mogelijk Mersuay, plaats in de Franche Comté nabij Vesoul) 566, 568.
Marche, Le (*Marken*) 756.
Marche-en-Famenne (stad in de Ardennen) 7, 8, 11.
Marck, zie Mark.
Marck, Charles-Robert de La, hertog van Bouillon, 248[8].
Marck, Charlotte de La, hertogin van Bouillon, 248[8].
Marck, Henri-Robert II de La 248[8].
Marcus 39, 229, 230, 235, 237.
Mare, Vincenzo della 711.
Maresius, zie Desmarets.
Marfée, La, zie La Marfée.
Marg (*Marck*), zie Brandenburg.
Margarit i Biure, Josep 590, 593, 595.
Margherita de' Medici 756.
Maria van Bourgondië 417.
Maria de' Medici 38, 73, 75, 92, 93, 97, 98, 107, 108, 124, 128, 129, 139, 142, 143, 145, 148, 156, 165, 169, 177, 191, 194, 195, 196, 197, 205, 206, 207, 208, 211, 212, 297, 314, 316, 318, 320, 321, 348, 356, 359, 360, 362, 365, 382, 389, 390, 402, 403, 413, 423, 426, 428, 432, 435, 437, 442, 445, 457, 484, 485, 489, 493, 494, 498, 499, 505, 509, 511, 512, 513, 520, 521, 523, 524, 525, 528, 538, 540, 542, 548, 550, 552, 567, 568, 612, 647, 649, 650, 681, 684, 685, 691, 702, 757, 758, 759.
Maria Anna (keizerin) 176[9], 179, 180, 183, 734.
Maria Anna van Oostenrijk (echtgenote van Maximiliaan I van Beieren) 734.
Marienburg, zie Malbork.
Marin, Anna Narcisa (dochter van Carl Marin en Alessandra Paravicini Capelli) 355, 430, 441, 455, 476.
Marin, Carl IX, X, 35[1], 36, 51, 52, 63, 64, 87, 88, 94, 100, 101, 116, 117, 118, 136, 137, 139, 144, 148, 149, 152, 156, 158, 163, 164, 166, 174, 175, 180, 183, 188, 189, 190, 197, 202, 203, 215, 216, 245, 246, 249, 256, 265, 266, 277, 288, 289, 298, 310, 311, 326, 327, 328, 332, 340, 341, 347, 354, 355, 367, 368, 369, 372, 375, 379, 383, 392, 393, 405, 406, 412, 421, 422, 430, 440, 441, 454, 455, 465, 466, 475, 476, 487, 488, 502, 516, 517, 518, 523, 533, 534, 544, 550, 551, 552, 561, 562, 575, 576, 588, 589, 603, 604, 624, 633, 643, 644, 653, 654, 658, 663, 664, 666, 667, 672, 678, 679, 693, 694, 708, 711, 717, 722, 723, 730, 733, 736, 737, 741, 744, 746, 749, 754, 755, 756.
Marius, Leonardus (rector van het begijnhof te Amsterdam) XII, 6, 25, 114, 141, 263, 284, 443, 464, 519, 583, 597, 648.
Mark, graafschap, 664, 690.
Mark Brandenburg, zie Brandenburg.
Marsal (plaats ten oosten van Château-Salins) 191, 195, 197, 207, 210.

Marseille (*Massilia*) 103, 107, 109, 423, 424, 426, 427, 488, 490, 492, 494, 507, 508, 538, 542, 544, 564, 566, 569.
Martialis, Marcus Valerius 131.
Martinezzi 710.
Martinique (eiland in de Caribische Zee) 72.
Martinitz, graaf van, zie Boržita, Georg Adam. Boržita, Jaroslav.
Mascarenhas, Fernando de 524.
Mascarenhas, Inácio de 102[3], 105, 106, 108, 112.
Mascarenhas, Inácio de *Relaçao do successo que teve na jornada que fez a Catalunha, 1641*, 102.
Mascarenhas, Jorge de, graaf van Castello Novo, markies van Montalvão, 84[18], 112, 308, 365, 524.
Masserati (*Messerati*), Balthasar, graaf van Casalborgone, 46[11], 75, 137, 144, 188, 250, 737.
Massilia, zie Marseille.
Mathenes, Johan van XVI, 337[6], 357, 378, 700[18].
Matos de Noronha, Rui de, graaf van Armamar, 514.
Matos de Noronha, Sebastião de, aartsbisschop van Braga, 504[10], 507, 508, 514, 564, 566, 569.
Mattei, markies Luigi 756.
Mattheus 39, 225, 227, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 236, 237, 241, 614, 615.
Maurier, Benjamin Aubéry du 127[1].
Maurier, Louis Aubéry du IX, 123, 127[1], 291, 293, 295, 296, 302.
Maurier, Louis Aubéry du *Mémoires pour servir à l'histoire de Hollande et des autres Provinces-Unies, 1680*, 127.
Maurits, prins van Oranje, graaf van Nassau, 4, 449, 683.
Maximiliaan II (keizer) 510.
Maximiliaan I, hertog-keurvorst van Beieren, 3, 24, 25, 38, 54, 58, 83, 111, 138, 144, 167, 176, 183, 190, 193, 194, 204, 208, 210, 218, 222, 246, 247, 310, 326, 328, 332, 334, 349, 355, 356, 387, 407, 408, 411, 414, 439, 441, 446, 488, 491, 503, 516, 518, 520, 531, 534, 537, 545, 547, 552, 562, 572, 575, 582, 585, 589, 591, 596, 613, 617, 621, 637, 638, 647, 650, 655, 657, 671, 676, 680, 690, 692, 693, 695, 696, 697, 715, 720, 734, 738, 739, 740.
Mazarin, Jules, 4, 117, 211, 423, 424, 426, 427, 431, 434, 435, 524, 590, 593, 594, 608, 629, 647, 654, 712.
Mechelen, aartsbisschop van, zie Boonen, Jacques.
Mechelen, Margaretha van 4.
Mecklenburg 34, 134, 147, 353, 439, 476, 573, 614, 729, 730, 732.
Mecklenburg, Sophie van 15[5].

Medici, de', zie Claudia. Cosimo II. Ferdinando II. Margherita. Maria.
Medina Las Torres, Felipe Ramírez de Guzmán, hertog van 713, 737, 738, 744, 755.
Medina-Sidonia, Gaspar Alonso Pérez de Guzmán, hertog van 73[12], 78, 89, 94, 98, 102, 138, 143, 523, 590, 593, 595, 625, 655, 659, 679, 698.
Mediolanum, zie Milaan.
Mediomatrix, zie Metz.
Medon, zie Meudon.
Meerman, Dirck Gerritsz. 185[16].
Meerman, Frans Dircksz. 185[16].
Megara (stad in Attica) 190.
Mehmet (*Mohammed*) aga 514[5], 531, 539, 544, 547, 585, 749.
Meilleraye, hertog van La, zie La Porte, Charles de.
Meiningen (stad aan de Werra ten zuidwesten van Erfurt) 74, 138, 144, 151, 156, 158, 176, 180, 183, 719, 720.
Meissen 731.
Melanchton, Philippus 39, 125, 554, 570, 592, 597, 618, 622, 632, 636, 645, 653, 674, 675.
Melanchton, Philippus *Liber continens continua serie epistolas Philippi Melanchtonis scriptas annis 38 ad Joachimum Camerarium, Leipzig [1569]*, 597, 618.
Melanchton, Philippus *Responsiones ... a P. Melanthone ad impios articulos Bavaricae inquisitionis, Wittenberg 1558*, 645.
Melander, Peter, graaf van Holzapfel, 572[9], 573, 601, 611, 615, 620, 624, 628.
Méliand, Blaise 44[19], 46, 57, 191, 195, 197.
Mello, Francisco de XIV, 38, 46, 54, 58, 72, 73, 77, 80, 91, 92, 94, 97, 98, 99, 121, 126, 138, 152, 156, 159, 165, 168, 169, 170, 178, 180, 181, 182, 184, 189, 191, 195, 197, 199, 206, 211, 218, 259, 260, 261, 274, 281, 283, 294, 304, 322, 325, 347, 356, 359, 361, 372, 375, 376, 491.
Mello, Francisco de, graaf van Assúmar, markies van Tor de Laguna, 74[17], 93, 99, 165, 169, 194, 492, 493, 495, 590, 593, 594, 595, 634, 637, 639, 670, 712, 737, 738.
Mello, Leonora de 137.
Mello, Pedro de 261[10].
Mělnik (plaats ten noorden van Praag) 676.
Melo, zie Mello.
Memel (*Memmel; tegenw. Klaipeda*) 34, 175, 187, 266.
Memmius, zie Mesmes, de.
Menasseh ben Israël 416[17], 433, 565, 583, 648.
Mendonça, António de 514.
Mendonça, Nuno de, graaf van Val-de-Reis, 514.
Mendonça Furtado, Tristão de 54[6], 129, 161, 184, 186, 213, 214, 244, 254, 260, 263, 264, 267, 276, 287, 297, 309, 321, 322, 336, 338, 351, 352, 366, 377, 390, 391, 404, 419, 452, 484.
Meneses, Luis de, markies van Vila-Real, 514.
Meneses, Miguel de, hertog van Caminha, 514.
Menevia, zie St. Davids.
Mennonieten, zie Doopsgezinden.

Mentz, zie Mainz.
Mercier, Edmond 636, 673, 674, 675, 688.
Mercoeur, hertog van, zie Vendôme, Louis de.
Mercoeur, hertogin van, zie Lorraine, Françoise de.
Mercy, Franz, vrijheer van 634[6], 637, 639, 655, 657, 659.
Merode, Ernest de, graaf van Thiant, 740.
Merode, Johan van, heer van Rummen, 546[10], 549.
Merseburg (*Mörseburg*) (stad ten zuiden van Halle) 266, 278, 289.
Mersuay, zie Marcey.
Mesmes, Claude de, graaf van Avaux, XIII, XIV, 16[7], 44, 46, 57, 71, 90, 99, 113, 134, 195, 197, 217, 244, 265, 280, 291, 324, 380, 421, 439, 491, 524, 529, 588, 590, 593, 594, 602, 614, 629, 661, 662, 680, 683, 686, 690, 702, 707, 735, 736, 739, 752.
Mesmes, Henri de, markies van Moigneville, graaf van Avaux, 56[17], 57, 70, 71, 73, 77, 80, 81, 90, 124, 127, 142, 195, 197.
Messala Corvinus, Marcus Valerius 132[20].
Messerati, zie Masserati.
Messias 686.
Messin, zie Metz.
Mestrezat, Jean 683[18].
Mestrezat, Jean *Discours de la grâce, contre les prétendus mérites et la justification par les oeuvres, adressé à M. de La Millitière, Charenton 1638*, 683.
Metternich, Johann Gerhard von 719[5].
Metz (*Mediomatrix*) 269, 272, 488, 493, 494, 518, 520, 577, 580, 581, 616, 618, 620, 626, 627, 630, 634, 637, 639, 646, 649, 650.
Metz (*Mediomatrix*), Parlement van 695, 696, 697.
Meudon (*Medon*) (stad en paleis nabij Parijs) 75, 144.
Meul(l)e, du, zie De Meulles du Tartre.
Meursius, Johannes 142.
Meuzel, zie Moezel.
Mexico (*Nova Hispania*) 84, 437, 479, 699.
Meyn, zie Main.
Mézières (tegenwoordig Charleville-Mézières) 436, 442, 443, 444, 445, 447, 456, 458, 459, 461, 462, 473, 477.
Miaśtkowski, Adalbert (Wojciech) 117[11], 709.
Middelburg 85, 331.
Middellandse Zee (*Mare Internum*) 542, 544.
Miereveld, Michiel Jansz. van 378[13], 397.
Mierop, Johan van 363.
Milaan (*Mediolanum*) 46, 51, 63, 117, 121, 122, 170, 249, 251, 277, 288, 289, 318, 393, 694, 711, 714, 717, 722, 723, 733, 736, 737, 745, 747.
Milaan (*Mediolanum*), aartsbisschop van, zie Monti, Cesare.
Milaan, hertogdom, 24, 36, 45, 63, 75, 87, 102, 117, 144, 152, 156, 157, 170, 249, 251, 383, 487, 575,

578, 580, 581, 606, 608, 610, 633, 637, 639, 644, 655, 657, 659, 666, 672, 694, 711, 713, 717, 738, add.
Milaan, goeverneur van, zie Leganés, Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van. Velasco y de la Cueva, Juan de.
Milletière, sieur de la, zie Brachet, Théophile.
Minden 726.
Mirecourt 477, 479, 480.
Mitzlaff, Joachim von 34, 51, 202, 729.
Mockhel, Friedrich Richard IX, 175[4], 294, 367, 386, 405, 459, 481, 491, 503, 515, 520, 537, 551, 589, 603, 604, 624, 643, 653, 657, 663, 676, 677, 678, 692, 693, 735, 741.
Modena (*Mutina*) 733, 756.
Modena (*Mutina*), hertog van, zie Este, Alfonso III de. Este, Francesco I de.
Mönchengladbach, zie Gladbach.
Moeotis (*Maeotis*) palus, zie Asow, Zee van.
Moer, Juliaen de 451[7].
Mörner, Carl 495[8].
Mörseburg, zie Merseburg.
Moezel (*Meuzel; Moselle*) 505, 507, 508, 695, 696, 697, 719.
Moguntia, zie Mainz.
Mohammed II, sultan der Ottomanen, 645.
Mohammed IV, sultan der Ottomanen, 72, 251[18], 372, 431, 437, 489, 656, 671, 679.
Mohammed aga, zie Mehmet aga.
Mohammedanen (mohammedaans) 41, 53, 103, 136, 358, 375, 378.
Moigneville, markies van, zie Mesmes, Henri de.
Molanus (*Vermeulen*), Joannes 126[10].
Molanus (*Vermeulen*), Joannes *De fide haereticis servanda [libri] tres. De fide rebellibus servanda, liber unus, qui est quartus. Item unicus, de fide et iuramento, quae a tyranno exiguntur, qui est quintus ..., Keulen 1634*, 126.
Molburg, zie Mahlberg.
Moldau l76, 183.
Moldavië 74, 117, 139, 204, 211.
Molé, Mathieu 57[6].
Molina, Anton 644[11].
Molina, Jakob 63[8], 408, 414.
Molinaeus, zie Du Moulin.
Molukken 222.
Mommelianum, zie Montmélian.
Monachium, zie München.
Monaco (*Aco?*) XIII, 646, 648, 649, 650, 655, 657, 658, 660, 666, 668, 669, 672, 679, 683, 684, 697, 698, 717.
Monaco (*Aco?*), prins van, zie Grimaldi, Onorato II.
Monasterium, zie Munster.
Moncalvo (plaats in Piemonte ten noorden van Asti) 164, 166, 167, 168, 170, 539, 540, 542, 544, 553, 555, 556, 568.
Moncassel (*Mont Cassel*), zie Cassel.
Mondorff (mogelijk Godorf of Rondorf ten zuiden van Keulen) 714.

Mondovì (stad in Piemonte) 396, 397, 399, 401, 423, 424, 426, 427, 442, 445, 457, 460, 471, 472, 745, 747.
Monferrato, hertogdom, 167, 168, 190, 194, 196, 431, 437, 712, 737.
Mongolië 90, 92, 94.
Mons, zie Bergen (Henegouwen).
Mons Albanus, zie Montauban.
Monstrolium, zie Montreuil.
Montafié, Anne de, gravin van Soissons, 165, 168, 259, 261, 396, 401, 411, 435, 448, 456, 462, 463.
Montague, Walter 247[5], 249, 251.
Montague, Henry, graaf van Manchester, 484, 498.
Montague, Richard, bisschop van Norwich, 30[10].
Montalto di Castro (plaats ten westen van Tuscania) 627, 628, 631, 663.
Montalvão, markies van, zie Mascarenhas, Jorge de.
Montauban (*Mons Albanus*) 303, 306, 451.
Montbéliard (*Mumpelgart*) 735.
Mont-Dieu, Le (chartreuse ten zuiden van Sedan) 408, 414.
Montechiaro (plaats in Piemonte ten noordwesten van Asti) 43, 46.
Monti, Cesare, aartsbisschop van Milaan, 723[3].
Montmélian (*Mommelianum*) (stad in Savoye) 43, 46.
Mont-Olympe (vesting bij Sedan) 300, 301, 304, 306.
Montpellier 451.
Montreuil (*Monstrolium*) (stad aan de Canche tussen Etaples en Hesdin) 356, 359, 361.
Monts (*Montes*) (mogelijk Montcey, plaats in de Franche Comté nabij Vesoul) 566, 568.
Montsigot, Louis de 403, 484, 485, 548.
Moons, Johan 526[12], 557.
Moravië 148, 724.
Morel, Gilles 688.
Morisco's 82.
Moritz, Theobald 678[12].
Moro, familie 166, 169.
Mortaigne de Potelles, Caspar Cornelius 588[9], 623.
Mosa, zie Maas.
Mosellanus, Petrus 19[5].
Moser von Filseck, Friedrich, goeverneur van Benfeld, IX, 294, 325[1], 692, 735.
Moskou 1, 175, 245, 290, 329, 335, 341, 407, 489, 491, 562, 690.
Moskovië, zie Rusland.
Mothe-Houdancourt, graaf van La, zie La Mothe-Houdancourt, Philippe, graaf van.
Motta, zie La Motte.
Motzfeldt, Johann 665, 690.
Moulin, Du, zie Du Moulin.
Moulins 294, 296.
Moura y Corte Real, Manuel de, markies van Castel Rodrigo, 137[9], 165, 299, 303, 305, 457, 460, 462, 463, 718, 748.

Mouzon (stad aan de Maas) 269, 271, 272, 317, 318, 408, 410, 411, 414.
Moyenvic (plaats ten oosten van Château-Salins) 189, 194, 196.
Mozes 225, 232, 233, 238, 240.
Mülheim (*Mullem*) (plaats in de omgeving van Keulen) 710, 714.
München 383, 734, 740.
Mulasso (*Mulazzo*), keizerlijk commissaris, 46, 712.
Mullem, zie Mülheim.
Muller, kolonel 500, 503.
Mumpelgart, zie Montbéliard.
Munster (*Monasterium; Münster*) 16, 314, 324, 380, 412, 414, 439, 457, 481, 524, 546, 591, 606, 612, 703.
Munster (*Monosterium; Münster*), vredesconferentie te, zie Westfalen, vrede van.
Musch, Cornelis 58[13].
Mustafa chiaus (*Mustapha aga*) 28, 49, 85, 134, 214, 311, 341, 352, 392, 404, 750.
Mutina, zie Modena.
Mylonius Biörenklou, Matthias Eriksson 22[1], 346, 490, 541.

N

N.N. 265
Nagykanizsa (*Canische*) (stad in Hongarije) 245, add.
Namen (*Namur*) 313, 315, 316, 318, 328, 332, 334, 432, 435, 436.
Nancy 37, 41, 43, 46, 91, 93, 95, 98, 179, 189, 193, 194, 196, 204, 205, 211, 386, 459, 538, 541, 543, 567, 590, 593, 596, 618, 621, 739, 740.
Napels 20, 21, 24, 45, 90, 94, 102, 172, 191, 193, 195, 197, 204, 207, 211, 383, 408, 412, 414, 423, 426, 427, 457, 460, 462, 463, 470, 471, 472, 627, 628, 631, 655, 656, 658, 659, 713, 714, 737, 744, 755.
Napels, onderkoning van, zie Medina Las Torres, Felipe Ramírez de Guzmán, hertog van.
Narbonne 427.
Nassau, graafschap, 634, 637, 639, 649, 650.
Nassau, huis van Oranje-, zie Oranje-Nassau, huis van.
Nassau, prinsen van Oranje-, zie Frederik Hendrik. Maurits. Willem I. Willem II.
Nassau, Lodewijk van, heer van Beverweert, 4[11], 7, 9, 10, 13, 40, 54, 57, 59, 66, 71, 72, 76, 77, 79, 96, 100, 110, 121[11], 162, 183, 309.
Nassau-Diez, Hendrik Casimir I, graaf van 49[15].
Nassau-Diez, Willem Frederik, graaf van 49[18], 84, 111, 150.
Nassau-Hadamar, Johann Ludwig, graaf van 612[8].
Nassau-Idstein, Johann, graaf van 562[6], 649, 650.
Nassau-Saarbrücken, Wilhelm Ludwig, graaf van 649[8], 650.
Nassau-Siegen, Hendrik, graaf van 309, 483[5], 497.
Nassau-Siegen, Johan Maurits, graaf van 84[21], 365, 367.

Nassau-Siegen, Wilhelm Otto, graaf van 2[3], 500, 503.
Nassau-Weilburg, Ernst Kasimir, graaf van 562[6], 649, 650.
Natt och Dag, Åke Axelsson 264[5], 342, 603, 752.
Natt och Dag, Axel Åkesson 342[10], 392, 420, 444.
Navarra 106, 108, 129, 351, 373.
Nechunja ben Hakana, rabbi 686, 688.
Nederpalts, zie Palts.
Nedersaksen, zie Niedersachsen.
Negombo (plaats op Ceylon) 132.
Negro, H. 17.
Nemausum, zie Nîmes.
Nemours 552, 555, 556.
Nemours, hertog van, zie Savoye, Henri II de.
Neostadium Austriae, zie Wiener Neustadt.
Neostadius, zie Nieustadt, van.
Nero (keizer) 385.
Neuburg, zie Palts-Neuburg.
Neuchâtel (stad in Zwitserland) 265.
Neuenstein, heer van, zie Hohenlohe, Kraft van.
Neufchastel, seigneur de, zie Orléans, Henri de.
Neufchâteau (*Novum Castellum*) (stad aan de Maas) 477, 479, 480, 666, 667, 672.
Neufchâtel, Louis Henri, prins van 448[16], 456, 462, 463.
Neufville, Wild- und Rheingraf in 309, 484.
Neunburg vorm Wald (*Neünburg; Nieuburch*) (stad ten oosten van Schwandorf) 727, 730, 731.
Neuneck, Alexander 604, 739.
Neurenberg (*Nürnberg; Norica*) 81, 121, 144, 394, 500, 662, 710, 711, 715, 716, 719, 720, 721, 724, 727, 745.
Nevers, hertog van, zie Gonzaga, Carlo I.
Nicaea Palea, zie Nizza.
Niccolini, Francesco 754[3].
Nice 6, 8, 697, 698, 712.
Nice, zie ook Nizza.
Nicodemus 284.
Nieborgh, zie Palts-Neuburg.
Nied (rivier) 626.
Niederlausitz (landstreek tussen Cottbus en Dresden) XII, 62, 86, 120.
Niedersächsischer Kreis 174, 505, 547.
Niers (rivier) 404, 405.
Nieuborch, zie Neunburg vorm Wald.
Nieustadt (*Neostadius*), Cornelis van 429[9], 497.
Nieuwkerck, N. 499, 512.
Nigrinus (*Schwarz*), Bartholomeus 18[8], 342, 406.
Nîmes (*Nemausúm*) 345, 450, 645.
Nismes (*Nîmes?*) 450.
Nisse, David van 60.
Nizza della Paglia (*Nicaea Palea*) 6, 8, 36, 37, 41, 43, 46, 54, 64, 224, 427, 431, 437, 534.
Nizza della Paglia (*Nicaea Palea*), zie ook Nice.

Nocera, Francesco Maria Carafa, hertog van 75[24], 129, 144, 194, 196, 261.
Nördlingen, slag bij 61, 157, 323, 386.
Nogaret, Bernard de, hertog van La Valette, 7[6], 11, 70, 71, 79, 208, 219, 398, 400, 408, 411, 414, 423, 426, 427, 443, 444, 457, 459, 477.
Nomeny (*Nomeniacum*) (plaats ten zuiden van Metz) 467, 469, 470, 471, 473.
Noordingen, Dirck van 319[10], 652.
Noordwijk 225.
Noordwijk, heer van, zie Does, Wigbold van der.
Noordwijk en Wimmenum, heer van, zie Bouckhorst, Nicolaes van den.
Noordzee 407.
Noordgeest (*Noortgeest*) (voormalige heerlijkheid bij Bergen op Zoom) 525.
Noorsche Compagnie 29, 138, 144.
Noorwegen 138, 144, 381, 529, 549, 571, 591.
Norica; Noriberga, zie Neurenberg.
Normandië 296, 409, 412, 413, 566.
Norrköping 264.
Norsholm, heer van, zie Spiring Silvercrona, Petter.
Northumberland 300.
Northumberland, graaf van, zie Percy, Algernon.
Norwich, bisschop van, zie Montague, Richard.
Norwich, graaf van, zie Goring, George.
Nova Hispania (*Mexico*) 84, 437, 479, 747.
Novara 326, 737.
Novius 601.
Novum Castellum, zie Neufchâteau.
Noyers, seigneur de, zie Sublet, François.
Nürnberg, zie Neurenberg.
Nutten, Lambert 83[7].
Nijmegen 485, 550.

O

Oberkirch (*Overkercken*) (stad ten oosten van Offenburg) 165, 169, 191, 194, 196, 731.
Oberpfalz, zie Opperpalts.
Obersächsischer Kreis 174.
Oceaan 359.
Oder 246, 680.
Oehm (*Ehm*), Johann Bernhard von 2[3].
Oem van Wijngaarden, Jan 242[12], 243, 286.
Øresund, zie Sont.
Oetgens van Waveren, Anthony 418.
Oezbekistan (*Uisbek*) 709.
Offenburg 151, 156, 158, 165, 169, 191, 194, 195, 196, 197, 212, 731.
Offersby, haereditarius in, zie Salvius, Johan Adler.
Ohře, zie Eger.
Oldenbarnevelt, Johan van 124, 185, 342.

Olevitani, orde der 723.
Olffdijk, heer van, zie Watervliet, Cornelis van.
Olivares, Gaspar de Guzmán, hertog van San Lucar, graaf van 74, 717.
Ommelanden, zie Groningen.
Ondersaxische Creitz, zie Niedersächsischer Kreis.
Onesimus, slaaf van Philemon, 69[22], 284.
Oostende 449.
Oostenrijk 3, 63, 87, 100, 102, 109, 117, 122, 130, 143, 145, 151, 158, 163, 173, 197, 203, 212, 217, 257, 265, 340, 370, 372, 411, 412, 431, 437, 465, 487, 512, 517, 518, 523, 530, 532, 537, 558, 575, 589, 605, 606, 608, 609, 628, 629, 647, 649, 650, 655, 657, 666, 671, 672, 678, 694, 719, 724, 730.
Oostenrijk, Habsburgse huis, zie Anna van Oostenrijk. Cecilia Renata. Claudia de' Medici. Ferdinand I, keizer. Ferdinand II, keizer. Ferdinand III, keizer. Leopold Wilhelm. Maria Anna, keizerin. Maria Anna, hertogin van Beieren. Maximiliaan II, keizer.
Oosterwijk, heer van, zie Liere, Willem van.
Oost-Friesland, 319, 527, 652, 658, 673, 675.
Oost-Friesland, Enno III, graaf van 675[5].
Oost-Friesland, Enno Ludwig, graaf van 652, 658, 662, 670, 673, 675, 681, 698, 700.
Oost-Friesland, Rudolf Christiaan, graaf van 675[5].
Oost-Friesland, Ulrich II, graaf van 301, 319, 652, 662, 675, 681, 700.
Oost-Friesland, agent van de graaf in Den Haag, zie Noordingen, Dirck van.
Oostindië, zie Indië.
Oostindische Compagnie 10, 12, 14, 26, 28, 29, 40, 48, 49, 60, 78, 84, 92, 95, 115, 132, 133, 161, 173, 177, 179, 182, 199, 208, 222, 244, 262, 263, 264, 276, 296, 297, 304, 306, 309, 321, 350, 364, 365, 367, 373, 377, 392, 413, 444, 449, 484, 509, 571, 595, 602, 611, 628.
Oostindische Compagnie, Kamer van Amsterdam 365, 377, 673.
Oostindische Compagnie van Engeland 40, 48, 611, 628.
Oostzee 681.
Openbaring, zie *Apocalyps*.
Oporto, zie Porto.
Opperpalts (*Oberpfalz*) 34, 48, 89, 101, 138, 144, 156, 282, 513, 711, 715, 719.
Orange, prinsdom, 95, 110.
Oranje-Nassau, huis van 698, 699.
Oranje-Nassau, prins van, zie Frederik Hendrik. Maurits. Willem I. Willem II.
Oranje-Nassau, Albertine Agnes van 662[14].
Oranje-Nassau, Elisabeth van 257[5], 260.
Oranje-Nassau, Henriëtte Catharina van 652[5], 658, 662, 670, 673, 675, 681, 698, 700.
Oranie-Nassau, Isabella Charlotte van 662[14].
Oranje-Nassau, Louise Henriëtte van XIII, 37[8], 76,

88, 95, 97, 129, 139, 151, 175, 183, 610[3], 619, 662[14], 670.
Oranje-Nassau, Louise Juliana van, weduwe van Frederik IV van de Palts, 17, 162.
Oratorianen 57, 423.
Orléans, hertog van, zie Gaston Jean-Baptiste de France. Louis de France. Philippe, hertog van Anjou.
Orléans, François de, graaf, later hertog van Longueville, 110.
Orléans, Henri de, hertog van Longueville, XIII, 2[6], 15, 19, 21, 25, 28, 48, 64, 73, 79, 84, 95, 110, 124, 128, 154, 155, 157, 165, 167, 168, 170, 180, 182, 222, 224, 299, 303, 313, 316, 317, 318, 343, 345, 346, 356, 357, 359, 360, 362, 370, 372, 374, 383, 387, 396, 399, 401, 407, 411, 412, 413, 450, 456, 462, 463, 466, 469, 471, 577, 580, 581, 590, 593, 595, 739, 743.
Orléans, Marie de 64[13], 168.
Orsini, Virginio 744[7].
Ortelsburg, zie Szczytno.
Ortenberg (plaats ten zuidoosten van Offenburg) 191, 194, 196.
Orville, de, zie Dorvilius.
Os, luitenant van 546, 549.
Oschersleben (plaats ten westen van Maagdenburg) 327, 439, 742.
Osnabrück 16, 314, 324, 380, 412, 414, 439, 457, 481, 524, 591, 606, 703.
Osnabrück, bisschop van, zie Wartenberg, Franz Wilhelm, graaf van.
Ossolińsky, Jerzy 753.
Ostein, Johann Heinrich von, bisschop van Bazel, 137[5], 166, 280, 282, 637, 650, 666.
Osten, ritmeester 245.
Ostenius, Leonardus (drukker te Bazel) 645.
Otfinovski (*Utsmobski*), Alexander 374[8], 709.
Otto, Wild- en Rijngraaf 325.
Ottomaanse Rijk, zie Turkije.
Oudesteyn, Matthijs 364[16].
Oultremont, Emile, baron de 249, 251.
Overbeck (*Hoverbeck*), Johann van 53[5].
Overbeke, familie XVI, 379, 417, 434, 526, 553, 570, 592.
Overbeke, Catharina van 286[6].
Overbeke, Elisabeth van 286[6].
Overbeke, Hans van 286[6].
Overbeke, Joost van 286[6], 397, 506, 526, 553, 570, 592.
Overbeke, Matthijs van 286[6].
Overbeke sr., Pieter van 286[6].
Overbeke jr., Pieter van 286[6], 397.
Overkercken, zie Oberkirch.
Over-Maas, land van 452.
Overpalts, zie Opperpalts.
Overschie, Aeltgen Borre van (moeder van Grotius) 6, 13, 21, 56, 61, 70, 93, 105, 124, 146, 179, 193, 207, 253, 259, 275, 286, 315, 345, 350, 371, 385, 389, 398, 409, 434, 443, 458, 468, 479, 483, 490, 506, 519, 540, 546, 554, 579, 584, 607, 675, 683, 688.

Overschie, Frans Jacob van 112[26], 325[4], 533.
Overijssel 9, 85, 598, 689.
Oxenstierna, familie 23, 386.
Oxenstierna, Axel IX, X, XV, XVI, 7[1], 8, 22, 25, 33, 34, 42, 50, 57, 64, 71, 93, 97, 98, 99, 106, 112, 120, 127, 143, 146, 152, 155, 157, 166, 168, 177, 180, 193, 207, 208, 219, 220, 246, 248, 254, 256, 259, 264, 271, 274, 281, 287, 289, 294, 302, 309, 312, 316, 330, 331, 333, 336, 340, 342, 343, 346, 347, 355, 359, 361, 369, 371, 386, 398, 406, 407, 409, 410, 411, 414, 415, 425, 428, 434, 445, 447, 451, 453, 459, 467, 469, 477, 479, 481, 488, 491, 492, 493, 496, 502, 506, 516, 520, 532, 541, 554, 558, 562, 566, 576, 579, 581, 593, 602, 603, 604, 606, 607, 618, 625, 626, 637, 648, 657, 667, 680, 683, 696, 735, 752.
Oxenstierna, Bengt Bengtsson 279[4], 297, 407.
Oxenstierna, Elsa 342.
Oxenstierna, Gabriel Bengtsson 22, 455[12], 466, 533, 603, 679.
Oxenstierna, Gabriel Gabrielsson 208[1], 219, 496.
Oxenstierna, Gabriel Gustavsson 14, 22[3], 25, 33, 38, 50, 208, 209, 219, 312.
Oxenstierna, Johan IX, XIII, 134[4], 146, 177, 219, 255, 264, 271, 453, 490, 602, 604, 614, 623, 625, 629, 635, 639, 647, 650, 654, 667, 668, 671, 680, 693, 694, 697, 703, 752.
Oxenstierna, Kristina 386[5], 415.
Oxford 103.
Oysonville, baron van, zie Le Prévost, Paul.

P

Palamós (*Palmos*) (havenplaats in Catalonië) 505, 507, 508.
Pallotta, Giovanni Battista 709[17].
Palts (*Pfalz*) 3, 19, 38, 52, 164, 325, 356, 366, 383, 388, 432, 450, 562, 564, 566, 568, 618, 634, 637, 639, 646, 649, 650, 666, 667, 672, 719, 738, 745.
Palts (*Pfalz*), administrator van de, zie Simmern, Ludwig Philipp, paltsgraaf van.
Palts (*Pfalz*), kwestie van de 16, 19, 24, 38, 44, 46, 53, 58, 61, 67, 109, 119, 122, 139, 160, 164, 169, 193, 194, 203, 218, 222, 246, 257, 267, 280, 290, 294, 300, 307, 314, 316, 322, 329, 338, 348, 356, 360, 369, 383, 396, 399, 400, 405, 423, 436, 440, 441, 442, 444, 445, 446, 448, 449, 453, 457, 460, 467, 470, 472, 476, 480, 484, 489, 491, 493, 494, 499, 500, 505, 513, 518, 524, 530, 534, 537, 538, 547, 552, 554, 555, 556, 559, 562, 564, 566, 572, 575, 576, 577, 580, 582, 585, 587, 588, 589, 591, 594, 601, 605, 610, 611, 613, 615, 619, 620, 621, 626, 628, 629, 635, 637, 647, 649, 654, 659, 662, 666, 667, 670, 671, 678, 681, 684, 686, 689, 690, 695, 696, 748.

Palts, keurvorst van de, zie Frederik IV. Frederik V. Karl Ludwig.
Palts, keurvorstin van de, zie Oranje-Nassau, Louise Juliana van. Stuart, Elisabeth.
Palts, gezanten van de keurvorst van de.
Palts, gezant te Parijs, zie Pawell von Rammingen, Friedrich.
Palts, gezanten te Regensburg, zie Peblitz, Georg Johann; Spina, Konrad de.
Palts, Eduard van de 3[9].
Palts, Elisabeth Charlotte van de 1[7], 17, 162.
Palts, Gustav van de 3[9].
Palts, Louise Hollandina van de 751.
Palts, Moritz van de 2[14], 365.
Palts, Philipp van de 3[9].
Palts, Ruprecht van de (*princeps Robertus*) 484, 489, 493, 494, 531, 538, 585, 587, 591, 594, 596, 605, 610, 629, 662, 666, 681, 689, 725.
Palts-Neuburg, Philipp Wilhelm van 1, 61, 162, 175, 454, 563, 572, 601, 665, 677, 691.
Palts-Neuburg, Wolfgang Wilhelm, hertog van 270, 301, 601, 615, 662, 719, 720, 722.
Palts-Neuburg, Wolfgang Wilhelm, agent van de hertog in Den Haag, zie Römer, Matthias.
Paltsveld, zie Pfalzfeld.
Pamphili, Giovanni Battista, zie Innocentius X.
Pancras, Gerbrand Claesz. 85[27].
Panier, zie Banér.
Pappenheim, Gottfried Heinrich, graaf te 742.
Paravicini Capelli, Alessandra (echtgenote van Carl Marin) 116[4], 136, 148, 175, 188, 203, 216, 256, 265, 288, 340, 355, 368, 379, 393, 405, 406, 422, 430, 440, 455, 475, 487, 502, 516, 533, 550, 561, 575, 589, 603, 604, 633, 644, 653.
Parma 606, 616, 619, 621, 637, 647, 649, 650, 655, 657, 659, 685, 694, 695, 696, 698, 754, 755, 756.
Parma, hertog van, zie Farnese, Odoardo.
Parijs X, XI, XII, XIII, XIV, XV, XVI, 6, 10, 13, 33, 36, 38, 51, 56, 59, 60, 63, 66, 109, 115, 121, 122, 123, 125, 127, 129, 136, 139, 150, 151, 152, 153, 154, 158, 160, 168, 169, 178, 180, 181, 182, 184, 189, 192, 195, 199, 202, 206, 207, 213, 224, 252, 259, 277, 281, 291, 293, 298, 312, 316, 319, 325, 330, 343, 347, 350, 356, 358, 361, 369, 376, 381, 386, 387, 397, 398, 400, 409, 411, 412, 417, 443, 444, 446, 449, 458, 460, 461, 464, 466, 467, 469, 470, 473, 486, 491, 495, 496, 508, 509, 512, 518, 519, 521, 522, 532, 561, 570, 576, 578, 579, 584, 587, 590, 600, 606, 607, 613, 640, 649, 651, 653, 656, 657, 658, 668, 669, 674, 675, 682, 688, 689, 710, 735, 739, 740, 741, 747.
Parijs (plaats van verzending) passim.
Parijs, Bastille te 7, 260, 261, 590, 593, 595, 651.
Parijs, collège de Clermont 178, 561.
Parijs, huis van Grotius te XVI, 259, 403, 410.
Parijs, kerk van Saint-Jacques-des-Champs te 682.
Parijs, klooster van de Bernardijnen te 615.
Parijs, koninklijke bibliotheek te 492, 615.
Parijs, Louvre te 608, 609, 669.

Parijs, lutherse kapel te 330.
Parijs, paleis 'le Luxembourg' te 348, 647, 649, 650.
Parijs, Parlement van XIII, 24, 44, 49, 56, 57, 58, 70, 71, 72, 73, 77, 78, 79, 80, 90, 105, 106, 108, 110, 123, 124, 125, 127, 128, 129, 130, 142, 145, 163, 195, 197, 260, 261, 310, 316, 382, 385, 387, 395, 397, 398, 400, 417, 431, 435, 437, 489, 493, 495, 504, 506, 508, 518, 522, 539, 541, 542, 544, 670, 682, 686.
Parijs, Sorbonne te 104, 618, 632, 641, 643, 656, 669, 687.
Parijs, aartsbisschop van, zie Marca, Pierre de.
Pas, Manasse de, markies van Feuquières 328[8].
Passau 158.
Patius, Joannes 600.
Pau 358.
Paulus (apostel) 69, 226, 229, 233, 236, 237, 238, 239, 241, 284, 699.
Paus (pausdom, pauselijk) 6, 41, 55, 81, 112, 117, 119, 125, 141, 153, 192, 200, 205, 206, 207, 211, 213, 350, 358, 389, 479, 480, 518, 520, 522, 539, 540, 541, 542, 544, 553, 555, 556, 557, 564, 566, 568, 576, 577, 579, 580, 582, 585, 591, 593, 595, 597, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 616, 617, 619, 621, 626, 627, 628, 630, 631, 635, 638, 643, 649, 650, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 663, 664, 666, 668, 669, 670, 672, 679, 682, 684, 685, 694, 695, 696, 697, 698, 709, 717, 718, 723, 725, 726, 744, 745, 746, 754, 755, 756.
Paus (pausdom, pauselijk), zie ook Rooms-Katholieken. Urbanus VIII.
Pavia 117, 152.
Pawell von Rammingen, Friedrich 150[10].
Peanna, zie Penne, La.
Peblitz, Georg Johann 61[5], 122, 139, 165, 193, 194, 222, 257, 267, 326, 351, 531, 534, 562, 572, 575, 580, 585, 588, 591, 594, 613, 690.
Peenemünde (plaats ten noorden van Wolgast) 573.
Peitz (plaats ten noorden van Cottbus) 86, 202, 732.
Pelé, Guillaume (uitgevershuis te Parijs) 409, 424, 458, 464, 490, 506, 510, 607, 621, 653, 675, 682.
Pels, Paulus IX, 17, 18, 36, 37, 64, 65, 88, 89, 105, 118, 119, 175, 176, 278, 311, 312, 341, 352, 406, 407, 454, 469, 535, 536, 563, 618, 664, 665, 751.
Pels, Pieter IX, 17, 65, 92, 105, 115, 118, 124, 131, 141, 146, 154, 168, 171, 185, 192, 206, 219, 252, 270, 278, 341, 342, 406, 407, 469, 499, 513, 514, 527, 530, 547, 548, 559, 572, 585, 598, 612, 661, 663, 677, 689, 701, 757.
Pembroke en Montgomery, graaf van, zie Herbert, Philip.
Penne, La (*Peanna*) (plaats in de omgeving van Puget-Théniers) 40.

Pera, zie Beyoğlu.
Percoballius (codenaam) 622, 632.
Percy, Algernon, graaf van Northumberland, 83[11], 110, 122.
Percy, Dorothy 83[11], 295.
Percy, Henry 300[23], 303, 306.
Pereira de Barros, Luis 504[9].
Perna (?) (plaats in de omgeving van San Stefano Belbo in Piemonte) 635, 638, 640.
Pernambuco (*Farnambucq; Recife*) 26, 365.
Péronne (stad aan de Somme) 180, 182, 260, 261, 466, 468, 469, 470, 472, 504, 507.
Perpignan 505, 508, 520, 522, 564, 566, 569, 577, 580, 581, 590, 591, 593, 594, 595, 596, 605, 608, 609, 627, 630, 634, 637, 639, 647, 649, 651, 681, 684, 685.
Persijn, Hendrick van 687.
Peru 479.
Peru, zie ook Terra Ferma.
Perugia 132.
Perzië 20, 36, 38, 72, 77, 78, 80, 90, 92, 94, 98, 103, 134, 178, 181, 184, 204, 211, 246, 268, 270, 273, 288, 328, 334, 375, 379, 423, 426, 427, 431, 437, 455, 475, 539, 544, 562, 591, 595, 647, 651, 708, 709, 749.
Perzië, gezant te Constantinopel, zie Ibrahim Khan.
Perzië, sjah van, zie Safi I.
Petaucourt (*Petancurtium*), zie Betaucourt.
Petavius, Dionysius XV, XVI, 178[12], 192, 199, 213, 220, 252, 478, 561[1], 579, 587, 597, 608, 609, 656.
Petavius, Dionysius *Dissertationum ecclesiasticarum libri duo, in quibus de episcoporum dignitate ac potestate deque aliis ecclesiasticis dogmatibus disputatur, Paris 1641*, 178, 192, 199, 213, 579.
Petrarca 336.
Petrus (apostel) 92, 115, 141, 228, 236, 237, 239, 699.
1. Petrus 226, 228, 231, 236, 239.
Pezen, zie Betz, Friedrich.
Pfalz, zie Palts.
Pfalzfeld (*Paltsveld*) (plaats ten zuiden van Boppard) 718.
Pfersfelder, Heinrich Gross, genaamd, zie Gross, genaamd Pfersfelder.
Pfuel, Adam von 324[2], 376, 679, 691, 719.
Pfullendorf (plaats ten zuiden van Sigmaringen) 467, 470, 471, 472.
Phaedrus 38, 142, 160, 179, 198, 285.
Philadelphus, Irenaeus, zie Du Moulin, Louis.
Philemon 69, 284, 687.
Philippe, hertog van Anjou, later hertog van Orléans, 20, 23, 144[13], 694, 696.
Philippenzen 227, 240.
Philippine (plaats in Zeeuws-Vlaanderen) 512.
Philippsburg (stad ten zuiden van Spiers) 158, 332, 334, 466, 470, 471, 472.
Philips de Goede 111.
Philips de Stoute 478[6], 490, 496.
Philips II, koning van Spanje, 40[17], 43, 45, 105, 310.
Philips III, koning van Spanje, 105, 176.

Philips IV, koning van Spanje, passim.
Philips, Robert 423[10], 426.
Philodemus 600.
Philopoemen (strateeg van de Achaeische Bond) 674[8].
Piacenza (*Placentina*) 647, 650, 655, 657, 659, 755, 756.
Piaseczyński, Aleksander 750[7].
Picardië 129, 170, 458, 461, 462, 466, 469, 470, 472, 616, 618, 620.
Piccolomini, Ottavio, hertog van Amalfi, XII, 165[13], 169, 176, 180, 183, 189, 195, 212, 246, 267, 298, 341, 343, 345, 347, 354, 380, 388, 389, 390, 391, 405, 440, 450, 456, 461, 463, 474, 483, 504, 528, 547, 560, 571, 572, 588, 598, 631, 690, 702, 710, 715, 721, 727, 728, 730, 732, 734, 742.
Piemonte 41, 106, 117, 158, 189, 218, 221, 223, 250, 257, 259, 260, 269, 270, 272, 282, 290, 291, 292, 294, 296, 299, 301, 303, 314, 315, 316, 326, 368, 408, 413, 424, 427, 432, 440, 516, 518, 538, 540, 541, 543, 551, 577, 582, 605, 606, 607, 608, 609, 620, 649, 651, 655, 657, 659, 669, 711, 733, 736.
Piemonte, zie ook Savoye.
Pilatus, Pontius 227, 228, 237.
Pillaw (*tegenw. Baltiysk*) 1, 34, 64, 88, 134, 162, 173, 175, 187, 266, 267, 278, 279, 421, 728, 729.
Pilsen, zie Plzeň.
Pinerolo (*Pinarolo*) (stad ten zuidwesten van Turijn) 712.
Pinneberg, graafschap van Holstein-Schaumburg- 62, 90, 128, 138, 144, 150, 195, 210, 353, 528, 538, 543, 552, 555, 556, 571, 611, 630.
Pinus, Antonius 19.
Pires de Carvalho, Gonçalo 514.
Pires de Carvalho, Lourenço 514.
Pisa 132.
Pithou, Perrette 614.
Place, François de La, zie La Place.
Plancius, Daniel 126.
Planta von Rietberg, Pompejus 63.
Planta von Rietberg, Rudolf 63, 78, 90, 94, 188, 250.
Planta von Steinberg, Rudolf 63[6], 78, 90, 94, 188, 250.
Plantijn (uitgevershuis) 126, 142.
Plaquet, Catharina 286[6].
Plautus, Titus Maccius 68, 154, 431, 670.
Plessis, seigneur du, zie Chivré, Hector de.
Plessis, Françoise du 399.
Plessis, Jean-Armand du, zie Richelieu.
Plessis-Pralin, César, graaf du, hertog van Choiseul, 737[6].
Plock, bisschop van, zie Polen, Karl Ferdinand van.
Plutarchus 190, 574.
Plymouth 13, 14.
Plzeň (*Pilsen*) 727.
Pococke, Edward XV, 1O3[3].

Poelgeest, heer van Cleyn-, zie Schonck, Daniël.
Poggietto (?) (plaats in de omgeving van San Stefano Belbo in Piemonte) 635, 638, 640.
Poirier, Guillaume 57[2], 70, 71, 75, 77, 80.
Polen (Pools) 18, 28, 34, 36, 38, 50, 53, 64, 65, 74, 86, 88, 90, 92, 117, 118, 120, 122, 126, 134, 139, 147, 148, 151, 156, 158, 162, 163, 173, 175, 176, 178, 184, 186, 191, 200, 204, 211, 214, 218, 224, 244, 245, 255, 256, 266, 267, 270, 278, 290, 296, 299, 303, 311, 323, 341, 342, 352, 366, 373, 374, 380, 392, 404, 407, 409, 420, 454, 515, 532, 534, 535, 563, 573, 584, 586, 597, 602, 614, 664, 665, 671, 681, 709, 728, 729, 732, 750, 751, 753.
Polen (Pools), gezanten in Turkije 90, 92, 94, 117; zie ook Dzièrżek, Prandeta; Miaśtkowski, Adalbert; Otfinovski, Alexander; Romaszkiewicz (tolk).
Polen (Pools), kanselier van, zie Gembicki, Piotr; Zadzik, Jakub.
Polen (Pools), vice-kanselier van, zie Ossoliński, Jerzy.
Polen (Pools), rijksdag te, zie Warschau, rijksdag te.
Polen, koning van, zie Jan II Kazimierz. Wladislas IV.
Polen, koningin van, zie Cecilia Renata van Oostenrijk.
Polen, Anna Katarzyna Konstancja, prinses van 1[8], 162, 175, 267, 454, 563.
Polen, Karl Ferdinand van, bisschop van Płock, 751[3].
Polhelm, Winand von 343, 347.
Polyander, Johannes 224.
Polyander van Kerckhoven, Johannes 135.
Polyander van Kerckhoven, Johannes, heer van Heenvliet, 9[3], 26, 27, 29, 48, 54, 67, 78, 83, 132, 184, 199, 308, 337, 343, 347, 348, 356, 365, 383, 388, 396, 558, 605, 610, 611, 616, 638, 698.
Pomesanië (bisdom in het gebied van de Duitse orde in Polen) 163.
Pommeren 3, 17, 33, 34, 38, 64, 90, 98, 120, 134, 135, 147, 163, 175, 202, 255, 266, 289, 297, 323, 342, 353, 421, 439, 453, 454, 474, 476, 515, 573, 614, 625, 665, 668, 680, 690, 691, 702, 703, 730, 732, 743, 751.
Pommeren, Anna van 278.
Pommeren, Bogislaw XIV, hertog van 278[5].
Pons Aventinus, zie Pont-à-Vendin.
Pons Stura, zie Pontestura.
Pont-à-Mousson (stad aan de Moezel) 467, 470, 471, 473, 477, 479, 480, 666, 667, 672.
Pont-à-Vendin (*Pons Aventinus*) (plaats ten noordoosten van Lens) 371, 374, 395, 399, 401, 467, 470, 471, 473.
Ponte del Piano (?) (plaats in de omgeving van Viterbo) 627, 628, 631.
Pontestura (*Pons Stura*) (plaats ten westen van Casale Monferrato) 170, 747.
Pontremoli (stad ten noordoosten van La Spezia) 250.
Pontusson de la Gardie, Jacob, zie Gardie, Jacob Pontusson de la.
Pool, Leonard 85[24].
Porte, Charles de La, zie La Porte.
Porto (*Oporto*) 14, 43, 45.
Portsmouth 377, 389.
Portugal (*Lusitania*) XIII, XIV, 8, 13, 21, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 38, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 54, 56, 57, 58, 60, 66, 71, 72, 73, 77, 79, 80, 81, 82, 84, 89, 91, 92, 94, 97, 98, 102, 105, 106, 107, 108, 109, 111, 115, 118, 119, 121, 123, 126, 128, 129, 133, 137, 138, 142, 143, 145, 149, 150, 151, 152, 156, 161, 165,

167, 168, 169, 170, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 184, 186, 189, 191, 195, 196, 197, 199, 200, 204, 205, 206, 207, 208, 211, 212, 213, 214, 218, 220, 221, 222, 223, 224, 242, 244, 247, 248, 249, 251, 252, 254, 255, 257, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 267, 274, 276, 280, 281, 282, 283, 285, 287, 291, 292, 294, 295, 296, 297, 300, 303, 304, 306, 309, 314, 321, 322, 324, 327, 328, 332, 334, 336, 338, 343, 345, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 356, 357, 359, 360, 361, 364, 365, 366, 367, 369, 371, 372, 373, 375, 376, 377, 382, 390, 391, 392, 394, 396, 399, 401, 404, 419, 423, 427, 436, 441, 444, 446, 448, 449, 452, 453, 457, 460, 462, 470, 471, 473, 476, 479, 484, 488, 491, 492, 494, 495, 496, 504, 506, 507, 508, 509, 512, 514, 518, 522, 523, 524, 526, 538, 540, 542, 544, 552, 557, 564, 566, 567, 569, 574, 577, 578, 579, 580, 581, 590, 591, 593, 595, 601, 602, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 616, 619, 620, 630, 654, 655, 658, 659, 666, 668, 669, 670, 672, 681, 684, 685, 693, 695, 696, 697, 698, 699, 717, 734, 744, 746, 754, 755, 756.
Portugal (*Lusitania*), Staten van 359, 360, 361.
Portugal, gezanten te.
Portugal, gezant in Catalonië, zie Mascarenhas, Inácio de.
Portugal, gezanten in Engeland, zie Almada, Antão de; Andrade Leitão, Francisco.
Portugal, gezant in Italië (Rome), zie Portugal, Dom Miguel de.
Portugal, gezanten te Parijs, zie Coelho de Carvalho, Antonio; Gama, Vasco Luis da; Lencastre, Frei Diniz de; Mello, Francisco de.
Portugal, gezanten in de Republiek, zie Lencastre, Frei Diniz de; Mendonça, Furtado Tristão de; Sousa Coutinho, Francisco de.
Portugal, gezant in de Scandinavische landen, zie Sousa Coutinho, Francisco de.
Portugal, koning van, zie António I. Hendrik. Jan III. Jan IV. Manuel I. Sebastiaan.
Portugal, regentes van, zie Savoye, Margareta van.
Portugal, vorstenhuis, zie Elisabeth (Isabel). Isabella.

Luis, infante. Luisa. Teodósio, hertog van Barcelos. zie ook Bragança, huis van.

Portugal, Catarina, prinses van 504[8], 506, 507, 508.

Portugal, Joana, prinses van 504[8], 506, 507, 508.

Portugal, Teodósio, prins van 504[8], 506, 507, 508.
Portugal, Catharina van, zie Bragança, Catharina, hertogin van.
Portugal, Eduard (Duarte) van, zie Guimarãens, Eduard van.

Portugal, Dom Alffonso de, graaf van Vimioso, later markies van Aguiar, 293[7], 295, 296.

Portugal, Dom Miguel de, bisschop van Lamego, 54[6], 121, 128, 129, 145, 150, 204, 281, 282, 293, 295, 296, 314, 479, 480, 578, 580, 630, 654, 655, 657, 659, 666, 668, 670, 672, 681, 684, 685, 693, 695, 746, 754, 755, 756.
Poschiavo (*Puschiavo*) (plaats ten zuiden van de Bernina-pas) 63.

Posse, Knut Jöransson 279[4], 297.

Potier, François-Louis, markies van Gesvres, 107[13], 109, 180, 182, 427.
Praag 86, 151, 323, 369, 532, 662, 725.
Premisl, zie Przemyśl.
Prespurg, zie Bratislava.

Preston, Thomas 428[2].

Preuslinger, David 282, 283, 450, 745[2].
Prévost, Paul Le, zie Le Prévost.
Prevosto, genaamd Zambra, zie Zambra.
Priesenitz (Přisečnice (*Pressnitz*) ten noordoosten van Karlsbad) 731.
Principe (eiland in de Golf van Guinee) 373, 390, 413, 444.

Prins, Pieter Christiaensz. 59[5], 81, 104, 131, 145, 154, 167, 171, 178, 192, 198, 205, 242.
Proclamación católica, zie Sala y Berart, Gaspar.
Procopius 491, 492.
XII Prophetae minores 91.
Protestanten (protestants) XI, 3, 9, 12, 24, 35, 36, 39, 42, 52, 53, 54, 55, 63, 65, 67, 69, 75, 87, 94, 117, 135, 137, 139, 148, 152, 156, 158, 163, 164, 166, 188, 191, 203, 211, 216, 218, 223, 250, 324, 326, 340, 345, 355, 368, 369, 372, 375, 376, 393, 422, 430, 431, 437, 440, 442, 445, 448, 456, 463, 464, 465, 467, 475, 478, 487, 516, 517, 518, 523, 533, 534, 552, 557, 562, 575, 578, 581, 600, 608, 609, 634, 637, 639, 643, 647, 653, 654, 657, 659, 660, 665, 668, 672, 675.
Protestanten (protestants), zie ook onder Calvinisten. Doopsgezinden. Lutheranen. Puriteinen. Remonstranten. Socinianen.
Provence 40, 41, 44, 520, 522, 605, 648, 650, 712.
Pruisen (Pruisisch) 1, 17, 18, 22, 34, 50, 51, 53, 64, 65, 86, 88, 118, 119, 120, 122, 126, 134, 147, 162, 163, 173, 176, 186, 200, 244, 255, 266, 278, 279, 311, 312, 421, 454, 515, 535, 536, 563, 568, 601, 665, 691, 728, 729, 753.

Prynne, William 484[14].
Przemyśl (*Premisl*) 751.
Psalmen 42, 227, 575.
Pseudo-Callisthenes 563.
Ptolomaeus 115, 141.
Publilius Syrus 203.

Puchaim, Johann Christoph, graaf van 676, 739[10].
Puerto Rico 357, 359, 361.
Puig, Rafael 105[25], 107, 109.
Punica 103.
Punzel (mogelijk Bolesławiec (*Bunzlau*) in Silezië) 380.
Puriteinen 5, 23, 30, 31, 45, 69, 81, 95, 96, 118, 123, 193, 364, 399, 402, 409, 521.
Puriteinen, zie ook Engeland, godsdienst.
Purmerend 622.
Puschiavo, zie Poschiavo.
Puy, du, zie Dupuy.
Pyreneeën 106, 108, 346.

Q

Quedlinburg (stad ten zuidoosten van Halberstadt) 702.
Quintilianus, Marcus Fabius 18, 19, 166.
Quincey (plaats in de Franche Comté nabij Vesoul) 606, 607, 608, 609.

R

Raad van State, zie Republiek.
Raaff, zie Rawa Mazowiecka.
Rabenhaupt, Karl, baron van Sucha, 527[4].
Radevormwald (plaats ten zuiden van Hagen) 714, 718, 722.
Radziwiłł, Albrycht Stanisław 709, 750.
Radziwiłł, Bogusław 751[9].
Radziwiłł, Christoph 89[12].
Radziwiłł, Janus, castellanus van Wilna, 751.
Raed voor den Wald, zie Radevormwald.
Rahn, Hans (Johann) Jakob 87[4], 101, 148, 430.
Rahn, Hans Rudolf 368.
Rákoczi, zie Georg Rákoczi, vorst van Zevenburgen.
Ramon Berenguer IV, graaf van Barcelona 166.
Ramon, Lluis 105[25], 107, 109.
Rantzau, Josias, graaf van 299[11], 302, 305, 447, 456, 462.
Raphelengius (uitgevershuis) 583.
Rappin, zie Ruppin.
Raseborg en Falckestein, graven van, zie Lewenhaupt, Gustav, Ludwig en Karl.
Rataller Doubleth, George 632[5], 645.

Rathenow (stad ten westen van Berlijn) 255.
Rathinge, zie Zeltingen-Rachtig.
Ratingen (*Rattingen*) (plaats ten noorden van Dusseldorp) 718, 720.
Ratisbona, zie Regensburg.
Rauschenberg, Johann, vrijheer van 742, add.
Ravel, zie Revello.
Rawa Mazowiecka (*Raaff*) (plaats ten zuiden van Warschau), 18.
Razilianum, zie Ronciglione.
Ré (*Ree*), île de 480.
Reate, zie Rieti.
Recife, zie Pernambuco.
Reede, Godart van, heer van Amerongen, 499[2], 512.
Regensburg (*Ratisbona*) XII, 62, 63, 81, 83, 100, 101, 116, 122, 156, 158, 176, 179, 180, 183, 190, 203, 212, 255, 257, 289, 317, 322, 714, 715, 716, 717, 719, 720, 721, 724, 725, 726, 727, 731, 732, 734, 748.
Regensburg (*Ratisbona*) (plaats van verzending) 533.
Regensburg, rijksdag te (1640-1641) XII, 15, 16, 17, 19, 24, 33, 38, 47, 50, 51, 54, 58, 61, 67, 71, 72, 74, 102, 107, 109, 116, 120, 133, 134, 137, 144, 147, 164, 165, 176, 179, 187, 190, 193, 194, 195, 196, 200, 203, 212, 217, 221, 222, 255, 257, 264, 267, 284, 285, 289, 290, 296, 299, 303, 305, 309, 313, 317, 321, 322, 326, 332, 334, 338, 347, 351, 366, 369, 383, 387, 405, 407, 411, 414, 418, 440, 441, 451, 452, 453, 465, 467, 470, 472, 475, 476, 480, 487, 488, 499, 500, 513, 517, 518, 522, 523, 529, 530, 531, 532, 534, 537, 547, 549, 552, 558, 559, 562, 569, 571, 572, 577, 580, 585, 588, 589, 611, 613, 624, 670, 689, 710, 714, 716, 719, 720, 721, 722, 724, 725, 726, 731, 732, 734, 748, 749.
Regensperger, zie Reigersberger.
Regiomontum, zie Koningsbergen.
Reher, Pius, abt van Sankt-Gallen, 713.
Reigersberch, David van 331[14].
Reigersberch, Johan sr. van 104[15], 530.
Reigersberch, Johan van IX, 82, 92, 104[15], 530, 532, 533, 558, 576, 584, 597, 628, 632.
Reigersberch, Nicolaes van (codenaam ‘Iovinianus’) IX, X, 9, 11, 13, 14, 26, 27, 28, 44, 47, 49, 56, 59, 73, 75, 76, 77, 82, 85, 93, 104, 108, 110, 112, 119, 130, 142, 145, 149, 150, 157, 159, 161, 167, 170, 171, 181, 182, 184, 196, 197, 198, 199, 209, 210, 212, 222, 223, 224, 242, 247, 249, 261, 272, 274, 275, 282, 295, 304, 306, 307, 309, 317, 320, 321, 330, 334, 335, 348, 350, 360, 361, 362, 363, 364, 366, 369, 373, 374, 376, 388, 389, 390, 400, 402, 403, 404, 412, 413, 418, 420, 427, 428, 436, 447, 448, 449, 461, 470, 480, 483, 485, 493, 497, 499, 507, 509, 512, 513, 522, 523, 525, 530, 533, 542, 543, 549, 555, 558, 564, 567, 568, 569, 571, 572, 581, 582, 583, 587, 588, 594, 595, 597, 601, 607, 609, 610, 611, 620, 627, 628, 638, 639, 650, 658, 659, 671, 673, 684, 697, 698, 699, 715.
Reigersberch, Maria van 13, 17, 26, 33, 50, 56, 92, 100, 115, 133, 145, 155, 167, 171, 172, 192, 199, 206, 207, 213, 214, 217, 242, 254, 270, 275, 285, 292, 293, 307, 308, 330, 331, 338, 350, 363, 369, 373, 379, 384, 403, 410, 411, 418, 430, 438, 464, 487, 497, 506, 509, 512, 533, 546, 584, 598, 600, 623, 643, 644, 661, 688, 700.
Reigersberch, Pieter van 82, 104[15], 532, 597, 628.

Reigersberch, Pieter Jansz. van 385[14].
Reigersberch, Suzanna van XI, 330[11], 385[14], 397, 409, 417, 424, 434, 468, 482, 506, 525, 553, 570, 592.
Reigersberch, Suzanna van *De viduitate (tractaat)*, XI, 330, 409, 417, 424, 434, 468, 482, 506, 525, 553, 570, 592.
Reigersberger (*Regensperger*), Nicolaus Georg 725[7].
Reims 345, 370, 373, 375, 382, 441, 442, 443, 444, 445, 447, 456, 459, 461, 475, 481, 542.
Reims, aartsbisschop van, zie Lorraine, Henri de, hertog van Guise. Sublet de Noyers, François.
Remilly-Aillicourt (*Rimeliacum; Romeliacum*) (plaats aan de Maas ten noorden van Mouzon) 268, 269, 271, 272, 381.
Remiremont (plaats aan de Moezel ten zuiden van Epinal) 477, 479, 480.
Remonstranten (remonstrants) XI, 7, 12, 30, 55, 59, 61, 193, 216, 224, 292, 301, 308, 350, 364, 370, 389, 473, 535, 553, 632, 642, 643, 648, 687, 700.
Renaudot, Théophraste 381.
Republiek (*Batavia*) X, XI, XIII, XIV, XV, XVI, 4, 6, 7, 9, 10, 12, 14, 18, 21, 24, 25, 27, 29, 30, 40, 44, 48, 53, 54, 56, 57, 58, 65, 66, 68, 70, 74, 78, 79, 82, 83, 87, 89, 90, 92, 95, 96, 97, 98, 101, 102, 105, 108, 109, 110, 111, 118, 126, 128, 132, 137, 138, 142, 144, 145, 149, 151, 153, 154, 158, 160, 161, 166, 167, 170, 171, 175, 176, 177, 182, 183, 184, 189, 192, 199, 204, 205, 206, 208, 210, 218, 219, 242, 249, 251, 254, 257, 260, 262, 263, 265, 267, 268, 269, 272, 273, 276, 280, 291, 292, 297, 299, 300, 303, 304, 305, 306, 307, 309, 311, 314, 316, 318, 320, 321, 324, 330, 334, 335, 337, 338, 341, 343, 347, 348, 351, 352, 353, 356, 358, 359, 360, 362, 363, 365, 366, 369, 371, 373, 377, 381, 382, 383, 390, 391, 395, 402, 403, 404, 405, 407, 408, 415, 418, 419, 429, 432, 436, 439, 441, 444, 446, 448, 449, 457, 469, 470, 476, 477, 483, 484, 489, 491, 492, 497, 498, 499, 501, 504, 505, 506, 508, 509, 510, 513, 517, 520, 521, 523, 524, 528, 530, 536, 540, 541, 542, 546, 548, 549, 550, 551, 552, 555, 556, 557, 561, 565, 567, 571, 582, 585, 591, 594, 601, 611, 612, 613, 616, 617, 627, 635, 638, 639, 640, 647, 648, 652, 665, 670, 675, 681, 682, 683, 689, 690, 691, 693, 695, 696, 697, 698, 702, 715, 716, 717, 718, 724, 725, 727, 757.
Republiek (*Batavia*), Raad van State 10.
Republiek (*Batavia*), Staten-Generaal 9, 10, 14, 17, 29, 49, 58, 61, 75, 84, 100, 108, 109, 111, 129, 133, 138, 149, 150,

173, 185, 213, 214, 244, 276, 305, 306, 309, 338, 352, 366, 390, 391, 404, 420, 451, 485, 499, 501, 511, 512, 524, 527, 528, 542, 559, 577, 596, 611, 613, 651, 652, 665, 673, 675, 678, 681, 689, 690, 698, 700, 701, 702, 716, 727, 757, 758, 759.
Republiek (*Batavia*) *Plakkaat 'Jegens der pausgesinde geestelyckheyt, conventiculen, scholen, collecten, kloppen, voochden en compositiën der officieren, etc.'*, 511, 557, 578, 596, 670.
Republiek, gezanten.
Republiek, gezanten te Constantinopel, zie Cops, Henric; Haga, Cornelis.
Republiek, gezant te Danzig, zie Pels, Paulus.
Republiek, gezanten in Denemarken, zie Boreel, Willem; Sonck, Albert; Weede, Johan van.
Republiek, gezanten in Engeland, zie Aerssen, François van; Beveren, Cornelis van; Brederode, Johan Wolfert van; Joachimi, Albert; Polyander van Kerckhoven, Johannes.
Republiek, gezanten in Frankrijk, zie Euskercke, Johan van; Liere, Willem van; Nassau, Lodewijk van.
Republiek, gezant in Hamburg/Lübeck, zie Schrassert, Hendrik.
Republiek, gezant in Keulen, zie Bilderbeeck, Henrick van.
Republiek, gezanten in Venetië, zie Sonnevelt, Josua; Vosbergen jr., Caspar van.
Republiek, gezanten in Zweden, zie Boreel, Theodoor; Boreel, Willem.
Republiek en Engeland 27, 48, 54, 67, 76, 78, 80, 83, 102, 109, 119, 122, 123, 129, 130, 145, 149, 151, 154, 169, 170, 177, 181, 199, 204, 210, 218, 221, 222, 257, 267, 300, 408, 432, 549, 558, 577, 580, 582, 587, 591, 605, 610, 611, 616, 619, 620, 628, 629, 638, 659, 691.
Republiek en Frankrijk XIII, 4, 7, 9, 10, 21, 44, 48, 54, 58, 59, 66, 67, 71, 72, 76, 77, 78, 79, 80, 102, 108, 109, 110, 119, 121, 123, 129, 130, 162, 177, 181, 204, 247, 250, 268, 280, 291, 348, 436, 438, 483, 485, 497, 500, 504, 507, 508, 509, 512, 525, 551, 558, 559, 565, 567, 572, 582, 585, 591, 630, 635, 637, 655, 669, 670, 701.
Republiek en Portugal 338, 350, 352, 364, 366, 373, 377, 391, 392, 404, 419, 436, 444, 452, 484, 504, 508, 509, 602, 619, 630, 669, 693, 695, 696, 697.
Republiek en Zweden 15, 29, 36, 38, 49, 60, 89, 90, 100, 111, 116, 119, 122, 130, 133, 146, 161, 172, 177, 182, 186, 201, 243, 244, 258, 268, 271, 280, 281, 439, 476, 481, 527, 597, 617.
Republiek, huis van Oranje-Nassau, zie Oranje-Nassau, huis van.
Rethel (stad aan de Aisne) 272, 273, 300, 302, 395, 398, 401.
Reumont, Johann von 612[3].
Revello (*Ravel*) (plaats ten westen van Saluzzo in Piemonte) 577, 580, 582, 591, 594, 596, 605, 606, 607, 608, 609.
Reventlow, Ditlev 353[3], 381, 498.
Rhaetia, zie Graubünden.
Rhein, zie Rijn.
Rheinberg (*Rhijnberck*) (plaats tussen Wesel en Duisburg) 525.
Rheinfelden (*Rinfeldium*) (stad ten oosten van Bazel) 432, 435, 738.
Rheinfelden (*Rinfeldium*), zie ook Waldstätte.
Rheintal (streek in Zwitserland) 465, 487, 517, 523.
Rhodius, Apollonius, zie Apollonius Rhodius.
Rhodos 72, 77, 80.

Rhijnberck, zie Rheinberg.
Ribnitz (*Riebeniz*) (plaats ten noordoosten van Rostock) 614.
Riccen, Fento 622.
Riccen (*Rijcksen*), Frederick 622[10].
Richel, Bartholomaeus 222[6], 562, 690.
Richelieu (stad ten zuiden van Tours) 669.
Richelieu, Jean-Armand du Plessis XIII, XIV, 4, 7, 8, 11, 21, 23, 24, 25, 39, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 66, 70, 71, 72, 73, 77, 79, 87, 90, 93, 98, 99, 103, 104[7], 106, 107, 108, 109, 111, 117, 121, 124, 127, 128, 129, 139, 142, 143, 144, 145, 152, 154, 156, 158, 159, 165, 167, 184, 191, 194, 197, 247, 248, 249, 250, 252, 257, 259, 261, 262, 293, 299, 302, 304, 305, 313, 316, 317, 318, 328, 332, 339, 343, 347, 387, 395, 397, 398, 399, 400, 401, 407, 411, 412, 414, 415, 419, 425, 431, 435, 436, 440, 446, 449, 465, 467, 492, 504, 507, 517, 524, 542, 567, 600, 602, 605, 607, 609, 615, 616, 618, 620, 655, 656, 657, 669, 680, 694, 696, 699, 710, 712, 758.
Richelieu, Jean-Armand du Plessis, woning van 7, 21, 90, 92, 93, 97, 98, 100.
Richelieu, Jean-Armand du Plessis, *Mémoires*, 567.
Rienne (plaats ten oosten van Fumay) 616, 619, 620.
Rieti (*Reate*) 427, 744.
Riga 407.
Rimeliacum, zie Remilly-Aillicourt.
Rinfeldium, zie Rheinfelden.
Rio de Janeiro 94.
Rioland, Jean 651[14].
Ripperda, Willem, heer van Hengelo, 9[7], 49, 78, 85, 111.
Riquet, monsieur 381.
Rivet, André 81, 132, 136, 160[21], 172, 179, 213, 511, 557, 638, 682.
Riviera, graaf della, zie Sfondrati, Valeriano.
Robertus, princeps, zie Palts, Ruprecht van de.
Rocca, graaf della 166, 170.
Rochefort (mogelijk een burcht in de omgeving van Gray) 635, 638, 640.
Rochelle, La, zie La Rochelle.
Rochow, Moritz August von 202[9], 290, 353.
Rocolet, P. 291, 293, 294.
Rocroi (stad ten noordwesten van Charleville-Mézières) 302.
Rodenkirchen (plaats ten zuiden van Keulen) 714.
Rodrigo de Lisboa, Diego 514.
Roe, sir Thomas 222[7], 257, 267, 309, 321, 322, 336, 338, 343, 349, 351, 366, 383, 441, 445, 467, 470, 472, 484, 498, 500, 521, 530, 531, 534, 552, 554, 556, 558, 559, 562, 576, 577, 582, 587, 588, 591,

596, 628, 629, 637, 662, 689.
Römer, Matthias 319[10].
Rönseck, zie Königseck, Bernhard von.
Roer (*Ruhr*) (rivier) 720, 721.
Roermond (*Rurmundt*) 452.
Rohan, Benjamin de, seigneur de Soubize, 398[3], 400.
Romagna (zuidelijk deel van Emilia-Romagna) 756.
Romanow, Michael III Fjodorowitsj, tsaar van Moscovië, 664.
Romanowa, Irina 407[9].
Romaszkiewicz (tolk) 117, 151, 156, 158, 204, 211.
Rome (Romeinen; Romeins) 4, 8, 11, 12, 36, 54, 56, 57, 92, 105, 106, 112, 118, 121, 128, 131, 132, 137, 148, 150, 151, 154, 191, 195, 197, 204, 211, 249, 268, 271, 272, 273, 281, 284, 293, 295, 296, 314, 385, 393, 406, 423, 426, 428, 457, 460, 462, 463, 475, 479, 480, 492, 510, 518, 520, 532, 534, 604, 606, 608, 610, 624, 630, 633, 654, 655, 658, 659, 663, 664, 666, 667, 668, 670, 672, 673, 681, 682, 684, 685, 693, 694, 695, 696, 698, 708, 709, 710, 717, 718, 723, 726, 744, 746, 747, 754, 755, 756.
Rome (Romeinen; Romeins), kerkelijke staat, zie Vaticaan.
Romeinen 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 236, 237, 240.
Romeliacum, zie Remilly-Aillicourt.
Ronciglione 577, 580, 582, 627, 628, 631.
Ronsard, Pierre de 336.
Roode Zee, zie Zwarte Zee.
Rooms-katholieken XI, XII, XV, 3, 5, 25, 30, 31, 32, 35, 39, 52, 53, 55, 63, 69, 70, 81, 94, 95, 104, 105, 107, 110, 117, 119, 123, 125, 128, 137, 148, 152, 156, 158, 164, 166, 169, 173, 181, 187, 190, 192, 203, 222, 247, 248, 250, 252, 254, 256, 265, 269, 319, 326, 342, 345, 350, 363, 364, 369, 371, 396, 402, 406, 409, 422, 424, 430, 431, 437, 440, 442, 445, 448, 451, 453, 464, 465, 475, 487, 496, 511, 517, 518, 523, 532, 533, 534, 539, 541, 542, 544, 552, 557, 558, 575, 578, 581, 600, 609, 614, 618, 622, 632, 634, 635, 636, 637, 639, 642, 643, 647, 649, 650, 652, 655, 656, 657, 658, 659, 666, 668, 670, 671, 672, 674, 675, 683, 687, 727, 728, 735, 736.
Rooms-katholieken, zie ook Bernardijnen. Capucijnen. Eremieten. Gallicanen, Jezuïeten. Oratorianen. Pauselijken.
Roose, Pierre 634[9], 637, 639.
Rorté, baron van, zie Salles, Claude de.
Rosas (kustplaats in Catalonië) 634, 637, 639, 669.
Rosboroch (*Raseborg*), graven van, zie Lewenhaupt (Leijonhufvud), gebroeders.
Rosen, Johann von 731.
Rosen, Rheinhold von 2[4], 3, 74, 144, 169, 176, 180, 183, 190, 195, 196, 208, 212, 214, 623, 711, 715, 719, 720, 731, 742.
Rosenhane, Gustaf IX, XV, 336[1], 337, 495, 496, 574.
Rosenhane, Johan 336[1].
Rosenhane, Schering IX, 336[1].
Rosetti, Carlo 382[7].
Rosnay, graaf van, zie Hospital, François de l'.
Rossignano (*Ruscinianum; Rusignan*) (mogelijk Racconigi ten zuiden van Turijn), 475, 520, 522.
Rostock 614.

Rosweyde, Heribert 126[9].
Rosweyde, Heribert *De fide haereticis servanda ex decreto concilii Constantiensis dissertatio cum Daniele Plancio, Scholae Delphensis moderatore, in qua, quae de Husso historia est, excutitur, Antwerpen 1610*, 126.
Rothomagum, zie Rouaan.
Rotterdam 10, 28, 59, 131, 145, 154, 167, 171, 172, 178, 192, 198, 199, 205, 224, 225, 242, 243, 259, 286, 365, 535, 557, 579, 583, 618.
Rouaan (*Rothomagum*) XIII, XV, 5, 9, 10, 12, 24, 104, 154, 167, 178, 192, 193, 198, 220, 270, 271, 273, 285, 296, 338, 357, 415, 565, 636, 686.
Rouaan (*Rothomagum*), Parlement van Normandië XIII, 165, 169, 260, 261, 271, 273, 682.
Roussillon (*Ruscinonensis comitatus*) 38, 40, 43, 45, 281, 282, 291, 292, 295, 296, 297, 314, 315, 316, 317, 318, 326, 328, 332, 334, 344, 345, 346, 347, 348, 357, 360, 362, 364, 369, 371, 372, 375, 383, 385, 387, 395, 397, 399, 401, 505, 507, 508, 522, 537, 553, 555, 564, 566, 569, 577, 579, 581, 607, 616, 619, 620, 655, 656, 658, 659, 666, 667, 668, 669, 672, 673, 681, 684, 685, 693, 695, 696, 697.
Rouvray, Charles 118[14], 708, 710, 718.
Rouxel de Médavy, Jacques, graaf van Grancey, 456[11], 458, 460, 461, 462, 466, 468, 471, 477, 480, 488, 492, 494, 538, 541, 543, 564, 566, 568, 579, 581, 605, 607, 609, 616, 618, 620, 626, 627, 630, 633, 634, 637, 639, 647, 649, 650, 655, 657, 659, 666, 667, 672, 681, 684, 685.
Roye, Gabriel de 255.
Ruart, Jacobus 160.
Ruden (eiland voor de kust bij Peenemünde) 573.
Ruelle (plaats in de omgeving van Angoulême) 605, 607, 609, 616, 618, 620.
Ruhr, zie Roer.
Rummen, heer van, zie Merode, Johan van.
Rupella, zie La Rochelle.
Ruppin (tegenwoordig Alt- en Neuruppin ten noordwesten van Berlijn) 202.
Rurmundt, zie Roermond.
Ruscinonensis comitatus, zie Roussillon.
Rusdorf, Johann Joachim von 3[10], 19, 24, 55, 87.
Rusdorf, Johann Joachim von *Vindiciae causae Palatinae, sive adsertio et deductio iuris inviolabilis legitimae successionis serenissimi et celsisssimi principis Caroli Ludovici, comitis Palatini ad Rhenum ... in electoralum et*

comitatum Palatinum ... autore Ioanne Ioachimo a Rusdorf ... 1640, 3, 4, 19, 24, 55, 87.
Rusignan (*Ruscinianum*), zie Rossignano.
Rusland (*Moscovië*) 18, 126, 161, 245, 311, 329, 335, 341, 395, 407, 431, 444, 489, 491, 518, 535, 539, 544, 562, 591, 595, 596, 656, 658, 660, 664, 690, 749, 750, 751.
Rusland (*Moscovië*), tsaar van, zie Romanow, Michaël III Fjodorowitsj.
Ruth (*Ruht*), Carl 2[9].
Ruychaver, Anna 483[8].
Rijcksen, zie Riccen.
Rijk, het Heilige Roomse.
Rijk, keizerlijken, passim.
Rijk, Reichskammergericht 418.
Rijk, rijksdag, zie Regensburg, rijksdag te.
Rijk, zie ook Duitsland.
Rijk, het Heilige Roomse, gezanten.
Rijk, gezanten in Brandenburg, zie Boržita, Georg Adam; Gebhard, Justus; Kaltschmitt, Johann.
Rijk, gezanten te Constantinopel, zie Iszdeńscy, Andreas; Schmid von Schwarzenhorn.
Rijk, gezant in Engeland, zie Lisola, Franz Paul, vrijheer van.
Rijk, gezant in Den Haag, zie Auersperg, Johann Weichard, graaf.
Rijk, gezant te Hamburg, zie Lützow, Konrad von.
Rijk, gezanten te Keulen, zie Krane, Johann; Nassau-Hadamar, Johann Ludwig.
Rijk, gezanten te Luzern, zie Fels, Anselm von; Schönau, Marx Jakob von.
Rijk, gezant te Polen 134, 147.
Rijk, gezant te Rome, zie Savelli, Federigo.
Rijk, gezant te Sedan 456.
Rijk, gezant in Spanje, zie Car(r)etto, Francisco del.
Rijk, het Heilige Roomse (keizer), zie Ferdinand I. Ferdinand II. Ferdinand III. Maximiliaan II. Sigismund.
Rijk, (keizerin), zie Maria Anna.
Rijn (*Rhein; Rhenum*) XII, 261, 265, 268, 271, 273, 280, 313, 317, 405, 465, 469, 470, 484, 487, 517, 523, 525, 564, 566, 577, 580, 581, 590, 593, 595, 604, 612, 617, 619, 624, 626, 627, 630, 634, 637, 655, 657, 659, 689, 698, 701, 711, 714, 716, 721, 735, 740, 743.
Rijngraaf, zie Wild- und Rheingraf.
Rijnsburg (plaats nabij Leiden) 225.
Rijsel (*Insulae; Lille*) 299, 303, 305, 466, 467, 469, 470, 472, 473, 477, 478, 479, 480, 488, 492, 493, 495, 520, 522, 538, 541, 543, 566, 577, 579, 581.

S

Saaie (rivier) 323, 327, 731, 742.
Saarbrücken (*Saraepons, Sarbruga*) 590, 593, 618, 637, 639, 649.
Saavedra y Fajardo, Diego de 355[6], 368, 383, 408, 414, 422, 430, 475, 487, 516, 518, 523, 534.

Sabaudia, zie Savoye.
Sabina, bisschop van, zie Cennini, Francesco.
Sackville, Edward, graaf van Dorset, 484, 498.
Säckingen, zie Waldstätte (Rheinfelden, Bad Säckingen, Laufenburg en Waldshut).
Safi I (*Sam Mirza*), sjah van Perzië 36.
Sagan, zie Zagań.
Sahin-Ghirai, kroonprins van de Krim-Tartaren, 72, 77, 80.
Saint-Amour, graaf van, zie La Baume, Jacques Nicolas de.
Saint David's (*Menevensis diocesis*) (bisdom in Wales), 31.
Saint-Dié 503.
Saint-Dizier (*S. Desiderii urbs*) 298, 303.
Sainte-Aloncie, zie Saint Lucia.
Sainte-Cécile, sieur de 541.
Sainte-Marie-aux-Mines (plaats tussen Saint-Dié en Sélestat) 503.
Saint-Germain, zie Jermyn, Henry.
Saint-Germain-en-Laye 73, 204, 206, 207, 210, 616, 618, 620, 627, 647.
Saint-Ibar, sieur de, zie Escars, Henri de.
Saint Lucia (*Sainte-Aloncie*) (eiland bij Martinique) 72, 77, 80.
Saint-Martin, markies van, zie La Baume, Jean-Baptiste de.
Saint-Martin-de-Ré (vesting op Ile de Ré) 480.
Saint-Mihiel (stad aan de Maas) 477, 479, 480.
Saint-Omer (*Audomarum; Sint Omaars*) 299, 302, 305, 605, 607, 609.
Saint-Oust, monsieur 381.
Saint-Paul, Jean de Vassan de, zie Vassan, Jean de.
Saint-Pé, Jean de 66^{4}, 82.
Saint-Pol, graaf van, zie Luxembourg, Louis de.
Saint-Preuil, sieur de, zie Jussac, François de.
Saint-Remy (plaats in de Franche Comté nabij Vesoul) 566.
Saint-Romain, markies van, zie Arod de Sénévas, Melchior.
Saint-Venant (plaats ten oosten van Aire) 432, 435, 436.
Saksen (Saksisch) XII, 35, 86, 174, 202, 246, 256, 265, 267, 324, 356, 453, 515, 547, 598, 617, 618, 621, 629, 662, 666, 702, 725, 729, 742.
Saksen (Saksisch), keurvorst van, zie Johann Georg I.
Saksen-Altenburg, Friedrich Wilhelm, hertog van 54^{4}, 67, 711.
Saksen-Lauenburg, Franz Albrecht, hertog van 202^{7}, 586, 703, 729, 730.
Saksen-Weimar, Bernhard, hertog van XII, 2, 47, 48, 221, 222, 224, 254, 294, 295, 325, 327, 339, 346, 349, 386, 450, 451, 501, 613, 624, 689, 701, 716, 722, 726, 727, 730, 735, 738, 739.
Sala y Berart, Gaspar 24^{13}, 97.
Sala y Berart, Gaspar *Proclamacion católica a La Magestad piadosa de*

Filipe el grande rey de las Españas, Barcelona 1640, 24, 97.
Sala y Berart, Gaspar *Plainte catholique adressée à la Majesté de Philippe le grand roy des Espagnes, Rouaan/Amsterdam 1641*, 24.
Salamanca, Miguel de 205, 211, 725, 734.
Salis, Hans Wolf, baron van 739.
Salis-Marschlins, Ulysses von 63[8], 440[6], 465, 482.
Salis-Zizers, Rudolf Andreas von 465.
Salles, Claude de, baron van Rorté, 602, 707, 735, 736, 752.
Sallustius Crispus, Gaius 126, 433.
Salm-Kyrburg, zie Wild- und Rheingraf.
Salmasius, zie Saumaise.
Salo, Jacques 124.
Salou (fort ten zuiden van Tarragona) 299, 303, 305.
Salses (*Salza*) (plaats bij Perpignan aan het Etang de Leucate) 605, 608, 609, 634, 637, 681, 684, 685.
Salstad, baron in, zie Bielke, Ture.
Saluzzo (stad ten zuidwesten van Turijn) 577, 582.
Salvador (stad in Brazilië) 308.
Salvatezza, kapitein 747.
Salvius, Johan Adler, haereditarius in Offersby IX, XIII, XIV, XV, XVI, 1, 3, 16[1], 17, 19, 50, 51, 72, 78, 99, 100, 112, 113, 134, 136, 147, 155, 174, 175, 179, 183, 187, 188, 189, 201, 203, 215, 256, 265, 274, 280, 282, 283, 287, 291, 298, 308, 311, 324, 325, 330, 333, 339, 349, 353, 368, 369, 376, 380, 406, 410, 414, 421, 439, 449, 455, 476, 481, 491, 546, 575, 588, 602, 614, 624, 625, 629, 661, 679, 683, 686, 707, 710, 735, 736, 739, 752.
Samara, zie Somme.
Sambre (rivier) 300, 301, 303, 306.
2 Samuel 235.
San-Augustin, Juan de 74[14], 139.
Sancta Elisabeta, zie Elisabeth (*Isabel*) van Portugal.
Sanctus Ludovicus, zie Louis IX, koning van Frankrijk.
San Damiano (plaats ten zuidwesten van Asti in Piemonte) 43, 46.
Sankt-Gallen 116, 163, 713.
San Lucar, hertog van, zie Olivares, Gaspar de Guzmán, graaf van.
Sanlúcar de Barrameda (*St. Lucas*) (stad ten noorden van Cádiz) 523.
San Marco (stad in het koninkrijk van Napels, mogelijk San Marco dei Cavoti) 462.
San Martino, graaf van, zie Agliè, Filippo de.
Santen (schans aan de Schelde) 452.
Santhià (*Sontia*) (stad ten noordoosten van Turijn) 431, 437, 733, 737.
Santo Domingo, zie Dominica.
Santo Stefano Belbo (plaats ten zuiden van Asti in Piemonte) 635, 638, 640.
Santvliet, zie Zandvliet.
São Tomé (eiland in de Golf van Guinee) 373, 390, 413, 444.
São Vicente, Cabo de (kaap in het zuidwesten van de Algarve) 693, 695, 696, 697.
Saporoffski (*Zaporoffski*) kozakken, zie Kozakken.
Saraepons, zie Saarbrücken.
Sarmiento de Acuña, Antonio, don 205.
Sarrau (*Sarravius*), Claude XI, 638, 682, 686[1], 688.

Sarstedt (*Sasstede*) (plaats tussen Hannover en Hildesheim) 537, 560, 573, 585, 617, 632, 677.
Sarstedt (*Sasstede*) (plaats van verzending) 537, 560, 632.
Sas van Gent (*Saxum Gandavense*) 525, 527, 538, 548, 559, 563.
Sattler, Philipp 453[5], 694.
Saumaise (*Salmasius*), Claude 6[10], 18, 21, 32, 56, 66, 70, 92, 105, 131, 132, 141, 154, 160, 171, 172, 178, 192, 199, 213, 252, 486, 510, 546, 579, 597, 674.
Saumaise (*Salmasius*), Claude *Dissertatio de foenore trapezitico, in tres libros divisa, Leiden 1640*, 178.
Saumaise (*Salmasius*), Claude *Walonis Messalini de episcopis et presbyteris contra D. Petavium Loiolitam Dissertatio prima, Leiden 1641*, 92, 213.
Saumaise (*Salmasius*), Claude *Librorum de primatu papae pars prima ... de eodem primatu Nili et Barlaami tractatus, Leiden 1645*, 115, 131, 154, 160, 172, 192, 213, 252.
Saumur 33, 540, 686.
Savage-la-Villette (*Savagia*) (mogelijk Sauvigney in de omgeving van Gray) 635, 638, 640.
Savelli, Federigo 756[9].
Saverne (*Tabernae; Zabern*) (stad ten oosten van Sarrebourg) 503, 666, 667, 673.
Savona y Grana, markies van, zie Ca(r)retto, Francisco del.
Savoye 20, 40, 44, 70, 99, 396, 745.
Savoye, zie ook Frankrijk en Savoye. Spanje en Savoye.
Savoye, hertogin van, zie Christine de France.
Savoye, Carlo Emanuele I, hertog van 24, 148.
Savoye, Carlo Emanuele II, hertog van 94[15], 98, 711.
Savoye, Emanuele Filiberto van 64[12].
Savoye, Henri II de, hertog van Nemours, 64[13].
Savoye, Margareta, hertogin van Mantua, 24[21], 28, 38, 40, 42, 43, 44, 45, 46, 151, 717.
Savoye, Maria Apollonia van 37, 43, 45, 46.
Savoye, kardinaal Maurizio van 4, 6, 8, 11, 19, 23, 36, 37, 41, 43, 46, 51, 52, 54, 58, 64, 72, 74, 77, 80, 90, 92, 93, 98, 117, 137, 139, 142, 144, 158, 188, 218, 221, 223, 291, 292, 295, 296, 298, 431, 437, 534, 635, 638, 640, 661, 710, 711, 712, 737, 745.
Savoye, Tommaso Francesco van, prins van Carignano, 4[14], 6, 8, 11, 13, 19, 23, 36, 37, 41, 43, 46, 51, 52, 54, 58, 64, 72, 74, 75, 77, 80, 88, 90, 92, 93, 98, 117, 123, 129, 137, 139, 142, 144, 152, 154, 156, 158, 164, 166, 168, 188, 189, 204, 211, 218, 221, 223, 224, 247, 249, 250, 282, 292, 296, 298, 299, 303, 305, 310, 314, 315, 316, 317, 326,

355, 383, 396, 399, 401, 422, 431, 437, 455, 466, 469, 471, 473, 477, 478, 479, 480, 489, 493, 520, 522, 539, 540, 542, 544, 553, 555, 556, 568, 634, 637, 639, 661, 666, 668, 672, 682, 684, 685, 710, 711, 712, 717, 733, 736, 737, 745, 747.

Savoye, Vittorio Amedeo van 98[18], 148, 712.

Savoye-Carignano, Emanuele Filiberto van 221[17], 224, 249, 250.

Savoye-Carignano, Eugenio Maurizio van 221[17], 224, 249, 250.

Savoye-Carignano, Guiseppe Emanuele van 221[17], 224, 249, 250.

Savoye-Carignano, Luise Cristina van 221[17], 224, 249, 250.

Scaliger, Josephus Justus 18, 614.

Scandia (*Scandinavia*) 492.

Scarron, Paul 124.

Schaep, Gerard 85[27].

Schaffalitzky, Bernhard 735, 738.

Schaffhausen (*Schaphausen*) 36, 589.

Schaumburg (*Schouwenburg*), graafschap Holstein- 35, 39, 44, 47, 54, 327, 429.

Schedliz (*Schidlitz*) (voorstad van Danzig) 256.

Scheffer, Reinhard 24[15], 67, 71, 500, 716, 722, 726.

Scheveningen (*Schevelingen*) 691.

Schlesien, zie Silezië.

Schletstatt, zie Sélestat.

Schlieben, Max von 162[3], 200, 279.

Schmalz (*Smalze*), Peter Abel 369[13], 409, 451, 453, 467, 477, 532, 558, 576, 584, 638, 735, 736.

Schmid von Schwarzenhorn 164[9], 195, 197, 204, 211, 379, 475, 709, 749.

Schmidberg, Ludwig von 2[5], 220, 326.

Schönau, Marx Jakob von 340[12].

Schöningen (stad ten oosten van Wolfenbüttel) 323, 394, 729, 742.

Schoire (*Coire*), zie Chur.

Schonck, Daniël, heer van Cleyn-Poelgeest, 286[6], 301, 319, 434, 526, 553, 570, 592.

Schoock, Martinus 546[16], 565.

Schoock, Martinus *Exercitatio prima de Hellenistis et lingua Hellenistica ad ... D. Heinsium et C. Salmasium, Utrecht 1641*, 546, 565.

Schorsch, Johann 465.

Schotland (Schotten, Schots) 5, 14, 19, 23, 30, 48, 65, 67, 75, 76, 89, 98, 128, 145, 165, 169, 170, 181, 182, 193, 268, 290, 296, 300, 307, 316, 321, 350, 351, 356, 364, 373, 378, 382, 389, 390, 396, 399, 402, 408, 419, 426, 428, 436, 464, 470, 471, 473, 476, 484, 489, 494, 498, 505, 507, 509, 521, 524, 525, 528, 538, 552, 555, 556, 564, 566, 567, 576, 577, 578, 580, 582, 587, 601, 605, 606, 608, 610, 615, 619, 621, 622, 626, 628, 629, 634, 637, 638, 640, 643, 647, 655, 658, 665, 671, 673, 689, 758.

Schouwenburg, graafschap, zie Schaumburg.

Schrader, Heinrich 573.

Schrassert, Hendrik 133, 244[7], 420.

Schulte, Caspar 751[11].

Schuss, Oswald 740.
Schwaderloch (*Suaderlacus*) (fort aan de Rijn ten oosten van Laufenburg) 617, 619.
Schwandorf (stad ten noorden van Regensburg) 730.
Schwartzenberg, Adam, graaf van 1[6], 19, 34, 64, 88, 90, 120, 162, 163, 174, 175, 183, 187, 245, 255, 289, 354, 664, 677.
Schwartzenberg, Johann Adolf 354[10], 664[6], 677.
Schwartzkopf, Johann 573.
Schwarz, zie Negrinus; Nigrinus.
Schwerin, Otto von 174, 187, 245, 279.
Schwyz (*Suiz*) 516, 713.
Scipio, Publius Cornelius 191[27].
Scotti, Ranuccio 42[4], 213, 249, 268, 269, 271, 272.
Scythen 126.
Sebastiaan, koning van Portugal, 40[17], 43, 45, 304.
Sedan XII, 5, 7, 11, 58, 59, 66, 70, 71, 72, 73, 77, 79, 80, 90, 95, 97, 103, 105, 107, 109, 127, 139, 142, 143, 165, 168, 169, 205, 208, 211, 218, 221, 223, 243, 247, 248, 250, 253, 254, 257, 259, 260, 261, 262, 268, 269, 271, 272, 273, 280, 283, 291, 292, 294, 296, 299, 300, 301, 302, 304, 305, 306, 310, 313, 314, 315, 316, 318, 328, 329, 331, 332, 334, 343, 345, 346, 347, 348, 352, 356, 357, 359, 360, 361, 362, 365, 370, 371, 372, 374, 381, 382, 384, 385, 386, 387, 390, 392, 395, 397, 399, 400, 401, 402, 403, 405, 408, 410, 411, 412, 413, 414, 421, 423, 426, 427, 428, 431, 434, 435, 436, 437, 442, 443, 444, 445, 447, 448, 449, 456, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 473, 477, 499, 578, 579, 732, 743.
Sedan, prinsen te
Sedan *Manifeste pour la justice des armes des princes de la paix (2 juli 1641)* 384, 403, 414.
Seefeld, Jørgen 381[9], 498.
Séguier, Pierre 124[17], 302, 305, 382, 385, 387, 395, 398, 400, 493.
Sehested, Hannibal 74[16], 75, 138, 142, 144, 177, 701.
Sel, zie Celle.
Selandia, zie Zeeland.
Selden, John 307.
Sélestat (*Schletstatt; Slestadium*) 503, 591, 596.
Seltz (*Zelts*) (plaats aan de Rijn ten noorden van Straatsburg) 564, 566.
Seneca, Lucias Annaeus 191, 641.
Senftenau, graaf van, zie Kurz, Ferdinand Siegmund.
Septa, zie Ceuta.
Seravalli, zie Serravalle.
Serédi, Istvan 72, 78.
Serravalle (*Seravalli*) (vermoedelijk Serravalle Scrivia nabij Novi Ligure) 473, 745.
Servet, Michael 674[12].
Servien, Abel 524, 590[15], 593, 594, 629.
Setúbal (St. Hubes) 43, 45, 523.
Sevilla (*Siviliën*) 414, 523, 526, 699.
Sevin, Jean 124.

Seymour, William, markies van Hertford, 399[12], 484, 498.
Sfondrati, Valeriano, graaf della Riviera, 712[14], 747.
Sicilië 45, 102, 169, 194, 291, 293, 295, 296.
Sicilië, onderkoning van, zie Cabrera, Juan Alfonso Enríques de. Mello, Francisco de, graaf van Assúmar.
Sidney, Robert, graaf van Leicester, XIII, 19[13], 23, 24, 25, 56, 83, 95, 97, 98, 99, 110, 130, 149, 150, 151, 172, 189, 218, 221, 223, 252, 280, 281, 283, 294, 295, 304, 332, 335, 369, 376, 396, 491, 658, 671, 673.
Siegburch (*Sieborch*) (stad ten zuidoosten van Keulen) 714, 718.
Sierck (*Siricum*) (stad aan de Moezel) 181, 381, 383, 387, 471, 488, 493, 494.
Sigismund (keizer) 125.
Silestria, zie Silistra.
Silezië 3, 16, 35, 86, 120, 202, 323, 324, 380, 420, 421, 453, 547, 572, 614, 690, 702, 724, 753.
Silistra (*Silestria*) (stad aan de Donau in Bulgarije) 329, 335.
Silva Martia, zie Zwarte Woud.
Silva Vicennensis, zie Vincennes, Bois de.
Silvercrona, Petter Spiring, zie Spiring Silvercrona.
Silvestres urbes, zie Waldstätte.
Simmern, Ludwig Philipp, paltsgraaf van 366[15], 388, 432, 562.
Sint Hubes, zie Setúbal.
Sint Lucas, zie Sanlúcar.
Sint Maartensdijk (plaats op het eiland Tholen in Zeeland) 484.
Sint Omaars, zie Saint-Omer.
Sirmond, Jacques 358[13].
Sirmond, Jacques *Dissertatio in qua Dionysii Parisiensis et Dionysius Areopagitae discrimen ostenditur, Parijs 1641*, 358.
Siruela, graaf van, zie Velasco y de la Cueva, Juan de.
Sitalcus, codenaam voor Bestand, 10.
Siuta, zie Ceuta.
Siviliën, zie Sevilla.
Siwardiër, codenaam van prins Willem II van Oranje? 10.
Skytte, Bengt 496[9], 599, 640.
Skytte, Jacob 496.
Skytte, Johan 496.
Skytte, Lars 496[12].
Slange, Erik 214[5], 217, 220, 224, 246, 254, 721, 727, 730, 731.
Slatius, Henricus 526[7], 553, 570.
Sleeswijk-Holstein, Valdemar Christian, graaf van 407[8], 491, 690.
Sleeswijk-Holstein-Gottorp, Friedrich III, hertog van 62[7], 86, 134.
Sluis 527.
Småland (Zuid-Zweden) 420.
Smalze, zie Schmalz.
Smolensk 535.
Snoilsky, Georg Hansson von, zie Hansson von Snoilsky.
Socinianen 31, 70, 104, 535, 636.
Sötern, Philipp Christoph von, keurvorst-aartsbisschop van Trier, 195[21], 221, 271, 719.

Sohn, Johan Wilhelm 111[12], 150[14], 171.
Soissons 414.
Soissons, graaf van, zie Bourbon, Charles de. Bourbon, Louis de.
Soissons, gravin van, zie Bourbon, Marie de. Montafié, Anne de.
Soleure, zie Solothurn.
Solms, Amalia van 484, 512, 528.
Solms, Hendrik Trajectinus van 52.
Solms, Johan Albrecht, graaf van 49[16], 484, 499, 562, 674.
Solms, Reinhard Philipp, graaf van 325.
Solothurn (*Soleure*) 63, 87, 116, 298, 578, 581, 644, 678, 695, 696, 697.
Soltow (*Solkow*), luitenant-kolonel 34, 187, 201, 255.
Someren, Antonis van 546[12].
Somme (*Samara*) 291, 295.
Sommelsdijk, heer van, zie Aerssen, François van.
Sonck, Albert 287[8], 322, 353, 369, 377, 390, 404, 418, 498, 513, 514, 524, 528, 548, 571, 585, 701, 751.
Sonnevelt, Josua 166.
Sont (*Øresund*) 89, 100, 122, 161, 271, 288, 439, 501, 505, 514, 524, 548, 549, 571, 591.
Sont (*Øresund*), tol aan de, zie Denemarken.
Sontia, zie Santhià.
Soop, Matthias 603, 752.
Soubise, seigneur de, zie Rohan, Benjamin de.
Sourdis, markies van, zie Escoubleau, Charles de.
Sousa Coutinho, Francisco de 54[6], 255[2], 263, 281, 283, 285, 294, 304, 314, 322, 324, 327, 349, 353, 369, 394, 453, 495.
Sousa de Tavares, António de 404[4].
Sozzini, Lelio 597.
Spa 431, 435, 437, 442, 445.
Spandau 202, 289, 290, 353, 474, 732.
Spanheim, Friedrich 636[10], 653, 675, 683.
Spanheim, Friedrich *Dubia Evangelica in tres partes distributa ..., Genève 1638*, 675.
Spanje, passim.
Spanje, conte duc, zie Olivares, Gaspar de Guzmán, hertog van San Lucar, graaf van.
Spanje, Gulden Vlies 407.
Spanje, gezanten 25, 425.
Spanje, gezant in Engeland, zie Cárdenas, Alonso de.
Spanje, gezant in Frankrijk, zie Malvezzi, Virgilio.
Spanje, gezant in Glückstadt, zie Roye, Gabriel de.
Spanje, gezant in Keulen, zie Lopez, Walter.
Spanje, gezanten te Regensburg/Wenen, zie Mello, Francisco de, graaf van Assúmar; Moura y

Corte Real, Manuel de.
Spanje, gezant te Venetië, zie Rocca, graaf della.
Spanje, gezanten in Zwitserland, zie Casati, Carlo Emanuele; Casati, Francesco; Saavedra y Fajardo, Diego de.
Spanje, gezanten te Rome, zie Chumacero-Carrillo, Juan; Moura y Corte Real, Manuel de.
Spanje en Catalonië, zie Catalonië. Barcelona.
Spanje en Portugal, zie Lissabon. Portugal.
Spanje en Savoye XIII, 4, 6, 8, 11, 19, 20, 23, 37, 41, 43, 44, 46, 52, 64, 72, 74, 75, 88, 117, 123, 129, 137, 139, 144, 152, 154, 156, 158, 164, 166, 168, 170, 188, 189, 194, 204, 211, 218, 221, 223, 224, 247, 249, 250, 277, 288, 298, 314, 318, 326, 355, 383, 393, 427, 432, 435, 437, 466, 469, 475, 479, 480, 520, 522, 564, 577, 579, 582, 635, 638, 640, 646, 648, 649, 650, 651, 679, 682, 684, 685, 697, 698, 711, 712, 714, 717, 733, 736, 737, 745, 747.
Spanje, koning van, zie Philips II. Philips III. Philips IV.
Spanje, koningin van, zie Isabella van Portugal.
Spanje, kroonprins van, zie Baltasar Carlos.
Sparr, Ernst Georg, graaf 575[9], 589, 604, 605, 607, 609, 618, 620, 624.
Sparre, familie 446.
Sparre, Christina 599.
Sparre, Lars Eriksson 279[4], 297.
Sparre af Sundby, Axel Carlsson 446[2].
Sparre af Ulfåsa, Erik Larsson 446[2].
Spencer, Dorothy 369[10].
Sperreuter, Klaus Dietrich von 702[5].
Speyer, zie Spiers.
Spiering, zie Spiring.
Spiers (*Speyer*) 158, 513, 731.
Spina, Konrad de 61[5], 122, 139, 165, 193, 194, 222, 257, 267, 351, 531, 534, 562, 572, 585, 588, 591, 594, 613, 690.
Spinale, zie Epinal.
Spino, markies van 737[5].
Spinola, Albrecht Gaston, graaf Bruay (*Brouay*) 176[2], 183, 498, 500, 536.
Spiring, Abraham 1[3], 64, 88, 162, 173, 266, 278, 279, 421.
Spiring, Arend 1[3], 64, 88, 162, 173, 278, 421.
Spiring, Dirck 1[3], 64, 88, 162, 173, 278, 421.
Spiring, François Aertsz. 278[8].
Spiring, Isaac 1[3], 64, 88, 162, 173, 278, 421.
Spiring Silvercrona, Petter, heer van Norsholm, (codenaam Aelianus, Elianus), IX, X, XIV, XV, 14, 15[1], 28, 29, 49, 50, 52, 60, 61, 67, 79, 85, 91, 100, 116, 132, 133, 137, 146, 149, 150[16], 154, 161, 172, 177, 186, 201, 214, 215, 243, 253, 254, 264, 274, 276, 277, 287, 293, 297, 300, 308, 312, 319, 322, 330, 331, 338, 340, 341, 344, 349, 350, 352, 363, 366, 367, 371, 384, 389, 391, 392, 404, 425, 435, 452, 465, 469, 474, 479, 485, 499, 513, 527, 545, 547, 548, 559, 565, 572, 584, 585, 588, 597, 598, 601, 611, 612, 613, 620, 628, 639, 646, 650, 651, 653, 656, 660, 661, 663, 677, 687, 689, 691, 697, 701, 710, 714, 716, 718, 720, 721, 724, 726, 727, 730, 731, 734, 748, 757.

Spoleto (*Spoletti*) 744.
Sponheim (graafschap in de Hunsrück) 719.
Sporck, Johann von 391[8].
Sprecher von Bernegg, Fortunatus 440, 481[1].
Spreuken 575.
Sri Lanka, zie Ceylon.
Stad en Lande, zie Groningen.
Stade 161, 287, 322, 353, 369, 377, 381, 390, 404, 415, 418, 436, 439, 449, 484, 491, 498, 501, 513, 514, 521, 524, 528, 536, 751.
Stainville, Antoine de, sieur de Couvonges, 747.
Stålhandske, Torsten 35[9], 62, 86, 120, 174, 256, 290, 323, 324, 380, 421, 453, 501, 515, 547, 572, 588, 598, 623, 680, 690, 691, 692, 702, 703, 724, 750, 753.
Staten-Generaal, zie Republiek.
Stecke, zie Sticke.
Stegae, zie Estaires.
Steinburg (*Steinberg*) (vesting in de omgeving van Lübeck) 202, 730.
Stella de Morimont, Johannes Tilmannus 407[3], 411, 414, 615, 655, 657, 681, 695, 696, 698.
Stellmacher, Johann 354[8].
Stenay (stad aan de Maas) 205, 206, 207, 210.
Stenbock, Gustaf Otto Gustafsson 614[5].
Stephanus (uitgevershuis) 583.
Sternbergerland (gebied tussen Oder en Warta) 691, 703.
Sternstein (*Sternstheim*) (graafschap in de Opperpalts) 513.
Stettin (*Szczecin*) 62, 135, 174, 187, 245, 279, 289, 323, 421, 703, 750.
Stevensweert (plaats ten noorden van Maaseik) 452.
Stichel, Dominicus van der (drukker te Amsterdam) 699.
Sticke (*Stecke*), Christoffel, heer van Breskens, 61[20].
Stirum, graaf van, zie Limburg en Bronckhorst, Herman Otto, graaf van.
Stobaeus, Joannes 207.
Stockholm XII, 15, 16, 29, 33, 34, 38, 50, 62, 100, 111, 113, 119, 134, 151, 157, 174, 187, 243, 244, 258, 264, 271, 285, 293, 297, 313, 323, 324, 327, 394, 407, 420, 439, 441, 453, 476, 481, 495, 602, 735, 752.
Stockholm (plaats van verzending) 34, 333, 337, 447, 496, 603.
Stockholm, rijksdag te (1641) 22, 62.
Stoctoxus 688.

Stollhofen (*Stolhoven*) (plaats ten westen van Baden-Baden) 169, 195, 197, 731.
Straat van Gibraltar (*Gaditanum fretum*) 85, 538, 542, 544.
Straatsburg (*Argentoratum*) 332, 334, 591, 646, 649, 650, 655, 657, 660, 666, 667, 673, 676, 692, 693, 695, 696, 697.
Strade, de, zie Estrades, de.
Strafford, graaf van, zie Wentworth, Thomas.
Stralsund 135, 255, 354, 501, 614, 623, 625, 639, 680, 697.
Stralsund (plaats van verzending) 625.
Straten, Matthijs van der 85[24].
Straubing 74, 122, 613, 719.
Strausen, ritmeester 245.
Stravius, Richard Pauli 213, 725[3].
Streiff, Johann von 413[4], 444.
Strijen, Cornelis van 364[16], 384, 643, 661, 687, 700.
Stuart, Elisabeth, koningin van Bohemen, (de 'Winterkoningin'), 3, 47, 67, 84, 138, 139, 166, 172, 336, 351, 587, 689.
Stuart, Elizabeth, (dochter van Karel I) 4, 7, 9, 10, 12, 14, 19, 24, 27, 36, 53, 54, 58, 59, 61, 76, 80, 85, 88, 95, 97, 101, 109, 110, 112, 149, 643, 681, 684.
Stuart, Henry 643, 681, 684.
Stuart, James, zie Jacobus II.
Stuart, James, hertog van Lennox en Richmond 505[13], 507.
Stuart, Mary I, prinses van Oranje, (de 'Princess Royal'), XIII, 4, 7, 9, 10, 12, 14, 19, 24, 27, 36, 38, 45, 53, 54, 58, 59, 61, 65, 76, 80, 83, 85, 88, 90, 95, 96, 97, 101, 109, 110, 112, 119, 122, 123, 129, 132, 145, 149, 151, 154, 160, 166, 167, 169, 170, 172, 181, 185, 186, 193, 206, 210, 218, 220, 221, 222, 253, 262, 265, 269, 292, 300, 306, 308, 320, 321, 329, 335, 337, 343, 347, 356, 358, 360, 369, 383, 408, 449, 457, 513, 558, 643, 647, 670, 681, 684.
Stuart, huis, zie ook Karel I. Karel II. Jacobus I. Jacobus II.
Stucke, Johann 218[5].
Studler van Zurck, Anthony, later heer van Bergen en Kennemerland, 429[8], 699.
Suaucourt-et-Pisseloup (plaats in de Franche Comté nabij Vesoul) 566, 568.
Sublet, François, seigneur de Noyers, 4, 154, 542.
Sucha, baron van, zie Rabenhaupt, Karl.
Suckling, sir John 300[23], 303, 306.
Suecia, zie Zweden.
Suessionensis comes, zie Bourbon, Louis de, graaf van Soissons.
Suetonius 205.
Suevia, zie Zwaben.
Suiz, zie Schwyz.
Sulzbach (tegenw. Sulzbach-Rosenberg) 715.
Susa, zie La Suze.
Syrick, zie Sierck.
Syrië (Aramees) 565.
Szczecin, zie Stettin.
Szczytno (*Ortelsburg*) (plaats tussen Koningsbergen en Warschau) 535.

T

Taag (*Tagus*) (rivier) 40, 42, 45.
Tabriz (*Taurisium*) (stad in Perzië) 431, 437.
Tacitus, Publius Cornelius 47, 179, 191, 218, 238, 263, 433, 596.
Tagus, zie Taag.
Talbot, Alathea 498.
Talbot, Gilbert, graaf van Shrewsbury, 498.
Talmont, prins van, zie Tremoïlle, Henri Charles de La.
Talmud 688.
Tamarite de Litera (plaats ten noordwesten van Lérida) 577, 580.
Tanais, zie Don.
Tanaro (*Taner*) (rivier in Noord-Italië) 396, 399, 401, 427, 747.
Tancke, Martin 689[10], 701, 702.
Tanger (*Tingis*) 191, 195, 197.
Tangermünde (stad aan de Elbe) 2.
Tarasp (plaats in Unterengadin) 188.
Tarragona 4, 8, 10, 37, 42, 45, 247, 248, 251, 281, 282, 293, 299, 300, 301, 303, 304, 305, 306, 314, 315, 316, 318, 334, 343, 344, 345, 346, 348, 357, 359, 360, 361, 369, 372, 373, 375, 384, 396, 397, 401, 408, 409, 411, 412, 414, 423, 424, 426, 427, 431, 437, 455, 462, 466, 468, 469, 471, 472, 477, 478, 479, 480, 488, 490, 492, 493, 494, 504, 507, 508, 512, 518, 537, 538, 539, 542, 544, 551, 554, 555, 556, 560, 590, 593, 595, 605, 608, 609, 627, 630, 669.
Tarsiacum, zie Torcy.
Tarsus 744.
Tartaren (*Krim-Tartaren*) 1, 14, 18, 36, 38, 53, 65, 72, 77, 80, 103, 120, 122, 126, 147, 151, 156, 158, 175, 218, 224, 245, 246, 268, 270, 273, 278, 329, 335, 372, 375, 539, 544, 671, 749.
Taupadel, Georg Christoph von 2[5], 156, 165, 169, 190, 195, 196, 214, 220, 280, 282, 500, 536, 560, 720, 721, 722, 727, 738.
Taurinum, zie Turijn.
Taurisium, zie Tabriz.
Teckenborg, zie Deggendorf.
Telephus, codewoord voor Vrede? 10.
Telle, Barendina Imansdochter 526, 570.
Templin (stad ten noorden van Berlijn) 147.
Teodósio, hertog van Barcelos, 46[11].
Terceira, zie Azoren.
Terentius Afer, Publius 16, 205, 430, 641.
Terni 744.

Terra Ferma (westkust van Latijns-Amerika) 84, 437, 479, 498.
Tertullianus 178, 330, 434, 506, 553.
Terwaan (*Thérouanne*) (plaats ten zuiden van Saint-Omer) 370, 373, 375, 442, 445, 447, 456, 460.
Testament, Oude 7, 618, 632, 641.
Testament, Nieuwe 92, 615, 618, 632, 641.
Tettau, Johann Eberhard von 118[8], 120, 147, 728, 729.
Texel 85, 365, 391.
Theocritus 617, 641.
Theodonisvilla, zie Thionville.
Theognis 599.
Thérouanne, zie Terwaan.
1 Thessalonicenzen 233, 241.
2 Thessalonicenzen 6, 41, 226.
Thiant, graaf van, zie Merode, Ernest de.
Thionville (*Theodonisvilla*) 189, 193, 196, 315, 317, 318, 328, 334, 411, 626, 627, 630, 634, 637, 639.
Tholen 85.
Thomas, prins, zie Savoye, Tommaso Francesco van.
Thorn, zie Torún.
Thou, Jacques-Auguste de 683.
Thucydides 433.
Thüringen 690.
Thuillerie, sieur de la, zie Coignet, Mathieu.
Thun (*Dun*) (stad in het kanton Bern) 311.
Ticinum, zie Pavia.
Tielerwaard 287.
Tigurinum, zie Zürich.
1 Timotheus 226, 229, 230, 234.
2 Timotheus 228, 229.
Tingis, zie Tanger.
Tirol 117, 190, 197, 310, 340, 344, 372, 375, 383, 435, 581, 606, 608, 609, 634, 637, 639.
Toledo y Osorio, Garcia de, markies van Villafranca, hertog van Fernandina, 344[20], 348, 357, 359, 360, 361, 369, 372, 375, 408, 412, 414, 477, 479, 480.
Tor de Laguna, markies van, zie Mello, Francisco de.
Torcy (*Tarsiacum; Torciacum*) (mogelijk Tarzy ten oosten van Hirson) 370, 372, 374, 383, 385, 387.
Torgau (stad ten noordoosten van Leipzig) 731.
Torino, zie Turijn.
Torstensson, Lennart XII, 135, 279[4], 297, 324, 379, 381, 382, 394, 395, 420, 439, 441, 453, 457, 465, 474, 476, 481, 489, 491, 501, 503, 504, 505, 509, 515, 517, 521, 528, 538, 543, 551, 560, 571, 573, 577, 582, 585, 586, 588, 590, 595, 604, 610, 613, 614, 615, 623, 629, 631, 634, 646, 654, 665, 670, 676, 677, 679, 680, 690, 691, 698, 702, 743.
Tortosa 4, 8, 10, 19, 21, 22, 23, 45, 291, 294, 296, 384, 387.
Tortue, Ile de la (eiland bij Haiti) 72, 77, 80.
Torún (*Thorn*) 34, 173, 187.
Toscane (*Etruria; Hetruria*) 24, 166, 205, 207, 250, 655, 656, 658, 659, 733, 747, 754.

Toscane (*Etruria; Hetruria*), groothertog van, zie Ferdinando II de' Medici.
Toul (*Tullum*) 488, 493, 494.
Toulon (*Tolona*) 564, 566, 569.
Toulouse 358.
Toulouse, aartsbisschop van, zie Marca, Pierre de.
Tour d'Auvergne, Frédéric-Maurice de La, hertog van Bouillon, XII, 58[17], 71, 80, 95, 106, 127, 165, 169, 205, 208, 211, 219, 221, 223, 243, 247, 248, 249, 250, 251, 253, 254, 257, 259, 260, 261, 262, 263, 268, 271, 272, 273, 280, 284, 291, 294, 296, 299, 300, 302, 305, 313, 315, 316, 318, 328, 329, 331, 332, 334, 335, 346, 352, 370, 371, 372, 374, 382, 383, 385, 387, 390, 395, 396, 398, 400, 401, 403, 411, 412, 423, 424, 426, 427, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 456, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 473, 477, 484, 485, 489, 499, 504, 508, 521, 551, 578, 579, 580, 616, 618, 669, 674, 748.
Tour d'Auvergne, Henri de La, hertog van Bouillon, 248[8], 257, 261, 293, 326, 411, 412, 442, 447.
Tour d'Auvergne, Henri de La, burggraaf van Turenne, 411, 412.
Tourclaire (*Turreclara*) (mogelijk Tour à Glaire ten westen van Sedan) 357, 360, 362.
Tours, Berengarius van 12[11].
Traianus 115.
Traiectum ad Mosam, zie Maastricht.
Transamasanus comes, zie Oost-Friesland, graaf van.
Transylvanië, zie Zevenburgen.
Trauttmansdorf, Maximilian von 456[8], 460, 461, 463.
Travers-Ortenstein, Rudolf von 63[8].
Trémoïlle, Henri Charles de la, prins van Talmont, later prins van Tarente, hertog van Thouars, 546[13], 548, 549.
Trenelium (niet geïdentificeerde plaats in het voormalige hertogdom Lotharingen) 477, 479, 480.
Trente, concilie van 468, 540, 675.
Tresel, Daniël XV, 5[3], 104, 154, 167, 178, 192, 198, 220, 270, 285, 296, 338, 357, 565, 636.
Tressen (*Driessen*), zie Drezdenko.
Treviris, zie Trier.
Trevisan, Gieronimo 72, 77, 78.
Tridentina, zie Trente, concilie van.
Trier (*Treviris*) 21, 195, 271, 411, 635, 637, 718, 719, 725.
Trier (*Treviris*), keurvorst-aartsbisschop van, zie Sötern, Philipp Christoph von.
Trivulzio, Giovanni Giacomo Teodoro, kardinaal 75[26], 144, 204, 211, 713, 717, 733.
Tromp, Maarten Harpertsz. 48[13], 49, 78, 263, 321, 390, 601, 611.
Trotti, Gian Galeazzo 737[5].
Truckmüller zu Prunn, Georg 391, 715.
Trun (*Etroeungt; Tun*) (plaats aan de Helpe Mineure ten zuiden van Avesnes) 591, 594, 596.
Tubadel, zie Taupadel.
Tübingen 645.

Tullum, zie Toul.
Tun, zie Trun (*Etroeungt*).
Turenne, burggraaf van, zie Tour d'Auvergne, Henri de La.
Turkije (Turken, Turks) 14, 20, 28, 49, 64, 72, 74, 77, 90, 95, 103, 117, 134, 139, 147, 149, 151, 156, 158, 164, 173, 175, 178, 181, 184, 195, 197, 204, 211, 214, 218, 221, 224, 244, 245, 251, 268, 273, 278, 290, 296, 311, 323, 341, 352, 372, 373, 380, 392, 395, 404, 407, 411, 414, 422, 427, 444, 455, 475, 476, 489, 514, 515, 518, 531, 535, 539, 544, 547, 585, 596, 630, 632, 635, 638, 640, 645, 647, 651, 656, 660, 664, 671, 679, 682, 684, 685, 709, 721, 729, 749, 750.
Turkije, gezant (chiaus), zie Mehmet (Mohammed) aga; Mustafa aga.
Turkije, grootvizier, zie Kara Mustafa Kemankeş.
Turkije, sultan, zie Ibrahim; Mohammed IV.
Turkije, sultane, zie Mahpeïker.
Turkije en Perzië 20, 36, 38, 92, 94, 98, 134, 178, 181, 184, 270, 288, 328, 334, 375, 423, 426, 427, 544, 562, 591, 595, 646, 651, 708, 749.
Turquet de Mayerne, sir Theodore 442[14], 445.
Turreclara, zie Tourclaire.
Turijn (*Taurinum*) 20, 23, 37, 41, 43, 46, 90, 93, 94, 455, 477, 478, 479, 480, 733, 737, 747.
Tuttlingen 589.
Tweebruggen, zie Zweibrücken.
Tydeman, H.W. 331.

U

Überlingen (*Uberlinghen*) 440.
Uisbek, zie Oezbekistan.
Ujazdów (*Jasnowa*) (paleis van de koning van Polen) 753.
Ulfeldt, Corfits 144[15], 452, 467, 470, 476, 480, 530, 531, 534, 552, 554, 556, 558, 559, 562, 571, 589, 591, 596, 611, 613, 628, 748.
Ulfsparre, Erik Hansson 614[4].
Ulm 559.
Ulyssipo, zie Lissabon.
Ungar (*Unger*), kolonel 420, 742.
Unstrut (zijrivier van de Saale) 2.
Unterwalden 516, 678, 713.
Uppsala 22.
Urbanus VIII, 20, 21, 38, 43, 54, 58, 94, 98, 117, 119, 121, 138, 152, 154, 166, 169, 170, 189, 204, 207, 211, 213, 293, 314, 382, 423, 426, 427, 470, 471, 472, 479, 480, 518, 520, 522, 539, 540, 541, 542, 544, 552, 553, 555, 556, 557, 564, 566, 568, 576, 578, 579, 580, 582, 585, 591, 593, 595, 597, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 612, 616, 617, 619, 621, 626, 627, 628, 630, 631, 635, 638, 643, 649, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 663, 664, 666, 668, 669, 670, 672, 679, 682, 684, 685, 694, 695, 696, 697, 698, 709, 710, 718, 722, 723, 726, 744, 745, 746, 754, 755, 756.
Uri 246, 268, 273, 678, 713.

Utenbogardus, zie Wtenbogaert.
Utrecht 287, 362, 498, 546, 674.
Utrecht, Unie van 661, 683.
Utsmobski, Alexandre, zie Otfinovski, Alexander.

V

Váh (*Zwarte Waag*) (rivier ten zuiden van de Hoge Tatra) 175.
Val Camonica (*Val Canona*) (dal van de rivier Oglio ten noorden van het Iseomeer) 78.
Val, Du, zie Du Val.
Valdes, Petrus 12[11].
Valencia (*Valence; Valentia*) 44, 46, 616, 619, 620.
Valenciennes (*Valentinianae*) 466, 468, 469, 471.
Valerius, codenaam voor Ludwig Camerarius, 588.
Valette, hertog van La, zie Nogaret, Bernard de.
Valle dello Stura (dal van de rivier Stura di Demonte in Piemonte) 606, 608, 609.
Vallée, Marguerite (weduwe van Guillaume Pelé, uitgever te Parijs) 675[14].
Vallée Fossez, Marie de la 71.
Valliquierville, Charles de 328[9].
Valls (*Valles*) (stad ten noorden van Tarragona) 296, 539, 542, 544, 627, 630.
Valtellina (*Voltoline*), zie Veltlin.
Vane, sir Henry 27[5], 28.
Van Os, luitenant 546, 549.
Vasconcelos, Miguel de 13, 28, 38, 42, 45.
Vassan, Christophe de 614.
Vassan, Jean de (later frère Jean de Saint-Paul) IX, 614[1], 615.
Vaticaan, bibliotheek 492.
Vaticaan, zie ook Paus. Rome.
Vaticaan, nuntii.
Vaticaan, nuntius te Brussel, zie Stravius, Richard Pauli.
Vaticaan, nuntii te Keulen, zie Ginetti, Marzio; Macchiavelli, Francesco Maria.
Vaticaan, nuntius te Londen, zie Rosetti, Carlo.
Vaticaan, nuntius te Madrid, zie Facchinetti, Cesare.
Vaticaan, nuntii te Parijs, zie Grimaldi, Girolamo; Guidi di Bagno, Giovanni Francesco; Scotti, Ranuccio.
Vautier, François 651[14].
Veere 85, 321, 352, 385.
Vehlen, Alexander von 714[4].
Veken sr., Johan van der 319[10].
Veken jr., Johan van der 319[10].
Velasco y de la Cueva, Juan de, graaf van Siruela, 717, 733, 745, add.
Veldentz, graafschap, 719.
Veldentz en Lautereck, Leopold Ludwig, paltsgraaf van XV, 33[1].
Vélez, markies van Los, zie Fajardo Zúñiga y Requesens, Pedro.

Veltlin (*Valtellina; Voltoline*) 63, 87, 116, 393, 406, 422, 431, 475, 487, 516, 518, 523, 534, 550, 575.
Vendôme, César, hertog van 56[18], 57, 58, 66, 70, 71, 72, 73, 75, 77, 80, 81, 90, 95, 97, 98, 103, 106, 107, 108, 127, 139, 143, 145, 165, 169, 177, 179, 180, 182, 190, 195, 196, 197, 199, 205, 208, 212, 219, 260, 261, 262, 299, 302, 304, 305, 318, 408, 411, 414, 423, 426, 427, 443, 444, 457, 459.
Vendôme, François de, hertog van Beaufort, 57[3], 408, 411, 414.
Vendôme, Louis de, hertog van Mercoeur, 195[26], 408, 411, 414.
Venetië 48, 49, 68, 72, 78, 92, 95, 99, 117, 128, 129, 148, 150, 152, 156, 157, 166, 169, 170, 183, 213, 223, 351, 365, 419, 484, 509, 555, 556, 564, 568, 613, 635, 638, 640, 655, 656, 658, 659, 664, 682, 684, 685, 689, 712, 747, 756.
Venetië, gezanten.
Venetië, gezanten te Den Haag, zie Giustiniani, Girolamo; Zon, Zuanne.
Venetië, gezanten te Parijs, zie Correr, Anzolo; Giustiniani, Girolamo.
Venissius, zie Nisse, van.
Venlo 377, 452.
Ventelay et de la Bousselle, sieur de, zie Haye, Jean de la.
Vercelli (stad in Piemonte) 204, 211, 431, 437, 733, 747.
Verden, bisdom, 726.
Verdun (*Virodunum*) 381, 488, 493, 494.
Vergilius Maro, Publius 59, 190, 409, 530, 538, 683.
Vergoesius, zie Goes, van der.
Vergós, Francesc Joan de 590, 593, 595.
Veridaeus, Renatus, zie Rivet, André.
Vermeulen, zie Molanus.
Véron, François 104[7].
Verus, codenaam voor Frankrijk, 85, 112.
Vesontio, zie Besançon.
Vianum (*Viana do Castelo*) (stad ten noorden van Porto) 43, 45.
Vibe, Peder 50[3].
Vidigueira, graaf van, zie Gama, Vasco Luis da.
Vienna, zie Wenen.
Vieuville, Charles, markies van 485.
Vignerot, François, markies van le Pont-de-Courlay, 399[15].
Vignerot, Marie-Madeleine de, dame de Combalet, hertogin van Aiguillon, 73[10], 139, 143[5].
Vila Viçosa (*Villa Vitiosa*) (plaats tussen Badajoz en Evora) 45.
Villa, Guido de, markies van Cigliano en Volpiano, 396[14], 399, 401, 471, 472, 489, 493, 495, 745.
Villafranca, markies van, zie Toledo y Osorio, Garcia de.
Villanova (plaats tussen Turijn en Asti) 43, 46.
Villa Vitiosa, zie Vila Viçosa.
Villervaudey (*Vilemande*) (vermoedelijk Vellefaux of Vellemoz in de Franche Comté nabij Vesoul) 566, 568.
Villingen (*Fiellingen, Fillingen, Fullingen*) 246, 310, 332, 335, 344, 345, 347, 440.
Vilnious, zie Wilna.
Vimioso, graaf van, zie Portugal, Dom Alffonso de.

Vinaria, zie Weimar.
Vincennes, Bois de (*Silva Vicennensis*) 37, 41, 43, 46, 54, 58, 70, 94, 98, 386.
Vind, Jørgen 50[2], 62, 113, 119, 134, 146, 166, 189, 201, 381, 498.
Vindocinensis dux, zie Vendôme, César, hertog van.
Vins(a), zie Wismes/Wizernes.
Viquefort, zie Wicquefort.
Virodunum, zie Verdun.
Virou (vermoedelijk een plaats tussen Gray en Dole) 581.
Vische (*Visco*) (kasteel ten noorden van Chivasso in Piemonte) 471, 473, 745.
Visingsborg, graaf van, zie Brahe, Per.
Visurgis, zie Weser.
Vitry, hertog van, zie Hospital, Nicolas de l'.
Viv(i)ers (*Viverium*) (plaats nabij Château-Salins) 564, 566, 569, 590, 593, 595.
Vlaamse eilanden, zie Azoren.
Vlaanderen XIII, 8, 11, 74, 83, 149, 223, 276, 392, 423, 426, 427, 430, 452, 464, 472, 485, 488, 490, 493, 497, 499, 513, 521, 527, 548, 549, 555, 558, 564, 569, 572, 578, 671, 717, 737, 757.
Vlaanderen, zie ook Zuidelijke Nederlanden.
Vlaming van Oudtshoorn, Agatha de 363[9].
Vlaming van Oudtshoorn, Dirck de 85[27], 363, 434.
Vlaming van Oudtshoorn, Elisabeth de 363[9].
Vlaming van Oudtshoorn, Maria de 363[9].
Vlissingen 85, 512, 528.
V.O.C., zie Oostindische Compagnie.
Voetius, Gisbertus 32[19], 546, 565.
Vogel, Hieronymus de (drukker te Leiden) 417.
Voigtland, zie Hof.
Volpiano (*Vulpianum*) (plaats ten noorden van Turijn) 477, 479, 480, 747.
Volpiano (*Vulpianum*), markies van Cigliano en, zie Villa, Guido de.
Voltoline, zie Veltlin.
Vondel, Joost van den X, 220, 699.
Vondel, *Petrus en Pauwels, Treurspel, Amsterdam 1641*, 699.
Voorn, Te (schans in de omgeving van Lithoyen) 276, 287.
Vosbergen, Caspar van 49[3], 484, 499.
Vosbergen jr., Caspar van 484[17], 509.
Vossius, Franciscus 115[18], 270[14], 434, 468.
Vossius, Gerardus Joannes XI, XV, XVI, 29[1], 30, 31, 32, 33, 65, 67, 68, 69, 70, 82, 103, 104, 114, 141, 192, 263, 270, 283, 292, 357, 358, 416, 432, 433, 434, 452, 464, 468, 482, 486, 487, 496, 509, 510, 511, 546, 557, 578, 583, 584, 597, 599, 600, 606, 632, 640, 641, 645, 653, 660, 682, 699.
Vossius, Gerardus Joannes *De Theologia gentili et physiologia christiana, sive de origine ac progressu Idololatriae ad veterum gesta ac rerum naturam reductae; deque naturae*

mirandis, quibus homo adducitur ad Deum, libri I-IV, Amsterdam 1641, 32, 70, 114, 416, 486, 510, 599, 641.
Vossius, Gerardus Joannes, vrouw van, zie Junius, Elisabeth.
Vossius, Isaac XVI, 115[20], 434, 468, 486, 509, 600, 640.
Vossius, Matthaeus 115[19], 434, 468, 486, 510, 557, 578, 600.
Vossius, Matthaeus *Annalium Hollandiae Zelandiaeque libri quinque, Amsterdam 1635*, 115, 486, 510, 557.
Vossius, Matthaeus *Annalium Hollandiae Zelandiaeque pars altera, quae est de gestis comitum ex domo Hannonia, Amsterdam 1641*, 115, 486, 510, 557, 578.
Voyer d'Argenson, René de 328.
Vrieslant, zie Friesland.
Vroe, Pieter de 85[24].
Vulcanius, Bonaventura 491.
Vulcanius, Bonaventura *De Getarum sive Gothorum origine et rebus gestis, Leiden 1597*, 491.
Vulliers (mogelijk Williers ten zuiden van Florenville) 370, 373, 375.
Vultejus, Johann 24[15], 67, 71, 500, 716, 722, 726.
Vyborg (stad aan de Finse Golf) 495.

W

Waal (rivier) 335.
Waas, land van (streek ten westen van Antwerpen) 351.
Waert, Jean de, zie Werth, Johan van.
Wagensvelt, Pieter 138.
Wahl, Johann Joachim (Joachim Christian), graaf van 176[6], 180, 183, 390, 391, 714, 715, 718, 720, 727, 732.
Walachije 74, 117, 139, 204, 211.
Waldeck, graafschap 586, 613.
Waldenzen 12.
Waldow, Sebastian von 163[13].
Waldshut, zie Waldstätte.
Waldstätte (*Silvestres urbes*) (Rheinfelden, Bad Säckingen, Laufenburg en Waldshut) 605, 607, 609, 696, 697.
Wales 182.
Wales, prins van, zie Karel II van Engeland.
Wallis 247, 250, 265, 733.
Wambold von Umstadt, Anselm Casimir, keurvorst-aartsbisschop van Mainz, 722, 725.
Wanke, Jakob 324[10], 454, 515, 547, 586, 598.
Warschau 18, 36, 53, 64, 120, 134, 147, 162, 173, 176, 186, 245, 278, 407, 515, 535, 536, 563, 664, 729, 750, 751, 753.
Warschau, rijksdag te (1641) 1, 18, 50, 53, 65, 118, 147, 162, 173, 176, 186, 245, 278, 454, 515, 535, 563, 573, 586, 750, 751, 753.

Wartenberg, Franz Wilhelm, graaf van, bisschop van Minden, Osnabrück en Verden, 726.
Watervliet, Cornelis van, heer van 's Heerheynskinderen, 60.
Watervliet, Cornelis van, heer van Olffdijk, 60[13].
Watervliet, Gillis van, heer van Ellewoutsdijk, 60[13].
Wechelus, Andreas (drukker in Frankfort) 645.
Weede, Johan van 287[8], 322, 353, 369, 377, 390, 404, 418, 498, 513, 514, 524, 528, 548, 571, 585, 701, 751.
Wees, Abraham de 699.
Weidenhain, Johan 330, 350, 371.
Weimar (*Vinaria; Wijmar*) 2, 17, 138, 167, 217, 221, 246, 254, 265, 324, 327, 391, 500, 560, 573, 586, 613, 624, 689, 690, 701, 716, 722, 726, 727, 730.
Weimar (*Vinaria; Wijmar*), hertog van, zie Saksen-Weimar, Bernhard, hertog van.
Wenen (*Vienna*) 176, 179, 180, 183, 203, 212, 498, 514, 531, 534, 539, 544, 547, 552, 554, 556, 558, 559, 562, 571, 572, 582, 584, 585, 587, 588, 596, 601, 611, 612, 617, 621, 628, 662, 664, 665, 677, 680, 689, 690, 695, 696, 709, 725.
Wentworth, Thomas, graaf van Strafford, 48[6], 76, 83, 128, 132, 150, 151, 169, 172, 181, 190, 192, 194, 204, 209, 213, 220, 222, 243, 253, 268, 269, 276, 280, 281, 282, 283, 290, 292, 294, 295, 307, 309, 316, 317, 319, 320, 329, 332, 335, 341, 343, 345, 348, 356, 360, 396, 484.
Werberschantz (schans bij Werben aan de Elbe) 474.
Werkendam, heer van, zie Cromhout, Nicolaes.
Werth, Johan van XIV, XV, 37[4], 41, 43, 44, 46, 91, 93, 95, 98, 179, 190, 204, 211, 245, 288, 289, 314, 339, 340, 346, 348, 349, 369, 376, 380, 386, 421, 441, 459, 503, 515, 516, 518, 520, 532, 551, 552, 567, 591, 594, 596, 604, 630, 646, 649, 650, 657, 658, 671, 676, 692, 707, 738, 739, 740, 741.
Wesel 16, 28, 525, 584, 701.
Weser (*Visurgis*) 51, 290, 450, 514, 548, 549, 571, 591.
Westfalen XII, 439, 573, 689.
Westfalen, voorbereidingen tot vrede van XIII, XIV, 16, 193, 264, 265, 314, 324, 380, 412, 414, 439, 457, 481, 524, 529, 546, 559, 565, 590, 593, 594, 602, 606, 613, 614, 623, 625, 629, 635, 647, 661, 662, 677, 680, 683, 686, 690, 691, 693, 701, 702, 703, 721, 752.
West-Indië (Westindisch) (*America*) 20, 26, 28, 46, 72, 74, 77, 84, 112, 138, 144, 149, 177, 182, 212, 257, 260, 264, 276, 305, 309, 321, 336, 343, 347, 356, 357, 360, 361, 365, 366, 367, 404, 405, 409, 412, 414, 419, 431, 432, 435, 437, 441, 446, 449, 455, 479, 498, 505, 521, 524, 564, 566, 567, 590, 593, 595, 598, 605, 607, 635, 636, 652, 674, 682, 699, 747.
Westindische Compagnie 28, 29, 84, 89, 92, 94, 108, 112, 149, 182, 208, 222, 244, 262, 263, 264, 276, 297, 304, 306, 309, 321, 350, 365, 366, 367, 392, 404, 419, 432, 444, 524, 571, 598, 602, 611, 628, 669.
Westindische Compagnie van Engeland 432, 446, 598, 605, 611, 628.
Westminster, zie Londen.

Wetterneck, Herr von 391.
Whitaker, William 124[8].
White, Francis 31.
Whitgift, John 124[8].
Wiarda, Dothias 675[5], 687.
W.I.C., zie Westindische Compagnie.
Wicquefort, Abraham de 47[1], 376.
Wicquefort, Joachim de IX, 47[1], 79[1], 185, 193, 199, 213, 376, 389, 391, 462, 472, 557, 579, 597, 617, 652, 688.
Widerholdt, Konrad 181[17], 184, 246, 268, 273, 440, 613, 654, 664, 694.
Wiener Neustadt (*Neostadium Austriae*) 532.
Wiesen aen de Aller, zie Winsen.
Wiezel, Georg 465.
Wild- und Rheingraf, Johann Kasimir 325.
Wild- und Rheingraf, Johann Philipp 325.
Wild- und Rheingraf, Otto 325.
Wild- und Rheingraf in Neufville, Frederik Magnus 309, 484.
Willem I, prins van Oranje, 417.
Willem II, prins van Oranje, XIII, 4, 7, 9, 10, 12, 14, 19, 24, 27, 36, 38, 45, 48, 53, 54, 58, 59, 61, 76, 80, 85, 88, 90, 95, 97, 101, 110, 112, 119, 121, 122, 129, 132, 145, 149, 151, 160, 166, 179, 181, 185, 186, 193, 199, 201, 213, 218, 220, 221, 253, 262, 263, 264, 265, 269, 276, 282, 284, 292, 300, 306, 308, 320, 321, 329, 335, 336, 337, 343, 347, 348, 356, 358, 360, 369, 383, 408, 449, 457, 513, 670, 673.
Williams, John, bisschop van Lincoln, 14[3].
Williers, zie Vulliers.
Willstätt (plaats ten noorden van Offenburg) 169, 268, 271, 273, 731, 732.
Wilna (*Vilnious*) 18, 34, 187, 751.
Windebank, sir Francis XIII, 3[3], 8, 19, 23, 27, 28, 47, 56, 58, 67, 150, 151, 172, 249, 290, 292, 295, 296.
Winsen (*Wiesen*) (stad aan de Aller ten noordwesten van Celle) 690.
Winterfeldt, Samuel von 162[3], 200, 279.
Winterkoningin, zie Stuart, Elisabeth.
Wirtemberg, zie Württemberg.
Wismar 3, 187, 255, 327, 439, 453, 586, 613, 614, 691, 707.
Wismes of Wizernes (*Vinsa; Vinsium*) (plaats ten noordwesten van Aire) 328, 331, 332, 334.
With, Witte Cornelisz. de 263, 549.
Wittelsbach, huis 738.
Wittenberg 645.
Wittenberg von Debern, Arvid 214[7], 324[2], 376, 573, 702.
Witzel (*Wicelius*), George 125[4].
Wladislas IV (VII), koning van Polen, 1, 34, 36, 50, 53, 64, 88, 118, 122, 126, 134, 147, 162, 163, 173, 175, 187, 200, 214, 244, 245, 256, 267, 270, 278, 279, 290, 311, 341, 352, 392, 404, 532, 534, 535, 536, 558, 573, 664, 671, 709, 728, 729, 750, 751, 753.
Wolfenbüttel XII, 2, 289, 299, 303, 323, 324, 354, 368, 380, 381, 382, 388, 390, 391, 394, 404, 405, 407, 412, 418, 421, 422, 430, 439, 441, 450, 457,

474, 483, 489, 491, 498, 500, 501, 503, 504, 514, 517, 528, 532, 536, 538, 543, 547, 550, 551, 559, 562, 568, 571, 742, 743.
Wolfenbüttel (plaats van verzending) 450.
Wolfenbüttel, huis van 280, 289.
Wolfsburg 702.
Wolgast 453, 573, 585.
Wolin (*Wollin*) (stad en eiland ten noorden van Stettin) 289.
Worms 731.
Wouw, Hillebrant Jacobsz. van 270[22], 331, 622.
Wrangel, Helmut 703[10].
Wrangel, Karl Gustav 324[2], 376.
Wren, Matthew, bisschop van Ely, 30[10], 449.
Wtenbogaert, Johannes XI, 26, 55, 104, 124, 199, 216, 301, 319, 358, 378, 397, 416, 433, 540, 545, 553, 557, 583, 597, 618, 642.
Württemberg (*Wirtemberg*) 74, 101, 190, 435, 442, 445, 448.
Württemberg-Neuenstadt, Friedrich, hertog van 501[2].
Würzburg 195, 196, 677, 715, 722.
Würzburg, bisschop van, zie Hatzfeldt und Gleichen, Franz von.
Wijmar, zie Weimar.

Y

York 31.

Z

Zabern, zie Saverne.
Zadar (*Zare*) (stad aan de Joegoslavische kust) 685.
Zadzik, Jakub, oud-kanselier van Polen, bisschop van Krakau, 750.
Żagań (*Sagan*) (stad ten zuiden van Zielona Góra) 515, 598, 623, 624, 690, 753.
Zambra, Prevosto, genaamd 63, 78, 90, 94, 188, 250.
Zandvliet (*Santvliet*) (plaats aan de Schelde ten noorden van Antwerpen) 497, 513.
Zapata, graaf van, zie Lopez, Walter.
Zaporozh'ye, zie Kozakken.
Zaragoza (*Caesaraugusta*) 318, 343, 347, 348.
Zare, zie Zadar.
Zarodetzky (*Zahradecký*), Wenzel von 715[6].
Zawadzki, Jan, 753.
Zazirek, zie Zadzik.
Zeeland 85, 100, 111, 112, 171, 206, 242, 259, 262, 306, 331, 365, 452, 483, 484, 485, 497, 499, 506, 511, 512, 526, 528, 530, 533, 570, 661.
Zeeuws-Vlaanderen, zie onder Vlaanderen.
Zell (plaats ten zuiden van Freiburg im Breisgau)

58, 197, 589.
Zeltingen-Rachtig (plaats aan de Moezel tussen Koblenz en Trier) 719.
Zelts, zie Seltz.
Zeno (*Calvijn*) 554.
Zevenburgen 72, 74, 78, 139, 204, 211, 329, 335.
Zevenburgen, vorst van, zie Georg Rákoczi.
Zierikzee 85.
Zilvervloot 606, 608, 610, 747.
Zilvervloot, zie ook West-Indië.
Zon, Zuanne 613.
Zorn, Johann Valerius 725[4].
Zossen (plaats in de omgeving van Berlijn) 120.
Zürich XII, 35, 87, 117, 136, 174, 246, 268, 273, 326, 368, 421, 422, 465, 487, 533, 575, 589, 597, 604, 605, 608, 609, 624, 637, 639, 645, 654, 678, 693, 741.
Zürich (plaats van verzending) 36, 52, 64, 88, 101, 117, 137, 149, 164, 175, 189, 203, 216, 246, 256, 266, 277, 289, 298, 311, 326, 340, 355, 368, 379, 393, 406, 422, 430, 441, 455, 466, 476, 488, 502, 517, 534, 551, 562, 576, 589, 604, 624, 633, 645, 664, 679, 694.
Zug (kanton in Zwitserland) 516, 713.
Zuhm, Ernst 210[8].
Zuidelijke Nederlanden (*Belgium*) XII, 7, 8, 11, 45, 53, 61, 74, 81, 102, 111, 122, 154, 158, 165, 166, 168, 170, 179, 182, 193, 205, 213, 214, 223, 247, 248, 250, 252, 253, 257, 259, 261, 262, 268, 271, 272, 273, 276, 281, 282, 290, 291, 294, 299, 301, 302, 303, 304, 305, 314, 316, 318, 320, 328, 331, 332, 334, 356, 359, 360, 362, 373, 377, 403, 423, 426, 427, 430, 435, 438, 466, 468, 469, 470, 472, 479, 485, 488, 490, 492, 493, 494, 497, 498, 499, 520, 521, 523, 527, 548, 549, 555, 558, 564, 567, 569, 572, 574, 576, 578, 579, 580, 625, 627, 634, 637, 638, 639, 647, 655, 669, 670, 671, 715, 717, 725, 737, 757.
Zuidelijke Nederlanden (*Belgium*), zie ook Vlaanderen.
Zuidelijke Nederlanden, goeverneur-generaal van de, zie Ferdinand van Oostenrijk. Mello, Francisco de. Moura y Corte Real, Manuel de.
Zwaben (*Suevia*) 58, 101, 148, 181, 184, 575.
Zwarte Waag (rivier), zie Váh.
Zwarte Woud (*Silva Martia*) 445.
Zwarte Zee 245, 423, 426, 427, 591, 595, 630.
Zweden (*Suecia*) passim.
Zweden, rijksdag te Stockholm (1641) 22.
Zweden, rijkskanselier van, zie Oxenstierna, Axel.
Zweden, gezanten.
Zweden, gezant te Benfeld, zie Hansson von Snoilsky, Georg; Mockhel, Friedrich Richard.
Zweden, gezant in Brandenburg, zie Natt och Dag, Axel Åkesson.
Zweden, gezant te Danzig, zie Weidenhain, Johan.
Zweden, gezant in Engeland, zie Blon, Michel le.
Zweden, gezanten in Den Haag, zie Camerarius, Ludwig; Spiring Silvercrona, Petter.
Zweden, gezant te Hamburg, zie Salvius, Johan Adler.
Zweden, gezant te Parijs, zie Grotius, Hugo.

Zweden, agent te Parijs, zie Epstein, Johann.
Zweden, gezant in Portugal, zie Skytte, Lars.
Zweden, gezanten ter vredesonderhandelingen, zie Bielke, Ture; Oxenstierna, Johan.
Zweden, gezant te Zürich, zie Marin, Carl.
Zweden en Brandenburg XIV, 19, 38, 88, 120, 147, 174, 175, 176, 180, 183, 245, 257, 267, 279, 289, 323, 342, 356, 392, 405, 420, 432, 442, 444, 446, 448, 453, 457, 474, 476, 482, 491, 505, 538, 665, 690, 703, 724.
Zweden en Frankrijk XIII, XIV, XV, 3, 16, 17, 19, 20, 23, 25, 36, 37, 43, 46, 50, 60, 67, 72, 78, 79, 90, 91, 97, 98, 99, 112, 113, 119, 122, 128, 130, 134, 151, 155, 165, 170, 176, 177, 179, 180, 181, 183, 188, 190, 191, 193, 196, 199, 201, 202, 204, 212, 217, 218, 220, 245, 246, 251, 257, 267, 274, 280, 291, 300, 310, 314, 324, 326, 328, 333, 340, 343, 346, 349, 351, 354, 355, 362, 367, 368, 369, 374, 376, 379, 380, 382, 406, 409, 412, 421, 432, 439, 440, 446, 454, 455, 457, 465, 466, 475, 482, 491, 517, 524, 532, 538, 554, 602, 629, 661, 669, 686, 707, 752.
Zweden en Republiek 15, 29, 36, 38, 49, 60, 89, 90, 100, 111, 116, 119, 122, 130, 133, 146, 161, 172, 177, 182, 186, 201, 243, 244, 258, 268, 271, 280, 281, 439, 476, 481, 527, 597, 617.
Zweden, koning van, zie Gustav II Adolf. Karel X.
Zweden, koningin van, zie Brandenburg, Maria Eleonora van. Christina.
Zweibrücken 407.
Zweibrücken (*Tweebruggen*), graafschap, 719.
Zweibrücken, Karl Gustav van, zie Karel X, koning van Zweden.
Zweibrücken, Maria Elisabeth van 33.
Zweibrücken-Veldenz, Johann II van 366, 383, 388.
Zweyer von Evebach, Sebastian-Peregrinus 713[16].
Zwickau XII, 254, 266, 394, 549, 730, 734.
Zwingen (plaats ten zuiden van Bazel) 645.
Zwitserland (*Helvetia*) 20, 35, 36, 43, 46, 57, 58, 63, 64, 74, 87, 90, 92, 94, 101, 116, 117, 137, 139, 144, 148, 152, 156, 158, 164, 166, 179, 180, 181, 183, 188, 190, 193, 196, 197, 203, 204, 210, 211, 216, 218, 223, 246, 247, 250, 251, 265, 277, 280, 288, 298, 310, 326, 332, 334, 340, 344, 347, 348, 355, 367, 368, 369, 372, 373, 375, 379, 383, 393, 408, 411, 414, 422, 430, 431, 437, 440, 442, 445, 448, 454, 455, 465, 475, 482, 487, 516, 517, 518, 523, 533, 534, 538, 544, 552, 575, 578, 581, 597, 604, 605, 608, 609, 624, 634, 635, 637, 638, 639, 644, 645, 647, 649, 650, 654, 655, 657, 658, 659, 663, 666, 667, 668, 672, 678, 693, 694, 697, 712, 713, 740.

Addenda et corrigenda

Deel XII

p. 32 no. 5011 n. 23 toevoegen: De copie te Oxford geeft ההח pro דחת, evenals de uitgave der *Vossii Epist.*; de uitgave der *Vossii Opera* geeft: ההח pro דהת. Verderop hebben de beide uitgaven: μίσθος pro μιθός; de copie te Oxford: μίθος (?) pro μισθός.
p. 73 no. 5041: Vergelijking met bijvoorbeeld de in no. 5085 medegedeelde nieuwsberichten leert dat deze brief door Grotius bij vergissing op 2 februari werd gedateerd. De juiste datering is 2 [maart] 1641.
p. 142 no. 5084 r.4 v.b. en n. 26: 'tetrastichiis' moet zijn: tetrastichis.
p. 211 no. 5134 n. 11: Alfonso III d'Este moet zijn: Francesco I d'Este; vgl *DBI* II, p. 340-342. Voor andere plaatsen, waar dezelfde correctie aangebracht kan worden, zij verwezen naar het Register van persoonsnamen, aardrijkskundige namen en boektitels.
p. 244 no. 5148 n. 5: De grens lag bij Nagykanizsa; vgl. Zedler, *Universal-Lex.* III, kol. 681 en V, kol. 547.
p. 284 no. 5181 r. 12 v.b.: verum non ita ut utor: de tekst in *Epist.* geeft hier een overbodig 'ut'.
p. 312 no. 5204 n.l invoegen: Gedrukt *Handl. rör. Skandinaviens Historia* 5 (1818), p. 66 (met Zweedse vertaling).
p. 336 no. 5222 n. 11: De hier niet gïdentificeerde persoon is de advocaat-fiscaal Nicolaes van Kinschot.
p. 350 no. 5235 r. 15,16 v.b.: Vermoedelijk kan hier i.p.v. 'in Gallos' beter 'in Anglos' gelezen worden.
p. 379 no. 5258 n.7: Gedoeld wordt op Andreas Iszdency.
p. 380 no. 5259 n.3 moet zijn: Johann, vrijheer von Rauschenberg; vgl. *infra*, bijl. no. 29. Ook op p. 391, no. 5269 n.5, dient deze verbetering aangebracht te worden.
p. 409 no. 5284 n. 8: Vgl. voor het Griekse citaat *1 Cor.* 4:3.
p. 475 no. 5338 n.13: Gedoeld wordt op Andreas Iszdency.
p. 522 no. 5378 n.5: Noot 5 vervalt; in de tekst invoegen: bij Chierasque.
p. 605 no. 5447 n. 13: Vermoedelijk de Franse vlootofficier Louis de Forbin-Gardanne (1610-1690). Zie *DBF* XIV, kol. 409-410.
p. 644 no. 5482 n. 12: In de loop van 1641 ging de goeverneur van Milaan, de markies van Leganés, naar Catalonië. Tijdens zijn afwezigheid werd het goeverneurschap waargenomen door Juan de Velasco y de la Cueva, graaf van Siruela. Op pp. 666, 668, 672 en 747 kan dezelfde correctie aangebracht worden.